הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ט

רבינו בחי׳

ביאור על התורה לחכם הכולל

המקובל האלהי מאור הגולה נולה ומנורת
זהב על רמז בספרו חכמות המאורים
המכהירים רביבו בחיי למקיה שלחו אלהים
לשמור מים חיים להשקות ולהחיות כפם
הנמשים ונרעבים לשמוע את דברי יי׳
כי אתר וכל מצרי בניו מקריו עם
מורם מקום מפסוקי תורת אלהיכו
למען יהיה כשלחן ערוך
למעיינים בו׳
ומונהה מחדש ומוקק שבעתים תוך
העתק יפן כתוב בעט
סופר מדויק׳
עם עיון כמרן לא תחסר
כל בו׳

נדפס בבית מיסיר זורזו די קנאלי
בשנת שכו לפק פה

ויניציאה

Vilna
N.Y.
וילנא

נבוד

חכמים ינחלו יתנו כבוד למלך הכבוד ובשמו יתהללו אין כבוד בעולם כי אם לכבודו ותהלתו מלאה הארץ כסה שמים הודו ונמצא לכל ונסתר לכל וכל עין העיד כי הוא אחד ואין שני ואנחנו עבדיו נתחייבנו לעבדו מי ישוחח נפלאותיו מי יבין סודו כל הנקרא בשמו לכבודו בראו ואת כל אלה עשתה ידו שכלל עולמו בימים ששה ובבריאת החומר הראשון מאין הצמיח חדשה בראו יסוד דק ונעלם ממנו משתיתו של עולם בראשית יצירותיו המציא האור הראשון הגנוז לעתיד לצדיקי שני אורי היו מצור החכמה יצוקים והדברים עתיקים מים עמוקי בשני הרקיע רקיע להבדיל בין מים למים ולא נאמר כי טוב שלא נגמרה מלאכת המים בשלישי נראת היבשה וטבע המים אשר על נקראו מכח המאמר נשתנה וכאנן מים נהחנאו נקראת יבשה כי אחר שנתיבשה מליחותה הוכשרה להוציא פירות כי הושם בטבעה להיות לכל צמח לשלח פארות ברביעי נברא השמש והירח המאורות הגדולים המזהירים והצמחים הקודמים מכח המאמר לא מכח המאורים ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להיותם על הארץ מאירים בחמשי צוה וגזר לעשות המים לבעלי חיים כדגים גם בעלי כנפים לראות והקשקשים נרגליהם לאות יען כי בכח הרבוי ברך אותם ומכח הברכה בהם אין זמן לתולדותם בששי נברא אדם ועוזו וכדי לקיים המין הצריכו ביכה ועמו נגמר הכל ותשלם כל המלאכה קדמו לו כל שאר מיני השפלים והוא היה אחרון במעשהו להורות כי כל פעל ה׳ למענהו ועל זה הביאו לנו הכמי האמת משל מזהיר לעיני השכל אור בהיר למלך שזמן את השושבין תחלה ערך שולחנות בימני מנדים וכל צורכי הבית התקין ואחר קרא לשושבין וכל זה סנואר למבין כי מה שהיה אדם אחרוני הכל למעלה רמה כי הוא תכלית הכוונה בבריאת העולם ואם הוא סוף המעשים הלא הוא תחלת המחשבה בטרם החלם ותכלית הכונה בבריאתו לדעת את אלהיו ולעבדו לברך אותו ולהקדישו וליחדו וכן הזכיח לבנו המשורר אשר שם ה׳ מחסהו ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו וידוע כי סבלתי למוד התורה לא תתכן לאדם עבודתו לא ישכיל את אדניו ולא ידע מצותו ומדי הגותו בה ויתהלך על שביליה ומדי ישב בסתרה ויתלונן בצלליה בה יכיר מי שאם והיה העולם בה ידע מקור מים חיים את ה׳ הוא אלהי חיים ומלך עולם בה יכיר חסרון העולם הזה הבלח והכלה ומעלת העולם העליון הנצחי המעולה שם תענוג צפון לצדיקי בכל תענוג נשמי לא יסולה בה יצוירו מעלת הנפש הנקראת כבוד ועניין יסודה וסודה הנפלא נקראת כבוד כי שרשה בכסא הכבוד ונמשלה למי שכל הארכבודו מלא בה יכיר ויזכיר חסדי ה׳ כי נתנה בגויתנו ככסף בתוך כור ויצא מצורף ומטוהר ואח׳ תעלה בה יכיר ארץ גר חרדות הוגר וימיו טפחות בה יבחין ויבין ויכין צידה לעולם המנוחות השפל ימשיך כח עליון וידמה לשכלים דמיונה כים הכולל כל הנחלים כל חכמה נשגבה וכל תבונה רחבה בה נמצאי וממנה נאצלים ומפני שראיתי ילדי עולם הדאגה נאחזים במצודה כדגה רובם מתרשלים בתורה זה במזיד וזה בשגיעה קרבם בתימו לעולם ראו לא ראו יום נכיחה ויש אשר נפשם עמלה להם והם לא עמלו לנפשם נפשם לכודה בפח מוקשם ועונשם נרשם עליהם אשא משל העסוקין על השלחן ואוכלים שם לבם ועיניהם שם על מעדניהם ולא נשאו ראשם לא הביטו העולם העליון אשר אלהי ישראל בא בו לא ידעו מה הוא לא בחנו מה שבו לא

זכרו היום הנורא אשר נגלה אלהי בתרועה · לא ידאו לנפשם
כי הניחו חיי עולם ועסקו בחיי שעה ·

על כן זחלתי ואירא לנפשי אני בחיי בן אשר· בחנתי ·
כי הכל הבל ראיתי כי יש בחכמה יתרון הכשר ·
בחנתי · כי הזכן כנחל בוגד ולפחדו רעשתי · פששתי כתנת
עצלה ובגדי זריזות לבשתי · אמרתי עת לעשות ליי ולעשות
לשמו חשתי · וכצבי רצתי ועל בת מלך הנצבת עמי חסתי ·
בחתול עפר נתונה · אשר תוי שדי ליודעי תבונה · ומפני זה
נקרבתי אל המלאכה הגדולה הזאת הנפלאת לחבר חבור
בפירוש התורה הנוראה · ברעדה בתוך גילה ובתוך שמחה
ירא שהזכירו רז"ל בתנא· כל לומד ומחב· שפתותיו שושני·
נוטפות מור עובר · בתחלה מור עובר ולבסוף מר עובר ·
והשם הנסתר מצד מהותו ועצמותו היחיד המתעלה הנגלה
מצד פעלתו וחכמתו · הוא היודע נסתרי וצפון מחשבי · כי
לקרבה אל המלאכה הזאת לא ערב לבבי · בסבת היותי סכל
בהכירי ערכי ומקומי · גם לא מהיותי חפץ לרדוף אחרי
הכבוד ולהגדיל את שמי כי משיג אני בעצמי מעוט ידיעתי
וקוצר השגתי · אין מלה בלשוני ואין לקח על שפתי · אין
כרמל בצקלוני · ולחם ושמלה בביתי · ואיך אחבר אמרי
שפר· ולא ידעתי ספר · איך אשכיל וסכלתי כל ענין שכלי ·
בער אנכי כאיש ולא בינת אדם לי · אבל מה אעשה ונפשי
חשקה בתור · ידעתי בה מעלת הנפש השהורה · כי נבראת
ביום ראשון עם האור· ידעה כי התור· עקר כל הנבראי· לירא·
את השם הנכבד והנור· על כן התחזקתי ונכנסתי במחיצה
שאינה שלי · וזה היה חלקי מכל עמלי · ומפני שידעתי כי
מפרשי התור· בספריהם הולכים· על ארבעה חלקים ודרכים·
יש מהם דרך הפש·ודפי· ויש מהם לדרך המדרש נבספי·
ויש בוחר דרך השכל וחכמי המחקר הכתפלספי· ויש בני
עליה במסלה העולה ביתאל עיני לבם צופים·רוו נפש·מדשן
ויאכלו נופת צופים· נבנסו ברואה ולפנים מן הצופי· והשיג
השרש והעיפים · על כן ראיתי לחלק באור ספרי זה על
דרכים אלה כלם· למען יהיה לכל החלקי· נשלם · בד·מעלות
סלם · לעלות מן הנגלה אל הנעלם · הדרך הראשון · דרך
הפשט אזכור ואשמור כאישון · שם אכתוב מבחר דעות·
הראשונים הרבנים האדירים· המאור הגדול רבינו שלמה זלי·
והפשיש החזק רבינו חננאל · כל אחד מהם סיני ועוק·הרים·
בדבריהם אאיר את עיני ואענדם עטרו· לי · אזכור דבר בשם·
אומרו ולא אתעטף בטלית שאינה שלי · הדרך השני דרך
המדרש נו ארחיב לשון ונו אטה אהלי· כיד אלהי הטוב· עלי·
הדור יעפי הגלות ידרשוהו בשבתות ונו ינוח לבם מרגזם
ומעצבם ישישו וישמחו כל מבקשיו זה דור דורשיו · הדרך
השלישי דרך השכל בו אשלח ידי לכתו במקומו · להורות
כי תורתנו כלולה מכל החכמות · כל שאר החכמות שפחות
כושגות בדרך עיון ומחקר · ותורתנו מן הקבה והיא העקר ·
הדרך הרביעי הוא דרך יי· הדרך ישכון אור · מסלול ודרך
לנפש כאור החיים לאור בדרך הזה אטיף ואזה מרמזי האיש
משה מופת הזכן · אשר מתק דבריו נאצל ממתק של מן ·
היא הרב הגדול הרמב"ן · הוא הורה לנו את הדרך אשר
נעלה בה ובדרך אמת הנחנו · הוא אשר הצדיקנו ויכנו
ושהחיינו מאשר לקחה אזני שמץ מנהוראהציצו רעיוני פעם
אנאר ופעם ארמוז ויצא כנרק מלפניכי ממחצב החכמה
העליונה נחצב · לפני חשוכים בל יתיצב· לפני מלכי·תיצבי·
הם מלכי התורה אשר באו בהוכה לפני לפנים · רזי עליונים
צפונים · והשיגו בחדרי הכתוב סודות נשגבים· וכדי שיהיה
ספרי זה כולל תורה ומדורי · אפתח בכל פרשה
ופרשה בכסוק מספר חמודות · הוא ספר אדיר חכמה
ודעת ומוסר כלא · הוא ספר משלי שלמה בן דוד ·
סדר שם כל המדות להבחין חין ערכן · שבח את החסודו·
נגדה את הפכן · ומפירושי אחד קדוש סדבר נכבדות
ונכוחות· אזכור בסקוסו בראשי הפתיחות· הוא איש אלהים
בתורה עמוד ופנה · הוא הרב הגדול רבינו יונה זל · אשר
לספר ההוא חבר פירוש ועשה אזני · וקנע בדבריו טורי
ספיריו להאי עיני· דבריו אשית עטר·פז לראשי· להחיו את
נפשי · מה יקר חבורו טזה·וכל פנינין · כאן יהיב לן מעפרי
דמר ומליונן עיני· ורוב עקרו של כפר אכלול בתור בראשי
פרשיות· בנאור כל חכמו·נופניות ושכליו· יען כי התורה
כולה כמדו·האד·נקשרת·כי הם חפר למצות לשמו·ששמר·
והחכם בגודל הכסתו וגובה מעלתו · רוח הקדש עליו לפי
מדות·יו ולפי כדרגתו ורום מעלתו · במדות וטהרת לבו ·
תתעלה נפשו שתחול רוח נבואה בקרבו· וידעתי נאמנה
כי בלאכתי זאת עציפה ורחבה·לכל הבא להיה לצבוא צבא ·
אף כי איש כמוני נפשו עלובה·עיף הובא בבור נסיון הצרות
והמקרים הסקרים דכאוני השיגוני בין המצרי·לבי סחרחר
עזבני כחי · ונכאה רוחי צר ומצוקה יבעתוני בבחי · ואיך
אבין בדבר ויערב שיחי · ואיך לכוין אל האסת תתלבן
מחשבתי·או שפתי תכון במלאכתי ומלאכת התורה הצרופ·
ככסף צרוף בעליל · צריכה שמח·לבב כחליל · ואיך יצמח
עצב אוכל לחם העצבים· או איך שבע רוגז דרכו יישר
לשור על אילת אהבים · והלב אשר לא טהור מסרדת הזכן
ואי· לו פנאי · איך יטהר לבא קדש לפני · או איך ישיר את
שיר ה· והטרדה העצ·עיני הבש·מראו·הנלו· אף כי תעצם
עיני השכל מראו·במושכלו·אצבו·על זכות המלאכ·נשיגתי·
בחסר עליון בהוהני · ולשמו נתכונתי · לא לה·נדה ולקנו·
לי שם והכבוד · כי אם לשם ה· צבאות הוא מלך הכבוד ·

דע כי תורתנו הקדושה נקשרת עם החכמה
העליונה וכל החכמות כלן נכללות
בה· ומפני זה נקראת תכימה והיא משיב
נפש לשרשה · והמצות שנתנו לנו בהר סיני הם תרי"ג
שנאמר תורה צוה לנו משה · מצות כמנין תורה קבלנו
ממשה · ושתי דברות שמענו והבננו מפי הגבורה והנה הם
תרי"ג · ודבר ידוע כי כל מצות כלן אלהיות ושקולות
במאזני החכמה בניות על אדני הדעת מיוסדות על עמודי
התבונה· ואין לך כל מצוה שלא יהיה נכלל בה מין אחד
ממיני החכמה · ותרי"ג מיצות הללו כללים הם · כי
פרטי המצות אין להם סוף והכלית · והדעת נותנת כן כי
כיון שהמצו·להיות וכלן מורו· על חיוב מציאות להותו ועל
ידיעתו מצד דרכיו ופעלותיו כשם שאין הכלית מושג לנו
מצד ידיעת פעלותיו · כך אין תכלית לפרטי המצות · ולזה
כיון המלך דוד עה באמרו לכל תכלה ראיתי קץ רחבה
מצותך מאד· ביאר כי כל דבר יש לו קץ ולמצו·אין קץ· ואם
כן כל מצוה ומצו· מתרי"ג מצות היא כללית כל אחת ואחת
כוללת

כוללת מצות התורה וכן כלן עד לאין קץ · ותרי"ג מצות הללו נחלקות לשני חלקים מושכלות ומקובלו · המצות המושכלות הן אותן מצות שהשכל מעיד עליהן ומבחין בהן שאלו לא נכתבו היה המשכיל מוצא אותן בשכלו כמצות כבוד אב ואם והרציחה והנאוף והגנבה ועדות שקר והגזל וכיוצא בהם · המצות המקובלות הן אותן מצות שלא ישיגם האדם לעולם · ולא ימצאם בשכלו כלל אבל הוא צריך בהן אל הקבלה כמצות השופר והסכה והלולב · מצות הייבום והחליצה · ומצות השמיטה והיובל והקרבנות · והכלאים · וכיוצא בהם · ואלו ואלו לתועלת הגוף והנפש יש במושכלות תועלת גופני בקיום העולם כמשפטי העמים וכהנהגותיהם וכישובי הארצו והמדינות ובהן תועלת הנפש גם כן · ויש במקובלות תועלת נפשיי כי תתעלה הנפש בהן ותשיג בקיומן חיי העולם הבא ובהן תועלת הגוף גם כן · וכדי לבאר שכל מצות שבתורה יש בהם תועלת הגוף והנפש · העיד משה רע"ה

דברים ד כד ואמר לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה · וכתיב וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות וגומ · לפני ה' אלהינו · באר כי קיום המצות הוא כולל שתי תועלת תועלת כלל הגוף בעולם הזה ותועלת הנפש לעולם הבא · זהו שהזכיר בכלל לטוב לנו כל הימים · ואחר כן הוסיף פירוש כלל ופרט לחיותנו כהיום הזה · זהו תועלת הגוף בעולם הזה וצדקה תהיה לנו לפני ה' אלהינו · זהו תועלת הנפש לעולם הבא ·

מגלי ד ו כן באר שלמה ע"ה הענין הזה בעצמו הוא שאמר כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפה · הא לכדת שיש בכל המצות תועלת הגוף והנפש · ואם תשאל ותאמר מאין לנו כן הכתוב שכל החכמות נכללות בתורה ונמשכות ויוצאות ממנה · הנה שלמה ע"ה באר זה בתוך דמיו דבריו

משלי ד ד והוא אמרו נופת תטופנה שפתותיך כלה דבש וחלב תחת לשונך וריח שלמותיך כריח לבנון · המשיל התורה לכלה

מדרש רות ז ו וכמו שדרשו רז"ל ויה"י ביום כלות משה כלת כתיב כיום שנכנסה כלה לחופה · ודרשו עוד רבותינו ז"ל אל תקרי מורשה אלא מאורשה · ולמדך שלמה ע"ה בכתוב הזה שכל החכמו' הנמשלו' לנופת כלן נוטבו' משפתי הכלה · ומה שהמשילן לנופת לפי שכל החכמות חוץ מחכמת תורתנו כלן יש בהם תערובת וסיג כנופ' הזה שכולל הדבש ושעוה' אבל חכמת תורתנו הקדושה היא הדבש הנמור הנקי מן

משלי ד ו חשעוה ומכל פסולת · זהו אמרו דבשׁ וחלב תחת לשונך שהדבש והחלב הם דברי' זכים נקי' מאין סיג וכן דוד ע"ה

תלים יט יא המשיל התורתנו לכסף צרוף שאין בו סיג הוא שאם אמרו ה' אמרו' טהורו' כסף צרוף וגו' · ולפי שיש בחכמת תורתנו הנקיה והזכה דברי' נקיי' ראוים להסתירם מפני זה אם' תחת לשונך כלום' חייב אתה להעלימם שלא תוציאם

מגלי ה מפיך כענין שכתוב יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך · וכן

ישעי' כט יח דרשו ז"ל מאי ולמכסה עתיק דברים שכסה עתיק יומיא אל תגלם ולקח לדוגמא אחת ממצות של תורה שהיא כן

משלי ד ט הדברים הראויים להסתירם והיא מצות ציצית זהו ורית שלמותיך כריח לבנון · וכבר ידעת כי ריח הוא זכרון

ויקרא ו ב הדבר · וכענין שכתוב בקרבנות אזכרתה ריח ניחח ·

במדבר טו לט וכתיב בציצית וראיתם אותו וזכרתם · ואמר כי זכרון אותם המצות כזכרון לבנון והלבנון הוא החכמה אשר מצות ציצית רומזת אליה · ולב' חוטין כנגד לב' נתיבות פלאות חכמה והבן זה · וכבר בארו לנו רז"ל מעלת התורה ושלמותה והיאך היא כוללת העליונים והתחתונים עד שחודיעונו שאלו נכתבה התורה כסדרה היה אדם יכול לחחזיר בה את הסתים · שכן אמרו במדרש

תלים במזמור בנרחו מפני אבשלום בנו · מאי דכתיב מגלי נ לא' ידע אנוש ערכה אמר רבי אלעזר לא נכתבו פרשיותיה פיוב כה של תורה על הסדר שאלמלא נכתבו על מי שהוא קורא בהן היה יכול להחזיר את הסתים ולעשות מופתים לפיכך נתעלמו סדורידה של תורה · וא"ע שנתעלמו סדורידה של תורה גלויים הם לפני הקב"ה · שנאמר ומי כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי משומי ישעיה מד עד עולם ואותיות ואשר תבואנה יגידו למו עכ' ועתה שלא נכתבה כסדרה זוכה אדם בה לחיי העולם הבא ·

מגלי ג שכן אמר שלמה ע"ה ארך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד · קרא העולם הבא ימין כי שם הוא זוכה לאריכות הימים לנצח לפי שהוא עולם שכלו ארוך · וקרא העולם זה שמאל להזכיר על מעלתו עושר וכבוד כי כשם שהעושר והכבוד הכנה אל האדם בעולם הזה לקבל המושכלות כן העולם הזה הכנה לקנות בו חיי העולם הבא · ולמדך שלמה ע"ה נכתוב זה כי העולם הבא יש בו אריכות ימים לעולמים והעולם הזה הכנה אליו · ודבר ידוע כי משה ובינו ע"ה אדון כל הנביאים כל מה שידע והשיג בשערי הבינה הכל ידע והשיג מן התורה בזמן ארבעים יום וארבעים לילה שעמד בהר גם המלך שלמה ידוע ומפורסם שהיתה

מלכים ו ו חכמתו רחבה מני ים והכתו' העיד עליו ויחכם מכל האד' · ואין ספק כי מתוך התורה למד הכל · וחכמי האמת העיד על מעלתו הגדולה והנשאה שעלה אליה מתוך חכמת התורה · והוא שאמרו רז"ל שלמה מלך על העליונים

דס"ו כח ב ועל התחתונים שנ' וישב שלמה' על כסא ה' למלך · ויש לך להתעורר בכאן מדוע קרא הכתו' כסא שלמה כסא השם ואיך יכול הכתוב להמשיל כסא חול לכסא קדש · אבל הענין כי כסא שלמה הוא דוגמה · ורז"ל חכמי האמת יודעי הצפונות אשר דבריהם כדרבונות הביאו על זה מאם מעורר נפלא ריחו כשמן הטוב מורק · מאמר כאיר עיני השכל וסבהיק כנרק והוא כן המאמרי' אשר פזרום בספריה' גנזום הצפינום במדרשיהם והוא שאמרו תני רבי חייא כל' עולה תשעים מלמד שאין כבודו של הקב"ה שורה בפחו' מתשעים אלף רבבות מלאכים · והמלך שלמה תשעים אלף כסאות לפניו תשעים אלף קתדרי זהב היו לו סביב הכסא ושם יושבים החכמים ותלמידיהם פחות וסגנים כהנים ולוים · ושבעים קתדראות כנגד הכסא לשבעים סנהדרין ושתי קתדראות נגדו אחת לגד החוזה ואחת לנתן הנביא וכסא אחד לימינו לבת שבע אמו עכ' · כל הקתדראות האלו התשעים אלף והשבעים והשתים ואחד הכל דוגמא ומה שחלק המאמר הזה בלשון קתדרא ולשון כסא ולא הזכיר את כלן בשם קתדרא או לכלן בשם כסא הכל לענין מכוון · וכן מה שכתוב בכסא שלמה

מלכי' ו יח וידות מזה ומזה ל' מקום השב' ושני אריו עומדי' אצל הידות וכתיב ושנים עשר אריים עומדי' שם על שש המעלות מזה ומזה לא נעשה כן לכל ממלכות · הידות אשר לכסא ושנים אריות ושנים עשר אריים הכל דוגמא · הידות הן המדות

ישעי' סה יג שבהן נברא העולם כענין שכתוב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים · ושני האריות שנים השרים האדירים הנודעים בשמותיהן אחד לימין ואחד לשמאל וזהו שאמר אצל הידות · וב' אריים שנים עשר מנהיגים מקיפים את הכסא שלשה לכל רוח ורוח מארבע רוחות העולם כי כן סדור הדגלים במדבר שהיו מקיפים את הארון · ומפני זה היה ראוי להקרא כסא שלמה כסא ה' · ומאין ידע שלמה תכסיסי רם ומתנשא והדורי השררה העצומה והמעלה הנפלאה והרמה אשר בכסא הכבוד עד שעשה

כחוכמתו כמה שלא נעשה כן לכל ממלכות כל זה ידע והשיג בחכמת התורה ומאין תבא לו המלכות להיותו מולך בעליונים אלא מתוך חכמת התורה שהיא כן העליונים ומצינו שמתוך חכמתו הגדולה שלמד מן התורה חבר שלשה ספרים והם משלי ושיר השירים וקהלת ·

מלכ׳ ה ד לב והוא אמרו ויחכם מכל האדם מאיתן האזרחי והימן מלכים ה וכלכל ודרדע בני מחול · וכתיב וידבר שלשת אלפים משל מלכים ה ויהי שירו חמשה ואלף · וכתיב וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון עד האזוב אשר יוצא בקיר · וידבר על הבהמה ועל העוף ועל הרמש ועל הדגים · הכתובים האלו מבארים שפע החכמה אשר לשלמה שכלל אות׳ בשלשה חבורים אלה · וזהו שאמר וידבר שלשת אלפים משל · ונראה לי כי אלפים כלשון למוד החכמה כענין שכתוב תה לב לג ואלמדך חכמה · ויהיה שלשת אלפים כאלו אמר שלשת חבורים · ורמז אותם בשמם האחד משלי והשני שיר השירים · הוא שאמר ויהי רמז לשיר השירים · והזכיר המשה ואלף · אות׳ ממש · והכונה כי יסוד שיר השירים מחובר על יסוד ה׳ האחרונה שבשם ה׳ הנקרא כל · ועל כן יקראנה תמיד אהותי כלה שהרי מלת כלה כוללת שניהם מלת כל וה׳ באחרונה · וכשאמר ויהי שירו חמשה ואלף נאר כי היה יסוד שירו ועיקרו ה׳ · וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון · זה ספר קהלת המיוסד על חכמת השגעוהסתכל איך נשתמש בכל החבורי׳ בלשון וידבר · ובחבור שיר השירים שהוא קדש קדשים נשתמש בו בלשון הויה · ואמר ויהי שירו לפי שהוא מחובר על יסוד ההויה וממעלות התורה מה שנבראת קודם שנברא העולם וכן דרשו רזל היתה התורה כתובה לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה וזו אחת מן הכוונות שבבראשית שהתחילה תורה באות ב׳ית כלומר שני אלפים שהוא ראשית ולולי שהדבר כן והיה משה רבינו עה כותב כמעתיק מספר קדמון היה ראוי שיאמר בתחלת התורה וידבר אלהים את הדברים האלה אל משה ועל כן התחיל במה שהתחיל · ודרשו רזל אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל התורה בראשית ברא אלא מהחדש הזה לכם לפי שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל מלכים קיח ו ומפני מה פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו · והכונה לומר כי כיון שהמצות הם עקר התור׳ לא היה ראוי להיות פתח דבריה של תורה כי אם במצוה ומה לנו לספור חדוש העולם · היה אפשר שיהיה הענין מסור לקבלת ישראל ושלא יכתב בספר התורה · והיתה התשובה משום כח מעשיו הגיד לעכו כלומר המשיך לנו כח מעשיו שהתפרסם בלכותו מצד דרכיו ופעלותיו ממש שחדש והכניא מאין הנכצאי׳ כלם · לא רצה הקבה שיהיה הענין הגדול הזה מסור ביד הקבלה רק שתעיד עליו התורה כי מתוך אמונת חדוש העולם ישיג האדם ידיעת השי׳ מצד דרכיו ופעלותיו · וזאת היא ההשגה הפרטית האפשרית כי ההשגה מצד עצמו ומהותו נמנעת היא לפי שענינו נסתר ונעלם אף כן הכלאכים · והענין הגדול הזה מלכים כה ב נבלל בפסוק אחד מספר משלי והוא זה כבוד אלהים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר · שלמה המלך עה גלה לנו נזה על ידיעת השי שהוא שש חלקים נמנע ואפשר : הנמנע הוא החקירה על השגתו מצד עצמו ומהותו ועל זה אמר הסתר דבר · האפשר הוא חקירת מלכותו מצד דרכיו ופעלותיו ועל זה אמר וכבוד מלכים חקור דבר · והכתוב הזה דנק עם הכתוב שאחריו מלי שם שמים לרום וארץ לעומק שהם כלל המציאות · והודיענו בזה כי החקירה הזאת האפשרית היא שמי׳ לרום וארץ לעומק שהם כלל המציאות כלו · כי בלת שמים כוללת הגלגלי׳ ומלת לרום כוללת המלאכים שהם למעלה מהם׳ וארץ לעומק כולל כל נברא העולם השפל היבשה והים עד מעמקי תהומות · ולב מלכים אין חקר · כנגד החלק הראשו׳ הנמנע שעליו הכיר הסתר דבר · והזכיר לב מלכים כי עצם השם הנסתר אין לחקור עליו כי זה מן הנמנע · משלי יח יג וכענין שנאמר לאיוב החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא · והנה משה רבינו עה שאל שתים אלה שמות לג יח חודיעני נא את דרכיך הוא החלק האפשר והושב בזה אני אעביר כל טובי על פניך הראני נא את כבודך הוא שם החלק הנמנע והושב בזה לא תוכל לראות את פני · והנה שתים אלה כשם שחייב אדם ומצות עליו להמנע מחקור החלק הנמנע · כך מצוה וחובה עליו לדרוש ולחקור על החלק האפשר כי בזה יתרצה עבד אל אדניו ונדעהו מתוך פעלותיו כן חייבה החכמה שתתחיל התורת בחדוש העולם להגיד לעמו כח מעשיו · ומפני שכל שרשי האמונה נסמכים ונשענים על אמונת החדוש כי החדוש מופת על ההשגחה וההשגח׳ כופת גדול על הנבוא׳ ועל אמתת עונש ושכר · וכל העקרים הנחלים האלה מתבארים כן הפרשה הזאת הודיענו תחלה כי העולם מחודש נברא יש מאין אחר שהיה ראשיתו תהו ובהו וברא כל הנמצאים בששת ימים ובששי ברא אדם והשגיח עליו בג׳ עניינים בבריאה וביצירה ובעשיה · ויצוה עליו במצות עשה ובמצות לא תעשה · וכל זה עדות ומופת גמור על ההשגחה ועל הנבואה כי ידבר ה׳ את האדם ויצוה עליו לעשו׳ מה שירצנו׳ ימנע ממנו מה שירחיקנו׳ עם זה נתבאר השכר והעונש לצדיק ולרשע׳ נתבאר השכ׳ שהניחהו בגן עדן בהיותו זכאי באברו ויניחהו בגן עדן ונתבאר העונש בחטאו שגרש אותו משם הוא שנאמר וינרש את האדם · ונם נתבאר העונש לקין על הרציחה · והשכר לחנוך שהתהלך עם האלהים · גם עונש אנשי דור המבול על מעשה הזנות והוא שהביא עליהם המבול והשכר לנח הצדיק אשר מצא חן בעיני ה׳ ונצל · הא למדת שכל העקרים העצומים הלה נמשכים כאמונ׳ חדוש העולם וכל התורה כלה מיוסדת ובנויה עליהם וכל אחד ואחד מחייב את חברו׳ חדוש העולם מחייב ההשגח׳ וההשגחה מחייבת חעונש והשכר ומחייבת את הנבואה ומתוך הנבואה הנא התורה · ואם כן מוכרח היה להתחיל התורה בחדוש העולם · וזהו שכתוב בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ·

בראשית

על דרך הפשט מלת בראשית כאלו אמר בראשונה ומה שלא אמר בראשונה מפני שמלת בראשית כוללת מעמים גדולים ועצומים רבים ונכבדים מה שלא תכלול מלת בראשונה ׳ ועל דעת רש״י מלת בראשית כלולה סמוכה ׳ וכן כל בראשי׳ שבמקרא ׳ ולא נברא ביום הראשון רק האור בלבד ׳ ושיעו׳ הכתו׳ בראשית ברית השמים והארץ והארץ היתה תהו ובהו ויאמ׳ אלהים יהי אור ויהי אור ואחר כי הוא כמו תחלת דבר יי׳ בהושע ויאמר יי׳ אל הושע ׳ ודעתו זל שאם היתה כונת הכתו׳ שנבראו השמים והארץ ביום הראשון היה לו לכתוב בראשונה ׳ אבל העיקר הוא שהיא מלה בפני עצמה איננה סמוכה והיא כאלו אמר בראשונה והעד על זה טעם המלה וענין הפרשה כי השמים והארץ עם תולדותיה נבראו ביום הראשון מאין גמו׳ ומאפי׳ מוחלפת וכן מעיד לשון ברא שהוא לשון הוצאת יש מאין וזהו דעת ר׳ נחמיה שבי׳ ראשון נברא כל העולם׳ שכן אמרו במדרש ר׳ יהודה ור׳ נחמיה ר׳ יהודה אומר בששה ימים נברא כל העולם שכן כתוב במעשה של כל יום ויום ויהי כן ׳ רבי נחמיה אומר ביום ראשון נברא כל העולם שכן כתו׳ תוצא הארץ דבר שהוא פקוד ומוכן בידה מבראשית ׳ משל למה הדבר דומה לאדם שזרע ששה שעורי׳ בבת אחת וזה יצא ביום ראשון וזה בשני וזה בשלישי וכן כולם׳ ובאור דעת ר׳ נחמיה במשל הזה כי ההומר שממנו היה הכל נברא ביום א׳ ואחר כן נבראו כל הנבראים בששה ימים מחלקי החומר כל אחד ואחד ביומו ׳ וזהו שכתו׳ כי הוא אמר ויהי׳ ביאר כי הכל היה באמירה ובהויה אחת ואחר כן צוה דבר יום ביומו והעמיד הדברים והוציאם לפועל ׳ אלהים ׳ על דרך הפשט לשון אלהות ׳ ויפרושו בעל הכחות כלם ומזה השעם לא אמר אל ולא אלוה כי אם אלהים בלשון רבים וכן אלהים קדושים הוא ׳ כי הוא כולל הקדושות כלם וכן דרך הלשון בממשלת הטפלים ׳ אדנים קשה בלשון רבים וזה לגודל מעלת האדון ולרבוי מיני הממשלה שיש לו ׳ וזה בנשר ודם אף כי בשם

ת אשר מיני הממשלה שלו אין להם מספר וכל המושלים אין ממשלתם רק ממנו והוא אחד וכחותיו רבים ׳ וכן מנהג הלשון בשאר המלות לייל שמורי׳ הוא׳ יום כפורים הוא׳ ועוד יש לפרש כי נקרא אלהים בבריאת העולם לפי שברא עולמו בחכמה ובתבונה הוא שכתוב ׳ יי׳ בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה ׳ ועל דרך המדרש השם הזה ענינו שופט וזהו שכתוב אלהים לא תקלל ותרגם אנקלוס דיינא ׳ ופסוק מלא הוא כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים ׳ ונקרא בכאן בשם הזה על שם שברא העולם במדת הדין ׳ ועל דרך הקבלה השם הזה שתי מלות אל הם והנה הנה פירוש היוד וזכר את בוראיך מלא ביוד והמשכיל יבין ׳ את השמים ואת הארץ מלת את בכל מקום לרבות ׳ ועל דרך הפשט באו שני אתין הללו לרבות את שני חמרים שברא הבה אחד שעשה ממנו שמים ואחד שעשה ממנו ארץ וזהו שאמר והארץ היתה תהו ובהו׳ באר כי הארץ אחרי הבריאה הזאת היתה תהו ובהו ופירוש תהו ובהו חמר וצורה כלומר שהלביש לאותו חמר צורה וזה ואת כל אלה ידי עשת׳ ויהיו כל אלה אמר ואת כל אלה כלום׳ כל אלה הנמצאים ידי עשתה ׳ ואחר כך ויהיו כל אלה כצורת׳ עתה ׳ ולפי זה החמר נברא תחלה ואחריו לא היתה בריאה כי אם יצירה ועשיה לפי שהכל המציא ממנו והלביש הצורות ובבריאה זו שהיא בנקודה קטנה דקה ואין בה ממש נבראו כל הנבראים בשמים ובארץ ׳ ועל דרך המדרש את השמים ואת הארץ את השמים לרבות המה ולבנה כוכבים ומזלות ואת הארץ לרבות אילנות ודשאים וגן עדן והדברים האלה כלל כל הנבראים בעלי גוף והארץ היתה תהו ובהו׳ תהו הוא החמר שאין בו ממש ואין השם נתפש בו והוא מלשון רבותינו זל כתוהא על הראשונות שאם בא אדם לצור בו שום דבר תוהא ונמלך לקרותו בשם אחר לפי שלא לבש צורה שיתפש בה השם והחמר הזה נקרא בלשון התורה תהו ובלשון הפילוסופים היולי ׳ ובהו הוא הצורה הנלבשת לחמר והיא מלה מורכבת בו הוא כלומר דבר שיש בו

ל יפ צורה ומזה אמר הכתוב ונעשה עליה קו תהו ואבני בהו יחס
הקו לתהו שהוא החסר שאין בו ממש לפי שהקו הוא שיראה
האוכן מחשבת הבנין שהוא מקוה לעשות והמלה נגזרת מן
מ נ קוה קויתי יי׳ ויחס האבני לבהו שהי הצור לפי שהאבני הם
צורו הבנין ויבא הקשור נשני הכתובים אלה בתחלה ברא יש
כאין בעל הכחו כולן חומר השמי וחום הארץ והארץ אחרי
הבריאה הואת היתה תהו כלומר חמר אין בו ממש והית בהו
שהלבישו אותה צורה והזכיר הכתוב ד׳ יסודות שיש בצורה
זו והם אש ורוח והמים והעפר ומלת הארץ כוללת ארבעתם
והו כלל העולם השפל ואעפ שיסוד העפ הוא אחרון הזכירו
ראשון ובו יבר ועל כן התחיל מן הארץ שהיא הנקודה
והפילוסופים קראוה נקודה למי שהיא למטה מן הגלגלים
נתונה בתוכם כנקודה בתוך העגול וקראוה נקודה לפי שהיא
קבועה וקיימה אין לה תנועה כלל בכללה רק בחלקיה כענין
קפלת ו שכתוב והארץ לעולם עומדת והנה היא כהפך מן הגלגל
העליון המקיף כי זה עליון בתכלית הדקות והזכות וזה
תחתון בתכלית העובי והעכירות ואחר שהתחיל מן הארץ
חזר לסדר היסודות בסדור הראוי והוא האש והרוח והמים
הזכיר וחשך הוא האש היסודית שהיא חשוכה והקדימו
לרוח מפני שהאש מקיף על הרוח והקדים הרוח למים כי
הרוח מקיף על המים והמים מקיפים על הארץ והסדר הזה
בעצמו מצאנו בספר קהלת ובספר איוב וכשם שהתחיל כאן
מן הנקוד שאמר והארץ היתה תהו ובהו כן התחיל בספר
קהלת מן הנקודה שאמר והארץ לעולם עומדת והזכיר אחרי
קפלת ז כן וזרח השמש ובא השמש זה הוא יסוד האש ואמ אחרי
כן סובב סובב הולך הרוח ואמר אחרי כן כל הנחלים הולכים
פיוב ב א אל הים וכן באיוב התחיל מן הנקודה גכ שאמר כי הוא
לקצות הארץ יביט תחת כל השמים יראה זהו יסוד האש
פיוב פח לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה הוא הסדור עצמו
שנכאן בספר בראשית גם בספר קהלת לפי ששלשתם ספרי
המחקר ודפריהם מיוסדים על חכמת הטבע והודיענו הכתוב
בכאן באמרו והארץ היתה תהו ובהו כי הארץ לבשה צורה
והחשך שהוא האש מקיף למעלה מן המים והעפר מעורבים
שקראם לשניהם יחד תהום כמי הים שהעפר מעורב בהם
יונה ב ו והם נקראים תהום כענין שכתו תהום יסובבני והרוח
מנשבת ותכנס בחשך ותרחף על המים ומה שאמ ורוח
אלהים היה ראוי והרוח אבל ייחס הרוח לשם אלהים לרוב
דקותה אעפ שהאש דקה יותר מן הרוח כיון שהוציא האש
בלשון חשך לא רצה ליחסו אל השם ית ועל דרך המדרש
בראש ברא אלהים את השמים ואת הארץ בזכות ג דברים
נברא העולם בזכות חלה בזכות מעשרות בזכות בכורים אין
תרומ״טו כה ראשית אלא חלה שנ ראשית ערסותיכם חלה תרימו ואין
דכריס יח ראשית אלא מעשרות שנאמר ראשית דגנך ואין ראשית אלא
שמות כג בכורים שנ ראשית בכורי אדמתך ועוד אמרו בזכות משה
ויקרי׳ לג כה שנ וירא ראשית לו וכל המצו האלו דרך אחד להן וכלן רמז
על אחדו החכמה הנקראת ראשית וכן מלת בראש׳ בתרגום
ירושלמי בחוכמתא כי מצות הבכור רמז לאחדות וכן מצות
המעשר כי חשבון עשרה מפרש ומגלה כח האחד וכן
החלה מצוה יחידה בעיסה ומת שאמר בזכות משה לפי
שמצינו בו ראשית ומשה זכה לקבל התורה ואם תשכיל
תמצא כי מלת בראשית תרמוז על בנין בית ראשון שעמד
ויקרא ג יז תי שנה כמנין בזאת יבא אהרן אל הקדש וכבר ידעת מאמ
רזל שבית המקדש נברא קוד השמי והארץ ומפני זה הקדים
מלת בראשית ברא ואחר כך את השמים ואת הארץ
ולפי שעתיד ליחרב אמר והארץ היתה תהו ובהו לפי
שנסתלקה שכינה מישראל ורוח אלהים מרחפת על פני
המים׳ה התורה שהובטחנו בה כי לא תשכח מפי זרעם
אעפ שאנחנו בגלות ויאמר אלהים יהי אור לרמוז על יפעיה ס
הכשיח שהזכיר בו הכתוב קוס אורי כי בא אירך וכבוד יי
עליך זרח ויבדל אלהים בין האור ובין החשך כי בו יבדיל
הבה בין ישרא שקוו לישועה ובין האומות השרוים בחשך
ואל הענין הזה רמזו רבותינו זל כשהוכיח מן הכתו הזה ד׳
מלכיות והוא שדרשו והארץ היתה תהו זו מלכות בבל ובהו
זה מלכות מדי וחשך זו מלכות יון תהום זו מלכות אדום
ורוח אלהים זה רוחו של משיח ובאור המדרש הזה כי
השם ית בפרשה זו מגיד מראש׳ אחרית והכתוב כיון לרמוז
סוף הזמן בתחלת הזמן להורות כי תכלית כונת הבריאה
היא לימות המשיח׳ ווהו תחלת המחשבה סוף המעשה ואם
תשכיל עוד תמצ כי יש בסלת בראשית אש נרית וכן עוד
בראשית שת׳ תיבות ברא שית אלו השיתין שנברא משמת
ימי בראשית׳ וכן עוד ברא תיש זה אילו של יצחק שנברא
משמת ימי בראשית׳ועוד בראש׳ מלשון ארשת והוא הדבור תלים כט
כענין שכתוב וארשת שפתיו ובאורו בי׳ ארשת כלומר בי׳
מאמרות נברא העולם׳ ודע והבן כי העולם נברא בתשרי׳
ומלת בראשית תרמוז לזה׳ ובדבר זה נחלקו בגמרא רבי
אליעזר ורבי יהושע׳ רבי אליעזר אומ בתשרי נברא העולם׳ רבי
יהושע אומר בניסן נברא העולם׳ ואעפ שרבי אליעזר ורבי
יהושע מלכה כרבי יהושע כבר הכריעו בגמר בזה כרבי אליעזר
הוא שאמרו כמאן מצלינן האידנא זה היום תחלת מעשיך
כמאן ברבי אליעזר׳ ועל דרך השכל בראשית ברא אלהים
את השמים ואת הארץ׳ ידוע כי המציאו כלל נחלק על
שלשה חלקים החלק הראשון עולם המלאכים׳ החלק השני
עולם הגלגלים׳ החלק השלישי עולם השפל הזה׳ והכח
הנסתר ברא שלשתן׳ ומלת בראשית תרמוז הכח הנסתר
כי הוא ראשית כל ראשית בלי ראשית והוא ברא תחלה
עולם המלאכים שהם נקראים בכתובים אלהים׳ ועולם
הגלגלים והם השמים והעולם השפל והוא הארץ׳
ומכח הענין הזה לא היה יכול להקדים ולומר אלהים ברא
בראשית והוצרך לומר בראשית ברא אלהים כדי שתהי מלת
ברא חוזרת למלת בראשית ותבין מזה כי הכח הנסתר שהוא
ראשית ברא אלהים והם המלאכים והשמי והם הגלגלים ואת
הארץ והוא העולם השפל מגלגל הירח ולמטה הכל נקרא
בשם ארץ בכלל והכתו שאחריו מבאר זה יוהארץ היתה תהו
ובהו כלומר הארץ שהזכיר תחלה שהוא שם הכלל היתה
בבריאה תהו כלומ חומר שקבל צורות ד׳ יסודות הרמוזים
בכתוב יהנה לשון ארץ שם משותף נאמר על הכלל ונאמר
גכ על הפרט ויקר אלהים ליבשה ארץ ואכ תחיה כלל
והארץ שם על כלל הארבע יסודות וכלל תהו ובהו׳ על יסוד
העפר בפרט רק משמעות תהו ובהו יסוד העפר שאין בו
נמצא וצריך אתה לדעת כי מנין הגלגלים תתקנה כמנין
השמים וכן נמצא בפרקי כרבנו בשעה שהקבה יורד
משמי השמי׳ מתשע מאו וחמשי וחמשה רקיעים וישב על
כסא כבודו בערבו כל שערי רקיע וכל שערי ערבות אומרים
שאו שערים ראשיכם וגו וכן עוד בדרך ארץ רבח הקבה תלים כט
שליט ברום יחידי אחד ושמו אחד והוא שוכן בשלש מאות
ותשעה רקיעים וכל רקיע ורקיע שמו וכנויו נקוד עליה׳
והזכירו שם זה בעני פסוק האזינו השמי׳ ושם אכתו המדרש דמיה ל
הזה בעה אבל לכל הפחות שאי אפשר להמעיט מנינם
לדעת רבותינו חכמי האמת הם שבעה והוא שדרשו
במסכת חגיגה פרק אין דורשין אר יהודה שני רקיעי׳ הם שב׳
הן ליי אלהיך השמי׳ ושמי השמים ריש לקיש אמר אלו ידמיה
הן ויולן רקיע שחקים זבול מכון מעון ערבות׳
ולדעת

ולדעת חכמי המחקר וחם המילוסופים חם ס' ואלו חן גלגל המקיף שני לו גלגל המזלות ואחריו ז' גלגלי של ז' כוכבי לכת שהם שבעה חלכל האחר ט' גלגלים אלה ארבע יסודות שהסדור שלהן איש רוח מים עפר והמיסן להם ארס"ע

שמני ג ד וכבר הזכירם שלמה בסדור הזה בפסוק אחד והוא שאמר מי עלה שמים וירד מי אסף רוח בחפניו מי צרר מים בשמלה מי הקים כל אפסי ארץ ודעת הפלוסופים שיסוד האש קונה חומו מגלגל הלבנה שהוא למעלה ממנו וסמוך לו וזה בהתמדת הגלגל שהרי בידוע שכל גשם מתנועע הוא מחמם ומלהיב כל הקרוב אליו בהתמדת תנועתו וכל שכן כאש שהיה הגש המתנועע גדול ורב כח שיוסיף חום גדול תקיף ואמיץ ועל כן גלגל הלבנה הוא מחמם ומלהיב הקרוב אליו אבל הוא בעצמו לא יתלהב ולא יתחמם כי חברו זך ודק איננו כחום היסודות לקבל הפעליות נכריו ומפני זה יסוד האש שטבעו לעלות למעלה אינו עובר אותה וכבר הודעתיך למעלה כי העולם נברא בתשרי שמזלו מאזנים וכן יורת הכתוב השני שלאחר זה הוא שאמ' ורוח אלהים מרחפת על פני המים וידוע כי מזל הרוח הוא מאזנים ומזל המים הוא עקרב ובאור הכתוב איכתי ברא הבה את השמים ואת הארץ בזמן שהית רוח אלהי צומחת ועולה בנקבי כלום בזמן שמאזני שהוא מזל הרוח מרחפת על פני המי שהוא סמוך לעקרב שהוא מזל המים ושעם קריאת השמות מאזנים ועקרב וכן שאר המזלות כוכבים מקובצים הם בצורו מאזנים ועקרב וכך נתקבצו בזמן המבול בצורה זו קבוץ כוכבים בצורת טלה וכן בצורת שור וכן תאומים שהוא צורת אדם וכן צורת סרטן שהוא צורת חיה וכן צורת מאזנים ועקרב וכן צורת דלי שהוא צורת אדם דולה מים ונקראו אחרי כן בשמות הללו כפי אותן צורות שנראו בהם בזמן המבול ונראה לום כי טעם הראות בזמן המבול כצורה זו כדי שנתעורר על ההשגחה פתוך הוראת השמות וכמו שנמצא לרזל במדרשם ויש לך לדעת גם כן כי מולד תשרי שבו נברא העולם היה בהרד אלו נבראו המאורות ומאין נודע זה ממולד ניסן שהוא מאחריו אבל מאחר שהמאורות לא נבראו עד יום רביעי אנו יודעין בברור שמעולם לא היה בהרד אבל הוא החשבון האמתי אצל חכמי התכונה ומה שחקנו לומר בתפלה זה היום תחלת מעשיך אפשר לנו לומר כן כיון לסימן בהרד בין לסימן יד אם אנו מונין לסימן יד הוא שנברא אדם ביום ששי אחר עבור ב' שעות מן הלילה וב' שעות מן היום יהיה באור תחלת מעשיך לדין ואין צריך לומר בסימן בהרד כי באור מעשיך על יום שני שהוא תחלת העשירי שנאמר ויעש אלהים את הרקיע שחרי ביום הראשון לא הוזכר בו עשייה אלא בריאה וזהו לשון מעשיך ולא אמר ברואיך ועל דרך הקבלה בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ יש בכתוב הזה סוד עשר ספירות והארץ הם השמים והארץ העליונים שאינ מכלל הגלגלים והם הנקראי שמי קדם וארץ חיים ומלת בראשית תרמוז אל החכמה

שמני ד ז כענין שכתוב ראשית חכמה וכן הבית רמז לחכמה שהיא שנייה בספירו יהרי לך מלת בראשי האות חראשונה והמלה הם עדות על החכמה ולפי שהכל נמשך ונאצל מן החכמה באה הבית רבתי ואף על פי שהיא שניה בספירו ראשונה היא לענין השגתנו וזהו שירוש בית של בראשית חכמה שהיא ראשית שהרי הספירה הקודמת להאין אנו

שמות כא יג רשאין להרהר בה ולכך נקראת אין זהו והחכמה מאין

תמצאנו על דרך החודעה לא על דרך שאלה וכן נרמזת היא בעוקצו של בית ומזה דרשו חכמי האגדה אומרי לבית כי בראש מיא להן בעוקצה כלפי אלף שהוא הכת ודעו וחבן כי יעלת העלות למעלה מן הכתר וזהו מאמר ספר יצירה עשר ספירות בלי מה עשר ולא תשע עשר ולא אחת עשר פירוש עשר ולא תשע שהרי הכתר יש לחשוב מן הכלל לפי שכל שאר הספירות נמשכות ממנו כי הוא מקור נובע שהכל תלויין בו עשר ולא אחת עשרה לפי שאין לחשוב מן הכלל מה למעלה מן הכתר והוא עלת העלות והוא דבר נעלם אין לומר עליו לא יש ולא אין וזהו לשון עשר ספירות בלי מה עשר ספירות של בלי מה כלומר נאצלות מבלי מה ומזה הצריכו חכמי האמת קוצו של יוד שהוא רמז לעלת העלות שהוא למעלה מכל העשר וכיון שכל העשרם האצילות הנה ומאציל שהוא עלת העלות נפרד מהן זהו פירוש עשר ולא אחת עשרה ומה שכתוב שם בספר יצירה חקק ולא הזכי חחוקקי הכונה על הכתר כי הדבר החקוק הם ג' ספרי שהם שלשה אותיות של שם שחקק הכתר והן יהו שהן אותיות מתברכו ומברכות כל מתברך והם ג"כ ספר ספר וספור ספר היא החכמה וקראה ספר לפי שחדורות הולכי ואין החכמה נשארת כי אם על ידי ספר ומזה נקראת אף החכם העיונה ספר ספר הוא הבינה שאדם מונה בה והוא מלשון ספירה ומנין וכן אמר הכתוב בדברי הימים ויספר שלמה את כל דף כ' האנשים הגרים אשר בארץ ישראל אחרי הספר אשר ספרם דוד אביו ספור הוא שאר הספירות שאפשר לבני אדם להשיגם ולדבר בהם ודע כי הספר הוא היוד ספר היא ההא ספור הוא הואו והוא התפארת שהיא מדה ששית והבן וכבר ידעת כי מלת ספר חשבונה שם ואם כן שלשה ספרי הם שלשה שמות של שכל ואפי שכחותיה רבים שלשתם עקר אחד להם וכן ג' אותיות של שם הנה הם עקר אחד ויצאו מעיקר אחד הוא החוקק העולם הוא הכתר שהוא נבשך מעלת העלות הנקרא אין סוף ויש לך להתבונן בפרשת מרה במה שאמ הכתו שם שים לי חק ומשפט ושם נסהו להם התשובה והוא ברא העולם ואי כונת תפלתנו בראש השנה ומה שכתוב ויתפלל אברהם אל האלהים על זה אחרונה נאמר וכן אמר דוד עה אני אל אלהים אקרא ועל התשובה נאמר כי אם לבינה תקרא והתשובה נקראת בינה שהיא נתונה בין חמש ראשונות ואקרא ותרקא לשון תפלה בלשון ויקרא שם אברם שתרגומו ויצלי את וארת לרבות הגבורה והתפארת השמים התפארת והוא העדן ישני עמודים הנקראים נצח והוד נכללים במלת השמים כלומר השמים ושני עמודיו כי מאחר שלא מצינו בריאה לעמודי שמים על כל פני יש לנו לומר שנכללו בכלל השני גם הצדיק נכלל עמהם שהוא עמוד שהעולם נתקיים בו או אפשר לומר כי רבוי הואו של ואת בא לרבו ג' עמודים אלה הארץ הוא הגן המקבל מעדן והארץ היתה יוכיר עתה מה היתה תחלה ונקראת בשם ארץ כי היא סוף הבנין ואם היתה כלומר עקר הויתה מאות הויה שהיתה והיא החכמה הקודמת לכל תהו הוא הבינה שהוא קו ירוק שהוא מקיף את כל העולם בהו המורה דבר שמתחיל להצטייר הוא הגדולה וחשך הוא הגבורה ועוד יש בכתוב הזה רמז כמה ימי העולם והוא מבואר מאד סכה שאמרו רזל שית אלפי שני הוי עלמא והמשכיל יבין לכך הזכיר מיד והאר היתה תהו ובהו לרמוז על אחד חרוב גם בתיבה הראשונה של שם בן סב היוצא ממנו תמצא כן רמוז כי העולם שנברא בששת יותן ויחרב וזה מבואר ודע כי מה שלא פירש הכתוב כשמים מה היו תחלה כמו שפירש בארץ מתוך שפירש

ענין הארץ תוכל להבין ענין השמים ועל זה סמך ושמק
שלא הזכיר ענין השמים ולא פירש מה היו הגלגלים קודם
הגיעם לתכליתם כמו שהם היום אבל לפי הקבלה שרמזתי
לך יבא הענין אמת ויציב נכון וקיים כשלא פירש ענין השמים
לפי שהם העדן והיאך יוכל לפרש מה היה תחלה: וכנר
ויש מד ד דרז"ל עין לא ראתה אלהים זולתך זה עדן שלא ראתה עין
מעולם ולכך גלה ענינו וסתם הנסתרות והאריך בנגלות והבן
זה היטב כי השמים והארץ שבפסוק ראשון הם התפארת
והעשיה והם העדן והגן שהכתוב מזכיר לפני וזהו מדרש רז"ל
שנברא גן עדן קודם שנברא העולם ואם הגן נברא כל שכן
העדן שהרי הגן נשוע בו הוא שפתוב ויטע יי אלהים גן
בעדן מקדם ויש לך לדעת כי יש בידינו קבלה בפסוק זה
של בראשית שממנו יוצא שם בן מ"ב המיוחס למדת הדין עד
בית של בהו אך ע"י צרופים רבים ואם תעיר עיני הלב תמצא
בו המנין של בהרך שזכרתי למעלה והוא רשום בפרשה
ואותיותיו ארבעתם בין כל אות ואות מ"ב אותיות והמשכיל
יבין יוכל להבחין כי אין זה דרך מקרה אבל הוא מופת נמור
על חדוש העולם כי בטרם הרים יולדו ולא היה בהרך
היה מדת דינו של עולם במקום בחרך פועל באין כליו ומוציא
כלי למעשהו וזהו מבוא' אלהי' מלת אמירה היא התפץ ומה
תאמ נפש ומה תרצה ותחפץ אז יהיה ענין ויאמ גזר כענין
יח כב כה שנ' ותגזר אומ' ויקם לך יהי אור ויהי אור על דרך המשל
שני אורים היו הראשון האור שמשתמשין בו בעולם הזה
הוא אור חמה ולבנה והשני האור הגנוז לצדיקים לעתיד
לבא וידוע כי האור שמשתמשים בו בעולם הזה הוא נאצל
מן האור הגנוז לצדיקי לעתיד לבא וזהו שדרשו רז"ל נברית
אורה של מעלה מגלגל חמה שני אורים אלו הגנוז והנגלה
תלים נד כ רמוזים בפסוק אחד הוא שכתוב מה רב טובך וגו' כי
רב טוב הצפון הוא האור הגנוז פעלת לחוסי בך הוא
האור הנגלה כלומר ממנו פעלת אור נגלה לחוסים בך
בצלך בעולם הזה וזהו נגד בני אדם ואל תתמה ותאמר והלא
לא נבראו המאורות עד יום רביעי כי המאמר ביום רביעי
הוא שגזר שיאירו למטה לארץ זהו שאמר להאיר על הארץ
שהרי ביום ראשון לא היו מגיעין האורה למטה כי אם
ברקיע ועל דרך המדרש יהי אור ויהי אור מלך בשר ודם
פדליק נר מנר דלוק שמא יכול להדליק נר מתוך החשך
והקב"ה מתוך החשך מוציא אורה שנ' וחשך על פני תהום
יוב יב כב וכתיב בתריה ויאמר אלהים יהי אור וזהו שכתוב מגלת
כיפל ב כפ עמוקות מני חשך ויוצא לאור צלמות ואמר דניאל והוא גלי
עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שרי
עמיקתאי זה מעשה מרכבה ומסתרתא זה מעשה בראשי'
ידע מה בחשוכ' וחשך על פני תהו' ונהורא עמיה שרי ויאמ'
אלהים יהי אור ואחר שנתבא שהוציא האור מתוך החש למדנו
מזה שהלילה כולל את היום ואפשר שיקרא הלילה בשם יום
ומזה אנו אומרי בלילי ראשי חדשים את יום ראש החדש
הזה גם בלילי ימים טובים את יום חג המצות הזה ואת יום
חג הסכות הזה לפי שהלילה היא בכלל היום אבל היום
אינו נקרא בשם לילה אלא בשם יום נלבד אמר ר' סימון ה'
פעמים כתיב כאן אורה כנגד ה' חומשי תורה יהי אור כנגד
ספר בראשית שבו נתעסק הקב"ה וברא עולמו ויהי אור כנגד
ואלה שמות שבו נגאלו ישראל ממצרי ויצאו מאפלה וכתי'
פעוה ו כנ בידה ולכל בני ישראל היה אור במושבותם וירא אלהים את
האור כנגד ספר ויקרא שהוא מלא הלכות הרבה ויבדל
אלהים בין האור כנגד ספר במדבר שבו נבדלו ישראל
בין יוצאי מצרים לבאי הארץ ויקרא אלהים לאור כנגד
משנה תורה שהוא מלא מצות הרבה: באור המדרש

הזה בחמשה אורים הללו הא' אור בריאת העולם אב'
אור הגאלה הג' אור התשובה שהמביא קרבן שב בתשובה
ומתודה עליו הד' אור בית המקדש הה' אור התורה
והמצות ועל דרך השכל יהי אור ויהי אור האור הזה
הוא ראשית החדוש והוא נקרא עולם המלאכי וממנו נתהוה
כל שאר המעלות אשר למטה ממנו והם השמים והארץ
ולגודל מעלתו בא המאמר לרבי אליעזר בפרקיו שמים מהיכן
נבראו כאור לבושו ניאר לך שמציאות השמים הנדה הוא
כאמת זה האור ואמר אור לבושו לפי שהאור הזה מפסיק
בינו ובין שאר בריותיו כלבוש הזה המפסיק בין הלובשו
ובין זולתו והנה השם יתב' פועל פעולתיו בכלל המציאות
באמצעו מלאך וכל מלאך כפי השליחות ואמ המאמר
הזה שמים מהיכן נבראו מאו לבושו כי השמי' בעלי החומר
נבראו מכח זה האו הוא עולם המלאכים שהוא צורה בלבד
והשמים שהם חומר צריכין הם למלאכים שהם צורה כי
הצורה גורמת מציאות החומר ואין החומר גורם מציאות
הצורה כי יש צורה בלתי חומר ואין חומר בלתי צורה והנה
המאמר הזה שלם אינו נוסה לדעת הקדמות כלל ועל דרך
הקבלה יהי אור ויהי אור אין תחלת הוית האור הזה במאמר
הזה כי כבר היה במאמר בראשית שהוא מאמר ראשון ומזה
אוזל בראשית נמי מאמר הוא ובאותו מאמר הית האור
מכוסה ועתה במאמר יהי אור גלה אותו והגבילו להתבונן בו
וזהו שרמזו לנו חכמי האמת יהי אור ויהי אור ויהי כן אין
כתוב כאן אלא ויהי אור כבר היה במעשה בראשית ויש
לך לדעת כי האו הזה נקרא טוב ונקר רב טוב הצפון שישרא
תלים זובין אליו וזהו שכתוב מה רב טובך אשר צפנת וגו' וכתיב
יסעיה ורב טוב לבית ישראל וזהו שדרשו זל אמר דוד עה האיר לנו
תלים מאותו האור שנ' יי' יאר לנו וכתיב יי' אורי וישעי והבן זה
תלים וצריך אתה לדעת כי עתה במאמר הזה יהי אור התחיל
בריאת העולם ונברא בכדה באלול זכר לדבר יהי אור כלומר
מלת יהי ומה שאמר בתשרי נברא העולם באורו בתשרי
נשלמה הבריאה כי בו נברא אדם שהו' תשלום הבריא ונמר
הכל כי הוא חותם תבנית וספני זה לא יכלו לומר
באלול נברא העולם כי הלכו אחר הגמר והחתימה ויש
לך להשכיל כי זמן קדימת התורה לעולם מבראשית עד
יהי אור כנרמז במלת בראשית ב' אלפים יש שהיה ראשית
וכן מצינו במדרש בראשית רבה יהי ערב אין כתיב כאן אלא
ויהי ערב מכאן שהיה סדר זמנים קודם לכן עכ ואע"פ
שהזמן נברא וקודם הבריאה לא היה זמן הזכיר זמנים על
אותן ב' אלפים שנה כי אין אותן הימים כימי אנוש אבל יום
מאותן הימים שמהם השנים שאין להם חקר כענין
מיוב נ שכתוב הן אל שגיא ולא נדע מספר שניו ולא חקר
מיוב וכתי הכימ' אנוש ימיך וגו' וכתי' ושנותיך לא יתכו ובאות'
תלים זמנים עלה במחשב לבראות אלף דור ונמחו מהן תתקע דורות
מאותן אלף דור כלומר נמחו במחשבה לא שיצאו לידי
פועל כי המחשב המקודמת לכל ידעה כי יהיו רשעים אם
יבראו ולכך נתנה תורה לכל דורות משברא העולם כדי
תלים להשלים אלף דור וזהו דבר צוה לאלף דור באורו לסוף אלף
דור ודורות הללו הזכירום זל בפרק אין דורשין אמרו נהר
דנו נגיד ונפיק ונומר מהיכא קא שקיל מזיעתא של חיות
ירמי להיכא קא שפיך על ראש רשעים לגיהנם שנ' הנה סערה ה'
מיוב כ חמה יצאה וגום רב אחא בר יעקב אמר על אשר קמטו
בלא עת אמר רבי שמעון חסידא אלו השע כאורות ושבעים
וארבע דורות שקומטו להבראות קודם שנברא העולם
ולא נבראו שתלן הקבה בכל דוד ודור והן הן עזי פנים
שבדור עד כאן בחגיגה וירא אלהים את האור כי טוב על

דרך

עד כאן בחגיגה׳ וירא אלהים את האור כי טוב׳ על
דרך הפשט מלת וירא קיום הדבר ועמידתו בחפץ השי׳
כלשון רז״ל רואה אני דברי אדמון׳ ובכל יום ויום של מעשה
בראשית תמצא כן׳ והכונה בו שנזר על כל אחד מן
הנבראים שבכל הנמצאים העמידה והקיום שיהיה קיומן
בחפצו׳ ואם יפרד מהם חפצו רגע יהיו לאין׳ ועל כן חתם
מעשה בראשית והנה טוב מאד שרצה בקיומן׳ ומה
שהוסיף את האור ולא אמר וירא אלהים כי טוב׳ שאלו
אמר כן היה חוזר על בריאת השמים והארץ ולא גזר בהם
הקיום עדיין כי לא עמדו ככה שהרי בשני נעשה הרקיע׳
ובשלישי נפרדו המים והעפר ונעשת היבשה ונקראת ארץ׳
ואז גזר בהם הקיום ואמר וירא אלהים כי טוב׳ ועל דרך
המדרש וירא׳ מה חדוש טובה ראה בו׳ ראה שאינו כדאי
להשתמש בו רשעים בעולם הזה עמד וגנזו לצדיקים
לעתיד לבא׳ ועל דרך הקבלה את האור בא לרבות הדבר
שהשיג רבי עקיבא וכל מיני מאורות שלו הנמצאים
מאמתת זה האור׳ ועל הדבר ההוא העידו החכמים עליו
שנכנס בשלום ויצא בשלום׳ ואפשר עוד שבא לרבות
הנשמות שנבראו עם האור וכן נרמז באיוב איזה הדרך ישכן
אור׳ וכתיב ידעת כי אז תולד ומספר ימיך רבים׳ כמו שבאר
הרמבם ז״ל בפירוש איוב וכן כתיב עם המלך במלאכתו
ישבו שרים׳ ויבדל אלהים בין האור ובין החשך׳ על
דרך הפשט החשך הזה הוא העדר האור ואינו חשך של
מעלה שהזכיר וחשך על פני תהום׳ לפי שאותו החשך
הוא האש׳ ולא הזכיר כי טוב ביום שני׳ וביום השלישי
שנגמרה מלאכת המים הזכיר בו שני פעמים כי טוב אחד
לגמר מלאכת המים ואחד ליום עצמו׳ ואני שואל בזה ומה
בכך אם לא נגמרה מלאכת המים כיון שנגמרה מלאכת
הרקיע ובריאת המלאכים שנבראו ביום שני׳ היה ראוי
שיאמר כי טוב על גמר המלאכה והבריאה ברקיע ובמלאכי׳
והיה לו לגזור בהם הקיום ולומר בהם כי טוב כי לא נופלין
הם מכל שאר מעשה בראשית שנא׳ בהם כי טוב׳ ויש לי
לומר כי מכאן ראייה עצומה כי העולם השפל נזמן ששרש
עושין רצונו של מקום הוא עקר המציאות שאף על פי
שנגמרה ביום שני בריאת הרקיע והמלאכים שהם העולם
העליון לא היה בזה שלמות עד שנגמרה מלאכת המים
בשלישי במאמר יקוו ונעשה העולם השפל כי כל העולם
היה מים והוצרכו להקוות במקום אחד כדי שתראה
היבשה׳ וכאשר בא מאמר יקוו׳ נתבסס העולם העליון
בבריאת העולם השפל הזה׳ ועם זה היה המציאות
שלם וראוי להזכיר בו כי טוב׳ וכלל פירוש המאמר הזה
שדרשוהו ר״ל לפי שלא נגמרה מלאכת המים׳ כי מפני
שלא נגמרה מלאכת המים בעולם השפל לא רצה
להזכיר כי טוב בבריאת עולם העליון׳ אם כן העולם השפל
הזה הוא עקר המציאות ואולי מפני זה נקראת היבשה ארץ
לפי שבה נשלם רצון השי׳ וכונתו במציאות מלשון הכתוב
כי תהיו אתם ארץ חפץ׳ ויחסה הקריאה הזאת אל השי׳
שאמר ויקרא אלהים ליבשה ארץ׳ גם ביום רביעי במאמר
יהי מאורות באר הכתוב שלא נבראו המאורות רק לתשמישו
של עולם הזה הוא שאמר להאיר על הארץ׳ והנה זה
יורה כי העליונים עם היותם גדולים ועצומים נבראו
בעבור התחתונים׳ ויש לי עוד ראיה מדברי משה רבינו
עה בפסוק הן לי׳ אלהיך השמים ושמי השמים׳ שהעולם
הזה השפל עקר המציאות וכאשר אכתוב שם בגה׳ וכל
זה על דרך מדרש ז״ל גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת׳
ובמדרש מפני מה לא נאמר כי טוב בשני׳ לפי שבו נברא
גיהנם שנא׳ כי ערוך מאתמול תפתה׳ יום שיש לו אתמול
ואי׳ לו שלשו׳ ועוד דרשו ז״ל לפי שבו נברא המחלוקת שנ׳
ויהי מבדיל בין מים למים׳ אר טביומי ומה מחלוקת שהוא
לתקון העולם ולישובו אין כתוב בו כי טוב׳ מחלוקת שהיא
לערבובו של עולם לא כל שכן׳ ובאור הענין כי השני תחלת
השנוי׳ ולכך נקרא שני׳ והוא הסבה לכל חלוקה ושנוי׳
ומה שאמר כי המחלוקת וגיהנם נבראו בו ביום להתבונן
מזה שכל המעורר מחלוקת נדון בגיהנם׳ וכיון שמחלוקת
וגיהנם נבראו בו ביום למדנו שהיום מזיק ולכך אסרו ר״ל
להתחיל כל מלאכתו ואמרו אין מתחילין בשני׳ לכך אסרו
גם כן לאכול זוגות כי הוא דבר מזיק והוא שאמרו לא יאכל
אדם תרי ולא ישתה תרי׳ והמחלוקת הזה שהיה ביום שני
היה תחלת כל מחלוקת וסבתה׳ ולכך לא נאמר בו כי
טוב שהוא גרם הנזקים אחריו וסמנו והלאה היו החולקי׳
וחמשנים רצון השם יתב׳ שהרי בשלישי אמר תוצא הארץ
עץ פרי והיא לא עשתה כן אלא עץ עשה פרי וברביעי קטרגה
הלבנה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר
אחד׳ ובחמישי נמלחה בת זוגו של ליתן שכן דרשו ר״ל
סרס את הזכר וחרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד
לבא׳ ובששי חטאו אדם וחוה ונטרדו מגן עדן׳ ואם
כן הרי מצינו בכל הימים אחר יום שני ענין קטרוג ושנוי
כונה ופרוד רצון וחלוק דעות בנבראים וסבתם יום שני
כי כלם באי כחו ונמשכים אחריו׳ יקוו המים לפי
שחית התהום שהוא מים ועפר בדמיון מים עכורים הוצרך
המאמר הקדוש לגזור שיקוו המים מתחת השמים שהם
גבוהים אל מקום אחד שפל למטה ושיעלה העפר למעלה
עד שתראה היבשה ותהיה ראויה לישוב׳ והנה אלו שתי
גזרות בהפך מטבעם כי טבע העפר לרדת למטה
וטבע המי׳ לעלות למעלה׳ ועתה גזר על המים
שהיו כלאים את כל תעולם כלו שירדו למטה בטבעו
של עפר כענין שכתו״ב באבן מים יתחבאו׳ וגזר על העפר
שיעלה למעלה כטבע המים וזהו שכתו׳ לרוקע הארץ על
המים כי לעולם חסדו כי זה חסד לעולם לקיום הישוב
והנבראי׳ שנו וזהו שכתו׳ צדקתך כהררי אל משפטיך
תהום רבה׳ כי בזח נגלה צדקת השי׳ כמזנתן משפטיו
בתהום רבה כדי שירדו המים הפך מטבעם כדי להושיע אדם
ובהמה כלום בעלי חיים שבארץ׳ ויש לפרש עוד ותראה
היבשה שיהיה היובש נראה בה שלכך נקראת יבשת שכל
זמן שתהיה לחה אינה יכולה להוציא פירו׳ והנה עתה
כשנראה בה היובש אז נגמרה מלאכת המים הזכיר בו כי
טוב׳ ובמדרש יקוו המים יעשה מדה למים כדא וקו ינשה
על ירושלם׳ וכהא ומים תכן במדה׳ נתן חצים ברקיע
וחצים באוקינוס׳ ההד פלג אלהים מלא מים׳ דבר אחר
יקוו המים׳ יקוו לי המים מה שאני עתיד לעשו נתן
ולשטוף את כל העולם כלו במבול׳ משל למלך שבנה
פלטרין והושיב בהן דיורין אלמין עמדו ושאלו בשלום
המלך׳ אמר המלך ומה כשהושבתי בהן דיורין אלמין כך
משכימין ושואלין בשלומי ברמיזה ובאצבע׳ אלו הושבתי
בהן דיורין פקחין על אחת כמה וכמה׳ עמד והושיב בהן
דיורין פקחין׳ עמדו והחזיקו בפלטרין׳ אמרו אין פלטרין
של מלך אלא שלנו אמר המלך תחזור הפלטרין לכמות
שהיתה׳ כך בתחלת בריאתו של עולם היה קלוסו של
הקבה עולה מן המים שנאמ׳ מקולות מים רבים׳ עמד דור
אנוש ומרד בו׳ דור המבול ומרד בו׳ אמר הקבה יפנו אלו
ויעמדו

יחזקאל ג
ישעיה מה יח
ישעיה נא טו
ישעיה מה יח
ישעיה מה יח
ישעיה מה יח

בראשית א ויעמדו המים במקומן. ההד ויהי הגשם על הארץ. אל
מקום אחד כל העולם כלו מים במים. ואת אמרת אל מקום
אחד. אלא שהחזיק המועט את המרובה עכ. ולמקוה המי
קרא ימים. אין שם הים נקרא על המים כי אם על החפיר.
וזהו שתרגם אנקלוס ולבית כנשות מיא. כלו החפירה
שהוא בית המקוה שהמים נקוים שם. וכן אמר הכתוב
שמות יד כ כסום לים מכסי כי המים מכסים את החפירה הנקראת ים.
וכן בברכת הדגי או התניני ביום חמישי אמ ומלאו את המי
בימים. נאר כי המים עומדים בימי. וראיה עוד הים שעשה
שלמה הוא שכתו ואת הים הוריד כעל הבקר. ואמר קרא
ימים ולא ים. לפי שהם רבי. ודרשו רזל ז ימים הם. תדשא
האר. נעשת הארץ חומר לבעלי חנפש הצוחת. ובכאן
קלקלת הארץ כי המאמר הקדוה היה עץ פרי עשה פרי והיא
לא עשת כן לא עץ עשה פרי. ואמר ותוצא האר דשא ולא
אמ ויעש להים כל העץ עשה פרי למינו ואת הדשא למינו
לפי שאין ראוי להזכיר שם אלהים נבעלי נפש הצומחת
שאינה חשובה כנפש התנועה שהזכיר בה שם להים הוא
שאמר ויעש להי את כל חית הארץ. לפי שנפש התנועה
בעניני רבי משמשת לנפש השכלית. אבל הנפש הצומחת
אין לה חשיבות רק כחשיבות הגוף שאינה מתמשת רק לגוף
לבדו כי אין הנשמה צריכה לצמוח. ואם תשכיל תמצא כי
הזכיר הכתו הזה המיני צמח. והן תדשא הארץ דשא עשב
מזריע זרע. עץ פרי שעשים הפרי כטע הפרי. עשה פרי כלו
הפרי עצמו אשר זרעו בו הרי ה. ויש לך להתבונן כי כל
הספר הוא נכלל בג. כי לא תמצא ספר לא או אחד או
זוג או נפרד. וספ ג גולל את הכל שהרי יש בו אחד הוא
האחד ויש בו זוג והו השני ויש בו נפרד והו ג ודבר ידוע כי
ספר ג הוא מחלק האחד כשם שספ הארבע הוא מחלק
השני ולפי שספר ג הו מחלק האחד שהוא נעלם. ולכך
היו הנבראי עד יום שלישי גנוזי ונעלמי שהרי האו שנברא
ביום הראשון נגנז מן הבריו. גם הרקיע שנברא ביום ב גם
עצי עדן שנבראו בשלישי נגנזו מן הבריות וכל מה שנעשה
עד יום ג נקרא עולם לפי שהוא נעלם. ומה שנעשה אחריו
ביום ד נקרא שנה והטעם לפי שכשם שהג מחלק האח כן
הארבעה מחלק השני שאין הארבע לא כפל השני. ועל כן
שני המאורו שהן מכח השניות נבראו ביום רביעי שהו כפל
השני ונקראת השנה שנה לפי שהיא נגמרת בשני מאורו
הללו וכן הטע הזה נתלו באותו רקיע שנבר ביום שני שהו
מכח שניו והוא המבדיל בין מים למי כי כן המאורו נקבעו
כו להבדיל בין היום ובין הלילה ובין האור ובין החושך. וכל
מה שנעשה אחריו ביו חמישי וביו ששי הו הנקרא נפש זוחה
שהזכיר בספר יצירה עולם שנה נפש יהי ערב ויהי בקר יום
שלישי. בג ימים אלו הזכיר ערב ובקר ולא היו שם מאורות
שיהיו בחייבין הערב והבקר. כי שקיעת האור הו הערב.
חזרתו הוא הבקר. אמנם הזכיר בשלשתם ערב ובקר לא
כלפי תאור אלא כלפי הגלגל שהו חוזר ומתגלגל בו כי כל
חלק מחלקי הרקיע כשהוא עולה הו לו בקר וכששוקע הוא
לו ערב. אך מיום רביעי ואילך שנבראו המאורו הזכיר ערב
ובקר כלפי האור. יהי מאורות. על דרך הפשט מלת יהי
בלשון יחיד על שם שאין אור שניהם לא אחד וכן הזכי מיד
והיו למאורו למארת כתיב. או תחזור אל האור הנברא ביום
ראשון לפי שהיה ראוי לומר יהיו מאורות. אבל הכונ יהי
אותו האור מאורות כלו יתפשטו ממנו מאורו למטה ולדעת
הלמכם זל נראה כי אותו האור היה מאיר ביסודות תחלה
וכשנעשה הרקיע ביום שני הפסיק באור ומנע אותו מהאי
ביסודו התחתוני וכשנברא הארץ ביום שלישי היה החשך
נשוי עליה כי הרקיע היה חוצץ בינה ובין האור. ועתה ביום
רביעי גזר מאמר הקדוש שיתפשטו כאותו אור מאורות
יגיעו האורה לארץ. והוא שאכר לחאיר על הארץ. כי היה
מאיר ברקיע בלבד אין האורה מגיעה לארץ. ויתבאר מזה
בפירוש שהלילה קדם ליום. וכן אמר למעלה ויהי ערב ויהי
בקר. ברקיע השמים קרא חכתוב בכאן ז רקיעים שבהם ז
כיכבי לכת עם השמיני שנו כל הכוכבים וכ מזלות בשם
רקיע ויחס רקיע זה אל השמים שהוא הגלגל המקיף כי
הם רקיע שלם סוקפין בתוכו מתנועעים בתנועתו. ובאר כי
המאורות כלן נתונים ברקיעים חללו שהם מיוחסים לשמי
וזהו לשון ברקיע השמים. זהיו לאותות. כי בתנועת
המאורות ובמהלכם נעשים אותות ומופתים בשמים דם
ואש ותמרות עשן. וכמו שדרשו זל כשהמאורות לוקין
ירמיה י סמין רע לאומות שנאמר ובאותות השמים אל החתו.
ועוד שהם אותות לישראל בקרית שמע של בקר שמצותה
עם הנץ החמה. וקרית שמע של ערב שמצותה עם צאת
הנוכבים גם בחיוב ברכת השבש בתקופת תמוז שחיי אדם
לברך ברוך עושה בראשית. וכן דרשו רזל בברכות פרק
הרואה תנו רבנן הרואה חמה בתקופתה ולבנה בטהרתה
וכוכבים במשכורתם ומזלות בעתם אומר בחך עושה
בראשית. וגם בהיות הלבנה בחדושה שחייב לברך אשר
במאמרו נרא שחקים. ולמועדים זרע וקציר וקור וחום וקיץ
וחורף. וליכים מדת יום ומדת לילה ושנים משלימין מהלכם
ביב מזלות בכל שנה וחוזרין ומתחילין לסבב בגלגל בדרך
אשר הלכו בה. וכתב הרב הגדול רבינו משה בר נחמן יתכן
כי כמו ששם בארץ כח הצמיחה במקומות ממנה כן שם
זל ברקיע מקומות מוכנים ומזומנים לקבל האורה והנופים
האלה מקבלים אור מזהירין ולכן יקראם מאורות לא אורים
אעפ שקראם המזמור כן עכל. ויתכן לפרש יהי מאורות
שאין המאורות האלה מכלל הגלגלים אבל הם מאורות
רוחניים מקבלי האורה מן האור הראשון וגזר עתה במאמר
הזה יהי מאורות שיתפשטו בין האור הראשון ההוא
מאורות רוחניים שיהיו מאוחות למאורות שעל הארץ.
וזהו שאמר הכתוב והיו למאורות ברקיע השמים היה לו
לומר והיו לרקיע השמים כמו שאמר והיו לאותות. אבל
הכונה שיהיו מן האור הראשון שהוא באורות למאורות
שעל הארץ כי לא אמר הכתוב יהי באורות ברקיע השמים
להאיר על הארץ. ואם כן הבן כי המאורות הראשונים
שהזכיר יהי מאורות הם מאורות רוחניים מקבלים אורן מן
האור הראשון ומשפיעין אותם במאורות של מטה והם
תענוגי נפשות הצדיקים מקיימי התורה והמצות. וזהו
שאמר והיו לאותות כלומר והיו אותן המאורות לאותן
שקיימו אותיו התורה שהיו זוכין ומתעדנין בהן או שקיימו
המצות שנאמר בהן אות כגון מילה ושבת ותפילין. ומה
תלים שקראם המזמור לעושה אורים גדולים. והכתוב יקרא
לכלן מאורות בין חמאורות הרוחניים בין הנופים הנה חד
עה כיון בשלת אורים על הרוחניים וזהו שהזכיר אחריו
תלים מאורות של מטה שהם השמש והירח ואמר את השמש
לממשלת ביום וגומר ואת הירח וכוכבים וגומר. ואעפ
שהאורים מקבלים אורה מן האור הראשון קראם אורים
לפי שהם עצם האורה כנגד השמש והירח. ואמר ולמועדי
כי הנשמה בחפרדה מן הגוף אינה זוכה מיד לאותו התענוג
הגדו המעותד לה עד שיבא מועדה וזמנה כעני שדרשו רזל
בהוא כובס עלה לגג ונפל ומת יעתת בת קול ואמרה כובס
זה

זה מזומן לחיי העולם הבא שהרי עולם הנשמו' הוא הבא
לאדם מיד לאחו' מיתה ' אבל העולם הבא יש לו מועד ידוע
וזמן קבוע ומה מעלות הלוקות כל אחת ואחת בפני
עצמה ' יש חיי העולם הבא לזמן תחית המתים ' ויש עולם
הבא לאחר התחיה כמו שאני עתיד לבאר בעזה"י בסדר אתם
נצבים ' ולימים ושנים ' הם הזמנים החלוקים למעלות
הנשמות כי הנשמה מתעלה מעלוי לעלוי מן העולם הזה
שהוא עולם הגופו' לעולם הנשמות ומעולם הנשמות היא
מתעלה לעולם הרוחות הנקרא צרור שהנשמות צרורות
שם והוא נקרא אור כענין שנאמר וחיתו באור תראה '
וכתיב לאור באור החיים ' ומעולם הרוחות הנשמה מתעלה
לעולם החיים שממנו האיר שנאמר כי עמך מקור חיים
באורך נראה אור ' ומי שאינו ראוי להאריך ימים בעולם
החיים וראוי לקבל מדה כנגד מדה בעולם הגופות חוזר
לחיות בתחית המתים שהוא כמו עולם החיים לכך אמר
ולבי' מישני אדמת עפר יקיצו ולא כל ישיני ' ומי שראוי
להאריך ימים בעולם החיים אין לו הפסק ועולם החיים
הוא הנקרא נצח הוא שכתוב הוזיעני אורח חיים שובע
שמחות את פניך נעימות בימינך נצח ' והא למדת שחיי
העולמים הקודמים והמעלות העליונות אשר כנגד אותן
במאורות הן תענוגי הנשמות הזוכות לתורה ' ויזכו לאותן
המעלות בזמנים הידוע' להם זה ימים וזה שנים כמו שרמזו
בכתו' הזה ולימים ושני ' לפי שתתעלה נפשם מעלוי לעלוי '
ועוד נתבא' הענין הזה ממה שהזכי' אחרי כן במעשה וכפל
הענין ויעש אלהים את שני המאורו' הגדולים לו הרוחיים את
המאו' הגדול ואת המאור הקטן לו הנפשי' הם חמה ולבנה '
ועל דרך הפשט מה שקרא לשניהם גדולים כי כל אחד
מהם גדול ועצום בפני עצמו ' ואחר כך את המאור הגדול
ואת המאור הקטן כי כל גדול קטן בערך גדול ממנו ' ודע
כי אם תדקדק בפרשה זו יתבארו לך ממנו ארבעה ענינים '
האחד שהמאורות הללו הן תמיד באותם המקומות שנקבעו
שם תחלה כלומר שהם קבועים ואינם מתנועעים כי הגלגל
הוא המתנועע והמאורות קבועים בו מתנועעי' בתנועתו '
כמו הטסמרות הקבועין בדופן הספינה ומתנועעים בתנועת
הספינה ' וכן חזרו חכמי ישראל לחכמי אומות העולם
שחכמי ישראל אומרים גלגל קבוע וכוכב חוזר ' וחכמי
האומות אומרים כוכב קבוע וגלגל חוזר ' ועל זה
אמר ויתן אותם אלהים ' צא ולמד מי הנותנ"ת ות"ת שמו '
השני שהם קבועים בעובי גוף הגלגלים כי עובי גוף הגלגל
מהמלא בגודל גוף המאורות ' ועל זה אמר ברקיע
השמים וכן אמר דוד ולשמש שם אהל בהם ' פירושו
באחד מהם כלומר מן השמים הנזכרים שהם הגלגלים
והוא הגלגל הרביעי שהרי כל רקיע ורקיע הוא אהל לכוכב
הקבוע בו וגודל הכוכב בעובי של רקיע ועובי של רקיע
כשיעור שיש משמים לארץ והכל הק' שנה וזה נלמד
ממסגר שאמרה דבורה מן השמים נלחמו הכוכבים
ממסילותם נלחמו עם סיסרא ' באורו שיעור הכוכבים
בפסלותם שהם הרקיעים כשעור שמן שמים עד סיסרא וכן
פירש רשו"י ז"ל ' השלישי שאין עובי הגלגלים כונע אור
המאורו והכוכבי' למטה כל כך עצם השמים פשוט וזך וזהו
שאמר להאיר על הארץ שתהא האורה נגעת לארץ ואין עובי
הגלגלים מפסיק ' הד' כי אור הלבנה נמשך מאור החמה
כי הלבנה אין לה אורה מצד עצמה כי אם מאור השמש
ומזה תקנו רזל בתפלת יוצר ראה והתקין צורת הלבנה

כלומר שהיא צורה בלתי אורה ' ומה שקורין רזל או
הלבנה באמרם אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור
הלבנה על האור הנאצל ליה מן החמה אמרו כן והוא כחום
הברזל שהוחם באש שאין החום מצד הברזל רק מצד האש
שהוא מחמם והברזל מקבל החמימות ממנו ' ועל זה אמ'
והיו למאורות חסר ואו' למארת כתיב באר כי שניהם אור
אחד וכן דרשו רזל לא נברא להאיר אלא גלגל חמה בלבד'
והוא קטרוג הלבנ' שאמר' אי אפשר לשני מלכי' ש"שתמשו
בכתר אחד כי הכתר כנוי על האור והזוהר וראיה מן
הכתוב שאין לה אורה מצד עצמה הוא מה שאמר הבה
לאיו בשומי ענן לבושו וערפל חתולתו ולפי שאפוד הרקיע
אשר למעלה על ראשנו והקרו' לינו הוא גלגל הלבנה והוא
המכבס והחופף על הים והוא המניע יסוד המים לכך קרא
הלבנה ענן וערפל על שם שהיא חשוכה אין לה אורה בפני
עצמה ואמר כי היא לבושו של יום וחתולתו ' ולמשול ביום
ובלילה השמש הוא מושל ביום והירח מושלת בלילה וביו'
ודע כי מלבד מעלת האורה שזכה להם נתן להם
הממשלה בשפלי' בהוי' ובהפס שהרי השמש באות ממשלה
שיש לו ביו' יצמיח ויוליד וינדל בכל החמי' והיבשי' והלבנ'
גם כן באותה ממשלה שיש לה בלילה הוסיף במעינות
בימים ובנחלים ובכל הקרים והלחי ' ועל דרך הקבלה
ולמשול ביום ובלילה ירמוז לסנהיגי שני המאורו' הגדולי'
שהם מושלים ביום ובלילה ובכ"ם ימשול כל מושלי וכנגדם
תמצא בקרבן התמיד שני כבשים בני שנה הכתים את
הכבש האחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעש' בין
הערבי' והוא מה שאם הכתוב אשר חלק הלהיך אות לכל
העמי' כלו' השמש והירח וכל צבא השמים ואתכם לקח יי'
והמשכיל יבין וזהו שכתוב אשר לא צויתי כלום בשמש
ובירח אבל צויתי במנהיגי' ובסדר שופטי' בפסוק ולשמש
ולירח ולכל צבא השמים אשר לא צויתי אכתוב מזה בעזהי'
ומכאן תבא לך סוד התעני בשג הוא קרבן שנתמעט הבש'
וחלבו ודמו של אדם יעלה התעני צריך קבלה בזמן ממשלת
שני המאורו ביחד וזהו מבעו' יום קודם שתשקע החמ' וזהו
מאמר רב חסדא כל תענית שלא קבלה עליו מבעוד יום לא
שמיה תעני ואם רב חסדא כל תעני שלא שקעה עליו חמ"ה
לא שמיה תענית וכשם שהתענית קרבן כך הדמע בשעת
תפלה קרבן כנגד נסוך המים עם הקרבנות ' וכן דרשו רזל
שערי דמעה לא ננעלו כי הדמעה מכח המים שהוא מכח
החסד שהוא הימין והימין פשוטה לקבל שבים בכל עת
ובכל שעה והבן זה כי הוא עקר גדול ' ולהבדיל בין האור
ובין החשך הזכיר בכאן ג' ענינים להאיר ולמשול ולהבדיל
שהבה נתן להם המעלה בג' דברי' אלו ' וידוע שהוא את
השליט מעשיו כמצתם על קצת ' וכזה אמר הכתוב ונתן
זרע לזורע ולחם לאוכל והגשם אינו נותן הזרע והלחם אבל
בא הכתוב ללמדך שהבה משליט מעשיו מקצתן על קצתן
וכענין שכתוב אענה נאם יי' אענה את השמים והם יענו
את הארץ תענה את הדגן ואת התירוש ואת היצהר '
כיוון הכתוב הזה לומר כי אעפ שהשמים והארץ פועלים
מה שבכחם ומה שנתמנה תחת ידם אין כחם מעצמם
רק מכח הסבה העליונית כי כלם הם שלוחים מאתו לפעול
הפעלות בשפלים ברצונו לא ברצונם ' וזהו שהזכיר בכאן
להאיר ולמשול ולהבדיל כלומר הטיל עליהם המנוי והכח
הזה ומסרו בידם לא שישלל הוא ית' מן הכח שלו שהוא
עליון עליהם ואלו אמר להם האירו משלו והבדילו הידה

מוסר

פוסר בידם הכח לגמרי והיה עושה אותן אלוהות והיה
נמצ׳ בהם פתח לעובדי הכוכבי׳ והמזלו׳ וכבר באה האזהרה
בתורה שלא יטעה אדם אחרי הכוכבים והמזלות · הו׳אמרו
דברים ד׳ יט פן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת
הכוכבים כל צבא השמים · ותתבונן בהם ומקוריהם שהם
שיאבים מהם והשתחוית להם ועבדתם אשר חלק י״י אלהיך
אותם לכל העמי׳ תחת כל השמים · ובבר ידעת כי חכמי
ישראל הוצרכו לכתוב לתלמי המלך אשר חלק להאיר כדי
שלא יאבר שנמצא להם כזה פתח לעז׳ ויאמר כי מן הכתוב
הזה התר לאומות העולם שיעבדו עז׳ מאחר שכתוב בתורה
בפירוש שהב״ה נתן אותם לחלק העמי׳ ויבין מלת חלק
כמו גור ולא כן הענין אבל הקבה נותן רשות ביד כל אום
ואומה שיעבדו לכל מי שירצו הן להב״ה אם לעז׳ וזהו לשון
חלק נתן הרשות ביד׳ם מה שאין כן בישראל שאם ירצו
הם ושלום לעבוד עז׳ אינן יכולין הוא שאמר הנביא
ישעיה כ נג עה״ב בדבר השי׳ אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמ׳ שפוכה
אמלוך עליכם · ויש לך לדעת כי מה שנבראו המאורות
ביום ד׳ מפני שיום ד׳ הוא אמצעי לשבעה ימ׳ בראשית׳
והחמה קבוע׳ בגלגל רביעי שהוא אמצעי לגלגל ז׳ המשרתי׳
על דרך ששם חנ״כל · ועוד מפני ששני המאורות האלו
משתנים בכל יום ארבעה פעמים ביום בד׳ משמרו׳ ובחדש
בד׳ שבועות · ובשנה בד׳ תקופות · על כן נתיחד בהם יום
רביעי זאת ועוד אחרת כי ענין מוכרח היה להברא המאורו׳
ביום הרביעי אחרי בריאת הצמחים ביום השלישי כדי
ללמדנו בזה אמתת חדוש העולם כי אלו היה כאמר יהי
מאורו׳ ביום שלישי ומאמר תדשא הארץ ביום רביעי · היה
מתכא׳ מזה קדמות העולם כי לא היו האילנות והצמחים
בעולם מכח המאם׳ רק מכח המאורות שנבראו כבר שהם
המשפיעי׳ כח בכל היוצ׳ מן הארץ׳ אבל עתה שהקדי׳ תדשא
הארץ למאם׳ יהי מאורות זה מופ׳ גמור על חדוש העולם כי
בזמן שלא היו באורו׳ בעולם לפעול בארץ בתנועת להולידה
ולהצמיחה נזר השי׳ תדשא הארץ והוציא׳ פירות׳ה כמאם׳
פרס היות כחו׳ המאורו׳ שהן סבה להם בכח הסבה העליונ׳
ית׳ · ודע כי תמצ׳ בפרש׳ זו ה׳ פעמי׳ לשו׳ מאור לפי שה׳ מיני
אור הם אור היום אור השמש אור הלבנה אור הכוכבים
אור המזלות׳ אבל לא נברא להאיר על הארץ אלא גלגל
חמה בלבד · וירא אלהים את האור כי טוב · סדור המאורות
חובה גדולה לבריו׳ שהרי העולם השפל הזה הוא מתנהג
איוב פ ט באור ובחשך וכתיב עושה עש כסיל וכימה וחדרי תימן ·
כימה צוננת וכסיל חם ברא זה כנגד זה זה מצנן את העולם
וזה מחמם את העולם ושניהם הצמחים מבשלים
איוב לח לג הפירות׳ והוא שכתוב התקשר מעדנות כימה · ומתוך
סדר פעולה זו וסדור המאורות בני אדם רואין ומבינין כח
ישעיה מ כו בעשה השי׳ ומשבחין ומרוממים אותו והוא שכתוב שאו
מרום עיניכם וראו מי ברא אלה · וזוהי הטובה שמתוך
שיראו פעולה זו יכירו שהם ברואים ולא ישעו אחריהם ·
יהושע י יב ועוד אמר כי טוב על שם הגס הגדול שעת יד הבה לעשות
מכתם ח כ נבאורו׳ על ידי יהושע זהו שכתוב שמש בגבעון דום וירח
בעמק אילון וכתי׳ הכוכבי׳ ממסלות׳ וגו׳ ישרצו המים · אחר
שהשלים צורת הטמים שנעשו חומר לדברים שבשמים
וצורת הארץ שהיא חומר לדברים שבארץ · גזר עתה על
המים שיעשו חומר לקצת בעלי נפש התנוע׳ ואם נפש חיה
כלומר נפש שיש בה חיות אלו דגים שבים גם העופות
שנבראו מן המים והעפר · מן המי׳ הוא שהזכיר כאן ישרצו

המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ · מן העפר
הוא שכתוב ויצר ה׳ אלהים מן האדמה כל חית השדה וכל
עוף השמי׳ וזהו שדרשו רזל עופות מן הרקק נבראו פי׳ רקק
מים ועפר ולפי שיש נפש שאין בה חיות כלל והיא הנפש
הצומחת לכך הזכיר בכאן בבעלי נפש התנועה נפש חיה
נפש שיש בה חיות כי הנפש הצומחת אין בה חיות׳ אבל
נקראת נפש כי כשם שבעלי נפש התנועה אינם מתנועעי׳
רק בנפש כך הצומח אינו מגדל רק בנפש · או יש לפרש
שאינה נקראת נפש כלל אבל נקראת הכח המגדל ומזה
לא תמצא ביום שלישי זכרון נפש כלל · לא נפש חיה
ואפילו נפש סתם · ודע כי תנועות כל בעלי נפש התנועה
חמש תנועה עולה תנועה בינונית תנועה תחתונה תנועה
משבו׳ת תנועה מתפשט׳ · תנועה עולה הוא השט שתנועתו
לעלות · תנועה בינונית היא תנועת השט בין השמים ובין
הארץ ובין מים למים · תנועה תחתונה הוא הממשש׳ תנוע׳
משכרת הוא ההולך על שתים · תנועה מתפשטת הוא
ההולך על גחון · ומפני זה נקרא היום שיצאה בו נפש
חיה להתנועע בתנועותיה׳ יום חמשי · ויברא אלהים את
התנינים הגדולים · על דרך הפשט דגים הם ולהפלגת
גודל גופם יחס הבריאה לאלהים · כשם שתמצא באדם
למעלתו שיחס הכתוב בריאתו לאלהים הוא שכתוב ויברא
אלהים את האדם בצלמו · והכונה כי הבורא ית׳ המציא
הנופים הגדולים מהם יש מאין · וחכמי הפלוסופים כתבו
בספריה׳ שידעו מהם ארוכי׳ חמש מאות פרסה׳ גם רבותינו
חכמי התלמוד ספרו לנו הפלגות בבא בתרא · והוא שהעיד
רבה בר בר חנא ואמ׳ ההוא כווראי דסליק וניים עיילית׳
אכלא טינא באוסייה וכת ושדייה ימא אגודא אכלו מיניה
שתין מחוזי מלחו מיניה שתין מחוזי ומחד גלגלא דעיניה
עבדו תלת מאה נרבי דמשחא · לשנ׳ כי חדרינן בתר תריסר
ירחי שתא חזינן דהוו מנסרי כשורי מגרמיה למבני בהנך
מחוזי · ועוד העיד החכם הזה בעצמו הוה קאי אזלינן
בספינתא וחזינן להההוא כווראי דיתיב חלא אגבי׳ וקחח
עליה עשבי סברינן ביישתא הוא סלקינן ואפינן ובשלינן
כי חם גביה הפך ואי לא מקרבא ספינתא הוה טבענ׳ וכתה
תהלים קלט רבות · ופסוק מלא הוא יורד׳ הים באניות עושי מלאכה
בכים רבים המה ראו מעש׳ ה׳ וגו׳ · ועל דרך המדרש התניני
הגדולי׳ זה לויתן וברת זוגו · והזכיר הגדולים להפלגת
עוצם גופם כי גויתו נתונה בים אוקינוס הסקיף כחוג
הארץ כלשון המאורות הגדולי׳ שהם גדולים כמה פעמים
יותר מכדור הארץ · אפשר כי מפני זה לא נאמר בו ויהי כן
כי לא עמד הקיום בשניהם שהרי אמרו רזל בפ׳ המנכר אף
לויתן זכר ונקבה בראם ואלמלא נזקקין זה מחריבין את
העולם כולו׳ מה עשה הב״ה סרס את הזכר והרג את הנקבה
ומלחה לצדיקים לעתיד לבא שנאמר והרג את התנין אשר
בים · ופסוק זה יוכיח בלויתן ששניהם היו · וזהו שאמר
ישעיה כז א על לויתן נחש ברית ועל לויתן נחש עקלתון · ומה שאמר
והרג את התנין יורה שנשא׳ יחידי מבת זוגו · וכן אמר דוד
תהלים קד כו לויתן זה יצרת לשחק בו כלו׳ שהו׳ מצח׳ בים אוקינוס ואמ׳
איוב מ כה הב״ה לאיוב התמשוך לויתן בחכה · ואמ׳ שאמ׳ את התניני
לרבו׳ שאר דגים שבי׳ שהם נרמזי׳ ברבוי אתיאולי הם מזונו׳
ללויתן · וחרב הגדול מורי ר׳ שלמה נר׳ פירש ענין המדרש
הזה שאין להרחיק להיו׳ לצדיקי׳ לעולם הבא סעוד׳ כפשטי
הדברי׳ שבאו לרמוזי׳ במדרשי׳ והגד׳ וכמו שדרשו רזל ר׳
נרכי׳ בשם רבי יצחק ארסטון גדול עתי׳ הב״ה לעשו׳ לצדיקי׳
לעתיד

לעתיד לבא ׳פ׳ארספון סעודה׳ וכל מי שלא אכל נבלות וטרפות בעולם הזה זוכה לאכול ממנה לעולם הבא׳ ההד׳

ג כד וחלב נבלה וחלב טרפה וגו׳ גם בפרק המוכר מצינו עתיד הקבה לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן לא אמר מלויתן אלא מבשרו ואין תכלית הכונה באותה סעודה כונת המאכל והמשתה לבד למלוי הכרס ולהנאת הגוף והגרון שאין זה ענין העולם הבא׳ אלא שכבר נודע שבסבת המאכל והמשתה יתעוררו כחות הגוף ובהתעורר הכחות הגופניות יתעוררו ויתחזקו גם כן כחות הנפש לאי זה ענין שיכוין אליו האוכל להמשיכם ולהישירם אליו לפי שהמאכל והמשתה סבות גדולות לשמחת הלב ולהרחיק העצבון והדאגה׳ ומן הידוע כי ברבות השמחה יתחזק הכח השכלי שיש בנפש ויהיה יותר מוכן להשיג המושכלות׳ וכענין

ב נ סו האמור באלישע קחו לי מנגן׳ ודרשו ז״ל אין שכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות אלא מתוך דבר שמחה׳ וכענין בכמטעמים ששאל יצחק׳ ובאר הכונה בעבור תברכך נפשי׳ לא אמר בעבור אברכך׳ וכענין סעודת אהרן וכל זקני ישראל עם חותן משה לפני האלהים׳ וכענין סעודת שמואל׳ וכתי׳ בני הנביאים עומדים ומתנבאים לפניו׳ וכן יתכן להיות הסעודות ההן לצדיקים בבשר ודגים נבראו ששת ימי בראשית לתכלית הזה בתכלית העונג שאין העולם הזה ראוי להשיג אליו זולתי לעולם הבא ואותן שהן מזומנין לאותה סעודה שהן תכלית המבוקש למין האנושי ואפשר שאותן המאכלים זכי הטבע מאד הוכנו מתחלת הבריאה להיות מרבים השכל בטבע כענין שכתוב ונחמד חעץ להשכיל׳ גם ידוע היום במקצת המסעדים והסמים שהם בטבעם מועילים לזה׳ כל שכן אותן שנבראו ששת ימי בראשית אולי לכונה הזאת וכענין שאירע במן שהוא מאכל גופני שנתן בזמן התורה אל עם שהיו מעותדים לדעת האמתות ולהתבונן במושכלות בשכלים הנפרדים ולא היה בו שום מותר כלל שישריד את השכל׳ והוא

ג יח כה שאמרו ז״ל שהיה כלו נבלע באברים׳ ודרשו רז״ל לחם אבירי׳ אכל איש׳ לחם הנבלע באברים׳ וכבר שמוהו רז״ל רמז למזון הצדיקים לעתיד לבא באמרם בחגיגה הקבה טוחן מן ברקיע לצדיקים׳ ואולי הסעודה הזאת המעותדת לצדיקים תהיה בסוף הזמן שנוהג בו ענין פעולות גופניות במאכל ובמשתה ואחרידה יתבטל מהם הנהוג ההוא ויהיו יושבין ועטרותיהן בראשיהן ומתעדנין מזיו השכינה ותהיה להם הסעודה ההיא כענין העצרת אלא שזה תשלום זמן הקדש וזה תשלום זמן החול׳ ועל דרך השכל ענין לויתן זכר ונקבה בראם ירמוז לענין השכל והנפש׳ ובארו חכמי האמת למה לא היה האדם מוכרח על מעשיו עד שיתדמה לשכלים הנפרדי להתמיד על הכונה שנברא בעבורה שהיא עבודת הש״י וידיעת אמתתו שהיא פעולת השכל׳ ידוע כי נפש האדם חכמה בכח ומוכנת לקבל השכל בכח השכלי שבה וכשהיא נגררת אחר השכל ונזקקת אליו הוא מראה פעולותיו בה והנפש כחומר והשכל לה צורה׳ על כן נקרא השכל זכר והנפש נקבה׳ ולויתן ענין חבור מלשון

ב נ לז לוה אישי אלי׳ גם ענין פאר מלשון לויית חן שמתלוה אל הנפש וכשהיא נגררת אחריו הוא לה לויית חן נקרא לויתן וכשהיא נזקקת לו ומתלוה אליו תשוב להיות כמוהו יקראו לויתן זכר ונקבה כאלו הם מין אחד וענין אחד זולתי שזה זכר פועל וזה נקבה מקבלת הפעולה׳ ועל כן אמרו כי לויתן זכר ונקבה׳ופעמים יקראו אותם לויתן מפני שחם מתחברי ומלוים בגוף׳ והנה האדם אחר שנתהוה על הכונה הזאת שאמרנו למה לא נברא ישר מתדמה לשכלים הנפרדים ושלא יהיה לנפש האדם כח המתעורר שממנו תתאות פעם לדבר ופעם תמאסהו לבחירה ממנו כדי שתהיה נפשו ושכלו נזקקין זה לזה תמי׳ ויהיו כשכלי הנפרדי׳ וזהו שאמר אלמלא נזקקין זה לזה מחריבין את כל העולם כלו לפי שיבטל כח ההולדה מן המין האנושי שאין ענין ההולדה כפעולות השכל כי אם מפעלת הנפש המתאוה׳ וכן אם היה ענין השכל מתמיד על הנפש ונזקק לה תמיד תהיה הנפש דבקה למעלה בלי שתפרד ותתקי׳ בכח הגוף כענין אליהו׳ מה עשה סרס את הזכר והרג את הנקבה׳ הסרוס הזה העדר כח ההולדה גם ההריגה העד׳ החיים׳ ולפיכך כנו אסיפת הדבר והעדרו לסרוס והריגה׳ ומלחה לצדיקי׳ לעתיד לבא הדבר המעמיד כנוהו במליחה כאמרו מלח ממונ׳ חסר וממנו ברית מלח עולם׳ מפני שהמלח מעמידה מלקבל הפסד׳ והכונה בכל זה כי הסרוס השחתת כלי ההולדה והעדר הכח מהם והוא סבת רחוק הזכר מן הנקבה וסבת הפס׳בעלי חיי׳ועל כן אם׳ומלחה רמז כי יש לנפש הצדיקי׳ והשארות והיא קיימת לעולם הבא ולפי שהנפש והשכל לקוחי׳מים החכמה והם דברים נעלמים המשילו וכנו אותם בדגי׳שנבראו מן הים עכ׳ל הרב הגדו׳מורי נ״ר׳ועל דר׳הקבל׳ ויברא אלהים את התנינים הגדולים׳ כבר ידעת שאמרו רז״ל שהמלאכי׳נבראו ביום חמישי׳והתנינים הגדולים הן ד׳מחנות שכינה שהן מחול משכינתו של הבה לקלסו ולרוממו בשירות ותושבחו׳ כלשון שם יתנו צדקות ה׳׳ סופטי׳ ס יט וכבר הזכיר ועוף יעופף שהכונה על המלאכי׳שכתוב בהם ובשתים יעופף׳ועל כן נקרא עיף שכנפיו כפולים לשתים ומעופף בשתים ותרגום וכפלת ותעוף והא למדת כי שם העוף הוא הנקרא לכל מעופף בשתים הן גופני הן רוחני׳ ואמר על הארץ על המקום שהוא הדום רגליו ויש לך להתבונן איך הוסיף באו׳ואמ׳על הארי על פני רקיע השמי׳ וכאלו אמר מה שהוא אומר על הארץ׳ פירוש על פני רקיע השמים והוא כלשון והנה אופן אחד בארץ יחוקא ו טו שפירושו בשטח קרקעות הגלגל וכן תרגיונתן מלרע לרום שמיא׳ ובמדרשו של רבי שמעון בן יוחי ראיתי ועוף זה מיכאל שנאמר ויעף אלי׳ יעופף זה גבריאל שנ׳ מועף ישעיה יא ו ביעף׳ על הארץ זה רפאל׳ על פני רקיע השמי׳ זה דניי״ל ט כא נוריאל עכ׳ וזהו סוד מרכבו ארגמן והמשכיל יבין׳ ואת קיר נ ט כל נפש החיה הרומש׳היא החי׳המרובע׳פנים היא שהזכיר יחוקא ו כ עליה יחזקאל היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר׳ ומזה אמר אשר שרצו המים כמו שאמר בנהר כבר׳ ואת כל עוף כנף למינהו׳ באר כי המלאכים׳ הנבראי׳ ביום חמישי הם מינים חלוקים מדרגות מדרגות וז למעלה מזו׳ יש מהם ממים׳ ויש מהם מאש ויש אש דוחה אש ויש אש אוכלת אש והבן זה׳ ויברך אותם אלהים׳ אמרו רז״ל שהוצרכו לברכה בעבור שבני אדם צדין ואוכלים אותם׳ ומה שלא ברך גם כן הצמחים והאילנות שהרי ויקר׳ כה כט בידאי גם הם ברכה לבני אד׳וכתיב בהם וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ואם כן מפני מה לא ברכם׳ ול׳ כי כל הנבראי׳בבעלי חיים נבראו מזכ׳ומנקב׳ כדמיון האד׳ולפיכך ברכם שיהיו המינין מתרבים ומולידים זה מזה אבל בריאת הצמחים שצמחו על פני האדמה רבים מאד לא היה צריך לברך אותן׳ ומה שלא ברך בהמות וחיות ביו׳ ששי׳ מפני שמן הברכה הזאת של דגים ועופות שמן המים נתברכו גם כן בעלי הנפש המתנועעת שבארץ כי כל בעלי חיים שאינם מדברים דרך אחד להם׳ ויש לך לדעת כי מכח

ברכה זו היו הדגים קיימים ולא נפחו בגזרת המבול. וכענין
פרשתנו כב שדרשו ז"ל מכל אשר בחרבה מתו ולא דגים שבי. כי נפחו
כל האילנות והצמחים וכל בעלי חיים מאדם ועד בהמה.
ועוד נוכל להבין מכח ברכה זו שהזכיר פרו ורבו בדגים
ובעופות שהדגים והעופות אין ענין ההולדה שלהם בזמני
ידועים אצל בכל זמני השנה הם פרים ורבי ומולידי זה מזה
שאין כן באילנות ובצמחים גם בבהמות ובחיות שלא נרך
אותן בפירוש שאין מוציאין פירות ולא מולידי כי אם בזמנים
ידועים בשנה. תוצא הארץ נפש חיה. דרשו רזל זה רוחו
של אדם הראשון ואמר זה על הנפש הבהמית שבאד שאין
לה חלק עם העליונים לא היא חוזרת לעפר תכף מות הגוף
קהלת ג כא כרוח הבהמה שכתוב בה ורוח הבהמה היורדת היא למטה
לארץ. או הכונה על נפש החכמה ויהיה פי הארץ הנזכרת
בפסוק ראשון שהיא ארץ החיים. ובמדרש תוצא הארץ
נפש חיה בנפשות כתיב. ויעש אלהים את חית הארץ למינה
ואת הבהמה וגו' בגופות כתיב. ובאור הדבר בנפשות כתיב.
היא נפש חיה של בהמה ורמש וחיתו ארץ. ומה שאמר
בגופות כתיב. מפני שלא הזכיר נפש חיה כשם שהזכיר
בצווי. ועוד במדרש בראשית ויעש אלהים את חית הארץ
אר השעיה רבה זה הנחש. רבי אומ נפש חיה זו המריאי
ברא הכה נשמתן וכשנא לברוא גופן קדש היום ולא ברא
ללמדך דרך ארץ שאם יהא ביד אדם חפץ טוב או מרגלית
טובה ערב שבת אומרים לו השלך מידך דיו לעבד להיות
כרבו פירוש מריאים שדים. נעשה אדם אחרי שנתן בהם
כח השרוץ לשרוץ נפש חיה והיה המאם בהם ישרצו המים
ובבהמה תוצא הארץ אמר באדם שהוא מבחר הכיון נעשה
אדם. ועל דרך הפשט נעש אדם אני והאר הנזכרת שתוציא
הארץ הגוף מיסודיה כאשר עשתה בבהמה וחידה: כענין
שכתוב ויצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה. ושיפח
בו הכה הנשמה העליונה וכענין שכתוב ויפח באפיו נשמת
דכיולל ז חיים. ופירוש בצלמנו תאר כענין שכתוב וצלם אנושהי
תלים לט אשתני וכתיב אך בצלם יתהלך איש. ענינו תאר. בדמותנו
הוא דמיון הצורה כי הקריבים בענין אחד יקראו דומים זה
לזה. והכונה בכתוב שיהיה האדם נעשה כענין שיהיה
דומה לעליונים ולתחתונים. לעליונים מצד התאר והזו
הצלם ולתחתונים מצד הדמות שידמה גופו כמש לעפר כן
כתב הרב רבינו משה בר נחמן זכרונו לברכה משם החכם
רבי דוד קמחי זכרונו לברכה. ועוד פירשו במלת נעשה
בלשון רבים שהוא דרך הלשון במלכים ונכבדי ארץ שידבר
היחיד מהם בלשון רבים והוא דרך מעלה וכבוד. והנה לבן
בראשית כב היה יחיד ואם ונתנה לך גם את זאת וכתיב אולי אוכל נכה
נשיבר כג ו בו ואגרשנו. וכתיב ונשוריה נאמר קדם כלכא דרך הגדולי
דכיולל ד לדבר כן. ורשז"ל פירש נעש אדם נפעל עומד כמו ישועות
ישעיה כו יח בל נעשה ארץ עכ. ואין צירך להכנס בכל הדוחק הזה. ועל
דרך הכדרש נעשה אדם כשבא משה לכתוב את התור' ובא
לכתוב נעשה אדם אמר לפניו רבונו של עולם אתה נותן
פתחון פה לרדות אמר לו הקבה משה כתוב וכל
הרוצה לטעות יבא ויטעה. ועל דרך השכל נעשה אדם דעת
חכמי המחקר כי השפע השופע מאת הבורא יתב שהוא
סבר הכל שופע תחלה על שכל אחד נפרד לבד ראשון
שהו עליון אצל השי והשכל ההוא מניע את הגלגל המקיף
וכבנו נשבעים שמנה שכלים נפרדים כל אחד מניע גלגל
אחד עד גלגל הירח. ומצינו באמר אחד לרזל מורה קצת
על זה והוא שאמר אין הקבה עושה דבר עד שמסתכל
בפמליא של מעלה. ובאור הענין שהבורא יתברך פועל כל
פעלותיו על ידי אמצעיים. ומצינו גם כן בפשטי התורה
פסייעין אל זה הענין. ועל זה אמר בבאן נעשה אדם בלשון
כמ רבים להורות על אמצעיים. וכן הבה נרדה ונבלה שם וגו'
כמ וכן כתוב ויי הכטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש.
ודרשו רזל כל מקום שנאמ ויי הוא ובית דינו. וענין מסתכל
פירושו שנותן כח בהם להנהיג מנויים בשפלים והו הנותן
מ בהם מסשלה בארץ כענין שכתו אם תשים משטרו בארץ.
ובכאן אמרו מסתכל ובמקום אחר אמרו נמלך אין הקבה
דכי עושה דבר עד שנמלך בפמליא של מעלה שנאמר בגזרת
עירין פתגמא ובמימר וגו'. והמכוונים ההם שהוא ית נמלך
בהם אינן לא כלי רצונו מראה פעולתו בהם כנשמה שהיא
מראה פעלותיה על ידי הגוף. וידוע שאין פעלות הגוף כי
אם מכח הנשמה. ומצינו בתורה סיוע אחר אל הענין הזה
משמ הוא שכתוב כי לא יעשה אלהים דבר כי אם גלה סודו אל
עבדיו הנביאים. ואם לעבדיו הנביאים מגלה סודו ומודיע
פעלותיו כל שכן למלאכים המשפיעים כח על הנביאים
להודיעם העתיד. ואעפ כן הוא יתברך אינו מצטרך מאחד
מן הנמצאים זולתו וכל בלעדיו מצטרך ממנו יתברך תמיד.
בצלמו ענין צלם השנה שכלית והכונה באמרו בצלמנו לפי
שהנפש השכלית שנאד אצולה מרוח קדשו ויהיה הפרש
גדול בין הצלם והתאר לא כדעת הקמחי שחשב שהכל
אחד וכן דעת הרמבם כי יש ביניהם הפרש גדול והוא
שאמר בתחלת ספרו המורה. רבים הבינו מלת צלם שהיא
מורה בלשון הקדש על הצורה החיצונה המורגשת וטעו
נזה עד שנטו לצד הכפיר להאמין גשמות. אך הצל והתאר
שני ענינים הם כי התאר נאמר על הצורה החיצונה המורגשת
כענין שכתוב מה תארו כתאר בני המלך אמנם הצלם הוא מסמ
נופל על הצורה הטבעית. ז"ל הענין אשר בו נתעצם הדבר
ומהותו ועל ההשגה הזאת השכלית נאמר בצלם אלהים
ולכך נאמר צלמכם תבזה כי הבזיון דבק בנפש לא בתכונת קלנ
האברים והנרצה בזה שצלמנו היא הצורה המינית שהיא
ההשגה השכלית. כמו שפירש עוד בספר מדע בפרק
רביעי. ויש שפירשו בצלמנו בצלם שלנו הנפרד כמנו הוא
צלם העולם בתכונתו שהוא עולם המלאכי ועולם הגלגלים
והעולם השפל הזה ושלש חלקים אלה כלל המציאות.
ועל תכונה זו תכונת בני האדם על שלשה חלקים בדומת
בנין המציאות. ומפני זה נקרא האדם עולם קטן לפי שהוא
מינ כנגד העולם הגדול זה רמז איוב באמרו ומבשרי אחזה
אלוה. ואמר כי מתוך חלקי גופו שהם ג' יראה שלש חלקי
המציאות שבמעשה בראשית שהם מעש אלוה כי הראש
באדם ששם השכל שופע הוא כנגד העולם העליון ששם
השכלים הנפרדים. מן הצואר עד המתנים הוא חלק
אמצעי באדם ומשם יוצאים ב' שריגים והם יד ימין ויד
שמא ובהם נכללים ז' שמות והם האצבע והיד והכף והטפח
והזרת והאמה והזרוע כנגד העולם האמצעי הוא עולם
הגלגלים אשר בכללם ז' גלגלי התנועה אשר ז' כוכבי לכת
קנועים בהם. ויש בכלל החלק האמצעי הזה הלב באדם
אשר הכחשבה באה ממנו. והנה הוא כמלך יושב בחדרי
חדרים וכל שאר אברי הגוף תחת ממשלתו והוא באמצע
הגוף כנגד כוכב חמה שהוא באמצע הגלגלים ממנו תבא
האורה בעולם השפל הזה אשר בסבתה יעשה כל פעלותיו
ומתניו ולמטה הוא החלק השלישי ויש בכלל החלק
הזה פעלת התולד וההויה והההפסד כנגד העולם הזה שהוא
בעל הויה והפסד. ואחר שנתבאר לך זה בכל מקום שאתה
מוצא בתורה זכרון דברים נשמיים מיוחסים לבורא כגון

יד ה' עיני ה' אזני ה' פני ה' בכלן תוכל להתבונן שאין הדברים כפשוטן אבל הם מלות מורות ענינים נעלמים במין אחד כמיני החכמה ׳ וזהו מאמר רז"ל תמיד דברה תורה כלשון בני אדם ׳ ובאור המאמ׳ כי בין שאנחנו בעלי חושי׳ והרגשו׳ אין בנו כח להשיג הענינים השכליים רק בציורי הענינים המורגשים אשר אנחנו מושבעים בהם׳ מפני זה היתה כונת התורה לכתוב המלות והענינים כפי כח הבנת השומע כדי שיתישב הענין על לבו בתחלה מדרך גשמותו מתוך המלו׳ הנשמעו׳ ואחרי כן יתחכ׳ וידקד׳ להבין שכל זה אינו כי אם על צד ההקרבה והמליצה והמשכיל׳ מבקשי ה׳ית׳ יפשטו קליפות המלו׳ ההם ונשמעות׳ ויבינו הפנימי׳ שיש בתוכ׳ ושם

מלות נאמרות בחכמה ׳ ועל זה אמ׳ הכתוב ומבקשי ה׳ יבינו כל ׳ ואו לא היה ספור התור׳ בדברים גשמיי׳ הקרובי׳ לשכל ההמון רק בדברים שכליים וענינים שכליים לא היו מבינים ההמון לא המלות ולא הענייני׳ ומפני זה נתן הספר בענין שיועיל לחכם ולסכל וכל אדם הזהר בו כפי כחו וכחכמתו ומדרגתו ׳ ויועיל לסכל שיתיש׳ הענין בלבו ובמחשבתו כי יש לו נורא נמצא שהוא חייב בעבודתו ׳ ויועיל לחכם שיבין המלו׳ ההם מצד החכמ׳ ועם זה יהיו הכל שוי׳ בדעת מציאו׳ הבורא ית׳ וכבר המשילו חכמי הכחקר הענין הזה לעשיר שבא לו אדם להתאכסן עמו הוא ובהמותיו ונתן לו כל מיני מעדנים למאכל ונתן לבהמותיו תבן ומספ׳ לכל א׳ נתן דבר הראוי לו׳ כן התורה תרחיב במדות הבורא במליצו׳ גשמיות כפי חולשת דעת ההמון׳ ותרמוז הענינים השכליים לבעלי זהחכמ׳ והמוסר׳ ועל דרך הקבלה נעשה אדם נמלך בשבעה מדותיו ׳ ומדרש בראשית רבה יורה כן ׳ הוא שאמרו נעשה אדם במי נמלך ר׳ יהוש׳ דסכנין אומ׳ בנפשותיהן של צדיקי׳ נמלך ׳ רבי יהושע בן לוי אומר במלאכת שמי׳ וארץ נמלך ׳ משל למלך שהיה לו סקליטון ולא היה עושה דבר חוץ מדעתו׳ אמר ר׳ אמי בלבו נמלך ׳ משל למלך שבנה פלטרין על ידי אדריכל ולא ערבה לו על מי להתרעם לא על אדריכל ההד׳ ויתעצב אל לבו ׳ אמר רבי אמי בשל למלך שעשה סחורה על ידי סרסור ולא הרויח בה על מי להתרעם לא על הסרסור ע"כ ׳ ויש בכתוב הזה ענין עמוק חתום באוצרות המקובלים מבקשי ה׳ כי הוא סוד בין עשר ספירות אשר האדם כלול בהם ותבניתו דומא להם ׳ אמר בצלמנו בצלם העשוי לנו׳ כדמותנו דמות התפארת והוא משיבת הנוף ׳ ועתה שמע פירו הכתוב וכל המיחד יחוד שלם ראוי שיכוין לבו לזה ראש האד׳ שהוא כבוד לכל הנוף כנגד הכתר שהו׳ ראש לכל הספירות ׳ וכתיב ראש דברך אמת ׳ וכתיב ראשו כתם פז ׳ מוחו וחכו של אדם כנגד החכמה שהיא פנימית וכתוב חכו ממתקים ׳ וכן במלת חכמה נרמז מוח ׳ חיך ׳ לשונו נגד הבינה שהיא מוציאה כל הכחות לאור ׳ הוא שכתוב וכלו מחמדים ׳ כן הלשון מוציא ומגלה כחות המחשבה׳ וכבר ידעת בקבלה כי הכתר והחכמה והתשובה הכל דבר א׳ וכן ביצירת האדם הכוח והחיך והלשון באבר הראש הכל דבר אחד ׳ זרועותיו של אדם לימין ולשמאל כנגד החכמה ׳ וזהו ובריח הלשון מכריע בנתים ׳ שהרי התשובה כנגד הלשון ׳ הרי לך ה׳ ספירות עליונו׳ התפארת כנגדו באדם משיבת הנוף וכן התפארת כח חזוק לכל הספירות׳ ועל התפארת אמר משה עה"א אלהי הרוחו לכל בשר ׳ הרגלים באדם שוק ימין ׳ ושוק שמא כנגד הנצח וההוד ׳ ברית מילה באדם כנגד יסוד הנקרא צדיק הנקרא ברית מכוון באמצע וזהו ברית מילה מכריע בנתים ׳ ומכאן תבין כי ראויה שתהיה עונתן של תלמידי חכמים בשבת

מפני שיסוד הוא שביעי בעשותך ג׳ ראשונות אחד וכאשר ראה אחר השלמת הנוף שלם ונשאר מלכו׳ קצץ אם שכא חס ושלום שתי רשויות יש ולא נתן ל׳ לבו שהוא היה הלב ועליו אמר ויתעצב אל לבו ועליו הביאו חכמי האמ׳ המשל הנמרץ מן הסרסור והאדריכל והוא האתרוג שאמרו רז"ל שדומה ללב והו׳ בפני עצמו אינו נאגד עם הלולב׳ אבל הוא מעכב במיני הלולב שאין המצוה שלימה אלא עמו והמשכיל יבין ׳ וכאשר שי׳ג האדם הענין הגדול הזה יאורו עיניו יוכל להרחיק מן התורה והאמונה כל דופי וכל דבר ויהיה הכל ברור כשמש לפניו שאין שם לא דמו׳ ולא צורה כלל וכן העידה התורה במעמד הקדוש ב׳ לא ראיתם כל תמונה ׳ וכתיב ותמונה אי׳כם רואים ׳ אבל הדברים נאמרי׳ כן בהכרח והכל דוגמא בי היצירה התחתונה האחרונה דוגמת האצילות העליון ׳ ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ׳ לו היתה ברכה אחת שאמ׳ ויברך אותם הברכה של פריה ורביה שמזכיר והולך ׳ היה אומר ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו כמו שאמר בדגים ׳ אבל לפי שחזר לומר ויאמר אלהים ׳ יש לפרש כי הברכה הזו היא בפני עצמה וברכת פרו׳ ורביה ברכה אחרת ׳ והזכיר השם ית׳ עם כל אחת ואחת להורות כי שתי ברכות הן ׳ ברכה ראשונה היא שברך הכח הממיר אשר בגוף האדם כדי שיהיה האד׳ חי לעולם בגוף ובנפ׳ ש׳ היה מאכלו ומזונו מבורך ממלא החסרון החולף על גופו בכל יום עד שלא תגיע אליו לא חולשה ולא זקנה ׳ וכן הזכירו חכמי הרופאים בספריהם כי האד׳ בעולם הזה צריך הוא להשיב ל׳ גופו ולהדביק בו דבר ש׳ היה מלחלח אותו ומרטיבו ושיחזיר בו הלחות שאבדה ממנו בשתי סבות ׳ האחת בסבת החום הטבעי שיש בגופו מבפנים ׳ והשני׳ בסבת האויר המקיף אותו מבחוץ המיבש רטיבותו ולחותו ׳ ואותו המזון שהוא אוכל ומדביקו בו צריך ש׳ היה מעניין הלחו׳ שנחסר מכל אבר ואבר ל׳ שהחליפין הנעשין בגופו מן המאכל ומן המשתה אינן ממלאין את כל החסרון הזה ואינן דומין לדב׳ הנחסר מכל צד אבל יש בהם שמרים ופסולת ופוחתין מצור׳ האבר מעט׳ וזהו סבת החולי ותשישות הכח וכחישו הבשר בימי הזקנ׳ כי לו היה המזון ממלא כל החסרון והיה אדם יכול להשיבו אל גופו כענין הלחו׳ והרטיבות החולפת ממנו במדתה ובצורתה לא פחות ולא יתר לא היה בא לעולם לידי חולשה ולידי זקנ׳ ולא היה אדם מת לעולם ׳ ועל ברכת זו אמר ויברך אותם אלהים ברכם בברכת אלהי׳ כלומר ש׳ היו בה קיימי׳ נצחיים כאלהי׳ כענין שכתוב אני אמרתי אלהים אתם ׳ וכן כתב החכם בעל ספר המגלה כי זאת הברכה היא שנתנה לאדם הראשון ש׳ היה׳ מאכלו כפרי האדמה ומתנובתה ממלא אותו חסרון החולף על גופו מכל צד במדתו ובצורתו וזכן היה ראוי שיחיה לעולם כי נתן לו כח הממיר בגבורתו ׳ וזהו שכתוב הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע ׳ התבואה המחוברת לקרקע שהיא מאכל בני אדם יקראנה הכתו׳ עשב זורע זרע והעשב שהוא מאכל הבהמות יקרא חציר ורק דשא עשב ׳ והזכיר בבאן זורע זרע ולא מזריע זרע כמו שהזכיר בבריאתו ביום שלישי תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע ׳ לפי שהעשב מוצי׳ הזרע ומזריעו ואין הוא בעצמו חוזר זרע ומפני זה הזכיר בבאן זורע זרע כאדם שהו׳ זורע זרע בדי שיקנ׳ זרע אחר ביוצ׳ בו ׳ ובא לומ׳ שהב׳ נותן במזונו הכח הממיר על שלמותו ויהיה מחליף ומחדש בגופו מה שנחסר ממנו ביוצא בו ובצורתו ובמדתו וברכה היתה במזונו של אדם הראשון קודם שחטא והכח הזה הוא עתיד שיתגבר באדם

דניים ד טו
דניים ד יג
מלכים ה
יומן
יכוכיריו
ישעיה קיט
מדרש תהלים פה
מלכים פה ו

לעתיד לבא ויחזור למנהגו הראשון · ואף החיות ישתנה
מ"ם י"ם ו טבען ויאכלו העשבי כבהמו הוא שכתו ופרה ודוב תרעינה
וארי ככקר יאכל תבן · והכתו הזה ירמוז הענין הזה שמזכי
בל שון עתיד לכם יהיה לאכלה והיה ראוי לומר לכם הוא
לאכלה או לכם נתתי לאכלה אבל הענין שפתח בלשון
עבר להורות על העבר · וסיים על העתיד לרמוז על העתיד ·
כי הקבה יאמץ בזמן ההוא את הכח הכמיר אשר באדם עד
שיהיה מחליף את המאכל ומבשל אותו ולא ישאר ממנו
פסולת ולא שמרי אבל יחזירנו ל צורת הדבר החולף מן
הגוף וכמדתו לא פחו עד כאן · ברכה שני היא מצות פריה
ורביה והוא שאמר להם ויאמר אלהים פרו ורבו · והזכיר בו
שם אלהים כי בזה ישתתף אדם לאלהים · וכענין שכתוב
בראשית ד קניתי איש את ה' ודרשו רבותינו ז"ל שלשה שותפין יש
באדם הקבה ואביו ואמו וטעם המצוה הוא שתהי ההולדה
הכנה לקבל הנפש השכלי כדי להכיר בוראו ולעבו עבודתו
שאם לא כן מותר האדם מן הבהמה אין · וכן אמר הנביא
וגם את בניהם ילדו לי כלומר לשמי ובארו בו כי ישראל הם
נולדים לשמו וזאת היא הכונ בהם לא ככוונת האומו שהי
כדי לישב העולם ולאכול ולשתות כבהמות · אלא שתהיה
הכונה לשמו בלבד והוא שיכוין בתולדתו אל הכונה לקבל
הנפש השכלית ולהמשכתה כענין הקרבנות הגופיים שהיו
הכונה להשראת שכינ ולהמשכת רוח הקדש והנה בשני
כתובים אלה מנה הקבה מזונות לכל בריותיו מאדם ועד
בהם ועד עוף השמי וגזר על כל בעלי חיי שיהיו מזונותיה
כל ירק עשב לא הפירות והזרעים · וגזר על האדם שיהיו
מזונותיו הפירות והזרעים ולא בשר בעלי חיים כי לא רצה
להתיר לו בשר נפש התנועה · ומה שלא התיר לו מאכל
הבשר לפי שנפש התנועה יש לה קצת מעלה אשר בה
מתדמה אל נפש המשכלת ויש לה כחיר בטובת ומזונותיה
ותברח מן הצער ומן המיתה · וכאשר חטאו בעלי נפש
התנועה בדור המבול והשחיתו דרכם בענין שכתוב כי
השחיתו כל בשר וגו ונגזרה עליהם השחתה כענין שכתו
בראשית ו יג קץ כל בשר בא לפני ובלבד נח הצדי הציל מה לקיו המינין
אז חותרו לו לשחוט ולאכול לפי שאין קיומן אלא בשבילו
ואעפ כך לא נתן להם רשות בנפש ועל כן אסר להם אבר
מן החי כי לא התיר את הנפש רק את הגוף ואסר גכ את
דברי יג כג הדם לפי שהוא קיום הנפש שנ כי הדם הוא הנפש וכתב
הרמבן ז"ל כי זהו טעם השחיטה ומה שאמרו רז"ל צער בעלי
חיי דאוריתא ומזה אנו מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו
על השחיטה · וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב
מאד · על דרך הפשט הזכיר טוב מאד על הכל · ועד עתה
בפרט הנמצאים שבכל יום הזכיר כי טוב מפני שהכל יותר
מעולה מן החלק · והנה הם שלשה מעלות כי טוב · והנה
טוב מאד · וטוב · ודע והבן שכל מצוי ומצוי שבעולם הוא
עומד בפח מצוי אחר אי אפשר לעמוד בפני עצמו בלתי
נמצא אחר כנון שתאמר הרי שיש בכל העולם מן א בלבד
והוא חי אם אין ארץ לא יוכל לעמו המין החי ההוא בעצמו
או אם יש ארץ אם אין שם שמי אי אפשר להתקיי לפי שע
תנוע השמי מתקיים הארץ ואם כן כל העולם הזה וכל מה
שהו עליו אי אפשר שיתפרק מצוי אחד מא כי כלו נקשר
זה בזה העליון עם התחתון והכל א כמו שקבלנו המופת
במלת אחד שכל המציאות כלו א וכשם שהנברא אח כך
הבור אינו א אח והא למדת שכל הנמצאי שבעולם הם
נקשרים זה בזה אי אפשי להמצ מצוי שלם בלתי חברו כמו
שאי אפש שתמצ יד או רגל מתנועע בפני עצמו בלתי שאר
אברי הגוף כמו שהו שלם וכבר נקרא האדם אצל חכמי
הכחקר עולם קטן ונקר העול גם כן אצלם אדם גדול לום
שהכל נקשר ומיוחד · וזהו מאמר הנביא קורא אני אליהם יחזקאל מה ט
יעמדו יחדו · ודרשו רז"ל מאי יחד דלא לשתלפי מהדדי ·
ועל כן כל מצוי בפני עצמו הוא מצוי בכח ומזו הזכיר בפרטי
הנמצאי שבכל יום ויו כי טוב אבל עם שאר הנמצאי כלם
הוא מצוי בפעל ומזה הזכיר על הכלל טוב מאד לפי שהכל
יותר שלם מן החלק וכן תמצ כזה במשה רבינו עליו השלו
שמות ב לפי שהי מצוי שלם בכח הזכיר בו הכתו כי שנ ותרא אותו
כי טוב הוא · וכשיצ שכלו מן הכח ל הפעל הזכיר בו מאד
במדבר יב ג זהו שכתוב והאיש משה ענו מאד · טוב הוא מעלה גדולה
תלים קמ ט מכלן · ואין הטוב האמתי לא הקבה שנ טוב ה לכל · ומה
שכתוב הודו לה' כי טוב פירו כי טוב עשה עמנו · ועל דרך
המדרש הנה טוב מאד והנה טוב זה יצר טוב · מאד זה יצר
הרע ומדת פורענות שלא יצר הרע לא בנה אדם בית ולא
נשא אשה ולא הוליד בנים ונמצא העולם חרב ודרש עוד
והנה טוב מאד זה מות · לפי שהמות סבה שהחדורות
מתחדשין ובאים יע כ תקנו בבית האבל לום הטוב והמטיב
ואין ספק כי המות טוב לכונת ה' ית כי הוא חיים לנפש
תלים קיו ט הצדיק וכתי יקר בעיני ה המותה לחסידיו · ותוספת ההא
לבאר כי החסידים אין מיתתן ע' המלאך המשחית כי אם
ע' שכינה הנרמזת בה כענין תוספת ההין שבענין ירידת
כ"מ ז יעק אבינו למצרי והוא אנכי ארד עמך מצרים ואנכי אעלך
גם עלה רמז לו שתהי השכינ עמו בירידתו למצרי גם בעלי
ועל דרך השכל והנה טוב מאד · דע כי לשון עשיה נופל על
מעשה הטבע כנון בריאת הגלגלי וכל מה שתחתיהם שהם
בכלל הטבע ועל כן בתחית מעשה בראשית שהו מעשה
הטבע הזכיר לשון וירא שהוא לשון השגחה · והזכיר עמו
לשון עשיה להורות כי הא ית משגיח על הגלגלי וכי הם
מעשה ידיו · והוסיף לך באור ברמז כי הגלגלים הם תשעה
בדברי חכמי המחקר והוא שתמצא מלת והנה שחשבונה
גלגל · וזהו גלגל השכלי · ובאר גם כן גלגל השפל מגיע את
הגלגל התשיעי הוא הגלגל המקיף הוא הנקר ערבו והגלגל
המקיף מניע הח גלגלי שבתוכו וזהו שאמר ועל כן חתם
העול הטבעי הזה במלו והנה טו מאד שפירוש גלגל השכל
מניע את הגלגל התשיעי המקיף והגלגל התשיעי מניע
השמנ שבתוכו ובמלת מאד שהוסיף שחשבונה מ"ה הענין
היה להודיעך שיעור קומת התשעה גלגלים שכל אחד מהן
על דעת רבותינו ז"ל עביו ת"ק שנה והבן זה · יום הששי · על
דרך הפשט תוספת ההא ביום זה מה שאין כן בשאר הימי
הכל למעלת אדם הראשון ולכבודו שנברא בו ועמו נשלם
כל המלאכ והוא היה תכלית הבריאה וחתימתה ועיקרה ·
ועל כן אמר בפרסום יום הששי כלום הידוע המפורסם ·
ועוד נכלל בו כונה אחרת כי גלה לנו בזה שבכל ששה ימי
נמצאו הענינים מחומשי בכל יום ויום חמשה ועל כן נחתם
יום הששי בה"א לרמוז לנו בזה · והענין הזה כי שהרי ביו
ראשון מצינו האורים · ביום ב הרקיע וה פעמים מים ביו
שלישי ה מיני צמחים · ביו ד המיני אורה · ביום חמישי ה
מיני תנועו שבכל מיני נפש חיה · ביו הששי שנכר בו אדם
ה חושים שבגופו ה תנועות שבנפשו וה שמו שיש לנפש
חיה · הא למדת שכל ענייני ששת ימי בראשית מחומשי
חמש בכל יום ויום ולכך חתם יום הששי באות ה · ויש לך
להתבונן עוד בכל הנבראי שבששה הימים למה נתיחד כל
דבר ודבר להבראות ביו שנברא בו ולמה נקרא יום שנברא
בו האור יום אח ויום שנכר בו הרקיע יום שני וי שנבראת

בו ה׳ בשה יום ג׳ וכן כלן יום שנברא בו האור יום אחד לפי
שהאור הוא רמז ליחוד ׳ וכבר ידעת כי הוא מלך הכבוד ׳
תלים כו ו וזהו שכתוב ה׳ אורי וישעי ושני אורי׳ הי׳ האחד קדם והשני
נתחדש והבן זה ׳ יום שנברא בו הרקיע נקרא יום שני לפי
שהוא רמז לשניות ונברא להבדיל ולחלק בין מים העליונים
למים התחתונים והנה הם שני הפכים זה׳ חלק עליון וזה׳
חלק תחתון ואין לך שנוי גדול מזה׳ ועל׳ך נקרא יום שני׳ יום
שנברא בו היבשה נקרא יום שלישי לפי שבו נראת צורת
העולם הנחלק לשלש חלקי׳ שלישי ישוב׳ שלישי מדברי׳
שלישי׳ם ׳ והנה הוא משולש בבריאתו ׳ יום שנברא בו
הכאורות נקרא רביעי לפי שהמאורות משתנים ד׳פעמים
ביום בד׳משמרות ובחדש בד׳שבועות ובשנה בד׳תקופות׳
יום שנברא בו בעלי הנפש התנועע׳ נקרא חמישי ׳ לפי
שתנועות כל נפש חיה הם חמש ׳ יום שנבר׳ בו אדם נקר׳
ששי לפי שבו עמד אדם בכל ששה קצוות לפיכך נקר׳ יום
שנבר׳ בו יום ששי ועל דרך המדרש יום הששי תנאי התנת
הקבה עם מעשה בראשית אם ישראל מקבלים את התורה
מוטב׳ ואם לאו אני חוזר אתכ׳ לתהו ובהו׳ הה׳ד יום הששי
אלו הם חמש חומשי תורה שנתנו בששה בסיון׳ ועל דרך
הקבלה יו׳ הששי חתם מלאכת הששי בה׳א והי׳א ראשונה
שבשם אשר שם כונת התפלות ברה׳ ׳ ויקרא ו יו ששי זה ששי
לכה באלול היה שבו נברא העולם ויום ר׳ה הי׳ה שבו נדון
אדם הראשון וכן הוא יום הדין לכל תולדותיו אחריו ויש
לפרש עוד כי מלת הששי אינה חוזרת ליום ׳ שאלו כן היה
לו לומר היום הששי אבל הוא סתום יום הששי יום של
ששי בלומר יום השם הששי והוא החותם הששי משטה
דותמו שבהם נחתם העולם לששה קצוות והבן זה ׳ ויכלו
השמים והארץ וכל צבאם ׳ סמך ויכלו ליום הששי לרמז
השם המיוחד בראשי תיבות וכדי להורות שאע׳פי שבכל
מעשה בראשי׳ לא הזכירו הוא העושה הכל והוא המתחיל
והגו׳ ומה שלא הזכי׳ בפסוק ראשון וכל צבאם לפי ששם
הזכיר האתין שהם ריבוי לכל הצבאות ׳ אבל בכאן שלא
הזכיר את הוצרך לומר וכל צבאם ׳ ומלת צבאם כוללת
מלאכי ו כב המלאכי׳ כענין שכתו׳ וכל צבא השמי׳ עומד׳ וגו׳ ואמ׳ הכתו׳
ישעיה כד כ יפקד ה׳ על צבא המרום במרום ׳ ואחכ על מלכי האדמה
באדם שאין אומה נופלת עד שתפול שרה תחלה׳ וכוללת
הנפשות ג׳כ ולא נזכר בהן בריאה בכל מעשה בראשית לא
במלאכי׳ ולא בנפשות ׳ ומה שאמר וכל צבאם בלשון יחיד
ולא צבאותם להורות כי השמי׳ והארץ כלן כחות מיוחדים
ונקשרי׳ זה עם זה שהרי כל המציאו׳ ג׳ חלקי׳ עולם המלאכי׳
ועולם הגלגלים ועולם השפל ׳ עולם המלאכים הם נפש
לגלגלי׳ והגלגלי׳ פועלי׳ בשפלי׳ ואם כן הכל נקשר ומיוחד
כופא ג כא זה בזה׳ ופסוק מלא מעיד על זה הוא שכתוב אענה נאם ה׳
אענה את השמים והם יענו את הארץ ׳ ויכל אלהים ביום
השביעי׳ על דרך הפשט אין הכונה בכתוב זה שהשל׳ כלה
מלאכתו ביום השביעי ממש שאם כן יש במשמע׳ הלשון
הזה שבמקצת היום ביום השביעי עשה מלאכ׳ אבל הכונה
בפסוק כי מיד שבא יום השביעי ככר כלה מלאכתו ׳ ודומה
שמות יג מו לזה אך ביום הראשון תשביתו שאור שאין הכונה לבער
החמץ ביום ראשון של פסח אבל הכונה בו כשיגיע יום
ראשון של פסח כבר יהיה החמץ מושבת מבתיכם ׳ ועל
דרך המדרש ויכל אלהים ביום השביעי רבי שמעון אומר
בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו-צריך להוסיף מחול על
הקדש אבל הבה שהו׳ יודע עתיו ורגעיו אינו צריך להוסיף
מחול על הקדש ונכנס בו כחוט השערה ונראה כאלו בו

ביום כלה׳ ועל דרך הקבלה ויכל אלהים ביום השביעי רמז
לך כי כל המלאכות הכלי׳ באלף שבעי׳ ׳ והוא כמה שאמרו
ז׳ל וחד חריב ׳ וישבות ביום השביעי ׳ לשון שביתה נופל
על מי ששובת היו׳ ועתיד לחזור למלאכתו מחר ובכאן רמז
שתחזור המלאכה אחר האלף השביעי׳ ולכן סיימה פרשה
זו של יום שביעי בכלית לעשות לרמוז על מעשה אחר יום
השביעי והבן זה ׳ ויברך אלהים את יום השביעי ׳ רש׳י ז׳ל
פירש ברכו במן וקדשו בכן ע׳כ ׳ וכבוד הרב במקומו מונח
איננו נכון שירכוז לעתיד ׳ אבל הנכון לפרש שברכו בחדו׳
שהיה בו ביום והיא ברכת האויר כי היום והלילה של יום
השביעי שוים באורה ואת היא הברכה ותוספת השובה ׳
יעל כן לא תמצא ביום השביעי זכרון ערב ובקר כמו בשאר
הימים כי זמנו כלו בקר אין בו ערב כלל׳ ואמר ויקדש אותו
כלומר להבדילו משאר הימי׳ כי הנבדל מעסקי העולם קדו׳
יאמ׳ לו׳ וכן ישרא׳ המובדלים מן העמים נקראו גוי קדוש ׳
וכתי׳ קדושים תהיו ׳ ועל דרך הקבלה יום השביעי הוא ויקרא יט ב
הספירה השביעי׳ נקראת עולם הנשמו׳ כי שם כח הנשמה
ושרשיה והנה היא מעין הברכות ׳ והנפש בימות החול
דומם אכסנאי בלא ביתו וביו׳ השבת דוממת אכפנאי בביתו
ע׳כ אמר ויברך כי האציל עליו ממקור הברכה וכן ויקדש
אותו כי ימשוך מן חקדש והבן זה אשר ברא אלהים לעשו׳
מלאכה שהיתה ראויה לעשותה בשבת כפל ועשה בששי׳
והרמב׳ן ז׳ל פירש ששב׳ מכל מלאכתו אשר בדא יש מאין
לעשות ממנו כל המעשים הנזכרי׳ בששה ימים ׳ וחתה אמ׳
כי שבת מבריאה ומעשה מן הבריאה שברא ביו׳ הראשון
מן המעשה שעשה בשאר הימי׳ עד כאן ׳ ויתכן לפרש כמה
שחתם מעשה בראשי׳ ברא אלהי׳ כי מן התחיל בו בראשי׳
ברא אלהים והכונה כדי לתלות כל המלאכה לעושה אחד
ולהורו׳ כי הוא ית׳ המתחיל וגו׳ בראש ובסוף ומה שהוסיף
לעשות כי מאחר שהוא ית׳ ברא עד עתה והוסיף והוציא
כל הנמצאי׳ יש מאין גזר על הנמצאי׳ לעשו׳ הם פעלותיהם
יש מיש מכאן ואילך ועל דרך הקבלה מה שהוסיף לעשו׳
כבר רמזתיו למעלה ׳ וכן רמז דוד עליו השלום מזמור שיר תלים צב
ליום השבת ׳ והזכיר אחרי כך צדיק כתמר יפרח כארז תלים צב ט
בלבנון ׳ והמשכיל יבין ׳ ובפרקי ר׳ אליעזר דרשו שמים וארץ ישעיה נא ו
עתידים לעבור ולהתחדש מה כתיב עליהם ובגדו כבגד כספר
השמים ׳ כאדם שהוא קורא בספר תורה וגולל אותו וחוזר
ופותח וקורא וגולל אותו כך הקבה עתיד לגלול את השמי׳
בספר שנ׳ ונגללו כספר השמים והארץ בבגד תבלה ׳ כאדם
שהוא פושט טליתו ומקפל אותה וחוזר ולובש אותה כך
הקדוש ברוך הוא עתיד לקפל את הארץ כבגד שנאמר
והארץ כבגד תבלה ׳ רבי אליעזר אומר כל צבא השמים
עתיד ליבול ולהתחדש ׳ שנאמר וכל צבאם יבול כנבול ישעיה לד ד
עלה מגפן ׳ מה הגפן והתאנה הזאת עליהן נובלו ועומדות
בעץ יבש וחזרות ופורחות ונוצצות ומוציאות עלים חדשי׳
רעננים כך כל צבא השמים עתידים ליבול כגפן והתאנה׳
והן חוזרין ומתחדשים לפניו להודיע שיש אל מבלה ואינו
בולה ע׳כ ׳ ודע והבן כי שבעת ימי בראשית אלה מבארים
לנו מה שעבר ורומזים לנו על העתיד והנה הם כנגד שיתא
אלפי שני וחד חריב ׳ ודרשו ר׳ז׳ל יומו של הקבה אלף שנה׳
שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול ׳ ודבר בהור תלים צ ה
הוא שכל יום ויום משמת ימי בראשית׳ אלה הוא רומז
לדברים שעתידין להיות בעולם באותו האלף שכנגד היום ׳
יום ראשון נברא בו האור העליון כנגדו האלף הראשון
שנברא בו אדם הראשון שהיה אורו של עולם וממדת

שתמצא ביום ראשון ה' פעמים אור ושלשה פעמים
חשך הוכל להבין כי באלף הראשון גברו סמני האו' והטוב'
והשלוה על סימני החשך והרע' יום שני כנגדו האלף השני
שבו היה המבול ועל כן לא נאמר בו כי טוב כי אין להוכיר
טובה בחרבן העולם ולפי שלא היו הנבראים הווים וקיימי'
עד שבא מעשה ה' הגדול והוא המבול על כן לא הזכיר
ויהי כן אלא אחר ויעש' ועל הטעם הזה אמרו רבותינו זל
אין מתחילי' בב' כלומר ביום שני לפי שאין ראוי להתחיל
במלאכה ביום שאבד הקבה את עולמו במבול ואם תחשוב
כי מנעו התחלת המלאכות ביום ב' מפני שמושי הרקיע
שהם רעים ומזיקים זה אינו שהרי ליל שני שולט עליו צדק
ויום שני שולט עליו לבנה ושניהם הם כוכבי האור והיושר
וראוי להתחיל בהם כל מעשה ואיך יתכן שמנעו החכמים
התחלת המלאכו' ביו' שכשמשין ושולטי' עליו צדק ולבנה
יום שלישי כנגד האלף השלישי ונזכר בו שני פעמים כי
טוב האחד על יום ב' על בטול גזרת הכבול והשני על התורה
הנקראת טוב העתידה להנתן באלף השלישי הוא אלפים
תמ"ח וכשם שנתן הקבה רשות לארץ להוציא גדוליה ולא
נראו אלא עמדו על פתח הקרקע עד שבא אדם שהוא עקר
העולם כן באלף שלישי היו פרין ורבין כענין שכתוב ובני תוס' ס
ישראל פרו וישרצו וגו' ולא נראת לבני העולם קדושתן
ומעלתם עד שבאה התורה שהיא עקרו וקיומו של עולם'
יום רביעי כנגד אלף הרביעי שבו היתה הכלכות והשלוה
לישראל והמעלה הגדולה ובאותו זמן היתה החכמה לישר'
רחבה מני ים וזהו שכתוב יהי מאורות את שני המאורות
הגדולים את המאור הגדול לממשלת היו' תורה שבכתב
ואת המאור הקטן לממשלת הלילה זו תורה שבעל פה ואת
הככבים הם ברייתות ותוספתו' ומכילתו' והגדות שמחוברו'
עם התורה שבעל פה כי כן הככבים נמני' עם המאור הקטן
יום חמישי כנגדו האלף החמישי שבו היינו שרויין בגלות
בין האומו' שהן במשלו' לנפש חיה הרומש וכולו מתחלתו
ועד סופו היה לנו בו גלות' וע"כ נאמר ביום חמישי ויהי
כן לפי שאין גלותנו לעולם אבל אחריתנו לגאולה ואיסתי
ביום ששי שיבא משיח שהזכיר כנגדו נעשה אדם' יום
ששי כנגדו האלף הששי שיש לנו היום חמשי ואחת שנה'
וכשם שהזכיר בתחלת יום ששי תוצא הארץ נפש חיה
למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ' כן באלף הששי בתחלתו
יש לנו בו גלו' ואנו משועבדין תחת יד האומו' והנה הבהמו'
והחיות נבראו קודם זריחת השמש שהוא זמן ממשלתם יס קד כג
כענין שכתוב תזרח השמש יאספון וגומ' וכזרוח השמש תלים פס
ננרא האדם שהוא זמן ממשלתו כמו שכתו' יצא אדם לפעלו
וכשם שבא אדם לבקרו של יום ששי זהו שאמר נעש' אדם
כך יבא המשיח לבקרו של אלף ששי אחר עשירית האלף יס פס לג
כשעור הנץ החמה ליום וזהו משיח בן דוד שכתו' בו וכסאו כויפ ג, יג
כשמש נגדי והוא הנעשה בצלם אלהים כענין שכתו' ואדרו
עם ענני שמ' כבר אנש אתי הוה' ויהיה זה לזמן ק"ח שנה כויפ ג, ב
אחר האלף החמישי להשלים חזון דניאל שאמר ימים אלף
מאתים ותשעים וזהו החשבון בכוון' ידוע כי קע"ב שנה כויפ ג פס
אחר חרבן הבית נשלמו ד' אלפים ליצירה תצרוף קע"ב עם
ק"ח יהיו מאתים ותשעים והוא כוון החשבון' ומה שכתו'
לאחריו אשרי המחכה ויגיע לימי אלף שלש מאות שלשי'
וחמשה הם מ"ה שני אחר ק"ח שאז יהיו כל המלחמו' וכל
הקנאות עוברות ועל כן תלה הדב' באשרי כי יש בין נאולת
הנדחים וגאלת הנפוצים מ"ה שנים וכן מצינו בבית שני ח"י
שנה בין הפקיד' ובי' בנין הבי' וכן בגאולת מצרי' עד שנכנסו

לארץ מ' שנה ומ"ה שנ' ואחר ק"ח יבא לך לחשבון קסג
והוא החשבון הארוך והרחוק יותר אי אפשר להתרחק
בשום פני' מקס"ג ואילך לפי שימי הגאולה לישר' והשררה
והמלכו' להם תתלד שני' והוא רמז לסרב' המשר' שחשבונו יפעיה ס ה
תתל"ז כי הכ"ם סתומה' וזהו שכתוב בם"ח חולת המחני' רמז מיר ו ה
כי ימי הכחול והמלכו' לישר' בגאולה העתידה בימי עמידת
השלוה והטובה לשעבר והם ת' שנה לבי' ראשון ותכ שני'
לבית שני וו' שני' שנתעסקו בבנין בית ראשון שהם היו
ימי שמחה ומחול הרי תתל"ז והסר כן האלף הששי תתל"ז
שהם ימי נאלתנו העתידה' נשארו קס"ג שנה אחר האלף
החמישי שיהיו כל ישר' נקבצין ויהיו בו כל המלחמו' עוברות
ולשלום אין קץ ואם תצרף קע"ב תשלום ארבע אלפי' עם קס"ג
יצא בכוון לימים אלף שלש מאות ול"ה והנה זה באור עד
עדן עדנין ופלג עדן אם תסתכל בו ונראה שהוא בלא יוד
אע"פ שמצינו בספרים מדויקים עדן עדנין ביוד לפי שעדן
הוא סמוך לעדנין ואינו חשבון וכשאמר עד עדן עדנין ופלג
עדן הם החשבון' ויהיה העדן האחד ומשיצאו ישר' ממצרי' דניא ז כה
עד שנבנה בית ראשון והם תה שנה שנ' ויה' בשבעי שנה עזרא ו ג
וד' כאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים ובין חבית
לה' ועדן השני ת' שנה שעמד הבי' בבנינו והם שני עדנים
תתץ הוסף עליהם חצי שהם תמ"ה יצא לך בכוון אלף שלש
מאות ול"ה והוא החשבון הזה בעצמו כי למועד מועדים דניא ז יב ו
וחצי כלומר לזמן שני המועדים' וכאשר תחברם ותדע
מנינם תחלקם לחצי וזהו שאם וחצי ולא אם וחצי המועד
וכשתוסיף על שני המועדים חצי שניהם עוד תמצא הכל
שוה ויהיה פי' ופלג עדן על עדן ראשון שאינו חשבון לא
על עדן משני עדנין והנני אעידך וארמוז לך בזה כי תמצא
כוון החשבון הזה במלת באחני במלוי אותיו' כי א"לף ל"מד
ו' נ"ון יוד הסר מן הראשים ההם יעלו לך שאר האותיות
בחשבון עם תוספ' הבית אלף של מאות ול"ה כי לזמן ההוא
יתברר אדנות ה' יתב' ותהיה המנוחה והשלוה' וכן בענין
מנוח השם הזה במלוי שנאמר ויעתר מנוח אל ה' בי אדוני שופטי' יג ט
ומה שנרמז במלוי בשם מנוח לרמוז כי בזכן המנוחה
יתפרסם אדנותו' והנה זה סוד הענין שחתם כל הצרות
שעברו בכל הימים בטוב מאד להורות כי תכף בא הגאולה
בנקרי של האלף הששי יהיו כל הצרות נשכחות כענין
שכתוב כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני' יסעיה סה טז
ומפני זה אמר יום הששי בה"א הידיעה דרך שבח ומעלת
היום לבאר שתהיה גאולה גלויה ומפורסמת בכל העולם'
יום שביעי כנגד האלף השביעי שכלו שבת ומנוחה לחיי
העולמים והוא אחר ימות המשיח ותחיית המתים ובני
תחיית המתים יזכו אליו ויתענגו בגוף ובנפש תענוג שאין
לו סוף' ולפי דעתי לזה היו רומזים שמאי והלל שאמת
מחד שניך לשבתיך' כי המאמר הזה הוא כולל עיני
הגוף והנפש כי כשם שראוי להיות עיני הגוף צופות בכל
ששת הימים ליום השבת להצניע מנה יפה וחלק טוב
לצורך השבת' כן עיני השכל צופות אחר עבור ששת
אלפים שזכו למעלת השבת הוא האלף השביעי'
ואם כן החכמים האלה לא היו מתפארים בעניני הגוף לבד
רק בסוזן הנפש הנצחי וחקיים והבן זה' אלה תולדות
השמים והארץ ידוע כי השמי' והארץ הם כלל כל הנבראים
בעלי הגוף' ועל דרך הפשט בהן לשון תולדה לעדות שהם
מחודשים נבראים כמו הילוד הזה שנולד עכשו והמלה
הזאת מקטעת רגליהם של מאמיני הקדמות' ועל דרך
המדרש אלה תולדות השמים והארץ כל מקום שנאמר
אלה

אלה פסל את הראשוני מכאן שהיה הבה"ב עולמו ומחריבן
עד שברא את אלו ואמר דין הניין לי ודין לא הניין לי באור
הבריאה והחורבן במחשבה לא שיצאו לידי מעשה. וכבר
הזכרתי מזה קצת בפסוק יהי אור. ועוד במדרש למה תולדו
השמים והארץ ותולדו האמור לגבי פרץ מלאי וכל תולדות
שבמקרא חסרים. מפני כשהקב"ה ברא את עולמו לא היה
מלאך המות. וכיון שחטא אדם הראשון הקדוש ברוך הוא
המות בעולם וחסר כל תולדות שבמקרא. וכיון שנברא פרץ
נעשו תולדות שלו מלא שהמשיח עומד מכנו והב"ה מבלע
ישעיה כה ח המות שנאמר בלע המות לנצח. ועל דרך השכל יש במלת
תולדות מלא שני תו"ן מכוונין זה כנגד זה ופניהם איש אל
אחיו ת"ו של מעלה רום השמי. ת"ו של מטה עומק הארץ.
תהלים כה ג וזהו שכתוב שמים לרום וארץ לעומק. ת"ו של שמים היא
כסדר בראש המלה. ות"ו של הארץ היא מהופכת ועל כן
אחר שהזכיר השמים והארץ הפך ואמר ארץ ושמי ללמדך
כי הכציאו כלו ענין אחד של מעלה פונה למטה ושל מטה
פונה למעלה כי כן יתחייבו תולדות שניהם. ואפשר לומר
תהלים נ ג בי לזה נתכוונו ורמזו רבותינו ז"ל באמרם אהיה אשר אהיה
כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך אם אתה פותח
ישעיה טו ח את ידך ונותן צדקה שנאמר פותח תפתח את ידך אף אני
בראשית כה יב אפתח את ידי שנא' יפתח ה' לך את אוצרו הטוב. בהבראם
דרשו רבותינו ז"ל בה"א בראם. ועל דרך הפשט בלא עמל
ויגיעה שאין לנו אות בכל האותיות שלא יצטרך אדם
לקפוץ בה את פיו חוץ מאות ה"א שאדם יכול לאומרה
ברוח פיו ובלא קפיצת פיו ושפתיו כלל ובלא שום עמל.
כך הקדוש ברוך הוא ברא את עולמו בלא עמל ויגיעה אלא
תהלים לג ו ברוח פיו שנאמר בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם.
אף על פי שהזכיר בכל מעשה בראשית לשון עשייה למדך
כאן כשאמר נעשה שאותה עשייה אינה אלא ברוח פיו וזהו
שאמר בדבר ה' שמים נעשו. והזכיר תכף וברוח פיו כל
צבאם. ועל דרך המדרש בהבראם באברהם שבזכות אברהם
נברא העולם. וכן אמרו אמר רבי יודן בהבראם באברהם הן
תהלים קד יש הן האותיות. ואם אתה תמה בדבר ראה מה כתיב הרים
הגבוהים ליעלים. ומה אם הרים הגבוהים לא נבראו אלא
בשביל היעלים על אחת כמה וכמה שנברא העולם בזכות
אברהם. ובאור המדרש הזה שהעולם נברא בחסד שנאמר
תהלים פט ג אמרתי עולם חסד יבנה. ואברהם זכה למדת החסד שנאמ'
מיכה ז כ תתן חסד לאברהם. ועל דרך הקבלה בהבראם בה"א בראם ה"א
הואת ה"א אחרונה שבשם והיא זעירי נאצלת מכח אלהים
והיא שבראה את העולם והיא הנקראת יד ה' שעליה נאמר
ישעיה מח יג בפירוש ואת כל אלה ידי עשתה. וכתיב מי לא ידע בכל
ישעיה סו ב אלה כי יד ה' עשתה זאת. וכל אלהים שבמעשה בראשית
הוא התשובה והיא ה"א ראשונה שבשם ואליה נכוין בראש
השנה שהוא יום הדין שבו נברא העולם כי עשרת ימי
תשובה לתשובה. ועל כן תקנו בתפלה לזכר מי כמוכה אב
הרחמים בה"א על ה"א ראשונה שבשם וה"א אחרונה שבשם
שנתוספה לאברהם שנתנה לו כח ההולדה וכמו שהזכירו
ז"ל אברם אינו מוליד אברהם מוליד וכמו שאפרש בפסוק
בראשית יז ה והיה שמך אברהם. והתעורר לזה כי באותו האור בעצמו
שנברא בו העולם ונתיסד בו אותו השבע בעצמו שנה אותו
למען הודיעך כי אשר פעל הטבע הוא אשר שנה אותו
וכריצונו כי הכל בידו והוא הפותח והוא הנועל ואין זולתו.
ביום עשות ה' אלהים. לא הזכיר השם המיוחד עד עתה בכל
ששת ימי בראשית. ועל דרך הפשט שם אלהים נופל על
בעשה הטבע ומעיד על החדוש ושם המיוחד מעיד על
קדמותו ומציאותו יתברך ועל כן לא הזכיר ה' המיוחד בכל
מעשה הטבע רק שם אלהים כי התורה רצתה להתחיל
בספור החדוש. ועל כן הוצרך להזכיר השם המורה על
המחדש והוא הכנוי שנתחדש לו בבריאת עולמו ואלו
היתה כונת התורה להתחיל בספור קדמותו ומציאותו יתב'
היה ראוי להזכיר השם המיוחד המעיד על זה ועל כן הזכיר
הנגלה והסתיר הנסתר. ועל דרך המדרש התחיל הקדוש
ברוך הוא לברוא עולמו במדת הדין שנאמר בראשית ברא
אלהים ראה שאינו מתקיים שתף עמו מדת רחמים שנאמ'
ביום עשות יי' אלהים ארץ ושמים. ועל דרך השכל חלקי
המציאות כו' חלקים. ואלו הן מעלות השכלים הנפרדים
והגלגלים והיסודות והנפשות הרי כו' כמנין השם המיוחד.
וידוע כי החלקים האלה לא היו נשלמים ונגמרים בגמר
שלמותם עד יום הו'. ואם כן איך יתכן שיזכיר השם השלם
בכל ימי בראשית על פעולה בלתי נשלמת. ויש לך לדעת
כי החלקים האלה כלם הם נכללים בד' ה"ב גי' כן השם
המיוחד שהוא כו' הוא בן ד' אותיות ועקר ארבעתם השלש
בד' הרביעית כפולה והבן זה מאד. ועל דרך הקבלה תלה
הפעולה בשם המיוחד כי הוא הפועל והוא האומן
שהזכירה בבראשית רבה שאין המלך בונה מדעתו אלא
מדעת האומן והאומן אינו עושה אלא כפי מה שהוא רואה
קהלת ג יב בשכלו וחכמתו וזהו סוד הכתוב שבקהלת את אשר כבר
עשוהו. עשהו לא נאמר אלא עשוהו כביכול הוא ובית דינו
וכל שיח השדה. היה ראוי לומר וכל עצי השדה אבל אמר
שיח מלשון לשוח בשר שדרשוהו רבותינו ז"ל לשון תפלה
ובא לרמוז כי כל האילנות והצמחים משבחין ומקלסין
תהלים קמח יג להב"ה כענין שדרשו רבותינו ז"ל בפסוק יתרועעו אף ישירו
שהשכלים אומרים שירה ושירתן זהו קלוסן כי רצה הקב"ה
להיות קלוסו עולה מכל המיני. ואפי' בעלי נפש הצוחחת.
ואד יעלה מן הארץ. על דרך הפשט העשן העולה מלחות
המימיות שבארץ בהיותו חם ולח נתערבו החלקי המימיים
עם החלקי הארציים נקרא אד. ולפי שהמטר מן האד הלח
תהלים קמז ח הזה והענן מקבלו על כן נקרא הענן בלשון אד שכתו' יזקו
מטר לאדו. ועל דרך המדרש אלו ענני כבוד שהיו מתגברין
ועולין. ולפי המדרש יהיה מן הארץ הנזכרת בפסוק ראשון
והתגברות ענני כבוד רמז לקבלת שפע הכבוד שהוא מקבל
מאת הש'. וזהו שדרשו רבותינו ז"ל בענין דשאים באותה
תהלים קד לה שעה פתח שר העולם ואמר יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה'
במעשיו ודרך תפלה אמר כן כמו שנא' יהי ה' אלהינו עמנו.
ובאור ישמח כדי שישמח והבן זה. והשקה את כל פני
האדמה. זו הגלגלים וכל מה שלמטה מהם פועלי באדמה
והשקה את כל פני האדמה כולל כל רומזת למה שדרשו
רבותינו ז"ל מארבע רוחות העולם הוצבר עפרו. וייצר ה'
אלהים מן האדמה. אחר שהזכירה התורה בריאת האדם
בפרשת יום הששי בכלל חוזר ופירט בפרש' זו ענין הבריאה
בפרט ובאר בכאן כי הבריאה שאמר ויברא אלהי' את האדם
בצלמו היתה בריאת עפר מן האדמה. והוסיף לפרש כי
אחר שברא ויצר אותו גולם ועורה נפח בו נשמה מרוח
קדשו. ומה שלא הזכיר למעלה ביום ששי ויפח באפיו
נשמת חיים לפי שלא רצה להזכיר ביו' הששי ממדו הנפש
השכלית כלל כי אם ממדות גופניות שהם מעניני העולם
הזה בלבד שהרי הבריאה ועניין הברכה בפריה ורביה. ועניין
הרדיה והממשלה אינן מעסקי הנפש רק מעסקי הגוף
ומעסקי הנפש המתאוה שהיא כלה בכלות הגוף. ועל כן
הזכיר מדות גופו לבד לפי שהוא מצד גופו הזה ונפסד כמו

ה והחיות שנבראו עמו ביום ואין להזכיר ביום ההוא
כדו׳ נפשו שהיא קיימת נצחית בכלל הנפשות המהות עד
אשר נשלמו ששת ימי בראשית שהם ששת ימי המית׳ ואז
הזכיר אותה אחר יום השביעי שהוא יום החיים׳ ועל דרך
הקבלה וייצר ה׳ אלהים ויטע ה׳ אלהי׳ זהו כונת הכתו׳ הנמרץ
ק ד כג המה היוצרי׳ ויושבי נטעי׳ ונדרה עם המלך במלאכתו ישבו
שם׳ וכן דרשו ז״ל בבראשית רבה רבי לוי אמר בנפשותיהן
של צדיקים נמלך שנאמר המה היוצרי׳ ויושבי נטעים׳ המה
היוצרים׳ על שם וייצר י״י אלהים׳ ויושבי נטעים׳ על שם
ויטע ה׳ אלהים עד כאן׳ ויש לך לקנות לב ולהבין כי למעלה
בכאמר נעשה אדם אמ׳ ויברא אלהים את האדם בצלמו ולא
הזכיר שם עפר כלל ולא שיאמר נעשה האדם מן האדמה
כי כל ענייני מעשי בראשי׳ הם נגלה ונסתר מבאר בתחתוני׳
ורומז בעליונים ומפני זה יש לך להבין הנסתר מן הנגלה
והבין כונת הכתוב׳ זה ספר תולדות אדם ביום ברוא אלהים׳
למה הזכיר זה שני פעמי׳ וכאן בפסוק זה הזכיר עפר ואדמ׳
וכן יש לך להתעורר בשני כתובים שלאחר זה שהם ויטע
ויצמח׳ ויטע׳ רומז בעליונים׳ ויצמח׳ מבאר בתחתונים׳
ועל כן לא הזכיר בפסוק ויטע זכרון אדמה ולא עץ ופרי
ובפסוק ויצמח הזכיר אדמה ועץ ופרי׳ והנה זה ברור לפניך
כשבש כי ענייני כל מעשה בראשית כפולי׳ תולדות השמי׳
והארץ נקשרים יחדו אלה עם אלה וכמו שביארתי למעלה׳
עפר מן האדמה׳ שעה ראשונה הוצבר עפרו׳ שנייה גבלי׳
ג רקמו׳ ד נזרקה בו נשמה׳ ה עמד על רגליו׳ ו קרא
שמות׳ ז נזדווג לו חוה׳ ח עלו למטה שנים וירדו ארבעה׳
ט נעטוה י סרח׳ יא נדון׳ יב נשרד והלך לו׳ שנאמר
ליס מט יג והאדם ביקר בל ילין נמשל כבהמו׳ נדמו מן דרשו בסנהדרין
ס״ק פרק אחד דיני ממונות׳ וכן עוד בברכי רבי אליעזר׳
והענין כי סדר הששעות בבריאת האדם וגמרו ותכונו כסדר
ששת ימי הבריאה׳ שעה ראשונה שהוצבר עפרו׳ כנגד
יהי אור שהיה האפילות מעורב ולא נבדל דבר מדבר׳ שניה
שנתן גבול לעפר הנצבר באיזה מקום יהיה הראש או הגליו
ושאר האיברים׳ כנגד יהי רקיע שנתן פיכן בתוך המים
לבעול הפעולות בהם כאדם הבונה חורבה והוא מסמן זו
חדר וזו עליה׳ שלישית שנתן בו ציור אברים ונתגלו
האיברים כנגד יום שלישי שנתגלת הארץ ונפשירה׳ שנא׳
והראה היבשה׳ ד כנגד המאורות וכן הנשמה אור הגוף׳
ה כנגד המלאכים שנבראו ביום חמישי שנקראים עומדים
וכריה ג ז שנאמר בין העומדים האלה׳ ו קרא שמות כנגד יום ששי
שהיה ז נזדווג לו הוה כנגד יום שביעי שהוא שבת נזדווג
לו הוה למטה׳ ואמרו במדרש רבה עפר מן האדמה׳ רב
הונא אמר אדם זכר ואדמה נקבה היוצר הזה כביא עפר זכר
ואדמה נקבה כדי שיהיה כלו בריא׳ ונאמר במדרש כי כל
הנבראים כלם בעלי חומר ובעלי חיים כלם זכר ונקבה
ואף בצומח ובדומם׳ דבר אחר עפר מן האדמה כנירת
הנקדש מסקום כפרתו נברא׳ כתיב הכא מן האדמה׳
דניס לב וכתיב התם וכפר אדמתו עמו וכן מזבח אדמה תעשה לי׳
שמות כ ויש לך לדעת כי כאן נברא וכאן הזר כשכרדו בורש כגן
עדן הוא שכתו׳ לעבוד את האדמה אשר לוקח משם וכאן
נתישב והעמיד תולדותיו וזהו שאמר קין הן גרשת אותי
היום מעל פני האדמה׳ והוסיף עוד ואמר ומפניך אסתר
תליס כד כ׳ ממקום שכינתך׳ והוא כלשון שכתוב מבקשי
כס יב פניך ה׳ את פניך ה׳ אבקש בקשו פניו תמיד וזהו שהזכיר
תליס קיט ו הוא קין מלפני ה׳ כלשון האמור ביונה הנביא וילם יונה
יונה א ג לברוח תרשישה מלפני ה׳ שהיתה כונתו לצאת מן המקו׳

שהשכינ׳ שורה שם כדי שלא תחול עליו רוח נבואה ושלא
יצווה ללכת בשליחות ההוא׳ ויפח באפיו נשמת חיים דע
כי החומם כלי לנשמה שמשם היא נכנסת ומשם יוצאת
ועל כן הצריכו בו רחל על מי שנפלה בו מפולת לבדוק אותו
עד חוטכו שנאמר כל אשר נשמת רוח חיים באפיו וגומר׳
ומנפלאות היצירה באדם כי המצא אות שין רשומה בכלי
זה משם של שדי החקוק בצורת הגוף לכל נמול׳ וזהו תיוב לב ס
שכתוב ונשמרת שדי תבינם׳ ידוע כי הוא כלי הריח כי
הנשמה נהנת מן הריח׳ ועל כן אפרו ז״ל ריח עבידה זרה
כי אין ראוי שתהנה הנשמה מוכרון עבודה זרה כי ריח כל
דבר הוא הדבר׳ וכענין שכתו בקרבנו ריח ניחוח אזכרתה ויקרא ב ס
לה והבן זה׳ וצריך אתה לדעת כי הכמי המחקר נחלקו
בענין הנפש ויסדו בזה ספרים אין קץ והאריכו והרחיבו
לשון בהם׳ יש מהם אומר שהנפש אחת ויש בה שלשה
כחות הכח המתאוה אשר לבעלי הנפש הבהמית׳ והכח
הצומח אשר לבעלי הנפש הצומחת׳ והכח המשכיל היא
נפש ההכמה ושלש כחות אלו הם נפש אחת׳ ויש מהם
אומרים כי הם באדם שלש נפשות שונות חלוקות זו מזו׳
הנפש החכמ׳ לעצמה והצוכחת לעצמה והבהמית לעצמ׳
הנפש הבהמית היא הנפש המתאוה הכאכל והכשתה
והמשגל והשינה והכעס בהשתתף האדם על הבהמות
והחיו׳ ובל בעלי נפש התנועה ומשכנה בכבד והיא הנקראת
נפש ורוח כענין שכתו׳ כי חאוה נפשך לאכל בשר׳ וכתיב דניס יב כ
אל תבהל ברוחך לכעוס׳ וכתי׳ כל רוחו יוציא כסילי הנפש קהלת ו ז
הצוכחת הוא הכח המגדל באדם בה ישתתף עם האילנות
והצמחים וענין הנפש הזאת שיגדל גוף הצמח והאילן
ויגביהו וירחיבנו וכן באדם יאין משכנה במקו׳ מיוחד בגוף
רק בכל והיא כתגברת עד זכן קצוב׳ הנפש החכמ׳ נמצאת
באדם לבדו בה משתתף עם העליוני׳ הקדושים העומדי׳ לעד
לעולם להכמ׳ ושכל ומשכנה במוח׳ והיא הנקראת נשמה
שנ׳ ויפח באפיו נשמת חיים וכתיב נותן נשמה לעם עליהי׳ יחזקאל לז ה
וכתיב ונשמת אני עשיתי׳ וכתיב ונשמת שדי תבינם׳ כס לג ד
ולדעת אלה הוכמים הסוברים שיש באדם שלש נפשות תיוב לב ס
חלוקות מצינו ראיה לדבותינו ז״ל במה שאמרו׳ רבא ברא
גברא שדריה לקמיה דזירא הוה משתעי ליה ולא משתעי
אמ׳ מכן חבריא את תוב לעפריך המאמ׳ הזה יורה ששלשת
באדם נפשות שונות חלוקות זו מזו כי רבא כתוך חכמתו
הרחב שצבה והעמיק בחכמת ספר יצירה ברא האדם והיא
והטיל בו נפש התנועה ולא היה לו כח לדבר הדבור בו כי
הדבור מצד הנפש החכמ׳ אפינם הכתוב הזה מוכיח כדעת
האומרים שהנפש אחת ויש בה שלשה כחות ואינן נפשות
שונות לפי שגופו של אדם הראשון היה מוטל כאבן דומם
לא היתה בו תנועה כלל הוא שאמר ויצר ה׳ אלהי׳ את האדם
עפר מן האדמה ומיד שנפח באפיו נשמה זו ויהי האדם
לנפש חיה שהתנועע בה כמו החיות והדגים שנ׳ בהן שרץ
נפש חיה׳ והוא שאמ׳ חיה שעם נשמת חיים ואת חזר האד׳
להיות נפש חיה החיים שהיה מתחלה מוטל כאבן
דומם אין התנועה בו׳ ובין לדעת זו ובין לדעת זו בין שתהיה
הנפש אחת ובה שלש כחות בין שתהיינה שלש נפשות
שונות הכל מודים בקיום הנפש ההכמה אחר הפרדה מן
הגוף׳ וכבר הביאו חכמי המחקר על זה ראיות ברורות
וגדולות ומופתים נחתכים רבים אזכור שנים מהם המופת
הראשון כי הנפש החכמה הזאת תדע כל הדברים הרחוקי׳
והקרובים אשר למעלה ואשר למטה בלי ראות עינים ובלי
שמע אזנים וכלי שאר החושים כי חכמת החושי׳ אינ׳ רק
לנפש

לנפש הבהמי כי הם לה ככלי ביד האומן כי העין תרא עין השמש בגודל גבהו ׳ והנפש החכמ׳ זאת הדע שהוא גדול מן הארץ מאה ושבעים פעם כמו שכתב הרב הגדול רבינו משה בימון בתחלת ספר המדע פרק שלישי והעין תראה במים ובמראה צורות רבות ׳ והנפש החכם הזאת הדע שהן במקרה ואינן באמת ׳ והאוזן תשמע הדברי וקולו במקומו ח׳וקי׳ והנפש החכמה הזאת תדע שהם במקרה ואלו היו חמשת החושים לנפש החכמה והרגישה בהם הדברים או בקצתם היו הקצוות הנשארות בטלי ושקר אין בהם כועיל ואין בנפש החכמה כאומה שקר ואין בה קצה שלא ידע כי תדע כל הדברים על ענינם ועל אמתתם ׳ והנפש החכמה בגוף דמיונה כמו המלח באני׳ אשר בהפרד מן הגוף תעבד ולא תאבד כאשר יעמד המלח בהפרדו מן האניה ׳ והנפש הבהמי תתערב בגוף על כן בהפרדה מן הגוף תאבד באבוד הגוף כי לא תוכל הנפש הבהמית והנפש הצומח לעשות קטנה או גדולה מבלתי הגוף אשר חנה בו כי כל פעלותיהן בגוף ׳ ובאבוד הגוף תאבדנה הן ופעלותיהן לפי שיש לכל אחת מהן חומר ׳ וכל דבר שיש לו חומר לא יוכל לפעול פעולותיו כי אם בחומרו ׳ והנפש החכמה הזאת תפעל פעלותי׳ מבלתי הגוף שהרי היא יודעת דעות השמי׳ ואשר למעלה מהם ועניני הארץ ומה שתחתיה לפי שהיא שכל ואין לה חומר וכל עת שתחפץ לדעת הדברים המורכבים תדע אותם בחמשת החושי׳ אשר לנפש הבהמי׳ וכשתחפץ לדעת הדברים הפשוטים הקרובים והרחוקים תדע אותם בשכלה וחכמתה ובהפרדה מן הגוף לא תדע כי אם הדברי׳ הפשוטים הקרובים והרחוקי׳ שהרי אין לה חמשת החושי׳ שבהם היתה משגת הדברי׳ המורכבי׳ לפי שכבר אבדו ממנ׳ וכל זה ראיה ומופת כי הנפש תשאר אחרי מות הגוף ׳

והמופת השני מה שאנחנו רואים לעין כי האדם בתחלתו כשהוא נער איננו יודע כלום וכאשר יגדל ויוסיף הלוך וגדל ירבו המושכלות בנפש ותרבה הדעת ׳ ומה שיקנה לנפשו מן החכמה ומן הדעת לא ימלט מאחד מג׳חלקים אין בזה רביעי׳ או מפני גופו בלבד ׳ או מפני נפשו בלבד ׳ או מפני גופו ונפשו יחד ׳ אם היה מפני גופו יתחייב האד׳שכל מה שיהיה גופו יותר בריא וחזק ויתרב׳ החומר בו שיהיה יותר חכם ומוכן לקבל המושכלו׳ ומי שהיה גופו כחוש וחומרו מועט שיהיה יותר סכל ויותר רחוק לקבל המושכלות ׳ ואנו רואים בהפך כי המתנונה ׳ ומי שיש לו חולי השדפון גופו יחסר בכל יום ושכלו עומד על השלמות עד שתפרד נפשו ממנו וראיה זו מבטלת היות קנין החכמה והדעת מפני גופו ׳ ועם הראיה הזאת בעצמה מתבטל היות׳ מפני גופו ונפשו יחד ׳ ואם כן כל קנין האדם מן החכמה ומן הדעת אינו כי אם מפני הנפש לבדה ואין לגוף חלק בזה זולתי שהו׳כלי אליה כענין הכלי לאומן ואי אפשר מציאו׳ החכמה והדעת במתים ואמנם יתחייב מציאות מן החי ׳

הנה הנפש אם כן חיה בטבע כי יש בטבעה לקבל החכמות והגוף מת בטבע ואין בטבעו לקבל דבר מזה ׳ הנה נתבאר במופת כי האדם מורכב משני עצמים האח׳ מהם חי בטבע והשני מת בטבע והוא הגוף ׳ ושהם מפני שהתחברו קרה לכל אחת ואחת מקר׳ מפני חברו ׳ קרה לגוף החיות אשר הוא ההרגש מפני הנפש ׳ וקרה לנפש המות אשר הוא העונש מפני הגוף המטעה אותם הנה הנפש אם כן חיה בטבע מתה במקרה ׳ והגוף מת בטבע חי במקרה ׳ וכאשר נבדל כל אחד משניהם מחברו נתיחד לגוף המורכ׳ הגמור אשר הוא טבעו ונבדל ממנו החי׳ המקרי שקרה לו קניית

מן הנפש ׳ ונתייחד לנפש החיות הגמור אשר הוא טבעה ונבדל ממנה המות המקרי אשר קרה לה מפני השתקעה בגוף ואע׳פ שדברנו המעט הזה בעניני הנפש והבאתי ראיו׳ אלו מדברי הפלוספים וקצת מהמופתים הנחתכים והנראי׳ המתישבים על הלב אין העקר לא לתורתנו הקדוש שהוא מקור חיים כמנה שאנו כל העסקים בחכמה ואין כל חכמתם לא פירות׳יה של תורה ׳ ועניין היות הנפש אחרי הפרדה מן הגוף קייס נצחית זה מתבאר בכתו הזה שאמר נשמת חיי כלו נשמה חצובה מטקור חיים כי הנשמ חצובה ממקור החכמה הוא שכתוב אמ׳רתי ימי ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה אכן רוח היא באנוש ׳ כמך חכם לרוח לבאר כי הרוח ממקור החכמה ׳ ומזה הזכיר הכתוב הזה נשמת חיים על שם וההכנה תהיה בעליה והיא שהבטיח הקבה לנביא שתהי׳ נפשו בהברת המלאכי׳ הקדוש׳ בקיו׳ הטצו׳ הוא שכתוב אם בחוקי תלך ואם את משמרתי תשמור וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמו׳ את חצרי ונתתי לך מהלכי׳ בין העומדים האלהי ואם תבין הכתו׳ שאמר שלמה בחכמתו אז תבין מעלת הנפש ועלוי מדרגתה ויסודה וזהו הוא שאמר ומפותר האדם מן הבהמ׳ אין ׳ באר כי יתרון האד׳על הבהמ׳ הוא מצד ענין שקראו אין והוא מצד הנפש השכלית שבו נמשכ׳ מן החכמ׳ שהיא היוד המתיחדת עם הרצון שהוא האלף והבן זה מאד ׳ ומזה הזכיר לשון ויפח באפיו שמכנו יובן יסוד הנפש ועוצם מעלת בהיות אצולה מרוח הקדש וע״כ נמשלה להנה בחמשה דברים והיא דומה לו בכל מדותיה וגדולה היא מהמלאכים שהנפש נברא׳ ביום ראשון והמלאכי׳ ביו׳ שני ויודוע כי הנברא׳ים העליונים מעלתן ודקותן לפי קדימתן בבריאה וכן אמרו בפירו׳ גדולי צדיקי׳ יותר ממלאכי השרת ׳ סוף דבר כל מה שהפה יכול לדבר במעלת מדותיו של הקבה לפי מה שהוא בורא הכל בכלל במדו׳ הנפש לפי מה שהיא ברואה ׳ ואמר החכם דעו נפשותיכם תדעו אלהי׳כם ודע כל זה ׳ ויהי האדם לנפש חיה לא תמצא בכל מעשה בראשי׳ שיחזור מלת ויהי עם הדבר הנברא כי אם בבריאת האור והאד׳ שהזכיר בהם לשון ויהי הוא שכתוב ויהי אור וכתי׳ ויהי אדם להורו׳ כי נפש האדם קיימת נצחית כמו האור העליון ומעותדת להתענג מזיו ׳ וכבר ידעת מאמר רבותינו ז׳ל כי הנשמו׳ נבראו ביום ראשון ומזה אמר הפייט תקן נשמו׳ עם האור הראשון תחלת דבר יי׳ ובאור הכתוב על דרך הפשט כי עקר הוית האדם אינו אלא בשביל הנפש החיה ׳ ויט״ע יי׳ אלהים גן בעדן על דרך הפשט יחס הכתוב הנטיעה לשם יתעלה לבאר שהו׳ מטע ה׳לא שהביא אילנות ממקום אחר ונטעם שם לא שהיו מטעיו מעשה ידיו להתפאר׳ וכן קראם דוד עה עצי יי׳ הוא שכתוב ישבעו עצי יי׳ ארזי לבנון אשר נטע ׳ ודרשו רז׳ל ישבעו חייהם ישבעו מימיהם ישבעו מטעתן אינן צריכים השקאה ולא עבודה ולא זמירה שאלו לא כן מיום שגורש אדם משם מי עבד אות׳ומי השקה אותם ומי התעסק בהם אבל הם כעין שכתו׳ לא יבול עלהו ולא יתם פריו כי מיטיו מן המקדש המה יוצאים והזכיר מקדם והודיענו הכתו׳ בזה מעלת רוח מזרחית אשר גן עדן נטועה שם וידוע כי מבחר הפירות הם במזרח והוא שכתו׳ וממגד תבואות שמש וכן דרשו ז׳ל רוח מזרחי׳ מישב הדעת׳ ומאמץ הכח ומחזק את הלב ׳ כי האויר שבו משובח ביותר ועל זה אמר וישם שם את האדם אשר יצר ׳ ועל דרך הקבלה ו טע יי׳ אלהי׳ גן בעדן מקדם פירושו כבר נטע ׳ אין הכוונ שתהיה הנטיעה עכשו שאם כן היה ראוי לומר יהי׳ האילנות בגן עדן כמו שנזכר

אחד שהוא הזכר ואעפ שהנקבה נלקחה ממנו והיו שנים
אין הנקבה נחשבה בבריאה שאינה כדבר נטפל לעקר
לקוח ממנו לצורך השמישו ולפיכך קראוה זל זנב עוד יש
לברש בתחלה עלה במחשנה לבראורת שנים בעין יצירת
שאר בעלי חיים הזכר בפני עצמו והנקב בפני עצם ולבסוף
לא נברא אלא אחד הזכר לבדו כדי שתהא הנקבה לקוחה
מצלעות היו מיוחדת לתשמישו כאח כאבריו המיוחדי
לתשמישו והוא גם כן ישתדל בתועלתה כאשר ישתדל
בתועלת גופו עכל מורינו זל ׳ וכל אשר יקרא לו האדם נפש
חיה הוא שמו אמרו במדרש העביר הבה לפניו כל הבהמו
והחיות וקרא להן שמות ואם לזה נאה לקרותו אריה ולזה
נאה לקרותו חמור ולזה סוס וכן כל דבר ודבר והנה בזה
נתפרסמה חכמתו הגדולה כמו שהיה בצלם אלהים ומעשה
ידי השי ׳ ונר לי באור המדרש הזה כי האדם הכין בחכמתו
ושכלו טבע כל בהמ וחיה וקרא לכל אחת ואחת שם מעין
הטבע והכדה שהכיר בה והאותיות שצרף בשמותיהן הכל
לפי טבעיהן ומהותיהן ׳ והנה היו שמות מושכלות כאמרך
הכיר בחכמתו טבע האריה שהוא גבור גדול ומלך שבחיות
שם יט יט עד שהנביאי המשילו בו את יי ת כאמרו יי כאריה ישאג ׳
והעלה שמו אריה מפני שאותיות אריה רוחניות כי האלף
והה והיוד הן אותיות השי והריש פירושו רוח ׳ ואכ עצם
השם של אריה כבאר ענינו וכן נשר הכיר בחכמתו שהנשר
מלך שבעופו ועפיפתו גבוה מכל עוף וככו שידוע מענינו
כי כשישלמו לו עשר שנים יגביה עפיפתו עד מאד עד
שהוא מתקרב לגלגל האש ולרוב החמימות מחמט ומפיל
עצמו לים והנה הוא נמרט ואחרי כן יתחדש ויעלה אבר
כבתחלה ׳ וכן מנהגו כל עשר ועשר שנים עד מאה שנה
ובשנת המאה מתקרב ביותר לגלגל האש ומגביה העפיפה
כמנהגו ונופל בים ומת ׳ וכן כתב רב סעדיה גאון זל ׳ ועל כן
ידע האדם הענין הזה בחכמתו וקרא שמו נשר כי השין אשי
והריש רוח והנון לשון נפילה ׳ והנה שמו מבאר על מנהגו
ומבעו ומה אחריתו וזהו שאמר לזה נאה לקרותו נשר ומה
שהזכיר לכל אחד ואחד נאה כאלו אמר נאות וראוי ׳ וכן
נשם החמור הכיר בחכמתו שהוא פתי וסכל וכבד מכל
הבהמו ונכשך אחר התאוו ועל כן קרא שמו חמור מלשון
חומר ועוד שדרך החמור לטעון משא התבואו כמה מדות
כלשון חומר שעורים ׳ וכן נשם הסוס הכיר בחכמתו
שהסוס קל התנועה ושמח לקראת המלחמה והעלה שמו
סוס מלשון שישה כי הסמכין מתחלפים בשינין ׳ וכתיב
יונ לט כה בדי שופר יאמר האח ומרחוק יריח מלחמה ׳ וכן קרא
שמות לכל דבר ודבר ׳ ומסיים המדרש לאחר שקרא לכולן
שם אמר לו ואני מה שמי אם לו ה אמר לו לכה׳ שאתה
ספיה מב מ אדון לכל הברית הוא שכתוב אני יי הוא שמי ׳ הוא שמי
שקרא לי אדם הראשון עב ואם תשאל היכן קרא שמו יד
הא אם תסלק החית תמצא ויסגר בשר תחתינה דרשו זל
כיון שנבראת אשה נברא שטן עמה ׳ מתחלת הספר ועד
כאן לא תמצאו סמך ללמדך שכיון שנבראת אשה נבר
שטן עמה ׳ ואם תאמר הסובב ההוא בנהרות כתיב ויבן יי
אלהים ׳ שם מלא על עולם מלא ׳ וכשם שנ באדם ויצר יי
אלהים שם מלא על עולם מלא והוא כלול בן הנקבה וכח
הנקבה גנוז בו כי הנקב כלולה מן הזכר וכח הזכר גנוז בה׳
ברמב׳ מוטו וזהו שכתוב אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב ׳ יחס הבנים
ויקרא יב נ לנקבה להורו כי כח הזכר גנוז בנקבה ׳ וזהו אשה כי תזריע
ברמב׳ מוטו וילדה זבר ׳ ויחס הנקבה ליזכר הוא שכתוב ואת דינה בתו ׳
להורות כי כח הנקבה גנוז בזכר ומזה תמצא שני מאמרות

בבריאת אדם וחוה והם מבלל עשר מאמרו כרש׳ שתמצא
בעשרה בראשית חוץ מבראשית שהוא מאכר כלל ׳ ושני
מאמרות אלו הן ויאמר אלהי נעשה אדם ׳ ויאמר יי אלהים לא
טוב היות האד לבדו אעש לו עזר בנגדו והנן זה כי המאם
בבריאת חוה מאם עשירי הוא ויש שמונין עשרה מאמרות
חמשה בשלשה ימים ראשונים וחמשה בשלשה אחרונים
לפי זה לא יהיה בבללן כאמר הנה נתתי לכם ׳ אבל העקר
אצלנו כי בראשית מאמר הוא ונעשה אדם תשיעי ׳ וכאם
לא טוב עשירי ואין בבללן מאכר פרו ורבו ולא הנה נתתי
לכם ׳ זאת הפעם ׳ על דרך הפשט זאת הפעם בלבד היא
שנלקחה עצם מעצמי אבל מבאן ואילך לא יצטרך לקחת
אשה מצלע לא הבריות יתעסקו בפריה ורביה כן פרש׳ זל׳
ועל דרך המדרש עצם מעצמי האשה קשה נטבעה לפי
שנבראת מן העצם אבל טבע האד הוא נוח שנבר כן העפר
שהוא נוח ׳ ומפני זה תמצא באדם וייצר בי היה במו הטיט
שהוא נוח ביד היוצר ׳ ובאשה נאמר בה ויבן כאדם שבונה
תלים קד יח בנין באבנים שהם קשים ומזה אם הכתו כרחם אב על בני׳
משלי ל לג יחס הרחמי לאב ויחס מדת הדין ל האם הוא שכתו משא
אשר יסרתו אמו ׳ ומתוך הפרשה הזאת מתבאר כי האשה
נבראת בגן עדן כי שם נלקחה מצלעו האד ועצם מעצמיו ׳
והאדם שהונח בגן עדן נברא חוץ לגן ׳ והנחש היה עדום
סמך הנחש ל האשה לפי שהשטן נברא עמה והיא גוף של
יצר הרע והיא קלה להתפתות וכן חשבון הנחש כחשבון
השטן עם הפלה ׳ ובמדרש אר שמואל בר נחמני אמר לו
לנחש מפני מה אתה מצוי בין הגדרות אמר להם הוא פרץ
גדרו של עולם ׳ ומפני מה אתה מהלך ולשונך שותת אמר
להן הוא גרם לי ׳ ומפני מה כל חיה גושכת ואינה ממיתה
קה נא ט ואתה נושך וממית כמו שאמר אם ישך הנחש בלא לחש
ואין יתרון לבעל הלשון ׳ אמר להם אפשר אנא עבד כלום
ולא מתאמן מן עליתא ׳ ומפני מה אתה נושך באבר אחד
וכל האברי מרגישי אמר להם ולי אתם אומרים אמרו לבעל
הלשון שהוכאן והורג ברומי ׳ אף כי אם אלהי תחלת דבורו
של נחש היה אף ׳ ודרשו זל ארבעה פתחו באף ואבדו כן
העולם ואלו הם נחש ׳ שר האופים ׳ עדת קרח ׳ והמן ׳ נחש
בראשית מ אף כי אם אלהי ׳ שר האופי אף אני בחלומי ׳ עדת קרח אף
כמדבר יו לא ארץ זבת חלב ודבש הכן אף לא הביא אסתר ׳ והייתם
להתר ס כאלהים יודעי טוב ורע ׳ נראה כי קודם חטאו של אדם לא
היתה לו מעלה לדעת ולהבחין בין טוב לרע ואם כן מצאנו
חוט נשכר שיקנ הוא בחטאו מעלה שלא היתה לו מתחלה ׳
והמובן לי מזה כי לא היתה הכונ באדם שיהיה בלתי שכל
ככהמות והחיות שאינן יודעים טוב ורע אבל זה אינו כי פי
והייתם כאלהי ענינו בתרגומו והתהן כרבריא חכמין בין טב
לביש ׳ ובודאי כונת הבריאה באדם שיהיה בעל שכל וזהו
ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו והצלם
הוא השבל ובסבת השכל צוה אותו שנ ויצו יי אלהים ׳ ואין
דבור יי יתב ומציותיו לבהמות ולא למי שאין לו השכל ועם
השכל יבחין האד בין האמת והשקר ׳ אבל הידיעה בין טוב
לרע אין זה במושכלו ׳ כי לא יאמר אדם השפים כדוריים
נאים והארץ פשוטה מכוערת אבל יאמר בהם אמת ושקר
והנה קודם החטא היה כלו שכלי אלהי לא היה מתעסק
בדברים גופנים ולא היה יודע אותם ׳ וגלוי ערוה אצלו לא
היה בעיניו דבר מגונה כי אם כשאר האברים וכאשר חטא
והשיג כח התאוה ונמשך אח תענוגי הגו וראכי טוב העץ
למאכל וכי תאוה הוא לעינים וגו נעגש מיד כי הופשט מן
ההשג השכלית ונתלב בתאוה הנופנית וטבע המדו היופי
והכעור ׳

והבעור׳ ועל כן אמר והייתם כאלהים יודעי טוב ורע ולא
אמ׳ יודעי אמת ושקר או משיגי אמת ושקר׳ והסתכל אכורו
ותפקחנה עיני שניה׳ וידעו ולא אמ׳ וראו כי מה שראו עתה
ראו תחלה׳ אבל הכונה שהשיג עניין מחודש היה מגנהו
עכשו ולא היה מגנהו בתחלה והיה עושה מדה כנגד מד לבי
שעבר על המד ונטה לבו לתעוגי העולם לאכל מה שנמנע
ממנו׳ ולבקש תאות הגוף כבהמות על כן הענישו באכל
הבהמות והשוה אותו להן הוא שכתוב ואכלת את עשב
השדה זה לשון הרמב״ם׳ ותרא האשה כי טוב העץ למאכל
וגו׳ נחלקו רזל בדבר זה אי זה אילן היה יש אומרים תאנה
היתה שנא׳ ויתפרו עלה תאנה בדבר שקלקלו בו נתקנו ויש
אומרים גפן היה׳ וזהו שדרשו רזל כוסתה עצבי והביאה לו
ולפי שהמראה אדום כדם לכך נשפך דמים ודם כל העולם
מדה כנגד מדה ולכך נשבכה דמה שנתנה לה דם נדות
שהוא חולי בטבעה של אשה מזכן לזכן והוא טוד הכתוב
ודם ענב תשתה חמר שקרא הכישקה היוצא מן הענב דם
לפי שהוא הביא דם לעולם׳ ויש אומרים שאהרוג היה וכן
אמרו במדרש מה היה אותו אילן שאכלו אדם וחוה ר׳ יהוד׳
אומר עגבים היו ר׳ אבא דמן עכו אומר אתרוג היה ר׳ עזריה
ור׳ יהושע בן לוי אומרים חטים ושלו לא גלה הבה אותו אילן
לשום אדם ולא עתיד לגלותו ראה מה כתיב ואשה אשר
תקרב אל כל בהמ׳ לרבעה אות׳ והרגת את האש׳ ואת הבהמ׳
אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא שלא תהא בהמ׳ עוברת
בשוק ואומר ואת הבהמה שנסקל פלוני על ידה ואם על
תולדותיו חס הבה על כבודו על אחת כמה וכמה׳ הנה ו
מחלוקת החכמים בענין זה׳ ועל דרך הקבלה אתרוג היה
והוא נרמז בכתוב שנ׳ ונחמד העץ להשכיל ותרגם אונקלוס
ומרגג כי הוא פרי נחמד ומהודר וטבעו חם ויושל על
השכל וכן תרגום הדר אתרוגין׳ ומזה הזכיר בקיללתו וקוץ
ודרדר תצמיח לך׳ וכי תאוה הוא לעינים׳ יתכן לפרש כי
הטוב והתאוה והחמדה הנזכרי בתוק שחמדו החושי׳
הכל נמשך למלת להשכיל׳ ובעבור שהאדם היה מתחלה
כלו שכלי בא לבאר הכתוב כי כל מחמדם וכל פעלותיהם
ותאוותיהם בחושיהם אינה אלא להשכיל כענין שכתוב ה׳
נגדך כל תאותי׳ והשכל הכריחו לבא לאכל מה שהבדה
מנע ממנו וכונתו היתה כדי להשכיל מ״מ עכי על רצון בוראו
ומצותו כי כשם שהשכל היה נותן לו שהעץ נחמד להשכיל
הידה לו להשכיל שאין ראוי לעבור על מצות אדון הכל׳
והכונה שעדיין לא נוצר יצר הרע שהיה בו שהרי כלו שכלי
בלא יצר הרע לא שייצר הרע פתהו והשעהו באמצעות חוה
אבל אחרי אכלו מן הפרי נתחדש בתאוה אחרת ונתלבש
בה והוא האומשגל שגרמה לו אכילתו והוא יצר דעברה
שנכנס בו שלא היה לו מתחלה׳ וקשה עליך לומ׳ והלא
הנכשלים בחטאים והעוברים על ברית מצד יצר הרע הוא
ואם כן מי הביאו לעבור והו׳ כלו שכלי בלא יצר הרע׳ שהרי
מזה זו גם בשכלי תמצאנה שאעפ שאין בהם יצר הרע הרי
הם נוטים לפעמים מן הדרך הראוי וכיוצא במלאכי סדום׳
וכן במדרש רזל כי לא ישא לפשעכם לפי שהוא מן הכח
שאינם חוטאים׳ והמובן מזה כי יש בקצת שאר המלאכים
שחוטאי וכן כתיב ובמלאכיו ישים תהלה׳ ותתן גם לאישה
עמה׳ מלת עמה תור מחשבה רעה באשה שרצתה שיאכל
גם הוא מפני שאם אולי יגיע לה נזק באכילה הזאת שינזק
גם הוא עמה׳ ובמדרש אף לכל בהמה חיה ועוף נתנה וזהו
רבוי גם׳ חוץ מעוף אחד ששמו חול שלא אכל הח״ד ואומר
עם קני אנוש וכחול ארבה ימים׳ ר׳ יודן בשם ר׳ שמעון אמר
חול זה חי אלף שנים לסוף אלף שנים גופו כלה וכגביו
מתמרטי ומשתייר בו כביצה וחוזר ומגדל אבריו ע״ז ואכלי
בכאן חטא אדם שכבר הזהירו ומעץ הדעת טוב ורע וגומר׳
וכלל בו שתי אזהרו׳ אחת למטה ואחת למעלה שלא יאכל
מפרי עץ חדעת שלא יתלבש בתאוות ולמעלה שלא יההר
אחר דוגמתו ולא יתפתה לומר שהוא העקר ושאין למעלה
ממנו סבה עליונה׳ כדעת דור הפלגה וזהו לשון ומעץ הדעת
טוב ורע לא תאכל ממנו לכך הוסיף לומר ממנו כלומר לא
תבריגו ולא תעשה מן הפרי איזן בפני עצמו ולא מן העוף
שרש בפני עצמו וכן לשון ויאכל כלומר שעבר על שתיהם
וזהו לשון אכילה שהוא כליון הדבר והשחתתו׳ ולמדך
הכתוב שהשחית משני צדדין שאכל כן הפרי למטה וקצץ
בדוגמתו למעלה׳ ומפני שדוגמתו מקבלת ממדת הדין של
מעלה שהוא השמאל על כן כשבא אדם מחטאו הוצרך
להקריב שור ושיש׳ב אל לבו כי הכל מיוחד ודבק למעלה׳
ולכך זמן לו הקבה שור בקרן אחת במצחו להורות לו על
האחדות כדי לבאר מעילתו שחטא בקצוף ופרוד המיוחד׳
ואמר בכפחו כי הוא אמעורה הגוף וירמוז הקו האמצעי
שמתיחד מעלה ומטה׳ וקרן לשון כח כי כח השור בקרניו
ועל זה אמר שור שזהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו
במצחו שנ׳ ותיטב לה משור פר מקרין מפרים מקרין תרתי
משמע׳ מקרן כתיב׳ וזה היה חטא הבני במדבר שעשו את
העגל׳ והוצרכו להביא לכפרה שור הוא שכתו׳ וקחו שעיר
עזים לחטאת ועגל וכבש וגו׳ וכתיב ושור ואיל לשלמים׳
ומשם ואילך נצטוינו בתורה להביא בתשרי ביום שנברא בו
אדם אתרוג עם לולב ומיניו כדי לחבר וליחד את הכל׳ וכן
צוותה תורה ברוב החוטאי להביא קרבנים פר ובכל המועדים
תמצא שהיו מקריבין פרים וכן בראשי חדשים וקרבן עניר
גם כן פר הידה וכל זה להורות שראוי לנו לשוב עם דבר
שחטא בו אדם׳ ועל כן יתמידו הכתובים בקרבן הפר והנ״א
את הפר לפתח אהל מועד ושחט את הפר לפני ה׳ ודרשו
זל למה נאמ׳ אהל מועד בפר יותר מכל הקרבנו׳ כלן׳ כיצל
למה הדבר דומ׳ לאוהבו של מלך שהביא דורון נאה למלך׳
אמר המלך תלו אותו בפתח פלטרין שלי כדי שידעו הכל
מה דורון נאה הביא לי אהובי׳ והדורון הוא התשובה עם
אהבת הדבר שחטא בו׳ מכל הבהמה וכל חית השדה׳
על דרך הפשט יאמר כשם שאתה ערום מכל חית השדה
כך תהיה ארור מכל הבהמה׳ וכן אמרו רבותינו זל עליהם
מכל ארור מכל׳ ועל דרך המדרש הוכיחו רזל מכאן וזכן
עבורו של נחש שבע שנים׳ והוא שדרשו רזל במסכת
כבורות׳ מכל הבהמ׳ ומכל חית השדה׳ אם מבהמ׳ נתקלל
בחיה לא כש כאן שעבורו של נחש ז׳ שנים׳ ובאור הענין
כי היה הכתוב ראוי להקדים המועט ואחר כן המרובׂ והנה
זמן עבורה של חיה נ״ב יום והוא אחד משבעה לבהמ׳ שזמן
עבורה נ״ב חדש ולפיכך הקדי׳ הכתוב בהמה לחיה לבאר כי
כשם שנתקללה הבהמה בז׳ חלקים על החיה כך נתקלל
החי בז׳ חלקים על הבהמה׳ והנה רבי יהושע הוכיח כן
בתלמוד לאותו המין מן הכתוב הזה והמין לא היה מאבין
עד שנסה הדב׳ ומצא כדבריו וחבט המין את ראשו בקרק׳
על גחונך תלך ועפר תאכל מדה כנגד מדה הוא השלים
ממעלתם והורידם לעפר לפיכך השפיל קומתו ונתן מזונו
עפר׳ ולא הזכיר בקללתו שיאלם כי קללת האלמות היתה
קשה מן הכל ועל כן היה מן הראוי להעניש בה אבל הנחש
חיה גוף מוכן לפורענות כמו שהעיד הכתוב עליו מכל
חית השדה והיה כלי לקבל הכח הנקשר בו כי הנגלה

והנסתר בו אמת וה' שהשפיל קומתו כן השפיל הכח
הנקשר בו שהורידו למט' כן הספירו' שהן שלש של שלש
של שם כי לא ל חפץ רשע הוא לא יגור עמו רע ולכך הוא
משולח מכלן משלש מחנו' של מעלה כענין המצורע שהו'
משולח מג' מחנורת של טמא' וכבר ידעת כי הכח ההוא
התחיל לספר לשו' הרע מבוראו לכך נצטרע ונטרד מכעלתו
והבן זה ' ומכאן אמרו רזל תמיד על כל האומר דבר שאינו
ראוי או היועץ עצה שאינ' הוגנת עפרא בפומיה כמו שאמר
עפר' בפומיה דאיוב והוא העונש הראוי לכל מי שהו' כסית'
כל ימי חייך ' יגיד שהעונש הזה לא יזוז ממנו לעולם ואפי'
בזמן המשיח אשר הסתלק האינה שבין האש' ובין הנחש
בענין שכתו' ושעשע יונק על חור פתן' העונש הזה במאכל
העפר לא יזח כמנו עולמית הוא שכתוב זאב ושלה ירעו
כאחד ואריה כבקר יאכל תבן ונחש עפר לחמו' ועל כן אמר
כל ימי חייך לרמוז על ימות המשיח ' וכענין שדרשוהו זל
ביציאת מצרי' למ"ן תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל
ימי חייך ימי חייך העולם הזה כל ימי חייך להביא לימות
המשיח וכן אנו יכולין להביא בכאן ואיכה אשית' אין לנו
איבה עם הנחש יותר מבשאר שרצים אבל הכתוב רמוז
בנסתר כי גוף הנחש הערום היה כלי מוכן לפורענות לקבל
כח הנקשר בו והוא שהחטיא את חוה ו"ע כן נקנסה מיתה
על כל זרעה וזהי האיבה בין הנחש ובין זרעה של חוה וזהו
סוד הלשון שנקרא הנחש שרף כשם שנקר' המלאך שרף
ואמר הכתוב את הנחשים השרפים כי היו תולדות הנחש
הקדמוני והבן זה ' ומזה אמ' הוא ישופך ראש וגו' כי האדם
רשאי שיתגבר על יצרו ויכתת אותו בתחלה ואם לא ואתה
תשופנו עקב רמז לך שאם לא ישוף האדם את היצר הזה
הוא ישופנו בסוף ויכיתנו ' ומלת עקב רמז ליום המיתה '
וכבר ידעת מאמר זל הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך
המות ' הרבה ארבה עצבונך ' היה ראוי לומר עצבון הרונך '
אבל יתכן לפרש כי עצבונך והרונך שני דברים הם כי ענין
העצבון הו' צער האורח שהוא חולי מכעי' כאש' כענין שאל'
ראשה ואבריה כבדין עליה ' זלפי שהחלי הזה יתסיד לבא
עליה מהדש לחדש על כן כפל הלשון הרבה ארבה והריון
הוא צער ההריון ' בעצב תלדי בנים הוא צער הלידה ' ואל
אשך תשוקתך ' שאעפ שהאשה משועבדת ברשות הבעל
ומנהג העבד לברוח מן האדון כדי שלא ישתעבד גזר בזאת
שתהיה משתוקקת לבעל ושתרצה להשתעבד לו בהפך מן
המנהג ' והוא כמשול בך ' העונש הזה שיהיה הכעל נגיד
ומצוה עליה תחת אשר צותה עליו לאכול מן הפרי ועונש
זה מדה כנגד מדה ' והנה הם חמשה קללות באשה: צער
האורח ' צער ההריון ' צער הלידה ' ושתהיה כשתוקקת אל
ושיצוה עליה ' וכן אמרו עוד חמשה דמים טמאי' יש באש'
והיה זה כנגד חמשה חלקי תאוה שחטאה בהן באכילת
הפרי ואלו הן ' ראית הלב ' תאות העין ' חמדה השכל '
ואכילת הפרי ' הנתינה לבעלה ' זהו שכתוב ותרא האש' כי
טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינ' ונחמד העץ להשכיל '
ותקח כפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה ' ובמדרש הרבה
ארבה כל שישנו בהרבה ישנו בארבה ובאורו בהרבה ימים
ואז יחיה ' ויש בו יותר ג' ימים שהרי ז' חדשים הם מאתים
ועשר אבל הם ג' ימים של קליטה שכל שכנת זרע שאינו
קולט בג' ימי' אינו קולט ויום קליטה מן המנין אשר צויתיך
לאמר הוצרך להוסיף לאמר כלומר שהיה לך להוהיר אפי'
על הבהמ' ועל החיה שלא יאכלו ממנו ואת בעצמך אכלתי
וז עפר תשוב ' הכונה הוא בסוד הכתוב שהזכיר אליהו על
השובות באנשי און והמשכיל יבין וזהו שאמר במדרש וז
עפר תשוב תבא אין כתו' באן אלא תשוב מכאן רמז לתחיית
המתים שכבר הזכיר עד שובך ' ואפשר לומ' וז עפר תשוב'
שירמוז לאותו שעתיד לומר ואנכי עפר ואפר ' ויקרא שם
אשתו חוה ' על דרך הפשט כלת חוה פירושה מדברת
מלשון אחוך שמע לי והיה זה מחכמתו הגדולה בקריאת
השמות וקראה כן כי כן הבין בטבעה שהיא דברנית ומכאן
ראוי להיות כל הנשי' דברניות' ואמ' כי היא היתה אם כל חי
כלומר חי המדבר להוציא שאר בעלי חיים שאין להם שכל
והדבור אין בהם ' ועל דרך המדרש שם אשתו חוה מלשון
חויא ומפני שקראה כן לכך נזדווג לה נחש ומכאן למדו
רזל שהשם גורם ' ויעש ה' אלהי' לאדם ולאשתו כתנות עור '
על דרך הפשט עשה להם מלבושים מעולים ונכבדים מעור
יתעטפו בהם כל גופם דרך כבוד כי היה כבודם לכלמה אם
עמדו באותן חגורות שעשו להם לכסות בשר ערוה בלבד '
ואולי היה העור הזה עור תחש שהיה בימי משה נברא
לשעתו לכבוד שיתכסו בו והיה כעין אותו עור תחש שהיה
בימי משה שנברא לשעתו לכסו' בו הארון וכליו ונגנז אחר
כך והיו בו צבעים ומיני גוונים הרבה וכמו שתרגם אנקלוס
סמגונא שש בגוניז הרבה ' ודעת רזל שהיו לבושים הללו
מציירין שם כל מיני עופות שבעולם ואדם הוריש לקין '
וכשנהרג קין באו לידו של נמרוד הוא שכתו' הוא היה גבור
ציד וגו' וכשהרג עשו לנמרוד נטלן עשו ממנו והו' שכתוב
את בגדי עשו בנה הגדול החמודות מאי חמודות שחמדן
מנמרוד ' ועל דרך המדרש כתנות עור בתורתו של רמ היה
כתוב כתנות אור והכונה שהלבישם הקב"ה מיני מעלות
ומאורות כן האור העליון שהיו בגן עדן כעין כשה שזכה
להן נהר ' וכמעלת הכלבוש תוכל ללמוד מעלת הלבוש כי
הכונה בהם לחיות לעולמים ולהיותם כמלאכי השרת'
וילבשם ' ראוי היה שיאמ' כתנות עור ללביש כענין שכתוב
ובגד ללבוש ' אבל על דרך הפשט רצה ליחס פעולת
ההלבשה אליו יתברך להורות על אהבתו וחמלתו על יצוריו
שאעפ שחטאו לא זז מחסדו וזהו בעצמו השתדל בתקונם
ובגמילות חסדי' וכן מצינו שהתנהג כן עם הבנים במדבר'
יחס פעולת הורדת המן אליו ית' כענין שכתוב הנני ממטיר
לכם לחם מן השמי' ואעפ שחטאו מעין חטאו של אדם לא
זז מחסדו ולא ימיש חסדו מהם ולא פסק המן מלרד
כבתחלה ' וזהו שאמר עזרא ומנך לא מנעת מפיהם מכאן
שהיו ראוים למנוע מהם ' וכן מצינו בקריעת ים סוף אף עפ
שהיה עכהם ע' לא נמנע מלהקרע הים שנ' ועבר בים צרה '
זה פסל מיכה צרה זו ע' שנ' והמסכה צרה בהתכנם ' והנה
כל זה חסדי הש" ועל זה אמ' הכתו' לך ה' הצדק ולנו בושת
הפנים ' על דרך המדרש וילבשם בגדי כהונ' גדולה הלביש'
כתי' הכא וילבשם וכתי' התם וילבישם כתנו' ' וידוע כי בגדי
כהונ' גחלה היו שמונה וכן בכתוב של ויעש יי' אלהי' לאדם
ולאשתו כתנות עור וילבישם שמונ' תיבות הן והבן זה ' ועל
דרך השכל יש בפרש' הזאת רמז גדול על התור' ועל המצו'
אשר עקר בריאת האדם בשבילם ויש בה רמז לגוף ולנפש
וליצר הרע ויש בה רמז לתחיית המתים ליום הדין ' והיאך
האדם נשל על התורה ועל המצות ' ויש בה רמז על השכר
ועל העונש אשר לגוף ולנפש ' גם יש בה עוד רמז לעקירת
יצר הרע מן העולם ועתה אבאר לך ענין הפרשה דרך כלל
ותבין הפרט מתוך הכלל ' ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו
בגן עדן לעבדה ולשמרה ' גן עדן רמז לתורה וכשם שהגן
נמשך מעדן כך התור' נמשכת מן החכמ' העליונ' שהיא עדן

ועקר

סעיף יג מ
סעי' פה כו
דברים יו נ
בראשית כג ו
בראשית שם
בראשית שם
בראשית שם

ועקר בריאתו של אדם להיותו מונח בעסק התורה לעבדה
ולשמרה. ויצו יהוה על האדם ידוע כי עקר התורה הם המצות
כמצות עשה ומצות לא תעשה. ואמ עץ החיים ועץ הדעת
הקבועים בתוך הגן רמז למצות עשה ומצות לא תעשה
הקבועים בתוך התורה. והאדם הוא רמז לשכל והשכל לא
טוב הוא לבדו כי הוא צריך לכלי שירא בו פעלותיו ושיהיה
לו עזר בקיום התורה והמצות. והכלי הזה הוא החומר. וכיון
שנברא אדם בגוף ובנפש היה צריך עזר בקיום המין כמו
שהגוף עזר לשכל בעניינים השכליים והעזר הזה הוא האשה
ויש בה רמז לגוף וכן שלמשיל החומר לאיש הוא שאמר
להצילך מאשה זרה וגו' לפי שהאשה מקבלת הפעולה וכן ג נ מו
החומר מקבל הצורות ונושא התכונות. והנחש יש בו רמז
ליצר הרע הוא מלשון מנחש כי הוא מנסה את האדם ומפתה
אותו והוא המתחיל לדבר עם האשה כלומר עם החומ ותחלת
דברי פיהו אף כי האף והחימה נמשכים מכחו ובאור דבריו
אף כי אמ האלהים לא תאכלו מכל עץ הגן אם הבה מנע מכם
שלא תאכלו מכל תאוות הגוף הלא מנע מכם כל תאו וכל
טובו שבעולם ואיך אפשר שיצוה עליכם כזאת והוא פיתויו
של יצר הרע. ומה שמצאנוהו מדבר עם האשה ולא עם
האר לפי שכל השתדלותו של יצר הרע אינו אלא עם החומ
לא עם הכח המשכיל. והאמר האשה מפרי עץ הגן נאכל.
השיבת החומר ולא מנע ממנו כל תאוות הגו כי הו לאכול
ולשתו בראנו ולשמור חיי הגוף אבל הזהירנו ממקצת שלא
נשתמש בהן ושלא נהנה מהן רק לקיום המין ואם באולי
נעבור על מצותו תמות הנפש עם הגוף. ויאמר הנחש אל
האשה. דברי יצר הרע אל החומר. לא מות תמותון. הוסיף
בכאן בפתויו ואמ אי אפשר שיהיה זה כי בעבור הנאו הגו
לא תמותון כי אין אדם יכול לחיות זולתם. כי יודע יהים כי
ביום אכלכם ממנו ונפקחו עיניכם. כלומר כל זמן שתהיו
משתמשי בהנאות ונמשכי אחר תאוות הגוף תשכילו יותר
ותהיה לכם הבחירה והרצון בין טוב לרע הוסיף עתה ופתה
יותר ויותר אמר תנסו אך הפעם והתחילו להשתמ בהנאות
ואז תכירו התועלת כי יפקחו עיניכ והדעו ותבדילו בין טוב
ובין רע ותניחו הרע ותבחרו הטוב וכונת הנחש היה כי כיון
שידעו זה טוב וזה רע יתפשטו אף ברע. ותרא האש זו ראית
הלב היא כלומ הסתכל החומ בעניני הגופניים ונטה אחרי
לבו כי טוב העץ למאכל כי טוב להתעסק בתאוו הגופניות
ומלת מאכל כוללת גם תשמיש מלשו אכלה ומחתה פיהי ה כ
וכי תאוה הוא לעינים כי הלב והעיני סרסורי התאוה וכתיב
ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ותקח מפריו ותאכל ש ע נט
נתעסק החומר בתאוות הגופניות עד שהמשיך אליו הכח
המשכיל זהו ותתן גם לאישע כי כשם שהנחש הקדמוני
הטעה את חוה וחוה הטעת לאד כפשוטו של דברים שאין
מקרא יוצא מידי פשוטו. כן יצר הרע מטעה את החומר
וכפתהו בתענוגי העולם. והחומר יטה אליו הכח המשכיל
וימשכנו לצדו. ותפקחנה עיני שניהם. מנהג החומ והכח
המשכיל כלומר הגוף והנפש שאח שחטאו ירגישו חטאם
ויכירו חסרונם איך חטאו ואיך נתלבשו בתאו והוא שאמר
ותפקחנה עיני שניה וידעו. ואין ענין התפקחות זה בחכמה
ולא בראיית העין ולא בהשגת טום קנין רק בהעדר קנין כי
נפקחו עיניהם והכירו העדר השגתם כי תחלה היו שכליים
לא ידעו בתאוות כלל ועתה התלבשו בהם. וזהו שאמ וידעו
ופי המלה הזאת המשיכו כח התאורת מעץ הדעת וזהו
ותפקחנה עיני שניהם שהשיגו עתה העדר קנינם המעולה
שקנו תחלה והוא השכל ועתה חלץ כהם כעשיר זה שאבד
ממנו עשרו ועתה נפקחו עיניו בהעדר עשרו והכיר עתה
גודל מעלתו שהיה לו בתחלה כי אין האד מכיר ערך הדבר
והוא בידו עד שנאבד ממנו. כי ערומים הם ובכח התאוות
שהתלבשו בהם גנו העני מה שלא היו מגני אותו מתחלה
כן הגוף והנפש יצאו עצמם ערומים מן השכל ומן הזכות
אחרי חטאם ואז ישיבו אל לבם ויתבוננו באזהרות הכתובו
בתורה מפי הגבור והם מתבוששים ונכלמים כבשת גנב כי
ימצ על שלא קיימו אותן כמו שנצטוו בתור המשלת לגן.
זהו שאמר וישמעו את קול יהים מתהלך בגן לרוח היום
ויתחבא האדם ואשתו מפני יהים. והנה האד כלכ הכח
המשכיל הוא נשאל בזה ליום הדין שכל בריו העולם יהיו
נקראי לפני המלך זהו שאמ ויקרא יהי אל האדם ויאמר
לו איכה. באי זה מקום אתה בלומר באי זה מדרגה עליר
בקיום התורה והמצות והוספת הה רמז לה חוספי תורה
שעליה נשא ליו הדין כי היה אפש לכתו איך בלא הא כמו
ואציעה שאול הנך. ויאמ את קולך שמעתי בגן השיב הכח עני קלט ס
המשכיל הבנתי כונתך ושמעתי אזהרותיך הכתובו בתור.
ואירא מיום הדין. כי ערום אנכי מן התורה ומן הזכות וזהו
שאמר אנכי ולא אמר אני. ואחבא. ואני מתבייש כן דרך
המתבייש מאי זה דבר שהוא מתחבא. מי הגיד לך כי היה
הסבה שאתה ערום מן הזכות. הכן העץ אשר צויתיך אם
עברת על מצותי ועשית מה שמנעתי ממך. ויאמר האדם
האשה אשר נתתה עמדי. השיב הכח המשכיל עברתי על
מצותיך והסבה הוא החומר כלומר החומר אשר נתת עמדי
להיו לי לעזר הוא בטל כונתך והוא גרם לי הצער הגדול הזה
וזה טעם היא. ותוספת הה שכמלת נתתה כנגד החושי
שנמשכי אחר החומ בהן ממלאי תאותם בא להאשי את
החומ והשיב הנחש השיאני כלומ יצר הרע הטעני שעברתי
על מצותיך כי החומר לולי יצר הרע לא ידע דבר רע. בא
להאשי ליצר הרע וקלל אותו על גחונך תלך ומפני שעד
עתה מלך בכל הבריו והו שקראו שלמ מלך גדול ודרך
המלך ללכת בקומ זקופה על כן קלל אותו שישפיל גאותו
ויתבטל כחיועפר תאכל כל ימי חייך כל ימי תחית המתי
עפר תאכל לא בשר הבריות. והכונ אם תוכל להחטיא את
העפר כי בבריות אין לך רשות. ואיבה אשית. ענין האיבה
הזאת הוא רחוק יצר הרע באותו הזמן כי כי שיש לו איבה
עם חברו מתרחק ממנו והכונ שהבה ירחיק בימים ההם בין
יצר הרע ובין החומר כי בני תחית המתי יהי החומר שלהם
זך ונקי סר אל משמעת הנפש אין שטן ואין פגע רע. וזהו
ואיבה אשית ביניך ובין האשה רמז לה ברחוק הזה עקור
יצר הרע מן העולם ובטול כחו כעני שכתו בלע המו לנצח יחזקאל כח ס
בא להעניש את החומר זהו אל האשה אמר הרבה ארבה.
כלומר כיון שעברת על מצותי ולא נזהרת בפתוי יצר הרע
אעניש אותך כי כמו שהרגלת בתאות הגופניות והרבית
השמחה בהבלי העולם כך ארבה לך ענשי ויסורין חרפות
ודראון עולם. וזהו כפל הרב ארב כפי מה שהרבית השמח
והתענוג ארבה לך העונש. בא להעניש את הכח המשכיל
זהו ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך כלומר נמשכת אל
החומר עברת על מצותי ארורה האדמ בעבורך הוסיף לקלל
את החומר אשר הכח המשכיל מראה בו פעלותיו וכנד
החומ בלשו אדמ ואמ בעצבו תאכלנה העניש שלא ימשך
החומ לרצונו כל ימי תחית המתי והנה זאת קללה נמרצת
אל הכח המשכיל. וכבר למדנו דניאל עה הענין הזה כי בני
תחית המתי לא יהיה ענינם שוה כי יו יקומו לשכר ולגמול
שאי כמוהו בכל הזמני ויו יקומו לעונש גדול שאין לו סוף.

הוא

הוא שאמר ולבים מישני אדכה עפר יקיצו אלה לחיי עולם
ואלה לחרפות לדראון עולם ׳ ואמר כי עפר אתה ואל עפר
תשוב כי מאח שהכח המשכיל נמשך אל החומ׳ הרי סופו
לכלות בכלות החומ׳ ומה שנחתמ׳ פרש׳ו בפסו׳ כתנו׳ עור
וילבישם לפי שהוא מדבר על אותו הכת שהוא לחיי עולם ׳
ויש לך להסתכל איך העניש את הראשונים שהיו מאותו
הכת שהם להחרפות לדראון עולם ולפי שלא זהו לחיי עולם
ושמעו לקול החומר העניש את גופם ואת נפשם ובאותו
העונש לא הזכיר בהם שמו יתברך ׳ אבל בכתוב הזה בכת
שהם לחיי עולם מזכיר בהם שמו ית׳ ואמר ויעש ה׳ אלהים
והכתו׳ הזה עבר במקו׳ עתיד כדרך הנבואות׳ ונרא׳ לי לפרש
מלת ויעש במקו׳ הזה בריה חדש׳ ואדם ואשתו שבכתו׳ הזה
ירצה בו השכל והנפש כי אפשר להמשיל הנפש לנקבה
והשכל לזכר מפני שהנפש מתלוה אל השכל כמו שהנקבה
מתלוה אל הזכר וכן פי׳ מורי נ״ר בענין לויתן ובת זוגו שיש בו
רמז אל השכל ואל הנפש ׳ והכתוב הזה ירמוז לזמן תחיית
הכתי ויאמ׳ כי באותו זמן עתיד הבה שיעשה לשכל ולנפש
בריה חדשה שיחזיר אליה כתנות עור כלומר הגופות׳ וזהו
שאמר ולבישם ׳ וכן הזכיר הכתוב בענין יצירת האדם עוד
ובשר תלבישני ׳ אף כאן עתיד הבה להלביש הגופו׳ לשכל
ולנפש ואז יהיה בריה חדש שיחדש הבה את עולמו באותו
זכן כענין שאמר הנביא והארץ החדשה אשר אני עושה ׳
וכצאתי לי עזר כמה שאמרו בכדרש ואעשך לגוי גדול ׳
אם לו הבה הנני בורא לך בריה חדש כדא ויעש ה׳ אלהי את
הרקיע ועוד יכלול כתנות עור כמו שדרשוהו זל כתנות אור
כי אלפין ועיינין מתחלפים והבונה שלבישׁ הקבה הנפש
והגוף יחד במיני מעלות האור העליון כמו שזכה משה עה
בהר מפסוק וכשה יקח את האהל שדרשוהו רזל מלשון
בהלו נרו ׳ וזה לפירו׳ הראשון שפירשנו האדם ואשתו שיש
בו רמז לנפש ולגוף נכל ענין הפרשה ועל זה אמר ולבישם
ולא אמר כתנות עור ללבוש ׳ כי הוא יתבר׳ המלביש אותם
וממעלו׳ המלביש תוכל להבין מעלת הלבוש והבן׳ הן האד׳
היה כאחד ממנו ׳ על דרך הפשט יאמר הקבה ממנו כנגד
המלאכי׳ והיה ראו׳ לומר כאחד מכם וכתוך ענותנותו כלל
עצמו עמהם ׳ וכונת הכתוב לומ׳ כי כן מתחלה קוד׳ שחטא
אדם היה כלו שכלי אין לו מונע כלל ועתה ירד ממעלתו
ונתלבש בתאוות ורצה לדעת טוב ורע׳ועתה פן ישלח ידו ׳
כלומ׳ כיון שחטא וגזרתי עליו מיתה צריך אני למנוע ממנו
עץ החיים כדי שלא תתבטל גזרתי ׳ ועל דרך המדרש הן
האדם היה אדם הראשון כבן עשרים שנה וזהו הן האדם
היה ׳ מכאן שאין בד של מעלה מעניש׳ עד עשרים שנה
ועל זה נגזר על דור המדבר מבן עשרים שנה ומעלה ׳ וזהו
שדרשו רזל בן עשרים לרדוף שרודפים אותו מן השמים
להעניש׳ על חטאו ׳ ועם כאחד ממנו דרשו בו רבותינו זל
ר׳ יהודה ור׳ שמעון אומר כיחידו של עולם שנ׳ שמע ישראל
וגו׳ רבנן אמרי כנבריאל שנ׳ וא׳ש אחד בתוכם לבוש בדיכי
כהדין קמצא דלבושיה מניה ׳ ידוע כי יש הפרש בין אחד
לאחד כי אחד בסגול הוא עומד בעצמו אינו מתאחד עם
זולתו שיהיה דומה לו ׳ אבל אחד בפתח הוא המתאחד עם
זולתו ואינו חומ׳לו והיא מלה סמוכה לכיוצא בו כמו אחד
השרים הראשונים ׳ שהוא מתאחד עם שאר ענפי החסד ׳
וכן אחד עשר ילדיו ׳ אחד עשר כוכבים ׳ והפרש זה ידוע
היה אצל החכמים האלה׳ ומה שהבין מזה רבי יהוד׳ ביחידו
של עולם נראה לי שדעתו היה לומר כי בספר תורה שאינו
נקוד יוכל אדם לקרו׳ כאחד כמנו בסגול׳ אבל רבנן שאמרו
בגבריאל אמר כן מפני שלא אמ׳ הפרוב כאחד בסגול ולכך
הבינו כאחד כאותו הכתאחד עם שאר ענפי הדין כיוצא בו
והוא גבריאל ׳ ומה כתוב בו והנה איש אחד בתוכם אין זה
נאמר אלא על דרך העברה ובאור כהדין קמצה בא לרכוז על
כח הרחמים שבו שהמשילו לבדים שהוא בגד לבן ׳ וזהו
לשון לבוש הבדים מעוטף בטלית הרחמי׳ ולומר לך כי אעפ
שהוא שר הגבורה כח הרחמים יש בו לזכו׳ הזכאי ואין כח
הרחמי׳ נפרד ממנו כלבוש החגב הזה שהוא מעצמו ואינו
זז ממנו לעולם ׳ ועל דרך הקבלה הן האדם היה כמו איש
היה ומשה היה ומכאן רמז שאין אנחנו בראשונה ומטעם
זה הזכירה התורה לידת הבנים בלשון ידיעה ודע זה ׳ ודעת
ר׳ יהוד׳ האומ׳ ביחידו של עולם אפשר שירמוז לקו האמצעי
שהוא כלול מזה ומזה וזהו סוד הכתוב עטודיו עשה כסף
רפידתו זהב מרכבו ארגמן ׳ כלומר שהוא בלול במיני גווני
אור ומכאן יתבאר סוד יצירת אד׳ המורכב משני יצרי׳ וכלול
מהם יצר הטוב ויצר הרע והם הם שאמרו חכמי האמת עה
שני מלאכי השרת מלוין לו לאד׳ אחד לימינו ואח׳ לשמאלו
את הכרובי׳ ואת להם החרב המתהפכת׳ אחר שגרש אותו
משם השכין באותו רוח שנו עץ החיים את הכרובים שהם
מלאכי חבלה ופחד להי אשר כנה בלהט החרב כדי שיהיו
מחיצה מבדלת בין עץ החיי׳ והאדם ׳ והסתכל איך אמ׳ את
להט החרב ולא אמר את חרב המתהפכת וידוע כי להט
אין בו מכש אבל הוא מקרה נשוא בחרב והוא מפחיד כל
המסתכל בו וכל רואיו יפחדו מן המיתה בראותם אותו ׳
והכונה כי הבה שם סבות מונעו לאדם שלא ישיג עץ החיי׳
כדי שלא תתבטל גזרתו ׳ ויתכן לפרש כי הכרובים הם
מלאכים הממוני׳ על ז׳ מדורי ג׳הנם׳ וכן כיעוט כרובי׳ שנים
ועם ההא הרי ז׳ ויהיה באור הכתוב את הכרובים הממוני׳ על
להט החרב המתהפכת כי להט הוא ג׳הנם שהרשעים
מתהפכים בה כבשר בתוך קלחת ׳ וכן דרשו רזל להט זו
ג׳הנם ובקום המשפט ׳ וכהא ולהט אותם וגומר וידוע כי
המלאכי׳ וג׳הנ׳ נבראו ביום שני ועדן שבארץ ביום שלישי ׳ ויש
כח ביד האדם לנצח אותם בקיום המצו׳ ולא יהיו מחיצ׳ בינו
ובין עץ חיים כלל אבל יתקרב וחי לעולם׳ עוד תדע ותשכיל
ממוצא פסוק זה את הכרובים הם חיות הקדש כמו שכתוב
היא החיה אשר ראיתי וגו׳ ואדע כי כרובי המה ׳ וידוע כי
יש לכל חיה וחיה ו׳ פנים ד׳ לכל רוח כארבע רוחות העולם
מסה שכתו׳ ופני׳ לאחת׳ יכלול לכל חיה וכן לכל פן ופן ׳
והרי הם ו׳ פני׳ לכל חיה והכרובי׳ הללו הם דב׳ המתלהט מן
החרב המתהפכת זהו שאמר ואת להט החרב המתהפכת
היא חיה של הבה שיש לה ו׳ פנים והיא מדת דינו ׳ ומן
בל לבך איך קראן להט והוא דבר נשוא בחרב והחרב נושא
אותו כי בן חיות הקדש אעפ שנראו׳ נושאו הכבוד הכבוד
נושא אותן׳ וכבר ידעת כי רמזו הן בארבע אותיות שבשם
שהן ראשית השכלי׳ והכעלה העשירי׳ נרמז ביוד שבראש׳
השם והנשאר בשם כמנין הפנים שיש לכל החיה הכנוי
עליו מפני החרב המתהפכת שיש לו׳ פנים ׳ ונכרתו לנו בתורה
שכתוב בה עץ חיים היא ו׳ בריתות כנגדם ג בברית מילה
ושלש בקבלת התורה ועמהם אנו נצולים מחרבו של הבה
מדת דינו של מעלה שעליה נאמ׳ היא מתהלכת בין החיו׳
והאדם ידע את חוה אשתו ׳ אחר שראה שנטרד מגן עדן
בחטאו ונקנסה עליו מיתה ולא יחיה לעולם הוצרך להזדוג
עם חוה לקיום המין להשאיר אדם אחריו׳ ודע כי התשמיש
בלשון התורה נקרא ידיעה והטעם לפי שהזרע

מן המוח שהוא מקום החכמ׳ והדעת׳ ועוד תאות התשמיש
היתה סבתה עץ הדעת ולכן נקרא בשם ידיעה׳ וקין היה׳
ראוי שיאמר ויהי קין עובד אדמה כשם שאמר ויהי הבל׳
ומה שחלק ביניהם לפי שלא היה ענינם שוה אבל היו שני
הפכים זה צדיק וזה רשע׳ ומכאן יש ללמוד שהטוב והרע
שרש אחד להם שכלו טוב׳ שכן אדם הראשו׳ היה כלו טוב
ויצאו ממנו אחד טוב ואחד רע׳ ומטעם זה נוכל להשיג
סימני היחוד בבריאת אדם ותולדותיו׳ ומזה אמר הכתוב
עושה שלום ובורא רע אני ה׳ עושה כל אלה׳ הוצרך להוסיף
כל אלה כדי שלא יסתפק אדם בשתי רשויות בראותו בעולם
מדות משתנות כי כלן משרש אחד ומפי עליון תצא הרעות
והטוב וזהו שאמר אני ה׳ אני הוא האחד אשר הכל מאתי׳
ועוד הוצרך לומר וקין היה לרמוז כבר היה או הכונ׳ על כחו
וסבתו שהיה כבר קודם שנברא אדם והבן זה׳ מפרי האדם׳
היה לו להביא בכורים מפרי האילן בשבעת המינים׳ אבל
יגיד הכתוב פחיתותו וצרות עיניו כי היה איש רע עין וזה
שלא אמר מראשית פרי האדמה אבל מפרי האדמה כלומר
מן הפחו׳ שבכול וזרע פשתן היה כמו שדרשו רז׳ל והכתובי׳
יורו כן כי על כן קצר במנחתו שלא היתה רצויה והאריך
במנחתו של הבל הרצויה׳ וזהו שאמר מבכורות צאנו
ומחלביהן כי הבל הביא בכורים מדבר הראוי לקרבן׳ וקין
הביא פירות שאינם ראויים לקרבן ולא בכורי פירות אלא
פחות שבפירות׳ וכן דרשו במדרש משל לעבד שאוכל את
הבכורו׳ ומשגר לסלך את הסיפות כלומר האחרונו׳ תרגום
ירוש׳ ובקשן כלה סיף׳ מנחה להי׳ המנחה הזאת היתה ביום
חמשי׳ לבריאת עולם בין לדברי ר׳ אליעזר בין לדברי ר׳ יהושע׳
וכן דרשו רז׳ל בבראשית רבה מפרי האדמה מנחתו ר׳ אליעזר
ור׳ יהושע ר׳ אליעזר אומ׳ בתשרי נברא העולם׳ יהושע אומר
בניסן נברא העולם׳ ואומ׳ שם הכל מודים בין לדברי זה בין
לדברי זה לא עשה הבל קיימא בעולם לא חמשים יום׳ ומה
שהקפידו שני חכמים האלה על חמשים יום יצא לנו טעם
למה שנצטוינו בתורה להקריב מנחה ביו׳ העצרת כנגד קין
והבל שהקריבו מנחה ביום המשים׳ כי מתוך אותה המנח׳
תתברר אמת הנבואה והוא שכתוב ויאמ׳ ה׳ אל קין ותתברר
ההשגח׳ גם העונש והשכר הכל נכלל שם׳ יש לך להתבונן
מכאן על נפלאות השי׳ איך הוא מדקדק בנתיבות העונש
והשכר כי לא ישא פני איש שלא יענישנו ולא יקפח את
שכרו שלא יגמלנו׳ שהרי הבל שנהרג ביום חמשים קבל
שכרו ונתעלה משה לקבל התורה ביום חמשים׳ וקין
שנהרג ביום חמשים נתקלל בו ביום וכחו שהוא יצר הרע
עתיד ליענש ולהתבטל מן העולם ביו׳ חמשי׳ דהקבה שכתו׳
בו כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול וגומ׳ והכל מדה כנגד
מדה יתברך שמו אשר בידו נפש כל חי וסענישם וגומלם
כרצונו והכל משפט כי לו הפלס ומאזני משפט׳ ומזה
מנעה התור׳ חמץ בקרבן מנחה שיש בו רמז ליצר הרע ואמ׳
הכתוב בכל מקום לא תאפה חמץ׳ אבל ביום חמשים צוה
בפי׳ חמץ תאפינה׳ מפני שיום חמשי׳ של עצרת הוא כנגד
היובל הגדול אשר לעולם שיעקר יצר הרע ויאבד זכרו והבן
זה׳ וישע ה׳ פנה והשגיח בו שירדה אש ולחכה מנחתו
כענין בקרבנו המתקבלים וכענין שכתו׳ יזכור כל מנחותיך
ועולתך ידשנה סלה׳ ולא עשה כן בשל קין ויחר לקין מאד
ויפלו פניו׳ קין והבל ידעו סוד הקרבנו׳ והקריבו קרבן לשם
המיוחד יתב׳ ועד עתה הזכיר הכתוב אלהים או ה׳ אלקים אבל
עתה בענין הקרבן הזכיר השם המיוחד ואמר מנחה ליי׳
וכאשר הקריבו שניהם למנחתו של הבל נתקבלה ושל קין
לא נתקבלה אז נסתפק קין בענין העונש והשכר והקנה
ברר לו העני׳ כי כל העולם כלו מתנהג על פי העונש והשכר
זהו שאמר לו הלא אם תיטיב מעשיך שאת כלומר אשא
פניך מלשון ישא ה׳ פניו אליך׳ ואמר לו כן כנגד ויפלו פניו
ואם לא תיטיב כעשיך לפתח הקבורה שלך תמצא החטא
רובץ כלומר תכף הפרדך מן העולם הזה תהיה נענש בעולם
הנשמו׳ או יהיה לפתח חטאת רובץ רמז לדי׳ חבוט הקברי
דלית תשוקתו של יצר הרע׳ ואתה תמשול בו׳ אם תרצה
ביצר הטוב׳ והוא שאמר שלמה ע״ה ומלט הוא את העיר
בחכמתו והוא שאמר עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה
מלך גדול וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים ומצא בה
איש מסכן וחכם ומלט הוא את העיר בחכמתו׳ קרא גוף
האדם עיר קטנה כי כן נקרא עולם קטן׳ ואנשים בה מעט
הם מדות גוף נפשו הבהמיות׳ וקראן מעט לפי שהתאוות
רבות והשגתו אותן מעט׳ ומלך גדול׳ הוא יצר הרע שיש
לו עוזרים הרבה והם כחות התאוות כמלך שרבו חיילותיו׳
וסבב אותה׳ על שם שהוא מקיף את הגוף מבית ומחוץ
במחשבות רעות ובמעשים רעים והם המצודים הגדולים
שבהם נכשל האדם׳ ואיש מסכן וחכם׳ הוא היצר טוב
והוא השכל וקראו מסכן לפי שעוזריו מועטים והכל כנגדו
והכל שונאים אותו כענין שכתוב כל אחי רש שנאוהו׳ והוא
שאמר ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא׳ ואמר גם כן
וחכמ׳ המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים׳ ומלט הוא העיר
בחכמתו׳ הוא היצר הטוב והוא השכל שעם היות יצר הרע
מלך גדול ויש לו עוזרים הרבה כיון שאין עקר פעלותיו כי
אם לאמת השקר ולשקר האמת הנה נפילתו קרובה ביד
המסכן החכם׳ לפי שמעט מן האמת ינצח הרב׳ כן השקר
כשם שמעט מן האור ינצח הרב׳ מן החשך׳ זהו ומלט הוא
את העיר בחכמתו׳ ויראה לי שחטא קין בשלשה ענינים׳
האחד כי לא האמין בי׳ כאשר ברר לו במרא׳ הנבוא׳ אמתת
עונש ושכר וזהו שאמ׳ ויאמ׳ קין אל הבל אחיו׳ כדעת תרגום
הירוש׳ בו שאמ׳ לו לית דין ולית דיין עולם אחרן והב׳ שהרג
את הבל אחיו והוא שאמר ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו׳
הג׳ כששאל לו הבה׳ אי הבל אחיך העיז פניו כנגדו והשיב לא
ידעתי השומר אחי אנכי דבר עמו כגונב דעת עליון׳ ועל כן
נתקלל בג׳ קללו׳ הוא שאמ׳ לו ארור אתה מן האדמה אשר
פצתה את פיה ארור מן האדמ׳ שלא תתן היא מעצמה כחה
אליו׳ והשני שאף כשיטרח הוא באדמה לחרוש ולזרוע לא
תתן כחה אליו כבתחלה׳ זהו אכרו כי תעבד את האדמ׳ וגו׳
והג׳ שאמ׳ לו נע ונד תהיה בארץ שיהיה מטלטל וגולה בכל
המקומו׳ לא ינוח ולא ישקוט במקום אחד לעולם והענישו
בגלות כדין רוצח׳ ועל דרך השכל קין והבל יש בשמם
התעוררו׳ ורמז לעני׳ הויה והפסד כי הם אחי׳ סמוכי׳ זה לזה
וקין רכז לקנין העולם הזה׳ והבל רמז למי שדעתו שפלה
ומהביל אותו קנין וכן הית׳ מנחתו הצאן שיהא שפלה מכל
בעלי חיים ועל כן דבק בו רצון ה׳ת׳ הוא שכתוב וישע ה׳ אל
הבל ואל מנחתו׳ והית׳ מנחתו של קין מפרי האדמה כי היה
אוהב קניני העולם הזה ועבנדת הגוף שאין בו קיום ונמשך
אחר התאוות הגופניות ועל כן לא חל עליו רצון השי׳ הוא
שכתוב אל קין ואל מנחתו לא שעה המהביל הזה נהרג כי
איננו חושש לעסקי העולם ואינו עוש׳ מן העולם הזה עקרי
והאוהב קניני העול׳ הזה נתקלל ואמרו לו נע ונד תהי׳ באר׳
כי כן אוהב כסף לא ישבע כסף והולך ומטלטל ממקום
למקום בימי׳ ובמדברות במקום גדודי חיות ולסטים ואין לו
מנוח אפי׳ שעה אחת אבל כל ימיו מכאובי׳ והעני׳ הזה רמז
שלמה

במדבר ו כו

קהלת ט טו

משלי יט ז

קהלת ט טו

קהלת ט יא

קהלת ב ג שלמה ע"ה בספר קהלת הוא שאמ' תרתי בלבי למשוך ביין
את בשרי ' ואמר הנדלתי מעשי בניתי לי בתים קניתי לי
עבדים ושפחות כנסתי לי כסף וזהב ' וזה כולל כל קניני
העולם והשגתו וזהו כנגד קין ' כי הבל דבר בטל והבל שב
אל העפר זהו שאמר וקין היה עובד אדמה ' ואחר שהזכיר
שלמ' ע"ה ענין עשרו בכל קניני העולם הזכיר אחריו ופניתי
אני בכל מעשי שעשו ידי ובעמל שעמלתי לעשו והנה הכל
הבל ורעות רוח ' הרי שהתעורר על ענין קין והבל הנרמז בו
הויה והפסד ואחר כך חתם ספרו ביראת השם שהוא עקר
התורה והמצו' כנגד שת שהיה עקר הבנים שממנו הושתה
העולם וראוי היה ענין זה שיהיה נרמז בשמות בני אדם
הנולדים בעולם ראשונה' קול דמי אחיך דרשו רז"ל דמו ודם
זרעיותיו ' והמדרש הזה רומז לתחיית המתים' שכיון שמת
לא היו התולדות בבחו והיכן הוא דם זרעיותיו אבל הענין
רומז לתחיית המתים בסוף' אז ירמוז דם זרעיותיו אל הענין
הנודע בקבלה אשר עליו אמ' הכתוב בשת תחת הבל' והנה
ענשו של קין מדה כנגד מדה הוא חשב להכרית זרע אחיו
ונכרת הוא וזרעו במבול' ומפניך אסתר יתכן לפרש מפניך
ממקום שכינתך כלומ' במקו' שמתראי' שם את פני האחז
י"י אלהי ישר' ' וזה יורה כי אדם הראשון נתישב בהר המוריה
ושם היו תולדותיו ויאמר הכתוב הן גרשת אותי היום מעל
פני האדמה הקדוש' כדי שאסתר מפניך שכל מי שנתגרש
ממנה נקרא נסתר מפניו כי הוא ברשו' אלהי אחרי וכן הזכיר
אסתר ג יט חוד ע"ה כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד
אלהי אחרים ואמ' ומפניך אסתר הלא גזרת עלי שתסתיר
את פניך ממני כשאמרת לי נע ונד תהיה בארץ כי הטלטול
והגלות ליחיד או לעם יורה על הסתר פנים כמי שהוא בלתי
מושגח מבעליו ואב במה אני נטוח ואיפה תקותי הרי אני
הפקר לכליוהיה כל מוצאי יהרגני היה מפחד לקללת השי'
והיה יודע כי מבורכיו יירשו ארץ ומקולליו יכרתו ועל כן
היה ירא לנפשו כן המכשול והמגפה פן ימיתוהו הבהמות
והחיות' ויהי בונה עיר' לא בנה לעצמו רק לבנו כי הוא אין
לו עיר ומושב בא' ומפני שנתקלל מפי הבה וכל אשר יעש'
לא יצליח הזכיר בו ויהי בונה עיר להורו' כי כל ימיו היה בונ'
העיר ועל כן לא אמ' ויבן עיר אלא ויהי בונ' עיר ונכתבו תולדו'
קין ומעשיו להורו' ולהודיע כי ה' יתברך ארך אפי' והאריך לו
כי הוליד בנים ובני בנים כן פי' הל"מ בר' נחמן ז"ל ' לוטש כל
חורש נחשת וברזל ' טעם הכתוב לוטש וחורש כל נחשת
וברזל כלומר מחדד ומצחצח כלי אומנות ' ומלת נחשת
בסמוך הזה הוא הנקר' אצ"ל שחבורו עם הברזל עולה יפה
שנוהגים ואומנים אצלנו בסכינים הקטנים שהן מנחשת
הנקרא אצ"ל ומעורב בברזל ' אבל הנחשת הנקרא אר"ם
ירמיה ג כג אין חבורו עם הברזל עולה יפה וזהו שאמר הכתוב כלם סרי
סוררים הולכי רכיל נחשת וברזל כלם משחיתים המה' וזה
יקרא אר"ם לפי שהנביא היה מוכיחם ומגנה אותם במדת
הרכילות כי היו מתלחשין זה עם זה ברכילות ויקרה להם
כמקרה הנחשת והברזל כי אותו החבור אין סופו לבא
לפעולה טובה כשם שאי אפשר לפעול מן הנחשת והברזל
כי אי אפשר לשום אומן שיעשה כלי מתערובתם כי הכל
הולך לאבוד ' ועל כן סיים הכתוב כלם משחיתים המה '
ועוד תמצא בענין נחשת זה הנקרא אר"ם כי אם תערבנו
עם הברזל מלבד שלא יתכן לעשות מזה שום פעולה לא
יוכל להבדיל זה מזה כמו שיבדילו האומני' הכסף מן הזהב
והזהב מן הכסף ' ובא הכתוב לרמוז בהולכי רכיל כי מי
שרגל על לשונו האומנ' הזה קשה להבדל ולהפרש ממנו
אותו המנהג הרע שכבר הורגל בו ומה שנקר' בלשו' נחשת
השם בעצמו מודיע לנו ענינו ונקראו שניהם בשם נחשת
נדרים ג לפי שהוא מענין הנסיון והוא שכתוב נחשתי ויברכני ה'
בגללך ' ואין אומן בעולם יכול להכירו אם הוא אצ"ל או
ברזל עד יביאנו במבחן הנסיון ואם ישבר יודע שהוא אצ"ל
ואם יכפל ולא ישבר אז יודע שהוא ברזל ' ואחות תובל קין
נעמה דרשו רבותינו ז"ל אשתו של נח היתה ונקראת כן על
שם שהיו מעשיה נאים ונעימים ' ויש אומרים שהיא היתה
אשת אשמדאי אם אשמדאי והשדים נולדו ממנה ' וד' נשים
היו אמות השדים ' לילית ' ונעמה ' ואגרת ' ומחלת ' ויש
לכל אחת ואחת מהן מחנות וכתות של רוח הטומאה אין
להם מספר ' ואומרים כי כל אחת מושלת בתקופה אחת
מארבע תקופות שבשנה ומתקבצו' בהר נשפה קרוב להרי
חשך ' וכל אחת מושלת בתקופתה משעת שקיעת החמה
עד חצות לילה הן וכל מחנותיהן ' ועל כלן משל שלמה
וקרא אותם עבדים ושפחות שהיה משתמש בהם כרצונו
וד' נשים אלו נשיו של שרו של עשו הן ודוגמתו נשא עשו
ד' נשים כדמפורש בתורה ' וגם רבותינו ז"ל האריכו בסדרש
בענין אדם הראשון שכל אותן ק"ל שנה שהיה נזוף בחטאו
שחולידו רוחין ושדין ולילים ומזיקין ' וזאת מעלה ושלמות
במין האדם שממנו הרוחניים שבגלגלי היסודות גם ממנו
יש רוחנים שכליים בסרום והבן זה ' וצלה גם היא ' שלא
היתה בת לידה מיוחדת לו לתשמיש ויושב בצלה תמיד ילדה
גם היא על כרחו כי רצה הש"י להוציא מכנה זרע ולא הועיל
למך במעשיו ויצא ממנו לוטש כל חורש נחשת וברזל כי
איש הרגתי לפצעי הביא למך החרב והרציח בעולם ומעש'
אבות יעשו בנים כי הוא בנו של קין הרוצח הראשון והוליד
שלשה בנים הבן הבכור למדהו עפן המרעה כפי טבעי
הבהמות ' הבן השני למדהו חכמת הנגון ' הבן השלישי
למדהו כלי המלחמה בחרבות וברמחים וללטוש נחשת '
והנשים שלו היו מתפחדות ממנו שלא ימות בעונש חטאו
לפי שהביא הרציחה בעולם ' ועל כן היה אומר להן וכי איש
הרגתי לפצעי או ילד לחבורתי שעשיתי בו כמו שעש' קין '
וכונתו לומ' כי האדם יכול להרוג בלא חרב ואין החרב סבת
הרציחה ואף על פי שהוא הוציא בעולם אומנותו אין עליו
עונש בזה כי אפשר להמית במיתה קשה כן החרב כי שת
לי אלהים זרע אחר תחת הבל ' הסתכל אמרו זרע אחר תחת
הבל כי היה זרע אחר תחת זרע שנזרע ממנו הבל אלו לא
נהרג הבל לא נולד שת וזהו תחת הבל במקומו ממש ' ולא
אמר הכתו' נפש תחת נפש שלו אמ' כן לא היה תחת הבל
ממש ' וכבר ידעת כי כל עניני מעשה בראשית הם חכמות
ומזה הוצרכו חכמי האמת להוציא מן הפרש' הזאת רמז על
משה רבינו עליו השלום הוא שדרשו ז"ל בשגם זה משה
והיו ימיו מאה ועשרים שנה כי כן היו שנותיו ' מלת משה
בעצמה כוללת שלשתן הבל שת משה והבן זה ' ויחס הזרע
הזה לשי' לפי שהיה הבל גם שת בדמותו וצלמו של אדם
הנעשה בצלם אלהי' ועכ' הזכיר בו שם אלהי' ובאמרו כי הרגו
קין באר כי לא נהיה שת לולי שהרגו קין להבל ' זה ספר
תולדו' אדם פיר' הרמב"ן ז"ל כי ירמוז לכל התורה כלה כי כל
התור' כלה ספר תולדו' אדם שאם לא כן למה אמ' ספ' והיה
בראשית ה א לו לומ' זה תולדו' אדם כלשון ואלה תולדו' ישמעאל ' ואלה
בראשית כה יג תולדו' יצחק עכ' ' ויתכן לומ' במלת ספר שהיא החכמ' והוא
מלשון ספר וספר וספור הנזכר בספר יצירה שהם שמות של
החכמ' העליונ' ויגיד הכתו' זה ספר שהיא החכמ' ראוי שיהי'
תולדותיו של אדם ' כי אין בניו של אדם הנופיים תולדותיו

העקריים כי אם ספר החכמה שהרי אפשר לעולם שיתישב
על ידי אחרים · וכמו שאמר בן עזאי ומה אעשה ונפשי
חשקה בתורה אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים · ובאר
הכתוב עוד כי ספר זה שהוא החכמה ראוי הוא שיתיחס ל
האדם לפי שבדמות אלהים עשה אותו ואימתי עשה אותו
ביום ברא אלהים אדם והבן זה למה הוצרך להזכיר אדם
שני פעמים · זכר ונקבה בראם הנפש והשכל כי הם העקר
בלסוד החכמה כי הגוף אינו נחשב לכלום אבל הוא כלי
להם · ויברך אותם · ברכם ברבוי ותוספת חכמה · ויקרא את
שמם אדם · כי אין האדם נקרא אדם רק בסבת הנפש
והשכל שאלמלא הם נמשל כבהמות נדמה · ואחר שהיה
בצלם אלהים היה לו להוליד בצלמו ובדמותו וכן עשה כי
הוליד השכל והחכמה אשר כנהו בשת לפי שהשכל עקר
ויסוד הכל מלשון אבן שתיה כשם שהיה שת בנו עקר כל
התולדות וראש לכל הצדיקים · ועוד נראה לומר זה ספר
תולדו אדם כי הכונה על שת שיזכיר בפרשה ולפי ששני
הבנים שהיה לו האחד נהרג והשני נתקלל ונתקיים זרעו בשת
אם עליון זה ספר תולדו אדם כי הו לבדו תולדותיו החשובי
ואעפי שכבר הגיד הכתוב עד עתה תולדו רבות לקין לא היו
תולדותיו של אדם כי אם תולדות חוה מרוכב הנחש הוא
סמא והם חנוך ועירד ולמך · וכהם חתומי בשם ל כשמות
המלאכים והם מחוייאל ומתושל · ועל תולדות אלה של קין
אמר הכתוב ויראו בני האלהים את בנות האדם כי היו בני
האלהים לא בני אדם הראשון · ועל זה דרשו רזל זה ספר
תולדות אדם או תולדות אדם ואין הראשוני תולדות אדם
ומה הן אלוהו כי לכך קראן אלוהות לפי שכולן נולדו מקין
שנולד מחוה מכח ל נכר והבן זה · ובסדרש זה ספר תולדות
אדם ביום ברא אלהים אדם למדך שכיון שנברא אדם העמיד
תולדות · זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם מכאן
שחאשה גם כן נקראת אדם כי היא מכלל הכין האנושי
וש לה עקר גדול וכן כתוב בפי בתפארת אדם לשבת בית
ויש לך לקנות לב בפלו זכר ונקבה בראם כי כן כתו ויצר יי
אלהים וכתוב המה היוצרי כי נשמת הזכר כן הזכר ונשמת ו ד כנ
הנקבה מן הנקב · ומטעם זה נזדוג לה נחש לחוה ולא לאד
לפי שנשמת מן המדה המקבלת מצפון שהוא השמאל וזה
שתמצ בספר חבהיר בסופו אמר הנחש הוא יל ונשמת מצד
צפון אסיתנה מהרה עכויחי אדם שלשים וכאת שנה ויולד
בדמותו בצלמו · הכתוב הזה לעד כי קין לא הוליד אדם ולא
היה בדמותו בצלמו · ופרישתו מן האשה קל שנה מיום
שנברא היה לסבה · כי הוצרך זמן בזה עד שיולדו ממנו
וממנה הראויים להולד ואילו חן רוחין ושדין ולילין וכמו
שדרשו כל אותן קל שנה שפירש אדם מן האשה רוחות
נקבו היו מתחממות מאדם ויולדות זכרים · ורוחו זכרים היו
מתחממין מן האשה ויולדים נקבות · וכן מצינו בנח שלא
הוליד עד תק שנה והיה לסב שאלו העמיד תולדות בן ע או
בן ק שנה היה זרעו וזרע זרעו כלה קודם שיבא המבול ועל
כן כבש הכה מעינו ולא הוליד עד תק שנה כי היה יפת בנו
הגדו נעגש קוד בא המבול ולא היה זוכה להנצל בנם הגדו
ההוא · והוא הדין לשאר הדורו שהאריכו ימים שיש בכל
אחד ואחד סבה או היינו יודעים ומשיגי אותה · ודע כי חלק
הכתוב חיי הראשונים בדורו ההם על ג חלקים · האחד
שהזכיר כמה שנים היו לו לאדם קוד שהוליד · השני אחרי
שהוליד את פלגי · השלישי שכלל את כלן · ואולם הטעם
כנגד זמנו של אדם שהוא נחלק לשלשה חלקים · נערות
בחורות זקנה · ויש לך להתבונן כי הזכיר בכל הדורות
שמאדם ועד נח בכל אח מהם ויהי ולא היה צריך כי כיון
שנקנסה מיתה על אדם הראשון בידוע שכל תולדותיו מתו
כי הענפי נפסדי בהפסד השרש אבל היה הענין להזכי בכל
אחד מהם וימת לפי שהיה ביניה מקצת צדיקי כמתושלח
וכיוצא בו ואלמלא שהודיענו הכתוב והזכיר בכל אחד מהם
וימת היה אדם חושב שפגזרו בגזרת המבול ולא פתו על
מטתן כמית כל האדם · ולפיכך נהג בכלן מנהג אחר
ש הזכיר בכל אחד מהם וימת · ובסדר תולדות נח שהם פנו
ואילך לא הזכיר וימת כלל שכבר עבר המבול ובידוע שמתו
מיתת עצמן · ויהי כל ימי חנוך חמש וששי שנה וגו ושלש
מאות שנה היו כל ימי חיו שסה שנים כמנין ימות החמה
לא פחות ולא יתר כי הצדיק הזה ידע והשיג מולך השמש
וכחותיו העצומים והכיר בחכמתו כי יש סבה עליונה על
הכל ונדבק בה · וכבר הודעתיך למעלה כי יש מאורות
לכאורות וכלן נמשכים מן האור העליון אשר הצדיק זכה
עליו · וזהו שהזכיר בו לשון ויהי מה שלא תמצא בדורות
הראשוני שלא הזכי באח מהם אלא ויהיו כדי לרמוז שנתעלה
באור העליון שכתו בו יהי אור ויהי אור · ומצינו גם במשה
עה כלשון הזה הוא שכתו ויהי משה בהר · וזה זכה לאור פסוק כד יח
התורה שנתנה על ידו וזכה לקרון עור פנים והבן זה ויתהלך
חנוך את האלהי מעלת מדת התהלכות לא יזכר רק בצדיקים
כגון חנוך נח ואברה הוא שהזכיר כאן בחניך ויתהלך חנוך
וכתיב בנח את האלהים התהלך נח וכתי באברה התהלך נרפס ק ו
לפני · וכלן השיגו מהלך השמש ופחותין הגדולים המורים
על שלטנות אדון הכל ורומכותו ית כמו שאני עתיד לכתוב כרפס יו ד
בעה בפסוק את האלהים התהלך נח · והנה חנוך דבק באור
עליון שממנו נבראו ונמשכו המאורות ביום רביעי והוא נזכר
בבראשית ה פעמים והתנוצץ לשבעת אורים וכן ה חומשי
תורה הם נחלקים לשבעה וכנגד ז אורים או היתה המנורה
בשבעה קנים וזיתה כקשה היו לאותות · ושבעה אורים
או תם הנקראי צרור החיי והצרור חזה דבק בהם כי מצא חן
בעיני יי וראוי היה לכך כי היה שביעי לדורות והיה כנגד
יום הז שהוא יום החיי שכלו שבת ומנוח לשיכך זכה לחיי
עד וחנה חצי השם הזה נקשר עם חצי השם של מטטרון כי
מעודו חשתדל לדעת אותו ולחשיג ענינו עד שהשיגו ודבק
בו ולפי שדבק בו נשתנה גופו ושמו כי נהפך בשרו ללפיד
איש ונקרא שמו מטטרון בשמו כי הדבק בדבר נקרא על שם
הדב שהו דבק בו לפי שנעשה כאו הוא והו אחד ומה שאמ
ואינני הוא מלשון רזל אל אין שהוא הוא א הדב וקיומו וכן
בתרגו מרוקדק ואיתוהי ארי לא אכית יתיה והלקיחה הזאת
לתגמול גחל ומעל שאי במוהיובכא רמז לגן עדן ולהשארו
הנפש ושהי קיימת נצחית · גם זה ראיה גדולה שאלולי לא
חטא אדם היה קיי נצחי לעול בגוף ובנפש · וכן מצינו לשון
לקיח גב בזיהו הו שכתא אם תראה אותי לקח מאתך · ויחי
למך שתי ושכני שנה ומאת שנה תמצ נחשבו מכוון מאד מלכים ב ב
ועד נח אלף יום שנה אם אתה מונה שנות כל התולדו שהרי
אד בן קל שנה כשהולי לשת · קה שני לשת בשהוליד את
אנוש · צ שנה לאנוש כשהוליד את קינן · ע לקינן
כשהוליד את מהללאל · סה למהללאל כשהוליד לירד ·
קסה שני לירד כשהוליד לחנוך עה שנים לחנוך כשהוליד
למתושלח · קפז שנים למתושלח כשהוליד ללמך · קפב
שנים ללמך כשהוליד לנח וחשבון זה עולה בכוון אלף
יום שנה שמאד ועד נח · ואדם חי תתקל שנים אם כן לא
ראהו נח אבל ראהו למך אביו · שהרי כשנולד למך היה לו
לאדם תתעד שנים אלא לתשלום תתקל שני שחיה אדם הם
נו שני · הרי לך כי למך בן נו שנה כשראה לאד הראשוני
ויולד בן ויקרא את שמו נח חשבון עשרה הוא עקר העולם

וקיומו והנה נח היה עשירי לאדם וראוי להתקיים בו העולם
ולפי שהדורות ההם היו עתידין לימחות במבול ואין בהם
כיור בשם ה׳ זולתי נח על כן לא תמצא בכלם זכרון בן ולא
זכרון שם עד שבא נח והזכיר בו הכתוב ויולד בן ויקרא את
שמו נח ומלת בן נגזרת מבנין כי העולם נבנה ונתקיים בו גם
פסוק ו ו עקר הדבר וקיומו נקרא שם כענין שכתוב ושם רשעים
ירקב כי אין ענין רקבון נופל על השם כי השם אינו דבר
אבל הכונה על עצמו ועקרו שישלוט בו רקבון ומה שקרא
את שמו נח היה לו לקרותו ינחם לפי הענין שאמר זה
ינחמנו ממעשינו אבל יהכן לפלש כי הכם מבולעת ועקר
הש הוא נחם כענין שכתוב את האחד קרא נעם ואת השני
חובלי כי כן משפט הכתובי בהרבה שמות לקצר המלה
ויהיה טעם הקצור כדי שיהיה שם נח כולל חן כמו שנאמר
ונח מצא חן בעיני ה׳ ומפני שהיה נח עשירי והעשירי קדש
פסוק ט ו לה על כן הזכיר בו כלת זה כלשון זה אלי ואנוהו כלומר זה
ינחמנו בזכות זה ולפי שמלת זה כוללת שתי כונות אלו
נכתבו במלת זה שני טעמים ואל יהא דבר זה קל בעיניך
שכל התורה כלה רמזות וענינים שכלים נאמרים בהשגחה
נמורה למי שמתבונן בספר תורת האלהים ועל זה דרשו רזל
שגם השעמי שבתורה נתנו מסיני והוכ חז זה ממה שכתוב
:פסוק ח ט ושום שכל ויבינו במקרא ודרשו כן ושים שכל אלו הפסוקי
ויבינו במקרא אלו פסוקי טעמים ויראו האלהים את בנות
האדם על דרך הפשט בני האלהים השרים השופטים לפי
פסוק כג כ שהשופטים נקראים אלהים כענין שכתוב אלהים לא תקלל
ומתרגמין דיינא ואמר הכתוב כי אותם בני השופטי שהיה
להם לעשות משפטיהם היועשים החמס עם בנות האדם
בין באונס בין ברצון ויקחו מהם נשים מכל אשר בחרו זה
היה באונס ומה שהזכיר אשר יבאו בני האלהי אל בנות האד
וילדו להם זה היה ברצון כי היו באין עליהן דרך זנות ולא
היה הענין נודע עד שיולידו להם בני והמה הגבורים אשר
מעולם כלומר היו מכירים הבריות שאינן מבני שאר
האנשים כי אם מבני השרים והשופטים האלה ואמר מכל
יפמים ס ו נ אשר בחרו כלשון הכתוב גם המה בחרו בדרכיה ובשקוציה
נפשם חפצה ועל דרך הקבלה בני האלהים כבר נתבאר
למעלה ומשם תבינהו כי כל עניני מעשה בראשית הם
כפולים וחכל אמת לא ידון רוחי באדם לעולם בשגם
כיפל מו ו מלת ידון נגזרת מן נדנה הוא שכתוב אתכריית רוחי אנא
דניאל בנו נדנה ופיר נדנה תיק ונרתיק החרב נקרא נדנה
ויקרא תיק וכן הגוף תיק וכלי לנפש ועל כן יאמר הכתוב
רוחי שהיא הנפש השכלית שנתתי ברוחי לא יעשה תיק
באדם לעולם כלומר לא יתקיים בו לעולם לפי שאינו ראוי
לאותו הרוח ובאר הטעם בשגם הוא בשר שגם האד הוא
בשר ככל בשר הרומש על האר כעוף וכחיה כי רוחי
שנתתי בו הוא השכל והם נמשכי אחר הבשר והתאוות לא
אחר השכל והיו ימיו מאה ועשרים שנה כלומר ומפני זה
אאריך להם אפי ואקבע להם מאה ועשרים שנה שישובו
בתשובה ואם אינם חוזרים בתשובה יאבדו במבול והקמחי
פי בשם אביו לא ידון מגזר מדון יאם לא יהיה רוחי השכלי
במריבה עם האדם עוד לעולם כי רוחי אין עסקו בתאוות
והגוף נמשך אחריהם זהו שאם בשגם הוא בשר וגראה לי
בטעם המספר הזה כי מפני שחעולם הזה נברא בה׳ והוא
רוצה בקיומו של עולם לכך הכתיב להם מאה ועשרים שנה
שמא הוא חפשית השני של מהלך עץ החיי כדי שיתבוננו
וישובו וכן עשרים חמשית ק ואין הקבה מעניש עד עשרי
יפמי כפ כנ וכן לעתיד שכתוב כי כימי העץ ימי עמי אינו מעניש עד ק
והוא שכתוב כי הנער בן ק שנה יכות וגומר וזה לשון וחיו
ימיו כלומר כלו חיום נולדים ודשפש בשרם מנוער בשגם
הוא בשר נרמז כאן משה וכן בנין שנותיו ואמרו במדרש
שלא היה נח ראוי להנצל שהרי כתי כי נחמתי כי עשיתיו
נלפמיים א שנצול בזכות מש שעתיד לצאת מכנו וזהו רמז בשגם
וינחם ה׳ כי עשה את האדם בארץ מלת עשה סודה על
הרכבת צור בגולם כי הצלם הוא הצור והדכות הוא הגולם
ועל כן אם בצלם אלהים ברא אותו ובפסוק זה סבר הולדות
אדם אמר בדמות אלהים עשה אותו הזכיר כלת בריאה
בענין הצורה והזכיר עשייה בענין הדכות ואמר בדמות
אלהים עש אותו כלומר הרכיב הצורה בגולם וכיון שהדמות
פירושו גולם כשאמר בדמות אלהים הוא כמו עבד אלהים
שהעבד הוץ ממנו ועל כן היה מתנחם על ההרכבה הזאת
לום כי טוב היה שתשאר צורתה במקום ושלא תתרכב עם
זה הגולם וכמו שאמרו רזל נוח לו לאדם שלא נברא והזה
שאמר כי עשה את האדם בארץ לא אמר על הארץ לפי
שנשתקעו בתאוות הגופניות והסתכל כוונת שלכה עד
ששבח הצור כשלא הורכבה מעולם כלל בגולם הוא שאמר
ושבח אני את המתים וגומר וטוב משניהם אשר עדן לא
קכלפ ל היה יוכבר הכשילו חכמי המחקר שלש דרכים הללו האחת
הצורה שלא הורכבה כעולם כלל בגולם הכשילוה למלך
יושב בהיכלו השניה הצורה שנפרדה מן הגולם הכשילוה
למלך שיצא מבית האסורים וחזר למלכותו השלישי הצור
המורכב ערין בגולם הכשילוה למלך חבוש בבית האסורי
ואי ספק כי מעלת המלך גדולה יותר מאד בראשון מבשני
ובשניה יותר כבן שלישי וראוי לשאול בכאן אכ שהראשון
יותר מעולה למה הורכב ולמה ישבח הכתוב ההרכבה
הזאת בחתימת מעשה בראשית שאמר וירא אלהים את כל
אשר עשה והנה טוב מאד והשבח הזה ששבח את כלל
יכלול גם הרכבת הצורה בגולם באדם הנברא ביום ששי
ואם כן איך שבח הכתו הרכבת הצורה בגולם והזכיר בכלל
והנה טוב מאד ויבא שלכה עה לשבח אותה כשלא
הורכבה בגולם בהסך מדברי משה ואמר טוב בשניהם את
אשר עדן לא היה ותשובת הדבר כי אף על פי שהראשון
יותר מעולה מהשתים מצד שלא השיגה צער ונזק ולא
נדבקה אל הגלם מכל מקום כשנדבקה אל הגלם ונגדלה
סמנו והיא טהורה כאשר באה אז נתפרסמה מעלתה
ונבחנה כזהב ועל כן נפשות הצדיקים מתאוות לשוב
למקומן הראשון ומפני זה שבח משה עה ההרכבה בזו כי
היא משובחת כשהיא חוזרת טהור כשבאה לפי שהצליחה
בשליחותה ויהיה באור הכתוב כפשוטו האדם בארץ האדם
שבארץ כי הנחמה היתה בעבור האדם לחטאו כיוצא בו עד
יפמיים ס יכונן ועד ישים את ירושלם תהלה בארץ באורו עד ישים
תהלה את ירושלם שבארץ וכן כתו בפי ירושלם הבנויה
כעיר שחוברה לה יחדיו ירושלם הבנויה למטה כעיר
שחוברה לה יחדו למעלה ועל דרך הקבלה וינחם יי כי
עשה את האד בארץ וינחם ה׳ הש הראשון שבג מדו כי
עשה את האדם בארץ בעבור הארץ הוא שנחם כי היא
הגורמת ויתעצב אל לבו על דרך הפשט מלת לב בהכ
הוא אינו אלא משל והוא הדין בשאר האברים הנופניים
שבאדם המיחסים אליו ת כגון פי יי עיני יי אזני יי יד יי
רגלי יי אך מפני שכבר נתברר אצלנו שהקדוש ברוך הוא
יפמיים ס חפץ בטוב כענין שכתוב יי חפץ למען צדקו ולא חפץ ברע
פלים ס כענין שכתוב כי לא אל חפץ רשע אתה וגומר כפני זה
כשהכתוב רצה להודיענו כי כשנעשה מה שהקדוש ברוך
פלים ק חפץ יאמר בו שישמח כענין שכתוב ישמח יי במעשיו
וכשנעשה מה שלא חפץ יאמר בו ויתעצב אל לבו

כי

כ׳אי אפשר לנו לעמוד על רצונו לעשות מצותו ולהזהר
מעבדות בלתי אם ישמיענו כן במדות הללו שהן מדות בני
האדם ׳ ועל כן כשהוא ית׳ מחשב בו בעצמו מסקנו מחשבתו
יזכיר בו הכתוב לבו כי הלב באדם כלי המחשבה הבאה ע״י
מן המוח ׳ וכן תראה כי הרוצה להתבודד ולהמשיך שפע
המחשבה יכוף ראשו ויחשוב כדי שירד שפע המחשבה מן
המוח שהוא מקור המחשבה ע״ד הלב ׳ ואעפ שזה משל
ורחוק מן הנמשל הנה הכמשל בדמיונו ומזה תקר המחשב׳
שהשפע שלה וכחה ירד מלמעלה לבו׳ וכן השליח השלוח
מאתו ית׳ לדבר דבר בשמו יקרא פי׳ כענין שכתוב כי פי הוא
אשר כלום מלאכי ורוחו הוא קבצן כלום ׳ ורוחו של המלאך
הנקר׳ פי׳ וכן תרגם יונתן ומלאכיה ׳ גם הנביא נקרא פי׳
ישעי׳ ס״ה י״ד גם אורים ותומי׳ וכן דרשו ז״ל ואת פי׳ לא שאול אורים
ותומי׳ וכשהוא שליח להשגיח על מעש׳ הבריות לחעניש׳
במד׳ ל״ג ט״ו או לגמלם יקרא עין ׳ הוא שכתוב עיני׳ ע״ד צדיקי׳ ׳ עיניו
דב׳ י״א י״ב משוטטות וגומ׳ ׳ בכל מקום עיני׳ ׳ צופות וגומ׳ ׳ על אבן
אחת שבעה עינים ׳ באורו השגחות רבות ׳ וכשהוא שליח
זכ׳ ד׳ ט׳ לשמוע דבר או לקבל אותו יקרא אזני כענין שכתוב ויהיו
העם כמתאוננים רע באזני׳ ׳ כי כשם שהאזן באדם כלי
השכיע׳ כן המלאך השלוח כלי לשמוע הדב׳ ההוא להגיעו
ולקבלו נקרא בשם כלי השמיעה שבאדם ׳ וכן דרשו ז״ל
ישע׳ נ׳ ד׳ אזני כרית לי ׳ אין אזנים של מעלה ברויות אלא לשמוע
תפלתן של ישר׳ ׳ בא לבאר כי המלאך הידוע הכמתין עד
שתתפלל כנסיה אחרינ שבישר׳ הוא וכחותיו נקרא׳ בשם
אזני׳ לשמוע התפלות וליטול את כלן ולעשו׳ עטרה ולהגיע
בראש המלך באשר הוא שם ׳ וכשהוא שליח להלהם עם
אומה להכותה או לעקור אותם יקרא יד׳ כענין שכתוב
יש׳ ס״ו ט״ו בפלשתי׳ כבדה מאד יד הלהי׳ שם׳ ובמצרי׳ הנה יד׳ יו״ד הויה ׳
שמות ט׳ ג׳ ובטביעתם את היד הגדולה ׳ וכששלוחיו ופמליא שלו
מתקבצים לפעול בעולם ענין מחודש נקראים רגליו כענין
דניאל י״ד ד׳ שכתוב לעתיד ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזתי׳ שענינו
זכ׳ ד׳ ט׳ חיילותיו וכן תמצא שהזכיר הכתוב בצבאות ישראל ברגלי
אעבורה שטעמו בצבאותיו כאשר אזכיר שם בעז״ה ׳ ועל דרך
המדרש ויתעצב ע״ד לבו אמ׳ ר׳ אמי משל למלך שנכ׳ פלטרין
על יד אדריכל ולא ערבה לו על מי להתרעם לא על אדריכל ׳
עוד למלך שעשה סחורה על ידי סרסור ולא הצליח בה על
מי להתרעם לא על הסרסור ׳ הכן המשל הנמרץ הזה ׳ ולפי
שהיה במשל האדריכל מקום לטעות בשתי רשויות כי יאמ׳
אדם אף על פי שהמלך מלך האדריכל חכם ממנו באותה
מלאכה ואין הדבר כן חס ושלום כי חכל אחד מיוחד בלי
פרוד׳ על כן חזר ר׳ אמי להזכיר משל הסרסור שהסרסור אין
לו שום כח בסחורה ואי׳ לו חלק בה כלל וכונת ר׳ אמי בשני
המשלים כי האדריכל הוא הסרסור והסרסור הוא האדריכל
מלכים ו׳ י״ט פי׳ אדריכל אומן או בנאי ׳ תרגום ויפסלו בוני שלמ׳ ׳ ובנו
ס״ו י״ח אדריכלי שלמה ׳ ועל דרך הקבלה ויתעצב אל לבו הוא
האדריכל והסרסור שהזכיר במדרש ושם באורו סוד הענין
והמלך יי׳ ידבר עמו ואומ׳ אמחה את האד׳ אש בראתי וגו׳ ׳
בי נחמתי כי עשיתי׳ עשיתם כתי׳ ׳ ויש לך להשכיל ולקנות
לב בלשון האד׳ באר שהזכי׳ הכתוב שני פעמי׳ בשני פסוקים
זה אחר זה כי בראשון ידבר למטה ובשני למעלה ׳ ומלת
ויתעצב תחזור ע״ד האדם הוא תפארת ישר׳ שבסבתו עשה
יי׳ את הארץ שבפסוק בראשית שגרם כל הרעה הנזכרת ׳
ויהיה באור הכתוב בסודו וינחם הכוונה כי עשה את האדם
והנחמה לא בעבו׳ חאד׳ לא באר׳ כלו׳ בעבור האר׳ הגורמת׳
ועל כן ויתעצב האדם אל לבו בעבור לבו שהוא היה סבה כי
הוא הארץ והסרסור והאדריכלי לפי שכתו׳ בתחלת הבריא׳

ישמח יי׳ במעשיו הזכיר בו עתה ויתעצב ע״ל לבו ׳ וע״ל יקשה
עליך כשהזכי׳ לשון עצבון במקו׳ הזה וכן מה שכתוב ויקרא ישעי׳ כ״ב
יי׳ אלהי צבאות ביום ההוא לבכי ונו׳ שהרי כבר אמרו בגמרא
הא בבתי גוואי הא בבתי בראי ומן הגבורה ולמטה נקרא
בתי בראי והבן זה ׳ וכשם שמצינו בשעת הכעס קור׳ המבול
ויתעצב ע״ל לבו כך הזכיר הכתוב בשעת הרצון אחר המבול
וקבלת הקרבן ויאמר יי׳ ע״ל לבו לא אוסיף עוד וזה מבואר ׳
ונח מצא חן בעיני יי׳ ׳ כלומ׳ ורשעים ראוים להמחות ונח
הצדי׳ ראוי להנצל כי מצא חן בעיני יי׳ ׳ ונתבאר בכאן העונש
והשכר מפורש ענוש לרשעי׳ במי המבול ושכר לנח הצדיק
בהצלה ובמציאות החן ׳ וחזו שאם שלמה עה״נ נבחר שם מלכים א׳ כ״ג ו׳
בעשרו רב מכסף ומזהב חן טוב ׳

מתהלך בתומו צדיק אשרי בנו אחריו ׳

שלמה

עה״ הודיענו בכתוב הזה כי אין האדם מלכים א׳ ג׳ ו׳
צדיק עד שיתהלך בתומו בעבודת
השי׳ ׳ וענין התהלך בתומו הוא שיעשה אדם את המצות
כמשפט ושיכוין בהם לאהבתו ולירא׳ ולא להתגדל ולא
להתפאר ולא שיהיה בשביל זה מכובד בעיני הבריות יותר ׳
כי ראוי האד׳ שיעיש טובות וחסדי׳ כפי יכלתו ושלא יתפאר
בהם ושישתדל במעשים טובים ולא יספרם בשפתיו וכל מי
שמספר אותם בשפתיו ומספרם אותם ומשבח בהם הרי
זה חושא ויגיעו מזה שתים רעות ׳ האחת שיתגאה בספורו
למי שקבל דבריו והאחרין אותם יהשני שהוא מביישׁ וכלי׳
למי שקבל החם כמנו וכדת הצדיק המתהלך בתומו שאינו
מתפאר במעלותיו ובצדקותיו אשר עשה והנה הוא נקרא
איש אמונים ׳ ועל כן סמך שלמה עה״ הכתוב הזה וקשרו
עם הכתוב שלפעלה ממנו הוא שאמר ר׳ אדם יקרא איש מלכים א׳ ג׳ ו׳
חסדו ואיש אמונים מי ימצא ׳ יאמר כי מנהג רוב בני אדם
שיכריז ויפרסם כל אחד ואחד החסד והטוב שהוא עושה
אבל איש אמונים שיעשה חסדים וטובות ולא יפרסמם לא
שיכסם ויסתיר אותם מי ימצא והזכיר איש אמונים כלשון
ונאמן רוח מכסה דבר׳ והוא שאמר שלמה עה״ במקום אחר
על הענין הזה בעצמו חכם לב יקח מצו׳ ואויל שפתים ילבט׳ משלי י״ו
ואמר כי מי שהוא חכם לב יקח המצות בידיו ויוציאם אל
הפעל ולא יספרם בשפתיו והאויל הוא הפכו לגמרי לא די
שאינו משתדל במעשה המצות לקחת אותם בידיו אלא
שבשעה שהוא משתדל במעשה העברות שעליהם נקרא
אויל הוא מודיעם בשפתיו ולפרסם אותם לכל ׳ והנה
שניהם בהפך זה מזה זה לוקח המצות בידו ומסתיר אותם
וזה משתדל בפעלות רעות ומגלח אותם ומזה אמר
ילבט כלומר הרי הוא נתפש בשפתיו והוא מלשון ועם לא יבין ילבט ותרגם יונתן וסכלא בשפוותיה מתאחד ׳ משלי ל׳ יד
אשרי בניו אחריו כי הוא המזכה לזרעו אחריו כענין

שארזל ועושה חסד לאלפי לעושי מאהבי ולשומרי מצותיו
לאלף דור לעושי סיראה האי נדסמיך ליה והאי נדסמיך ליי
וכן ביאר שלמה עה בתקו אחר שזכות הצדיק מועיל לזרעו
ג ו אחריו הוא שאמר בילאת ה מבטח עוז ולבניו יהיה מחסה
ויתכן לפרש כי הכתוב הזה בא לשבח שלש מעלות שהן זו
למעלה מזו הזכיר תחלה מתהלך ומעלת ההתהלכות היא
מעלה גדולה בצדיקים והנה היא למעלה מפדרגת התמימו
נפדרג התמיסות למעלה מפדרגת הצדיק כי יש צדי שאינו
תמים שלא הגיע למדרגת התמיסות ואלו הן סדר המעלות
אחר שהגיע למדת הצדי עולה למדת תמים ומסדת תמים
עולה למדת ההתהלכו ושלשתן אלו נמצאי בנח הו שכתוב
אלה תולדו נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלהים
ו ו התהלך נח תולדות לשון מקרים כענין שכתו כי לא תדע
כה ילד יום שהרי הזכיר אחרי כן ויולד נח שהן התולדו
והזכיר הכתוב בצדי הזה שלש מעלו של שבח שהיו בהפך
מבני דורו האחת שהיה צדיק במעשיו לא איש חמס בדורו שכתו בהם ותמלא הארץ חמס השנית שהיה תמים
והוא השלם בכל מדותיו כי הבהם השלמה בלי מום יקראו
ג יש הכתוב תמימה כלשון הכתו פרה אדומה תמימה אשר אין
בה מום ומום האד היא המדה המגונה ועל כן הזכיר בנח
כי היה תמים שלם אין בו מום כי אין בו מדה מגונה ואמר
ו קיש הכתוב אשרי תמימי דרך ובאור תמימי המדות וזה הפך
מבני דורו שהיו בעלי מדות מגונו הו שכתו בהם כי השחית
כל בשר ונו השלישית את האלהים התהלך נח וידוע כי
מדת ההתהלכות לא מצאנוה רק ביחידי היחד ומה שאמר
יג ד הכתוב אחרי ה אלהיכם תלכו ולא אמר התהלכו לפי שהוא
מדבר על כלל ישראל והמעלה הגדולה הזאת איננה כי אם
בפרטי היחידי סגולו כל דור ודור ועוד שאין לשון זה נופל
אלא על הצדי שהשיג מעלת השמש וכחו הגלגלי והכוכבים
וכיצד הם פועלים פעולות בשפלים לפי שעם ההשגה הזאת
יש ו מתפרסם מעלת אדון הכל ורוממותו וכן אמר דוד השמים
מספרים כבוד אל ומעש ידיו מגיד הרקיע ומזה אמרו רזל
כל היודע לחשוב בתקופות ומזלות ואינו חושב עליו הכתו
פיש ה אומר ואת פועל יי לא יביטו וגומ וכתיב לא ידעו ולא יבינו
ס פ ג בחשכה יתהלכו ועל כן אמר בנח את האלהים התהלך נח
כי השיג מהלך השמש וכחותיו העצומי ויד כחות הכוכבי
והמזלות ולא נשה לבו אחריהם כי ידע בחכמתו כי יש סבה
עליונ על כלן ונדבק בה וזה בהפך מאנשי דורו שהיו עובדי
השמש והיו שקועים בעבודת הכוכבים והמזלו ועושי אותם
אלהות וזה שכתוב בהן ותשחת הארץ כי נטית הדעת אחר
ם ל ג עז נקרא השחתה כענין שכתוב כי שחת עמך מזה קרא
זוק פ ב הכתוב לירבעם העובד עז אישׁ משחית ובאר כי ההשחתה
היתה לפני האלהים וכענין שכתוב בעז לא יהיה לך אלהי
אחרים על פני והמעלה הזאת מצאנוה לחנוך ראשונ והוא
הראשון הקודם בה שכתוב בו ויתהלך חנוך את האלהים
כי נסתכל בדורו של אנוש שהיו עובדי השמש והכוכבים
והמזלות ועמד הוא על החכמה ההיא על השלמו ויד והשיג
כי יש סבה ראשונה עליונה על הכל ומתוך שני חייו שהיו
שס כמנין ימות החמה נרמז לנו בכתוב שהשיג בחכמתו
מהלך השמש ונדבק בסבה העליונה ית גם באברהם הזכיר
בו הכתו התהלך לפני והיה תמים ממה שידוע שהו התוכח
עם האומו הרבה בענין האמונה ומשפטו וחקו שהיה חולק
תמיד עם אנשי כותא עיר מולדתו שהיו כלם עובדי השמש
והיו איפרים עליו כי הוא אלוה והיו מביאין לדבריהם ראיות
גדולות בראותם לעין כחו הגדול והעצום בשפלי ואברהם
היה מודה להם בזה בלומר בעוצם כחו הגדול אך כגרון ביד

האומן ועל כן מסר נפשו לכבשן האש וזהו אשר הוצאתיך
מאור כשדים בדורותינו היה ראוי לומר בדורו אלא כשבא
המבול היה בן שש מאות שנה וכבר עברו עלינו דורו הרבה
והגיד לך הכתו כי כל הדורות ההם השחיתו ולא היה בכלן
ראוי להנצל זולתו ועל דרך הפשט מה שהזכי הכתו נח נח
נ פעמים כנגד נ מעלות שהזכיר צדיק תמים והתהלך נח
להורו כי היה שלם בשלשתן ועל דרך המדרש לפי שראת
ג עולמות ראה העולם סיושב וחרב ומיושב את שם את
חם ואת יפת היה יפת גדול מאחיו שכן הוא אומ אחי יפת
הגדול וחם הקטן שנודע את אשר עשה לו בנו הקט אבל
הקדים שם למעלתו והזכיר אחריו חם כי כן נולדו ועל כן
הוצרך להזכיר יפת באחרונה וירא אלהים את הארץ זכי
עתה אלהים להזכיר בהם מדת הדין כי היא מתוחה כנגדם
לחטאם הגדול ואמר והנה נשחתה ומה היא ההשחתה כי
השחית כל בשר את דרכו קרא לכולם בשם בשר כי כלם
יפעים פ כה היו משחיתים את הארץ וכענין שכתוב שוחטי הילדים
ודרשו רזל אל תקרי שוחטי אלא סוחטי ולפי שהם קלקלו
זרע האדם שהוא נוצר לארבעים יום לפי היה ענשם מדה
כנגד מדה להשחית בני המבול שירדו עליהם ארבעים יום
ארבע עברות אלו היו בהן עז גלוי עריות שפיכו דמים וחמס
וטעם הארבעים כל אחד ואחד כנגד שהיו עובדין השמש
שלשים יום וכח השמש פועל בו חכשה ימים קודם בואו
בטלה וחמשה ימים אחר שנתרחק מטלה והרי ארבעים יום
שהשמש וכחותיו עומדי בטלה ארבעי ו וכן בכל מזל ומזל
ארבעים יום זהו כנגד עז גע ושפיכות דמי והחמס לפי
שבעליו עוברין על משפטי התורה שנתנה לארבעים יום
ולא היה חטא ההשחתה הזאת בבני האד בלבד כי אם בכל
שאר בח וכן דרשו זל ברוחתין קלקלו וברותחי נדונו כי היו
מי המבול רותחין כתיב הכא וישכו המים וכתיב התם פסחים ו פ
וחכת המלך שככה ומה שהזכי ותשחת הארלפני האלהי
זו השחתת עז ורמז לך הכתוב כי היו רעים וחטאי בעברו
שבין אדם למקו כנגן השחתת עז והשחתת הזרע ובעברו
שבין אד לחברו כנגן גזל שכל אואח היו גוזלין וחומסין
זה מזה שנותמלא הארץ חמס ומכה שהזכיר פעם שנית
כי מלאה הארץ חמס מפניהם והזכיר על זה קץ כל בשר בא
לפני באר לך הכתו שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל וכן
יפעי פ ו אמר ישעיה עה רחקי מעושק כי לא תיראי ומסחתה כי לא
תקרב אליך והזכיר למעלה כי נח זאת לי כי יזהיר על עון
הגדול אשר עליו נתקרבה מחתת דור המבול והטעם לפי
שהגזל מן המצו המושכלות שאלולי לא נתנה תורה היה
אדם מוצא אותם בשכלו ומושכל ראשון הוא שאין לו לאד
כלום בממתו של חברו ודע כי ענין המבול ראיה ברורה על
ענין חדוש העולם ועל ההשגחה בראותנו שהקבה מעניש
ומכלה את הרשעי מן העולם ומשאיר שארית מן הצדיקים
כגון נח ובניו זה לאות כי העולם מחודש וכי ההשגחה
שופעת בשפלים כי בודאי כשם שהיה אדם הראשון אב
וראש לכל הנבראי אחרי כן היה נח אב וראש לכל הנבראי
אחרי המבול וכשם שהיו לאדם הראשון שלשה בנים קין
הבל שת ולו היו השנים עקר והאחד נתקלל כן תמצא בנח
שלשה בנים שם חם ויפת ולו היו השני עקר והאח נתקללי
וכשם שתמצ בבני אדם הראשון הג שת שממנו נשתכלל
העולם והוא היה עקר הבנים כן בבני נח תמצ השלישי עקר
הבנים והוא שם שאין שום אומה זוכה לתחית המתים כי
אם בני שם עשה לך תיבת עצי גופר גופר הוא עץ הנקר
קדרום וקל הוא על פני המים ותרגם אנקלוס אעין דקדרום
והוא מין ארז וצוה הכה לנח שיעשה לו תיבה מן העץ הזה

הידוע

הידוע ושיכניס לתוכה מכל מיני בעלי חיים ' מן בהמות
טהורות ועופות טהורות שבעה לצורך קרבן ' ומן הבהמות
חטמאות והעופות הטמאים שנים מכל זכר ונקבה כדי
שיתקיים המין ' הודיע אותו כי הוא יתברך עתיד להביא
המבול לעולם לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים ' וכאן הבן
שואל כיון שהיה נח צדיק תמים כמו שהעיד עליו הכתוב
והוא המוצא חן בעיני ה' ית' למה לא היה מתפלל על בני
דורו ויחזירם למוטב כמו שמצינו באברהם אבינו כי מיד
שהודיעו הקדוש ברוך הוא פורענות של סדום שהיו רשעים
גמורי התפלל עליה כמה פעמי לבלתי השחית הוא שאמר
הנה נא הואלתי לדבר אל אדוני ואם עוד נא יחר לאדני וכן
היה מנהג הראשונים והנביאי שהיו נגשים אל ה' להתפלל
לפניו על בני דורם וכן ראוי לכל פרנס הדור להתפלל על
הדור ' ותשובת הדבר כי מה שחדל נח הצדיק להתפלל
בעד לא במרד ולא במעל אך מתוך שהיה יודע שקיון העולם
בעשר וכענין שדרשו רז"ל בעשר מאמרות נברא העולם ואלו
היה בבני הדור עשרה אנשים צדיקים לא היה מביא עליהם
המבול כי היה העולם מתקיים בשבילם אבל באי החיבה לא
היו כי אם ח' נפש ואשתו ושלשת בניו ושלש נשי בניו ולפי
שלא נשלמו לעשרה לא היו ראוים שינצל הדור בשבילם
ודי שינצל נח שהיה עשירי את נפשו ונפשות ביתו ' וזהו
שתמצי בתפלתו של אברהם כיון שהזכיר ' ואם לא אשחית
בעבור העשר כיד אמר וילך ה' לפי שגלוי וידוע לפניו שלא
היו שם עשרה ואברהם לא היה רשאי להתחנן בתפלתו
לבקש רחמים על בני הדור בפחות מעשרה ולפיכך נאבדו
מן העולם והוא הענין בעצמו בנח שלא היה רשאי להתפלל
עליהן כיון שלא היו שם עשרה ' ועוד כי בכאן נתן להם זמן
ארוך שיחזרו בתשובה והם קפ שני ויתברך שמו של הרחמן
שלא ענש אלא הזהיר וזה אשר תעשה אות צוה ה' לעשות
עשיעור הזה ' ולרבוי המינין שיצטרך להביא לתוכה היתה
קטנה עד מאד כי יצטרך לחבי שם בהמו ועופות טמאים
ושחורי וחיות קטנו עם גדולות שנים מכל ויש חיות גדולו
כפילי ואמי ולפי הטבע חמשי תיבות כיוצ בה היו קטנות
מהכיל את המינין הלו כלם ' אבל חיה הענין נם גדול בלי
ספק ומחזיק מועט את הכרובה ' ואולי תשאל בכאן כיון
שהיה חדבר נם לבוה יצוה לעשות את התיבה מעץ הידוע
ובפרות ידועות באורך ורוחב וקומה ולעשות שלשה מדורי
תחתי' ושלישי' והקבה יכול להצילם מבלי תיבה וישלכו על
פני המי אן יכול להפרית באויר כי כל יכול ולא יבצר ממנו
מזמה ' והתשובה בזה כי דרך התורה לצוות על האדם
שיעשה כל יכלתו בדרך הטבע ומה שיחסר הטבע בהן
ישלים הנס ' ועל דרך זה תמצא בכל הניסים בתורה אם
תסתכל בהם כי אף על פי שהם נסי מפורסמי יש בהם טבע
במקצת זהו כענין שתצוה התור באנשי המלחמה שיצאו
חלוצים לעבאי גם הכתו שאם שים לך אורב לעיר מאחריה
ומאחר שכל ענייני מלחמות הם של ישר היו ע"י נסים גדולי
מה יצטרכו למארב כמנהג האומות שמלחמותיה נמשכות
אחר הטבע ' לא בודאי היו ראוים להתנהג בדרך הטבע וה'
ישלים מה שיחסר ועל כן באה המצוה בתורה בתקון
המערכות ודברי רבים כיוצא בזה ' ועוד יש בזה טעם אחר
הזכירו רז"ל כי מתוך מעשה התיב שיטרח בה נח תמיד כל
היו בארכה וברחבה יראו חבריו וידברו בזה ויחזרו ויתעוררו
לחזור בתשובה מדרכם הרע ' ואם לא ישובו הנה הם
רשעים קטני אמנה ראוים שתחול עליהם מרת הדין '
והקימותי את בריתי אתך ' הברית הזאת הוא שמתנה עמו

עתה כי הנה יאבדו והוא יעמוד וכלם ימחו במבול והוא
יצטל ' או ירמוז לברית הקשת ' וכתב הרמב"ן זל ועל דרך
האמת הברית מעולם היא והמילה נגזרת מן בראשית ברא
אלהים והנה בריתי פמו בריתי המילה כמו שמוכה כי היא
סמוכה לעולמים שהיו לפניו ועוד שתקום ותהיה עם
הצדיקים וכן ואני הנני מקי את בריתי אתכם ברית היתה
אתו והמשכיל יבין עכלי ' ובאורו הברית שחיא נאצלת
מעולם הוא הרמזי וסמוכה לעולמי שהיא מנהג העולמים
תקום ותהיה עם הצדיק יסוד עולם ועם זה תקבל שפע
ותשפיע למטה והו שאם אתכם ככל החי ירמז רז"ל לרבות
חשדים ויהו"ת שיכניסם בהתיבה ' ויתכן לפרש פי אי
אפשר להם שישארו במקום שהוא הוי בגלגלי היסודות
לפי שהגזרה היתה לשחת כל בשר אש בו רוח חיי וזה כולל
כל בעלי נפש התנועה שעל הארץ והוסיף לומ עוד מתחת
השמי שגזרת המבול היתה אף על הבריו שהן מתהת גלגלי
היסודות והם השדים על כן הוצרך להכניסם אל התיבה פן
ימחו באוי אש מתחת השמי ' ומה שאמ תביא בהתיבה אין
להבין שחו יביא ממש שהרי כתוב אחריו יבאו אליך להחיי
בארי כי מעצמ יבאו ' אבל הכונה כשאמר תביא אל התיבה
שיעזו אותן בפניסתן וישתדל בהן שיחיו והנה זה היה נצווי
אבל במעשה היכן מצינו שבאו השדי לתוך התיבה בכלל
שאר המינין הוא שכתוב וכל העוף למינהו כל צפור כל כנף
וכל חעוף למינהו או עופות טמאי כל צפור או עופו טהורי '
כל כנף או השדי שהם טפין באויר וסמך לו מיד ויבא אל נח
אל התיבה ' ויעש נח ' זה מעשה התיבה כן עשה שהכניס
שנים מכל המיני ומזונות לכולם וכן דרשו רבותינו זל הכני
נח זמורות לפילין וזכוכית לנעכיות ' מכל המה הטהורה
תקח לך שבעה שבעה היה מספיק שיקח שנים שני לקיום
המין אבל צוהו שיקח מהם שבע לצורך קרבן והנה החשבון
הזה מוכרח בסוד הקרבנות ובבר ידעת מחכמתו של בלעם
שאמרו רבותינו זל ולא קם נביא עוד בישראל כמשה '
בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ומנו בלעם ' צוה
לבלק ואמר בנה לי בזה שבעה מזבחות והכן לי בזה שבעה
פרים ושבעה אלים ואמר עוד את שבעת המזבחות ערכתי
והנה ה' יתבר אב הרחמן לא רצה לגזור שיבאו מעצמם
לצורך קרבן להיותם נשחטין אבל אמר תקח לך שבעה
שישתדל אחריהם ויטרח במצוה אבל באותם שהיו לחיות
זרע היו שנים שנים והיה גזר שיבאו מעצמם זהו שכתוב
יבאו אליך להחיות ' ואמר גם מעוף השמים והכתוב נמשך
למעלה אכן גם מעוף השמים הטהור שבעה שבעה כנזכרי
איש ואשתו כלומר שבעה זכרים ושבעה נקבות והוסיף
עליהם עוד זכר ונקבה ' להחיות זרע על פני כל הארץ ' ומה
שהוצרכנו לפרש כן לפי שלקיום המין למה יצטרך שבעה
די בשנים או נאמר להחיות זרע על פני כל הארץ שהוא חזר
אל מה שהזכיר שנים איש ואשתו וכאלו אמ הכתוב מכל
הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו גם
מעוף השמים שבעה שבעה זכר ונקבה וכל זה לקרבן ' ומן
הבהמה אש לא טהורה היא שני איש ואשתו להחיות זרע על
פני כל הארי כי לימי עוד שבעה עתיד אני להביא מבול יעל
כן תצטרך אתה שתקח ותקיי המין ' ומה שהזכיר במין
הבהמ איש ואשתו ובין העוף זכר ונקבה מפני שאין טבע
ההולדה שוה בהם כי תולדת הבהמה בתולדת מין האדם
ולכן הזכיר איש ואשתו אבל תולדת מין העוף על ידי השלת
בצים שהם הם התחלת יצירתם ' ודעת רז"ל בפרק חלק כי
מפני שלא באן הבהמה על שאינ מינ עש להן כנו וכת

אישות כפו באדם׳ וצריך אתה לדעת כי בפרשה של מעלה
שבה הודיע הקב״ה לנח שיביא מבול התחיל במדת הדין
ויאמ׳ אלהים לנח קץ כל בשר וסיים גם כן במדת הדין ככל
אשר צוה אותו אלהי׳ כן עשה׳ אבל בפרשה זו שבה ורמז לו
על הקרבן יתחיל במדת רחמים ויאמ׳ יי׳ לנח וסיים במדת
רחמי׳ ויעש נח ככל אשר צוהו יי׳׳ וכל זה להורות כי אין
כונת הקרבן כי אם לשם המיוחד ית׳ הוא שדרשו רבותינו
ז״ל כל הקרבנות שבתורה לא נאמ׳ בהם לא ש ולא אלהי׳ ולא
אלהיך אלא לשם המיוחד שלא ליתן פתחון פה לבעל דין
לחלוק׳ כי לימים עוד שבעה׳ מלבד שהיה להם זמן קב״ה
שנה לשוב בתשוב׳ עוד אני מאריך להם שבעת ימי׳ ודרשו
רבותינו ז״ל שבעה ימי אבלו של מתושלח הצדיק ששמר
הקב״ה את עולמו ולא הביא המבול לכבודו והוא מה שאמ׳
בסמוך ויהי לשבעת הימי׳ ומי המבול היו על הארץ׳ נבקעו
כל מעיינות תהום רבה וארבות השמים נפתחו׳ היה ראוי
שיאמ׳ ביום הזה נפתחו ארבות השמי׳ ונבקעו כל מעינות
תהום׳ כי היה לו להקדי׳ מים עליוני׳ למים התחתוני׳ ויתכן
לומר כי לפי שהענין קללה ופורענות׳ לא רצה להקדימן׳
וכצינו שהקדימן הכתוב בברכה הוא שאמ׳ ברכות שמים פנים ב כה
מעל ברכת תהום רובצת תחת׳ וכן הזכיר משה עליו השלום לג יד
מסגד שמי׳ סנה ומתהום רובצת תחת׳ ומן הענין הזה היה
שלא הזכיר הכתוב ויבא אלהי׳ מבול על הארץ ארבעים יום
וארבעים לילה כי לא רצה להזכי׳ השם ית׳ בפורענות׳ ודבר
ידוע כי הוא הסבי׳ שכבר אמ׳ לו ואני הנני מביא׳ אבל התור׳
אש׳ כל דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום כה משפטה
שתכנה השי׳ בענין הפורענות ולא תזכירנו׳ וכן מה שאמר
ויאמ׳ את כל היקום ולא אמ׳ ויאמ׳ אלהי׳ את כל היקום׳ אבל
בהצלה ורחמים הזכיר את השי׳ הוא שכתוב ויסגר ה׳ בעדו
וכתיב ויעבר אלהי׳ רוח על הארץ׳ וכן מצינו כשהעניש לאדם
וחוה אמ׳ הכתוב סתם׳ ל האשה אמר׳ ולאדם אמר׳ ולא ג סס
הזכיר את ה׳ ית׳ בקללתם אבל במדת רחמנו׳ כאשר רחם סס
עליהם והלבישם הזכיר בהם את השם ית׳ הוא שכתוב ויעש
ה׳ אלהי׳ לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם׳ ואם תסתכל
בכתובי׳ תמצא שאינו מבי׳ את הפורענות לא בקושי׳ ולהכרח
גדול שהרי מתחלה אם ויהי הגשם על הארץ׳ ואחר כן אמ׳
ויהי המבול וזה להורו׳ שירדו מתחלה בנחת שאם יחזרו
בתשוב׳ יבטל גזרתו וישנה המי׳ לטוב וגשמי ברכה יהיו ואם
אין יהיה מבול׳ ומן הטע׳ הזה נאבדו במבול כל שאר בעלי
חיים תחלה ובני אדם באחרונה שנ׳ וכל האדם׳ כי כשם
שהיה אד׳ אחרון בבריאתו של עולם כך היה אחרון בחרבנו׳
בא נח ושם וחם ויפת בני נה ואשת נח׳ היה ראוי לומר בא
נח ושם וחם ויפת בניו ואשתו ושלשת נשי בניו׳ אבל
יזכירנו הכתוב תמיד בשמו דרך חבה ומנהג העולם הוא
שיזכיר אדם לאוהבו תמיד בשכו כשהוא מוצא חן בעיניו
ואף כי נח אשר מצא חן בעיני ה׳׳ ויבאו ל נח אל התיבה׳
נמשך ל בעצ׳ היום שהזכיר שכל המינין שני׳ מכל מין ומין
באו אליו מעצמם ל התיבה וביום ההוא נאספו כלן כי כן היה
הרצון לפניו ית׳ואי אפשר להיות זה לא בדרך נס׳ כל אשר
נשמת רוח חיים באפיו׳ מכאן שהנשמה יוצאה מן החוטם פנים ב ג
במות האדם ומשם נכנסת גם כן בענין שכתוב ויפח באפיו
נשמת חיי׳ ושם הארבתי במקומו׳ ועל דרך הקבלה כל אשר
נשמת רוח חיים באפיו מלת כל רמז למדת כל אשר נה
נתברך אברה׳ אבינו עה״ והיא הספירה העשירית ומשם
פורחות הנשמות וזהו שתקנו רבותינו ז״ל לום׳ ביום שבת
נשמה כל חי׳ וזהו כי בו שבת וינפש והו׳ מעין הגרכו׳ ויסוד

החיי׳׳ מהו ויברך אלהים את יום השביעי ולכך אמר אשר
נשמת רוח חיי׳ באפיו׳ וכלל בזה כל האדם אש׳ בהם נשמת
חיי׳ ושא׳ בעלי נפש התגוע׳ גם כן שבהם רוח חיי׳ לא נשמת
חיי׳׳ והודיענו בזה כלל כל בעלי חיי׳ ורמז המדה שהי׳ סבת
חיי כל החיי׳׳ ויש התעוררות גדול בטעמו כי הוא בפזר גדול
אחד ואין זולתו במקרא והבן זה׳ מכל אשר בחרבה פתו׳
ולא דני׳ שבי׳ נצולו הדגי׳ מפני שברחו לים אוקינוס והמבול
לא היה בים רק על הארץ הוא שכתוב ויחי הגשם על הארץ
ויסח את כל היקום׳ זה כלל גדול לכל בעלי חיים שנסחו
באותם המי׳ חרותחין׳ ויסחו מן הארץ הם ניסחו מן הארץ
וכחותם מן השמי׳ וכבר ידעת כי כל הכחות יש להם מנוי
ופעולה בשפלי׳ וכיון שנסחו מפעולת האר׳ הרי שנתבטלה
למעלה הכח והמנוי שלה׳׳ ואין הכוונה שיתבטלו במבול
הכחות העליוני׳ אלא שפסק השפע שלהם שלא השפיעו
למטה גם לא קבלו שפע מלמעלה מן הקו האמצעי המשפי׳
לכל מושפע׳ וכיון שפסקו כל היונקי׳ שפע לא נשאר בזמן
המבול בשום כח שבעולם שפע כי אם בקו האמצעי לבדו
והו שאמ׳ דוד עה״ יי׳ למבול ישב וישב ה׳ מלך לעולם׳ ומלת פנים כה ד
ישב במקו׳ הזה כמו נשא׳ כלום׳ הוא לבדו וכמוהו וה׳ לעולם פנים ה ד
ישב׳ וזהו מאמ׳ רבותינו ז״ל שלא היה המבול על ארץ ישראל
כלום׳ שלא ירד הגשם עליה מן השמי׳ והנה זה לכבוד הארץ
ולמעלתה שלא נפתחו עליה ארבות השמים ולא נבקעו
תחתיה מעינות תהו׳ רבה כי היא קו האמצעי של מטה כנגד
קו האמצעי של מעלה והבן זה׳ ובדרש ויסח בעולם הזה
ויסחו מן הארץ לעולם הבא׳ ירמוז המדרש הזה הארץ
הנזכרת בפסוק בראשית וכבר הזכרתיו שם ויזכור אלהי׳ את
נח היה ראוי הכתוב לומ׳ את נח ואת בניו׳ שהרי מצינו
דבור השכינה עמהם גם כן הוא שכתוב ואשם אלהי׳ ל נח ול
בניו׳ ויתכן לומ׳ רבוי את בא לרבות בניו שהיו מכחו׳ וכמו
שדרשו רבותינו ז״ל את יעקב אלו מכחו של יעקב׳ וכיון
שפירש הכתוב הזכרון הזה נכח ורמז על הנגים אף הגשים
היו בכלל׳ ומה שהזכיר החיה והבהמה עמו יחדו להורות
שכלן שוין בהשגחה כללית והוא הדין שהיה הזכרון בכל
העוף אף על פי שלא הזכירו כי כל בעלי חיים בכלל הזכרון
הם׳ או אולי מה שהזכיר בהמה וחיה דוקא ולא הזכיר העוף
לפי שהבהמה והחיה נבראו עם האדם ביום ששי הוא
שכתוב ויעש אלהים את כל חית הארץ למינה ואת כל הבהמ׳
למינה׳ וזהו שאמר אשר אתו שהם בתיבה עמו׳ ויכלול גם
כן אשר אתו שנברא ביום אחד עמו׳ ותנח התיבה בחדש
השביעי בשבעה עשר יום לחדש על הרי אררט׳ יום מנוחת
התיבה היה בשבעה עשר בניסן ומה שאמר הכתוב ויגברו
המים על הארץ חמשים ומאת יום התגברות הזה התחיל
משבעה עשר במרחשון הוא שכתוב בשנת שש מאות שנה
לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר יום לחדש נבקעו כל
מעינות תהום ונו׳ משבעה עשר במרחשון עד שבעה עשר
בניסן תמצא ק יום׳ וכתב הרמבן ז״ל היה הסדר בענין זה כי
ביום רדת הגשם נבקעו מעינות תהום ונפתחו ארבות
השמים וירד הגשם ארבעים יום׳ ובהם גברו המים טו אמה
מלמעלה ונפסק הגשם לסוף ארבעים ונשארו מעינות
התהום וארבות השמים פתוחים והיה האויר לח מאד וכל
הארץ מלאה מים ולא יבשו לעולם ועמדו כן בגבורתם עד
ק יום לירידת הגשם ואז העביר השי׳ רוח חזק מאד בשמי
ויבאו ויספרו מעינות תהום כי חזרו המי׳ המבעיים ל מקומם
עד שנתמלא התהו׳ כמה שהיה מתחל׳ ונסגרו פתחי מעינו
וארובו׳ השמים נסגרו ויבש תאויר מאד ברוח המיבש ותחת

אסרו המ׳ הרב ותנח התיב שהיתה משוקעת בשתי׳ ושלש
אמות׳ ואחר ע״ג ימים באחד לחדש העשירי הוא חדש תמוז
נראו ראשי ההרים שמקץ ארבעי׳ יום שהמתין אחר שנראו
לו ראשי ההרי׳ וזה נופל בעשר׳ באב פתח חלון התיב׳ ואחר
שלש שבועות הלכה היונה מאתו ואחר שלשי׳ הסיר מכסה
התיבה ע״כ׳ וישלח את העורב דרשו רבותינו ז״ל תשובה
נצחת השיבו עורב לנח אמר לו רבך שנאני ואתה שנאתני
שנאני מן הבהמה הטהורה שבעה ומן הטמאה שנים ואתה
שנאתני כי שלחת אותי יותר מזולתי אם פוגע בי שר חמה
או שר צנה לא נמצ׳ העולם חסר נרי׳ אחת או שמא לאשתי
אתה צריך׳ אמ׳ לו רשע במותר לי אסור בנאס׳ לא כל שכן
ולא רצה לקבלו׳ אמר לו אינך ראוי לא לאכילה ולא לקרבן
אמ׳ לו הקב״ה קבלהו עד יבשת המ׳ מעל הארץ עתיד צדיק
אח׳ לעמו וליבש את העולם ואני מצריכו ליו ההד והעורבי׳ ישעיה כו יט ו
מביאי׳ לו לחם ובשר וגומ׳ מבי טבחי דאחאב והיינו דכתיב
ויצא יצוא ושוב בתשובתו ע״כ במדרש׳ ומלת יבשת רמז
לתשבי׳ וישלח היונה מאתו ובעורב לא נאמ׳ מאתו למדך
שדירתן של עופות טהורות אצל הצדיקי׳ והנה עלה זית
טרף בפיה׳ כיון שנגזר אבדן ומחיה על האדם ועל כל מה
שבארץ אין צריך לומר שנעקרו האילנות ונמחו לגמרי עד
שהוצרכו רבותינו ז״ל לומר שאפילו אצטרובולין של רחים
נמחו במבול ודרשו בזה אבנים שחקו מים׳ ואין צריך לומ׳ יונה יט טו
כי העלה נבל ואם כן מהיכן הביאה צותו׳ אמרו במדרש ר׳
לוי אמר מהר המשחה הביאה אותו דלא טפת ארעא דארץ
ישר׳ במ״א דסבולא שכך אמ׳ הקב״ה ליחזקאל בן אדם אמ׳ לה יחזקאל לו כג
את ארץ לא מטוהרה היא ולא גושמה ביום זעם לא מטוהרה
פירוש שלא נבקעו מעינות תהום׳ ולא גושמה׳ שלא ירד כב כד
עליה מטר מן השמי׳ מגשם המבול׳ אבל בודאי מי המבול
שבשא׳ ארצות נכנסו לתוכ׳ שהרי הכתוב מעיד בכאן ויכסו
כל ההרי׳ הגבוהים אשר תחת כל השמים׳ ולפי שלא ירד
מן השמים הגשם השוטף שהיה משבר כל האילנות לכך
לא נעקרו האילנות משם מפני המים הבאים שם משאר
ארצות ולפיכך לקחתו מהר המשחה הוא הר הזיתים וזהו
שאמר וידע נח כי קלו המים וגו׳ ועוד דרשו מגן עדן הביאה
אותו׳ ויש לתמוה בזה מהיכן היה יודע נח כי קלו המים
כיון שמי המבול לא נכנסו בגן עדן׳ וכתב הרמב״ן ז״ל אולי
היו שעריו סגורי׳ שלא יכנס בו המ׳ וכאשר קלו המי׳ נפתחו
ע״כ׳ ומלת טרף היה ראוי שיאמ׳ טרפה בפיה אבל הוא שם
התאר כמו טרוף ועל כן הוא קמוץ והיה הכתוב ראוי לומר
והנה עלה טרף בפיה והיה מספיק זה לידיעת נח כי קלו
המים כי מאחר שלקחה עלה מן האילן אי זה אילן שיהיה
ביחוץ כי קלו המים ולמה הוצרך להזכיר שם האילן שהיה
זית׳ ועל זה התעוררו רבותינו ז״ל במדרשם ואמרו רמז רמזה
לו אמרה טוב יהיו מזונותי מרורין כזית ובידו של הב״ה וגו
יהיו מתוקים כדבש ביד בשר ודמ׳ עשו חבמים בפיה לשון
באמר׳ ועוד דרשו במדרש אמר רבי אבהו מאילן מגן עדן
הביאה אותו ולא היה לה להביא דבר מעולה או קנמון או
פולסמון אלא רמז רמזה לו מר מזה תחת ידי הקדוש ברוך
הוא ולא מתוק מתחת ידיך׳ ויהיה טרף מלשון מזונות
בענין שכתוב הטריפני לחם חקי׳ והנה יש בזה קל וחומר
לבריות שאם העופות נוח להם זה על אחת כמה וכמה בני
אדם שהם בעלי שכל וידיעה ומדת הבשת פרושה על פניה׳
שאינם רוצים להתפרנס זה מזה׳ בשבעה ועשרים יום
לחדש הוא חדש מרחשון למעלה אמר ב״ז יום נבקעו וכאן
אלו אמר בשבעה עשר יום לחדש יבשה הארץ היה במשמע

שעמד המבול שנה תמימה מיום ליום שהוא שנד יום
שהיא שנת לבנה׳ ועל כן הוסיף י״א יום ואמר בשבעה
ועשרים יום לחדש יבשה הארץ להורות ששנת חמה היתה
של ששה יום שכן שנת חמה יתרה על שנת לבנה י״א יום׳
ועל זה אמרו ר״ל משפט דור המבול י״ב חדש משפט מצרים
במצרי׳ י״ב חדש משפט איוב י״ב חדש משפט רשעים בגיהנם
י״ב חדש משפט גוג ומגוג י״ב חדש׳ יבשה הארץ ואע״פ כן
לא יצא עד שהורשה לצאת ואמר לו הקדוש ברוך הו׳ צא מן
התיבה כי מפני שבא לתוכה מפני מצות יי׳ תעלה לא רצה
לצאת משם כי אם במצותו׳ ואמרו במדרש כי מכאן למדו
חנניה מישאל ועזריה שלא רצו לצאת מתוך כבשן האש עד דניי׳ ג ג
שצוה להם המלך הוא שכתוב באדין נבוכד נצר וגומ׳ פוקו
ואתו ולמעלה אמר סקו לפי שמתחלה הידה הכבשן עמוק
והוצרך לומר סקו ועכשו גבה הכבשן בדרך הנס והשוה
לקרקע והוצרך לומר פוקו ולא רצו לצאת עד שצוה להם
המלך׳ צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך כאן
הותר להם התשמיש שנאס להם בתיב׳ שהרי כתו׳ בכניסת׳
לתיבה ובאת אתה ובניך ואשתך ונשי בניך האנשי׳
לבד והנשים לבד׳ ובמדרש שלשה שמשו בתיבה ואלו הן
עורב כלב חם ושלשתם נענשו עורב רק כלב נקשר חם לקה
בעורו׳ ויבן נח מזבח לה׳ כוון נח בקרבנותיו סדר הבנין
ממטה למעלה המזבח תחלה ומשם לרחמים זהו שאמר
לה׳ ומן הרחמים מתעלה ומתיחס הכל במעלה העליונה
שהוא עלת העלות ית׳ וזהו שאמר ויעל עולות במזבח עלת
כתי׳ וכן אמ׳ הנבי׳ ועלו לרצון על מזבחי ובית תפארתי אפאר ישעיה ס ז
וכן במנוח לא מצינו בו שעשה מזבח והזכיר תחלה מעל
המזבח ואחר כך חשמימה ומשם ב המעלה העליונ׳ שהיא
עלה ואז חוזר השפע מעלה לרחמים ומן הרחמים למזבח
הנקרא לב וממנו לעליונים ולתחתוני׳ וזהו שאמר וירח יי׳ את
ריח הניחוח כלומר המשיך המשכת השפע היורד מעלת
העלות ואז אמר אל לבו לא אוסיף כלומ׳ לא אתן תוספת
למדת הדין לקלל את האדמה בעבור האדם והבן זה׳ מנעוריו
רז״ל מנעוריו משנגנר לצאת ממעי אמו וידוע שאין האדם
מתחייב במצות שמן מצד היצר הטוב עד י״ג שנה׳ וזהו
שדרשו רז״ל יצר הרע גדול מיצר טוב י״ג שנה וכן אם שלפה קהלת ד יד
ע״ה כי מבית הסורים יצא למלוך׳ כי משעה שהוא יוצא
מבית הרחם ששם אסור ומוסג כאד המוסג בבית האסורי׳
מיד הו׳ רוצ למלוך והו מבקש פי הדד ונמשך אח התאוות׳
ומפני שהמלה חסרה אף פירשוהו מלשון תרגום כי תרגום
ויבאש וסרי׳ עוד כל ימי הארץ׳ לשון זה יורה שיש לעולם
תכלית זמן קצוב ואף על פי שהוא חסר ואו עד כתיב ויכלול
ההפך׳ הקריאה עקר׳ זרע וקציר׳ או גולדי ואו מתים ועל
ידי מה על ידי קור וחום׳ וטעם הכתוב יבאר ששה ענינים
שהם סדרי עולם שאינן שובתין ביום ובלילה׳ כירק עשב
נתתי לכם את כל׳ ממה שהזכיר נתתי לכם את כל הייתי
מתיר כל בשר כדעת האומות לכך הוצרך לומר כירק עשב
כשם שיש בעשבים חלק מותר שהם טובי׳ ומועילים וחלק
נמנע שהם מזיקי׳ וממיתי׳ כן יש בבעלי חיים חלק מותר
והוא מה שהותר בתורה׳ וחלק הנמנע והוא מה שאסרה
התורה וזהו הנכון בפשט הכתוב כי לא בא הכתוב להתיר
כל בשר ורז״ל דרשו כירק עשב שנתתי לאדם הראשון ולא
התרתי לו הבשר נתתי לכם את כל התרתי לכם כל דבר
ואפילו הבש׳ לפי שכל הבשר נתחיי׳ כלייה בטבול ובזכותך
נצל ועל כן אני מתיר לכם לשחוט ולאכול׳ והזכיר אך בשר
בנפשו דכו באר שלא התיר הנפש רק הבשר שהוא הגוף

בלבד ועל כן אמר אנכי נתן החיי והוצר להזכי ואך את דמכם
לבאר כי מה שהתיר הנוף לא התיר אלא בנפש התנועה
אבל לא בנפש האדם וזהו ואך את דמכם לנפשותיכם
אדרוש ולמדך הכתוב הזה עוד שההורג את עצמו חייב
והקבה עתיד לדרוש דמו מיד עצמו כי מלת לנפשותיכ כמו
מנפשותיכם או ל כי הלמד נוספת יאמר ואך את דמכם
נ ג שהיא נפשותיכ ולמד זו כלמד השלישי לאבשלום בן מעכ
שמשפטו והשלישי אבשלום בן מעכה מיד כל חיה
אדרשנו שימיתנה יתברך ומעשה היה בתרנגול שהרג
את הנפש והפיאוהו לבד וסקלוהו ומיד האדם אם אין עדי
בדבר אני אדרוש את דמו ואם יש עדים בדבר הרי זה מסור
לבית דין וזהו שופך דם האדם באדם פירוש באד בפני אדם
כלומר בפני עדים דמו ישפך על פי בד וזאת כותרת תרגום
אנקלוס שתרגם דישוד דמא דאינשא בסהדין על דיימ
דייניא דמיה יתשד תרגם אנקלוס באדם בסהדין כי בצלם
אלהים עשה את האדם ובמדרש ואך את דמכ לנפשותיכם
אדרוש להביא החנק את עצמו יכול אפילו כשאול תלמוד
לומר אך יכול כחנניה מישאל ועזריה תלמוד לומר אך
מיד כל חיה אלו ארבעה כלאיים שנקראו חיות מיד
ג לג ל האדם אלו ישראל שנאמ ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם
ם לד אתם מיד איש אחיו אלו בני עשו שנאמר הצילני נא מיד
אחי מיד עשו אדרש את נפש האדם לעתיד לבא ואתם
פרו ורבו סמך ענין פריה ורביה לשופך דם האדם ללמדך
שכל מי שאינו עוסק בפריה ורביה כאלו שופך דמים ודרשו
רבותינו זכרונם לברכה ביבמות כל מי שאינו עוסק בפריה
ורביה כאלו שופך דמים ומבטל את הדמות ר עקיבא אומר
כאלו ממעט את הדמות אחרים אומרים גורם לשכינה
ים ו ו שתסתלק מישראל שנ להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך
בזמן שזרעך אחריך שכינה שורה אין זרעך אחריך על כי
שורה על העגל האבני וזה להביא שהוא מבטל את
הדמות גם לשון ר עקיבא שאמר כאלו ממעט את הדמות ולא
ם יג ד אמ מבטל ואמ הכתוב קול הטון בחרי דמות עם רב יכלי
זעמו לחבל כל הארץ ודרשו רז דבות גם רב זה הקבה
ועוד במדרש דמיתיך רעיתי אין דמיתיך אלא דמות מלמד
שבדמיונם נגלה הקבה על ישראל כאדם המדמה את חברו
ואומר אין זה איש פלוני כך היו ישראל מסתכלין להקבה
ומדמין אותו ואומרי זה לי ואנחהו לפך נאם דמיתיך רעיתי
וז בניו אתו בא ויבור השכינה גם לבנים זכדי שלא תבין
כי הדבור היה לנח לפדו שיאמר זה לבניו לכך הוסיף מלת
אתו לבאר שגם הם בכלל הדבור ועל כן תמצ לשון הפרשה
שידבר עמהם בלשון רבים הכונה עליהם ויפת כי חם איננו
ראוי לכך את קשתי נתתי בענן על דרך הפשט טעם הקשת
ל כב שיהיה אות מטעם עד הגל הזה ועדה המצבה וכן כי את
י כג ל שבע כבשות תקח מידי בעבור תהיה לי לעדה כי כל הדבור
טיח יג הנראה המושם לפני שנים לחזכיר ענין הוא הנקרא אות
כשם שמצינו שהזכיר במילה שנאמ והיה לאות ברית בינ
וביניכם להזכיר ענין שיכנסו כל זרע אברה בברית האמונה
והיחוד כן הקשת אות להזכיר הדורות שאין הקבה מביא
מבול לעולם ומלת נתתי כוללת נתתי עכשו או נתתי בבר
מבראשית ואין ספק כי אות הקשת בין שהיתה כן מששת
ימי בראשית בין שתתחדש עתה לנח כי אין הנתינה החיא
אלא להזכיר הדב המיתנ שלא יביא עוד מבול לשחת הארץ
ויש לפרש מה שאמ נתתי כאו אמ נשבעתי כי מתנת השי
כאמירה בלבד הרי היא קיימת כשבועה והראי מסתנת האר
לאברה שאמ לו הקבה לזרעך נתתי את הארץ הזאת ומצינו

כמה כתובי שמזכירין בתור לשון שבועה שנ אש נשבעתי
לאברה ליצחק וליעקב וכתיב אשר נשבע יי לאבותיכם לתת
להם ואין בעקר ההבטחה שבועה כלל כי אם לשון מתנה
• וכן אנו יכולין להבין בכאן באות הקשת כשאמ את קשתי
נתתי שהוא כאו אמ נשבעתי ומזה אמ הנביא כי מי נח יסעיה נד ט
זאת לי אשר נשבעתי ואין בכאן לשון שבועה כי אם לשון
מתנה ואעפ שדרשו זל מכאן לאו אלו תרי זמני שבועה הוי
שנא לא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול
לשחת הארץ דברי תורה נמשלו לאש ומתחלקים לכמה
טעמי ומצא מחכמת אנקלוס שתרגם לזרעך נתתי יהבית
וכן בכאן את קשתי נתתי יהבית לפי שכתבתי זת הרי היא
קיימת כאו כבר עברה ובענין אברה שכתוב בו נתתי כספ
השדה קח ממני תרגבו אתן ואף על פי שהיה הכסף מצוי
בידו ולא היה רוצה להתחרט כיון שלא נתנו עדיין נגמר
עד שיתן שמא יתחרט לפי שהוא בשר ודם ואין הדבר כן
אצל השי שאין חרטה לפניו ועכ תרגם בו יהבית כי אף
העתיד יזכיר בלשון עבר כיון שהוא מבטיח עליו ודע כי
האות הזה איננו נראה בכל יום מעונן או בכל יום שיורדין
גשמים אך בזכן שהדור מחוייב כדי להדיע שהוא שומר
הבטחתו ותדע לך שכן הוא מכה שדרשו רבותינו זל שלא
נראת הקשת בדור של חזקיהו ולא בדורו של ר שמעון בן
יוחי לפי שהיו צדיקי גמורי והיה כל אחד מהם מגין על דורו
ועל זה לא נצטרכו לאות זה וכן אמרו על ר יהושע בן לוי
שלא נראתה הקשת ביכיו ומזה המצא לדורות עולם חסר
הווין לדרת כתי וסכיך לו מיד את קשתי ללמדך שאין אות
הקשת נראת אלא בזמן החייוב ודורות החסרים ועל דרך
השכל הקשת הוא כלי מלחמה ונקר קשת לפי שאינו יורה
חצי אא כשאדם מקשה היתד שנו וכשתוא נראה בשמים
אינו נראה כי עם פגליו למטה ואלו היה רגליו למעלה היה
סימן מלהמה כאו מן השמים היו מורין בו על הארץ ותתה
באשר רגליו למטה ונראה הפוך הוא הברית והוא סימן
שלום ועוד שאין המיתרים נראים בו לירות החצים וכן
מנהג האומות בזמן מלחמ לאחוז בידם הקשת כנגד פניה
וכאש יקראו לשלו מהפכין את הקשת ואוחזי אותו אחורי
הקשת כנגד פניה וחכמי המחקר כתבו בספריה כי ענין
הקשת ענין טבעי הוא וכן אמרו הקשת יש לו ג מראות
הענולה הראשונה אדומה השניה ירוקה שלישית אדמימות
נוטה לשחרות והמראה השלישית הזאת יקראנה ן רשד
אדום מסוקי כי הוא כמראה המוסקו שהוא אדום נוטה
לשחרות ואומרו כי חזמר הקשת הוא עב וסבת הוית
הקשת הוא ניצוץ השמש המכ בעב הלח שהיה ממין הרביב
הדק אחרי הכטר צרוב הפעמי ולכך יקבל העב שהו שחור
מראה אדום כי כן כל מראה לבן בעוברו בשחרורת יתילד
ממנו בטבע מראה אדום והמופת על זה העצי הלחים
כשיבערו באש תהיה הלהב אדומד מפני שהאש נוטה
למראה לובן ואדמימות והוא עובר בשחרורת שהוא העשן
שהוא שחור ועל כן תמצא להבה אדומה ומה שחרשו
רזל את קשתי דמות המוקש לי אפש שיכלול בו רמז לנפש
שהיא הנמשלת להקבה ומזה אמ והיה בענני ענן על הארץ
כלו בעשותי הרפבת הדומ ונראתה הקשת בענן יצטרך
שיתראו ויתגלו כחות הנפ בגוף זהו ונראת הקש בענן כי
הוא המלך המבדיל בינו לבין השכל ועל דרך הקבלה את
קשתי מלשו קושי וה מדת הדין אמ שתהי לאות ברית
וזאו הזה הוא המיל לא אמ הבטו את הקש נתתי בענן לא
את קשתי כדי שתהיה הקשת נחתכת באו עד בסוף יזהו

שאמר

שאמ׳ בענן כלו׳ הידוע כי אין הענן הזה מן העננים המריקי׳
נשמים שהרי הקשת נראה הרבה פעמים ושמים בשהרה׳
אבל הוא ענן הכבוד אשר עליו אמר הכתוב והנה כבוד ה׳ שמות יט ט
נרא בענן וזהו שאמר ונראתה הקשת בענן כלומר ונראתה
מדת הדין בענן׳ ולפי שאמר הכתוב במראה הקשת אשר חזקל ו כח
יהיה בענן ביום הגשם כן מראה הנוגה סביב הוא מראה
דמות כבוד ה׳ ׳ דרשו ז״ל כל המסתכל בקשת עיניו כהות׳
ותעיר מחשבותי׳ ע״ כ המאמ הנמרץ הנמצא במדרש רבותינו
ז״ל בכתוב הזה את קשתי נתתי בענן וזה מאמר קשתי דבר
שהוא מוקש לי אפשר כן הוא קשין דפיריא׳ ותן לבך להבין
זה והסתכל בחתימת הפרש׳ שהזכיר פעם שנית זאת אות
הברית ונתייחד לנח מאמר בזה כי למעלה הודיע אותו ואת
בניו ענין הקשת על פשוטו וכאן גלה לו לבדו הענין על דרך
הסוד וזהו ויאמר אלהים אל נח זאת אות הברית ׳ ויחל נח
איש האדמה ויטע כרם ׳ מה שמסך ענין היין לאות הקשת
יתכן לום לפי שהיין רמז למדת הדין כמו שידעת ׳ ועל זה תלים כט ו
אמרו רז״ל אין מברכי על היין עד שיתן לתוכו מים׳ ודע שלא
היה אדם שהסתכל בענין זה עד שבא נח כי הראשוני נטעד
גפן כל אחד ואחד לעצמו אבל נח התחיל עתה לנטוע גפני׳
שורות הנקראים כרם וזהו שאמר ויחל ׳ או אפשר לפרש
לפי שהי׳ נח עשירי והעשירי קדש כאש׳ נתעסק עתה בדבר
היין נעשה חולין וזה לשון ויחל ׳ והגיד לנו הכתוב צרות
רבות ורעות שהיין סבה להם כי החטיא את הצדיק התמים
אשר הציל כל העולם׳ וגרם לו שיהיה זרעו מקולל ׳ והנה
הפרשה הזאת אזהר׳ על היין בפרש׳ נזיר אזהרת וכן דרשו
ז״ל בסנהדרין ג״ז ויין נאמרו כאן ויחל ישראל לישבר ויתגל
וירא חם ויגד ויקח שם ויפת וישימו ויולכו אחוריות ויכסו
ויקץ וידע ׳ וכן אמר שלמה למ׳ אוי לי אבוי לי מי מדינים משלי כג כט
למי שיח וגומר ׳ ואין הכונה כאן בלבד כי הוא הדין לכל
שאר תאוו׳ העולם שהנמשך אחריהן הוא נטרד מן העולם
הזה ומן העולם הבא ׳ והיין אב לכל שהוא הגורם אבדון
הגוף והנפש ׳ ואמר שלמה ע״ה כי מי יאבל ומי יחוש חוץ משלי כג כט
ממני כלומר מי עמד על תענוגי העולם ומי התענג בחושי
הגוף יותר ממני ׳ ואמר אחריו גם זה הבל ורעות רוח ויתגל בתוך
אהלו ׳ אהלה כתיב בתוך אהלה של אשתו מלמד שתענוג
תב היין מבא לידי רבוי תשמיש ׳ ובמדר׳ בתוך אהלה דמה
לשמרון שנקרא אהלה שלא גלו אלא על עסקי יין שנא׳ וגם הושע ד יא
אלה ביין שגו ובשכר תעו ועל זה הזכיר לשון ויתגל ׳
וידע את אשר עשה לו בנו הקטן ׳ חם היה הקטן שבבניו
והיאך הוא אומ׳ ארור כנען היה לו לקלל את חם שהיה
בעל המעשה ׳ ומה שלא קללו מפני שני טעמים האחד
שלא היה אפשר לקלל את חם לפי שהקדוש ברוך הוא
ברכו כבר שנאמר ויברך אלהים את נח ואת בניו ׳ והשני
שאלו קלל את חם לא היה מזיק כי אם לגופו אבל לא היה
מזיק לזרעו ועל כן רצה לקלל כנען שהיה בנו בכורו של חם
שאם יוליד אחרי כן אף בנים כל זרעו יהיה בכלל הקללה ׳
ומה שאמר הכתוב ובני חם כוש ומצרי׳ ופוט וכנען שנראה
כי כנען היה הקטן שבכלן זה היה אחר הקללה שנתן לכל
אחיו מעלה עליו לפיכך חזכיר׳ באחרונה ׳ והראיה שהיה
כנען בכורו של חם הוא אמרו וירא חם אבי כנען ׳ וכבר אמ׳
למעלה וחם הוא אבי כנען ׳ אבל ודאי בעת המעשה הזה
לא היה לו לחם זרע אחר כי אם כנען לבדו והנה הוא בכורו׳
עבד עבדים יהיה לאחיו על דרך הפשט קללו במדה כנגד
מדה כי הוא בזה את אביו כאשר הסתכל בערוותו ולא די
שלא כסה אותו אלא שהגיד בחוץ כלומר שלעג ׳ ודבר ידוע
כי העבד נבזה ׳ ועל כן קללו בעבדות שהיה כל ימיו נבזה
תחת שבזה את אביו ׳ ושם ויפת אשר כסו ערות אביהם
וישימו השמלה על שכם שניהם דרך כבוד קבע להם הקבה
שכרם מדה כנגד מדה ישרא״ל שקבלו את התורה שהם מבני
שם זכו למצות ציצית ׳ גוג ומגוג שהם מבני יפת עתידים
לימות המשיח שיזכו לקבורה שיהיו מבוסין ונקברים גוג
ומגוג מבני יפת שנ׳ בני יפת גומ׳ ומגוג ׳ שיזכו לקבור׳ שנ׳
אתן לגוג מקו׳ שם קבר ׳ ומכאן אפשר להוכיח בשנים
העושי׳ מצוה אחת ביחד אף על פי שהמצוה אחת זה נוטל
שכר יותר מזה כשהוא מקדים ומתאמץ בעשי׳תה יותר
מחברו ׳ וזהו שאמר ויקח שם ויפת ולא אמר ויקחו רמז לך
כי שם נתאמץ לעשות המצוה יותר ולפיכך הוקבע לו שכר
מצות ציצית שהוא גדול יותר משכר הקבורה ׳ ודומה לזה
אמרו במסכת סוטה פרק ואלו נאמרין יוסף שקדש השם
בצנע הוסיף לו אות משמו של הקב״ה שנ׳ עד׳ ביהוסף שמו ׳ תלים פא ו
יהוד שקדש השם בפרהסי׳ נקר׳ כלו על שמו של הב״ה ועל
דרך המדרש יהיה לאחיו שלשי׳ משפחות כמנין יה״ה יצאו
מכנען והם הנזכרים בפרשה ׳ ודין תורה בעבד כנעני
כסף שלשים שקלים יתן לאדניו ׳ יפת אלהים ׳ ברך ליפת שמות כא לב
בהרחבת הגבול ותרגום כי׳ ירחיב ׳ ארי יפתי׳ כי עוד היום בראשית ט כז
בני יפת עמים רבים אין מספר וארצות רבות ורחבות ׳ וברך
את שם בהשרא׳ שכינה באהליו זהו שאמר וישכון באהלי
שם לשון שכינה שאין לך אומה בעולם ששרתה שכינה
ביניהם כי אם ישראל שהם בני שם ׳ ובאמרו באהלי שם
רמז לתורה כענין שכתוב יושב אוהלים ׳ וזהו שאמר וישכון בראשית ט כז
באהלי שם רמז לך שהשכינה נמשכת אחרי התורה׳ והנה כה כג
שם נתברך בשתי ברכות לו ברכת השראת שכינה ביניהם
וברכת התור׳ שתנתן להם מה שלא זכת שום אומה לאחת
משתיהן ׳ ובמדרש יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם ׳
אעפ״ שיפת אלהים ליפת שבנה כורש שהיה מבני יפת בית
שני וישכן באהלי שם לא שרתה שכינ׳ בבית שני לא בבית
ראשון שבנה שלמה שהיה מבני שם ׳ וכן אמרו במסכת
יומא פרק קמא אי סליקו כולהו ביבי עזרא לא שריא שכינ׳
במקדש שנאמר יפת אלהים ליפת אף על פי שיפת אלהים
ליפת דהיינו פרסאי דאתו מיפת אין השכינה שורה אלא
באהלי שם ׳ ומנא לן דפרסאי מיפת קא אתו דכתי׳ בני יפת
גומ׳ ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך ותירס ותני רב יוסף תירס
זו פרס ׳ ויהי כנען עבד למו׳ מלת למו׳ מלמד שהזהי׳ כלו׳ לבני שם ולבני יפת ׳ ומה שחזר וה שני פעמים לחזק
הענין ולקיי׳ עבודתו של כנען ולרמוז כי שם ינחל את ארצו
וכל אשר לו ומה שקנה עבד קנה רבו ואלה תולדות בני נח
שם וחם ויפת מן הכתוב הזה עד פרש׳ ויהי כל הארץ שפת
אחת ודברי אחדים תמצא שבעים איש בכוון כלן תולדות
של נח ופתיב בסוף הפרש׳ אלה משפחות בני נח לתולדותם
בגויהם ומאלה נפרדו הגויים בארץ אחר המבול ומכאן
יש ללמוד כי שבעים אומות יש בעולם וכל אומה ואומה
יש לה לשון בפני עצמו שהרי הכתוב הזה בא ולמד
שנתפרד אחד אחד איש ללשונו כלומר שקבעו להם
כל אחד לשון לעצמו ולפיכך תמצא תולדות הפרשה
הזאת שבעים כנגד שבעים נפש שירדו אבותינו למצרים דכריס לג כז
ומזה אמר הכתוב בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם
באורו מעת שנפרדו בני אדם בעולם הוא שכתוב בכאן
ומאלה נפרדו מאותו העת יצב גבולות עמי׳ הציב השם
יתברך בעולם שבעי׳ אומו׳ למספר בני ישרא״ל הם יורדי מצרי׳
שהיו שבעי׳ נפש ועל כן לא אמר למספר בני יעקב כי הוא

במשמע

בפשמע"ב שנטי' ודע כי כל האריכות הזה שהאריכ' הכתוב
בתול' חם הכוונה להודיענו כל האומו' שיצאו ממנו שזכה
בהן אברה' היוצ' מבני שם ומזה האריך הכתו' בתולדות חם
ובתולדת שם להודיע שאין הכונה והבחירה בשבעי'
אומות ובשאר התולד' כי אם להוציא מהם הסגלה הנבחרת
אברהם וזרעו וכבר הביאו רבותינו זל משל על הענין
הזה אמרו בשל למה הדבר דומה לאד' שאבדה לו מרגלית
בין החול ומביא כבר וכובר כל החול עד שמצא המרגלית
כיון שמצ' המרגלית משליך את החול ובא המשל לומ' כי
כשם שאין הכונה בו בחול שהוא המחובה כי אם במרגלית
היחיד כך א' תכלי' הכוונ' ברבוי העמי' הלא כי אם בעם הקד'
היוצא מהם הוא זרע אברה' וזהו שאמרו רזל מחשבתן של
ישראל קדמה וכבר ידעת כי תחלת המחשב' סוף המעש'
ואף על פי שהשכל מעיד על זה שכל מה שהוא אחרון
במעשה ראשון היה במחשבה אפשר להוכיח זה מן הכתוב
ג נג הוא שמצינו בכלאב' המשכן לעשות בכל מלאכ' הקד' חרש
ד ו וחושבי וכתי' ולחשוב מחשבו' לעשו' בזהב ובכסף ובנחש'
וכתב הרמ"בן כי מכל הספורי' של תולדו' הללו יתאמת
לשומעים חדוש העולם כי אברהם אבינו ע"ה יצוד את בניו
ואת ביתו אחריו ויעיד להם על נח ובניו שהיו בתיבה והנה
אברה' ע"ה שראה לנח הו' ער מפי עד בכל ענין המבול והו'
עד שלישי על היציר' כי למך אביו של נח ראה את הראשון
ויצחק ויעק' ראו לשם העד במבול ויעקב הגיד כל זה ליורדי
מצרי' גם לפרע' ואנשי דורו והאנשי' בכל דור ודע' מאבותם
ארבעה וחמשה דורות מגידים מעשיהם ותולדותם עד כאן
וכתב החכם רבי אברהם בן עזרא זל כי נח חיה עד שהיה
אברהם בן נח שנה ועשה בזה סימן היה אברהם אבינו
בן נח כשמת נח מן הארץ ההיא יצא אשור מבני
שם היה שנאמר בני שם עילם ואשור ולפי שדור הפלגה
היה רובן מבני שם לכך הזכיר באשור שיצא מן הארץ ולא
היה בעצ' דור הפלגה וכמו שדרשו רבותינו זל ומה שכתוב
פנ ס גם אשור נלוה עמם יורה שלא הרע אשור לישראל כשאר
האומות ואת פתרוסים ואת כסלוחים אשר יצאו משם
פלשתים יגיד לך הכתוב כי אומה זו של פלשתים היו
ממזרי' לפי שפתרוסי וכסלוחים היו מחליפי נשותיהן או
לאלו ויצאו מהם פלשתים ותמצא כל התולדות הללו של
מצרים ששמותם על שם סופם שנאבדו בים ונקר' הראשון
לודים על שם שנולדו והוטבעו בים וכנען ילד את צידון
בכורו בכאן יפגד הכתוב עשרה שיצאו מזרע כנען וכלן
נתנו לאברהם אבינו במתנת הארץ הוא שאמר לו בברית
בין הבתרים לזרעך נתתי את הארץ הזאת מנהר מצרי' עד
טו יח הנהר הגדול נהר פרת את הקני ואת הקניזי ואת הקדמוני
ומונה והולך עשרה עכפי' ומה שנשתנו בשמות לפי
שהפרשה הזאת הן השמות שקראו להם אביהם בהולדם
ובמתנת הארץ נשתנו שמותם לפי השתנות הלשונות
והארצות כי כשנפרדו בארצות לגוייהם נקראו בשמות
אחרים ואם תחשוב אותם תמצאם אבל צידון בכורו
הוא הנקרא כנעני נצטרף עם אחד מאחיו שלא היה לגוי
ודע כי עשרה עממים אלה שבעה עממים מהם כבשום ישרא
בימי יהוש' אבל הג' הם הקיני והקניזי והקדמוני לא כבשו
מעולם ואם כן הפרשה הנאמרת לאברהם במתנת הארץ
שבה הזכיר עממים אלה היא רומזת לעתיד לבא שיהיו
הכל משועבדין לנו והנה מחשבות השם יתברך עמוקות
כי רצה שתהיה הארץ הקדוש לכנען הוא העב' שנשתעבד
לבני שם ע"פ אביו ונמסרה בידו מזמן הפלג' כדי שלא יוכל
להחזיק כי אין העבד העב' יכול להחזיק בנכסי האדון שאלו
נמסרה ביד אומה אחרת אולי היו מחזיקין בה פה שאין כן
בעבד ונעשה לנו שם על דרך הפשט היו מבקשים
להתישב במקום אחד ולהיותם מחוברים יחד ולא מצאו
מקום אלא שנער ועל כן רצו לבנות להם עיר ומגדל
שיהיה מחזיק את כלם העיר לישובם והמגדל לאות
ולשם שיראוהו כל בני העולם וישירו נגדו ויתישבו
באותה העיר ולא במקום אחר וזה טעם פן
נפוץ ועל כן הפיצם לפי שבאו בנגד כוונתו שהיא
שיתפשטו האומות בכל העולם ויתישבו בכל המקומות
שבארץ לפי שלכך בראה ולשבת יצרה ועל דרך המדרש
ונעשה לנו שם זה עבודה זרה כתיב הכא ונעשה לנו שם מעות כב יא
וכתיב התם ושם אלהים אחרים לא תזכירו פה להלן
עז אף כאן עבודה זרה ועוד דרשו במדרש תלי' הבה
נבנה לנו עיר אין הבה אלא עצה שנ' הבו לכם עצה ודבר פסוקים כב ג
הלום ואין עיר אלא אלוה שנאמר ואלו עיר וקדיש ובמדרש דכיוצא בזה
של עשר הדברו' ראיתי שאמרו נקח קרדומו ונבקיע השמי'
ויזובו כדי שלא יעשה לנו כמו שעשה לחר המבול ונעשה
חתיכות מן השמי' ונעשה מלחמה עם מלך שבשמים והיה
באותו מגדל ע' מעלות למזרח וכנגדם שבעי' מעלו' למערב
והקבה ירד שם עם שבעים מלאכים ובלבל לשונם ודברית
עכ ועוד בבראשית רבה אמרו לא כל הימנו שיבור לו
העליונים בואו ונעשה ערו מלחמה עכ ועל דרך השכל
ונעשה לנו שם היו אנשי הפלגה רשעים משכילים בכל
חכמה ועשו העיר והמגדל בדי להנצל מהמבול של אש
מפני שכבר ראו אבדן העולם במבול של מים פחדו לנפש'
והוצרכו לעשות בנין מקום שאם יצדה להביא מבול של
אש ולשרוף את העולם שינצלו מהם ולא תקרב האש
בגבולם וזהו ענין המלחמה המזכר במדרש כלומר להעזר
עם הכחו העליוני בהפך רצונו ית' ולקשור חלק מיסוד האש
שלא יוכל להתקרב אל העיר כשם שמצינו אף בזמנינו זה
קצת החכמים שיודעים כח לקשור חלק אחר מן הברד
שלא יבא אלא בגבול ידוע ועוד לטע' אחר כי מפני שראו
שגזר חקנה מיתה על אדם הראשון והיו רואים עצמם בעלי
כח וגבורה עצומה וגדולים בחכמה ובקומה והיו חייהם
ארוכי' ולא יבצר מהם לעשות כל דבר והנה הם בני תמותה
ענפים מקולקלים בקלקול השרש לכך חשבו תחבולה
שיעשו בנין ולהגביה למעלה עד שיעור ידוע כדי להנצל
מן המיתה ומטעם הזה הפיצם יי' שחשבו כנגד גזרתו
ית' והנה הפסוקים סוגרים הדלת בעד המחשבות הרעות
שהיו חושבים בלבם ולא רצו לפרסמם ואל הענין הזה
רמזו במדרש שאמר ודברי' אחדים אחודים כלומר סגורים
מעשה דור הפלגה נתפרש מעשה דור המבול לא נתפרש
עכ ושמעתי כי בוני המגדל היו שבעי' ואין ספק כי היה
להם בזה כונה ידועה ועל דרך חקבלה ונעשה לנו שם
היה חטאם חטא אביה' הראשון שקצץ בנטיעות
כן האנשים האלה קצצו בנטיעות והפרידו הפרי מן האילן
זהו שאמר ונעשה לנו שם כלשון הכתוב בחר אנוש
שהיו עובדי עז שהזכיר בו שם שנאמר אז הוחל לקרא נרשים ד
בשם יי והוחל מלשון חלול יי וכן הזכיר בכאן וזה החלם
לעשות כי המעשה ההוא היה חלול השם או נאמר כי
אז הוחל והחלם מלשון התחלה ואין להוציאה מפשוטן
והענין בשניהם כי היו עושים התחלה מן הסוף וזהו הקצץ
על כן הזכיר לשון וזה החלם לעשו' כלומ' עושי' התחלה
מן הסוף הנקרא זה ונקרא שם כי כן אבותו ונעשה לנו שם

היא המדה האחרונה ולא היו מאמינים למעלה ממנה והיו בזה מקנאים בנטיעתה ' ופעמי זה נאמר עליה ' ויהי בנסעם מקדם ודרשו רז"ל הסיעו עצם מקדמונו של עולם וכדי לבא כי החטא הזה שלה הוא חשאו של אדם הראשון על כן אמר אשר בנו בני האדם ' ואמרו במדרש בני האדם כה בני חמריא בני גמליא ' לא בנוי דאדם קדמאה רמזו לנו כי הם בני חמים לאביה הראשון בחטא הזה ' ומזה לא תמצא בפרשה זו שיזכיר שם אלהים כשם שהזכיר בפרשת המבול כי דור המבול כפרו במדה אחרונה ולכן נשחתו מן הארץ התחתונה וכן מן העליונה בהרחקתה ועם זה היו נמחים מן העולם הזה והבא והנה זה מדה כנגד מדה חטאו באלהים נשחתה להם הארץ שהיא מאלהים ' אבל דור הפלגה כפרו בשם המיוחד ולכך הזכירו שם בשמו הגדול והראה להם כחו וזהו לשון וירד ' הרי שכל אחד נענש במה שחטא בו ' והיה ענשם מדה כנגד מדה כשם שהפרידו הם מה שהי' מחובר ומיוחד כן השית הפריד חבורם והפיץ אותם על פני כל הארץ ' ועוד כי חשבו מחשב רעה מתוך חכם שנהם בשיעור קומת הסגדל ידוע אצלם בהיותם מחזיקי בכבוד האיקוני וכופרי בשלטון וכל זה היה בבבל ' וכבר ידעת כי כשחרב בית קדשנו ותפארתנו וכלי הקדש גלו שם גם שם עשה נבוכד נצר צלם הזהב הנקרא בל '

ישעיה מח ב — וזה שכתוב ופקדתי על בל בבבל וזהו שכתוב אקים על בבלי ד ס — בבקעת דורא במדינת בבל היא הבקעה שנבכאן שהזכיר וימצאו בקעה וכל זה בקוע ביחוד וקצוץ בנטיעות והקבה ישמרנו משגיאות למדנו וידריכנו באמתו ' כי שם בלל ה' שפת כל הארץ ומשם הפיצם ה' '

דע כי כל מקום שתמצא זכרון השם המיוחד רשום בתיבות למפרע הוא מורה על מדת הדין וזה אחד מן המקומות ובמקומות רבים בתורה באו כזה ' ויש בכל אחד טעם גדול נאמר לענין מוכרח ומוצרך כי אינו מקרה אבל נעשה בכונה ובהשגחה גמור בהגיעי אל כל אחד ואחד אעוררך עליו ואשכילך ענינו ונתיבו ' ומפני שהזכיר בפרשת וירא ה' ויאמר ה' שהוא מדת רחמים נרמז לנו בכאן כי מדת הדין היתה מתוחה כנגדם להפיצם על פני כל הארץ אבל היא כלולה ברחמים מפני שהיו אגודה אחת אוהבי זה לזה הוא שכתוב שפה אחת ודברים אחדים ועל כן הפיצם ולא אבדם לגמרי כדור המבול ' ומה שנענשו בבלבול שפה זה היה מדה כנגד מדה כי הם חטאו בדבור שאמרו הבה לנו עיר ועל כן לקו בכח המדבר שלה בבלבול הלשון ועד עכשו היתה כל הארץ שפה אחת וכל העולם היו מדברים בלשון הקדש שהוא הלשון שנברא בו העולם ועכשו שחטאו בלשונם בלבל הלשונות ' ומתולדות בני נח שהיו ע' איש נפרדו הגוים ויצאו מהם ע' אומות איש ללשונו ' כבר ידעת כי ע' שרי למעלה מנהיגי ע' אומות למטה וכל אחד ואחד מן השרים יסוד לאומתו וללשונו ' והנה השרים האלה חלק האומות לא כאלה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא וכשם שהוא אלהי השמים ואלהי האלהים עליון על כולם כן לשוננו עליון על כל הלשונות ועל כן חלקנו צורינו ויסודנו שהוא יסוד לשון הקדש הוא אלהי ישראל ' ואל הכונה הזאת בארו לנו רבותינו ז"ל כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקים לו לפי שאין מלאכי השרת מכירים בלשון ארמי ' ומכאן יש לתמוה שכבר נתבאר כי דעת הגלגל גדולה מדעת האדם ודעת המלאך גדולה מדעת הגלגל ואם כן איך אפש שלא יכירו מלאכי השרת הלשונות והלא מרכבי היה יודע שבעים לשון וכן מצינו ביוסף הצדי כמו שדרשו רבותינו ז"ל בפסוק עדות ביהוסף שמו ' הוסיף לו אות אחת משמו ובה ידע שבעים לשון ' אבל באור המאמר הזה לרז"ל שאינם מכירי בלשון ארמי לענין שיהיו נזקקין לו אבל בודאי מכירי הם אלא שאין נזקקין לו בלשו אחר עד שישלט בלשון הקד' מפני שיש להם להמשיך כח ממנים מלשון הקדש שהוא אלהי ישראל ואין להם פעולה וכח זולתו ' לה תולדות שם לא תמצא זכרון מיתה בתולדות שם כמו שתמצא בדורות הראשונים מאדם ועד נח ' ויתכן להיות בזה טעם בעבור שמלכות בית דוד בא משם ומשיח בן דוד לא יהיה בן מיתה אבל הוא עתיד שיחיה לעולם כי מערת בואו יהיה תתלן שנים לתשלום האלף הששי והוא כמנין למ"ד בבא המשרה שחשבו מ' סתומה תר ואחר תתלן יכנס מיד באלף השביעי שכלו שבת וחיים נצחיים ועליו אמר דוד עליו השלום חיים שאל ממך נתת לו ארך ימים עולם ועד ' ועוד שאין שום אומה זוכה לתחיית המתים כי אם אנחנו בני שם והכתוב אמר על כל שאר האומות שילכו כל אחד בשם אלהיהם הוא שכתוב כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד ' וכתיב בישראל ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום ' וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו באור כשדים הכתוב הזה יודיע אותנו מעלתו של אברהם שמכר עצמו למיתה על אמונת ה"ת ושלמא רמז הכתוב הזה היה ראוי להודיענו תחלה מעלתו של אברהם והנהגתו ומדותיו ואז ויאמר ה' אל אברם ' כי איך יתכן להיות דבור השם יתברך לאדם ולא הודיענו תחילה מי הוא ' שהרי בנח לא בא אליו הדבור ויאמר אלהים לנח עד שהודיענו תחילה מדותיו שהיה איש צדיק תמים ' ועל כן בא הרמז בכתוב הזה והעדות על מעלת אברהם בענין אור כשדים שעליו היה ראוי שיהיה דבור השכינ' נדבר עמו ' והוא שאברה לא היה ארץ מולדתו אור כשדי כי אם עבר הנה כאמרו בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם ' ומלת מעולם תורה על זה ומזה אמר הכתוב ויגד לאברם העברי לא אם' לאברם הכשדי ' וראיה לדבר כי נחור בחרן היה ואם היה מקום תרח אור כשדים בארץ שנער והכתוב ספר כי בצאתו מאור כשדים לא לקח אתו רק אברם בנו ואת לוט בן הרן בנו ושרי כלתו אם כן היה נחור נשאר בארץ כשדים ' אבל באמת ארץ מולדתו ארם היא פעב הנהר ' וכן מצינו לרז"ל בתלמוד כי אברה נחבש בכותא וכותא אינה בארץ כשדי אבל הוא בעבר הנהר ' ודע כי תרח הוליד בניו הגדולים אברם ונחור בעבר הנהר ארץ אבותיו והלך לו אל אברם בנו אל ארץ כשדים ושם נולד בנו הקטן הרן ונשאר נחור בנו בעבר הנהר בעיר חהיא ' וזה טעם בארץ מולדתו באור כשדי כי מלת כולדתו חוזרת לחרן כי הוא ארץ מולדתו של הרן לבדו ' והרמב"ם ז"ל כתב בסורה הנבוכים כי הזכירו בספר עבודת האברים המצרים כי אברם נולד בכותא וחלק על דעת ההמון שהיו עובדי הששם ונתנו המלך בבית הסוהר והיה עמהם שם בתוכחות ימים רבים אחרי כן פחד המלך פן ישחית עליו ארצו ופן יסיר הבריות מאמונתו גרש אותו אל קצה ארץ כנען אחר שלקח כל הונו עד כאן ' ומה שהזכיר לשון אור כשדים דע כי לשון אור בולל שלשה עניינים בקעה וחרי אש ' בקעה מלשון מאורת צפעני כי הכתוב יקרא חורו של צפעוני והבקעה הוא העמוק מאורה והוא כאלו אמר בבקעת כשדים ' הר מלשון באורים בבדו ה' וקראה ההרים הגבוהים אורים על שם שמדליקין

שם

תנ"ך ס"א ס

ישעיה מט ז

תנ"ך כפ ס

תיכה ד ס

דברים ד ב

ישעיה יט ח

בראשית יב יג

שם ומשיאין שם משואת מהר סיני כדי להודיע החדושים
בברחק ביום אחד וזהו שאמר באזני הים שם הא־להי ישרא־ל
שיודיעו בכל העולם הנס והפלא הנעשה להם לכבוד השם
יתברך והוא כאלו אמר הר כשדים׳ אש מלשון חמותי
ראיתי אור׳ והוא דעת רבותינו ז״ל והקבלה האמתית
שהשליכוהו לכבשן האש׳ והנה על כל פנים בארץ כשדים
נעשה הנס לאברהם אבינו׳ או נס נסתר שנתן בלב המלך
שלא יכיתנו והוציאו מבי׳ הסוהר כאותה בקעה או מאותו
הר׳ או נס מסורס שהשליכו לתוך כבשן האש ונצל׳ ותחי
שרי עקרה אין לה ולד׳ יש נשים שהות זמן מרובה שוהן
עקרות ואחר כן יש להם בנים והגיד הכתוב שהיתה עקרת
והוסיף ואמ׳ אין לה ולד כלו׳ שאי בטבע להיו׳ לה ולד לעול׳
ועל כן הכניסו שניהם אברהם ושרי לצאת משם וללכת
ארצה כנען אולי בזכות הארץ הקדושה יבנו שם׳ ואף על פי
שאמר הכתוב ויקח תרח דוע כי אברם הי׳ה העקר אבל
לפי שהיה אברם מכבד את אביו והלך אחריו וכשים אותו
אחזן לכל ביתו אמר ויקח תרח כאלו תרח היה העקר כי
הולכים עמהם שרי ולוט היו׳ ויחץ כי בעבור אברם
היו הולכים לא בעבור תרח וכן מצינו בלוט שאף אחרי
מות תרח היה הולך את אברם׳ ומת תרח בחרן הזכיר
הכתוב עד עתה תולדותיו של שם ולא הזכיר בהם מיתה
כלל ולמה שנה הסדר בכאן והזכיר מיתה בתרח׳ ורבותינו
ז״ל נתעוררו בזה כי היה הענין כבוד אברם שאלו לא הזכיר
מיתה בתרח והיה אברם יוצא מארצו כמו שנאמר לו לך לך
מארצך וממולדתך יהיו הבריות מרננין עליו שהוא מניח
אביו ויוצא׳ וזהו שאמרו הקדים הכתוב מיתתו של תרח
קדים יציאת אברם כדי שלא יאמרו העולם לא קיים אברהם
כיבוד אב ואם שהניחו זקן והלך לו׳ ועל כן הוצרך הכתו׳
להזכיר ימות תרח מה שאין כן בשאר תולדותיו של שם
וקראו הכתו׳ מת לפי שהי׳ תרח רשע עובד הצלמי׳ והרשעי׳
בחייהם קרואים כתים׳ ומה שדרשו ז״ל ואתה תבא אל
אבותיך בשלום בשרו שיש לו לאביו חלק לעולם הבא זה
היה בזכות אברהם אבל הוא כל ימי חייו היה רשע
ומת ברשעו׳ ואולי מפני זה באה נו״ן של חרן הפוכ׳
לרמוז כי מת ברשעו בחרון אף של מקום אלא שיש לו
חלק לעולם הבא בזכות בנו והציל הפרי את האילן׳ ומזה
אכרו במדרש כל העצים כשרים למזבח חוץ משל זית ושל
גפן שהשמן והיין קרובים לנבי מזבח הצילו הפירות את
חאילנות׳ וכן באברהם הציל את תרח אביו שנאמר ואתה
תבא אל אבותיך בשלום׳ ואפשׁ עוד לתת טעם בנו״ן
הפוכה של חרן כי ההפוך יורה על התהום ועד כאן נכנים
שני אלפים תהו ומאברהם ואילך נמנים שני אלפים תורה
כי הוא התחיל להזהיר העולם באור התור׳ ובפרסו האמונה
והיחוד׳ והנה זה משלמות התורה ומן הרמזים הצפונים
באותיותיה כי על כן באו בתורה אותיות הפוכות ותלויות
וכן עמוקות ולפופות וכן גדולות וקטנות וכן מנומרות
ומנוקדות יתגלו מתוכם חמשים שערי בינה שנגלו למשה׳
ועוד שדרשו ז״ל ברא מזכי אבא אבא לא מזכי ברא דכתי׳
ואין מידי מציל׳ אין אברהם מציל את ישמעא ולא יצחק
מציל את עשו׳ ועל זה אמר שלמה עליו השלום עטרת
זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם׳ לפי שהבן מזכה
את האב הזכיר בבנים לשון עטרה שהוא שבח גדול יותר
מן התפארת כי הם עטרת בראש הזקנים כשיוצאי ירכים
צדיקים עובדי השם יתברך׳ ולפי שהאב אינו מזכה את
הבן הזכיר בו לשון תפארת כי האבות הצדיקים הם
תפארת הבנים כאשר הבנים אוהבין מעשה אבותיהם
והבנים השומרים את דרכם מכשרין מעלתם זכר
מעלת אבותם לא יוסיף מזרעם׳ יתלכדו במעלות
יחד ולא יתפרדו ולא יטות בעפר גזעם בהיותם כמעט
השם נטעים דומים לנפלא בענין שכתוב וקורא להם
אילן הצדק מטעה להתפאר׳

הולך את החכמים יחכם ורועה כסילים ירוע׳

שלמה המלך עה״ה יחזיר בפסוק הזה על אדם מפני מה
לחשתדל בחברת החכמים ולהתרחק
מחברת הכסילי׳ אומ׳ הולך שהולך אחריהם תמיד ובתחבר
אליהם ועושה עצמו טפל להם ונותן אותם עליו אלופים
לראש מי שיש לו מדה זאת אין ספק שיחכם׳ והמתחבר
עם הכסילים שיהיה הוא להם לראש ירוע כלומר ישבר׳
והנה הפסוק כבאר הגזק המגיע מחברת הכסילי והתועלת
המגיע לאדם מחברת החכמי׳ כי זה ישבר וזה יחכם׳
וידוע כי המתחבר אל החכם יחנה והחכ׳ אינו חסר כלום
ועל כן נמשלה התורה לנר כענין שאמר דוד עה״ה נר לרגלי מפני מה
דרך ואור לנתיבתי׳ לפי שהנר הכל מדליקין ממנו ואין
אורו חסר כלום׳ ומזה אמר בסדרש חולך את חכמי יחכם׳
משלו בזה הדבר חסה לאדם שנכנם לחנותו של בשם
וקנה ריח הבשמי׳ כשיצא כל בגדיו מסושמים והוא לא
קנה מן הבשם כלו׳ והבשם לא מכר לו כלום וזהו שאמר
חולך את חכמים יחכם וחעדה כסילים ירוע׳ אמר כי
המתחבר עם כסילים ישבר כלומר יגיע הענין לנזק גדול כי
המתחבר אליהם מזיק לעצמו גם להם יגיע נזק וחסרון׳
יהנה הוא בהפך מן המתחבר אל החכמים׳ והעולה לנ
מזה כי יש בחברת הכסילים נזק מבלי תועלת ויש בחברת
החכמים תועלת מבלי נזק׳ ולשון כסילי׳ חם בוחרי המדות
המגונות והתאוות הגופניות ומבזים ענייני השכל והם
שאין ראוי להוכיחם מפני שהכרת חיא מן השלש כתורת
שצוה שלמה עה״ה שלא להוכיחם׳ ואלו הם כסילים לצים מפני מה
רשעים כסילים הוא שאמר באזני כסיל אל תדבר כי יבוז מפני מה
לשכל מליך׳ לצים הוא שנאמר אל תוכח לץ פן ישנאך׳ מפני מה
רשעים הוא שנאמר יוסר לץ לוקח לו קלון וכוכיח להשע מפני מה
מומו׳ וכשם שחברת החכמים סבה גדולה והזהרה רבה
בקיום עבודת השם יתברך וההתמדה עליה׳ כן חברת
חכסילים והרשעים הזמנה גדולה ושבה לבטלדת שכן
כתוב כי יסיר את נגף מאחרי׳ ועל כן ראה דוד עה״ה מפני מה
להתחיל ספרו בהרחקת חברת הרשעים והזכיר מיד עניי
התורה

תשובה הוא שאמ' אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים
ובדרך חטאים וגומ' וסמך מיד כי אם בתורת ה' חפצו והגת
שלמה עה"א הדרך הזה בעצמו שהתחיל בראש דבריו
ענין התורה והוא שאמר שמע בני מוסר אביך וגומר'
וסכך מיד הדברים המעכבים אותה והיא חברת הרשעים
הוא שאמר בני אם יפתוך חטאים אל תאבה' והנה אברהם
אבינו ע"ה רצה לקיים ענין התורה והעבודה וכמו שדרשו ר"ל
קיים אברהם אבינו אפילו ערובי תבשילין' והוצרך להזהר
מחברת אנשי דורו הרשעים שהיו סבה לבטול הבחירה ועל
כן בא אליו דבר השם יתברך שיתרחק מהם ואל יתלכלך
עמהם ושילך בארצו וממולדתו אל הארץ אשר יראנו' וזהו
שכתוב ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבי'
אביך אל הארץ אשר אראך ודרשו רבותינו ז"ל היה דומה
אברהם לצלוחית של פולטון הנתינה בבית הקברות ולא
נודע ריחה מה עשו נטלוה וטלטלוה ממקום' והודיעו ריחה
לעולם' כך היה אברהם דר בתוך עובדי עבודה זרה אמר
לו הקב"ה לך לך תתרחק מהם ואל תתלכלך עמהם וזהו
שתפש לשון לך לך' והנה זה מעשרה נסיונות שנתנסה
אברהם ועמד בכולן שלם וזהו הראשון' והאחרון הוא ענין
העקדה ונאמר בלשון הזה עצמו ולך לך אל ארץ המוריה
כדי להשוות האחרון לראשון' והדבור הזה היה בחרן כי
היא ארצו ומולדתו ועליה אמר אברהם אם לא אל בית אבי
תלך וגו' ובודאי זה היה נסיון גדול שילך מארצו וממולדתו
שנולד בה ואשר ישב בה מאז ושם כל משפחתו ובית אביו
אל ארץ לא ידעה' ודע כי קודם שיזכיר הכתוב ויאמר ה' אל
אברם הידה ואוי להודיענו מעלותיו וכדותיו כדי שנכיר מי
הוא ואחרי כן יזכיר הדבור כי כן עשה בנח' אבל יש לומר
כי כבר גלה לנו הכתוב בפרש של מעלה על מעלתו הגדולה
ברמז במלת אור כשדים כמו שנתבאר שם' ואעשך לגוי
גדול דרשו רבותינו ז"ל הדרך גורם שלשה דברי ממעט פריה
ורביה ממעטת הממון ממעטת את השם' לכך הבטיחו
בשלשה ברכות אלו ואעשך לגוי גדול הרי פריה ורביה'
ואברכך הרי ברכת ממון' ואגדלה שמך כנגד ממעט את
השם' אשימך אין כתוב כאן אלא ואעשך הריני עושה לך
בריה חדשה כענין שנאמר ויעש אלהים את הרקיע' לגוי
גדול אלו ישראל שכתוב בהם ומי גוי גדול' ואעשך לגוי
גדול זה שאומר אלהי אברהם' ואברכך זה שאומר אלהי
יצחק' ואגדלה שמך זה שאומר אלהי יעקב' והיה ברכה
בך חותמין ולא בכולן' אמר הקדוש ברוך הוא כשבראתי
עולמי הייתי זקוק לברך בריותי' ברכתי אדם וחוה שנאמר
ויברך אותם אלהים' ברכתי נח ובניו שנאמר ויברך אלהים
את נח ואת בניו' מכאן ואילך והיה ברכה הרי הברכות
מסורות לך לברך לכל מי שתרצה' ואברכה מברכיך ומקללך
אאור' זה יורה שאנשי אור כשדי היו מבזים אותו ומקללין
אותו ולכך אמר לו שילך אל הארץ אשר יראנו' ושם יברך
מברכיו ויקלל מקלליו ואם יחיד יקללנו יואר כן פירש
הרמבן' ואמר עוד כי התורה תקצר בויכוח שהיה בינו ובין
הכשדים כאשר קצרה בענין דור אנוש עכ' ויתכן לפרש
ומקללך על נמרוד המלך כי כשיאור המלך יואר העם'
ומן הנראה עוד כי אנשי אור כשדים עובדי עבודה זרה
בסיני רבים חלוקים יש שהיו עובדים מין אחד מסיני עז
כגון מולך' והיו חכמיהם מפרסמים באומתם שכל הנותן
מזרעו למולך יצליח זרעו הנישאר לו ויהיה לגוי גדול' ויש
עובדין מין אחר וחושבין שבו יצליחו בממונם' ויש שהיו
עובדים מין אחר וחושבין שבו יגדל שכנן ויתפרסם בעולם'
ויש עובדים מין אחר וחושבין שבו יהיה העובד עשיר ברכוש
להפיק כל רצונו עד שכל המתקרבים אליו יתברכו מברכתו'
ולכך הזכיר לו השם יתברך כנגד כל המינין האלו' ואעשך
לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה' מפני שכל
הכחות כולן שהן מיני עבודה זרה אין בידם להוסיף ולגרוע
אלא כפי מה שנמסר להם בפקידתם וכל שכן שאין להם
כח לעשות דבר והפכו' שהרי כובד מאדים גם כי יעמד
ליפין האדם ואזניה בעוריו אין כח בידו לעזור ולא להועיל
כי אם בפורענות ובדרכי הזנק לא בדרכי הטובה' וכן זולתם
משאר כחות המטיבים או מרעים אין כהם כח להועיל אלא
כפי מה שנמסר להם בלבד' יהיה טוב או רע אין להם כח
לעשות הפכו' ולכך הוסיף כאן ואגדלה במברכך ומקללך
אאור כי הוא דבר והפכו אין כח זה ביד הכחות כולן כי אם
ביד הכח הקדמון העליון חלק יעקב יוצר הכל הוא כמנו יבא
הרע והטוב כענין שאמר הנביא אני ה' עושה כל אלה'
ובמדרש ואברכה מברכיך הכהנים מברכין לישראל שנאמר
ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם' אמר הקדוש
ברוך הוא אני מברך לאותו השבט' אמר הקדוש ברוך הוא
בעולם הזה שבט לוי מברך אתכ אבל לעתיד לבא אני בכבודי
אברך אתכם ההד' יברכך ה' נוה צדק הר הקדש' ונברכו
בך' על דרך הפשט כנגד מה שהכל מקללין אותך עכשיו
אתה עתיד שיתברכו כל האומות מברכותיך' ועל דרך
הסדרש ונברכו בך הנשמים והטללים נזכותך' ונברכו בך
יעקב ברך את פרעה יוסף גלה לו החלום דניאל גלה לנבוכד
נצר כשהם נכנסים לצרתם שואלים אותנו ואנו מגלים
להם ההד' ונפרכו בך עכ"פ בבראשית רבה' נעל דרך הקבלת
ונפרכו בך הברכה מלמעלה מדתו של אברהם תחילת המדות
ולזה רמזו במה שדרשו ונברכו בך שתהי ברכתם עוברת בך'
והענין שהוא תחילה לקבל הברכה וממנו תתפשט הברכה
בכל העולם וזהו ענין שכתוב שכחוהו כל האומים כי גבר
עלינו חסדו וזה מבואר' ואת הנפש אשר עשו בחרן' על
דרך הפשט העבדי שהיו לו ונפשות ילידי ביתו שקנו בחרן
מלשון עשה לי את החיל הזה' ועל דרך המדרש ואת הנפש
אלו הגרים שהכניסן תחת כנפי השכינה' אבנבה היה מגייר
האנשים ושרה מגיירת את הנשים וזהו שאמר אשר עשו
ולא אמר אשר עשה' וכן מצינו ביצחק שהיה עושה כן
כמה שרשו וישב יעקב באר בגורי אביו פגויירי אביו ולמדך
שהיה יצחק מגייר את האומות' וכן מצינו ביעקב ויאמר
יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסירו את אלהי הנכר אשר
בתוככם' הא למדת שכל האבות הלכו בדרך הזה לבטל
עבודה זרה ולפרסם האמונה והיחוד' עד מקו שכם העברת
זו והעתקתו מן ההר שאמר ויעתק משם ההרה ומה שנשתה
את אהלו בין בית אל ובין העי הכל היו מעולות ודמיונות
ממה שעתיד לבא לזרעו כמו שאמרו ז"ל האבות סימן לבנים
ובזה מצינו מנהג הנביאים שעושים מעשה נבואותיהכל
לחזק הענין שהם מתנבאים עליו וכדי להורות שהוא
עתיד לבא לידי מעשה ולהתקיים על כל פנים' ומזה
החזיק השי לאברהם בארץ ועשה לו דמיונות בכל העתיד
לעשות לזרעו' והכנעני אז בארץ על דרך הפשט הכנעני אומה
חזקה היו יושבי הארץ ההיא ולפי שהיה אברהם מתפחד
מהם הרבה בהיותו עובר בארצם על כן לא הזה בונה מזבח
עד שבא למקום שכם ונראה לו ה' ית' ואמר לו לזרעך אתן
את הארץ הזאת ואז נסתלק פחדו והודיעו הענין כי ארץ
הארץ אשר הבטיחו עליה ובנה מזבח לה' על בשורת הארץ
זהו שאמר ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו' ואמר או ולא

שמר מאז כי מימות נח נתנה הארץ ההיא לכנעני העבד
המקולל ורצה להפקידה בידו כדי שלא יחזיק בה אחר ׳
ועוד תכלול מלת אז כי הארץ ההיא אקלי שביעי וכן הוא
רביעי ואמצעי וחז שאמר שלמח על המדח חידועה וחנור
נתנה לכנעני ׳ כי החנור באמצע הנוף ׳ ועוד יתכן לומר
מפני שלאאמר ישב בארץ כשם שהזכיר למטה בסמוך
והכנעני ופרזי אז ישב בארץ כי אין הכוונה על אומת
היושבת רק על הכח המכונה עליה ׳ ויאמר הכנעני על
הכח של מעלה שנקרא כנעני על שם האומה והוא אלהי
האומות שהזכיר יהושע לישראל ואמר בחור לכם היום
את מי תעבדון אם את אלהים אשר עבדו אבותיכם אשר
מעבר הנהר ואם את אלהי האמרי אשר אתם יושבי
בארצם ואני וביתי נעבוד את ה׳ כי כן מצינו בשר של
מצרים שנקרא מצרים על שם האומה והוא שכתוב והנה
מצרים נוסע אחריהם ׳ ולא אמר נוסעים ׳ וידוע מדרך
הקבלה גם חפמי המחקר מסכימים בזה כי הדבר
הדבק נקרא על שם הנדבק בו גם הנדבק נקרא על שם
הדבק וכן מצינו שבחן של ישר נקרא ישראל ׳ וזהו שכתוב
מבקשי פניך יעקב סלה כן דרשו רזל יאמר נא ישראל
סבא מכאן כי הדבק נקרא על שם הדבר הנדבק והנדבק
על שם הדבק ועם זה יתברר לך כמה ענינים שבתורה ואין
לך לתמוה אם נקרא המלאך או הנביא בשם המיוחד או
מקום המקדש גם כן והוא מח שדרשו זל שנקרא שמו
של משיח ה׳ שנאמר ויהי שמו אשר יקראו ה׳ צדקנו ׳ וכן
ירושלם שכתוב בה ושם העיר מיום ח׳ שמה ׳ תקרי שמה
לא שמח ׳ וכן המלאכים שנקראים תמיד בשם המיוחד ׳
ויעתק משם ההרה נעתק מאותו מקום שכנה המזבח ובא
אל הר המוריה ובנה מזבח פעם אחרת ׳ להורות כי שם
עתידים ישראל להקריב תעולה והשלמים בבית המקדש
והתפלל שם גם כן להורות כי בית תפלה יקרא לכל
העמים זהו שאמר ובן שם מובח לה׳ ויקרא בשם ה׳ ופרש
שאמר ויעתק חירה לו לומר ויעתק בפתח התיו או ויעתק
בצירי תחת היוד והתיו ׳ אבל הפשט באורו ויעתק אהלו
כשם אל ההר ׳ ועל דרך חקבלה יתכן לפרש ויעתק משם
ההרה כי אברם העתיק במחשבות שכלו ההר כלומר חמדה
העשירית הנקראת הר אשר הר המוריה מכוון כנגדה וזהו
שתמצא במשה ויעל משה אל ההר ׳ וכבר ידעת שתרגומו
לטורא והוא מה שאמר ומשה עלה אל האלהים ׳ והנה
העתקדה זו לא להפריד ולקצץ חס ושלום רק ליחד ולחבר
הכל כאחד ׳ כי העלה אל ההר ההוא והעתיק אותו אל מקום
אצילותו ומוצאותיו כי מוצאותיו מקד ׳ ועל כן סמך לו מקד׳
ואחר כך אמר לבית אל היא החכמה זהיא בית של בראשית
ועליה נשתבח משה בכל ביתי נאמן הוא׳ שאמר הנביא
עלהלכו ונעלה אל הר ה׳ ואל בית אלהי יעקב ׳ כי בית
אלהי יעקב מכוון כנגד הר ה׳ ואחר אמר ויט אהלה הוא אהל
הבינה ׳ ועל כן נחתמה הכלה באות ה׳ היא ה׳ הראשונה
שנש שמכחה נבראו שמי וארץ והוא המלך שבנה פלטרין
על ידי אדריכל והאדריכל הוא ה׳ של בהבראם והיא ה׳
האחרונה שבשם ׳ ויש להתבונן בתוספ שני ה׳ין שבפלת
ההרה גם בלשון ויעתק שהוא לשון יוצ׳ לרמוז על שבארתי
ויתכן עוד שהיה ויעתק מלשון עתיק יומין והבן זה ׳ ויקרא
בשם ה׳ על דרך הפשט לשון הכרזה ופרסום כענין שכתוב
יקרא איש חסדו ׳ ובשם השם אקרא ׳ ויקראו לפניו אברך
וענינו שהיה מפרסם אלהותו של הבורא ׳ ועוד יכלול לשון
תפלה כענין שכתוב אליך ה׳ אקרא ואל ה׳ אתחנן ׳ וכן
והתפלה לרחמים והתחנה למות הדין ׳ וכן תרגם אנקלוס
עלה וצלי בשמא דה׳ והוא השם הנרחל ׳ ועל דרך המדרש
הוא מלשון הסקרה בסים על זיתיו כאדם המחזק את
התקרה כדי שיהיו בטוחים תחתיה ׳ כן אברהם היה בחזר
האם ונה בלבות הבריות והיה כנטיחם שיכו לחיי העולם
הבא ׳ ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה תכלית כל מסעותיו
כולן שהיה נוסע וחונה פעם בזו ופעם בזו לא היתה כוונתו
אלא לחלקו של יהודה שהוא בדרומה של ארץ ישראל
והוא הר המוריה זהו פשוטו ׳ ונכלל בו עד הלוך ונסוע
הנגבה מדרגה אחר כדרגה כסע אחר מסע תנועת הנפש
השכלית והשקט הנוף ׳ ומזה אמר תחילה ויט אהלה ואמר
עוד בסמוך ויאהל אברם ויבא וישב ׳ וכל כסעות או כדי
להשיג השנת נבואתו של ל שדי הוא כנר׳ של אלף דלת
שהשיג שכוולל אותו הנגבה ועכ יזכרנו תמיד בדבריו אדני
יהוה מה תתן לי אדני יהוח בסה אדע ׳ ויהי רעב בארץ וירד
אברם דרשו רבותינו זל האבות סימנים לבנים והנה הפרש
הזארת במקרה אברהם אבינו עח הכל סימן לזרעו בגלות
מצרים כי הכתריים לקחו את אשתו והש׳ נקם את נקמתו
בנגעים גחלים והציאו משם במקנה בכסף ובזהב וגם צוה
עליו פרעה אנשים לשלחם ׳ וכל זה אירע לבנים והוא מה
שדרשו זל בבראשית רבה כל כה שהמצא באברה תמצא
בישראל באברהם כתיב ויהי רעב בארץ ובישראל כתיב כי
זה שנתים הרעב ׳ באברהם כתיב ותקח האשה בית פרעה
ובישרא לקחו בנותיהן שאם וכל הבת תחיוך באברה כתיב
וינגע ה׳ את פרעה ובישראל כתיב עוד נגע אחד אביא על
פרעה ׳ באברהם כתיב ויקרא פרעה לאברם וגו הנה אשתך
קח ולך ובישראל כתיב ויקרא פרעה לכושה ולאהרן לילה
ויאם קוכו צאו מתוך עכי ׳ באברהם כתי ויצו עליו פרעה
אנשים וישלחו אותו ובישר כתי להה לשלחם מן הארץ
באברהם כתיב ואברהם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב ׳
ובישרא כתי וישאלו מצרים כלי כסף וכלי זהב ׳ באברהם
כתי וילך למסעיו ובישראל כתיב ויסעו בני ישר׳ מרעמסס
סכותה ׳ הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את לשון הנה
חזמנת הדבר כמו הנה נא העיר הזאת קרובה ׳ הנה האש
והעצי ׳ ויאמר הנני ׳ ולשון נא הוא לשון פיוסין ויאם הכתוב׳
על דרך חפשט הריני כזמן ליפיים כסך ומה הם הפיוסין
ידעתי כי אשה יפת מראה את והיה כי יראו אותך וגומר
אמרי נא אחותי את והכל נכשך לפסוק אמרי נא ׳ ועל
דרך המדרש הנה נא ידעתי כי אשה יפת כראה את׳
אמר לה אברהם יגעת הדרך ממעט היופי ומסלק זיו
הפנים ואת עומדת ביופך ׳ הנה נא ידעתי כי אשה יפת
מראה את ׳ ודעת רזל שלא נסתכל בה מעולם עד אותה
שעה כי אברה לענותנותו הגדולה היה כורת ברית לעיניו
וכענין שאמר איוב ברית כרתי לעיני ׳ כי הצדיקים כורתים
ברית עם איבריהם שלא יזקוהו וכדא לא תכרות להם ולאלהיהם ברית
שאין לך אויב שיריע לאדם כחץ פעלותיו ׳ ודרשו רבותינו
זל עפרא בפומי דאיוב דאם ומה אתבונן על בתולה באחריני
לא כסתכל אבל בדידה מסתכל אבל אברהם אף בדידה לא
כסתכל שנ׳ הנה נא ידעתי כי אשה יפת מרא׳ את ׳ אמרי נא
אחותי את הנה זה החט שחט אברה׳ בשוגג וה׳ שעליו היה
גלות מצרים ובודאי היה חטא גדול שהביי אשתו הצדקת
במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו והיה לו לבטוח בש׳
שיצ׳ל אותו ואת אשתו ועוד שחט בצאתו בן האר שנצטוה
עליה מתחילה ויצא משם על אדות הרעב והיה לו לבטוח

נפש כי יפדון ברעב ממות ועל החטא הזה נגזר על זרעו גלות
מצרים כי במקום החטא שמה העונש זה לשון הרמבן
ז"ל . ולפי דעת רבותינו ז"ל היה גלות מצרים בחטא שאמר
בבה ארץ כי אירשנה . שכן אמרו במדרש הוא אמר במה
אדע והקבה אמר לו ידוע תדע . ונראה מזה שחשבוהו
לחטא ומכל מקום בין לדעת רז"ל ובין לדעת הרב הכל הידה
חטא הדבור ועליו נענשו בגלות מצרים תל שנה ומפני
שהחטא הוא סבת הגלות והפורענות נחלק לשלשת חלקי
חלקי חטא המחשבה וחטא הדבור וחטא המעשה לכך
יש על המשכיל להתעורר על קץ גלותינו זה שראוי להיות
שלש חלקים יותר על גלות מצרים כי מתוך שעמדו במצרי
שלשים וארבע מאות שנה על חטא הדבור קבלו בבית ראשון
שעבדנו עבודה זרה וחטאנו בשלש חלקי החטא במחשבה
בדבור ובמעשה נגזר עלינו תל שנה כנגד הדבור תל כנגד
כ"ל יג יג המחשבה תל כנגד המעשה . וזה חשבון דניאל אשרי
המחכה ויגיע לימים אלף ומאתים שהם ג פעמים תל .
פ"כ ו ב ולכך אמר הנביא תתן אמת ליעקב . התפלל על הקץ
הזה ואמר תתקיים אלף ומאתים ותשעים ליעקב כלומר
לזרעו של יעקב . וזהו תעשה זה במדת אמת ואם לאו
במדת החסד שלך שהחזיק בה אברהם זהו חסד לאברהם
אשר נשבעת . כלומר שבועה יש בדבר שנשבעת לאבותינו
ש"ב כ"ג ב מצד החסד . והשבועה הוא מה שכתוב כי אשא אל שמים
ש"ב כ"ג ג ידי . ובדניאל כתיב וישבע בחי העולם . ויהי לו מקנה צאן
נשארו לו . כבו ויהי שם עד היום הזה . לא שקנה אותם
במצרים והרויח שם כי לא היה שוא אברהם אלא שיציל את
נפשו לבד לא שישתכר וירויח בדר' הזה . וינח את ערי
דעת רוב המפרשים שהביא עליו נגעים ממש וכן באבימלך
ש"ב ו יו כו אירע להם עצירת נקבים וזה טעם הכתוב לא הניח לאיש
לעשקם ויוכח עליהם מלכים . והם פרעה ואבימלך שהוכיחם
בנגעים . אבל דעת הגאון רבינו סעדיה ז"ל במלת וינגע יעד
להביא . לא שהביא שאם כן נמצא פרעה עשוק במשפטו .
כי השרים הביאוה להיכלו והוא לא נגעה ולא חטא בה
כלל וכיון שלא חטא עונש למה . וכן דעתו באבימלך כי
ש"ב כ"ו יח עצור עצר השם יעד להם עצירת נקבים לא שעשה להם
כן . וזה שאמר וירפא לא שקדם לו חולי אלא השמירה
מ"ת טו שלא יבא לידי חולי נקרא רפואה כלשון כי אני ה' רופאך .
ופסוק ויוכח יתבא לדעתו ביעוד ודבור לא במעשה ולא כן
דעת רז"ל אלא ששני המלכים היה לבבם להרע ולקו בנגעים
ועצירת נקבים כפשט הכתובים . הנה אשתך קח ולך .
ולא השיב לו אברהם אבל מצינו שהשיב לאבימלך הוא
שאמר כי אמרתי פן אמות עליה . ויש לשאול כיון שכל
אחד ואחד משני המלכים שאלו לו כדוע השיב לזה ולא
השיב לזה . ונראה לומר כי פרעה שאם לו קח ולך הראה
עצמו שלא הידה רוצה בתשובתו של אברהם אלא שילך
מלפניו כי הוא האיש אשר בסבתו הדימהו הבה בנגעי גדולי
לכך פחד אברהם אם יעכב רגע בספו התשוב פן יעבור על
מצו המלך . אבל בעני אבימלך שלא צוהו שילך לו הוצר
אברהם להתעכב ולהשיב לו פן יהיה כמבזה בכבוד המלך
אם לא ישיב על מה ששאל לו . ואם השכאל ואימינה .
כלומר אם אתה הולך לשמאל ואימינה אני אלך לדרום
כי שם מגמת פניו ללכת כי כן כתוב למעלה הלוך ונסוע
הנגבה . ואם הימין כלומר אם אתה רוצה לילך בדרום
ואשמאילה כלו אשמאיל את עצמי כן פרשי . ויש לתמוה
איך יאמר ואשמאיל את עצמי וכונתו של אברהם לילך
בדרום אבל ביאור ואשמאילה הכוונה בו ואשמאיל אותך

כלומר על כרחך תצטרך שתלך לצפון וכן שמעתי כי
תרגום אנקלוס בנסחאות מדוקדקות אם את לצפונא ואנא
לדרומא ואם את לדרומא ואצפנך . כלומר בעל כרחך כי
לא אתן לך רשות להתעכב בדרו מפני כובד המקנה אשר
לי . אברם ישב בארץ כנען . בשאר ארץ כנען כולה שלא
יעמד במקום אחד אבל בכל ארץ כנען יגור . ולוט נתישב
במקו אחד ממנו בערי הככר כי ערי הככר מכלל ארץ כנען
הם וטעם בערי הככר פעם בזו ופעם בזו מפני כובד המקנה .
וזה טעם ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן כי התנדה עם
אברהם שלא יבא בכל הככר . ויאהל עד סדום . למדך
הכתוב גנותו של לוט כי בחר חברת הרשעים ונטה אהלו
עכהם ולפיכך סמך מיד ואנשי סדום . ולמדך הכתוב
זכותו של אברהם שלא נפל גורלו במקום הרשע כי אם
בארץ הקדושה . אחרי הפרד לוט . למדך הכתוב שלא בא
אליו דבור השכינה עד שנפרד מחברתו של רשע . קום
התהלך בארץ על דרך הפשט רצה הקבה שיהיה אברהם
מחזי בארץ הקדוש אשר יתן לו ולזרעו מעת ואם שתהלך
בה לארכה ולרחבה כאדם הנותן לחברו קרקע בכתנה
ומראה לו מצריו ואמר לו שיחזיק בה . ועל דרך השכל
מלת התהלכו נזכרת אצל החכם כענין שכתוב בהתהלכך
תנחה אותך . וכתיב אך בצלם יתהלך איש . היא צורת מ"ל י ו
הנפש השכלית ולא נזכרה פ אם ביחידי הצדיקים מחפשי ת"ל ל ט
החכמה כנח וחנוך ואברהם וכיוצא בהם . ולפי שאברהם
העתיק שכלו בחפוש החכמו ממדרגה למדרג ומסיע נפש
השכלית הלוך ונסוע בהשגת הענין הכולל הנגבה אמ' לו
השי קום התהלך בארץ כלום נענע צורת שכלך בדרישת
הנמצאים שבארץ כי לא מצינו שהלך אברהם את הארץ
לארכה ולרחבה כמו שאמר לו השי אבל מצינו בו שישב
ולא הלך הוא שכתוב ויאהל אברהם ויבא וישב . ועל כל
פנים ההלוך הזה הוא תנועת הנפש השכלי והשקט הגוף
וזהו ויאהל מלשון וישב אהלים כי דרישת החכמות צריך
תנועת הנפש השכלית והשקט הגוף . בהפך מצרכי הגוף
שהם צריכים נענוע הגוף והשקט הנפש . ואמר כי לך
אתננה אתן לך דעה וחכמה . לדעת מהות הנמצאים כענין
מ"ל כ' ה יב שכתוב וה' נתן חכמה לשלמה . ויהי בימי אמרפל מלך
שנער אמרפל זה נמרוד שאמר לאברהם פול לתוך כבשן
האש והוא היה המלך הראשון מעשרה מלכים שמלכו
נכפה עם מלך המשיח לעתיד שהוא העשירי . ותגיד לך
הפרשה שהיה אברהם אבינו גבור ואיש מלחמה כי ארבעה
המלכים עשו מלחמה עם החמשה ונצחו הארבעה ואברהם
אבינו נצח את הארבעה והתגבר עליהם . ובמדרש ארבעה
מלכים אלו כנגד ארבעה מלכיות שעתידין להשתעבד
כ"ל ג' ה ד בישראל שנער זה מלך בבל שנאמר אתה הוא רישא די
דהבא . אלסר זו מלכות מדי . כי אלסר הוא עיר במדי או
בפרס . ומלך עילם זה יון שכן דרשו רז"ל במלכות יון שש
שנים מלכו בעילם ואחר כך נתפשטה מלכות בכל העולם .
מלך גוים זה מלכות אדום שהומלך על עמים רבים שונים
אשר מנוהו עליהם לראש ולקציץ והוא מלך רומי שהיא
עיר מקובצת מעמים רבים כתים ויתר גוים . והכוונה
במדרש הזה כי כשם שהתגבר אברהם על ד' מלכים אלו
ונצח אותם ונפלו בידו כן לעתיד לבא עתידים ד' מלכיות
שיפלו ביד זרעו וזרעו ינצחום ויאבדום . ושלש עשרה שנה
מרדו . שעשו ושלש עשרה כלומר בשנת ג' מרדו .
וכן כי ששת ימים שיעורו בששת . בא כדר לעמר יגיד
הכתוב גבורת המלך הזה עם המלכים אשר אתו שהכו את
הגבורים

הגבורים שהיו יושבים בערי החזוק והמבצר וזהו בעשתרת
קרנים כי חזוק הבהמה הם הקרני והכו גם כן לאותן שהיו
עשירי העם עם ההמון שלהם זהו ואת הזוזים בהם ולמדך
הכתוב שכיון שהכו את הרפאי והם הגבורים בתוך הערים
הבצורו אין צל הגבורי שהיו במישור זהו ואת האימי אשר
בשוה קריתים האימים הם הגבורים המשלי אימה בשוה
קריתים באורו בערי המישור ואין צל עובדי האדמה שהיו
במקום מבצר בהר שלהם הוא שעיר זהו ואת החורי בהרום
שעיר ידוע כי בני החורי היו עובדי האדמ וכן דרשו רזל למה
נקרא שמם חורי על שם שמריחין את העפר כחויא וטע
עין משפט הוא הסלע שבקדש שבו עתיד משה שיהא
נדון בו וטעם בחציון תמר בחציון של תמר היא ארץ
ישראל שהיא באמצעות העולם שהאמורי יושב בה
והאריך הכתוב בספור המלחמה הזאת ובגבורתו הגדולה
של כדר לעומר והמלכים אשר אתו שנצחו ה המלכים עם
הגבורים הגדולים היושבים בערי המבצר ועם ההמון הגדול
שלהם כדי שיתפרסם מזה ענינו של אברהם אבינו
בגבורתו הגדולה שנצח את המלכים הנוצחים וכענין
שכתוב אחרי שובו מהכות את כדר לעומר ואת המלכים
אשר אתו ועמק השדים בארות חמר דרשו רבותינו כי
היו בארות שבהם טיט הרבה שלוקחים מהם אדמה לבנין
ונעשם נס למלך סדום שיצא כי היו באומות מקצתם
שלא היו מאמיני באברהם שנצל מכבשן האש וכיון
שיצא זה מן החסר האמינו באברהם למפרע וכתב הרמבן
זל ויש לתמוה כי בודאי האמות שלא היו מאמינים בנסו
של אברהם בכבשן האש בראותם נסו של מלך סדום לא
יוסיפו אמונה בהקדוש ברוך הוא אבל נסו של מלך סדום
היה מחזיק ידי עובדי עז כי מלך סדום עובד עז היה
ואפי למאמיני נסו של אברהם אבינו היה נותן בהם ספק
אבל באור ענין המדרש הזה כי מלך סדום נצל בזכות אברהם
ונעשה לו נס שיצא לקראת אברהם לכבדו ולברכו ואברהם
בשובו הביט בכבוד ההוא כי חפץ להציל המלכים ולהשיב
להם רכושם והנה כוונת החכמים כי אם נעשה למלך
סדום נס לכבוד אברהם כל שכן שיש להאמין שיעשה
גם לאברהם עצמו להצילו מכבשן האש עכ ובמדרש
ועמק השדים שהיתה מניקה אותם כשדים לתינוק הוא
ים המלח שבעזונם נעשה אותו העמק מים מלוחי וכו
ס קו לך ארץ פרי למלחה כרעת ישבי בה ויבא הפליט זה עוג
שפלט מהמבול ואברהם העלה שמו עוג על שם שכשבא
לפניו היתה שרה כתעסקת בעוגות ועל כן נתיראו משרה
שלא יעמוד לו זכות זה לעוג בנו שהיה מלך הבשן וכל
שכן אם היה זה עוג ממש כדעת רזל שהיה כל כך גדול
והאריך ימים עד זמנו של משה ובמדרש פרקי ר אליעזר
ויבא הפליט זה מיכאל והוא הפליט שנ ביחזקאל שכתוב
ק לך כב בו בא אל הפליט מירושלם והוא שוכן באלוני ממרא
האמורי ידוע כי שלשת רעי אברהם ענר אשכול וממרא
היו אמוריים אבל לא מצינו בכתו שיזכיר באח מהם לשון
אמורי כי אם בממרא לבדו וגם לא מצינו שיהיה נזכר
במקום אחר זולתי בכאן והענין מפני שהזכיר ברית ובדי
שלא תבין כשתאמר והם בעלי ברית אברה ששלשתן נתנו
לאברהם עצת דמילה כי לא נתן לו העצה כי אם ממרא
לבדו שכך הזכירו זל ועל כן הזכיר האמורי מלשון אמירת
שהוא אכר לו ומה אם הקבה מבקש את נפשך לא
היית מסרה לו אבר אחד על אחת כמה וכמה ועוד
מי הצילך מן המלכים ומן הרעב ומי הצילך מאור כשדים

כל שכן שיציל אותך עכשו וזהו לשון מסורא נוטריקון
מ לכי כ לה ר עבון א ש ומצינו לשון אמירה במצות
מילה שש אנכי על אמרתיך וישמע אברהם כי נשבה
אחיו התלבש גבורה כששמע הענין ומיד וירק את חניכיו
ילידי ביתו ולמדך הכתוב כי אנשיו נני ביתו הכסוכים על
שלחנו היו שמנה עשר ושלש מאות ובמדרש יח ושלש
מאות זה אליעזר שעולה בגימטריא שיח ויש לשאול כי
לפי המדרש הזה שמנה עשר ושלש מאות אינו כפשוטו
אלא חידה על אליעזר לבדו ואי לנו להוציא הכקרא מידי
פשוטו שהרי הכתוב מעיד על ילידי ביתו שיח אבל הענין
היה כי כל המספר הזה היו ילידי ביתו של אברהם אוכלי
שלחנו ואחר שנזדרז לצאת למלחמה מיעט אותן ורקנן למה
שהזכות הוא המנצח לא רבוי עם ולכך צוה שיחזרו כל
החוטאים כדין תורה כיוצאי מלחם שאם הכתוב כי האיש
הירא וגומר וזהו לשון וירק שכולל לשון זין ולשון מעוט
כלשון רק וכיון שנתמעטו מצא אברהם את עצמו עם
אליעזר לבדו ואף על פי שכתוב חניכיו בייד יש בכלל
מאתי כנה ויש בכלל חניכיו חניכו ולומ כי כל חניכיו עמה
עם חניכו הוא אליעזר לבדו ומה שאמר אחיו והיה בן חתן
אחיו הודיענו בזה יופי מדתו ומעלתו של אברהם כי קנאה
אל הדבר ופגה אל האחוה ולא פגה אל הכריבה שהיה
ביניהם אבל נזדרז בדבר כאלו היה אחיו ממש וירדף עד דן
עד שחלה עליהן מות הדין וכן אמר ישעיה ירדפם יעבור
שלום וגומר ובמדרש וירדף עד דן שם תשש כחו לפי
שעתידים בניו להעמיד שם עז הוא שכתוב את האחד נתן
בבית אל ואת האחד נתן נדן ויחלק עליהם לילה כלומר
שהחשיך ואף על פי כן לא נמנע מלרדפם עד חצי הלילה
ובמדרש אמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם אתה הרגת
בשונאי מחצות הלילה עד הבקר חייך אני אהרוג בשונאי
בניך מחצות הלילה עד הבקר שנאמר כחצות הלילה
אני יוצא בתוך כוערים הכדרש הזה יורה כי מלחמתו
היתה מחצות הלילה עד הבקר ולפי פשוטו של מקרא
נראה לי כי כל הלילה לא שכב לבו ולא ראה שינה אך
התעסק להלחם כנגדם כל הלילה חצי הלילה רדף וחציו
הכה וזהו ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם וירדפם כלו
שהכם בחציו האחרו אח שרדפם בחציו ראשו עד חובה
עד שהודו בחיוב שקרה להם כן השמ ונתברר להם שהיו
חייבים במקום בסדת הדין כענין שכתוב האלהים מצא
את עון עבדיך ולכך היו נופלים בשמאלו של אליעזר
המכה בהם והו משמאל לדמשק כי מלת משמאל נכשכ
למעלה ולמט ויתפרש כן עד חובה אשר כשמ וכן משמ
לדמשק ותמצא כמוהו מצינו מכלל יופי שהיא כשמשת
למעלה ולמטה ומלכי צדק מלך שלם זה שם בן נח והוא
כהן לאל עליון על דרך הפשט כהן משרת ומפני שיש בכל
האומות כהנים משרתים למלכים הנקראים אלהים כמו
שכתוב מי כמוכה באלים ה על כן יקרא הקדוש ברוך הוא
אל עליון כי עליון על כל אלהים וגבוה על כל גבוהים הוא
ועל דעת רזל כהן ממש היה ולכך נתן לו אברהם מעשר
שנאמר ויתן לו מעשר מכל קונה שמים וארץ אין להבין
קונה מכוכר אבל פירוש קונה זוכה כלשון רזל בהרנדת
מקומות קנה חברו כלומר זכה לעצמו כלשון המגיד
מציאה לחברו קנה חברו אין הכוונה בו שקנה מאחר ודע
כי כל יש קנין כי האין אינו קנין ולפי שהוא יתברך הוציא
העולם יש מאין הזכיר הכתוב לשון קנין קונה שמים
וארץ ואם כן באור מלת קונה ששם אותן לישר אבל

בבראשית רבה נראה שהבינו החכמים מלת קונה כפשוטו
שקנאן מאחר והוא החומר הראשון שממנו ברא הכל
הוא שדרשו קונה שמים וארץ ממי קנאן כהדין דאמר
פלניא עיוהי יאיגן שערוהי לא ייאי בתמיהה ובאור זה כי
ממה ששבח את העינים לא תבין מזה שאין שערן נאה כי
כולן נאה אבל לא היה ספור השבח אלא במה שהיה שרבר
וכן בבריא העולם כשחוא אם קונה שקנאן מהחומר לא
תבין שאותו חומר קדמון היה אצלו מתחילה כי גם החומר
מחודש בראו וחדשו מאין ויברכהו ויאמר ברוך אברם וגומר
וברוך אל עליון הקדים מלכי צדק ברכת אברהם לברכת אל
עליון וחטא בזה כי היה לו להקדים ברכת השם יתבר כעניין
שמצינו בדוד עה ברוך ה אלהי ישראל אשר שלחך היום הזה
לקראתי וברוטעמך וברוכ את וגו והיה ענשו שנטל ממנו
כהנתו ותתנה לאברהם הוא שאמר דוד במזמור נאם ה
לאדני שב לימיני שהוא מיוסד על אברהם שקראו דוד
אדני מפני שהידה זקנו אמר נשבע ה ולא ינחם אתה
כהן לעולם על דברתי מלכי צדק כלומר בסבת אותן
הדבור שהיה שלא כהוגן שהקדי בשר ודם לברך השי ומה
שדן יהודה תמר בשרפה שהיתה בתו של שם לא היה יודע
שנטל ממנו כהונתו:

וכפי העת המדרש קונה שמים וארץ יחזור לאברה
שכן אמרו במדרש משלי בפסוק טוב פרי
חרבה ושלוה בה זכה אברהם לקנות שמי וארץ שנ ברוך
אברל עליון קונה שמים וארץ שזכו בניו לנחול את התור
שנתנ מן השמי וארץ שזכו בניו לפרו ולרבו כעפר הארץ
אם מחוט ועד שרוך נעלי הראה בזה אברה כח נדיבתו שלא
רצה ליהנות כשלל המלכים ואפילו הדברים שאין להם
דמים ונשבע בזה ואמר הרימותי ידי והוא לשון שבועה
כלשון נשאתי את ידי יאמ הרימותי ידי ל ה להיות הקדש
הכל לפניו ואם אקח מכל אשר לך ופפני זה אמר הרימותי
ידי ולא אמר נשאתי לפי שהקדש נקרא תרומת יד כעניין
שכתוב תרומת כסף ונחשת והנאון רבי סעדיה כתב אם
מחוט ועד שרוך נעל הזכיר הכתוב הצומח והחי והדומם
שהם הקנינים כולם שהם ברשות המדבר אם מחוט זה
הצומח וכולל התבוא והפירו עד שרוך נעלי זה החי וכולל
הבהמות והעופות ואם אקח זה הדומם וכולל הכסף והזהב
ואבנים טובות ומרגליות ולכך הוסיף ואמר ואם אקח
מכל אשר לך וגומ

ובמדרש אם מחוט ועד שרוך נעל אמר לו הקדוש
ברוך הו לאברהם אתה אמרת אם מחוט
חייך שאני נותן לבניך מצות ציצית שנקר חוט שנא ונתנו
על ציצית הכנף פתיל תכלת ומתרגמינן חושא ואטהר את
בניך במזבח שהיה מוקף בחוט הסקרה אתה אמרת ועד
שרוך נעל חייך שאני נותן לבניך מצות רצועה של תפילין
ומצות אכילת הפסח שכתוב בו ונעלכם ומצו כמה שכתו
בה וחלצה נעלו וכן בלשון נעל אני עתיד ליפרע מעשו
שנאמר על אדום אשליך נעלי וכן בלשון נעל אני משבח
את בניך שנא מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב אל תירא
אברם אנכי מגן לך יתכן לפרש כי הבטיחו בכתוב הזה על
דברי האחד שהבטיחו מפחד המלכים שהרג ואין אומרי
אל תירא אלא למתירא כי מתירא היה מבני המלכים מן
יקחו ממנו נקמת אביהם ועל כן אמר אנכי מגן לך כלומ
מפחד המלכים והשני שהבטיחו בבשור הבן והוא שאמר
שכרך הרבה והיה ראוי לומר שכרך רב והוסיף שתי
מ מבין שתיהן נולד יצחק הי בשרה והי באברהם וזו היא

שחוסיף מאד שהוא רמז לעולם הבא כענין שכתוב ולא
יתן בפש מאד כי לזה תפשו לאיוב בהיותו כופר בהשגחה
וחיה אומר לו כי הוא מונה תמיד כל היום יסוריו ומכאוביו
ולא היה יודע המנוחה הרבה הטעותת לצדיקים לעולם
הבא ובעבור שג הבטחות הללו האחת מפורשה והשתים
ברמיזה ואברהם הלך אחר הנגלה ולא הבין הרמז הנכלל
בדבריו של הקבה על כן הוצרך לשאול מה תתן לי כלום
כה יהיה שכרי אחר שאין לי בני ואנכי הולך ערירי יחידי
בלא בני מלשון כערער בערבה ואין יוצא ואין נא בביתי
זולתי אליעזר איש נכרי שלקחתי מדמשק לא מבית אבי
ולא מארצי ואז פירש לו הקדוש ברוך הוא השתים שרמז
הבטחת העולם הזה הוא שאמר לא יירשך זה כי אם אשר
יצא ממעיך הבטחת העולם הבא ממה שאמ הו יירשך כי
הו שמו של הקבה שאת תהיה ירושתו כענין ונחלתנו זה
מבואר וכתב הרמבן כי מה שאמר והנה דבר השם אליו
לומר שלא הספיק לגמור והנה בן ביתי עד שבא אליו
דבר השם פתאום לא יירשך זה ויוצא אותו החוצה אין
דרך העולם לראות הכוכבים מתוך הבית עד שיצאו ואין
לבית והזכיר הלשון הזה באברהם לפי שהנבא עד עתה
כתוך המדרגה הנקראת בית אל וקראה דוד עלי השלום
כבודה בת מלך פנימה לכך הוצרך להזכיר עתה לשון
ויוצא ודעת רזל שהוציאו חוץ מן המערכה וכן דרשו ויוצא
אותו החוצה אם לו צא מאצטגינותיך הבט נא השמימ
אין לשון הבטה אלא כלמעלה למטה וכענין שכתוב והבט
משמים וראה ויכתיב ה משמים על ארץ הביט והרשו רזל
שהגביהו למעלה מן הכבכי והמזלות והיו הכוכבי והמזלות
מדרס לרגליו ולפי דעתי זהו באור צדק יקראהו לרגלו על
כוכב צדק ומכאן הוכיחו זל אין מזל לישר כי הם למעלה
מהם וכן אמר במדרש ברת דודי ודמה לך לצבי זה אברהם
שנקרא אהבי על הרי בשמיכ אל תקרי בשמים אלא בשמי
ואמרו אין מזל לישראל באור הדבר בכלל ישראל אבל
בפרטם יש מזל לכל אחד ואחד שהרי חכמת המילות
חכמה גדולה ומפוארה היא אין רזל מכחישין אותה כלל
וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם כלומר וספור
הכוכבים אם אתה יכול לספור אותם כה יהיה זרעך
ברבוי עצום ככוכבים הללו אשר לא יספרו מרוב ויכלול
עוד כי יהיה זרעך במדרגות החכמה כי כשם שיש בכוכבים
מי שאורו מזהיר ומבהיק יותר מחברו ומדרגותיהם חלוקות
זו למעלה מזו באורה ובהשגה כך עתידין חכמי שבישר
שיהיו מדרגות חלוקות אור תורתו של זה למעלה מאור
תורתו של זה והשגתו של זה למעלה מהשגתו של זה
ויכלול עוד כה יהיה זרעך במדרגו השכר והתענוג הנצחי
לעול הבא כי יש שכר לנשמו הזוכו מדרגו חלוקו זו למעל
מזו וחופה למעלה מחופה ואור למעלה מאור וכן דרשו
רזל בספרי לשבע שמחות פניה של צדיקי דומות לעתי לבא
לחמה ללבנה לרקיע לכוכבי לברקי לשושני למנורת בית
המקדש והאמין בה האמין ענין הבשורה כי נכון הדבר
לפני האלהים ויחשב לו צדקה ויחשבה אברהם להקדוש
ברוך הוא לצדק כי השם ית עשה זאת בצדקתו לא בזכות
אברה כן פירש הרמבן זל ואפשר לפרש ויחשב לו הקדוש
בה לאברה האמונה במחשבה כאלו עשה צדקה במעשה
אני השם אשר הוצאתיך מאור כשדים להת לך פירש
הרמבן זל מעת אשר הוצאתיך מאור כשדי ועשיתי לך נכ
היה הרצון לפני להת לך הארץ הזאת והנה עתה לא גר

שיתנגח לו אבל אם שהוציאו מאור כשדי על דעת שיתגנה
לו ולכן חשש אברהם פן יהיה בירושת הארץ תנאי המעשים
אף על פי שאמר פעמים לזרעך אתן את הארץ הזאת · כי
עדיין לא יגזור המתנה כאשר גזר לו הזרע ולכן אמר במה
אדע כי אירשנה ואינו שואל האות ונם הקדוש ברוך הוא
לא עשה עמו כשאר האותות להראו לו אות או מופת נדבר
נפלא · אבל בקש אברהם שידע ידיעה אמתית שיירשנה
ולא יגרום חטאו או חטא זרעו למונעה מהם או שמא יעשו
תשובה ויעשה עמו ברית חדשה שיירשנה על
כל פנים ·

ובמדרש אני השם אשר הוצאתיך מאור כשדים
בשעה שנולד אברהם אבינו עליו השלום עמד כוכב
אחד ממזרח ובלע ד כוכבים לארבע רוחות השמים · אמרו
חכמיו לנמרוד בן נולד לתרח בשעה זו שעתיד לצאת ממנו
אומה שתירש העולם הזה והעולם הבא אם רצונך ינתן לאביו
מלא ביתו כסף וזהב ונהרגהו · מיד שגר נמרוד אצל אביו
אם לו בן נולד לך אמש עכשיו תנהו לי ונהרגהו ואתן לך
מלא ביתך כסף וזהב · אמר לו תרח אמשול לך משל למה
הדבר דומה לסוס אחד שאמרו לו נחתוך את ראשך ונתן לך
בית כלא שעורים · אמר הסוס להם שוטים אם תחתכו את
ראשי כי יאכל השעורים · ואתם אם תהרגו את בני מי יירש
הכסף והזהב · השיב לו המלך מדבריך אני מכיר שבן נולד
לך אם לו תרח בן נולד לי ומת אמר לו על חי אני אומר לך
ולא על מת · מה עשה תרח החביא את בנו במערה שלש
שנים ומן הקבה שתי חלונות · מן האחד יוצא שמן ומן
השני סלת · כשהיה בן שלש שנים יצא מן המערה הרהר
בלבו מי ברא שמי וארץ ואותי התפלל כל היום כולו לשמש
ולערב שקע השמש במערב וזרחה הלבנה במזרח · כשראה
הירח והכוכבים סביב הירח אמר זהו שברא השמים והארץ
ואותי והכוכבים הללו שריו ועבדיו עמד כל הלילה בתפלה
לירח לבקר שקע הירח במערב וזרח השמש במזרח אם אין
ביד זו כח · אדון יש עליהם ועליו אתפלל ועליו אשתחוה ·
הלך אצל אביו אמר לו אבי מי ברא שמי וארץ ואותי אם לו
אביו אלהי ברא שמים וארץ וכל אלה אמר לו אברהם הראני
אלהיך שמא יש בהם כח לברא את כל אלה · מיד הביא עז
שלו והראהו אלהיו · חזר אברהם לאמו ואמר לה אמי עשי
לי תבשילין נאים וטובים ואביאם לאלהי אבי אולי יקבל
ממני קרבני כיד עשתה לו אמו תבשילין נאים וטובי והביא
לאלהי אביו ונתן לפני הגדול שבהם ואין קול ואין עונה ·
חזר לאמו אם לה עשי לי תבשילין נאי וטובי מן הראשונים
עשתה לו והביאם לפני עז של אביו אין קול ואין עונה · מיד
שרתה עליו שכינה וקרא עליהם פה להם ולא ידברו עינים
להם ולא יראו כיד נטל אש ושרפם והוציא הגדול שבהם
לחוץ ונתן האש בידו · כשבא אביו לביתו ומצא אלהיו
שרופים אמר לאברהם בני למה שרפת את אלהי · אמר לא
שרפתי · אלא הגדול שבהם קצף עליהם ושרפם · אמר לו
בני שוטה וכי יש בהם כח או יש בהם רוח חיים שהם יכולין
לעשות כל אלה והלא אני עשיתים מעץ · אמר לו ישמעו
אזנך מה שפיך מדבר · ואם אין בהם כח למה אמרת לי אלהי
ברא שמים וארץ · מה עשה תרח הלך אצל נמרוד ואמר
לו בני שרף את אלהי ואלהיך באש · שלח נמרוד בשביל
אברהם ואמר לו למה עשית כן · אמר לו אני לא עשיתי כן
אלא הגדול · אמר לו נמרוד וכי יש בהם רוח חיים שיכולין
לעשות כן אמר לו ישמעו אזניך מה שאתה מדבר בפיך
ואם אין בהם כח למה תניחו למי שברא שמים וארץ

ותשתחוו לעץ · אמר לו אני בראתי שמים וארץ בכחי · אמר
לו אברהם אתה יכול להראות כשיצאתי מן הכעורה ראיתי
השמש יוצא במזרח ושוקע במערב עשה אתה שיצא במערב
וישקע במזרח ואשתחוה לך ואם לאו מי שהגביר את ידי
לשרוף את האלילים הוא יגבירני ואהרוג אותך · אמר נמרוד
לחכמיו מה יהא דינו של זה אמרו לו זהו שאכרת עליו
עתידה אומה ליצאת ממנו שתירש העולם הזה והעולם הבא
ועתה כשישפטו הזה שעיש כן יעשה לו מיד השליכוהו לתוך
כבשן האש · באותה שעה נתמלא עליו הקדוש ברוך הוא
רחמים והציל שנאמר אני השם אשר הוצאתיך מאור
כשדים · במה אדע כי אירשנה באי זו זכות · אמר לו בזכות
הקרבנות זהו שאמר קחה לי ושמות אלו אלף רלת יוד הי
אחריו והכוונה אדון אשר בך הרחמי · כי אברהם לא התנבא
במדת רחמים כמשה אלא באלף דלת הוא אל שדי · ומה
שנקוד יוד הי אחריו בנקוד אלהים כנר ידעת שהשם הנכתב
אין אנו רשאין להזכירו אלא בכנוי אלף דלת או בכנוי אלהי ·
כשהוא לבדו נזכירנו בכנוי אלף דלת והסיבן בזה וה בהיכל
קדשו הס מפניו כל הארץ שלא להזכירו אלא בהיכלו ·
וכשהיא עם אלף דלת נזכיר בכנוי אלהים והכוונה בזה אל
הרחמים · קחה לי · היה ראוי לומר קח לי עגלה משולשת
או קח לך כמו קח לך מכל מאכל · כי הלקיחה הזאת
לתועלת אברהם ולהבשיחו על מתנת הארץ אבל יתכן לפרש
קחה לי לשמי כלומר לשם המיוחד · וכבר ידעת מאמר רזל
בכל הקרבנות לא נאמר לא אל ולא אלהים ולא אלהיך אלא
השם המיוחד שלא ליתן פתחון פה לנעל הדין לחלוק · וכן
נאמר בקרבנות תשמרו להקריב לי במועדו · ותוספת הא
של קחה כתוספת הא המזהה וכבר ידעת כי הוא המקבל
תחילה והוא הנקרא צדק ואמר הכתוב שם יזבחו זבחי צדק
וכלל העניין ההי תחיל ומשם ומעלה מעילוי לעלוי עד הסבה
העליונה וזהו באור קחה לי ואמר ויקח לו להורות כי עשה
כאשר נצטווה והקריב לשמו יתברך · ואת הצפור לא בתר
מה שבת הבהמות ולא העופות לפי שהבהמו רמז לאומות
העולם שנמשלו לבהמות שנאמר כי סבבוני פרים וכתיב
האיל אשר ראית וכתיב והצפיר והשעיר והם עתידים להיות
כלים · אבל ישראל נמשלו ליונה שנאמר יונתי תמתי וכתי
יונתי בחגוי הסלע · וישראל יהיו קיימים לעולם ועל כן לא
בתר העופות · וירד העיט על הפגרים זה היה רמז שיבואו
האומות לבטל הקרבנות וזרעו של אברהם יבריחום זהו שאם
וישב אותם אברם · והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו ·
נרמז לו בכאן שעבוד ארבעה מלכיות שכן דרשו רזל אימה
זו בבל · חשכה זו מדי · שהחשיכו עיניהם של ישראל בצום
ותענית · גדולה זו יון · נופלת עליו · וכתב הרמבן זל
מצא הנביא בנפשו אימה ואחר כך בא בחשכה ואחר כך
גדלה החשכה ואחר כך הרגיש כאלו היא נופלת עליו ·
והיה הענין הזה לאברהם כי כשהקבה כרת עמו ברית לתת
הארץ לזרעו אחזת עולם אמר לו כמשייר במתנתו כי ארבע
מלכיות ישתעבדו בבניו וימשלו בארצם וזה בעם אם יחטאו
לפניו ואחרי כן הודיעו בבאור גלות אחרת שינלו תחילת
זהו גלות מצרים שכבר נענש בו עד כאן · יחוץ תדע כי גר
יהיה זרעך וגו · על דרך הפשט באורו כי גר יהיה זרעך בארץ
לא להם ארבע מאות שנה ועבדום וענו אותם ולא פירש כמה
יהיו ימי העבדות והעניו · והחכם רבי אברהם אמר יחוץ תדע
כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם בעבדות וענוי עד קץ ארבע
מאות שנה כן היום הזה ולפי זה הודיעו קץ הגאולה והודיעו
פחה ימי הגלות ארבע מאות שנה · סעם המספר חזר
בגלות

גלות מצרים לא נודע ואחד מספרש' תחילה אין מגיד
ואין כשמיע בזה דבר אמנם אם תדקדק תמצא כי המספר
הזה נזכר ברוב המקומות אצל עין הרע פי' עין רע מספרו
ארבע מאות ואות ת"ו תכלית כל האותיות וכן עין הרע
מכלה הכל' ולפי שנתוסף באברהם אות ה' שהיא מדת
הדין לפך שלטה בו עין הרע שהוא מכח הדין שנגז על זרעו
להשתעבד ארבע מאו שנה כמספ' עין הרע לפי ששלטה בו
עינו של שטן וזהו שאמ' ידו תדע כי גר יהיה זרעך כלו' זרעך
הנולד מבין שני הה"ין שהם מדת הדין ושלטה בו עין הרע
שהוא מכח הדין לכך ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה'
וכן תמצ' בעפרו החתי שהיה לו עין הרע וכן עפרון בגמטרי'
עין רע ככו שהזכיר ארבע מאות וכן תמצא בעשו הכתפרנ'
כרחו של יצחק שהוא מדת הדין שהיה לו עין רע' ודרשו
רז"ל ורויח תשימו בין עדר ובין עדר למה אמר יעקב כן כדי
להשביע עינו של אותו רשע וכתוב בו וארבע מאות איש
עכו' ומצאתי בבראשי רבא ואו"ו עיינין כעיני אינש בקרנא
דא' זו המלכות שהיא מכנסת עין הרע בממונו של אדם
וגם את הגוי אשר יעבודו כתב הרמ"בן ז"ל בפירושו וגם אף
על פי שאני נזרתי על זרעך להיו' גרי' בארץ לא להם ועבדו'
וענו אותם אף על פי' כן אשפוט את הגוי אשר יעבדו על
אשיעשה להלא יפטרו בעבור שעשו גזרתי' והשעם כעניין
שכתו' קנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה וקצף גדול אני
קוצף על כל הגוים אשר אני קצפתי מעט והם עזרו
לרעה ואמר קצפתי על עמי חללתי נחלתי ואתנם בידך' וכן
ארע במצרים שהשליכו בניה ליאור ויטרו את חייהם וכל
זה תוספ' על הנגזר ואין זה בכלל ועבדום וענו אותם אבל
היא עקירת לגמרי וע"כ נעגשו ונתבקש מידם מה שהוספו
על הנגזר וזהו שאמר דן אנכי כלומר אביאם במשפט אם
עשו כנגזר עליהם או הוספו על הנגזר זהו שאמר יתר' כי
בדבר אשר זדו עליהם כי הזדון אשר עשו במים הבי' עליהם
העונש במים' ותדע כי אם נגזר על ראובן שיהרג נכנת'
ונחת' על ברא"ש השנה כן לא ינקה ההורג אותו אף על פי
שעש הנגז' כי הוא רשע בעונו ימות ודמו מיד החורג יבוקש'
אבל כששמע הגזר מפי נביא וקם והרגו לעשו רצון הקדוש
ברוך הוא ופצותו כמו שגזר עליו אין בזה חשא אבל יש לו
זכות בדבר כענין שמצינו ביהוא יען אשר הטיבות לעשות
הישר בעיני ככל אשר בלבבי עשית לבית אחאב בני רבעים
ישבו לך על כסא ישראל' אבל אם לא שמע הגזרה וחרגו
דרך שנאה או כדי לשלול אותו יש עליו עונש כי בודאי
לחטא ולעבירה נתכוון ופסוק מלא הוא הוי אשור שבט אפי
ומטה היא בידם זעמי בגוי חנף אשלחנו וגומר' והוא לא כן
ידמה ולבבו לא כן יחשוב וגו' למדך הכתוב שהקבה גזר
בישר' השבט והמטה ההוא כדי להצר אותם ואף על פי כן
העגישו לבסוף דכתיב אפקוד על פרי גדל לבב וגו' שאף על
פי שהיה מעשה זה נגזר לא היתה כוונתו לקיי' מצות השם
ית' ונזרתו כי אם דרך שנאה וכדי להגדיל מעלתו ולהרחיב
מלכותו' וכן היה העניין בעצמו בנבוכד נצר שכל הנביאים
פה אחד יקראוהו להחריב את ירושלים והוא וכל עמו
נצטוו על כך מפי הנביא דכתיב הנני נותן את העיר הזאת
ביד הכשדים וביד נבוכד נצר מלך בבל והציתו את העיר
באש ומצינו שנענש בענשו של סנחריב שלכך השוה אותם
הכתוב שנאמר לכן כה אמר ה' הנני פוקד על מלך בבל ועל
ארצו כאשר פקדתי על מלך אשור עד כאן כוונת הרב ז"ל עם
קצת לשונו' ויש לך לדעת כי כשנכר' לאברה' הברית הזה
של בין הבתרי היה אברה' בן שבעי שנה ואף על פי שכתוב
בתחילת הפרשה ואברהם בן חמש ושבעי שנה בצאתו
מחרן' שתי פעמים יצא מחרן אחד כשהיה בן שבעים'
ואחד כשהיה בן ע"ה שנה ואין מוקדם ומאוחר בתורה'
וכשהיה בן שבעים נאמר לו הברית הזאת וכן הברית הזאת
עד שנולד יצחק היו לשלשים שנה' וכתיב ואברהם בן מאת
שנה וגזרת הגלות ארבע מאות שנה משנולד יצחק הרי
שלשים וארבע מאות שנה' וזהו שכתוב ומושב בני ישרא
אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה'

ועל דרך המדרש ידוע תדע' יהוע שאני מפזרן
תדע שאני מכניסן ידוע שאני מכשכנן
תדע שאני גואלן ומפרקן' וגם את הגוי אשר יעבודו' לרבו'
ארבע מלכיו' שרמז למעלה שאף הם כלי' על ששעבדו
בישרא' דן אנכי' ממכת הדם עד נגע אחד' תמצא עשרה
מכות שבהם נדונו' ודור רביעי ישובו הנה פי' רשי' ז"ל כי
מעת שהחל גלות מצרים עד שירשו ישרא את הארץ היו
ארבע דורו' ואלו הם יהודה פרץ חצרון כלב' שהרי כלב בן
חצרון מבאי הארץ היה' והרמ"בן ז"ל כתב כי דור רביעי
לאמורי המשלי' עונו כי ביום הגזרה האריך לו כי הוא פוקד
עון על שלשים ועל רבעים כי אם ישובו לא יחרימם אבל
יהיו למס עובד או יפנו להם ע"כ' ומה שאמר עון האמורי
כלו' אמ' הכנעניים אבל הזכיר האמורי לפי שהוא התקיף
שבהם אשר כגובה ארזי גבהו וחסין הוא כאלונים עד הנה'
עד שתתמלא סאתו והיה הכתו' ראוי לומר ינאו ונה' אבל
אמר ישובו מפני שכבר נתישבו שם יצחק ויעקב ובניו שהם
זרעם שהרי יצחק לא יצא מן הארץ לעולם יעקב ג"כ כתוב בו
וישב יעקב בארץ מגורי אביו' ועל כן יאמ' עתה ודור רביעי
ישובו הנה כי מאחר שהאבות שהם הכלל היו משם יכול
הכתוב לומר על כלל ישרא היוצאים מהם ישובו הנה' או
נוכל לומ' עוד כי רומז על מעלת הארץ הקדושה ששם שער
השמי' בית המקדש של מעלה מכוון כנגד של מטה ומשם
הנשמות נכנסות ויוצאות ועל כן אמר ישובו הנה' כלומר
מכאן יצאו וכאן ישובו ומפני זה הצדיקי והחסידי נכספים
להאסף שם כדי שתמצא הנשמ' כסלול ודרך לעלות ולשוב
לשרשה ל תלהי אש נתנה זבמדרש כי לא שלם עון האמורי
עון האמירה שאמר אברהם במה אדע כי אירשנה' והנה
תנור עשן לפי הנראה היה לו לומר והנה העשן התנור כשם
שנ' במעמד הר סיני ויעל עשנו כעשן הכבשן אבל יתכן על
דרך הקבלה כי בא הכתוב להודיענו הכח הזה שעבר וקבל
קרבנותיו של אברה וכי יש בו כח זכרות וכח נקבות יש בו'
כח זכרות לפעול הפעולו וכח נקבו שהוא מקבל מזולתו
כנקבה זו שמקבלת מן הזכ' וכל הפעולו מתגדלו בה מכחו
ועל כן נקרא הכח הזה שכינ' בלשון נקבה ותרגם אנקלוס
פני' ילכו שכינתי תהך ולא יהך' ושם הכח הזה ידוע ויש
בזה התעוררו ורמז במלת תנור בחלוף ת"ו בט"ת באלפא
ביתא של א"ח ב"ז ועל כן הזכיר בכאן תנור עשן שהוא הכלי
המקבל האש וזהו רמז לכח הנקבו ולפיד אש הוא הזכרות'
וזהו שכתוב אשר עבר ולא אמ אש עברו וזהו לשון כרת ה'
את אברם ברית כי השבינ שהיא הברית העביר בין הבתרי'
ודע כי על כח הזה הזכיר למעלה בראש הפרשה ובן שם
מזבח לה' הנראה אליו והמשכיל יבין' ביום ההיא כרת ה'
את אברה' ברית לאמר לזרעך נתתיה' אחר שהזכיר למעלה
מתנת הארץ שני פעמים לזרעך אתן לזרעך אתננה בלשון
עתיד אמ עתה נתתי בלשון עבר כי הזכיר לו המתנה שנתן
לו כבר ומלת נתתי כתו נשבעתי כי מתנת הש באמירה לבר
הרי הוא כשבועת זמזה יאמר בכל מקום אשר נשבע השם

יג לאלותיכם ויכבר בארתי מזה בפסוק את קשתי ואח הסתנת
הזאת שהיא השבועה היה הברית של בין הבתרים · כי כך
דרך כורתי הברית שישבעו תחלה ואחכ יכרתו ברית ·
יד והברית הוא שעוברין בין בתרי הבהמה וכענין שכתוב הנגל
אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו · והברית הזאת היתה
כעין חרם והיא קיום השבועה שנשבעו ככר · וכמו שאמר
יהי מבותר כבחסה זו מי שיעבור על השבועה ועל כן תרגם
אנקלוס ברית קיימא שהוא קיום השבועה שנשבעו תחילה
וזהו שאם אבימלך ליצחק תהי נא אלה בינותינו בינינו
ובינך ונכרתה ברית עמך · הזכיר השבועה תחלה ואחר כך
הברית · והברית שהוא בזה אינו נופל בשכינ׳ חס ושלום ·
אבל הכוונה בברית הזאת כאשר תהיה אצל הש״י כי כשם
שאי אפשר שיהיו בתרים חמורי לכמות שהיו כך אי אפשר
שתתבטל מתנתו יתברך · מנהר מצרי עד הנהר הגדול יזכיר
הכתוב בפרשה זו שלשה פעמים מתנת הארץ תחילה
כשהתחיל אברהם ליכנס בארץ אמ׳ לו לזרעך אתן את האר׳
הזאת ולא באר המתנה כי מה טעם שאמר לזרעך אתן את
הארץ הזאת והוא לא הלך אלא עד מקום שכם עד אלון
מורה בלבד · ופעם שנית אמר לו שא נא עיניך וראה מן
המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה וידוע כי ראות האדם
אינה למרחוק · אבל כוון לומר שיתן לו על מראה עיניו
הרוחות ואמ׳ כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה
והוסיף לומ׳ ולזרעך עד עולם · והבטיחו גם כן שירבה זרעו
כעפר הארץ · ובפעם השלישי׳ באר לו תחומי הארץ זהו
מנחל מצרי׳ עד הנהר הגדול נהר פרת ואמר לזרעך נתתי
בלשון עבר כי עד עתה הזכיר לזרעך אתננה בלשון עתיד
והכונה לומר שיכרות לו ברית על המתנה שכבר נתן לו כך
פי הרכבן זל · ומה שקרא לנהר פרת הנהר הגדול והכתוב
מונהו רביעי בנהרות גן עדן · מפני שהוא דבק לארץ ישרא
וכן המשל הזה אומ׳ עבד מלך מלך הדבק לשחוור וישתחוו
לך · ולפי שהארץ הקדושה היא מבחר הישוב ובית המקדש
ששם נקרא בית הגדול והעובד שם נקר׳ הכהן הגדול והשם
השוכן בקרבה נקר׳ האל הגדול וכן הזכיר שלמה המלך עה
טו בדברי הימים והבית אשר אני בונה גדול מאד כי גדול
אלהינו מכל האלהים · לכך קרא הכתוב אף הנהר הסובב
אותה הנהר הגדול · ומה שהזכיר לזרעך נתתי בעשר עממין
הללו ולא נולדו עדין לא ישמעאל ולא יצחק אין להבין מזה
הבטחה לישמעאל בן השפחה שהרי אינו עקר זרעו אבל
הוא הבטחה ליצחק בן הגבירה שהוא עקר זרעו וכענין
שהבטיחו חש״י כי ביצחק יקרא לך זרע ולה שפחה מצרית ·
ולא לו דרשו רבותינו זל נכסי מלוג היתה ולא היה רשאי
למוכרה · ושמה הגר מבית פרעה נתנה לה ולכך נקראת
הגר הא אנריך כלומר הגר שכר על צניעותיך · הגר שפחת
שרי · כבר היינו יודעים כי שפחת שרי היתה שכבר הזכיר
למעלה ולה שפחה מצרית ושמה הגר · אבל יתכן לפר׳ כי
המלאך הזכיר שפחת שרי לשני ענינים · האחד להורו שאין
דבור המלך בא אל המצרית הזאת כי אם לכבוד שהיתה
שפחת שרי והשני לקיים השפחו והעבדו שתהיה משועבדת
לשרי בל ימיה וכמו שאמר לה שובי אל גבירתך וגומר וגם
ערעה עתידין שיהיו משועבדין לזרעה של שרה באחרית
הימים · ישפוט ה׳ ביני וביניך דרשו רבותי זל כל מי שהרתיע
אחר מדת הדין לא יצא שפוי מתחת ידה ראויה היתה שרה
להגיע לשנותיו של אברהם ועל ידי שאמרה ישפוט ה׳ נסנע
מחייה מ״ח שנים · אמר רבי הושעיה ביני וביניך כתיב כבר
בתו ויבא אל הגר ותהר וכבר היה עובר בסעיה ומה תלמוד

לומר הנך הרה וילדת בן אלא מלמד שהכניסה בה עין
הרע והפילה עוברה · אמר רבי חנינא אלו אלישע הנביא
אמרה כן ברוח הקדש דיי עכ׳ בבראשי׳ רבה · אבל למי
שמצינו וביניך מלא ויש בו שני יודין יש לדחוק שהסבה
פניה כלפי הגר ולה אמר ישפוט ח׳ ביני וביניך כלומ׳ העובר
שביך וזה טעם שהכניס בה עין הרע · אתה אל ראי · פירש
החכם רבי אברהם אתה ל ומראה כי מלת ראי שם דבר הנם
הלום ראיתי פירוש הנם פה ראיתי מלאך השם יתברך אחר
שראה השי״ת בעניי · על כן קרא לבאר באר לחי ראי מלשון
כה לחי כלומר באר של שנ האחרת כשיהיה חי יהיה רואה
אותי והטע׳ כי בכל שנה חיו הישמעאלים חוגגים אל הבאר
הזה גם היום יקרא באר זמזם עד כאן · אני ל שדי · שדי
באלהותו לכל בריה לשון רשי זל · וכתב רבינו חננ זל כי
נתנה מצות מילה בשם הזה לפי שכח גבורתו של אדם תשש
במילה וכמו שדרשו רזל יצחק לישרים תושיה זו מילה
שהצפינה הקבה לעשרים דור שהרי מאדם ועד אברהם היו
עשרים דור והשם הזה הוא נזכר בגבורה כענין שכתו׳ כקול
מים רבי כקול שדי · ומפני שלא תאמר החותך בשח׳ כחו
תשש ושונאיו קמי עליו לכך אם׳ לו אני ל שדי אני מספיק
לך כח וגבורה שתתגבר על שונאיך אתה וכל זרעך הנמולי׳
והרמבם זל פירש שאינו צריך במציאות מה שנמצא ולא
בקיום מציאו לזולתו אבל מציאותו תספיק בעצמו והפירוש
הכון בשם הזה הוא מה שפירש רמבן בשם הנניד זל שהו׳
סבורת שודד כלומר משדד ומנצח מערכות הכוכבי׳ ונראת
לי כי מפני זה יחס הכתוב השוד בשם הזה הוא שהזכיר
ישעיה כשוד משדי יבא · והגאון רבינו סעדי פירש שענינו
בלשון יד כחסורו כלום שהוא מספיק חסרון כל הנמצאי׳
כולם ועוד פירשו בו שהוא מלשון מדי חדש בחדשו מדי
עלותו בבית ה׳ · שהוא לשון נאמר על הדבר כשהוא הווה
והיה ענינו בהקבה נצחות בשם ההויה שהוא לשון נצחותי
והרמבן פיר׳ בזה כי הוא מדת הנבור מנהגת העולם שיאמרו
בה החכמי׳ מדת הדין של מטה · וטעם שהזכיר זה השם
במילה כי חוזיעו שהו׳ אל שדי כלומר תקיף משדד ומנצח
מזלו ויולידי · וידוע כי בשם הזה יעשו הנסים הנסתרים ·
ואברה שהיה בטבעו ובמזלו שלא יוליד והש׳ הזה בטל כח
הכזל שיוליד הנה זה גם נסתר אינו מפורס לעיני הרואי׳ כי
יאמרו הנה טבע בני אדם להוליד ויש הרבה שחם מולידים
למא שנה ואין בזה שנוי מנהגו של עולם כמו הנסי׳ הנעשי׳
בשם המיוחד על ידי משה רבינו עליו השלום שהם נסים
מפורסמים משנים טבעו של עולם ומנהגו כקריעת ים סוף
וירידת המן וזולת׳ עד כאן · ויש לפרש בשעם שהזכי׳ במצוה
זו השם הזה לפי שהוא חותם בי״וד ומצויר בתנגית הנוף
לנמול החתום באות ברית קדש ועם האות הזה מתפרסמת
מעלתם של ישר והיתם נגדלי משא האומו ערלי לב וערלי
בש שהם מצד ל שדי · וישר שהם מצד ל שדי · ועם האות
הזה נקרא האדם תמי והו שאם והיה תמי יכיון שהוא תמי
בו ראוי לו שישתם מעו המיוחד הוא עון הערי והו שכתו׳
ואהיה תמים עמו ואשתמר מעוני · ולקדושת הבריתות
נקשר ונרשם באדם שם יוד הי ואו פפטרת למעלת וכן
בפסוק זה והנן זה · ובמדרש אני אל שדי אמר לו אם אתה
תקבל את המילה הרי טוב ואם לאו אומר לעולם די אם לא
תקבל את המילה דיו לעולמי עכ דיה לערלה עכ בבראשית
רבה · וכאוד המדרש הזה כי כחם של ישראל בני ברית הוא
הלב ושבעים שרים הם הקליפות החצוטלת מימיני לזכות
ה משמאילים לחובת והו לשון ערלת ואין אדם רשאי
להאחז

להאחז כלב עד שיסורו הקליפות ואלו לא קבל אברהם את
המילה היתי אומר דיו לעולמי עד כאן דיבה לערלה עכ"פ
כלומר שלא יפעלו פעולה לא השכינה ולא השרים מכאן
ואילך יבטל העולם · התהלך לפני תהיה נמשך לעבודתי ·
והיה תמים שלם בלי תוספת ומגרעת כלשון תורת ה'
תמימה · וכתיב לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו · ודע כי
נקרא תמים מי שתוכו כברו ופיו ולבו שוים ומפני שאברהם
אבינו עה"ש היה שרש האמונה וראש כל המיחדי ועניין היחוד
צריך שתהיה עדות הלב והפה שוים על כן הזכירו השם
יתברך והיה תמים הוא הדין בכל שאר עבודת השם יתברך
יצטרך האדם שיהיו פיו ולבו שוים שיצדיק כל אחד לחברו
ויעיד עליו ולא יחלוק עליו בשום ענין כי כל מי שהוא אחד
בפה ואחד בלב והנה הוא חולק קצתו על קצתו ומכזב קצתו
את קצתו הוא מן הכת שנ' עליו ויפתוהו בפיהו ובלשונו יכזבו
לו · ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו · ועל כן באדת
מצות עשה שבתורה שנ' תמים תהיה עם ה' אלהיך והוא השגת
הגדול האמור בכל הצדיקים איש צדיק תמים וכתיב ויעקב
איש תם וכן יצחק נקרא עולה תמימה וכתיב הולך תמים
ופועל צדק · וכתיב אשכילך בדרך תמים · וכתיב אשרי
תמימי דרך · וכבר הודיענו דוד עליו השלום כי בעל מדה זו
הוא לפני השי קיים נצחי לעולם הוא שאמר ואני בתומי
תמכת בי ותציבני לפניך לעולם · ואמר שלמה הולך בתום
ילך בטח · ואמר עוד ורצונו תמימי דרך · והיה שמך אברהם
ההא הזאת שנתוספה בו היא אחרונה שבשם ועמה היה לו
כח התולדה ומשתלשלות ממנו וכן מצינו באברה שנקרא
משרה והיא תשלום בנינו כי כן הוא למעלה תשלום המרכב
העליונה · כי אב המון גוים נתתיך היה אברהם אבינו עליו
השלום אב העולם כאדם הראשו שהיה אב המון גוים שכל
התולדות משתלשלות ממנו וכן מצינו באברה שנקרא אדם
ממה שדרשו זל האדם הגדול בענקים זה אברהם · וכבר
רמזתי זה בסדר בראשית ובפרשה הזאת נתנה לו מצוה מילה
ונכרתו עליה ג בריתות והנה הם רמוזי שם · אני הנה בריתי
אתך כתב הרבנן זל על דרך האמת שעם הנה בריתי אתך
כשעם הנה אנכי עמך · ויאמ' אנכי אהיה עמך · יהי השם
אלהינו עמנו · יאמ' כי הברית יהיה עמו ולכן יפרה וירב ואחרי
כן עוה שישמור אברהם הברית הזאת ותהיה המילה לאות
ברית והנה האות הזה הוא השבת ולכן ידחה אותו ודבר
זה עד כאן לשונו זל · והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם · על
דרך הפשט טעם המילה לחיותם אות קבוע בבשר על אמונת
השי ויחודו לא ישתנה ולא יסור ממנו בין מחיים בין לאחר
מיתה והנה הוא נכנס באמונת היחוד כענין שכתוב
לך להי ולזרעך אחריך · ועל דרך המדרש מצות מילה היא
כענין קרבן וכשם שדם הקרבן לכפרה על הנפש כך דם
המילה מכפר · ועל כן מצותה ביום השמיני כי הקרב לא יכשר
עד יום ח' שנאמ' ביום השמיני וחלאה יראה וכשם שכתוב
בקרבן ואכלו אותם אשר כופר בהם שאכילת הקרבן לכפר
כך ישר עושין סעודה ביום המילה ועוד גדול כחה יותר כן
הקרבן שהקרבן בממונו והמילה בגופו מאבר שכל גידי
האברי נקשרים בו אשר מטעם זה נקרא ראש הגויה כלומר
ראש כל הגוף · ועל כן חשוב לו לעקדה וזבח כאלו עקד את
עצמו וכתיב כותתי בריתי עלי זבח ובבראשית רבה את לה
החרב המתהפכת · רב הונא ורבנן רב הונא בשם רבי אבא
אמר החרב זו מילה שנאמר עשה לך חרבות צורים · רבנן
אמרי החרב זו תורה שנאמר וחרב פיפיות בידם רבי אבדימי
אמר את להט החרב להט זו ניתנם שמלהטרת האדם מראשן
ועד רגליו החרב זו המילה · אמר הקב"ה מי מציל את בני
מאש לוהט הוי אומר זו המילה · לא תילא לביתה משלג כי
כל ביתה לבוש שני · משלג זו גיהנם שנא' תשלג בצלמון ·
בזכות מילה כי כל ביתה לבוש שני זה דם מילה · ובפרקי ר'
אליעזר פרק כ"ט אברהם כל את עצמו ביום הכפורי שכן כתיב
ביום הכפורים וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה וכתיב
בעצם היום הזה נמול אברהם הוי אומר ביום הכפורים נמול
אברהם אבינו · ובכל שנה ושנה רואה הקב"ה דם הברית של
אברהם אבינו ומכפר על כל עוונותיהם של ישר' כי ביום
הזה יכפר עליכם על כל חטאותיכם לפני יי תטהרו ועל דרך
השכל דבר ידוע כי חתוך האבר מחליש כחו של אבר ואין
אבר מכל אברי הגוף שנחתך מתחילת תולדתו שלא יהיה
במצע חסר מכחו ועל כן באה מצות המילה שהיה סבה
להחליש כח התאוה וגורע הנאת התשמיש וכשאזל הנבעלת
לערל קשה לפרוש · ובשביל המילה אין קיום הזרע מתבטל
בכך כי הענין הטבעי ישאר על טבעו והוא נשמר מן הפותר
ומה שבאה המצוה לשמונ' ימים לפי שקודם לכן הוא חלוש
מאד והוא בתכלית לחותו וכאלו הוא עדין בבטן · ואם יונח
עד שיגדל יבא הדבר לידי בטול כך פירש הרמב"ם זל · ועל
דרך הקבלה והיתה ברית בבשרכם לברית עולם יאמ' ברית
בבשרכם תהיה דוגמא לברית עולם הוא הנקרא צדיק יסוד
עולם ועליו יאמ' ברית מלח עולם כי הוא קיום העולם כי הכתוב
היה ראוי לומר והיתה בריתי בבשרכם לעולם · אבל אמר
לברית עולם וברית עולם זה הוא בין הרגלים הנקראים נצח
והוד ועל זה בא המאמר המאיר עיני הלב לרזל חכמי האמת
אמרו ולא זכר הדום רגליו ביום אפו · הדום שבין רגליו ולפי
שמסוך לו מלכות שכנגדן הפריעה · על כן אמרו מל ולא
פרע כאלו לא מל לפי שהוא כמפריד ומקציץ והרי שלכרת
המצוה בשניה הוא היחוד וזה מבואר יברכתי אותה בנערתו
ועדון בשר על שם שכתוב אחרי בלותי היתה לי עדנה ברכת
השם ברבוי חלב להגיק על שם שכתוב הניקה בנים שרה ·
מלכי עמים זה יעקב ועשו ויפול אברה על פניו כבר הזכיר
זה למעלה ויפל אברהם על פניו אבל אותו היה למען דעתו
לנבואה וזה היה להתפלל על ישמעאל · ומה שהזכיר בו
הכתוב לשון נפילה בכל פעם ופעם ללמדך שקודם המילה
לא היה מתנבא ולא נופל לפי שהערלה מאוסה אצל השי
לפיכך מצינו בבלעם שכתוב בו נופל וגלוי עינים · אבל אחר
שנמול אברהם היה מתנבא מעומד והוא שכתוב ואברהם
עודנו עומד לפני יי · תלבן מאה שנה יולד · חס ושלום
שישחיק אברהם היתה הענין גדול על דרך הנס והפלא אבל
על דרך הטבע דבר ואם הלבן מאה שלא הוליד בבחרותו מן
האשה הזאת יוליד עתה ואם שרה חבת ק' תלד אחרי שנפסק
האורח ממנה זה אי אפשר בשום פנים על דרך הטבע אמל
על דרך הנס והפלא ידע והאמין שאפשר ביכולת הבורא
יתברך כמו שהעיד עליו הכתוב למעלה והאמין בה' · ומה
שיזכיר בו הכתוב ויצחק אין זה צחוק ולעג חס ושלום בק
לשון שמחה כלשון אז ימלא שחוק פינו · ועל כן הרגם
אנקלוס תרגום ישמח שהוא וחדי ולא תרגם וחייך ·
והראיה כי לשון ויצחק הוא מלשון שמחה מה שנצטוו
מפי השי לקרותו יצחק שנאמר וקראת את שמו יצחק
ואלו לעג אברהם על הענין לא יצוהו השם יתברך שיקרא
לו שם על שם הלעג אבל ודאי כיון שצוה עליו כן אין
בכוונתו של אברהם רק טוב · וקראת את שמו יצחק ·
השם הזה הושם לו על ידי הקדוש ברוך הוא ומפני זה לא
נשתנ שמו לעולם לקרותו בשם אחר כשם שמצינו באברהם

שישתנה שמו מאברם לאברהם ' וכן יעקב מצינו שנשתנ'
ש[illegible] לישראל לפי שתושם השם בכל אחד מהם על
ידי [illegible] אבל יצחק שהושם על ידי הקבה הוקבע לו
לעולם השם ההוא ולא נשתנה ' וכן מצאתי בירושלמי
דברכות מפני מה נשתנה שמו של אברהם ושמו של יעקב
ושמו של יצחק לא נשתנה אלא אלו אבותם קראו אותם '
יצחק הקבה קראו שנאמר וקראת את שמו יצחק עכ' ומה
קכ ב תשמע שמו של יצחק בש"ן והוא שכתוב ושבועתו לישחק
אין זה שנוי אבל רצה הנביא לרמוז על מדתו שהיא האש
הגדולה וידיעת זה ממה שאמרו בספר יצירה שלש אמות
אמש אויר מים אש מם דומסת ש"ן שורקת ועוד טעם אחר
כי אברם הוצרך הכתוב לשנותו אברה'ם שם כי אב המון
גוים נתתיך ויעקב ישרא"ל על שם כי שרית עם אלהים ועל ידי
העינים והמאורעים שארעו בשניהם הוצרכו לשנות שמם
אבל יצחק לא הוצרך לכך כי לא ארעו לו מאורעות כמותם
ולא ראה עצמו לחוץ המקרים כאברהם ויעקב ' אבל מיום
שנולד נתקדש באות ברית קדש ונתיישב בארץ הקדושה
לא יצא ממנה לעולם ' ולישמעאל שמעתיך וגו' כלומר
ולישמעאל אברך מצד התפלה שאתה מתפלל עליו אך לא
מצד הברית של יצחק' ב' נשיאי' יוליד היו לישמע"א ב' בני'
והם מפורשי' בשמות' בסוף סדר ויהיו חיי שרה שכתוב שם
בכור ישמע"א נביות וקדר ואדבא"ל ומבש' ומשמע' ודומ' ומשא
חדר ותימא יטור נפיש וקדמה הרי ב' ומה שאמר ב' נשיא'
ולא אמ' ב' גוים יוליד זה להורות על התנשאותם ומעלתם
הגדולה שתחול עליה' ברבת הרבו' יותר משאר העמ' כמו
שהבטיחו השי' הנה ברכתי אותו והפרתי אותו והרבתי
אותו במאד מאד' ועו' תכלול מלת נשיאי' שיאבדו מן העולם אחר
י פס יד המעלה הגדולה שהי' מלשון נשיא' ורוח ' ובא לרמוז שהם
יונ ו ש כלים ואובדים מן העולם כלשון כלה ענן וילך והו שתמצא
נשיאם חסר ו"ד האחרונה ולמדך הכתו' על מלכות ישמע"א
שתחלתו חזק וסופו תשש וכן אם המלאך להגר והוא יהיה
פרא אדם כלו שיהיה בין בני אדם כפרא שינצח הכל ואחר
כך יד כל בו ' ונתתיו לגוי גדול ' כתב רבי חננ"א זל ראינו
שנתאחר הבטחה זו להם בפים של"ג שנה ולא היה אחורם
תלוי בעונם והיו מצפים לה כל השנים הללו וסוף סוף באה
ונתקיימה ואחר כך נתחזקה המלכות בידם ' אנו שנטלת
ממנו בעונינו ושם זמנו אלף ג' מאות ושלשים שנה על
אחת כמה וכמה שנהיה מצפים להבטחתו ולא נתיאש עד
כאן ' ויעל אלהים מעל אברהם ' האבות חשובים ככרובים
של מעלה על כן הזכיר הכתוב מעל אברהם כלשון שכתוב
וכבוד ישראל נעלה מעל הכרובים ומפורש אמרו רבותינו
זל האבות הן הן המרכבה ' וימל את בשר ערלתם השתדל
תחילה בסילתם ובאחרונה מל את עצמו וכן כתוב אחרי כן
בעצם היום הזה נמול אברהם ' שאלו הקדי' מילתו למילתם
היה חולה ומסוכן ולא היה אפשר להתעסק בהם בהמולו
בשר ערלתו כמו שנצטו למעלה ונמלתם את בשר ערלתכם
והיה לאות ברית ובאר לנו כי הסצוה היא אות קבוע בבשר
והיה הבשר לאות ברית ' ועל כן נקראת המצוה הזאת אות
ושלש מצות בתור' הן שנקראו אות ואלו הן מילה שבת תפלין
ושלשתן עדות ואות על היחוד והאמונה ואין ראוי לכל אחד
מישרא"ל לעמוד זולת השתי' מהן כי קיום כל דבר על פי שני'
עדים ועל זה יצטרך שילכו שני עדים עמו ולפיכך חייב אדם
להזהר במצות תפלין ' ואז יהיו שני עדיו נמצאים עמו והם
מילה ותפלין לא יסורו ממנו וכאותו שנשתבח בה אותו
חכם מיפי לא הלכתי ארבע אמות בלא הורה ובלא תפלין '
וביום שבת שהוא פטור מתפלין מילה ושבת נמצאת בו
כלמד שכל הזהיר במצות תפלין אין שני עדיו זזין ממנו
מעולם לא בחול ולא בשבת ' ובמדרש בהמולו בשר ערלתו
גדולה מילה שכל מי שהוא מהול אינו יורד לגיהנם כתיב
הכא ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית' וכתיב התם ובי'
השמיני יכול ומי יורד לגיהנם מי שכתו' אחריו את הקני'
ואת הקניזי ואת הקדמוני שכולם ערלי לב וכל הרשעים
יורדים לגיהנם שכן מצינו ביחוקאל בן אדם נחה על המון
מצרים והורידהו שם אשור וכל קהליו כולם ערלים מחללי
חרב שם משך ותובל וכל המונה שמה נסיכי צפון ' וכן
אמר ישעיה לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי
חק ' למי פערה פיה למי שאין להם חק שנאמר ויעמידה
ליעקב לחק ואמר עוד הפסוק גם את בדם כריתך שלחתי
אסיריך כלומר בזכות דם בריתך שלחת אסיריך מבור אין
בו מים וכתיב לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש
שנים עכ"ל כן נהגו כל ישראל לנער המת שלא הגיע ימי'
למצות מילה שמוהלין אותו בקבר זכו ישראל במצוה זאת
שהוא מוחזקת בידם ובה הובטחו על ג' מתנות על מלכות
בית דוד שלא תפסק ועל מתנת האר' שתהיה להם לאחז'
עולם ועל השכינה שתהיה שורה בישראל ושלשתן רמוזות
בפרשה זו מלכות בית דוד שאמר ונתתיך לגוים ופלכים
ממך יצאו והכתוב הזה בברית ומצינו במלכות בית דוד
ברית היא שכתוב כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי
עד עולם אכין זרעך ובניתי לדור ודור כסאך סלה ' מתנת
הארץ היא שאמר ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ כנען
לאחזת עולם ' באר שתהיה הארץ לישראל אחזת עולם
שלא ירשוה ושלא יושיבוה רק הם ואם אולי יגלו ממנה
ישובו אליה כי אחזת עולם היא להם לא לאומה אחרת חדה
הוא סימן גדול לישראל שמיום שגלו ממנה לא נתישבה
שם אומה כלל אבל היא חריבה ושוממה עד ששובו
אפרוחיה לתוכה ' השכינה שתשרה בישראל הוא שאמר
והיית להם לאלהים כלומר להם לבדם ולא לאומה אחרת
ואשרי העם שהובטח בשלש מתנו' באלה מלכות בית דוד
שלא תפסק לעולם ושתהיה הארץ הקדושה להם לבדם
מתנה לאחזת עולם ושתהיה השכינה שורה ביניהם מה
שלא זכו שום אומה ולשון לאחד מכל אלו ' וזהו שאמר
קנ קדי דוד אשרי העם שככה לן אשרי העם שה' אלהין '

באור פני מלך חיים ורצונו כעב מלקוש׳

שלמה המלך ע״ה באר בכתו׳ הזה התועלת המגיעת לאדם ברצון המלך ובהסברת פניו והמשיל רצונו לגשם שבעב מלקוש שהו׳ רצון הכל והכל מתאוין לו׳ וכן במקום אחר המשילו לטל הוא שאמר על זה נהם ככפיר זעף מלך וכטל על עשב רצונו׳ ומה שהמשיל רצונו לשני דברי׳ לגשם ולטל לפי שתועלת הגשם הוא לעתיד אין תועלתו נראת לשעתו מיד רק בזמן הקציר ברבוי התבואה תתפרסם התועלת׳ ותועלת הטלבא מיד׳ כן רצון המלך יש בו תועלת פעמים מיד ופעמים לעתיד׳ וכן למדנו שלכה המלך בקצת פסוקים מספר משלי הנזק המגיע לאדם מכעס המלך אע״פי שאינו נפרע וגם אינו עתיד להוציא כעסו מן הכח אל הפעל ואין צריך לומר אם הוא רוצה להפרע מן המכעיסים אותו׳ ובאר בכלל דבריו שאם הוא כועס ואינו נפרע הנה זה שכעס עליו קראהו פחד ורעדה כמי ששומע נהמת שאגת אריה וקול שחל שהוא נרעד ונבהל ואף ע״פ שאין סופו להרע לו׳ ועל זה אמר נהם ככפיר זעף מלך וכטל על עשב רצונו׳ ואם הוא כועס ורוצה ליפרע הנה זה מות ועל זה אמר חמת מלך מלאכי מות וכשם שחמתו מות כן רצונו ואור פניו חיים ועל זה אמר בכאן באור פני מלך חיים׳וכוון שלמה בכל זה לדון קל וחומר במלך מלכי המלכים הקב״ה אם במלך בשר ודם החיים דבקים באור פניו והתועלת נמצאה ברצונו כתועלת האדמה הנמצאת בגשם שבעב מלקוש׳ וכענין שכתוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה׳ על אחת כמה וכמה בהקב״ה שהחיים אמתיים תלויים ברצונו ובהסברת פניו׳

כענין שכתוב כי רגע באפו חיים ברצונו׳ ועל זה אמר שלמה ע״ה באור פני מלך חיים ובא ללמדנו כי החיים דבקים בגלוי שכינה וכן מצינו גלוי שכינה על שלשה חלקים׳ האחד לדבור ולצוות את הנביא על מצוה ממצות התורה׳ והשני להגין על עבדיו הצדיקים כענין שכתוב ויאמרו כל העם לרגום אותם באבנים וכבוד השם נראה באהל מועד׳ והשלישי דרך רצון והסבר פנים בענין גלוי שכינ׳ שבמשכן וגלוי שכינה על אברהם׳ גלוי שכינה שבמשכן שנ׳ ויצאו ויברכו את העם ויראו כבוד ה׳ אל העם כי מפני שהשתדלו במצות המשכן זכו לגלוי השכינה׳ גלוי השכינ׳ של אברהם כי מפני שהשתדל במצות המילה זכה לגלוי השכינה וזהו באור פני מלך חיים כי מלת חיי׳ כוללת רפואה מלשון ויחי מחליו׳ וכתיב והחלימני והחייני וכן אברה הגיעה לו רפוא׳ בגלוי שכינה שהיה חולה במצות מילה ואז נתרפא כאשר נראה לו השי״ת וזהו שכתוב וירא אליו ה׳ באלוני ממרא והוא יושב פתח האהל כחום היום הפרשה הזאת דבקה מחוברת עם הפרשה של מעלה על כן אמר וירא אליו כלומר לאברהם שהזכיר שאלולי כן היה ראוי שיאמ׳ וירא ה׳ אל אברהם כשם שהזכיר למעלה וירא ה׳ אל אברם אבל אמר וירא אליו והכוונה לומר כי בזכות המילה נראה לו השם׳ וכן דרשו רבותינו ז״ל לבקר את חחולה׳ באלוני ממרא הודיענו המקום שבו נמול ושם נתן לו שכר באותו מקום עצמו בגלוי שכינה ומצינו שהשכינה נגלת לנביאים באש וברוח ובמים ובארץ באש למשה על הסנה שנ׳ וירא והנה הסנה בוער באש׳ גם לכל ישראל בסיני הו׳ שכתו׳ ודבריו שמעת מתוך האש׳ וכתיב ומראהכבוד י״י כאש אוכלת׳ ברוח׳ לאליהו שנאמר ויהי בעלות אליהו בסערה השמים והנה רוח סערה גדולה וחזק מפרק הרי׳ וגומר׳ וכן באיוב ויען י״י את איוב מן הסערה׳ במים ליחזקאל שנ׳ ויהי בשלשי׳ שנה ברביעי בחמש׳ לחדש ואני בתוך הגולה על נהר כב׳ יוכתי׳ ואשמע את קול כנפיה׳ כקול מים רבים׳ בארץ הו׳ שכתוב מלא כל הארץ כבודו׳ וכתיב והארץ האירה מכבודו וכאן נגלה לאברה׳ באילן והוא שכתוב באלוני ממרא׳ וממרא הוא אחד מחבריו שכן כתיב באברה׳ והוא שוכן באלוני ממרא האמורי אחי אשכול ואחי ענר והם בעלי ברית אברם׳ והיה יכול לומר בערבות ממרא ואמר באלוני ללמדך שהיו שם אילנות׳ וממה שאמר והשענו תחת העץ למדנו שלא היה שם אלא אילן אחד ולמה נגלה לאברה׳ באילן לפי שבשרו שיוליד אחרי זקנתו כאילן זה שכתו׳ בו כי יש לעץ תקוה אם יכרת ועוד יחליף יונקתו לא תחדל אם יזקין בארץ שרשו ובעפר ימות גזעו מריח מים יפריח ועשה קציר כמו נטע׳ ועוד שהצדיקים נמשלו לעץ והוא שכתוב והיה כעץ שתול על פלגי מים וכן פירש רבי׳ הנגאל ז״ל והוא יושב פתח האהל כחום היום על דרך הפשט לפי שהיה חלוש במצות המילה היה יושב שם כחום היום כי השמש מרפא בכנפיה׳ ועל דרך המדרש כחום היום ד׳ שעות מן היום היה שהוא עת האוכל והיה ממתין אורחים שם׳ ועל דרך הקבלה והוא יושב פתח האהל ירמוז לכנסת ישראל שהיה מישב דעתו ורואה בה כי מפני שהתחיל בה וירא אליו י״י ואנו יודעי׳ כי השם המיוחד לא נראה לאבו׳ כי אם באל שדי על כן הוצרך לומר והו׳ יושב פתח האהל והבן זה׳ וישא עיניו וירא ראה בחוש העין שלש׳ אנשי׳ נצבי׳ עליו והוסיף שנית לשון וירא לבאר כי הוסיף לראו׳ בעין השכל והתבונן בהם והכיר שהם מלאכים ולכך אמר וירץ לקראתם וישתחו ארצה׳ והמלאכים הלה היו מיכאל רפאל גבריאל מיכאל בא לבשר את שרה ולהציל את לוט שהם ב׳ שליחות חסד ורחמים׳ רפאל לרפאות את אברהם׳ גבריאל להפוך את סדום וזהו שכתוב ויבאו שני המלאכי׳ סדומה בערב והוא מיכאל וגבריאל׳ מיכאל להציל את לוט׳ גבריאל להפוך את סדום וזהו שכתוב ויהפך את הערים ולא אמ׳ ויהפכו׳ ומה שאמרו רבותינו ז״ל אין מלאך אחד עושה שתי שליחיו׳ לא אמרו אלא כשהם זה הפך זה שהרי המלאך הממונה על הרחמי׳ לא יתכן שיעשה דין שהוא הפכו והמלאך הממונה על הדין לא יבא על הרחמים אבל כשהם שתי שליחיות של דין או של רחמים עושה ואפילו כמה שליחיות׳ ועל כן תמצא שעשה מיכאל שתי שליחיות של חסד בשורת התולדה לשאינם ראוים להוליד והצלת לוט שלא היה ראוי להצלה ואם תאמר שימסר בידו גם השלישית והיא הרפואה כי הכל בכלל חסד הוא הא לאו דידיה הוא והיה משיג בזה גבולו של רפאל ולכך נמסר לכל אחד ואחד מה שיש בכח פקידותו ומנויו לעשות ושלא להשיג גבול כי כה משפט העליוני׳ ממה שכתו׳ עושה שלו׳ במרומיו ועוד תמצא

אם תשכיל בפרשה כי נגלת לו כאן השכינה עם מחנותיה
שהרי ג' המלאכים האלה מלאכי צבאות הם ומארבע מחנות
שכינה הם. ובבראשית רבה בכל מקום שתמצא מיכאל שם
כבוד השכינה ולכך בראותו אותם רץ אחריהם כרץ אחר
השכינה ומה שנגלו שלשת ולא ארבעתם הכל לפי הצורך
מלאך החסד על שתי שליחיות שהיו של חסד מלאך
הרחמים על הרפואה. מלאך הדין על תרבן סדום והרביעי
כבר נגלה לו בין הבתרים והבן זה ויאם אדני אם נא מצאתי
חן בעיניך על דרך הפשט קרא את כולם אדני ואמר לגדול
שבהם אם נא מצאתי חן בעיניך וכל הענין וזה הפירוש
לדעת האומר כי הוא חול. אבל מפני שמצאנוהו קמוץ בכל
הספרים יש לנו לומר שהוא קדש וקראם בשם רבים ויתכן
לומר כי למיכאל לבדו הוא שקרא בשם רבו מפני שהוא מלאך
החסד כמתנו לכך התחיל לדבר עמו והזכיר בתחלת דבריו
מים ובסוף דבריו חמאה וחלב ולא נזכר יין בסעודה וזה מבואר
וטעם היות השם הזה קמוץ כשהוא קדש ידוע הוא ולפי
הפשט בחכמת הנקוד הקמץ מעלה גדולה וראשון לשבע
תנועות שהם קמץ פתח צרי סגול חולם שורק חירק כי
מתוך שבעתם תבנה ותכונת התורה והם הנקראים
שבעה הברות או שבעה קולות שעליהם אמר דוד במזמור
של מתן תורה שבעה קולות לפי שכל התורה מיוסדת עליהי
וזהו פשט המאמר בשבעה קולות נתנה ועליהם אמ' שלמה
חכמה עמדה שבעה כי הם העמודים אשר כל הבית נכון
עליה וההפרש שבין קמץ לפתח אינו אלא בנקודה כי
כעלה הקמץ אינה אלא כצורת הנקודה והנקודה רמז
לנקודת המציאות שהוא היכל הקדש מכוון באמצע הנמשל
לנקודה ועל כן הנקודה משמשת לשבעה פנים כשתשימנ
על האות מלמעלה יהיה חולם באמצע האות יהיה שורק
ואם בפתח ישוב קמץ ואם בחירק ישוב צרי ואם בצרי סגול
ואם בשבא ישוב קבוץ שפתים הרי ז' ועוד באותיות עצמן
אם התנ הנקודה באות ה' ישוב חי"ת ואם בו"ו ישוב זי"ן בכף
ישוב בי"ת ואם בנו"ן ישוב ג'מל ואם בריש ישוב ד'לת. ולכך
הטוסיף נקודה או גורעה מחריב את העולם ומקצץ נטיעות
התורה ושרשיה ואע"פי שנראה שהקמץ והפתח הכל דבר
אחד ותנועה אחת אין הדבר כן אלא יש הפרש ביניהן במבט
שהרי תנועת הקמץ גבוהה ועליונה ותנועת הפתח למטה
ממנה כי הקמץ בתיבה יורה על מעלה גדולה ועל דבר שהוא
עומד בפני עצמו אינו נסמך לאחר כענין ארון שהוא קמוץ
ומצינו ארון הברית שהוא בפתח. וכן הנה אנכי שולח
מלאך. וישלח מלאך. שהוא בקמץ. ומלאך הברית הוא
בפתח כי הפתח נסמך לעולם למה שאחריו ולא כן הקמץ
כי הוא עומד בפני עצמו ומטעם זה כל אתנחתא וסוף פסוק
הוא בקמץ כי שם עומד לא יסמך ומטעם זה בנקוד זה
השם לא תמצא פתח אלא קמץ כי המעלה העליונה הגדולה
המורה עליונות ושהוא בלתי נסמך לאחר בדבר הנברא.
ומפני זה נכתב באל"ף דלת כשהוא קדש בקמץ וכשהוא
חול בפתח. ומה שכתוב בלוט אל נא אדני בקמץ והוא
חול לפי שהוא סוף פסוק וזהו ההפרש הגדול שיש בתורתנו
בין קמץ לפתח כהפרש שיש בין אור לחשך ובין קדש לחולי
וכן מצינו שהמחליף פתח בקמץ לא ימלט מאחת משתי או
יהרוס הכוונ' או יבא לידי כפירה כי אנת ה' של האף תספת
או קמצתו היית מהפך כוונתו של אברה והורס מחשבתו.
ואות ה' של האל יעות כשפ"ו קמצתו יהיה כפירה. מלבד
שאמרו עוד חכמי הדקדוק כי הקמץ הוא נאמר על ענין
אכתי ולא כן הפתח ומזה אמ' הכתו ואעמד עליו ואמותתהו
ויו של ואעמוד תמצאנה בקמץ אבל ויו של ואמותתהו
בפתח כי מה שאם ואעם עליו אפת היה ולא כן ואפותתהו
כי שאול הרג את עצמו והנה כל זה מחכמת תורתנו האלהית
ולשוננו הקדושה ומטעם זה נמשלו האותיות לגוף והנקודה
לנשמה כי הנקודות מניעות האותיות כמו שהנשמה מניעה
את הגוף כמו שדרשו רבותינו ז"ל בספר הבהי' דמיין נקודתא
באתוותא דאוריתא דמשה כנשמתא דחיי בגופא באניש.
וכן אמרו במסכת סנהלה ושום שכל זה הנקוד. ועל דרך
הקבלה טעם קמוצתו מפני שהשם עצמו נקמץ מחוב' משני
השמות הקדושים כל אחד בן ארבעה אותיות האחד מורה
קדמות ויחוד והאחד מורה על האצילות. ועל כן האל"ף
בראש יהו"ד בסוף ומדת הדין באמצע. ודע כי יש שמות ד'
כל אחד בן ד'. והשלשה נזכרים בתור' המקור העליון והקו
האמצעי והכנוי ושלשתם רמוזים בפסוק ואת קלעי החצר
ואת עמודיה ואת אדניה בסדר ויקהל. וכן בפסוק על מדת
אדניה הטבעו או כי ירה אבן פנתה כן השכ' חגמא לבריא
עולם והרביעי בענין רבקה נרמז ואבן זה. ואקחה את לחם
הצדיקים אוסרים מעט ועושים הרבה ואחר כך הביא להם
בן בקר וטוב. וסעדו לבכם כאן יש ללמוד סמך וסעד
שהכיר בהם מלאכות אע"פי שבאו אליו בדמות אנשים ועל
כן אם לבכם ולא אם לבבכם כעני שכתוב בבשר ודם ולחם
לבב אנוש יסעד לפי שבשר ודם יש לו שני לבבות יצר טוב
ויצר הרע אבל המלאכים אין להם אלא לב אחד לאביה
שבשמים הנה חסרון אות הב"ת למדנו כמה ענינים. וכן
כי ששת ימים עשה י' את השמים ואת הארץ שעל דרך
הפשט היה ראוי שיאמר בששת וחסרון אות הב"ת מלמדנו
כמה ימות העולם. כי הט' עשה את השמים ואת הארץ
ששת ימים כלומר ששת אלפים כי יומו של הקב"ה אלף
שנים שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום וגומ'. ומזה תוכל
להבין שאין אות אחת בתורה לבטלה אבל הכל בחכמה
ובהשגחה גמורה וכן העיד לנו משה ע"ה בסוף התורה כי
לא דבר רק הוא מכם. ודרשו ר"ל ואם רק הוא מכם הוא.
ומה שכתוב בנשר ודם שיתו לבכם לחילה ולא אם לבבכם
אלא הוא מדבר לעתיד שאי שם יצר הרע ולכך דרשו ז"ל לחולה
כתי והוא המחול הידוע לצדיקי לעתי לבא. כי על כן עברתם
על כן אני אומר פת לחם דבר מועט לפי שפתאום עברתם
על עבדכם שלו הייתי יודע הייתי מכין סעודה גדולה. ויאמר
כן תעש כאש דברת דרך מוסר שבת לחם די ואל תטריח
עצמך בדברים אחרים. ויתכן לפרש כן תעשה כאשר דברת
שתקח אתה פת לחם אבל לא יאכל ממנו רמז לו לעתיד
במה שארע בסוף בעונות שרה שפרסה נדה כי על כן לא
הביאם לפניהם עם בן הבקר. שלש סאי הם אים שכן אמרו
רבותינו איפה שלש סאי ומאח שדר הכתו לקצר הרי ראוי
שיאם מהרי איפה. ומה שאם שלש סאים יתכן לומר כי
נתכוון לכבוד שלשתן ועשה חלקים שלא להטיל קנאת
בסעודה והביא סאה לפני כל א' א' להורות כי כבוד שלשתן
שוה עליו ועוד לכוונה אחרת כדי להרבות כנופיא ולהראות
שהם טרודים ומשתדלים בכבודם ושידעו זה אנשי המקום
ועל כן השתדל וטרח בכבודן לצאת ולבא כמי שמשתדל
בכבוד שבת וכמו שאמרו רבותינו ז"ל רב נחמן מכתף ועייל
מכתף ונפיק אמר אלו מקלעי לי רבי אמי ורבי אסי לא
מכתיפנא מקמייהו וכוונתו לומר שלא היתה מעלת השבת
גרועה לו כמעלת שני החכמים ההם הכיוחדים נדורו
וכיון שלו היו נכנסין להתאכסן אצלו היה טורח ומשתדל
בכבוד אף כי יש לו לטרוח ולהשתדל בכבוד השב בבניסתו

עוד למדנו הכתוב במה שאמר שלש סאים שהיתה עינו יפה ואלו אבר איפה היה במשמע איפה מצומצמת ' ועל כן האריך וכתב שלש סאים לבאר כי היתה איפה גדולה והיה מביא הכל בעין יפה ובנדיבות גדולה ' ואל הבקר רץ אברהם היה אפשר לו לשלוח אל הבקר אחד מאנשיו שהרי בביתו של אברהם ח' וג' מאות איש חניכיו ילידי ביתו ' ולא רצה אבל הלך הוא בעצמו ובכבודו במרוצה לכבוד האנשי אעפי שהיה זקן וחלוש במאות המילה ' והנה זה עדות זריזותו ומעלתו ונדבת לבו ' ויקח חמאה וחלב ובן הבקי ' ולחם לא הכי ' ודרשו רזל בזה שרה אמנו פרסה נדה ואברהם אבינו אוכל חולין בטהרה היה ולפי לא הגיא הלחם ' ויש לשאול בזה כי אם היה אברהם אוכל חולין בטהרה לא היה זה חובה על שאר בני אדם ואולי כוונת החכמים שלא רצה להאכילם ממה שלא הורגל הוא לאכול ממנו ' והנכון לפרש כי היה זה מפני איסור חמץ ולפי שהיה אברהם אוכל חולין בטהרה סלקה את ידיה מן העיסה ' ואברהם חשש לאסור חמץ שהרי זכן הפסח היה וזהו שהזכיר כאן עגות ' לושי ועשי עגו ובענין לוט הזכיר מצות כדי להשלים בין שניהם עגות מצות ' והנה כל התורה כולה רמזים ומה שחסר כאן גלה כאן ' וכן תמצא כיוצא באלו ענינים הרבה במקומו ' רבים מן התורה ' ויאכלו ' על דרך הפשט הראוי לאכילה זה ישמעאל ושאר בני ביתו של אברהם וכמוהו והיה כנור ונבל תוף וחליל ויין משתיהם ' אין התוף והחליל ראוים לשתיה עם היין ' לא התוף והחליל ראוים לנגן והיין לשתות ' ועל דרך המדרש ויאכלו גרא כמי שאכלו שהיה הבשר ראשו ראשון ובניו כי גזר רבי תענית אחת עליהם לר חייא אמר משיב הרוח אתא זיקא אמר מורידי הגשם אתא מטרא כי מטא למימר מחיה המתי רגש עלמא אמרי בהקיץ מאן גלי רזיא בעלמא אלי הו אתיה לאיהו ומחיוהי שתין פולסי דנורא אזל אדמי כדובא דנורא עלי ביניהו וטרדינהו ולא אמרי מחי מתי והבן זה ויאמר אליו איה דרשו רזל נקוד על איו ללכדך שאף לשרה שאלו על אברה איו והיה ראוי לינקד הלמד ולדריש הכתב שהוא העקר אלא שיש זקף קטן באות הלמד והיה מתערב עם הנקודה ולכך נקוד איו ולא אות הלמד '

ונראה לי עוד בזה כי מלבד שנתנה מלה זו להדרש עוד יש בה פנימי צריך ומוכרח כי המלאכים הלה רמזו לאברהם ענין השפע המשתלשל מלמעלה אל המדות ומן המדות אל השכלים הנפרדים ומן השכלים הנפרדים אל העולם השפל . כי אחר שנתקדש אברהם ונחתם באות ברית קדש רצו המלאכים להגיד לו תעלומות חכמה בענין השפע כי הם גם שאר הנפרדים כולם מושכים כח מן העשירית והעשירי דרך הקו והקו מן האלף ולכך נקוד על איו לרמוז כי מסרו לו ידיע בענין השפע איך הוא משתלשל מן האלף ליוד דרך הקו ומן היוד לשכלי ומהשכלי לנביא להודיע העתיד מה פעל בעולם השפל ועל כן היודעים הדבר וכבשרי אותו עליו ויאמ שוב אשוב אליך זה המלאך שבא לבשר את שרה ואמ כן ונתקיי דבורו בבשורת הבן לשנה הבא אבל לא מצינו שחזר כמו שאמ לו שתי פעמים שוב אשוב למועד אשוב אליך ואולי לא היתי כוונת המלאך שישוב אליו הוא בעצמו אלא שיקיי ויבא דבורו כעת חיה וכנת הכתוב כיום דבורו של מלאך לשובו כי מה יעש לו שובו אם לא יתבשר בבן או נאמר שהו משון בשובה ונחת שענינו הנחת הרוח כלו אניח את דעת וארח עליך בבן לשנ הבאה כי כלאך מכונה על הרוחים היה ' כעת חיה כעת המבורר של יולדה שהוא ב' חדשים שאין זמן ט' חדשים מבוררים לפי שהיו מלאכים ממש ' אנשים לפי שהם המלאכים הנקרא מלבוש עשה אזנך כאפרכס והתעורר להבין הענין הזה ' ועוד דע כי יש סוד בענין הפרש דרך אחר והוא שהיו אנשים ממש ומלאכים ממש והתבונן היטב כי קרא הכתוב המלאכים בשם אנשים בענין אברהם ובענין לוט קרא מלאכים ודרשו רזל הכא אתמר אנשים והכא אתמר מלאכים הכא אתמר אנשים כשהיו שכינ על גביהן ולהלן אתמר מלאכים כשנסתלקה שכינה לבשו מלאכות הוא שכתוב וילך הוכתיב ויבאו שני המלאכים סדומה ' ויש לך להתבונן כי אלו קראם מלאכי בענין לוט בלבד היה טעם המדרש הזה מספיק אבל תמצא שקראם הכתוב בענין לוט פעם מלאכי ופעם אנשים הוא שכתוב ויבאו שני המלאכים סדומה וכתיב וישלחו האנשי את ידם ויביאו את לוט וגומר וכתיב ויאיצו המלאכי ואחריו מיד ויחזיקו האנשי מכל זה יש לך להתבונן כי זה מופ חזק שהיו אנשי ממש ומלאכי ממש ועשו כל מה שעשו מדרת המלאכים ומעתה יבאו הכתובים אמתיים כפשוטן בשם אנשי ובש מלאכי והגלוי והסתו בהם אמת וזהו ענין הדבור בנחש ובאתון והמשכיל יבין ' והכוונה בזה מה שדרשו רזל בבבא מציעא פרק השוכר את הפועלים אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי יומא חד ריש ירחא הוה נגח ליה יומה ולא אתא אמר ליה מאי טעמא נגח ליה למר ליה אדמוקימנא לאברהם ומשינא ידיה ומצלי ומגנינא לי ובן ליצחק וכן ליעקב ' ולוקמינהו בהדי הדדי סבר תקפנהו ברחבי ומייתו ליה למשיחה בלא זמניה אל ויש דוגמתן בעולם הזה אל איכא רב חייא ובניו כי גזר רבי תענית אחת עליהם לר חייא אמר משיב הרוח אתא זיקא אמר מורידי הגשם אתא מטרא כי מטא למימר מחיה המתי רגש עלמא אמרי בהקיץ מאן גלי רזיא בעלמא אליהו אתיה לאיהו ומחיוהי שתין פולסי דנורא אזל אדמי כדובא דנורא עלי ביניהו וטרדינהו ולא אמרי מחי מתי והבן זה ויאמר אליו איה דרשו רזל נקוד על איו ללכדך שאף לשרה שאלו על אברה איו והיה ראוי לינקד הלמד ולדריש הכתב שהוא העקר אלא שיש זקף קטן באות הלמד והיה מתערב עם הנקודה ולכך נקוד איו ולא אות הלמד '

ונראה לי עוד בזה כי מלבד שנתנה מלה זו להדרש עוד יש בה פנימי צריך ומוכרח כי המלאכים הלה רמזו לאברהם ענין השפע המשתלשל מלמעלה אל המדות ומן המדות אל השכלים הנפרדים ומן השכלים הנפרדים אל העולם השפל . כי אחר שנתקדש אברהם ונחתם באות ברית קדש רצו המלאכים להגיד לו תעלומות חכמה בענין השפע כי הם גם שאר הנפרדים כולם מושכים כח מן העשירית והעשירי דרך הקו והקו מן האלף ולכך נקוד על איו לרמוז כי מסרו לו ידיע בענין השפע איך הוא משתלשל מן האלף ליוד דרך הקו ומן היוד לשכלי ומהשכלי לנביא להודיע העתיד מה פעל בעולם השפל ועל כן היודעים הדבר וכבשרי אותו עליו ויאמ שוב אשוב אליך זה המלאך שבא לבשר את שרה ואמ כן ונתקיי דבורו בבשורת הבן לשנה הבא אבל לא מצינו שחזר כמו שאמ לו שתי פעמים שוב אשוב למועד אשוב אליך ואולי לא היתי כוונת המלאך שישוב אליו הוא בעצמו אלא שיקיי ויבא דבורו כעת חיה וכנת הכתוב כיום דבורו של מלאך לשובו כי מה יעש לו שובו אם לא יתבשר בבן או נאמר שהו משון בשובה ונחת שענינו הנחת הרוח כלו אניח את דעת וארח עליך בבן לשנ הבאה כי כלאך מכונה על הרוחים היה ' כעת חיה כעת המבורר של יולדה שהוא ב' חדשים שאין זמן ט' חדשים מבוררים

ויפתיה ל' פ'

לפעמים מקדים או מאחר אבל הזמן שאינו שוהה ומתאחר
יותר הוא יב חדש והוא המבורר וכדאמר בעובד דרב תוספאה
ולכך נתן לו המלאך עכשו לפסח זמן מבורר שיהיה לו בן
לפסח הבא והוא אחריו יגיד הכתוב כי שרה שחיתה
יושבת פניה באהל כמו שכתוב הנה באהל עמדה מפקום
לשמוע הדברים ל פתח האהל והמלאך המבשר היה אחר
פתח האהל ויאמר ה׳ ל אברהם השליח נקרא נשם
השולח ועל כן קרא הכתוב את המלאך בשם המיוחד והוא
שאם יפלא מיי והי לו לומר מפני מא שהיא דב׳ המלאך
וזהו שאמר לכוע אשוב כי התופש את שרה למה זה צחקה
הוא עצמו אם למועד אשוב אליך היפלא מיי דב׳ יאם המלא
מיכל היתכסה ויפס אצילו ההא שהוסיף בשפך המתקבלת
באת יי שלא יתן לך החולדה והלא כשם שאת כנגד מדת
הדסד כן יתן לך בן כנגד מדת הדין שהרי יש לו להשלים
המרכב מעלה ומטה למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן
ותבחש שרה לאמר לא צחקתי שרה אמנו שהיתה צדקת
היאך אפשר שלא האמינה דברי המלאך והלא נביאה
היתה ודרשו ז״ל אברהם היה טפל לשרה בנבואה שנאמר
פרשים כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה ובודאי אין לך
כפ יב נביא שלא ידע כי המלאכים שלוחיו של הקבה וכל דבריה
כמני השי ועוד לא די שלא האמינה מא היתה מכחשת
אחר ושאמר לו המלאך למה זה צחקה שרה והתשובה
בזה כי אברה אבינו ידע שהיו אנשים והכיר בחכמתו בהם
שהיו מלאכים וכמו שרמזתי אבל ההכרה והידיעה הזאת
לא היתה בשרה והיתה סבורה שהיו אנשים כשאר אנשי
ולא האמינה לדבריהם ועל כן צחקה ומה שחיתה מכחש
שלא צחקה עשת כן מפני פחד אברהם וחשבה כי אברהם
היה או כן בהכר פניה וכאש נתחזק בדברו באמרו לא כי
צחקת או הזבור לה כי מאת השי ידע זה בנבואה ושתקה
כן פירש הרשבן ואברהם הולך עמם לשלחם ויסמיך ליה
והשם אמר ובאורו אמר לאברהם כי בזכות הליויה בא אליו
הדבו ושיעור מצות ליויה דרשו רזל חבר לחב עד עכורה של
עיר הרב לתלמיד עד תחו שבת תלמיד לרב עד ג פרסאו
פנים נא יא בעל הבית לאורה מיל שנאמר כי מלאכיו יצו לך המכסה
אני מאברהם האריך הקבה בשבחיו של אברהם ואברהם
לא גבה לבו על זאת אבל השפיל עצמו ואמר ואנכי עפר
ואפר וכאן ראוי ללמוד שכל מי שמשבחין אותו אין
ראוי שיתגאה על כך מא שישפיל את עצמו יותר ממה
פנים קמד נ שהיה כי ידעתיו לשון גדולה ומעלה מלשון מה אדם
ותדעהו או יהיה לשון השגחה כי ידיעת השי את האדם
היא השגחתו בו וכשאמר כי ידעתיו בא למעט שאר בני
אדם שאינו צדיקי שאין ההשגחה בהם כמו בצדיקי וצריך
שתשכיל כי ההשגח בעולם השפל במין האד היא כללית
ופרטית ופסוק מלא הוא שמצינו גדול העצה ורב העליליה
אשר עיניך פקוחו על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו
וגומר ובשאר בחן היא כללי לא פרטי רק בכלל כדי לקיים
המין וההשגח הפרטית שבמין האדם נחלקה לשלשה
חלקי השגח בו לידע כל פרטי מעשיו ומחשבותיו
והשגחה בו להגין עליו ולהצילו מן המקרי ההשגחה בו
לידע כל פרטי מעשיו היא בכל אדם מישרא או מן האומות
פנים לג סו בענין שכתוב היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם
ההשגחה בי להצילו מן המקרי אין זה בכל אדם ואפילו
בישראל כי אם בצדיקים שבהם שהקבה מציל את הצדיקי
כן המקרים שיארע בני אדם נפסרים בידם ולא יעזוב
את חסידיו ולא יגרע מהם עינו אלא השגחתו בצדיק תמי

לא תפרד ממנו כלל וזה לשון כי ידעתיו שהחשגחה מ
ובשאר הצדיקים לחצילם מספקרי בני האד וזה דעת הרמבן
בפירושו בפסוק זה כשתסתכל בו ולשון כי ידעתיו דברי
השם הנודע לאברה שהוא המשניח והמטיב לאברהם
שיצוה לזרעו אחריו לשמור דרך יי הוא השם הנראה
להם באל שדי שלא נודע להם מה מבואר להעין אשר
יצוה את בניו ואת ביתו כתב רבינו חננאל זל נעשו דברי
האבות בקבלה בלא כתיבה בתורה כמו תורה הכתובה
וכאן אתה למד כי המשנה שהיא סדורה בהגדת אבות
לבני הי קבלה שחייבי לשסר דבריה כחיו דברי תור הכתוב
שזה וזה שוי שהרי עשר הדברו נשמעו מפי הגבור ונכתבו
מפי הנביא עה ושא התורה נכתב מפי הנבי וכשם שאין
הפרש בין המצות שהן בשמיעה ובין המצות שהן בכתיבה
כך אין הפרש בין המצות שהן בכתיבה ובין המצות שהן
בקבלה שהכל שוין עכ ויאמר יי זעקת סדום ועמורה
כי רבה ארדה נא וגומר הכתובים דבקים זה עם זה יאמר
זעקת סדום ועמורה וחטאתם שגדלה מאד ארד וארא
אם כולם חטאו ואם לא אדעה מי החוטאים החטאת הזא
היתח שהיו בהם כל המדות הרעו וכמו שדרשו רזל ואנשי
דכתיב סדום רעים וחטאי רעים בממון שנאמר ורעה עינך באחיך
ראבין וחטאי בגופם וכדא וחטאתי לאלהים ליי זו ברכת
מלאכים השם כאד זו שפיכות דמים שנאמר ונם דם נקי
שפך מנשה הרבה כאד אבל נגמר דינם בעון שהיו מואסים כפ יי
את הצדקה ולא היו משגיחים על עניים ועל רעיהם שהיו
סוטלים בערב וזהו באור הכתוב על דרך השט ואנשי סדם
רעי וחטאים ליי כאד שהיה חטאם מגיע ליי כענין שכתוב
דכתי
בענין העניים וקרא עליך אל יי והיה בך חטא והנבי העיד
ישעי
כן באמרו הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם
ושלות השקט היה לו ולבנותי ויד עני ואביון לא החזיקה
יחזק
וכתיב ותגבהנה ותעשנה תועבת לפני ואסיר אתהן כאשר
יחזק
ראיתי ולפי שהיו תדירין בחטא הזה לכך נגמ גזר דינם עליו
שהרי אין לך אום בעולם שלא יעשו צדקה עו עם אלו
ואנשי סדום היו מואסים בה והיו אכזרי בתכלי ואעפי שלא
נתנה תור עדין הנה הצדקה מן המצו המושכלו ודב כתועב
הוא שיראה אדם את מינו מוטל ברעב והוא עשיר ושבע
מכל טוב ואינו מרחם עליו להשיב את נפשו עאכו על מי
שהוא מאומתו ודר עמו בעיר אחת ועל כן אבדן השי
לאנשי סדום שהיו מונעים אותה ולקח נקמת העניים
ומזה דרשו רבותינו זל נקמתן של אומות העולם ביד ישרא
ונקמתן של ישרא ביד עייהן נקמתן של אומות העולם
יחזקא ביד ישרא שנ ונתתי את נקמתי באדו ביד עמי ישר ונקמת
כפ יי של ישרא ביד עייהן שנאמ וקרא עליך אל יי והיה בך
דכתי חטא באורו שאין העושר נתן לעשיר או להבחין בו איך
יתנהג אם רבי כיון שעני הזה עומד על פתחך הקבה עומד
על ימינו אם נתת לו זה שעומד על ימינו מברכך ואם לא
פנים קי זה שעומד על ימינו נפרע ממך שנ כי יעמו לימי אביון
פנים ב כתוב אחד אומ עשיר ורש נפגשו עושה כלם יי וכתוב אחד
שפנים אומ רש ואיש תככי נפגשו מאיר עיני שניהם יי הא כיצד
כאן כשנתן לו כאן כשלא נתן לו ובמדר זעק סדום ועמור
כי רבה הויא רביתא דהות מסקא רפתא לעניי בחצבא
אתגלי מלתא שפיחה בדבשא ואוקמוה על אגר שורא אתו
זבובי אכלוה היינו דכתיב זעקת סדו ועמור כי רבה על עסקי
ריבה הכיצעקתה הבאה אלי עשו חייבי כליה זהו שאמ
כלה ואם לא עשו תשובה אעניש זהו ואם לא תינצ

אתפרע׳ ועשה שלת אדעה מלשון ויודע בהם את אנשי
סכות׳ וגבעה מכוחק יידע׳ ועל דרך המדרש הכצעקתה
הכצעקתם אין כתוב כאן אלא הכצעתה ואיזו זו צעקתה
של ריבה בנראשי׳רבה׳ ועל דרך הקבלה הכצעקתה הבאה
אלי אנשי סדום כפרו בשם המיוח׳ באנשי העיר והמגדל
ולכך כתוב כאן וירד יי׳ וכאן ארדה נא׳ כי היאה להם כחו
ויאמ׳הכתו׳ארד מכדת רחמי׳למדת הדי׳וארא׳ברחמי׳כסוד
וירא אלהים את בני ישרא׳ הכצעקתה כלום׳ הכצעקת הא׳
הבאה לי׳ במדת חדין עשו אכלם בכדת הדין ואם לא אדעה
כלומר אמשיך ל הדעת כסוד ידע אלהים ענין הכתוב הנה
צעקת בני ישראל באה אלי שהיא צועקת לפני המלך יי׳
מתוך הלחץ הגדול אשר כצרים לוחצים אותם׳ ויגש
אברהם ויאמ׳ האף תספה׳ אם תשכיל בפרשה תמצא כי
מחשבתו של אברה׳היתה כי הקבה חפץ להפסי׳ולהשטיד
הכל במדת הדין ומזה אמר האף תספה צדיק עם רשע האף
תספה ולא תשא למקום׳ ומלת תספה אינו לנוכח כי אם
לנקב נסתר׳ כלשון כל תשא עון וקח טוב׳ ועל כן היו כל
תפלותיו של אברהם בפרשה הזאת למדת הדין הוא שאם
הנה נא הואלתי לדבר ל אדני׳ ואם׳ל יחר לאדני׳ ואמר עוד
אל נא יחר לאדוני ואדברה אך הפעם ולפי שהאת היתה
מחשבתו שלאברהם התחיל מתוכח עם הקבה חלילה לך
מעשות כדבר הזה והזכיר חלילה לך שני פעמים כנגד שני
המדו׳מדת רחמים ומדת הדין׳ואמר חלילה לך אפי׳במדת
הדין להמית צדיק עם רשע שאם כן יהיה כצדיק כרשע
ותבטל הבחירה והעבודה ותרבה הכפיר׳בעולם׳ חלילה לך
במדת הרחמים מקל וחומר לפי שאתה שופט כל הארץ׳
השופט כל הארץ לא יעשה משפט כענין שאנו אומרים׳
בראש השנה ויגבה יי׳ צבאות במשפט והמלך המשפטי׳
והודיעו הקבה כי לא מחשבתו מחשבו׳ אברה׳ אבל יתנהג
עמהם במדת רחמי׳והוא שהקבה מדבר עמו בכל הפרשה
בלשון רחמי׳ ויאמ׳ יי׳ זעקת סדום ועמרה ויאמ׳ יי׳ אם אמצא
בסדום׳ אולי יש חמשים צדיקי׳ בתוך העיר כתב רשי׳
חמשה כרכי׳היו׳לכל כרך וכרך׳ התשח׳ בחמש׳ט לכל
כרך ואתה צדיקו של עולם הצטרף עמהם׳ כן אולי ימצאון
שם מ׳ימלטו ד׳וכן שלשים ימצאון כ׳שני׳ו׳אחד׳ ועל
פחות מעשרה לא בקש לפי שאין הדור מתקיים בפחות
מעשרה צדיקים ולפיכך נאבדו דור המבול לפי שלא היו
שם עשר׳שהרי באי התיבה לא היו רק ח׳נח ואשתו שלשת
בניו ושלשת נשי בניו׳ ועוד שחשב אברהם שהיו בסדום
והם לוט ואשתו ד׳בנותיו וד׳חתניו׳ וכשלא היו שם׳
נאבדו כשם שנאבדו דור המבול כשלא היו שם עשר׳להגין
על הדור זהו שכתוב וילך יי׳תכף שהקביר העשרה כי לפי
שידע הבה שלא היו שם עשר׳ ואא לו לאברהם להסר מהן
לכך נסתלקה שכינה׳ ורבוי התפלה לאברהם בכל פעם
ופעם אחר שהודה לו הבה ששיא לכל המקו׳ אם ימצ׳שם
פה זם׳יצילו ד׳ כרכי׳ דבר יחע היה כי השלשים יצילו ג׳
העשרים שני׳והעשרה כרך אחד הכל לפי החשבון ההוא
ולמה יטרח אברהם בדבריו להרבות בתפלה על חנם׳ אבל
חשב אברהם כי חפץ השם יתברך לרחם על המרובין יותר
מן המעוטין לפי שאין למועטין זכות כל כך כמו שאמרו
ז׳ל אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין
את התור׳והנה הבה הודה לו בכל פעם ופעם שירחם אפי׳
במועטים וזהו שהזכיר מדת רחמים בתחילת הענין׳ וטעם
שנוי הלשון פעם לא אשחית פעם לא אעש׳ תחילה אמר
לא אשחית פעם שנית לא אעשה׳ תחילה אם׳ לא אשחית
אם אמצא שם מה כלומר ראויים הם להשחית כיון שאין
עשר׳לכל כרך אבל אני לא אשחית׳ולא אעשה אות׳ביסורין
אחר אמר לא אעשה בעבור מ׳כלומר לא אעש׳לא השחתה
ולא יסורין כיון שהם עשרה לכל כרך׳ וכן אמר בשלשים
לא אעשה לפי ששלשה כרכים הם הרוב אבל בעשרים וכן
בעשרה אמר לא אשחית כלי׳אבל ילקו ביסורין כיון שהג׳
שהם הרוב הם הרשעים וכיון שלא היו שם עשרה נשהת
הכל׳ ומתוך פרשה זאת יש התעוררו׳גדול לחשבון עשרה
שהוא קיום העולם ממה שנתבאר כאן הפסד העולם בעבור
חסרון העשרה׳ ואנכי עפר ואפר׳ ועל דרך הפשט ואנכי
עפר הייתי׳ואפר אשוב וזהו ודוי הצדיקים וכן דוד עה׳ אמר
כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו׳ וכן אמר איוב על כן
אמאס ונחמתי על עפר ואפר׳ ועל דרך המדרש בזכו׳שאמ׳
אברהם ואנכי עפר ואפר זכו בניו לשתי מצות עפר סוטה
ואפר פרה׳ וכן מצינו כל ישראל שנקראו בשם אפרי׳ שנ׳
הבן יקיר לי אפרים הוא כאלו אמר אפרים שני אפרי׳ אפרו
של אברהם ואפרו של יצחק׳ ואברה׳שב למקומו׳ על דרך
הפשט הוא אומי ממרא כי משם נפרד תחילה׳ ויתכן לפר׳
למקומו למדתו שהיא הכנסת האורחים כי מאחר שיצ׳ ידי
חובתו באלה באכילה׳ ובשתייה ולויה היה חוז׳עוד לבקש
אורחי׳ות׳וזהו שב למקומו כי נפשו של אברה׳אצול׳ממדת
החסד והמדה ההי׳מקומו׳ ואפש׳לפר׳עוד למקומו לגבול
הרגשותיו ומדת גופו כי בעוד שהשכינה היתה אצלו היה
כולו שכלי מופשט מכל עניני החומר והרגשותיו בטלי׳לא
נשאר׳לפני יי׳בלתי אם צור והנפש והו׳השכל הזך והטהו׳
כיון שנסתלק שכינ׳חזר להרגשותיו ולגבולי המדו׳ הגופני׳
וזהו ואברה׳שב למקומו כלו׳לגבול מדו׳ גופו כי מקומו של
אד׳ הוא המקיף אותו והמגבלו׳ ועל דרך הקבלה ואברהם
שב למקומו׳ חזרה מדת החסד למקומה כשלא מצאה זכו׳
ואז פועלת מדת הדין זהו שאמר אחריו ויבאו המלאכים
סדומה׳ וכתי׳ויהי בשחת אלהי׳ואין פעולה עד שתסתרם
מדת החסד בד׳ן ואז מדת הדין פועלת בנדונים וזהו סוד
הכתו׳ויקח בידו את האש ואת המאכלת כלו׳שמדת החס׳
לוקטת כחותיו של יצח׳וכוסר׳בד׳ וזהו וילכו שניהי׳יחדיו
ויצחק הולך אחר אברהם וברשותו ובהסכמתו והנה מדת
הדין עקודה לפני מדה החס׳שנמלא כן תחרב העולם וזהו
סוד ויעקד את יצחק בנו וזה באור לשון ורב חסד שהחסד
מתרבה על הדין וזה מבואר׳ ויבאו שני המלאכים סדומה׳
קראם עתה מלאכים ויתכן לפרש על דרך חפשט כה
שקראם פעם אנשים ופעם מלאכים כי כאשר משתלחים
לבני אדם והם משתדלים בענייניהם יזכירם בלשון אנשים
ואחר שעשו שליחותם יזכירם בלשון מלאכים כי חזרו
למעלה הראשונה׳ ודרך האמת כבר באותיו למעלה׳
וירא לוט ויקם לקראתם׳ אברה׳ראה אותם מרחוק כי
בבקר היה כחם היום ולפיכך אמר וירץ לקראתם׳ אבל
לוט לא ראה אותם עד שהיו קרובים אליו כי בערב באו
שנאמר סדומה בערב ולפיכך אמר ויקם׳ ומצות אפה
ויאכלו׳ מפני שלא הביאו הלחם בסעודת אברהם באר
כאן ומצות אפה ויאכלו׳ כי בבאן אכלו לחם ושם היה
הבשר מסתלק ראשון בקרבן הקרב על גבי המזבח׳ ואנשי
העיר אנשי סדום׳ בא לומו כי אנשי סדום היו אנשי
העיר והמגדל רשעי׳גמורים הם׳ וכאות׳דור הפלגה שאמרו
נבנה לנו עיר ומגדל׳ ויהיה אנשי העיר ביאו׳לאנשי סדום׳
הנה נא לי שתי בנות וגומ׳ רק לאנשים האל וגומר׳ היה
שורח על אכסניא שלו להציל אותם מפני שבאו בצל
קורתו

קורתו · אבל שיפיים אנשי העיר בהפקר בנותיו אין זה כי
אם רוע לב שלא היה עניין הזמה בנשים מרוחק מעיניו ולא
היה עושה חמס גדול לבנותיו כפי דעתו · ולכך דרשו
רבותינו ז"ל בנוהג שבעולם אדם מוסר עצמו על בנותיו ועל
אשתו והורג או נהרג וזה מוסר בנותיו להתעולל בהן אמר
לו הקדוש ברוך הוא לעצמך אתה כשבורן · ודע כי הענין
הזה דוס לפלגש בגבע ועוד הוא קשה ממנו שהרי בפילגש
בגבעה אף עפי שבאו בשביל האורח שתקו בפילגשו ·
ובכאן לא היו שותקים בסטירת בנותיו ועוד כי שם לא
הסכימו כל אנשי העיר וכאן מנער ועד זקן כל העם מקצה
כך פירש הרמבן ז"ל · ובבראשית רבה רק לאנשים האל ·
אלוהות הן אלו עד כאן · כי משחיתים אנחנו היה להם
לומר כי משחית י"י אבל תלו הפעולה בעצמם ולא זו משם
על שהודו על כרח כי אין הדבר תלוי בהם אבל הם שלוחים
מאת השי"ת זהו שהוצרכו לומר וישלחנו י"י לשחתה וזהו
שאמר הכתוב הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישי' תהלה ·
וכתיב הן בקדושיו לא יאמין ושמים לא זכו בעיניו ·
הן בקדושיו לא יאמין ו"ו החסידי והנביאי והקדושי שנאמ'
עליהם לקדושים אשר בארץ המה · שכן מצינו בנשיה
רבינו ע"ה שאמר והדבר אשר יקשה מכם וגו' ונתתקל לו
בעונש הזה דין בנות צלפחד · וכן שמואל הנביא ע"ה
שאמר לשאול אנכי הרואה וכשבא למשוח את דוד וראה
את אליאב אמר אך נגד י"י משיחו · אמר לו י"י אל תבט
אל מראהו וגו' כי האדם יראה לעינים וי' יראה ללבב וכן
דוד שאמר ותורתך בתוך מעי טעה נדבר שאפילו תינוקות
של בית רבן יודעין אותו · וכן דבורה ששבחה את עצמה
ואמרה עד שקמתי דבורה שקמתי אם בישראל · נסתלק
ממנה רוח הקדש והוצרכה לומר עורי עורי דבור עורי עורי
דברי שיר · ובמלאכיו ישים תהלה ו"ו המלאכים שנשתלחו
לסדו שאמרו משחית אנחנו על שנתגאו ותלו הדבר בעצמם
נדחו ממחיצת קלח שנה באור זה שלא נשתלחו בשליחותו
של הקב"ה עד יעקב שחזרו אליו בשליחותו שנאמר והנה
מלאכי אלהים וגו וממהפכת סדום שהיה אברהם אבינו
באותה שעה בן צ"ט שנה עד שבאו מלאכי אלהים הללו
ליעקב תמצ קלח שנה וזהו שכתו שם עולים ויורדים בו כלו'
אותם שעלו כמהפכת סדום עכשו יורדי בו · וכל זכן הזה
נענשו ולא הלכו בשליחות של מקום כלל ומכאן יש עונש
גדול למי שהוא תולה כבודו של הקדוש ברוך הוא בעצמו כי
כל העולם כולו ומלואו לא נבראו אלא לכבודו ית' ואין ראוי
להת כבוד לאח' אלא תביט אחריך · פי' רש"י ז"ל את הרשעת
עמהם ובזכות אברהם אתה נצול אינך רשאי לראו בפורענותי
והרמבן ז"ל נתן בהם טעם כי סנעו מהביט מפני שהראיה
באויר במקו שהדבר שם תזיק מאד ותדביק · וכל בכל שאר
בעלי החלאים הנדבקין שהראיה תזיק מאד ותדביק אותה
זכן הפחשבה בהם כידוע מנשוכי חיות כי נשוך הכלב
השוטה יראה בשתן שלו דמות נורים קטנים ואם תעביר
הסים ההם במסננת לא יראו שם כלל תמתין לסוף שעה
יראה שם כבתחילה · וידוע כי מי שיש לו החולי הזה אינו
שותה שום משקה כלל ואם אולי ירא שום משקה יצטער
מאד וירא לו דמות הכלב השוט שנשכו · ובמדרש תביט
אחריך · אמר להם תביטו אחריכם שהרי ירדה שכינתו
של הקדוש ברוך הו להטמ על סדום ועל עמורה גפרי ואש
עירית אשת לוט נכמרו רחמיה על בנותיה הנשאות בסדום
והביטה לאחריה לראות אם הולכות אחריה וראתה השכינ
אחריה ונעשית נציב מלח · וי"ו המטיר הזכירו רבותינו ז"ל
בכתוב הזה ג' דעות וכך דרשו רבי יהודה בר סימון אמר וי"ו
המטיר זה נבריאל · מאת י"י זה הקדוש ברוך הוא · אם רבי
אליעזר בכל מקום שנאמר וי"ו הוא ובית דינו · אמר רבי
יצחק בתורה בנביאי ובכתובים מצינו שהדיוט מזכיר שמנ
שני פעמים בתורה ויאמר למך לנשיו נשי לכך עד כאן
במדרש · הרי לך ג' דעות בבאור הכתוב כי רבי יהודה
השם הראשון בגבריאל שהוא השליח לשחת ויקרא השליח
בשם השולח · ורבי אליעזר אומר כי הוא ובית דינו הסכימו
בכשפט ומאתו בא · ורבי יצחק אומר שהוא דרך הלשון ·
ועל דרך הקבלה דעת רבי אליעזר הוא הנכון וכלל גדול
אמרו כל מקום שנאמר וי"ו הוא ובית דינו · ויש לך להתבונן
כי בית דינו הוא שנאמר עליו אנכי האל בית אל והוא שתרג
יונתן בן עוזיאל עילאה בית שכנתיה · הזכיר לשון בית ולשון
שכינה ועליו נאמר במשה רבינו ע"ה בכל ביתי נאמן הוא ·
והוא הכת הנאצלת מיסוד עולם כמו שהזכי הרמבן ז"ל
בפירושיו בפסוק בכל והוא שנאמ וי"ו הולך לפניה יומם
וסמיך ליה ויסע מלאך האלהי ואינו סכוך רק באור · וכן
הזכיר למעלה וי"ו אמר הכפסה אני כאברהם · ואמר ושמרו
דרך י"י ולא אמר דרכי · ולמעין הביא י"י ולא אמר אביא · וכן
בכל מקו שתמצא שם המיוחד בתוספ' או הכוונה בתוספ'
בית דינו ואב לכולן · וי"ו המטיר וכבר ידעת שהוא לשון
מטרת · מאת י"י מן השמים · הוא השם הגדול ככו שאמר
ואתה תשמע השמים כי מאתו בא העונש · על כן נזכר בו
לשון ארוה נא ואראה כענין דור הפלגה שכתוב שם וירד
י"י והנן זה · ויהפך את הערים הל ראוי לומר את הערים
ההם ואם האל מפני שהזכיר למעלה סדום ועמרה ורמז לך
הכתוב כי היו הערים בפנין ה כי לכך בקש אברה חמשים
צדיקי עשר לכל כרך וכרך ומזה ויהפך את הערים הל והיו
סדום ועפור אדם וצבוים וארץ הככר · ותבט אשתו מאחריו
ותהי נציב מלח · יתכן לפר כאחרי המלא ההופך שכתוב בו
למעלה ויהפך כי הוא ההופך המטיר גפרית ואש מאת
י"י מן השמי ועל כן לקתה בנציב מלח שהו מכח האש ·
ומה שהזכי משה אשר הפך י"י על כן חוא או באפו ובחמתו
והוא המלאך שקראו אף וחכה · ותהי נציב מלח כת החכם
ר' אברהם ן' עזרא ותהי האר · ועל דעת רזל ותהי אשתו וכן
במדרש בא עני על פתחה לשאול ממנה מלח ולא רצתה
ליתן לו ובשביל כן נענשה מדה כנגד מדה היא חטאה
במלח ולקתה בנציב מלח · ויהי בשחת אלהים · זה המלאך ·
ויזכור אלהים את אברהם . זה הקדוש ברוך הוא · וישלח
את לוט · נזכרון אברהם הציל הדבקים בו · ופעם הדבר
שאלמלא אברה עדיין היה לוט בחרן שהיא ארצו ומולדתו
אבל לכבוד אברהם יצא עמו כבו שאמ הפסוק וילך אברם
כאשר דבר אליו י"י וילך אתו לוט · ולכך הזכיר הכתוב כי
מתוך זכרון אברהם נצל לוט עמו · וזהו שדרשו רבותינו
זכרונם לברכה מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין
עם התפילין ואפילו היו בתוך התיק סעורת כיצילין אותו
לכבוד הספר או לכבוד התפילין ללמדך אשרי הצדיקים
ואשרי דבוקיהן · וכן מצינו בנח הצדיק ויזכור אלהים את
נח ואת כל הבהמה אשר אתו בתיבה · בהנוך את הערים
אשר ישב בהן לוט · יש לשאול ההפיכה הזאת והמשפט
הגדול הזה בסדום למה כי בודאי אובות היו בעולם שהם
רעים וחטאים כמותם ולא היה בהם העונש כל כך · ועוד
אברהם שהיה שורש האמונה היה אפשר לו להחזירם
בתשובה והתשובה עולה על הכל · אבל מפני שהיתה עדי
סדום מארץ ישראל על כן היה המשפט הזה גדול כל כך

למעלת

למעלת הארץ הקדושה שאינה סובלת עוברי עבירה והיא
מקיאה אנשי התועבות ההם ועל כן הקדימה עתה וקאה
הגוי הזה משם והנה הענין הזה של בהשבת סדום היה אות
ומים לישראל העתידי ליורשה שאם לא יזהרו בירושת הארץ
בשמירת התורה והמצות תקיא אותם ממנה כאשר הקדימה
וקאת אנשי סדום וכאשר קאת אנשי הכנענים אחריהם
וכן הזכיר משה רבינו עה בסוף ימיו והזכיר להם החרבן של
סדום ואם שתחרב הארץ אם יעזבו ישראל את התורה והוא
כמ כג אמרו גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגומ כמהפכת סדום
ועמורה וגומ על פה עשה יי ככה וגומר על אשר עזבוני
וגומ וישב בהר ושתי בנותיו עמו מעשה בנות לוט ענין
מחודש היה והן היו צנועות ומתביישות לתבוע את אביהן
שהרי בן נח מותר בבתו ורבותינו זכרונם לברכה אמרו
שנתכוונו לשם שמי כדי לישב העולם כי היו רואות החרבן
הגדול בדור ההוא והיו מתפחדות לאבדון מין האדם ולפי
שכבר נאבדה אמן בלקות נציב מלח ואביהן היה יחיד בלא
בת זוגו על כן הוצרכו לעשות המעשה הזה בו כדי לחיות
הזרע ממנו ושלא יכלה המין ומזה אמרו בטענותם ואיש
אין בארץ וגומ ומפני זה לא תמצא שהזכיר בהן הכתוב
לשון זנות בכל הפרשה לפי שכוונתם היתה לשם שמים
ועל כן זכתה הבכירה שיצאת ממנה רות המואביה שקבלה
עליה תרו מצות ש שראל יתרים על בני נח וזכתה הצעירה
שיצאת ממנה נעמה העמונית שיצא ממנה רחבעם בן
שלמה ונמצא ששתיהן זכו למלכות בית דוד וזהו שאמרו
רבותינו זכרונם לברכה בענין עמון ומואב אל תצורם ואל
תתגר בם בשביל שתי פרידות טובות שאני עתיד להוציא
מהם זו רות המואביה ונעמה העמונית הפרשה הזאת
מפרשיות התורה שנקראין ומתרגמינן והוא מאמרם
בשלהי מסכת מגלה מעשה לוט ושתי בנותיו נקראין
ומתרגמינן משיטא מהו דתימא ניחוש משו קריה דאברה
קמל לכה נשקה היה לו לומר לכי ואמר לכה בלשון זכר
כי הכבירה הזהירה את הצעירה לעשות מעשה זכר כי דרך
הזכר לכבו את הנקב ולתבוע בפה מה שאין ראוי כן לנקב
כמו שודשו רבותינו זכרונם לברכה וכבשוה וכבשה כתיב
איש דרכו לכבוש ואין אשת דרכה לכבוש וממה שאמרו
ואיש אין בארץ לבא עלינו התבאר כוונתם כי בחסרון
הזכרים מן הדור צותה על אחותה לנהוג בעצמה מנהג
לכבוש ולתבוע ומפני ששנתה מנהג העולם וענין דרך
ארץ כך שנה בה הכתוב במלת לכה שהוא לשון זכר כשם
שהיא שנתה מנהג הנקבה בשל זכר

והנכון לפי דעתי תוספת הי במלת לכה מפני
שאות ה רמז למר הדין כלשון הכתוב
יי נ שנאמר למשה רעה ועתה לכה ואשלחך אל פרעה שעליה
אמר הכתוב וזה לך האות זה אות ה שבמלת לכה והיין
רמז למדת הדין על כן אמרו חכמי האמת אין מברכין על
היין אלא אם כן נתן להתוכו מים והנה הבנות תופשות
פלך אמם אשר החטיאה את האדם ה דעת האומר במדרש
סחטה והביאה לו ובנגד החטא הזה נענשה בדם נדה כי
המראה אדם ומירש ממנה באותו מראה וזה סוד הלשון
יי נב שקראו המקום מין היין בלשון דם הוא שכתוב ודם ענב
מא תשתה חמרי וכתיב ככם בין לבושו ובדם ענבים סותה
ותוספת הזהיר לא לחנם וזה שארז"ל איש מוריע לובן ואשה
מורעת אדום והנה חטא האם וחטא הבנות במעשה הזה
טוה ע היין הוא הגורר רעות העולם ואולי רבוי את אבינו
את אבינו הראשון שגם הוא שתה על ידי אשה והבן

ותשקן את אביהן יין בלילה הוא היה ראוי שיאמר בלילת
ההיא אבל מלת הוא שמו של הקדוש ברוך הוא וזהו
שדרשו רבותינו זל הקבה סייע באותו מעשה ונזדמן להן
יין במערה ותלד הבכירה בן ותקרא שמו מואב דרשו
רזל אל תקרי מואב אלא מאב לא היתה צנועה ופירשת
הדבר שנולד מאביה אבל הצעירה קראתו לשון נקיה בן
עמי ודרשו רבותינו זל בפרק כהן משיח אין הבה מקפחת
שכר שיחה נאה דאלו בכירה דקראתיה מואב אמר ליה
רחמנא למשה אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמת
מלחם הוא דלא הא צעורי צערינהו ואו צעירה דקראתיה
בן עמי אמר ליה רחמנא למשה אל תצורם ואל תתגר בם
כלל ואפילו צער וישלח אבימלך מלך גרר ויקח את שרה
אחר שנלקחה שרה במצרים אצל פרעה ונעשה לו נס גדול
שהוצרך לו להחזירה לו בעל כרחו על ידי נגעים גדולים
מה היה חוזר עתה בגרר ואומר לכל אחותי היא וכי היה
סומך על הנס בכל פעם ופעם ושמא אין עושין לו נס וכתב
רבינו חננאל זל כי עכשו כשבא בגרר גרשה לפי שהיה
ירא שמא יהרגוהו אם היה אומר שהיא אשתו ואף על פי
כן לא הניחו ה יתברך שיפרד ממנו ולא הניח את הצדק אצל
הרשע כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים וגרושין
הללו היה מפני הפחד וזהו שאמר השם יתבר והיא בעולת
בעל שלא גרשה רק מפני הפחד כי אנוס הוא ונמצא שאין
הגרושין גרושין גמורין וזהו שאמר אבימלך הגוי גם צדיק
תהרוג כלום הגוי שאין שלו זה הדין לא אפי אנוס גרושיו
גרושין ועוד שהוא צדיק שלא קרב אליה תהרוג ולא
עוד לא שהוא אמר לי אחותי היא והיא גם היא אמר פעם
אחר פעם אחי הוא בתום לבבי לקחתי ובנקיון כפי שעדיין
לא קרבתי אליה הגוי גם צדיק תהרוג יתכן לפרש כי היה
אבימלך אום על עצמו אם את הורג גוי זה תהי סבה שיהרג
גם הצדיק ואמר זה על אברה כי אם יהרג המלך על המעש
הזה הלא עבדי המלך יהרגו לאברה וגם אמנה אמונה בפי
אחותי בת אבי היא ולא היתה בת אביו אלא בת הרן היתה
שהיה בנו של תרח שנאמר בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה רפמי' יפ כפ
ויסכה זו שרה ובני בנים הרי חן כבנים ומזה אמרת
אבי כלומר בת בן אבי ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית
אבי רמז שהיו בירת אביו עובדי עבודה זרה ועל שהיו
מתעין אותו מבית אביו לעבוד להים אחרים הוצרך לצאת
משם וללכת אל ארץ אחרת ולאמר לאשתו זה חסדך אשר
תעשי וגומר הנה נתתי אלף כסף לאחיך אמר זה על מה
שהזכיר למעלה צאן ובקר ועבדים ושפחות שהיו שוים
אלף כסף לאחי אותו שאמרת שהוא אחיך והכסף הזה הוא
לך כסות עינים שיכסו עיני המבישים בך כשנתתי אותו
לאחיך ולא לך שאלו נתתי לך היו הבל מרננין ואומרין
ראו מה נתן לה באתננה אבל עכשו שנתתי לאחיך יאמרו
הוצר לפדו עצמו ונתן ממון על ברחו והלא הוא שונ לאברה
והפץ בו שימות והענין הזה יהיה לך פתחון פה לכל
האנשי אשר אתך ועם כל באי עולם תוכלי להתוכ ולהצדיק
את עצמך ויש שפירשו ואת כל ונוכחת ועם כל זה היתה
שרה מתוכחת עמו ולא רצתה למחול לו עלבון התביו וכל
זה מתוך הענו הגדול אשר לה או יהי ואת כל דבק למעלה
לכל אשר אתך ואת כל ויהיה ונוכח כלומר ראוי לך שתהיי
נוכחת מזה עתה ידע רזל כסות עיני שהוא קללה שנתקיי
בזרעה וכאן דרשו רזל ל תהי קללת הדיוט קלה בעינך
ויש שפירשו עוד כי הנה הוא שתאמרי אחיך כסות עינים
ודרך מוסר ולמי לבל אשר אתך כלומר עם בני ביתיך

אבל עם כל העולם ונוכח תהיי נוכחת שלא תאמרי כן כי
אפש שתבואי לידי נכשול · ובמדרש כסות עינים עשה לה
כסו שיהיו הכל סבורים ביופיו ולא בעוריה · דבר אחר כסות
עינים שהיא עשויה עיני עיני · ויתפלל אברהם אל האלהי
על דרך הקבלה אל האלהים היא המדה העשירית ועליה
הזכיר מיד וירפא אלהים לפי שנהפכה מדת הדין למדת
הרחמים · כי עצור עצר יי מדת רחמים שנהפכה עליו
לדין · ואם תשכיל בכתובים של מעלה תראה שהזכיר
תחילה ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה כי נגלת עליו
שכינה לכבוד אברהם · ועל כן התפלל בשם אלף דלת
ואמ אדני הגוי גם צדי תהרוג · והתנצל בכל העני כשנגלת
אליו השכינה בחלום זהו שאמר ויאמר אליו האלהים
בחלום הזכירו בה׳ הידיעה ודבר עימו ואמר לו גם אנכי
ידעתי כי בתם כלומר אתה אומר צתם לבבי ובנקיון כפי
עשיתי זאת ואתה היודע גם אני ידעתי כי אנכי היודע
ועד · ואחשוך גם אנכי אותך · ביאור הכתוב ואחשוך
גם אנכי אותך כי גם מאת הסבה העליונה שהיא האחד
הנסתר באה לו מניעת החט וזהו שאמר אנכי ולא אמר אני
ממה שידעת מדרך הקבלה כי אנפי פניכי יותר מאני
לתוספת הכף · ואולי מטע זה נסתרה האלף כמלת מחטו
לי ובאר לך הכתוב כי החוטא אל האלהים חוטא אל האחד
הנסתר וכל הנסתר נו סמר בשם המיוחד שבקרבנו · כי
עצור עצר השם · זה עצירת נקבים גדולים וקטנים ועל כן
נכפל הלשון · בעד כל רחם זו עצירת לידה וזה כולל כל
הנקבות באדם ובבהמות וכל בח · וכן דרשו רבותינו זל
אפילו תרנגולת של בית אבימלך לא הטילה ביצת ובכתוב
הזה נתפרש חולי המלך וכל ביתו כי עד עתה לא הזכירתו
הפרשה ולא ידענו במה לקה ולא הזכיר אלקו כשם אבימלך
כשם שהזכיר הרפואה בשמו וירפא אלהים את אבימלך אבל
הענין הזה כדי לחלוק כבוד למלכו ודרך מוסר נכנוד לשרה
שלא הזכירה תור כן ויי פקד את שרה כאשר אמ · בהרין ·
ויעש יי לשרה כאשר דבר בלידה · וזהו שאמ מיד ותהר
ותלד ונסמכה פרש זו לפרש כי עצור עצר השם להודיע כי
השם יתברך הוא העוצר והוא הפוקד ואין זולתו · ובמדרש
ויי פקד את שרה זה שאמר הכתוב וידעו כל עצי השדה
כי אני השם השפלתי עץ גבוה הגבהתי עץ שפל הובשתי
עץ לח הפרחתי עץ יבש אני יי דברתי ועשיתי · השפלתי עץ
גבוה זה סנחריב שנאמר הנה אשור ארז בלבנון יפה קומה ·
הגבהתי עץ שפל אלו ישראל שמשפילין עצמן שנאמ וגם
אני נתתי אתכם נבזים ושפלים · הובשתי עץ לח אבימלך
שנאמר כי עצור עצר יי · הפרחתי עץ יבש זו שרה אני יי
דברתי ועשיתי · ויי פקד את שרה מהו פקד אמר רבי יצחק
כתיב ואם לא נשמאה האשה ושהורה היא וזו נכנסה לביתו
של פרעה ויצאה טהורה לביתו של אבימלך ויצאה טהורה
אינו בדין שתפקד הוי אומ ויי פקד את שרה עכ בבר למעט
אשר דבר אותו אלהים זה הקבה ויזכיר זה על מה שכתוב
למעלה למועד הזה בשנה האחר שתחילת הפרשה ויאמר
אלהי לאברהם שרי אשתך וגו · ויעש אברהם משתה גדול אין
ספק שהיו גדולי הארץ באותו משתה כי היה הפלא גדול
ביצחק גם העושר בבית אברהם רב ואפשר שהיו שם מלכים
ויועצי ארץ שבבר מצינו שהיו מלכי הארץ דורשי שלומו
זרוצים לכרות ברי עמו אבל מפני שהיה ענין משתה
לא נתפרשו שמותם · והנה מצינו בבית האבל שהכתוב
מפרש שמות הבאים שם אלו חבריו של איוב שכתוב בה
ויבאו איש ממקומו אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר

הנעמתי · ומזה אם שלמה עליו השלו שוב ללכת אל בי אבל קי
מלכת אל בית משתה באר לנו הכתוב כי כל שמחת העולם
הזה הבל וריק · ביום הגמל את יצחק מנהג העולם שיעשה
אדם סעוד ביום שנולד לו בן או ביום המילה לכבוד המצו ·
ומח שאחר אברהם לעשות משתה יצחק עד יו · הגמל אותו
יתכן לפרש שמיו גמלו הניחו לתלמ תורה · ואין לתמוה
שהרי בן ג שנים הכיר אברהם את בוראו על כן לא רצה
לעשו הסעוד לא כיו הליד ולא ביום המילה והניח הדב עד
יום הגמל אותו כדי שישמח בבנו בשמח התור שכתוב
בה פקודי יי ישרי משמחי לב וכענין שכתוב את מי יורה
דעה ואת מי יבין שמוע גמולי מחלב כי תכף שנגמל נתקד
להיו פרוש ונבדל לעבוד השם ומזומן להיו עולה תמימה ·
וידוע עוד כי אין אהב האב לבן לא ביו הליד ולא ביו המילה
אלא ביו שנגמל ואז תתחזק אהבתו יות יות · ובמדרש ביום
הגמל את יצחק ביום חג מל את יצחק ומכאן יש ממך
למנהגנו שאנו עושי סעוד ביו המילה שהרי לפי המדר הזה
עשה אברה משתה גדול ביום ח למילת יצח · ומנהג כשר
הוא ועליו אמר דוד אספו לי חסידי כורתי ברית עלי זבח ·
מצחק לשון עו לשון רציחה לשון גלוי עריות כי חיו
ישמעאל ויצחק כריבים על הירושה והיה אומר ישמ אל
ליצחק אני בכור ואני טטל פי שנים והיה יוצא לשדה וזורק
בו חצים ההד כתלהלה היורה זיקים חצים ומות כן איש
רמה את רעהו ואמ הלא מצחק אני · ולמדנו זה מהשוב שרת
כי לא יירש בן האמה בך פיר רשי זל · והחב רא פי מצחק
משתעשע כדרך כל נער ושרה אמנו קנאתה בו שהיה גחל
מבנה · אבל הרכבן זל פיר מצח מלעיג ומסכי זה אכ את בן
הגר המצרי כלומר בן שפחה כי היה יכול לומר ותרא את
ישמעאל מצחק ועל כן אמר לו שרה גרש האמ וגו · כי העבד
הכלעיג על אדוניו חייב מיתה אבל איני רוצ שתמיתהו אלא
שתגרש אותו ואת אמו והוקש הדבר בעיני אברהם כמו
שמעיד הכתוב וירע הדבר מאד בעיני אברה ואמ על אודות
בנו גלה בזה מעלתי של אברה שלא הוקשה לו על חשק
הפילגש רק על אודות בנו כי לו אמרה לגרש הפילגש לבד
לא היה קשה בעיניו · וישכ אברהם בבקר ויקח לחם וחמת
מים · היה לו לתת לה כסף וזהב וגמלים נושאים אותו למי
שפע הפמון שהיה בבית אברהם כי בנו היה שתתפלל עליו
לו ישמעאל יחיה לפניך · אבל מפני שאמר לו שרה שיגרש
אותו ואת אמו והשם אמר לאברה כל אשר תאמ שרה שמע
בקולה על כן שמע לקול שרה וגרש אותו ואת אמ
בלחם וחמת מים כך פי הרמבן זל ויתכן לומ כי מה שגרש
אותו בלחם ומים · שיכלול ענין אחר והוא שאברהם ראה
במראה הנבואה שעתידים בניו להשתעב תחת ידי ישמעאל
וכי ישנאו אותם שנאה גדולה שאין אומה בעולם שיהיו
שונאי לישראל כבני ישמעאל ועל כן התנהג אברהם עמו כמו
שראוי להתנהג עם השונ ונתן לו לחם ומים הוא שכתוב אם
רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים · כי שטן
אלהים אל הנער באשר הוא שם כלומר באותו חכמתו טוב
שם את לו מים וישתה טרם שיפרד מן המקום וידרשו רזל
אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו שבאותה שעה שנ את
קול הנער באשר הוא שם · קומי שאי את הנער אח שישת
וחחזיקי את ידך בו · ודע כי לפי סדור הפרשיות כבר היה
ישמעאל בעת הזאת בן יו שנה שהרי כשנולד היו לו לאברה ס
שני שנ ואברה בן פ שנה וטש שנים בלדת הגר את ישמעאל
וגו ובן ק שנה הוליד אברהם ליצחק שנאמר ואברהם בן
ק שנה בהולד לו יצחק בנו וב שני אמר שגמלתו ליצחק

הרי לך ו׳ שנה׳ לישמעאל במעשה הזה אעפ״ שיקשה לזה
מה שהזכיר הכתוב ויתן אל הגר שם על שכמה ואת הילד
היאך ישים על שכמה בן ו׳ שנה ואם תאמר שאין ואת הילד
חוזר למה שאמר על שכמה הרי מצינו ותשלך את הילד׳
ונראה שהוא מביאתו בחיקה ועתה בצער הצמא השליכתו
כחיקה ועוד שקראהו ילד בשם שקר הכתוב את יצחק תכף
שנגמל והוא בן שתי שני שנאמ׳ ויגדל הילד ויגמל ועוד
שאמ׳ לה מלאך השם קומי שאי את הנע והיה ראוי שיאמ׳
לכי עם הנע׳ ועוד שכתו אחרי כן ויהי אלהי את הנע ויגדל׳
והמובן מזה כי קטן היה במעשה הזה ואם אין הפרשיות
בסדרן נצטרך לומר אין מוקד ומאוחר בתור׳ אם תשקור לי
ולניני ולנכדי ביקש אבימלך שתי בריתות האח שלא יגרש
אברהם את בניו מארצו והשנית שלא ישחיתו להם פירות
הארץ זהו שאמר ועם הארץ אשר גרת בה׳ ואברהם הודה
בדבר ואמר אנכי אשבע והבן היטב כי זאת השבועה היא
הראשונה הנזכרת בתור׳ ומפני שלשון שבוע נגזר מן שבע׳
כידוע בקבלה לכך היצב אברהם שבע כנשו הצאן וקראו
המקום על שם השבועה באר שבע׳ וכן ביצחק מצינו
שקרא הבאר על שם השבועה והענין כי הנשבע נכלל
בשבע הנקראי צרור החיי׳ ומאמין בתור׳ ובחיי העולם הבא
והעובר על השבועה הוא כופר בעיקר וכוציא עצמו מכלל
השבועה ואין לו חלק לעולם הבא׳ וכבר ידעת כי ששה
קצוות עליוני׳ הם שמו ו׳ קצוות התחתוני׳ חתומי׳ בשמו ועל
כן באהמא לחכמי האמת בדבו לא תשא שכל העול׳ כלו
נדרעזע מה שלא אמרו כן בשאר הדברות׳ והבן סוד הלשון
שלא תמצא ממנו פעל קל שיאמ׳ שבעו או שבע אלא נשבעו
ונשבע כי פירוש נשבע הכניס עצמו בכלל השבע׳ אם הוא
מקי שבועתו׳ ואם הוא עובר על שבועתו יהיה פירוש נשבע
הוצא עצמו מכלל השבעה והנה היא מלה כוללת דבר
והפכו וכן ודשנו המזב והבן זה׳ ויטע אשל שם אילן׳ ועל
כן אמר ויטע כי כיון שהיה לו שם באר רצה לטעת שם
אילנות ופרדסים להשקות ממי הבאר שחפר שם כידי
שיהנ מן הפירו הו והאורחי הבאי אליתו ומפני שהשתדלו
הצדיק בנטיעות אינו אלא הכנה לפעולות שכליו לכך סמך
מיד ויקרא שם בשם השם׳ ובמדרש ויטע אשל׳ א אכילה
ש״ן שכיבה ל לויה והן הן אותיות של שאל׳ כי אברה היה
אומר לכל עובר ושב שאל מה אתן לך ונותן לו כל מד׳
ששואל׳ ודע כי מצות לויה היא גמר המצוה באכסניא
ותכלי השכר וכן כתו ואברה הולך עמם לשלח׳ ומתרגמינן
לאלואיהון וסמך לו מיד ויי אמר לאבר כי בזכו הלויה
בא אליו הדבור לגלות לו ענין סדו׳ וכזכתו כי יעקב בחר לו
יה קרי בחר לויה׳ וכן נרמז באליעזר באמרו אלא תאחרו אותי
ויי הצליח וגו׳ ושיעור לויה כתבתיו בפסוק ואברה הולך
עמם לשלח׳ ובמסור תרי ויטע בספר ראש פסוא ויטע גן
בעדן מקד׳ השני באברה׳ וזה ללמדך שכל המחזק במצו
אכסניא יורש גן עדן ויקרא אברהם בשם יי׳ לשון קריאה
והכרזה וכן יקרא איש חסדו כי שם יי׳ אקרא׳ וכוונ הכתוב
כי אברהם מכריז ומודיע לבריות שהעולם מחודש ויש לו
מנהיג אחיד וקדמון ועל כן יאמ׳ כי ההכרזה הואת היתה בשם
השם אחיד אל עולם הקדמון אשר הויתו ואלהותו קודם
העולם והוא שאמר אל עולם כלומר שקדם או יהיה ויקרא
כמו ויתפלל כדעת אנקלוס עליו השלום והוא מלשון
אליך השם אקרא׳ והאלהים נסה אברהם׳ זו היא פרשת
העקדה אשר ישראל בטוחים להיות זכות העקדה מגין
עליהם בכל דור ודור ואין הנסיון חס ושלום אצל השם ית׳
אלא אצל הבריות להודיע גודל מעלת הצחוק או הנביא וכן
אמ׳ הכתו׳ יי צחק יבחן׳ ומה שנמסכה פרש עקדה לפרש
אבימלך אום במדרש נסה לשון זעף כדמתרגמינן זעפים
נסיסים וזה כנגד מה שהכעיסו להקבה בשבע כבשות שנתן
לאבימלך שכנגדן נענשו בניו ששיב ארון הברית בשדה
פלשתים שבעה חדשים׳ ודע כי נסיון העקדה היה לפרסם
בעמים גודל חיוב היראה והאהבה בש״׳ כי האהבה על ג׳
חלקים׳ האחד מי שאוהב את המלך ומתוך אהבתו יספר
בשבחיו ויפרסם מעלותיו תמיד כל היום ויודיע לכל את
גבורותיו אבל לא היה חוסר ממונו כלום בשביל אהבתו׳
השני מי שאוהב אותו יותר מן הראשון יספר בשבחיו ויתן
כל מטונו בשבילו אבל לא ימסור עצמו למיתה בשבילו׳
השלישי מי שאוהב אותו יותר משניהם יספר בשבחיו ויתן
כל ממונו בשבילו וימסור עצמו למיתה׳ והנה אברהם היה
שלם בג חלקים אלה האחד ספר בשבחיו של מלכי המלכי׳
הקבה פרסם אהותו זיחודו בעולם כענין שכתוב ויקרא
אברהם בשם השם אל עולם לפי שאנשי דורו היו נותני׳
הנהגת העולם אל הכוכבים והמזלות והוא היה מדריכ בדרך
האמת ומודיעם המנהיג היחיד שהוא אל עולם׳ וכמאמר
ליונ ב ס ס ליפז ואל אלהים אשים דברתי׳ יאמ׳ כי הנהגת העולם אל
ישימנ לכחות הגלגלים ולצבא השמי׳ רק לש״׳ השני פזר
נתן לאביוני בשביל אהבת השם יתברך הוא שהיה בעל
אכסניא ופתחו פתוח לכל עובר ושב וכן אמרו במדרש ד׳
פתחי היו לו לביתו של אברה והיו לד׳ רוחות העולם וכל מי
שנכנס בפתח זה יוצא בפתח אחר כדי שלא יתבייש מפני
עוברי דרכים זכן נרמז בכתוב ויטע אשל בבאר שבע׳
ודרשו זל אכילה שכיבה לויה׳ ולא עוד אלא שהיה מחזר
אחריהם ורץ לקראתם שנאמר וירץ לקראתם מעלי אמר
הכתוב ישׂ מפזר ונוסף עוד נאין ספק כי היה נותן את כל מעלי יפ כד
הון ביתו באהבת השם יתברך הנ מסר עצמו למית׳ בשביל
אהבת השם כשהושלך לכבשן האש על קדושת השם
יתברך ולפי שהשיג מדרגת האהבה ועבר על ג׳ החלקי׳
קראו הש׳ אברה אהבי אבל בענין זה של העקד הרא אברה׳
תוקף אהבתו בשם יתבר׳ שהית׳ חזקה ועזה אין להעריך
אותה עם ג׳ חלקים הנזכרי׳ אין לדמותה למי שמוסר עצמו
למית בשביל אוהבו או בשביל אדונו׳ כי ראוי היה אברהם
אלו היו לו מאה גופין למסור את כולם למיתה על יצחק
אבל פעולה זו לא היתה כשאר הפעולות והנסיון הזה לא
היה כשאר הנסיונות אין הטבע יכול לסובלו ואין הכח
המדמה יכול לחשבו שיהיה אד עקר וזקן בן ק״ש ולו עושר
ונכסים וכבוד׳ והיה מתאוה לבן בתכלית התאו והיה לו בן
אחר היאוש היה ראוי לחשב תוקף האהבה החזק לבן הזה׳
ותכפל האהבה יות ויותר לסוף שנה ממה שהית בן ח׳ ימים
ותכפל לחמש ועש שנים יות ממה שהיתה בהיותו בן שנה
שכב הוא מגודל ומבחין כין טוב לרע ותכפל האהב בהיותו
קרוב למ שנה הוא הזמן ששכלו של אדם עומד על
השלמו וזהו יצחק שהי בן לז שנה בזמן העקד ותכפל יותר
ויותר כשיצווה לשחוט הבן הזה הוא בעצמו בידיו והאהבה
הזאת אין דבר בעולם ראוי לעברה׳ ואברה׳ מתוך שהיה
שלם באמונ עם היות הפלגת אהבתו ל יצחק הכיר כי ראוי
שתתגב אהבת השם יתבר׳ על אהבת יצחק ולחזוק כח
הפלגת האהבה החזקה הואת שהית לו לאברה בשם יתבר׳
היתה נקלה בעיניו אהבת יצחק ובקש לשחטו אחר ג׳ ימים
שנא לו הדבור כי אלו יעשה כן בפתע פתאום במקומו
היתה פועלתו במהירות ובהלה אבל כשהיה אחר מהלך ג׳
ימים

ימים כבר נעשה בישוב דעת ועצה והוא שאם בבראשי' רבת
למה ביום שלישי ולא ביום ראשון ולא ביום שני שלא יהו
אומות העולם אומרי הסמו ערבבו והלך לשחוט את בנו על
כן עשה הפעלה ההי' מפש בידים ועמה נבחן במדת היראה
ובמדת האהבה יראה לא ליראת עונש ואהבה לא להוחלת
גמול כלו' עם לקבל פרס כי זאת לא תהיה אהב נמור שהרי
יש שות המשק המר מדעתו שיעיל לו באחרית והוא שאם
עתה ידעתי כי ירא אלהי אתה וידוע כי הידיעה בשם יתברך
בכל זכן אבל פי הדבר יודע מעתה כי יצא מן הכח אל הפעל
וראה גם ראה זריזותו של אברהם וחריצותו במצוה זו כי
היה יכול להוליך עמו חבורת אנשי מאנשי ביתו ולא הוליך
עמו כי אם שני הוא שכתוב ושני נעריו עמו ישמעאל ואליעזר
ואפילו אותן שני נערים לא היו עמו בשעת העקדה אבל אם
להם שבו לכם פה עם החמור והענין כדי שלא יבטלו ממנו
המעשה הזה ושלא ימהו בידו קח נא את בנך את יחידך
אשר אהבת את יצחק האריך הכתוב בלשון הצואה כדי
להגדיל המצוה וזהו שדרשו רז"ל קח נא את בנך איזה בן
אל את יחידך זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אל אשה
אהבת שניהם אני אוהב אמר לו את יצחק ילך לך עשר
נסיונות נתנסה אברה ונמצא שלם בכולם והראשון לך לך
מארצך והענין עקדה היה נסיון אחרון ארץ הכוריה הר
המוריה הוא ירושלם וקרא הקב הוא לכל הארץ המוריה
על שם הר הכוריה שבתוכו ומה שנקראת ירושלם הר לפי
שהוא מלשון לך לי הר המור וחקנמון והבשם הטוב היה
גדל שם וכן דרשו רבותינו ז"ל קנמון היה גדל בארץ ישראל
והעזים וצבאים אוכלים ממנו ואנקלוס תרגם ארץ פולחנא
עשאו מן מורא כי שם עתידין לירוא מלפני הש' ולעבוד
לפניו ובמדרש הר המוריה שמשם יצאה הוראה לעולם
ויעלהו שם לעולה היה ראוי שיאמ' והעלהו שם עולה אבל
על דרך הפשט הלמ"ד הזאת באורח במקום כלומר שתעלה
אותו שם בסקו עולה וכמוהו הלבנה לאבן במקו' אבן שאם
תפר לעולה עולה ממש איך יצוה הקבה ואהב יחוז מצוויו
ואברה מתו תוקף האהב הבין עולה ממש והבה שבא לנסו
לא כיון אל במקום עולה וזהו אשר לא צויתי ולא דברתי
ולא עלתה על לבי גם יתכן שירמוז על סוד הקרבן ועל כן
אם לעולה שיעלהו שם למדה העשירי הכתעלה וכן הנסיון
הזה עשירי וכן באיל אשר הוקרב תחתיו בא הלשון הזה
בעצמו כי לא אמר ויקח את האיל ויעלהו עולה אבל אמר
ויעלהו לעולה ומפני זה הוסיף לומר תחת בנו שעליו נאמר
והעלהו שם לעולה וכן אמר יצחק ואיה השה לעולה וכן
השיבו אביו אלהים יראה לו השה לעולה בני והנח מלת
לעולה הי' המזבח שיזכיר בסמוך בה' הידיע והמשכיל יבין
ויבקע עצי עולה זריזתו במצוה כי אולי לא ימצא במקום
ההוא עצי והוליכם ג' ימים או שהיה אברה פוסל עץ שנמצ'
בו תולעת כדין התורה ולקח סביתו עצי שובי ראויכ לעולה
ועל זה אמ' ויבקע עצי עולה אמר רבי נרכיה בשכר שבקע
אברהם עצי עולה זכה שבקע הקדוש ברוך הוא הים לבניו
שנ' ויבקעו המי' אל ר' לוי דייך ברכיה אל אברהם לפי כחו
והקחש ברוך הוא לפי כחו עד כאן ר' וירא את המקום
מרחוק אמרו במדרש אם להם ליצחק רואה אתה מה
שאני רואה אמר לו רואה אני הר נאה ומשובח ועונן קשור
עליו אמר לנערים רואים אתם כלום אמרו לו אין אנו רואים
כלום אל מדברות והרים אם להם שבו לכם פה עם החמור
עם הדומה לחמור מה החמור אינו רואה אף אתם אינכם
רואים שבו לכם פה ואני והנער נלכה עד כה מה יהית

בסוף הקדוש בה אמר לי פה יהיה זרעך בן לז שנה היית
והכתו קורהו נער אבל דרך הכתובי בכך וכן מצינו ביהוש
כתוב ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש והוא היה בן נ"ו
שנה ונשובה אליכ' היה בדעתו של אברה להשיב עצמות
עמו ולכך אם ונשובה אליכ בלשון רבי ויאמ' יצחק אל אברה
אביו ויאמ אבי ויאמ הנני בני יש בפסוק הזה ארבע כאמר
ולא ידעתי למה ואמ בבר ויאמ יצחק אל אברה בא סמא אצל
אברה אמר לו מאי האי אבא בן שנתן לך למאה שנה אתרח
הולך לשחטו אמר לו על מנת כן הלך אצל יצחק אם לו אי
ברא דעלובתא הולך הוא לשחטך אמר לו על מנת כן חחזר
ויאמר יצחק אל אברה אביו ויאמ אבי למה אבי שתי פעמים
כדי שיתמלא על יו רחמים כאדם שמצר על עצמו ואומ ווי
ווי עכ ויאמ הנה האש והעצים ואיה השה לעולה שיב לו
אברהם אלהי יראה השה לעולה בני ואז הבין יצחק כי הוא
העולה זאעפב וילכו שניהם יחדו ומפני זה הזכיר שנית
וילכו שניהם יחדו כי בראשון לא ידע יצחק כי הוא העולה
ועתה שידע למדך הכתוב שנתרצה בדבר והלכו שניה יחדו
בכוונה אחת זה לשחוט וזה לישחט ורבי שלו אי זה מהם
גדול כחו ומי משניה הגדיל לעשות אם אברה הבא לשחוט
את בנו הוא בעצמו בידיו או יצחק הכמקיר עצמו להשחט
יש שאמרו גדול כחו של אברה יותר מיצחק לפי שחספקי
עצמו ליהרג נקל הוא מאד כן האב שבא לשחוט את בנו
בידיו אם לא האכר כן למה צוה הקדוש ברוך הוא לאברה
לשחוט את בנו בידיו יצוה ליהרג את עצמו או שתב המצוה
ליצחק אלא נודאי זה ראיה כי גדול כחו של אברהם יותר
מיצחק ויש שאמר גדול כחו של יצחק לפי שאברה נעשות
בזה מפי השם וזה נצטוה מפי אביו ולכך גדול כח אמונת
של יצחק וגראה כדעת האומר גדול כחו של אברה שהרי
יצחק אף על פי שלא נצטווה מפי השם יתברך יודע היה
באביו שהוא נביא ונתחייב לשמוע ממנו כמפי השם יתברך
שהרי דב הנביא דבר השם הוא וכתיב והיה האיש אשר לא
ישמע אל דברי הנביא אנכי אדרוש מעכו וכטעם זה בזארת
המצוה צוה הקדוש ברוך הוא לאברהם ולא ליצחק לבאר
כי גדול כחו של אברהם ויבן שם אברהם את המזבח בה"א
הידיעה על דרך הפשט המזבח הידוע במצות התורה שלא
יחא אבניו גזית וכן מקומו הידוע בהר המוריה ועל דרך
המדרש המזבח מזבח אין כאן אלא המזבח הוא המזבח
שהקריב בו אדם הראשון הוא המזבח שהקריבו בו קין
והבל הוא המזבח שהקריב בו נח ובניו הוא המזבח שהקריב
בו הראשונים ועל דרך הקבלה באור המדרש הזה יחזו מי
הוא הנקרא מזבח הוא המקבל תחילה והוא סוף הבנין וזהו
שאמר ויבן ונודאי הוא המזבח שהקריבו בו למעלה ולמטה
ובפרשת ויקרא ארמוז זה בעזהו ויערוך את העצים הידועים
אותן שבקע בביתו שעליהן הזכיר למעלה ויבקע עצי עולה
או קראם בשם הידיעה לפי שאין כל העצים כשרים לקרבן
ויעקוד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח אמרו במדרש
כשבא לשחוט אמר יצחק אבי אסור את ידי ורגלי שלא
אראה המאכלת ואזדעזע ויפסל הקרב בבקשה מסך בתעש
בי מום ממעל לעצים אר חנינא מלמד שעשה אברהם את
המזבח מכוון כנגד בבא הכבוד כתיב הכא ממעל לעצים
וכתיב התם שרפים עומדים ממעל לו וישלח אברהם את ידו
המאכלת אמר אבי אל תודיע לאמי כשהיא עומדת על הגג
או כשהיא עומדת על הבור שמא תפיל עצמה ותמות
כשרצה לשחטו ויקרא אליו מלאך השם מן השמים ויאמר
אברהם אברהם שני פעמים מפני שהיה ממהר לשחטו
ויאמר

ויאמר אל תשלח ידך אמר לו מי אתה אמר לו מלאך אני
אל כשנאמר לי קח את בנך הוא בעצמו אמר לי ועכשו אם
הוא מבקש הוא יאמר לי מיד ויקרא מלאך השם שנית מן
השמים אל בי נשבעתי נאם השם וגו' אל רבונו של עולם
אתה נשבעת ואני נשבעתי שלא ארד מן המזבח עד שאומר
לך מה שאני צריך לא אמרת כן לי כה יהיה זרעך ממי אל
מיצחק אל רבונו של עולם כשם שהיה בלבבי להשיבך
אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע עכשו תאמר לי
והעלהו לעולה וכבשתי את יצרי ולא השיבותי כך כשיהיו
בני חוטאין נכנסין לצרה תהא זוכר להם עקדה זו ותחשב
לפניך כאלו אפרו צבור על גבי המזבח וכאלו דמו זרוק לפניך
על המזבח ותסלח לכל עונותם ויראו והנה איל כבש זה
מעשרה דברים שנבראו בין השמשות לכך נקרא איל ולא
כבש כלשון הקרבנות כבשים בני שנה שכובשין עונותיהם
של ישראל לפי שהכבש הגדול בשנים יקרא איל וכשהוא
בן יומו יקרא כבש שנאמר שור כבש וגו' ועוד שהאיל הזה יקרב עולה ויש בו רמז לכנסת ישראל שנקראת אילת
השחר שהיא אילותן של ישראל המקבלת מן השחר מגינה
עליהם בכל דור ודור בזכות העקדה והיא המקבלת תחילה
אחר נאחז בסבך בקרניו על דרך הפשט אחר שאל המלאך
אל תשלח ידך אל הנער ראה את הכבש נאחז בסבך בקרניו
ומלת בסבך תורה שהיה המקום ההוא יער ושם אילנות והוא
המקום הנקרא בית יער הלבנון והוא שאמר דוד על השכינה
מצאנוה בשדה יער והנה הוא בחלקו של בנימין שכתוב בו
בנימין זאב יטרף ועל דרך המדרש אחר נאחז בסבך בקרניו
אחר שישראל נאחזין בעבירות כל ימות השנה ומסתבכין
בצרות נוטלין בראש השנה השופר של איל אחר שישראל
נאחזין בעברות ומסתבכין במלכיות מבבל למדי וממדי ליון
ומיון לאדום סופן להגאל בקרנו של איל שנאמר ויי בשופר
יתקע ודעת זל כי שופר של מתן תורה שכתוב בו וקול
שופר חזק מאד שופר אילו של יצחק היה ובראש השנה
שהוא יום הדין נצטוינו לתקוע בשופר ואעפ ששנינו כל
השופרות כשרין מצוה מן המובחר בשל איל וידוע כי
מאמרה שופר אילו של יצחק היה כונתו על מדתו של
יצחק לא על גופו ועצמותיו ממש שהרי האיל הזה כולו
היה עולה כליל עם קרניו וטלפיו אבל החכמים ירמזו לנו
על מדת הגבורה ששמענו מפיו אנכי ולא יהיה לך והוא
פחד יצחק אשר אנו מבקשים בעת צרה ואומרים עננו פחד
יצחק הוא הקול הנשמע במתן תורה ואליו אנו רומזי בקול
השופר שאנו תוקעין בראש השנה שהוא היום שנברא בו
העולם והתבונן כי יום מתן תורה תחילה קבלת מלכותו וכן
יום שנברא בו העולם תחילת מלכותו לפי שאין מלך בלא
עבא וצריך אתה לדעת כי מה שתמצא בפרש זו כי המנסה
הוא האלהים ומלאך השם יתב מונע העניין עם דרך הקבלה
יתפקחו עיני הלב כי אין המלאך חוזה מן הנפרדים רק מן
הנטיעות אשר אין להפריד ולקצץ בהם שאלו היה מן
הנפרדים לא היה אברהם שומע לקולו בבטול מה שצוהו
האלהים גם המלאך לא היה רשאי לומ ולא חשכת ממני לא
ממנו אבל המלאך היה הוא מהנטיעות זהו המלאך הגדול
והוא שעליו נאמר ויסע מלאך האלהי ואינו סמוך רק באור
ומה שהזכירו בכאן מלאך כלומ מלאך שנקרנו השם והוא
שנאמר עליו כי שמי בקרבו ומזה הזכירו בפסוק המלאך
הגואל בקרב הארץ והוא האדון אשר בו הרחמים ומפני שהוא
האדון אמר לשון ממני ומפני שהוא הרחמים אמר אחרי
הקרבן כי נשבעתי נאם השם וכן תמצא שהזכיר קודם הקרבן
אלהים יראה לו השה ואחרי הקרבן הזכיר השם יראה
והנשיחו במד רחמי שיברך את זרעו ברבוי עצום והשגחתי
בלשון ברכה ומצאתי כפולה וידוע כי הוא רמז לכח לפנים
מכח כלשון שירה והלל והוא שאמ כי ברך אברכך והרבה
ארבה ואמר ככוכבי השמי וכחול אשר על שפת הים ואומ
וירש זרעך והתברכו בזרעך זהזכיר בסוף עקב אשר שמעת
בקולי וקולי הוא האלהים המצוה ויעלהו לעולה תחת בנו
פירש רשי זל מהו תחת בנו אלא על כל עבודה ועבודה
שהיה עושה ממנו היה אומר יהא רצון שתהא עבודה זו
כאלו עשיתיה בבני כאלו בני שחוס כאלו דמו זרוק כאלו
בני מופשט כאלו הוא שרוף ועשוי דשן השם יראה קרא
שם המקום כן כלומר השם יראה לדורות שתעמוד לישראל
זכות העקדה הואת בכל דור ודור אשר יאמר היום וגם היום
שאני בהר השם יראה פעלי לפניו ויגמלני כצדקי והנה
אברהם התפלל לשעה ולדורות כן פי הרמבן זל ונראה לי
לפרש לישב לשון יי יראה לשעה אשר יאמר היום כלומר
מה שעתיד להאמר היום בהר יי יראה לדורות כלומ יתקיים
וירמוז למדרש רזל שכתבתי למעלה שהתפלל בהר ואמר
רבונו של עולם אתה נשבעת ואני נשבעתי שלא ארד מן
המזבח עד שאומר לך דבר כשיהיו בני נכנסים לצרה הזכור
להם זה ולכך נראה כי האמירה שבכאן היא התפלה ומפני
שהמקום הזה נקרא על ידי אברהם יראה ועל ידי שם בן נח
נקרא שלם לכך קראו הקדוש ברוך הוא ירושלם הוא שם
מחובר משני צדיקי עולם ואמרו במדרש כי יצחק ראה
דמות אריה על גבי המזבח וענין האריה הוא פחד יצחק
ואולי הוא אריא דבי עלאה שחכירו רבותינו זל במסכת
חולין והנח הוא נרמז בכתוב הזה שנאמר בהר יראה כי
נראה לו דמות אריה בהר ה ובבר ה יראה הראה לו בית
המקדש בנוי וחרב ובנוי בני שנאמר יי יראה וכתוב יראה
כל חסדך חרב אשר יאמר היום בהר יי כדא על הר ציון
ששמם יראה הרי בנוי כדאמר כי בנה יי ציון נרא בכבודו
עד כאן ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה גם היא פי
הרמבן זל בשורה זו שנתבשר אברה באחיו הגדול שנפקד
בבנים רבים לבאר כי נחור ומלכה היו זקנים לא נפקדו
בבחרותם ועתה בזקנותם נעשה להם נס וילדה בדרך הנס
עבור שרה אחותה וזה טעם מלכה גם היא עכ ומה יאמר
חרב בפלגשו ואם נעשה נס במלכ אשתו של נחור לכבוד
אברה מה צורך בפלגשו שהזכיר בה הכתוב ותלד גם היא
והגיד הכתוב כי היו חכנגד בני יעקב שהיו חבני גבירות
ור בני לפילגשו ראומה כנגד בני יעק שהיו דבני השפחו
והשוה הכתוב משפחת נחור למשפחת אברהם וזכרון כל
היחסין אלו והספור בפרשה כדי שיזכיר בת רבקה ולהודיע
כי רבקה אשר יצא ממנה יעקב היתה מבית אביו של
אברהם ומשפחתו וכל זה לבאר כי בני נחור ראוים הם
להדבק בזרעו של אברהם הדבקים בהקדוש ברוך
הוא כענין שכתוב ואתם הדבקים בי
אלהיכם חיים כלכם היום

ויהיו חיי שרה

אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה:

שלמה

עה הודיענו בכאן כי המשכיל המכיר תכונת העולם הזה שהוא עולם ההפסד הוא יודע אורח חיים למעלה בעולם העליון הנצחי ועל כן מסיר ומסלק עצמו מתאורי העולם הזה ולא יעשה ממנו קבע זהו למען סור משאול מטה׳ והמשל בזה למי שדר בעיר אחת ויודע שאין דירתו לדור בה אלא דירת עראי כי רצונו ומחשבתו ללכת אל עיר אהרת שעתיד לדור בה דירת קבע אין ספק שלא ישתדל לקנות שם שדות וכרמים ולא כלים וחפצי בית שהרי אין כוונתו לקבוע דירתו ולהתישב שם׳ כן המשכיל היודע שיש אורח חיים למעלה אינו משתדל בענין הגוף כלל בעולם הזה כי אם במוכרחים ובאותם שהם הכנה לעבודת השם יתברך שאי אפשר לו לעמוד זולתם לפי שיודע שהעולם העליון הוא דירת קבע והעולם הזה אינו אלא דירת עראי׳ ולפי שהעולם הזה הבל דיק ואין ראוי למשכיל לעשות ממנו עקר כי אם ביראת יי׳ יתברך לכך

קהלת ו התחיל שלמה עה את ספרו הבל הבלים וחתם בנמרת היראה׳ או יהיה פי׳ הכתוב אורח חיים למעלה למשכיל שידבר עם המשכיל ואומר לו אתה המשכיל דע שיש לך אורח חיים למעלה ולמען זה סור משאול מטה כלומר יש לך להסתלק מן ההאוות הגופניות כדי שתזכה לאורח חיים אשר למעלה׳ ולפי פי׳ זה תהיה מלת סור צווי לא מקור ויהיה הכתוב אזהרה וצווי למשפיל שאם ירצה לזכות אל החיים הנצחיים שיסור מתענוגי הגוף שהוא משאול מטה׳ ומה שהזכיר לשון אורח ולא דרך לפי שהוא מלשון

ישעיה יד אורח לפי שהאדׄ בעולם הזה כגר בארץ וכאורח נטה ללון וכשם שהאורח הנכנס בפונדק ויודע עצמו שנסיעתו יום כחר ודירתו שם מעט והוא נכסף לשוב למקומו וארץ מולדתו׳ כן המשכיל חושב עצמו גר ואורח בעולם הזה ויודע ומשיג שיש למעלה אורח חיים ונפשו נכספת לשוב לשרשה שהוא מקור החיים ועל כן נקראת הנפש חיה והנה חיה בטבע׳ וכן אמרו חכמי המחקר כי הנפש חיה בטבע מתה במקרה והמקרה הוא החטא׳ והגוף כת בטבע חי במקרה כי חיותו אינו אלא בסבת חבור הנפש והגוף והפרדה היא מיתת הגוף׳ וידוע כי מיתת הגוף סבת החיים

קהלת ו לנפש על זה אמר שלמה עה ויום המות מיום הולדו׳ שבת יום המיתה מיום הלידה בין בעולם הזה ובין בעולם הבא׳ לעולם הבא הוא שאי אפשר לנפש להשיג מעלת האדם העליון כי אם במיתת הגוף׳ ובעולם הזה לפי שאין שבחיו של אדם ומעשיו השובים נכרים ומפורסמים כי אם ביום המיתה שהרי ביום הלידה לא יזכירו מי הוא אבל ביום המיתה הכל מכירין אותו ומזכירין מעשיו הטובי׳ וצדקותיו אשר עשה׳ וכן דרשו רזל בשרה אמנו כל זכן ששרה קיבת היה לה נר דלוק מערב שבת לערב שבת וברכ מציה בעיסה וענן קשור על האהל ובשמתה פסקו ותפרסם

זכותה ועוד שמתה בארץ ישראל ונקברה בארץ ישר׳ אחרי שהאריכה ימים הוא שכתוב ויהיו חיי שרה כאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה׳ וכתיב אחריו ותמת שרה בקרית ארבע היא חברון בארץ כנען׳ ראויה היתה פרש׳ זו להדבק ולהיותה סמוכה למעלה אחר פרשת העקדה כי על שמועת העקדה מתה שרה ופרחה נשמתה׳ ומן הידוע כי כל הפרשיות שבתורה בכו שהן מסודרות וסמוכו׳ זו לזו יש טעם גדול לסמיכותן כי לא לחנם נסמכו׳ אבל מתוך סמיכות פרשיות יתבאר לנו לפעמים חכמה נפוארה בהודאת חדוש העולם או בסוד היצי׳ כענין פרש׳ זו או בהכפת הטבע כסמיכות פרשת נגעים לפרשת אשת כי תזריע וכן בשאר חכמו׳ ומה שבאת פרש׳ נחור והפסיק בנתים לומר כי בזמן העקדה מיד אחר אותן התולדו׳ נולדת רבקה בת בתואל של יצחק וכשנולדה רבקה כבר מת׳ שרה ולכך נסמך מיד ותמת שרה׳ ומעתה נתבאר לנו סמיכות רבקה בפשפט בין לפרשת העקדה שלפניה ובין לפרשת מיתת שרה שלאחריה׳ ומה שאמרו בפדר׳ שלכך נסבבה מיתת שרה לפרשת עקדה עשה המדרש רבקה ושרה כאו אחת לפי שלא נולדה רבקה עד שמתה שרה ולפי שהיתה במקומה וגם היא דוכה לה בפעשיה הטובים׳ וכמו שדרשו שרה אמו והנה היא שרה אמו והוא המדרש שהזכרתי׳ כאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים׳ היה הכתוב ראוי לומר מאה ועשרים ושבע שנה אבל על דרך הפשט׳ מנהג הכתוב להזכיר שנה בכל פרט ופרט והטעם כדי לחלק בין חלקי הכספר שהם ג׳ אחדים עשרות כאות׳ וכן תמצא באברהם כאה שנה ושבעי שנה וחמש שנים׳ גם בישמעאל הזכיר כאה שנה ושלשים שנה ושבע שנים׳ שני חיי שרה כולם היום שוים בזכו׳ ועל דרך המדרש כאה שנה ועשרי שנה ושבע שנים בת מאה כבת עשרים לחטא ובת עשרים כבת שבע ליופי׳ ובאור שהיה יפיה הולך ומוסיף בהיותה בת עשרי שהוא זמן העבידי כבו בת שבע שהוא זמן התוספ נשכבר ידעת כי זמנו של אדם ג׳ חלקי נעדת ובחרו׳ והקנה הנערות הוא זמן התוספת והעלוי׳ הבחרו׳ הוא זמן העמידת בתכונה אחת׳ הזקנה הוא זמן החסרון והירידה׳ ועוד על דרך המדרש שני חיי שרה כסנין ויהיו לז׳ כי מיום שנולד יצחק עד יום העקדה לז׳ שנה חיו והם היו עקר חייה של שרה כי קודם לכן לא היה לה בן ומי יאין לו בנים חשוב כמת ולכך יאמ ויהיו חיי שרה כי עקר החיים שלה כמספר ויהיו׳ אבל שני חיי שרה כלומר כל השנים שחיתה קכז שנה היו כיוצא בו ויחי יעקב בארץ מצרי׳ז שנה כשפירש יוסף ממנו ח׳ שנה במצרים הרי שלש׳ וארבע מנין ויחי כי הם היו עקר חייו של יעקב וכל מה טובנתיים היו חיי צער׳ ואפשר עוד לומ ויהיו חיי שרה על חיי העולם הבא נא ויחי זה לסה שתמצא בסמיכות הפרש׳ שמועת העקדה ופרחה נשמתה׳ ולכך הזכיר ויהיו שהוא לשון קיום ולא הזכי שני כי החיי׳ הם אינם נופלי׳ תחת הזכן ואינם מחוברי׳ משני׳ שני חיי שרה הוא חיי העולם הזה ולכך הזכיר בסמ׳ ואמר בו שני׳ כי הוא הספר המחובר כשנים׳ ותמת שרה בקרית ארבע הודיענו הכתוב כי הצדקת הזאת מתה בארץ ישראל ונקברה בארץ ישר׳ שהרי במיתתה כתיב ותמת שרה בחברון בארץ כנען ובקבורתה כתיב בכוח הפרשה ואמדי כן קבר אברהם את שרה אשתו וגו׳ היא חברון בארץ כנען׳ ובא ולמד על זכותה הגדול כי מיתתה וקבורתה חיו במקום אשר שם עתיד להיות בית אלהים ושם שער השמים׳ ויקרא הכתוב לחברון קרית ארבע על שם ארבע זוגות שנקברו שם איש ואשתו

ואשתו אדם וחוה אברה׳ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה או
על ד׳ הגבורים אחיכן ששי ותלמי ואביהם שהיו דרים שם
או על שם שהית׳מחלק שכשו של יהוד׳ שהיה הבן הרביעי
ויתכן לומר עוד נשם קרית ארבע היא חברון היא נקראת
חברון על שם שכל הקבור שם נפשו כתחבר׳למעלה בעיר
אלהים עם ד׳מחנות שכינה ולא לחנם חמדוה אבות העולם
אלא שמשם זוכות הנשמות להתחבר לשרשן שהוא ככא
הכבוד׳ וזהו קרית ארבע היא חברון׳ ויבא אברהם לספוד
לשרה ולבכותה אם היתה הכוונה שבא ממקום אחר הידה
מפרש הכתוב ואומר ויבא ממקום פלוני׳ אבל פירושו
שנתעורר בהספדה של שרה כי כל המתעורר באיזו מלאכ׳
שתהי׳קראנו הכתוב בא אליה וזהו לשון רז׳ל במשנ׳בכסכת
תמיד בענין הפשט ונתוח של עולה אמר בא לו לדופן
השמאלית בא לו לגרה והניח בו שתי קלעות בא לו לעוקץ
אני לא באתי לידי מדה זו ומה שיחזק לך זה כי הזכיר לשון
ביאה בלמ״ד כי לא אמר ויבא אברהם ויספוד את שרה ומה
שאם׳ לספוד לשרה כיון שהזכירה כבר בשמה ותמת שרה
היה ראוי לומ׳לספודה ולבכותה אבל דרך הספודי׳להזכיר
שם המת בהספדן׳ כענין דוד ושאול ויהונתן הנאהבים
והנעימי׳ והיה ראוי לומ׳עוד ולבכותה ולקברה כי הקבורה
עקר גמילות החסד וגמר ההספד והבכי ועקר הדברים
שהתעורר אברה׳להם היא הקבור׳שהיא ממדותיו של הב״ה
שהוא רב חסד׳ אבל אם׳כן היה נראה שהיו כל הדברים
תכופים זה אחר זה מספד ובכי וקבורה ולא כן הדבר אבל
המספד והבכי היו תכופי׳ואין כן הקבור׳ כי הוצרך תחילה
לבקש מקו׳ ועל עוד כי היה הכתו׳ראוי שיאמ׳ויבא אברה׳
ויצחק לספוד לשרה ולבכותה כי בודאי ראוי היה יצחק
לספוד לאמו הצדקת ולבכו׳עליה שהרי החיוב בו גדול מאד
יותר ממה שהוא באברהם ועוד שהיה אהבתו אהבה יתירה
שילדה אותו על דרך הפלא והיתה נפשה קשורה בנפשו׳
אבל יתכן לומ׳שלא ידע יצחק באותו הפרק שכתתה אמו כי
לפי שמיתתה היתה׳בשבילו בשמועת העקדה על כן הלי׳ו
ממנו מיתת׳ולא הגידו לו׳ ומן השע׳הזה לא ראינו שיזכירנו
הכתו׳ליצחק כלל לא במיתתה ולא בקבורת׳גם מעת שנעקד
על גבי המזבח לא ראינוהו שהרי כשהלכו אברהם ויצחק
להר המוריה כתוב בחזרה וישב אברהם אל נעריו׳ והיה ראוי
שיאמ׳וישובו אל הנערי׳ולא הזכיר יצחק׳ויתכן שנשאר
שם בהר המוריה ג׳שני׳עד שנשלמו לו מ׳שנה ונשא רבק׳
ומפני זה לא נזכר שובו עד שהביא לו העבד את רבקה ואז
הזכירו הכתוב הוא שאמר ויצחק בא מבא באר לחי רואי׳
ובמדר׳ויבא אברה׳מהר המוריה בא שמעה בעקדה ופרוזה
נשמתה ולכך נסמכה מיתתה לפרשת העקדה׳ויקם אברה׳
וידבר אל בני חת׳ אנשי המקום היו בני חת וכן כתיב וכנען
ילד את צדון בכורו ואת חת וכולם בני כנען הם׳ ולמדנו
הכתו׳דרך ארץ כי המדבר ברבי׳צריך לעמוד וכן חזר למט׳
ויקם אברהם וידבר אתם לאמ׳ ונר׳כי המנהג היה כשידבר
היחיד בפני רבים מדבר מעומד ובכלותו לדבר ישב במקומו
וכן עשה אברהם דבר מעומד ואמר גר ותושב אנכי עמכם
ואחכ ישב במקומו וענו בני חת שמענו אדוני נשיא אלהים
אתה׳ וכאשר רצה לדבר שנית עמד ודבר׳ ועל כן הוצרך
לחזור שנית ויקם אברה׳ ומה שאמ׳על פני מתו והיא הית׳
נקבה מפני שהנוף לשון זכר ומה שימות מן האד הוא הגו׳
לא הנפש כי היא קיימת נצחית׳ תנו לי אחזת קבר עמכם׳
היה המנהג להיות לכל משפחה ומשפח׳שדה בית הקבר׳
בפני עצמו והיה להם שדה אחד יקברו שם הגרים׳ ועל כן

אמר אברהם גר ותושב אנכי עמכם כלומר גר אנכי מארץ
אחרת שבאתי להתישב עמכם ואין לי בית הקברות שיהיה
לי נחלת אבו׳ואתם תנו לי אחזת קבר עמכם שאהיה כאח׳
כם אף ע״פ שאני גר מאחד שאני רוצה להתישב עמכם׳
והשיבו לו שמענו אדני אמר שמענו בלשון רבים ואמ׳אדני
בלשון יחיד כי היה יחיד כדבר עם אברהם בעד כולם ומפני
כבודם לא רצה לאמר אדוננו ואמר אדני דרך מוסר׳ ואמר
נשיא אלהי׳אתה בתוכנו כלומ׳ אינך נחשב בעינינו כגר אבל
אתה בתוכנו נשיא אלהים כי הגר הבא מן החוץ הוא נבזה
ואתה בתוכנו נכבד ונשיא כמלך ואנחנו ואדמתינו עבדי׳לך
וע״כ בחר לך איזה שדה בית הקברו׳שתרצ׳ושם קבור מתך
כי איש מכנו לא ימנע ממך אפילו קבר המיוחד לו׳ והוא
השיב להם אם יש את נפשכם כלומ׳ אין חפצי לקבור מתי
בשד׳קבר אח׳ אבל אם תרצו להטיב לי פגעו בעפרן בן צחר
כך פירש הרמב״ן׳ ויתן לי׳ את מערת המכפלה נקר׳מכפלה
על שם שכפל שם הקב״ה קיומו של אדם הראשון והיתה
נקרא׳ן מעולם ובני חת לא היו יודעי׳ השעם למה גם עפרן
לא היה מוכר על דעת שיש שם קבר׳ומה שאמ׳ויתן לי ואמ׳
יתננה לי כלומ׳אני אחשוב שיתנן׳לי מתנה אבל בכסף מלא
יתננה לי כי אברהם לא היה שואל מתנה כי אם מכירה גם
לא היה שואל השדה רק המערה אשר בקצה השדה כי די
לו בזה לקבורה׳ ועפרן חשיב לו דרך מוסר השדה נתתי לך
והמערה אשר בו כי נכבד כמוך לא יתכן לך ש׳היה המערה
שלך וחשד׳לאח׳אבל הכל אני נותן לך מתנ׳השד׳והמערה
ולשון נתתי ירצה בו הרי הוא כאו נתתי׳ וכן השיב אברהם
לו נתתי כסף השד׳כלומ׳איני רוצ׳מתנת חנם רק שתמכרנ׳
לי ועניין הפרעון הרי כאו נתתי׳ ארץ ארבע מאות שקל כסף
כתרגומו ארץ שהיא שוה כן או יאמ׳כי עפרן קנה אותה או
אבותיו הקדמוני׳בסך הזה׳ ודעת רז״ל שלא היתה שוה הל
כך אבל עפרון קצב הדמי׳ביוקר גדול ואברה׳מתוך נדיבותו
הודה בדבריובמדרש ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך
מה היא הצדיקי׳אומרי׳מעט ועושי׳הרב׳מני׳מאברה׳שאמ׳
ואקחה פת לחם וכתי׳מהרי שלש סאים קמח סלת׳ וכתיב
ואל הבקר רץ אברהם׳ אבל הרשעים אומרים הרבה ואפילו
מעט אינם עושי׳כנין מעפרון שאמ׳לאברה׳ארץ ארב׳כאו
שקל כסף וגו׳ ולבסוף כתיב וישקול אברהם לעפרון עובר
לסוחר עפרון רשע היה והית׳עינו צרה עפרן כתי׳בגימטריא
רע עין׳ן׳ והנה אברה׳שונא מתנו היה ולא רצה לקבל מתנה
ממנו כי אם בכסף מלא וכן דרכן של צדיקי׳וכן מצינו בדוד
המלך ע״ה שקנה הגרן ולא רצה לקבל מן ארונ׳שהי׳נותן לו
במתנ׳וזהו שכתו׳ואמ׳ארונה אל דוד יקח ויעל אדוני המלך
השוב בעיניו ראה הבקר לעולה והמוריגי׳וכלי הבקר לעצי׳
והשיב לו דוד לא כי קנו אקנ׳מאתך במחיר ולא אעלה ליי׳
אלהי עולו׳חנם וכתי׳ויקן דוד את הגר׳ואת הבק׳בכס׳שקלי׳
חמשי׳ויבן שם דוד מזבח ליי׳ ויקם השד׳והמער׳אשר בו׳
והלא כבר אמ׳למעל׳ ויקם שדה עפרון אשר במכפלה וגו׳
לא יתכן למקנה אבל הראשון ויקם שדה עפרון היה אחרי
הפרוץ וקוד׳הקבור׳לומ׳כי קם שדה עפרון לאברה׳למקנ׳
ואחרי הקבור׳הזכיר ויקם השד׳והזכי׳לשון אחזה כי כאשר
קבר את מתו שם אז היה מוחזק בקרק׳והיה אחזתו׳ ואמר
מאת בני חת והיה ראוי לומ׳מאת עפרון אבל בא הכתוב הא׳
לומ׳כי מאת עפרי׳היה לאברה׳למקנ׳ולכן הזכי׳שדה עפרון
ולא השדה׳ובכאן אמ׳ויקם השד׳לומ׳כי קם השד׳לאברהם
לאחזת קבר מאת בני חת שלא ערערו בו מעול׳ ויש בפרש
זו חפעמי׳בני חת וא בסו׳ הסדרה השד׳אשר קנה אברהם

כלשון מט כאת בני חת ואחד בסוף הספר בענין יעקב מלגנה השדה
לג והמער אשר בו כאת בני חת הרי ונרא כי זכות גדול לבני
חת שהודו מקום הקבורה שיהיו נזכרים בתורה פעמים
בקבורה כל האבות ואברו בכדרש כמה דיואות משתמצין
וכמה קולכוסין משתנרין לכתוב פעמים בתורה בני חת
כנגד הדברות ללכדך שכל הכנור מקחו של צדיק כאלו
מקיים הדברות וכן מצינו בדברי הימי כשכנו דוד את הנרן
בארונה היבוסי עשר כעכים ארנן ויש להתבונן בפרשה
הזאת הרומזת כי אף אם תגדל כעלית האדם והיה העולם
כולו וכלואו שלו אין לו בו אלא קברו של ארבע אמות שהרי
אברהם כל הארץ נתנה לו במתנה ומה שקנה שם ראשונה
מערת הכפלה היה נקריה ארבע היא חברון ואעפ שישר
בכניסתן לארץ לקחו רובה לפי חרב מצינו ג מקומות שהיו
כעולם כל שאר המקומות אשר באו לידם ע קנית כסף ואלו
הן חברון והר גרזים והר עיבל והר הכוריה חברון הוא
שכתוב כאן לאברה למקנת אחזת השדה אשר קנה אברה וגו
הר גרזים והר עיבל שכם כרתנו ברית וקבלנו עלינו התורה
רש"י לג יט בגלה וכתיב עליו ויקן את חלקת השדה הר המוריה הוא
פסוק לג כד שכתוב ויקן דוד את הנרן וגו ואברהם זקן בא בימים באר
כו הכתוב מצד שהיה זקן כחד על עצמו פן יאמרו הם השיאו
את יצחק ולא רצה לשלוח שם העבד בלתי שבועת פן יאמרו הם
שיחזור מן השליחות ועכ השביע את עבדו כי ידע ביצחק
שישמע לעצתו ולא יעבור על דברי פיו ומה שלא השביע
בזה ליצחק לפי שאו השביעו היה העבד כרכ אותו בטענות יד
ותחבולותיו כי כנען בידו כאוני כרכה ולחזק הענין יותר
השביע את העבד ובמדר כפני ארבע דברי זקנה קופצת על
האדם כפני היראה כפני כיס בני כפני אשה רעה כפני
רש"י לג כא כלחכיות מפני היראה כנין שנ ולא יכול דוד ללכת לפניו
מלכי"ם א א לדרוש אלהי כי נבעת מפני חרב מלאך יי וכתי בתרי והמלך
פסוק ב כב דוד זקן בא בימים מפני כעס בנים שנולדו זקן מאד ושמע
יהושע יג א את כל אשר עשו בניו מפני כלחכתו אחרי המלחמו אשר
מלכי"ם יא ד עשה יהושע כתוב ויהי השע זקן בא בימים מפני אשה רעה
שנ ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אבל אברהם
אשתו מבבדתו שנ ואדוני זקן והברך את אברה בכל על
דרך הפשט פירושו בכל דבר כלום שהיה שלם בכל בעושר
ונכסי וכבוד ואורך ימים אין חסר לנפשו מכל אשר יתאוה
רק שיראה בנים לבניו ומפני שההאוה לזרע השביע את
עבדו שילך בשליחו והיעל דרך המדרש והברך את אברה
בכל רמז אומ שלא היתה לו בת ר יהודה אומר בת היתה לו
אחרי אומרי בת היתה לו ובכל שמה כיון רמז לומ כי הברכת
היא שלא היתה לו בת כפני שלא היה יכול להשיאה כי אם
לבני כנען הזרע המקולל ואף אם יתחתן עם אנשי ארץ
מולדתו גם שם היתה עבודת זרה בכללם כי האשה
ברשות בעלה וכיון ר יהודה לומר כי בת היתה לו ואפי בת
לא חסריה רחמנא והיא הברכ בכל כי היה לו כל מה שיש
בטבע בני אדם להתאוות להם בנים ובנות וכיונת אחרים
באמרם בת היתה לו ובכל שמה גלה לנו במאמ זה סוד גדול
ובאר שאין הכוונה בברכה זאת בטה שהיתה לו בת או לא
היתה לו בת אין הכוונה בברכה עסקי הגוף כלל כי אם
בברכה בעסקי הנפש ועל דרך הקבלה באור הענין שזכה
אברהם ע והשיג המדה ששמה כל אשר כל המתברך בה
מתברך בשמ ובארץ וכזה אמרו אחרים בת היתה לו כלומר
מלכי"ם א כו מדה היתה לו מלשון אבי בת יכיל ואמרו ובכל שמה מפני
שהיא בתוך מדת הכל נאצלת מן המד ששמ כל והנאצלת
חזאת הקרא בת והיא בית דינו של הבה ולכך אמרו יי ברך

ולא אמר ויברך יי והבן הכלל הזה כי הענין נסתר והלמבן
זל גלהו בפירוש והרחיב בו הבאור יותר מדאי שים נא ידך
תחת ירכי על דרך הפשט שכ בפנו כדברי האח שיכרות
ברית עכו להשתעב לו שעבוד כשרת לאדון אומנגי בלעז
והשני שישבע לו בה אלהי השמים ואלהי הארץ ודע כי
המשפט ביכים ההם היה לשום ידו תחת ירך כי שהוא
ברשותו וכן פירש רא זל שים נא ידך תחת ירכי היה
מנהגם כי היה האדון יושב וירכו על היד כטעם הנה ידי
תחת רשותך לעשות רצונך וזה הכשפט עידנו היום בארץ
הודו ועל דרך הכדרש שים נא ידך תחת ירכי ואשביעך
וגו הכל דבר אחד שכך אמרו רזל השביעו בכינות כ"ה
שהיא הכינה הסחודשת לו ומה שהזכיר בי אלהי השמים
לפי שהתור כולה שמותיו של הבה וכינה אחת כן הסצות
הלא היא חלק אחד כן השכות והבן זה ואלהי הארץ אל
תתמה אם הזכיר אברהם אלהי הארץ לפי שבארץ כנען היה
כשהשביע את העבד והכתובים מיחסים השהות תמיד על
אומה כיוחדת ועל ארץ כיוחדת והוא שכתוב אלהי ישראל
אלהי ירושלם זהו וידברו על אלהי ירושלם כעל אלהי עמי הארץ
ולא מצינו בכל הכתובים שיתיחס השם ית בשאר האכות
ולא בשאר הארצות לפי שהארץ הקדוש היא נחלת יי ביחוד
ועל כן הזכיר אברהם שם אלהי הארץ כי שם היה ואלו היה
חוצה לארץ לא היה מזכיר זה ועל כן אמר בסעוד יי אלהי
השמים אשר לקחני מבית אבי ולא הזכיר אלהי הארץ מפני
שהזכיר בית אבין וארץ כולדתו שדם בחוצה לארץ והין
עובדי עז ועל זה לא הזכיר כן כי לא רצה אברהם לשום
דברהו כי אם לאלהי על כן לא לאלהי חוצה לארץ וזה מאכרם
זל כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שנא כי
גרשוני היום כהסתפח בנחלת ה לאמ לך עבוד אלהי אחרי
ובאור המאמר הזה דומה כמי שאינו כן האומה המיוחדת
ואין לו אותו אלוה המיוחד עליה שהוא אדון הכל ית וההכם
רא פי כי נה שהזכיר הארץ לפי שכל נשואים בארץ מן
השמיכ הם וכענין שאמרו זל בת כלוני לפלוני ואפי כעבר
לים אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני הזהיר
בשבועה שלא יקח אשה לבנו מבנות כנען הזרע המקולל
לפי שהאשה כוכנת לפוערנות תטה את האד לצדה כי כן
עשתה אם כל חי וכמו שידוע מענין שלמה שנשי נכרי
שנשא עמוני מואבי צדוניות חת שהעיד עליו הכתוב מלכי"ם יא
נטו הטו את לבבו ועל כן הוקנע בישר כנהג לקרוא פרט
זו לחתן ביום חתונתו להזכיר העם שזהר בנשואיו ושלא
יקח אשה לשם יופי שהרי הכתוב אומר שקר החן והבל
היופי ולא לשם כמון כי המכון עשה עשה לו כנפי כנשר
יעוף השמי ולא לשם שרר הקרוב ובני משפחו שיהי נעזר
בהם ויוכל להשתרר לפי שהו נכשל בענש בכל אחת ואחת
משלש כוונו זו אבל יצטר שתהי כוונתו לשם שמים ושידבק
את משפחת הגונה לפי שהבני נכשלי בסדותיה בטבע אחר
משפחת האם כי כן טבע היי להיו טעמו נפש את הכלי אשר
עכד בתוכו ועוד יש בפרש זו אזהרה לאד שישא אשה מבנו
משפחתו ושידבק בקרובותיו כי כן עש אברה שנכי ל ארצי
ול מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצח כן עמרם שכתו
בו וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי כי כשהבריו מזהגו
כל אחד וא ל מינו השלום כתקיי ומתרבה בעולם ואם אולי
ישא אשה למט מסדרגתו יהיה לבנו גם עליה ויניע לו קלון
גם אם תאנה למעלה ממדרגתו תתגאה עליו וכל ימיה
יעמדו בקטטה ומריבה וכבר המשילו רזל חכשפחו הדבקי
זו עם זו שכול מתאמו בסעלה שוה משל לענבי הגפ בענני
הגפן

הנפן דבר נאה ומתקבל · וכשאחרת הגונה והאחרת לא כן
אמ׳ המשל לענבי הגפ׳ בענבי הסנה דבר כעור אינו מתקבל·
ועל כן ראוי לאדם שישא אשה לשם שמים הטובים ידבקו
בטובים והרעים לא יוכלו להדבק רק עם הרעים כי כל אחד
הולך אחר מינו והדומה לו · שהרי הטובים מואסים את
הרעים ועל כן הבא המריבה בחבורם כי אין השלום מתקיי׳
אלא כשהם מזדווגים כל אחד ואחד אל מינו · וזהו שכתוב
הטיבה יי לטובים ולישרים בלבותם · קרא הכתו׳ המזדווגים תלי׳ קכה ד
אלו עם אלו אשר כוונתם לשם שמים טובים וישרים והגיד
הכתוב כי כשהטובי׳ דבקים עם הישרי׳ והמשים עקלקלותם
עם פועלי האון אז יהיה שלום על ישרא׳ · פן תשיב את בני
שמה · באורו פן תוליך את בני שמה כי לא היה אברהם
חפץ שיצא יצחק מן הארץ הקדושה לחוצה לארץ לפי
שהיה עולה תמימה ואין קודש נעשה חול · וכל טוב אדוניו
בידו היה הכתוב ראוי לומר ומטוב אדוניו כמו שאמ׳ מגמלי
אדוניו כי עשר גמלים לא יכילו כל טוב אדוניו אבל על דרך
הפשט יעיד הכתו׳ על מעלת העבד ועל אמונתו ויגיד כי כל
כיור עשרו ונכסיו של אברהם הכל היה ברשותו כי כבר
היחזק אצלו איש אמוני׳ ונתן הכל בידו כלום ברשותו כמו
ויקח את כל ארצו מידו · ועל דרך המדרש וכל טוב אדוניו במד׳ כלל כג
בידו זו דיתיקי פירוש שטר מתנה שכתב ליצחק מכל אשר
לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם ומלת בידו מוכיח וכן מלת
וילך כלומר שהלך עם כל טוב אדוניו אשר בידו והוא שטר
המתנה ולכך חזר שנית ויקם וילך והו׳ ששם לדרך פעמיו·
והנה לדעת זו מה שכתו׳ ויתן אברה׳ את כל אשר לו ליצחק
הכוו׳ בזה שהחזיק אותו בנכסי׳ בשע׳ פטירתו שלא יערערו
עליו בני קטור ובענין שכתו׳ וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו בראשי׳ כה ו
הו׳ וגו׳ עש׳ חסד · פתח העבד בתפלתו בחסד וחתם אותה
בחסד שאמר ובה אדע כי עשית חסד עם אדני · ואין ספק
כי כיון שנתגדל בבית אברה׳ היה חכם גדול בתור׳ ובחכמה
וידע כי זו מדתו של אברהם ועל כן התפלל בה · הנה אנכי
נצב על עין המי׳ · יש להתעורר בענין פרש׳ זו שהיא כפולה
ורשו רזל יפה שיחת עבדי אבות לפני הקבה מתורתן של
בנים שהרי פרשת אליעזר כפולה והרבה גופי תורה נתנים
ברמיזה ואין ספק כי זה מופת ועדו׳ גדולה על מעלת האבו׳
שה׳ הם המרכבה ובודאי כפל הפרשה לא לחנם כי אם
לעניני צריכי מוכרחי כאש׳ אפרש בפרש׳ · והתעורר ופקח
עיני שכלך כי כל המעשי׳ הלה בהצלחת השליחו׳ על העין
היו׳ והזכיר זה ג׳ פעמי׳ בכלות שונות זהו שאמר עין הכים
ואמר ואבא היום אל העין ואמר עוד ותרד העינה · ויש לך
להתבונן בג׳ מלות הלה עין העין העינה והיה הנערה אשר
אומ׳ אליה השקיני נא כדך דרשו רזל ג׳ שאו שלא כהוגן לשנים
השיבו כהוגן ולאחד השיבו שלא כהוגן ואלו הן אליעזר עבד
אברהם ושאול בן קיש ויפתח הגלעדי · אליעזר עבד אברהם
דכתיב והיה הנערה אשר אומ׳ אליה הגי נא יכול אפי׳ חגרת אפי׳
כוסא זמן לו הבה רבקה שאול בן קיש דכתיב והיה האיש שמוא׳ ט יונתן
אשר יבנו יעשרנו המלך עושר גדול וארת בתו יתן לו יכול
אפי׳ עבד אפי׳ ממזר זמן לו הבה דוד · יפתח הגלעדי דכתיב
והיה היוצ׳ אשר יצא מדלתי ביתי החוצה והעליתיהו עולה׳ פוכטיס יח
יכול אפי׳ דבר טמא זמן לו הבה בתו והיינו דקאמ׳ להו נביא לא
לישרא׳ הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם וכתוב אשר לא ירמיה ח כב
עצותיו ולא דברתי ולא עלתה על לבי · אותה הוכחת לעבדך ישעי׳ יט ד
ליצחק ראויה היא לו שהיא גומלת חסדים וראויה להכנס
בביתו של אברה׳ ובה אדע לשון תחנ׳ הודיעני נא שעשית
חסד עם אדני׳ ויהי הוא טרם כלה לדבר יש להתבונן בתוספ׳

מלת הוא כי היה הכתו׳ ראוי׳ לומ׳ ויהי ככלותו לדב׳ אבל מלת
הוא שמו של הקבה וכן הוא עשנו ולא אנחנו · ועבר הלוי תלים קנ
הוא נרמז בלשון הוא כי היה עמו סיוע מהי בשליחו׳ ההוא במד׳ יפ כג
ע׳ המלאך שהתפלל עלי׳ אברה׳ הוא ישלח מלאכו לפניך·
ורמז לך הכתו׳ כי המלאך קדם לפניו ועד שלא הספי׳ לגמור
את הדבר כבר היה שם המלאך על עין המים להזמין לו את
רבקה היא שאמ׳ והנה רבקה יוצאת כי מלת והנה לשון זמן
הוא ומיד ירץ העבד לקראת ממה שרא שעלו המי׳ לקראת׳
ככו שדרשו רזל ואז התבונן העבד ממה שדבר לו אברה׳ כי
מלאך השי׳ עמו · וכן ספר הוא לבני הבית שאמ׳ לו אברהם
הוא ישלח מלאכו אתך והצליח דרכך ומפני זה תמצ׳ כי מן
העת הזאת שהוברר לו כי המלך עמו הוא נקר׳ בפרש׳ איש·
כי עד עתה קראו בשם עבד· וישם העבד· ויקח העבד· וירץ
העבד · מכאן ואילך נקרא איש על שם המלאך שהיה עמו
שנקר׳ איש· וכענין שכתו׳ והאיש גברי׳ · ויאמ׳ האיש נסעו דכויכל ט
מזה על דעת רזל ועל כן יקראנו על שם המלאך ההולך עמו· בראשי׳ לג
והתחיל לומ׳ והאיש משתא׳ כלומ׳ מתעכב ושוהא בשבילה
כי היה מהכוין ומתבונן בעני׳ המלאך שהובטח עליו מתוך
שהיה רוא׳ הצלח׳ המעשי׳ · ומזה יזכירנו הכתו׳ בשם האיש
ויקח האיש ויקוד האיש כה דבר אלי האיש ויבא האיש
הבית׳ וכאשר הרשו אותו לבן ובתו׳ לקחת את רבק׳ ואמרו
הנה רבקה לפניך קח ולך שהוא גמר השליחות וחתימת
הצלחת׳ הדרך חזר העבד לקדמותו והזכירו הכתוב בלשון
עבד כמבראשונ׳ · הוא שאמ׳ ויצא העבד כלי כסף וכלי זהב·
ויקח העבד את רבקה · וילך · ותאמר ל העבד ויאמ׳ העבד ·
ויספר העבד ליצחק׳ ואין להקשו׳ כן התלכי עם האיש הזה
כי אינו דברי התור׳ רק דברי אחיה ואמ׳ ולא יתכן להם לומ׳
התלכי עם העבד הזה שאינו דרך מוסר ואין כבודה בכך·
ומה שכתוב ותלכנה אחרי האיש והם דברי תורה זה הידה
לכבוד רבקה שאין לומ׳ ותלכנ׳ אחרי העבד כי התור׳ חששה
לכבוד רבקה ונערותי׳ ואפש׳ עוד לומ׳ כי האיש משתאה
לה רמז למלאך שהיה מתעכב ושוהה על עין המי׳ בשבילה
ומשם ואילך קרא העבד בשם האיש ומה שיחזק לך הענין
הוא אמרו בסוף הפרש׳ ותלכנ׳ אחרי האיש ויקח העבד את
רבקה וילך באר כי האיש והעבד ענייני חלוקי׳ זה מזה׳ ותרד
העינ׳ ותמלא כדה ותעל׳ ולא אמ׳ ותשאב כשם שאמ׳ בפעם
שנית ותשאב לכל גמליו ומכא׳ דרשו זל ותמלא כרה ותעל
כל הנשי׳ יורדו׳ ומכלאו׳ מן העין וזו כיון שראו אותה המים
עלו לקראתה׳ אמ׳ לה הבה את סימן לבניך וזהו שכתו׳ מיד
וירץ העבד לקראתה שראה שעלו המים לקראתה · ויש לך
להשכיל כי נרשמה בכאן המלה חזאת הראשונ׳ של שם בן
ע׳ב הפועל במי׳ הנמשך מכו׳ ומכח׳ זה עלו המי׳ לקראת׳ והיה
סימן לבניה להקרע להם הים וישיעלה הבאר לקראת׳ מכחו׳
כי קריעת הים ומים כן הצור ע׳י מטה משה היה שבו היה
חקוק שם ע׳ב אותיות · ותאמ׳ גם לגמליך אשאב · הגבורה
הזאת לרבקה לשאוב לכל גמליו לא היה בחק האפשרו׳ כי
אם בסיוע מהי וכ׳ש לפי דעת המדרש שהית׳ בת ג׳ שני׳ אבל
היה הענין מכלל ההצלח׳ שהבטיחו אברה׳ הו׳ ישלח מלאכו
אתך והצליח דרכך וע׳ב תמצ׳ שנרמז בכתו׳ הזה השם הגדול
הוא שם הגבורה · ובאר עוד כי משפט הגמל להיו׳ דגושה
ולף רשומה במלת ותאמ׳ והבן זה׳ ויקח האיש נזם זהב בקע
משקלו ושני צמידים· מה היה צריך להודיענו המשקל אבל
המז לך במתנו׳ הלה שעתיד לצאת ממנה עם מקבלי התור׳
שיביאו שקלי׳ שכתו׳ בה׳ בקע לגולגול ושיקבלו שני לוחו׳
הברית שהם עשרת הדברו׳ ויש בכללם קע׳ב תיבו׳ וזהו ושני

צמידים על ידיה עשר זהב משקלם ויעוד כי לשון שקל הוא
נהים ד לג נוטריקון אש קול רמז למתן תורה שכתוב שם מן השמים
השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה
ומזה יש לך להתבונן נדבר המן הרשע שאמ׳ ועשרת אלפים
ככר כסף אשקול ע״י עושי המלאכ׳ כי כוונתו הרעה להשמיד
שונאי ישראל ולבטל בעשרה שלו העשרה שנתנו ע״י האש
והקול ׳ וזהו שרמז כאן בתפלה אנכי בדרך נחני ה׳ כי זכות
התורה שהיא אנכי שעתידין בניה לקבל היתה עמו בהצלחת
הדרך ׳ והנה כל הפאורעות הללו לרבקה הכל סימן לבניה ׳
והמקרים שארעו לעבד בהצלחת הדרך דוגמת המקרים
שארעו לבניה בדרך המדבר ׳ כשם שהיה מלאך עמו בדרך
מכח תפלתו של אברהם שאמר הוא ישלח מלאכו לפניך
פרשת כד כ כך כאשר בניה בדרך המדבר הנה אנכי שולח מלאך לפניך ׳
ולפי שהיה המלאך המיוחד שבנפרדים לכך אמר מלאכו
כלומר המיוחד לו והוא השר האחד הנאצל ממדתו של
פס אברהם ׳ וזהו כי ילך מלאכי אברהם קראו בכאן מלאכו
והבה קראו מלאכי׳ וכשם שעלו המים לקראתה כן בנניה
פרשת כה יח בדרך המדבר עלי באר ענו לה ׳ והעבד שנתן לה הכתנות
האלה רמז לה בהן כי כשם שקבלה היא הכתנות האלה ע״י
העבד כן בניה עתידי לקבל התור ע״י משה עבד השם שהוא
היה העבד הנאמן אשר כל טוב אדוניו בידו ממה שכתוב
פס יח לג יט אני אעביר כל טובי ׳ וכשם שנתן לה מתנות רבות מקצתן
בדרך ומקצתן בבירת ואותן שבדרך היו נזם זהב בקע
משקלו ושני צמידים עשרה זהב משקלם ׳ כן בניה במדבר
הביאו שקלי וקבלו שני לוחות הברית שבהן עשרת הדברות ׳
וכשם שנתן לה מתנו בבית ג׳ כ מלבד אותן שנתן לה בדרך
הוא שכתוב ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב ׳ כן בניה בארץ
מואב ממוך לביאתן לארץ נתנו להם מצות רבות וכענין
דברי כח נט שכתוב אלה דברי הברית אשר צוה ה׳ את משה לכרות את
בני ישר בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ׳
ומזה דרז״ל תור מגלה מגלה נתנה ׳ וכשם שנכפלה הפרשה
זו בענין העבד שני פעמים וחזר העבד לספר כל הדברים
שארעו לו בדרך ׳ כן בניה קבלו התורה לוחות ראשונות
ולחות שניות ומשה עבד ה׳ במשנה תורה חזר לספר בעבר
הירדן כל הדברים שארעו להם בלוחות ראשונות והענינים
הללו נרמזו בנשואי יצחק ורבקה שהולידו ליעק׳ ובניו אשר
יצאו מהם עם סקבלי התורה נרמז כל זה בשלחות העבד
למעלת האבות ׳ ויאמר בת מי את באורו ובכר אם כי בודאי
לא נתן לה הנזם והצמידי עד ששאל לה ׳ וכן תמצא בספור
העבד כי השאלה קודמת לכתנות הוא שאמר ואשאל אותה
ואומ׳ בת מי את ואחכ ואשים הנזם על אפה וכפוה וברכם
וירד שפירשו וכי ירדו מעשות החטאת והעולה ׳ לין שם
דבר וכשמעותו לינה אחרת וכן פירשו רז״ל ורבקה שנתה
הלשון ואמרה ללון שהוא מקור שהו׳ כשמש בכל הזמנים
כולם והיה דעתה נראה על לינות הרבה והנכון לפרש ללין
שהוא לשון יוצא ומשפטו להלין ויאמר הכתוב היש בית
אביך מקום שהלינו אותנו ונסתום בצלכם כמנהג האורח
עם אדון הבית ׳ ורבקה השיבה גם מקום ללון לא הצטרך
שהיה אנחנו מלינין אותך אבל אתה בעצמך תבחר מקום
לינה אתנו באיזה מקו שהרצ׳ כמנהג אדון הבית לא כמנהג
האורח ומזה שנתה הלשון ואמרה ללון שהוא לשון עומד
אנכי בדרך נחני ה׳ בית אחי אדני׳ תכן לפרש כי הכתו הזה
ירמוז שקפצה לו הארץ כדרז״ל כמו שאמר אני הייתי
הולך בדרך הגדול הזה הוא שאכר אנכי בדרך נחני ה׳ ואני
בתהלה הדרך ומצאתי עצמי בית אחי אדני וזהו שרשו

רז״ל ואנא היום אל העין היום יצאתי והיום באתי ׳ ויפתח
הגבלי׳ פירש רש״י ז״ל התיר זכמם שהיה סותם פיהם שלא
ירעו בשדות אחרים ׳ וכן דרשו רז״ל בבראשית רבה התיר
זממיהן ׳ ר׳ ירמיה טאיל לר׳ חייא בר אבא לא היו גמליו של
אברהם דומים להכותו של ר׳ פנחס בן יאיר ׳ ופי הרפבן ז״ל
כי הכונה במדר׳ הזה לומ׳ אי אפשר שתהיה החסידות גדול
בביתו של ר׳ פנחס בן יאיר יותר מביתו של אברהם ׳ וכשם
שחמורו של רבי פנחס לא היה צריך להשתמר מן הדברים
האסורים לבעליו לחאכיל ׳ כש הגמלים של בית אברהם אין
צריך לזמכן ועל כן פירש הוא ז״ל כי לשון ויפתח הגבלים
שפתח סוסרי צוארם כי היה מנהגם להוליכ׳ קשורי בלשון
התפתחי כוסרי צוארך ׳ וכלת ויפתח חוזר אל לבן כי הוא
הספתח והנותן תבן ומספא ומים לרחוץ רגלי האנשי׳ עכ׳ ׳
ויישם לפניו לאכול ויושם קרי וישב כתי בשני יודין ודרשו
רז״ל כם המות הטיל לו בקערה כדי שימות ויטלו כל מכונו
ולא עלתה בידם כי נתחלפה לו בשל בתואל ׳ ולכך כתוב
ויישם כי אות הוא ושני היודין כמספר השם ׳ ורמז לך
הכתו שהיה אוכל הסם לולי ה׳ שהיה לו והצילו בזכו אברה
ולא אכל עד שדבר כל דבריו והזכיר בסוף הדברים ויאכל
וישתו הוא והאנשים אשר עכו ׳ להוציא בני הבית שלא
אכלו כי היו מתאבלי׳ על בתול שפת ע״י הסם כי העבד נצל
בזכותו של אברה ויבא רשע תחתיו וזהו שכתו ויאמ׳ אחיה
ואמה ולא הזכיר אביה ׳ ואפ׳ שתה זה ספורו של אליעזר
שהיה מספר לבני הבית והיה לו לומ׳ ותאמר שתה אדני כי
כן היה האמת ׳ וכן אמרה לו בראש דבריה אבל בבית אביה
לא רצה להודיע זה דרך מוסר ׳ ויען לבן ובתואל ׳ רשע היה
שהקדי׳ לדבר קוד אביו ׳ ועוד יעידו דבריו על תכונתו הרעה
שהקדים רע לטוב ממה שאמ׳ לא נוכל דבר אליך רע או טוב
כהשם יצא הדבר ׳ כלומר המעשים שארעו לך סוכיחים ׳
ומכאן למדנו שענין הזווג הוא מזר מן השמי׳ כעני׳ שאמרו
רז״ל ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומר׳ בת
פלוני לפלוני ואפילו מעבר לים ׳ וזהו שהזכיר שלמה ע״ה
בי״ת והין נחלת אבות ומה אשה משכלת ׳ באר הכתוב כה
שהאבות מנחילים לבניהם והוא הבתים והכסון אבל אשה
משכלת אין כח בידם להנחיל אותה להם כי מאת ה׳ תבא ׳
והודיענו בזה כי אשה משכלת יקרה היא כבית והון וכענין
שכתו אשת חיל מי ימצא ובמדרש תלבא וראה כם קשה
כח הזווג שהרי מצינו שהבה יחד שכו על הזווג בג׳ מקומו
בתור בנביא׳ ובכתובים בתורה שנ׳ כי׳ יצא הדבר בנביאים
שנ׳ ואביו ואמו לא ידעו כי מה׳ היא בכתובים שנ׳ ומי׳ אשה
משכלת ׳ וכתי כמצא אשה מצא טוב ויפק רצון מי׳ ועוד
דרשו במקום אחר שהנשואין נגזרין משעת יצירה שנאמר
העמוסים מני בטן הנשואים מני רחם ׳ חהו בת פלו לפלוני
ואפילו מעבר לים ועל דרך הקבלה בת פלוני לפלוני ואפילו
מעבר לים ׳ בת היא הוד פלוני הוא הוי לפלוני הוא האלף
שהו מעבר לים החכמה והכל דבק ומיוחד ׳ ולכך לא אמר
פלוני ישא פלונית או פלוניה תנשא לפלוני כי רצו להקדים
הנקב ולהזכי׳ אביה ובעלה וזהו לשון גן בעדן מקד ונטיעת
זאת קודם יצירת העולם היתה והמשכיל יבין ׳ ויצחק בא
מבא פשט הכתוב הוא מה שדרשו רז״ל להיכן הלך להביא
את הגר אותה טישבה על הבאר ואמרה לחי עולמים ראה
בעלבוני ׳ ותכן לומר כי ירמוז למדה הנקראת כנסת ישרש
הכתוב כנגד הר המוריה יאם ויצחק בא מבא כלום מכנסת
ישרש הוא הבאר האמור לחי העולמי שיראה אותו כלומר
שישפיע בו ורמז הכתו כי בעוד שהיה יצח׳ ושב באר הנגב

היתה

היתה מחשבתו משוטטת בכנסת ישראל ומושכת ממדתו
ובא משם וזהו לשון עם באר לחי ראי ולא אמ׳ בבאר׳ לשוח
בשדה להלך בין השיחים כלומר להשתעשע ולטייל בין
האילנו׳ לרוח היום וזהו לשון הפשט׳ ועל דרך המדר׳ לשוח
בשדה אין שיחה אלא תפלה שנ׳ תפלה לעני כי יעטוף ולפני
ה׳ ישפוך שיחו׳ ומכאן ארז״ל יצחק תקן תפלת מנחה׳ ועל
דרך הקבלה לשוח בשד׳ המתפלל לשם המיוחד הוא מזכיר
הכנוי ומתוך הכנוי מוצאו וזהו לשון לשוח בשד׳ וכן ויפגע
במקו׳ כי השיחה בשדה הפגיעה במקו׳ וזהו לשון וא תפגעי
בי׳ וכ״ה נועיל כי נפגע בו׳ וכל הפעלות מיוחסות א הכנוי
ומוציא א הפועל בכח השם המיוחד׳ וזהו שאמר ירכיה כי
השם אלהינו הדמינו וישקנו מי ראש כי חטאנו ליי׳ לו לא
נאמ׳ א ליי׳ והבן זה׳ ותפול כמ״ש הגמל׳ איז הכונ׳ שנפלה
א לשו׳ הטיה שהטת את עצמ׳ מעט לצד אד׳ אבל נשארה
על הגמל׳ וכן יורה לשון כיל כי ו נפלה היה אומר ותפול
מהגמל׳ ועל כן תרגם אונקלוס ואתרכינת הטיל בו תרגום
הטי נא כדך שהוא ארכיני׳ וכן הזכיר הכתוב בנעמן וירא׳אהו
נעמן רץ אחריו ויפל מעל המרכבה לקראתו ויאמ׳ השלום׳
שאין הכונה בו אלא שהשה את עצמו מעט במרכבה כנגד
הרץ הבא ומזה אמ׳ לו א ישע כאשר הפך איש מעל מרכבתו
לקראתך׳ והחכם ראב״ע פיר׳ ותפול מעל הגמל ברצונ׳ כמו
ויפול על פניו ותאמר א העבד פי׳ וכבר אמרה׳ את כל הדברי׳
אשר עשה יכלול ענין הנחוש אשר עשה באמרו הקרה נא
לפני היום וגו׳ והיה הנערה וגו׳ והקשוטי׳ שנתן לרבק בדרך
והמנות שנתן לה ולאחיה ולאמה בבית׳ גם יכלול עוד ענין
קפיצת הדרך שנעש׳ לו הכל הגיד ליויביאה יצחק האהלה
שרה אמו׳ הזכיר תחילה בכינוי כשאמר ויביאה ואחר כך
הזכיר את שמה כשאמר ויקח את רבקה׳ והיה הכתו׳ ראוי
שיאמר ויקח יצחק את רבקה ויביאה האהלה שרה אמו׳
אבל יתכן לפרש בסוד הענין כי כוון הכתוב להקדים שרה
לרבקה כמשפט לפי שקדמה לה ולא נולדה רבקה עד
שכתה שרה ולזה אמ׳ הכתוב ובהוליד את רבקה וסמיך
ליה מיד ותמת שרה ופירושו שכבר מתה שרה בעקדה׳
ודרשו רז״ל כי יצחק בן לז שנה היה בזמן העקד׳ וכששמעה
שרה בעקדה פרחה נשמתה וכתה׳ והכתו׳ מעיד ויהי יצחק
בן מ׳ שנה בקחתו את רבקה אם כן בת שלש שנים היתה
בשלקחה ומעתה יבא הכתו׳ על נכון שהזכיר ויביאה בכנוי
ויאמר הכתוב ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ויקח את
רבקה כי יצחק הביא האהלה שרה אמו כשלקח את רבקה
ועל כן אמר ויביאה כי התעורר האהבה הקדמונית והבן
היטב כי לזה רמזו רז״ל במדרש שכ שאמרו שרה אמו והרי
היא שרה אמו שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מערב
שבת לערב שבת וברכה מצויה בעסה וענן קשור על האהל
ומשכתה שרה פסקו ומשבאת רבקה חזרו וינחם יצחק
אחרי אמו יגיד הכתו׳ מעלת יצח׳ שלא היה מקבל תנחומין
על אמו עד שבאת רבקה והתנחם בה וכמדרש ויביא׳ יצחק
האהלה שרה אמו׳ מכאן אתה למד שאם מתה אשתו של
אדם ויש לו בני ממנה שלא ישא אחרת עד שישיא את בניו
תחלה ואח״כ ישא אשה לעצמו שנ׳ ויביאה יצחק האהלה
וכתיב בתריה ויסף אברה ויקח אשה ולבני הפלגשים אשר
לאברה דרשו רז״ל פלגשם כתיב והיא קטורי שהזכיר למעלה
ונקראת פילגש לפי שהיא ממשפחת עבדים ונקראת אשה
לפי שכתב לה כתובה וכן ארז״ל נשים בכתובה פלגשי בלא
כתובה וכן כתוב בדברי הימים ובני קטורה פילגש אברהם׳
ומה שלא פירש הכתו׳ בת מי היא יש שפירש לפי שהיתה

כנענית ועל כן קצר ביחוסה כי ו היתה פלשתית או מצרית
או מאומה אחרת היה מפרש הכתוב יחוסה כמו שמצינו
בעשו ויקח את מחלת בת ישמע בן אברהם ומפני שהית׳
מן הזרע המקולל על כן קצר הכתוב וסתם ולא פירש׳ ואל
יקשה בעיניך לאמר איך היה לוקח לעצמו אשה כנענית
והוא המזהיר והמשביע את עבדו שלא יקח אשה לבנו
מבנות כנען׳ והטעם כי אין ההקפדה רק על יצחק שהיה
עקר הזרע וכענין שכתוב כי ביצחק יקרא לך זרע׳ וכיון
שנשלמה הכוונה ביצחק אין להקפיד באברהם אם ישא
כנענית׳ ובמדרש קטורה זו הגר למה נקראת שמה קטורה
לפי שהיו מעשיה נאים כקטורת׳ ולפי המדרש הזה יבא על
נכון ויוסף אברה לפי שהית׳ שפחתו כבר בחיי שרה והוליד
ממנה ישמע ועתה כשהחזירה אמ׳ בה ויוסף כלשון ויוסף
לדעתה׳ זקן ושבע׳ לפי שנתברך אברהם בכל דבר והיה
שלם בכל מיני העושר והכבוד הגיד עתה שיצא מן העולם
הזה זקן ושבע מכל טוב ומזה לא אמ׳ ושבע ימים׳ כי היה
במשמע שהיה חסר משאר הדברים ולא שבע מהם כי אם
החיים׳ ועל כן הגיד לנו הכתוב מדותיו הטובות שיצא שבע
מן העולם מכל דבר כי לא היה מתאוה במותרות׳ כענין
שכתוב בדוד ע״ה תאות לבו נתת לו׳ ולא כשאר בני העולם
שכתוב אוהב כסף לא ישבע כסף׳ וכן דרשו רז״ל אין אדם
יוצא מן העולם וחצי תאותו בידו׳ יש בידו מנה מתאוה
מאתי׳ יש בידו מאתים מתאוה לעשות ארבע מאות׳ שנאמ׳
אוהב כסף לא ישבע כסף׳ ויאסף אל עמיו מפני שהמיתה
היא פירוד ההרכבה ובהפרדה כבוד הנפש נאסף אל עמיו׳
על כן אמר ויאסף והוא חוזר אל הכבוד׳ כי הנפש נקראת
כבוד לפי שהיא חצובה מכסא הכבוד׳ושרשה שהיא עתיד
לשוב שם הוא כסא הכבוד וזהו לכ״ע יזכרך כבוד ולא
ידוס׳ וזהו כבוד ה׳ יאספך כי כבור השם נאסף שם׳ והזכיר
לשון עמיו כלשון האמור בנפש׳ מקרב עמיה׳ כי שאר
הנפשו׳ שלא חטאו עמה וממשפחתה׳ וכן בכאן׳ והזכיר בו
לשון גויעה ואין גויעה א בצדיקים והקשו בגמר׳ והא דור
המבול נאמ׳ בו גויע׳ דכתי׳ ויגוע כל בשר הרומש על הארץ׳
וכתיב כל אשר בארץ יגוע ומתרץ גויעה ואסיפה קאמרי׳
ויקברו אותו יצחק וישמע בניו היה לו להקדים ישמע כי
הוא הבכור א מכאן למדו רז״ל שעשה ישמע תשוב בחיי
אברה לפי שהיה ישמע רגיל להנהיג ליצחק לפניו׳ וכיון
שישמע הבכור׳ היה רגיל בכך להנהיגו ליצחק בראש זה
מעיד על מעלתו ושעשה תשובה בחיי אברהם וזהו שאמרו
בבבא בתרא כדכתי׳ ביצחק ויקברו אותו ויעק׳ בניו׳ לא
אדבריה עשו ליעקב מקמיה׳ואדבריה ישמע ליצח׳ מקמיה
שמע מינה שעשה ישמע תשוב בעמיו׳ודע כי לשון מיתה
בבני אדם נחלקת לששה חלקים ג׳ בכתות הרשע׳ ושלשה
בכתות הצדיקים׳ ג׳ בכתות הרשעים׳ מחיה׳ אבדן ברת׳
מחיה חמור מכולן והיא מיתת הרשע׳ שאין להם לא תורה
ולא חכמ׳ ואינן יודעין ומכירין מעשיו של הבה ונפלאותיו
והם מתים במיתת הבהמות והחיות ונשמתן אובדת באבדן
גופם׳ומזה אמ׳ שלמ׳ה ונר ר׳שעים ידעך׳ כי המשיל נפש
הרשע לנר׳ ובאר שהיא תלויה בגופו כשם שאור הנר תלוי
בשמן ובכלו׳ השמן ידעך׳ והכת הזאת אין לה שכר ועונש
לעולם כגון דור המבול שנמוחו מן העולם הזה ומן העולם
הבא׳ שכן דרשו רז״ל וימ׳ח את כל היקום בעולם הזה וימחו
לעולם הבא׳ אברן היא מיתת הרשעים כגון פושעי ישראל
שמתו בלא תשוב׳ והם נדוני׳ בגיהנם׳ הוא שכתו׳ והאבדתי
את הנפש ההיא והיא מיתה חמורה מכרת׳כרת היא מיתת

ה״ישע ש״ש להם עברו שנתחייבו עליהם כרת ואח״ש נדונו
בכרת וקבלו דינם הרי הם זוכים לגן עדן · בכתות הצדיקים
האחת גו״ע ואסיף וביאה ששלשת אחת · שכולן אמורי׳
באברהם ויגוע ויאסף · וכת׳ ואתה תבוא אל אבותיך בשלום·
ולשונו׳ הללו נאמרי׳ על הצדיקים היורדין לגן עדן מיד בלא
שום עונש · וכן נאמר בישמעאל ויגוע ויאסף ויאסף על עמיו ·
ומזה ארז׳ל שישמעאל תשובה· השנית לקיחה ולישחק
זה נאמר על הצדיקים הנכנסי׳ לגן עדן חיים ולא טעמו טעם
מיתה כענין בחניך שכתוב בו ואיננו כי לקח אותו אלהים·
וכן באליהו כתוב אם תראה אותי לוקח מאתך · השלישית
מנוחה ולשון זה נאמר על הצדיקי׳ וכהבטחת תחית המתי׳
לפי שנאותו זמן יהיה שבת ומנוחה הוא שנ׳ לדניאל ואתה
לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין ·

עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם :

שלמה

עה״ה הודיענו בכתוב הזה לפי פשוטו שהבני׳
הם עטרה וכבוד לאבות · שמצינו באברה׳
שנתעטר בו תרח אביו והו עטרת זקני׳ בני בנים אבל האבו׳
הם תפארת לבנים כי כשיאבות צדיקים הבנים מתפארים
באבותם זה להם לכבוד ולתפארת ועל זה אמ׳ תפארת ולא
אמר עטרת שהרי עטרה גדולה מתפארת לפי הפשט ושבח
גדול יותר · ואימתי האבות תפארת לבנים כשהבני׳ עושים
מעשה אבותיהם אותה שעה הם להם לתפארת · אבל אם
אין אוחזים מעש׳ אבותיה׳ בידיהם אין הדבר להם לתפארת
כי אם לבושת וגם לחרפה וחסרון גדול כעוף המכחש את
השורש · ובמדרש עטרת זקנים בני בנים הצדיקי׳ מתעטרי׳
בבניהם זה אברהם שנתעטר בזכות יעקב בן בנו כשהשליכו
נמרוד לכבשן האש והצילו הבה בזכות יעקב בן בנו · הלא
יפמי׳ כט כב הוא דאמר לכן כה אמר השם אל בית יעקב אשר פדה את
אברהם · פדאו כזן הכבשן הרי האבות שנתעטרו בבניהם ·
הבנים מתעטרי׳ באבותם בשעה שיצא יעקב מאצל לבן רדף
אחריו לגלה עליו הבה נדרך אמ׳ השנור לך מדבר עם יעקב
בראשית לא זו כיון שבאו להתוכח בהר אל לולי אלהי אברה׳ ופחד יצח׳
מב היה לי הרי שנתעטרו הבנים בזכות האבות שלא נשלמה
כוונת לבן הרשע להרשיע ליעקב יכן בזכו׳ האבו׳ לא נשלמ׳
גזרת פרעה שגזר כל הבן הילוד היאורה וגומר ונהפך עליו
שמות טו מרכבות פרעה וחילו ירה בים · וכן בזכות האבו׳ לא נשלמה
כוונת המן שבקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים
אסתר ט ו והבה הפך את עצתו ונתהפך שנאמ׳ עליו ונהפוך הוא וכן
בלעם בקש לקלל את כל ישראל ונהפך עליו שכתוב ויהפוך
ישעיה כד יו אלהיך לך את הקללה לברכה · וזהו שאם הנביא כל כלי
יוצר עליך לא יצליח · וכן דרשו רז״ל אם לו אדריאנוס קיסר
לד׳ יהושע בן לוי גדולה כחה של כנשה שעומד׳ בין שבעים
זאבים אכר לו גדול הרועה שמצילה מידם ומשברם לפניה
שנאמר כל כלי יוצר עליך וגומ׳ ובאור הדבר על שם כיפס
שיאבדו כן העולם וכענין שכתוב קדש ישראל לי׳ ראשית ירמיה ב
תבואתה כל אוכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם יי׳ · וכן
מצינו בכל אותן שבאו להרע לישראל שלא הצליחו ונאבדו
בסוף כגון פרע׳ ועמלק וסיסרא וסנחריב ונבוכדנצר וחיטים
ואדריאנוס וכיוצא בהן ולכך הבטיח לישראל לקדש שהוא
התרומה כי כשם שהתרומה נקראת קדש ואם אכל ממנה
זר חייב מיתה כן הזרים האוכלים את ישראל עתידים שיכלו
כן העולם זהו כל אכליו יאשמו כן מצינו באברהם שנתעטר
ביצחק בנו ויצחק נתעטר באברהם אביו לפי שהיו ליצני
הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה ויצחק בן אבימלך
הוא לכך הוצרכ׳ תורה להעיד שאברה׳ הוליד את יצחק׳ וזה
שכתוב ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את
יצחק · דרשו רז״ל כשם שאתה מוצא באברהם וביצחק כך
אתה מוצא בדוד וכלאב׳ שכשהלכו שלוחי דוד אצל נבל
שמ״ב כה השיב נבל מ׳ דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים
וגו׳ ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת טבחתי אשר טבחתי
ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה · מיד זיין דוד
את עצמו ואת אנשיו לעלות עליהם · מה עשתה אביגיל
התקינה דורון דכתיב ותבהר אביגיל ותקח מאתים לחם
ותאמר לנעריה עברו לפני׳ וכתיב ויהי כעשרת הימים ויגוף
השם את נבל וימות כיד וישלח דוד וידבר באביגיל לקחת
לו לאשה׳ כיון שבאה מיד פירש דוד ממנה ג׳ חדשי׳ · אחר
ג׳ חדשים בא עליה ונתעברה ממנו והיו ליצני הדור אומרים
מנבל היא מעיבית מה עשה הבה צר קלסתר פניו כדמות
דוד · הלא הוא דאכר והשני כלאב לאביגיל אשת נבל
הכרמלי מאי כלאב כולו אב · ויעתר יצחק לי׳ לנוכח אשתו
כי עקרה היא · הכתוב היה ראוי להקדים ולומ׳ ותהי רבקה
עקרה ואחכ ויעתר יצחק לי׳ כי עקרה היא ומה שהקדים
התפלה יתכן לומר שהקדים העקר ולמדנו שאין הכונה
שתהיה העקרו׳ סבת התפלה שאם כן חסבה עקר והתפלה
טפל לה · אבל הכונה לשון הכתוב כי התפלה סבת העקרו׳
ולומר לך שלא נתעקרה אלא כדי שיתפללו שניהם על
הדבר לפיכך הקדים התפלה שהיא העקר והסבה הראשונ׳
שכשבילה בא העקרות לרבקה אמנו וזהו שדרשו זל מפני
מה נתעקרו האמהות מפני שהקבה מתאוה לתפלתן של
צדיקים · ומכאן יש ללמוד עוד כח התפלה שהיא גדולה
מאד ואפילו לשונות הטבע ומטעם זה הזכיר לשון ויעתר
ולא אמר ויתפלל או ויצעק ושאר הלשונות כי הוא מלשון
עתר · וכן הבינו זל הוא שאמר בפ׳ דסוכה למה נמשלה
תפלתן של צדיקים לעתר מה עתר זה מהפך הגורן הזה
ממקום למקום כך תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של
הבה מכדת אכזריות למדת רחמנו׳ באורו מה העתר מהפך
את התבוא׳ ממטה למעלה ואחכ מפלת ממעלה למטה׳ כך
הצדיק בתפלתו מחשבתו משוטטת ועולה ממטה למעלה
ואחכ כפשיך וכוריד השפע כמעלה למטה · וכן פירשוהו
עוד מלשון רבוי תפלה מענין ועתר ענן הקטרת עולה · ועוד
מלשון מחתר׳ וכענין שדרשו במנשה׳ ידע כי ארב׳ האמהות
ג׳ מהן היו עקרות שרה הוא שכתוב ותהי שרי עקרה רבקה
דכתי׳ בה כי עקר׳ היא רחל שנ׳ ורחל עקרה על דרך הפשט
יש לתת טעם לעקרו׳ האמהות׳ שרה היתה עקר׳ לשתי סבות
האח׳ כדי שיצא ישמעאל מאברה׳ שנ׳ הנה נא עצרני ה׳ מלדת
בא נא אל שפחתי השנית כדי לשנות שמח׳ ולמה חוצרך
שנוי

שנוי שמה כדי להורות אמונה נאמנה כשנפר העולם בהא
כך בטל כח המזל בהא ולמדנו שהאדון שסדר מערכת
הכוכבי הוא המנצח והכבטלה ברצונו ואין זולתו ורבקה גב
ידוע כי יצחק בן מ׳ שנה היה כשלקחה וכשהוליד ליעקב
ועשו היה בן ס׳ שנה וא״כ כ׳ שנה שהת עמו שלא ילדה ומ
טעם עקרותה כדי שלא יצא עשו להתרבות רעה בחיי אברהם
שכבר הבטיחו הבה ואל ואתה תבא אל אבותיך בשלו ועשה
ישמע׳ תשוב בימיו וביו שנפט אברהם בו ביו יצא עשו לתרבר
רעה וזה הנזיד שעשה יעקב והטעם ברחל כדי שתהא סבה
לבלהה ולזלפה שיצאו מהן דן ונפתלי גד ואשר ׳ ויתרוצצו
הבני בקרב ההריון הזה היה מחודש ומשונה משאר הריון
הנש׳ שאין דרך הנשי להיו התאומי מתרוצצין ומתקוטטין
בבטן ולו היו מתרוצצין בקרבה ומצטערת הרבה ׳ וממה
שהיו מתרוצצין ומתגרין בבטן בתחילת היצירי היה זה רמז
וסימן למה שעתידין להיות זה כנגד זה שונאים נלחמים
זהו שאמ׳ לה להקדו ברוך הוא על ידי שם שני גוים בבטנך
פירוש אל תפחדי מזה כי הרצוץ הזה הוא בסבת שני
בנים שיש בבטנך שעתידין לצאת מהם שתי אומו׳ זו כנגד
זו ׳ ובמדרש שני גוים בבטנך אל תקרי גוים אלא גיים זה
ר׳ אנטונינוס שלא פסקו מעל שלחנם לא חזרת ולא צנון
לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ׳ ואף על פי שמצינו
שאמר בשעת פטירתו ולא נהנתי אפי׳ באצבע קטנה שלי ׳
האמת היה שנצטער בעצמו בגופו ולא נהנה כלל מתאוות
העולם כי אם במוכרחו ביותר אבל סדר המאכלי והעדוני
היו לאנשיו ואוכלי שלחנו ׳ אנטונינוס היה מלך גדול מזרע
עשו והיה למד תורה בסתר לפני רבינו הקדוש והיה מתירא
פן ירגישו בו עבדיו ואנשי מלכותו ׳ ודרשו ז״ל במסכת עז
הזת ליה והיא מערתא דהות תות ארעא דהוה אתי בדה
מביתיה לבית רבי כל יומא הוה מייתי תרי עבדי בהדידה
חד קטיל אבבא דביתיה וחד קטיל אבבא דרבי ׳ א״ל בעדנא
דאתינא לא אשכח איניש קמך ׳ יומא חד אשכחיה לרבי
חנינ בר חמא קמיה א״ל לאו אמינא לך דלא אשכח איניש
קמך א״ל לית דין בר אינש אל אי הכי ליזיל ולשדר לי ההו
גברא דגאני אבבא דקאים וליתי אזל רבי חנינא אשכחיה
דקטיל אמר היכי אעביד אימר ליה דקטיל אין משיבין על
הקלקלה ׳ אשבקיה ואיזיל קא מזלזלינא במלכותא ׳ בעי
רחמי עליה ואחייה ושדדיה אל ידענה דאפילו זוטרי דאית
בכו מחיי מיתי ׳ מיהו בעידנא דאתינא לא אשכח איניש
קמך ׳ כל יומא הוה משמ׳ ליה מאכיל ליה משקה ליה ׳ כי
הוה בעי רבי למיסק לפוריידה גחין קמי פוריידה אמר סק
עלאי לפורייך ׳ א״ל לאו אורח ארעא לזלזולי כמלכותא כולי
האי ׳ א״ל מי יתנני מצע תחתיך לעולם הבא ׳ אמר ליד
אתינא לעלמא דאתי ׳ אמר ליה אין ׳ אמר ליה והכתי ולא
יהיה שריד לבית עשו ׳ אמר ליה בעושה מעשה עשו אמר
ליה והכתוב שמה אדום מלכיה ושריה אמר ליה מלכיה
ולא כל מלכיה ׳ שריה ולא כל שריה ׳ פרט לאנטונינוס בן
אסורוס ׳ ופרט לקטיעה בר שלום ׳ והנה תומים בבטנה ׳
תומי חסר לפי שהאח מהם רשע אבל תאומי שכפרץ וזרח
מלא ששניהם צדיקי ׳ ויצא הראשון אדמוני אמרו במדרש
בזמות ולקחת לכם ביום הראשון אני נגלה לכם ראשון ׳
ופורע לכם ראשון ובונה לכם ראשון ׳ ומביא לכם ראשון ׳
אני נגלה לכם ראשון שנאמר אני ראשון ואני אחרון ׳
ופורע לכם ראשון זה עשו הרשע שנאמר ויצא הראשון
אדמוני ׳ ובונה לכם ראשון זה בית המקדש שנאמר כסא
כבוד מרום מראשון ׳ ומביא לכם ראשון זה מלך המשיח
שנאמר ראשון לציון הנה הנם ולירושלם מבשר אתן כלן
כאדרת שער ׳ פירוש כלו שער כאדרת כי כן נולד ׳ ועל כן
נקרא איש שעיר שהוא כולל השער ׳ גם השעירים שהם
בחלק הכח שלו׳ וכן אמרו במדרש שהכח שלו יש לו שער
כנגד לבו ׳ ובזכן הגאולה יפול אותו שער בתקיעת שופר
שנא׳ והי אלהים בשופר יתקעו׳ ההלך בסערת תימן ׳ ויגדלו
הנערים ׳ זה לבתי כנסיות ובתי מדרשות ׳ זה לבתי עבדה
זרה׳ וכן ארז״ל היתה עוברת ורבקה על בתי כנסיות ובתי
מדרשות ויעקב מפרכם לצארת שנאמר בפרם אצרך בבטן
ידעתיך ׳ עוברת על פתחי ע״ז ועשו מפרכם לצארת שנאמר
זורו רשעי כרחם ׳ ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה ויעקב
איש תם יושב אהלים ׳ כוון הכתוב לומ׳ כי אף על פי שהיו
האחי׳ הלה תאומים נוצרו בבטן בזכן אחד אין מעשיהם
דומים זה לזה אבל הם שני הפכים בכל מדותיהם חלוקות
זו מזו כי עשו נמשך אזור הענוגי הגוף ויעקב נמשך אחר
עצת הנפש ׳ ועל כן אמר ויהי עשו איש יודע ציד והוא
אומנותו של אדם בטל ומי שרודף אחר תאוות העולם ׳
איש שדה כאלו אמר איש האדמה ומזה נקרא שמו אדום
נגזר מן אדום וכן אדמה כלומר שהיה עפרי ׳ ודבר ידוע כי
השתדלותו של אדם במאכל ובמשתה והיותו משתעשע
בציד שהם תענוגי הגוף בעולם הזה הלא היא סיבה לבזות
עבודת הש״ת ויראתו לעשותם טפל ותענוגי הגוף עקר וזאת
היתה מדתו של עשו הוא שאמר ויאכל וישת ויקם וילך
ויבז עשו את הבכורה ׳ ובעל מדה זו מוצא עצמו עקוב לסוף
הוא שאמ׳ עשו ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח והנה
עתה לקח ברכתי ׳ ואם יטעם נופת וצוף בתענוגים אינו אלא
לפי שעה והוא עתיד שידאג ויתנחם באחרית ויצטער מאד
על זה ׳ הוא שכתוב ויצעק צעקה גדולה ומרה ׳ וכן הזכיר
שלמה ע״ה בענין רדיפת התענוגים נופת תטופנ שפתי זרה
וגו׳ ואחריתה מרה כלענה ׳ זה דרכו של עשו וכל התוכחי
אשוריו ׳ אבל דרכו ומדתו של יעקב בהפך זה כי איש תם
הפך יודע ציד וישב אהלים הפך איש שדה ׳ ועוד כי מה
שרצה עשו לקנות רצה יעקב למכור ׳ והוא רדיפת התאות
ובקשת תענוגי העולם שהמשילם לנזיד עדשים לפי שטוב
העולם ושלותו וכבודו אינו אלא גלגל כעדשה שהיא עגולה
ועל כן רצה למכור ולהחליף חיי שעה בחיי העולם הבא
עבודת הש׳ שהיתה בבכורה ׳ ודע כי מכה שהזכיר
הכתוב בכל אחד ואחד מהם איש ׳ למדנו שאין כל אחד
למטה מ״ג שנה ׳ אך לפי חשבון שנותיו של אברה תמצא
כי בזמן שמכר לו הבכורה ה ה כל אחד בן ע״ו שנה שהרי
אברה היה בן מאה שנה כשנולד יצח והיה בן ק״ה כשנשא
יצחק את רבקה ׳ ועשרים שנה של עקרות הרי שהיו לו
לאברהם מאה וששים שנה וכל שניו היו קע״ה שנה א״כ
ביום שנפטר אברהם יעקב ועשו בני ע״ו שנה ׳ ועוד תרמוז
לנו הפרשה כי גיהנם מזמן לכת של עשו וגן עדן מזמן
לכת יעקב ובניו ׳ והוא שדרשו ז״ל כי כשבאו שני האחים
האלה לפני אביהם ליטול הברכות שנכנס עם האחד גן
עדן ועם האחר גיהנם ׳ גן עדן נכנס עם יעקב וגיהנם נכנס
עם עשו כאשר יתבאר בכל אחר במקומו ׳ וכן דרשו ז״ל
היא העולהזו שהיא מעלה את עצמה שנא׳
אם תגביה כנשר וגומר ׳ על מוקדה זה גיהנ לעתיד לבא
ובעולם הזה ויהיבת ליקידת אשא ׳ ויעקב איש תם היה
ראוי לומר ויעקב היה איש תם כמו שאמר ויהי עשו ׳ וכן
אמר הכתוב ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה ׳
אבל הזכיר ׳ הויה בעשו כי כן היה שמו תמיד מיום חולדו
לא

ישעי׳ מ״ה

זכריה ט׳

ירמיה ו׳

תהלים כ״ח ב׳

משלי ה׳ ג׳

עובדיה ג׳ ד׳

בראשית ד׳ ב׳

הישע׳ ששים להם עברו שנתחייבו עליהם כרת ואח׳ שנדונו
בכרת וקבלו דינם הרי הם זוכים לגן עדן׳ בכתות הצדיקים
האחת גויעה ואסיפ׳ וביאה ששלשת אחת׳ שכולן אמורי׳
באברהם ויגוע ויאסף׳ וכתי׳ ואתה תבוא אל אבותיך בשלום׳
ולשונו׳ הללו נאמרי׳ על הצדיקים היוררין לגן עדן מיד בלא
יו שום עונש׳ וכן נאמר בישמעאל ויגוע ויאסף על עמיו׳
ומזה ארזל שעשה ישמעאל תשובה׳ השנית לקיחה ולשון
זה נאמר על הצדיקים הנכנסי׳ לגן עדן חיים ולא טעמו טעם
כד מיתה כענין בחנוך שכתוב בו ואיננו כי לקח אותו אלהים׳
כו וכן באליהו כתוב אם תראה אותי לוקח מאתך׳ השלישית
מנוחה ולשון זה נאמר על הצדיקי׳ ובהבטחת תחית המתי׳
יג לפי שבאותו זמן יהיה שבת ומנוחה הוא שנ׳ לדניאל ואתה
לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין׳

יו עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם׳

שלמה

עה הודיענו בכתו׳ הזה לפי פשוטו שהבני׳
הם עטרה וכבוד לאבות׳ שמצינו באברה׳
שנתעטר בו תרח אביו והו עטרת זקני׳ בני בנים׳ אבל האבו׳
הם תפארת לבנים כי כשהאבות צדיקים הבנים מתפארים
באבותם זה להם לכבוד ולתפארת ועל זה אמ׳ תפארת ולא
אמר עטרת שהרי עטרה גדולה מתפארת לפי הפשט ושבח
גדול יותר׳ ואימתי האבות תפארת לבנים כשהבני׳ עושים
מעשה אבותיהם אותה שעה הם להם לתפארת׳ אבל אם
אין אוחזים מעש׳ אבותיה׳ בידיהם אין הדבר להם לתפארת
כי אם לבושת וגם לחרפה וחסרון גדול כענף הכחוש את
השורש׳ ובמדרש עטרת זקנים בני בנים הצדיקי׳ מתעטרי׳
בבניהם זה אברהם שנתעטר בזכות יעקב בן בנו כשהשליכו
נמרוד לכבשן האש והצילו הבה בזכות יעקב בן בנו׳ הלא
כט כב הוא דאמר לכן כה אמר השם אל בית יעקב אשר פדה את
אברהם׳ פדאו מן הכבשן הרי האבות שנתעטרו בבניהם׳
הבנים מתעטרי׳ באבותם בשעה שיצא יעקב מאצל לבן רדף
אחריו לגלה עליו הבה בדרך אמ׳ השמר לך מדבר עם יעקב
ת לג וגו׳ כיון שבאו להתוכח בהר אל לולי שהי אברה׳ בחי יצח׳
מב היה לי הרי שנתעטרו הבנים בזכות האבות שלא נשלמה
כוונת לבן הרשע להרשיע ליעקב׳ וכן בזכו׳ האבו׳ לא נשלמ׳
גזרת פרעה שגזר כל הבן הילוד היאורה וגומר ונהפך עליו
זת טו מלכבות פרעה וחילו ירה בים׳ וכן בזכות האבו׳ לא נשלמה
כוונת המן שבקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים
ר מו 6 והבה הפך את עצתו ונתהפך שנאמ׳ עליו ונהפוך הוא וכן
בלעם בקש לקלל את כל ישר׳ ונהפך עליו שכתוב ויהפוך
ג כד יו אלהיך לך את הקללה לברכה׳ וזהו שאמ׳ הנביא כל כלי
יוצר עליך לא יצליח׳ וכן דרשו רזל אם׳ לו אדריאנוס קיסר
לר׳ יהושע בן לוי גדולה כחה של כנסת שעזכר׳ בין שבעים
זאבים אכר לו גדול הרועה שבגילה מידם ומשברם לפניה
שנאמר כל כלי יוצר עליך וגומ׳ ובאיזר הדבר על שם סיפס
ירמיה כג שיאבדו כן העולם וכענין שכתוב קדש ישראל לי׳ ראשית
תבואתה כל אוכליו יאשמו רעה תבא אליהם נאם יי׳ וכן
מצינו בכל אותן שבאו להרע לישר׳ שלא הצליחו ונאבדו
בסוף כגון פרע׳ועמלק וסיסרא וסנחריב ונבוכדנצר וטיטוס
ואדריאנוס וכיוצא בהן׳ ולכך הבטיל ישראל לקדש שהוא
ההרומה כי כשם שהתרומה נקראת קדש ואם אכל כמנה
זר חייב מיתה כן הזרים האוכלים את ישר׳ עתידים שיכלו
כן העולם והו כל אכליו יאשמו׳ כן מצינו באברהם שנתעטר
ביצחק בנו ויצחק נתעטר באברהם אביו לפי שהיו ליצני
הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה ויצחק בן אבימלך
הוא לכך הוצרכ׳ תורה להעיד שאברה׳ הוליד את יצחק׳ וזהו
שכתוב ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את
יצחק׳ דרשו רזל כשם שאתה מוצא באברהם ויצחק כך
אתה מוצא בדוד וכלאב׳ שכשהלכו שלוחי דוד אצל נבל
שמוש ס מ השיב נבל מי׳ דוד ומי בן ישי היום רבו עבדים המתפרצים
וגו׳ ולקחתי את לחמי ואת מימי ואת טבחתי אשר טבחתי
ונתתי לאנשים אשר לא ידעתי אי מזה המה׳ מיד זיין דוד
את עצמו ואת אנשיו לעלות עליהם׳ מה עשתה אביגיל
התקינה דורון דכתיב ותבהר אביגיל ותקח מאתים לחם
ותאמר לנעריה עברו לפני׳ וכתיב ויהי כעשרת הימים ויגוף
השם את נבל וימות כיד וישלח דוד וידבר באביגיל לקחת׳
לו לאשה׳ כיון שנאה מיד פירש דוד פמנה ג׳ חדשי׳ אחר
ג׳ חדשים בא עליה ונתעברה ממנו והו ליצני הדור אומרים
מנבל והיא מעוברת מה עשה הבה צר קלסתר פניו כדמות
דוד׳ הלא הוא דאכר והשני כלאב לאביגיל אשת נבל
הכרמלי מאי כלאב כולו אב׳ ויעתר יצחק לי׳ לנכח אשתו
כי עקרה היא׳ הכתוב היה ראוי להקדים ולומ׳ ותהי רבקה
עקרה ואחכ ויעתר יצחק לי׳ כי עקרה היא ומה שהקדים
התפלה יתכן לומר שהקדים העקר ולמדנו שאין הכונה
שתהיה העקרו׳ סבת התפלה שאם כן חסבה עקר והתפלה
טפל לה׳ אבל הכונה לשון הכתוב כי התפלה סבת העקרו׳
ולומר לך שלא נתעקרה אלא כדי שיתפללו שניהם על
הדבר לפיכך הקדים התפלה שהיא העקר והסבה הראשונ׳
שכשבילה נא העקרות לרבקה אמנו׳ וזהו שדרשו זל מפני
מה נתעקרו האמהות כפני שהקבה מתאוה לתפלתן של
צדיקים׳ ומכאן יש ללמוד עוד כח התפלה שהיא גדולה
מאד ואפילו לשנות הטבע ומטעם זה הזכיר לשון ויעתר
ולא אמר ויתפלל או ויצעק ושאר הלשונות כי הוא מלשון
עתר׳ וכן הבינו זל הוא שאמר בפ׳ דסוכה למה נמשלה
תפלתן של צדיקים לעתר מה עתר זה מהפך הגורן הזה
ממקום למקום כך תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של
הבה ממדת אכזריות למדת רחמנו׳ באורו מה העתר מהפך
את התבואה ממטה לכעלה ואחכ מפלת ממעלה למטה כך
הצדיק בתפלתו מחשבתו כשוטטת ועולה ממטה למעלה
ואחכ כמשיך וכוריד השפע מכעלה למטה׳ וכן פירשוהו
עוד מלשון רבוי תפלה מענין ועתר ענן הקטרת עולה׳ ועוד
מלשון מחתר׳ וכענין שדרשו במנשה׳ ודע כי ארב האמהות
ג׳ כהני היו עקרות שרה הוא שכתוב ותהי שרי עקרה רבקה
דכתי׳ בה כי עקר היא׳ רחל שנ׳ ורחל עקרה׳ על דרך הפשט
יש לתת טעם לעקרו׳ האמהות׳ שרה היתה עקר לשתי סבות
האח׳ כדי שיצא ישמעאל מאברה׳ שנ׳ הנה נא עצרני ה׳ מלדת
בא נא אל שפחתי׳ השנית כדי לשנות שמח׳ ולמה חוצרך
שנוי

שנוי שמה כדי להורות אמונה נאמנה כשנפר העולם בהא
כך בטל כח המזל בהא ולמדנו שהאדון שסדר מערכת
הכוכבי הוא המנצח והמבטלה ברצונו ואין זולתו ורבקה ג"כ
ידוע כי יצחק בן מ' שנה היה כשלקחה וכשהוליד ליעקב
ועשו היה בן ס' שנה וא"כ כ' שנה שהת עמו שלא ילדה וזה
טעם עקרותה כדי שלא יצא עשו להתרבות רעה בחיי אברהם
שכבר הבטיחו הב"ה ואל ואתה הבא אל אבותיך בשלו' ועשה
ישמע' תשוב' בימיו וביו' שנפט' אברה'ם בו ביו' יצא עשו לתרבו'
רעה וזה הנזיד שעשה יעקב והטעם ברחל כדי שתהא סבה
לבלהה ולזלפה שיצאו מהן דן ונפתלי גד ואשר ' ויתרוצצו
הבני' בקרב ההריון הזה היה מחודש ומשונה משאר הריון
הנשי' שאין דרך הנשי' להיו התאומי' מתרוצצין ומתקוטטין
בבטן ולו היו מתרוצצין בקרבה ומצטערת הרבה ' ומזה
שהיו מתרוצצין ומתגרין בבטן בתחילת היציר היה זה רמז
וסימן למה שעתידין להיות זה כנגד זה שונאים נלחמים
זהו שאמ' לה להקדו ברוך הוא על ידי שם שני גוים בבטנך
פירוש אל תפחדי מזה כי הרצוץ הזה הוא בסבת שני
בנים שיש בבטנך שעתידין לצאת מהם שתי אומו' כנגד
זו ' ובמדרש שני גוים בבטנך אל תקרי גוים אלא גיים זה
ר' ואנטונינוס שלא פסקו מעל שלחנם לא חזרת ולא צנון
לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ' ואף על פי שמצינו
שאמר בשעת פטירתו ולא נהנתי אפי' באצבע קטנה שלי'
האמת היה שנצטער בעצמו בגופו ולא נהנה כלל מתאוות
העולם כי אם במוכרחו ביותר אבל סדר המאכלי והעדוני'
היו לאנשיו ואוכלי שלחנו ' אנטונינוס היה מלך גדול מזרע
עשו והיה למד תורה בסתר לפני רבינו הקדוש והיה מתירא
פן ירגישו בו עבדיו ואנשי מלכותו ' ודרשו ז"ל במסכת ע"ז
הות ליה חהיא מערתא דהות תותי' ארעא דהוה אתי בה
מבית"ה לבי"ת רבי כל יומא הוה מייתי תרי עבדי בהדיה
חד קטיל אבבא דביתיה וחד קטיל אבבא דרבי ' א"ל בעדנא
דאתינא לא אשכח אניש קמך ' יומא חד אשכחיה לרבי
חנינ' בר חמא קמיה א"ל לאו אמינא לך דלא אשכח אניש
קמך א"ל לית דין בר אניש א"ל אי הכי ליזיל ולשדר לי ההו'
גברא דגאני אבבא דקאים וליתי אזל רבי חנינא אשכחיה
דקטיל אמר היכי אעביד אימר ליה דקטיל אין משיבין על
הקלקלה ' אשבקיה ואזיל קא מזלזלינא במלכותא ' בעי
רחמי עליה ואחייה ושדדיה אל ידענה דאפילו זוטרי דאית
בכו מחיי מיתי ' מיהו בעידנא דאתינא לא אשכח אניש
קמך ' כל יומא הוה משכ"ל ליה מאכיל ליה משקה ליה ' כי
הוה בעי רבי למיסק לפורייה גחין קמי פורייה אמר סק
עלאי לפורייך ' א"ל לאו אורח ארעא לזלזולי כמלכותא כולי
האי ' א"ל מי יתנני מצע תחתיך לעולם הבא ' אמר ליה
אתינא לעלמא דאתי ' אמר ליה אין ' אמר ליה והכתי' ולא
יהיה שריד לבית עשו ' אמר ליה בעושה מעשה עשו אמר
ליה והכתוב שמה אדום מלכיה ושריה אמר ליה מלכיה
ולא כל מלכיה ' שריה ולא כל שריה ' פרט לאנטונינוס בן
אסורוס ' ופרט לקטיעה בר שלום ' והנה תומים בבטנה '
תומי' אחר מפי שהאחד מהם רשע אבל תאומי' שנפרץ וזרח
מלא ששניהם צדיקי ' ויצא הראשון אדמוני אמרו במדרש
בזכות ולקחתי לכם ביום הראשון אני נגלה לכם ראשון '
ופורע לכם ראשון ובונה לכם ראשון ' ומביא לכם ראשון '
אני נגלה לכם ראשון שנאמר אני ראשון ואני אחרון '
ופורע לכם ראשון זה עשו הרשע שנאמר ויצא הראשון
אדמוני ' ובונה לכם ראשון זה בית המקדש שנאמר כסא
כבוד מרום מראשון ' ומביא לכם ראשון זה מלך המשיח
שנאמר ראשון לציון הנה הנם ולירושלם מבשר אתן כלו' ישעי'
כאדרת שער ' פירוש כלו שער כאדרת כי כן נולד ' ועל כן
נקרא איש שעיר שהוא כולל השער ' גם השעירים שהם
בחלק הכח שלו' וכן אמרו במדרש שהכח שלו יש לו שער
כנגד לבו ' ובזכן הגאולה יפול אותו שער בתקיעת שופר
שנא' ואלהים בשופר יתקע"ה בסער' תימן ' ויגדלו וכתיב
הנערים ' זה לבתי כנסיות ובתי מדרשות ' וזה לבתי עבודה
זרה וכן ארז"ל היתה עוברת רבקה על בתי כנסיות ובתי
מדרשות ויעקב מפרכס לצאת שנאמר בטרם אצרך בבטן ירמיה כ
ידעתיך ' עוברת על פתחי ע"ז ועשו מפרכס לצאת שנאמר
זורו רשעי' כרחם ' ויהי עשו איש יודע ציד איש שדה ויעקב תליס כה
איש תם יושב אהלים ' כוון הכתוב לומ' כי אף על פי שהיו
האחי' הללו תאומים נוצרו בבטן בזמן אחד אין מעשיהם
דומים זה לזה אבל הם שני הפכים ובל מדותיהם חלוקות
זו מזו כי עשו נמשך אחר הענוגי הגוף ויעקב נמשך אחר
עצת הנפש ' ועל כן אמר ויהי עשו איש יודע ציד והוא
אומנותו של אדם בטל ומי שרודף אחר תאוות העולם '
איש שדה כאלו אמר איש האדמה ומזה נקרא שמו אדום
נגזר מן אדום ומן אדמה כלומר שהיה עפרי ' ודבר ידוע כי
השתדלותו של אדם במאכל ובמשתה והיותו משתעשע
בציד שהם תענוגי הגוף בעולם הזה הלא היא סיבה לבזות
עבודת הש"ת ויראתו לעשותם טפל ותענוגי הגוף עקר ואת
היתה מדתו של עשו הוא שאמר ויאכל וישת ויקם וילך
ויבז עשו את הבכורה ' ובעל מדה זו מוצא עצמו עקוב לסוף
הוא שאמ' עשו ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח והנה
עתה לקח ברכתי ' ואם יטעם נופת וצוף בתענוגים אינו אלא
לפי שעה והוא עתיד שידאג ויתנחם באחרית ויצטער מאד
על זה ' הוא שכתוב ויצעק צעקה גדולה ומרה ' וכן הזכיר
שלמה ע"ה בענין רדיפת התענוגים נופת תטיפנ' שפתי זרה משלי ה נ
וגו' ואחריתה מרה כלענה ' זה דרכו של עשו וכל התוככי'
אשוריו ' אבל דרכו ומדתו של יעקב בהפך זה כי איש תם
הפך יודע ציד וישב אהלים הפך איש שדה ' העוד כי מדה
שרצה עשו לקנות רצה יעקב למכור ' והוא רדיפת התאות
ובקשת תענוגי העולם שהכשילם לנזיד עדשים לפי שטוב
העולם ושלותו וכבודו אינו אלא גלגל כעדשה שהיא עגולה
ועל כן רצה למכור ולהחליף חיי שעה בחיי העולם הבא
עבידת הש' שהיתה בנכורת ' ודע כי מנה שהזכיר
הכתוב בכל אחד ואחד מהם איש ' למדנו שאין כל אחד
למטה מ"ג שנה ' אך לפי חשבון שנותיו של אברה' תמצא
כי בזמן שמכר לו הבכורה ה' כל אחד בן ע"ה שנה שהרי
אברה' היה בן מאה ש"ה כשנולד יצח' והיה בן ק"ה כשנשא
יצחק את רבקה ' ועשרים שנה של עקרות הרי שהיו לו
לאברהם מאה וששים שנה וכל שניו היו קע"ה שנה אכ
ביום שנפטר אברהם יעקב ועשו בני ע"ה שנה ' ועוד תרמוז
לנו הפרשה כי גימנם מזמן לכת של עשו וגן עדן מזומן
לכת יעקב ובניו ' והוא שדרשו ז"ל כי כשבאו שני האחים
האלה לפני אביהם ליטול הברכות שנכנס עם האחד גן
עדן ועם האחר גיהנם ' גן עדן נכנס עם יעקב וגיהנם נכנס
עם עשו כאשר יתבאר בכל אחר במקומו ' וכן דרשו ז"ל
היא העולהזו שהיא מעלה את עצמה שנא'
אם תגביה כנשר וגומר ' על מוקדה זה גיהנ' לעתיד לבא עובדיה ב ד
ובעולם הזה ויהיבת ליקידת אשא ' ויעקב איש תם היה
ראוי לומר ויעקב היה איש תם כמו שאמר ויהי עשו ' וכן
אמר הכתוב ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה כראשית ד ב
אבל הזכיר ' הויה בעשו כי כן תהיה שמו תמיד מיום חולדו
לא

לא נשתנה כלל · אבל שמו של יעקב נשתנה אחרי כן
בשם ישר' ומזה לא חזכיר בו לשון הויה שאין עקר ההויה
בשם יעקב כי אם בשם ישראל וכענין שאמר לו השם
יתברך כי אם ישראל יהיה שמך · ועוד יש להתבונן שהיה
ראוי לומר ויעקב איש אמת כיון שמדתו אמת מה שאמר
הנבי תתן אמת ליעקב · אבל הוסיף באור במלת תם שהיא
רומזת על מדת אמת ורומזת עוד שהוא המכריע מלשון
תיומת שהיא אמצעית בין העלין לימין ולשמאל · וכבר
ידעת כי מספר יעקב עם ד' אותיות עולה קוף ואר עקינא
קוף זה הקדוש ברוך הוא והבן זה' יושב אהלים ע"ד הפשט
של שם ועבר · ועל זה נאמר יושב אהלים · וע"ד הקבלה
יושב אהלים אהל של מעלה ואהל של מטה שכבר ידעת
שצורתו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד והנה זה כאלו אמ'
יושב כסא · ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו יבאר הכתוב
כי לא היה אוהב אותו בשביל בכורתו רק לפי שהיה מהנה
אותו בצידו · ולמדנו הכתוב כי עשו הרשע היה ציד משני
צדדין כי יצוד החיות במדבריות ובשדות ממה שהזכיר איש
שדה · ויצוד גם כן דעת אביו כשהיה מזמן ההנאות בפיו
מתוך ערמת דבריו וזהו כי ציד בפיו · ואמרו ז"ל במדרש
עשו הרשע אומר לאביו המלח הייבת במעשר והיה יצחק
תמה ואמר כמה בני בדקדק במצו' היה אומר לו בני היכן
היית היום אמר לו בבית המדרש ולמדנו הלכה פלוני' וענין
פלוני ורוח הקדש צווחת ואומרת כי יחנן קולו אל תאמן
בו כי שבע תועבות בלבו' ועוד דרשו היה צד ובאכיל לאביו
ונותן לו שוחד כדי שיטול הברכה' וזהו שכתוב כי השוחד
יעור ונומר וכתיב ביצחק ותכהנה עיניו מראות ע"כ · ואנו
רואים כי כשם שהיה עשו איש השחד כן אנו רואין את
זרעו מקבלי שוחד אוהבי הלעטו כמו שאמר עשו הלעיטני
נא · ועליהם אמר דוד ע"ה מתרפס ברצי כסף והם מושכי'
כח מן השר שלהם שהוא מקבל שחד ביום הכפורים · וכן
כל אומה ואומה מושכת כח מן השר שלה' וכבר ידעת כי
מבנו קבל הנחש כח להחטיא ולשפוך דם · והיה הוא אב
ושרש לכל בוחרי הדם והאוכלים אותו · והוא העזר לזרע
עשו האדמוני לשפוך דם · והוא המקטרג של ישר' הנמולי'
והמתרחקים מלאכול דם · ואליו כיוון המקטרג והערום
אשר בטל ברי' מילה מן האו' והתיר להם הדם מפני שעלה
בחלקו ועל כן החזיקום בו · וזהו שאמר הנביא לזרע עשו
אם לא דם שנאת ודם יהדפך יתנבא עליו מפני שנאתו דם
מילה · וזהו שאמר הכתוב ואזור מונע חרפו מדם · זה דם
המילה · ויזד יעקב נזיד היה ראוי שיאמר ויזד יצחק · שהרי
בעד אברהם היה מתאבל אבל מפני שהאבל אסור לאכול
משלו · לכך התקין יעקב המאכל הזה · ותבשיל של עדשי'
היה ומנהג לאוכלן בבית האבל לפי שעדשה סגורה ועגולה
כגלגל לומר גלגל הוא שחוזר בעולם · ומה עדשה זו אין
לה פה כך האבל אסור לדבר · ואותו היום נפטר אברהם
לבית עולמו וזכותו של אברהם היה שלא ראה עשו יוצא
לתרבות רעה · וכן דרשו ז"ל חמשה עברות עבר אותו רשע
באותו יום · בא על נערה המאורסה · והרג את הנפש ·
וכפר בתחית המתים · וכפר בעקר · ושט את הבכורה · בא
על נערה המאורסה כתיב הכא ויבא עשו מן השדה וכתיב
התם כי בשדה מצאה · והרג את הנפש כתיב הכא והוא
עיף וכתיב התם כי עיפה נפשי להורגים · כפר בתחיית
המתים כתיב הכא הנה אנכי הולך וכתיב התם כלה ענן
וילך · כפר בעקר כתיב הכא למה זה לי וכתיב התם זה אלי
ואנוהו · שט את הבכורה שנאמר ויבז עשו את הבכורה ·

הלעיטני נא דבר בכסילות בלשון הזה והוא מלשון מלעיטין
את הגמל · ועל זה דרשו ז"ל צדיק אוכל לשובע נפשו
ובטן רשעים תחסר · ליעזר עבד אברהם אמר הגמיאני נא
מעט מים · ועשו אמר הלעיטני נא צדיק אוכל לשובע נפשו
זה אליעזר · ובטן רשעים תחסר זה עשו · מן האדום האדום
הזה · היו העדשים אדומות או היו מרוקחות במרקחות
אדומות ועשו לא היה יודע אי זה תבשיל היה וקראו האדום
הזה · ועל כן קראו הכל את שמו אדו' דרך לעג מפני שמכר
בכורה נכבדת במעט תבשיל זה · ויתכן לפרש מן האדום
האדום הזה שירמוז ענין הכפל למה שידוע בחכמת הכבני'
שכבר מאדים כחו על הדם ועל החרב ועל המלחמות ·
גם הפירות האדומים שבמין הצומח מושכים מכחו גם
האבנים היקרות שבמין הדומם האדומו' כגון ניר"גנץ ורו"בין
וכיוצא בהם הם בחלקו · ועל כן אמ' הלעיטני נא מן האדום
הזה כלומ' מן התבשיל האדום הזה המושך כח מן האדום
הוא כוכב מאדים ששמו אדום אשר בו נולד והוא היה כוכב
שלו ומזלו ועל כן היה שופך דמים · ונתנה לו ברכת החרב
ובמדרש מן האדום האדום הזה · ריש לקיש אמר הוא אדו'
תבשילו אדום ארצו אדומה גבוריו אדומים לבושיה אדומי'
פורע כסנו אדום בלבוש אדום · הוא אדום ויצא הראשון
אדמוני תבשילו אדום מן האדום האדום הזה · ארצו אדום
ארצה שעיר שדה אדום · גבוריו אדומים כגן גבוריו
מאדם לבושיהם אדומים ואנשי' חיל מתולעים · פורע
מכנו אדום · דודי צח ואדום · בלבוש אדום כתו'ע
אדום ללבושך · מכרה כיום את בכורתך לי · אין מעלרן
הבכורה שבאותו זמן להיות לו פי שנים בנכסי אביו כמו
שנצטוינו בתורה אחר כן · אלא כעלת שררה וכבוד אחרי
האב שיהיה הוא במקום האב לנהוג שררה על יתר אחיו
והם יכבדוהו כאביה' וגם בנכסי' היה לו יתרון ומעלה עליה'
וזה דבר עשו למה זה לי בכורה ואומנותי שהוא הציד קרוב
שאמות בו בחיי אבי בלכתי לצוד החיות בשדו' ובמדברות
ואב מה התועלת המגיע לי מן הבכורה זהו שאמר ויאכל
וישת ויקם וילך להורות כי אחר שאכל ושתה חזר
לאומנותו והלך להשדה צידו' וזה דרכו ומשפטו כל הימי'
לאכול ולשתות ולצוד ולהמשך אח' התאוות וזה לו סברת
בזוי הבכורה · ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשי' כאן גלה
הכתוב מה שהזכיר לכעלה ויזד יעקב נזיד שהיה תבשיל
של עדשים · ויותר נכון היה שיפרש זה למעלה ושיאמר
ויזד יעקב נזיד עדשים ושיאמר אחרי כן ויעקב נתן לעשו
לחם ונזיד · אבל יהכן לומר כי נתכון הכתוב להורות על
על גאותו וגאונו של עשו ועל פחיתותו · ומזה לא רצה
להזכיר קודם המכירה איזה תבשיל היה שהשומע יהיה
סבור שהי' תבשיל חשוב ונכבד כיון שמכר בכורתו בשבילו
על כן איחר הכתוב להזכיר שם התבשיל עד אחר המכירה
כמי שאומר הבכורה שמכר על הנזיד שהזכיר למעלה לא
היה אלא נזיד עדשים וזה לאורת על תכונת נפשו הרעה
שהיה מבזה את הבכורה · ויהי רעב בארץ מלבד הרעב
הראשון · כתב הרמב"ן בזה אולי לא היה רעב בעולם עד
ימי אברהם ויש לתמוה עליו שהרי אמרו ז"ל עשר רעבון באו
לעולם אחד בימי אדם הראשון שנאמר ארורה האדמה
בעבורך · ואחד בימי למך שנאמר מן האדמה אשר ארורה
ה' · אבל הנכון שיהיה באור הכתוב הראשון לזה לא ראשון
לעולם וכן פירש הרב הוא בעצמו כי היו זוכרים הרעב
הראשון ומספרי עליו כי מפני הרעב ההוא הוצרך אברהם
לצאת מן הארץ ולרדת למצרי' ויצחק בנו רצה ללכת בדרך
אבותיו

אנתיו ולרדת למצרים עד שאמר לו הקבה אל תרד מצרימה
וכתב הרב זל כי הפרשה הזאת בענין יצחק עם אבימלך
הכל רמז ודוגמא לגלות בבל ׳ כי גלות אברהם למצרים
מפני הרעב רמז שיגלו בניו לשם ולכתו אל עיר גרר אל
אבימלך לא היה גלות כי ברצונו הלך דכתיב ויסע משם
אברהם ארצה חנגב וגומר ׳ ויגר בגרר ׳ אבל הליכתו של
יצחק שם בענין שכתוב וילך יצחק אל אבימלך מלך פלשתי׳
גרה רמזו לגלות כי גלה כמקומו בעל כרחו והלך אל ארץ
אחרת ׳ והנה גלותו היה ממקומו אל ארץ פלשתים שהיא
ארץ מגורי אביו וירמוז לגלות בבל שהוא מקום מגורי
אבותיו שהיו באור כשדים ׳ ודע כי הגלות הנזכר רמזו
במעשה יצחק כאשר לא לקחו אשתו ולא היה להם רק
הגלות והפחד ׳ ומתחילה אמר הנוגע באיש הזה ובאשתו
כות יומת ולאחר ימים חזר בו ואמר לו לך מעכנו ואחרי
כן חזרו אליו בברית ׳ וכן בגלות בבל גלו שם מפני זלעפות
רעב ובהיותם שם לא עבדום ולא ענו אותם אבל היו גדולים
שרים במלכות ׳ ואחרי כן אמרו מי כמכם עמו יהי
אלהיו עמו ויעל והזהירו עליהם שרי עבר הנהר ׳ ואחר כך
בטלו הבנין והיה בטל עד זמן ועדן ואחר כך חזרו ונתנו
רשות בבנין והזהירו ואמרו די להון מתקרבין ניחוחין לאלה
שמיא ומצלין לחיי מלכא ובנוהי ׳ והגיד הכתוב כי כשהי׳
הרעב הזה הלך יצחק אל אבימלך והוא היה אותו אבימלך
שהיה בימי אביו שכרת עמו ברית והלך אליו יושב לו
בימי הצורת ולא יצטרך לרדת למצרים ואבימלך זה מפני
בריתו של אברהם לא נגע בו ולא בביתו כלל אבל אנשי
המקום בקשו ממנו דרך שאלה בעבור אשתו ׳ והוא שכחתו ׳
וישאלו אנשי המקום לאשתו ואף על פי כן לא נגעו בה כי
היו נזכרים ברית אברהם ׳ וזהו שאמר לו כמעט שכב אחד
העם את אשתך כלומר אני לא נגעתי בה ונשכרתי ממנה
אבל קרוב היה שיכשל בה אחד מאנשי הארץ והיית מביא
עלינו אשם כאשר בא בזמן אביך ע״כ ׳ גור בארץ הזאת ׳
צוה אותו שלא יצא חוצה לארץ ושעם הדבר לפי שנתקדש
בהר המוריה והיה עולה תמימה ועל כן הזהירו שלא יצא
כן הארץ הקדושה לעולם ושלא ישמא בארץ העמים ומה
שהוציא לשון הצווי בלשון גור אחר שאמר לו שכון כדי
לרמוז לו על גור אריה שהוא פחד יצחק ׳ ואין לתמוה אם
פחד יצחק ביום העקדה כיון שראה שם דמות אריה על
גבי המזבח סמה שדרשו רזל ויחרד יצחק חרדה וגומר
שתי חרדו חרד אחת על גבי המזבח ואחת כאן ׳ עקב אשר
שמע אברהם בקולי ׳ מכאן הוכיחו רזל בן שלש שני הכיר
אברהם את בוראו לפי שהוא חי קעה שנה ושמע בקולו
מניין עקב שני אם כן בן שלש שני הכירו וישמור משמרתי
מצותי חקותי ותורותי ׳ עד הפשט יאמר זה על מצוות
שנצטוו בני נח כי מצותי הם גזל ושפיכות דמים ׳ וחקותי
אבר מן החי וכלאים של בהמה והרכבת האילן ׳ ותורותי
דינין ועז שאלו כולן נצטוו בהם בני נח והוא השום והעוש
רצון בוראו ובשמר אפי דקדוקין וחומרו במצות שלהן ׳
וכמו שאמר רזל עד דאברהם אבינו ד מאה פרקי הות ׳
ובשמרתי שהזכיר תחלה יאמר על שניות לעריות של בני
נח ׳ אבל דעת רזל ששמר כל התורה כולה עד שלא נתנה
וקיים תרג מצות בשכל וזהו שאמר מצותי חקותי ותורותי
כי לשלשה חלקים התחלקו תרג מצות והם כמצות קלות
מקובלות הנקראות עדות ׳ והמצות שהן גזרת המלך
ואין לנו בהם טעם והם נקראים חקים ׳ והמצות המושכלות
הנקראות משפטים ׳ וזהו לשון הכתוב את העדות והחקים
והמשפטים ׳ גם לשון הכתוב בכאן מצותי חקותי ותורותי
כי המשפטים נקראו תורה ועוד יכללו תורותי תור שבכתב
ושבעל פה ׳ וכן דרשו רזל קיים אברהם אבינו אפי ערובי
תבשילין וערובי תחומין ׳ וכן אמרו בפסוק ויתן להם יוסף
עגלות ׳ שפירש מכנו בפרשת עגלה ערופה שהיה עוסק
בתורה ׳ ויהי פירוש משמרתי שבות לשבת ׳ ולדעת זה של
רזל יש לתמוה כיון שהאבות קיימו כל התורה כולה עד שלא
נתנה היאך נשא יעקב שתי אחיות בחייהן והקים מצבה ׳
ועמרם נשא דודתו ׳ ובשה רעה חקים ב מצבות ׳ וכתב
הרמבן זל כי עקר עשיית המצות בארץ והאבות שהיו
מקיימים אותן עד שלא נתנה התורה בארץ היה אבל לא
בחוצה לארץ ׳ ויעקב בחוצה לארץ נשא שתי אחיות ׳ וכן
עמרם נשא דודתו חוצה לארץ כי המצות משפט אלהי הארץ
הם והמצבה מצוה שנתחדש בזמן ידוע ׳ ומה שהיה יוסף
שומר שבת במצרי והיה חוצה לארץ לפי שהשבת שקולה
ככל המצות והיא מעידה על חדוש העולם ׳ ויזרע יצחק
בארץ ההיא ׳ ארץ קשה היתה והשנה ההיא שנת בצורת
היתה ואף על פי כן וימצא מאה שערים והמקום הזה שזרע
שם גרר היה ושם ארעו לו נסים גדולים ונסתרים בענין
הזריעה במצאו מאה שערים בארץ יבשה וצמאון אשר אין
שם מים עד שהידה בעיניהם חדוש גדול כשהיו אומרים
מצאנו מים ׳ מאה שערים דרשו רזל בסוף מסכת כתובות
בברכותיה של ארץ ישראל בית סאה עושה חמשה רבוא
כורין ׳ בישיבה של צוען בית סאה עושה שבעים כורין ׳
דתניא אמר ר מאיר אני ראיתי בבקעת בית שאן בית סאה
עושה שבעים כורין ואין לך מעולה בכל יותר
ממצרים שנאמר כאן הכארץ מצרים ואין לך מעולה בכל
ארץ מצרים כצוען דחוו מרבי בה מלכי שנא כי היו בצוען
שריו ׳ ואין לך טרשין בכל ארץ ישראל יותר מחברון דהוו
קברי בה שכיבי ואפילו הכי מבונה חברון אחד על ז בצוען
שנאמר וחברון שבע שנים נבנתה וגומר ׳ ובאור הדבר
כי זפעמים ע כורין הם תצ כורין והני מילי במקום שיש
טרשין כחברון שאין בית סאה עושה אלא תצ כורין אבל
במקום שאין טרשין כחברון יש להוסיף עד תק ומסיים
בגמרא שמכונה אחד משבעה בצוען בלא ברכות׳ה אבל
בברכותיה כתיב ויזרע יצחק ויסא קשערי כלו בברכותיה
על אחד שבשאר השנים נתברך למאה קפעמים תק הרי
חמשת רבוא ׳ וכל הבארות אשר חפרו ׳ יגיד הכתוב כי
מתוך הקנאה שנתקנאו בו פלשתים סתמו כל הבארות
אשר חפרו בימי אברהם אביו כדי שלא יוכל יצחק להועיל
עצמו בהן ולהשקו זריעותיו ומקנהו ואח כך נתגבר יצחק
וחפר אותן וקרא להן כשמות אשר קרא להם אביו ועשה
כן לכבוד אביו ׳ וממה שהתורה הודיעה זה גרא שנחשב
לו לזכות ויש בזה התעוררות וקו שלא ישנה אדם מדרך
אבותיו שהרי יצחק אף שמות הבארות שקרא אותן אביו
לא רצה לשנותן׳ וזה קו לדרכי האבות ומנהגות׳הם ומוסר
שלהם ואולי מפני זה לא נשתנה שמו כמו שאר האבות
וזו מדה כנגד מדה כן פירש הגאון זלי ויש שפי כי הבארות
הללו רמז לגרים שנתגיירו בימי אברהם כי הם קלי לקבלת
האמונה כמו הבארות שהם קלים לקבלת המים ופתיחת
הלב הסתום באמונה יכנה הכתוב חפירה ולכך יאמר מצד
הקנאה סתמום פלשתי בלומר סתמו את לבם והחזירום
לשורם וזהו וימלאום עפר כי החת שמלאם אברהם חכמה
ודעת את ה באמונת היחוד מלאום פלשתי אמונתם הרעה׳
כי יכנה הכתוב האמונ הרעה או העצה הרעה לאפר ׳ וזהו

שאמרו

שאמרו עפרא לפומיה ואח"כ נתגבר עליהם יצחק והחזירן
למוטב הוא שכתוב וישב יצחק ויחפור את באורת המים
אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי
כו מות אברהם ויקרא להם שמות כשמות וגומר ' כי כן דרך
המתגיירי' ובענין שכתוב ולעבדיו יקרא שם אחר ' ויחפרו
עבדי יצחק בנחל ויכצאו שם באר מים חיים ' פירש הרמב"ן
ז"ל מה שהאריכה התור בספור הבארו' הללו אין התועלת
מגעת אלינו כל כך מזה ולא לכבוד גדול ליצחק אבל טעם
הספור לפי שהם רמז על העתיד כי באר מים חיים רמז
כו לבית המקד' שכתו' מקור מים חיים את ה' והבאר הראשון
קרא שמו עשק רמז לבית ראשון שנתעשקו עמנו ועשו
אתנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו '
ויקרא שם השני שטנה שם קשה כן הראשון רמז לבית
כו שני שכתוב בו ובמלכו' אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו
שטנה על יושבי יהודה וירושלם ' וכל ימיו היה לנו לשטן
עד שהחריבוהו וגלינו ממנו גלות רעה ' ויש לך להתעורר
בשם הבאר הזה כי שם נמצא השטן שהוא שרו של עשו
המשטין עלינו תמיד וקרא שם הבאר הג' שיבנה במהרה
בימינו רחובות ' והזכיר ויעתק משם ובארו ויעתק שכלו כן
הבי' השני והשתכל בבנין הבית השלישי זהו ויחפר באר
אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחובות על שם שכתוב
כו בבית שלישי העתיד ורחבה ונספנה למעלה למעלה ' והוא
יעשה בלא ריב ומצה והבי' ירחיב את גבולנו שנאמר ואם
כח יכ ירחיב יי' את גבולך כאשר דבר לך שהוא מדבר לעתיד ע"כ '
ומה שהזכיר את השם בבאר השלישי ולא עשה כן בשתי
הראשונות יתכן לומר טעם מפני שהראשונים היו בנין בו
על ידי שלמה וכורש אבל השלישי יהיה מעשה השם ובנין
שמים ולא ישלוט בו חרבן לכך הזכיר בו השי ' ומצאתי
כט ה מדרש סיוע לזה שכן דרשו רבותי ז"ל וילכד דוד את מצודת
ציון היא עיר דוד ' מפני מה נקראת על שמו של
בו אלא לפי שהיה גלוי וידוע לפני מלך מלכי המלכי הבה
שבשר ודם בונין אותה ובו מחריבים אותה לכך נקרא על
שמו של בו ' אבל לעתיד לבא היא נקראת על שמו יתברך
כו פ יב שנאמר והלכו עיך שחוח בני מעניך והשתחוו וגו' וקראו
לך עיר השם ציון קדוש ישראל ואבימלך הלך אליו מגרר
מגורר ' שעלו בו צמחים כלומר פצעים וחבורות כן דרשו
בבי' מדוע באתם אלי ואתם שנאת אותי ותשלחוני מאתכם
הזכיר להם ג' ענינים ' האחד מדוע באתם אלי מגרר לבאר
שבע שאני בו עתה ' השני ואתם שנאתם אותי להצלחתי
ולרוב המקנה אשר לי' הג' ותשלחוני מאתכם כלומר מגרר
שהייתי מתישב שם שאמרת לי לך מעמנו ' והשיבו על
שלשתם אתה אומ' מדוע באת אלי ראה ראינו כי היה השם
עמך כלומר ראה בזריעה ראינו בבארו בכל פעולותיך ראינו
הצלחתך ' ונאמר תהי נא אלה בינותי בינינו ובניך והתרגו'
מפרש מומתא דהות בי אנהתנא תתקיים אבל ר"י פירש
המלות בענין אחר ז"ל תהי נא אלה בינותינו שלא נזיקנה
לזה וזה הדבר יהיה נעלם בינינו ובניך שלא ידעו העולם
שהמלך משביע לאיש אחר שלא יזיקנו ונפל פחדו עליו '
ומה שאתה אומר ואתם שנאת אותי חס ושלו' אם תעשה
עמנו רעה וגומר ' ומה שאתה אומר ותשלחוני מאתכם
ונשלחך בשלום ואם כן מה תרעום יש לך עלינו את שכא
בארץ גרר היית מצליח ולא כן בשאר ארצו ובשאר מקומו'
אתה עתה ברוך השם הלא אתה עתה בבאר שבע ברוך יי'
ובבל מקום ההצלחה תבא לקראתך ' ויהי עשו בן מ' שנה
ויקח אשה את יהודית בת בארי החתי ואת בשמת ' דרשו

רז"ל כל מ' שנה היה עשו צד נשי אנשים ופענה אותן וכיון
שהגיע למ' שנה דמה עצמו לאביו אמ' מה אבא נשא אשה
בן מ' אף אני בן מ' ועל הזכיר אכף יכרכ"ה הזיר תניס פ"ל
מיער ' ודרשו ז"ל מה חזיר מראה טלפיו ואומר ראו שאני
טהור כך גוזלין וחוכסין ומראין עצמן כאלו הם
עובדי השי' ' והיו נשי עשו חתיות והחתי משבעה עכ"מ ין
שנצטוו ישרא להחרימם שנאמר כי החרם תחרימם החתי דנריס כ יו
האמורי וגו' והגיד הכתו' כי הרשע לקח נשיו מזרע הרשעים
וזהו שכתוב והפטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האוי' תניס קכט
כלו' מתחברים הם לפועלי האון ואז שלום על ישרא שלא
יתערב זרע פסול בזרעם והנה עשו הלך אחר מינו ' ואמרו
רז"ל לא לחנם הולך הזרזיר אצל העורב אלא מפני שהוא
מינו ' יתי הדין מחיק שמא ויסב להדין מחיקת שמא '
ותהיין מורת רוח ליצחק ולרבקה ' החפץ והדעת יקרא
בלשוננו רוח מלשון רז"ל שיכול להלך כנגד רוחו של כל
אחד ואחד והכתוב יאמר באלו כי כל אחת היתה מסרבת
הרוח ליצחק ולרבקה כלום שהיתה מכעסת אותם ועושה
כל מה שעושה כנגד דעתם ' והמדרש טורת רוח מרימות
רוח מסלקות רוח הקדש מיצחק ומרבקה ' ובא הענין כי
סלוק רוח הקדש מפני שני דברים האחד מפני הכעסות
ומקרים הבאי' על האד' ומתוך כך הוא עצב ואין רוח הקדש
שורה מתוך עצבון אלא מתוך דבר שמחה ' והשני מפני
רמב' יג ו חברת הרע ' וכענין שכתוב באברה' אחרי הפרד לוט מעמו'
ואמרו ז"ל שאחת מהן היתה בת כומרים ולא היתה מקפדת
על טנופת עז ' ויצחק על ידי שהיה בן קדושים היה מקפיד
על טנופת עז לפיכך ליצחק תחילה ' ותכהן עיניו כראות '
ע"ד הפשט כהוי העינים מנהג הזקנה והכל נמשך למלת
כרמב' ספ' ויקרא ' וכן מצינו ביעקב ועיני ישראל כבדו מזוקן ' גם
מלכי' ב' ח' באחיה השלוני כי קמו עיניו משיבו ' ומה שכתוב בכשה
רע"ה לא כהתה עינו ולא נס ליחה הנה זה נס ' ע"ד המדרש
ותכהן עיניו מראות ' אמרו בבר' על ידי שנטל שחד מעשו
דכתי' כי השחד יעור וגומר ' וזהו אזהרה לדיינין
דנרי' יט יט
אר' יצחק ומה מי שנטל ממי שהוא חייב לו כהו עיניו
הלוקח שחד ממי שאינו חייב לו על אחת כמה וכמה ועל
ממות כנ ו זה אמר הכתוב ושחד לא תקח ' ד"א כדי שיסול יעקב את
הברכות ' ד"א מפני עשן עז שהיו מקטרות נשי עשו לעז '
ד"א כדי שלא יהא יוצא לחוץ ויאמרו עליו זה אביו של רשע
אמר הקדו' ברוך הוא אני מכהה את עיניו והוא יושב בבית '
מכלי כח ו וזה שכתוב בקום רשעים יסתר אדם ' מכאן אמרו כל
המעמיד בן רשע או תלמיד רשע עיניו כהות ' בן רשע
מיצחק דכתיב ויהי כי זקן יצחק ותכהן עיניו מראות '
תלמיד רשע מאחיה השלוני שהעמיד את ירבעם וכתיב
מלכי' ב' ו ואחיה לא יכול לראו' כי קמו עיניו משיבו ' ז"ל ותכהן עיניו
מראות בשכינה שהרי בשעת שנעקד על גבי המזבח והציץ
בשכינה ונגזר עליו אותה שעה שיכהו עיניו ולא רצה הבה
להענישו מיד שלא היתה דעתו אלא לנסו את אברהם ' וזהו
שאמ' מראו ולא אמ' מלראו מלשון מראו אלהי' ' ומשלו רז"ל
משל למה"ד למלך שהיה מטייל בפתח פלטרין שלו תלה
קהלת עיניו וראה בנו של אוהבו מציץ עליו מן החלון אכר
המלך אם אני הורגו עכשיו אני מכריע את אוהבי אלא גזר
אני שיסתמו כל החלונות כך כשהביט יצחק בשכינה
בשעת העקדה אמר הקבה אם אני הורגו עכשיו אכריע
את אברה' אוהבי אלא גזר אני שיכהו עיניו זהו שאמר
ישעיה ט הכתוב מצדיקי רשע עקב שחד וצדקת צדיקי יסורו ממנו .
על ידי שהיה יצחק מצדיק לעשו חרשע בשביל כי ציד

נפיו

בפיו לכך יסירו ממנו צדקת צדיקי[ם] שה שכתוב בו לא כהתה עינו ולא נס לחה וגופר ויקרא את עשו בנו הגדול אביו קראו גדול ואמו קראתו גדול והקדוש ברוך הוא קראו קטן שנ' הנה בגדי עשו בנה הגדול והקדוש ברוך הוא קראו קטן שנ' הנה קטן נתתיך בגוים לקבל תורא טבחא עשו גדול טבח גדול שנ' כי זבח לי בבצרה וטבח גדול בארץ אדום ויעקב שנקר קטן שנא' ותקרא ליעקב בנה הקטן הקדוש ברוך הוא קראו גדול שנאמר ומי גוי גדול ועתה שא נא כליך פרט בכאן החרב והקשת בי כך דרך היוצא השדה שיחגור חרבו והקשת שיצוד בו העופות והו פשוטו ורמוז ג"כ לזרעו שיהיו כלי הזיין שלהם ובמדרש שא נא כליך זה מלכות בבל שנ' ואת הכלים הביא בבלה תליך זה מדי שנ' ויתלו את המן וקשתך זה יון שנ' כי דרכתי לי יהודה קשת וצא השדה זה אדום שנ' ארצה שעיר שדה אדום וצודה לי ציד ציידה כתיב הוא צוהו על השחיטה והזהירו מן חמשה דברים המפסידין את השחיטה ועשה לי מטעמים בעבור תברכך נפשי אין כוונת יצחק בשאת המטעמים בתענוג הגוף וחוש הטעם אלא כדי שתהיה נפשו שמחה ומתעננת כי בהתחזק כחות הגוף יתעוררו כחות הנפש ומתוך שמחת הנפש תחול עליו רוח הקדש והוא שאמרו רז"ל אין השכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות אלא מתוך שמחה שנא' והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד השם ומטעם הזה יזכיר הנפש בכל פעם ופעם עם הברכה יאמר בעבור תברכך נפשי בעבור תברכני נפשך למען תברכך נפשי ודוקא שבקש מטעמים לשמחת הנפש ולא בקש כנור לנגן כמנהג הנביאים מפני שהיה עתיד לברכו בדברי גופניים טל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירוש ועל כן רצה שתהיה סבת השמחה כאכל ממין הדבר שהוא רוצה לברכו בו והנה זה דוגמת מה שדרשו רז"ל מפני מה אמרה תורה נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה הביאו לפני עומר בפסח כדי שיתברך לכם תבואת שבשדות הביאו לפני שתי הלחם בעצרת כדי שיתברכו לכם פירות שבאילן והכל מדה כנגד מדה שתחול הברכה באותו מין עצמו בשכר ההבאה והנסוך ואין כוונת רז"ל במאמר הזה שיהיה זה שכר עשיית המצות הללו חס ושלום שהרי אמרו שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כלום עקר השכר אינו בעולם הזה אבל השכר הוא פירות המצוה שאדם אוכל בעולם הזה במין המצוה בעצמה והקרן קיים לעולם הבא וכענין שאר כל הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה כל הזהיר במזוזה זוכה לדיר נאה הזהיר בקדוש היום זוכה ומלא גרגירי יין וכיוצא בהן שאין עיקר השכר משתלם לו בעולם הזה אלא פירות המצוה בעולם שני גדיי עזים טובים לא צותה עליו בשני גדיי עזים דרך מקרה אלא בכוונה ידועה וזהו שאמרו במדרש שני גדיי עזים טובים וכי מאכלו של יצחק שני גדיים היו אלא ברכיה שני גדיי עזים טובים טובים לך טובים לבניך טובים לך טובים לבניך שעל ידם תשוב הברכות טובי לבניך שעל ידם יתכפרו ביום הכפורים אמר טובים לך שעל ידי אלו זכה יעקב ונתגבר על עשו שהיה שעיר שנאמר הן עשו אחי איש שעיר טובים לבניך אלו שעירי יום הכפורים שמתכפרים ישראל מן החטא על ידם ונצולים משרו של עשו שלא יקטרג וזהו שאמר רז"ל ונשא השעיר זה עשו את כל עונותם עונות תם והמטעמים שצותה בהן רבקה ליעקב לא היו מן החיות השוכנות בשדה כי אם מן הדברים השוכנים בישוב שאמרה לו לך נא אל הצאן לפי שיעקב היה איש תם יושב אהלים ומאוס בחרב כי לא כאלה חלק יעקב גם זרעו מקבלי התורה לא נאמן להם להקריב מן החיה כי אם מן הבהמה שנ'

אדם כי יקריב מכם קרבן ליי' מן הבהמה וגו' אנכי עשו בכורך וכן אתה זה בני עשו ויאמר אני אין ספק שכל דבריו של יעקב אין בהם כי אם אמת וכן הנביא מעיד עליו תתן אמת ליעקב והוא שאמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך והיו לו ב' בני ואפרים ומנשה שאמ' עליה כראובן ושמעון יהיו לי נמצא שהם ד' הוצא מהן ארבעה בכורו לד' אמהות שאין קדש מוצ' קדש נשארו עשר ושבט לוי הוא העשירי שהבדילו הבה לשרתו ולברך בשמו הרי שתאמתו דבריו גם בכאן כשאמר אנכי עשו בכורך רצת בו אנכי במקו עשו ובכורך כלום לבכורה ובשביל הבכורה רצה יצחק לברך את עשו ועל כן היו הברכו ראויות ליעקב במקומו שבבר לקח ממנו הבכורה והוא כוחו בא לבכורה ולכל הראוי לה והבא מכחו של חברו הרי הוא כמוהו ועומד במקומו שהרי המלאך כשהיה מדבר עם הנביא היה אומר אני השם וכן הנביא כשהיה מדבר עם ישר' ומפו מצינו שאמ' המלאך ליעקב אנכי האל בית אל כי ידבר בלשון שולחו ומזה אמר יעקב אנכי עשו בכורך שאלו היה אומר אנכי עשו ושתק הידה דבורו בלתי אמתי ומפני זה הזכיר בכורך כי בשביל הבכורה הוא בא במקום עשו וכן אמר אתה זה בני עשו כלומר שיש לי לברך ויאמר אני לא אמר אני עשו אלא אני כלום אני הוא שאתה ראוי לברך ומה שאמ' עשית כאשר דברת אלי והוא לא דבר כי אם לעשו מלת אלי כבו בשבילי ולטובתי כי לולי שיצוה לעשו לא שמעה רבקה ולא עזרה ליעקב ומה שאמר ואכלה מציידי והוא לא צד כלל מלת מציידי ממזוני שאני מניא לך ציידה כענין שכתוב ויקחו האנשים מציידו שציירושו ממזונם קום נא שבה ושתה אמר יקום אביו אמרו במדרש יעקב דבר בלשון כבוד בלשון תהנו קום נא שבה נתן לו הקב"ה שכרו באותו לשון שכן משרה שהוא מזדעזע אמר קומה יי' שובה השם אבל עשו אמר בלשון גסות הרוח יקום אבי ויאכל והקב"ה נתן לו עונשו באותו לשון עצמו שיקום אלהים יפוצו אויבי ומ' הקול קול יעקב אמרו במדרש אין יעקב שליט אלא בקולו שהקול קול יעקב ואין עשו שליט אלא בידיו שהידים ידי עשו וכן כתיב השה ברכב והה בסוס ואנחנו בשם השם אלהינו נזכיר וכן אמר משה למלך אדום ונצעק אל השם וישמע קולנו אר' אבא בר כהנא לא עמדו פילוסופי בעולם בלעם בן בעור וכאבטימוס הגרדי נכנסו כל אומות העולם אצלו אמרו לו תאמן שאנו יכולין להזדווג לאומה זו אמר להם לכו והזדו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שלהם אם אתם מוצאים תינוקות מצפצפים בקולם אין אתם יכולים להם ואם לאו אתם יכולים להם שכך הבטיחם אביהם הקול קול יעקב בזמן שיעקב מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אין הידים ידי עשו גם ברוך יהיה מכל ואמר כן להורות כי המתברך בארץ מפי האבות כמתברך מפי אמן ובמדרש ויחרד יצחק חרדה שתי חרדות חרד יצחק אחת על גבי המזבח ואחת כאן והזכיר עד מאד לומר שחרדה זו גדולה מאותה חרדה שחרד על גבי המזבח ובבר אפשר מי שיש לו שני בנים אחד נכנס ואחד יוצא והוא חרד את כהא אלא בשעה שנכנס עשו נכנס עמו גיהנם ר' נתן בשם ר' אחא התחילו כותלי הבית מרתיעין הוא שאמר מי איפה מי הוא שעתיד לאפות כאן אני ובני אמר לו הקב"ה לא אתה ולא בנך אלא הוא הצד ציד הוא הלך לצוד ונצוד עכו"ל כא אפשה בני הכתוב הזה יורה שיעקב נתברך בפסוק ויתן לך ברכה שלמה כוללת הגוף והנפש כי דגן ותירוש וכשמני הארץ הם כפשטן בברכת הגוף והם רומזים גם כן בברכת הנפש

שאלו

שאלו היתה הכוונה כדגן ותירוש של ז׳עממין בלבד מדוע
יאמר ולכה איפה מה אעשה בניי כי בודאי לעשו ברך בטל
ומשפני הארץ אלא הכוונה שנברכו ברכה כפולה בגוף
והנפש ולא נשאר לעשו כלום ומה שנכתב ולכה בתוספת
ה׳ לרמוז על חמשה בני שהיו לעשו אליפז רעואל יעוש יעלם
קרח׳ ועל כן אמר ולכה כלומר ולחמשה בנים שלך מה
אעשה כבר נתתי אתכם לו לעבדים הנה משכני הארץ לא
תמצא בברכ׳ עשו זכרון השית אבל בברכ׳ יעקב הזכיר ויתן
האלהים׳ וזה יורה כי נתן לעשו משמני וטל ולא במתר
אלהים כמו ביעקב אלא בדרך מסילות הככבים ומזלות אשר
זרעו של עשו ושאר האומו׳ מסורין לה׳ ונתנם לו לזמן וזהו
לשון מושבך כלומר בעוד שתשב בארץ לשון האמור בבני
הקני איתן מושבך׳ ירמוז בשניה כליון בסופם׳ והזכיר בו
לשון הנה שהו׳ לשון הזמנה׳ וכן מצינו בישמע׳ הנה ברכתי
אותו׳ וזה מורה שאין ברכתם אלא בעניני העולם הזה׳ועוד
שאין ברכתו של עשו אלא כשאין ישראל עושין רצונו של
מקום כי הברכות היו על תנאי בכל יעודי התורה שהם על
תנאי׳ ועל זה נאמר ויתן לך האלהי׳ בדין אם אתה ראוי יתן
ואם אינך ראוי לא יתן אלא יהיו של עשו׳ זהו שאמר והיה
כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך׳ ואם כן אין הברכות
לעשו מזומנו בעולם הזה אלא כשאין ישר׳ראוי׳ ועל חרבך
תחיה׳ לפי אומנותו שהיה איש שדה לצוד במדברות
ובמקומו החרבות והשממון היה ראוי לברכת החרב׳ וכוכב
מאדים שהוא לשופכי דמי כחו גדול על החרבן והחרב וע״כ
זרעו של עשו יורש הזרב׳ והשר שלו שהו׳ הכח הכמית
מיוחסת לו החרב כן העולם׳ ומן הטעם הזה מנעה התורה
החרב והברזל במשכן ובמקדש׳ במשכן כתיב זהב וכסף
ונחשת ולא היה שם ברזל כלל׳ ובבית המקד׳כתי׳ומקבות
והגרזן וכל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו לפי שהברזל
חרב והוא המחריב העולם׳ ובית המקדש קיום העולם׳ואת
אחיך תעבוד׳ כשיעקב ראוי׳ והיה כאשר תריד כשאינו
ראוי׳ ופרקת עולו מעל צוארך׳ וזו כוונ׳אנקלו׳ע״ה שתרגם
כד יעברון בנוהי על פתגמי אורית׳ ויאמר עשו בלבו דרשו
רבותינו ז״ל הרשעים ברשות לבם׳ אמר נגל בלבו׳ ויאמר
עשו בלבו׳ ויאמר רבעם בלבו׳ אבל הצדיק׳ לבם ברשותם
וחנה היא מדברת על לבה׳ ויאמר דוד אל לבו׳ וישם דניאל
על לבו׳ דומים לבוראם וישם אל לבו׳ יקרבו ימי אבל
אבי׳ ולא רצה להרגו בחיי אביו כי פח׳בנפשו פן יקלל אותו
ותהפך לו הברכה לקללה׳ ולפי שנתחבא יעקב מפחד עשו
והלך מחוץ לעיר׳ על כן הוצרכה רבקה לשלוח בעדו אל
המקו׳אשר הוא שם׳ עד אשר תשוב חמת אחי׳ על הבכור׳
עד שוב אף אחיך על הברכ׳ וע״כ הזכיר הכתוב שתי חמות
קצתי בחיי מפני בנות חת תמצי ק׳ של קצתי יעירי במסור׳
וטעם חדבר מפני שראתה רבקה ברוח הקדש שעתיד הבית
וההיכל ליחרב שהיה מאה אמה מפני עון שתתנו ישראל
בבנו׳הארץ וכנגדה מצינו בספר תלים ק׳רבתי הוא שכתוב
גם צפור מצא׳בית ודרור קן לה לפי שדוד המלך הכין כסף
וזהב לרוב לבנין בית המקדש והיה מתפלל על בנין הבית
וההיכל שיהי׳ מאה אמה שכבר היה יודע השיעור הזה ברוח
הקדש עם שאר שעורי כל הכלים הוא שאמר הכל בכתב
מיד יי׳עלי השכיל כל מלאכת התבנית׳ וישמע יעקב אל
אביו ואל אמו׳ ויש לשאול כיון שבשליחותם הלך והם
מחלו לו למה נענש על מצות כבוד אב ואם כשנתעכב כ״ב
שנה׳ שפירש ממנו יוסף עשרים ושתים שנה כנגדן׳
ואפשר לומר כי דעתם היה שיקח את לאה ושיחזור מיד
כשישלח בשבילו אבל הוא נתן עיניו ברחל הקטנה ליופיה
ואמר אעבדך ז׳שנים ברחל ואם כן כל הזמן שנתעכב היה
ברצונו ולכך נענש כנגדן׳ וילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל
הארמי׳ בונתו היתה בלכתו שם כדי לישא אחת מבנותיו
של לבן ומפני זה אמר אל לבן כי כן צוה לו אביו קום לך
פדנה ארם ביתה בתואל אבי אמך וקח לך משם אשה
מבנות לבן אחי אמך ומה שאמ׳אחי רבקה אם יעקב ועשו
וכי לא היינו יודעין כי לבן אחי רבקה ורבקה אם יעקב ועשו׳
אבל על דרך הפשט כיון הכתוב בזה לכבוד יעקב ולומר כי
מה שהלך יעקב להתחתן עם רשע בן רשע זהו שאמר אל
לבן בן בתואל הארמי׳ אל תתמה מזה כי אחי רבקה הוא
אחי הצדקת וראויות הבנות להדמות לאחו׳ אביהן׳ אחרי
כן הוסיף בשבח רבקה כי היתה אם יעקב ועשו׳ והיה ראוי
לה לאהוב את שניהם בשוה כי הם בניה אשר ילדתם ועוד
היה ראוי לאהוב את עשו יותר מיעק׳ כי כן מנהג האמהות
בבן הבכור ואעפכ לא שמה רבקה עקר אהבתה כי אם על
יעקב מתוך שהית׳רואה יופי מדותיו וכענין שכתוב ורבקה
אוהבת את יעקב ומפי הרב מורי נראה כי מה שחוסיף אם
יעקב ועשו כוון הכתוב לומר כי מה ששלחתו רבקה לבית
לבן אחיה עשתה בכונה לפי שהוא המקום שהקורבה שוה
לשניהם ואינה רוצה שיגיע זה לזה כי אם יעקב ועשו ואיא
וגם לבן לא יסכים שיזיק יעקב לעשו אם ילך שם וכל שכן
שלא יסכי׳שיזיק עשו ליעק׳הבא אצלו בצל קורתו׳על דרך
חכמה הטבע אם יעקב ועשו ידוע כי שני בנים הנולדים
תאומים כל אחד ואחד הוא נוצר בפני עצמו בשליא אחד
שיש לו לכל אחד ואח׳ אבל יעקב ועשו היה הפלא הגדול
כי יצירת שניהם היתה בשליא אחת ומטעם זה היה הרצון
בבטן כענין שכתוב ויתרוצצו הבנים בקרבה׳ ומפני זה
הוצרך לומר אחי רבקה אם יעקב ועשו לומר סובלנת זו מי
היתה׳ בברכו אותו ויצו עליו לאמר לא תקח אשה מבנות
כנען׳ מעש׳אבות יעשו בנים ועל כן צוה שלא יקח מבנות
כנען כי אם ממשפחתו ובבית אביו כמו שצוה עליו אברה׳
אבי׳ ומה שחזר וברכו עוד הוא שאמר ויברך אותו ויצוהו
וחזר הברכה כמה פעמים שאמר כי ברך יצחק את יעקב
ואמר עוד בברכו אותו׳ כדי לקיים לחתו העני משלם שלא
תאמר שנתברך תחלה שלא מדעת׳ לכך חזר כאן וברכו
ברצונו וזהו שאמ׳בבראשי׳רבה לפי שהיו הברכו׳מפוקפקו׳
כאן נתאששו בידו עד כאן׳ ויברך אותו אין קיום הגט אלא
בחותמיו שלא תאמר שאילולי שרמה יעקב את אביו לא
נטל הברכות תלמוד לומר ויקר׳ יצחק אל יעקב ויברך אותו
ע״כ׳ והנה בכאן חתם ברכתו שברך אותו תחלה ומצינו
שהברכה משתלשלת מדור לדור מבריאת העולם׳ באדם
הראשון כתי׳ויברך אותם אלהי׳נתקלל העולם׳ בדוד המבול
והוצרך לפרכה וברך לנח שנאמר ויברך אלהי׳את נח ואת
בניו חשאו בדור הפלגה ובא אברה ופסר הברכות בידו אמר
לו והיה ברכה אתה מקור הברכ׳תברך לכל מי שתרצ׳והיה
אברהם רואי לברך את ישראל כי הוא הבכור והיה המנהג
בראשונים כי הבכור היה בידו הברכה והיה האב מברך
אותו ואברה׳לא ברך לישראל מפני שהיה עיקר זרעו יצחק
שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע׳ גם לא ברך ליצחק שלא
להטיל קנאה ביניהם וכיון שנסתלק מברכת שניהם בא
הקבה וברכו שנאמר ויה׳אחרי מות אברהם ויברך אלהים
את יצחק בנו ויצח׳היה ראוי לברך את עשו כי הוא הבכור
ועשה יעקב המעשה ההוא כדי ליטול הברכות ואבד עשו
את הבכורה והברכה ונתרוקן משניהם׳ יעקב כשהעמיד

ג שבטים היו הברכו׳ ראויות לראובן שהיה הבכור ובחללו
יצוע׳ אביו נתנ׳ בכורתו ליוסף וכשנתקיימו הברכות ליעקב
שהוא השלישי לאבו׳ יש לנו בזה הבטחה גדולה בגלותינו
השלישי שיתקיימו בנו בזמן הגאלה וכשם שמצינו ששרו
של עשו הסכי׳ על הברכו׳ שנאמר ויב״רך אותו שם כן בזמן
הגאולה עתידים מלכי הגוים שיסכימו בברכותינו הוא
שהבטיחנו הנביא והיו מלכי׳ אומניך ושרות׳הם כנ׳קותיך
אפיס ארץ ישתחוו לך ועפר רגליך ילחכו וידעת כי אני
השם אשר לא יבושו קויי׳:

ברכ׳ ישרי׳ תרום קרת ובפי רשעי׳ תהרס׳:

שלמה

המלך ע״ה הזכיר בספרו כלל כל המדות
החמודו׳ והסגונו׳ ושם בכלל דבריו הצדיק
הפך הרשע והישר הפך הבוגד כי כן כווץ
המדו׳ ממש זו לעומת זו מדה כנגד מדה דבר והפכו ומקרה
מלא הזכיר בזה הוא שכתוב כופר לצדי׳ רשע ותחת ישרי׳
בוגד׳ נתן הצדיק לעמת הרשע וישר לעמת הבוגד׳ וכן
הזכיר עוד צדקת ישרים תצילם וסלף בוגדים ישדם׳ וכן
דרכו בכל מקום שהם בו לכוין סדר המדות ממש זו כנגד
זו להזכיר הצדיק הפך הרשע והישר הפך הבוגד כי הוא
הפכו הגמור׳ וידוע כי הישר הוא המכיר היושר והאוהב
איתו והבחר בו והוא יסבול כל דבר קש׳שיחייב לו היושר
והוא הנכנע אל האמת׳ והבוגד בהפך כל זה איננו מכיר
היושר ואף אם יכירנו לא יודה בו אבל בכל פעלותיו יעשה
הפכו ואעפ״כ מצינו בקצת הכתובים מספר משלי שלמה
שהו׳ נותן בפסוק אחד מדת היושר ומדת הרשע זה לעמת
זה והכתוב הזה אומר בברכת ישרי׳תרום קרת האיש הישר
ייטב לבני אדם והקריה אשר הוא יושב בתוכה תתעלה
והתרום בשבילו ולא די שיטי׳לה בדברי פיו לא אף בברכתו
כלומר בכל כה שחננו השי׳ והנה הרשע בהפך ממנו זהו
שנ׳ובפי רשעי׳תהרס כי הרשע לא די שלא ייטיב לשו׳אדם
מאשר נדבק בו אבל תהר׳ותחרב העיר אשר הוא יושב בה
בדברי פיו ובגאו׳לבו׳ ולמדנו שהריסו׳ העיר בדברי פיו
והצדיק כבוד העיר אפי׳בממונו וזהו שאמר בברכת ישרים
תרו׳קרת׳ וכלל הענין כי הצדיק סבת רוממו׳הקרי׳במעשיו
הטובי׳ובדבריו להם יעשו פירו׳ וזהו שכתוב אם יפול עץ
פרדום ואם בצפון מקום שיפול העץ שם יהו כלומר זה אין
צריך לומר כי העץ שהוא במקום דר בו שם יהו פירותיו׳
ויצא יעקב בא לבאר כי כאשר יחסר הצדיק ממנה חסר
נברא רבא מארעא דישראל והנה יציאתו
מן העיר עושה רושם וכן אמרו ביעקב אבינו ויצא יעקב
אפרו במדרש וילך חרנה ומה תל׳ ויצא כל לחרן

שיצ׳ממנו לא ללמדך שכל זמן שהצדיק בעיר הוא הודה
הוא זיוה הוא הדרת יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה
הדרה׳ ויצא יעקב מבאר שבע וילך
חרנה בארץ ישראל כי כן כתוב למעלה ביצחק ויעל משם
באר שבע׳ ויקרא אותה שבעה על
שם העיר בארה שבע לא יצא מיסי׳ו חוצה
לארץ והנה הכתובים לא הזכירו שיצא משם אבל מתוך
שיצא שהזכיר ויצא אתה לבד שהלך לשם ונטל רשות
מהש׳יתברך אם ילך לחרן כאשר פיוו עליו אביו ואמו ומשו׳
כבוד אביו שעלה לשם ליטול רשות ושם הבטיחו הקב״ה
אל תירא׳ דרשו רו׳ל אמר יעקב כשם
שהלך אבא לבאר שבע כך אני הריני הולך
לבאר שבע אם נותן לי רשו׳ הריני יוצא ואם לאו אינ׳ יוצא
ודע כי לולי שרצה הקב״ה ונתן לו
רשות היה ראוי הכתוב לומר ויצא יעקב מחברון כי כשבא
אביו ויצחק ושם נטל הברכות וסדר הענין עם ק
וילך חרנה׳ ויפגע במקום וילן שם יגיד לך הכתוב
כשיצא פגע במקו׳הוא הר המורי׳ ואחר שלן ושכב במקום
ההוא ונתן לו חבה רשות לצאת כענין שאמר והנה אנכי
עמך והשיבותיך אל האדמה הואת היא באר שבע שהיא
בארץ ישראל וישא יעקב רגליו
וילך ארצה בני קדם כי אחרי ששכב בבאר שבע השכים
יעקב בבקר ונשא רגליו ארצה בני קדם והנה כל הפרשה
כולה עד אשר פגע בהר המוריה ואחר שלן בבאר שבע וכל
הענין באורו אחר שירד׳ ומה שכלל כאן וילך
חרנה פרט׳ וישא יעקב רגליו וילך להגיד
כי אחד מראה החלוס׳ ובמדר׳ויצא יעקב מבאר שבע וילך
חרנה הלך לו ביום א׳ מבאר שבע עד חרן שיש שם מהלך
ג׳ ימים נרמז מלשון הכתוב שהוא מורה על תכיפת דבר
וזהו מבאר שבע וילך חרנה וכן הלשון בסוף הפרשה תקף
שנשא רגליו׳ ולכן הלשון כתוב באליעזר ויקם וילך׳ ג׳
קפצה להם הדרך׳ אליעזר עבד אברהם׳ ויעקב׳ ואבישי
אליעזר דכתיב ואבא היום אל העין היום יצאתי והי׳ באתי
ובמקום אחר דרשו ויפגע במקום כי מטא לחרן אם׳ אפש׳
עברתי על מקום שהתפללו אבותי׳ ולא התפללתי בו יהיב
אדעתיה למהדר קפצה ליה ארעא מיד ויפגע במקו׳הוא הר
המוריה ובאור המדרש כי כאשר הגיע יעקב להר המוריה
שיתפלל בו מיד בפתע פתאום קפצה לו הדרך ולא הוצרך
לחזור ולטרוח כלל ולפי הענין הזה למדנו שתי קפיצות
האח׳בלכתו מבאר שבע עד חרן שהלך שם ברצונו והשני
למען לא יצטרך לטרוח ולשוב׳ ובמדרש יב אבנים לקח
מאבני המזבח שנעקד עליו יצחק רמז שעתידין לעמו׳ממנו
יב שבטים ונעשה כולן אבן אחת שניקח את האבן אשר
שם רמז שעתידין להיות גוי אחד שנ׳מי כעמך גוי אחד דה״ב ו יו כ
בארץ׳ וישכב במקום ההוא׳ היה ראוי לומר וישכב שם
כמו שאמר וילך שם אבל לשון מעוט הוא שם שכב אבל
יד שנה ששכש בבית עבר ועסק בתורה לא שכב כי שלחו
אביו יצחק ללמוד תורה בבי׳עבר יד שנה קודם שהלך לחרן
אל בית לבן׳ ויחלום׳ אין חלום זה כחלומות הנהוגים בין
בני אדם וגם אינו חלום של רוח הקדש בלבד שלו כן היה
אומר בסוף ויקץ יעקב משנתו והנה חלום׳ אבל חלום של
נבואה נמורה בענין חלומות הנביאים שנבואתם על שני
חלקים אלה הוא שכתוב במראה אליו אתודע בחלו׳ אדבר במדבר יב ו
בו׳ והנה סולם מוצב ארצה ע״ד הפשט במראה הזו ראה
שהיו רגלי הסולם בבאר שבע המקום אשר הוא שוכב שם
הוא

הוא שאמר מוצב ארצה והיה ראשו של סולם נסמך ונדבק
בשמים כנגד בית המקדש זהו שאמ׳ וראשו מגיע השמימה
שהוא הפתח שמלאכי השרת נכנסים ויוצאי׳ שם זהו והנה
מלאכי אלהים עולים ויורדים והקב״ה היה נצב עליו ואז ידע
יעקב שהמקום ההוא שהוא שוכב שם הוא שער השמים
וטוב להתפלל ובית המקדש הוא בית אלהים והוא העקר כי
ראש הסולם כנגדו והב״ה נצב עליו ועל זה אמ׳ אין זה כי אם
בית אלהים וזה שער השמים זהו בית המקדש שכנגדו ראשו
של סולם מגיע ונסמך בשמים וזה שער השמים באר שבע
ששם רגלי הסולם וכן אמרו במדרש אר אליעז בשם ר׳ יוסי
בן זמר הסולם הזה עומד בבאר שבע ושפועו מגיע עד בית
המקדש מה שאמר ושפועו באורו סוף שפועו שהוא רצש
הסולם מגיע עד בית המקדש כלומר עד כנגד בית המקדש׳
והכונה בו שהוא דבק בשמים כנגד בית המקדש ועד המדרש
סלם זה סיני חושבניה דדין כחושבניה דדין מוצב ארצה
כענין שכתוב בתחתי ההרי וראשו מגיע השמי׳ כענין שכתו׳ תלנים מ
והר בוער באש עד לב השמי׳ והנה מלאכי אלהי׳ זה משה
ואהרן כענין שנ׳ ומשה עלה אל האלהים ויכתיב וירד משה
וגומר ול הזקני׳ אמר והנה ה׳ כענין שנ׳ וירד ה׳ על הר סיני
אני ה׳ אלהי אברהם אביך כענין שנ׳ אנכי ה׳ אלהיך ובפרקי
ר׳ אליעזר הראה לו הב״ה ד׳ מלכיו׳ משלן ואברן הראהו שר
מלכו׳ בבל עולה ע׳ עקלים ויורד הראהו שר מלכו׳ מדי עולה
נ׳ עקלים ויורד הראהו שר מלכיות יון עולה כ״א ושנים
עקלים ויורד הראהו שר מלכות אדום עולה ואינו יורד
ואומ׳ אעלה על במותי עב אדם לעליון אמר לו יעקב אף ל תלנים יד טו
שאול תורד וגומר אמר לו הב״ה אם תגביהי כנשר וגומ לפי תלנים ט ל
המדרש הזה יש לו בחלום הנבואה הזאת הבטחה לישראל
שישובו למעלה בסוף כל הגלות שהרי כל האבו׳ כולן ראו
במראה הנבואה כל העתיד להיו׳ בזרעם עד סוף כל הדורו׳
וכשם שהראה הב״ה לאברהם בנבואת בין הבתרים ענין ד׳
מלכיות כולן והו׳ שדרשו רזל והנה אימה זו מלכות בבל
חשכה זו מלכו׳ מדי גדולה זו מלכו׳ יון נופלת עליו זו מלכו׳
אדום ׳ כך הראה לו ליעקב במראה זו ממשלת ד׳ מלכיות
כעלתם וירידתם שהרי האומות יש להם שרי למעלה וכל
אחד מנהיג אומתו למשה וכענין שכתוב בדניא ושר מלכו׳ יש יו ג
יון ושר מלכות פרס עומד לנגדי זהו שהזכיר בכאן והנה
מלאכי אלהים עולים ויורדי׳ בו כי הם המלאכי׳ שרי המלכיות
והבטיחנו הכתוב על ירידתם אחר העלוי׳ ובבראשית רבה
והנה מלאכי אלהים של סדום שנדחו ממחיצתן ואחכ עלו
ויורדי׳ בו עכשו ללכת מעתה בשליחותו של מקו׳ דא והנה
מלאכי אלהים שלווהו מארץ ישראל עולים ואחרים יורדים
ללוותו בחוצה לארץ עולים ויורדים עולים למעלה רואים
דמות יעקב חקוקה בכסא הכבוד יורדי׳ למט׳ מוצאין אותו
ישן ׳ ועד השכל ענין הסולם רמז למציאות ולפי שהסולם
יש בו מדרגות רבות זו למעלה מזו לכך משיל בו הכתו׳ את
המציאו׳ על שם שהמציאו נחלקו לג׳ חלקי׳ חלק המלאכי׳
וחלק הגלגלים וחלק עולם השפלי׳ וכן סדרם דוד ע״ה ברכו
השם מלאכיו ברכו ה׳ כל צבאיו ברכו ה׳ כל מעשיו ׳ וכן
שלמה סדרם בשיר השירים בחכמתו בג׳ פסוקי׳ זה אחר זה
האחד לחייו השני ידיו השלישי שוקיו שהרי כנסת ישר׳
מספרת שבחיו של הב״ה בחלקי הנברא׳ שברא ׳ לחייו אלו
המלאכים שמגידים הנבוא׳ ל הנביאים ׳ והמשילם לערוגת
הבושם כי הנשמים יש בהם גוונים משתנין לבן ואדם כן
המלאכי׳ יש ממים ויש מאש שפתותיו הם הנביאי׳ המגידי׳
לעם ולשון נוטפו לשון נבואה הוא כלשון והפך ל דרום ז זקל כה ג

והמשיל הנבואה למור שהנפש מתענג בו׳ ידיו אלו הגלגלי׳
וזהו לשון גלילי וכן הוא אומ׳ כי ארא שמיך וגו׳ והמשילם תלנים מ
לידים שכל פעלותיו של אדם תלויי׳ בהן כן פעלו׳ כל העולם
כולו נמשכות כן הגלגלים ׳ ממולאים בתרשיש כי הגלגלי׳
בעבים וחללם ממולאים הם ככוכבים שקראן תרשיש שהו׳
למעלה מן הזהב כי כן הכוכבים מעלתם גדולה מן הגלגלי׳
מעיו עשת שן אלו ב״ב מזלות ׳ זהו שאמר מעופפת ספירים
כלומר ב״ב ספירים ׳ שוקיו זה העולם השפל סוף המציאו׳ כי
כן השוקים סוף הגוף ויהיה שוקיו נאמ׳ על האש ועל הרוח
ואדני פז הם המים והעפר וכל המציאות הזה נקרא בכאן
סולם ׳ והודיע הב״ה ליעקב כי הוא יתעלה נצב על הסולם
הזה ומנהיג שלשת חלקי המציאות ומשגיח בכולן והתחיל
מן העולם הזה השפל אשר היה עומד בו וקרוב אליו ומסדר
והולך ממטה למעלה כי מוצב ארצה והראמו לעולם השפל
וראשו מגיע השמימה הוא עולם הגלגלים כענין שכתוב תלנים מ
השמים מספרים כב וד ל והכונה בו הגלגלים בתנועתם ׳
והנה מלאכי אלהים הוא עולם מלאכים שהוא חלק שלישי ׳
ומזה דרשו רבותינו המלאך שלישו של עולם שאין ראוי
להבין שלישו של עולם באורך וברוחב אלא שהוא השלישי
מן העולם כולו חלק שלישי כך פירש הרב בפרשת תרומה
בענין הכרובים ואמר עולים ויורדים רמז על קיומם ובטולם
שהכת וב יכנה הקיום לעליה והבטול לירידה ובא לרמוז כי
יש מלאכים קיימים נצחיים לעד והם אותן שנבראו ביום
שני ׳ ויש מהם בטלים וכמו שדרשו רזל בכל יום ויום בורא
הקדוש ב״ה כת של מלאכים ואומרים שירה והולכים להם
והם אותם שנבראו ביום חמישי וכלת בו חוזרת אל הסולם
שהמשיל בו הכתוב את המציאות ׳ והנה ה׳ נצב עליו כי
הקב״ה עליון על כולם משפיע כחו במלאכים והמלאכים
משפיעים כח בגלגלים ׳ והגלגלים בתנועתם משפיעי׳ כח
בשפלי׳ נמצאת למד שסבת כל מפעל בשפלים ׳ הגלגלי׳
וסבת הגלגלים המלאכים ׳ וסבת המלאכים השם יתעלה
שהשגחתו שופעת על הכל והוא שאמר שלמה ע״ה אם קהלת ה
עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה כלומר בעולם
השפל אל תתמה על החפץ ותחשוב שהוא משפט מעוקל
לא כן הדבר כי המשפט אמת ודרכי השית גבהו מדרכינו קהלת ה
ומחשבותיו ממחשבותינו שהרי השגחתו בכל זהו כי גבוה
מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם הוא הקדוש ברוך הוא
שהו׳ עליון על הכל והוא כולל כל הגבהי׳ כולן וזהו שהזכיר
לשון רבי והו׳ אלהים שנקר כן בלשון רבי וכן קדושי׳
הוא שכתו׳ כי אלהים קדושי׳ הוא על שם שהוא כולל הכחו׳
והקדושות כולן ׳ ודעת הרמב״ם בענין הסולם כי קרא כלל
הגלגלי׳ בש הסולם ואמ׳ מוצב ארצ׳ כי היה ראשו הא בארץ
שהוא תחילת היסודות וראשו האחד בשמי׳ שהוא ערבות
בענין שכתוב רוכב שמי׳ וגו׳ ושם כל המרכבה׳ ובסולם הזה
יעלה כל מי שיעלה ומלאכי אלהי׳ הם הנביאים כענין שכתו׳
וישלח מלאך וגו׳ וכתיב על חגי כלאך ה׳ והנה הם עולי׳ עד שופטים ו
שם במעלת עד מדרגו׳ דעות ואחכ יורדי׳ שפודיע׳ תלנים ט
נבואתם ומלמדי׳ את הבריות דרך ה׳ זה כתב בתחילת ספרו
המור פרק ט׳ אבל בפרק עשירי מן החלק השני כתב בזה
ענין אחר והקדים תחילה כי הגלגלי׳ נכללי׳ בד׳ גלגל הלבנה
מניע יסוד המים וגלגל החמה מניע יסוד האש וגלגל ה׳
כוכבי לכת הנבוכים הנשארים מניעין יסוד הרוח וגלגל
שביעי הוא גלגל המזלות והכוכבים הקבועין מניע יסוד
הארץ ׳ והנה הם יסוד אחד וגלגל אחד ואמר כי מעתה יש
להתבונן במה שדרשו רזל בטה מעלו׳ היו בסולם ד׳ כלומר

כאן שנכללו כל הגלגלי בד' ומניעים ד' יסודות ונראה לדבריו
בפרק י' זה שהשיג יעקב שתחילת היסודות עד ערבות
והו שאמר סולם פוצב ארצה וראשו מגיע השמימה הוא
הסקיף שהוא ערבות שהשם יתברך נצב עליו ומלאכי אלהים
נראה שכוונתו על היסודות כענין עשׂה מלאכיו רוחות
וגומר השנים עולים למעלה והשנים יורדים למטה ומה
שהזכי דרך ירידה הגלגלי תחילה ואחכ עליה שאמר והנה
ה' נצב עליו כן מצינו ביחזקא שהזכיר תחילה חיות הקודש
שהם הכלאכים ואח' ירד אל האופנים שהם הגלגלים לדעת
כל המפרשים והיסודו' לדעת הרמבן ז"ל ואחכ עלה והזכיר
השנה מעולה משניה והם השנת החשמל וראיה לדעת
הרב ז"ל שהאופנים הם היסודות לשון הכתוב והנה אופן
אחד בארץ כלומר מחובר בארץ שכן מצינו יסודות נקראי'
בשם ארץ ועוד שהזכיר כחם ומעשיהם להורות שהם
מקבלים המעשה ועוד שהזכיר בהם בשרם וגביהם ולשון
בשרים כי

וחחכ' בן תבון ז"ל כתב כי הסולם הזה ירמוז לאיכות ההשגה
שהמין האנושי אפשר לו להשיגה עד שיהיה שלם בו
והתחיל להודיע תחילה דרך ההיא ואחר כך הודיע תכליתה
והודיע שהדרך ההיא סלולה בארץ לא לאורכה ולא לרחבה
אך היא דרך עליה וראשו בשמים
עד שאין עכל והנה הדברים שהרי כוון שעלתה

והנה ה' נצב עליו עד הפשט על הסולם ועל דרך הקבלה
עליו על יעקב והמשילו הכתוב לכרוב שכתו' בו וירכב על
כרו' ויעף כי האבו' הם חכ המרכב' כדוגמ' כרובי' של מעלה
וכבר ידעת כי יעקב נקרא קטן ואמרו חכמי האמת בענין
הכרובים אפי' רברבי ואפילו זוטרי וזהו שאמר דוד עה"ד
הקבלה ה"ית קטנות עם גדלות והנני מאיר עיני לבך כי
צורת יעקב חקוקה בכסא הכבוד ומזה אמר הכתוב יושב
אהלים מעלה ומטה ומפורש מזה תמצא במתן תורה וראו
את אלהי ישר' ותחת רגליו בא לרמוז ישר' תחת רגליו וזהו
שאמר בפרשה הזאת התחת אלהי' אנכי שלא בתמיהה והבן
זה אני השם אלהי אברה' אביך ואלהי יצחק עד הפשט יבטיח
הכתו' ליעקב ולזרעו במתנו' הארץ ושיהיה עמו ושישמרנו
בכל דרכיו כענין שכתו' במעלת הצדיקים כי מלאכיו יצוה
לך לשמרך בכל דרכיך ועל זה הזכיר בו לשון אני עד
שכתוב אני חלקך ונחלתך ללמדך שהוא חלק ה' כענין
שכתוב כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו לא חלק מלאכי
אלהים שהזכיר והנה הפרשה הבטחה ליעקב לשעה שיהיה
הש' עמו ושיצליח את דרכו אש הוא הולך עליה ושישיבהו
לבית אביו בארץ הקדושה גם הבטחה לזרעו לדורות שיהיה
עמה בכל מקו שיגלו וישיעתעבדו בי' המלכיו וכמו שדרשו
ז"ל בכל מקום שגלו שכינה עמה שישמור אותם מן הצרות
אשר להם בגלות ושלא יכלו בהם ושישיבם לאדמת לבסוף
זה והשיבותיך אל האדמ' הזאת כי לא אעזבך וכן כתוב

ובעבודתינו לא עזבנו אלהינו ועד הקבלה אני השם אלהי
אברהם אביך ואלהי יצחק הזכיר בזה שתי המדו' הגדולה
והגבור' והמקו' הזה היה בית ל' שאמר יעקב עליו אין זה כי
אם בית אלהים וקרא אותו בית ל' זהו ויקרא שם המקום ההוא
ביתאל והוא ירושלם והוא לוז ואין זה ביתאל הסמוך לעי כי
שני מקומות היו ששמם בית ל' האחד המקום הזה ביתאל
שהוא ירושלם והשני ביתל הסמוך לעי שבו העמיד ירבעם
עגל אחד ועל שתי מדות אלו אמ' הכתוב ויקרא למקום ל'
ביתל כי שם נגלו אליו האלהי' ולא בא הכתוב הזה לסתום רק
לפרש וזהו שכתוב אלהי קדושים אלהים שופטים וכזה תרגם
אונקלוס מה נורא מה דחילו ולא תרגם מה דחיל בלשון
יחיד ועליה כתו' שרפים עומדי ממעל לו ולפי ששתי מדות
האלו היו מכוונו' כנגד ביתל העמיד ירבעם כנגדם שני עגלי
זהב ועל כן עשה מן העגלים שנים כי מה שעשו ישר' אחד
היו מבקשים מנהיג במדבר ודי להם במנהיג ישר' אחד
אבל ירבעם עשה שנים לכוונה זו אחד כנגד הגדולה כדי
למשוך ממנו ולהפסיק כחו מן הקו האמצעי שהוא מכחות
ירושלים והשני כנגד מדת הגבור' כי רצה שיתגבר הוא
במלכות וישמשיך המלכות אליו בכח מדת הגבור' שהיא
מדתו של מלך ומה שהעמיד חוץ לירושלם בוון בזה לעקור
המלכו' מבית דוד מפני שירושלם נקראת עיר צדק ושם כח
מלכו' בית דוד שהוא מדת הצדק והוא היה כחו ומדתו של
דוד שנ' הן לצדק ימלך מלך גם בית המקדש מכוון כנגד
בסא הכבוד והוא רצה לבטל כח מלכות וכסאות המשפט
שלו שהם כסא הדין וכסא הרחמי ולכך העמיק מחשבה
לצאת כמקו' בית המקדש ומעיר ירושלי' וכמו שדרשו ז"ל
וירבעם יצא מירושלים מפתקה של ירושלים והן החפש
התחתונו שהם כתות ירושלי שהוצי עצמו מרשתן והגבית
מחשבתו ופנה למעלה ל' הגדולה והגבור' לעשות שני עגלי'
כנגדם ועקר המלכות העליונה ממקום יניקתו למעלה כדי
לבטל ולעקר המלכות מבית דוד למטה והנה זה חטא עו' כי
קצץ בנטיעות והפריד המיוחד ומזה קראוהו חכמי האמת
איש משחית ונתנו לו לחבר גוזל אביו ואמו בי בן הוא גזל
בן התפארת והכבוד הכח שלמעלה ומבאן יתבאר כי קצוצו
היה בין חמש לחמש וזהו שאמר רב לכם מעלות ירושלים
הנה אלהיך ישר' אשר העלוך וגומ' אמר מה אתם מצטרכי'
לכחות ירושלם הנה אלהיך הגדולה והגבורה שמהם בא
השפע להם והנה ירבעם עבר בזה על לא תעשון אתי וגומר'
ואמר הכתוב וישם את האחד בבית אל ואת האחד בדן ובית
אל זה אינו ירושלים כי אם בית אל אחר הסמוך לעי וכמו
שהזכרתי למעלה והידה ירבעם מטעה ישראל בזה ואומר
להם שאין כוונתו לעו כלל אבל בשתוף שתי המדו' לתועלת
ישראל והיה מראה להם פנים שאין כוונתו לבטל ישראל
מעליית הרגל לא מפחד שלא יהרגוהו שכיון שאין שיבה
בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד אם יעלו ישראל לרגל
ויהיו הכל רואים לירבעם עומד ולרחבעם יושב אז יהרגו
לירבע' כי לא יחשבוהו למלך וזהו שכתוב ויאמר ירבעם
בלבו עתה תשוב הממלכה לבית דוד אם יעלה העם הזה
לעשות זבחי בבית יי' בירושלם ושב לב העם הזה אל אדניה'
אל רחבעם מלך יהודה והרגוני ושבו אל רחבעם מלך יהוד'
וכתיב ויעץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר להם רב לכם
וגומ' וכבר ידעת כי עמוס נתנבא פורענות ועונש על ביתל
ואמר כי היה רואה מדת הדין מבקשת בחורבן בית אל ודין
שכתוב והנה ה' נצב על חומת אנך ובידו אנך וכתוב ויאמ'
הנני שם אנך בקרב עמי ישר' לא אוסיף עוד עבור לו כלומ'

לא אוסיף להעביר על פשעי׳ אנך הוא קו הדין והמשפט
הנזכר מפי בית דין של מעלה שהם עא מנין אנך וכתי בתרי
ונשמו במות ישחק ומקדשי ישראל יחרבו וקמתי על בית
ירבעם בחרב והיה ראוי לומ במות ירבעם אבל הכונה ונשמו
במות ירבע שעשאן כנגד מדתו של יצחק וכזה נכתב ישחק
בשין כי אות השין הוא אש והוא רמז למדת הגבור וכן בספר
יצירמ דוממת שין שורקת ועוד שם המליך את שין באש
ואמר מקדשי על בית ל ודן וכיון שהיה עמוס מתנב פורענו
זה בבית ל בא אמציהו שהיה כהן בית ל ונתן לו עצה שיברח
משם ולא יתנבא כזאת בבית כי אם בבית המקדש מפני
שהנבואה הזאת לעקור הקדושה מבית אל ולהוסיף אותה
בבית המקדש זהו שאמר לך אל ארץ יהודה זה בית
המקדש ואכול שם לחם ושם תנבא ובית אל לא תוסיף עוד
להנבא כי מקדש מלך ובית ממלכה הוא מקדש מלך
הגדולה ובית ממלכה הגבורה וזהו שרמז כאן אנ יש ה
שהוא מנין אנך והיה זרעך כעפר הארץ עד הפשט הנטיח
השי ליעקב בכתוב הזה על רבוי זרע כעפר והיה יכול לומר
ככוכבי השמים אבל יכלול כוונה אחרת מלבד הרבוי והוא
שלשון עפר הוא כולל השפלות והמעלה השפלות שהיה
זרעו בגלות בין האומות שפלים כעפר ומדרך כף רגל
והמעלה שיעלו לבסוף על כל האומו ויתגברו באחרונה
כעפר הזה שהו מדרך לכל והוא מתאבק ועולה באחרונה
על הדורכי אותו וכענין שאמר הנביא והיו שובי לשוביהם
ורדו בנוגשיהם ועל זה המשיל הכתוב זרע יעקב לעפר וכן
אמר הנביא בשפלותן של ישראל יגיענה עד עפר אר יוחנן
ומשם עתידי להגאל שנ התנערי מעפר קומי שבי ראוהו
בית דין ובמדרש שיר השירים והארץ לעולם עומדת אלו
ישראל שנאמר ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ
חפץ ומפני כן סמך לו מיד ופרצת ימה וקדמה וצפונה
ונגבה והנה אנכי עמך תרגם אונקלוס והא מימרי בסעדך
ומה שכתוב במשה כי אהיה עמך תרגם ארי יהא ממרי
עמך והטעם כי מדרגתו של יעקב נאל שדי לא נשם
המיוח וכיון שהזכי למעלה השם המיוחד והנה ה נצב עליו
ויאמר אני ה על כן הוצרך לתרגם בסעדך בענין שאמ היה
לי לעזרני אבל במשה התנבא בשם המיוחד הוצרך לתרגם
מימרי עמך ואם תקשה והאמר הרי שתרגם ביעקב אנכי
ארד עמך אנא אחות עמך ויש להשיב כי ענין מוכרח היה
לתרגם כן הן בלשון אחות שלא אמ אתגלי הן בלשון עמך
שלא אמר בסעדך כדי לרמוז על מה שאמר גלו למצרים
שכינה עמהם וזה שער השמים הזכיר הכתוב ג פעמים
זה ורדשו רל הראהו בית המקדש בנוי וחרב ובנוי בנוי
מה נורא המקום הזה חרב אין זה בנוי וזה שער השמי
ולפי זה לא ירמוז הכתוב רק שני מקדשים בלבד ויתכן
לפרש שיש בכתוב רמז לשלש מקדשי ממה שידוע כי מלת
זה רמז לשכינה כמו זה אלי ואנוהו ואמר מה נורא המקו
הזה על בית המקדש הראשון ששרתה בו שכינה אין זה
על בית שני שלא שרתה בו שכינה כן כתוב בנבואת חגי
וארצה בו ואכבדה ואכבד כתיב כי השכינה שהיא ההא
נחסרה משם וזה שער השמים על הבית הג שיבנ במהרה
בימינו שתחזור העבודה והשכינ בירושלם כימי קדם ומזה
הזכיר כאן שמים שיהיה מעשה שמים לא בנין אדם כמו
הראשונים שהזכיר בהם מקום ובית וכן רמז משה בברכו
בנימן שבית המקדש בחלקו הוא שאמר ישכון לבטח עליו
זה בית הראשון ששרתה בו שכינה שנקראת יריד ה חופף
עליו כל היום זה בית שני שלא שרתה בו שכינה וכין כתפיו
שכן זה בית ג העתיד שתשרה בו שכינה וכן תמצא
במסכת נזיר היכל ה היכל ה המה זה מקדש ראשון
ומקדש שני ומקדש ג שמע מינה תרי חרוב וג עמוד לעולם
עכ ונראה שהזכיר השלישי לשון המה שהוא לשון סורה
על דבר נצחי וקיים כלשון ואדע כי כרובים המה וכן כי
מעולם המה וכן דרשו זל בלשון כתית לסאור בית ראשו
עמדת שנה ובית שני תך והכל כמנין כתית והעני הזה
נרמז בלשון כתית לפי ששני המקדשי היו מרמס ושניה
נחרבו אבל בית שלישי להעלות נר תמיד כלומר מעלתו
תמידית ואזרו לא יפסק לעולם ובירושלי כתו מתפלל לפני כסא
הכבוד ששער השמים הוא פתוח לשמוע תפלתן של ישרא
שנ זה שער השמים והכונה בי הוא שער השמים לעלות
משם התפלות והקרבנות וישם אותה מצבה לא העמיד
מצבה במקום אש שכבר הוא באר שבע כי אם בבית ל הוא
ירושלים והוא המקום שכנגדו ראש הסולם ויצק שמן על
ראשה יציקת השמן או נסוך היין על מצבה כהקרבת קרבן
על המזבח ורבינו סעדיה גאון זל כתב כי יציקת השמן
בכאן היה להכרח דכי שזכיר את האבן ויפרישנה בדעתו
כזולתה כי השמן על גבי האבן רשומו ניכר עד כאן ואמרת
במדרש כשחזר יעקב ללקט את האבני מצאן כולן אבן אחת
ושם אותה מצבה בתוך המקום וירד לו השמן מן השמים
ויצק עליה שמן שנא ויצק שמן על ראשה מה עשה הקבה
נטל רגל ימינו והטביע האבן הזאת בעמקי תהומו ועשה
אותה צניף לארץ כאדם שהו עושה צניף לכיפה לפיכך
נקראת אבן שתיה ששם אות טביר הארץ ומשם נפתח
הארץ ועליה היכל ה עומד שנ והאבן הזאת אשר שכתי
מצבה יהיה בית ל הים ומשם נשא רגליו והלך לחרן כהרף
עין ואולם לוז שם העיר לראשונה המקום שקראו בית ל
והוא ירושלם מה היה הצורך להודיענו שנקרא לוז מתחילה
ומה תועלת המגעת אלינו מזה ויתכן לומר כי בא הכתוב
לרמוז לנו בשם הזה כי מזה התחיל העולם להשתכלל
ולהתחדש מהנה הוא ראשית הבריאה והחדוש ועל כן גלה
לנו כי שם העיר לראשונה לוז מלשון לוז השדרה כאד שממנו
עתיד להתנער ולהתחדש ולבא לתחיית המתים כי כשם
שפלא החדוש הזה היה משם כך פלא של תחית המתים
יתחיל משם וכבר באר דוד המלך עליו השלום הענין הזה
ואמ כי קריאת האר גם קריא הנפש והגוף הכל מהאמצעית
היא ציון וזהו שאמר אל אלהים יי דבר ויקרא ארץ ומו
מציון מכלל יפי ומר יקרא אל השמים מעל ומר וידר
יעקב נדר לאמר דרשו רבותינו זל מאי לאמר לאמר לדורות
שיהיו נודרין בעת צרתן ואף על פי שהזהירה תורה על
הנדר ועל השבועה לדבר כיוצה מותר וכן אמר דוד נשבעתי
ואקיימה ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש זאת שאלת
הצדיקים מאת השם ישאלו המותרות רק הדבר ההכרחי
בלבד שאי אפשר לו לאדם שיחיה בלעדיו ובידוע כי נטירת
אדם אחר בקשת המותרות הוא גורם לו מהומות רבות
ועל כן כל איש ירא את השם ראוי לו שיהיה שמח בחלקו
וישתפק במעט ושלא יתאוה המותרות וייטב לבו ביראת
השם הוא שאמר שלמה המלך ע״ה טוב מעט ביראת יי
מאוצר רב ומהומה בו והביא לזה אות ועדות ומופת
הכתוב שאחריו הוא שאמר טוב ארוחת ירק ואהבת שם
משור אבוס ושנאה בו יאמר כי ייטיב לבני אדם המעט
בחברה שתנעם להם יותר מן המרובה והמטעמים בחברת
השונאי והענין הזה הביא למשל על מדת ההסתפקו ומסנ

יעקב אל בלים כא
ויקרא ב
בראשית כח יח
שם יב
בראשית כח יט
שם יג
שמות ג יב
בראשית מו ד
שמות טו
בראשית כח יט
תהלים פ
תהלים פו
תהלים קי
מגלה

יש ללמוד קו שיש לו לאדם להתפייס ולהסתפק במעט
באהבת השי ובראיתו יות כתוספ הממון מן הגזל והחמס
וכן שלמה המלך עה התפלל על מדת ההסתפקו חוא שאמ
מצלי ל ק הטריפני לחם חקי באר כי הרש והעושר מדות מגונות
מביאות אותו לעבור על מצות התורה כי עם הרש יצטרך
שבלי יום כב אדם להחניף את הבריות כענין שכתוב תחנונים ידבר רש
ועם העוש יבא האדם ל המותרות ויקנה לעצמו גסות הרוח
פס וגובה לב כענין שנ ועשיר יענה עזות עד שישימנו תועבה
שבלי יום ו שנא תועבת ה כל גבה לב ומפני זה אמ רש ועוש ל התן
לי הטריפני לחם חקיודע כי לולי שיצר לב האדם רע כנעוריו
הזמה אח תאות יתרון העושר הכבוד בעולם הזה לא הידה
ראוי לו שידאג במה שלא קנה מן המותרות רק שיבקש דבר
המוכרח כי מה שהו מוכרח הקבה יזמינהו ליח יום ביום
שמות יו ד וכענין שכתו בפרשת המן ולקטו דבר יום ביומו כי לא היה
אפש לה להצניע מן המן לזמן ידוע ואפי מיו אחד למחרתו
ומתוך שהיו בוטחי בשי היה מזמינו להם יום יום וכב דרשו
שבלי קמה ט רזל בענין הפרנס הקבה זן את כל העולם כלו מקרני ראמי
ועד ביצי כנים וזהו שאמר הכתוב ורחמיו על כל מעשיו
וכבר אנו רואים לעין בסדר העולם והנהגתו שהיא בחכמה
עמוקה ונפלאה שהקבה מזמין לבריותיו ומכשיא להם
הדבר ההכרחי ומה שהוא מוכרח יותר הוא מצוי יותר ומה
שאינו מוכרח כל כך אינו מצוי כל כך כענין המרגליות
ומיני אבנים יקרות שאינן מצויות כל כך בעולם ואינם תחת
יד כל אדם לפי שאינם מוכרחות כל כך שהרי הבריות
יכולין לחיות זולתן אבל המזון שהוא מוכרח יותר מן
המרגליות הוא יותר מצוי מן המרגליות שהרי תמצא
התבוא והמזון בשוקי וברחובות מה שלא תמצ המרגליות
והמים שהם מוכרחי יותר מהמזון שהרעב יכול אדם לסבלו
שנים וג ימים ולא כן הצמא כי אפי זמן מועט לא יכול אד
לסבול על כן המי מצוי יותר מן המזון כי תמצאם בכל מקו
במדינות ואפי בדרכים והאויר שהו יות מוכרח מן המים
שהרי חשק הצמ יוכל אדם לסבול מיל אחד או פרסה אחת
אבל האויר לא יוכל אדם ולא כל חי להתקיים אפי רגע על
כן הוא מצוי יותר שלא תמצא מקום רק מן האויר ואפי
במקום שהכותל עומד שם האויר והא למדת שהדברים
המוכרחי הם מצויי יותר בעולם כי הקבה בחכמתו הגדולה
סדר את עולמו בהן והזמינן לבריותיו ועל כן שאל יעקב
הצדיק להם לאכול ובגד ללבוש שהו הדבר המוכרח ושאל
מדת ההסתפקות שהיא שאת הצדיקים ולא שא המותרות
כי התורה מואסת בהן עד שתמנע אותם ואפילו מן המלך
דברים יו יג הוא שכתו לא ירבה לו סוסים ולא ירבה לו נשים וכסף וזהב
לא ירבה לא מאד כן כתב החכם בספר חובת הלבבות
ושבתי בשלום ל בית אבי יתכן לומ כל מה שהוציא יעקב
מפיו בנדר זה הכל נתקיים בויושמרני בדרך הזה והנה השי
שמר אותו בדרך ההוא והלחם הוא הנשים שלקח מלשון
שמות ב כ קרֹאן לו ויאכל לחם וכן כי אם את הלחם אשר הוא אוכל
בראשי לט ו והנגד הו שנתעשר בסבת צאן לבן שהבגדי כן הצמר הם
ושבתי בשלום הוא שכתוב ויבא יעקב שלם והיה ה לי
לאהי הוא שכתוב ויקרֹא לו אל אהי ישרל והיה ה לי לאהים
אין זה תנאי חס ושלום כי אם נדר יאמר שאם ישוב לארץ
ישר אשר שם בית אביו יצחק יהיה השם המיוחד לו לאהי
כי שם יעבדנו בארץ המיוחדת וזה עד מאמר רזל כל הדר
בחוצ לארץ דומה כמי שאין לו אוה עשר אעשרנו לך קיים
יעקב את דבריו כי נתן לשי מעשר מכל אשר לו ואפי מן
הבנים שכן מצינו בלב שבטים שחיו לו אפרי ומנשה שכתוב

בהן כראובן ושמעו יהיו לי הרי יד הוצא מהם דבכורות לך
אמהו שהרי הבכור קדש ואי קדש מוצי קדש נשארו עשר
והעשירי הוא שבט לוי שהבדילו השי לשרתו ולברך בשמו
וחוא שזכתה לו התורה המעשר ודרשו רזל מן הכתוב
הזה המבזבז ל יבזבז יות מחומש שמא יצטר לבריו שהרי מי
שהפרי ממונו שתי מעשרו ועשורא בתר כי קבא הרי זה
חומש הממון וירא והנה באר בשדה בכל אחד מן האבנ
מצינו באות ובכל אחד מהם נרמז העתיד ובענין יצחק
בראשי כד ו קראו הכתוב באר מים חיים והענין בכלן כי הבאר רמז
לבית המקדש שהוא עתיד להעשות בזרע והמשיל בית
המקדש לבאר לפי שמשם תצא תורה שנמשלה למים
והנה שם ג עדרי צאן היה אפשר לומר והנה ג עדרי צאן
יחוקל יז והוסיף מלת שם עד הכתוב והנה שם כבוד ה עומד וישר
יחוק יז נקראו צאנו של מקום כענין שכתוב ואתנה צאני צאן
תלים ק מרעיתי וכתיב ואנחנו עמך וצאן מרעיתך והזכיר ג לפי
שישראל ג חלקים כהנים לויים וישראלים והיו עולים שם ג
פעמי בשנ כי מן הבא ההו ישקו העדרי והאבן בכאן נרמז
השם החקוק בבי המקד כי מן הבא ההו ישקו שמשם היו
שואבין רוח הקדש והאבן הגדולה היא עטרת זהב גדולה
היא דלת של אחד היא ה אחרונה שבשם על פי הבאר
על פתח המקדש ונאספו שמה כל העדרים רמז לכל ישרל
המתאספים שם מלבא חמת עד נחל מצרים וגללו
מלשון ויגולו רחמיך על מדותיך את האבן מעל פי הבא כי
בכח תפלתם היו ישר מגללין ומהפכין מדת הדין למדת
הרחמי והשקו את הצאן שהיו כמשיבין רוח הקד להאציל
עליה הברכה מלפני לפנים והשיבו את האבן על פי הבאר
למקומה באור על כי היו מעלי במחשבתן האבן שהיתה
עפ חבאר למקומה הראשון כלו למקומה לשרטה ולמקו
אצילותה וכענין שהזכיר בספר יצירה העמד דבר על בוריו
והשב יוצר על מכונו ובמדרש וירא והנ באר בשדה ר יוחנן
פתר קראי בסיני באר בשד זה סיני והנה שם ג עדרי צאן של
כהנים לוים וישראלי כי מן הבאר ההו ישקו לו עשרת
הדברות והאבן גדולה זו שכינה ונאספו שמה אלו ישרל
וגללו את האבן שיקבלו את התור והשיבו את האבן על
פי הבאר למקומה אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם
לבן בן נחור היה ראוי לומר לבן בן בתואל אבל בני
בני הרי הם כבנים וכמוהו אחותי בת אבי שפירושו בת בן
אבי כי בת הרן בנו של תרח היתה או יקראנו הכתוב בן
נחור לפי שנחור אחי אבריהם היה איש השם והמעלה ולא
היה לבן נודע בארץ בשם בתואל אביו כי היה אדם גרוע ועל
כן הוצרך לומר בן נחור ויהי כאשר ראה יעקב הזכיר
הכתו הזה כמה פעמי אחי אמו להודיע כי כל מה שהשתדל
יעקב בצאן לבן להשקות ומה שהיה חומל על רחל בת לבן
לא עשה לכבוד לבן רק לכבוד אמו בשביל שהיה אחי אמו
ומפני זה בכל פע שיזכי הכתו שמו של לבן הרשע יזכי בכל
פעם אחי אמו לבאר כי לא היה משק צאנו של לבן כי אם
בשביל שהיה אחי אמו והזכיר בלבו את אמו אשר אהבתו
שנתנ לו העצה הואת לבא אליו ועוד יש בזה טעם אחר
שהרי כשיראה אדם או ישמע מה שהוא חפץ הנה זה סבה
לתוספת כח בכח תולדתו ומפני שהי אדם חושב כי טבעו
של יעקב בראותו את רחל נמשך אחר תאות גופנית
והוסיף בו כח בגלילת האבן מה שלא היה עושה מתחילה
לכך הוצרך לומר כמה פעמים אחי אמו להודות כי
לא נתוסף כח בטבעו לאהבת רחל ולא היה לו בראייתה
שום התעוררות כטבעי שאר בני אדם אבל הכל לאהבת

אמו׳ ומפני זה הזכיר הכתוב את רחל ואת הצאן קודם
שיזכיר ויגל את האבן ולא אמר ויהי כאשר ראה יעקב את
רחל בת לבן אחי אמו ויגל את האבן׳ ויגש יעקב ויגל את
האבן מעל פי הבאר היה יעקב גדול בכח וגבורה כי האבן
אשר לא יכלו ג׳ עדרי צאן להניע אותה ממקומה הוא לבד
גלל אותה מעל פי הבאר והוא עיף מצד הדרך אשר בא בה
גם מצד התור שנקרא תושיה׳ מפני שמרשת כחו של אל׳
שלמד עד עתה בבית עבר שהרי ידוע כי כשפיר׳ מבית אביו
יצחק לא הלך מיד לחרן ב׳ בית לבן אבל הלך ללמוד תורה
בבית עבר ועמד שם י״ד שנה ואעפ שאין זה נזכר בכתוב ואין
ראיה לדבר זכר לדבר שכך מצינו שצוה עליו אביו בצאתו
קום לך פדנה ארם וקח לך משם אשה והוא הבין באותו
צווי תחת לשון אשה עניין נסתר והוא שהתורה נמשלה
לאשה ועליה הזכיר שלמה ע״ה בפניני משליו אשת חיל מי
ימצא׳ ואמר אשת חיל עטרת בעלה׳ ודרשו רז״ל אל תקרי
מורשה אלא מאורשה ועל כן השתדל בנסתר תחלה והלך
לשמש בבית עבר י״ד שנה׳ והנה רז״ל מקבלי האמת קבלו
כן הודיעונו הענין לפי חשבון שנותיו של יעקב מתוך
שנותיו של ישמע׳ וכמו שהזכירו רז״ל במסכ׳ מגיל׳ כשנתבר׳
יעקב מאביו בן ס״ג שנים היה ובו בפרק יצא מביתו שנאמ׳
וישמע יעקב אל אביו ואל אמו׳ ותניא י״ד שנה היה יעקב
מוסתן ומשמש בבית עבר וכשעמד על הבאר בן ע״ג שנה
היה ולפי זה קודם שילך אל לבן למד י״ד שנה בבית עבר
אעפ שלא נזכר זה בכתוב׳ וישק יעקב לרחל׳ קטנה היתה
שלא היתה עדין ראויה לבעל ועל כן מסר לבן הצאן בידה
ולא מסרן ביד לאה הגדולה ממנה כי היתה ראויה לאיש
ויושב בבית׳ או נאמר שהנשיקה הזאת היתה נשיקת הראש
או הכתף כי לא אמר הכתוב בפי רחל׳ וישא את קולו ויבך
מנהג הקרובים בפרידה׳ ודעת רז״ל לפי שצפה ברוח הקדש
שאינה נכנס עמו לקבורה׳ וכמדרש למה בכה אמר יעקב
אליעזר עבד אבא הביא בידו נזמים וצמידים ואני אין בידי
כלום לפי שרדף אליפז עשו אחריו במצות אביו להרגו
והשיגו׳ ולפי שגדל אליפז בן עשו בחקו של יצחק משך
ידו אמר לו מה אעשה לצוויו של אבא אמר לו יעקב טול
מה שבידי והעני חשוב כמת׳ כי אחי אביה הוא׳ קרוב
לאביה וכן כ׳ אנשים אחים אנחנו׳ ובמדרש כי אחי אביה
הוא אם לרמאת הוא בא אני אחיו׳ ואם אדם כשר הוא אני
בן רבקה אחותו הכשרה׳ הכי אחי אתה׳ מלת הכי אינה
לשון מסופק רק לשון ודאי וכן הכי קרא שמו יעקב שתרגומו
יאות׳ ועבדתני חנם׳ יאמר הכתוב בודאי אחי את׳ ועד עתה
עבדתני חנם׳ חדש ימים כי כן הזכי הכתוב וישב עמו חדש
ימים ואם חפץ אתה להתעכב עוד מכאן ואילך הגידה לי מה
משכרתך׳ ויעקב השיב לו אעבדך שבע שנים ויש לתמוה
בזה מה היתה כוונת יעקב להתחיל להזכיר לו הזמן הגדול
של שבע שנים להשתעבד בהם׳ ואלו היה לבן מתחיל בזה
שיאמר תעבדני ז׳ שנים היה ראוי לו ליעקב שימעיט הזמן
ויאמר כי די לו בעבודת ב׳ ושלש שנים שהוא זמן השכיר
ואיך יתחיל הוא בזה׳ ויתכן לפרש כי טעם אעבדך שבע
שנים כדי שתשלים רחל י״ב שנה ויום אחד ותהיה ראויה
להריון כי קטנה היתה בת חמש שנים בשבאה עם הצאן
ולא היתה ראויה לאיש כלל ומה שיורה על זה מה שאמ׳ לו
ברחל בתך הקטנ׳ כי בידוע שרחל קטנה מלאה אבל באורו
מצד שהיא קטנה איני יכול לנשאה עכשו ומפני זה
אמתין לה שבע שנים ואעבוד אותך׳ ואף ע״פ שהיתה ראויה
לביאה הנה יעקב גוף של קדושה לא חשב להיות עמה ער

מלאת הימים שתהיה ראויה לבנים ויוכל לקיים המצוה כי
יודע היה בי״ב שבטים העתידין לצאת ממנו ומה תועלת
ששישא אשה ויהיה בטל ועל כן לא רצה לנשא עד עבו שבע
שנים ותהיה ראויה להריון׳ ורבינו שלמה זל פירש מה
שהוסיף לומר בתך הקטנה לפי שהיה לבן אצלו בחזקת
רמאי וחשב אולי יביא לו אשה מן השוק ששמה רחל לכך
הוצרך לומר בתך׳ ושמא יביא לו את לאה ויאמר זו בתי
לכך הוסיף לומר הקטנה׳ והנה יעקב נזהר בזה כדי שלא
ירמהו לבן ואעפ רמהו לבסוף ולא הועיל לו כלום והכניס
לו לאה במקום רחל׳ ועיני לאה רכות׳ כת׳ חתכם ר׳ אברה
זל זה לשונו וכן אפרי׳ אמר כי מלת רכות חסר אלף וטעמו
ארוכות והוא היה חסר אלף ע״כ׳ טוב תתי אותה לך פירש
רבינו חננאל אף על פי שתינת לאיש אחר טוב שאי אתה
לאשה בלא איש ולא איש בלא אשה כעין שכתוב לא טוב כלשני
היות האדם לבדו׳ טוב אתה מזולתך והו שני דברי׳ טובים
האחד טוב מחברו׳ ועוד מצינו שני דברים רעים האחר טוב
מחבירו טובים היו חללי חרב מחללי רעב׳ ועוד מצינו פיכס
שני דברים האחד טוב והשני פחות׳ טוב ילד מסכן וחכם קטנת
ממלך זקן וכסיל׳ והאחד טוב מחבירו׳ טוב אחרית ירק מסלי
ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו׳ ועוד שני דברי׳ טובים
ויש שלישי טוב משניה׳ טוב שלא תדור משתדור ולא תשל׳ קטנת
וטוב משניה׳ כי שידור וישלים יכמוהו ושבח אני את המתי׳ קטנת
שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה וטוב משניהם
את אשר עדן לא היה׳ ויהיו בעיניו כימים אחדי׳ היה ראוי
שיהיו בעיניו כימים מרובים׳ אבל לענין טורח העבודה אמר
בן כי היו אצלו ימים אחדי׳ לא מנין שני׳ ולא מנין חדשי׳ וכן
אמר כי מלאו ימי ולא אמ׳ שנותי וזה להמעיט בעיניו טורח
ז׳ שני׳ ואבואה אליה׳ כתב הרמ׳בן אין זה דרך מוסר אף כי
בצדיקים׳ אבל יאמר הכתוב ואבואה אליה לא שתתן אותה
ואך לדרכי׳ אבל שאשאנה ואשלי׳ מעט הימי׳ אשר עלי כי
מעתה לא תירא ממני שאעזבך ואעזוב המקו׳ אשר לך עכי
ויתכן לפרש כי הדבור הזה ליעקב לא היה מצד התאוה
שהיה בו רוע מוסר רק מצד השכל׳ וידוע שאין הפרש
אצל השכל בין אברי המשגל לשאר האברים כגון העינים
והיד׳ ומעולם אדם ואשתו לא עשו לחם חגורות לכסו בשר
ערוה עד שאכלו והמשיכו כח מעץ הדע׳ ונתלבשו בתאו׳
וכיון שכן היו האבות שכליים כמלאכי השרת אין לתמוה
עליהם בדבר הזה כי כל כוונתם בהשתמשם בכלי הגוף כדי
להמשך אחר השכל גם האמהות רחל ולאה שהיו מריבות
זו עם זו על הפעלה הזאת הטבעית כל דבריהם היו מן המין
הזה כי היו יודעות ברוח הקדש שי״ב שבטים עתידין לצאת
מיעקב מארבע נשים וזהו שאמרה לאה לרחל המעט קחתך
את אישי וגומרי׳ והשיבה רחל לכן ישכב עמך הלילה ולאה
שיצאתה לקראתו ואמרה לו אלי תבא כי שכור שכרתיך לא
היתה כוונתן רדיפת התאוה חס ושלום כי אם כוונת המצו׳
בלבד כאשר ידעו בנבואה׳ והדבור הזה בנבואה באבות שכל
פעלותיהם נמשכות אחר השכל וכל דבריהם אפי׳ השיחה
שלהם על פיו יחנו ועל פיו יסעו׳ גם באמהות הנביאות
אין בהן כעור ולא רוע מוסר׳ וראיה ברורה לזה מה
שורשו רז״ל רחל שולזלה במשכנו של צדיק לא זכתה
להקבר עמו׳ לאה שתבע ואמר לו אלי תבא כי שכר שכרתיך
נשתכרה שיצא ממנה יששכר וזהו וישכב עמה בלילה
הוא לא אמר בלילה ההוא אלא בלילה הוא לפי שהוא שמו
של הקדוש ברוך הוא וזהו שאמרה לאה נתן אלהים שכרי
בלום שכרי כפי כוונתי כלשון הנה שכרו אתו ופעלתו ישני
לפניו

עוד מתוך מה שכתוב וישמע אלהים אל לאה יורה שתפללה להקדוש ברוך הוא · והא למדת כי על הפעלה הטבעית הזאת נענשה זו ונשתכרה זו · והשכר והעונש אינו כי אם על מעשה המצות והנה הענינים כולם יורו ויעידו כי כוונתם היתה למצות והנה הי לאה דרשו רזל וכי עד השת לאון לאה היא אלא יעקב מסר סמנים לרחל וכשראתה שמכניסין לו לאה אמר עכשו תכלם אחותי עמד ומסרה לה הסימני רחל תפשה פלך שתיקה לאה תפשה פלך הודיה רחל תפשה פלך שתיק שהיה יעקב משלח לה סבלונו ולבן נוטלן ממנה ונותנן ללאה ורחל שותקת לפיכך עמדו כל בניה בעלי שתיק שהרי בנימין היה יודע במכירתו של יוסף ושתק שאול בן בנה מה כתי ביה ואת דב המלוכה לא הגיד לן אסתר מה כתיב בה אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה · לאה תפשה פלך הודיה אמרה הפעם אודה את ה עמדו כל בניה בעלי הודי יהודה מה כתי ביה יהודה אתה יודוך אחיך דוד אמר הודו ליי כי טוב · דניאל כתיב בידה ומצלי ומודה קדם אלהיה גם את רחל מלאה · הכונה שאהב את לאה אבל רחל יותר וזה בהפך ממה שהוא טבע העולם לאהוב יותר האשה הידע אדם ראשונה · וכמה שדרשו רזל אין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי ולפי שאהבה זו היתה שלא כדרך כל הארץ הוסיף ואמר גם את רחל כך פירש הרמבן זל · כי שנואה לאה חס ושלום שישנא יעקב את לאה אפל יאמר עליה שנואה בערך רחל שהיתה אהובה ביותר או אמר שנואה מרחל והשנא בעבור הקנאה ותהר לאה ותלד בן · הזכיר בכולן ותהר ותלד להורות על תכיפת ענין וסמך הלידה להריון על שם שהיו יולדות כל אחת לשבעה הדשים שהרי בשבע שנים שניים של עבודת רחל נולדו כל השבטים כלם חוץ מבנימין · והנני מזכיר לך פעם הנולדים לשבעה שהם חייט והנולדים לשמונה מתים · דע כל אחד ואחד משבעה כוכבי לכת משמש חדש אחד וסדורם גך שצם חנכל אבל סדר הבריאה הוא חלם כצנש לשבע ימי בראשית · והסדור הזה של חדשי העבו שבתאי משמש חדש ראשון וצדק חדש שני וכן בכלם עד לבנה שהוא שביעי והוא כוכב ממונה על החיים · ועל כן הנולד בשביעי יחיד אבל כשיכנס בשבתאי שהוא חוזר לחלילה והוא שמיני · לפי שטבעו של שבתאי קר ויבש שהוא טבע המיתה על כן אין הולד חי בשמיני כי ימית אותו בטבעו שהוא טבע המיתה ויחזיר אותה טפה כשם שהיה בו מתחילה אבל כשיעבור השמיני יכנס בתשיעי שהוא צדק והוא כוכב החיים והשוב או יחיה והנה רוב הנולדים הם לתשעה הדשים והם לכוכב צדק שהוא התשיעי בחזרת חלילה ויש נולדים לעשרה חדשים והם למאדים ויש נולדים לי חדשים והם לחמה · ורזל אמרו עובדא הוה ברבה תוספאה דאשתהי ולד עד תריסר ירחי שתא ואכשריה כלומר שאפי שלא היה בעלה מצוי עמה אפ כן הכשירו ולא החזיק אותו בחזק ממזר לא בחזקת בשר דכל זמן דלא עברו עדין ב חדש אמרינן רוב בעילות הלך אח הבעל שלפעמי הולד שוהה ב חדשי · ודע כי שבעה כוכבי לכת הללו השנים מהם טובי ומועילי מאד והם צדק ונוג והשני מהם מזיקי מאד והם שבתאי ומאדי והשני מהם בעלי אורה והם חמה ולבנה ונשאר כוכב שהו אמצעי מזוג טוב עם הטובים ורע עם הרעים · ותקרא שמו ראובן קריאת שמות השבטי לאמות ינו לאה ורחל הכל היה ברוח הקדש על פי מדותיו של הב כי לאה בארבע בניה רמזה כל העשר מלמטה למעלה קראה הראשון ראובן כנגד מדת הדין היא ה אחרונה שבשם לפי שממנה יבא לה כח ההולדה · וידעה זה מאברהם שנתוסף בשמו אות ה · וכן דרשו זל אברם אינו מוליד אברה מוליד ולשון ראובן מלשון ראייה כי הראייה מכח הה שהיא מדת הדין · ומטעם זה הוא גדול כח עין הרע · וכן שמעון מלשון שמיעה כי השמיעה מכח הוי שבשם שהיא ו קצוו ולכך אמרה כי ראה ה כי שמע ה הרי לך ראובן ושמעון כנגד הדין ושש קצוותי הכלולין בה וכן כונתן בכל שאר השבטים בשמותם הנני מבאר לך כל אחד מהם במקומו הט אזנך בבאורם · על כן קרא שמו לוי יחזור להקבה · ולכך לא אמר קראה כי הוא יתברך הקורא והמחברו לעבודתו כי הוא העשירי בבני והעשירי קדש ליי · ולפי שידעה בברור שיהיו לחלקה ג בנים למעוט על כן אמרה כי ילדתי לו ג בנים · וכונה בו כנגד חבור הג שלמעלה הרשומי במלת איש כנרמז בסף הבהיר וזה טעם ילוה אישי כי שלשתם חבו אחד ודבר אחד ומטעם זה בני לוי מורי התורה והחכמה שנ יורו משפטיך ליעקב · ונחלק שבט לוי לשתי משפחות כהונה ולויה · וכשילדה הרביעי יהודה שהי יותר מחלקה רצתה לפרט מה שכבר נכלל בשם לוי וקראה שמו יהודה והוא שנתנדה הודאה לבינה שהוא מקום הבנים · ואמרה הפעם אודה את ה ונמצא למד שהכל נכלל בארבעה בני לאה ראובן ושמעון רמז לשכינ עם ששה קצוותיה לוי ויהודה רמז לג שעל גביהן · הפעם אודה את ה הוא השם הראשון שבשלש עשרה מדות היא מדת התשוב ולכך נרמז השם הזה בשמו כי הודה ולא בוש וגרם לראובן שיודה ולכך יצא מזרעו דוד עה שהקים עולה של תשובה וכאשר נשלמו ללאה ד בנים ורחל אין לה כלל קנאה בה קנאה יתרה ובאה אצל יעקב בכח שיתן לה בנים על כל פנים בכח תפלתו · והוא השיב לה כי אין הדב בידו ואין המניעה ממנו כי אם מהש תעלה ואז מסרה לו בלהה שפחת כדי שתמשוך כח הלידה ממנה במעשה ומן המחשב והוא שאמרה לו הנה אמתי בלהה בא אליה וכך אמרה רחל אני אין לשמי אות הי הנוהגת כח ההולדה כמו שיש לה ללאה ולפה שפחתה · אמנם יש בבלהה שפחתי שתים בא אליה ותלד על ברכי מכח האחת ואבנה גם אנכי · ממנה מכח השנית ואז ילדה לו בן וקראה שמו דן · התחת אלהים אנכי על דרך הפשט וכי במקומו אני שיהי לי כח שאפקוד את העקרות והלא מפתח זה לא נמסר ביד שליח · והוא שדרשו רזל ג מפתחות לא נמסרו ביד שליח ואלו הם מפתח של חיה מפתח של גשמים ושל תחית המתי · ועל כן אמר התחת אלהי אנכי וכי במקומו אני או שלוחו אני שאתן לך מה שמנע ממך · ועל דרך הקבלה התחת אלהים אנכי כבר רמזתיו למעלה בתחילת הפרש ואינ הא התמיהה לא הא ודאית כמו הנגלה נגלתי וכאו אמ תחת ה שהו אלהים אנכי · הודיע אותה כי דיוקנו חקוק במרכבה ומזה הוא יודע כי הלהי הוא המונע ועל כן דחקה עצמה למסור לו בלהה שפחתה כדי למשוך כח הלידה ממנה מכח הה שהוא האלהים המונע ולויו התפללה בסוף הוא שכתוב ויזכור אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ותאמ רחל דנני · כשילדה בלהה שפחת רחל הבן הראשון אמר רחל דנני אלהים וראוי לאדם ליזהר בדבריו כולם אף כי בתחילת דבריו וכבר דרשו זל ארבעה פתחו באף ואבדו מן העולם · ואלו הם נחש ושר האופי ועדת קרח והמן וכבר ידעת אחרית רחל שמתה בלדתה כי מדת הדין נמתחה כנגדה · ויש לך להבי איך קרא שמו דן כי פירש בשמו מה שרמזה לאה בשם ראובן · ולפי שמדת הדין כלולה ברחמי לכך הוסיפה

ספקר נ כ

רלפיט מם
פנים קלו
דכי 36 ו ו

עוד לומר וגם שמע בקולי כנגד שמעון · והשני קראהו
נפתלי כנגד ה׳ הצדיק וגם זה ממטה למעלה · ואמר לאדה
בגד דרשו רז״ל שנולד מהול . ויתכן לפרש לפי זה כי מדה
שהוא חסר א״לף לרמוז שהוא עשירי לנמולים והם אברהם
יצחק ויעקב ראובן שמעון לוי ויהודה דן ונפתלי גד . ומניין
התיבה בג״ד עולה תשעה לרמוז כי אף על פי שהיו הנמולים
לפניו תשעה והוא העשירי אף על פי כן אינם כי אם תשע
עמו לפי שנולד מהול · ומה שנמצא קרי בא גד בא״לף · כי
השם יתעלה זמן בפי לאה לקרותו גד מלשון גד גדי כלומר
בעל מזל ועל כן אמר׳ בא גד כלומר בא המצליח בעל המזלי
כי בני גד היו בעלי גבורה מצליחי׳ במלחמות בעניין שכתו׳
גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב כלום׳ יצליח ויתגבר עליהם
לבסוף · ועל הכונ׳ הפנימית קראתו לאה גד מלשון המשכה
בראות׳ שעמדה מלדת הוצרכה לחזור ולמשוך מן המקום
שפסקה משם כשילדה יהודה ובכח התפלה שאמרה גד
גדי כלומר יתחזק מזלי משכה כח הלידה וילדה לישעכר
שהוא כנגד הבינ׳ שנאמ׳ ומבני ישעכר יודעי בינה לעתים׳
והבן השני קראתו אשר כי התפללה בו גם כן ואמר׳ יישר
כחי שאתחזק ואלד עוד ותהיה המשכתי דר׳ סלולה מלשון
ואשר בדרך לבך ואז׳ נתן לה׳ זבולן שהוא כנגד הקו
האמצעי המכוון עם התשובה רצוע׳ ישרה · ונמצאת למד
כי גד ואשר לא על פי המדות נקראו אלא על שם התפלה ·
בכח התפלה שהתפללה בגד נתן לה׳ ישעכר · ובכח
התפלה שהתפללה באשר נתן לה זבולן וזה מבואר · וימצא
דודאים בשדה · דודאים כצורת בן אדם יש להם דמות ראש
וידים והוא המועיל להריון והוא בדרך סגלה שיש בהם לא
בדרך הטבע כי התולדה שלהן קרה אבל הפרי והוא כדמות
תפוחים יש להם ריח טוב ומזה אמר הכתוב הדודאים
נתנו ריח · וראובן לא הביא לאמו השורש כי אם הפרי
להשת עשע בו ולהתענג בריחו ורצתה בזה לכבוד יעקב
לבשם יצועיו כענין שכתוב נפתי משכבי מור אהלים
וקנמון כן פירש הרמ״בן ז״ל · ותקרא שמו זבולן כנג׳ הקו
האמצעי של מעלה שהו׳ מכוון כנגד קו האמצעי של מטה׳
ולכן נקרא בית המקדש של מטה זבול והוא הבן הששי
כנגד ו׳ו שבשם וזהו לשון כי ילדתי לו ששׁ בני׳ ותקרא את
שמו זבולן · ואחר ילדה בת · ואח׳ שילדה לאה ששה בנים
ילדה בת אחת · ולשון ואחר באורו ובאחרונה כמו ואח׳ נגש
יוסף · ואולי כוונ׳ בזה כנגד ה׳ אחרונה · ועל כן יאמר ואחר
שילדה לו ששה בנים שהם ששה קצוות עליונים שהם
כנגדם קצוות תחתונים שהם חתומי׳ בשמו ילדה באחרונה
בת · כי השכינה כלולה מששה קצוות והנה היא מדת הדין
וזהו ותקרא את שמה דינה שתי אותיות אמצעות הכנוי
משולבות עם שתי אותיות של שם הרחמים כי היא בת מי
זהב · או נאמר כילא כוונה כלל אך כאשר ילדה לזבולן לא
רצתה לרדת ולקבל מן הכחות שלמטה ממנו ולא חששה
להם כיון שקבלה כבר כל הכחו׳ של מעלה שהם העקר
וזהו שאמרו רז״ל חכמי האמת לאה התפללה וחזרה נקבה·
זכוונתם בזה לומר כי היתה לאה ראויה להנתן לה יוסף
אלא שלא רצתה וחזרה נקבה כי לא חששה לכל מדת
שלמטה מזבולן · ועל כן באה לידי מכשול וארע בה מה
שארע · ולפי הפשט מה שהתפללה וחזרה נקב׳ לכבוד רחל
עשתה כן הוא שאמרו בברכות פרק הרואה שהתפללה
תוך ארבעים יום · אמרה לא תהא רחל אחותי כאחרת
השפחות מיד נהפכה והיתה לבת שנאמ׳ ותקרא את שמה
דינה · אסף אלהים את חרפתי · בלום׳ שהיו מחרפין אותי׳
אמרה יוסף השם לי בן אחר בחזרת שם יוסף רמזה׳
ומה שאמרה בן אחר ולא אמרה בנים אחרים יורה שהית׳
יודעת בכך לפי שכבר היו ללאה ששה בנים ולבלהה
ולזלפה שנים שנים הרי י״ב וכיון שנולד יוסף שהיה אחד
עשר ידעה כי עוד יהיה לה בן אחר לתשלום י״ב · והנה רחל
הזכירה בו שתי לשונות לשון אסיפה ולשון תוספת בארה
על הנגלה בלשון תוספת ועל הנסתר בלשון אסיפה · אסף
אלהים את חרפתי · להורות כי יוסף ירמוז על הקו האמצעי
שהוא מאסף לכל המחנות מחבר כל הקצוו׳ מעלה ומטה ·
והנה ענפיו הנמשכים ממנו הנצח וההוד לכך יצא מיוסף
שני שבטי׳ מנשה ואפרים והיה בניימן כנגד שתי המדות
שלמעלה ממנו · אמו קראתו בן אוני כלו׳ בן כחי שהוא
מדת הדין ואביו קרא לו בניימן שהוא הרחמים כלומר בן
ימין ושתי מדות אחרונות כבר רמזתי בדן ונפתלי ·
והבן כי דן ונפתלי צדק וצדי׳ ויוסף הקו האמצעי עם ענפיו
ובניימן ידי אביר המקבלות ממעל לו · ואם כן הכל בכלל
וזה מבואר · כי מעט אשר היה לך לפני ויברך ה׳ אותך
לרגלי יאמר מיום שבאה רגלי לביתך באה לך הברכה · וכן
הזכיר לבן נחשתי וברכני ה׳ בגללך · והברכה היא שפרץ
המקנ׳חוץ מגדרו של עולם ומתחילה לא מסר בידו אלא
שבעים ועלו לששים רבוא ואמרי לה לק״ך רבוא · וכן דרשו
בבראשית רבה מעט אשר היה לך לפני׳ רבי שמעון בשם ר׳
הזקיה אמר מעט ע׳ נאמר כאן מעט ונאסף להלן ויגר שם
במתי מעט מה להלן שבעי׳ אף כאן שבעים · מתי אעשה גם
אנכי לביתי שאשתדל תועלת ביתי כמו שהשדלת את׳ עד
עתה בעבודה אשר עבדתיך או פי׳ מתי אעשה לביתי כמו
שעשיתי לביתך · ומה שאמר ארעה צאנך אשמור אהיה
שומר שכר · אעבור בכל צאנך היום הסר משם כל שה נקוד
וטלוא והיה שכרי אותן שיולדו מכאן ולהבא נקדים וטלאי׳
בעזים ושחומים בכבשים יהיו שלי ואם תמצא בצאני גוון
אחר בלתי זה הגוון תדע שהוא ננוב אתי · והשיב לבן הן לו
יהי כדבריך למדך הכתוב שקבל לבן העזים רובן שחורות
על כן אמר כל אשר לבן בו · וקבל הרחלים רובן לבנות
ועל כן אמ׳ כל חום בכשבים או השחורות · ולפי שפי׳
בתישים העקדים והטלואים בלא נקודים ופי׳ בעזי׳ הנקדות
והטלואות בלא קדיסע על כן הוצרך לומר כל אשר לבן בני
מקל לבנה · מקל של לבנון והוא ארז מעצי הלבנון כלומר
מטה של לבנון לח ולוז · וערמון פירושו מקל מאילן ששמו
לוז והוא שקדים ומאילן ערמונים · ויפצל בהן פצלות
לבנות פי׳ קלף באותם המקלות מקצת הקלפו׳ שהם
שחורות ונמקום הקלף נרא׳ לבן ובמקו׳ שהקליפה עומדת
בו הוא שחור זהו מחישוף הלבן החשוב הוא הלבן שעל
המקלות והמקלות האלה אשר פצל הציג אותם ברהטים
בשקתות המים בשהיה רוצה נקדים היה מקלף מקומות מן
המקלות מלשון נקודות הכסף כן היו נקדי׳ מקום הסרת
הקליפה היה לבן ומקום הקליפה שחור · ואז היו נולדים
נקדים · וכשהיה רוצה עקדים היה מקלף מקצת המקלות
למעלה ומקצת המקלות למטה נשאר בהם הקלף · וכשהיה
רוצה חום בכשבי׳ לא היה מקלף כלל אך שהוא שחור
נשאר בו ואז היו נולדים שחורים וכשהיה חוצה ברדים
לא היה מקלף כלל כי הגוון ההוא היה שחור עשני ויעקב
היו לו מקלות רבות במיני הארן בגוון זה והיה הענין הזה
ליעקב דבר חכמה וסוד הטבע מעורב בנס כי היה ענין
טבעי מצד פצול המקלות · ומצד אחר היה נס גמור שלא
היו נולדים כפי האמהות אם שחורים שחורים אם לבנים

לבנים

לבנים ואת שציור המקלות לעיני הצאן היה נוגר על הטבע
הפשוט מם שיהיו כולם בגוון המקלות שהוא הציור וא"ג
אחד שיהא בגוון האמהות אי אפשר זה בלא נס · וכן אמר
יעקב ואלהי אבי היה עמדי · בא ללמד כי לולי הנס וסיוע
אלהי לא היה הענין נגמר בפצול המקלות בלבד וכן אמר
עוד ויצל אלהים את מקנה אביכן ויתן לי · ייחס הענין לאלהים
שעשה עמו להפליא · ויחמנה הנקבות ויחמו הזכרים והיו
הצאן מצד אחד מתקרבות אל הרהטים לשתות מים ומצד
אחר היו מתפחדות מהתקרב אל המקלות והיו נרתעות
רשבות לאחוריהן והזכר בא ורובעה ומתקרבת אל המים
ואז היתה צורת המקלות שכנגד עיניהם חקוקה מצטיירת
בלבם ובמחשבתם בשעת החמום ומזה היו הנולדים עקדים
נקדים זהו שאמר ותלדנה הצאן עקדים נקדים וטלואים ·
ומה שאמר לנכח הצאן יחזור להצגת המקלות כי לנכח
הצאן היה מציג המקלות בעת שיחמו הצאן · והנה הצאן
דרכן לילד שני פעמים בשנה כי הם היו יולדות לחמשה
חדשים שכך ארז"ל בהמה דקה מתעברת באדר ויולדת באב
ואותם הנולדים בראשונה הם המקושרות שהצאן בכחו בעת
שקושר ובועט והם הנולדים בראשונה ובשניה הם העטופי'
תשושי כח האמהות והנולדי' מהם ומתשישותן אי' משגיחין
על מה שכנגדן · ועל כן בהעטיף הצאן לא היה משים
מקלות ברהטים כי אם פעם אחת בשנה ביפי ניסן היה
מציג המקלות אבל בהעטיף הצאן בימי תשרי לא ישים כי
לא ישאר ללבן עד פרסה ודע כי מה שלקח לו יעקב מקל
לבנה לא עשה זה מעצמו רק ע"פ המלאך כי כן אמר יעקב
לרחל וללאה שאמר לו המלאך שא נא עיניך וראה כל
העתודים וגו' ואחרי כן ויקח לו יעקב מקל לבנה · ואי' מוקדם
ומאוחר בתורה והנה יעקב כשראה המראה הזאת בחלום
ידע שהקב"ה עושה לו נס כדי שלא ירפה אותו לבן כמו
שאמר ואלהי אבי היה עמדי ואמר לולי אלהי אבי אלהי
אברהם ופחד יצחק היה לי ואחר שראה כי מן השמי' עוזרי'
אותו הציג המקלו' והם לשני ענינים · האחד להעלים הנס
ולהסתירו כדי שלא תשלוט בו עין הרע וכן תמצא שאמר
אלישע לגחזי קח משענתי בידך ולך כי תמצא איש לא
תברכנו וכי יברכך איש לא תענגו ושמת משענתי על פני
הנער · והיתה כונת אלישע כדי שלא ירבה בדברים עם בני
אדם ושלא יגלה שליחותו ולא ישלוט בו עין הרע וגחזי לא
נשמר מזה כאשר צוהו וגלה הדבר ושלטה בו עין הרע הוא
שכתוב לא הקיץ הנער · ואל תתמה בזה אם כח עין הרע
גדול כל כך שהוא שולט אפילו בדברים שהנס מתפשט
בהם שכן מצינו בלידת השבטים שבשביל דבור אחד של
לאה שאמרה אודה את השם שנתן הודאה בנן רביעי על
שהכיר שנטלה יותר מחלקה שלט בה עין הרע הוא שכתוב
מיד ותעמוד מלדת · ועוד מצינו בבני יוסף שהיה הנס
מתפשט בהם בדברים מברכת אביה שאמר בן פורת יוסף בן
פורת עלי עין כשאמרו ליהושע ואני עם רב אשר עד כה
ברכני ה' השיב להם יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה ·
ודרשו ז"ל החביאו עצמכ' ביערו כדי שלא ישלוט בכם עין
הרע · ועוד אין לך מעשה נס גדול כענין מתן תורה · ושם
מצינו ששלט בו עין הרע וכן אמרו ז"ל למה נשתברו לוחו'
ראשונות לפי שנתנו בפומבי שלטה בהן עין הרע ונשתברו
לוחות שניו שנתנו בצנעה שנאמר ואיש לא יעלה עמך וגם
איש אל יירא בכל ההר לא שלטה בהן עין הרע ולא נשתברו ·
וזה עשה יעקב ענין שהוא מעשה טבע כדי
להעלי' מעשה הנס שלא יבינו לבן ואנשיו ושלא ישלוט בו

עין הרע · השני כדי שיתקיים הנס על ידי מעשה הטבע יפוס
כמו שמצינו שאמר הקב"ה ליהושע במלחמת העי שים לך
אורב לעיר מאחריה וכיון שכל מלחמותיהם של ישראל
היו על ידי נס מה להם לאורב אבל צוהו שיעש' דבר שיהיה
סבה לנס · והנה יעקב כשאמר לו המלאך שא נא עיניך
וראה כל העתודי' העולים וגומ' הבין מיד כי לצורך משל
ודמיון נאמ'לו כענין מה שאמ'הקב"ה להושע קח לך אשת פוסע
זנונים שהרי הדבר הזה מדין תורה אסור להסתכל בו · שכן
דרשו ז"ל אסור להסתכל בעוף ובבהמ'בשע' שנזקקין זה לזה
ואם כך איך יאמ'לו המלאך שיסתכל · אבל הענין היה כי
מתוך החלום הזה בא יעקב לעשות הדבר ולהתנהג בחכמת
הטבע בענין המקלו'לא לרמו'את לבן חס ושלו' לא להשמ'
מלבן שלא ירמהו · וממעש'הטבע שבפרש'זו יש ללמו'חיוב
בני אדם שיש להם שכל ודעת לקדש עצמם בשע' שנזקקין
עם נשותיה שהרי אנו רואי' בבהמות ציור העובר יוצא כפי
ציור המחשב' ועל כן אמרו ז"ל לעולם יקדש אדם את עצמו
בשעת תשמיש וקדושה זו היא טהרת המחשב שלא יחשב
באשה אחרת ולא בדברים אחרים רק באשתו וזהו קל
וחומר שאין עליו תשובה אם הבהמות שאין להם דעה
להבין תועלת הדבר ונזקו ואינן עושות אלא מכח הטבע יש
להם כח לפעול בתולדות כפי הצורה המצטיירת בלבם
והקבוע במחשבתם · קל וחומר לבני אדם אשר להם כח
גדול בנפש השכלית לצייר במחשבתם ובלבם העליונים
והתחתונים ויש להם כונה בדעת ובשכל להתכוין באותו
הציור שצריכים לטהר מחשבות' בענין ההוא' אנכי האל
ביתאל' על דרך הפשט שנגלה לך בבית א' · ועל דרך הקבל'
המלאך הזה שקרא עצמו אל הוא הטוב שנאמר אני אעביר ממות ל
כל טובי על פניך והוא הבית שנאמר עליו בכל ביתי נאמן כמדבר
הוא כי טוב האדם ביתו · ועל כן אמר על עצמו אנכי האל
ביתאל · וכן ביעקב ויקרא למקום אל בית אל והנה הכתו'
הזה נכון כפשוטו כי המלאך הזה שהוא אל הוא ביתאל
והבן זה · ותגנוב רחל את התרפים דעת הרמב"ן בתרפים כי
היו כלים לקבל השעו'ויקסמו לדעת העתידות . המלה נגזר'
מלשון נרפים ויקרא להם רפים לרמוז עליה' כי דבריה'כמו
נבואה רפה תבא ברב ותכזב לעתים רחוקו' · והיו מדברים
מדרך חכמת השעות והוא שכתו'כי התרפים דברו און · וכליס י
ולמה גנבה אותם כדי שלא יגלו לאביה אם ישאל בהם
כי בורח יעקב · ומה שאמר לבן ליעקב למה גנבת את אלהי
לאות ולעד כי התרפי'היו אלהי והנה לבן היה קוסם ומנחש
כענין שכתוב נחשתי · וארצו חרן היא ארץ קדם מלאה
קסמים הוא שכתוב כי מלאו מקדם וגו' · גם בלעם בן בעור יפעפיס
הקוסם משם היה הוא שכתוב מן ארם ינחני בלק מלך כמלכ'כ
מואב מהררי קדם · וכת' רבי אברהם ז"ל הקרוב אלי שהתרפי'
היו על צורת בן אדם והיא צורה עשויה לקבל כח העליוני'
ולא אוכל לפרש והעד בזה התרפי' ששמה מיכל במטה עד פוסע ג
שחשבו שומרי הבית שהוא דוד · ומה שאמר הכתוב ואין
אפו'תרפים שלא יעבדו את ה' ולא עז עד כאן ורבינו חננאל
כתב כי מה שגנבה אותם כדי שיחזור בו ושיאמר אלוה
הגנוב אין בו ממש כדבר יואש שאמ'אם אלהים הוא ירב לו סופטי'
הבעל כי נתץ מזבחו · וכמו שאמר הכתוב האמ'ור תאמר ויקוקל כ
אלהי אני לפני הורגיך ואת'אדם ולא אלוה ביד מחללך ובמדרש
למה גנבה אותם שלא יהיו מגידי שיעקב בורח וכי התרפים
מדברים והלא כתוב לא יהגו בגרונם · אם ליה אין דכתי' תליס ק
והתרפים דברו און · כיצד עושין מביאי'אדם בכור ושוחטין וכליס י
אותו ומולחין אותו במלח ובבשמים וכותבין על ציץ

של זהב שם רוח טומאה ומניחים הציץ בכשוף תחת לשונו
וגותנים אותו בקיר ומדליקים לפניו נרות ומשתחוים לו
ומדבר עמהם בלחש וזהו שכתוב כי התרפי דברו און ומה
שגנבה אותם בדי לעקור עבודה זרה מבית אביה ' וכן הקבה
הבטיח לבניה להעבי עז מן העולם הוא שכתו והאלילי כליל
יחלוף ' ויונד ללבן ביום השלישי היה דרך שלשה ימים בין
צאן יעקב לצאן לבן וכשהלך המגיד להגיד ללבן ביום
השלישי לקח לבן את אחיו עמו וחזר ממקום הצאן עד פדן
הרי ששה ימים ' שלשה ימים של מגיד וג של חזרת לבן
וביום השביעי השיגו הוא שכתוב וירדוף אחריו דרך שבעת
ימים ונמצא כל מה שהלך יעקב בשש ימי הלך לבן ביום א
וכמו שכתב רש" ואפשר שהתחיל יעקב לנסוע מפדן ארם
ביום ראשון ויום השביעי שבו הלך לבן והשיגו היה יום
שבת ' יש לאל ידי ' הרשעים מתהללים במעשיה הרעים
וכן לבן הרשע היה מתהלל בכאן במעשה רע ומה שאמר
יש לאל ידי דבוק עם ואלהי אביכם אמר יש לאל ידי כל
העשרי שנה שהיית בביתי לעשות עמכ רע שלא היה לי
מונע שהרי אלהי אביכם לא נראה לי מעולם עד אמש וזה
לאות כי אי כוונתי רעה עמכ ועתה שהלכת מטע שנכספת
לבית אביך למה גנבת את אלהי וכפל האמירה בכתו לחזק
כלומר באמיר מוחלטת . כשוב עד רע טובתו רע אצל יעקב
שהרי אם חשב לעשוה עמו טובה שלא יהרגהו אלא שישול
מטובו היה זה רע אצל יעקב ' לכך הוצרך לומר מטוב עד
רע וכמוהו והכרתי ממך צדיק ורשע צדיק לבעל ורשע
לבעל ' והעד על פי זה שאמ לו יעקב לולי אלהי אבי וגו ' כי
עתה ריקם שלחתני כי הוא הטוב שחשבת עלי ' כי נכסוף
נכספת לבית אביך ' כפל הלשון לרמז כי נכסף לאביו
ונכסף לארץ הקדושה כלשון נכספה וגם כלתה נפשי
לחצרות אלהי ויתכן לומר כי תוספת ההי רמז לכבו שכתו
בו בית קדשנו ותפארתנו ' ולו היה נכסף כי בית קדשנו
הוא הכבוד ותפארתנו תפארת ישרל וכתיב עוז ותפארת
במקדשו והבן זה ומי שלא נכסף לו היו הוא החוטא וכלשון
הזה מצינו שהוכיח הנביא את ישרל כאש לא היו נכספים
לירא את השי ושמיר מצותיו הוא שאמ התקששו וקושו הגוי
לא נכסף עם אשר תמצ את אלהיך לא יחיה ' מן החרם הזה
נעניש הרחל שמתה בדרך ומכאן שיש לאדם ליזהר מעונש
הצדיקים ומקללתם ' נגד אחינו הכר לך מה עמדי
וקח לך ' זה יורה על אמונתו ומעלתו של יעקב והוא דרך
הצדיקים שאינם חומדים ממון אחרים ואפילו מן הקרובים
כי יעקב שעמד בבית חמיו עשרים שנה ונתברך בגללו
כמו שהעיד עליו לבן עצמו נחשתי ויברכני יי בגללך הידה
מרשה לחמיו להכנס בכל אהליו וכל חפץ שיכיר שהוא
שלו שיקחנו לעצמו זהו שאמ הכר לך מה עמדי וקח לך '
וכן הזכיר למטה כי משמת את כל כלי מה מצאת מכל
כלי ביתך בא וראה הצדיקי כמה הם מתרחקים מן הגזל '
ויבא לבן באהל יעקב ובאהל לאה ' אחר שהזכיר ובאוהל
לאה ובאוהל שתי האמהות למה הוצר לומר ויצא מאהל
שתי האמהות ' אבל יתכן לומר כי אהל לאה גדול מכולן
עד שהיה אהל שתי האמהות בתוכו ומשיצא מאהל שתי
האמהות עדין היה עומד באהל לאה ולכך הוצרך לומ ויצא
מאהל לאה ' והנה לדעת רש" זל היו כולם שלשה אהלים
כי אהל יעקב הוא אהל רחל ואהל לאה הרי שנים ואהל
שתי האמהות הרי שלשה אהלים ' אבל לדעת הרמבן
זל היו חמשה אהלים אהל יעקב בפני עצמו כי שכב
תאכלנה עמו הנשים והילדים על שלחנו ואהל לאה הרי
שנים רחל ואהל שתי האמהות כלומר לכל אחת משתי
האמהות ' ואמר כי זה מצניעותו של יעקב שיהיו לו ארבעה
אהלים לד נשים לכל אחת אהל מיוחד כדי שלא תדע
האחת את רעותה כי זה אסור מן התורה ' כי לא אוכל
לקום מפניך ' זה יורה כי קודם מתן תורה היו הקדמונים
נוהגים טומאה בעניין הנדה ומחזיקין אותה בטומא כטומא
המת ' וכעניין שאמרו רבותינו זל בנד אסור לשאול בשלום
של נדה ' רבי נחמיה אומר אפילו הדבור היוצא מפיה
טמא ואסור לדרוך עפרה שהו טמא כמת ואסור ליהנות
במעש ידיה ועל כן החריש לבן ולא דבר עמה כלל ' רחליך
ועזיך לא שבלו ' בזכותי כעניין שכתוב לא תהיה משכלה
ועקרה בארצך ' ואילי צאנך לא אכלתי ' כדרך הרועי כעניין
שכתוב את החלב תאכלו ואת הצמר תלבשו הבריא תזבחו
הצאן לא תרעו ' טרפה לא הבאתי אליך כלומר שלא אירע
בהם שום בהמה שיטרפנה חיה רעה כעניין שנאמ חיה רעה
אכלתהו טורף יוסף ' וכתוב אריה טורף ביד גורותיו '
אנכי אחטנ מלשון אל השער ולא יחטיא ' כלו נתחייבתי
לשלם אותה ואם חסרה לעצמי חסרה וכן והייתי אני
ובני שלמה חטאי ' מידי תבקשנה האבוד שאני שומר שכר
ואני חייב בה כעני שכתו ואת הנדחת לא השבותם ואת
האובד לא בקשת ' שכן הנבי מוכיח לרועי ישרל במרעית '
ומוכיחן על הדברי שהם חייבי בהם ' ויבאר יעקב ההצלחה
הגדולה שהיתה לו במקנה בין מצד שמירתו הגדולה בין
מצד הנס וכן גנובתי יום וגנובתי לילה אני חייב בה שהרי
שומר שכר חייב בגנבה ואבדה כעניין שכתוב ואם גנב
יגנב מעמו ישלם לבעליו ' וכן דרשו זל ומה גנב שקרוב
לאונס חייב ' אבדה לא כל שכן ' ובאר יעקב בכאן שהכל
היה משלם משלו האבדה והגנבה ואפילו הטרפה שהשומר
פשור מן התורה שנאמ הטרפה לא ישלם היה יעקב משלמי
זה לי עשרים שנה בביתך . על דרך הפשט ועבדתיך באמונ
גדולה בזאת והיה לך לחוש לכבודי כל שכן שאני חתנך
שעבדתיך ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך ושש שנים
בצאנך ' ואתה לא כן עמדי כי תחליף משכורתי עשר מונים
ובאור הענין כי היה מחליפו שתי פעמי בכל שנה ושנה
וזה עשר מונים כלו עשר מנינים שהרי שש שני עבד אותו
בצאן ושנה ראשונה עמד כך שהיו עקודים נקודי וטלואים '
אבל משנה ראשונה ואילך הידה מחליפו בכל שנה
ושנה שני פעמי מעקודי לנקודים ומנקודים לטלואי שהרי
בהמה דקה יולדת שתי פעמי בשנה והרי לך עשרה מנני
בחמש שני ' ועל דרך הקבלה זה לי עשרים שנה כמו זה
אלי ואנוהו וכן בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרי ' ולפי
שכבר הזכיר למעלה זה עשרים שנה אנכי עמך לא הידה
צריך לחזור זה לי עשרי שנה בביתך אבל הענין כי למעלה
ידבר על עצמו ועתה ידבר בשכינה כי היה יי יתעלה עמו כל
עשרים שנה שהיה בביתו ומזה סמך לו לולי אלהי אבי
אלהי אברהם ופחד יצחק היה לי והבן זה ופחד יצחק היה
לי על דרך הפשט מי שמפחד ממנו יצחק היה בעזרי ואת
כוונת אנקלוס ויש שפירש ופחד יצחק רמז ליום העקדה
או ליום הברכה כי שם חרד יצחק חרדה גדולה שרא גיהנ
תחתיו ואז קיים ברכתו של יעקב שאמ גם ברוך יהיה ' זהו
שאמר כי עתה ריקם שלחתני כלומר לולי אותו פחד שהיה
בשבילי ולתועלתי ' ועל דרך הקבלה ופחד יצחק היה לי
כמדתי ועם זה הזכיר ג מדות האבות כסדר ' וכן הזכיר עוד
בסדר הזה בתפלה כנגד עשו ומה שאמר תחלה לולי אלהי
אבי על יצחק אביו אמר כן ' ואחריו הזכיר אברהם לפי

שחייב

יום ב יום
פסוק כה יעקב לבן
כלפסוק ג כפוס כ פוסקים כ מלכים כ ו
יעקב לבן
תוק כפ ו
תליס פד ג
ספניס סד י
תליס נו ו
ספניס כ ו
פסוק כב
פסוק כג
פסוק כד
כלפסוק כ

שחי׳ אד׳ בכבוד אביו יותר מכבו׳ וקנו׳ אחרי כן הזכיר בפי׳ פחד יצחק כסדר המדות׳ והרמבן כת׳ ופחד יצחק הידה לי על דרך האמת יבא הלשון כפשוטו ומשמעו והוא מדת הדין
שופט נ״ם של מעלה וממנו אמר הכתוב אחר ישובו בני ישרא׳ ובקשו את י״ אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו א׳ י״ ואל טובו באחרית הימים׳ יאמר כי יבקשו הרחמים ומדת הדין של מטה ויבואו פחד יצחק אל י״ וא׳ טובו הנזכרי׳ עכ״ל׳ את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים ויוכח אמש׳ ויוכח אותך אמש שלא הרגתני ואם כן זכות יגיע כפיו הצילו מן ההריגה וזכרי יראת שמי הצילו ממונו זהו שאמר ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם וגומ׳ ומכאן יש ללמוד גדול הנהנה מיגיעו יותר מיראת שמים הבנו בנותי והבנים בני׳ כתב רבינו חננאל ז״ל כוב לבן באמרו והבני׳ בני שהרי כשאמרו בני בנים הרי הם כבנים לא אמרו כן על בני בנות וכן במה שאמר והצאן צאני שהרי הוא נתנם לו בשכר טרחו ועמלו וכן במה שאמר וכל אשר אתה רואה לי הוא והרי אמר לו יעקב כי מששת את כל כלי מה מצאת מכל כלי ביתך ולא מצא מענה׳ והענין
נכים ס כנ הזה כענין בן הדד שאמר לאחאב כה׳ אמר בן הדד כספך וזהבך לי הוא ונשיך ובניך הטובים לי הם׳ וכתיב דעו נא וראו כי רעה זה מבקש והנה על דבר יעקב שאמר ללבן למה דלקת אחרי השיב לבן הבנות בנותי כי באתי אחריך לראות בנותי׳ ולבנותי מה אעשה לאלה היום׳ מה אעשה טובה להן או לבניהן אשר ילדו אבל אטיב להן שתכרות לי ברית שלא תענה אותן ולא תקח נשים על בנותי׳ובמדרש הבנות בנותי הבנות שתים בנותי שתים הרי ארבע׳ ונראה מזה כי גם בלהה וזלפה היו בנותיו ממש מאשה אחרת או מגודלות בביתו׳ ויאמר יעקב לאחיו לקטו אבנים לאחיו של לבן׳
ראפי׳ מו נ וכמוהו ויאמר פרעה לאחיו מה מעשיכם לאחיו של יוסף׳ ובמדר׳ לאחיו אלו בניו והיה קורא אותם אחיו שהיו גבורי׳ כיוצא בו צדיקים כיוצא בו׳ והנה יעקב הרים אבן למצבה וציוה לאחי לבן שילקחו אבנים כמוהו שיהיו מצבות ולא אמר שיעשו גל אבל הם לקטו אבנים ויעשו גל והיתה כונת׳ כלפי אמונתם ועבודתם שהיו עובדי׳ החמה והיו דורשים בעד החיים אל המתים׳ ועל כן הזכיר בכתוב גל שני פעמים שהרי יכול הידה לומר ויאכלו׳ אבל עשה כן כדי לרמוז כונתם בשם גלגל כלומר גלגל חמה ונתבאר ענינו באותו שם שקרא לו לבן יגר סהדותא חשבונו גלגל חמה והוא הידה אלוהו שהזמינו לעד כי שנוי הלשון מורה על ענין חדוש בלי ספק׳ ואולי התרפים היו מקבלים כח במזלות החמה ועל כן אמר לבן הגל הזה עד ביני ובינך לשון נופל על הלשון׳ והזכיר שמו של הקדוש ברוך הוא כלפי אמונת יעקב והזכיר בזה שתי המדות שבהם נברא העולם מדת הדין ומדת רחמים הזכיר תחלה מדת הדין ברמז זהו שאמר והיה לעד ביני ובינך ומלת והיה הם אותיות השם המיוחד וזהו שפירש רש״י ז״ל והיה לעד זה הקדוש ברוך הוא׳ והזכי׳ עוד בפירוש יצף י״ ביני ובינך ואחרי כן הזכיר מדת הדין ואמר אלהים עד ביני ובינך וכזה אמר אלהי אברהם ואלהי נחור ישפטו בינינו׳ אלהי אברהם מדת הרחמים ומדת הדין שהזכיר׳ ואלהי נחור גלגל החמה שהוא אלוהו שרמז לו בשם גל׳ וזהו שאמרו רז״ל אלהי אברה׳ קדש ואלהי נחור חול׳ וידוע כי כל מה שנקרא כל רקיע

ורקיע גלגל היה ראוי להקרא גל שהוא לשון גובה׳ והכונה
פינו בזה לגובה הגלגלי׳ כענין שכתוב גבהי שמי׳ מה תפעל׳ אבל נכפלה המלה להורות על הקף סבובם ותנועתם׳ועוד להורות שפעלותיהם וכחותיהם משתנים זה לעמת זה׳ והמצפה אשר אמר נמשך למעלה למלת קרא׳ אמר והמצפה קרא׳ מצפה אשר אמר יצף י״ וזהו שכתוב עד׳ מצפה גלעד׳ עד הגל הזה ועדה המצבה אחר אשר אמר אלהים עד ביני ובינך למה הוצרך לחזור ולומר עד הגל הזה׳ אבל עשה כן כדי להעיד בזה שמים וארץ׳ וכן אמ׳ שמואל הנביא
פמוני לישרא׳ עד׳ י״ בכם ועד משיחו׳ אמר אני לא אעבור אליך פי׳ אשר אני והעברה זו לרעה כמו שמוכיח סוף הכתוב כי
ויקי כן מצינו לשון בעני׳ העבר׳ מלחם׳ וחלב לא תעבור בארצכ׳׳ והברית שכרתו שניהם הוא שלא יעבור זה בגבולו של זה כי
דכרי הגלעד גבול לארץ ישראל כענין שכתוב׳ וירא׳ אהו י״ את כל הארץ את הגלעד עד דן׳ וזה שאמר לרעה כלומר על מנת להזיק זה לזה׳וכן אמרו רבותינו ז״ל לרעה אי אתה עובר אבל אתה עובר בפרגמטיא׳ ובלעם הרש׳ שהיה מזרע לבן ומחרן ארצה בני קדם עירו התחיל לעבור על הברית הזה
דכרי הוא שכתוב ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגומר׳
כמדב ואחריו כושן רשעתים הוא שכתוב ויחר אף י״ בישרא׳ וגו׳ ועל זה הותר לדוד להלחם בו בהצותו את ארם נהרי׳ וכתיב וישם דוד נציבים בארם׳ ודע כי ארם נהרים הוא דמשק
פמוני ונקרא ארם נהרים על שם שני נהרות שבו שנאמר הלא טוב
מלכי אמנה ופרפר נהרות דמשק ועליו נאמר לאליהו לך שוב
י לדרכך מדברה דמשק ומשחת את חזאל למלך על ארם׳
מלכ׳ אלהי אביהם׳ שעור הכתוב אלהי אברהם ואלהי נחור שהוא אלהי אביהם תרח ישפטו בינינו׳ ויפגעו בו מלאכי אלהים הנזכרים בראש הפרשה שהיו עולים ויורדים בו וזהו שאמר כאשר ראם כלומר הכירם שכבר ראם׳ וכן כתוב ביחזקאל היא החיה אשר ראיתי וגומר׳ ולפי מה שהתחיל ליעקב ואמר הלך לדרכו היה ראוי לומר ויפגע במלאכי
יפוקי אלהים׳ אבל היה זה למעלת יעקב כאדם שאומר פגעו אנשיהם במלך׳ והפגיעה הזאת היתה לשמור אותו כענין
מלכי האמור בצדיקים כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך׳
ואמרו במדרש מי גדול השומר או הנשמר הוי אומ׳ הנשמר שנ׳לשמרך בכל דרכיך׳ על כפים ישאונך מי גדול הנושא או הנשוא הוי אומר הנשוא וכן בכאן מי גדול הפוגע או
מלכי הנפגע הוי אומר הנפגע׳וכן מצינו באלישע שכתוב וישכם משרת איש האלהים לקום ויצא והנה חיל סובב את העיר וסוס ורכב ויאמר נערו אליו אהה אדוני איכה נעשה׳ וכתיב ויאמ׳ל תירא כי רבים אשר אתי׳מאשר אתם׳ וכתי ויפקח י״ את עיני הנע׳ וירא והנה ההר מלא סוסי׳ורכב אש סביבו׳ לישע׳ ויקרא שם המקום ההוא מחנים׳ שתי מחנות מחנה יעקב ומחנה המלאכי׳והשוה הכתו׳מחנהו למחנ׳המלאכי׳ כי הצדיקים בארץ כמלאכי׳בשמים לעשות רצון קונם׳ או ירמוז מחנים על העתיד להיות בקבלת התורה כי שם ירדו המלאכים לרבואות ומחנה ישרא׳ ששים רבוא שיצאו ממנו וזהו שדרשו רבותינו ז״ל מחנה אלהי׳ זה ששי׳ רבוא היו כנגד
פיר מחנה ישר׳׳ ועל זה אמ׳ הכתוב שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך מה תחזו׳בשולמית במחולת המחנים׳

וישלח

משלי כח כו מעין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע: אכול דבש הרבות לא טוב וחקר כבודם כבוד:

שלמה

המלך ע"ה הודיענו בכאן מעלת הצדיק כי הצדיק כשהוא נמסר ונופל ביד הרשע והוא מתמוטט לפניו אותה התמוטטו ה' לשעה

משלי כד יז אינה לעולם ועתיד להנצל כיד כמ"ש כי שבע יפול צדיק וקם וסופו שיחזור למעלתו ולכבודו ולמה הוא דומה למעין שדולחין וחוססין ברגל וחוזר עכור לשעה שאותו עכירות אינו לעולם ואין לו קיימא כי עתיד הוא שיחזו לצלילותו כן הצדיק לא יוכל הרשע להשפיל כבודו ולא להפיל אור פני מעלתו שלא ישא בצדקתו כשהיה כשם שהמעין לא יוכל איש לעכור מימיו שלא יחזרו אחרי כן לצלילותן וזכותן כשהיו ומה שדמהו לשני דברי למעין ולמקור ידוע כי הנהר מושך מן המעין והמעין מן המקור וכשם שהנהר מקבל מן המעין כך המעין מקבל מן המקור ומפני זה נקרא מעין מלשון עין וכתוב עין המים שהרי העין מקבל מן הדמעה הנמשכ' מ המוח ולכך המתמיד בדמעות מייבש את מוחו אבל המקור אינו מקבל מאח' כי מימיו מעצמו המה יוצאי' וממקומו מתרבי' ונובעים ואינו פוסק לעולם ומפני זה נקרא הבה מקור לפי שכחו אינו פוסק לעולם ולעולמי עד והוא

משלי נ ו שכתו' מקור מים חיים את ה' וכתי' כי עמך מקור חיים ועל כן המשיל שלמ' ע"ה הצדי' המתמוטט לפני רשע למעין ומקור שאין רפוש המעין ולא השחתת המקור לעולם כי מי יוכל להשחית מקור נובע שאינו פוסק ואחר שהודיענו בכתו' הזה שאי אפשר להשפיל כבודו של צדיק כשם שאי אפשר לעכור המים הצלולים שלא יחזרו לצלילותן הודיע בכתוב השני כי יתחייב האדם לחקור הצדיק ולספר בשבח מעלתם והגיד לך כי ערך החקירה הזאת בחקר כבודם הוא טוב מאכילת הדבש כי אכילת הדבש לא טוב והרבות לחקור בכבודם הוא טוב וכבוד אצל המחשבה כי אין ספק שהמשבח את הצדיק תמיד אין זה כי אם מצד טבעו ומזגו הטוב ולכך ספור שבחם אצלו מתוק מדבש והמשבח את הרשעים אין זה כי אם רוע לב ומצד שיש לו קורבה באחת מכדותיהם הרע' ועל כן הספור בשבחם ימתק אצלו כעניין

משלי כ שכתוב אם תמתיק בפיו רעה וכתיב עוזבי תורה יהללו רשע כי כל אחד זאחד משבח את מינו ועל כן הזכיר שלמה המלך ע"ה כי לחקור כבוד הצדיק והספור בשבחם ומעלתם כבוד הוא אצל המשבח והזריז בדבר הרי זה משובח ונרגיו החקירה בכבודם טוב מאכילת הדבש וכן אמר

דוד ע"ה ואת יראי יי' יכבד הזהיר לחקור כבוד הצדיק' ולספר תלים סו בכבוד יראי יי' ולכבד אותם והמדה הזאת שם אותה בכלל מדות החסידים העולים במעלות העליונות השוכנים בהר קדשו והוא שאמ' יי' מי יגור באהליך ומי ישכון בהר קדשך תלים טו הולך תמי' וגו' נבוה בעיניו נמאס ואת יראי יי' יכבד וכבר דרשו רבותינו ז"ל ואת יראי יי' יכבד זה יהושפט מלך יהודה שכשהיה רואה תלמיד חכם היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו רבי ומורי ויש לתמוה איך שמו ז"ל בכלל המדו' העליונות האלו מה שהיה יהושפט מקיי' ממה ששאר כל ההמון חייבין ועושין כן ומאי רבותא דיהושפט משאר כל ישרא' וכענין שאמרו ר"ל נבלה וטרפה לא אכלתי ומאי יחזקאל ד רבותי' דיחזקאל אבל הכונה ביהושפט לפי שהיה מלך ולא היה חייב בכך משום דכתיב שום תשים עליך מלך שתהא דברים יז איסתו עליך ואף על פי כן היה עושה זאת והיינו רבותא

ובמדרש מעין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע זה יעקב שקרא לעשו אדני כמה פעמים עד כאן ואף על פי שלבסוף נצל מידו וחזר לצלילותו כמעין הזה מכל מקום מצינו שהתמוטט ונכנע לפניו הרבה שהוצרך לשלוח לו מנחה ושלח לו מלאכים הוא שכתוב וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום מלת מלאכים כוללת השלוחים בבני אדם ומלאכי השרת השלוחים מאת הקבה ומפני שיעקב הוצרך ללכת לפדן ארם מפני פחד עשו אחיו על כן יבקש עתה בשובו אל ארצו להניח חמת אחיו ולדרוש שלומו ושלח אליו שלוחיו עבדיו ואנשי ביתו ושלח עמהם מן המלאכי' שפגעו בו כענין שכתוב בפרשה כלפמי של מעלה ופגעו בו מלאכי אלהי' וזה כדרך שעשה אברהם אבינו זקנו שהתפלל לשם יתעלה שישלח המלאך עם העבד הוא כלפמי שאמר ישלח מלאכו לפניך וכבר באתי בפרשת ויהיו חיי שרה כי המלאך הקדימו לעב' על עין המים וזהו שאמ' בכאן וישלח יעקב מלאכי' לפניו כי המלאכי' שפגעו בו בדר' ובאו לשמרו הלכו עם שלוחיו וקדמו לפניו ל עשו אחיו שלא יוכל להזיקו שהרי מלת המלאכים סובלת שני חלקים מן השלוחי' נשמיים ושכליים ומה שיחזק זה קצת הוא אומרו וישובו המלאכים ואם לא היו מלאכי' רק בני אדם היה ראוי לומ' ויבואו המלאכי' ל עשו ויגידו לו כך וכך וישובו ל יעק' לאמר הגדנו לו הדברים האלה אבל זה יורה כי היו מלאכי השרת ועל כן אם וישובו שעד שלא הלכו שנו ואחכ אמר באנו אל אחיך אל עשו אלו בני אדם ועל כן אמר באנו ויתכן לומר בסוד הענין כי היו השלוחים אנשים ומלאכים כענין האמור באברה' ולכך הוציא הכתוב השלוחי' בלשון מלאכי' והכל אמת חיצון ופנימי ונראה כי כן דעת החכ' רבי אברה' ממה שכתוב בפרשת וירא בלק והישר כי האתון דברה ואם תבין סוד מלאכי אברהם גם יעקב או תבין האמת עד כאן וידוע כי יצחק אביו היה יושב בארץ הנגב והיה לו ליעקב לעבור דרך אדום לפיכך נתירא מעשו מן יצא לקראתו ועל כן הקדים לשלוח שלוחיו בארצו ורבותינו ז"ל תפשוהו ממה שדרשו בבראשית רבה מחזיק באזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לו אמר להקבה לדרכו היית מחלך והיה משלח אצלו ואמר כה אמר עבדך יעקב זהו שאמר הכתוב מעין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע יעקב קרא לעשו אדוני למדה תורת דרך ארץ לחלוק כבוד למלכות ובזמן הקדוש היה כותב לאנטונינוס המלך כה אמר עבדך יהודה שלח לו אנטונינוס וכי עבדי אתה הלואי שאהא עבדך לעולם הבא אמר לא אני גדול ממני ולא אתה קטן מזקנך שהרי יעק' זקני שלח לעשו כה אמ' עבדך יעקב כה תאמרון לאדני

לאדני לעשו לא היה יעקב קורא לעשו אחני שלא בפניו
אבל בירוש צוה אותם שיאמרו לכל שואל מעבדיו ואנשי
ביתו לאדני לעשו כמו שכתוב מנחה היא שלוחה לאדני
לעשו ׳ עם לבן גרתי ׳ הוצרך יעקב בשליחות הזה להודיע
ג׳ ענינים ׳ האחד כי מה שפירש מאביו כ״ שנה לא הידה
זה מפני פחדו ויראתו כי לא נשמר ממנו כלל רק שדר עם
לבן בכוב׳ עבוד׳ כלשון כי׳ גרתי משך ועל כן הוצרך להתאח׳
עד עתה׳ השני הודיעו שהוא עשיר׳ וכי השם ית׳ ברך אותו
בשכר עבודתו והנה עשרו יגיע כפיו לא ירושת אבות שיהיה
לו בהם חלק וזהו שאמ׳ ויהי לי שור וחמו׳ צאן וגו׳ השלישי
הודיעו שהוא דורש שלומו ומבקש אהבתו ושוא חנו וזהו
ואשלחה להגיד לאדני למצ׳חן בעיניך ׳ ויהי לי שור וחמור
צאן ׳ הזכיר עשרו ברב מעוט שלא להתהלל כענין שכתוב
יתהלל עשיר בעשרו וכן דרך הצדיקי׳ שממעט׳ את עצמן
ואת כל אשר להם ׳ אבל הרשעים מרוממין את עצמן ואת
כל אשר להם כגון עשו שאמר יש לי רב ׳ והיה הכתוב ראוי
שיקדי׳ הצאן כי כן דרך הכתוב׳ להקדימן מפני שהוא המין
הנכבד וחנבחר מכל הבהמות שכן כתוב באברהם ולאבימ
הטיב בעבורה ויהי לו צאן ובקר ׳ גם ביצחק כתיב ויה׳ לו
מקנה צאן ומקנה בקר ועבודה רבה גם ביעקב כתיב ויה׳ לו
צאן ובקר ושפחות ועבדים וגמלים וחמורים׳ מין הצאן קוד׳
לכל הבהמות ׳ ומה שלא הקדימו בכתוב הזה לפי שלא
רצה לפתוח לו בצאן לפי שעל ידי הצאן נתרוקן מן הברכות
וזכה יעקב בהן כענין שכתוב לך נא אל הצאן ׳ אבל כאשר
חזרו המלאכים אל יעקב הקדים את הצאן ויחץ את העם
אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר וגומ׳ ׳ גם אחר שנתרצה
לו וקבל מנחתו הקדים אותו והוא שאמר אדני יודע כי
הילדים רכים והצאן והבקר עלות עלי ׳ ובמדרש ויהי לי שור
וחמור למה הקדים שור רמז לו כבר נולד יוסף שהוא שטנו
של עשו הוא שכתוב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה
ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ׳ נקרא יוסף שור שנ׳
בכור׳ שורו הדר לו ׳ וגם הולך לקראתך יתכן לפרש וגם
לרבות שרו של עשו שגם הוא הולך לקראתו להלחם בו
והוא ענין הפרשה שכתוב ויאבק איש עמו וגם זה יחזק מה
שכתבתי למעלה בענין המלאכים כי בני אדם מאין היו
יודעים ענין המלאך להאבק עמו וזהו כפל הלשון של ויירא
ויצר כי היראה מפני עשו והצרה מפני שרו של עשו וארבע
מאות איש עמו מוכנים למלחמה ׳ ולא אמר אתו כי הוא
לשון נאמר על הצדיקים וכן ביוסף באשר׳ י׳ אתו ׳ והזכיר
לשון עמו כלשון הכתוב עמו זרוע בשר ועמנו י׳ אלהינו
לעזרנו ׳ ויירא יעקב מאד ויצר לו ׳ דרשו רבותינו ז״ל ויירא
שמא יהרג ויצר לו אם יהרוג הוא את אחרי׳ וכיון שהבטיחו
הקב״ה והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך למד׳
נתירא׳ אלא שמא יגרום החטא כך דרשו רבותינו ז״ל בפרק
ראשון דברכות ׳ ודרשו עוד כיוצא בדבר אתה אומר למד׳
נקוד בלולא כך אמר דוד לולא׳ האמנתי לראות בטוב י׳ ׳
רבונו של עולם מובטח אני בך שאתה עתיד לשלם שכ׳ טוב
לצדיקים לעתיד לבא אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם
אם לאו וכיון שהיה קורא עצמו חסיד איך היה מסופק בזה
אלא שמא יגרום החטא׳ ויש שפירש כי מה שנתירא יעקב
לא על עצמו כי הוא כבר הובטח אבל נתירא על בניו ועל
אנשי ביתו וזהו שכתוב ויחץ את הילדים ׳ ואמ׳ עוד פן יבא
והכני אם על בנים לא אמר והכני בלבד שלא היה מפחד על
עצמו אלא על הכאת אם על בנים׳ ודע כי יש בפרשה הזאת
באור למה שארע ליעקב עם עשו אחיו ורמז גכ לדורות למה

שעתיד שיארע לנו תמי׳ עם בני עשו וראוי לנו לאחוז דרכיו
של יעקב שהתקין עצמו לשלש׳ דברים לכלחם׳ לתפלה׳
לדורון׳ למלחמה הוא שכתו׳ ויחץ את העם אש׳ אתו וכתי׳
ויאמר אם יבא עשו וגומר ׳ לתפלה הוא שאמר אלהי אבי
אברהם וגו׳ הצילני נא ׳ לדורון שכתוב עזים מאתים וגומר ׳
וממנו ראה חזקיהו המלך וכן עשה שהתקין עצמו לשלשה
דברי׳ אלו כלפי סנחריב מלך אשור דכתיב ויתן חזקיהו את
כל הכסף וכתיב ויתן שרי מלחמות על העם׳ וכתיב ויתפלל
חזקיהו לפני י׳ וכן אנחנו צריכים ללכת בדרכי האבות׳
ולהתקין עצמינו להקביל פניה במנחה ובלשון רכה ובתפלה
לפני י׳ יתעלה אבל במלחמה אי אפשר שנאמר השבעתי
אתכם בנות ירושלים וגו׳ השביעם שלא להתגרות מלחם׳
עם האומות ׳ אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו הם
השפחות וילדהן והמחנה אשר עמם ויכה אותם ׳ והיה
המחנה הנשא׳ לפלטה הם לאה ורחל ומחנה שעמם ומקר׳
מלא פירש הכתו׳ ויחץ את הילדים על לאה ועל רחל ועל
שתי השפחות ׳ לפלטה ׳ מן החרב כענין שכתוב פלטים
מחרב ׳ ומכאן למד עובדיהו שעשה מן הנביאים שני חלקי׳
שלא החביא אותם במקום אחד הוא שכתוב ואחביא
מנביאי י׳ חמשים איש ואכלכלם לחם ומים ׳ אמרו רזל
לעולם ישלש אדם מעותיו שליש בקרקע שליש בפרקמטיא
שליש תחת ידו שנ׳ יצו י׳ אתך את הברכה באסמיך זו
פרקמטיא ׳ ובכל משלח ידיך זו תחת ידיך וברכך בארץ זו
קרקע ׳ ובמדרש אם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו אלו
אחינו שבדרום והיה המחנה הנשאר לפליטה אלו אחינו
שבגולה כונתם לומ׳ כי יודע היה יעקב אבינו כי המחנה
האת׳ ישאר לפליטה על כל פנים והוא רמז לדורות שאין כל
זרעו נופל ביד עשו ולא יבלו כלם באורך גלותם אבל ישארו
לפליטה על כרחו של עשו וכן דרשו רזל והיה המחנ׳ הנשא׳
לפליטה על כרחו והכונה כי אם יקום מלך רשע כיוצ׳ עלינו
גרוש׳ או אבדן גוף וממון באחת הארצות הנה מלך אחר
במקו׳ אחר יקבץ וירחם ולזה כוונו רזל במדרש זה ׳ אלדי אבי
אברהם ׳ היה ראוי שיזכיר תחלה השם המיוחד ושיאמר
י׳ אלדי אבי אברהם ואלדי אבי יצחק האומר אלי ׳ ועל דרך
הקבלה אם יאמר כן היה השם המיוח׳ רמז לתשובה שהוא
הדין והנה יעקב היה מדבר בתפלה לא רצה להכנס לפנים
מן החסד כי כל מה שהוא לפנים מן החסד הוא דין וקו
היושר והוא היה ירא שמא יגרום החטא ומפני זה התחיל
אלדי אבי אברהם שהוא מדת החסד וסיים בשם המיוחד
שהוא מדת התפלה והוא מדת רחמים ועל כן סדר המדור׳
בתפלתו על הסדר הזה אלדי אבי אברהם זו מדת החסד ואלדי
אבי יצחק זו מדת הגבורה ה׳ מדת רחמים והוא בלשון שאנו
אומרי׳ בתפילה אלדי אברהם אלדי יצחק אלדי יעקב וכן כתוב
בסדר של מעלה ויאמר ה׳ אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך
ולמולדתך ואהיה עמך ומזה הזכי׳ כאן ואטיבה עמך ׳ וכבר
ידעת מאמ׳ חכמי האמת האבות הן הן המרכבה ואין מרכב׳
פחותה מארבעה ואין קורין אבות אלא לג׳ שהרי השי׳ קרא
את עצמו אלדי אברהם אלדי יצחק ואלדי יעקב ולא מצינו
כן בשאר נביאים שיאמר אלדי משה ואלדי יונה אעפי שמצינו
ויחל משה׳ את פני י׳ אלדיו וכן ביונה׳ ויתפלל יונה אל ה׳
אלדיו מכל מקום לא יחד הקבה שמו עליה שיקר׳ אלדי פלוני
כי אם על אברהם יצחק ויעקב אבל מצינו זה בדוד הוא
שכתוב׳ אלדי דוד אביך ומזה היה רגיל הרב אבי הקבלה רבי
יצחק בן הרב זל לומר בתפלתו אלדי דוד ובונה ירושלם כדי
שיזכור בתפלתו הכרכב על שלמותה בארבע אבות והכתוב
שאמר

מלכים ב יט טו

דה״י כא יא

מלכים ב יט ד

ירמיה לא יד

מלכים ב יט ד

דברים כח ג

ירמיה ל ז

ירמיה ל יא

מלכים ב יט ד

ירמיה ל יא

ירמיה ל יא

ירמיה ל יא

מלכים ב יט ד

ממות לב יונה ו

שאמר אי"ה אלדי אליהו אינו מן הענין הזה כי הוא תפלה
ומה שלא הזכירו החכמים לדוד בכלל האבות כונתם היה
כנגד ארבע חיות המרכבה שהשלשה בלבד פי' הכתוב את
מקומם הוא שכתוב במרכבה של יחזקאל ודמות פניה' פני
אדם ופני אריה מן הימין לארבעת' ופני שור לארבעתם ופני
נשר לארבעתם ומה שאמר ודמות' פניהם לארבעתם פני
אדם באורו באמצע ופי' הכתוב כי מן הימין פני אריה ומן
השמאל פני שור אבל פני נשר שהוא הרביעי לא הזכיר את
מקומו כלל אם מן הימין אם מן השמאל או מלפניו או
מלאחריו כי היא המדה שראוי להסתיר' ועל כן הלכו חכמי
האמת בדרך הזה שלא הזכירו האבות רק השלשה' קטנתי
מכל החסדים מכאן שראוי לאדם שיתבונן בתפלתו חסרון
עצמו ופחיתותו ואדנו' האדון אשר הו' לו לעבד זהו שאמר
את עבדך ושיתבונן ברבוי חסדי השם יתבר' ומזובותיו עליו
וזהו שאמר דוד עה"ה טובתי כל עליך יאמר מתבונן אני בדרכי
השם ית' שהוא אדון לכל העולם משיב אותם טובות האדון
על העבד לא בחיוב רק חסד גמור וזהו טובתי בל עליך'
כלומר איננה חיוב שתהא מוטלת עליך' ואחר שיתבונן
בכל זה ישאל צרכיו' וכן אמר יעקב הצילני נא' ומה שאמ'
ומכל האמת והו' הדין וטוב הב"ה וחסדיו על האדם אינם בדין
רק בחסד לכך שנה אונקלוס בלשון ולא תרגם קשוט ותרג'
מכל חסדין וכל טבוון כאלו היה בלשון העברי מכל
החסדים ומכל הטובות ומה שהזכיר הכתוב אמת בדרך
הפשט לפי שמתנ' הארץ שהבטיחו הב"ה היא במדת האמת
לפי שכבר נשבע לאברהם בזה וזהו פשט הכתיב תתן אמת
ליעקב חסד לאברהם כלו' ומה שנתת הארץ לאברהם היה
חסד שנתת לו הארץ שנשבע' לו בזה אבל יעקב בדין היה
לפי שכבר נשבעת לו לאברהם' כי במקלי מכאן שחייב
אדם שיזכור ימי הרעה בזמן השלוה כדי שיתבונן ביתרונו
ויודה להב"ה על זאת' וכן אם שלמה עה"ב יו"ט היה בטוב
זביום רעה ראה' פירו' ביום טובה ראה ביום רעה' הצילני נא
מיד אחי מיד עשו שאינו נוהג עמי כאח אלא כעשו הרשע'
ויתכן לפרש כי התפלל לשעה ולדורות מיד אחי לשעה
מיד עשו לדורות והוא שכתב והידים ידי עשו' ועליו
התפלל דוד עליו השלום שבור זרוע רשע' כי ירא אנכי
אותו מפני שאין לו רחמנות וכן אמר הנביא עליו השלום
על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו' פן יבא והכני'
אחר כך אם על בנים ועל דרך המדרש פן יבא והכני
אם על בנים והלא צוית בתורה אותו ואת בנו לא תשחטו
ביום אחד ובעופות כתי' לא תקח האם על הבנים והוא עתיד
לקיים אם על בנים רוטשה' מן הבא בידו ממה שהשיגדה
ידו מן הבא ולא מן הגזל שנ' והבאת' גזל את הפסח ואת
החולה והבאת' המנחה הארצה אותה מידכם או יהיה מן
הבא בידו אבני טובות ומרגליות ויש שפי' מן הבא בידו עוף
הנקרא פלקן כי מפני שהיה עשו איש ציד הביא לו העוף
הזה שיצוד בו ויהיה כן שיעור הכתוב ויקח מנחה לעשו
אחיו מן הבא בידו כי מלת בידו תחזור לעשו כלו' ממה
שנהג להביא בידו' עזים מאתים ותישים עשרים הקדים
העזים כמנהגן בבל עדר שהעזים והתישים קודמין לשאר
הבהמות וכן כתוב והיו כעתודים לפני צאן ועוד שהזכרים
שלהם מרובים משל אחרים ואחר כך גמלי שהיו טובים הם
ובניהם שלשים בין כלן נשארו פרות ואתונות שהזכרים
שלהם שוים והם עשרה' והקדים הטהור ואחר כך הטמא
ובכלן הקדי' הנקבו' שהן מרובו' מהזכרי' ויש לפר' כי המנח'
הזאת מסודרת לפי מנין חדשי העבור שהרי זמן עבורן של
עזים ורחלים חמשה חדשים ושל גמלים ששה חדשים ושל
פרות תשעה חדשים ושל אתונות יב' חדש' והנה לפי מה
שכתבתי למעלה שלא רצה לפתוח לו בצאן בפסוק ויהי לי
שור וחמור למה פתח עתה במנחה בעזים ותישים והרי מן
הצאן הם' כענין שכתוב בפסח מצרים משכו' וקחו לכם
צאן וכתיב מן הכבשים ומן העזים תקחו' וכתיב ואם מן
הצאן קרבנו מן הכבשים מן העזים תקחו' והענין כי קורם
שהתפלל תפלתו לא רצה שיפתחו לו המלאכים בלשון צאן
כי יהיה זה סבה לעורר שנאה ומזכר חובה להזכי' לו ראשונו'
אבל עתה אחרי שהתפלל לא פחד ממנו כלל אבל רצה
להפחידו ופתח לו בעזים לומר אם דעתך להלח'בי לא תוכל
שהרי קבלתי הברכו' על ידי שני גדיי עזים ואמר לי הוי גבי'
לאחיך ולך אמר ואת אחיך העבוד ומפני זה הזכיר לו
באחרונה אתונות ועיירים כלומר עתיד אתה ליפול ביד בני
באחרונ' לימות המשי"ח שכתוב בו גילי מאד בת ציון הריעי
בת ירושלים הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב
על חמור ועל עיר בן אתונות' והנה הפחידו ברמז במנחה
ובחתימה' ודבר ידוע כי לפי עושרם ומעלתם של יעק'ועשו
לא היו דמי המנח'הזאת שוים כל כך לולי ש"ש רמיזות
בענין העתיד' וכתב רבינו חננאל ז"ל כי כלל ראשי הבהמו'
במנחה הזאת תק"ן ראשים לפיכך קדמו מלכו'אדום למלכות
ישראל תק"ן שנה' וריוח תשימו בין עדר ובין עדר' כדי
להשביע עינו של אותו רשע ולתוהו על הדורון' ובמדרש
וריוח תשימו בין עדר ובין עדר אמר יעקב לפני הקדו'ברוך
הוא רבונו של עולם אם יבאו צרות על ישראל אל תביאן להם
זו את'ו לא הרווח להם מצרותיהן בא לרמוז שיהיו הפסים
והארנוניות שיגבו בני עשו בריוח ובהפרש בין זו לזו' ויעבר
את מעבר יבוק לראות אם יוכל לעבור המים ברגליו וכאשר
ראה כי כן ויקחם ויעבירם את הנחל וחזר אחרי כן ויעבר
את אשר לו בצוי על ידי אחרי'על כן נשאר יחידי באחרונ'
ויותר יעקב לבדו' דרשו רבותינו ז"ל לבדו קרי ביה מלמד
שחזר על פכין קטני'ללמד שממונם של צדיק'חביב עליהם
כדי שיתרחקו מן הגזל כך פירש רש"י ז"ל והכוונה כדי שלא
יסתכנו הבנים הקטנים בדרך אם לא ישתו ולכן שם עצמן
בסכנה לחזור והמקטרג נזדווג לו מיד' ויאבק איש עמו על
דרך הפשט כמו ויחבק אותיות אחה"ע מתחלפות וכן לשון
רבותינו ז"ל אבוקה כמו חבוקה על שם העזים שמתקשרים
ומתחבקים זה עם זה ביחד' ועל דרך המדרש ויאבק איש
עמו מלשו'אבק כי נתמלא אבק האיש שהיה עמו ושרו של
עשו היה' ודבר ידוע כי לולי העון לא היה הפרש בין אדם
למלאך אבל יהיה גדול ממנו כמאמר רבותינו גדולי צדיקים
יותר ממלאכי השרת' ועל כן יאמר הכתוב כי בקש המלאך
למצוא לו עון אשר יתגבר בו עליו ולא מצא ומזה אמר וירא
כי לא יכול לו כלומר לא היה לו יכולת להתגבר עליו מצד
שום עון רק מצד עון שתי אחיו' שנשא בחייהן זהו ויגע בכף
ירכו והיה העונש במקום החטא' ועוד יכלול ויגע בכף ירכו
שנגע בצדיקים העתידין לצאת ממנו זהו דוח של שמד וזהו
כי לא יכול להזיקו כי לא הורשה במה שעשה רק כדי להקע
כף ירכו והיה הענין גם כן רמז לדורות שיבא דור שיתגבר
עשו עליהן עד שיהיה קרוב לקעקע ביצת'והיה זה בדורו של
רבי יהודה בן בבא וחבריו' שכן דרשו רבותינו זכרונ'לברכה
אמר רבי חי"א בר אבא אם יאמר לי אדם תן את נפשך על
קדושת שמו של הקדוש ברוך הוא הייתי נותן ובלבד
שיהרגוני מיד אבל בדורו של שמד איני יכול לסבול ומה היו
עושין בדורו של שמד מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין
אותן

יט ג כ
כ ד
קטנתי
מכל החסדים
מכל
החסדים
ויעקב ל יט
לפי שכבר
לפי
ויודה ו יו
מיד אחי
מיד
ויתכן
מיד עשו
התפלל
ויאבק כה
אם על בנים
ביום אחד
לקיים
ידו מן הבא
והבאת'
אבני טובות
הנקרא
הזה שיצוד
אחיו מן הבא
שנהג להביא
העזים כמנהגן
והבהמות וכן
שלהם מרובים
ובניהם שלשים
שהזכרים
שלהם שוים
ובכלן הקדי'
הזאת מסודרת
עזים ורחלים
פרות
ומה שכתבתי
שור וחמור
הצאן הם'
צאן וכתיב
הצאן קרבנו
כי יהיה זה
אבל עתה
להפחידו
שהרי קבלתי
לאחיך
באחרונה
באחרונ'לימות
בת ירושלים
על חמור
ובחתימה'
לא היו דמי
בענין העתיד'
במנחה הזאת
ישראל
להשביע
וריוח
אמר
הוא רבונו
זו את'ו לא
והארנוניות
את מעבר
ראה כי כן
את אשר
ויותר יעקב
שחזר
כדי שיתרחקו
יסתכנו הבנים
בסכנה
דרך הפשט
רבותינו ז"ל
ומתחבקים
עמו מלשו'
עשו היה'
למלאך
יותר
עשו עליהן
רבי יהודה
אמר רבי
קדושת
שיהרגוני
עושין

אותן באור וגותנין אותן תחת שיחיין ומשיאין נפשותיהם
מהם ׳ ויאמר שלחני ׳ היה תמלאך מתירא אם ילך בלא
רשותו פן ילקוהו מן השמים בפולסי דנורא כיון שבא אליו
להתאבק עמו בשליחותו של הקדוש ברוך הוא על כן חשב
עצמו כחבוש והיה מתחנן לו ואומר שלחני כענין שכתוב
שופט יג ד וישלח אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו ׳ כי עלה השחר ׳
אמר לו יעקב וכי גנב אתה או קוביוסתום אתה שאת מתירא
מן השחר ׳ אמר לו לא גנב אני ולא קוביוסתום אני אלא
מלאך אני ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד
עכשו ולפיכך הודיעו שהוא זמן אמירת שירה למלאכים הוא
תהלים לו ו שכתוב כרן יחד ככבי בוקר וירועו כל בני אלהים ׳ הוא זמן
ישעיה יב ג קדושה שנאמר וקרא זה אל זה ואמר והשיב לו יעקב לא
אשלחך כי אם ברכתני שתודה לי על הברכות שברכני אבי ׳
ואמר לו לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישר׳ כלו׳ שהברכו׳
נתונות לך בעקבה רק בשררה ודין או שרמית את לבן כי אם
באמת ותמים עשית מה שעשית ׳ ועל כן נתנה לו מדת
אמת לומר שהיה אמתי בכל דבריו ובכל מעשיו הוא שכתוב
הושע יב יג תתן אמת ליעקב ׳ כי שרית עם אלהים ׳ זה המלאך שרו
של עשו ׳ ועם אנשים ׳ זה לבן ועשו ׳ ובבראשית רבה כי
שרית עם אלהים שאיקונין שלך חקוקין למעלה ׳ למה זה
תשאל לשמי ׳ אין לנו שם קבוע כי שמותינו משתנים לפי
השליחות ׳ או יאמר למה זה תשאל לשמי אין דרכנו לגלותו
שאין מלאך רוצה לגלות שמו שלא ליטול עטרה וכמוד
לאמר נס זה עשה פלוני כאלו תלוי בו הדב׳ ואינו אלא בעבד
שופטים יג יח עושה שליחות ׳ וזהו שאמר המלאך למנוח למה זה תשאל
לשמי והוא פלאי ׳ כלומר מכוסה אין אנו רוצים לגלותו
שלא ליטול עטרה וכבוד שאין הכבוד כי אם להקב״ה כענין
ישעיה מג ז שנ׳ כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו וכתיב הבו לי׳ בני׳ים
תהלים כט ב הבו לי׳ כבוד ועוז ׳ ויש שפירשו למה זה תשאל לשמי ואני
מנוצח ודרך העולם שהמנצח מגלה שמו כדי שיתכבד אבל
המנוצח אינו רוצה לגלות כדי שלא יתבייש ׳ ויברך אותו
שם ׳ הודה לו על הברכות והסכים עליהן ׳ ובמדרש ויברך
אותו׳ם ברכת כהנים ברכו ׳ ועל ורך השכל ויאבק איש
עמו זה גבריאל והוא השכל הפועל לדע׳ חכמי המחקר והיא
המעלה העשירית מפעלות המלאכים הנקראים אישים ועל
כן נקרא בכתוב איש ׳ ויעקב רצה לידע אם אפשר שתהידה
נפשו שכלית בעודה כשותפת בחומר במדרגת השכל
הפועל הנקי הטהור מן החומ׳ והודיעו כי אי אפשר לו על
זה עד עלות השחר כלומר עד שיסתלק ממחשכי הגוף אל
האור הצח והטהור שכנהו בשחר ׳

והנני כותב לך כאן באור הפרש על הדרך הזה כמו
שפירש פילוסוף אחד מחכמי תורתינו שהיה
מסיבלייה בפי׳ שיר השירים שחבר ׳ ולפי שהחבור ההוא
לשון הגרי הנה תמורתו קדש כי העתקתי לשון הפרשה אל
לשוננו הקדוש וזה לשונו המועתק ׳ ויותר יעקב לבדו ׳
נתפשט יעקב במחשבתו מכחות הגוף עד שנשאר לבדו עם
הנפש השכלית שלו במדרגת השכל הפועל שכנהו הכתוב
במלת איש והוא גבריאל וידוע כי אין התאבקו בשני אנשים
אלא אם כן שוין ׳ והכונה לומר כי לא היה לו ליעקב יכולת
בזה שיהיה שוה לשכל הפועל עד עלות השחר כלומר עד
שיסתלק ממחשכי הגוף אשר כנהו שחר ׳ וירא כי לא יכול
לו פירוש עתה כי השכל הפועל לא היה לו יתרון על הנפש
השכלי׳ שביעקב כלל אלא בענין הזה בלבד והוא בהכירו כי
השכל הפיעל נקי מן החומר והנפש השכלי׳ אשר ביעקב
משותפת עם החומר זהו שאמר ויגע בכף ירכו המשיל
החומר לכף הירך שכל הגוף נשען עליו ׳ ותקע כף ירך
יעקב בהאבקו עמו הגיד הכתוב כי חסרון מדרגת הנפש
השכלית שביעקב ממדרגת השכל הפועל הלא הוא מצד כף
ירך יעקב כלו׳ מצד החומר ׳ ויאמר שלחני כי עלה השחר ׳
רמזו עתה השכל הפועל כי הנפש השכלית שביעקב
כשתפרד מן החומר והוא השחר שלה לא תצטרך עוד כלל
כי מדרגתה שוה למדרגתו והזכיר המשל הזה כמי שמשלח
את חברו ואינו צריך לו ׳ ויאמ׳ לא אשלחך כי אם ברכתני ׳
למד הכתו׳ כי הנפש השכלית שביעק׳ מתאחזת בו ונקשרת
עמו ׳ ועל כן אמר לא אשלחך לא אפרד ממך אפילו רגע
עד שתשפיע עלי שפעת חזור במדרגה השכלית הנקיה
מכל חומר ועל כן פרידתך ממני נפגעת עד השיגי מדרגה
עליונית שאני משתוקקת אליה ׳ ויאמר לא יעקב יאמר עוד
שמך ׳ דע כי שם יעקב מורה על שפלות מלשון וידו אוחזת נרמזים
בעקב עשו כי העקב שפל מכל המקומות שבגו׳ ושם ישרא כו
מורה על שררה ומעלה ׳ ועל כן אמר ראוי אתה לזקרא
בשם שיורה על הקדימה ועל המעלה לא שתקרא בשם
המורה על השפלות והאחור ׳ ובאר הטעם כי שרית עם
אלהים ועם אנשים באר כי מדרגת נפשו השכלית עלתה
במדרגת השכלים הנפרדים בידיעת המושכלות ואף על פי
שהנפש שלו משותפת בחומר זהו שאמר עם אנשים כלומר
אף על פי שהיא עם חברת הגוף בתוך בנין האנושי ומאחר
שאמר עם אלהים לא היה צריך לומר עם אנשים שאם שרה
עם אלהים כל שכן עם אנשים אבל הכוונה כי מדרגת נפשו
השכלית של יעקב במדרגת אלהים שהם השכלים הנפרדי׳
אף בהיותה מחוברת עם הגוף ׳ הגידה נא שמך ׳ רצה לידע
אמתת עצמו שידיעתו שם שיור על מהותו ואיך המושכלו׳
מושפעות עלינו מאתו ולא הודיעהו זה רק השיב לו לכוה
זה תשאל לשמי כלומר לא תצטרך לשאלה הזאת כי כבר
השגת הרבה ועלית במדרגת השכלים ׳ ואמר אחרי כן על
בן לא׳ אכלו בני ישרא׳ את גיד הנשה ׳ פירושו לפי שהנפש
השכלית ראויה שתמשך אחר השכל הפועל לא יתעסקו
תלמידי ישר׳ בענין התאוו׳ הגשמיות שהמשיל לגיד הנשה
ויחזו כי התלמידים קרוים בנים ׳ כבר ידעת כי גידי הבהמה
חזקים מאד כחבלים ויותר מהם והכתו׳ המשיל העון לחבל
ישעיה ה הוא שכתוב הוי׳ מושכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה
חטאה ׳ לפי שעם שתחלתו חלוש סופו הולך וחזק מתוך
חוזק התאוות ישכח השם יתברך ועל כן קראו בשתי מלות
הללו גיד הנשה ויחס בו האכילה ואמר לא יאכלו כי ערבות
חוש הטעם ותענוגו אינו אלא לפי שעה וכן הידו׳ כי הטעם
בו יפה ונעים שנו קיום הגוף והיתרון ממנו הפסד וחרבן
הגוף כן יקרה לאדם עם כל שאר תאוותיו ׳ אשר על כף
הירך לפי שכל הגוף נשען עליו כי יכנסו כל שאר התאוות
בכלל לשון אכילה ופירש ואמר עד היום הזה כי נהוג בני
אדם בעולם הזה בתאוות הללו עד הגיע לעולם הבא הנקרא
יום ׳ ואמר הזה כלומר אחר הפרד מן העולם הזה ׳ כי נגע
בכף ירך יעקב כלומר שהרי עלתה מדרגת הנפש השכלית
למדרגת השכלים הנפרדים מן החומר אין ביניהם הפרש
אלא היותה משותפת בחומר זהו פי׳ כי נגע בכף ירך יעקב ׳
ועל כן הזכיר יעקב ויחס כף ירך ליעקב ולא לישראל ׳
מפני ששם יעקב מורה על השפלות ועל בקשת הענינים
הגשמיים השפלים ׳ ושם ישראל בהפך ממנו מורה על
המעלה והשררה ועל בקשת המושכלות וידיעת
השכלים הנפרדים ׳ אמר הכתוב בענין אליהו ויקח אליהו מלכים ב
שתים עשרה אבנים כמספר שבטי בני יעקב אשר אם השם יח
אליו

אליו ישראל יהיה שמך · ומה היה הצורך להודיענו אשר
אמר השם אליו ישראל יהיה שמך כאלו סבלנו אנחנו יעק
מי הוא · אבל הענין לפי שהיו ישראל בזמן ההוא מורדים
בהקדוש ברוך הוא והיו מטעין אותם נביאי הבעל שבהם ·
באר אליהו כי היו נמשכים אחר החומר והתאוות הגשמיו
תלים פב ו ומורה על כל זה שם יעקב והיתה הכוונה בזה שיהיו שכליי
כמלאכי השרת כמו שכתוב אני אמרתי אלהים אתם וגומר
והם נטו מדרך השתעלה והלכו אחרי נביאי הבעל ההולכי
בחושך ולא אור · ועל כן הזכיר להם אליהו בענינם שם
יעקב ושם ישראל ללמדם שאין תכלית הכונה להמשך אחר
החומר ואחר התאוות הגשמיו כי אם להמשך ולהתקשר
במדרגת השכלים הנפרדים כשם שלא היתה תכלית הכונה
בשם יעקב כי אם בשם ישראל מן הטעם זה בעצמו וזהו
שאמר השם אליו ישראל יהיה שמך וכמו שאמרו רבותינו
שמות יט ג זל ישראל עקר ויעקב טפל לו ומזה אמר הכתוב כה תאמר
לבית יעקב ותגד לבני ישראל · יחס הנשים ליעק שהן טפלו
לאנשים ויחס הזכרים לישראל שהם העקר עכ לשון החכ
הפילוסוף · ואם אולי לא כוונתי יפה בהעתקת לשונו
אות באות לא היתה כונתי רק לשמור כוונתו בדר הזה אשר
הוא הולך עליה · ואני אומר לפי הדרך הזה שיתכן לפרש
מה ששנה הכתוב קריאת שם המקום פעם פניאל ופעם
פנואל כי בהיות מחשבתו משוטטת בענין המלאך קרא את
שם המקו פניאל ביד לרמוז על המלאך הזה שהו העשירי
במעלות המלאכים הנקראים אישים · וכאשר עבר את
המקום ההוא נתפשט מן המחשבה הזאת חזר בכתחילה
להרגשות העולם הזה שהוא ששה קצוות על כן הזכיר
פנואל בוי והו שאמר והוא גולע על ירכו כי אז התבונן
בעניני הגוף והרגיש בהרגשותיו · ועל דרך הקבלה
ויאבק איש עמו הוא כבוד נברא במלאכים וכבר נתבאר זה
בפרשת וירא אליו השם ואין בכאן צורך להאריך · וישתחו
ארצה שבע פעמים היה אפשר לומר שלש פעמים כענין
שמות ו ג שכתוב בדוד עם יהונתן ויפול לאפיו ארצה וישתחו שלש
משלי כד טו פעמים אבל הזכיר שבע ללמדך כי שבע יפול צדיק וקם ·
וישקהו נקוד עליו · וידוע כי כל תיבה שהיא נקודה בכל
הכתובים הענין להתעוררות דבר וכאן למדך שנשיקה זו לא
משלי כג ו היתה בכל לבו רק נשיקת אף כענין שכתוב ונעתרו לעד אפו
שמות ו יב שונא · ובא הנביא עליו השלום ופירש ויטרוף לעד אפו
ועברתו שמרה נצח · יש לי רב · דבר בנאוה ובגודל לבב
ואם תשתכל בכתובים תמצא כי יעקב מאריך בדבריו עמו
והו מקצר בהם והנה זה יורה על גאותו וגאונו מלבד שתמצ
ביעקב שהזכיר השם יתברך בכל דבריו ואמר הילדים אשר
חנן אלהים את עבדך כראות פני אלקים כי חנני אלדים ·
ולא תמצא בעשו שיזכיר את השם יתברך כלל · אחי
יהי לך אשר לך דרשו בבראשית רבה עד עכשו היו הברכות
מפוקפקות בידו ועכשו נתאששו בידו שנאמר אחי יהי לך
אשר לך · ויש כאן עשרה אותיות כמנין עשרה ברכות
שנברכת ויתן לך ואם כן הרי שנתקיימו לו הברכות מפי
אביו ומפי עשו גם מן המלאך שלו · כי על כן ראיתי פניך
נראה לי באור הכתוב ולקחת מנחתי מידי כי על כן כדי
שתרצני ראיתי פניך במנחה זו כמי שרואה פני חשרים
והשופטים שהמנהג להקדימם במנחה · ודרשו רבותינו
זכרונם לברכה כראות פני אלקים · אמר רבי יוחנן מותר
להחניף את הרשעים בעולם הזה שנאמר כי על כן ראיתי
תלים קלט ז פניך · ופליגא דרבי פדת דאמר רבי פדת דובר שקרים לא
משלי יט יט יכון לנגד עיני וכתיב כי לא לפניו חנף יבא · דעת רבי יוחנן
שמותר להחניף את הרשע מפני היראה שכאן החניף יעקב
לעשו ודעת רבי פדת שאף מפני היראה אסור שנאמר
דובר שקרים ומה שהחניף יעקב לעשו הנופה כזאת מותר
לפי שהוא לשון כולל שני משמעיות לשבח ולגנאי שהרי
ראיתי לשון בזוי וכן אלדים לשון עבודה זרה ואם יבין הרשע
לשון השבח אין לחוש בזה · וכמו שדרשו רבותינו איהו
מטעי נפשיה אנא לא מטעינא ליה · וכן התירו הככים
לתלמיד חכם לומר עבדא דנורא אנא כדי שיניהו לו את
המכס לפי שהוא כולל לשון עבודה זרה כגון מולך או עבד
דברים ז השם יתברך שנמשל לאש שכתוב בו אש אוכלה הוא
ולשון כזה הגשמע לשני פנים מפני היראה מותר אפילו
לרבי פדת נסעה ונלכה ואלכה · בעבור שהזכיר שני לשונו
בלשון רבים ובלשון יחיד יתכן לומר כי שאל ממנו שני
דברים יאמר אם תרצה שנסע ונלך ביחד או אתרחק מעך
רמזי כ זאלך מנגד בלשון ותשב לה מנגד הרחק · ויעקב השיב
שאי אפשר לו ללכת עמו ביחד והוא שאמר אדוני יודע
וגומר אבל הלך לנגד · זה נכנס לשעיר וזה נכנס לסכות ·
ובמדרש נסעה ונלכה אמר עשו ליעקב נחלוק העולם הזה
וחעולם הבא · אמר לו יעקב הילדים רכים במצות ואם יברר
העולם הזה לחלקם ודפקום יום אחד ליו הדין וכתו כל הצאן
ישראל שנקראו צאן ולא יוכלו לסבול דיני ניהנם · יעבור
נא אדני לפני עבדו · יקח חלקו תחלה בעולם הזה ·
ואני אתנהלה לאיטי אעמוד בגלות ושפלות · ומלשון
מלכי ב ג זיהלך אט שהוא לשון שפלות כלומר לא אעורר מלחמה
ולא אתגבר בגלות כלל אבל אסבול עול השעבוד זהו לרגל
המלאכה וגומר · ועד מתי יהיה השעבוד עד שיבא לעתיד
לשעיר · עד אשר אבא אל אדני שעירה · לא היה
יכך דעתו של יעקב לשוב לשעיר אבל רצונו היה להתרחק
ממנו ועל כן הרחיב לו הדרך וזהו שאמרו רבותינו זכרונם
לברכה שלו להיכן את הולך יחיב לו הדרך כדרך שהרחי
יעקב לעשו · ובמדרש עד אשר אבא אל אדני שעירה לא
מצינו שהלך יעקב לשעיר בעולם אבל ליכות המשיח יקיים
עובדי דברו שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו
ועל כן תמצא בסוף תיבות שרמוז בהן אליהו הוא שכתוב
מלאכי הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא · למה זה אמצא חן
בעיני אדני · למה זה אינו דבק עם אמצא חן אבל הם שני
דברים יאמר למה זה תציג די לי שאמצא חן בעיני אדני
וזהנו אצלי טוב מחברת עם רב · ויבא יעקב שלם יאמר כי
בא יעקב מפדן לגבול ארץ ישראל אבל רבותינו זכרונם
לברכה דרשו שבא לשכם ויהיה שלם לשון שלמות לא
לשון מקום וזה שאמר שלם בגופו שלם בתורתו שלם
בממונו ודינה משם יצאה ושם ארע לה כל הענין וכן אמרו
זל בשכם ענו את דינה · ומה שאמר ויקן את חלקת השדה
כי לא רצה להיות אכסנאי אבל רצה להחזיק בה ולא עשה
כן בכונה אבל היה מאותר לרמוז על העתיד כי המקום ההוא
יוריש לבניו טרם הורישם את יושבי הארץ · וכתב החכם
רבי אבריהם כי מה שאמר ויקן את חלקת השדה בא ללמד
כי יש מעלה גדולה לארץ ישראל וכל מי שיש לו חלק
בה חשוב הוא כחלק העולם הבא ויצב שם מזבח ויקרא לו
אל אלהי ישראל על דרך הפשט קרא יעקב שם המזבח בשמו
של מלך לזכרון הנס · וכן קראו משה רבינו עליו השלום
יי נסי · ועל דרך הקבלה יפרש הכתוב כי אלהי ישראל
קרא ליעקב אל זכן דרשו חכמי האמת אמר לו הקדוש
ברוך הוא ליעקב אתה אלוה בעליונים ואני אוה בתחתוני ·
זהוא מה שדרשו רבותינו זל איקונין של יעקב חקוקה

בכמא הכבוד ׳ הכונה שחשכינה שורה בארץ ישר׳ ׳ ומזה
אמר בלעם מה אקוב לא קבה לא ואמר זה על יעקב שאפי׳ בשעת כעסו לא קלל ׳ א אפם ׳ ותצא דינה בת לאה נענש
יעקב בעניין דינה מכמה טעמים האחד כמה שאמר ללבן
ועתה בי צדקתי ביו׳ מחר ׳ והשני על שמנע דינה מעשו
אחיו כי שמא תחזירנו למוטב ׳ והשלישי על שנטל שררת
לעצמו והוא שאכרו בכ׳ אמ׳ לו הקב׳ה ׳ תתהלל ביו׳ מחר
אתה אמרת ועתה בי צדקתי וגומר מחר בתך יוצאת
זמתענה ׳ ועוד שם ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו
ואת אחד עשר ילדיו ודינה היכן היתה מלמד שהכניסה יעקב
בתיבה ונעל בפניה אמר לו הקדוש ב׳ה לא בקשת שתנשׂ
למהול תנשא לערל לא בקשת שתנשא בהתר תנשא
באסור מחר בתך יוצאה ומתענה ׳ ועוד שם ויקרא לו אל
וגומר ׳ אמר לו אתה אלוה בעליונים ואני אלוה בתחתונים
אמר לו הקדוש ברוך הוא אפילו חזן בית הכנסת אינו
נוטל שררה לעצמו ואתה נטלת שררה לעצמך מחר בתך
יוצאה ומתענה לכך סכך ותצא עד כאן ׳ כאן נראה שהבינו
שם שיעקב הוא האומ׳ להקדוש ברוך הוא ולכך העניש
מיד בענין דינה על שנטל שררה לעצמו ׳ וענין ותצא דינה
למדך שיצאה מקושטת כשם שיצאה לאה אמה שהזכיר
בה הכתוב ותצא לאה לקראתו ׳ כלומר יצאנית בת יצאנית
והכתוב מגנה את האשה כשהיא יצאנית ׳ הוא שכתוב
הומ׳ה היא וסוררת בבית׳ לא ישכנו רגליה פעם בחוץ פעם
ברחובות ׳ אבל כשהי׳ צנועה ועומדת בבית׳ הכתוב משבחה
שנא מ׳כל כבודה בת מלך פנימה וכן כתוב בשרה אמנ
הנה באהל ׳ ובמדרש בזמן שהאשה עומדת בתוך ביתה
מכפרת על ביתה כשם שהטבו מכפר על הארץ הוא שכתו׳
אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך כתיב הכא בירכתי וכתיב
התם גבי מזבח ושחט אותו על ירך המזבח ׳ אם עשתה כן
תעמ׳ בני ראו׳ להמש׳ בשמן המשח׳ שנ׳ בניך כשתילי זתי׳
וכן דרשו ר׳ל במסכ׳ יומא בתחילת פרק הוציא לו מעשה
בקמחית שהיו לה ז׳ בנים וכולן שמשו בכהונ׳ גדולה בחייה
אמרו לה מה עשית שזכית לכך אמרה להן מימי לא ראו
קורות ביתי קלעי שערי ׳ ובאור אשתך כגפן פוריה המשיל
האשה הצנועה לגפן לפי שהכרגיל לנטוע הגפן בירכתי
הבית וכאשר יגדל מוציאין ענפיו מהור הבית ולחוץ אל
השמש והנה השורש עומד בתוך הבית וענפיו חוץ לבית
כן האשה הצנועה ראויה לישב בירכתי הבית לא לפתח
הבית פן יראו אותה עוברים ושבים כענין שהזכיר שלמה
ע״ה וישבה לפתח ביתה ׳ וכיון שהיא עומדת בירכתי הבית
ובניה יוצאין לחוץ לשד׳ למלאכת׳ הנה הבני׳ הללו כשתילי
זיתים והמשילם לזיתים מפני שאין לך אילן שאינו מקבל
הרכבה חוץ מאילן הזית שאינו מקבל הרכבה כלל וכן
הבנים בני אד׳ם שהרי אפ׳ם צנועה בירכתי הבית לא
נזקקה כי אם לבעלה ׳ ועוד המשילם לזית לכונה אחרת
והוא שהזית נושא פריו לתשעה חדשים וכן האשה הזאת
בשכ׳ צניעותה אינה מפלת אבל תלד בניה לתשעה חדשים׳
וכן דרשו ז׳ל בבכורו׳ בהמה נסה טהורה לט׳ חדשים וכנגדה
באילן זית ׳ וכן תמצ׳ במעלו׳ שהן ט׳ו שבא הכתוב הזה
במעלה התשיעית ׳ סביב לשלחניך כלומר יהיו מזומנים
לשרת את בעת שתאכל ועוד ידוע שכל האילנו׳ ש להן לב
כשתחתו׳ אותן אבל אילן זית אין לו לב ואולי מפני זה טבע
הפרי משכח התלמוד ומטמטם הלב כמו שהזכירו רבותינו
ז׳ל בזית ׳ ויש שפירש עוד אשתך כגפן פוריה שהוא
מדבר בזמן נדותה שהיא רואה דם ועל כן אמר כגפן פוריה

ואמר בירכתי ביתך כלומר שתהיה מרוחקה ממך לצד
אחד כשם שאתה מתרחק כן האש ומזה אמ׳ אשתך בסגולל
ולא בחירק ואם תעשה כן עוד יהיו בניך כשתילי זתים
שיהיו חגוני׳ ולא יהיה בהם שמץ פסול ׳ לראו׳ בבנו׳ האר׳ ׳
באה לראות בנות הארץ שהיו חולות במחולות כענין והיה
אם יצאו בנות שילה לחול במחולות ׳ ובמדרש לראות יצאה
לראות ונראת ׳ ויצא חמור אבי שכם אל יעקב לדבר אתו ׳
אמרו במדרש אמר לו יודע אני שאברהם זקנך נשיא היה
שנאמר נשיא אלהים אתה בתוכנו ואני נשיא הארץ תנו בת
נשיא לנשיא אמ׳ לו יעקב אין נשיא אלא שור שנאמר ואל
הבקר רץ אברהם ׳ וכתיב ורב תבואו בכח שור ׳ ואת חמור
ואין יכולין להזדווג שהרי התורה אמרה לא תחרוש בשור
ובחמו׳ יחדו ׳ והנבי׳ צווח לרעתך את מבקש שנ׳ החוח אשר
בלבנון שלח אל הארז אשר בלבנון לאמ׳ תנה את בתך לבני
לאשה ותעבור חית השדה ותרמוש את החוח ׳ ותעבור
חית השדה אלו בני יעקב שנמשלו להית׳ יהוד׳ גור אריה ׳
דן יהי דן נחש ׳ בנימן זאב ישרף ׳ נפתלי אילה שלוחה ׳
ותרמוש את החוח ׳ ויבואו על העיר בטח ויהרגו כל זכר וכן
הנבי׳ צווח ובחכי איש גדודי׳ חבר כהני׳ דרך ירצחו שכמה׳
ולמה כי זמה עשו ׳ ותדבק נפשו בדינה היתה דינה באותה
שעה בת שמנה שנים וחדש אחד שכן דרשו ז׳ל דינה קודם
יוסף נולדה ויוסף נולד בסוף ארבע עשרה שנה לביאת
יעקב לחרן ועבד ללבן בצאנו שש שני׳ ויצא ׳ עשה בסוכות
שמונה עשר חדש ובא לשכם נמצא יוסף בן שבע שנים
וחצי ודינה היתה גדולה ממנו שבעה חדשי׳ נמצאת דינה
באותה שעה בת שמונה שנים וחדש אחד ׳ אל חמור אבי׳
לאמר׳ טעם לאמר שיאמ׳ כן ליעק׳ או לחז׳ הענין כלו׳ אמי׳ח
ודאית שתתקיי׳ וכן בלבן אמש אמ׳ לי לאמר ׳ וכן באשר
פוטיפר ותאמר להם לאמר ראו הביא לנו ׳ ויענו בני יעקב
את שכם ואת חמור אבי׳ו במרמ׳ מן הראוי היה שידבר יעקב
כי לפניו היו אבל לפי שהיה להם הענין לקלון לא רצו
הבנים שידברבו האב ויפתח פי׳ו בזה כלל כי הם ידברו
במקומו ועשו זה לכבוד האב׳ וכתב הרמב׳ן כיון שענו ברצון
אביה ועצתו והו׳ יודע כי דברו במרמה אם כן למה כעס על
שמעון ולוי שאמר להם עכרת׳ אותי ועוד שלא יתכן להשי׳
בתו לכנעני אשר כמא אותה׳ והנה כל האח׳ ענו כל המענ׳
הזה במרמה ושמעון ולוי לבדם עשו המעשה ואביהם אור
אפם להם לבדם ׳ והתשובה כי הרמ׳ היתה באמרם להמול
להם כל זכר כי חשבו שלא יעשו כן בני העיר ׳ ואם אולי
ישמעו לנשיא׳ ויהיו כולם נמולים יבואו ביום השלישי
בהיותם כואבים ׳ ויקחו את אחותם מבית שכם וזאת עצת
פל האחים וברשות אביהם ׳ ושמעון ולוי רצו להנקם מהם
והרגו כל העיר ועל כן ארר אפם כאשר הרגו בני העיר
אשר לא חטאו להם׳ והתר שמצאו בני יעקב שמעון ולוי
לשפוך דם נקי כתב הר׳מבם ז׳ל לפי שבני נח נצטוו על שבע
מצות והדינין בכללם ובן נח שעבר וגנב או גזל או אנס
בתו של חברו או פתה אותה חייב מיתה בסייף ׳ וכן הרו אה
אחד שעבר על אחת מהן ולא דנהו להורגו הרי זה הרו אה
יהרג בסייף ׳ ומפני זה נתחייבו כל אנשי שכם שהרי שכם
גזל ואנס והם ראוהו וידעו ולא דנוהו אבל כת׳ עליו הר׳מבן
ולא יתכן לומר כן לפי שאין הדבר מסור ליעקב ולבניו
לעשות בהן דין ׳ אבל ההיתר שמצאו שמעון ולוי מבואר
הוא כי היו אנשי שכם רשעי׳ עובדי ע״ז מגלי עריו ׳ וכענין
שכתוב בהם כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ
וגו׳ ׳ ועל כן ראו כי דמם חשוב להם כמים ורצו להנקם מהם

והרגו

והרגו המלך וכל אנשי העיר כי כולם אוחזים דרכו עד כאן ׳
לתת את אחותינו אחרי כן אמר ולקחנו את בתנו כי הם
הסדרים במקום אביהם ולכן הזכירו אחותינו כלפי עצמם
והזכירו בתנו כלפי האב או יהיה בתנו כמו אחותינו ׳
בראשית ל ט וכן מצינו כתוב ביורם בן יהושפט כי בת אחאב היתה לו
לאשה ואחאב לא היה לו בת ופירושו אחות אחאב וכן
הרגם יונתן ׳ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים ידוע
מדרך חכמת הטבע כי כל שלישי חלוש בכל הנבראי׳ כולם
בין שהוא יום שלישי ללידה בין שהוא יום שלישי לימות
העולם שהרי יום שלישי כוכב מאדים ומפני זה יגדל
הכאב בכל מכה ביום השלישי ויהיה הנולד ביום השלישי
ללידה יותר חלוש ׳ ורבותינו אמרו שמותר לעשות לנולד
ביום שלישי ללידתו שחל להיות בשבת כל מה שיצטרך
כמו בחול ממש לפי שהוא מסוכן ביום שלישי יותר
משאר הימים ׳ וחכמי התכונה כתבו כי יום שלישי מולו
עקרב ומלאכו סמאל ומשרתו מאדי׳ ומזה אמרו ז״ל אנשי
מעמד היו מתענין ביום ראשון מפני שהו׳ יום שלישי ליצירת
פי׳ ליצירת אדם הראשון שנברא בששי וזהו טעם ברכה
עצי בשמים במוצאי שבת כדי לחזק כח הנפש השכלית
בריח טוב ׳ ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי ׳ מן הכתובי׳
יש לנו ללמוד כמה שנים היו להם כשהחריבו שכם ׳ ידוע
כי יעקב היה בבית לבן עשרי׳ שנה ארבע עשר בשתי בנותיו
ושש שנים בצאנו ואחר שבע שני׳ שעבד ברחל רמהו לבן
והכניס לו את לאה וילדה לראובן בז׳ חדשים ואחריו נולד
שמעון לשבעה חדשים נמצא כשפירש יעקב מלבן לסוף
עשרי׳ שנה היה שמעון בן ב׳ שנה פחות ב׳ חדשי׳ נתעכב
יעקב בסכות ח׳ חדשי׳ ובא לשכם נמצ׳ שמעון בן ג׳ שנה
וארבע חדשי׳ ולוי בן ב׳ שנה וט׳ חדשי׳ וקראן הכתוב איש
דכתיב ויקחו שמעון ולוי איש חרבו וגומ׳ ׳ עכרתם אותי ׳
לשפוך דם חנם והכי׳ לשו׳ עכיר כאד׳ שעוב׳ היין בשמריו כן
עכרתם אותי ביושב הארץ להוציי׳ עלי שם רע שיאמרו הרעו
לאנשי שלום׳ ובמדרש עכרת׳ אותי צלולה היתה החבירת
ועכרתם אותה מסורה היא ביד כנעניים שיפלו ביד בני
אלא שהיו אומרים עד אשר תפרה ונחללת את הארץ לפיכך
היו שותקין ׳ ואני מתי מספר ׳ אנשים מועטים הכוזנ׳ עש׳
את אחותנו כתב רש״י כתרגומו ית אחתנא ולא הבנתי זה ׳
ויאמר אלהים אל יעקב ושב שם ׳ טעמו שיתישב שכלו שם
ושיעשה מזבח באותה כוונה לאל הנראה אליו ׳ הסירו את
אלהי הנכר הם פסילי שכם של כסף וזהב שלקחו במלחמ׳
שהזכיר ואף על פי שהכל היה מותר בהנאה לפי שכבר
בטלוה מבטל עז בעל כרחו כדאיתא בעבודה זרה בסרו
ובטלה וכיון שנתבטלה הותרה להם ׳ ומה שצוה להסיר
אותה מביניהם עשה זה לטהרת הקדש כדי שיהיו ראויים
לעבוד את יי׳ תעלה בטהר׳ ולהקריב לפניו קרבן כמו שאמר
בראשית לה ב ונקומה ונעלה ביתאל כענין שכתוב שמ׳ור רגלך כאשר
תלך אל בית האלהים ׳ והטהרו למדרך הכתוב כי העון קרוי
ישעיה ל כב טומאה ׳ וכתיב ובגלולי מצריים אל תטמאו ומי שעוסק בעון
ויקרא יו ל נקרא טהור שנאמר מכל חטאתיכם לפני יי׳ תטהרו ׳ וכתיב
יהושע כב יו המעט לנו את עון פעור אשר לא הטהרנו ממנו ׳ ודוד ע״ה
תהלים כ ה אמ׳ תחטאני באזוב ואטהר וכתי׳ ומחטאתי טהרני ׳ והחליפו
תהלים נא ב שמלותיכם ׳ למדך הכתו׳ שנטמאו הם ובגדיה׳ מטמאות ע״ז
או מטמאו החללי׳ שבשכ׳ ויטמון אות׳ דין תור׳ באבו׳ עבוד׳
זרה אינו בקבורה אלא מפרר ווזרה לרוח או מטיל לים כשם
שמות לב כ שעשה משה במעשה העגל הוא שכתוב ויטחן עד אשר דק
ויזר על פני המים ׳ אבל זה יורה כי מותרת היתה וכיון

שנתבטלה הותרה כמו שאמרנו ׳ ולפיכך די׳ בקבורה ׳ או
יש לפרש כי אפילו היתה ע״ז ממש שהיא אסורה בהנאה
ולא היה בידו להוליכה לים המלח כי בדרך הי׳ה ואא״ו לו זה
וגם לא היה יכול לשורפה פן יתעכב בזה ויתאספו עליו
העמים אשר סביבותיו לכך הוצרך לטמון אות׳ כי הוא הקל
שבידו ׳ הוא וכל העם אשר עמו וכתוב בספר מלחמות בני
יעקב כי נתאספו שכני שכם ועשו עמהם שלש מלחמות
וזולי אביהם שהגר גם הוא חרבו וכלי מלחמתו ונלחם בם
היו בסכנה גדולה ׳ וכן הזכירו רבותינו ז״ל ביעקב אשר
לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי נתכנסו כל סביבותיו
להזדווג לחם חגר יעק׳ כלי מלחמתו כנגדן אבל דר׳ הכתובי׳
לקצר בעניני׳ כאלה כי היה נס נסתר׳ וכן קצר הכתוב בענין
אברה׳ באור כשדי׳ וגם לא הזכיר בכאן מלחמת עשו עם בני
החורי כלל ׳ וכדי להודיע גודל הנסת׳ הנגד הזה הזכיר הוא
וכל העם אשר עמו לומר שלא נפקד מהם איש באותה
המלחמה הגדולה ׳ ויקרא למקום אל ביתא׳ על דרך הפשט
ויקרא למקום אחר שנגלה בו ל׳ ביתאל ׳ ועל דרך הקבלה
כבר באתיו בפסוק אנכי האל ביתאל ׳ ותמת דבורה סינק׳
רבקה נכנס הפסוק הזה בין פי שם נגלו אליו האלהים ובין
וירא אלהים אל יעקב עוד ׳ וזה יאמץ דברי רבותינו ז״ל
בפסוק ותמת דבורה מינקת רבקה שירמוז למיתת רבקה
ועל כן קרא שם המקו אלון נכות ׳ וכן כתב הרמ״בן ז״ל אין
לבכות כל כך על המיתת הזקנה שיקרא המקום עליו׳ אבל
יעקב התאבל ובכה על אמו אשר אהבתו ושלחה אותו שם
ולא זכתה לראותו בשובו והנה דבורה עם יעקב היתה ועל
הרמז הזה נגלה אליו השם יתעלה לנחמו וכך אמרו רז״ל
ויברך אותו ברכת אבלים ברכו ׳ וכן דרשו בפסוק ויה׳ אחרי
מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו שיחזק זה אמר
בסמוך ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע ואלו
היתה רבקה אמו בחיים היה לו לומ׳ ויבא יעק׳ אל יצח׳ אביו
ולא אמו שהרי היא שלחה אותו שם ויצחק צוה לו כן
בעצתה ׳ אבל מפני שמתה שלא לכבודה העלים הכתוב
מיתתה׳ וכך אמ׳ במדרש אתה מוצא כשמת רבקה אמרו
מאן יפוק קמה אברהם מת יצחק יושב בבית ועינו כהות
יעקב הלך לפדן ארם מאן יפוק קמה עשו רשיע ויסרן
בריית׳ לייטין נזייתא דהא בדין ינקין מה עשו הוציאו
מטתה בלילה ׳ אר׳ יוסי בר חנינ׳ לפי שהוציאו מטת׳ בלילה
לא פרסמו הכתובי׳ מיתתה אלא מן הצד ׳ הלא הוא דאמר
ויקרא שמו אלון בכות שתי׳ בכיות פירוש אחת על מיתתה
ואח׳ שמתה שלא לכבודה׳ שמך יעקב׳ כתב הרמ״בן ז״ל יאמ
אע״פ שהחליף שמך שרו של עשו עודך אתה נקר׳ יעקב
שהרי לא נשתלח לך להחליף שמך ׳ אבל מעתה לא יקרא
שמך עוד יעקב כי אם ישרא״ל יהיה שמך וזהו שאמר ויקרא
שמו ישרא״ל עד כאן ׳ ועל כן אמר הנביא וישראל מקוראי ׳ ישעי
ורבינו חננאל ז״ל פירש שקרא שמו ישרא״ל מוסף על יעקב כי
מלת עוד פירושו בלבד יאמר לא יקרא שמך עוד יעקב כי
אם ישראל יהיה שמך כלומר יעקב וישראל וכסותו לא
יאמרו עוד ארון ברית יי׳ בלבד כלומר לא יאמרו על ארון
ברית ה׳ שהוא מקום השכינה בלבד אלא אף ירושלים
כלה מקו׳ שכינתו הוא שכתוב בעת ההוא יקראו לירושלים
כסא יי׳ וזהו כי אם ישראל יהיה שמך פעמים יעקב ופעמים
ישרא״ל וזהו שאמר הנביא עליו השלום שמע אלי יעקב וישר׳ ישע
מקוראי ׳ וכתיב ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם יי׳ ולא תחת
ישראל ׳ אתן את הארץ ׳ כפל הלשונות בתורה לא לחנם
יתכן על דרך הקבלה כי הארץ שהזכיר בראש הכתוב היא
המדה

המדה אשר בה נתברכו שלשת האבות בכל מכל כל ואמר
נתתי לך אתננה כענין שכתוי ויי נתן חכמה לשלמה ועל כן
חזר וכפל אתן את הארץ כלו ארץ ישר׳ שיתן לזרעו וכן עשה
בכתוב השני ויעל מעליו אלהים למקו אשר דבר אתו שהוא
מדבר גם כן למעלה כלו במקו המדבר עמו וכן כתב הרמבן
זכרונו לברכ זהו לשונו על דרך האמ׳ עלה מעליו אלהי במקו
המדבר עמו כענין שנא׳ ברוך כבוד יי ממקומו ׳ ויאמר מה
שהזכירו החכמים האבות הן הן המרכבה ע״כ על כן נא
הכתוב שאחריו ויצב יעקב מצבה במקו אשר דבר אתו יי
חזר שנית במקום אשר דבר אתו שהוא מדבר למשה והוא
מקום בית־אל ששם העמיד המצבה ויצב יעקב מצבה פירושו
וכבר הציב ולא הציב אותה בחזרה כי נהל׳כתו הציב אתה
בתחילה כמו שכתוב בתחלת פרשת ויצא ׳ והפרש שיש
בין מצבה למזבח שהמצבה אינה כי אם אבן אחת והמזבח
אבני רבו׳ גם המזבח בונין אותו לצורך קרבן והמצבה לא
לקרבן רק לנסוך ויציקת שמן ומפני שאמ׳ לו השם יתעלה
לא יעקב יאמר עוד שבך וכתיב ויקרא את שמו ישרא׳ חיה
לו לומר ויצב ישר׳ אבל זה יורה כי לא יעקב יאמר עוד שמך
אינו מניעה אלא שיקר׳ פעמי׳ יעק׳ ופעמי׳ ישר׳ כאשר נתבאר
למעלה ומזה קראו אחרי כן בפרשה הזאת בעצמה בשני
השמות האלו הזכירו בשם יעק׳ ויצב יעק׳ והזכירו בשם ישרא׳
ג״כ ויסע ישר׳ ויסעו מבית־אל ויהי עוד כברת ארץ לבא אפרת׳
אפרת היא בית לחם וכלא למטה ותקבר בדרך אפרת היא
בית לחם ׳ והעיד הרמבן זל כי ראה בעיניו שאין ממצבת
רחל לבית לחם אפילו מיל אם בין הפירוש שפירש במלת
כברת ארץ שהוא לשון כביר על שם שיש ביניהם מהלך רב
איננו ׳ אבל הוא שם מדה כדברי רשי זל כי כברת כמו ברת
והכף שמיש אינה שרשית והוא שם למדה ידועה בימים
ההם ׳ ותמת רחל ותקבר בדרך אפרת ׳ דרשו רזל כנוד
הנשיים שתהא קבורתן במקו מיתתן שהרי רחל מתה בבית
לחם ונקבר בבית לחם וכן מצינו בשרה ותמת שרה בקרית
ארבע היא חברון כתה בחברון ונקברה בחברון שנא׳ ואחרי
כן קבר אברהם וגומ׳ וכן מצינו במרים שנאמ׳ ותמת שם
מרים ותקבר שם ׳ ויט אהלו מהלאה למגדל עדר ׳ בקרוב
למגדל עדר כמו גש הלאה ׳ החצים ממך והלאה ׳ וכן בכאן
נטה אהלה מנגד למגדל עדר ושם באותו מקום נשלמו
השבטים כי בנימין שנולד שם הוא היה תשלום השבטים ׳
ועל זה אמר הכתו ואתה מגדל עדר אפל בת ציון ׳ וישכב
אי בלהה ׳ דרשו רזל בלבל יצועי אביו וכן בתוכחת אביו
כתוב אז חללת יצועי עלה לא כנטרו אלא על העליה לומ׳ך
שלא חטא בשכיבה אלא בבלבול ׳ וכן אמרו רזל כל האומר
ראובן חטא אינו אלא טועה ׳ ומפני שבלבל יצועי אביו ולא
מצא יעקב לשכב את בלהה העליה עליו הכתוב כאלו שכבה
וכן אתה מוצא בבני עלי אשר ישכבון את הנשים הצובאות
פתח אהל מועד וכתי ותהי הנער׳ גדולה מאד את פני
ה׳ ׳ ואמרו רבותינו זל מפני שהיו מעלין את קניהן לשילה
לטהר והיו משהין אותן ומלינין אותן חוץ לבתיהן מעלה
עליהן הכתו כאלו שכבו ואם תחשוב מן ויסע ישרא׳ עד שני
עשר תמצא בו תיבות כמנין השם המיוחד ואולי יש בזה
רמז שלא חטא ראובן שהרי העיבו הבה בשמו כמו שהעיד
בשמותיהן של שבטי שחתם שמו בהם הראובני השמעוני
וכן כולן ׳ וכתב החכם רבינו משה בן נחמן כי מה שכתוב
ויהיו בני יעקב שנים עשר להודיע שלא הוליד אחר השנים
עשר ׳ כי מה שבלבל יצועי אביו עשה כן מיראתו פן יוליד
עוד מבלהה הפלגש ועל כן הודיע הכתו כי לא הוליד אחרי
כן כלל ׳ ועוד יגיד הכתוב ויהיו בני יעקב שנים עשר כי כולם
שוים במעלה אחת בהויה אחת וכשם שהם לא השאו כך
ראובן לא חטאי בכור יעקב ראובן במקו הזה עצמו שהוזכר
חטאו הוזכר בשם בכור ואף על פי שאבדה ממנו הבכורה
בעונש זה בא להורות שהבכור שאבדה כמנו ונתנה ליוסף
היתה בכורת ממון או בכורת כבוד שיקראו בניו שבטי אבל
בכורת יוחסין ודאי נשארה לו כי מי יוכל לישלה ממנו וזהו
שאמ׳ בכור יעקב ראובן זהו בכורת יוחסין שהיה בכורו של
יעקב ׳ וכן תמצא בבראשית רבה ׳ ויהי בשכון ישראל אמר
ר׳ שימון קשה לפני הקדו ברוך הוא לעקור שלשלת יוחסין
ממקומן הלא הוא דאמר ובני ראובן בכור ישראל כי הוא
הבכור ובהללו יצועי אביו נתנה בכורתו ליוסף בן ישרא׳ ולא
להתיחס לבכורה אמור מעתה בכורה ממון נטלה ממנו ולא
נשלה ממנו בכורת יוחסין ׳ רבי יצחק אומר אפילו בשעת
הקללה אין מיחסין אלא לראובן הלא הוא דאמ׳ ויהי בשכון
ישראל וגומר ׳ בכור יעקב ׳ ראובן רבי יודן אמר בכור
לעבודה בכור ללידה בכור לתשובה ׳ רבי עזריה אומר אף
בכור לנבואה שנאמר תחלת דבר יי בהושע עד כאן ׳ ואת
בשמת בת ישמע׳אחות נביות בא׳ בכאן כי שם העצם אשר
לבת ישמעאל הוא בשמת ואם כן מה שנקרא׳ מחלת
במקום אחר ויקח את מחלת בת ישמעאל בן אברהם אחות
נביות הוא מחזק מדרש רבותינו זל שאמרו עשו נתן דעתו
להתגייר ׳ ושלשה מוחלין לו על כל עונותיהם גר שנתגייר
והעולה לגדולה והנושא אשה ומוכיח בן הכתוב הזה
שנקראת מחלת שנמחלו לו על כל עונותיו ׳ וילך אל ארץ
מפני יעקב אחיו ׳ שעזרו וילך אל ארץ שעיר כי שם היה
מקומו כענין שכתוב למעלה וישב ביום ההוא עשו לדרכו
שעירה וכן כתיב וישב עשו בהר שעיר ׳ וכתב ר׳ אברהם זל
הר שעיר זה הוא קרוב לארץ כנען שנא׳ ונעבור מאת אחינו
בני עשו היושבים בשעיר ׳ וכתיב אחר עשרי יום מחורב
דרך הר שעיר ואינו הר שעיר הארץ אלא ארץ יון ׳ ותמנע היתה פלגש ׳
אדום ואין אותה הארץ אלא ארץ יון ׳ ותמנע היתה פלגש ׳
אחר שהזכיר הכתוב עקר זרעו של עשו שהם בני עדה ובני
אהליבמה שהם בני הגבירות הזכיר כי עמלק היה מבני עשו
ולא מבני הגבירות רק מן הפלגש ששמה תמנע ׳ ובא
הכתוב ללמדנו כי אין עמלק זה בן השפחה נחשב בכלל
זרעו של עשו שהם בני הגבירות כענין שכתוב בישמעא׳ כי
לא ירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק והוצרך הכתוב
להודיענו כי תמנע היתה פלגש לאליפז בן עשו והיא אמו
של עמלק לפי שנתחתנו בני שעיר החורי עם בני עשו והיו
המשפחות מעורבות ובאה התור׳ והמצו׳ אחרי זאת להזהיר
אותנו שנשמור מבני עשו שלא נקח את ארצ׳ ולא נתעב
אותם כי עשו הוא אדו׳ וכתי לא תתעב אדומי אבל בעמלק
צוה אותנו להחרי׳ ולמחו׳את שמם כענין שכתו׳ תמחה את
זכר עמלק וכדי שנדע ונזכיר המשפחות שנצטונו בהם אי
זו משפח׳ נתחייבנו להשמיד אותה ואי זו נתחייבנו להניח
ושלא להרע לה הוצרך הכתוב להודיענו כי עמלק הבא
להלחם אתנו בצאת ישרא׳ ממצרים הוא בן תמנע הפילגש
איננו נחשב מכלל זרעו של עשו ואינו בכלל בני הגבירות
כי״ שנתנהג בכל אומה ואומ׳על פי התורה והמצוה ודרשו
רבותינו זל כי עשו בא על אשתו של שעיר וילד׳ תמנע ואת
זעכ לא מנה הכתו׳לתמנע בכלל בני שעי׳ כי היה בת אשתו
של שעיר לא בת שעיר ומפני זה אמר ואחות לוטן תמנע
כי היתה אחות לוטן לא בת שעיר אביו ולמדך הכתוב כי
מתמנע השפחה הפחות והפגומ׳ הזאת יצא עמלק הרשע

שהתחיל להיות לישׂ֫קוץ מכאיב והנה היא פלגש לאליפז
והיא אחותו בת אביו ׳ אליפז זה הוליד ממנ֫בן ומתה כאשר
ילדתו בהקשותה בלדתה וקראו את הבן תמנע בשם אכו
כדי להזכיר את שמה ועל כן תמצ֫את השם הזה בבני עשו
הוא שכתוב אלוף תמנע אלוף עלוה כי היה האלוף הזה בנו
של אליפז בן תמנע פילגשו ׳ והפרשה הסמוכה לזו שהיא
אלה בני שעיר החורי לא נכתבה כי אם על ידי שכתוב בה
ואחות לוטן תמנע ובא ללמדנו כי תמנע זו היתה אחו֫ לוטים
ורצתה להדבק בזרעו של אברה֫ ולהיו֫ לאחד מהם לפילגש
וזה להעיד על מעלת האבו֫ ודע כי מפסוק ותמנע יוצא שם
של שמונה תיבות מספר אותיותיו ארבעים והיודעים אמרו
כי כחו֫ להנקם מזרעו של עשו ואומרים ארבעים יכנו ׳ ואלה
בני [illegible] ואה ועניה ׳ משפטו איה וענה כי הוי֫ יתרה
וכמוהו עבֵ֫ אביך ואני כאז ׳ ששיעורו אני מאז ׳ ויגיד
הכתוב כי ענה בנו של צבעון ולמעלה הזכיר כי צבעון וענה
אחים בני שעיר ׳ וכדי שלא תאמר כי ענה הנזכר הוא דודו
של זה לכך הזכיר הכתוב הוא ענה אשר מצא את הימים ׳
ודרשו רז֫ל הוא ענה דמעיקרא לפי שבא צבעון על אמו
והוליד ממנה ענה וכה שמעתי הכתו֫ בבני שעיר לפי שהכל
חשבו עליו שהיא בן שעיר אבל הכתוב יגיד לנו האמת כי
הוא דמעיקר֫ ואינו בן שעיר כי אם בן צבעון והוא בנו והוא
אחיו ועל כן הכתוב צווח הוא ענה אשר מצא את הימים
במדבר הוא הפסול שהביא הפסולים לעולם כי הוא מצא
בהחשבתו מין הפרדי֫ שהוא היוצא מן הנרכני֫ מין בשאינו
מינו כגון המרכיב סוס על אתון או חמור על סוסיא ויצא
מביניהם פרד ונחשב לו לחכמה באותו הדור ׳ ולפי דעת
אונקלוס שתרגם גנריא יהיה הימים כמו אמים ויהיה פשט
הכתוב כי באו על ענה זה מן האומה הנקראת אמים לפנים
עם גדול ורם כענקים ורצו לגזול ממנו החמורים של צבעון
אביו והוא היה במדבר אין עוזר לו והצילם מידם ׳ ועל כן
יאמ֫הוא ענה הפורסם בגבור֫ האת כך פי֫ הרמבן זלי֫ואלה
בני דישון הוא דישון הנזכר למעלה בראש הפרשה והבן
החכמים לשעיר ויקראנו הכתוב פעם דישון פעם דישן כי
הכל אחד כמו חירום וחירם דכתי֫ ויעש חירום את הכיורו֫
וכתי֫ ויכל חירם֫ אבל כשהם בפסוק אחד יזכיר האח֫ דישון
והאחד֫ דישן כי שני לופי֫ היו ועל כן יזכירם בלשו֫ שנוי כדי
להפריד בין שניהם ׳ ואלה המלכי֫ אשר מלכו בארץ אדום֫ על
דרך הכשש המלכים האלה יצאו מעשו והיו שכונה ואלופים
בלעם בן בעיר ׳ יובב ׳ חושם ׳ הדד בן בדד ׳ שכלה ׳ שאול בעל
חנן בן עכבור֫ הדד ׳ ודרשו רז֫ל כנגד שמונה פעמי֫ שאמ֫לו
יעק֫לעשו אדני בתחילת הפרש֫ כה תאמרון לאדני לעשו
ואשלחה להגיד לאדני ׳ מנחה היא שלוחה לאדני ׳ למצא
חן בעיני אדני ׳ אדוני יודע ׳ יעבור נא אדוני ׳ עד אשר אבא
אל אדוני למה אמצא חן בעיני אדוני וכנגדם נמסר לנו שם
של שבו֫ תיבו֫ בפסוק יתמנע לקטרגו בהם ׳ ובכר הזכרתי
למעלה ׳ והמקומו֫ הלה שהזכיר הכרישה לאדום הם בצרה
ותימן בצרה הוא שכתו֫ כי זכֹ֫ לייֵ֫ בבצר֫ ובטבח גדול בארץ
אדום֫ ארץ התימני הו֫ שכתו֫ והתו גבוריך תימן למען יכרת
איש מהר עשו מקטל וספר הכתוב שלא היו מלך בן מלך
כמו בישראל ובאה הפרשה להזכיר המלכים הלא לבאר כי
נתקיימה ברכת עשו ככו֫ שכתוב ועל חרבך תחיה ׳ ועל כן
יאריך הכתו֫ בספור המלכים והאלופי֫ אשר יצאו ממנו ושם
אשתו מהטבא֫ בת מפרד בת מי זהב כלומ֫ בת עשיר שהיה
כל ימיו טריד לצרף זהב והיה הזהב הולך בביתו כמים ׳ ועל
דרך המדרש ואלה המלכי֫ אשר מלכו בארֵ֫ אדום היו האופים
הלה תולדו֫ עשו כפשט הכתוב והוא דעת רז֫ל שאמרו כולן
ביוצאי ירכו של עשו הכונו֫ מדבר והיו עובדי לילי֫ ובעלי זנו
ועושר גדול גם המלכי֫ גם האופי֫ ׳ וזהו שאמרו בבראשית
רבה ושם אשתו מהטבאל כטיבי אלוהות היו והיו מטיבין
עצמן לאלילי֫ ׳ בת מטרד ׳ משהיו מטיבין אותה לבעלה אחֵ֫
היו טורדין אותה מבעלה ׳ בת מי זהב ׳ מן דעתרין אכרין
מהו דהבא מהו כספא עֵ֫כ ׳ ולמד שהיו תולדותיו של עשו
השׂא ׳ עוד יש בהם רמיזו֫ לזרעו של עשו לדורו֫ שכן אמרו
במדרש אלוף מגדיאל זה ובפרקי ר֫אליעזר ברוך לח֫
בשכר שפנה את כליו מפני יעקב אחיו נתן לו מאה כדינות
משעיר ועד מגדיאל ומגדיאל זה שֵ֫לוף מגדיא֫ אלוף
עירם עֵ֫כ ׳ והוא שהתנבא עליו דניאל ויתגדל על דניאל
כל אל ׳ ועל כן הזכירו בשם מגדיאל מלשון גדולה וממשלה
רבה והוא העשירי באופים הלה שכן הזכיר דניאל וקרניא דניאל
עשר מינה מלכותא עשרה מלכין יקומון מן ארעא והענין
שעתידין למלוך על עשר֫ מלכי֫ והעשירי מהם ימלוך
על תתפשט מלכותו על כל העולם והאומה
הזאת סתם הכתו֫ ענינה ולא פירש לנו את שמה יוכן כצינו
שהנביאים יזכירו גודל מכשלתה תמיד אבל לא יזכירוה
בשמה ׳ וכן כצינו בדניאל שהמשיל המלכיו האחד באריה
והשני בדוב והשלישי בנמר ולא הזכיר שמה של חיה
רביעית רק שהזכיר בה דחילא ואמתני תקיפא יתרא ושנין
די פרזל לה אכלה מדקא ושארא ברגלה רפסה ׳ וכן ישעיה
עֵ֫ה הזכיר משׂא בבל משא מצרי֫ משא מואב וכשבא להזכי֫ ישעיה
זאת אמר משא דומא אלי קורא משעיר מה מלילה וגומר ׳
ובמקו֫ אח֫ הזכירו פריץ חיות הוא שאמ֫לו ׳ היה שם אריה ישעיה
ופריץ חי֫ בל יעלנה לא תמצא שם והלכו גאולי֫ ׳ וכן מצינו
בירמיה הנביא שהזכיר המלכיות כולן חוץ מן המלכות ירמיה
הרביעי֫ הואת הוא שאמ֫ על כן הכם אריה מיער זאב ערבו֫
יחודם נמר שקד על עריהם כל היוצ֫ מהנה יטרף ולא תמצ֫
בכל התורה כלה שיזכיר החיה הואת בשמה כי אם משה
רבינו עליו השלום ׳ ואפס המשורר שהזכירה יותר מפורש
שפי֫ שם האומ֫ ושם עירה שהיא הוא שאמ֫ יכרסמנה תלים פ
חזיר מיער ותמצא העי֫ תלודה וישאר לך ומפני זה
כשהזכיר כאן האלוף העשירי אלוף מגדיאל שהוא רומז על
כפי מדרש רז֫ל הוסיף באור ואמ֫ אלוף עירם שאותיות ו
מיער כלומר אלוף מגדיאל זהו חזיר מיערואותיותיו מעיד
על שם הכתוב וחאֲביד שריד מעיר ׳ שהוא עיר וכן כמלכי
הזכיר ישעיה עֵ֫ה כי שמת מעיר לגל קריה בצורה למעלה ׳ ישעיה
וזה אמור על ואותיותיו גם כן ירעם ועליו אמר דוד עֵ֫ה תלים יא
וירעם בשמים יי֫ ועליון יתן קולו ברד וגחלי אש שעתיד
הבֵ֫ להאביד֫ ׳ וכן התנבא עליה דניאל עד די קטילת חיותא
והובד גשמהא ויהיבת ליקידת אשא ׳ וכן מצינו עובדי
שהתנבא על הרבן בהסכמת בית דין של מעלה והוא
שאמר במדרש למה נכתב חזון בשני נביאים בלבד ישעיה
ועובדיה ׳ אלא חזון עולה עֵ֫ה ישעיה כלל את בבֵ֫
של מעלה ועובדיה דן לכלו֫ בבית דין של מעלה וכן דרשו
בפרקי היכלות עד שיאמר אדם לחבתו הא לך בפרוטה
ויאבר לו אינה מתנקשת לי עֵ֫ ועוד תמצא מכלל עשרה
אלופי֫ הללו אלוף עלוה ובדברי הימים כתיב אלוף עליה
בדי להזכיר יי֫ בשניהם שלם ׳ וכא לרמוז על זרעו של
הדברי֫ סרה על יי֫ בענין ויחפֵ֫או על מלכי֫ב
יי֫ דברים אשר לא כן ׳ וכענין שכתו֫ והוזני נוסדו יחד על יי֫ תלים
ועל משיחו ואטרו בבראשי֫ רבה עד שלא מלך מלך בישר֫
נצב מלך באדום שנאמ֫ ואלה המלכים וגו֫ הלא הוא דאמר
נחלה

נחלה מבוהלת בראשונה זו מלכות עשו שקדמה בבחלה
קודם מלכות ישראל ואחריתה לא תבורך · ועלו מושיעים
בהר ציון וגו׳ ועל דרך הקבלה ואלה המלכים אשר מלכו
בארץ אדום ירמוז על העולמו׳ שברא הב״ה במדת הדין קוד׳
שברא העולם הזה וקודם שיתגלה מלכותו בעולם הזה והו
לפני מלוך מלך לבני ישראל ומכאן שהיה בונדה עולמורו
ומחריבן עד שברא את אלו ושתף בהם מדת הרחמים ולא
אוכל לפרש כי הדברים עמוקים נשגבים נעלמים עומדים
ברומו של עולם · ומדרך הקבלה הנאמנה אתח צריך להעת
כי אין הפרש בין פסוק היחוד והוא פסוק שמע לפסוק
ותכנע · ואין הפרש בין פרשה ואלה המלכים ופסוק ושם
אשתו מהטבאל לפסוק ויס׳ מלאך האלהים ועשרת הדברו׳
כי הכל ענין אחד וקשור אחד ויש לך להשתכל כי המלכי׳
האלה הם ח׳ועם האשה מהטבאל הם ט׳ ויש לתמוה מה
טעם להזכיר שם האשה במלך הזה יותר מבשאר המלכים
הנזכרים בפרשה · ומי יתן וידענו האשה הזאת מי היתה
שלא מצאנוה בכל התורה זולתי במקו׳ הזה ומה התועלת
המגעת אלינו כשהזכיר הכתוב את שמה · ועתה אשכילך
ואורך הענין ואומ׳ תחלה כי קר׳ שם המלך הדד ושם השני
הדר ושני׳הם מלשון הוד והדר שהם מדות ופי׳ הדד בן בדד
ג׳ מדות הנכונות והנמשכו׳ מעשר ספירו׳ והמשכיל ימצא ·
ודבר ידוע כי ג׳ מדות הן מנהיגות העולם השפל הזה שהו׳
עולם הבחינה ועל כן קראו עזית לפי שבו יצר הרע המעו׳
דרכו של אדם ושם יצא משפט מעוקל לפי מחשבת
הרואים ואמר וימלוך תחתיו הדד ושם עירו פעו כי משם
פירחות הנשמות · ועירו מלשון עיר וקדיש · ושם אשתו
מהטבאל המקבלת ממנו נקראת מהטבאל לפי שהיא מדת
טובו של אל שעליה נאמר למשה אני אעביר כל טובי על
פניך · ונקרא גם כן ה ונאמ׳ למשה בכל ביתי נאמן הוא כי
טוב האדם ביתו וכשאמ׳ בת מטרד הוסיף לפרש כי אשתו
שהזכיר לא תבין בו אשה ממש כי אם מלשון מדה מאפי׳
בת יכיל ופירש עוד ואמ׳ כי היא מטרדת המחשב׳ כי ממנ׳
היה טעותו של אח׳ שאמרו עליו חכמי האמת קצץ בנטיעו׳
וחזר ופירש עוד כי היא מדה כלולה מרחמים ודין שאמר
וזהו בת מי זהב כלומר מדה של רחמים ודין כי השכינה
הנקראת בת כלולה ששת קצוות שבהם רחמים ודין · עוד
ירוע מחכמת לשוננו חקדוש כי אות דל״ת מתחלפת באות
ת״ו באותיות דשלנת ואם כן מלת מטרד כמו מטרת והוא
הרגום של משמרת · ובמזמור אשא עיני ששה פעמים
שמירה כנגד ששה קצוות · ועד כאן דבר בעליונים
מכאן ואילך מדב׳ בתחתוני׳ שהם אלופי עשו
הוא שכתוב אחריו ואלה שמות אלופי
עשו למשפחותם . והמקום
יראנו נפלאו׳ מתורתו
ויאיר עיני
שכלינו
באו׳ השגתו ויזכה אותנו לנבוא׳ הושע להיות הלב
בידיעתו כשחׁ נכון מוצאו וכמעין נובע שכן
נמשלה התורה למעין הוא שאמר
שלמה ע״ה מעין גנים באר
מים חיים ונוזלים מן
לבנון וכן כתוב
לעתיד
ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה :

אל תגזול דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי יי יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש :

שלמה

המלך ע״ה הודיענו בשני כתובים הללו עונש הגוזל את הדל וידוע כי דכתות הן שהזהירה התורה על האדם לרחם אותם ושלא להרע להם ואלו הם עניים יתומים אלמנות גרים · וכן מצינו הכתוב שהזהיר על ארבעתם בפסוק א׳ הוא שכתוב ושמחת בחגיך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנ׳ ודרשו רז״ל ארבעה שלי כנגד ארבע׳ שלך ואם אתה משמח את שלי אני אשמח את שלך · והזכיר הלוי כנגד העניים שהרי לוי׳ עניים הם שלא היה להם חלק בארץ אבל היו זוכין על שלחן גבוה ונהנין מקדשי שמים והם חיל הקבה כענין שכתוב ברך יי׳ חילו והבה חלקם שנא׳ אני חלקך ונחלתך· עניים הם שהזהיר עליהם התורה במצות עשה ובמצות לא תעשה שנ׳ נתון תתן וכתי׳ פתוח תפתח את ידך לו׳ מצות לא תעשׂ שנ׳ ולא ירע לבבך בתתך לו וכתיב לא תקפוץ את ידך · ואחר שהתורה הזהירה על הגזל בלאו של לא תגזל לכל העולם לכך לא הוצרכ׳ להזהיר על גזל העני וחייב הוא לתת לו ואיך יגזול ממנו ועל כן בא שלמה ע״ה והוסיף באור בעונש הגוזל את העני כי אין דרכו בכל ספר משלי להזכיר מצוה מן המצות הכתובות בתורה לא אם כן יוסיף באור או יחדש בה דבר כי מי האד׳ שיבא אחרי משה אם לא לעשות סייג לדבריו · ועל כן אמר ה תגזול דל כי דל הוא ואין צריך לומר לדל כי אפי׳ לעשיר אסור לגזול · ומה שהזכי׳ דל מפני שהו׳ מצוי שהכל גוזלין אותו לפי שאין לו עוזרים ואין מי שידבר בעדו כאיש העשיר לא הכל שונאין אותו ומתרחקים ממנו ואפי׳ קרוביו כענין שכתוב כל אחי רש שנאוהו אף כי מרעהו רחקו ממנו ועכ יאמ׳ ה תגזול דל מצד שהו׳ דל והו׳ חסר הכח ויודע אתה שאין לו עוז וסומך כנגדך ואין מי יריב ריבו ה תדמה בנפשך זאת כי הבה יריב ריבו והוא הטוען שלו והוא יעניש את הגוזלי׳ אותו לא עונש ממון רק עונש הגוף והנפ׳ זהו וקבע את קובעיה׳ נפש שהיא מלה כוללת הגוף והנפש · יתומים ואלמנו׳ הוא שהזהירה עליהן התורה בהרבה מקומות כל אלסנה ויתום לא תענון ודרשו רבותי׳ ז״ל אפי׳ שמנהו של מלך ואפי׳ יתומים של מלך והטעם לפי שנפשם שפלה ודמעתם מצויה ודבר מצוי הוא שהכל מריעין ומעניין אותם · ואמר הכתו׳ כי אם ענה תענה אותו יחזור לכל אח׳ מהם ליתום ולאלמנ׳ שהזכי׳ וכפל הענוי להתמדת הבריות בענוי׳ וכש׳ שכפל הענוי כך כפל הצעקה גם שמיעת השם יתעלה זהו כי אם צעק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו׳ ולפי ששאר בני אדם המעיני׳ יטריחו אחרי מושיעים וישימו בטחונם בהם אבל היתום והאלמנה שאין

לה הם מושיעים אינם נושעים כי אם בהבה ועל הקבה שמע
צעקתם ומריב ריבם וכן דבר שלמ עה על היתומים בפרשה
זו בעצמו הוא שאמר לא תסג גבול עולם ובשדה יתומים אל
תבא כי גואל חזק הוא יריב את ריבם אתך גרים הוא
שהזהירה עליהם התורה בהרבה מקומו והוא שכתוב ואהב
לא תונה ולא תלחצנו וגו יהיר שלא יונה אותו באונאת
דברים ולא ילחצנו בגזלת ממון כי גרים הייתם בארץ מצרי
והוסיף טעם הכתוב האחר ואתם ידעתם את נפש הגר לא אמ
את הגר את נפש הגר כלום נפשו שפלה ונכנעת ועיניו
תמיד אל יי וכן דרשו רזל היה בן גרים לא יאמר לו זכור
מעשי אבותיך בא ללמוד תורה לא יאמר לו פה שאכל
גבלות ברי את שרצי ורמשי יבא וילמוד תורה שנתנה מפי
הגבורה כי גרים הייתם בארץ מצרים מום שבך אל תאמר
לחברך וכן מצינו הצדיקים נקראים גרים ולשון גר מלשון
גרגיר הנפרד מעקרו וכן הצדיק רואה את עצמו יחידי אין
דירתו בארץ כי אם דירת עראי וזהו שאמר דוד עליו השלו
גר אנכי בארץ אל תסתר ממני מצותיך המשיל עצמו לגר
שהוא מוזמן לנסיעה ואינו יודע העת ולפי שאינו יודע העת
הוא צריך שיקח צידה לדרך מן יבא עליו העת פתאום ומה
היא הצידה קיום המצות זהו אל תסתר ממני מצותיך וכן
מצינו האבות כולם שנקראו גרי אברהם הוא שכתוב גר ותושב
אנכי עמכם יצחק הוא שבתוב גור בארץ הזאת יעקב הוא
שכתוב וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען הזכיר וישב
ולא אמר וינר יעקב מפני שהזכי למעלה בעשו וישב עשו
בהר שעיר כי תולדות עשו המלכים והאלופים שיצאו מבנו
נתישבו בארץ אחזת הארץ שיצאה להם לאחזת עולם לכך
הגיד כאן ביעקב כי נתישב הוא בארץ הקדוש בארץ מגורי
אביו ואם לשון מגורי כי מצינו שקרא הכתוב כן לתת להם
את ארץ מגוריהם אשר גרו בה כי לפי שהאבות היה עקרם
מעבר הנהר היו עתה גרים בארץ שהיתה לכנען בזמן ההוא
ובמדרש וישב יעקב כל מקו שנ וישב אינו לא לשון צער
וישב העם לאכל ושתו ויקומו לצחק וישבו לאכול לחם
וישאו עיניה ויראו וגו וישב יהודה וישרא לבטח ויקם יי
שטן לישרא וישב ישרא בשלוי ויחל העם וגו אף כאן
וישב בקש לישב בשלוה קפץ עליו רגזו של יוסף אמר הבה
לא דיין לצדיקי מה שמתוקן לה לעולם הבא לא שמבקשי
לישב בשלוה בעולם הזה מה כתיב למעלה ואלה המלכים
אשר מלכו בארץ אדום ואלה שמו אלופי עשו ראה יעק אופי
עשו נתירא אמר מי יוכל לעמוד כנגד כל המלכים והאופים
הללו משל למה הדבר דומה לגמלי טעוני קש היה הצורף
עומד ותמיה היכן יכנס כל אותו הקש יוצא מבירתך ויכלה
כל הקש כך כשראה יעקב לעשו ואופיו וגבוריו נתיר אמ
לו הבה נצוץ אחד שלך יכלה אותם הוא שכתוב והיה בית
יעק אש ובית יוסף להבה ובי עשו לקש ודלקו בהם ואכלו
וזה שכתו אלה תולדו יעקב יוסף כלו ניצוץ יוצא מתולדותיו
של יעקב והו יוסף שיכלה כל תולדותיו של עשו שהי יעקב
מתיר מהם אלה תולדו יעק יוסף היה ראוי שיכו תולדותיו
כולן אבל על דרך הפשט כלל כל תולדותיו ביוסף להורות
שהוא כלול מכל מעלו שאר אחיו וכן דרשו רזל כל מעלו
מדות השבטי חיו בו בכורתו של ראובן שנא ובחללו יצועי
אביו ונתנה בכורתו ליוסף מלכותו של יהודה שנ ויוסף הוא
השליט על הארץ נבואתו של לוי ויחי כאשר פתר לנו כן
היה חכמתו של ששכר שנ אין נבון וחכ כמוך ועל דרך
המדר אלה תולדו יעקב יוסף הקיש יוסף ליעק מפני שהי

דומה לו שנ כי בן זקוני הוא לו שהיה זיו אקונין שלו דומה
לאביו ועוד שהיה דוכה לו בכל ענינו מה יעקב היה נרדף
מפני עשו אחיו שהיה כובקש להורגו כך יוסף נרדף מפני
אחיו שהיו מבקשי להורגו מה יעקב היתה אמו עקרה אף
יוסף היתה אמו עקרה מה יעקב נולד מחול שנ ויעקב איש
תם שאינו נקרא תם לא מהול שנ התהלך לפני והיה תמי
אף יוסף נולד מהול שנ יעק יוסף שהי כמוהו בכל ענין מה
יעקב נתקשת אמו בשעת לידו אף יוסף נתקשת אמו בשעת
לידה מה יעקב ילדה אמו שני אף יוסף ילד אמו שנים מה
יעק היה רועה אף יוסף כן מה יעק נשא אשה בחוצ לארץ
אף יוסף נשא אשה בחוצ לארץ והולי שם בנים מה יעקב
לוו אותו המלאכי אף יוסף לוו אותו מלאכי אר יגאי שלש
מלאכי נזדווגו לו שנ וימצאהו איש וישאהו האיש ויאמר
האיש מה יעקב נתעלה על ידי חלום אף יוסף נתעלה על
ידי חלום מה יעקב נתברך בית לבן בגללו אף יוסף נתברך
בית פוטיפר בגללו מה יעקב ירד למצרים וכלה את הרעב
אף יוסף ירד למצרים וכלה הרעב מה יעקב מת במצרים אף
יוסף מת במצרי מה יעקב נחנט אף יוסף נחנט מה יעקב
עלו עצמותיו אף יוסף עלו עצמותיו ועל דרך הקבלה יעקב
יוסף יעקב הוא הכתוב וכן יוסף וזהו שאמר אפי רבבי
ואפי זוטרי וכל אחד מהם נקרא נער הוא שכתוב כי נער
ישראל ואהבהו וכתיב ביוסף והוא נער ויבא יוסף כל
לשון מביא דבה הוא אומר אמת כי הוא מביא ראיה לדברי
וכל לשון הוצאת דבה הוא שקר שמוציא דברי שקרים
כלבו כלשון האמור במרגלים ויוציאו דבת הארץ רעה
וכתיב מוציא דבה הוא כסיל והם דברי כזב כלשון ומלבם
יוציאו כילין את דבתם רעה ידוע בי כל דבה רעה אבל
הזכיר רעה לחפלין את דבתם רעה פירש רשי זל כל רעה
שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו שהם אוכלים
אבר מן החי ומזלזלי בבני השפחות לקרותם עבדי וחשודין
על העריות ובשלשתן לקה וכתב הרמבן שאם כן ראוי היה
לבני השפחו להציל את יוסף מיד אחיו מאחר שהיה אוהב
אותם והם על כבודם והיה בא בשבילם כנג בני לאה להגיד
לאביו דבתם ואם נאמר כי היו בני השפחות מתיראי מהם
אין זאת כי היו ארבעה דן ונפתלי גד ואשר ראובן הידה
עמהם ויוסף עצמו הרי ששה כנגד שאר בני לאה ואנו
רואים בודאי כי כל האחים הסכימו במכירתו מלבד ראובן
הגדול שבכולן ובנימין הקטן שבכולן ועל כן פירש הוא זל
כי על בני השפחות היה מוציא הדבה והם בני בלהה ובני
זלפה כנזכר בכתוב ויהיה שעור הכתוב כלו אלה תולדות
יעקב יוסף והוא נער בן שבע עשר שנה היה רועה את אחיו
בצאן שהם בני בלהה ובני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את
דבתם רעה של בני השפחות הנזכרים ויאמ אחרי כן וירא
אחיו אלו בני לאה כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו
אותו ונמצ יוסף שנוי מכולם מבני בלהה ומבני זלפה מפני
הדבה שהביא אל אביהם ומבני לאה מפני שהיה יעקב
אוהב אותו יותר מהם והם בני הגבירה כמוהו וישרא אהב
את יוסף מעת שקרא הקבה את שמו ישרא ינהגו הכתובי
המנהג הזה לקרותו פעם יעקב ופעם ישראל להודות כי מה
שקראו ישראל מוסף על יעקב וכן בסמוך ויאמר ישרא אל
יוסף ובתחלת הפרשה וישב יעקב וכן בסוף הפרשה ויקרע
יעקב שמלותיו ועש לו כתונת פסים בגד מעולה היה כעין
שכתוב וכתונת תשבץ ועליו נתקנאו אחיו ומזה דרשו
רזל לעולם אל ישנה אדם את בנו בין חבנים והכתונת הזה
היה תחלת הסבות ועליו נתגלגלו הדברי בשעבוד גופותם
במצרים

במצרים וכן לאחר זמן ׳ פירוש הרוגי מלכות כי כן הגוף כתונת הנפש ׳ ולשון פסים אמרו במדרש על שם שהיתה גדולה ומכסה שתי פסותיו ד״א פסי על שהטילו פייס ביניה באיוב מיתה ימיתוהו בארבע מיתות בד׳ שנ׳ ויתנכלו אותו להמיתו ׳ כיון שכירוהו הטילו פייס ביניהם מי יוליך הכתונ׳ לאביה נפל הפייס על יהודה זהו שאמר לו הכר נא ולכך נאמר לו הכר נא למי החותמת ׳ וכשאמ׳ לו הכתונת בנך פסקו חייו של יעקב לכך פסקו חיי בניו מן העולם זה ער ואונן שנאמ׳ ומשלם עון אבו׳ חיק בניהם אחריה ד״א פסי כנגד ד׳ צרו שארעו לו ׳ פוטיפר ׳ סוחרי ׳ ישמעאלי ׳ מדיני ׳ דא״ כתונ׳ פסים שמסר לו סוד כ״ב אותיו ע״כ והכונה בזה שהלבישו ידיעת החכמה בשם כ״ב אותיות כמו שלמד מפי שם ועבר והבן זה ׳ ולא יכלו דברו לשלום ׳ זו מדה טובה בהם שהיו מראין השנא שבלבם ולא היו מחניפין ׳ וכן אמר שלמ׳ה גבר מחליק על רעהו רשת פורש על פעמיו ׳ והנה הכתוב משבח לאבשלום שאמר ולא דבר אבשלו׳ עם אמנון למרע עד טוב כי שנא אבשלום את אמנון והנה אנחנו מאלמים אלומים ׳ היו רואים בחכמתם כי הפתרון בחלום האלומות שהיו משתחוים לאלומתו הוא מעלת המלכות וזהו שאמר וגם נצבה שהו׳ מלשון מלכו׳ כלשון הכתוב נצב מלך ומפני שידעו זה בחכם הפתרון אמרו לו כמלעיגי׳ המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו אבל נעלם מהם שע״י תבואה עתיד לבא אליו המלכות ׳ ומן הידוע שכיון שהיו שונאים אותו היה ראוי לה׳ לפתור לרעה אבל הכל היה מאת השם יתברך כי זמן בפיהם הפתרון הזה למלכות׳ והנה זה כענין האמור בגדעון אין זאת בלתי אם חרב גדעון בן יואש איש ישר׳ לפי שאמ׳ השם יתברך רד ג׳ מחנה מדין ואם ירא אתה לרדת רד אתה ופורה נערך על המחנה וכאשר ירד ג׳ מחנ׳ מדין שמע לאיש אחד ממחנה מדין שהיה מספר לרעהו חלום ואל חלום חלמתי והנה צליל לחם שעורים מתהפך במחנה מדין וחברו השיבו אין זאת בלתי אם חרב גדעון בן יואש איש ישר׳ זמן הקבה הפתרון בפי חברו כדי שישמע גדעון החלום והפתרון ויתחזק בדבר וכן עשה ׳ גם בכאן בענין יוסף זמן הבה הפתרון בפי אחיו להוציאו למלכו והוא שאמרו המלוך תמלוך עלינו ותמצא בכתוב שלשה פעמים והנה כנגד ג׳ פעמים שהוצרכו לרדת למצרי׳ לאלומתו ׳ והיה להם הכנעה לפניו פעם ראשונה כשהיה רעב בארץ כנען ופעם שניה כשאמר להם יעקב שובו שברו לנו מעט אוכל שבו נתגלה יוסף ופעם שלישי כשחזרו אליו עם יעק׳ אביה׳ ואז נתקיימו כל החלומו׳ ותשתחוין לאלומתי׳ גם השבש והירח ואח עשר ככבי׳ שהשתחוו לו והם יעקב ובלהה וא׳ עשר אחיו כענין שכתו׳ באחיו וישתחו לו ארצה וכתי׳ ביעק׳ וישתחו ישר׳ על ראש המטה ׳ ויוסיפו עוד שנוא אותו על חלומותיו ועל דבריו ׳ באר כי השנאה ששנאוהו היתה על שני דברי׳ האח׳ על חלו׳ שחלם והשני על ספור שהי׳ מספר אותו להם והיה מתהלל בו כנ״ל אשר צדקה עשה ואומ׳ לה׳ שמעו נא החלו׳ הזה אשר חלמתי ויגער בו אביו רצה לבטל החלו׳ בפני אחיו ע״כ גער בו לשכך חמתם מעליו ואמ׳ הבא נבא אני ואמך ואחיך והלא אמך כפ׳ מתה כשם שאי אפשר באמך כך השאר בטל ואע״פ ואביו שמר את הדבר כי היה יודע גודל החלו׳ וממתין שיתקיי׳ כענין שכתו׳ ומלתא בלבי נטרית ׳ ובבראשית רבה ואביו שמר את הדבר רוח הקדש אומר שמור את הדבר ׳ ויקנאו בו אחיו ׳ בידוע כי השנאה ברוב תבא מצד הקנאה והשנאה שהזכיר למעלה וישנאו אותו היתה מפני קנאת האהבה כמו שאמר ויראו אחיו כי אותו אהב אביה מכל אחיו וישנאו אותו ׳ ואם כן למה חזר בכאן ויקנאו בו אחיו ויתכן לפר׳ כ׳ מתחלה לא היו מקנאי בו מפני תרון מעלה שהיה לו עליה׳ רק מפני קנאת אה בת האב שהי׳ אוהב אותו יותר מהם ולמה יקנאו בו והם גדולי ממנו והוא נער בן שבע עשרה שנה ואין אדם מקנא בחברו אלא בכיוצא בו ושוה לו אבל עתה אחרי שספר חלומותיו והם חכמים מחוכמים בפתרוני׳ ראו כי הוא מעות ד למלוך והתלבשו קנאה בזה זהו לשון ויקנאו בו לא אמר ויקנאו אותו כמו ויקנאו אותו פלשתים לא בו במעלה שהיו רואים בו ׳ ויבא שכמ׳ מקו הפורענו׳ בשכם ענו את דינה ׳ בשכ׳ מכרו את יוסף ׳ בשבם נחלק מלכו׳ בית דוד מישר׳ והמליכו לירבעם שנאמר וילך רחבעם שכם כי בשכם באו כל ישר׳ להמליך אותו כיון שנתחלקו השבטים המליכו שם לירבע׳ והיה שם בית מלכותו שנ׳ ובנ׳ ירבעם את שכם כי שמעת אומרי יחסר מלת אות בי שמעתי אותם אומרי נלה דותינה עשאוהו רז״ל במדרש מלשון נכלי דתות כי המלאך רצה לגלות ליוסף מחשבתם הרעה והנה יוסף לא הבין הנסתר שבתוך הלשון שהו׳ נכלי דתות ׳ והלך אחר הנגלה ורדף אחריה וימצאם בדותן והוא שאמ׳ במדרש נסעו מזה הסיעו עצמ׳ מן האחוה והלכו לבקש לך נכל דתות שימיתוך בהם וזהו שאמר ויתנכלו אותו להמיתו היו מחשבין תחבולות היאך יסבבו לו מיתה ושלא יצטרכו להמיתו הם עצמם בידיהם ומזה דרשו רז״ל שאמרו נשסה בו את הכלבי ואולי כי כן עשו בטרם יקרב אליהם ולא עלתה ביד ע״כ כשנתקרב אליהם אמרו להרגו בידים והוא שכתוב הנה בעל החלומות הלזה בא ועתה לכו ונהרגהו ׳ לא נכנו נפש ׳ קשה היה לראובן עצת האחים והיתה כוונתו להצילו ואו אמ׳ לא נכנו סתם היה מרא עצמו בדבריו כי מניעתו זאת לחמלה עליו ע״כ הזסיף להזכיר נפש כלו׳ שאינו מקפיד עליו רק עליהם שלא יכו נפש שום אדם ׳ וכן מה שאמ׳ תשפכו דם ולא אמ׳ דמו כלו׳ גם אנכי ככם שנאתיו ואין אני מקפיד על דמו כלל כי אם עליכם שלא תהיו שופכי דם ׳ ויקדווהו ׳ דרשו רז״ל שמעון לקחו ולכך כתי׳ ויקח מאת שמעון בראשי׳ רבה ׳ והכור רק אין בו מי׳ אפי׳ היה בו מעט מ׳ בם יקו׳ רק ע״כ אמר אין בו מים הכונה שלא היה בו מים כלל ׳ ודרשו רז״ל מים אין בו אבל נחשי׳ ועקרבי׳ יש בו׳ והוצרכו החכמי׳ לומר כן מפני שיש בכתוב שני מעוטין והבור רק מעוט א׳ אין בו מים מעוט שני ׳ ואין מעוט אחר מעוט אלא לרבו׳ בא לרבות דבר המזיקו והוא נחשים ועקרבים ׳ ורבינו תם ז״ל פי׳ כי בא להם לרז״ל זה מדיוק הכתו׳ אין בו מים ממה שכתוב במדבר וצמאון אשר אין מים והיו שם נחשים כענין שכתו׳ נחש שרף ועקרב וכתב הרמ״בן ז״ל היו בחורי הבור נחשים ולא ראו אותם כלל כי אלו ראו אותם ולא יזיקוהו היה מתברר אצלם שיעשה להם נס וזכותו תצילנו מידם ואיך יגעו במשיח יי אשר חפץ בו ומצילו כענין שכתוב אלהי שלח מלאכי וסגר פום אריותא ולא חבלוני ׳ ובמדרש והבור רק נתרוקן בורו של יעקב אל בניו ולא ידעו התורה שנאמר אין בו מים אין בהם דברי תורה שנמשלה למים שנאמר הוי כל צמא לכו למים ׳ ואינם יודעים מה שכתוב בתורה כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישר׳ והתעמר בו ומכרו ומת הגנב ההוא והם מכרו את אחיהם ׳ לכו ונמכרנו לישמעאלים הוא סבור בחלומותיו שימלוך עלינו ושנהיה לו לעבדים ׳ לכו ונמכרנו לעבד ׳ וישבו לאכול לחם ׳ לשון עכוב וקביעות קבעו עצמ׳ בסעודה ׳ ובמדרש תהלים וישבו לאפול לחם אמר הבה אתם מכרתם אחיכם מתוך מאכל

ומשתה שנ׳ וישבו לאכול לחם הרי בניכם נמכרים בשושן
מתוך מאכל ומשתה שנ׳ בשנת שלש למלכו וגו׳ והמן בא
מדר נ ט ו ולוקח אתכם מתוך מאכל ומשתה שנ׳ והמלך והמן ישבו
לשתות וגו׳ ויעברו אנשים מדינים סוחרים וימשכו ׳ לפי
הפשט העוברים משכוהו ומכרוהו לא האחים ולפי זה מה
שאמר להם יוסף אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי
מצרימה הענין כי השלכתם אותי לבור היתה סבת המכיר׳
וזהו שאמר מצרימה כלומר שנתגלגל מאדון לאדון ונמכר
פעמים רבות עד שהורד למצרים והחטא שנמצא עליהם
הפפורש בעשר׳ הרוגי מלכו׳ הוא זה שהם היו סבת המכירה
וגדולי עולם כמותם ראוי׳ להענש על השלכת אחיהן הנכבד
לבור׳ ולהחשב להם לרציח׳ כאו הרגוהו בידם כענין שכתו׳
פעמים ג י ב ואותו הרגת בחרב בני עמון כי אין הפרש בין ההורג את
חברו בידים או המסבב לו מיתה אלא דינא רבה ודינא זוטא ׳
בעשרי׳ כסף נצטוינו בתור׳ בפדיון הבן שיהיה חמש סלעים
פעמים יח יז הוא שכתוב ופדוי מבן חדש תפדה בערכך כסף חמשת
שקלים ׳ והסלע ד׳ דינרים וא׳כ ה׳ סלעים ד׳ פעמים הם עשרי׳
כסף וזהו שתרגם אונקלוס בעשרי׳ כסף ולא תרגם בעשרין
סלעין דכסף ׳ והא למדת למצות פדיון הבן שהוא חמשה
סלעים שהם עשרים כסף לפי שבא לכפר על מכירת יוסף
בכורו של רחל שנתנה לו הנכורה שנמכר בעשרים כסף ׳
וישלחו את כתונת הפסי׳ ויביאו אל אביה׳ השלוחי׳ הביאוה ׳
וזהו שאמר הכתונת בנך שהוא הביאום האחים היו אומרים
פעמים יח יט הכתונת יוסף ׳ ויש שפירשו וישלחו מלשון בשלח יעבורי׳
ויחזור ויביאו אל האחים וזהו אזכריותם ׳ כתונת בני כלומר
כתונת בני היא זו ׳ חיה רעה אכלתהו ׳ על דרך הפשט אם
הרגוהו לסטים היו נוטלין הכתונת ׳ ועל דרך המדרש חיה
רעה אכלתהו נצנצה בו רוח הקדש סופו שתתגרה בו אשת
פוטיפר ׳ ולמה לא גלה לו הב״ה לפי שהחרימו וקללו כל מי
שיגלה ליעקב ושתפו הב״ה עמהם כן כתיב בפרקי ר׳ אליעזר
ובאור הדבר כי הם היו תשעה ולכך שתפו להב״ה להשלים
לעשרה והחרימו הדברי׳ וכי יהי דבר קשה בעיניך שכן עשה
אברהם בענין סדום בקש צרופו של הקב״ה עם תשעה לכל
כרך וכרך אמר לו אתה צדיקו של עולם הצטרף עמהם
וינצלו ׳ ואם תאמר אינו דומה כי זה להצלה וזה לפורענות
אין זה פורענות כי אם הצלת כל ישר׳ וכבוד להב״ה כי פחדו
לנפשם שאם חס ושלום יתגלה הדבר ליעקב יקללם קללה
עולמית ונמצאו ישר׳ התלוי׳ בזרעו של יעקב נטלי׳ מן העולם
יפוסף ז ט ואין מי יפרסם האלהות וכענין שכתוב והכריתו את שמנו
מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול ׳ ועל כן נראה לי כי
הצרוף והשתוף עני׳ מוכרח היה צורך גבוה והצלת כל ישר׳
וכן מצינו במשה שנקש צרופו של הקב״ה ובית דינו עמו
בקבלת התורה׳ ואם אולי תשאל מנין ידע יצחק שדרשו רזל
ויבך אותו אביו ולא אבי אביו יש לומר שהב״ה הגיד לו וכן
הגיד לבנימין שידע זה ברוח הקודש שהרי אבנו של בנימן
ישפה ודרשו רזל יש פה ואע״פ שתק ולא גלה מפני החרם
שכן הסכימו כל התשעה והב״ה בצרוף עמהם שלא יתגלה
הדבר ליעקב שאין הקפידה אלא על יעקב מן יקלל וכמו
שהזכרתי ׳ ימים רבים ׳ או שבעה ימי אבלו ואין לתמוה אם
קראם הכתוב רבים שהרי ג׳ ימים קרואין רבי׳ כמה שדרשו
ויקר׳ טו כה רזל ואשה כי יזוב זוב דמה ימי׳ רבי׳ ׳ ימים שנים ׳ רבים ג׳
ובמדרש ימים רבי׳ כב שנה משפירש יוסף ממנו ועד שירד
יעקב למצרים כיצד יוסף בן יז כשפירש מאביו וכתיב ויוסף
בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה ושבע שני שבע וכתיב
בי זה שנתים הרעב כשבא יעקב למצרים הרי כב שנעטר

מיוסף כנגד כב שנה שלא קיים יעקב כנוד אב ואם והם
עשרים שנה עם לבן יד בשתי בנותיו ושש שנים בצאן וב׳
שנים בדרך שנה וחצי בסוכות וששה חדשים בבית׳ ׳ כל
בניו חו השבטי ׳ וכל בנותיו ׳ זו דינה וסרח בת אשר ׳ וימאן
להתנחם ׳ לפי שאין אדם יכול לקבל תנחומין על החי וסנור
שמת שעל המת נגזרה גזרה ששיתכח מן הלב לא על החי׳
כי ארד אל בני אבל שאולה ׳ כלומר באבל אקבר ולא
אתנחם כל ימי חיי ׳ ובמדרש שאולה גיהנם לפי שהיה
בטוח שלא ימות אחד מהם בחייו וכאשר היה יוסף נאבד
בחייו פחד לנפשו מעונש גיהנם לפי שהיה זה מעיד על
רשעו שאלו היה זכותו שלם לא ימות אחד מבניו בחייו ׳
ויבך אותו אביו ׳ זה יצחק שהיה בוכה מפני צרתו של יעקב
אבל לא היה מתאבל שהיה יודע שיוסף חי׳ ויהי בעת ההיא
וירד יהודה ׳ היה ראוי להדביק פרשת ויוסף הורד מצרימה
עם פרשת של מעלה שהכל ענינו של יוסף׳ ועל דרך המדרש
סמך לה פרשת יהודה ללמדך שהורידוהו אחיו מגדולתו
כשראו בצרת אביהם אמרו לו אתה אמרת לכו ונמכרנו
לישמעאלים חו אמרת להשיבו היינו שומעים לך ׳ ועל דרך
הקבלה סמך פרשת היבו לפרשת המכיר׳ כדי לסמוך גלגול
לגלגול כי סוד היבום הוא סוד הגלגול ומן הידוע שהחטא
ההוא לא היה אפשׁ להתברר ולהתלבן בסוד הגלגול בעשר׳
הרוגי מלכות כי אז הכח נשב׳ והנפשות נמלטו ועלו לשלום
אל אביהם שבשמי׳ וכלל הדברים עשרה אחי יוסף או י׳ הרוגי
מלכות וער ואונן הם פרץ וזרח הוא שכתוב וימת ער ואונן
בארץ כנען ויהיו בני יהוד׳ והנה זה מרמזי התור׳ והמשכיל
יבין ׳ ומה שהיו עשרה הרוגי מלכות והאחים בעלי המעשה
לא היו אלא ט׳ שהרי ראובן לא הסכים עמהם יש לומר לפי
שגם יוסף חטא כי חטא האחים בו הלא הוא היה הסבה
כשהיה משתרר על אחיו הנכבדים הגולים ממנו והיה
מכעיס אותם ומתפאר כנגדם בחלומותיו וכיון שהיה בכלל
החטא היה בכלל העונש ולכך נפקד עליו גם כן ׳ או יש
לומר שלא נפקד על יוסף כלל אבל נפקד על ראובן ולא
בשביל חטא יוסף שהרי ראובן לא חטא בכמירתו אבל חטא
בלהה נפקד עליו ועל כן היו עשרה וראובן בכללם על החטא
שחטא במעשה בלהה וזה רמוז בפסוק ויהי׳ מתיו מספר דני
כי היו עשרה עם ראובן ושם אכתוב בעזרת השם יתברך ׳
בת איש כנענן ׳ כתרגומו תגרא לא כנעני ממש כי יהודה
הלך בדרך אבותיו וחלילה לו שישא מבנו׳ הכנעני והיו
נשיהם מצריות עמוניות מואביות ומיחוסי ישר׳ ובני קטור׳
ומפני זה פרט הכתוב בשאול בן שמעון ושאול בן הכנענית׳ פמוו
ללמדך כי זו לבדה היתה בהם ואפילו בזו סברו רזל שאינה
כנעני ממש ואמרו זו דינ׳ שנבעלה לכנעני והיה בכזי׳ בלדת׳
אותו׳ מה נא הכתו׳ להודיענו שהיה יהוד׳ במקו׳ פלוני בלדת׳
אותו׳ יופיפרש רשי׳ כי על שם שפסק מלדת נקרא המקו׳ כזיב׳
והרמבן זל כתב כי קראתו שלה מלשון שגגה׳ על שם
המקו׳ כי היה בכזיב בלדת׳ אותו והשוגג הו׳ כוזב במחשבתו׳
ולתכן לומר כי יש בכתוב הזה נסתר ׳ ומלת כזיב הוא מספר
המתחלף בשם הגדול המיוחד והוא טוב לתפלה בשכב׳ ידע׳
כי הוא נחקר מן השלישית ששם מקום הבני׳ כידוע ממצו׳
שלוח הקן ומתפלת חנה ׳ וגלה לך הכתוב בזה כי אחר
שילדה שלה שהוא השלישי היה יהוד׳ מתפלל בכח השם
ההוא כשילדה אותו ושיתן לו בנים הגונים זרע אנשי׳ כענין
שנ׳ בחנה ונתת לאמתך זרע אנשים לפי שהיה יודע ברוח
הקד׳ שאין עיקר זרעו מאותן השלשה ׳ והנה נתגלגל הדבר
בתמ׳ כלתו וילד׳ לו תאומי׳ וזהו שדרשו רזל ותהר לו צדיקים

כיוצא

כיוצא בו גבורים כיוצא בו׳ והנה מלת בכזיב לעד בכח כ׳ וזו
כזו זכה יהוד בתאומי׳ וימת גם אותו מלת גם הור ששניה
בעבירה אחת מתו׳ ודרשו רז״ל בשלמא אונן כיון שאסר לו
אביו והקרע לאחיך חשב בדעתו שאין הבני הנולדי׳ נקראי׳
זרעו לפיכך שחת ארצה אלא ער מאי טעמא עבד הכי׳ כדי
שלא תתעבר ותכחיש יופיה והיה כונת יהוד כשאמ׳ והקם
זרע לאחיך על אחיך שמת כמו אמרי לי אחי הוא שפירושו
ילקוט׳ כ ינ עלי ומן הכתוב הזה למדו רז״ל כל המוצי׳ שכבת זרע לבטלה
חייב מיתה׳ והשחתה זו שאמר ושחת ארצה הוא עון דור
ילקוט׳ נ יב המבול שכתוב בו כי השחית כל בשר ונקר׳ ער רע בעיני יי׳
ילקוט׳ יב יג וכן באונן וירע בעיני יי׳ וכן באנשי סדום ואנשי סדום
רעים וחטאים ליי׳ עד יגדל שלה בני׳ מפני שלא היה
שם אח גדול ממנו אמר לה עד יגדל שלה בני אבל אם היה
שם אח גדול לא היה אומר עד יגדל שלה׳ מכאן אמרו רז״ל
תלה בקטן עד שיגדל או בגדול עד שיבא ממדינת הים או
בחרש או בשוטה עד שישתפה אין שומעין לו ומה שאמר
רות ד יב הכתוב שובנה בנותי למה תלכנה עמי העוד לי בנים במעי
והיו לכם לאנשים׳ ויש שסוברין מכלל שאלו היה לה בני׳
במעיה נולדו אחר מיתת אביהם בני יבום הם אינו כן שהרי
ילקוט׳ כה ס בפירוש אמ׳ הכתו׳ כי ישבו אחי יחדו שהיתה להם ישיבה
אחת בעולם פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו׳ כי אם׳ פן
יבות גם הוא כאחיו׳ כי מוחזק היא שימותו אנשיה שהרי
אמרי בתרי זמני הויא חזקה כך פירש רש״י ז״ל וכתב הרמבן
על זה אם כן למה יטעה את יהוד והיא אסור לשלה וכמו
שאמרו בנישואין בתרי זמני הוי חזק ע״כ פירש שהי שלה
ראוי ליבם אבל לא רצה אביו שייב את ועודנו נער כי חשש
יהודה פן יהיה משחי זרעו ויהיה חייב מיתת כיון שהיה קטן
ואינו ראוי להוליד וכאשר ראתה כי גדל שלה בעיני והוא
עודנו נער בעיני אביו אז עשת המעש הזה׳ כי כסתה פניה
על דרך הפשט לפי שכסתה פניה השבה לזונה כי כן דרך
הזונות לכסו פניהן כדי שתזנה אפי׳ כן הקרובי ולא יכירום
ועל דרך המדרש כי כסתה פניה בבית חמיה כלו׳ שמעולם
לא גלתה פניה בבית יהוד ולפי׳ לא היה יהודה מכירה׳ על
זה דרשו רז״ל לעולם יהא אדם רגיל בקרובות יוהבה נא אבא
אליך היה ראוי הכתוב לומר הבי אבל מפני שהיתה בעינו
זונה תובעת בפה כמנהג הזכר לכך שנה הכתוב ודבר לה
ילקוט׳ יט לב בלשון זכר ומצינו כיוצא בזה לכה נשקה שהיה ראוי לומר
לכי ושם בארתי חותמך ופתילך ומטך אשר בידך׳ על דרך
הפשט הותמך טבעת שאת חות בה אולי היה בחותמו של
יהודה צורת אריה על שם גור אריה יהוד׳ ופתילך פי׳ רש״י
שמלתך שאתה מתכס בה׳ וכת עליו הרמבן ז״ל איננו נכון
שיתן יהודה שמלתו וילך ערום ממנה ואיך יקרא הכתוב
לשכלה פתיל ויאמר עליה לכי ההותם והפתילי ואם תאמ׳
על שם פתילי הצציי חלילה שיזלזל יהוד במצו ציצית לתת
אותו אתנן ועכ פי׳ ז״ל ופתילך סודר קטן שיעטוף בו קצת
הראש ועוד היום מנהג הנכבדים בארצות המזרח שיפרשו
אותו על ראשם ויקרא פתיל על שם שהו קצר כפתיל והוא
ילקוט׳ יט כתורגם שושיפא כתרגומם ופרשו השמלה שושיפא׳
ומטך׳ המטה אשר בידו כמנהג השרים וכענין
ילקוט׳ יט שכתוב מטה עוז שבט למשול וכתי לא יסור שבט מיהוד
פרש״י מט ויש שפירשו בשלש דברים הללו ששאלה ממנו ערבון רמזה
לו ענין שאר כסות ועונה חותמך זו עונה לפי שהאדם
חתום באות ברית קדש ופתילך זה כסות ומטך זה שאר
ילקוט׳ כו כו והם המזונות וכמו שכתו בשברי לכם מטה לחם ועל דרך
המדרש חותמך ופתילך ומטך כולן נתקיימו בה חותמך

שיצא ממנו זרובבל שכתו בו ושמתיך כחות׳ כי בך בחרתי מגי
נאם יי צבאו׳ ופתילך׳ שיצא ממנו בצלא שכתו בו וקצץ סמוק
פתילי׳ ומטך שיצא ממנו דוד שכתוב בו ויקח מקלו בידו סמוק
הוציאו ותשרף וקבלו ממנו כיד ומכאן אתה למד שהו היה מא
הדיין וכה משפטה להיו כל אשה מנאפת לשרפה׳ ודרשו
ז״ל תמר בתו של שם היתה והוא כהן לכ עליו לפיכך דנוה
בשרפה שכן דין תורה שנ ובת איש כהן כי תחל לזנות וגו׳ ויקרי
באש תשרף׳ היא מוצאת לישרף׳ ודרשו רז״ל מכאן נוח לו
לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש ואל ילבין פני חבירו
ברבי׳ שכך אמרה תמר אם יודה מוטב ואם לאו הריני מטיל
עצמי לכבשן האש ולא אלבין פניו ואע״פ שמלת מוצא כתוב
ילקוט׳ באלף יש לפרשו לפי הדרש הזה מלשון ויצת אש בציון
ותמצא השם המיוחד בראשי תיבות כסדרן ויאמר יהודה
הוציאו ותשרף היא מוצא להודיע כי בעת שהית מחשבת
יהודה לשרף היתה מחשב הכה להצלה ורחמי והכל סבות
מאתו יתברך׳ והיא שלחה לחמיה לאמר׳ כלום שיאמרו
לו השלוחי בשם לאיש אשר אלה לו אנכי הרה כי הם עצמם
לא היו יודעי מה שביד ועשת כן כדי שלא יתביישו כאשר
דאתה שלא הודה בזה וחשב אולי שכחה מלשון ויצת אש בציון
בעצמה פני בפני הכר נא למי החותמת וגו׳ ולכך הזכירם
בשמם ועדין הייתה כוונתה שאם יודה בזה מוטב ואם לאו
תשרף ולא תלבין פניו׳ ובתרגו ירושלמי של היא מוצאת
הזכיר כי סמל החביא אותם כדי שלא תמצא ותשרף ותמר
בקשה רחמים לפני הבה להמציא לה שלשה וינצלו׳ ואז
תתן לו ג׳ ורמז הבה לגבריאל והחזירם לה והשליכתם לרגלי
הדייני׳ וזהו שאמר לו הכר נא למי החותמת והפתילי והמטה
צדקה ממני כשהביאו לו החותמת והפתילי והמטה הודה
מיד ואם׳ צדק ממני כלו׳ צדקה בדבריה ממני היא מעוברת
וכן דעת התרגו׳ והרמבן ז״ל פי׳ צדק ממני יותר ממני שאני
נתכוונתי לזנות והיא נתכוונה למצו יבום וזהו שאמ׳ כי עכ
לא נתתיה לשלה בני כלו׳ על נכון עשתה כן כשלא נתתיה
לשלה בני כי שלה הוא היבם ואני הגואל אחריו אם לא
יחפוץ לקחת את יבמתו׳ ובמדרש צדקה ממני יצתה בת
קול ואמרה ממני ומאתי יצאו הדברי׳ ודרשו רז״ל בשלהי
מסכת מכות אר׳ לעזר בשלשה מקומות הופיע רוח הקדש
בבית דינו של שם ובבי דינו של שמוא ובבי דינו של שלמ׳
בית דינו של שם יהודה אמר צדקה ורוח הקדש אכר ממני
סמוא פ׳ בית דינו של שמואל שנ׳ עד יי בכם ועד משיחו היום הזה
ויאמר עדי היה לו לומר ויאמרו אלא רוח הקדש משיבה עד׳
מלכי׳ פ ג בית דינו של שלמ׳ שנ׳ תנו את הילוד החי והמ׳ לא תמיתוהו
זרוח הקד׳ משיבה לי׳ היא אמו׳ ולא יסף עוד לדעתה אחר
שקי׳ המצוה אע״פ שהיתה מותרת לו כל ימיו וכונת האומ׳
ולא יסף עוד לדעת ולא פסק שמותר היא לו ואש הקנו לו
כן השמי׳ ויקר שמו זרח זרח על שם החמה׳ פרץ על שם
הלבנ ומלכו בית דוד בא מפרץ שהוא כנגד הלבנ וידוע כי
ימו הלבנ כט יום ועלכן תמצא מפרץ בן יהודה עד צדקיה
כט איש כיצד פרץ חצרון רם׳ עמינדב׳ נחשון׳ שלמון׳
בועז עובד׳ ישי׳ דוד נמצא דוד עשירי לפרץ דוד עד יהויכין
תמצא יט מלכים כולם מלך בן מלך ואו הן שלמ רחבעם׳
אביה׳ אסא׳ יהושפט׳ יהורם׳ אחזיהו׳ יואש׳ אמציה׳
עזיהו יותם׳ אחז יחזקיה׳ מנשה׳ אמון׳ יאשיהו׳ יהואחז
יהויקים׳ יהויכין׳ צדקיהו׳ הם כט איש כנגד ימות
הלבנה׳ וכשם שהלבנה שוקעת אחר כט יום כן מלכות
בית דוד נפסקה וחרב המקדש בימי צדקיהו שהוא כט
לפרץ׳ אבל במדרש ואלה שמות רבה סדרו חשבון זה

בעין

בעניין אחר והוא שכנגד ימות הלבנה בתוספת ופחת כנגד
מלכי יהוד שהיו בהם מי שנגרה מלכות כנגד ימי התוספ׳
ומי שחלשה כנגד ימי הפחת עד שפסקה המלכות לגמרי
כמו שאירע ללבנ׳ שהיא מוספת והולכת ואחר כך פוחתת
פסוק יב ב עד ששוקע לגמרי והוא שדרשו החדש הזה לכם עד שלא
חזיא הקדוש בה לישרא׳ ממצרי׳ הודיע להם שאין המלכו׳
עומדת להם אלא שלשים דור שנ׳ החדש הזה לכם הלבנה
שלשים יום ומלכות שלהם שלשים דור׳ הלבנה מתחלת
להאיר יום ראשון של חדש וכל שהיא הולכת ומאיר עד ט״ו
יום דסקוס שלה מתמלא ומ״ט ואילך מתחסר ובשלשים
אינה נראית כך ישרא׳ מאברהם עד שלמה ט״ו דור׳ אברהם
יפתיה פמ ב התחיל להאיר שנ׳ מי האיר ממזרח צדק וגו׳ וכן הוא אומ׳
יפתיה פמ ג אני יי׳ קראתיך וגו׳ בא יצחק אף הוא האיר שנ׳ ויזרע יצחק
בלים כז יפ וכתיב אור זרוע לצדיק׳ בא יעקב והוסיף אור שנ׳ והיה אור
יפתיה י י ישר לאש ואחכ יהוד׳ פרץ הצרון רם עמינדב נחשון שלמון
בועז עובד ישי דוד׳ כיון שבא שלמה נתמלא דיסקוס של
דה׳ ו נפ כנ לבנה שנ׳ וישב על כסא יי׳ למלוך בכסאו של הבה מה כתו׳
ירמקל ו י בו ודמות פניהם פני אדם׳ בשלמה כתי׳ על הפסגרו אשר
בלכים ו ו בין השלבים אוחזות וכתיב מעשה האופנים כמעשה אופן
סס ל ג המרכבה׳ בכסאו של הבה אין דבר רע נוגע שנ׳ לא יגורך
בלים ה רע ובשלמה כתיב אין שטן ואין פגע רע וגום הקבה עשה
בלכים ו ה ששה רקיעים והוא בשביעי׳ ובכסא שלמה כתיב ששה
מעלות לכסא ויושב על מעלה שביעית הרי נתמלא דיסקוס
של לבנה׳ ומשלמ׳ ואילך התחילו המלכים פוחתי׳ והולכי׳
רחבעם אביה וכן כולם עד צדקיה כיון שבא צדקיהו וארת
בלכי׳ כ כפ ו עיני צדקיהו עור חסר אורה של לבנה וכל אותם השני׳ אף
על פי שהיו ישרא׳ הוטאי׳ היו האבות מתפללין עליה׳ ועושי׳
בלים מב נ שלום בין ישראל לאביהם שבשמים שנא׳ ישאו הרים שלו׳
מיכה ו ב לעם ואין הרים אלא אבות שנאמר שמעו הרים את ריב יי׳
בלים מב ו והאיתני מוסדי ארץ ההד ורוב שלום עד בלי ירח׳ עד
ששקעה הלבנה וחרב בית המקדש לשלשים דור עד כאן׳
נמצאת למד מאברהם עד שלמה ט״ו דור כי המלך דוד היה
יד לאברה׳ וכן יהוד עולה יד ושלמ׳ בנו היה ט״ו לאברה׳ כנגד
נסר הכלוי מהלבנה׳ וכן צדקיהו היה ט״ו לשלמה אלא
ששלמה כנגד מלוי הלבנה וצדקיה כנגד שקיעתה וידוע כי
רובן של מלכים היו עובדי ע״ז עד שבא צדקיה שהיה המלך
האחרון שמלך אחרי יויכין והרשיע כמות׳ ולא היה בנו של
יויכין׳ ואז שקעה הלבנה שחרב בית המקדש בימיו ע״י
ירמיה נפ ו נבוכד נצר הוא שכתו׳ בירמיה בשנ׳ התשיעי לצדקיהו מלך
יהודה בחדש העשירי בא נבוכד נאצר מלך בבל וכל חילו ע״ל
סס ירושלים ויצורו עליה׳ וכתי׳ בעשתי עשרה שנה לצדקיהו
בלכ׳ כ כפ ז בחדש הרביעי בתשעה לחד׳ הובקעה העיר׳ וכתיב ובחדש
החמישי בעשור לחדש היא שנת תשעה עשר למלך נבוכד
נצר בא נבוזראדן רב טבחים וישרוף את בית יי׳ ואת בית
המלך וגו׳ ודרשו רז״ל במסכת הוריו׳ פרק כהן משיח הוא
שלום הוא צדקיהו למה נקרא שמו שלום ששלמה מלכות
בלכ׳ כ כד יח בית דוד בימיו ומה שמו מתניה שנאמר וימ׳לוך את
מתניה דודו תחתיו ויסב את שמו צדקיהו ולמה נקרא שמו
צדקיהו אמר לו תהי מצדיק עליך את הדין אם תמרוד בי׳
דה׳ כ נו יג וכתי׳ וגם במלך נבוכד נאצר אשר השביעו באלהים וגו׳
ועל דרך הקבלה יש בכתוב הזה נב׳ הילודים הלה סוד גדול
בסוד מלכות בית דוד אגלה ממנו לך קצת ממסתריו והט
אזנך ושמע׳

ידוע כי שם אלהים הנזכר בבראשית הוא מלך העולם
והוא התשובה וזה אנו אומרי׳ בראש השנה שנו
נברא העולם המלך הקדו׳ והמלך המשפט לפי שהיו׳ ההוא
הוא תחלת מעשיו שאין מלך בלא עם׳ ואמר הכתוב ויאמ׳ נרפסים
אלהים יהי׳ אור ויהי׳ אור לבאר כי מכח מלכו׳ שמים הנקרא
אלהים נאצלו שני אורים הללו ועל כן אמר ויהי אור ולא
אמר כן בשאר מעשה בראשית׳ ויש לך להתבונן שאין
הכונה שהיו שני אורים ממש רק שני כחות היו בו האחד
כח זכרות והשני כח נקבו׳ אבל האור הראשון לא היה אלא
אחד והוא אכולל כח זכרו׳ וכח נקבו׳ ומן האור הזה נאצלו
חכמה ולבנה ביום רביעי וכמו שבארתי שם בסדר בראשית
ונאצל כח הזכרות על החמ׳ וכח הנקבות על הלבנ׳ ומעתה
התבונן בענין יהודה ותמר ושני הילדים האלה פרץ וזרח
יתבאר לך מכנו ענין מעשה בראשית והוא שאמרו רבותינו
זל מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא׳ חנה נקר׳ יהודה
בשם הזה על שם ההודאה כענין שאמר לאה הפעם אודה כילפ׳
את יי׳ והוא הר״י בשבשים והשם המיוחד רשום בו והיה ל
כלך וראש מלכות בית דויד ע״כ ראויה היתה תמר להזדווג
ליהודה שתעשה המעשה ההוא ספני שחיתה שמה תמר
הכולל כח זכרות וכח נקבו׳ כי הלולב הוא הזכר והפרי שלו
הוא התמר שהוא זכר מבחוץ ובגרעינתו שבפני׳ הוא נקבה
מה שלא תמצא כן בשאר כל האילנות׳ וראוים היו פרץ
וזרח להיותם נאצלי׳ מתמר כי הם כנגד חמה ולבנ׳ הנאצלי׳
כן האור הראשון הכולל זכר ונקבה כי זרח כנגד החמה
שזורחת תמיד בענין שוה׳ ופרץ כנגד הלבנה שהיא פעם
מתמלאת פעם חסרה ונפרצת׳ ע״כ יתחייב מלכו׳ בית דוד
הנא מפרץ להיותו בזמן מן הזמני׳ פעם קיי׳ פעם בטל׳ ואם
תשכיל בכתוב תמצא כי כשם שהחמה מותאמ׳ בלבנה כך
זרח ופרץ מותאמים בבטן אחד ומותאמים בבכורה כי זרח
היה הבכור בנתינת היד הוא שכתוב ויתן יד ואמ׳ עליו זה
יצא ראשונה ואמר גם כן ויהי כמשיב ידו ולא אמר וישב
ידו׳ ופרץ היה הבכור בהפטרו מן הרחם ומזה אמ׳ ואחר יצא
אחיו אשר על ידו השני כי היה זרח האחרון בפט׳ רחם אף
ע״פ שהיה ראשון בנתינ׳ היד׳ ודע כי הבכור הנמו׳ משניה
היה פרץ שהוא הנפטר כן הרחם תחלה כי הבכור בפטר
רחם תלה רחמנא וכן הכתוב יזכיר את שמו תחלה׳ ומזה
בלים תמצא במלכות בית דוד אף אני בכור אתנהו עליון למלכי
ארץ׳ ולפי שמלכות בית דוד בא מפרץ ופרץ כנגד הלבנ׳
הזכירו חכמי האמת בחדוש הלבנה ושילח לי סימנא דוד
מלך ישרא׳ חי וקיים׳ והמאמר הזה על דרך פשוטו כי קרא
הלבנה בשם דוד לפי שדוד בא מפרץ שהוא כנגד הלבנה
ועוד שהלבנה נקראת המאור הקטן׳ וכתיב בדוד ודוד הוא
הקטן ובאמרו חי וקיים כוונתו לומ׳ נראת הלבנה׳ ועל דרך
הסוד שאנו בו ירמוז המאמר הזה לכח הלבנה שקראו דוד
מלך ישראל בלשון כנסת ישראל ועל כן הזכיר חי וקיים
דפיפל זהו שרמוז לנו בפנימיות דבריהם עד׳ כרסוואן רמיו שתי
בסאות׳ ובמסכת חגיגה פר׳ אין דורשין גלו לנו חכמי׳ דעת׳
בזה יש מי שאמר אחד לו ואחד לדוד ויש מי שאמר אחד
לצדקה ואחד לדין ויש מי שאמר אח׳ לכסא ואחד לשרפרף
כסא לישב עליו שרפרף להדום רגליו׳ והחכמים נראים
כחולקים ואינו כן אבל כולן מסכימים לדעת אחת והכל
פוסק ענין אחד ושורש אחד וזהו שכתוב ובקשו את יי׳ אלהיהם
ואת דוד מלכם הוא כנסת ישראל ועל כח זה דרשו
רבותינו זל ראוים היו ישראל שלא יגלו מן מקומם
פמופל לעולם ולא נגזרה גזרה עד שכפרו שנ׳ אין לנו חלק בדוד
ולא נחלה בבן ישי איש לאהליו ישר׳ ויש לך להתבונן כי
אין הכתו׳ כפל לשון כדעת בעלי הפשט אבל הענין כי כשרו
בטלכות

נמלכו של מעלה וכפרו גם כן במלכות בן ישי למט ועבדו
עז כי לכך אמרו איש לאהליו ודרשו רזל איש לאלהיו וזה
מבואר והזכיר הכתוב בזרח ארבעה פעמים יד והוא שכתוב
ויתן יד ויקשור על ידו שני ויהי כמשיב ידו אשר על ידו
שני והם כנגד ארבעה חרמים שפשט ידו בהן עכן בן זרח
והם חרם עמלק חרם סיחון ועוג חרם כנעניים חרם
יריחו ויוסף הורד מצרימה דרשו רזל בן אמה מוכר בן
חורים עבד קונה אותו שהרי המדינים מכרו אותו שהיו בני
בקלת יז האמה בני הגר ופוטיפר היה עבד ונתקיים הכתוב ראיתי
עבדים על סוסים ושר הטבחים זה ממונה היה להרוג כל
חייבי ההריגה בגזרת המלך והיה גבור חיל ובעל זרוע ככו
נבוזראדן שהיה שר גדול בעין שכתוב וישלח נבוזראדן רב
מלכים ג טבחים וכתי׳ את יתר ההמון הגלה נבוזראדן רב טבחי׳ וכן
כה יח מצינו באריוך כתיב באדין דניאל התיב עיטה וטעם לאריוך
לבי׳ מל ב יג רב טבחים די מלכא ובמדרש ויוסף הורד מצרימה מעשה
באנטונינוס המלך שבא לקסרין שלו ושלח אחר רבינו
הקדוש בא רבינו הקדוש ורבי שמעון בנו עמו ורבי חייא
הגדול ראה רבי שמעון שם לגיון אחד נאה ומשובח ראשו
מגיע לקפיטיליריז של עמודים אל רבי שמעון לרבי חייא
ראה כמה פטימי ענלי של עשו נטלו ר חייא והוליכו לשוק
והראהו סל של תאנים וסל של ענבים והזבובים עליה אמר
ר חייא זבובים אלו ואותו לגיון שראית אי זה מהם משובח
כשעלה רבי שמעון אצל אביו אמר לו כך אמרתי לרבי חייא
וכך השיב לי אמר לו אביו עד עכשיו נתן לו הבבלי ממש
שהשוה אותו לזבובים לפי שלגיונים אינם חשובים כלום
יחזקאל א ו אבל זבובים הקב הוא עושה שלהוהו בהם שנאמר והיה
ביום ההוא ישרוק ה לזבוב אשר בקצה יאורי כצרי ולדבור
שמות כג כח אשר בארץ אשור וכן כתוב ושלחתי את הצרעה לפניך
וכן בכנים וצפרדעי תדע שבשעה שבקש הקדוש ברוך הוא
לקיים גזרת יהוי תדע בקטן שבשבטי עשה שליחותו נמכר
יוסף למצרים וירדו שם אביו ואחיו ופרעו השטר לכך נאמ׳
ויוסף הורד מצרימה כי י׳ אתו היה ראוי שיאמר כי אלהי׳
אתו אבל אדני יוסף היה מצרי לא ידע י׳ ועל כן יאמר כי
בראותו הצלחתו הגדולה היה סבור כי דרך חכם הכשפים
הוא כמעשה ארץ מצרים שהם נהוגי בהם עד שראה שהיה
מאת עליון במראה שגראת לו בחלום או בעמוד ענן לכבוד
יוסף וזהו שאמרו במדרש וירא אדוניו כי ה אתו היה רואה
אותו מלחש ונכנס מלחש ויוצא אבר מזוג רותחין והיו
רותחין מזוג פושרין והיו פושרין ומה אמר יוסף תבן
בעפרי חרשין במצרים עד היכן עד שראה שכינה עומדת
על גביו הלא הוא דאמר וירא אדניו כי י׳ אתו וישרת אותו
בנקיות ובזריזות ויפקידהו על ביתו כנהו בן ביתו כענין
מל׳ב ו ו ג שכתוב ויקרא אחאב אל עובדיהו אשר על הבית וכל יש לו
! ישעי׳ כב כו נתן בידו מנהו שר האוצר כענין שכתוב לך בא אל הסוכן
הזה אל שבנא אשר על הבית ויברך י׳ את בית המצרי בגלל
4 בראל ג ו יוסף המשילו הכתוב לארון הברית שכתוב בו וישב ארון
י׳ בית עובד אדום הגיתי שלשה חדשים ויברך י׳ את עובד
אדום ואת כל ביתו בבית זו ברכת הבית בממון ובכלים
ובשדה בתבואות ובפירות ובנטיעות עד עכשו הידה
ממונה בחשבון מכאן ואילך בלא חשבון שנאמ׳ ויעזוב את
כל אשר לו ביד יוסף ובמדרש בבית ובשדה בבית ששה
חדשים בחורף ובשדה ששה חדשים בקיץ מכאן אתה
למד שעמד יוסף בביתו של פוטיפר שנה אחת ובבית
האסורים שתים עשרה שנה שכן מצינו שלש עשרה שנים
בשעבוד מאבד עד שנתלך במצרים והיה זמנו לצאת
מרשות פוטיפר לסוף יא שני׳ לפי חשבון יא אולמו בחלום
ראשון ויא כוכבים בחלום שני לא שנתוספו לו שני שנים
בעונש שתי כלו׳ שהם והמחתני והוצאתני ולא ידע אתו
מאום לא היה יוסף נמלך עמו כי אם במטעמי סעודתו שנ׳
כי אם הלחם אשר הוא אוכל ועוד יכלול הלחם ההוא כנוי
שמות ג על אשתו כענין שכתוב קראן לו ויאכל לחם וכתיב אכלה
משלי ל ומחתה פיה וכן באר בסמוך כי אם אותך באשר ארן
אשתו ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה גלה לנו הכתוב
על יופיו אשר בעבורו תבעתו גבירתו ואמ׳ ויהי אחר הדברי׳
האלה להגיד מעלת יוסף כי אחר שהשליטו האדון ושמו אדון
לביתו ומושל בכל קנינו כענין חנוכר והיה רואה עצמו אדון
תובעתו גבירתו ולא קבל ובמדרש כיון שראה יוסף את
עצמו בטובה הזאת התחיל לאכול ולשתות והיה מסלסל
בשערו ואמר ברוך המקום שהשכיחני מבית אבי אמר לו
הקדוש ברוך הוא אביך כתאנל עליך ואתה מסלסל בשערך
הרי אדונתך מזדונת לך ומצרה לך ויאמן ויאמר חן אדוני
תחלת דבורו אמר לה הן אדני כלומר והלא אדני מצוי לך
ומה את עושה לי והטעם שבמילת ויאמן מורה על אסור
הדב ועל היותו נמנע אצלו מאמן בו בתכלית המיאון שהרי
מתוך הטעמים שבתורה אנו מבינים מה שלא נכתב בה
כענין התנועות שבאדם שמתוכם נדע כוונת לבו ובמדרש
הן אדני ראה איקונין של יעקב אביו ואמר לו יוסף עתידים
אחיך שיכתבו באבני אפוד רצונך שתהידה חסר מהם
ותהיה רועה זונות ותאמר שכבה עמי דברה דרך פריצות
משלי ו וחציפות כענין שכתוב והנה אשה לקראתו שית זונה
ונצורת לב וזאת שיחה מאשה מנאפת אבל אשה כשרה
רות ג י כגון רות בלשון נקידה אמרה ופרשת כנפיך על אמתך
ויאמר אל אשת אחניו היה אפשר לומר ויאמר לה אבל
הוסיף לומר אשת אדוניו לבאר כי עם היותה גברת אשת
אדוניו והיה ירא אותה את י׳ היה ירא יותר ואיך אעשה
הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים הגיד כי יעשה שתי
רעות האחד שיהיה בונד באדוניו הבוטח בו זהו הרעה
הגדולה הזאת היא הבגידה שיבגוד לאדוניו השנית שיהיה
שמות לו לו חוטא לאלהים וזהו כלשון הכתוב שאמר עלי לבניו אם
יחטא איש לאיש ופללו אלהים ואם לי׳ יחטא מי יתפלל לו׳ כה
ולא שמע אליה לשכב אצלה על דרך הפשט אפילו בלא
תשמיש להיות עמה בתשמיש שכן מצינו ביאה בלשון
רות ג ו ג הוויה כענין שכתוב גם היתי הלילה לאיש ועל דרך
הכדרש אמרה לו למה אין אתה שומע לי אין אדם יודע
אותנו אמר לה הפנויות שבכם אסורות לנו אשת איש על
אחת כמה וכמה משל לכה הדבר דומה לגוי אחד שאמר
לישראל יש לי מאכל נאה ומשובח להאכילך אם לו וכהו
אמר לו בשר חזיר אמר לו ריקה שבעולם שחיטה שלכם
בבהמה טהורה אסורה לנו בשר חזיר על אחת כמה וכמה
כך אמר יוסף פנויות שלכם אסורות אשת איש על אחרת
כמה וכמה ולא שמע אליה לשכב אצלה בעולם הזה להיות
עמה בגיהנם ג נאמנין הם בעל הבית המפריש מעשרותיו
כראוי ואינו נחשד על התרומה והמעשרות ואין לך נאמן
גדול מזה רחוק הדר בשכונת זונו ואינו חוטא אין לך נאמן
גדול מזה עני שהפקידו לו פקדון ולא נחשד עליו אין לך
נאמן גדול מזה אי אתה מוצא נאמן כיוסף שהיה במצרים
ישעי׳ לב כג שכתוב בהם אשר בשר חמורים בשרם והוא בן שבע עשר
שנה והיא משדלתו בכל יום ולא נחשד על העריות שלש
כבשו את יצרם ואלו הם יוסף בועז פלטי בן ליש ודרשו
רבותינו זל בסנהדרין תקפו של יוסף ענותנותו של בועז

ואלו נביאי יוסף ביום ואלו נביאי בועז בלילה דכתיב ויהי בחצי
הלילה ויחרד האיש וילפת והנה אשה שוכבת מרגלותיו׳
וכבש את יצרו שלא קרב אליה כלל עד אחר הנישואין׳
תקפו של בועז ענותנותו של פלטי בן ליש דאלו בועז חדא
ליליא ואלו פלטי בן ליש כמה זמן שהרי בשעת שבעתתו
רוח רעה לשאול נתן לו את מיכל בתו שנאמר ושאול נתן
את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש אשר מגלים׳ והיה
יודע פלטי בן ליש שלא היו קדושין תופסין באשת איש
ושאול אנס את בתו ונתנה לו ומפני שנתיירא משאול הראה
עצמו שלקחה כי לא היה חפץ בה וכיון שנתברר לדוד
שאנסה שאול ושלא היה חפץ פלטי בן ליש בה שלח לבנו
של שאול אחר שמת שאול תנה את אשתי מיכל אשר
ארסתי לי במאה ערלות פלשתי ולפיכך פי׳ואמ׳ ויקחה מעם
איש ולא אמר מעם אישה ומה שכתוב וילך אתה אישה
פירושו שהלך פלטי ללוותה לילך אל דוד אישה ומה
שכתוב הלוך ובכה אחריה עד בחורים׳מפני שהיה מתירא
מדוד שכא לא יאמינהו ויגמלהו רעה׳ ויעזוב בגדו אצלה׳
למד הכתוב מעלתו שלא רצה להתעצם עם אדונתו ולקחת
בגדו מכנה אבל הניחו אצלה לכבודה׳ וינס ויצא החוצה׳
יצא לחוץ כדי שתתיאש ממנו ולא תתבענו או אולי מפני
שרצה הצדיק לכבוש את יצרו נתחכם למצוא דרך ויצא
החוצה להתקרר מפני שנתחממו לו כחות הגוף׳ ובמדרש
וינס ויצא החוצה׳ אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה נסרת
היום הים ינוס מפני ארונך שנאמ׳ הים ראה וינוס מה ראה
ארונו של יוסף׳ ראו הביא לנו איש עברי׳ ולא פירש מי
והכונה על בעלה ומה שלא הזכירו אותו הנה זה דרך כוסר
בנשי׳ומה שאמרה איש עברי היה מוחזק באר׳הוא ואבותיו
כאנשים עבריים על שם שהיו מעבר הנהר׳ לצחק בנו׳
כלשון הכתוב שחוק לכסיל עשות זמה׳ בא אלי לשכב עמי
תפח רוחה היא אמרה לו שכבה עמי ואומרת בא אלי לשכב
עמי׳ ובמדרש בא אלי לשכב עמי זהו שאמ׳הכתוב ומוצא
אני מר ממות את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה
אסורים ידיה׳ רבי יהודה בר שלום אומר אין לך קשה מן
האשה תדע כי במעשה העגל נאמר ויפול מן העם ביום
ההוא כשלשת אלפי איש׳ ובמעשה זמרי על ידי אשה נפלו
ארבעה ועשרים אלף׳ טוב לפני האלהים ימלט מבנה זה
יוסף׳ וחוטא ילכד בה זה זמרי׳ מהו אסורים ידיה היו
הופשות לאדם בשוק כשברא הקדו׳ ברוך הוא לחוה אמר
באיזה מקום אבראנה אם מן הראש תהיה רוחה גסה׳ אם
מן העין תהיה סקרנית׳ אם מן הפה תהיה פטפטנית׳ אם
מן האוזן תהיה צייתנית׳ אם מן הידים תהיה גנבת׳ אם מן
הרגים תהיה פרדנית׳ מה עשה הקדוש ברוך הוא בראה
מן הצלע שהוא מקו׳ צנוע כדי שתהא צנועה ויושבת בבית
ואף על פי שלא בראה מן הראש רוחה גסה שנאמר עין כי
גבהו בנו׳ציון והלכנה נטויות גרון׳ לא בראה מן העין והיא
סקרנית שנאמר ומשקרות עינים׳ וכתיב ותרא האשה כי
טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים׳ לא בראה מן הפה
והיא פוטטת שנאמר המעט קחתך את אישי׳ לא בראה מן
הידים והיא ננגת שנאמר ותגנוב רחל את התרפים׳ לא
בראה מן האוזן והיא צייתנית שנאמר ושרה שומעת פתח
האהל׳ לא בראה מן הרגלים והיא פרדנית שנאמר ותצא
לאה לקראתו׳ ותצא דינה בת לאה׳ כדברים האלה עשה
לי עבדך׳ זה ראיה למה שדרשו ז״ל שהיה סריס ולא הידה
יכול לשמש׳ ומזה דרשו ז״ל בשעת תשמיש אמרה לויואין
הכוונ׳ תשמי׳מכש שהרי סרי׳היה אבל התשמי׳היה בסיני
המשמוש בחבוק ונשיקה כי אלו היה תשמיש ממש איך
אפשר שתודה במה שלא היה והתיה נמאסת בעיני בעלה
ואלו היה הדבר אמת היה ראוי לה להסתירו ואיך תכזב
להעליל עליו לפגום את עצמה׳ אבל באור כדברים האלה
במיני משמושין כי הרשעה הזאת העלילה על יוסף שבא
כנגדה וקם עליה לאנוס אותה במיני משמושים וחבוקין
כמוהו׳ ויתנהו אל בית הסוהר׳ הוא הבור והוא בית בנוי
הקרקע שקורין לו שיגא בלעז אשר לו פתח קטן מלמעלה
יכניסו בו האסורי׳ומבנו בא להם האורה והוא מלשון צוהר
תעשה לתיבה בחלוף סמ״ך בצ״רי׳ ואחרי כן פירש שהוא
בית הסוהר המיוחד לגדולי המלכות זהו שאמ׳מקום אשר
אסירי המלך אסורים׳ כי שני בתי הסוהר היו שם אחד
לגדולי המלכו׳גדול האורה ואחד לשאר העם קטן האורה׳
ומה שהוסיף ואמר ויהי שם בבית הסוהר כדי להסמיכו ל
ויהי השם את יוסף ולמד שמתוך בית הסוהר היתה שכינה
עמו ויתכן שגם הרמזים מורים בעתיד ועניי יוסף בבית
הסוהר רמז לגלות ישראל שהוא נמשל לבור׳ ומזה תקנו
לנו בתפלה לשון יעלה ויבא כי העומד בבור צריך שיעלה
משם וכשם שהשכינה שרויה עמו מתוך הסוהר כן ישרה
השרוי׳בגלות שכינה עמהם וכשם שכתוב ביוסף ברזל
באה נפשו כן בגלות ישרל כתיב יושבי חשך וצלמו׳ אסירי
עני וברזל׳ וכשם שכתוב ביוסף ויט אליו חסד כן ישראל
בגלות כתיב בהם ובעבדותנו לא עזבנו אלהינו ויט עלינו
חסד׳ וכתיב וחסדי באתך לא ימוש וכתיב ביוסף ויתן חנו
בעיני שר בית הסוהר כן ישר׳ בגלות כתיב בהם ויתן אותם
לרחמי׳לפני כל שוביהם׳ וישם שיצא יוסף מבית האסורי׳
כן ישראל כן הגלות עתידים לצאת ולהנאל שנאמר לאמר
לאסורים צאו׳ וכשם שכתוב ביוסף עד עת בא דברו אמרת
יי׳ צרפתהו כן כתוב בגאולת ישראל ואתה דניאל סתום
הדברים וחתום עד עת קץ ישוטטו רבים ותרבה הדעת׳ ויהי
אחר הדברים האלה׳ אחר שהרגילה אותה הארורה לצדיק
בפי כולן לדבר בו הביא להם הקדוש ברוך הוא סרחון של
אלו הסריסים שיפנו אליהם ולא אליו ועוד שתבא הרווחה
לצדיק על ידם׳ חטאו כשקה כלך מצרים והאופה׳ אין
הכתוב מבאר חטאם אבל רז״ל דרשו כי חטא המשקה הידה
שנמצ׳זבוב בכוס׳ וחטא האופה היה שנמצ׳צרור בגלוסקא
שנתן לפני המלך ולפיכך כעס על שניהם הצרור בגלוסקא
פשיעת האופה ועל כן נתלה׳ אבל הזבוב בכוס לא הידה
פשיעת המשקה שאחרי שכזג הכוס בשעה שפשט ידו
לכלך נפל הזבוב לתוכו לפיכך נצל׳ לאדוניהם למלך
מצרים היה ראוי לומר לאדניהם לפרעה מלך מצרים
ושיאמר אחרי כן סתם ויקצוף על שני סריסיו׳ אבל יתכן
לפרש כי בתחלת זכרונו עתה יגיד הכתוב מראשית אחרית
מה שעתיד שתפרד מלכותו ממנו בסבת ישראל ומפני זה
הזכיר הבתוב המלכות בפני עצמו והשם בפני עצמו׳ וכן
תמצא בענין אחריתו על הים שינהוג הכתוב המנהג הזה
הוא שכתוב וינך למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב
פרעה׳ והיה ראוי לומר ויגד לפרעה מלך מצרים כי ברח
העם ויהפך לבב פרעה׳ אבל הזכיר המלכות בפני עצמו
והשם בפני עצמו ללמד על אחריתו כי קרוב יום אידו
שעתיד הקבה להעביר מלכותו ממנו ולא ישאר לו כי אם
השם לבדו׳ אבל בענין חזוק לבו הזכיר ויחזק השם את לב
פרעה מלך מצרים הזכיר מלכותו ושמו ביחד להורות כי אף
על פי שפרעה הוא מלך מצרים הנה הקבה המלך הגדול
עליו והוא המחזק את לבו ולבו בידו פלגי מים׳ ויקצוף על

שני

שני סריסיו׳ דרשו רזל הקציף הקב״ה מלך על עבדיו להציל
את הצדיק ומנו יוסף והקציף הקב״ה שני עבדים על המלך
אחשורוש להציל את הצדיק ומנו מרדכי׳ מקום אשר יוסף
אסור שם׳ כל הגלגולים הללו על יוסף כדי להוריד יעקב
ובניו למצרים לקיים דברו של הב״ה שאמר כי גר יהיה זרעך׳
ויהי ימים במשמר׳ שנה כענין שכתוב ימים תהיה גלותו׳
וישאל את סריסי פרעה אשר אתו במשמר בית אדניו לאמ׳
מה צורך לכל האריכות הזה וכי לא היינו יודע׳ שהסריסים
היו אתו במשמר ומה צורך להזכיר סריסי פרעה ויספיק
שיאמר הכתוב וישאל אותם לאמר מדוע׳ ויתכן לפרש כי
מפני שהזכיר למעלה ויפקד שר הטבחים את יוסף אתם
וישרת אותם לבאר כי האדון הפקיד את עבדו ביד הסריסי׳
שישרת אותם ותלה האדון הכבוד בהם באומרו את יוסף
אתם׳ הוצרך הכתוב לבאר כי לא היה יוסף אתם אבל
הסריסים שהיו סריסי פרעה גדולי המלכות היו אתו ותלה
הכבוד ביוסף׳ ועל כן אמר את סריסי פרעה אשר אתו׳ועוד
הגיד הכתוב במוכרו של יוסף כי מצד שהיו אתו בחבורה
אחת במשמר אחד ובית אחד חקר על ענינם ושל בשלום׳
וזהו שהזכיר סריסי פרעה כלומר אעפ שהיו רשעים עבדי
מלך בליעל לא נמנע מלשאול בהם מדרך המוסר׳ הלא
לאלהים פתרונים׳ המקרים העתידי׳ לבא בחלומות לאלהים
הם כי הוא לבדו המחלים והמודיע העתיד והוא עוש׳ שלום
ובורא רע׳ ואין בדבורי לכם תועלת והפסד ועל כן ספרו נא
לי אולי ירצה השם לגלותו אלי׳ בחלומי והנה גפן לפני׳
ראוי לאדם שיזהר בתחלת דבורו בספור חלומות כי שר
המשקי׳ זה היה תחילת דבורו בחלומי שהוא לשון חלימות
ובריאות שהוא מלשון והחלימני והחייני ונצל ונדון לחיים
וחזר למעלתו אבל שר האופים התחיל באף שאמר אף אני
בחלומי ונדון למיתה׳ ודרשו רזל ארבעה פתחו באף ונאבדו
מן העולם ואלו הן׳ נחש׳ ושר האופים׳ ועדת קרח׳ והמן׳
וכבר נזכר זה בספר בראשית בפסוק אף כי אמר אלהים׳
ובגפן שלשה שריגים׳ זמורות׳ מלשון הלבינו שריגיה׳
והיא כפורחת׳ כלומר כאשר פרחה מיד עלתה נצה׳ מיד
כשהתחילה לפרוח עלתה נצה ויצא הנץ מן הגפן והוא
הסמדר כלשון אם פרחה הגפן ואחכ פתח הסמדר׳ ומיד
עלתה נצה שהוא הסמדר וכיד ראה שהבשילו אשכלותיה
ענבים׳ והנה החלום הזה מורה כי ממהר האלהים לעשות
הענין כי מיד שפרחה הגפן מיד הנצה וגמר הפרי וסחט
הענבי׳ והוציא היין ונתן על כף פרעה׳ ומפני שראה פריחת
הגפן ופיתוח הסמדר ובשול הענבים שהיו ענינים תכופי׳ זה
אחר זה מורים על הנחוץ ועל כהירות הענין׳ על כן ראה
יוסף בחכמתו לפתור בשלשת שריגים שלשת ימים לקרב
הזמן ולא פתר ג׳ חדשים או שנים׳ ומלת שריגי׳ הוא מלשון
רזל שרגא והוא לשון אורה והוא הדין בשלשה סלי חורי
שפתר בו גם כן שלשת ימים ואף עפ שפשוטו לשון חררה
ועוד הוא כולל האור והלבון מלשון חיור׳ וכן דרשו רזל
ורא׳ית את אחורי מלשון אורה׳ וכן לשון חורים וסגנים כי
הכתוב ימשיל הגדולים במעלה למעלת האורה והקטנים
שאין להם מעלה ימשילם לחושך ויקראם חשוכים הוא
שכתוב בלי תציב לפני חשוכים׳ ועוד שלשת הסלים עולה
למספר שלש׳ ימים הם׳ ועוד יש לפרש כי ראה יוסף לפתור
שלשת שריגים ושלש׳ סלי חורי בפתרון ג׳ימים ולא חדשי׳
ולא שנים לפי שראה השריגים והסלים שוים כאחד ואין זה
כי אם בימים בלבד שהרי החדשים לא תמצא בכל השנה
שלש חדשים שוים לגמרי אבל משתנים ומתחלפים מזרע
לקציר מקור לחום ובקיץ לחורף ולא תמצאם שוים כי אם
בימים ועל שם ההשואה הנמצאת בשלשה ימים מה שאין
כן בשלש חדשים וכל שכן בשלש שנים לכך ראה לפתור
להם פתרון ימים ואמר ג׳ימים הם׳ ובמדרש ובגפן שלשה
שריגים׳ גפן אלו ישראל שנאמר גפן ממצרים תסיע׳ ג׳
שריגי׳ אלו שלש׳ רגלים שישראל עולים בכל שנה׳ והיא
כפורחת׳ הגיע זמן של ישרא׳ לפרות ולרבות וכן הוא אומר
ובני ישראל פרו וישרצו׳ עלתה נצה׳ הגיע זמן של ישראל
להגאל וכן הכתוב אומר ויז נצחם על בגדי׳ הנשילו
אשפלותיה ענבים׳ הגיע זמנן של מצרים לשתות כוס
התרעלה וכן תמצא בפרשה ד׳פעמים כוס כנגד ארבעה
כוסות של פסח וכנגדם עתיד הקב״ה להשקות לאומות
העולם ארבע כוסות של פורענות שנאמר קח את כוס היין
החמה הזאת מידי׳ וכתיב כוס זהב בבל ביד יי׳וכתי׳ כי כוס
ביד יי׳יין חמר מלא מסך׳ וכתיב ימטר על רשעים פחים
אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם׳ ועוד דרשו רזל ובגפן
שלש שריגים׳ גפן זה תור׳ שלש׳ שריגים׳ זה באר ועמוד
ענן ומן׳ והיא כפורחת עלתה נצה׳ אלו בכורים׳ הבשילו
אשכלותיה ענבים׳ אלו נסכים׳ כי אם זכרתני אתך׳ בקש
ממנו ב׳דברים האחד שיזכירהו הוא עצמו והשני שיזכירנו
לפרעה ומפני זה כתוב ולא זכר שר המשקים את יוסף
וישכחהו כלומר שלא זכרו לעצמו וישכחהו מלהזכירו אל
פרעה׳ וזה טעם ולא זכר וישכחהו זהו והזכרתני אל פרעה׳
חס ושלום שיתלה יוסף הצדיק בטחונו בשר המשקים רק
בהשם לבדו אבל היתה כוונתו שהשם יתעלה הזמין אליו
שר המשקים זה כדי שיעשה לו נס על ידו כי מן הידוע
שהצלת הב״ה את הצדיקים על ידי סבות הוא ומה שנענש
באחורו שם שתי שנים עוד כמו שדרשו רזל זה היה על
דבור שדבר עם שר המשקי׳ מענין הצלתו וחלה פניו לדבר
ולפי שבקש סבה בשר המשקים שיזכירנו ויוציאנו כמו
שאמר לו והזכרתני והוצאתני ואין ראוי לצדיקים כיוצא בו
לבקש סבה לכך נענש בזה׳ כי היה לו לבטוח בהב״ה לבדו
שהוא בעל הסבורת כולן שהוא יזמין אליו הסבה מבלתי
שיבקש הוא אותם ולצדיק כמוהו נחשב לעון שהרי הב״ה
מדקדק עם הצדיקים אפי׳ כחוט השערה׳ וכן דרך הצדיקים
השלמים בבטחון שלא יבקשו סבה כלל וכן מצינו באליהו
שעמד במדבר חסר המזון ובטח בהקדוש ברוך הוא והב״ה
הזמין לו שם עורבים וכלכלו אותו כמו שכתוב והעורבים
מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר בערב׳ והנה
העורבים היו סבה לפרנסתו או בדרך הנס או משלחנו של
יהושפט והב״ה הזמין לו אותה סבה והוא לא בקש אותה׳
והעולה לנו מזה כי יוסף הצדיק לא תלה בטחונו בבשר ודם
כלל והעונש היה על שבקש סבה׳ יום הולדת את פרעה׳
באותו יום נולד בן למלך וקראו את שמו פרעה בשם אביו
ומנהגם היה לעשות משתה בכל שנה באותו יום שנולד׳
וישא את ראש שר המשקים ואת ראש שר האופים בתוך
עבדיו׳ מנה שני סריסים או בתוך שאר עבדיו׳ ולשון וישא
מלשון כי תשא את ראש׳ ומתוך שהזכירם על המשתה
בתוך השאר רצה לדון אותם ולהציא משפטם לאות׳ האח׳
יצא זכאי וחזר למעלתו והשני נתחייב ונתלה׳ ויש בענין
הזה התעוררות גדולה לבני אדם שכל מעשיהם נשקלי׳ על
פי העונש והשכר והם עתידים ליתן דין וחשבון לפני מי
שאמר והיה העולם׳ וענין פרשו׳ בא ללמדנו כי ראוי לאד׳
שיבקש רצון המלך ושיזהר מחמתו׳ וכן הזהיר שלמה עה
על האדם שישתדל אחר רצון המלך ושתהיה לו הסבורת

פו פניו הוא שאמר באור פני מלך חיים רצונו כעב מלקוש
יז יד ושיזהר שיתרחק מחמתו שלא יכעיסנו והוא שאמר חמת
יט יב מלך מלאכי מות. וכתיב נהם ככפיר זעף מלך וכטל על
עשב רצונו המשיל רצונו והסברת פניו לטל שהוא מפריח
ומגדל הצמחים שהם מחיה לבעלי חיים וכדי ללמדך כמה
קשה כעסו המשילו לאריה שהוא משחית ומכלה לבעלי
חיים האוכלים הצמחים. וכוונת שלמה בכל זה כדי שידון
אדם קל וחומר בעצמו אם החוט לכלך בשר ודם והכעיס
אותו כעסו של מלך רע ומר וקשה כל כך. אף כי המכעיס
במלך מלכי המלכים הב"ה בחטאתיו על אחת כמה וכמה:
ועל כן חייב אדם מדרך השכל ששיכיל בדעתו להפיק
תלים לג רצונו ולירא מחמתו הוא שכתו' כי לגע באפו חיים ברצונו
לפי שרצונו וחרונו תכלית הטובה והרעה ואם הוא צריך
להשמר מכעס מלך בשר ודם שנמשל לאריה ושיפיק
וידרוש רצונו הנמשל לטל אף כי מלך מלכי המלכים הב"ה
משלי נ ח שהמשילו הכתוב לאריה שנאמר אריה שאג מי לא יירא.
הושע יד ו והמשיל רצונו לטל הוא שכתוב אהיה כטל לישראל יפרח
כשושנה ויך שרשיו כלבנון.

משלי נ ד בטח אל יי בכל לבך ואל בינתך
אל תשען:

שלמה

המלך יזהיר בכתוב הזה על מדת הבטחון מפני שהוא מעקרי התורה והמצות יאמר שיבטח אדם בהקב"ה בכל לבו ולא יבטח ולא ישען על בינתו. והכוונה בזה שאם יזרהו שכלו ותלמדהו בינתו לבטוח בעשרו או בכחו וגבורתו שלא ישען בזה כלל רק ששים כל בטחונו בהב"ה שהוא משיב חכמים אחור ודעתם יסכל ואין כל מעשיו ומחשבותיו
משלי יט כא כלום בלתי אם יגזור ה' יתעלה וזהו שכתוב רבות מחשבות
בלב איש ועצת יי' היא תקום: כי אם אסף עושר לרוב אין לו
להחזיק טובה לעצמו כי עשרו לא בא אליו בכחו וקלותו.
קהלת ט יא וכן אמר שלמה ע"ה כי לא לקלים המרוץ ולא לגבורים
המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עושר וגם
לא ליודעים חן. כי עת ופגע יקרה את כלם. וכן אמר עוד
משלי יו ו לאדם מערכי לב ומי' מענה לשון. ודבורי אינו בידו כי אם
ביד הקב"ה וכל שכן שאר כל המעשים ולפיכך אין ראוי לו
לבטוח ולהשען על בינתו ואין לו לתלות תקותו בהשתדלותו
תלים סב ג רק בחב"ה והוא שאמר דוד עליו השלום אך לאלהים דמי
נפשי כי ממנו תקותי. כלומר לא בהשתדלותי. וידוע כי
בטחונו של אדם מתחלק על שמונה חלקים האחד הוא
בתחילת תולדתו בוטח על שדי אמו מפני שהחלב מזונו

וחיותו וכענין שכתוב מבטיחי על שדי אמי. והשני הוא תלים כב
שבוטח אחרי כן על אמו להאכילו מה שיערב לו ולהטעימו
המתוק לחכו. וכענין שאמ' דוד ע"ה אם לא שויתי ורוממתי תלים קלא
נפשי כגמול עלי אמו יאמר דוד ע"ה שהיה משוה ומדמה
נפשו בבטחון השם יתברך כגמול הבוטח על אמו השלישי
הוא שבוטח על אביו כי אחר שיגדל ותפקחנה עיני שכלו
מעט יראה כי היא ואמו תלוים על אביו ואביו הוא עקר ואז
יתלה בטחונו באביו. הרביעי הוא שיבטח על כחו כאשר
יגדל יותר וילמד אי זו מלאכ' שתהיה באשר יוכל להתפרנ'
אז יסיר בטחונו מאביו וישים בטחונו בכחו ותחבולותיו.
החמישי הוא שיבטח בהב"ה כאש' יגדל יותר ויתחזק שכלו
ומתוך שיראה שאין כחו ותחבולותיו כלום ויראה חסרון
הבריות ופחיתותם וצרכם הגדול לחסדיו יתעלה אז יסיר
בטחונו אשר היה לו בכחו וישים בטחונו בהקב"ה בענינים
שאין בידו כח ותחבולה להפיק אותם כענין צורך גשמים
בזמן הזרי"ע או אם ילך בים והים הולך וסוער או במדבר
חיות ולסטים או בישוב והדבר היה בארץ. וכל העניני' האלו
וכיוצא בהן שאין לו כח ותחבולה להמלט ישים בטחונו
בהב"ה ומדרגה זו במדרג הבטחון והיא טובה אבל אין לה
ירמיס ו שלמות מפני שהוא כענין שאמר הנביא ע"ה ובעת רעתם
יאמרו קומה והושיענו. הששי הוא שיבטח בהב"ה אפילו
בדברים שיש לו בהן כח וקצת תחבולה כגון מי שאפשר
להתפרנס בסברא מלאכה כבדה שהיא מיגעת הנשר.
ומחזיר בטחונו להקדוש ברוך הוא שיפרנסהו בענ' שיהיה
נקל יותר. השביעי הוא שיבטח בהב"ה בכל הסבות כולם
בין שתהיה הסבה קשה או קלה. השמיני הוא שיבטח
בהב"ה בכל לבו ולא יתלה מחשבתו לסבה מן הסבות רק
שירצה במה שהוא רצון הב"ה כלומד במה שהוא בריא או
חולה עשיר או עני חפשי או אסור בבית האסורים. וכיון
שרצון הב"ה שיהיה לו אחד מן המאורעות והיסורין ההם
והוא חפץ לדכאו בהם יש לו לחפוץ בזה ואין לו לבקש
סבה. כי אם הוא משתדל ומבקש סבה שינצל מן המאורע
ההוא שהוא בו משי' חלק אחד מלבו בבטחון אותה סבה
ואיננו בוטח בהב"ה בטחון שלם בכל לבו ומי שהוא שלם
במדת הבטחון יש עליו לבטוח בהב"ה בכל לבו שהו' יתעלה
בעל הסבו'כולן יומין אליו הסבות כפי מה שיצטרך כן כתב
הרב הגדול החסיד ר' בחיי בן פקודה ז"ל בספר חובת הלבבות
משלי נ ג שחבר' ויראה לי כי מפני זה אמר בטח אל יי ולא אמר ביי'
לבאר שהבטחון חשלם בכל לבו הוא שיהיו כל מחשבותיו
תלים כ אל השם. כענין שכתוב עיני תמיד אל יי'. ואין ראוי לו
לצדיק השלם במדת הבטחון לבקש סבה והעד על זה ענין
מלכי' אליהו וכמו שהזכרתי בפרשה של מעלה והעורבי' מביאים
לו לחם ובשר בבקר וגו' והב"ה הזמין לו אותה סבה והוא לא
בקש אותה והנה זאת מדרגה עליונה מאד במדת הבטחון.
והנה יוסף הצדיק הבוטח בהב"ה לפי שבקש משר המשקי'
שיהיה לו סבה שיצא מבית האסורי' לכך לא הגיע למדרגה
זו של בטחון ונענש בזה שנשאר שתי שנים יותר בעונש
שתי מלות שאמר לו והזכרתני והוצאתני. וזהו שכתו' ויהי
מקץ שנתים ימים ופרעה חולם והנה עומד על היאור מקץ
שנתים ימים. לסוף שנתי שפתר יוסף חלום המשקים
והאופים היה החלום הזה של פרעה. ודרשו רזל כי עכובו
בבית האסורים שתי שנים אחרי זאת היה בעונש והזכרתני
והוצאתני. וכבר בארתי למעלה כי יוסף הצדיק שם ה'
מבטחו בלבד ולא פנה אל שר המשקים רק שיהיה לו סבה
מאת השם יתברך ואחר שהזכיר שנתים למה הוצדך ימים
והרי

והרי כתוב כי זה שנתים הרעב ולא הזכיר שנתים ימים אלא למדך כאן שהיו שתי שנים מלאים מיום ליום לכך הוסיף ימים׳ ובמדרש מקץ שנתים ימים זהו שאמר הכתוב קץ שם לחשך ולכל הכלית הוא חוקר אבן אופל וצלמות׳ כל דבר דבר שיוצא מפי הקב״ה בקצבה הוא יוצא אפילו הגשמים בקצבה הם יורדין שהוא קוצב לבריות בראש השנה וכשישר׳ זוכי יורדין על הצמחים ועל האילנות׳ וכשהם חוטאים הם יורדים על המדברות ועל הימים זהו שאמר הכתוב קץ שם לחושך׳ קץ נתן ליציאת מצרים שנאמ׳ ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה וגו׳ קץ נתן ליוסף לצאת מבית האסורים שנאמר ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חולם וראו שיאמר ופרעה מלך מצרים׳ אבל מפני שהיה החלום הזה בענין היאור והוא היה תחלת פלאתו גם יש בו רמז למה שעתיד שילקה במים על כן לא הזכיר בו הכתוב מלכות כי אם השם לבדו ומפני זה תמצא שיזכיר בכל הפרשה שם פרעה תמיד ולא תמצא שם כלל מלך מצרים רק בהיות המעלה ליוסף שהזכיר בו הכתוב מלכות לכבוד יוסף הוא שכתוב ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה מלך מצרי׳ כי אז הזכיר בו השם והכלכור לבאר כי מעלת יוסף היא סבת מלכותו כי כל הארץ היתה אובדת לולי עצתו בחכמת פתרונו׳ ודע כי החלומות בפני שלשה סבות מפני מאכלי׳ מפני מחשבות מפני חזוק הנפש המאכלים פולידים גסות ומעלין עשן אל המוח והחלום הבא בסבת זה הכל ענייני הבל ודברים בטלים׳ החלום הבא בסבת מחשבות הוא כשאדם מחשב בהם תדיר וכפח ציור ומחשבה שהוא מחשב בהם ביום יראה אותם בלילה הוא שכתוב בנבוכדנצר רעיוניך על משכבך סליקו׳ והחלום הבא מפני חזוק הנפש הוא האמתי הראוי מכלם שהוא מכחות הנפש שכח המדמה מציר בעת השינה הדברים המורגשים שכבר חשב בהם והשיגם בהקיץ וחקקם בדמיונו ובשעת השינה שההרגשו׳ בטלות הכח הזה מתחזק בו עד שיהיה העניין נדמה לו כאלו ראה אותו בהרגש והחלו הזה צודק כשהכח המדמה חזק באדם והוא שבא לאדם מבלי שיהרהר בו ושלא על דרך הרגילות כלל וזו היא נבואה קטנה שאמרו רזל שנתנו לשוטי׳ ולתינוקו׳ מפני שאין להם דעת ולא הטריחו חושיהן בהקיץ להשכיל בדברים המורגשים ולעצור אותם בדמיונם ולפיכך כל מה שהכח המדמה שלהם ישתלה להם בהקיץ ישתלם להם בעת השינה שהם מדמים דברים אמתיי ומתקיימים׳ והחלומות שהם מהמין הזה הם באים בין לצדיקים בין לרשעי מבלי שיהרהר אדם בענין זה כלל ורצה הבה להחלים את פרעה ולהפעים רוחו בחלום ולסכל עצת חרטומיו וחכמיו כדי להעלות את יוסף אל המעלה ההיא׳ והנה עומד על היאור׳ יאור ונהר הכל אחד וכן תרג׳ אנקלוס נהרא ועקר שניהם מלשון אורה וכן מצינו שהגשמי׳ קראן הכתוב אור שנאמר הן על כפים כסה אור׳ וכתי׳ יפיץ ענן אורו׳ ופעם הדבר כי הנהרות נעשין ממי גשמי׳ והגשמים בסבת המאורות׳ ועל כן ראוי ליחס התולדות אל האבות והיאור הזה נקרא נילוס שהיה עולה ומשקה את הארץ כי אין הגשמים יורדים במצרים תדיר ומה שהזכיר על היאור היה ראוי לומר על שפת היאור כמו שאמר ותעמודנה אצל הפרות על שפת היאור׳ וכן פרעה בעצמו בספורו ליוסף הזכיר בחלומי הנני עומד על שפת היאור׳ אבל יתכן לפרש כי לפי שזה ספור התורה גלתה לנו התורה בזה מחשבתו הרעה כי היה חלומו מענין מחשבתו שהיה עושה עצמו אלוה והיה נילוס יאורו ומפני זה הזכיר על היאור ראה

בחלומו כי היה שליט על היאור ומושל עליו כענין שכתוב לי יאורי ואני עשיתיני ופרעה בספורו שנה הענין ואמר על שפת היאור כי היה נבהל בענין החלום והוא שכחו׳ ותפעם רוחו ונתבייש לתת גדולה לעצמו שיאמר על היאור ואמ׳ על שפת היאור׳ והנה מן היאור עולות שבע פרות׳ מחית ארץ מצרים היתה מן היאור הוא שכתוב עלות על יאור על פי יאור וכל מזרע יאור יבש נדף ואיננו׳ וכתיב ואנו הדייגים ואבלו כל משליכי ביאור חכה׳ וכתיב יבושו עובדי פשתים שריקות׳ וכתיב והיו שתותיה מדוכאים וגומר׳ ותרעינה באחו׳ הב׳ נוספת כמו לכו׳ לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי כי אחו הוא שם העשב עצמו כמו ישגא אחו בלי סים ושעמו ותרעינה אחו כי על שפת היאור היו רועות האחו׳ ויקץ פרעה והנה חלום׳ היה לו לומר והנה חלומות כי שני חלומות היו חלום הפרות וחלום השבלים אבל אמר חלום שהוא בעצמו היה מכיר כי שניהם ענין אחד אבל לא היה יודע פתרונם׳ ותפעם רוחו׳ היתה מקשקשת בהוכו כפעמון ובנבוכדנצר נאמר ותתפעם לפי שהיו שני חלומות חלום הצלם וחלום האילן חלום הצלם שנאמר הוא צלמא רשיה דדהב טב חדוהי ודרעוהי די כסף מעוהי וירכתי די נחש׳ חלום האילן שנאמר חזי הוית ואלו אילן בגו ארעא רומיה שגיא׳ ועוד נאמר בו ותתפעם מפני שנתעלם ממנו חחלום והפתרון הוא שכתוב מלכא לעלמין חיי אמ׳ חלמא לעבדיך ופשרא נחוה ענה מלכא ואמר לכשדאי כלתא מני אזדא הן לא תהודעונני חלמא ופשרה הדמין תתעבדון ובתיכון נולי יתשמון והן חלמא ופשריה תהחוון מתנן ונבזבה ויקר שגיא תקבלון מן קדמי להן חלמא ופשריח החווני׳ ענו תנינות ואמרין למלכא חלמא יאמר לעבדוהי ופשרה נהחוה׳ ענה מלכא ואמר מן יציב ידע אנא די עידנא אנתון זבנין כל קבל די חזיתון די אזדא מני מלתא׳ די הן חלמא לא תהודענני הדא היא דתכון וגומר׳ ענו כשדאי קדם מלכא ואמרין לא איתי אינש על יבשתא די מלכ׳ מלכא יכול להחויה כל קבל די כל מלך רב ושליט מלה כדנה לא שאל לכל חרטום ואשף וכשדאי ומלתא די מלכא שאיל יקירא ואחרן לא איתי די יחיונה להן אלהין די מדרהון עם בישרא לא איתוהי׳ ודרשו רבותינו זכרונם לברכה אסרו לו כשהיה בית המקדש קיים היה אדם הולך אצל הנביא או אצל בני אהרן הכהנים ושואל באורים ותומים ומגלה לו את הדבר וזהו רמז הכתוב שאמר ואחרן כאלו אמר ואהרן לא איתי די יחיונה שאותיות אחה״ע מתחלפות׳ אמר להם נתתם לי עצה להחריבו מיד כעס ואמר להובדה לכל חכימי בבל ודתא נפקת וחכימיא מתקטלין ובעו דניאל וחבריה׳ להתקטלה בא דניאל לפני נבוכדנצר אמר לו האיתך בהיל להודעתני חלמא די חזיה ופתריה׳ אמר לו אין אמר לו אימתי אמר לו לא לאחר שלשים יום ולא לעשרים יום אלא המתן עד הלילה ולבקר אני אומר לך׳ אדין דניאל לביתיה אזל ולחנניה מישאל ועזריה חבריה מלתא הודע ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רוא דנה די לא יהובדון דניאל וחבריה עם שאר חכימי בבל אדין לדניאל בחזו די ליליא רוא גלי אדין דניאל בריך לאלה שמיא ואין פותר אותם לפרעה׳ דרשו רבותינו זכרונם לברכה פרעה ראה החלום ופתרונו עמו זכר החלום ושכח הפתרון שראה והיו אומרים לו שבע בנות אתה מוליד שבע בנות אתה קובר׳ ויש לתמוה איך אפשר שלא יכלו חכמיו הגדולים וחרטומיו להודיע לו פתרון החלום והדברי׳ מוכיחים שהם מורי שבע שני שבע ושבע שני רעב

שהרי

יקוק

ישעיה מג כ

מגלי עמוק ס

שהרי הפרות היו סימן לחרישה כענין שכתוב ורב תבואות בכח שור · והשבלים גם כן סימן הקצירה אבל הכל הידה סבדה מבעל הסבורת יתעלה שסכל עצתם והשיב אחור הכמתם כענין שכתוב משיב חכמים אחור ודעתם יסכל · ומנע מהם הפתרון לבעבור סבב את פני הדבר ולתת גדולה ליוסף והוא דבר הנכיא עה שאמר אך אוילים שרי צוען חכמי יועצי פרעה עצה נבערה · יבאר כי הבה סכל עצתם זהו שאמר עצה נבערה וכתיב אים אפה חכמיך ויגידו נא לך · הכונה שהיה להם להבין לולי שהקבה מנע מהם זאת · ועל זה דרשו רזל בקש לץ חכמה ואין ודעת לנבון נקל בקש לץ חכמה ואין זה חכמי פרעה · ודעת לנבון נקל זה יוסף · ויריצוהו מן הבור דרשו רזל מתוך צרה רוחה מתוך אפלה אורה מתוך נבולן של צדיקים נשיאות שנאמר אפ נבלת בהתנשא שכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שנתרוממו מהתוך נבולן שנאמ כפיתו בסרבליהון פטשתון וכרבלתיהון ורמו לגו אתון נורא יקדתא וכתיב באדין כלכא הצלח לשדרך מישך ועבד נגו · דניאל הושלך לבור אריות ונצל ונתרוממ שנ ודניאל דנא הצלח במלכו דריוש · מרדכי כתיב ביה וילבש שק ואפר ונתרומם שנאמר ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וגו · אף כאן ביוסף ויריצוהו מן הבור ויגלח ויחלף שמלותיו וכתיב כי מבית הסורים יצא למלוך · וכן דרשו רזל בפסוק ועלה מן הארץ מתוך ירידה עליה · ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אותו · תבין כלשון שמע ישראל שהוא ענין התבוננות כלומר יש בך כח החכמ והבינה לפתור החלום · וכן אמר בלשצאר לדניאל ואני שמעתי עליך די תיכול פשרין למפשר וקטרי למשר · בלעדי · השיב יוסף אין כח החכמ והבינה בי אא חוץ ממני זהו שאמר בלעדי כלומר זולתי אלהים יענה את שלום פרעה · הכל בא מכח אלהי שהוא בעל הכח · וכן אמר בלשצאר אותך מצער החלום ופתרונו והזכיר אלהי כי מאתו המעט בחלומו · והוא הה האחרונה שבשם וכן אמר דניאל ופשריה נאמר קדם מלכא רמז לואו ה כי במה ידע פשר דבר כי אם בשתי אותיות האחרונות והבן זה · כי על כן אמ הוא גלי עמיקתא כי כן בודאי הא ואו שבשם גלי עמיקתא מהמשכת שפע הראשית וכשם שהזכיר יוסף לפרעה בלעדי כך מצינו בדניאל שאמר לנבוכדנצר ואנא לא בחכמה די איתי בי מכל חייא וגו · ודע שאני חושב ענין בחלום פרעה שהוא הולך בשבע על שבע · ידוע כי פרעה ועמו רשעי מאמיני הקדמות כופרי בידיעה ובהשגחה ובחדוש והית דעתם בכל המעשי הנעשים בשפלים שכולם מסורים למקרים ותחת ממשלת ככבי לכת המנהיגים את העולם ומתוך שהיה נמשך אחר הטבע והחומר ויסוד העפר כנרמז בשמו · הראו לו מן השמים שתי חלומות אלו מתוך שני היסודות הכבדי שהם המים והעפר שבע פרות עולות מיסוד המים ושמע שבלים צוחחות מיסוד העפר והרמז בהן לענין שובע ורעב שהוא מופת על ההשגחה בשפלי כמו שנזכר עליה בראש השנת ומזה תקנו בתפלה ועל המדינות בו יאמר אי זו לרעב ואי זו לשובע · והענין הזה היה מופת לפרעה מאתו יתברך בענין ההשגח להודיע כי הוא ית המשגיח בעולם היסודו והנותן בו שובע ורעב · והוא השליט המושל על שבעה ככבי לכת ובידו להנבירם ולהחלישם על פי השכר והעונש והוצרך להודיע לו זאת לפי שהיה עושה עצמו אלוה והיה אומר כי שהיה החלום מתוך היאור יגיד מראשית אחרית לרמוז על ספלתו בתחילת עשר מכות שלקה היאור בדם ועל אחריתו נילוס הנהר שלו כענין שכתוב לי יאורי ואני עשיתיני ומה

שעתיד ללקות ולהאבד בפ אם לא יחזור בו מדרך האמונה הזאת וכאשר לא שב מרשעו ועמד בסרדו באומרו מי יי אשר אשמע בקולו לקה בסים מדה כנגד מדה ומפני שהיה יוסף יודע אמונתו הרעה הזאת קפץ בתחלת דברו להזכיר לו שם אלהים ואמר בלעדי אלהי כלומר אין חכמת הפתרון בכחי כי אם מכח אלהים הוא המחדש והמשניח והיכול והוא יענה את שלום פרעה כלומר יתן עזר וסיוע כי מענה שלום האדם ממנו יתברך לא מצד הככבים והמזלות וראוי לאדם לשום דברתו עיו לא אליהם כענין שכתוב ואל אלהים אשים דברתי · ומזה אמר הכתוב אענה נאם יי אענה את השמים והם יענו את הארץ והארץ תענה את הדגן ואת התירוש ואת היצהר · יגיד לך הכתוב כי כשם שאין מענה לארץ כלום בלתי מענה השמים כן אין מענה השמים כלום בלתי מענה השם יתעלה · ומזה הזכיר בכאן אלהים יענה · ועל הכוונה הזאת יזכיר יוסף שם אלהים תמיד בכל דבריו אמר את אשר האלהים עושה הגיד לפרעה ואמר עוד אשר האלהי עושה הראה את פרעה ואחרי כן אמר כי נכון הדבר מעם האלהים וממהר האלהים לעשותו יחס המעשי לאלהי לבאר כי אין מעשה האדם מסורין לכחות חעליונות כמו שהוא סבור כי אם לשם אלהים ולכך פתח בתחילת דבריו בלעדי אלהי וסיים בסוף דבורו וממהר אלהים לעשותו כי היה כדבר עם פרעה הכופר בחדוש העולם במעשי בראשי · ועל כן אחז דרך מעשה בראשית שפתח בראשית ברא אלהים לעשות · ותמצא בפרשה זו ספור שבע פרות ושבע שבלים פעמים האחד ספור התורה והשני ספור פרעה ליוסף והשלישי ספור יוסף לפרעה ושלשה פעמים יד הם מב ולא יצא הספור לבטלה כי נתקיים הכל במצריי ממה שאמר הנביא מצרים תהיה שממה ולא תשב ארבעי שנה · כי שתי שני התחילו במצרים שנ כי זה שנתי הרעב ואחרי כן השלימו לארבעי ושני כחשבון שלש הספורי שבתור · בריאות בשר ויפות תואר · ולמעלה הזכיר יפות מראה ובריאות בשר וכן הלשון כתחלף במקצת תיבו כי אין פרע מספר חלומו ליוסף כמו שראה מנשה וכמו שהעיד התורה בספור של מעלה · ועל כן דרשו זל אמר לו יוסף לא ראית בריאות בשר ויפות תואר אלא יפות מראה ובריאות בשר · לא ראית דלות ורעות תואר אלא רעות מראה ודקות בשר · לא ראית מלאות וטובות אלא בריאות וטובות · לא ראית צנומות אא דקות ושדופות קדים · תמה פרעה ואמר אחרי היית בחלומי שנ אחרי חמדיע אלהי ונו · הוא שאביו מברכו בן פורת יוסף בן פורת עליעין · בין הפרות · ועל השנות החלום אל פרעה פעמים שנשנה שני פעמים בלילה אחד שני חלומות ולא היה אא חלום אחד · כי נכון הדבר וממהר האלהים לעשותו · והחכם רבי אברהם פיר כי השנו החלום בפרות ושבלים לעד כי הדבר נכון וקיים אבל בעבור כי היה פעמים בלילה אח לעד כי ממהר האלהים לעשותו · ורבינו חננא זל כתב פעמי מלמד כי הראשון והשני ענין אחד הם ולמה פעמים כי נכון הדבר מעם האלהים זה השובע וממהר האלהים לעשותו הרעב אחרי חשבע מיד · ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם יאם צשרך לאיש נכון וחכם שיהיה ממונ על הארץ וזהו וישיתהו על ארץ מצרי כלומר ישיתהו על יון על כל בני ארץ מצרים ואמר נבון שידע לנהל עם ארץ מצרים בלחם לפי הטף בידו ולתת להם לחם כדי חיותם למכור המותר לארצות לאסוף ממון לפרעה · ואמר חכם שידע לקיים התבואה שלא תרקב שיערב בכל מין דבר המקיים אותו בטבעו ואמר כן בעבור שיבחר · בו המלך כי החכם

שמות ה ג

שמות ה ג

כושמ ג כ

כראמ כה

יחוקא כט נ

החכם עיניו בראשו כן פירש הרמב"ן ז"ל · יעשה פרעה אחד
שליט על"ה ואותו השליט יפקד פקידים כי לא יוכל עשותו
לבדו · וחמש את ארץ מצרי' ישיטול מכל בעלי הבית תבוא'
חלק אחד מחמש' או פירושו יארזם מלשון וחמשי' עלו בני
ישרא"ל וגו' ויקבצו את כל אוכל' הוא החמישית ואמ'את כל
אוכל שישלו אותו מן החטי' ומן השעורי' והכוסמין ושבולת
שועל ושיפון ואורז ודוחן וכיוצא בהם · ויצברו בר לשון
צביר' הוא תחת הקרקע שנ' יצבור כעפר כסף · נתן לו עצה
לטמון תחת הקרקע וגם לעצור בחדרי' על הקרקע כי לשון
צביר' כולל את הכל מלשון ויצברו אותם חמרי' חמרי' תחת
יד פרעה ברשותו ובאוצרותיו · אוכל בערים · כל כאכל
הנצבר יהיה מצניעו באותו העיר' ושמרו · כלו' והוא שיהיה
דבר המשתמר לאכילה זמן מרובה · והיה האוכל לפקדון ·
כשם שהפקדון הוא לבעליו בכל מקום כך יהיה זה פקדון
שמור לאכילת בעליו לצורך הארץ לשבע שני הרעב אשר
תהיינה בארץ מצרי' כדי שלא תכרת הארץ ברעב כאשר לא
מתו הפרות בבחישותן · וייטב הדבר בעיני פרעה · ראו כי
עצה טובה היתה ותועלת רב למלך ולגדולי המלכו' ולדלת
הארץ על כן מצא חן והודו לדברי' ועליו אמ' שלמה אוהב
טהור לב חן שפתיו רעהו מלך · הנמצא כזה איש אשר רוח
אלהי'ם בו · שכן מצינו בנבוכד נצר שאמ' לדניאל די אנא ידע'
כי רוח אלהין קדישין בך אחרי הודיע אלהי' אותך את כל זאת
את כל החכמ' הזאת אתה אמרת ירא פרעה איש נבון וחכם
אין נבון וחכ'כמוך · מאשנתישב בלבם הפתרון והיה בכל
דבריו אלה נותן עצת חכמה· היה הדב' בעיניה' כאו בא הכל
כבר · ועל כן אמר אחרי הודיע בלשון עבר · ועל פיך ישק
כל עמי · יתפרנס · רק הכסא · שיהיו קורין לי מלך · כסא
לשון מלך · וכן ויגדל את כסאו ואמר ראה נתתי אותך על
כל ארץ מצרים · וכן מצינו בדניאל אדין מלכא לדניאל רבי
ומתנן רברבן שגיאין יהב ליה והשלטיה על כל מדינ'בבל ·
ויסר פרעה את טבעתו מסר לו חותמו שהו'חותם בו לכנו'
שרים ולהוריד שרים משררתם כענין שכתו'וחתמו בטבעת
המלך · ובגדי שש · הוא מלבוש המלכים במצרים · ורבי'ד
הזהב הוא המניכא דדהבא · ומרכבת המשנה· היא מרכבת
שרוכב בה המשנה של מלך· ויקראו לפניו אברך · משפטו
חברך אותיות אהו"י מתחלפות· ודרשו ז"ל אברך אב רך אב
בחכמה רך בשנים וכתיב בדוד ואנכי היום רך ומשוח מלך
והוא שתי מלו'אב ורך כמו פרוחה פרי חח עבטיט טיט ע"כ ·
ויש שפירשו עוד אברך שתי מלות מלשו'אב ואזן מלשון
האמור בהורודוס לאו ריכא ולאו בר ריכא לפי שהי'תחילתו
עבד ועלה למלכות · גם מלשון התרגום יודע ציד נחשיר כן
כלומר נחש רכן מנחש אדון כי רוב אנשי הציד מנחשים
הם · אף על פי שהתרגום המדוקדק נח שירכן מלשון ז"ל
הכא בסאי עסיקינן בגברא שרכא כלומר אדם בטל שיש לו
מנוחה מכל אומנו'ותרגום והארץ שקטה ממלחמ'שרכה·
ונתון אותו על כל ארץ מצרים · כך היו מכריזין לפניו זהו
שנתנו מלך על כל ארץ מצרים · אני פרעה אני לבדי מוציא
מתחת רשותך כמו שאמרתי רק הכסא אגדל ממך · אבל
הכל תהת רשותך· ובלעדיך לא יהא רשו'לשום אדם להרי'
ידו להחזיק בכלי זיין או להרים רגלו לרכוב על סוס בלא
רשותך בכל ארץ מצרים והוא דעת אנקלוס · צענת פענה ·
גלה צפונות ואין לו חבר במקרא אבל מצינו בתפלת יוצר
המפעמ נעלמים ולפי זה היה המלך יודע שפת ארץ כנען
הקרובה אליו· וכן בתיה בתו קראה שם למשה רבי'בלשון
הקדש על שם כי כן הסים משית'הו · ברך פוטיפרע כהן
און דרשו רז"ל פוטיפרע הוא פוטיפר ונקרא פוטיפר על שם
שפטם פרים ועגלים לעז'וזהו לשון פוטיפר מפטם פר הוא
נקרא פוטיפר ונקרא פוטיפרע על שם שנסתרס מליו לפי
שלקח את יוסף למשכב זכור ודעת'לומר כי פוטיפרע היה
שר משרי פרעה וכאשר נסתרס ושנו את שמו פוטיפרע
נתבייש בדבר ונעשה עצמו כומר בבית ע"ז וזהו שכתוב בו
כהן און האלוה שלו הוא און וכן מצינו ביתרו שכתוב כהן
בדין ופירושו כומר לפי שהיה מפטם עגלים לע"ז · ואמרו
במדרש כי אסנת בת דינ'ה'ית'משכם בן חמור ולפי שגרש'
יעקב מביתו והושיבה בתוך סנה אחד לכך נקראת אסנ'ת
מה עשה יעקב קשר לה כתב בצוארה וכתו'בו כל המדבק
ביד מדבק בזרעו של יעקב ויוסף שנשאה ראה הכתב ההוא
והצניעו והוא שאמר לאביו בני הם אשר נתן לי אלהי'ם בזה
הראה לו הכתו'הזה· ומה שכתו'בת פוטיפרע מפני שגדלה
בביתו שכן דרשו רז"ל כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה
עליו הכתוב כאלו ילדו · ותעש הארץ תבואה בשבע שני
השבע'לשון עשייה בכאן לשו'רבוי הוא ובא ללמד שהבה
צוה את הברכה בתבואה שכן מצינו לשון עשיד'ה בענין
התבואה שנא'וצויתי את ברכתי לכם ועשת את התבואה ·
לקמצי'כמו לגמצי'מלשון חופר גומץ כי החפירו'העשיו'
בארץ יקראו קמצי'כי הקוף מתחלפת בג'מל באותי'ג'כך·
וכן ויצ'יקו את ארון האלהי כמו ויצינו מלשו'והצנתיו לפני'·
ויקבוץ את כל אכל זה החומש שהיה מקמץ מן השדות ·
ויתן אכל בערי' זה שהזכי'כל אוכל יורה שקבצו כל הנאכל
לאד'בר ולחם ומזון אפי'תאנים וצמוקים וכיוצא בהם · אכל
שדה העיר אשר סביבותיה נתן בתוכה · מכאן למדו רז"ל
שכל עפר המקום שומר התבואה של אותו המקום · עד כי
חדל לספור · מדידת האיפה והוצרך לספור המקומו'בלבד
לפי שאין מספר לתבוא'שנה אחרי שנה· בטרם תבא שנת
הרעב · מכאן למדו רז"ל שאסור לשכש פשתו בשני רעבון
אבל חשוכי בנים מותרין · והנה יוסף קרא שמות לבניו על
שם המאורע · כי נשני אלהי'את כל עמלי ואת כל בית אבי ·
מזה קורי'ז"ל בית אביה של אשה בי נשא כלומ'בית השכח
על שם הכתוב על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק
באשתו וכן האשה בנעלה· ויהי רעב בכל הארצות אבל בני
ארץ מצרים שידעו שהרעב עתיד לבא אצרו מפירותיהן מה
שיאכלו שנה ראשונ'שנ'ובכל ארץ מצרי'היה לחם· ותרעב
כל ארץ מצרי' בשנה השנית למד שקרא הבה לרעב כענין
שכתו'כי קרא יי'לרעב· וכתיב ויקרא רעב על הארץ כל מטה
לחם שבר · ומפני הרעב ויצעק העם אל פרעה ללחם כן דרך
העבי'לקרוא ולצעוק אל מי שבידו להשבי'עם כענין שכתו'
רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף · וכתיב ויצעקו אל ה'
בצר להם· לכו אל יוסף · שהרי הוא במקומי לכל דבר ואין לי
רק הכסא ועל כן יש לכם לעשות כל מה שיאמ'· ובמדרש
לכו אל יוסף הלכו המצריים אצל יוסף אמרו לו תנה לנו לחם
אמר להם אלהי אינו זן את הערלים לכו ומולו עצמכם ואתן
לכם לחם· הלכו אצל פרעה ובכו לפניו אמרו לו הלכנו אל
יוסף והוא מדבר לנו דברים רקיאום לנו מולו עצמכ'אמר
להם פרעה שוטי'מה תצעקו אל מפני מה לא הנחת'תבואה
של ג'שני'ושל ד'שני'אמרו לו כל תבואה שבבתינו הרקיבה
אמ'להם לא נשתייר פת לכם מאתמול אל אף פת שהיתה
מונחת בסל הרקיבה · אמ'להם לכו אל יוסף אשר יאמ'לכם
תעשו זהו שאמ'הכתו'כ'ונע בר יקבוהו לאזם וברכה לראש
משביר · מונע בר זה פרעה וברכה לראש משביר זה יוסף
שנ'ברכו'אביך גברו על ברכו'הורי וגו'תבואתה לראש יוסף·
והרעב

ויחי מח ד
ויקי' כה קהלת י ·
שמות ג כ
ויחי מח ה
שמות ג כא
ויחי מח ו
שמות ג כב
ויחי מח ז
בראשי' ל ה
ויחי מח ח
בראשי' מד ב
ויחי מח ט
בראשי' מד כח
ויחי מח י
בראשי' מד כט
ויחי מח יא
בראשי' מד לא
ויחי מח יב
בראשי' מד לב
ויחי מח יג
בראשי' מד לג
ויחי מח יד
בראשי' מד לד
ויחי מח טו
בראשי' מה ג
ויחי מח טז
בראשי' מה ד
ויחי מח יז
בראשי' מה ה
ויחי מח יח
בראשי' מה ו
ויחי מח יט
בראשי' מה ז
ויחי מח כ
בראשי' מה ח
ויחי מח כא
בראשי' מה ט
ויחי מח כב
בראשי' מה י
ויחי מח כג
בראשי' מה יא
ויחי מח כד
בראשי' מה יב
ויחי מח כה
בראשי' מה יג
ויחי מח כו
בראשי' מה יד
ויחי מח כז
בראשי' מה טו
ויחי מח כח
בראשי' מה טז
ויחי מח כט
בראשי' מה יז
ויחי מח ל
בראשי' מה יח
ויחי מח לא
בראשי' מה יט
ויחי מח לב
בראשי' מה כ
ויחי מח לג
בראשי' מה כא
ויחי מח לד
בראשי' מה כב
ויחי מח לה
בראשי' מה כג
ויחי מח לו
בראשי' מה כד
ויחי מח לז
בראשי' מה כה
ויחי מח לח
בראשי' מה כו
ויחי מח לט
בראשי' מה כז
ויחי מח מ
בראשי' מה כח
ויחי מח מא
בראשי' מו א
ויחי מח מב
בראשי' מו ב
ויחי מח מג
בראשי' מו ג
ויחי מח מד
בראשי' מו ד
ויחי מח מה
בראשי' מו ה
ויחי מח מו
בראשי' מו ו
ויחי מח מז
בראשי' מו ז
ויחי מח מח
בראשי' מו ח
ויחי מח מט
בראשי' מו ט
ויחי מח נ
בראשי' מו י
ויחי מח נא
בראשי' מו יא
ויחי מח נב
בראשי' מו יב
ויחי מח נג
בראשי' מו יג
ויחי מח נד
בראשי' מו יד
ויחי מח נה
בראשי' מו טו
ויחי מח נו
בראשי' מו טז
ויחי מח נז
בראשי' מו יז
ויחי מח נח
בראשי' מו יח
ויחי מח נט
בראשי' מו יט
ויחי מח ס
בראשי' מו כ
ויחי מח סא
בראשי' מו כא
ויחי מח סב
בראשי' מו כב
ויחי מח סג
בראשי' מו כג
ויחי מח סד
בראשי' מו כד
ויחי מח סה
בראשי' מו כה
ויחי מח סו
בראשי' מו כו
ויחי מח סז
בראשי' מו כז
ויחי מח סח
בראשי' מו כח
ויחי מח סט
בראשי' מו כט
ויחי מח ע
בראשי' מו ל
ויחי מח עא
בראשי' מו לא
ויחי מח עב
בראשי' מו לב
ויחי מח עג
בראשי' מו לג
ויחי מח עד
בראשי' מו לד
ויחי מח עה
בראשי' מו לה
ויחי מח עו
בראשי' מו לו
ויחי מח עז
בראשי' מו לז
ויחי מח עח
בראשי' מו לח
ויחי מח עט
בראשי' מו לט
ויחי מח פ
בראשי' מו מ
ויחי מח פא
בראשי' מו מא
ויחי מח פב
בראשי' מו מב
ויחי מח פג
בראשי' מו מג
ויחי מח פד
בראשי' מו מד
ויחי מח פה
בראשי' מו מה
ויחי מח פו
בראשי' מו מו
ויחי מח פז
בראשי' מו מז
ויחי מח פח
בראשי' מו מח
ויחי מח פט
בראשי' מו מט
ויחי מח צ
בראשי' מו נ
ויחי מח צא
בראשי' מו נא
ויחי מח צב
בראשי' מו נב
ויחי מח צג
בראשי' מו נג
ויחי מח צד
בראשי' מו נד
ויחי מח צה
בראשי' מו נה
ויחי מח צו
בראשי' מו נו
ויחי מח צז
בראשי' מו נז
ויחי מח צח
בראשי' מו נח
ויחי מח צט
בראשי' מו נט
ויחי מח ק
בראשי' מו ס
ויחי מח קא
בראשי' מו סא
ויחי מח קב
בראשי' מו סב
ויחי מח קג
בראשי' מו סג
ויחי מח קד
בראשי' מו סד
ויחי מח קה
בראשי' מו סה
ויחי מח קו
בראשי' מו סו
ויחי מח קז
בראשי' מו סז
ויחי מח קח
בראשי' מו סח
ויחי מח קט
בראשי' מו סט
ויחי מח קי
בראשי' מו ע
ויחי מח קיא
בראשי' מו עא
ויחי מח קיב
בראשי' מו עב
ויחי מח קיג
בראשי' מו עג
ויחי מח קיד
בראשי' מו עד
ויחי מח קטו
בראשי' מו עה
ויחי מח קטז
בראשי' מו עו
ויחי מח קיז
בראשי' מו עז
ויחי מח קיח
בראשי' מו עח
ויחי מח קיט
בראשי' מו עט
ויחי מח קכ
בראשי' מו פ
ויחי מח קכא
בראשי' מו פא
ויחי מח קכב
בראשי' מו פב
ויחי מח קכג
בראשי' מו פג
ויחי מח קכד
בראשי' מו פד
ויחי מח קכה
בראשי' מו פה
ויחי מח קכו
בראשי' מו פו
ויחי מח קכז
בראשי' מו פז
ויחי מח קכח
בראשי' מו פח
ויחי מח קכט
בראשי' מו פט
ויחי מח קל
בראשי' מו צ
ויחי מח קלא
בראשי' מו צא
ויחי מח קלב
בראשי' מו צב
ויחי מח קלג
בראשי' מו צג
ויחי מח קלד
בראשי' מו צד
ויחי מח קלה
בראשי' מו צה
ויחי מח קלו
בראשי' מו צו
ויחי מח קלז
בראשי' מו צז
ויחי מח קלח
בראשי' מו צח
ויחי מח קלט
בראשי' מו צט
ויחי מח קמ
בראשי' מו ק
ויחי מח קמא
בראשי' מו קא
ויחי מח קמב
בראשי' מו קב
ויחי מח קמג
בראשי' מו קג
ויחי מח קמד
בראשי' מו קד
ויחי מח קמה
בראשי' מו קה
ויחי מח קמו
בראשי' מו קו
ויחי מח קמז
בראשי' מו קז
ויחי מח קמח
בראשי' מו קח
ויחי מח קמט
בראשי' מו קט
ויחי מח קנ
בראשי' מו קי
ויחי מח קנא
בראשי' מו קיא
ויחי מח קנב
בראשי' מו קיב
ויחי מח קנג
בראשי' מו קיג
ויחי מח קנד
בראשי' מו קיד
ויחי מח קנה
בראשי' מו קטו
ויחי מח קנו
בראשי' מו קטז
ויחי מח קנז
בראשי' מו קיז
ויחי מח קנח
בראשי' מו קיח
ויחי מח קנט
בראשי' מו קיט
ויחי מח קס
בראשי' מו קכ
ויחי מח קסא
בראשי' מו קכא
ויחי מח קסב
בראשי' מו קכב
ויחי מח קסג
בראשי' מו קכג
ויחי מח קסד
בראשי' מו קכד
ויחי מח קסה
בראשי' מו קכה
ויחי מח קסו
בראשי' מו קכו
ויחי מח קסז
בראשי' מו קכז
ויחי מח קסח
בראשי' מו קכח
ויחי מח קסט
בראשי' מו קכט
ויחי מח קע
בראשי' מו קל
ויחי מח קעא
בראשי' מו קלא
ויחי מח קעב
בראשי' מו קלב
ויחי מח קעג
בראשי' מו קלג
ויחי מח קעד
בראשי' מו קלד
ויחי מח קעה
בראשי' מו קלה
ויחי מח קעו
בראשי' מו קלו
ויחי מח קעז
בראשי' מו קלז
ויחי מח קעח
בראשי' מו קלח
ויחי מח קעט
בראשי' מו קלט
ויחי מח קפ
בראשי' מו קמ
ויחי מח קפא
בראשי' מו קמא
ויחי מח קפב
בראשי' מו קמב
ויחי מח קפג
בראשי' מו קמג
ויחי מח קפד
בראשי' מו קמד
ויחי מח קפה
בראשי' מו קמה
ויחי מח קפו
בראשי' מו קמו
ויחי מח קפז
בראשי' מו קמז
ויחי מח קפח
בראשי' מו קמח
ויחי מח קפט
בראשי' מו קמט
ויחי מח קצ
בראשי' מו קנ
ויחי מח קצא
בראשי' מו קנא
ויחי מח קצב
בראשי' מו קנב
ויחי מח קצג
בראשי' מו קנג
ויחי מח קצד
בראשי' מו קנד
ויחי מח קצה
בראשי' מו קנה
ויחי מח קצו
בראשי' מו קנו
ויחי מח קצז
בראשי' מו קנז
ויחי מח קצח
בראשי' מו קנח
ויחי מח קצט
בראשי' מו קנט
ויחי מח קצ
בראשי' מו קס
ויחי מח קצא
בראשי' מו קסא
ויחי מח קצב
בראשי' מו קסב
ויחי מח קצג
בראשי' מו קסג
ויחי מח קצד
בראשי' מו קסד
ויחי מח קצה
בראשי' מו קסה
ויחי מח קצו
בראשי' מו קסו
ויחי מח קצז
בראשי' מו קסז
ויחי מח קצח
בראשי' מו קסח
ויחי מח קצט
בראשי' מו קסט
ויחי מח קפ
בראשי' מו קע
ויחי מח קפא
בראשי' מו קעא
ויחי מח קפב
בראשי' מו קעב
ויחי מח קפג
בראשי' מו קעג
ויחי מח קפד
בראשי' מו קעד
ויחי מח קפה
בראשי' מו קעה
ויחי מח קפו
בראשי' מו קעו
ויחי מח קפז
בראשי' מו קעז
ויחי מח קפח
בראשי' מו קעח
ויחי מח קפט
בראשי' מו קעט
ויחי מח קצ
בראשי' מו קפ
ויחי מח קצא
בראשי' מו קפא
ויחי מח קצב
בראשי' מו קפב
ויחי מח קצג
בראשי' מו קפג
ויחי מח קצד
בראשי' מו קפד
ויחי מח קצה
בראשי' מו קפה
ויחי מח קצו
בראשי' מו קפו
ויחי מח קצז
בראשי' מו קפז
ויחי מח קצח
בראשי' מו קפח
ויחי מח קצט
בראשי' מו קפט

והרעב היה על פני כל הארץ׳ אלו העשירים ונקראו פני הארץ שהכל פונין להם ומכאן שלא התחיל הרעב אלא בעשירים ואמר את כל אשר בהם׳ פירוש את כל האוצרות אשר בהם בר וכן אמר התרגום אוצריא די בהון עבורא׳ וישבור למצרי׳ מכר להם׳ ויחזק הרעב בארץ כצרי׳ שהיו אוכלים ולא היו שבעים כענין שכתו׳ והרעב חזק בשומרון׳ כי חזק הרעב בכל הארץ׳ שהיתה במכשלת פרעה׳ וירא יעק׳ ׳ אין זה ראיית עין אלא ראיית לב והראיה הנה שמעתי ולא אמר הנה ראיתי׳ כי יש שבר במצרי׳ שבר לשון מכירה שנאמר אכל תשברו מאתם וראוי להתבונן שלא הזכי׳ יעק׳ בלשונו לא אוכל ולא בר אלא שבר׳ וירא יעקב כי יש שבר במצרים׳ הנה שמעתי כי יש שבר במצרים ומה שהוציא התבואה בלשון שבר לפי שלשון שבר כולל התבואה והבר וכולל גם כן השוד והשבר ולכך הוציא הענין כולו בלשון שבר ואמר עוד ושברו לנו משם ולא אמר ושברו לנו אוכל משם וכל זה כדי שיכלול בלשונו ענין התבואה לשעה ולרמוז בתוכו ענין הגלות לעתיד׳ ומזה רמז ואמר רדו שמה ולא אמ׳ לכו לפי שנשתעבדו שם מנין רז״ו ואמר ושברו לנו משם לרמוז כי ראה להם השבר והגלות משם׳ ונחיה ולא נמות׳ שאפי׳ שעתידין להשתעבד שעבוד גדול ברבוי הצרו׳ רמז בתוך דבריו שלא יכלו וימותו כתוך הצרות אבל יחיו באותו השבר וכענין שדרשו רז״ל מלת שבר לענין אחר והוא בלשון שבר ותקוה׳ וזהו שדרשו וירא יעקב מהו וירא ראה באספקלריא של קדש שיש לו עוד שבר במצרים כלומר תקוה ולא היתה נבואה ממש שיודיענו בפירו׳ שהוא יוסף׳ למה תתראו׳ למה תהיו כחושים ברעב בלשון ומרוה גם הוא יורה כן פי׳ רש״י ורבי׳ חננא״ל פי׳ למה תתראו למה אין אתם מפורדים למה תתערבו כולכם כענין שכתוב לכה נתראה פנים וכתיב ויתראו פנים הוא ואמציהו מלך יהודה׳ והרמב״ן ז״ל פירש למה תתראו במקו׳ הזה כי היה לכם ליסע מיד כאשר שמעתם כי יש שבר במצרי׳ כי כבר היו בכנעה אם לא ימהרו לדבר הזה וזה טעם ונחיה ולא נמות׳ ובמדר׳ למה תתראו אמר להם יעקב אתם גבורים אתם נאים אל תכנסו בשער אחד ואל תעמדו במקום אחד שלא ישלוט בכם עין הרע׳ וירדו אחי יוסף עשרה׳ היה להם לומר בני יעק׳ אבל למד שהיו מתחרטי׳ במכירתו ונתנו לבם להתנהג עמו באחוה ולפדותו בכל ממון שיפסקו להם׳ או יש לפר׳ כי הכתוב יבאר כוונתם הטוב אצלו כי ירדו׳ כדי שיתפללו עליו במנין שהרי אין קדושה בפחות מעשרה שנ׳ ונקדשתי בתוך בני ישראל׳ והרמב״ן פירש וירדו אחי יוסף עשרה כדי לקיים החלום הראשון של החלומות כי הוא היה מספר על אחיו העשרה כי בו אמ׳ ויגד אותו לאחיו ויוסיפו עוד שנוא אותו׳ ולהם אמר והנה אנחנו מאלמים אלומים כי בנימין איננו בכלל הזה ונתקיים עתה החלום הזה כאשר השתחוו לו׳ והחלום השני שכתוב והנה השמש והירח ואח׳ עשר כוכבים לא יוכל להתקיי׳ עד שיבא בנימין גם אביו ובמדרש וירדו אחי יוסף עשרה׳ אמר להם יוסף כל מי שיכנס לשבור בר כתבו שמו ושם אביו ושם עירו ולערב הביאו לי פתקיהן כיון שבאו בני יעקב כל אחד ואחד נכנס בשער שלו וכתבו שכותם׳ לערב הביאו פתקיהן לפני יוסף זה קור׳ ראובן בן יעקב וזה קור׳ שמעון בן יעקב וכן כל השערי׳ מיד אמר להם יוסף סתמו את האוצרות ופתחו אוצר אחד ונתן שכותם לבעל האוצר ואמר לו כשיבואו אנשים אלו לידך תפוס אותם ושגרם לי עכרו שלש׳ ימים ולא באו מיד נטל עשרה גבורים מבית פרעה ושגר בשבילם לבקר אותם בשוק הלכו ומצאו אותם בשוק של זונות׳ ולמה בשוק של זונות אמרו יוסף היה יפה תואר ויפה מראה שמא הוא בקוב׳ של זונו׳ מיד תפשו אותם והביאום לפני יוסף ויתנכר אליהם כאשר ראה אותם מיד הכירם ופחד אולי יכירוהו הם ולכך התוכ׳ להם כי שם המצנפ׳ על ראשו וקצת הפני׳ ושנה את עצמו בענין שנא׳ באשת ירבעם קומי נא והשתנית ולא ידעו כי את אשת ירבעם׳ וכתיב באשת ירבעם למה זה את מתנכרת׳ או שהתנכר להם בדברים ודבר להם קשות ואמר להם בכעס כאלו לא יבא אדם לפניו לשבור׳ מאין באתם לפני ויאמרו מארץ כנען לשבר אוכל וכאשר הזכירו זה אז נתברר לו שהיו אחיו באמת והוא שהוסיף עוד לומר ויכר יוסף את אחיו שנתוסף לו בהם הכרה וידיעה אמתית כך פי׳ הרמב״ן ז״ל ובמדרש ויתנכר אליהם נעשה להם נכרי נטל הגביע והקיש בו אמר להם אני רואה בגביע שמרגלי׳ אתם׳ אמרו לו כני׳ אנחנו אבל צוינו אבינו שלא נכנס בשער אחד אמר להם בשוק של זונות מה שכנכם׳ אמרו לו אבדה אבדה לנו והיינו מבקשים אותה אבדה היום ג׳ימים׳ אמ׳ להם אני רואה בגביע שלי שנים מכם החרינו כרך גדול של שכם מיד נזדעזעו כולם ואמרו לו שני׳ עשר עבדיך אחים אנחנו׳ אמ׳ להם היכן השני׳ אמרו לו האחד איננו והקטן את אבינו היום אמ׳ להם יוסף הביאו אחיכם הקטן אלי ואדעה כי לא מרגלי׳ אתם כי כנים אתם׳ ב׳ עבדיך אחי׳ אנחנו׳ מתחילה אמרו כולנו בני איש אחד נחנו ונהנו טעם למה שנמצאו מקובצים אמרו מפני שהיינו כלנו מבני איש אחד לכך אנו מקובצים יחד לא נפרד אחד מחברו ועוד פן יגולו התבואה לאח׳ ממשרתינו לכך הוצרכנו כלנו לבא ביחד כנים אנחנו צדיקים בני צדיקים מעולם לא היינו מרגלים׳ ודרשו רז״ל אמר להם יוסף נכנסתם בעשרה פתחים ועתה אתם נועדים במקום אחד אין זה אלא דרך מרגלים ועתה אמרו ב׳ עבדיך אנחנו בני איש אחד הרחיבו לו באור יותר כי הם עשרה והקטן היום אצל אביהם והאחד איננו והיו הולכים לבקשו׳ והשיב יוסף בזאת תבחנו חי פרעה אם תצאו מזה כי אם בבוא אחיכם הקטן ולא מצאו תשובה להשיב ותשובת חי פרעה אין לומר ביוסף הצדיק שהיה נשבע עליו לשקר ולא מצינו זה כלל אך קיים רבריו בשבועתו בכל פעם׳ מה שאמ׳ חי פרעה כי מרגלים אתם כלום כיון שאתם אומרי׳ האחד איננו אלו הייתם מוצאים אותו מה הייתם עושי׳ בו אמרו לו היינו פודין אותו בכל ממון שיפסקו עלינו׳ אמר להם ואם לא היו רוצים לתתו בשוה כמון מה הייתם עושים אמרו לו על זה באנו להרוג או ליהרג אמר להם חי פרעה כי מרגלים אתם וכן חי פרעה אם תצאו מזה קיים דברי׳ שהרי נשאר שמעון ולא יצאו כולם׳ ומה שאמרו שני׳ עשר עבדיך אחים אנחנו׳ היה ראוי לומר היינו יש בכשמעות אנחנו שכולם בחיים׳ אבל למד הכתוב שנתנבאו שלא בכוונה׳ ביום השלישי זארת עשו וחיו וזהו שאמר הכתוב יחיינו ביומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו׳ זכות אבות סייען שכתו׳ ויהי ביום השלישי וישא אברהם את עיניו׳ זכו׳ התור׳ סייען שכתוב ויהי ביום השלישי בהיות הבקר׳ ויעשו כן למדך שכולם מסרו את עצמם ואמרו לו הננו כלנו לפניך קח מי שהרצה׳ ויקח מאתם את שמעון עכב את שמעון יותר מכולם כדי להפרידו מאת לוי שלא ישלו שניה׳ עצה כנגדו כענין שעשו כנגד שכם לפי ששנים׳ היו מצויים יחד תמיד כענין שכתו׳ שמעון ולוי אחי׳ כלי חמס׳ ומה שכתו׳ ויפתח האחד את שקו זה לוי ולפי שנפרד שמעון ממנו קראו הכתוב

מלכים ג׳ ס״ס כ

בראשית מ״ב ל״ו

בראשית מ״ג ב׳

מלכים ג׳ י״ז מ

בראשית מ״ב ל״ג

בראשית מ״ג ל״ד

בראשית מ״ב ל״ז

בראשית מ״ג ט׳

בראשית מ״ב כ״ח

בראשית מ״ג כ״ג

בראשית מ״ב כ״ז

בראשית מ״ג כ״א

בראשית מ״ב כ״ד

בראשית מ״ג י״ד

בראשית מ״ב כ״ה

בראשית מ״ג ט״ז

בראשית מ״ב כ״ו

בראשית מ״ג י״ז

בראשית מ״ב כ״ט

בראשית מ״ג י״ח

בראשית מ״ב ל׳

בראשית מ״ג י״ט

בראשית מ״ב ל״א

בראשית מ״ג כ׳

בראשית מ״ב ל״ב

בראשית מ״ג כ״א

בראשית מ״ב ל״ג

בראשית מ״ג כ״ב

בראשית מ״ב ל״ד

בראשית מ״ג כ״ג

בראשית מ״ב ל״ה

בראשית מ״ג כ״ד

בראשית מ״ב ל״ו

בראשית מ״ג כ״ה

בראשית מ״ב ל״ז

בראשית מ״ג כ״ו

בראשית מ״ב ל״ח

בראשית מ״ג כ״ז

בראשית מ״ב ל״ט

בראשית מ״ג כ״ח

בראשית מ״ב מ׳

בראשית מ״ג כ״ט

בראשית מ״ב מ״א

בראשית מ״ג ל׳

בראשית מ״ב מ״ב

בראשית מ״ג ל״א

בראשית מ״ב מ״ג

בראשית מ״ג ל״ב

בראשית מ״ב מ״ד

בראשית מ״ג ל״ג

בראשית מ״ב מ״ה

בראשית מ״ג ל״ד

בראשית מ״ב מ״ו

בראשית מ״ג ל״ה

בראשית מ״ב מ״ז

בראשית מ״ג ל״ו

בראשית מ״ב מ״ח

בראשית מ״ג ל״ז

בראשית מ״ב מ״ט

בראשית מ״ג ל״ח

בראשית מ״ב נ׳

בראשית מ״ג ל״ט

בראשית מ״ב נ״א

בראשית מ״ג מ׳

בראשית מ״ב נ״ב

בראשית מ״ג מ״א

בראשית מ״ב נ״ג

בראשית מ״ג מ״ב

בראשית מ״ב נ״ד

בראשית מ״ג מ״ג

בראשית מ״ב נ״ה

בראשית מ״ג מ״ד

בראשית מ״ב נ״ו

בראשית מ״ג מ״ה

בראשית מ״ב נ״ז

בראשית מ״ג מ״ו

בראשית מ״ב נ״ח

בראשית מ״ג מ״ז

בראשית מ״ב נ״ט

בראשית מ״ג מ״ח

בראשית מ״ב ס׳

בראשית מ״ג מ״ט

בראשית מ״ב ס״א

בראשית מ״ג נ׳

בראשית מ״ב ס״ב

בראשית מ״ג נ״א

בראשית מ״ב ס״ג

בראשית מ״ג נ״ב

בראשית מ״ב ס״ד

בראשית מ״ג נ״ג

בראשית מ״ב ס״ה

בראשית מ״ג נ״ד

בראשית מ״ב ס״ו

בראשית מ״ג נ״ה

בראשית מ״ב ס״ז

בראשית מ״ג נ״ו

בראשית מ״ב ס״ח

בראשית מ״ג נ״ז

בראשית מ״ב ס״ט

בראשית מ״ג נ״ח

בראשית מ״ב ע׳

בראשית מ״ג נ״ט

בראשית מ״ב ע״א

בראשית מ״ג ס׳

בראשית מ״ב ע״ב

בראשית מ״ג ס״א

בראשית מ״ב ע״ג

בראשית מ״ג ס״ב

בראשית מ״ב ע״ד

בראשית מ״ג ס״ג

בראשית מ״ב ע״ה

בראשית מ״ג ס״ד

בראשית מ״ב ע״ו

בראשית מ״ג ס״ה

בראשית מ״ב ע״ז

בראשית מ״ג ס״ו

בראשית מ״ב ע״ח

בראשית מ״ג ס״ז

בראשית מ״ב ע״ט

בראשית מ״ג ס״ח

בראשית מ״ב פ׳

בראשית מ״ג ס״ט

בראשית מ״ב פ״א

בראשית מ״ג ע׳

בראשית מ״ב פ״ב

בראשית מ״ג ע״א

בראשית מ״ב פ״ג

בראשית מ״ג ע״ב

בראשית מ״ב פ״ד

בראשית מ״ג ע״ג

בראשית מ״ב פ״ה

בראשית מ״ג ע״ד

בראשית מ״ב פ״ו

בראשית מ״ג ע״ה

בראשית מ״ב פ״ז

בראשית מ״ג ע״ו

בראשית מ״ב פ״ח

בראשית מ״ג ע״ז

בראשית מ״ב פ״ט

בראשית מ״ג ע״ח

בראשית מ״ב צ׳

בראשית מ״ג ע״ט

בראשית מ״ב צ״א

בראשית מ״ג פ׳

בראשית מ״ב צ״ב

בראשית מ״ג פ״א

בראשית מ״ב צ״ג

בראשית מ״ג פ״ב

בראשית מ״ב צ״ד

בראשית מ״ג פ״ג

בראשית מ״ב צ״ה

בראשית מ״ג פ״ד

בראשית מ״ב צ״ו

בראשית מ״ג פ״ה

בראשית מ״ב צ״ז

בראשית מ״ג פ״ו

בראשית מ״ב צ״ח

בראשית מ״ג פ״ז

בראשית מ״ב צ״ט

בראשית מ״ג פ״ח

בראשית מ״ב ק׳

בראשית מ״ג פ״ט

בראשית מ״ב ק״א

בראשית מ״ג צ׳

בראשית מ״ב ק״ב

בראשית מ״ג צ״א

בראשית מ״ב ק״ג

בראשית מ״ג צ״ב

בראשית מ״ב ק״ד

בראשית מ״ג צ״ג

בראשית מ״ב ק״ה

בראשית מ״ג צ״ד

בראשית מ״ב ק״ו

בראשית מ״ג צ״ה

בראשית מ״ב ק״ז

בראשית מ״ג צ״ו

בראשית מ״ב ק״ח

בראשית מ״ג צ״ז

בראשית מ״ב ק״ט

בראשית מ״ג צ״ח

בראשית מ״ב ק״י

בראשית מ״ג צ״ט

בראשית מ״ב ק״י״א

בראשית מ״ג ק׳

בראשית מ״ב ק״י״ב

בראשית מ״ג ק״א

בראשית מ״ב ק״י״ג

בראשית מ״ג ק״ב

בראשית מ״ב ק״י״ד

בראשית מ״ג ק״ג

בראשית מ״ב ק״ט״ו

בראשית מ״ג ק״ד

בראשית מ״ב ק״ט״ז

בראשית מ״ג ק״ה

בראשית מ״ב ק״י״ז

בראשית מ״ג ק״ו

בראשית מ״ב ק״י״ח

בראשית מ״ג ק״ז

בראשית מ״ב ק״י״ט

בראשית מ״ג ק״ח

בראשית מ״ב ק״כ

בראשית מ״ג ק״ט

בראשית מ״ב ק״כ״א

בראשית מ״ג ק״י

בראשית מ״ב ק״כ״ב

בראשית מ״ג ק״י״א

בראשית מ״ב ק״כ״ג

בראשית מ״ג ק״י״ב

בראשית מ״ב ק״כ״ד

בראשית מ״ג ק״י״ג

בראשית מ״ב ק״כ״ה

בראשית מ״ג ק״י״ד

בראשית מ״ב ק״כ״ו

בראשית מ״ג ק״ט״ו

בראשית מ״ב ק״כ״ז

בראשית מ״ג ק״ט״ז

בראשית מ״ב ק״כ״ח

בראשית מ״ג ק״י״ז

בראשית מ״ב ק״כ״ט

בראשית מ״ג ק״י״ח

בראשית מ״ב ק״ל

בראשית מ״ג ק״י״ט

בראשית מ״ב ק״ל״א

בראשית מ״ג ק״כ

בראשית מ״ב ק״ל״ב

בראשית מ״ג ק״כ״א

בראשית מ״ב ק״ל״ג

בראשית מ״ג ק״כ״ב

בראשית מ״ב ק״ל״ד

בראשית מ״ג ק״כ״ג

בראשית מ״ב ק״ל״ה

בראשית מ״ג ק״כ״ד

בראשית מ״ב ק״ל״ו

בראשית מ״ג ק״כ״ה

בראשית מ״ב ק״ל״ז

בראשית מ״ג ק״כ״ו

בראשית מ״ב ק״ל״ח

בראשית מ״ג ק״כ״ז

בראשית מ״ב ק״ל״ט

בראשית מ״ג ק״כ״ח

בראשית מ״ב ק״מ

בראשית מ״ג ק״כ״ט

בראשית מ״ב ק״מ״א

בראשית מ״ג ק״ל

בראשית מ״ב ק״מ״ב

בראשית מ״ג ק״ל״א

בראשית מ״ב ק״מ״ג

בראשית מ״ג ק״ל״ב

בראשית מ״ב ק״מ״ד

בראשית מ״ג ק״ל״ג

בראשית מ״ב ק״מ״ה

בראשית מ״ג ק״ל״ד

בראשית מ״ב ק״מ״ו

בראשית מ״ג ק״ל״ה

בראשית מ״ב ק״מ״ז

בראשית מ״ג ק״ל״ו

בראשית מ״ב ק״מ״ח

בראשית מ״ג ק״ל״ז

בראשית מ״ב ק״מ״ט

בראשית מ״ג ק״ל״ח

בראשית מ״ב ק״נ

בראשית מ״ג ק״ל״ט

בראשית מ״ב ק״נ״א

בראשית מ״ג ק״מ

בראשית מ״ב ק״נ״ב

בראשית מ״ג ק״מ״א

בראשית מ״ב ק״נ״ג

בראשית מ״ג ק״מ״ב

בראשית מ״ב ק״נ״ד

בראשית מ״ג ק״מ״ג

בראשית מ״ב ק״נ״ה

בראשית מ״ג ק״מ״ד

בראשית מ״ב ק״נ״ו

בראשית מ״ג ק״מ״ה

בראשית מ״ב ק״נ״ז

בראשית מ״ג ק״מ״ו

בראשית מ״ב ק״נ״ח

בראשית מ״ג ק״מ״ז

בראשית מ״ב ק״נ״ט

בראשית מ״ג ק״מ״ח

בראשית מ״ב ק״ס

בראשית מ״ג ק״מ״ט

בראשית מ״ב ק״ס״א

בראשית מ״ג ק״נ

בראשית מ״ב ק״ס״ב

בראשית מ״ג ק״נ״א

בראשית מ״ב ק״ס״ג

בראשית מ״ג ק״נ״ב

בראשית מ״ב ק״ס״ד

בראשית מ״ג ק״נ״ג

בראשית מ״ב ק״ס״ה

בראשית מ״ג ק״נ״ד

בראשית מ״ב ק״ס״ו

בראשית מ״ג ק״נ״ה

בראשית מ״ב ק״ס״ז

בראשית מ״ג ק״נ״ו

בראשית מ״ב ק״ס״ח

בראשית מ״ג ק״נ״ז

בראשית מ״ב ק״ס״ט

בראשית מ״ג ק״נ״ח

בראשית מ״ב ק״ע

בראשית מ״ג ק״נ״ט

בראשית מ״ב ק״ע״א

בראשית מ״ג ק״ס

בראשית מ״ב ק״ע״ב

בראשית מ״ג ק״ס״א

בראשית מ״ב ק״ע״ג

בראשית מ״ג ק״ס״ב

בראשית מ״ב ק״ע״ד

בראשית מ״ג ק״ס״ג

בראשית מ״ב ק״ע״ה

בראשית מ״ג ק״ס״ד

בראשית מ״ב ק״ע״ו

בראשית מ״ג ק״ס״ה

בראשית מ״ב ק״ע״ז

בראשית מ״ג ק״ס״ו

בראשית מ״ב ק״ע״ח

בראשית מ״ג ק״ס״ז

בראשית מ״ב ק״ע״ט

בראשית מ״ג ק״ס״ח

בראשית מ״ב ק״פ

בראשית מ״ג ק״ס״ט

בראשית מ״ב ק״פ״א

בראשית מ״ג ק״ע

בראשית מ״ב ק״פ״ב

בראשית מ״ג ק״ע״א

בראשית מ״ב ק״פ״ג

בראשית מ״ג ק״ע״ב

בראשית מ״ב ק״פ״ד

בראשית מ״ג ק״ע״ג

בראשית מ״ב ק״פ״ה

בראשית מ״ג ק״ע״ד

בראשית מ״ב ק״פ״ו

בראשית מ״ג ק״ע״ה

בראשית מ״ב ק״פ״ז

בראשית מ״ג ק״ע״ו

בראשית מ״ב ק״פ״ח

בראשית מ״ג ק״ע״ז

בראשית מ״ב ק״פ״ט

בראשית מ״ג ק״ע״ח

בראשית מ״ב ק״צ

בראשית מ״ג ק״ע״ט

בראשית מ״ב ק״צ״א

בראשית מ״ג ק״פ

בראשית מ״ב ק״צ״ב

בראשית מ״ג ק״פ״א

בראשית מ״ב ק״צ״ג

בראשית מ״ג ק״פ״ב

בראשית מ״ב ק״צ״ד

בראשית מ״ג ק״פ״ג

בראשית מ״ב ק״צ״ה

בראשית מ״ג ק״פ״ד

בראשית מ״ב ק״צ״ו

בראשית מ״ג ק״פ״ה

בראשית מ״ב ק״צ״ז

בראשית מ״ג ק״פ״ו

בראשית מ״ב ק״צ״ח

בראשית מ״ג ק״פ״ז

בראשית מ״ב ק״צ״ט

בראשית מ״ג ק״פ״ח

בראשית מ״ב ק״ק

בראשית מ״ג ק״פ״ט

בראשית מ״ב ק״ק״א

בראשית מ״ג ק״צ

בראשית מ״ב ק״ק״ב

בראשית מ״ג ק״צ״א

בראשית מ״ב ק״ק״ג

בראשית מ״ג ק״צ״ב

בראשית מ״ב ק״ק״ד

בראשית מ״ג ק״צ״ג

בראשית מ״ב ק״ק״ה

בראשית מ״ג ק״צ״ד

בראשית מ״ב ק״ק״ו

בראשית מ״ג ק״צ״ה

בראשית מ״ב ק״ק״ז

בראשית מ״ג ק״צ״ו

בראשית מ״ב ק״ק״ח

בראשית מ״ג ק״צ״ז

בראשית מ״ב ק״ק״ט

בראשית מ״ג ק״צ״ח

בראשית מ״ב ק״ר

בראשית מ״ג ק״צ״ט

בראשית מ״ב ק״ר״א

בראשית מ״ג ק״ק

בראשית מ״ב ק״ר״ב

בראשית מ״ג ק״ק״א

בראשית מ״ב ק״ר״ג

בראשית מ״ג ק״ק״ב

בראשית מ״ב ק״ר״ד

בראשית מ״ג ק״ק״ג

בראשית מ״ב ק״ר״ה

בראשית מ״ג ק״ק״ד

בראשית מ״ב ק״ר״ו

בראשית מ״ג ק״ק״ה

בראשית מ״ב ק״ר״ז

בראשית מ״ג ק״ק״ו

בראשית מ״ב ק״ר״ח

בראשית מ״ג ק״ק״ז

בראשית מ״ב ק״ר״ט

בראשית מ״ג ק״ק״ח

בראשית מ״ב ק״ש

בראשית מ״ג ק״ק״ט

בראשית מ״ב ק״ש״א

בראשית מ״ג ק״ר

בראשית מ״ב ק״ש״ב

בראשית מ״ג ק״ר״א

בראשית מ״ב ק״ש״ג

בראשית מ״ג ק״ר״ב

בראשית מ״ב ק״ש״ד

בראשית מ״ג ק״ר״ג

בראשית מ״ב ק״ש״ה

בראשית מ״ג ק״ר״ד

בראשית מ״ב ק״ש״ו

בראשית מ״ג ק״ר״ה

בראשית מ״ב ק״ש״ז

בראשית מ״ג ק״ר״ו

בראשית מ״ב ק״ש״ח

בראשית מ״ג ק״ר״ז

בראשית מ״ב ק״ש״ט

בראשית מ״ג ק״ר״ח

בראשית מ״ב ק״ת

בראשית מ״ג ק״ר״ט

בראשית מ״ב ק״ת״א

בראשית מ״ג ק״ש

בראשית מ״ב ק״ת״ב

בראשית מ״ג ק״ש״א

בראשית מ״ב ק״ת״ג

בראשית מ״ג ק״ש״ב

בראשית מ״ב ק״ת״ד

בראשית מ״ג ק״ש״ג

בראשית מ״ב ק״ת״ה

בראשית מ״ג ק״ש״ד

בראשית מ״ב ק״ת״ו

בראשית מ״ג ק״ש״ה

בראשית מ״ב ק״ת״ז

בראשית מ״ג ק״ש״ו

בראשית מ״ב ק״ת״ח

בראשית מ״ג ק״ש״ז

בראשית מ״ב ק״ת״ט

בראשית מ״ג ק״ש״ח

בראשית מ״ב ק״תי

בראשית מ״ג ק״ש״ט

בראשית מ״ב ק״תי״א

בראשית מ״ג ק״ת

בראשית מ״ב ק״תי״ב

בראשית מ״ג ק״ת״א

בראשית מ״ב ק״תי״ג

בראשית מ״ג ק״ת״ב

בראשית מ״ב ק״תי״ד

בראשית מ״ג ק״ת״ג

בראשית מ״ב ק״תי״ה

בראשית מ״ג ק״ת״ד

בראשית מ״ב ק״תי״ו

בראשית מ״ג ק״ת״ה

בראשית מ״ב ק״תי״ז

בראשית מ״ג ק״ת״ו

בראשית מ״ב ק״תי״ח

בראשית מ״ג ק״ת״ז

בראשית מ״ב ק״תי״ט

בראשית מ״ג ק״ת״ח

בראשית מ״ב ק״תכ

בראשית מ״ג ק״ת״ט

בראשית מ״ב ק״תכ״א

בראשית מ״ג ק״תי

בראשית מ״ב ק״תכ״ב

בראשית מ״ג ק״תי״א

בראשית מ״ב ק״תכ״ג

בראשית מ״ג ק״תי״ב

בראשית מ״ב ק״תכ״ד

בראשית מ״ג ק״תי״ג

בראשית מ״ב ק״תכ״ה

בראשית מ״ג ק״תי״ד

בראשית מ״ב ק״תכ״ו

בראשית מ״ג ק״תי״ה

בראשית מ״ב ק״תכ״ז

בראשית מ״ג ק״תי״ו

בראשית מ״ב ק״תכ״ח

בראשית מ״ג ק״תי״ז

בראשית מ״ב ק״תכ״ט

בראשית מ״ג ק״תי״ח

בראשית מ״ב ק״תל

בראשית מ״ג ק״תי״ט

בראשית מ״ב ק״תל״א

בראשית מ״ג ק״תכ

בראשית מ״ב ק״תל״ב

בראשית מ״ג ק״תכ״א

בראשית מ״ב ק״תל״ג

בראשית מ״ג ק״תכ״ב

בראשית מ״ב ק״תל״ד

בראשית מ״ג ק״תכ״ג

בראשית מ״ב ק״תל״ה

בראשית מ״ג ק״תכ״ד

בראשית מ״ב ק״תל״ו

בראשית מ״ג ק״תכ״ה

בראשית מ״ב ק״תל״ז

בראשית מ״ג ק״תכ״ו

בראשית מ״ב ק״תל״ח

בראשית מ״ג ק״תכ״ז

בראשית מ״ב ק״תל״ט

בראשית מ״ג ק״תכ״ח

בראשית מ״ב ק״תמ

בראשית מ״ג ק״תכ״ט

בראשית מ״ב ק״תמ״א

בראשית מ״ג ק״תל

בראשית מ״ב ק״תמ״ב

בראשית מ״ג ק״תל״א

בראשית מ״ב ק״תמ״ג

בראשית מ״ג ק״תל״ב

בראשית מ״ב ק״תמ״ד

בראשית מ״ג ק״תל״ג

בראשית מ״ב ק״תמ״ה

בראשית מ״ג ק״תל״ד

בראשית מ״ב ק״תמ״ו

בראשית מ״ג ק״תל״ה

בראשית מ״ב ק״תמ״ז

בראשית מ״ג ק״תל״ו

בראשית מ״ב ק״תמ״ח

בראשית מ״ג ק״תל״ז

בראשית מ״ב ק״תמ״ט

בראשית מ״ג ק״תל״ח

בראשית מ״ב ק״תנ

בראשית מ״ג ק״תל״ט

בראשית מ״ב ק״תנ״א

בראשית מ״ג ק״תמ

בראשית מ״ב ק״תנ״ב

בראשית מ״ג ק״תמ״א

בראשית מ״ב ק״תנ״ג

בראשית מ״ג ק״תמ״ב

בראשית מ״ב ק״תנ״ד

בראשית מ״ג ק״תמ״ג

בראשית מ״ב ק״תנ״ה

בראשית מ״ג ק״תמ״ד

בראשית מ״ב ק״תנ״ו

בראשית מ״ג ק״תמ״ה

בראשית מ״ב ק״תנ״ז

בראשית מ״ג ק״תמ״ו

בראשית מ״ב ק״תנ״ח

בראשית מ״ג ק״תמ״ז

בראשית מ״ב ק״תנ״ט

בראשית מ״ג ק״תמ״ח

בראשית מ״ב ק״תס

בראשית מ״ג ק״תמ״ט

בראשית מ״ב ק״תס״א

בראשית מ״ג ק״תנ

בראשית מ״ב ק״תס״ב

בראשית מ״ג ק״תנ״א

בראשית מ״ב ק״תס״ג

בראשית מ״ג ק״תנ״ב

בראשית מ״ב ק״תס״ד

בראשית מ״ג ק״תנ״ג

בראשית מ״ב ק״תס״ה

בראשית מ״ג ק״תנ״ד

בראשית מ״ב ק״תס״ו

בראשית מ״ג ק״תנ״ה

בראשית מ״ב ק״תס״ז

בראשית מ״ג ק״תנ״ו

בראשית מ״ב ק״תס״ח

בראשית מ״ג ק״תנ״ז

בראשית מ״ב ק״תס״ט

בראשית מ״ג ק״תנ״ח

בראשית מ״ב ק״תע

בראשית מ״ג ק״תנ״ט

בראשית מ״ב ק״תע״א

בראשית מ״ג ק״תס

בראשית מ״ב ק״תע״ב

בראשית מ״ג ק״תס״א

בראשית מ״ב ק״תע״ג

בראשית מ״ג ק״תס״ב

בראשית מ״ב ק״תע״ד

בראשית מ״ג ק״תס״ג

בראשית מ״ב ק״תע״ה

בראשית מ״ג ק״תס״ד

בראשית מ״ב ק״תע״ו

בראשית מ״ג ק״תס״ה

בראשית מ״ב ק״תע״ז

בראשית מ״ג ק״תס״ו

בראשית מ״ב ק״תע״ח

בראשית מ״ג ק״תס״ז

בראשית מ״ב ק״תע״ט

בראשית מ״ג ק״תס״ח

בראשית מ״ב ק״תפ

בראשית מ״ג ק״תס״ט

בראשית מ״ב ק״תפ״א

בראשית מ״ג ק״תע

בראשית מ״ב ק״תפ״ב

בראשית מ״ג ק״תע״א

בראשית מ״ב ק״תפ״ג

בראשית מ״ג ק״תע״ב

בראשית מ״ב ק״תפ״ד

בראשית מ״ג ק״תע״ג

בראשית מ״ב ק״תפ״ה

בראשית מ״ג ק״תע״ד

בראשית מ״ב ק״תפ״ו

בראשית מ״ג ק״תע״ה

בראשית מ״ב ק״תפ״ז

בראשית מ״ג ק״תע״ו

בראשית מ״ב ק״תפ״ח

בראשית מ״ג ק״תע״ז

בראשית מ״ב ק״תפ״ט

בראשית מ״ג ק״תע״ח

בראשית מ״ב ק״תצ

בראשית מ״ג ק״תע״ט

בראשית מ״ב ק״תצ״א

בראשית מ״ג ק״תפ

בראשית מ״ב ק״תצ״ב

בראשית מ״ג ק״תפ״א

בראשית מ״ב ק״תצ״ג

בראשית מ״ג ק״תפ״ב

בראשית מ״ב ק״תצ״ד

בראשית מ״ג ק״תפ״ג

בראשית מ״ב ק״תצ״ה

בראשית מ״ג ק״תפ״ד

בראשית מ״ב ק״תצ״ו

בראשית מ״ג ק״תפ״ה

בראשית מ״ב ק״תצ״ז

בראשית מ״ג ק״תפ״ו

בראשית מ״ב ק״תצ״ח

בראשית מ״ג ק״תפ״ז

בראשית מ״ב ק״תצ״ט

בראשית מ״ג ק״תפ״ח

בראשית מ״ב ר׳

בראשית מ״ג ק״תפ״ט

בראשית מ״ב ר״א

בראשית מ״ג ק״תצ

בראשית מ״ב ר״ב

בראשית מ״ג ק״תצ״א

בראשית מ״ב ר״ג

בראשית מ״ג ק״תצ״ב

בראשית מ״ב ר״ד

בראשית מ״ג ק״תצ״ג

בראשית מ״ב ר״ה

בראשית מ״ג ק״תצ״ד

בראשית מ״ב ר״ו

בראשית מ״ג ק״תצ״ה

בראשית מ״ב ר״ז

בראשית מ״ג ק״תצ״ו

בראשית מ״ב ר״ח

בראשית מ״ג ק״תצ״ז

בראשית מ״ב ר״ט

בראשית מ״ג ק״תצ״ח

בראשית מ״ב ש׳

בראשית מ״ג ק״תצ״ט

בראשית מ״ב ש״א

בראשית מ״ג ר׳

בראשית מ״ב ש״ב

בראשית מ״ג ר״א

בראשית מ״ב ש״ג

בראשית מ״ג ר״ב

בראשית מ״ב ש״ד

בראשית מ״ג ר״ג

בראשית מ״ב ש״ה

בראשית מ״ג ר״ד

בראשית מ״ב ש״ו

בראשית מ״ג ר״ה

בראשית מ״ב ש״ז

בראשית מ״ג ר״ו

בראשית מ״ב ש״ח

בראשית מ״ג ר״ז

בראשית מ״ב ש״ט

בראשית מ״ג ר״ח

בראשית מ״ב שי

בראשית מ״ג ר״ט

בראשית מ״ב שי״א

בראשית מ״ג ש׳

בראשית מ״ב שי״ב

בראשית מ״ג ש״א

בראשית מ״ב שי״ג

בראשית מ״ג ש״ב

בראשית מ״ב שי״ד

בראשית מ״ג ש״ג

בראשית מ״ב שי״ה

בראשית מ״ג ש״ד

בראשית מ״ב שי״ו

בראשית מ״ג ש״ה

בראשית מ״ב שי״ז

בראשית מ״ג ש״ו

בראשית מ״ב שי״ח

בראשית מ״ג ש״ז

בראשית מ״ב שי״ט

בראשית מ״ג ש״ח

בראשית מ״ב שכ

בראשית מ״ג ש״ט

בראשית מ״ב שכ״א

בראשית מ״ג שי

בראשית מ״ב שכ״ב

בראשית מ״ג שי״א

בראשית מ״ב שכ״ג

בראשית מ״ג שי״ב

בראשית מ״ב שכ״ד

בראשית מ״ג שי״ג

בראשית מ״ב שכ״ה

בראשית מ״ג שי״ד

בראשית מ״ב שכ״ו

בראשית מ״ג שי״ה

בראשית מ״ב שכ״ז

בראשית מ״ג שי״ו

בראשית מ״ב שכ״ח

בראשית מ״ג שי״ז

בראשית מ״ב שכ״ט

בראשית מ״ג שי״ח

בראשית מ״ב של

בראשית מ״ג שי״ט

בראשית מ״ב של״א

בראשית מ״ג שכ

בראשית מ״ב של״ב

בראשית מ״ג שכ״א

בראשית מ״ב של״ג

בראשית מ״ג שכ״ב

בראשית מ״ב של״ד

בראשית מ״ג שכ״ג

בראשית מ״ב של״ה

בראשית מ״ג שכ״ד

בראשית מ״ב של״ו

בראשית מ״ג

הכתוב אחד והנה יוסף הוצרך לקחת אותו מהם אבל הם
לא לקחוהו ׳ מכאן למדו רבותינו ז"ל אומות העולם
שאסרו לישראל הנו לי אחד ונהרגהו ואם לאו נהרוג את
כלכ׳ילחמו ויהרגו כולם ואל ימסרו אחד מישראל להריג׳אבל
אם בררו מעצמ׳אחד מהם ואמרו תנו לנו את פלוני הרי אלו
נותני׳להם ואל יהרגו׳ שכן מצינו בשבע בן בכרי שבא כנגד
דוד כענין שכתו׳ושם נקרא איש בליעל ושמו שבע בן בכרי
איש ימיני ויתקע בשופר ויאמ׳אין לנו חלק בדוד ולא נחלה
לנו בבן ישי איש לאהליו ישראל ׳ וכאשר ברח לו ונכנס
באבלה בית מעכה רדף אחריו יואב כענין שכתוב ויבאו
ויצורו עליו באבלה בית מעכ׳ושפכו סוללה אל העיר ותעמוד
בחיל וכל העם אשר את יואב משחיתי׳להפיל החומה ואמר
להם יואב איש מהר אפרי׳שבע בן בכרי שמו נשא ידו במלך
בדוד תנו אותו לבדו ואלכה כעל העיר ותאמר האשה אל
יואב הנה ראשו מושלך אליך בעד החומה ׳ שכר רעבון
בתיכם ׳ רמז מתוך לשונו שאין ראוי לאדם להמשך אחר
תאות המאכל והמשתה כי אם בקיום גופו בלבד ושבר
רעבונו וכענין שכתוב עד׳יק אוכל לשובע נפשו ועל כן אחז
לשון שבר רעבון ואף כי בימי הרעבי׳וידוע כי עקר יראת ה׳
הוא הפרישות מתאוות העולם ומזה התחיל ואמר את
האלהים אני ירא ׳ אבל אשמים אנחנו על אחינו ׳ זה דרך
הצדיקים כשחוטאים מודים בדבר ומצדיקים עליהן את הדין
וכעני׳שכתו׳אשם הו׳אשום אשם ליי׳דר׳הרשעי׳ שחוטאי׳
ואומרים איננו חטא הוא שכתוב אשר קוניהם יהרגון ולא
יאשמו׳ אשר ראינו צר׳נפשו בהתחננו אלינו׳ זה יורה כדעת
הסוברי׳שלא׳ככרוהו אחיו׳מעולם שאלו כן היה להם לומר
אבל אשמים אנחנו על אשר מכרנו את אחינו והאשם היה
שהשליכו אותו לבור כי אין ספק שהיה מתחנן להם שלא
יעשו זאת ולא שמעו אליו ׳ על כן באה אלינו ׳ פירושו על
הנכון באה אלינו הצרה הזאת ועל הדין מלשון כן בנות
צלפחד דוברות ׳ והנה הצדיקו עליהם את הדין כי כאשר
לא חמלו עליו בראות צרת נפשו בא׳להם הצרה הזאת מדה
כנגד מדה ׳ הלא אמרתי אליכם אל תחטאו בילד ולא שמעת׳
פירוש אמרתי לכם בשעת מעשה שלא תחטאו כי ילד
הוא ומפני נערותו חטא בכם וראוי לכם להעביו׳ עונו ׳ וגם
דמו ׳ האכזריות שהיה לכם בשעה שהשלכתם אותו לבור
הנה נדרש כי אעפ׳י שלא הרגתם אותו בידי׳ הנה השם
יתעלה ידרוש מכם דמו ונחשב לכם המעשה כאלו שפכת׳
את דמו כי אולי כבר מת מהיותו ילד שלשועים ולא נסה
ללכת ארחי ברגליו כך פירש הרמב"ן ז"ל ויסלאו את כליהם
בר׳ בלא מדה ולהשיב כספיהם איש אל שקי שלא מדעת׳
ולכך ויצא לבם ויחרדו׳ אבל כסף שני מדעתם וענין הצידה
שנתן להם דרך חסד היה כי הודיעם שאין בלבו להרע
אותם אם האמרת אתם והנה הוא נותן להם צדה כדי שיוכלו
להביא את אחיהם ׳ מה זאת עשה אלהים לנו ׳ מדת הדין
כלומר עשה אלהים לנו כמדתנו ׳ את שני בני תמית ׳
ארבעה בנים היו לו לראובן ועל דרך הפשט יאמ׳תחת אחד
מבניך יהיו שני בני ׳ ובמדרש את שני בני תמית אם לא
אביאנו אליך ׳ אמ׳יעק׳בכור שוטה הו׳זה וכי בניך הם ולא
בני ׳ לא ירד בני עמכם ׳ שתק בזה ולא השיב לו כלל ולא
בטח בדבריו מפני שכבר פשע באביו ומעתה לא יבטח בו׳
אבל בטח בדברי יהודה כי יהודה גבר באחיו וטענתו של
יהודה אם ישך משלח את אחינו אתנו וגומר ׳ ואם אינך
משלח וגומר׳ וכן דרשו ז"ל אמר להם יהודה הניחו לו לזקן
עד שתכלה פת מן הסל אם יהודה אבא׳אם ילך בנימין עמנו

ספק נתפס ספק לא נתפס אם ילך עמנו נחיה ואם לא ילך
עמנו כלנו מתים מוטב שתניח את הספק ותפול את הודאי׳
אנכי אערבנו מידי תבקשנו וחטאתי לך כל הימים׳ בעולם
הזה כלומר אהיה קרוי חוטא כל הימים להיות חלקי עם
החוטאים כגון גוזל אבותיו שנאמר גוזל אביו ואמו ואומר
אין פשע ׳ כי לולי התמהמנו פירש רבינו חננאל ז"ל למדך
הכתוב שדחקו עצמן במאכל ולא הטיחו דברים כלפי אביה׳
עד שנתרצה מעצמו לפי שכבוד גדול היו נוהגים בו וכיון
שנתרצה השיא עצה בחמשה דברים ׳ האחד הורידו לאיש
מנחה׳ השני וכסף משנה קחו בידכ׳ ׳ השלישי ואת הכסף
המושב וגומר אולי משגה הוא שמא המסונדה על הבית
שכחו שוגג צוה להם יעקב להחזירו מפני קדוש השם ׳
הרביעי ואת אחיכם קחו ׳ החמישי תפלה אמר להם ואל
שדי יתן לכם רחמי׳לפני האיש ׳ ושלח לכם את אחיכ׳אחר
ואה בנימין ׳ מה שלא הזכיר את שמעון בשמו נר׳שלא היה
רצוי לאביו על דב׳שכם ועל כן לא אמ׳ושלח לכ׳את שמעו׳
ושלח לכם את אחיכם זה יוסף׳ אח׳זה שמעון כוונתו בעת
התפלה להתפלל סתם גם על האח האחר אולי עודנו חי ׳
ואל שדי יתן לכם רחמי׳לפני האיש. דרשו ז"ל לעולם יקדים
אדם תפלה לצרה שהרי יעקב קודם ששלח לבנימן הקדים
להתפלל ׳ ובמדרש ואל שדי יתן לכם רחמים מה ראה
לברכם באל שדי ללמדך שהרבה יסורין עברו על יעקב עד
שהוא במעי אמו עשו מריב עמו שנאמר ויתרוצצו הבנים ׳
ברח מפני עשו ללבן ונצטער שנאמ׳הייתי ביום אכלני חרב
וקרח בלילה וגומר ׳ כיון שנמלט מלבן בא עשו להרגו באה
לו צרת דינה וצר׳רחל בקש לנוח מעט בא לו רוגזו של יוסף
הוא שכתו׳לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבא רוגז׳ולא
היה מקבל תנחומין שנאמר וימאן להתנחם מיד באה לו
צרת שמעון ואחר כך צרת בנימן לפיכך התפלל באל שדי
מי שאמר לעולם די יאמר לצרותי די ׳ וכן דרשו רבותינו ז"ל
יענך׳׳ ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב וגומר ׳ אלהי
יעקב ולא אמר אלהי אברהם ויצחק מכאן לבעל הקורה
שיכנס בעביה של קורה ׳ רבי יהושע בן לוי פתר קריה
בגלות ואל שדי יתן לכם רחמים וכמו דכתיב ויתן׳ אותם
לרחמים לפני כל שוביהם ׳ לפני האיש זה, הקבה כמו
שכתוב יי׳ איש מלחמה ושלח לכם את אחיכם אלו עשרת
השבטים ׳ אחר ואת בנימן זה שבט יהודה ובנימן ׳ ואני
כאשר שכלתי שכלתי ׳ שכלתי בחורבן בית ראשון שכלתי
בחורבן השני לא אשכול עוד בר׳ מה שדרש רבי יהושע בן
לוי האיש זה הבה אפשר שכיון על מדת רחמים ואמרו ואל
שדי יתן לכם רחמים זה הקבה כלומר יתן לכם שמו שהוא
מדת רחמים ובא לבאר כי הנביא נתן דעתו בתפלתו גם
לדורות בקבוץ גליות שהשכינה שורה עמנו בגלות תתעלה
ותתייחד עם הרחמים ׳ ואפשר גם כן שכיון על כלת האיש
מפני שאי אפשר להבין זה על יוסף שכבר אמר וקומו שובו
אל האיש ודי שיאמר יתן לכם רחמי׳לפניו ומה טעם שיחזו׳
האיש פעם אחר ׳ ומפני שדברי הנבי׳מיוסדים על קו הכוון
אף כי בתפלתו על כן הוצר׳לדרוש לפני האיש זה הבה שהו׳
אל שדי והוא כאלו אמר יתן לכם רחמים לפניו ומת שלא
אמ׳לפניו כדי ללמדנו כי קר׳בכאן לא שדי האיש וכן מצינו
יי׳איש מלחמ׳ במדרש שיר השירי׳אשכול הכופר בן נזירא
אפר אשכול זה הקבה איש שהכל בו ׳ ויקחו האנשים את
המנח׳הזאת ׳ על דרך הפשט מה שהזכירם בשם אנשי׳ולא
בשם אחים להורו׳על הליכתם בזריזות גדולה כאנשים ועוד
כי היו נכנסים בארץ בפחד גדול והיו מתנכרים שלא יכיר

אותם שום אדם באחים אלא כאנשים נכרים · ועל דרך
הקבלה הזכיר לשון אנשים רמז לעשרה הרוגי מלכות ומן
התכתוב הזה יתחיל הרמז בהם ולכך תמצא שהזכיר בפרשה
עשרה פעמים האנשים כאשר אבאר בסוף הפרש בעזרת השם
יתעלה · ושבוח טבח · צוה זה למנשה בנו שהרי בני יעקב
נזהרים היו על השחיטה והכין זה נקור החלבי או יש לפרש
מות יו ט והכן שזמן אותם בערב שבת ליום שבת כענין שכתוב והיה
ביום הששי והכינו וגו · וכן תמצא בבראשית רבה והכן אין
והכן אלא שבת כמה דתימר והכינו את אשר יביאו הדא אמר
ששמר יוסף את השבת בצהרי · זו היא שעת כאכל השרי
והשופטים שיש להם להתעסק בצרכי צבור · וכן הכתוב יגנח
קבלת יו יא האוכלים בשחר הוא שאמר שלמה עה אילך ארץ שמלכך
נער ושריך בבקר יאכלו · וישבח האוכלים בצהרים הוא
סס שאמר אשרך ארץ שמלכך בן חורין ושריך בעת יאכלו ·
על דבר הכסף השב באמתחותנו · אמרו אין דרך הבאים
למצרים משאר הארצות לשבר בר ללון בבית יוסף כי אם
בשאר מקומות העיר ובפונדקאות ומה שאנחנו מוצאים בבית
זה אין זה כי אם להתגולל ולהתנפל עלינו כלומר שיעלילו
בני יב עלינו וכן תרגומו לאסתקפא כתרגום עלילות דברי תסקופי
מלין · ולקחת אותנו לעבדים ולקחת את חמורינו ·
כי ידאגו על חמוריהם לפי שהבהמה בדרך היא חיי האדם
וכל שכן כשלא יוכלו לשלוח לבתיהם בר ויפחדו פן ימותו
שמות יז ג ברעב וכיוצא בו להמית אותי ואת בני ואת מקני בצמא
הזכיר ביחד בהמתם עמם לפי שהבהמות היו חייה במדבר ·
אלהים יחנך בני · כשאמר יעקב לעשו הילדים אשר חנן
אלהי את עבדך עדין לא נולד בנימין ולכך ברכו עתה בחנינה
כי נכמרו רחמיו כמנהג האחים מאב ואם · ובמדרש כי
נכמרו רחמיו אל אחיו · שאלו יש לך אח מאם · אמר לו
אח היה לי ואיני יודע היכן הוא · יש לך בנים אמר לו עשרה
בנים יש לי אל ומה שמם בלע ובכר ואשבל וגו · אמר לו
ומה טיבן של שמו אומם לו על שם אחי והצדיק שמצאוהו
בלע על שם שנבלע בין האומות · בכר על שם שהיה נבור
לאמו · ואשבל שנשבה לבין האמות · נרא על שם שנר
בארץ אחרת בין האומות ונעכן על שם שנתיו מעשיו נעימים
אחי שהיה אחי מאב ואם וראש · שהיה גדול ממני ועטרה
לראשי · מופים על שלמד תורה מפי אבי כל מה שלמד
משם ועבר · וחפים שנתחפה עד היום הזה · דבר אחר
כפים וחפי הוא לא נתיפה בחפתי ואני לא נתיפתי בחפתו ·
רפס׳ נו לד וארד · על שם שאמר אבינו כי ארד אל בני אבל שאולה ·
איש אומרי שהיו פניו דומים לורד מיד ויבקש לבכות ויבא
החדרה ויבך שם · וכן הוא נדרש גם כן בסוטה סוטה ·
הנכור בנכורתו מכה בגביע ואיש ראובן שמעון לוי ויהודה
ישששכר בני אם אח · הסבו כסדר הזה כפי תולדותיהן · וכן
כולם · כיון שהגיע לבנימן אמ׳ זה אין לו אם ואני אין לי אם
ישב אצלי כיד ויתמהו האנשי איש לא רעהו זה מדרש רזלי
איש לשאול מה היה מחשבתם בגביע אם תאמר שהיה
אצלם הגביע ההוא כמעשה הכלים העשוים לשעות או
בחכמת הכוכבים והמזלות · ובכל ארץ מצרים הורגלו בזה
הרבה ולא היה להם לתמוה בזה · אבל נראה שהיתה
חכמה מחודשת אצלם בהכר הקולות שהרי ידוע הוא כי
בקול מתערב בו הדבור לפי טיבי החכמה · וכן אמרו קול
ורוח ודבור · וכמו שאמרו רבותינו זל בקול הנשמע בשבלים
בימי ניסן בשעה שאין הרוח מנשבת כי אותה תנועה הוא
שבח והודאה להקב׳ה והוא שאמרו זל מניין שהשבלי אומרי
רפס׳ נה יד שירה שנאמר יתרועעו אף ישירו ובאותה תנועה יש קול

ובאותו הקול מתעדב בו דבור למבין החכמה ההיא · ועל כן
היו אחי יוסף חושבים כי בהכאת הגביע היה הדבר מתערב
עם הקול ואין הדבור נשמע ומובן כי אם לבעל החכמה לבדה
ועל כן אמר ויתמהו האנשי איש אל רעהו כי לא היה הענין
מן החכמות המצויות ביניהם רק היתה חכמה כחודש היו
תמהים עליה · חמש ידות · חלק בנימן עם אחיו וחלקו של
יוסף וחלק אסנת ומנשה ואפרי הרי חמשה · וישתו וישכרו
עמו · באותו יום כי מיום שמכרוהו לא שתו יין עד אותו יום
כרפס׳ וגם הוא לא שתה וכן תורה מלת עמו וזה שכתוב נזיר אחיו ·
כאשר יוכלון שאת · פירש הרמב׳ן זל יותר מן המגיע להם
בכסף אשר הביאו לו · ושים כסף איש בפי אמתחתו ·
כסף שני זה לדעתם שאם עשה זה בפעם הראשונה שלא
לדעתם היה להם התנצלות בגביע שנעשה בו כאשר נעשה
בכסף · אבל היה זה לדעתם וידעו בכסף כאשר ידעו במשא
כי הכירו כי נתן להם כאשר יוכלון שאת ואם היה שלא
לדעתם אולי טען עליהם כי היה הכסף גם בפעם הוא שטמון
ולא יתכן כן בגביע · ומי יוכל לדון עם שר תקיף ממנו ·
ודע כי בעבור היות השוברים רבים מאד בכל ארץ מצרים
ומהומות רבות בתוכה היו הבאים נותנים שקיהם וכספיהם
למשביר והוא מודד להם לפי הכסף הנמצא והם לוקחים
הנתון להם כאשר דבר מלך שלטון ועוד כי באמונה הוא
עושה · ועל כן לקחו פעם ראשונ גם בשנית שקיהם סגורי
ולא ידעו מה שבתוכם · והאנשים שולחו המה וחמוריהם
המה יצאו את העיר גם זה מן הרמז שבתורה כי מדת הדין
מתוחה כנגדם מפני חטא הכסירה · וכבר בארתי לך בענין
דור הפלגה כי בכל מקום שתמצא בתורה השם הכיוחד
רשום למפרע הוא רמז למדת הדין ומפני זה הוצרכו אחי
יוסף לחזור לאחור בלכתם למחוז חפצם · לא הרחיקו ·
כדי שלא יטרחו עליהם שיצטרכו לחזור מסקום רחוק ·
הלא זה אשר ישתה אדני בו · פירוש הלא זה שלקחתם
הוא אשר ישתה אדני בו והעליל אותם בגביע כדי להגדיל
אשמתם כי הגונב כוס מבית המלך הלא הוא מבזה ארץ
המלכות והוא חייב כיתה · והוא נחש ינחש בו · כלומר
היה לכם לחשוב כי ישאל למנחשים על זה וידע שאתם
גנבתם אותו · ונתן בדבריו אלו טעם למה שרדף אחריהם
יותר מכל הבאים שם משאר הארצות לפי שידע זה בחכמת
הנחש שהם גנבוהו והשיבו הם לכך ידבר אדני כדברים
האלה וגום · הן כסף אשר מצאנו בפי אמתחותינו השיבונו
אליך ואיך נגנוב · וזהו קל וחומר שדרשו רבותינו זכרונם
לברכה מכלל דיני קל וחומר הנמצאים בתורה אם המציאה
חזרנו קל וחומר שלא נגנוב · גם עתה כדבריכם כן הוא
כן הדין אצלינו כדבריכם שכולכם חייבין בדבר עשרה
שנמצאת גנבה אצל אחד מהם כולם נתפשין · אבל אני
אעשה לפנים משורת הדין אשר ימצא אותו יהיה לי עבד
ואתם תהיו נקיים · בגדול החל כדי שלא ירגישו שהרי
יודע שאין הגביע כי אם באמתחת בנימן ועשה זה כדי
להתנכר · וימצא הגביע באמתחת בנימן · היו מביישים
אותו והיו קורין לו גנב בר גנבתא על שם שכתוב ותגנוב רפס׳
רחל את התרפים והיו מכים אותו על כתפיו · ולפי שהיו
חושדי אותו ואין בו זכה ששרתה שכינ בחלקו זהו שכתוב
ובין כתפיו שכן · ומה שכתוב ויקרעו שמלותם אף בנימן דנר
בכלל ולפי שהיו חושדי אותו והיה זכאי זכה ולקח עטרה על
זה שיצא מבנו מרדכי שקרע בגדיו על ישראל שנאם ויקרע
מרדכי את בגדיו · אבל הם היו ראויים לזה שבסבתם קרע
אביהם את בגדיו שנ ויקרע יעקב שמלותיו · והנה הענין סם
מדה

שדה כנגד מדה הן לעונש הן לשכר · ומה שקרעו אחי יוסף שמלותם הכל היה על ידי מנשה שהרי מדה שכתוב ויצו את אשר על ביתו מנשה היה ולפי שהוא עשה כל הענין הזה והיה שליח לרדוף אחריהם ולהתעולל עליהם בגביע והיה סבה שקרעו שמלות לכך נקרעה נחלתו חציה בארץ כנען וחציה בארץ הירדן · ויפלו לפניו ארצה · כל העשרה ובניהן עמהם גם כן כדי לקיים ואחד עשר כוכבי משתחוים לי · מה נאמר לאדני בכסף ראשון מה נדבר עתה בגביע ומה נצטדק ומה טענה נטען ונצטדק · האלהים מצא את עון עבדיך · הצדיקו עליהם את הדין ואמרו ידענו כי נקיים אנחנו מכל זה אבל אנחנו חייבין ממקום אחר ומלפני השם יתעלה יצא המקטרג להזכיר את עון עבדיך · הננו עבדים לאדני גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו · חלילה לי מעשות זאת כי שופט כל הארץ אני וחלילה לי מעשו חמס לכם ונראה כי דעת יוסף היתה כי חיוב העשר אשר נמצאת גנבה ביד אחד מהם אינו אלא כשהם מתאספי כולם ביחד לגנוב ולקח אחד מהם את הגנבה לדעת כולם אז יתחייבו אבל כשנמצאת הגנבה ביד אחד מהם הוא לבדו חייב מיתה והאחרים פטורין כי אולי לא ידעו בגנבה · ועל כן אמרו הם הננו עבדים לאדני אנו קונסים את עצמנו להיות עבדי לאדני זהו שאמרו גם אנחנו כלומר גם אנחנו הנקיים שלא ידענו בגנבה גם אשר נמצא הגביע בידו אנו מקבלים על עצמנו להיות הדין שוה בנו כאלו ידענו בגנבה · והשיב יוסף חלילה לי מעשות זאת לקחת אתכם לעבדים כי אולי לא ידעתם בגנבה אבל האיש הנמצא הגביע בידו הוא חייב מיתה וזהו שהוסיף הוא · אבל איני רוצה להמיתו אלא יהיה לי עבד ואתם הנקיים עלו לשלום אל אביכם · ועל דרך הקבלה מה שנחתמה פרשה זאת בפסוק עלו לשלום אל אביכם זה רמז לעשרה הרוגי מלכות אשר עלו לשלום אל אביהם שבשמים אחר שנתלבנו ונצרפו מחטאו של יוסף · וכבר ידעת כי כתונת הפסים היה תחלת הסבות וראשית גלגול הדברים ונחשב להם לאכזריו גדול במה שטבלו הכתונ בדם השעיר ואמרו לאביהם זאת מצאנו · לפיכך היה העונש בהם בנופם שהתחיל השעבוד בהם אחרי מות יוסף מיד ואח זמן בהרוגי מלכו שנדונו בגופותם כי הגוף כתונת לנפש ועל כן תמצא בפרשה זו עשרה פעמים האנשים לרמוז על עשרה הרוגי מלכות והיה לו לומר אחי יוסף או בני יעקב · ואלו הם ויקחו האנשים את המנחה הזאת · הבא את האנשים · כי אתי יאכלו האנשים · ויבא האיש את האנשים · וייראו האנשים · ויבא האיש את האנשים · ויתמהו האנשים · אכתחות האנשים · והאנשים שלחו · אחרי האנשים · הרי עשר פעמים אנשים · ואלו הם עשרה הרוגי מלכות · רבן שמעון בן גמליאל · רבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול · רבי עקיבא בן יוסף · רבי יהודה בן בבא · רבי חנניא בן תרדיון · רבי ישבב הסופר · רבי אלעזר בן דמא · רבי חנינא בן חכינאי · רבי חוצפית המתורגמן · רבי אלעזר בן שמוע · עליה אמר דוד עה כי דורש דמים אותם זכר לא שכח צעקת ענוים · ויש לך לדעת שלא היו בזמן אחד ולא נדונו כולן ביחד וכן תמצא בפרקי היכלות אמר רבי ישמעאל אותו היום חמישי בשבת היה כשבאת השמועה מכרך גדול שצוה לופינוס קיסר ותפשו ארבעה אנשים אלו מאבירי ישראל רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל בן אלישע ורבי אלעזר בן דמא ורבי יהודה בן בבא ומאתים ושמונה אלפים תלמידי חכמים מירושלים פדיון שלהם · וכיון שראה רבי נחוניה בן הקנה גזרה זו עמד והורידני למרכבה ובקשתי שאלה מסוריא שר הפנים ואמר לי עשרה נכתבו בבירת דין של מעלה ונתנו לו לסמאל הרשע שרו של ואמרו לו לך והכחד מאבירי ישראל כל נתח טוב ירך וכתף להשלים גזרה וגונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת ושמורה לו להנקם ממנו עד שתגיע יפקוד על צבא המרום במרום בגדיים וכבשים של יום הכפורים · אמר רבי ישמעאל כל ההתראות הללו וכל התנאין הללו התרו בו והתנו עם סמאל הרשע והוא אמר קבלתי עלי ויכחד עשרה מאבירי ישראל · אמר רבי ישמעאל מדה עשרה זהורי אל אלהי ישראל באותה שעה לא הספיק לומר לסופר כתוב גזרות וכתות גדולות קשות ועזות ומבוהלות ונוראות וכבדות על טפני חמה שנתמלא על סמאל הרשע שקבל עליו כל התנאים הללו לא מיד נטל נייר וכתב עליו נקמה זו עתידה ושמורה תעלה ענן אח ותעמוד למעלה ששה חדשים וירד שחין לח על האדם ועל הבהמה ועל הכסף ועל הזהב ועל הפירות וכל מיני מתכות ואחר כן תעלה ענן אחרת ותדחה את חברתה ותעמוד במקומה ששה חדשים אחרים · וירד נגע צרעת וספחת ובהרת וכל מיני נגעים על עד שתבא שעה שיאמר אדם לחברו הילך בפרוטה היא וכל אשר בה · ויאמר לו אינה מתבקשת לי עד כאן בפרקי היכלות · אבל יש לתמוה מכה שכתוב כי רבי חנינא בן תרדיון הוחלף בלופינוס קיסר ולופינוס קיסר הוא שנשרף כן כל השאר כי כן כתיב שם וכמדה זאת לכל חכמי ישראל ושמעתי בזה כי כשם שהוחלף יצחק באיל והוקנע לו שכר כאלו הוקרב וכאלו עפרו צבור על גבי המזבח · כן הוחלפו חכמי ישראל באחרים וכיון שטעמו טעם מיתה כמדה שנתפשו ונגמר דינם לכך הם קבלו עשם והרי זה כאלו נהרגו · ומה שאמר הכתוב ושים כסף איש בפי אמתחתו · ירמוז אל הענין הזה כי הכתוב הכשיל את הנפש לכסף צרוף והגוף לאמתחת כי הוא אמתחה הנפש · וכן לפי דעתי מה שהזכיר למעלה כי עתה שבנו זה פעמים רמז למה שאמר הכתוב על תשובות באנשי און וכתיב בעמים שלש עם גבר והוא מאמר יהודה שהתחיל במצות יבום תחלה · והבן הטב כי מזה הזכיר בסוף וישובו העירה והיה אפשר לומר וישובו מצרימה אבל הוא כלשון עיר קטנה והמשכיל יבין · ומפני זה נחתמה הפרשה ואתם עלו לשלום אל אביכם והיה יכול לומר לכו לשלום

לדרככם אבל הפרשה מבוארת באחי יוסף לשעה

ורומזת לעשרה הרוגי מלכות ולדורות אשר

עלו לשלום אל אביהם שבשמים · וכן

דרשו רבותינו זכרונם לברכה

חכמי האמת זכרונם

לברכה עשרה

הרוגי מלכו

אין כל

בריה יכולה לעמוד במחיצתן ·

וכן הכתוב אומר עין לא

ראתה אלהים

זולתך יעשה

למחכה

לו ·

משלי טו א מענה רך ישיב חמה ודבר עצב יעלה אף׃

שלמה

המלך עה יזהיר בכתוב הזה על האדם לגדל נפשו ולהרגיל טבעו ולשונו במענה רך׳ כי המענה הרך ישקיט ויניח כעס הכועס׳ והדברים המעציבים שהם בהפך מענה רך הם הם יולידו הכעס והחמה׳ ודבר ידוע כי הדבור יש לו כח גדול הן לטוב הן להפכו והוא עקר הוית האדם כפרי הזה

רמב״ם ח ג שהוא עקר האילן׳ ומזה אמר הכתוב ויהי האדם לנפש חיה׳ באורו שעקר הוית האדם בשביל נפש חיה שהיא הנפש המדברת׳ וכן תרגם אונקלוס לרוח ממלא ועל כן

שמ״ר כג יט נקרא הדבור פרי והוא שכתוב בורא ניב שפתים כי הדבור פרי שפתים ומה שיחם הכתוב הדבור לבורא יתעלה מפני שהדבור הוא נאצל מכח השכל שהוא מצד הנפש המדברת שבאדם׳ כי הבהמות שאין להם שכל אין להם דבור ועם הדבור יש לו לאדם יתרון על שאר בעלי חיים והוא שכתוב

ליקוט לה יג מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים יחכמנו׳ ויש בדבור

משלי יח ב שני דרכים דרך החיים ודרך המות והוא שכתוב מורת וחיים ביד לשון ואוהביה יאכל פריה׳ וזה אוהרה למי שהוא בעל דברים או בדברי תורה ועניני המצות שהוא דרך החיים או בלשון הרע ושאר העבירות התלויות בדבור שהוא דרך המות׳ ובא שלמה עה ואמר כי לפי רבוי דבריו בדרך הטוב יהיה פריו קודש הלולים ליי׳ ויהיה לו שכר טוב הרבה ולפי רבוי דבריו בדרך הרע יהיה פריו מר ורע ויהיה לו עונש הרבה׳ ומפני שהדבור הוא עקר גדול באדם להושיע נפשו וגופו או להאבידו בא שלמה ולמד דעת את העם שיהיו מחזיקים במדה זו של מענה רך כי הוא ישיב חמה ואפילו

משלי יו יד חמת המלך שכתוב חמת מלאכי מות׳ והנה יהודה בן יעקב החזיק במדה הזאת שדבר ליוסף בלשון רכה ועל כן השיב חמתו שהיה מראה להם שהוא כעוס על דבר הגביע׳ וידוע כי לא היה ראוי כעס ליוסף המעליל אותם בענין הגביע כי אם ליהודה ויתר אחיו הנקי׳ שהיו מתנצלי׳ ולא שוה להם׳ ואעפ כן היה יהודה חכם גדול וגבור בגבורת הגוף ובגבור׳ הנפש שכבש את יצרו ולא כעס אעפ שהיה ראוי להם לכעוס ראה יהודה כי עתה לא היה מקום לכעוס אבל היה צריך למענה רך כדי להשיב חמת האדון יוסף ועל כן נגש אליו להתוכח עמו ורצה לגלגל הענינים כלן שארעו להם עמו עד עתה וכיון לשלשה דברים׳ לדין׳ לפיוס׳ ולכלחמה׳ וזהו שכתוב ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני יהי׳ דבר נא עבדך דבר באזני אדני ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך כפרעה׳ מצינו לשון הגשה פשטת לשלשה דברים׳ דין׳

דברים כה ו ופיוס׳ ומלחמה׳ דין הוא שכתוב ונגשו אל המשפט

יהושע יד ו ושכתוב׳ פיוס הוא שכתוב ויגשו בני יהודה אל יהושע

שמות כ יט יג למלחמה שנ׳ ויגש יואב והע׳ אש עמו למלחמה׳ והנה יהודה ביון לשלשתם ומזה אמר בי אדני כמי שבא וכלי מלחמתו בידו והוא ערוך מלחמה ואומר בי תמצא כל מה שתרצה אם לדין אם לפיוס אם למלחמה׳ או יאמר בי אדני העון בי מפני שנמצא עון הגביע לבנימן ואין ליהודה ואחיו בזה עון אש׳ חטא זולתי לבנימן לבדו על כן יחלה פניו לאמר לו שלא ישים העון בבנימן כי אם בו ושיעכב אותו כלו נמצא הגביע בידו ושיפטור לבנימן כי זאת שאלתו של יהודה בכל ספורי דבריו והוא הדבר אשר היה מבקש שעליו אמר ידבר נא עבדך דבר כי הדבר הזה הוא חליפי בנימן בו׳ ואל יחר אפך בעבדך׳ כלומר כשאני אומר לפטור לבנימן החשוד ולתפוש אותי שאני נקי טענה יש לי בזה כי איש כמוך נגיד ומצוה לאומים כפרע ראוי לך שתשמע טענותי והסבה שעליה אני אומ׳ לך בזאת לתפוס הנקי ולפטור החשוד ומספ׳ טענותיו והולך כי זאת לו בסבת הערבות שעש׳ אליו ומתחיל להזכיר ראשונות אדני שאל את עבדיו׳ ידבר נא עבדך דבר׳ נטל רשות ממנו שיוכל לדבר לפניו והתחיל לדב׳ בלשון רכה

משלי כ בענין שכתוב באר׳ אפים יפתה קצין ולשון רכה תשבר גרם׳ וכתיב מענה רך ישיב חמה׳ ודברי יהודה בפרשה זו הם דברי וכוחין שמתוכח עם יוסף׳ ומתוך חכמתו של יהודה רצה לגלגל עתה קצת מן העניני׳ שארעו להם עמו בדי להעיר רחמיו וכדי שיתפיי׳ אליו ברבוי תחנוניו׳ כי

רמב״ן חשב שהיה ירא אלהים כמו שהזכיר להם את האלהים אני ירא ועל כן אמר אדני שאל את עבדיו לאמר כלומר לא מעצמנו רק מאונס הגדנו באחינו זה מפני שאלת אדני ולא הודינו גם להורידו לפניך כמצותיך הראשונ׳ רק אמרנו כי לא יוכל הנער לעזוב את אביו׳ אבל לפי שאמרת לא תוסיפו לראות פני הוצרכנו להביאו בנפשנו מפני זלעפות רעב והוצרך אבינו לשלחנו עמנו על כרחו בדאגה גדולה ועתה בראותו כי אין הנער ימות בנפש מרה׳ והורידו עבדיך׳ כנוי שהיה לו לוסר והודדת או יאמ׳ והורידו כי הם הגורמים ולכן תפול נא תחנתי לפניך שתתחסד עמנו ותרחם עלינו ועל הזקן וקח אותי תחת הנער עבד עולם כי טוב אני ממנו לכל ולך תהיה צדק׳ ונמצאת אתה עושה כמה טובות תקנה עבד טוב ממנו ותקיים נפש הזקן ותציל אותי מן החטא כי אין תקנה בלא זאת׳ ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני וגו׳ כי איך אעלה ל אבי כלו׳ טוב לי שאהיה עבד עולם ממה שאעלה ל אבי מבלעדי הנער׳ובמדרש ויגש אליו יהודה עמד

רמב״ן האר׳ כנגד השור יהודה נקרא אריה שנ׳ גור אריה יהודה׳ דברים יוסף נקרא שור שנ׳ בכור שורו הדר לו׳ ויאמ׳ בי אדני ל תעבי עלינו מדת הדין׳ ידבר נא עבדך דבר באזני אדני יכנסו דברי

רמב״ן באזניך׳ זקנתו של זה ע״י שעכבה פרעה לילה אחת לקה הוא וביתו בנגעים גדולים שנ׳ וינגע י׳ את פרעה וגו׳ הזהר שלא תלקה׳ אמו של זה לא מתה אלא מקללתו של אביו שנ׳ עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה הזהר שלא תחול עליך קללה׳ שנים ממנו נכנסו לכרך שכם והחריבוהו בשביל

דברי׳ נקבה וכאן נשביל זכר כש על אכסניה של הקבה שנ׳ חופף עליו כל היום׳ כי כמוך כפרעה׳ מה פרעה גוזר ואינו מקיים אף אתה גוזר ואינך מקיים׳ וכי זו היא שימת עין שאמרת ואשימה עיני עליו׳ מה פרעה להוט אחר הזקרים אף אתה להוט אחר הזכרים׳ מה פרעה מלך ואתה שני לו כך אבא מלך בארץ ואני שני לו׳ ואם שולף אני חרבי מכך אני מתחיל וסניי אני בפרעה רבך׳ ועזב את אביו ומת׳ ימות הנער בבאו בדרך מצד שהוא מעונג ורך ולא נסה שיבא ארח ברגליו ויבלול עוד ומה שימות גם אביו מצער בנו ובא ללמד בזה כי חיי האב תלויים בחיי הנער וכן באר אחרי

כן כי מצד שנפש יעקב קשורה בנפש הנער אם אולי יקרה
לו אסון לנער ימות גם אביו · וזהו שאמר והיה בראותו כי
אין הנער ומת · ילדה לי אשתי · היה ראוי שיאמר ילדה לי
רחל אבל הענין כי לא לקח אשה מדעתו כי אם רחל ולכן
יאמ׳ עליה אשתי כלום׳ שלא נולד לי מאשה שהיא אשתי
ברצוני רק שנים ושמתי עליה׳ אהבתי כזו הם יחידי והשאר
כבני הפילגשים הם ג׳ וזהו שמקדי׳ הכתוב בכל מקום רחל
ללאה שנא׳ כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל׳
ויקר׳ לרחל וללאה השדה׳ כי עקר הבית היתה רחל ובפרש׳
זו כתי׳ בני רחל אשת יעקב וללאה לא הזכיר הכתוב כן פי׳
הרמב״ן זל · כי עבדך ערב את הנער · נכנסתי ערב בשבילו
וקבלתי עלי תנאי שאין לו פדיון כל הימי׳ כל אחי מבחוץ
ואני מבפנים להיות מנודה בשני עולמות וזהו שהזכיר כל
הימים בעולם הזה ובעולם הבא כלשון הכתוב לטוב לנו׳ כל
הימי׳ שפירושו כן ונראה כי כיון שהזכי׳ לשון ירך היה ראוי
לומר וחטאתי לך · ועוד כי כן אם׳ לו אם לא הביאותיו אליך
והצגתיו לפניך וחטאתי לך כל הימים · אבל אמר וחטאתי
לאבי כזו אמר וחטאתי לאלהים · ויכולו יעקב אביו ואביו
שנשמים כי מפני שכבר הזכיר להם את האלהים אני יראו
לכך יודיענו יהודה כי נקשר בזה בקשר חזק ואמיץ להיות
נחל אבותיו וחוטא לשניהם בשני עולמות וזהו שאמר כל
הימים כלום׳ בכל הימים ובמדרש כי עבדך ערב את הנער זהו
שאם׳ הכתוב בני אם ערבת לרעך וגו׳ דרך הערב לשאול מן
הלוה תרצה שאבנס ערב בשבילך על זה אמ׳ נוקשת באמרי
פיך ודרך הערב גם כן שהוא מודה למלוה בכך ועל זה אמר
למדת באמרי פיך עשה זאת איפה בני והנצל כי באת בכף
רעך לך התרפס ורהב רעיך רעיך השני מלא כלומר שצריך
להתרפס לפני שניה׳ לפני המלוה שימתין לו ולפני הלוה
שיוציאנו מן הערבון ועל מי נאם׳ מקר׳ זה על יהוד׳ שהיה ערב
ליעקב אביו שאם׳ כי עבדך ערב את הנער׳ אם׳ לו יוסף כשם
שאתה ערבת לבנימין למה לא ערבת לאחיך שאני רואה
בגביע שלי שאתה מכרת לאחיך בכסף וצערת את אביך עד
שאמר טרוף טורף · כששמע יהודה צעק בקול גדול אמר
כי איך אעלה אל אבי וגומר · אמר לו בא נתוכח שנינו:
אמור מילין וסדר זינך · אמר יהודה לנפהלי לך וראה כמה
שוקים במצרים קפץ וחר ואמר ב אמר יהודה לאחיו אני
אחריב מהם ג׳ טולו כל אחד שוק אחד · אמרו לו יהודה אין
מצרים כשכם אם תחריב מצרים תחריב את כל העולם כלו׳
אמר לו בתחלה באת עלינו בעלילה ואמרת לנו מרגלים
אתם · שניה לראות את ערות הארץ באתם · שלישית נביע
גבתם אני נשבע בחיי אבי הזקן ואתה נשבע בחיי פרעה
הרשע · אם אני מוציא חרבי כנרתקה אני כורכ׳ על צוארך׳
ואם אפתח פי אבלע אותך · אמר לו יוסף אם תפתח פיך
אני סותמה באבן׳ אמר יהודה כה נאמר לאבי אמר לו יוסף
אמור לו הלך החבל אחר הדלי · אמר לו דין שקר אתה דן
אותנו · אמר לו אין דין שקר אלא מכירת אחיכם · אמר
יהודה נורא דשם דלוק בלבי אמר לו יוסף נורא תדמר כלתיך
אנא מטפי · אמר יהודה רתח אנא ולית מהימן לי · אמר
יוסף רתחא דידך אנא מתבר · אמר יהודה עכשו אני צובע
שוקים שבמצרים בדם · אמר לו צבעים אתם כל ימיכם שכן
צבעתם כתונת אחיכם בדם ואמרתם לאביכם טרוף טורף
יוסף · הסכימה דעתם להחריב את מצרים כיון שראה
יוסף כן אמר אתודע להם ולא יחריבו מצרים מיד ויאמר
יוסף לאחיו אני יוסף אחיכם ולא יכול יוסף להתאפק לכל
הנצבים עליו · נראה מזה כי הנצבים עליו שהיו שם בבית
המלכות היו מחלים פניו בזה מפני שנתרכך לבם להתחנוני
יהודה ויגיד הכתוב כי לא יכול יוסף לסבול זאת ולחזק לבו
כנגד כלם ומפני זה קרא הוציאו כל איש מעלי ואחרי כן
ויתן את קולו בבכי כלומר בצרתם וישמעו מצרי׳ וישמע בית
פרעה · ובמדרש ולא יכול יוסף להתאפק · אמר רבי שמואל
בר נחמני בצרה גדולה הביא יוסף נפשו באותה שעה
שאלמלא הרגוהו אין כל בריה יכולה להכירו ואין כל בריה
תובעו׳ ולמה אמר הוציאו כל איש מעלי אם׳ מוטב שאהרג
ואל אלבין פניהם ברבי׳ · העוד אבי חי · תחלת דבורו שאל
להם על אביו העוד אבי חי · ולא יכול אחיו לענות אותו כי
נבהלו מפניו לבשו חרדה ואשתקל מלולם מפני שמכרו
אותו לעבד והיו רואים אותו כמו מלך · ועוד נבהלו כי יראו
לנפש שם׳ יגמלם רעה וכענין שכתוב ונבהלו צירי וחבלי׳ יפ״ט
יאחזון׳ ובמדרש אמר להם יוסף לא כך אמרתם אחיו של זה
מת אני קורא אותו והוא בא אצלי והיה קורא יוסף בן יעקב
צא אצלי והיו מסתכלין בארבע פנות הבית · אמר להם מה
אתם מסתכלי׳ אני יוסף אחיכם מיד פרחה נשמתם ולא יכלו
אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו אם׳ רבי יוחנן וי לנו מיום
הדין וי לנו מיום תוכחה ומה יוסף כשאם׳ לאחיו אני יוסף
לא יכלו אחיו לענות אותו כשהקבה עומד לדין על ברואיו
על אחת כמה וכמה שנ׳ ומ״ה תעשו ליום פקודה ולשוא״ד יפ״י יח
ממרחק תבא · וכתיב ומי מכלכל את יום באו ומי העומד מלאכי
בהראותו׳ גשו נא אלי ויגשו ראו׳ את נבהלי׳ ונרתע׳ לאחוריה׳
אם׳ להם להתקרב אליו כדי להשקיט אימה שנפלה עליהם ·
ובמדרש גשו נא אלי הראה להם ברית מילה׳ אני יוסף אחיכם׳
אעפ״ שמכרתם אותי מצרימה אחיכם אני איני משתרר
עליכם כלל׳ והיית קרוב אלי נשן קרוב למצרי׳ היה והיה יודע
יוסף באביו שלא ירצה לעמד בעיר מצרים אשר שם הבירה
למלכות ועל כן שלח לו שישיבנו בארץ נשן · ומה שאמר
וכלכלתי אותך שם פן תורש יאם׳ שאם תתעכב בארץ כנען
תורש ואני אי אפש׳ לכלכלך שם פן יחשדוני אנשי הארץ
שאני שולח שם תבוא׳ למכור כדי לעשות שם אוצרות כסף
ומטמוני מסתרים וכי רצוני לשוב בארץ מולדתי אבל בבא
כלכם לגשן קרוב למצרי׳ ידעו הכל כי באו אלי אבי ואחי ואז
יתן לי המלך רשות כן פירש הרמ״בן׳ והנה עיניכם רואו׳ ועיני
אחי בנימין · השוה בנימין לשאר אחיו ללמד שאהבתם שוה
אצלו כאהבת בנימין שלא היה במכירתו · כי פי המדבר
אליכם · בלשון הקדש · וכתב הרמ״בן זל כי זו אינו ראיה
שידבר אדם אחד במצרים בלשון הקדש ורבים במצרי׳ יודעי׳
אותו אף כי המושל כי מנהג המלכים והמושלי׳ לדעת
הלשונות והראיה הנמורה בהזכיר שמו וענין המכירה אני
יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי · אבל כונה הכתוב לומר
והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין כי אני המושל והאדון
לכל מצרים המגיד לכם מפי כי אני אחיכם ומצוה אתכם
להוריד את אבי לכלכלו · ובמדרש כי פי המדבר אליכם כפי
כן לבי ולא נזכר לב בכתוב · אבל דרשו רזל כן מפני שהיה
יכול לומר כי אני המדבר אליכם ומה שהזכיר כי פי מפני
שהדבור המושם בפה הוא כלי הלב להוציא אשר בתוכו ·
ומזה דרשו כפי כן לבי · ויפול על צואר בנימין אחיו · יגיד
הכתוב כי יוסף נפל על צואר בנימין ובנימין גם כן נפל על
צואר כמנהג אחי׳ בני אם אחת שאהבת׳ עזה כענין שכתוב
מ׳ יתנך כאח לי יונק שדי אמי · וכתיב כי יסתך אחיך בן סיר ח
אמך ומה שהזכיר צואר בלשון רבים ידוע כי הצוא׳ שהוא דכריס
אחורי האדם הוא הנקר׳ עורף שהוא כנגד הפני׳ כעני׳ שכתו׳
עורף ולא פני ושלפני האדם גם הצדדים נקראים צואר זעל ירמיס

כן יובין הכתוב צוארי בלשון רבים · ובמדרש ויפול על
צוארי בניכן אחיו · בכה יוסף על שני מקדשים שעתידים
להיות בחלק של בניכן ועתידי ליחרב ומפני שהצוה בגובה
גופו של אדם המשיל בו בית המקדש שהוא בגובה ההר ·
ובניכן בכה על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף
ועתיד ליחרב · וינשק לכל אחיו ויבך עליהם · הודיעם שאין
בלבו עליהם ודעתו ורצונו להטיב להם · ואחרי כן דברו אחיו
אתו כי עד עתה נטל מהם הדבור ולא יכלו לדבר עמו כי
נבהלו מפניו ועתה נתישבה דעתן ודברו עמו ובמדרש וינשק
לכל אחיו · מלמד שכל אחד ואחד היה מנשקו ובוכה שנא׳
וינשק לכל אחיו ויבך עליה׳ וכשם שלא פייס את אחיו אלא
מתוך בכיה כך אין הישועה באה לישראל אלא מתוך בכיה
שנ׳ בבכי יבאו ובתחנונים אובילם · והקול נשמע בית פרעה
כבר היו יודעים כל מצרי׳ כי היו ליוסף אחים · ובארץ
העברים כי הגיד להם · ועתה כששמעו בבית פרעה אמרו וייטב
הדבר בעיני פרעה ובעיני עבדיו כי מתחלה היה להם לחרפה
לפשוע עליהם איש נכרי עבד מבית הסורי׳ יצא למלוך ועתה
שמחו שמחה גדולה בראותם כי הוא נכבד וכל בית אביו
נכבדים · ובמדרש והקול נשמע בית פרעה · כיון שהכירו
אחיו ליוסף בקשו להרגו ירד מלאך מן השמים ופזר לארבע
פנות הבית באותה שעה צוח יהודה בקול גדול ונפלו כל
חומות שוקים שבמצרים והפילו כל המעוברות ונפל יוסף
מכסאו וגבורים שהיו עומדים עמו נהפכו פניהם שנאמר
אריה וקול שחל ושני כפירים נתעוו הוי אומר והקול נשמע
בית פרעה ואין קול זה אלא קולו של יהודה שנא׳ שמע יי׳
קול יהודה · ואכלו את חלב הארץ פרעה נבא ולא ידע מה
נבא וכן אמר כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא רמז הכתוב
למה שעתידים ישר׳ לעשות להם בגלות מצרים כענין שכתוב
וינצלו את מצרים · ואתה צוית זאת עשו · היה יודע פרע׳
ענוותנותו של יוסף ונאמנותו שלא היה שולח כלום לאביו
ולאחיו וזלתי אם יצוה עליו ועל כן הוצרך לאמר לו כן בדר׳
צואה׳ עגלות על פי פרעה׳ שלח לו סימן שפירש ממנו
בפר׳ עגלה ערופה וזהו שכתוב וירא את העגלות ותחי רוח יעקב
וגו׳ · ולבניכן נתן שלש באות כסף · טעם שלש מאות כנגד
מה שהיו האחים חייבי׳ במכירתו כי׳ פעמי׳ שלשים שקלים
שהם דמי עבד הם שלש מאות · וזה ממה׳ שאמרו המוכר
עבדו לגוי קונסין אותו עד עשרה בדמיו כלו׳ בדמי העב׳ שהם
שלשי׳ · וחמש חליפות שמלו׳ · רמז לו שעתיד לצאת ממנו
מרדכי הצדיק שיצא בחמש לבושי מלכות שנ׳ ומרדכי יצא
מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה
ותכריך בוץ וארגמן והוא שכתוב בו בן קיש איש ימיני כי
מבניכן היה · ולאביו שלח כזאת כמנחה הזאת כשם שנתן
צדה לאחיו לדרך כך שלח לאביו לדרך ומה שלח · חמורי׳
ועשר אתונו שיהיו נושאי׳ המשא שלו וישלח המנחה הזאת
זכרי׳ ונקבות כמנחה ששלח אביו לעשו עזים מאתי׳ ותישי׳
עשרי׳ בר ולחם ומזון בר תבוא והוא כולל חמשת המינין
ולחם זו מיני קטני כגון פול ועדשי שמה עושי׳ לחם · ומזון
זו מיני פירות שהם מזון לאדם כגון תאנים וצמוקים ותמרי׳
וכיוצא בהם · ודע כי כל בר עושי׳ ממנו לחם אבל כל לחם
אינו כן הבר וכן כל לחם מזון אבל כל מזון אינו לחם וישלח
את אחיו וילכו כל אחיו · ראובן ושמעון וכל השאר ובניכן
בכללם והנה יהודה קיים תנאו במה שנדר ונדה את עצמו
אם לא אביאנו אליך וחטאתי לך · ומה שנענש על זאת כמו
שאמרו רבותי׳ כל אותן מ׳ סנה שעמדו ישראל במדבר היו
עצמותיו של יהודה סגולגלין בארץ לפי שהנדר ההוא היה
תלוי בידאחרים והיה הדבר ספק בידו אם יתקיי׳ אם לאו
ולפיכ׳ נענש אף על פי שהחזירו לאביו וכאן למדו רבותינו
ז״ל נדוי על תנאי אפילו מעצמו צרי׳ הפרה׳ וכן דרשו במסכ׳
מכות פרק ואלו הן הגולין אמר רב יהודה אמר רב נדוי על
תנאי צריך הפרה מנא לן מיהודה שנ׳ אם לא הביאותיו אליך
והצגתיו לפניך וגו׳ · אל תרגזו בדרך · אל תפחדו מלשון
ולב׳ רגז׳ ורגזו וחלו מפניך · ולפי שבנוהג העולם נושאי בר
לחם ומזון בימי הבצורת הם מתפחדים כל שכן בשובם עם
כל רכושם זלא יהרו לדבר · לכן אמר להם שילכו בזריזות
ויהרו לבא כמו שאמר מהרו ועלו אל אבי ולא יפחדו בדרך
כלל כי שמו עליהם שהוא מושל על כל ארץ מצרים וחיי כל
הארצות ההם בידו וממוראו יראו הכל וילכו ויבאו בשלום
זה לשון הרמב״ן ז״ל · ודרשו ז״ל אל תרגזו בדרך · אל תתעסקו
בדבר הלכה מפני טורח הדרך ולא מנע מהם כי אם העיון
הגדול מפני הטורח אבל לא מנע מהם שלא ילמדו כלל חס
ושלום שהרי אמרו ז״ל שני תלמידי חכמים המהלכי׳ בדרך
ואין ביניהם דברי תורה ראוים לישרף שנא׳ ויהי׳ הם הולכים
הלוך ודבר והנה רכב אש וסוסי אש ויפרידו בין שניהם לפי
שהיו מדברים דברי תורה ויפרידו · הא לא היו מדברים היו
נשרפים · ויפן לבו · מלשון מאין הפוגות כלומר אין הפסק
לדמעות ופירושו פסקה תנועת לבו והיה כמת · וכן בדרך
הטבע כאשר תבא שמחה פתאום על האד׳ יתעלף ויהיה כמת·
וטעם הדב׳ כי יפתח הלב ויתרחב פתאו׳ והחזו׳ השבעי׳ שבתוך
הלב יוצ׳ ממנו ויתפשט בחיצוני הגוף ואז ישא הלב כבפנים
קר ומתוך כך בא לידי עלוף · והענין הזה ברוב הוא נמצא
בזקנים ובבני אדם חלושי הכח בבא להם השמחה פתאם ·
וכעני שדרשו ז״ל במסכ׳ כתובות יתב׳ דביתהו וקא נהלה
קמחא דל עיניה חזיתיה סוי לבה פרח רוחה אמר ענידה זו
לשוא שמרה בעא רחמי עלת ואחזיה · כי ברוב השמחה
שבאה לה פתאם בראותה את בעלה ויפן לבה ופרחה
נשמתה וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אליהם כתב
הרמב״ן ז״ל וזהו שהגידו לו כה אמר בנך יוסף שמני אלהי׳ וכי
השי׳ שלחו למחיה להם ושיכלכל את אביו ואת אחיו ·
ובאמרו את כל דברי יוסף אין בכללם שיגידו לו מה שאמר
להם אשר מכרתם אותי מצרימה · כי יעקב אבינו לא ידע זה
מעולם אבל חשב כי היה תועה בשדה והמוצאים אותו
לקחוהו ומכרוהו למצרים והם לא הגידו לו כי לא ירדו
חטאם ועוד כי יפחדו פן יקלל אותם כמו שעשה לראובן גם
לשמעון ולוי · גם יוסף במוסרו וענותנותו לא הגיד לאביו
והראיה שלא ידע זה מעולם הכתוב האומר ויצוו אל יוסף
לאמר אביך צוה לפני מותו לאמר אנא שא נא · ואלו ידע
יעקב בענין היה ראוי שיחלו פני אביהם לצוות את יוסף
שימחול להם ובודאי ישא פניו ולא ימרה דברו ולא יצטרכו
לבדות דברים מלבם · ותחי רוח יעקב אביהם · תרגם
אונקלוס ושרת רוחא נבואה לפי שהיה יכול לומר ויחי
יעקב אביהם ומפני שהוסיף מלת רוח תרגם רוח נבואה ·
ויאמר ישראל על שלא באה אליו רוח נבואה הזכירו הכתוב
בשם יעקב ותחי רוח יעקב משבאה אליו הרוח הזכירו בשם
ישראל ויאמר ישראל ויסע ישראל ויאמר אלהים לישר׳ במראת
הלילה · ומה שהקבה קראו יעקב יעקב והוא עצמו ית׳ קרא
שמו ישראל מכיון שנסיעתו למצרים היתה להיותו גולה שם
לא הזכירו בשם השררה רק בשם השפלות ואחר שהקבה
קראו בשם יעקב יזכירנו הכתוב גם כן בשם הזה ויקח יעקב
מבאר שבע׳ את יעקב אביהם׳ ומה שאמ׳ וישאו בני ישר׳ כי
רצה להזכיר בירידה זו שני שמותיו של ישראל ויעקב להורות
שאעפי

ם לג ט שנ׳ בבכי יבאו ובתחנונים אובילם · והקול נשמע בית פרעה
ם לג ט כבר היו יודעים כל מצרי׳ כי היו ליוסף אחים · ובארץ
העברים כי הגיד להם · ועתה כששמעו בבית פרעה אמרו וייטב
הדבר בעיני פרעה ובעיני עבדיו כי מתחלה היה להם לחרפה
לפשוע עליהם איש נכרי עבד מבית הסורי׳ יצא למלוך ועתה
שמחו שמחה גדולה בראותם כי הוא נכבד וכל בית אביו
נכבדים · ובמדרש והקול נשמע בית פרעה · כיון שהכירו
אחיו ליוסף בקשו להרגו ירד מלאך מן השמים ופזר לארבע
פנות הבית באותה שעה צוח יהודה בקול גדול ונפלו כל
חומות שוקים שבמצרים והפילו כל המעוברות ונפל יוסף
ליוב ד י מכסאו וגבורים שהיו עומדים עמו נהפכו פניהם שנאמר
אריה וקול שחל ושני כפירים נתעוו הוי אומר והקול נשמע
ריס לג ו בית פרעה ואין קול זה אלא קולו של יהודה שנא׳ שמע יי׳
קול יהודה · ואכלו את חלב הארץ פרעה נבא ולא ידע מה
נבא וכן אמר כי טוב כל ארץ מצרים לכם הוא רמז הכתוב
למה שעתידים ישר׳ לעשות להם בגלות מצרים כענין שכתוב
ספר יג נ וינצלו את מצרים · ואתה צוית זאת עשו · היה יודע פרע׳
ענוותנותו של יוסף ונאמנותו שלא היה שולח כלום לאביו
ולאחיו זלתי אם יצוה עליו ועל כן הוצרך לאמר לו כן בדר׳
צואה׳ עגלות על פי פרעה׳ שלח לו סימן שפירש ממנו
בפר׳ עגלה ערופה וזהו שכתוב וירא את העגלות ותחי רוח יעקב
וגו׳ · ולבניכן נתן שלש באות כסף · טעם שלש מאות כנגד
מה שהיו האחים חייבי׳ במכירתו כי׳ פעמי׳ שלשים שקלים
שהם דמי עבד הם שלש מאות · וזה ממה׳ שאמרו המוכר
עבדו לגוי קונסין אותו עד עשרה בדמיו כלו׳ בדמי העב׳ שהם
שלשי׳ · וחמש חליפות שמלו׳ · רמז לו שעתיד לצאת ממנו
ומפר׳ ט טו מרדכי הצדיק שיצא בחמש לבושי מלכות שנ׳ ומרדכי יצא
מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה
לספר נ ב ותכריך בוץ וארגמן והוא שכתוב בו בן קיש איש ימיני כי
מבניכן היה · ולאביו שלח כזאת כמנחה הזאת כשם שנתן
צדה לאחיו לדרך כך שלח לאביו לדרך ומה שלח · חמורי׳
ועשר אתונו שיהיו נושאי׳ המשא שלו וישלח המנחה הזאת
ספר׳ לג טו זכרי׳ ונקבות כמנחה ששלח אביו לעשו עזים מאתי׳ ותישי׳
עשרי׳ בר ולחם ומזון בר תבוא והוא כולל חמשת המינין
ולחם זו מיני קטני כגון פול ועדשי שמה עושי׳ לחם · ומזון
זו מיני פירות שהם מזון לאדם כגון תאנים וצמוקים ותמרי׳
וכיוצא בהם · ודע כי כל בר עושי׳ ממנו לחם אבל כל לחם
אינו כן הבר וכן כל לחם מזון אבל כל מזון אינו לחם וישלח
את אחיו וילכו כל אחיו · ראובן ושמעון וכל השאר ובניכן
בכללם והנה יהודה קיים תנאו במה שנדר ונדה את עצמו
אם לא אביאנו אליך וחטאתי לך · ומה שנענש על זאת כמו
שאמרו רבותי׳ כל אותן מ׳ סנה שעמדו ישר׳ במדבר היו
עצמותיו של יהודה סגולגלין בארץ לפי שהנדר ההוא היה

שאף על פי שהוא עתיד יעקב בירידה עתידים הבנים להגאל
ולצאת בידרמה ולחזור לשורתם ולגדולת ממנה · ומזה
הוצרך להזכיר בני ישראל כי יכול היה הכתוב לומר וישאו
בני יעקב את אביהם וזהו שכתוב ואלה שמות בני ישר׳ הבאי׳
מצרימה יעקב ובניו כי הבאים מצרימה הם יעקב ובניו והם
עתידים להקרא בני ישרא׳ ולהפקד במספר שמות · רב עוד
יוסף בני חי · על דרך הפשט לפי שאמר לו שני דברים עוד
יוסף חי וכי הו׳ מושל השיב להם מה לי אם הו׳ מושל רב לי
שיהיה חי׳ ועל דרך המדרש רב עוד יוסף בני חי שכר הרבה
ורבוי טובה יש לי בעולם הזה ובעולם הבא באשר יוסף בני
חי והוא כלשון מה רב טובך · והוסיף מלת עוד המורה ס״ג כ
על ענין להבא כמו שכתוב עוד יהללוך סלה׳ · ונראה ס״א פ ה
לי כי לזה רמז אונקלוס שתרגם סגי לי חדא ואין רבוי
שמחה כי אם לנפש לעולם הבא כי שמחת העולם הזה
דבר כלה ואף כי ליעקב שכל ימיו מצאוהו צרות רבות
זכמו שדרשו ז״ל אין הבטחה לצדיקים בעולם הזה וכלפי
שאמר כשאבד ממנו כי ארד אל בני אבל שאולה · מפני
שמיתת בנו בחייו הוא המעיד על רשעו ומפני זה היה
מתירא מעונש גיהנם שהוא שאול אמר עתה בשראהו חי
כי בטוח הוא שיזכה לגן עדן ולעולם הבא · ויזבח זבחים
לאלהי אביו יצחק · היה ראוי שיאמר הכתוב ויזבח זבחים
לי׳ וכשלא אמר כן ואמר לאלהי אביו · פירש כי הקריב
קרבנות ליפחד אביו יעקב היא מדת הגבורה הקרובה
אליו כי כבר זכה הוא בחלקו ומפני זה ייחד ההקרבה
לאלהי אביו יצחק · ולזה נתכוונו חכמי האמרת בלשונם
הנסתר שאמרו בבר חייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו
קרא אביו פחדי יצחק ולמדת החסד קרא זקנו ויהכונה הזאת
בעצמה רמז שם בלשון אחר והוא שאמרו בתחלה שואלים
בשלום התלמיד ואחר כן שואלים בשלום הרב כלומ׳ שהאד׳
מוצא תחלה התלמידי והרב אחריהם׳ ולכך שואלים בשלומ׳
תחלה ואחר כך בשלום הרב שהוא האחרון לשואל ופנימי
כן התלמידים ומפני שיצחק תלמיד לאברהם לכך זכה יעקב
לאלהי אביו יצחק · ומכל מקו׳ ראוי היה יעקב להזכיר ליצחק
יותר או מצד שהוא אביו או מצד שהוא תלמיד לאברהם
וזה מבואר · והקרבנות שהקריב היו שלמי׳ כי מפני שראה
התגלות מתחיל עתה בזרעו והיה מתפחד מזה ועל כן הוצרך
להקריב הקרבן הזה לפחד יצחק והיו שלמים כדי להשלים
אליו המדות וכיון שהקריב קרבנותיו אל הכוונה הזאת אז
נראה לו פחד יצחק במדת הדי׳ רפה לבאר כי אף ע״פ שיגלו
שם בניו לא יכלו בגלותם ועל כן אמר אלהים במראו׳ הלילה
בלומר מדת הגבורה ובמדת הדין רפה והוא שבשרהו בגאלה
אחר השעבוד והענוי · אנכי האל אלהי אביך · שמנעתיו
לירד למצרים ואמרתי לו אל תרד מצרימה ועכשו אתה יורד
למצרים אל תירא מרדה מצרימה · זכן הכתוב אומר אל
תראי תולעת יעקב וגו׳ · וכתיב אל תירא כי אתך אני ואל
תשתע כי אני אלהיך · אנכי ארד עמך מצרימה · על דרך
הפשט הבטיחו שיהיה עמו באותה ירידה ומפני זה אמ׳ ארד
עמך ולא אמר אורידך כשם שאמר אעלך · ואנכי אעלך
רמז לו שיקבר בארץ ישרא׳ הגבוהה מכל הארצות אשר שם
שער השמים והוסיף גם עלה כי משם יתעלה בעליה אחרת
עליונה לאור באור החיי׳ וזהו כפל העליה · ועוד יתכן לפרש
בכפל העליה כי הוא הבטחה לזרעו שיגאלם אחר הגלות
ויעלה אותם לארץ ישראל ואחר שיהיו מיושבים בארץ
ישראל ששם עקר קיום התורה והמצות הבטיחם בעלידה
אחרת והוא העולם ובא הצפון לזרעו ונרמז בזה מה שאמרו

זל כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא והוא דבר בלעם
מקטרג של ישר שהודה על כרחו וראה זה בנבוא והו שאם׳ כמדב׳ כג
תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו׳ רמז שאי בכל
אומות העולם נוחלי גן עדן כי אם ישראל ומזה סמך לו מיד
הן עם לבדד ישכן וזהו שהזכיר לשון אנכי כי בזכות התור׳ פס
שעתידים זרעו לקבל תהיה השכינה עמהם בגלות מצרים
ויזכו לשתי עליות הללו אשר בהם תועלת הגוף והנפש
בשני העולמות · ועל דרך הקבלה אנכי ארד עמך מצרימה׳
רמז לשכינה שירדה עמהם למצרים והוא שדרשו רבותינו
ז״ל גלו למצרים שכינה עמהם וכדי לרמוז על זאת תרגם
אנקלוס אנא אחות ולא תרגם אנא אתגלי כענין וירד י׳ פסוק ל
שתרגם ואתגלי י׳ · ואחר שהוא מכוין בכל מקום להרחיק
השמוע׳ מלהזכיר מלה מורה עליו היה לו לתרגם גם
בכאן אנא אתגלי · אבל תרג׳ אנא אחות כי רצה לרמוז על
המאמר הזה גלו למצרים שכינה עמהם ומזה הזכיר בו לשון
ירידה כפשוטו אע״פ שהיא מלה מורה על גשמות · ומה
שהזכיר הכתוב מצרימה בתוספת ה״א וגם כן עלה אות ה״א
רמז לשכינה ועל כן נרשמת ההא׳ בירידה גם בעליה כי ירדה
עם יעקב למצרים והיא העולה עמהם והיא ה״א אחרונה
שבשם והיא שפרנסה וכלכלה את כל ארץ מצרים בחכמ׳ פסוק ל
שני רעב · וכן רמז יוסף בדבריו שאמר ה״א לכם זרע וזרעתם
את האדמה׳ וכתיב ונתת חמישית והיא שהאביד׳ המצריים
במצרים ועל הים והיא הנקראת יד ונאמר במצרים במכה
החמישית שנ׳ הנה יד י״ הויה׳ · והזכיר ה׳ מינין בסוסים פסוק ט
בחמורי׳ בגמלי׳ בבקר ובצאן ונאמ׳ על הים וירא ישר׳ את היד
הגדולה והיא שהזכירה יחזקל הנביא בשעת הכעס בחורבן יחזק׳ י ו
בית המקדש והוא שכתוב וגם אני הא דרכך בראשך נתתי
נאם י״ הים · וכבר הזכיר חמשה פעמים לא אחמול ל יחזקאל
בפרשת לכן אבות יאבלו בנים בתוכך עד פרשת וארא על יחזקאל
הקיץ תמצא ה׳ פעמים לא תחוס עיני ולא אחמול · וכן
הזכירה דניל שאמר הא כדי פרזלא לא מערב בחסף טינא
והזכיר ה׳ מינין · דהבא׳ כספא׳ נחשא׳ פרזלא׳ חספא׳והנה
נזכרות במקרא שלשה פעמים בתורה בנביאים · ובכתובים׳
וכן נמצא בספורת ה״א בקריאה הא לכם זרע׳ וגם אני הא׳
הא כדי פרזלא · וההא הזארת עם ישראל בכל הגליות
והוא שדרשו רבותינו זל גלו למצרים שכינה עמהם שנ׳
אנכי ארד עמך מצרימה וזהו לשון עמך מלשון צרה רמז
למה שכתוב עמו אנכי בצרה׳ גלו לבבל שכינה עמהם שנ׳ תלים נא
למענכם שולחתי בבלה׳ גלו לאדום שכינה עמהם שנא׳ מי יסעי׳ מ
זה בא מאדום וגומר׳ תן אל לבך מי קורא זה וכן הזכיר עוד יסעי׳ כ
זה הדור בלבושו וכתיב זה אלי ואנוהו נמצאת למד שההא׳ פסוק מו
הזארת רמיזה רשומה בכל הגליות מצרים ובבל ואדום וזהו
שהזכיר לו הקבה אל תירא מרדה מצרימה לא אמ׳ אל תירא
לרדת כענין שכתוב ואם ירא אתה לרדת · וכן יוסף הזכיר פופטיס
לאביו רדה אלי אל תעמד ולא אמר רד אלי לרמוז כי ההא׳ רפסי׳ מו
הזאת ירדה עמו וכיון שההא׳ הזאת ירדה עם יעקב ושבעים
נפש למצרים אין לך לתמוה על רבוי הברכ׳ שנזרעם כענין
שכתוב ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד פסוק ז
לפי שהשכינה עמהם והיתה ביניהם ושם צוה י״ את הברכ׳
עד שעלו לששי׳ רבוא שבהם נתנה התורה ונראת להם
השכינה · ומעת יש לך להבין מאמר החכם אשר היה דורש
ברבים שהיה אומר אשה אחת היתה במצרי׳ שילדה ששים
רבוא בכרס א׳ כי ענין הלידה השפעת הכח · ומה שהוצרך
לחזוש ברבים המאמר הזה נהוא מאמר מתמיה למי שאינו
מבין הכונה לפי שהעם היו מתנמנמין ורצה החכם להעיר

אותם מתנומתם במאמר אח׳ מורה על הפלגה והגומא
יתמהו עליו כל השומעי׳ מן ההמון אף על פי שהיה פשוט
ומבואר בלתי מתמיה לי׳חידים ולחכמים כיוצא בו׳ וכאשר
הקיצו מתנומתם ואותם שלא היו מבינים הוצרכו לשאול
לו מי היא אז השיב להם כפי השגתם כפשטו של מאמ׳ זו
יוכבד שילדה למשה שהיה שקול כנגד ששי׳ רבוא׳ ומה
שאחז לשון אשה הוא הלשון שהזכי׳ שלמה עליו השלום
בחכמתו אשת חיל מי יכצא׳ואם׳ אשת חיל עטרת בעלה
וכרקב בעצמותיו מביש׳ והבן זה בנותיו זו דינה יכן ובני דן
חושי׳ ׳ ובני אית עזריהו׳ מכאן למדו רזל האומ׳ נכסי לבני
והיה לו בן ובת הבן יטול את הכל והקשו בגמ׳ מי קרו אנש
לבר׳ בני אלא אין דכתי׳ ובני פלוא יאבי׳ובנות בניו הרח בת
אשרי׳ה שמות בני ישר׳חבא׳ מצרימה יעקב והלוי שלשת
האבות נקראו ישר׳ל ובכאן קורא יצחק ישר׳ל שה׳ אמר כי
יעקב ובניו הם בני ישר׳ל ואם כן הרי יצחק נקרא בשם ישר׳
אברהם גם כן נקרא ישראל ממה שכתוב ומושב בני ישר׳ל
אשר ישבו במצרים שלשים וארבע מאו׳שנה וכבר ידעת כי
החשבון הוא משנולד יצחק וקרא אותם בכלל בני ישראל
אם כן הרי אברהם נקרא בשם ישראל ועל כן קראוהתלמוד
לעשו ישראל מומר׳ וכדאיתא בפרק קמא דקדושין
בשמעתת׳דגוי יורש את אביו דבר תור׳לפי שהי׳מזרע האבו׳
זלא הלך בדרכיהם ׳ ובני יהודה ער ואונן ושלה ופרץ וזרח ׳
יחשוב הכתוב ער ואונן שכבר מתו מכלל השבעים הבאים
וזה תימה כיון שמתו כבר איך הזכירם הכתוב בכלל הבאים׳
אבל הענין הזה ידוע בקבלה והוא מפורש ומבואר בסדר
פנחס שאמר הכתוב בני יהודה ער ואונן וימת ער ואונן
בארץ כנען וסמך אז מיד ויהיו בני יהודה וזהו סוד הכתוב
האופר והיה לך למשיב נפש ומאמ׳ השכנו׳ יולד בן לנעמי
והיה ראוי לומר יולד בן לרות והבן זה׳ כל נפש בניו
ובנותיו שלשים ושלש. אין יעקב מחשבון השבעי׳ותחלת
חשבון השבע׳ מראובן ותמצא מראובן עד דינה ודינה בכלל
לב׳ והכתוב או׳ שלשי׳ ושלש לא זו יוכבד שנולדה בבניסתן
למצרי׳והנה שבע׳ נפש נמני׳ בפרשה הזו לד׳ חלקים כנגד
ד׳הנשים׳ והזכיר מלת נפש בכל חלק וחלק ואחרי כן כלל
את כלן והזכיר כל השבעים בלשון נפש הוא שאמר כל
הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעי׳ והבן זה׳ יוצאי ירכו
מלבד נשי בני יעקב׳ כלומר שהם יוצאי ירכו כדעת רזל
שאמרו תאומות נולדו עם כל השבטים לאחיותיהם נשאו
השבטי׳ כי מה טעם שאמ׳מלבד נשי בני יעקב הכנעניו׳אבל
היו יוצאי ירכו גכי ולא פרסם אות׳הכתוב ומה שאמ׳ששים
ושש כי הד׳לא היו מן הבאי׳כי במצרי׳ היו והם יוסף זמנש׳
ואפרי׳ ויוכבד שכתו׳ בה אשר ילדה אותה ללוי במצרי׳ כל
הנפש לבי׳עק׳הבאה מצרימ׳שבעי׳ היו שבעים זולתי יעק׳
שכן כתי׳ויהי כל נפש יוצאי ירך יעק׳ ע׳נפש ועמו ע״א ׳ וכ״כ
אספה לי שבעי׳איש מזקני׳ישר׳ ועם משה ע״א׳ וכן סנהדרי
גדולה בסקד שבעי׳ועם הנשיא שעל גביהן ע״א וכן באומות
העולם ע׳ ועם ישראל ע״א וכל זה דוגמא של מעלה כנגד
שבעים מלאכי׳הסובבי׳ כסא הכבוד׳ועם י״י אלהי׳ ישראל ע״א
והם נקראי׳בית דינו׳ ועל כן כשהזכי׳השבעי׳ לא אמ׳ליעקב
כמו שהזכי׳ בבתו׳ שלמעל׳ ממנו אבל הזכיר לבי׳ יעקב כי
יעקב עם ביתו רמז לבי׳דינו של הקבה וזה ע״א ׳ והתבונן מזה
מעלתו של יעקב שנאצלו מכחו שבעי׳ נפש שבהם יצאו
ששים רבוא כנגד ע׳שמות שנאצלו כן השכינ׳ שאין מניעם
פחות משששים רבוא והם הכלית׳ כל הערות׳ולכך
לא היו ישראל ראוין לקבל את התורה עד שעלו לששים

רבו׳כי אז היו כנגד המספ׳העליון ואז נתנה התורה בהסכמת
הכל והשכינ׳אינה שורה בישראל כי אם במנין ששים רבוא
שהם שש מאות אלף והענין כי השכינה כלולה משש
קצוות ויש בשש מאו׳אלף ששה פעמי׳מאה אלף הם עשר׳
רבוא לכל קצה וקצה עשרה רבוא׳ ומיום ששרתה שכינה
בהר סיני במתן תורה לא זזה מישר׳ל עד שהרב בית ראשון׳
ומיום שחרב בית ראשון לא שרתה שכינה בישראל כי בבית
שני לא שרתה שכינה׳ ואין הבונה לומר שלא שרתה
שכינה בבית שני כלל שהרי מצינו שכינה שורה בשתי רבוא
ממה שכת׳ שובה י״י רבבות אלפי ישראל׳ וכתיב לכב
אלהים רבותים אלפי שנאן י״י בם׳ ואין צריך לומר בארבע
רבוא שהשכינה שורה בהם ועוד שהכתוב מעיד וארצה בו
ואכבדה ׳ כלומר אשרה בו הכבוד שהו׳ השכינה אלא שלא
שרתה בו תדיר כמו בבית ראשו׳ לפי שלא היו שם ששים
רבוא שלא עלו מבבל כי אם מ׳ אלף שכן כתוב כל הקהל
כאח׳ ארב׳רבוא׳ והוא שדרשו רזל וארצה בו ואכבד׳ואכבד
כתיב חסר הא לפי שחסרו משה׳ דברים׳ ארון׳ ושמן
המשחה ׳ ואש ׳ ושכינה ׳ ואורים ותומים ׳ ומפני זה אסר
ואכבדה לבא׳כי הכבוד היה שם שהוא השכינ׳לא התפאר׳
וזהו ואכבד למעט התפארת וחסרון ההא שהיא אחרונה
שנשם על שם שחסרה משם שכינה שהרי היא מה׳דברים
שחסרו והיאך חסרה והכתוב אומר ואכבדה אלא שלא
שרתה שם תדיר כמו בבית ראשון אלא חופף׳ אבל לעתיד
לבא יהיו ישראל רבים בלא מספר הוא שכתוב והי׳ה מספר
בני ישראל כחול הים לא אמר והיה זרע ישראל כחול הים
אלא והיה מספר כלומר אותם שהיו באים במספר מבן
עשרים שנה ומעלה יהיו כחול הים ואז יחזור התפארת
והכבוד וכן הבטיח ישע׳ה קומי׳ אורי כי בא אורך וכבוד י״י
עליך זרח והבן זה׳ ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף ׳ שלח
לפניו את יהודה להכין לו בית בגושן לפי שהוא הגבור
והוריז משאר האחים׳ ודקדקו זל אחר מלת להורות ואמרו
להתקין בית תלמוד שיה׳מורה שם הוראה שיהיו השבטים
הוגין בתורה׳ תדע לך שהוא כן שהרי יוסף כשפירש מאביו
היו עוסקין בתורה בפרשת עגלה ערופה כיון שראה
העגלות נזכר שבפרש׳ עגלה ערופה פירש ממנו ואז האמין
וזהו שכתוב וירא את העגלות וגומר׳ וכתיב ותחי רוח
יעקב׳ ובמדרש ואת יהודה שלח לפניו׳ אתמול שור ואתי
כנגדן זה עם זה ועכשו הולך אליו בשליחות זהו שאמר
הכתוב ואב וטלה ירעו כאחד ואריה כבקר יאכל תבן׳ ואב
זה בנימין שנאמר בנימן זאב יטרף ׳ וטלה אלו השבטים שנ׳
שה פזורה ישראל ירעו כאחד שירד בנימין עמהם היה יעקב
אומר לא ירד בני עמכם ׳ כיון שהגי׳עדה השעה וירד עמהם
היו ממציין אותו ומשמרים אותו׳ וארי׳ה זה יהודה שנאמ׳
גור אריה יהודה כבקר יאכל תבן׳ זה יוסף שנאמר בבור
שורו הדר לו׳ נמצאו אוכלים כאחד שנאמר וישבו לפניו
הבכור ככבורתו הוי אומר ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף׳
ויאסו׳ יוסף מרכבתו׳ דרשו רזל אמר רבי יודן שני בני אדם
דאו כבוד שלא ראה בריה מעולם ואלו הם יתרו ויעקב
כשבא יתרו אצל משה מה כתי׳ביה ויצא משה לקרא חתנו
מי ראה למשה יוצא ואינו יוצ׳ מי ראה לאהרן יוצא הוא אינו
יוצ׳ מי ראה ע׳ זקנים יוצאים והוא אינו יוצא נמצאו כל אלו
יוצאין אחר יתרו׳ וכן יעקב מי ראה ליוסף יוצא לקראת
אביו והוא אינו יוצא מי ראה לזקני פרעה יוצאין והוא
אינו יוצא כי ראה כל מחנה מצרים יוצאין והוא אינו יוצא
לקיים מה שנאמ׳ונגד זקניו כבוד׳ ניפול על צואריו ויבך על

צואריו

צוארי עוד · כתב הרמבן ז"ל אין להבין כי יוסף נפל על צוארי אביו כי לא היה מוסר אבל הראוי לנשק את ידיו או להשתחוות לו · אבל הכל חוזר ליעקב כי יעקב נפל על צוארו של יוסף ובכה על צווארו עוד כאשר בכה תמיד עד עתה כשלא ראהו · וידוע מי דמעתו מצויה אם האב הזקן המוצא את בנו חי אחר היאוש ואחר האבלות או הבן הבחור אשר המליכוהו על כל ארץ מצרים והאנשים רועי צאן · כלומר כשלה וכדי שלא תבין כי היו הצאן מאחרים והיו מתעסקים בשכר לכך הוסיף לומר כי אנשי מקנה היו להורות שלא היו משל אחרים רק כשל עצמם כי עשירי גדולים היו · ומה שבחרו השבטים האומנות הזאת והיא אומנות אבותיהם מפני שני דברים · האחד ש"ש בה ריוח גדול בנקל ובחלב זבולדות והיא אומנות צריכה יגיעה רב ושוחד גדול ובבלי עין · ועליה הזהיר שלמה בחכמתו ידוע תדע פני צאנך שית לבך לעדרים · והשני לפי שהשבטים היו יודעים שיגלו למצרים הם וזרעם ומפני שהמצרים היו עובדים לצורת הצאן תפשו להם אומנות זו כדי שיהיו זרעם מורגלים בה ותהא עבודה הצאן רחוקה בעיניהם וכן תמצא רוב הצדיקי והנביאי שהיו רועים תמצא בהבל ויהי הבל רועה צאן וכן במשה ומשה היה רועה וכן שמואל הנביא וכן שאול ודוד כולם רועי והטעם בהם כדי שיתרחקו מן הישוב לפי שהרבה עבירות נמשכו בסבת חברת בני אדם כגון רכילות ולשון הרע ושבועת שקר וגלוי עריות וגזל וחמס וכל מה שהאדם פורש מחברת הבריות הוא נמלט מן העברות וכל מה שהוא מתרחק מן הישוב הוא מתרחק מן העון ומן הגזל והחמס ושאר העבירות והראיה מה"ש בלוט ויעל לוט מצוע וישב בהרי הוצרך לצאת מסדום מן יספה בעוג ואחר שיצא משם הלך לצוער שימלט שם כמו שאמר הנה נא נשא העיר הזאת קרוב לנוס שמה והיא מצער לפי שיושביה חדשי מקרוב באו לכך היו עונותיהם מצערין ואעפ"כ עדין היה מתירא בצוער מפני פחד העונות המצויים בישוב על כן הוצרך לצאת משם אל ההרי ששם מקום התבודדות לנבואה ואין אדם רואה שם דבר שיטריד מחשבתו מן המחשבה בשי · וכבר ידעת כי מגדולי הנביאים היו מתרחקים ופורשי מן הישוב ומתבודדי במדבר אפילו בלא מרעה והם אליהו ואלישע הוא שכתוב באלישע ויב צמדים לפניו ופירש מן האומנות הזו והלך אחריו הוא שכתוב אלכה נא אשקה את אבי ואת אמי ואלכה אחריך · וכתיב וילך אחרי אליהו וישרתהו · וכן היה בלי ספק מנהג בני הנביאים בדור ההוא ואשר לפניו להניח עסקי העולם וישובו ומניחין ההשגחה בעניני הגוף ויוצאים אל המדבורית להתבודד שם ולהיות מחשבתם דבקה בהשם יתברך · רועה צאן עבדיך · כתוב בה"א במקום י' כי אותיות אהו"י מתחלפות · כי אין מרעה לצאן · יאמר לכובד הרעב שבארץ כנען העשבים שהם מרעה הצאן חזרו למאכל לבני אדם ועל כן אין מרעה לצאן · ויברך יעקב את פרעה ברכו בעושר והתנשאו מלכותו כי בן דרך הזקנים והחסידים בבואם לפני המלכים לברך אות' כענין שכתוב בדוד חי אדני המלך דוד · והזכיר עוד שנית ויברך יעקב את פרעה ויצא מלפני פרעה כי בצאתו מלפניו חזר וברכו ודרשו ז"ל ברכו שיעלה נילוס לרגלו · כמה ימי שני חייך נדמה לו זקן הרבה כשא בני דוד ועל כן שא לו כן · ויעקב השיב ימי שני מגורי לא אמר שני חיי כמו שהזכיר פרעה אלא מגורי כלומר הימים שאני גהם גר בעולם הזה שלשי ומאת שנה בן דרך הצדיקי שתושבין עצמן גרים בעולם הזה אבל אחר שהזכיר מגורי הזכיר ימי שני חיי כלומר חיי צער היו אבל באבותיו שלא היה להם צער כל כך הזכיר בהם חיים וכן לשון מגורי · ולקט יוסף את כל הכסף הנמצ'ונו · ויבא יוסף את הכסף הנזכ'שהזכיר בו את כל הכסף · והכתו'מפרסם בכאן מעלת יוסף ונאמנותו הגדול כי הבי'הכל ע"ג גנזי המלך וקנה לו המקנ'גם האדמה גם הגופות ועם כל זה מצא חן בעיני העם כי מאת י"היתה זאת · ועל דרך פשט הכתובים · הכסף הזה לקט אותו בחכש שני והבי'אותו ע"ג פרעה · כי איך יתכן שיתו הכסף והמקנ'בשנה אחת אבל הספיק להם הכסף כל חמש שני כי כן דרך הארצו'בזמן הרעב שהן דוחקי ומצמצמין את עצם וכסף וזהב אתם יספיק אותם זמן ארוך ויזכיר הכתוב כי אחרי שתם הכסף לסוף חמש שני באו ליוסף והיה זה בשנ'הששי ונתן להם במקניה'ת והוצרך לנהל אותם בו שיאכלו בצמצום ולא בהעדפה · ותתם השנה ההיא אשר נחלם בלהם בכל מקניהם והיא השנה הששית ויבאו אליו בשנה השניה לזו היא השנה השביעית שהיא שנית לששית ואמרו לו שיקנה אותם ואדמתם בלחם שיאכלם בשנה הזאת השביעית ואחר שתהיה הארץ לפרע' יתן להם זרע שלא תשם הארץ כי הם יודעי' כי כלו שבע שני רעב ויהיה לה זרע וקציר וזהו שאמ' למה נמו לעינ'קנה אותנו ואת אדמתינו בלח'ונהיה אנחנו ואדמתינו עבדי' לפרע' שיקנה האדמה והגופות' וכן יתפרש ענין הפרשה הזאת לפי הפשט · ועל דרך מדרש ז"ל שלא היו אלא שתי שני רעב · נצטרך לפרש ויבאו אל יוסף בשנה השנית לשני הרעב כי כשיר' יעקב לבצרי' מיד כלה הרעב בזכותו · ואם תאמ'אם כן יחשדו אנשי הארץ ליוסף בחכמתו בפתרון החלום שאמ' שבע רעב ולא היו רק שתי שני · ותשוב'בזה כי אחרי מות אביו חזר הרעב ליושנו וגם זה יתקיים הכל ויבאו על נכון ויתקי'מדרש ז"ל שלא היו כי אם שתי שנים ויתאמת פתרון של יוסף שאמ'יהיו שבע שני רעב כאשר נשלמו אחרי כן כי לא אמ'יהיו שבע שני רעב רצופי וזהו שדרשו ז"ל אר'יוסי בין שמת יעקב אבינו חזר הרעב לישנו וזהו שכתו'ויבר'יעקב את פרעה ממ'ברכו שנמנעו שני רעב אף על פי כן שלמו אחר מיתתו שנאמר וכלכלתי אותך שם וכתיב אחר מיתת יעקב אנכי אכלכל אתכם מה כלכול האמור כאן בשני רעבון הכתוב מדבר אף כלכול האמור כאן בשני רעבון הכתוב מדבר · רבי שמעון אומר אין זה קדוש השם שדברי צדיקי קיימים בחייהם ובטלים לאחר מיתתן אמ'רבי אלעזר ברבי שמעון רואה אני את דברי רבי יוסי מדברי אבא שזה קדוש השם שכל זמן שהצדיקי בעולם ברכ'בעולם נסתלקו מן העול'נסתלק ברכ'מן העולם וישב ישראל בארץ מצרי'בארץ גושן עיר גושן קרוב למצרי'ומפני שהיו שנים עשר בניו הגונים ונכבדי כל אחד מהם לפני מלכי יתיצב לכך רצה יעקב להתישב בארץ גושן ולא במצרים ממש אשר שם המלכות לבל יעשו מהם גזברי ושלטוני וכמו שהזהירו ז"ל לא תתודע לרשו · ואמרו עוד אל תקרב פתח בית' · זו המינו והרשו שאין מקרבין לו לאדם לא להנאתן ונרא בפשט הכתו'זה כי לפי שהיי יודע יעק'אבינו כי ירידתו למצרי'סבת הגלו לזרעו וכי יתחיל בו עתה מפני זה יאמר וישב ישראל כלומר נתישב שם לא כמחשב' בניו שאמרו לפרע'לגור בארץ באנו כי היו סבורי לחזור לארץ כנען ככלות הרעב מיד ועל כן אמרו לגור ולא להתישב · ואם ויאחזו בה · מלשון אחזה ונחלה ולא נתקיים מחשבת · והיה ראוי לומ'ויאחזו בניו בה' אבל הוא מלשון השורש הנאחז בקרק'ממנו נמשכי הענפים · ויפרו וירבו מאד · ועל כן לא הוצרך הכתו'לפרש לא סתם ויאחזו

לפי שכבר הזכיר ישראל שהוא השורש אין ספק שהענפים
נאחזים מן השורש והנה הצדיקים המשילם הכתוב לשרש
ישעיה ס המטלא כל הארץ הוא שכתוב פנית לפניה ותשרשיה
ישעיה כז ותמלא ארץ זכתי הבאי ישראל יעקב ועל כן תמצא בפרשה
זו ואלה שמות בני ישראל הבאי מצרים מה שאין כן ברשעי
שהכתוב ימשילם לאילן שאין לו שורש לפי שאין להם קיום
תהלים נא ועמידה שכן תמצא בסנחריב הרשע הנה אשור ארז בלבנון
יפה ענף וחורש מצל גם בנבוכד נצר כתי אילנא ותקיף
וזהזכיר הכתוב רומו של אילן וגבוליו וענפיו ופריו ולא הזכיר בו
שורש בספור החלום רק מה שאם המלא ברום עקר שרשוהי
בארע שבוקו והיה זה לרמוז לו שתחזור מלכותו ליו והוא
שאמר דניאל ודי אמרו למשבק עקר שרשוהי די אילנא
ישעיה מ כד מלכותך לך קימא וכאה בעניין הרשעי אף בל נטעו אף בל
שופטים ט יא זורעו אף בל שורש בארץ גזע וכתי שרש יבש פרי בל יעשון
אבל הצדיקי יש להם שרש ושרש מתקיי לעד לעולם איננו
כתמוטט וכן אמר שלמה לא יכון אדם ברשע ושורש
צדיקים וגו׳

משלי יב כח באורח צדקה חיים ודרך נתיבה אל מות׃

שלמה

המלך עליו השלום בא לפרסם בכתוב
הזה על שבח מדת הצדקה כי בשמרם
עקב רב וימים על ימי המחזיק בה תוסיף
והנה היא תשועת הנפש והגוף והיא העולה על משפט
מערכת הכוכבים שהרי בידוע כי חיי האדם נגזרים הם כפי
שמות ו כו משפט המערכה ומעיד על זה מה שכתוב או יומו יבא
משלי ו ב כלומר יתקרב זמנו ויומו האחרון וכן ויקרבו ימי דוד למות׳
הן קרבו ימיך למות ואין ענין קריבה אלא על הנגזר ואף
על פי שמערכת הכוכבים מחייבת היות ימי האדם נגזרים
יש כח על המערכה כח עליון כפי השכר והעונש להוסיף
ישעיה לח ה על הנגזר כמו שהוסיף לחזקיה שנאמר הנני יוסף על
ימיך טו שנה ולקצר מן הנגזר כמו שקצר מן יהורם בן
מלכים ב ט כז אחזיה בעונש שדרש בחליו לעז שכן אמר לו הנביא המבלי
אין אלהים בישראל לדרוש בדברו כה אמר ה׳ עין אשר הלכת
לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון לכן המטה אשר עלית שמה
לא תרד ממנה כי מות תמות ועל כן אמר שלמה כי
הצדקה מדה עליונה ועצומה כתה גדול ופריה חיים זהו
שאמ באורח צדק חיים כלומר תוספת חיי על הנגזר וכמו
שדרשו רזל בבנימן הצדיק שהי ממונ על קופה של צדקה
באה לפניו אשה בשני בצור אמר לו ר פרנסני אל העבודה
שאין בקופ של צדקה כלום אמר לו אם אין אתה מפרנסני
הרי אשה ושבעה בניה מתים עמד ופרנס משלו לימי חלה
בנימן הצדיק ונטה לכו אמרו מלאכי השר לפני הקבה
רבונו של עולם אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישרא
כאלו קיים עולם מלא ובנימן הצדיק שקיים אשה ושבעה
בניה ימות בשני מועטות תנא הוסיפו לו כב שנה וזרך
נתיב אל מות כלומר וכיון שכן בטוח הוא כי בדרך נתיבה
לא ימצא מות כי כל הדורך נתיב לא יראה מות קודם הנגזר
משלי וקודם זמנו לא ימות ובענין שכתוב וצדקה תציל ממות
כלומר שהיא מגינה עליו שלא ימות קודם זמנו כי מאחר
שהצדקה היא מוסיפה על הנגזר כל שכן שתגיע ותקרב
הימים ל הנגזר ולא ימצא מות קודם בא זמנו. ענין הצדקה
הוא שיתן אדם משלו למי שצריך והנה היא מדרגו רבות׳
יש צדקה שיתן אדם פרוטה לעני מן האומו גדולה ממנה
שיתן לעני ישרל והוא מעניי עיר אחרת למעלה ממנה
משלי שיתנה לעניי עירו שנאמר את העני עמך עניי שעמך
למעלה ממנ שיתנ לעני קרובו שנאמ וכבשר לא תתעלמי
למעלה ממנה שיפרנ את בניו וכן אמרו רזל מד אשרי
משלי שומרי משפט עושי צדקה בכל עת וכי אפשר לו לאדם
לעשו צדקה בכל עת אלא זה הזן את בניו ובנותיו שהם
קטנים למעלה ממנה שהו מפרנס אביו ואמו שהוא מקיים
מצות כבוד אב ואם והיא צדקה גדולה שאין לך למעלה
דברי ממנה על כן שכרה ארוכות ימים הוא שכתוב למע יאריכון
ימיך זהו באורח צדקה חיים והנה זה מדה כנגד מדה וכן
מצינו ביוסף שפרנס את אביו ל שנה והיא מדה כנגד
מדה בזכות צדקה שעשה יעקב עמו שפרנ אותו ל שנה
בראשית נ כב שהרי כשפירש יוסף מאביו בן ל שנה היה שנאמ אלה
תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה. ובזכות שפרנס
יעקב את יוסף שבע עשרה שנה מצינו שפרנ יוסף ליעקב
במצרי ל שנה מדה כנגד מדה וזהו שכתוב ויחי יעק בארץ
מצרים ל שנה ויהי ימי יעקב שני חיי שבע שנים וארבעי
ומאת שנה פרשה זו סתומ מפני שני טעמי האחד לפי
שעכשיו היה מתחיל הגלו תסת לבם מצר השעבוד והשני
לפי שבקש יעקב לגלות את הקץ לבניו ונסת ממנו שהרי
מה שכתוב את אשר יקרא אתכם באחרי הימים הכוונה
לימות המשיח בקץ הגלות הזה הארוך שאנו עומדי בו היו
כי כל עניני יעק ומקריו הם רמז לגלותינו השלישי הזה כי
כן היה יעק שלישי לאבות ולפי שנרמז ענין המשיח בכלל
דבריו כמו שאמר עד כי יבא שילה באה הפרשה הזאת סתומ
לרמוז הקץ הסתום שהיה רוצה לגלותו ונסתם ממנו וכן
דניאל יב ח אמר דניאל כי סתומי וחתומי הדברים עד עת קץ ישוטטו
רבים ותרב הדעת וכן אמר ישעיה עה לסרבה המשרה
ישעיה ל ולשלום אין קץ ובאה הסם סתומה שלא כמשפט כי
משפט הסם שבאמצע תיבה להיות פתוחה וזו סתומה
לרמוז כי המעלה והמשר של ישרל הלא סתום בזמן הגלו
ומצינו בעזר סם פתוח בסוף תיבה וזו גכ שלא כמשפ והוא
שכתוב בחומו ירושלם אשר הם פרוצי ושערי אכלו באש
ואמרו במדרש שבא הרמז כאש יסתמו ירושלם שהם
עתה פתוחי ופרוצים בזמן הגלות אז תפתח המשרה שהיא
סתומה וכשם שאותיות הללו באו שלא כמשפט שאר
אותיות ויש בהם רמז כן פרשה זו סתום שלא כמשפט
שאר פרשיו לרמוז על מה שאמרנו וכן אמרו בהגד ראה
יעקב אבינו שהיו כל אותיו בשמות ב שבטי בניו חוץ מאות
ח וט אמר יעקב כיון שאין בהם חטא ראויין הן לגלות
להם את הקץ כיון שראה שאין בהן קוף וצדי אם איני
ראוים לגלו להם את הקץ לכך סתם ולא גלה ולכך פרש זו
סתומה שבע עשרה שנה ממה שהגיד למעלה שאם יעק
לפרעה ימי מגורי שלשים ומאה שנה ובכאן פרט הכתוב
כל ימי חייו שהיו קכז שנה היינו יכולים ללמוד כי
במצרים

במצרי׳ עמד ״ז שנה ולמה הוצרך לכתוב ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה . אבל התורה כולה רמזים אין בה תיבה ואות שלא נאמר לענין הכרחי ובוצרך ובא לרמוז מדה כנגד מדה מן הטעם שהזכרתי בפתיח והוא מדרש רבותינו ז״ל . ויקרבו ימי ישראל למות . מאין ידע אבל הכיר בעצמו שאפסו כחותיו ורצה לצוות על יוסף אבל לא היה חולה׳ ואחר כך חלה והוגד ליוסף הנה אבי׳ חולה׳ וכן מצינו בדוד ויקרבו ימי דוד למות כי הרגיש בעצמו כן ומ׳ אמ׳ הנה אנכי׳ הולך בדרך כל הארץ . ועל דרך הפשט מה שהזכיר ישראל ולא אמ׳ ימי יעקב למו׳ כמו שאמ׳ בתחילה ויחי יעקב ויהי ימי יעקב מעת שקראו הקדוש ברוך הוא בשם ישראל ואמר לו לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל הפרשיות נוהגות כמנהג הזה לקרותו פעם ישראל פעם יעקב .

כי מה שאמר לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל אין זה מניעה אלא שיהה׳ שם שר עיקר ושם יעקב טפל לו גם זו הפרש נוהגת המנהג הזה ויגד ליעק׳ ויאמ׳ הנה בנך יוסף ויתחזק ישראל . ואמר עוד ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי וירא ישראל בני יוסף . וכתיב עוד בסוף הפרשה ויכל יעקב לצוות את בניו ויחנטו הרופאים את ישראל . ועל דרך השכל מה שהזכירו הכתובים בפרשה זו פעם יעקב פעם ישראל הכל בהשגחה ובכונה ידועה כי שם יעקב נאמר על מדות הגוף בעניני הגוף בעולם הזה כי מה שנקרא יעקב על שם וידו אוחזת בעקב עשו . ושם ישראל נאמר על מדות הנפש הוא שכתוב כי שרית עם אלהים . וידוע כי עקר הכיונה במדו הנפש ולא במדות הגוף׳ ככל מקום אי אפשר לו לאדם לעקור לגמרי מדות הגוף ושלא ישתמש בהם כי לא יוכל לחיות זולתם . אבל הכוונה להיות הנפש עיקר ומדות הגוף טפלין וזהו שאמרו ז״ל לא שיעקר שם יעקב ממקומו אלא שיהא ישראל עיקר ויעקב טפל לו׳ וכל מי שעושה מדות הגוף עקר ומדות הנפש טפל שהיא עבודת השי הנה הוא ממית את נפשו ומזה אמ׳ דוד אלהי׳ ישתחוו כל דשני ארץ לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה׳ קרא דשני ארץ הנמשכים אחר התאו׳ כי הם המחזיק׳ במד׳ הגוף ועושים אותם עקר ועושים עבודת השי טפל . ומזה הזכיר תחלה אכלו ואחר כך וישתחוו לפניו יכרעו כל יורדי עפר אין כריעה זו לשון השתחוי׳ אלא לשון השפלה מלשון כרעו ונפלו כלומר יענשו וירדו לעפר לפי שאין אחמ׳ משתדל להחיות את נפשו . וכן דרך הכתובים להזכיר יעקב אצל הענינים החוכרים והדברים המורכבים הגופניים . וישראל אצל הדבורים הפשוטים הדקים הזכים והרוחניים . וזהו לשון הנביא שאמ׳ בוראך יעקב ויוצרך ישראל . הזכיר אצל יעקב בריאה ואצל ישראל יצירה וכן הכתובי׳ מיחסים הבריא׳ לחשך והיציר לאור הוא שכתוב יוצר אור ובורא חושך . וכן מיחסי׳ האנשי׳ לישראל והנשי׳ ליעקב׳ הוא שכתו כי תאמר לבית יעקב ותגד לבני ישראל . וזהו מאמר הנביא ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל . אמ׳ כשאת׳ יעקב ונמשך אחר החומר ועסקי הגוף לא אותי קראת . אבל כי יגעת בי והשתדלת בעסקי הנפש אתה נקר׳ ישראל ועל כן התחילה הפרשה ויחי יעקב ואמר ויהיו ימי יעקב כי אצל חיי הגוף בעולם הזה הוצרך שם יעקב בהכרח . והזכיר שם ישראל אצל המיתה כי ביתת הגוף בעולם הזה הוא חיי הנפש לעולם הבא . וכן ויאמר ישראל אל יוסף הנה אנכי מת וכן וישתחו ישראל ויתחזק ישראל כשיזכיר המטה שמת בה יזכירנו בשם ישר׳ . וכן בסוף הפרש׳ התחיל לענינו הראשון והזכי׳ עקב הוא שאמ׳ ויכל יעקב לצוו׳ את בניו ואח׳ שהזכיר ויאסוף רגליו אל המטה הזכירו בשם ישראל ויחנטו הרופאים את ישראל ומה שאמ׳ ויגד ליעקב הנה בנך יוסף כי תולדו׳ יעקב יוסף וכשנולד יוסף יעקב היה שמו ולא נקרא עדין בשם ישראל וכן ויאמר יעקב אל יוסף וגומר כי בתחלת המראה הזאת שהיה בלוז יעקב היה שמו כי כן כתוב ויבא יעקב לוזה׳ ומשם ואילך מזכיר ישראל בכל פעם ומה שהזכיר ויקרא יעקב אל בניו ולא אמר ויקר׳ ישר׳ אל בניו מפני שנסתלקה ממנו שכינה׳ כי השרר׳ העצום במעלת הנפש היא ראית פני השכינה ועד המדרש ויקרבו ימי ישראל למות זהו שאמר הכתוב כי גרים אנחנו לפניך ותושבי׳ ככל אבותינו כצל ימינו על ארץ ואין מקוה ולואי כצל כותל או כצל אילן אלא כצל עוף הפור׳ באויר שנא׳ כי׳ כצל עובר שהעוף עובר וצלו עובר עמו לכך נאמר ימינו כצל עובר הוי או כי׳ צל ימינו על אר׳ . ואין מקוה׳ אין מי יקוה שלא ימות הכל יודעין ואומרים בפיהם שכתי׳ אברהם אמר ואנכי הולך ערירי יצחק אמר בעבור תברכך נפשי בטרם אמות . ואף יעקב אמ׳ ושכבתי עם אבתי בשעה שנפטה למו׳ ויקרבו ימי ישראל למות זהו שאמר הכתוב אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח ואין שלטון ביו המות׳ כשנטה יעקב למות התחיל משפיל עצמו לפני יוסף אמר לו אבנא מצאתי חן בעיניך׳ וכן אתה מוצא בדוד ויקרבו ימי דוד למות׳ עד עכשו קראו מלך שנ׳ והמלך דוד זקן בא בימים׳ כשנטה למו׳ לא אמ׳ ויקרבו ימי המלך דוד למות לא ויקרבו ימי דוד למות לקיים מה שנ׳ אין שלטון ביום המות . ויקרא לבנו ליוסף׳ לא קרא לראובן שהיה בכור ולא ליהודה שהיה מלך לא ליוסף למה לפי שהיה ספק ביד לעשות . אל נא תקברני במצרים בקש ממנו שני דברי׳ שלא יקברנו במצרי׳ ושיקברנו בארץ ישראל . שלא יקברנו במצרי׳ שלא יעשוה מצרי׳ עז׳ שהרי כשם שנפרעין מן העובדים כך נפרעים מן הנעבדים שנא׳ ובכל׳ אלהי מצרים אעשה שפטים . ושיקברנו בארץ ישראל לפי שהאבות תובעים ומחבבים קברות ארץ ישראל לפי שהיא ארץ קדושה מכפר העונות בענין שכתוב העם היושב בה נשוא עון וכתי׳ וכפר אדמתו עמו׳ ושם שער השמי׳ להכנס התפלות והקרבנות׳ והנשמו׳ הזוכו׳ נכנסו׳ דרך שם ושבורת לשרשם . על כן הצדיקים מתאוים למות בארץ ישראל כדי שתמצא הנפש החכמ׳ פתח פתוח ולא תצטרך לטרוח ולהתגלגל . ועוד שכתי ארץ ישראל חיים תחלה לימות המשיח אבל מתי חוצה לארץ אינם חיים לא על ידי צער גלגול מחילות . ושכבתי עם אבותי׳ כלפי הנפש . ונשאתני ממצרי׳ כלום מובטח אני שאפילו תקברני במצרים עם אבותי אני הולך אלא תגרום לי גלגולי אמ׳ רבי יצחק מכאן שיודע אדם יום מיתתו לחיכן הוא הולך אם למקו׳ צדיקים אם למקום רשעים וזהו שהקדי׳ ושכבתי עם אבותי ואחר כך ונשאתני ממצרי׳ כלום אפילו מת אדם בקרון או בספינה או בנהר או במדבר או בישוב נפשו קודמת והולכת אל אבותיו . ומצינו בר׳ אבהו שראה מתן שכרו סמוך למיתתו שכן דרשו באלה הדברי׳ רבה בפרשת והיה עקב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך מעש׳ בר׳ אבהו שנטה למות וראה מתן שכרו מה שעתי׳ ליתן לו הקבה לעתיד לבא וכל טוב שמתוקן לצדיקים וכיון שראה כל אותם הנחמות המתוקנות אמ׳ כל לא׳ אבהו מיד נתאוה למו׳ התחיל קורא מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וקברתני בקבורתם מכאן דרשו ז״ל לעולם יקבור אדם צדיק אצל צדיקים שנאמ׳ ויהי׳ קוברים איש והנה ראו את הגדו׳ וגומר וזהו שאמר הנביא במותו וקברתם אותי בקבר אשר איש האלהים

בראשית מ״ז כ״ח
מלכי׳ א׳ ב׳ ב׳
שמואל ב׳ כ״ג ה׳
ויחי מ״ט ל״ג
ל״ג ב׳
תהלים ק״ה י״ח
מיכה ז׳ כ׳
בראשית מ״ט י״ח
מ״ח כ״א
קהלת ח׳ ח׳
מלכי׳ א׳ ב׳
מלכים
קהלת ח׳ ח׳
שמות י״ג י״ט
ישעיה ל״ז ל״ח
דברים ל״ד ו׳
תהלים ל״ט י״ג
מלכ״ב י״ג
מלכ״ב י״ג

האלהים קבור שם אצל עצמותיו הניחו עצמותי · אנכי
אעשה כדברך · על דרך הפשט הודה לו בדבר · ועל דרך
המדרש אעשה כדברך כשם שהשבעתני שאעלך ממצרים
כך אני משביע את השבטי שיעלו אותי · השבעה לי · אחר
שהודה יוסף בדבר ואמר אנכי אעשה כדברך לא היה אביו
חושדו שלא יעשה כן ומה שהצריכו שבועה כי חשב אולי
יטרידוהו עניני המלכות ולא יוכל להשתדל בקבורתו או
אולי לא יתן לו המלך רשות שיקבר במקום אחר
זולתי במצרים כדי שיהיה להם לכבוד ולזכות וכדי
שיהיה הענין חזק בעיני פרעה שיהי' ליוסף פתחון פה בדבר
על כן רצה להשביעו וכן ארע בסוף שאמר אבי השביעני
לאמר והשיב לו פרעה עלה וקבור את אביך כאשר השביעך
כן פירש הרמ"בן ז"ל · וישתחו ישראל · כיון שהודה יוסף
לדברי אביו ונשבע לו בזה השתחוה אביו כדי לחלוק כבוד
למלכות · ועל זה דרשו רז"ל תעלא בעדניה סגיד ליה ודער"
רז"ל וישתחו על ראש המטה שהשתחו להקדוש ברוך הוא
ונתן לו הודאה על זה כי חולה היה והשכין למעל' מראשותיו
של חולה שנא' יי' יסעדנו על ערש דוי · ובין שהה"ד
השתחויתו להקדוש ברוך הוא או ליוסף מכל מקום הזכיר
בו הכתוב מטה מה שלא מצינו באברהם יצחק לפי שלא
היתה מטתם שלימה אבל יעק' מטתו שלימ' וראויה להזכיר'
בתורה וכן אמרו רבותי ז"ל אמר יעקב שמא חס ושלום יש
פסול במטתי כאברהם שיצא ממנו ישמעאל וכיצחק
שיצא ממנו עשו · ועוד שהזכיר בו מטה לפי שהשכינה
ירדה עמו למצרים וכתי' ויאסוף רגליו אל המטה וכתיב הנה
מטתו שלשלמה וכן הוא אומ"כבוד יי' יאספך וזה מבואר ·
ויתחזק ישראל' דרשו רבותינו ז"ל למה צער עצמו אמ' יעקב
אלו לגיון א' שלח לנהו בגדי חייבי' אנו להוג בו כבוד ויוסף
מפני שהוא בני אנהוג בו בזיון · כראובן ושמעון לי · בכאן
נתן יעקב הכבורה ליוסף ומה שכתוב ובחללו יצועי אביו
נתנה בבורתו ליוסף מן הכתוב הזה נאמר כן · והנה דעת
רש"י ז"ל כי בכורתו של יוסף לא לענין נחלה רק לענין
הכבוד שיקראו בניו שבטים · והרמ"בן ז"ל דוחה זה כי אי
אפשר בשום פנים שיהיה יוסף כשא' השבטי' בנחלה ותהי'
הבכורה להקרא שני שבטים אבל בכורתו של יוסף היתה
לענין נחלה וזהו שאמר הכתוב בנחלת' · וזהו שתרג' אנקלו'
תרין שבטין יפקון מבנוהי יקבלון חולקא ואחסנתא שהוא
חלק הבכורה ואחסנתא ירושת הפשוט · ואני בבואי מפדן
מפני שעתה יצוה על יוסף לקבור אותו במער' המכפלה על
כן יתנצל אליו שלא קבר את רחל אמו כשם שקבר שם
את לאה · ומפני זה יאמר מתה עלי רחל בארץ כנען
לומר כי בארץ כנען מתה ולא נקברה בחוצה לארץ אבל
מתה פתאום בדרך ולא היה יכול להוליכה שם למער'
המכפלה מפני טורח הילדים וכובד המקנה כי איך יניחם
בדרך וילך שם ואלו היה מוליכם עמו לא היו מגיעים שם
רק ביומים רבים אף שלא היתה המערה רחוקה משם כי
אם שעור חצי יום ומפני זה אמ' מתה עלי בדר' כי בדרך מתה
אבל לא נקברה בדרך כי אם ברמ' שהיא ע"ר בארץ בנימין
וזהו שאמר ואקברנה שם בדרך אפרת · היה מספיק שיאמר
הכתו' ואקברנה שם בדרך בעוד בבר' ארץ לבא אפרת'
אבל בא לרמוז מה שדרשו רבותינו ז"ל שעל פי הדבור קבר'
שם כדי שתהא עזרה לבניה כשיגלם נבוזר אדן והוא שאמ'
ירמי' הנביא קול ברמה נשמע בכי תמרורים רחל מבכה
על בניה ומפני זה האריך הכתוב ואקברה שם בדרך
אפרת היא בית לחם · כלומר בדרך שיעבת בה בניה וכל
זה היה דרך התנצלות ליוסף שלא יחר לו אבל כונה יעקב
כשלא הוליכה שם כי יתבייש מאבותיו אם יקבור שתי
אחיות ביחד כן פירש הרמ"בן ז"ל · וירא ישראל את בני יוסף
ראיה זו בעין השכל היא איננה בחוש העין שהרי נאמר
בו ולא יכול לראות מי אלה שאינם ראוי לברכה לפי שראה
ירבעם שעתיד לצאת משבט אפרים שהעמיד שני עגלים
שנ' בהם אלה אלהיך ישראל וראה ליהוא ובניו יוצאים מ
ממנשה · והשיב יוסף ואמר בני הם אשר נתן לי אלהים בזה
הזכיר השם שעשה לו נסים והגיעו למלכות עד שנתן לו
המלך האשה הזאת וממנ' היו לו הבני' הללו ואמ' בזה כלומר
בענין הזה שאמרתי שנולדו לי במצרים . ודרשו רז"ל בזה
ששר כתוב' הראה לו' ויקח יוסף את שניהם · הגישם יוסף
לאביו כמו שהיה ראוי ועל הסדר הנכון כי הגיש את מנשה
הבכור לימין אביו והגיש אפרים לשמאלו · והנה יעקב
ידע ביוסף כי יגישם לפניו כך ועל כן שלח יד ימינו על ראש
אפרי' הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה לפי שהיה יודע
ברוח הקדש כי מעלתו של אפרים גדולה משל מנשה והוא
שאם גם הוא יהיה לעם וגו' ואולם אחיו הקטן ממנו יהפני
זה אמר שכל את ידיו · פי' רבי' חננ"ל הרכיב ידו זו על גב זו
ע"כ · וכוונתו לומר כי לא החליף את הנערי' ולא שנה אותם
ממקומם אבל החליף את ידיו והרכיב' זו על גב זו ושם את
ימינו על ראש הצעיר ושמאלו על ראש מנשה שהיה הבכו'
ואין זה נכון כי מה צורך להרכיב הידים זו על גב זו שנאמר
כי לא שנה את הנערים רק ידיו אבל הנכון לפרש שכל את
ידיו מידיו של יוסף כי ראה יעקב ששם יוסף את מנשה
לימין אביו ואת אפרים לשמאלו שכל את ידיו ושנה את
הנערים ויהיה שכל את ידיו באור לוישלח ישרא"ל את ימינו
ויאמר הכתוב וישלח ישרא"ל את ימינו וישת על ראש אפרים
ששנה את אפרים ומשכו לימינו ואת שמאלו על ראש מנשה
ששנה מנש' ומשכו לשמאלו ולא שנה את ידיו ולא הרכיבם
כלל אבל שנה את הנערי' וזהו באור שכל את ידיו כלומר
מידיו של יוסף כי לא הגישם לפניו כך רק מנשה לימין
ישראל ואפרים לשמאלו והיתה הברכה חלה עליה' בסמיכ'
זו כאשר כתוב ביהושע ויסמך את ידיו עליו כדי שיתאצל מ
רוח הקדש על הנסמך · ומזה הענין היתה הסמיכה
בזמן החכמים גם ברכת כהנים בנשיאות כפים כי לא יתכן
לכהן הנושא את כפיו שיסמוך את ידיו על כל אחד ואחד
מישראל · ועל זה היה פורש כפיו למעלה כדי להאציל כח
הברכה למטה ממקור הברכה העליונה והוא שכל את
ידיו מלשון שכל וחכמה כי נתכוון בעשר אצבעות ידיו
להמשיך הברכה ממקור החכמה והשכל וכן אמר התרגום
אחכ מינון לידוהי כענין שאו ידיכם קדש וברכו את יי' קדש
היא החכמה שהיא מקור הברכה והבן זה · כי מנשה הבכור
אף על פי שמנשה הבכור לפי שידע מעלת חצעיר עליו ·
והו' כלשון רפאה נפשי כי חטאתי לך אף על פי שחטאתי
לך · וכן סלח לנו אבינו כי חטאנו · ויברך את יוסף
ויאמר · פתח בברכת יוסף ולא ברך כי אם הנערים · ועל
דרך הפשט מכאן יש ללמד כי ברכת הנערי' היא היא ברכת
יוסף · ומעלת הנערים הכל מעלת יוסף ועל דרך הקבלה
יש בברכה הזאת רמז לכלל עשר ספירות כי האלהים
הגדולה והגבורה המקבלים מלמעלה וקראם אברהם
ויצחק כי לפי הפשט הידה ראוי הכתוב שיאמר האלהים
אשר התהלכו לפניו אברהם ויצחק אבל אמר האלהים אשר
התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק וזהו כי שם נגלו אליו
האלהים ואמר אחרי כן האלהים הרועה אותי הוא אביר יעקב

ישעיה ס ב וזהו שמתוב רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף · ולשון
דויה מלשון רעבי במדה ההיא יש כח שלום ורעות · ואחר
כן חתם דבריו באחרונה שקראה המלאך הגואל ואמר
בקרב הארץ כלשו כי שמי בקרבו · וצריך אתה לדע כי אלו
התחיל יעקב תפלתו מן המלאך היה בזה קצוץ נטיעות אבל
התחיל במלה האלהים שהם המדות המקבלות מן העליון
וסיים במלאך הגואל לחתו תפלתו בו ואז יחד את הכל יחוד
שלם · ואם תשכיל חיטב תמצא הברכ הזאת שברך את
הנערים בכאן הנה היא כדמיון הברכ שברך את יוסף למשה
יחזקאל מח הו שאמ אביר יעק משם רוע אבן ישר · כי לשו ידי הו שתי
כ ג ידות שבכסא שלמה · הגדולה והגבורה שכנגד הזכיר כאן
אברהם ויצחק אביר יעקב הוא תפאר ישר · ולא תמצא בכל
התורה כלה אביר אברהם ולא אביר יצחק אלא אביר יעקב ·
תלים קלב ב וזהו שכתוב נדר לאביר יעקב · ואנו אומרים בתפלה
עננו אביר יעקב והכונה על תפארת ישראל ועל כן לא
תמצא הלשון הזה רק ביעקב אביר יעקב או אביר ישראל
שהוא יעקב · וכנגדו הזכיר כאן האלהים הרועה אותי
משם רועה אבן ישראל ביאורו שמשם מיד אביר יעקב שהו
תפארת ישראל מקבל כח ואצילות אבן ישרא היא כנסת
ישר והיא האבן הראשה החותמת ולשון אבן שהוא בבנין
משלי הכל כנגדו הזכיר בכאן המלאך הגואל אותי · ומעתה
אין לתמוה אם פתח יעקב בברכת יוסף וברך את הנערים ·
לפי שברכת הנערי היא הברכה ביוסף במעלה ובפנימיות
ענין יוסף והנה לשון הכתובי נאות מאד על זה והוא מעיד
עליו · וגם הו גדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו הזכיר בהם
בראשית מח יט גדול וקטן כלשון האמור בשני המאורות את המאור הגדול
ואת המאור הקטן והזכיר וזרעו יהיה מלא הגוים על יהושע
שהיה עתיד לצאת משבט אפרים שכל גוים ראו האות
שנעשה על ידו הוא שנאמ שמש בגבעון דום וירח בעמק
יהושע י יב אילון וכתיב וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו
הלא היא כתובה על ספר הישר · ואמ זל זה ספר בראשית
שהוא ספר האבות אבניה יצחק ויעקב שנקראו ישרי וכתיב
בראשית כח יא ויט ביה ויהי יי את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ · בך יברך
ישראל ליוסף דבר כי בזרעך יברך עם ישרא ויאמ למתברך
ישימך אלהים כאפרים וכמנשה · וישם את אפרים לפני
מנשה · שהקדימו למנשה בכל ברכותיו · ואף על פי שהיה
הצעיר עשה כן לפי שראה מעלתו גדולה על הבכור
וכן פירשו המפרשים · ויתכן לפרש לפני מנשה לפניו ממש
ואין הכונה למעלת אפרים להיותו קודם לו אלא למעלת
מנשה האח הגדול והוא כלשון ויפלו לפניו ארצה · והכונה
בזה ליעקב ללמדו מוסר ודרך ארץ ושינהוג כבוד במנשה
אחיו הגדול כאדם שהוא משים את חברו בפני והגדול ממנו
להיותו משועבד לו ונמשך אחר עצתו · ולפי שהיה עתיד
אפרים הצעיר להיות לו יתרון ומעלה על הבכור הוצר הזקן
לשומו עתה לפני מנשה להזהירו על כבודו ושלא יתגאה
עליו למעלתו הגדולה וכמו שאמרו רבותינו זל ואנ יתרה
לרבות אחיך הגדולי ויאמר ישראל אל יוסף אחר שברך את
הנערים ועשאו שני שבטים חזר אל יוסף והבטיחו בגלות
ובגאלה · והיה אלהים עמכם בגלות והשיב אתכם ל ארץ
אבותיכם בגאלה שכם אחד על אחיך · על דרך הפשט
יאמר כבר נתתי לך בארץ ההיא החלק האחד אשר בידי
לתתו הו חלק הבכור שתהי בו יתר על אחיך לפי שלקחתי
אותו מיד האמורי בחרבי ובקשתי וחלק הבכור הזה הוא מה
שברכו שיהיו בניו נעשי שני שבטי בדגלי ובחנכ הנשיאי
ועוד יכלול חלק אחר והוא החלק אשר יש לו בארץ כי
אין בידו שיתן וק חלק אחד בלבד כי אי אפשר לו
שיגזול מאחד מבניו אבל חלק הבכורה נתן לו שהיה בידו
ליתנו למי שירצה מבניו ומה שאמר מיד האמורי כאלו
אמר מיד הכנעני אבל הזכיר האמורי לפי שהיה תקיף
שבכלן ומה שאמר בחרבי ובקשתי לומר כי ארץ כנען לא
תכבש לפניהם כי אם בחרב ובקשת ורמז למה שאמ הכתו
יהוש כד יג לא היתה עיר אשר השלימה את בני ישראל כי אם החוי
יושבי גבעון את הכל לקחו במלחמה כי מהשם היתה
לחזק את לבם לקראת ישראל למלחמה למען החרימם
והיה לו לומר בחרב וקשת · ומה שיחס החרב והקשת אליו
תלים מד ז הכונה כי זכותו הוא הנלחם להם כמו שכתוב כי לא בחרבי
ירשו ארץ וזרועם לא הושיע למו כי ימינך וזרועך ואור פניך
כי רציתם כלומר מזכות האבות · כי ימינך זה אברהם
וזרועך זה יצחק ואור פניך זה יעקב כי פני יעקב חקוקים
במרכבה · ואנקלוס שתרגם בצלותי ובבעותי לזה כיון כי
מלת בקשתי עשה מלשון בקשה על כן תרג בעותי ומה
שתרגם בחרבי בצלותי מפני שהתפלה מגינה על האד כחרב
ביד גבור · או יהיה בחרבי בזכות התורה שהרי האבות
ידעוה בשכלם וקיימו אותה עד שלא נתנה · וכן דרשו
כיפעה"ל לב ביעקב עם לבן גרתי שקיים תרי"ג מצות ומצינו
תלים קמט שהתורה נמשלה לחרב פיפיו והו שדרשו זל חרב פיפיו
בידם התורה דומה לחרב פיפיות שהיא אוכלת משני צדדין
ס"מ לב ב וכן כתו בלוחות מזה ומזה הם כתובים וכתב הרמב"ן זל
קרוב הוא שעשה יעקב כדרך שיעשו הנביאים נשה בידו
חרב כנגד ארץ האמורי וזרק שם חצים להיותה נכבשת
מלכי"ב יג יז לפניו כעני שעשה אלישע וישם ידיו על ידי המלך ויאמר
אלישע ירה ויור · ועל זה אמר בחרבי ובקשתי ומה שאמר
אשר לקחתי כי מאז לוקחה הארץ לפניו עכ · ויש שפירש
מיד האמורי הבכורה שלקחתי מעשו שהיה עושה מעשה
אמורי או שהיה צד אביו באמרי פיו נתתיך לך בחרבי
ובקשתי בזכותי · ועל דרך המדרש ואני נתתי לך שכם אחד
שכם ממש אמר לו אני מטריח אותך בקבורה שתקברני
במער המכפלה ואני נתתי לך מקום שתקב שם הוא שכתוב
יהוש כד לב ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרי קברו בשכ
ויקרא יעקב אל בניו · אמרו במדרש התחיל יעקב ברכתו
ממקום שפסק יצחק אביו לברך אותו שנאמר ויקרא יצחק
דברי"ה לג כ אל יעקב ויברך אותו · והתחיל משה וזאת הברכה · ממקו
שפסק יעקב ברכותיו והתחיל דוד ספר תלים באשרי האיש
דברי"ה לג כט ממקום שפסק משה ברכותיו אשריך ישראל מי כמוך עם
תלי' קיט ד נושע בה · ועל זה אמר דוד מזקנים אתבונן · באחרית
הימים הם ימות המשיח וראוי היה שיגיד להם דברי עתידי
בענין הגאלה הקרובה היא גאלת מצרים · ואיך יתכן שינית
הענין הקרוב ולא ירמוז הגאלה הנפלאת ההי וירמוז הגאלה
הרחוקה העתידה · להיות באחרית הימים · ויתכן לפרש
שכבר רמז לגאלת מצרים למעלה בתו דבריו כי מה שאמר
והיה אלהים עמכם רמז להם גלות מצרים ומה שאמ והשיב
אתכם אל ארץ אבותיכם זו גאלת מצרים שהרי ישרא ראוי
היו ליכנס לארץ תכף צאתם ממצרי לולי עון מרגלי שעכבם
במדבר מ שנה · ואחר שרמז לגאלת מצרים הוסיף לרמוז
הגאלה האחרונה הזו באחרית הימים לפי ששתיהן דומות
זו לזו וקבלה ביד הנביאים שעתידה גאולתנו זאת שתהיה
בדמיון גאלת מצרי בהרבה ענינים מלבד שתהיה בה תוספת
מעלה והשגה בלבבות בידיעת הש · והזכי בה שתי לשונו
והם האספו והקבצו לרמוז על שני קבוצים הם נדחי ישראל
ישעיה יא יב ונפוצות יהודה על שם שכתוב ואסף נדחי ישראל ונפוצות
יהודה

יהודה יקבץ ואמר הכתוב גם עוד אקבץ עליו לנקבציו כלומ׳
עד אוסיף קבוץ אחר זהו שבט יהודה ובנימין על הנקבצים
החם והם עשרת השבטים ולא מצינו קבוץ כל גלות
ישראל כי אם בגאלת ארץ מצרים ובגאלה זו העתידה ׳ ומזה
אמר הכתוב יוסף יי שנית ידו לקנות את שאר׳ עמו ׳ אמר
שנית כנגד גאלת ישראל ממצרי ששם היו כל ישראל מקובצים
כי בגאלת בבל לא נתקבצו כלם שלא עלו מכבל רק אלפים
וארבע רבוא ורוב ישראל נלו בלחלח וחבור נהר גוזן וערי
מדי ושוב לא חזרו ומזה אמר הכתוב שנית הקבצו ושמעו
הזכיר להם שני שמותיו יעקב וישראל והזכיר הבנים אצל
יעקב כי נזכון שהיה שמו יעקב היו לו הבנים ואחר כך נקרא
בשם ישראל ואמר לו לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם
ישואל׳ גם יתכן לפ׳ הקבצו ושמעו לדברי בני יעקב ומה הם
כלל דברי שתשמעו להקדו׳ ברוך הוא זהו ושמעו אל ישרא
אביכם שבשמים ישר׳ סבא ועל כן כפל השמיעה ׳ ומצאתי
סיוע לזה מה שאמרו במדרש משל למה הדבר דומה לעבד
שהאמינו המלך על כל מה ש״ש לו בא אותו עבד למרת
קרא לבניו לעשותן בני חורין ולומר להם היכן דיאתיקי
שלכם בא המלך ראה אותו העבד הפליג להם את הדבר
אמר להם בנקשה מכם עבדיו של מלך כבדו אותו כשם
שהיייתי מכבדו כל ימי כך יעקב אבינו קרא לבניו להודיעם
הקץ מיד נגלה עליו הקבה אמר לו לבניך אתה קורא ולי אי
אתה קורא שנאמ׳ ולא אותי קראת יעקב ׳ כיון שראה אותו
יעקב התחיל ואמר לבניו בבקשה מכם היו מכבדין להקבה
כדרך שכבדוהו אבותי שנא׳ האלהים אשר התהלכו אבותי
לפניו וגו׳ אמרו לו יודעין אנו מה בלבך שמע ישר׳ יי׳ אלהינו
יי׳ אחד ׳ כיון ששמע יעקב כך השתחוה על המטה שנא׳
וישתחו ישראל על ראש המטה ׳ ואמר בלחשה ברוך שם
כבוד מלכותו לעולם ועד ׳ ראובן בכורי אתה ׳ היה ראוי
ליטול שלשה מעלות הבכורה והכהנה והמלכות ובחשאו
אבדו מכנו הבכורה נתנה ליוסף הכהנה ללוי והמלכות
ליהודה וזהו שאמר פחז כמים והוא מלשון רז׳ל עמא פחיזא
אכתי בפחזות׳כו קייכיתו ובאורו על שנמהרת בדרך פחיזו
וקלות הדעת כמים הנחפזים והטוטפים ׳ אל תותר ׳ לא
יהיה לך אותו יתרון שהיה ראוי לך ׳ והוא הבכורה ׳ בכורי
אתה ׳ והכהנה יתר שאת מלשון נשיאות כפי׳ וכתיב
ואותה נתן לכם לשאת את עון העדה׳ והמלכות זהו שאמ׳
יתר עז ׳ יתרון המלכות לשון ויתן עז למלכו ׳ וכתוב ועז
מלך משפט אהב ׳ כי עלית משכבי אביך באר בכאן כי מה
שכתוב וישכב את בלהה אין הכונה שכיבה ממש אלא
שנבעל יצועי אביו ׳ במדרש רבותינו ז״ל וזהו שלא תפש
אותו כי אם על העליה׳ אז חללת ׳ מי שעלה על יצועי ובאור
הכתוב כשעלית משכבי אביך אז חללת אביך העליון שעלה
על יצועי זו שכינה שדרכו לעלות על יצועי ולכך הזכיר
כשכבי לשון רבים ׳ ודרשו רז״ל בפרק נמה בהמה יוצאה
אחרים אומרים שתי מצעות בלבל אחת של אביו ואחת של
שכינה שנאמר כי עלית משכבי אביך והוצרכו אחרים ליסר
כן לפי שהשכינה מעידה תמיד עמו ולא תפרד ממחשבתו
לעולם וכמו שדרשו רז״ל וישכב עמה בלילה הוא ׳ לא אמר
הדוא אלא הוא מלמד שהקבה סייע באותו מעשה ׳ ומכאן
אתה למד שכל המכבד את אביו מכב השי׳ וכל המבז׳ בבוד
אביו הרי זה מחלל את השם ׳ וזהו שהזכיר כאן חללת שהרי
כבוד אב ואם ומורא שקלם הכתוב ככבודו של מקו׳ ומוראי
וכמו שדרשו רז״ל ג׳ שותפין יש בו באדם הקבה ואביו ואמו
וכשאדם מכבד אביו ואמו אמר הקבה מעלה אני עליכם
כאלו דרתי ביניכם וכבדתוני ׳ ובמדרש אז חללת יצועי עלה
אמר לו יעקב בני אין לך רפואה עד שיבא מי שכתוב בו
ומשה עלה אל האלהים וכיון שבא משה ועמד בהר עיבל
ומנה שבטו של ראוב׳ תחלה על הקללו׳ ופתח פיו שבטו של
ראובן ואמר ארור שוכב עם אשת אביו׳ ידעו כל ישראל
שהיה ראובן זכאי עד כאן וצריך שתשכיל כי ראובן רמוז
למדת הדין שלמטה וכבר הזכרתי זה בלידת השבטים ושם
כתבתי מה שנרמז בשמו של כל אחד ואחד וזהו לשון כמי
וראשית אוני וכן פחז כמים לשון חפזון כשטף מים׳ שמעון
ולוי אחים ידוע כי אחי׳ היו אבל על דרך הפשט שנתאחדו
כאחד בכלי חמס במעשה שכם ולשון מכרות׳ה סעודות׳ה
מלשון כרו עליו חברי ׳ והכונ׳ בכלי חמס יחיו ויזונו וביאר
בזה כי חמס עשו כשהרגו שכם שלא חטאו להם אבל באו
בברית ונמולו ולא היה ראוי לעשות כן ועל כן יתנצל שלא
היה בעצתם זהו שאמר בסודם אל תבא נפשי ׳ ועל דרך
המדרש שמעון ולוי אחים בדינה ולא אחים ביוסף שהם
בדינה שנאמר אח׳י דינה ולא אחים ביוסף שהם מכרוהו ׳
תדע לך ראובן שמעון לוי ויהודה היו הגדולים ראובן
כתיב ביה לפ׳ן הציל אותו ׳ יהודה כתיב מ׳ה בצע כי נהרוג
הא למדת ששמעון ולוי מכרוהו לפיכך כשירדו למצרים לא
לקח מאתם אלא שמעון ע׳כ בנ׳ר ׳ כלי חמס מכרות׳הם ׳
כלים שבידם חמוסים ונגזולים הם לעשו שנאמר מחמס
אחי׳ יעקב תכסך בושה׳ ועל דרך הקבלה שמעון ולוי אזים׳
כבר כתבתי כי יש בהם רמז לשש קצוו׳ עם מה שלמעלה
מהם כי הכל אחד ומיוחד זה בזה והרמז עליה בודאי שמעון
ולוי אחים ׳ אחלק׳ביעקב שלא יוסדו ׳ ואפיצ׳בישראל שלא
יקהלו׳ וכן היה כי נחלת שמעון נפלה בתוך נחלת בני
יהודה ש׳אמ׳ויהי׳ נחלת בני שמעון בתוך נחלת בני יהוד׳
והיו עריהם מחולקות זו מזו בתוך שבט יהוד׳ ונחלת לוי
ערי מקלט מנופצו׳ בכל ישראל ומה שפזר אותם בכל ישרא
הענין הזה להועלת ישראל בהוראותיה׳וכענין שכתוב בהם
יעקב ויאמר לשמעון ולוי כשפטיך ליעקב ותורתך לישראל ׳ והנה יעקב לא
ברך לראובן ולא לשמעון ולא ללוי אבל האשי׳ אות׳ האשי׳
לראובן על מעשה בלהה ולשמעון ולוי על מעשה שכם
ומכאן ואילך מזכיר שאר השבטי׳ ומברך אותם׳ יורוך אחי׳
על דרך הפשט להיות להם מלך ׳ ישתחוו לך בני אביך ׳
לא אמר בני אמך כי אין צריך לומר בני לאה אמו אלא
אפילו בני רחל ובני השפחות הכל ישתחוו לו ׳ והזכיר בו
גור אריה והיה ראוי לומר אריה יהודה אבל אמר גור על
שם שהיה ילד ׳ וקראו אריה על שם גבורתו כי האריה הוא
מלך שבחיות ונקרא גבור׳ חוא שכתוב ליש׳ גבור בבהמה ׳
ונאמר ביהודה כי יהודה גבר באחיו ׳ מטרף בני עליתי׳ משה
שחשדתיך בטרוף טורף יוסף ואמרתי כי חיה רעה אכלתהו
זה יהודה שנכשל לאריה סלקת עצמך ואמרת מה בצע כי
נהרוג את אחינו ׳ והזכי׳ אל יסור שבט מיהודה עד כי יבא
שילה שנא להורות על גאלת מצרים העתידה הקרובה כי
איך יתכן שיתחיל הגלות עתה ביעקב ובזרעו ולא יזכי׳ענין
הגוג הראשון הקרוב ולא יתנב׳עליו ולא יבשר׳ בו ויזכיר
העתיד הרחוק בגוג האחרון שבאחרי הימי׳ ׳ ומפני זה אמ׳
עד כי יבא שילה והו׳רמז על משה ׳ ובאור הכתו׳כי המלכו׳
ליהודה עד זמנו של משׁ שתשו המלכות והממשלת לבית
לוי והוא משה רבינו הגוׁ הראשון המולך על ישראל בענין
שכתו׳ויה׳ בישרון מלך בהתאסף ראשי עם ׳ כי כל ישרׁ
נאספו אׁליו ועל זה אמר ולו יקהת עמים׳ וישרׁ נקראו עמים
בענין שכתוב אף חובב עמים הרי לך הפרש׳מבואר׳בברכת
יהודה

יהודה בן יעקב ובנאולה העתידה הקרובה להם · וכתב
הרמב"ן ז"ל בפשט הכתוב הזה לא יסור שבט מיהודה כי יעק'
הוריש המלכות והממשלה ליהודה וברך אותו שלא יסור
המלכות משבט יהודה אל אחר משאר השבטים · והבטיח
כי כאשר יהיה המלכות לישראל לא יהיה רק משבט יהודה
ואין ענין הכתוב שלא יסור המלכות מיהודה מעת שיחל
שהרי פסוק שלא הוא יולך יי אותך ואת מלכך אשר תקים
עליך וגומר · ואין לנו היום מלך ושרי' אבל בא הכתוב לומר
שכל זמן שתהיה המלכות לישראל ליהודה היא ראויה ואם
תתבטל מלכותם מפני חטא ליהודה תשוב וארת הבטחת
הכתוב הזה · ועל כן אמר דוד עה"ו ויבחר יי אלהי ישראל בי
להיות מלך על ישראל לעולם · כי ביהודה בחר לנגיד ובבית
יהודה בית אבי ובבני אבי בי · וכתיב כי° השם אלהי ישראל
נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם לו ולבניו ברית מלח ·
ולפי שלא נתנה המלכות כי אם לשבט יהודה לכך נמנשו
המלכים שלא היו משבט יהודה ולא הצליח מלכות' כענין
שאול המלך הראשון לישראל שנהרג הוא ובניו ולא היתה
מלכות של קיימא · וכענין החשמונים שאבדה מלכותם
ונענשו במד כנגד מדה · ותחת שהיו רוצים למלוך ולא להם
כשפט המלוכה היו עבדים לעבדיה כי השית המשיל עליה'
עבדיהם והכריתום והוא מה שאמרו רז"ל כל דאמר מבית
השמונאי קא אתינא עבדא הוא · והוא מה שאמר הנבי' הם
המליכו ולא ממני השירו ולא ידעתי · ומלבד טענה זו שלא
היו החשכונים מזרע המלוכה · עוד יש בו טענה אחר שלא
היה להם למלוך לפי שהיו כהני' ונצטוו בתורה תשמרו את
כהנתכם לכל דבר המזבח ולמבת לפרכת · וכיון שכן הוא
לא היו ראוים לבקש מלכו' רק לעבוד את עבדת ה' ומפני זה
נענשו בעונש זה וכן אמרינן בירושלמי אין מושחין מלכי'
מן הכהנים אמר רבי יהודה למען יאריך ימי' על ממלכתו
מה כתיב בתריה לא היה לכהני' וגומ' עד כאן · ויש שפירש
לא יסור שבט מיהודה כי לא מצינו מלכות ליהודה עד
עמוד דוד המלך · ועל כן יאמר הכתוב לא יגיע אחד מבני
יהוד' לשבט מלכות ולא יגיע אחד מבין רגליו למחוקק והוא
מלשון אסורה נא ואראה · סורה שבה פה · עד כי יבא
שילה עד אש' יחרב משכן שילה והו"מ לשו' כי בא השמש°
וכן מצינו מפורש בכתו' שלא היתה המלכות ליהודה עד
שחרב שלה והוא שאמר דוד° ויטוש משכן שילה אהל
שכן באדם ויבאס באהל יוסף ובשבט אפרי' לא בחר ויבחר
את שבט יהודה את הר ציון אשר אהכ' ויבחר בדוד עבדו
ויקחהו מכלאות צאן · שהרי אחר שנחרב שילה בא שמוא'
הנביא ומשחו לדוד · ויתכן לפרש כי הפרשה הזאת כפשוט'
תבאר בברכת יהודה בן יעקב ותרמוז בשני המשיחים
העתידים דוד המלך ומלך המשיח · ולפי דעתי לכך נכתבו
בברכת יהודה שלשה פסוקי' קודם שיתחיל בברכת שבט
ארצו ובכל אחד מהם הזכיר יהודה מה שלא תמצא כן ביתר
השבטי' שיזכי' שמו של אח' מהם פעמי' והיה העני' שהזכירו
שלשה פעמי' כדי לרמוז על שלשתן על יהוד' בן יעקב ועל
דוד המלך ועל מלך המשיח · הפסוק הראשון יהודה אתה
יודוך אחיך על יהודה בן יעקב שכתף אותו בגבורה ובנקמת
אויביו ובהנהגת שורה על כל אחיו אפילו בני אביו ולכך
הוצרך להזכיר בו לשון אתה · הפסוק השני גור אריה יהודה
על דוד המלך וכנה אותו בשם יהודה לפי שהוא מזרע
יהוד' והזכיר בו גור כי בימי שאול גור היה ואחרי מות שאול
מלך על כל ישראל ונעשה אריה ואמר מטרף בני עלית
שנצל מטרף שאול שהיה רודף אחריו · כרע רבץ כאריה ·
בימי שלמה בנו איש תחת גפנו ותחת תאנתו · השלישי
לא יסור שבט מיהודה על מלך המשיח הגואל האחרון ·
וזהו שאמר עד כי יבא שילה כלומר בנו היוצא מזרעו · ושעם
כלת שילה שלא אמר בנו הזכיר יעקב המשיח בשם שילה
כלו' בנו שיולד משלית אשכדר' כל הנולדי' מלשו' ונשליתה
היוצאת מבין רגליה זתוספרת הא שבמלת שילה רמז דבני
להא אחרונה שבשם והיא בתו של אברהם והיא שנשארת
לשלמה והיא היא מדתו של מלך המשיח עליו רמז הנביא
עה"ה חמשה לשונות של שבח הוא שכתוב ונחה עליו רוח
יי רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'
והריחו ביראת השם · שהרי בזכותו של מלך המשיח יהיה
שפע הנבואה והחכמה והדעת כמים לים מכסי' ויהי' נאור
הכתוב שלא תפסק המלכות ליהודה לעד כשיבא שילה ·
ונמדרש שילה שי' לו יובילו שי למורא · ודעת אנקלוס שילה
שהמלכות שלו · ופירש הרב מורי רבי שלמה ז"ל כי מלת
עד במקום הזה כמו לעד ועל כן בא הטעם בעד להורות ·
שאיננו נמשך אחר כי יבא שילה וכזה תרגם אנקלוס עד
עלמא ותרג' כי יבא שילה דייתי משיחא והמתרגם עד דייתי
משיחא טועה · וענין הכתוב כי בבא המשיח לא תפסק
המלכות מיהודה לעד לעולם והוא כלשון האמור בדניאל די
לעלמין לא תתחבל · ולפי שהשבין להזכיר מן הכתוב
הזה שכבר בא המשיח ואומרים כי כיון שהבטיח לא תסור
המלכות מיהודה עד שיבא משיחי ואנו רואים המלכות
והשבט מוסר מיהודה הנה זאת ראיה שכבר בא · ובורי ז"ל
השיב להם כי הנביא הבטיח שלא תפסק המלכות מיהודה
לעולם כשיבא משיח · וכיון שאנו רואים אותו עד היום
מוסר מיהודה זה היה ראיה גדולה שלא בא עדין · ויש לך
להתבונן כי באמרו עד כי יבא שילה נכלל הגואל הראשון
והגואל האחרון שיהיה בנו של יהודה ומזרעו ויזכה אז
להכנס בארץ הקדושה ולרעות צאנו של מקום וזהו מאמר
רז"ל שר לא נאמר אלא ישיר מכאן לתחיית המתי' מן התור ·
ותמצא באלה הדברים רבה בפסוק פסל לך אמר לו הקב"ה
חייך כשם שנתת נפשך עליהם בעולם הזה אף לעתיד לבא
כשאביא להם את אליהו שניכם באין באחד מניין שכן כתו'
ה' בכוסה ובסערה דרכו · בסופה זה משה דכתיב ותשם
בסוף · ובסערה זה אליהו דכתיב ויעל אליהו בסערה השמימה
עכ' · וזהו דבר הנביא כימי צאתך מארץ מצרים אראנו
נפלאות אראך לא נאמר אלא אראנו כלומר למי שראה
תחלה אראנו עוד · ועל כן סמך לו מיד אשרי לגפן עירה וגו' ·
המדבר בשבח הארץ בברכת הפירו' ברבוי התבואה והבן זה ·
ועד המדרש יודוך אחיך כיון שהזכיר לראובן מעשה בלהה
ולשמעון ולוי מעשה שכם היה יהודה מתירא שמא יזכי' לו
מעשה תמר לכך אמר לו יהודה אתה יודוך אחיך אתה
הודית מעש' תמר לכך יודוך אחיך להיות להם מלך בעולם
הזה ובעולם הבא · בעולם הזה עמדו ממנו שלשים מלכי'
שנ' ואלה תולדות פרץ וגומר ותחשוב מדוד עד יהויכי' וכן
בעולם הבא שנ' ודוד עבדי נשיא להם לעולם עכ בב"ר מטרף
בני עלית יהודה הציל ד' יוסף תמר פרץ וזרח והקבה הציל
מזרעו דניאל חנניה מישאל ועזריה עכ כונת המדרש הזה כי
כנגד מה שהציל ליוסף מן הבור הציל הקבה לדניאל מבור
אריות · וכנגד שהציל לתמר ושני תאומי' בבטנ' מן האש כך
הציל הקבה מזרעו לחנניה מישאל ועזריה מגו אתון נורא
יקידתא · ועוד שם בית ראשון בנה שלם שהיה מזרע יהודה ·
בית שני בנה זרובבל בן שאלתיאל שהיה מזרע יהודה הוא
שכתוב נאם יי צבאות אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי ·
וכתיב

בראשית מט ח
בראשית מט ט
בראשית מט י
שמואל ב ז יב
שמואל ב ז יג
תהלים פט לו
תהלים פט לז
ישעיה יא א
ישעיה יא ב
ישעיה יא ג
ישעיה יא ד
ישעיה יא ה
ישעיה יא ו
ישעיה יא ז
ישעיה יא ח
ישעיה יא ט
ישעיה יא י
ישעיה יא יא
ישעיה יא יב
ישעיה יא יג
ישעיה יא יד
ישעיה יא טו
ישעיה יא טז
ישעיה יב א
ישעיה יב ב
ישעיה יב ג
ישעיה יב ד
ישעיה יב ה
ישעיה יב ו
ישעיה כו א
ישעיה כו ב
ישעיה כו ג
ישעיה כו ד
ישעיה כו ה
ישעיה כו ו
ישעיה כו ז
ישעיה כו ח
ישעיה כו ט
ישעיה כו י
ישעיה כו יא
ישעיה כו יב
ישעיה כו יג
ישעיה כו יד
ישעיה כו טו
ישעיה כו טז
ישעיה כו יז
ישעיה כו יח
ישעיה כו יט
ישעיה כו כ
ישעיה כו כא
ישעיה כו כב
ישעיה כו כג
ישעיה כו כד
ישעיה כו כה
ישעיה כו כו
ישעיה כו כז
ישעיה כו כח
ישעיה כו כט
ישעיה כו ל
ישעיה כו לא
ישעיה כו לב
ישעיה כו לג
ישעיה כו לד
ישעיה כו לה
ישעיה כו לו
ישעיה כו לז
ישעיה כו לח
ישעיה כו לט
ישעיה כו מ
ישעיה כו מא
ישעיה כו מב
ישעיה כו מג
ישעיה כו מד
ישעיה כו מה
ישעיה כו מו
ישעיה כו מז
ישעיה כו מח
ישעיה כו מט
ישעיה כו נ
ישעיה כו נא
ישעיה כו נב
ישעיה כו נג
ישעיה כו נד
ישעיה כו נה
ישעיה כו נו
ישעיה כו נז
ישעיה כו נח
ישעיה כו נט
ישעיה כו ס
ישעיה כו סא
ישעיה כו סב
ישעיה כו סג
ישעיה כו סד
ישעיה כו סה
ישעיה כו סו
ישעיה כו סז
ישעיה כו סח
ישעיה כו סט
ישעיה כו ע
ישעיה כו עא
ישעיה כו עב
ישעיה כו עג
ישעיה כו עד
ישעיה כו עה
ישעיה כו עו
ישעיה כו עז
ישעיה כו עח
ישעיה כו עט
ישעיה כו פ
ישעיה כו פא
ישעיה כו פב
ישעיה כו פג
ישעיה כו פד
ישעיה כו פה
ישעיה כו פו
ישעיה כו פז
ישעיה כו פח
ישעיה כו פט
ישעיה כו צ
ישעיה כו צא
ישעיה כו צב
ישעיה כו צג
ישעיה כו צד
ישעיה כו צה
ישעיה כו צו
ישעיה כו צז
ישעיה כו צח
ישעיה כו צט
ישעיה כו ק
ישעיה כו קא
ישעיה כו קב
ישעיה כו קג
ישעיה כו קד
ישעיה כו קה
ישעיה כו קו
ישעיה כו קז
ישעיה כו קח
ישעיה כו קט
ישעיה כו קי
ישעיה כו קיא
ישעיה כו קיב
ישעיה כו קיג
ישעיה כו קיד
ישעיה כו קטו
ישעיה כו קטז
ישעיה כו קיז
ישעיה כו קיח
ישעיה כו קיט
ישעיה כו קכ
ישעיה כו קכא
ישעיה כו קכב
ישעיה כו קכג
ישעיה כו קכד
ישעיה כו קכה
ישעיה כו קכו
ישעיה כו קכז
ישעיה כו קכח
ישעיה כו קכט
ישעיה כו קל
ישעיה כו קלא
ישעיה כו קלב
ישעיה כו קלג
ישעיה כו קלד
ישעיה כו קלה
ישעיה כו קלו
ישעיה כו קלז
ישעיה כו קלח
ישעיה כו קלט
ישעיה כו קמ
ישעיה כו קמא
ישעיה כו קמב
ישעיה כו קמג
ישעיה כו קמד
ישעיה כו קמה
ישעיה כו קמו
ישעיה כו קמז
ישעיה כו קמח
ישעיה כו קמט
ישעיה כו קנ
ישעיה כו קנא
ישעיה כו קנב
ישעיה כו קנג
ישעיה כו קנד
ישעיה כו קנה
ישעיה כו קנו
ישעיה כו קנז
ישעיה כו קנח
ישעיה כו קנט
ישעיה כו קס
ישעיה כו קסא
ישעיה כו קסב
ישעיה כו קסג
ישעיה כו קסד
ישעיה כו קסה
ישעיה כו קסו
ישעיה כו קסז
ישעיה כו קסח
ישעיה כו קסט
ישעיה כו קע
ישעיה כו קעא
ישעיה כו קעב
ישעיה כו קעג
ישעיה כו קעד
ישעיה כו קעה
ישעיה כו קעו
ישעיה כו קעז
ישעיה כו קעח
ישעיה כו קעט
ישעיה כו קפ
ישעיה כו קפא
ישעיה כו קפב
ישעיה כו קפג
ישעיה כו קפד
ישעיה כו קפה
ישעיה כו קפו
ישעיה כו קפז
ישעיה כו קפח
ישעיה כו קפט
ישעיה כו קצ
ישעיה כו קצא
ישעיה כו קצב
ישעיה כו קצג
ישעיה כו קצד
ישעיה כו קצה
ישעיה כו קצו
ישעיה כו קצז
ישעיה כו קצח
ישעיה כו קצט
ישעיה כו קק
ישעיה כו קקא
ישעיה כו קקב
ישעיה כו קקג
ישעיה כו קקד
ישעיה כו קקה
ישעיה כו קקו
ישעיה כו קקז
ישעיה כו קקח
ישעיה כו קקט
ישעיה כו קקי
ישעיה כו קקיא
ישעיה כו קקיב
ישעיה כו קקיג
ישעיה כו קקיד
ישעיה כו קקטו
ישעיה כו קקטז
ישעיה כו קקיז
ישעיה כו קקיח
ישעיה כו קקיט
ישעיה כו קקכ
ישעיה כו קקכא
ישעיה כו קקכב
ישעיה כו קקכג
ישעיה כו קקכד
ישעיה כו קקכה
ישעיה כו קקכו
ישעיה כו קקכז
ישעיה כו קקכח
ישעיה כו קקכט
ישעיה כו קקל
ישעיה כו קקלא
ישעיה כו קקלב
ישעיה כו קקלג
ישעיה כו קקלד
ישעיה כו קקלה
ישעיה כו קקלו
ישעיה כו קקלז
ישעיה כו קקלח
ישעיה כו קקלט
ישעיה כו קקמ
ישעיה כו קקמא
ישעיה כו קקמב
ישעיה כו קקמג
ישעיה כו קקמד
ישעיה כו קקמה
ישעיה כו קקמו
ישעיה כו קקמז
ישעיה כו קקמח
ישעיה כו קקמט
ישעיה כו קקנ
ישעיה כו קקנא
ישעיה כו קקנב
ישעיה כו קקנג
ישעיה כו קקנד
ישעיה כו קקנה
ישעיה כו קקנו
ישעיה כו קקנז
ישעיה כו קקנח
ישעיה כו קקנט
ישעיה כו קקס
ישעיה כו קקסא
ישעיה כו קקסב
ישעיה כו קקסג
ישעיה כו קקסד
ישעיה כו קקסה
ישעיה כו קקסו
ישעיה כו קקסז
ישעיה כו קקסח
ישעיה כו קקסט
ישעיה כו קקע
ישעיה כו קקעא
ישעיה כו קקעב
ישעיה כו קקעג
ישעיה כו קקעד
ישעיה כו קקעה
ישעיה כו קקעו
ישעיה כו קקעז
ישעיה כו קקעח
ישעיה כו קקעט
ישעיה כו קקפ
ישעיה כו קקפא
ישעיה כו קקפב
ישעיה כו קקפג
ישעיה כו קקפד
ישעיה כו קקפה
ישעיה כו קקפו
ישעיה כו קקפז
ישעיה כו קקפח
ישעיה כו קקפט
ישעיה כו קקצ
ישעיה כו קקצא
ישעיה כו קקצב
ישעיה כו קקצג
ישעיה כו קקצד
ישעיה כו קקצה
ישעיה כו קקצו
ישעיה כו קקצז
ישעיה כו קקצח
ישעיה כו קקצט
ישעיה כו קקק
ישעיה כו קקקא
ישעיה כו קקקב
ישעיה כו קקקג
ישעיה כו קקקד
ישעיה כו קקקה
ישעיה כו קקקו
ישעיה כו קקקז
ישעיה כו קקקח
ישעיה כו קקקט
ישעיה כו קקקי
ישעיה כו קקקיא
ישעיה כו קקקיב
ישעיה כו קקקיג
ישעיה כו קקקיד
ישעיה כו קקקטו
ישעיה כו קקקטז
ישעיה כו קקקיז
ישעיה כו קקקיח
ישעיה כו קקקיט
ישעיה כו קקקכ
ישעיה כו קקקכא
ישעיה כו קקקכב
ישעיה כו קקקכג
ישעיה כו קקקכד
ישעיה כו קקקכה
ישעיה כו קקקכו
ישעיה כו קקקכז
ישעיה כו קקקכח
ישעיה כו קקקכט
ישעיה כו קקקל
ישעיה כו קקקלא
ישעיה כו קקקלב
ישעיה כו קקקלג
ישעיה כו קקקלד
ישעיה כו קקקלה
ישעיה כו קקקלו
ישעיה כו קקקלז
ישעיה כו קקקלח
ישעיה כו קקקלט
ישעיה כו קקקמ
ישעיה כו קקקמא
ישעיה כו קקקמב
ישעיה כו קקקמג
ישעיה כו קקקמד
ישעיה כו קקקמה
ישעיה כו קקקמו
ישעיה כו קקקמז
ישעיה כו קקקמח
ישעיה כו קקקמט
ישעיה כו קקקנ
ישעיה כו קקקנא
ישעיה כו קקקנב
ישעיה כו קקקנג
ישעיה כו קקקנד
ישעיה כו קקקנה
ישעיה כו קקקנו
ישעיה כו קקקנז
ישעיה כו קקקנח
ישעיה כו קקקנט
ישעיה כו קקקס
ישעיה כו קקקסא
ישעיה כו קקקסב
ישעיה כו קקקסג
ישעיה כו קקקסד
ישעיה כו קקקסה
ישעיה כו קקקסו
ישעיה כו קקקסז
ישעיה כו קקקסח
ישעיה כו קקקסט
ישעיה כו קקקע
ישעיה כו קקקעא
ישעיה כו קקקעב
ישעיה כו קקקעג
ישעיה כו קקקעד
ישעיה כו קקקעה
ישעיה כו קקקעו
ישעיה כו קקקעז
ישעיה כו קקקעח
ישעיה כו קקקעט
ישעיה כו קקקפ
ישעיה כו קקקפא
ישעיה כו קקקפב
ישעיה כו קקקפג
ישעיה כו קקקפד
ישעיה כו קקקפה
ישעיה כו קקקפו
ישעיה כו קקקפז
ישעיה כו קקקפח
ישעיה כו קקקפט
ישעיה כו קקקצ
ישעיה כו קקקצא
ישעיה כו קקקצב
ישעיה כו קקקצג
ישעיה כו קקקצד
ישעיה כו קקקצה
ישעיה כו קקקצו
ישעיה כו קקקצז
ישעיה כו קקקצח
ישעיה כו קקקצט
ישעיה כו קקקק
ישעיה כו קקקקא
ישעיה כו קקקקב
ישעיה כו קקקקג
ישעיה כו קקקקד
ישעיה כו קקקקה
ישעיה כו קקקקו
ישעיה כו קקקקז
ישעיה כו קקקקח
ישעיה כו קקקקט
ישעיה כו קקקקי
ישעיה כו קקקקיא
ישעיה כו קקקקיב
ישעיה כו קקקקיג
ישעיה כו קקקקיד
ישעיה כו קקקקטו
ישעיה כו קקקקטז
ישעיה כו קקקקיז
ישעיה כו קקקקיח
ישעיה כו קקקקיט
ישעיה כו קקקקכ
ישעיה כו קקקקכא
ישעיה כו קקקקכב
ישעיה כו קקקקכג
ישעיה כו קקקקכד
ישעיה כו קקקקכה
ישעיה כו קקקקכו
ישעיה כו קקקקכז
ישעיה כו קקקקכח
ישעיה כו קקקקכט
ישעיה כו קקקקל
ישעיה כו קקקקלא
ישעיה כו קקקקלב
ישעיה כו קקקקלג
ישעיה כו קקקקלד
ישעיה כו קקקקלה
ישעיה כו קקקקלו
ישעיה כו קקקקלז
ישעיה כו קקקקלח
ישעיה כו קקקקלט
ישעיה כו קקקקמ
ישעיה כו קקקקמא
ישעיה כו קקקקמב
ישעיה כו קקקקמג
ישעיה כו קקקקמד
ישעיה כו קקקקמה
ישעיה כו קקקקמו
ישעיה כו קקקקמז
ישעיה כו קקקקמח
ישעיה כו קקקקמט
ישעיה כו קקקקנ
ישעיה כו קקקקנא
ישעיה כו קקקקנב
ישעיה כו קקקקנג
ישעיה כו קקקקנד
ישעיה כו קקקקנה
ישעיה כו קקקקנו
ישעיה כו קקקקנז
ישעיה כו קקקקנח
ישעיה כו קקקקנט
ישעיה כו קקקקס
ישעיה כו קקקקסא
ישעיה כו קקקקסב
ישעיה כו קקקקסג
ישעיה כו קקקקסד
ישעיה כו קקקקסה
ישעיה כו קקקקסו
ישעיה כו קקקקסז
ישעיה כו קקקקסח
ישעיה כו קקקקסט
ישעיה כו קקקקע
ישעיה כו קקקקעא
ישעיה כו קקקקעב
ישעיה כו קקקקעג
ישעיה כו קקקקעד
ישעיה כו קקקקעה
ישעיה כו קקקקעו
ישעיה כו קקקקעז
ישעיה כו קקקקעח
ישעיה כו קקקקעט
ישעיה כו קקקקפ
ישעיה כו קקקקפא
ישעיה כו קקקקפב
ישעיה כו קקקקפג
ישעיה כו קקקקפד
ישעיה כו קקקקפה
ישעיה כו קקקקפו
ישעיה כו קקקקפז
ישעיה כו קקקקפח
ישעיה כו קקקקפט
ישעיה כו קקקקצ
ישעיה כו קקקקצא
ישעיה כו קקקקצב
ישעיה כו קקקקצג
ישעיה כו קקקקצד
ישעיה כו קקקקצה
ישעיה כו קקקקצו
ישעיה כו קקקקצז
ישעיה כו קקקקצח
ישעיה כו קקקקצט
ישעיה כו קקקקק
ישעיה כו קקקקקא
ישעיה כו קקקקקב
ישעיה כו קקקקקג
ישעיה כו קקקקקד
ישעיה כו קקקקקה
ישעיה כו קקקקקו
ישעיה כו קקקקקז
ישעיה כו קקקקקח
ישעיה כו קקקקקט
ישעיה כו קקקקקי
ישעיה כו קקקקקיא
ישעיה כו קקקקקיב
ישעיה כו קקקקקיג
ישעיה כו קקקקקיד
ישעיה כו קקקקקטו
ישעיה כו קקקקקטז
ישעיה כו קקקקקיז
ישעיה כו קקקקקיח
ישעיה כו קקקקקיט
ישעיה כו קקקקקכ
ישעיה כו קקקקקכא
ישעיה כו קקקקקכב
ישעיה כו קקקקקכג
ישעיה כו קקקקקכד
ישעיה כו קקקקקכה
ישעיה כו קקקקקכו
ישעיה כו קקקקקכז
ישעיה כו קקקקקכח
ישעיה כו קקקקקכט
ישעיה כו קקקקקל
ישעיה כו קקקקקלא
ישעיה כו קקקקקלב
ישעיה כו קקקקקלג
ישעיה כו קקקקקלד
ישעיה כו קקקקקלה
ישעיה כו קקקקקלו
ישעיה כו קקקקקלז
ישעיה כו קקקקקלח
ישעיה כו קקקקקלט
ישעיה כו קקקקקמ
ישעיה כו קקקקקמא
ישעיה כו קקקקקמב
ישעיה כו קקקקקמג
ישעיה כו קקקקקמד
ישעיה כו קקקקקמה
ישעיה כו קקקקקמו
ישעיה כו קקקקקמז
ישעיה כו קקקקקמח
ישעיה כו קקקקקמט
ישעיה כו קקקקקנ
ישעיה כו קקקקקנא
ישעיה כו קקקקקנב
ישעיה כו קקקקקנג
ישעיה כו קקקקקנד
ישעיה כו קקקקקנה
ישעיה כו קקקקקנו
ישעיה כו קקקקקנז
ישעיה כו קקקקקנח
ישעיה כו קקקקקנט
ישעיה כו קקקקקס
ישעיה כו קקקקקסא
ישעיה כו קקקקקסב
ישעיה כו קקקקקסג
ישעיה כו קקקקקסד
ישעיה כו קקקקקסה
ישעיה כו קקקקקסו
ישעיה כו קקקקקסז
ישעיה כו קקקקקסח
ישעיה כו קקקקקסט
ישעיה כו קקקקקע
ישעיה כו קקקקקעא
ישעיה כו קקקקקעב
ישעיה כו קקקקקעג
ישעיה כו קקקקקעד
ישעיה כו קקקקקעה
ישעיה כו קקקקקעו
ישעיה כו קקקקקעז
ישעיה כו קקקקקעח
ישעיה כו קקקקקעט
ישעיה כו קקקקקפ
ישעיה כו קקקקקפא
ישעיה כו קקקקקפב
ישעיה כו קקקקקפג
ישעיה כו קקקקקפד
ישעיה כו קקקקקפה
ישעיה כו קקקקקפו
ישעיה כו קקקקקפז
ישעיה כו קקקקקפח
ישעיה כו קקקקקפט
ישעיה כו קקקקקצ
ישעיה כו קקקקקצא
ישעיה כו קקקקקצב
ישעיה כו קקקקקצג
ישעיה כו קקקקקצד
ישעיה כו קקקקקצה
ישעיה כו קקקקקצו
ישעיה כו קקקקקצז
ישעיה כו קקקקקצח
ישעיה כו קקקקקצט
ישעיה כו קקקקקק
ישעיה כו קקקקקקא
ישעיה כו קקקקקקב
ישעיה כו קקקקקקג
ישעיה כו קקקקקקד
ישעיה כו קקקקקקה
ישעיה כו קקקקקקו
ישעיה כו קקקקקקז
ישעיה כו קקקקקקח
ישעיה כו קקקקקקט
ישעיה כו קקקקקקי
ישעיה כו קקקקקקיא
ישעיה כו קקקקקקיב
ישעיה כו קקקקקקיג
ישעיה כו קקקקקקיד
ישעיה כו קקקקקקטו
ישעיה כו קקקקקקטז
ישעיה כו קקקקקקיז
ישעיה כו קקקקקקיח
ישעיה כו קקקקקקיט
ישעיה כו קקקקקקכ
ישעיה כו קקקקקקכא
ישעיה כו קקקקקקכב
ישעיה כו קקקקקקכג
ישעיה כו קקקקקקכד
ישעיה כו קקקקקקכה
ישעיה כו קקקקקקכו
ישעיה כו קקקקקקכז
ישעיה כו קקקקקקכח
ישעיה כו קקקקקקכט
ישעיה כו קקקקקקל
ישעיה כו קקקקקקלא
ישעיה כו קקקקקקלב
ישעיה כו קקקקקקלג
ישעיה כו קקקקקקלד
ישעיה כו קקקקקקלה
ישעיה כו קקקקקקלו
ישעיה כו קקקקקקלז
ישעיה כו קקקקקקלח
ישעיה כו קקקקקקלט
ישעיה כו קקקקקקמ
ישעיה כו קקקקקקמא
ישעיה כו קקקקקקמב
ישעיה כו קקקקקקמג
ישעיה כו קקקקקקמד
ישעיה כו קקקקקקמה
ישעיה כו קקקקקקמו
ישעיה כו קקקקקקמז
ישעיה כו קקקקקקמח
ישעיה כו קקקקקקמט
ישעיה כו קקקקקקנ
ישעיה כו קקקקקקנא
ישעיה כו קקקקקקנב
ישעיה כו קקקקקקנג
ישעיה כו קקקקקקנד
ישעיה כו קקקקקקנה
ישעיה כו קקקקקקנו
ישעיה כו קקקקקקנז
ישעיה כו קקקקקקנח
ישעיה כו קקקקקקנט
ישעיה כו קקקקקקס
ישעיה כו קקקקקקסא
ישעיה כו קקקקקקסב
ישעיה כו קקקקקקסג
ישעיה כו קקקקקקסד
ישעיה כו קקקקקקסה
ישעיה כו קקקקקקסו
ישעיה כו קקקקקקסז
ישעיה כו קקקקקקסח
ישעיה כו קקקקקקסט
ישעיה כו קקקקקקע
ישעיה כו קקקקקקעא
ישעיה כו קקקקקקעב
ישעיה כו קקקקקקעג
ישעיה כו קקקקקקעד
ישעיה כו קקקקקקעה
ישעיה כו קקקקקקעו
ישעיה כו קקקקקקעז
ישעיה כו קקקקקקעח
ישעיה כו קקקקקקעט
ישעיה כו קקקקקקפ
ישעיה כו קקקקקקפא
ישעיה כו קקקקקקפב
ישעיה כו קקקקקקפג
ישעיה כו קקקקקקפד
ישעיה כו קקקקקקפה
ישעיה כו קקקקקקפו
ישעיה כו קקקקקקפז
ישעיה כו קקקקקקפח
ישעיה כו קקקקקקפט
ישעיה כו קקקקקקצ
ישעיה כו קקקקקקצא
ישעיה כו קקקקקקצב
ישעיה כו קקקקקקצג
ישעיה כו קקקקקקצד
ישעיה כו קקקקקקצה
ישעיה כו קקקקקקצו
ישעיה כו קקקקקקצז
ישעיה כו קקקקקקצח
ישעיה כו קקקקקקצט
ישעיה כו קקקקקקק
ישעיה כו קקקקקקקא
ישעיה כו קקקקקקקב
ישעיה כו קקקקקקקג
ישעיה כו קקקקקקקד
ישעיה כו קקקקקקקה
ישעיה כו קקקקקקקו
ישעיה כו קקקקקקקז
ישעיה כו קקקקקקקח
ישעיה כו קקקקקקקט
ישעיה כו קקקקקקקי
ישעיה כו קקקקקקקיא
ישעיה כו קקקקקקקיב
ישעיה כו קקקקקקקיג
ישעיה כו קקקקקקקיד
ישעיה כו קקקקקקקטו
ישעיה כו קקקקקקקטז
ישעיה כו קקקקקקקיז
ישעיה כו קקקקקקקיח
ישעיה כו קקקקקקקיט
ישעיה כו קקקקקקקכ
ישעיה כו קקקקקקקכא
ישעיה כו קקקקקקקכב
ישעיה כו קקקקקקקכג
ישעיה כו קקקקקקקכד
ישעיה כו קקקקקקקכה
ישעיה כו קקקקקקקכו
ישעיה כו קקקקקקקכז
ישעיה כו קקקקקקקכח
ישעיה כו קקקקקקקכט
ישעיה כו קקקקקקקל
ישעיה כו קקקקקקקלא
ישעיה כו קקקקקקקלב
ישעיה כו קקקקקקקלג
ישעיה כו קקקקקקקלד
ישעיה כו קקקקקקקלה
ישעיה כו קקקקקקקלו
ישעיה כו קקקקקקקלז
ישעיה כו קקקקקקקלח
ישעיה כו קקקקקקקלט
ישעיה כו קקקקקקקמ
ישעיה כו קקקקקקקמא
ישעיה כו קקקקקקקמב
ישעיה כו קקקקקקקמג
ישעיה כו קקקקקקקמד
ישעיה כו קקקקקקקמה
ישעיה כו קקקקקקקמו
ישעיה כו קקקקקקקמז
ישעיה כו קקקקקקקמח
ישעיה כו קקקקקקקמט
ישעיה כו קקקקקקקנ
ישעיה כו קקקקקקקנא
ישעיה כו קקקקקקקנב
ישעיה כו קקקקקקקנג
ישעיה כו קקקקקקקנד
ישעיה כו קקקקקקקנה
ישעיה כו קקקקקקקנו
ישעיה כו קקקקקקקנז
ישעיה כו קקקקקקקנח
ישעיה כו קקקקקקקנט
ישעיה כו קקקקקקקס
ישעיה כו קקקקקקקסא
ישעיה כו קקקקקקקסב
ישעיה כו קקקקקקקסג
ישעיה כו קקקקקקקסד
ישעיה כו קקקקקקקסה
ישעיה כו קקקקקקקסו
ישעיה כו קקקקקקקסז
ישעיה כו קקקקקקקסח
ישעיה כו קקקקקקקסט
ישעיה כו קקקקקקקע
ישעיה כו קקקקקקקעא
ישעיה כו קקקקקקקעב
ישעיה כו קקקקקקקעג
ישעיה כו קקקקקקקעד
ישעיה כו קקקקקקקעה
ישעיה כו קקקקקקקעו
ישעיה כו קקקקקקקעז
ישעיה כו קקקקקקקעח
ישעיה כו קקקקקקקעט
ישעיה כו קקקקקקקפ
ישעיה כו קקקקקקקפא
ישעיה כו קקקקקקקפב
ישעיה כו קקקקקקקפג
ישעיה כו קקקקקקקפד
ישעיה כו קקקקקקקפה
ישעיה כו קקקקקקקפו
ישעיה כו קקקקקקקפז
ישעיה כו קקקקקקקפח
ישעיה כו קקקקקקקפט
ישעיה כו קקקקקקקצ
ישעיה כו קקקקקקקצא
ישעיה כו קקקקקקקצב
ישעיה כו קקקקקקקצג
ישעיה כו קקקקקקקצד
ישעיה כו קקקקקקקצה
ישעיה כו קקקקקקקצו
ישעיה כו קקקקקקקצז
ישעיה כו קקקקקקקצח
ישעיה כו קקקקקקקצט
ישעיה כו קקקקקקקק
ישעיה כו קקקקקקקקא
ישעיה כו קקקקקקקקב
ישעיה כו קקקקקקקקג
ישעיה כו קקקקקקקקד
ישעיה כו קקקקקקקקה
ישעיה כו קקקקקקקקו
ישעיה כו קקקקקקקקז
ישעיה כו קקקקקקקקח
ישעיה כו קקקקקקקקט
ישעיה כו קקקקקקקקי
ישעיה כו קקקקקקקקיא
ישעיה כו קקקקקקקקיב
ישעיה כו קקקקקקקקיג
ישעיה כו קקקקקקקקיד
ישעיה כו קקקקקקקקטו
ישעיה כו קקקקקקקקטז
ישעיה כו קקקקקקקקיז
ישעיה כו קקקקקקקקיח
ישעיה כו קקקקקקקקיט
ישעיה כו קקקקקקקקכ
ישעיה כו קקקקקקקקכא
ישעיה כו קקקקקקקקכב
ישעיה כו קקקקקקקקכג
ישעיה כו קקקקקקקקכד
ישעיה כו קקקקקקקקכה
ישעיה כו קקקקקקקקכו
ישעיה כו קקקקקקקקכז
ישעיה כו קקקקקקקקכח
ישעיה כו קקקקקקקקכט
ישעיה כו קקקקקקקקל
ישעיה כו קקקקקקקקלא
ישעיה כו קקקקקקקקלב
ישעיה כו קקקקקקקקלג
ישעיה כו קקקקקקקקלד
ישעיה כו קקקקקקקקלה
ישעיה כו קקקקקקקקלו
ישעיה כו קקקקקקקקלז
ישעיה כו קקקקקקקקלח
ישעיה כו קקקקקקקקלט
ישעיה כו קקקקקקקקמ
ישעיה כו קקקקקקקקמא
ישעיה כו קקקקקקקקמב
ישעיה כו קקקקקקקקמג
ישעיה כו קקקקקקקקמד
ישעיה כו קקקקקקקקמה
ישעיה כו קקקקקקקקמו
ישעיה כו קקקקקקקקמז
ישעיה כו קקקקקקקקמח
ישעיה כו קקקקקקקקמט
ישעיה כו קקקקקקקקנ
ישעיה כו קקקקקקקקנא
ישעיה כו קקקקקקקקנב
ישעיה כו קקקקקקקקנג
ישעיה כו קקקקקקקקנד
ישעיה כו קקקקקקקקנה
ישעיה כו קקקקקקקקנו
ישעיה כו קקקקקקקקנ

זכריה ד וכתיב ידי זרובבל יסדו את הבית הזה · וכתיב מי אתה הר
זכריה פס הגדול לפני זרובבל למישור · הבית האחרון שיבנה במהרה
ישעיה יח ב בימינו עתיד המלך המשיח להיות מזרע יהודה שנאמ' והי'ה
ביום ההוא שרש ישי אש'ר עומד לנס עמים · ועל דרך הקבלה
יהודה אתה יודוך אחיך · נרמז בשמו של יהודה ההתפשטו'
וזהו לשון יודוך אחיך כי שם כל ההודאה בין תבין · ומכאן
יצא שם הגבורה כי יהודה גבר באחיו והו'רמוז בדברי רבקה
וכן בתחלת ברכה שניה · אוסרי לגפן עירה נתנבא על ארץ
יהודה שתהי'ה מושכת יין כמעין ושעור הכתוב איש יהודה
יאסור עיר אחד לגפן אחד ויטען אותו מגפן אחד וכן אתון
אחרת יטעון משורק אחד · ואמר כבס ביין משל לרבוי היין
בארצו · ולפי דעת אנקלוס הכתוב מדבר על ישראל
וירושלם אסרי לגפן אלו ישר' עירה זו ירושלים ולשורקה
ירמיה ב כ אלו ישראל שנאמר ואנכי נטעתיך שורק · בני אתונו
תרגומו עמא יבנון היכליה תרגם בני מלשון בנין ותרגם
ירמיה ג יד אתונו מלשון שער האיתון שכתוב ביחזקאל · או ירמז
הכתוב לכלך המשיח ועל כן אמר עירה ואמר בני אתונו
זכריה ט ט כענין שכתוב בו ועל עיר בן אתונות · חכלילי עינים מיין ·
גם זה משל לרבוי היין אמר שכל אחד ואחד מארץ יהודה
יהיה כחול עינים מן היין והמלה הפוכה ומשפטה כחלילי
והענין כי כאשר יכחול אדם את עיניו בפוך כן יכחלו אותה
בארץ יהודה ביין · ולבן שנים מחלב משל גם כן לרבוי
החלב · ובמדרש חכלילי חיך שטעמו אומר לי לי · ודעת
אנקלוס בכתוב כי ההרים שבארץ יהודה מתאדמים בכרמי'
ועל כן כנה אותם בלשון עינים העומדים בגבהו של גוף
כן ההרים גבוהים על הארץ ואמר כי ילבינו הבקעות
בתבואה ובעדרי הצאן שמהם החלב · תרגם שנים מלשון
שיני הס'עים · ואם תסתכל בפרשה זו בברכת יהודה תמצא
שם כל אותיות התורה רשומות חוץ מאות זין והטעם לפי
שמלכות ישראל הבא מיהודה אין עקר נצחונן בכלי זין
כשאר האומות כי החרב ירושה לעשו אבל מלכות ישראל
לא בחרבם ירשו ארץ ואינה נוהגת מנהג הטבע ובכח היד
רק לפי הזכות והעונש נכח העליון'ת ומזה תמצא בשמו
של יהודה שהמלכות ממנו ה' המיוחד שלם כי כשישראל
עושים רצונו של מקום ישרא'ל עושה חיל ומלכותם מתגברת
ומצלחת והשם המיוחד עמהם אין להם צורך לכלי זיין ולכך
נחסרה אות זי'ן מברכת יהודה ומה שנתוסף בשמו על
אותיות השם אות ד'לת לפי שהידה רביעי בלידה או מפני
שהשמש בגלגל רביעי ונברא ביום רביעי ומלכות יהודה
תהלים פט לו נמשלה לשמש שנאמר וכסאו כשמש נגדי · או אלו נאמר
עוד כי לפי שמדתו של יהודה היא הנקראת זאת והיא
מוכתרת בכתר זי'ן ועל כן לא הוצרך להזכיר כי כבר הזכיר
אותה בכה שאמ' ידך בעורף אויבך והוא הקשת שכתוב בו
בראשית ט זאת אות הברי'ת וזהו ללמ'ד בני יהודה קשת הלא היא כתוב'
שמואל ב על סבר הישר ובא כשה'ם ופירש ואת ליהודה וכן הזכי'
דברים לג ו שם ידיו רב לו' ועוד נוכל לומר טעם אחר למה נחסר משם
אות הזי'ן לפי שיהודה בעצמו הוא לאבות שביעי בנפשות
אברהם יצחק ויעקב ראובן שמעון לוי ויהודה ואם כן יהודה
הוא כנגד יום ז' של שבת · ועל כן הזכיר בו יודוך אחיך כי
תהלים צב ב כן תמצא בשבת טוב להודות ליי' והזכיר מטרף בני עליית
משלי ל ח מלשון הטרי'פני לחם חקי והכונה לומ'ש לך לסלק עצמך
דברים ה יז בשבת אפילו מכזון אוכל נפש וכענין שכתוב לא תעשה
כל מלאכה · ואמר כרע רבץ כאריה וכלביא מי יקימנו כשם
שכתוב בשבת שבו איש תחתיו · ומחוקק מבין רגליו רמז
למילה שהיא דוחה את השבת ואם אסרי לגפן עיר ולשורק

בני אתונו שכן כתוב בשבת למע'ן ינוח שורך וחמורך יכבס
ביין לבושו רמז לקדוש היין בשבת · ואמר חכלילי עינים
מיין ממה שמצינו בשבת שדרשו רז'ל פסיעה גסה נוטלת
אח' מחמש מאות ממאור עיניו של אדם ומהדר לי' בקדושא
דבי שמשי · זבולן לחוף ימים ישכו' סדר השבטי' בכאן על
סדר נכון כפי תולדתם והששה הראשונים בני לאה · וסדר
באחר דן וגד אש'ר ונפתלי שהם בני השפחה האחר סדר יוסף
ובנימין שהם בני רחל והיה ראוי להקדי' ישששכר לזבולן לפי
שישששכר נולד תחלה אבל הקדים זבולן מפני שתורתו של
ישששכר על ידו וכן הקדימו משה רבינו עליו השלום שם'ח
זבולן בצאתך וישששכר באהלי'ך וטעם לחוף ימים ישכון על
חוף ימים תהא ארצו ושם יהיה מצוי תדיר שהרי הוא עוסק
בפרקמטיא וממציא מזון לשבט ישששכר העוסקין בתורה
ונמצא זכותו של זבולן גדול לפי שהוא הסבה לתורתו של
ישששכר וזהו שכתוב כי' בצל החכמה בצל הכסף מלת בצל
מלשון אצילות ובאורו אצילות החכמה מתקיימת באצילות
הכסף · ומן הטעם הזה הקדי' הכתוב זבלון לישששכר · וש לך
להשכיל כי זבלון רמוז לקו האמצעי המחבר מעלה ומטה
וזהו לחוף ימים כלשון ולמ'קוה המים קרא ימים · והוא
כלשון והו'א כחתן יוצ' מחופתו וזה מבואר · וששכר חמור
גרם · על דרך הפשט המשיל שבט ישששכר לחמו' חזק בעל
עצמות שהבשר מועטת בו כן היו בני ישששכר זכי החומר
דלי בשר סבלי עול תורה כחמור שמטעינין אותו למשוי ·
רובן בין המשפתים כחמור הרובץ ומהלך ביום ובלילה ואין
לו לינה בבית וכשהוא רובץ רובץ בין תחומי העירות ·
וירא מנוחה כי טוב · מאס דרך מלחמה והחיילות ואת
מנוחת התורה כי טוב זהו הגיון התורה שצריכה מנוחת
הגוף ויגיעת הנפש בהפך מעסקי העולם שצריכים יגיעת
הגוף ומנוחת הנפש · ומפני שעסק התורה צריך פנאי
והשקט הגוף ואי אפשר שתתקיים במי שיש לו טרדות
ואנחו' על כן תקנו לנו רבותינו ז'ל בתפלה השיבה שופטינו
כבראשונה ויועצנו כבתחלה והסר ממנו יגון ואנחה · ואין
הכונה במתפלל שישוב לנו השם יתברך השופטי' והיועצים
כדי שינגוש עסקי חובותיו ולא לזה כיון ישעיה שאמר
ישעיה א כו ואשי'בה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה · אבל עקר
הברכה ההי'א ודבר הנביא הוא סוד העבור שאנו מבקשים
את הש' שישובו לנו השופטים שיהיו יושבי' בלשכת הגזית
לשפוט בינינו כבראשונה ולתת עצה כבתחלה ואז יהיו כל
ישראל מוכנים לקבל המושכלות ומשיגים באותו זמן ידי'ע
הש' כענין שכתוב כי מלא'ה הארץ דעה את י'וגומר · ולכך
סמך לזה והסר ממנו יגון ואנחה שאי אפשר להשיג ידיעת
השם על השלמות עם היגון והאנחה רק עם השמחה ועם
המנוח' · והנה ברכה זו תקנוה אחר ברכ' תקע בשופר שהיא
מדברות בקבוץ גליות · כי טוב · כלשון כי' לקח טוב נתתי
לכם · ואת האר' מלשון ומארצו יצאו שתרגומו ומאורית'ה ·
כי נעמה · על שם כי' דרכיה דרכי נעם · ויט שכמו לסבול ·
עול תורה · וכן כתוב בסתן תורה ויט' שמים וירד · ויכלול
עוד ויט שכמו לסבול שהיה משפיל עצמו ומכאן ראוי לכל
לומדי התורה להיות בהם מדת השפלות · ויהי למס עובד ·
שהיה משועבד לכל ישר' ומעלה להם מס בהוראו ותשובות
וסדרי עבורין כענין שכתוב בדברי הימים ומבני ישששכר
יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישרא'ל ראשיהם מאתים
וכל אחיה' על פיהם · ועל דרך המדרש ישששכר חמור גרם ·
כשנא יעקב מן השדה בערב שמע' לאה קול החמור שהיה
נועד מיד ותצא לאה לקראתו ותאמר אלי תבא וכתיב

וישכב

דישכב בלילה ההוא׳ ההד ישששכר חמור גרם חמור גרם לוי
ועד הקבלה ישששכר חמור גרם הזכיר בו רובן וכן הוא אומ׳
והאם רוצנת ׳ וזהו לשון בין המשפתי׳ בין תבין כי כן כתוב
ומבני ישששכר יודעי בינה שם בית הנפש מנוחתה ונחלתה
ולכך סמך לו ויראו מנוחה ותרגם אנקלוס ואחסנתיה בין
תחומיא וזה מבואר ׳ דן ידין עמו ׳ זה שמשון שהיה משבט
דן והיה שופט ישראל ועל כן הזכיר ידין כי היה שופט לא
מלך ׳ כאחד משבטי ישראל כמיוחד שבשבטים זה יהודה
שכתוב בו ידך בערף אויביך גם השופט הזה יגבר על אויביו
וינצחם׳ ובמדרש כאחד משבטי ישרא׳ כיחידו של עולם מה
יחידו של עולם אינו צריך לאחרים שנא׳ פורה דרכתי לבדי
ולעמים אין איש אתי ואדרכם באפי וארמסם בחמתי ׳ כך
שמשון אינו צריך לאחרי׳ לא לחרב ולא לחנית ולא לקשת
או שאר כלי מלחמה אלא ללחי החמור שנא׳ בלחי החמור
הכתי אלף איש ׳ יהי דן ׳ המשילו הכתוב לנחש לכמה
טעמים האחד שלא היה שמשון נלחם כנגד אויביו כשאר
המלכים או השופטים בחיילות רבות רק לבדו יוצא עליהם
פתאום כצפעוני היוצא ממאורתו והשני מה הנחש מקבל
לחש כך שמשון קבל לחש שנ׳ ויהי כי הציקה לו בדבריה
כל הימים ותאלצהו ותקצר נפשו למות ויגד לה את כל לבו
וכתיב אם גלחתי וסר מכני כחי וחלשתי והייתי ככל האדם
ועוד מה נחש נקר׳ שרף על שם שהארס שורף כך שמשון
שרף באש קמות פלשתי׳ דכתיב ויבער אש בלפידי׳ וישלח
בקמו׳ פלשתים ויבער מגדיש ועד קמה ׳ ומה נחש אין לו
רגלי׳ כך שמשון חגר בשתי רגליו היה ׳ מה נחש אינו מכה
אלא במקום נמוך מפני קללת נחש הקדמוני על גחונך תלך
כתי׳ ואתה תשופנו עקב כך שמשון הנושך עקבי סוס רמז
לשני עמודים אשר הבית נכון עליהם ׳ ואמר ויפול רוכבו
אחור על שלשת אלפים אשר על הגג וקרא אותם רוכב
הנופל אחור כי כאשר ישוך הנחש בעקבי הסוס יגביה
הסוס ראשו ורגליו הראשוני ויפול רוכבו אחור׳ ומה נחש
מכה בלא חרב כך הרוגי שמשון בלא חרב שנ׳ ויהיו המתי׳
אשר המית במותו רבי׳ מאשר המית בחייו׳ ותמצ׳ בבראשי׳
רבה מה נחש נוקם כך שמשון נוקם שנאמר ואנקמה נקם
אחת משתי עיני מפלשתים עכ׳ ודע כי הכונה מפורשת
בדן ומה שנרמז בראובן נתפרש בדן וזהו לשון ידין עמו וכן
נחש על דרך וזה מבואר׳ שפיפון על ארח׳ המיץ הקטן
שנבחש׳ נקרא שפיפון ובמדרש שפיפון על ארח שמשון
חגר בשתי רגליו היה שכן כתיב בבלעם ותלחץ את רגל
בלעם אל הקיר ׳ וכתיב וילך שפי וכאן כתוב שפיפון חגר
בשתי רגליו ׳ לישועתך קויתי ה׳ כתב הרמבן ז׳ל כי הכתוב
הזה תפלת יעקב לפי שראה ברוח הקדש כי היה שמשון
המושיע אחרון לשבטים ואעפ שהיה שמוא אחריו שכולן
נביא היה ולא היה נלחם כמוהו ולפיכך כשראה יעקב כי
תשועת שמשון נפסקה עמו ומת בנפילת הרוכב יחדו אמר
לישועתך קויתי ׳ לא לישועת שמשון הנמשל לנחש
ושפיפון׳ ויתכן לפרש כי הוא תפלת שמשון כי ראה יעקב
אחרית השופט הזה האחרון כי הוא הנושך וגמפיל הרוכב
אחור והוא המתפלל לישועתך קויתי ׳ שכן התפלל זכרני
נא וחזקני נא אך הפעם הזה האלהים ואעפ שמת בכללם׳
הנה זאת תשועתו שינקם מאויביו וימות עמהם כי בזה היה
הפץ כמו שאמר תמות נפשי עם פלשתים ׳ ודע כי בעלי
השכמות מוציאים מן הכתוב הזה השם שמועיל בדרך כנגד
השונאים וכן שמשון ההורג בשונאיו ואשר הרבה את
חלליהם מצינו שכתוב בו ויט בכח ויפל הבית על הסרנים

ועל כל העם אשר בו לא אמר הכתוב ויט בכחו לא ויט בכח
כלומר בכח השם עם כחו כי שתף בח השם עם כחו וזהו
בהם נקמה ׳ וחשם היוצא מן הכתוב הזה הוא בסדר אותיות
הכהו והתיבות משולשו וידוע ומפורסם הוא בנקודו וצריך
אדם להזכירו כסדרן למפרע גם כן כדי שילך בדרך סלולה
וישיב אויביו אחור ומזה סמך לו אחור גד גדוד יגודנו
שבח אותו בגבורה ואמר כי יהיו לו מלחמות רבות וגדודים
יבאו עליו והוא יגוד עקב׳ כלומר באחרונה הוא ילך בגדודו
עליה ויתגבר ׳ או פי׳ והוא יגוד עקב והוא יכריתם באחרונה
מלשון גדו אילנא ומשה רעה פירש הכתו הזה הוא שאמר
ברוך מרחיב גד כלביא שכן וטרף זרוע אף קדקד׳ ובמדרש
והוא יגוד עקב כיון שראה יעקב לשמשון הבא מדן אמר
לישועתך קויתי י׳ אין זה מביא את הגאולה אלא מגדיהוא
יגוד עקב ׳ אותו שבא בעקב שנ׳ הנה אנכי שלח לכם את
אליה הנביא שהוא מגד עכ בבר׳ מאשר שמנה לחמו ׳
מאכלו שמן על שם רבוי הזתים שהוא בחלקו של אשר
והוא מושך שמן כמעין וכן פירש משה שמנה לחמו אבל יתכן
רגלו׳ והיה הכתוב ראוי לומר אשר שמנה לחמו אבל יתכן
לומר בטעם תוספת המם שבא להורות על הפלגת הדבר כי
אין צריך לו שתהיה הברכה ברבוי השמן בחלקו של אשר
כי גם בשאר הארצות תמצא ברכת רבוי השמן מחלקו של
אשר וזה טעם תוספת המם כי ממנו שפע השמן ומאתו
יובל לשאר הארצות׳ נפתלי אילה שלוחה ׳ על דרך הפשט
ברכו בקלות שיהיו בני נפתלי קלים כאילה לרוץ ולבשר
בשורות טובות ולהודיעם תחלה כאילה וזו המבשרת בכתב
השלוח בין קרניה ׳ ועל דרך המדרש נפתלי אילת שלוחה
זו בקעת גנוסר שממהרת פיחתיה כאילה ׳ הנותן אמרי
שפר׳ שהיו בני נפתלי מכבדין את המלכי׳ מפירותיהון והיו
משפרין דבריהם והמלכי׳ היו כותבים להן ׳א נפתלי אילת
שלוחה׳ מלמד שקפץ למצרי׳ כאילה להביא שטרי המערת
לקבור את אביו ולא הספיק לילך עד שעמד חושים בן דן
והרגו לעשו על שהיה מעכב על קבורתו של יעקב כן הרשו
בבר׳ ועד הקבלה נפתלי אילה שלוחה׳ ירמוז לצדיק ויזכיר
בו אילה שלוחה לפי שהוא שלו והיא כנסת ישרא׳ מלשון
אילת השחר וכן שלוחה מלשון שליח ונפתלי זה נותן
אמרי שפר להבה ואפשר שאנקלוס רמז לזה וכן אמרו רזל
מלאך אחד ממתין עד שתתפלל כנסיה אחרונה שבישרא׳
ונוטל כל התפלות ועושה אותם עטרה לראשו של הקבה
שנ׳ ברכות לראש צדיק׳ וידוע מי הוא ראשו של צדיק וזה
מבואר׳ בן פורת יוסף ׳ עד הפש׳ מלת בן מלשון ועל בן
אמרת לך ופירושו נטע שבו פארות רבות וזהו רמז לשני
שבטי היוצאי׳ ממנו אפרי׳ ומנש׳ ומפני זה הזכיר שני פעמי׳
בן פרת׳ וזהו שהמשילו משה לשור ולראם ופירש ואם והם
רבבות אפרים והם אלפי מנשה׳ ומה שהקדים השבח לשם
יוסף ולא נהג בן ביתר השבטים מפני שהוצרך לכפול שני
פעמי׳ בן פורת כנגד שני השבטי׳ ולא יתכן לכתוב יוסף בן
פרת בן פרת עלי עין עכ הוצרך להקדים השבח לשם יוסף
ואמר בן פרת יוסף בן פרת עלי עין ואמר בן פרת הראשון
כנגד מנשה הבכור ובן פרת השני כנגד אפרי׳ ולפי שהיתה
מעלתו גדולה על מנשה הוסיף עלי עין׳ והרמבן ז׳ל פירש בן
פרת בן חן מלשון רזל אפריין נמטייה לר׳ שמעון בסוף בבא
מציעא וכן לשון ברכה ושבח מלשון פורנא ליתמי עכ׳ בנות
צעדה ׳ בנות המלכי׳ במצרי׳ היו עולות ויוצדות על החומות
שבעיר כדי להסתכל בו ולא תלה עיניו לאח׳ מהן לכך סמך
לו ותשב באיתן קשתו ׳ ועד המדרש בן פרת בן פרת שעי׳

פרות בתגדל עלי עין ל תקרי עלי עין ל"א עולי עין שעולים
עלי עין זה זרעו של יוסף שאין עין הרע שולטת בהם ׳ ועל
דרך הקבלה בן פרת ירמוז לתפארת ישר׳ וזהו לשו׳ בן פרת׳
ושאם עלי עין כי הוא על הנהר היוצ׳ מעדן מאציל על הנהר
ומשפיע בו׳ ובעבור היות הנצח מן הימין וההוד מן השמאל
לכך יצאו ממנו שני שבטים אפרי׳ ומנשה וזהו שאמ׳ בנות
צעדה עלי שור׳ ותרגם אנקלוס תרין שבטין יפקון מבנוהי׳

דברים לג יז ומזה הזכיר משה בברכתו בכור שורו הדר לו נא לבאר שתי
המדות שנתנו ליוסף השור מהשמאל והדר שהוא הנצח
מהימין וזה מבואר ׳ כאל אביך עד׳ הפשט ממנו יבא הרצון
שיעזרוך ומשדי המשדד מערכת הכוכבים תבא לך הברכה
ברכות שמים וברכות תהום שתהיה מבורך בשמים ובארץ
וכן ברכות שדים ורחם כלומר שיגיעו לך ברכות שברכוך
אביך ואמך כתרגום׳ ודעת אנקלוס בשדים שירמוז לאב על
שם שהזכר פועל יור כחץ מתרגום שדי בימא׳ ועד הקבלה
מאל אביך אביך הוא אביר יעקב יבא לך העזר אחר קבלתו
השפע מן השמים שהזכיר והוא השמים המקבל מעל ועם
שדי תהיה ברכתך והיא התהום שהיא רובצת תח׳ והם הם

פסוק כ כט שדי׳ ורחם כתרגומו ברכתא דאבוך ודאמך בעינן כבד את
אביך ואת אמך עד׳ הפשט כי האב והאם כנגדם ברכו׳ אביך
גברו על ברכו׳ הורי עד׳ הפשט הורי הם אברה׳ ויצחק ויאמר
הברכות שלי תהיינה נוספות על ברכת הורי ׳ ועד הקבלה
ברכות אביך גברו כלומר שפע אצילות אביך יקבל וימשך
מלמעלה ויתגבר על ברכות הורי הם האבות העליונים והם
המדות שהחזיקו בהם אברהם ויצחק והם החסד והפחד
והם ידי אביר יעקב שבארתי לך למעלה וקראם הורים כי
האבות הן הן המרכבה וכן דוד המלך קראם הרים הוא

תנ׳ קכא ו שאמר אשא עיני ל ההרים ודרשו רז״ל אשא עיני ל ההרים
לו האבות פי׳ העליוני׳ עד תאות גבעות עולם עד שישלימו
המדו׳ ואז יהיה השם והכסא שלם והבן זה כי הורי שהזכיר

תנ׳ כח מט הם הם גבעות עולם כלומר כתרים לעולם כלשון ומגבעות
תעשה להם׳ שהרי כל העולם כלו תלוי בהם והם הם זרועו׳
עולם כמו הקמיע שהגבור נושא בזרועו שהגבור נושא
הקמיע והקמיע נושא את הגבור ומעמיד אותו וכן תמצא

תלים מה ב שקראם דוד הרים וגבעות הוא שאמ׳ ישאו הרים שלום לעם
וגבעות בצדקה ׳ ופקח עיני שכלך וראה איך קראם יעקב
גבעות עולם ומשה רבינו גבעו׳ עולם ודוד המלך פתחי עולם

תלים כד ז בשכבר הזכיר שאו שערים ראשיכם שהם המדות העליונו׳
כי שערים מלשון מדה ושעור והבן זה׳ בנימין זאב יטרף׳ עד
הפשט המשיל את בנימין לזאב החוטף על שם שעתידים

תלים פט כא להיות בני בנימין חוטפים שנא׳ וחפפתם לכם איש אשתו ׳

כא ועד המדרש בנימין זאב יטרף ׳ בנים היו לו לבנימין כסנין
זאב ׳ בבקר יאכל עד ׳ והו שאול בן קיש שהו׳ משבט בנימין
שהיה המלך הראשון והיה התחלת בקרן של ישרא׳ ׳ ולערב
יחלק שלל אף משהשקיע שמשן של ישראל ע״י נבוכדנצר
שיגלם לבבל יחלק שלל מרדכי ואסתר שהם מבני בנימין

שמות טו ו יחלקו את שלל המן שנ׳ הנה בית המן נתתי לאסתר ׳ ועד
הקבלה בנימין זאב יטרף היה בנימין כלול משתי כדות שכל
הבנין נכלל בהם ונקשר מעלה ומטה ׳ וכן השכינה השורה
בחלקו כלולה מן הכל והטשילו לזאב הטורף האוכל תמיד
של שחר ותמיד של בין הערבי׳ ולפי שהוא כלול מן העושר
הוליד בנים כמניכם וכנגדם וזהו לשון יחלק שלל כלשון

תלים סח יג ונות בית תחלק שלל והיא השכינה ׳ ומזה תרגם אנקלוס
בארעיה תשרי שכינתיה והבן זה ׳ ואחר שבארתי לך בכאן
גם בפרשת לידת השבטי׳ שכל אחד מהם נקר׳ על שם מדת

ידועה ממדותיו של הב״ה עוד תמצא אם תפקח עיני שכלך
כי ״ב אבני החושן שבהם קבועים ומפותחים ״ב שבטים גוון
האבנים ההם כפי גוון מדותיהם למעלה כי ראובן הרומז
למדרת הדין אבנו אודם ובנימין הכלול מכל המדרת אבנו
ישפה שהיא כלולה מגוונין הרבה ובפסוק ועשירת חשן
משפט אזכיר זה בעזה ושם תראה׳ כל לה שבטי ישר׳ שנים
עשר היה הכתוב ראוי לומ׳ לה שבטי ישר׳ ומה שהזכיר כל
אלה לפי שראובן ושמעון ולוי קנטרם ולא נרכם למדך
הכתוב הזה שכלן שקולין זה כזה וראוי׳ לברכה כך פי׳ רש״י
ז״ל ׳ ולפי דעתי ירמוז הכתוב כי כל המציאות כלו מתקיים
בזכות שבטי ישראל ״ב ועל כן הזכיר בהם לשון כל אלה
כלשון האמור בכל הנמצאים כלם ואת כל אלה ידי עשתה׳ ישי
ובא להורות שכל הנמצאים כלם מיוסדים על שבטי ישרא
״ב והוא מה שדרשו רז״ל מחשבתן של ישראל קדמה לעולם
ועל כן תמצ׳ מספר ״ב רשום בשלשת חלקי המציאו׳ בעולם
העליון ״ב מלאכי׳ הסובבי׳ כסא הכבוד שכנגדם כתו׳ בכסא
שלכ שנים עשר אריים עומדים שם על שש המעלות מזה מל
ומזה ׳ בעולם האמצעי ״ב מזלות ׳ בעולם השפל ״ב שבטי
ישראל ועל זה אמר שלמה בחכמתו גם את זה לעומת זה קף
עשה ל׳הים והבן זה ׳ וזאת אשר דבר להם אביהם ׳
הפשט באור הכתוב וזאת הברכה אשר דבר להם אביהם ׳
ועד הקבלה מלת זאת היא כנסת ישראל שכתוב בה וזאת מיי
קומתך דמתה לתמר והיא התרומה שנ׳ וזאת התרום׳ והיא כמ
חברית שנ׳ את אות הברית והיא התור׳ שנ׳ את אות התורה
שנתנה בשם המיוחד שנ׳ וידבר ל׳הי׳ ולזה רמז הנביא שאמ׳
נתן תהוס קולו וזהו שכתוב בזאת יבא אהרן אל הקדש׳ כי חכ
זה השער ליי׳ אשר צדיקים יבאו בו אל הקדש כענין שנאמ׳ ויק
שאו ידיכם קדש וברכו את יי׳ והנה יעקב השיג המר׳ הזאת תנ׳
והיא שירדה עמו למצרי׳ ועל כן אמ׳ הכתוב וזאת אשר דבר
להם אביהם שהשכין עליו הברכה הזאת ואמרו במדר׳ וזאת
אשר דבר להם אביהם אמר להם יעקב עתיד אדם כיוצא בי
לברך אתכם ומקום שפסקתי אני משם הוא מתחיל רמזו
לנו בזה כי יעק׳ לא השיג כי אם זאת האחרונ׳ ועל כן הזכירה
באחרונ׳ והפסיק דבריו בה׳ אבל משה שזכה והשיג למעלה
ממנו עד החכמ׳ לכך התחיל בזאת האחרונ׳ ובה היו תחלת
דבריו ומשם יעלה ויבא אל הקדש ועל כן תמצ׳ שרמז משה
עשר ספירות בפרש׳ ההיא ושם אבאר זה בעזה׳ ׳ איש אשר
כברכתו ברך אותם ׳ והלא כבר הזכיר וברך אותם ׳ עד
הפשט וברך אותם אמ׳ בכלל איש אשר כברכתו ברך אות׳
בפרט׳ או יאמר וברך אותם לשעה ברך אותם לדורו׳ ועד
המדרש לפי שנתן ליהוד׳ גבורתו של אריה ולנפתלי קלותו
של אילה ולבנימין חטיפתו של זאב יכול שלא כללן בכל
הברכו׳ תל ברך אותם׳ ועד הקבלה איש אשר כברכתו ברך
אותם ״ב שבטי׳ הם דוגמת ״ב צנורות של מעלה ועליהם רמז
דוד כשאמר ששם עלו שבטי יה הזכיר לשבטי׳ על ״ב תל
של מעלה ושבטי יה על ״ב של מטה החתומים ״וד הא
בראש ובסוף הראובני והשמעוני וזהו שאמר איש אשר
כברכתו ברך אותם כברכתם של מעלה ברך אותם למטה ׳
ויגוע ויאסף אל עמיו ׳ ולא הזכיר בו מיתה ודרשו רז״ל יעקב
אבינו לא מת והנה הפרשה הזאת מעידה שמת וכי חנטו
אותו המצריים ובכו אותו שבעים יום ואחכ קברוהו בניו
במערת המכפלה מקו׳ קבורת אבותיו אבל פירו׳ לא מת לא
טעם טעם מיתה ׳ או יהיה ענין לא מת כי נפשו של יעקב
היתה מרחפת על גופו תמיד לתוקף קדושתו כי שאר נפשו
הצדיקים שאינם במדרגת הקדושה כמוהו חוזרות לשרשן
ולעקרן

ולעקרן וכיון שעלו לא ירדו אבל יעק׳ לקדושת גופו ומעלתו
היתה נפשו עולה ויורדת והכח הגדול הזה אינו נמצא רק
לקדושי אשר בארץ יחידי הדורות כגון רבינו הקדוש ומזה
דרשו רז״ל בכתובו פ׳ הנוש כל בי שמשי הוה אתי לביתיה
יומא חד אתי׳ שבבתיה וקא קריא אבבא אמר ליה אמתיה
שתיקו דרבנו יתיב כששמע רבי תו לא אתא שלא להוציא
לעז על הצדיקים הראשוני כלומר שחזרה נשמתם לשרשה
ולא הגיעו ל המעלה הזאת להיו׳ להם כח גדול כל כך כמו
רבינו הקדוש וכש ביעק׳ אבינו שנתקד׳ בג׳ קדושו בקדושת
אברה׳ שנתקדש במצו׳ מילה קודם שיוליד יצחק ובקדושת
יצחק שנתקדש בעקד׳ על גבי המזבח להיותו עולה תמימה
ובקדושת עצמו שהוא שלישי לאבות תשלום המרכב׳ ולא
היה בזרעו שום פסול ומטעם זה נרא׳ לומ׳ שנקרא הב׳ על
שמו קדוש יעקב׳ ולא מצאנו קדוש אברה׳ קדוש יצחק׳ ועל ילקוט כם כג
דרך הקבלה יעקב אבינו לא מת שלא היתה מדתו בעניו
שאר מדות הקצוות שהם גורמו׳ ההפכי׳ ובאור זה כי מדתו
הוא המכריע ואעפ שהוא כלול מכל המדות ומקבל מהן
בעבור שהוא עולה דרך סלולה עד ראשית הראשית שהוא
מקור החיים על כן אמרו ביעקב לא מת ולא אמרו כן על
אברה׳ ויצחק לפי שהן מדו׳ הקצוות ליפין ולשמאל הגורמות
ההפכים ולפיכך יעקב אבינו לא מת אך נשאר קיים בגוף
ובנפש הגוף הזה הוא הגוף השני הדק שבו הנפ׳ מתלבשת
בצורות גוף ויש לו ממש אבל הוא דק עד מאד מתלבשת
בו לעתיד מזומנת והוא מערב שבת לערב שבת או מיום
הכפורים ליום הכפורים הוא משוטט בעולם בשליחותו של
הקב״ה ומתראה למי שהוא חפץ בו כי הראשון הגם נחנט
ונקבר כפשוטו של מקרא וזהו מאמר החכם שאמר מקרא
אני דורש שנ׳ הגני מושיעך ואת זרעך מקיש הוא לזרעו מה ישעיה מו כז
זרעו בחיים אף הוא בחיי׳ כלומ׳ מה זרעו בחיים בגוף ובנפש
אף הוא בחיים בגוף ובנפש והוא הגוף שהזכרתי ונראה לי
כי לזה רמזו באיכה׳ רבתי שדרשו שם ויבער ביעקב כאש ליכה כ ג
להבה כשהפורענות באה לישרא אין מרגיש בה אלא ביעקב
שנ׳ ויבער ביעקב׳ זכשהטובה הבאה לישרא אין מרגיש בה
אלא ביעקב שנא׳ גל יעקב ישמח ישראל עכ׳ ומן היתור כי תלים יד ז
לשון מרגיש אינו נופל על הגוף שנחנט ונקבר כי אם על
הגוף הדק שיש בו ממש והוא בעל הרגש׳ וזהו ענין רבינו
הקדוש שנכתובו׳ והנהו קפולאי במסכת שבת פרק השוא׳
וכש ביעקב שדיוקנו חקוקה בכסא הכבוד וזהו סוד הכתוב
וצדקה תציל ממות וזהו זכור יצוריו ברחמי לחיי׳ כי מציאות תלמי י ב
החיים מן הרחמי׳ והוא שקראו דוד עה יעקב סלה והבן וזהי תלים פד ט
ומזה אמרו מקבלי האמת במדרש עולים ויורדים בו עולים תלמיד כח
למעלה רואים דיוקנו של יעקב חקוקה בכסא הכבוד יורדים יב
למטה מוצאי אותו ישן ויחנטו הרופאים ענין החנטה היה
שהיו מרקחי אותו בבשמי׳ וגים כעניו שכתו באסא המלך
וישכיבוהו במשכב אשר מלא בשמי׳ וזני מרוקחי במרקחת ומיי כ יג יל
מעשה׳ וזה היה אחר הרחיצה׳ ומה שאמר ויחנטו שצוו
לעשות כן כי היו בקיאי בחכמת הטבע לא שיגעו הרופאים
בגופו׳ שבעים יום מיום של חנטה ושלשים יום לאבלות׳
ויעברו ימי בכיתו׳ מכאן שאין להתאבל לגדול שבישראל
יותר משלשי׳ יום שנ׳ ויעברו ימי בכיתו ומי לנו גדול ממשה
ולא בכו אותו רק שלשי׳ יום וכתי׳ בו גם כן ויתמו ימי בכי דברים לד ח
אבל משה׳ והחכמים ז״ל היו סבורים להתאבל על רבינו
הקדוש שנה תמימה עד שמצאו מקר׳ זה במשה ויתמו ימי
בכי אבל משה׳ בקברי אשר כריתי לי׳ עד הפשט חפרתי
לי מלשון כי יכרה איש בור׳ ועד המדרש כריתי מלשון כרי תענית כא ב

נטל יעקב כסף וזהב ועשה מטתו כרי גדול ונתן לעשו ואמ׳
לו טול בשביל חלקך במערה וזהו אשר כריתי לי כלומר
שקניתיו לי בדמי הכרי׳ ויעל יוסף לקבור את אביו מצינו
כתות שעלו עמו לקוברו׳ א׳ ויעל יוסף לקבור את אביו׳
ב׳ ויעלו אתו כל עבדי פרעה אלו השרים ג׳ וזקני ביתו׳ ד׳ וכל
זקני ארץ מצרים׳ ה׳ וכל בית יוסף אשתו ושפחותיו ובניו
ועבדיו ו׳ ואחיו אחי יוסף כלן׳ ז׳ ובית אביו הגדולים וזולתי
הטף׳ ח׳ ויעל עמו גם רכב׳ ט׳ גם פרשים ויעל עמו גם רכב
גם פרשים׳ כדי להשמר בדרך ושלא יעכבום על הקבורה
עשו ובניו כי יוסף היה יודע זדון לבם כמו שנמצא כתוב
בספר יוסף בן גוריון כי צפו בן איפז בן עשו ארב להם בדרך
והתקוטט על זה עמהם עד שערכו מלחמה וגברה יד יוסף
ותפש אותו עם מבחר גבוריו והביאוהו למצרים ועמד שם
כל ימיו בבית האסורי׳ עד שמת יוסף וכאשר מת יוסף ברח
משם והלך לארץ כנפניא ומלך על כתי׳ ברומי ובסוף מלך
על ארץ יון איטליא והוא היה המלך הראשון ברומי והוא
בנה ההיכל הראשון ברומי ועל כן אמר הכתוב גם רכב גם
פרשים כי מלבד הרכב והפרשים שעלו עמו דרך כבוד עלו
עמו אנשי מלחמה כגון תיירים ושומרים להיותם נלחמים
כנגדם אם הם צריכים לכך וזה טעם הגמין הבאים לרבות׳
ויהי המחנ׳ כבד מאד יתכן לומ׳ כי ירמוז גם במחנ׳ העליונים
שבאו לשומרו עתה במותו כמו שבאו אליו לשמרו בחייו
ואולי המחנ׳ הזה הם אותם מלאכי אלהי׳ שפגעו בו שקראם רמזי כ
מחנה אלהים ומזה אמר כבד מאד׳ ויש בשתי המלות רמז
על השם המיוחד בחשבונו ומלויו׳ גרן האטד׳ וכי יש גרן
לאטד והלא אטד אחד ממיני הקוצים הוא׳ לא שם המקום
נקרא כך כשם שמצינו ויבאו עד גרן כידון׳ והלא כידון רמ״ב ו
אחד מכלי המלחמה אלא נקרא גרן כידון על שם שהיה
מסובב מכלי המלחמ׳ שכן אמר דוד לגלית הפלשתי אתה מעונה
בא אלי בחרב ובחנית ובכידון׳ ויספדו שם מספד גדול עו
וכבד מאד׳ ט׳ מינין של מספד הם מספד נהי צעקה הילול
נידה מרוח קינים הגה והו׳ מספד שנ׳ וספדו עליו הי אחי מלכי׳
נהי שנ׳ כי קול נהי נשמע מציון׳ צעקה והילול שנ׳ זעק ירמיה
והילול בן אדם נידה שנ׳ גורו׳ לו כל סביביו׳ מרוח שנא׳ כה יחוקאל
אמר השם ל תבא בית מרוח אליה׳ קינים והגה והו שנא׳ ירמיה
וכתו׳ עליה קיני׳ והגה והו וכשהזכיר כאן מספד גדול וכבד ירמיה
מאד יכלול כל ט׳ מיני׳ של הספ׳ הללו ולמדך הכתו׳ ט׳ כתות
שעלו עם יוסף הספידו עליו ט׳ מיני הספד׳ והנה ההספד
זכרון חסדי המת ויחוסו כגון שאול ויהונתן הנאהבים
והנעימי בחייהם ובמותם לא נפרדו ולפי כאב ההספ שנ׳ צר שמוא ב
לי עליך אחי יהונתן׳ ולפי המאורע שארע לו שנאמ׳ ויקונן שמוא ב
המלך ל אבנר ויאמ׳ הכמו נבל ימו אבנר׳ וכן צרי אדם לסדר יחוקל
הטוב שהית׳ לו ונסתלק ממנו כגו׳ בן אדם שא על צור קינה מס כו
ואמרת לצור היושב על מבוא׳ ים וכתי׳ הונך ועזבונך מלחיך
וחובליך מחזיקי בדקך ועורכי מערכיך וכל אנשי מלחמתך
אשר בך וכל קהלך יפלו בלב ימים ביו׳ מפלתך ורז״ל הזכירו
כן כי ענין ההספד ספור חסדי המת כגון ההיא דרבי פדת
דפתח עליה ההוא ספדנא היו׳ קשה לישר׳ כיום בא השמש
בצהרי׳ שנ׳ והיה ביום ההוא נאם יי והבאתי השמש בצהרים ממום
והחשכתי לארץ כן כתב רבינו חננל ז״ל בפירושו וכת׳ עוד
אנן ספדינן על אב ב״ד עפר קברי מור ואהלות׳ דורש נגעים
ואהלו׳ מי מסיר ספקות׳ ומבאר הלכו׳ פסוקות׳ תורה רבץ
תלמידי׳ רבץ׳ כלובש תשבץ׳ בקרי׳ יעבץ ע״כ׳ אבל שבע׳ ימי׳
אבלות זו קודם קבורה היה שכן כתוב אחרי כן וישאו אותו
בניו ויקברו אותו׳ אבל האבלות שנצטוינו בדין תורה הוא

אחר הקבורה לאחר שיסתם הגולל · כאשר צוס · אם להם
הזהרו במטתי שלא יגע בו אחד מבני הכנעניות ואתם
בעצמכם תשאו אותה בעגין כך יהודה וישכר וזבלון מן
המזרח ראובן ושמעון וגד מן הדרום· אפרי ומנשה ובניכין
מן המערב · דן ואשר ונפתלי מן הצפון· יוסף ל יטעון מפני
שהוא מלך · לוי ל יטעון שהוא עתיד לטעון ארונו של מקו
ואינו בדין שיטעון ארונו של מת· אם אתם נושאי את מטתי
כמצות עתיד הקבה להשורת אתכם דגלים במדבר וזהו
שאמרו רזל וישאו אותו בניו ולא בני בניו וכל העולי אתו
רמז בכאן המלחמה החזקה שהיה להם בקבורת יעקב זעל
כן הוצרך לבאר כי הוא ואחיו וכל העולים אתו חזרו בשלוה
לא נפקד מהם איש לא באותה המלחמ החזקה ולא בדרך
כי עמד להם זכות הצדיק בהיותם מתעסקין בו · וכן רמז
הכתוב בעגין זה במלחמת שכם כי שם הוצרך יעקב לחגור
כלי מלחמתו כנגדם · וכמו שדרשו רזל שאלמלא כן היו
נהרגי שכעו ולוי ולכך הוצרך הכתוב לבאר ויבא יעקב לוזה
אשר בארץ כנען ו · והוסיף לכתו הוא וכל העם אשר עמו
כיון לומר שלא נפקד מהם איש באותה המלחמ העצומה ·
אחרי קברו את אביו · מה היה הצורך שיפרוט הכתוב את
יוסף בדבר הקבור והלא הזכיר למעלה ויעל יוסף לקבור את
אביו ואמר עוד וישאו אותו בניו והגד יוסף בכלל כי הוא
האדון הכהניג והגדול שבכלן · אבל יתכן לפרש שהוצרך
לפרש ולהזכיר אחרי קברו את אביו כדי שלא יסתפק אדם
בשבועתו של יוסף ולפיכך תלה עגין הקבורה ביוסף לבדו
כאלו לא היו שם שאר הבנים וכזה הזכיר אחרי קברו את
אביו ולא אמר אחרי קברם · ויבך יוסף בדברם אליו · תכף
שהזכירו לו אביו בכה לגודל האהבה ונכמרו רחמיו · והגד
אחיו בקשו כמנו מחילה ולא באר הכתוב שימחול להם
וכבר באר רזל שכל כי שחטא לחברו ועשה תשובה אינו
נמחל לעולם עד שירצה את חברו · ואעפ שהזכיר הכתוב
וינחם אותם וידבר על לבם שנ בזה שהיה להם רצוי מיוסף
מכל מקו לא ראינו שזכיר הכתו מחילה ביוסף ולא שיודה
להם ששא פשעם וחטאתם ואכ מתו בעונשם בלא מחילת
יוסף ואי אפשר להתכפר עונם רק במחילתו ועל כן הוצרך
העונש להיותו כמוס וחתום להפקד אחר זמן כעגין הרוגי
מלכות · וקרוב אני לומ ששיש מזה רמז בכתוב ממה שנכפל
הלשון ועשה בזה ב חלקי פשע אחיך וחטאתם פשע עבדי
אלהי אביך והיה ראוי הכתוב לומר ועתה שא נא לפשעם
אבל כיון הכתו לרמוז אם תשא פשע אחיך וחטאתם יהיה
פשע עבדי אלהי אביך נמחל· ובאר הכתוב כי פשע עבדי אלהי
אביו הוא פשע אחיו כי יזכיר להם שם ית עונות ראשונים
והבן זה · אל תיראו כי התחת אלהים אני · יאבר אין להם
ליראי מפני כי יראה אלהים אני כשועבד ל ויתחת עבדותו ·
וזה דעת אנקלוס שתרגם ארי דחלא דיי אנא לפי שתרגום
של יראה דחלא וכלו אמ גוף של יראת השם אני ואין ההא
של תמיהה אבל היא הא ודאית כהא הגלה נגלתי ל ביית
אביך · וחזר והזכיר שנית אל תיראו כי הראשון יראת יוסף
והשני יראת הרעב ומזה אמ אנכי אכלכל אתכם לפי שכיון
שמת יעקב חזר הרעב ליושנו וכמו שהזכרתי למעלה והוא
דעת רזל · וינחם אותם וידבר על לבם · דרשו רזל בדברי
תנחומין הללו היו אומרים להם עד שלא ירדתם לכאן היו
הבריות מרננין עלי לומר עבד הוא ועל ידיכם נודע שאני בן
חורין ואם אני הורג אתכם מה הבריות אומרות עלי כת של
בחורים מצא ואמר אחי הם לסוף הרג אותם כלם יש אדם
הורג אחיו · ה עשרה נרות לא יוכלו לכבות נר אחד · נר
אחד איך יוכל לכבות נרות· וירא יוסף לאפרי בני שלשי·
ראה יוסף לאפרים בנים רבעים ולמנשה ראה בנים שלשים
שהרי מלת בני סמוכה לשלשים · והכונה בזה שראה מזרע
אפרי בנים רבעי והיה לו ליוסף בחייו רמז מזה בברכת אביו
שיהיה אפרי לגוי גדול ועצום יותר ממנשה הוא שאמ גם
הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו ·
ומלת גם יורה כי הבנים כולם בני אפרים ובני מנשה כלם
נתגדלו בביתו של יוסף אבל לאהבת יוסף למנשה הבכור
ייחס גדול בניו ליוסף ולפיכך הזכיר בהם יולדו על ברכי
יוסף · ומה שהוצרך להזכיר בני מכיר שהוא גלעד בן מכיר
בן מנש זקנן של בנות צלפחד בדי להורות כי יוסף הצדיק
גדל בביתו · צדיקי שמהם יצאו בנות צלפחד שהיו חכמות
וצדקניות שבדור · וישבע יוסף את בני ישראל · היה הכתוב
ראוי לומר וישבע יוסף את אחיו אלא מלמד שהשביע לכל
מי שהוא מבני ישראל · ואפילו העתידים להיות ואמר להם
פקוד יפקוד להים אתכם ולכך השתדל משה רעה שהעלה
את עצמותיו וחשש לשבועתו של יוסף הוא שכתוב ויקח
משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישר·
באר הכתוב כי מפני השבועה שהשביע את בני ישרל לקח
הוא בעצמו כאלו יוסף השביעו בזה· והנה זכה יוסף שיעלה
משה רבינו עה את עצמותיו באכלוסא הוא שכתוב ואת
עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם
שהרי בידוע כי משפט הלויה בקבורתו של צדיק הוא
באכלוסא שהוא ששים רבוא · וכמו שדרשו רזל כנתינתה
כך נטילתה מה נתינתה בששים רבוא אף נטילתה בששים
רבוא והעליתם את עצמותי מזה·מן הכקו הזה יש שפירשו
כי כל שבט ושבט העלו עצמות השבטי כגון שתאמ שבט
ראובן העלה עצמו ראובן אביהם ושבט יהודה העלה עצמו
יהודה אביהם וכן כל שבט ושבט· וימת יוסף בן מאה ועשר
שני · יוסף קבר ליעקב אביו וקבל שכרו במי שגדול משניה
הוא משה רעה שנתעסק בעצמותיו שנאמר ויקח משה את
עצמות יוסף עמו ודרשו רזל מה עשה משה נטל טס אחד
והטילו בנילוס וכתוב עליו עלה שור עלה שור ואמ לו יוסף
יוסף אחיך נגאלים והשכינה מעכבת בעדך ועגני הכבוד
מעכבים בעדך אם רצונך להגלות ולעלות עלה ואם לאו
נקיים אנו משבועתך לפי שהמצריים רצו להצניעו שלא
ימצאוהו אחיו לעולם ועשו לו ארון של מתכת ונתנוהו
בנילוס וזהו שכתוב ויישם בארון במצרים גם משה עד
שנתעסק ביוסף קבל שכרו בגדול ממנו זה הבה שנ ויקבור
אותו בגיא ומכאן למדנו שכל המשתדל במצו לעשותם יש
לו שכר גדול ועקב רב אם בחייו פעלותו הטאב תביא פריה
מפרחק · ואם במותו שכרו אתו בספר שאינו נמחק יוחק
ועל כן יתחייב אדם שיעשה המצות בזריזות לא בעצלתים
לא לכבוד עצמו רק לכבוד שמים לעבוד עבוד השם יתעלה
ולשמור משמרתו ולהשתעשע בתורתו להתחזק בתוחלתו

כעגין שכתוב יהלל ישראל אל יי מעתה ועד עולם ·
וכתיב חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים ליי·

ברוך הגבר אשר יבטח בה והיה ה מבטחו בטחו בה עדי עד
כי ביה ה צור עולמים·

נרפפיות ים

מעות יג

יהוס כו

דכריס

תליס

תליס

שמות

ה

נזם זהב וחלי כתם מוכיח חכם ונומר:

שלמה

משלי כה יב

המלך עה יזהיר בנתוב הזה על מדרת התוכחת לפי שבל התור כלה תלויה בתוכחת שכל המקבל תוכחת וישמע לקול מוכיחיו הנה זאת מדה עליונה כוללת כל הטובו והיא סבה לקיום התור ומי ששונא את התוכח מדה מגונה כוללת הרעות והיא סבה לבטול התורה כי הוא קרו שיכפור וש פרוק כמנו עול תור ומזה אמ שלמ עה כוסר רע לעוזב אורח שונא תוכח ימות באר כי קשה מאר השונא תוכחת בן העוזב אזרח כי מי שעוזב אורח והו הפורק עול מצוה אחת מעליו יענוש במוסר רע והם היסורים אבל לא יענש בעונש המיתה ומי ששונא את התוכח אינו נמחל לו במוסר רע בלבד אלא יענש בעונש מיתה וזהו שאמר ימות כי לא יספיק להיותו נשפט במוסר רע ועל כן הזכי שלמה בפסוק הזה על האדם שיהיה מקבל התוכחת ובאר כי התוכחת עדי הנפ ותפארת כשם שהנז והחלי הם עדי הגוף ותפארתו וזהו שאמ נזם זהב וחלי כתם מוכיח חכם על אוזן שומעת כאש יוכיח החכ על אוזן שומע המשיל אותה תוכח לנזם וחלי כי הנפש מתפאר ומתיפה בעדי הנזם והחלי התוכח היא על שני חלקי האחד מחוייב והשני נמנע המחוייב הוא שנצטוינו להוכיח ג כתו והם חכמי פתאי נערי הנמנע הוא שנצטוינו שלא להוכיח ג כתות כלל והם לצי כסילי רשעי לצים הוא שכתוב אל תוכח לץ פן ישנאך וכתיב יוסר לץ לוקח לו קלון וכן מצינו בירמי שהיה מיסר בני דורו שהיו ליצנים והיו מקללין אותו הוא שאמר לא נשיתי ולא נשו בי כלה מקללוני וכסילים הוא שכתוב באזני כסיל אל תדבר כי יבוז לשכל מליך כי הלץ ישנאנו והבסיל יקלה דבריו ויבוז לשכל מליו רשעים הוא שכתוב יוסר לץ לוקח לו קלון ומוכיח לרשע מומו בלומר המוכיח לרשע ומגיד לו מומו לוקח לו קלון גם כן לפי שיאמר לו טלתי טהורה משלך או יחזור מומו למוכיח כי המוכיח לרשע הנדה זה הוא מום למוכיח אלו הם כתות החלק הנמנע כתות החלק המחוייב הם החכמים שנוכח לחכם ויאהבך כי לפעמים יצטרך החכם לתוכחת כשהוא חוטא לעתים בשוגג ודרך מקרה פתאים שנ לתת לפתאים ערמה נערים שנ לנער דעה ומזמה ועקר התוכחת הוא לנער לפי שאין כלי שכלו שלכים ועוד שיצר הרע קודם בו ליצר הטוב ג שנה ואין כל מחשבתו והתבוננותו רק בתענוגי העולם והגוף לפיכך בעודו נער וטבעו רך יצטרך לתוכחת שיהיה לו רסן להנהיגו ולהביאו בשעבוד היצר הטוב

משלי ט ז

משלי ט ח

משלי ט ט

ושיהיה שומע לעצה ולקול מוכיחו ולדברי התורה שכלה תוכחת שנאמר ודרך חיים תוכחות מוסר שאם יניחוהו להרגיל טבעו בפעל ובהנהגה כאשר יגיע לזמן שלמו שכלו יאלה להשיב אחור הנהגתו ואותה הנהגה הטובה היא אם רעה לא תפרד ממנו לעולם והוא שכתוב חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקי לא יסור ממנ כי בימי הזקנ רחוק הוא להחליף טבעו שכבר הורגל בו על כן ראוי לו בעודו נער שישומר דברי התוכחת ועם זה יקנה לנפשו תועלת רבה וזכות גדול והוא שאמר דוד עה במה יזכה נער וגו ומפני זה יזהיר שלמה תמיד להוכיח את הנער בשבט מוסר הוא שאמר אולת קשורה בלב נער שבט מוסר ירחיקנה ממנו יאמר אפילו כשתהיה האולת דבקה בלב הנער וקשורה שם בשכבר הורגל בה ימים רבים אל תתיאש ותאמר אין לו תקנה כי מאחר שהוא נער שבט מוסר ירחיקנה ממנו יוכיחנו מעט מעט ויבנ בלבו התוכח כי דבו המוכיח רך ועם השקידה יעש רושם בלב הנוכח כאשר תראה בטפת המים שהי רבה ונוחה ועם השקידה תקוב חור באבן הקשה ואם נתיאש ממנו ולא השתדל בתוכחתו הנה זה שונאו והוא שאמ שלמה עה חושך שבטו שונ בנו ואוהבו שחרו מוסר

משלי יג כד

ואמרו במדרש חושך שבטו שונא בנו זה דוד ואוהבו שחרו מוסר זה יעקב · ללמדך שכל המונע מוסר מבנו לסוף יוצא לתרבות רעה · שכן מצינו בישמעאל שהיו לו נעגועין
תפ' כפ ס אצל אביו ולא רדהו ויצא לתרבות רעה שנאמר ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק · ואין כיצחק
תהלים לב ו אלא עז שנאמר ויקומו לצחק · וכן מצינו בעשו שהיו לו נעגועין אצל אביו ולא רדהו ויצא לתרבות רעה ועבר חמש
עברו באותו יום וכן אדוניה בן חגי היה לו נעגועין אצל אביו
מלכים ס פ ו ולא רדהו שנ' ולא עצבו אביו מימיו · וכן אבשלום לא רדהו אביו ויצא לתרבות רעה ושכב עם נשיו וגרם לו להוציאו
מירושלם ולעלות יחף וראש לו חפוי והו' עולה ובוכ והפיל כמה רבבות מישראל ואוהבו שחרו מוסר זה אברהם שיסר
בראשית כה יט את יצחק והוליכו בדרכיו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה וגומ' · וכן יעקב יסר את בניו ולא היה בהם פסולת
ומפני שהיה יעקב אבינו עה מוכיח חכם והיו השבטי' אוזן שמע על כן היו ככסף צרוף והיו נזם זהב וחלי כתם והיו בניו אב"ה זהו שכתוב ואלה שמות בני ישראל הבאי' המצרימה את יעק' איש וביתו באו·הספ' הזה היה ראוי שיתחיל אלה שמות בלא ואו כספר אלה הדברים אבל בא אות הואו לחבור ענין כי הענין מחובר למעלה בסדר ויגש אליו ששם הזכיר ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו ובא ללמד כי הענין אחד אף על פי שהם שני ספרים ומנאן שם בחייהם חזר ומנאן כאן לאחר מיתתם וזה למעלה וכבוד להם וכדי להודיע חבתם כמאמרם ז"ל שנמשלו ישראל לכוכבים
ישעיה מ כו שמוציא במספ' והכניסן במספ' שנ' המוציא במספ' צבאם לכלם בשם יקרא ולפיכך מזכי' שמותיהן תדיר וכופל אותם הכל בדרך חבה כשם שבצינו ה' פעמים ישראל בפסוק
ישעיה כז ו אחד' הבאים לשון רבוי כלשון הבאים ישרש יעקב יציץ ופרח ישראל ולפי שלא ירדו למצרי' רק שבעי' נפש והקדוש
תהלים ס ברוך הוא צוה בהם את הברכה כענין שכתוב ובני ישראל פרו וישרצו ורבו ויעצמו במאד מאד לכך הזכיר בהן לשון הבאים המעיד על רבוי זרעם · מצרימה היא המדינה עצמה כי מצרים שכתוב הכונדה בו ארץ מצרים וזה הכתוב מעיד
בראשית כ יט על זה וירדו אבותינו מצרימה ונשב במצרים ימים רבים ולא אמר ונשב שם כי ירידת האבות אל המדינה עצמה
בראשית מו ד והתישבותן של ישראל בארץ מצרי' וכן אמר ה' ליעקב אנכי ארד עמך מצרימה · היא המדינה עצמה אשר שם הבירה למלך אבל לא נתישב שם כי אם בסביבותיה שנאמר וישב ישראל בארץ מצרים · את יעקב · עם · כמו את השמים ואת
בראשית ג הארץ · על דרך הקבלה · וכן כי ששת ימים עשה יי' את השמים ואת הארץ · איש וביתו באו · על דרך הפשט בא הכתוב ללמדנו כי לא נשאו השבטים מבנות מצרים כי עם נשותיהם באו שם · ועל דרך הקבלה איש וביתו באו
תהלים ט ו איש על שם שכתוב יי' איש מלחמה ויה דינו · ונרמז בכאן שאמרו רבותינו ז"ל גלו למצרים שכינה עמהם ·
ובמדרש ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה והלא היום שמונים שנה באו אלא כל שמונים שנה שהיה יוסף חי לא שעבדום ומשמת יוסף נתנו עליהם עול כבד שנא' וישימו עליו שרי מסי' לכך כתיב הבאי' כאן אותו היום באו · ראובן שמעון לוי ויהוד' ישששכר זבולון ובניהן הזכי' הששה הראשוני' שהם בני לאה כסדר תולדותם והיה ראוי שיזכיר לבניהן אחרון לכל אחיהם כי הוא הקטן שבכלן ומה שהזכירו שביעי מפני שהעולם השפל נחלק לשבע אקלימי' והאקלי' השביעי הוא ארץ ישראל שהוא אמצע הישוב והיא הנקוד' מזוגה מקור וחום יותר משאר הארצות מפני שהי' אמצעית לקצוות · ועל כן נכתב בנימין שביעי לרמוז על בית המקדש
שנאקלים שביעי שהוא בחלקו של בנימין ואף על פי שהכמי המחקר שסדרו האקלימים כתבו בקצת חבוריהם שארץ ישרא באקלים הרביעי הכל הולך אל מקום אחד כי כיון שהארץ היא הנקוד' ויש ג' אקלימים בכאן וג' אקלימים בכאן הנה היא רביעי לכל ג' וג' והיא אמצעית והיא שביעית וזה דמיון יום השבת שהוא אמצעי לימות השבוע והוא יום שביעי ולא הוצרכו רבותינו ז"ל להודיענו שהכאורו נתלו ביום רביעי כי אם לפרסם מעלת השבת וידוע כי ערב שבת מתחיל מיום רביעי וכאש' תחשוב יום רביעי חמישי וששי מלפני השב' ויום ראשון ושני ושלישי מאחרי השבת הנה שבת שהו' שביעי אמצעי גם רביעי לכל השלשה וכן בית המקדש שבאקלי' הזה אמצעי ושביעי והזכי' יוסף באחרונה לשני טעמי' האחד כדי שלא ישתררו בני הגבירות על בני השפחו' ועל כן נכתבו דן ונפתלי גד ואש' שהם בני השפחו' באמצע בין בניהן ויוסף · והשני מפני שיוסף היה גדול שבכלן ובמעלה ולכן הזכירו באחרונ' דרך שפלו' כי כן דרך הצדיקים כל זמן שהקדוש ברוך הוא מוסיף להם כבוד וגדולה הם מוסיפים בעצמם שפלות וענוה · שכן מצינו ביהושע בן נון אחר ששם משה רבינו עליו השלום את ידיו עליו ונתכנה פרנס על ישראל בחייו של משה מה כתיב שם וידבר משה את כל דברי השירה הזאת באזני העם
דברים לא הוא והושע בן נון הזכיר הכתוב הושע ללמדך שלא נתנא בסבת מעלתו לא השפיל את עצמו ובמדרש ראובן שמעון לוי ויהודה כל השבטים כלן על שם הגאלה נקראו ראובן · ראה ראיתי את עני עמי · שמעון וישמע אלהים את נאקתם ·
שמות ב לוי · ונלוו גרים רבים אל יי' · יהודה · אודך יי' כי אנפת בי ·
בראשית מט ישששכר כי יש שכר לפעלתכם · זבולן · בנה בניתי בית
דברים לג זבול לך · בנימין · נשבע יי' בימינו · דן וגם את הגוי אשר
בראשית טו יעבדו דן אנכי · נפתלי · על שם נפת תטופנה שפתותיך ·
בראשית מט גד · על שם והמן כזרע גד הוא אשר · על שם ואשורו אתכם
ישעיה ס כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ · ויוסף · על שם יוסף יי'
תהלים פא שנית ידו כך דרשו בתנחום · וי"ב שבטים אלו מפנישעתידין
בראשית מט שיעלו לששי רבוא בגאלת מצרי' תמצא ראשי אותיו שלהן
שמות יב עולים ששים רבו פחות ג' אלפי' ואין לוי בכללם שאינו בכלל
במדבר א פקודי בני ישראל וכך דרשו בפסיקתא אם מבקש אתה
במדבר ג לידע כמה מנין של ישרא טול ראשי אותיו השבטי' ואתה
במדבר ב יודע מנינם ריש של ראובן מאתן אלפין · שין של שמעון
במדבר א תלת מאה אלפין נון של נפתלי חמשין אלפין · וכן כל השאר
שמות יב נמצא שעולים ששים רבוא פחות ג' אלפים ואותם ג' אלפים
שהם חסרים הם שנפלו בעגל · ובתנחומא דרשו כן בפרש
שמות ל כי תשא · ויהי כל נפש בהרבה מקומות מן הכתוב מצינו
ויקרא יט שמכנה גוף האדם נפש כענין שכתוב נפש כי תחטא
במדבר לא שבאורו על גוף האדם כי החטא איננו מצד הנפש וכן בכאן
הכונה בנפש שהוא גוף ועל כן אמר יוצא ירך יעקב שבעים
בראשית מו נפש ויוסף עם יוסף שהיה בכצרים וידוע כי במצרי' היה אך
בראשית נ מפני שהגלה העתידה שהיה בדמיון גלות מצרי' על כן רמזו
בראשית מו כי תחלת גלו' ראשון היו שבעים נפש ובסוף בגלות אחרון
דברים כו עתידי' לירש שבעי' אומות זהו שאם יוסף היה במצרי' הזכיר
בראשית נ יוסף באחרונ' לרמוז על משיח בן יוסף העתי' לבא באחרונ'
שמות ו לגאול את ישראל דימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההו' ראובן
בראשית מו נולד בי"ד בכסלו ומת בן קכ"ח שנים · שמעון נולד בכ"א
בראשית מו בטבת ומת בן קכ שנים · לוי נולד בו' בניסן ומת בן קלז
בראשית מו שנים · יהודה נולד בט"ו בסיון ומת בן קלח שנים · דן נולד ט
בראשית מו אלול ומת בן קכה שנים · נפתלי נולד ה' בתשרי ומת בן קלג
בראשית מו שנה · גד נולד י' בחשון ומת בן קכה שנה · אשר מלד
בראשית מו כ' בשבט ומת בן קכו שנים · ישששכר נולד י' באב ומת בן

קב"ב שנה' זבולון נולד ז' בתשרי ומת בן ק"ד שנה' יוסף נולד
א' בתמוז ומת בן ק' שנה' בנימן נולד י"א במרחשון ומת בן
ק"ט שנה' באדר ובאייר לא נולדו נשתיירו לאפרים ולמנשה
מצאתי במדר' תדשא' וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא'
דרשו רז"ל אע"פ שכת' יוסף אלהיהם קיים שנאמ' ויכת יוסף
וסמיך ליה ובני ישרא"ל פרו וישרצו וירבו ויעצמו בכאד מאד'
למדך הכתו' שקודם השעבוד נשתלחה בהם ברכ"ז שרי'
ועצ'מה ואחר שהתחיל השעבוד נפרחת מהשריצה והעצ'מ'
ונשאר בהם הפריה ורביה' וזהו שאמ' וכאשר יענו אותו כן
ירבה וכן יפרוץ' ובמדרש ובני ישראל פרו וישרצו פרו מאי
רבות'הו ת"ל וישרצו ששה בכרס אחד כשרצים הללו יכול
נמוכים כשרצים ת"ל וירבו בעלי קומה יכול חלשים ת"ל
ויעצמו במאד מאד'במאד בעולם הזה מאד בעולם הבא שנ'
שמ' מט כא ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה' ויקם מלך חדש נהלקו
רז"ל בזה יש מהם שאומרים חדש ממש ויש אומרים
שנתחדשו גזרותיו ונראה לפרש כי המלך הזה נולד בזמן
פרקס' מ כ שהיה יוסף בבית האסורים הוא שכתו' עליו יום הולדת את
פרעה כלומר יום שנולד בו פרעה כי קרא המלך שם בנו
כשמו ויהיה כדברי האומר חדש ממש וזהו שאמ' אשר לא
ידע את יוסף כי לא ידעו ולא הכירו כלל כי הוא בן המלך
הראשון הזקן' ובמדרש אשר לא ידע את יוסף כל הכופר
בטובתו של חברו סופו שיכפור בטובתו של הקב"ה שהרי
שמות ה ב כתיב אשר לא ידע את יוסף ובסוף אמר לא' ידעתי את ה'
משל למה הדבר דומה לאדם שרגם אקונין של דוכוס אמר
המלך התיז את ראשו למחר עוש'בי כן והמדרש הזה נוטה
למי שאומ'נתחדשו גזרותיו' הבה נתחכמה לו' יש חכמה
טובה ויש חכמה רעה החכמה בתורה ובמוסר היא חכמה
טובה והחכם'בעיני ערמימו'היא חכמ'רעה וזה התחכמות
קהלת ב יג לא חכמה כי לא אמר הבה נחכמה ואמ'הכתוב ל תתחכם
יותר הזהיר על ההתחכמו'הזה שהוא מן החכם'הזאת כי
לא אמ'ל תחכם יותר וההתחכמות הזה הוא שבאו עליהם
המצריים בעלילות תחלה בכמונם הוא שכתוב וישימו עליו
שרי מסים העלה עליה' מס כבד והיה מראה להם כי אין זה
מצד איבה כי כן דרך מלכי הארץ להטיל מס על אנשיהם'
ואחכ גזר עליה' שעבוד בגופן הוא שכתוב ויעבידו מצרים
את בני ישרא"ל בפרך' הפקיר פרעה את ישרא"ל שכל אחד וא'
מהמצריים יהיה לו רשות לקחת מישרא"ל לעבוד עבודתו'וזהו
שאמר בפרך' והפרך הזה הוא שהיו מעבידי'אותם שיביאו
העפר ויעשו החומר והלבנים ושיבנו הבנין ולא היו נותנין
להן לא התבן ואחכ הוסיף בגזרה ומנע מהם התבן שנאמר
שמות ה יח ותבן לא ינתן לכם ותכן לבנים תתנו' ואחכ הוסיף בגזרה
ומררו את חייהם בעול בכד ובמאס יותר מזה וזה שכתוב
וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבני'ובכל עבודה
בשדה' כלומר מלבד עבוד'ת פרך שהזכיר בכתוב הראשון
שהיא עבודה קשה בחומר ובלבני'עוד מררו את חייהם בכל
עבודה בשדה והעבוד'בשדה היא חפירת המקומו'בשדותם
והוצאת הזבלים וזהו שאמר את כל עבודתם כלומר מלבד
עבודת'אשר עבדו בהם בפרך' והנה פרעה הרשע כיון בכל
מיני ענויי'ה להתיש כחם של ישרא"ל ולהמעיט זרעם שלא
יפרו וירבו שהרי היג'יעה מתשרת כחו של אדם וממעטת
הזרע ולפי שראה שלא היו מתמעטין בכל זה אבל היו
מתרבין ככו שנ'וכאשר יענו אותו כן ירבה לפי' גזר עליהם
הריגה' וידוע כי לו רצה לצוות להרגם כאחד היה אפשר לו
זה'אבל מפני שיהיה העניין בגידה גדולה שיהרוג למלך את
אנשיו אשר באו לדור בארצו על אמונתו ותהיה זאת למלך
לחרפה בתוך העמ'ים על כן לא רצה להרגם בפרהסיא אבל
רצה להתחכם עליהם להאבידם בסתר ובחשאי ושלא יודע
החמס הנעש'בהם ולפיכך צוה הדבר לשתי הנשי'המילדו'
שיהרגו את הזכרים על האבנים וזהו שכתוב ויאמר מלך
מצרים למילדות וגו' אם בן הוא והמיתן אותו' וצוה עליהן
שיסתירו הענין ולא יגלה זה לשום אדם כדי שיהיה הדבר
סוד מן הכל אין צ"ל מן המצריים אשר יחוש להם יותר לא
אפילו מישראל ואפילו היולדות אמות הילדי'בעצמן שהרי
אפשר למילדת לטעון ליולדת כך נולד מת' וכאשר ראה
פרעה שגברה על המילדות יראת השם יתברך יותר מיראת
המלך והיו מחיות את הזכרים והתחכמות הזה לא שוה
לו הוצרך לגלות הענין למצרי'וזהו שכתוב ויצו פרעה לכל
עמו וגו' ועדין ישראל לא היו יודעים בזה כלל כי כשהיה
ישראל אבי הילד מתרעם ע"ז המלך או אל השופט אומרי'לו
הבא עדים ואעשה לך נקמה' ואח"כ נתפרסם הענין לכל
העולם ואפילו לישראל והיתה הגזרה גלויה לכל המצריים
היו נכנסים בבתים במצות המלך ומחפשים הילדי'בלילות
פן יצפינו אותם אמותיהם וזהו שכתוב ולא יכלה עוד הצפינו
וגו' למדך הכתוב שכל אשה ואשה מנשי ישראל חדשי
עבורה נודעים למצרים החוקרים מצד המלכות כי יחקרו
הדבר ודבר לא יכחד מן המלך והיו באים במלאת ימיה
ללדת עד שאלו רצתה להצפין את בנה אין לה רשות והנה
כל ההתחכמו'הזאת שעשו בנסתר ובנגלה לא הועיל להם
כלום והיה הנרכה משתלחת בזרעם ברבוי גדול בצמת
השדה הוא שכתוב וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ'
ילקוט שמעוני וכן אמר הנביא רבבה כצמח השדה נתתיך ותרבי ותגדלי'
ואע"פ שהשליכו בניה'ליאור הנה המושיע נצל בסבה מאת
השם יתברך כי לה'התשועה והצלחה וכל הסבות מאתו'
שמ' מד כו והוא יתב'הפר עצתם והאביד חכמתם כענין שכתוב משיב
חכמים אחור ודעתם יסכל' וכמו כן יארע לנו בגלותנו זה
בכל דור ודור חושבים עלינו מחשבות רעות והם מתחכמי'
להאבידנו מן העולם ואין לאל ידם כי לא כן מחשבות השי'
וכמו שדרשו רז"ל וכאשר יענו אותו כן ירבה אמר הקב"ה
אתם אומרים פן ירבה ואני אומר כן ירבה' ואמרו במדרש
תלים במזמור ט למנצח על מות לבן האויב תמו חרבות
לנצח' שאל פיליפוס את רבי אלעשא לא כך אמר הנביא
שמות טו ד כי תאמ'אדום רוששנו ונשוב ונבנה חרבות כה אמ"ה צ"הי'
המה יבנו ואני אהרוס וכל מה שבנינו קיים' אמ'לו לא דבר
הכתוב כנגד הבנין אלא כנגד העצות שכל זמן שאתם
יושבי'בכל שנה ושנה וחושבי'לכלותנו הוא הורס עצתכם
אמרו לו חייך כך הוא אנו יושבין בכל שנה ושנה לכלותכ'
ואתי חד סב מבטל לן' וכשם שהרעו המצריים לישראל
תחלה בממונם ואחר כך בגופם כך מדד להם הקב"ה מדה
שמות טו כנגד מדה ונפרע מהם תחלה בממונם הוא שכתו' וימ'ת כל
שמות ט יט בקנה מצרים ואחר כך נפרע מגופם שנאמ'כי היה השחין
שמות יב ל בחרטומים ובכל מצרים אחר כך נפרע מהם במיתה שנא'
כי אין בית אשר אין שם מת' ובמדרש הבה נתחכמה לו
הבה נתחכמ'לו למלכו של עולם אם נשרפם הם בני אברה'
שנצל מכבשן האש' אם נהרגם הם בני יצחק שנצל בין
החרב' אם נסקלם באבנים הם בני יעקב שנתעלה באבן
רמב"ם מט כד שנא'משם רועה אבן ישראל' ועוד מלכותם נמשלה כאבן
שנאמר ואבנא די מחת לצלמא הות לטור רב ומליאת כל
ארעא' אלא נשליכם במים שהרי נשבע שלא יביא מבול
שמות יט ג לעולם לפיכך הטביעם במים שנ' כי בדבר אשר זדו עליהם
ישמעיה נו ב בתבשיל שבשלו בו נתבשלו וכן אמר הנביא גם אני אבחר

בתעלוליהם ומגורותם אכ"א להם׳ ועלה מן הארץ׳ כנה
הכתוב כי היה לו לומר ועלינו׳ ובמדרש ועלה מן הארץ כל
זמן שישראל בירידה התחתונה עולים זהו ועלה מן הארץ
תלים מד כו מתוך הירידה עליה וכן אמר דוד עה"ד דבקה לארץ בטננו
וכתיב בתריה קומה עזרתה לנו׳ וימררו את חייהם הנפש
תלים קג ד המשברת שהיא חיי הגוף בלשון הגואל משחת חייכי׳ גם
יתכן שתהיה הכונ׳ על הב"ה שהוא חיי הנפש ומזה לא אמ׳
הכתוב וימררו את נפשם׳ ואין לתמוה על זה שהרי בפדוש
דרשו רז"ל כי לי בני ישרא"ל עבדי׳ כל המשעבדן למטה כאו
ישעיה מט משעבדן מלמעלה ויותר מזה מצינו מקרא מלא בכל צרתם
תלים נג ו לו צר׳ וכתי׳ עמו אנכי בצרה׳ ויאמ׳ מלך מצרי׳ ויאמ׳ בילדכן׳
שני פעמי׳ ויאמ׳ מפני אריכות הלשון או יהיה ויאמר האחד
ספור הענין למילדות׳ השני אזהרה וצווי להן שיעשו כן׳
וטעם על האבני׳ המשבר שכורעו׳ שם לילד נקרא אבנים על
שם שירכותיה של יולדת מצטנני׳ כאבני׳ וכן נקר׳ משבר על
שם שאבריה משתברים וכן תרגומו מתברא ומלת האבנים
יש להבין בו ה"א בני׳ ומזה דרשו ז"ל ששה בכרס אחד׳ ועוד
תרמו מלת האבני׳ מקו׳ האבני׳ שהי"א ה"א הראשונ׳ שבשם
רמזי לק ה וכבר הזכרתי מזה בפסו׳ והיה בכזיב׳ ויעש להם בתים׳ שתי
המילדות האלה הם יוכבד ומרים בתה׳ נקראת יוכבד שפרה
שמשפרת הולד׳ ונקראת מרים פועה על שם שפועה את
הולד׳ ובאור הכתו׳ על דרך הפשט ויהי כאש׳ יראו המילדו׳
את האל׳ יותר מיראת המלך והיו מחיות את הזכרים ויעש
להם בתי׳ לישרא"ל כלומר שהושיב להם שומרי׳ והעמיד בית
מצרי אחד בין שני בתים של ישר׳ כדי שלא יוכלו להסתיר
שמות טו כא הילדים מהם׳ וכן ותען להם מרים חוור לישרא"ל לא לנשים
היוצאו׳ אחריהיוש שפירשו בתים בתי כלא׳ שיהיו סגורו׳
שם לעולם׳ ועל דרך המדרש ויעש להם בתים ברכם בבתי
אבות בתי כהונ׳ ולויה מיוכבד ומלכו׳ ממרים׳ וכן כתיב בית
תלים קלה אהרן ברכו את יי׳ בית הלוי ברכו את יי׳ ולפי המדרש הזה
אין מלת ויעש חוזרת לפרעה רק ל האל׳ ומזה שהזכיר ויצו
פרעה ולא אמר ויצו לכל עמו מוכיח על זה כי מלת ויעש
חוזרת לש"י ועל כן הוצרך להזכיר שם פרעה ותחזור מלת
להם למילדו׳ והיה לו לומ׳ להן כי כן משפט הלשון בנקבות
וכן הזכיר לבעלה ויאמ׳ להן מדוע עשיתן׳ אבל מצינו כי הוא
שמות כ יז דרך הכתובי׳ במקומות כי כן מצינו ויבאו הרועים ויגרשום
ואח"כ הזכיר ויושיען וישק את צאנם׳ ואולי הטעם הזה כי
המילדו׳ האלה נתן להן הכהוב מעלת הזכרים בשכר המצוה
שהן מתעסקו׳ בה להחיו׳ הזכרי׳ ולכך הזכיר בהן ב׳ לשונות
לשון נקב׳ ולשון זכר פעם להם פעם להן ועוד מפני ששבט
לוי בולל הכהנה והלויה שהם כנגד הרחמים והדין והבן זה׳
ויקח את בת לוילוי מכיש בן יעקב לא מיוחסת אליו וסמך
פרשת הגול לפרשת השעבוד והגלות להורו׳ שהזמין הב"ה
רפואה למכה׳ ואין לקוחין אלו תחלת נשואין שהרי כבר
נולד אהרן קודם משה ומה שהתם כאן חזר וגלה בסדר
שמות ו כ וארא הוא שאמ׳ ויקח עמרם את יוכבד דודתו לו לאש׳ ותלד
לו את אהרן ואת משה ואין מוקדם ומאוח׳ בתור׳ אבל באור
ויקח שהחזירה לפי שפירש ממנה בגזרת כל הבן הילוד
היאורה תשליכוהו׳ ודרשו רז"ל בת קל שנה היתה יוכבד
כשילדה למשה כיצד הרי הכתוב אומ׳ אשר ילד אותה ללוי
במצרים לידתה במצרים ואין הורתה במצרים וישראל לא
שמות ו ט נשתעבדו במצרי׳ לא רדו שנה וכתי׳ ומשה בן שמוני׳ שנה
בעמדו ונו׳ נמצאת כשילד׳ למשה היתה בת קל שנה ומה
שקראה הכתוב בת שנולדו לה סימני נערות׳ ותרא אותו כי
טוב הוא׳ על דרך הפשט יאכ׳ כי היה יפה אף נעים ואפילו
היה כעור דרך האם לרחם על בנה׳ ולשומרו מן המכנה
ולהצפינו ולא היה צריך הכתוב לומר בשביל זה כי טוב הוא
ועכ הוצרכו ז"ל לעשו׳ מדרש בזה כי יתרון המובה שראתה
בו הוא שנולד מהול׳ ודרשו בו עוד שנתמלא כל הבית
נדפס אורה בענין שנא׳ וירא אלהים את האור כי טוב׳ וכן דרשו
ז"ל באדם הראשון שהיה יציר כפיו של הב"ה שבראו מהול׳
ועל דרך הקבלה כי טוב הוא היה מספיק לפי המדרש הזה
שיאכר ותרא אותו כי טוב כיון שהוציאו אותו מלשון וירא
אלהים את האור כי טוב׳ אבל הוסיף מלת הוא כי הוא שמו
תלים של הב"ה שנ׳ הוא עשנו ולא אנחנו׳ אני יי׳ הוא שמי׳ ומה
שדרשו רז"ל בה"א נברא העולם הכונה בה"א ואו׳ של השם
תלים מפני שהשכינ׳ בלילה מי׳ קצוות וכמו שנרמז במזמור אשא
עיני ל ההרים שהזכיר שם דוד עה"ד פעמים שמירה שהוא
רמז לשכינה ומפני שעיקר האותיות וקיומם היא האל"ף לא
מצינו השם כי אם באל"ף ולפיכך הזכיר פאן במשה כי טוב
הוא רמז במלת כי טוב שנתמלא הפרת אורה גם במה
שהוסיף מלת הוא רמז לשכינה שראתה עמו וזהו שדרשו
ז"ל ותפתח ותראהו את הילד ותראהו ותרא מבעי׳ ליה מלמד
שראתה עמו שכינה הרי לך מפורש שהוציאו לנו חזמי
האמת רמז לשכינה מוספת ה"א ואו׳ של ותראהו׳ וכן אני
אומר בתוספת כי טוב הוא שהרי הדין נותן אם בתיה בת
פרעה זכתה לראות פני השכינה לכבוד משה כש הצדקת
אמו שתזכה לזה׳ ותצפנהו ג׳ ירחים׳ בשבעה באדר נולד
משה והמצריים המתינו לסוף ט׳ חדשים כדרך העולם ועל
כן לא יכלה עוד הצפינו והם כלים בו׳ בסיון והזכיר ירחים
ולא חדשי׳ לפי שהם חדשי הלבנה שהם שנים חסרי׳ ואחד
מלא וכשתחשוב כט כט ב׳ פעמים חסרים הרי נ"ח וחדש
מלא של שלשי׳ הרי שמוני׳ ושמונה ימים והוא נופל בששה
בסיון הוא היום שנתנו׳ בו התור׳ בו ביום הושלך ליאור והגיד
לך הכתוב כי ביום שנצטער ביאור בו נתעלה בשמים וקבל
שמו תור׳ מסיני וזהו שאמ׳ דוד עה"ד ביום קראתי ותענני הרחיבני
לנפשי עז׳ ותקח לו תיבת גומא׳ לו לתועלתו והצלתו ודבר
חכמה עשתה יוכבד אמו ותחכולה גדולה שהניחתו על
שפת היאור כדי שיראו אצטגניני פרע׳ ויאמרו כבר הושלך
הכושיע ביאור כי ידוע זה מכח אצטגנוניתם ויגידו הדבר
לפרע׳ ואז תבטל הגזר׳ כי לא יחקרו אם ימות אחר השלכתו
ליאור אם לא ולא יחפשו אחריו וזהו שדרשו ז"ל החוזים
נכוכבים מודיעים לחדשי׳ מאשר יבאו עליך ולא כל אשר׳
והנה האצטגנונים והחוזים אשר לפרעה הרשע כשל כח
חכמתם ולא מצאו ידיהם בחזיונם והקב"ה מציל מי שיוצה
להצילו׳ ותתצב אחותו מרחוק׳ על דרך הפשט זו מרי׳ שהרי
מרי׳ נתנבאה עתידה אמי שתלד בן שמושיע את ישרא"ל וזהו
שאמר לזעה מה יעשה לו לדעת מה יהא בסוף נבואתה ועל
דרך המדר׳ ותתצב אחותו זו עכינ׳ ולמדך הכתו׳ כשהצדיק
יוכי מצטער שכינה מזדמנה לו להצילו וכענין שכתוב קראתי
מצרה לי ל השם ויענני׳ ותכף שנצטער משה ביאור נזדמנה
לו מיד שכינה שעתידה ליתן תור׳ על ידו׳ וזהו שדרשו ז"ל
ותתצב אחותו מרחוק פסוק זה כלו על שם השכינה נאמר
ותתצב דכתי׳ ויבא השם ויתיצב אחותו דכתי׳ אמור לחכמ׳
מס אחותי את׳ מרחוק דכתיב מלרחוק יי׳ נראה לי׳ להעה דכתיב
מס כי אל דעות יי׳ מה דכתיב מה׳ יי׳ אלהיך שואל מעמך׳
יכי יעשה דכתיב כה יעשה לי אלה ם׳ לו דכתיב ויקרא לו יי׳
ס שלום׳ ותשלח את אמתה דרשו ר"ל ר׳ יהודה ורבי נחמיא
ל חד אמר ידה וחד אמר שפחתה מאן דאמר ידה שיש
מה אמה נשתרבבה אמתה של ברת פרעה ויש בזה רמז בכתוב
שאמרה

שאמרה בת פרעה כי מן המים משיתיהו יתיר הנון ושתי
ה"ין כי היה הכתו יכול לומר כי ממים משיתיו ותחמול
עליו דרשו ז"ל בא גבריאל והכהו למשה כדי שיבכ ותתמלא
עליו רחמים מינקת מן העבריות למדך הכתוב שלא רצה
משה לינק מן המצריות וכן דרשו ז"ל נטלתו והביאתו אצל
המצריות ופסל את דדיהן אמר הב"ה פה שעתיד לדבר עמי
יינק מן המצריות ה"ד את מי יורה דעה ואת מי יבין שמוע
גמולי מחלב עתיקי משדי והניקהו לי לבדו ולא אחר עכו
מכאן אמרו ז"ל מי שמקבלת להניק בן חברתה לא תניק
אחר עמו ואני אתן את שכרך לא דיין לצדיקי שמחזירי
להם אבדתן אלא שנותנין להם שכר וכן מצינו במרדכי
הצדיק לא די שהצילוהו הוא ועמו מן ההריגה אלא
שהלבישוהו לבוש מלכות תכלת וחור ועטרת זהב גדולה
ויהי לה לבן היתה בת פרעה מחבקתו ומנשקתו ולא
היתה מוציאתו מפלטרין של מלך ואף פרעה הי"ד מחבקו
ומנשקו והיה משה נוטל כתרו מעל ראשו ומשליכו בארץ
לאות מה שעתיד לעשות לו בסוף ויצא מתוך פלטרין של
פרע מי שאבד אותו ואת מלכותו ויצא אש מתוכו ושרפתו
כענין שכתו בחירם מלך צור שאמר לו הקבה ואוציא אש
מתוכך היא אכלתך ואתנך לעפר על הארץ לעיני כל רואיך
וכן לעתיד מתוך זה מלך המשיח הוא
שנתנב ישעיה כי השח יושבי מרום קריה נשגבה ישפילנה
עד ארץ יגיענה עד עפר וכתיב תרמסנה רגל רגלי עני פעמי
דלים וכתיב שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה סעפיה ותקרא
שכו משה זכתה בזה בתיה בת פרע שנקבע לו לעולם אותו
שם שקראתו היא על שם הנס שנעש בו במשה שהוציאתו
מן המים וניצל מן המיתה ונתן הקב"ה כן בלבה ולא קראו
הב"ה בשם אחר אלא בו איש מצרי מכה איש עברי בעלה של
שנאמר והוא בן איש מצרי שלומית הי"ד והמצרי נתן עיניו בה ובלילה הי"ד מעמידו
ומוציאו מביתו והוא חוזר ונכנס לבי ובא על אשתו כסבורה
שהוא בעלה וכשחזר לביתו והרגיש בדבר הי"ד מכה אותו
ורודהו בכל יום ויפן כה וכה ראה מה עשה לו במצרי ומה
עשה לו בשדה וירא כי אין איש אין איש עתיד לעמוד
ממנו שיתגייר ויך את המצרי ראוי היה משה ששת ימי
בראשית לעשו המעשה הזה להרוג את המצרי כי כחו של
מצרי הוא כחו של קין שהוא מצד הטומאה ומזה אמרו
ז"ל שחיטת נכרי נבלה וטמאה במשא כי מצד
כחו והבן זה ודע כי ההכאה הזאת בלשון היתה כי המית
אותו ברוח שפתיו וכן דרשו ז"ל שהרגו בשם המפורש
והראיה ממה שכתוב להלן אתה אומר באמירה בלבד
ושם הפפורש של מ"ב אותיות היה ויש בכתוב התעוררות
על זה וכן אמ' דוד ע"ה בך צרינו ננגח ובשמך נבוס קמינו
ואמר זה על מ"ב אותיות ועל זה נאמר כי נשגב שמו לבדו
וזהו כי אמר ויהי וזהו תולה ארץ על בלימה והבן זה ובכח
השם הזה אמ' משה עלה שור עלה שור וכן מצינו בישע
הנביא באותם נערים שהתקלסו בו והיו אומרי לו עלה קרח
עלה קרח הזכיר בו הכתוב ויפן אחריו וירא ויקללם בשם
ה' והוא שם בן מ"ב אותיות ולכך נהרגו מ"ב ילדי הוא שכתו'
ותצאן שתים דובים מן היער ותבקענה מהם מ"ב ילדים ובא
לשון ויך את המצרי כלשון ויצא מלאך השם ויך במחנה
אשור שאין הכונה הכאת יד כא הכארת כח ויטמנהו
בחול אמר לישראל אתם משולים כחול שנ והיה מספר
בני ישראל כחול הים החול הזה אדם נוטלו מכאן ונותנו
בכאן ואין הקול יוצא כך לא ישמע הדבר שני אנשי עברים

נצים דתן ואבירם היו הם שאמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה
הם שכתוב עליהם וימרו על ים בים סוף הם שהורידו את
המן הם שעכדו במהלוקתו של קרח מי שמך לאיש
ואתה עודך נער ותרצה להיות איש ומכאן למדנו שלא היה
למש"ג שנה שהרי בן ג' שנה נקר איש וכן אמרו במדרש
אמר רבי חנינא בן ב' שנה נתלש משה מבית אביו ובשלש
לשונות הללו שדברו כנגדו מצינו שלקח עטרה הם אמרו
לו מי שמך לאיש מצינו שנקרא איש שנאמר והאיש משה
ענו מאד ונקרא שר שנאמר באר חפרוה שרים כרוה נדיבי
העם ונקרא שופט שנאמר וישב משה לשפוט את העם
אכן נודע הדבר נודע לי דבר שהיתי תמה עליו מפני מה
ישראל בגלות יותר משאר אומות יש ביניהם רכילות ולשון
הרע ואינם ראוים לגאלה וכן אמרו במדרש תלים תינוקו
שהיו בדורו של שאול ושמואל עד שלא הביאו שתי שערו
היו דורשים את התורה במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא
והיה דוד מתפלל עליה ואומר אתה השם תשמרם תהא
נטר אוריתהון בלבהון תצרנו מן הדור זו לעולם דור שהוא
חייב כליה ואחר כל השבח הזה היו יוצאי למלחמה ונופלי
למה בשביל שהיו בהם דילטורין אמר רב רבונו של עולם
כלק שכינתך מביניהם מה שכינתך עושה בארץ רומה על
השמים אלהים אבל דורו של אחאב היו כלן עובדי ע"ז ולפי
שלא היו דלטורין היו יוצאי למלחמה ונוצחים ולא היה אח
מהם נהרג הוא שאמר עובדיה לאליהו הלא הגד לאדני את
אשר עשיתי ואחביא מנביאי ה' חמשי חמשים איש במערת
ואכלכלם לחם ומים מה ת"ל לחם ומים מלמד שהיו המים
קשים מן הלחם ואליהו עומד בהר הכרמל ומכריז ואומר
אני נותרתי לבדי נביא לי' וכל עמא ידעין ולא מפרסמין
למלכא אחאב שבשביל לשון הרע שכינ מסתלקת וישמע
פרעה דתן ואבירם הלשינו עליו ויבקש להרוג את משה
ויברח משה שהיה פרעה מבקש להרוג אותו לולי שנתעלם
וכרח מפניו בכח ההעלמה ובמדר מסרו לקוסטינר להורגו
ולא שלטה בו החרב הוא שאמר משה ויצילני מחרב פרעה
ויברח משה מפני פרעה מכאן למד דוד וברח שנא ויברח
וימלט חבי כמעט רגע עד יעבור זעם ויקם משה וישיען
מהחמס שהיו הרועים עושים להן שהרי בודאי כיון שהבנו
דולות המים ומלאו הרהטי הרי המ' היו שלהן ולא הספיקו
המים שברהטים לכל הצאן ולכן השקה את צאנן תחלה
איש מצרי הצילנו דרשו ז"ל וכי משה בדמות מצרי
היה אלא אלולי איש מצרי שהרג היאך יכנס למדין וישב על
הבאר שלשה נזדווגו וזנן מן הבאר ואלו הם יצחק
יעקב שנאמר ויצחק בא מבא באר לחי ראי וכתיב בתריה
וישא עיניו וירא והנה גמלי באים יעקב שנאמר וירא והנה
באר בשדה וכתיב בתריה ויהי כאשר ראה יעקב את רחל
כשה שנאמר וישב על הבאר וכתי בתריה ולכהן מדין שבע
בנות ויבאו הרועים ויגרשום מאחר שהוא היה כהן וגדול
שבמדין היאך היו מגרשים הרועים את בנותיו אלא למדך
הכתוב שנדוהו ביניהם לפי שהוציא מביתו כל תשמישי ע"ז
כשבא משה אצלו והסכימו ביניהם שלא יעשו עמו מלאכת
ולא ירעו את צאנו ועל כן הוצרכו בנותיו לרעות את צאנו
והיו הרועי מגרשין אותן קראן לו ויאכל לחם שמא ישא
אחת מכם מלשון כי אם הלחם אשר הוא אוכל ובמדרש
בשכר שאמר יתרו קראן לו ויאכל לחם זכה וישבו בניו
בלשכת הגזית הוא שאמר שלמה ע"ה שלח לחמך על פני
המים כי ברוב הימים תמצאנו דבר אחר שלח לחמך זה
יתרו שאמר קראן לו ויאכל לחם על פני המים זה משה שנ'

כי

מות כ כי כי מן המים משיתיהו׳ כי ברוב הימים תמצאנו הוא שכתו׳
ג׳ יח יב ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם · ויואל משה כה
ראה משה ליספל ביתרו עובד ע״ז אלא היה משה בורח מפני
פרעה ומתירא ממנו שמא יגלגל עלילות בכל מקום שהוא
כדי שיהרגוהו ועל כן הלך להתחתן עם אחד הכהנים שהם
כומרים לע״ז מפני שהיו כל נכסיהם בני חורין אין למלך
רפטית מ ו עליהם שום נגישה ולא שום תביעה כענין שכתוב רק אדמת
כ ב הכהנים לבדם לא היתה לפרעה וכתיב כי חק לכהנים מאת
פרעה · ועל כן רצה להתחתן עם אחד מהם ושישא בתו
אחר שנתגייר ומה שבחר יתרו מן הכהנים מפני שהיו לו
בנות רבות כדי שיעשה לו זול וירצו בו לאלתר ולא ידקדקו
עמו ומזה אמר ולכהן מדין שבע בנות כי מה צורך להזכיר
שהיו לו שבע בנות אלא שמן הטעם הזה רצה להטפל במקו׳
ההוא ורצה להשבע להם בדבר שכן דרשו ר״ל ויואל משה
אין אלה אלא שבועה שכך שמעתי מפי הרב רבי דן ז״ל ·
ויתן את צפורה בתו למשה · נקראת צפורה מלשון צפור
שהו׳ עוף טהור על שם שעתידה להתגייר ולהטהר מטמאת
ע״ז ולהזדווג למשה · ויהי בימים הרבים ההם · שהיה משה
בורח מפני פרעה · וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן
העבודה · חרה להם מיתת המלך אף על פי שהיה רשע ·
מפחדם פן יקו׳ אחריו רשע יותר ממנו ואמ׳ ויזעקו מן העשק
שמות ב כג שהיו עושים להם כענין שכתוב מרוב עשוקים יזעיקו ·
ואכר ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה · כי אף על פי
שהגיע הקץ כבר לא היו ראוים לגאלה אלא מרוב שצעקו
אל ה׳ מן העבוד׳ קבל תפלתם · והזכיר שני פעמי׳ מן העבודה
ויאנחו בני ישראל מן העבודה ותעל שועתם אל האלהי׳ מן
העבודה · ללמדך שאין תפלתו של אדם שלמה כאות׳ שהו׳
מתפלל מתוך הצרה והדוחק שהיא יותר מקובלת והיא
העולה לפניו ית׳ · וכן תמצא ביונה הנביא ע״ה שבאר הענין
יונה ב ג הזה הוא שאמר בהתעטף עלי נפשי את השם זכרתי ותבא
אליך תפלתי אל היכל קדשך · הבטיח הנביא שהתפלה
שהיא מתוך הצער ועטיפת הנפש היא הנכנסת לפניו אל
היכל קדשו ית׳ · ואפשר לומר כי הפרשה הזאת היא רמז
לגאלתנו זאת העתידה שהיא תלויה בתשובה ובתפלה כי
כן בגאולת מצרים חזרו בתשובה והתפללו אל ה׳ העונה בעת
צרה ונתקבלה תפלתם ובא להם הגואל כיד ועל כן סמך לו
ומשה לרמוז כי ביאת הגואל תלויה בתשובה ובתפלה׳ ועל
דרך הקבלה יתכן לפרש כי נרמז כאן ענין התפלה ומתוך
הצרה וגודל השעבוד כוונו אל העשר ואל הראש ועד הסוף
ישעי׳ נח ט וכענין שכתוב אז תקרא וי׳ יענה · ולכך נרמזו כלם בכאן
הוא שאמר ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה · וישמע
אלהים ויזכור אלהי׳ כנגד היראה והחכמ׳ והבינה את אברהם
את יצחק ואת יעקב הגדולה והגבורה והיסוד ושני עמודים
בכללן ויראה אלהי׳ כנגד התפארת וידע אלהים כנגד המלכו׳
וזתן לכך כי לא הזכיר בני ישראל אלא עם וירא אלהים כדי
לרמוז על תפארת ישראל כי שם יצעקו בני ישראל ושם
יתפללו בשאלת צרכיהם ואליו אנו מברכי׳ בקדיש אמן יהא
שמיה רבא מברך ואנו אומרים לעלם לעלמי עלמיא יתברך
הזכיר ה׳ עולמות כנגד ה׳ ספירות שמשם ולמעלה וצריך
הוא לחבר מלת עלמיא ליתברך ואין להפסיק בהם כלל
כשם שאין להפסיק הכתר מאין סוף שמע נא ואתה דע לך
וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים · על דרך הפשט
מפני שהיו ישראל במצרים משועבדים בעבודת פרך מעוני׳
בבל מיני צרות משונות זו מזו והמצריים מעריכים להצר
להם ומתחכמים עליהם בזה פעם בנגלה פעם בנסתר על כן
יאמר הכתוב וירא אלהים על הצרו׳ שהיו מצרים עושים להם
בנגלה שהיו נראין לעין׳ וידע אלהים · על הצרו׳ שהיו
עושים להם בנסתר שלא היו נודעו׳ לשום בריה כי אם לשם
ת לבדו כי הוא היודע ועד · ועל דרך הקבלה וידע אלהים
כמלכי וירא אלהי׳ כבר בארתיו והוא כענין יאר ״פניו אלי׳ וידע אלהי׳
הוא מענין עץ הדעת כי נמשך שפע מן הרחמים אל הדעת
לרחם על ישראל · וכן תמצא בספר הבהיר מאי וידע אלהים
משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו אשה והעמיד ממנה
בנים חבבן וגדלן ויצא לתרבו׳ רעה שנאם ושנא אמם חזרה
אמן על הבנים כי למה אתם כך שאביכם שונא אותי ואתכם
עד שחזרו לעשו׳ רצון אביה׳ ראה אביה׳ כך אהבם כבתחלה
מכלי וזכר את אמם ההד׳ וירא וידע עד כאן · ועל זה נאמר ובן
כסיל תוגת אמו ולא אביו לפי שאמו מרוחק׳ מאביו בשבילו
וכאן ראיה ברורה שכל זמן שישר׳ בגלו׳ השפע והאצילות
נפסק מן המרכבה ומאור הפנים רחוק מהדעת ואז הבנים
גולים וכשחוזרים בתשובה הוא ממשיך רחמיו אל הדעת
ואוהב את הבנים כבתחלה ואז הבנים נגאלים וזהו שהזכיר
כאן וירא אידע ומזה נגאלו וזה מבואר · ומשה היה רועה ·
אחז משה רבינו האומנות הזה כמנהג הצדיקים הראשונים
כי כן מצינו בהבל הצדיק גם באבו׳ העולם גם בשבטי׳ והטע׳
כדי שיתרחק מן הישוב שהוא עלול אצל החטא · ועוד כדי
להתבודד בנבואה ומה שאמ׳ אח׳ המדב׳ למדך הכתו׳ שהיה
משה מתרחק מן השדות כדי שלא ירעה צאנו בשדה של
אחרים ויבא לידי גזל לא פירש הכתוב כמה שני׳ עמד משה
במדין ודרשו ר״ל ארבעים שנה ישב משה במצרים וארבעי׳
שנה במדין וארבעים שנה במדבר · וכן דרשי רבותינו ז״ל על
רבי עקיבא שהיו ימיו מאה ועשרים שנה כמשה רבינו ואמרו
עליו ארבעים שנה עסק בפרקמטיא ארבעים שנה למד
ארבעי׳ שנה לימד · וכמו כן הלל הזקן גם רבן יוחנן בן זכאי
ועל דרך הפשט ענין הפרשה הזאת כי משה השיג שלשה
ענינים ואלו הם האש והמלאך והשכינה תחלה ראה האש
שהיתה מתלקחת בסנה ואין הסנה נשרף וראה זה בעין
הבשר ממש בהקיץ כי כשראה הסנה בוער באש הכיר שהו׳
אש והיה סבור שהוא אש גפרית של סדם וכשהיתה דעתו
כן ולא היתה הסנה אכל על כן רצה להתקרב זהו שאמר
אסורה נא וארא את המראה הגדול הזה כלומר אראה
הפלא הזה אם נשתנה הסנה משאר העצי׳ או נשתנת האש
משאר האשו׳ שאלו היה סבור שהיה האש שלמעלה לא
היה כתקרב · ואחר שרא׳ האש הזאת נתחזק שכלו בראית
המלאך וזהו שאמר ויראה אליו מלאך ה׳ בלבת אש שמתוך
הסנה · משמעות הכתוב כי לבת אש ראה תחלה ואחר כך
המלאך מתוך האש · ואחר שנתחזק שכלו בראית מלאך
ראה במראה הנבואה כבוד השכינה וזהו שאמר וירא השם
כי סר לראות ויקרא אליו אלהי׳ ומפני שעתה היתה תחלת
נבוא׳ משה רצה הקדו׳ ברוך הוא לחזקו מעט מעט ולהעלותו
ממדרגה למדרגה עד שיתחזק שכלו · כשל למה הדבר
דומה לאדם היושב בבית אפל זמן מרובה אם יצא פתאם
ויסתכל לעין השמש יחשכו רואותיו ועל כן צריך שיסתכל
באור מעט מעט עד שיהיה רגיל בכך וכשם שיקרה זה באור
השמש הוא הדין והוא הטעם בעצמו באור השכל כי הדברי׳
השכליים בדמיון הדברים הטבעיים כי יקרה לשכל כמקרה
החושים וכחות הנפש הלא הם קשורים עם כחות הגוף וכן
מצינו בישראל שחנכן הקדוש ברוך הוא בנתינת התורה
מעט מעט תחלה נצטוו במרה במקצת מצות והם שבת
ודינין ואחר כך נצטוו עשרת הדברו׳ בסיני ואחר כך תשלו׳
התורה

התורה בארץ מואב לכן מצינו בענין השנתו׳ את שיצטרך
אדם לחנך שכלו מעט ובזה תהיה חשגתו עולה ומתרחבת
והולכת כענין אור השחר שמתחיל לזרוח מעט אור ואח״כ
ויקרא ד ד הולך ומאיר והוא לשון הנביא ונדעה נרדפה לדעת את יי׳
כשחר נכון מוצאו׳ למדנו הכתוב כי יש אנשים שאינם
יודעים לדקדק ולבקשי להשיג הידיעה בבת אחת ולזה אמ׳
ונדעה נרדפה לדעת שנדע תחלה איך נרדוף וביאר איכות
ההרדפה ואמר כשחר וכן נכון מוצאו כלומר לא בבת אחת
אלא מעט מעט כשחר נכון מוצאו׳ ואל דרך המדרש ומשה
היה רועה את צאן יתרו חתנו כהן מדין וינהג את הצאן
אחר המדבר ראה משה מעלתן של ישר׳ מן המדבר שנ׳ מי
שמות ג יב זאת עולה מן המדב׳ עלויה מן המדב׳ תורה מן המדב׳ משכן
מן המדבר כהנה ומלכו מן המדבר באר מן המדבר ענני כבוד
מן המדבר לפיכך וינהג את הצאן אחר המדבר׳ אר שמעון
בן לקיש הלכה צאנו של משה ארבעים יום ולא טעמ׳ כלום
ילקו׳ מ״ת כשם שהלך ליהו שנא׳ וילך בכח האכילה ההיא מ׳ יום ומ׳
לילה ויראא אין מלאך ה׳ בלבת אש כדי ללבנו כשיבאו לסיני
ויראה אותם אשות ולמה מתוך הסנה ולא מתוך אילן ולא
מתוך תמרה אמ׳ הב״ה כתבתי בתורתי עמו אנכי בצרה בני
נתונים בכור הברזל בתוך שיעבוד אף אני נגלה מתוך הסנה
וממקום צר הוא סנה הוא סיני כתיב הכא והנה הסנה בוער
דברים ד באש וכתיב בסיני והר בוער באש׳ ועל דרך השכל ענין
הסנה ירמוז לכניאות החום׳ השפל הבוער באש העליונית
והיה ראוי שיכלה החומר כיון שהוא ואשיו הוי׳ ונפסדי׳
ולכך כראותו המופת הזה היה ראוי להתקרב בהשגה מדוע
לא יבער הסנה ואז הודיעו המלאך כי אש אלהים הוא ומופת
גמור׳ ויתבאר מזה עקר האמונה בחדוש העולם בחדוש
המופת או ירמוז הסנה לעם השפל אשר ברזל באה נפשו
והוא בוער תמיד באש הצרות והצרות יקיפוהו מכל צדדיו
וראוי שיכלה בצרותיו והוא עומד ומתקי׳ בין האויבי׳ כדרך
דברי׳ נב כג המופת ואיננו אכל וזהו חצי׳ אכלה בם חצי כלין והם אינם
כלים׳ או ירמוז לפרעה כי כן הרשעים נמשלים לקוצים הוא
מיכה ז כג שכתוב ובליעל כקוץ מונד כלהם והיה בוער באש המכות
וראוי שיכלה ואיננו אכל כי הקב״ה היה מעמידו במופת
שמות ט יז למען רבות מופתי וכענין שכתו׳ ואולם בעבו׳ זאת העמדתי׳
בעבור הראותך את כחי ופירוש זה נאות לפי ענין הפרשה
שהרי מתוך בראה הסנה נאמר לו ועתה לכה ואשלחך אל
פרעה׳ ועל דרך הקבלה ומשה היה רועה כבר היה כי לא
נשאית ל כ אמר ויהי משה רועה כמו שאמר ויהי הבל רועה צאן או
שיאמר וירעה את צאן׳ וידוע כי מוכן היה משרת־מי
בראשית להחזיר את המצרי ולכך הזכיר וירא מלאך ה׳ בלבת
אש וכבר יש לך התעוררות באותיות לכה וכמוהו לפי דעתי
איוב ו איש היה בארץ עוץ איוב שמו׳ כי היה אפשר לומר ויהי
איש בארץ עוץ איוב שמו כמו ויהי׳ איש אחד מן הרמתים
שופטים ו ו ויה׳ בימי שפוט השופטים ויהי בימי אחשורוש׳ ומה
דות א ה שהזכיר פעם אחרת והיה האיש ההוא תם וישר הויה אחר
מלכים ו ה היה נראה כי איוב היה בשלישית כי כן המדה פעמי׳ שלש
עם גבר ומשם זכה לחיי עולם להיות נפשו צרורה בצרור
החיים בסוף אחרי שנתכפרו לו עונות ראשוני׳ ומה שהזכי׳
אחר המדבר פתרונו שנכלל בו לשון הנהגת מלשון ידבר
דברים א ד עמי׳ תחתנו והכונה כי מתוך המרע נתן לנו בענין הפרנסה
מאי זה מקום מתפרנס הכל ונכנס מענין לענין ומחכמה
לחכמה עד שהגיע אל הר האלהים חורבה כלומר הר האלהים
שהוא חורב׳ היא מדת הדין שהיא מדה שניה לחם׳ שמשם
שמות יז ג באה הפרנסה לעולם שנ׳ נותן לחם לכל בשר כלח׳ ואמר
הר האלהים שהוא אחד מן האבות ואין הרים אלא אבות

חיבה שנ׳ שמעו הרים את ריב יי׳ והוא מלשון הורים והזכיר לשון
חורבה על מדת הדין מלשון ואשר חרב גאותך שבארו על
דכרי׳ דרך הקבלה כי גאותן של ישראל אשור׳ החרב שהו׳ מדת
הדין׳ ומזה דרשו ז״ל לא הר חורב שמו אלא הר סיני שמו
ולמה נקרא שמו חורב שמשם יצאה חורבה לאומות העולם
מלכי׳ וכן תמצא באליהו בענין עוגת רצפים שמצא בראשותיו
ס בדרך המדב׳ וכתיב וילך בכח האכילה ההיא מ׳ יום ומ׳ לילה
עד הר האלהים חורב׳ ורז״ל הבינו מלת אחר כלשון ההולך
אחר חברו ומזה דרשו על כל מקום שהיה משה ההולך במדב׳
היה המדב׳ בורח ונעשה הישוב וכונתם בזה כי הקב״ה היה
פותח לו שערי חכמ׳ והיה רואה שעדין לא הגי׳ לכמה שהיה
דורש עד שבא אל הר האלהים והוא חורבה כלומר מדת
ויקרא ו ב הדין והיא האש האוכלת הקרבנות שנ׳ ותצא אש מלפני׳
ותאכל את העולה ונום׳ כנגדה באדם הנפש והיא האוכלת
שנאמ׳ הנפש האוכלת׳ ועל כן נראה לו המלאך בלבת אש
כענין הראוי למדת הדין ומתוך הסנה ועל כן נהפך המטה
לנחש וידו מצורעת והמי׳ לדם׳ ועל כן הזכיר בסוף הפרשה
שמות ד ויחר אף יי׳ במשה וכתיב אחריו ודבר הוא לך אל העם והיה
הוא יהיה לך לפה ונרמז בו השם למפרע בשכבר הודעתיך
בפרשת הפלגה שהוא מורה על מדת הדין בכל מקום שהוא
רשום למפרע וענין הפרשה מוכיח כן באשר הוא שם׳
והנה המראה הזאת היא רמז למשה למה שעתיד הקב״ה
ליתן תורה באש על ידו במקום הזה וישמעו כל ישרא אנכי
ולא יהיה לך מפי הגבורה׳ ודעת הרמבן ז״ל בפרשה הזאת
כי מה שאמר וירא מלאך יי׳ אין בלבת אש ומה שאם ויקרא
אליו אלהים הכל אחד וזהו שאמר מלאך יי׳ מתוך הסנה
ואמר אלהים מתוך הסנה׳ וכן תמצא על הים שכתו׳ ויסע
שמות יד יט מלאך האלהים והוא באור לא יסוך׳ ואל תתמה איך יסתיר
משה פניו מן המלאך כי המלאך הנזכר בכאן הוא המלאך
ילקו׳ לח הגואל שכתוב בו אנכי הא בית אל וכן אמר בכאן אנכי אלהי
אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב והוא שנ׳ עליו
שמות כג כ כי שמי בקרבו׳ וירא יי׳ כי סר לראות׳ קבלנו כי יש שם בן
מאה אותיות ויוצא מפסוק זה והוא מסורת רבינו שמואל
הכהן ז״ל שקבל פרבו ורבו מפי רב הונא׳ מתוך הסנ׳ דרשו
רז״ל הוא סנה הוא סיני וכן אנו יכולים לדרוש מתוך הסנה
מתוך ניסן כי המראה הזאת למשה בט׳ בניסן היה וזהו
מתוך הסנה הוא יום הגאלה לשנה הבאה ותצטרך עוד לזה
לענין שאני עתיד לכתוב׳ משה משה׳ על דרך הפשט מה
שקורין מלמעלה לנביא בשם כפול לפי שהקול היה כחו
תהלים כט ד גדול כענין שנאמר קול יי׳ בכח ומכח הקול ותקפו נשמע
קול הברה׳ וקריאת משה היתה פעם אחת ונשמע למשה
שני פעמים וכן לשאר הנביאים שנקראו שני פעמים וכענין
תהלים סב שכתוב אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי כי עז לאלהים
כלומר מצד כח אלהים כי תלה הענין בכח הקול׳ ועל דרך
המדרש כל מי שכפל שמו הוא בשני עולמות נח נח אברה׳
אברהם יעקב יעקב משה משה פרץ פרץ׳ והרי כתיב תרח
תרח אף הוא לא מת עד שעשה תשובה׳ ועל דרך השכל
מפני שהנביא הנקרא נכהל בקריאה ראשונה ואם יבא אליו
הדבור מיד לא יבין לכך יצטרך להקרא שנית כדי שיתישב
ואחרי כן ידבר עמו׳ ועל דרך הקבלה טעם הכפל במשה
ובשאר הנביאים כדי לבאר שהקריאה ההיא ומה שנמשך
אחריה הכל בהסכמת הרחמים והדין וקראו השמות בלשון
כפל מאת הב״ה לא מצאנום בתורה כי אם ד׳ של נעלי׳ על
דרך הפשט הזהיר בשלילת הנעל לקדושת המקום וכדי
שלא יקל את ראשו כנגד השכינה וזה דומה למה שאמ׳ לו
שמות כג כ השמר מפניו ושמע בקולו אל תמר בו׳ ועל דרך השכל של
נעליך

ז' כח ס נעליך לא אמר חלוץ כמו בענין היכום שהזכיר בו והלצדה
רות ד ז נעלו · ולא אמר שלוף כמו בענין הקנין שכתוב שלף איש
נעלו אך בענין הנבואה הזכיר של מלשון שלילה הזהירו
שישלול ממנו החומריות שהמשילם לנעלים לפי שהחומר
דבק בגוף כמו שהמנעל דבק ברגל וכשם שיש ביד האדם
לשלול נעלו מעל רגלו כן ביד ישלול ממנו החומריות
כדי שיהיה מוכן לנבואה וראוי להדבק באור השכל · והזכי
ביהושע של נעלך כי הזכירו על שלילת מקצת לא על כלן
יוזהי מעלתו של משה בהיותו משולל יותר מיהושע שהרי
גויס ס ג ס משה פירש מן האשה ונאמר לו ואתה פה עמוד עמדי ולא
נאמר כן ליהושע ועל דרך הקבלה של נעליך ירמוז שנגלת
השכינה נשני גווני אש שחורה ואש לבנה שכן השכינה
כלולה דין ורחמים · ל תקרב הלום של מפני איכת המלכות
וקדושת המקום אמר לו של נעליך מעל רגליך · ועוד ירמוז
לו כי במקום הזה תנתן התורה כתובה אש שחורה על גבי
לבנה ומטעם זה הזכיר הקבה למשה לשון של יותר משאר
לשונות אדמת קדש הוא מלת אדמת סמוכה לקדש והוא
תלי כח יט הר סיני שכתוב יי בם סיני בקדש · ועתה בתחלת נבואתו
אמ לו ל תקרב הלום כי מלת הלום רמז לשכינ שהרי לשון
פמ"ל ל ו מלכות הוא כענין שכתוב הבא עוד הלום איש וכן כי
סס כ ו הביאותני עד הלום ולפי שהשכינה נאצלת מן הקדש פתח
לו פתח להתבונן בקדש והזכיר לו אדמת הקדש · אנכי אלהי
אביך · על דרך הפשט כאלו אמר אלהי אבותיך כענין
פמות ס ו שכתוב אלהי אבי וארוממנהו ששיעורו אלהי אבותי ועל
דרך המדרש אלהי אביך זה עמרם והוא כאו אמ אנכי אלהיך
אבל רצה ליחד שמו על הצדיק שמת לא על החי והנה משה
כששמע קול הקריאה משה משה דמו קולו של אביו שמע
וכן דרשו בתנחומא נגלה עליו בקולו של אביו עמרם שכח
משה אמר עמרם אבי חי · אמר לו הקבה אנכי אלהי אביך
בפתוי באתי אליך כדי שלא תתירא ע · ומכאן שהנביאים
בשעת נבואתם נבהלים ונרתעים וצריכים פתוי כדי שיוכלו
לקבל ולסבול הנבוא שכן כתי ונשמו ל שנגלה עליו בקולו
של עלי · ועל דרך הקבלה אלהי אביך אדם הראשון כי
בשהקריב הבל קרבן הצ בשכינה יותר כן ההשגה ועל
כן נתחייב מיתה ומזה הזכיר בכאן ויסתר משה פניו כי ירא
מהביט ממה שהביט בהר כאד שמתבייש ממה שכבר ארע
לו · ויסתר משה פניו כי ירא מהביט וזהו שדרשו רז"ל בפ
פמות לג ב קמא דברכו · ויאמר לא תוכל לראו את פני אבר לו הקבה
למשה כשרצית לא רצית עכשו שאתה רוצה איני רוצה
כלומר כשרציתי בסנה לא רצית שכן כתוב ויסתר משה
פניו ועכשו שאת רוצה ואום הראני נא את כבודך לא תוכל
לראות פני · ופליג אדר מאיר דאמ ר מאיר בשכר שלש זכה
לשלש בשכר ויסתר זכה לקלסת · בשכ כי ירא זכה לויראו
מגשת ל יו בשכר סהביט זכה לותמונת יי יביט ובאור זה כי
בשכר שנתירא עתה להביט ל האהים הוא השכינה שהיא
מדת הדין ונקראת אספקלריא שאינה מאירה זכה לסוף
שנסתכל באספקלריא הכאירה הוא מדת רחמים · ויאמ יי
יש לך להתבונן כי כל הפרשה נשם אהי ובכאן התחיל שם
המיוחד שהוא מדת רחמים כי יבטיח עתה שירחם על עמו
ויושיע אותם במדת רחמים · ראה ראיתי · יש בכתו הזה ג
ענינ זה למעלה מזה ראיה שמיעה ידיעה למעלה מראיה
שמיעה שהרי כח השמיעה זך ודק מכח הראיה למעלה
משתיהן ידיעה שאין הטלטת הראי או השמיע לא בידיעה
שאם יראה אדם דבר או ישמע קול ולא ידע מה הוא הרי
הוא כאו לא ראה אותו דבר או לא שמע אותו הקול ועל כן
יבאו שני ענינ לו בתורה במקום הבנה שמיעה הוא שכתו

דבר כ קמנא גוי אשר לא תשמע לשונו ראיה הוא שכתו ולבי ראה · והיודע דבר אעפ שלא ראה אותו ולא שמע אותו מעולם הוא כאלו ראהו או שמעו ובמדרש ראה ראיתי שתי ראי למה אמר הבה לכשה משה אתה רואה אחת ואני רואה שתי ראיות אתה רואה אותם באי לסיני ומקבלי את התורה ואני רואה אות היאך מתבונני כי נשמטין אח מסטראסולין שלי שנ ופני שור מהשמל ומכעיסין אותי בו · אעלה אתכ מעני מצרים ל ארץ טובה ורחבה מה צריך לאחריך הכתוב כל כך משבח העצים והאבני ועוד ספור השבח במקו הזה למה כי העם אשר ברזל באה נפשו והו מיוסר ביסורין ביד אדנים קשה הלא די לו שמחה וששון שיבשרו אותו בגלה ואפילו על מנת לצאת ל ארץ תלאובות · אבל הענין כי כל השבחים הללו על שם התורה נאמרו ארץ טובה ורחבה ארץ
מכלי של טובה ושל רחבה טובה שנ כי לקח טוב ונו רחבה שנ
תלים רחבה מצותך מאד וכתוב ורחבה מני ים · ארץ זבת חלב
פ"ויוב ודבש שנ דבש וחלב וגו ואחר כך הזכיר הארץ ממש ששם
פיר ד עקר התורה הזאת הוא שאמר ל מקום הכנעני כלומר אתם
תרשו מקום הכנעניים כי אינם ראוים לדור במקום משכנות
כרלפני התורה וכן דרשו רבותינו זכרונם לברכה וזהב הארץ ההיא
טוב אין תורה כתורת ארץ ישראל ואין חכמה כחכמת ארץ
ישראל · ויש לפרש עוד אל מקום הכנעני לא אמר אל ארץ
הכנעני כאשר יאמר בשאר המקומות לרמוז שיירשו אותם
ויכריתום וישבו במקומם לא שידורו ביניהם כאבותיהם ·
צעקת בני ישראל באה אלי · והלא כבר הזכיר למעלה ואת
צעקתם שמעתי אבל על דרך הקבלה צעקת בני ישראל הוא
רמז כנסת ישראל שבאה לפני צועקת כלשון הכצעקתה הבאה
ל יוגם ראיתי את הלחץ פירש רבינו חננ ז"ל מפני שנכנסו
למצרים בשבעים נפש והושיבם יוסף בארץ גשן ולא היתה
הארץ מכילה אותם כי היתה הברכה בהם ומצרים לא היו
סניחים אותם להתרחב בארץ אבל היו לוחצי ודוחקי אותם
פנסטי והביא ראיה לזה ממה שאמ הכתו וילחצו האמורי את בני
דן ההרה כי לא נתנו לרדת לעמק ועתה לכה ואשלחך אל
פרעה היה לו לומ ועתה לך · ועל דרך הפשט תוספת ההא
להורו על חמשה ימים שעתידין שיחנו בהר סיני זהו מראש
חדש סיון עד יום ששי שבו קבלו התור ועל כן אמ וזה לך
האות אות ההא הנוספת שהו חשכון חמשה ואם בהוציאך
את העם ממצרי תעבדון את האהי על ההר הזה חמש ימים
ובששי תקבלו את התורה · ועל דרך הקבלה תוספת ההא
במלת לכה היא ההא אחרונה שבשם ועל כן אמר וזה לך
פמות האות כי אות ההא יקרא זה כלשון זה אלי ואנוהו בעבו זה
עשה יי לי · ועל כן אמר כי אהיה עמך והנח אורת הברית
שיהיה עמו ואין לך אות גדול מזה וראוי שיאמינו הכל ·
מי אנכי כי אלך אל פרעה · כתב הרמבן ז"ל אמר הש"י
למשה שני דברים · האחד שירד להצילם מיד מצרים והיה
אפשר שיצילם מידם בארץ גשן עצמה או קרוב משם ·
והשני שיעלה אותם מן הארץ ההיא ל מקום הכנעני והנה
משה נתירא משניהם ואמר מי אנכי כי אלך אל פרעה · אני
שפל אנשים רועה צאן והוא מלך גדול ואם אומר אליו
פמוי לעזוב את העם יהרגני כענין שאמר שמואל ושמ שאול
והרגני · ועוד מי אנכי שאוצי את בני ישראל עם חכם
ונבון הגוי הגדול הזה מארץ מצרים כי לא יחשבוני ללכת
אחרי ל עמים גדולים ועצומים והם בודאי ירצו לצאת מתוך
השעבוד הגדול ההוא כי מי האדם שלא ירצה לצא מעבודת
קשה שאין כמוה · אבל ו ע ידי לארץ הכנעני לא ישמעו
וכן היה הדב שהיתה מלחמת העמי קשה על ישר ל במדבר
ומאו פחדו עליה תמיד וארת היתה פחדתו של כשדה
והש

והט' השינו על שניהם אמר לו כי אהיה עמך ואל תירא
במרע"ה זה לך האו"א העם אשר שלחתיך להם כי בהוציאך
את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה ומאז
יקבלו עבודות הש' ללכת אחרי מצותו ועל כן נגלתי לך בהר
הזה בלבת אש כי כן אהיה תמיד לעיני כל העם בעבד אותי
בהר הזה והנה למשה רבינו אות בזמה שראה מתוך הסנה
שלא יפחד כפרעה כיון שהבטיחו להצילו ולישראל גם כן
אות שלא יפחדו מן העמ' בבאם אל הר סיני כי ישמעו לו
לצאת אל מקום קרוב דרך שלשת ימי' ע"כ לשון הרב ז"ל.
ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם היה ראוי שיאמר מה
אות כי האיש המתנבא אל עם בדבר י"א"ין מחזיקין אותו
כנבי' ולא יאמינו בדבריו עד שיתן להם אות בעת' ובא האו'
והמופ' כאשר דבר וכל שכן שלא ישמעו אליו ללכת אחריו
ומה שאמר משה ואמרו לי מה שמו ידוע כי זכירת שם את'
משמותיו הקדושי' של הב"ה איננו אות לישראל כלל כי אם
ידעו ישראל אותם שם גם משה אפשר לו שידענו כהם ומה
הראיה בהגידו אותו להם. ואם לא ידעוהו ולא שמעוהו
מעולם מה הראיה והמופ' בזכירת השם שיאמין בו עתה מי
שלא היה מאמין בו מתחלה והרי אנו רואים כי משה אחרי
שהודיע הקב"ה השם ההוא אמר והן לא יאמינו לי והוצרך
הב"ה לתת לו אותות. ועל דרך הפשט באור מה שמו מה
אמתת מציאותו ורצה לומר כי ישאלוהו ישרא"ל על מציאות
השם ועל דרך ההשגחה שהוא עקר האמונה. ועל כן בקש
ממנו שיאמר לו שם שיורה הוראה שלמה על המציאות
וההשגחה אצל החכמים שבהם שיאמינו בדבריו וישמעו
לקולו ועל כן השיבו השם יתברך אהיה אשר אהי' הודיעהו
הט' הזה הנמצ' אשר הוא הנמצ' כלו' ראוי המציאו' והודיעהו
לבאר להם והרמבם ז"ל כתב בפירוש השם הזה הנמצ' אשר
הוא נמצא כלומר ראוי המציאות והודיעהו לבאר להם כי
הוא נמצא ראוי להמצא שלא היה נעדר ולא יעדר. ולפי
הענין הזה ששאלתו של משה היה בענין המציאו' וההשגחה
יש לתמוה בזה איך היו זקני ישראל מסופקי' במציאות ה'
יתברך ובהשגחתו והמה חכמי' מחוכמי' ומקובלי האבו' איך
יצטרכו לשאול בזה הוראת ה' לברר להם עניני המציאות
וההשגחה והנה השם לא יהיה להם ראי' כלל כי אז היו בהם
אפיקורסין בבטול המציאות או מאמיני קדמו' העולם לא
היה השם הזה שום ראיה לבטל מהם הדעת הנפסד ההוא.
וכתב החכם המחבר חובת הלבבות ואמרו לי מה שמו ענינו
מה עצמו כי מה שאנו מתארי' אותו ז"ל יהי השמ' ואהי הארץ
וכן אלהי הרוחות ומסמיכין אותו לזולתו מפני שאין אנו
משיגים עצמותו אבל אז השגנו עצמותו לא היינו צריכים
לתארו ולהסמיכו לזולתו ולכך בקש משה מה ישיב אם
ישאלוהו מה עצמו. ומפני שהשם נודע משני צדדים מצד
המושכל ומצד המקובל ע"כ השיב לו והודיעו משם הזה
שהוא המושכל שמתוכו ישיגנו אדם מתוך מעשיו ובעבור
שהעם לא יבינו המושכל לכך הזהיר לו המקובל גם כן הוא
שאמר ה' אלהי אבותיכם שלחני אליכם אלהי אברהם ז"ל
יצחק ואלהי יעקב שהידיעה הזאת היא מצד קבלת האבות.

ובענין שכתוב אשר חכמים יגידו:

ועל דרך המדר' ואמרו לי מה שמו בקש לידע שמו הגדול
אמר לו הב"ה שמי אתה מבקש לידע לפי מעשי אני
נקרא כשאני דן את הבריות אני נקרא אלהים כשאני עושה
ברקיע' מלחמ' אני נקר' צבאו' כשאני תולה חטאו של אדם
אני נקרא שדי. כשאני יושב בכסא רחמי אני נקר"ה. כונת
החכמ' במדרש הזה כי אין רבוי ביחוד ומה ששמותיו ית'
רבים השכל יודע כי כלם נאמרי' לבורא אח' אבל הפה אינו
יכול לכלול אות' בבת אחת במלה אחת כאשר יכלול אותם
השכל ועכ שמותיו יתעלה רבי' מתרבי' ומשתני' לפי הפעלו'
מצד המקבל' לא מצדו ית'. ויש לך לדעת כי הזכיר בכאן
ג' פעמים בפסוק אחד שם אהיה כנגד שלשה הויות לרמוז
שהו' יתברך שליט בשלשה זמני' היה הוה ויהיה ושם אהיה
לבדו כולל שלש זמני' הללו כי מלת אהיה כולל הזמן ההוה
ופירושו כאו אם אני הווה וכולל גם כן לעתיד וכולל גם כן
לשעבר. ויהיה פי' אהיה אשר אהי' אני הוא אותו שהי' כבר
וכן בשם המיוחד נכללין שלשה הויות וידוע ומפורסם הוא
ואין צריך להאריך בזה ואם כן חנה שניהם צורים ענין א'
ועל דרך השכל בחכמת הצרוף שם אהיה לבדו כולל שלש'
הויות הללו כי האלף ראשי' האחדי' כנגד היה והא אמצעות
האחדי' כנגד הוה והוד סוף האחדי' ותכלי' כל חשבון כנגד
יהיה והא אחרונה להורות כי הוא בשלש זמני' הללו וקיומו
בכלם בהוה. גם השם המיוחד מורה כן והושם את הוד
בראש מפני שהאלף ראשי' האחדי' והט סוף האחדי' וכשאנו
חושבי' ט ואנו רוצים לחשוב וד נצטרך על כל פעם לחזור
לאלף ואי אפשר להשלים חשבון' כי אם עם האלף אם כן
האלף ראשי' ותכלית כן הבורא ראשית ותכלי' לנמצאי' כלם
והובלעו שתי אותיות אלו מהאלף והט"ת ונעשה מהם וד
והיא בראש השם כדי לסתום הפתח ולהזהיר על השאלה
הנמנעת והיא שאלת מה לפנים מה לאחור כי שאלת מה'
לפנים היא האלף ושאלת מה לאחור היא הט"ת שהיא תכלית
ועכ הושם במקו' שתיהן אות הוד הכולל ראשית ותכלית
היה ויהיה האלף כנגד היה והט"ת כנגד יהי הלמד הורו כי הוא
ית' ראשי' הכל ותכלי' הכל לפניו לא נוצר ולאחריו לא יהיה
ואז נשאר בשם הזה להשלישי שלשה אותיות. ועל דרך
הקבלה ואמרו לי מה שמו איזה שם משמותיו הקדושים
שולח אותך כלו' באי זו מדה ממדותיו אתה שלוח. וכתב
הרמב"ן ז"ל וזה לשונו על דעתי לא יסתפקו זקני ישר' במציאו'
הבורא כאשר אמר הרב חלילה וחס. אבל משה רבינו היה
גם כן בעת ההיא אב בחכמה גדול במעלת הנבואה ובקש
דרך שאלה מי השולח אותו. כלומ' באי זו מדה הוא שלוח
אליהם זהו ואמרו לי מה שמו כלו' שאלוני על שליחותי אם
הוא במדת אל שדי היא שעמדה לאבות שכבר נעשו להם
נסים נסתרים או במדת רחמים שבה נעשו נסים מפורסמי'
מחודשים ביצירה משנים טבעו של עולם ועל כן שאל מה
אומר אליהם והש' השיבו אהיה אשר אהיה הודיעו שהוא
שלוח אליה במדת הדין אשר במדת רחמים ואמר כה תאמר
לבני ישראל אהיה שלחני אליכ' ולא צוהו לומר אהיה אשר
אהיה שלחני אליכם. הכונה שיזכיר להם השם האח' לבדו
להורות על האחדות ולכך צוהו עוד כה תאמר לבני ישרא"ל
יי שלחני אליכם כי השם הזה מדת רחמי' וידוע כי יוליך
לימין משה זרוע תפארתו ויחדש אותו ומופתי' בעולם והנה
פירש לו כי אהיה צוהו לאמ"ה הוא השם הגדול הזה והם
שוים בלשונם ובאותיות כי שני אותיות האחרונות שבשם
הראשון הם הקודמו' בזה כי בראשון יורו על חכמת שלמה
שנ' ויי' נתן חכמת לשלמה ובזה יורו על חכמת אלהי' ואות מלכים ו ה
הא ראשונה תורה על הקדמות ועל היחוד והוד השני על יב
עשר ספירו' בלי מה ונלקחו שתי האותיות הלה האלף והוד
משני השמו הקדושי' ונכתבו תחלה וסוף בשם הנכת' ונקר'
באלף ז"לת להורו כי הוא אצילתו מן הראש עד סוף ומד' הדין
באמצע כי שמי בקרבו ומשם תבין למה קמצותו ע"כ לשון
הרב ז"ל באור דבריו במלת שוים כי האלף בזה הוא היוד

שבזה כי היוד פירוש האלף והה"א כנגד ההא נשאר יוד ה"א
באחרונה שהם כורות על חכמת שלמ' כנגד ואו ה"א שבזה
שהן רמז לחכמת שלמה גם כן אם כן הכל אח' עוד מוסיף
אני באור על דברי הרב כי שם אהיה ושם יהוה הכל אחד
ושם אחד ודבר אחד שהרי שם אהיה כספרו כמספר יהו
שהוא עקר השם המיוחד כי ההא כפולה ' עוד אני אומר כי
יש בידינו קבלה כי משה בקש לדעת מהותו של שבו כדי
שיוכל להשיב להם תשובה ברורה וזהו שאמר מה שמו
כלו' מהו שמו ומזה נרכז ונרש' בלשון שאלתו השם המיוחד
לי' מה שמו מה ועכ היה הענין מוכרח להשיב ולום לו אהי'
אשר אהיה שהוא המהות כי אדה רמז לכתר עליון יד רמז
לחכמה הרי שתי ספירות נכללו בשם אהיה ' ועוד שם אהיה
רמז לתשובה ונקראת בשם שתי הספירות הקודמו' לה לפי
שהיא נאצלת מכחם והנה אהי' הראשון בכתו הוא התשוב'
והשני על שתי הספירות הקודמות להם ויהיה פירוש אהיה
אשר אהיה המאושר מן אהיה הראשון והכל דבר אח' והשם
הזה הוא העליון שבכל מדותיו של הקבה ועל זה רכז דוד
ואמ' כי הגדלת על כל שמך אמרתך כלו' כי הגדלת על כל
שם ושם שיש לך אמרתך והיא האמיר' הזאת שאמ' למשה
הוא שכתוב ויאמר עוד אלהים אל משה אהיה אשר אהיה
ולפי שלא היו ראויין ישראל לגלות להם סיפה שנכלל בשני
שמו' אלו גלה אותו למשה לבדו וצוה אותו שיודיע לישרא
אהיה שלחני אליכם לא גלה להם בשמות אלו כי אם הכח
הנאצל להם שהוא פנימיות הרחמי' וקרא אותו אהיה וגלה
אותו ליחידי הדור אותם שהיו מוסרין עצמם על הצבור והיו
סובלין המכו' בשעבוד החומר והלבני' כדי להקל עול אחיהם
וכבר זכו אלו למעלה גדולה במתן תורה שכתוב בהם וירא'ו
את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעש' לבנת הספיר והם הם
שזכו עתה לידיעת שם אהיה וזהו שהזכיר לבני ישרא אהיה
שלחני אליכם כלשון לבני' ולא אמר א בני ואחכ חזר ואמר
כה תאמר אל בני ישראל ה' אלהי אבותיכם לא היו אלו גדולי'
במעלה כל כך וצוה אותם שיודיעום בשם המפורש גלוי
הדבר המתפרש שאין סוד ההעלמה בו כל כך ' ואחרי כן
הכניס את הזקני' בסוד העבור הוא שאמ' פקד פקדתי אתכם
כלשון פוקד עון אבות על בנים' הא למד' שחלק הבה דבריו
לארבע חלקי' האח' למזה לבדו ' השני לאותם שיש בהם
זכו הלבני' הג' לשאר ישר' הד' לזקני ישר' והזכיר באחרונה
שמסר להם סוד השכינה שהיא האחרונה שבספירו' וצריך
אתה לדעת כי אהי' הכולל שתי ראשונו' ועוד אהיה שהו' רמז
לתשוב' ועוד אהיה השלישי בלתי ההא שהו' רומז לפנימיו'
הרחמי' שהו' התפארת שלשתם נכללין בשם המפור' כי היוד
רמז לחכמה עם קוצה הרומז לכתר ה"א להשוב' וא"ו לתפאר'
ה"א כנגד ה"א מכאן תבין כי השם המיוחד שתי אותיות
ראשונות הם רמז לאמתתו ושתי' אחרונו' רמז למדותיו ועוד
התבונן מה שהיו בתור' שתי אותיו' ראשונו' שם בפני עצמו
ולא כן השתים האחרונו' כי אינן שם והטעם נזה כי כאשר
נזכי' שתי' ראשונו' האחרונו' בכללן כי הן התחלה ואי אפשר
להיות בהן קצוץ אבל האחרונו' שאינן שם אלו היו שם היה
בזה קצוץ ולכך לא נכתבו שתים אחרונות שם בפני עצמו
והמקום יראנו נפלאות מתורתו ' אלהי אברהם אלהי יצחק
ואלהי יעקב שלחני אליכם זה שמי לעולם וזה זכרי לדור דור
על דרך הפשט יאמר הכתוב בשם הזה אני רוצה להקרא
לעולם שיזכירוני בכל הדורות ויאמרו אלהי אברהם אלהי
יצחק ואלהי יעקב ותוספת הוא"ו דרך הכתובי' כן כמו נופך
ספיר ויהלום' וכן בספר מיכה המורשתי ואשלח לפניך את
משה אהרן ומרי' ועל דרך המדרש זה שמי לעולם וזה זכרי
לדור דור אמר הבה לא כשאני נכתב אני נקרא נכתב אני
בי"ה א ונקר' בא"ף דל"ת וידוע כי השם הזה ככתבו היה נזכר
במקדש אבל לא במדינה אלא בכנוי וכן אמרו במדרש תלי'
רבי חייא בר אידי אמר למה היו אומרי' השם הנכבד בבית
המקדש ככתבו ובמדינה בכנויו ליראה את השם הנכבד
והנורא שנ' נכבדות מדובר בך עיר האלהי' סלה' השם הנכבד
מדובר בך כלומר במקדש ככתבו אבל במדינה בכנויו שנא'
עיר האלהי' סלה ' ועוד דרשו רבותי' מיום שחרב בית המקד
דיו לעולם להשתמש בשתי אותיו' שנ' כל הנשמ' תהלל יה '
ובאור זה כי בזמן שבית המקד' קי' לא היו כל הנשמו' שוות
בהלול אלא בבית המקדש נשם המפורש ובמדינה בכנוי
אבל משחרב בית המקדש ' והארץ נשמה כל הנשמ' תהלל יה '
כל הנשמות הן שוות בהלול שאין מהללים אלא בחצי
השם ' ועל דרך הקבלה זה שמי לעולם החסד והפחד והוא
אלהי אברהם אלהי יצחק שהזכיר בכתוב וזה זכרי מדת זכור
והוא מדת התפארת שעליה הזכיר ואלהי יעקב ולכך הוסיף
את ואו והוא הכח הנמשך לעשירית הנקראת דור ודרת
הרמ"ן ז"ל כי זכרי הוא יסוד והיסוד לדעתו הוא השב הגדול
והוא אלהי יעקב והזכיר אצל הזכר לדור דור כמנהג הכתובי'
בזכר השם מפני שהעשירית נקראת דור שממנה נמשכים
הדורות ' וכן הכתו' אומר קורא הדורות מראש וזהו סמיכות
זכר אצל דור כי כנסת ישראל בת זוגו של שבת וזהו אמר
שבת לפני הבה לכל יש בן זוג ולי אין בן זוג היסוד אמר כן
לפי שהוא מכריע והיסוד הוא מדת אמת השביעית בי"ג מדת
כי רב חסד נאמר על התפארת ואמת על היסוד ולכך לשון
זכר נאמר על היסוד וסימן זכר צדיק לברכה' ולפי זה תהיה
תוספת הוא"ו בואלהי יעקב לומר כי הוא מכריע וכל מכריע
יש בו זכרו' ולפי ענין באור חכתוב זה שמי לעולם וזה זכרי
לדור דור יהיה לשון זכרי כח הרחמים בין שיהיה תפארת
בין שיהיה יסוד כי היסוד מעין הברכות וזהו שכתוב זכר
צדיק לברכה ' ועל זה נאמר צדיק יי בכל דרכיו כי דרכי
העולם וכל פעלותיו מסורות לו ולפי שהוא נוטה בהכרעתו
אל החסד אמר וחסיד בכל מעשיו והוא קרוב לכל קוראיו
ורצון יראיו יעשה אבל שומר השם את כל אוהביו נאמר על
העשירית הסמוכה לו והנה זה כבואר ועוד זה שמי לעולם
רומז כי השם המיוחד סובל יב צירופין שהם יב בתי' שהם
מ"ח אותיות וזהו שתמצא בפסכת סוכה נשא אחיתופל קל
וחומר בעצמו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה
תורה שמי שנכתב בקדוש' בשמונה וארבע' אותיות ימחה
על המים לעשו שלום לכל העולם כלו על אחת כמה וכמה
וזה מבואר' פקד פקדתי אתכם' שתי פקידות האחת לישר'
והשניה לשכינה שירדה עם יעקב אבינו למצרים שהיה
עמהם בצרה והיא ההא הנרמזת בפסוק אנכי ארד עמך
מצרים ואנכי אעלך גם עלה וכמו שכתבתי שם והיא נכסת
ישרא הנקראת בכתוב צעקת בני ישראל וזהו שאמ' אתכם
ואת העשוי לכם במצרי' כלום אתכם ואות ה"א שהיא בצער
עמכם במצרי' ולשון עשוי מלשון הנני עושה את כל מעניך
כלומר מצטער על צרתכם והנן זה ' עוד יש לפרש שתי
פקידות האחת במדת רחמים על ישראל ומזה אמר הכתוב
פקדתי אתכם והשנית במדת הדין על המצריים על מה
שעשו להם במצרים ומזה אמר ואת העשוי לכם במצרים
כי כן הבטיח לאברהם וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי '
אלהי העבריים נקרא עלינו על דרך חפשט תוספת היוד רמז
לעשרה מכות שעתיד להביא על מצרים ' ועל דרך המדרש

על שם שעתידין לענור ים · ועל דרך הקבלה תוספת הי"וד
לבאר כי האצילות אלהי העברים כי הם בני אברהם הנקרא
בתור' אברם העברי בעבור שהיה מעבר הנהר והוא שהתחיל
תחלה ביחודו של הב"ה והוא שאמר נעוץ סופן בתחלתן
כשלהבת קשור' בגחלת וכן רמז שלמ"ה וזכור את בוראיך
בלא ב"ו · דרך שלשת ימי' חס ושלום שיהיה הדבור הזה
ערמה כדי לברוח אלא כדי לקבל המצות כי רצה הקב"ה
להכניסם במצות מעט מעט שהרי נצטוו תחלה על השבת
במרה וכענין שמצינו באברהם שלא אמר לו מיד קח נא את
יצחק אלא קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק
ולא ביד חזקה באורו ולא ביד חזקה אחרת כלומר לא ישלח
אתכם ביד אזנת במכה אחת אלא בידות הרבה כלומ' בעשר
מכות · או יהיה ולא פירושו אלא ודרשו ז"ל פירוש ולא ביד
חזקה שלו כלומ' הסרוב ההוא לא מצד כחו מיד חזקה שלו
אלא משלי שנאמר כי ביד חזקה ישלחם כלומר ביד חזקה
שלי וכן דעת אונקלוס ולא מן קדם דחיליה תקיף · וזהו
שסמך לו ושלחתי את ידי והכתי את מצרים בכל נפלאתי
חסר ואו לפי שאמר בכל נפלאותי ואי אפשר כל נפלאותיו
אלא מקצת מהם כענין שכתוב הן אלה קצות דרכיו ומה
שמץ דבר נשמעבו ורעם גבורותיו מי יתבונן · ויתכן לפי
הקבלה כי מפני שהיו מכות מצרים עשר כחשבון ספירות
מפני זה הזכיר בכל נפלאותי שהם רמז לכלל ספירות כי
האחרונה הנקראת כל נמשכ' ונאצלת מן הא"לף שהיא פלא
וכן היא נפלאת ורחוקה מלהשיג והנה כל הנסים והנפלאו'
שנעשו ששת ימי בראשית הלא הם מכח הא"לף הנעלמת
כי הנסים המפורסמי' והנגלי' הם נמצאים מן העולם הנעלם
והנה נפלאותי חסר ואו לרחב העלמה ולחסרון השגת ולפי
שנקראת א"לף והיא דבר נעלם נקראו הנסים הנגלי' נפלאות
מפני שמן הדבר הנעלם יצא הנגלה ולפיכך נרמז בשתי
המלות ראשית האצילות וסופו ושיעור הכתוב והכתי את
מצרים בחשבון שהו' כולל כל נפלאותי · וזה טעם כפל היד
בכתוב בסוף הפרשה הוא שאמר כי ביד חזקה ישלחם וביד
חזקה יגרשם · ויהיה סדר המכות דצ"ך עד"ש באח"ב כסדר
הספירות ממטה למעלה כי דם כנגד מדת המלכות וכן כלן
וזה מבואר · ושאלה אשה משכנתה · חס ושלום שיתיר
הקב"ה לגנוב דעת הבריות שישאלו מהם כלי כסף וכלי זהב
ולא ישיבו להם אבל לשון ושאלה הוא שתתן לה במתנה
שכן מצינו בגדעון ויאמר אליהם גדעון אשאלה מכם שאלה
ויתן לי איש נזם שללו כי נזמי זהב להם כי ישמעאלים הם ·
וכן מצינו בנת שבע שאלה אחת קטנה אנכי שואל מאתך
יותן את אבישג השונמית הרי מתנה שנקרא בלשון שאלה
ומה שאמר ושאלה אשה משכנתה היה לו לומר ושאל איש
מאת המצרי אבל זה קו' כי אם לנשים היו נותנים מתנות כל
שכן לאנשים וכמוהו פסחים בזו בז קו' הרצים כן כת' רבינו
חננאל ז"ל · מזה בידך · חסר ה"א לרמוז שלא נעשו על ידי
המטה רק האותות והם הנחש והברד והארבה והחשך
וקריעת ים סוף · והשאר שלא היו על ידי המטה מקצתן ע"י
הבה ומקצתן על ידי אהרן · ובמדרש מזה בידך מזה שבידך
אתה עתיד ללקות · השליכהו ארצה וישליכהו ארצה ויהי
לנחש · יש לך להתבונן כי שנוי טבע שנהפך המטה לנחש
היה בכח הפוך האותות והנה זה רמוז בכתוב ובחזרת
האותות להותיר חזר הנחש מטה וזהו שכתוב ויהי למטה
בפיו · וכבר ידעת כי עקר השם המיוחד ג' אותיות כי ההא'
כפולה והבן זה · ויש לפרש כי בשני אותות האלה כלומר
אות המטה ואות הצרעת רמז לו הקב"ה שביכל להחזיר את
המת ולהמית את החי כי המט' היה עץ יבש כמו מת ונעש'
נחש חי גם ידו שהיתה חיה נעשה כמתה שהרי הצרעת
חולי חשוב כמיתה בענין שכתוב אל נא תהי כמת · ושני כמדו
האותות האלה עשאם במדבר גם במצרי' לישרא"ל זהו שאמר
לו השי' באות הנחש למען יאמינו כי נראה אליך ה' וכתו'
והיה אם לא יאמינו לקול האות הראשון והאמינו לקול
האות האחרון והיה אם לא יאמינו גם לשני האותות האלה
וגו' ומה שהיוצרך לעשותם במדבר יש לתמוה בזה למה
שהרי משה לא היה מסתפק בדבר השי' ולמה יצטרך
לעשותם עד הגיעו לישראל במצרים · והתשובה בזה הוא
מה שקבלו רז"ל כי שני האותות האלה כשנצטוה לעשותם
במדבר לעצמו הטעם היה באחד כדי לרמוז לו שספר לשון
הרע על ישרא"ל כשאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו לקולי
אחר שאמר לו הקב"ה ושמעו לקולך · ובשני כדי להענישו
עליו ועל כן הוצרך לעשותם ב' פעמים במדבר לעצמו על
לשון הרע ועל העונש שלו ובמצרים לישרא"ל למען יאמינו ·
והאמינו לקול האות האחרון הזכיר אחרון על הצרעת
שהוא אחרון לראשון שהוא אות הנחש ועוד שהיה אחרון
במדבר שעש' משה בינו לבין עצמו · והיו לדם ביבשה והיו
והיו ב' פעמים להורות שאחר שיראו המים ביבשת ויהיה
הדבר מתברר לעין הכל כי הם מים יהפכו לדם וזה טעם
והיו לדם · כי אדני לא איש דברים אנכי · דרשו רז"ל שבעת
ימים היה הקדוש ברוך הוא מפתה למשה שילך למצרים
מתמול ומשלשו' הרי ג' ג' ימין רבוין הרי ו' והיה עומד ביום
השביעי ומה שאמר כי כבד פה אמרו במדרש משה נתגדל
בפלטרין של פרעה והיה נוטל כתרו ומשליכו לארץ ורצה
המלך לדונו להריגה ואמרו לו אצטגנינין זהו שאמרנו לך
שהוא עתיד להושיע את ישראל ולהחריב מלכותך נתיעץ
פרעה עם חכמיו והיו בכלל יועציו יתרו ואיוב ובלעם זה
אומר חייב מיתה הוא וזה אומר נער הוא ואין לו דעת מה
עשה הביאו לו קערה אחת נתנו בתוכה זהוב אחד וגחלת
של אש אמרו אם הוא נוטל הזהוב בידוע שהוא בן דעת
וחייב מיתה ואם הוא נוטל הגחלת בידוע שאין לו דעת
ופטור בן המיתה הידה הוצה ליטול את הזהוב ומלאך בא
והטה ידו ונטל הגחלת והכניס לתוך פיו ונעש' ערל שפתי'
ולפי המדרש הזה יאמר כי כבד פה וכבד לשון אנכי מנעורי
כל שכן עתה שאני זקן ואתה לא רפאתני מאז דברך אל
עבדך ותצוה אותי בשליחות זאת ומה שלא רפאו השי' ולא
הסיר כובד פיו מפני שלא התפלל ומה שלא התפלל מפני
שלא היה רוצה ללכת · וכתב רבינו חננאל מה שהזכיר שני
דברים כמד פה וכבד לשון יורה כי משה רבינו לא היה צח
הדבר באותות השרפים שהן אותות השינים זהו שאמר כי
כבד פה גם לא באותיות הלשון שהם אותיות דטלנת ועל
זה אמר וכבד לשון · או מי ישום אלם האלמות הוא העדר
הדבור ואין לשון שיכה נופל בו אבל מפני שיש באדם נפש
מדברת ועניין האלמו' באלמי' הוא שיהיה אטום בגירי הלשון
ועל זה יחלשו מפני זה הזכיר בו לשון שימה · ובספר המור'
בתוב כי המסיר קנין יאמ' בו שפעל האפיסה כי יאמרו בני
שיכבה הנר שהבי' החשך ע"כ · ומה שאמרו או חרש היה
לו לומר או שוטע או חרש כדי שיהי' דבר והפכו בכל השא'
אך מפני שחוש השמע נקשר עם הדבור שהרי לא נדע
המדבר שהוא מדבר עד שנשמעהו שידבר ואם כן הרי
השמיע' בכלל מי שם פה לאדם · ועל כן לא הוצרך להזכיר
או שומע והזכיר או חרש שהוא הפכו · ויש להתבונן איך
סדר הכתוב ג' מעלות זו למעלה מזו ראשונה הדבור שהוא

מצד הנפש אשר האלמות הפכו והשנית חוש השמע שהו׳
למעלה לחוש הראות זהו שאמר או חרש והשלישית חוש
הראות הוא שאמר או פקח או עור וזהו שאמר שלכה ע״ה
ומל״י טו ל מאור עינים ישמח לב שמועה טובה תדשן עצם ׳ באר כי
האור ירחיב הלב אבל חוש השמע גדול יותר מאד כי מלבד
שירחי׳ את הלב וישמח אותו עוד ידשן את עצמותיו הנה כי
רבה התועלת המגעת לאד׳ כן האוזן יותר מן העין וכן אמרו
רז״ל סימא עינו נותן לו דמי עינו ׳ חרשו נותן לו דמי כלו ׳
ומפני שבאר הכתו׳ כי האוזן אבר נכבד מן העין כתיב אחריו
ומל״י טו ל אזן שומעת תוכחת חיים ׳ וידעתי כי לפי זה יקשה לך
למה הקדימה לאה אמנו ראובן לשמעון כי מאחר שקראה
את שמם זה על שם הראיה וזה על שם השמיעה היה לה
להקדים אל הבכור שם השמיעה והענין הזה לא יתבאר כי
אם בקבלה כי הראיה מכח ההא והשמיעה מכח הואו ומזה
הוצרכה להקדי׳ ל הבכור שם הראיה כדי להקדים אות ההא
לאות הואו בסדר אב״ג והבן זה ׳ הלא אנכי י״י ׳ יתכן לזכר
פיוט לב ט כי הזכיר השם הזה על הבינ׳ שכתו׳ בה ונשמת שדי תבינם
שכנגדה הכח המדבר בנשמת האדם באבר הלשון וסמיך
מל״ס מה כ אומר אני מעשי למלך לשוני עט סופר מהיר והמשכ׳ל יבין
ויתבאר לו עלוי האדם ביצירתו הנפלאה וכבר הזכרתי מזה
ברפמ״י פ כו בפסוק נעשה אדם בדרך הרביעי׳ בי אדני שלח נא ביד
תשלח ׳ כב׳ נתבאר למעלה כי משה רע״ה היה שלוח לישר׳
במדת הדין אשר במדת רחמי׳ וע״כ יתחנן לפניו בכאן בשם
הזה שהוא מדת הדין כי מדת הדין נתון בתוך האל״ף והי״וד
משני שמות הקדושי׳ שהו׳ נקבץ מהם שש.יה׳ מדת רחמי׳
והבן זה ׳ ואמר ביד תשלח ביד הראוי לשלוח כי אני אינני
ראוי לדבר אל המלך ועוד שאין כבודך בכך שיהיה שלוחך
ערל שפתים ׳ וכן תרגם אונקלוס ביד מאן דכשר דתשלח ׳
ויחר אף י״י במשה ׳ כל מקום שכתוב בהכה חרון אף עושה
רושם וכאן עש׳ו רושם והוא מה שדרשו רבותי ז״ל שאנד׳
ממנו הכהונה וזהו שאמ׳ הלא אהרן אחיך הלוי כלומ׳ מזופן
תחתיך לכהונה ועוד דרשו בזה שעשה רושם שלא נתרפא
לעולם והיה אפשר שיעש׳ו כבוד שרפאנו כשם שעש׳ לו
כבוד בקרון עור פניו וזהו הרשום כשלא רפאהו ׳ וכן דרשו
הלא אחרן אחיך הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא ואתה לעולם
לא תתרפא ׳ וראך ושמח בלבו לא היו כתקנאים במעלתם
מל״ס קלג ו זה על זה זהו שאמר הכתוב הנה מה טוב ומה נעים שבת
אחים גם יחד ׳ ושמח בפיו לא נאמר אלא בלבו אר שמעון
בן יוחאי הלב ששמח בגדולת אחיו לבש אורים ותומי׳ שנ׳
והי׳ על לב אהרן ׳ בני בכורי ישראל פירש רבינו חננאל ז״ל
מה שמסרתים בידך לשעבד אותם אל תחשוב שהוא מפני
דברים ט ה שהם קלים בעיני לא רציתי אלא ליסרם כענין שכתו׳ וידעת
עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו י״י אלהיך מיסרך ואתה
הכבד את עליהם עולך לפי׳ אני עתיד להכות את בנך בכורך
היא המכה האחרונה שבעשרה מכות וקרא׳ בני בכורי ישרא׳
יומא פ״ו ד דרך חשיבות ומעלה כענין שכתוב בנ׳ ל חי׳ ׳ וכן הר סיני
יומ״ב כ ג שהוא מקוד׳ מכל הרים נקרא הר י״י ׳ וכן בית המקד׳ המקוד׳
ישעי״ס ו ו מכל בית נקרא בית י״י כענין שכתו׳ כי ביתי בית תפלה וגו׳
עד כאן ׳ ולפי זה יהיה שעור זה הכתו׳ וענין הפרש׳ ראה כל
המופתי׳ אשר שמתי ביד׳ ו עשר מכות ועש׳ת לפני פרע׳
ואני אחזק את לבו בחמש מכות אחרונות ואמרת ל פרעה
בהכה אחרונה היא מכת בכורות בני בכורי ישר׳ כעתה יהיו
נגאים ותהיה הבכורה והמעלה נכרת בהם ומה שאמ׳ ואומר
אליך שלח את בני ויעבדני היה לו לומר שלח בכורי מאחר
שאבר בני בכורי ישרא׳ אבל הענין כי בהיותו בגלות קראם

ישראל בני כי איך יקראנו בכורי ואיה הבכורה והם עבדים
ברשות אדוניהם ובשעבוד גדול ואם תחפש בכתובי המצא
כי נשם שקרא הקדוש ברוך הוא לישראל בכור בכורת
בכורות כך קרא את עצמו בכור הוא שכתוב קדש לי כל
בכור ופירוש קדש אותי בכלל הבכורות והוא כמו ויקחו לי
תרומה שפירושו על דרך האמת ויקחו אותי תרומה וזהו
שאמר ויקחו לי תרומה העשירי יהיה קדש ׳ והעולה לנו
מזה כי מה שקרא בכור לישראל ולעצמו ית׳ אחרי מכת
בכורות שהוא זמן הגאלה מה שלא קרא קודם ׳ לכן יתבאר
מזה שהיה עמהם בצרת השעבוד ואין הבכורה נכרת בהם
כב יכול ׳ וכך מצאתי בספר הכהיר שאלו תלמידים ליבי
אליעזר ר׳מאי דכתיב קדש לי כל בכור וכי הוי הקבה בכור
אמר להם אין קדש לי כל בכור אלא שנתקדש ונקר׳ על שם
ישראל דכתיב בני בכורי ישראל כב יכול עמהם היה בשעת
השעבוד והיינו דכתיב שלח את בני ויעבדני ולא אמר שלח
את בכורי ׳ ויהי בדרך במלון ׳ מלת ויהי חוזרת למשה
והגיד לך הכתוב כי כשהיה משה בדרך במלון ויפגשהו י״י
זהו מלאך ונקרא בשם המיוחד והוא מן הנפרדים לא מן
הנטיעות ואף על פי כן נקרא בשם המיוחד כיון שנשתלח
להשלים ולעשו׳ רצון קונו ית׳ וכן אמרו במדרש ויהי בדרך
במלון ׳ חביב מילה שלא נתלה למשה עליה אפילו
שעה אחת לפי שהיה בדרך ונתעצל למול אליעזר בנו כיד
ויפגשהו י״י ויבקש המיתו ׳ במשה אתה מוצא שמלאך של
רחמים היה ואעפ כן נקרא בשם ויבקש המיתו ׳ אמ׳ ר׳יסי חס ושלום
לא נתעצל משה אלא אמר אם אמול ואצא לדרך סכנה הוא
לתינוק עד ג׳ימים׳ אמול ואיתעכב ג׳ימי׳ והבה צוני לך שוב
מצרימה ׳ ומפני מה נענש מפני שנתעסק במלון הלילה
כלו׳ היה לו למולו תחלה ואחר כך יתקן מלונו משום דאין
מעבירין על המצו׳ ובאור מלאך של רחמים שלוחו של מדת
רחמי׳ היה ׳ ודע כי לפי המדר׳ הזה יש לתמוה כי כיון שהיה
משה במלון לכך אמר ותקח צפורה צור והראוי למשה
שישתדל הוא בעצמו במצוה׳ ועכ׳ פירש רבינו חננאל ז״ל כי
משה לא היה שם במלון כי כן הזכיר למעלה ויקח משה
את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור ׳ ובאור הפסוק
ששלח אותם לפניו ואח״כ וישב משה מצרימה וכיון שכן
לא היה משה עתה במלון ואם ויבקש המיתו כלומר לנער
שהיה המלאך נעשה כמין נחש ובולעו מראשו ועד ירכיו
וחוזר ובולעו מרגליו ועד מקום המילה ואז ותקח צפור צור
כי הבינה שהיה העונש על שאיחרה זמן המצוה ולא מלה
אותו ביום שמיני כך פי׳ רבינו חננאל ז״ל בראש סדר וישמע
יתרו׳ופי׳ רש״י ז״ל ראיתי כי משה היה במלון אבל היה חולה
ולא היה יכול למולו ומלה אותו צפורה וירף ממנו המלאך׳
וכן מצינו לשון זה נזכר במלאך הוא שנאמ׳ ויאמר להלאך לי
המשחית רב עתה חרף ידך וזה היה אח׳ שכרתה את ערלת
בנה ׳ ויתכן לפרש כי לפי שהזכיר חכתוב לשון וירף ממנו
ולא אמ׳ וילך מאתו רמז רמזה להמלאך שעדין לא נשלמה
המצוה זמיד הבינה צפורה זה והשלימה המצוה ועשתה לו
פריעה ומזה אמרה חתן דמים למולות כלומר שתי מולות
כילה ופריעה וכה שהזכיר חתן דמים שני פעמי׳ להורות כי
נתחייב מיתה׳ על המילה ונתחייב על הפריעה כי שתיהן
בעכבות׳ ויפגשהו בהר האלהים וישק לו אמרו במדרש זהו
שאמ׳ הכתוב מי יתן כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ
אשקך וכתי׳ חסדו ואם נפנשו צד׳ ושלו׳ נשקו׳ חסד זה אהרן
שנ׳ תומיך ואורי לאיש חסידיך ואמת זה מש׳ שנ׳ בכל ביתי
נאמן הוא צדק זה משה שנ׳ צדק׳י׳ עשה וגו׳ וישלו׳ זה אהרן
שנאמר

שנ' בשלום ובמישור הלך אתי · את כל דברי י' אשר שלחו · יכלול המראה אשר ראה בסנה גם ענין השליחות שהיה מסרב בו · ובמדרש את כל דברי י' רבני אמרין גלה לו סוד שם המפור' כונת המדרש הזה שהגיד משה לאהרן השמו' שהודיעהו הבה למעלה והם אהיה אש אהיה אשר פירושם מדת הדין שבמד' רחמי' והודיעהו כי שם אהיה ושם המיוח' חכל אח' וגלה לו כי שם א"לף ד"לת יוצא מהם א"לף מן אהיה וי' מן יהוה בסוף ומדת הדין באמצע כי שמי בקרבו והנה הוא פירש להם כי אהיה אשר אהיה פי' מדת הדין שבמדת רחמים וכבר הזכרתי לכעלה והוא דעת הרמב"ן ז"ל · מי ה' אשר אשמע בקולו · אמרו במדרש באותה שעה הוצי' פרע' דפתרא של אלהות התחיל קורא אלהי אדום אלהי מואב אלהי צידון אמר להם הרי קראתי ואין שם כתוב בדפתרא שלי שמו של אלהיכם · ובאור הענין כי פרעה בחכמתו הגדולה היה יודע גבולי הארצו' ותחומי הישוב ושכל העולם נחלק לז' אקלימים והיה יודע כחות הכוכבים השולטים בכל אקלים ואקלים ועל אי זה אומה מן האומות שולטי' וכן בז' אקלימי' וכן בשבעי' אומות וכיון שלא מצא לשם הזה שום שלטנות ומשלה בארץ בכלל שאר הכחות הידועים אצלו תמה ואמר מי ה' אשר אשמע בקולו כי אין שם שום כח כושל בארץ שלא יהא כתוב אצלי בדפתרא שלי והוא לא היה יודע שהשם הזה עליון על כלם וכל שאר הכחות המושלים בארץ אין להם ממשלה וכח כי אם מכחו' ומשלו רבותי' ז"ל משל בזה' משל למה הדבר דומה לכהן שהיה לו עבד שוטה יצא הכהן חוץ למדינה הלך העבד חוץ למדינה לבקש את רבו הגיע לבית הקברות התחיל צווח לבני אדם שעומדין שם ראית בכאן רבי אמרו לו ולאו כהן הוא רבך' אמר להם הן · אמרו לו שוטה מי ראה כהן בבית הקברו' · מה למלך בבית המטבחים מה לכהן בבית הקברות · כך אמרו משה ואהרן אלהות אלו שאתה אומ' מתים הם אבל אלהינו הוא אלהים חיים ומלך עולם · אמ' להם ומה מעשיו אמר לו נוטה שמים ויוסד ארץ מפרק הרי' ומשבר סלעים מוריד גשמי' ומפריח דשאי' מהעדא מלכין ומהקם מלכין אמ' להם אני הוא אדון העולם ואני בראתי את עצמי ואת

ילוקט כמ ג נילוס נהרי שנאמ' לי יאורי ואני עשיתיני מי י' אשר אשמע בקולו אמ' לו הקב"ה רשע ממ' את לוקה נהפך לו מים לדמי' דבר אחר מי ה' אשר אשמע בקולו שאתחיי' לשמוע בקולו הרי מעולם לא בא אצלי בא אצל אבימלך בחלום הלילה

ר"שמות כ ג וואמר לו בתם לבבך עשית זאת אבל לי וינגע השם את פרעה נגעים גדולים וכיון שכן איני מכירו לא ידעתי את י' וגם את ישראל לא אשלח · אלהי העברים נקרא עלינו · יש לתמוה אחר שהשיב להם פרעה מי י' אשר אשמע בקולו לא ידעתי את ה' למה היו חוזרין משה ואהרן לומר אלהי העברי' נקרא עלינו אבל הענין כי השי' אמר תחלה ובאת אתה וזקני ישראל וגומ' ואמרתם אליו אלהי העברים נקרא עלינו ובכאן אמרו לו כה אמ' ה' אלהי ישראל שלח את עמי ויחגו לי במדב' הזכירו לו ה' המיוח' כמו שנצטוו וכאשר השיב פרעה לא ידעתי את י' אז נזכרו כי פרעה היה יודע שם אלהים שהוא אדון העולם ומנהיגו כי יזכירנו בדבריו תמיד אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אבל לא ידע ה' המיוח' ועל כן אחר שהשיב לא ידעתי את השם חזרו ואמרו לו אלהי העברים נקרא עלינו שהוא אל שדי ולשון נקרא מלשון מקר' ופגע' ועל כן פירשו המקרה פניפגענו בדב' כי אמר להם השי' בפסוק ואמרתם אליו ה' אלהי העברים נקר' עלינו כי המקר' הוא כולל מה שהם אומרים עכשו פן יפגענו ואין בדבריהם ענין חדש רק מה שנכלל בדברי חשי' ועל כן פרשו לו המקרה ההוא והנה פרעה ברשעו וחכמתו לא השיב לדברים כלל רק דחה אותם בדברים אחרים ואמר למה משה ואהרן תפריעו וגומ' · ונזבחה ליי' אלהינו פן יפגענו בדבר או בחרב באר הכתוב הזה סוד הקרבנות שהם כופר מן הפגיעה וזהו שאמ' פן יפגענו בדבר כי לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו · ואמר או בחרב כי השם הוא השופט באש כלומר במדת הדין ובחרבו את כל בשר · וכבר ידעת כי השכינה היא מדת הדין והיא האש הגדולה האוכלת הקרבנו' וזהו שאמ' הכתוב וירא אליכם כבוד השם והזכיר מיד ותפול אש ה' ותאכל וגומ' · וזהו שכתוב את קרבני לחמי והוסי' ופיר' לאשי והוא שהזכי' בתחילת הכתוב אלהי העברים נקרא עלינו ואחר כך אמ' נלכה נזבחה ליי' אלהינו ולא אמר לאלהינו כי הקרבן לאלהי' והכונה לשם המיוחד ועל זה רמז דוד ע"ה באמרו זבח לאלהי' תודה ושלם לעליון נדריך · באר כי הקרבן לאלהים והכונה לאל עליון והבן זה · לכו לסבלותיכם כלומר לעשות חפציכם ומה שאתם צריכים לעשות כי אין הכוונה סבלות מצרים להשתדל בעבוד' פר' כשאר ישרא"ל לפי שהשעבו' לא היה על שבט לוי כי רצה פרעה להניח להם שבטלוי להנהיגם בחקי תורתם כאשר המנהג בכל עם שיש להם חכמים להורות להם תורתם ועניני יראתם ואיך יתנהגו בה' ובמדרש אמר ר' הושע בן לוי שבטו של לוי פנוי היה מעבודת פרך אמ' להם פרעה בשביל שאתם פנויים אתם אומרים נלכה נזבחה לאלהינו לכו לסבלותיכ' לישר' לא תאספון לתת תבן יתכן כי הגזיר הוא לא עמד' כי אם פעם אחת שיעשו הלבני' ולא יתנו להם תבן וזהו תוספת האל"ף כן פירש רבי' חננאל · תכבד העבדה נענשו על זה מדה כנגד מדה כמה שכתוב וינהגוהו בכבדות וכן בלשון לכו קחו לכם תבן נענשו סמ כמו שכתוב ויולך' י' את הים ונומ' וכן בלשון ויפץ העם נענשו כמה שכתוב ברוח קדים אפיצם כי נפזרו בים · וכן וירי לקושש קש לתבן נענשו כמו שכתוב יאכלימו כקש זמה סמ שאמ' ל' ישעו בדברי שקר כתרגומו בפתגמין בטלין ורצה לומ' כן על דברי משה ואהרן הסבטיחי' אות בנאה · למה הרעותה לעם הזה השם הזה אל"ף ד"לת כי ממד' רחמי' לא היה משה מפחד שיריע לעם אבל היה מפחד ממדת הדין היא הא' נוסף במלת הרעותה ויאמ' למה זה הנחת להרע במדת הדין לעם הזה למה זה שלחתני קודם שהגיע הקץ כי אין ראוי לך לשלוח שלוחך עד תרצה להצילם כן כתב הרמב"ן ובמדרש למה הרעותה לעם הזה אמר הקב"ה למשה משה חבל על דאבדין ולא משתכחין אמרתי לאברהם קום נכ התהלך בארץ וגומר בקש מקום לקנור את שרה ולא מצא עד ששקל ד' מאות כסף ולא הרהר אחר מדותי · אמרתי ליצחק גור בארץ הזאת וגו' · בקש מים לשתות ולא מצא שנא' וירבו רועי גרר ולא הרהר אחר מדותי אמרתי ליעקב נר הארץ אשר אתה שוכב עליה בקש מקום לנטות אהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה ולא הרהר אחר מדותי ואתה תחלת שליחותי אמר מה שמך ועת' אמרת לי למה הרעו' עתה תראה אשר אעש' לפרעה ולא תראה במלחמת לא מלכי' שיעשה בהם יהושע מלחמה מכאן אתה למד שנטל משה את הדין שלא יכנס לארץ עד כאן · ונראה לי מפשט הכתוב לומר שאין חטא למשה בדבור למה הרעות וזה לשני טעמים האחד שבא להודיענו ענין הרע הזה ושהו' את המטיב והמריע כי גם הרע בא ממנו' ית' וזה דבר הנביא נפ שהיה מוכיח האומר לא' ייטיב י' ולא ירע וכתיב מ' זה פי בחי' i 10 א ' אמר

וס אמר ותהי ונומר וכתיב מפי עליון לא תצא ונומר השני
שחזר והזכירו פעם אחרת בפרשת מתאוננים למה הרעות
לעבדך ואלו הרגישו משה שהקב"ה חשבנו לו לחטא לא היה
חוזר עליו אבל החטא היה בכה שאמר ומאז באתי אל פרעה
לרב בשמך הרע לעם הזה יאמ' כי מעת שבא לפניו בשלידא'
חשם הגדול הרע לעם הזה כי לא ידעו ולא נכנע מפניו כלל
והדבור הזה הוא כמהרהר אחר מדותיו וכתיב דברי כלפי
הש' השם הגדול שהודיע לו בסנה ולכך השיב לו עתה
תראה אשר אעשה לפרעה בכח שמי הגדול שיתפרסם
אצלו וידענו וכל מה שהרע לעם יתהפ' עליו עד שהו' בעצמו
יודה בשלוחם על כרחו ולפי שדרשו עתה תראה ולא
תראה מה שאעשה לשלשים וא' מלכים יהיה עונש ונטילת
הדין שלא יכנס לארץ ומצאתי חזוק לדברי ממה שאמרו
במדרש וכאז באתי אל פרעה אמר משה לפני הקב"ה רבונו
של עולם באז חטאתי באז אני מקלסך באז חטאתי ומאז
טו ס באתי אל פרעה באז אני מקלסך אז ישיר משה והמדרש
שהזכרתי למעלה אמר הקדוש ברוך הוא למשה תחלת
שליחותי אמרת לי מה שמך ועכשו אמרת לי למה הרעות
הזכיר המדרש למה הרעות לפי שהוא תחלת הדברי למשה
לא לכונה שיהיה הוא החטא מן השעמי שאמרתי ' וראיתי
בפירוש רבי חנגאל זל שכתב שאין לשון למה הרעות לשון
הלונה והטחת דברים אבל הוא לשון שאלה כי שאל משה
לפני הקבה המדה הזאת למה בצדיק ורע לו ורשע וטוב לו
שהיה רואה לישראל בשעבוד גדול ועצום ובצרות רבות
ולמצריים הרשעים הכופרים היה רואה הצלחה ושלוה'
ולפי שהיסורין באים על כמה וכמה ישמי שיסורין באין
טז כו יז עליו על עונות שעשה כענין שכתוב בעון בצעו קצפתי
ואכהו הסתר ואקצוף ויש כי שיסורי' באין עליו כדי להטיב
ם ס טו לו באחריתו כענין שכתיב לטען ענותך לנסותך להטיבך
יס כד באחריתך והן היסורין של אהבה והו' שכתוב אשרי הגבר
אשר תיסרנו יה לפיכך כשראה משה כי מיום באו אל פרעה
בדבר הש' הכביד עולו עליהם ואמר תכבד העבודה וגו' שאל
לש' למה הנחת להרע לעם הזה ובידך כח להצילם והצל לא
ום ס הצלת ' והוא כתו ותחיין את הילדי ' וכן כל הבת תחיון
כי אין ביד האדם כח להמית ולהחיו' אבל הכוונ' להניח להם
חיי' וכן בכאן למה הרעו' למה הנחת להרע ומתיר' אני שמא
יוסיף להרע ' והנה השאלה הואת היא שאלת הנביא ירמי'
ה יב ס שאמר מדו' דרך רשעים צלחה שלו כל בוגדי בגד שאל
מאת הב"ה אם שלות הרשעים היא גמול לחסד שעשו כנר
בעולם הזה או הוא כדי לכפול עונשם ולהרבות להם יסורין
והקבה השיבו שאין שלות הרשעי' והצלחת' כי אם להוסיף
ם ט כס עונש על עונשם וכענין שאמ' דוד תנה עון על עונם ול יבאו
בצדקתך וכן נכאן היתה תשוב' הקבה למשה עתה תראה
אשר אעשה יאמר היסורין האלה לישראל אינן אלא לכפול
שכר על שכרם זהו עתה תראה ' וההצלחה והשלוה לפרעה
אינו אלא לכפול עונש על עונשם זהו אשר אעשה לפרע' כלו'
כבר הכנתי לו הסכות ומפני זה היתה הסבה מאתי שתכבד
עליה העבודה כיום ששלחתיך כדי לכפול עונש על עונשם
ולהגביר ולהאדיר שכר לישרא כשהם עומדים באות' יסורין
וסובלים אותם באהבה ' ודע כי ענייני הגלות הזה הראשון
רמז לענייני גלותנו זה האחרו' שאנו עומד' בו בשעבו' ויסורין
ברשות מלכות אדום ואנו מצפין לישועת הש' כענין שאמ'
יס קלו דוד עה"ל על הענין הזה נפשי ליי' משומרים לבקר שומרים
לבקר מסתינים וחוזרים ומתינים ואם תתאחר הגאלה לבא
הכל להוסיף לנו שכר טוב ולהטיב אותנו באחרי' רנו וכדי
להוסיף פורענות ועונש לאומות העולם המשתעבדים בנו
וכשם שמצינו שנדחקה להם השעה לישרא' במצרי' מעת
באי הגואל הראשון לפני פרעה ואמ' לו בדבר הש' שלח את
עם ויחוגו לי במדב' ואחרי זאת כבדה עליה העבד' ונתעוררה
עליהם השנאה ונתוספה ביניהם כאד על מה שהיתה כן
בגאלתנו זאת העתידה בהגלות הגואל האחרון תתעורר
השנאה בין האומות לישראל ויוסיפו שעבוד על שעבודם
ויהיה הגואל נגלה וחוזר ונכסה כדי להתעות את האומות
ולהקשיח את לבם שכן מצינו בגאולת מצרים שנגלה להם
כשה וחזר ונכסה מהם וזהו שדרשו רז"ל ויפגעו את משה
זאת אהרן אחר ששה חדשי' נגלה הקבה במדין ואמ' לו לך
שוב מצרימה בא משה ממדין ואהרן ממצרים ופגעו בהם
שוטרי ישר' כשהם יוצאים מלפני פרעה וכן דרשו במדרש
פיל כ ס חזית דומה דודי לצבי מה צבי זה הוא נראה ונכסה וחוזר
ונראה כך גואל הראשון נראה להם וחזר ונכסה מהם וחזר
ונראה להם וכמה נכסה מהם רבי תנחומא או"ג חדשי' ההד'
ויפגעו את משה ואת אהרן ' רבי יהודה בר אומר לקריסין
בלומר לשון פגיעה לפרקין היא ' וכן הגואל העתיד יהי נגלה
וחוזר ונכסה שהרי גאולה זו עתידה להיות כדמיון גאלת
מיכה ז מז מצרים בהרבה ענייני וכן אמר הנבי כים צאתך מארמצרי'
אראנו נפלאות וכאשר תקרב הקץ תהיינה צרות רבות
ומתחזקות והוא סימן הישועה לישראל וכן אמרו במדרש
יפמי' כם יפ כי יבא כנהר צר רוח ה נוססה בו אם ראית דור שצרו' רבות
באו עליו כנהר חכה לו שנ' כי יבא כנהר צר רוח הש נוססה
פס בו וסמי' ליה ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם ה '

יפמי' כם כב וי' קנני ראשית דרכו קדם
מפעליו מאז '

שלמה

המלך עה ידבר בפסוק הזה בשם החכמה
היא החכמ' הנעלכת אף ממלאכי השרת
פיוב כם יב כענין שכתו והחכמה מאין תמצ' וכתיב
פס ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה ' ודרשו זל
ומעוף השמים אלו מלאכי השרת והיא החכמה שקדמה
ממלי ג יט למעשה בראשית כענין שכתוב ה בחכמה יסד ארץ כונן
פס שמי בתבונ' וכתיב בדעתו תהומות נבקעו למדך שחשמים
והארץ והתהומות וכל אשר בם שהם כלל כל הנמצאי כלם
מעלה ומטה כולם נבראו מכח החכמה וזהו שהזכיר בכאן
ממלי ח כח באין תהומות חוללתי באין מעינות נכבדי מים בטרם הרים
הטבעו וגו' עד לא עשה ארץ וחוצות ובפנימיו העני תהומו'
זה קו ירוק וזהרים אלו האבות וארץ הסוף ' והחכמה הזאת
קראה שלמה ראשית לפי שקדמה למעש' בראשית ומזה
היה הענין מוכרח והוצרך להתחיל מעשה בראשית במלת
בראשית

בראשי׳ ולשון ראשי׳ הו׳ כולל קדימה בזמן וכולל גב קדימת
במדבר ג ג מעלה מלשון וראשית שמני׳ ימשחו שהוא מבח׳ השמני׳
כי כשם שהשמן עולה למעלה על כל המשקין כן החכם׳
למעלה על כל הנמצאי׳ וזהו שאמר ה׳ קנני ראשית דרכו
אומרת החכמה שהי׳ ראשי׳ ה׳ קנני כלו׳ מקור המקו׳ העליון
הנסתר המציאני כי הוא הממצי׳ הראשון והו׳ מקור החכמ׳
אש החכמ׳ נמצא ממנו ונמשכה מאתו והוא לבדו המקור׳
ומלת קנני מלשון קן שהוא היסוד הראשון בהוית העופו׳
ובאר בכאן כי המקור הוא סבת החכמ׳ שהוא הקן הראשון
והחכמה שהיא הקן סבת כל המפעלים כשם שהקן סבת
האפרוחים וגלה לך הכתוב הזה כי המפעלי׳ כלם נמצאים
בסבת החכמה שהיא ראשית והחכמ׳ נמצא׳ בסבת המקור
העליון ואם כן אין החכמה נבראת מאין ואפס כמו שכתבתי׳
קצת כן החכמים אבל היא נמצאת ונמשכ׳ מאין שהוא
המקור העליון הנסת׳ והוא דבר איוב שגלה לנו הענין הזה
משלי כה יג שאמר והחכמה מאין תמצא והוא דרך הודעלא דרך שאלה
והנה תורתנו הקדושה נאצלת ונמשכ׳ מן החכמ׳ הוא ומפני
שהיא לקוחה ממנה נקרא׳ לקח טוב ועליה נתקנאו מלאכי
השרת׳ וכן אמרו במדרש כשאמר הקבה ליתן תורה
לישראל על הר סיני נתקנאו מלאכי השרת אמרו לפניו
רבונו של עולם חמדה גנוזה שיש לך בשמים אתה נותן
תהלים ח ב לבני אדם בעלי טומאה בעלי יצר הרע ההד׳ אדונינו מה
אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים׳ אל
תתן הודך בארץ אלא בשמים אמר להם הקבה תורה שאני
נותן לבני אדם מה כתיב בה זכור את יום השבת לקדשו וכי
יש ביניכם מלאכה׳ כבד את אביך ואת אמך וכי יש לכם
אב ואם לא תרצח לא תנאף לא תגנוב וכי יש ביניכם יצר
הרע׳ את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו וכי יש ביניכם
אכילה ושתיה׳ כך המדרש הזה׳ לפי דעתי בלשון
נתקנאו כי המלאכי׳ אין ביניהקנא׳ לפי שהקנא׳ ממדו׳ יצר
הרע והמלאכים אין להם יצר הרע׳ וכן אמר אין למעלה לא
ישיבה ולא עמיד׳ ולא קנאה ולא תחרו׳ ומפני שכלן נסכמי׳
לדעת אחת והיא השגת הבורא ית׳ וההשגה הזאת היא
מזונם וקיומם של מלאכי השר׳ וכשם שהאד׳ נמשך אחר
מזון הגוף שהוא קיומו כך המלאכי׳ נמשכי׳ אחר מזון שהו׳
השגתו ית׳ והוא קיומם וכיון שאין להם אלא מזון אחד
ודעת אחת מן הנמנע שתהיה הקנאה מצוי׳ בהם ומן הידוע
עוד כי הקנאה המצויה בבני האנושי׳ איננה נמצאת כי אם
באותם הקרובי׳ במעלה כי המלך לא יתקנא בכפרי והכפרי
לא יתקנא במלך מפני שהם בתכלית הרחוק זה מזה וכן
אמרו ז״ל אין אדם מתקנא אלא בחכם בחכם גבור בגבור
עשיר בעשיר וזה ברור כי החכם איננו מתקנא בכסל לפי
שאין לו צורך בו גם הכסל איננו מתקנא בחכם כי אין לו
דעת כלל כל כך שיכיר ערך עצמו וערך החכם כי שניהם
הפכים וא״כ איך יקנ׳ הדב להפכו ועליון המדרגה איך יקנה
למי שהוא שפל המדרגה׳ אבל ענין הקנאה במלאכים
משל והכונה כי היה רחוק ונמנע אצל שכלם של מלאכי
השרת כי החכמה שהיא נעלמת מהם שהם שכל פשוט
ואין יצר הרע להם שיתן השי׳ תורה לקוח ממנו לבעלי יצר
הרע מזה אמ׳ נתקנאו מלאכי השרת׳ ואמ׳ חמד גנוזה שיש
לך בשמים אתה נותן לבני אדם כי בודאי יודעים היו שכל
הענינים האלו נזכרים בתורה וכיהם מצות גופניו׳ בלתי
אפשריות להתקיים רק בבעלי הגוף׳ וטעם הקנא׳ הוא ענין
המניע׳ אצלם שתהיה עלוי מדרג למורכבי׳ בעלי חומ׳ יותר
מן השכלים הנמרדי׳ מן החומ׳ גם עלוי מדרגה אשר לנש׳

רעה שישיג הוא החכמה שהיא נעלמת מהם׳ המעלה
הזאת הנקראת ראשית לא השיגה שום נברא ככו משה
רבינו׳ ולזה העיד בו הכתוב וירא ראשית לו׳ כי שם זו
במעלת ראשית חלקת מחוקק ספון ומשם זכה לקבל
התורה והשגתו זאת לא הודע לו בנבוא רק כצד הסתכלותו
בחכמ׳ וזהו לשון וירא ולא אמ׳ וידע׳ אך המעל׳ שקראוה
רבותינו ז״ל אספקלרי׳ המאיר והיא מדת הרחמי׳ נודע לו
בנבואה מה שאין כן באנו׳ העולם ושאר הנביאי׳ כלן שידעו
יי׳ יתברך מתוך גלוי שכינה שנגלת להם בנבואה אבל יי׳
המיוחל לא נודע להם בנבוא׳ וזהו שדרשו רבותי׳ ז״ל במסכת
יבמות בסוף פרק החולץ מה בין נבוא׳ משה לנבואת שאר
הנביאי׳ משה נסתכל באספקלרי׳ המאיר׳ ושא׳ הנביאי׳ לא
נסתכלו באספקלרי׳ המאירה׳ קרא המעלה הזאת שמתוכה
נתנבא משאספקלרי׳ המאירה והיא המד׳ שבה יעשו נסים
מפורסמים מחודשי׳ ביצירה ואספקלריא של אל שדי אשר
בה יעשו נסים נסתרים קרא אספקלריא שאינה מאירה
והיא השגת האבות׳ ומלת אספקלרי׳ נוטריקון הוא ספק
קלריא כלומר שפע אורה והיא מראה זכה מצוחצחת כענין
הזכוכי׳ הזך והמבהי׳ שאד׳ הנאה מחוץ מה שבתוכו׳ ותרגו
שמות כה יא לא יערכנה זהב וזכוכית דהבא ואספקלריא ומה שאמרו
שאינה מאירה אין הכונה שלא יהיה שפע האור גדול
ועצום שהרי אספקלריא היא אבל הכונה לומ׳ שאינ׳ נותנת
אור למסתכל בה כענין מעלת משה שהיה אספקלריא
המאיר׳ שהי׳ בשפע אורה כפול ומכופל נותנ׳ אור למסתכל
בה ולכך קרן עור פניו ועל כן לא תמצ׳ שיזכירו הכתובי׳ ה׳
המיוחד בעני׳ אברה׳ רק עם א״ד או א״לף ד׳לת לבדו׳ ובמשה
לא יזכיר הכתוב שדי רק השם המיוחד ושתי השגות אלה
השגת האבות והשגת משה שמתוכה התנבא משה הן הן
שתי אספקלריאות אלה ה׳ המיוחד ואל שדי׳ הוא ההפרש
שיש בין נבואת משה לנבואות האבו וזהו שכתוב וארא אל
אברהם אל יצחק ואל יעקב בא״ל שדי ושמי יי׳ לא נודעתי
להם׳ הזכיר לשון וידבר אלהים ולא אמר ויאמר יי׳ כפני
שלשון דבור לשון קשה כענין שכתוב דבר האיש אדני כרמשי
הארץ אתנו קשו׳ ומצינו בפרש הסנה יי׳ אמירו למשה מפני
הגבורה ובכלן לא הזכי׳ בהן דבור אבל בכאן על ידי שאמר
משה למה הרעות הזכיר לשון בידבר ולשון אלהים גם
כן הוא הדין ובא להוכיחו ולדבר כשפט על זה׳ ויאמר
אליו אני יי׳ נאמן להפרע׳ וכשהוא אמור אצל שכר באורו
נאמן לשלם שכר וכענין שכתוב איש אמו ואביו תיראו ויקרל
ואת שבתותי תשמרו אני יי׳ נאמן לשלם שכר׳ וכשהוא
אמור אצל עונש כגון וחללת את שם אלהיך אני ה׳ באורו פכ
נאמן ליפרע׳ והנה הקבה הביא לו ראיה בתוכחה זאת מן
האבות שלא הגיעו למעלת הנבואה במדרגה גדולה כמותו
ולא אמרו לו כן ולא הרהרו אחר מדותיו ועל זה אכר וארא
שנראתי אל האבות באל שדי כלומר באותו הכח שהו׳ שודד
המזלות אבל בשמי המיוחד שבו נהיה כל הווה לא נודעתי
להם לברא להם חדשות בנסי׳ מפורסמי׳ בשנוי הטבע׳ ולפי
כח שהתחיל וארא היה לו לומר ושמי ה׳ לא נראתי או יאמ׳
ואודע אל אברהם אל יצחק ואל יעקב ושמי יי׳ לא נודעתי
להם׳ אבל לפי שהית׳ נבואת האבות במראו הלילה הוצרך
לומר וארא ונבואת משה שהיתה פנים אל פנים הוצרך לומ׳
לא נודעתי להם כאשר נודעתי לך׳ ומכח שהזכיר לשון
נודעתי ולא אמר הודעתי בא ללמד שהוא ושמו אחד וכן
מצינו והיה בעבו׳ כבודי ואמר עד עברי לא אמ׳ עד עבו׳ כבודי שמות
אלא עד עברי מכאן שהוא וכבודו אחד׳ וכת הרמ״בן ז״ל ועל

דרך האמת יבא הכתוב כפשוטו ומשמעו יאמר אני השם
נר יב ו נראתי להם באספקלריא של אל שדי כטעם בסראה אליו
אתודע ושומי יי לא נודעתי לה שלא נסתכלו באספקלריא
המאירה שידעו אותי כטעם אשר ידעו יי פנים אל
פנים כי האבות ידעו השם המיוחד אבל לא נודע להם
בנבואה ולכן כשיזכיר אברה השם יזכי ה המיוח עם אלף
דלת או אלף דלת לבדו והנה העני שהאבו היה גלוי שכינה
להם והדבור עמהם במד הדין רפה ונהג עמה בה ועם כשה
יפפיה סנ יתנהג ויודע במדת הרחמי שהו בשמו הגדול כטעם נוליך
סס לימין משה זרוע תפארתו וכתוב כן נהגת עמך לעשות לך
שם תפאר ולכן לא יזכיר משה מעתה שם אל שדי כי
התורה בשמו הגדול נתנה שנאמר אנכי השם אלהי והוא
יגדיש ד נו שנכתן השמיעך את קולו ליסרך ועל האר הראך את
אשו הגדולה וכבר רמזתי פירוש השמים והש יגלה עינינו
ויראנו נפלאו מתורתו וטעם וגם הקימותי את בריתי אתם
וגם אני שמעתי כלומר נראתי להם באל שדי וגם הקימותי
להם הברית ההוא לפני וגם בשמי הגדול שמעתי עתה את
נאקת בני ישראל ואזכור את בריתי אשר הקימותי להם
עמדי והמשכיל יבין עכ לשון הרב זל לכן אמור לבני ישרא
אני יי אחר שהזכיר למעלה ויאמר עוד אלהים אל משה
כה תאמר אל בני ישראל יי אלהי אבותיכם וגו וצוה אותו
שיודיע לישרא השם המיוחד חזר וצוהו עוד כאן שיודיענו
להם פעם אחרת וצוהו שיבטיח אותם בארבע לשונות של
נאולה והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי ובשר אות בה בד
בשורות הא שיהיו נפטרי כן השעבוד והם עומדו ברשות
השני שיהיו נפטרי מהם לגמרי מתחת רשותם השלישי
שהבטיח בקריעת ים סוף הרביעי שהבטיחם בכתן תורה
שיהיו נפטרים מן השעבוד זהו שאמר והוצאתי אתכם
יתפיה סנ מתחת סבלות מצרים והיא הבטחה שיהיו נפטרים מן
השעבוד והם תחת רשותם וכן מצינו שעמדו כן ששה
חדשים וכמו שאר ול ברה בטלדה העבודה מאבותי במצרי
והית הנאולה בסמוך בטו בניסן שיהיו נפטרי מתח רשות
לגמרי זהו שאמר והצלתי אתכם מעבודתם והיא הבטחה
שיצאו מתח רשותם ושלא יהיו תח ממשלתם למס עובד
כלל אך יהיו בני חורין גמורי ענין קריעים סוף זהו שאמר
וגאלתי אתכ בזרוע נטויה ובשבטים גדולים וזהו רמז
לקריעים סוף שאז נחשבו גאולי כי העבד היוצא מתח יד
האדון הקשה אשר מרר את חייו בכמיני שעבודין והוצר
לשלחו מאתו ולעשותו בן חורי על כרחו עוד העבד ירא
ומתפחד פן ירדוף אדניו ואין הגאלה שלמה אצל העבד
עד שיתברר במיתת האדון וזהו שלא תמצא לשון גאלה
פיות יד נו ביציאת מצרים רק אחר אבדן המצריים שנ וינער יי את
מצרים בתוך הים וכמיך ליה ויושע יי ביום ההוא את ישרא
כי אז נחשבו גאולים ונושעים ואז היתה התשועה שלם
וכה שהזכיר בזרוע נטויה על שם שכתו בקריעת ים סוף
פיות סס וירא ישרא את היד הגדולה ועליה הזכי הנבי עורי עורי
יפפיה נס ט לבשי עוז זרוע יי והזכיר בשפטי גדולי על שם שנדונו בים
בכם דינין וכמו שדרשו זל סוס ורוכבו רמה בים הסו קשור
ברוכב והרוכב בסוס ושניה עולים למרום ויורדי לתהום
ואנם נפרדי זה מזה וכענין שכתוב ירדו במצולות כמו אבן
יאכלמו כקט צללו כעופר עני מתן תור זהו שכתו ולקחתי
עפרי נו נא אתכם לי לעם וזאת הבטח במתן תורה שכתו נו היום הזה
נהיית לעם והיתי לכם לאלהי תקבלו אותי ידעתם משם
ואילך כי אני יי אלהיכם שאני העושה עמכם אותות
ומופתי מחודשים ביצי בעבור שאני אלהיכ המוצי אתכם
מתחת סבלות מצרים כלומ אני הוא המוציא כי לפי מערכת
הכוכבים היו ראוים עוד לעמוד שם והבאתי אתכם ל הארץ
כשם שהיו כל השאר יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן
תורה תכופים בזמן קרוב כן היה ראוי להכניסן לארץ מיד
לולי חטא המרגלים ומצינו דוגמתן ארבע לשונות של גאלה
יתפן לעתיד לבא והוא שאמר הנביא והוצאתים מן העמים
וקבצתים מן הארצות והביאותים אל אדמת ורעיתים אל
הרי ישראל וכנגד ד לשונו אלו תקנו לנו רזל ד כוסו בפסח
מלכנ וכן שכר הצדיקים נמשל לכוס הוא שנאמר ראשי כוסי רויה
סס ק וכתיב יי מנת חלקי וכוסי וכתי כוס ישועות אשא וכתיב
יפפיה למען תנקו ושבעתם משוד תנחומי והכונה בו כוס של
יפעיה תנחומין וכתי ולא ישקו אותם כוס תנחומי ותקנו לנו רזל
לגמור את ההלל בכוס רביעי ולהתחיל בו שפוך חמתך
והטעם בזה לפי שעתיד הקבה להשקות ארבע
כוסו של פורענו הוא שכתוב קח את כוס היין החמ וכתי
סס כ כוס זהב בבל ביד יי וכתיב ורוח זלעפו מנת כוסם וכתיב
מלכים כי כוס ביד יי יין חמר מלא מסך אשר נשאתי את ידי דבר
מלכים תור כלשו בני אדם ודרך משל הוא כאד הנשבע שנושא את
דכרי ידיו אל השמים וכן כי אשא אל שמי ידי וכתב הרמבן זל
על דרך האמ נשאתי את ידי שהרימותי זרוע עזי אלי שאתן
להם האר וכן כי אשא ל שמים ידי שאשא היד הגדולה
דכרי ל שמי להיות בה החיים וכן וילם ימינו ושמלו אל השמי
מן הענין הזה כי הוא נאמר במלאך לבוש הבדים שנשבע
בחי העולם עכ מורשה ולא ירושה לרמוז שלא יהיו יורשי
אותה לפי שעת ידין היו יוצאי מצרים למות במדבר אבל יהיו
בוריש אותה לבניהם ובניהם יכנסו לארץ ולא הם ולכך
דכרי הזכיר לשון מורשה וכן יש לפרש בפסוק תורה צוה לנו
משה מורשה ולא אמר ירושה כי היה במשמע שהתורה לא
תהיה ירושה כי אם לאותו הדור שקבלוה בלבד ועל כן אמר
דכרי מורשה שצריך להורישם לבניהם וכענין שכתוב ושננתם
לבניך כי גם הדורות העתידים חייבים הם בקיום התורה
כאותם שקבלוה ועל דעת רבותי זל שם היו וכענין שכתוב
דכרי ואת אשר איננו פה עמנו היום והנה הבטחה זו סיים בה
אני ה כי כן התחיל בלשון הזה ובא ולמד אני השם המבטי
אני יי המקיים ולא שמעו אל משה לא מטעם שלא
יבטחו בה ובמשה עבדו רק מקוצר רוח ומעבוד קשה כאדם
המשתוקק שימו בצער אשר הוא בו והו מואס חייו ובמדרש
מקוצר רוח רמז להם לקץ הגאלה שהוא חשבון מקצ
כענין שכתוב ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות שנה
פפוח ויהי בעצם היום הזה ויצום אל בני ישראל שישאו טרחם
ומשאם ושלא יכעסו עליהם ושלא יקללו אותם
ואל פרעה מלך מצרים שיהיו נוהגים ככוד במלך וכמו
פפוח שדרשו זל פן יפגעך לא נאמר אלא פן יפגענו חלקו כבוד
למלכי וכן משה רעה נהג עמו כבו שנאמ וירדו כל עבדיך
אלה אלי ולא אמ וירדת ובמדרש ויצו ל בני ישר הזהיר על עז
שהיו ישראל עובדי במצרי וכן דרשו באד הראשו ויצו עז
סמפס שנאמ כי הואיל הלך אחרי צו . וכן מפורש ביחזקל שהיו
יפוק ישר ל עובדים עז במצרי שנאמ ביום בחרי בישרל ואומר
אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרי אל תטמאו
אלה ראשי בית אבות לפי שהגיע קצן של ישרל להגאל
ובאו עתה להבדל מתוך המצריי יחס אות הכתו והזכי בהם
אלה כדי לפסול את המצריי והתחיל בראובן שהיה הבכור
ויחס אותם עד לוי והכונה בזה כדי שיזכי שני הגואלים
כשה ואהרן שהם משבט לוי ואלו התחיל אלה שמו בני
לוי היה נרא שיהי לוי בכור היחס ולכבוד משה לא עשה כן
ולכך

ולכך התחיל מראובן ומזכיר והולך עד לוי השלישי · ויקח
אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון הודיענו הכתו׳
הזה כי התערבה משפחת הכהנה עם משפחת המלכות
היא אלישבע אחות נחשון הנשיא הגדול שבישראל
והזכיר אמו של פנחס שהוא גם כהן שזכה בה בעצמו וכן
דרך הכתובים במלכי הארץ שמזכירים שמות אמם כענין
שכתוב ושם אמו מעכה בת אבישלום ושם אמו עזובה בת
שלחי ואמר מבנות פוטיאל הוא יתרו או יוסף ולא אמ׳ בת
פוטיאל כי היו לפוטיאל בנות רבות ולקח אחת מהן · והנה
בפרשה הזאת תמצא ששה נביאי׳ שהם משבט לוי והם
אהרן ומשה ופינחס שהוא אליהו ושלשת בני קרח אסיר
ואלקנה ואביאסף שכן מנאם רז״ל בכלל מ״ח נביאי · וששה
אלה היו בדור אחד ואולי שלשה אלה בני קרח הם שאמר
עליהם הכתוב ובני קרח לא מתו · הוא אהרן ומשה הקדים
אהרן למשה לפי שהיה גדול ממנו בשנים ואחזי כן אמ׳
הוא משה ואהרן הקדים את משה לפי שהוא גדול ממנו
בנבואה · וכן מצינו שהקדים יהושע לכלב שהי׳ גדול ממנו
בגבוא׳ והקדי׳ כלב ליהושע לפי שהיה גדול ממנו ביחס הוא
שכתוב ויהושע בן נון וכלב בן יפונ׳ חיו מן האנשי׳ וכתי׳ כי
אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון וכן הכתוב הקדים השמים
לארץ למעלתם כי הנבראים השכליים נכבדים מן הגופניים
מפני שאלו נצחיים ואלו כלים והולכים · והקדים גם כן
הארץ לשמים לפי ששם בית המקדש והשכינה שרויה
בתוכו ודרשו רז״ל עקר שכינה בתחתונים היתה וזהו שכתו׳
אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יי׳ אלהים
ארץ ושמים · ומה שחזר ויהי ביום דבר יי׳ אל משה בארץ
מצרי׳ בעבור שהזכיר למעלה הוציאו את בני ישראל מארץ
מצרים על צבאותם והיתה המצוה עליהם לשניהם שיוציאו
אותם מארץ מצרים על כן בא ללמדך שהדבור עם משה
לבדו · הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה למעלה
כשבאה מצות הקבה לשניהם שתק משה כי חשב שיבא
הדבור לאהרן וכאשר חזר עתה ואמר לו לבדו את כל אשר
אני דובר אליך חזר לטעון עוד הטענה של ערל שפתים
שכבר הזכיר אותה ואמר הן אני ערל שפתים כלומ׳ אינני
ראוי לדבר אל העם אף כי המלך והקבה השיבו ראה נתתיך
אלהים כלומר אל תחוש שלא תהיה נשמע לפרע׳ לפי שאני
נותן אותך גדול עליו · ומענין הדבור שאמרת אהרן אחיך
יהיה נביאך כלומר יהיה המדבר ולשון נביאך גיב שפתים ·
וכן תרגם אנקלוס מתורגמנך ודרשו רז״ל ראה נתתיך אלהים
לפרעה פרעה היה עושה עצמו אלוה שנאמר לי יאורי ואני
עשיתני · אמר לו הקבה כלפי שהוא עושה עצמו אלוה
הודיעהו שאינו כלום הריני עושה אותך אלוה עליו · ואני
אקשה את לב פרעה רבים שואלים בכאן אם הקבה היה
מקשה את לבו שלא ישלח אותם למה הרבה עליהם
המכות הגדולו׳ ההם חנם והנה זה חמס כפי הנראה והשי׳
צדיק לא יעשה עולה · ואם היה קושי הלב והסרוב לבלתי
שלחם ממנו ומאתו איך היה מענישו על קושי לבו בכל
המכות ההן · והתשובה בזה כי פרעה היה רשע מצד אחד
והיה חוטא בשכבר ואלו היה חטאו מניעתו לשלח את בני
ישראל והקבה מחזק את לבו באות מניע׳ ומענישו עלי׳ היה
בזה חמס אבל החטא לפרעה מבוא׳ בבתו׳ שאמ׳ הבה עם
בני ישראל רב ועצו ממנו הבה נתחכמ׳ לו וכיון שהיה רשע
וכופר מעצמו והזיד עליה׳ הו׳ ועמו נתחיי׳ למנוע׳ ממנו דרכי
התשוב׳ הוא שהיה הקדו׳ ברוך הו׳ נותן בלבו שלא ישלחם
כי אם היו חוזרין בתשובה אי אפש׳ להעניש׳ והרא׳ מאנשי
נינוה ועל כן הוצרך למנוע מהם דרכי התשובה ואמ׳ ואני
אקשה את לב פרעה כן כתב הרמב״ן ז״ל · ובמדרש ואני
אקשה את לב פרעה אמר ר׳ יוחנן מכאן פתחון פה
לומר לא היתה כמנו שיעשה תשובה אמר רבי שמעון בן
לקיש יסתם פיהם של אלא אם ללצים הוא יליץ מתרת
בו פעם ראשונ׳ שניה שלישי׳ ואינו חוזר בו הוא נועל בו
דלת מן התשובה כדי לפרוע ממנו מה שחטא · כך פרעה
הרשע כיון ששגר הקדוש ב״ה אצלו ה׳ פעמים ולא השגית
על דבריו אמר לו הבה אתה הקשת ערפך והכבד לבך הריני
מוסיף טומאה על טומאתך ולפי המדרש הזה יהיה פרוש
ואני אקשה את לב פרעה באחרונ׳ כי בחמשה מכות
ראשונות לא נאמ׳ בהם רק ויחזק לב פרעה ויכב׳ פרעה את
לבו והנה לא רצה לשלחם לכבוד השם יתבר׳ אבל כאשר
גברו עליו המכות ונלא׳ לסבול אותן רך לבו והיה נמלך
לשלח מכוב׳ המכות לא לעשו׳ רצון בוראו אבל בה׳ אחרונו׳
נאמ׳ בהן ויחזק יי׳ את לב פרע׳ כי הקשה השם את לבו למען
ספר שמו בכל הארץ וכענין שכתוב והתגדלתי והתקדשתי
וגו׳ · ודע כי קושי הלב הוה כבר נרמז למש׳ בתחלת נבואתו
בפרשת הסנה הוא שכתוב וירא והנה הסנה בוער באש
והסנה איננו אכל המשיל הכתוב רבוי הצרות והמכות באש
והמשיל את פרעה הרשע בקוץ שהו׳ הסנה׳ ונרמז לו למשה
מזה מה שעתי׳ הבה להקשו׳ לבו של פרעה שלא יכנע מפני
המכות כשם שהסנה איננו אכל מפני האש וזהו שאמר לו
מתוך מראה זו של סנה ועתה לכה ואשלחך אל פרעה וכמו
שכתבתי שם · והוצאתי את צבאותי קרא הכתוב לישראל
צבאותי לפי שהם כנג׳ צבא הגלגלים ב׳ שבטים כנגד ב׳
מזלות ועוד שהם נמשלים כוכבים שנאמר והנכבד היום
ככוכבי השמים לרוב · ועוד ירמוז צבאותי ל הצבא העליון
ויהיה שעור הכתוב והוצאתי את צבאותי של מעלה עם
עמי בני ישרל של מטה · וזהו שאמרו גלו מצרים שכינה
עמהם ואם שכינה עמהם בגלות קו לשאר העליוני׳ וזהו
שאמרו רז״ל צבאו׳ שם קדש הוא ואינו נמחק לפי שלא נקר׳
צבאות אלא על שם שרי צבאות מעלה וזהו שהזכיר יצאו כל
צבאות ה׳ כלומר העליונים ותחתונים · כי ידבר אליכם
פרע׳ לאמר׳ הודיע השם יתברך למשה שעתיד פרע׳ שיבקש
ממנו מופת ואין מחזיקין האיש כנביא עד שיתן אות או
מופת או שיעי׳ עליו נביא שכב׳ נתחזק בנבואתו׳ ובמדרש כי
ידבר אליכם פרעה תנו לכם מופתי הצדיקים שואלים מופת
קו הרשעים שכן מצינו בנח שאחר שהצילו מן המבול אמ׳
לו ולא יהיה עוד המים למבול לשחת כל בשר · אמר לו נח
תן לי אות אמר לו את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית
וגו׳ וכן חזקיה כשחלה שלח הקבה לישעיה אמר לו מה
אות כי אעלה בית ה׳ אמר לו הנני משיב את צל המעלות
הוי אומר כי ידברו אליכם פרעה · ויהי לתנין תחלת
האותות שעשה לפרעה היה תנין והוא נחש · כן
אמר לו הקדוש ב״ה בסכת הדם והמטה אשר נהפ׳ לנחש ·
וזה שנהפך לנחש ולא לשאר בהמו׳ וחיות כגון סוס או שור
וארי׳ ואב הטע׳ בזה לפי שהנחש חט׳ והחטי׳ את חוה בלשון
וכן פרע׳ הרשע חטא בלשון הוא שאמ׳ מי׳ יי׳ אשר אשמע
בקולו לא ידעתי את יי׳ ומפני זה היה תחלת האותות נחש
לרמוז לו שיענש על חטאו כמו שנענש הנחש · ומצינו שכל
המטיח דברי׳ כלפי מעלה נדון בנשיכת נחש והוא שכתו׳
וידבר העם באלהי׳ ובמשׁ וכתיב וישלח יי׳ בעם את הנחשים
השרפי׳ וינשכו את העם׳ ויעו׳ כשם שהנחש מתעק׳ ומתפשט
ואינו מתקיים בענין אחד כך פרעה הרשע מקשה את לבו

ואתחזק ברשעו ולכובד המכות היה מודה לשלח את
ישראל ואחר כך חזר והכבידו את לבו ומה שכתוב וירא
פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו ומה שהכתוב הוציאו
בלשון תנין לפי שפרעה נקר׳ תנין שנ׳ התנין הגדול הרובץ
כתו׳ יאוריו ורמז לו בזה כי כיש שבלע מטה אהר׳ את מטות
כן עתיד הקב״ה להבליע את פרעה וחילו בים סוף ובמדרש
ויהיו לתנינים אמר פרעה כך מדתו של אלהיכם מכאן
יוצאים כשפים לעולם ויקר׳ גם פרעה׳ לרבות אשת פרעה
שהיא התחילה תחלה לקרא לחכמי׳ ולמכשפי׳ גם הם לא
קרא תחלה אלא לתינוקות ואחר כך לחכמי׳ למכשפי׳ לכך
כתוב ויעשו גם הם אמר רבי שמעון בן פזי מה ראו להקיש
דבת נחש למלכות שנאמ׳ קולה כנחש ילך מה הנחש
מתעקם והולך כך המלכו׳ מתעקמת דרכיה׳ מה נחש
מלחש והורג כך המלכות מלחשת והורג תלה הכט׳ כנגד
פרעה אמר לו מזה אתה לוקה׳ בלהטיה׳ מעשה כשפים
ועל ידי מלאכי חבלה הם נעשים המלה נגזד מאט לוהט׳
להבה תלהט רשעים׳ והענין כי הם עושים על ידי לוהטים
מלאכי אש כלהט באדם ולא ידע ותבער בו ולא ישים על
לב ואולי יקראו כן המלאכים השוכנים באויר בגלגלי
היסודות שקורין אותם טרים׳ בלט״הם׳ מעשה שדים
ונקראים כן לפי שבאים אל האדם בלט לפי שהם בעלי
גופות מאויר שאיננו מורגש וזהו שאמר לחכמי׳ ולמכשפי׳
כי חכמי ההשבעות ואסיפת השדי׳ היו ראשיה׳ וקשתם
וחרטומי מצרי׳ כלול את שניה׳ ומלת חרטומי׳ כלה מורכב
חר טמי כלו׳ הנחרי׳ בעצמו׳ כי רוב האומ[illegible]א בעצמו׳ מתי׳
או בעצמו׳ חיות כן כת׳ הרמבן ז״ל ויהיו לתניני׳ לא אמר
ויהיו הנינים׳ לא לתניני׳ בא ללמד שלא היה כח בחרטומים
לעשותם תניני׳ ממש רק שנדמו לתניני׳ בחכמת הכשפים
ואחיות עיני׳ והלשון הזה כלשון וימס לבב העם ויהי למים׳
שאין הכוונ׳ מים ממש אלא שנתרכך לגם כדבר הנתון במים
וכן ויכת׳ לבו בקרבו והוא היה לאבן שאין להבין אבן ממש׳
ואם אתה אומ׳ והלא במשה נאמ׳ הלשון הזה ויהי לתנין ולא
אמ׳ ויהי תנין יש לפרש כי זה של משה שאמ׳ ויהי לתנין
הוא הויה אמתית הוא לשון יהי׳ האדם לנפש חיה האמור
במעשה ידיו של הקב״ה שהוא הויה אמתי׳ אבל ויהיו לתניני׳
האמור בחרטומי׳ דמיון והויה מזויף ומפני שהלשון בשניהם
אחד ויהי לתנין ויהיו לתנינים כדי שלא תבין שענין
משה דומה לשל החרטומים לכך הוצרך לסמוך לו פיד
ויבלע מטה אהרן את מטות׳ והנה זה ראיה כי מטה אהרן
אחר שהיה תנין ממש בלע את מטות׳ ולכדך הכתו׳ בזה כי
חזר תנין כמש אבל של חרטומים לא היו תנינים כמש
ומזה ואמר את כטותם ולא אמ׳ תניניה׳ ועוד שלא הזכיר
בחרטמי׳ שיעשו כן לפני פרעה ולפני עבדיו כמו שהזכיר
במש שכל עניניהם זיוף אין בהם אמת׳ או אם נאמ׳ שהיה
כח בחרטומים לעשות תניני׳ ממש במעשה הכשפי׳ וכמו
שדרשו חכמינו ז״ל למה נקרא שמם מכשפי׳ שמכחישין
פמלי׳ של מעלה גם זה יתכן ומה שאמ׳ ויהיו לתניני׳ יהיה
תנינים ממש והוצרך לומר לתניני׳ בלמ״ד לפי שמלת ויהיו
חוזרת למטות כלומר ויהיו המטו׳ לתניני׳ וכן במשה ויהי
להתנין ויהי המט׳ לתנין וכן דבר הש״י יהי׳ לתנין׳ יהי מטך
לתנין ויהיה מעש׳ החרטומי׳ ומעש׳ משה הכל שוה בתניני׳
ממש אבל מלת ויבלע הו׳ היתרון והתגברו׳ הכח אש׳ לאהרן
על חכמת החרטומים בין שיהיה הבולע בו משה במדרש
רבותינו ז״ל בין שיהי׳ תנין בין שיהי׳ המעש׳ תלה דמיון ממש
וכלל הענין כי מלת בלהטיה׳ שנ׳ בחרטומי׳ מעיד על סתירת
חכמתם שאינה אמת רק זיוף ותחבולה ומלת ויבלע מעידה
על חכמת משה ואהרן שהי׳ אמתי׳ ונוצר על חכם החרטמי׳
ופסוק ויבלע לעד כי הדומם בלע דומם או חי׳ וכן בעינו
בענין קרח שהדומם בלע חי ודומם שנ׳ ותפתח הארץ את
פיה ותבלע אות׳ ואת בתי׳ בזא׳ תדע כי אני יי׳ אתה אמרת
לא ידעתי את יי׳ ואינך מכירני אני אעשה שתכירני וכן כתו׳
וידעו מצרי׳ כי אני יי׳ עוד בזאת תדע כי אני יי׳ על דרך
הפשט במכה הזאת וכיוצ׳ בה ראוי לך שתדע כי אני יי׳ ועל
דרך הקבלה בזאת תדע כי אני יי׳ יבאר כי הש׳ המיוחד
הנעלם נודע על ידי המדה הנקרא׳ זאת והיא היד הגדולת
אשר עשה יי׳ במצרי׳ ובה ידעו את השם בסוף׳ והזכי׳ בפרע
לאכזריות לבו ולא שת׳ לבו גם לזאת׳ הנה אנכי מכה במט
אשר בידי הנה אנכי בגזרתי למדך שנהפכוהמי׳ לדם׳
במרא׳ בטעם׳ ובריח במרא שנאמ׳ ויך את המי׳ אשר ביאור
לעיני פרעה ולעיני עבדיו כי ראו כן בעיניהם בטעם שנאמר
והדגה אשר ביאור מתה הדגים חיים בקרירות המים
וכיון שנהפכו לדם שתו הדג׳ ממנו וחיותם אינו אלא במי׳
צוננים וכיון שנהפך הצונן לחמימות מתו מיד׳ ובריח
שנאמר ויבאש היאור׳ ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם׳
אחר שלקו המים על ידי כשה ואהרן מצאו החרטומי׳
מים להפוך אותו לדם׳ והתשובה בזה כי לא נתהפכו כל
המים לדם בגזרת משה ואהרן רק המים אשר ביאור שנאמ׳
הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר ביאור
ונהפכו לדם׳ וכתיב וירם במשה ויך את המים אשר ביאור
לעיני פרעה ולעיני עבדיו ויהפכו כל המים אשר ביאור לדם׳
לא אמר כל מימי מצרים אלא כל המים אשר ביאור וכן
כתב ולא יכלו מצרים לשתות מים מן היאור ואם כן היו
להם עוד מים מן הנהרו׳ ומן האגמי׳ וזה אי אפש׳ לומר
שהרי בפירו׳ אמר הכתו׳ על מימי מצרים על נהרות׳ על
יאוריה׳ ועל אגמיה׳ וכתו׳ ויעשו כן משה ואהרן ומה שאמרו
ויך את המי׳ אשר ביאור ולא אמ׳ כל מימי מצרי׳ בדב׳ השת׳
מפני שהיאו׳ היה ראש לכלן וכל שאר הנהרו׳ והאגמים
נמשכי׳ ממנו׳ וכאשר הכה היאו׳ ונהפכו מיכיו לדם כל שאר
המימו׳ הנמשכי׳ ממנו נהפכו לדם גם כן ואם כן מאין מצאו
החרטומי׳ מים שיתהפכו לדם׳ והתשוב׳ בזה כי היו חופרין
בקרקע ומוציאי׳ מים ומהפכי׳ אותן לדם כי הגזרה של משה
ואהרן לא היתה כי אם במקומות ששם נקווים המים בגלוי
ולא היתה הגזרה במים שתחת הקרקע׳ או אולי מה שיאמ׳
ויעשו כן הכל עשיה מזויפת כי כיון ששמעו כן החרטמי׳
ההתראה למשה ואהרן שהתרו כן מתחלה לפרעה הקדימו
במקומות שעדין לא נהפך שם המים לדם והראו את עצמם
עושים כן בלטיה׳ והיו אומרי׳ כי נעשה כן מכחם ובודאי
שלא על פיהם נהפכים כי אם משה ואהרן זהו שאמר
ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם כלומר עשיה מזויפת
ולכך תמצא שהזכיר בשל משה ואהרן לעיני פרעה
ולעיני עבדיו ולא אמר כן בשל חרטומים׳ או יתכן
לפי פסוקי הפרשה שהקבדה צוה שני ענינים האחד
הכאת היאור במטה כדי שיתהפכו מימיו לדם והשני נטיית
היד במטה בלתי הכא׳ על שאר מימי מצרים על הנהרו׳ על
היאורים ועל האגמים ויהיו דם׳ ומה שאמר הנה אנכי מכה
במטה אשר בידי הכונ׳ על אהרן כי אין משה מכה את היאו׳
לא במכת דם ולא במכת צפרדעים ואמר ויעשו כן משה
ואהרן כאשר צוה ה׳ לבאר כי שניהם השליכו מצותו כי
משה התר׳ לפרע׳ במכת היאור ואמ׳ לאהרן לנטות ידו על
מימי מצרי׳ וכן עש׳ אהרן נטה ידו על מימי מצרי׳ כמו שאמ׳
השי׳

השי למשה חה שכתוב וירם במטה שהרים אהרן את ידו במטה ונטה ידו לד׳ רוחות העולם על מימי מצרים כי כן צוה השם ית׳ למשה נטה את ידך והכה במטה את המים אשר ביאור ויהפכו כל המי׳ אשר ביאור לדם׳ ועל כן חזר והזכיר בסוף ויהי הדם בכל ארץ מצרים כלומר בכח נטיית היד ובא להורות כי מימי היאור נהפכו לדם מכח ההכאה במטה ויהי הדם נשא׳ המימות בכח נטית היד׳ מים לשתות המוב׳ מזה שלא שתו כי לא אמר וישתו ואם לא שתו היאך יכולים לשהו׳ימים בלא מים׳ אך יש לפרש ששתו ויהיה לשתות כמו׳ וישתו ויובן הלשון לב׳ צדדים שלא שתו ושתו ויהיה באורו שלא שתו ממה שחפרו בו כי אפילו מה שחפרו נהפכו לדם אבל אפשר ששתו מן המים המלוחים שאינם ראוים לשתיה וזהו שאמר כי לא יכלו לשתות ממימי היאור שהיו מתוקים וראוים לשתיה כן פי׳ הגאון רבינו סעדיה זל ובא כי יש הפרש בין מימי ובי׳מי כי לשון מים נזכ׳ על המי׳ הראויים לשתות כלשון ונתן מימיו וברך את לחמך ואת מימיך וכה״א יחזקיהו סתם את מימ׳ גיחו׳ וכן מים׳ינו בכסף שתינו׳ולשון מי נזכר על שאינ׳ראוים לשתות כלשו׳ האמור במבול מפני מי המבול׳עבור מי נחיוכן הים כתיב וישב יי עליהם את מי הים׳ אשר הציף את מי ים סוף על פניה׳ וכן מה לך לדרך מצרים לשתות מי שיחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר כי היו נהרו׳שאינם ראוים לשתיה׳ ומצינו בירדן שהזכיר הכתוב את שניהם מימי ומי לפי שהירדן היו קצת מימיו ראוים לשתיה וקצת שלא היו ראוים׳ וימלא שבעת ימים׳ פי׳ הכתוב במכה הראשונה של דם שעמדה המכה ז׳ ימים כשמאת הנדה מה שמאת הנדה ז׳ימים אף מכת הדם במצרים ז׳ימים׳ וגלה הכתוב במכת הדם שהיא ראשונה והוא הדין לכל השאר שעמדה כל אחת ואחת ז׳ ימים וימי הרוחה כא״ יום הרי חדש ימים כין עמיד׳ המכה והרוחה וכן מצינו שיסד רבי אליעזר הקליר בפיוטו ואם ירח ימים הוקצב לכל מכה ומכה שהביא הקב״ה על המצריים במצרים היתה של חמש מכות׳ למתי אעתיר לך׳ פירש רש״י זל אלו נאמר מתי אעתיר לך היה משמע מתי אתפלל עכשו שאמר למתי אני היום אתפלל עליך שיכרת לזמן שתקבע לי אמור לי לאי זה יום תרצה שיכרתו עכ׳ והנה משה בצאתו מעם פרעה היה מתפלל מיד שתסור המכה למחר וכן תמצ׳במכת הערוב שאמ׳ הנה אנכי יוצא מעמך והעתרתי אל יי׳וסר הערוב מפרעה ומעמו מחר׳ וכתוב ויצא מעם פרעה ויעתר אל יי׳ כי בצאתו היה מתפלל מיד שתסור המכה למחר וזה סיוע לפירוש רש״י זל והתימה על הרמ״בן זל שאם שלא התפלל עד למחר ואם כי למד למתי נוספת וכמוהו למן היום אשר יצאת מארץ מצרי׳ שאילו התפלל בו ביום כאשר סרה המכה למחר היה ראוי לומר ויעש יי כדבר משה ממחרת׳ וכיון שלא אמ׳כן נראה כי בשעת תפלתו הית׳ המכ׳מסתלק׳מיד וכיון שאין הסתלקו׳ המכ׳עד למחר לא התפלל עד למח׳והנה הכתו׳מוכי׳כדברי רש״י מאמר הנה אנכי יוצא מעמך והעתרתי אל השם לא אמ׳והעתרתי ג יי׳מחר׳ ולמד בזה שתכף שיצ׳מיד התפלל שתסור מכת הערוב מעבדיו ומעמו מחר כי ביון שהתחיל פרשה במכה זו של צפרדעים להזכיר מחר ולהאריך הזמן עד למחר גם משה הסכים בשאר המכות להאריך זמנם עד למחר לא שיסורו מיד ומזה תמצא כתו׳במכת הערוב למחר יהיה האות הזה ובמכת הברד כתיב הנני ממטיר כעת מחר ברד כבד מאד ובמכת הדבר כתוב מחר יעשה ה׳ הדבר הזה בארץ׳ ובמכת הארבה כתיב הנני מביא מחר יסה שהאריך פרעה המכה הראשונה עד למחר חשב כי הגיע סור המכה בעת ההיא מדרך מערכת הכוכבים ומשה היודע העת היה מבקש שיאמר לו פרעה להסירם מיד׳ על כן רצה לסבול דעתו להכחין את משה בחכמתו והאריך הזמן עד למחר והשיב לו משה רבינו ואמר כדברך שלא יסורו היום עד מחר׳ ומזה תוכל להבין כי אין המכה בכח המערכת רק בכח השי זהו למען תדע כי אין כה אלהינו׳ ויצעק משה אל ה׳ על דבר הצפרדעים׳ לא תמצא בשאר המכות שיחזור להזכיר המכה עם התפלה אבל יאמר סתם ויעתר אל יי׳ ויפרוש כפיו אל ה׳ אבל יתכן לפרש כי הוצרך בכאן לומר על דבר הצפרדעים לפי שהקבה הזכיר למשה לשון עליה הוא שאמר וישרץ היאור צפרדעים ועלו ובאו בביתיך וכן אמר משה לאהרן והעל את הצפרדעי׳וכן כתוב למעלה במעשה ותעל הצפרדע׳ ובדי שלא תבין בלשון עליה זה שהזכיר בכל פעם שבאו הצפרדעים בדרך הטבע והמקרה מצד התחבולה והחכמה כחכמת החרטומים ולא מאת יי׳ היתה זאת לכך אמר על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה לבאר כי אדון הכל ית׳ שם המכה הזאת לפרעה ולא כח הטבע׳ ויעשו כן החרטמים בלטיהם להוציא את הכנים׳ הזכיר ויעשו כי כן הכו הארץ ואמרו השבע׳ השדי׳ כמנהגם בשאר המכות וזה כדי להוציא את הכנים ולא יכולו וזהו יורה כי מה שהזכיר למעלה ויעשו כן החרטומים באות התנין ובמכת הדם שהכל עשיה מזויפת והכל דמיון׳ ואין להבין ויעשו כן שעשו והכתוב הזה מעיד עליהם כן שהרי אום׳ולא יכלו׳ומה שהזכי׳למעלה בש׳חרטומי מצרי׳ויכיר׳ עשה בשם חרטומי׳סת׳יתכ׳לפרש כי לפי שהיו החרטומי׳ חכמי׳גדולי׳בעיני מצרים הזכירם הכתו׳למעלה שני פעמים בשם הידיעה באות התנין ובמכת הדם הוא׳הכתוב באות התנין חרטומי מצרי׳בלטיהם ובמכת הכם החרטומי מצרים בלטיהם והגיד בזה הכתוב שהיא חכמת הכשפים וחכמת השדים ולכך הזכירם כאן ב׳ פעמי׳ בשם הידיעה והבעוד כי היו ידועים ואנשי השם בחכמות׳ההם ואחרי כן במכת הצפרדע׳ נתמעטה הכמתם ומעלת׳אצל מצרי ואבדו השם ההוא וקראם הכתוב חרטמים סתם לא חרטומי מצרים כבתחלה וזהו שאמר ויעשו כן החרטמים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים ואחר כן בכנים בטלה חכמתם ונתמעט מעלתם יותר ויתר כשהוצרכו להודו׳על כרח אצבע אלהים היא אמרו כי היא מכה מאת ה׳ יתעלה והזכירם בחסרון הש׳ ובחסרון היכול הוא שאם ויעשו כן החרטומי׳ בלטיהם להוציא את הכני׳ ולא יכלו׳ החרטמי׳ כתיב׳

וממכת הכנים ואילך נאבדו מן הכתוב ולא נזכרו בשם חרטמי מצרי׳לא חרטומי׳סתם וחסרון השם חסרון היכול׳ הוא שכתו׳ובמכת השחין ולא יכלו החרטמי׳ לעמוד לפני מש׳כי נתביישו ולא יכלו להציל את עצמ׳ויאמרו החרטמי׳ אל פרעה עד עתה הזכיר החרטמי׳מלא ב׳וד אבל במכה זו של כנים שהזכיר בה ולא יכלו הזכיר החרטמם חסר׳ור כי בכאן חסרה חכמת׳וכשל כחם והודו על כרחם ועיד יורה חסרון היו׳ד על מה שדרשו רז״ל׳קבין מכשפות ירדו לעולם

ס' נטלו מצרים ואחת כל העולם כלו' אצבע אלהים היא'
כאשר ראו החרטמים שלא יכלו להוציא את הכנים הודו
במעשה אהרן שהיה מאת האלהים ולכן לא קרא להם פרעה
מן העת הזאת והלאה וכדי להמעיט את הענין אמרו אצבע
אלהים כלום מכח קטנה מאתו ולא אמרו אצבע ה' כי פרעה
ועבדיו לא יזכירו השם המיוחד רק בדברם עם משה כי הוא
יזכירנו להם כן פי' הרמב"ן ז"ל' אבל החכם אב"ע ז"ל כתב כי
מה שאמרו אצבע אלהי' היא אין זה הודאה שיודו במעשה אהרן
רק אמרו כי מכה זו לא באה מכח משה ואהרן בשביל ישר'
רק מכח הכוכבי והמזלות היתה מכה זו ראויה לבא על ארץ
מצרים ומזה הזכירו שם אלהים ולא אמרו אצבע ה' שהוא אלהי
ישראל ועוד ראיה אחרת שהתרה לו במכת הדם ובמכת
צפרדע ולא התרה במכת הכנים' ועל כן אמרו לו שלא באה
מכח משה מאת השם יתב' רק כפי סדרכת הכוכבים על
הארץ ומשה לא ידע כן ועל כן לא התרה' ודע כי בשתי
מכות ראשונות והם הדם והצפרדע לא היתה בהן בריאה
חדשה כי מכת הדם הפוך תולדת המים לדם גם הצפרדעים מן
היאור עלו וזה שאם הכתו ותעל הצפרדע כי נאספו ועלו ולא
אמרו ויהיו הצפרדעים אבל הכנים היתה בהם בריאה חדשה
ועל כן אמר והיה לכנים והזכיר גם להוציא את הכנים כענין
תוצא הארץ נפש חיה ויהי כן ואין הכח ביצירת שום בריה
ביצירה בלתי ליי' לבדו ולכך הזכיר בו לשון אצבע שביאורו
פלא כלשון האמור בגלגלים מעשה אצבעותיך' כי בריאת
הגלגל אצל כחו ית' נקלה כבריאת היתושים וכן כתב רבי סעדי'
גאון מצינו לשון אצבע בג' דברי' בגלגלי' ובלוחות ובמכת
הכנים' הגלגל בתכלית הגודל שאין גוף למעלה ממנו'
והלחו למטה מהם בגוף ולמעלה מהם בזוהר' והכני בתכלית
הקטנו והגריעות' ואעפ"כ הזכי בשלשת לשון אחד להורות
כי הכל אחד ושוה אצל יכלתו יתב' ידעת רז"ל במדרש במה
שאם ולא יכולו שאין השד שולט על בריה פחות מכעדשה
ואם כן אין צריך לומ' שלא היה להם כח לברא אותם אלא
אפילו לאסוף אות' ולהביא סמקומם אין להם כח לפי שהם
פחותין מכעדשה הנני משליח בך את הערו' לא תמצ' באחת
המכות שיזכי הכתו את המכ' בה"א הידיע והיה ראוי שיאמ'
הכתוב הנני משליח בך ערוב' אבל הערוב הזה לא היה
יצירה חדשה רק שהיתה מכה משולחת להשליח בהם את
הערוב שבמדבר כענין שבתו בפורענות והשלחתי בכם את
חית השדה' ומה שהזכיר למעלה את כל גבלך בצפרדעים
לא היה יצירה חדשה גם כן כי מן המים עלו והטריצו מן
היאור וה מזה' ונמדרש הנני משליח בך את הערוב בנוהג
שבעולם בשר ודם שהוא מבקש להביא רעה על שונאו
כביאה עליו פתאום כדי שלא ירגיש בו אבל הקב"ה אינו כן
מתרה בו בכל פעם ופע' על כל מכה ומכה שנ' הנני משליח
בך' הנה יד ה' הויה במקנך' הנני נוגף' הנני ממטיר' הנני
מביא מחר' וכן בכל המכות והו שאם הכתוב הן אל ישגיב
בכחו וכי כמוהו מורה' תשוב' לרשעים קודם אנדן ואם
אינם שבים מאבדן מן העולם שנא' אם ישמעו ויעבדו יבלו
ימיהם בטוב ושנותם בנעימים ואם לא ישמעו בשלח יעבורו
והפלתי ביום ההוא' המכות הראשונות היו עולות אין מן
הפלא כל כך אם היו בארץ מצרים ולא בארץ גשן' אבל
מכת הערוב מכה משולחת ובאשר יבא מן המדבר בגזרת
האל לעקור את הכל היה ראוי אף בדרך הטבע שיבואו גם
בארץ גושן כי היא מכלל ארץ מצרים אלא שהקב"ה הפלה
ביניהם בדרך הנס והפלא בשביל ישראל וכזה אמר אשר עמי
עומד עליה כלומר בשביל שעמי עומד עליה' למען תדע כי
אני יי' בקרב הארץ' שלים ומשניח בקרב הארץ להשחית
את המורדים ולהציל את הבוטחים בי' ואמר כן כנגד פרעה
הרשע שהיה כופר בהשגחה והיה מן הכת האומרים עבים
סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך' וכתב הרמב"ן ז"ל כי
אני השם בקרב הארץ יתכן שיהיה כמו כי שמי בקרבו והוא
סוד נשגב ונעלם ע"כ' ושמתי פדות בין עמי ובין עמך' כבר
הזכיר שיפליא בין ארץ גושן ובין ארץ מצרים אבל הפדות
הזה הוא שאמי' בארץ מצריב אם ימצאו שם החיות שום
יהודי לא' ירעו ולא ישחיתו בו כלל בכל אנשי מצרים' וכן
אמר דוד ישלח בהם ערוב ויאכלם וזהו לשון פדות כענין
נתתי בפרך מצרי' ותמצא מלת פדת חסר ואו מפני שגלה
מצרי גאלה שאחריה שעבוד אבל גאלה העתידה אין שעבוד
אחריה כי אם תשועת עולמים ועל כן תמצא בגאלה העתידה
פדות מלא בואו הוא שכתוב פדות שלח לעמו וסר הערוב
מפרעה מעבדיו ומעמו מחר' יאמר משה לפרעה כדי שלא
תחשוב עלי שהמעשי שאני עושה בתחבולה וחכמ בחכמ
השעות ותחשוב שאני יודע השעה והעת שהמכה ראויה
להסתלק ועתה הגיע אותו העת לפיכך אני מאריך לך עת
הסרת המכה עד למח כמו שאמרת לי במכת הצפרדע' ועל
כן קבע לו משה זמן בשא המכו במלת מח בין בהסר המכ
בין בהבאתה' ויסר הערוב' לא אמר וימת הערוב כמו שאם
בצפרדעים וימותו הצפרדעים כי כונת השם יתב במכות
הוא לצער אות ולמרר את חייהם לא שיגיע להם מהם שום
תועלת ועל כן הוצרך להכרית הצפרדע ביניהם להיות להם
לצער וכן אמר משה בדבריו שאמר להכרית הצפרדעים
והכרת הוא המיתה ואף על פי שאמר וסרו הצפרדעים
רל כי בהכרתם ומותם תסור המכה מהם והוצרך הערוב
שישובו למקומותם במעונותם כאשר באו משם לא להכרי
ולהמית אותן ביניהם כי תגיע להם תועלת בזה ואדון הכל
ית לא לכך נתכוון גם בפעם הזאת במכו הקודמות שהיו
דצך באו החרטומי לפני פרעה בכל פעם והיו מחזק את
לבו ועתה במכת הערוב לא באו לפניו כתחלה כי כבר ראו
במכת הכנים את מעשה יי' כי נורא הוא וכ הודו ואמרו
אצבע אלהים היא ולפי שמצא עצמו יחידי עתה אין מחזק
בידו לכך הזכיר גם בפעם הזא' הנה יד יי' הויה' הזכי במכה
זו חמישית יד יי' הויה שהו' הא אחרונ שבשם והזכי לשון
הויה והוא השם האחרון כצרוף השם המיוחד הסובל ב
בתים כנרמז בכתוב זה שמי לעולם והזכי גם כן ה' מינין מן
המקנה והבן זה' במקנך אשר בשדה' התורה אותם בהודה
כי רוב המקנה בשדה כלשון ובשר בשדה טרפה לא תאכלו
שאף טרפה שבבית אסורה אלא דבר הכתוב בהוה' וכן
בכאן כי הדבר היה אף במקנה שבבית כענין שכתוב וימת
כל מקנה מצרים' אבל הרמב"ן ז"ל כתב כי הזכיר אשר
בשדה מפני שכל המקנה שלה היה בשדה לא היו מאספין
אותו אל הבתים כלל לפי שתועבת מצרים כל רועה צאן
ומפני כן היו מרחיקים אותו מן הערים והנה המקנה
היה רחוק בארץ מצרים בשדה גבול ארץ גשן והיה הכל
מעורב במקום המרעה מקנה מצרים ומקנה ישראל'
ועל כן הוצרך למר והפלה יי' בין מקנה מצרים ובין מקנה
ישר או מפני שמכת הדב' הו משנוי האויר והאויר כלו היה
שוה בכקום אחד ומזמן אחד והיה ראוי שיתפשט לכל
האויר גם במקנה ישראל רק שעשה הקדוש ברוך הוא
עמהם נס' וישם יי' מועד לאמר מחר יעשה יי' היה
לו לומר מחר אעשה או שיאמ מחר יהיה הדבר הזה בארץ
ועל דרך הפשט יאמ כי השם יתברך שם מועד למשה לאמ
לישראל

פ"ח ו' כב
פ"ח ו' כג
פ"ח ו' כד
פ"ח ו' כה
פ"ח ו' כו
פ"ח ו' כז
פ"ח ו' כח

לישראל מחר יעשה יי הדבר הזה בארץ ׳ ועל דרך הקבלה וישם השם יעשה יי הכונ׳ הוא ובית דינו וכבר הזכיר למעלת בית דינו במה שהזכיר חנה יד יי הויה ׳ והוא השם. המיוחד המועד׳ ומצינו כיוצא בו ויאמר יי׳ל משה עד אנה מאנתם וגומר ראו כי יי׳נתן לכם השב׳והיה ראוי לום אנכי נותן וכן רבים הרקו כשה השמים ׳ ידוע כי כל מכה ומכ׳ מעשר׳ נכות כ׳ללו׳ נסים רבים וכאן הזכי׳ מלא חפניכ׳ ואמ׳ וזרקו משה הניד כי מלא חפני שניהם החזיק משה בחופן אחד ולכך אמ׳ וזרקו משה כי הדבר הנזרק בכח אינו כי אם ניד אחת׳ ועוד נס אחר כי כל ארץ מצרי׳ נתמלא אבק מן הפיח המועט ההוא זהו שאמ׳ והיה לאבק על כל ארץ מצרי׳ ׳ונם שלישי המכ׳ בעצמה שהיה הפיח ההוא לשחין פורח על האד׳ועל הבהם׳ ויחזק יי׳את לב פרע׳ זו מכה ששית נאמר בה ויחזק יי׳כי בה׳מכו׳ ראשונות לא נאמר בהן כן כי אין החזוק מאתו יתברך כי אם מתו׳ כובד לבו של פרע׳ומתו׳ שהיו החרטומי׳ מחזיקי׳ את לבו ומתפארים בחכמתם אצלו׳ אבל עתה בכת השחין לא באו בהיכל׳ מלך פנימה ולא נראו לפני משה כלל כי יתביישו בהיותם מוכי שחין ואין מחזי׳ביד פרע׳ואי׳מדב׳על לבו ואולי היה נמלך לשלח׳ לא שהית׳ סבה מאת השם יתברך מכאן ואילך׳ את כל נגפותי׳ על דרך הפשט קרא למכת הברד כל מגפותי מפני שבמכ׳ הברד נכללות מגפות הרבה על האדם ועל הבהם׳ וזה מאדם ועד בהמ׳ושביר׳כל האילנות ואין צריך לומר אבוד התבואה והפירו׳וכל טוב הארץ מרוב הפלגת קרירות הברד׳ וכן אמ׳דוד עליו השלום ושקמ׳ותם בחנמל הוא מין ממיני הברד והוא הקרח החזק המשבר פרחי האילנו׳ומיבש הלחות ׳ואמרו רז׳ל למה נקרא שמו חנמל שהיה בא ונח על השקמי׳ומל וכל שכן הברד הזה שהיה האש מתלקח בתוכו׳ועל דרך המדרש את כל מגפותי היה הברד מכה ומשבר האילנו׳והאש שורפת את השרשי׳ולא היתי׳צנת הברד מתשש כח האש ולא כח האש מכלה צנת הברד משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שיש לו שני דוכסי׳והם שונאי׳זה את זה לימי׳צא המלך למלחמ׳ונצטר׳ להם והשלי׳ביניה׳ ׳כך כתיב המשל׳ופחד עמו עוש׳שלום במרומיו המשל זה מיכ׳ל ופחד זה גבריא׳ל. מיכ׳ל מן המים גבריא׳ל מן האש ׳והקבה עושה שלום ביניה׳ וכן מצינו בענין המרכבה שראה יחזקאל דכתיב ודמות החיות מראיהן כגחלי אש׳ וכתיב ודמות על ראשי החיה רקיע וגו׳ ׳דרך המים לרדת למטה זדרך האש לעלות למעלה והקבה נתן האש למטה והרקיע של מים למעלה׳ותמצא בפרשה זו ד׳ פעמים ברד והטעם בזה לפי שהוא מכח המים ויחוע כי גלגל הירח מניע יסוד המים כשם שמניע גלגל חמה יסוד האש ומזה נמצא תוספת הנחלים והנהרו׳ בתוספת הלבנה ויחסרונם בחסרונה והנה הלבנה מתוספת והולכת עד ל׳ ימי׳מכאן ואילך מתחסר׳והולכ׳ומתמעטת ׳ועל דר׳הקבלה את כל מגפותי כבו׳ ולא יעיר כל חמתו שביאורו כל שהיא חמתו וכן בכא כל מגפותי חסר ואו׳ מגפתי כתיב כל שהיא מגפתי ׳ואמר אל לבך כנגד לבך כלומר חזוק לבך הקש׳ והודיע אותו כי יכניע את החזק במדת כל שהיא מגפתו והוצרך משה רבינו במכ׳ זו להתפלל בנשיאות כפים מה שאין כן בכל השאר מטעם שהיו בני אדם מתים בה לפחד הקולות ולמכת הברד שהיתה בהסכמת הוא ובית דינו כענין שכתו׳ויי׳ נתן קולות וברד ׳ ולכך הוצרך בנטולה לישא את כפיו כדי שיתקדשו כל העש׳ושיכוין בהם לרום השמ׳ שהוד׳בו מרעה עתה שכונתו נשיאות כפים אליו לנעבור ימשיך מלמעלה וישפיע למטה להפסיק הפורענו׳ ולרחם על הארץ וזהו שאמ׳משה אפרוש כפי אל ה׳ כלומר אפרוש כפי כנג׳ העש׳ויתקדשו ואכוין בה׳ל ה׳ומיד הקולו׳ יחדלון ׳ בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ הודיעו משה בכלל דבריו ענין מציאות השי׳ והשגחה והיכולת כי הוא יתברך נמצא ומשגיח ויכול נמצא הוא שהזכיר במכת הצפרדעים למען תדע כי אין כי׳ כלובר אין מציאות אחר הנמצאים כמציאותו ׳ משגיח הוא שאמר במכת הערוב למען תדע כי אני יי׳ בקרב הארץ כלומר משגיח כמלך בתוך המדינה להיותו קרוב אל הקצוות ׳יכול הוא שהזכיר כאן במכת הברד בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ כלומר שאין בעל יכולת כמוני והזכיר משה כן לפרעה לפי שהיה פרעה כופר בשלשתן במציאותו והשגחתו ויכולתו ובמדרש בעבור תדע אתה אמרת לא ידעתי את יי׳ לפיכך מזכיר לו בכל מעם למען תדע בעבור תדע על כל דבר ודבר מזכי׳ חטאתו ההד׳ אם תכתוש את האויל בכתשת בתוך הריפו׳בעלי וגו׳מתוך שהו׳מתרפ׳ממנ׳בהגבהת העלי מן המכתש הו׳שוכח הסכות כך פרע׳הרשע בין הריפו׳של מכות בין זמן לזמן היה מחזק את לבו ׳ בעבור הראותך את כחי ׳ אבל לעתיד יהיו גבורותיו גדולות ׳ והזכיר יחזקאל בצורת הבית הראשונה בתוספת׳ הא הוא שאמר למען הראותכה הובאתה הנה וגו׳והטע לפי שבמצרי׳ הרא׳ כקצ׳ כחו וגברותיו ולעתי׳לבא יראו׳ יות׳ויות׳ או תרמוז ההא לחזר השכינה ׳ אשר לא היה כמוהו במצרים׳ לא אמר אשר לא היה במצרי׳ כמוהו אלא אשר לא היה כמוהו במצרי׳ופי׳ לך הכתו׳כי לא היה בכל העולם כמוהו ולא במצרי׳ והוסיף במצרי׳להגדיל להפליא לפי שאין הנשמי׳ יורדי׳ במצרי׳ תמי׳ ולא הברד ועל כן היה הפלא גדול יותר׳ שלח העז את מקנך והלא כב׳מתו במכ׳ הדב׳ והכתו׳ מעיד שם כן ויכת כל מקנה מצרים׳ ואולי המקנ׳ הזה הביאו אותו משאר הארצות ואנשי מצרי׳ קנאוהו מהם ועליו צוה משה עתה שיאספוהו הבית׳ או יהיה פי׳ ויסת כל מקנ׳ מצרים רוב המקנה כי רובו ככלו ׳ או יתכן שנאמר וימת כל מקנה מצרים כל שאין לישראל בו שותפות אבל אותו המשותף עם ישר׳ל הוא שנצל ממכ׳ הדבר׳ קולות וברד ותהלך אש ארצה ׳ידוע כי בזמן הברד האויר משתנ׳ החלאי׳ באים על כל כח המורכבי׳ מד׳ יסודות וסבת החולי בהם שנוי האוי׳ וקלקולו והתהפכו׳ ד׳ יסודות כי כל זמן שהם מזוגים יחדו ועומדי׳ על מתכונת׳ בשוה הגופות בריאים חזקים ובהתהפכותם בא החלי ועכ׳ יתכן לפרש כי הזכיר הכתוב בכאן ד׳ יסודות קולות וברד הם הרוח והמי׳ותהלך אש ארצה האש והעפר והזכירם מהופכים להורות כי בבא הברד ישתנה האויר ויתהפכו היסודות מלמעלה למטה והקבה עושה כרצונו עד שטבע האש שהו׳ עליון וזך מכלם חוזר בטבע העפר שהוא השפל והכבד שבכלם זהו שאמר ותהלך אש ארצה ׳ה הצדיק ואני ועמי הרשעי׳ יאמ׳ יי שאתה בא אלי בטל׳חותו הוא הצדיק כמשפטו וכענין שכתו׳ צדי׳ק אתה יי׳ וישר משפטיך ואני ועמי הרשעי׳ המסרבי׳ מצותו ושאמרנו מתחל הבה נתחכם לו׳ומפני שכב׳ כפ׳ למעלה בשם המיוחד באומרו מי יי׳ אשר אשמע בקולו על כן התודה עתה והודה בו והזכירו בוידוי בפירוש גם ברמז בראשי התיבות והיה ראוי לומ׳ ואני הרשע אבל פחד לנפשו פן ילכד הוא בעו׳ העם כיו׳ שהיה מלך והיה בידו למחות ולא מחה ולפיכך התודה על עונם ׳ורב מהיות קולות ל׳הים וברד ׳ ורב להושיע הוא ׳וכן תרגם אונקלו׳ וסבי קדמוהי רווחא׳ובאור הכתוב העתירו ל יי׳כי רב להושיע הוא

שלא יהיו הקולות והברד ויחס הקולות לשם אלהים לפי
שהקולות החזן הם רעמים משברים את הלב ומרעישים את
הגוף ובאים בגבורה גדולה וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה
למה נבראו רעכים כדי לשבר עקמימות שבלב · והקדים
קולות לברד כי כן הזכיר למעלה וה' נתן קולות וברד כי
הרעמים באו תחלה והיו מרעישים את לבם ומטרידי' את
דעתם ואחרי כן יפול הברד עליהם ומתו וכן תמצא בתפלתו
של משה ויחדלו הקולות והברד כי הפורענות שבא תחלה
נסתלק תחלה ולפי זה היה ראוי שיאמר הכתוב וירא פרעה
כי חדל הקולות והברד והמטר ויוסף לחטוא ומה שהזכירן
בהפך כדי שיסמוך ויוסף לחטא אל הקולות וזה להורו' על
כובד לבו של פרעה כי לא הודה לשלחם רק מפחד הקולות
וכמו שאמר ורב מהיות קולות אלהים · והעד כי כאשר
נסתלקו הקולות ויוסף לחטא מיד · ידעתי כי טרם תראון ·
והפשתה והשעורה נכתה קשור הכתובים כן טרם שתראון
מפני יי' אלהים וקודם שתתודה ותאמר יי' הצדיק ואני ועמי
הרשעים כבר לקתה הפשתה והשעורה שהם כבידים ואין
תקנה להם אבל החטה והכסמת שהם מזון האדם לא נכו
עדין והוא הנשאר לכם אם לא תוסיפו לחטא כן פירו' רבינו
סעדיה נאון זל' והפשתה גבעול גבו על כלומר נכנס בו
הזרע כבר ונתגדל ולכן נשתבר · כי אפילות הנה · מצד
שהם אפילות ולא גדלו עדין ועל כן לא לקו · ובמדרש כי
אפילות הנה פלאי פלאו' נעשו בהן ובאומרו זה כי לא נצולו
מן הלקות בעבור שהיו אפילות כי לכוב' מכת הברד ולחזוק
צנתו היה ראוי שימותו שרשי התבואה מתחת הקרקע או
שישרפו לחזוק כח האש המתלקחת · אלא שהיה בדרך
הנס ונעשו בהם פלאות וזהו לשון כי אפילות הנה קרי ביה
כי פלאות הנה · ומטר לא נתך ארצה לא אמר לא ירד אלא
לא נתך ללמד שאחר שירד מן השמים עמד בין השמים
לארץ וכן דרשו רבותינו זכרונם לברכה שעמדו בין השמים
יהוסף י יט ובין הארץ מ"א שנה עד זכן יהושע זהו שנאמ' וה' השליך
עליהם אבנים גדולות מן השמים וגומר ונקראו אבני ג'גבישׁ
מוקף יג יט ויחזקאל הנבי' אמר להם ליפול שנאמר ואתנה אבני ג'גבישׁ
מרכר יג ג לפי שעמדו על גב איש זה משה שנאמר והאיש משה ·
לא הגיעו בארץ עד אחר זמן ולפי שאבני הברד מזהירים
ליוב כח יח במרגליות לכך נקראו כן שכן תמצא במרגליו'ת ראמות'
וגבישׁ לא יזכר · והקולות גם כן היו תלויים ואימתי ירדו
מלכים ב ו ו בימי אלישע שנאמר וה' השמיע אל מחנה ארם קול רכב
וקול סוס קול חיל גדול · ויוסף לחטוא · הרשעים כשיש
להם צרה נכנעים וכשעברה מיד מתגאים וכן אתה מוצא
בפרעה כשבאה עליו הצרה נכנע והתודה ואמר יי' הצדיק
אחר שעברה ויוסף לחטא ומצינו שגאותן של רשעים סבת
השפלתן שמתוך שנתגאה פרעה ואמר מי יי' אשר אשמע
בקולו וגומר באתה לו השפלה בים סוף · מתוך שנתגאה
דניאל ד כז נבוכד נצר ואם הלא דא היא בבל רבתא די אנא בניתה לבית
דניאל סס מלכו בתקף חסני וליקר הדרי בנת לו השפלה שנאמ' ומן
אנשא לך טרדין ועם חיות בר מדורך עשבא כתורין לך
ישעמון ושבע עדנין יחלפון עלך הרי לך מתוך גאוה
השפלה · אבל הצדיקים אינם מתגאים אלא
משפילי' עצמן ומתוך שפלותם באים
לידי מעלה וכבוד שכן אם שלמה
תהלים קיט כה עה נאות אדם תשפילנו
ושפל רוח יתמך
כבוד ·

אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה: תהלים כ

שלמה

המלך עליו השלום יצוה בכתוב הזה
על האד' שיהיה רך הלבב ויהיה מפח'
תמיד בכל ענייניו ובכל פעולותיו
ושיסתכל ויתבונן בתכליתם ויזהיר אותו שלא יקשה את
לבו פן ינה והזכיר לשון אשרי ולא מצאנו מלהזאת בכל
הכתובים בלשון יחיד כי אם בלשון רבים והטעם בזה לפי
שאין מאשרי' ומהלל' את האדם בעבור מדה טובה אחת או
מעלה אחת בלבד רק בהכצא בו מעלות ומדות טובות רבות
משלי כ וכן כתוב אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך והנבחר והקרב
והשוכן בחצרו' בית ה' אינו בשביל מעלה אחת בלבד כי
משלי כח אם רבות עמו וכן עוד אשרי אדם עוז לו בך מסלות בלבבם'
ובאור מסלות מדרגות הלב במעלות רבות במדת היראה
והבטחון וכן ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך כי במדת
הבטחו' נכללות כמה מעלות טובות וכמה מדות עצומות
משלי כח מאושרות · וכן אשרי האיש אשר לא הלך · מונה והולך
רבוי מעלות לא הלך לא עמד לא ישב · וכן בכאן אשרי אדם
מפחד תמיד יאמר מי שהוא מפחד תמיד בכל פעולותיו
שהוא עושה והו' מחשב בהם ומתבונן תכליתם בנזקם
ותועלתם טרם שיפעלם בודאי יש לו מצות טובות רבות
שבהם הוא טוב בעיני אלהי' ואדם' ומפני שבעל המדה הזאת
הוא נמשך בזה אחר השכל ובא כנגד החומר לכך הזכיר
אדם ולא איש לפי שלשון אדם נגזר מאדמה וכאלו אמר
אשרי הנגזר מאדמה המקורץ מחום שמניח החום' ונמשך
אל השכל שהוא מפח' תמיד בכל ענייניו ובכל פעולותיו ונותן
לבו אל תכליתם כי מי שעוש' כן לא יחטא לעולם בענין
המאכל והמשתה שאין ראוי שיכוין אדם בזה לחוש הטעם
ולמלאת התאו' כי בענין הזה הוא משתתף עם הבהמה אלא
שיכוין אל התכלית זמה היא התכלית שיהיה גופו בריא וחזק
יוכל לעבוד השם יתברך וכל השאר זולתי אל התכלית הזה
הנה זה חטא · וכן בענין המשגל אין ראוי שיכוין להנאת
הגוף כי גם בזה הוא שותף עם הבהמה רק שיכוין בזה אל
התכלית ומה הוא התכלית לכונת פריה ורביה לקיום המין
ולהמצא תולדות שיהיו עובדי השם יתברך וכל השאר זולתי
אל הכונה הזאת הוא חטא וכן בענין קנין העושר ראוי לו
שיסתפק במועט ושישא ויתן באמונ' ושיהיה תכלית כונתו
בצבירת כספו שיפזרנו במעלות ושיוציאנו בדברים שיהיו
לתקון גופו והצלחת נפשו ויזהר שלא יעשוק ושלא יגזול
את חברו ולא שיונדה אותו ויתבונן בתכלית שאם יגזול
או יונה אותו והרויח לגופו בעולם הזה הנה הוא מפסיד'
נפשו

נפשו לעולם הבא וחמדת אותו מסון לשעה שלא במשפט
הנה הוא חטא משפט מות ישכיחהו העונש וימיתהו בסוף
ויקרא לו כמקרה העוף הזה אשר חמדת התבואה שהיא
בתוך הרשת תשכיחהו שיהא נלכד ברשת · ועל זה אמר
שלמה עה"כ חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף והם
לדמם יארובו יצפנו לנפשותם · ונשא המשל הזה על פועלי
האון חומדי ממון שלא כדין רואין הנאת שעה לעצמן ואינם
רואים סוף הפורענות ועל זה אמר שלמה עה"כ לאיש
לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ · וכן בשאר כל פעלותיו יש
לו להיות מפחד תמיד שלא יבא בשום דבר כנגד התור' לא
מצד דבריו ולא מצד פעלותיו · ומקשה לבו יפול ברעה · כי
שאינו מתבונן מתכלית פעלותיו הוא המקשה את לבו ואין
זה כי אם רוע לב ומצד אכזריות שיש בו · והרך המפחד
תמיד הפך המקשה לבו כי המקשה את לבו אין פחד אלהי'
לנגד עיניו איננו רואה תכלית השכר במצוה גם לא תכלית
הפורענות בעברה ומי שהוא מפחד תמיד יראה הפורענות
שרם באו כי יפחד ממנו ומי שהוא מקשה לבו לא יראנו עד
באו עליו · המפחד לדברים תמיד יקרה לו זה מצד הכנעה
ושפלות ולכך יתרומם ויתעלה זהו שהזכיר לשון אשרי
שהוא לשון עלוי · ומקשה לבו לדברים יקרה לו מצד הגאוה
וגבהות הלב · ועל כן הזכיר לשון יפול ואמ' יפול ברעה כלומ'
אפילו ברעה אחת כענין שכתוב תמותת רשע רעה וכתיב
כי' שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה · וכתיב כל
פעל' יי' למענהו וגם רשע ליום רעה · למדך הכתו' שהרשע
כוכן לפורענו' כזום ליו' רעה ואף ענשו ופורענותו של רשע
הוא למענהו כלומר לכבוד השם יתברך כדי שיתקדש שם
שמים וכענין שנ' והתגדלתי והתקדשתי וגודעתי לעיני גוים
רבי' כשם שמיצו בפרעה הרשע שהיה מקשה לבו ועל כן
נפל ואבד בסופו הוא הכבי' את לבו מעצמו כענין שנ' ויכבד
לבו הוא ועבדיו וכתי' ויכבד פרע' את לבו והקדוש ברוך הוא
הכבי' את לבו יות' כדי להעניש ולמע' רבות אותותיו ומופתיו
במצרים זהו שכתוב ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני
הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו וגו' ודרשו ז"ל כי עשר מכות
דש"ך עד"ש באח"ב כמו שהם מסודרות בתורה כסדר הזה היו
השת' בהתרא' והשלישית שלא נזהתראה ד"צ בהתראה' ך'
בלא התראה' ע"ר בהתראה' ש' בלא התראה' בא בהתראה'
ח' בלא התראה' מכת ברכורים שהיא העשירית בהתראה כי
יחזור לסדור הראשון זה דרשו רבותינו ז"ל והפרשיות
מוכיחות כן · ואם תסתכל בכתובים בכל הפרשיות תמצ' כי
השתים שהן בהתראה אחת יאמ' התיצב לפני פרעה ובשני
יאמר בא אל פרעה התחיל בכבת הדם לך אל פרעה בבקר
ונצבת לקראתו על שמת היאור ובמכת צפרדעים הזהיר בא
אל פרעה · מכת הכנים אין שם התראה · ומכאן דרשו
רבותינו זכרונם לב רכה מי שלקה ושנה שוב אין בתרין
אותו' במכת הערוב חזר לסדורו הראשון והזכיר שם השכם
בבקר והתיצב לפני פרעה הנה יוצא המימה ובמכת הדבר
הזכיר בא אל פרעה · מכת השחיזאין שם התראה · במכת
הברד חזר לסדורו הראשון והזכיר שם השכם בבקר והתיצב
לפני פרעה · ובמכת הארבה שבכאן הזכיר בא אל פרעה ·
מכת חשך אין שם התראה · ועל כן נראה לי לפרש כי
משה היה מודיעו המכה והיה עושה לו התראה פעם אחת
על היאור ופעם שנית בהיכלו · ועניין בא אל פרע' שיזכירו
הכתובי' בכל פעם ופעם באורות שיכנס בהיכלו והכתובים
מוכיחים כן כי מערת שהתרה לו במכת הדם על שפת
היאור הגיד הכתוב כי מיד נכנס פרעה בהיכלו שנא' ויבא

ביתו ולא שת לבו גם לזאת יוצע' הדבר שהיו כל ההתראות
כסדור הזה התראה אחת על יאורו והתראה אחרת בהיכלו
להורות על ענשו וגאותו וגאונו כי היה מתגאה על יאורו
כענין שכתוב לי ואורי ואני עשיתיני · והיה מתגאה בהיכלו
והוא שכתוב ויבא אל ביתו · יאמר כי מצד שנכנס להיכלו
ונתגאה בו היה בז לדברי משה' ולא שת לבו גם לזאת שאם
לא כן למה הוצרך להודיענו ויבא אל ביתו ולא שבא להודיענו
שהיה מתגאה בהיכלו כענין נבוכד נצר שאמ' הלא דא היא
בבל רבתא די אנא בנית לבית מלכו בתקף חסני וליקר הדרי
וכתיב שליו הוית בביתי וראנן בהיכלי · וכש' שהיתה גאותו
של נבוכד נצר סבת שברו ומפלתו כן היה פרעה' ועל כן היו
ההתראו' כלן מתו' יאורו והיכלו ומהם משפטו ושאתו יצ' כי
המקומות שנתגאה וחטא בהם ומשם באו אליו כל המכות
ההם · והנה הודיעו הקדו' ב"ה שהכביד את לבו לשני טעמים
האחד כדי שיתפרסם אלהותו בהראותו בעולם אותותיו
ומופתיו אל העוברו' והעתידות ומזה הזכי' לשון שתי שהוא
מקור הוא משמע לשעבר ולעתיד שהם בין כלן · וכאלו אמר
למען שית · אותותי ועל כן הזכי' בהן לשון בקרבו והשנית
כדי שיספרו לדורות עוצם גבורותיו וכח מעשיו · את אשר
התעללתי · על דרך הפשט שחקתי בהם כשעשיתי בהם
נקמות גדולות כלשון יושב בשמים ישחק יי' לעג למו ·
וידעתם כי אני יי' לשעה ולדורות כי מתוך המוסר הזה שנתן
הקבה במצרי' יכירו ישראל לדורות וידעו שמו הגדול גם
אומות העולם יתיסרו בה' ויראו ויקחו מוסר · כענין שכתוב
בפלשתי כשעכבו ארון הברית אצלם ולמה תכבדו את
לבבכם כאשר כבדו מצרי ופרעה את לבם הלא כאשר התעלל
בהם וישלחו וילכו ויתכן לפרש אשר התעללתי שהוא לשון
עלה כי המעשי' הנעשי' בעולם הזה יקראם הכתוב על לורת
כלשון הדיעו בעמים עלילותיו · וכתיב ולו נתכנו עלילות
וזהו שהזהיר אנקלוס את נסין דעבדית במצרים · וכן הזכיר
דוד על הקבה נורא עלילה על בני אדם ונקראו כל הפעלות
עלילות מבני שכלן נמשכות ונאצלות מן העלה הראשונה
וכל הנמצאים עלולים אצלו ובאר הכתוב כי מתוך עלילותיו
ונפלאותיו שנמצרי הראה עצמו עלה כמו שידוע כי מתוך
מצרים נתפרסם אלהותו בעולם · ומזה אמר הנביא הושע
ואנכי יי' אלהי' המעלך מארץ מצרי' אמ' מארץ מצרי התחילו
הברי' לידע אותי ונודע בגוים שמי להיותי משנה הטבעי'
בנסים המפורסמים · ועל דרך המדרש את אשר התעללתי
אמר הקבה כשם שהם עוללו את כרמי כך אני מעולל אותם
כן העולם · עד כמה מאנת לענות מפני מה הקבה דורש מן
האדם הוא ההכנעה והשפלות והוא דבר הנבי' ואל זה אביט
אל עני ונכה רוח וחרד אל דברי · ואמר השמים כסאי והארץ
הדום רגלי וגומר · ולא יכלכלו אותי · כענין שנ' הנה השמים
ושמי השמי' לא יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי ·
ואם כן אי זה בית אשר תבנו לי ואי זה מקום שיהיה לי כדאי
ואעפ כן מביט אני אל עני ונכה רוח ולמי שהוא חרד אל
דברי עני הוא הנכנע וכתי' לב נשבר ונדכה · ועל כן תרגם
אנקלוס עליו השלום לאתכנעא והנה כובד המכות על פר'
לכובד לבו כי מה שאמ' אני הכבדתי את לבו פירושו כוסף
כובד על כבדו לפי שאמר למעלה ויוסף לחטא ויכבד לבו
הוא ועבדיו · וכבר ידעת כי אחאב מלך ישראל שהיה רשע
עובד ע"ז ונכנע ועלה לו הכנעתו הוא שכתוב הרא"ת כי נכנע
אחאב מפני יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו בימי
בנו אביא הרעה על ישרא' · נבוכד נאצר הרשע שלא נכנע
כבר ידעת עונשו שהכניעו השי' וגרש אותו ממלכותו · ולפי

שהיה

שהיה מתגאה ועושה עצמו אלוה והיה מגבי עצמו ומתעלה
ממדרגת אנושית למדרגה אלהית לפיכך הכניעו הקדוש ב"ה
והשפילו ממדרגת אנושי למדרגת הבהמות והיה אוכל עשבי
ז' שנים ככהמה שפלה והיה עונשו מדה כנגד מדה שהרי
ההכנעה וההשפלה עונשו של גאה שנ' לפני שבר גאון וכן
פרע' הרשע מאן להכנע בגאותו ונאנוו ועל כן אבד בסופו:
הצומח לכם מן השר' מכת הארב' היתה בניסן לפי שבניסן
מתחילי האילנות להוציא פרח ונראן בארץ ומכת הברד
הקודמת לה היתה בחדש אדר שהרי כל המכות בשנ' אחת
היו וכמו שאמרו ז"ל משפט המצריים במצרי"ב חדש ולפי
שהבר שבא באדר שבר כל האילנות והפשתן והשעור שכבר
צמחה נכתה במכת הברד אחרי כן בחדש ימי בניסן שבו
נגאו ישר' צמחו האילנות והוציאו פרח וצמחו גם כן החטה
והכוסמת שלא נכו במכת הברד לפי שהיו אפילות ועל כן
כתו הצומח לכם מן השדה כי מכת הארב' תבא עתה לעקו
כל צומח וכל מה שהשא' הברד כן פי' הר"מבן ז"ל ונצטרך
לום לדבריו כי שלש המכות היו בניסן והז' הקודמות היו בי"א
חדשים ואם כן יבא הענין שתעמד המכה יותר מז' ימים
והיו ימי ההרוחה בין כל מכה ומכה שלשי' יום ואנו מפסוק
ויום לא שבעת ימי למדנו כי ההרוח בין כל מכה ומכה ז' ימי'
וכן כל המכו כלן ולפיכך יש לנו להשוות זמני המכות וימי
ההרוחה בענין שוה ונאמר כי בט"ו בניסן היתה תחלת
נבואתו של משה בסנה והיה הקד' ב"ה מפתהו ז' ימי' לילך
בשליחותו כמו שהוכיחו מפסוק גם מתמול גם משלשם
ואותן ז' ימים היו שבע ימי פסח לשנה הבאה כמו שרמזתי
בפסוק מתוך הסנה: אחר כא' בניסן הלך למדין מיד והיה
לו ללכת למצרי' אלא שהוצרך ללכת למדין כדי שיתיר לו
שבועה שנשבע ליתרו שלא יצא מן הארי' אא ברשותו וזהו
שכתו וילך משה וישב אל יתר חותנו וכתיב ויאמ' ה' אל משה
במדין אמ' לו במדין נשבעת במדין לך והתר שבועת במדין
הלך למצרים ומשה ואהרן נתראו לפני המלך והתרו בו
כה אמר יי' וגומר: והשיב לא ידעתי את יי' ועוד אמר להם
למה משה ואהרן וגומר מיום שהתרו בו הכבידו עליהם
העבודה וחזר ואמר להקבה למה הרעות והשיב לו עתה
תראה כל זה אפשר שהיה לפי פשט הכתובים בח' ימים
לתשלום ניסן נתכסה מהם שלש חדשי איי סיון תמוז כמו
שדרשו מפסוק ויפגע נמצאת אומ' שהמכות התחילו באב
ושכשה מכת הדם ז' ימים באב ובאה ימי הרוחה וכן
מכת הצפרדעים באלול ובא ימי הרוחה וכן כלן עד אדר
שהיתה בו מכת הארבה ומכת החשך בניסן ז' ימי הרוחה
שאחריו ז' ימי הרי"ד ומכת בכורות בליל ט"ו בניסן הוא יום
הגאלה ועם הפירוש הזה יבאו ימי עמידת המכות וימי
הרוחה בזמנים שוים: ומה שאמרו משפט מצרים ב' חדש
אין לומר כי עמדו המכות זמן כזה אלא מיום שבא משה
לפני המלך בתשלום ניסן ואמר לו כה אמר יי' בני בכורי
ישראל הנה אנכי הורג את בנך בכורך מאותה שעה חל
עליהם הדין וגזר בהם המשפט עד תשלום ב' חדש שבו
כלו כל המכו ונגאלו בו בני ישר': ויפן ויצא מעם פרעה הכף
שהתרה בו במכה הגדולה יצא מלפניו והיה זה דרך חכמה
ותחבולה ממשה כדי שישלו עצה לשלחם כי במכת הברד
הקודם לז' חישבו את עצמן מתי אף כי במכה זו הבא אחרי
לעקור כל אשר השאיר הברד וכן עשו ונטלו עצה שישלח
אות על כן צוה המלך שישובו הוא שכתו וישב את משה
ואת אהר' עד כתי יהיה זה לנו למוקש על דר' המשט בעבור
כש אמרו כן וכב כי זה משה האיש שהרי על ידו היו באו
המכות אשר בהם הם יוקשים: ויתכן גם כן לפרש עד מתי
יהיה זה כי ירמוז למה שכתוב זה אלי ואנוהו: בעבור זה
עשה יי' לי: וגלה לנו הכתו בלשון הזה על מחשבתם הרעה
כי כפרו בעקר: כי חג יי' זה חג שבועות הוא יום מתן תורה
שכבר אמר לו בהוציאך את העם הזה ממצרים תעבדון את
האלהים על ההר הזה: ואין לפרש חג פסח שהרי במצרים
עשו את הפסח גם אי אפש לפרש סכות שהרי אין לו זכרון
בהר הלהי אבל הוא חג השבועות שבחדש סיון הוא שכתו
בחדש השלישי לצאת בני ישר' מארץ מצרים ביום הזה באו
מדבר סיני ויו"ד ראש חדש סיון היה ונשתהו שם ה' ימים
ולמחרתו ביום ששי נתנה תורה: ראו כי רעה נגד פניכם:
באור הכתוב כתרגומו בישא דאתון סבירין למעבד לקבל
אפיכון לאסתחרא כלומר מעותדת היא שתסוב נגד פניכם
כי עליכם תחזור והוא מלשון ולא תסוב נחלה שתרגומו לא כמדב
תסתחר: וכן אמרו רבותינו ז"ל דרך הבחורים והזקני לזבוח
שבא הקטנים והטף דרכם לזבוח מי שאומר דבר זה אין
דעתו אא לברוח ראו כי אותה רעה שאתם מבקשי לעשות
שיש בדעתכ לברוח היא תסוב נגד פניכם שלא תצאו מכאן
מדה כנגד כדה: ובמדרש ראו כי רעה נגד פניכ: כוכב אחד
יש ששמו רעה ואמ להם פרעה רואה אני באצטגנינות שלי
כוכב אחד עולה לקראתכם במדבר והו סימן דם והריגה:
והכוכב הזה הוא כוכ מאדי ועשו הרשע קראו אדום ומזה
נכפל בו הלשון מן האדום האדום הזה וכמו שבארתי שם כנ"ל
ופרעה הרשע שהיה אצטגנין גדול קראו רעה לפי שהוא
סבת הרעות כלן הוא כוכב מורה על הדם והחרב והשממון
והפצעים והסכות ושם נפל שדוד מדה כנגד מדה כי נענש
במה שחטא הוא הקשה את לבו וכתיב ומקשה לבו יפול שמלי
ברעה ועל כן נאבד בסוף: ואמר נגד פניכם חוא בכחו הגדול
לנגדכם מביש אליכם ומעותד להזיק לכם בדרך הזה בכדברי
והית ראוי זה כנגד מה שחטאו ישראל בעגל ונתחייבו מזה
הריגה זהו שהזכיר בתפלתו למה יאמרו מצרים לאמר ברעה
הוציאם: כלום אם אתה מכלה אותה עתה במדבר בחטאם
יתחלל שמך הגדול ויאמרו מצרים כי היה זה בנחת אותו
כוכב ששמו רעה שהוציאם בו ולכך מתו במדבר ויכחישו
למפרע האותו והמופתי אשר ראו כבר ויאמרו שגם הם היו
בכח המזלות ואין הממשלה כא להם חס ושלום כיד ויגחם
ה' על הרעה הפך הדם לדם מילה שמל אותם יהושע הוא יהושע
שכתוב היום גלותי את חרפת מצרי מעליכם שהיו אומרים
לכם דם אנו רואים עליכם במדבר: וה נהג רוח קדים מוכנת לפורענות לעולם במצרים
ובית דינו: רות קדים כתיב ויולך יי' את הים ברוח וה נהג רוח קדים
קדים: בשני שבטים כתיב ברוח קדים אפיצם לפני אויב: ירמיה
בעשרת שבטי כתיב יבא קדים רוח ה' ממדבר עולה ויבוש טוסע
מקורו ויחרב מעינו בזמן הגלות כתיב הגה ברוחו הקשה ביום יסעים
קדים: בצור כתיב רוח הקדים שברך בלב ימים: ביונה כתיב יחזקל
וימן יי' רוח קדים חרישית: בפורענו גוג ומגוג כתיב ברוח יונה ד
קדי תשבר אניות תרשיש: הבקר היה ורוח הקדי נשא את פנים
הארבה רוח מזרחית הביאה הפורענו ורוח מערבית סלק את
הפורענות הוא שכתו ויהפך ה' רוח ים חזק מאד וישא את
הארב ויתקעהו ימה סוף ומה שאמ הבק היה לפי שפורענו
הרשעים בבקר: וכן אמר הכתוב לבקרים אצמית כל רשעי קלב
ארץ והזכיר משה בפורענות קרח בקר ויודע יי' את אשר כמדבר
לו וכנגדו מצינו ישועת הצדיקים בבקר שנאמ למשה והיה פסוק
נכון לבקר וכתיב והיה זועם לבקרי אף ישועתנו בעת צרה יעשיה
וכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך ואחריו לא יהיה כן: לוכב
כמין

פסוק ב

פסוק ג

כ"ף

פסוק ד יום

מם

פסוק

כ"ף ל"ב ב

פסוק ל"ב ב

במין אחד של ארבה כי אותו של יום היו מינין הרבה ושאר
המינין היו נחלים ממין הארבה אבל בכאן במצרים היו שם
מינין הרבה ג"כ ובא דוד ופירש אמ"ר ויבא ארבה וילק ואין
מספר וכתיב ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבי' ושבע' מינין
הם של ארבה ואלו הם ארבה סלעם חרגול חגב גזם ילק
חסיל וכולן היו במצרי' וזהו שתכצא בפרשה ז' פעמי' ארבה
ומין זה של ארבה היה יותר על שאר המינין ומזה אמ' הכתו'
ואחריו לא יהיה כן כלום במין אחד של ארבה ועל כן נקרא
שמו ארב' על שמינו מרובה משאר המיני' שכן כתיב באר"ה
חילי הגדול והרמב"ן ז"ל פירש לפי שבכל הארבה תבא
במנהג העולם ודרך הסקרה ועוד שבאה על ידי רוח הקדים
כמנהג העיד הכתוב בזה לפניו לא היה כן ארבה כמוהו
ואחריו לא יהיה כן במקרה העולם ורבינו חננאל ז"ל פירש
ואחריו לא יהיה כן על ידי נביא וכמוהו מה שכתו' בחזקיהו
ב"ה אלהי ישר' בטח ואחריו לא היה כמוהו באור זה בבטחון
לא היה כמוהו אבל ביראת חטא ובשאר מדות היה כמוהו וכן
מה שכתו' על יהושע לא היה כיו"ה הוא לפניו ואחריו לשמוע
ה' בקול איש כלומר להעמיד חמה ברבור איש אבל העמיד
הקדוש ב"ה יתעלה שמו הגדול החמ' למש' רבינו ולנקדימון
בן גוריון מעצמו בלא דבור איש ויכס את עין כל הארץ
ותחשך הארץ יורה שלא הניחו מקום פנוי וכענין שכתוב
בעיר ישוקו בהומה ירוצון בבתים יעלו בעד החלונים יבאו
כגנב ומלת עין מלשון גיון כי כל הארץ נשתנית מגוונה
לשחרות חטאתי לה' אלהיכ' ולכם הזכי' לכם לפי שבזה את'
ויצוה לגרשם מהיכלו הו' שאם למעלה ויגרש את מאת פני
פרעה ועתה שא נא חטאתי אך הפעם והעתירו לה' אלהיכם
פירש הרמב"ן ז"ל היה ראוי שיאמ' העתירו לה' שישא חטאתי
כי אין משה נושא עון אבל הזכיר כן למשה שהוא אלהים
לפרעה ואמר העתירו לשון רבים לכבוד אהרן כי יודע היה
פרעה כי משה לבדו הוא המעתי' כי כבר אמ' לו כזה פעמי'
והעתרתי אל ה' למתי אעתיר לך וכתיב ויעתר ה' רק את
המות הזה לכדך שהיו בני אדם מתים במכת הארבה כשם
שהיו מתים במכת הברד ואולי היה הארבה מסמא את
עיניהם כעין הצרעה בזכין יהושע או יאמר את המות הזה
לפי שכל פירו הארמה נשתרפו בברד ואחר כן בא הארבה
לכלות מה ששאר הברד ואחר שתי מכות אלה לא נשתייר
מחיה לבני אדם בארץ והנה זה להב מות והזכיר לשון
רק לפי שבעמים רבות ארע לפרעה שהיה מחלה פני משה
להעתיר על המכה ובסור המכה היה הוזר בו ומכבד את לבו
על כן יאמר עתה אינו שואל כמך שתעתיר לעולם בשבילי
ובלבד שתעתיר הפעם הזאת בלבד להסיר ממנו המות הזה
וזה טעם רק למעט פעמים אחרות לא נשאר ארבה אחד
בכל גבול מצרים תפלתו של משה במכת הארבה היא
שעמדה עוד היום שאין ארבה מפסיד בכל גבול מצרים ואם
יפול בארץ ישרל ויבא ויכנס בגבול מצרים אינו אוכל מכל
גבול מצרים כלום וזה דבר ידוע והנה דברי משה בתפלתו
נאמנים לשעה ולדורות וכן בדבורו שאמ' רק ביאור תשארנה
נשאר שם עד היום שרץ הים הנקרא אלתמסה ושם
מתגדל ואומרים כי לפעמים יוצא מן הים שנראה גילום
ששם גדולו ויוצא אל שפת הנהר ובולע מה שמוצא שני או
ג' בני אדם ביחד ואין שולטי בגופו חניית וחצים לא אם יכונו
לתקוע בבטנו ואמרו הרופאי כי יש לו ארס והנוגע בגופו
מזיק לאדם אפילו אחר מיתה והוא כין צפרדע והנה מכת
דברי משה נשאר השרץ הזה שם ומכת תפלתו לא נשאר
ארבה אחד בכל גבול מצרים וכן פי' רבינו חננאל ז"ל ועל זה

נאמ' שיחו בכל נפלאותיו ויחזק ה' את לב פרעה אין טבע
האדם שיסבול המכות האלה שיוכל לעמוד שלא ימות לבו
בקרבו והנה נתבא בכתו' רשעו של פרעה ואכזריו לבו שהיה
כתחזק במרדו בחמשה מכות ראשונו שהיה לו חזוק הלב
מעצמו ברשעו ואולתו ומן המכ' ההמישית ואילך היא מכת
הדב' שכתו' בו ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם היה חזוק
לבו סבה כאת השית וזהו שאם ויחזק ה' את לב פרעה ללמ'
כי העם בידו של הקבה כהום' ביד היוצר וכן אם ירמיה הנה
כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישר' וכתיב בתריה רגע
אדבר על גוי ועל ממלכה וגו' וכן אם שלכה פלגי מים לב
מלך ביד ה' על כל אשר יחפוץ יטנו נטה ידך על השמים
וכן בכתו' ויט משה את ידו על השמי' בשניה היה לו לומר
על השמי' כי משהלא נטה ידו על השמי' מכש כמו שעש על
הים שכתו' ויט משה את ידו על הים אבל יתכן לפרש כי
כפני שהגלגלים נשמים וכל מעשה הטבע נכללי' בהם על
כן אמר על השמים כי כח האות והמופת למעלה מכחות
הגלגלי' שהם טבע ולמעלה מהכ אין שם הטבע תופש בהם
רק אותי' ההויה ומפני זה הזכיר על השמים ויהי כי אות ית
ההויה על השמי' ולא תמצא שיזכיר הכתוב על השמי' כי אם
בשתי מכות בלבד והם הברד והחשך יאמר בהם הכתוב
נטה את ידך על השמים ויהי ברד נטה ידך על השמי' ויהי
חשך לומ' שאף על פי שנשתלשלו מן השמי' והם הם בדרך
מקרה העולם כח הנס בהם למעלה מן השמים ומזה הזכיר
בכל אחד ואחד לשון היה ויהי ברד ויהי חשך שהם אותי'
ההויה למעלה מן הטבע וכן הידוע שבאותיות ההויה יוכל
אדם לשנות הטבע ומה שהזכי' בכא' בכ' מכת החשך ויט משה
את ידו ולמעלה במכת הברד הזכיר מיד ויט משה את מטהו
הכל הולך אל מקו' אחד כי במכת הברד המשיך כשה כח
אצילו' מן המטה הנרמז בנאלבא ביתא טית והוא המלכות
הנוקע ים לפני משה ומזה הזכיר מיד וה' נתן קולות וברד
והוא כלשו' ה' המטיר על סדום וכן אמר מיד ויכבד ה' בוד
על ארץ מצרי' ומש"ג כן המשיך כח במכת החשך ועל כן
הזכיר בו יד כי נקרא היד הגדולה והאש הגדולה אש החשך
הזה לקוח ממנו' על כן נדונו בו הכצריי' גם רשעי ישר' במדת
הדין ותמצא בפרשה ג' פעמים חשך ויהי חשך ויש חשך
ויהי חשך אפלה לומ' כי ג' מיני חשך הם ואלו הם עלטה
אפלה ערפל עלטה הוא חשך של בין הבתרים שנאמר
ועלטה היה אפלה הוא חשך של מצרים שנא' ויהי חשך
אפלה ערפל הוא חשך של מתן תורה שנ' ומשה נגש אל
הערפל וימש חשך פירוש ויחשיך חשך והו' בלשון אמש
והכוונ' שיחשיך עליהם החשך יותר מחשך הלילה או יהיה
ויכש בלשון לא יכיש ענין הסרה כלומר אדר שיזכר חשך
הלילה וכאן שמכת החשך התחילה נאמר הנקר אחר
שעברה הלילה שלו התחיל מן הלילה היו המצרי' חושבים
שהיה הלילה ארוך שיעור ג' ימים ולא היה בזה פרסום
האות וכדי שיפרסם אצל הכל לא חלה המכה עד שיזכר
חשך הלילה ונתבאר לכל שהוא יום ואז נבא החשך ומזה
תרגם אנקלוס בתר דיעדי קבל ליליא וכן באר אליהו לכן
יכיר מעבדיה והפך לילה וידכאו רל אור הבק ללילה וידכאו
הרשעים ואמר תחת רשעים ספקם במקו' רואי כלו' הרשעי
והם המצריים ספקם תחתם כלומר במקומותם כלשון ולא
קמו איש מתחתיו באי זה מקום רואים כלומר במקו' האורי
ובמדרש ויכש חשך נתן בו כמש עשו אותו מלשון מכשש
בצהרי זהו שאמ' הכתו' שלח חשך ויחשיך משל למה הדבר
דומה למלך שסרח עליו עבדו ואם לאחד מעבדיו עשה והכהו

חמשים הלך והכהו מאה והוסיף משלו כך את שמו שלח
החשך על מצרי׳ ונתוסף חשך משלו הוי אומר שלח חשך
ויחשיך׳ ויהי חשך אפלה מהיכן היה החשך רבי יהודה
ליס יס יב ור׳ נחמיה רבי יהודה אומר מחשך של מעלה שנאמר ישת
זוהר ח׳ כב חשך׳ ר׳ נחמיה או׳ מחשך של גיהנם שנ׳ ארץ עיפתה כמו
אפל צלמות ולא סדרים וגו׳ שבעה ימים שמש החשך שנ׳
ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים שלשת ימי׳ לא ראו איש
את אחיו ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים אחרים הרי
ששה ימים ג׳ ימים היה קל וג׳ ימים היה אפל כבד׳ העומד
אינו יכול לישב הישב אינו יכול לעמוד ויום השביעי כתוב
פסוק יל כ ויהי העגן והחשך חשך לכצרי ואור לישראל בכל מקו׳ שהם
וכיון שמ׳ נפושבותם כי היה ראוי הכתוב לומ׳ ולכל בני ישראל
היה אור בארץ גשן כמשפטו בכל׳ אבל הזכיר במושבותם
להורות כי אף בבית המצרי אשר שם ישראל שם היה אור
ליש׳ ובאור המדרש הזה והסבה שבמכת החשך והמכש
שנתן בו הו׳ שאי׳ להבין שהחשיך השמש בגלגלו אך עמד
באורו ותקפו כל ימי החשך כשא׳ הימי׳ ועולם כמנהגו נוהג
אבל הענין הזה היה שהושחר האויר בכל ארץ מצרים כי
נסתתמו שבילי׳ ויסגו׳ ה בערפ מהכנס האור בהם כי בידוע
שאור השמים נכנס ונוקע באויר וכשם שהקול נכנס ונוקע
בו עד שיגיע לאזני השומע כן אור השמש נכנס ונוקע
בשבילי האויר ובנתיבותיו עד שיראה הרואה אותו צח ובהיר
והכנס אור השמש באויר הוא סבת ראותנו אור השמש
והקבה בטל סבה זו במצרי׳ כל ימי החשך ומנע מרכנס אור
השמש באויר ואז חזר האויר שחור ולא יוכלו לראות אור
השמש והכוכבים מפני ששבילי האויר ונתיבוי סגורים
מהכנס האור בהם ואחר שחזר האויר שחור הכבידו הקבה
כל כך עד שהיה כי ממש והיו מרגישי׳ אותו במשוש והיוש
לא יוכל לקום ולא לפרוש את ידיו ואי׳ו היו פרוש׳ת לא
יוכל להשיבם אליו והיה אור לישראל מפני ש׳א נסגרו להם
שבילי האור והיה האור נכנס באויר בפושבותם והיו רואים
זה היה סבת החשך למצרים והאור לישראל׳ רק צאנכם
ובקרכם׳ למעלה במכת הארבה לא הרשה להם הקף רק
הגברים הוא שאמר לכו נא הגברים ועבדו את ה׳ כי אמר
אין דרך הקף לזבוח וחשב שלא יברחו מאחר שהיו מניחי׳
הקף׳ ועתה במכת החשך הרשה להם גם הקף הוא שאמר
גם טפכם ילך עמכם אבל רצה לעכב ברשותו עקר ממנם
והוקף עשרם שהיה במקנה וזה הוא שאמר רק צאנכם
ובקרכם יצג וחשב אם אולי יברחו עם טפם הלא ישאר לי
עושר במקנה׳ והשיב לו משה גם אתה תתן בידינו זבחים
ועולות כלומר גם אתה תתן מקנה צאן ומקנה בקר לעשות
זבחי ועולות וגם מקנינו ילך עמנו אין צריך לומר שמקנינו
ילך עמנו ולא תשאר פרסה ומה שאמ׳ זבחי ועולות ועשינו
לה׳ אלהינו כאלו אמר ועשינו זבחים ועולות לה׳ אלהינו
ואנחנו לא נדע מניין הקרבנות שירצה הקדוש ב״ה שנעבוד
שמא נצטרך יותר ממה שבידינו כן פירש הרמב״ן ז״ל לא
אוסיף עוד ראות פניך׳ דרשו רז״ל אני איני בא אצלך
אתה בא אצלי והוא שאמר וירדו כל עבדיך אלה אלי והיה
ראוי ש׳אמר וירדה אלא שחלק כבוד למלכות ותלה הירידה
בעבדיו אבל הוא בעצמו ירד אליו מהיכלו בלילה כענין
שבתו׳ ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וגו׳ ויאמ׳ קומו צאו
מתוך עמי והנה לפי הדבור הזה מה שאמר לו עוד נגע אחד
אביא על פרעה והיכלו נגלת אליו השכינ׳ ושם בא אליו הדבו׳
והיה הענין מפני שאמר לו משה לא אוסיף עוד ראות פניך
כדי שלא יבוא בדאי נגלית אליו השכינה באותו מקום

עצמו והוא מה שאמרו רז״ל קפץ עליו האלהים כביכול ונכנס
בפלטרין של פרעה בשביל משה שאמ׳ לא אוסיף עוד ראות
פניך כדי שלא יסבא בדאי אתה מוצא שלא דבר הקבה עמו
פסוק יו בביתו של פרעה אלא אותה שעה שנאמר כצאת׳ את העיר
אפרוש כפי אל השם ועכשו קפץ הבה ודבר עם משה שנ׳
עוד נגע וגומר׳ כשלחו כלה גרש יגרש׳ כלומר כאשר
ישלח אתכם כלכם ישלח זהו כלה לא יניח אחד מכם
פסוק יו בכאן זהו שהזכיר הנביא עליו השלום בקבוץ גליות ולא
אותיר עוד מהם שם׳ וישאלו איש מאת רעהו׳ אין
שאלה זו כשאלה האמורה בכלים שהיא שאלה על מנת
לחזור אלא צוה שישאלו מהם במתנה והקבה יתן להם חן
בעיני המצריים ויתנו להם ואין זה גנבות דאת שיצוה בה
הקדוש ב״ה חס ושלום אבל היה הדבר מותר להם שהרי
העבודה שעשו להם אין לה ערך ואין לשכר המלאכה
ולשוויה סוף ותכלית והלא דין תורה הוא בעבד שעבד את
דכר אדניו שבע שנים שהוא חייב בהענק שנ׳ וכי תשלחנו חפשי
מעמך לא תשלחנו ריקם הענק תעניק לו מצאנך מגרנך
ומיקבך על אחת כמה וכמה המצריי שהיתה אצלם עבודת
ישראל של רו״ו שנים׳ ומה שהזכיר לשון [illegible]תה׳
יראה לי שקודם מתן תורה היו כל הברית חברי׳ כאחד אבל
לאחר מתן תורה שהחזיר הקבה את התורה על כל אומה
ולשון ולא קבלוה עד שקבלוה ישראל יצאו כל שאר האומות
כן האחוה והריעות ונשאר השם הזה בעם ישראל בלבד
פני שנקראו אחים ורעים למקום הוא שכתוב למע׳ אחי ורעי׳
וזהו שדרשו רז״ל לבל אבדת אחיך׳ אחיך ולא וכן לא
דבר תשיך לאחיך אחיך ולא׳ כה אמר ה׳ כחצות הלילה׳
פס הקבה אם לו בחצות כי כן העידה התור׳ במעשה ויהי בחצי
הלילה וה׳ הכה כל בכור אבל משה אמר כחצות דרשו
רבותינו ז״ל כדי שלא יטעו אצטגנינ׳ פרעה ויאמרו משה
בדאי הואיוש לשאול על הכאמר הזה כי בודאי אצטגנינ׳
פרעה וחרטומיו כן הכ׳ השלישית שהודו על כרחם ואמרו
אצבע אלהי׳ הוא לא נתראו לפני משה ולא באו בהיכל המלך
כלל כי ראו בכשה שהשיב כל חכמתם אחור ודעתם יסכל
ואם כן איך יתלו הטעות במש׳ ויאמרו משה בדאי הוא והם
היודעים כי נאמנים כל דבריו בט׳ מכות הקודמות ולא נפל
מכל דבריו ארצה והנה המה חכמים מחוכמים המכירים כי
מעשיו של משה היו מאת השם כי כבר הודו בכך׳ ועוד כי
אף אם יתלו הטעו׳ במש׳ מה היה משה חושש להם שישנה
בשביל כך הלשו׳ שנ׳ לו מפי הגבור בחצו׳ ויאמר להם בשמו
כחצות׳ והנר׳ לומר כי עד המכה השלישי׳ היו האצטגנונים
והחרטומים חזקי׳ באמונת׳ והענין ברור אצלם כי כל מעשיו
של משה רבינו בדרך חכמה ותחבולה לא מאת הש׳ אבל
כאש׳ היתה המכה השלישי׳ היו מכחישי׳ חכמ׳ עצמ׳ ומודים
בנבואת משה ואז אמרו אצבע אלהים היא וכשם שהיו
תמי׳ שהיו המכות באות בדברו של מש׳ ואח׳ התראתו מיד
והיו רואי׳ שהיו מסתלקו׳ בכל פעם ופע׳ בכח תפלתו אז היה
הענין הולך ומתחזק בלבם והיתה נבואת משה מתבררת
אצלם והיה שם שמים נודע ומתקדש בעולם על ידו וכיון
שנאמנו דבריו בכל המכו׳ והיה ענין החרטומי׳ והאצטגנונים
הולך לאחור בשקריהם ופחזותם וענין אמתת נבואת משה
מתגבר והולך לכך נתירא משה במכה זו האחרונה שהיא
חתימת׳ מכות פן ימצאו החרטומים והאצטגנונים מקום
לטעות בדבריו כיון שלא מצאו עד עתה בין המכו׳ הקודמות
כי אם היו מוצאי׳ עתה מקו׳ לטעות יהיו מכחישי׳ כל המכו׳
והאותות והמופתי׳ למפרע ויתחלל שם שמי׳ ועכ היה הענין

מוכרח למשה שהוצרך לשנות לשון השם יתברך פן ישעו
הם ויכחישו למפרע ונמצא שם שמים מתחלל וחשש בזה
בסכה האחרונה לפי שכל האותות הקודמי תלוין בהוראה
לו עוד ליסר במה ששינה ואמר כחצות שהוצרך לעשות
כן וישתקדש שם שמים כי מן הידוע אצל חכמי הכוכבים
בראשי הימים שהם חלם פצנש וראשי הלילות כצנש חלם
אם כן תחלת שעה שביעית של ליל חמישי היא למאדים
ולכך שנה משה לחצות כלומר קרוב לחצות ושיחשבו
המצריי שהמכה היתה בסוף שעה ששית לצדק שהו כוכב
החיי ושיתברר אצלם שהמכה אינה מכח הכוכבי ואו אם
להם בחצות היו אומרי כי המכה למאדים היא ולא מאת ה
היתה זאת להם רק שנתחייב כן מכח המערכה אבל אצל
המאמינים ידוע כי בחצי הלילה היתה המכה בכוון ברגע
התחלת מאדי וכן העידה התורה כי אין הקבה משנה השבע
אלא אחר ההכרח ולצורך גדול ורצה להשתמש באחד
ממשרתיו שהוא מאדים כדי להרוג בשונאיו וכענין שאמרו
בסבול נטלכוכב אחד מכימה והביא מבול לעולם ואף על פי
שהיה נס גדול ומפורסם בהיות המכה בתחלת מאדי אפילו
לדעת הכופרים מפני שאין החוזים בכוכבים יכולין לתלות
הכח במאדים להשמיד להרוג ולאבד כי אם ליחיד או
לשנים וזה בהיותו בבית שפלותו אבל ברבים ברגע אחד
כמו שהיה בבכורי מצרים זה אי אפשר מכח המזלות אף
על פי כן רצה משה שלא ליתן פתחון פה אפילו לאחד מהם
מן הנפתים בהבליהם שלא יהיו מפרישין בין יחידים לרבוי
עם שלא יאמרו שהיה בשעת ממשלת מאדים כלל אלא
בשעת ממשלת צדק שהוא בית החיים שהרי רוב הנולדים
להשעה הם לצדק וכאשר תבא להם המית בשעת ממשלת
מכוכב החיים אז יתפרסם להם כי זה מכח עליון למעלה מן
הכוכבים והמזלות ומה שתמצא במלת כחצות סיוע
לדברי הרמב"ן שבסוף שעה ששית הוא קרוב לחצות אבל
בחצות הלילה בכוון באותו רגע התחילה הכתה במצרים
הוא שכתוב רגע ימותו וחצות לילה יגועשו עם כלשון
ותגעש תרעש הארץ ויעברו ישראל בלילה אם להם
קומו צאו מתוך עמיויסירו אביר לא בידי יסירו אימת פרעה
והמצריי שהיו אבירי עליהם ולא נכח ידם ובמדרש כחצות
הלילה זהו שאמר הכתוב חצות לילה אקום להודות לך על
משפטי צדקך זו ליל מכת בכורות שהיה משפט למצריי
וצדקה לישראל להצילם אני יוצא בתוך מצרים תרגם
אנקלוס אנא מתגלי ודרשו זל כי הנה ה יוצא ממקומו וירד
וגומר יוצא ובא מדה כנגד מדה תן לבך להבין זה ומת כל
בכור בין שהוא בכור האיש בין שהוא בכור האשה וזהו
שאמר דוד עליו השלום ויך כל בכור במצרים ראשית אוני
באהלי חם וכתוב ראשית לכל אונם הזכיר על בכור האיש
ראשית לכל אונם והזכיר על בכור האשה ראשית אונים
באהלי חם לפי שהאשה נקראת אהל שנאם הם ומקניהם
יעלו ואהליה מבכו פרעה היושב על כסאו עד בכו השפחה
הכיר הגדול במעלה והמשפל והפחות שהוא בעבדו הרחי
ונענשו גם הם כדי שלא יאמרו יראתם תקפה ואחר
בסעשה אמר עד בכור השבי והכל אחד אבל שמעתי טעם
בשנוי לשון כי העבדים היו עובדי ביום עבודת הרחי ובלילה
היו מחזירי אותם בבורי ועל כן הזכיר כאן בנבואת משה
שהיתה ביום בכור השפחה אשר אחר הרחים כי כן זמן
עבודתם ביום ובמעש שהיה בחצי הלילה הזכיר בכור השבי
אשר בבית הבור כי בלילה היו מחזירים אותם לבור וכל
בכור בהמה אם אדם חטא בהמה מדה חטאה לפי שהיו

עובדים אותה וכשהקבה נפרע מן האומה נפרע מאלהיה
תחלה וכן דרשו זל כשם שנפרעי מן העובדים כך נפרעי
מן הנעבדין לא יחרוץ כלב לשונו על דרך הפשט דמה
בכת בכורות לכלב ללמד שבשעה שהנזק מצוי לבני אדם
הצדיקים נצלים ממנו כענין שכתוב יפול מצדך אלף ורבבה פליס ו
מימינך ועל דרך הקבלה מה שהביא חריצות הכלב אצל
מכת בכורות ידוע כי הכלב חיה גשמי לא ישבע לעולם וכן יסניה ו
אמ הנביי לא ידעו שבע והכח המשחי לא ישבע לעולם
לאמ הב הב ובעבו כי הגבל והטרף לקו מצד כח המשחית
לכך צות התור להשלי הטרף והגבל לנכרי שנאמ או מכור דכרי יד
לנכרי לפי כאוהו צד הם וזהו שאכר ולכל בני
ישרל לא יחרץ כלב לשונו למדך כי הכלב החוץ הלשון
כענין שכתוב בנחש ואין יתרון לבעל הלשון והנה אצילות קבלה י
הכח המשחית יבא אליו מכח מדת הדין המכה כל בכורי
מצרים ומדת הדין עצומה היא בחצי הלילה ולפיכך חלה
בהם ומתו כל בכוריהם וגלה לך הכתוב כי בחצי משמרת
שניה צעקו הכלבים במצרים לפי שבא מלאך המות
ביניהם ובפירוש אמרו רזל כלבים צועקים מלאך המות
בא לעיר כלבים שוחקי אליהו בא לעיר ואמרו עוד בברכו
לחלוק משמרות הלילה שהם שלש משמרות ראשונה
חמור נוער רמז למדת החסד ולא נזכר חמור בתורה עד
שבא אברה משמר שניה כלבים צועקים היא מדת הדין
הרי ששמו בזה רמז כלבי צועקים משכרה שלישית אשה
מספרת עם בעלה ותינוק יונק משדי אמו שמו בזה רמז
לפרנסה שהקבה מזמין פרנסה לכל בריה באותה שעה וכן
רמז שלמה ותק בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותי מצלי 63
התינוק הוא כלל העולם משדי אמו היא האשה המספרת עם
בעלה ואם כן יגיד לך הכתוב כח הנס הגדול כי אותה
שעה שהיה הכלב חורץ לשונו אל המצריי לא היה חורץ
בכל בני ישרל והוסיף באו למען תדעון אשר יפלה ה בין
מצרי ובין ישרל כלום בין מצרי שהו מצד הכלב ובין ישרל
שהם מצד השם יתבר המפליא לעשות צא אתה וכל העם
אשר ברגליך אמ אין אני וישראל יוצאים מרשותך עד
שתשלחנו אתה בעצמך ותצוה אותנו בכך ואחרי כן אצא
והנה בכאן נשתלחו ישראל והותרו ממאסר בכח עליון
ועל כן יוצא מן הכתוב הזה השם הידוע לאשה המקשה
ללדת וכחו עצו לפתוח מוסרו הולד שהוא אסור בבי הסורי
להוציאו מכסגר לאויר העולם כדי שיזכה לתורה כי האדם
לעמל התורה יולד כשם שישראל יצאו ממאסרם לקבל
התורה בחדש השלישי והשם הזה ידוע הוא לבעלי השמות
ומפורסם בנקודו ואמר רבי עקיבא קוף זה הקבה והבן זה
לא ישמע אליכם פרעה בהתראה מכה זו עד שתחול
עליו המכה בעצמה למען רבות מופתי זו מכת בכורות
והזכי מופתי כדי שיכלול עמה קריעת ים סוף ונעור המצריי
בתוך הים ומשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה
הם עשר מכות ששדר אותם עד עתה והסימן בהן דצך עדש
באחב והוא הסדר המסדרו בתורה והיו ד חלקי בד יסודות
דם צפרדע מן הים וראוי היה שתלקה הארץ תחלה כי הוא
היסוד האחרון אך מפני שכל הארץ שותה מן היאור על
כן התחיל בלקות הים כי בלקותו ילקו היסודו כלן ולפיכך
לקו הים וכתו פרטיו שהם הדגים כנים ערוב מן העפר
שהוא חזק מן הים וכן כתוב כל עפר הארץ היה כנים
וכתיב ותשחת הארץ וגומר וכיון שחזק לבו ולא אבה
לשלחם הביא עליו מן השמים מכות בגופם מיסו האוי דבר
בגופי הבהמות ומיסוד האש שחין בגופי האד ומיסו האויר

עוד

עוד ברד וארבה בצמחי האדמה ועדין לא שמעו על זאת
והביא עליהם מכות מן האוי והוא החשך ואבוד נשכח חוז
חיי אשר באפי הנכורות ומה שכתוב עשו כל המופתים
ומשה ואהרן לא עשו שום מעשה במכת ערוב ובמכת הדבר
ובמכת הבכורות אלא על הרוב ידבר והנה בשבע מכות
נאמר בהם נטיית היד חוץ משלשה אלו והכתוב יגאר לך
כי אחר שנשלמו מהם מכות עדין חזק השם יתברך את
לבו לקיים ואני אקשה את לבו הנאמר לו בתחלה וכן
כצינו על הים שכתוב שם ויחזק ה׳ את לב פרעה מלך מצרי
וירדוף אחרי בני ישראל ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן אף
על פי שהזכיר הכתוב לשניהם בדבור משה היה עקר וכן
ואתה כ כט כתוב כבד את אביך ואת אמך האב הא׳ עקר ומפני שאהרן
טרח במופתי כמשה על כן כללו הכתוב עמו בארץ מצרי
חוץ לכרך לפי שהיתה מלאה גלולים כי לא אמר הכתוב
בעיר מצרים וכן הזכיר משה בצאתי את העיר ולא התפלל
בעיר ומה ששרתה שכינה בארץ מצרים דרשו רבותינו זל
להודיעך שעד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות
כשרות לדבור משנבחרה ארץ ישראל נפסלו כל הארצות
לדבור עד שלא נבחרה ירושלם היתה כל ארץ ישראל
כשרה לדבור משנבחרה ירושלם נפסלה כל ארץ ישראל
לדבור עד שלא נבחר בית עולמים היתה ירושלם כשרה
תני קלנ יד לדבור משנבחר בית עולמים יצתה ירושלם הוא שכתוב ואת
מנוחתי עדי עד עד שלא נבחר אהרן היו כל ישראל ראוים
לכהנה משנבחר אהרן יצאו כל ישראל על שלא נבחר
פסוק ים ג דוד היו כל ישראל ראוים למלכות שנאמר ואתם תהיו לי
ממלכת כהנים וגוכר משנבחר דוד יצאו כל ישראל ואף
בחוצה לארץ לא היה הדבור נדבק אלא במקום טהור או על
הנהר שנ׳ ואני הייתי על אובל אולי וכתיב ואני הייתי על
ירוקפנ ס הנהר הגדול הוא חדקל וכתוב ואני בתוך הגולה על נהר
כבר ובמדרש אמר רבי שמעון בן לקיש גדולה חבתן של
ישראל שנגלה להם הקבה במקום עז ובמקום הטומאה
בשביל לגאלן משל למה הדבר דומה לכהן שנפלה לו תרומה
בבית הקברות אם מה אעשה לטהא עצמי אי אפשר להניח
תרומתי אי אפשר מוטב שאני מטמא עצמי שעה אחת וחוזר
אני וטהור ולא להניח תרומתי כך ישראל תרומתו של
ירמיה כ ג הקבה שנ׳ קדש ישר לי׳ ראשית תבואתו היו בבית הקברות
שנ׳ כי אין בית אשר אין שם מת וכתיב ומצרים מקברי אשר
הכה בהם כל בכור אמר הקבה ואיך אני גואלם להניחם אי
פסוק מוטב כביכול להצילם שנאמר ואורד להצילו מיד
ויקרא יו לג מצרים כשהוציאם קרא לאהרן אמר לו טהר אותי שנאמר
וכפר את מקדש הקדש וכפר על הקדש עכ החדש הזה
לכם ראש חדשים לא אמר דברו אל כל עדת בני ישראל
החדש הזה לכם כי היה במשמע שהמצוה לכל אחד כישר׳
לקבוע חדשים ולעבר שנים ואין המצוה כי אם לב׳ מומחין
כמשה ואהרן על כן בא הדבר לשניהם לפיכך הזכיר לכם
כלומר בית דין מומחה כיוצא בכם ואמר החדש הזה הוא
חדש ניסן וקראו הכתו ראשון הוא שאמ׳ ראשון הוא לכם׳
וכן כתו׳ בראשון בארבעה עשר ומפני שתשרי רה לשנים
על כן יאמ׳ הכתוב בכאן ראשון הוא לכם כלומר אינו ראש
השנה לשנים אלא לכם כלומר לגאלתכם ועל כן יקרא
הכתוב לחדש תשרי שביעי ובחדש השביעי באחד לחדש
והכוג שביעי לחדש ניסן כדי שיזכר הנס של גאולת מצרי׳
ולכך לא מצינו בלשון הקדש שמות מיוחדי לחדשי השנה
אבל יאמר הכתוב בחדש השני בחדש השלישי בחדש
השביעי וכן עד תשלום חדשי השנה כדי לחיות בזה זכרון
לגאולת מצרי׳ שבניסן וזמה שאנו מוצאים שכות לחדשי
השנה והם ניסן אייר סיון תמוז אב וכן כלם הנה הם שמות
חדשים עלו מבבל וטעם הדבר כי מתחלה היה המנין זכר
ליציאת מצרים אבל כשעלינו מבבל בזמן בית שני נתקיים
יי הכתוב לא יאמרו עוד חי השם אשר העלה את ישראל מארץ
מצרים כי אם חי ה׳ אשר העלה ואשר הביא את בני ישר׳
מארץ צפון על כן הוצרכו לקרוא החדשים בשמות אשר
היו נקראים בבבל וזה גם כן לזכרון כי שם עמדנו בגלות
ומשם גאלנו הקבה ולמדנו מכל זה שאין לחדשי השנה
שמות מיוחדים בתורה כשם שאין ליכות השבוע שמו
מיוחד׳ כמנהג האומות שקורין לכל יום ויו׳ בשם יודע אבל
אנחנו אין לנו בכל אח׳ מהם שם מיוח׳ וקורי לכל אחד ואח׳
על שם השבת ואנו מונין אחד בשבת שני בשבת וכן כלם
כדי שיהיה נזכרון כל יום ויום זכרון השבת וזה פשט הכתו׳
זכור את יום השבת לקדשו ועניז החדש הזה לכם ראש
חדשים אין כונת הכתוב להזהיר אותנו לעבר שני ולקבוע
חדשים על פי ראיית הלבנה כי בקביעות החדשים אין עקר
התורה לחוש לראיית הלבנה אם שראה מוטב ואם לא
תראה ביום הקביעות אלא קודם לכן או אחרי כן ליום או
יומים אין אנו חוששי כי לא נצטונו בתורה לקבוע החדשי
על פי ראיית הלבנה כי אם על פי החשבון וכתב רבינו
חננאל זל קביעות החדשים אינו אלא על פי החשבון לא על
פי ראיית הלבנה והראיה שכל ארבעים שנה שהיו ישראל
במדבר היה הענן מכסה אותם ביום ועמוד האש לילה ולא
ראו בכלם שמש ביום ולא ירח בלילה והוא שאמר הכתוב
נפו ואתה ברחמיך לא עזבתם במדבר את עמוד הענן לא סר
מעליה יוכם להנחותם בדרך ואת עמוד האש בלילה להאיר
להם ומהיכן היו קובעים חדשים על פי ראיית הלבנה אלא
בודאי עקר המצוה בכתוב על פי החשבון והנה מסורת
בידינו לעולם כי יב חדשי השנה ח׳ חדשים מהם כל אחד
שלשים יום וחמשה חדשים מהם כל אחד מהם תשעה
ועשרים יום ושנים מהם פעמים שניהם שלשי יום ופעמי
שהם כט כט פעמים אחד מהם שלשים והשני כט ושני
חדשים הללו הם מרחשון כסלו ומסורת בידינו כי ראש
חדש תשרי ראש השנה לשנים וכי לכל חדש הלכה למשה מ״ה
בסיני כט יום ומחצה ותשצג חלקים ומפורש תמצא בכתו
ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל
ראשיהם מאתים וכל אחיהם על פיהם יאין לך דבר שצריך
חכמה ובינה לקבוע עתים ומועדים כי אם החשבון שהוא
סוד העבור אבל ראיית הלבנה דבר ידוע כי כשהלבנה נראת
הכל ידועין שהוא ראש חדש וחג המצות בט״ו וראש השנה
באחד בתשרי ויום הכפורי בעשרה בו וסכות ב״ט בו אבל
החשבון אינו אלא לחכמי מחשבין ומודיעין לישראל והם
עושים על פיהם וזהו שכתוב לדעת מה יעשה ישר׳ ראשיהם
מאתי וכל אחיהם על פיהם יצאו ועל פיהם יבאו וכן תמצא
מדברי דוד ליהונתן שאמר הנה מחר חדש ואנכי אשב עמ
עם המלך ומהיכן היה יודע חד שמח׳ חדש לולי שעל פי
החשבון היו קובעים ואולי לא תרא הלבנה ולא יקבעו מחר
חדש ולא עוד אלא שהדבר מוכיח שהיו קובעי ב׳ ימים ראש
חדש שנאמר ויסתר דוד בשדה ויהי החדש וישב המלך על
הלחם ולא דבר שאול מאומ׳ בי׳ ההו כי אמ׳ מקר׳ הוא וגומ
וכתיב ויהי ממחר׳ החדש השני ויפקד מקו׳ דוד ולא יתכן
לומר כי ראש חדש אחר הוא לפי׳ קראו החדש השני שנ
ויאמ שאול ליהונתן בנו מדו לא בא בן ישי גם תמול גם היו
אל הלח ויקם יהונתן מעל השלחן בחרי אף ולא אכל ביו
החדש

החדש השני לחם הלא הדבר מוכיח שהיו באותו החדש
שני ימי' של ר"ח כמנהגנו ועד עכשו בהיות החדש יוצא כך
היו נוהגים כל ישראל לקבוע חדשים על פי החשבון
אלף ומאה שני' מימות משה רבינו ועד אנטיגנוס ראש גולה
וראש סנהדרין והוא ובכלל תלמידיו שנים והם צדוק וביתוס
וכשדרש להם אל תהיו כעבדי' המשמשין את הרב על מנת
לקבל פרס נכנ' ספק בלבם וחשבו שאין עונש ושכר ויצאו
לתרבות רעה והתחילו לעורר בזה בקביעות הירח ואמרו כי
אין עקר המצוה לקבוע חדשים על פי החשבון כי אם בראי'
הלבנה והוא הדבר הצודק והכיוון והוצרכו חכמי הדור
להכחיש דבריהם ולהודיע להם בראיות גמורות וכן אמרו זל
כך אמר רבן גמליאל זל תחושו לראית הירח החשבון הוא
העקר כך מקובלני מבית אבי אבא שאין חדשה של לבנה
לבנה פחותה מכ"ט יום ומחצה ותשעה חלקים והנה דבריו
הללו מוכיחין שלא היה רבן גמליאל סומך על ראית הלבנ'
כי אם על פי החשבון ועוד משנ' שלמה היא ראוהו בד' וכל
ישראל וחקרו העדי' ולא הספיקו לומר מקודש עד שהשכה
הרי זה מעובר זו ראיה גדולה שלא היתה בידם עקר ראית
הלבנה שאלו היתה בידם עקר וברא'י היו מקדשין איך אחרי
ראיתם מעברי' אותו ועוד גדול מזו באו שני' ואמרו ראינוהו
בזכינו והוא אור שלשי' ובלילי עבורו שהוא מוצאי יום שלשי'
לא נראה ובקבלם רג' ואלו היה רג סומך על ראית הלבנה
ולא על החשבון בודאי שנתברר שכיון שלא נראה בלילי
עבוריו שהם עדי שקר אלא ודאי רג על החשבון סמך ולא
על העדות הערים ומה שתמצא לרזל דמות צורת לבנה היו
לרג בעליתו על הטבל בכותל שבבתי היה מרא' את ההדיוט'
הכונה בזה כי רג עשה צורות הללו לבאר להלמידי צדוק
וביתוס ידיעתו בהלך הלבנ' בכל חדש וחדש וכי הוא יודע
בכל חדש וחדש באי זו צורה תולד אם ארוכה אם קצרה
וכמה תהיה גבוה בגלגל ולאיזה צד תהיה נוטה והיה בכל
חדש וחדש מבאר להלמידים ואם' להם הלבנה בזה החדש
צורתה כך וכך ונטיתה לצד כך וכך וכאותה צורה שהיה
מראה להתלמידיו בדה היו מעידים העדים בכל חדש וחדש
וכיון שראו כך חדש אחר חדש שנה אחר שנה נתברר לה'
שאין העקר אלא החשבון ובטלו דברי החולקים ואף על פי
שהיו מקבלים העדים זכר לדבר' לא היתה סמיכת בית דין
כי אם על ההשבון' ולדברי הכל דת חק העבור הלכ למשה
מסיני שהרשות ביד בית דין הגדול כשהוא גדול שאין
למעלה ממנו בחכמה וביראת חטא ובקי בחדרי תורה
ובקביעות השנים הרשות בידו לקבוע ולעבר כפי מה שירא'
לו מהקי סוד העבור חו היא הדת שצוה הקדוש ברוך הוא
למשה החדש הזה לכם ע"כ בפירוש רבינו חננאל זל ודרשו
רזל בכתוב הזה החדש הזה לכם ראש חדשים' אלמלא זכו
ישראל למצוה אחרת אלא לזו שמקבלים פני שכינה פעם
אחת בחדש דים כתיב הכא החדש הזה וכתיב התם זה אלי
ואנוהו וענין המדרש הזה הוא רמז לכנסת ישראל הנקראת
עטרת המקודשת ומיוחדת לישרא שהם עמוסי בטן ולכך
תקנו בברכת הירח עטרת תפארת לעמוסי בטן'
ומפני שהמברך ברכת הלבנה הוא מקבל פני שכינה לכך
תקנו אותה לברך אותה מעומד ולא מיושב מפני אימת
כלכות שמי' ויודע כי כשיראה האדם הלבנה בחדוש ומברך
עליה הנה הוא מעיד על חדוש העולם שהוא עקר האמונה
ויחודה על אלהותו של יוצר בראשית שחדש העולם כשם
שמחדש הלבנה בכל חדש וחדש' ואומר כי גוזן השחרו'
הנכצא בה הוא בענין מתאבלת על ישרא המונים ללבנה

כשהם שרוים בגלות' ועל זה אמר שלמה יפה כלבנה ברה סיר ו
כחמה' נתן היופי ללבנה והבהירות לחמה לפי שהלבנה
דוגמת האשה ביצירה התחתונה שהיא מתפעלת מן הזכר
כן הלבנ' מקבלת ומתפעל' מן השמש וכן אין אשה אלא ליופי
אבל בחמה הזכיר ברה כ האור שלה ברור ומה שהזכים
בחמה ברה אתה יכול להבין שאין הלבנה ברה' ולא התמה
בזה שגם השכינה שהיא כח הלבנ' היא שורה עמהם בגלות
ומצטערת בצרתם שנאמר בכל צרתם לו צר' ובמדר' החדש יפתיח ב
הזה' עד שלא הוציא הקבה את ישראל ממצרים הודיע להם
שאין המלכות עומדת להם אלא שלשים דור שנאמ' החדש
הזה לכם מה הלבנה שלשי' יום אף המלכות שלהם שלשים
דור' וכבר כתבתי מדרש זה בפסוק ויקרא שמו זרח ועוד
במדרש החדש הזה לכם' בעולם הזה החדש הזה לכם
ובאור הענין שלכם הוא שתהיו מונין בו לפי שישרא מונין
ללבנה ונמסרה הלבנה לישראל שימנו בה לומר לך מה
הלבנה נראת ביום ובלילה כך ישראל בעולם הזה ובעולם
הבא' וזרעו של עשו מונין לחמה שהוא המאור הגדול
ויהיה המאור הגדול לקטן שהקבה קראו קטן שנאמר הגדה ילקו' שמ ו
קטן נתתיך בגוים והמאור הקטן לגדול זה ישראל שהקבה
קראו גדול שנאמר וכי גוי גדול וגובר ורעו של המונין דכריס ד
לחכמה עתידין הם שיהונו בו שנאמר ולהם אותם היו הבא' מלאכי ג יו
משל למלך שקדש אשה וכתב לה מתנ' מעשות כיון שבא
לנשאה כתב לה מתנות מרובות כך בעולם הזה הקדוש בה
ארס את ישראל דכתיב וארשתיך לי לעולם ולא מסר לה סופס ב יט
אלא הלבנה בלבד שנאמר החדש הזה לכם' אבל לימות
המשיח יהיו נשואין שנאמר כי בועליך עושיך ה צבאות ישעיה נד ה
שמו ובאותה שעה הקדוש בה מוסר להם את הכל שנאמר
והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע' ומצינו במסכת סופרים דכיפל יב ג
וביושלמי גם כן אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת
כשהוא מבושם ובכלים נאים ומישר את רגליו כנגדיו
וזוקף לפנידה ג פעמים ומברך ברוך אשר במאמרו ברא
שחקים וגומר' ואומר ברוך בוראך ברוך יוצרך ברוך
מקדשך כש שאני רוקד כנגדך ואינו נוגע בך כך אם יזקדו
אהרים ויעמדו כנגדי לא יגעו בי תפול עליהם אימתה וגומ'
בעשור לחדש הזה ויקחו להם' יהיה נלקח בעשור ונשחט
בי"ד' למדך הכתוב שהוא טעון ד' ימים ולכך הקדים לקיחתו
לשחיטתו ד' מי' שה לבית אבותי למשפחה אחת ואם היו
בני המשפחה מרובים יכול שה אחד לכולם תלמוד לו שה
לבית' ואם ימעט הבית מהיות בשה כלו' אם בני הבית הם
מועטין להיות להם שה אחד שאין יכולים לאכלו ויבא לידי
נותר' ולקח הוא ושכנו' התור' חסה על ממונם של ישרא
בד' מקומות' האחד בכאן כי מאחר שנותר עומד לשרפה
לכך חטה עליך התור' תחלה ואמרה ואם ימעט הבית מהיו'
מ"ה ולקח הוא ושכנו כדי שלא תפסיד ממונך והב' וחלב ויקרא ו ו
נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכול לא תאכלוהו'
השלישי הוא שכתוב בנבלה לגר אשר בשעריך תתננה דכרי' יד כ
ואכלה או מכור לנכרי' הד' בית המנוגע שנאמ' וצוה הכהן ויקרא יד לו
ופנו את הבית לפי שאם יתכבסו הבגדים הצבועים יהיו
נפסדים ויסור צבעם וכן כלי חרס אם נטמאו אין להם תקנה
אלא בשבירה לפיכך חסה תורה ואמרה ופנו את הבית'
ולקחו מן הדם פירש הרמב"ם זל בטעם המצוה הזאת בעבור
שמזל טלה בחדש ניסן בכחו הגדול כי הוא מזל הצומח
לכך צוה לשחוט טלה לאכול אותו להודיע שלא בכח המזל
יצאנו משם כי אם בגזרת עליון' ועל דעת רבותינו זל שיהיו
המצריי עובדין אותו כל שכן שהודיע במצוה הזו שהוא שקר

אלהיהם וכוחם בהיותו במעלה עליונ׳ שלו׳ צלי אש ומצו׳
דרך צליה הוא בין בשפוד בין על גחלים בין בתנור המחומם
ביותר וכיוצא באלו היה מותר אבל צלי מים שקורין רושטא
אסור וזהו שכתוב ובשל מבושל במי׳ וכן כל שכן אם בשלו
במי׳ עצמן שהוא אסור והנה התורה אסרה לאכלו נא או
מבושל במים כי אם צלי אש ר״ל צלי על גבי האש או בשפוד
או בגחלים או בתנור חם ולהוציא כלי כלומר לשומו בכלי
ולצלותו בו אסור מה שאין כן בשאר קדשים שהם נאכלים
בין צלי בין מבושל ׳ ומה שאמרו ז״ל מתנות כהונ׳ נאכלים
צלי משום שנ׳ למשחה כדרך שהמלכי׳ אוכלים הכתוב דבר
מעלה בעלמא שיבורר להם אכילה יפה וזהו צלי אש ׳ אבל
אם רצ׳ כהן לאכלם בין צלי בין מבושל הרשו׳ בידו מה שאין
כן בפסח שאינו נאכל מבושל לא צלי וזהו שאמרה המשנ׳
אינו נאכל לא צלי ומה שכתו׳ תזבח את הפסח בערב וכתי׳
ובשלת ואכלת אין זה בשול במים אלא בשול באש ממש
כענין הכתוב ביאשיהו ויבשלו הפסח באש כמשפט שאין
הכונה גו בשול בכלי כענין שכתוב והקדשי׳ בשלו בסירות
ובדודים ובצלחות ׳ והא למדת כי הבשול בפסח צלי אש
ובלעז אשאונאר מלשון הבשילו אשכלותי׳ ענבים׳ כי בשל
קציר ׳ ואין הכונה צלי אש בכלי ובמדרש צלי אש בזכות׳
אברה׳ שהצלת׳ו מן האש ׳ מצות בזכות שרה שלשה עגות
על מרור׳ כשם שנרדפו בניו במצרים כך רדפו עשו ׳ לא
תותירו כשם שלא נותרה נשמ׳ בנכורי מצרי׳כך לא תותירו
מן הצלי מתניכ׳ חגורים נעליכם ברגליכם כבני אד׳ הנחפזי׳
ללכת וידוע כי הפרשה בכאן בגוף הפסח היתה מצו׳ לשעה
ול דורו׳ אבל מתניכ׳ חגורים ודם על המשקוף אין זה בפסח
דורות כי אם בפסח מצרי׳ בלבד ׳ ועברתי בארץ מצרים כל
הפרש׳ היא ספור משה ואהרן לכל עדת בני ישרא ועכ היה
הכתוב ראוי ליסר ועבר השם בארץ מצרים ׳ ועל כן יעשו
רבותינו זכרונם לברכ׳ מדרש נזה אמרו ועברתי בארץ מצרי׳
אני ולא מלאך כלומר ע״י מלאך שלוח מאתו במגפו׳ כענין
דוד וסנחריב והכתי כל בכור אני ולא שרף פירושו כי גם
המכה תהיה על ידי הבה לא כמלך שעשה נקמה בשונאיו
לפניו על ידי אספקלטור שלו שהם השרפים שמהם תצא
אש שורפת באויביו כענין אליהו בשרי החמשים ׳ ובכל
אלהי מצרים אעשה שפט׳ אני ולא השליח השלוח מאתו
לכל המעשים הנעשים בארץ והוא המלאך הגדול הנקרא
בעבור כן מטטרון כי פי׳ המלה מורה הדרך וכן נקר׳ השליח
בלשון יון מנטטור׳ אני יי׳ אני הוא ולא אחר שהוא אחד
ואין אלהי׳ עמו לבחות על ידו כן כתב הרמ׳בן ובאור דבריו
כי אלו היתה מכת בכורות ע׳ שלוחיו ומשרתיו הגדולים
תהיה המכה במדת הדין מתוחה אפילו בישראל מפני שלא
היו ראוים להצלה ועל כן היה הדין ע׳ הקבה בעצמו וכבודו
והיא השכינה שהיא כלולה במדת הדין ובמדת רחמים כדי
שינצלו ישראל וזהו לשון החכמים לא על ידי השליח כלו׳
לבדו אלא הקדוש בה בעצמו ובכבודו ומזה תמצא בטכרת
בכורות לשון אנכי שהוא רמז לשכינה והוא שכתוב הנה
אנכי הורג את בנך בכורך כלשון האמור ביעקב שידדה
שכינה עמו אנכי ארד עמך ואנכי אעלך גם עלה ׳ וזהו
שכתוב וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי שהרי הדין ע׳
שכינה להרוג המצריים ולהציל ישראל זהו שכתוב בנגפו
את מצרים ואת בתינו הציל ׳ ובמדרש ובכל אלהי מצרים
אעשה שפטים של עץ היתה נוקבת ושל מתכת נמסת ׳
ובמעשה שכתוב בפרשה וה׳ הכה כל בכור הזכיר שם מכת
הבכורות ולא הזכיר השפטים הלה שהיו באלהיהם כי למית׳
הבכורות חרדו בלילה ההוא והשפטים אשר נעשו לאלהיה׳
לא נודעו עד למחר שבאו לבית תועבותם וראו בהם שפטי׳
כענין שכתוב באלהי פלשתים על שעכבו הארון אצלם
והשכימו האשדודי׳ בבקר והנה דגון נפל לפניו ארצ׳ וכתי׳
וראש דגון ושתי כפות רגליו כרותות׳ המפתן ואז ידעו כי
מכתם ומכת פסיליהם היתה מן השמים והוא שאמ׳ הנביא
כדנ׳א תאמרון להם אלהא די שמי׳א וארקא לא עבדו יאבדו
מארעא ומתחות שמי׳א אלה ׳ וראיתי את הדם ופסחתי
עליכם ׳ אין הדם מונע הנגף ולית מניעתו מביא הנגף אבל
למדך הכתו׳ כי מי שהאמין בהקבה אמונה שלמה ותלה בו
בטחונו ולא חשש לאימת פרע׳ וגזרתו ושחט בפרהסי׳ תועבת
מצרים ונתן מדם הפסח על המזוזות ועל המשקוף הרי זה
צדיק ובטח בהבה ראוי הוא שיגין עליו מן הנגף והמשחית
ובמדרש וראיתי את הדם והלא כתיב ידע׳ מה בחשוכה וגו׳
וכתיב גם חשך לא יחשיך ממך מה תלמוד ׳ לומ׳ וראיתי
את הדם ׳ אלא רואה אני דם עקדתו של יצחק אביכם שנא׳
ויקרא שם המקום ההוא יי׳ יראה׳ שבעת ימים מצות תאכלו
צוה בחג המצות שיהיה שבעת ימים וקרא היום הראשון
והשביעי מקרא קדש כי הראשון יום הגאלה והשביעי סוף
הגאלה וכבר ידעת כי שבעת ימים אלו כנגד ו׳קצוות עם
השם שכלם שמחים בשמחתו וזה טעם שהוזהרנו בשמחת
יום טוב שקראה הכתוב חדות השם והוא שכתוב בענין יום
טוב כי׳ חדות השם היא מעוזכם וזה מבואר ׳ ושמרתם את
המצות זהו שמור משעת קצירה שלא יבאו עליו מים וגם
שמור משעת לישה שלא יבא לידי חכוץ׳ ודרשו רבותינו זל
ושכרתם את המצות קרי ביה המצות כשם שאין מחמיצין
את המצה כך אין מחמיצין את המצו׳ שאם באה מצו׳ לידך
אל תחמיצנה אלא עשה אותה מיד׳ משכו וקחו לכם ׳
דרשו רבותינו זל משכתם הצאן למצות׳ אמשיך אויבכם
לים סוף ואטביעם בו ובזכו׳ זה ומשכתי אליך ל נחל קישון
את סיסרא ׳ דא׳ מפני שירידת אבותינו למצרים היתה ע׳
משיכ׳ שנ׳ וימשכו ויעלו את יוסף ועליהם נאמר הוי מושכי
העון בחבלי השוא ובלשון הזה נכתב עליהם שנאמר
ותמשוך עליהם שנית רבות וישראל נקראים משוך
ומורט וכשחוזרין בתשוב׳ נאמ׳ עליה׳ משוך חסדך ליודעיך
וכתי׳ משכני אחריך נרוצ׳ וכתי׳ בחבלי אדם אמשכ׳ בעבותו
אהבה ׳ למשפחותיכם מכאן שחייב אדם לקרב קרוביו כדי
שישמחו עמהכ בימ׳ טובים ובן בימו׳ הגאלה הבטיחנו הבה
להתקרב איש ל משפחתו שנאמר בעת ההיא נאם ה׳ אהיה
לאלהי לכל משפחו׳ ישראלי וראה את הדם על המשקוף ועל
שתי המזוזו׳ על דרך הפשט מפני שישר׳ היו סבה בפרסום
האלהות בעולם בגלה זו של מצרי׳ על כן נצטוו במצו׳ הפסח
לעשו׳ ענינים מפורסמים כנגד המלך הרשע שהיו ברשותו
לבזות אמונה המצריים לעיניהם ולקבוע בלב אמונת הקבה
ויראתו ומזה נצטוו לשחוט אלהיהם ולאכלו צלי לא מבושל
בקדרה כי אם צלי אש להיות הענין נגלה ומפורסם יותר
לכל הנכנסים בבתים ואף לעוברי דרך יתפרסם בריחו וכדי
לפרסם הענין עוד נצטוו לתת מן הדם במשקוף ובמזוזות
שהם מקומות נגלים ומפורסמי׳ להורות שמדת הדין
מתוחה כנגד המצריים וכענין שכתוב הך הכפתור וירעשו
הספים וגומר ׳ ועל דרך הקבלה צריך אתה לדעת כי
הכתוב הזה רמז לאותיות השם המיוחד והזכיר זה
למעלה דרך בנין הוא שאמר על שתי הכזוזו׳ על המשקוף
כי כן דרך המסדר הבנין לסדר תחלה המזוזות ואחרי
כן ישים עליה המשקוף אבל עתה הקדי׳ המשקוף ואחרי כן

שתי המזוזות ובפאן תבין סוד בתוב אשרי אדם שומע לי
לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזו פתחי גם מאמ רב
דמסדא לעולם יכנס אדם שני פתחים ואחר כך יתפלל שני
פתחים סד אלא אימא שעור שני פתחים והנני מוסיף באור
בכתו הזה ועבר השם לנגוף את מצרי וראה את הדם השם
בתשלומו וזהו והיה הדם לכם לאות מלשון אותיות על
המשקוף היאו ועל שתי המזוזו שתי היין זהו שאמ ופסח
ה על הפתח לשון פסיעה כלו ידלג משם ולא יתן המשחית
לבא בו מפני שהוא חתום בחותמו והבן זה ואם כן היו ד
מזבחות כנגד ד אותיות השם וכן אמרו במדרש ד מזבחות
היו לאבותינו במצרים ואלו הם המשקוף ושתי המזוזו והסף
והיה הסף כלי קטן ועגול וכן עוד דכוסות של פסח כנגדם
כוס ראשון של קדוש כנגד אות יוד שהוא קדש וכן הוא
אומר שאו ידיכם קדש כוס ב שאומר עליו ההגדה והוא
ספור הנסים כנגד אות הא שמשם נמשכים הנסי והמכות
כוס ג של ברכ המזון כנגד אות ו שנקר שמ ממה שכתו
ואתה תשמע השמים ומשם בא המזון ממה שכתוב הנני
ממטיר לכם לחם מן השמי כוס ד שאומ עליו שפוך חמתך
כנגד הא אחרונה שהיא מדת הדין וזה מבואר ויתכן עוד
לפי הפשט כי אות הדם רמז לחיים ומיתה מיתה בשונאיה
היא בכת בכורות וחיים לישראל כי הדם הוא הנפש וכיון
שנעשה בהם זכרון זה וודאי יתן המשחית ועניו המשחית
הזה הוא מלאך המשחית שאין להבין אותו על המכ במצרי
כי הבה בעצמו ובכבודו הוא המכה ובאר הכתוב ופסח ה
שהוא בעצמו המכה במצרי על הפתח ולא יתן רשו למלאך
המשחית בעולם בשעת המגפה שיבא אל בתיהם וכעניין
שאמ בחד ויאמ למלאך המשחית בעם רב עתה הרף ידך
ולמדנו הכתוב הזה כי אעפ שהבה הוא המכ המלאך המכ
היה שם הוא וכחותיו הרבי שכלן בחות מדת הדין המתוע
על הדין כמלך שהוא עובר ממקום למקום לסקם לעשות נקמה
באויביו ובאין עמו ספקלטורין אבל אותם ספקלטורין לא
היו רשאין להכות כלל ולא כחצו ידיהם לפעול בממיים
בלילה ההוא במצרים כי המניעה הזאת באה להם מארת
הבה שהוא לא רצה לעשות נקמה כי אם על ידו ולכך לא
היו רשאין להשחית במצרים כי הוא יתברך מנעם מזה
וכעניין שדרשו אני ולא מלאך אני ולא שרף אני ולא השליח
אבל בישראל אין להם מניעה והיה אפשר שישלוט עליהם
אחד מן הכחות ההם המשחיתים ולכן הוצרכו לאו הדם כי
לולי האות היו משחיתים וזהו שאמר ולא יתן המשחי כלו
ולא יתן רשות למלאך המשחית שיבא אל בתיכם והטובן
מזה כי לולי האות היה בא לפי שענין אפשרי היה לא נמנע
כאשר על מצרים ומעתה יהיה נמנע בסבת האות וה הכה
כל בכור בארץ מצרי שלם להם הבה בעשר מכות הללו מדה
כנגד מדה ועל כן היו המכו דרך עדש באהב עקר בטחונם
היה שהיה משקה שדותיהם וכרמיה ושעבדו לישראל את
מיהם לפיכך היו מימי היאור לדם והיו מעוררים ישראל
משנתם ומקימי אותם ממטותם בלילה לעבד עבדת פרך
והיו מקרקרין מתוך הסבל מכאב לב הביא עליהם צפרדעים
בחדריהם ועל מטותיהם שנבחדר משכבך ועל מטתך והיו
הצפרדעים מקרקרין במעיהם מנעו מישראל מרחצאו והיו
הכנים מצערים אותם לפיכך הרחישה אדמתם כנים היו
מצוים להם צדו לנו חיות כגון אריות ודובי לכך הביא עליה
ערוב היו משתעבדים בהם לרעות מקניהם לכך שלח להם
דבר היו משתעבדים בהם להחם להם חמין הביא עליהם
שחין היו סוקלים אותם באבנים הביא עליהם ברד הז

גוזרי עליהם להיותם כורמים בכרמיהם הביא עליהם ארבה
להשלות הפירות היו מסגרים אותם בבית האסורים בבתי
כלאים ובמקומות החשך הביא עליהם חשך חשבו להרוג
ישראל הנקראים בכורו של הבה שנאמר בני בכורי ישראל
לפיכך הרג בכוריהם ההד וה הכה כל בכור ובמדרש
ישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקבה שהביא המכו
על פרעה וחילו כטכסיס המלכים שכן דרך מלך בשר ודם
הבא להלחם עם מלך אחר הוא מונע מהם המים תחלה כך
עשה הבה בתחלה סכר להם אמת המים שהפך מימיהם
לדם והיו מתים בצכא זהו שאמ כי לא יכלו לשתות ממימי
היאור ואחר כך מביא עליה קולני וחיילות מרעישות
ברעש גדול במצהלות סוסי ומרכבות כענין שכתוב סוס נ
דוהר ומהכב מרקדה מרעישין הלב ומקרקרין בני מעיו של
אדם לגזול הפחד כן עשה הקבה הביא עליה צפרדעי שהיו
שורקי ומשמעי קול אחב מביא עליה דובי קשת לירות
בהם חצ כן עשה הקבה הביא עליהם כנים שהיו נכנסים
בגופם ככין חץ אחר כך מוסיף נשילח בעד עמים רבים
בארצות החוקות ומלשונות נכרי כן עשה הקדוש ברוך הוא
הביא עליה ערוב והם חיות רעות מן המדב במיני רבי חלוקי
זה מזה להשחית את הכל ואחר כך מתקרב יותר ומביא
עליהם דוכסאות פירוש שולח להה רוכבי טוסים לרוץ
סביבות הארץ להתם המקנה כן עשה הקדוש ברוך הוא
הביא דבר במקניה ואחרי כן מתקרב יותר ומביא נפט
להרוג חיילו האויבי כן עשה הקדוש ברוך הוא והביא עליה
שחין ואחרי כן מתקרב יותר ומביא ומשליך עליה אבני
בליסטרא להרוס חומות העיר כן עשה הקדוש ברוך הוא
והביא ברד ואחרי כן מתקבצים האכלוסין והחיילות
להכנס בעיר כן עשה הקדוש ברוך הוא הביא עליהם ארבה
שהיתה מכה ומכלה כל שהותיר הברד כיון שנכנסו
תפסו את אנשי העיר ונתנום בבית האסורים זהו החשך
ואחר כך הכה את כל הגדולי שבה שנאמר ומרז כל בכור
בארץ מצרי וכל מכות שהביא הקבה על המצריי במצרים
עתיד הוא להביאם על שנאמר כאשר שמע למצרים
יחילו כשמע צר כל צר שנמקרא חסר במלכות
הכתוב מדבר במצריים דם ובאדום דם שנאמר דם ואש
ותמרות עשן במצרי צפרדעי שקולם נשמע ובאדום כתיב
קול שאון מעיר קול מהיכל במצרי כנים ובאדום כתיב
והפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית במצרי ערוב ובאדום
כתיב וירשוה קאת וקפוד ינשוף ועורב וגומר במצרים
דבר ובאדום כתיב ונשפטתי אתו בדבר ובדם במצרים
שחין ובאדום כתיב הכק בשרו והוא עומד על רגליו
במצריים ברד ובאדום כתיב ואבני אלגביש במצרים
ארבה ובאדום כתיב בן אדם אמור לצפור כל כנף הקבצו ובאו
במצרים חשך ובאדום כתי ונטה עליה קו תהו ואבני בהו
במצריה מכת בכורות ובאדום כתיב כי רותה בשמים חרבי
הנה על אדום תרד ועל עם הרמי למשפט וכתיב חרב לה
מלאה דם הדשנה מהלב וכתיב כי זבח לה בבצרה וגומר
וכתיב וירדו ראמים עמם רבי מאיר אומר אלו כותים רבי
אבא בר כהנא אומ חשך ואפלה שמשו במצרים אבל תהו
ובהו לא שמשו בעולם הזה ועתידים לשמש בכרך גדול
שנ ונט על קו תהו ואבני בהו לאומו העולם שלא
קבלו את התורה מתוך החשך שנא עליהם כי הנה החשך
יכסה ארץ וערפל לאומים ועל ישראל נאמר ועליך יזרח ה
וכבודו עליך יראה מי שפרע מהראשוני פרע מהאחרונים
ותחזק מצרים על העם אחר שלקו בעשרה מכות הוצרכו

לשלחם בעל כרחם ועוד שנטלו מהם כל ממונם זהו שיאמר
מיד וינצלו את מצרים · וכן דרשו רבותינו ז"ל במדרש חשלי
ג' יא כו יו מאי דכתיב ברזל בברזל יחד ואיש יחד פני רעהו · ברזל
בברזל יחד זה משה הצדיק ופרעה הרשע שהיו מתנקשים
זה עם זה בדבורים בשעה שנכנס משה לפניו פרעה אמר לו
מי שלחך אמר לו אלהי העברים שלחני אליך · אמר לו ומה
אמר לך · אמ' לו שלח את עמי ויעבדוני אמר לו וכי יש אוה
בעולם שאיני מכירו חייך שכל אלוהות שבעולם שלחו לי
אגרות אבל אלוה זה שאתם מזכירים לא שלח לי אגרת
מעולם כיון שלא מצאו שמו של הבה א"ל לא כך אמרתי לך
לא ידעתי את ה' מיד שלח והביא כל חכמי מצרים אמ' להם
מימ"כ שמעתם שמו של אלהיה של אז אמרו לו כך שמענו
מעיס יט · שכן חכמי' הוא בן מלכי קדם שנ' אוילים שרי צוען חכמי
יועצי פרעה · אמר להם שוטים שבעולם קראתם עצמכם
חכמים ולי בין חכמי חייכ שאני מאבד חכמתכ' מן העולם
ס כט יד שנ' ואבדה חכמת חכמיו אתה אומ לא ידעתי את ה' סופך
לידעו · וגם את ישראל לא אשלח סופך לשלחם על כרחך ·
משל למה הדבר דומ למלך בשר ודם שאמ לעבדו צא והבא
לי דג כן השוק הלך והביא לו דג מבאיש · אמ' לו שלש אני
מטיל עליך או אכול הדג או תלק"ק מלקיות או תתן ק"מנה
אמ' לו אני אוכל הדג לא הספיק לאכלו עד שאמ' אני לוקה
מאה מלקיות · לקה חמשים או ששי' לא הספיק ללקו עד
שאמר אני נותן ק"מנה · נמצ' אוכל את הדג מבאיש ולוקה
את המכות ונותן מאה מנה · כך עשה הבה למצרים לקו
ושלחו את ישר' ונטלו את ממונם מי גרם להם על שנתקשו
לפני הבה אף הוא נתקשה להם על ידי כשה שנאמר ברזל
בברזל יחד · טרם יחכץ · וכן מצינו לעתיד שאמר הנביא
שמע ו ד ישבת מעיר מלוש בצק עד חומצתו משארותם שירי מצה
ומרור ויש אומרים שירי פסחים שנאמר ולא תותירו ממנו
עד בקר · על שכמם הרבה בהמות היו להם שכן כתו' מקנה
כבד מאד אלא שהיו מחבבין את המצות · כלי כסף וכלי
זהב ושמלות · המאוחר בכתוב חשוב יותר מחברו הזהב
חשוב מן הכסף והשמלות חשובים מן הזהב וכיוצא בו
בלעמ יג באר"צך ומולדתך ומבית אביך האב חשוב מארץ
מולדתו · כשש מאות אלף רגלי העם הלשון הזה הוא יורה
שלא היו שש מאות אלף שלמים וכפני שהתורה לא הזכירה
כוון חשבונם בדקדוק כמה היו הגברים או כמה יחסרו מן
השש מאות אלף נראה לומר שלא היו חסרים כי אם אחד
ולא רצה להזכיר מנינם בחסרון וכן מצאתי בפרקי ר' ליעזר
פרק לט כשעלו ישראל ממצרים נתיחסו כל הגברי' ששים
רבו' חסר חד כמה עשה הבה נכנס במנין עמה ועלה מספרם
בלעמ' מו ד ששים רבוא הוא שנאמ' ואנכי אעלך גם עלה עכ' וגם צדה
לאעשו להם הגיד הכתוב מעלתם של ישראל כי האמינו
בה' וכמשה עבדו ולא אמרו איך נצא אל המדבר הגדול
והנורא בלא צדה והנה זה גודל מדת הבטחון ועל זה הקדוש
ירמיה ב ב ברוך הוא משבחם על ידי הנביא הוא שאמ' זכרתי לך חסד
נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדב בארץ לא זרועה
ומושב בני ישראל אשר ישנו במצרי' מצינו בגאלת מצרי'
ג' קצים והם ת' שנה תל שנה רדו שנה · ת' שנה הם נמנים
בפמ"ט יג מתחלת גרות זרע אברהם עם עניים ודלותם ולחצם של בניו
שנאמר ועבדום וענו אותם ת' שנה ובזה נכלל גרות ועבדות
תל שנה הם נמנים מיצחק משעה שנולד · רדו שנה הם
ש"ישנו במצרי' מנין רדו וכן תמצא בגאלתנו העתידה ג' קצים
בספר דניאל אלף קנ אלף רצ אלף שלה הוא שכתוב תחלה
דניאל ח יג ויאמר אחד קדוש למלמוני המדבר עד מתי החזון התמיד

והפשע שומם תת וקדש וצבא מרמס ויאמר אל עד ערב
בקר אלפי ושלש מאות ונצדק קדש חשוב ימים ולילו ביחד
וכיון שנחלקם כימים הרי אלף קנ שנה · וכתי' ומעת הוסר
התמיד ולתת שקוץ שומם ימים אלף ומאתים ותשעים ·
וכתוב אחריו אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות
שלשים וחמשה · והיתה הסבה מאת הקבה שהיתה גאלת
מצרי' על ג' קצים כדי לחזק ידינו הרפות בגלותנו זה ושלא
נאמר אנדה תקותנו ננזרנו לנו כי מאחר שנתברר לנו כי ג'
קצים אלו של גאלת מצרי' שלשתן היו אמת כן עלינו להאמין
כי ג' קצים הפמורשין בדניאל בגאלתנו העתידה כלם אמת
אע"פ שיש שם מדות וחשבונות מתחלפו' ועל כן נגזרו כאן
וכאן ג' קצים שאם יזכו יהיו נגאלים בראשון ואם לא יזכו
בראשון יזכו בשני ואם לא יזכו בג' ואי אפשר
שתתאחר הגאלה מן הקץ הקצוב האחרון ואילך כן כתב
רבינו חננאל ז"ל · וכל ערל לא יאכל בו · מכאן שמל אותם
במצרים ועל זה אמרו ר"ל נתן להם דם הפסח ודם המילה
שנ' ואעבור עליך ואראך מתבוסס בדמיך וגו' ולכך הזכיר
מיד בי עשו כל בני ישר"ל באשר צוה ה' את משה וא"ו יכלול
שנמולו כלן ועשו את הפסח וכן כתוב בפירוש כימולי היו
כל העם היוצאים אבל לכעלה במשות הפסח אמ' ויעשו בני
ישר"ל לא אמר כל בני ישר' לפי שהיו בהם ממאי ואי אפש'
לעשות הפסח בטומאה · וידבר י"י אל משה לאמר' על דרך
הפשט מה שהוסיף לאמר כלומר לאמר לישר"ל או הוסיף
לאמ' על הנסתר לפי שכל דברי התור' יש בהם נגלה ונסתר
הנגלה הוא פשטי המצו' והנסתר הו' הפנימי שבתוכו שאין
דעת ההמון ראוי לו· וכן אמ' דוד עה אחת דבר אלהים שתים
זו שמעתי · כי הדבור אחד ויש בו שתי משמעיות וכן אמר
שלמ' תפוחי זהב במשכיות כסף וגו' המשיל הנגלה לכסף
והפנימי לזהב שהוא נסתר בתוך הכסף ומעולה יותר ממנו
והנה זה באור וידבר ה' אל משה לאמר ברוב מקומות התורה
וידבר ה' אל משה הוא פשט המצוה לאמ' שינגלה לו הנסתר
שבה · והרמב"ן ז"ל כתב בסדר וארא וידבר י"י אל משה לאמר
באמיר גמור כלום אמירה נראת לא מסופקת לפי שנבואתו
היתה מבוארת לא מסופקת פה אל פה ומראה ולא בחידו'
ועל דרך הקבלה וידבר ה' אל משה הוא הכח הפנימי הנעלם
לאמר ע' שכינה וזהו שכתוב אשר כתבתי להורותם· חסר
ואו מלשו' ואל חדר הורתי וכבר ידעת כי הדבור פנימי יותר
מן האמירה כי הדבור הוא התור' שבכתב והאמיר' היא התור'
שבעל פה וזה ידוע לחכמי הקבלה וזהו מה שדרשו חכמי
האמת בעץ אכרתו"ז פורפירא שלו · ויש לך להתבונן איך
עשאוהו מלשון אמרא ופירוש פורפירא בעיל כלומר שפת
המעיל· ומפורש אמרו ז"ל כי כאסו את תורת ה' צבאות' ז'
תורה שבכת' ואת אמרת קדוש ישר' נאצו זו תור' שבעל פה'
ובאור הלשונות כי ויאמר מלשון אמרא שהוא שפת המעיל
שאדם לובשו בצד שמאל כענין שכתוב והוא עוטה מעיל
ועטידה בצד שמאל היא וזהו שכתוב עוטה אור כשלמה
וזהו מדת הדין אבל וידבר מלשון דבורה והיא תור' שבכתב
שהיא כוללת מדת רחמי ומדת הדין לפי שהתור' שבעל פת
נאצלת ממנה וכן הדבורה כוללת מתיקות ועקיצה כן תורת
שבכתב כוללת רחמים ודין והבן זה · קדש לי כל בכור פטר
כל רחם· היה הכתוב ראוי לומ' קדש לי כל בכור בבני ישר'
באד' ובבהם שהרי מכת בכורו' בין בבכור האב שהו' ראשית
אונו בין בבכור האם היתה · שכן כתו' והכה כל בכור ואף
בגדו' שבבי אם אין שם בכור שאף הוא קרוי בכו' אבל הוסי'
לכתו' פטר כל רחם שלא רצה לקד' מן הנכורו' כי אם בכור

האם

האם בלבד לפי שנכתוב האב יש לו ספק מה שאין כן בנכתוב
האם וגם נכתוב הבהמ' שהיו מקודשי' בכורי האם היו כי כן
שמות יג יב כתוב והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה וגומ'
ולכך כתבינו שהמשיל הנביא אהבת הקבה לישראל לאהבת
שמ"ר פט כט האם לבן הוא שאם התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה כלו'
שלא תרחם בן בטנה ולא אמר הישכח אב בנו ופירש הרב
מורי רבי שלמ"ז שהכתוב הזה שאמר התשכח אשה עולה
להודיענו שני ענינים האח שאין להסתפק בעם ישראל שהם
בני אחי כשם שאין להסתפק בראובן שהוא בן אמו הוא
ילק"ש פט כט שאם דוד ע"ה הוא יקראני אבי אתה וגו גם אני בכור אתננהו
והשני כשם שאי אפשר לה להמיר את בנה באחר כך אי
אפשר להמיר ישראל בעם אחר והנטיחם גם זה תשכחנה
שישכח מעשה העגל שכתוב בו אלה אלהיך ישראל ואנכי לא
שמות כ אשכחך שלא ישכח מעשה סיני שכתוב בו אנכי ה' אלהיך
וכן אמרו במדרש מכת בכורות היתה במצרים אף בנקבות
הוץ מבתיה בת פרעה שהיתה בכורה ולא מתה שנמצ"ל
שמות ג פרקליט טוב זה משה שנ' והוא אותו כי טוב הוא ועלי' אמר
שלמ"ה כי טוב סחרה לא יכנה כלילה נרה כלו' נשמת
והוא הלילה של מכת בכורות ' כי בחזק יד הוצי"י אתכם
מזה ולא יאכל חמץ ' מה ענין חמץ אצל חזק יד אלא בא
הכתוב לרמוז כי החכץ רמז למד' הדין ומפני שישראל השיגו
היד הגדולה שהיא מדת הדין ע"כ אסר והרחיק להם את
החמץ לרמוז להם שירחיקו כלהאמין במדת הדין לבד שלא
יקצצו בנטיעות ושלא יאמינו שמדת הדין בלבד עשתה את
לפי שהוא יתב' דינו היו שם וזהו שכתוב בבריאת עולם
בראשית ברא אלהי' ואחרי כך ביום עשות ה' אלהי' וזהו שאמ'
שמ"ר פט יג הנביא אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים ' הזכיר ידי
ואחר כן ימיני ומלת אף כמו גם והוא לרבות ולהורות כי לא
היד בלבד עשתה זאת ועכ אמ' כי בחוזק יד הוציא ה' אתכם
כי ה' המוציא לא היד בלבד וזה טעם אסור החמץ על דרך
הקבלה מזה הענין הכתו' את האוכל חמץ בפסח בחיו' כרת
מדה כנגד מדה כי כל אוכל חמץ בפסח הנדה הוא מקצץ
בנטיעות ועכ ונכרתה הנפש ההיא וגו' והבן זה וכמה שאמ'
זכור את היום הזה הוא מצות עשה לזכור יציאת מצרי' בכל
יום ודרשו רז"ל למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרי' כל
ילק"ש יהושע ט: ג ימי חייך ימי חייך הלילו' זהו שאמרו זל
אמת ואמונה ערב ת ואמת ויציב שחרית הוא הזכרון ביום
ובלילה שהוא כנגד מדת רחמי ומ' הדין וזהו שאם' כי בחזק
יד מדת הדין הוצי"ה מדת רחמי והוא שרמז משה בתפלתו
ילק"ש לך יח אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה באר כי
ההוצא לא ביד חזקה בלבד רק בכח גדול וביד חזקה בחדש
האביב קבעה תורה חג פסח בזמן האביב שהוא זמן קציר
שעורים שהרי קנה השבלת נקרא אביב מלשון אב כי הוא
המוליד גרגירי החטה וידוע כי כל מועדי התור' תלוי' בזמני
חג הפסח בזמן האביב חג שבועות בזמן הקציר והיא קציר
שמ"ר כג יז חט' שנא' וחג הקציר בכורי מעשיך ' חג הסכו' בזמן האסיף
לכך תקנו לנו זל בתפלה וברכות לומר מקדש ישר' והזמני
ולא אמרו המועדי' כלשון הכתוב לפי שכל המועדים תלוים
בזמן ועוד נקרא ניסן אביב לפי שהו' אב ליב חדשי' ובו מזלו
טלה אב ובכור ליב מזל' ובכדר' בחדש האביב חדש שהוא
ילק"ש פט ו כשר לכל לא חסה ולא צנה ולא גשמי' וכן הוא אומר מוציא
אסירי בכושרות בחדש כשר רבי יוחנן אומר בכושרות אל
תקרי בכושרות אלא בכי ושרות הללו בוכים והללו משורר'
הללו בוכים שנ' כי אין בית אשר אין שם מת הללו משורר'
ילק"ש קיט שנא' קול רנה וישועה באהלי צדיקים ' והיה כי יביאך ה' וכן

הפרשה הסמוכה התחיל והיה כי יבאך ה' פעם שני' יביאך
הראשון מלא בי"ד ירמוז על ביאה ראשונ' של יהושע שנלח'
מלחמות ולו הם ירחו ע' גבעון מקדה לבנה לכיש ענלונה
חברונה דבירה מי מרום' והזכיר בו אשר נשבע ה' לאבותיך
מיני כי השבועה לאבות היתה וכענין שאמר הנבי' אשר נשבעת
לאבותינו מימי קדם ' והשני חסר יוד ירמוז לקבוץ גליות
שלעתיד שלא תצטרך שם מלחמה והזכיר בו כאשר נשבע
לך ולאבותיך על היעודים והנחמות המופלאות שהתנבאו
לנו הנביאים אחר האבות ואמר בו ונתנה לך כי אז תהיה
לנו הארץ מתנה עולמית לא תחרב עוד כמה שלא היה בשום
זמן מן הזמנים ' ומה שאמר אל ארץ הכנעני הזכיר ארץ
ישר' בשם הכנעני לפי שהי' עבד מקולל ואי אפשר שיחזיק
בה שאין העבד יכול להחזיק בנכסי האדון ולכך נמסרה לו
ולא לאומה אחרת כמלך המוסר נכסיו ביד עבדיו שיתנם
לבנו כשיגדל ' מצות יאכל את שבעת הימים זה כמו
דכ"נ בשבעת הימ' וכמוהו כמה שכתו' בחזקיה ויאכלו את המועד
שבעת ימים ' ודרשו חזל את לרבות שכונה שעות מיום יד'
או לרבות יום שמיני בחוצה לארץ ' בעבור זה עשה ה' לי'
על דרך הפשט יאמר בעבור זה עשה ה' לי אני עובד את
העבודה הזאת ' ועל דרך הקבלה יאמר הכתוב מה שעשה
ה' לי במצרים שיצאתי ממצרים בעבור שמי וכבודו היה '
והוא כמו זה אלי ואנוהו שהוא השכינה עד היות העליונה '
והכונה כי אין השכינה בישראל צורך הדיוט בלבד כי אם
יסוסע צורך גבוה . וזהו דבר יהושע והכיתו את שמנו מן הארץ
ומה העשה לשמך הגדול והבן זה ' כי על כן נסמך לו מיד
והיה לך לאות על ידך ובאורו והיה זה לך לאו' על דרך ויהי
לקמ"י עשה כל שון ותעש הארץ שתרגומו ונגשת כלומר אספני
למדותיו וזה מבואר ' היציאך ה' ממצרים ולמטה אמר
הוציאנו בא ולמד על גאלת האבות שהיא גאלת הבני' וזהו
שאנו אומרי' בהגדה לא את אבותינו גאל הבה בלבד לא אף
אותנו גאל עמהם שנאמר ואותנו הוציא משם למען הביא
אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו ' ושמרת את החקת
הזאת למועדה מימי' ימימה ' משנה לשנה ומצינו כיוצא בו
שמות יג ועלה האיש ההוא מעירו מימי ימימה ' וכתי' הנה חג ה'
סופטי' בשילה מימי ימימה ' מימי ימימה תלכנה בנו' ישר' לתנות
לבת יפתח ' וכתב רבינו חננא זל כמה פעמי' הזהירה תורה
שמירה בפסח אבל הכתוב הזה לא נא אלא להודיע שמזאת
השנה תהיו יודעים זמן מועד השנה הבאה והזהירה לשכור
אותה ומכאן ראיה שעל פי החשבון היו קובעי' ע"כ ובמדר'
לכועד יש מועד שאד' מניח תפילין ויש מועד שאינו מניח
יצאו שבתות וימים טובים שהם עצמם אות ואינם צריכים
אות מימי ימי' ביו ולא בלילה יצאו לילות שאין זמן תפילין
דא מימים ימה מכאן שצריך אדם לבדוק התפילי' אח"כ
ויקי' כה חדש נאמ' מימי ימה ונאמר להלן ימים תהיה גבתו
מה להלן שנה אף כאן שנה והעבר כל פטר רחם ליי' הזכיר
בזה לשון העבר כלו' העברת תורת חולין מעליו לפי שנקבע
בקדושה ממעי אמו וכל פטר חמור ' דוקא חמור ולא פטר
סוסים וגמלים והטעם בזה מה שדרשו זל שהמצריים
ילקוט נמשלו לחמורי' שנאמר אשר בשר חמורי' בשרם ועוד שאין
לך כל אחד ואחד מישר' שלא עלו תשעים חמורי' עמהם
טעונים כסף וזהב ולכך באה המצו' שנפדה פטר חמור ולא
של שאר בהמות לפי שמכת בכורות בבכורי מצרים היתה '
והיה לאות על ידכה ' על דרך הפשט תוספת ההא
לרמוז על ה' בתים שבתפילין של ראש ד' בתים ושל יד בית
אחד ' ודע כי תפילין של יד נקראת אות שנאמר והיה

לך לאות על ידך ותפילין של ראש נקרא זכרון שנ׳ ולזכרון
בין עיניך ׳ וידוע כי הדבר הנעשׂ לאות מזכירים אותו תמיד
ואם כן האות הוא סבת הזכרון ׳ ועל כן אמרו ז״ל כשהוא
כניח מניח של יד ואחר כך של ראש ולבך אמר הכתו׳ והיו
לאות על ידכה הקדים תחלה תפילין של יד ואח״כ ולטטפת
בין עיניך ׳ וכשהוא חולץ תפליו חולץ של ראש ואחר כך
חולץ של יד לפי שאם יחלוץ תפילין של יד תחלה כמו
שהניח תחלה איך ישארו תפילין של ראש שה׳ הזכרון ואין
זכרון אלא באות ומפני כן ראוי להיות תפילין של יד ראשון
ואחרון כי כן האות ראשון ואחרון האור׳ הוא סבת הזכרון
אבל הזכרון אינו סבת האות ומזה אמרו ז״ל כשהוא חולצן
חולץ של ראש ואח״כ של יד שנ׳ ולטוטפת בין עיניך כל זמן
שיהיו בין עיניך יהיו שתי׳ ׳ ועל דרך המדרש והיה לאו׳ על
ידכה ׳ יד בהה זו יד שכל שאין בה כל כך כח כיד ימין ׳ ועל
דרך הקבלה תוספ׳ הדא׳ היא הא׳ אחרונ׳ שבשם והיא מדת
הדין של משה והיא החכמ׳ שנתנה לשלמה ונקרא לב והוא
שאם ונתת לעבדך לב שומע וגו׳ ולכך תפילין של יד מצותן ג׳ ס נ
כנגד הלב והיא המדה הנקרא כלה ותפילין של יד בית אחד
במה שכתוב אחותי כלה שהיא מתאחדת וכלולה בלב פיר ד ט
נתיבות פלאות חכמה ׳ וכדי לרמוז הה״א הזאת באו בפרש׳
והיה כי יביאך חכש ה״ה מתוינו בתגין כמין זיינין ד׳ זיינין
על כל אחת ׳ והן ה׳ של ונתנ׳ לך ושתי ה״ין של הקשה וה׳
של ויהרג וה׳ של ידכה וכל המלו׳ מורו׳ על מדת הדין ואין זה
במשפט ספר תורה לא במשפט תפילין של יד בלבד ׳ ואח״כ
מניח של ראש והם ד׳ בת׳ קדש לי כל בכור והיה כי יביאך
שמע והיה אם שמוע׳ קדש לי כל בכור כנגד החכמ׳ שהיא נדרים יט יג
ראשית ויורה על זה לשון קדש שהוא מלשון קדש ׳ שאו מלכים קלב
ידיכם קדש ׳ נאדר בקד׳ שהו׳ החכמ׳ וכן לשון זכר והיה כי
יביאך שמדבר ביציאת מצרים כנגד בינה להתבונן ביציאת
מצרי׳ והו שכתו׳ וחרה אף ה׳ וזהו סוד מצו׳ תפילין ׳ החכמ׳ יבמות יט טו
והבינה הגדולה והגבור׳ כנגד ד׳ פרשיות שבתפילין גם ש״ין
של ד׳ ראשי׳ והתפארת הם התפילין עצמן וזה סוד הם אמר
שהב״ה מניח תפילין ׳ והנצח וההוד כי כל הר״שין של ג׳
ראשי׳ והא׳ אחרונ׳ הוא קשר של תפילין וזהו שאמרו ראית מות נב כג
את אחורי הראהו קשר של תפילין והיות הרצועו׳ כקיפות
את הראש ירמוז להמשכת השפע עד ה׳ אחרונה שהו׳ קשר
הכל׳ והיות הרצועות מגיעות עד הטבור ירמוז להמשכת עד
הקו האמצעי ומשם ולמט׳ והיותם שחורו׳ בהלכה למשה
כסיני ירמוז לעומק השגתם ׳ וטעם הנחתם בראש כי הוא
מקומם הראוי ושם כח הנשכה׳ וכל מה שיש בתפילין של
ראש יש בתפילין של יד ביריע׳ אחת ובבית אח׳ להורו׳ שה׳
אחרונ׳ כלן כלולו׳ בה והי׳ כוללת כל המדו׳ של מעלה והקש׳
שנו רמז לצדיק וטעם הנחתן בשפל להורו׳ על קבלתה מן
השפל ׳ וצריך אתה לדעת כי תפילין של יד ושל ראש שתי
מצו׳ ושתיהן מענין אחד והרא׳ שהן שתי מצות מה שאינם
מעכבות זו את זו כלולב ומיניו עם האתרוג ׳ וכן אמרו ז״ל
תפילין של ראש אינה מעכבת של יד ושל יד אינה מעכב׳
של ראש ׳ הרי לך שהרשות בידך להניח אי זו מהן שיש לו
ולפי ששתיהם וומזור׳ ענין אחד אמרו ז״ל כשהוא מניח
שתיהן ביחד שאין לשוח ביניהם והוא שאם שח בין תפלה
לתפלה עברה היא בידו וחוזרי׳ על כעורכי המלחמה ודבר
ידוע כי כיון ששתיהן רומזו׳ ענין אח׳ היה ראוי ששתיהן
מעכבות זו את זו כלולב ואתרוג ומה שאינן מעכבו׳ זו את זו
מ׳ואר הוא כמו שאמרו ז״ל מניח שהב״ה מניח תפילין ׳
ואמרו בספ׳ הבהיר משל למה הדבר דומ׳ למלך שהי׳ לו כלי
גאה מעטים נוטלו בראשו פעמים נוטלו בזרועו ׳ ומטעם זה
אין תפילין של ראש ותפילין של יד מעכבות זו את זו ׳
ונתבאר לך מזה כי הנחת תפילין בשמאל ירמוז לכוונת הדין
המקבלת מן השמאל וענינו דומה לאתרוג בשמאל׳ אבל
ראיתי לאחד מחכמי הקבלה שכתב בהגהו׳ שאין טעם
תפילין בשמאל בטעם אתרוג בשמאל כי אתרוג בשמאל
הוא ביד הראויה לו ואין כן בתפילין בשמאל אבל הנחת
תפילין שבשמאל הוא כנגד הימין שנ׳ כימינו אש דת למו דברים לג
והוא מביא ראיה ממה שכתוב נצבה שגל לימינך בכתב
אופיר ע״כ ׳ ותמצא בתפילין של ראש כ״א פעמים השם
המיוחד וכן בתפילין של יד והכל מ״ב ׳ ויש שסוברין עוד
בענין התפילי׳ ואוכרי׳ כשם שהשכינ׳ שור׳ בד׳ חיו׳ שבמרכב׳
על שני הכרובים כן המניח תפילין מרכבה לש׳ והשכינה
שורה עליו בד׳ פרשיות על שני אברים המיוחדים שבו והם
המוח והלב המוח מכאן ולב מכאן וזהו סוד הכתוב האומר תנחים מ ס
ברוב אחד מקצה מזה וברוב אחד מקצה מזה דרשו רבותי
ז״ל כל מי שיש לו תפילין בראשו ותפילין בזרועו וציצית שמות לג
בבגדו מוחזק הוא שלא יחטא שנאמ׳ והחוט המשולש לא קהלת ד
במהרה ינתק ׳ אמר רבי שמעון בן לקיש כל המניח תפילי׳
מאריך ימים שנאמר ה׳ עליהם יחיו ולכל בהן חיי רוחי
והחליימני והחייני ׳

מצרף לכ״ף וכור לזהב ובוחן ישעי׳ נט ג
לבות ה׳ :

שלמה המלך ע״ה יזהיר בכתו׳ הזה על האר׳ שיזכך
מחשבתו וישתקן מדות הלב לפי שהלב
הוא עקר כל האברים שבגוף וכל האברים מושכי׳ אח׳ ריו
ומשועבדי׳ לו והוא באמצע הגוף מושל עליה׳ מנהיג אותם
ומשפיע כחו בכלם וכלם עבדיו ומשרתיו ודמיונו כמלך
באמצע המדינ׳ משגיח בכל סביבותי׳ וכצו׳ על אנשי המדינ׳
איך יתנהגו ולפי שחיי שאר כל האברים תלוים בלב לכך
נקרא ה״קבה שהוא חיי כל הנמצאים כלם בלשון לב הוא
שכתוב צור לבבי וחלקי אלהים לעולם ׳ וכשם שפעולות מכלי יו״ד נ
הלב להנהיג ולהשגיח על כל האברים שבאדם כך הקב״ה
מנהיג כל הנמצאי׳ כלם ומשגיח בכל הקצוות כענין שכתו׳
כי אני ה׳ בקרב הארץ ׳ עקר התורה כלה תלויה בלב וכן
התורה חתומה בלב מבראשית עד לעיני כל ישראל לקוחה
מן החכמה שיש בה לב״ נתיבות פלאות חכמה ׳ ולפי שכל
פעלותיו של אדם תלויות בלב על כן יזהיר שלמה שיזהר
האדם במדות הלב והודיענו שכל המחשבות הנעלמות בלב
גלויות הם אצל השם יתברך כי הוא יודע המחשבות ובוחן
הלבבות אי זה הוא לב טוב ואי זה הוא לב רע ׳ וזהו שאמר

הכתוב

הכתוב מצרף לכסף וכור לזהב ובוחן לבות יי׳ יאמר כשם שהצורף בוחן את הכסף במצרף ואת הזהב בכור והוא כלי חרש העשוי לזקק בו הזהב ורואה הכסף אם הוא כסף סיגים או כסף נבחר וכן הזהב כן השם יתברך בוחן לבות אי זה הוא שלם או חסר ׳ ולמדנו מזה שהלב השלם והמחשבה הטובה נמשלים לכסף צרוף והלב החסר והמחשבה הרעה נמשלי׳ לכסף סיגי׳ הלב הטוב סופו שיבא לידי פעלה טובה כשם שהכסף הנבחר סופו שיבא לידי מלאכה טובה והלב הרע סופו שיבא לידי פעלה רעה כשם שכסף הסיגים לא יצלח למלאכ׳ עוד יכלול ובוחן לבות שהו׳ מדבר ליום הדין הגדול של תחית המתים ומדבר בבינונים והם מחצה עונות ומחצה זכיות ואם אין בכלל אותם עונות עון פושעי ישראל בגופן דינן כצדיקים גמורים דקימא לן כבית הלל ורב חסד מטה כלפי חסד ׳ אבל אם יש בכלל אותם עונות עון פושעי ישר׳ בגופן אי אפשר להם בלא גיהנם ואפילו לבית הלל וזהו הצרוף האמור כאן מצרף לכסף וכור לזהב ׳ שעתיד הקב״ה שיצרפם ויבחנם כענין שכתוב והבאתי את השלישי באש וצרפתים כצרוף את הכסף ובחנתי׳ כבחון את הזהב ׳ ומלת כור תעיד על האש וכנה גיהנם שהוא מקום המשפט לכור שהוא כלי ההתכ׳ וזהו מצרף לכסף וכור לזהב ולמי לבינונים שיש בכלל עונותיהם עון פושעי ישראל בגופן וזהו ובוחן לבות השם כי לשון בחינה אינו נופל אלא על הבינונים כי הצדיק׳ הגמורים והרשעים הגמורים אין בהם צורך בחינה שהרי דינם נגמר ונחתך שהו׳ לחיי העולם הבא והו׳ לגיהנם׳ וכענין שכתו׳ אלה לחיי עולם והו׳ לחרפות ולדראון ׳ עולם אבל הבינוניים והם המעויינים הם הם שצריכים בחינה אם יזכו ויהיו מכת הצדיקים או לא יזכו ויהיו מכת הרשעים זה צריך בחינת ה׳ יתברך לפי שקול דעתו יתברך ׳ ועוד יכלול ובוחן לבות שהו׳ת מביא׳ לידי בחינ׳ ונסיון כי מלבד שהו׳ בוחן אותם ויודע אותם לעצמו עוד הוא בוחן אותם לאחרי׳ כלומ׳ מביאם לידי בחינה כדי לפרסם זכות לבם לבריו׳ כענין שכתו׳ וצרפתים כצרוף הכסף ובחנתי׳ כבחון את הזהב וידוע שאין הקב״ה בוחן אלא הצדיקים הוא שכתוב ה׳ צדיק יבחן ׳ משל למה הדבר דומ׳ ליוצר שמומ׳ הכלי׳ אינו בודק המרועע שבהם אלא החזק שבהם ׳ הבחינה והנסיון אינו צורך להקדוש ברוך הוא שהרי המחשבה הצפונ׳ בלב גלויה היא אצלו ולכך אמר ובוחן לבות ה׳ וכן הזכיר שלמה ע״ה שאול ואבדון נגד ה׳ אף כי לבות בני אדם באור הכתוב אם הנעלם שבמעמקי הארץ הוא נגלה אצלו יתברך והוא מפורס׳ אצלו ובחון אליו כל שכן הלב שהוא משכן הנפש החכמה אשר האציל מרוח קדשו שהו׳ נגלה אצלו ובחון ליו אבל הצורך בזה הוא לבריות העולם שאינם יודעים בנעלם רק בנגלה ובמה שהוא נראה לעינים כענין שכתוב כי האדם יראה לעינים וה׳ יראה ללבב ׳ וכאשר יבחן הצדיק ותצא מחשבתו הזכה ולבו הטהור מן הכח אל הפעל אז יתפרסם גודל חיוב העבודה ויתקדש שם שמים בעולם כענין הנסיון באברהם שכתוב בו האלהים נסה את אברה׳ ׳ ולא היה הנסיון כי אם לפרסם חיוב העבודה אצל הבריו׳ וזהו שאמ׳ לו השם יתברך כ׳ עתה ידעתי כי ירא אתה באורו הד׳ נודע לכל מעת׳ כי ירא אתה וכענין הנסיון בישראל כשיצאו ממצרים שרוב הנסים אשר נעשו להם במדבר היו כדי לבחון את לבם ולהביאם לידי נסיון כענין קריעת ים סוף שלא נקרע הים להם ביחד לעשו׳ להם בתוכו שביל ארוך מתחלתו ועד סופו אלא מעט מעט כי הים היה נס מפניה׳ ומדי עברם היו רואים הים לעיניהם וכן אמר דוד ע״ה הים ראה וינוס. וכענין

ירידת המן שלא היה יורד להם ביחד לחודש אחד או לשני חדשים אלא דבר יום ביומו ׳ ולמה הוצרך לעשות כן כדי להרגיל את טבעם במדרגת הבטחון ושיהיו עיניהם תלוים בכל יום ויום לאביהם שבשמי׳ וכדי להבחין את לבם לראות אם יהרהרו אחר מדותיו של הקדוש ב״ה וכן כששלח פרעה לישראל הוליכ׳ השם יתברך דרך המדבר והכל היה לנסותם ולבחון את לבם כשיצאו עם נשיהם וטפם במדבר ההוא הגדול והנורא נחש שרף ועקרב ׳ והיה אפשר להוליכ׳ בדרך הקרוב הוא ארץ פלשתי׳ ולא עשה וזהו שכתוב ויהי בשלח פרעה את העם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר אלהים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרים ׳ פן ינחם העם אין ספק כלפי הבה שהרי יודע היה כי ינחם העם אם יוליכם הדרך הקרוב אבל באור פן ינחם כדי שלא ינחם ׳ וכן אמרו רבותינו ז״ל כל מקום שנ׳ פן ואל אינו אלא לא תעשה ׳ וכמוהו ועתה פן ישלח ידו שפירושו כדי שלא ישלח ידו ׳ יאמר אין ראוי לי לתת לו הזמנה שיקח בעץ החיים ויאכל ממנו ותהיה גזרתי בטלה ׳ וכן בכאן הוליכם בדרך המדבר ולא דרך ארץ פלשתים שלא לתת להם הזמנה שישובו למצרי׳ מן הדרך ההוא הקרוב ׳ בראותם מלחמה ׳ ואעפ שראו מלחמה בדרך המדבר והיא מלחמת עמלק לא היתה מלחמת עמלק ראויה שישובו בעבורה למצרים ׳ ועוד שלא עברו ישראל עליהם אבל הם באו ממרחק מתנכרים באותות ומופתים שנעשו לישראל שכבר שמעו אות׳ ורצו לבא עליהם להלח׳ כנגדם כמתגברי׳ על הבה ׳ ודרשו רבותינו ז״ל מה אם כשהלכו דרך מעוקם אמרו נתנה ראש ונשובה מצרים׳ אלו הוליכם דרך פשוטה על אחת כמה וכמה ׳ וכתב רבינו חננאל ז״ל שהוליכם דרך המדבר לסבה אחרת והיא כדי להרבות להם אותות ומופתי׳ כי אלו הוליכם דרך ארץ פלשתים הקרוב ויתן הקדוש ב״ה בלבם שיתנו להם רשות לעבור דרך ארצם ושלא יעכבו אות׳ כלל היה האות קל ועל כן חייבה החכמה להסב אותם דרך המדבר להיות האותות רבים וגדולי׳ בירידת המן ועלית השלו והוצא׳ מים מן הצור כי כפי מה שנתרחקו מן הישוב יגדל האות והמופת שיעמד מין האדם במקומות ההם וכן דרך ה׳ יתברך בעשותו אותות ומופתים עם הצדיקים שהוא עושה להם נס בתוך נס להגדיל האות והמופת כי כן מצינו בחנניה מישאל ועזריה כשהושלכו לכבשן האש והיה אפשר באות קל בכבוי האש ולהגדיל האות והמופת היה האש בתוקף כחה ולא הזיקה אותם כענין שכתוב די׳ לא שלט נורא בגשמיהון ושער ראשיהן לא התחריך וריח נור לא עדת בהון ׳ גם דניאל היה אפשר זה באות קל שימית הב״ה את האריות ולהגדיל האות הניחם חיים ולא הזיקוהו הוא שכתו׳ אלהי׳ שלח מלאכיה וסגר פום אריותא ולא חבלוני גם גדעון שבא להלח׳ עם מדין היה מחנה מדין כחול אשר על שפת הים והיה אפשר לעשו׳ אות שינצח אותם בעשרת אלפים איש או במהחיתם ודי מזה אות גדול וכדי להגדיל האות נצח אותם בשלש מאות איש כי כן כתיב רב העם אשר אתך מתתי את מדין בידם פן יתפאר עלי ישר׳ לאמר ידי הושיעה לי וכתיב ועתה קרא נא באזני העם לאמר מי ירא וחרד ישוב ויצפור מהר הגלעד וישב מן העם עשרים ושנים אלף ׳ ועשרת אלפים נשארו ׳ וכתיב ויאמר יי׳ אל גדעון עוד העם רב הורד אותם אל המים ואצרפנו לך שם ׳ וכתיב ויאמר ה׳ אל גדעון בשלש מאות האיש המלקקים אושיע אתכם ונתתי את מדין בידך ׳ ודע כי כל עניני ישר׳ ומקריהם במדבר הכל היה נסיון נמור כדי שיגדלו נפשם

השכלית במדרגות הבטחון שהו׳ שרש האמונה כדי שיהיו
ראוים לקבל התורה ולסבה זו קרע להם את הים מדי עברם
לתוכו ולא בבת אחת גם אחרי צאתם מים סוף ג מדב׳ שור
ובאו למרה והיו המים מתוקים חזרו ונמררו ועל ידי העץ
מו כה חזרו למתיקותם וכל זה נסיון גמור וכענין שכתוב ושם
נסהו · גם ירידת המן דבר יום ביומו ולא לימים רבים הכל
ג יו ד נסיון גמור כענין שכתוב ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו
גם אחרי היותם ברפידים ורפו ידיהם מן התור׳ שקבלו במרה
ובעונש זה בא עמלק ונלחם בהם כי בעון בטול תור׳ הצרות
באות לעולם · כל הענינים האלה היו נסיון גמור כדי לקבוע
כג יט בנפשותם מדת הבטחון ועל זה אמר שלמה להיות בה׳
מבטחך הודעתיך היום אף אתה · יאמר מה שהודעתיך
עד היום בספ׳ הזה כן המוסרי׳ והמשלים הכל היה לתועלת׳
ולהגיע אותך אל שלמות מדת הבטחון כמו שהגעתי אני
אליה והו שאמר אף אתה · באר לנו כי מדת הבטחון עקר
גדול ויסוד התורה והמצוה · ובמדרש ויהי בשלח פרעה ·
הפה שאמר וגם את ישראל לא אשלח הוא שאמר אנכי
אשלח אתכם ואת שפכם ומה שכרו לא תתעב מצרי · הפה
שאם׳ לא ידעתי את ה׳ הזר ואם ה׳ הצדי׳ ואני ועמי הרשעי׳ ·
נוס ט ו ומה שכרו נתן להם קבורה שנא׳ נטית ימינך תבלעמו ארץ
וחמשים עלו בני ישרא׳ · על דרך חמשה יצאו ישר׳ ממצרי׳
חלוצים כאנשי צבא היוצאים למלחמה ואעפי שאין ישרא׳
כשאר העמים שיהיו צריכים להודיע כנגד האויבים דרך
התורה לצוות שיתנהג אדם במקצת בדרך הטבע והמקרה ·
ואחרי כן יפעל הנס וכן מצינו שאמר הקדוש בה׳ ליהושע
נוס פ כ ושים לך אורב לעיר כאחריה · ועם מלומדי הנסי׳ והנפלאו׳
למה יצטרכו לאורב אלא שיצוין התורה בכך שיעשה אדם
בדרך הטבע כל מה שביד׳ לעשות והשאר יניח בידי שמי׳ ·
ולי כה נפ וכן אמר שלמה ע״ה סוס מוכן ליום מלחמה ולי׳ התשועה ·
כלומר חייבים בני אדם להשכר בנפשותיהם ולהכן סוסים
וכלי מלחמה והקדוש ברוך הוא ישיע כי התשוע׳ לו לבדו
יתברך ויש שפירשו וחמושים שיצאו ישראל כל אח׳ מהם
בחמשה כלי זיין · ועל דרך המדרש וחמושים עלו אחד
מחמשה · וארבעה חלקים מתו בג׳ ימי החשך כדי שלא
יראו המצריים בפורענותן · ויש אומרים אחד מחמשים ויש
אומרים א׳ מחמש כאות מכאן ואילך צא וחשוב · ושלישי׳
על כלו · יש אומרים יצאו עליהם ג׳ מצריים על כל אחד
ואחד מישר׳ ויש אומרים שלשים ויש אומרים ג׳ מאות ע״ב
במדרש · ובאור הענין כי מי שאומר אחד מחמשה אם כן
היו תחלה ישראל ה׳ פעמים ששים רבוא שהם שלש מאות
רבוא ודעתו כי ושלישים על כלו באורו שלש מאות מצריים
על כלו על כל אחד ואחד מישראל ויעלה העם תשעים אלף
רבוא שיצאו המצריים עליהם וכן מצינו במדרש כשירד
הקבה למצרים ירדו תשעים אלף רבוא של מלאכי חבלה
בכחנה מצרים · ומי שאמר אחד מחמשים היו ישרא׳ שלש
אלף רבוא ודעתו כי ושלישים באורו שלשים על כל אחד
ואחד הרי שלשים פעמים שלש אלף הם תשעים אלף רבוא ·
ומי שאומר אחד מחמש מאות היו ישראל תחלה שלשים
אלף רבוא ודעתו כי ושלישים שלשה על כל אחד ואח׳ והם
תשעים אלף רבוא · הרי חשבון כל החכמים מכוון שיצאו
המצריים עליה׳ בתשעי׳ אלף רבוא בין למי שאומר א׳ מחמש
בין למי שאומר אחד מחמשים בין למי שאומר אח׳ מחמש
מאות עם צרוף החשבון ושלישי׳ על כלו מפי דעתו וסברתו
של כל אחד מהם · וכנגדן הוציא עליהם הקדוש ברוך הוא
תשעים אלף מלאכי חבלה זה באור המדרש הזה · ותמצא
מלת וחמושים חסר ואו וחמשים כתיב ללמדך שהתורה
שנתנה לחמשים יום היתה תכלית מה שעלו בני ישראל
מארץ מצרים · ועוד יש בו רמז לחמשים פעמים שנזכרה
יציאת מצרים בתורה · ויקח משה את עצמות יוסף · בעוד
שהיו ישראל משתדלים בצרכי הגוף ומתעסקים בשאלת
כסף וזהב היה משה מתעסק בצרכי הנפש בדב׳ מצו׳ובענין
מעלני י שכתוב חכם לב יקח מצות · והיה ביד יוסף זכות קבורת
אביו ולכך זכה בגדול ממנו זה משה וכשה ג״כ זכה בגדול
דכריס לד כמנו זה הקדוש ברוך הוא שנאמר ויקבור אותו בגיא וכבר
כתבתי זה בענין יוסף · ועוד מצינו שהוצרך משה לקיים
מצוה זו ומטעם מה שדרשו רבותינו זכרונם לברכה בזכות
רפמי לנ יוסף נקרע הים כתיב הכא וינס׳ ויצ׳ החוצה וכתי׳ התם הים
תנ״ס קיד ראה וינוס · מה ראה עצמותיו של יוסף ראה ביוסף כתוב
רפמי כב וינחם׳ אותם וידבר על לכם · ובים כתיב בלב ים · וי׳ הולך
סמנ סו לפניהם יומם על דרך הפשט · מפני שאין לשון הליכה
והעתקה נופל בהקדוש בה׳ באור הכתוב כן מה שעמו׳ ענן
הולך לפניהם יומם לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר
להם היה אות וסימן שהשם המיוחד עמהם ביום ובלילה ·
ושני עמודים אלח שהיו הולכי׳ עמהם ביום ובלילה היו להם
לעינים בדרך המדבר ולמגן ולהצלה מן המצריים ועליהם
סמנ יט ד אמר הכתוב ואשא אתכם על כנפי נשרים · ולפי שהיו
להצלת ישראל והמצריים נדונו בהם כענין שכתוב וישקף
ה׳ אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן על כן דרשו רבותינו ז׳
והים להם חומה חמה כתיב חומה לישרא׳ חמה למצריים
וכן דרשו בחילו של סנחריב והיה אור ישראל לאש · אור
לישראל אש לסנחריב · ועל דרך הקבלה וה׳ הולך לפניהם
היה ה׳ שוכן בתוך עמוד ענן והולך לפניהם ביום ובית דינו
שוכן בתוך עמוד האש והולך לפניהם בלילה וזהו שאמרו
ישע׳ סג י הוא ובית דינו ובאורו הרחמי׳ והשכינה וזהו זרוע תפארתו
וזהו חומה לישראל חמה למצריים וזהו שדרשו בפסוק
סמות סו ימינך היתה ידו אחת מצילתן וידו אחת משקעתן · וזהו
בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל · כי היד הגדולה היא
נשמ׳ א יז המכה בהם וכח הרחמים שבה הוא מציל וכל זה כטעם כי
עין בעין נראה אתה ה׳ וענגך וגומר · ללכת יומם ולילה
על דרך הפשט מרוב חפצם וזריזותם לקבל התורה ביום
חמשים היו ממהרים את דרכם והיו הולכים ביום ובלילה
לא כשאר הולכי דרך · שהם יגעים ביום ונחים בלילה ·
ועל דרך המדרש ללכת יומם ולילה הולכים לקבל תורה
שכתוב בה והגית בו יומם ולילה · ועל דרך הקבלה ללכת
יומם ולילה טעם הליכתם ביום ובלילה כדי שיהיו נכונים
ומזומנים אחר שתי המדות האלה הנקראות יומם ולילה
ולא אמר הכתוב ללכת ביום ובלילה להורות כי יומם ולילה
הולכים עמהם וכיון שכן הוצרכו ישראל גם כן ללכת
אחריהם ביום ובלילה והוצרכו ללכת אחר עמוד הענן ביום
ואחר עמוד אש בלילה וזה טעם לנחותם הדרך וזה טעם
להאיר להם כי הוא באור זה ביום וזה בלילה ולא הוצרך
לכתוב ללכת יומם ולילה אלא שהוא באור למדות · והנה
הליכתם של ישראל ביום ובלילה אחר יומם ולילה הוא
מעלני כה כט כענין שכתוב יראה את ה׳ בני ומלך ועל זה נשתבחו ישראל
ירמי׳ נב בדבר הנביא ע״ה שאמר זכרתי לך חסד נעוריך אהבת
כלולותיך לכתך אחרי במדב׳ · אחר שתי מדות אלו שאהבתם
שהם כלולות זו בזו · וזהו לשון כלולותיך הכלולות שלך ·
כלו׳ שתי מדות שלך אשר בהם הוצאתיך ממצרי׳ הכלולות
זו בזו · והענין הגדול הזה שהיה לישראל בו כבוד ותפארת
בלכתם ביום ובלילה על הבונה העליונה הזאת העצומה
והנפלאה

והנפלאות עוד היה סבה לפרעה ולכל מצרים מבעל הסבות
ית שיחשבו המצרים על ישר׳ הם בורחי׳ כיון שהם הולכים
ביום ובלילה ואז תחזק לבם וירדפו אחריהם על הים כדי
שיטבעו שם וברוך השם אשר לו נתכנו עלילות לאבד
מורדיו ולהציל יראיו׳ לא ימיש עמוד הענן יומם׳ חזר והזכיר
זה להורות מה שדרשו רז׳ל כלמד שעמוד הענן משלים
לעמוד האש ועמוד האש משלי׳ לעמוד הענן ׳ וישובו ויחנו
לפני פי החירו׳ צוה הב׳׳ה שישובו לאחוריהם כלפי מצרי׳
לפני פי החירות הוא פיתום ונקרא חירות לפי ששם נעשו
ישר׳ בני חורין ׳ ועוד הוסיף לומ׳ לפני בעל צפון וכל העניני׳
האלה סבורת באשר יתחזק לבם וכן כתוב ויחזק׳ את לב
פרעה ורדף אחריהם׳ והפרשה תבאר בזה ג׳ סבות האח׳ הוא
שכתוב ללכת יומם ולילה כדי שיחשבו שהם בורחים וכמו
שבארת׳ השני הוא שכתו׳ וישובו ויחנו צוה להם שישובו
לאחוריהם כדי שיאבר פרעה בעבור זה בני ישראל נבוכים
הם בארץ ועל כן הם חוזרים כלפי מצרים׳ והג׳ הוא שכתוב
לפני בעל צפון צוה להם שיקבעו מחנה לפני בעל צפון
והיא היתה ע״ה כמו כ׳על זבוב אלהי עקרון ׳ וכן בעל פעור ׳
והיא היא שנשארה מכל אלהי מצרים שנעשו בהם שפטי׳
בליל מכת בכורות׳ והיה הענין כדי להטעותם וכענין שנא׳
משגיא לגוי׳ ויאבדם ׳ ואמר נכחו תחנו על הים ׳ כלומ׳ נכח
בעל צפון ולבן אמר פרעה סגר עליהם המדבר כלומר בכח
בעל צפון ויש בכאן רמז בכתוב מה שראו על הים ׳ ויעשו
כן׳ הגיד הכתוב שבחן של ישראל ששמעו לקול משה ולא
אמרו היאך נתקרב אצל רודפנו ואנו צריכין לברוח אלא
אמרו אנו אין לנו אלא דברי בן עמרם׳ ויגד למלך מצרי׳ כיון
שלא באו ישר׳ לסוף ג׳ימים שקבעו ואמרו לו דרך שלשת
ימים נלך במדבר ונזבחנו לה׳ אלהינו הוגד לו כי ברח העם
שהיו ישר׳ הולכים ביום ובלילה והלכו ביום פ׳׳ו בניסן וליל
א ויום ו׳ ופרע׳ משלח עמהם אקטורין אותם אקטורין חזרו
ליל ז׳ ויום ז׳ וליל ח׳ ׳ ויום ח׳ הגידו לפרעה כי ברח העם
וגו׳ והכריזו שיתקבץ החיל ביו׳ ח׳ ובליל ט׳ ויצאו למחרתו
ביום ט׳ ובליל כ׳ ביום כ׳ באחרית היום הגיעו ע״פ החירו׳
ונשארו ליל כ׳ שלא קרב מחנה למחנה שכן כתיב ולא
קרב זה אל זה כל הלילה ׳ ביום כ׳ בתהלת היום באו בים
ובאו המצריים אחריהם בו ביום ונשתקעו בים וישר׳ אמרו
שירה ׳ ואמרו במדרש ויגד למלך מצרי׳ הוגד לו נבואת בין
הבתרי׳ כי גר יהיה זרעך ת׳שנה והם לא נשתעבדו ל׳׳א רד׳׳ו
כמנין ברח אז הובור לו כי ברח העם ויקח ששׁ מאות רכב׳
כתב רש׳׳י ז׳׳ל ממי היו אם תאמר משל פרעה היו הלא כבר
נאמר הנה יד ה׳ הויה במקנך אשר בשדה׳ ואם תאמ׳ משל
ישר׳ והלא כבר נאמ׳ וגם מקנינו ילך עמנו לא תשאר פרס׳
וכמי היו מן הירא את דבר ה׳ מן המצריי׳ באה תקלה לישר׳
מכאן דרשו רז׳ל במסכ׳ סופרי א׳רש בן יוחאי טוב שבמצריי׳
הרוג בשע׳ מלחמ׳ וטו׳ שבנחשי׳ רוצץ את מוחו ודרשוהו מן
הפסו׳ הזה ובאור הדבר כי בשעת מלחמ׳ בלבד הוא שמות
להרגו כי מאח׳ שהו׳ נלחם עמך ובא כנגדך להרגך אף אתה
השכ׳ להרגו שלא בשע׳ מלחמ׳ אסו׳ שהרי אף בשע׳ מלחמ׳
נצטוינו לקרוא להם לשלום ואפילו לשבע׳ עממים שכתוב
בהם לא תחיה כל נשמה׳ אבל כשהו׳ בא כנגד הב׳׳ה שהוא
מכוין למרוד בו כענין המצריים אפילו שלא בשעת מלחמה
מותר לפי שהיא מלחמ׳ לה׳ שהרי המצריים כיון שראו בכר
במכת בכורות שהב׳׳ה בעצמו ובכבודו הוא המכה ועכשיו
חוזרין על הים לא היתה כוונתם אלא להלחם עם הב׳׳ה ׳ ולכך
אמ׳ להם מש׳׳י נלחם לכם כלומ׳ כיון שעדין רודפי׳ אחרי׳

מעתה המלחמה לשם יתברך היא ולכך נתחייבו להטביעם
בים ׳ ושלישים על כלו׳ כתרגומו וגברין סמנין על כלהון
כלומר שכנה שרי מאות ושרי אלפים להיותם מטונים על
כל החיל העצום ההוא ושינהיגו אותם׳ או יאמר ושלישים
על כלו כי כל החיל ההוא נחלקו לשלשה כתורת ועל כן
מצינו שנאבדו בים בשלש כתורת הוא שכתוב לכל חיל
פרעה הבאים אחריהם בים וכתיב מרכבות פרעה וחילו ירה
בים ׳ וכתיב כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים ׳ ופרעה
הקריב כלומ׳ הקריב את עצמו ׳ ובמדר׳ הקריב את הפורענו׳
עליו לפי שזבח וקטר לבעל צפון לפי שראה אותם חונים
לפני בעל צפון וחשב כי כחו סגרם במדבר ולא היו יכולין
לצאת ׳ דבר אחר ופרעה הקריב הקריב את ישר׳ בתשובה
לאביהן שבשמים וזהו שאמרו ז׳ל מעמיד להם הקב׳׳ה מלך
כהמן הרשע ומחזירן למוטב וזהו שאמ׳ מיד וישאו בני ישר׳
את עיניהם ויצעקו בני ישר׳ אל הש׳ תפשו אומנו׳ אבותיהם
באברהם כתיב וישכם אברהם בבקר אל המקום ביצחק
כתיב ויצא יצחק לשוח בשדה ׳ ביעקב ויפגע במקום ׳ ועל
זה נמשלו ישראל לתולעת שנ׳ אל תר׳י תולעת יעקב ׳ כה
תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפיה והיא רכה ומכה
דבר קשה כך אין להם לישראל אלא תפלה שהרי האומות
נמשלו לארזים שנ׳ הנה אשור ארז בלבנון וכתיב וישבר ה׳
את ארזי הלבנון וישראל נוצחים בשביל התורה והתפלה
שנ׳ ובקשת משם את ה׳ אלהיך ומצאת ׳ וכתיב אלה ברכב
ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה׳ אלהינו נזכיר ׳ והנה מצרים
נוסע אחריהם היה ראוי לומר נוסעים ועל דרך הפשט למד
שהיו מצרים לב אחד כאיש אחד לבא על ישראל׳ ועל דרך
המדרש והנה מצרים נוסע אחריהם שר של מצרים ראו
שהיה נוסע מן השמים לעזור את מצרים והוא היה עזא וכן
ראיתי במדרש ויושע עזא שר של מצרי׳ המבלי אין קברים
במצרים ׳ כתב הר׳מבן ז׳ל איך יתכן שהצועקים אל ה׳
והנושאים כפיהם ועיניהם ל׳׳ו יחזרו ויאמרו לו כי טוב היה
שלא הצילם ויאמרו כי טוב לנו עבוד את מצרים ממותנו
במדבר׳ ועל כן נאמנו דברי רז׳ל שהם כתות אמרו במדרש
ד׳ כתות היו על הים הכת האחרת צועקת אל ה׳ אלו הם בני
ישר׳ כלומר החשובים שבהם וזהו שכתוב וישאו בני ישר׳
את עיניהם וגו׳ ויצעקו בני ישראל אל י״י כת ראשונה לא
היתה חפצה בישועה ועליהם אמר משה התיצבו וראו את
ישועת ה׳ עליה׳ אמר הכתוב וימרו על ים בים סוף כת שניה
אומרת לחזור למצרים עליהם אמר הכתוב כי אשר ראיתם
את מצרי׳ היום וגו׳ כת ג׳ אומרת להלחם עמהם עליה׳ אמ׳
ה׳ילחם לכם ׳ כת ד׳ היו צועקים להב׳׳ה שנאמר ויצעקו בני
ישראל אל ה׳ עליהם אמר ואתם תחרישון ע״כ ׳ ואנקלוס
תרגם ויצעקו וצעיקו עשאו מלשו׳ תרעומת וכן ותלך הלוך
וזעקה ׳ ויעק׳ ברק את זבולון ואת נפתלי ׳ ומצינו בפיר׳ את
צעקתם שמעת על ים סוף וכן ז׳ל הבינו אותו מלשו׳ תפלה
ממה שכתבתי למעלה ויצעקו תפשו אומנות אבותיהם י״י
ילחם לכם ׳ ידוע כי מדת הדין היא הנלחמת והמחרבת ים
וכה שהזכיר השם המיוחד להורות כי גם בנס העצום הזה
באבדן המצריים שם היתה מדת רחמים משותפת עם מדת
הדין ואף ע״פ שנראה כי מדת הדין נמתחה עליהם לכלותם
לגמרי כליון חרוץ ממה שכתו׳ לא נשאר בהם עד אחד הרי
מצינו שם שתוף מדת רחמים שנתנו לקבור ממה שכתוב
נטירת ימינך תבלעמו ארץ והימין היא מדת החסד וכן
מצינו לעתיד בענין גוג שכתוב ויצא ה׳ ונלחם בגוים ההם
ואין ספק כי הוא נאמר על מדת הדין ואף על פי כן מצינו

שם

ק'לם יפ שם שתוף רחמים והוא שיזכו לקבורה כי כן כתוב ביום
ההוא אתן לגוג מקום שם קבר: ובאור המדרש ה'לחם
לכם כי כיון שראו במכת בכורות שהבה בעצמו וכבודו הוא
הככה ועדין רודפים אחריכם אין כונתם לבא לנגדכם אלא
כנגדו ית' וכיון שהוא כן המלחמה שלו היא ואין לכם אלא
לשתוקי או יאמר ואתם תחרישון תצטרכו שתחרישו שלא
יהפך מדת הדין עליכם לפי שהייתם חוטאים כמותם עובדי
ע"ז ומגדלי בלורית: מה תצעק אלי על דרך הפשט מלת אלי
כלומר אין הדבר תלוי בי אלא בישראל דבר אל בני ישראל
שהם עתיד ליקרע מפניהם ויבטחו ומיד היו נוסעים: ועל
דרך הקבלה מלת אלי כמלת לי הנזכרת בתרומה וכמו
מוס כה ב שדרשו עליו בספר הבהיר ויקחו לי תרום ויקחו ליוד תרום
והמלה תרמוז שאין התפלה והצעקה כי אם לשם המיוחד
ולכך אמר דבר אל בני ישר' ויסעו ממטה למעלה ואז יקרע
הים אבל התחנה היא לכדת הדין והבן זה: והנה משה
עשה כן הודיע לישראל בנס הגדול הזה ובטחו בו ונסעו מיד
ואמרו רזל כי שבט יהוד' קדש השם ונכנס הים תחלה הוא
קלים קיד שאמר בפדרש בצאת ישראל ממצרים וגו' היתה יהודה
לקדשו ישראל ממשלותיו כלמד ששבט יהוד' קדש השת'
פס תחלה וזהו שכתוב הים ראה וינוס: מה ראה נחשון בן
עמינדב שקפץ תחלה לתוך הים והיו שאר השבטים
מתעצמים עמו ורוצים שיכנסו הם תחלה ושבט בנימי' היה
פלי' פס כה רוצה לירד לתוך הים תחלה שנ'שם בנימין צעיר רודם אל
תקרי רודם אלא רד ים ואחיו בני יהודה היו מרגמין אותם
פס באבני ש'שרי יהודה רגמתם שרי זבלון שרי נפתלי כלום'
היו מתעצמין עם שרי זבלון ועם שרי נפתלי והנה יהוד' גבר
באחיו שקפץ נחשון לתוך הים תחלה לפיכך ישראל
מכשלותיו של יהודה: ואמרו עוד בפדרש כי לכך נקרא
נשיא שבט יהוד' נחשון על שם שירד תחלה לתוך נחשול
של ים: ואתה הרם את מטך ונטה את ידך אין להבין הכתו'
הזה שירים משה את מטהו על הים שהרי לא נאמר בלא ויט
משה את ידו: אבל טעם הרם את מטך לסלקו מידו לפי
שהיו בהעם מחוסרי אמונה שבישראל אוכרים שאין כח
ביד משה לקרוע את הים בלא בכח המטה שבידו לכך אמר
הרם את מטך סלקהו מידך: וכן תמצא בפדרש אכרו אין
כח ביד משה לעשות דבר אלא במטה בו הכה את היאור בו
הניא כל המכות וכיון שבאו לים מצרים וישראל עובדים
אמר לו הכה הרם את מטך שלא יאמרו אלולי המטה לא
היה יכול לקרוע את הים: ועל כן הוצרך לומר ויאמינו בה'
ובמשה עבדו ומה תל ויאמינו והלא כבר נאמר ויאמן העם
אלא לפי שחזרו ולא האמינו הוצרך לומר טעכשו בקריעת
ים סוף האמינו: ולא קרב זה אל זה כל הלילה: בלילה
התחילו ליכנס בים כי כה שהזכיר בפסוק של מעלה ויסע
מלאך האלהים בתחלת הלילה הנה שנסע והכונה בו מדת
הדין שנקרא מלאך בקצת מקומות מן הכתובים ועל כן
הזכיר האלהים: ואמר הרב זל כי יתכן שאינה סמוכה כי
אם באור: והיה הענין כי נסע המלאך הזה בעמוד האש
בלילה מלפני ישראל והלך מאחריהם ונסע עוד עמוד הענן
מפניהם ויעמד מאחריהם והנה שני העמודים מאחריהם
וכאשר היה באשמורת הבקר נדונו המצריים בים ויש רמז
בסלת אשמורת בתרגומו והסדר היה בענין הזה מחנה
ישראל החלה ואחר מחנה ישראל בסמוך להם עמוד האש
ואחר עמוד האש עמוד הענן ואחר עמוד הענן מחנה מצרי'
נמצאו שני העמודים מפסיקים בין מחנה מצרי' ובין מחנה
ישרא ואמר זה על עמוד הענן שהפסיק בין מחנה מצרים

ובין עמוד האש ויהי הענן והחשך בין מחנה למחנה ויאר
את הלילה כי היה לישר'אור בעמוד האש שהיה מאחריהם
וסמוך להם כי לא היה עכוד הענן מפסיק להם כמו שהיה
למצרים ולא קרב זה אל זה כל הלילה כי לא היה אפשר
להתקרב מחנה אל מחנה לפי ששני העמודי' מפסיקי'והנה
המצריים שהיו אחורי עמוד הענן היו רואין ישראל כי היו
רואים עמוד האש מתוך הענן כי מי שהוא יושב בחשך
רואה את האור מרחוק אבל ישרא לא היו רואי'את המצריי'
כי מי שיש לפניו אור אינו רואה את היושב בחשך ומפני
זה עמוד האש צורך גדול שהיה הולך לפני מחנה ישראל
שיסע ויעכוד מאחריהם שאלו היה הולך לפניהם להאיר
להם כשאר הלילות היו ישר' נחפזים ללכת ולא יראו אותם
המצריים ולא היו באים אחריהם: ובמדרש ולא קרב זה אל
זה שלא אמרו העליונים שירה: ובפרקי רבי אליעזר פרק מ"ב
אל תהי קורא ולא קרב זה אל זה אלא ולא קרא זה אל זה
ישעיס ו כל הלילה כלומר ממה שכתוב ונקרא זה אל זה ואמר קדוש
ויבקעו המים באורו אחר שנבקעו המים כי בקיעת המים
היה תחלה ואחר כך רוח קדים עזה כדי ליבש לחלוחית
שמות יו קרקע הים כדי להיותו לחרבה וזה כדרך וילם תולעי'ויבאש
שפירושו אחר שנאש: ובמדרש ויבקעו המים כל מיכורת
שבעולם נבקעו והוצרכו לדרוש כן ממה שלא אמרו ויבקעו
מיסיו'ועוד אודיעך כבת קריעת ים סוף ומשם תבין כי ענין
מוכרח היה שיבקעו כל מימות שבעולם ושישתנה הטבע
בכלם: וקבלו רזל כי עשרה נסים נעשו על הים וכלם למדין
מן הפרשה הזאת האחד הבקעו המים כפשט הכתו'ויבקעו
המים: השני כי אחר שנבקעו נעשו כמין קובה כדמות גג
מתוח ופרוש מלמעלה והמים מימין ומשמאל ומלמעלה
והדרך באמצע הוא שכתוב והמים להם חומה מימינם
ומשמאלם בא הבקוק ופי'שהיה הדרך באמצע כמין נקב
מבקוק ג שנ'נקבת במטיו ראש פרזיו: השלישי שלא נשאר הקרקע
בקרקע שאר נהרות שיש בהם טיט אלא שנתקשה קרקע
הים כקרקע יבשה הוא שכתוב הלכו ביבשה הרביעי שהיה
דרך המצריי'לח כמו טיט הוא שכתוב טבעו בים סוף ומלת
קלים סם טביעה כורה על טיט ממה שכתוב טבעת ביון מצולה וכתי'
ירמיס נס ויטבע ירמיהו בטיט: והנה פורענות זו נס גדול לישרא ולכן
הוא נחשב בכלל עשרה נסים שנעשו להם בא הנביא ופי'
מבקוק ג ח חסר מים רבים: החמישי שנקפאו המים הוא שכתו'קפאו
פלים ג' תהומות והוא מלשון וכגבינה תקפיאני: ונתקשו כאבנים
שנאמר ירדו במצולות כמו אבן כלומר בכצולות שהיו כמו
קלים סד אבן שהראשים משתברים עליה'בא דוד ופיר'שברת ראשי
תנינים על המים: הששי שלא נקפאו חתיכה אחת אלא
חתיכות רבות כענין אבנים רבות שהיו מסודרות קצתם על
קצתם הוא שכתוב נצבו כמו נד שהוא לשון קבוץ כעין תל
או גדיש שהעמרים מסודרים זה על גב זה כן היו כי המים
מקובצים חתיכות אלו על אלו כמין פרורין כא דוד ופירש
קלים סד אתה פוררת בעזך ים: השביעי נעשו כ"ב נזרין לי"ב שבטים
ניש בזה רמז בשירה הוא שכתוב זה אלי ואנוהו מנין זה
יאמר הכתוב עזי וזמרת יה במצרים ויהי לי לישוע על הים
קלים קלו שבו עשה לי דרכי כמנין זה אלי ואנוהו וכן אמר דוד לגזר
ים סוף לגזרים: השמיני שנקפאו בזכות והיו הגזרי'הם
לבנים בהירים כשוהם כדי שיהיו רואים אלו לאלו בעזרם
זכריס יד זהו שכתוב קפאו תהומות בלבב ים שהוא כולל כשמעית
שמואל כב אחד מלשון יקרות וקפאון שהוא ענין אורח ודבר המזהיר
יב בא דוד המלך ופירש חשרת מים עבי שחקים באר כי קבוץ
המי'היה נהיר בעבי שחקי'כעצם השמים לטוהר: התשיעי
שהוציא

שהוציא להם מים מתוקים מתוך מלוחים הוא שכתוב נוזלי
שהוא מורה מים מתוקים שנאמר באר מים חיים ונוזלים מן
לבנון. העשירי שנקבאו ונתקשו אחר הזלת המתוק ואחר
שלקחו מהם ששתו עד שלא היו יורדים לארץ היו
נקפאים בלבבים הוא שכתוב נצבו כמו נד נוזלים קפאו כי
הדבר המוזל היה נקפא בלבבים. הנה אלה נסים שנעשו
לאבותינו על ים סוף וצריך אתה לדעת כי שלשה פסוקים
אלו יש בכל אחד מהם עב אותיות שהם בין כלן ירו אותיות
ומשלשתם יוצא שם בן עב תיבות כל שם ושם אותיותיו
משולשות שם בן עב זה נחקר בן הספירה הרביעית שהיא
חסד ויסע כנגד החסד ויבא כנגד הגבורה ויט כנגד התפארת
ויש לך להשכיל כי האותות הראשונה מן הפסוק הראשון
גם האחרונה מן הפסוק השלישי שהן יוצאות כסדרן ולצד
ימין אבל האמצעיות שהן יוצאות מן הפסוק השני שהן
למדת הגבורה הן הולכות למפרע ולצד שמאל כי הוא
מתחיל מן האחרונה של הלילה והנה שלשתם נאחזים זה
בזה ונעשה מהם שם אחד של שבעים ושתים וכל אותיותיו
נקשרו ומשולבות בשלשת אבות המרכבה העליונה. ודע
כי זה הים שעברו בו ישראל ים סוף היה ואעפ שלא הזכיר
זה בפירוש לא בציווי השם ולא במעשה כי אם סתם והנה
השירה שאמרו אותה מדי עברם הזכיר טבעו בים סוף וכן
אחרי עברם הזכיר ויסע משה את ישראל מים סוף והוא ים
האחרון על כן נקרא ים סוף וכן הזכיר דוד ויגער בים סוף
ויחרב. אפנם יש מדה הנקראת ים שעל ידה עברו ישראל
את הים וזהו ויכרו על ים בים סוף נקראת גם כן ים סוף כי
הוא סוף המעלות. ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה על
דרך הפשט. אמר בתוך המקום שהיה ים באו ביבשה ועל
דרך המדרש אם בים למה ביבשה ואם ביבשה למה בים
מכאן אתה למד שלא נקרע להם הים אלא עד שבאו לתוכו
עד חוטמם ואחר כך נעשה להם יבשה רבי נחוראי אומר
בת ישראל עוברת ובנה בידה והיה בוכה ונוטלת תפוח או
רמון מתוך הים ונותנת לו שניולים בתהומו במדבר מה
מכבר לא חסרו כלום שנארבעים שנה השם אלהיך עמך
לא חסרת דבר אף בתהומות לא חסרו כלום. והמים להם
חומה מימינם ומשמאלם מכאן שהיה הדרך באמצע שהרי
המים היו מימין ומשמאל ומלמעלה ובמדרש והמים להם
חומה התורה נמשלת למים שהיו עתידים לקבל היתה
מגינה כחומה ומאבדת את המצריים וזהו שכתוב חמה
חסר ואו חומה לישראל חמה למצריים מימינם ומשמאלם
מימינם בזכות התורה שנמסרה מימינו אש דת למו ומשמאלם
אלו תפילין שנותנין בשמאל ויסר את אופן מרכבותיו על
דרך הפשט כיון שהשקיף בהם בעמוד אש השורף כל עץ
שבכלי מלחמתם ועמוד ענן שהיה מלחלח הקרקע היו
המרכבות נשמטות וסר כחם לגמרי. ועל דרך השכל אופן
שם לגלגל שנאופנים להם עינינו גלגלים והנה אופן אחד
בארץ תי גלגלא. ויאמר הכתוב כי הגלגל שממנו כח
מרכבותיו הסירו מגבורתו וכחו וכיון שהסיר אופן מרכבותיו
למעלה וינהגהו בכבדות למטה. וכן דרשו רזל אין אומה
נופלת עד שתפול שרה תחלה והגלגל הזה הוא גלגל מאדים
שבו היו המצריים ראוים לנצח ולהתגבר לולי השם שהיה
לנו ונלחם לישראל. וכח הגלגל הוא סמאל ומלת אפן הוא
חסר ואו כחשבונו. והרי לך שם הכח והגלגל רמוז בכתוב
ולא שהיה המזל שר של מצרים כי שר מצרים היה עוזא
והזכירו בשם מצרים למעלה והנה מצרים נוסע אחריהם כי
הכח הדבק באומה יקרא על שם האומה כלשון הכנעני אז

בארץ וכמו שבארתי שם. לפנות בקר לאיתנו. על דרך
הפשט לאיתנו מלשון תקף וכח כי לשון תקף וכה כלשון
איתן מושבך כלומר לכחו הראשון. ועל דרך המדרש
לאיתנו לתנאו וכן רמז בבראשית ותראה היבשה כלומר
בים. ובמדרש תנאי התנה הקבה עם הים שיקרע לפני
ישראל. אמר רבי אליעזר לא עם הים בלבד התנה הקבה
אלא עם כל מה שנברא במעשה בראשית שנאמר אני ידי
נטו שמים וכל צבאם צויתי מיד שנטו שמים כל צבאם
צויתי את הים שיהא נקרע לפני ישראל צויתי את השמש
ואת הירח שיעמדו לפני יהושע שנשמש בגבעון דום וירח
בעמק אילון. צויתי השמש והארץ שישתקו לפני משה
שנאזינו השמים. צויתי את העורבים לכלכל את אליהו
שנהעורבים מביאים לו לחם ובשר. צויתי את האור שלא
תזיק לחנניה מישאל ועזריה שנאמר ורוח נור לא עדת בהון.
צויתי האריות שלא יזיקו לדניאל שנאלהי שלח מלאכיה
וסגר פום אריותא וגו. צויתי את הדג שיקיא את יונה שנ
ויאמר לדג עד כאן במדרש בפרקי רבי אליעזר. המדרש
הזה מוכיח שכל הנסים והנפלאות שעשה השם יתבר בכל
הדורות על ידי הנביאים כבר הושמו בששת ימי בראשית
בטבעי הדברים שנבראו כגון שתאמר ביום שני שנבדל הים
השם בטבע המים שיקרע לבני משה הים ולפני יהושע
הירדן וכן לאליהו הנביא ולאלישע. וכן ביום רביעי שנברא
השמש השם בטבעו שיעמד ליהושע ולפי זה לא היה שנוי
הטבע בבריאה החדשה בשום דבר ששת ימי בראשי ואילך
כי כל הנסים והאותות והמופתים שנעשו אחרי כן הכל
הושמו בטבע כבר והמנהג שנשתנה לעיני הרואי לא היתה
בריאה חדשה מן הטבע. ועוד דרשו רזל דברים נבראו בין
השמשות ואלו הם. פתיחת פי הארץ פי הבאר. פי האתון
הקשת. המן. המטה. השמיר. הכתב. המכתב. הלוחות.
וראוי להתעורר במה שייחד דברים אלו לבין השמשות
ושאר הנסים כלן הושמו בטבעי הדברים שנעשו בששה
ימים הקודמים. והעולה לנו מזה כי ששת ימי בראשית
ואילך אין שם שנוי טבע מחודש כי בעת שנברא אותו הדבר
הושם בטבעו שיהיה בך וכך בחפץ השת וזהו לשון נבראו
שהזכירו החכמים כי הטבע היוצא מן החפץ הקדמון יקראהו
בריאה ותנאי והוא אצל החפץ הקדמון טבע ולעיני הרואים
שנוי טבע וכאשר הגיע זמן השתנות הטבע לעיני הרואים
לא יהיה בזה שנוי רצון כאת השם יתברך שירצה בו עתה
מה שלא רצהו החלה כי כן היה ברצונו הקדום שישתנה
הטבע בומנו לעיני הרואים על יד הצדיקי שבדורו. וכצרים
נסים לקראתו היה ראוי לומר נסים מבני אבל הענין כי היו
נסי מפני הים כדי שיצאו מימנו והם באי לקראתו על כרחם
זהו שאמר וינער השם את מצרים בתוך הים. ודרשו בו רזל
כבשר המתנער בתוך הקדרה הבאים אחריהם בים משפט
סת להיות ששה בריש דפין והסימן הוא בה שמו ואלו הם
בראשית. יהודה אתה יודוך. הבאים אחריהם. שמור
ושמעת. מוצא שפתיך. ואעידה בם ולל טעם בזה שהוא
רמז לחדוש העולם שהבה רוכב בערבות. כענין שכתוב
סולו לרוכב בערבות ביה שמו. והסתכל איך השלים רמז
ההא של בירת בענין הים שהזכיר שם משה עוזי וזמרת יה
ולכך הזכיר מי כמוכה שני פעמים ההא הזאת ותוספת
ההא במי כמוכה הראשון היא אחרונ שבשם והיא אחרונת
שבספירות. והוא מלאך האלהים שהזכיר הכתוב בו וילך
מאחריהם וכן בכאן הבאים אחריהם בים כי ישועת הים על
ידו. ולפי מה שדרשו זל בהבוא בה בראם רא בזכו אברהם

תמצא האותיות השניות לאותיות ביה שמו שהם אברהם
ותוספת הוא"ו לבאר כי ו' קצוות של העולם נקראי בזכותו
ס פט והכתוב מעיד שנבנה העולם על מדת החסד ש"ב כי אמרתי
יכה ז עולם חסד יבנה · וכתיב חסד לאברהם · וירא ישר את היד
יחל ט הגדולה על דרך הפשט יד לשון מכה כלשון הנה יד ה'
מל מ ס היה · כבדה מאד יד האלהים שם · ועל דרך המדרש את
ה' הגדולה · מכאן דרשו ז"ל על הים לקו חמשים מכות
והענין כפני שבעשר מכות מצינו כתוב אצבע אלהים היא
ומאחר שעשר מכות הן אצבע והיד היא חמש אצבעות ועל
כל אצבע ואצבע י' מכות הנה הם חמשים מכות · ועל דרך
הקבלה את היד הגדולה היא הא' אחרונ' שבשם והיא מדת
הדין רפה של משה הנקראת מלכות שעל ידו נקרעים
ולכך אנו אומרי' בתפלה מלכותך ה' ראו בניך בוקעים לפני
משה זה אלי ענו · הודו והמליכו רמז לזה אלי ואנוהו · וכבר
ידעת כי בעברים אמרו השירה ושעם הגדולה לפי שהיא
שואבת מן החסד כי לכך נזכרה בשירה בלשון ימינך · ויש
לך להתבונן בתרגום אנקלוס ית גבורת ידא רבתא לפי
שיפרש היד הגדולה אלא שהוסיף על הכתוב לשון גבורה
ובא לרמוז כי הגבורה שבה שהיא מדת הדין מכה את
המצרים והחסד שבה מצלת את ישראל · וכתב הרמב"ן ז"ל
בפירושיו וזה לשונו ועל דרך האמת יאמר שנגלת להם היד
הגדולה והיא מדת הדין שעשה ה' במצרים כי היתה שם
ד יס ל במצרים מכה בהם וזהו כמו ועל הארץ הראך את אשו
הגדולה והיא הימין אשר תרעץ אויב והיא זרוע ה' שאמר
פיה כפ ט הכתוב עורי עורי לבשי עוז זרוע ה' הלא את היא המחרבת
ים ולא יתעלם ממך מדה שאמר לבשי עוז מדה שכתבנו
לקסיף מד בפסוק מידי אביר יעקב ע"כ · ויראו העבו ויאמינו ביראה
כד והאמונה עקר לכל התורה וכתב רבינו חננ"ל כי האמונה
דס ב כב מתחלקת לארבעה חלקים אמונה בהבה שנא' האמינו בה'
אלהיכם והאמנו וזהו שכתוב ויאמינו בה' ובמש' עבדו אמונה
שעיה כג ו בנביאים שנתחייבנו לשמוע דבריהם שנאמר מי האמין
לשמועתנו · אמונה בעולם הבא שיש להאמין כי יש עולם
הבא ויש שכר טוב מעותד לצדיקים · וזהו שאמר דוד עד
מלי כז יג לולי האמנתי לראות בטוב ה' אמונה בביאת הגואל שזה
יסכ"ו כח יז פנה גדולה בתורה זהו שאמר הנני יסד בציון אבן אבן פנת
יקרת מוסד מוסד המאמין לא יחיש וכל המאמי' יש לה זכיו'
ברמס טו ו הרבה הוא שנ' באברהם שהיה שרש האמונה והאמין בה'
יסעיה כו ג ויחשבה לו צדק' · והנה הוא זוכה לגן ערן שנ' פתחו שערי'
ויבא גוי צדיק שומר אמונים וזכה לחיי העולם הבא שנאמ'
תנקוק ג ד וצדיק באמונתו יחיה ומי שאינו מאמי' בכל לו עליו הכתו'
מיכ טו כב אוכר לא יאמין שוב מני חשך וצפוי הוא אלי חרב · ואינו
ירמיק ל לח זוכה לגאלה שנ' ובחורתי בכם המורדי' והפושעים בי' · וכתיב
מלכי ג כד אמונים נוצר ה' ומשלם על יתר עושי גאוה · פי' נוצר
אמונים ועל אותן שאין בהם אמונה משלם עונשם כי הם
תנקוק ג ד עושים בגאוה' ואינו זוכה לחיים שנ' הנה עופלה לא ישרה
נפשו בו וצדיק באמונתו יחיה עכ"ל הרב ז"ל ומפני שהאמונ'
זוהי כל התורה כלה תקנו לנו רז"ל בתפלה ובברכות לענו'
אמן שהוא נגזר מלשון אמונ' ומלשון הודאה שמקבל עליו
דברי המברך ומודה בהם וזהו שאמרו ז"ל אכן קבלה אמן
שבועה אמן קיום ועל זה אמרו גדול העונה אמן יותר מן
המברך · ובאור הענין כי המברך מעיד בברכתו של הבה
שהוא מקור הברכ' והעונה אמן הוא מקיי' השתר והוא העקר
שאין קיום העדו' בעד ראשון שא בעד שני שהעדו' נגמ' על
ידו והעונ אמן הוא העד השני וצריך הוא שיצטרף עם העד
הראשו' שהוא המברך כי עמו העדו' קיים וכבר האריכו רז"ל

לדבר במשפט הזכרת אותיות התיבה הזאת ואיך יתחייב
להגות בהם אדם והוא שאמרו אין עונין לא אמן קטופ' ולא
אמן חטופה ולא אמן יתומה שא אמן ארוכה בן עזאי אומר
העונה אמן חטופ' יתחטפו ימיו קטופה יתקטפו ימיו יתום'
יהיו בניו יתומי' ארוכ' מאריכי' לו ימיו ושנותיו ועניין חטופה
שהוא חוטף האלף כשבא פתח והנה זה הפך האמונ' כמה
שכתו' באמנון האמינון אחיך חיה עמך ופרשי' ז"ל דשקר"ר שמות כ ג
בלעז · והא למדת שהעונה אמן חטופה הנה הוא מהפך
הקערה על פיה ומוריד לארץ יסודות חוכות האמונה הנה
בארתי ענין אמן לפי שהוא נגזר מלשון אמונה מלבד שיש
במלת אמן סוד שהוא כולל השם המיוחד והכנוי והתפארת
והכבוד · ויש בו עוד סוד מקובל כי מלת אמן הוא חבור
עשר ספירות מן האלף שהוא הכתו' והוא המקור הנובע עד
המם שהוא התשובה והוא מלך העולם · ומן המם לנון
שהוא השכינה שנקראת בלשון נקבה וכוללת זכר ונקבה
והרמז באות' נון כפופה נון פשוט' וכיון שהמשכת הברכו'
מגעת לנון משם מתפשטת הברכ' לעולם השכלי' הנפרדים
ומהם אל העולם השפל הזה · ובשם שהתחיל מן המקור
הנרמז באות אלף והמשיך הברכ' משם כמי שפותח המעין
להשקות הצריכים השקאה · כך יקבל העונה אמן שכרו יספיס כו ב
שיפתחו לו שערי גן עדן הוא שנא' פתחו שערים ויבא גוי
צדיק שומר אמונים · ל תקרי אמונים שא אמנים לו שעונין
אמן והנה שכרו אתו מדה כנגד מדה · ובכר ידעת כי מלת
אמן נוטריקון אל כלך נאמן · ויש לך להתעורר כי במלת
נאמן נון כפופה נון פשוטה לא לסתום רק לפרש והנון
הפשוטה שבמלת אמן כוללת זכר ונקבה לפי שנון כפופה
היא נקבה ונון פשוט היא זכר ולפי שיש נון הכפוף בכלל
הפשוט מפני כן כוללת זכר ונקבה ויש לך לדעת כי האלף
נקראת אמן והחכמה נקראת אכון וזהו ואהיה אצלו אמון מפלי ח ב
והכל אחד כי אין להפריד החכמ' כן הכתוב ולפי שהברכה
משם וכענין שכתוב שאו ידיכם קדש הוא החכמה וברכו תלים קלד
את ה' לכך גדול העונה אמן יותר מן המברך וזה בגבולין ·
אבל במקד' לא היו עונין שלא היו צריכין לפי שהיו מזכירין
השם ככתבו ושתי אותיות ראשונות ירמזו למקור הברכה
ולכך אין צורך להזכיר אמן במקדש וכל המכוין והכופל
אמן אמן זוכה לשני עולמות וכן אמ' דוד עליו השלום בסוף
מזמור מ"א ברוך ה' אלהי ישר' עושה נפלאות לבדו וברוך שם
כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן · ועוד
במזמור פ"ט ברוך ה' לעולם אמן ואמן זה המכבד את ה'ת שמות יד ג
באמת אשר עליו אמר הכתוב כי מכבדי אכבד · וכל מי
שאינו נזהר במלת אמן לכוין בכל כחו וכונתו הרי זה מבזה סס
את ה' יתברך ועליו אמר הכתוב ובוזי יקלו ומשבעה מדורין
שיש בגיהנ' מורידי' אותו לאחרון שבכלם שהוא כפול והוא
נקרא ארץ עיפתה והוא ארץ שאול התחתית כי שאול מדור
אחד ותחתית מדור שני ואותו תחתית נקרא אבדון וזהו מלכי ט ו
שאול ואבדון נגד ה' מי שיורד לאבדון שוב אינו עולה ועל ירמיס ג יו
זה אמ' הכתו' אותי עזבו מקור מים חיים הכביזם לענו' אמן
עזבו מקור מים חיים הוא הנובע שנרמז למעלה · ומה יהיה
ענשם לחצוב להם בארות בארות נשברים כלומר הרי הן
יורדי לגיהנם מדרגה אחר מדרגה בעונש כפול וזהו שכפל
בארות בארות והכל מדה כנגד מדה בין בעונש בין בשכר ·
אז ישיר משה ובני ישר' לשון הוה הוא · ואמרו ז"ל שר לא
נאמ' א ישיר מכאן רמז לתחית המתים מן התור' · ובמדר'
אז ישיר משה יש אז לשעבר ויש אז לעתיד · לשעבר אז
הוחל ואז אמרה אז ישיר משה אז ישיר ישר' אז ידבר יהוש

אז אמר דור אז אמר שלמ' ויש לעתיד או תראי ונהרת ' אז
יבקע כשחר אורך אז ידלג כאיל אז תשמח בתולה אז ימלא
שחוק פינו אז יאמרו בגוים הרי אלו עתידין אמר משה באז
קראתי הגר לפני הקבה ומאז באתי ל פרעה לדבר בשמך
בלשון שסרחתי אני מקלסו ' נקלס ליחיד שהוא למעלה
כז רק"ע ' אמרו ישראל כשנפרע הקבה סדורו של אנוש
שעלו עליו מי אוקינוס והציף שלישו של עולם שנאמר אז
הוחל לקרא ואנו שעשה לנו דרך במים ונפרע מן המצריים
באז אנו מקלסים אותו ' ומה שהזכיר משה ובני ישר לאמ'
ללמד כי משה ובני ישר זכו לומ' אותו קלוס בעצמו ואותה
שירה שמשבחת המדה הנקראת זאת ליי והיא הכלה
שמשבחת את המלך ואומרת שיר השירים אשר לשלמה
והבן זה ובשירת הבאר ארמוז מזה בעה"ת ' ויאמרו לאמר '
בפל האסיר על שם שכפלו לשו' השיר כי כל פסוקי השיר'
וכל עניניה הם כפול' וכן תמצא בהלל מן המצר קראתי יה
ענני במרחב יה עד זה היום עש"י כל הלשון כפול' והקלוס
הכפול רמז לכח לפנים מכח ' ועל כן באה השירה בלשון
כפול כי הוא קלוס למדת רחמי ולשכינה אשירה ליי ואחלל
עזי וזמרת יה יי שמו ואחלל ימינך שהו' מדת הדין מי כמוכה
באלים יי ואחלל מי כמוכה נאדר בקדש שהוא אדיר במעון
קדשו בשמי שא' בכל העליוני דום לכבוד שהו' אדיר במעון
קדשו מכון לשבתך פעלת ה' ואחלל מקד' יי אלף דלת והבן
זה ' או ימ' ויאמרו לאמר בחתוך שפתי' וכן ויצעק משה ל
ה' לאמ' שצר' המתפלל לחתוך בשפתי' ומצאתי סיוע לזה
ממה שאמרו במדר' ויאמרו לאמ' ר' נחמיה אומר רוח הקד'
שרתה על ישר ל וחיו אומרים שירה כבני אדם הקורין את
שמע ' ועל דרך המדרש ויאמרו התינוקות היונקים לאמר
העוברי' שבמעי אמן ' והוא שדרשו כיצד אמרו ישר שירה
עולל מוטל על כרס אמו ותינוק יונק משדי אמו כיון שראו
שכינ' עולל הגביה את צוארו ותינוק שמט דד מפיו ואמרו
זה ל ואנוהו שנ' מפי עוללי ויונקי' וגו ואפי' עוברין שבמעי
אמן אמרו שירה על הים שנ' במקהלו' ברכו אלהים ה' ממקור
ישר' כי נאה נאה ' לפי שאין בכל הבהמות מתגאה כסוס
והרוכב מתגאה עליו באר הכתו' כי הבה מתגאה על שניה '
ובמדרש כי נאה נאה ארבעה גאים הם אריה בחיות שור
בבהמו' נשר בעופות אדם על כלן שנ' ורדו בדגת הים ובעוף
השמי' וגו' מה עשה הבה נתן דמות כל הגאים הללו בכסא
הכבוד שלו שנ' ודמות פניהם פני אדם ופני אריה ל הימין
לארבעתם ופני שור מהשמל לארבעת ופני נשר לארבעת '
אמר הבה הואיל והם מתגאים אני מתגאה עליהם שנא' כי
גאה גאה הרי הוא מתגאה על כל הגאים ע"כ ' וזהו שכתוב
רם על גוים ה' קרי ביה גאים וזהו המתגאה על חיות הקד '
ועוד אמרו במדר' דא כי גאה גאה נתגאה על כל המתגאים
שכל המתגאי' לפניו במה שהם מתגאים נפרע מהם כצרים
ופרעה נתגאו במים ולקו במי' דור המבול נתגאו במי' אמרו
אין אנו צריכים לטפה של נשמים אלא ואד יעלה מן הארץ
ונפרע מהם במי המבול שנ' ויו' הזה נבקעו כל מעינו תהום
רבה תהום עליון ותהום תהתון אנשי סדום נתגאו בעשרם
ברבוי כסף וזהב ובקשו לכלות מהם רגל עוברי דרכים שלא
יצטרכו להת להם ' והבה כלה אותם מן העולם זהו שאמר
הכתוב פרץ נחל מעם גר הנשכחי מני רגל דלו מאנוש נעו '
וכתי' לפיד בוז לעשתו' שאנן נכון למועדי רגל וכתי' ישליו
אהלים לשודדים ובטוחות למרגיזי אל ' וכתיב הנה זה היה
עון סדום אהה"ד גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה
ולבנותיה וד' עני ואביון לא החזיקה פרע"נ נתגאה במרכבות

שנ' ויקח שש מאות רכב בחור נפרע ממנו במרכבות שנא'
מרכבות פרעה וחילו וגו' סיסרא נתגאה ברכבו שנ' ויעק
סיסרא את כל רכבו נפרע ממנו ברכבו שנאמר הכוכבים
ממסלותם נלחמו עם סיסרא ' שמשון במדר שנתגאה בו
נפרע ממנו נתגאה בעיניו שנא' אותה קח לי כי היא ישרה
בעיני נפרע ממנו בעיניו שנא' ויאחזוהו פלשתים וינקרו את
עיניו ' וכשם שחטא בעזה שנא' וילך עזתה וירא שם אשה
כן נפרע ממנו בעזה שנאמר ויוליכו אותו עזתה ויאסרוהו
בנחושתי' אבשלו' נשתבח בשערו לקה בשערו שנ' ויחזק
ראשו באלה ' סנחריב נתגאה ברכבו שנא' ברוכב רכבי אני
עליתי מרום הרים ירכתי לבנון ' מה כתיב ויצא מלאך ויך
במחנה אשור ' נבוכדנצר נתגאה ואמר אעלה על במתי עב
וגומר מה כתיב אך אל שאול תורד וגו' אמר לו הבה אתה
הפרשת עצמך מבני אדם לעשות עצמך אלוה אני אפריש
אותך מבני אדם להיות מדורך עם הבהמות הוא שכתוב ולך
טרדין מן אנשא ועם חיות ברא מדורך לכך כתי' נאה נאה'
סוס ורוכבו רמה בים שהיו כלם לפניו כסוס אחד ורוכב אח'
וכה"א כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב ' כלן
לפניו כסוס אחד ורוכב אחד ' סוס ורכבו ' הסוס קשור
ברוכב והרוכב קשור בסוס ועולים למרום ויורדים לתהום
ואין נפרדים זה מזה לכך נאמר רמה בים כנגד מה שעולים
למרום ולכך נאמר ירה בים כנגד מה שיורדים לתהום '
ודרשו ז"ל סוס ורוכבו רמה בים ' היה הרוכב אומר לסוס
אתמול הייתי מושכך לנילוס ולא הייתי בא אחרי ועכשו
אתה משכני לים והיה הסוס משיבו רמה בים ראה כמה בים
רומו של עולם אני רואה בים ' עוז וזמרת יה קראו עוז כענין
שכתוב צוה אלהיך עוך ' וזמרת יה ' וזמרת לידה מלשון
ונעים זמירות ישראל וכתיב זמרו אלהים זמרו ' ויהי לי
לישועה נקראת גאלת מצרים ישועה לפי שאחריה גלות
אבל גאלה העתידה שאין אחריה גלות נקראת ישועת
שנאמר מי יתן מציון ישועות ישראל ' וכן נקראת תשועת
עולמים שנאמר ישראל נושע בה תשועת עולמים ' וכן
שירה הואת נקראת שיר בלשון נקבה על שם שעתיד לבא
אחריה גלו כשם שהנקב מתעברת ויולדת וחוזר ומתעבר '
אבל לעתיד מצינו שיר בלשון זכר הוא שכתוב שירו ליי
שיר חדש כי נפלאות עשה וגומר וכתיב והיה ביום ההוא
יושר השיר הזה וגו' זה אלי ואנוהו ' על דרך הפשט ואנוהו
אבנה לו נוה ולכך הזכיר אל נוה קדשך ובית המקדש נקר'
נוה שנאמר ברכך ה' נוה צדק הר הקדש ועל דרך המדרש
זה אלי ואנוהו אנוה את שמו הנכבד בפני כל האומות
שיאמרו אין כה' אלהינו וכן אמר שלמה עה"מ דודך מדוד
היפה בנשים שכך אתם מומתים על קדושת שמו שנאמר
על כן עלמות אהבוך ' על מות אהבוך אפילו הם מומתים
אין כופרין בשמך שנאמר כי עליך הורגנו כל היום ' רבי
אליעזר אומר מנין אתה אומר שראתה שפחה על הים מה
שלא ראה יחזקאל בן בוזי שנאמר זה אלי ואנוהו ביחזקאל
כתיב ואראה מראות אלהים ובשאר הנביאים כתיב וביד
הנביאים אדמה כלומר בדמיונות ומראות אבל על הים ראו
כלן עד שאמר כל אחד ואחד זה אלי ואנוהו ' ואין כונת
החכמי' בזה שתהיה מעלת השפחה בענין ההשגה והחכמ'
יתרה על השגת מעלת יחזקאל בן בוזי הנביא אלא הכונה
שראתה שפחה על הים דבר שלא ראה יחזקא ' ז"א ואנוהו
התנאה לפניו במצות טלית נאה סכה נאה לולב נאה אלהי
אבי וארוממנהו אזכיר רוממות ה' איש מלחמ' לפי שאמ'
להם משה ה' ילחם לכם לפיכך אמרו הם ה' איש מלחמה '

ושמא

ושמא תאמר מלחמתו בכלי זין לכך נאמר יי שמו כלומר
י״ם לג לא בעמל ולא ביגיעה אלא בשמו כענין שכתוב האל הגדול
יח לג ב הגבור והנורא ה׳ צבאות שמו וכן בבריאת עולם כתיב יוצר
אותה להכינה ה׳ שמו כלומר בשמו נראם ולא בעמל ולא
ביגיעה דא ואנוהו אני והוא כלומר אדמה לו כענין שכתוב
והלכת בדרכיו ואמרו רזל מה הוא רחום אף אתה רחום מה
הוא חנון אף אתה היה חנון מה הוא מלביש ערומים אף
אתה מלביש ערומים מה הוא קובר מתים אף אתה קבור
מתים וענין המדרש הזה נא לרמוז על היותו יתעלה משותף
שמות ד עמנו בגלותנו ובגאלתנו בגלותנו מלשון ההבטחה אנכי
ארד עמך מצרימה וגרשו רזל מכאן גלו למצרים שכינתי
טעמים ו עמהם ובמעשיהם כתיב את יעקב איש וביתו באו וכמו שרמזתי
א ח יב לו שם ובגאלתנו גם מה שכתוב ויסעו בני ישראל מרעמסס
תליס פח וכתיב מיד ויסע מלאך האלהים ומקרא מלא הוא הושיעה
ימינך וענני הצריך הכתוב ישועה אף לעצמות ועוד שהם
מו קמל ו מלות נאכרות בענין הגלות אני והוא שכתוב ואני בתוך
ירמיס ע הגולה והוא שכתוב והוא אסור בזיקים ומעתה אל
יקשה לך אחר הענין הזה שבארתי לך מה שאנו אומרים
בתפלה ביום התיכה הגדולה אני והוא הושיעה נא והיה
ראוי לומר כפי הנראה אני ואותך שהרי אתה רואה כי הם
מלו מיוחדו על ענין הגאלה ועוד שרצה לדבר בנסתר לטעם
אחר מפני שהוא יתברך נסתר ונעלם מהשגת כל משיג
והושיעה נא לנכח לבאר שאף שהוא נסתר ונעלם נגלה
הוא ונמצא בלבבות והוא כענין נוסח הברכות שתקנו ברוך
אתה לנכח ואשר קדשנו נסתר וכן בכאן הושיעה נא לנכח
אני והוא נסתר כלומר ממקו שהוא לפי שאין ידוע מקומו
יחזקל ג יב כענין שכתוב ברוך כבוד יי ממקומו וזהו שאמר הכתוב
תליס קמס וחסידיך יברכוכה יברכו כה כלומר בענין הזה והוא נגלה
ונסתר וזהו שאמ׳ מיד כבוד מלכותך יאמרו וכתיב גבורותיו
וכבוד הדר מלכותו ודע כי אני והוא בחשבונו אנא יי ומלת
אנא מספר השם המיוחד ב׳ פעמי׳ ולכך אנו אומרי׳ בתפלה
אנא הושיעה נא אם כן אנא ה׳ מספר המיוחד שלש פעמי׳
שעולה עח וזהו הוה ויהיה והיה שמספרו כן וזה מבוארי
ויש לנו עוד קבלה בהם כי הם שמות הקדש והם כלל עב
שמו הרשומי׳ בפסוקי׳ ויסע׳ ויבא׳ ויט׳ ומודעת זאת לכל
בעלי השמות כי שם בן עב נחלק לחלקים ידועים ויש לכל
חלק וחלק כח ידוע לפעלה ידועה עם ידיעתם בנקודם
כמשפט ושני שמות אלו כל אחד ראש לחלקו הידוע להם
זה לקרב פזורים וזה לאהבה וכיון שכן מה נעים ומה טוב
שנזכירם בתוך תפלתנו לבקש בהם רחמים כאת השם ית׳
שיקרב את פזורינו וישאהוב אותנו כימי קדם זה שמעתי
מפי ההכם רבי יצחק טודרוס זל׳ ועל דרך הקבלה זה אלי
ואנוהו היא השכינה שנקראת זה ואת בעבור זה עשה ה לי
ויקרא כו וזאת אשר דבר להם ואף גם זאת בהיותם וגו׳ כי השכינה
עמהם בכל הגליו׳ ועל זה נאמר ויסע מלאך האלהים שהיתה
ישועת היכ על ידו והוא שנ׳ עליו כי שמי בקרבו והוא אדון
תליס קיד חולי ארץ שהזכיר דוד ואמר מלפני אדון חולי ארץ מלפני
אלוה יעקב ומזה הזכיר עליו משה בכאן עוז וזכרת יה שהרי
אין דרכו של משה בכל התורה כלה להזכיר שם יה כי אם
טעמים יח יו השם שלם ומה שהזכיר כי יד על כס יה על כן הוצרכו רזל
לדרוש בו שאין השם שלם ואין הכסא שלם עד שיכתוב זרעו
של עמלק אבל כפני שהשכינ׳ מדת הדין לכך הזכיר משה
תליס קל נ שם יה שהוא מדת הדין כענין שכתוב אם עונות תשמור יה
אדני כי יעבד וכתי׳ נאלף זלת ובאורו מי יוכל לעמוד לפני
מדת הדין ומלת תשמור איננה לנכח כי אם לשון נקבה

נסתרה וכן כתי׳ עוד יסור ירני יה וכתיב אשרי הגבר אשר תליס נד
תיסרנו יה ואמרו בר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה הבדה
אינו אומר אלא יה כמי שעומד לפני הדין ודן אותו עכ׳
וכמצאתי במדרש תהלים בפסוק עזי ומרת יה בעולם הזה
מקלסין אותו בשתי אותות אבל לעולם הבא בשש אותי׳
שנ׳ כי ביה יי צור עולמים והכוונ׳ במדר׳ ההגדה יפמים כ
אותי׳ הן מדת הדין שבה נבר׳ העולם הזה אבל לעולם הבא
ברחמים לפי שמדת הדין תתעלה ברחמים ולא תתגבר
הדין נוהגת כי באותו זמן הכל יהיה חסד ורחמים טעמים
יצר הרע ולא כיתה וזה באור מה שדרשו בזה שמות רבה
לשעבר אני ובית דיני היתי מתהלך לפניכם שנ׳ והולך טעמים יג
לפניהם אבל לעתיד לבא אני לבדי שנ׳ כי הולך לפניכם יי
וכאספכם להי ישר׳ הוא להי יעקב והכל מדה אחת ואנוהו
אעלה אותו ונוה עליון להי אבי הזכיר משה להי אבי
כלפי שבטו כי מדת הדין מדתו של לוי וארוממנהו בשם
השלם הוא מדת רחמי׳ הוא שאמר ה׳ איש מלחמה ה שמו
שיתעלה ברחמים זהו היחוד לקשור התכלית עם הראשית
והסוף בתחלתו וכן תמצא בספר יצירה הבן בחכמה וחכם
בבינה העמד דבר על בוריו והשב יוצר על מכונו פירוש על
מכונו למעלה וזכיר כן כדי ליחד כל הבנין ממט למעלה
מרכבות פרע וחילוי מרכבו פרעה הם שש מאות רכב בחור
שלקח כ״ג שרים וחילו זהו רכב נשרים ומבחר שלישיו זהו
ושלישי על כלו ולפי שהיה ראוי הכתוב לומר כן מרכבות
פרע וחילו ירה בים סוף ומבחר שלישיו טבעו בו יתכן לומ׳
שיהיה באורו כי נדונו מרכבו פרעה בים למעלה ולכך טבעו
מים סוף למט׳ ודרשו רזל במדה שאדם מודד בה מודדין לו
הוא גזר כל הבן הילוד היאירה תשליכוהו לפיכך מרכבות טעמים ו
פרעה וחילו ירה בים הוא גזר וראיתן על האבנים לפיכ׳ רדו טס
במצולות׳ ים כמו אבן יתינך יי ידוע כי כל מדה כלולה
מחברת וקרא למדת הדין מים לפי שהיא כלולה ומעורבת
בכח הרחמים זהו לשון נאדרי בכח מלשון אדרת וכח
הרחמי׳ שכה היה מציל לישר והיא עצמ׳ שהיא מדת הדין
היתה משקעת את המצרים בים וזהו ימינך יי תרעץ אויב
וזהו באור מה שדרשו רזל היתי ידו אחז משקעתן וידו אחת
מצילתן תורם קמ״ד הזכי׳ לשו הרים כנגד שהיו מכריחין
אותם בנגין הלבני והגיד לך הכתו מדה כנגד מדה כי השם
ית׳ הרסם ולא יבנם וזהו כי בדבר אשר זדו עליה ואם קמיד
והיה לי לומ׳ קמינו אבל בא ללמדך שכל הקמי על ישראל תליס סה
כאו הם קמי על השכינ׳ וכן הזכיר דוד עליו השלום כי הנה
אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש ופי ואמר לכה הם
אויביך ומשנאיך לפי שעל עסק יעריצו סוד ויתיעצו על טס
צפונ׳ך נערמו מים על דרך הפשט כתרגומו חכמי מיא׳
והכונ׳ בזה כאו התחכמו המים כאשר קמו נד אחד להמציא
בים דרך לעבור גאולים ולנער את המצרים בתוכה אחרי כן
כשישובו כבתחלה לאיתנם ועל דרך הקבלה נערמו מים
כמו ודשנו את המזבח ויהיה הפך ההתחכמו כאו אם אבד במדבר ד ט
החכמה כן המים ובאור הענין כי פסקה ההכשכה ממדת
החסד שלא קבלה מלמעלה ולכך לא אמר נערמו מי הים
אלא נערמו מים כדי שתבין כפשוטו כים כמש׳ ותבין עוד
בלשון מים כי ירמוז למדת החסד וכאשר פסקה ההמשכת
ממדת החסד ולא התפשטה למט׳ השכלי הנפרדי בקיום
העולם כמנהגו וטבעו ועל כן נקרע הים ונקבעו כל מימות
שבעולם כי שרו של ים מכלל הכחו׳ הנפרדי ואיה לדברי
מה שמצאתי בתרגום ירוש קפאו תהומו בלב ים בגו פלגס
דימא רבה וזה היה סבת קריעת ים סוף והבן זה מי כמוכה
באלים

באלים ה' מי כמוכה נאדר בקדש · תוספת הה"א שבשניהם
רמז למדת הדין ה"א של מי כמוכה הראשון היא מדת הדין
רפה ועל כן הוא ברפה ומקבלת ממדת הדין של מעלה
שהיא מדה קשה ולכך מי כמוכה השני בדגש והוא מקבל
מן הקדש ולכך אמר נורא בקדש והבן זה · נורא תהלה' כל
הבריות יראי' מלהגיד תהלותיו פן ימעטו במהלליו וכן אמר
דוד ע"ה לך דומיה תהלה אלהי' בציון · התהלה שאדם יכול
לעשות אל ה'ת'היא השתיקה לפי שהתהלה על ג' חלקים
החלק הראשון יותר מדי · החלק השני הראוי · החלק הג'
הקצור יותר מדאי הוא שיהלל המהולל את המהולל למדרג'
גדולה ממדרגתו · הראוי שלא יעבור על מדרגתו · הקצור
שישפילהו ממדרגתו ולא ישלי' חקו במדרגת תהלתו · שני
חלקי' הראשוני' הם שקר בתארי השם ית' ונשאר בו החלק
השלישי והו' הקצור כי המשבח אותו מקצר בשבחו ואיננו
מתא'אותו כראוי לו לפי חקו ולפיכ'נאמר לך דומיה תהלה
וכתי'ב מ' ימלל גבורות יי'וגו' וכתי'ב ומרומם על כל ברכה
ותהלה · וכן דרשו ר"ל לך דומיה תהלה סמא דכולא
משתוקא למרגניתא דלית ביה טימי · כל כמה דאת משבח
את פגים לה · הר"מבן פי'נורא תהלות בעבור כי מלאכי
ארץ נוראים בעשק ונלוז אמר כי ה'יתב'הוא נורא בדברים
אשר הוא מהולל בהם ע"כל ז"ל · ומה שאמר עושה פלא ·
זה הוא פלא גדול כי הרוח אחד ובו עשה דבר והפכו כי
הרוח שהקפי'א את המ' כמו שאמ'וברוח אפך נערמו מים
קפאו תהומות · הוא המפשיר אותם והמזילם כמו שאמר
נשב רוחך כסמו ים והנה זה דבר והפכו · ויתכן לומ'כי
מה שאמר עושה פלא ולא אמר עושה נפלאות או עושה
גדולות הכונ'בזה על קריעת ים סוף שהיה פלא אחד כולל
כמה נפלאות וכבר ידעת כי הנסים המפורסמי'הם נקראים
נפלאות לפי שהם דברים נגלים באים מכח נעלם כי לשון
פלא הוא דבר נעלם ומכוסה וכל הנסים והנפלאות הלא
המה מכח הנעלם שהוא האלף והוא כולל פלא ומפני
שהחכמה נמשכת מן האלף לכך אמר הכתוב ואלפך
חכמה · ובמדרש נורא תהלות אר' יודן נורא אתה על כל
תהלותיך כיצד מלך בשר ודם מקלסין אותו שהוא גבור
והוא חלש שהוא עשיר והוא עני שהוא רחמן והוא אכזרי
אבל הבה אינו כן יותר מכל מה שאדם מקלסו יש בו יותר
ויותר מכאן שהו'נורא על כל תהלותיו'נטית ימינך תבלעמו
ארץ · דרשו ר"ל מכאן שזכו לקבורה בשכר שעלו עם יוסף
בקבורת יעקב אבינו · ואמרו במדרש אין ימין אלא שבועה
שנ'נשבע יי'בימינו פי'שהים פלט את המצריי'ביבשה ולא
רצתה היבש'לקבלם מפני שקלל הבה את האדמ'כשקבלה
דמי הבל עד שנשבע לה הבה שלא יתבע ממנה הד' נטית
ימינך תבלעמו ארץ · נחית בחסדך · בזכות ג'דברים נגאלו
בזכות גמילות חסדים בזכות התור'בזכו'הקרבנות בחסדך'
זה גמילות חסדים ושלשתם הזכירם הכתוב שנא' כי קרוב
אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו · בפיך זו התורה
ובלבבך זו עבודה דכתי'ב ולעבדו בכל לבבכם · לעשותו זו
גמילות חסדים · שמעו עמים ירגזון · הזכיר בכאן ד'חלקים
מן האומות לד'רוחו' העולם והם כלל הישוב ועל כן הזכיר
פלשת ואדום ומואב וכנען כלומר פלשת וכל ישבי מערב ·
אדום וכל ישובי דרום · מואב וכל יושבי מזרח · כנען וכל
ישבי צפון · והכונה באמרו שמעו עמים ירגזון כל האומות
האלו וכל מה שאחריהם שהם כוללים כל הישוב לד'רוחות
העולם נזדעזעו בקריעת ים סוף ונתפרסם לכל הפלא הגדול
הזה · ובמדרש ושבי פלשת · פחדו הפלשתים מישראל על
שהרגו מהם מאתים אלף מבני אפרים שחשבו וטעו ויצאו
שלשים שנה קודם הקץ ואופי אדום פחדו מהם שלא יהיו
נוטרים להם איבת עשו עם יעקב ואילי מואב על המריבה
שבין רועי לוט אביהם ורועי אברהם אבינו ויושבי כנען על
שינחלו את ארצם כי היו חכמיהם יודעים זה בחכמה
האצטגנונית · תפול עליהם אימתה ופחד · על דרך הפשט
אימתה על הקרובים ופחד על הרחוקים כענין שכתוב כי
שמענו את אשר הוביש יי'את מי ים סוף מפניכם · ומלת
אימתה כמו אימה והת'ו נוספת וכן קומה עזרתה לנו · ועל
דרך הקבלה אימתה אימת יי'המקבלת מפחד וכי התפלל
משה שתהיה מדת הדין מתוחה כנגד אויביהם והה"א
האחרונה הזאת שבשם והיא השכינה שהיתה על הארון
וזהו שנ'וארון הא'להי'נלקחה כי היה לו לומר נלקח אבל זה
יורה דבקות השכינה עה הארון ולכך מצינו שנקרא הארון
בשם יי'הוא שכתוב ובנחה יאמר שובה יי'ובנוח יי'כלומר
בנסוע הארון ובנוח חארון יאמ'קומה יי'שובה ה'ולא אמר
קום שוב ועוד כי מלת ובנחה בה"א מורה על נקבה כשהיא
אחרונ'בתיבה אמרה שמעה קראה גם השכינ'בלשון נקבה
כי תרגום פני ילכו שכנתי תהך ולא תרגם יהך · והקבלה
כך שהוא תהך בלשון נקבה והנה השכינה שהיא חתימת
הבנין מקבלת כח ממדת הגבורה הנקראת פחד ולכך אמר
תפול עליהם אימתה ופחד כלומר אימת שכינה המקבלת
אצילות מפחד וזה מבואר · עד יעבור עמך יי' · זו העברת
נחלי ארנון עד יעבור עם זו קנית · זו העברת הירדן הענין
שכתוב וכבא נושאי הארון ורגלי הכהנים נושאי הארון
נטבלו בקצה המים וגו' ויעמדו הכהנים נושאי ארון ברית
השם בחרבה בתוך הירדן כן תרגם אנקלוס עה"ע זו קנית
הזכיר למעלה עם זו גאלת מפני שמדבר בקריעת ים סוף עד
שלא נתנה התורה וכאן כשמזכיר העברת נחלי ארנון
והעברת הירדן שכבר קבלו התורה אמר עם זו קנית לפי
שנעשו קנינו של הבה בתורה שנתן להם כבר ובמדרש עם
זו קנית ד'דברים נקראים קנין · ישראל שנאמ'עם זו קנית ·
התורה שנ'יי'קנני ראשית דרכו · שמים וארץ שנאמ'קונה
שמים וארץ · בית המקדש שנאמר הר זה קנתה ימינו יבאו
ישר' שנקראו קנין ויקבלו התורה שנקראת קנין שנזכותה
עומדים שמים וארץ שנקראים קנין ויבנו בית המקד'שנקר'
קנין · תביאמו ותטעמו · מה שלא הכניס עצמו בכלל לומר
תביאנו ותטענו נבא שלא יכנס לארץ ומה שאמר מכון
לשבתך פעלת נמשך אל בהר נחלתך ושעור הכתוב בהר
נחלתך אותו שפעלת למטה מכון לשבתך כלומר שהוא
מכוון כנגד שבתך למעלה ועל אותו של מעלה הזכיר מקד'
ה'כוננו ידיך וזהו בית המקדש של מעלה · ועל כן תמצא
במלה טעם בזקף גדול ובא הקוף דגושה לתוקף הקדוש'כי
הוא מקדש למקדש · וזהו שאמרו ר"ל תמיד בית המקדש
של מטה מכוון כנגד בית המקד'של מעלה ראה איך הזכיר
בשל מטה לשון פעלה בשל מעלה לא הזכיר כן אבל אמר
כוננו ידיך רמז לעשר ספירו'והבן זה · ה'ימלוך לעולם ועדי
על דרך הפשט יאמר כשם שהראה מלכותו עתה בקריעת
ים סוף שהוא מציל את יראיו ומאבד את המורדי'בו כן יהי
רצון מלפניו שיעשה כן בכל הדורות לעולם וכענין שכתוב
יי'ימלוך לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה · ונכת'ימלך
חסר ללמדך שאין הבה בא בטירוניא עם הבריות שיהיה
מבקש מהם עבודה קשה אלא בנחת ודברים רכים כענין
שכתו'עמי מה עשיתי לך ומה הלאיתיך ענה בי · לא כמלכי
הארץ שמתנהגים עם העמים בקושי ובתוקף גדול · ועל דרך
הקבלה

שמות טו ג

יהושע ג

שמות לג

מכלי פ

תלים פח

תלים קמו

מיכה ו ג

הקבלה יי׳ ימלוך לעולם ועד׳ אחר שראו ישראל המלכות
בוקע ים וקלסו לשם המיוחד ומלכותו סיים הקלוס בשם
המיוחד כמו שהתחיל בו אשירה לה׳ ואונקלוס עשאו
כתרגומו הווה כלשון הכתוב יי׳ מלך עולם ועד אבדו גוים
מארצו׳ ואולי דעת אונקלוס שתרגם כן כי משה וכל ישר׳
כוונו בכתוב הזה אל המלכות ועל כן חתמו השירה בו כי
בתחלה בדברי השירה פתחו בשם המיוחד הוא שאמר
אשירה ליי׳ ועתה רצו לחתום אותה במלכות ולפי הענין
הזה מה שנכתב ימלך חסר כי המלך עקר המלכות׳ והוא
לפעמי׳ משפיע בו השפע ולפעמים מחסרו בפי הרצון והבן
זה׳ או אפשר עוד כי כונת אונקלוס בזה לפי שכל הזמנים
כלן העבר והעתיד בש״ה הם בהווה כי הוא עד שלא היה
זמן והזמן לא יעברנו ולכך תרגם הכתוב בלשון הווה׳ ויש
לדעת כי פסוקי השירה הזאת הם י״ח פסוקים ואפשר לומר
כי הם כנגד י״ח חלקי שנשתדרה שעתידי להתחדש בתחיית
המתים ולומר שירה וזהו שדרשו רזל אז ישיר משה ובני
ישראל שר לא נאמר אלא ישיר מכאן רמז לתחיית המתים
מן התור׳ וכן תמצא בשיר שלעתיד והוא שהתנבא ישעיה
ביום ההוא ישר השיר הזה בארץ יהודה עד יחיו כתיך י״ח
פסוקי׳ וכשם שהזכיר כאן בשירה זו עזי וזמרת יה כן הזכיר
באותו שיר בטחו בה׳ עדי עד כי ביה ה׳ צור עולמים׳ והוסיף
על שם יה השם הגדול השלם לרמוז תוספ׳ השנה שבאותו
זמן על שאר הזמנים כלם כי אז יהיה ה׳ שלם והכסא שלם׳
כי בא סוס פרעה בנשך למעלה לתחלת השירה אז ישיר
משה ובני ישרא׳ כאשר בא סוס פרעה וברכבו ובפרשיו בי׳
והשיב הש״י עליה׳ את מי הים ובני ישר׳ הלכו ביבשה יבאר
הכתוב כי בהיות ישרא׳ עוברים בתוכו בחרבה היו משוררים
השירה הזאת׳ ותקח מרים הנביאה׳ על דרך הפשט אמר
אחות אהרן כדי שיהיו שלשת האחים משה אהרן ומרים
נזכרים בשירה הזאת׳ ועוד כי דרך הכתוב ליחס האדם על
גדול האחים כענין שכתוב ואחות לוטן תמנע׳ ואפשר עוד
לומר שהזכיר אחות אהרן כדי שיסמיכנו לתוף שהוא כנגד
צ״ק וכתיב באהרן צדק לבשתי ולבשני׳ בשכבר ידעת כי
במזמור הללו אל בקדשו יש בו עשר הללים ויש בו ט׳ מיני
זמר מכווני למשכיל כנגד ט׳ הגלגלי׳ התוף הוא כנגד צדק
ומחול כנגד מאדים וזהו שאמר אהרן את התוף׳ ועל דרך
המדרש הנביאה אהות אהרן ולא אחות משה׳ אלא מלכד
שהתנבאה בזמן שהיתה אחות אהרן עתידה אמי שתלד בן
שיושי׳ את ישר׳ע׳כ׳ ומה ששורה הנבואה על אשה נראה
לומר שאין לתמוה שהרי מין האדם היא ואדם נקראת שנ׳
ויקרא את שמם אדם׳ והנה מזה אמרו היתה נביאה כמרים
או גדולה ממנ׳ שנקראת יכבה על שם שסוכת ברוח הקד׳
ודרשו רזל כל אשר תאמר אליך שרה וגו׳ מלמד שהיה
אברהם מפל לשרה בנבואה׳ אבל הכתוב לא הזכיר נבואה
עד מרים או כיוצא מדרש שהזכרתי׳ או כיוצא שרצה
להבטיח עד זמן הגלות השכינה שעליו׳ אמרו רזל ראתה
שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל׳ והודיענו כי כרים
הנביאה מקלסה לשכינה וכל הנשי׳ אחריה ואומרת השיר
הזו בעצמה כמשה ובני ישראל ועוד תמצא עקרים גדולים
שנתורה מפורשים ע״י נשים בענין העולם הבא הנקר׳ צרור
החיים ע״י אביגיל וענין תחיית המתים וסדרי התחנה על ידי
חנה׳ וענין הגלגול ע״י התקועית וכל זה יורה שאין האשה
דבר טפל לגברי אבל יש לה עקר ודרשו רזל במסכת מגלה
שבע נביאות הן אלו הן שרה׳ מרים׳ חנה׳ דבורה׳ חולדה׳
אביגיל׳ אסתר׳ וזה כנגד שבע מדות המקבלות וזה מבואר

בתופים ובמחולות היו הנשים האלו גדולות בחכמה׳ וכמו
שדרשו רזל ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל
והיו מהן שהיתה כונתן לשמים ומהן שהיתה כונתן רעה
לכך היו יוצאות במחולות בשכבר ידעת כי המחול כנגד
מאדים ומזה תמצא במעש׳ העגל וירא את העגל ומחולות
ושם אאריך בזה בעזה׳׳י׳ ויבאו אל מדבר שור׳ נקרא מדבר
שור על שם הסתבלות החכמה כי על כן נקראו ישר׳ בשם
ישורון וזה מלשון אשורנו׳ והנה ישרא׳ היו הולכי׳ כמעלה
למעלה מחיל אל חיל מים סוף שהשיגו שם כנוד שכינה
מדבר שור ששם היו מסתבלין ונכנסין לפרדס מה שראו
על הים׳ ומדבר שור זהו מדבר איתם שכן כתו׳ בלה מסעי
ויסעו מפי החירו׳ ויעברו בתוך הים המדברה וילכו שלשת
ימים במדבר איתם ויחנו במרה׳ובמדרש ויצאו מדבר שור
מקום שנתאוו ישראל להעשות דגלים שורות שורות׳ דא
מדבר שור עד שלא נתנה התור׳ היה העולה מדבר משקבלו
התור׳ היה עולם שור כלום׳ חום׳ וכן לעתיד לבא ציון שהיא
מדבר שנ׳ ציון מדבר היתה יעשנה הבה שור שנ׳ ואני אהיה
להם נאם יי׳ חומת אש סביב׳ וילכו שלשת ימים במדבר
כנר הזכרתי למעלה כי כל פעלה מפעלו׳ המדבר היה נסיון
גמור והליכתם במדבר הגדול והנורא עם נשיה וטפם ועמדם
בלתי מים ג׳ ימים בזמן הקיץ אין בעולם נסיון כזה וכאשר
באו מרתה אמרו רזל כי היו המים מתוקי׳ ונמררו והיה כל
זה לנסיון וכענין שאמר ושם נסהו׳ וכאשר התפלל משה
בזה והשליך דבר כר במים וחזרו למתיקותם היה כל זה
לחזק הנסיון ולקבוע בנפשם המשכלת מדת הבטחון׳ ועל
כן רצה להמתיקם בדבר מר נס בתוך נס׳ ומזה אמרו רזל
ויורהו ה׳ עץ ר׳ נתן אומר הירדפוני היה רבי אלעזר המודעי
אומר עץ זית היה ויש אומרים עקרי תאנה היה ככל מקום
בין לכר ובין לכר מר היה רשב״ג אומר כמה מופלאי מעשיו
ודרכיו מדרכי בשר ודם שכן כתיב בלישע קחו לי צלוחית
חדשה ושימו שם מלח׳ נתן דבר המחבל לתוך המתחבל
לעשות נס בתוך נס׳ וכתב רבי חנאל כי בה שאמר וילכו
שלשת ימים במדבר היה הדרך מהלך שלשת ימים והם
הלכו ביום אחד והסרון המים היה יום אחד ובאר הטעם
שאין טבעו של בשר ודם להתקיים ג׳ ימים בלא מים אף כי
הטף והנשים מעוברות ומניקות שהיו בהם׳ ובמדרש וילכו
שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים כיצד ששאבו להם בין
גזרי ים סוף שלמו מהם באותה שעה׳ דורשי רשומו אמרו
אין מים אלא תורה שנ׳ הוי כל צמא לכו למים׳מכאן התקינו
שיהו קורין בספר תור׳ שלשה ימים בשבוע כדי שלא ילכו
שלשה ימים בלא תורה׳ שם שם לו חק ומשפט׳ על דרך
הפשט הם חקי המדבר כי משה היה בישורון מלך מנהיג
והיה מוכיח אותם ומצוה עליהם איך יתנהגו במדבר עם
הנשים והילדים גם עם מחנות האומות הבאים שם מארץ
מרחק למכור להם דברי׳ רבי׳ויש שפירשו שם שם לו חק
ומשפט שלמדו הבה חכמ׳ הצמחי׳וכחות שבהם בסגלותם
ובטבעם לפי שיש מהם עשבים מחיים וממיתים ויש מהם
מרפאי׳ויש מה׳מחליאי׳ויש ממתיקי׳את המר ויש שמררי׳
את המתוק וכל זה כי בטבע בסגלה וזהו לשו׳ חק ומשפ׳
חק הוא הסגלה שאין טעמו נודע׳ ומשפט הוא הטבע
שמשפטו שיהיה כן בשבעו׳ ושם נסהו׳ הצמח הזה ולכך
אמ׳ אם שמוע תשמע בקול השם אלהיך כלומ׳ אעפ שכחות
הצמחי׳ ידוע׳ לפניך בסגולותם וטבעם ואתה יכול להתרפ׳
מהם אין ראוי לך שתהלה בטחונך בהם וברפואת׳ותתיאש
מהתפלל ובקשת הרחמים אין לך לזוז ממצות התורה

כי

בי אני יי רופאך ולא הצמחים ופטעם זה נגן חזקיהו ספר
דפואות והודו לו לפי שעם הספ הזה היו הבריות מתרפאי
מתחלואיהם ויתיאשו מן התורה והמצות ועל דרך המדרש
דק ומשפט המצות שנתנו להם במרה ואלו הם שבת ופרה
אדומה הנקראת חק והדינין וכן דרשו רזל שבת ודיני בתרה
אפקוד ואם תשכיל בפרשה הזאת תמצא כי כתחלת
המדבר במרה התחיל שר המדבר לקטרג עליה ולהחטיאם
והוא הסבה לתלונותם וזהו שתמצא בספר הבהיר אם להם
השטן מים או אעפי שמרי הסטובי הם לפי שיספיקו לכם
אבל כשתכנסו עוד במדבר לא תמצאו אפילו לרחוץ בניכם
כלל ועוד שם ומאי ויורהו יי עץ פלמד שעץ חייב היה
סביב המים בא שטן ונטלו משם כדי לערבב את ישראל
ולהחטיאם מיד וילונו העם מיד ויצעק משה אל יי ויורהו
יי עץ אותו עץ עץ החיים היה שהסיר השטן וישלך אל
המים וימתקו המים נתן הקדוש ברוך הוא בשטן ומעטו
ואלמלא כן לא היו יכולין ישראל לעמוד מפניו ההד שם
שם לו חוק ומשפט לשטן ושם נסהו לישראל עכ ולכך
הוצרך משה לתפלה שינצל מידו והקדוש ברוך הוא נתן
לו עצה איך ינצל וזה בסבת עץ החיים שהוא הפכו וזה לשון
שם שם לו ירמוז כי סמאל היה שם וכן בלעם רמזו בפסוק
אוי מי יחיה משומו אל וזה מבואר ויאמ אם שמוע תשמע
לקול ה על דרך הפשט יאמר אם תקיים את התורה לא
תחלה לעולם בשום חולי לא בחליי המקרה שהם בא
המאכלים הנכנסים בגוף ולא בחליי המקרה שהם הבאים
מחוץ לגוף יומה שהזכ קול ה אלהיך הכונה בזה על עשרת
הדברות שהיו כולן קולו כענין שכתוב קול דברים אתם
שומעים כי כל העשרה ששמענו מפיו שמיעת אוזן כענין
שכתוב וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר ואחרי
כן הזכי נ חלקי מצות שהן המושכלות והמקובלות והחקי
והישר בעיניו תעשה ומשפטי שהם המצות המושכלות
וכן כתוב ותתן להם משפטים ישרים והאזנת למצותיו
אלו המצות המקובלות שלא יכצא שום אדם בשכלו וצריך
הוא להתבונן בהם ולהטות להם אזן ולכך אמר והאזנת
למצותיו וכתיב אזן שומעת תוכחת חיים ושמרת כל חקיו
אלו החקים שאין טעמם נגלה לכל ויאמר הכתוב אם אתה
מקיי כל זה תהיה נשכר מכל חולי אין צריך לומ שתהיה
נשמ מכל מיני מחלת מצרי אש ידעת וראי בעיני שנת סרו
בהם ועל כן יפחיד באות מחלה כי אף כן החולי הבא
לאד מחולי ביזבע ובנו הנ שבעולם תהיה נשמ כי אני השם
רופאך אשמור בריאותך שלא יבא שום חולי עליך כלל
וכת הרמבן כל המחלה אש שמתי במצרי אין דרך שיבטיח
אדם את עבדו אם תעשה כל רצוני וחפצי לא אמית אותך
בתחלואים רעים ולא כן כל ההבטחות שבתורה אבל זו
אזהרה שיזהירם שלא יהיו במורדיו כמצריים כי בשמעם
בקולו ינצלו מכל אותה המחלה כי הנחלה ההיא ראויה
לבא על כל עובר רצונו כאשר באה על מצרים שלא שמעו
אליו וזה כדרך והשיב בך כל מדוה מצרי אש יגורת מפניה
ודבקו בך ואמר כי אני ה רופאך הבטחה שאסיר מקרבך
מחלה באה כדרך כל הארץ כאשר רפאתי המים עד כאן
ועל דרך הקבלה ויאמר אם שמוע תשמע לקול יי אלהיך
ויאמר זה התפארת לקול זה כנסת ישראל והוא הכפוד
שהזהרנו בו כי אם שמוע תשמע בקולו ובאור הכתוב אם
תשמע לאותו קול שתשמור מצות יי וחקיו הוא התפארת
כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני
יי רופאך כלומר הכבוד שהוא אני וזה מבואר ובספר

הבהיר ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה אלהיך המקרא הזה
נדרש על יצר הרע לפי שהתלונה שהזכ בכתוב של מעלה
מצד יצר הרע היתה ולכך אמרו שם אם שמוע תשמע לקול
ה אלהיך והאזנת למצותיו ולא מצות יצר הרע כל חקיו
ולא חקי יצר הרע ומאי פתויו של יצר הרע משל למה
הדבר דומה למלך שהפקיד פקידי על מלכותו ועל סחורתו
כל אחד ואחד ממונה על אוצר אחד ממונה על אוצרות
המאכל הטוב ואחד ממונה על אוצרות האבנים באו כל
העולם לקנות מאוצרות הטוב בא זה ממונה על אוצר
האבנים ראה שאין קונין ממנו קנא מה עשה שלח שלוחיו
להרוס הבתים החלשי כי בחזקי לא יוכל אמ כן כך וכי כך
שישתדלו להרוס בית אחד מן החזקים יהרוס עשרי חלשי
ויבאו כלם לקנות אבני ממני ולא אהיה פחות מחברי והיינו
דכתי מצפון תפתח הרעה על כל יושבי הארץ וגומ ולכך ונמשיכ
אמר ושמרת כל חקיו משתשמור כל חקיו כל המחלה אש
שמתי למה אמר כל אלא לסגור לו כל הדלתות כי כשלא
יסצאך פעם אחת רך ופעם אחת קשה בשמרך כל חקיו כל
המחלה אשר שמתי במצרים על ידו לא אשים עליך כאי כי
אני יי רופאך ומתי הכהו לא כשיבא הוא ויכה אני יי רופאך
עד כאן בספר הבהי ושמעתי עוד כי עשרה מכות שהסימן
שלהם דצ"ך ע"ד באח"ב הסימן הזה עולה חמש מאו ואחד
כמנין אשר ולכך יאמר הכתוב כל המחלה שהיא מני אשר
ששמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה רופאך ויבאו
אלימה ושם שנים עשר עינות מים ושבעים תמרים על דרך
הפשט מה שהאריך לספר כן ללמדך שהמקום הזה בהפך
מן הראשון כי במקום הראשון היו המים רעים ומרים
ובכאן היו יפים ומתוקים כי אין התמרי מתגדלים ומצליחי
כי אם במקום שמימיו מתוקים ועל כן נתעכבו במקום הזה
הוא שאמ ויחנו שם על המים כי השבע נכסף בו בזמן הקיץ
למים הקרים נוזלים וכענין שאמר הנביא ירמי דה עליו
השלום היעזוב מצור שדי שלג לבנון אם ינתשו מים זרים וכמ' נו
קרים נוזלים ועל דרך הכדרש יב עינות מים ושבעים
תמרים ורבי אלעזר המודעי אומר מיום שברא הקדוש
ברוך הוא את עולמו ברא שם יב מבועין כנג יב שבטי ישר
ושבעים דקלים כנגד שבעים זקנים באור המדרש הזה כי
מעת שנסעו ישרל מים סוף לא באו למקום טוב עד שהגיעו
כאן באלים וכשם שנעש להם נס על הים בסתיקות מימיו
ובשנים עשר גזרים ליב שבטים כן היה בכאן באלים היו
מימיו מתוקים מים חיים נוזלים ויב מבועין ליב שבטים וכן
שבעים דקלים לשבעים זקנים כדי לחלוק כבוד לכל שבט
ושבט וכן לכל אחד ואחד מהוקנים ועל דרך הקבלה ויבאו
אלימה ושם יב עינות מים ושבעים תמרים בנאם עתה
במקום הזה באלים נכנסו באותה השנה הנקראת אלהים
וזהו לשון ויבאו אלימה ושם יב עינות מים כי השינו שם יב
מלאכים שלשה לכל רוח מד רוחות העולם וכל שלשת
מהם עם צבאותיהם מחנה גדול והם הנקראים ד מחנות
שכינה ושבעים תמרים הם ע מלאכי הסובבים כסא הכבוד
וממונים על ע אומות שבעולם כל אחד ואחד ממונה על
אומתו וכן תמצא בספר הבהיר ומאי ושם יב עינות מים
הקבה נתנם להם בתחלה עינו מים אחב החזירם להם
אבנים דכתיב ויב אבני מה טעם מפני שבתחלה היתה התור
בעולם נמשלה למי ואחר כך נקבעה במקו קבוע מה שאין
המים עושים כן שהיום כאן ומחר כאן ומה ע תמרים מלמד
שטבעי קומות יש להקבה ושואבים מיב פשוטות מה המי
הללו פשוטים אף הם פשוטים ומנא לן דתמר הוי קומח

יל ו ס דכתיב זאת קומתך דמתה לתמר ולא עוד אלא נתמרים יש
ע׳מינים דכתיב וע׳ תמרים ולא היו דומים זה לזה ופעלות זה
לזה וטעם זה אינו דומה לזה ע״כ ׳ ולפי שכל אחד ואחד
פועל מנויו כמו שנתמנה עליו ואיננו רשאי ליכנס לגבול
חברו ולכך אם׳ אינם דומין זה לזה ולא פעלתו של זה דומה
לפעלתו של זה ׳ ונרמז לך בזה כי מ״ב עינות אלה שהם ד׳
מחנות שכינה שואבים בה ע׳ תמרים הם חמלאכי׳ הסובבי׳
כסא הכבוד המשילום בתמרים על שם הקומה ׳ והנה
דוגמתם יצאו מיעקב ״ב שבטים הנחלקים לד׳ מחנות ומהם
היו שבעים נפש ׳ והבן זה המעט ותמצ׳ מעלת יעקב שנקרא
אל בענין שכתוב ויקרא לו אל אלהי ישראל ׳ ודרשו רז״ל
מי קראו אל אלהי ישראל ׳ ותדע ותשתכל כל עניני האבו׳
ומצות התורה הכל ציורי׳ ודוגמא למצא ולדעת דעת קדושי׳ ׳
בחמשה עשר יום לחדש השני הוא חדש אייר והספיק להם
הבצק שהוציאו ממצרים חדש אחד שלם מט״ו בניסן עד ט״ו
באייר וליל י״ו אכלו ממנו וביום יום באייר ירד המן ואכלו
ממנו ויום י״ו באייר של אותה שנה חל באחד בשבת וזהו
ת יו כב שכתוב ויהי׳ ביום הששי לקטו לחם משנה יום ששי לימות
השבוע היה ויום ששי לירידת המן ׳ כי יתן מותנו ביד ה׳
כלומר בשלשת ימי החשך שמתו בהם רשעי ישראל בארץ
מצרים כן פירש רבינו חננאל זל ׳ הנני ממטיר לכם לחם מן
השכים ׳ על דרך הפשט קרא את המן לחם לפי שהיו
עושים ממנו לחם כי לא היה ממטי׳ הלחם עצמו והוא כענין
יונ כא ס שכתוב ארץ ממנה יצא לחם שטעמו טיצא ממנה החטה
שעושים ממנו לחם ׳ ודע כי היה המן דבר נלקט כענין
גרגרי׳ דקים ולכך הזכיר בו לשון לקיטה דבר יום ביומו והיה
כמין זרעונים קלופים ועגולים ממה שכתוב דק מחוספס ׳
זפירוש מחוספס קלוף מלשון מחשוף הלבן כי הסמך
כפולה וכן תרגם אונקלוס דעדק מקלף ותרגום דק השני
דעדק דגיר שהיה עשוי חדרי׳ וכן תרגם חמרים דגורין והיה
לבן ככפור והיה מתוק וכתוב אחד כולל שלשתן ומבאר
שהיה ענול ולבן ומתוק הוא שכתוב והמן כזרע גד לבן
וטעמו כצפיחית בדבש ׳ ואולי כי כפל הסמך בא לרמוז על
מה שהיה דורש ר׳ אליעזר המודעי גבהו של מן ס׳ סאה אתיא
פתיחה פתיחה כתיב במבול וארבות השמי׳ נפתחו וכתוב
ליס עח כג במן דלתי שמי׳ פתח וכדאיתא במסכת יומא רישׁ יום
הכפורי׳ והיה יורד בלילה והם ישני׳ על מטות׳ כדי שישכימו
בבקר וימצאו פרנסתם מזומנת וזה מן ההכנו׳ המושגחו׳
מבעל ההשגחו׳ יתברך וזומה לו היה בבית המקדש שהיו
יורדי׳ גשמי׳ בלילי רביעיות ובלילי שבתו׳ ולא ביום כדי שלא
יתבטלו מלאכת׳ וכן בחזקיהו שאם להקבה אני אין בי כח
להרוג ולרדוף ולא לומר שירה אלא אני ישן על מטתי ואתה
עושה אם׳ לו הקבה אני עושה ההד ויהי בלילה ההוא ויצא
מלאך י״י ויך במחנה אשור וגו׳ ׳ וכמו שדרשו במגלת איכה
ליס קלב ד רבתי׳ ותמצא פסוק אחד באור לכל זה כן יתן לידידו שינה
כי הוא יתעלה יתן לאוהביו בשעת השינה מה שמשיגי׳
ליס קכו ג משכימי׳ קום ומאחרי שבת היגיעה והעמל שעדין הם
אוכלים בעצבון ואם כן שוא למשכימים לכל אותו טורח כי
מה שהם מוצאים אחר הטורח נותנו הקדוש ברוך הוא
לאוהביו בשעת השינה בלא טורח ׳ ומה שכתוב בו ועינו
כעין הבדולח יורה שהוא מתולדת האור העליון שכתוב בו
זוקף ס כב כעין הקרח הנורא ׳ והבדולח פירשו בו שהוא יהלום הנקרא
פ׳רלא שהיה חקוק בה זבלון וכן כתוב בספר מכלל בשרש
תליס קמו בדולח ׳ והיה המן יורד כמין מטר דק וכענין שכתוב כפור
תליס עח כאפר יפזר משליך קרחו כפתי׳ ועל כן פירש דוד עה״ו ויצו

שחקים ממעל ודלתי שמים פתח ׳ וכתיב ויכ׳טר עליהם מן שם
לאכול ודגן שמי׳ נתן למו ׳ וזה יורה כי האור העליון נתגשם
ברצון הקדוש ברוך הוא ולכך קראו דור עליו השלום דגן
שמים והזכיר עוד שהמטיר אותו בפתיחת דלתיו כי כן
יזוקף מצינו באור העליון נפתחו השמים וארא מראות אלהים ׳
ותמצא בכאן בפרשת המן חמש׳ פעמי׳ מן כנגד מה שהזכי׳
בפרשת בראשית חמשה פעמים אור וזהו לרמוז כי המן
הוא תולדת האור והאור יסוד המן וכשם שנברא האור ביום
ראשון כך תחלת ירידתו של מן היה ביום ראשון ודרשו
תנ׳י פי לחם אבירים אכל איש ׳ לחם שמלאכי השרת אוכלים דברי
רבי עקיבא אמר לו רבי ישמעאל טעית וכי מלאכי השרת
דנחס אוכלים לחם והלא נאמר לחם לא אכלתי ומי׳ לא שתיתי ׳
אלא לחם אבירים לחם שנבלע באברי׳ ׳ וכזה דרשו רבותינו
זכרונם לברכה מתספס ביג׳מטריא רמ״ח אברי׳ ומכא׳ שלא
היו צריכין לנקביה׳ שהרי מזונם היה נבלע ברמ״ח אברים
כ מלב׳ שלה׳ שהיו אוכלי׳ וכן דרשו רז״ל עוד בפסו׳ עד אנה ינאצוני
העם הזה וכל אותותי אשר עשיתי בקרבו׳ מהו בקרבו בבני
מעים שלהם שהיו אוכלים ולא היו מוציאים כלום ׳ והרמבן
זל כתב כי כונת המדרש הזה לרבי עקיבא ולרבי ישמעאל
הוא ידוע כי קיום מלאכי השרת בזיו השכינה וכמו שדרשו
כתמים רבותינו זכרונם לברכה ואתה׳ מחיה את כלם אתה מחיה
קפל׳ ו לכלם ועליו נאמר ומתוק האור שישיגו בו טוב טעם ׳ ולפי
מדרשו של רבי עקיבא היו אנשי חמן ומלאכי השרת נזונין
מדבר אחד ולכך תפש אותו ר׳ ישמעאל לפי שקיום מלאכי
השרת הוא באור העליון עצמו ורבי עקיבא היה משי׳ קיום
בדבר המתגשם מתולדות האור הנקרא לחם מן השמים
ולדבריו לא היה הפרש בין מזון אנשי המן ובין מזון מלאכי
השרת הכל אחד ואין הדבר כן ׳ ודע כי מעת שהשיגו ישר׳
לזיו השכינה על הים מאותה השעה נתעלת נפשם להדבק
בתולדותיו שהוא המן והיו ראוים להנתן להם המזון הזה
במדבר ׳ ע״כ כונת הרב עם קצת לשונו ונראה לומר כי מה
שמצינו בפרשה לשון זה הוא שכתוב זה הדבר אשר צוה
י״י לקטו ממנו וגומר ׳ ירמוז אל זה אלי ואנוהו שאמר על
הים כי מן העת ההוא היו ראוים לכך ׳ וצריך אתה לדעת בי
כשם שהמן היה מאכל גופני קיים תולדת האור העליון
ונתן למקבלי התורה כדי לזכך שכלם ולעלות השגתם
בידיעת השם יתברך ׳ כן מצינו מאכלים גופניים קיימי׳ והם
בעלי חיים מעותדים לעתיד לבא ועתיד הקדוש ברוך הוא
לעשות מהם סעודה לצדיקים ואולי כי גם הם מתולדת
האור העליון ועל כן הם קיימים ואלו הם דג ששמו לויתן
עוף ששמו בר יוכני ׳ ונבראו שניהם ביום חמישי ונקרא בר
יוכני לפי שהוא מוכן לסעודת הצדיקים ׳ וכן בהמה בהרי׳
אלף שנבראת ביום ששי שהוא מזומן ליום שצוה לאלף דור׳
ואין ספק כי אלה הם מאכלים דקים וזכי׳ מחדדי השכל כמן
ויותר ממנו שהרי באותו זמן יהיה שפע החכמה שנאמר
ומלאה הארץ דעה את י״י כמים לים מכסים ועל דרך המדרש
הנני ממטיר לכם לחם מן השמי׳ ׳ כמה היו ישראל חביבין
לפניו ששנה להם מעשה בראשי׳ בנוהג שבעולם הטל יורד
מן השמים והלחם צומח מן הארץ ועכשיו הלחם יורד מן
השמים והטל עולה מן הארץ ויצא העם ולקטו שהיו יוצאי׳
חוץ למחנה במדבר׳ ׳ דבר יום ביומו שהיה בורא היום
ובורא פרנסתו מכאן היה רבי יעזר׳ המודעי אומ׳ כל מי שיש
לו מה שיאכל היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני
אמנה׳ ובאור׳ דבריו כי האומ׳ כן מראה בעצמו שאין בטחונו
אלא במה שרואה תחת ידו ועל כן הוא מקטני אמנה לפי

שעקר האמונה להאמין מה שאין אדם רואה שיתלח
בטחונו בבעל הרחמים שבראו ואת יומו שירחם עליו ויתן לו
פרנסתו · ובמסכת יומא ריש פר׳ יום הכפורי שלו תלמידיו
את רבי שמעון בן יוחי מפני מה לא ירד המן לישראל פעם
אחת בשנה אמר להם כדי שידאג כל אחד משחר ויאמר שמא
לכה לא ירד המן ונמצאו בניו ובנותיו מתים ברעב ונמצאו
כלן מכוונים לבם לאביהם שבשמים · דא כדי שיהיו אוכלים
אותו כשהוא חם · דא מפני משאוי הדרך ועוד שם צדיקי
היו אוכלים אותו להם בינוני יעשו אותו עגות רשעי וטחנו
ברחיי או דכו במדוכה צדיקים היה יורד על פתח ביתם של
וברדת הטל על המחנה לילה וגו׳ בינוני היו יוצא ולוקטין
שנאמר ויצא העם ולקטו · רשעים שטו העם ולקטו וגומר ·
וכן אמר דוד עה וימטר עליהם כעפר שאר וגומר · אלו
צדיקים · ויפל בקרב מחנהו אלו בינונים · סביב למשכנותיו
אלו רשעים · ועל דרך הקבלה הנני ממטיר לכם לחם מן
השמים · לשון ממטיר מלשון משמרת והיא מדת הרחמים
המקבלת מן השמי שעליה הזכיר שלמה בחכמתו ותקם
בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה · ולשון הנני עומד
ולשון ממטיר יוצא לשכיב כי השם המיוחד עושה שתמטיר
ולא היה הכתוב צריך להזכיר השמים כי בידוע שכל מטר
מן השמי אבל הכונה כי המדה הזאת שהפרנסה באה מש
לכל העולם כלו בין בעליונים בין בשפלי מקבלת מן השמי
כלומר בין הרחמים וזהו לפי דעתי אם על פיך יגביה נשר
שורשוהו רבותינו זכרונם לברכה על השכינה והזכיר מיד
משם חפר אוכל למרחוק עיניו יביטו · וכן הזכיר שלמה
ממרחק תביא לחמה כלומר כי משם באה הפרנס והמדה
הזאת קראה שלמה בשיר השירים אחותי רעיתי · ודרשו
רבותינו זכרונם לברכה רעיתי פרנסתי כי לה היו מקריבים
הקרבנות ומשם באה הפרנסה והברכה שופעת על כל
העולם והיה המן יורד במשמרה שלישית של לילה
באותה משמרת שמדת רחמים משמרת שהרי שלש
משמרות היו בלילה כנגד הגדולה והגבורה והתפארת
ונתנו חכמים סימן לכשמרה ראשונה חמור נוער · ושניה
כלבים צועקים · ושלשית תינוק יונק משדי אמו · כלומר
שהו זמן הפרנסה לכל באי העולם שהיא כזדמנ בזמן שמד
רחמי משמשת · ומכאן תבין שהמן עקרו משפע הרחמים
שהו האור וזהו לשון מן השמים כמו ואתה תשמע השמי
וכתי ודגן שמי נתן למו והו היה זמן ירידת הטל הו שכתו
וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו · אבל ישרא היו
מלקטין אותו ביום שנאמר וילקטו אותו בבקר בבקר וכתיב
ולחם בבקר לשבוע · למען אנסנו הילך בתורתי אם לא ·
למדך הכתוב שכל מי שמזונותיו מרווחין הוא חייב לעסוק
בתורה זהו שאמר למען אנסנו הילך בתורתי אם לא · וזהו
שזכתה תורה מתנות כהנה לכהנים הלוים וזהן התרומה
והמעשרות והוא שכתוב ויאמר לעם ליושבי ירושלם לתת
מנת לכהנים הלוים למען יחזקו בתורת ה׳ וכנגד מתנות
כהנה תקנו מתנות לחכמי ישראל המתעסקים בתורה שנ׳
היתה כאניות סוחר מרחק תביא לחמה · ודע שעקר
הנסיון שהקדוש ב״ה מנסה את בריותיו הוא כדי לפרסם
האמונה באשר הוא יתברך גומל את הצדיקים ומעניש את
עוברי רצונו ואין הנסיון צריך לעצמו יתברך כי הוא יודע
תעלומו לב אבל הוא להודיע לבריות העולם שאין יודעים
ומשעם זה מנסה הקדוש ברוך הוא את הצדיקי שנ׳ צדיק
יבחן כדי שיתפרס מזה גודל חיוב העבודה בעמדו על הנסיון
ומצינו גם כן שהקב״ה מנסה לכל בני אדם העשירי והעניי

על דרך השכ והעונש מנסה את העשי היאך יתנהג בעשרו
ובט ובה שהשפיעו אם יתן צדקה אם לא · גם את העני אם
יסבול עניו ורשו שלא יחליש ממנו כח יראתו או אם יבינש
בו · ואין צריך לומר הנפש בגוף שהיא באה בתוכו לנסיון
כדי לנסות את האדם אם ימשיך גופו אחר עצת נפשו או
ימשיך נפשו אחר תאוות גופו ובכל הענינים האלה אשר
האדם מתנסה בהם תתפרסם לבריות אמונת התורה בעונש
ושכר ויתקדש שם שמי בעולם ויכירו שכר העבוד והמצוה
שהוא יתברך גומל את האדם או בעניש בעולם הזה
ובעולם הבא הכל לפי המעשים · והיה ביום הששי והכינו ·
ששי היה לירידת המן ולששת ימי בראשית שהרי באחד
בשבת התחיל המן לירד וזה נתבאר למעלה · בשמעו את
תלונותיכם על י׳ ונחנו מה · הזכיר כבוד י׳ שהוא מדת
הדין וכענין שכתוב ומראה כבוד י׳ כאש אוכלת · לכך נרמז
כאן השם למפרע והוא רמז למדת הדין בכל מקום · בתת
י׳ לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע · על דרך
הפשט מה שהיתה הפרנסה בשני עתים האחד ביום ואחד
בלילה ולא נתן להם הכל בבקר הנה זה בנוהג שבעולם
שהבריות אוכלים שתי סעודות בכל יום אחת ביום ואחת
בלילה · כמו שדרשו רבותינו ז״ל תשבו כעין תדורו מת
דירה אחת ביום ואחת בלילה אף סכה אחת ביום ואחת
בלילה · ועל דרך המדרש בערב בשר לאכול ולחם בבקר ·
מכאן אתה למד שבפנים חשכות נתן להם השלו אבל המן
ששאלו כהלכה נתן להם בבקר בפנים מאירות לפי שיש
שהות ביום כדי לתקן · ועל דרך הקבלה בערב בשר לאכול
ולחם בבקר יחד הפרנסה בשני עתים זה ביום וזה בלילה
כנגד מדת הדין ומדת רחמים והודיע הכתו הזה כי פרנסת
הבשר מזדמנת בערב ופרנס הלחם בבקר ומה שדרשו ז״ל
במסכת ע״ז שלישיות יושב וזן את העולם כלו מקרני ראמים
ועד ביצי כנים בפרנסת בשר הוא מדבר שהרי שעות
שלישיות מן היום משתים עשרה שעות שהוא היום הם
נקראו ערב וכן כתוב בין הערבי תאכלו בשר למדך הכתוב
ששני ערבים הם ערב אחד שלש שלישיות ערב שני ג׳
רביעיות שאז החמה שוקעת והבשר היה מזדמן להם לישר
בין שני ערבים הללו זהו לשון בין הערבים תאכלו בשר והו
זמן שחיטת הפסח שכתוב בו בין הערבים פסח לה׳ אבל
פרנסת הלחם היתה בבקר כנגד מדת רחמים וזה יורה על
מעלת המן שלא רבו האמצעיים לא עלינו תלונותיכם כי
על י׳ · למדנו מכאן שכל המריב עם הנביא או תלמיד חכם
כאלו מריב עם שכינה שהרי ישראל היו מתלוננין על משה
ואהרן הוא שכתוב וילונו על משה ועל אהרן במדבר והוא
אומר לא עלינו תלונותיכם כי על י׳ · וכן בסוף הפרשה אמ
מה תריבון עמדי מה תנסון את י׳ · שמעתי את תלונות בני
ישראל · דרשו רבותינו ז״ל אף על פי שמתלוננים בני ישראל
הם בני הם אוהבי הם זרע אברהם אוהבי · דבר אליהם
לאמר · מהו לאמר למדהו שידבר להם אחת קשה ואחת
רכה לפי שלשון דבור לשון קשה הוא שנ׳ דבר האיש אדני
הארץ אתנו קשות · ובבקר תשבעו לחם וידעתם כי אני י׳
אלהיכם שתברכו את שמי על המזון כענין שכתוב ואכלת
ושבעת וברכת את י׳ אלהיך · ומכאן אמרו רבותינו ז״ל משה
תקן להם לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם המן ומזה
אמרו ברכת המזון דאוריתא אבל ברכת המוציא דרבנן מקל
וחומר ומזה כשהוא שבע מברך כשהוא רעב על אחת כמה
וכמה · ויהי בערב ותעל השלו ובבקר היתה שכבת הטל ·
השלו והמן התחילו לבא באחד בשבת ועמד להם השלו מ׳

ב שנה כשם שעמד המן ומה שכתוב ובני ישראל אכלו את
המן מ׳ שנה הוא הדין בשלו שאכלו אותו מ׳ שנה זה בא
ביום וזה בא בלילה אבל מפני שהיה הפלא גחל במן יותר
מאד שנוצר להם יצירה חדשה בשמי׳ לכך הזכיר הפלא הזה
לבדו כי עמד להם ארבעים שנה אבל השלו שהיה בא להם
כאלו בענין הטבע והמקרה כענין הרוח כעני׳ שביאר במקו׳
אחר׳ ורוח נסע מאת יי׳ ויגז שלוי׳מן היים לא חשש להזכירו׳
ויראה לי כי מפני שהשלו היה בא בדרך העולם כאלו הוא
בטבע לכך הזכיר בו ותעל השלו לא אמר להם ותהי אלא
ותעל כלשון ותעל הצפרדע אבל בפלא הגדול של ירידת
המן שהיה תולדת האור העליון הזכיר בו לשון הויה ובבקר
היתה שכבת הטל שכן תמצא לשון הויה במעשה בראשית
באור העליון יהי אור ויהי אור ובמדרש כיצ׳ היה הכן יורד
רוח צפונית יוצאה ומכבדת העפר מעל פני הארץ ואחר
הטל יורד ומשוה את פני הקרקע ואחר כך היה יורד המן
עליו ותעל המן אין כתיב כאן אלא ותעל שכבת הטל מלמד
שהי׳הטל יורד מן השמי׳ ומכסהו והיה טל כלמעלה וטל
מלמט׳והיה מכוסה כמונח בקופסא׳ לפי המדרש יתפרש
המסוק ובבקר היתה שכבת הטל סביב למחנה זהו טל
מלמטה כדי להשוות פני הקרקע׳ ותעל שכבת הטל׳ זהו
טל מלמעלה שהיה יורד על המן אחר שהיה המן על פני
המדבר דק מחספס דק ככפור׳ ומזה יש לך להתבונן ולהבין
נדברי רבותי׳זכרון׳לברכ׳שאמרו פורס מפה ומקדש והכונה
להם לתת על השלחן ב׳ספות אחת מלמעלה ואחת מלמט׳
והפת באמצע זכר למן שהי׳טל מלמעלה וטל מלמטה׳והמן
באמצע ורש׳׳ז פירש ותעל שכב׳ הטל כשעלה הטל שהיה
שוכב עליו לקראת חמה אז נתגלה זהו שאמר והנה על פני
ג ד ה המדבר דק מחספס׳ מן הוא מלשון מנה אחת אפים׳ וכן
ד ו כט למשה היה למנה׳ ועל כן נותן הכתוב טעם כי לא ידעו מה
הוא כלום מפני שלא ידעו מה הוא קראוהו מתנ׳ כן השמי׳
ולא קראוהו בשם המיוחד כי לא היו יודעים מהותו׳ ורבינו
חננא׳ כתב כן הוא כלומר מאין הוא לפי שלא ידעו מה הוא׳
זה הדב׳אש׳צוה ה׳לקטו ממנו איש לפי אכלו׳דרשו רבותינו
זכרונם לברכה אם׳להם משה אל תאמרו שמא יבא נחשון
בן עמינדב וכל הגבורים וילקטו הרבה ויבא עני שבישראל
וילקט קמעא לכך נאמ׳איש לפי אכלו וכמה היה לפי אכלו
עמר לגלגלת שאם יאכל כשיעור זה הוא בריא פחות מכאן
הרי זה מקולקל במעיו יתר על כן הרי זה הוא רעבתן׳ מה
שאמר מספר נפשות׳כם איש לאשר באהלו תקחו׳ לאשר
באהלו זה אשתו שהיא ראויה להיות נמצאת באהל כענין
ל יח שכתוב הנה באהל וכתיב כל כבודה בת מלך פנימה וגומרי׳
ל יט ולמד הכתוב בדרך אסמכתא שחייב אדם במזונות אשתו
ובניו הקטנים וזהו שאמר מספר נפשות׳כם כן פירשו רבינו
חננאל ז״ל ׳ודע כי הכתוב הזה כולל שני ענינים גדולי׳ שכל
אחד מהם כולל העליונים והתחתונים ואלו הם האותי׳
והפרנסה שאין לך דבר בעולם שלא יהא נכלל בצורות כ״
אותי׳וגם אין לך דבר נמצ׳בעולם בין העליוני׳בין התחתוני׳
שלא יהא צריך פרנסה שכל מי שצריך קיום מזולתו הרי
זה פרנסתו וכבר בארו לנו רבותינו ז״ל מעלת המזמור תהלה
לדוד שהאומרו שלשה פעמים בכל יום מובטח לו שהו׳
בן העולם הבא וגלו לנו עקר הטעם בהיותו כולל האותיות
והפרנסה האותיות הוא מסודר באפא ביתא והפרנס׳שכתו׳
קיפ יו בה פותח׳את ידך וגו׳ והנה הכתוב הזה יכלול את שניהם
כי כ׳ אותיות התורה רשומות בו והוא מדבר בענין הפרנס׳
ומזה דרשו רבותינו זכרונם לברכה לא נתנה התורה אלא
לאוכלי המן׳ וקבלה ביד חכמים כי כל האומר פרשת המן
בכל יום מובטח לו שלא יבא לעולם לידי חסרון מזונות׳
וילקטו אותו בבקר בבקר׳ בקר שתי שעו׳ובקר שתי שעות
הרי ד׳ שעות ומד׳ שעות ואילך וחם השמש ונמס והיו
חולקין בתורת צדקה על כל מי שפשע ולא לקט בבקר׳
ונם גדול היה נעשה במן כשם שהנביא היה מגיד חדברים
הנעלמים כך המן כשברח לו עבד ונמצא העבד ביד חברת
זה אומר אתה מכרתו לי וזה או׳ ממני ברח אם היה העומר
שלו נמצא בבית רבו ראשון ידוע שהו׳ברח ואם נמצ׳בבית
חברו שהוא לשם בידוע שהראשון מכרו וכן האש׳שברחה
מבית בעלה זאת אומרת הוא סרח עלי והו׳אומר היא סרחה
עלי אמר להם משה רבינו לבקר משפט למחר נמצא העומר
בבית בעלה בידוע שהיא סרחה עליו נמצא העומר
בבית אביה בידוע שהוא סרח עליה והוא הוציאה מביתו כך
דרשו רז״ל במסכת יומא מרמז הכתוב כזרע גד שהמן היה
מגיד לישר׳עניני נעלמים ודין ומשפטים הרבה׳ שבתון
שבת קדש לה׳ מחר׳ על דרך הפשט כפל שמו של שבת כי
כן עניני כל השבת כפולים בעומר וקרבן ומזמור׳ ועל דרך
הקבלה שבתון שבת קדש לה׳ מחר יאמר שבתון של מחר
כנגד השבת של העליונה שהוא שבת קדש לה׳׳ ורמה לא
היתה בו׳ מכאן רמז וסמך שהסתים יש להם מנוחה בשבת
ויו כט ואין בכל המקרא ורמה כי אם שנים האחד ולמה תכסה׳
עליהם והשני׳ ורמה לא היתה בו וזה הוא לרמוז ורם׳תכס׳
עליה׳בשאר ימי השבוע ורמה לא היתה בו בשבת׳ אכלוהו
היום כי שבת היום לה׳ היום לא תמצאוהו בשדה׳ ודרשו
רז״ל היום לא תמצאוהו אבל לעולם הבא תמצאוהו ובאור זה
כי ביום שבת לא ימצאו המן אבל לעולם הבא ימצאו יסוד
המן הוא האור העליון בעצמו׳ ונזכרה מלת היום ג׳פעמים
בכתוב לרמוז על שלשה סעודות בשבת׳ והנני מגלה סוד
אשר הסתירו חכמי האמת בנ׳ סעודות וארמזנו לך בכאן
ואומ׳כי סעודה ראשונה היא סעודת הלילה היא מדת שמור
ונקרא בשם מלכות ומזה האירו רז״ל את עינינו שהיו אומרי׳
בערב שבת באו ונצא לקראת כלה שבת מלכתא ואמרו באי
כלה באי כלה׳ ועל כן הזכיר תחלה אכלוהו היום כי מלת
אכלוהו מלשון כלה ואין מקדשי׳את האיש כי אם האשה׳
סעודה שניה היא של שחרית והיא רמז למדת יסוד הנקרא
שבת הגדול ועקר קדוש אינו אלא ביום ועל כן נקרא קדוש
היום קדושא רבא וכן תפלת שחרי׳ועריבת אנו אומרי׳אהבת
עולם ואותה של שחרית קורין רבותינו ז״ל אהבה רבה׳
זידוע כי הלילה שמור והיום זכור ועל כן אמר כי שבת היום
ליי׳ סעודה שלי׳׳שית היא של מנחה והוא חתימת היו׳ רמז
לראשית הראשי׳שהוא עקר הבנין וראשו ועל כן אמר היום
לא תמצאוהו כי מלת לא כמו אין כי החכמה מאין תמצא
כל זה ממטה למעלה והם סעודות לנפש בחיים האמתיים
בתענוג הקיים והנצחי׳ ומעתה הבן גודל מעלת המקיים
שלש סעודות ושכרו וזכותו הגדול בכונה הגדולה והעליונה
הזאת׳ראו כי ה׳ נתן לכם השבת אמרו במדרש תלי׳בפרשת
מזמור שיר ליום השבת׳ מהו ראו אמר רבי יוסי מרגניתא
דיהבית לכון אמר רבי יצחק כל עסקא דשבת כפול שמר
כמדב׳ כח ט כפול דכתיב שני העומר לאחד קרבנו כפול וביום השבת
יפמי׳ כח ט שני כבשים עונשו כפול מחללי׳׳ה מות יומת׳ שכרו כפול
קנים נב ו ולקראת לשבת עונג׳ לקדוש׳׳ה מבובד אזהרותי׳כפולות זכור
ושמור מזמו׳ כפול מזמור שיר ליו׳ השבת וזהו שהכתו׳ אום׳
הכל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל ז׳הבלים למה
כנגד ז׳ ימי בראשית׳ אמר שלמה מה נברא ביום ראשון

ישעיה כח ו שמ׳ וארץ ומה סופם כי׳ שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד
ישעיה לד ד תבלה ואמר הבל׳ מה נברא ביום שני רקיע וכתיב ונגלו
כספר השמים ואמר הבל׳ מה נברא ביום ג׳ קוו המים מה
ישעי׳ יח ט סופם והחרים י׳ לשון ים מצרים ואמר הבל׳ מה נברא ביום
ישעי׳ כד כב ד׳ יהי מאורות ומה סופם וחפרה הלבנה ובושה החמה ואמ׳
קהלת ג יט הבל׳ מה נברא ביום ה׳ שרץ שנאמר נפ׳ש חיה ועוף יעופף
ירמיה ח ח מה סופם אסיפם מעל פני האדמה אסף עוף השמים
בראשית ג ב וגו׳ ואמר הבל׳ מה נברא ביום ששי אדם ומה סופו כי עפר
אתה ואל עפר תשוב ואמר הבל׳ מה נבר׳ ביום שביעי שבת
חזר ונסתכל לכאן ולכאן ליתן בו פגם ולא היה מוצא לפי
שכלו קדושה ומנוחה׳ אמר רבי יצחק אחר הסתכלו ראה
כשאדם חוטא בו מתחייב בנפשו ואמר הבל׳ לכך הכל
הבל הרי ז׳ למשמרת לדורותיכם שלשה משמרות
נאמרו כאן׳ וכתיב לפני ה׳ למשמרת לדורותיכם׳
וכתיב לפני העדות למשמרת׳ למשמרת לדורותיכם למען
יראו את הלחם זה דור המדבר׳ לפני ה׳ למשמרת כלומר
בארץ ישר׳ לעתיד לבא לפי שצנצנת המן ומקלו של אהרן
שקדיה ופרחיה והארו ובדיו וכל מלאכת המשכ׳ נגנזו תחת
כחלות ההיכל׳ ומי גנזם יאשיהו המלך גנזם בשעה שמצא
חלקיהו הכהן ספר תורה פתוח בהיכל׳ וכן דרשו רבותינו
זכרו׳ לברכה במסכת הוריות פרק כהן משוח משנגנזו ארון
ונגנזו עמו צנצנת המן וצלוחית של שמ׳ המשחה ומקלו של
אהרן שקדיה ופרחיה וארגז ששברו פלשתים דורון לאלהי
מלכים ג ח ס ישר׳ שנא׳ ואת כלי הזהב אשר השיבותם לו תשימו בארגז
דברי׳ כח ג מצדו׳ וכי גנזו יאשיהו מלך יהודה שראה כתוב בתור׳ יולך
דברי׳ ב לה ג י׳ אותך ואת מלכך וגו׳ צוה וגנזם שנא׳ ויאמר המלך לכל
העם הקדושים לה׳ תנו את ארון הקדש בבית אשר בנה
שלמה בן דוד מלך ישראל׳ ואמר׳ אלעזר אתיא דורות
מלכים ב יב יא דורות אתיא משמרת משמרת כתוב במקלו של אהרן השב
את מטה אהרן לפני העדות למשמרת לאות לבני מריי׳ וכתי׳
הכא למשמרת לדורותיכם וכתיב לפני העדות למשמרת
ללמדך שבמקום אחד גנזוהו׳ ויאמר משה אל אהרן קח
צנצנת אחת לא אמר ויקח משה צנצנת אחת ויתן שמה
והיה ראוי לומר כן שהרי אהרן לא נבחר עדיין לכהן ואחרי
זאת מצינו כי משה היה המקריב והפקטיר ראשונה באהל
מועד עד שנתנה הכהנה לאהרן׳ ויתכן שנא׳ כי מה שצוה
בזה לאהרן שבא לרמוז כי הכהנים הלוים כורי התורה
שיהיו לצאת מאהרן יהיו מזונותם בהרוחה ולא בעכל
כאוכלי המן וכענין שכתוב ויאמר לעם ליושבי ירשלם לתת
דברי׳ ב לא ד מנות לכהני הלוים למען יחזקו בתור׳ ה׳ והזכיר תחלה והנח
אותו לפני ה׳ לבאר כי מזון תלמידי חכמים שבכל דור ודור
הוא מסור לשם יתברך והוא מונח לפני ה׳ ועל כן אמ׳ והנח
אותו לפני ה׳ למשמרת לדורותיכם כי הוא לפניו יתברך
מונח ושמור לדורות׳ והוצרך לרמוז זה לפי שהתורה היא
ממקור החכמה העליונה והחכמה תחיה בעליה והיא היא
ישעי׳ סא ט מקור הברכה והדבר האמתיים וכענין שכתוב שאו ידיכם
קדש וברכו את י׳ ועל כן ראוי להיות הפרנסה והמזון שהם
חיי הגוף דבקים בתורה שהיא חיי הנפש׳ ואחר כך לפני
העדות כי הניח מן חמן למשמרת לפני העדות להיות לאות
ולעד להורות למען יראו את הלחם׳ ומפני זה הזהיר ביתים
כאשר צוה ה׳ אל משה והיה הכתוב רואי לומר ויניחהו
אהרן לפני העדות למשמרת כאשר צוה ה׳ אל משה
אבל באר כי מזון בעלי התורה שמור ומזומן לפני ה׳ כאשר
שמות טז ג צוה ה׳ את משה גהר סיני שאמר לו פסל לך שיהיה
הפסולת שלו׳ וכמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה שבשם

נתעשר ומשם זימן לו הקדוש ברוך הוא פרנסתו׳ ובמדוש
קח צנצנת אחת זה אחד מעשר דברי׳ שנבראו בין השמשות
וכשהוא אומר צנצנת איני יודע ממה היתה אם של כסף
אם של זהב או נחשת וברזל ועופרת׳ ומעצמו אתה למד
צנצנת דבר שהוא צונן ומצנן מה שכתוכו ומשמר מה
שבתוכו והוא משתמר בארץ שהוא חרש כדאמר ונתתם יחי
בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים וכן היין אינו משתמ׳ אא
בכלי חרש וזהו שכתוב והנח אותו לפני ה׳ למשמרת׳ וירמי׳
הנביא ע״ה הוציאה לישראל ואמר להם הדור אתם ראו דבר
ה׳ המדבר היתי׳ לישראל אם ארץ מאפליה׳ אמ׳ להם ירמיה ירמ
לישראל מפני מה אי אתם עוסקים אתורה אמרו לו אם אנו
עוסקים בתורה במה נתרוח במה נתפרנס באותה שעה
הוציא להם צנצנת המן ואמר להם ראו אבותיכ׳ היו במדבר
ועוסקי׳ בתור׳ מאין היו מתפרנסי׳ אף אתם אם תעסקו בתור׳
הקבה מפרנס אתכ׳ מדו׳ אמרו עמי רדנו לא נבא עוד עליך׳ ירמי
ובני ישר׳ אכלו את המן מ׳ שנה לפי הנרא׳ לא היו מ׳ שלמים
כי חדש אח׳ חסר מהם שהרי המן התחיל לירד באח׳ בשבת
וחצי איר היה ובצק שהוציאו ממצרים הספיק להם חדש
אחד ואכ היה ראוי שישבות המן בחצי איר וזה הכתו׳ מע׳
ששבת בחצי ניסן כשהיו ישר׳ בערבות ירחו וכתיב ויאכלו יהושע ה יב
מעבור הארץ ממחרת הפסח מצות וקלוי׳ וישבות המן
ממחרת׳ על כן יש לומר כי טעם מ׳ שנה קרוב למ׳ שנה
וכדי שלא תבין שהיו מ׳ שלמי׳ לכך הוצרך לחזור ולומר את
המן אכלו עד באם אל ארץ כנען כי כן תמצ׳כתו וישבת
המן ממחרת באכלם מעבור הארץ ולא היה עוד לבני ישר׳ ל
מן ויאכלו מתבואת ארץ כנען בשנה ההיא׳ ולמדנו כי ישר׳
שירד להם המן כל ימי משה עוד ירד להם אח׳ פטירתו של
משה והם ברשותו של יהושע לח׳ ימים שהרי בז באדר מת
משה ובכו אותו כל ישר׳ שלשי׳ יום ועכרו את הירדן בעשור
לחדש הראשון כי כן מפור׳ ביהושע והמן לא פסק עד ט׳ו
בניסן וכאשר תחשוב מז׳ מאדר שמת משה עד ט׳ו בניסן
שפסק בו המן תמצא לח׳ ימים׳ אבל רשי׳ פירש כי היו מ׳
שנה שלמי׳ וכתב בזה כי בז׳ באדר שמת משה בו פסק המן
ואף על פי כן היו ארבעים שנה שלמים משני טעמי׳ האחד
שהעגות שהוציאו ממצרים טעמו בהן טעם מן ואם כן לא
יהסר חדש אחד׳ השני כי כשפסק המן בז׳ באדר שמת משה
המן שירד מיום שלפניו הספיק להם עד שהביא העומר ביו׳
בניסן ויתקי׳ בכל זה את המן אכלו מ׳ שנה שלמי׳ והעומר
עשירית האיפ׳ הוא׳ אמרו רז׳ל איפה שלש סאין סאה ששת
קבין קב ד׳ לוגין לוג ששה ביצי׳ והסימן גוד׳ו אילנא׳ נמצא
הקב כד׳ ביצי׳ הסאה כמד ביצי׳ איפ׳ תלב ביצי׳ מג׳ ביצי׳
וחומש ביצה היא שעור בעיס שנתחייבה בחלה והוא שעור
לישה בפכה וכה שאחר עד עתה לפר׳ שעור מדת העומר
היה ראוי שיזכירנו למעלה בענין השׁ׳ת או במעשה ושיאמר
עכר לגלגת הוא עשירית האיפה או וימדו בעומ׳ הוא עשירי׳
האיפה אבל העני׳ מפני שכל הפרשה מבארת ענינו של מן
ואחר שהשלי׳ הספו׳ בעסקי המן הוצרך לפר׳ עתה באחרונה
כמה השעור׳ או נאמ׳ כדי שיסמוך השעור לענין רפידים כי
בנוהג שבעולם מתוך שבע השלוה ורבוי הטובה יתרשל
אדם מן העבודה ויתרפה בתורה ולא יעשה כן בספוק ובדבר
הבינוני אך יתחזק בזה ועל כן הודיענו הכתוב כי ישר׳ מתוך
הספוק ושיעו הבינוני לכל אחד ואחד שהוא עשירי׳ האיפה
רצו׳ ידיהם ברפידי׳ מן התורה על כן ויבא עמלק וזהו סמיכות
הפרשיות זו לזו׳ ומה שהיתה מדת העומר אחד מעשרה
יתכן לומר כי טעמו כטעם מצות המעשר כי ישראל

במדבר היו קדושי עליון מלאכים גופניים ובהיותם אוכלים
השעור הזה מן המן העליון ההוא הדק והזך היתה מחשבת
משוטטת במדה העשירית ומתבוננים בענינה וכענין שכתוב
ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו ובזה היו מוכני לקבל
המושכלות וראוים להשיג השגות עליונות במעמד הקדוש
בהר סיני אשר שם הולכים יומם ולילה ילכו ולא ייעפו
ומטך אשר הכית בו את היאור גדברהם כל אחד מהם דחה את
הפורענות והביא הפורענות אלו הם הקטרת והארון והמטה
הקטרת דחה את הפורענות שנאמר ויתן את הקטרת ויכפר
על העם הביא הפורענות על נדב ואביהוא הארון הוא
שהרג את עוזא ואנשי בית שמש שנאמר ויך באנשי בית
שמש כי ראו בארון יי והוא שברך את עובד אדום הגתי
שנאמר ויברך יי את עובד אודם ואת כל ביתו המטה של
סנפירינון היה הוא שהרג בכורי מצרים והביא המכות על
מצרים והוא שהוציא מים מן הצור עכ במדרש ודע והתבונן
שלא נשתמש שום נביא במטה אלא משה בלבד ומפני
שהמטה היה תחלת האותות נמסר למשה שהיה תחלת
הנביאים ואף יהושע תלמידו שקבל ממנו לא נשתמש
במטה אלא בכידון הוא שכתוב ויאמר יי אל יהושע נטה
בכידון אשר בידך אל העי וטעם הדבר כי המטה אשר ביד
המושל מורה על האדנות ועל היכולת ועל הכח כענין שכתוב
מטה עז שבט למשול אבל הכידון הוא מנהג כל יוצא
למלחם שנושאו בידו ואין זה סימן אדנות וממשלה כמטה
והנה ההפרש שבין המטה והכידון כהפרש שיש בין נבואת
משה לנבואת יהושע והמטה מספרו ידוע וכידון הוא
המלאך והבן זה כי נבוא משה היתה מאמתת הכח העליון
בלתי אמצעות מלאך ונבואת יהושע היתה על ידי המלאך
שחזר למקומו אחר מות משה עבד ה והחלוק שבין נבואת
משה רבינו ליהושע כחלוק שבין השמים לארץ כי זה פועל
וזה מקבל ולכך כל ימי משה אכלו לחם מן השמים שנאמר
הנני ממטיר לכם לחם מן השמים כיון שמשה רבינו
ובאו לרשותו של יהושע אכלו לחם מן הארץ שנאמר ויאכלו
מעבור הארץ ומזה הענין היה שהטיל משה על יהושע
מלחמת עמלק בארץ ולקח לעצמו מלחמת השמים להפיל
כחו של עמלק ולעקרו מן העולם ועל ההפרש שיש בין
נבואת משה ונבוא יהושע דרשו רבותינו זל פני משה כפני
חמה ופני יהושע כפני לבנה ובאור זה כי מעלת נבואת משה
מן הפועל ומעלת נבואת יהושע מן המקבל כי כן המאורות
האלה חמה ולבנה זה פועל וזה מקבל הנני עומד לפניך
שם על הצור בחורב הצור הזה שברפידים הוא הסלע
שבקדש הכל אחד והוא היה בארה של מרים והולך כל
ימי המדבר עמהם וזהו שאמר לשון הנני כלשון האמור במן
הנני ממטיר לכם ללמד כשם שהמן עמד לישראל ארבעים
שנה כן עמד הבאר הזה ועוד כי כשם שנגלת שכינה במן
שנאמר וראיתם את כבוד יי כן נגלת בכאן על הצור לבאר
כי היה ענין הבאר אלא קיים כאלה המן והכית בצור
אמרו במדרש מכאן שהמטה מסנפירינון היה שנאמר
והכית בצור על הצור לא נאמר אלא בצור היש השם
בקרבנו אם אין היה ראוי הכתוב לומר אם לא כמו הילך
בתורתי אם לא אבל ירמוז על המדה הנקראת אין ונקראת
יראה ושניהם נקראת יש ונקראת חכמה וזהו והחכמה
מאין תמצא ועל כן סמך לו יי ואמר היש יי והוא דבר
יעקב שאכן יש יי והוא מאמ שלמה זל להנחיל אוהבי

יש וכבר ידעת שאין להפריד החכמה מן היראה ועל זה
רמזו חכמי האמת באמרם אם אין יראה אין חכמה אם אין
חכמה אין יראה כי הכל נקשר ומיוחד זה בזה והנה
ישראל הפרידו בכאן וקצצו ונטו ולכך נענשו מיד ויבא
עמלק והבן זה בחר לנו אנשים היה עמלק גדול בחכמת
האצטגנינות ובחר אנשי מלחמתו אנשים שלא יוכלו למות
בשנה ההיא כי הוא ידע זה בחכמת הכוכבים והמזלות ועל
כן אמר משה ליהושע בחר לנו אנשים כיוצא בהם שלא
יוכל להתחכם עלינו שיהרוג הוא מישראל וישראל לא יהרג
אחד מהם וזהו שכתוב ויחלש יהושע ולא אמר ויהרוג ומה
שאמר בחר לנו שהשוה אותו לעצמו ולא אמר בחר לי דרשו
רבותינו זל מכאן יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך ומזה
אחד יבאר הכתוב כי משה כשהיה על ראש הגבעה פורש
כפיו למעלה היה אהרן מימינו וחור משמאלו והוא באמצע
נושא עשר אצבעותיו מקבל כח התמיכה משניהם וזה
דוגמת הקו האמצעי שנכנאתו מתוכו המקבל מהשרפים
העומדים מכעל לו וכן מצינו בכהן גדול שהידה הסגן
בימינו וראש בית דין משמאלו ועשה משה דוגמת כן אבל
השפע מלמעלה דרך הקו של אמונה הנלחמת להם ויהי
ידיו אמונה על דרך הפשט אמר כי כאשר תמכו בידיו אהרן
וחור מזה ומזה היו ידיו חזקות ולשון אמונה מלשון ותקעתי
יתד במקום נאמן כי מתחלה כשהיה מרים ידו היו ישראל
מתגברים וכאשר יניח ידו כלומר על כרחו שלא היה יכול
להעמידם בזקיפה מטעם שהיו ידיו כבדו או מטעם שדרשו
רבותינו זל אסור לאדם לעמוד שלש שעות כפיו פרושות
השמי או וגבר עמלק ועל כן הוצרכו אהרן וחור לתמו בידיו
ועל דרך המרוש ויהי ידיו אמונה קפץ משה להתפלל בזכות
האבות אברהם יצחק ויעקב אמונה זה אברהם שנאמר והאמין
בה עד בא זה יצחק שנאמר ויצחק בא מבא השמש זה
יעקב שנאמר ויזרח לו השמש עכ וענין המדרש הזה לפי
דעתי כי כלפי שהיה עמלק בוטח ונשען על כחו של עשו
הרשע זקנו המתברך מכחו של יצחק הוא מדת הגבורה
ורצה להתגבר על ישר בכח זה על כן הוצרך משה להתחבר
עליו והזכיר בתפלתו שלשת אבות כי הוא בן יעקב והוא
החוט המשולש בזכות שלשתם ועוד דרשו רבותינו זל עד
בא השמש כל המלכיות אין עושין מלחמה עד שש שעות
מן היום אבל מלכות עושה מלחמה שחרית וערבית
ועוד דרשו בו שעמדה חמה למשה בכאן עד בא השמש
היו מחשבי השעות באסטרולוגיאה מה עשה משה העמיד
גלגל חמה ולבנה וערבב שעותיהן שנאמר והיה כאשר ירי
משה ידו וכתיב רום ידיהו נשא וכתיב בתריה שמש ירח
עמד זבולה עכ בתנחומא ועל דרך הקבלה ויהי ידיו אמונה
היה משה מתכוין בעשר אצבעות ידיו ונושא כפיו לרום
השמים הוא הקו האמצעי הנקרא רום בשורק וזהו לשון
ירים משה ידו והכוונה למשה או לכהן בנשיאות כפים כי
בפרישת העשר על הכוונה הזאת היו מתקדשי כל העשר
והשפע נמשך בהם ומהם לשכלים ובאותה שעה רפו ידי
הכחות המקטרגים ואין כח לאחד מהם לקטרג ואז היו
ישראל נוצחים ומתגברים כי לא היה אחד מן הכחות נוגד
כנף ופוצה פה ומצפצף ולכך וגבר ישר בהרם ידיו ובהנחת
וגבר עמלק והיה משה מוכרח בהרמתם ובהנחתם בהרמתם
כדי שיתבטלו המקטרגים מפעלותם ויתגברו ישראל והנחתם
שאלו לא הידה מנחם היו הכחות בטלים לגמרי לא יפעלו
פעולתם שנתמנו עליה כלל ואין אדם רשאי לעשות כן כי
לא תוהו בראה לשבת יצרה והכחות במנוים צריכים

הם

הם לעולם וזה טעם האמור בשהיית שלשה שעות וכפיו
מרוממות השמים וזה מבואר ואמר ויהי
ויהיו אבל מלת ויהי תחזור למשה ובאורו ויהי משה פורש
ידיו להמשיך כח אל הא אחרונה היא מדת הדין הנלחמת
לישראל הנקראת אמונה כענין שכתוב ואמונתך בלילות
והוא שאמרו רזל כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית אמת
ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו וחטעם שלא הזכיר כל
מדה ומדה בזמנה ועוד נראה לי שיכלול ויהי ידיו כי משפט
הכהן הנושא כפיו שירשום אותיו ההויה בידיו וזהו לשון
ויהי ידיו וכן משפטו עוד שיהיו אצבעותיו זקופים למעלה
בערפם כחו וחזוק כוונתו ושלא לחברם זו בזו וזהו לשון
אמונה וחטעם כדי שיתברך למעלה כל אחד ואחד לבדו וכדי
שלא לערבם אותיו ההויה שהוא רושם באצבעותיו ובבב
הבה המצא שלו תלמידיו למי נושאי כפי לרום השמים מנא
לן דכתיב נהן תהים קולו רום ידיהו נשא הא למדת שאין
נשיאות כפים אלא לרום השמים וכשיש בישר משבילים יודעי
סוד השם הנכבד ונושאין כפיהם מיד הם נענים שנאמר אז
תקרא והי יענה תשוע ויאמר הנני אם תקרא יענה מיד
ומאי ניהו אז אלא מלמד שאין לה רשות לאלף לבדה להקרות
אלא על ידי אותיות חדבקות עמה היושבי ראשונה במלכות
העם אלף הם שלשה נשארו מעשרה מאמרו והיינו זוכתי
אז ישיר משה ובני ישר גם כן עב לשון ספר הבהיר ויחלוש
הושע מלת ויחלוש מעידה שאין הקבה משחית ומבטל
ערכ הכוכבי לגמרי ואינו מכריח הטבע שלא יעשה דרכו
למנהגו אלא לצורך גדול ולענין הכרחי לפי שהמערכ
ומעש הטבע פעולותיו ואיך יבא כנגד פעלתו לעקו ולהשחי
אבל הוא יתברך מתחכם על המערכה להציל מי שרוצה
להציל ויוסיף ויגרע כרצונו על פי השכר והעונש מבלתי
השחת המערכה וזהו לשון ויחלש שלא אמר ויהרג והקדוש
בה הציל את ישראל מיד עמלק והמערכה לא נשחתה וכן
מה שדרשו צא מאצטגנונית שלך אברם אינו מוליד אברה
מוליד ולמה לא היה עושה שיוליד אברם אלא שלא תשחת
המערכה ויתכן עוד לומ ויחלש כי החליש כחו של מעלה
ולא אמר לעמלק אלא את עמלק לרבית שרו של עמלק
שהחלישו יהושע בתפלתו או מכח נשיאות כפיו של משה
עד שהשר עצמו היה עוזר לישראל ובא כנגד עמלק כי
מחה אמחה מחה תחלה בשמים ואחר כך אמחה בארץ
וזהו שאמרו רזל אין אומ נופלת עד שיפול שרה תחלה שנ
כי רותה בשמים חרבי ואחר כך על אדום תרד ובמדרש
כי מחה בעולם הזה אמחה לעולם הבא מתחת השמים
עליהם אמר ירמיה תרדף באף ותשמידם ויאמר כי יד על
כס יה ויאמ חזור למשה כי יד כך דרך הנשבע לשים יד על
חפץ ודרך משל הוא כלשון כי אשא אל שמים ידי אשר
נשאתי את ידי ועל דרך הפשט כי יד על כס יה יאמר כי
השם יתברך משביע לכל כלך ישר שישב על כסא מלכות
שיעשה מלחמה ליי בעמלק באר כי הכלחמה והשלל הכל
יהיה אסור בהנאה ויהיה הכל ליי לא לבני אדם ומפני זה
בא העונש לשאול ומדורו של שאול עד דורו של מרדכי ויד
מרדכי כי שאול זקנו נענש בעונ גדול והיה ענשו מדה כנג
מדה כי תלה הכתוב שלמ הכסא בנקמת עמלק והוא לא
נזהר בנקמתו ועל כן נענש שאבד השם והכס כי לא נשא
לו שם אחריו אלא נהרג הוא ויהונתן בנו עמו ונפל כסא
מלכותו. ומפני זה נזהר מרדכי בדבר שלא ליהנות משלל
המן שהיה מזרע עמלק כענין שכתוב בפרענות המן ובבזה
לא שלחו את ידם לפי שהתורה הזהירה בכך תמחה את

זכר עמלק וכן מצינו לעתיד המלחמה והשלל הכל ליי שנ
והחרמתי ליי בצעם וחילם לאדון כל הארץ ועל דרך המדרש מיי
כי יד על כס יה לא אם על כסא יי נשבע הקבה שאין הכסא
שלם והשם שלם עד שינקם מזרעו של עמלק בדרך הקבלת
יתבאר על הדרך הזה ענין המדרש ועל דרך הקבלה כי
יד על כס יה היד הואת היא מלחמ להי שהיא מדת הדין
של מעלה וגלה לך הכתוב כי היא על כס יה כי שם יה
מדת הדין של מטה כעני שכתו עזי וזמרת יה וכמו שבארתי פסוו
במקומו על כן יאמר כי היד אשר על כס יה שהיא מלחמה
להי תהיה מלחמ בעמלק מרור דור כי תעניש אותו מדת
של מעלה שהיא מדת הדין הקשה כדי להאבידו מן העולם
הזה והבא על הפסק כחו מסנו ובעבור כן נלחמת בו על
שפסקה ממנו ונשאר השם והכסא כלו חסר ובאר מדרש
השם והכסא הם שבע מדות הרחמות בוי ה שהם כסא
למה שלמעלה או יאמר כי יד על כס יה כי עמלק שלח ידו
על כס יה כלומ על ואו הא ש הם כסא ליוד הא שהם ג
ראשונות כמו שידעת ובעבור כן מלחמה להבעמלק מדור
דור לפי דעתי זהו סוד הכתוב שמצינו בעשו אלוף עלוד
ובדברי הימים כתב משה עצמו אלוף עליה בידוד כדי לחבר
השם וכענין שכתוב על יי ועל משיחו ועוד נכלל במלת תלים
כס שלא אמ כסא לרמז על הענני המקיפי את הכסא שהם
ז ממה שכתוב פרשו בתוספת זין וכשישר עושי רצונו של מיכה ב
מקום הענני נפתחי כצורת כף וכשאינם עושים רצונו של
מקום נסגרין כצורת סמך וכענין שכתו סכותה בענן וזהו מיכה
ויכס הענן את ההר ויכס הענן את אהל מועד ובכר ידעת סימוי ג
כי ז עננים היו לישראל במדבר וראיתי לאחד מן המקובלי סמות ב
שכתב בזה דע והתבונן כי כסא הכבוד הוא משפיע ברכה
וכח לשבעי מלאכים הסובבים את הכסא שהם מכוונים על
שבעי אומות והם שרים עליהם מנהיגים אותם והיה עמלק
מורע עשו ולפיכך היה כחו גדול ועצום שהרי כחו של
עשו זקנו היה מתפרנס ומתברך מכחו של יצחק הוא מדת
הגבורה והענין הזה ברמז במלת ויחלש שלא אמר ויהרג
אלא ויחלש כלומר שהחליש כחו הגדול של מעלה השואב
כח ממדת הגבור והפסיקו משם כדי שישלו לפני הרב
והנה עמלק אחד משבעי אומות והכח שלו אחד מע שרי
וכאשר חטא עמלק זה פסק השם יתברך כחו מן הכס שלא
יתפרנס ממנו ושלא ימשך כח ברכה מלפני לפני רק מכח
הכוכבים והמזלות והפסק כחו מן הכסא הוא השנועה
שבאן שאמר כי יד על כס יה והענין כאלו היד הכסא
חסר והשם חסר כי כאשר הוא מסלק כחו מן הכסא נראה
הכס חסר וגם השם נראה חסר שנראה כאלו אינו מתקיים
הכל ויש כח אחר זולתו חס ושלום ועכ חסר האלף מן
הכסא כי כחו הקדמון נסתלק מן הכס לצורך עמלק והוא
והה מן השם אבל לימות המשיח כשיפקוד השם יתברך
על צבא השמים ויבטל הממונים העליונים ממנים וכענין דניאל ז
שכתו בדניאל ותגדל עד צבא השמי ותפל ארצ מן הצב ומן
הכוכבי ותרמסם יאבדו האומו על נקלה באבדן השרים
הממוני עליה וישׂ מן האומות הרבה שיחזרו לדתנו כענין זכריה יד
שכת והחזיקו באנשי יהו וכתיב כי אז אהפוך אל עמים
שפה ברורה לקרא כלם בשם יי ולעבדו שכם אחד ואין לך נפכיס
אומה בעלם שלא יהיה לו חלק בהקבה אבל עמלק ועשו לא
יהיה להם חלק וזכרו עם שא האומות הנשארי הוא שכתו
ולא יהיה שריד לבית עשו באור הכתו כי משא האומו יהיו עובדי
שרידי ופליטי שישארו מהם לעבוד את ה ואין בו מזרעו של
עשו אך ימחו מן העולם כענין שכתוב כי מחה אמחה את

זכר עמלק ואז יהיה השם והכסא על השלמות שהרי ג'
אותיות שהן א"לף ה"א ואו"ו הם תשלום הכסא והשם ' ועל
ג יג זה אמר דוד ע"ה כי בחר י' בציון אוה למושב לו' יאמר
לעתיד כשהקדוש ב"ה יבחר בציון אז ישב על כסא שלם
וזה לשון אוה שהוא תיאולום הכסא והשם וכן אמר דוד
ז טו עה"א ויעב תמו חרבות לנצח וערים נתשת אבד וכרם המה '
וכתיב וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו וה' לעולם ישב
הרי שהשם שלם כונן למשפט כסאו הרי הכס' שלם ואז
ט יט תהיה הממשלה לשם ית' לבדו כענין שנא' ונשגב ה' לבדו
ו כג ביום ההוא ויכתוב ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר
עשו והיתה לה' המלוכה והיה ה' למלך על כל הארץ ביום
ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד '

י טו מרפא לשון עץ חיים וסלף בה שבר ברוח:

שלמה

המלך הודיענו בכתוב הזה גודל התועלת הנמצ' בלשון כי הלשון כרפא חולי הנפש ורפואתה עליונה ועל כל יתר הרפואו' כי יתר רפואות הסמים והכיסעדים או העשבם הנה הם רפואה בסופקת אם ירפא בהם תחלה אם לא ואף אם ירפא בהם אין כל כח רפואתם ותועלת' כי אם בהסרת החולי אין בהם כה להוסיף על החיים אבל מרפא הלשון אינה רפואה בסופקת כי אם רפואה ודאית ויש בה כח להוסיף על חיי האדם היא עץ חיים והחיים דבקים עכה ' וסלף בה שבר ברוח כשם שרפואת הלשון מעולה על כל יתר הרפואות כן החולי המגיע כן הלשון והוא הבזיון והלעג והלצנו' שאד מבזה את חברו ומלעיג ומתלוצץ עליו או כלבין פניו ' ומפורש אמרו רבותינו ז"ל המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא ' והנה החולי הזה מן הלשון הוא קשה כאד מחלי הגוף והחולי הקשה שבכל חולי הגוף הוא שבר
י יט ברוח כלום' שביר הרוח וכתי' רוח איש יכלכל מחלתו ורוח נכא' מי ישאנה' באור הכתו' כי הרוח והו' הנפש נושא בחלת הגוף כי היא מכלכלת חולי הגוף ימים מספר בלי מאכל ומשתה' אבל כשהנפש חולה מי ישאנה ובא הכתוב ללמד כי חולי הנפש והיא שביר' הרוח קשה מאד מחולי הגוף ' וע' כי כשם שיש חולי בגוף כן יש חולי בנפש וחולי הנפש הם בעלי עברו' ומי שיש בידו אמונ' רעה והוא שהזכיר
בלי ב טו הכתו' להצילך מאשה זרה מנכריה אמריה החליקה וכתי'
בלי פ נ כי נופת תטופנ' שפתי זרה הכשיל אמונ' רעה לאשה זרה המאבדת אותו בסוף ' ועל כן אמר ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות ' וכתיב רגליה יורדות מות שאול צעדיה יתמכו ' ועם דבור הלשון שנתן באדם אשר עמו יש לו יתרון על שאר בח' אפשר בו לרפאת למי שיש לו חלי הנפש ולקרב אותו תחת כנפי השכינה ולהנחילו החיים האמתיים הנצחיים והמדה הזאת מצאנוה באברהם אבינו שהחזיק בה והמשיך רבים לאמונת השם יתברך וכל זה ברפואת הלשון והיא המרגלית תלויה בצוארו שכן דרשו רז"ל מרגלי' אחת היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו שכל חולה שרואה אותה מיד מתרפא כשנפטר מן העולם נטלה ותלאה בגלגל חמה ' ובאור זה כי המשיל המדה הזאת שהיא מאירת עיני' למרגלית המאיר' ואמר תלויה בצוארו לפי שהדבור הוא בגרון וכל מי שהיה לו חלי הנפש והיתי שומע דבריו של אברה' אבי' מיד היה מתרפ' מחליו וכשנפטר מן העולם לא השאיר אחריו שום נברא שיור' על הותו של הקבה ועל יחודו אלא גלגל חמה ולכך אמר נטלה ותלאה בגלגל חמה על דרך הכתוב האומר השמים מספרים כבוד ל וזהו שאמ' מרפא לשון עץ חיים רפוא' הלשון של אברהם היה סבה שנכנסו ובים תחת כנפי השכינה והיה להם עץ חיים וכענין שכתו' את הנפ"ש אשר עשו בחרן וגו' רפואת כלפי' יג
לשון של משה רע"ה שספר ליתרו כל האותות והמופתים ההם שנאמר ויספר משה לחותנו היה סבה שנתגייר יתרו שהיה נכבד גדול משפחתו והיה כהן מדין והניח עשרו ורוב בניו ונפרד מן הישוב והלך ל המדב' להכנס תחת כנפי השכינה תכף ששמע ענין יציאת מצרי' וזהו שכתוב וישמע יתרו כהן מדין חתן משה את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו כי הוציא ה' את ישראל ממצרים' יש בפרשה הזאת דעות חלוקות לרז"ל יש מהם אומרים יתרו קודם מתן תורה היה ויש מהם אומרים יתרו אחר מתן תורה בא ואלו ואלו יש להם ראיות על מה שיסמכו' האומרים לאחר מתן תורה בא יש להם סיוע מן הכתובים בפרשה והוא שנאמ' ל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלהים שהרי בידוע הוא כי משה וישראל חנו בהר סיני שנה אחת וזהו שכתוב אשר הוא חונה שם כלומר שעדין חונה שם בהר האלהים יורה כי לאחר מתן תורה בא ' ועוד ממה שכתוב והודעתי את סמוך ום ו חקי האלהים ואת תורותיו ונראה מזה שכבר נתנ' התורה ' ועוד ממה שכתוב בסוף הפרשה וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו גם זה יורה כי לאחר מתן תורה היה ועל כן שלחהו וחזר לארצו כי איך ילך יתרו ולא יפתין לנתינת התור' והנה לפי הדעת הזאת יש לתמו' ממה שאמ' וישמע יתרו כהן מדין חותן משה את כל אשר עשה אלהי' למשה ולישראל עמו כי הוציא ה' את ישראל ממצרי' ולא הזכי' ענין מתן תורה' והיה ראוי לומר כי הוציא ה' את ישראל ממצרי' וכי השמיעם את קולו מתוך האש ' ועוד כי מה שיזכיר ויספר משה לחתנו את כל אשר עשה ה' לפרעה ולמצרים היה ראוי שיספר לו בכללו מעמד הר סיני בנתינת התורה ואם אמר יתרו על האותות והמופתים אשר נעשו במצרים עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים על אחת כמה שהיה אומר כן על מעמד הר סיני כי יוכל להכיר ולהבחין אמתת עקר האלהות בראיות הגדולות והנוראות אשר היו שם ' ומכח הטעם הזה נראה כי הוא כדברי האומר יתרו קודם מתן תורה בא והסברא הזאת נכונה יותר וכן סדור הפרשי' כפשטן כי יתרו קודם מתן תורה בא זה דעת הרמב"ן ז"ל ' ומפני זה לא הזכיר ענין תורה בכלל מה ששמע גם כן ממשה רבינו עליו השלום בספרו אליו את כל אשר עשה י' לפרעה ולמצרים לא היה אפשר שיספר לו עדין ענין מתן תורה העתידה לבא ומה שאמר אל המדבר אשר הוא חונ' שם הר האלהים אין להבין כי משה היה חונ' שם בהר האלהים אבל הענין כי משה היה ברמדים ויתרו יצא ממדין עם צפורה ועם בניה ובא אל רמדי' שהוא מקום אחר

במדבר סין אשר בין אלים ובין סיני והכתוב יספר שבא אל
קצה המדבר אשר הוא שם ומה שאם הר האלהים מפורסם
היה לכל עין ההר ההוא ׳ ועל דעת שיעבדו את האלהים
על ההר הזה יצאו ממצרים ולמדך הכתוב מעלתו של יתרו
כי עזב ארצו ומשפחתו ללכת מן הישוב אל המדבר אל ההר
ההוא לשמו של הקדוש ברוך הוא ׳ ומה שאמר והודעתי
להם את חקי האלהים ואת תורותיו אינם חקי התורה שלא
נתנה עדין אבל הם חקי המדבר ששם להם משה רבי כבר
וכעין שכתוב שם שם לו חק ומשפט ׳ ואת תורותיו אלו
המשפטים שכבר נתנו להם במרה שבת ודיני במרה אפקוד׳
ומה שכתוב בסוף הפרשה וישלח משה את חותנו וילך לו אל
ארצו אין הכונה שלאחר מתן תורה היה ושלחו משה וחזר
לארצו כי לא אמר הכתוב וישלח משה את חותנו וישב
למקומו אבל אמר וילך לו אל ארצו הכוונ שהלך שם לגייר בני
משפחתו וחזר למשה ועודנו בהר סיני וכן דרשו רבותינו
זכרונם לברכה אמר יתרו הריני הולך ומגייר את בני מדינתי
שאביא תחת כנפי שמי יכול שהלך ולא חזר תלמוד לומר
ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרי ונסמכה פרשת יתרו
לפרשת עמלק לפי ששניהם היו זה הפך זה כי עמלק בן עשו
הקרוב לנו עשה עמנו רעה שבא ממרחק להלחם כנגדנו
במדבר וגומר ׳ ויתרו שהיה מן האומות עשה עמנו טובה
שהיה לנו לעינים בדרך הכבד ונצטוינו לשלם לכל א׳ ואת׳
גמולו הראוי לו שנכתה את זכר עמלק כעין שנאמ׳ תמחה
את זכר עמלק וגומר ׳ ושנטיב ליתרו שנזהר בבני הקיני
שהם יושבים בקרב עמלק שלא נכרית אותם בהכרותנו את
עמלק וכן מצינו כתוב ויאמ׳ שאול אל הקיני לכו סורו רדו
מתוך עמלקי פן אוסיפך עמו ואתה עשית חסד עם כל בני
ישר׳ בעלותם ממצרים ויסר קיני מתוך עמלק ׳ ויתכן עוד
לתת טעם בסמיכות פרשיות זו לזו פרשת יתרו לפרשת
עמלק ואחריה פרשת בחודש השלישי ששם מתן תורה
ואחריה פרשת ואלה המשפטי והוא שידוע כי זרעו של עשו
קיץ מכאי לישר׳ בכל הדורות בין בכלחמה הראשונה לישר׳
גם האחרונ׳ וירמוז הכתוב כי כשם שחמלחמה הראשונה
נצחנוה על ידי משה ויהושע כן האחרונה והוא הגלות החל
הזה אשר אנחנו בידם עתידין אנו להגאל על ידי אלהינו שהוא
משבט לוי כמשה ומשיח בן יוסף שהוא משבט אפרים
כיהושע וכשם שבגאולה ראשונה של מצרים נתגייר יתרו
וחזר לאמונתנו כן בגאלה אחרונ׳ יתגיירו כל האומות וייחזרו
לדתנו ׳ ועל כן נסמכה פרשת בחדש הג שהיא כתרן תורה
כי אז תחזור התורה לאכסניא שלה ומלאה הארץ דעה את
ה׳ כמי׳ לים מכסי׳ ואחר כך יהיה יום הדין של תחית המתי׳
ועל כן נסמכה פרשת ואלה המשפטים כי מתוך המשפטים
והדינין יוצאים בני אדם לו זכאין ולו חייבין וכן העניבים
הדין של תחית המתים שכתוב בו אלה שתי פעמים שנאמר
אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם ׳ ואם כן
סמיכות הפרשיו׳ רומז׳ ומגידות מראשית אחרית והנה הם
מסודרות בהשגחה ובכונה גדולה ׳ כי הוציא ה׳ את ישר׳
אחר שהזכיר לשון עשה אלהים רצה להזכיר בהוצאה השם
המיוחד לבאר כי השם המיוחד הוא המוציא וכעין שכתוב
כי בחוזק יד הוציאנו ה׳ ממצרים כי הוא המוציא בחוזק יד
לא חוזק יד בלבד והבן זה כי כבר הזכרתיו ׳ ושם האחד
לגיעזר׳ היה ראוי לומ׳ ושם השני ׳ ועל דרך הפשט זה מיוחד
לאמו וזה מיוחד לאביו ׳ גרשם שה׳ הבכור היה מיוחד
לאמו ועוד שהצילתו מן המיתה כעין שנ׳ ותקח צפור צור ׳
ואליעזר היה מיוחד למשה שקראו כן על שם הצלתו ׳

ויתכן לפרש עוד שהזכיר לשון אחד באליעזר מפני שכח
הרבוי הוא מכח האחדות ולפי שעתיד הקדוש ברוך הוא
להשפיע כח הרבוי בזרעו של אליעזר שהיה רחביה כעין
שנ׳ בדברי הימים ויהיו בני אליעזר רחביה הראש ולא היה
לאליעזר בני אחרי ובני רחביה רבו למעלה ודרשו רבותינו זל
למעלה מששי׳ רבוא על כן הזכיר בו לשון אחד להורות על
הרבוי מכח האחד ׳ ועל דרך המדרש ושם האחד אליעזר
אר׳ יוסי ב׳ חנינא בשעה שעלה משה למרום מצאו להקדו׳
ברוך הוא שהיה עוסק בפרשת פרה אדומה והיה אומ׳ הלכה
משמו של רבי אליעזר עגלה ערופה בת שנתה ופרה אדומה
בת שתי שנים אמר לפניו רבונו של עולם כל העליוני׳
והתחתוני׳ שלך ואתה אומ׳ הלכה משמו של בשר ודם אמ׳
לו עתיד צדיק אחד לעמוד בעולמי ויהיה שמו ועתיד לעסוק
בפרה אדומה תחלה ואומר עגלה בת שנתה פרה בת שתי
שני׳ אמ׳ לפניו רבונו של עולם יהי רצון מלפניך שיהיה
מחלצי אמר לו חייך שהוא מחלצך שנ׳ ושם האחד אליעזר
ושם אותו המיוחד אליעזר ׳ ואשתך ושתי בניך עמה ׳ היה
ראוי שיאמר ושני בניך כשם שאמר חותנך ואשתך ׳ אבל
דרך הכתוב ליחס הבנים אל האשה וכן כתוב אלה בני לאה
והבנות לאב כי כן כתוב ואת דינה בתו ׳ ויצא משה לקראת
חותנו דרשו זל מי ראה משה יוצא ולא יצ׳ מי ראה לאהרן
יוצא והוא אינו יוצא מי ראה ע׳ זקנים יוצאי והוא אינו יוצא
מכאן שכל ישראל יצאו לקראת יתרו ׳ את כל התלאה ׳
הזכי׳ כן על כי מרה וכליון הבצק שהוציאו ממצרי׳ ומלחמת
עמלק כל זה אירע להם בדרך ואף על פי כן ויצילם י׳ ׳ ויחד
יתרו שמח בדבר מלשון עון וחדוה במקומו ׳ ועוד יש לומר
ויחד מלשון אחדות לפי שנתגייר ויחד את השי׳ וברך אותו
שנא׳ ברוך ה׳ אשר הציל אתכם ׳ ונמדרש ויחד יתרו נעשה
בשרו חדודין חדודין והיינו דאמרי אנשי גיורא עד עשרה
דרי לא תבזי ארמאה באנפיה ׳ ובאור עד׳ דרי כי יתרו היה
עשירי למצרים בנו של חם והיו המצריים אנשי בריתו
וקרוביו ואף בני מצרים ובני מדין קרובים היו שהרי מדין
בנו של אברהם היה מקטורה ואברהם יצא משם בנו של נח
ומצרים בנו של חם שנא׳ ובני חם כוש ומצרים וכשם שהיו
דורות מנח ועד אברהם כך תמצא דורות מחם בן נח עד
מדין בן אברהם ועשרה דורות ממצרי בן חם עד יתרו שהוא
מבני מדין ועל כן דרשו עד׳ דרי שהרי יתרו אף על פי
שנתגייר ונגדל לגמרי מהם מכל מקום בשרו יכאב עליהם
בפורענותם אף בדור עשירי ׳ אשר הציל אתכם ׳ העיד
הכתוב שתי הצלות הצלה שיצאו מרשותם והצלה מן
השעבוד בהיותם ברשותם או יחזור אתכם למשה ולאהרן ׳
עתה ידעתי כי גדול י׳ מכל האלהים כי בדבר אשר זדו עליה׳
יאמר כי היה מכיר מעלת אלהי ישראל וגדולתו מכל האלהי׳
בדבר אשר זדו כלומר במה שהשיב להם גמול בזדון אשר
עשו להם והכונה כי לולי שזדו עליהם לא היה מעניש
מפני שהיו מקיימים גזרתו שאמ׳ ועבדום וענו אותם ׳ אבל
מה שהוסיפו על הנגזר במה שאמרו כל הבן הילוד היאור׳
תשליכוהו וגומ׳ הרי זה עקירה אינו בכלל עבדות וענוי על
חתוספ הזה היה העונש ומה שהוסיף מלת כי ואמ׳ כי בדב׳
באורו שהענישם בדבר אשר זדו וכן כתוב בספ עזרא כי ידעת
בי הזידו עליהם ׳ ויקח יתרו חותן משה עולות וזבחים
לאלהים לא מצינו בכל הקרבנות שם אלהים אלא י׳ המיוחד
אבל יתרו לא ידע ה׳ עדין והקריב לאלהים וזה שאמ׳ במשה
את כל אשר עשה י׳ לפרעה וביתרו הזכי׳ את כל אשר עשה
אלהים למשה ׳ עם חותן משה לפני האלהים ׳ לפני כשכן
האלהים

האלהים והוא עמוד הענן ועמוד האש ששם משכן האלהי
זסעודה ו עשאוה לכבוד יתרו שתגייר במילה וטבילה
במים כדין והגר הבא להסות תחת כנפי השכינה ואין ספק
כי הסעודה הזאת לאהרן ולע זקנים וסעודת המטעמים
ליצחק אבינו כונה אחת להם בדי שתחול השמחה בנפש
האוכל ותשר עליו רוח הקדש לפי שכחות הנפש נקשרים
בכחות הגוף ובהתעורר כחו הגוף אז יתחזקו כחות הנפש
לאין ענין שיכוין ע"ז האוכל וזה ענין הכתוב בנביאי הבאים
להעיר עליה רוח מכרו בענין שכתו והיה כנוגן המנגן ותהי
עליו יד יי כי ינא אלי העם לדרוש אלהים לא אם לדרוש
דלפי שהוא חיה מתעסק בענין המשפט ועל כן אמ אלהי
כי המשפט לאלהים הוא וכן הוא אומ והודעתי את חקי
האלהים ואת תורותיו ולא אמר את חקי ה ובאור הכתיב
צריכים הם שיעמדו לפני זמן גדול מן היום לפי ששואלין
ממני ענינים רבים יש מהם באים לפני שאתפלל על חוליה
ויש מהם באים לפני שאודיעם מה שיאבד מהם וכן מצינו
דרשת אלהים בשני ענינים אלו הוא שאמר ודרשת את יי
מאותו האחיה מחלי זה שיתפלל עליו ויודיענו אם נשמעה
תפלתו ובעני האמו בברק ותלך לדרוש את יי ומצינו בענין
האבדה לפנים בישראל כה אמר האיש בלכתו לדרוש לאלהים
לכו ונלכה עד הרוא ועוד שאני שופט אות כי יהיה להם
דבר נא לי ושפטתי ועוד אני מלמד אותם תורה והודעתי
את חקי האלהי וגו נבוא תבול גם את גם העם הזה כתרגו
מלאה תלאי יאמ אינך רשאי לסבול משא כבד כזה כי זה
טורח גדול ועייפות לך ולכל העומדי עליך כי יגעו לריק
ולא יוכל להתקרב אליך הכל להגיש לפניך עצמותיהם
ובמדרש נבול תבול כתאנה הוא שעליה נובלת שנאמר
כנבול עלה כנפן וכנובלת מתאנתי גם אתה לרבו אהרן גם
העם לרבות שבעי זקנים היה אתה לעם מול האלהים נגד
האלהים להתפלל בעבורם כלשון הכתוב יום צעקתי בלילה
נגדך והבאת אתה את הדברים לאלהי הודה לו על הדבר
הראשון שאמר לו כי ינא אלי העם לדרוש אלהים והזהרת
אתהם את החקים ואת התורות הודה לו גם בזה שאמר
והודעתי את חקי האלהי ואת תורותיו אבל במשפט שאמרת
ושפטתי בין איש ובין רעהו שים לך שופטי עמך כי כבד
ממך דבר המשפט יותר מן הכל ושוב לך ולהם להקל
מעליך ולכך נתן לו עצה שיבחר מכל העם אנשי חיל ואתה
תחזה היה ראוי לומר ואתה תבחר כמו שאמר במעשה
ויבחר בשה אנשי חיל אבל לפי שהארם יראה לעינים וה
יראה ללבב על כן הוצרך לומר לשון תחזה שהוא לשון
נבואה מלשון מחזה וחזון והכונה שיצטרך לנבוא בבחירה
הזאת אז אמר ואת התחזה בהכרת פנים מכח חכמ הפרצוף
שהיה כשה יודע ובקי בה בהיותו שלם שבשלמים גדול
שבנביאים וחכם הרוים ולכך הזהירו במלת ואת כלו ואתה
בעצמך ולא על ידי צווי מכל העם אנשי חיל כל המדות
שמזכיר והולך והם יראי אלהי אנשי אמת שונאי בצע כלם
הן בכלל אנשי חיל כי אנשי חיל נקראים אותם שיודעים
להנהיג את העם בהשפט כי אא שיהיה הכשפט על הנכון
בלתי הכחות האלה שיהיו יראי אלהים וכמו שדרשו רול
צריך הדיין להראות עצמו כאלו חרב מונחת לו בצוארו
מלבעלה וגיהנם לו פתוחה מלמטה והוא באמצע זכה נצל
משניה לא זכה נמסר ביד שניה וצריכי גם כן שיהיו אנשי
אמת כלומ שיהיו אוהבי האמת ובוחרי בו ושלא יסכימו כי
אם אליו ושלא יקבלו טענה של שקר כענין שכתוב כדבר
שקר תרחק שהוא אזהרה לדייי וצריכי גם כן שיהיו שונאי

בצע כלומר שונאי ממון ואין צריך לומר ממון אחרים שלא
אפילו ממון עצמם כענין שאמרו רזל אפילו שורף גדישי
אפילו קוצץ נטיעתי כהוגן אני דנו ולפי זה תהיה מלת בצע
שם לממון כמו מה בצע כי נהרוג את אחינו שתרגומו מה
ממון מתהני לנא וכן והחרמתי ליי בצעם ממונם או
שתהיה מלת בצע שם הגזלה כלומר שיהיו שונאים הגזל
והעשק ושלא יסבול בדעתם עשק וחמס כא וראה כמה כת
גודל מעלו המדו שלא נשתבחו הצדיקי והנביאי בתור כגון
נח ואברה ויעקב וזולתם בתארי התבונ והדע כי אם בתארי
המדות נאמר בנח איש צדיק תמים היה ונאמר באברהם
והיה תמים וביעקב איש תם וכן במשה עניו כאר וכל זה
להורות כי אין עקר החכמה לא יושר המדות כשם שאין
האילן עקר אלא הפרי וכן דרשו רבותינו זל שכל טוב לכל
עושיהם לכל לומדיהם לא נאמר אלא לכל עושיהם ושפטו
את העם בכל עת עניינו בכל עת שירצו כי אתה לבדך אי
אפשר לך שתשפוט אותם בכל עת שירצו כי כי יוכל
להתקרב אליך בהיות ההמון הגדול מקובצי עליך בחדש
השלישי הוא חדש סיון ביום הזה ראש חדש היה אי והו
יום שנקר חדש הוי אומ זה ראש חדש הו שכתו ויהי החד
וישב המלך אל הלחם לאכול וכתיב ויהי ממחרת החדש
השני ויפקד מקום דוד ולמדך הכתוב שהיו שני ימים
ראש חדש וזהו שכתוב ויאמ שאול אל יהונתן מדוע לא
בא בן ישי גם תבול גם היום אל הלחם וכן דרשו רבותינו
זל ביום הזה ראש חדש היה כתיב הכא ביו הזה וכתי התם
החדש הזה לכם ובאו מדבר סיני הוא הורב שכתו בו ויבא
אל הר האלהים חורבה ועליו נאמר בהוציאך את העם
ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה ויסעו מרפידים
כלומר ביום הזה הוא ראש חדש סיון ויבאו מדב סיני ויחנו
שם בו ביום השני נעתקו וחנו כנגד ההר שנא ויחן שם
ישראל נגד ההר ומה שהזכיר לשון ויחן ולא אמר
ויחנו למדך הכתוב מעלתם של ישראל שחנו כלם בלב
אחד לקבל התורה שכל מקום שנאמר ויחנו היו נוסעים
במחלוקת וחזני במחלוק אבל כאן כתי ויחן ודרשו רבותינו
זכרונ לברכ ויחן שם ישרל נגד ההר ישראל סבא והענין
כי מפני שמצינו במסעו ויסעו בני ישראל מרעמסס ואחר
כך ויסע מלאך האלהים מן מצינו בחניה ויחנו במדבר ואחר
כך מיד ויחן שם ישרל ויהיה נגד ההר הכוון כנג ההר והנה
זה ולפי הפשט טעם נגד ההר למזרחו של הר בו ביו נאמר
למשה כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישרל והזכיר
האנשים והנשים באותן מצות שהן חייבות בהן ואמר
להם אתם ראיתם אשר עשיתי ועתה אם שמוע תשמעו
בקולי וגומר ויענו כל העם יחדו וגומ וישב משה את
דברי העם אל ה ביום ד אם לו לך אל העם וקדשתם היום
ומחר ואמר כן על יום ד ויום חמישי והיו נכוני ליו השלישי
של קדוש שהוא יום ששי לחדש והרי לך מבואר כי בשש
בסיון נתנה תורה ודעת רזל שהתורה נתנה ביום שברא
שכן דרשו במסכת שבת פרק אמר רבי עקיבא תנו רבנן
בששה בסיון נתנו עשרת הדברו לישראל רבי יוסי אומר
בשבעה בו אמר רבא לכולי עלמא בשב נתנ תורה לישרל
כתיב הכא זכור את יום השבת וכתיב התם זכור את
היום הזה אשר יצאת ממצרי מה להלן בעצומו של יום אף
כאן בעצומו של יום כי פליגי בקבועא דירחא ר יוסי סבר
בחד בשבא אקבע ירחא רבנן סברי בשני בשבת אקבע ירח
ואע פי שרבי יוסי נמוקו עמו הלכה כרבנן דבתרי
בשב אקבע ירחא וכיון שכן ביום ראש חדש יו שני לבריא
עולם

עולם באו מדבר סיני למחותו יום ג׳ נעתקו משם וחנו נגד
ההר ויצוה הקב״ה למשה מצו׳ אזהרה וכתיב ויענו כל העם
יחדו וגומר׳ יום רביעי וישב משה את דברי העם אל ה׳׃
יום חמישי מצות פרישה והגבלה ואמר לו וקדשתם היום
ומחר שהוא יום ששי׳ והיו נכונים ליו׳ השלישי הו׳ שלישי
לקדוש והוא יום שבת ויום ששי בסיון׳ והא למדת כי
בשבת נתנה התורה׳ ומזה תקנו רבותינו ז״ל בתפלת שבת
ישמח משה במתן׳ חלקו לפי שהתורה נתנה בשבת על ידי
משה׳ כה תאמר לבית יעקב׳ אלו הנשי׳׳ כה תאמר׳ בלשון
הקדש׳ כה תאמר׳ בנחת׳ ויצוה לדבר אל הנשים תחלה
ללמוד מוסר ודרך ארץ ועו׳ כדי להמשי׳ לבן אל התור׳ והמצו׳
ולומר להן ראשי פרקים מפני שאין דעתן מיושב׳ כאנשים
ועוד שהאשה היא סבה לתורה שהיא יכולה להמשיך את
בנה לבית המדרש לפי שהיא מצויה בבית והיא מרחמת
עליו בכמה מיני געגועין כדי להמשיך אותו אחר למוד
התורה מנעוריו וגם כי יזקין לא יסור ממנה׳ ולכך ראויה
האשה להתפלל לשם יתברך בשעת הדלקת הנר של שבת
שהיא כיצוה מוטלת עליה שיתן אלידה״י בנים מאירים
בתור׳ כי התפלה יותר נשמע׳ בשעת עשית המצו׳ ובזכות נר
שבת שהוא אור תזכה לבנים בעלי תורה הנקראת אור שנא׳
כי נר מצוה ותורה אור׳ וכן דרשו ז״ל האי מאן דרגיל
בשרגי הויין ליה בנים תלמידי חכמים׳ ותגיד לבני ישראל
צוה להודיעם אזהרות ועונשים וזהו לשון ותגיד דברים
הקשי׳ כגידין׳ ועל כן הוא מלא ב״ויד ובכל המקרא לא תמצ׳
לשון הגדה אלא חסר כגון הגד נא לי מה עשית׳ והגד לעמי
פשעם׳ אבל זה שנכתב ב״ויד לכך דרשו בו דברים
הקשי׳ כגידין׳ אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים׳ תחלת
דברי שליחותו באר להם ענין ההשגחה שהו׳ עקר התורה כי
כאשר יאבד הקדוש ברו׳ הוא אומה בעונ׳ ויצילאומ׳ אחרת
בזכות׳ הנה זה ממופתי ההשגחה ומעקרי העונש והשכ׳ ועל
כן אמר אשר עשיתי למצרים שהבאתי המכות עליהם
ואבדתי אותם בים ואתם ראיתם זה בעיניכ׳ ואתכם הצלתי
מכל המכות ההם במצרים ובים וזהו שאמ׳ ואשא אתכם על
כנפי נשרי׳ שהגנתי עליכם מן הצרות כנשר שמגין על בניו
ומה שהמשיל זה לנשר דרשו רבותינו ז״ל מה נשר זה מלך
שבעופו׳ אינו מתיר׳ מעוף אלא מחץ ושא׳ העופו׳ נושא׳ את
בניהם בין רגליהם לפי שמתיראין מעוף שעל גביה׳ אבל
הנשר הזה נושאם על כנפיו הוא שכתו׳ כנשר יעיר קנו על
גוזליו ירחף וגומר׳ אמר מוטב יכנס בי החץ ולא בבני כך
ישראל׳ כשיצאו ממצרים ובאו לתוך הים היו המצריים
רודפים אחריה׳ והיו שני העמודים עמוד הענן ועמו׳ האש
מפסיקים בין מחנה מצרי׳ למחנה ישראל והיו המצריים
זורקים לישראל חצים ואבני בלסטרא׳ והיה עמוד הענן
מקבלם׳ ולפי המדרש הזה היה ראוי שיאמר ואשא אתכ׳ על
כנפי נשר כי הכו׳ להמשיל חבת המקו׳ לחבת הנשר לבני׳
שנושאם על כנפיו׳ ויתכן לומר כי הזכיר נשרי׳ רמז לשני
העמודי׳ כי משעה שיצאו ממצרי׳ שאמר הכתוב ויסעו בני
ישראל מרעמסס סכותה מיד היה עמוד הענן יומם לנחותם
הדרך ועמוד האש לילה להאי׳ להם והוא שכתוב ויסע
מלאך האלהים ויסע עמוד הענן מפניה׳ ויהי׳ לי סגלה׳
המטמון המוצנע והסמוי מן העין יקרא סגלה והוא מיוחד
וחביב אצל המלך ותחת ידו לא יפקיד עליו פקיד ולא ימנה
עליו שוטר ומושל וכענין שכתוב וסגולת מלכי׳ והמדינות
וכטעזה אמ׳ מכל העמי׳ כלו׳ שאין מעלה זו לשאר העמי׳ כי
הם תחת ממשלת פקידי המלך ושוטריו ומפור׳ אם הכתו׳

אשר חלק יי׳ אלהיך אותם לכל העמים ואתכם לקח יי׳ כי דני
ישראל לקוחים לחלקו יתברך וסגלה תחת ידו בי חוד׳ כי
לי כל הארץ ולא בחרתי באומה ולשון כי אם בכם׳ ועל
דרך הקבלה כי לי כל האר׳ כנרי רמזתי ענין הארץ הנקרא
כל בפסוק בראשית׳ ואתם תהיו לי ממלכת כהני׳ וגוי קד׳
יעל דרך הפשט תהיו לי לחלקי וקראם מלכים וכהנים
וקראם גם כן גוי קדוש בקבלת התורה׳ ובאר לך הכתוב כי
בכתר תורה נכללים כתר כהונה וכתר מלכות וכן דרשו ז״ל
יקרה היא מפניני׳ מכהן גדול שנכנס לפני לפנים׳ ועל פסחי
דרך הקבלה ממלכת כהנים ממלכת משרתי שתעבדוני
בעולם הזה וגוי קדוש לעולם הבא כי מלת גוי סמיכה
כלו׳ גוי של קדוש הוא האל הקדוש הנקדש בצדק וכמוהו
ויבא גוי צדיק גוי של צדיק׳ והנה הם מובטחי בעולם הזה יתש״י
ובעולם הבא׳ כל אשר דבר יי׳ נעשה הודו וקבלו עליה עיל
התורה והמצו׳ ועשו כן ברצונם׳ ומה שדרשו רבותינו ז״ל
כפה עליהם ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים את
התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכ׳ על התורה שבעל
פה היה שיש בה אזהרות ועונשי׳ וכמה סייגי׳ וגדרי׳ אבל
התורה שבכתב הכל הודו מדעתם בחפץ גדול בשמחה
ובטוב לבב ולא הוצרכו כפיה אלא בתורה שבעל פה׳ וישב
משה׳ יש שפירשו שהביא בידו התשובה ולא הספיק
להגידה עד שנגלה עליו דבורו של מקום שנאמ׳ הנה אנכי
בא אליך בעב הענן וגומ׳ ואז הגידה וזהו ויגד משה ואפש׳
לפרש כי וישב משה הוא שאמ׳ נעשה ויגד משה הוא
שתבעו שהיו רוצים לשמוע מפיו יתברך ויהיה ביאור יחדו
שני דברים יחדו האחד נתפרש בכתו׳ השני לא נתפרש׳
וישראל שתבעו כן מצאו פתח מדבריו של מקו׳ שאמ׳ אם
שמוע תשמעו בקולי ולפיכך כשחשי׳ משה נעש׳ אמר לו
השם יתבר׳ בעבור ישמע העם ואז ויגד משה שהשמיע׳ מפיו
היו תובעין׳ וכן מצינו במדרש בתחילת שיר השירי׳ רבה
ויגד משה דברי העם ז״ל יי׳ שאמרו רוצי׳ אנו לשמוע מפיו
רצוננו לראו׳ את מלכנו בעב הענן׳ כתב הרמבן הוא הערפל
אשר שם האלהים והכל רואים ומכירי׳ שאמר ומראה
כבוד ה׳ כאש אוכלת וגומ׳ ויאמר הכתוב הנה אנכי בא
אליך בעב הענן שתגש אתה ז״ל הערפל בעבור ישמע העם
דברי ויהיו הם עצמם נביאי׳ בדברי׳ לא שיאמינו מפי אחרים
שנאמ׳ באמור יי׳ אלי הקהל לי את העם ואשמיע׳ את דברי דניים
אשר ילמדו ליראה אותי כל הימים וגומר׳ ובך יאמינו
לנצח בכל הדורו׳ ואם יקום בקרב׳ נביא או חולם חלום ונג׳
דבריך יכחישוהו מיד שכבר ראו בעיניהם ושמעו באזניהם
שהגעת למעלה העליונה בנבואה יתברר להם ממך מה
שכתוב אם יהיה נביאכם יי׳ במראה אליו אתודע בחלום נתיבר
אדבר בו לא כן עבדי משה וגומר׳ פה אל פה אדבר בו׳
ולכך אמר בעבור ישמע העם בדברי עמך כי ישמעו דברי
מתוך האש וידעו שאני השם מדבר עמך ויאמינו בדברי
וגם בך יאמינו לעולם וכן מה שאמרו היום הזה ראינו
כי ידבר אלהים את האדם וחי לומר הנה נתקיי׳ אצלנו
הדבור בראיית עינינו כאש היה חפץ האלהי׳ ומעת קרב אתה
שידענו בך שהגעת למעלה העליונה על כל הנביאים׳
וקדשתם היום ומחר׳ קדושה זו היא שלא יגש אשה גם
להפריש עצמן מכל טמא׳ כי הנשמ׳ מן הטמא׳ נקרא קדושי׳
וכבסו שמלותם׳ מכבוס הבגדים למדנו טבילת הגוף׳ וכן
דרשו ז״ל במכילתא אין לך כבוס בגדים שלא יהא טעון
טבילה׳ אם בהם אם איש לא יחיה׳ אין להבין בהם ממש
דוקא אבל הוא כנוי ל הרשעי׳ הנמשלים לבהמה יאמר בן

שהיה

נ כח שהיה רשע או צדיק לא יחיה הנוגע בו וכן אמר קהלת מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה וגומר׳ המשיל נפש הרשע לבהמה ואמר כי רוח הצדיק שהיא בודאי עולה למעלה ורוח הרשע שהי׳ בודאי יורדת למט׳ מי יודע אותם כלומר מי מכיר בהם בעולם הזה לומר זו תעלה וזו תרד ובא ולמד כי בעולם הזה מקרה אחד לכל לצדיק ולרשע כמות זה כן מות זה והוא דבק בפסוק שלפניו כי הכל שב להעפר ובעולם הזה כלם שוים שאין כן בעולם הבא שמדרגותיהם חלוקות וכן אמ׳ בכאן לא יחיה עשה את כלם שוים בין צדי׳ בין רשע שלא יחיה בעולם הזה ומזה את׳ למד שמדרגותיהם חלוקות לעולם הבא כלומר לא יחיה הרשע בעולם הזה ובעולם הבא ולא יחיה הצדיק בעולם הזה אבל יחיה בעולם הבא והרא׳ נדב ואביהוא שמתו בעולם הזה לפי שנגעו בהר המוזהר עליו וזכו לחיי העולם הבא כי על כן נזכרה מיתתם ביום הכפורים ׳ במשוך היובל׳ על דרך הפשט כשימשוך היובל קול ארוך הוא סלוק השכינה והפסקת הקול הוא שופר של איל כן פירש רשי׳ ז׳ל ושופ׳ של איל של יצח׳ היה וכונתו לומ׳ כי אף על פי שהאיל הוקרב עולה ועולה כלה כליל החזירו הקב׳ להיותו הראשונה׳ וכן דרשו ר׳ז׳ל בפרקי רבי אליעזר רבי חנינא בן דוסא אומר איל שנברא בין השמשות לא יצא כמנו דבר לבטלה אברי הבשר של איל הוא יסוד שעל גבי המזבח הפנימי׳ גידין של איל אלו ׳נגונין של כנור שהיה דוד מנגן בהם׳ עור של איל הוא אזור מתניו של כ׳יהו זכור לטוב

לכי כ ח שנאמ׳ ויאמרו אליו איש בעל שער ואזור עור אזור בפתניו ויאמר אליה התשבי הוא ׳וקרנו של איל קרן שמאל הוא הנשמע בהר סיני שנאמ׳ ויהי קול השופר הולך וגו׳ קרן ימין שהוא גדול כשל שמאל הוא שעתיד לתקוע בו לעתיד

שפיה כו ג לבא שנאמר והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ע׳כ ׳וכן הכתוב הזה הוכיחו ר׳ז׳ל במסכת יום טוב תחלת פ׳ ראשון כל דבר שנאסר במנין צרי׳ מנין אחר להתירו והוא שאמרו שם בגמרא מכדי כתיב גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא במשוך היובל המה יעלו בהר למה לי שם כל דבר שנאמ׳ במנין צרי׳ מנין אחר להתירו ובאו׳ זה כי פמה שכתו׳ כל ההר והו׳ יש ללמו׳ בעוד שהשכינ׳ בהר ההו׳ נסתלק׳ שכינה ירעו ואם כן למה הצריך במשול היובל המה יעלו בהר אלא כדי להתיר להם בצווי כבו שהית׳ להם המניעה בצווי ובכאן שכל דבר שנאסר במנין צרי׳ מנין אחר להתירו ועל ידי הקבלה נמשוך היובל קול השופר הזה הוא פחד יצחק שהשיגוהו בהר סיני ולא השיגו בו דבור זולתי קול

דברים כז יג והוא ויחרד כל העם כלשון ויהרד יצחק ׳ וכבר הזכרתי זה

דמסי כב ג בפסוק והמה אל אחר נאום בסבך בקרניו ׳ והגבלת את העם הן גבול לעם כשעור לפים אמה הן חסר הן יתר כדי שלא יעלו בהר וכדי שלא ינעו בקצהו כל הנוגע בהר מות יומת וכל שכן העולה׳ לא הגיע בו יד והלא כבר נאמר כל הנוגע בהר מבל באורו לא הגע בו יד לא תהא כיוצא בו נגיעת יד כגון חנק ושרפה וכיוצא בהן כי אם מרחוק כגון סקילה או נחצי׳ זהו שאמ׳ כי סקול יסקל או ירה ירה׳ ויהי ביום השלישי בהיות הבקר הוא ג׳ לקדוש ששי לחדשי ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר הקולות היו קולות המלאכי׳ שמקלסי׳ להקדוש ברו׳ הוא בכל בקר ובק׳ שנאמ׳

שיר ד ו בן יחד כוכבי בקר וירעו כל בני אלהי׳ והברקי׳ הם מלאכי׳

תהלים קד ד גם כן שנאמ׳ עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט ׳

ישעיה ס יג וכתי׳ ונונה באש וכן האש יוצא ברק ועגן כבד כדי להפריש בין ישר׳ ובין המלאכי׳ שאם היו ישר׳ רואים אותם נרעדים

ישעיה ס בראייתם וכן כתוב ביחזקאל ועגן כבד ואש מתלקחת ומתוכה דמות ארבע חיות זה כתב רבינו הגנאל עם היות שהפשט אמת ויציב והוא הראשון משבעים פנים כי יום מתן תורה היה כמין יום המעונן בקולות והם הרעמים

תהלים סה כמנהגו של עולם והברק׳ וקצ׳ גשמי׳ והו׳ שבתו׳ ארץ רעשה אף שמים נטפו גם עבים נטפו מים׳ והיה הזולה הענן ואחר הברקים ואחר כך הקולו׳ והאחרו׳ שבכתו׳ ה׳ה ראשון שכן מנהג לראות הברק ואחריו הרעש ומה שהזכיר הכתו׳ שלא כסדר נראה לי בטעם הדבר כי עשה כן לעלו׳ קול השופר שאלו הזכיר כסדר שהיו היה כומך הקולו׳ ל׳ קול השופר והיה נראה כי היו שוים או קרובי׳ זה לזה במעלה ולכך רצה להקדים הקולו׳ כדי להרחיקם מקול השופ׳ ולבא כי יש רחוק גדול והפרש ביניה׳ כהפרש שיש בין דבר גופני לדבר שכלי׳ ויוצא משה את העם לקרא׳ האלהים מן המחנה ׳ זה מחנה ישר׳ל שהיו ס׳רבוא ׳ לקראת האלהים שיעורו לקרא׳ מחנה האלהים הם מלאכי השרת שירדו שם ׳ ודרשו ר׳ז׳ל ששים רבוא מלאכי השרת ירדו שם כנגד ששים רבוא ישר׳ל ועליהם רמז יעקב שם המקום מחנים כי היו שתי המחנו׳ זה לעומת זה ועז׳ אמ׳ שלמה עה כמחולת המחנים ולפי שהיו ישר׳ל משועבדי׳ בשעבו׳ד מלכיו׳ וכל אחת מהם אומרת לישראל שישובו לאמונתם ויאמינו בהם לכך הזכיר ד׳פעמים שובי ׳ ואנחנו היום בשעבוד המלכות הרביעי׳ר׳ האומרת שובי ונחזה בך כלומר נעשה מכם שלטונין ונתן לכם כל מיני ממשלה והוא מלשון ואתה תחזה מכל העם ׳ ודרשו רבותינו ז׳ל השולמית אומה ששלום העולמים בתוכה׳ והיא משיבה מה תחזו בשולמית מה אתם יכולים להת כמשלה וכעלה וכנו׳ לשולמית שמא אתם יכולים למצא בדמיון שמחת מעמ׳הר סיני זהו כמחול המחני׳ שתי המחנות שהיו יוצאין זה לקראת זה והמשיל תענוג ההשג׳ שהשיג׳ באותו מעמד למחול וכענין שדרשו ר׳ז׳ל עתיד הב׳ה לעשות מחול לצדיקי׳ בגן עדן׳ ולכך אין לי לשוב לאמונתכ׳ כי זכורה אני אותו המחול כלומר מעמד הר סיני ׳ ועוד דרשו רבותינו ז׳ל שהיו שם במעמד הקדוש הזה כב׳ אלף מלאכי השר׳ שנאמר רכב׳ אלהים רבותים אלפי שנאן והם היו הקרובי׳ לשכינ׳ יותר משאר המלאכי׳ והיו כנגד כב׳ אלף הלוים שהיו סמוכים לאהל מועד ששם הארון ואשרי העם שככ׳ לו כי ראו ארב׳ חי׳ המרכב׳ הרשומו׳ במלת שנאן וראו ד׳מחנות שכינ׳ הרשומות במלת ארגמן כי ממה שהזכיר שלמה בחכמתו מלכנו ארגמן יתבאר למשכיל סוד האחד הרוכב על ד׳מחנות שכינה של כבוד ארגמן ׳ וידועכי משם התאוו לרגלים׳ ואמרו במדרש כי ביום הזה של מתן תורה היתה עמידת חמה והחית המתים כמו שכתוב נפשי יצאה בדברו ׳ וכן דרשו באלה הדברים הבה ה׳ פעמים עמדה המה למשה ׳ יום של יציאת מצרי׳ ׳ ויום של ים ויום של עמלק ׳ ויום של מתן תור׳ ׳ ויום של נחלי ארנון ע׳כ ׳ ית׳צבו בתחתית ההר׳ למטה מן ההר וחוץ לגבול שהזהרו להתרחק ממנו ׳ ודע כי הכבוד הי׳ בראש ההר שנא׳ וירד ה׳ על הר סיני אל ראש ההר וכתיב ומראה כבוד ה׳ כאש אוכל בראש ההר וכל ישר׳ל עמדו בסוף ההר שנאמ׳ ויתיצבו בתחתית ההר ׳ ומשה זכה לעלות אל ההר לבא בתוך הענן שנאמר ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר וזכה עוד שנתקרב אל עב הענן הוא שכתו׳ הנה אנכי בא אליך בעב הענן ועב הענן הוא הערפל אשר שם האלהים וזהו באור הכתו׳ והר בוער באש עד לב השמי׳ חשך ענן וערפל חשך הוא האש ואחר כך ענן ואח׳כ ערפל שהו׳ הענן ולפי זה

היו

היו דמדרגו׳ למעל׳ מזו ומזו לפני׳ מזו ומזו הם׳ תחתית ההרי׳
נראש ההר׳ ועב הענן׳ ומצינו דוגמתם בבית המקדש שער
העזרה כנגד תחתית ההר והעזר׳ עצמה כנגד ההר עצמו
וההיכל לפני׳ כנגד פנימיות הענן׳ בית קדשים שהוא לפנים
מן ההיכל הוא כנגד עב הענן הוא הערפל אשר שם
האלהים׳ והר סיני עשן כולו׳ ההר היה עשן ולא האש כי
האש שהיא לפני כבוד ה׳ אין לה עשן׳ ומה שאמ׳ כעשן
הכבשן ידוע כי אין המשל דומה לנמשל אבל מפני שאנחנו
נשמעי׳ אי אפשר לנו שנערוך ונדמ׳ הענינ׳ השכלי׳ רק
בדברי׳ הנשמעי׳ שאנו שקועי׳ בהם וכן הכתוב המשיל יופי׳
השמש וזהרו ליופי בן אדם וכתו׳ שלו בגלגלו למחצרת
הגבו הוא שכתו׳ והוא כחתן יוצא מחפתו ישיש כגבור לרוץ
אורח׳ ודב׳ ידוע שאינו בערכו ולא דומ׳ לו על אחת לאלף
אלפי אלפי׳ ורבי רבבות פעמי׳ וכן הכתו׳ המשיל את הקבה
לאריה שנאמ׳ אריה שאג מי לא יירא י׳ אלהים דבר מי לא
ינבא והענין לפי שאין לנו בכל בח נופני׳ יותר גבוה ממנו
וכדי לשכך את האזן מה שהי׳ יכולה לשמוע ועל כיוצא בזה
אמרו רז׳ל דבר תורה כלשון בני אדם׳ משה ידבר והאלהים
יעננו בקול׳ היה פלא גדול שכל ישראל שהיו מהלך ג׳
פרסאות שישמעו כלן קולו של משה ועוד שהיה שם קול
השופ׳ והיה ראוי לעכב ועל כן יבא הכתו׳ הנס הגדול הנעש׳
בזה כי משה ידבר והאלהים נותן לו כח וסיוע בקולו שיוכל
להגביהו כשיעור שישמעו כל ישר׳ קולו ויבינו ממנו ומלת
יעננו מלשון אענה נאם י׳ אענה את השמים שהוא לשון
עזר וסיוע׳ וירד ה׳ על הר סיני׳ לשון ירידה בהקבה בכל
מקום הוא ענין הראותו וגלוי בהשגת השכל והוא כלשון
וירא אליו י׳ האמור באברהם וכן תרגם ואתגלי כתרגו׳ וירא
אבל אחז הכתוב לשון ירידה כי גלוי שכינה ל התחתונים
ירידה היא אצל מעלות הגבוה׳ ובאור וירד ה׳ בכאן
שנראה השם המיוחד לעיני כל העם כי כן הזכיר למעלה
כי ביו׳ השלישי ירד ה׳ לעיני כל העם כי מתוך שראו הכבוד
כאש אוכלת בראש ההר ידעו והבינו כי שם השם המיוחד
ואל הכונה הזאת נאמר וירד ה׳ לא שיראו השם המיוחד
שהרי כתיב כי לא יראני האדם וחי וכן הענין באברהם
שנאמר וירא אליו ה׳ יגיד כי השם המיוחד נראה לאברהם
וכבר ידוע כי האבו׳ לא השיגו השם המיוח׳ ולא נראה להם
רק באל שדי שהוא באור לויראו אליו ולמדך הכתוב כי
פתח האהל שהוא באור לויראו אליו הראותו לאברהם
שנראה לו ה׳ המיוחד ממש וכן בכאן בוירד ה׳ שוה נשוה
כי גלוי השם המיוחד לעיני כל העם כתוך מראה הכבוד
שהיו רואים כאש אוכלת היה׳ ונפל ממנו רב׳ אפילו אחד
מהם נופל הרי הוא כנגד מעשה בראשית כי היה ראוי לום׳
ויפלו מהם רבים׳ וגם הכהנים הנגשים אל ה׳ ע׳ הקרבנות
נקראו הבכורות הכהנים כי העבדה בבכורות היתה׳ או יש
לפרש הכהנים על בני אהרן ממש ונקראו כהנים על שם
העתיד שעתידה הכהנה להנתן להם׳ וכמוהו הוא ההולך
קדמת אשור שנקרא אשור על שם העתיד׳ יתקדשו
ומזה כתוב בקרובי׳ אקדש אמר בקרובי כנגד הנגשי׳ ואמר
אקדש כנגד יתקדשו׳ פן יפרץ בהם ה׳ ירמוז למיתתם
כי פרץ בהם השם ולא רצה להענישם עתה במתן תורה
שלא לערבב שמחת התורה והמתין להם עד יום ח׳ של
מלואים׳ ואמר וגם לרבות שבעים זקנים׳ והכהנים והעם
גומר׳ סדר הדברים היו במתן תורה בענין זה׳ תחלה צוה
למשה והגבלת את העם שיתן בהד גבול ידוע לעם שלא
יעברוהו והוא מה שאמר לו משה כי אתה העדות בנו לאמ׳
הגבל את ההר וקדשתו שהרי גבול העם הוא גבול ההר׳
ואחרי כן הזהירם שיפרשו שלש׳ ימים מכל טומא׳ והצריכם
טבילה הוא שכתוב ויקדש את העם ויכבסו שמלותם וביום
השלישי בבקר הוא ו׳ בסיון היו קולות וברקים וענן כבד על
ההר וקול שופר חזק מאד ועדין לא ירדה שכינה בענין
שכתוב ורוח גדולה וחזק מפרק הרי ומשבר סלעים לפני ה׳ מלכים
לא ברוח ה׳ ואו נתלבשו חרדה מפחד הקולות ההם שנאמר יט יז
ויחרד כל העם מאד ומשה חזק ארת לבם להוציאה לקראת
האלהי׳ ויתיצבו בתחתית ההר ובהיות שם בתחתית ההר
מצפים ירד השם יתברך על ההר באש ויעל עשנו עד לב
השמי׳ חשך ענן וערפל וחרד ההר עצמו ונזדעזע כאש יעשת
ברעש הנקרא זלזלה או יותר מכן וכן אמר דוד עה ארץ מלכים כ
רעשה אף שמים נטפו מפני אלהים זה סיני מפני ז׳ אלהי דכיב״ל ו
ישר׳ באורו נטפו אש ובאור זה בעד סיני מלשון ואתונא
איזה יתירא וכן למיזא לאתונ׳ וכן מצינו בדבור הנביאה פוסקי׳
ה׳ בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם
שמים נטפו גם עבי נטפו מים וכן אמ׳ הכתו׳ ההרים רקדו מלכים קי
כאלים וגומר׳ ואיננו משל כאש איננו כשל הים ראה וינוס
ונומר וכן אמר הנביא כי כתבור בהרים וככרמל בים יבא׳ ירמי׳ מו
ודרשו רבותינו ז״ל שבשעת מתן תורה נבקעו הרים הללו
בארץ ישראל ועבר כרמל את הים׳ ואחרי כן נתחזק
קול שופר מאד ואז ראה העם וינועו ויעמדו מרחוק יותר מן
הגבול ויש לך לדעת כי פרשת וכל העם רואים את הקולות
וגומר׳ וירא העם וינועו קודם מתן תורה היה׳ כי אז אמרו
למשה דבר אתה עמנו ונשמעה כי במראה ובשמיעת
הקולות ההם נהפכו ציריה עליהם ולא עצרו כחם ואם
ישמעו הדבור מפי הגבור׳ ימותו ומשה חזק את לבם ואמר
להם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכ׳ וגומ׳ ואז שמעו ויו
ויעכוד העם מרחוק כי לא עשו ולא רצו בכל דבריו להתקר׳
אל הגבול ומשה נגש אל הערפל לא בא בתוכו ואז דבר
אלהים עשרת חדברי׳ והכהני׳ והעם אל יהרסו לעלות אל
ה׳ והלא כבר הזכיר למעלה רד העד בעם פן יהרסו אל ה׳
לראות׳ אבל נראכי שם הבין משה שההתראה שיתר׳ בהם
הוא שלא יעלו ל ההר ושלא יתקרבו ל הגבול המסוג׳ לראו׳
בחוש העין והשיב משה בזה לא יוכל העם לעלות אל הר
סיני כי אתה העדותה בנו בה׳ לשונות של התראה והוא
שכתו׳ והבדלת את העם סביב לאמ׳ השמרו לכם עלות בהר
ונגוע בקצהו כל הנוגע בהר מות יומת לא תגע בו יד׳ וזה
תוספת ההא במלת העדותה ולכך הוצר הקבה לחזו׳ ולפרש
לו שאין ההתרא׳ על קרוב נבול כי כבר הם מותרין ונזהרין
בכך אבל הי׳ על קרוב השגה והסתכלו׳ מחשבה וזהו שאמ׳
לו לך רד ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים והעם אל יהרסו
לעלות הזכיר לשון לעלות כלומר עלית מחשבה למעלת
מכח ההשגה ולכך השוה את כלם כאח׳ הכהני׳ והעם והיה
בעם ככהן שלא יסתכלו ושלא יתאוו להשיג מה שאיננו
מושגי׳ ויש לדקדק בפסוק פן יהרסו אל ה׳ לראות למה לא
הזכיר פן יהרסו לראו׳ את ה׳ כשם שהזכיר כאן אל יהרסו
לעלות אל י׳ לראות׳ ויתכן לומר כי אלו אמ׳ כן היה נראה
מזה שהראיה אפשרית אלא שהוא מונע אות׳ על כן אחר
הראיה ואמר פן יהרסו אל ה׳ לראות כי יהרסו מחשבתם
שיחשבו לראותו ובא בזה כי הראי׳ בלתי אפשרי׳ אבל הוא
דב׳ נמנע וכענין שכתו׳ כי לא יראני האד׳ וחי׳ וידבר אלהים פסוק לג כ
את כל הדברי׳ האלה לאמ׳ הוסיף לאמ׳ להורו׳ שכל הדבור׳
הזה באמיר׳ אח׳ נאמרו כה שאין הפה יכול לדב׳ ומה שאין
האוזן

האזין יכולה לשמועי וכן אמרו במדבר סיני רבה כתוב אחד
אומר מונה מספר לכוכבים לכלם עזמות יקרא וכתוב אחד
אומר המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא כשהקבה
קורא אותן הוא קורא שמות לכלן כאחת או יש לפרש
לאמר על הנסתרות כי כל דברי הש"י בהם נגלה ונסתר ויבא
הדבור על הנגלה והאמירה על הנסתר וזה כטעם וידבר ה'
אל משה לאמר ברוב מקומות שבתורה כי הגיד למשה
ית יג כ הנגלה והנסתר וכבר הזכרתי זה בפרשת קדש לי ולכן הגיד
ג מכ יב לישראל בכאן כי נביאי היו כלם וזהו שכתוב אחת דבר אלהים
שתים זו שמעתי ועד כי דעת הרמבם ז"ל במעכד הר סיני
נבר"ל מן החלק השני מספרו שהקול העצום ששמעו
ישראל היה נברא ושכעוהו בלא הבדל אותיות ולא שמעוהו
כי אם פעם אחת וזה בשתי דברו ראשונו ועל זה אמרה תורה
יים ם כג קול גדול ולא יסף וכתיב בשמעכם את הקול וכתיב קול
סס דברי אתם שומעים קול דברים ולא דברים וזהו שכתוב
יפ ד יג בעבור ישמע העם בדברי עמך וכן אמרו רבותינו ז"ל אנכי ולא יהיה
והדבור שיהיה עמך וכן אמרו רבותינו ז"ל אנכי ולא יהיה
לך מפי הגבור שמענום וזהו ההבדל שבין משה לישר"ש
שומעין קול דברים ומשה שומע הדברים ועל כן היה משה
ירמים ם ם משמיע להם בהבדל אותיות ממה שכתוב אנכי עומד בין ה'
וביניכם להגיד לכם את דבר ה' כלומר שתי דברות ראשונו
שהשגתם מפנו ולא שמעתם אותם בהבדל אותיות ומטע'
זה תרגם אנקלוס וידבר ה' אל משה לאמר וכן וידבר אלהים
את כל הדברים האלה ומליל ה' ותרגם בהשגתם של ישרא"ל
וז ידבר עמנו אלהים ולא יתמלל עמנא ה' ולא אמר ולא ימלל
עמנא כי לא חיה הדבור עמהם בהבדל אותיות לא שמיעת
הקול בלבד ואחר ששמעו הקול בשתים ראשונות שם
פיר סז פרחדה נשמתם כענין שכתוב נפשי יצאה בדברו והיו
חושבים שיוסיפו עוד לשמוע הקול ופחדו מאד ואמרו
למשה ועתה למה נמות ונגור. קרב אתה ושמע וגומר
דבר אתה עמנו ונשמע וגומר ומש"ה שומע כל הדברות
אחת ז אחת ומשמיע להם וזהו שכתוב משה ידבר והאלהים
יענינו בקול. נמצאת למד כי שתים ראשונות ישרא"ל שמעו
הקול כמשה אלא שישרא"ל שמעוהו בלא הבדל אותיות ומשה
בהבדל אותיות אמנם הדברות הנשארות לא שמעום כלל
מפי השם והיו להם מקובלות מצד נבואתו של משה כמו
דברים לג ב שאר המצות וכן אמרו בתחלת שיר השירים רבה תורה צוה לנו
משה מצות כבנין תורה אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה
שמעום שהרי בשמיעת קול אחד השיגו שתי הדברות וזהו
מלכים מג יב שכתוב אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי זו היא דעת
הרב המורה ז"ל. אבל דעת הרמב"ן ז"ל כי כל עשרת הדברות
שמעו ישראל מפי השם וז"ל טעם וידבר אלהים את כל הדברים
האלה וכן הזכיר משה במשנה תורה את הדברים האלה
דבר ה' אל כל קהלכם וכתיב ויכתוב על שני לחות אבנים
לכדנו כי כאשר אמר ז"ל כל קהלכם כן כתבם על הלחות ומה
שאמרו רבותינו ז"ל אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה הוא
שהמובן ממנו ששאר דברו"ת לא שמעום מפי הגבורה ומלת
מלכי טו ג שמעום כוללת שמיעת און ממה שכתוב אזן שומעת
תוכחת חיי וכוללת הבנת הלב ממה שכתוב לב שומע ולא
היתה לישראל שמיעה והבנה מפי הגבורה כי אם בשתים
ראשונו והשאר שמעום מפי הש' אבל לא הכינו אות ולכך
דברים ה ה הוצרך משה להבינם לה' הוא שאמר אנכי עומד בין ה' וביניכם
להגיד לכם את דבר ה' וזהו בזוהר הכתוב משה ידבר והאלהי'
יענינו בקול כלומר מה שהאלהים יענינו בקול משה
ידבר לישראל ולשון עניה זו התהלה בלשון ויען איוב עניה

שהקדים הדבור כך כתב הוא ז"ל הדברים ועל דרך הקבלה
וידבר אלהים זה פירושו וידבר ה' אבל הזכיר אלהים כלפי
מנקוס נ השגתן של ישראל והוא דבר הנביא עה נתן תתם קולו
ועליו הזכיר למעלה ומשה עלה אל האלהים ומטעם זה
אמרו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו אותם ועל
כן תרג' אנקלוס בחכמתו הנפלאה בכל שם אלהים שנפרש
הזאת יקרא ד"א או מימר ד"י לא לסתור רק לפרש כי אלהי הוא
הכבוד עם השם המיוחד הלא מדבר בו ובכל מקום שתזכיר בו
הפרשה י"ה המיוחד לא יכנה אותו ולא יתרג' יקרא או מימר
כלל כמנהגו בשאר מקומו התור אבל תרגם וירד י"י על הר
סיני ואתגלי ה' כי ביום השלישי ירד י"י ויתגלי י"י ובאר מזה
כי השם המיוחד נגלה על הר סיני בכבודו והוא מדבר עם
משה וכבוד הזה הוא אל שדי שהשם המיוחד נראה
לאבות בו אבל לא נודע להם השם המיוחד בנבואה והוא
הנקרא אספקלריא שאינה מאירה שכו נסתכלו כל
הנביאים כלם ויש לך להתבונן מעתה כי מאחר שהשם
המיוחד הוא המדבר היה ראוי חכתו' לומר וידבר י"י את כל
דברים ה ה הדברים האלה כענין שכתוב את הדברים האלה דבר י"י אל
כל קהלכם בהר מתוך האש קול גדול ולא יסף ועוד כתיב
דברים ז וידבר י"י אליכם מתוך האש אבל מפני שהזכיר למעלה
אשר ירד י"י עליו באש ובאר כי שמו הגדול הוא השם
המיוחד והוא מדת התפארת שכן באש לכך הוצרך להזכיר
וידבר אלהי כי ידבר אלהי הוא באור למתוך האש כי ישרתו
דברים ד ה האש שמעו הקול וכן הכתוב אומר הן הראנו י"י אלהינו את כבודו
ואת גדלו ואת קולו שמענו מתוך האש על כן כשהזכיר
וידבר י"י אליכם הזכיר מיד מתוך האש וכן את כל הדברים האלה
דבר ה' הזכיר מיד מתוך האש כי לשון העברי הולך אחר
השגת ישראל ולכך הזכיר וידבר ה' ותרגום אנקלוס הלך
אחר השגת משה ולכך תרגם וידבר אלהים ומליל י"י ולא
תרגם ומליל יקרא דה' או אתמלל מן קדם י"י כמו שתרגם
בהשגת ישרא"ל בפסוק ואל ידבר עמנו אלהי' ז"ל יתמלל עמנא
מן קדם י"י כי השגת משה לפנים מהשגת ישר"ל וזהו שכתוב
ישעיה כו כי ביה י"י באר כי השם המיוחד שהוא צור עלמים ביה ובו
מקוס כב ידבר ואומר אנכי י"י אלהיך והוא בקרבו שנ' כי שמי בקרבו
מקוס כ וזהו סוד הכתוב אני י"י בקרב הארץ על דרך הקבלה ואסר
מקוס ג אשר הוצאתיך כי ההוצאה בשם המיוחד היתה וזהו שכתוב
מקוס יג כי בחוזק יד הוציאנו י"י וכתיב עוד כי הוציא י"י ואמר לא
יהיה לך אלהים אחרים על פני אבל פנים שלי יהיו אלהיך
כלפ"ז והוא כמו אם תקח נשי על בנותי אבל הבנו שלי יהיו נשיך
מקוס לג ומזה תבין ודבר י"י אל משה פנים אל פנים וכתיב אשר ידעו
דברים לד י"י פנים אל פנים וכשהזכיר בעם פנים בפנים דבר י"י עמכם
על כן הוצרך לפרש מתוך האש כדי השם לפני מכח מראה
נחמיה בתוך מראה וזהו שכתוב אשר עין בעין נראה אתה י"י וזהו
מקוס כ סוד הכתוב לא תעשון אתי והוא כמו על פני וזהו שכתוב
מקוס יט ומשה עלה אל האלהים ויקרא אליו י"י כי משה עלה אל
האלהים והשם המיוחד היה מדבר בקרבו וזהו שכתוב ואת
קולו שמענו מתוך האש כי הקול הוא קול ה' המיוח' כענין
דברים שכתו אם יוספי אנחנו לשמוע את קול י"י אלהינו עוד ומתנו
וזהו סוד מה שאמרו ז"ל זכור ושמור בדבור אחד נאמרו כי
זכור מדת רחמי ושמור מדת הדין והוא הקול בזכור ושמור
מדת רחמים במדת הדין ומטעם זה היו הלוחות שתי חמש
כנגד חמש לוח אחד כנגד מדת רחמים ולוח שני שיש בו
חמשה דברית גם כן בה' לאוי ומתחיל לא תרצח כנגד מדת
הדין ועל כן היו שנים ולא היה חבל בלוח אח' ומשה רעה
המשיג השם המיוחד הוא מדת התפארת היה שומע זמר
וכל

דברים ד כב וכל ישראל שמוך וזהו שכתוב מן השמים דברתי עמכם
שהכונה בו מתוך השמים והוא כמו מתוך האש ולא תמצא
בשום מקום במתן תורה דבור השם המיוחד אלא אכן כן
יזכיר בו מתוך האש והנה השם המיוחד כל ישראל שמעו
קולו כתוך האש אבל לא ראו אותו אפילו בני ישראל
שמות לג כ שהרי כתוב בו כי לא יראני האדם וחי ומה שכתוב כי ביום
השלישי ירד יי לעיני כל העם הכונה בזה כי בראות ישראל
הכבוד הזה כאש אוכלת בראש ההר יתבוננו כל ישראל
ויכירו כי בקרבו הש המיוחד שלא יראהו האדם כענין שכתוב
כי לא יראני האדם וחי אבל יראה הכבוד הנקרא אלהים כי כן
שמות כה כ ראוהו אצילי בני ישראל שנאמר ויראו את אלהי ישראל
וכתיב ויחזו את האלהים ואם כן ענין הירידה שבכתוב הנזכר
בפרש הזאת אין לך להאמין אותו כי אם לכבודו אבל יי
המיוחד בשמים ומשם בא הדבור אל הכבוד שיר בהר סיני
תהלים ד לג שממנו היה נשמע לאזנו וכן כתוב מן השמי השמיעך את
דברים ד יג קולו וגומר וכן בעזרא כתוב ועל הר סיני ירדת ודבר עמהם
נחמיה ט יג משמים ויש לך לדעת כי הוא האלהים הנקרא שם והוא
ויק' ט יג יושב הכרובי כענין שכתוב להעלות משה את ארון האלהי
אשר נקרא שם שם יי צבאות יושב הכרובים עליו
והוא שהמלך שלמה עליו השלום בנה לו בית המקד ועל כן
תהלים ט ט יזכיר בכל פעם ופעם לשמך והבית אשר בניתי לשמך
מס ט ה הוא יבנה בית לשמי ואליו עבדת הקרבנות וכן צוה דוד
דב' ו כט ט לשלמה שנאמ ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו
ותמצא כתוב בלוים כי הבדיל אלהי ישראל אתכם כתב
דברי הימים א ו הרמבן זל בפסוק כה אמר יי אלהי ישראל שימו איש חרבו
שמות לב כז על ירכו וגומר העבודה לאלהי ישראל ושם תמצ בפירושיו
וכענין הקרבנו נאמר בפירוש ועולה לא העלו בקדש לאלהי
דב' יב כט ז ישראל למדך הכתוב הזה כי עבדת הקרבנות לאלהי ישראל
ויקרא כג ועוד כתוב מפורש תמצא כי את לחם אלהיך הוא מקריב
מס כ ג וכתיב לחם אלהיהם הם מקריבי וכתיב לחם אשה והוא
ויקרא ג יא מלשון אש וכן עולה אשה ריח ניחוח כמו עולת אש שלא
אמר לחם אש והזכיר אשה מלשון אשה שהיא מקבלת וזה
באור גמור כי הקרבן למדת הדין ועל כן הזכיר לחם אשה
והאמת כי הקרבנות לאלהים אבל הפונה לשם המיוחד
ומענין כונת התפלה הנה השם יתבר ומרום מכל תושבחות
מתעלה על כל התהלות כענין שכתוב ומרומם על כל ברכה
ותהלה ובלשון הקדש לעילא מכל ברכתא ושירתא
תושבחתא אבל דעת חכמי הקבלה כי באח יקראוהו ואליו
יסכימו כל המהללי והכונ על השם המיוח כי הוא קרו לכל
קוראיו ואימתי כשיקראוהו באמת וכן הזכיר הרמבן
זל בפיוט שלו בשיר אקרא הלא תענה כי בשתי לשאול מן
המלדועל הענין הזה שהוא בין הפרטים עצמו מספר ורבו
דברים כח יא הכתובים בזה הוא שהזכיר דוד עה אני אל אלהים אקרא
תהלים נ ה ויושיעני ובמזמור יי אל באפך תוכיחני אמר שמע יי
תחנתי יי תפלתי יקח ואם תסתכל בתפלת שלמה תמצא
שהזכיר בלשון תפלתו יי אלהי ישראל ולא הזכיר אלהי
שמ' ח כג ישראל והוא שהתפלל ואמר יי אלהי ישראל אין כמוך אלהים
מס בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ואמר עוד יי אלהים
שמור לעבדך דוד אבי את אשר דברת לו ותאמר יי אלהי
ישראל יאמן נא דברך והודיענו בכל זה שהתפלה למדת
רחמים שבמדת הדין וכן הזכי עוד והתפללו אל יי דרך העיר
אשר בחרת בה והבי אשר בניתי לשמך כי כונת התפלה
לשם המיוח ובנין הבית לכבודו הנקרא שמו והזכיר ואתה
תשמע השמי והוא מדת רחמי מדת התפאר והזכיר בסוף
מל' ח כח תפלתו וזהו דברי אלה אשר התחננתי לפני יי קרובים אל יי

אלהינו ומעתה תוכל להניח על נקלה סוד הברכו בנוסח
הלשון שתקנו זל ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר
קדשנו במצותיו וצונו ולא אמרו קדשתני במצותיך וצויתנו
כי כלת ברוך אתה יחזור לתשובה שהוא מלך העולם
והתפאר נקרא עולם והעולם הזה הוא אשר קדשנו וצונו
במצותיו וכן תמצא בספ הבהי ומאי טעמא אשר קדשנו
וצונו ולא אמרי קדשתנו וצויתנו מלמ שחי העולמי כלולין
בו המצו כולן וברחמיו עלינו נתנם לנו כדי לקדשנו בהם
ואולי נזכה כאי טעמא כי בשעה שאנו נזכה בעולם הזה
לעול הבא הוא גדול עכ לשון הבהי ומכאן תבין שהשכינה
בישראל לא צורך הדיוט בלבד אלא צורך גבו כי כיון שהשם
המיוח המפורס על ידי הכבוד הנה הכבו מקבל תוספת
תלי רוח הקדש וזהו יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו ולכך
יש להם כח לישרא להיו מחלישין או מוסיפי כח בגבור של
דברי מעל כפי מעשיה שכן כתוב צור ילד תשי וכתי בלהי נעשה
תלי חיל והכבוד הזה הוא שהזכיר בכאן וידבר אלהים והוא
סמוי הכתוב והנותן שכן כתוב והמכתב מכתב אלהים הוא וכתיב
סמוי ויתן אל משה ככלותו באורו ויתן אלהים שבסוף
הכתוב והוא שקראו משה רבי ידיד יי השוכן לבטח על
בנימן שבי המקדש בחלקו ועמו יהיו ישרא לבטח מפחד
אויב והוא שנקרא פי יי לפי שכבר הזכרתי למעלה שהשם
המיוחד בו ידבר והוא שחטאו בו משה ואהרן בענין הצור
דברי ועל כן אמר אשר מריתם פי מעלתם בי לא האמנתם
בי כלומר בשמי ושם אכתוב בעה ומשם תבין סוד הענין
מבואר והוא הנקרא צור התמי פעלו צור ילדך
תשי הנני עומ לפני שם על הצור וכמו שארמוז שם בסדר
חקת התור בהניעי שם בעהי ויש לך להתבונן למה הוצרך
סמוי לומ והכית בצו ולא אמ והכי בו והכבו הזה הוא שאמ ליעק
דפסי אנכי הא בית אלהי הכבו הזה הו אלהי אביו שכן אמ לו אנכי
סמוי אלהי אביך אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב ויסתר משה
פניו כי ירא מהביט אל האלהים ובאר לך הכתוב כי הכבוד
הזה בית אל שם נמצא יי המיוחד ושם ידבר עמנו והוא
סמוי הטוב שכתוב בו אני אעביר כל טובי על פניך והוא העובר
סמוי על פני משה שנאמ ויעבור יי על פניו ושם אבאר בעה והוא
סמוי שכתוב את פני האדון יי אלהי ישראל ויש לך להתבונן
סמוי במלת את פני האדון ואמר ה אלהי ישראל שבקרבו
יי אלהי ישראל ועל כן הזכיר את פני שהוא סוד על פני
סמוי וזהו ויחל משה את פני יי אלהיו כי יתחנן משה למדת
הדין או יהיה ויחל כמו שפירש הרמבן זל מלשון תחלה
וכיון לומר כי המשיך משה כח מן [illegible] הנקר
פנים ועל כן התפלל בלשון למה יי כלומר [illegible] רשות
למדת הדין שתהיה שולטת בעמך והכבוד הזה הוא
דברים ט יט שאליו התפלל משה בסיני הוא שכתוב במשנה תורה
ואתפלל אל יי ואומר יי אלהים אל תשחת עמך ונחלתך
אשר פדית בגדלך אשר הוצאת ממצרים ביד חזקה והשם
הזה כתוב באלף דלת ויוד הא אחריו ועל כן יתחנן לפניו
ויאמר אל תשחת ובאור הכתוב אדון אשר בך הרחמים אל
תשחת עמך ועוד הזכיר ובסיני שאמר אדני יהוה את החלו
שהכונה בו אדון אשר בך הרחמים אתה בסנה וכן הזכירו
שמות ג עוד ילך נא אדוני בקרבנו ועוד אמר ועתה יגדל נא כח
יי וגומר והכבוד הזה הוא שאנו מברכים ברוך כבוד יי
ממקומו ובאור מיקומו מן המקום שהוא מקבל ממנו
הוא מדת הגבורה כי משם הוא מקבל ומשם הוא ראוי
להתבר כאין סוף ואור קדיש אנו אומרי ברוך ואנו מחלקין
בין לשון קדושה ללשון ברכה מפני שאין להשוות קדושת

מעלה לקדושת משה אף על פי שהברכה מן הקדושה הכל
מיוחד׳ ובמדרש תלים וכי מנין היה יודע משה בהר איכתי
יום ואימתי לילה זמן שהמלאכים מקלסין להקדוש ברוך
הוא בקדוש היה יודע שהוא יום וכשהיו מקלסין לברוך
ג נ ט היה יודע שהוא לילה וזהו שכתוב ובקשו את יי׳ אלהיה׳ את
דוד מלכם ׳ ובאור זה התפארת והכבוד ואנו אומרי׳
אחר כך ימלוך יי׳ לעולם אלהיך ציון חוזר ומחבר אותם
כאח׳ ימלוך יי׳ לעולם התפאר׳ אלהיך ציון הכבוד ׳ וכן בציונו
בהגדה כשתחזור שכינה לבית קדשי הקדשי׳ יהיו אומרים
ברוך כבוד יי׳ ממקומו ׳ ולשון הבהיר מאי ברוך כבוד יי׳
ממקומו ׳ משל למלך שהיתה לו מטרונית בחדרי שכל
חיילותיו משתעשעין בה והיו להם בנים ובאי׳ כל היו לראו׳
פני המלך ומברכים אותו אמרו לו אנא אמנו אם׳ להם לא
תוכלו לראותה אמרו ברוכה תהא בכל מקום שהיא עכ׳
והכבוד הזה הוא הנקרא שכינה וכבר ידעת שהיא כלולה
ששש קצוות והנה היא שביעית כשמע׳ כח לשש קצוו׳ וכן
ישרא׳ שמעו עשר׳ הדברו׳ מפי השכינ׳ מתוך האש וכז׳ דרשו
רבותינו זל בשבעה קולות נתנה תורה והם נזכרי׳ בפרשה
הוא ויהי קולות וברקי׳ וענן קלת כתיב ׳ וקול שופר הרי ב׳
וכתיב ויהי קול השופ׳ וכתי׳ יעננו בקול הרי ארבעה וכל העם
רואים את הקולות קלת כתיב ואת קול השופר הרי ׳ והזכיר
תחלה וידבר אלהים הרי ז ׳ וכן בסדר ואתחנן אחר עשרת
הדברו׳ תמצא ז׳ קולות גם כן שם אכתוב בעזה״י והנה משה
עליו השלום השיג במעמד הקדוש הזה שבעה קולות שהן
ז׳ ספירות ונקראים בלשון הקבלה ז׳ ספירות ובלשון רבותינו
זל שבעה קולו׳ ובלשון הנביאים שבעה עינים והוא סוד
ג״ז נ ט הכתוב על אבן אחת שבעה עינים מלשון נוונים ׳ ומשה
לבדו הוא המתבונן בהם והמשיג אותם אבל ישרא׳ שלא
עלתה השגתם כל כך היו שומעי׳ מפי האלהים בקול
דיס ס כג אחד בלבד זהו שכתוב את כל הדברי׳ הלה דבר יי׳ אל כל
קהלכם׳ קול גדול ולא יסף׳ כי לא שמעו הקהל כל הדברים
אלא קול אחד בלבד לא השיגו מהם יותר׳ וכן תמצא בדוד
ל״ס כט נ עליו השלום שהזכיר שבעה קולות קול יי׳ על המי׳ קול יי׳
בכח קול יי׳ בהדר הרי שלשה והם החסד והפחד והתפאר׳ ׳
קול ה׳ שובר ארזי׳ זה הנצח ׳ קול ה׳ חוצב זה ההו׳ ׳ קול ה׳
יחיל מדבר זה יסוד׳ קול ה׳ יחולל אילות זה מלכות ׳ ואחר
שהשיג משה ז׳ ספירות הללו חזר ובקש למעל׳ מהם והוא
זוה״ל נ״ג יח שאמר הראני נא כבודך ושם אכתוב בעזה״י וצריך אתה
לדעת כי השכינה שהיא שביעית משפעת כח לע׳ שמות
וע׳ שמות [illegible] אומות שהם ממוני׳ עליה׳ וכשהיה הדבור
יוצא כפי [illegible] היה נחלק לז׳ קולות וכז׳ קולות לשבעים
לשונות מזה שמעה כל אומה ואומה הדבור לפי שהיה
ל״ס סח יג מתחלק לשבעים אומות ׳ וכן אמרו במדרש תלים ה׳ת״ן
אומר המבשרות צבא רבי היה הדבור יוצא ונחלק לז׳ קולות
וכז׳ קולות לשבעים לשון כאדם המכה על הסדן וניצוצות
יוצאין לכאן ולכאן כך המבשרות צבא רבי ומכאן תבין סוד
השבועה והנדר כי לשון שבועה נגזר וספירו׳ שהרי הנדר
למעלה מהשבועה׳ ומפני שאין עסק התורה אלא בז׳ הנזכרי׳
והתורה יצאה משם לבד אין השבועה חלה לבטל המצוה
שאי אפשר לשעור לעלות למעלה משעורו ואיך תתבטל
המצוה מפני השבועה ואין עקר המצוה אלא מעקר השבועה
אבל הנדר שהוא למעלה מן השבועה הרי הוא חל
לבטל את המצוה מפני שעקרו של נדר עולה על עקר
השבועה ועל כן יש לו כח לבטל המצוה שהוא מן השבועה
שהם למטה ממנו ולשון נדר ושבוע שמם יוכיח עליה ויור׳

על עניגם כי הנדר אין לו קצבה ולשונו הרי הוא עלי מזרח ע״ס כו
דבר שאין לו קצבה וזכר לדבר עלי אלהים נדריך וכן ונדריה כמדבר ג
עליה׳ אבל השבועה יש לה קצבה שהרי חשבון ז׳ דבר קצוב סימוכ
הוא ׳ ובדבור לא תשא אבאר סוד השבועה וטעם חומר נשא״ר ג
האסור שבהזכפרשת ראש׳ המטות אבאר סוד הנדר בעזה״י
הנדה נאמרתי לך בפסוק זה מעקרי התורה לא אצטרך
במקומות אחרים להאריכם כי מכאן תוכל להבין ׳ אנכי
ה׳ אלהיך זו מצות הלב ואינו ספור כי אם מצות עשה שיודה
אדם ויאמין בלבו אמונה שלמה כי יש בורא נמצא קדמון
ואין עוד מלבדו ׳ וכן מלת אנכי תורה על נמצא והאלף
בראש תורה על היחוד והקדמו ושאר האותיו׳ כלן עשרת
שהן מחלק האח׳ ואם כן כל התיבה כלה מעיד על האחד׳
ועוד מלת אנכי תעיד על אחד וכן אחד עולה כא בחשבון
מרובע ׳ ועוד מלת אנכי כוללת כל אותיות שבתורה שהן
כב אלף מג אמות נ מיב פשוטות כף מז כפולות וזה כלל
כל האותיות ונחתמה המלה ביוד שהיא מן הנעלמות ׳
ועוד אמרו במדרש כי יש במלת אנכי נוטריקון אנא נפשאי
כתבית יהבית וראוי להאיר עיני הלב בארבע תיבו׳ הללו
הרומזו שהתור׳ נתנה בשם המיוחד׳ וכבר ידעת כי כל אנכי
האמור בהקדוש ברוך הוא תרגם אנקלוס מימרי חוץ מזה
והזכיר שני שמות מדת הרחמים ומדת הדין שהמצוה הזא׳
יקראוה רבותינו זל קבלת מלכות שמים והמדות האלו
הלא הם מדות המלך כנגד העם כי המלך יצטרך להעמיד
הארץ במשפט שנא׳ מלך במשפט יעמיד ארץ ויצטרך גם ע״ל כ״ד
כן שיתנהג עמהם בחס׳ וכענין שכתו׳ חסד׳ ואמת יצרו מלך ע״ל כ״ג
וסעד בחס׳ בסאו׳ ואם׳ אשר הוצאתי׳ מארץ מצרי׳ כדי לתת
מופת על אלהותו וקבלת מלכותו מכל מה שראו בעיניהם
והם יכולי׳ להעיד עליו והכונ׳ לום׳ חייבין אתם לי שתקבלו
אלהותי עליכם ממה שראית׳ בעיניכ׳ האותות והמופתים
הנכללים ביציא׳ מצרי׳ ומפני זה לא אם אשר בראתי השמי׳
והארץ כי לא ראו זה בעיניה׳ אבל רצה להביא להם ראיה
על האלהות ממה שראו הם בעצמם בעיניהם ׳ ועוד כי
הוצאת מארץ מצרי׳ כוללת בריאת עולם שהניסי׳ הנמשכי׳
אחר ההוצא ההיא רבים וממה שנשתנ׳ הטבע בהם יתבא׳
מזה חדוש העולם כי עס הקדמות לא ישתנה דבר מטבעו
כללי ומפני זה אם אשר הוצאתיך כי בודאי היתה ההוצאת
כורה על החדוש ועלההשגחה ועל היכולת שתקבלו
עליכם אלהותי ומלכותי ושאהיה אלהים לכם ואדון
עליכ׳ ושתעבדוני אתם ותהיו עבדי׳ לי כשם שהוצאתי אתכ׳
מבית עבדים המצריים שהייתם עבדים להם ׳ או יאמר
מבית עבדים שהאדוני׳ שלכם היו עבדים שהרי המצריים
בני חם הם שנ׳ובני חם כוש ומצרי׳ פוט וכנען׳ואתם עבדי׳ כ״ל פ״ח ז
להסי או יהיה לשון עבדים שם דבר וכאלו אמר מבית עבדות
וכמוהו עבד עבדי׳ יהיה לאחיו שפירוש עבד לעבדות עולם ׳ כ״ל פ״ו ט
ואפשר לפרש עוד מבית עבדים מבית המזלות שהם עבדים
לי וקרא את המזלות עבדים לפי שהם מלכים למה
שלמטה מהם שהם ממונים עליהם ועבדים למה שלמעלה
מהם ׳ וירמוז כי היו ישראל ראוין לשהות עוד במצרים
לפי משפטי הכוכבים וחכמזלו לולי׳ה שהיה לנו שהשפיל דכרים ד ג
הכח ההוא והוציאם בדרך הנס וזהו שכתוב ויוציא אתכם
מכור הברזל ממצרים לא אמר ממצרים מכור הברזל
כי המשיל כח של מצרים אשר למעלה לכור הברזל
שהיו ישראל ראוים שיותכו בו כברזל המותך בתוך כור
ואמר הכתו׳ כי הקבה הוציא׳ תחלה מאותו כור הברזל ואחר
כך ממצרים זהו מכור הברזל ממצרים ׳ לא יהיה לך
אלהים

אלהים אחרים על פני ׳ יזהיר שלא נקבל עלינו באלוה שום
כח כן הכהות העליונים שהם המלאכים הנקראים אלהים
ולא משאר כחות הכוכבים והמזלות ושלא נאמין באחד
מהם כלל ׳ ומה שקראם אחרים בספרי על כי הם
אחרים לעובדיהם ׳ דא אחרי היום של זהב למחר של כסף
למחר של עץ ׳ והעקר כי נקראו אחרים על שם שמקבלים
כח כאח ואין להם כח מעצמם וזהו לא תשתחוה לאל אחר
שמקבל מאחר אלא להבה בלבד שהוא אלהי ישראל שאינו
מקבל כח מאחרי וכן דרשו רזל ומבלעדי אין אלהים שלא
קבלתי כיוצאי מאחרי ׳ על פני ׳ על דרך הפשט על עצמי
כמו ופניך הולכים בקרב ׳ או יאמר על פני על המקו שאני
בונה וזהו אזהרה על שום מקום בעולם לפי שהוא יתברך
בכל מקום ׳ ועל דרך הקבלה סוד מלת על פני על הפנים
שלי מה שכתוב פנים בפנים דבר יי עמכם והסוד במלת
אחרים שלא אמר לא יהיה לך אל אחר על פני ואמר אחרים
כדרך אם תקח נשים על בנותי כי לא יתכן לומר אם תקח
אשה על בנותי וכבר בארתיו בפסוק וידבר ׳ כתב הרמבן כי
ענין עז על שלשה חלקים יש עובדי למלאכים ויש עובדים
לכוכבים ולמזלות כל צבא השמים ויש עובדים לשדים ׳
תחלה התחלו הקדמונים בעבודת המלאכים כי ידעו להם כח
השררה על האומות כענין שכתו שר מלכות יון ושר מלכו
פרס וכל אחד היה עובד לשר שלו שהוא ממונה עליו והוא
שכתוב בהקבלה הוא אלהי האלהים כי המלאכים נקראים
אלהים והשם יתברך נתנם עליהם וכן השתחוה לו כל אלהים
ואמר יהוה כי גדול י מכל האלהים וכן אמרו רזל דקרו ליה
אלוהא דאלהיא ׳ אחרי כן חזרו לענידת הכוכבים והמזלות
כל צבא השמי כי ידעו להם כח גדול ויכולת בשבלי והוא
שכתוב ושתחוים לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר
אהבתם ואשר עבדום ואשר הלכו אחריהם ואשר דרשום
ואשר השתחוו להם ׳ כי היו חכמים גדולים יודעי כח המזל
בפי כשטרו על הארץ שלהם והיו חושבים כי בעבודת
הכהות ההם יגבר מזלם ויועיל להם ׳ ואחרי כן חזרו לעבוד
את השדים כענין שכתוב אלהים לא ידעום חדשים מקרוב
באו ילעג להם הכתוב שהם זובחים גם לשדים שאינם אלוה
כלל שנזבחו לשדים לא אלוה שאינם כמלאכים הנקראי
אלוה אבל הם אלהים שלא ידעום אבותיהם כלומר שלא
כיצאו כהם שום אלהות ושלטנות והם חדשי להם שלמדו
לעשות כן מחדש כן המצריים הכשפים ועל כן יזהיר לא
יהיה לך אלהים אחרים שהם המין הראשון וזהו על פני
כאשר רמזתי סודו עכ ׳ לא תעשה לך פסל וכל תמונה ׳
אחר שהזהיר לא יהיה לך במחשבה הזהיר על המעשה
שלא לעשות תמונתם כי אולי יחשוב שהוא עושה בזה
חפץ השם יתברך ואינו עובר על רצונו כלל אם הוא עושה
צורת האמצעי שהטובה באה על ידו גדי להיות זכרון לנסי
ונפלאו שעשה הבה לישראל עי הסבה ההיא או עי האמצעי
ההוא מפני שיאמר והלא כמה כיוצא יש בתורה שהן לזכרון
דבר כענין הסכה שנ בסכות תשבו שבעת ימים ׳ וסמך לו
למען ידעו דורותיכם כי בסכות וכן אכילת הפסח על שם
שפסח המקום וכן המצה על שם שנגאלו ולא הספיק בצקם
של אבותינו להחמיץ אף הוא יחשוב לעשות הפסל ההוא
או התמונה ההיא לזכרון המצוה המעידה על שרש דבר
באלהותו של הקבה וביכלתו ועל כן באה התורה ואסרה
לעשות שום פסל ותמונה אפי אמצעי שאם יעשה כן סופו
שישתחוה לו ואחר ההשתחויה יבא לעבדו כענין שכתוב
אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאי לא
עמד ובמושב לצי לא ישב ודרשו רזל מאחי שלא הלך היכן
עמד ומאחר שלא עמד היכן ישב אלא לומר לך שאם הלך
סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב ואם ישב סופו ללוץ ואם
לץ עליו הכתוב אומ ׳ ולצת לבדך תשא אחרון אחרון חמור מטעי
והנה הוא נמנה עם כת לצים שאינם מקבלים פני השכינה
וכענין שכתוב ועתה אל תהלוצצו פן יחזקו מוסריכם וכן ישעי נ
בכאן אמר לא יהיה לך לא תעשה לך לא תשתחוה להם ׳
ולא תעבדם שאם עשה סופו להשתחוו ואם השתחוה סופו
לעבוד ואחרון אחרון חמור ׳ ומה שאמר לא תעשה לך פסל
וכל תמונה ואחרי כן צוה במעשה כרובים הפה שאסר הוא
הפה שהתיר ולשון וכל תמונה שום תמונה כמו לא תעש
כל מלאכ שום מלאכ או ירמוז וכל תמונה לתמונ הנקראת
כל ׳ יאמר לא תעשה לך פסל ולא כל שהיא תמונה אשר
בשמים ממעל וכן כתוב באהרה ועשיתם לכם פסל תמונת
כל אשר בשמים ממעל יזהיר שלא יעשה צורת המלאכים
ושאר התמונות הקדושו שהם למעלה בשמי כגון האופני
והשרפים וחיות הקדש ׳ ואשר בארץ מתחת שלא יעשה
צורת אדם ולא צורת בהמה חיה ועוף שהם למטה בארץ ׳
ואשר במי מתחת לארץ שלא יעשה צורת השדי שבתהום
ולמדך הכתוב בזה שהארץ עומדת על המים ׳ ועל כן אמר
ואשר במים מתחת לארץ וכן הכתוב מעיד להוקע הארץ על תלים קל
המים ׳ וכן הידוע כי הישדים ג חלקי יש מהם שוכני באויר
בגלגלי היסודות והם המחליכי את האדם בלילה ויש מהם
שוכנים בקרבנו והם המחטיאים האדם ויש מהם שוכנים
בתהומות ים ואלמלא נתנה להם רשות לעלות היו מחריבי
את העולם ׳ ודרשו רזל אשר בשמים לרבות חמה ולבנה
כוכבים ומזלות ממעל לרבות מלאכי השרת ׳ ואשר בארץ
לרבות אדם ובהמ ׳ והיה ועוף ׳ מתחת לרבות שקצי ורמשי ׳
ואשר במים לרבות דגי הים ׳ מתחת לארץ לרבות השדים ׳
וכן אמרו רזל מהתחת לארץ לרבות הבוכיא ׳ לא תשתחוה
להם ולא תעבדם בשום עבודה כלל ואפילו תהא דעתו שלא
להוציא עצמו מרשותו של הקבה ותקן כל העבודות כלן
לשכה יתברך ודרשו רזל לא תשתחוה להם ולא תעבדם
אפילו בזיון כיון בוער עצמו לפעור וזורק אבן למרקוליס שלא
תעבדם בין דרך עבודתה בכך בין שאין דרך עבודתה בכן ׳
לא תשתחוה להם ולא העבדם אין לך ברצון אלא אפילו
באונס אינו רשאי ויהרג ואל יעבור ולכך הפקירו עצמן
חנניה מישאל ועזריה שאם היה האונס מותר לא היו מוסרין
עצמן לכבשן האש ׳ לא תשתחוה להם ולא תעבדם ואין
צריך לומר בהתכוין לא אפי שלא במתכוין ׳ ווהי ששניהו
מי שנתפתו לו בעותיו בפני עז לא ישוח ויטלם מפני שנר
כמשתחוה לעז ישב לו קיון בפני עז לא ישוח ויטלנו מפני
שנראה כמשתחוה לעז אלא ישב על גבי קרקע ויטלנו
מיושב כי אנכי י אלהיך לבדי אין ראוי שתמרני באח ואם
תמירני אני אל כלומר יש כח בידי להענישך ׳ ואני קנא
שמי שמניח אותי ועובד זולתי אפקוד עליו עון זה עד ד
דורות ׳ ואין פקידה זו לטובה למרק העונות כאותה של
ג מדות אבל היא להשמיד ולאבד את הכל ועל כן אמר
לשונאי ׳ ודע כי לא תמצא בכל התורה קנאה בהבה כי אם
בעון עז והטעם כי כיון שקבלו ישראל עליהם אלהותו של
הקדוש ברוך הוא בקבלת התורה הנה הם לקוחים לחלקו
ביחוד והם עם מיוחד לאדון יחיד וכאשר הם נשמטי ממנו
פונים אל אלהים אחרים ראוי שיקנא בהם כאיש אשר יקנא
באשתו בלכתה לאחרי וכזה לא תמצא בכל ספרי הנביאים
שיתפוש שום נביא לשום אומה בענין עז כי אם לישראל

ל יט והוא שכתוב אשר חלק יי׳ אלהיך אותם לכל העמים תחת
כל השמים ואתכם לקח יי׳ ועושה חסד לאלפי׳ לאוהבי׳
ג ו ט דרשו רז״ל לעושי׳ כאהבה׳ ומה שכתוב לאוהבי ולשומרי
מצותי לאלף דור לעושים מיראה׳ וכן אברו האי בדסמיך
ליה והאי בדסמיך ליה כי אפ״ש שאין העבוד׳ שלמה לעושי׳
מיראה מכל מקו׳ שכרם עד שמים יגיע׳ וכן דרשו רז״ל בפר׳
מקום שנהגו כתיב כי גדול עד שמים וכתיב מעל שמי׳ לא
קשיא כאן לעושי׳ לשמה כאן לעושים שלא לשמה וכדרב
דאמר רב לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות ואפילו שלא
לשמן שמתוך שלא לשמן בא לשמן עושים לשכן הם
שעושי׳ מאהבה עושי׳ שלא לשכן הם שאינן עושי׳ מאהבה
שלא מיראה ומה שאמרו בברכות כל העוסק בתורה שלא
לשמה נוח לו שלא נברא הוא שאינן עוש׳ כלל שלא מיראה׳
לא תשא את שם יי׳ אלהיך לשוא׳ היה ראוי שיאמר לא
תשא את שמי כי השם ידבר עד עתה וכתב הרמ״ן ז״ל זה
יאמת קבלת רז״ל שאמרו אנכי ולא יהיה לך בפי הגבורת
שמענום כי רצה הבה שישמעו שתים אלו מפיו כדי שיהיו
כל ישראל נביאים באמונת מציאות ה׳ ויחודו ובאסור ע״ז׳
ועל כן דבר עד עתה בלשון ה׳ יתברך ועתה בדבור לא תשא
התחיל ואמר את שם יי׳ אלהיך׳ ומה שסדר המצוה הואת
של לא תשא אחר אזהרת ע״ז כי כאשר ראוי לירא׳ את השם
הגדול והנורא שלא לתת כבודו לאחר כן ראוי להת כבוד
ק׳ יש יג לשמו והנושא אותו לשוא כמחלל כענין שכתו׳ ולא תשבעו
בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך׳ ויוהיר הכתוב הזה
שלא ישבע אדם בשם לריק כגון שנשבע על הידוע לשנותו
או לקיימו והוא הנשבע על עכוד של זהב שדוא של שיש
או של זהב והזכיר לשון לא תשא ולא אמר לא תשבע לפי
שהוא כולל עוד שלא ישא אדם על שפתיו השם להנם
פסיק כנ כלשון לא תשא שמע שוא ובל אשא שמותם על שפתי׳
ת ליט יו ד כי הדבור יקרא כן בעבור שישא בו קול וזה נקרא בלשון
רז״ל מוציא שם שמים לבטלה׳ ודרשו רז״ל מנין שלא יאמר
אדם לה׳ עולה לה חטאת אל עולה לה׳ חטאת לה׳ קרבן לה׳
והלא דברים קו ובנה אם מי שהוא עתיד להקדיש אמרה
תורה לא יחול שמי אלא על הקרבן קו לסוגיא שם שכים
לבטלה עכ׳ וטעם אסור השבועה כי הוא מכחיש האמרת
מעקרו ואבדה האמונה מפיו ובין שתהיה השבוע בנקיטת
חפץ בין שתהיה בלא נקיטת חפץ הרי הוא ככופר בתורה
או בכי שנתנה כיון שבטל דבריו ועבר על שבועתו וכן כתב
רא״ז העובר על השבועה כאו מכחיש וכופר בשם יתברך
כי כוונת השבועה כאשר השם אמת כן יהיה דברי אמרת
ואם לא יקיים דברו הרי זה כמכחיש את השם יתב׳ וכנדת
אנשי מצרי׳ עוד היום אם ישבע בחיי המלך ולא יקיים דבו׳
כי בן מות הוא ואלו נתן כופר משקלו זהב לא יהיה שהרי
הוא בווה את המלך בפרהסיא אם כן למלך בשר ודם
שתחלתו הבל ומלכותו הבל ואחריתו הבל על אחת כמה
וכמה אלף אלפים פעמים חייב אדם להשמר בשבועתו לשם
יתברך׳ והנה ראינו בעבור שנשבעו בני ישראל ברבים על
דבר פילגש בגבעה ושם היה פנחס כהן גדול ומצינו
שנהרגו העוברי׳ על השבועה והם אנשי יבש גלעד אנשים
נשים וטף וכן לא יעשה אפילו במחללי שבת׳ גם ראינו כי
בקש שאול להרוג ליהונתן בנו והוא לא שמע השבועת
שמ״ב ו יד שנ׳ ויהונתן לא שמע בהשביע אביו את העם׳ וגדול מאד
גו כחו השבועה שהרי יהונתן לא עבר בזדון לא בשוגג ואפ״כ
פס חייבו אביו כיתה עד שהוצרכו העם לפדותו שנ׳ ויפדו העם
את יהונתן ולא מת ופדאוהו כדין כפני שאמרו שוגג היה׳

ומכאן יש ללמוד שהעובר על השבועה חייב מיתה כחייבי
מיתות בד בא וראה שהרי השוה הכתוב עובר על השבועה
סמ״ת כ לאסור אשת איש כתיב הכא לא ינקה יי׳ וכתיב התם כן
מכלי ו הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה׳ והאיכא שהביא
השם יתב׳ ועב בארץ בעבור שאול וביתו שעברו על שבועת
הנשיאים שנשבעו לגבעונים וכאשר נהרגו בית הדמים אז
ויעתר אלהים לארץ ושלמה אמר לשמעי׳ הלא השבעתיך
מכ ביי׳ והכלל לא מצאנו בעשרת הדברות שכר כפורש רק
בכבוד אב ואם ולא עונש מפורש רק בעו׳ ובשבועת שוא
ורבו׳ הנביאים כי הנושא השת׳ לשוא לא עבר עברה גדולה
ואנ׳ אראה לו כי הוא קשה מכל לאוין הבאים אחריו כי
בהרצח והנואף שהם עברות קשות לא יוכל לרצות ולנאוף
בכו עת שירצה כי יפחד ואשר הרגיל עצמו להשבע לשוא
ישלע ביום אחד כמה שבועות בלא מספר ומרוב רגילותם
לפני הדבור יקדימו השבועה והוא להם לשון צחות׳ ואלו
לא היה בישראל רק עברה זו תספיק להאריך הגלות
ולהוסיף מכה על מכותינו ואני אראה להם שגעונם כי
הרוצח אם רצח אוינו מלא תאותו וכן הנואף לשעתו והגונב
להנאתו לשעתו ועד שקר להרצות או להנקם אבל הנשבע
לשקר מחלל השת׳ בפרהסיא בלא הנאה שיש לו עד כאן׳
ומצינו ישעיה הנביא שהוא מוכיח לישראל בעבירה זו הוא
שכתוב שמעו זאת בית יעקב הנקראים בשם ישראל ומפי יחזקאל יג
יהודה יצאו הנשבעים בשם ה׳ ובאלהי ישראל יזכירו לא
באמת ולא בצדק כי מעיר הקדש נקראו ועל אלהי ישראל
נסמכו יי׳ צבאות שמו כוון ישעיה ע״ה בשני כתובים אלו
לומר שאין להתמה על שאר האומות אם הם נכשלי׳ בעון
זה כי שאר האומות לא קבלו את התורה ולא ראו אור ולא
ידעו ולא יבינו בהשכה יתהלכו אבל התמה על אותם שהם
בית יעקב ונקראים בשם ישראל שהם קבלו את התור׳ ושמעו
דבור לא תשא׳ ולכך הזכיר בית יעקב כלשון האמור כאן
במתן תורה כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל כי פסוק יח ג
במתן תורה נתקיים להם שם ישראל הנזכר משררה כי ראו
שררת השם יהברך וכבודו עין בעין ומז נקראו ישורון ואם
ומכאן יהודה יצאו כלו׳ כזרע יהוד׳ והזכי׳ יהוד׳ לפי שהחלת
נבואתו של ישעיה לשבט יהודה היתה הוא שכתוב אשר ישעיה ו א
חזה על יהודה וירושלי׳ והנה הנביא עליו השלום כמתמיה
בלשונו על זאת איך אנשר לבית יעקב שקבלו את התורה
והם נקראים בשם ישראל ויצאו משבט יהוד׳ שמפיהם האור
והנחלות שיהיו נשבעי׳ בשם ה׳ ובאלהי ישראל יזכירו ואינם
חוששים בהזכר השם יתברך תמיד והם מעיר הקדש נקראו
והיה להם להיות קדושים כשם שנקראו ממלכת כהנים
וגוי קדוש ועל אלהי ישראל נסמכו בפיהם לא בלבבם כ״ג׳ ירמיה יב
שכתוב קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם׳ ואמר ה׳
צבאות שכו כי הוא אדון כל הצבאו׳ כלן העליונים והשפלי׳
ועל כן היה לכם לירא ממנו׳ ובמדרש העובר על שבועה
כעובר על החרם כי השבועה הוא החרם והחרם הוא
השבועה׳ גדול כח החרם מנין מעכן שהרי עכן מעל
בהרם ומתו עליו ששה ושלשים צדיקים שנאמר ויכו מהם יהושע ז ה
אנשי העי כשלשים וששה איש׳ אמר הקדוש ברוך הוא
ליהושע חטא ישראל כדה עשה יהושע נסתכל בג׳ אבני
החשן וראה אבן של יהוד׳ מכהת אורה וידע ששבט יהודה
מעל בחרם הפיל גורלות למשפחות ומשפחות לגברים
ולכך עכן בן כרמי בן זבדי בן זרח למטה יהודה וכן מצינו
בשאול בן קיש שהחרים בלשון ארור שנ׳ ארור האיש אשר שמ״ב ו יד
יאכל לחם עד הערב׳ וכתיב ויהונתן לא שמע בהשביע אביו כו
את

את העם מה שהחרי שאול בלשון ארור קרא הכתו שבועה
ואכל מעט דבש והאורנה שתי עיניו כיון שראה שאול את
פלשתים מתגברים על ישראל מיד ידע שמעל ישר בהרב
נסתכל באבני החשן ראה אבנו של בנימי שהיה אורה וידע
ששבט בנימי מעל בחרם הפיל גורלו למשפחו וממשפחו
לגברים וילכד שאול ויהונתן לקח שאול את חרבו להרוג
ליהונתן שנאכה יעשה לי אלהים ויכה יוסיף כי מות תמות
יהונתן עד שאמרו העם כי בשגגה היה והקריב קרבן על
שגגתו ונתכפר לו שנ ויפדו העם את יהונתן ולא מת וכן
מצינו באוזי יוסף שהחרימו ביניהם שלא יגלה אחד מהם
הדבר ליעקב אכורו אין אנו לא תשעה ואין החרם מתקיים
אלא בעשרה מה עשו שתפו להבה עמהם והחרימו ראובן
לא היה שם כשבא הגידו לו הדבר והחרם שהחרימו ושמע
ראובן את החרם ושתק ולא הגיד ליעקב ואף הקבה נפני
ההרם לא הגיד ליעקב וכתיב מגיד דבריו ליעקב ודבר זה
לא הגיד ליעקב אלא מפני ההרם לא הגיד ליעקב ע
במדרש בפרקי רבי אליעזר ועל דרך הקבלה לא תשא את
שם ה׳אלהיך לשוא מלת שם נאמר על השכינה כי לא ינקה
ה שם המיוחד את אשר ישא את שמו לשוא וכן בתוב ולא
תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך יאמ כי הנשבע
בשמו המיוחד לשקר הוא מחלל שם אלהיו כי הכל מיוחד
זה בזה וחומר אסור השבועה מפני שלשים שבועה נגזר
בשבעה והם ז׳קולות שהשיג כשה במעמד הקדוש הזה
וכל העובר על השבועה הוא מעיד על עצמו שאין לו חלק
לעולם הבא ויצא ככלל השבועה ואמרו רזל מה בין שבועות
לנדרי שבועה כנשבע במלך עצמו נדרי כנודר בחיי המלך
עקרו של מלך ולפיכך חמור הנדר יותר מן השבועה זכר
לדבר חי יי וחי נפשך חי יי׳זהו המלך עצמו והו השבועה
וחי נפשך זהו חיי המלך והוא הנדר וידוע כי אין דרך
הנשבע להקדים החכור ולאחר הקל ועל כן הקדים לישע
הקל ואחר החמור ומטעם זה חייבה תור קרבן תודה לעובר
על השבועה אבל העובר על הנדר אין שם קרבן כלל ומכאן
תבין אם תזכה סוד הנפש ועקרה שהו למעלה מן השבעה
כי השבעה הוא המלך עצמו הנקרא שדי והשלש נשמה
להם זהו ונשמרת שרי תבינם כי הוא מיסוד הבינה הוא
התשובה ומה שכתוב ויפח באפיו נשמת חיים מעיד על
זה כי כיון שהבה נפח באפיו על כל פנים מרוחו נתן בו
והבאור הכתו ויפח באפיו נשמה שהיא אצולה מחיי המלך
שהן עקרו של מלך ולמעלה מן המלך אם כן עקר נשמת
האדם מיסוד הבינה שהוא התשוב משם עקרה ושם תשוב
וזהו שכתוב והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה הזכיר
האלהים והוא כמו בראשית ברא אלהים שהוא התשובה
וצריך אתה לדעת כי משם באות הנשמות לישרל דרך הקו
האמצעי הוא התפארת הוא מזרחו של עולם כשישראל
עושים רצונו של מקום שנ מזרח אביא זרעך וכשישראל
רעים באים מן הזרע שכבר בא לעולם וכמו שדרשו בספר
הבהיר וכבר כתבתי מזה בפסוק ויטע בסדר בראשי והענין
הזה לישראל בלבד מה שאין כן באומות העולם שחן באות
משם דרך שכאל הוא מדת הגבורה הנקראת האש הגדולה
ולכך אמרו רזל שחשית נכרי נבלה ומטמאה במשא לפי
שהם מצד שמאל ולפי שלא קבלו התורה שכתו בה מימינו
אש דת למו הן נדונין באשו של גיהנם וזהי מעלת
נשמותיהן של ישרל על נשמת האומות ומזה אמר הנביא
על מעלת ישרל וגם את בניהם אשר ילדו לי באר כי ישרל
הם הנולדי לשמו הגדול כי הם באים דרך שם ומי שנתגייר

מן האומות ומקבל התורה שנתנה מתוך השבעה הרי הוא
נצל מדין גיהנם כי הוא נכנס תחת קו האמצעי ומשם ישוב
לשרשו העליון ונחזור לעניננו ונאמ כי מי שנשבע ומקיים
שבועתו הרי זה נוטל שכרו בשבעה הנזכרי ומעיד על עצמו
שהוא המעיד והמאמין בהם ונכסף להם עבר על שבועתו
הרי זה יצא מכללם ונענש בשבעה מדורי גיהנם כי כיון
שלא האמין בשבעה לא זכה בהם אבל יענש בשבעה ואל
הסוד הזה רמזו הכמי האמת במדרש והוא שאמרו
השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות אם זכיתם הרי
אתם כצבא של מעלה ואם לאו הרי אתם כצבא של מטה
עכ במדרש ובאור זה כי מלת השבעתי כאלו אמר הריני
נותן לפניכם זאלו אוז אלו והרשות נתונה בידכם שתהיו
כשתי צבאות או של מעלה או של מטה אם תהיו זוכים
תהיו בז רקיעים בתוך אותם זהנקראי צרור החיים ואם אין
אתם זוכים תהיו כצבא מטה להיות נדוני בגיהנם בז מדורין
שבו וזהו באור אם זכיתם הרי אתם כצבא של מעלה ואם
לאו הרי אתם כצבא של מטה הקבה יצילנו כן העונש
ויסתירנו בצל כנפיו וישים חלקנו עם הצדיקים הבוטחים
בו זכור את יום השבת לקדשו אחר שצוה להאמין אמונת
הלב בשם המיוחד ושלא נהליפנו באחר וצוה לכבד זכר
שמו צוה גם כן שנעשה בזה אות וזכר בימים לקדש היום
השביעי והוא השבת להודיע שהו יתעלה חדש את העולם
וברא הכל יש מאין ועל דרך הפשט זכור את יום השבת
שנזכור תמיד בכל יום השבת שלא נשכחהו ושלא יתחלף
לנו בשאר ימים כי כשנזכור אותו תמיד נזכור מעש בראשי
בכל ערת וזה פנה גדולה באמונה כי מתוך החדוש יתבאר
ענין ההשגחה והנבואה ואמתת העונש והשכר ואמר
לקדשו שנזכיר קדושתו שיהיה בעינינו קדוש ושנפנה
מחשבותינו בו מעסקי הגוף שנתעסק בו בדרכי השם ית
שהוא עסקי הנפש כי נתחייבנו ללכת בו אל הנביאים ואל
החכמים שבכל דור ודור לבקש תורה מפיהם לשמוע דברי
השם ית וכעין שאמרו רזל מדוע את הולכת אליו היום לא
חדש ולא שבת מכלל דבחדש ושבת בעי למיזל וכן אמר
דוד כל היום הוא שיחתי היה לו לומר בכל יום אלא שרומז
על היום המיוחד הוא השבת שהיה מתענג בו בעסק התור
כל היום ומפני קדושת יום השבת קראו הנביא עונג שנא
וקראת לשבת עונג כלומר עונג הנפש כי המשכילים ויראי
ה מתענגים בו בעסקי הנפש ונפשם השכלית תתעדן עדון
שכלי וחשקה בחשבת השם יתב חשק הצמא למים כענין
שכתוב צמאה נפשי לאלהי לאל חיי ועל דרך המדרש כל
המשמר את השבת מוחלין לו כל עונותיו אפילו עובד עז
כדור אנוש מוחלין לו שנאמר אשרי אנוש יעשה זאת וגו
שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו מעשה
בטורנוסרופוס הרשע שפגע את רבי עקיבא בשבת ואמ לו
מה היום מימים אמ לו רבי עקיבא ומה גבר בגוברין אמר
לו דמריה צבי אמר לו רבי עקיבא אנא נמי דמריה צבי וכמו
שרצה לכבדך כך רצה מלך מלכי המלכים שנכבד את
השבת אמר לו אם כן אלהיכם למה הוא עושה מלאכה
בשבת אמ לו ומה מלאכה הוא עושה אמר לו כדרך שהוא
עושה בחול הוא עושה בשבת משיב הרוח ומוריד הגשם
מעלה עננים מזריח חמה ולבנה מדשן פירות אמר לו רבי
עקיבא יודע אני שאתה בקי בתורתן של עבריים שני שדרין
בחצר אחת זה נותן עירוב לזה וזה נותן עירוב לזה ומותרין
הם לטלטל בשבת אבל יחיד הדר בחצר אחת גדולה אפילו
כאנטוכיא הוא מטלטל בחצרו לפי שאין רשות אחר עמו

והבה השמים כסאו והארץ הדום רגליו מלא הארץ כבודו
א"ן לאחר שום רשות עמו לטלטל בעולמו ' ולא עוד אלא
אוכלי המן מעידין עליו שכל ימי השבוע היה יורד ובשבת
לא היה יורד ' ולא עוד אלא נהר סבטיון יוכיח כל ששה
ימים רץ ובשבת לא רץ ' אם לו הנח המן שלא היה בימינו
ומנהר סבטיון איני מאמיניך אמר לו לך אצל אוב וידעוני
שכל ימי השבוע עולה בידם ובשבת אינו עולה ' לך ובדוק
בקבר אניך ותראה כל ששה ימים עשן עולה מקברו
ובשבת אינו עולה והכתים יורעים שהוא שבת והחיים לא
ישמרוהו ' הלך ובדק בקבר אביו וראה כי בשבת לא היה
עשן עולה אמר נגכר דינו אמר לו למחר תראה באחד
בשבת ראה העשן עולה חזר ועשה כשפיו והעלהו מקברו
אמ' לו בחייך לא שמרת את השבת במיתתך אתה משמר
מן אימת אתעבדת יהודאי אמר לו בני כל מי שאינו משמר
את השבת אצלכם כתקנה בא לכאן ומשמרה על כרחו '
אמר לו ומה מלאכה אצלכם בימות החול אמר לו כל ימות
החול אנו נדונין ובשבת אנו נחין ובערב השבת בת קול
מכרזת ואומרת הנח להם לרשעים וינוחו ומלאך ששמו
דומה ממונה עלינו ודן אותנו כל הימים ובמוצאי השבת
כשהסדרי' נשלמים צועק אותו מלאך ואומר חזרו רשעים
לגיהנם שכבר השליטו ישראל סדריהם ע"כ במדרש ' וזהו
שהנו כל ישראל שאין ממהרין בויהי נועם ובסדר קדושה
אלא מחשיכין הרבה ואומרים אותו בנחת ומן הטעם הזה
אמרו רזל אסור לשתות מים ערב שבת בין השמשות הוא
שנמצ' במדרש שכל השותה מים בערב שבת בין השמשות
הרי זה נוזל את המתים וכוונו בזה לקבוע בנפש אמונ' שיש
לרשעי ישראל מנוחה בשבת בגיהנם וכשהם יוצאין בערב
שבת הם שותים ורוחצים ומצטננים במים עד שהשותה
מים באותה שעה היוצרו לומר שהוא נוזל אותן מהם
ועשו את השותה נזלן ומחוסר אמנה ' ומטעם זה אין אנו
אומרי' בערבית של שבת והוא רחום מפני ששלש מלאכים
והם משחית אף וחמה שהם ממונים על הרשעים ביסורי
גיהנם אין להם רשות בשבת וכדי לקבוע בלב שהרשעי יש
להם מנוחה בשבת ואין אותם מכונים שולטי עליה' בשבת
ושלשתם רשומים בפסוק והוא רחום ומדרש זה לא ידעתי
היכן הוא אבל שמעתי כי נמצא לרזל בספר הנקרא מסכת
גן עדן או פרקי גן עדן בעין פרקי היכלות ופרקי מרכבות
ופרקי דרך ארץ וכן כתוב שם בנוסח אחר כל השותה מים
בשבת בין מנח לערבית תוך שנה שמת לו מת הרי זה גוזל
את מתיו ושם מפרש הטעם באותם פרקים לפי שהמתים
יוצאים בשבת ושותים מים מן הנהר היוצא מעדן ולכך אין
ראוי לו לגזול את מתיו אבל לאחר שנה קבל את דינו כבר'
ועל דרך השכל במצות השבת ידוע כי העולם הגופני הזה
מתנהג באור ובחשך יום ולילה שלא להטריח את הבריות
בעכל תמיד ועל כן נתן היום למלאכת הבריות כי בו יצא
אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב והלילה למנוחה ושינה כי
יצטרכו הבריות לנוח כטרחם ומעצבם במלאכות ויצטרכו
גם כן לשינה שהוא ענין טבעי באדם שאין לך כל חי גופני
בעולם שלא יישן אפי' היהוש כי לא יוכל להתקיים מבלעדי
השינ' ואז היה העולם מתנהג באור בלבד יהיה עכל הבריות
תמידי בהמשכת זמן שאינו פוסק ולא היה העולם יכול
להתקיים ' כן מצות השבת שלא להטריח את הבריו' בעכל
תדירי בכל הימי' אלא שהיה להם יום מנוחה בשבוע שינוחו
בו כן המלאכות ובטורח הגופות וכזה יהיה שביעית חיי
שי' אדם בכמוהה והשקט ומה שיהיה יום שביעי ולא יום

חמישי או ששי מפני שהשבע הוא הקף אמצעי מן ההקפי'
ומצות רבות בתורה סובבות על אופן המספר הזה ואעפ
שהשבת מקובלת ושרש התורה והאמונה בנוים עליה הנה
זה מדרך השכל אפשר להאמר בו ' ועל דרך הקבלה זכור
את יום השבת דע כי השב' היא הספיר האחרונה כי כן יום
השבת אחרון תשלום כל מלאכת בראשית ונקראת כנסת
ישרא' ועל דרך זה רמזו רזל ואמרו כנסת ישרא' בת זוגו של
שבת ומזה קראו ליום השבת כטרונה הוא שדרשו בענין
קרבן בהמה עד שתראה פני מטרונ' תחלה ונקראת השבת
ברית כשם שהזכ' באות המילה זאת בריתי וכן באו' הקשת כיפטים ט נ
זאת אות הבריתי ומה שהזכיר הכתוב בכאן זכור הכונה על
השב' הגדול הוא כדת יסוד שמשם נמשכים רמ"ח מצו' רמז
בו זכו"ר והוא יום השבת וכשהזכיר במשנה תורה שמור
על הכונ' בשב' הנקראת מקדש והו' הכבוד שמשם נמשכים ויקרא יט ג
שס"ה מצות לא תעשה שהנשים חייבות בכלן וזהו סוד את
שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו ומזה תמצ' בירמיה לבלתי ירמיה יו מ
עשות בו כל מלאכ' וכתי' בה קרי ומה שאם ויום השביעי
שבת לי"י הי' באומרו כי השבת ביום השביעי כי יום הז' הוא
יסור עולם שהיא הספירה השביעית והשב' בו כי הכל בכל
וכן מצינו בפרשת כי תשא ויום הז' שבת שבתון קדש לי"י
וכתוב אחר כן לעשו' את יום השב' ברית עולם קרא ליום הז'
שהוא יסוד עולם שבת שבתון קדש לה' וקרא אל השבת
המקבלת ממנו ברית ' ואחר שתבין כל זה אין לך להתמוה
מדוע קראו חכמים ז"ל לקדוש היום קדושא רבא מה שאין
כן בלילה כי היום כנגד זכור והלילה כנג' שמור וזה מבואר '
ועל הכונה הזאת הוצרך הנביא לקרוא ג"כ השבת עונג בענין
שכתו' וקרא' לשב' עונג כי היא תענוג הנפשו' ועל זה אמר יסמי כט ג
דוד ע"ה צמאה נפשי לאלהי"ם חי כי כל דבר צמא לשרשו תהלים סג ב
שהו' עתיד לשוב אליו והוא הנהר המשקה את הגן הוא יסוד
השבת ועקרו וזהו מלת ענג עדן נהר גן ממה שכתוב ונהר כיפטים נ ג
יוצא מעדן להשקות את הגן ' ולכך נקראת השבת עונג כי
היא תענוג העליונים והתחתונים ששת ימים תעבוד ועשית
כל מלאכתך יאמר כל הששת אפשר לך שתעבד את השם
ית' עם עשיית כל מלאכתך בענין האבות שהיו עובדים את
השם יתבר' עם עבודת המקנה ושאר ענינים הגופניים אבל
יום השביעי שבת כלו יהיה להי"ה לא תיעשה בו מלאכ'
כלל זה שכתבתי בשם הרכ"ם ז"ל כי ששת ימים עשה יי' כיפטים יו ז
על דרך הפשט שעורו בששת וכמוהו ושלש עשרה שנה
מרדו ' ועל דרך השכל הששת ימים עש"ה ובכלל החדוש
הם וזה יורה כי הזמן נברא ואלו אמר בששת ימים היה
מורא כי הזמן היה קדמון ' ועל דרך הקבלה כי ששת ימים
הוא זמן עמידת העולם בישובו והמשכת השמים והארץ
העליונים מלמעלה והשפעתם ג"כ השמים והארץ למט' וזהו
כבואר ' כבד את אביך ואת אמך ' הזהירו עד עתה בכבוד
האב הראשון העליון יתבר' ועתה רצה לחתום הלוח בכבוד
האב האחרון התחתון ואמר כשם שצויתיך בכבודי כן אני
מצוך היום בכבוד אביך ואמך שהם שותפין עמי ביצירתך
וסתם הכתוב ולא פי' הכבוד הזה כי יש ללמוד אותו מכבוד
האב הראשון יתעלה ' וכשם שהזכיר באב הראשון יזברך
שיודה בו ובמציאותו שהו"א כן יתחייב שיודה בכולידיו
שהם אביו ואמו וכשם שהזכיר לא יהיה לך שלא יכפור בו
כן יתחייב שלא יכפור באביו לומר על אדם אחר שהו' אבי'
ויתחייב עוד שלא ישבע שם אביו וחי אביו לשקר ולשוא'
ושלא יעבוד אותו מבני ירושת ממון או ריש' כבוד ומעלה '
ועור יש בכלל הכבוד דברי שנצטונו בהם והחכמי' פירשו
אותם

אותם והם מאכילו ומשקהו ומלבישו ומכסהו מכניסו
ומוציאו ׳ וידוע כי לשון כבוד נופל על הממון כלשון כבד
את י׳ מהונך והכבוד שיכבד אדם להבה בממונו הוא שיתן
צדקה לעניים ושיפריש תרומה ומעשרו ולקט שכח ופאה
וכן באביו הוא חייב בכך שיתן לו ממונו לכל הדברים
הנזכרים שהוא חייב בהם באביו בכלם הוא חייב שיתן אם
אין לו לאביו ומה שקבע הכתוב שכר הכבוד אריכות ימים
הגאון רב סעדיה ז״ל נתן טעם בזה כי מפני שלפעמי׳ עתידי׳
שיחיו האבות עם הבנים זמן ארוך והאבות הם למשא כבד
על הבנים והכבד יכבד עליהם לכך קבע עליה שכר המצוה
הזאת למען יאריכון ימיך כלומ׳ עליך לכבדם ותחיה עמהם
ואם אולי תצטער על חייה׳ דע שעל חייך אתה מצטער ע״כ
הרי לך חמשה דברות הראשונות אלו שהיו בלוח אחד
וקשורים זו בזו כך צוה בדבור הראשון להאמין באלהותו
ובמצ׳אותו בו לבדו וכדי שלא יאמ׳ אד׳ שיאמין בו בשותפו׳
על כן הוצרך מיד לאסור השותפות ואמ׳ לא יהיה לך אלהי׳
אחרים ׳ וכדי שלא יאמר אדם כיון שאסור השותפות אכ׳
ישא את שמו לבטלה ׳ לכך הזכיר על כבוד שמו ואמר לא
תשא ואחר שהזהיר על כבוד שמו הזהיר על כבוד השבת
ואמר זכור את יום השבת כי זכרון השבת הוא כבודו׳ ואחר
שהזהיר על כבוד השבת הזהיר על כבוד המולידים ואמר
כבד את אביך ואת אמך ׳ הנה בארתי לך חמשה דברות
ראשונות שהיו בלוח הראשון והודעתיך באורם וקשורם זו
בזו ׳ לא תרצח ה׳ דברות אלו שהם ה׳ לאוין היו בלוח השני
ועתה אבאר לך סדורם ובאורם וקשורם גם כן זה בזה׳ אחר
שהזהיר למעלה על ע״ז בלאו הזכ׳ כאן לא תרצח לא תנאף
כי כן סדור בעונש שלהם וכן יזכירם ר״ל תמיד ע״ז ושפיכו׳
דמים וגלוי עריות׳ וכשאמר לא תגנוב בגנבת נפש הכתוב
מדבר דבר ש״ש בו חיוב כ״ת ב״ד דומיא דרצ״חה ונאוף ׳
והזהיר אחר הרצ״ח והנאוף הגנבה ועדות שקר והגזל שהו׳
בכלל החמדה וסדר הלאוין הללו ראשון ראשון חמור יותר
ועל כן נסדרו על הסדר הזה הנכון׳ לא תענה ברעך לא אמ׳
באחיך כמשפט הכתובים לא תשיך לאחיך לכל אבדת
אחיך וכיוצא בזה כי שם אנו דורשים אחיך ולא גוי וכאן
הזהיר אפילו על הגוי כי כן מצינו וישאלו איש מאת רעהו׳
והוא נאמר על המצריים ועוד שאלו אמ׳ באחיך היה נראה
שהעדות כשרה בקרובים כי לא יזהירנו אלא מעדות שקר
אבל עדות של אמת כשר ואין הדבר כן כי כל עדות פסולה
בקרובים הן שיהיה שקר הן שיהיה אמת הן יהיה לתועלתו
או להפסדו והיה הכתוב ראוי לומר לא תענה ברעך עדות
שקר ׳ ואלו אמר כן לא היתה האזהרה כי אם למעיד עצמו
שלא יעיד הוא עצמו עדו׳ שקר אבל כשאמ׳ עד שקר יתבאר
מזה שהוא אזהרה שלא יהיה נסכם להזמין עד שקר וזהו
לשון לא תענה לא תסייע ולא תזמין ברעך עד שקר שיעיד
עליו׳ לא תחמוד׳ ידוע כי החמדה תלויה בלב ועקר המצוה
שית׳איש האדם מכל מה שיש לחברו קרקע ומטלטלין
ויפנה לבו מן המחשב הזאת שלא יחשוב בהם ולא יחמדם
כי מתוך החמדה יבא אדם לידי רציחה שכן מצינו בעכן
וארואה בשלל אדרת שנער אחת טובה ואחמדם ואקחם
והחמדה הזאת הביאתו לידי סקילה׳ וכן מצינו בענין אחאב
שחמד כרם נבו׳ היזרעאלי והיא הסבה שהביאתו לידי מיתה׳
ואמרו במדרש כל מי שהוא חומד מה שאינו ראוי לו אין
נותני׳ לו ומה שבידו נוטלי׳ ממנו שכן מצינו בנחש הקדמוני
נתן עיניו בחוה וחמדה ולא היתה ראויה לו׳ מה שבקש לא
נתן לו ומה שבידו נטלו ממנו שהרי נתקלל על זאת על

על גחונך תלך ׳ ע״כ במדרש ׳ ולולי שהגזל בכלל החמדה
ומצד החמד׳ היה ראוי להכתב בעשר׳ הדברו׳ בכלל הלאוין
לאו של לא תגזול כי היא עברה חמור׳ עד מאד ורוב העולם
נכשלים בה ועוד שהיא מצוה מושכלת כרציחה והנאוף
והגנבה ועדות שקר אבל מפני שהחמדה כולל אותו שאין
אדם גוזל עד שיחמוד וכענין שכתו׳ וחמדו שדות וגזלו לכך
לא הוצרך להזכירו וכלל אותו בלאו של לא תחמוד ׳ ועוד
כי רצה לאסור אפילו החמדה שהיא תאות הלב בכל ערת
ובכל שעה אע״פ שאינו בא לידי מעשה כדי שילמד אדם
קל וחומר לאסור הגזלה שהו׳ המעש׳ ואמנם מצינו חמדה
שהיא מותרת והוא חמדת התורה והמצו׳ וכמו שאמרו ר״ל
קנאת סופרים תרבה חכמה והחמדה והקנאה הזאת היא
מותרת ויש לאדם שכר עליה ׳ ובכלל החמד׳ המותרת הוא
מי שחומד בית חברו לבנו דרך נשואין שהרי שנינו לא
תחמוד בית דעך כלל שדהו ועבדו ואמתו ושורו וחמורו
פרוש מה הפרט דבר שאי אפשר לו לבא ברשותך לא ברצון
ורשו׳ אביה אף הכלל כן יצא בתו לבנך או בנו לבתך שהוא
יכול לבא ברשותך שלא ברשות אביהם׳ הנה בארתי לך ה׳
דברות שניות שבלוח השני סדורם ובאורם וקשורם זו בזו ׳
הוא כן כי התחיל לא תרצח והזהיר שלא להמעיט את
הבריות אע״פ שהם רבים וכדי שלא יאמר אדם מאח׳ שהוא
מוזהר שלא להמעיטם יוכל להרבותם באסור וזרך זנות
לפיכך הזכיר מיד לא תנאף וכדי שלא יאמר כיון שהזהיר
שלא להמעיטם ושלא להרבותם באסו׳ אכ׳ יכול הוא לגנוב
בני אדם שאין זה מחסרן ולא ממעיטן אלא שהוא מוליכן
למקום אחר למכור ואין זה בא כנגד גופם לא כנגד ממונם
לכך אמר לא תגנוב וכדי שלא יאמר גנבת נפשות אע״פ
שאינו ממעיטם אסור מפני שזה מזיקו במעש׳ אבל להזיקו
בדבור מותר לכך אמר לא תענה ׳ וכיון שאסר הדבור אולי
יחשוב כי המחשב׳ הרעה מותרת שיחמוד בלבו ממונו וכל
אשר לו לכך נאמ׳ לא תחמוד ובא לאסור אף ההרהור׳ ומה
שהיו הדברות עשרה ׳ ע״ד הפשט לפי שהוא חשבון שלם
הכולל את הכל והוא תכלית כל המספר שאין לך מספר
בעולם שלא יהיה נכלל ב״ד׳ וע״ד המדרש היו הדברו׳ עשרה
מפני שקודם לכן נצטוו הדורו׳ בז׳ מצו׳ ואחרי כן עלו תשעה
ועתה רצה הב״ה לזכות את ישראל והרבה להם מצות כנגד
כלן ונתן להם את הכל ׳ שכן אמ׳ במדרש משל למה הדבר
דומה למלך שהיה לו מרתף גדול ובתוכו חביות הרבה של
יין טוב בא אוהבו של מלך נתן לו חבית אח׳ בא השני נתן
לו שתים לזמן בא השלישי נתן לו שלש בא הרביעי נתן לו
ד׳ לזמן בא בנו של מלך נתן לו כל המרתף ׳ כך כשנברא
אדם הראשון נצטוה על ו׳ מצות כדי שיתקיים העולם בשש
קצוות ׳ בא נח ונצטוה על השביעית זו אבר מן החי אברהם
על השמינית זו המילה יעקב על התשיעית זוהי גיד הנשה׳
כשבאו ישרא׳ נתן להם ׳ הדברות שהן כוללות תרי״ג מצות
ועל זה אמר הכתוב בקרבנות י״ב נשיאים כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת מלאה תרי״ג כי הקוף מתחלפת בד׳לת ׳
המדרש הזה מבאר לנו כי תרי״ג אותיות שבעשרת הדברות
תרי״ג מצות נכללות בהן ׳ ועל דרך השכל היו הדברו׳ עשרה
כנגד עשרה גלגלים ׳ דבור ראשון אנכי כנגד גלגל השכל
והתעורר לזה ׳ לא יהיה לך אלהים אחרים כנגד גלגל
המקיף והזכיר בו אלהים אחרים כי רבים חשבו בו שהוא
הבורא בעבור שאינו גוף ׳ לא תשא כנגד גלגל חמה ׳
זכור כנגד גלגל לבנה ׳ כבד כנגד גלגל צדק ׳ לא תרצח
כנגד גלגל מאדים ׳ לא תנאף כנגד גלגל שבתאי ׳ לא

תגנוב כנגד גלגל נוגה · לא תענה כנגד גלגל המזלות · לא
תחמוד כנגד גלגל כוכב · ויש התעוררות גדולה בכוון כל
דבור ודבור כנגד כל גלגל וגלגל ואם תכוין בהם תמצא
הענין מור"ל שנפלאו' הש"י וחכמת יצירותיו · ועוד עני אחר
כי היו י' כנגד עשרה אברים שרשיי שיש באדם שהוא עקר
חיותו ושרש בנינו שכן מצינו בנין האדם כבנין התורה · יש
בתורה רמ"ח מצות עשה ששה מצות לא תעשה וי' הדברות
וכן בבנין האדם רמ"ח אברים ששה גידים י' אברים שרשיים
ואם תסתכל בהם תמצאם מכוונים כנגד י' הדברות כל דבור
ודבור מכוון כנגד כל אבר ואבר ממונה עליו והו' מסור ליו'
ושו הן הלב · והאזן · והפה · והמוח · והידי' · והכבד · וברית
מילה · והרגלים · העיני' · והכליות · ואם תתעורר בהם בכוונם
תמצאם על דרך הקבלה היו · הדברו' כנגד י' ספירו' ותמצא
בהם תרי"ג אותיות כנגד תרי"ג מצות הנאצלות והנמשכות
מהן · וז' אותיות הנוספות בהם על תרי"ג להורות כי תרי"ג
הנאצלות ותרי"ג המצות נתנו מתוך הו' הידועים שהזכרתי
לפעלה וז' האותיו' עם תרי"ג ישלימו לכתר אותיו' כי כן הז'
הנאצלים מן הכתר · ויען אשכילך ואורך בדרך הזה אסדרם
בכאן איזה דבור כנגד אי זו ספירה דבור ראשון אנכי כנגד
הכתר · לא יהיה לך כנגד חכמה · לא תשא כנגד תפארת ·
זכור כנגד עטרה והיא כנסת ישראל · כבד כנגד חסד · לא
תרצח כנגד פחד לא תנאף כנגד יסוד לא תגנוב כנגד נצחי
לא תענה כנגד תשובה לא תחמוד כנגד הוד · ויש לך לקנן
לב ולהתבונן בכוונ' אעפ שאין הספירו' כסדרן כמו הדברו'
וצריך אתה לדעת כי מה שהוקבע דבור אנכי ראשון מפני
שהוא מצות היחוד להאמין בנמצא הראשון שהוא ראשון
לכל הראשונים · והוקבע לא יהיה לך בדבור שני כי אעפ
שהמלאכים נמצאים ראשונים בבריאה הנה הם במעלת
השניו אצל מציאו' השי"ת · ועכ נבראו ביו שני ומזה נקראים
שנאנים · והוקבע דבור לא תשא בג' כי הנושא שמו לשוא
הוא מחריב העולם הנשען על שלשה דברים על התורה ועל
העבודה ועל גמילות חסדי' והוא נענש בג' השחתות שהוא
מכלה את עצמו ואת עציו וארת אבניו · וחזר והזכיר אשר
ישא את שמו לשוא כדי לרמוז על גודל העברה מפני
שהנכשל בה הוא מקל בכבוד הש' ופורק מעליו עול הכבו'
מלכי ב ו והמורא והו' שאם הנביא אם אב אני איה ככודי ואם אדנים
אני איה מוראי · זכור ברביעי מפני שיום השבת רביעי ליום
רביעי וזה כנגד המאורו' שנבראו ביום רביעי כי חמה בגלגל
רביעי היא וכן הלבנה בגלגל רביעי לחמה על דרך שצם
חנכ"ל כי המאורות הם מרובעי וכן שבתאי שהוא כוכב של
שבת תמצא שהו' רביעי לגלגל השכל כי למעלה משבתאי
גלגל שמיני שבו הכוכבים ועליו גלגל תשיעי הוא ערבות
ועל ערבות גלגל השכל וכן עניני השבת מרובעים ארבע
תפלות בשב' שאין זו דומ' לזו וכן דברי הנביא בענין השבת
ספרי' כח יג מרובעי' הוא שאמר אם תשיב משבת רגליך עשות חפציך
ביום קדשי · כבד בחמשי מפני שטבע תולדות האד' נמשך
מכח חמש' והם האב' והאם' והיסודות' והזמן' והב"ה האב
ממנו הגידין והעצמו' כל אשר לבן בו · האם ממנה כל חלק
האוד' כגון הבשר והדם והשער והשחור שבעין והאי שחור
אדום הוא אלא שלקה · היסודו' הם ארבע יסודו' שכל מורכב
מהם מתקיי' בחבורם · הזמן הוא שיעבור הזמן ויאריך עליו
שיעור היסו' הראויי' כי אז תגמ' המלאכ' הב"ה הוא הנופח בו
נשמה שהיא העקר להחכימו ולהשכילו כי מבלעדיה אין
לפעלות הקודמים עקר · וכן מצינו בטבע התולדה מיני ב"ח
שהם חמש' אדם · ובחמה · ועוף · דגים · ושרצי' · ובדבור זה

החכמי' הזכיר על האדם בטבע תולדת ה' דברי' שדה תבואה
שדה כרמים גן של ירק פרדס יער צומח עצים גם מיני
מתכות הנמצאים באדמה הן ה' זהב וכסף ונחשת ברזל
ועופרת לא תרצח בששי כי שש מדו' המה שגורמו הרציח'
והן הקנאה' והתאוה' והאיבה' והכעס' והקלות' והשכרות'
והרוצח רצח את האד' שנברא ביום ששי' לא תנאף בשביעי'
מפני שאסורי עריות הן ז' ואלו הן אשת איש · אשתו נדה ·
אמנה' בתולה' משכב בהמה · משכב זכור · גויה · וז' עניני'
אסורים בה והן הראיה והשכיעה והיחוד הדבור המשוש
הנשיקה המעשה לא תגנוב בשמיני מפני שכלל הגנבו' הן
ח' ואו הן בחשבון · במדה · במשקל · במציאה · גונב נפש
מאחיו · וגונב ממון · גונב דעת גונב לעצמו הוא שנעשה
אפוטרפוס של יתומי' והחזיק בממונם בהיתר שהשיא לבנו
הבת היתום' ועליו נאמ' לא תעשוק את רעיך ולא תגזל · לא ויקרא יט יג
תענה בתשיעי יזוע כי גלגל התשיעי הוא ערבות שבו כסא
הכבו' ושם אוצר הנשמו' וזה שמעיד שקר כופר באותו מקו'
סגלת הנפשו' שלא תשוב נפשו למעל' לא תחמוד בעשירי
כי החומד הוא מכת פועלי האון וכיון שחומד ממון אחרי'
כ"ש שיחמוד ממון עצמו שלא יפריש ממנו מעשר ועל כן
הוקבע דבור לא תחמוד בעשירי להזהי' על המעש' כי החומד
גוזל ומי שהו' גוזל את המעשרו' לעצמו גוזלן כי האר' תחניף
לו ומפני זה הוצרך לקבוע עשירי דבור לא תחמוד · ועם
הכוונה הזאת נשלמו עשר הדברות' כנגד עשר גלגלי' ועשר
ספירות אמורות · ומה שלא נכתבו בספר כסדר הגלגלים
והספירו' המופלאות הנה זאת עדות ואות למאמר החכמים
יודעי סודו הנוראות' שאין מוקדם ומאוחר בתור' ה' צבאו'
בהם גדלנו אלהינו והנחילנו מעלה וזכו' בה שם על ראשינו
כתר מלכו' שם בכל חכמות רמות רזי' ותעלומו' שם תרי"ג
המצו' רשומו' שם כל האותיו' חתומות' זולתי אות ט' משם
נסתרת · ואינני נזכרת · והטעם בזה על דעת החכמי' בקבלת'
יודעי עשר הדברים על יסודותם · לפי שהלוחות עתידין
להשתבר וכדי שלא יאמרו פסקה טובתם · וכונתם בזה לפי
שאות הש"ת מורה על הטוב · וט"ת ראשון שבתור רשומה
במלת טוב · ולפי דעתי טעם היות אות טית נעדרת · אשר
היא רמז לאבן העשירית גולת הכותרת מטעם אסור החמץ
בפסח כי בשמו הגדול יצאנו ממצרים מאפלה לאורה · וכן
בהר סיני בשמו הגדול נתנ' התור' · וסיוע לדברי מה שרמזו
במדר' דורשי רשומות כי לשון טיטא סימן הריג בין האמו'
והמשכי' יבין יחקור ויאזין · ובזאת יאמין שהרי אות הט"ת
רמז למדת הדין וכל תשומם אם היא בלוחו שניו נזכרת · כי
כן ראוי לפי שהדבור ההו' שמור הוזהרנו בו לשמו' משמר'
והכל מיוסד על אדני השכל והתבונ' · והדברו' חצובו' ממקור
החכמ' והתבונה העליונה · אשרי אזנים שמעו אותן וסופו
כתחלתן כי התחיל במצו' הלב וסיי' במצות ה' על דר' מאמר
איתן האורחי בספרו אש בו צדיקי' יכתירו והמשכילי' כזוהר
הרקיע יזהירו בעני' עשר ספירו' בלי מה אשר הם תחלת כל
מפעל וראש כל ממשלת · נעוץ סופן בתחלתן כשלהבת
קשור בגחלת יוכל העם ריאי את הקולו' ראיי' זו עני' השגת
וכן לאה ריח בני כי אין הקול והריח נראי' או יאמ' רואי' לפי ספרי כו'
שהיה הקול בא באש וכענין שכתו' קול יי' חוצב להבו' אש · וכל עניים כח ו
והיו רואים את האש ועל כן אמר רואי' את הקולות' ובעבור
תהיה יראתו על פניכם · דרשו רז"ל זו הבושי' כי הירא ממדת
הלב אבל לפי שהבושי' נכרת ונראת בפני לכך אם על פניכ'
והזכי' לבלתי תחטאו ללמדך שהבושי' מביא לידי יראת חטא'
ויעמד העם מרחוק ומש' נגש · והלא כב' נאמ' ויר' העם וינועו
ויעמדו

ויעמדו מרחוק אבל יתכן לפרש כי הראשון רחוק מקום
שנתרחקו עוד מהגבול שהרשׁ להם משה לעמוד בו ועתה
בא לרמוז רחוק השגה ולומר שאעפ שזכו כל ישראל להיות
נביאים במעמד הקדוש כששמעו עשרת הדברות מפיו של
הקבה אין להשוות השגתם להשגת משה ועניין שכתוב
לבאר כי השגת העם עמדה מרחוק במקום שמשה נגש
ומלת ערפל הנזכר בכתובים תמיד פירשו המפרשי שהוא
חשך כענין ענן וערפל סביביו והענין כי הכבוד מסתתר ספ"ם נג ב
ומתעלם אפילו מן המלאכים המשרתים וזהו שכתוב ישת
חשך סתרו סביבותיו סכתו והנכון לפרש כי ערפל הוא
אור צח בהיר ובאור המלה ערפל ערוי אפל כלום שהאיפל
מעורה ונעדר משם והוא שם נאמ על עוצם האור הגדול כי
כשם שהחשך מסתיר הדבר בתוכו שאיננו נראה כן עוצם
האור התקיף החזק של פני הכבוד מסתיר ומונע המסתכל
להסתכל בו והעד בכלת ערפל שהוא אור הוא מה שהזכיר
כאן אשר שם האלהים ממה שכתו ונהורא עמיה שרי וזהו ספ"ם יח יב
שאנו אומרים בתפלה ונגלת עלי הם בערפלי טוהר והנה
משה לא נכנס בתוך הערפל אבל נתקרב אליו כאדם
המתקרב אל שער המלך ולא נפנס לפנים מן השער וזהו
לשון ומשה נגש ותרגם אונקלוס לצית אמפתא כלומר
לעוצם גבול ההגעה שהיה משה מגיע עד שם ולא משם
ואילך וזה טעם אשר שם האלהים ואז וידבר אלהים ושמעו
כל ישראל וזה שאמר לו תחלה הנה אנכי בא אליך בעב הענן
בעבור ישמע העם בדברי עמדי וענין הפרש הזאת וכל העם
רואי את הקולות קודם מתן תורה היה כי כן מוכיח הלשון
וערפל והו ענ הענן שהזכיר במשה הנה אנכי בא אליך בעב
הענן וכן ישראל הנצבים בתחתית ההר היו רואים לעיניהם
כראה הכבוד כאש אוכלת בראש ההר אתם ראיתם כי מן
השמים דברתי עמכם מפני שכל ישראל עדים במה שראו
בעיניהם האותות והמופתים הגדולים תחלה עשרה מכות
של מצרים עד סוף מתן תורה לכך הזכיר הבה להם אתם
ראיתם בין בתחלה בין בסוף כי כן בפרשת הברית והתנאי
התחיל ואמר אתם ראיתם אשר עשיתי למצרי ועתה יאמר ספ"ם יט ל
להם אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם כי כבודו היה
בהר סיני והדבור היה מן השמים וכבר נתבאר זה לא
תעשון אתי על דרך הפשט לא תעשון בשתוף אתי שום
צורה מכסף וזהב לשם אלהות וחזר לא תעשו לכם כלל
אפילו שלא לשם אלהו ויש לפרש לא תעשון אתי כשאתם
עומדים בתפלה אתי לא תחשבו בכסף וזהב אשר עמכם
שאם תעשו כן מעלה אני עליכ כאלו עשיתם אלהי כסף ואלהי
זהב וכתב רשי זל לא תעשון אתי בא להזהיר על הכרובים
יאמר כי הכרובי אשר אתם עתידי לעשו אתי שלא יהיו של
כסף שאם שניתם לעשותם של כסף הרי הם חשובים לפני
כאלהות לא תעשון לכם שלא תאמר הריני עושה כרובים
בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כמו שאני עוש בבית עולמי
ודרשו זל במסכ עז לא תעשון אתי לא תעשון מה שאתי
ובא הכתוב לאסור עשיית הצורות בין בשמשין שבמדור
העליון כגון חיות הקדש ואופנים ושרפים ומלאכי השרת
ושבמדור התחתון כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות וכיון
שאסר הכתוב לעשות צורת מלאכי השרת שהן בצורת בן
אדם וגוסף בהם שהם בעלי כנפי הייתי מבין שיהיה מותר
לעשו פרצוף אדם לבדו לכך הוצרכו לדרוש עוד לא תעשון
אתי לא תעשון אותי והוא דמות אדם כדי שיהיה בכלל
אסור לאו זה כל המשמשין כלן שבמדור העליון ושבמדור
התחתון וכן פרצוף אדם ובסנהדרין דרשוהו אזהרה לצבור

שלא ימנה דיין בשביל ממון אלא בשביל חכמה הוא שאמר
לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב הבא מחמת כסף
וזהב כי שם אלהים כולל גם לדיינים ועל דרך המדרש לא
תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו כדרך שבני אדם
עוש ביראתם כשהטובה באה עליהם מכבדי יראתם שנא סופטי'
נתן אלהים בידינו את שמשון אויבינו וכשהפורענות באה יפתיה
עליהם מקללין ליראתם שנא והיה כי ירעב והתקצף וקלל
במלכו ובאלהיו ופנה למעלה אבל יש לכם להודות בין על
הטוב בין על הרעה שכן אמר דוד עליו השלום כוס ישועות אלנים ק
אשא ובשם יקרא צרה ויגון אמצא ובשם יקרא נבן
אם איוב יתן וילקח יהי שם מבורך ועל דרך הקבלה איוב ו
לא תעשון אתי כבר פרשתיו בפסוק וידבר שהואכמו על
פני ויש להוסיף עוד בבאורו כי הוא כאלו אמר אתי בצרי יפתיה ו
תחת האלף כלשון ואראה את יי שהרי כתוב כי לא יראני
האדם וחי והנה מנשה הרשע טעה בזה בשלא דקדק שמות לג
במלת את ועל כן תפשו לישעיה הנביא שאמ לו משה רבך
אמר כי לא יראני האדם וחי ואתה אמרת ואראה את יי
והוא שדרשו ביבמות סוף פ החולץ אמר לו מנשה לישעיה
רבך אמר כי לא יראני האדם וחי ואת אמרת ואראה אטר
ידענא ביה דלא מקבל אי אמינא ליה אשוויה פזיד אם שם
אבלע בארוא אתיוה לארוא ונסרוה כי מטא להדי פומיד
נח נפשיה משום דאמר ובתוך עם טמא שפתי אנכי יושב יפתיה ו
ומלת את ואות הכל אחד והוא מה שכתוב במצות התכלת
וראיתם אותו שהוא מלשון אותות ומזה דרשו זל לא תעשון כמיכר מו
אתי לא תעשון אותי הרחיבו באור לכל משכיל כי מלת את לט
הוא האות והבן זה בכל המקום אשר אזכיר את שמי
היה לו לומר תזכיר כי בכל מקום שיזכיר אדם שמו של
הבה בבית התפלה או בשאר המקומות שם יתברך העובדי
ועל דרך הקבלה אם אזכיר כי הכתו הזה יש בו פתח להבין
ענין הקרבנות והכתובים האלה דבור השם המיוחד ועל כן
יאמ מזבח אדמה תעשה לי לבדי לשם המיוחד ותעלה עליו
הקרבנות ובכל מקום אשר אמשיך הרצון לשמי על ידי
הקרבנות אבא אליך וברכתיך חרי הברכות נמשכות לך
מעתה כי כשהברכ נאצלת לשמו ממקור הברכ אז מעולם
כתברך ומלת אזכיר מלשון אזכרתה שהוא המשכת ריח
וכן מזכיר לבונה בזכור בניהם מזבחותם נזכרה דודיך מיין ירמיס יז כ
ויחידה אזכיר את שמי כאלו אמר אריח את שמי ובאורו פיר פ ד
אמשיך את הרצון לשמי ומה שהזכיר בכל המקום בהא
הידיעה לרמוז על בית הקרבנו שנקרא מקום שבנאו שלמ
לשמו של הבה כענין שכתוב והבית אשר בניתי לשכך מלכים פ ח
ומזה לא אמר בכל מקום כי אי אפשר להקריב הקרבנות מל ומח
בכל מקום והוא שכתוב השמר לך פן תעלה עולותיך בכל דכרים יב
מקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר וגו לא תבנה
אתהן גזית טעם אסור בגזית במזבשלא יהיה כבוד המזבח
שתהיה מקצת האבן בנויה במזבח ה ומקצתה מושלכת
באשפתות כן פירש החכם ראזל והרמבם זל כתב טעם
בזה בכלל טעמי המצות שהוא הרחקה שלא יבאו לעשות
בהן צורה ותהיה אבן משכית אבל הרמבן זל כתב ונתן
טעם בזה והוא הנכון יותר ככל מה שנאמ בו לפי שהחרב
כחו של עשו מברכת ועל חרבך תחיה והנה עשו שנאו
הבה בענין שכתוב ואת עשו שנאתי והנה הוא מרוחק מן מלכים ב ג
המזבח ואין הגזירת עקר האסור כי אם הנפת הברזל וכן
כתוב לא תניף עליהם ברזל ואלו עשאן גזית בכלי כסף או
בשמיר הרי זה מותר מדין התורה אבל האסור אינו אלא
כדי להרחיק הברזל מן המזבח והוציא הכתו הברזל בלשון

חרב לפי שהוא מחריב העולם ולכך ירחיקנו הכתוב מן
המזבח שהוא שלום העולם וקיומו ועל כן לא נמצא בכל
מלאכת המשכן זכרון ברזל כלל לא זהב וכסף ונחשת גם
בבית המקדש כתוב מפורש ומקבות והגרזן וכל כלי ברזל
לא נשמע בבית בהבנותו ואמרו בספרי בבית לא נשמע
אבל נשמע בחוץ. ובמדרש כי חרבך הנפרת עליה מכאן
אמרו המזבח נברא לאריכת ימיו של אדם והברזל לקצר
ימיו של אדם אינו בדין שיונף המקצר על המאריך. ומכאן
אתה למד כי יש לכל מצוה ומצוה ממצות התורה כמה
פנים. ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים לכמה
טעמים ויש בכלן תועלת הגוף והנפש והם חיים למוצאיהם
וכן אמר שלמה עליו השלום כי חיים הם למוצאיהם ולכל
בשרו מרפא.

גם אלה להכמים הכר פנים במשפט בל טוב:

שלמה המלך עליו השלום סדר משליו והוכיח בדבריו מראש הספר ועד כאן לכלל הפתאים והנערים וכן הודיע בראש הספר כי משליו לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה. ועתה יוכיח לחכמים ליושבים על המשפט זהו שאמר גם אלה כלום גם המשלים האלה לחכמים להוכיח אותם בהם ומה היא התוכחת הכר פנים במשפט בל טוב יאמר אין זאת מדה טובה בחכמים שיכירו פנים במשפט ואעפ שהתורה הזהירה על זה לא תכירו פנים במשפט חדש שלמד בזה כי התורה הזהירה ולא ענשה ובא שלמה ולמד העונש ואומר כי מלבד שהוא עובר על כצות השם ית' והוא ועוים ה' עוד הוא זעים הבריות כי הכל יקללו אותו ולכך סמך לו מיד אוכר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים יזעמוהו לאמים כי הדיין האוכר לרשע בדינו צדיק אתה שמזכה אותו והוא חייב וכש אם יחייב את הזכאי המון העם יזעמוהו וירחיקוהו בהטותו המשפט ולפי שהתורה מבראשית עד לעיני כל ישראל תלויה במשפט לכך אמר בל טוב ולא אמר לא טוב כענין שכתוב ומשפטי בל ידעום. וידוע כי המשפט מכון כסא הכבוד שנאמר צדק ומשפט ככון כסאך ומי שהוא מעכיר המשפט מעמיד הכסא ומי שהוא מטה המשפט ומגוף אותו פוגם הכסא. ועל כן הזכיר בל טוב איננו זוכה לטוב הצפון שכתוב בו מה רב טובך אשר צפנת וגו' ולמדנו שלם בזה כי המכיר פנים במשפט הוא נענש בעולם הזה ובעולם הבא. המשפט הוא סגנת השלום ולכך בציוו ביתרו אותה עצה שנתן למשה בדבר הכי משפט שהזכיר בה שלום הוא שכתוב אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלהי וגו' על מקומו יבא בשלום והשלום הואה

קיום העולם ועל כן המשפט נמסר לחכמים כי החכמים
מרבים שלום בעולם ולפיכך אסור להביא המשפט כי אם
לפני חכמי ישראל וזהו שכתוב ואלה המשפטים אשר תשים
לפניהם. דרשו רזל בפסכת גיטין פרק המגרש לפניהם
ולא לפני גוים לפניהם ולא לפני הדיוטות. ופירש רשי זל
שם בפירושיו לפניהם לפני שבעים סנהדרין שעמדו בהר
קודם מתן תור' כדכתיב ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן
וגו'. ומסיק התם דאע"ג דאנן הדיוטות אנן שליחותיהו קא
עבדינן. ולפי שהיה הכתוב ראוי לומר אשר תשים להם
כענין שכתוב שם שם לו חק ומשפט. לכך הוצרכו רזל
לדרוש כן לפניהם ולא לפני גוי' ואפי' היו דיניהם כדיננו ויתר כי כל המניח
דיני ישראל ודן בערכאות של גוים הנה זו עברה אחת שהיא
חשוב לכמה עברות כי משרשה יפרו וירבו ענפי חטאים
גדולים גם בכנפיה נכוצאו נזקים ומכשלות הרבה עד לאין
קץ ויותר חמורה היא מרציחה. ואבאר לך כיצד. ידוע כי
הרציחה מן העברות החמורות שבתור' והעונש גדול וחמור
מאד לפי שהוא שופך דם האדם ומאבד נפש אחת מן העולם
ולא אבד את הנרצח לבדו כי אם העתידי' לצאת ממנו ואין
להם סוף שהרי אדם הראשון יחידי היה וכל הבריות של
שבעים לשון שיש בעולם כלן תולדותיו ואם כן הרי לך כל
המאבד נפש אחת כאלו אבד עולם מלא. וכן לענין ההצלה
שכובה כל המקיים נפש אחת כאלו קיים עולם מלא. הא
למדת כמה גדול עון הרציחה אעפ שעון הרציחה חמור עון
הגזל וחלול השם חמור ממנו כי הרוצח נמחל לו בתשובה וכמו
שמצינו בקין ולא כן הגזל אין התשובה מועילה לו עד
שיחזיר הגזל ואם אינו מחזירו אינו נמחל לו לעולם. וכן
חלול השם אין התשובה מועילה בו כי הוא חמור יותר
מכריתות ומיתות בי"ד שכן דרשו רזל עבר על כריתו ומיתות
בית דין ועשה תשובה תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין
במרקין שנא' ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם אבל מי
שיש בידו חלול השם אין בח בתשובה לתלות ולא ביום
הכפורים לכפר ולא ביסורין למרק אלא כלן תולין ומיתה
ממרקת שנאמ' ונגלה באזני י"י צבאות אם יכופר וגו' ושתי
עברות אלה חמורות יותר כן הרציחה והן הגזל וחלול השם
שתיהן נכללות בעון ערכאות של גוים חלול השם שהרי זה
בודאי מחלל את השם ונותן כבוד לאחר ותהלתו לפסילים
והוא מיקר שם עז להחשיב אותה ואם הכתו' כי לא כצורנו
צורם ואויבנו פלילי' כלום כשאויבנו פלילים והנה למבוכה
חזאת ולשכרו הגדול הזה במקום שיודעי זה ועוברין וכענין
שאם הנביא שכרו ולא יין נעו ולא שכר שהרי הם מניחים
העקר ונותנים לעז כוהר וחשיבות והוא שאמר דוד עליו
השלום ירבו עצבותם אחר מהרו. כלומר מניחים העקר
ונותנים מוהר לאל אחד לעכדו. גזל שכל המניח דיני ישר'
ומוציא בערכאו' שלהם הרי זה גזל גמור ואינו חושב לגזול
ועל כן אינו מחזיר ולפי' אין לו מחילה לעולם. ומה שהזכיר
לשון תשים ללמד ששריך השופט להשים לפני בעל הדין
אותה ראיה שהוא דן בו ושהוא מוציא את הדין ממנה וכן
אמרו רזל כתבו לי מאיזה טעם דנתוני כותבין ונותנין לו'
ובמדרש ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כל מקו' שנ'
אלה פסל את הראשונים אלה תולדו' השמים והארץ פסל את
הראשונים אמר דין הניין לי ודין לא הניין לי. אלה תולדות
נח פסל את הראשונים אלו דור אנוש ודור המבול. אלה
תולדות יעקב פסל את עשו. כל מקום שנ' ואלה מוסיף על
הראשוני' ואלה שמות בני ישר' מוסיף על מעלה בני ראובן

בני

בני שמעון אף כאן ואלה המשפטים מוסיף על הראשונים
מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני · התורה דנין מלפניה
ודנין מאחריה והתורה באמצע דנין מלפניה הוא שכתוב
למעלה שם שם לו חק ומשפט ועוד ושפטו את העם בכל
עת דנין מאחריה ואלה המשפטים ועשרת הדברות באמצע
הוא דכתיב בארח צדקה אהלך בתוך נתיבות משפט · דא
מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל · מגיד דבריו
ליעקב אלו עשרת הדברות · חקיו ומשפטיו לישראל ואלה
המשפטים לא עשה כן לכל גוי ומשפטים לא נתן הכל לא
לישראל · אדם הראשון נצטוה בשש מצות בא נח הוסיף לו
שביעית זה אבר מן החי · בא אברהם הוסיף שמינית זו
מילה בא יעקב הוסיף לו תשיעית זו גיד הנשה באו ישראל
נתן להם עשרת הדברות נתן להם את הכל · וזהו שכתוב כף
אחת עשרה זהב מלאה קטרת · זו התורה שנתנה מכף ידו
של הבה לכף ידו של משה והיא תורה אחת והם הדברות
מלאה קטרת בגימטריא תרי"ג בחלוף קוף בדלת באותיות
את בש' כשעמדו על הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה
ונשמע אמר להם הרי כל התורה נתנה לכם הוי אומר לא
עשה כן לכל גוי ומשפטים · ר' לעזר אומר אם יש דין למטה
אין דין למעלה אין דין למט' יש דין למעלה כיצד אם יעשו
התחתוני' משפט אינו נעשה מלמעלה אמר הבה או הייתי
מבקש שעה אחת לעבור את הדין לא יהיה העולם יכול
לעמוד שהרי אם ישעיה עה אפשעה בה אציתנה יחד אם
אני פוסע בדין פסיעה אחת אשרוף העולם כולו למה או
יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעש' לי כלום או יחזיקו
בדיני התורה · וכן דרשו רזל לא אבדו ישראל אלא בשביל
התורה ומשפט שנא' מבקר לערב יוכתו מבלי משים אלה
המשפטים אשר תשים לנגד יאבדו · אשר תשים לפניהם
זכה נעשה לו כם חיים לא זכה נעשה לו כם המות · ובאור
זה שלכך הזכיר לשון תשים מלשון כם להורו' שאם הדיין
שופט בצדק הוא לו כם חיים ואם לא נעשה לו כם המות ·
ודומה לזה מה שדרשו רזל בפסוק ושכחתם את דברי אלה
מלשון כם הוא שאמרנו זכה אדם בדברי תורה נעשו לו כם
חיים לא זכה נעשו לו כם מות · כי תקנה עבד עברי · כונה
תורה להתחיל הדין הראשון בעבד עברי מפני שיש בו זכר
ליציאת מצרים וזכר למעשה בראשית · זכר ליציאת מצרים
שהיו ישראל עבדים להם והקבה הוציאם מתוכם להיות
עבדים לו לבדו והוא שכתוב כי לי בני ישראל עבדים עבדי
הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים והזכיר בדיני דין עבד
עבד עברי ראשון כשם שהזכיר בדברות אשר הוצאתיך
מארץ מצרים מבית עבדים דבור ראשון · זכר למעשה
בראשית כי כשם שהשבת הוא זכר למעש' בראשי' שהשם
יתבר' ברא עולמו בששה ימים ויום השביעי הוא יום מנוחה
בן הדין הזה זכר למעש' בראשית כי השנה השביעית לעבד
זמן המנוח מלאכת האדון כמו יום השביעי כי השביעיות
נבחרות לעולם · בימים ובשנים · ובשנוי השנים · בימים
יום השביעי שהוא שבת · ובשנים השנה השביעית שהיא
שמטה גכ נקראת שבת · ובשנוי השנים שמטה שביעית
והיא מצות יובל · וכל זה עקר אחד ניבע ממקור אחד והוא
סוד ימות השלם הנזכר בפרשת בראשית עד ויכלו · שש
שנים יעבוד בעבד שמכרוהו בד בגנבתו הכתוב מדבר כמו
שנ' ואם אין לו ונמכר בגנבתו · והזכיר יעבוד לא עבוד כעבדה
ולא עבודה של בזיון שהרי הקישתו תורה לשכיר שנאמר
כשכיר כתושב יהיה עמך · מה שכיר באומנותו אף זה
באומנותו ומה שכיר ביום ולא בלילה אף זה ביום ולא
בלילה · ובשביעית · שביעית למכירה שנאמר ו' שני יעבוד
ולא שביעית לשמטה · לחפשי מלמד שאינו צרי' גט חרות ·
חנם · שאם חלה העבד ברשותו אינו יכול לומר לו תן לי
מעות כנגד שכר בטולך או שכר מזונות ושכר הרופא לכך
כתיב חנם חנם בלא מעות ובלבד שלא יחלה יותר מג' שני'
שהרי זה חייב להשלים לפי שהתור' הקישתו לשכיר וכתו'
ג' שנים כשני שכיר וכתיב כי משנה שכר שכיר ונו' אם
בגפו יבא כלומר אם אין לו אשה עדין אלא הוא פנוי אין
לו לישא בת ישראל והוא בעבדות שאין לו ממון להספיק
לה שאר כסות ועונה אלא עד שישלים ויצא לכך הוצרך
הכתוב לומר בגפו יצא · וכן אין רבו מוסר לו שפחה כנענית
כיון שנכנס שם בלא אשה שהרי מצות התורה הוא שיצא
העבד מרשותו כמו שנכנס אם נכנס פנוי יוצא פנוי ואין
רבו מוסר לו שפחה כנענית וזהו שאמר אם אדוניו יתן לו
אשה · או היה ענין בגפו כלומר שלם בגופו כמו שבא כן
יצא שאינו יוצא בשן ועין ובראשי אברים כעבד כנעני ודע
כי עבד עברי קונה עצמו בד' דברים ואלו הן שש שנים ·
יובל · מיתת האדון גרעון כסף · והנרצע קונה בשני דברי'
ביובל · ובמיתת האדון · והאמה בה' דברים שיוצא בסימנין
ואינה נרצעת · ואם אמור יאמר העבד · דרשו רזל בכפל
לשון זה עד שיאמר וישנה · העבד כשהוא עבד פרט לאומר
בסוף שאינו עבד · אהבתי את אדוני · רבו אוהבו והוא אינו
אוהבו אינו נרצע · הוא אוהב את רבו ורבו אינו אוהבו אינו
נרצע שנאמר כי טוב לו עמך · רבו חולה והוא אינו חולה
אינו נרצע שנאמר עמך · הוא חולה ורבו אינו חולה אינו
נרצע שנא' כי טוב לו · את אשתי ואת בני אם אין לו אשה
ובנים אינו נרצע · אמר בתחלת שש ולא בסוף שש אינו
נרצע דסמוך ליציאה בעינן · והגישו אל הדלת · שומע אני
בין עקורה בין שאינה עקורה תלמוד לומר מזוזה מה מזוזה
מעומד אף דלת מעומד · ורצע אדניו · ולא בנו ולא שלוחו
ולא שליח ב"ד · את אזנו ולא אזנה שאין רציעה באשה ·
במרצע ולא אמר במרצע משמ' מיוחד שבמרצעין · ועבדו ·
לו ולא לבן מכאן שהוא קונה עצמו במיתת האדון לעולם ·
לעולמו של יובל כן דרשו רזל במסכת קדושין · ודבר ידוע
הוא בנוהג שבעולם בשבע העבד שעומד ברשות אדוניו
שהו' מואס את נפשו וקץ בחייו מפני עבודתו שהו' מתאוה
שיהיה בן חורין · וזה שהוא חפץ שישאר בעבדותו וישהיה
עליו אדון זולתי השי' הנה זה דבר מחודש מאד · ועל כן בא
הדין בזה שהאדון בעצמו אשר בחר בו העבד ואשר אהבו
שיגישהו לפני ב"ד ושירצע אותו בדלת זה כדי שילק' אותו
אבר שחטא ששמע בסיני לא תגנוב והלך וגנב או מפני
שכתוב כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והלך
וקנה אדון לעצמו מכל מקום מאיזה שיהיה הרי זה נחשב
לו לחטא כי יתנכר ל האדון העליון ית' אשר הזהירו מקבלת
התורה מעבדות זולתו והוא פורק ממנו עתה עול מצותו ·
ולפי דעתי מפני זה לא אמר כי תקנה עבד ישרל והיה ראוי
שיאמ' כן או שיאמ' כי תקנה ישרל לעבד בעבור כי ישראל
הוא השם הנכבד שנתקרי' בנו אחר מתן תורה והנה זה בא
כנגד מה ששמע במתן תור' ואיננו ראוי שיקרא בשם ישרל
וקראו הכתוב בשם עברי הוא שם היחס הוא השם שהיה
להם לישראל בהיותם במצרים באין התורה שנקראת אלהי
העברי' ועל כן צותה התור' שילק' אבר ההוט ששמע המצוה
ועבר עליה ושילקה ע"י האדון אשר בחר בו כדי שיתבאר
מזה כי הוא והאדון שלו שניהם יחדו כעבד כאדניו מוהרי'
בעבודת האדון העליון יתב' אשר לו כל הממשלה והאדנות

לא לבשר ודם · וזהו שאמר והגישו אדניו אל האלהים הוא
מקום בית דין שהוא מקום המשפט כי המשפט לאלהים
ואמר זהכנגד מה שהתנכר אדנות מדת הדין שהיתה מכת
בכורי מצרים להציל את ישראל מעבדות · וחזר ופירש עוד
והגישו אל הדלת או ל המזוזה כנגד מה שהתנכר אות הדם
שעל הפתחים על המשקוף ועל שתי המזוזו׳ שבו יצא ישר׳
מעבדות לחרות לכך ורצע אדניו את אזנו ויוצא דם ממנו
והכל מדה כנגד מדה · ואעפ שאין הוצאת הדם מן האוזן
מעכ שהרי אם נקב את אזנו בסם יצא מכל מקו׳ רוב הנרצע׳
אינן בסם ודם יוצא מהם · ונקרא שם הכלי מרצע והוא
בגימט׳ כי הוא כנגד מה שרצה להוסיף על עבדות ת׳ שנה
של מצרים · ואמרו במדרש והגישו אל הדלת אמ׳ הבה אני
פתחתי לו פתח הבי׳ לצאת חפשי והו׳ סגר עליו פתח הבית
להיות עבד לפיכך ילקה בפתח · ויש לך להבין עוד כי יש
בגמלת הדלת סוד וע׳כ נזכר המלה בלשון ידיעה והגישו אל
הדלת וכן מצינו במשנה תורה ונתת באזנו ובדלת והוא כי
הדלת מקום כניסה לבית שאי אפשר להכנס בבית כי אם
בדלת ולשון דל׳ת מלשון אות ד׳ל׳ת של פסוק שמע שהיא
כנסת ישר׳ והו׳ השער לה׳ אשר צדיקי׳ יבאו בו ומה שאמ׳ ל
המזוזה הוא מספר הכנוי וזה מבואר יהעבד העברי הזה לא
ידע ולא יבין את זאת והחליף אדנות קדש באדנות חולי ועכ
באה המצוה שיעבוד אדניו עד הזמן אשר בו׳ כל המושלים
והאדנים בעליונים ובשפלים יכרעו לפני אדני האדני׳ ויכירו
הכל כי לה׳ הארץ ומלואה · ועבדו לעולם קבלו רזל כי הוא
עולמו של יובל הוא שנת החמשי׳ כי זמן חמשים שנה נקר׳
עולם שכן מצינו בשמואל הרמתי · וישב שם עד עולם והוא
עולמו של לוי שנ׳ מבן חמש ועשרי׳ שנה ועד בן חמשי׳ שנה
וכל ימיו של שמואל לא היו אל חמשים ושתים שנה ושתי
שנים היו לו אותה שעה והדין הזה ביובל בין שיהיה הזמן
קרוב או רחוק · או יהיה טעם לעולם כל ימי עולם כי כיון
שעב׳ עד שנת היובל הרי הוא עבד כל ימי העולם ובא לרמוז
כי כל ימי העולם הוא היובל הגדול והו׳ ענין הכתו׳ דבר צוה
לאלף דור כי דור חמשי׳ שנה גם כן כמו עולם וכן רמז שלמ׳
עה והארץ לעולם עומד הוא עולמו של יובל העולם והבן זה
ובפרש בהר סיני אזכיר זה בהגיעי שם בעה · וכי ימכור איש
את בתו לאמה נתנ׳ תורה רשות לאב למכור את בתו כשהיא
קטנה · לא תצא כצאת העבדי׳ כנעניים שיוצאי׳ בשן ועין
בכל מקו׳ שמצינו עבדי׳ או עבד ואמה סתם בכנעניי׳ הכתו׳
מדבר שהרי בעברי מפורש הוא כי תקנ׳ עבד עברי · ואזהרה
זו על האדון שאם בא להוציא מרשותו בשן ועין שהוא עובר
בלאו זה אלא שיש לו לשלם לה דמי שן ועין ותשאר אצלו
ליעוד עד הזמן · אם רעה בעיני אדני׳ אשר לא יעדה׳ להיות
לו לאשה כתב הרכבן זל כי הקונה בת ישר׳ לקחת׳ לו לאש׳
יקנה אות׳ והיא מיועדת לו מן הסת׳ ועתה אם לא יחפוץ בה
והפדה האב הנזכר כי אסור לו להניחה עוד ביד האדון מעת
שאם לא חפצתי לקחתה ולא יכול למכרה לעם נכרי והיא
מניעה לגמרי מן הנכרי שלא ימכור את בתו לגוי לשפחה
שאעפ שהתי׳ הכתו׳ זה בעב׳ עברי שנ׳ ונמכר לגר תושב עמך
ובא הכתו׳ לבאר שלא יעשה כן באשה לפי שלא יבאו הגוי׳
לזלזל בבנות ישר׳ וזהו פשוטו של מקרא שלא ימכור אדם
את בתו לגוי לשפחות ע׳כ · בבגדו בה · הוא בוגד בבתו אם
ימכור אותה רק למי שיוכל לישא אותה לאשה · ובמסכת
קדושין פרק קמא נחלקו ר׳ אליעזר ור׳ עקיבא במלה זו של
בבגדו בה זה מבין בגידה וזה מבין מלשון בגד רבי
עקיבא סבר יש אם למקרא כיון שפרש טליתו עליה שוב
אינו רשאי למכרה · ורבי אליעזר סבר יש אם למסורת ·
הבין ר׳ עקיבא מלת בבגדו מלשון בגד מכש כמו ותתפשה
בבגדו · ולכך אמר כיון שפרש טליתו עליה והם הקדושין
כענין שכתוב ופרשת כנפיך על וגומ׳ שאלו היה מלשון
בגידה היה הכתוב ראוי לומר בבגדו בקמץ חטף אבל הוא
לשון בגד וטלית · ומה שאמר בה כמו עליה כלשון הכתוב
הבהמ׳ה אשר אני רוכב בה שהוא כמו עליה ור׳ אליעזר הבין
מלת בבגדו מלשון בגידה ואעפ שלא אמר בבגדו בקמץ
חטף ואם בבגדו בחירק תחת הב׳ת מלשון בגיד הוא ולשון
מקור הוא כמו בשברי לכם מטה לחם · ולכך הזכיר לשון
בה שהרי לשון בגי׳ד לא מצאנוהו כי אם בנ׳ת והוא שכתוב
אשר אתה בגדת בה וכתי׳ ובאשת נעוריך ל תבגד וכתי׳
בי׳ בגדו כי בנים זרים ילדו · ורבי שמעון סבר יש אם למקר׳
ולמסורת ודרשינן כלהו בלשון בגד ובלשון בגידה׳ ובמדרש
וכי ימכור איש את בתו לאמה אם הבה לישראל בת אחרת
היתה לי ומכרתיה לכם לאמ׳ שאין אתם מוציאין אותה לא
חבושה בארון · לא תצא כצאת העבדים נהגו בה כבוד
ששבית אותה מאצלי שנאמר עלית למרום שבית · שבי׳
אם רעה בעיני אדניה אם ישראל רעים שאינם מקיימים את
התורה והפדה האב כלו׳ תסתלק השכינה מהם והרי במתן
תור׳ לעם נכרי לא ימשול למכרה לא נתנה לאומה מאומות
העולם אלא לישראל וישר׳ בוגדי׳ בה · ואם לבנו ייעדנ׳ אם
רצה האדון ליעדה אין צריכין קדושין אחרי׳ אל כסף קניית׳
ואומר לה הרי את מקודשת לי בכסף שקבל אביך בדמיך
ואם לא רצה ליעדה לעצמו אלא לבנו כמשפט הבנות יעשה
לה שיתן לד׳ האדון משלו כמהר הבתולות כי ברת ישראל
היא והאדון במקו׳ אביה והכתו׳ צוה בזה כמו שצוה בהענקה
והכל הוא חסד מאת הקבה · או יהיה באורו כמשפט הבנו׳
יעשה לה ומה הוא משפט הבנות כי אם יקח אשה אחרת
על אפה עבריה שארה כסותה ועונתה של זאת לא יגרע
ורש׳ זל פירש שארה אלו מזונות כסותה כמשמעו ועונתה
תשמיש · ותפש עליו הרמב׳ן בפירושו ואמר כי נד׳
שאכרוהו בכתובות האי תנא סבר מזונות דאוריית׳א הוא
דתניא שארה אלו מזונות וכה׳א וימטר עליהם כעפר שאר
בודאי דברי יחיד הם והעולה מסוגית הגמרא דמזוני תקינו
לה רבנן ואינן דבר תורה ועל כן פירש הוא זל שארה זה
קרוב בשר כי שאר בכל מקום בשר הדבק והקרוב לבשרו
של אדם מלשון שאר בשרו ודרשו רבותינו זל כי אם
לשארו זו אשתו והוא כענין ודבק באשתו והיו לבשר אחד׳
והנה שארה קרוב בשרה · וכסותה כסות מטתה כמו שנא׳
כי היא כסותה לבדה וגומר במה ישכב · ועונתה הוא עתה
שיבא אליה לעת דודים וזהו משפט הבנות והטעם לא יהיה
האחרת יושבת לו על המטה לפי כבודה והיו שם לבשר א׳
וזאת עמו כפילגש ישכב עמה בדרך מקרה ועל הארץ כנא
אל אשה זונה · וכן אמרו רזל שארה זה קרוב בשר שלא
ינהוג בה מנהג פרסיים שמשמשים מטותיהן בלבושיהן כי
דרך הכתוב בכל מקום להזכיר המשכב בלשון נקיה ושלש
ענינים אלו הם לאדם עם אשתו בחבורת׳ ויהיו המזונות
ומלבושי האשה תקנה מדברי סופרים׳ ואם שלש אלה׳ כלו׳
היעוד לעצמו או לבנו או שיפדנה האב כמו שכתוב והפדה
ויצאה חנם אין כסף כלום׳ כי כיון שלא נעשה בה אחת מג׳
ונשארה אצלו בתורת אמהו׳ ויצאה חנם אין לו רשות לאב
למונעה וכל שכן האדון שאינו רשאי לעכבה׳ לכך כתי׳
ויצאה חנם · ואם תאמר יש על האדון לומר לאביה תן לי
מעותי ותצא לכך נאמ׳ חנם׳ואם תאמ׳ תן לה האדון משלו

ת"ל אין בכף כלומר אין לה עליו כסף שהרי לא נשא מכאן שנינו האמה קונה עצמה בסימנין · מכה איש ומת מות יומת אחר שהשלים דין עבד עברי שהתחיל בו כנגד דבור ראשון שבלוח ראשון התחיל בדין הרציחה כנגד דבור ראשון שבלוח שני ומפני ששם הזהיר ולא ענש · בא עתה ופיר העונש ואמר מכה איש ומת מות יומ' וזהו במזיד ואשר לא צדה בשוגג· וענין לא צדה שלא הזיד בדבר ולא היה צודה את נפשו לקחתה · והאלהים הזמין לידו שהרגו מפני שכבר נתחייב הריגה מעון אחר ולכך הזכיר האלהים כלומ' במדת הדין וזהו שאמ' שלכה ע"ה וישׂ נספה בלא משפט כלו' בלא משפט מאותו עון אלא מחמת עון אחר שנתחייב בו כבר · וכבר הביאו רז"ל משל על זה בשני בני אדם אחד הרג מזיד ואחד הרג שוגג והקבה מזמן לפונדק אחד זה שהרג שוגג עליה בסולם ונפל על אותו שהרג מזיד והרגו נמצא זה שהרג מזיד נהרג וזה שהרג שוגג גולה ומה שאמ' מכה איש ומת כדי שלא תבין איש ולא קטן לכך הוצרך לכתוב במקו' אחר ואיש כי יכה כל נפש אדם כדי שיתבאר מזה אפילו קטנים· ואם כן למה נאמר איש להוציא את הנפלים · ושמתי לך מקום · כלומר מקום מיוחד במדבר שיהיה קולט הרוצח בשוגג וזה מחנה לויה · ויראה לי כי על כן הזכיר מלת לך בדין הזה מה שאין כן בשאר הדינין כנגד משה שהיה משבט לוי · וכי יזיד איש על רעהו להרגו באורו והרגו והוצרך הכתוב להזכיר לשון בערמה בדין הרציחה לפי שכל מי שירצח את חברו במזיד הוא מערים בדבר לנקש שעה הצריכה לו שעשוה כן בידי ועוד שהוא מושך כח מן הכח הערו שהחט' את חוה שממנו נולד קין המרצח הראשון ולכך קוראים החכמי' לכל המערים בחטא רשע ערו' והוא שאומרי' תמיד איזהו רשע ערום ונקר' בלשון התורה רשע רע שנא אוי לרשע רע לפי שהו' מושך כח מן הכח ההוא שנקרא רע שהו' נפש לגלגל כאדים אשר משם תפתח הרעה על כל יושבי הארץ וכן כוכב מאדים נקרא רעה בלשון הכתובים וכבר הזכרתי זה בסדר בא אל פרעה · מעם מזבחי תקחנו · יאמר הכתוב אין צריך לומר אם נס אחת מערי מקלט שהזכי למעל' ושמתי לך מקו' שמוציאין אותו משם אלא אפילו הלך והחזיק בקרנות המזבח כיואב דכתיב וינס יואב אל אהל יי' ויחזק בקרנו' המזבח· מוציאין אותו משם והורגין אותו · וזה באמת מדיני היושר ומכלל חקים ומשפטים צדיקים שאפילו זה שהיה הושב להיות נעזר בהבה או במזבח המיוחס לו כיון שהוא רוצח ונתחייב מיתה צוה הכתוב להוציאו משם ולמוסרו ביד בעל דינו ואין ראוי לחמול ולרחם עליו כי הרחמנות במקום הזה אכזריות הוא על הנבראים· ורש"ל פירש מעם מזבחי אפילו כהן ועובד עבודה והוא מדרש רז"ל · ומה שהחזיק יואב בקרנות המזבח כבר אמרו רז"ל במסכת מכות פרק אלו הן הגולין שטעה שהיה סבור שקרנותיו קולטות ואינו קולט אלא גגו שנאמר מעם מזבחי ולא על מזבחי · והוא תפש בקרנותיו או שהי' סבור כי אין הכתוב מדב' אלא בהורג בעדי' ובהתרא' ועל פי בית דין וזהו לשון תקחנו למו' ואין ממיתין אא בעדי' ובהתראה אבל בנהרג על פי מלכות היה סבור שיהא קולט איש לומ' מעם מזבחי שיחזור על חעד ולומר שאם היה העד עומד ומקריב על גבי המזבח משם תקחנו למו' להעיד עליו· ויש לנו ללמוד מכאן כי כליון הרשעים והכרתם מן העולם ועשות בהם משפט נבחר לה' מזבח · ומכה אביו ואמו מות יומת הכאה שיש בה חבורה שיצא ממנו דם כענין שכתוב ויכהו האיש הכה ופצוע' והכונה אביו או אמו וכן ויעבד לאלהים אחרי' וישתחו להם וגו' · אינו משתחוה ביחד אלא לשמש או לירח או לכל צבא השמי' · ומיתה זו מיתת חנק שכן בארו לנו רבותינו ז"ל מיתה האמור בתורה סתם זו היא מיתת חנק · וגונב איש ומכרו · מה שנכנס הכתוב הזה בין מכה ומקלל כתב הגאון רבינו סעדיה ז"ל לפי שרוב הגנבי' הם קטנים· וכשחוזרין אחר זמן אינם כבירים אב ואם ומכין ומקללין אותם והנה הגונב סבה הוא שמכה ומקלל ועל כן ראוי שיחייב מית' והרמבן ז"ל כתב בזה כי סמך גונב למכה לפי שמיתת שניהם שוה והיא מיתת חנק ועל כן הוצרך לאחר ומקלל אביו שמיתתו בסקילה שכן כתוב אביו ואמו קלל דמיו בו וכל מקום שנ' דמיו בו אינו אלא בסקילה שנ' באבן ירגמו אותם דמיהם בם · ומה שהחכירו יותר במקלל מן המכה שהענישו הכתוב בסקילה שהיא חמורה מארבע מיתות ב"ד לפי שיותר כצוי מי שיקלל אביו ואמו ממי שיכ' אותם והעברה כפי מציאותה תמיד צריכה יסוד גדול · או ספני שיש בקללה חטא גדול יותר שהוא בהזכרת ה' יתברך · והנה צריך להעניש על חטאו באביו ובאמו ועל אשר נשא שם אלהיו לפשע וחטאת עכל · ויש לומר במדת שנכנס הכתוב הזה בכאן כדי להגדיל אשמת גונב נפש ולהודיע חומר האסור שנו כי הוא חמור כמכה ומקלל אביו ואמו ולכך הושם באמצעין המכה והמקלל וכן בעשרת הדברות הכניסו הכתוב בין הנאוף וגזלת השקר ואלו לא הזכירו הכתוב כי אם באחרונה אחר מכה ומקלל היה נראת שהוא עון יותר קל מן המכ' והמקלל ולא היה יכול להקדימו כי כבר התחיל בדין הרציחה מכה איש ומת והוצרך לסדר אחריו מכה אביו ואמו· והנה לגודל העון נענשו עליו האחי' בעשרה הרוגי מלכות ולא יתעלם ממך ענין כפל המיתה ממה שכתבתי במקום אחר · ונמצא בידו פרט למצויין בידו כגון בנו ותלמידו או סמוך על שלחנו שלא יתחייב מיתה בהם אם מכרן באבן או באגרוף באו' אגרוף היד שיתקבצו בה האצבעו'והוא לשון רז"ל אגרופו של בן אבטיח של בית דוד בעלי אגרופין היו והכתוב הזכיר שתי הכאו' אחת קשת ואחת קלה לא תמית על הרובי לומר כי בשתיהן צריך אומד וחובשין אותו אם ימות כגון שהכהו על נפשו מות יומת רוצח הוא ואם לא ימות ישלם שבת ורפוי · ופי' הכתוב כי כאשר יתחזק המוכה והוא מתהלך תמיד בחוץ בשוקים וברחובות על משענתו כמשפט החלושי' שנתרפאו מחולי ונקה המכ' ולמד שאפי' פשע בנפשו ומת בחולשתו אח'כ לא יומת · ודבר הכתוב בהוה כי המוכי' שנפלו למשכב לא יתהלכו בחוץ עד שתחיה המכ' ויצאו מידי סכנה · וזה טעם והתהלך בחוץ כי אם יקום והתהלך בבית על משענת לא ינק' · ובטכילת אם יקו' והתהלך שומע אני בביתו תל בחוץ אי בחוץ שומע אני אפילו מתנונה תל אם יקום וגם זה נכון מאד שיאמר הכתוב אם יקו' ממשכבו לגמרי והוא מתהלך תמיד בחוצו' שלא יחזור למשכבו בבאו מן החוץ כמשהג המתנונים אעפ שהו חלוש ונשען על משענת ונקה המכ' והכלל כי כל זה ככין משל בהודה והדין הוא שיאמדוהו לחיים וזה שתרגם אנקלוס על בורייה ואמר רק שבתו יתן ורפא ירפא ולא אמ' שכתו ורפואתו יתן להגיד טיבן השכר לרופא' וירפאו אותו' ולא יוכל לתבוע שיתן לו השכר והוא יעשה בו דברים אחרי' רק ירפא אותו על כל פנים כן כתב הרמבן ז"ל ורפא ירפא כל רפואה בבשר ודם לא תצאנוהו בכל הכתובים כי אם בדגש· וכן רפאנו את בבל ולא נרפת' אבל בהבה מצינו ברפה והוא שכתוב רפאני יי' וארפא · וכתי' הרופא לשבורי לב · ארפא משובתם וירפא להם את אבימלך

דגר

ויקרא כב כג

שם כ כ

ויקרא כד יז

שמות כא יג

ויקרא כד כ

ויקרא כד כ

ויקרא כד כ

שמות כא יט

ויקרא כד כ

שמות כא יט

זית כ אנכימלך כי אני יי׳ רופאך׳ והטעם בזה כי הרפואה בבשר
ג מו ודם אינה אלא ע״י צער וטורח׳ והוא שיסבל הסם או המשק
המר אבל רפואה של הבוא בנחת אין שם צער כלל כי ברכת
יי׳ היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה׳ ומה שאמרו ז״ל ורפא
ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות לא אמרו אלא
המכה שבחוץ שהכתוב מדבר בה אבל חולי מבפני׳ אין זה
תלוי ביד הרופא אלא ביד הרופ׳ כל בשר אשר בידו נפש כל
חי׳ וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט׳ עבד ואמה
סתם הנזכרי׳ בכתו׳ בכנעניים הכתו׳ מדבר ועוד הרי הוא בפי׳
כי כספו הוא׳ והרמ״בן ז״ל פירש כי הזכיר בשבט בלשון
ידיעה לפי שדרך כושל ואדון להיות בידו שבט והזהיר כי
כב מו אעפ שהוא שבט מוסר ובענין שכתו׳ שבט מוסר ירחיקנה
ממנו ואינו מקל יד ישמר ממנו ולא יכה בו אפילו העבד
הכנעני נכה בלתי סרה וזה טעם תחת ידו שהיה מכה רבה
עד שמת׳ ואמר נקום ינקם ולא הוצרך לפרש כשפטו בפי׳
אבל אמ׳ שלא יפטר בעבור שהו׳ כספו רק נקם ינקם כנקמת
כל מכה איש ומת שאמר בו מות יומת׳ ובאור נקם ינקם
חיוב מיתה בסייף כענין שכתו׳ חרב נוקמת נקמ׳ וכו׳ וכ״ג חננא
יט כו כה ז״ל פירש מה שהוציאו בלשון נקמה לפי שהאדון נתכוין
להמיתו כשמת תחת ידו ובא לו בדרך ערמה כאדם הרוצה
להנק׳ מאויבו אבל לא שיכיתנו וכיון שהית׳ כוונתו להמיתו
לכך הוציא הכתו׳ מיתת האדון בלשון נקמה כלו׳ אף האדון
נקום ינקם׳ אך אם יום או יומים יעמוד׳ אלו הזכיר הכתוב
יום בלבד היינו סבורים יום של תורה שהוא לילה ויום כיום
נדפסת 6 של מעשה בראשית שכתוב בו ויה׳ ערב ויהי בקר׳ אבל
הוסיף יומים כלומר יום שהוא כיומם והכונה בזה שיקח
כשני ימים וזהו מעת לעת ולפי שבתחלה אמר ונח תחת
ידו והיה בכשמע שיכות בעת הכאתו מיד שב לבאר שאם
עמד ביום ההכאה על רגליו או אפילו לא היה יכול לעמוד
כלל ביום ההוא ועמד ביום המחרת יפטר האדון׳ אבל אם
לא עמד כלל חייב אף על פי שמת ביום השני דמת תחת ידו
קרינא ביה׳ ולא הזכיר עמידה ביום השלישי כי כיון
שחיה שלשה ימים פטור הוא דלא קרינא ביה ומת תחת
ידו׳ ויש לשאול מדוע לא הזכיר בבאן דין האב הכהה את
בנו ככת אכזרי ומת תחת ידו כה דינו וכה עונשו׳ והתשוב׳
בזה שאין הדבר מצוי שיהכוין האב להכות את בנו מכת
מות אבל האדון שיכעיסהו העבד בדבר גדול והכהו מכה
בלתי סרה ומתכוין להמיתו׳ אך אם יום או יומים יעמד כי
הוכיח סופו על תחלתו שלא היתה כוונתו להמיתו לא יוקם
כי כספו הוא ואין אדם מתכוין להפסיד ממונו ולהמית עבדו
שהוא קנין כספו׳ ונגפו אשה הרה לא היו מתכונים לה׳
ולא יהיה אסון באשה׳ כאשר ישית עליו׳ בעל האשה ולא
כאשר תשית עליו האש׳ לפי שאין לאשה חלק וזכות בולדו׳
שאף על פי שהזכיר ילדיה אין הכונה שיהיו שלה אבל הם
פקדון אצלה כאדם המפקיד ברשות חברו פקדון כל היכא
דאיתיה ברשותיה דמריה איתיה ולפיכך יש לו לקצוב הדמי׳
בשלו ושיענש החובל כפי דברו׳ ואם היה נותן עונש גדול
יות מכדי דמיה לכך אמר ונתן בפלילים כלו׳ לפי ראות עיני
הדיינין׳ וכן דרשו בכבלת׳ כאשר ישית עליו שומע אני כל
מה שירצה תלמוד לומר ונתן בפלילים ואין פלילים אלא
דיינים׳ ואם אסון יהיה באשה ונתת נפש תחת נפשׁ נחלקו
ז״ל בזה יש מהם אומרי׳ נפש ממש שהרי רוצח הוא שהרג
את האשה ואף על פי שלא נתכוין להה חייב׳ ויש אומרים
כמון שלא נתכוין להה ונתכוין להרוג את זה והרג זה פטור׳
וגמדרשו של ר׳ שמע׳ן יוחי ראיתי כי ינצו אנשי׳ זה מיכא

ופסל ונגפו אשה הרה׳ זו כנסת ישרא׳ ויצאו ילדי׳ בגלות
עוש ענש ספאל׳ כאשר ישית עליו בעל האשה׳ זה הב״ה
שנאמר ונתן בפלילים׳ עין תחת עין קבלת רבותינו ז״ל בזה
דמי עין ולא עין ממש והראי׳ מה שהזכיר למעלה רק שבתו
יתן ורפא ירפא ואם נעשה באיש אשר יכה את רעהו כאש׳
עשה בו מה ישלם אחרי כן והוא גם הוא צריך שבת ורפוי
ועוד כי זה שהוציא עין חברו אלו עשינו לו כן והוצאנו את
עינו לא כל המבעים שוים ואולי השני ימות בהוצאת עינו
מפני שטבעו רך מן הראשון והתור׳ אמרה עין תחת עין ולא
עין ונפש תחת עין ואם כן אין בזה השוית היושר והכשפט
לכל טבעי בני אדם זולתי בדמים׳ ועוד הכתוב שאמר ואיש
כי יתן מום באדם כאשר עשה כן יעשה לו שבר תחת שבר
עין תחת עין שן תחת שן כאשר יתן כוס באדם כן ינתן בו
אי אפשר שתקיים הכתוב הזה אלא כפי קבלת ז״ל בדמים
ולא נטילת אבר ממש לפי שאי אפשר לאדם לעשות חבור׳
כאותה שעשה לו חברו באורך וברוחב ובעומק ולא יתכן
לו לצמצם ואם יעשה פחות או יתר לא קיים כאשר עשה כן
יעשה לו אלא מכאן שאינו מכש אלא דמי׳ כדמי מה שעשה
לא פחות ולא יתר ויש לשאול היאך נקיי׳ הכתוב כאשר
עשה כן יעשה לו ואם לא נעשית חבורה ממש שהרי הוא
חבורה עשה ואם זה שעשה חבורה הוא חייב לשלם דמים
היאך יתקיים כאשר עשה כן יעשה לו׳ ויש לומר כי פירוש
כאשר עשה כן יעשה לו כאשר הרע כן ירעו לו והראיה
כדברי שנ׳ שון שאמר כאש׳ עשו לי כן עשית׳ להם והלא שופטי ס״ו
הם גזלו את אשתו והוא שרף את תבואת׳ והרי כעש׳ שלהם
לא היה כמעשה שלו אלא ודאי כיון שהרעו זה לזה כאלו
השתלמו הגמול׳ וכן מצינו בדברי הנביא שמתנבא על עשו
כאש׳ עשית יעש׳ לך גמולך ישיב בראשך כי כאש שתית׳ עובדי׳ פ״ה
על הר קדשי והא למדת מן הדעת ומן הכתו׳ ומדברי חכמים
שאין פירוש עין תחת עין מכש אלא דמים כן כתב רבינו
הנגי ז״ל׳ והנה הכתוב הזכיר ז׳ דברי׳ עין שן יד רגל כויה
פצע חבורה׳ שיש בכל אחד דבר שאינו בחבירו ואי אפשר
שנלמוד האחד כשאר עין נברא עמו אבל שן לא נברא עמו
עמו ואינו כן המנין של רמ״ח אברי׳ שיש באדם כי כל אבר
ואבר מרמ״ח אברים יש לו בשר וגידין ועצמות ולפיכך לא
היינו יכולים ללמוד שן מעין שאין השן מכלל האברים לא
שהוא כלי השחינה וכן כולן׳ כי יכה איש את עין עבדו׳
מצות התורה בעבד כנעני שיוצא בשן ועין והטעם בזה מפני
שלא נשתעבדו אלא בשן ועין שנאמר וירא הם אבי כנען
ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ ראה בעינו והגיד בפיו
ונתקלל על זה ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו וכיון
שלקו האברים החוטאים נפטר הגוף מעונש עבדות׳ ואמרו
רבותי ז״ל ושחתה עד שיתכוין לשחת׳ אבל נתכוין לרפאות׳
והשחיתה אין עבד יוצא בה לחרות׳ וסדור הפרשיות מן
וכי יכה איש את עבדו כי התחיל כריתת העבד שהיא
חמורה ואמ׳חכ כתוב וכי ינצו שנו דין הוולדות שהו׳ קל מזה
שלא ידע אדם אם יצליחו׳ ואחר כך בדין אברי הישרא׳ם
וזהו עין תחת עין ואחר כך בדין אברי עבדים כנעניים שהו׳
הקל שבכלן ומשם ואילך במשפטי הבהמות ובנזקיהן והכל
בסדר נכון ובהשגחה גדולה׳ וכי יגח שור את איש׳ הזכיר
באדם לשון נגיחה אבל בבהמה בשור שהמית׳ שור הזכיר
נגיפה ואמר וכי יגוף׳ ואמרו ז״ל בבבא קמ׳ אדם דאית ליה
מזלא הזכיר בו נגיחה כלומר שעשה בכתכוין ובהשגחה
פרטית׳ בהמה דלית לה מזלא הזכיר בה נגיפה כלו׳ בדרך
מקרה׳ מקול יסקל השור אין מיתת השור לקחת הדין מן
השור

השור אלא לקחת הדין מבעליו כדי שיזהר בשמירתו ואם
לא יזהר הרי הוא יודע שיפסיד ממונו וזהו על דרך הפשט
והוא דעת הרמב"ן אמנם יש דעת אחר כי שור שהמיתו את
האדם והוא הדין חיה ועוף שהמיתו על כל פנים נקשר בו
הכח שנקשר בנחש הקדמוני ולכך המשילו חכמים מכרת
הדבר לגי' חת השור מפה שאמרו במסכת תענית ריש פרק
סדר תעניות דאמר שלשה כתים ביום אחד אין דבר דבר
בשלשה ימים בזה אחר זה הרי זה דבר . וכן בשור אם נגח
שלשה פעמים ביום אחד אין זה מועד שלשה פעמים בשלשה
ימים זה אחר זה הרי זה מועד שנ' ואם שור נגח הוא מתמול
שלשום רבי רבי יהודה . ופליג עליה ר' אביר דאמר רחק
גי' חותיו חייב קרב גי' חותיו לא כל שכן ואע"פ כן קיימא לן
כר' יהודה . ואמרו עוד שהשור ביסי ניסן השטן מרקד לו
בין קרניו וידוע כי הוא מושך כח ממדת הדין שכתוב ופני יסמי' ו
שור מהשמאל . ומעשה עשו חכמים בתרנגול שהרג את
הנפש והביאוהו לב"ד וסקלוהו ודב' הכתוב בהווה כשהזכיר
שור אבל הוא הדין לשאר ב"ח . וכבר ידע כי בזמן התלמיד
היה השטן מתדמה ומתראה לעיני הבריות עד שהוצרכו
לבקש רחמים שיתעלם מהם . והמית איש או אשה . דרשו
רבותינו ז"ל שהכתוב הזה מופנה הוא להקיש ולדון מכנה
גזרה שוה לכל הנזקין שבתור אחד האיש ואחד האשה ואע"פ
שאין אנו דנין עכשו דיני קנסות מכל מקום אי תפס לא
מפקינן מיניה ומשמתי' ליה להוא גברא דקבע היזקא
בביתי' מדר' נתן מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו שנ'
ולא תשים דמים בביתך . ואמרו רבותינו ז"ל בבבא קמא האי יחזקאל כה ו
כאן דבעי למהוי חסיד לגדהר במלי דנזקי חסידי הראשוני'
היו קוברים קיציהם וזכוכיותיהם בתוך שדותיה ומעמיקים
להם גומא כדי שלא תוציאם המחרישה . ומעשה באחד
שהיה כפנה אבנים מביתו וזרק אותם ברשות הרבים אמר
לו זקן אחד ריקה מפני מה אתה מפנה ממקום שאינו שלך
למקום שלך לגל עליו אותו האיש לימי הוצרך האיש וכבר
ביתו ונתקל באותן האבנים מיד הזכיר דבריו של אותו הזקן
אמר יפה אמר לי מפני מה אתה מפנה אבנים ממקום שאינו
שלך למקום שלך וזהו שאמר הכתוב וזכור את בוראיך בימי קהלת יב ג
בחורותיך וגם בעליו יום אין זה נדינו אדם שהרי אמרו ז"ל
על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו לא
בידי שמי' הוא כלשון והזר הקרב יומת וכתו בו כי יחללוהו במדבר כה ג
שפירושו בידי שכים . אם כפר יושת עליו אין אם זה ספק שמות כא כב
אלא חובה כמו אם כסף תלוה . וכל כפר הוא כפרה בענין שמות כא כח
הקרבנות ואין כופין אותו לבא לבית דין לחייבו בכך ואפי'
אם חייבוהו אין משכנין אותו ונתן פדיון נפשו ככל אשר
יושת עליו פדיון נפשו הרי הוא ניצל שנא' פדעה מרדת שמות לג כא
שחת מצאתי כופר . וזה הדין בחייבי מיתה בידי שמי' כגון
זה שלא הרג אלא היה סבה לשורו שהרג בשלא שמרו יש
לו פדיון . אבל ההורג אין לו פדיון שנא' כל חרם אשר ויקרא כז כט
יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת . או בן יגח או בת יגח .
לפי שהזכיר בתחלת הפרשה וכי יגח שור את איש או את
אשה שמשמעם גדולים הזכיר בכאן שאפי' נגח את הקטני'
כשפט הזה יעשה לו שהשור יסקל וגם בעליו יומת בידי
שמים . אם עבד יגח השור או אמה כנעניים הם . כסף
שלשים שקלים אפי' עבד נוקב מרגליות אפילו עבד מוכה
שחין . כי יגוף איש שור או שה וטבחו או מכרו . על דרך
הפשט העבירות שהן מצויות יותר בהן הוא ראוי להגדיל
העונש יותר ולפי שהתור' חייבה לגנב לשלם השלומי כפל
על כן תחייב לגונב מן הבהמות הדקות שהן מצויות חוץ
למדינה בשדות ובמדבריות לשלם כפל הכפל וזהו ארבע
צאן תחת השה . גם הנוכחות הגסו' הגנבה מצויה בהן יותר
לפי שאי אפשר לרועה להעבירן מלפניו כאשר בדקות ועל
כן החמיר בגנבתן יותר והוסיף אחד ואמר חמש בקר ישלם
תחת השור כן כתב הרכ"בן ז"ל . אבל רז"ל בארו לנו בזה שני
טעמים אמרו כי מה שהוסיף עונש בגנבת השור יותר כן
מפני שהגנב הרכיב השה על כתפו וכדי בזיון בזה מה שאין
כן בשור שהלך ברגליו והוכיחו כזה גדול כבוד הבריות
שדוחה את לא תעשה שבתורה הקבה חס על כבוד הבריו'
ובשור שבטלו ממלאכתו מה שאין כן בשה החמי' בו הכתו'
יותר והוכיחו מזה גדולה מלאכה ומה שחייבה תורה לגנב
שישלם פי שני ואין הגזלן כשלם לא קרן כבר נתנו רבותינו
ז"ל טעם בזה לפי שהגזלן השוה את העבד לקונו אבל הגנב
חלק הכבוד לעבד יותר מקונו שנאמר הוי המעמיקים מה' יסמי' ו
לסתיר עצה והיה במחשך מעשיהם ויאמרו מי רואנו ומי
יודענו . וכתיב ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב תלים צד ז
ינגוח אש שור או שה וטבחו או מכרו לפי ששור גנבנו
ועשינו עגל לפיכך חמש בקר ישלם תחת השור שלכנו
תחתיו שמתו אבותינו עליו במדבר וארבע צאן תחת השה
תחת שגנבנו ליוסף היינו דאמרו שנה משועבדים במצרי'
ולבנו בנו דמלכיות ע"כ לשון המדרש ומה שמתו אבותינו
עליו במדרש נראה שהזכי' כן על אותם שנהרגו על ידי בני
לוי שהיו כשלשת אלפי איש וכן במגפה ע"י הבה אבל מפני
שהזכיר מספר חמשה נראה לי כי העונשין קבלנו עליו
תחת השור ואלו הם הריגה בסייף על ידי בני לוי . מגפה ע"י במדבר יז יד
הקבה שנאמר ויגוף יי את העם . הורקת פנים על ידי משה שמות לב כ
משה שנתכוון לבודקן כסוטות . חורבן בית המקדש שנא'
קרבו פקודות העיר ולשון פקודות הוא כנגד הלשון שהזכיר יחזקאל ט ו
בכאן וביום פקדי ופקדתי לכך אמר פקודות זכירה לדורות שמות לב
כי אף על פי שהבה פוקד עון הרי הוא נזכר בכל דור ודור
ובפסוק פוקד עון אבות אבאר זה בעה . אם במחתרת ימצא
הגנב . לשון בהתרת שחתר בחשך בתים . אין לו דמים .
אין לי חיוב מיתה למי שמיתתו שהרי בודאי כיון שהוא
נכנס בלילה על עסקי נפשו בא שאם יעמד בעל הבי' כנגדו
להציל ממונו הרי הוא הורגו לבעל הבית . אם זרחה השמש
עליו כלומר שנכנס שם ביום או שנתעכב שם עד הבקר
שהתפשטה השמש בעולם . דמים לו . חיוב מיתה יש
מי שמיתתו לפי שלא נמצא שבא על עסקי נפשות ובודאי
לא יהרוג שכב' הוא יודע שהכל יודעין בו ויתפשוהו להריג'
והזכיר בלשון נקבה אם זרחה השמש ולא אמר אם זרח כי
כי כן דרך הכתוב להזכיר בלשון נקבה כשרוצה לדבר בזמן
שהשמש מתפשטת בעולם ומתרחבת ברוחב חללו . וכן
לעיני השמש הזאת . וכשהוא מתחיל לזרוח ורוצה לצאת שמו' כ י
ולהתנוצץ בזוהרו נקרא בלשון זכר כלשון ויזרח לו השמש רש"י לב
וכתי' השמש יצא על הארץ וכתיב ישיש כגבור לרוץ אורח תה יט ה
ועל כן הזכיר בכאן בלשון נקבה יאמר שאם התפשטה תלים יט ו
השמש בעולם שהוא יודע שיתפש ולא יוכל להנצל מידם
דמים לו למי שמיתתו ויש לו לשלם מה שגנב אם אין לו
ונמכר בגנבתו . מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם הוכיחו
רבותינו ז"ל מכאן הנזקין שמין להם מן העדית שאם היית
אומר בבינונית או בזבורית יהיה כל אחד ואחד גוזל את חברו
עדית שלו וישלם מן הזבורית או מן הבינונית . ולכך אמר
תור' מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם שיתחייב לשלם לנגזל
מן העדית שלו . כדי שיאמר מפני מה אני גוזל וחומס .
למחר ב"ד יורדין לנכסי ונוטלין שדה נאה שלי וסוכרין על
מה

מה שכתוב בתורה מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם וזה
ששנינו הנזקין שכין להם בעדית ובעל חוב בבינוני וכתובת
אשה בזבורית׳ דין בעל חוב שיהיה נפרע מן הזבורית מן
ו׳ כג יט התורה שנא׳ בחוץ תעמד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא
אליך את העבוט החוצה׳ כה דרכו של בעל הבית להוציא
פחות שבכלים׳ אבל תקנו חכמים שיהא נפרע מן הבינונית
שאם תאכר מן הזבורי תנעול דלת בפני לווין׳ כתובת אשה
בז׳ ויש כה טעם שיותר מכה שהאיש יוצה לישא אשה
רוצה לינשא׳ כי תצא אש מעצמה׳ שלם ישלם המבעיר את
הבער׳ שמי שהבעיר את האש היה סבה שאלמלא הוא
שהבעיר את האש לא היתה האש יוצאה מעצמה ושורפת
את הגדיש או הקמה׳ ודרשו רבותינו ז״ל מכאן זה בנגאא
ט׳ כב יט קם על הגזלן בית המקדש שכתוב שם בית קדשנו והפארתנו
אשר הללוך אבותינו היה לשרפ׳ אש ואנו גרמנו שקלקלנו
וחטאתינו הקדוש ב״ה שישלם כאלו הוא הבעיר את הבערה
כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים׳ ודרשו רבותינו ז״ל ד׳
שומרים הם שומר חנם שומר שכר השואל והשוכר והניה׳
ופרשה זו מדברת בשומר חנם שכן דרך כל אדם לשמור
בחנם פקדון של כסף או של כלים פרשה של אחרי כי יתן
איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמ׳ לשמור מרבית
בשומר שכר שאין דרך לשמור בהמות של אחרים כי אם
בשכרי וכי ישאל איש מעם רעהו זה השואל׳ אם שכיר
הוא נא נשברו זה השוכר׳ ודע כי כלל ד׳ שומרים הללו
שומר חנם פשוט על הכל מגנבה ואבדה ואין צריך לומר
באונסין והוא עוש חסד לבעל הכנין כשרוצ׳ לשמו׳ פקדונו
בחנם׳ שומ׳ חייב על הכל מגנבה ואבד׳ ואפי׳ באונסין והוא
נוטל חסד מבעל הממון וכמו שאמרו רבותינו ז״ל דכל הנאה
לדידיה היא ולפיכ׳ בשומר חנם כל הנזקין הבאי׳ על הממון
הרי הן לבעל הממון ולא לשומרי ובשואל כל הנזקין הבאי׳
על הממון הרי הן לשואל ולא על בעל הממון שיכר שכר
ושוכר׳ הרי הם משתתפים בתועלת זה כשכיר בזמנו או
פליו לחברו ונוטל שכירותו׳ וזה כשתמש בהם וכיון
שתהועלת ביניה׳ ראוי שיתחלקו הנזקים בינ״ה׳ נזקי גנבה
ואבדה הרי הן לשומר שכר ולשוכר ולא לבעל הממון ונזקי
האונסין כגון מת או נשבר או נשב׳ הרי הם של בעל הממון
ולא של שומר שכר ושוכר׳ כל אלה דיני הישר ומדות טובות
וחכים ומשפטי צדיקים ונקרב בעל הבית ל האלהי׳ עד האלהי׳
יבא דבר שניהם אשר ירשיעון אלהי׳ הזכיר בכאן ג׳ פעמים
אלהי׳ וכאן דרשו רז״ל אין כ״ד מחות כשלשה ולא תמצא
בכל דינין שנפרש בתחלת הספר ועכ״ש כיון שם המיוחד
ט כי אם שם אלהים׳ והטעם בזה כי המשבט לאלהים הוא׳
אבל בעניני השבועה הזכיר י״י המיוחד ואכר שבועת ה׳ והוא
מבואר לפי שהקו האמצעי הוא עקר השבועה ועל כן יחס
השבועה לשם המיוחד והנה כלה שבועות חסר ואו שבעת
כתיב כי הוא נגזר משבעת ויה כבר נזכר ונשנה׳ אם לא
שלח ידו במלאכת רעהו׳ הכוונה בפקדון שכסר בידו וכן
דעת התרגום בכה דמסר ליה חבריה והוציא הפקדון בלשון
ויקרא ה כא יא מלאכה כי מכונה של אדם יקרא מלאכה וכן כתיב לרגל
המלאכה׳ והזכיר זה על המקנא לומ׳ שאסור להשתמש
בפקדון כלל שאם היה הפקדון בעל חיים שאסור שיעשה
בהם כלאכתו ואם הפקדון כלי אסור לו להשתמש בהם כי
השמוש בכלים יקרא גם כן מלאכה שהרי הכלים עשויים
למלאכ׳ להשמיש׳ ודקדקו רז״ל בגמ׳ בבבא מציעא בסוף פ׳
המפקיד ואמרו אם שלח ידו חייב כלו׳ אם נשתמש כלל בו
ועשה בו מלאכתו כל עקר ואפי׳ בלא שנפח דמיו חייב ושם

חולקין רב ולוי חד אמר שליחו׳ ד צריכה חסרון וחד אמר
אינה צריכה חסרון והעלו שם בגמר׳ שאינה צריכה חסרון
ואין לו להשהמ בו כלל ואפי׳ תשכיש שאין בו פחת אלא
אסור להשתמ׳ בו כל עקר׳ כשפה לא תחיה׳ ענין הכשוף
הוא הבור דברי הלוקי׳ מזה ומזה וכאשר יחבר אות הדברי
לכשה זה עם זה כן יתחברו ויתערבו הכחו׳ אשר למעלה זה
עם זה והצא מביניהם פעולה נפלאה נכרית׳ ואסור כלאים
נוטה לזה קצת כי היא כערבב הכחות למעלה אשר הפרוד
והרחוק ראוי בהם והחבור בהם מזיק כאד׳ והנה הרטומי
מצרים עקר חכמתם היתה ענין הכשוף והיו עושים בהם
דברים נפלאים בדרך טבע׳ ודרשו רבותינו ז״ל למה נקרא
שמן כשפין שמכחישי פמליא של מעלה והכחש הפמליא
הוא כשאדם עושה למטה הרכנת דברי שהם הפך הכחות
הפשוטים הנגזרים בתנועת הגלגלים ובנזרת עירין שהם
נפש להם והם הנקראים פמליא של מעלה וראוי אדם
שיניח העולם שיתנהג כמנהגו וכפי טבעו הפשוט שהוא
רצון בוראו יתברך שבראו כך ואם תתעסק בכשפים יש
בזה צד הכחשה וכן דעת רבינו חננאל
ז״ל בפירושו במסכת סנהדרין מכחישין נראי׳ כאו׳ מכחישין
ואמר כי אין לכשפי׳ פעולה כי אם כח שיגזור השם יתברך
וכענין שאמר רבי חנינא לאחד אשה אין עוד מלבדו
כתיב ואף על גב דכשני הרם שאני רבי חנינא דנפיש
זכות׳ שנוא הוא ולא סכנינן עליה ואדרבי חנינא אתי
תברן אם תשב כיון שאין לכשפי׳ פעולה אלא בבקו׳ שהקדו׳
ברוך הוא גזור לבה אכרה תורה ולבה חייב מית׳ למכשף
והטעם כנגי שעבר על גזרתו של הבה לעשות מה שכנע
ממנו דשמא וכדה כי שעבר על גזרת מלך גשר וזבה חייב
כיתה על גזרתו של כלך בלכי הנלכי הבה על אחת כמה
וכמה ע״כ דבריו ז״ל׳ ומפני שישראל מורגלים בחכמ׳ הזאת
כי הם היוצאי ממצרי׳ עתה כחדש וקרוב הדבר מאד שיטעו
בניאדם אחרים על כן הוצרך הכתוב למנוע מהם ולאסור
ההכנה הזאת וכדי להסיף הזהר בדב׳ לא אמ׳ הכתו׳ בכשפ׳
כות תמות אלא לא תהיה כי רצה הכתו׳ להחמיר הענין בלאו
ל דכריס יח שלא להחיותם כשם שהחמיר בשבעה עממין ואמר לא
החיה כל נשמה׳ והזהיר בכשפ׳ לא תחיה ולא מכשף מפני
שהכשפים מצויים בנשים יותר ואין מעשה האוב נעשה כי
ויקרא כ כז אם באשה ולכך אמ׳ הכתו׳ ואיש או אשה כי יהיה בהם
אוב או ידעוני ובבר הזהירו בספרי הכשפים כי ענין האוב
אשה העמדת בקבר המת על מראשותיו והאיש פרגלותיו
ונער באמצע והקשקוש בידו מצלצל ומקשקש בו והנה זה
הרגל בין האומות באותם הזמנים במאד מאד ממנו נעתק
במקומות שלהם ואין זה לאומה אחרת יצא להם מן השרש
הזה שהו שורש פורה ראש ולענה׳ זובח לאלהים יחרם
מפני שהזהיר בדבור שני על עבוד זרה דרך כלל ולא פי׳
ל דכריס טו העונש לכך פי׳ בכאן כי הוא חייב מיתה בענין שכתוב אך
כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת׳ ואמר
ל דכריס ו יחרם מדה כנגד מדה הוא זבח לחרם שנ׳ והיית חרם כמוהו
וגומר׳ כי חרם הוא ועל כן יחרם׳ ועוד יכלול הזובח והזבח
שגם הוא אסור בהנאה וכה שהזכיר זביחה הוא הדין
להשתחוה ולנסוך וקשור ולשאר העבודות אבל המכנד
והמקבץ והמגפף והמנשק אינו חייב מית כשלא כדרכ אבל
כדרכ אם דרך עבודתה בכך חייב מית בכל עני ואפילו פוער
עצמו לפעור פרש״י ז״ל לאלהי בפתח הלמד לאות שהוזהרת
עליהם בסיני לא יהיה לך אלהים אחרים והם המלאכי׳ ועל
דרך הקבלה מלת לאלהים תרמוז סוד הקרבנו וכענין שכתו׳
את

את קרבני לחמי לאשי · וזרשו רזל יכול לחמי תל לאשי לאישי אתם נותנים ואמת הדבר אבל הכוג לשם המיוחד מהו שהזכיר כאן בלתי לה לבדו ועל כן תרגם אנקלוס שהי לשמא דה בלחודוהי · וגר לא תונה באונארת דברים ולא תלחצנו בגזלת ממון · בכמה מקומות בתורה והזהיר הכה על הגר לפי שהגר הוא מוצא עצמו יחידי בארץ נכריה וילכך נקרגר מלשון גרגיר הנכנא יחידי בראש ענף האילן מבזים אותו ומריעים לו על כן אמר השם יתברך לא תחשוב שאין לו מי שיריב את ריבו כי אני הוא הרב את ריבו והעושה נקמה בעושקיו וזהו שנתן טעם ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים · לא אמר ואתם ידעתם את הגר אלא את נפש הגר כלומר ידעתם כי כל גר נפשו שפלה עליו ואין לו למי ישא עיניו כי אם אלי ועל כן ארחם עליו כמו שרחמתי עליכם שהייתם גרי בארץ מצרי וצרף אליו האלמנה והיתום לפי שכולן תשושי כח והבריות מקילין בהם להרע ולהצר אותם והנה דמעתם מצויה כי שערי דמעה לא ננעלו ועל כן צריך אדם להזהר בהם להטיב ולהתחסד עמהם בין בגופו בין במטונו וכן הזכיר הנביא הלא פרוס לרעב לחמך והזכיר עוד ותפק לרעב נפשך אם יש לך ליתן לו לחמך תן ואם לאו נפשך שיזמין עצמו להמציא לו קורת רוח בדברים · ומה שהזכיר לשון כל אלמנה אפילו עשירה ובעלת נכסים מפני שדמעתה מצויה ונפשה מרה לה · אם ענה תענה אותו · יחזור לכל אחד ואחד בין היתום בין האלמנה שהזהיר עליהם לא תענון וכל לשון הכתוב הזה הוא כפול כי כפל הענוי והצעקה והשמיעה ויתכן לפרש זה כי דרך בני העולם שהם עלובי באי זה דבר שיהיה שיטרחו אחרי מושיעים ועוזרים והיתום והאלמנה הם חלושי הכח אין להם עוזרים ולכך לא יבטחו באדם כי אם בהכה שהוא עוזר ומושיע ומגן ובעבור זה יודיע הכתוב כי הם נעזרי יותר מכל אדם וכענין שכתוב בהם כי גואלם חזק הוא יריב את ריבם אתך · ומפני שדרך הבריות לענותם תמיד כל היום לכך כפל הענוי והיה ראוי שיאמר אם ענה תענה אותם ליתום ולאלמנה שהזכיר ואמר אותו להזהיר שלא לענות אחד מהם פעם אחר פעם שאם יעשכן כי אם צעוק יצעק אלי כלומר כשיצעק אחד מהם אלי שמוע אשמע צעקתו של כל אחד ואחד וכן כל צעקה וצעקה של כל אחד ועל כן הוצרך הכתוב לכפול הצעק והשמיעה כדי ליתן שמיעה על כל צעקה וצעקה וכן מצינו חלקי השמיעה ומדרגותיה כפי הצעקה והצער שיש לו בצעקתו והוא שכתוב שמעה תפלתי יי ושועתי האזינה הזכיר בתפלה שאדם מנענע שפתיו לשון שמיעה והזכיר בשועה שמצטער יותר וצועק לשון האזנה שהוא הטיית האזן וגדול משמיעה ובמיעה הרצאה כתוך הכעה וצער גדול יותר הזכיר אל תחר והוא הפקת רצוני · ותבין מזה איך הבה מדקדק בנתיבו השכר למדוד לכל אחכמדתו · ודומה לזה תמצא במדרש אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף לא אמר מלאך אחד מני אלף אלא מליץ אחד מני אלף כלומר זכות אחד מני אלף חובתי או יאמר שמוע אשמע צעקתו שמוע שאשלם לו החמס שעושה לו חברו · אשמע שאני נפרע ממי שעושכן לו החמס וזהו כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני ולשון חנינה מדת הדין היא כלומר מדת הדין מתוחה כנגדי וחרה אפי מדת הדין שהית מכה במצרים כדי להוציא אתכם שהייתם גרים ואמר זה כנגד הגר שהזכיר · ואמר והיו נשיכם כנגד כל אלמנה ובניכם יתומים כנגד היתום הכל מדה כנגד מדה · וכל זמן שאתם נוהרים בהם ומרחמים עליהם מדת הדין

תתהפך לרחמים שהרי מדה טובה מרובה ממדת הפורענות ובזה תאריכו ימים אתם ובניכם ולכם תהיה צדקה לפני השם יתברך שהרי פרי הצדקה אריכות ימים שנא וצדקה תציל ממות וכתיב באורח צדקה חיים ודרך נתיבה אל מות וגדולה צדקה יותר כן הקרבנות שנא עשה צדקה ומשפט נבחר ליי מזבח ·

אם כסף תלוה את עמי ·

נתן בסתר יכפה אף ישוחד בחיק חימה עזה שלם המלך עה בא לשבח מדת הצדקה שהיא דוחה את הצרות ומסלקת הפורענות כשהיא נעשית בסתר ומתן בסתר הוא שלא ידע הנותן למי נותן גם העני לא ידע ממי נוטל · ומן היזוע כי דרכי נותני הצדקה נחלקים לח חלקי והם שמונה מדרגות זו למעלה מזו · החלק האחד יש נותן צדקה לעני ונותנה לו בעצבון · החלק השני שיתן לו פחות מן הראוי בסבר פנים יפות החלק השלישי שיתן לעני בידו קודם ששאל החלק הרביעי שיתן לעני וידע העני ממי נטל ולא ידע הנותן למי נתן כגון גדולי חכמי התלמוד שהיו הולכים וצורים מעות בטליתותיהם ומפשילין לאחוריהם ובאי העניים ונוטלי אותם והיו עושין כן כדי שלא יתביישו · החלק החמישי שיתן וידע למי נתן אבל העני לא ידע ממי נטל כגון גדולי חכמי התלמוד חסידי עליון שהיו הולכים בסתר ומשליכי מעות בפתחי העניים · החלק הששי שיתן צדקה לעני ולא ידע הנותן למי נותן ולא ידע העני ממי נטל והנה זאת מצוה לשמה כגון לשכת חשאים שהית במקד שהיו צדיקים נותנין בה והעניים בני טובים מתפרנסין בה בחשאי · וקרוב לזה הנותן לתוך קופה של צדקה שהיא צדק הנתנת בחשאי שאין הנותן יודע למי נותן ואין הנוטל יודע ממי נוטל וצדקה זו דוחה את הפורענות · ועל כן אמר שלמה מתן בסתר יכפה אף · יאמר כי גם אם הפורענות ראויה לבא עליו זכות מתן בסתר יסלקנו מעליו · והנה זה בהפך מעשוהו השוחד שהוא אבן חן אצל הנוטל וכן אמר שלמה אבן חן השוחד בעיני בעליו אל כל אשר יפנה ישכיל · ובאר הכתוב כי הנותן מתן בסתר שהוא מחסר לעצמו הלא בחסרון זה כרויח שיחזה הפורענות כעליו שהוא ראוי לבוא עליו והשוחד שהוא נוטל בידו ומביאו בחיקו בסתר וביתרון הזה יפסיד שיביא על עצמו חמה עזה והא למד שהחסרון הזה למצוה גורם לו שכר והיתרון הזה בגזל וחמס גורם לו הפסד החלק השמיני והוא צדק גדולה כלן המלה מעות לעני לפי שהלואה גדולה מן המתנה שהוא מחזיק בידו ואינו מתבייש בזה ולפיכך נצטוינו בכמה עשה שבתורה על חיוב ההלואה לעני והוא שכתוב אם כסף תלוה את עמי את העני עמך קבלו רזל אם זה חובה וכמוהו ואם מזבח אבנים תעשה לי וכן אם כופר יושת עליו ובאור הכתוב אם כסף תלוה חיי אתה להלוות כסף ולמי אל עמי שאם בא אובך גוי ללוות ממך וישראל גם כן ישראל קודמי את העני · אם באו ישראל וגוי ללוות ממך גוי ברבית ועני בחנם עני קודם שנאת העני עמך · עשיר ועני · עני קודמי עניי עירך ועניי משפחתך עניי משפחתך קודמין שנעמך עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין שנעמך אותם שעמך · את העני · אתה עני כלומר חייב אתה להלוות לו ואם לאו דע כי העניות עמך והוא את העני עמך · לא תהיה לו כנושה לא תהיה לו כמלוה שהוא משל בלווה כענין שכתוב עבד לוה לאיש מלוה · אלא תהיה לו בכל דבר כאלו

כאל׳ לא לוה ממך מעות ׳ ולא תשי׳ עליו נשך ׳ שהוא נשך
כסף נשך אבל אבל תהיה ההלואה חסד לא תטול מטנו
תועלת כבוד ולא תועלת מכון ואפי׳ להקדים לך שלום אם
ים כג ג אינו רגיל נכך והוא שכתוב במקום אחר נשך כל דבר אפי׳
דבור אסור ׳ ובמדרש אם כסף תלו׳ את עמי כל בריותיו של
הב״ה לווין זה מזה היום לווה מן הלילה והלילה לווה מן היו׳
אליס יט נ ואין דנין זה עם זה כמו הבריות שנ׳ יום ליו׳ יביע אומר ולילה
ללילה יחוה דעת אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם ׳
הלבנה לווה מן הכוכבי׳ והכוכבים לווין מן הלבנ׳ וכשהבת
אליס טו ז רוצה אינו מוציאן שנא׳ האופר לחרס ולא יזרח ובעד כוכבי׳
מכיוק נ י יחתו׳ האור לוה מן השמש והשמ׳ לוה מן האור שנ׳ שמש
מאלי ד ירח עבד זבולה ׳ החכמה לוה מן הבינה והבינ׳ לוה מן
נרי׳ כח יב החכמ׳ שנא׳ אמור לחכמה אחותי את וכו׳ודע לבינה תקרא
השמים לוין מן הארץ והארץ מן השמי׳ שנאמר יפתח יי׳
לך את אוצרו הטוב את השמי׳ לתת את מטר ארצך בעתו ׳
אליס טו ב בריותיו לוין זה מזה וכשלכין זה לזה ובשר ודם לוה מחברו
ונ בקש לגלעו ברבית זהו שאמר הכתו׳ כספנו לא נתן בנשך
ושוחד על נקי לא לקח ׳ בא וראה שכל מי ש לו עושר
סס ונותן צדקה לעניים ואינו מלוה ברבית מעלה עליו הכתוב
כאלו קיים את כלן שנאמר עושה אלה לא ימוט לעולם ׳ ומי
ולכי׳ מ יח נ זה זה עובדי שהיה עשיר ואפוטרופוס של אחאב כלך ישר׳
היה שנאמר וירא אחאב אל עובדיהו אשר על הבית והיה
סס עשיר יותר מדאי והוציא כל ממונו בצדקה שהיה זן את
הנביאים שנאמר ואחביא מנביאי יי׳ מאה איש חמישים
חמישים איש במערה ואכלכלם לחם ומים וכיון שבא כל
אותו רעב הוצרך ללוות מן יהורם אחאב כדי להציל נפשו
ושיהא מספיק לנביאים והיה כחשבתו שלא יתננו זה קיים
מלכי׳ מ יח כ כספו לא נתן בנשך אבל יהורם שחשב בלבו לומר הרבית
אכר הב״ה יבא יהוא ויהרגנו שנ׳ויהוא מלא ידו בקשת ויך
ישעקב יח יג את יהור׳ בין זרועיו ויצא החצי מלבו לקרי׳ מה שנ׳ עלי יחזקו
בנשך נתן ותרבי׳ לקח וחי לא יחיה ׳ לכך מזהיר הכתו׳ אם
יסמי׳ סס יג כספ תלוה ׳א אם כספ תלוה את עמי אם הב״ה מי הם עמי
סס פו ה העניי שנ׳ כי נחם יי עמו ועניי ירחם ובתי׳ ובה יחסו עניי עכו
פלמ יט יז כדת בשר ודם אם היו לו קרובי עניי והו עשיר אינו מוד בהם
סס יי ב שנא׳ כל אחי רש שנאוהו וכתי׳ גם לרעהו ישנא ורש והקבה
דס״ מ נט אינו כן היא עשיר שנ׳ והעושר וד כונד בינגיך ׳ ונתיב לי
מני ב הכסף ולי הזהב אם׳ ואינו מחופף א על העניי ש׳א כי יי׳
יסעיה סו ה יסד ציון ובה יחסו עניי עמו לכך ואם׳ אם כסף תלו׳ את עמי
את העני עמך ׳ אם חבול תחבול שלמת רעך עד בא השמש
השיבנו לו ׳ בכסות יום הכתוב מדבר ׳ ובמדרש אם חבול
ירמיס ו ל תחבול שלמת רעך זהו שאמר הכתו׳ כסף נמאס קראו להם
אתה מוצא כשגלו ישראל מירושלם הוציא אותן בקולרין
של ברזל ואסרו האויבים כבר מאכפ הב״ה שהוא אלהיהם
שאמר להם כסף נמאס קה הכסף נמאס קראו להם
נעזך ונעשה כלי אחר ובאהרונה ישוב אדמה ושוב אינו
נעשה למלאכה כך ישראל אין להם תקומה שכבר מאסם
סס יד יט אלהיהם כשנשבע ירמיה כך אמר הכ׳אוס מאסה את יהוד׳
משל למה הדבר דומה למלך שמכה את אשתו׳ אמר לו
שושבינה אם לגרשה אתה מבקש הכה אותה עד שתמות
ואם לחזור דעתך עליה למה תדקדק עמה ׳ אמר לו המלך
אפילו פלטרין שלי חרבין איני כגרשה כך אמר ירמיה
להב״ה אם לגרשנו אתה רוצ׳ הכה אותנו עד שתשמיד זכרנו
ליכה ד מד שנאמר כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד ׳ ואם
לאו כדוע הכיתנו ואין לנו מרפא ׳ אם לו הכבה העת שאני
סס לג מחריב את עולמי אני מגרש את ישראל שנאמר כה אמר יי׳

אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה גם אני
אמאס בכל זרע ישראל וגומר ׳ אלא אעפ כן התנתי עמהם
שהם יחטאו היא בית המקדש מתכשכן על ידם שנ׳ונתתי ויקרא
משכני בתוכם אל תקרי כשכני אלא משכוני וכן אב׳ בלעם
כמדב מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישרא׳ כשכנותיך כשהם
חרבות אמר הב״ה לא נשביל שאני אוהב את אומות העולם
אני כנשכן לכם מקדש׳ אלא עונותיכם גרמו לי שנאמר
ישעיס א׳ זה ספר כריתת אמכם אשר שלחתי וגו׳ הן בעונותיכ׳
נכרתם ובפשעכ׳ שולחה אמכ׳ אם חבול תחבול כש׳עברו
מלאכי ישראל על הכתוב אני מכשכן שתי כשכונות ועד סתי עד
תליס נא השמש עד שיבא כשיח שכתוב בו וזרחה לכם יראי
שמי שמש צדקה וסרפא בכנפיה ׳ וכתיב לפני שמש ינון
תליס שמו באותה שעה תשיבנו לו׳ב נמדרש ׳ וידוע כי ישראל
נקראו רעים לכוכום שנאמר לכ׳ן אחי ורעי ׳ והמשיל בית
המקד׳ לשלמ׳ על שם לבון השלם שהיא מלובנת ומחוורת ׳
פיל ו וכן שלכה המלך ע״ה קראו והמשילו לירעות שנ׳ כירעות
רבריס שלמה ׳ ומשה רבי׳ הזכירו נשם לבנון שנ׳ ההר הטוב הזה
והלבנון ותרג׳ אונקלוס בית מקדשא ושמעתי כי חנון אני ׳
פירש הרמ׳בן שלא יאמר אדם אותו עני הנחבל אינו ראוי
אינו הגון ואין לי חטא כמנו אם אני לוקח שמלתו ואתי
משיבו כי צעקתו לא ישמע אל ׳ לכך כתיב כי חנון אני
כלומר חנון ומקבל התחנת כל אדם אעפ שאינו הגון כי חנון
סמות כב מוזרת חנם ׳ וכמו שדרשו זל וחוותי את אשר אחון אעפ
שאינו ראוי והגון והענין שהוא שומע צעקת כל המתחנן לו
אלהי לא תקלל ׳ יהיר על הדיין שלא יקללנו כשחייבו נדין
ונסנהד הדין הזה לאם כסף תלוה ׳ מפני שלפעמים הנא
הכחשה בין מלוה ולוה ויצטרכו לבא אל השופט שידין
ביניה׳ ואולי מי שיצא מחוייב בדין יקללנו ולכך יזהיר עליו
ונשיא בעמך ׳ הוא המלך שהוא הנושא על העם והזהיר
הכתוב שאם יחייבנו המלך בדינו שלא יאור אותו ׳ וכן
קהלת י הזהיר שלמ״ה גם במדעך כלך בתקלל ובחדרי משכבך
אל תקלל עשיר כי עוף השמים יוליך את הקול ׳ והקדים
השופט שהוא הכם למלך ׳ וכן אמרו זל בסדר הפעלות
הכם קודם למלך ׳ ודרשו זל שהכתוב הזה אוחרה על ברכת
השם ואפי׳ בכנוי׳ יהזהיר התחלה על המלך העליון ית׳ ואחכ
מעלי מ על המלך המולך בארץ וכן אם׳ שלם׳ ירא את יי׳ בני ומלך
ובמדרש ׳ אלהים לא תקלל וכתי׳ פלאתך ודמעך אם קללת
את הדיינין הבואתך אתה בקלל אתה מוצא כשהדיינין
מתקללין התבואה מתמעטת שנ׳ויהי בימי שפוט השופטי רות ו
ויהי רעב ׳ לכך נאמר מלאתך ודמעך וגומ׳ ׳ לא תפרישם
שלא כתקנן אלא כתקנן תרומה ומעשר ראשון ואחר
כך כעשר שני ואם הפרשת כתקנן יהיו לך בנים זכרים שנ׳
בכור בניך תתן לי׳ כן תעשה לשורך אם נתת אי אתה נותן
כשלך אלא כשלי וכן הוא אומר כי ממך הכל ומידך נתנו
לך ואם עשיתם כן ואנשי קדש תהיון לי הקדוש ב״ה יעשה
אתכם תרומתו של עולם שאמר קדש ישראל לי׳ ראשית ירמיס ב
תבואתו ׳ ובשביל שאתם תרומה אין לכם רשות לאכול
טרפה שנאמר ובשר בשדה טרפה אמר הקבה חייבים אתם
לכלבים בשעה שהרגתי בכורי מצרים והיו המצריים קוברי׳
מתיהם בלילה ולהם הכלבים נובחים ולישראל לא היו
אומרים כלום שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו
לפיכך לכלב תשליכון אותו ׳ ועל זה נאמר ואנשי קדש
תהיון לי עד כאן במדרש ׳ מלאתך ודמעך לא תאחר בא
להזהיר על תרומת התירוש והיצהר כי מלת מלאתך שם
המשק היוצ׳ מן הענבי׳ וכענין שכתו׳ וכמלא׳ מן היקב ומלת כמדב׳ ל
ודמעך

נדמעך שם חמשקה חיוצ'מן חתים על ידי סחיפה וכתיזה
כדמעה היוצאה מן העין לכך קרוי דמעך ואנשי קדש תהיון
לי היה האי שאמר ואנשי קדושים אבל הכתוב ירמוז
כי כנסת ישראל הנקראת קדש היא כהן של ישראל ונקרא
קדש שהיא מושכת מן הקדש שהיא החכמה הרמוזה
באות יוד בראש השם המיוחד ועלכן הוסיף מלת לי כלשון
ויקחו לי תרומה כי ישראל מקודשי לשמו וכיון שכח מעלתם
גדול כל כך אין להם לאכול בשר טרפה שלקה מצד הכח
המשחית והזכיר בשדה לתוספת באור כי שם כחו של
עשו חרשע שהיה איש שדה והוא כחו של קין ראש
המרצחי שהזכיר בו הכתוב ויהי בהיות בשדה גם הכלבים ז׳ ז׳
מן הצד ההוא והטרפ׳ ראויה להם ולכך אמ׳ לכלב תשליכון
אותו לא תשא שמע שוא לא תקבל שבועה ממי שיראה
בעיניך שיעבור עליה עד שתחקור הדבר היטב שמא לשוא
הוא נשבע דבר אחר לא תשמע דברי בעל דין אחד שמא
שוא הוא מדבר עד שיבא בעל דין חברו ואם אולי ט״ו י״ו
ישקר בדבריו יכחישנו יכן אמ׳ שלמ׳ צדיק הראשו׳ בריבו ובא
רעהו וחקרו ודע רבותינו ז״ל שהכתוב הזה אזהרה לסקבל
לשון הרע וכן אכר התרגום לא תקבל שמע דשקר׳ ל תשת
ידך עם רשע תביעת שקר שהבטחהו להיות לו עד חמס
לא תהיה אחרי רבים לרעות על דרך הפשט אפילו
ראית רבים מבני אדם שאין נוהגים כשורה לא תהיה עמה׳
ודרשו ר״ל אזהרה שלא ילכו בדיני נפשות ברוב דיין אחד
זהו לרעות עד שיהיו המחייבין על המזכים שני׳ אבל לזכות
יש לך לחתוך את הדין ברוב דיין אחד והו אחרי רבים
להטות ולא תענה על ריב אזהרה לדיין שלא יהיה טוען
לבעל דין ואזהרה גם כן לכל היושבים לפניו שלא יטענו
לאחד מבעלי הדין ושלא יענו על ריב אלא בעל דין בלבד
התובע יתחיל והנתבע יענהו ווולתו לא יענ׳ על ריב לאלו׳
ודרשו עוד לא תענה על ריב לא תענ׳ על רב לפי שהוא חסר
יוד ולמדך הכתוב שאין לך לעמוד בדין לפני רבך או לפני נ״ג
מי שגדול ממך עוב תעזוב עמו יז מצות פריקה ודרשו
ז״ל בבבא מציעא שהכתוב מיותר כי היינו יכולים ללמוד
אותו ממה שכתוב הקם תקים עמו שהיא מצות טעינה וקל
וחומר הוא ומה טעינה שאין בה צער בח אמרה תורה
הקם תקים עמו מצות פריקה שיש בה צער בעלי חיים לא מ״ו
כל שכן ואף על פי כן נכתב ללמדך שהם שני דינין חלוקין
חלוקה מצות טעינה ממצות פריקה ומצות פריקה ממצות
טעינה ובא הכתוב לומר פריקה בחנם טעינה בשכר ושם
תעלו בנמרא כי הכתוב הזה עזוב תעזוב לפריקה בחנם
אתא משום דצער בעלי חיים דאורייתא ונקי וצדיק אל
תהרוג רשע שיצא נקי או צדיק בדינו ובא אחר שידע לו
עדות לחובה מנין שאין מחזירין אותו תלמוד לומר ונקי
וצדיק לא תהרוג כי לא אצדיק רשע אם הצדיקהו ב״ד של מטה
שלא מדעת לא יצדיקנו הקדוש ב״ה בבית דין של מעלה
ושש שנים תזרע את ארצך היה ראוי לומר את הארץ כן
תעש לכרמים ולזתים והזכי׳ כל הלשון לנוכח וכן מצינו
בשוב הלשון לנוכח תעש מעשי שורך וחמורך בן אמת והגר
חנה השב והשמט שוים בזה מה שלא תמצ׳ כן ביובל שאין
חלשון שם לנוכח כי אם נסת והוא שכתוב לא תזרעו ולא כ״ה י״ו
תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזיריה והנה זה טעם
הדבר כי השבת וחשמיט אחר שתעבור השבת עתיד הוא
לחזור למלאכתו במוצאי שבת וכן בשמטה אחר עבור
השנה השביעית שהוא אסו בעבוד קרקע עתיד הוא שיחזור
לעבודה במוצאי שביעי ולכך אמ׳ שדך וכרמ׳ זת כעין שלך

אבל ביובל שהוא קדש שישבתו כל הפעולות והכל שבת
וכנוחה ואין טלאכה אחריו בא הלשון נסתר הוא שאבר
ספיחיה להורות כי ליי הארץ ומלואה ואין לך בה כלום וכן
יורה הלשון בעצמו שהזכי׳ כאן בשמטה תשמטנ׳ ונטשתה
כלומר שאנו חייבים להשמישה אבל אינה נשמטת ממני
כי עתידין לחזור לעבודת קרקע אחר השמט׳ מה שאין כן
ביובל שהיא נשמט׳ ממנו וחזר לאשר לו אחוז הארץ וכא׳
נתבא׳ זהי למען ינוח שור וחמורך באור זה למע׳ ינוח שורך
וחמורך כלו׳ מצו׳ השב׳ שתעבו׳ ששה ותנוח בשביעי למען
זה ינוח שורך וחמור׳ וכן אמרך והגר כי אין בונת הכתוב
במצות שבת כדי שינוח השו׳ והזכו׳ וכמוהו למען תזכור ז׳ נ׳
את יום צאת מארץמצרי אשר באור למען זה תזכו׳ את יום
צאתך שלש רגלים תחוג לי בשנה וחזר עוד והזכיר בכאן
שלש פעמי בשנה יראה כל זכורך ונאמ׳ במקום אחר שלש ז׳ נ׳
פעמים בשנ׳ יראה כל זכורך וגומ׳ בחג המצו׳ ובחג השבוע׳
ובחג הסכות ולו אמר פעמים סתם ולא פירש בחג המצו׳
ובחג השבועו וכו׳ היתי אומ׳ שילך שם שלש פעמי׳ בשנה
בתוך ג׳ או ד׳ חדשי ועל זה נאמ׳ בחג המצו׳ ובחג השבועות
ובחג הסוכו׳ ואכ׳ למה נאמ׳ רגלים בלשון רגלי׳ פרט לבעלי
קבין להוציא את החיגר והסומא ואת החולה והזקן והקטן
שאין יכולין לעלות ברגליהם ובמדרש שלש פעמי׳ שלש
רגלים ולהלן הוא אומר תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים׳ י״ס ע״ב
אזהרה לישראל שלא יעלו אלא ברגליה׳ וכן הכתוב אומר
מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב למועד חדש האביב ס״ל ו׳
דרשו רבותינו ז״ל מכאן אמר רבי יהודה בן בתירה שלא
תהא מביא אלא בחדש האביב ואם לא השגיחה התבואה
מעברין השנ׳ ואם ולא יראו פני ריק כלומר בלא קרבן והיה
לו להביא על כל פנים עולה ושלמים ל׳ פני האדון י״י׳
שלשת חגים הם בשלשה זמני חג המצות הוא זמן האביב
וחג השבועות הוא זמן הקצי וחג הסכו׳ הוא זמן האסיף
ושלשתם מועדי על התבוא ועל כל צמחי הארץ ונתחייבו
בהם להודו׳ לי׳ כי טוב ולראו בהם את פני האדון י״י המברנ׳
את עבדיו הזן את העולם כולו ודרך הקבלה במלות את
פני האדון כתבתי בפסוק וידב׳ לא תזב׳ על חמץ דם זבחי׳
פירש חרמ׳בן ז״ל היה לו לומ׳ לא תזבח על חמץ זבחי כי הדם
איננו נזבח ובא ללמד על מאמר רבותינו ז״ל לא תשחט
על הפסח ועדיין חמץ קיים אבל שיעור הכתוב אל תזבח על
חמץ ולא דם זבחי יהיה על חמץ ובא ללמד שני דברים
שלא ישחט את הפסח ושלא יזרוק את הדם ועדיין חמץ
קיים ראשית בכורי אדמתך הבכורים אסורין בהנאה
ודרשו רבותינו ז״ל שלכך נסמכה מצות בכורים למצות לא
תבשל גדי לומר לך מה בשר בחלב אסור בהנאה אף בכורי׳
אסורים בהנאה ועוד דרשו בו שאין להביא בכורים אלא
מן המבושלות לא מן הקמור׳ לא תבשל גדי בחלב אמו׳
הכתוב הזה נזכר בתורה שלשה פעמים ודרשו רבותינו
ז״ל אחד לאסור אכילה ואחד לאסור הנאה ואחד לאסור
בשול ומה שהוציאו הכתוב בלשון בשול לפי
שדרך בשול אסרה תורה ולוקה מן התורה בבשולו וכן
באכילתו דרך בשול וכל שאינו דר בשול אינו אסו׳ מן התור׳
לא מדרבנן וכן דעת מורי ז״ל ומה שלא הזכי׳ בו לא תאכל
שאלו אם לא תאכל היתי בבין שהו׳ כשאר האסורין שאין
חיוב באכילתן לא בדרך הנאתן אבל שלא כדרך הנאתן
פטור ועוד שהיה אסור הנאה בכללו שהרי אמרו
כל מקום שנאמ׳ לא תאכל לא תאכלו אחד אסו׳ הנאה ואין׳
אסו׳ אכילה במשמע עד שיפרו׳ לך הכתוב ועל כן לא

הוציא הכתוב בלשון אכילה ללמדך שאם אכלו שלא כדרך
הנאתו כגון שבלעו חם עד ששרף גרונו חייב מלקות מן
התורה מה שאין כן בשאר האסורין לפי שלא הזכיר לשון
אכילה לכך הוצרך פסוק שלישי לאסור הנאה. אבל מן
התורה אינו לוקה אא"ע בשולו ועל אכילתו אפילו שלא
בדרך הנאתו. וכן תמצא במסכת פסחים פ"ב שאמרו בשר
בחלב להכי לא כתב רחמנא אכילה בנופי למיסרא שלוקין
עליו שלא כדרך הנאתו ושתי מצות בלבד הן שאדם לוקה
בהן באכילתם אפילו שלא בדרך הנאתן בשר בחלב וכלאי
הכרם. וכן אמרו רז"ל הכל מודים בכלאי הכרם שלוקין
עליהם אפילו שלא בדרך הנאתן מאי טעמא משום דלא
כתיב בהו אכילה אלא פן תקדש ודרשינן מן תוקד אש.
ועל דרך הפשט טעם הכתוב הזאת לפי שהוא מטמטם את
הלב שהרי החלב נעשה מן הדם והדם מזגו רע ומולי אכזרי
ואחד מטעמי האסור שבו שאינו מקבל שנוי והתפעלות
בגוף כשאר הדברים הנאכלים ולכך טבעו הרע נשאר
בתוכו כבלי שנוי ואף על פישנשתנה עכשו בדם לחלב
וקבל שנוי והתפעלו שהועתק לדבר אחר ככל מקום כשחוזר
ונערבו עם הבשר הרי חוזר לכח הדם וטבעו הראשון
כבתחלה והתערבם ביחד מטמטם הלב ומוליד נפשות ותכונות
רעה בנפש האוכל וכן דעת הרופאים בתערובת דג וגבינה
שנתבשלו כאחד שמוליד תכונה רעה וחולי הצרעת. ומזה
שנזכר כאן הטעם זה לעולם אצל החגי כדי להזהיר את ישראל
העולים בכל שנה ג' פעמים לרגל למקום הנביאה שלא
יטמטמו הלב בכאכלים אסורים אא"ע שיהיה זוכר שלהם זך
וצלול להתבונן בדרכי התורה ויהי לבם פוכן בהשגת ידיעתו
ית' וחרמ"ם ז"ל כתב בזה טעם בטעמי המצות כי מפני שהיו
בונהג עובדי ע"ז אוכלי בשר בחלב בבתי תועבות בימי
חגיהם על כן באה התורה לאסור אותו. ויאמר הכתוב
כשתבא שלש פעמים בשנה לבית ה' אלהיך לא תבשל גדי
בחלב אמו כענין מנהגי עכו"ם שעושים כך ולכך נזכר הזה
בשני מקומות בכלל החגים כי כן דרך התורה לאסור הדברים
שהם לצ"ל ותצוה עלינו לעשות ההפכי לעקור שורש צ"ל
כן העולם זה כתב הרב ז"ל בטעם המצוה הזאת ואף ע"פ שאין
זה לשונו זו כונתו. ומן הנראה כי הטעמים האלה בלתי
מספיקי ואינ עקר בטעם המצוא"ל לדחות את השו"ת שהרי
מצוה זו מכלל החקי היא מכלל פרה אדומ ושעי המשתלח
וכן דרשו ז"ל לעתיד לבא הקבה מגלה להם לישראל כפני
מה צוותה התור בשר בחלב ופרה אדומ ושעיר המשתלח.
וכיון שכן דעת חכמי שהמצו הזא מסתרי התורה ני בודאי
לעתיד לבא לא יהיה שם לא טמטום הלב ולא ע"ז שהרי
אנו מובטחים בהבטחת וכל ה' אלהיך וכן בהבטחת כי אנ
אהפוך ע"מ שפה ברור וגו'. אבל המצו הזא יש לה סוד.
ועל דרך הקבלה כבר ידעת כי כל המצות כלן אלהיות וכל
אחת מהן מצויירת לציורי דברים של מעלה אף כי החקים
זכרין ודוגמה של מעלה כי על כן נקראו חקים לפי שהם
חקוקים למעלה והבשר והחלב דוגמה ורמו כנגד למעלה
דברים ביחודי וכשם שהבשר והחלב כל אחד בותר בפני
עצמו כן הדברי ההם כל אחד ואחד מיוח בפני עצמו וכשם
שאין עקר האסור אא"ע החבור והתור הרחיקתו וגזרה ביניה
הבול ורחוק כן הדברי ההם יש לנו להבי כי יש ביניה הנדל
ואין להשוות קדושה של מעלה לקדושה של מטה אע"פ
שהכל מיוחד זה בזה ובעולם הזה שיש בו יצר הרע
נצטר ליחד אות ומיחדין ואומרין כי הוא ושמו אח' ועל כן
אמרו רז"ל לעתי לבא הקבה מגלה להם לישר מפני מה בשר
בחלב אסור כוזנו במאמ זה כי אע"פ שהיא מצוה מולדת
עלינו נוהגת בכוזנו ומאכלנו בעולם הנוסני הזה אין העולם
הזה כדאי ואינו ראוי להתגלות בו הטעם והסוד מפני
שהעולם הזה יש בו יצר הרע ולא תסבלהו דעת הבריות
אולי יחשבו על השם ויהרהרו אחר שתי רשויות חס ושלום.
אבל לעתיד לבא בזמן בטול יצר הרע והוא זמן תחית המתי
שם יבינו הכל הסוד מעקרו ושם יוסיף מעלה והשגה ונוכל
להבדיל ונכיר שהוא אחד ושמו אחד כדבר הנבי ביום ההו
יהיה ה' אחד ושמו את'. וכך באותו זמן לכן ידע עמי שמי וזה
גלוי הטעם להקבה ובעבור כי אין גלוי הטעם והסוד בעולם
הזה אא"ע באותו זמן שכן יהיה אסו בשר בחלב בטל ומכאן
תתעורר למה שאכלו המלאכים בשר בחלב שנאמ ויקח
חמאה וחלב ובן הבקר כי המלאכי אין להם יצר הרע שאף
בבני אדם הגופניים לא תהיה נוהגת מצוה זו בזמן בטול
יצר הרע. ולכך דרשו ז"ל את חקותי תשמרו אני ה' אני
הקקתי ואין לך רשות להרהר בהם כלומר חקקתי למעלה
ואין לך רשו להרהר בחם כי מהרהור בטעם מן החקי כגון
בזה הוא מזיק בעולם הזה מצד יצר הרע הפכשיל את
האדם. ובפשוטו יש לומר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו
אחד לענין העבודה שלא יעבדו הכל אלא להקבה ואז יהיה
אחד בפי הכל ושמו אחד לענין הקריאה שלא יקרא באלף
דלת כמו שנקר בעולם הזה אא"ע ב"ויד הא' בכתבנו' הנה אנכי
שולח מלאך לפניך על דרך הפשט ענין הפרש הזא שהבה
הודיע למשה כי ישרא עתידי שיחטאו בעגל ולכך אמר כי
לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אתה פן אכלך בדרך
לא אעלה לפשעכם בלשון יחיד ולא אמר לחטאתיכם ועל
כן אמר להם שישלח עמהם מלאך מאחר שאינם ראוים
שתלך שכינה עמהם. והנה משה רבינו ע"ה בכח תפלתו
בטל זה שלא נתקיים בימיו אבל נתקיים אחריו בימי יהושע
שחזר המלאך הזה למקומו. ולשון לשמרך בדרך
שישמור אותם בדרך המדבר ולשון אשר הכינותי כלומר
לשבתי כענין מכון לשבתך פעלת והוא בית המקדש והוא
הלשון שהזכיר שלמה על הבירה אשר הכינותי. והמלאך
הזה על דעת רבינו חננאל ז"ל היה מיכא השר הגדול כענין
שאמר גבריאל לדניא ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול
העומד על בני עמך וכתי אין אחד מתחזק עמי על אלה כי אם
מיכאל שרכם והוא שנראה ליהושע והוא שאמר לו אני שר
צבא יי עתה באתי ופירשו רבותינו ז"ל כי מי שיזכור בו כי
שמי נקרבו באורו שנקרא שר צבא יי כענין שכתוב כי
שמך נקר על הבית הזה שנקרא בית ה' ומה שאמר כי לא
ישא לפשעכם בלומר יש לכם להשמר מפניו שלא תחטאו
שאף על פי שאני שולחו איני שולחו לשארת עזן כי אני
הנושא והמוחה כענין שכתוב אנכי הוא מוחה פשעיך עכ'
גם זה דעת רבי אברהם ז"ל שהמלאך הזה מיכאל. וראיתי
אחד מבעלי הקבלה שאינו מרחיק הדעת הזאת ואומר כי
קחב אל הדעת שיהיה המלאך הזה מיכאל והוא ממונ
על הסליחה כי הוא שר החסד ומאמ כי לא ישא לפשעכ
כלומר אע"פ שהוא ממונ על כך אין צריך לומר שיעשה מה
שאינו ממונ עליו והוא השרוף שנרא לישעי שהזכי בו הכתוב
ויעף אלי אחד מן השרפי ובידו רצפה ודבר ברור הוא שהיה
מיכא שכן דרשו ז"ל בפרק קמא דברכו גדול מה שנאמר
במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל דאלו במיכאל כתיב
ויעף אלי אחד מן השרפים ובגבריאל כתיב והאיש גבריאל
אשר ראיתי בחזון בתחלה טועף בי"ע. ואומר שם בגמרא
מאי משמע דהאי קרא במיכאל דכתיב והנה מיכאל אחד
השרים הראשונים וגו'. ואמר רבי יוחנן אתיא אחד אחד

כתיב הכא ויקח אלי אחד מן השרפים וכתיב והלה שכאל אחד מן השרים · ומה שקרא הכתוב למיכאל שרף והוא של מים הכל לפי הענין כי היה בידו רצפה של אש ועוד לפי שנתפכה מדת רחמים למדת הדין הוא שכתוב לך ואמרת לעם הזה שמעו שמוע וגו׳ השמן לב העם הזה וגומר והוא שאמר לו וסר עונך וחטאתך תכופר וזה ראיה שהוא ממונה על הסליחה ומפני זה המלאך שבפרש׳ הזאת הוא השרף שבישעיה ולכך הזכיר בכאן כי לא ישא לפשעכם והכוונה לומר כי אפילו מה שהוא ממונה עליו אין לו רשות לעשות בלא רשות · ואפשר לומר כי הדע׳ הזאת רמזו בכאן באמרו כי ילך מלאכי לפניך והנה גזרת המלאך הזה נתבטלה כל ימי משה כי משה בטל אותה בכח תפלתו שלא יהיו ישר׳ נמסרים ביד מלאך כל ימי חייו של משה כי הוא היה ממלא מקומו של מלאך׳ אבל אחרי מות משה חזר המלא למקומו הוא שכתוב אני שר צבא ה׳ עתה באתי וזה מיכאל כי זה הוא מן ד׳ מחנות שכינה שהוא שר צבא כחנה׳ ודרשו רז״ל עתה באתי אני הוא שבאתי בימי משה רבך ודחה אותי ולא רצה שאלך וגו׳ · ועל דרך המדרש הנה אנכי שולח מלאך לפניך׳ · אלו זכיתם אני בעצמי נעשתי לכם שליח כדרך שנעשתי לכם במדבר שנא׳ וה׳ הולך לפניהם יומם ועכשו שלא זכית׳ הריני מוסר לכם לשליח הוי אומר הנה אנכי שולח מלאך לפניך · אתה מוצא בשעה שאמרו ישראל כל אשר דבר ה׳ נעשה ונשמע אמר הקב״ה צויתי לאדם הראשון מצוה אחת שיקיימנה והשויתיו למלאכי השרת שנאמ׳ הן האדם היה כאחד ממנו׳ · אלו שקבלו תרי״ג מצות אינו דין שיהיו חיים וקיימים לעולם · חרות על הלוחות · רבי יהודה ורבי נחמיה פליג׳ רבי יהודה אומ׳ חרות מן המלכיות רבי נחמי׳ אומ׳ חרות מן מלאך המות וזהו שכתוב ומבמדבר מתנה ומבמתנה נחליאל ומנחליאל במות מן המדבר נתנה תורה מתנה לישר׳ ומתוך התורה שנתנה מתנה נחלו׳ לעולם ומנחליאל במות ומתוך שהיתה הכונה שיחיה לעולם בא מות אמר הקב״ה בשטתו של אדם הראשו׳ הלכתם שלא עמד בנסיונו ג׳ שעות׳ אני אמרתי אלהים אתם וגומר אכן כאדם תמותון לשעבר היתם משתמשי׳ על ידי רוח הקדש ועכשו אי אתם משתמשים אלא על ידי מלאך · הוי אומר הנה אנכי שולח מלאך לפניך׳ זהו שאמר הכתוב ואגבי אמרתי איך אשיתך בבני׳ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים׳אם הקב״ה אני ואתם חשבנו שתהיו אתם בנים ואני האב איך עשיתם שאבנים אומות העולם ביני וביניכם שנ׳ איך אשיתך לשון הבדלה כמו וישת לו עדרים לבדו׳ ואתן לך ארץ חמדה ארץ שחמדוה גדולי עולם אברהם אמר לבני חת תנו׳ לי אחוזת קבר עמכם הקדוש ברוך הוא אמר ליצחק גור בארץ הזאת · יעקב אמר בקבו׳ אשר כריתי לי׳ נחלת צבי מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו אף ארץ ישר׳ אינה מחזקת פירותיה · צבאות גוים אף שנתאוו לה מלכי עולם כיצד כתי׳ מלך יריחו אחד מלך העי אשר מצד בית א״ל אחד · ואין בין יריחו לעי יותר משלשה מילין והוא אומר כך בא כל מלך שהיה מולך בחוצ׳ לארץ ולא היה לו מקו׳ מארץ ישר׳ לא היה נקרא מלך למה לפי שהיו מתאוין לארץ ולפירותי׳ אר׳ פרנך בשם ר׳יוחנן רבה מה כתיב ואלא בשלל אדרת שנער פורפירא בבלא׳שהיה מלך בבל לובש ושולח ביריחו׳ואמ׳אבי׳תקראי לי שהוצאתי אתכ׳ממצרי׳וקבעתי לכם ים סוף ואת׳ עשית׳ עגל לא חסרתי לכם דבר ואתם בגדתם בי · אומות העולם בגדו בי ונתתי להם שרים לשטרם אף אתם אני נותן לכם מלאך שיהא משטר אתכם הוי אומר הנני שולח מלאך׳

ו על דרך הקבלה הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך׳ המלאך הזה אינו כן הנפרדי׳ החוטאי׳ שכתו׳ בהם ובמלאכיו ישים תהלה · והתהלה היתה כמדה שתלו הכתוב בעצמם בענין סדום כשאמרו כי משחיתים אנחנו · אבל הוא מן הנטיעות וזהו שדרשו במדרש תנחומ׳ כי לא ישא לפשעיכ׳ לפי שהוא מן הכת שאינן חוטאין והוא משטרון שר הפנים ולכך אמר לשמרך בדרך כי תרגום משמרת משטרת והוא מדת הדין ולכך אמר לפניך כלשון לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו ואמר כי ילך מלאכי לפניך וזהו לשון מלאכי כלומר מלאכי החביב אצלי שעל ידו אני נודע בעולם ועליו נאמר פני ילכו כשבקש משה ואמר הודיעני נא את דרכך׳ בקש ממנו מדה שיהיה נודע בה והשיב לו פני ילכו וזהו ומלאך פניו הושיעם׳ מלאך שהוא פניו · ועל כן אם וצרתי את צוריך על ידו ואם עוד והכחדתיו כי במדת הדין נכחדי׳ האויבים ומה שנקרא מלאך והוא אינו מן הנפרדים מפני שהנהגת העולם בו שהוא מדת הדין׳ ומה שאמר השמר מפניו כי ממדת הדין יש לו לאדם לישמר שלא יענש בחטאו ולכך הזכיר בו לשון שמירה ולשון פנים · ואמר ושמע בקולו אזהרה שלא יקצצו בנטיעות ולכך אמר מיד אל תמר בו · ודרשו ז״ל אל תמר בו אל תמירני בו אלא שיתבונן כי הכל אחד והכל מיוחד בלי פרוד׳ כי לא ישא לפשעיכם ואמר כי המלאך הזה יש לו כח לשאת הפשעים והסליחה מסורה בידו ואף על פי כן לא ישא לפשעיכם אם תמר בו כי כל הממר בו ממר נפשי המיוחד שבקרבו ומה שהזכיר דוד עה כי עמך הסליחה · ודרשו ז״ל לא מסרת אותה למלאך באור זה למלאך מן הנפרדים׳ כי שמי בקרבו שמי המיוחד בקרבו כי בידה׳ וזהו שתרגם אנקלוס ארי בשמי ממריה והכונה בזה כל מה שהוא אומר אינו אומר אלא בשמי׳ ובאר בזה כי קולו הוא קול אל עליון וזהו שאמ׳ כי אם שמוע תשמע בקולו ועשית כל אשר אדבר לא אמר ידבר לבאר כי קולו הוא דבר השם ורצונו כי בו ידבר ה׳ משפיע וזה מושפע השולח הוא המשפיע והמלאך הוא הכושפע שנאצל ממנו כשם שביצירה התחתונה נאצלה אשה מאיש שנ׳ לזאת יקרא אשה כי מאיש לוקח זאת׳ וכן מצינו בכל מקום שכתוב בתורה מנחה הוא והכתו׳ והאשה ההו׳כתי׳ הוא וקרינן היא לבאר כי היא בכלל הוא וכן תוצ׳ בפסוק ראשון בראשי׳ וסופו ה״א יוד׳ ואו׳ ושאחריו ה״א וענין זה רמזו הרב ז״ל בפסוק כל המנחה וכאשר חטאו ישראל בענל נסתלק מביניה׳ המלאך הזה וזהו שאמר השי׳ כי לא אעלה בקרבך׳ כי כל זמן שהמלאך הזה אשר השם המיוח׳ בקרבו מתהלך בקרב ישרא׳ לא יאמר השם יתברך כי׳ לא אעלה בקרבך כי כיון ששמו בקרבו הנה הוא בקרב ישראלי אבל כיון שנסתלק מהם בחטאם רצה הקדוש ברוך הוא שיהיה אחד מן הנפרדי׳ שלוח לפניהם הוא שכתו׳ ושלחתי לפניך מלאך וגרשתי את הכנעני וגו׳ כי לא אעלה בקרבך׳ והמלאך הזה מן הנפרדים אשר יבטיח בו לגרש הוא גבריא׳ המלאך וסמך לזה מיד וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו כי היו מתאבלי׳ מהסתלקו׳ המלאך הזה שר הפנים אשר השם המיוחד בקרבו ופחדו לנפש׳ מעתה פן יפלו ביד האויבים׳עם אחד מן הנפרדים ועם הדעת הזאת של קבלת יאמנו דברי רבותינו ז״ל שדרשו שכל ימיו של משה לא היה מלאך עמהם כלומר מלאך שר צבא כי היה הולך עמהם המלא׳ הזה שהוא מן הנטיעו׳ אין זה מלאך שר צבא כי אין זה מן הנפרדים · ומה שכתוב ושלחתי לפניך מלאך והוא מן הנפרדי׳ זה לא נתקיי׳ כי משה רבינו בטל הדבר בכח תפלתו

והוא היה ממלא מקום המלאך מן הנסרדי׳ אבל אחר שמת
משה חזר מלאך שר צבא למקומו ודעת הרמבן ז״ל במלאך
שר הצבא שחזר בימי יהושע שהיה גבריאל ומשה כל ימי
חייו הוא הכסלא מקומו של גבריאל השר כנרמז בפסוק
יו יט כאשר דיבר משה ידו וגבר ישר׳ אשר באורו שר גבריא׳ ובימי
יהושע חזר למקומו ללחום מלחמת ה׳ בעד ישראל ועל כן
פ יג נראה ליהושע וחרבו בידו שנאמר וחרבו שלופה בידו׳ ולכך
תמצא שם נקמות גדולות באבוד האויבים במיני נקמה
י יט כחודשי מאד וכענין שכתו׳ וה׳ חשליך עליהם אבנים גדולות
מן השמים עד עזקה וימותו׳ גם בענין אבדן המלכים ההם
והיתה מדת הדין מתוחה בהם להאבידם בגוף ובנפש מה
שלא תמצא כן במלחמ׳ שעשה משה שלא יזכיר בהם
הכתוב כי אם אבדן הגופות והחרים׳ כענין שכתו׳ במלחמת
ליס ג ו סיחון ועוג החרם כל עיר מתים הנשי׳ והטף׳ ולא הזכיר שם
נפש כלל אבל במלחמה יהוש׳ הזכי׳ נפש בכל מלחמותיו
ובכל הערים אשר לכד והנה בכל אחת ואחת הזכיר נפש
ופע יט ובסוף הזכיר ואת כל הנשמה החרי׳ לבאר כי אין צריך לומ׳
שהשמיד הגופו׳ וכלה אותם כי גם הנשמות החרי׳ שתהיינה
נכרתות מן העולם הבא ועל כן הוצרך ללכת עמו המלאך
הזה שהוא שר הגבורה להיות על ערי האויבים תחת אלהי
ה׳ הצבאות ויפלו לפני ישר׳ לאלפים ולרבבות׳ ואל יזכנו
לראות מתורתו נפלאות׳ והביאך אל האכורי והחתי והפרזי
והכנעני והחוי והיבוסי׳ לא הזכיר השביעי שהוא הגרגשי
ווהו שדרשו ר״ל הגרגשי פנה בלומר פנו להם הארץ מעצמ׳
ולא הוצרכו ישראל להלחם כנגדם׳ ועבדתם את ה׳ אלהיכם׳
כנגד מה שעובדים ע״ז שהזכירם למעלה חושבים שעם
העבודה ההיא ישיגו כל חפצם ויגבר מזלם ותכא לחם
ההצלחה והברכה במעשה ידיהם הזכיר עתה ועבדתם את
ה׳ אלהיכם שאין ראוי לכם שתעבדו כי את לשם המיוחד
מכנו תבא לכם הברכה וכל התועלת הוא שאמר וברך את
לחמך ואת מימיך׳ והסירותי מחלה מקרבך יש תחלואים
בתוך הגוף מצד המאכלים והמשקים הנכנסים בגוף ויש
תחלואים מחוץ לגוף מצד שנוי האויר כפי השתנו׳ מערכת
הכוכבים ועל כן יבטיח הכתוב כי עם התורה והעבודה יברך
ה׳ תברך מזון האדם שיהיה בכח תולדתו ויסיר התחלואים
מעליו ועם ההבטחה הזאת הצדיק המקי׳ התורה לא יצטרך
כ כ יו יב אל רופא וזהו שכתוב וגם בחליו לא דרש את ה׳ כי אם
ברופאים׳ גם בכלל מחלה שלא יהיה בהם משכל ועקר
שהוא חולי באדם׳ ודע כי היה הכתוב ראוי לומר והסיר כמו
שאכ׳ וברך אבל באור הכתוב כי האלהים יסי׳ מחלה מקרבנו
בעבדנו השם המיוחד ולתקן העבודות כלן לשם המיוחד
כעוס טו יו והבן זה׳ את אימתי מדת הדין כלשון תפ׳ול עליהם אימתה
ופחד ועניין הצרעה הוא מין עוף כנון יתושים וצרעי׳ וזבובי׳
דבורים והם מינים הרבה שם הכלל צרעה כמו שתמצא
מכת הארבה של מצרים שהיו מינים הרבה׳ ודרשו ר״ל
כי העוף הזה היה מטיל להם ארס ומסמ׳ את עיניהם ומיד
מתים וצרע׳ זו עלתה עם יהושע ועברה את הירד׳ כמו שכתוב
בספר יהושע ומה שכתוב שלשה מהם ולא יותר והוא
שאמר החוי ואת הכנעני ואת החתי לפי ששלשה אלה
היו החזקים שבכל ז׳ עממין והיו יושבים במצרי׳ נשגבים
ובא להוריע פלא גדול ונס נסתר שעם בריה חלושה שבכל
הנבראים והיא הצרעה בה יכרית הקדוש ב״ה את החזקים
שבכל המקומות׳ מעט מעט אגרשנו מפניך יאמר הכתוב
הצרעה תגרש אותם מכח מדת הדין מעט מעט והם יהיו
מהמעטים והולכי׳ ואתם מוסיפים ופרים ורבים עד שתנחלו
את הארץ׳ מים סוף ועד ים פלשתים׳ ים סוף הוא לצד דרום
ים פלשתים והוא המערב הים הגדול ותוא תחום ארץ ישר׳ל
יכופט ל ד וכן כתוב׳ עד הים הגדול מבא השמש יהיה גבולכם והים
הגדול אינו ים אוקינוס כי ים אוקינוס הוא מקיף את כל
הישוב׳ וממדבר לצד מזרח ועד הנהר הוא פרת לצד צפון׳
ואל משה אמר עלה אל ה׳ על דרך הפשט זו קודם מתן
תורה ומזה אמ׳ ונגש משה לבדו אל ה׳ ובאור אל ענין
והוא הלשון שאמ׳ ומשה נגש׳ל הערפל שכן אות׳ כ״ש גם
סעוס כ כ כן של והעם רואים את הקולות קודם מתן תורה היתה׳
ועל דרך הקבלה ואל משה אמר השם המיוח׳ עלה אל
ה׳ והו מטטרון ששמו כשם רבו וכן דרשו רבותינו ז״ל
ונקרא בשם הזה לפי שבשם הזה נכללים שתי לשונות
המורים על ענינו והוא אדון ושליח אדון מלשון חכמים
שקורין ל׳ל הגברת בעלת ממשלה מטרונה שליח מלשון יון
שקורים לשליח מנטטור ועוד יכלול ענין שלישי כלשון
שמירה כי תרגו׳ משמרת כסדר׳ ועל שהוא שומ׳ העולם
נקרא שומר ישר׳ל׳ והנה מתוך הוראת שמו השגנו שהו׳
אדון לכל מה שתחתיו שכל צבא העליונים והתחתונים
הלא הם ברשותו ותחת ידו והוא השלי׳ למי שעליו ולמעלה
ממנו שהשליטהו על הכל ושמו אדון לביתו ומושל בכל
קנינו׳ויש לך לדעת כי לפי משכעו׳ לשון אדון יהיה הש״ית
בשם כפול ומעם כפל הש״ית כי שני טע׳ן עולה ח״י וישאר
בשם מרון שהוא אדון. או יהיה כפל הש״ת לפי שהוא הטור
העשירי מושך כח מתשעה והנה היא נכתב במקומות
לבעלי הקבלה בתוספת יוד נקרא בשש אותיו׳ כנגד ש״ש
קצוות ופעם בשבע׳ מן הידוע שהוא נקרא נער ולכך הזכי׳
סס כד ו הכתוב בכורי ישראל בשם נערים שלח את נערי
בני ישראל׳ ויש לך לדעת כי העליה הזאת לא הוצרכה
עתה בשביל אהרן ובניו ושבעי׳ זקני׳ ומה שאמר ונגש משה
אל ה׳ הכונה על מטטרון גם כן והיה הכתוב ראוי לומר
ונגשת לבדך כי ה׳ המיוחד הוא המדב׳ והדבור הזה למשה
לבדו שאמ׳ לו עלה אל ה׳ אתה ואהרן נדב ואביהו וע׳ מזקני
ישר׳ל והשתחויתם מרחוק׳ ומה שמדבר בלשון נסת׳ ונגש
משה לבדו אל ה׳ אולי כי האוכר׳ ונגש כשה ל׳ ה׳ הוא מטטרון
שאמר כן על עצמו והוא לשון צוואה מצו׳ לאהרן נדב
ואביהוא ושבעים מזקני ישר׳ל וסכך לו מיד ויראו את אלהי
ישר׳ל ומשה לבדו נגש יותר שכן נאמ׳ לו עלה אל ה׳ ההר׳ והיה
שם והעליה הוא׳ לתוספת השג׳ היתה עד שבא בתוך הענן
שנאמר ויבא משה בתוך הענן. וכבר ידעת כי המלאך הזה
הוא שטעה אחר בעניינו ונכשל בו להסתפק בשתי רשויות
ויצ׳ לתרבו׳ רעה וכן כל מי שלא נזהר בעניינו הנה הוא חוטא
בנפשו ומסובב לו מוקש ואשמ׳ רבה לא יוכל כפרה ואולי
מפני זה נסמכה פרשת ואל משה אמר למלת מוקש כי
ענינו למי שאינו נזהר׳ בו מקום מעות׳ בו נוקש
ונלכד האב הראשון גם הבנים בסדבר נמרוד ואביהוא
והצדיק השלם רבי עקיבא שנזה בעניני [illegible] ויצא
בשלום והוא שדרש בו ואת׳ מרבני [illegible] אות הוא לנרים נ
ברבב שלו ה׳ צבאו׳ שמו אדון חוא בצבא שלו וחכן זה׳ ויבא
משה ויספר לעם את כל דברי ה׳ מצות פריש׳ והגבלה ואת׳
כל המשפטי׳ אין לפרש הדינין שבסדר ואלה המשפטים
שכבר התבאר כי פרשה זאת קודם מתן תור׳ היתה אבל
המשפטי׳ שבכאן הם שבת ודינין ופרה אדומה שנצטוו
במר׳ ויכתוב משה את כל דברי ה׳ הם התנאים והיה אם
שמוע תשמעו בקולי ושמרת את בריתי וגומ׳ וישכם בבקר
ויבן מזבח תחת החר׳ זה היה בסיון׳ כל הדברים אשר

דבר ה' נעשה · פירש רבינו חננאל ז"ל כי נעשה היא מצוה כוללת מצות עשה ומצות לא תעשה כי הנמנע מלעשות דבר שהוזהר עליו שלא לעשותו יקרא שעש' מצוה שהרי ק"ים האזהרה שהוזהר עליה ומקרא מלא אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו באר הכתוב כשלא פעלו עולה הרי הוא כאלו בדרכיו הלכו · וישלח את נערי בני ישראל בכורות היו · ועל דרך הפש' קראם נערי כי היו טהורי' להקריב קרבן שמעולם לא טעמו חטא ולא נגשו אל אשה · וכן דרשו ז"ל עתידין בחורי ישראל שלא טעמו חטא מעולם ליתן ריח כלבנון שנאמר ויהי' כזית הודו וריח לו כלבנון · ועם הקרבן הזה נגמר הברית בקבלת התורה שהרי בשלשה דברי' נכנסו ישר"ל לברית · במילה · וטבילה · וקרבן · מילה כשיצאו ישראל ממצרים נמולים היו כי היו כלם מקובלי האבות במצוה זו · טבילה היא שכתוב וקדשתם היום ומחר וכבסו קרבן · הוא הקרבן הנזכר בכאן · וכן מי שבא להתגייר חייב בשלשתן שנ' ככם כגר · וחייבין בית דין למולו ולהטבילו וכשיבנ' בית המקדש יביא קרבנו · ודרשו ז"ל שמודיעי' אותו תחלה קצת מצות ועונשים שבהם · ושעם הודעת העונשים כדי שלא יתגייר שאין הגרים תועלת לישר"ל כלל שהרי ערב רב גרים היו והם היו סבת העגל וגם היו סבת המגפה בענין בשר תאוה שחל עליהם הדבר שנ' והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה ומפורש אמרו ז"ל קשי' גרים לישראל כספחת שנאמ' ונספחו על בית יעקב · והטעם לפי שאין בקיאין בדקדוקי מצות וישר"ל לומדים ממעשיהם · ויש שפיר' מודיעי' אותם קצת עונשים שהטעם בזה כדי שלא יאמר אלו הייתי יודע לא הייתי מתגייר ונמצא גרותו בטעות · ועל כן יש לנו להודיעו מקצת עונשין כדי שיהיה גרותו בלב שלם ושיקבל עליו הכל · ומה שאמרו ז"ל קשים גרים לישראל אין זה נאמר לגנאי הגרים אלא לגנאי ישראל כליכר כיון שהקב"ה דואה מחשבתם שעזבו משפחתם וארץ מולדת ובאו להדבק בשכינה הנה הם מחייבין את ישראל כשאין עובדים להקב"ה בלבב שלם · וכן מצינו במדרש אמר ריש לקיש גדולי' גרי' בזמן הזה יותר מישראל כשעמדו על הר סיני שהם ראו את הקולו' ואת הלפידי' ואת קול השופר והנפלאות הגדולות והנוראו' · והגרי' לא ראו מדבר זה כלום ובאי' במצו' ובמצוק להסתופף תחת כנפי השכינה זבחים שלמים להפרים כל ימי המדבר היו ישראל מתפחדים ממדת הדין לפי שהיו במקום החורבן והשממון ולכן היה הקרבן פרים והבן זה · ויקח משה את הדם ויזרוק על העם · הזה הדם עליהם כדי שיכנסו בברית עם הקב"ה בדם ואותו כתם הדם שעל בגדיה' קרא הכתוב עדי לפי שהיה עדי להם וכבוד גדול והיה להם עדות ואות שנכנסו בבריתו של הקב"ה · ועל כן כשחטאו בעגל ועכרו על הברית אמר להם הוד עדיך מעליך כלומר שיסירו מעליהם אותם הבגדים שהיו עדי להם · וזהו שאמר ויתנצלו בני ישראל את עדים אותם הבגדים שנזרק עליהם דם הברית שהיה עדות ואות בין הקב"ה ובניהם · ולמה כרת הקב"ה עמהם ברית בדם רמז רמז להם אם אתם מקיימים את התורה מוטב ואם לאו הריני מתיר דמכם לכרת ולמיתה זה כתב רבינו חננאל ז"ל · וכן פי' רש"י היה מזה על בגדיהם מן הדם והיה הענין להחשיבם כענין שכתוב באהרן והזית על אהרן על בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו · וכונת אנקלוס ע"ה כשאמר על העם כי זרק הדם על המזבח לכפר על העם שכן תרגם וארק על מדבחא לכפרא על עמא · ויש שפירש ויזרוק על העם כנגד העם כלום לפניהם לא על בגדיהם · וכן ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים שפירושו כנגד רקיע השמים · ויראו את אלהי ישר"ל הכונה בזה על הכבוד האחרון שהזכירו למעלה ולכך הוסיף בו את שהוא השכינ' שהשם המיוחד שהוא אלהי ישראל כתו' בו כי' לא יראני האדם וחי ולכך תרגם אונקלוס וחזו ית יקר אלהא דישר"ל והוא הכבוד שראה יחזקאל כמראה אדם עליו מלמעלה כי ראה תחלה חיות הקדש והאופנים למטה אצל החיות וחזר וראה הרקיע הנטוי על ראשי החיות וראה הכסא על הרקיע ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה · ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר · על דרך הפשט יבאר הכתו' כי משה ואהרן ובניו ושבעים הזקני' ראו עתה במעמד הר סיני אלהי ישר"ל על הכסא והכסא על הרקיע והוא הרקיע הנטוי על ראשי החיות אמר תחלה ותחת רגליו שהוא הכסא וכן תרגומו כורסי יקריה · והזכיר כמעשה לבנת הספיר כי כן כתוב כמראה אבן ספיר דמות כסא · וספיר הוא אבן יקרה לבנה לדעת רבינו סעדיה גאון ז"ל ועל כן אמר לבנה מלשון לובן וענינו זכות גדול שהאו' נראה מאחריו אבל דעת החכ' ר"א ז"ל כי ספיר הוא תכלת ואמר כי לבנת הספיר אינו מלשון לובן אלא כלשון ואתה קח לך לבנה ואם לבנת הספיר כמו שראה יחזקאל אבן ספיר · והעד על פירושו זה שאמר כמעשה ולא אמר כמראה לבנת או כעין לבנה כי על גוון חלובן אין לשון כמעשה נופל בו · ויהיה בצור הכתוב כי היו רואים כסא הכבוד כמעשה לבנת הספיר שראו עצם השמים לטוהר והוא שהוא כמעשה לבנת הספיר וחרקיע כעין הקרח הנורא הנטוי על ראשי החיות ומזה הזכיר יחזקאל הי"א החיה אשר ראיתי תחת הרקיע והרקיע תחת הכסא והכסא תחת אלהי ישר"ל אבל הכתוב קצר בזה · וכן כתב הרמבן ז"ל בפירושו כי הכתוב תפש דרך קצרה שהרי למעלה מן החיה רקיע למעלה מן הרקיע הכסא למעלה מן כסא אלהי ישראל ומה שהזכיר עצם השמים ולא הזכיר חיות הקדש אשר תחתיו יתכן לפרש כי רצה להסתירם לפי שמשם היה החטא לישר' ששמטו את' ממטראמולין שלו והכעיסוהו בו · ועל דרך המדרש כמעשה לבנת הספיר כדי ליזכור שעבוד של ישר' בלבנה · ובאור הענין ללמד שהקב"ה מצר כשהאומו' מצרין לישר' והוא מה שאמרו כל המשעבדן מלמט' כאו משעבד למעלה ומזה הענין הוא מה שכתו' כי ראיתי את מכאוביו ומזה אמרו בירושלמי דמסכ' סכה מעש' אין כתיב אלא כמעשה היא וכל אגדתא שלה היא והסל והמגרפה · ע"כ · וע' וקנים אלו הם השערים המוכים על הצבור להכל מעליהם על הלבני' ולכך זכו מדה כנגד מדה להשיג כמעשה לבנת הספיר · ועל דרך החכמה כמעשה לבנת הספיר הוא השגה בכראה הנבואה אמתת החומר הראשון התחתון שהיה משלג שתחת כסא הכבוד והוא שדרשו ז"ל שמים מהיכן נבראו מאו לבושו שנ' עוטה אור כשלמה גוטה שמים כיריעה · הארץ נברא מישלג שתחת כסא הכבוד שנאמר כי לשלג יאמ' הוי ארץ וגו' · ואונקלוס שתרגם והתחת כורסי יקריה עשה רגליו שבים ל' הכס' ומלת רגליו סבותיו כמו ורגליהם רגל ישר' · ועמדו רגליו והבונה בו שהחומ' ההו' מאצלו והוא סבתו הכחיי' מצאותו והוא בראו וחדשו אחר העדרו ואמ' כמעש' לפי שהחומ' מתפעל ומקבל צורה · ואמר לבנת כי הלובן ההוא שתח' הכסא היה חומר לארץ ולא אמ' כלבנת הספי' לפי שאין הכונ' במרא' הלובן כי הספי' אינו לבן כי אם היה לו מרא' לובן לא היה מראה המראים כלן ולא היה מקבלן מאחריו · אבלהוא נעדר מכל מראה ולפיכך הוא מקבל כל מראה · כן החומר הוא נעדר הצורו' כלן ואין לו דמות וצור כלל על כן הו' מקבל כל צורה

ויצורה וזה דעת הרמבם ז"ל בספר המורה בחלק שני פרק כ"
זה לשונו: ועל דרך הקבלה כמעשה לבנת הספיר וגו'
אצל חכמי המרכבה כי כסא הכבוד מיוסד מג' יסודות אש'
רוח' מים' שהם נאצלים מג' מדות חסד דין רחמים והם ג'
מראות לבן אדום וכלת ותן ע"ל לבך כי הזכיר לבנת על מרא'
הלבן וספיר על מראה האודם וכעצם השמים על מראה
התכלת ולכך תא ותחות כורסי יקריה והו' שאמר התכלת
דומה לים ים דוגמה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד' וראוי
שתתבונן איך הזכיר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר
שהוא נאור נמו כי יש תחת הכס' כמעש' לבנת הספי' שהו'
כסא אחר וזהו יורה על שני כסאות והנה הדב' אמת ויציב
כי יש כסא לכסא ועל כן גלה לך הכתוב בפירוש כי תחת
הכס' העליון יש כסא אחר שהוא כמעש' לבנת הספי' וכעצם
חשמי' ושלשה יסודות לכל כסא וכסא הרי ו' וזהו סוד הכתו'
ס פ' הנזכ' בכסא שלמה ששׁ מעלות לכסא וגו' וכתו' וישׁב שלמ'
פ כמ על כסא ה' כי רצה שלמה בחכמתו הגדולה לכלול בכסאו
קכנ ס מעלות שני הכסאות שעליה' נאמ' בעת רצון כי' שמה ישבו
כסאות למשפט כסאות לבית דוד' ונאמ' בשעת הכעס עד די
כרסון רמיו ויש שפירשו כמעשה לבנת הספיר כי המשיל
השגת האצילי' לענין הספי' הלבן שהוא פראה מה שבתוכו
שהוא פנימי ונסתר שם' והפנימי הזה הנסתר הוא נראה
מתוך החיצון אבל עצמותו אינו נראה ואינו נודע לעצמו
וש ו נ וזהו וארא אל אברהם וגו' כי הפנימי הנסתר נראה ע"ל הרואי'
כספיר אבל לא נודע להם ועל כן יבאר הכתוב השגת במשל
יפה מאד יובן ממנו הנמשל וזהו לשון כמעשה בכף הדמיון
כי ענין ההשגה בהם גם בכל הנביאים כלן גם בישראל בהר
סיני היא הנקראת פנים בפנים כח לפנים סכח ולכך אמר
כמעשה בענין מה שיעשה הספיר הלבן שהפנימי חנעלם
נראה מתוך החיצון אבל עצמותו אינו נראה כי הוא נסתר
ונעלם כן ההשגה וזה מבואר' ואל אצילי בני ישראל נקראו
אצילי כלשון אצילות כלומר שנתאצל עליהם רוח נבואה
במעמד הקדוש הזה והאצילים האלה היו נדב ואביהוא
ושבעים מזקני ישראל' לא שלח ידו מכאן שהיו ראוים
לשליחות יד' ויחזו את האלהים הוא מה שנזכר למעלה
ויראו את אלהי ישר' והכונה בזה בזה שאמר ויראו את אלהי
ישראל ויחזו את האלהים שחזו את האלהים ולא הרסו לעלות
אל ה' ויאכלו וישתו' על דרך הפשט עשו יום טוב מפני
שזכו ונכנסו לאותה המראה הנכבדת ונצולו ויצאו בשלום
מי לג נ כענין שכתוב כי' ראיתי אלהים פנים ע"ל פנים ותנצל נפשי'
וכן היה כהן גדול עושה סעודה גדולה במוצאי יום הכפורי'
מפני שנכנס בשלום ויצא בשלום לקדש הקדשים ונצל'
ויש שפיר' ויאכלו וישתו שלא היתה מעלתם כמעלת משה
שהעיד עליו הכתוב ויהי שם עם ה' מ' יום וארבעים לילה
ונזון ארבעי' יום בלא מאכל ומשתה כי אחרי שזכו למדרגה
זו חזרו למדרגתה האנושית מיד שאכלו ושתו' ורשי פי'
ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו כי בעוד שהיו אוכלי ושותי'
היו מסתכלים אותו בלב נפ' ועל דרך המדרש ויאכלו
וישתו וכי קילור עלה עמהם לסיני כן דרשו בויקרא רבה
פרשת אחרי מות פירוש קילור עוגה' אלא ויאכלו וישתו
פלי יו טו אמר רבי יוחנן אכילה ודאית שנ' באור פני מלך חיים ובאור
זה כי מזון הנפש ועדונה באותה המראה הנפלאה יכנ' הכתוב
פלים פנ לאכילה ושתיה שהוא עדון הגוף וכן אמר דוד עה כמו חלב
ודשן תשבע נפשי כי כיון שהגוף מתקיים מן המזון הגופני
הבא מסבה אחר סבה על אחת כמה וכמה שתתקיי' הנפש
בהתקשרה בסבה העליונה הראשונה יתברך והוא המזון

האמתי הקיים והאכילה הודאית הנצחית וכענין שכתוב
פלים לו ו ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם כי עמך מקור חיים
באורך נראה אור' ועוד יש לפרש ויאכלו וישתו קרי ביה
שמות לג ד וישיתו כי מפני שמצינו אחר מתן תור' בפורענות ולא שתו
איש עדיו עליו ולא נזכר השכר הגדול והחזוד העצום הזה
בפרשת מתן תורה לכך הוצרך לרמוז כאן כי מה שחזו את
האלהי' הוא ששתו העדי' ההוא ונהנין ושמחי' שמחת הנפש
כמי שנהנה וישמח באכיל' ושתי' וזה שמעתי מפי הרב ר' ן'
ועדין נשאר לשאול למה לא נזכר במתן תורה בפי' ולמה לא
יזכיר ענין העדי' הזה כאשר זכינו ליזכירנו כשאבד ממנו'
ונראה לי לומר כי לא היה צריך כלל כי העם אשר יצאו
לקראת האלהים מן המחנה לקבל תורה מן השמים וראו
הקולות והלפידים וקול השופר ואותם הגדולות והנוראות
אש ראו עיניהם אין צריך לומ' שהתלבשו עדי האור והתעטרו
והתקדשו בקדושת שמות המלאכי' כי כל המתקר' ע"ל השמן
אין צריך לומר שימשח ממנו' כמו שאמרו רז"ל קרב לגבי
דהנה ואדהן' והנה זה כענין ספור העולם הבא שלא נזכר
בתורה לפי שלא היה צריך לפי שכל מה שתצריך התורה
בספור היעודים הגופניים אינו אלא מפני שהם הכנה לירש
חיי העולם הבא' ועל כן לא הוצרך בכאן להזכיר העדי
שמות יח ו כשזכינו אליו כי כיון שהזכיר הכתוב ויוצא משה את העם
לקראת האלהים מתוך הכלל ההוא יש להבין הפרט אבל
כאשר חטאו במעשה העגל הוצרך להזכיר הסרונה שאבדה
מהם המעלה העצומה הזאת' ועל דרך הקבלה ויחזו את
האלהים ויאכלו וישתו' והלא כבר הזכיר וירא את אלהי
ישרא' אבל יתכן לפרש כי האצילים חזו את האלהי' כלומר
שנבאו בו שלא במחיצה ושלא תאמר בשאמר ויראו ראיה
ממש לכך חזר ואמ' ויחזו נבואה מלשו' מחזה והנה השגתם
היתה למעלה מהשגת ישראל ולמטה מהשגת משה' כי
השגת ישראל היתה במחיצת ענן וערפל והאצילים היתה
נבואתם בו שלא במחיצה ומשה רבינו ראה אותו ממש כי
שמות לג ב כן הבטיחו וראית את אחורי והוא הכבוד האחרון' ומה
שהזכיר מיד ויאכלו וישתו יורה כי נהגו קלות ראש בראי' זו
ולכך היו ראוין לשליחות יד במדת הדין ע"ל שרצה להמתין
להם כדי שלא לערבב שמחת התורה' עלה אלי ההרה' גם
פרשה זו קודם מתן תורה נאמרה והלשון מוכיח כן ואתנה
לך את לחות האב' והתורה והמצוה ופי' רשי' ז"ל והיה שם ס'
יום' אשר כתבתי פירוש קודם שנברא העולם שהרי התורה
היתה כתובה לפני באש שחורה על גבי לבנה או יחזור אשר
כתבתי אל לוחות האבן שהזכיר שהיו כתובים באצבע אלהי'
להורותם' על דרך הפשט למדך שהתור' והמצות מסלול
ודרך לשוב הנפש לשרשה וזהו להורותם כלומר להורותם
פלאי ד ד הדרך לעולם הבא כן אמר שלמה עה ויורני ויאמר לו יתמך
דברי לבך שמור מצותי וחיה' ועל דרך המדרש להורותם זה
תלמוד וכן דרשו בברכות את לוחות האבן ע"ל הלוחו והתורה
זו תורה שבכתב והמצוה זו משנה אשר כתבתי זו נביאים
וכתובי' להורותם זה תלמוד כלם' שכלן נתנו למשה מסיני
ועוד תמצא להורותם הלמד' והעם שבעי' ובאמצע תורה וחזו
שבעי' פני לתורה' ועל דרך הקבלה להורתם כתי' והוא ראיה
למה שפירש כי התורה והמצוה ידריכו האדם אל המדה הזו
היא כנסת ישר' ומשם תתעלה הנפש אל העולם הבא כמעם
פלים מב ו הכתוב ואחר כבוד תקחני אתה' והבן זה' ויהיה להורותם
פי' ספורנ כענין ע"ל חדר הורתי' ויק' משה ויהושע משרתו היה יהושע
מכלל שבעים זקנים שהזכי' למעלה שחזו את האלהים והוא
היה גדול מכלן' ויש לשאול מדוע יזכירנו הכתו' בכאן יותר

מן

שן השאר זכתב הרמב"ן ז"ל אשר לומר שזה מורה כי כל ימים שהיה משה בהר היה יהושע כמתין אותו בתחתית ההר ומפני זה הזכיר בכאן כי היה משרתו עמו ללוות אותו עד הגבול המזומן בהר ויעל משה אל הר האלהים שכל זמן שהיה משה בהר הסתינו יהושע בתחתית ההר וראיה לזה שהרי כשירד משה מן ההר הזכיר הכתוב מיד וישמע יהושע הוא שכתוב וישמע יהושע את קול העם ברעדה והכתוב הזה יורה כי לא היה יהושע עם ישראל במחנה אבל היה מתיצב בתחתית ההר ומכתין למשה עד רדתו וישכן כבוד ה' על הר סיני הוא מה שהזכיר למעלה ויבדר אתם את כל הדברים האלה ושם כתבתי והרחבתי באור ומה שאמר ויכסהו הענן ששת ימים והוא מראש חדש סיון עד ששי בו ואז נתנה תורה ויקרא אל משה ביום השביעי מדה למחרתו אחר מתן תורה ונתעכב שם מ' יום ומ' לילה הוא שנאמר ויהי משה בהר מ' יום ומ' לילה וששת ימים שהיה מכוסה בענן היו בכלל מ' ואם תשאל כיון שמשה נתעכב שם ולא ירד עד ז' בתמוז שהוא תשלום מ' למה הוצרכה קריאה זו אבל מציעא בזה לרז"ל דעות היא שאמרו בפרק קמא דיומא ויקרא אל משה ביום השביעי לא בא הכתוב אלא לחלוק כבוד למשה דברי רבי עקיבא רבי אומר לא בא הכתוב אלא למרק אכילה ושתיה שבמעיו כדי לשוותו למלאכי השרת. רבי מתיא בן חרש אומר לא בא הכתוב אלא לאיים עליו כדי שתהא תורה נתנה באימה וביראה ברתת ובזיע שנאמר עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה ובמדרש בא וראה שבל מעשה בראשית נברא בששה ימים והתורה נתנה לסוף מ' יום אשרי מי שנותן מעשה ששה ונוטל מעשה מ' ויראה לי בספר הזה כי מן הידוע כי השיג משה בחכמת התורה תכלית ההשג אשר המין האנושי יכול להשיג אבל אי אפשר לו לה' המין האנושי לבא לתכלית אות ההשגה בפחות מן הזמן הזה ועל כן הוצרך להתעכב שם ללמוד התורה מ' יום ומ' לילה ומזה הורגלו ז"ל לומר תנא סניה ארבעין זמנין ודמיא ליה כסאן דמנח בכיסתיה כם יראה לי שבזכות מ' יום הללו זכה לקרון עוד פנים מ' שנה שחיה אחרי כן כי כל שנותיו היו ק' ועשרים שנה והוד הגדול ההוא לא נפרד ממנו עד יום מותו שהעיד עליו הכתוב לא כהתה עינו ולא נס ליחה והימים שעמד בהר שלשה פעמים מ' יום היו מאה ועשרים יום כמנין שנותיו מ' יום ראשונים בלוחות ראשונות ללמוד פירוש התורה מ' יום שניים להתפלל על מעשה העגל מ' יום שלישים לקבל לוחות שניות מתוך הענן מפני שהיה משה מכוסה בענן כל ימים אבל לא בא בתוכו לכך יאמר הכתוב כי עתה ביום השביעי קרא למשה מתוך הענן והביאו לתוכו כענין שאמר ויבא משה בתוך הענן וכבר דרשו רבותינו ז"ל פר' קמא דיומא שעשה שביל בתוכו נאמר כאן בתוך הענן ונאמר בים ויבאו בני ישראל בתוך הים מה להלן שביל שנאמר והמים להם חומה וגו' אף כאן שביל וכרא כבוד ה' בלשון התורה נקרא כבוד ה' ובלשון חכמים שכינה וזהו וישכן כבוד ה' על הר סיני וכתיב לשכן כבודו בארצנו והיא מדת הדין הנקראת שבה נברא העולם כלו שנאמר ואת כל אלה ידי עשתה זכור כל הנמצאי כלן בשם אלה שכלן נתהוו מכח מדת הדין הוא שאמר הכתוב ויהיו כל אלה וכן במעשה בראשי אלה תולדות השמים והארץ כלל כל הנמצאים כלן העליונים והשפלים בסלת אלה וזה בכלל הנמצאי גם בפרטי הנמצאי בדברי שהם קיום העולם מצינו שהזכי בהן הכתוב לשון אלה ואלו הם האור והחשך והתהום ומשפט וקבוץ גליות

ישראל והתבואה והמטר האור והחשך הוא שכתוב יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא דע אני ה' עושה כל אלה הת ורה שנאמר וידבר אלהים את כל הדברים האלה המשפט שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ישראל הוא שנאמר בשבטי ישראל כל אלה שבטי ישראל שנים עשר ובקבוץ גליות נאמר הנה אלה מרחוק יבאו ואלה מצפון ומים זאת מארץ סינים וכתיב ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמוד גולה וסור ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה איפה הם התבואה הוא שכתוב כי זרע השלום הגפן תתן פריה וזכו והארץ תתן את יבולה והשמי יתנו טלם והנחלתי את שארי העם הזה את כל אלה המטר הוא שאמר הנבי הי"ש בהבלי הגוים מגשימים ואם השמים יתנו רביבי הלא אתה הוא ה' אלהינו ונקוה לך כי אתה עשית את כל אלה

קהו טוסרי ואל כסף ודעת מחרוץ נכחר

שלמה

המלך עליו השלום הזהיר בכאן את האד על מדת הזריזות שיתדל ויטרח במוסרי התורה ואל ישתדל ויטרח ברבוי הכסף לפי שבמוסרי התורה יקנה האדם תועלת רבות בעולם הזה ובעולם הבא ורבוי הכסף אין בו תועלת אבל יש בו נזקים רבים כשולים רבים שהוא סבה לדאגות רבות וכמו שאמרו ז"ל מרבה נכסים מרבה דאגה וידוע שאין בבל הרבויים שבכל המדות שום תועלת כי אם ברבוי התורה ודעת מחרוץ נבחר טעמו וקחו דעת התורה שהוא מחרוץ נבחר והזכיר לשון קחו לומר שיקחו מוסר התורה והמצות בזריזות והשתדלות כמו שלוקח הדבור בידים שהוא מזדרז בו ולא שיקחם בעצלה וביאוש כי אם יתעצל בהם אי אפשר שינצל מן העונש אפילו כשהוא מקיים המצוה כי אם מיחד השם יתברך בפיו ובשפתיו ולבו רחק ממנו גדול עונו מנשוא כי מצד אחד עשה מצוה ומצד אחר הוא נענש בעשותו אותה כשלא עשאו על השלמות כי אם בעצלה והוא הדין הטעם בענין התפלה אם התפלל ולא כוון את לבו בתפלתו לא שהוא מחשב בהבלי הזמן בסחורתו וכספו והנה הנה זה חוטא וכמעט שעליו נאמר לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב כלומר כשאתם אתי ועומדים בתפלה לפני אל תחשבו בכסף וזהב אשר עמכם כי המתפלל העושה זאת מתנכר במחשבתו אל המלך השם יתברך ולפני מלך בשר ודם לא היה עושה כן וכן אלו הניח תפלין ונתעצל ולא נזהר שלא יישן בהם ולא יפיח בהם אין המצוה שלמה וכן המצות כלן והא למדת שהעצל אף בעשותו אחת מן המצוקר לו כהשאוון בסבת העצלה והנה התועלת שהשיג בקיום המצוה איננה מבלתי עונש כשם שתועלת החומץ שאדם שותה פעמים

לרפואה אינו מבלתי נזק שהוא מזיק לשינים ׳ או תועלת
חום האש שאינו מבלתי העשן המזיק לעינים ׳ ועל זה אמר
כו שלמה עה כחומץ לשיני וכעשן לעינים כן העצל לשולחיו ׳
ג ד ועל כן יגנה שלמה תמיד את מדת העצל הוא שאמ׳ מתאוה
ואין נפשו עצל ׳ יאמר כי מי שנפשו מתאוה לאיזה דבר
שיהיה ואין לו כלומר שלא השיגו עצל הוא כי לא השתדל
בו כל הצורך וכמו שדרשו רזל לא יגעתי ומצאתי אל תאמן
יגעתי ולא מצאתי אל תאמן יגעתי ומצאתי תאמן ׳ ועל כן
יתמיד שלמ׳ עה מוסרו על העצל ויזהירנו בנמלה הוא שאמ׳
ו ו לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחכם ׳ כי ממנה נקח קל
וחומר ובה יראה דבר חכמה כי היא פחותה שברמשים ויש
בה מדת הזריזות שאוספת בזמן הקיץ מה שתאכל בזמן
החורף ׳ וידוע כי הזריז בעניני התור וחמצות גם הזריז בתקון
מדותיו הנה הוא עולה ממדה למדה וממדרג למדרגה והולך
כל היום לפני ולא לאחור והנה העצל בהפך ממנו כי הוא
הולך כל היום לאחור ולא לפנים הוא שאמר שלמה עה
פו יט דרך עצל כמשוכת חדק ׳ שאי אפשר לו ללכת ולעבור אל
המקום אשר לבו חפץ ויצטרך לשוב לאחור כן העצל אינו
יכול לעלות ממדה למדה אבל הוא מחריב את עצמו מבית
ומחוץ כי הוא משחית נפשו וגופו כדפירון חשדה החרב
מבפני ותחת חטה יצא חוח וחרב מבחוץ שהכותלי והגדרי
י כד ל טהיו מסביב הכל נתרס ׳ ועל זה אמר שלמה עה על שדה
איש עצל עברתי וגומר והנה עלה כלו קמשונים ׳ המשיל
העצל שאינו מתקן נפשו ומדותיו והוא בהנהגתו הרעה
מחריב נפשו וגופו מבית ומחוץ ׳ לעצל המונע עצמו מעבוד
שדהו ומניחו אותו שתחרב מבית ומחוץ ׳ ועל כן הזכיר
שלמה עה בכאן קחו מוסרי ואל כסף שיקחו הבריות מוסר
התורה בזריזות ולא ברפיון ובעצלתים ואמר ואל כסף בהפך
מהכוון העם שהם משתולי לקנות הכסף בזריזות ובחריצות
וזה דרכם כסל למו כאשר לא יעשו במוסר המצוה ככה
ולפיכך אמר קחו מוסר ואל כסף כלומר התורה כי התורה
אפלי׳ ו כג נקו את מוסר בעניין שכתוב ודרך חיים תוכחות מוסר ועמה
אדם זוכה אל החיים הנצחיי להתעלג מזיו שכינה כי שכינת
מפלי׳ כ כ דבקה בתורה והוא שורשו רזל כי ישרים ישכנו ארץ
זית כד יז ישכ נו שכינה בארץ ׳ במתן תורה כתיב וישכון כבוד ה׳ על
הר סיני כי היא הסבה שהשכינה שורה בישראל בהר סיני
בגלה׳ ובמשכן בנסתר בהר סיני בגלה הוא ששכן הכבוד
זמות מס בהר סיני לעיני כל ישראל שנ׳ ומראה כבוד ה׳ כאש אוכלת
בראש ההר לעיני בני ישר׳ ׳ במשכן בנסתר הוא שנצטונו
לעשות לו בית כיוחד כדי שישכון עליו בנסתר ועל זה
התנבו ישראל תרומה לעשות מכנה משכן וזהו שכתוב
ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את
תרומתי ׳ ויקחו לי׳ על דרך הפשט לשמי ולשון תרומה
הפרשה כלומר שיפרישו ישראל נדבה בממונם למלאכת
המשכן ועניין המשכן היה דוגמת הר סיני והכבוד ששכן
על הר סיני בגלה הוא ששכן על המשכן בנסתר ׳ וכשם
ויק ה כו שמצינו בהר סיני שאמר הכתוב הן הראנו ה אלהינו את
זית מ לג כבודו ואת גדלו כן מצינו במשכן שחזר שני פעמים וכבוד
במ׳ ד לה ה׳ מלא את המשכן ׳ וכשם שמצינו בהר סיני שכתוב בו כן
השמי׳ השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו
מס הגדולה וכתי׳ ודבריו שמע׳ מתוך האש כן במשכן היה הקול
מדבר ׳ז מעל הכפורת מבין שני הכרובים ׳ וכשם שמצינו
שמות כה כב בהר סיני שכתוב בו ויראו את אלהי ישר׳ ׳ כן מצינו במשכן
חזקאל א כו שהיה אלהי ישרא׳ יושב הכרובים הוא שכתוב בו וכבוד אלהי
ישר׳ עליהם מלמעלה היא החיה אש ראית תחת אלהי ישר׳

נהר כבר ואדע כי ברובי המה ׳ תקחו את תרומתי אחד
שהזכיר נדיבות הלב יחס התרומה אליו שאמר תרומתי כי
אז יהיה רצונו דבק בהם כי אין רצון ה׳ ית׳ בצרי העין ׳ ועוד
להורות כי כיון שהתנדב המתנדב תרומת ה׳ היא ואם אינו
נותנה נענש ואם נתנ׳ כבר יצאה מרשותו ואין לו בה כלו ׳
ויתכן לפרש כי מה שהזכיר בכאן שלש תרומות ויקחו לי
תרומה ׳ את תרומתי ׳ וזאת התרומה ׳ שהם כנגד שלש
תרומות שהעולם נתרם בהם ׳ והם החכמ׳ והתבונה והדעת
כענין שכתוב ה׳ בחכמה׳ יסד ארץ כונן שמים בתבונה ׳ פסלי ג יט
בדעתו תהומו נבקעו ׳ ונרמז במעש׳ המשכן לפי שהמשכן
שקול כבריאת עולם ומפני זה הזכיר בכאן ג׳ תרומות
וכנגדם תרמו ישראל במדבר ג׳ תרומות האח׳ תרום המשכן
והיא האמורה בפרשה זו ׳ השנית תרומת שקלים והיא
האמורה בפרשת שקלים בסדר כי תשא ׳ השלישי׳ תרום׳
המזבח והיא האמורה בסדר במדבר סיני שנמנו ישראל ע׳
שקלים שנתן כל אחד מהם מחצית השקל ואותם שקלים
היו לקרנו צבור ׳ וג׳ תרומות הללו השתי׳ קדש והשלישי׳
חול השתים קדש היא התרומה שבכאן ותרוצ׳ הכזב שהם
קדש כי היו שתיהן לצורך הקבה ולכבודו ׳ אבל השלישית
והיא תרומת שקלים היתה לצורך ישראל ולתועלתם שבה
היו מתכפרין כענין שכתוב ונתנו איש כופר נפשו ׳ וכנגד שמות ל יב
נצטוו ישראל בג׳ תרומות כשנכנסו לארץ השתים קדש
והשלישית חול והיא תרומת חלה ולא נצטוו ישר׳ בשתים
להביאם בחוצה לארץ כי אם בארץ הקדושה לפי ששתיהן
קדש אבל תרומת חלה מפרישין אותה אף בחוצ׳ לארץ כדי
שלא תשתכח תורת חלה מישראל ׳ וכדי לבאר שהמשכן
שקול כנגד בריאת העולם הזכיר בו הכתוב שלש תרומות
של העולם והוא שכתוב בבצלאל ואמלא׳ אותו רוח אלהים שמות לא ג
בחכמה בתבונה ובדעת ׳ ועל זה דרשו רזל יודע היה בצלא׳
לצרף אותיות שבהן נבראו שמים וארץ כתיב הכא ואמלא
אותו רוח אלהים בחכמה בתבונה ובדעת וכתיב התם יי
בחכמה׳ יסד ארץ כונן שמי׳ בתבונה בדעתו תהומו נבקעו׳ משלי ג יט
רצו החכמים לרמוז בזה כי המשכן שקול כנגד בריאת
העולם ׳ ותמצא בפרקי רבי אליעזר בשלשתן בנה שלמה
בית המקדש שכן הזכיר הכתוב על חירם בן אשה אלמנה מלכי׳ ב ז יד
הוא ממטה נפתלי ואביו איש צורי חורש נחשת ויסלא את
החכמה ואת התבונה ואת הדעת וכן בשלשתן עתי להבנו
הוא שהזכי׳ עליו שלמה עה ברוח הקדש בחכמה׳ יבנה בית מלכי׳ ב ג
ובתבונה יתכונן ובדעת חדרים ימלאו ׳ ושלשתן עתי הקבה
ליתן לישר׳ במתנה שנ׳ כי יי יתן חכמה וגו׳ נתן אין כתיב משלי ב ו
כאן אלא יתן מלמ׳ דעת ותבונ׳ ושלשתן ינתנו למלך המשיח
שנ׳ ונחה עליו רוח ה׳ רוח חכמ׳ ובינה וגו׳ רוח דעת ויראת ישעיה יא ב
ה׳ ועל דרך המדרש ויקחו לי תרומה כאחר שנתתי לכם
תורתי שכתוב בה כי לקח טוב נתתי לכם תורתי וגו הביאו מפלי ד ב
לי תרומה ׳ כי לקח טוב נתתי לכם משל לשני סוחרי אחד
בידו מטבעא ואח בידו פלפלין החליפו נטל זה פלפלין וזה
מטבעא כל אחד חסר ממה שבידו ׳ אבל התורה אינו כן
זה שונה סדר זרעים למי שבידו סדר מועד וזה שונה סדר
מועד למי שבידו סדר זרעים כל א׳ א׳ מרויח ונשאר לו מה
שבידו כבר זהו כי לקח טוב נתתי וגו׳ מעש באחד שהיה
בספינה עם סוחרים הרבה והיו אומרים לו היכן פרקמטיא
שלך אש להם פרקמטי׳ שלי גדולה משלכ׳ בדקו כל הספינ׳
ולא מצאו כלום התחילו שוחקים עליו נפלו לסטים עליהם
בים שללו ונטלו כל מה שהיה בספינ׳ ׳ יצאו ליבשה ונכנסו
לבדינה ולא היה להם להם לאכול ובגד ללבוש מה עשה
אותו

אותו חכם נכנס לבית המדרש נהגו בו כבוד וגדולי העיר
מלוין אותו בשראו הסוחרים כך באו אצלו ופייסו אותו
בבקשה ממך עשה עמנו חסד ולמד עלינו זכות לפני בני
העיר כדי שנתפרנס ונחיה ולא נמות שכבר ראית מה
שאבדנו בספינה · אמר להם והלא אמרתי לכם שלי גדולה
משלכם שלכם אבד ושלי קיים ועוד כל העושה פרקמטי לא
כל שעה הוא משתכר ופשהוא משתכר [illegible] שהוא עומד
בידו ופעמים שאינו עומד בידו אבל התורה עומדת לעד
בעולם הזה ובעולם הבא הוי אומר כי לקח טוב נתתי לכם ·
ועל דרך הקבלה ויקחו לי תרומה וגו׳ כנסת ישר׳ שהיא
תרומה והיא הנקראת זאת ולכך אם זאת התרומה וכן כתי׳
זאת אשר דבר להם אביהם ושם בארתי וכתיב מאת ה׳
היתה זאת · ואמר ויקחו לי ליחד את הכל ממה למעלה
וממעלה למטה ולפי שהכל תלוי במחשבה ובכוונת הלב על
כן אם׳ מאת כל איש אשר ידבנו לבו ולזה רמוז במדרש הוא
שאמרו ויקחו תרום אין כתי׳ כאן אלא ויקחו לי אותי לוקחי׳
כביכול אמר הקב״ה קחו אותי שאחר ביניכם · ועוד אמרו
במדרש ואת התרומה אש׳ תקחו כנסת ישר׳ שהיא תרומה
שנ׳ קדש ישר׳ לה׳ ראשית תבואתה · ובספר הבהיר תמצא
מפורש ויקחו לי תרומה ויקחו לקדש תרומה שהיא יוד
והיא עשירית ומנא לן דעשירי קדש דכתיב העשירי יהיה
קדש לה׳ לקו ש ומאי נינהו קדש ראשית כל בכורי כל׳ וכתיב
ראשי׳ חכמה עד כאן ומה שהזכיר בסמוך ככל אשר אני
מראה · הכונה כי אני הוא המראה וכן כאשר הראה אותך
בהר יחזור למלת אני ומלת אני במקום הזה מדת הדין · וכן
מצינו בדוד המלך בגלי המקדש שאם הכל׳ בכת׳ מיד יי׳ עלי
השכיל כל מלאכת התבני ויד יי׳ הוא מדת הדין והוא ענין
שבאר בכאן כי אני הוא המראה לו תבנית המשכן ותבנית
כל כליו ויש לך לדע׳ כי מן ויקחו לי עד וזאת התרומ׳ מדבר
בתרומה העליונה · אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחשת ·
מדב׳ בתרום׳ המקדש ובאו הענין כי כשיביאו ישר׳ תרומת
המשכן שהיא זהב ונחשת וכל השאר יביאו עמם התרומה
העליונה וזה באו׳ ועשו לי מקדש זו תרומת המשכן ושכנתי
בתוכ׳ זו תרום׳ עליונה וזה סוד הכתוב יביאה את תרומת יי׳
זהב וכסף ונחשת שפירושו עם תרום׳ יי׳ יאמר הכתוב קחו
מאתכם תרומה ליי׳ כל נדיב לבו יביאה את תרומת יי׳ קחו
מאתכם תרומה העליונה יביאה את תרומת יי׳ זו תרומת
המשכן · ועל כן אמר זהב וכסף ונחשת וזה מבואר כי
כשיביאו תרומת המשכן מיד יביאו עמה התרומה העליונ׳
וישכינו שכינה למטה ביניהם · זהב וכסף ונחשת
הזכיר שלשה מיני מתכות ושלשה מיני צמר לא מצינו
כשי׳ בנדבת המשכן אלא לפי שהוא יוצא מגוף השרץ
שהוא התולעת ולא הוכש׳ למלאכת שמים אלא דבר טהור
כענין שאמרו בתחש · וצבע תולעת השני אינו מגוף
התולעת אלא מתוך גרגרי׳ שהתולעת בתוכם · ואחר כך
הזכי׳ ושש שהוא המשתי׳ והזכיר ועזים שהוא הצמר וזהו
שלא תרגם אנקלוס ועזיא אלא ומעזי שפירושו דבר הבא מן
העז׳ והוא הצמר ואף על פי שבגד צמר ופשתים אסרה לנו
התורה אין הכהנים נכנסים לשמש במקדש אלא בצמר
ופשתים · ובסדר קדושים אבאר סוד הדבר בגה׳ ועירות
תחשים מין היה · ודרשו רבותינו ז״ל בפרק במה מדליקין
תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה וקרן היה לו
במצחו ולפי שע׳ נזדמן למשה ועש׳ ממנו משכן ונגנז כלום׳
שהתחשים ההם שנזדמנו במדבר לא נזדמנו אלא לצורך
המשכן בלבד ולכבודו של הקבה לקחת עורותיהם שהיו

משויירים בציור נפלא ומעולה ואחר כך נתעלמו · ודקדקו
ז״ל מדקאמרי קרן היה לו במצחו שמע מינה טהור הוא
דהא אמרינן שור שהקריב אדם הראשון קרן אחד היה לו
במצחו שנאמר ותיטב לי׳ משור פר מקרין מפרים מקרין
תרתי משמע מקרן כתי׳ ועוד שלא הוכש׳ למלאכת שמי׳
אלא בהמה טהורה בלבד שנ׳ למען תהיה תורת יי׳ בפיך כן
המות׳ בפיך · והרבה גוונים היו לו ולכך תרגם אנקלוס
סמגונא מתפא׳ בגוונים שלו · ועצי שטים מאין היו להם
במדבר דרשו רבותינו ז״ל יעקב אבינו צפה בחוח הקדש
שעתידין ישר׳ לבנות משכן במדב׳ והבי׳ ארז׳ למצרי׳ ונטען
שם וצוה את בניו ליטלם עמה כשיצאו ממצרי׳ שמן למאור
שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמי׳ בשמים לשמן
המשח׳ ולקטרת הסמי׳ באורו ולקטרת יביאו הסמים לפי
שהבשמי׳ הם המאכלים הנקראי׳ מסעדים שהם מבושמים
בריח הטוב והסמי׳ הם התרופו׳ שאינ׳ למאכל כמו לבונה או
חלבנה וכיוצא בהם · ומה שהזכי׳ בכאן וזהב בראש התרום׳
לרמוז שכבר נמחל להם עון העגל שהיה של זהב וכפני זה
הזכירו הכתוב בראש לכל שאר התרומה · וכן דרשו ז״ל
במה שהזכיר הכתוב שור או כשב או עז כי יולד שהזכיר
שור בתחלת הפרשה כי זה לבאר שכבר נמחל מהם העון
ההוא · ומפני זה נצטוה משה בכאן בתרומת המשכן
ומצוה זו היתה למחרת של יום הכפורי׳ ואף על פי שהעון
ההוא קוד׳ למעשה המשכן שהרי העון היה בתמוז ומעשה
המשכן היה לאחר יום הכפורים בסמוך מ״מ התורה שכל
דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותי׳ שלום רצתה להקדים ענין
מעשה המשכן שהוא הכפר׳ קודם שיזכי׳ העון ההוא כי כן
מדתו של הקב״ה שמקדים רפוא׳ למכה וכענין שרשו ז״ל
הקב״ה בורא רפואה לישר׳ תחלה ואחר כך מכה אותם
שנאמר ברפא׳ לישר׳ וגלה עון אפרי׳ וכדי לרמוז שכבר
נמחל להם לגמרי על כן הזכי׳ מלת זהב תחלת התרומה
ללמדך כי במה שחטאו נתרצו וכן הוא אומ׳ ברע״ם ישמחו
מלך ויבמדרש זהב וכסף ונחש׳ זהב כנגד מלכות בבל דכתי׳
בנבוכד נאצר אנת הוא רישא דהבא · וכסף כנגד
מלכות מדי שנאמר ועשרת אלפים ככר כסף אשקול ·
ונחשת כנגד מלכות יון שהוא פחות מכלם׳ אלים מאדמים
כנגד מלכות אדום שנאמר ויצא הראשון אדמוני מה כתי׳
אדריו שמן למאור זה מלך המשיח שנאמר שם אצמיח
קרן לדוד ערכתי נר למשיחי · בשמים לשמן המשחה
שעתיד למשוח כהן גדול · ולקטורת הסמים כענין שכתוב
ברי׳ ניחח ארצה אתכם · אבני שוהם אלו אבני כדכד
שנאמר ושמתי כדכד שמשותיך · ואבני מלואים אלו אבני
אקדח שנאמר ושעריך לאבני אקדח · ועשו לי מקדש זה
בית המקדש שיבנה במהרה בימינו · ושכנתי בתוכ׳ לעולם
ולעולמי עולמים · אבני שהם ואבני מלאים לאפוד ולחשן ·
שעור הכתוב אבני שהם לאפוד ואבני מלואים לחשן ·
אבני שהם היו שתים אבני מלואים היו ב׳ ופירש הרמב״ן
ז״ל כי טעם מלואי שהיו שלמו וכן תרג׳ אנקלוס אשלמותא
כלומר שלא יהיו אבנים חצובות ממחצב גדול ולא
יחס׳ מהם כלום כי אין כח האבן ושלמותה וסגולתה כי אם
כשהי׳ שלמה ומתחלת תולדתה נברא׳ כך ועל כן אם׳ באבני
חושן ומלאת בו מלואת אבן וכתי׳ יהיו במלואתם ולא נאמ׳
כן באבני אפוד כי אבני אפו׳ היו שתי׳ והיה אפשר שתהיה
כתיב שמות השבטי׳ רשום וחקוק בהן כענין רשיכ׳ החותם
מפני שנ׳ בהם פתוחי חות׳ תפתח ונאמ׳ בהן מעש׳ חרש אבן
פתוחי חות׳ אבל באבני החשן שהיו ב׳ לא נאמ׳ בהן מעשה

חרש אבל הזכיר בהם פתוחי חות וצוה בהן יהיו במלואותם
ועל כן הוצרך משה רבינו ע"ה להשתמש בהם כשמיר כי
איך אפשר שיהיו אבני החשן פתוחי חות וישארו במלואות
בלי חסרון זה מהנסנע כי אם על ידי שמיר . וכן דרשו רז"ל
במסכת סוטה בשלהי פרק אחרון אבנים הללו אין כתובין
בדיו שנאמר פתוחי חותם ואין מפרישין עליהם באזמל שנ'
במלואות אלא כות עליהן בדיו ומראה להן שמיר והן נבקעין
מאליהן כתאנה זו שנקבעת בימות החמה ואינה חסרה
כלום . וכבקעה זו שנבקעת בימות הגשמים ואינה חסרה
כלום עד כאן . ויש לך לדעת כי כלל הדברים שבפרשה זו
שהזכיר הכתוב תרומה הן ט"ו כי הכשמי והסמי הכל אחד .
וכנגדן מצינו בפסוק בראשית ט"ו הברית בין הנקוד חוץ
מהעבדים כי המשכן דוגמת בריאת העולם וטעם חדבר
ט"ו בבריאת עולם ובמשכן כדי לרמוז מה שכתוב כי ביה יי צור
עולמים . גם כנגדן נמצאו ט"ו פעמים תק בשבעה רקיעי כי
כל רקיע ורקיע תק ובין רקיע לרקיע תק הרי ג' פעמים תק
ויש למעלה מראשי החיות רקיע שהוא תק הרי ד' פעמים
תק בשמונה רקיעי ורגלי החיות תק הרי ט"ו והוא רמז ורגלה
רגל ישרה הרי עם רגלי החיות ברום שלהם שהם תק הרי
ט"ו פעמים תק והקבה למעלה מהכל . כנגדן תקנו חכמי
האמת בישתבח ט"ו שבחים שיש בו ובאחרונה אנו אומרים
לשמך הגדול וכנגדם תקנו ט"ו שבחים באמת ויציב שכל
השבח ההוא נקשר בואתה חוץ ממלת אמת שהיא בראש
והוא שמו של הקבה כענין שנאמר יי אלהים אמת . כנגדן יים יי
אם דוד ט"ו שבחי להקדוש ברוך הוא לך ה' הגדולה והגבורה נא יט
התפארת הנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה
והמתנשא לכל לראש והעושר והכבוד מלפניך ואתה מושל
בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל וכנגדן הזכיר
ט"ו פעמים שיר המעלות וכנגדן מצינו ט"ו תיבות בפסוק
את ה' האמרת ונומר . וכנגדן ט"ו תיבות בברכת כהנים : יים כג יו
ועשו לי מקדש קרא המשכן מקדש על שם שהוא מקודש
בטוריית השכינה ויתכן לומר לפי שהוא דוגמת בית המקדש
של מעלה ובמדרש ועשו לי מקדש אמר להם הקבה לישראל
אתם צאני ואני רועה . אתם צאני שנאמר ואתנה צאני ואני קל לג יו
רועה דכתי רועה ישראל האזינה . עשו דיר לרועה שיבא וירעה תלים פ כ
אתכם . אתם כרם שנ' כי כרם יי צבאות בית ישראל ואני מניח פ ו
שומר שנאמר הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל עשו סכה יש קנב ד
לשומר שיבא וישמור אתכם . אתם בני ואני אביכם אתם דברים יד א
בני שנ' בנים אתם לי' אלהיכם ואני אביכם שנ' כי היית ירמיה לא כ
לבית ישראל לאב . כנוד לבנים כשהן אצל אביהם וכנוד ושלי יו ו
לאב כשהוא אצל בניו וכן הוא אומר עטרת זקנים בני בנים
ותפארת בנים אבותם עשו בית לאב שיבא וישרה ביניכם
ההד ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם כענין שכתו ושכנתי
בתוך בני ישראל קרי ביה ושכינתי . ויש במלת ושכנתי רמז
למנין השני שעם בית ראשון ובית שני בית ראשון עמד תי
שנים כסנין לשכני בתוכם וזהו ושכנתי ושכן תי ובית שני
עמד תכ שני וזה ושכנתי ושני ת כ וזהו מבואר . את תבנית
המשכן ואת תבנית כל כליו ידוע כי המשכ וכליו הכל ציורי
גופני להתבונן מהם ציורין עליוני שהם דוגמ להם ומכלל
הענינים הנפלאים הנכללים בו הוא מה שתמצא המשכן על
ג' חלקים לפנים מהכפורת חוץ לפרוכת שהוא אהל מועד
חצר המשכן כנגד המציאות שנחלק לג' חלקים עולם
המלאכי עולם הגלגלי עולם השפלי וכן מצינו האדם שהוא
עקר הכל שהוא דוגמת המציאות בג' חלקיו ונקרא עולם
קטן והוא נחלק לשלשה חלקים עולם הדבר ועולם החיו'
ועולם הטבע . החלק הראשון שבמשכן לפנים מהפרוכת
ושם הארון והלוחות והכרובים שהם כלים פנימיים נעלמים
וחם המרכבה לשם יתעלה כמו שכתוב וכבוד אלהי ישראל יחוקא יי
עליהם מלמעלה . וכתיב וישב הכרובים וזהו כנגד עולם
המלאכים שהן צורו' נפרדו' נעלמות והם שכלים נפרדים
מרכבה וכסא להקבה . וכנגדן באדם עולם הדבר והוא הראש
שהוא משכן [redacted] ושם השכל שופע על המוח כי הצדיק
השלם מרכב להקבה וכמו שהיו אבות העולם ושכינ שורת
עליו במצו תפילין שבראשו ובזרועו כנגד המוח והלב שהם
כנגד שני הכרובי ומכאן תוכל להתבונן דוגמ המניח תפילין
וכמה גדול כחו . החלק השני כחוץ לפרוכת הוא אהל מועד
ושם השלחן והמנורה ומזבח הקטרת שהן כלים נכבדים
פנימיים לא כמעלת פנימיות הראשונים והם כנגד עולם
הגלגלים שהן נמצאים נכבדים מספרים כנוד אל והעולם
מתקיים בתנועתם . וכנגדן באדם עולם החיו' והוא הלב
שהו מהאברי הפנימיי שכל החיו תלוי בו וכל הגוף מתקיים
בתנועתו . החלק השלישי חצר המשכן בו היה מזב הנחש
והו מזבח העולה אשר עליו לכקריבי הקרבנו ושם בעלי חיי
מקבלין הפסד והוא כנגד עולם השפל הזה שהו בעל הויה
והפסד וכנגדן באדם עולם הטבע והוא מהטבור ולמטה כי
משם באה ההויה והוא ראשית הפסד הגוף כי ההפסד הוא
סבת ההויה שאם לא נמצא הפסד בעולם לא היתה
מצטרכת הויה . הא למדת שהמשכן על ג' חלקים כנגד ג'
חלקי המציאו שעליה אמ' דוד ע"ה בלכו ה' מלאכיו גבורי כח תלים קג כ
ברכו יי כל צבאיו ברכו יי כל מעשיו וכן שלמ בנו אחז הדר
הזה ורמז בג' פסוקים זה אחר זה . בפסוק א לחייו כעתות ט יח פ ב
הבושם השני ידיו גלילי זהב השלישי שוקיו עמודי שש . ט
זכור בארתי בענין הסולם ובמדרש את תבנית המשכן ואת
תבני כל כליו מלמד שהרא הקבה למשה אש יוקה אש
שחור אש לבנה אש אחמה אמ' לו ככל אשר אני מראה
אותך וגומר אמ' לו עשה כזה . משל למה הדב דומה למלך
שיש לו לבוש מרגליטון אמ' לאחד מעבדיו עשה לי כזה .
אמ' לו ארוני המלך ומניין יש לי לבוש מרגליטון כך אמ משה
לפני הקבה רבונו של עולם וכניין יש לי אש יוקה אש
שחור אש לבנה אש אדום אם לו את בסמני ואני בבגדי
זלא עוד אלא שאם עושה אתה מה שלמעלן למטן אני מניח
סנקליטון שלי ויורד ומצמצם שכינתי ביניכם למטה . מדר
למעלה שרפים עומדי אף למטה עבי שטים עומדי . מדר
למעלה ככבים אף למטה ככבי . אמר רבי חייא מלמד שהקב
קרסי זהב נראים במשכן ככוכבים הנראים ברקיע .
ועשו ארון עצי שטים בכל הכלים נאמר ועשית בפורת
ועשית שלחן ועשית מנורת וכאן כת ועשו ודרזל בזה אמר
ר' יהודה בר שלום אמר הקדוש ב"ה יבואו הכל ויעסקו
בארון כדי שיזכו הכל בתורה והעסק הזה הוא שיתגדל
כלן . ועל דרך הפשט היה הארון כמין תיבה מיוחד להצניע
בתוכה לוחות העדות וכפני שהתור היא ראשית לכך קדם
הארון לשאר הכלים וכה שנקרא ארון מלשון אורה על
שהתור שבתוכו נקרא אור' ומה שהזכי ואמה וחצי קומתה
אמה של תורה בת ששה טפחים נמצא קומתו של ארון
תשעה טפחי והכפר שבא הקבלה לרזל שיהי עביו טפח
מגזר שוה של פני פני היה משליכו לעשר יכן מצינו מספ
עשרה רמזו בשלחן גם כן כי גם בו הזכיר הכתוב ואמרה
וחצי קומתו והיה תשעה טפחי ומסגר טפח היה משליכו
לעשרה וכן במנור כתי תיעשה המנור נ"ח ולכך עשרה פעמים מס
שלמה עשר מנורות שאין הכונ שתצוה החתר מנורה אחת
ושיבא

ושיבא שלמה ויעשה מהם עשר יוכן עשר שלחנות ועשרה כיודים ונמצא עובר על בל תוסיף· אבל הקבה מודיע למשה בהר כי כשיבנו בית המקדש יעשו עשרה והיו הדברים קבלה בידם עד שהגיע בנין בית המקד ועש שלמה כאשר היתה קבלה בידם· ועוד יש במנורה רמז למספר עשרה ז קני וכפתור וגביע ופרח הרי עשרה· וכן במשכן הזכיר ואת המשכן תעשה עשר יריעו גם גבהו של משכן עשר אמו כנוב הקרשי שנ עשר אמות אורך הקרש· גם במזבח העולה מצינו מספר עשרה והוא שכתוב חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב הרי עשר אמות שהיה המזבח בין אורך ורוח ועוד שהיה גבהו של מזבח עשר אמות כאשר אבאר בסוף הפרשה ונמצ למד כי מספר עשרה רשום בכל כלי המשכן· ועל דרך הכדרש יש בו רמז ועדות לדרך הקבלה· ועשו אהן חביב מעשה האהן ככסא הכבוד של מעלה שנאמר מכון לשבתך פעלת י למדך שהמקדש כנגד כסא הכבוד· ושני כרובים חביבי הם כנגד שמי וארץ שהי בהם מושבו של הבה והמשכ כלו לא נעש אא בשביל האהן בלבד שהשכינ בתוכו וכן הנסי שנעשו לישרא היו נעשי באהן שהשכינ שרויה בתוכו וכתיב וארון ברית י נוסע לפניהם והיה הורג נחשים ועקרבים והורג כל שונאיה של ישראל· אמ ר אלעזר בן פדת בשם רבי יוסי בן זמרא שני ניצוצות היו יוצאות מבין בדי הארון והורגין נחשי ועקרבים ושורפים את הקוצים והיה העשן עולה ומתכר וכל העולם מתבשם מן הריח והאומו אומרין כי זאת עולה מן המדבר כתמרות עשן מקוטרת מור ולבונה מכל אבקת רוכל עד כאן במדרש· ויש לפרש עוד ועשו ארון עצי שטים אלו המסייעין לעוסקי תורה· וצפית אותו זהב טהור על שם שהקדוש ברוך הוא עתיד לעשות צל לשניהם יחד לעוסקי התור ולמסייע אותם שנ כי בצל החכמה בצל הכסף· וכתיב עץ חיים היא למחזיקי בה ללומדיה לא נאמר אלא למחזיקים בה קל וחומר ללומדיה· והבאת את הבדים בטבעות או ההמון שחייבין להעמיד ולהחזי לומדי התורה כשם שהיו הבדי מעמידין את הארון והו לשאת את הארון בהם כי מאח שהוא עוסק בתור הו מתנשא בשבילם כמו שדרשו זל גדלוהו כשל אחיו· ודומה לזה דרשו זל יבעון רחמי אתכליא על עליא שלמלא עליא לא מתקיימין אתכליא והמשל הזה לומ כי אין הכונה בנטיעת הגפן אלא לצורך הפרי שהוא האשכול והו העקר ולא העלה· ואפנם העלים צורך גדול להגין מרבוי החום והקור ומתוקף הרוחו ושאר המקרים· ודרשו זל כל האמו שבארון היו שבורו מכאן לתלמיד חכם שיהא נכנע ולבו נשבר בקרבו· ועל דרך השכל ועשו ארון יתכן לפרש ענין הארון שנו לוחות הברית והכפור אשר עליו עם שני כרוביו שהורומז לשלש דברי שיש באד הגוף והנפש והשכל· וירמוז לתכלי הגמול הטוב והשכר העצו אשר להם בידיעת התור כי הארון היה בעצי שטים שבמדבר רמז לגוף האדם· וארבע טבעות שבארון כנגד ארבע יסודות שבגוף האד שהן מעמידין ומושאי אותו ושני בריחים בטבעות כנגד שני חוטין שבגוף האד מראשו ועד רגליו והם השדר וחוט אחר קרוב לצדו· שני לוחות הברית שבו כנגד שני אברים מיוחדים שבגוף האד אשר בהם יקבל חכמת התור והם המוח והלב ושני הכרובי רמז לנפש ולשכל האחד זכר והאחד נקבה כי הנפש והשכל בדמיון זכר ונקב זה פועל וזה מקבל וכבר ידעת כי הזכר הוא העק והוא כאב שלמה עה גם בלא דעת נפש לא טוב באר כי אין שלמ לנפש מבלעדי השכל ואין

שמות כה ו

מיר ג י

קהלת ז יא
אסתר ג

צריך לומר ביצירה התחתונ בעולם השפל כי גם בעולם האמצעי הוא עולם הגלגלים יש זכר ונקבה והם השמש והירח שבעולם האמצעי ולכך נמשלו בתורה בחלומו של יוסף לזכר ולנקבה שבשפלים גם השמש והירח שבעולם האמצעי הו דוגמא לזכר ונקב אש בעולם העליון כלו פועל ומקבל· והיו הכרובים מקשה לפי שהכונה בנפש שתשוב שכלית אלהית והיו שניהם לקוחים ונאצלים מזהב הכפורת עצמה· הכפורת רמז לכסא הכבוד כי שם שורש החכמה וכפורת מלשון כפרה ותשובתה לשרשה אא מבלתי הכפרה ומבלתי ידיעו התורה שהיא משיבת נפש לשרשה והעולה לך מזה כי עם ידיעת התורה שבארון הנפש והשכל לקוחי ונאצלים מכסא הכבוד מתעלין למעלה וחוזרים לשרשם· ומזה אמר הכתוב סוככים בכנפיהם על הכפורת לרמוז כי שם שרשה ואבר פורשי כנפים למעלה על שם שמתעלים למעלה למעלה· ועוד אפשר לפרש כי הארון ירמוז לגן ושני לוחות שבו הלוח האחד יש מצות שכליות· והלוח השני מצות נופניות כנגד עץ החיים ועץ הדעת· וכפרת רמז לערבות הוא הרקיע העליון הוד המכסה כל שאר רקיעים והכרובים שעל הכפורת רמז למלאכים שהם למעלה מערבות שהנבואה יוצאה מביניה לכל שאר הנביאים· והיו פורשין כנפים למעלה לקבל שפע מאת הבורא ית שנבואתו של משה בלא אמצעי ובא לו הדבור ממנו לבין שני הכרובים· ועל דרך הקבלה ועשו ארון· הארון דוגמא לכסא הכבוד וזהו שאמר ואת תבנית כל כליו שהראה הקבה תבני כל כלי המשכן שלכך היו פורשין על הארון בגד תכלת שהתכלת דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבו והוא שכתוב בפרש במדבר סיני ופרשו בגד כליל תכלת מלמעלה ולשון כליל תכלת שכלו הידה דומה לתכלת של מעלה דוגמת מקו השכינ למעלה שכלו תכלת ומפני שכסא הכבוד מיוח מג יסודות בג מראו כמו שהזכרתי בפסוק כמעשה לבנת הספיר לכך הוצר בצלאל לעשות ג ארונות· וזהו שדרשו זל שלש ארונות עשה בצלא שנים של זהב ואח של עץ שקע של עץ בתו של זהב ושל זהב בתוך של עץ וצפה שפתותיו זהב שנאמר מבית ומהו תצפנו נמצ מצופ זהב מבית ומחוץ היו שלש ארונות ונראי ארון אחד ולכך תמצא בפרשה של ארון כל אותיות האלפא בית חוץ מאות ג שרצת התורה להעלימה בכאן להעלמת יסודות הכסא שהם ג ובצלאל רמז בחשבון ארונו שעשה וכנגד ג מראו שבכסא תמצ ג מראות בקשת ומפני זה נכתבה מלת קשת ג פעמי בפרש הברי של נח· ויש לך להתבונן בנפלאות הארון כי כשם שכסא הכבוד נושאות אותו החיות והוא נושא אותם שכן דרשו רבותינו זל בפרקי רבי אליעזר והחיות נושאות את הכס פירוש נושאו נראות כאלו נושאות והן נשואות ומזה אמר הפייט חיות נראות כנושאות והכף בשוא· וכן הארון היה נושא הכהנים הנושאים אותו על כתפיהם שכן דרשו זל במסכת סוטה כשעברו ישראל את הירדן נשא ארון את נושאיו ועבר שנאמ ויהי כאשר תמו כל העם לעבו ויעבו ארון י והכהני לפני העם· וכתי נתקו כפו רגלי הכהני ל החברבה וישובו מי זירדן למקום פירוש נתקו לאחוריה ל השפה שהיו עומדי שם ומיד שבו מי הירדן למקומם ואם כן זיאך עבר הארון אא שא נשא הארון את נושאיו ועבר את הירדן זהו לשון ויעבו ארון י והכהני ולא אמ ויעברו וכשם שהכס נושאי אותו ארבע חיות כך הארון היו נושאי אותו ארבע בני אדם שכן תמצ בפר שתי הלח כשנושאי ארון על

יהושע ג יב
יהושע ג טו

כתפיהם פנים כנגד פני ואחוריה לחוץ ובדיו מונחי לרחבו
של ארון וארבע היו נושאין אותו שנים מצד זה ושנים מצד
זה עד כאן וכשם שהיו יוצאים מבין שני בדי הארון נצוצו
של אש וכמו שהזכירו במדרש כן מתוך זהרורי כסא הכבוד
הצח והנורא נמצא מציאות החשמל אשר בפנו שפע חיות
הקדש והחשמל והחיות מקיפין את הכסא ובעניין הכרובי
אגלח לך קצת סודו של חשמל ומה שנקרא הארון בשם
ארון על שם האורה ועל שם שהוא כולל הכח הגדול חנקר
נורא שהוא נחבא בתוכו וכענין שכתוב את מעשה יי כי
נורא הוא וכן מצינו שהארון נקרא אדון כל הארץ שנאמר
האדון הברית אדון כל הארץ כי השכינ דבק בתור ותמצא
בדברי הימים אתה וארון עזך מלא ביוד ומה שנקרא ארון
העדות לפי שהיא עדות לשכינ ששורה בישרא בשלא היה
הארון מן המדה והוא שדרשו רבותינו זל מקו ארון אינו מן
המדה והכוכ לום שלא היה מחזיק מקו כלל כי בנס היה
עומד וכן הכבו אין יודעי מקומו ומזה אומרי המלאכי ברוך
כבוד יי ממקומו כך דרשו בפסיקתא וצפית אותו זהב
טהו מבית ומחוץ תצפנו דרשו זל מכאן להלמי חכם
שיה תוכו כברו כשם שהיה הארון שהי זהב מבפני ומבחוץ
ולזה רמז הכתוב באומרו צדק לבשתי וילבשני פירוש
מבפני ומבחוץ ודרשו רבותינו זל למה נמשלו דברי תורה
לזכוכית שנ לא יערכנה זהב וזכוכית לומר לך מה זכוכית
זך ומראה לך כל מה שבתוכו כך תלמיד חכם ראוי שיהיה
תוכו כברו ועשית עליו זר זהב סביב בשלחן ומזבח הקטור
תמצא ועשית לו וכאן בארון ועשי עליו והטעם בזה כי
השלחן רמז לכת מלכו ומזבח הקטורת רמז לכתר כהונ
והמלכות והכהונה הם לאד ירושה שאין המלכו אלא למי
שהו מזרע דוד ולא הכהונ אלא למי שהו מזרע אהרן וכענין
שכתוב במלכות וכתב לו את משנ התור וגו למען יארי ימי
על ממלכתו וכתי בכהונ והית לו ולזרעו אחריו אבל בארון
שהו רומז לתור ואין התור ירוש לאדם על כן כתוב ועשית
עליו ולא אמר ועשית לו כי אינה ירושה לו כענין המלוכה
והכהונה ובמדרש ועשית עליו הזכיר בארון עליו מה
שאין כן בשלחן ובמזבח ללמדך שכתר תורה עליון הוא
על הכל זכה אדם לתורה כאלו זכה לכולן שנאמר זר זהב
סביב ונכתב זר בלא יוד ללמדך זכה אדם בתורה נעשת לו
זר לא זכה בתור נעשי לו זר דבר אח זכה אדם בתור שהו
לומד ומקיים הרי הו זר זהב ואם לא זרה ממנו כלו תסתלק
ממנו ואל תתחבר עמו לכך כתיב זר בלא יוד לשון זרה
ונתת על ארבע פעמותיו פירש רשי זל פעמותיו כתרגומו
זוויתיה כי היו הטבעות נתונות בזויות העליונות סמוך
לקפורת והנכון מה שפירש הרמבן זל פעמותיו מלשון
פסיעות כלשון מה יפו פעמיך כי היו הטבעות נתונות
בזויות התחתונות סמוך לשולי הארון כי דרך כבוד היה
להגביה הארון למעלה ושיהיה נשא וגבוה מעל כתפות
הכהנים לרמוז על דוגמתו שהוא רם ונש גבו ותלול למעלה
לא יסורו ממנו ודרשו זל ביומא פרק בא לו שלא היו
הבדים זזים מן הטבעות לעולם וכל המוצי הבדי מן הטבעו
עובר בלאו זה ושם עוד והבאת את הבדים בטבעות מלמד
שהיו הבדים הולכים ובאים יכול יהיו נשמטים מן הטבעו
תלמו לום לא יסורו ממנו יכול לא היו זזין ממקום תל והבא
את הבדי בטבעו הא כיצ מתפרקין ואינן נשמטים ופירש
רשי זל שם כי היו הבדים דקים באמצעותם ולכך והבאת
כלומר שהיו הולכים ובאי ועבים בראשיהם ולכך לא יסורו
ממנו וזהו מתפרקין נשמטין ועשית שנים כרובי זהב על
דרך הפשט הכרובים במקדש ובמשכן מופת ועדות
למציאות מלאכים שכשם שנצטוינו באמונת מציאו השית
והוא העקר הראשון מעקרי התורה ובענין שכתוב אנכי ח
אלהיך כן נצטוינו שנאמין מציאות המלאכים והוא העקר
השני לפי שהמלאכים הם המשפיעי כח השכל ומשימים
הדבור בפי הנביאי במצו השם יתברך שאלמלא כן אין
נבואה ואם אין נבואה אין תור ומפני זה צוה הכתוב מעשה
הכרובי להורו על מציאו המלאכי ומה שהיו שנים ולא אחד
כדי שלא תחשוב שהוא צורת האל הנעב ואם האמ יש לך
להסתפק בשתי רשויו אין זאת שהרי היו פורשי כנפים
למעל מקבלי שפע כח הבא להם מלמעלה זהו דעת הרמבם
זל בענין הכרובי עם קצת לשונו ומצני שהכרובי לדעתי
הם רמז למציאות המלאכים והמלאכים רבים על כן
נוכל לומר לפי זה כי באה מלת כרובי לרמוז על לשון רבים
והשם אלהי ישראל עליהם כאומרו ושב תכרובים ואם כן
מלת כרובים מורה שני ענינים לשון רבים ולשון נערי
כלשון רביא ולשתי משמעיות הללו תהיה הכף מספ ופעם
התוספ לפי שאות כף מורה על כמא שהרי שם הכס נתיסד
על אות כף לענין נעלם וכן מורה על כבוד ויתבאר מזה כי
המלאכי כמא כבוד לקבל הכבוד כי כן כתיב וכבוד אלהי
ישראל עליהם מלמעלה ועוד נוכל לומר לפי זה כי טעם
היות הכרובים עומדים בשליש המשכן וכן בבית המקד
בשליש הבית כמו שאמרו רבותינו זל ברייש פרק קמא דסכה
והוא השליש התחתון היה זה מפני שהמלאך שלישו של
עולם כלומר חלק שלישי מן העולם ולפיכך הונחו בשליש
התחתון כדי לבאר שאף על פי שהמלאכים חלק שלישי
והעליון הלא הם התחתון אצל העליון הרוכב עליה מדה
שאין כן במזוזה שנתונה בשליש העליון לטעם שאכתוב
שם בהגיעי שם בעזרת השם יתברך ומה שהזכיר בצוי
ועשית שנים כרובים זהב ולא אמר שני בעבור כי שני
לשון השויה כמו שני לוחו העדות שני כבשי שני השעירי
ולכך הוצרך לומר שנים כי חלוקים הם בעניינ זה זכר וזה
נקבה וחזר ואמר מבין שני הכרובים וכן ויעש שני כרובים
זהב לרמוז על השוויתם בזהב ובאחדות ועל דרך הפשט
שנים כרובים זכר ונקבה היו להודיע כמה ישראל חביבין
לפני הקדוש ברוך הוא בחבת זכר ונקב וכן דרשו רבותינו
זל במסכת יומא פרק אמר להם הממונה אמר רב קטינא
בשעה שישראל עולים לרגל היו מגלים להם את הפרוכת
וכראים להם הכרובים שהם מעורים זה בזה ואומרים ראו
חבתכם לפני המקום כחבת זכר עם נקבה וכן כתיב כמעך
איש ולויות אמר רבה בר שילא כאיש המעורה בלידה
שלו וצריך שתתבונן במאמרם זה כי היו הכרובים בצורה
הזו למשל נמרץ להעיד על הלגרת הדבקות שבין הקדוש
ברוך הוא לישראל בלא שום אמצעי כי הוא יתעלה בדד
ינחנו בישראל ואין עמו אל נכר כשאר האומות אשר
חלק להם שרים של מעלה והיה אפשר שהיו הכרובים
האחד כצור אדם גדול השני כצורת ילד קטן כענין שראה
יחזקא פני האחד פני הכרוב והשני פני אד ודרשו רבותינו
זל היינו כרוב היינו אדם אלא אפי רבוני ואפי זוטרי ויהיה
זה להעיד על אהבתו לישראל כאהב האב לבנו שהי אהבה
חזקה אבל רצה לעשות משל בדבקו גופני שאין למעלה
ממנו שאי אפש באמצעי והו יותר חזק כשהו מנעורי כענין
שכתו ושמח מאש נעוריך וכל זה כדי שנדע ונשכיל
שדבקותו יתעל עמנו דבקו גדול וחזק בלא שום אמצעי ולפי
שדבקותו יתעלה עם שאר האומות אינו אלא ע אמצעיים
כשרצה

סמוק כ

תפלין מה

ימוקא יי

יש יו יח

מלכי' פוט

מכלי פ ח

נשרצה להודיענו בתורה שדבקותו עמנו בלא שום אמצעי
אי אפשׁ להודיענו אלא על ידי משל זה בהכרח ׳ ועוד טעם
אחר כדי שנתעורר בתפלותינו ובכל שאר העבודות שלא
נשים אמצעי בין הקדו׳ ב״ה ובינינו שמן הטעם הזה הונחה
לפני במקום השכינ׳ הוא התל שהכל פונים בו לתפלה
ואם תשכיל בדעת הר״מבם ז״ל בענין הכרובים תמצא כי הם
כנגד הכרובים שראה יחזקאל הנביא ע״ה והם חיות הקדש
ואף על פי שראה ארבע חיות הכל חיה אחת ומזה הזכיר
יחזקל ג כ יחזקל ה׳׳ החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר
ואדע כי כרובי המה׳ אח׳ שהזכי׳ למעלה ארבע חיות החזיר׳
אחר כן לחיה אחת ואמר כי הם הכרובים ואחר שהזכיר
השגתו הראשונה והיא חיות הקדש חזר והזכיר השג׳ שניה
שהיא האופנים שהם אצל החיו׳ ולמטה מהם כענין שכתוב
יחזקל א סו וארא החיות והנה אופן אחד בארץ אצל החיו׳ וכבר הזכיר
בהשגה ראשונה של החיות וארא והנה רוח סערה וגו׳ ואח׳
כך הזכי׳ השגה שלישי׳ עליונה מכלן והיא השגת החשמל
ואר׳ וארא כעין חשמל ועל שלשה השגו׳ הללו שהשיג הזכי
שלשה פעמים וארא וזה יורה שהם שלשה השגות חלוקות
והם ממטה למעלה אופנים וחיות וחשמל ושלשה השגות
אלה הם הנקרא׳ מעשה מרכבה שכן דרשו רז״ל במסכ׳ חגיגה׳
עד היכן מעשה מרכבה ר׳ אומ׳ עד וארא בתרא ר׳ יצחק אומ׳
עד חשמל מגמרינ׳ אגמורי מכאן ואילך מסרינ׳ ראשי פרקי׳
אמר רבי מן וארא עד חשמל מסרינן ראשי פרקים מכאן
ואילך אם היה חכם מבין מדעתו אין אי לא לא׳ הרי שרבינו
הקדוש סובר ששלשת השגות שהשיג יחזקל הם הנקרא׳
מעשה מרכבה ואין ללמד מזה אלא ראשי פרקים׳ ודעת יש
אומרים כי השגת חשמל אין מלמדין ממנו כל עקר ואפילו
בסתורת ראשי פרקים אלא אם כן היה חכם מבין מדעתו
אין אי לא לא וכבר נתבאר למעלה כי מציאות החשמל
נמצא מזהרורי כסא הכבוד ויש לך לדעת כי הוא מקיף את
הכסא והוא מוליך דבור הכבוד לחיו׳ הקדש ולמלאכי ולכל
צבאות המרום ׳ ומה שדרשו ז״ל חשמל חיות אש ממללות
לא יובן מזה שיהיה חשמל חיות הקדש אלא באורו לנו על
מעלת חשמל כי חיות הקדש הם שבח החשמל וכשם
שחיות הקדש הן מנהיגים את האופנים כי אין לאופנים
תנועה מעצמם כן חשמל הוא מנהיג את חיות הקדש וכל
הנהגתם על ידו ועל ידו החיות חשות לקול המלול ועל זה
נקרא חשמל להורות על פעולתו כי הוא סבה שהחיו׳ חשות
וממהרות שהוא מזרז אותם לאמר חושו מן המלול כפני
קול יי׳ חוצב להבות אש ומיד החיות קופצות כמראה הבזקי
ואמרו חכמים המעמיקים בסוד המרכבה כי חשמל יש בו
שלש מאות ושבעים ושמנה מיני מאורות כמספרו וקטן
שבכולן כזיו גלגל החמ׳ והוא מתהפך ברגע אחד בכל הגוני׳
ובכל מיני המאורות ההם וכלן צורות נבדלות מתהפכות
בדמות זכר ונקבה ומתחברות אלו עם אלו וכשאינ׳ מחוברות
כאחד אין להם צורה והוא נחקר מן הספירה הרביעית היא
חסד והדומה לו בנבראים השפלי׳ בריבוי גווניו הוא הטווס
שיש בו שסה גוונים ומיני צבעונים כמנין ימות החמה והנה
הוא חסר מנומי החשמל שלש עשרה גוונים ואלמלא שהוא
חסר שלש עשרה גוונים אלו כל השומע קולו של טווס
אחזתו עוית ׳ והיו הכרובים מקשה׳ להורות על האחדות
שכן ארבעתן חיה אחת ומה שהיו זהב מפני שחיות הקדש
הן של אש תקיף חזק והזהב מראהו כמראה אש ומה שהיו
שנים ולא אחד כשם שהכר חיה אחת עניך מוכרח היה כדי
להורות שהם פועלות בעולם כפי מה שהם מקבלו׳ מלמעלה

ועל כן הוצרכו להיות שנים זכר ונקבה להורות על פועל
ומקבל כי הן הן הפועלו׳ והמקבלו׳ וזה סדר השגת המרכבה
ליחזקאל תחלה ראה חיות הקדש כנגדם הכרובים במשכן
ובמקדש ואחר כך ראה הרקיע הנטוי על החיות ואחר כך
ראה הכסא על הרקיע ומה שהיו הכרובים מן הכפור עצמה
כי כן אשן של חיות הקדש ואשו של רקיע שוה והכל עקר
אחד ולכך נבראו ביו׳ אחד הוא יום שני של בריא׳ עולם׳ וכן
דרשו רז״ל המלאכים נבראו ביו׳ שני של בריא׳ עולם והרקיע
נברא ביו׳ שני שנ׳ והי רקיע זה רקיע של ראשי חיות ׳ וצריך כראש
אתה לדעת כי חיות הקדש הם ברקיע השביעי שהוא
ערבות ׳ וכן הזכירו רבותי׳ ז״ל במסכת חגיגה כי ערבות
הוא השביעי וקצת מחכמי הקבלה אמרו כי יש למעלה
כערבו׳ רקיע שמיני ששמו מעון ושם נהרי שמח׳ ולכך אנו
אומרים שהשמחה במעונו ולמעלה ממנו רקיע תשיעי
ששמו מכון ושלשת׳ יחדיו השביעי והשמיני והתשיעי
נקרא׳ ערבו׳ והנה חיו׳ הקדש הם באותו רקיע שביעי ששמו
ערבות והרקיע ששמו מעון נשוי על ראשיהם וכסא הכבוד
שעליו השכינה הוא והתשיעי ששם מכון הנקר׳ ערבו׳ גם כן
והוא שאמר הוד עה״ס סולו לרוכב בערבות ביה שמו ׳ וכתיב תלים ס
מכין לשבתך עולמים ועל דרך הקבלה שני כרובים במשכן רמ״ כ ו
ובמקדש כנגד הקול והאש שבהר סיני הנזכרי׳ בפכוק מן שמות כ
השמים וגומר ׳ והיו שניהם זהב כי הכל מקבל מן החסד
והדין והיו מקשה להורות על האחדות והיו זכר ונקבה
להורות על כשפיע ומושפ׳ והיו כרוב אחד מקצ׳ מזה וכרוב
אחד מקצ׳ מזה כי כן האחד ראש הבנין התחתון והאח׳ סופו
וזהו לשון בן הכפור׳ תעשו את הכרובי׳ על שני קצותיו ׳ והיו
הכרובי׳ פורשי כנפי׳ למעלה כדי לקבל מלמעלה׳ והיו פניהם
איש אל אחיו׳ ודרשו רז״ל בזמן שישראל עושים רצונו של
מקום אל הכפורת יהיו פני הכרובים כתלמיד הנותן עיניו
לבטה מפני איכת רבו והבן זה׳ כי הכפור׳ עם כרוביו ירמז
לחמש החתונות שהם פורשי כנפים למעלה חמש כנגד
חמש׳ ומעתה התבונן מה נעים ומה טוב להיו׳ לוחות העדו׳
למשה מהם בארון׳ כי מהם שמענו התורה שנאמר ביום דברים י
דבר יי׳ עמכם בהר מתוך האש׳ ומה שחזר שנית׳ ואל
הארון תתן את העדות אשר אתן אליך אזהרה שלא יהיה
ארון בלא לוחות׳ כענין שאמרו בשלחן שלא יהיו שלחן
בלא לחם כי הלוחות בארון רמז למה שכתוב כי׳ ביה יי שמות כה
וכן כי׳ שמי בקרבו וזה מבואר׳ והכרובי׳ שראה יחזקאל שהם יחזקל
חיות הקדש הם כנגדם׳ וזהו שאמר ואל׳ כי כרובים המה
כימתוך שראה הכרובים שהם חיות הקדש ידע כי למעלה
מהם כרובי אחרים שלא ראה אותם הכרובים שראה תבנית
להם ׳ והנה הכרובים שראה ושבמשכן ושבמקדש הכל
תבנית לאותם כרובים עליונים שידע והם גם כן כסא כבוד
לקבל העליון והם שעליהם אמר הנביא ב״ת קדשנו יעשיה מ
ותפארתנו אש׳ הללוך אבותנו ׳ וכבר ידעת שהקול היה
נשמע למשה משם מבין שני הכרובים מתוך שעור טפח
כי שם צמצם הקדוש ברוך הוא שכינתו אף ע״פ שכתו׳ בו
הלא את השמי׳ ואת הארץ אני מלא נאם יי׳ וכן תמצ׳ במדר׳ ירמי׳ כג
תנחומ׳ ׳ רבי יהושע דסכנין אמר משל למערה שהיא על
שפת הים נעשׂ הים נתמלאה המער׳ והים לא חסר כלום כך
צמצ׳ הקדוש ברוך הוא שכינתו בין הכרובים ואף על פי
כן הודו על ארץ ושמי׳ ע״כ ׳ ומחכמת היצירה בתבני׳ האדם
תמצא שהתוו בו שלשה אברים מיוחדי׳ שכל אחד ואחד
כשעו הצמצו הזה ובהם רשומי׳ הי״ד והה״א והוי״ו בגוף האד׳
במט למעלה והלב שהו׳ מיוח׳ גם כן כנגד הא אחרונ׳ והבן

זה

זה' ובמדבר סיני רבה דרשו ז"ל כי הכפורת שעל הארון
ס ו כ כנגד השרפים שעל הכסא שנאמר שרפים עומדים ממעל
לו והם יועצי השכינה · שנים כרובים כנגד שתים וארץ
שבהם מושבו של הקב"ה והבן זה · סוככים בכנפיהם על
הכפורת · הכתוב הזה יורה על הכרובים האלו שהיו קומתם
עשרה טפחים שהרי מכאן הוכיחו רבותי' ז"ל חלל הסכך
עשרה טפחי' מלבד הסכך וכרובים בשליש המשכן היו
עומדי' כלומר בשליש רום המשכן שהי' רומו עשר אמות
שהם ס' טפחי' ואם כן מראשי הכרובי' עד הכפור' היו עשרה
טפחים שהיא קומת' וכשאמרו בשליש המשכן היו עומדי'
כלומר עצם נופם אבל כנפיה' למעלה מן השליש היו וזהו
לשון סוככי' בכנפיה' על הכפור' שהיה החלל עשרה מתחת
כנפיה' עד הכפורת והסכך למעלה מראשיהם וכמו שנזכר
ברישׁ פרק קמא דסכה · ועשירית שלחן כנר נתבאר כי
הארון צורך גדול היה להיות לוחות העדות מונחים בתוכו
פי' ו יד והכפור' גם כן הוא הכסוי אשר עליו כמו וכפרת אותה
שתרגומו ותחפי יתה והכרובי שהיו מן הכפור להורות על
מציאות המלאכים אבל השלחן מה היה משמש ומה צורך
היה במשכן ובמקדש לעשות בהם שלחן · ועל דרך הפשט
הוצרך השלחן בבית י' בלחם אשר עליו להלל שורש דבר
שתחול הכרכה בו והלחם אשר עליו היה נאכל לכהנים
כשרתי' המקדש והיה מספיק לרבים מהם פעם מכנו ·
וכענין שאמרו ז"ל כל שהיה מגיעו כפול היה שבע ועל
כן נקרא שלחן שהקבה שולח ברכתו בלחם שעליו ומשם
הברכה משתלחת בכל המזונות ויבא שובע לכל העולם
והברכה הזו היתה יש מיש כמעשה הנביאי' וברכת שהיתה
יש מיש כי אין להם כח לעשות יש מאין והעד זה אלישע
כי' כ ד כ בענין אסוך שמן · גם אליהו בענין כד הקמח · אבל בריאת
כי' ס יו יש מאין אין הענין מסור ביד בשר ודם ולא מצאנו זה אחר
הבריאה כי אם בבריאת עולם במעשה י' כי נורא הוא . ודע
כי ארכו של שלחן היה שנים עשר טפחים ורחבו ששה
וקומתו עשרה עם המסגרת והיה מונח ארכו לאורך הבית
ורוחבו לרוחב הבית כך דרשו רז"ל בפ' שתי הלח' · ועל דרך
המדרש ועשית שלחן עצי שטים שלום טובה ישועה
מחילה · וכן מצינו בארון ובמזבח כי כל הטובות האלה
נכללות בה ובאות בסבתם השלחן כי הוא מזבח כפרה
לאדם והלחם שעל השלחן הוא חשוב בקרבן על גבי המזב'
כשאדם טוב עין מטיב ומאציל שם העניים · והוא שדרשו
מוק' עם כב ז"ל והמזבח עץ שלש אמות וגו' ויובר אלי זה השלחן אשר
לפני י' · פתח במזבח וסיים בשלחן · אלא בזמן שבית
המקדש קיים אדם מתכפר על ידי המזבח עכשו שאין בית
המקדש קיים אדם מתכפר על ידי השלחן · ומנהג חסידים
שבצרפת שעושים משלחנם ארון לקבורה להורות כי
האדם לא ישא מאומה בידו ולא ילונו בעמלו כי אם הצדקה
שעשה בחייו והטובה שהוא מטיב על שלחנו · ולכך אמרו
רבותינו ז"ל המאריך על שלחנו מאריכין לו ימיו ושנותיו ·
וצפית אותו זהב טהור · מכאן רמז לשלש ברכו' המזון מן
התורה זהב ז' ברכת הזן את העולם · ה' הארץ · ב' בונה
ירושלים · ועשית לו זר זהב · במלות זר זהב תמצא רמז
למלכות בית דוד · ועל דרך הקבלה השלחן בזר זהב רמז
למדת הדין של מעלה ולכך היה מונח בצפון שהו' השמאל
יומ לן כפ וכתיב מצפון זהב יאתה וזהו הרוצה שיתעשר יצפין יתכוין
למדת הצפון היא הגבור' ולכך היו על השלחן שני נגדי צח'
שני ואח' הכלת השני כנגד מדת הדין של מעלה · התכלת
כנגד מדת הדין של מטה הכלולה בכל המדו' וכן היה הענין

תחלה היו נותני' הלחם תמיד על השלחן בלא אפיצות הוא
כתדגיד שכתוב ולחם התמיד עליו יהיה והיה כלו על השלחן עצמו
והיו פורשין על הלחם בגד תכלת ועל הבגד הזה היו נותנים
כל כלי השלחן ואחר כך היו פורשין על הכלים והשלחן
בגד תולעת והיה עליו על הכל בגד שני מלמעלה ובגד
תכלת מלמט כנגד מדת הדי' של מעלה ומדת הדין של מטה
ואם כן מדות אלו ומזוזות בשלחן בשני הבגדים כי מדת
הדין של מעלה משפעת כח לשל מטה הנקרא מלכו' ונרמז
במלת זהב שבה רמז על דוד וכוללת מלכות בית דוד למטה
גם מלכות של מעלה הוא דוד מלך ישרא"ל חי וקיים וידוע כי
פסחים פ ברכת הספוק והרבוי תלוים במלכות כענין שכתוב ויין
מלכות רב המלך יזכן אמרו ז"ל השלחן סימן לכתר מלכות
וכלל הענין כי משם תבא הפרנסה לכלכל העולם בעליונים
ובשפלים כי היא המדה הנותנ' טרף בביתה וחק לנערותיה·
וכבאן תבין טעם היות קומת השלחן עם המסגר'
שפחים והנה השלחן עם מה שעליו יורה על שתיהם והבן
זה · ועשית קערותיו · דפוס הלחם יקראנו הכתוב קערה
ופיר' רש"י קערותיו דפוסיו והיה הדפו' עשוי כדפו' הלחם והיה
הלחם עשוי כמין תיבה פרוצה כשתי רוחותיה שולים לו
מלמטה וכופל מכאן ומכאן כלפי מעלה כמין כותלים ולכך
קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן והיו
עושי' לו דפוס של זהב ודפוס של ברזל · בשל ברזל היה
נאפ' וכשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב עד למחר בשבת
שמסדרו על השלחן · וכפותיו הם בזיכים שנותנים בהם
לבונה שתי' היו לשני קמוצי לבונ' שנותנין על שתי המערכו'
שנאמר ונתת על המערכת לבונה · וקשותיו · כמין חצאי
קנים חלולים דוגמת עושה של זהב מפדילי' בין לחם ללחם
ותכנס הרוח ביניה ולא יתעפשו ומנקיותיו כמין יתדות זהב
עומדים בארץ וגבוהים עד לבעלה מן השלחן הרב כנגד
גובה מערכ' להם ומפוצלים ששה פצולין זה למעלה
מזה וראשי קני שבין לחם ללח' כמוכי על אות פצולים כדי
שלא יכבד הלחם העליונים על התחתוני וישברו ולכך תרג'
אונקלוס בכילתיה שפירש סובלותיו · והרמב"ן ז"ל פי'
מנקיותיו מדותיו ואמ' כי המדו' המצודקות יקראם הכתוב
מנקיות לפי שהם נקיו מן השקר ומן האונאה ותרגו' איפת
צדק מכילן דקשוט ואמ' כי אין מכילן בלשון ארמי אלא מח'
ולא סובלות' כי מכילתי' שהיו סובלות אינו אלא לשון עברי
ישעיה נה מלשון נלאיתי כלכל · וענין המדה כי היה דפוס עשוי לבצק
כמו שאמרו ז"ל שלשה דפוסים היו שם · לחם פנים לפני
תמיד על דרך הפשט נקרא פנים על שם שהיו לו פנים
רואים לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה וכותלין זקופים
כנגד שפת השלחן · ועל דרך המדרש נקרא פנים שהיה
עביו טפח · וכן דרשו ז"ל אין פנים פחותים מטפח כתיב
כושפ' ם הכא אל פני הכפורת וכתי' התם מאת פני יצחק אביו · ועל
דרך הקבלה נקרא פנים על שם לפני תמיד · וסוד הפנים
כבר התבאר בפסוק לא יהיה לך והנה זה מבואר · ועשירית
מנורת זהב טהור על דרך הפשט היה ענין המנורה במשכן
ובמקדש כדי לקבוע בנפש בעלת הבי' ויראתו וכדי שתהיה
יראת המקו' ההו' קבועה בלבבו רשום במחשבו' · וכענין
ויקל ם שכתו' ומקדשי תיראו ומו' הוצרכ' להיות מחוץ לפתכת ולא
לפנים מן הפרוכ' שכן כתיב בחוץ לפרוכת העדות באוהל
מוע' יערו וגו' כדי שיהי' הענין נראה בפורס' לכל יוצא ובא
ויראו רבי' וייראו ועוד כדי להורות שאינו צריך לאורה שלנו
ולפיכך היתה של זהב שהוא מעולה שבכל המתכות · והיו
הנרו' שבע' שהו' חשבון בינוני בהיותו היקף אמצעי וידוע כי

הנשמה

הנשמה נהנית בהדלקת הנרות והיא מתהלכת בעיתני
ההוד והשמחה וכתפשטת וכתרחבת מתוך הנאת האורה
מפני שהיא חתיכת אור השובה באור השכל · ומן מעשם
הזה נמשכת אחר האור שהוא מינה אף על פי שהוא אור
גופני והנשמ אור רוחני יד ובשורש ועל כן המשילה שלמה
עה לנר הוא שא נר ה נשמ אדם הלל דרך המדרש המנור
בשבעת הנרות כנגד שבעה כוכבי משוטטים בכל הארץ
כך דרשו בתנחומא · ובאור זה כשבעה כוכבי לכת הם
נרות נרקיעים ופועלים בשפלים ומנהיגי את העולם השפל
הזה תמיד ביום ובלילה וכן שבעה הנרו היו דולקות ביום
ובלילה לפני י תמיד והנר האמצעי כנגד גלגל חמה שהו
תדיר באורה והוא אמצעי לשבעה כוכבי לכת ועל דרך
שאם חנכל וכן היום הרביעי הוא אמצעי בשבע הימים ועל
כן נבראת החמה ביום הרביעי ועל דרך השכל המנור בשבע
נרותיה תרמז לתורה הנקראת אור טנ כי נר מצוה
ותורה אור והיא כוללת שבע חכמות ועל כן היו נרותיה
שבעה · וששה קנים יוצאים מצדיה כנגד ששה קצוות
של עולם התלוים בתורה שנתנה בששה בסיון שהעולם
נתקיי בשבילה שנאמ אם לא בריתי יומם ולילה · שלשה
גביעים משוקדים בקנה האחד בכל קנה היו שלשה גביעי
ואם כן הרי הם יח גביעים לששה הקנים · ובמנורה ארבעה
גביעים אחרים הרי כב גביעים והם כנגד כב אותיות
התורה וכנגד כב חלקים שבעולם ואלו הן רוח ומים אש
שבעה כוכבי לכת ב מזלות וכנג כב חלקים שבגוף האדם
הראש והלב והכליות ז נקבים שבראש ב אנרים ומצינו
במנורה שלשה דברים והם כפתו גביע ופרח · כפתור תפות
עגול בולט ויוצא סביב הקנה האמצעי מן המנורה כפתור
כנגד עולם המלאכים שהם מתענגי מזיו השכינה בתענוג
שאין לו סוף ותכלית וזהו כפתו שהוא עגול כי העגול אין
לו ראש וסוף ועל תענוג הזה רמזו רבותינו ז"ל חכמי האמת
במדרשם עתיד הקבה לעשות מחול לצדיקים לעתיד לבא
וכבודו בניהם כי המחול הוא עגול ואין לו ראש וסוף ולכך
המשיל התענוג הנפשות שאין לו סוף למחול שאין לו סוף
הגביע הוא כלי שיש לו בית קבול והוא משקה ומרו כנגד
עולם הגלגלים שהם מקבלים כוחות העליונים ומשפיעי
כח בעולם השפל · הפרח הוא כנגד העולם השפל
הזה ששם כל גדולי הארץ צמחים ופרחים ויציים · וכא זה
לרמוז כי מתוך כב אותיות התורה אדם משיג שלשה חלקי
המציאות ומלקחיה ומחתותיה ידוע כי העצה והמחשבה
הם מלקחים לתורה כענין שכתוב ונבון תחבולות יקנה
והמחשב היא בלב יהמשיל הלב למחת כי כשם שהמחתה
הוא כלי לקחת ממנו האש להדליק הנרות כן הלב כלי
השכל שישתמש בו האדם באורה · והיתה משקלה ככר
זהב לא פחות ולא יתר על שם שהתורה אין להוסיף עליה
ואין למעט ממנה כענין שנ לא תוסיף עליו ולא תגרע
ממנו והוא שכתו תורת י תמים · והית מקשה להורו על
האחדו על שם שכתו תורה אחת והיתה מונחת בדרו בפני
שרוב החכמה בדרום ונקרא ארץ ישר ארץ הדרום לפי
שהיא מונחת במבחר המקומו באמצע האקלי מז אקלימים
שהעולם נחלק בהם והיא מזוגה יותר מקור וחום ומוכנת
לקבל המושכלות · וזהו שדרשו רבותינו ז"ל וזהב הארץ
ההיא טוב אין תורה ארץ ישראל ואין חכמה כחכמת
ארץ ישראל · ועוד דרשו אוירא דארץ ישראל מחכים ·
והתבונן איך הונחה נכח השלחן כי המנורה בדרום
נהשלחן בצפון ושתי רוחו ה הם כנגד זה והוא שכתוב
ושמת את השלחן מחוץ לפרוכת ואת המנורה נכח
השלחן · והטעם לפי שאין החכמה יכולה להתקי באדם
זולתי במאכל ומשתה · כי השלחן בצפון רמז לעושר וכתי
מצפון זהב יאתה · ועל דרך הקבלה המנור תרכוז לכל
האצילות ומה שהית נקשה רמז לאחדות גמורה · וששה
קנים היוצאים מן הקנה האמצעי כנגד השש לשלות
המשת מן הקו האמצעי והנר הדולק עליהם כנגד הביגת
שהי למעלה כן הי שהיא נר י שמש נשמ אדם וכה שהית
בדרו כנגד החכמ וזהו סוד הרוצ להתחכ ידרי והשמן נקר
יצהר כנגד הכתר שהו הכאו הגדול וזהו סוד שמן המשח
שבו היו מושחי הכהנים והמלכים כמין כף שהוא רמז
לכתר · ויש אומרים כמין כי שהו רמז ל האצילו הראשית
והסוף ובאה מלת מנור בסמיכות ויש בו טרחא ואף על פי
שדרך הכתוב כך כמו וזאת תורת זבח השלמים אשר
לקם בכ שבא לפרש שהיא סמוכה למנורה אחרי שהי
מגמתה כי הסמיכות אינו למלת זהב בלבד כי אין שם טעם
בזה · וכן מצינו זכריה הנביא עליו השלום שהזכירה בלשון
סמיכות הוא שאמר ראיתי והנה מנורת זהב כלה ואפי וכי
שהזכירה בלשון סמיכו הטעם שבה יורה להרחיקה בדמלת
זהב להורות כי רחוקה ונפלאת מן הדבר הגופני והסמיכות
אינו אלא לחגמתה כי הסמיכות מורה על דבר נכתר
שנסמכה אליו · ורחוק הטעם ממלת זהב מורה על רחוק
דוגמתה ממנה ובכל דבר גופני שאין לדמותה
אליו כלל · כגר זהב טהור יעשה אותה את כל הכלים האלה
המנורה עם נרותיה הוא משקל הככר אבל שאר הכלים
כגון המלקחים והמחתו לא היו מהככר אלא זהב טהור ·
ושיעור הכתוב ככר זהב טהור יעשה אותה כלומר גוף
המנורה ועצמותה שהם הקנים היוצאים מצדיה זהב טהור
יעשה את כל הכלים האלה וזה לבאר שאין הכלים נכנס
בכלל הככר וכן כתב הרמבן ז"ל ככר זהב טהו יעשה אותה
את כל הכלים האלה יעשה זהב טהור וכן הזכיר במעשה
ככר זהב טהור עשה אותה ואת כל כליה כלו ואת כל כליה
זהב טהור · לא מן הככר כי אין משקל הככר רק במנור
ונרותי בלבד · וכן שנינו במנחו ככר זהב טהו ועוד אום יעש
את כל הכלי הלה מנורה ונרותיה באה מככר ואין מלקחיה
ומחתותי באי מכך ומה אני מקיי את כל הכלי הלה שיהיו
כלם של זהב ודע כי הגאון רבינו חננאל ז"ל פירש בפירוש
החופש ברמז הכלים האלה כי הארון רמז לצדיק החכם
שהוא צריך להיו תוכו כברו כשם שהית הארון מצופ זהב
מבית ומחוץ · וכשם שקרקעו הארון אכתים וחצי על אמה
וחצי בתבריתאה ארבע אמו פחות רובע אמה כן הצדיק
צרי לנוע ממנו מד יסודות שבגוף ויוסיף בצדקו ובמעשים
טובים וכשם שקירות הארון היו ב אמו לפי שקירו הארוכו
הן ו אמות וחצי והקירו שעל הרוחב ארבע אמות וחצי כן
הצדיק ראוי לקיים ב דברים המפורשים בסמור י כי יגור תלים
באהליך · למעלה מן הצדיקים מעלת הנביאים וכנגדן
הכפורת אשר על הארון רמז לנביאים שהם למעלה מן
הצדיקים והיתה הכפורת זהב כולו זכן הנביא כולו צדק
שנאמר בצדק כל אמרי פי · הכרובים שעל הכפורת משלי
רמז למלאכי שהם למעלה מהנביאים · והם פורשים כנפים
למעלה רמז לשכינת שהי למעלה מהמלאכים כי המלאכי
כסא כבו לקבל כבוד השכינה · וזהו שכתוב ל הכפור יהיו
פני הכרובים שהיו מסתכלין לבטה בכפור ולא היו רשאין
להסתכל למעלה וזהו שכתוב ל הכפור יהיו פני הכרובים ·
הקבה למעלה מהכל שנאמר אשר נקרא שם שם י צבאות ישעי
יושב

יושב הכרובים עליו׳ וכן עשה שלמה במקדש כרובים של
כג עץ שנאמר ויעש בדביר שני כרובי עצי שמן והשלחן כנגד
כד מלכי ישראל שמסדרין על שלחנם רבי ישראל שנאמר ולבני
ברגילי הגלעדי העשה חסד והיו באוכלי שלחנך׳ וכתיב
כה ויהי לחם שלמה ליום אחד וגומר׳ והיה מצופה זהב טהור
כעניין המלכות שאינה עשויה אלא לפנים כגון שאול שאמר
ו מו לשמואל כבדני נא נגד זקני עמי ונגד ישראל׳ והיה אמתי׳
ארכו כנגד שני דברי שצריכין מן המלך המשפט והמלחמה
כו כ שנאמר ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו׳
שעור קירותיו תשע אמות כנגד השע מצות שנצטוה המלך
יז יו לא ירבה לו סוסים׳ ולא ישיב את העם מצרים׳ ולא ירבה
לו נשים׳ ולא יסור לבבו׳ וכסף וזהב לא ירבה לו׳ וכתב לו
את משנה התורה הזאת׳ וקרא בו כל ימי חייו׳ לבלתי רום
לבבו מאחיו׳ ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל׳ והיתה
המסגרת כדי שלא ישמט כמנו לחם הפנים והית׳ משכשת
לשמור מה שנשלחן כנגד הכהנים והנביאים ששומרים
כד כ את המלכים שלא יכשלו שנאמר ויעש יואש הישר בעיני
כו ו יי׳ כל ימי יהוידע הכהן וכתיב בעזיהו ויהי׳ לדרוש אלהי׳ בימי
זכריהו המבין ביראת אלהים׳ וכלל הדברים בכלים האלה
הארון והשלחן והמנורה ומזבח העולה ומזבח הזהב׳ הארון
כנגד הצדיקים תופשי התורה׳ השלחן כנגד מלכי ישראל׳
המנורה כנגד חכמי ישראל׳ מזבח הזהב כנגד הכהנים׳
מזבח העולה כנגד ישראל עכ׳ וראה ועשה בתבניתם כו
הנראה שהיה לו לומר כתבניתם בכף שהיא כף הדמיון
הנזכר תמיד בכתובים אצל הענינים הדומים זה לזה בחלק
אחד לא בכלי׳ האמנם אי אפשר׳ לו למשה לעשות כתבנית
אותם הדברים אשר היה מראה בהר כי שם היה רואה
הדברים שכליים רוחניים וכאן נצטוה לעשותם גופניי׳ ואם
כן אי אפשר לומר בתבניתם בבית אלא בכף שהוא כף
הדמיון להורו כי יש בהם דמיון מצד א׳ומה שהזכי׳ בתבנית
בבית נראה לי שעור הכתוב כן וראה בתבניתם אשר אתה
מראה בהר ועשה כלו בסממניך כי איך יאמר בתבניתם ואי
אפשר לעשות כתבנית הדברי׳ ההם ממש והם כמו שדרשו
רבותינו ז׳ל שאמר משה להקדוש ברוך הוא וכי מנין יש לי׳
אש אדום׳ אש לבנה׳ אש ירוק׳ אש שחור׳ ויש לך להתבונן
בלשון הקדש ההפר׳ שיש בין בית לכף בין שיאמ׳ בתבנית׳
בין כתבניתם ותדע ותשכיל זה ממוצא דבר הכתוב הנזכר
שאמר בבראשית בצלמנו כדמותנו שהזכיר אצל הצלם בית
ופירושו שהצלם עניינו צור׳ השכל והנפש השכלית שבאד׳
עם השכלי׳ הנפרדים הכל מין אחד והצורך בהם אחד היא
ולכך הזכיר בצלמנו כאותו צלם ממש׳ אבל אצל הדמות
הזכיר כף כי ידמה האדם לדמות המלאכים בפרצוף אבל
אין הדמות בהם אחד וזה הזכיר בצלמנו בבית כדמותנו
בכף וזה מבואר׳ ואת המשכן תעשה עשר יריעות הזכיר
המשכן בהא הידיעה לפי שכב׳ צוה למעלה ועשו לי מקדש
ושכנתי בתוכם והיה לו להקדי׳ מעשה המשכן למעשה שאר
הכלים אבל הקדי׳ הארון כי הוא מוקד׳ במעלה אבל במעשה
מצינו שהקדי׳ בצלאל המשכן לשאר הכלי׳ אורך היריעה
האחד שמונה ועשרי׳ באמ׳ ידוע כי מעש׳ המשכ׳ הכל ציורין
כנגד מעש׳ שמי׳ ומפני שהמאורו׳ קבוע׳ בשמי׳ וכל המעולו׳
באות בשם בעולם השפל בעתים נגזרים לכך הזכיר לשון
כז ק יריעה על שם שכתוב נוטה שמים כיריעה והיו עשר יריעות
כנגד עשר גלגלים ואמר שמונה ועשרים כנגד שמונה
כו יב לג ועשרים עתים שבספר קוהלת ועליהם נאמר ומבני יששכר
לד ב יודעי בינה לעתים׳ ועליהם אמר דוד אברכה את יי׳ בכל עת

והזכיר עוד בירך עהותי׳ או יהיה כנגד ימי יתרון הלבנה פס ג׳ פ
ופחיתותיה׳ ובמדרש תנחומא שמונה ועשרי׳ באמה היתה
גדולה היריעה ונס גדול היה היכן כצינו יריעה אחרת כח
אמות׳ רבי תנחומא אומר מעשה נסים היה ולשעה נבראת
ונגנזה׳ תדע לך שכתוב אורך היריעה האחת שלשי׳ באמה
מהיכן אתה מביאה ולא תאמר ביריעות אלא אף בקרשים
היה מעשה נסים עכ׳ ועשית יריעות עזים לאהל על המשכן
צוה תחלה ואת המשכן תעשה עשר יריעות שש משזר
ותכלת וארגמן ותולעת שני ואמר אורך היריע׳ האחת כח
באמה וביריעות אלו של עזים אמר אורך היריעה האחרת
שלשים באמה והזכיר בראשונות עשר יריעות ובאלה הזכיר
יא יריעות והנני מבאר הענין דרך כלל דע כי המשכן היה
ארכו שלשי׳ אמה ורחבו עשר אמו׳ וקומתו עשר אמות׳ ארכו
שלשים אמות שכן מצינו בקרשים ועשית קרשים למשכן
עשרים קרש לפאת נגבה תימנה והיו הקרשי׳ נתוני׳ מעומד
שנאמר עצי שטים עומדים וזהו נתונים לארכו של משכן
והיה רוחב כל קרש וקרש אמה וחצי הוא שכתו׳ ואמה וחצי
האמה רוחב הקרש האחד והקרשים הללו עשרים לפאת
דרום ועשרים לפאת צפון הרי לך שיש ברוחב הקרשים פס׳ כו ס
שלשים אמות׳ ורחבו עשרה אמות ממה שכתוב ולירכתי פס כג
המשכן ימה תעשה ששה קרשים׳ וכתיב ושני קרשים פס כד
תעשה וכתוב והיו שנים קרשים בין כולם לצד כערב וזהו פס כה
שאמר ולירכתי המשכן׳ ותרגומו ולסייפי כי המערב סוף
המזרח וכשם שקרא הכתוב מזרח פנים ומערב אחור כך
יכול לקרותם ראש וסוף׳ והרי לך שמנה קרשים שהיו
לצד המערב ש נהם ב אמו׳ לפי חשבון רחב הקרש אמה
וחצי וקבלת הז׳ל במשכן שרחבו עשר אמות ואותם שתי
אמות העודפות הן הנכנסות בשיעור רוחב הקרשים של צד
צפון ולצד דרום והיו עובי הקרשים בולעי׳ אמה א לכל צד
נמצא חלל רוחב המשכן עשר אמות לא יותר׳ והנה לצד
מזרח שבו פתח האהל לא היה קרשים כלל כי אם ארבעה
עמודים שעליהם תלוי המסך כעניין שכתוב ועשית מסך פמוס כו ג
לפתח האהל וקומתו עשר אמות זה מבואר מעצמו שכתוב
עשר אמות אורך הקרש כי קומה המשכן כקומת הקרשים׳
ודע כי היריעות היו נתונות על המשכן ארכן לרוחבו של
משכן שהרי אורך היריעות שלשי׳ אמה וכשתפרשם לרוחב
המשכן הרי כל קרסי המשכן מכוסין גם המשכן שרחבו
עשרה אמות ושתי קירות המשכן לצפון ולדרום שקומתם
עשר אמות מזה ועשר אמות מזה הרי שלשים אמות של
יריעה כלים בזה ואם כן כשאמ׳ הכתו׳ תחלה ואת המשכן
תעשה עשר יריעות שש משזר ותכלת וארגמן ואמר אורך
היריעה האחת שמונה ועשרי׳ באמה נמצאו שתי אמות מן
הקרשים מגולות אמה אחת לצד צפון ואחת לצד דרום ועל
כן בא הכתוב עתה לומר ועשית יריעות עזים לאהל ולבסוח
על המשכן שתהיין יריעות של עזי׳ הללו ככסות יריעות
הראשונות שהן של שש משזר ותכלת וארגמ׳ והזכ יר אורך
היריעה האחת שלשים באמה׳ כי אורך היריעות הראשונות
היו כח׳ ועתה צוה ביריעו׳ הללו להיות ארכן שלשים כדי
שיכסו אותן שתי אמו׳ שנשארו מגולות מן הקרשי׳ ודרשו
רבותינו ז׳ל מכאן למדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על
היפה כלום שלא יגיעו לארכ׳ כדי שלא יתטנפו בעפ׳ ובגשמי׳
כי היריעות הראשונו׳ שהיו חשובו׳ ונכבדו׳ יותר שהיו
משזר ותכלת וארגמן לא היו מכפיקו׳ כל כך כיריעות הללו
של עזים׳ ועוד שבראשונות הזכי׳ עשר יריעות ובאלה הזכיר
עשרי׳ עשרה והזו שכתו׳ בפרשה זו והאמה מזה והאמה מזה

בעזרף

בעודף · פי׳ לצד צפון ולצד דרום נאורך יריעת האהל יהיה
כ״ח כדי לכסות שתי אמות שנשארו מגולו׳ מן הקרשים
ביריעות הראשונות שהיו כ״ח אמה יאותה היריעה העודפת
על הראשו׳ שהזכיר כאן עשתי עשרה באר הכתו׳ לכפלה
כלפי האהל והוא שכתוב וכפלת את היריעה הששית כאו׳
אמ׳ את יריעת עשתי עשר העודפת ויצוה לכפל חצי היריעה
בלפי מזרח לפתח האהל כמו שכתוב אל מול פני האהל ·
וכמו שדרשו זל דומה לכלה צנוע שמשים צניף על פניה ·
והשתי היריע היה נותן לצד מער כמו שכתו׳ הסרח על אחורי
המשכן ומערב נקרא אחור כנגד מזרח שנקר׳ פנים· ועשית
את הקרשי׳ היה ראוי לומר ועשית קרשי׳ כמו שאמ׳ ועשית
יריעות עזים ומה שהזכירם בהא הידיעה לרמוז על הקרשי׳
שהוצאום ישרא׳ ממצרי׳ והן הן שהביא יעקב למצרי׳ ארזים
ונטעם שם ויצוה לבניו להיות מזמנים בידם לימלם משם
למלאכת המשכן · עצי שטים עומדים · על דרך הפשט
הזכיר עומדים על שם שהיו הקרשים מונחים כעומד וכמו
שהזכרתי למעלה· ועל דרך המדרש עצי שטים עומדי׳ כמה
פיני ארזי הן ומכלם לא בחר הכתוב אלא בזה ששמו שטים
לפי שישראל חטאו בשטים לקו בשטים נתרפאו בשטים ·

חטאו בשטים שנאמר וישב ישראל בשטים ויחל העם · מדרש כה ו
לקו בשטים שנא׳ ויהיו המתים במגפה וגו׳ לכך רצה הקב״ה ס״ם
שיתכפרו במשכן בעצי שטים ולכך ציוה להביא שטי׳ הלא
הוא דאמר׳ כי אעלה ארוכה לך ומכותיך ארפאך נאם יי׳ ירמיה ל יו
וכתיב בתריה ישמחו מלך · ועל דרך הקבלה עצי שטים תהלים ק ג
עומדים כלשון שרפים עומדים ממעל לו · והזכיר עומדי׳ על שמות ז ג
הבחות העליונים שאין לך דבר במשכן וכליו שלא יהיה ויקרא ו ב
מצויר למעלה שנ׳ את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו
וכן אמר דוד עליו השלום הכל בכתב מיד יי עלי השכיל כל דה״א כח יט
מלאכת התבנית וכתיב תבנית כל אשר ברוח והעין לומר ס״ם
כי אף על פי שהמשכן והמקדש עתידין ליחרב וכלי הקדש
הנופלים עתידים שיאבדו בגולה אין להבין שכשם שפסקו
למטה כך פסקו למעלה תבניתם ודוגמתם חס ושלום אבל
הם עומדים וקיימים לעולם ואם פסקו למטה עתידים לחזור
לקדמותם וזהו כאמר זל במסכת סכה פרק לולב וערבה
וכן בכסכת יומא סוף פרק נא לו כהן גדול · עצי שטים
עומדים שמעמידים את צפון שכא תאמר אבד סברן בטל
סכין תל עצי שטים עומדים לעולם ולעולמי
עולמים· קרא צפון הכח שהן מצפים לו · ומה שאמ׳ שהן
במעמידין אותו הכח תלה הגדול בקטן ושמא תאמר מאחר
שהן מעמידין אותו כשאבדו למטה אבד סברן למעלה כל מ׳
שאבד אותו הכח שהן מקוי׳ או שמא בטל הכח שמשקיפי׳
לו תל עומדים לעולם ולעולמי עולמים · והיו שמות קרשי׳ ·
שני קרשים היו נגלעים בירכתי׳ אחד לצפון ואחד לדרום
נשארו ששה קרשים באמצע בכותל מערבי · וכן אמר
ולירכתי המשכן ימה תעש ששה קרשים · ופסוק זה מבאר
סוד היות שכינה שהיא במערב כלולה מן קצוות ולרמוז על
זה נקרא המערב בשם ים כי הים בית קבול למי וסדר ארבע
רוחות העולם במרכבה העליונה הם אבות עולם ודוד· דרום
תהלה שכן אברהם תחלת האבות וכתיב בו ויסע משם תהלים כה ו
אברהם ארצה הנגב· צפון שכן יצחק התגבר בעקדה מזרח
שכן כתוב ביעקב ויזרח לו השמש · והמשילו יוסף בנו לב נב
לשמש · ודרשו זל אמר יעקב פי הגיד לזה ששמי שמש ·
מערב הוא הסוף והוא כנור של דוד המנגן מאליו והוא
הנקרא ים וזהו הים האחרון שתרגומו ימא מערבאה וכדי
לרמוז על ארבע אלה נקראו ארבע רוחות העולם בשמות

אלו וזה מבואר · והבריח התיכון בתוך הקרשים מבריח מן
הקצה אל הקצה · פירש רשי׳ זל חמשה בריחים היו לכותל
צפון וחמשה בריחים לדרום וחמשה למערב וחמשה אלו
שלשה הן שהרי בריח העליון שני חצאין היו · וכן בריח
התחתון אבל התיכון היה שלם ארכו שלשי׳ וזהו מן הקצה
אל הקצה מן המזרח ועד המערב · ואמרו זל בנס היה עומד
אבל בתוספות פירשו שהיה מבריח לשלש רוחות כנגד
צפון שלשים אמות וכנגד דרום גם כן שלשים אמות וכ״ב
אמות למערב הרי שהיה הבריח התיכון שבע׳ אמות ששתי
האמות היו נבלעות בירכתים · ותן לבך כי הבריח התיכון
המבריח הקצוות וחוגר המשכן כולו לכל הצדדין וסובל
אותן היה כנגד קו האמצעי היכל הקדש הנושא לכל הקצוות
וסובלן ומשפיע כחו בכל שבעים שרי מעלה והוא מדתו
של יעקב שמכחו יצאו שבעים נפש ואם כן ראוי היה יעקב
אבינו להורידו למצרים · שכן אמרו במדרש תנחומ׳ הבריח
התיכון ירד עם יעקב אבינו למצרי׳ אמ׳ להם לבניו כשתהיו
נגאלים מלו אותו עמכם· והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש
ובין קדש הקדשים· היה לפנים מן הפרוכת הארון והכפרת
עם כרוביו מונח על אבן שתיה שהיתה במערבו של בית
הקדשים ולפני הארון מצפת המן ומצלוחית שכן הכתוב
ומקלו של אהרן שקדיה ומרחיה ובגדיו של כהן גדול והיה
כחוץ לפרוכת השלחן והכנורה ומזבח הקטורת והשלחן
בצפון והמנורה בדרום ומזבח מכוון ביניהם משוך קמעא
לצד חוץ · ועשית את המזבח עצי שטים זו מזבח העולה
והיה נושם בחצר המשכן ועליו מקריבים הקרבנות והיה
מצופה נחשת והיה רבוע כנגד גל רביעי שבמרכבה הוא
אות רביעי של שם ועל זה אמר רבוע יהיה המזבח · ורע כי
המזבח הזה היה גבהו עשרה אמות וזה שאמ׳ ושלש אמות
קומתו על מקום המערכה בלבד נאמר · והראיה שהיה
גבהו · אמ׳ מכה שאמרו זל רבוע יהיה למאי אילימא כיפנה
הוא דכתיב דאשמעינן חמש אמות אורך וחמש אמות רוחב
יודע אני שרבוע הוא ומה תל רבוע יהיה אלא את״ל ש״ש
נאמר כאן רבוע יהיה ונאמר במזבח הקטרת רבוע יהיה היא שמ״ת ל ו
שכתוב ועשית מזבח מקטר קטורת אמה ארכו ואמה רחבו
רבוע יהיה ואמתים קומתו מה מזבח הקטורת גבהו פי שני
ברחבו אף כאן פי שנים ברחבו אם כן מה אני מקיים וש״ש
אמות קומתו משפרת סובב ולבעלה · ועוד ראיה ממה
שדרשו זל במסכת סכה פרק החליל כורביות של ערבה
היו נותני בצדי הבית וראשיהן כפופין על המזבח תנא רבות
ואיכות היו״א אמה כדי שיהיו נוחות על המזבח אמה אמה
ברור שהיה גבהו של מזבח עשר אמות · ועוד דרשו זל
במסכת זבחים מזבח שעשׂ משה היה עשר אמות שהכתוב
הקישו למשכן שנא׳ את קלעי החצר ואת מסך פתח שער
ההצר אשר על המשכן ועל המזבח · מה משכן עשר אמות
אף מזבח עשר אמות · ועוד פסוק מלא הוא במזבח שעשׂת שמ״ב כב ב
שלמ׳ שהיה גבהו עשר אמות שכן כתוב בדברי הימי ויעש
מזבח נחשת עשרים אמה ארכו ועשרים אמה רחבו ועשר
אמות קומתו· וכן המזבח לעתיד ובמדר׳ עשית את המזבח
עצי שטים · למה מזבח הנחשת מכפר על מצח נחשת שנ׳
וגידד ברזל ערפך ומצחך נחוש · מזבח מחילה זכר׳ ברכ׳ חיי׳ יסע״ס עט
ובן שטים שלום טוב ישועה מחילה חמש אמי אורך וחמש
אמות רוחב כנגד שני לוחו׳ הברית חמש דברו׳ מכאן וחמש
דברות מכאן ושלש אמות קומתו כנגד שלשה גואלי׳ משה
אהרן ומרים · ועשית בדים למזבח בדי עצי שטים היה ראוי
לום ועשית בדים למזב׳ עצי שטים או שאמ׳ ועשית למזבח

בדי עצי שטים כמו שאמר באיון גם נשלחן והבאת את
הבדים במבעות ומה שהוצרך לאריכות לשון בבדים לרמוז
כ ה ט על מה שכתיב ויאריכו הבדים שהיה מעשה כמו שהזכירו
רזל אמר הבה עתידין הם הבדים להאריך לפ שנה לצאת
בני ישראל ממצרים שנ ויאריכו הבדים נצוב לוחות תעשה
אותו ׳ מרובע היה כן כתוב רבוע יהיה והיו הלוחות של
עצי שטים לארבעת רבעיו וחלול באמצע ׳ וכן תרגם אנקלוס
כ יפ יב חליל לוחין והו׳ מלשון ואיש נצוב ילבב ׳ כי האדם בילדותו
הוא חלול מבלי דעת והשכל ואחרי כן ילבב כלו׳ קנדה לב ׳
והנה בחלל המזבח הזה היו מכלאין אותו אדם בשע חנייתן
אפ כ כב כדי להקריב עליו והוא מה שכתוב מזבח אדמה תעשה לי ׳
ומזבח זה גם גדול היה נעשה בענינו שהאש דולקת בו ביום
ובלילה ולא היה העץ נשרף ולא היה הנחשת נתך ׳ ומן
הנסים שהיו במקדש הוא שמעולם לא כבו גשמי אש של
מזבח זה והיה מונח בעזרה במקו׳ מגולה כדמיון חצר המשכן
במשכן ׳ ואמרו במדר׳ היה משה מתירא שמא ישרוף האש
העץ שבמזבח אל הבה משה מה אתה מתיר׳ מי צוה האש
לשרוף למ׳ מסך כשנכנסה לתוך ערפל של אש והיי׳ מהלך
מוצ כ יפ בין גדודין של אש ולא עוד אלא שהיית בא אצלי שנ ומשה
נגש אל הערפל אשר שם האלהים׳ וכבודי אש אוכלה הוא
ויק ז כד שנ׳ כי יי׳ אלהיך אש אוכלה הוא ולא נשרף אף מזבח הנחש
אף על פי שכתוב בו אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה
לא הנחשת נתך ולא העץ נשרף ׳ ואם תאמר שצפויו עבדה
אר נחמיה עובי דינר היה ׳ אר פנחס בר חמא מזבח שעש׳
משה חביב ממזבח שעש שלמה אבל המזבח שעש שלמה
מלכי׳ ב ג ה הוא יותר גדול שנאמר אלף עולות יעלה שלמה על המזבח
ההוא ׳ ועש׳ את חצר המשכן לפאת נגב תימנה כשבא
לבאר על ארכו של חצר הוצרך להקדים הדרוס להודיע כי
קלעי הדרום היו כישוכי מאה אמו׳ וכן קלעי הצפון שכנגדו
וכן עשה במשכן כשבא לבאר על ארכו הקדים הדרום ואמ׳
עשרים קרש לפאת נגבה תימנה ואחריו הצפון שכנגדו ׳
ויבאר כאן כי חצר המשכן ארכו מאה אמות ורחבו חמשים
ואותם חמשי׳ של ארכו החיצוני׳ הם חצר שלפני המשכן
והמשכן היה נתון בחמשים של ארכו הפנימיים שהרי פתח
המשכן שבמזרח היה נתון בשפת חמשים פנימיים והיה
אורך המשכן לסוף שלשי׳ אמה במדתו ונמצ׳ שהיה עשרים
אמה ריוח בין יריעות שאחורי המשכן לקלעי החצר שלצד
מערב ורוחב המשכן שהיה עשר אמות כשהיה נתון בחציב
החצר שהוא חמשים אמה נמצאת אומר שהיו עשרי׳ אמה
ריוח לצפון ועשרים לדרום ׳ ולמדת מכל זה שארכו של
משכן נתון בארכו של חצר בתוך אותו חמשי׳ פנימיים ויש
למשכן ריוח לכל צדדין עשרי׳ אמה מאחריו למערב ועשרי׳
לצפון עשרים לדרום וחצר של חמשים על המשים ועל
המשכן ואם כן ענין מוכרח היה להקדי׳ הדרום ואחריו צפון
כדי ללמדך על ארכו ובשבא ללמד על רחבו הוצרך להזכיר
מזרח ומערב ומה שהקדים כערב למזרח מפני ששלשת
הרוהות מכוסים בקלעים היו דרום צפון ומערב אבל המזרח
לא היה מכוסה כלו בקלעי שחרי פתח השער היה באמצע
שנאמר ולשער החצר מסך עשרים אמה וזהו שכתו׳ לפאת
קדמה מזרחה חמשים אמה לא אמר קלעים חמשים אמה
כמו שאמר לפאת ים קלעים חמשים אמה׳ כי מזרח היה
רחבו חמשי׳ אמה אבל לא היו כל החמשי׳ של רחבו מכוסי׳
בקלעי׳ אלא טו אמו׳ מצד זה וטו אמות מצד זה ושער החצר
באמצע שהוא עשרים אמה ׳ ואם כן כשהזכיר כאן ארבע
רוחות כסד׳ הזה והזכיר מזרח אחרון לא הזכיר זה אלא לפי

סדר כסוי הקלעים לא כפי הרוהות כי פדר הרוהות שלהם
הוא כן מזרח מערב צפון ודרום ׳ וכן הם נזכרי׳ בפי הכל על
הסד׳ הזה כי השמש יתחיל לזרוח כן המזרח וישוקע במערב
וכשאדם פונה למזרח ימינו לדרום ושמאלו לצפון אחוריו
למערב ׳ וכן בצינו סדורם בכתוב הן אדם אהלוך ואינני
לי׳ו כנ ואחור ולא אבין לו ׳ שמאל בעשותו ולא אחז יעטוף ימין
וגומר ׳ והטעם בהקדים צפון לדרום והיה ראוי להקדים
הדרום שהו׳ ימין מפני ששלשת הרוהו׳ הללו רובם מיושבי׳
הם אבל הדרום אין בו ישוב אלא מעט לרוב שפע חכמות
שהשמש דר ברומו של רוחו לכך הזכ׳ דרום אחרון ולמדת
מזה כי סדר הרוחות בפרשה זו דרום וצפון ומזרח ומערב
לפי סדר כסוי הקלעים והסדר שלהם מזרח ומערב צפון
ודרו לפי סדר הישוב בעולם השפל ׳ והסדר האמתי למעלה
במדור העליון דרום וצפון ומערב ומזרח לפי סדר המרכבה
העליונה ׳ וכבר הזברתי למעלה בפסוק והיו שמונה קרשים
והקלעים הללו היו של שש משזר והיו כעין רשת עשוי׳
נקבים נקבים והם היו כותלים לחצר סביב ׳

שמן וקטורת ישכח לב ומתק רעהו מעצת נפש : מלכי׳ ב כ ב

שלמה

המלך עה יוהיר על האד׳ בכתו׳ הזה לרחם
על הגר שגלה ממקומו ומארץ מולדתו ׳
ומפני שהתורה הזהירה עליו בכמה מקומות שלא להונות
אותו לא בדברי׳ ולא בממון שנ׳ וגר לא תונה ׳ וכתי׳ וגר לא ש׳מות כ ג
תלחץ וכתי׳ ואתם ידעת׳ את נפש הגר לכך בא שלמ׳ והוסיף פס כג ד
וחדש כאן כי האיש הגולה והנודד ממקומו יתחייב האדם
על ו בשתי׳ הא שיספיק לו מזונותיו השני שיסבי׳ לו פני׳
והנה הוא נקשר עם הכתו׳ שלמעלה שאמ׳ כצפור נודדת כן
קנ׳כן איש נודד ממקומו המשיל את האד׳ שיצא כן המקו׳
אשר נולד שם כעוף היוצא מקנו ששם תחלת הויתו וסבת
תולדותו וסמך לו מיד שמן וקטרת ׳ ובנה המזונות כלם וכל
כה שקתבשל על האש בשמן וקטר׳ שהו׳ העשן העולה מן
המזון המתבשל והודיענו בזה כי חייב אד׳ לשמח לב האיש
הנודד ממקומו בספו׳ מזונו׳ שהו׳ שכן וקטור׳ כי שמן וקטור׳
ישמח לבי ותחי׳ עוד בהסבר פני׳ וזהו ומתק רעהו שיפתי׳ק
לו דבריו והסברת פניו כי מלבד שיצטרך שמן וקטורת עוד
יצטרך מתק רעהו במתק שפתי׳ ורוכות הדברי׳ ואמר מעצת
נפש כלומר שיהיה אותו מתק והסברת פנים מעצת נפשו
השכלי׳ דרך אהבה וחבה ולא דרך חנופה כי ייטיב לו מתק
שפתי׳ יותר ממה שהו׳ נותן לו ׳ וכן אמרו רזל בכתובו טוב
המלבין שיני׳ לחברו יותר ממשקהו שנ׳ ולבן שני׳ מחלבי ג
תקרי לבן שני׳ לא לבון שני׳ וכן הזכי׳ חנבי׳ הלא פרס לרעב יפ׳ יט ב
לחסך

לחמך והשמן וקטר והזכיר עוד ותפק לרעב נפשך והוא
מתק רעהו ובמדרש שמן וקטורת ישמח לב שמן חמנורה
שהיה מתקרב בזמן הקטורת שנאמר ובהעלות אהרן את
הנדות בין הערבים יקטירנה משמח לבו של הבה ובאור זה
כי כשם שהזכיר הכתוב שמחה בהבה אחר מעשה בראשי
והוא שאמר דוד יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו כך
מצינו שמחה בהבה אחר מעשה המשכן שצוה בהדלקת
המנורה ובהקטרת הקטורת ושרתה בו שכינה ועל זה אמ
שלמה שמן וקטורת ישמח לב וכבר ידוע כי מעש המשכן
שקול כמעש בראשי וכשם שמצינו את מעשה בראשית
שנבראו באחרונה מי שהי מכיר את העובד ומיחד והאדם
כן מצינו אחר מעש המשכן שהוצרך לצוות שיהי במשכן
עובד ומיחד והוא הכהן הגדול ולפי ששרתה שכינ במשכן
ע"י הקטרת על זה אמר שמן וקטורת ישמח לב וכבר ידעת
מה שנקרא קטורת על שם שריח הקטורת מתקשר במדות
ושמחת המדות מתרבת על המקטיר ועל ידו הברכ נמשכת
ונשפעת ג התחתונים והנה השמן הזה שהיה מתקרב בזמן
הקטרת הקטור היה שמן זית לפי שהזית הביא אור לעולם
שנ והנה עלה זית טרף וגו ועכ צותה התור במצו הדלקת
המנורה בשמן זית זהו שכתוב ואתה תצוה את בני ישראל
ויקחו אליך שמן זית זך כתית לכאור להעלו נר תמיד ויקחו
אליך לשע כי מפני שאמ בסוף הפרש חק עולם הייתי אומ
כי מצוה זו לדורו ולא לשעה ע"כ הוצרך לומר אליך לשעה
לומר לך שהמצוה לשעה ולדורות והזכיר שמן זית למעט
שאר שמנים שמן שומשמין שמן אגוזים יכיוצא בהם
ואמר זית זך כלומר השמן הראשון פרט לשני ולשלישי
כתית שמן היוצ ע כתיש למעט שמן היוצא מציו למאור
כתית למאור ולא למנחות הראשון למנור והשני למנדו
וכנהג העולם מי שיש לו שמן רע דולקו בנר ומי שיש לו
שמן טוב נותנו לתבשיל ואוכלו אבל כאן בהפך הראשון
שהוא הזך למאור והשני למנחו ובמדרש כתית זה המקד
הראשון שעמד תי שנה מקד שני ת"כ שנה והמדרש הזה
ירמוז לשני מקדשים והיה ראוי לרמוז גם השלישי העתיד
אבל יתכן לומר כי המדר הזה אפשר שירמוז על המקדשי
שהיה זמנם קצוב ולפי ששניהם עתידים ליחרב ולהיותם
ברמס לכך נאמר הרמז בשניהם בלשון כתית שהוא לש ן
כתישה ומרמס אבל הבית השלישי העתיד אעפ שלא בא
בחשבון לפי שאין זמנו קצוב הנה וזו נרמז במלת למאור
והוא כלשון קומי אורי כי בא אורך והוא הבטחה בבית
השלישי בחזרת השכינה והוא שאמר דוד עליו השלום יי
אורי וישעי ואמר עוד אל יי ויאר לנו ולפי שאין זמן
לעתידות בנינו אבל הוא עומד לעד לעולם לכך אמ להעלו נר
תמיד כלומר כי מעלתו תמידית ושוב אינה פוסקת להעלו
נר שם הכלל כמו נרות וכן ויהי לי שור וחמור וכן כי
נשמד מבנימן אשה וכן ודמות על ראשי החיה והיו ארבע
חיות תמיד שלא תשאר המנור בלא נר או יאמר נר שהו
תמיד וירמוז לנר מערבי שהוא עקר כל הנרות שכל הנרות
פונות כנגדו והוא היה פונה כלפי שכינה שהיא המדה
העשירית וזהו לשון תמיד והבן זה ובמדרש להעלות נר
תמיד זהו שאמר הכתו תקר ואנכי אענה למעש ידך תכסוף
אתה סובל את כל העולם שנא אני עשיתי ואני אשא ואני
אסבול ואמלט ואתה מצוה לבני קהת להיות נושאים ארון
כבודך על הכתף שנ ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש
עליה בכתף ישאו אתה זן את כל העולם ואתה מצוה את
קרבני לחמי אתה מאיר לכל העולם ואתה מצוה להעלות

נר תמיד הוי אומר למעשה ידיך תכסוף ואמר הקבה לא
שאני צריך לאור בשר ודם שבאורי אני באיר לכל העולם אלא
כדי להעלות אתכם ולזכות אתכם ועוד שם אמר רבי כאיר
אמר הבה חביבין עלי נרות שאהרן מדליק מן המאורות
שקבעתי בשמים למה שבשעה שהקריבו הנשיאים חנוכת
המזבח ולא הקריב שבט לוי היה נפשו של אהרן עגומ אל
הבה כל השבטים הקריבו חנוכה אחת ואתה לבדך תעשה
חנוכה לעצמך הוא שכתו תאות ענוי שמעת יי וזהו שכתו תלוי
סחוץ לפרוכת וגו יערוך אותו אהרן ובניו עכ ויהיו רמז
לחנוכה של נרות חשמונאי ואם כן כשאמר יערוך אותו
אהרן ובניו ירמוז לשעה ולדורות לכבוד ותפארת על דרך
הפשט שיתכבד ויתפאר בהם ולפי שהכהן הגדול מלאך יי
צבאות אצל היחידים בענין העבודה יצוה עתה להלבישו
בגדי מלכות ולהיותו מלך נכבד ומפואר אצל ההמון ואז
יהיה שלם בכל כי הבגדים האלה בגדי מלכות כמו
שכתוב כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים
וכתנת תשבץ הוא כתנת פסים האמור ביוסף ועשית לו
כתונת פסים והמצנפת מנהג המושלים והמלכי בארצות
ישמעאל שיתעטפו בה הצואר והראש ועל דרך הקבלה
לכבוד ולתפארת יאמר ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך שיהא
משמש בהם לכבוד ולתפארת כלומר לכבוד ה השוכן
בתוכם ולהפארת ישראלי וכבר ידעת כי היה המשכן דומ
למקדש העתיד והנה בית המקדש קראו הנביא בית קדשנו
ותפארתינו הכונ בית של קדשנו הוא הכבוד ושל תפארתנו
הוא תפארת ישראל וזהו כי מקדש מלך ובית ממלכה הוא
וזהו שאמר לכהנו לי בתוספת יו לרמוז על המדה הששית
ומלת לי כמו ליי והוא הכבוד וזה מבואר ואתה תדבר אל
כל חכמי לב ועשו סמך ועשו לחכמי לב להרמוז שתהידה
עשיי הבגדי מתוך מחשבת חכמ והוא שהיו צריכין עשידה
לשמים ואמ ועשית שיהיו נעשים על כוונת מצ בפרש זו
שישה פעמי לכהנו לי והיה ראוי לומ לכהן לי ושלשה וון
הניספין לרמוז על יח כהנים גדולי ששמשו במקד ראשון
ואלה הבגדים אשר יעשו דרשו רזל במסכת ערכין כשם
שהקרבנות מכפרין כך בגדי כהונה מכפרין ומזה נסמכה
פרשת הקרבנות לבגדי כהונה חושן מכפר על הדינים
שנאמר ועשית חושן משפט אפוד מכפר על עון שנאמר
ואין אפוד ותרפים וכתיב ויעש אותו גדעון לאפוד מעיל
מכפר על לשון הרע שנאמר ונשמע קולו יבא דבר שבקול
ויכפר על מעשה קולו ולשון הרע זה לשון הרע שבפרהסיא
אבל לשון הרע שבצנעה קטרת מכפרתו כתונת תשבץ
מכפרת על שפיכות דמים שנאמ ויטבלו את הכתנת בדם
וכתונת זו כמין חלוק היתה וסמוכה לבשרו ית וכשובצת
זהב כחלוק זו שנותנין בה פרישה והוא שכתוב ושבצת
הכתנת שש מלשון משבצות והבי כיצנפת מכפרת על נסי
הרוח יבא הדבר שבגוב ויכפר על מעש גובה ואבנט מכפר
על הרהור הלב ודרשו רזל כי היו באבנט לבן אמות ציץ
מכפר על עזות פנים שנ והיה על מצח אהרן וכתיב ומצח
אשה זונה היה לך והיו בגדי כהן גדול שבוע והזכיר הכתו
ששה מהם ולא הזכיר ציץ מפני שהוא כלי זהב אינו בכלל
הבגדי ולא הזכיר מכנסי הבד כי לא רצה להזכיר רק הששה
שהיה משה מלבישם לאהרן ולכך הזכירם ביחד בכתו הזה
וכתוב בסוף הפרשה והלבשת אותם את אהרן וגו וכתיב
אחרי ועשה להם מכנסי בד לבאר כי המכנסים הם היו
חלוצי אותם לעצמם בהצנע כדי שלא תבי שהיו המכנסי
בכלל והלבשת הוצרך בהכרח להזכירם באחרונה

ואי אפשר לו שיכלל ביחד עם שאר הבגדים והמנסים
שכפרין על הערות ועל הליכת הרגלים ההולכים לעשות
עבודה · ועשו את האפוד לפי מה שהקדי הכתוב ואמ חושן
ואפוד ומעיל היה ראוי להקדים ולוכר ועשית חושן משפט
ואחר כך ועשית את האפוד · ויתכן לפרש כי עשה כן מפני
שהאפוד הוא עקר כי החשן היה תחת האפוד כמין שולים
והאפוד הוא עקר הבגד ועל כן הקדימה הפרשה האפוד
לחשן כמעשה ומה שהזכיר תחלה חושן לאפוד היה זה
למעלת שם הספורש הנקרא אורים והמים שהיו נותני בין
כפלי החושן · ודע כי הבגדים הלה חושן ואפוד ואבנט היו
צמר ופשתים ואף על פי שהתורה אסרה לכל ישראל צמר
ופשתים לכהנים כותר בשעת עבודה שאין הכהני לובשים
אותן רק בשעת עבודה וזהו שכתוב באפוד ועשו את האפוד
זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר · וכתיב בחושן
ועשית חושן משפט זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש
משזר וכן באבנט ההכלת הוא הצמר הצבוע כעצם השמי
ארגמן הוא הצמר הצבוע אדום · ותולעת השני הוא הצמר
הצבוע בתולעת ושש משזר · הששׁ הוא פשתים · ודע כי
חושן ואפוד היו חמשה מינין ופרכת ארבעה מינים ורמוני
המעיל ג מינין כיצד בחשן האפוד כתוב זהב תכלת ואו מן
ותולעת שני ושש משזר וכתי בפרוכת ויעש את הפרוכת
תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר · וכתי ברמוני ויעשו
על שולי המעיל רמוני תכלת וארגמן ותולעת שני משזר ·
לא נאמר בו ששׁ שלא היו רמונים אלא שלשה מינין שזורין
ודרשו רזל במסכת יומא פרק בא לו כל מקו שנ ששׁ חושן
כפול ששה · משזר שמונה · פירוש משזר בלא ששׁ כמו
ברמונים מעיל בפרוכת כד חושן ואפוד כח · ובאור זה כי
הפרוכת שהוא ד מינין ונאמר בו ששׁ כל מין ומין ששה
חוטין הרי הפרוכת כד · רמוני שיש בהם שלשה מינין ולא
נאמר בהם ששׁ כל מין ומין שמונה הרי כד דילפינן משזר
משזר בפרוכת מה משזר דפרוכת שהוא ד מינין עשרים
וארבעה אף משזר רמונים שהן שלשה בינין כד · מעיל בי
דילפינן תכלת תכלת מפרוכת מה פרוכת ששה חוטין של
תכלת אף מעיל כן וכתי כליל ופיהושו גדיל ואין גדיל פחות
משנים והרי בי · חושן ואפוד שיש בו מין חמישי נוסף על
השאר והוא הזהב הנה הוא כח חוטין ד מינין ששה ששה
הרי כד זהב שהו בין חמישי אי אפשׁ לום עליו ששה ששה הרי
פעות לג ע כתוב בו וקצץ פתילים · ופירש רשי ז"ל שם בפסכת יומא
פתילים שנים וכשבא לקצץ הרי ד אם כן חושן ואפוד כ
חוטין ששה משמותם שקרא להם אבותם כתולדותם למד
הכתו שיהיו השבטי כתובי כסדר לידתם ראובן שמעון לוי
ויהוד דן ונפתלי · ששה אלו באבן אח ובאבן השנית ישׁשכר
זבולון גד ואשר יוסף ובנימין · כי בן נולדו זה היה באבני
האפוד שהיו שתי והיו שמו שני עשר שבטי חרותין בשני
אבני אפוד הללו שהיו של שוהם ששה שבטים על האבן
האחת וששה על השנית והיו מפותחו פתוחי חותם כי היו
פעות כה יב מעשה חרש כענין שבתו בהם מעשה חרש אבן ולא נאמר
בהם במלואתם מה שאין כן באבני החשן שנאמר בהם
במלואותם ולא הזכיר בהם מעשה חרש · ולפי שאי אפשר
שיהיו מפותחות פתוחי חותם והאותיות פבוקעות בצורות
ושישארו האבנים במלואותם כי אם ע שמיר לכך הוצרך
כשה רבינו לשמיר באבני החשן כמו שהזכירו רבותי זכרונ
לברכה ולא הוצרך כן באבני האפוד לפי שאין כתוב בהן
בכלואותם והיו כעשה חרש · וכך היה מעשה האפוד רחבו
כרותב גבו של אדם כתף לכתף וארכו כנגד אצילי הידים
מאחורי עד הרגלי ותופר עליו שתי כתפות שנ שתי כתפות
חוברות כדי שיהיו על כתפו הכהן וקובע על כל כתף וכתף
אבן שוהם מרובע כשוקע בבית של זהב ומפותח שכות בי
שנטי על כל אבן ואבן ששה · ועשית חושן כמשפט מעשה
חושב · כך היה מעשה החושן אורג בגד בעשה חושב כן
התכלת וכן הארגמן ותולעת שני ושש והיה לוקח חוט אח
של זהב ונותנו על ששה חוטין של תכלת וכופל השבעה
חוטין כאחד וכן היה עוש חוט אחד של זהב עם ששה של
ארגמן וחוט אחד של זהב עם ששה של פשתן וזהו שכתוב פעות לה
תכלת וארגמן ותולעת שני ושש כה חוטין שכתוב וילקעו
את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות בתוך התכלת ובתוך
הארגמן ובתוך תולעת השני ובתוך השש כלמד שחוט של
זהב כפול בתוכם ארכו של חושן שתי זרתות ורחבו זרת
וכופלו לשנים נמצא זרת על זרת מרובע וקבועי בו ארבעה
טורי אבן וכל אבן ואבן היה מרובע ומפותח שמו בי שבטי
על בי אבנים · ראובן היה מפותח על אבן אודם · שמעון על
פטדה · וכן כולם ומלבד בי שבטי שהיו כתובי על בי אבנים
הללו היו כתובים שכות האבות אברהם יצחק יעקב ושבטי
ישורון וכסדר הזה היו כתובים ראובן ג על אידי שמעון ב
על פטדה · לוי רהם על ברקת · יהוד על נופך · יששכר צ
על ספיר · זבלון ה על יהלום · דן ק עק על לשם · נפתלי
ב על שבו · גד שבטי על אחלמה · אשר ישר על תרשיש ·
יוסף וז על שהם · בנימין על ישפה · הרי לך שבכל אבן
ואבן ששה אותיות להורות כי ששת ימי המעשה תלוים
בי שבטים · והיו באבני חושן ע ב אותיות כי בי מעכים
ששה הם ע ב והם כנגד ע ב אותיו של השם הגדול להודות
בזה קיום העולם שנברא בעב שעות שהרי העולם נברא ב
שנ ביום עשות יהם בי ארץ ושמים · ושׁשׁת ימי המעשׂה בי כרתות ד
שעות יש בהם בי שעות בכל יום והוא שאמר הכתו אמתי קנים שם ב
עולם חסד יבנה כמנין חסד ולמדנו מזה שהעולם שנברא
בע שעות מתקיים בזכות השבטי שבהם ע אותיות והנה
בנינן שהיה מפותח על ישׁשׁה היה מלא ולא היה בו מקו
אותיות מן האבו כשאר השבטי כי לא נשתיירו מבני בנימן
במעשׂה פלגש בגבעה כי אם ששה מאות בזכות בנימין
שהיה מפותח באבני החושן ששה אותיות · ודע כי נמצא
כתוב בספרי חכמת הטבע כי כל האבני היקרו שהם עקרי
ושרשי אינן בלא בי והם אבות לכל שאר האבני וכל השאר
מיניהן ענפיהן והזלדותיהן · ומה שאתן אבן אודם לראובן
על שם שהאדימו פניו בחטא בלהה כשבלבל יעקו אבינו
והודה ולא בוש והאבן הזאת נקרא רובין והו גדל במקומות
ידועים בים והוא סלע גדול ומוצאו כמוצא הכסף וכמוצא
הזהב · והסלע והמוצא ההוא קורין אותו בלאשו ורובינו
ובלאשו הכל מין אחו וחתיכה אחת אלא שהרובין הוא אדום
בתכלית וכן תרגומו סמקן והוא מבחר האבן כמין ענפים
שבולטי כמנו ונמשכי כמנו הבלאש הוא למטה ממנו מאד
במעלת האדמימו · וספני זה נקר מבח האבן הזאת בלשוננו
אודם כי מראהו אודם כדם וסגולתו שכל אשה שנושאתו
אינ מפלת לעולם נפלי · ואמרו שהוא טוב לאשה המקשה
לילדי ואם היו שוחקי אותם ומערבי באכילה ובשתיה יועיל
הרבה להריון כדודאים שמצא ראובן שם דמות אדם ועל כן
נכתב אדם חסר ו להודו על אדם כי המקרא יורה עצמותו
של אבן והמכתב על חסרון ו יורה על פעלתו · ומפני זה
היה ראובן מפותח על אבן אודם · שבעון היה מפותח על
אבן פטדה היא אבן ירוק בכרכי הים בכרתי וכן תרגם ירקן
ונקר פראשמה והיא מין נפך שהו מרקדי שהו גם כן יתק
בכרתי ·

מברתי׳ ודע כי פראשמא ומרקדי הכל מין אחתיכ׳ אחת
כעין שנארתי לך ברובין ובלאש אלא שהמרקדי הוא
המובחר והוא המלוק ומחותך ממנו והוא בתכלית הירקות
וזיוו מבהיק ואורו מתנוצץ עד מאד והפראשמ׳ ירוק גם כן
אבל היא למטה ממנו עד מאד בין בירקות בין בזיו האור׳
וכה שנתנה האבן הזאת לשמעון על שם שהוריקו פניו של
זמרי בן סלוא נשיא שבט שמעון וכן כל מי שחטאו משבט
שכעין נבנו מואב הוריקו פניהם׳ וכן דרשו ז״ל סימן לעכר׳
הדרוקן׳ וסגלת האבן הזאת של פטדה שהיא מקורת את
הגוף ועכ״ה היא מצויה בארצות כוש שהם חמים ושטופי זמה
וצריכ׳ היה לקרר אותם וזהו שכתו׳ לא יערכנה פטדת כוש׳
יחס אותה לכוש שהיא מצויה בארץ כוש׳ לוי היה מפותח
על ברקת והוא הקרבונקלא נקראת ברקת על שם שנוצצת
כברק ומאיר כנר וכן תרגו׳ ברקן והוא אבן שתלה נח בתיב׳
ממה שכתוב צהר תעשה לתיבה והנביא קראה אקדח שנ׳
וישעריך לאבני אקדח על שם שקודח כגחלת והוא מלשון
קודחי אש׳ ונתנה ללוי מפני ששבט לוי היו מאירין בתור׳
בעניין שנ׳ יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישרא׳ וכן משה
שהי׳ משבט לוי כשנולד נתמלא כל הבית אורה ונאמ׳ בו כי
קרן עור פניו וכתיב חכמת אדם תאיר פניו׳ וסגולת האבן
הזאת שהיא מחכים פתי ומאירת העינ׳ מלבד שמשתמשין
בעצם גופה כמו שמשתמשין באור הנר ואומרים כי אם
שיחקין אותה ומערבים במאכל ובמשת׳ או בשאר הסמים
יועיל הרבה מאד להחכים ולפתוח הלב׳ יהודה היה מפותח
על נפך והוא מראקדי ובלשון ערב׳ זמורא והתרגום כולל
שתי׳ לשונו׳ הללו ועכ״ה אמר אזכרגזין מורכב מלשון זמורה
ובלשון מראקדי והאבן ירוק כזכרתי והו׳ ממין פראשמ׳ כמו
שהזכרתי ונתנה ליהודה על שם שהוריקו פניו במעש׳ תמר
ונתגב על יצרו והוד׳ ולא בוש והוריקו פניו גפכן על שחשדו
אביו על יוסף הוא שכתוב חיה רעה אכלתהו׳ וכשבא לברך
את בניו אמ׳ לו מטרף בני עלית אז נעשו פניו זכ׳ ומבוהקים
כנפך הזה שזיוו מבהיק וכן כתוב ביהוד׳ יד בערף אויביך׳
וסגלת האבן הזאת שכל מי שנושא׳ אויביו הופכין לו עורף
ולכך נקרא נפך וכן כת׳ ביהודה יד בעורף אויבך וכן מצינו
תגבורת מלחמה ונצחון בכל שבט יהודה׳ בדוד כתיב והוד
ברבבותיו׳ ובמשיח כתי׳ ברוח שפתיו ימית רשע׳ וששכר
על ספיר והוא הנקר שפילי והוא מרא תכלת ונתנ׳ לישששכר
לפי שהיו גדולים בחכמת התורה שנא׳ ומבני ישששכר יודעי
בינה לעתים וגו׳ ולוחות התור׳ של ספירינון היו׳ וכן מצינו
במתן תורה ותחת רגליו כמעש׳ לבנת הספיר וידוע כי נפש
בעלי התורה צרורה בצרור החיים תחת כסא הכבוד שכתוב
כאבן ספיר כמראה דמו׳ כסא׳ וצבע זה של תכלת אינו צבע
של גאוה כצבע של אדמימות או צבע ירקות שקורין גרן
ששניהם צבעים של גאוה׳ אבל התכלת צבע של ענוה
ושפלות נאה לבחורו׳ ונאה לזקנים׳ וזהו שכתו׳ מרום וקדוש
אשכון ואת דכא ושפל רוח׳ וסגלת אבן זה שהו׳ טוב לאור
העינים ולכך מעבירין אותו על העינים וכן התורה מאירת
עיני׳ ואמרו האבן הזה יועיל לכל כאב ונפיחה באי זה מקום
שתהי בגוף וכן התורה מרפא לכל הגוף׳ וכן אמרו רז״ל חש
בראשו יעסוק בתורה׳ זבלון על יהלום והוא הנקרא פ״רלה
והיא לבנה כלה על שם שהכסא לבן והוא סיכן לעשרו של
זבלון שנ׳ זבלון לחוף ימים ישכון לכך נתנה לזבלון והיא
מצלחת בפרקמטי׳ וסגלת האבן שמביאה שינה על האדם
שכן אמר הכתוב הפעם יזבלני אישי׳ דן על לשם והו׳ הנקר׳
אשטפסים ונמצא בו פרצוף אדם מהופך על שם שהפכו

שבט דן את הקערה על פיה והפכו לשם לסכל בפסל מיכה
וכתיב בספר יהושע בענין חלוק הארץ ויקראו ללשם דן
כשם דן אביהם כי היא שם עיר מארץ ישראל׳ נפתלי על
שבו והיא נקראת טורקיא והפרשים מתמידים לנושאה וכן
תרגומו טרקיא וסגולת האבן הזאת שהיא מושכת האדם
על הרכב ומצלחת אותו בענין הרכיב כל ימיו ולכך נקראת
שבו ועל שהיא מחברת אותו אל הרכב נתנה לנפתלי שהו׳
לשון חבור על שם נפתולי אלהים נפתלתי׳ גד על אחלמה
והוא הנקרא קרישטאל ולכך תרגומו עין עגלא והאבן
הנקרא לי׳אבן דומה לה אלא שיש בה אדמימות׳ ונתנה
אחלמה לגד שכשם שאחלמה והוא קרישטאל מצוי הרבה
אצל בני אדם והכל מכירים אותו׳ כך שבטו של גד היו
מרובין והרוגיהם נכרין הוא שכתוב וטרף זרוע אף קדקד׳
וסגלת האבן הזאת שמחזקת את הלב שלא ירך בלכתו
למלחמה ולכך נקראת מלשון חוזק וכענין שנא׳ והחליצני
והחייני׳ וכתיב יחלמו בניהם ירבו בבו׳ אשר׳ על תרש ש
והיא הנקרא קרי׳אוליקא וגוון שלה דומה לגוון השמן׳
ויש שפירשו שהיא האבן שצבעה תכלת ותרגומו כרום
יפא שהרי גוון הים כעין תכלת ומצינו ים ששמו תרשיש
שנאמר וים צא אניה באה תרשיש וסגולת האבן הזאת
לעכל המאכל וכל שכן למי ששוחק אותה ומערב במאכלו
ונעשה בזה עב ושכן והוא שכתוב מאשר שבנה לחמו׳
יוסף על שהם והוא נקרא אוניקלי׳ וסגלת אבן זה לתת חן
לאדם בעיני כל רואיו ונקראת שהם ויש בה אותיו׳ השם על
שם ויהי׳ יי׳ את יוסף ויהי איש מצליח׳ וכתי׳ ויתן חנו בעיני
שר בית הסהר ומי שנושאה בבית המלכות תועיל הרבה
ויצליח ויהיו דבריו נשמעי׳ בנימין על ישפה והיא הנקראת
ישפיו והיא כלולה מגוונים הרבה אדומה שהורה ירוקה
וסגולת האבן הזאת לעצור הדם ונתנ׳ לבנימין לפי שנשתנה
לבו לגוונים הרבה וחשב מחשבות במכירתו של יוסף אם
יגלה הדבר לאביו אם לא ואף על פי כן נתגבר עם יצרו והיה
מעצור לרוחו ולא גלה הדבר לאביו׳ ולכך נתנה לו האבן
הזאת ונקראת שפה שתי מלות יש פה זאת יורה על מעלתו
שאף על פי שהיה לו פה והיה לו לגלות הדבר שתק ולא
גלה׳ אלה יב אבנים הקבועים בבגד החושן ואלה שמותם
ושמות יב השבטים מפותחים בהם כסדר לידתן שבט
ושבט וכתוב על אבנו המיוחדת לו והכל בהשגחה גמורה
וכוונה נפלאה׳ וראיתי בספר האבנים שחבר הפילוסוף
שהאבנים צריכות טהרה וידוע מסגולתם שהנושא
אותם בטומאה יתבטל כחם אליו או יחלש ואם ישוב
ויטהר תחזור האבן לכחה הראשון בתחילה׳ והסבה
והטעם בזה לפי מעלות רוחניות הכח העליון שהאבן
מושכת ממנו שהוא מדבק בטהרה ומתרחק מן הטומא׳ וכן
כתב החכם בחנורו וראוי להאמין כן שהרי אין לך כל אבן
ואבן מן האבנ׳ היקרו׳ שלא תמשך כח עליוני כענין שאמר
בעשבי׳ אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל למעלה
ונמצאת למד שהכהן הגדול בבגדי האפוד והחשן היה
מוקף מלפניו ומאחריו משמות יב שבטים החשן אשר על
לבו מלפניו היו קבועים שמות יב השבטים על יב אבניו כל
שבט ושבט על אבנו גם האפוד שהיה מאחוריו על שתי
כתפיו ששם שתי אבני שהם שהם קבועי׳ בהם מפותחי יב
שבטים ששה ששה על אבן זו וששה על אבן זו והבהן כאשר
ילבשם היה לובש יחד האפוד עם החשן שהרי מחובר היה
זה בזה שנ׳ ולא יזח החושן מעל האפוד והיה החשן על לבו
מלפניו והאפוד מאחריו׳ וחשב האפוד היה קשור על לבו

תחת החשן ושתי כתפו האפוד על שתי כתפיו ושתי עבותי
ה הב יודפות מעל כתפו מכאן ושתי עבותות הזהב מכאן
מכתפות האפור עד טבעות החשן · ושני חוטין של תכלת
כרוכין מתחת אצילי ידיו משתי טבעות בכתפות האפוד
התחתונות שהן למעלה מן החשב ועל דרך הקבלה תמצא
פליאה וחכמה נוראה כ"ב אבני חשן אלו ממה שנתן לכל
אחר מן השבטים אבן אחת ידועה בגוון ידוע הכל כפי גוון
כדותיה למעלה ראובן הרמז למדת הדין אבנו אודם ושמעון
הרמז לשש קצוות אבנו פטדה וגוון שלה ירוק ככרתי לוי
הרמז לחבור השלישי של מעלה אבנו ברק שאורו כתלהט
וכתנוצץ יהודה הרמז לתתו שהוא קו ירוק אבנו נפך שהוא
ירוק ככרתי · זבלון הרמז למדת רחמים אבנו יהלום שהיא
פ"רלא לבנה · ישששכר לספיר שגוונו תכלת הנוטה לתכלת
הרמז למדת הדין כמו ראובן אבנו לשם ויש בה צורת אדם
נפתלי הרמז לזכור אבנו טורקישא והיא שבו ויש במ"ג זכר
ונקבה · יוסף הרמז למדת רחמי כמו זבלון אבנו שהם שיש
בה אותיות השם · בנימין הכולל מן הכל אבנו שפה שהי'
כלולה מגוני רבי והכוקו גלה לנו להביט מתורתו נפלאות
משיבציס זהב יהיו במלואתם · כלו האבני יהיו במלואתם
משיבציו זהב והכתוב יצוה שיהיו האבני על הזהב והאותיות
על האבנים והיו שבעים ושתים אותיות כנגד שבעי ושתים
שמות ויש בכאן התעוררות גדולה על מעלת התור כי היא
יקרה מפניני וכל חפצי לא ישוו בה כי מפני שהכסף והזהב
חמדת בני אדם והאבני היקרות למעלה מן הזהב על כן בא
הכתו לעורר כי התור על כל הקניני כלם שהרי הזהב בסיס
לאבנים היקרות והאבנים בסיס לאותיו וכן דרך לעשו בסיס
מן הנקלה לנכבד ואם כן האותיות עקר הכל שבהם נברא
העולם שכל הקניני נמצאים בו · ונתת אל חושן המשפט
את האורי ואת התמי · הזכירן בה"א הידיעה ולא זכרן בשום
מקו עד עתה כי לא מנאם עם יתר הכלים במלאכ האומנים
שיאמר בהם ועשית את האורים והתומי כמו שאמור ביתר
הכלי או שיאמר ועש האורי והתומיס והנה זה עדות שלא
היו מעשה חרש כי אם מעשה שמים ומפני זה נזכרו בלשון
ירידה בלשון ושכן מקום לגן עדן את הכרובים ולא נזכר
הכרובים קודם לכן כן כתב הרמב"ן ז"ל וכלל הדבר באורים
ותומי שהיו שמות קדושי מכחם ידע הכהן העתיד וישמיע
לכל שוא הנאות והשבות האלה שני חלקים האח מכחם
יאירו אותיות השבטי הקבועים באבני החשן והם הנקראים
אורי בהיות מאירי לעיני הכהן השני מכחם יגיו בלב הכהן
שידע להצמיד ולחבר האותיות ולהוציא התיבה מהם כדי
שיהא מכוין בתשובת השאלה ומכח השמות האלה יהיה לב
הכהן תמי בידיעת האותיו וברוח הקד שבו יבא בלבו כי זה
חבור וסדרן והם הנקראי תומי ושני חלקי השכו הקדושי
האלה הנקראים אורים ותומים על שם פעולתם היו נתונים
בין כפלי החשן כי על כן היה כפול ואחרי שהלביש משה
לאהרן האפוד והחשן אחרי כן היה נותן בין כפלי החשן
האורי והתומי והוא שכתוב ויתן עליו את האפוד וגו וישם
עליו את ההשן ויתן על החשן את האורי ואת התומים
והעין היה כדרגה כמדרגות רוח הקדש למעלה כבת קול
למטה מן הנבואה ואמרו ברישׁ פ"ק דברכו למה נקרא שמן
א"ם והתומים אורים שמאירים דבריה · תומים שכשלימי
דבריהם ונקראו גם כן כרתי ופלתי · כרתי שכורתין דבריה
פלתי שכופלאין כעשיהם · ומי שבא לשאול את הכהן
א רי התומי כך היה הענין היה הכהן עומד בפניו כלפי הארון
והשואל עומד באחרי הכהן ולא היה שואל בקול רם ולא
מהרהר בלבו אלא כאדם שמתפלל בינו לבין עצמו ורוח
קודשי הדבר בפיו ומיד היה הכהן מתלבש רוח הקדש ומניח
בחשן ורואה בו במראה הנבואה עלה או לא תעלה באותיו
שהיו בולטות מן החשן כנגד פניו ואין שואלים אלא בעבור
ומלך כדאיתא במסכת סוטה · ועשית את מעיל האפוד זה
יורה שהמעיל היה דבק עם האפוד וכן כת רש"י שהאפוד
נותן עליו כחגורה · כליל תכלת · לבדך שהמעיל היה כלו
תכלת אין בו צבע אחר והוא כדמות גל כא שלנו שאין לה
בית ראש שהולקו התפירה לפני והיה צוארו הגור כנקב פי
המעיל והיו לפניו שתי כנפים מגלה איהם ומכסה אותם
כרצונו והיו על שוליו סביב עב וכוני תכלת ארגמן ותולעת
שני לו מצד כנף של ימין ולו מצד כיף של שמאל והיו
רמונים חלולי ובתוכם עב פעמונים · וכן דרשו רז"ל בזבחים
היו עב זוגי ובתוכם עב ענבלי והיו לו כצד זה ולו כצד זה
ולפי זה מה שכתו בעבין זהב ורמון בעבין זהב ורמו באות
בתוך רמון כלו מכוס בתוכו אבל רש"י גם הרמב"ן ז"ל פירשו
פעמון זהב ורמין שהיו הפעמוני בעמון אחד בין שני רמוני
וכן כלם על שולי המעיל סביב אבל לא היו הפעמונים בתוך
הרמוני מבפנים בתוכם והיה פי ראשו בתוכו נראה
לי כי מה שורשו יבא דבר שבקול ויכפר על מעשה קול
נכלל בו עוד כל הדובר שקרי והמועל בדבורו ויש לו שפתי
דולקים ולב רע כי לכך נקרא מעיל שבא לכפר על הכעל
לפיכך צוה על המעיל והיה פי ראשו בתוכו · ויש בזה רמז
אהרה לאדם שראוי לו שיהיה דבורו שוה לבדה שבתוכו
שיהיה תוכי כברי ישבתו לפיו סביב לעצור במלין · והוא
אינו עושה כן אלא בעשרה אורב כיבל דבריו כאורג הזה
שכופל חומי ארגמנו וכן כפי התחרא כפי השרין שבטעותיו
כפולים ועב בא המעיל לכפר על עון זה כי הוא מרוחק אצל
השי ולובר שקרים לא יכון לנגד עיניו ונשמע קולו בבואו אל פנים קלי
הקדש קולו של אהרן כי בבואו אל הקדש בלבישת הבגדים
בשכסיס הזה ישמע קולו ותהי תפלתו מקובלת ויכלול עוד
קולו קול המעיל בהרעשת המעמונים והיה זה מדרך המוסר
ולמד תורה דרך ארץ לאד הרוצה להכנס לפני המלך שיהי
נוקש בפתח ההיכל תחלה כדי שלא יכנס פתאום מלכותא
דארעא כעין מלכות דרקיע כי כל הבא בהיכל המלך פתאו
הרי זה חייב מיתה בשכסיסי הפלכורא בעניו שכתוב במלך פסחים ד
אחשוירוש אשר לא יקרא אחת דתו להמי · ועוד למעם את
כי שיודע הדבר שהכהן הגדול רוצה לרבים · ואלמ שהכל
גלוי וירוע אצל השכינה גם אצל המלאכים כשורתי הקדש
אשר לפניו ורבר לא יכחד גם מהם טעם הדב היה כדי שלא
יפגעו בו מן המלאכים הקדושי אשר לפניו או היה נכנס
פתאם ולא היה עניו הפעמוני להדש הודעה לשכינה ולא
למלאכי אשר שם אבל הענין מוכיח כלל תועלו גדולו כי
הוא אזהרה למלאכי שיפנו מקום לאיהבו של מלך לכבוד
המלך כדי שיוכל להכנס ולעובדו ביהודי · ועוד שלא יגע
הכהן בבאו שם פתאום ועם הסימן הזה יהיו נדחים מפניו
ומפנין לו מקום לעבד המלך ובצאתו גם כן היתה סימן
הקריא כאו הכהן קור אותם שישובו לשר לפניו כבראשונ
כי כבר כלה עבודתו והוא יוצא ואם ולא עבות · להורו שאם
יבא שם מבלי שישמיע קולו ויכנס פתא מות כי הכשרת
אשר שם סביב השכינה יפגעו בו ומבואר דרשו בירושלמי
בכסכת יומא וכל אדם לא יהיה באהל מועד · אפילו אותם
שכתוב בהם ודמות פניהם פני אדם לא יהיו באהל מועד יקוקפ"ג
ועל כן נצטוה הכהן שישמיע קול בפעמוני וכענין שנ"א אשר קלים כא
יחזו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש · וסימן הקריאה
ונטילת

ונטילת רשות זה היה בכל יום השני וזה שאמר ונשמע קולו בבואו אל הקדש ולא לפני לפנים מפני שלפני לפנים לא היה צריך השמעת קול ולא היה נכנס שם בבגדי זהב לא בבגדי לבן בלבד וזו היא מעלת של ישראל שהכהן הגדול היה נכנס לפני לפנים ביום הכפורים בלא סימן הקריאה ובלא נטילת רשות ובמדרש מה טעם בשבטי באבני החושן שיהיה הבה מסתכל בבגדי הכהן בכניסתו ביום הכפורים ונזכר בזכות השבטים אור יהושע בן לוי משל לבן מלך שהיה פדגוג נכנס אצלו מלמד על בנו סנגורי והיה כתירא מן העומדים עליו שכא יפגעו בו מה עשה הלבישו פורפירא שלו ושיהיו רואים אותו ומתיראים ממנו כך אהרן היה נכנס בכל עת לבית קדש הקדשים ואלו לא היו לו זכיות הרבה שהיו נכנסין עמו ומסייעין לו לא היה יכול להכנס למשהיו מלאכי השרת שם מה עשה הקבה נתן לו מדמות לבושי הקודש שנאמר וילבש צדקה כשריון עליו ועשית ציץ זהב טהור כך היה מעשה הציץ עושה טס של זהב רחב שתי אצבעות ומקיף כאזן לאזן וכותב עליו שני שטין קדש ליי קדש למטה ליי להעלה והיו האותיות בולטות והיה נקוב שני קצותיו ופתיל תכלת למטה ממנו מנקב לנקב שיהא נקשר בפתיל בנגד העורף ופי הראבד זל קדש למד מלמט בסוף שטה ראשונ ולכך קראו למטה לפי שהוא בסוף ה למעלה בראש שטה שניה וקראו למעלה לפי שהוא על ראש המעיין וסמוך לו ועם זה היה השם בראש שטה ויהיה נקרא בסדר קדש ליי והנה הציץ הוא מכלל שמונה בגדי כהונה ואינו בגד אבל הוא תכשיט ומה שזכירו זל תמיד בגדי כהונ הם הולכי אחר הרוב כי השבעה מהם הן בגדים שהכהן גדול מתלבש בהם ודע והבן כי הם כנגד שבעה רקיעים ובסוף סדר צו אבאר לך זה והציץ של זהב שבראשו הוא עליון על כלם זירמוז על כלם המדה שכתוב עליה כל כבודם ברת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה והיא העשירית ועל כן הציץ של זהב והיה ראוי לפתח בו קדש ליי הוא שכתוב פתוחי חותם קדש ליי וכתיב והיה על מצח אהרן יכתיב והיה על מצחו תמיד בשכבר ידעת כי כנ הוא דוגמא גם כל בגדיו שהוא לובש בשעת עבודה הנה הם דוגמא ולכך תמצא שהזכיר הכתוב למעלה באבני אפוד על שתי כתפיו לזכרון גם בחושן הזכיר כן לזכרון לפני יי תמיד ומלת זכרון היא דוגמא כי עמו יזכרנו ד"א ואם כן היה הכתן בשעת עבודה כוקף ומעושר מיב שבטים בחשן מלפניו ובאפוד מלאחריו ועב פעמונים של שולי מעילו למטה ושכינה למעלה על ראשו מדת הדין שבה הרחמים משגחת על ישר וזהו לשון ציץ מלשון מציץ מן החרכי ישהיא מקבלת ממקור העליון מלשון ויציץ ציץ הוא העליון בפרי ומתוך הענין הזה יש לך להתעורר בשאר הענינים ובסדר לבישת הבגדים כי יש בו ענין גדול מורה נפלאות תמי דעים והבן זה והיו על אהרן ועל בניו שיעור הכתוב יהיו על אהרן שמונה בגדי הכהונה שהזכיר מתחלת הפרשה ועד כאן שהם חושן ואפוד ומעיל וכתונת תשבץ מצנפת ואבנט וציץ ומכנסי בד ועל בניו ארבעה בגדי כהונ וזה הוא שכתוב ולא ישאו עון ומתו שהרי כהן גדול ששמש בפחות משמונה או כהן הדיוט ששמש בפחות מארבעה הרי נקרא מחוסר בגדים ואם עבד עבודתו פסולה והוא חייב מיתה בידי שמים כזר ששמש שנאמר וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו והיתה להם כהונה לחקת עולם בזכן שבגדיהם עליה כהונתם עליהם אין בגדיה עליה אין כהונתם עליהם והרי הם כזרים וכתיב והזר הקרב יומת חקת עולם לו ולזרעו אחריו שיהיה כהן גדול לובש שמונ

בגדים בשעת עבודה וכהן הדיוט ארבע בשעת עבודה והם מכנסי בד וכתנת ומצנפת ואבנט ופלא גדול היה בכהנים המקריבים קרבנו בכל יום שלא היה גופם לבוש לא הכתנת לבדה שהיא חלוק והם סובלי הקור בימות הגשמי ולא היו מתים יעל כן אמרו רבותינו זל שמעמידין על הבהני ממונה אחד לבקר אותם ולרפא תחלואיהם לפי שהיו רובם חולים מחולי בני מעים מפני שהיה עבודתם בכל ימות השנה בחלוק לבד בשעת עבודה ועוד שהיו עומדים תמיד על הרצפה והם יחפי רגל וזה הדבר אשר תעשה להם היה ראוי שיאמר וזה אשר תעשה להם כשאמ בסמוך וזה אשר על המזבח והוסיף מלת הדבר לפי שהפרשה הזאת פרשת הקרבנו ורמז לעתי כי מי שאין לו קרבן יביא הדברי ויתכפר לו וכעניין שכתוב קחו עמכם דברים וכתיב ונשלמה פרים שפתינו במקום פרים שפתינו לקח פר אחד בן בקר ואיל שנים הרי שלשה כנגד שלשת אבות העולם אברה יצחק ויעקב ובמדרש פראחד בן בקר ואלים שנים הלא הוא דכתי מגיד מראשית אחרית פר אח כנגד אהרן אילי שנים כנגד אלעזר ואיתמר רמז ששני בני אהרן עתידין למות עי קרבן ואין משמשין אלא שנים ואת בשר הפר פר חטאת זה היה לכפר על מעשה העגל והזכיר תשרף באש כתעם שרפרה אדום וסודה ידוע מן השעיר המשתלח והסמיכה בבנים שאומר וסמכו אהרן ובניו מפני שהקדוש ברוך הוא התאנף על אהרן להשמידו והוא כלוי הבנים ע כ הוצרכו להתכפר בו כל הנוגע במזבח יקדש דרשו זל שומע אני בין ראוי ובין שאינו ראוי תל וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה מה כבשי בני שנה ראוין אף כל ראוי דא כל הנוגע במקדש כל כהן הבא להקריב תחלה יתקדש כיון שעלה לא ירד וזה אשר תעשה על המזבח עשייה זו היא סדור אברים על מערכות האש והיה זה בשעת החמה אבל שחיט התמי היתה מקודם בשעת האיר מזרח ושחה כהני היו מקריבי האח היה נושא את הרגל ואת הראש השני שתי ידי והשלישי העוקץ והרגל הרביעי החזה והגרא החמישי הדפנות הששי הקרבי ונסך רביעי היין לכבש האח כת רבינו חננאל זל כיון ששחה לנסך הניף הסגן בסודרין והקיש בן ארזא בצלצל ודברו הלוי בשיר הגיעו לפר תקעו והשתחוה העם על כל פרק הקיע ועל כל תקיעה השתחויה וזהו שכתו מפור וכל הקהל משתחוו והשי משור וחצוצרו מחצצרים הכל עד לכלות העולה וכבלו העולי כרעו המלך וכל הנמצאי אתו וישתחוו והיו הלוים משוררים בקדש על הקרבנו בכל יום וי השיר שהיו אומרי באחד בשבת ליי הארץ ומלואה וזה כנגד בריאת העולם שכתו והארץ היתה תוהו ובוהו ויבא מלך הכבוד כנגד ויאמר אלהים יהי אור שכבוד השכינה אור גדול בשני שיר מזמור לבני קרח גדול יי ומהולל מאד בעיר אלהינו וגומר וכתיב אלהים בארמנותיה נודע למשגב שהבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים בין עזרת הכהנים ובין עזרת ישרל שהם ארמנותי כנגד יום שני שבו הובדלו מים העליונים מן התחתונים שנ ויהי מבדיל בין מים למים בשלישי מזמור לאסף אלהים נצב בעדת אל וכתיב שפטו דל ויתום עני ורש הצדיקו כלומר שיתקבצו השופטים לדון כל אחד ואחד כראוי לו וזה כנגד יקוו המים שכתוב בו ועץ עשה פרי למינו אכן כאדם תמותון כלומר בראתי אל האדם בן עדן וכיון שחטא נשרד משם בן אדם ברביעי אל נקמות יי כנגד עובדי חמדה ולבנה שנבראו ביום רביעי וכתי אשיב נקם לצרי בחמישי למנצח על הגיתית לאסף הרנינו לאלהים עוזינו וכתיב בו

כח נ המעלך מארץ מצרי׳ · והיה פרעה דומה לתנין שנא׳ התנין
ל כח הגדול ובו ביום כתיב ויברא אלהים את התנינם הגדולים ·
יח נג בששי י״ מלך גאות לבש כנגד ברייתו שנ׳ בצלמינו כדמותינו
ז יח ויולדו · והוא לבדו יתעלה שמו גאה על כל גאים ורוממ בכל
ג נב ל הרוממים · וכתיב עוד אף תכון תבל בל תמוט בשביעי מזמור
שיר ליום השבת וכתיב בו שתולים בבית י״ ויתכן שיש באו
השירות יותר ממה שהזכרנו מן הראיות שהם כנגד ימי
בראשית ע״כ לשון הרב ז״ל · כמנחת הבקר וכנסכה תעשה
לא · כתיב בסדר פנחס כמנחת הבקר וכנסכו תעשה אשה
ואמר ונסכו׳ כי יחזור למלת הבקר וכאן אמ׳ וכנסכ כי הוא
חוזר אל המנחה · ומה שהוסיף בכאן לי״ הנה חדוש כי לא
מצינו כן בשאר הקרבנות ויתכן שירמוז ל הכוונה העשירית
המתעלה והבן זה · ונועדתי שמה · חוזר ל המזבח שהזכיר
הוא מזבח העולה ומכאן למדו רז״ל שהבה מדב׳ עם משה
מעל מזבח הנחשת משהוקם המשכן ויש מן החכמי׳ שהיו
ת נה כח אומרים כי מעל הכפרת היה מדבר שנא׳ ודברתי אתך מעל
הכפורת · ומה שהזכיר אשר אועד לך שמה לדבר אליך שם
אין הכונ׳ על המזבח כי אם על אהל מועד שהזכי׳ פתח אהל
מועד לפני ה׳ · ונקדש בכבודי שתשרה שכינתי בו ובמדר׳
ונקדש בכבודי אל תקרי בכבודי אלא במכובדי שלי ומזה לו
ויקרא י ג במיתת בני אהרן ומכאן אמר משה הוא הדבר אשר דבר י״
בקרובי אקדש והיכן דבר בקרובי אקד כשאמ׳ ונקד בכבודי
וידעו כי אני י״ אשר הוצאתי אות׳ מארץ מצרי׳ לשכני בתוכ׳
יאמר כי ההוצאה היתה על מנת לשכני בתוכם כי לולי כן
לא הוציאם וזה יורה כי השראת השכינ׳ בישרא׳ צורך גבוה
הוא גם כן לא צורך הדיוט וזהו לפי דעתי מה שאמ׳ הנביא
שמות כ ג הושע עה ואנכי י״ אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרי׳ ואלהי
זולתי לא תדע ומושיע אין בלתי · יאמר כי לא הוצאתיך
מארץ מצרי׳ אלא נשביל אנכי י״ אלהיך כדי שתקבל עליך
אלהותי וכדי שלא תדע אלהי זולתי ולכך הזכיר מארץ מצרי׳
תלים קיד ו באמצע · וכן מצאתי בסדר תלי׳ בפסוק בצאת ישר׳ ממצרי׳
ר׳ יהושע בן לוי אמר בזכות המשכן נגאלו ישראל ממצרים
שמות ג כא שנ׳ וירא אלהים את בני ישראל · וכתיב וירא כשה את כל
שם לט המלאכה · ויש לך מקום אחר ללכוד המנו אשר הוצאתי
אתכם מארץ מצרי׳ על תנאי לשכני בתוכם ע״כ לשון המדר׳
תלים קלב וזהו שכתוב אוה למושב לו׳ וכתיב פה אשב כי אויתיה ·
שם יד ורבו המקראות המעמידים על זה וכבר הזכרתי זה בפסוק
וידבר · ועשית מזבח מקטר קטרת · כתב הרמב״ן ז״ל הידה
מזבח הקטורת מן הכלי הפנימי׳ וראוי להזכירו עם השלחן
והמנורה שהוא מונח עמהם כאשר הזכיר כן בסדר ויקהל ·
ומה שהזכיר כאן אחר המשכן וכל כליו והקרבנות בעבור
שאמ׳ בתשלו הכל ונקדש בכבודי · ושכנתי בתוך בני ישר׳
אמ׳ כי עוד יתחי׳ להם שיעשו מזבח מקטר קטורת להקטיר
לכבוד השי׳ וזהו שנמסר למשה שהקטרת עוצר המגפה כי
דברים לג י הקטר׳ מדת הדין שנ׳ ישימו קטור באפך כן וחרה אפי והוא
ויקרא ו יג מה שאמ׳ בקטורת זרה ועל פני כל העם אכבד שידעו כבודי
כי לא ישא לפשעכ׳ ויזהרו בכבודי ע״כ וכיון שבאר לנו הרב
בכאן ענין הקטור׳ בסודו מעתה ראוי לכל משכיל להרהיק
דעת הרמב״ם שכתוב בזה בטעמי המצות כי לפי שהיה אהל
מועד מקום ששם מתחכין נתחי הקרבנות ורוחצין הקרבים
ע״כ צוה להקטיר באותו מקום כדי להסיר ולדחות אותו
הריח ושיהא הריח הטוב מתגבר ועולה במקום ההוא גם
בנגדי המשרתי׳ שם והנה הרב חכריחו לומר כן הדרך אשר
דרך בה בשאר המצו׳ אבל חס ושלום שנתלה העקר הגדול
שנסוד הקטרת שחייבה עליו התורה כדרת לעשה כמוהו
כמתכונתו בטע׳ החלוש הזה · ובענין נדב ואביהו אבאר לך
סוד הקטורת אם יהיה אלהים עמדי · בבקר בבקר · ובתמיד
כמדבר כי לא נזכר אלא בבקר אחד שנ׳ את הכב״ש אחד תעשה בבקר
לפי שהקטורת קודם לתמיד של שחר בין הערבים יקטיר׳
ידוע כי ריח הקטורת נודף באחרית היום יותר מקטורת של
תלים קמא בקר ועל זה אמר הכתוב תכון תפלתי קטורת לפניך לא
אם חטא ואשם שהן באי׳ על חטא המעש׳ ולא עולה שהיא
באה על חטא המחשבה אלא קטורת שאינ׳ באה על החטא
כלל כי אם על השמחה כי דוד היה מבקש מאת השם יתב׳
תלים קמא שתהיה תפלתו מקובלת לפניו כקטרת ולכך אמר שיתה
י״ שמרה לפי ומלת שיתה נראה לי שהיא נמשכת למלת
לפי כאו אם שיתה ה׳ לפי שמרה לפי יאמר ששים יתב׳
שמות ל יג בפיו הדבור הראוי על דרך מ׳ שם פה לאדם ויבקש ממנו
תלים קמא גם כן שישמור מפיו הדבור בלתי ראוי ואמר נצרה על דל
תיקים ו שפתי כמו על דלת שפתי בלשון שמור פתחי פיך לפי
פרוב ז פנ שהשפתים הלא הם נפתחים ונסגרים כדלת וכן דלתי פנא
מי פתח · הם שפתיו של ליתן ומלת נצרה היא צווי כמו
כרתים מכרה כיום · שלחה הנער אתי והדגש שבצדי נוסף כדגש
שמות ד כ מקדש י״ כונני ידיך והוא כמו נצור וכן נצרה כי היא חייך
הדגש שבצדי נוסף כשאת כפי מנחת ערב יבקש ממנו ית׳
שתהיה תפלתו רצויה יותר מקטר׳ של שחר והזכיר משאת
תלים קמא כפי על הקטרת שהוא נושא בכפיו וכמו שכתוב ולא חפניו
ויקרא יו יב קטורת סמים דקה או מנחת ערב מלשון ערבו כמו ועריבה
מלאכי ג ד לי״ מנחת יהודה וירושלם · ולפי שאין בכל הקרבנות מכהר
לרצות יותר מן הקטרת שהוא מעלה עשן מיד לכך הזכיר
בתחלת הסדור י״ קראתיך חושה לי״לא תעלה עליו קטרת
זרה · הזהיר הכתוב שלא יקדימו להעלות על המזבח שום
דבר לקטרת הסמי׳ לא קטר׳ יחיד ולא קטרת צבור שיבואה
נדבה וכש אחרת או יהי׳ שלא יעלו על המוב׳ קטרת מספי׳
אחרים כי אם מאותם שיפרוש מהן הכתוב ואם עשה כן
יקראנה זרה ויעבור בלאו זה יעולה כגון דם עולת עוף שהוא
דבר מועט ומנחה כגון קומץ של מנחה ונסך אשלו נסוך
המים וקבעה תורה זמן הקטרת הקטורת בזמן שהשמן
מתקרב ממה שהזכיר והקטיר עליו אהרן קטרת סמי׳ בבקר
בבקר בהטיבו את הנרות יקטירנה וכתיב ובהעלו אהרן את
תלים נה הנרות בין הערבי׳ יקטירנה · ועל זה אמר שלם שמן וקטורת
ישמח לב · ובמדרש שמן וקטרת ישמח לב שכן שנמשח
כהן גדול בשמן המשחה וקטרת שהיה מקטיר לפני לפנים
והיה מתמר ועולה ישמח לב היו כל ישר׳ שמחי׳ והיו יודע׳
שנתכפר להם ונתקבלו מעשיו · אתה מוצא שלא נשתבחו
קרבנות מעולם כקרבנות הנשיאים למה שהקריבו הקטרת
במדבר ז יד תחלה שנ׳ כף אחת עשר׳ זהב מלאה קטרת ואחר פר אחד
בן בקר · ולפי שהבח משבח קרבנותיהם זה קרבן פלני וזה
ישעיה מ יו קרבן פלני וכן אתה מוצא באחז שבטל את התורה שנ׳ צר
תעודה חתום תורה בלמודי · ועבד עז והרבה להכעיס ויתר לו
דם נפשו הקבה כל שאר העברו׳ ולא ויתר לו בטול הקטרת שכן כתי׳
וגם סגרו דלתות האולם ויכבו את הנרו׳ וקטרת לא הקטירו
ועולה לא העלו בקד׳ לאלהי ישר׳ ויהי קצף על יהוד׳ וירושלים
ויתנם לזעוה · כמה חביב קטרת לפני הבה שנעש המשכן
וכל כליו ושחס את הקרבנו׳ וערך על המזבח וסדר השלחן
והמנורה ולא ירדה שכינה עד שהקריבו הקטורת וכן מצינו
שלמדה נחכמתו שבאר זה ואמר שהקטרת מקובל וחביב
לפני הקבה יותר מן העולה הנשחטת בצפון ומן השלמים
הנשחטים בדרום הוא שאמר עורי צפון ובאי תימן הפיחי
שיר ד ת גני יזלו בשמיו יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו ·

שמות ל כא יראת יי' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה:

שלמה המלך ע"ה למדנו בכתוב הזה כי שנות האדם מתארכים או כתקצרי' לפי הזכות והעונש וזה בדרך נס נסתר וידוע שהנסי' כלם נחלקי' לשני חלקים יש נסים מפורסמים ויש נסים נסתרים המפורסמי' הם אותות והמופתים הגדולים אשר נעשו לעיני העמים כאותו של מצרי' בעשר מכות וכקריעת ים סוף וירידת הנן והשלו והוצאת המים מן חצור המשנים טבעו ומנהגו של עולם: הנסתרים הם המעשים והמקרים שארעו לאבות אברהם יצחק ויעקב במלחמת אברהם עם המלכים ההם ונצוחו והתגברותו עליה' כי אע"פ שנראה בדרך מנהגו של עולם הכל היה נס נסתר: וכן תוספת ימי הצדיקים וקצור ימי הרשעים הכל נס נסתר: ועל זה אמר שלמה יראת ה' תוסיף ימים לפי שהדאגה והיראה מחלישין בח האד' בדרך הטבע ומקריבים ימי מיתתו ואמר שלמה כי מי שיש בו יראת ה' ודואג על עונותיו יאריכו ימיו והנה זה נס נסתר: ושנות רשעים תקצרנה: לפי שהתענוגים מרחיבין לבו של אדם בדרך הטבע וממשיכין ומאריכין ימיו על כן יאמר הרשע התעדן והנכשך אחר התענוגי הנוף לא יועילו לו תענוגיו כי תקצרנה שנותיו וגם זה נס נסתר ולמדך הכתו' הזה שאין אריכות ימים וקצורם תלוי לא לפי הזכו והעונש וכענין שדרשו רז"ל כי בבית ראשון לא שכשו לא י"ח כהני' גדולים ובבית שני שמשו שלש מאות כהני' גדולי' והיה זה לפי שהכהנים בבית ראשון היו צדיקים גמורים והאריכו ימים והכהנים שבבית שני קלקלו מעשיהם ולא האריכו ימים ועל כן היו מרובים כל כך והנה הכתוב הזה אינו דין נחתך שהצדיק יאריכו ימיו והרשע יקצרון ימיו שהרי אנו רואין רשעים מאריכין חיים וצדיקי' מתים בקוצר ימים אבל הכתוב הזה מבאר פעלות הש"י ורצונו לעתים שהוא מאריך ימי הצדיק כמו שהאריך לחזקיה ומקצר ימי הרשע כמו שעש' לבן הדד מלך ארם ואם אינו מאריך ימים לכל צדיק ואינו מקצר ימי כל רשע נוכל לומר שאינו צדיק גמור ואינו רשע גמור ואם אולי יהיה הנה זה לתת להם גמול כמעש' ידיהם לעולם הבא כדי להאדיר השכר לצדיק ולהגדיל העונש לרשע ובין כך ובין כך אין התוספת הימים והקצור לא נס גמור כי קצור הימים קודם הנגזר ותוספת הימים על הנגזר אין זה כי אם נס גמור והוא הנסתר מעיני הבריות שאינם רואים בזה לא מנהגו של עולם וטבעו והענין הזה הוא יסוד התור' כלה שאין לאד' חלק בתורת משה רבינו עליו השלום עד שאמרין שכל דברינו ומקרינו כלם נסים נסתרי' אין להם טבע ומנהגו של עולם לא ליחידים ולא לרבים אבל בעשותו המצוה יצליחנו שכרו ובעשותו העברה יכריתנו עונשו וזהו ענין יעוד התורה בברכות וקללות שאין לך כל יחיד ויחיד בישראל שלא יארעו לו בכל יום נסים נסתרים והוא אינו יודע: וכן דרשו רז"ל אין בעל הנס מכיר בנסו וכדי להורות שהנסים הנסתרי' הם עם האדם בכל יום לכך בארו לנו רז"ל מאמר אחד הוא שאמרו הנכנס למוד את גורנו אומר יהי רצון מלפניך יי' אלהי ואלהי אבותי שתשלח ברכה בכרי הזה ואם מדד ואח'כ ברך הרי זו תפלת שוא שאין הברכ' מצויה לא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי ולא בדבר השקול אלא בדבר הסמוי מן העין שנאמ' יי' את ברכ באסמיך דברי' יח ח
בדבר הסמוי מן העין: כוונו חכמים לומר בזה שהנסים הנסתרים הם בכל יום ויום ושהוא בדבר שאינו מנוי ומדוד כי אם הייתה הברכה חלה במנוי לא היה נס נסתר אלא מפורסם ואין כל אדם לנס מפורסם ועל מכוון זה אמר מדד ואח'כ ברך הריזו תפלת שוא שכיון שנכדד אי אפשר בזה נס נסתר ועין הרע שולטת בעצם חדבר המדוד וכן בעצם הדבר השקול והמנוי: ומשם זה צוותה התורה שלא ימנו ישראל לגלגלותם אלא בשקלים כדי שתהיה הברכת חלת עליהם ברבוי זרעם בנס נסתר ושלא ישלוט בהם עין הרע השולטת בעצם הדבר המנוי ומתוך שכל אחד ואח'כ ישרא יתן כופר נפשו מחצית השקל יודע מנינם בחשבון חצאי השקלים וזהו שכתוב כי תשא את ראש בני ישר' לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו ליי' בפקוד אותם ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם: ועל דרך הפשט אמר כי תשא ולא הזכיר בו זה דרך צווי כדי שיכנס ויכלול בזה לשעה ולדורות: כי מה שהזכיר הכתוב לשון כי תשא למדך שימנה עתה לשעה זו וגם יכלול עוד כי כשימנם לדורות שימנם כן ולא ימנם לגלגלותם: ומפני זה שבא הלשון סתום בכאן ולא נתפרש אם המנין היה לשעה או מצוה לדורות גם כן על כן טעה דוד הכלך ומנאן בלא שקלים הוא שצוה ליואב ואמר לו שוט נא בכל שבטי ישראל מדן ועד באר שבע ופקדו ארת שמוא כ כד
העם וידעתי את מספר העם: וכתיב ויאמר יואב אל המלך ויוסף ה' אלהיך אל העם ככהם ומאה פעמים ועיני אדוני המלך רואות ואדני המלך למה חפץ בדבר הזה: וכתי' ויחזק דבר המלך אל יואב וכתיב ויך לב דוד אותו אחרי כן ספר את העם ויאמ' חד ל' יי' חטאתי מאד אשר עשיתי: ובמדרש כי תשא אמר לו הבה לכשה במה תרום קרנם של ישראל בכי תשא שנא' צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת רבי שמוא יד כ
יהושע אומר צדקה תרומם גוי אלו ישראל שנ' ומי כעמך שמוא כ ו כ
ישראל גוי אחד בארץ: וחסד לאמים חטאת: כל צדקה וחסד שאומות העולם עושים אינם עושי' לא כדי שתמשך מלכותם שנ' להן מלכא מלכי ישפר עליך וחטאך בצדקה דכיפל ד כ
פרוק ועויתך במחן עניין הן תהוי ארכא לשלותך: ונתנו איש כפר נפשו ליי' בפקוד אותם במדבר ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם לדורות לכך הזכיר פעם שנית בפקוד אותם: או יהיה הראשון לשון מנין והשני לשון השגחה מלשון בעת פקדתם יאבדו: ושעור הכתו'כן ונתנו איש כפר נפשו ירמיס י י
ליי' במנות אותם כדי שלא יהיה בהם נגף בהשגיחו אותם: וגלה לך הכתוב כי העם הנפרט בסנינו כל אחד לגלגלותם הנה הוא מושגח מבעל ההשגחה יתע' וכל מעשיו נפרטין לפניו ואז יחול הנגף: מה שאין כן בתחלה שהיה ענינו נמשך בכלל הרבים אבל עתה נהיו כל יחיד ויחיד וכל מעשיו נפרטין אי אפשר מבלתי עונש וכענין שהשיבה השונמית לאלישע בתוך עמי וגו' כלום איני רוצ שתתפלל מלכי ב ד יג
בשבי

בשמי לפני המלך או אל שר הצבא מוטב לי שיהיה עיניי
נכלל בכלל הרבי ולא נפרטת פן אענש וידוע כי אותו היום
ל ס שכתוב בו ויהי היום ראש השנה היה ומכאן ראוי אותו
היום שכל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון שיהיה יום
הדין ופקידת עונש לעולם ולהתפחד ולדאוג בו כיון שכל
יחיד נפרט וכל מעשיו נפרטין לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו
וכן תמצא בספר רות וילך איש מבית לחם יהודה הזכירו
הכתוב סתם וכשנפרט אחר כן ונזכר ושם האיש אלימלך
מה כתיב שם וימת אלימלך מחצית השקל בשקל הקדש
על דרך הפשט לפי שהיה משה מלך ישראל כענין שכתוב
ויהי בישורון מלך על כן קבע לו מטבע של כסף וקראו שקל
מפני שהיה המטבע כלו במשקל שלם כי היה הכסף
מזוקק בלא סגים וקראו קדש מפני שכל המצות הם עקר
הקדושה ויש בקצת המצות צורך למטבע ההוא כמצות
פדיון הבן שהמצוה חמשת שקלים גם כן מצות הערכין
שהם נקראים קדש צריכה לשקלי וכן הטעם הזה אנחמ
קורין לשון תורתנו לשון הקדש מפני שהוא לשון של קדושה
כולל כמה מיני קדושה וכל עיניני קדושה ישתמשו בו כי
הוא הלשון שבו הקב"ה דבר עם בני ישראל עשרת הדברות
ובו מדבר עם הנביאים ועם המלאכים ושבעים שמות שיש
לו בלם הם לשון הקדש גם שמות המלאכים נקראי בלשון
הקדש שהרי גבריאל נקרא על שם הגבורה ורפאל לשון
רפואה ויש מהם רבים חתומים בשם אל לומר לך ששמו
ל"ם פמ יח משותף בהם וזהו שכתוב לכב אלהים רבותים אלפי שנאן
יי בם וכן כלם והוא הלשון שבו נברא העולם וכמו שדרשו
ילפי"נ כנ רזל העולם נברא בלשון הקדש שנא' לאת יקרא אשה כי
מאיש לוקחה זאת והראיה מקריאת השמות אדם חוה קין
הבל שכלן לשון הקדש וכן כל שאר השמות והוא הלשון
נמכיס נ ט שכל האומות וכל הלשונות עתידים לחזור אליו שנאמר כי
אהפוך אל העמים שפה ברורה לקרא כלם בשם יי לעבדו
שכם אחד וזה שהיה מחצית השקל מפני שישראל עברו
בעשרה העגל על עשרת הדברות ומחצית השקל הוא עשר
גרות שהרי שקל שלם עשרים גרה הוא ולפיכך היה מביא
כל אחד ואחד מישראל עשר גרה להיות להם לכפרה על
שעברו על עשרת הדברות ולא היה מביא אלא מבן עשרים
שנה ולמעלה לפי שאין בית דין של מעלה מענישים בפחות
משל עשרים וכן מחצית השקל היה אחד מעשרה מפדיון
מלכ"ם יו הבכור שהוא חמש שקלים שנאמר ופדוי מבן חדש תפדה
בערכך כסף חמשת שקלים וגו' ועל דרך הכתוב מחצית
השקל לפי שחטאו בכחצית היום לפי שתנו כחצית השקל
מוס נב ו הלא הוא דכתיב כי בשש משה בא שש ועל דרך השכל
היה מחצית השקל והיה יכול להיות שקל שלם מן עשר
גרות אבל בא לרמז שראוי לכל משכיל שישקול מעשיו
בשוה ושיסכים בעצמו לתת לגופו ולנפשו לכל אחד מהם
הלקו וחקו במשקל השלם והנכין והראוי שימשיך את
נופו אל עבודת השם יתעלה וילך בה אחר נפשו שהוא
העקר ולעתים גם כן שימשיך נפשו אחר גופו בעניני
ההכרחיים כגון האכילה והשתיה והלבוש שאי אפשר לו
דניים יו מ שיחיה זולתם וכמו שאמרו זל בענין יום טוב כתיב עשרת
במדבר כט ליי אלהיך וכתיב עצרת תהיה לכם רבי יהושע אומ חלקהו
לה חציו ליי וחציו לכם וראוי שתהיה כוונתו בהשתדלותו
בצרכי גופו כדי שיבא מזה לתועלת הנפש שכן מצינו
ביעקב אבינו שהשתדל בעסקי הנפש ארבע עשרה שנה
ששכש בבית עבר והשתדל בעסקי הגוף בעבודת החומר
ארבע עשרה שנה גם כן בשתי בנותיו של לבן ותכלית
כוונתו בעבודת החומר היתה להועלת הנפש השכלית
שהוא מחצית השקל ראוי שיהיה לשם יי כי ישקל מעשיו
ופעלותיו כלם ויחלקם כדרך השויה לכל אחד מה שראוי
לו והזכיר בשקל הקדש כי אז יהיו כל שקלי מעשיו
והנהגותיו שקולים בשקל הקדש ויעלה מזה למדרגת
הפרישות והקדושה ועל דרך הקבלה מחצית השקל לפי
מי שהרהרו במחשבתם לתת קצוץ וחצי בין האש והקול
שבהר סיני על כן הוצרכו להביא מחצית השקל להיות כפל
על חטאם ולפי שהקצוץ באחת מן העשר יקרא קצוץ לכך
הוצרכו להביא עשר גרה במחצית השקל ולא בשקל שלם
ולפי שבבקעים ביחוד לכך נקרא כסף זה בקע ולפי שעשו
ראש בין הסוף ועליון מן התהום הרובצת תחת לכך נעשו
מכסף זה האדני הנתוני במשכן להיות המשכן נתון עליהם
כדי שיתבאר מזה הפך מחשבתם וכאשר נשקלו במשקל
השם הגדול שהוא שקלי הקדש השלם נמצאו חסרי וכענין
לכ"מלנ ס ם שכתוב ותכל הכלתא נבאזניא והשתבחת חסירו ומפני
שהוא החטא הגדול ועונשם נגע עד נפש לכך נתחייבו לתת
מחצית השקל זה תרומה ליי והוא כופר לנפש תרומה ליי
יש בפרשה זו שלשה פעמים תרומה לבאר כי התרומות הן
שלש תרומת המשכן ותרומת השקלים ותרומה המובחת
וכבר הזכרתי זה בסדר ויקחו לי תרום ושם הרחבתי באור
ותרומת שקלים המפורש כאן ממנה נעשו האדנים שהרי
כסף זה עלה למארת הכבר שכן כתוב באלה פקודי וכסף
פקודי העדה מארת ככר וגכנס כלו באדנים שבמשכן ואדני
המשכן היו ק וחיה ככר אחד בכל אדן ואדן כענין שכתוב
סמיה נם ם ככר לאדן וכיצד היו האדני מאה הרי שהיו הקרשי עשרים
סם כו כם לפאת צפון ועשרים לפאת דרום וכתוב והיו שמונה קרשי
ונ והיו לצד מערב הרי לך מ"ח קרשים ולצד מזרח לא היו
קרשים כלל תן שני אדנים לכל קרש וקרש כענין שכתוב
שני אדנים תחת הקרש הרי לך תשעים ושמה אדנים והז
לצד מזרח ארבעה אדנים שעליהם היה תלוי הפרוכת הרי
מאה אדנים שהיו במשכן והם הם שנעשו מתרומת השקלי
זו ונתת אותו על עבודת אהל מועד ככר הזכרתי כי מפני
שבעון העגל קצצו בנטיעות וחטאו בעשותם מן הסוף ראש
על כן צוה שיהיו השקלי כי הם כופר הנפש לצורך עבודת
אהל מועד והם האדנים שהם יסוד המשכן ותחתיתו כי
המשכן השקול כנגד בריאת העולם הזה היה נשען עליהם
ומפני זה אכר והיה לבני ישראל לזכרון לפני יי לכפר על
נפשותיכם יגיד כי יעשו בבנין דבר מיוחד ומסויים מכסף
השקלים יהיה הדבר ההוא לבני ישראל לזכרון כי יזכירו
פלים מ ו חטאם תמיד ויתנחמו בו כפעם וחטאתי נגדי תמיד ויהיה
לפני יי לכפר כי יתרצה להם בהיות האדני יסודו של משכן
ואז יפנו למעלה ראש ולכך קר לכסף זה כסף הכפורי ומה
שנסמכה פרשת כיור לפרשת שקלים מפני שהיו מי הכיור
מרבים הגשמים והשקלי היו צדקה ובזכות הצדק הגשמים
מתרבים ובבטולה נעצרים וכן דרשו זל אין הגשמים
נעצרים אלא בשביל פוסקי צדקה ברבים ואינם נותנים שנ
מפלי כם ם נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר ובין
המזבח כתב רשי זל הוא מזבח העולה שהוא לפני פתח
סמוס נו אוהל מועד והיה הכיור משוך קמיעא ועוד כנגד אויר שבין
המזבח והמשכן ואינו מפסיק כלל בנתים משום שנא את
מזבח העולה לפני פתח משכן אהל מועד מזבח לפני אהל
מועד ואין הכיור לפני אהל מועד הא כיצד משוך קמיעא
כלפי דרום כך שנויה בזבחים עכ וכיור זה היה ככין חד
גדולה שיש בה ב דדין שיוצקין בהם מים כנגד נ כהנים
העוסקים

העוסקים בתמיד שמקדשי כאחד ואע"פ שזכהני העוסקים
בתמיד היו ג' וג' עבודות נשנו במשנה אין השחיט צריכה
כהן לפי שכשרה בזר ואינה צריכה קדוש ידים ורגלי אפילו
בכהן ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם היה
מקדש רגליו וידיו בברז אחת ושכינו בזבחים כיצד קדוש
מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על
רגלו השמאלית ומקדש ועל דרך הפשט טעם רחיצת
הידים מטכסיסי המלכות כי כן דרך המשרתים המתקרבים
אל שלחן המלך לרחוץ ידיהם תחלה מפני שהידי עסקניו
הן ורחיצת הרגלים לפי שהיו כשתים יחפים ועל דרך
הקבלה טעם רחיצת הידים והרגלים לרמוז על עשר ספירו
שכן ראשית האדם עשר בהגביהו ידיו למעלה וסופו עשר
והוא הטעם שתקנו לנו רזל נטילת ידי בתפלה ולשון נטילה
ירמוז לזה שהוא לשון הגבהה כלשון שאו ידיכם קדש וזהו
ואשא כפי אל מצוותיך אשר אהבתי וגומר ולכך תרגם
אנקלוס מלת ורחצו לשון קדושה שאמ ויקדשון ולא תרגם
ויסחון כמשפטו בשאר המקומות לרמוז כי הכהן העובד
מתלבש ומתקד בקדושת ספירות ויש בצורת האד דוגמ
להם בעשר אצבעות הידים ובברית הפה בנתים וכן עשר
אצבעות רגלים וברית מילה בנתים ואתה קח לך בשמים
ראש מר דרור צוה בפרשה זו במעשה השמן בחמש מינין
והם מר וקנמון וקנה וקדה ושמן זית ונצטוה בזה למשוח
בו הכהנים אהרן ובניו והמשכן וכל כליו ואסר לעשות
דוגמתו וקראו קדש הוא שאמ שמן משחת קדש והפכימו
המפרשים והרמבם כי מר דרור אלמוסק וכן דעת רבינו
סעדיה גאון זל וידוע כי המוסק הוא דם נצרר בגרון החיה
הידועה בארץ הודו הדומ לצבי ובזמן הקיץ בזמן החמימות
הגדול כשהיא מהלכת בין האילנות מגררת בנפח ההוא
והדם יוצא צרור ולוקטים אותו בני אדם מבין העשבים וכן
הזכיר בו הכתוב לשון לקטי אריתי מורי ואמר דרור לומר
שהוא נקי וחפשי כן התערובת והזיוף אבל הרמבן כתב
בפירושיו כי מלת דרור אינה חוזרת למר אלא לאותה חיה
הדומה לצבי כלומר שיוקח ממנה המר בהיותה מתהלכת
חפשית בין ערוגות הבשמים והיא מתענגת כרצונה כי אם
תלכד ותעמוד ברשות אדם לא תעש ממנו כי אם מעט וגם
איננו מבושם והנה זה לפי דעת המפרשים כי מור הוא
אלמוסק אבל אי אפשר לפרש כן שיהיה מר אלמוסק ממה
שאמרו במדרש צרור המר דודי לי זה אברה מה הכר הזה
ראש כל מיני בשמים כך אברה ראש כל הצדיקי מה המר
הזה אינו מפיח אלא באור כך אברהם לא נודע שמו עד
שהושלך לכבשן האש מה המור הזה כל מי שלוקטו ידיו
מהמרו כך אברהם היה מסרק ומסגף עצמו ביסורים והנה
זה ראיה שאין הכר כוסק כי הכוסק הוא מפיח בלתי אור
ולכך פיר הוא זל שהמר אינו מוסק אבל הוא הסם הנקרא
בלשון ערבי לאסר ובלשון רומי מירא ובלשון פרסי אמרגון
והנה כל הלשונות שורת בו והוא שאומר במדרש כל מי
שלוקטו ידיו מתמרורות שהו כר כלענ ומה שאמרו שהוא
ראש לכל מיני בשמים כלומר הזכירו בראשם ואין לומר
שהוא ראש כלם בטעלה ואמר דרור לפי שמזיפין אותו
תמיד ואמרו רזל זברים שאי אפשר לדעתם כגון המערב
מים בין הזיתה בסר קומוס הוא צמג ערבי והדום למירא
ועל כן אמר שהוא נקי כן הזיוף והתערובת ומה שהזכיר זה
ראשון לבשמי שהוא ביקטרה משובח מכלם ועון תכרות
עשנו על הדעת אנו אומרים בכגלת אסתר ששה חדשים
בשמן המור וששה בבשמים ואין שמן כמו שמוצאין בין

המצטבי וזולתו מן הצמחי עכ וכן הנראה שאין זה הכרח
כי מר שבכאן אפשר שיהיה המוסק כדעת הגאונים וצרור
זמור שבמקדש יהיה אותו הנקרא מירא ויהיה זה וזה ראש
לכל מיני בשמים זה ראש לכל מיני בשמים להקטורת
ולעלות על גבי האור וזה גם כן ראש לכל שאר הבשמים
להיותו מפיח בלא אור וכן כתוב מה ואהלות קציעות כל תניס
בגדותיך מחציתו חמשים ומאתים ידוע כי מחצית תק
הוא נר ולמה האריך לומר חמשים ומאתים אבל הל קבלו
כי משקל הקנמון תק כמר דרור אבל מר דרור היה שוקלו
תק בבת אחת אבל הקינמון גזרת חכתו שהיה שוקלו שני
פעמי נר בכל פעם ופעם כדי להכריע בו שתי הכרעו שאין
שוקלין עין בעין וכך היא שנויה בכריתות שמן משחת
קדש יהיה זה לי פירש הרמבן זל היה ראוי שיאמ יהיה זה
לאהרן ולבניו ואמר יהיה זה לי למשוח בו כשיח קדשי
אשר אבחר בו לדורותיכם כדי שלא תבין הכתוב האומר
ואשר יתן ממנו על זר וכרת שיהיה זר כל מי שיגיעו מזרע
אהרן הכהן ואם כן מלכי ישראל שלא היו כהני איך נמשחו
בשמן המשחה ולפיכך בא הכתוב הזה יהיה זה לי להכניס
בכלל הכהנים והמלכי כי שניה משיחי השם וזהו שהזכיר
בדוד קום משחהו כי זה הוא ואמר הכתוב גם כן מצאתי שיוט ו׳
דוד עבדי בשכן קדשי משחתיו כלומ בשמן שהו משחת תניס כט
קדש לי ועל כן אמבכאן על בשר אדם לא ייסד ויש להבין
מלשון אדם הדיוט ולא מלך יצרי שתשכיל כי מה שהקדים
הכתוב פרשת השמן כראשונה ופרשת הקטרת באחרונה
מפני שהם כנגד הראש והסוף כי השמן היו מושחין אותו
כפין כף הוא העליון על כל המשקין וממנו בודאי משחת
קדש כעניין שאו ידיכם קדש וזהו לשון שמן משחת קדש
וכתיב ויעש שמן המשחה קדש והקטרת להא אחרונה
שבשם הוא שכתוב ישימו קטורה באפך ומטעם זה היו דניס נג
בשמן המשחה חמשה מינין כנגד חמש ראשונו ובקטורת
ט מינין כי כן היא כלולה מכלם ובאה פרש הקטורת בלשון
ויאמר והבן זה זבמדרש שמן משחת קדש יהיה זה לי
תנא רבי יהודה בר אלעאי שמן המשחה שעשה משה
במדבר ניסי נסים נעשו בו מתחלה ועד סוף שמתחלה לא
היה בו אלא ב לוג שנ ושמן זית הין אם לסוף בו העיני לא
היה מספיק על אחת כמה וכמ שהאור בולע והיור רותחת
והסמנים בולעין וממנו נמשח המשכן וכל כליו וכל כלי
המזבח והכיור וכנו וממנו נמשחו אהרן ובניו שבעת ימי
המלואים וממנו נמשחו כהנים גדולי וכלו קיים לעתיד לבא
שנאמר שמן משחת קדש יהיה זה לי זה בגימטריא תריסר
לוגי וכן דרשו רזל אי סמנים נאמרו לו למשה בסיני סמים
תרי נטף ושחלת וחלבנ הא חמשה סמים הא עשר ולבונה
זכה הא אי בד בבד יהיה לא פי משקל כל אחד כמו
שציר בשמן המשחה אלא באר שיהיו כלם בהשויה אחת
זה כמו זה ומה שלא הזכיר מן הא כי אם ארבעה אלה לפי
שאין הכתו מקפיד אא בד אלו שתמרות עשנן עולה הרב
ושאר הסמי אין בהם קפיד והרמבן פירש כי מה שאמר
קח לך סמים באורו סמים הנזכרים והוא חוזר לבשמים
שבשמן המשחה כי סמים ובשמים הכל אחד וכל הבשמים
שבמעשה השמן היו נכנסים בקטרת והנה היו במעשה
הקטורת תשעה לה המפורש בכתו חמישה בשמן המשח
וארבע בקטר והוסיף לכתו שנית סמי להוסיף על התשעה
הנזכרים סמים אחרי והם שבולת נרד וכרכם וקרא הב
פעשה הקטורת טהור וקדוש נטף ושחלת והלבנ נטף הוא
צרי ופירש רש זל צרי תרא והרמבן זל כתב כי הא איט

אבנט

אמת לפי שהנטף הוא בושם אחד לבד בדמיון שחלת
וחלבנה ולבונה והטריאקא היא הרכבה שמרכיבים ענינים
רבים זה עם זה ונותנים בו שאור ודבש ואבק של עקרבים
שרופים ובשר האפעה וחס ושלום שיתנו בקטורת שקראו
הכתוב טהור קדש בשר שקצים ורמשי גם לא שאור ודבש
שאומר הכתוב כי כל שאור וכל דבש אבל הנטף שהוא צרי
הוא בשם אחד מיוחד והוא שרף מעצי הקטף האילן נקרא
קטף לפי שבשקוטפין הענף השרף זב שהוא בעין שמן זב
ממנו במקום קטיפה וזהו שאמרו רז"ל רבן שמעון בן גמליאל
אומר אינו אלא שרף היוצא מעצי הקטף והוא בשם חשוב
מאד שכן אסרו רז"ל בפרק בנדה מדליקין להדליק ממנו
ואמרו אין מדליקין בצרי והטעם למעלתו וחשיבותו גזרה
שמא יסתפק ממנו וחלבנה ריחה רע ואעפ"כ הכניס הכתוב
בכלל הנשמי החשובי ובא לרמוז שאין לנו להקל ברשעים
פושעי ישראל שלא יהיו בכלל תעניותינו ותפלתינו וכסו
שאמרו רז"ל כל אגודה שאין בה מפושעי ישראל אינה אגודה
ובאור זה כי שם שמי בתעלה ומתקדש בשעה שהרשעים
חוזרים בתשובה ונמנין בכלל הצדיקי שאם לא כן הצדיקי
נתפשים עליהם מפני הערבות שהרי כל ישראל ערבים זה
לזה וטטעם זה נצטוינו במצות לולב ליקח ד' מינים באגודה
אחת ולתת ערבה שאין לה טעם וריח רמז לרשעי ישראל
שאין להם תורה ומצות ובכלל האתרוג שיש בו טעם וריח
ובכלל הלולב שיש בו אוכל וההדס שיש בו ריח ואנו מרצי
להבה בכלם כאחד ממולח היו נותנין בקטרת מלח והוא
שאמרו רז"ל מלח סדומית רובע ואפשר לפרש כמולח
מעורב כתרגומו שיערבנו יפה כדי שלא יהיו הסמנין נבדרין
ולכך נקראים אנשי הים מלחים על שמערבי המי במשוטו
והוא מלשון מלחיך וחבליך ראה קראתי בשם בצלאל
וכן הזכיר משה לישראל לאו קרא יי בשם והענין כי אי
אפשר בטבע שימצא בישראל שום אדם שיהיה בקי ושלם
בשום אומנות בעולם לפי שישראל היו משועבדי ממצרים
בעבודת פרך ומלומדי בחומר ובלבני ולא היה ראוי שימצא
בהם שוה אדם שיהיה בקי בשום מלאכה דקה כי לא ראוי
איתה ולא למדו אותה ממלמד ולא אחד בהם שאמן את
ידיו בזה ואלו היה בהם חכם ובקי במלאכה אחת היה ראוי
שישכחוה בהתעסקו במלאכ החומר והלבני וכאשר יהיה
בהם אחד חכם שלם ובקי באומנות אחת דקה ויפה וכש
אם היה בקי ושלם בכל האומניו כלם בכסף ובזהב ובנחש
ובחרושת אבן ובחרושת עץ וחושב ורוקם ואורג חגה זה
פלא גדול ועוד שיהיה שלם בחכמה ובתבונה ובדעת כל זה
נמצא בבצלאל ודרשו רז"ל יודע היה בצלאל לצרף אותיות
שנבראו בו שמי וארץ כתיב הכא ואמלא אותו רוח אלהים
בחכמה ובתבונה ובדעת וכתיב התם יי בחכמה יסד ארץ
כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו ועל כן אמ ראה
קראתי בשם כלומ ראה זה הפלא הגדול שאני קור חדורות
מראש וקראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור להבין סוד
המשכן וכליו ולהתעסק במלאכתו ויהיה טעם בשם בצלאל
לפי פשוטו בשמו של בצלאל אבל רמז זה יש בשם שהוא
השם יתעלה כמו ואדעך בשם ויבא לרמוז כי בצלאל והוא
הדין לשאר הנביאים כלם שנאצלו בשם הגדול ולזה רמזו
במדר שאמרו הראה לו הבה למשה ספרו של אד הראשון
ואף בצלאל מאותה שעה התקנתיו שנא ראה קראתי בשם
בצלאל בא לרמוז כי בצלאל היה בשם כלומר מאותה שעה
שנאצלו הדורות והנבראים כלם מן החכמה וכן יורו המלו
בשם בצלאל בין נהקבה בין בנשמה וזהו מבואר כי על כן
נקרא בצלאל לפי שמתחלה היה נשמתו רשומה וחקוקה
בכתה אצילו ואחרי כן יצא וזכה וישב בצילו של לעשות
הארון שהיה צל של תורה שנכתב והכפורת עם כרובין
הסוככים בכנפיהם שהיו צל לארון ומששת ימי בראשית
היה מתוקן לו ועוד במדרש ראה קראתי בשם ומשה אמר
ראו ראה בעליונים ראו בתחתונים הלא הוא דכתיב ומצא
חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם כך דרשו בתגחומא ודע
כי בצלאל במעשה המשכן היה בן ב' שנה וכן דרשו רז"ל
בסנהדרי פרק בן סורר ומורה כתיב הכא ובצלאל בן אורי בן
חור וכתי ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את
חור וכי עבד בצלאל משכן בר תריסר שנין הוה דכתי איש
איש ממלאכתו אשר המה עושים ותניא שנה ראשונה
עשה משה את המשכן שניה הקימו ושלח מרגלים וכתיב
בן ארבעים שנה אנכי בשלוח משה עבד יי אותי מקדש
ברנע כמה הוי ארבעים דל ארבסר דהוה בצלאל פשו להו
עשרין ושית דל תרתי דתלתא עבורי אשתכח דכל חד וחד
בתמני אוליד ובמדרש ראה קראתי בשם בצלאל הראה
הקדוש ברוך הוא לכשה ספרו של אדם הראשון ואמר לו
כל אחד ואחד התקנתיו באותה שעה ואף בצלאל מאותה
שעה התקנתיו שנאמ ראה קראתי בשם בצלאל ואני הנני
נתתי אתו את אהליאב בן אחיסמך למטה דן אמר ר' חנינא
אין גדול משבט יהודה ואין לך קטן משבט דן שהיה כן
הלחנות אמר הקב"ה יבא להזדוג לו שלא תהא רוחו גסה
שגדול וקטן שוים לפני הקב"ה המשכן נעשה בשניהם זה
משבט יהודה וזה משבט דן ואף בית המקדש בשני שבטים
אלו שלמה משבט יהודה וחירם משבט דן מצד אמו שכן
כתוב בדברי הימים בן אשה מן בנות דן ואת בגדי השרד
טעמו כתרגומו לבושי שמושא והיו מכסין בהם כלי
המשכן והיה שם בגד תכלת שהיו מכסים בו הארון ובגדי
ארגמן שהיו מכסים המזבח ובגד שני שהיו מכסין בו את
השלחן והיה ראוי לומר החלה ועשית בגד כליל תכלת
לכסות הארון ובגד ארגמן לכסות את השלחן והנה בגדי
קדש שקראם בשם הידיע כבר הזכירם למעלה וזה הבגדי
וגו אבל בגדי השרד אלו כאן דבר שמייחו שיקראם עתה
בשם הידיעה והם לא הוזכרו בשום מקום וכתב הרמבן ז"ל
בזה לא ידעתי למה לא צוה תחלה לעשות בגדי השרד
כאשר עשה במלאכת המשכן ובגדי אהרן ובניו ע"כ ומי זה
שיבא אחרי המלך אבל במחילה ממנו אומר כי נראה לי
על דרך הפשט שכבר נרמז בגדי השרד בפרשת הבגדים
בראש סדר ואתה תצוה אמר תחלה ועשית בגדי קדש
לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת ואחר כך אמר ועשו את
בגדי אהרן בלשון ידיעה כלומ הנזכרים ואלה הבגדי בלשון
ידיעה גם כן וחזר ואמר ועשו בגדי קדש לאהרן ולבניו ולא
אמר את בגדי הקדש כמו שאמר את בגדי אהרן וכאן נר
שהוהי בכאן על בגדי קדש אחרי הם בגדי השרד שיעשום
עם אותם של אהרן ובניו שכלם נקראים בגדי קדש ולבד
חזר פעם אחרת ועשו בגדי קדש והוא תחלת צוואה אחרת
כמו שהזכי בבגדי אהרן בתחלת צוואה ועשו בגדי קדש ומה
שקרא בגדי השרד בגדי קדש מפני שהם משרתי כלי הקד
ומחופפין עליהם ומפני זה קראם עתה בלשון ידיעה מפני
שכבר נזכרו בכלל בגדי אהרן וכתבו רז"ל בגדי השרד היו
עשוים כמין קלעי דמתרגמינן סודרין ועל כן נקראו בגדי
שרד ועל דרך המדרש ואת בגדי השרד אלמלא הם לא
נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט וכן דרשו רז"ל
במסכת יומא פרק בא לו מעשה בימי אלכסנדרוס מוקדון

שנתעטף שמעו הצדיק כהן גדול בבגדי כהונ׳ ויצא לקראתו
וכיון שראהו המלך ירד מעל מרכבתו והשתחוה לו׳ אמרו
לו עבדיו כלך כמותך ישתחוה ליהודי זה׳ אמר להם דמות
דיוקנו מנצח לפני בעת מלחמתי והוא המלאך שהיה כהן
כתדמה לו׳ ועוד שם בגדי השרד בגדים שהיו גורדין אותם
ושורדים אותם מהם כלומר מעט שאינו ארוג וכחשטין
אותו במחט ותרגום ירושלמי מעשה אורג עובד גרדי׳ ועל
דרך הקבלה את בגדי השרד יתכן כי הא שבמלת השרד
תרמוז להא אחרונה שבשם ובדין הוא שירמזנה הכתוב
בבגדי השרד לפי שהם כסוי כלי הקדש וכלי הקדש מכוסים
ונעלמים בתוכם ועל ידם מתגלים וכן הא אחרונה שבשם
כמוה לשם הנעלם ומתגלה על ידה והמשכיל יבין׳ אך את
שבתותי תשמורו למדך הכתוב טאין מלאכת המשכן דוחה
השבת וזהו שאמר אך שבתותי תשמורו יאמר אעפ שאתם
עוסקים במלאכת המשכן אל תדחה השבת מפניה׳ וכן
דרשו רזל יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת לכך נאמר
את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו לפי זה תהיה מלת אך ויקרא יט ג
כמו אכן יאמר הנה צויתי לכם במלאכת המשכן אמנם את
שבתותי תשמורו ולא תדחו את השבת מפני מלאכת
המשכן ומפני שלשון אך מעוט וכמו שדרשו רזל אכין
זרקין מעוטין נראה לי לפרש שבא למעט שמירת שבת
בעניין הקרבנות שהיו דוחים את השבת וכמו שדרשו רזל
במועדו יאפילו בשבת וכדרך שדרשו אך בעשור לחדש שם כג כי
יום הכפורים הוא שהוא בא מעוט ובא לדרוש למעט כפרת
לשוגגים שבים והוא הטעם בעצמו בכאן אך את שבתותי
תשמורו לעניין מלאכת המשכן ומלת אך למעט השמירה
בעניין הקרבנו׳ ודעת רזל שבא למעט שמירת שבת בפקוח
נפש שכן דרשו רזל במככת יומא סוף פרק יום הכפורים אך
את שבתותי יכול לכל כלומר אפילו לפקוח נפש תלמוד
לומר אך חלק׳ ודע כי מצות השבת היא המצוה ראשונה
שנתנה לישראל קודם מתן תורה והיא עקר האמונה והיא
שקולה כנגד כל המצות כלן ועם מצות השבת יאמין אדם
בחדוש העולם כי ננרא בששת ימים וביום השביעי שבת
ונרשו רזל לא חרבה ירושלם אלא בשביל שחללו את
השבת שנאמר ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם׳ יחזק׳ כב כי
וכן מצינו יומיה שהיה מזהיר לישרא בשמירת השבת והיה
אומר שבשמירת השבת תתקיים ירושלים ומלכות בית דוד
והיה מתנבא עליהם שאם אינם משמרים את השב׳ שתחרב
העיר הוא שאם ואם לא תשמעו אלי לקדש את יום השבת ירמיה יז כו
ולבלתי שאת משא ובא בשערי ירושלי׳ ביום השבת והצתי
אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלים ולא תכבה׳ ודרשו
רזל אלמלא היו ישראל משמרים אפילו שתי שבתות מיד
נגאלים שנאמר אשר ישמרו את שבתותי׳ וכתיב בתריה ישעיה נו ו
והביאותי אל הר קדשי ואמרו עוד כל הכשמר את השבת
כהלכתה אפילו עובד עכ כדור אנוש מוחלים לו שנ׳ אשרי שם כא ב
אנוש יעשה זאת כל שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו
אלא מחול לו׳ ומה שהזכיר שבתותי בלשון רבים על דרך
הפשט מפני שהרבה יש בשנה׳ ועל דרך הקבלה את
שבתותי תשמרו זכור ושמור ותן לבך איך הזכיר בשניה׳
אות היא ולא אמ׳ אות הם ובאר בזה כי השבת שהיא כנסת
ישראל היא אות על השבת הגדול׳ ולכך אמר כי השבת ויקרא יט ל ג
היא אות ביני וביניכם לדעת כי אני יי׳ וזה כטעם ויראו ישר׳
את היד הגדולה שהו׳ כנסת ישראל והוא האות ואמ׳ ויראו
העם את יי׳ כי מתוך שהשיגו היד הגדולה יראו העם את יי׳
וכאלו אמר כי זה אות על זה וכבר הארכתי בסוד מצו׳ שבת

בפסוק זכור את יום השבת ושם תמצא סוד הענין מבואר׳
ושמרתם את השבת׳ אחר שהזכיר את שבתותי תשמרו
חזר לומ׳ ושמרתם את השבת כדי לרמוז שמי׳ אחר השבת
ושמירה קודם השבת שמירה קודם השבת מבעוד יום
ושמירה אחר השבת שיוסיף מחול על הקדש וכן דרשו
רזל לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד אש לילה מגיד שעמוד פס
ענן משלים לעמוד האש וכן עמוד האש לעמוד ענן שעד
שלא ישקע זה עולה זה׳ וכן דרשו זל מערב עד ערב תשבתו
שבתכם אין לי אלא יום הכפורים וזהו מערב עד ערב ימים
טובים מנין ת״ל תשבתו אין לי אלא יט שבת בראשית מנין
תל שבתכם׳ כל שביתה שאתה שובת אתה מוסיף עליה
בין מלפניה בין מלאחריה׳ כחלליה מות יומת כי כל העוש
בה מלאכה ונכרתה באר הכתו׳ מחלליה מות יומת בסקילה
אם יש עדים והתראה כגון שעשה בסתר ונכרתה הנפש
ההיא׳ לעשות את השבת׳ על דרך הפשט לתקן לצרכי ברפס
שבת מלשון ויכהר לעשות אותו׳ וכן ובן הבקר אשר עשה
הכל לשון תקון ובאור הכתוב שיהא אדם זהיר בכבוד שבת פס יח
להשמר מכל מלאכה ולהשתדל שיכין לצורך השבת כדי
שיהא לו מנה יפה לשבת וכמו שארז״ל מחד שבך לשבתך׳
וזהו שאמ׳ הנביא וקראת לשבת עונג מלשון קרואי כלומר ישעיה נח יג
שתזכין אותו ותתענג בו כאדם המזמין את אושמיזו׳ ועל
דרך הפשט לעשות השבת כל המשמר השבת מלמט כאלו
עשה אותה למעלה ובאור זה כי המקיים מצות שבת למטה
הנה זה עדות שהוא מודה ומאמין בשרשה ועקרה החקוק
למעלה והמבטל אותה כאלו מבטל של מעלה ומזה הזכיר
לעשות׳ והנה הכתוב היה ראוי שיאמר לשמור את השבת
אלא כוון להמשילה לשבת של מעלה שהזכיר בה הלשון
הזה בעצמו לעשות את השבת׳ ביני וביו בני ישראל אות
היא לעולם יתכן לפרש כי מלת לעולם היא באור כי השבת
אות וסימן לחדושו של עולם ולכך הוסיף לפרש כיצד היא
אות לחדושו של עולם׳ כי ששת ימים עשה יי׳ את השמים
ואת הארץ׳ ולשון ביני וביו בני ישראל מורה על דבר נסתר
הנמסר בצנעא וירמוז על הענין הנסתר שיש במצו׳ השבת
כי המלך שהוא מצוה לבנו או לעבדו הנאמן תזכר הדברי׳
אשר ביני וביניך הנה הם נסתרים אינם נאכרים אלא מפה
אל פה ולא נתנו ליכתב׳ וכזה דרשו רזל במסכת יום טוב
אמר רבי שמעון בן יוחאי כל חמצות שנתן הקבה נתן להם
בפרהסיא חוץ מן השבת שנתן להם בצנעא שנא׳ ביני וביו
בני ישרא אות היא לעולם ואיך נתנה מצות השבת בצנעא
והלא בפרהסיא נתנה שהרי מכלל עשרת הדברות ששמעו
אותן כל האומות וכן הכתוב אומ׳ לא בארץ בסתר דברתי ישעיה מה
וכן דוד עה אמר יודוך יי כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך׳ תלי׳ קיח
אבל כונו חכמים על הענין הנסתר שבמצות השבת כי הוא
הנתן בצנעא ולכך הזכיר לשון ביני וביניכם׳ ויתן אל משה
כיעורו ויתן אלהים אל כשה והוא נמשך אל השם הנזכר
בסוף הפסוק באצנע אלהים כי הדבור ביניי גם מעשה
הלוחות גם הכתב הכל היה בשם אלהים והיא הא אחרונ׳
שבשם וכבר הזכרתי זה בפסוק וידבר וכבר ידעת כי כל שם
אלהים הנזכר במעשה בראשית והוא התשובה ומה שהזכיר
אחרי כן בהבראם בה׳ בראם היא ההא האחרונה הזאת כי נרפסים
הא ברא בכח התשובה וכדי שלא תחשוב שהיא העקר
וחסבה שאין למעלה ממנה על כן היא זעירי ולפיכך כתב
מיד ביום עשות יי אלהי׳ סמך העשיה לשם המיוחד שהוא
העקר וכן הזכיר דוד עה טוב יי לכל ורחמיו על כל מעשיו׳ תלי׳ קמה
אמר זה על השם המיוחד ולכך דבר בנסתר ואחר כך הזכיר

יחוך

יודוך י׳ כל מעשיך ׳ אמר כן על מדת הדין ולכך דבר לנכח
וזה טעם וחסידיך יברכוכה כלא בה״א וסמיך ליה כבוד
טו ג מלכותך כי שם י״ה הוא מדת הדין כלשון עוז וזמרת י״ה וכמו
שהזכרתי שם ׳ בכלותו ככלותו כתיב שנמסרה לו תורה
במתנה ככלה זו הנמסרה לחתן שאם לא כן לא היה יכול
ללמוד התורה בס׳ יום ׳ ובמדרש וכי כל התורה כלה למד
יט ט משה בס׳ יום והלא כתיב ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים
אלא כללים למדו הקב״ה ׳ אמר ריש לקיש כל מי שמוציא
דברי תורה ואינם ערבים על שומעיהם ככלה זו שאינ׳ ערבה
על בעלה נוח לו שלא אמרם שבשעה שנתן הקב״ה תורה
לישראל היתה חביבה על ישר׳ ככלה זו שהיא חביבה על
בעלה ׳ אמר רבי שמעון כה כלה זו צריכה כ״ר מיני קשוטין
ט״ו כב שנאמ׳ ויבאה אל האדם מנין ויבאה ללמד שקשטה הקדוש
ברוך הוא לחוה בכ״ר מיני קשוטים והם אסור׳ בישעיה כך
תלי׳ תחכם צריך שיהיה בקי ומקושט בכ״ר ספרים ׳ וכן
השבת שהיא נקראת כלה כיצינו שחבר רב אשי במסכת
שבת כ״ד פרקים ׳ ובה שנקראת שבת כלה כי לפי שהשבת
סוף ששת ימי בראשית ותכלית מעשה שמים וארץ כי כן
השבת של מעלה סוף האצילו׳ וכן מנהגו של עולם הנופני
יי כד כז הזה שמבקשים הכלה באחרונה וכן צוה שלמה ע״ה ועתדה
יט כה י נשדה לך אחר ובנית ביתך ׳ ומלת אחר צווי כמו פלג
לשונם ׳ שני לוחות העדות עדות היו לישראל שהשכינה
שורה בתוכם כמי שמביא בידו חותמו של מלך ועל דרך
הפשט מה שלא היה לוח אחד שיכתבו עליו עשר׳ הדברות
והיו שנים לפי שנקרא׳ לוחות העדות ואין עדות׳ אלא בשנים
ועוד לוחו׳ העדות האבן כן הארץ והכתב מן השמי׳ וכעין
יי׳ לא כח שכתוב ואעי׳דה בם את השמי׳ ואת הארץ ועל דרך המדרש
שני לוחות העדות כנגד שמים וארץ כנגד חתן וכלה כנגד
שני שושבינין כנגד שני עולמים ׳ אמר רבי חנינא לוחו׳
כתי׳ לא זה גדול מזה ולא זה גדול מזה ולמ׳ של אבן שרובם
של עונשים בסקילה ׳ ד״א לוחות אבן שנתנו בזכותו של
שמי׳ מט כו יעקב אבינו שנקרא אבן שנאמ׳ משם רועה אבן ישראל׳ ד״א
שפי׳ נח יו בזכות בית המקדש שנא׳ הנני יוסד בציון אבן בח׳ ועל דרך
הקבלה כה שהיו הלוחות שנים כבר כתבנו בפסוק וידבר ׳
ומלת שני ׳ תורה שהיו שוין בלשון שני כבשים שני
השעירים וצריך שתתבונן כי אע״פ שהיו שוים בעצם גופם
האח׳ היה גדול בכתב וכן ראוי כי כן מדת הדין מקבלת
שפע והכשכה מכדת רחמים ׳ ותמצא בלוח ראשון השם
המיוחד בכל דבור ודבור ולא תמצאנו כלל בלוח השני אבל
נרשמו בו מניין שם המיוחד כ״ו תיבות וזה מבואר ׳ ודע כי
הלוחות היו מרובעות ששה טפחים באורך וששה טפחים
ברחב וכן דרשו ז״ל בבבא בתרא פרק השותפי׳ הלחו׳ ארכם
ששה ורחבם ששה ועבים שלש׳ וכבר נתבאר אצלך כי עם
החשבון הזה היו התומות הלוחות בחותמו של מלך בהיות
בהם עשרת הדברות חמשה בלוח זה וחמשה בלוח זה והבן
זה ׳ ואם תשכיל עוד במדת הלוחות בין אורך ורוחב ועובי
זמות טו כה תמצא כי היה בכל לוח ולוח קמ״ח טפחים והסימן בזה שם
שם לו חק ומשפט ובשני הלוחות יראו טפחי׳ היה זה כנגד
יראו אותיות שבעב׳ שכורת המשכות מצרוף השם המיוחד
שם לד ו והסימן ויעבור י״י על פניו ׳ כי הכל נתפרש אל משה בסיני
והשגנו מזה כי כשהיו הלחו׳ נתונו׳ בארון היה שם המיוחד
עם כל אותיות צרופות וידוע כי הלוחות היו של ספיר׳ינון
מוקף כה כו ולוקחו מכסא הכבוד וכן מצינו בכסא הכבוד כמראה אבן
ספיר דניות כסא ׳ ומלת לחת באת בש כסא ולכך שכינה
שורה עליהם כמו על כסא ומפני שהלוחות לוקחו מכסא

הכבוד נקראת תחתי׳ כבוד שנ׳ כבוד חכמי׳ ינחלו ויכן הנפש שפלי ג
השכלית שרשה בכסא הכבוד ונקראת כבוד שנאמר לכבוד תלים לי ג
יזמרך כבוד ׳ ונפשו של אדם המתעסק בתורה זוכה לשוב
לשורשה שנא׳ תורת י״י תמימה משיבת נפש ׳ וירא העם כי שם יג ה
בושש משה לרדת מן ההר ׳ זה היה ב״ו בתכונו כיצד הדי
שנתנה תורה בששה בסיון וכל ששה הימים כסה הענן את שמות כד ׳
ההר זהו שכתוב ויכסהו הענן ששת ימים ׳ ובו ביום בששי סם
נתנה התורה וביום הכחרת עלה שנ׳ ויקרא אל משה ביום
השביעי ועמד שם ארבעי׳ יום הוא שכתוב אחריו ויהי כשה
בהר ארבעים יום וארבעים לילה אימתי הם כלים ב״ו בתכונו
שהרי אמר להם לסוף ארבעים יום אני בא לשש שעות מן
היום והם טעו בחשבון וחשבו יום שביעי שעלה בו מן
החשבון והם כלי׳ ביום ו״ו של המזון וזהו וירא העם כי בושש
משה ראו בי׳ באו שש שעות בין היום וכשה לא בא והשבו
שנתעכב שם ושוב לא יבא ואמרו במדרש כי השטן הביא
חושך וערבוביא לעולה והראה להם לישראל דמות כמתו
ולכך אמרו קום עשה לנו אלהים ומשה אמר להם ארבעים
יום שלמי׳ יום שביעי שעלה בו אינו בין המנין ואז היו כלים
ב״ו בתמוז וזהו שכתוב וישכימו ממחרת הוא ממחרת ו״ו
שהוא ו״ו בתכונו שבו הקריבו קרבנות העגל ובו ביום לשש
שעות בא משה ושבר הלחות והוא שקבלו רז״ל ב״ו בתכונו
נשתברו הלחו׳ לכתחלה ב״ח בתמוז שרף את העגל וזן את
עובדיו וצוה לבני לוי להרגם ׳ למחרתו ב״ט עלה על האלהים
וישב שם ארבעים יום בתפלה כתחנן ומתפלל לכפר על״ה דנריס סם
על מעשה העגל הוא שכתו׳ במשנה תורה את ארבעי׳ היום
זאת ארבעי׳ הלילה אשר התנפלתי אימתי היו כלים בראש שמ״ת לד ג
חדש אלול ובראש חדש אלול עלה להר שכן נאמ׳ לו ועלית
בבקר אל הר סיני וישב שם ארבעים יום אחרים לקבל לוחות
שניות ואימתי היו כלים ביום הכפורי׳ בו נתכפר לו אותו עון
והוריד בידו לוחות שניות והיה יום סליחה וכפרת ׳ למחרתו
של יום הכפורי׳ התחילו בנדבת המשכן והוקם באח׳ בניסן
הא למדת מזה כי עון העגל היה קודם פרשת כי תשא וכפי
מדרש רז״ל ונתנו איש כופר נפשו שבא לכפר על מעשה
העגל אין מוקדם ומאוחר בתור׳ ויעשהו עגל מסכה ׳ כתב
הרמב״ן מה שעשו צורת עגל אהרן הוא שהוציא את הצור׳
הזאת כי השואלים אמת כתם קום עשה לנו אלהים לא גלו
דעתם לאמ׳ לו מה יעשה שור או כשב או עז והבונ׳ לאחרן
היתה כפני שהיו ישראל במדבר חורב שממה וחחרבן ורמזים לט
והשממות לעולם יבאו בן הצפון שנא׳ מצפון תפתח הרעה
על כל יושבי הארץ ׳ שאין הכונה בכלך בבל בלבד כאשר
יראה בגגלה מן הכתוב אבל כי מן השמאל תבא מדת הדין
לעולם להשיב על כל יושבי הארץ ברעתם ׳ והנה במעשה
המרכבה ופני שור מהשמאל לארבעתם ולכך חשב אהרן
כי המחריב יורה על החרבן כי שם כחו הגדול ׳ וכהיותם
עובדי׳ שם לאל ערה רוח מכרום כאשר נאצל על משה וזהו
שאמר חג לי״י מהר שיהיו העבודה והזבחים לשם המיוחד
להפיק רצון ממנו ז״ל בעל הצורה כי בהיותה לפניה יכונו אל
ענינה ׳ ורז״ל למדו אותנו הענין הזה והם שגלו סודו ואמרו שמות ג ו
ראה ראיתי את עני עמי ׳ אמר לו הקב״ה למשה משה אתה
רואה ראיה אחת ואני רואה שתים ׳ אתה רואה אותם באים
לסיני וסקבלים תורתי ואני רואה אותם היאך מתבוננים בי מלכ׳ מם ה
כשאני יוצא בכרוכין שלי ליתן להם את התורה שנאמ׳ רכב
אלהי׳ רבותי׳ וגו׳ ושומטין אחד ממטראסיולין שלי שכתוב ומקוקל ו
ופני שור מהשמאל לארבעתם ומכעיס׳ אותי בו׳ מטרא פי׳
ארבע ׳ מולין פרדות כמו מולאות של בית רבי וטראסיולין
הוא

הוא משל לארבע חיות הנושאות המרכבה ע"כ והחכם ר"א
ז"ל אמר כי אלהים במקום הזה שאמר קום עשה לנו אלהים
הוא כבוד חונה בצורת גויה ואם תשים לבך אל המסע
הראשון תבין זה ע"כ ומסע הראשון הוא מה שכתוב ויסע
מלאך אלהים וגומ' ובלשון שאמר כבוד חונה בצורת גויה
תפש עליו הרמ"בן ואמ' איננו נכון בעיני שלא נעש' במלאכ'
חכמת המזלות להיות בצורתו כבוד חונה או הדבור ע"כ'
והאמת כי אין כעשה העגל כמעש' הצלמים לקבל רוחניות
כוכב או מזל להמשיכו שם כי הכונה היתה למעלה מן
הכוכבים והמזלו' והוא שכוון אהרן לעשות בעגל גוף מקבל
כח אחד מנ"ט טראמולין של הקב"ה והוא שור שבמרכבה
שהוא מן השכאל מצד מדת הדין כדאיתא להם הדרך כי
המחרי"ב יורה דרך החרבן וישרא"ל היו במדבר בבקו' החרבן
שהוא מחלק כוכב כאדים וכל כחותיו נשפעי' ויונקי' מבחי'
הדין ואת הית' כונת אהרן בעשיית העגל להיות בסעם של
ישראל על פיו מצד מדת הדין כמו שהיה על פי משה מצד
מדת הדין בענין שכתוב ע"ל פי יי' ביד משה ואחר שגמר
עשיתו בנח מזבח לפניו והיה בזה קצוץ בנטיעו' לא שהית'
כונתו בקרבנות לשם המיוחד הוא שאמר חג ליי' מחר ולא
אמר לאלהים או לעגל שאם היתה כונתו למדת הדין בלבד
היה בזה קצוץ' ויש לך לדעת כי מה שאמרו אלה אלהיך
ישראל אלו אמרו כן על הכונה הטובה לא היתה בזה ע"ז כי
האמנם שמדת הדין סייעה אותם באות עליה כענין שכתו'
ויסע מלאך האלהי אבל החטא היה גמה שכתוב וישתחוו
לו ויזבחו לו כי כונת אהרן שהית' בעגל למדת הדין ושלא
להוציאן מרשותו של השם המיוחד הפכוה ישר' בגוף העגל
עצמו בשהיו עובדי' ליו והוו ימרו את כבודם בתבנית שור
וגומר והוו לשון אהרן ויאמר להם למי זהב התפרקו וגומר
ואשליכהו באש' ואמר אמרתי להם למי זהב ואשליכהו
באש לפי שכונתי לכדת הדין ויצא העגל הזה שאתה רוא'
לכן ניך כי ליו היו מכוני' ומשתחוי' וזובחי' והנה הוא בהפך
מכונתי שאני עשיתי שיהיה מסעם מצד מדת הדין ושתהי'
הכינה לשם המיוחד לבדו ונקריב ליו העולה והזבחים והם
חטאו בו וקצצו וכיון שהוציא אהרן הצורה הזאת על הכונה
שיהיה מסעם מצד הסדה ההיא לא לעשו' דוגמא ליה חס
ושלום' אין לך לשאול למה בחר בזהב ואמר פרקו נזמי
הזהב ולא בחר בכסף בשכבר ידעת כי הזהב כמדת הדין
וכראהו כמראה אש' ודרשו רזל זהב פרוס שדומה לדם
פרים והיה בית הקרבנו כלו זהב גם מזבח הקטרת והכרובי'
ודרשו בכרובים שאם עשאן של כסף הרי הם כאלהי ככף
וכאלהי זהב' ובמדרש ויעשהו עגל מסכה כיון שהשליך
הזהב לכור באו מכשפי ערב רב שעלו עמה ממצרי' ועשאהו
בכשפים' ויש אומרים מיכה היה שם שיצא מתוך דמוס
בנין שנתמכך בו במצרי' והיה בידו שם שכת' בו משה עלה
שור עלה שור להעלו' ארונו של יוסף מתוך נילוס והשליכו
לתוך הכור ויצא העגל גועה כשהו' מקרנו התחילו אומרי'
אלה אלהיך ישרא"ל על כן נקרא מיכה על שם שנתמכך בבנין'
וראיתי בפרקי רבי אליעזר מצא אהרן בין הנזמים ציין זהב
אחד כתוב עליו שם הקדש וחרות עליו כצורת עגל ואותו
לבדו השליך בכור האש שנא' ויתנו לי ואשליכם בכור אין
כתוב כאן לא ואשליכהו באש ויצא העגל גועה וראוהו כל
ישראל וטעו אחריו' ר' יודא אומר סמאל נכנס בתוכו והיה
גועה להטעות את ישרא"ל שנ' ע"ש שור קונהו ע"כ בפרק מ"ה
כין הפרקי' אלה אלהיך ישרא"ל דרשו רזל כלמד שאוו לאלהו'
הרבה ודקדקו זה מלשון אלה שהוא לשון רבים שאם לא כן

היה לו לומר זה אלהיך ישרא"ל כלשון שאמ' עזרא אף כי עשו
להם עגל מסכה ואמרו זה אלהיך ישרא"ל אשר העלך ממצרי'
וירא אהרן ראיות הרבה ראה ודרשו רזל מה ראה חור
בנה של מרים שהרגוהו כבר' ויבן מזבח לפניו' התבונן מן
הזבוח לפניו ואולם היה אהרן חושש שאם יסור עצמו
להריגה יתחייבו ישראל כלם כליה כענין שנאמר אם יהרג
במקדש יי' כהן ונביא' ורצה שיתלה בו החטא ולא בהם'
ועוד ראה אם הם בונין המזבח זה מביא אבן וזה מביא צרור
ונעשה הכל כאחד וכתוב שאני בונה אתעצל בו ויבא משה
בנתים' ועוד נוכל לומ' שראה שאין העשיה בכלל יהרג ולא
יעבור לא בלאו של לא תעש' לך פסל ולכך לא מסר עצמו
עליה' לך רד כי שחת עמך והיה לו לומ' נשחת אבל מעמו
שחת למעלה ולמטה במחשבה ובמעשה וענין השחתה
הריסת בנין והוא מה שקורין לו רזל קצץ בנטיעות' ואין
ספק כי היה זה כמעשה האב הראשון שחטא בעץ הדעת
במעשה ובמחשבה ומעשה אבות יעשו בנים' ואל זה רמזו
רזל באמרם עליו שהקריב שור כי רצה להתכפר בכמה שחט'
והבן זה' ובמדרש לך רד כי שחת עמך כבר גרמו לי הבריו'
לירד ולראות בקלקולם שנ' וירד יי' לראות וגו' אף אתה רד
מגדולתך דיו לעבד להיות כרבו' סרו מהר מעם מהר לפי
ששכחו חנפלאות ההם שראו עיניה במעמד הקדוש ועבדו
ע"ז בעוד שהשכינה בהר סיני וכענין שכתוב עד שהמלך
במסבו נרדי נתן ריחו' והוא הלשון שאמ' דוד מהרו שכחו
מעשיו לא חכו לעצתו' שלא הפתינו לעצתו עד למחר אל
התורה שנקראת עצה שנאמר עצות מרחוק וגו' ובמדרש
סרו מהר מן הדרך עלובה כלה שזנתה תוך חופתה' וכהא
עד שהמלך במסיבו נרדי נתן ריחו' בעוד שהמלך כלכי
המלכים במסיבו ברקיע נרדי נתן ריחו הנאיש ריחו במעש'
העגל' עשה להם עגל מסכה וישתחוו לו יש לתמוה
בפרשה הזאת כמה תמיהות' האחת ישראל שהיו כמלאכי
השרת ושמעו בסיני עשרת הדברות מפי אלהים היך היו
מבקשים מאהרן לעשות להם ע"ז' ועוד היאך אפשר שהיו
פתאים גמורים שהיו חושבים שכלי הזהב שהיו באוניהם
הוא אשר העלם ממצרים שאמרו עליו אלה אלהיך ישראל
וגו' עוד אהרן שהיה בחיר ה' איך בכל ישראל נדול כמוהו
אחר משה רבי' איך לקח הענין בדרך תמות ולא מסר עצמו
למיתה והלא בענין ע"ז יהרג ואל יעבור' ועוד תמה באהרן
איך השיב אהרן אל משה אל יחר אף אדני ובמה ראוי אדם
לכעוס ולשפוך חמת אפו כי אם על עברה חמורה כזו'
והתשובה בזה שלא היתה כונת ישר' בענין העגל שיעשוהו
ע"ז חס ושלום שהם לא בקשוהו לאלוה כי אם למנהיג זהו
אמרם אשר ילכו לפנינו לא אמרו אשר נעבדהו אלא אשר
ילכו לפנינו שיהיה מנהיגנו ויורה לנו דרך המדבר לפי
שאבד מהם משה שהיו הנסעות על פיו היו מבקשי' משה
אחר שיורה להם הדרך וזהו שבאר כי זה משה האיש אשר
העלנו וגו' נתן טעם לשאלתם כי משה שהיה מנהיגם אבד
מהם ולא ידעו מה היה לו' ודבר ברור שישראל לא חשבו
במשה שיהיה אלהים לישראל שיאמרו עשה לנו אלהים
שאבד ממנו אלהים שלנו אבל כשם שהיה משה מנהיג כן
היו מבקשים מנהיג אחר במקום משה שאבד מהם ומה
שהתעסק אהרן במעשהו כונתו היתה כדי שיתאחר בו ובין
כך ובין כך יבא משה ויבטל הענין ולא רצה למסור עצמו
למיתה שלא נתחייב לעשו' כל כך כיון שלא שאלוהו לשם
ע"ז ומה שיתאמת זה שלא היתה הכונה ע"ז נראה שכן כונת
אהרן מה שהשיב אהרן לכשה שאמר לו אל יחר אף אדוני

כלומר

עורל

מיכה

ממות נ

כדאמרי'

סיר ח יי

תליס קו

ישעיה כח

מדרש ר' לג

פליס קו יח

ב"ר פ נ

ב"ר פ נ

ב"ר פ נ

כלומר אל תכעום כל כך כי הם לא בקשו ממני עד: אבל
בקשו מנהיג במקומך והוא שהוסיף לומר ויאמרו לי עשה
לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש כלומר לפי
שאתה אומר שיש מתאחר לרעתם בקשו ממני לעשות להם
מנהיג שיורה להם הדרך ואם אתה אומר שיש בא בנתים
כיד יניחוהו וילכו אחוריך כבתחלה: וזהו שלא תמצא
במרשה שיזכיר קום עשה לנו אלהים אלא אם כן יזכיר מיד
כי זה משה האיש באר טעם לשאלה כלומר בקשת אלהים
זה אינו אלא בחסרון משה זה: והרי לך מכאן שלא היתה
כוונתם לעד על אחרת כמה וכמה בכונת אהרן וזהו שאמר
חג לה' מחר: ודרשו רז"ל חג לעגל אין כתוב כאן אלא חג
לי' לומר כי לא היתה כוונתו רק לשם המיוחד: והראיה
הגדולה שלא בקשוהו לשם עד כי כשירד משה מן ההר
ושרף את העגל הניחוהו לשורפו ואלו היתה כוונתם
כששלחוהו לעד איך יניחוהו לשרוף הן ישרוף את תועבותם
לעיניהם ולא יסקלוהו כן פירש הרמב"ן ז"ל: ויש לשאול
כאן כיון שלא היתה כוונתם לשום עבודה זרה בבקשת
העגל למה נענשו כל כך בהריגה על ידי בני לוי שנאמר שימו
איש חרבו על ירכו וגו': ומגפה על ידי הקבה שנאמר ויגוף
ה' את העם: והתשובה בזה כי היה דבר העגל תחלתו שוגג
וסופו מזיד והוא שכתוב ויזבחו לו וישתחוו לו והיו ישראל
בזה נחלקים לכתות יש שהית' כונתם לטובה ממה שכתוב
ויעלו עולות ויגישו שלמים כי לא אמר ויעלו לו ויגישו לו:
ויש שהיתה כונתם לרעה ממה שכתוב וישתחוו לו ויזבחו
לו ומפורש אמרו במדרש כי ערב רב שיצאו עמהם ממצרים
עשאוהו והכתוב מוכיח שאמר אלה אלהיך ישראל והוא
דבר ערב רב שאמרו לישראל אלה אלהיך ישראל שאלו
עשאוהו ישראל היה לו לומר אלה אלהינו ישראל אשר
העלונו: והנה קשים גרים לישראל כספחת בבשר החי ועוד
זה אמרו במדרש שאמר לו הקבה למשה לך רד כי שחת
עמך עמך הם ולא עמי אמרתי לך ביציאת מצרים והוצאתי
את צבאותי את עמי ואתה קבלת ערב רב ורצית לקבל
הגרים עבך הם ולא עמי: ומכל מקום אף על פי שערב רב
היו תחלה עקר המעשה הרע מצינו שטעו ישראל אחריו
ונענשו הכל: ויחל משה את פני ה' אלהיו התחנן משה
למדת הדין כי מלת פני הוא מדת הדין כלשון ושמתי אני
את פני: פני יי בעושי רע והוא סוד על פני: וכבר הזכרתי
זה בפסוק וידבר ושם נתבאר: וכלת ויחל כלשון חללו נא
פני אל: או יהיה כלשון תחלה כלומר שהכשיך ההתחלה
אל הסוף הבינה אל הדעת וכמה שהזכיר אלהיו ולא מצאנו
כן בכל התורה שיהיה הכתוב מיחד האלהות על משה לא
בפירוש שיאמר אלהי משה כענין באנות ודוד ולא נכנוי
רק במקום הזה הנראה לי בטעם הדבר כי היה זה למעט
ורמזה לנו התורה שאין הקבה לאלהי לישראל בהטא הזה
וכן הוא יתעלה הזכיר עמך ורמז כי אינם עמו והענין כי חיו
בנודים לשמים וכפרו עתה באלהותו: למה ה' יחרה אפך
בעמך: תפלה זו שבכאן הוא שבאר שם במשנה תורה ואמר
אדני אלהים אל תשחת עמך ונחלתך ודרשו רז"ל מה נאה
להזכיר כאן יציאת מצרים אלא כך אמר משה רבונו של
עולם מהיכן הוצאת אותם לא מארץ מצרים שהרי כלם
עובדי עבודה זרה עובדי טלאים אף הם עשו את העגל לכך
אמר אשר הוצאת מארץ מצרים דע מהיכן הוצאת אותם:
זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אם משה רבינו אדון
כל הנביאים צריך להזכיר בתפלתו זכות האבות קו אנו
שיש לנו להזכיר בתפלה אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי
יעקב ולכאין נזה כי בזה הוא יתברך חפץ להיותו נזכר בכל
דור ודור: ובמדרש זכור לאברהם ליצחק ולישראל ולא
נענה משה עד שהזכיר את המתים וזהו שנמשלו ישראל
לגפן שנאמר גפן ממצרים תסיע: מה הגפן הזה היא חיה
ונשענת על העצים והם העצים שמגביהין אותה עליהם כך
ישראל חיים וקיימים ונשענים על המתים אלו האבות: וכן
אתה מוצא כמה תפלתו התפלל אליהו בהר הכרמל שתרד
אש מן השמים והוא שאמר ענני יי ענני ולא נענה עד
שהזכיר את המתים שנאמר יי אלהי אברהם יצחק וישראל
היום יודע כי יש אלהים בישראל מיד ותפול אש יי ותאכל
את העולה: אף משה עכד בהר ארבעים יום לבקש רחמים
על ישראל על עון העגל ולא נענה עד שהזכיר את המתים
ואמר זכור לאברהם מיד וינחם יי על הרעה זהו שאמר הכתוב
ושלח אני את המתים שכבר מתו אמילו בצדיקים חיים
שגדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן: דבר אחר ושבח
אני את המתים הראשונים מן החיים של עכשו תדע לך
שמתקיימות גזרותיו של משה ואין מתקיימות גזרות הן של
מלכי עכשו שהרי משה תקן כמה תקנות: וכאותה שאמת
רז"ל וידבר משה את מועדי יי אל בני ישראל משה תקן להם
לישראל שיהו שואלים ודורשים בענינו של יום: וכן מצינו
עזרא תקן כמה תקנות שהם נוהגות היום הוי אומר ושבח
אני את המתים: ונחלו לעולם שינחלוה לחרות ואף על פי
שיגלו ממנה לא תהיה נחלה לעם אחר כי אם להם לבדם
כענין שכתוב בהבטחת אברהם לאחזת עולם ועוד יכלול
ונחלו לעולם שינחלו אותו עולם שהוא מכוון כנגדה ואם
כן יש בכתוב הבטחה בעולם הזה ובעולם הבא: וכן ויחל
משה מן הכר: כתב רבינו חננאל בלמד שהיה משה פניו
כלפי הענן וירד כדרך עליה מה עליתו פניו אל הענן שעל
ההר אף בירידתו כן וכן היה כהן גדול ביום הכפורים יוצא
בבית קדש הקדשים התנן יצא ובא לו דרך כניסתו כן דרשו
בו ויצא ועשה את עולתו ואת עולת העם: ויצא ועשה
כאשר נכנס כן יצא ועשה את עולתו וכן כתוב בשלמה ויבא
שלמה לבמה אשר בגבעון ירושלים: ואף על פי שיש לומר
כי זה שכתוב לבמה מן הבמה הוא בענין שכתוב הבאים
למלחמה ובאו הבאים כן המלחמה אבל כך היה המעש
שהיה בשעת יציאתו ממנה נותן פניו אליה כמו שבא אליה
שנאמר שותיה לנגדי תמיד ומנין שהשכינה היתה בהר
בשעת ירידת משה מן ההר שנא' ואפן וארד מן ההר וההר
בוער באש: ושני לוחות הברית על שתי ידי: וכן התלמיד
חייב כשיפטר מרבו שילך לאחוריו פניו כנגד רבו עד
שיתכסה כמנו וכן מנהג כל ישראל עד עכשו כשמשלימין
תפלתם נמשכים לאחוריהם שלש פסיעות עד כאן ותמצא
בפסוק זה עם הפסוק שאחריו קח תיבות כנגד קח טפחים
שהיו בלוח אחת ובשניהם ירו טפחים כנגד ירו אותיות
שבעב מלות היוצאות מן השם הגדול שהרי הלוחות ארכן
ורוחבן ועבין שלשה אם כן שלשה פעמים לו' הרי קח
טפחים בכל לוח ולוח וכשהיו הלוחות מונחות בתוך הארון
זה באור מפורש כי השם היה בארון עם כל צרופו וכן תמצא
מן ויפסול עד ויקרא קח אותיות גם כן ואח' כך הזכיר בשם
יי ויעבור יי על פניו והוא באור גמור כי השם המיוחד
שבמנו עב שמות יש בהם ירו אותיות כי כל זה נתבאר
למשה בפירוש בסיני: לוחות כתובים משני עבריהם מזה
ומזה הם כתובים זה היה פלא גדול שהכתב היה נקרא
כסדורו משני העברי מה שאין כן בכת שלנו כי מלפני הוא
כסדורו ומאחריו מהופך ואם מזה ומזה משני הצדדים והם
פנים

פנים יאחור ויתכן לפרש משני עבריהם שבא לומר כי יש
לב שכיות דברי תוד שני עברים נגלה ונסתר פענין שאמר
שלמה על השלום תפוחי זהב במשכיות כסף זכתיב כי
בצלם להמשיל יראר כי התורה כפולה ומלבר פשטי
התורה יש בה עוד תעלומות חכמה ועל זה אמר הכתוב אחת
דבר אלהים שתים זו שמענו והלוחות מעשה אלהים המה
אין הכונה פעלה מלאכותית אלא מעשה אלהים בדברו
כנאמר בדבר ה שמים נעשו וכתיב ביום עשות ה אלהים
ארץ ושמים והמכתב מכתב אלהים חוא כתב הרמבן כי
הכתוב שבא בשבח הלחות היה ראוי להיותו למעלה
סמוך לפסוק ויתן אל משה אבל הענין כשבא משה בכאן
לשבור הלוחות רצה להזכיר הכתו שבחן ומעלתן להודיע
שעם כל זה לא נמנע משה מלשברם בראותו המעשה הרע
ההוא כן פירש הרב ז"ל ובכל מקום יש לתמוה על משה
עבד ה נאמן ביתו איך ערב לבו לשבר הלוחות שהיו
כתב אלהים ואם ישראל חטאו ולא היו ראויים ל התורה
היה לו לחזור התור לאכסניא שלה ולבקש מאת הקבה מה
יעשה בהיו מלך בשר ודם שולח כתבו ביד עבדו נאמן
ביתו לשרי המלכות והם אינם רוצים לקבלו ראוי העבד
הנאמן להחזירו אל המלך לא שינהוג בו בזיון ויקרענו
אבל שבירת הלוחות למשה רבינו היה מפני שראה שפרח
הכתב מן הלוחות כשנתקרב בנבול העגל במקום הטמאה
והחטא וכל מה שהעם נוהגים כנוד בכתבו של מלך אינו
אלא מפני ההותם וכיון שפרח הכתב בכאן נסתלק חותמו
של מלך וידוע כי היה הכתב בלוחות דוגמה הנפש בגוף
ובהסתלק הכתב נשארו הלוחות גוף בלא נפש וגוף בלא
נפש ראוי לקברו תחת הקרקע ועל כן הסכים דעתו לשבר
אותן תחת ההר זראי לזה שפרח הכתב מעל הלוחות מה
שדרשו רבותינו ז"ל הזהרו בזקן ששכח תלמידו מחמ' אונסו
דאמ' רבי אמי לוחות ושברי לוחות מונחי בארון כלומר
שברי לוחות שפרח מהן הכתב על כן מביראי מזקן שפרח
ממנו התזר והיה תיק התור כבר וזהו שדרשו ז"ל שנפלו
הלוחות מיד מפו הכובד שהיו כבדות שהרי מתחלה כתיב
ושני לוחות העדות בידו כלומר בידו אחת וכשראה העגל
ומחולו אמ' וישלך מידיו את הלוחו שאף בשתי ידיו לא היה
יכול לסובלן וכן האד כל זמן שהנפש בתוכו והוא בחיי אין
כובדו כל כך כמו שהוא אחר מותו שיצאה הנפש ממנו וכן
חתיכת הברזל כשיצאת מן האור והיא מלהטת היא קלה
מפני האור שהוא הנפש שבה ונושא אותה וכמו שאמרו
רבותינו ז"ל חי נוש את עצמו ואחרי כן כשתצטנן ותצא
האור ממנה בצאת נפש כי מתה הנה היא כבד כבראשונ
את קול העם ברעה כתיב בהא כי היו מריעין לפני העגל
בשמונה קולות כשם שהיו עושין לצלם הזהב שעש נבוכד
נצר שכתוב בו קל קרנא משרוקית קתרוס סבכא פסנתרין
סנפוניא ועוד תכלול מלת ברעה כי היו מושכין כח מן
הכוכב שהוא מאדים ששמו רעה ולכן הזכיר מחול שהוא
כלי זמר כנגד כוכב מאדים ולכך הזכיר לו אהרון אתה
ידעת את העם הזה כי נרע הוא כי הרע נמשך מן הכח
הנקרא רעה והנה יהושע לא עלה עם משה להר גם לא
היה עם ישראל כי מלת וישמע תורה כן אך היה בתחתית
ההר מצפ למשה עד רדת ושם המן יורד לו לבדו וכן דרשו
רבותינו ז"ל ביומא ריש פרק יום הכפורי לחם אבירים אכל
איש זה יהושע שירד לו מן כנגד כל ישראל כתיב הכא
אבל איש וכתיב התם איש אשר רוח בו ואין משה
דכתי והאיש משה ענו דנין איש מאיש ואין דנין איש

מהאיש ירא העגל ומחולות מכל כלי זמר שהיו שם לא
הזכיר אלא מחול והטעם כי תמצא בכתוב שבעה פעמי זמר
שהם כנגד שבעה כוכבי לכת שעם חנכלי כנור כנגד
שבתאי תוף כנגד צדק מחול כנגד מאדי מיני כנג חמה
עוגב כנגד נוגה צלצלי שמע כנגד כוכב תרועה כנגד
לבנה והו שכתוב הללוה בתקע שופר הללוהו בנבל
וכנור הללוהו בתוף ומחול הללוהו במינים ועוגב
הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה והנשמה
בין כלם תשעה מיני זמר כנגד תשעה גלגלי ובעלי
חכמת המוזיקא יודעין לכוין כל מין ומין ממיני זמר הללו
כנגד כל גלגל וגלגל ושופר ונבל הנשארים בכתו השופר
כנגד גלגל התשיעי המקיף והנבל כנגד גלגל שמיני שנו
הכוכבים ומפני זה הזכיר במעשה מחול יותר מכל שאר
הכלים אשר היו שם לפי שהמחול כנגד כוכב מאדים כי הו
במדבר במקום חורב שממה והכוכב הזה שולט עליו וזהו
שתמצא על הים ותצאן כל הנשים אחרי בתופי ובמחולות
כי היו שם נשים שלא היתה כוונתם לשמי והתוף כנגד
כוכב צדק וזהו שכתוב ותקח מרים הנביאה אחות אהרן
את התוף בידה הזכי אהרן וסמך לו את התוף לפי שאהרן
היה כלו צדק כענין שכתו צדק לבשתי ולבישני אבל
החכמים עשו במדרשם מחלוקת מלשון מחילה ובאור
הענין כי כל מיני זמר שהיו בידם לא נזדמן לו למשה
שיראה מהם כי אם מחולות והוא אות וסימן למחילה
שהיה עתיד הקבה למחול להם אותו עון וכמו שאמרו
רבותינו ז"ל סימן מלתא היא וכיון שרא משה סימן נזדרז
בדבר ויקח את העגל אשר עשו וישרוף אותו באש ויזר על
פני המים וישק המים שזר בהם השקה אות דרך בזיון כדי
שיוציאוהו דרך הנקבי וכענין שכתו בענין עבוד דהה תומם
כפו רוח צא תאמר לו ועוד כוון משה לבדוק אותם כפומן
כדי שיוריקו פניהם ויתפרסם ביניהם מי ששחח בלבו על
העון ההוא כי אותם שחטאו ועשו בו מעש והם המשתחוי
והזובחים והמקטרי ביניה היה דן אותם על פי עדי ומחייבן
מיתה אבלמי ששמח בלבו לא היו יודעי והיו צריכ לבדוק
על ידי המי והו שדרשו רבותינו ז"ל זבח וקט בסיף נפף ונשק
פנית שמח בלבו בהדרוקן ויש אומרי אות שהיו בהם עדים
והתראה בסיף עדים בלא התראה במיתה היא מיתת מגפה
לא עדים ולא התראה בהדרוקן כן דרשו ביומא פרק שני
שעירי ואלו היה הנס בהדרוקן פניהם בלא השקאה היה
פתחון פה אצל מקצתם לומר כי עונש זה מצד עון אחר
הוא וכיון ששתו היה הדבר אצלם שהעונש היה מצד
העון הזה ואמר וישחן כדי שישוב אפר דוגמת עפר קרקע
המשכן שהיה הכהן נותן במים להשקות הסוטה
ואשליכהו באש ויצא העגל הזה כל מה שהזכיר עד עתה
בענין העגל קורין רבותינו ז"ל עגל ראשון והספו הזה אשר
לאהרן קורין עגל השני והוא שאמרו מעשה עגל ראשון
נקר וכתרג והשני נקרא ולא מתרג מאי טעמא משו יקרא
דאהרן כך דרשו רבותי ז"ל בסוף מגלה ובאו הענין כי אעפי
שנזכ למעלה שני פעמי אח בספו התור ויעשהו עגל מסכ
ואחת בספו ה למשה עשו להם עגל מסכ הכל נחשב ענין
אחד והכל נקראומתרג אבל כאן בספור אהרן שהוא עצמו
ספר בחטאו בפיו אלו היה מתרגם לא היה כנוד ועוד
שהזכיר בו לשון ויצא כלומר יצא מעצמו והיה בזה לבעל
הדין לחלוק ולומר כיון שיצא מעצמו היה בו ממש
לשמצ בקמיה פירש רשי וכל המפרשי מלשון הוצא דבה
מלשון רבותינו ז"ל שמץ פסול ויאם מש כי אהרן היה סבת

שהדורות הבאי יוציאו דבה על ישראל לומר שכלם חיתה
כותתם בו לעז עד שתתפשט בזה הדבה בקמיהם ויהיה
להם לחרפה ומשל בגוים והנכון מה שפירש הרמבן ז"ל כי
במלת לשמצה לשון מעוט מן ותקח אזני שמץ מנהו וכתיב
ומה שמע דבר נשמע בו ויאמ' משה כי היה סבה בזה כדי
להמליץ זכות ולהכעיסם לפני האויבים בלכתם למלחמה
כענין שכתו והמעטתי לבלתי רדות בגוי וכתיב יסרני יי' אך
במשפט ואפך פן תמיעשני וכה אמ' יי' אלהי ישראל לא
מצינו בזה דבו להקדו"ה אף על פי שלא נכת' הוא יתעלה
צוה לו כן והזכי' להי ישראל על מחשבת עושי העגל שהיו
חושבי' לזבוח לאלהי ישראל והנה מדת הדין פוגעת בהן
שקצצו בנטיעות כי המשפט לאלהים הוא והוא שכתו בלוים
כי הבדיל אלהי ישראל אתכם מעדת ישראל כי העבודה
לאלהי ישראל כן פירש הרמבן ז"ל כי על ידי בני לוי
נתקדש השם בפרהסיא כשם שחללוהו ישראל בפרהסיא
וזהו ענין שכתוב ולא תחללו שם קדשי ונקדשתי למדך
שעון חלול ה' הוא מתכפר בכשנדו והוא קדוש השם
אנא חטא העם היה' מכאן היה כהן גדול בי הכפורי מזכיר
לשון אנא ומשקח תכסיס הלשון לומר אנא ה' חטאתי
וכן דרשו במסכת יומא נאמרה כפרה בחורב אולי אכפרה
ונאמ' כפרה בי"ה מה להלן באנא אף כאן באנא ומניין
שבשם את"ה כפרה כפרה מעגלה ערופה מה להלן בשם
דבתיב כסר לעמך ישראל אשר פדית יי' אף כאן בשם ודע
כי דרך המתפללים באנא להזכיר השם כענין אנא יי'
הושיעה נא וכן כג' ביום הכפורים אנא השם יכן בשכתוב
ה' יי' זכרני נא וחזקני נא אך הפעם ומה שלא הזכיר משה
כן אפשר לומר שנתבייש מהזכי' השם המיוחד שבו נתנה
התורה בין שישראל חטאו בו ובאו כנגד התור' אעפי שלא
הזכירו רמזו במלת אנא שהו' לשון בקש והוא כולל שתי
השמות שבג' מדות וא"א אשר עוד לומר לפי שהיה צריך
לפרוש החטא ולהזכיר ויעשו להם אלהי זהב על כן לא רצה
להזכי' השם שאין יחו' במקו פרוד וכענין שדרשו מה למלך
בבית המטבחים מה לכהן בבית הקברות וכן מצינו כיון
שעשו אלהי זהב נסתלקה מהם שכינה ולא היתה שורה
ביניה"א מחוץ למחנה שנא' והי"ה כל מבקש יי' יצא אל אהל
מוע' אשר מחוץ למחנה מחנ"א מספר על דרך הפשוט הוא
ספר התורה ורצה לומר שלא יהיה נזכר בתורה ושלא תנתן
על ידו ועל דרך המדרש מספרך קללת חכם אפילו על
תנאי היא באה מבאלן ממשה שאמר מחני' ואף על פי
שנתכפר להם עון העגל נמחה שמו מפרשת ואתה תצוה
שלא נזכר שם שמו של משה כלל ועל דרך השכל מספרך
קרא מערכת הכוכבים ספרו של הקב"ה שכשם שהספר הוא
חקיקה וציור אותיות בעניני החכמו"ת במערכת הכוכבים
הקיקה וציורי כחורת בעניני האדם ובמספר ימי חייהם
בעולם הזה הנזכרים והחקוקים שם כדבר החקוק והנכתב
בספר' וכן אם דור גלמי ראו עיני ועל ספר כלם יכתבו'
והנ"ח האד"א למעלה הוא יסו' העמדתו וקיומו מלמטה
ומהו הכח ובטולו הו' מיתתו ולכך יבקש משה בתחנ' מאתו
ית' שאם לא ישא לפשעם שימח כחו מסערכ' הכוכבי' כלו'
שיהרגהו כי לא יוכל לראו' ברעתם והוא שכתוב בתקו אחר
הרגני נא הרוג אם מצאתי חן בעיניך והוא לשון הצדיקים
המצטערי' הדואגים על חייהם וכן אמר אליהו קח נפשי
כי לא טוב אנכי מאבותי וכן יונה כן אמתי אמר קח
נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי ומה שהוסי' אש כתב'
הכונ' אש חדש כי המחודש יעיד על המחד כשם שהכתיב'

תעיד על כותב' וכוון משה לאמר בזה כי כיון שהוא ית'
חדש הכחות ההם כידו לבטלם והשיב לו הקדוש ברוך הוא
מי אשר חטא לי אמחנו מספרי לגודל קצפו עליה הזכירם
בדרך סתם ולא רצה להזכירם בשמם ואמר למשה אתה
אינך ראוי לעונש זה כי אתה לא חטאת בזה כלל אבל מי
אשר חטא לי הוא הראוי שאמחנו מספרי כלומר שאבטל
כחם מן המערכ' ומזה יתבטלו כן העולם וכענין שהזכיר
למעלה ויחר אפי בהם ואכלם ועל דרך הקבלה מספרך כן
הספירו והוא כאו אמר משש קצוות של מעלה שהם ששת
ספירות כי הם ראשית כל מפעל והם נקרא' מלאכת שמי'
וארץ וזה סוד הכתוב ימחו מספר חיי' מלשון ספירות גם
כן וכאל אם מצרו החיים וכאן יש לך להבין מאמר חכמי
האמת שלשה ספרים הם נפתחים בראש השנה אחד של
צדיקים גמורים ואחד של רשעים גמורים ואחד של בינוני'
והכוונה כי שלשה ספירות שהם חסד דין ורחמי' צדיקי'
גמורי' סבת החסד ורשעי' גמורי' סבתם הדין ובינוניים
סבת הרחמי' שהוא המכריע בנתים והמלך שאנו מזכירין
בראש השנ' פועל בשלשתן וישמע העם את הדבר הזה
נראה לי כי ישראל קבלו עליהם מיני צער מזה כנגד זה כי
היו מתחלה עטרות תם בראשיהם ושמחת עולם על ראשם
ועתה כאשר שמעו בהסתלקות שכינ' נסתלקה השמחה
ולכך ויתאבלו ומה שאמר ולא שתו כי כיון שהופשטו
מכבוד השכינה שהיה מחופף עליהם הפשיטו את עצמם
מן העדי שלהם שכן מצינו הכתו שהמשיל סלוק השכינה
להפשטת הבגד והוא שאמר הושע פן אפשיטנ' ערומה
והצגתי כיום הולדה יאמ' פן אפשיט מישראל כבוד שכינתי
שהיו מתלבשי' בה וישארו ערומי' ממנה כבו שהיו עד שלא
נתנה תורה הוא כיום הולדה וכן תרגם יונתן דלמה אלסק
שכינתי מינ' ואעדי יקרה ואשוינ' רשישא כיום קדמא"ד לא
אתקרבת לפולחני ועתה הורד עדיך מעליך הם המלבושי'
שלהם שנזרק עליהם דם הברי' והוא דם הקרבנו שהקריבו
הנכורות בסיני ונקראו עדי לישראל ותפאר וכבו גחל בהות
בהם הדם ההו"אות וסימן על קבלת ברית של הקדוש בריך
הוא וכבר הזכרתי זה בסדר ואלת המשפטים והוא דעת
רבינו חננאל ז"ל וכיון שכפרו עתה במעשה העגל בברית
החוא צוה עליהם שיפשיטום וזהו ויתנצלו בני ישראל את
עדים יגיד כי עשו כדבר השם יתברך והפשיטו בגדיהם
ומה שהזכיר למעלה ולא שתו איש עדיו עליו כאו אמר כל
עדיו לומ' כי מעצמ' נמנעו שלא שתו כל א"א עליו כל עדיו
אלא מקצת עדיו אבל עתה כשנצטוו מפי השי"ת הורד עדיך
סלקו כל העדי לגמרי והפשיטוהו מהם ולפי מה שדרשו
ז"ל שהעדי הזה שם המפורש היה באור הכתובים ולא שתו
איש עדיו בגדיהם ממש הורד עדיך הוא עדי שם המפורש
ולכך לא נאמר הפשט עדיך אא לשון הורד ולשון מעליך כי
ירדו מאותו עליו ונסתלקה אותה המעלה מעליה וכן דרשו
רז"ל זיינאו חגר להם והוא כלי זיין של שם המפורש שהיה
בידם מהר ח"ר וכמו שדרשו חלות על הלחות חירו ממלאך
המות כי היו בידיהם שמותיו של הקב"ה ולא היו רואין
שתשלוט עליה מיתה ולזה רמז אנקלוס שתרי"ס תיקו זיניהון
וזהו לשון ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב אותו עדי
שהיה בי"ד מהר חורב ולכך תרגם אונקלוס הור אעדי לשון
הסרת כח וכן ויתנצלו ואעדיאו והכונ' לומ' כי אותן מעלות
ומאורות שהיו להם כל אחד ואחד כמלאכי השר מהר חורב
נסתלקו ואבדו מהם ומש' לקח זוהו שהסמיך לו ומשה יקח
את האהל בלשון נרו וכן מה טובו אהליך וכאש אכא
שם

שם בעזרת השם יתברך וכבר בארתי בסדר ואלה המשפטי׳
מה טעם הזכירה התורה המעלה הגדולה בעדי הזה כשאבד
מהם עתה ולא הזכירהו בסתם תורכשזכו בו ׳ וכשה יקח
את האהל זה לשון הווה כי היה נוהג כן תמיד ואם הרהק
מן המחנה כי האהל היה מתרחק ממחנה ישראל לפי
שהיו כמנודין לשמים בעון העגל והיה דורש מנודה לרב
מנוד לתלמיד והיה כל מבקש י״י צ׳ ל אהל כועד אש כתו׳
למחנה למדך שלא היתה שכינה שורה בתוך המחנה והיה
הכתו׳ רואי לומר כל מבקש משה׳ אלה מכאן שנקרא משה
בשם המיוחד ׳ וכן מצינו שנקרא יעקב בשם אל שנאמר
ויקרא לו ל אלהי ישרל כאשר פירשתי שם וכן מצינו בשם
הצדיק שנקר בשם המיוח הו׳ שכתו׳ ותלך לדרוש את י״י
וכתי׳ ויאמ׳ י״י לה ׳ ודרשו רבותינו זכרונו לברכ על ידי שם כי
השם המיוחד לא דבר עמה כלל׳ וכן מצינו במלת המשיח
שנקר בשם המיוח שנאמ׳ וזה שמו אשר יקראו י״י צדקנו ׳
וכן ירושלים׳ ושם העיר מיום ה׳ שמה ׳ אל תקרי שמה אלא
שמה׳ וטעם הדבר בכלם כי הדבק בדבר נקרא על שם הדבר
שידבק בו ונקר השליח בשם השולח ומז מצינו שהמלאכי׳
נקראים בשם המיוחד במקומות מן הכתובים וכענין שכתו׳
ויאמ׳ י״י אל אברהם למה זה צחקה שרה ׳ שהוא מלאך
ונקרא בשם המיוחד וכמו שבארתי שם ׳ וכן י״י המשיר
שהוא גבריל לדעת רבותינו ז״ל באת הקבה׳ ובמדרש ומשה
יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה הרחק וגומ׳ הרחק
זה כמשחוי קשרת ושעורו מיל כענין שכתוב אך רחוק
יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה׳ והיה כל מבקש י״י
כל מבקש משה אין כתיב כאן אלא כל מבקש י״י ׳ מכאן
אמרו כל המקבל פני זקן כאלו מקבל פני שכינ שנאמ׳ והיה
כל מבקש י״י אפילו המלאכי׳ והשרפי׳ כבקשי׳ אותו אומרים
אלו לאלו הרי הוא נתון באהלו של משה חמדה ולבנדה
מבקש׳ לבו׳ אומרי הרי הוא נתון באהלו של משה׳ והשתחוו
איש פתח אהלו לא היו עומדי׳ ומשתחוי׳ מפני עמוד הענן
אלא מפני הכבוד השוכן כענין ספר תורה שאין אנו
עומדים מפניו ומשתחוים לו מפני המפה והתיק והתפוחים
והקלפים אלא מפני התורה הכתובה בהם ׳ פנים אל פנים ׳
על דרך הפשט יתכן לפרש שהוא נמשך למטה והו׳ דבוק
עם כאש׳ דבר איש ל רעהו ושעו הכתוב כן ודב׳ י״י אל משה
כאשר ידבר איש ל רעהו פנים ל פנים שאין אמצעי ביניהם
כן היה דבור האל יתעלה עם משה בלתי אמצעי ׳ ובאור
הכתוב הזה מעלת נבואתו של משה שהיתה בלא אמצעי
מה שאין כן בשאר הנביאים׳ ועל דרך המדרש פנים אל
פנים לשון כעס אמר הקבה למשה משה לא אמרתי לך
כשאני עליהם בכעס אתה ברצון וכשאתה עליהם בכעס
אני ברצון ׳ אבל עכשו אניבכעס ואתה בכעס שוב ל המחנ׳
אל תקרי ושב אל המחנה אלא ושוב ל המחנה אם שניגר
בכעס מי יקרב את ישרל ודבר י״י ל משה פני׳ אל פנים אר
יהושע בן לוי אין אנו יודעי׳ אם השפל הגביה את עצמו או
הגבוה השפיל לה כביכול גבהותו של עולם הרכין עצמו
שנא וירד י״י בענן ׳ ועוד דרשו בברכו׳ בפרק הרואה ושב
ל המחנה אמר לו הקבה השב האהל ל המחנ׳ ואם לאו הרי
יהושע משרתך נער לא ימיש מתוך האהל מתוכ׳ וישמש
תחתיך ואף על פי כן לא יצא הדב׳ לבטלהי׳ ועד הקבלה ודב׳
י״י אל משה פני׳ ל פנים כמו פה ל פה אדבר בו ואינגו כמו
פנים בפני׳ דבר י״י עמכ׳ כי זה בהשגתם של ישר׳ שהיתה
נראה בתוך מרא כענין שכתו׳ אשר עין בעין נראה אתה י״י
ומשה מבוא׳ ומשרתו יהושע בן נון נע׳ כל ימותיו של יהוש היו

קי׳ שנים ארבעים שנה שהלכו במדבר וארבע עשרה שנה
בארץ שבע שנים שכבשו ושבע שחלקו ׳ אם כן בן ששה
וארבעים שנה היה ואיך יקראנו הכתוב נער אבל ענין נער
משרת כי האדון נקרא אישו והמשרת יקרא נער וכן יאמר
הכתוב נערי המלך משרתיו כי מלת כשרתיו באור לנערי׳
הודיעני נא את דרכיך׳ עד הפשט דרכיך מדותיך כי דרכי
השי׳ם מדותיו וכן באר דוד עה יודיע דרכיו למשה והזכיר
המדו׳ מיד רחום וחנון י״י ארך אפילו ורב חסד ׳ והנה
משה בקש הודעת השי׳ת מתוך דרכיו ומדותיו כלומר
מתו׳ דרכי פעלותיו והשי׳ לו השי׳ על זאת אני אעבי׳ כל טובי
על פניך ומשבקש שתי שאלות האח׳ אפשרי׳ והיא הודיעני
נא את דרכיך והשני נמנע והיא הראני נא את כבודך ׳ ועל
שאלת הראני נא השיב לו הקבה לא תוכל לראות את פני ׳
ועל שתים ל ה הזכיר שלמה בחכמתו כבוד אלהים הסתר
דבר וכבוד מלכים חקו דברי באר כי ידיע השם יתבר על שני
חלקים החלק האחד נמנע וזהו שאמ׳ כבוד אלהים הסת דברי
והחלק השני אפשר וכול אדם לחקור עליו וזהו וכבוד
מלכים חקו דבר כלומר חקיר׳ מלכותו מצ׳ פעלותיו וכן אמ׳
הנביא עליו השלום כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וי״י
וידוע אותי כי אני י״י עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי אר
כי ידיעת השם יתברך היא ידיעת מדותיו שיכיר אדם
חכמתו איך ינהיג בהם עולמו זהו שאמר הכתוב כי אני י״י
עושה חסד משפט וצדקה בארץ וגומ׳ שהרי אין תחבולה
בעולם להכיר אותו יתעלה מצד עצם כבודו רק מצ׳ פעלותיו
לפי שהוא רחוק מכל רחוק מצד עצם כבודו והו׳ קרוב מכל
קרוב מצד דרכיו ופעלותיו ׳ והמשל בזה מהשמש כי אם
יבקש להשיגו מצד פעלותיו כלומר זריחתה ואורו הכאיר
לארץ ולדרי׳ עליה אז יעמוד על מציאותו וישתמש לאורו
ויגיע ל העין המבוקש ממנו ואם יטרח שישיגנו מצד עגולו
ושיכוין להביט בעיניו ל עין השמש תכהנה עיניו ולא יהנה
מהשמש ׳ כן יקרה בהשגת השם יתברך מצד פעלותיו
כלומר מצד חכמתו ומצד יכולתו בכל ברואיו נשכיל ונבין
ענינו ואז יאיר שכלינו ׳ אבל כאשר נטריח בעצם כבודו
שנכשיל אותו ונדמהו במחשבתנו הלא אנו מעורים עיני
שכלנו מהשיג בו שום דבר ועל זה נאמר כבוד אלהים הסתר
דבר ׳ ועל דרך השכל הודיעני נא את דרכיך תאריך כלומ׳
פעלותיך והם הנמצאות שבבראשית שהוא יתברך מתואר
בהם כי בהם ידענו האדם וזהו שאמר ואדעך והיודע אותו
יתעלה הוא המוצא החן זהו שאמר למען אמצא חן בעיניך
ובכלל תאריו שהם פעלותיו הם הפעלו הבאות ממנו יתעלה
בעולם והם המדות שהזכיר לו הבורא יתעלה ולבך אם ורואה
כי עמך הגוי הזה כלומר שאני צריך להנהיגם בפעלות אלו
בהם בדרך פעלותיך והשיב לו פני ילכו מלשון כעס כענין
ופניה לא היו לה עוד ׳ והנה משה בקש השגה אפשרי׳ שמו
והיא ידיעת התארים ובקש גם כן השגה נמנעת כשאמר
הראני שהיא בקשת עצמו ואמתתו יתברך והשיב לו הבורא
יתעלה על שאלת הודיעני נא שהיא ידיעת תאריו שהם
פעלותיו אני אעכיר כל טובי והטוב הזה הוא שהורה לו
שיראהו פעלותיו שהן הנמצאו כלן שכתוב בהם ויראו אלהי כנ״ל
את כל אשר עשה והנה טוב מאד כלומר שישיג טבעם
והקשרם קצתם בקצתם וידע הנהגתו להם איך היא בכלל
ובפרט ׳ ועל שאלת הראני נא השיב לו לא תוכל לראות פני
כלומר אמתת עצמי כי לא יראני האדם וחי אבל הנה מקו׳
אתי כלו׳ יש מקו׳ עיון שתשיג ממנו תכלי׳ מה שאפש לאד׳
להשיגו ׳ ומה שאם וראית את אחורי הם הנמצאי׳ כלם ומה

שקרא אחורי כמי שמשליך הדבר אחריו׳ ונשא המשל הזה
לומר שמציאותם רחוקה ממציאותו יתעלה ומזה תרגם
אנקלוס ית דבתראי כלומר כל הנמצאות כלם שהם אחרי
וטפלים אליי ומה שאמר ופני לא יראו הוא אמתת עצמותו
כמו שהוא לא תושג בשום פנים ולפי תרגום אנקלוס ודי
קדמאי ירמון שיש נבראו עצומות אֵ להשיגם בשום פנים
כפי מה שהם והם הדעה הנפרדות ויחס אותם לבורא יתלום
שה לפניו ובין ידיו תדיר לחזק ההשגה בהם תמיד ׳ והנה
מנע ממנו השגה זו המכונ בפניו ויעדו בהשגה למטה ממנה
והיא המכונה באחור וכדי לבאר שההשגה הואת נמנעת
אמר ויעבור יי על פניו ומלת העברה בסקום הזה כלשון והו
כ לג ירה החצי להעבירו שהו מלשון מושֵ למי שיחטיא כונה
אחת ויכוין כונה אחרת ותכלית לאחר ומלת על פניו כנוי
לבורא יתע ׳ ענין הכתוב כי הבורא יתעלה העלים ממנו
ההשגה ההיא המכונה בפנים ששאל עליה באמרו הראני
נא את כבודך כי מתשובה שהושב ופני לא יראו יתבאר
כי השגת הפנים בקש ממנו ועל כן אמר ויעבור יי על פניו
שהעלים ממנו והעביר מדעתו ההשגה ההיא המכונ בפנים
זהעבירה לענין אחר והוא ידיעת התארים שהודיעו הפעלות
הכאות ממנו יתברך והם ג׳ מדות שהזכיר והיא השאלה
שבקש תחלה הודיעני נא את דרכך ׳ ולפי דעת אונקלוס
שתרגם ואעבר יי שכנתיה יהיה הדבר שעבר כבוד נברא בלי
ספק והיא השכינ שהוא כבוד נברא ופסוק והיה בעבור
כבודי מחזק דעתו ועל פניו יחזור למשה והוא כמו לפניו
לד כב כמו ותעבור׳ המנחה על פניו ׳ או יהיה ויעבור יי על
פניו כאלו אמר ויעבור קול יי על פניו כי מצינו לשון העבר׳
יומ ו לו בקול ויעבירו קול במחנ׳ ומלת ויקרא תחזׂ לקול וכפל יי׳
זיתי כד יי כמו אֶברה אברה משה משה זה דעת הרמבם במור ספרו
הנכבד וזה לשונו עליך לבחור אי זו מן האמונות שתרצ׳ אם
שהיה המעמד הגדול הזה כלו מראה הנבואה בלא ספק
וההשתכלו׳ כלו השנו אשר בקש או אשר נמנע ממנו ואשר
חשיגה הכל שכלי אין החוש בו כמו שפירש שם או יהיה
שם עם השג׳ חוש ראו׳ אבל לדבר נבר׳ בראייתו יגיע שלמות
ההשג׳ השכלית כמו שכת׳ אונקלס זה אם לא היתה השגת
פי׳ מו יז המראית ההיא גם כן במרא הנבוא כמו שבא לאברה והנה
תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרי׳ או שהיה השגת
חוש האזן גם כן ויהיה הקול ההוא אשר עבר על פניו אשר
הוא הבורא גם כן בלא ספק בחר אי זו מן הדעות שתרצה
פומ יח ה כי הבונ׳ כלה שלא תאבין אמר הנה ויעבור כמו עֹבור לפני
העם כי השם יתעלה אינו גוף ולא תכשר עליו התנועה ואי
אפשר שיאמ׳ שהוא עבר לפי ההנחה הראשונה בלשון עֹב
לשונו זל בחלק ראשון מספרו בפרק עשרים ואחד ׳ וענין
המדות האלה שהן מיוחסו׳ לאל יתעלה לא שהו׳ יתפעל
בהם כרחם האדם על חברו או רחמי האב על הבן כי אי
אפש׳ שיבאו אֵ אחר ההתפעלות והמיית רחמי והתועלת
הזאת במדת הרחמנו׳ תבא מאתו ית׳ מבלי התפעלות ושנוי
ולזה נקר׳ רחום וחנון כי כשהאד׳ נותן למי שאי׳ לו חק עליו
יונ יט כא יקרא על כן חנון כמו חֲנוני חנוני אתם רעי כן הבור׳ יתעלה
בהיותו מציא למי שאין לו חוק עליו יקרא חנון והוצ הדין
לשאר המדות שהם כלם מדות רחמים הדעת הזה הוא דעת
הרמבם זל ואורך לשונו ׳ והגאון רבינו סעדיה פירש כי לא
תוכל לראות פני ראשית האור ׳ וראית את אחורי ׳ אחרית
האו׳ אבל ראשיתו לא תוכל לראות ואפשר כי על זה אמר
יחזקא ואֹרא כעין חשמל כמרא אש בית לה סביב ממראה
מתניו ולמעלה זהו מראשית וממראה מתניו ולמטה ראיתי

כמראה אש וזה האחרית׳ ועל זה אמר הכתוב לפי דרך זה
מנקוק נ ח לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו ׳ באורו כי לפניו והוא
הראשית ילך דבר כלומר כי לא יראני האדם וחי אבל רגליו
והוא האחרית הוא יוצא כמו רשף כמו שאמר יחזקאל
ראיתי כמראה אש כי הוא אפשר וכן נאמר למשה וראית
קלים כ ג את אחורי וזהו שכתו אֵש לפניו תאכל וסביביו נסער מאד׳
כלו לפני אש תאכל אבל סביביו אפשרי שיקר לו לאד סער׳
ועל דרך הקבלה הודיעני נא את דרכך נתיבות טובה שאתה
סנהיג עולמך בו ואשר בו אתה נודע והם הם דרכי הצדיק
קלי קמד יט יסוד עולם שכתוב בו צדיק יי בכל דרכיו והדרכי האלה
שבקש משה הם הם שהזכי שלמה המלך עליו השלום
מפלני נ יח שהיו נפלאים ממנו הוא שאמ שלשה המה נפלאו ממני
וארבע לא ידעתי ׳ דרך הנש בשמי דרך נחש עלי צור דרך
אני בלב ים ודר גבר בעלמה וכוון שלמה כי פעלת צדי יסוד
עולם בעולם הגופני הזה נפלאת ממנו ועל כן הזכיר האויר
והמים והאדם כי זה כלל כל העולם השפל שהעופו מצויי
לפרוח באויר ובעלי חיים לדרוך העפר ויורדי הים לרכוב
באני ומין האד שהוא זכר ונקבה זהו דרך גבר בעלמה ויגיד
כי כל זה דרך העולם ומנהגו אבל מה שנפלא ממנו ההנהג
באי זה ענין הוא ומהות פעלת הצדיק מה היא וזה הענין
הנפלא משלמה הוא שבקש משה עתה ואמר ואדע ואדרך
ליחד אותך למען אמצא חן בעיניך ולמדך כאן שהיודע
ליחד את ה יתברך הוא המוצא חן בעיניו ׳ וראה כי עמך
הגוי הזה שאני מנהיג אותם ועל כן צטרך שתודיענו זה ׳
חשיב לו השם יתברך פני ילכו הוא השליח מטטרון שבו
אני נודע בעולם על המעשים הנוראים והנפלאות הגדולות
באותות ומופתים שיעשו על ידו שמהוכם ידעו אותי
פסוק יד נ הכריות ויראוני כענין שכתוב וירא ישרא את היד הגדולה
אשר עשה יי במצרי ויראו העם את יי ויאמינו ביי ׳ והנחותי
לך מלשון נחת רוח כלום׳ אניך אותי לך שלא יתנהג עמך
במדת הדין קשה אֵ במדת הדין רפה כלולה מן הרחמים
והשליח הזה הוא הבבוד הנקרא שכינ׳ ולכך תרג׳ אונקלוס
שכינתי תהך ׳ ומשה לא נתרצ׳ בו כפני שהוא מדת הדין
לכך השיב אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה אם אין
פניך בעמך ובכבוד זהו מדת התפארת והכבו׳ ׳ אל תעלנו
מזה כי בשתי מדות הללו הוצאת אותם ממצרי שנאמ׳ בבח
גדול וביד חזקה לא ביד חזקה בלבד ׳ וכן דרשו רזל בנאלת
סמרים לא על ידי מלאך ולא על ידי שרף ולא על ידי שליח
שהוא מטטרון אלא הקדוש ברוך הוא בעצמו ובכבוד
כלומר התפארת והכבוד והקדוש ברוך הוא הודה לו בכך
גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה ומלת גם תורה שהוא
כאו אמר את הדבר אשר דברתי לך פני ילכו גם את הדבר
אשר דברת אותה אעשה כיון שהוד לו בזה ומצא עת רצון
בקש למעלה מזה ואמר הראני נא את כבודך והוא הכתר
ולא נענה בזה והשיב לו לא תוכל לראות את פני ותרגם
אונקלוס אפי שכינתי כי מפני שהשכינ׳ ברושי ביתה בסוף
האצילות לכך קרא תחלת האצילות פנים כי תחלת כל דבר
ועליונו יקרא פניו ועל כן השיב לו לא תוכל לראות את פני
כלומר הפנים העליונים פני האצילות אבל הנה מקום אתי
וראית את אחורי הוא אחרי׳ האצילות והוא מה שהודה לו
כבר אני אעביר כל טובי ולשון אחורי מלשון אחור שהוא
קלים קלא כעֹר כלשון אֲחור וקד צרתני ויזעו כי השכינ במערב ׳ ופני
לא יראו ראשי׳ האצילות ׳ ומפני שהשיג משה כבר הכבוד
והתפארת יאמר הכתוב והוא הנכון יותר בקשור הענין
הנה מקום אתי הריני נותן לך מקום השנה עליונה שתשיג

הספירה הנקראת חכמה זהו וראית את אחורי ותהיה האלף
נוספת ומלשון חיור שכן החכמה נקראת לבנון והתוספת
לא לחנם אבל להורות שהיא ראשונה לענין השגתינו ועל
זה רמזו חכמי האמת באמרם הראה לו קשר של תפלין
כלומר תפלין של ראש שהוא כמין דלת וידוע כי יסודה
חכמה כי כן נאמר בספר יצירה בענין בנד כפרת ועליה רמז
שלמה ודלת ראשך כארגמן אבל הכתר לא יושג וזהו ופני
לא יראו ואז וירד יי בענן ולשון ירידה בכאן השגה כלשון
יורדי המרכב ובאור הכתוב כי משה השיג השם המיוחד מתוך
הכבוד הבא בענן ויתיצב עמו שם כי נתיצב עמו שם הכבוד
שנקר שם כלשון ומשם יפרד כי משם ולמט עולם הנפרדי
ונקרא גם כן שם להעלות משם את ארון האלהים אשר
נקרא שם וכן הזכיר משה למעלה ואתה אמרת ידעתיך
בשם ואמר ויקרא בשם יי באורו ויקרא הכבוד בשם יי
ומלת בשם היא סמוכה לשם המיוחד וכן תרג אנקלום בשם
דיי ויעבור יי הוא הכבוד וכדי לקיים לו אני אעביר כל
טובי ומה שאמ על פניו הכוונ על פניו של משה ולפי שהכבוד
הזה שעב הו השכינ ולכך תרג אונקלום ואעבר יי שכינתי
על אפוהי ומלת ויקרא חוזר לכבוד כי הוא הקורא ג מדות
שהן במדת התפארת הוא ה המיוחד מדת הרחמים שכן
תמצא כל ג מדות דחכמניות ולכך קורין אות החכמי מכילן
דרחמי יחס את כלן למדת התפארת היא הרחמים והנה
משה רבי אחד שלמד סדרי תפלה ותחנונים השתחוה אל
העובר על פניו ובקש מלפניו שילך תמיד בקרבם הוא
שנאמ אם נא מצאתי חן בעיניך במד הדין ילך נא יי הוא
השכינה וכן תרגם אונקלוס תהך כען שכינת דיי בינא
והתפלה הזאת למשה הוא שבקש שיהי הענין כן תמיד
מכאן ואילך שתלך השכינה בקרבם בכל מקו שיהיו לפי
שהם עם קשה עורף ויצטרכו לכך כי טוב להם בשכינה
שהי מדת הדין רפה יותר ממלא שהזכי לו למעלה ושלחתי
לפניך מלאך שהכונה בו על מלאך מן הנפרדים והנה
הקדוש ברוך הוא הודה לו בזה והבטיחו בשתי המדות
שישכי שכינ בקרב העם ושיהי תפארתו עם משה שישפיע
שכינה בקרב העם הוא שאמ לו הנה אנכי כורת ברית הו
מלאך הברית והיא השכינה ואמ נגד כל עמך אעש נפלאו
אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים וראה כל העם אשר
אתה בקרבו וישיהיה תפארתו עם משה הוא שאמר את
מעשה יי כי נורא הוא והיה ראוי שיאמר את מעשה
נוראים הפאבל הכוונ ל התפארת שהוא הרחמי ולכך אמר
את מעשה יי ואמר אשר אני עושה היא הבטחה שיחיה
עמו במדת רחמים ומעתה משה ובני ישראל מובטחים
בפרשה א במדת התפאר והכבוד כי כן שאל ממנו יתעלה
ונפלינו אני ועמך אני במדת התפאר ועמך בשכינה והנה
כל הפרשה כלה מבוארת וכבר הזכרתי בסדר וישמע יתרו
בפסוק וידבר אלהים כי משה עליו השלום השיג שבע
ספירות והם שבע קולות שנרמזו שם בפרש ושם בארתי הכלי
ואשר בקש הראני נא את כבודך למעלה מן השבעה
בקש שהוא פני האצילות ולא נתן לו וזהו שכתוב לא תוכל
לראות את פני וכן דעת הרמבן ל בקבלתו אבל דעת החכ
ר אברהם ל פני ילכו המלאך הזה הוא כטטרון פנים של
זעם אם אין פניך פנים של רחמים הוא התפארת שימחול
ויסלח לפשעים והוד לו בזה גם את הדבר אשר דבר אעשה
ביון שהודו לו חזר ובקש למעל מזה הראני נה את כבודך והם
הכתרי החס והתפאר וכל זה כדי שלא יחזור ריקם בתפלתו
שלו לא יענ על יד האחד שיענה על יד מי שלמעלה ממנו

ואז הושב לא תוכל לראות את פני ובאיר זה תחלת המזוח
ולפי דעתו ואת לא השיג משה רבינו עה מן התפארת
ולמעלה ולא השיג כי אם חמשה ספירות לבד וזה דעת
החכם זל אבל העקר הוא מה שקבלנו הוא דעת הרב זל
וכבר הזכרתיו כמבוא ספסוק וידבר הראני נא את כבודך
יש כבוד למעלה מכבוד ומה שהשיג משה במתן תור שבע
ספירות לכך בקש עתה למעלה מהם והכבו הנזכר בכאן
הוא הכבוד הגדול העליון הנקרא כתר אספקלריא המאירה
יהוה ועל כן תמצא המלה חסרת ואו כבדך ובמלת את
יתכן לומר כי היא לרבות החכמה כמו שכוונו רבותינו זל
במה שדרשו את יי אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמי או
יאמ כבדך על כבוד אחרן ואמ הראני כי בקש לראו בחוש
העין ויש לדקדק אם היה זה מן הנמנע שיראה האדם
בכבוד בעודו בחומר איך חשב להשיגו אבל משה הגדול
בנבואה מפני שכבר תשש ונתדלדל חומרו בארבעים יום
שהתענה חשב בעצמו שלא יפסיד חמרו השגתו לא שיהי
כמי שאינו ושישיג עתה מה שישיג אח הפרדו מן החומר
והשיב לו ה יתבר כי לא יראני האד וחי כלו אד שהו כחוב
מגוף ונפש אי אפשר שישיג זה בעודו בחומר אלא אחר
ההפרד וכענין שכתוב ואחר כבוד תקחני אני אעביר כל
טובי על פניך היה לו לומר לפניך כמו שאמר וקראתי בשם
יי לפניך ועל דרך הפשט נראה לי לומר שבא לרמוז מדה
שדרשו רבותינו זל שהוקשה לו למשה בג מדות מדה
שהזכיר ארך אפי ולא הזכיר ארך אף אמר לו הקבה
לצדיקי ולרשעים אם לו משה רבונו של עולם רשעי יאבדו
אמר לו חייך שתצטרך לדבר זה כשארע חטא מרגלים
התחיל ועתה יגדל נא כח יי כאש דברת לאמר יי ארך אפי
כלומר זכור אותו דבו שאמרת לי בין לצדיקי בין לרשעי וכן
הוצרך לומר על פניך לרמוז על דבור זה שהו עתי להשפיע
לו שלא כרצונו או נוכל לומר עוד שהזכיר על פניך כלומר
אני אעביר כל טובי על פניך ומכנו תתעלה שיחול האור על
פניך והוא מעלת קרון פנים שזכה ליה מנקרת הצור וכמו
שדרשו רזל ועד המדרש אני אעביר כל טובי על פניך
טובי וכל טובי מדת הטוב ומד הפורענו וחנותי את אש אחון
באות שעה הרא לו הקדוש ברוך הוא למשה כל אוצרו מתן
שכרן של צדיקים כל אחד ואחד לפי מעשיו והוא שואל
האוצר הזה של מי הוא יהוא אומר לו של בעלי התורה
והאוצר זה של מי הוא של מכנדיהם ואחר כך הרא לו אוצ
גדול מזה אכר לו רבונו של עולם האוצר הגדול הזה של מי
הוא אמר לו מי שיש לו מעשים טובים אני נותן לו
מאוצרי ומי שאין לו לחנם אני עושה ונותן לו מה
שנאמר וחנותי את אשר אחון ועל דרך הקבלה
אני אעביר כל טובי על פניך הטוב הזה הוא מדה שכתוב
וראי את אחורי ובאורו כל שהו טובי וזהו כי ליכל הארץ כי
כל בשמי ובארץ וזהו פנוא כי לא יראני האדם וחי על דרך
הפשט שיחיה וזהו שהזכי בענין מנוח מות נמות כי אלהים
ראינו וכי בראיי המלאך יאמ הכתו כן אף כי בראיית ה
יתברך שלא יגיע לראיה כי תפרד נפשו ממנו אבל לאחר
מיתתו רואה וזהו שדרשו רבותינו זל בחייה אינם רואים אך
בשעת מיתתן רואים וכן הוא אומר לפניו יכרעו כל יורדי
עפר וכן מצינו ברבי אבהו שרא מתן שכרו סמוך למיתתו
ואמר כל אילן לאבהו ועל דר הקבלה כי לא יראני האד לא
אמר כי לא יראה אותי מפני שהמניע הזאת אינ מאת השם
שהרי כתו בישעי ואראה את יי וכן ויראו את אלהי ישר כי
לא אם וירא אחי ישר אב הוסי את וכאש בארתי שם יהו

ט שאמר יחזקאל ואשמע את מדבר אלי וכן ואת כל הרשע׳
ופס ישמיד כי מדת רחמים שומר כל אוהביו ומדת הדין תשמיד
הרשעים והזכיר האדם בהא הידיעה כי לפי הפשט היה
הכתו׳ ראוי לומ׳ כי לא יראה אותי אד׳ וחי׳ אבל הכתו׳ מבואר
כי הפניעה אינה אלא בעצמותו ופהותו של השם המיוחד
ואפילו מן האד׳ המחוקק בחיות הכרכבה זהו באור כי לא
יראני האדם וחי׳ וזהו שאמרו במדרש כי לא יראני האדם
וחי ר׳ עקיבא אומ׳ אף חיות הנושאות אינן רואות את הכבוד
אמ׳ ר׳ שבעון כן יוחאי אף מלאכי השרת שחייהם חיי עולם
אינם רואים את הכבוד ׳ פסל לך שני לחות אבני כראשונים
יא ו וכתבתי פירוש וכתבתי באצבעי שהרי כתוב באצבע אלהי׳
וזהו לשון כראשונ׳ ׳ וכתבתי יאמר הכתיבה תהיה כתיבת
אצבע אלהים כלחות ראשונ׳ ׳ ובמדרש פסל לך שני לחות
ת ג ה אבנים זהו שאמ׳ הכתוב עת להשליך אבני ועת כנוס אבני ׳
עת להשליך אבני וישלך מידיו את הלחות ועת כנוס אבנים
יי כג פסל לך שני לוחות אבני ׳ זהו שאמר הכתוב ברכת יי היא
תעשיר זו ברכת משה שאמר לו הקבה פסל לך והראה לו
מחצב של סנפירינון בתוך אהלו ופסל כמנו ואמ׳ לו הקבה
פסל לך הפסולת לך ומשם נתעשר ונעשה מלך מכאן אתה
זא ה למד שכל העוסק בתורה פרנסתו מן התור׳ שכן כתוב כי אז
תצליח את דרכיך ואז תשכיל ׳ ולא יוסיף עצב עמה שלא
נצטער לילך במקום אחר אלא מתוך אהלו זמן לו הקבה
פרנסתו דבר אחר פסל לך משל למלך שהלך למדינת הים
והניח אשתו עם השפחו׳ ומתוך שהיתה עמהן יצא עליה
שם רע שמע המלך בקש להרגה שמע שושבינה וקרע
כתובתה אם׳ אם יאמ׳ המלך כך וכך עשתה אשתי אומר לו
עדין אינה אשתך בדק המלך אחרי׳ ולא מצא בה ערות דבר
לא השפחות היו מיד נתרצה לו אמ׳ לו שושבינ׳ אדני המלך
עשה לה כתובה אחר שנתקרע הראשונ׳ אמ׳ לו אתה קרעת
אותה הכא אתה את הנייר משלך ואני כותבה כתב ידי לכך
נאמ׳ פסל לך ׳ והיה נכון לבקר ועלית בבקר אל הר סיני ׳ הר סיני היה
ראוי לומר והיה נכון לבקר ועלית אל הר סיני ׳ אבל הכתוב
ירמוז למדת הבקר יאמ׳ והיה נכון לבקר לקבל כחו של בקר
גלים יח ד שהוא מדת הרחמים ועלית בבקר וזהו ענין שכתוב יי בקר
תשמע קולי בקר אערוך לך ואצפה ׳ התפלל דוד עה למדת
רחמים שהו׳ כח הבקר שישמע קולו בכל בקר שיערוך לו ׳
ואיש לא יעלה עמך ׳ מכאן דרשו רזל שלוחות שניות נתנו
בצנעה כה שאין כן בלוחו ראשונו שנתנו בפרהסי להודיעך
כמה גדול עין הרע ואף בדבר שהנם חל עליו ולכך נשתברו
ראשונו ושניו לא נשתברו ויעבור יי על פניו ויקרא יי יי אל
רחום וחנון ארך אפי ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים נוש׳
עון ופשע והטאה ונקה על דרך הפשט המדות האלו מדות
המלך אצל העם כי כלם נכללות במדת חסד ואמרת כי
יצטרך המלך להנהיג עבדיו ואנשי מלכותו במדת החסד
שירוחם עליה ויתנהג עמהם לפנים משורת הדין ויצטרך גם
כן שיעשה כשיעט רשיתנהג לפעמי במדת הדין והוא שאמ׳
גלים ג ג שלכה חסד ואמת יצרו מלך וסעד בחסד כסאו כי יכון
מלכותו במדות אלו ויצרוהו כאשר יקי אותם ויצריך אתה
לדעת כי כל המבין שלש עשרה מדות ויודע פירושן ועקרן
ומתפלל בהם בכוונה אין תפלתו חוזרת ריקם לא אם כן היו
בידו עבירות שמעכבות זה והנה בזכן הזה שאנחנו שרויים
בגלות נשעבוד האוכו ואין לנו כהן גדול לכפר על חטאתנו
ולא מזבח להקריב עליו קרבנות ולא בית המקדש להתפלל
בתוכו לא נשאר לנו לפני ה׳ בלתי אם תפלתנו וג מדותיו
וכהוך ג מדות אלה למדנו סדרי התפלה ובקשת רחמים

מאת אדון הכל יתעלה ודע כי השם הראשון הוא עצם ולא
מדה והשם השני מדה והוא מדת רחמים בלא תשוב ובלא
שאלה אלא כאב רחכן שהוא מרחם על בנו וידע בו מדה
שהוא צריך ונותן לו מכלי שישאל כמנו וכן הוא יתעלה
פלגי קמט מרחם הוא על הרשע אפי׳ בלא תשובה שכן כתוב ורחמיו
על כל מעשיו ואפי׳ על אומות העולם שכן דרשו רזל מעש׳
ידי טובעין כים ואתם אומרי שירה לפני ואפי׳ על הבהמו שנ׳
פס לג ח אדם ובהמה תושיע יי ׳ אל הוא מדת הסליחה בשאלה וכן
פס נט ב הכתוב אומר אל נושא היית להם ׳ רחום וחנון הם שתי
פס נט ח מדות הסליחה בשאלה עם תשובה ויסורין שכן מצינו לשונו
פס עח לח אלו נופלים על היסורין הוא שכתוב והוא רחום יכפר עון
דניאל ט ט ולא ישחית וזה יורה שהתחיל בו השחתה כבר ועוד מצינו
ישעי׳ נה ז כי אל רחום יי אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ומצינו לשון
פיוט לג פס השחתה ביסורי שנ׳ כן משחת מאיש מראהו ופסוק מפורש
ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר ׳ ארך אפים
מדה כוללת הצדיקים והרשעים ׳ וכן אמ׳ משה לפני הקבה
יש לך לעשות למען מדה זו שיש בך שאתה ארך אפים
לכל ואם אתה אומ שהם רשעי גמורי ואינם ראויי לאריכות
אף אלא הם חייבים כליה הנה אתה רב חסד ועשית חסד עם
כו דורות שהיו מבריאת עולם עד מתן תורה שלא היו להם
תורה ומצות וזנת וכלכלת אותם במדת החסד ׳ ואם אתה
אומר אותם כו דורות לא קבלו התורה ולא עברו עליה ולכך
לא נתחייבו כל כך כמו אלו שקבלו ועברו ׳ יש לך לעשות
למען מדה זו שיש בך שהיא מדת אמת והוא חסד של אמת
שאינו מצפה להגמולי ואם אינך מוחל להם בשביל מדה זו
הנה אתה נוצ חסד לאלפי׳ יש לך למחול להם בזכות האבות
שאתה נוצר חסד לאלפי׳ יש לך לנצור לישראל חסד האבו
וזכותם יאם אתה אומ תמה זכות אבות עשה למען מדה זו
שבך שאת נושא עון והם הזדונו ופשע והם המרדי וחטא
פלגים יח והם השגגות ׳ ונקה והם הנסתרות והוא שכתוב מנסתרות
נקני ׳ והיה ראוי להקדים חטאה לעון ופשע שהרי אם הוא
סולח הזדונות והמרדים אין צריך לומ׳ השגגות ורשו רזל
בזה כי משה התפלל שהזדונו יחשב לשגגו ולפיכך הקדים
זדונות לשגגות ׳ ועוד לטעם אחר כי עון העגל היה תחלתו
שוגג וסופו מזיד כמו שכתבתי למעלה על כן לא רצה כשה
להקדים השגגו כי תהיה תפלתו מזכרת עון ועל כן נכתבה
מלת וחטא באחרונ׳ ׳ ועד המדרש ויעבור ה׳ על פניו למד
הקבה למשה היאך ילמד סניגוריא על ישר אמ לפניו רבונו
של עולם או לא היה להם זכות היית מאבדם זכור לאברה
ליצחק ולישראל עבדיך הוי אומר יי יי אל רחום וחנון ארך
אפי לצדיקים ולרשעים אל משה רשעים יאבדו אמר לו
הקבה חייך שתצטר לכך כשארע ענין המרגלי אמר משה
במדבר יד יז ועתה יגדל נא כח יי כאשר דברת לאמר יי ארך אפים וכן
לצדיקים בין לרשעים ׳ ויש לך להתעורר במדה שתרגם
אנקלוס ארך אפי מרחיק רגז כי ירמוז למלאכים הממונים
להשחי שה רחוקי ממחיצתו של הבה וכן תמצ בירושלמי
במסכת תענית אמ׳ רבי לוי מהו ארך אפי מרחיק רגז משל
למלך שהיו לו שני לגיונין קשי אמ׳ המלך אם דרי הם
זעמי במדינ עכשיו בני מדינה מכעיסין אותי והם באים
מכלי אותן לא הריני משלהם לדרך רחוקה שאם יכעיסוני
בני מדינ עד שאני משלח אחריה בני מדינ מפייסין אותי
כך אמ׳ הקדוש ברוך הוא אף וחמה שני מלאכי חבלה אם
דרים הם עמי עכשו ישראל מכעיסין אותי והם מכלים
אותם לא הריני משלחן לדרך רחוק שאם יכעיסוני ישראל
עד שאני משלח אחריה׳ הם עושים תשובה ואני אקבלם׳

משלי יג ה מה טעם שנאמר באים מארץ מרחק מקצה השמים יי׳
וכליזעמו׳ אמר רבי יצחק ולא עוד אלא שנועל לפניהם מדה
ישעיה סג יב טעם שנאמר פותח יי׳ את אוצרו ויוצא את כלי זעמו עדרו
פתח עדרו טרם רחמוהי קריבין׳ תאני בשם רבי מאיר
כי הנה ה׳ יוצא ממקומו יוצא לו ממדה למדה יוצא לו
ממדת הדין ובא לו למדת רחמי׳ עד כאן בירושלמי׳ ודרשו
רבותי׳ ז״ל בספרי ברי׳ כרות לשלש עשר מדות שאינן הוזרות
ריקם שנ׳ הנה אנכי כורת ברית׳ ואם רבו עונו׳ הופך מדותיו
שמות לד ו הוא שכתוב ויעבו את יי׳ נאצו את קדוש ישרא׳ נזורו אחור
במאי עסקי׳ אמ׳ הקדוש ב״ה אני קראתי יי׳ ג׳ רחום וחנון
ועת׳ בשביל עונותיכ׳ נעשיתי אכזרי והפכת׳ מדותי הלא הוא
דכתיב נזורו אחור נזורו המדו׳ אחו׳ ׳ ועל דרך השכל ויעבור
יי׳ על פניו ויקרא יי׳ יי׳ ג׳ הרי שלש שמות והשאר מדות והן
עשר והמדו׳ נאמרות על השמות׳ שלש השמו׳ כנגד שלש
עולמות עולם המלאכי׳ עולם הגלגלי׳ והעולם השפלי׳ וכנגד
שני העולמות שהם קיימים נצחיי׳ בלתי משתני׳ הזכיר שני
שמות שאינ׳ משתנים והם דומי׳ זה לזה כי כן שני העולמות
דומים זה לזה בענין הקיום והנצחות׳ וכמאמר דוד עליו
שלים קמא ו השלום כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם והזכירם
סם קמא למעלה שאמר הללוהו במרומים הללוהו כל מלאכיו וכנגד
עולם השפל הזה שהוא משתנה והוא בעל הוידה והפסד
הזכיר אל שהוא שם התואר והוא מתהפך ממדת הדין
שם כב ב למדת רחמים׳ וכן הוא אומר אלי אלי למה עזבתני׳ והג׳
הוא מדת רחמי׳ במקום הזה שאין אומרין למדת הדין למה
עזבתני נשארו עשר מדות שהבורא יתעלה מנהיג בהם את
עולמו ׳רחום וחנון שתי מדות נאמרו׳ על ההשגחה כללית
סם קמא ס ופרטי׳ רחום הוא מדה כללית כאמרו ורחמיו על כל מעשיו׳
וחנון מדה פרטי׳ ולא תמצ׳ המדה הזאת כי אם בענין האדם
איוב לג כל הוא שכתוב ויחנגנו ויאמר פדהו ומומר וכתיב אלהים יחנך
ומשלי כב כט בני׳ ומפני שהאדם נכנד מכל ברואי עולם השפל לכך
יחד לו בענין ההשגחה מדה בפני עצמה ׳ ארך אפים היא
למדה שהכל צריכין לה בין צדיקים בין רשעים׳ דכתיב כי
לנקם ו כ אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ׳ רשעים
אין צריך לומר׳ ואין מדה זו נמצאת כי אם במין האדם לבדו
כי היא על דרך ההשגחה עונש ושכר נשארו שבעה מדות
ג׳ לטובים ארבע׳ לרעים׳ רב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים
לטובים׳ נושא עון ופשע וחטא׳ ונקה לרעים׳ נושא עון הו׳
חטא המחשבה׳ עון הרהור הלב׳ פשע וחטאה הוא עון
המעשה זה מזיד וזה שוגג׳ ונקה אמרו רבותינו ז״ל ונקה
לשנים כי לא יתכן שהבורא יתעלה ינקה לשאינם שבים כי
אין ראוי לסלוח לרשע העומד במרדו שאם כן מצינו חומא
נשכר וגיהנם ומדותיו לא נבראו׳ לא בשבילו ונמצא העונש
והשכר בטלי׳ ועל דרך הקבלה ויעבור יי׳ על פניו ויקרא יי׳
יי׳ אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסר
לאלפים נושא עון ופשע וחטאה ונקה ג׳ מדות אלו כלם הם
נמשכות מן הכתר שהרי לשון מדו׳ כלי׳ אלו מקבלים ׳ וזה
סדר קריאת המדות בספירות יי׳ יי׳ החכמה והבינ׳ ל רחום
הגדולה׳ והנון ארך אפים הגבורה׳ ורב חסד ואמ׳ התפאר׳
נוצר חסד נושא עון הנצח׳ ופשע והטאה ההוד׳ ונקה
היסוד׳ לכל ספירה שתי מדות חוץ מן היסו׳ שאין לו במדות
אלא אחת והשם הנכבד שעבר על פניו הוא הקור׳ ג׳ מדות
אלו הנמשכות מן הכתר׳ אבל דעת הרמ״בן ז״ל וכותבו ב״ג
מדות כי ה׳ הראשון הוא ל עליון השני והשלישי התפארת
והכבו׳ ושלשתם הרי הם עצמותם של שם ואחרי כן עשר
מדו׳ ׳ רחום חנון ארך אפי׳ הם בל עליון כך לא הזכי׳ מרחם
כחנון ומאריך כי הוא עצם פעול למדות ההם והוא רב חסד
ואמת נוצר חסד בתפארתו ונושא עון ופשע וחטאה נקה
בכבודו׳ וידוע כי בין השם הראשון והשני יש הפסק ביניהם
וכל מי שלא הפסיק עתיד ליתן את הדין׳ ועוד יש בענין ג״
מדות דרך אחרת לקצת בעלי הקבלה כי כל המדות כלן
הולכות על ארבע וזהו כי אחר השם הזה הראשון
שהמדות מתאחדות בו והוא אינו מדה תמצא ב׳ מדות והן
מיוסדו לארבע ארבע הזכיר תחלה ארבע מדו׳ למדת רחמים׳
ואחרי כן הזכיר ארבע מדות למדת החסד׳ ואחרי כן ארבע
מדות למדות הדין׳ והנה זה על דרך שלשת הספירו׳ שהם
שלשת האבו׳ שאמרו עליהם חכמי האמ׳ הם הם המרכבה
ומכאן תבין כי נשה כששבח את ה׳ בג׳ שבחים והוא שאמ׳
האל הגדול הגבור והנורא כל ג׳ מדות אלו כלל בשלשתן
כי האל שהזכי׳ כנג׳ יי׳ ראשון שהו׳ עצם ולא מדה יוכשהזכי׳
הגדול כלל בו ארבע מדו׳ של חסד׳ וכשהזכיר הגבור כלל
בו ארבע מדות של מדת הדין׳ וכשהזכיר הנורא כלל בו
ארבע מדו׳ של מדת רחמי׳ והא למדת בג׳ שבחי׳ אה למשה
הם כל ג׳ מדות שנאמרו לו בסיני ומפני שהעובר על פניו
של משה הוא והטוב שהובטח בו למעלה אני אעביר כל
טובי והו׳ הקורא ג׳ מדות כמו שהזכרתי כבר על כן תמצא
בספר תורה הגין בשם של ויעבור יי׳ על פניו׳ שני תגין
בה״א ראשונה ושני תגין בה״א אחרונה אבל בשני השמות
שהם יי׳ יי׳ אין בהם שום תג׳ וידוע כי התגין בכל מקום
שהם הם רמז להשגחה והתבוננות והנה ההשגה אפשרית
היא באמתת העוב הקור׳ לא כן במי שאנו מיחסי׳ לו המדות
כי בו כשל כח ההשג׳ והבן זה׳ וכתב רבינו האי גאון ז״ל כי
ג׳ מדות לו הם ענפי תולדות נמשכו מעשר ספירות ואף על
פי שאלו נקראים מדו׳ ואלו ספירות הכל נובע ממעין אחד
ואף על פי שמצינו שלש עשר מדות ולא מצינו שלש עשר
ספירות סוד הענין מפני שהשלש המאורות העליונות
על שהם על עשר ספירו׳ אין להם התחלה כי הם שם ועצם
לשורש השרשי׳ וקבלת הגאון בשמותיהם שהם אור קדמון
אור מצחצח אור צח ושלשת שמו׳ לו כלם ענין אחד ועצם
אחד דבקים דבוק אמיץ בשורש כל השרשים ומשורש כל
השרשים נאצלו עשר ספירו׳ ועליו רמזו חכמי האמת בקוצו
של יוד וכבר הזכרתי זה בסד׳ בראשי׳ והקדו׳ ברוך הוא ימחול
לנו ויראנו בתורתו נפלאות׳ פוק׳ עון אבות על בנים ועל בני
בנים ועל שלשים ועל רבעים׳ הכתוב הזה כצאנוהו בתורה
בארבע מקומות שתים בעשרת הדברות ראשונות ואחרונו׳
ושתים במדותיו של הקדוש ברוך הוא׳ האחד בכי תשא
והשני׳ בסדר שלח לך בענין מרגלים׳ אותם שבעשרת
הדברות הם פקודת נקמה להכריתם ולמחות שמם מן
העולם שכן כתוב בו לשונאי אבל השתים שבמדותיו של
הקדוש ב״ה הם פקודת עונש להוסיף ולהרבות להם יסורי׳
שיהיו כפרת עונותם וכדי להטיבם באחריתם ׳ ואמנם מה
שהקדוש ב״ה פוקד עון האב על הבני׳ יש לתמוה כי נראה
דניאל ט טז כי אין זה משפט צדק והלא הקבה צוה בתור׳ לא יומתו אבו׳
על בני׳ ובני׳ לא יומתו על אבו׳ איש בחטאו יומת ׳ אבל הענין
הזה כבר בארוהו לנו רזל שהכתו׳ הזה של פוקד עון אבות
מדבר כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם ויזכיר הכתוב כי
הפקידה הזאת נמשך ארבע דורו׳ והטע׳ לפי שאפי׳ שיאריכו
שמו״ט יג ד ימיו של אדם ויראה ארבע דורות בענין שכתוב באיו ויראה
את בניו ואת בני בניו ארבע׳ דורו׳ וכן כתו׳ ביוסף ויראו יוסף
בראשי׳ נ כג לאפרים בני שלישי׳ מלת בני כמוכיח והם רבעית והודיענו
הכתו׳ עד היכן גבול הקורב׳ כי חכמ׳ האבו׳ עד פה תבא ולא

תוס׳ ועל כן הרשע אשר ראה אביו ואבי אביו וזקנו שהיו עושי רשעה והנה גם הוא אחריהם אוחז הדרך ההו׳ ומתחז׳ ברשע כמותם ראוי להביא עליו יסורין ולפקוד עליו עון כלם ׳ וכאן הבן שואל כיון שהמדה כך היא שהפקיד׳ הזאת עד ארבע דורו׳ ולא יותר אם כן מדוע אמר הכתוב ובי׳ום פקדי ופקדתי עליהם . ודרשו ר״ל אין לך דור ודור שלא יהא בו אונקיא מעון העגל ובלשון אחר הזכיר בסקו׳ אחר אין לך פורענות שבא׳ על ישר׳ שאין בה קצת מפורענו׳ של עגל ואם כן איך יפקו הקב״ה בכל דור ודו׳ קצת מאותו עון ומדת הפקי׳ ואף כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אינה מתפשט אלא עד ד׳ דורות׳ והתשוב׳ בזה כי מה שאומ׳ פקדי ופקדתי אין זה לשון פקידה בכאן אלא לשון זכירה שהקדוש ברוך הוא זוכר עון העגל כשהדו׳ חוטא אבל אינו פוקדו כי בחרבן בית המקדש נפק׳ הכל ונמחה העון לגמרי כי בודאי היה החרבן ההוא והאבדה ההיא העצומה שאבדו ישראל שיתמרקו בה עונותיהם ולא ישאר להם מעון העגל כלום ׳ והנה מצינו בחרבן בית׳ המקדש שכתוב קרבו׳ פקודות הע׳ ואיש כלי משחיתו בידו ׳ וכמלת פקודות רכ׳ מקרא זה וביום פקדי ופקדתי ׳ וכן כיוצאי׳ במדר׳ איכה עד היכן חטאו של עגל ק״ים רבי ברכיה אומר עד עגלי זהב שנאמר כרפ׳אי לישראל ונגלה ונומר ׳ רבי שמואל בר נחמני אומר עד חרבן בית המקדש שנאמר קרבו פקודות העיר הזאת הא למד׳ שאין עון העגל נפקד כלל בחרבן הבי׳ואילך ואף על פי שאינו נפק׳ נזכ׳הוא שהקב״ה זוכרו ׳ וזהו שדרשו ר״ל בפרק אין דורשין כשחרב בית׳ המקדש נתמעטו כנפי החיו׳ שכנכסו׳ בהן רגליהם שנאמר וכף׳ רגליהם ככף רגל עגל אי דלא אתמעוט מנא ידע ליה דילם׳ רגלאי ואחוי ליה דאי לא תים׳ הכי ודמו׳ פניה׳ פני אדם הכי נמי דאימעוט לא רגלאי וכו׳ הכי השתא נשלם אפי׳ אורח ארעא לגלויי קמי רבי׳ לא כרעי לאו אורח ארע׳ לגלוי קמי רבי׳ ולכך נתמעטו כנפי הרגלי׳ והטע׳ כדי להזכי׳ עון העגל׳ ועו׳ אזכו במצו׳ ציצי׳ מספר הכפני׳ שנתמעטו ואכ׳ הרי העון נזכ׳ שאם לא היה זוכ׳ היה מתנהג עמה במד׳ רחמי׳ והזכיר׳ ההיא מונעת הרחמי׳ . אבל לעתיד לבא ישכחנו לגמרי שכן הבטיחנו ע״י נביאו גם לא תשכחנ׳ ואנכי לא אשכחך ועד הקבלה פוק׳ עון אבות על בנים והו יסוד העבור כי יפקו׳ על הרשע בעמי׳ שלש עם גבר ועמו הן רבעים׳ והדין הזה הוא ענין הכחשבו׳ שאמרה התקועית לדוד שהקב״ה מחשב לבלתי׳ ידח ממנו נדח ׳ ויש לך לקנות לב ולהבין המאמ׳ הנמרץ שבספר הבהיר אר׳ רחמאי האו׳קדם לבריאת העולם שני׳ יהי אור ויה׳ אור אמרו לו קודם יציר׳ בנך תעשה לו עטרה אמר להם משל למה הדבר דומ׳למלך שהתאוה לבן ומצא עטרה נאה ומקלסה אמ׳זה לבני לראשו אם׳לו ויודע הוא שבנו ראוי׳ אמר להם שתקו כך עלה במחשבה עלד׳ ונודע שנ׳וחשב מחשבות לבלתי׳ ידח ממנו נדח ׳ והו׳ חסד הש׳ לישראל שלא יהיו אובדין מן העולם הבא אלא שיזכו הכל לפניו ומפורש אמרו כל ישר׳יש לה׳חלק לעולם הבא שנא׳ועמ׳כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ ׳ ואל הסוד הזה רמז שלמה באמרו מה׳ שהיה הוא שיהיה ונומר ואמר דור הו׳הולך ודור בא ונומר ׳ כי עד׳ הפשט היה ראוי שיאמר דור בא ודור הולך לפי שהנולדים הם באי׳והמתי׳הם הולכים אבל אם׳ דור הולך ודור בא כי ההולך הוא בא וזהו לשון דור שהו׳מלשו׳ כדו׳ר א׳ארץ רחב׳ידי׳ וזה מבוא׳ידמהר משה עד הפשט השתחויה זו הודא׳ על מדת החנינ׳והרחמי׳שהודיעו׳ וחס ושלום להאמין דבר ריקי מוח שהביא אותם הר׳ אברה׳

שפירשו כדי שלא יאריך עוד לום׳ על חמישי כי לא היה מפסיק דבר הש״י וחלילה מזה והנה למלך ב״ו אין עושין כן כאשר השי״ג עליה׳ל אבל באור הכתוב כי אחר שהשלי׳ הש״י דבריו מהר משה בזריזות גדולה והשתחוה אל הכבוד העוכר על פניו כמי שמקבל פרס מבית׳ המלך ומשתחוה ונותן לו הודאה על מה שנתן לו כשיצא מלפניו ׳ ועד המדרש ויכה׳ משה מה ראה ר׳ חנינ׳ בן גמליא׳ אומר ארך אפי׳ ראה ׳ רבנן אמרי אמת ראה כן דרשו בכדוש תלים ובאור זה כפשוטו כי דעת רבי חנינא שנתן משה הודאה על ארך אפי׳ כי הי׳ מדה ש״יצטרכו לה כל ישר׳ בכל הדורו׳ שהקב״ה יאריך אפו להם ולא יכלם בעונ׳ ׳ דעת רבנן שנתן הודא׳ על מדת אמת שהי׳רבת הסליחה לרחם עליהם לגמרי ושלא יזכו׳ עונם כי ארך אפי׳ מדה קשה קצת מארך אפי׳ וגבי דיליה ׳ ועל דרך הקבלה ארך אפילו ראה ׳ אמת ראה׳ רבי חנינ׳ ורבנן נראין כחולקים ואינן חולקין כי ארך אפי׳ הוא הכח הנמש׳מן הגבור׳והוא המכריע והו׳ דעת רבנן שאמרו אמת ראה ולא שנו הלשון אלא כדי להודיענו אם המדות בזכרות כלמעלה למט׳ או ממטה למעלה׳ רבי חנינא היה מונה ממטה למעלה והיה מסיים ארך אפים כמכריע ולכך אמר ארך אפי׳ ורבנן היו מונין כלמעלה למטה והיו מסיימ׳ואמת כמכריע ולכך אמרו אמת ראה׳ועו׳שם במדר׳ תלים על איזו מהם נשתחוה ר׳עזר׳ בן יעקב אומר על ארך אפים רבנן אמרי על מדת רחמים ׳ והעולה לנו בזה כי הכל אחד והכריע׳והשתחוי׳ל האמת וזה מבוא׳ ׳ וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו ילרוב ענותנותו של משה כלל עצמו עמה׳כי היה לו לומר לעונם ולחטאתם וירמ׳שהיה משבטו למד ממנו שאם עונם עונו י״עשה למען שמך ולא אמר עונם ׳ ואכר ונחלתנו והיה לו לומר ותנחילנו אבל באורו שתנחיל אותנו שאנחנו נהיה נחלה שלך וזהו דבר הגביא שאם חלקי י״אמר נפשי על כן אוחיל לו׳ אם׳הכתו׳ נפשי אומר׳חלקי כלומר אין לי חלק בארץ זולתי עבוד הש״י שהוא חלקי על כן אוחיל לו שנחלק לחלקי׳ זהו שאמר הכתוב כי חלק׳ ה׳עמו ׳ אשר לא נבראו בכל הארץ ובכל הגוים׳ אמר זה על עמידת השמש ליהושע ועל קרון פנים של משה ולכך אמר אשר אני עושה עמך וכיון שהובטח משה בכאן בנסי׳ ונפלאות שיעשו על ידו ובאותות שיברא הקב״ה שמעולם לא נבראו לכך הוצרך משה לומר בענין קרח ואם בריאה יברא י״ושם אזכיר זה בגזרת ה׳ ׳ אלהי מסכה לא תעשה לך כמו שעשיתם עד עכשו שעשו עגל מסכ׳לפי שטעו והרהרו אחר כדת הדין ולכך נסך לו את חג המצו׳ תשמו׳כלום שיזכרו מדת הרחמי׳ שהמצה מדת רחמי׳ היא ולא יהיו אחר מדת הדין׳ותן אל לבך איך צוה כאן במצה והזהי׳על חמץ לא תשחט על חמץ ונר׳ לי לומר כי הכתו׳ראה לבאר שהמצ׳והחמץ ירמוז למדות וכן הבשר והחלב שבו השליכה הפרש׳ולכך הזכירם לו השם יתעלה בפרשת ג׳ מדות ומה שתמצאם נב באם כסף תלוה בסדר הזה בעצמו מפני ששם התחיל ששת ימים תעשה מעשיך וביו׳ השביעי תשבו׳וידוע כי ששת ימי בראשית עם השב׳ הם מחית והמצות האלה מכללם ולכן הזכירם גם שם׳ כל בכור בניך תפדה ולא יראו פני ריקם מי שזוכה שהוא בכור מעלה גדולה היא והוא רמז להקב״ה שהוא בכורו של עולם ועבודת הקרבנות מיכות עולם בבכורות היתה ולכך קנאה יעקב אביו ומכרה עשו הרשע שבזה עבודת השם יתבר׳ואחרי כן נפסלו הבכורו׳במעש׳העגל והופרשו הלוי׳ במקום שהתי׳העבוד׳בהם ולא בבכורו׳ואעפי שאין העבודה כחם

בהם יש להם כעלה ויתרון על שאר בני אדם מצד שהם
בכורו' · דרשו רבותינו זכרונם לברכה כל דבר שנאמר בו לי
הוא בעולם הזה ובעולם הבא ישרא֗ל הם בעולם הזה ובעולם
ויק"ר כ הבא שנ' ואבדיל אתכם מן העמים לחיות לי · הלוים שנא'
במד"ר ג והיו לי הלוים · הארץ שנ'כי לי כל הארץ בכור שנאמ' כי
שמו"ר יט לי כל בכור בעולם הזה ובעולם הבא ע"כ · ואין מצות בכור
במד"ר ה נוהגת בנקבו' אלא בזכרים שנאמר פטר כל רחם בבני ישר'
ילק"ש שס"ה וכתיב וכ"ל בכור אדם בבניך תפדה · ויצטרך הבכור שיחזיק
בתורה וביראת שמי' יותר משאר בני אדם כצד מעלה שבו
שהוא בכור ושיחזיק אביו במצו'פדיונו כי היא מצוה מוטלת
על האב לא פדאו האב הרי הוא חייב לפדות את עצמו ואם
אינו פדוי או מצד אביו או מצד עצמו הרי הוא נענש שכן
דרשו רז"ל למה סמך עלית הרגל לפדיון הבכור לומר לך
שהבכורות שנפדו מקבלין פני שכינ'וזכין לראות בניך בית
והמקדש הא לא נפדו לא יראו · ששת ימים תעבוד וביום
השביעי תשבות · הזכיר מצות שבת באמצע הרגלי'כי סמך
אותו לחג המצות ולקדוש הבכורו'לפי שבכולם זכר למעש'
בראשית ונאמר בחריש ובקציר תשבות כלומר אפילו בזמן
חריש וקציר שהם עקר חיי האדם בעבודת האדמה תשבות
ביום השבת ולא תעשה בו מלאכה כן פירש הר"מבן זל'
יראה כל זכורך · ולא הנקבות שהנקבות פטורות מן הראיה
וכן הסומים והחגרים וכיוצא בהם וטעם הדבר בסודה מפני
שהכבוד היה נראה בענן לעיני כל ישר'והענן ההוא היה זך
ובהיר מאד כמראה של זכוכית שכל הפסתכל בה נראת
צורתו מתוכה ומה שבתוך הענן לא היה נרא' לחוץ ומפני
שאינו דרך כבוד לשכינה שיהיו נראים אלו מתוכה לכך
נפטרו מן הראי'וזהו שאמ'בעלותך לראות את פני י'אלהיך
ודרשו רז"ל סוכא באחת מעיניו פטור מן הראיה שנא' יראה
כל זכורך יראה יראה כשם שבא לראות כך בא לראות מה
לראות בשתי עיניו אף לראות בשתי עיניו וכן תמצא שקראו
אברהם בשתי לשונות ו֗ שאמ' י' יראה בהר י' יראה' כתב
ילק"ש כב יד לך את הדברים האלה כי על פי הדברים האלה כרתי אתך
ברית · על דרך הפשט כתב לך הוא שיכתוב התנאי שבין
הקבה לישר'והיאך קבלו התורה בנעש'ונשמע כשם שעשו
בלוחות ראשונות וצוה למשה שיעשה בזה ספר ומה שחז'
והזכיר כי על פי הדברים האלה פעם שניה והיה יכול לומ'על
פיה דרשו רז"ל בזה דברי שמסרתי לך בכתב אי אתה רשאי
לאמרם על פה ודברים שמסרתי לך על פה אי אתה רשאי
לכתבם · ויהיה זה פירוש הכתוב אם קיימת הדברי'האלה
מה שנכתב בכתב ומה שבעל פה על פה כרתי אתך ברית
ואם שנית לא כרתי אתך ברית · ובמדרש אמר רבי יהודה
בר שלום בקש משה רבינו ע"ה להיות אף המשנה בכתב
אמר לו הקבה למשה אכתוב לך רובי תורותי אבל כמו זר
נחשבנו וכל כל למה מפני שהמשנה מסתוריו של הקבה
ילק"ש כה יד ואין הקדוש ברוך הוא מגלה מסתריו אלא ליראיו שנ' סוד
ה'ליראיו ע"כ · ונראה לי באמרו שהמשנ'מסתורי'שהמשנ'
מגלה מסתורים ותורה שבכתב היא המסתורי'בשכב'דעת
כי המשנה כנגד הא שניה שבשם שהיא פי'השם הנסתר
והנעלם ועליה נקרא השם המפורש וכן המשנה פי'לתורה
שבכתב ותורה שבכתב מתגלה ומתפרשת על ידה ומטעם
זה רצה הקבה שתהיה כתובה על לוח הלב ולא נתן רשות
למשה לכתבה כי יהיה בזה גלוי מסתורי'ויהיו שא'האומות
שלא קבלו התורה ולא רצו בה שוים עם ישראל וזהו שאמר
כמו זר נחשבנו שיהיו הכל שוים בכתיבתה ואין למקבלי
התורה יתרון עליהם· ועוד לטע'אחר כדי שלא יהא לאומות
פתחון פה ליום הדין · ואמשול לך משל למה הדבר דומה
למלך ששלח כתבו חתום לבניו על ידי עבדו נאמן ביתו
יצוד להם באותו כתב היאך יתנהגו עמו ועם בני העולם
ומסר לעבד דברי' על פה שיגיד להם תשלום דברי הכתב
והמלך קבע שכר גדול לכל מי שיבא בבריתו ויקיים דברי
כתבו כמצותו· ומה עשו בני המדינ'העתיקו הכת' אמרו אף
אנו יש בידינו כתבו של מלך ואנו מקיימין אותו לזמן בא
המלך ליתן שכר באו בני מדינ'ועומדין לפניו והוא שבא אם
עסקו בדברי כתבו לעשו'כמצותו וכיון שלא ידעו אות'דברי'
שעל פה אמר תפ ח נפשם· ולזה רמזו בריש פרק קמא דע"ז
לעתיד לבא מביא הקבה ספר תור'ומניחו בחיקו ואומ'כל'
ילק"ש יש בכם מגיד זאת שנ'מי בהם יגיד זאת ואין זאת אלא תורה
דכל שנ'וזאת התורה · מיד יוצאין מפניו בפחי נפש ורבי הקדוש
שחבר המשנה ולמד אותם נרבים וכתבוה הכל בימיו כונתו
היתה כדי שלא תשכח תורה מישראל שראה הטלטורת
מתפשטת בעולם וישראל כתפזרין בגלות על כן
תלים הותר לו לעשות כן משום שנאמר עת לעשות לי' הפרו
תורתך וכתב וחבר המשנה שהיא תורה שבעל פה ועל כן
קראה משנה לפי שהיא שניה להתורה שבכתב ורובה לשון
הקדש צח כתורה שבכתבי· ואחרי כן נתמעט'החכמ'וקצרו
הלבבות ועמדו רבינא ורב אשי וחברו התלמו'שהוא פירוש
המשנה כי לרוב חכמת רבינו הקדוש וחכמת בני דורו היה
פירוש התורה אצלם מבורר ופשוט בתוך המשנה ואצל
דורות רבינא ורב אשי היה עמוק וסתום כאד ומזה אמרו
בתלמוד על המשנה חסורי מחסרא והכי קתני שאין הכונה
להיו'המשנה חסרה כלל חלילה אבל הכונה שהיא חסרה
אצלנו מפני חסרון שכלנו מפני שאין אנו מגיעין לעומק
חכמת דור של חכמי המשנה ולפיכך עשו רבינא ורב אשי
פירוש על המשנה והוא התלמוד ובארו ספקות המשנה
והאריכו לשונם על לשון המשנ'העמוק והסתו'ומה שאמר
אתך כלו'מעבור כי בזכותו עשה עמה' ויהי שם עם י' לשון
עם י' יורה שהוא נזון ממדה החסד ומזיו האו'העליון שהרי
תלים י כתי' כי עם' י' החסד וכתיב ונהורא עמיה שרי וכן צדיקי'
דכיפל לעולם הבא חיים ונזונים ממדת החסד ומזיו האור העליון
תלים כ הוא שכתוב כה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך
יחסיון · יריון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם · כי עמך
מקור חיי'באורך נרא'אור· ומה שאמ'לחם לא אכל ומי'לא
שתה ידוע כי הלחם והמי'מזון הגוף ובסבת הגוף תתקיים
ותעמוד הנפש בגוף וכיון שכן ראוי מקל וחומר שיעמוד
הגוף ויתקיים בסבת מזון הנפש· וכיון שהיה משה נזון מזיו
האור העליון שהוא מזון הנפש אין לתמוה אם נתעכב שם
כל הזמן הזה בלא מאכל ומשתה · והאמת כי מזון הגוף בא
מסבה אחר סבה ורבו האמצעיי' והסבות עד הסבה העליונה
יתעלה שהו'מקור חיים ואכ משה שהיה דבק בסבה העליונ'
שמות כ עצמה הוא המזון האמתי והוא שאמרו רז"ל בפסוק ויחז'את
האלהים ויאכלו וישתו אמר רבי יוחנן אכילה ודאית שנאמ'
מלכי יו באור פני מלך חיים · ובמדרש ויהי שם עם י' ארבעי'יום ומ'
לילה מנין היה יודע משה אימתי יום ואימתי לילה כשהיה
הקבה מלמדו תורה שבכתב היה יודע שהוא יום וכשמלמדו
תורה שבעל פה היה יודע שהוא לילה שהיום והלילה שוין
דכיפל לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר ונהורא עמיה שרי וכתיב גם
תלים ק חשך לא יחשיך ונומר · ועוד דרשו כשהיה רואה הכוכבים
והמזלות כורעים ומשתחוים לפני הקדוש ברוך הו'היה יודע
שהוא יום וכשהיה רואה גלגל חמה כורע ומשתחוה לפני
עבודה ג הקדוש ב"ה היה יודע שהוא לילה שנאמר וצבא השמים לך
כשתחוים · ויכתוב על הלחות יחזור אל ה' הנזכר לא
למשה חס ושלום ומפורש הוא בכתוב פסל לך שני לחות
אבנים

אנכי כראשוני וכתבתי זה יורה שגם השניות היו מכתב
אלהי והיה ראוי לומ וכתבתי על הלחות הדברי ומה שהוסיף
את לרבות למען ייטב לך שבלחות אחרונו שהרי בראשונו
לא היה בהם אות ש"ת וכבר הזכרתי זה בסדר וישמע יתרו
ודרשו רז"ל ויהי שם עם יי ויכתוב על הלחות כי בעוד שהיה
משה עם יי כתב יי על הלחות והנה ארבעים יום אלה היו
ארבעי שלישיי כי כב עמד שם ארבעי יום אמצעיי להתפלל
ס"מ כו על אותו עון כמו שכתוב במשנה תורה ואתנפל לפני יי את
ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי והנה
קרן עור פניו כיני האור חלוקים יש אור חכמה ויש אור
שיצא מן החשך אור חכמה הוא האור שבו נברא הכל
והוא שדרשו בו רבותינו ז"ל כבר היה לפי שקדם למאמ"ר יהי
אור והוא שנקרא ראשית והאור הזה השיג משה בלבו ובו
נבדל משאר הנביאים ונתעלה על כלם אור שיצא מן
החשך הוא האש היסודי הוא הנקרא אור כורגש והוא
אשר חל על משה וקרן עור פניו ומעלת הקרון שזכה עתה
בלחות שניות כה שלא זכה בלחות ראשונות כשאמר ויפן
וירד משה מן ההר לפי שכל ישר היו שם במת תורה בלחות
ראשונות וכלם עדי בדב במה שראו בעיניה אבל כאן בלחות
נוסח לדנ שניות שהוזהר ואיש לא יעלה עמך נתן לו מעלת הקרון
כדי שיהא אות לישראל על מתן תורה או נאמר כי כשה
ראוי לקרון עור פנים מן הראשונות גם מוחזק היה בעיני כל
ישראל לנביא לי שלא יצטרך לאות עמהם אבל לפי שהיה
גלוי וידוע לפניו יתעלה שעתידין הראשונות להשתבר לכך
אחר לו מעלה זו עד השניות הקיימות ויראו מגשת אליו
דרשו רז"ל כמה גדול כח העון עד שלא חפאו ישר היו רואין
כתוך הכבוד שבע מחיצות של אש ולא היו מזדעזעין שנא'
סם כל יח ומראה כבוד יי כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישר ויש
בזה שבע תיבות כמספר המחיצות שהיו לעיני בני ישראל
וכשחטאו אפילו פני הסרסור לא היו יכולין לראות שנאמ'
וירא מגשת אליו והנה משה זכה לקרני האור מן המערה
סם לנ נב ממה שכתוב והיה בעבור כבודי ושכתיך בנקרת הצור
חנקוק נ ג מנקרת צור זכר לקרון עור פניו וכן הוא אומר קרנים מידו
לו ושם חביון עזו וכן נרמז בו כי מן הלחות היו קרון עור
קהלת ח ו פניו כענין שכתבנו חכמת אדם האיר פניו ובמדרש והנה
קרן עור פניו כל ההוד שנטל משה בעולם הזה לא היה אלא
מ"ת שכרו אבל הקרן קיים לו לעולם הבא שנ' וקרני
מידו לו ע"כ ונראה לי בבאור זה כי הקרון בהיות פניו כפני
חמה שהם הפירות בעולם הזה היה בדמיון הפרי הנופל מן
האילן אבל לעולם הבא הקרן קיים לו אורה כשל כעלה
הוא אספקלריא המאירא וזהו שאמרו נובלת אורה של
מעלה גלגל חמה ועשה המדרש מלת קרן כוללת הקרן
והפירות ויכל משה מדבר אתם ויתן על פניו מסוה למדך
הכתוב שכשהיה משה מדבר עם ישראל פירוש המצות
היה מדבר עמהם בלא מסוה ובלא כחיצה כלל וכן כשהיה
מדבר עם הקדוש ברוך הוא ומה שאמר ובבא משה אל אהל
מועד לדבר אתו הוא ספור ענין שהיה נוהג בו תמיד אחר
מתן תורה ויודיענו הכתוב כי כאותו יום ואילך כן נהג עם
ישראל כל ימיו בבא משה אל אהל מועד יסיר המסוה ובצאתו
משם גם יצא בלא מסוה ודבר עם בני ישראל את אשר יצוה
אך כשהיה משלים דבורו עם ישראל שיב את המסוה על פניו
שלא יזונו עיניה מן האור שבפניו שלא בשעת דבורו עמהם
והנה מעלת האור המורגש הזה בקרון עור פניו מיום שקנה
אותה בהר סיני לא זזה ממנו אבל היתה עמו כל ימי חייו
דניאל לד ז ואפילו ביום מותו העיד עליו הכתוב לא כהתה עינו ולא

נס ליחה וראו בני ישראל את פני משה ראו שהתעזר
בכאן למה הזכיר הכתוב משה שלשה פעמים והיה אפשר
לומר כי קרן עור פניו והשיב את המסוה ועל דרך הפשט
אפשר לפרש כי זה כנגד ג' פעמים ארבעי יום שהיה מעמד
בהר וידוע שבכל מעמד ומעמד נתוסף בו יתרון השגה
ותוספת אורה ועל כן הזכירה בו הפרשה שלש קרינות כי
נאצל עליו הוד והדר בכל ארבעי יום ומהם ראשוני שניים
ושלישיים ובא הרמז כאן בפרשה הזאת בשלש קרינות
ובכתוב הזה שלש פעמי משה ושלש פעמי פני מפני שעת
בלוחות שניות נשלמו ארבעים יום שלישיי והזכיר הכתוב
משה שלש פעמים להורות כי בכל פעם ופעם היה עולה
מדרגת שראוי להקרא עליה משה כי מלת משה נגזר מן כי
מן המ משיתיהו ומה שהי בילדותו משוי מן המי היה רמז
לכה שעתיד להיות בזקנותו משוי מ"מ החכמ בהר סיני
ועל כן אמרו אין מים אלא תורה ובשמו גם כן התעוררו ורמז
לטה שעתי לשמוע קול דבו השכינ מבין שני הכרובי ועל
דרך הקבלה יתכן לומר כי הטעם שיזכיר הכתו הזה שלשה
פעמי משה ושלשה פעמי פנים כדי לבאר על מעלת משה
בהר כי נתעלה במעמד הקדוש ההו והוקש כבודו לכבוד
השם יתבר והוא שאמרו רז"ל אמר הקבה למשה כמה כבוד
כבדתי אמר קומה יי קומה יי שובה יי שובה יי ההור נקרא
על שמי שנא תורת יי תמימה קראתיה על שמך שנ זכרו תלים יח
תורת משה עבדי ישראל נקראו על שמי שנא לו עמי מלאכי ג
שומע לי אמרתי יקראו על שמך ויזכור ימי עולם משוה תלים פט
עכו דברתי עמך באמיר ובדבו שנא וידב יי אל משה לאמר ישעי' סה
ויאמר יי אל משה לאמר אף אתה דברת לפני בדבו ובאמירה
שנא ויאמר משה אל יי וידבר משה אל יי אני אין לפני שמות ד
אכילה ושתיה עשיתיך כמוני שנאמ לחם לא אכל ומים לא במדבר
שתה אני אלהים ואות נתתי להים שנ ראה נתתיך אלהים שמות ז ו
לפרעה לי נביאים ולך נתתי נביא שנא ואהרן אחיך יהיה שמות ו ו
נביאך אני אין כל בריה יכולה להסתכל בי שנאמר כי לא תלים
יראני האד וחי ואתה כן שנאמר וירא מנשת אליו כי כתיב סם לנ סם
וראית את אחורי ובך כתי והביטו אחרי משה ע"כ במדר סם לנ סם ו
ונראה לי לומר כי חכמי האמת במדרש זה דברו דרך כלל
ודרך קצרה במעלותיו של משה שבהם נתעלה ונתדמה
להקבה והפרטים רבים נוכל להבין הפשט מתוך חכלל והוא
הדין שהיה אפשר לומר אני יש לי משרת הנקרא נער ואתה שמות לג
יש לך משרת הנקרא נער שנ ומשרתו יהושע בן נון נער
ומזה הענין היה מוכיח להקרא יהוש נער והיה בן נ"ו שנה
וכן אפשר לומ עוד אני יש לי ע"שרים של מעלה שאצילות
כחם מכחי ואתה יש לך שבעי זקנים שאצילות כחם מכחך
שנאמר ואצל מן הרוח אשר עליו ויתן על שבעים איש במדב' יא
הזקנים וכש"ש שורים של מעלה סביבו כסאי כך כתיב
ויעמד אותם סביבות האהל ואחד שנפתכל איך גלה לנו סם יט ס
המדרש הזה על כבודו של משה ואי המשל פניו לפנים של
מעלה מעתה אודיעך ואאלפך חכמה בטע שהזכיר הכתוב
שלש פעמי פנים ידוע למבין כי עשר מעלות הם נחלקו לג'
בעלות של שלש שלש כי הראשונ נקראת אין ואין להזכיר
והמעלה הראשונ נקראת כבוד עליון והמעלה השנית נקרא
כבוד אמצעי והמעלה השלישית נקראת כבוד אחרון וזהו
סוד המשנה במצות תקיעת שופר סדר תקיעות של שלש
שלש וכל המעלות בכלל נקראות כבוד ופנים וזהו שכתוב
לא תוכל לראות פני זהו כבוד ראשון ופני לא יראו זהו כבוד
אמצעי פני ילכו זהו כבוד אחרון ואף על פי שהשיג משה
הכבוד האחרון גם האמצעי פכל מקום מצינו בו כשם שכתי

הקבה

הקבה בעצמו שלשה פעמים כך כתב בכתוב הזה שלשה
פעמים משה ושלשה פעמים פנים ומעתה התחכל מעלת
הנביא עה שהמשילו הכתוב לבוראו מה שלא זכה שום
ילוד אשה אל המדרגה הזאת גם כן השעם הזה הזכיר
שלשה פעמים ססוה שניה מניעה ואחד השגה והבן זה
עד באו לדבר אתו היה לו לומר עד בואו לדבר את יי והנה
הכתוב יכפול כמה פעמי שמו של משה ולא יכנהו ומדוע
יבנה עתה את השם המיוחד במקו הצריך להזכירו ולא
יזכירנו אבל יתכן לומר כי הכל מעלה וכבו למשה כדי
שתכין גם מזה עד בא השם לדבר עם משה ולמדך הכתו כי
משה יבא לדבר ג השם והשם ג משה וכעין שכתו כאשר
ידבר איש ג רעהו זה מדבר וזה משיב בלא אמצעי ולא היה
נבהל כלל ומעלה זאת אחת מן המעלות אשר למשה
בנבואתו אשר בה היה יתר על שאר הנביאי ועמה יתעלה
וירו על כלם וגם ונשא מאד והיא הנקרא ידיע פני ג פנים
ובן העיד עליהכתוב בסוף התור ולא קם נביא עוד בישראל
כמשה אשר ידעו יי פנים ג פנים ועל המעלה הזאת
הכטיח הנביא לישראל יי ולחושבי שמו שיזכו בה לעולם
שכולו ארוך הוא שאמר מלך ביופיו תחזינה עיניך
תראנה ארץ כרחקים

אכול בני דבש כי טוב ונופת מתוק על הכך בן דעה הכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת.

שלמה

המלך עה המשיל החכמה שהיא תענוג שכלי לדבש שהוא תענוג גופני וכן הוא תמיד נוהג ברוב דבריו בספר משלי לדבר על ידי משלים כדי שיזהיר האדם שיוכיח שכלו לטבעו לפי שהאדם כלול משני דברי שכל וטבע ואי אפשר לו שיוכיח שכלו לטבעו כי אם על ידי משל כעין הדברים הכורגשי אשר הטבע שקוע בהם וידוע כי חלקי הנברא השפלי ארבעה זה למעלה מזה והם הדומם והצומח והחי והמדבר הדומם הם ההרים והגבעות ואין לחלק זה נפש כלל לא צומחת ולא נפש התנועה אף כי נפש שכלית למעלה ממנו הצומח יש לו יתרון מעלה על הדומם לפי שיש בו נפש צומחת למעלה מן הצומח שאר בעלי חיים שיש להם נפש התנועו ונפש הצומחת למעלה מבח שאינ מדברי הוא האד שהו כולל את כלם בנפ הצומ ונפש התנוע שבו ויש לו יתרון על כלם בנפש השכלית

זכן תמצא סדר הויתם בבריאתם במעשה בראשית הדומם
הוא שכתוב ותראה הינשה הצומח הוא שכתוב אחריו כי
תדשא הארץ החי הוא שכתיב ביום חכיש ישרצו המים
שרץ נפש חיה המדבר הוא שכתוב ביום ששי נעשה
אדם בצלמנו כי הנבראים השפלי תמצא אחרון
בשובח בהפך מן הנבראי העליונים שהם ראשון
בשובח האור ביו ראשון הרקיע ביום שני שהם למטה מן
האור והמאורו ברביעי שה למטה מן הרקיע ולפי שהאדם
משותף עם הצומח בנפש הצומח ועם הנהמ בנפש התנוע
לכך הוצרך להיות לו נפש שכלית להדוכימו ולהורות אותו
דרך השכל כדי שיתגבר שכלו על טבעו הא למדת
כשם שנתעלה הצומח על הדומ כך נתעלה החי על הצומ
והמדבר על החי ואף על פי שזה ברור ומוחש לעיני עוד
יורונו הכתובי בזה הוא שכתוב מלפינו מבהמו ארץ ומעוף
השמים יחכמנו ועם היתרון הזה שהכל יבחן ערך השכל
וערך הטבע כל אחד מהם באיזה מדרגה הוא וכאשר
האדם מגביר שכלו על טבעו הנה הוא מלאך השם צבאות
וכאשר יגביר טבעו על שכלו נמשל כבהמות נדמו ומזה
יזהיר דוד המלך עה את האדם שימשך אחר השכל הוא
שאמ אשכילך ואורך בדר זו תלך איעצ עליך עיני ויזהירנו
עוד שלא ימשך אח הטבע הו שאמר אחריו אל תהיו כסוס
כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום בל קרוב אליך
והנה שלמה הודיענו בספ כשלי תועלו השכל ונזקי הטבע
והוא שהטבע מתעצל מלבקש מאכל ומשת ומלבוש ודירה
שהם פעולו הכרחיו והשכל כוביחו שיזדרז כמוכרח ומראה
לו אחרית הדברי והוא כי עם המאכל ינצל מן הרעב ועם
המלבוש ינצל ויסתתר שלא יעמוד ערום ועם הדירה ינצל
מן הקור והחום כי השכל יודע ומבחין כל זה ואין הטבע
יודע בזה כלום ועל זה אמר שלמה לא יחרך רמיה צידו
והון אדם יקר חרוץ באורו א ש רמי לא יתקיים בידו כמוהו
ולפי שדרך הציד לשרוף כנפי העופות כדי שלא יברחו
לכך יאמ כי הגון ועולה בצידו לא יגיע לחרוך כי יברח ממנו
העוף טרם שיחרוך והוא כשל למקבץ ממון שלא כדין כי
לא יצליח ויחריך מן ושער ראשיהון לא אתחרך אבל
ההון היקר לאדם והמתקיים בידו שתהיה לו מדת החריצו
הטבע מבקש הגזלה והגנבה והאונאה והפעלות האלה
יערבו לו לעשות והסבה בזה שהו מרגיש בעצמו הצורך
והדוחק שיש לו והשכל מעורר ומוכיחו בז ובזא לו התכלי
כי יגיע לו מזה בוש ופגם וחרם בעולם הזה והעונש החמור
לעתיד הבא ועל זה אמ שלמ ערב לאיש לחם שקר ואח ימלא
פיהו חצץ הטבע מבקש השמח והשחוק והמשגל והסבה
בזה הוא עניין התאוה הנטועה בו לקיום הכין ומצ מתיקות
במלאת ספק תאותו והשכל יוכיחנו ומראה לו התכלית
כי הסתיקות ישוב לו למרירות ועל זה אמ שלמה כי
נופ תטופנ שפתי זרה וחלק משמן הנה ואחרי מרה כלענ
חדה כחרב פיות הזכי חרב פיות כי לא יוכל האד להמלט
כי הנזק כחרב שיש לה שתי פיו בזה או בזה כן הנמש אחר
הטבע לא יוכל להמלט מנזק הטבע שלא יענש בעולם הזה
או בעולם הבא ומפני שכל בעל חוש וכו הבהמו והחיות
כשיראה האש יברח ממנו לפחדו פן ישרף בה גם יברח מן
הפי העמוקי לפחדו פן יטבע בהם גם אם ישמ קול מבהיל
יברח ויתחב מפני הפח וכל זה בטבע על כן יודיע השכל
לטבע כי כן יש לו להשמר אם ירא מעולה רעה שיבר ממנה
או אם ישמע דב שאינו ראוי שיבר וילך לויביא לו ראיה
מהנהגתו וטבעו שהרי הו בור מן האש השורף ומן הבו ומן
הנוהר

הנהר העמוק׳ ועל כן יזהיר שלמה תמיד על העניים
השכליים וישא עליהם משל במשלים הטבעיים׳ הבטחון
בהקבה ימשיל למגדל עוז הוא שאמר מגדל עוז שם ה׳ בו
ירוץ צדיק ונשגב לפי שבדרך הטבע המתפחדים מן האויב
ישגבו במגדל עוז ושם חושבי׳ עצמם בטוחים וכשם שהטבע
יודע זה ורואה אותו תמיד כן יש לו לדעת שהבוטח בשמו
ית׳ הוא יושב לבטח כיושב במגדל ויותר ממנו כי בו ירוץ
כלו׳ בשם י״י הרץ ירוץ ונשגב מן הצר ואיזדרך לרוץ במגדל
ונם לא להשגב שם מן הצרה לפעמים כי אפש׳ שהאויבים
יתיצו המגדל ואין היושבי׳ שם נשגבי׳ מצרתם לבו של מלך
ביד הקבה נמשל לפלגי מים הוא שאמר פלגי מים לב מלך
ביד י״י ומור׳ בחטא הגזלה הביא משל עופרת הנלכדים
ברשת לחמדת התבואה שרואים בתוכו והחמדה ההיא
תביאנו למות בהלכדו ברשת כן הגזל הזה חמדת הממון
תביאנו למות ועל זה אמ׳ שלמה ע״ה כי חנם מזור השרת
בעיני כל בעל כנף והם לדמם ארובו יצפנו לנפשותם כן
ארחו׳ כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח׳ ובחט׳ הזנו הביא
משל לנפילת הבו׳ העמוק הוא שאם כי שוח עמוק זו ובאר
צרה נכריה וכתיב שוחה עמוקה פי זרות זעום י״י יפול שם
וחטא מגלה סוד המשילו לקריה שאין לה חומה הוא
שאמ׳ עיר פרוצ׳ אין חומ׳ איש אשר אין מעצו׳ לרוחו׳ וחטא
אשת איש המשילו למהלך על הגחלים שאי אפשר שלא
ישרף וזהו שאמ׳ היחתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנ׳
אם יהלך איש על הגחלי׳ ורגליו לא תכוינ׳ כן הבא ל אשת
רעהו לא ינק׳ כל הנוגע בה׳ הזכי׳ המשל בשני ענינ׳ חתי׳
האש בחיקו הוא משל על הנגיע׳ באח׳ מאבריה בלב׳ כי אף
על פי שאין גופו נשרף בגדיו נשרפי׳ וההולך על הגחלים
משל ל הביא׳ ממש זהו שאמ׳ כן הבא ל אשת רעהו לא
ינקה כל הנוגע בה כלומר מדינה של גיהנם׳ ולמדנו
בפירו׳ שאי אפשר לו סבלתי עונש או בשרפת בגדיו על
הנגע בלבד או בשרפת גופו בגיהנם על הביאה וכל זה
כדי לקרב הטבע לצד השכל שהם רחוקים זה מזה ויש
ביניהם הפרש גדול כהפרש שיש בין האור ובין החושך והו
שאמ׳ הכתוב וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות
כיתרון האו׳ מן החוש׳ הטבע אינו מבחין רק מה שהו׳ לפניו
אינו מתבונן ומשגי׳ באחרי׳ הדברי׳ כי מי שזורע החט׳ כמה
הוא חסר בעיני הטבע כי הוא טומנה בקרקע ומשחי׳ אות׳
והטבע היה רוצה לאוכלה ולא ללכלך אותה ולהשמין
הדרה ויופיה׳ אבל השכל יסרנו ויורנו אחרית הדיעה כי
עם זה יעמי׳ אדם כיוצ׳ בו ויוסיף על מדה אחת כמה מדות
שאם לא כן יכרת מן התבואה וימותו הבריות׳ וראה מן
הכתוב כי השכל מתבונן באחרי׳ הדברי׳ הוא שכתו׳ לו
חכמו ישכילו זאת יבינו לאחרית׳ ול הכוונ׳ הזאת תאריך
התורה בספורי הדורו׳ ללמד על אחרי׳ הצדיקי׳ שהיו נמשכי׳
אחר השכל ואחרי הרשעי׳ הנמשכי׳ אחר הטבע כענין ספור
דור המבול שנאבדו במבול לפי שהיו רשעי׳ והצלת נח ובניו
מן המבול לפי שהיו צדיקי׳ כי השכל הוא המשגיח ומביט
אחרית כל דבר׳ הטבע בוחר לדבר כזבי׳ ולשון הרע׳ אוהב
המנוח׳ והעצלה מואס הצדק׳ מפח׳ פן יורש ומואס התעניות
פן יחלה וכואס החכמ׳ כדי שלא יטרח ולא יתעמל בה
והשכל יזהירנו להמנע ממין המנוח׳ והעצלה ועל זה אמר
שלמה בעצלתים ימך המקר׳ ובשפלות ידי׳ ידלוף הבית׳
וכתי׳ מחורף עצל לא יחרו׳ ושא בקצי׳ ואין ימנע ממנו לדבר
כזבי׳ שנאמ׳ יפיח כזבי׳ עד שקר ואמ׳ דוד ע״ה דובר שקרי׳ לא
יכון לנגד עיניי ומנע ממנו לשון הרע הוא שאמ׳ מות וחיים
ביד לשון ואוהביה יאכל פריה יצוה עליו שישתדל במדת
הצדקה הוא שאמר וצדקה תציל ממות וכתיב ישׁ מפזר
ונוסף עוד׳ והודיענו שבשביל נתינת הצדק׳ לא יחסר ממונו
הוא שאמ׳ נותן לרש אין מחסור׳ יצוה עליו שישתדל
בלמוד החכמה כי הוא המכיר ערכה לא הטבע וגלה לנו
שעם החכם יקנה לו שכר באחריתו בעולם הזה ובאחרית
נפשו לעולם הבא׳ באחריתו בעולם הזה הוא שאמ׳ שלמה
שמע עצה וקבל מוס למען תחכם באחרית׳ באחרית נפשו
לעולם הבא הוא שאמ׳ שלמה כן דעה חכמ׳ לנפש׳ אם מצא
ויש אחרית׳ למדנו שלמה כי החכמה שאדם יודע היא
לנפשו כי לא אמר דעה לך חכמה אבל אמר דעה חכמה
לנפשך כלומר כי היא לנפשך׳ אם מצאת אותה כלומר
אם השגת אותה׳ ויש אחרית ותקותך לא תכרת׳ באר
בכאן כי הגמול והשכר הוא נצחי לא יפסד לעולם וקשור
שני הכתובי׳ כן׳ כי כשם שאכילת הדבש הו׳ טוב לגוף ומתו׳
לחך כן דעת חכמ׳ שתשתדלנה ותמצאה מתוק׳ והתועלת
ההי׳ תהיה לנפשך׳ ומה שהמשיל החכם לדבש ולא לשאר
המטעמי׳ הטע׳ בזה לפי שחוש הטע׳ מרגיש המתיקו׳ והדב׳
הוא ממזג הכבד כי הכבד הוא חם ולח והדבש גם כן חם
ולח׳ ועל כן תתעורר אליו התאוה הנטועה בכבד יותר
מזולתו ויתאוה האדם אליו מכל המטעמים כי מזג הדבש
כמתיקותו הוא נאות למזג הכבד׳ ועל כן המשיל שלמה
החכמה לדבש ויאמר כשם שגופך מרגיש מתק הדבש כן
יתחיי׳ שתרגיש נפש׳ מתק החכמה ועל כן אמר כן דעה
חכם לנפש׳ כי אין תועלת הדבש רק לגוף ותועלת החכמה
היא לנפש׳ אם מצא׳ החכם׳ יש אחרית שהחכמה תועיל
לך בעולם הזה ובעולם הבא׳ מה שאין כן בדבש שאין
תועלתו ותשמישו כי אם בעולם הזה׳ ותקות׳ לא תכרת
שהחכם׳ קיים לעולם שאין כן בדבש ושא המטעמים שהם
נכרתי׳ ופוסקי׳ אבל החכם׳ אינו פוסקת לעולם וזהו ותקותך
לא תכרת׳ ומה שהמשיל החכמה לדבש לפי שאין אצלינו
מאכל יותר מתוק מן הדבש׳ אמנם החכמה מתוקה יותר
וכן אמר דוד אכיו ומתוקים מדבש ונופת צופים׳ אך אין
בידינו להביא משל לא מן הדברי המורגש׳ הנמצא׳ בינינו
והכוונ׳ לומר כשם שהגוף מתענג מטעם הדבש כן הנפש
מתענגת בתענוג החכם׳ וכן מצינו במתן תורה ויחזו את
האלהי׳ ויאכלו וישתו׳ המשיל התענוג ראיית פני שכינ׳ שהי׳
האכילה הודאית לתענוג אכילה ושתיה׳ וכן היתה עמידת
משה בהר ארבעים יום בלא אכילה ושתיה׳ וכן היתה נפשו
מתענגת בעדון שהיה גופו מתקיי׳ בו כענין האד׳ שאוכל
ושות ונפשו מתקיים בו במזון גופו׳ והמעלה הזאת למשה
זכה בו כי יום ששה בסיון עד יום הכפורים שבו הוריד
לוחות שניות כיצד בששה בסיון נתנה תורה׳ למחרתו
ביום שביעי עלה על ההר עמד שם ארבעי׳ יום שהם כלים
בשבעה עשר בתמוז שבו ירד בשש שעו׳ מן היום ושבר
הלחות׳ לכמחרתו ביו׳ שמונ׳ עשר שרף את העגל וזן את
עובדיו בתשע׳ עש׳ עלה ל ההר ועמ׳ שם ארבעים יום שניים
להתפלל על אותו עון והם כלים בראש חדש אלול ונאמ׳ לו
ועלית בבקר ל הר סיני ועמד שם ארבעים יום שלישיות
לקבל לחות שניות והם כלים ביום הכפורים׳ וכבר הזכרתי
זה בסדר כי תשא׳ בו ביום הורידו הלחות והיה יום סליחה
וכפר׳ כשעלה בראש חדש ל אול יום שני היה וכשירד ביום
הכפורי׳ יום חמישי היה ולכך קבעו רבותינו יום דין שפעמי׳
בשבת בתי דינין קבועים ויושבין וזהו דרשו י״י בהמצאו
ראוי לדרוש בשני וחמשי כדי שיהי׳ נמצ׳ כמו שעשׂ משה׳

למחרת

למחרת יום הכפורים נצטוה על המשכן והוא ההקהל הנזכר
כאן וזהו שכתוב ויקהל משה את כל עדת בני ישראל
ויאמר אלהם זה הדבר אשר צוה יי לעשות אותם · אם תשתכל
בסדרים אלה תמצא מעשה המשכן וכל כליו נזכר שם הרבה
פעמים הקבה הזכיר למשה שני פעמים · תחלה הזכירו בפרש
בסדו ויקחו לי וחזר והזכירו דרך כלל בכי תש בפרשת ראה
קראתי בשם · שלישית הוא שהזכירו משה עתה לכל ישר׳
בדרך כלל וצוה אותם על׳ באמרו וכל חכם לב בכם יבאו
ויעשו את כל אש׳ צוה יי את המשכן את אהלו ד׳ הוא ספור
התורה אחר מעשה הוא שכתוב ויעשו כל חכם לב בעושי
המלאכה והזכיר על כל דבר ודבר ויעש ויעש · חמישי׳ אחר
שנשלמה כל המלאכה בפרש׳ ויביאו את המשכן אל משה
והיה הענין להזכירו חמשה פעמים הכל למעלת המשכן
ודרך חבה כשם שמצינו שהזכיר הכתוב חמשה פעמים
ישרא׳ בפסוק אחד בסדר בהעלותך הוא שכתוב ואתנה את
הלוים נתנים לאהרן ולבניו מתוך בני ישר׳ לעבוד את עבודת
בני ישראל באהל מועד לכפר על בני ישראל ולא יהיה נגף
בבני ישראל בגשת בני ישראל אל הקדש והכל דרך חבה
ומעלה · ודרשו רבותינו ז׳ל למה זה דומה למלך ששלח בנו
לבית הספר כשבא שמ׳ אכל ברי שתה ברי דמך ברי אזל ברי
לבי׳ ספר׳ אתא ברי מבי ספרא׳ וכן דרשו ר׳ל בכה שהאריכה
תורה בספור אליעזר שכל דבריו כפולים אמרו יפה שיחת
עבדי בתי אבות לפני הקבה מתורתן של בנים שהרי פרשת
אליעזר כל דבריו כפולים שנים ושלשה דפין היא אמורה ·
ובכה מצות בתורה תלוים באות אחת ובתיבה אחת והן הן
גופי תורה · ובמדרש ויקהל משה תבא קהלת משה ותכפר
על קהלת אהרן דכתיב ויקהל העם על אהרן · תבא אמירת
משה דכתיב ויאמר אליהם משה ותכפר על אמירת אהרן
שנ׳ ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים · תבא אלה הדברים
ותכפר על אלה אלהיך ישראל · יבא זהב התנופה ויכפר על
זהב העגל · אלה הדברים אשר צוה יי לעשות אותם וסמיך
ליה ששת ימים תעשה מלאכה · בא ולמדך כי אלה הדברי׳
של מלאכת המשכן צוה יי לעשות אותם בששת ימים ולא
ביום השבת לפי שאין מלאכ׳ המשכ׳ דוחה את השבת · ומה
שאם תעשה מלאכה ולא אם תעשה לנוכח להורות שבזמן
שישרא׳ עושין רצונו של מקו׳ מלאכתן תעשה על ידי אחרי׳
ובזמן שאין עושין רצונו תעשה אתה בעצמך · ולא עוד אלא
שמלאכת אחרים נעשית על ידם וכן בכשמע תעשה אתה
אפי׳ לאחרים וביום השביעי יהיה לכם קדש שבתון לא
מצינו שהזהיר משה על השבת בכאן כמו שנצטוה בפרשה
של מעלה שיאמ׳ להם ושמרתם את השבת אך את שבתותי
תשמורו · על כן נראה לי שנרמז לנו בכאן שאין לגלות
ענינים נסתרי׳ בהמון ולכן הזכיר למעלה אך את שבתותי
תשמרו שהם רמז לזכור ושמור ואמר ושמרתם את השבת
ולא אמר את יום השבת לפי שהוא בשבת העליונה וכן
ושמרו בני ישר׳ את השבת לעשות את השבת כמו שרכזהי׳
שם וענינים נסתרים אלה הנכללין במצו׳ שבת נצטוה משה
מפי הבה לגלותם ליחידי ישר׳ ולכך הזכיר שם דבר אל בני
ישראל שיודיע להם ענין השבת בגלה ונסתר · אבל כאן
משה ידבר בהמון לכל עדת ישראל האנשי׳ והנשים ועל כן
לא הזכיר מרמזי השבת העליונים ומן הנסתר שבת דבר ולא
רצה לדבר להם כי אם בפשט הכתוב בגלה שבת בלבד
ובדרך קצר׳ והנה משה פתח לנו פתח מתוך דבריו להעלי׳
סתרי התורה · ועוד ראיה ממה שדרשו בסכ׳ מגילה על
אנקלוס כשתרגם החופש יצתה בת קול ואמרה מי הוא
שגלה סתרי לבני אדם · ואם בתרגום החופש כך לו למי
שמרהיב באור יותר בסתרי התור׳ בפני ההמון שהו׳ קרא
מגלה סתרים ורכיל מגלה סוד · כל העוש׳ בו מלאכ יומר
וסמיך ליה לא תבערו אש בכל מושבותי׳כ׳ יתכן לפרש כי
כתובי׳ אלה להזהי׳ על המלאכה ולאסור אותה בשבת · אמר
תחלה כל העושה בו מלאכה יומת כלום׳ מלאכת המשכן ·
ועל זה לא אמ׳ כל מלאכה כמשפט התורה והכתובי׳ בענין
השבת ואחר כן הזכיר והזהיר לדורות לא תבערו אש בכל
מושבותי׳כ׳ ביום השבת והוא כלו אמ׳ לא תעשו כל מלאכה
בכל מושבותי׳כם וכלל כל המלאכו׳ במלאכ׳ אש כי בידוע
שרוב המלאכות שבני אדם מתעסקין בהם אינם אלא ע׳י
האש כי האש סבתם ועקרם · ולכך תקנו לנו רז׳ל במצות
הבדלה במוצאי שבת שהוא תחלת התר המלאכו׳ לברך על
האש בור׳ מאורי האש לפי שהאש תחלת המלאכו׳ במעש
בראשי׳ וכענין שכתוב ביום ראשון ויהי אור והנה ד׳ ברכות
ההבדלה רשומות שם לכל משכילי׳ ברכת היין רמוזה היא
בפסוק בראשית במלת הארץ שהוא הגן והגפן בגן והוא
היין המשומ׳ בענביו ששת ימי בראשית׳ברכת עצי בשמי׳
רמוזה במלת ורוח אלהים כי הריח באמצעות הרוח והוא
שאם ששאף האדם האויר ויכנים אותו בחוטמו ועוד ממה
שידוע כי הרוחות מניעות הריח׳ מאורי האש נאמ׳ יהי אור׳
המבדיל בין קדש לחול שנ׳ויבדל אלהי׳ בין האור ובין החשך
והנן זה יביאה את תרומת יי׳ כבר הזכרתיו בסדר ויקחו לי׳
ויצאו כל עדת בני ישר׳ ויבאו׳ הכתוב הזה יורה זריזותם של
ישר׳כי הביאו הנדבה בזריזות ובחריצות והנשי׳ קדמו וזהו
לשון הכתו׳ויבאו האנשי׳על הנשי׳כי לשון על הנשים יורה
כי השני׳באו שם בתחלה וכאש׳באו האנשי׳ככר מצאו שם
הנשי׳שהביאו שם נדבת׳תחלה וזאת מעלה גדולה בנשי׳כי
במעש׳העגל לא רצו לתת תכשיטיהן שכן כתיב ויאמ׳להם
אהרן פרקו נזמי הזהב אש׳ באזני נשיכם בניכם ובנותיכם ·
וכתיב ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אש׳באזניה׳ולא אב׳
באזני נשיהם כי לא רצו הנשים בכך׳ והוא שרמז שלמה ע׳ל
זה אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי ירמוז
למה שכתוב אלה׳ אלהיך׳ אבל עתה בענין המצוה בנדבת
המשכן רצו לתת תכשיטי הזהב שלה׳בחפץ גדול עם היות
ענין טבעי בנשים להשתעשע ולשמוח בתכשיטיהן והם הם
עקר שמחתן וחמדתן והביאו חח ונזם וטבעת עגיל וכומז כל
כלי זהב וקדמו במצוה הזאת לאנשים כי כן יורה לשון על
כלשון נחה ארם על אפרים · כי המלחמה ההיא לאפרים
ואפרים היו בתחלה שם׳ ונפרקו ר׳ אליעזר נתן הקבה לנשים
שכרן בעולם הזה ובעולם הבא לפי שהיה זה ברח בעולם הזה
שמשמרות ראשי חדשים יותר מן האנשים · ובעולם הבא
שהן עתידות להתחדש כמו ראשי חדשים שנא׳ המשביע
בטוב עדיך תתחדש כנשר נעוריכי׳ ומה שאמר הכתוב כל
נדיב לב הביאו חח ונזם · והנשים הן המביאות · יראה לו
עינן הכתוב שהוא כאלו הוא מסורס ושעורו ויבאו האנשי׳
כל נדיב לב על הנשים שהביאו חח ונזם · ואמר וכל איש
אש׳ נמצא אתו תכלת וארגמן כי לא היה התכלת והארגמן
מצוי אצל הכל אלא למקצת אנשי׳ חשובים שבהם · והזכיר
עוד וכל אשר נמצא אתו עצי שטי׳ כי היו יותר מעטי׳ שבידם
עצי שטים׳ כל מרים תרומת כסף ונחשת׳הכסף ואין צריך
לומ׳ הנחשת שכל א׳מהם היה מרוב׳ות׳ מן הזהב׳כי הזהב
לא היה מצוי כי אם אצל הנשי׳בתכשיטיה׳והכסף והנחשת
מצוי הרבה אצל רוב האנשי׳ בכלים ובמטבע׳ ועל כן הזכיר
בכסף ובנחשת לשון תרומה · והזכיר בזהב לשון תנופה

למעלה

שמות לג
שמות לג
שמות לג

למעלה וחשיבות כי המתנדב הזהב ינופף ידו לעלוי נדבתו
גם המקבלים אותה יפרסמוה לפרסם על מעלת הכתנדב׳
ואף על פי שמצינו לשון תנופה בנחשת והוא שכתו׳ ונחשת
התנופה שבעי׳ ככר׳ הזכיר בו הכתו׳ לשון תנופה לחשיבות
הנחשת ההוא כי היה נחשת ממורק ומוזהב מאד והנה הוא
יקר וחשוב הרבה כי הזהב מצוי יותר ממנו׳ וכל אשה
חכמת לב בידיה פוו׳ מכאן שאין ראוי להיות חכמת האשה
אלא במטוה ובזריו׳ צרכי ביתה וכבוד בעלה׳ ולכך מנעו
רז׳ל ללמד תורה לבנות שנאמר ושׁוננתם לבניך ולא לבנותיך
ואמרו כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות׳ וכן
דרשו ביומא פרק שעירי יום הכפורים וכל אשה חכמת לב
בידיה טוו אין חכמה לאשה אלא בפלך׳ והנשׂיאים הביאו
את אבני השהם׳ לפי שדרך הנשיא שמתנגא׳ על העם בענין
שכתו׳ בנלך לבלתי רום לבבו מאחיו׳ לכך הביאו הנשיאי׳
אבני׳ שיהיו על לב אהרן כדי שיתכפרו על גובה לבם ולכך
הזכי׳ בנדבתם ה׳ הידיעה כלום׳ אבני השהם ואבני המלואי׳
שחסרו ישראל׳ וכונת הנשיאים היתה שיתנדבו הכל
ראשונ׳ למלאכ׳ המשכן ושישלימו הם את׳כך מה שיחסרו
כל ישר׳ ואף על פי שהיתה כונת׳ לטובה נחשב להם לחטא
ולחסרון לפי שהיו סומכין על הדבר הזה כי אולי היו ישראל
מביאי׳ האבנים ולא תשלם כונתם כי היו משלימין את הכל
ולא יהיה לנשיאי׳ חלק במצות המשכן ולכך תמצ׳ והנשיאי׳
חסר והנשיאם כתיב׳ ומכאן עונש לכל שאפשר לו להיות
מן הקודמי׳ במצוה ואינו קודם ומפני זה נכת׳ שמם בחסרון׳
ויש שפירש כי אבני השהם ושאר הדברים בדרך נס באו
לישראל וכדי שתהיה מלאכת המשכן נשלמת הביאום ענני
כבוד לתוך אהלו של משה וזהו לשם והנשיאם הביאו
מלשון מעלה נשיאים מקצה הארץ׳ מלא אותם חכמת לב
נתיבות החכמה הם לב׳ כנגדם נעטרינו במצות ציצית שיש
בה לב׳ חוטים ח׳ לכל כנף וכנף וכאשר אבאר שם במקומו
בפרשת ציצית בעזרת ה׳ יתברך׳ וכן נאמר בספר יצירה ל׳ב
נתיבות פלאות חכמה׳ ומפני שהחכמה נעלמת מן ההשגה
לכך הזכי׳ בה לשון נתיבו׳ כי לשון דרך הוא רחב אבל נתי׳
הוא צר עד מאד׳ ומזה אמר הנביא עמדו על דרכים וראו
ושאלו לנתיבות עולמי הזכיר לשון עמידה בדרך שהוא רחב
וכן הבטה שאמר וראו׳ אבל בנתיב שהוא צר מזכיר לשון
שאלה ואמר ושאלו׳ והנה מרוב העלמת החכמה אי אפשר
להשיג שרשה כי אם ע״י הנתיבות כדמיון חוטי השלהביות
שהם נתיבות לגחלים׳ ועל ידי חוטי השלהבי׳ אדם רואה
את הגחלת וכן בדמיון החוט הנמשך כן הפקעת שעל ידי
החוט ילך אדם למקו׳ הפקעת׳ וכן בדמיון הסעפי׳ שבאילן
ששורש האילן מחופה תחת חקרקע ולא נודע מקומו ועל
ידי הסעפים והגידים הנמצאי׳ מתחת מחלות הקרקע ילך
האד׳אחר השורש וימצאנו׳ וכשהזכיר כאן חכמת לב הכל
לחנדיל ולהאדיר מעלת בצלאל ואהליאב כי הוא כאלו אמר
מלא אותם חכמת השכינ׳ כענין שכתו׳ ית׳עצב׳ לבו׳וכענין
שאלת המלך שלמה ונתת לעבדך לב שומע׳ וכן כתיב ויי׳
נתן חכם׳ לשלמה׳ ולפי שהיו שניהם גדולי האומני׳ וראשי
החכמים העושי׳ במלאכה לכן המשיל הכתוב חכמתם
לחכמת השכינה׳ והזכיר מלת בהמה בתוספת ה׳ והיה לו
לומר בהם׳ והענין מפני שהמשיל חכמתם כבר לחכמת
השכינה והשכינה נרמזת באות ה׳ כאש׳ הזכרתי לך הרבה
פעמי׳ יסמנה תבא החכמה והתבונה בהם׳ או׳ אולי לא הזכי׳
הלשון בהם לפי שאי אפשר לבש׳ודם להשיג תכלי׳ החכמ׳
ונמשל בבהמות נדמו נבער כל אדם מדעת ומהשיג אפילו

בקצוות דרכי החכמה וכענין שכתו׳ איש בער לא ידע וכסיל
לא יבין את זאת הזכיר איש שהוא לשון חשיבות ומעלה
ולומר כי אף האיש שהוא גדול בחכמה בער הוא תרגום
בהמה בעירה׳ והנה הוא נחשב כבהמ׳ אצל חכמת השכינה
ובתנחומא וימלא אותו רוח אלהים לא אמר בצלאל בלבד אלא
כל מי שעסק במלאכת המשכן נתן בו הקב״ה חכמה ובינה
ודעת׳ ולא תאמר בבני אדם אפילו בהמה וחיה ומכלם
לא נתפרסם אלא בצלאל עד כאן׳ מרנים העם להביא׳
כלת מרבים מורה כי לא היו פוסקים מלהביא והגיד לך
הכתוב מעלה גדולה בנדבת כלל ישראל האנשי׳ והנשי׳ כי
האנשי׳ התנדבו הכסף והנחשת והתכלת והארגמן ותולעת
שני והנשי׳ התנדבו תכשיטי הזהב שלהם׳ ועקר כל הנדב׳
הזאת הביאוה ביום אחד אצל משה כי כן לשון הפרש׳ מורה
על לשון מהירות כלשון ויצאו כל עדת בני ישראל ויבאו׳
ועוד מה שאמר הכתוב והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר
בבקר׳ והמובן מזה כי אח׳ שהביאו עקר כל הנדבה ביום
ההוא עיד נשארו מהם מעט׳ שהביאו עליו נדב׳ בבקר בבקר
כלומר למחרתו בהשכמה׳ וגלה לנו הכתוב על מעלת
החכמי׳ העושים המלאכה באמונתם הגדולה כי הגידו זה
למשה׳ והם היו טרודים ומתעסקים במלאכתם והניחו
מלאכת׳ לאם למשה כי כן יורה לשון איש איש ממלאכתו
אשר המה עושים׳ וזהו לשון ויאמרו אל משה לאמר פעם
אחר פעם׳ וגם כעלת משה המולך עליהם שלא היה בוחר
בכספם ובזהבם ועל כן כתי׳ ויצו משה ויעבירו קול במחנה
למנוע הענין׳ והמלאכה היתה דים כנגד כל חמלאכה שיש
להם לעשות אותה ועדיין יותי׳ ממנה׳ ועל דרך הפשט יאמר
המלאכ׳ יש להם די הצורך אמתהיאני שוא כאן למה הוצרך
הכתו׳ והלא הזכיר זה למעלה סרבי׳ העם להביא מדי העבוד׳
למלאכה אשר צוה השם לעשות אותה והותר׳ ומשם היתי׳
מבין הספוק והיתרון׳ ואפשר לומ׳ כי הכתוב חזה ידמה למ׳
שהמשכן של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה וכן
הזכי׳ המדרש היכל של מטה כנגד היכל של מעלה שנ׳ מכון
לשבתך פעלת י״ מקדש י״ כוננו ידיך׳ וכבר ידעת כי שם י״
הוא בית המקדש של מעלה ולכך הזכיר המדרש לשו׳ היכל
ויהיה שעור הכתוב והמלאכה של מעלה היתה דים והותר
לכל המלאכה לעשות אותה כלו׳ כנגד כל המלאכ׳ של משה
המוטלת עליהם לעשות אותה׳ וכבר ידעת כי משם יצא
הספוק והפרנסה לבית המקדש של מטה ולכלל העולם
העליונים והשפלים ולכך הזכיר הכתוב שני פעמים לשון
מלאכה והזכיר בשל מעלה לשון הויה ובשל מטה לשון
עשיה והבן זה׳ ויעש בצלאל את הארון׳ ידוע כי הארו היה
מקודש שבכל הכלים שהוא משכן התורה ועל כן הזכיר
במעש׳ הארון את בצלאל בשמו שהיה מלא רוח אלהי׳ בחכמ׳
בתבונה ובדעת׳ ועוד שהיה הארון צריך כונה שיעשה על
כונתו ובשא הכלים שלא הזכיר בהם בצלאל כלל לא שהזכיר
בכל אחד ואחד ויעש סתם׳ חזר אל כל חכם לב ולכל אחד
מן החכמים העושים במלאכה שהזכי׳ ודע כי פרשיות אלו
הסמוכות זו לזו ויעש בצלאל את הארון ואחריה ויעש את
השלחן ואחריה ויעש את המנורה ואחריה ויעש את מזבח
הקטורת כן היו במשכן ובמקדש כסדר׳ הארון לפני לפני׳
מן הפרכת׳ והשלחן מחוץ לפרוכת בצפון׳ והמנורה
בדרום׳ ומזבח הקטרת היה בין שלחן למנורה משוך קמעא
כלפי חוץ עד שהכהן נכנס להשיב את הנרות במזבח פונע
תחלה׳ ומזה אמרו דשון מזבח הקטורת קודם להטבת חמש
נרות לפי שאי מעבירי על המצו׳ ועוד יש רמז באריב פרשיו׳

אלו

ו בסמיכתם לארבע אותיות שבשם · כי קומת הארון עם הכפורת כנגד יוד שבשם · והשלחן שבצפון הוא סימן למלכו המקבלת שפע מן החמישי שהיא השמאל המקבלת מן ההא הראשונה כנגד הא ראשונה שבשם ולכך הקדים הכתוב שלחן למנורה המנורה בששה קני כנגד ואו שבשם · מזבח הקטרת שהיא מצופה זהב כנגד הא אחרונ שבשם · כי הקטרת למדת הדין ממה שכתוב ישימו קטורה באפך · וכעתה ל תתמה כמה שאמרו יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ · כי היוד רמז לחכמה וההא טמכנה אצילות · הואו רמז לתבונה · וההא אחרונה היא הדעת וזהו שאמר ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת · ובמדרש ויעש בצלאל את הארון אמר ר חנינ דצפרי שלש ארונות עשה בצלאל שנים של זהב ואחד של עץ שקע של עץ בתוך של זהב ושל זהב לתוך של עץ · וצפ שפתותיו זהב שנ כבית ומחוץ תצפנו · אמר לו אף על פי שהעץ נתון באכצע הוי נוהג בו כבוד שהתורה נתונה בתוכו והלוחות טנשתברו הוי נוהג בהן כבוד שנ אשר שברת ושמת בארון · דברים י ב לחות ושברי לחות מונחים בארון · אף על פי שאתה ריאה בני תורה עניים נהוג בהם כבוד והארון היה של עצי שטים לכפר על מעשה שטי כשאמ הקבה למשה לעשות המשכן על כל דבר ודבר אמר לו ועשית ובארון כתיב ועשו שלא יהא פתחון פה לאחד מישראל שיאמר לחברו אין לך חלק בתורה לפיכך צוה שיביאו הכל · נתנה תורה במדבר מה מדבר הפקר לכל אף דברי תורה מופקרים לכל מי שירצה · שלא יאמר אדם אני בן תורה והתורה נתנה לי ולאבותי ואתה ואבותיך לא היו בני תורה אלא גרי לכך כתיב תורה ש לג ד צוה לנו משה מורש קהלת יעקב לכל המתקהל ביעק אפילו עוסקים בתורה והם גרים שקולי הם ככהן גדול שנא אשר ויקרא יח ה יעשה אותם האדם וחי בהם כהן ולוי וישרא לא נאמר אלא האדם · ראה מה כתיב בבני יתרו משפחו סופרים יושבי יעבץ תרעתי שמעתים סוכתי תרעתים שהם יושבי בשערי בית המדרש · שמעתים ששומעים ולומדים סוכתים שהיו משימי אוניה לשכוע בכוון לשון הסכת ושטע דא תרעתי ישמעו תרוע בסיני שמעתי שאמרו נעשה ונשמע ומי הם הקני הבאי מחמת אבי בית רכב והיו בני בניו של יתרו ·

ובמסכת יומא פוק חזי מאי עבד בצלאל עשה בצלאל פני של זהב שמונה אמצעי של עץ תשעה חיצון של זהב עשרה ומשהו מאי משהו זר במראות הצובאות היו מראות אלה של נחושת קלל מוצהב מאד והיו ראוי שיזכר למעלה בכלל נדב הנשי עם חח ונזם וטבעת וכומז אבל התכשיטי הדם היו של זהב ולא רצה לערב עמהם המראות שהיו של נחשת ולכך הזכיר בפני עצמן ועוד לשעם אחר כי בדבת זהב נתערב כלה במלאכת המשכן אבל המראו נעשה בהם כלי מיוחד בפני עצמו והוא הכיור · ומן הטעם הזה דרשו רזל שהיה משה רבינו מואס במראות מפני שעשויות ליצר הרע אמר לו הקבה אלו חביבים מן הכל שעל ידיהן הקמידו הנשי צבאות רבות במצרי ולא דרשו כן בכימז כמו שדרשו במראו והיה לו למרע למאוס בו יותר אבל הענין כי שם נתערבה כל הנדבה וכאן נעשה כלי מיוחד מן המראות ולכך הוקשה לו למשה עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא אלו חביבים מן הכל · וכבר ידעת כי הכיור הנעשה מן המראות היה לשם שלום בין איש לאשתו שמשם היו נוטלין מים להשקות לאשה שקנא לה בעלה ונסתרה והחכ ר אברה זל פירש כי הנשי האלה שהתנדבו המראות היו פרושות וכרות מתאוות העולם והיו עובדות השם יתברך ונתנו מראותיהן נדבה ומה שאמ אשׁ צבאו פתח אהל מוע כי היו בהן צבאות רבות באות בכל יום ויום פתח אהל מועד להתפלל ולשמוע וזהו שתרגם אנקלוס דאתיא לצלאה לתרע משכן זכנא וענין אהל מועד שהביאו הנשים הנדבה ההיא ל אהל מועד שקראו משה אהל מועד כענין שכתו ומשה יקח את האהל וקרא לו אהל מועד · כי אהל המשכן לא נעשה עדין · ויעש החצר לפאת נגבה תימנה הקדי רוח דרום הנקרא ימין כי הוא לימין הנכנס בחצר · ויש מחכמי התכונה שאמרו כי הדרום הוא ראש והתחלה לשאר הרוחות והצפון הוא סוף הרוחות וזנבן · ולכך הושם ראובן שהיה בכור בדרום ודן בסוף הצפון ודע כי הספור בענין המשכן וכליו והחקירה בתכונת צורותיו ומובאיו ושעור ארכן ורחבן וקומתן אף על פי שאין בית המקדש קיים מצוה גדולה היא עד שמי יגיע שכרה ותורה הוא וללמוד אנו צריכין וכן הזכירו רבותינו זל בענין הכרובות כי כל המתעסק בלמוד פרשיות וישא ויתן בלבו ענינה כאלו הקריב הקרבן עצמו הוא שאמרו כל העוסק בפרשת עולה כאלו הקריב עולה בפרשת חטאת כאלו הקריב חטאת וכן כלם הא למדת מזה על הספו בפיו בלבד שכיון אהו ופעלתו לפניו כאלו עשה המעשה והקריב קרבן על המזבח והוא הדין בספור ענני המשכן והמקדש שיש לנו זכות עצומה ועקב רב כאשר נהגה בהם ונשתדל להבין פשוטן ונגליה · על אחכמה וכמה אם נזכה להשיג תוכם להשכיל אח כרמזיהם והוא שהזכיר דוד על הענין הזה על הנסתר והנגלה · סבו ציון והקיפוה ספרו מגדליה שיתו תנ"ס לבכם לחילה פסגו ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון · ובזכות הסבוב והחקיף בנגלה ובנסתר ישיב שכינתו לתוכו שנאמר כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו עלכות ·

טוב מעט ביראת יי מאוצר רב ומהומה בו · טוב ארוחת ירק ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו · משלי טו

שלמה

המלך עליו השלום הזכי שני כתובים אלו על מדת ההסתפקות ויזהיר בהם על הגזל ויתכן לפרשם על שלש דרכי פשט ומדרש ושכל · עד הפשט טוב מעט ביראת יי יזהיר שלמה עה את האדם על ענין הגזל לפי שהוא מצוה מושכלת מכלל המצות המושכלות כי כל מי שיש בידו עון הגזל קשה הוא מכל שאר עונות · וכן דרשו רזל מאה

מלאה

מלאה עניו אין מקטרג בכלם אא גזל ודוב המבול לא נחתם
ויג גזר דינ אא על הגזל שנא קץ כל בשר בא לפני כי מלאה
הארץ חמס ואם אין מחוי הגזל אין לן מחילה עולמית ועל
כן היא עבר חמור מכל השא ועל כן אם שלמה עה טוב
מעט ביראי יי יאם טוב המועט וחו המות מן המרוב והוא
ייי ט אסו יוכן אם בסמו טוב מעט בצדק מרוב תבואו בלא משפ
ובא להזהי את האד על הגזל שלא יחוס על כספו וזהבו
שיאם איך ירחיקנ מבין ידיו כי טוב מעט שישא לו בצדקה
מרו תבואו בלא משפ ועל זה אם טוב מעביראי יי ובאהבתו
ברבוי אוצרו וגנזי כסף וזהב ומהום בהם והביא על זה לראי
ועדות הכתו השני שאחריו טוב ארוחת ירק ואהבה שם כי
אח שהזהיר על הגזל שהוא ענין שכלי הביא עליו משל
טבעי למופ כי טבע בני אדם שירצו אכילה מועט וקלה כגון
ארוחת ירק וכיוצא בה בחברת אוהבים יותר ממה שירצו
שוורים מפוטמי בחברת שונאים ומזה יוכל הטבע להבין
ולהשכיל ולדון קו ממה שחו מפורסם ומוחש לעין אם
באהב בשר ודם יבחר אדם ויערב לו אכילה קלה יות מסעוד
מטעמי ומטמנים בחברת שנאה כל שכן שראוי לו שיבחר
מעט ביראת יי ואהבתו שהי טובה לו מכל אהבה שום אדם
ובכל רבוי אוצרו וכל ממון שבעולמי וכל הענין הזה אזהרה
והער ודרך חיי שלא יתלמד אדם לחמדת הממון ושלא
יעשה כספו וזהבו עקר אמונתו וחזנ וחבושו קרי עזו הוא
ומלי י ט שאם שלמה עליו השלום סין עשי קרי עזא אבחום נשגבה
במשכיתו אם חכתו כשם שטבע בני אדם לשום בטחונם
בקרי עזו שיש בה חומה וכגדל כן חעשי שם בטחונו בהונ
והכתו הזה אזהר לאדם להתרחק ממד זו שלא יבטח אדם
בעשרו ולא ישימו קרית עזו רק שיהיה שם יי בלבד הונו
קרי עזו והוא נקשר עם הכתו שלמעלה שהו מגדל עזו שם
יי בו ירוץ צדיק ונשג וסמך לו הון עשי קרי עזו הכונה כי
שם ה הון עשי כי הצדיקים ישימו כספם וזהבם בשעבוד
התור והמשות והרשעים ישימו התורה והמצוה בשעבוד
כספם וזהב לפיכך אין ראוי לאדם לשום בטחונו ותקותו
רק בשם המיוחד והענין הזה בארו איפז התימני לאיוב
איוב כב כה הוא שאם ושי על עפר בצר ובצו נהלים אופיר אם לאפב
ראוי לך שתשים הממון במחשבתך במדרגת עפר ותשים
זהב אופיר כצור נחלים שלא יבטח בו אדם כי אין בו תועלת
ואחר שהזכיר שלא ישים בטחונו ותקותו במקונו חזר
משל להזהיר שישי בטחונו בהשם יתעלה הוא שכתו והיה שדי
משל בצריך יכסף תועפו לך וכתוב כי אז על שדי תתענג ותשא
אליוה פניך יעל דרך המדרש טוב מעט ביראי יי טובי ישר
דברים ו ז לפני הקבה שנ בהם כי אתם המעט מכל העמים ביראת יי
שקבלו את התורה כדי שיראו את השם יתעלה שנאמר כי
שמות כ יז לבעבור נסות אתכ בא האלהים ובעבו תהיה יראתו על
פניכם לבלתי תחטאו ויקרא רב או שבעי אומות שנמשלו
פיר הפירים לאוצר של יין שכן דרשו רזל ביאני אל ביתהיין או שבעי
כ ד אומות ומהומה בו שעתיד הקדוש ברוך הוא להזמם
ולהענישם ליו הדין טו ארוח ירק ואהב שם טוב סעוד ירק
שאכל שלמה המלך אצל עני פשו אבוס שאכל אצל העשי
אמרו במדרש נשעה שירד שלמה ממלכותו היה מחזר על
הפתחים והיה אומר אני קוהלת הייתי מלך על ישראל
קהלת א בירושלים פגעו בו שני בני אדם שהיו מבירין בו אחד מהם
נשתטח לפניו אמ לו אדני המלך אם רצונך גלגל עמי היום
הלך עמו והעלהו לעלייתו הבי לו שור אבוס ועשה לו כמה
מטעמים והביא לפניו והזכי לו עניני מלכותו אמר לו זכור
בשהיית מלך שעשית כך וכך ביום פלוני כיון שהזכיר לו
מלכותו געת בבכיה ולא אכל מכל אותה סעודה ולא זז
מלבכות עד שעמד מאותה סעודה שבע בבכיה פגע בו
השני נשתטח לפניו ואם לו אדני המלך רצונך שתנלגל
עמי היום אם לו שמא רצונך לעשות לי כדרך שעשה לי
חברך אתמול אם לו איש עני אני אם רצונ גלגל עמי היוכ
במעט ירק שיש לי הלך לביתו כיון שהגיע שם רחץ לו
ידיו והבי לפניו מע ירק התחיל מנחמו ואם לו אדני המלך
שבועה נשב הקבה לדוד אביך שאין המלוכה פוסקת מזרעו
פלי קנ לעולם שנאמר נשבע יי לדוד אמת לא ישוב ממנה אבל
מדת הקבה כך מוכיח את האדם וחוזר ומתרצה שנאמר כי
פלי ג את אשר יאהב יי יוכיח וכאב את בן ירצה ועתיד הקבה
להחזירך כיון ששמע שלמה המלך כך נתקוררה
דעתו ושמח מאותה סעודה של ירק ועמד משם שבע
ושמח וטוב לב כיון שחזר למלכותו כתב בחכמתו טוב
ארוחת ירק ואהב שם משור אבוס ושנא בו טוב ארוח ירק
שהאכילני אותו עני משו אבו שהאכילני העשי שהזכירני
צערי ועל דרך השכל טוב מעט ביראת יי יזהיר שלמתאת
האד שיתבונן בענינים השכליי כפי השגתו בחלק האפשר
ולא ירצה להתחכם ולהסריד שכלו בחלק הנמנע שעליו
פלי ו אמר אל תתחכם יותר כי טוב מעט ביראת יי כלומר טוב
שישכיל וישיג לו השגה מועטת ויירא את השם יתברך
מאוצר רב כלומר מרבוי החכם יותר מכדי השגתו כי יבא
מזה לידי מבוכה ומהום וזהו ומהום בו לפי שעם המעט
תתעלה ותתענג ועם הרבוי יאבד וישתומם ותהיה נפשו
נטרדת מן החיים הנצחיי האמתיים מאות המעלות הראויו
לתת לה מבית המלך וכענין הדבש שהו ערב לגוף במעוש
פלי ורבויו יזיק לו ועל זה אמר שלמה דבש מצא אכול דייך פן
תשבענו והקאותי יזהי עליו שיאכל ממנו די ספוקו וישאר
בקרבו כי אם יאכל ממנו בשפע ורבוי יותר מכדי צרכו
יקיא הכל ואפילו המעט שכבר קנהו יפסיד אותו כן
יקרה למי שיחשוב להשיג יותר משעורו ומכדי השגתו
כשיחפוץ ללכת לפנים ישו על כל פני לאחו ורזל באחו לנו
משל על ענין זה הוא שאמרו בפ חלק גבי בלעם שהלך
למדין ליטול שכר ארבע ועשרי אלף שהפיל מישראל כמלא
יהוש אתא למבעי קרני אודני דהוו ליה גזוזינהו מיני שאם ואת
בלעם בן בעו הקוס הרנו בחר כלומר הוא בקש ליטול מה
שאינו שלו ומה שהי לו אבד ממנו זמה שדרשו רזל בענין
החכמה דבש מצאת אכול דייך זה ר עקיבה פן תשבענו
והקאותו זה בן זומא אחר שהור להשכיל ולחקור בחלק
האפשר והזהירו שלא לחקור בחלק הנמנע בא לדבר בחלק
ההשגה והזהי עליו שתהי השגתו צרופ ומזוקק מבלי סיני
זהו שאמר טוב ארוחת ירק ואהבה שם אמר טוב להשיג
השגה קלה עם אמונת השכינה הנקראת אהבה שנא אם
טי פסי תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ וכתוב אם יתן
פס פו איש את כל הון ביתו באהבה ואנו אומרים באהבה תרחם
קרבנו להודות לך ולייחדך משור אבוס מן האשגה הגדולה
המטעה את האד באותה השגה שהשיגו ישראל במדבר
שעשו את העגל וימירו את כבוד בתבנית שור ושנא זו
מדת הדין זהו שהזכי משה למה יי יחרה אפך בעמך וכלל
פס הכתו לפי הדר הזה שהו משבח עבוד השכינ ומגנה העזן
ההו ולפי שלא היתכונת לעז אא שנקשהו למנהיג לכך
נמחל להם העון והראי שנמחל להם מיד ששרת שכינה
במשכן כי זה היה מופ ועדו שנמחל להם העון ולכך נקרא
אהל מוע שכמדב משכן מלשון שכינ ונקר המשכן משכן
העדו ודרשו רזל חטאו בלה ונתרצו בלח חטאו באלה אלה
אלהינ

אלהיך ישראל׃ ונתרצו באלה אלה פקודי המשכן משכן
העדו אשר פוקד על פי משה עבודת הלוים ביד איתמר בן
אהרן הכהן׃ על דרך הפשט אלה פקודי המשכן יחזור אל
הנזכרים למעלה יאמר כי המשכן וכליו שהוא הבית והחצר
וכל הנעשה להם פקודי עבודת הלוים אשר פקד משה ביד
איתמר׃ אבל כלי הקדש שהם הארון והשלחן והמנורה
והמזבחות אינם בכלל המשכן והם פקודת אלעזר׃ על דרך
המדרש אלה פקודי המשכן משכן׃ למה שני פעמים משכן
אלא ללמד שהיכל של מטה מכוון כנגד היכל של מעלה שנ׳
מכון לשבתך פעלת יי׳ וגו׳ אל תקרי מכון אלא מכוון שקול
היה המשכן כנגד בריאת העולם׃ בבריאת העולם כתיב
הנוטה כדוק שמים ויכתחם׃ ובמשכן כתיב ועשית ירעות
עזים לאהל וכתיב נוטה שמים כיריעה׃ בבריאת העולם
כתיב יקוו המי׳ ובמשכן כתיב ועשית כיור נחשת׃ בבריאת
העולם כתיב יהי מאורות ובמשכן ועשית מנורת׃ בבריאת
העולם כתיב ועוף יעופף ובמשכן והיו הכרובים פורשי
כנפים׃ בבריאת העולם כתיב ויברא אלהים את האדם
ובמשכן כתיב ואתה הקרב אליך׃ בבריאת העולם כתיב
ויכלו השמים ובמשכן ותכל כל עבודת׃ בבריאת העולם
ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו ובמשכן ויברך
אותו משה וכתיב ויקדש אותו ואת כל כליו בבריאת העולם
כתיב כי בו שבת ובמשכן כתיב ששת ימים תעשה מלאכה
ואחר כך אמר קחו מאתכם תרומה׃ להודיעך ששקולה
מלאכת המשכן כנגד שמים וארץ עד כאן במדרש׃ כל מה
שהזכירו חכמים במדרש הזה בעניני המשכן השקול כנגד
העולם נראה שדברו דרך כלל אבל הפרטים רבים נמשכים
ויוצאים מן הכלל ונראה לי כי מתוך הכלל הזה שלמדנו
נוכל לחדש ולהוציא קצת מן הפרטים׃ והוא שמצאתי מן
הגדולים האלה כי כשם שכתוב בבריאת העולם אלה
תולדות השמים והארץ כנגדו מצינו במשכן אלה פקודי
המשכן׃ וכשם שנביא העולם כהא שנא׳ בהבראם וגו׳ ורשו
רז״ל בהא נראם׃ כנגדו מצינו במשכן וכנגוד יי׳ מלא את
המשכן כי ההא כנגד ה׳ וו היא הכונה כמו שהוזכר ענין
המשכן פעמים בתורה כמו שכתבתי בראש פרשת ויקהל׃
וכן לשון משכן לשון שכינה וחהו שכתוב לשכון כבוד
בארצנו׃ וכשם שהעולם עלה במחשבה להבראות תחלה
ואחר כך נעשו המעשים בששה ימים׃ כנגדו תמצא במשכן
לחשוב מחשבות ואחר כך לעשות׃ וכשם שהעולם נברא
ולא חובה רק דרך נדבה וחסד שנאמר עולם חסד יבנה׃ כן
המשכן נבנה דרך נדבה שנאמר אשר ידבנו לבו כל נדיב לבו
יביאה׃ וכשם שהזכיר שם אלהים בכל מעשה בראשית
ואחר בך השם המיוחד שנאמר ביום עשות יי׳ אלהים כנגדו
תמצא במשכן אחר שהזכיר וכבוד יי׳ מלא את המשכן
שהוא כנגד שם אלהים הזכיר השם המיוחד ואמר כי ענן
יי׳ על המשכן׃ וכשם שהעולם נברא בשתי מדות מדת
רחמים ומדת הדין כנגדו המשכן נעשה בשני אומני בצלאל
משבט יהודה כנגד השם המיוחד ואהליאב משבט דן כנגד
מדת הדין׃ גם יתכן שנבין מלת משכן מלשון המשכה לפי
שהמשכן וכליו ציורים ודוגמא למקדש של מעלה כי בית
המקדש של מטה מושך כח ממקדש של מעלה הנקרא
זבול׃ ולכך אמר שלמה עליו השלום בנה בניתי בית זבול
לך׃ ויחו סוד הכתוב ומזבלון מושכים בשבט סופר׃ כי יש
מושכים למטה מזבלון והנמשך הוא זבולון׃ ויובן ממנו עוד
כי מזבולון חם מושכים והנמשך הוא סופר והוא מלשון
ספירה וחכונה על הראשונ׳ והבן זה׃ וכשם שכתו׳ בבריאת

העולם ביום עשות יי׳ אלהים כן במשכן תמצא כנגדו ויהי
ביום כלות משה׃ וכשם שכתוב בבריאת העולם וירא אלהי׳
את כל אשר עשה והנה טוב מאד כן תמצא במשכן וירא
משה את כל המלאכה והנה עשו אותה׃ וכשם שבריאת
העולם מלאכת העולם לא דחה את השבת שנאמר וישבות
ביום השביעי כן במשכן מלאכת המשכן לא דחה את
השבת שנאמר ששת ימים תעשה מלאכה׃ וכשם שנברא
העולם ועתיד להבטל ולהתחדש אחר השבת כן המשכן
והמקדש עתיד ליבטל ולהחרב ולהתחדש וכשם שמצינו
בבריאת העולם ויצו משה ויעבירו קול במחנ׳ לאמר׃ וכשם שמצינו
בבריאת העולם שנקרא הקדוש ברוך הוא שדי על שאמר
לעולמו די׳ כנגדו תמצא במשכן והמלאכה היתה דים זו
מלאכה של מעלה הנקראת על דרך הקבלה מלאכת שמים
וארץ׃ ובפרקי רבי אליעזר תמצא למה נקרא שמו אל שדי
שאמ׳ לשמים די ועכדו לפי שהיו מותחין והולכי׳ עד שאמר
להם די׳ וכשם שיש בבריאת עולם שמים וארץ שהם עדות
לישראל בשמירת התורה שנאמר העידותי בכם היום את
השמי׳ ואת הארץ כן במשכן משכן העדות׃ כשם שבבריאת
העולם שבעת ימי בראשית כן במשכן שבעת ימי המלואים׃
וכשם שבבריאת העולם לב׳ פעמים אלהים עד לעשות׃ כן
במשכן מלא אותם חכמת לב׳ ואין ספק כי יש בזה דברים
אחרי׳ מלבד מה שהזכרתי שלא כתבתי׳ וגם אני יודע אותם
וכהם שאיני יודע גם כן והפרט הזה שהזכרתי וחדשתי
הוא פתח להבין שאר הדברים׃ ועוד אמרו במדרש אלה
פקודי המשכן משכן׃ למה משכן שני פעמים לפי שבית
המשכן עתיד להתמשכן שני פעמים בית ראשון ובית שני
שנ׳ חבל חבלנו לך ע״כ׃ ואם תשכיל במלת המשכן משכן
הערות תמצא בהם רמז למספר השנים שעמד בית ראשון
ובית שני וכן מיציאת מצרים עד שבנה שלמה את הבית כי
המשכן במספרו עם האותיות רמז לבית שני׃ וכן משכן
במספרו רמז לבית ראשון׃ וכן העדת חסד ויו וחשבונו ד׳
מאות ופ׳ שנה משיצאו ממצרים עד שבנה שלמ׳ את הבית
ומה שיחסר אחד מן החשבון לפי שבשנה השנית לצאתם
נבנה המשכן׃ וכל אלו החשבונות ראה אותם משה ברוח
הקדש וזהו אלה פקודי המשכן משכן העדות׃ דא משכן
העדות אמר רבי שמעון בן יוחאי אין עדות אלא תורה שנא׳
אלה העדות והחקים והמשפטים׃ משל למלך שהיה לו בת
ובנה לה פלטרין והושיבה לפנים מן׳ קלקלים אמר כל מי
שנכנס על בתי כאו׳ נכנס על כבודי כך שני שמות למשכן
כתוב אחד אוהל מועד כשכן העדות זו התורה׃ וכתוב אחד אומר
אומר לפני משכן יי׳ אמר הקבה מי שמבזה את בתי כאלו
מבזה את כבודי׳ תדע לך שכשנכנס אדריאנוס קיסר לבית
המקדש היה מחרף ומגדף׃ אמר דוד רבונו של עולם יודע
כמביא למעלה בסנך עץ קדומות׳ העלה עליהם כאילו היו
עולים לקוץ ארזים ועושים סולמות לעלות לרקיע לא שאין
יכולים ומניחים אותך ובאים עלינו שנא׳ באו גוי׳ בנחלתך׃
אמר רבי חייא בר אבא למה אומות העולם דומים לאדם
שהיה שונא את המלך והיה מבקש להתגרות בו ולא היה
יכול מה עשה הלך אצל טיאטרוס שלו ומבקש להפילו
והיה מתירא מן המלך שלא יהרגהו נטל צפורן של ברזל
והכניסהו תחתיו אמ׳ מתוך שאני מפיל הבסים הטיאטרו׳
נופל כך אמרו אומות העולם לישרל שנאמר יתיצבו מלכי
ארץ ורוזנים נוסדו יחד על יי׳ ועל משיחו׃ משל למי שאינו
יכול לחכות את החמור מכה את האוכף׃ משל למי שאינו

יכול להכות את הארי מכה את החמור ובצלאל בן אורי בן
חור למטה יהודה עשה באור עשה צוה לעשות לחכמים
העושי המלאכה כי הוא לא עשה כי אם הארון בלבד ולכך
ויקרא ו נתיחד שם שכתוב ויעש בצלאל את הארון ודרשו רזל
אפילו דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנאמר
למשה בסיני ובמדרש בצלאל ואהליאב היו האומנים
הבקיאים שבכלם בצלאל משבט יהודה שנקרא גור אריה
ואהליאב משבט דן שנקרא דן גור אריה והכקדש היה
דומה לאריה שכן מצינו ההיכל צר מאחוריו ורחב מלפניו
ויק כט ו ודומה לאריה כדכתיב הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד
רמיה ז ז ובאריה נענשו שנאמר עלה אריה מסובכו ובאריה עתידין
ישיכה ה ח להתמשל בזכן הישועה שנ והיה שארית יעקב בגוי כאריה
בבהמ יער וכסף פקודי העדה מאת ככר ככף של מחצית
השקל לכל אחד כששים רבוא ישראל עלה למאת ככר
שהרי שש כאות חצאי שקלים הם שלש מאות אלף שקלים
שלמים ולפי שישראל נמנו במדבר סיני ועלו שש כאות
אלף ושלשת אלפים וחמשים על כן כשהיה בידם מאת ככר
חצאי שקלים נשארו שלשת אלפים וחמש מאות וחמשים
שהם אלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקלים שלמים
ששכח משה וכתב רשי בפירוש הכבר ששים מנה ומנה
של קדש היה כפול הרי הכבר מאה ועשרים מנה והמנה
כה סלעים הרי ככר של קדש שלשת אלפים שקלים ומאת
ככרים הם שלש כאות שקלים שהרי שש מאות חצאי
שקלים היתרים שהיו שלשת אלפים תקן חצאי שקלים
הם אלף ושבע כאות ושבעים עכ ומעתה כיון שחצי שקל
לכל אחד כששים רבוא עלה מאת ככר שקל שלם לכל
אחד עולה מאתים ככר מכאן ואילך צא וחשו בשקלי המן
שהיו עשרת אלפי ככר כסף שנתכוין להת בשניל כל אחד
ששים רבוא ישראל הערך הגדול שבתורה שהוא חמשי
שקל כענין שכתוב בפרשת ערכין וכשתחשב חמשים
שקל לכל אחד ששים רבוא חמשים פעמים מאתים ככר
הם מאה פעמים מאה ומאה פעמים מאה הם עשרת אלפי
ככר או נאמר כי מפני שידע המן חטא שבטי ישר במכירת
יוסף בעשרים כסף שהם חמשת שקלי ועונש החטא ההוא
לא נפקד עליהם עדין על כן חשב מחשבה לקנות כל ישרא
להת נשכיל כל אחד ששים רבוא חמשת שקלים כי
חשב שיצליח בזה ויעלה בידו לגודל חטאם וכענין שאמרו
במדר וישבו לאכול לחם אמר להם הקבה אתם מכרתם את
אחיכם מתוך משתה חייכם שבניכם נמכרי בשושן מתוך
משתה שנאמ והמלך והמן ישבו לשתות ולפי זה היה די
שיתן בשלים אלף ככר כסף כי כן חשבון חמשה שקלים
לכל אחד ששים רבוא שעולה אלף ככר לפי חשבון חצי
שקל לכל אחד שהוא עולה למאת ככר אבל אפשר לומר
שרצה לכלול בזה כונה אחרת שרצה ליתן מן האלפי עשר
ועשה כן כנגד עשרת הדברו שהיה חושב לדחותם בעשרה
שלו זה שאמרו ועשרת אלפים ככר בסף אשקול לבטל
בעשרה שלו זכות העשרה שנתנו מתוך האש והקול וזהו
לשון אש קול והקבה ברחמיו הפליא לעשות עמנו וגבר
עלינו חסדו עד שאפילו קוצץ שעורים שלנו דחה אלפים
ככר כסף שלו ונתחפך בביתו צליל שעורים סערת יי חמה
להחליש כחו הגדול למעלה ונהרגו עשרת בניו מלמטה
ומה שאמרו וכסף פקודי העדה מאת ככר וכן ונחשרת
התנופה מאת ככר זה יורה כי משה נתן להם חשבון על כל
דבר ודבר והיה נותן הכל ביד אי איתמר לפי שלא יהיו ישראל
חושדין אותו כשנתנה נזבר על המשכן יחידי ואמרו

במדרש עליו הכתוב אומר איש אפונות רב ברכות ואין מלכי ב
להעשיר לא ינקה איש אמונות זה משה שנאמר בכל ביתי כמדבר
נאכן הוא רב ברכות שהביא הקבה ברכות על ידו ונעשה
גזבר על מלאכת המשכן ואין להעשיר קרח שהיה לוי
ובקש כהונה גדולה לפיכך לא ינקה מה כתיב ביה ותפתח סם יו
הארץ את פיה וכשם שצריך אדם לצאת ידי חובת המקום
כך צריך לצאת ידי חובת הבריות שכן שנו רזל אין התורה
נכנס לא בפרנוד חפות ולא במנעל ולא בסנדל ולא
באפונדתו ולא כאנפליא שמא יעשיר ויאמרו מתרומת
הלשכה העשיר או שמא יעני ויאמרו מעון הלשכה העני
וכן צריך אדם להזהר שלא יהיו הבריות מרננים ומשיחין
אחריו שכן דוד התפלל ואמר תפלתי תריבי עמי ופסוק סם נא ל
מלא הוא והייתם נקיים מיי וישראל וכתיב ובצא חן כמדבר
ושכל טוב בעיני אלהים ואדם וארת האלף ושבע המאות מש ני נ
וחמשה ושבעים נראה לי שהזכירם בלשון ידיעה בעבור
שכבר הזכירם למעלה נחצאי שקלים הוא שאמר מחצית
השקל בשקל הקדש לשש מאות אלף ושלשת אלפי וחמש
מאות וחמשים שהרי שלשת אלפים תקן חצאי שקלים
הם אלף שבע מאות וחמשה ושבעי שקלים שלמים ורשו
רזל בלשון זה כשבא משה להת חשבון על כל דבר ודבר
חסרו מן המשקל אלף ושבע מאות וחמשה ושבעי שקלים
ושכח ולא היה יודע מה עשה מהם יצתה בת קול ואמרה
ואת האלף ושבע המאות וחמש ושבעים עשה ווים לעמודי
לקיים מה שנאמר לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא כמדבר יב
עכ ואם תשכיל תמצא כי בפני שישראל חטאו בעון העגל
בהא וי שבשם הוא האש והקול על כן ישראל שהיו שש
מאית אלף הביאו שקלים לצורך האדנים שהם יסוד
המשכן להיות להם כפרה על מה שחטאו בהא ואותם
שהיו יתרי על שש מאות אלף שלא היה להם חלק באדנים
עשו כשקליהם ווים להיות להם כפרה על הוו וזהו שאמר
עשה ווים לעמודים והבן זה ואפשר שירמוז בזה ואת האלף
כדי לחבר הוו עם ההא ושלא להפריד ביניהם וכן אכר דוד
הללוהו במרומים וירקעו את פחי הזהב כתב הרמבן לא תעלי קמי
הוסיף בכל מלאכת הקדש לפרש דרך האומנות איך נעשה
זולתי בכאן והראוי שיאמר ויעשו את האפוד זהב תכלת
וארגמן כי כן דרך בכלן ויתכן שספר כאן הכחשבנה
שחדשו בחושי הזהב כי היה תכה בעיניהם להיות זהב טוי
ושזור כאשר יעשו בצמר ופשתים כי לא נשמע עד היום
ההוא לעשות כן עכ ויעשו את הכתנת שש ואת המצנפת
שש ואת פארי המגבעות שש ואת מכנסי הבד שש כשזר
יש בשני פסוקים אלה חמשה פעמים שש עם הבד שהוא
גם כן שש האחד לגופיה והשאר לדרשה והוא שדרשו
בנסכת יומא נרקבא לו על שני פסוקי אלו ואסרו חמשה
קראי כתיבי כלומר תרי קראי שיש בהם חמשה פעמי שש
והיה די באחד מהם שיכתבנו בסוף חד לגופיה דכתנא
בלומר מדכתיב במקום אחד כתנת בד והכא כתיב את
הכתנת שש יורה שהשש הוא כתנא וכמו שאמרו שם בד
שעולה מן הקרקע בד בבד והו השתים שש שיהו חוטין
כפולין ששה שש שיהיו שזורין שש לדברים שלא
נאמר בהם שש כגון מעיל שש לעכובה פיחש שלא
תאמ למצוה בלבד אבל אינו מעכב לכך הוצרך עוד להוסיף
שש לעכובא ומה שכתוב בפסוק שלישי ואת האבנט שש
משזר לא הוצרך לגופיה שהרי נאמ באבנט בד אלא לשאר
מינין של אבנט הוצרך שיהא כל אחד מהם שש את
גרותיה גרות המערכה על דרך הפשט הוסיף גרות המערכת

לדי לבאר כי נרותיה הם שבעה אותם שיערוך אהרן ובניו
בין הערבים וגא ללמד שאין להוסיף בהם ולא לגרוע מהם
ועוד אפשר לומר שירמוז הכתוב כי שבע נרות הן כנגד
שבעה כוכבי לכת שהם נרות בדקיעי לכך הוסיף לומר נרו
הבערכה לבאר כי נרות המנורה הטהור כנגד נרו המערכה
העליונה וכבר באהתי מזה בסדר ויקחו לי תרומה ודרך
הקבלה בענין המנורה כבר כתבתיו במקומו שם בדרך
הרביעי כן עשו בני ישראל את כל העבודה היה לומר את
כל המלאכה אבל הכתוב קרא למלאכת המשכן עבודה
שעשו אותה לעבודת השי כענין שכתוב ועבדתם את יי
אלהיכם וכתיב ואותו תעבודו וירא כשה את כל המלאכה זו
מלאכת המשכן ופירוש וירא בהר כענין שכתוב ככל אשר אני
מראה אותך וכתיב אשר אתה מראה בהר והנה עשו אותו
במדבר ובמדרש וירא משה את כל המלאכה זו מלאכת
בראשית את כל מלאכת המשכן לא נאמר אלא להודיעך
ששקולה מלאכת המשכן כנגד מעשה בראשית מיד ויברך
אותם משה מה ברכה ברכן אמר יהי רצון שתשרה שכינה
במעשה ידיכם מיד אמרו ויהי נועם יי אלהינו עלינו ומעשה
ידינו כוננה עלינו מפני שתחלתו תפלה למש איש האלהי
זשעם מעשה ידינו נשיאות כפים שעשו אהרן ביום ההקמה
שזה לשון עלינו ומעשה ידינו כוננהו על ההצלחה במעשה
ידיהם ולא כדעת רבי דוד קמחי זל שפיר שהוא לשון כפול
ביום החדש הראשון באחד להדש תקים את משכן אהל
מועד לדעת רזל שהיה משה מעמידו ומפרקו שלש פעמי
בכל יום שהוקם תקים ויקם אחד לתמיד של שחר ואחד
למלואים ואחד לתמיד של בין הערבים ובפרשה זו תמצא
שלשה הקמות הללו תקים את משכן אהל מועד וכתיב
והוקם את המשכן וכתיב בתריה ויקם משה את המשכן
ובמדרש היו בצלאל ואהליאב וכל חכם לב שהוזקו להעמידו
ולא עמד והוא שאמר הכתוב ויביאו את המשכן אל משה
והיה משה מיצר על כך לפי שלא היה לו חלק במשכן
אמר הבה למשה אי אפשר הקמתו ביד בשר ודם אלא עסוק
אתה בו והוא עומד ואומר כדי שידעו כל ישראל שאם על ידך
אינו עומד שוב אינו עומד לעולם ואני כותב הקמה על ידך
שנאמר ביום החדש הראשון באחד להדש תקים את משכן
אמר משה רבונו של עולם איני יודע להעמידו אמר לו עסוק
בידך ואתה נאה להעמידו והוא עומד ומאיו שנא הוקם את
המשכן ואני מכתיב הקמתו על שמך שנא ויקם משה את
המשכן זהו שאמר הכתוב לרקמות תובל למלך זה המשכן
שהיה מצויר שנורקם בתכלת ובארגמן תובל למלך זה
משה שנאמר ויהי בישרון מלך בתולות אחריה אלו ישראל
שנקראו בתולו שנגן נעול אחותי כלה רעותיה שהם רעי
להבה שנאמר למען אחי ורעי מובאות לך שהביאו המשכן
אל משה כן עשה זה תשלום העשיות שבספור המשכן
ומפסוק ועשו לי מקדש ועד כאן תמצא רמח עשיות
במלאכת המשכן וכליו אחת לאחת למצוא חשבון והם
כנגד רמח מצות עשה שבתורה ובלבד שתסיר את עשיות
אלהי הנכר אשר בתוכם שאותם עשיו אינן מכלל החשבון
מפסוק קום עשה לנו עד ואדעה מה אעשה וכל השאר
תמצאם רמח בכוון ולפי שישראל אמרו נעשה ונשמע
ובטלו נעש כשעשו את העגל על כן אותם עשיות שבספור
העגל יצאו מן הכלל לפי שאין עז במקום יחוד ועוד הם
כנגד רמח אברים שבאדם גם כן כי כשם שהמשכן שקול
כנגד העולם וכולל כל העולם כן הוא כולל כל התור ברמח
עשה שבה גם את האדם במאתים וארבעים ושמונה אברים

שבו ולולי האריכות הייתי מרחיב לך באור בענין זה כי
האלהים עשה את זה לעמת זה הוקם המשכן דרשו רזל
מלמד שמשכן אחר הוקם עמו והוא משכן הנער ששמו
מטטרון ששמו כשם רבו עד כאן במדרש ועוד במדרש בהר
סיני רבה בפסוק ויהי ביום כלות משה להקי את המשכן
ועוד בפרק אין דורשין אר סימון נשעה שאמר הבה לישר
להקים את המשכן הזו למלאכי השרת שיעשו אף הם
משכן ובעת שהוקם למטה הוקם למעלה והוא משכן
הנער מטטרון שבו מקריב נפשותיהם של צדיקי לכפר על
ישראל בימי גלותם ולכך כתיב את המשכן משכן אחר
הוקם עמו ויקם משאת המשכן דרשו רזל בפשתי חלחם
מעלין בקדש ואין מורידין מעלין בקדש מנין מן המחתות
של עדת קרח שנעשו צפוי למזבח ולא מורידין מן הכתוב
הזה ויקם משה את המשכן ויקם את ארניו שהרי כמה
פעמים ביום שהיה משה מקימן היה מפרקן ולא הזכיר
הפירוש שיאמר בשום מקום ויורד משה את המשכן אלא
ויקם ויקטר עליו קטורת סמים משחרבינו עה הוא
המקטיר והמקריב הראשון חוא הקריב כל שבעת ימי
המלואים כי כן צוה לו השם יתברך בכל העבודות וערכת
את ערכו והעלית את נרותיה והעלית את העולה ואת
המנחה והנה הקטרת בכלל שאר הקרבנות והיה בכל שאר
העבודו הכהן הראשון עד יום השמיני של מלואי שנתחנך
אהרן בכהונה גדולה ונטל את שלו וכן מצינו במש שקראו
כהן שנ משה ואהרן בכהניו ויכס הענן את אהל מועד כן
כתיב בהר סיני ויכס הענן את ההר והיה אהל מועד מכוס
מכל צד בענן ואמר וכבוד יי מלא את המשכן כי תוך
המשכן היה מלא כבוד יי כי הכבוד שוכן בתוך הענן תוך
המשכן כי כן כתיב בהר סיני ומשה נגש אל הערפל אשר
שם האלהים כי שכן עליו הענן יאמר כי מפני ששכן עליו
הענן על כן לא היה יכול משה לבא אל אהל מועד כלומר
בלא קריאה אבל בקריאה הרי הוא רשאי לבא שם ולא
שהקריאה משה משה תהיה לו תיור להכנס בעוד שהכבוד
שם אלא שתהיה לו אות שכבר נסתלק שפע אור הכבוד
כן המשכן זולתי מן הכרובים ועם זה היה משה רשאי לבא
אל המשכן וכן מצינו בהר סיני ויקרא אל משה ביום
השביעי מתוך הענן וכתיב ויבא משה בתוך הענן והוא
שהוצרך לכתוב ויקרא ל משה בסמוך כי הכל דבק וכחובר
אעפ שהספרי נפרדי הכל נקשר קשר אחד איש באחיהו
ידובקו יתלכדו ולא יתפרדו וכתב הרמבן זל יתכן הכתוב
שאמ פעם אחרת וכבוד יי מלא את המשכן ירמוז ל הכבוד
השוכן בקרבו עכל זל והנני מעוררך כי יש כאן חמשה
פסוקי ובכל פסוק ופסוק יזכור ענן והם כנגד חמש ספירו
שהן קולות שהזכירו החכמים בחמשה קולות נתנה תורה
ואעפ שהשיג משה שבעה קולות שהן שבעה ספירו וכמו
שבארתי בסדר וישמע יתרו כונתם היתה באמרם בחמשה
קולות ל הקולות הנסתרי שהם חמשה ולכן אמרו בחמשה
קולות נתנה תורה שהרי השנים שהם התפארת והכבוד
מבוארים הם בכתוב והם יי אלהים וזהו יי אלהיך וכנגדם
הזכיר כאן וכבוד יי שני פעמי כדי לרמוז על התפאר השוכן
בקרבו הכבוד והבן זהיכי לזה כוון הרב זל בלשונו שכתבתי
שחזר והזכיר פעם אחרת וכבוד יי וכן מצינו בבית המקד
הוא שכתוב בדברי הימים ובכלות שלמה להתפלל והאש
ירדה מן השמים ותאכל העולה והזבחים וכבוד יי מלא את
הבית ולא יכלו לבא אל בית יי כי מלא כבוד יי את בית
יי הא למדת שהזכיר כאן שבעה ספירות חמשה

פעמים ענן שני פעמים וכבוד יי׳ כי כן נרמז בהר סיני ז׳
קולות שהיו השגת משה וכמו שבארתי שם׳ כי ענן יי׳ על
המשכן יומם ואש תהיה לילה בו׳ היה ראוי שיאמ׳ הכתוב
ענן ביום ואש תהיה בלילה׳ אלא שבא לרמוז על מדת יום
ומדת לילה וידוע כי עצם המלה יומ אבל נכפלה המלה כי
כן שם מדת רחמים מלה כפולה׳ ומלת לילה׳ עצם המלה
ליל והה׳ באחרונ׳ רמז למדת הדין שעקר ממשלתה בלילה
וכבר ידעת שנמתחה כנגד בכורי מצרים בחצי הלילה והוא
סוד הלשון בתיבות המקרא וכן מה שכתוב והגית בו יומם
ולילה היה ראוי שיאמר והגית בו ביום ובלילה׳ אבל בא
לרמוז כי ספר התורה כלול מן הרחמים והדין תור׳ שנכתב
ותורה שבעל פה׳ ומכאן תבין דבקות השכינה כי שם היו
כאחד במדבר יושבים באהליהם בענין שכתוב ונצבו איש
איש פתח אהלו׳ וכתיב מה טובו אהליך׳ והנה למעלה
הזכיר בני ישראל לפי שהזכיר שם ענן והוא ענן יי׳ ובכאן
הזכיר כל בית ישראל בכל מסעיהם לפי שהזכי׳ הענן והאש׳
ומה נאה במדבר דגלי ישר׳ מחנות קדושים שקולי׳ כמחנת
מלאכים והרשישי׳ נהיות השכינה נראת בענן לכלם אנשי׳

ונשים׳ והרשו רז״ל אך קרוב ליראיו ישעו לשכון כבוד
בארצנו׳ אמר הקב״ה בעולם הזה השרית שכינתי ביניכם
בבית המקדש ובשביל עונותיכ׳ נסתלקה מכם אבל לעתיד
לבא אינה זזה מכם שנא׳ ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל
נפשי אתכם והייתי לכם לאלהי׳ עכ׳ וכאור הדבר כי לעתיד
תחזור הנבואה לישראל כקדמותה והשכינה על מכונתה
ויסורתה ילמדו הכל דעת את יי׳ בשפע חכמה ולא ילמדון
עוד מלחמה׳ לב חדש יברא ולב אבן יסר ויקרע׳ אין שחץ
ואין יצר הרע וזאת נחמתנו בגאלתנו זו האחרונה לשוב
בקרב ישראל התפארת והכבוד כמבראשונה כי כן הבטיח
ישעיה עליו השלום בחתימת כפרו במבחר חזיוניו בפלורת
כי בא אורך וכבוד יי׳ ואם בגאלה ראשונה אהבנו מלכנו
אשר טוב דודיו מיין׳ ונראה לנו בכבודו בחוש העין׳ בתוך
מחיצת ענן בארץ ערבה וציה׳ ויי׳ שם היה׳ כענין שכתוב
אשר עין בעין נרא אתה יי׳ חלא לעתיד לבא תרבה השגתנו
יותר והכבוד עין בעין נראה מבלי מחיצה נבדלת ומבלי ענן
מתראה כהבטחת הנביא עליו השלום קול צופיך נשאו קול
יחדיו ירננו כי עין בעין יראו בשוב יי׳ ציון׳

תם ונשלם תהלה לאל עולם ישמח
המחוקק ויגל הקורא

ויקרא

שלמה

עקב ענוה יראת יי עושר וכבוד והיים

שלי כב ד

המלך עה הזדעזנו בפסוק הזה שבמדת הענוה יש כמה מעלות טובות נקשרו עמה ועל דרך הפשט באור הכתוב כי השכר והתועלת המגיע מן הענוה בעולם הזה הוא ארבעה דברים הן יראה ועושר וכבוד וחיים כי מדת הענוה היא מדה גופנית בחברת הבריות והוא שיהיה האדם בישן ובבלן מכבד הבריות ומדבר בטובתן ויהיה שומע עלבונו ושותק ומתוך המדה הזאת הגופנית יעלה האדם למדת היראה שהיא מדה שכלית ויבא גם כן לידי עושר כי בעל הענוה הוא שמח בחלקו וידוע כי הון עתק ימעט בעיני האדם עם הגאוה ויספיק לו מעט עם הענוה וכיון שהיא מסתפק במועט ואינו מתאוה ומתרונן והוא שמח בחלקו הנה זה עושר וכמו שדרשו זל איזהו עשיר השמח בחלקו ויבא גם כן לידי כבוד כי כשהוא נמנע מהתאוות והוא שפל רוח ושספיק לו כה שעלה לחלקו הנה זה לו כבוד והוא שכתוב ושפל רוח יתמוך כבוד וכתיב ולפני כבוד ענוה כי מי שיש לו כבוד מדת הענוה קדמה לו כבר ויבא לידי חיים כי המתאוה אל היתרונות הנה הוא דומה כאשר לא יעשיר ולא יקום חילו כאות נפשו וחייו חיי צער על שלא השיג כל חפצו והדאגה מקצרת החיים ונמצא מצטער על עולם שאינו שלו אבל השמח בחלקו לא ידאג על מה שלא קנה וימלט מן הדאגה ויחיה חיי שלוה ועל דרך המדרש עקב ענוה יראה יי מה שעשתה חכמה עטרת לראשה עשתה ענוה עקב לסוליתה דכתיב ראשית חכמה

שם כט ב

שם קיח י

יראה יי וכתיב עקב ענוה יראת יי שוו מלת עקב מלשון עקב זלמדנו מזה כי מדת הענוה גדולה כן החכמה כי היראה שהיא בראש החכמה הלא היא עקב לרגלי הענוה וידוע כי לכל מדה שבמדות יש שתי קצוות קצה ראשון וקצה אחרון ועוד יש שלישי והוא המצוע ומדת הענוה היא ממוצעת כי היא אמצעית בין הקצה הראשון שהיא הגאוה והקצה השני שהוא השפלות והנה המצוע בכל המדות הוא הדבר הבינוני והטוב לאדם שיבור לו וישתנהג בו ושלא יטה לאחד מהקצוות שהוא דבר רע ומר ועל זה אמר שלמה עליו השלום פלס מעגל דגליך וכל דרכיך יכונו כיון בזה להזהיר את האדם שידריך את עצמו בנתיב שתי הקצוות בלשון הפלס שהוא ממוצע בין שתי הכפות שוה בשוה ואינו יוצא לחוץ ואז יכונו כל מדותיו כי הוא דרך הישר ללכת בו וזהו שהוסיף באור ואמר אל תט ימין ושמאל כלומר שילך באמצע ולא יטה לאחת מהקצוות אבל במדת הענוה הזהרנו בה שיטה האדם את עצמו אל הקצה האחרון שהוא מדת השפלות ולא יבחר להשאר בדרך המצוע פן יתקרב לגבול הגאוה שהיא המדה המגונה המזקת האדם והמטרדת אותו בנוף ובנפש מן החיים המקריים ומן החיי הנצחיים ועל זה אמרו זל במוסרים מאד מאד הוי שפל רוח וכפלו המלה באמרם מאד מאד ללמד דעת את העם שיטה עצמו אל הקצה האחרון שהוא השפלות לפי שמדת הענוה מפוארה ומעולה ומעלתה עצומה ומפורסמת לעין לכך הזכיר דוד המלך עליו השלום על עצמו לג נשבר ונדכה ואף על פי שהיה מלך גדול ונביא וגדול שבשבעי זקנים

שם ז כג

תלים נא יט

כג ו זכעניין שכתו׳ וישב בשבת תחכמוני הפליג על מדת הענוה
וקרא עצמו לב נשבר ונדכה׳ וכן מצינו במשה רבינו ע״ה
שהיה ראש הנביאים כלם ולא שבחו הכתוב בשאר המדות
יב ג העליונות שהיו בו רק במדת הענוה והוא מה שאמ׳ והאיש
משה ענו מאד והזכיר מאד לבאר כי משה רבינו עליו
השלום לא רצה לעמוד על המצוע בלבד שהוא לשון ענו׳
אבל הטה עצמו מן המצוע אל צד השפלות ועל כן הזכיר
מאד ומכלל ענותנותו ושפלותו מה שמצינו שלא רצה לבא
ג אהל מעד בעוד שהיה האהל טמון ומכוסה בענן הכבוד
ט לד כעניין שכתוב ויכס העָנָן את אהל מועד וכבוד ״ מלא את
המשכן׳ ואף על פי שכבר נאמ׳ לו מפי הגבורה ונועדתי לך
שם ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובי׳ לא ערב
את לבו לבא ג אהל מועד לא להתנבא בתוכו ולא להתפלל
ולהקריב קרבן עד שנתן לו הקדו׳ בה רשו׳ וקראו וזהו שכתו׳
ויקרא אל משה וידבר ״ אליו מאוהל מועד לאמר׳
ויקרא ג מט׳ לשון קריא׳ הוא לשון כבוד לשו׳ שמלאכי
יט ג ג השרת משתמשין בו שנ׳ וקרא זה אל זה ואמר׳
ומצינו שמתוך קריאתו של הקבה לנביא תתברר אמתת ג׳
ענינים שהם שרשי התורה ופנת האמונה׳ ואלו הם חדוש
העולם׳ וענין מתן תור׳ לישר׳ וענין תחית המתים וג׳ ענינים׳
אלה הראשין בראשית הזמן והשני באמצעו הזמן והשלישי
בסופו וכל אחד וא׳ מהם׳ לחברו כי נבואת הנביא עדו ברור׳
על ההשגחה וההשגחה מופת על חדוש העולם׳ וכיון
שהעולם מחודש והשגחה שופעת שם ראוי שתתן בו
תורה שבה יזכו הבריות לתחיית המתי׳ שהוא סוף התענוג
ותכלית השכר בתכלית הזמן ובכל אחד משלש ענינים אלו
מצינו לשון קריאה׳ מתן תורה הוא שהזכיר ישעיה הנביא
ס מפ יב שמע אלי יעקב וישרא׳ מקורא׳ אני הוא אני ראשון אף אני
אחרון הזכי׳ בכאן שלש הויות הווה והיה ויהיה והנה הכתו׳
הזה מדבר במתן תורה וידוע כי באותו מעמד נתפרס הקבה
שהוא ראשון ואחרון והווה בכל הזמנים כלן׳ ומזה אמר
וישרא׳ מקוראי כי הוא המקורא בסיני בשני שמות אלה
מוס יט ג יעקב וישרא׳ הוא שכתוב כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני
ישרא׳ הרי שהזכיר בענין מתן תורה לשון קריאה׳ חדוש
ני׳ מפ יג העולם הוא שהזכי׳ בכתוב שאחריו אף ידי יסדה ארץ וימיני
טפחה שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדיו׳ להורות כי
חלקי המציאו׳ כלו והם מעלה ומטה נקשרים זה בזה אא
להסצא זה בלא זה׳ תחיית המתים מצינו בו גם כן לשון
תליס כ ג קריאה הוא שאמ׳ דוד עה ג אלהים ״ דבר ויקר׳ ארץ ממזרח
מס כ ד שמש עד מבואו וכתיב ויקרא אל השמים מעל ואל הארץ
לדין עמו׳ דרז׳ל יקרא ג השמים מעל זו נשמה׳ וג הארץ
לדין עמו זה הגוף׳ והכונה כדי לתת דין וחשבון לזמן
תחיית המתים׳ הא למדת שקריאו׳ של הקבה לנביא כוללת
שלשה ענינים אלה שהם עקרי התורה ויש בכל אחד ואחר
מהם לשון קריאה ולכן התחיל הספר השלישי הזה בלשון
קריאה׳ חדוש העולם הזכירו בספר בראשית׳ מתן תורה
בספר ואלה שמות׳ תחיית המתים בספר ויקרא הרי לשון
ויקרא כולל את שלשתם׳ ודע כי היה הכתוב ראוי לומר
ויקרא ״ אל משה וידבר אליו׳ ומה שאמר ויקרא אל משה
סתם להורות כי אעפי שספר ויקרא הוא ספר בפני עצמו
הכל מחוב׳ ודבק עם מה שכתוב למעלה כי כל התורה כולה
בנין אחד וקשר אחד ומלת ויקרא חוזרת אל הכבוד הנזכר
וכבוד ״ מלא את המשכן׳ והכבוד הקוא היא ההא של
בהבראם שהיא זעירי׳ ולכך האלף של ויקרא היא זעירי׳ וזה
מבואר׳ ומה שאם כאהל מועד דרשו ז״ל בתורת כהני׳ שהיה

הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל׳ יכול מפני שהקול
נמוך תלמוד לומר את הקול מהו הקול המתפרש בכתובי׳
תליס כט קול ״ בכח קול ״ בהדר קול ״ שובר ארזים׳ אם כן למה
נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק׳ כיוצא בו
יחוקאל י ו קול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה כקול ג שדי
בדברו׳ יכול מפני שהקול נמוך תל כקול ג שדי בדברו׳
פס ו כה וכתיב ואשמע את קול כנפיהם כקול מים רבים כקול שדי
בלכתם קול המולה כקול מחנה׳ ובאור זה כי המשיל
הנביא את הקול לארבעה ענינים׳ המשילו לים רבי׳ להתמדת
הקולות׳ לקול שדי להשואת הקולות׳ קול המולה לרבוי
הקולות׳ קול מחנה לקבוץ תנועת הקולות׳ והקול הנפלא
המרעיש הזה היה נגבל תוך החצר ולא היה נשמע חוצה
לו׳ ובאור כקול אל שדי בדברו׳ כלומר כדברו בהר סיני
דברי׳ ה כ מפה שכתו׳ עם קול גד׳ הלא יסף וכתיב נפשי יצא בדבר׳
ולא היה נשמע חוץ למחנה ישראל׳ וכן בכאן קול כנפי
סיר ט ו הכרובי׳ לא היה נשמע חוץ לחצר׳ מצורף לזה תמצא בענין
שמוא׳ הנביא שחרי בתחלת נבואתו כשהלך אצל עלי פעם
שמוא׳ ג ו ראשונה השיב לו עלי לא קראתי בני שוב שכב לפי שחשב
עלי אולי לא קראו שום אדם ושמואל הוא שטעה בכח
המדמה אשר בו׳ וכאשר חזר אליו שנית אז ידע בברור כי
קראוהו אכל לא ידע מי הקורא אם היה אדם או מלאך׳
ועל כן השיבו לא קראתי שוב שכב׳ ועדין לא היה יכול
לדון בעצמו שיהיה הקורא מלאך׳ וכאשר הלך שמואל
כלפניו היו אזני עלי קשובות אולי ישמע קול הקור׳ כמוהו
וידע בזה כי הקור׳ בן אדם׳ ואם לא ישמע עלי וישמע שמוא׳
יתבאר לו מזה כי הקור׳ מלאך כי כן משפט הנבואה וכאשר
הוסיף לקרוא שמוא׳ בפעם השלישית ועלי לא שמע כלום
אז הוברר הדבר אצל עלי כי קול הקור׳ מלאך וזהו שכתוב
ויבן עלי כי ״ קור׳ לנערוכשם שמצינו זה שהוא ממשפטי מס נ ה
הנבואה בפעולות השמע כן מצינו בפעולת הראות׳ כי
הבה יראה ענין אחד למי שירצה ויסתירנו ויעלימנו ממי
שירצה והכל בזמן אחד ובמקום אחד׳ הוא שכתוב בדניא׳ ל יו
וראיתי אני דניא׳ לבדי את המרא׳ והאנשי׳ אשר היו עמי לא
ראו את המראה׳ וכן מצינו באותות ובמופתים שעשה הבה
במצרים שהיתה המכה למצריים והצלה לישר׳ וכן היה
החושך למצרים שלשה ימים ולכל בני ישראל היה אור
במושבותם וחכל במקום אחד ובזמן אחד וזה לשון הגאון
רבינו סעדיה׳ דבר ברור הוא כי קול הדבור הנשמע לנביא
הוא דבר מחוד׳ ופעולה מפעלות השם יתברך׳ והנה נבואת
שאר הנביאי׳ היתה באמצעות מלאך כי המלאך היה שומע
הקול הנפלא והיה מודיעו אל הנביא׳ ומשה רבינו היה
ממלא מקומו של מלאך כי הוא היה שומע קול הדבור
דנריס ג ה הנפלא בעצמו בלא אמצעי׳ וזהו שכתו׳ בו פנים ג פני׳ ואמ׳
מס אשר ידעו ״ ואת מעלת משה ויתרונו על שאר הנביאים׳
ועל זה העיד עליו הכתו׳ ולא קם נביא עוד בישר׳ כמשה כי
היה נבדל מהם ומעולה עליהם בשלשה ענינים׳ האחד
שהיתה נבואתו בלא אמצעי׳ והשני בענין התשובה כי כל
שאר הנביאי׳ בעת הנבואה היו חרדים ונרתעים ואין מענה
בפי׳ ולא היו יכולין להשי׳ עד שיסתלק מהם כבוד השכינ׳
כידוע מישעי׳ ויחזקא׳ אבל משה רבינו ע״ה יפה כחו ונתעלה
שמות יט ט ענינו והיה משיב במקום ההוא בעצמו כענין שכתוב משה
ידבר והאלהי׳ יענננו בקול׳ והשלישית בענין מדרגו הנבוא׳ כי
שאר הנביאי׳ תכא להם הנבוא׳ מתוך תשע מחיצו׳ והוא מה
יחוקאל מג ג שמצינו בי חזקאל תשע מראות׳ שנ׳ וכמראה המרא׳ אשר
ראיתי כמראה אשר ראיתי בבואי לשחת את העיר ומראות

כמראה

כמראה אשר ראיתי על נהר כבר ואפול על פני ואדבר אלי ואמרת אליהם בפרט שיודיעם פרטי הפעולות שנקריבו
בדניאל השע מראות הוא שכתוב ואשא את עיני ואדא וגו' העולה והוא שיהא מפשיט ומנתח וענין השחיטה שתהיה
וכתיב ואבין כמראה ברק וכפתי ורדמתי אנכי דניאל לבדי את מצפון ולא נשאר הרוחו וכן שיודיעם מי השוחט והעצים
הנראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה ואני שהם כשרי לקרבן וזה באור דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם.
נשארתי לבדי ואראה את המראה הגדולה הזאת ואם תחלה בכל מקומות שבתורה הדבור על כלל הציוה והאמירה על
ובינה לו במראה הדמיתשע מראות. אבלמשה רבינו עליו פרטיה וכן דבר אל בני ישראל שבמצות ציצית שיודיעם
השלום מתוך מתיצה אחת מראה אחת הוא שכתוב נמדבר יב ח בתחלה מצות ציצית בכלל ואמרת אליהם בפרט והפרט הוא
ומראה ולא בחידות עכל לו. ומעתה צריך שתתבונן כי ט' מה שבא בקבלה שמונ חוטין בכל כנף שהם לב' על ארבעה
מראות הללו הם אספקלריאות ואין הכול על תשע אספקלריות הבעין לכונה יחודה. וחמשה קשרים בכ כל זה נכלל במה
כי אין נבואת הנביאי כלן זולתי משה לא מתוך העשירית. שאמ' אמרת אליהם כי פרטי הכצוה לא יתבארו מהכתובים
ועל כן האספקלריאות הללו הם מדרגות של נבואה זו כללי אדם כי יקריב מכם מתוך הלשון הזה נרא כי אפשר
להעלות מזה כעני האמור ביחזקאל רוח סערה באה מן הצפון להקריב קרבן מן האדם לפי שהיה לו לומר אדם מכם כי
ענן גדול ואש מתלקחת ונוגה לו סביב ומתוכה כעין החשמל יקריב קרבן. אבל הכתוב הוא מונעו ואוסרו ובאורו אדם
ומתוך האש ארבע חיות רקיע שעל ראשי החיות דמות כסא דמות כמראה כשיראה להקריב מכם קרבן לי' מן הבהמה מן הבקר ומן
אדם הנה בכאן תשע מראות שהזכיר עליהם החלה וראה הצאן תקריבו לא כן האדם וזהו מאמר הנביא אשר לא ימיה יט ה
מראות אלהי ואחר התשע משיגים העשירית שהיא במראה צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי. ומפני זה התחילה
אדם אבל נבואתו שלמשה רבינו היתה מתוך אספקלריא פרשת הקרבנו במלת אדם לומ' כי אדם יהיה המקריב ולא
המאירה ופעתה צא ולמד מה בין נבואתו של משה לשאר הקרבן. והסדרקי אמרו כי משפט הכתוב היה אדם מכם
הנביאים כלן והבן זה. ועוד אגיד לך כי יש מן ההכמים כי יקריב וכמוהו אף אש צריך האכלת. משפטו אף צריך יחזקאל יח ד
שכוברים כי תשע מראות חאלה הן תשע מראות של חיות אש תאכלם וכן לי יעקבו אלהי ידענוך ישראל. משפטו לי הוספא פ ב
הקדש בתשעת הגלגלים כי הנביא יחזקאל עליו השלום יצעקו ישר אלהי ידענוך וכן אשר יאמר כי הוא אלהי משפטו מאות כב ח
נפתחו לו השמי' והם תשעה הגלגלי' ואתה בגלגל התשיעי כי זה הוא ורבים כן על דרך קדימה ואחור ובמדרש אדם כי
המקיף ארבע חיות המרכבה אשר שם הקרובים לכבוד' יקריב מכם למה נאמר אדם מה אדם הראשון לא הקריב מן
ומתוך זוהר שלהן התקיף והעצום נראה בכל רקיע ורקיע הנגל שהבל היה שלו אף אתם לא תקריבו כן הגזל וכן הוא
דכות ארבע חיות גפ כן. ועל זה דרשו רזל בבריאה של אומר שנגא גזל בעולה. קדמן לי' כל מקום שנא קרבן לי'
כיעשה בראשית. הארץ התחתונה יש בה חיות הקדש אמיר ביוד הא שלא ליתן פתחון פה. לא אכר הכתוב לי'
ואופנים וכנא הכבוד והיא הדום רגליו של הבה שנ והארץ קרבן אלא קרבן לי'. ומזה דרשו רזל מנין שלא יאמר אדם
הדום רגלי. ואמרו זה על רצפת גלגל הלבנה ועל זה כתוב לי' עולה לי' מנחה לי' שלמי' לא עולה לי' מנח לי' שלמים
והנה אופן אחד בארץ ותרגם יונתן מלרע לחום שמיא. כי לי' תל קרבן לי'. והרי הדברי קל וחומר ומה אם מי שהוא
ראה כראה זו שם בששח גלגל הלבנה וכן בכל גלגל וגלגל עתיד להקריב אמירה תורה לא יחול שמי לא על הקרבן על
כי בכל התשעה יש דמות ארבע חיות ומתוך זוהר ארבע חיות אחת כפה וכמה המיכר שם שמי לבטל מן הבהמה ולא
דעליונו שבגלגל העליון המקיף. ומפני תוקף זוה המראות כי החיות שהן רודפות. ומזה דרשו רזל הוי מן העלובין
שבשמונה הגלגלים לא היה כח לנביא להסתכל ולראות ולא כן הגולבין מן הנרדפין ולא מן הרודפין שהרי אין לך
בדמות ארבע חיות המרכבה שבתשיעי המקיף הקרובות נרדפים בעופות כתורים ובני יונה הכשירן הכתוב לעבי
לכבוד לא בבני אדם ולא בחשמל המקיף את הכסא ולא כזבח ואם כן בין בבהמות בין בעופות לא הכשירה תורה
בענן המבדיל בין הכבוד ובינו לפי שאור המראו שבשמונ לכזבח אלא הנרדפין. וזהו שאמרו הוי מן העלובין ולא מן
הגלגלי מונע אותו מלהשיג זה וכדי לרמוז על תשע מראו העלובים מן הנרדפין ולא מן הרודפין הוכיחו אותו רזל מן
האלו שבתשעת הגלגלים שהמציאם הקבה לכבוד עקב הפסוק שאם ואוהביו כצאת וזשמש בגבורתו וענין הכתוב סופטי'ם פא
החקוק במרכבה. נכתב בכל המקרא תשע פעמים עבדי כי קרא הכתוב העלובים אוהביו והמשילם כשמש לפי
יעקב ודבר זה כרמזי התורה. ונמדרש זיקרא אל משה זהו שהשמש הוה עלוב כשקדרה הלבנה ואמרה אי אפשר
שאמר הכתוב לתתהדר לפני מלך ובמקו גדולי לעמוד לשני מלכי ששתמשו בכתר אחד וכשם שהמשיל עלבונם
כי טוב אמור לך עלה הנה. אף משה לא עלה עד שקראו לעלון השמש כן המשיל שכרם וזכות אור נפשם לזכות
הבה שנאמר ויקרא אל משה זהו שאמר הכתוב גאות אדם אור השמש כצאת השמש בגבורתו. עוד יש לפרש
תשפילנו ושפל רוח יתמוך כבוד כל מי שרודף את השררה שהכשיר הכתוב הבהמות אצל המזבח כדי להורו על מדת
השררה בורחת ממנו. וכל מי שבורח מהשררה השררה התמימות ובה ראוי שיתנהג האדם. כי מן הבהמות תם
רודפת אחריו. שאול ברח מן השררה בשעה שבא למלוך וכשכנם בישוב ובחם בחר יעקב אבינו שאמרה לו אמו לך
שנא הנה הוא נחבא אל הכלים. החביא עצמו עד ששאלו נא אל הצאן והוא היה בוחר במדת השלום ונקרא איש
באורים ותומי השררה רדפה אחריו שנ הר איתם אשר בחר תם שתרגומו גבר שלים. והתורה שנתנה לזרעו כלה שלום
בו'. אבימלך בן ירובעל רדף אח השרר וברחה ממנו שנ שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. ובן ישראל
וילך אבימלך בן ירובעל שכמה אל אחי אמו. דברו נא נקראו שולמית שנאמר שובי שובי השולמית לפי שהם
באזני בעלי שכם וגו'. וישלח אלהי רוח רעה בי אבימלך ובין אומר ששלום העולמים דר בתוכה לפיכך בחר הקדוש
בעלי שכם. משה ברח מן השררה שנ לא איש דברים אנכי ברוך הוא המין הזה לקרבן כי הקרבנות הם שלום בעולם.
וגו ואם שלח נא ביד תשלח השררה רדפ אחריו שנ ויקרא ופסל את החיות. כשעשו הרשע המרוחק ממזרח השכיח
אל משה וכתיב ותחסרהו מעט מאלהי וכבוד והדר תעטרהו. בגבורתו היה איש שעיר איש מדברי כענין שנאמר יודע רמפי כה כו
דבר אל בני ישראל צוהו שיודיעם ענין קרבן העולה בכלל

לשם מי שעשׂ את העולם · ובאור זה עולה לשם עולה לשם
העשירית הכתעלה ולא ששם תכלית הכונה אלא שמשם
תתחיל הכחשבה ומשם תבא אל הקדש אשה לשם אישי
הוא הכבוד המקבל מן הפחד ושניהם נקראים אשים וזהו
את קרבני לחמי יכול לחמי תלמוד לומר לאשי לאישים
ס מו אתם נותנים · וכן בכדרש שיר השירים הנך יפה רעיתי ·
פרנסתי · אמר הקדוש ברוך הוא לישראל מה שאתם נותנין
לאישי כביכול כאלו אתם מפרנסי אותי · ועל כן באה מלת
יס ס ס אשה בהא והיא נוספת כהא שנה ואלפים כלם · כי עקר
הכלה אש ושעם התוספת שלא אמ אש כדי שתהיה המלה
כפשטה · ועוד לרמוז על הא אחרונה שבשם ועל החמישית
גם כן הנקראת האש הגדולה · ריח לשם ריח כלומר לשם
המקום שמשם כל ההמשכות נמשכות למטה וכשם תנוח
וחרד ההמשכה לה שהוא הרחמים ואז יתברכו העליונים
והשפלים השמי והארץ וכל אשר בתוכה לשם ריח ניחוח
אשה ליי · כלומר ירידת ההמשכה והנחת הרוח משם להי
לכדת רחמים שמו העולם מתקיים · זהו שאמר לה לשם מן
שעשה את העולם · כאלו אמרו למדת רחמים שאין קיום
העולם אלא בו וכבר שאמרו ראם שאין העולם נתקיים בדין
ושתף עמו מדת רחמים והנה כל מדה ומדה היתה מסתפק
מן הקרבן והכונה להמשיך ולהניח ההות העליון בכדורת
יג כא ב ולהקריב המחת ליי וזהו היחוד וזהו לשונם שמרו להקריב
לי · לא אמר לקרבלי · אלא להקריב · כלומר להקריב לי
הכחות והמדות ולכך נקרא קרבן שהוא קרוב הכחו והכדו
וצריך שתתעורר בשה שאמרו במסכת יומא סוף פרק קמא
אעפ שהאש יורדת מן השמים כצורה להביא בן הדיוט כי
בהיות שם שתי אשות מעורבו היה אות ומופת כי יש קשר
להדיוט עם הגבורה על ידי הקרבן · וכבר ששתי אשות אלו
מתערבות ומתיחדות זו עם זו מן רצון ההדיוט עם הגבורה
מתיחדים זה עם זה · וכן העשן העולה מפעלת הקרבנות
למטה היתה סבה לפעלה והתעוררות למעלה בהדלקת
השפע בנצוצי אורין בצנורת המדות · וזה בדמיון שתי
נרות זו על זו כשתדליק התחתונה מתוך העשן העולה
ממנה תתאחז השלהב בעליונה ותדליק גם צריך שתתעורר
בשה שהיה קרבן עולה זכר ולא נקבה · והחטא נקבה ולא
זכר והשלמים אם זכר אם נקבה · הטעם הוא כי תכלית הכונ
בקרבן עולה למעלה מהמקום ששם מתחלקין זכר ונקבה
כלומר למעלה מן המדות שיש בהן פועל ומקבל אבל קרבן
שלמים היה בין זכר בין נקבה כי הוא לקו האמצעי המשלי
בין המדות והכלול מהן · וכן שלמים אותיות משלים וכנר
הזכרתי זה למעלה ולבן כתוב בשלמים אם זכר אם נקבה ·
והחטאת נקבה ולא זכר כי הוא למדת שמור · ובדין שיהיה
הקרבן נקבה · ומה שהיה קרבן אשם זכר כי האשם באעל
חיוב כרת וכדי שיתכפר בו החוטא ותשוב נפשו אל השלי
אשר נתנה כלומר אל חבינה אשר שם יסוד הנפשו ושמה
תשובתן על כן היה זכר · כי חמקום הזה הוא למעלה מן
המדות וזהו שאמרו רבותי ז"ל בבקו שבעלי תשובה עומדין
צדיקים גמורים אינן יכולין לעמוד · ובאור סוד המאמר הזה
כי צדיק יסוד עולם מעונו של עולם אבל בעלי תשובה
תשובתם הרמתה כי שם ביתם על ירך המזבח צפונ ודרשו
רז"ל רוח צפונית אינה מסובבת וכסא של שלש רגלים אינו
עומד ויצטרך רגל רביעי ולכך הקרבנות רגל העולם · וכן
עליס פס ב הכתוב אומר הר ציון ירכתי צפון · ומזה שנינו אי זהו מקומן
של זבחים קדשי קדשים שחיטתן בצפון · אין ספק כי התנא
חזה היה יודע כי בית המקדש הוא מקום הקרבנות · אבל

מה שהזכיר בלשון שאלה איהו מקומן של זבחים הכונה
באי זה רוח והוא משיב שחיטתן בצפון · כי כן הוכיחו רזל
כן הכתוב הזה הנזכר בקרבן עולה · ומה שאמר ורם מעון
הזיה על בין הנדי פירושו כנגד הבדי שהו מקום שהשכינ
שם · וכענין שכתוב · בין שדי ילין · כלומר בין שדי ואור שילש יג
אותיותיו שני בדי הארון · ובפרקי רבי אליעזר ארבע רוחות
נבראו בעולם מזרח שמש האור יוצא לעולם · דרום שכשם
שלל ברכה וגשמי ברכה יוצאין לעולם · מערב שכשם
אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום וגשמי יוצאין לעולם
צפון שמשם החושך יוצא לעולם · ורוח צפון בראו ולפי
גמרו אמר הקדוש ברוך הוא כל מי שיאמר אני אלוה בא
ניגמור הפנה הזאת שהנחתי · ועל דרך הקבלה צפונה היא
כדת הגבורה כדי להשלימה אליו וזהו ששנינו עולה לכבש
כלל הבנין נקרא כבש ופנה לסיבב הוא ראשית הראשית
המקיף את הכל ובא לו במחשבה לקרן דרומית היא מדת
החסד · וזהו שכתוב ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה · שהי נלפמי יג
הכהן היה מעורר על ישר החסד שהיא מדתו ממדרומית
למזרחית הוא תפארת ישראל שמשם הרחמים יוצאים
וממזרחית צפונית כדי להשלים לו מדת הגבורה ומצפונית
למערבית שהיא כלכות וזהו שאמרו שכינה במערב ומשם
יפרד לעולם הנפרדי · ואז יתברך העולם השפל ומערבית
לדרומית שהיא חוזר למקום שהתחיל · מן התורים או מן
בני היונה · על דרך הפשט בחר הכתוב הגדלים בתורים
מפני הדבקות · כי הנקבה מהם כשיאבד בן זוגה לא תדבק
באחר לעולם · וכן ישראל הדבקי בהקדוש ברוך הוא לעולם
לא ימרוהו באחר · ולכן פסלן קטנים קודם היותם ראוים
לזווג · וכן היונים פסל את הגדלים מפני שהם קנאין לכל
אחד ויבואו לידי פרוד ולכך בחר בקטני קודם היותם ראוים
לזווג · וכח שלא הכשירה התורה התרנגולים לגבי מזבח
לפי שהם בעלי זמה · ועל דרך הקבלה התורים יכודם מים
נלכך הוכשרו גדולים לרמוז כי החסד צורך גדול לעולם בכל
דבר · והיני יסודב אש וכענין שכתוב ביונה ואנרותיה תליס פס
בירקרק חמין · כי הזהב ירזק גוון האש · והכפל בירקרק
לתוקף הדין ולכך נפסלו הגדולים והוכשרו הקטנים כי
המעוט בימנו כספיק · והסיר את מראתו בנוצתה המוראה
הוא האוכל שבתוך הזפק והכהן הידה נוטל הזפק בעזרה
ובנוצה שעליו והיה משליך הכל אל מקום הדשן · והזפק
שהוא כלי המזון לא היה מספיק שירחצנו זיקטירנו כשם
שהיה רוחץ הקרבים בבהמה ומקטירם · מפני שהעוף הולך
אנה ואנה ונזון מן הגזל מה שאין כן בבהמה · וכן דרשו
רבותינו זל בבהמה שאוכלת על אבוס בעל הבית נאמר והקרב
והכרעים ירחץ במים והקטיר אבל בעוף שהוא נזון מן הגזל
נאמר בו והשליך את מראתו כלומר ישליך הכעס שאכלו
הגזל · ויש בכאן התעוררות גדולה לבני אדם בענין חומר
הגזל · כי כשם שהקדוש ברוך הוא מרחיק מן המזבח כלי
המזון שבעוף ולא זכה ליקרב על מזבח השם מפני שהו כלי
הגזל · כן ירחיק האדם ידו גזל שלא יעלה ויראה לפניו
ולא יזכה להיות במחיצתו של הקדוש ברוך הוא אם לא
יחזירנו · וגלה לנו הנביא על ענשו החמור שהוא טורח ירמיס יז
מן העולם הזה והבא הוא שאמר עושה עושר ולא במשפט
בחצי ימיו יעזבנו · כלומ לעושר או העושר אליו ובאחריתו
לעולם הבא יהיה נופל בכסא הכבוד המכוון כנגד מקום
מקדשנו · כי ענש הגזל מעכב שלא תשוב נפשו לשורשה
שהוא כסא הכבוד · וזה קשור הפסוק עם חברו · וכבר באר
דוד עה כי הזובים לעלות לפניו הם אותם שהם נקיי מהגזל

הוא

הוא שאמר מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו נקי כפים ובר לבב · ושסע אותו בכנפיו · עם כנפיו · אינו צריך לסרוט נוצתו · כנפיו נוצה ממש · והלא אין לך הדיוט שמריח ריח כנפים נשרפי · ואין נפשו קצה עליו ולמה אמר הכתוב יקריב כדי שיהיה המזבח שבע ומהודר בקרבנו של עני · ונפש כי תקריב קרבן מנחה · הקרבן הזה סולת ושמן ולבונה כענין שכתוב סולת יהיה קרבנו ויצק עליה שמן ונתן עליה לבונה · והיה הכהן קומץ ממנה מלא קומצו והיה נותנו לאש ומקטירו על גבי המזבח · והנשאר היה שלו כי כן כתוב ותנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו קדש קדשים מאשי ה' · והזכיר כאן מלא קמצו והזכיר במקום אחר בקמצו שלא יעשה מדה לקומץ מלא קמצו יכול מכווץ תלמוד לומר בקומצו · יכול אפילו בראשי אצבעותיו תל"מ לא קומצו · הא כיצד חופה שלש אצבעותיו על פסת ידו וקומץ במחב' ומרחש וכוחק בגודלו מלמעלה ובאצבע קטנה מלמטה זו היא עבודה קשה מהעבודו' הקשו שבמקדש ע"כ · ופירש"י ז"ל וזהו קומץ במשמע לשון העברי' ופירוש הדבר כי מלת וקמץ הוא תרגום של חור וחור הוא לשון עברי תרגום וימלא טרף חוריו בקמיצה ואם כן מלת וקמץ מבוארת שעקר המצוה בקמיצה והוא מה שבתוך החור ולא נאמר נפש בכל הקרבנות אלא במנחה מי דרכו להתגדב מנחה עני אמר הקדוש ברוך הוא מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו והזכיר כאן אשה ריח ניחוח ליי' כשם שבעוף כך נאמר בבהמה ובכולן נאמר כן · ודרשו רבותינו ז"ל לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים · כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליי' · כתב הרב ז"ל בספר המורה כי מנהג האומות שהם עובדי עבודה זרה שבכל מנחתם היו מקריבין חמץ והיו מערבים הדבש בכל קרבנותיהם ולכן אסרם לגבוה · וכענין זה אמרו רז"ל במצבה שהיתה נבחר בימי האבות ואחר כך שנאה השם מפני שעשאוה חק לעבודה זרה כמו שנ' אשר שנא יי' אלהיך · ועל דרך הפשט כי הקרבן לכפר בו כל עונותינו ולולי המסית והמדיח שהוא יצר הרע לא היה אדם חוטא ולא היה צריך לקרבן כלל והשאור והדבש הן הן יצר הרע עצמו כמו שאמרו רבותינו ז"ל לענין חמץ ומצה בפסח צריך אדם לפנות לבבו מיצר הרע והוא שאמרו לא תאכל עליו חמץ לענין קרבן פסח וקרבן פסח היה כפרה על עון שעבדו במצרים ולכן הוא מרחיקם מיצר הרע שלא לשוב לעבודה זרה · ודבש גם כן יצר הרע כי דבש בגימטריא אשה והאשה היא יצר הרע · כי כן מצינו באדם הראשון כשחטא אמר האשה אשר נתת עמדי רוצה לומר יצר הרע שיצרת בי והאשה אמרה הנחש השיאני וזה סוד נחש והאשה והאיבה · ולכן הורחקו השאור והדבש מהקרבן כי לא יתכן שני הפכים בנושא אחד ועוד כי היה נמצא טובל וישרץ בידו ודי למבין · ועל דרך הקבלה השאור והדבש רמז למר הדין כידוע מלשון חמץ ולפי שהם דברי שיצאו ממזג לכך הם מרוחקים מן המזבח על כן אמר לא תקטירו ממנו אשה ליי' כי כיון שהכונה לשם המיוחד לא תאפה חמץ ולא תקטירו שאור ודבש במלח תמלח היה מספיק שיאמר ובכל קרבן מנחתך תתן מלח או תמלח ואמר במלח תמלח לבאר שצריך להיות המלח בינונית לא גסה ביותר שלא תהיה שואבת הדם ולא דקה יותר מדאי כי תהי' נמח בלחות הבשר והנה הכליחה הכשר הלנו עכשו הנה היא כדמיון כליחת בשר הקרבן · ועל דרך הפשט טעם המלח בקרבנו לפי שלא יהיה דרך כבוד בקרבן השם שיהיה תפל בבלי מלח זלמד תור' דרך ארץ דמלכותא דרקיעא פעין מלכותא דארעא וכדר' הקריבהו נא לפחתך · ודעת הרב רבינו משה ז"ל בטעם המלח כי מנהג עובדי עבודה זרה להרחיק המלח מן הקרבנות ומואסים בו ולא יקריבוהו כלל מפני שהמלח בולע הדם וההרחקה כדי שלא ילך אפילו טפה מן הדם לאנוד כל כך היו נמשכין אחר מאדי וכחותיו וכדי להרוס כונת תצוה התור' לא תשבית מלח · ועל דרך המדרש יש בו באו לדרך הקבלה ברית כרותה למלח משמת ימי ברא' שהובטחו מים התחתונים לקרב במלח ונסו המי' בחג · וכן אמרו במדרש מים התחתונים נקראו מים בוכי' ולמה נקראו מים בוכי' כי בשעה שחלק הקב"ה את המי' נתן אלו למעלה ואלו למטה התחילו מים התחתונים בוכים וזהו שכתוב מבכי שהחות חבש אמר רבי אבא בבכי נתפרשו המים התחתונים מן העליונים אמרו אוי לנו שלא זכינו לעלות למעלה להיות קרובי ליוצרנו מה עשו העיזו פניהם ובקעו תהומות ובקשו לעלות עד שגער בהן הקדוש ברוך הוא שנ' הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה · גוער בים ויבשוהו אמר להם הקב"ה הואיל ולכבודי עשיתן כל כך אין להן רשות למי' העליונים לומר שירה עד שיטלו רשות מכם שנ' מקולות מים רבים אדירים משברי ים ומה הם אומרי אדיר במרום יי' ולא עוד אלא שעתידין אתם ליקרב על גבי המזבח במלח ונסוך המים · ועוד דרשו במקום אחר העולם כלו שלישו מדבר · שלישו ישוב · שלישו ים · עומדים לפני הקדוש ברוך הוא אמר לפניו רבונו של עולם במדבר נתנה תורה · בישוב נבנה בית המקדש · אני מה תהא עלי אל עתידין ישראל שיקריבו מלח על גבי המזבח · ועל דרך הקבלה יש במלח שני כחו' משתני זה הפך זה והם המי' והאש ובכח חמימות האש המיבשו והמגלידו חוזר מלח · ואם כן יש בעצם המלח כח המים והאש שהם כנגד שתי המדות שבהם קיום העולם והם מדת רחמים ומדת הדין · ומטעם זה אם ולא תשבית מלח ברית אלהיך קרא ברית אלהיך מלח לפי שבו יתקיים ויכחת העולם וכמו שאמרו ראה שאינו יכול להתקיי' בדין שתף עמו מדת רחמים וכן המלח מקיי' ומכרית כי הוא מקיים ומעמיד הבשר זמן מרובי' ונותן טעם בכל המאכלים · והוא בכרית גם כן כי המקום המלוח לא יעלה בו כל עשב · וכענין שכתוב ארץ מלחה ולא תשב וכתי' גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך · אם לקרבן מנחות שהוא מולח כבר נאמר וכל קרבן מנחתך במלח תמלח ואם לקרבן בשר הרי נאמ' על כל קרבנך · ואם כן למה הוצרך לכתוב לא תשבית מלח ברית אלהיך · פירש בזה החכם רבי אברהם ז"ל שהו' שבועה כמי שאומר אני משביעך בברית אלהיך שהכנסתיך בו שלא תשבית מלח מעל מנחתך עד כאן · ואמר על כל קרבנך תקריב מלח אלו לא הזכיר על כל קרבנך הייתי מבין שלא צוה לתת אלא בכורו הלחם שהם מנחה וזהו שהזכיר מנחה בכל פעם קרבן מנחתך מעל מנחתך כי המנח' ההיא שהי' סולת קרויה קרבן מנחה כענין שכתוב ונפש כי תקריב קרבן מנחה אבל בשא הקרבנו שאינן מנח' כגון חטא ואשם ועולה ושלמים לא הייתי מבין שצריך לתת בהן מלח לכך הוצרך לומר על כל קרבן תקריב מלח כלומר אפילו בשאר הקרבנות של בשר תתן בהם מלח חלבנו הלזה תמימה חלב בלשון הקדש הוא השומן הנפר כן הבשר והוא נקלף ממנו כי השומן המתערב עם הבשר ואינו נפרד ממנו ההוא יקר' שומן · כענין שכתוב · וישמן ישרון ושמנת עבית וכמו חלב ודשן תשבע נפשי · וכן אמרו רבותינו ז"ל על השומן

חזה

ויקרא כ"ב ג' — מנחת כ"ה
ויקרא ב' י"ג — מנחת כ"ה
ויקרא ב' י"ג — דברי' כ"ט כ"ב
ויקרא ב' י"ג — מלכים ב' נ"ג ד'
ויקרא ב' י"ג — ישעיה מ"ג כ"ה
ויקרא ב' י"ג — במדב' ד'
ויקרא ב' י"ג — מלכים ב' נ"ג ד'
ויקרא ב' י"ג — ירמיה י"ז ו'
ויקרא ב' י"ג — דברי' כ"ט כ"ב
ויקרא ב' י"ג — מלכים ב' נ"ג ד'

זהה שהוא נפרד מן הבשר תותב קרום ונקלף זקרואוהו
בשם הזה על שם שהוא לנוש שהבשר מתלבש בו
בשמלה שתרגום שמלתו תותביה והוא קרום והואנח
להקלף · הא למדת שאין שניהם שוים לא בשמם ולא
בטבע · לא בשמם שהשומן הנפרד והנקלף מן הבשר נקר׳
חלב ושאינו נפרד ומתערב בבשר נקרא שומן ולא בטבע׳
כי השמן הנפר׳ קר ולת ויש לו גסות ועובי קשה להתבשל
באפס ומכא · והשומן המחובר בבשר הוא חם ולח ·
ומעתה יש לשאול כיון שהשומן הנפרד נקרא חלב בלשון
הקדש איך יאמר הכתו׳ חלבו האליה תמימה׳ כי בודאי אין
באליה חלב כלל כי כלה שומן מחובר שם ואינו נפרד ממנה ·
ואם נאמ׳ כי פ׳ דולבו האליה שומנו מה נאמ׳ בפסוק כל חלב
זבל דם לא תאכלו כי בודאי אם השומן נקרא חלב יש למ
לאסור כל השומן שבבהמות ואן לאכול כי אם הכש האדום
לבדו ולפי יש לפרש חלבו האליה תמימה שא׳ הכוונה בו על
שומן אלא על החלב ואם תאמר מה חלב יש באליה כך פי׳
הכתוב חלבו האליה חלבו עם האליה לומר שיקריב ממנו
חלבו באליה תמימה׳ והכוונה כי כאשר יסיר האליה תמימה
עם העצה יסר עמה חלב רב שהוא מחובר בה בצד הפנימי
זכך פירש הגאון רבינו סעדיה זכרונו לברכה כי פירוש
חלבו האליה כאלו אמר חלבו והאליה כענין שכתוב אדם
שת אנוש ששעורו ושת ואנוש · וכן קרסיו קרשיו בריחיו
ועמודיו אדניו · וכן לעולה למנחה שעוריו ולמנחה כי אין
העולה מנחה · וכן אין לומר כי אדם הוא שת אנוש · וכן
בכאן אין לומר כי האליה הוא החלב · לעמת העצה יסירנה ·
מלת עצה כוללת מלשון עץ ומלשון עצה מלשון עץ כי הוא
קצה השדר וכן תרגומו שדרת׳ מלשון עצה · כי היה מסיר
אותה למעלה מן הכליו יועצות וזהו שאמ׳ על הכליו יסירנ׳
נפש כי תזטא בשגג׳ מלת נפש חו׳ חבור הנפש עם הגוף
יחדו כי תסב במעש בראשי׳ שכתוב ויצר ה׳ אלהים את האד׳
עפר מן האדמ׳ וכשהתחברו שניה הגוף והנפש קרא נפש
הוא שאמר ויהי האדם לנפש חיה · כי כלת אדם הוא חבור
הגוף והנפש וכן מלת הנפש עכינה חבור הגוף והנפש כי
הזכות והחטא לשניה ביחד וכל אחד לבדו אין לו פעלה לא
טזכה ולא שיעניש בה · וזהו שכתוב ונתתי פני בנפש
האוכלת את הדם ואנחנו רואי׳ הגוף כי הוא האוכל והשות׳
וכל עניני שאר החושי׳ ואמר בנפש האוכלת · וזהו ראיה כי
חבור הגוף והנפש קור׳ הכתו׳ נפש וזהו שסיי׳ הכתו׳ והכרתי
אותו מקר׳ עמו אחר שהזכיר לשון נקבה חזר ל הגוף בלשון
זכר וכן אמר בכאן נפש כי תחטא בשגגה ועשה הזכיר
ועשה שהוא לשון זכר והזכי׳ מיד אם הכהן המשיח יחט׳ כי
חו׳ מחובר מנפש וגוף וכיון שמצינו במעש בראשי׳ שהזכיר
חבור הגוף והנפ׳ בלשון נפש לכך הזכיר בסקצת המצו׳
נפש יאין הכוונה על הנפש בלתי הגוף אלא גוף האדם עם
נפשו · ולפעמי׳ המצא בכתוב אדם והענין הנפש עם הגוף
ביחד · ואולם מצינו לפעמים הגוף לבדו נזכר בלשון נפש
והוא שכתוב אולי יחיה את נפשך · וכן תמות נפשי מות
ישרי׳ כי אין מיתה לנפש · ודרשו רזל נפש כי תחטא
לרבות הגרים והעבדים · ובמדרש נפש כי תחטא בשגגה
זהו שאמר הכתוב גם בלת דעת נפש לא טוב ואץ ברגלים
חוטא · זה אחאב בן קוליה וצדקיה בן מעשי׳ שהיו חוטאי׳
ביחשלי׳ ולא די׳ לא משגלו לבבל היו מוסיפי׳ חט׳ · ומה היו
עושין בירושלים היו נביאי שקר והניחו אומנותן בבבל והיו
מסרסרין זה לזה בעריות · היה אחאב בן קוליה נכנס אצל
גדולי הסלכו׳ ואו׳ אני פלו׳ נביא הבה שלחני לום׳ דבר לאשת׳

והיה או׳ לו הרי הי׳ לפני׳ היה נכנ׳ ומתיח׳ עפה ואו׳ לת הקבת
מבקש להעמי׳ ממך נביאי׳ לבי שמשי עם צדקיה בן מעשיה
ותלד ממנו נביאי׳ והיתה שומעת לו והיתה משלחת אחר
צדקיה ובא ומשמש עמה · אף צדקיה היה מסרסר לאחאב
כך · וזו היתה אומנותן בא וראה כמה היו רשעים והוציאו
להם שם בבבל שהם נביאי׳ גדולים אם היתה האש מעובר׳
היו אומרים לה שתלד זכר והיו אומרים לשכנותיה שתלד
נקבה · אם ילדה זכר היתה היא אומר׳ נתקיימו דברי של
נביא ואם ילדה נקבה היו שכנותיה אומרות לה כך אמר
לנו הנביא אבל לא רצת לצער אותך והיו עושין כך עד
שהגיעו לאשתו של נבוכד נצר · אמר לה צדקיה הקבת
שלחני אצלך לכי שמשי עם אחאב ותלדי ממנו נביא׳ אמר
לו איני עושה זה אלא מדעת המלך · הגידה הדבר למלך
שלח המלך נבוכד נצר בשבילם אמר להם כך אמרתם
לאשתי אמרו לו הקבה רוצה להעמיד ממנה נביאים אמר
להם המלך אני שמעתי מאלהיכם שהוא שונא זמה · זמרי
בן סלוא על שפרץ בזנות נפלו מישראל ד׳ ועשרים אלף ·
ואת אומרי כך אם אתם נביאי אמת או נביאי שקר איני יודע
לא בדקתי לחנניה מישל ועזרי והסקתי את הכבשן שבעת
ימי ויצאו שלמי׳ ולכם איני מסיקו אלא יום אחד אם תנצלו
יודע אני בודאי שאת נביאי אמת ואסכים על פיכם כל מה
שתאמרו · אמרו לו חנני מיש ועזרי היו ג׳ והנס ע׳ שלשת
נעש ואנחנו שני׳ אמר לה יש כאן שלישי כיוצ׳ בכם אם לו
יש יהוש בן יהוצדק כהן גדול הם חשבו שינצלו בזכותו ·
השליכוהו עמה לכבשן האש נשרפו שניהם והוא נצל הוא
שכתו׳ הלא זה אור מוצל מאש ומן אחא וצדקי לוקח מהם
קללה לכל גלות יהוד אשר בבבל לאמ׳ ישימך אלהים כצדקי
וכאחאב אשר קלם כלך בבל באש · כי גרם לרשעים הללו
לישרף על שהיו אצים ברגליהם אחר העברו לכך נאמ׳ ואץ
ברגלים חוטא אם הכהן המשי׳ יחט׳ סדר החוטא הפנימי׳
קרבן שבפרשה הם כהן גדול והסנהדרי ומלך ישראל ואת
בך הסון העם ורצה להתחיל מן הכהן שהוא האדם הגדול
ומלאך י׳ צבאות הוא וממנו יראו וכך יעשו כל ישראל
שיזהרו לשוב בתשובה · כי מתוך שיראו שחמזהיר שבהם
הכהן הוא הראש מביא קרבן על חטאו הכל יראו מוסר
ויקחו מוסר ולמדו מכנו קל וחומר אם הקבה מכפר לפי
שהוא קרוב אליו שלא היה ראוי לחשוא אף כי יכפר כעד
שאר העם כי מהידו כי לפי מעלת האד׳ יכבד פשעו על זה
אם שלמה עה כי ברוב הכם רב כעסלפי מה שהוא יותר
חכם וצדיק יכנס כעם חטאו ושגיאתו אצל הבה והראוה
ממשה רבי עה · לאשמת העם · לפי מנהג העם ודרכ שהם
אשמי׳ על כן הוסיף לאשמת העם כדי להזהי׳ על התשובה
ושלא יבוש החוט לשוב מחטאו וכן פירוש הכתו׳ על אחת
מכל אשר יעשה האדם לחטוא בהנה כלומר מסה שהוא
למוד לעשות׳ ועלול אצל החטא ובא לומר שיקריב קרבנו
ויתכפר לו כי הוא אם הגיל לחטוא ודרכו בנך וכן דרך
העם כאשמ׳ ועתן דרך הי ה׳ת׳ לכפר לו החטאו כי כן מדתו׳
ומזה אמרו במדר׳ איכה נחנו פשענו ומרינו כמדותינו אתה
לא סלחת כמדת שהרי מדתו של הקדוש ברוך הוא אפילו
לרשע הגמור המרבה לחטוא הוא מרבה לסלוח אם ישוב ·
וזהו שהנביא מזהיר יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו ·
ולשון רשע הוא המתגאה והכופר בעקר וחושב שאין
אלהים בשמים ואין ההשגחה בארץ וכענין שכתו׳ רשע בגובה
אפו בל ידרוש אין אלהים כל מזמותיו ואף על פי כן כשהוא
חוזר בתשובה הקדוש ברוך הוא מקבלו ואין צריך לומר
שימצא

ויקרא ה ג
ויקרא ה ד
ויקרא ה ה
ויקרא ה ו
ויקרא ה ז
ויקרא ה ח
ויקרא ה ט
ויקרא ה י
ויקרא ה יא
ויקרא ה יב
ויקרא ה יג
ויקרא ה יד
ויקרא ה טו
ויקרא ה טז
ויקרא ה יז
ויקרא ה יח
ויקרא ה יט

שימצא סליחה במדת הרחמים כי אבילו במדת הדין ימצא
סליחה זהו שאם וישוב אל ה׳ וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה
ש ג, ג לסלוח כלומר אפילו במדת הדין · וכן מצינו במזמור נאם
פשע לרשע שכתוב שם י״ בהשמים חסדך והמזמור ההוא
מיוסד על מעשה הרשעים הכופרים ולכך הזכיר שם מדת
החסד לפי שחסדו של הקדוש ברוך הוא מתפרסם בעמים
בסליחת הרשעים · ומפני שהזכיר כי החסר בשמים על כן
הוסיף אות ההא כי ההא צורת פתח והיא רמז לעולם הזה
וכדי ללמד שאפילו בארץ בעולם הזה שנברא בהא ימצא
פתח פתוח לתשובא אפילו הרשע המוחלט וימשיך הקדוש
ברוך הוא חסדו אליו אם ירצה לשוב · ואם כל עדת ישראל
ישגו · אלו סנהדרין כי אי אפשר שכל ישראל יסכימו בחטא
ועל כן אמר מעיני העדה כי הסנהדרין והנביאים והחכמים
שמות כה ט הם עיני העדה · וכענין שבתוב ויעצם את עיניכם את הנביאי׳
באר כי עיניהם הם הנביאים · וכן דרשו זכרונם לברכה ואם
כל עדת ישראל יכול בכל העדה הכתוב מדבר תלמוד לומר
ויק׳ ד, יג כד עדה ולהלן הוא אומר ושפטו העדה מה להלן בית דין אף
כאן בית דין · אימ׳ מה להלן עדה האמורה בשלשה אף כאן
בשלשה תלמוד לומר כל עדת ישראל עדה המיוחדת לכל
ישראל ואי זו זו סנהדרי גדולה הישבת בלשכת הגזית ·
והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת והביאו אותו לפני אהל
מועד · חטאו של אדם הראשון וחטא ישראל במדבר חומין
זה לזה · לפיכך אמרו חכמי האמת כי אדם הראשון הקריב
שור ומפני זה נתעורת במדרשם ואמרו מפני מה נאמר אל
פתח אהל מועד בפר מה שלא נאמר בקרבנו׳ משל לאוהבו
של מלך שהביא דורון נאה למלך אמר המלך תלו אותו
בפתח פלטרין כדי שידעו הכל מה דורון נאה הבי׳ לי׳ אוהבי׳
והרב הגדול מורי רבי שלמה זל פיר׳ כי הדורון הנאה הזה
הוא התשובה שהרי מי שנטה אחר לבו וחטא בדבר אין
דבר נאה לו כשובו בתשוב׳ עם אותו דב׳ שנטה אחריו כי אז
יראה לכל שהו׳ מודה ועוזב וחזר בתשוב׳ שלמה וזה שהזכיר
למעלה והביא את הפר אל פתח אהל מועד ואמר ושחט
את הפר לפני י״ ואמ׳ והזה מן הדם שבע פעמים לפני י״ ע׳כ ·
וכבר הזכרתי מזה בבראשי׳ בפסוק ויכל · והזה שבע פעמי׳
לפני י״ את פני הפרוכת · ולמעלה בכהן משיח הזכיר את
פני פרוכת הקד׳ משל למלך שסרחה עליו מדינ׳ אם מעוטה
סרחה פמליא שלו מתקיימת ואם כולה סרחה אין פמליא
שלו מתקיימת אף כאן כשחטא הכהן המשיח עדין קדוש׳
המקום על המקדש וכשחטאו כולם חס ושלום נסתלקה
הקדושה · חטאת הקהל הוא · מלת הוא חוזרת אל הפר
ויתכן לפ רש כי בא לומר בכללו כי בו היה חטא קהל ישר׳
במדבר ממאמר הזל ששמטו אחר מטטראמולין שבמרכבה
ש ד, טו שנאמר ופני שור מהשמאל לארבעתם · והנה הקרבנות
בכהן משיח והקהל שוים הן כי כן אהרן התחיל לעשותו
ויק׳ ד, כ וישראל טעו אחריו וכתיב את העגל אשר עשו · את העגל
שם ט, טז אשר עשה אהרן · ויש לך להתבונן עוד איך הזכיר הכתוב
למעלה בפר כהן משיח תמים לי״ ולא הזכיר כן בכאן בפר
של צבור שהרי בפר כהן משיח אמר פר בן בקר תמים לי״
לחטאת ובכאן אמר והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת ולא
הזכיר בו תמים · וכל זה לרמוז כי כונת אהרן היתה תמימה
לי״ ובאמרו חג לי״ מחר והקהל היה בהם מי שלא היה לבו
תמים לי״ כי מקצתם שאלוהו למנהיג ומקצתם עשו כמנו
עז וכענין שכתוב וישתחוו לו ויזבחו לו · אשר נשיא יחטא
ויק׳ ד, כו לשון אשר כלשון אם ושעזת אם נשיא יחטא יכמוהו את
חברכה אשר תשמעו · ששעזת אם תשמעו · או אפשר

לומר שהוא לשון ודאי ולזה לא נכתב אם נשיא יחטא כמו
שאמר אם הכהן המשיח יחטא · ואמר גם כן ואם כל עדת
ישראל ישגו כי הכהן הגדול נזהר מן החטא לפי שעניני כל
ישראל תלויו׳ עליו בין לענין צרכי גופם ומזונותם בין לענין
כפרת נפשותם וכן הסנהדרים גם כן נזהרים הם מן החטא
לפי שרוח הקודש נוספת עליהם ולפי׳ הזכיר בהם בחטאם
לשון ספק · אבל במלך הזכיר החטא בלשון ודאי לפי
שהמלך לבו גס מאד בו ומדת הגאוה שהיא סבת החטא
כמויה עמו לגודל ממשלתו ולזה הזהירה התורה את המלך
דברים יז כ ותוכיחנו במדה הזאת היא שכתוב לבלתי רום לבבו מאחיו
פרוש לם כו ומפני זה כתו׳ והנשׂיאם הביאו את אבני השהם מדה ענין
שהתנדבו אבנים יותר משאר דברים · אלא לפי שהאבנים
היו על לב אהרן לזכרון להם לפני י״ והנשיאי׳ לבם בם בהם
לפיכך הביאו אבנים שיתכפר להם · ונמדרש אשר נשיא
יחטא לשון אשרי · אמר רבן יוחנן בן זכאי אשרי הדור
שהנשיא שלו כביא קרבן חטאת על שגגתו אם הנשיא
שלו מביא חטאת על שגגתו צריך לומר מה כביא על זדון
אם הנשיא מביא חטאת צריך לומר הדיוט · נשיא יכול
נשיא שטבט כנחשין ת״ל ועשה אחת מכל מצות י״ אלהיו
דברים יז יט ולהלן הוא אומר למען ילמד ליראא את י״ אלהיו מה הנשיא
האמור להלן שאין על גביו אלא י״ אלהיו אף נשיא האמור
ירמיה ל, כא כאן שאין על גביו אלא י״ אלהיו · וכן תמצא ביהזקאל והנשׂיא
אשר בתוכם על כתף ישא ופירושו המלך והכונה על צדקיה
פרוש כב פג מלך יהודה לפי שהמלך הוא הנשיא בעם וזהו שכתו׳ אלהים
לא תקלל ונשי׳ בעמך לא תאור הזהיר תחלה בברכת המלך
העליון ואחר כך על המלך המולך בארץ · ודרשו רזל כי
כשהעם חוטאי׳ המלך נתפס על חטאם דכתי׳ חטאת הקהל
הוא וסמיך ליה אשר נשיא יחטא מכאן אמרו כל מי שיש
בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפש על הכל · או הודע אלי
שעורו והודע או שיאמר וידע חטאתו וכתוהו זרזיר מתנים
משלי ל, לא או תיש כאלו אמר זרזיר מתנים ותיש כן דעת המפרשים ·
אמנם מה שהוצרך לומר הודע בהא ולהוסיף מלת או מפני
שקרבן חטאת להא אחרונה שבשם ולכך אם שעירת עזים
תמימה נקבה והא מביאה עליו יסורי להודיע אליו חטאתו
כדי שיזכר ויביא קרבנו ולפי שהיא מן ואו והיאו כן הא
לכך הוצרך לומר או כי בזה יהיה ריח ניחוח לי״ והמשכיל
יבין · נפש כי תחטא ושמעה קול אלה · אמרו בפדרש בא
וראה כי כשנבראו העליונים והתחתונים בחצי השם נבראו
ישעיה כו ד שנאמר כי ביה י״ צור עולמים · אל תקרי צור אלא צר ולמה
לא נבראו בכל השם כלו כדי שלא להזכי׳ בו את השם שלם
או להם לרשעים שמחרפין שמו של הקבה ומזכירין אותו
תמיד חנם · ראה מה כתיב בקרבנות אדם כי יקריב מכם
קרבן לי׳ אינו אומר לי׳ קרבן לי׳ עולה ובני אדם מחרפין
קהלת ה ב שמו חנם זהו שאמר שלמה עה אל תבהל על פיך ולבך אל
ימהר להוציא דבר לפני האלהים · שנו רזל לא יהא אדם
בישראל פרוץ בנדרים ואין לו להתמיד בשבועות אפילו על
האמת · ומעשה בהר המלך שהיו שם שני אלפים עיירות
וכלן חרבו על שבועת האמת כיצד היה אדם אומר לחברו
בשבועה שאני הולך למקום פלוני ואוכל ואשתה והולכין
ועושין ומקיימים שבועתן ומה הנשבע באמת כך הנשבע
לשקר על אחת כמה וכמה · כשיבא הבה לדון את הבריות
הרי הוא דן הנשבעים לשקר עם המכשפים והמנאפים הוא
ירמיה ז, ט שכתוב וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפי׳
ובמנאפים ובנשבעים בשמי לשקר אמר הבה פה שנתתי
לכם להיות מהללים ומשבחי׳ אותי בו אדם מחרפי׳ ומגדפי׳

בשמי

בשמי לשקר שכל הבריו לקלסי בראתי שנאמר כל פעל יי
למענהו ולא די לכם שאין אתם מקלסים אותי אלא שאתם
כו כ מחרפי אותי וזהו שכתו והרשעים כים נגרש כי השקט לא
יוכל ויגרשו מימיו רפש וטיט · מה הים הזה הגלים שבתוכו
מתגאים ועולין וכיון שהגיע כל אח מהם לחול הוא נשבר
וחברו רואה אותו שנשבר ונתגאה גם הוא ועלה ואינו חוזר
בו כך הרשעים רואין זה את אלו מתגאין ואינן חוזרים לפי
נמשלו לים ואין להם נוח בעולם כי השקט לא יוכל אבל
יה כ כ הצדיקים יש להם השקט שנאמר ושב יעקב ושקט ושאנן
ואין מחריד · והוא עד או ראה או ידע · פירש הרכבן זל
שאינם שלשה ענינים כי אין עד בלא ראיה ולא ידיעה אבל
יאמר אם שמע קול אלה שנשאו עליו להאלותו בדבר שהוא
עד בין בידיעה בין בראיה אם לא יגיד ישא עליו עון והאמת
כי בגוף הממון אי אפשר שיהיה עד בלא ראיה ובלא ידיעה
אבל אפשר להבין מלשון הכתוב שלשה ענינים כל אחד זה
בלא זה עדות בפני עצמו · ראיה בלא ידיעה · וידיעה בלא
ראיה · ועדות בלא ראי ובלא ידיעה · ראיה בלא ידיעה כגון
שנתן לו מנה בפניו אבל לא ידע אם הוא הלואה או פרעון
או פקדון שהיה של חבשביל אחר שיקבל ממנו · וידיעה
ה בלא ראיה · כגון שהודה פלוני בפניו שהלוה מנה אבל לא
ראה הפטון עדות בלא ראיה ובלא ידיעה · זו חתימת העדים
שורה מכיר חתימתן ועדותו של זה תועיל לבעל דין אע"פי
שאין בו לא ראי ולא ידיע ועל עדותו של זה מוציאין הממון
מתחת ידו של זה וזהו והוא עד או ראה או ידע · ודרשו רזל
אם לא יגיד במקום הראוי להגיד כלום בבית דין שאם כבש
לו עדותו בינו לבינו אינו נענש בזה אלא כשיכבוש עדותו
בבי דין דומיא דעכן אצל יהושע שלא היה מתחייב באותה
ויט ה הגדה אלא בבית דינו של יהושע וזהו שכתו והגד נא לי מה
עשית · שני בעלי דינין ועד אחד ושלשה בית דין הרי ששה
ולכך דוסיף בו ואו והגד נא לי ולא אמ הגד נא לי · וכן בכאן
כתיב אם לוא יגיד ולא בואו כלומר אם לא יגיד בבית דין
ונשא עונו למדך שההגדה צריכה שתהיה בבית דין כי
עמהם הם ששה · ויתכן לפרש עוד והוא עד כי אור הכתוב
הוא שאם הוא כובש עדותו ולא יגיד זה בבית דין לא יאמר
ומי יודע בדבר אם אני כובש עדות זה לכך נאמר והוא עד
שמו של הקבה עד שכן מצינו לשון הוא שהוא שמו של
מי מב ו הקבה ממה שכתוב אני יי הוא שמי וכתיב הוא עשנו ולא
תניס ק ואתי והוא כחתן יוצא מחופתו וכתיב ועבד הלוי הוא ורבים
סם יט ו כן · ולכך יאמר והוא עד שמו של הקבה עד כי הוא בוחן
זה ג יפ ב לבות וכליות ויענישנו על זאת · ויתכן עוד לומר כי תוספת
הוא במלת לוא ירמוז על ששת ימי בראשית ובא להורות
כי מי שכובש עדות לחברו מעלה עליו הכתוב כאלו כבש
להקבה עדות של חדוש העולם שנברא בששת ימים כי
מתוך שהאדם רגיל להכשל בעון קל יבא לסוף שיכשל בעון
חמור והתודה אשר חטא עליה שנתן אל לבו וזכר החטא
אחר שנעלם מכנו והיה מסופק בו וחזר לזדעי וזהו והתודה
מלשון ודאי · ורזל דרשו שהכתוב הזה יורה כי כל חטאת
מדנר ס ו טעונה ודוי · וכן דרשו בספרי בפסוק ואשמה הנפש ההיא
בנין אב לכל המתים שיטענו ודוי · והביא את אשכו ליי על
חטאתו אשר חטא נקבה וגו · פרשה זו קראוה רזל קרבן
עולה ויורד ופי אשמו לקרבנו ולא היה אשם כי אם חטאת
כמו שאמר כשבה או שעירת עזי לחטאת ונקרא הקרבן
בלשון אשם מפני שהאשם סנת הקרבן כשם שהכתוב
קורא לחכמה לב מפני שהלב סנת החכמה כי המחשבה
והכחמה בלב · ודע כי מה שקראו החכמים הקרבנות הללו

קרבן עולה ויורד מפני שאם היה עשיר בשעת חטאו ואחר
כך העני מביו קרבן עני חזר ונתעשר מביא קרבן עשיר ולכך
קראוהו קרבן עולה ויורד · קרבן עשיר כשבה או שעירה
לחטאת · קרבן עני תורים ובני יונה · קרבן דלי דלי עשירית
האיפה · וקבלו זל כי דמי הכשבה או השעירה שהוא קרבן
עשיר הוא שני שקלי כענין שכתו באיל בערכך כסף שקלי
ויקהל כה בשקל הקדש לאשם · ומעוט שקלים שנים · ויש לו להביא
קרבן שיהיו דמיו ב שקלים לפחות וב שקלים הללו הן
שקלים ערביי · וקרבן הדל שהו תורי ובני יונה דמיו עשירית
של דמי הבהמה וקרבן דלי דלים שהוא עשירית האיפה
דמיו עשירי של דמי תורים ובני יונה · וזהו שהמצא עשירית
האפה חסר יוד רומז על שעורי ג קרבנות הללו · וכפר עליו
הכהן ונסלח לו מן השמים כי העון מתבטל עם הקרבן עי
הבה וזהו לשון וכפר מלשון אכפרה פניו אבל הסליחה
כראפס לנ לגמרי אינה מסורה ביד בשר ודם אלא להקבה בלבד בענין
שכתוב כי עמך הסליחה וכן תמצא הלשון הזה בכולן וכפר
תליס קלל עליו הכהן ונסלח לו חוץ משבועת בטוי שהזכיר שם וכפר
עליו הכהן מחטאתו ולא הזכיר ונסלח לו · נפש כי תמעול
מעל וחטאה בשגגה מקדשי יי הקדי כאן בפרשת הקדש
מעילה לחטא זבפרשת פקדון ודברי שבין אדם לחברו הקדי
חטא למעילה הוא שאמר נפש כי תחטא ומעלה מעל ביי
וכן הזכיר כאן וחמישיתו ובפרש פקדון וחמישיתיו והכעס
בכל זה כי לשון מעילה הוא מזיד כאמרו יד השרים והסגני
היתה נכעל הזה ראשונה · ולשון חטא הוא השוגג בלשון
שורש ס ב ולוא יחטיא ולכך הקדים בקדש שהוא מחקי הקדוש
סופסים כ ברוך הוא למעילה לחטא · ושם הדברשוגג ועל כן אחר
לשון חטא שהוא השוגג · אבל בחקי הב ריות בתבין
שבין אדם לחברו הקדים חטא למעילה ושם הדב זדון ולפי
הזכיר מעילה באחרונה וכל זה מחסדי השי כי חמיר יותר
בחקי הבריות בין זה לזה יותר מכה שהחמיר בחקו ית
והנדה זה עקר גדול בלשון והפרש עצום יש בין המלות
בהקדמת הכאוחר ובאחור המוקדם אעפ שנראה שהכל
אחד ואינו מעלה ומוריד · ובענין שכתוב תפשום חיים
מלכ ס כ יח ואמר חיים תפשום והוא מה שאמר בן הדד מלך ארם על
דעם שיצאו משומרון אם לשלום יצאו חיים תפשום פירוש
תפשום חיים תפשו אותם והניחו להם חיים כלו תחרגום
ופירוש חיים תפשום כי צוה להרגם ולתפוש חיותם מהם
ומצינו במקומות רבים שהבה חזק משפט הנהגותיהן של
בריות אשר בין זה לזה וחס על כבודם יותר מכבוד עצמן
שכן מצינו באברהם ומקללך אאור יחס הנקמה לעצמית
נר ס יג כ ואמ אאור ובכנו עצמו אם כי מכב אכב ובזי יקלו ולא אם
שמוא ס ב ל אקל וכן בענין ירבעם כשהי מקרי לעז לא יבשה יד וכאשי
הקל בכבוד הנביא ושלח ידו כנגדו יבשה ידו הוא שכתוב
וישלח ירבעם את ידו מעל המזבח לאמ תפשוהו ותיבש ידו
מלכי ס יג י אשר שלח עליו ולא יכול להשיבה אליו · נמצאת למד
שחס הקבה על כבוד נביאיו יותר מכבוד עצמו וכן בענין
החיל של מלך ארם לא החכו בסנורים גבואם כנגד הקבה
בשהיו הולכים לבתי תועבותם לעבוד פסיליהם וכשבאו
בנגד אלישע לתפשו כתי ויכם בסנורי כדבר אלישע · ומה
סם ב ו יפ שכתוב וחמישיתו בפרשת פקדון יש לפרש שאח שחטא
וכחש בעמיתו בפקדון או בתשומת יד והוסיף על חטאתו
פשע שנשבע על זה לשקר ראוי שיוסיף חמישיו הרבה ·
ודרשו רזל שאין הכון לשלם חמישו הרבה בבת אחת · אבל
בא לומר שאם היה מסרב ולא רצה לתת החומש יתחייב
לשלם חמישיות הרב החת הסרוב שלא רצה לשלם חמש

אחד

אחד ' ודרשו רבותינו זכרונם לברכה נפש כי תחטא ומעלה
בה' אמר רבי עקיבה מה תלמוד לומ' ומעלה בה'
לפי שכל מלוה ולוה אינו עושה אלא בעדים ובשטר לפיכך
נשהוא מכחש הוא מכחש בעדים ובשטר ' אבל המפקיד
לחברו אינו רוצה שידע בו אדם אלא השלישי שביניהם '
לפיכך כשהוא מכחש מכחש בשלישי שביניהם ' ולא ידע
ואשם ונשא עונו ' פרשה זו במי שבא ספק כרת לידו ולא
ידע אם עבר עליו אם לאו כגון שהיה לפניו חלב ושומן
וכסבור ששניהם התר ואכל אחת מהן אמרו לו חתיכה אח'
של חלב היתה ולא ידע אם אכל של חלב או של שומן הרי
זה מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן שלא נודע לו שודאי
חטא ואם נודע לו מביא חטא ' אי נמי כגון אשה במ'ספק
אשתו ספק אחותו ' ודרשו רז"ל בפירוש הריני נזיר ולא ידע
ואשם ונשא עונו על דבר זה ידוו כל הדווים ' ויש לשאול
שהרי בפרש'ש מעלה כשהודע אליו חטאתו חייבו הכתוב
קרבן ' וקרא שם הקרבן חטאת וכאן שחטא בשוגג גם כן
ולא נודע לו חטאו יחייבנו הכתו' קרבן ויקראנו בשם אשם '
וידוע כי לשון חטא'מלשון שגגה ולשון אשם מלשון שמ'
להוות שהחוטא חטא בדבר שהוא ראוי שיהיה שמם בו '
ואם כן איך יחמיר הכתוב בלא הודע יותר מהודע שהוא
כ'ורא קרבן הודע חטאת וקרבן של לא הודע אשם ' ועוד
שקרבן הודע שעיר עזים וקרבן לא הודע איל שדמיו מרובי'
יותר ' אכל הטעם בזה מפני שהחטא הנודע לו היא דואג
ומצטער עליו והדאגה על החטא הוא מזבח כפרה ומן אח'
מיני התשובה וכענין שכתו' כי עוני אגיד אדאג מחטאתי
אבל זה שחטא ולא נודע לו לא דאג ולא מצטער ולא התודה
בו לפיכך ראוי שתחמיר עליו התורה יותר ' ומזה קרא
החוטא אשם הוא שכתו' ולא ידע ואשם וקרא קרבנו אשם
הוא שכתוב אשם הוא אשום אשם ליי' כלומר אשם הוא
קרבנו של זה אשום אשם כשלא נודע חטאו שלא דאג ולא
נצטער עליו ליי' ליודע הנסתרו' ולפי שאין לו ידיעה בחטאו
זה כי אם ליי' לכך הזכיר בו אשום אשם ליי' וכענין שדרש
בשעיר של ראש חדש שנאמר בו חטאת ליי' חטאת שאין
מכיר בו אלא יי' ' ובמדרש ולא ידע ואשם ונשא עונו ר' יוסי
הגלילי אומ' הרי הכתוב עונש את מי שלא ידע על אחת כמה
וכמה ש'עניש את מי שידע ' רבי יוסי אומר אם נפשך לידע
מתן שכרן של צדיקים צא ולמד מאד'הראשון שלא נצטוה
אלא על מצות לא תעש'ועבר עליה ראה כמה מיתות נקנסו
לו ולדורותיו וכי איזו מדה מרובה של טובה או של פורענו'
הוי אומר בדה'טובה אם מדת פורענות מעושה ראה כמה
מיתות נקנסו לו ולדורותיו מדה טובה מרובה היושב לו מן
הפגולים והנותרות והמתענה ביום הכפורים על אחת כמה
וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורי דורותיו עד סוף כל הדורו'
רבי עקיבא אומר הרי הוא אומר על פי שנים עדים או שלש'
עדים יקום דבר אם מתקייבת העדות בשנים למה נאמר
בשלשה אלא להבי שלישי להחמיר עליו כלו הועיל ולעשות
דינו לענין ענוש והזמה כאלו על ידו תתקיים העדות ' אם כן
ענש הכתוב לנטפל לעוברי עברה כעוברי עברה ' על אחת
כמה וכמה שישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושי מצוה'
רבי אלעזר בן עזריה אומר הרי הוא אומר כי תקצור קצירך
בשדך ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו וגו' למען
יברכך וגו' קבע הכתוב ברכה למי שבאה על ידו מצוה בלא
ידיעה אמור מעתה היתה סלע צרורה בכנפיו ונפלה ממנו
ומצאה העני ונתפרנס בה הרי הכתוב קובע לו ברכה ' או
בגזל או עשק את עמיתו ' הפרש יש בין גזל לעשוק וזהו

שכתוב לא תעשוק את רעך ולא תגזל פרט כל אחד בלאו ויקר' יט
בפני עצמו כי שני דברים הם ' גזל המודה לו שיש בידו
הגזל ' אבל אינו רוצה להשיבה אליו ' עשק הוא שמכחיש
ואומ'כבר החזרתיו לך וכבר פרעתי לך שכרותך וזהו שאמר
בבבא מציעא איזהו גזל ואיזהו עשק יש לך בידי ואיני נותן
לך זהו גזל נתתיו לך זהו עשק ' והיה כי יחטא ואשם כפל
הלשון להורות כי הוא חוטא להקבה ולבעל דינו ' ולמדך
כאן כי מי שיש בידו גזל וחטא בו לחברו גם להקבה חוטא
והחטא הזה שבפרשה הוא מזיד ' ולכך התחילה נפש כי
תחטא ולא אמר כי תחטא בשגגה ובכל החטאי'כלם הזכיר
בהם בשגגה בכל פרשה ופרשה ' וידוע כי כל הקרבנות לא
יבואו רק על השוגג אבל מצינו מהם ד'בלבד שמביאים
קרבן על המזיד ' והן הבא על השפחה והנזיר שנטמא
ושבועת העדות ושבועת הפקדון ' והשיב את הגזלה אשר
גזל היה מסתיק הכתוב לומ'והשיב את הגזלה למה הוצרך
אשר גזל שלא תאמר והשיב את הגזלה דמי הגזלה ' לכך
הוצרך אשר גזל לומר אותו דבר עצמו שגזל שכל זמן
שהגזלה בעין חייב להשיבה בעין אם היא אצלו בעין ואם
כבר ערב אותה בממון הכותר הדין בזה לשלם דמי הגזלה '
והוא שאמרו רז"ל בבבא קמא גזל מריש ובנאה בבירה בית
שמאי אומרים מקעקע כל הבירה כלו ומחזיר מריש לבעליו
ובית הלל אומרים אין לו אלא דמי מריש בלבד מפני תקנת
השבי'והלכה כבית הלל ותשובת אנשי נגוה שהעיד עליהם
הכתוב וכ'ן הוומם אשר בכפיהם ' ואמרו עליהם רז"ל גזל יומא נ ב
מריש ובנאו בירה מקעקע כל הבירה כלה ומחזיר מריש
לבעליו לפנים משורת הדין עשו ' רז"ל אשר גזל כעין שגזל
לומ'לך שאם הוזלה לאחר מכאן חייב לשלם כשעת הגזלה
והוא הדין גם כן בעושק ובפקדון ועל כן הזכיר בהם אשר
עשק כעין שעשק אשר הופקד אתו ' כעין שהופקד אתו '
לאשר הוא לו יתננו ' למי שהממון שלו כלומר לנגזל כי
יתחייב להשיב הגזלה לנגזל בעצמו או יהיה ענין לאשר
הוא לו למי שראוי להיות הממון שלו כלומ' שיחזיר ליורשי
הנגזל אם מת הנגזל ' ביום אשמתו ביום שיתבונן וישיב
ללבו אשמתו שגזל ממנו זהו ביום אשמתו ' ויכלול עוד בו
היום שגזל ממנו ולמדך שהוא עומד במרדו כל שאינו
מחזירו שהרי העברות שני חלקים הא'עברות שבין אדם
למקום שהנפש מתנכרת להקבה במחשבות רעות ומעלות
רעות ואין החוטא חומס בזה כי אם לנפשו וכענין שכתוב משלי יז ל
משחית נפשו הוא יעשנה ' והשני עברות שבין אדם לחברו
כגון שבזה אותו בדבורו או שהכה אותו על גופו שהחוטא
הזה הוא חוטא לאחר אבל הגזל הוא חטא כולל כי הוא
חוטא לאלהים ולכך אסור הגזל חמור כענין שאמרו רז"ל
סאה מלאה עונות אין מקטרג בכולן אלא גזל ' ודור המבול
לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל שנ' קץ כל בשר וגו' כי בראשי' ו יג
מלאה הארץ חמס מפניהם ' וכן מצינו ביחזקאל הנביא עליו
השלום שהזכיר לישראל במה עברות בפרשת התשפוט את יחזקאל כב ב
עיר הדמי'והודעתה את וגו' הוא שכתו'בדמך אשר שפכת
אשמת ובגלולי'ך אשר עשית טמאת וגו' ואמר קדשי בזית
ואת שבתותי חללת ואמר אנשי רכיל היו בך למען שפוך
דם נשך ותרבית לקחת ואותי שכחת נאם יי'ובאהרון הזכיר
הגזל שנאמר והנה הכיתי כפי על בצעך אשר עשית ' ודרך במ ט
משל לא הכה כפו עד שהזכיר הגזל מתוך חומר האסור
אשר בו ' והזכיר אחריו היעמוד לבך אם תחזקנה ידיך
לימים אשר אני עושה אותך ' ואף על פי שעון הגזל הוא
לאו התתק לעשה ויש לו תקנה בהשבה מכל מקום ראוי
להיות

להיות האסור חמור מאד כי לפעמים לא ימצא הנגזל או
שנתת או שהוא דר במקום רחוק או אם ימצא הנגזל לא
ירצה למחול אותו גם לפעמים יאבד כמונו ואין לו יד להשיב
הגזלה שכן העושר בעל המורה כתחלף במקום למקום
ואם הוא קרוב היו אל העושר כהרף עין ירחק כמנו כגובה
העפרה גדולה כן הנשר וכן אמר שלכה עה התעף עיניך
בו ואיננו כי עשה יעשה לו כנפים כנשר יעוף השמים גם
לפעמים שלא יכיר הנזלן לנגזל כגון הגוזל לרבו ולמי יחזיר
והוא אינו יודע למי גזל ועל זה אמ הכתו ואת אשמו יביא
ליי כי אחר שהשיב את הגזלה ונקה עצמו כמנה הצריכו
הכתו קרבן לחוב האסור כי בעוד שיש בידו גזל אין הקרבן
מועיל ולא התשובה ככפרת שהרי אין התשובה יוצאה כן
הדברים רק מן המעשה והמעשה הוא השבת הגזלה הוא
שאמר הנביא רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם וגומר ואמר
למדו היטב וכתיב אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו
ואמרו חביריו לאיוב אם און בידך הרחיקהו ואל תשכן
באהליך עולה יזהירו בכתו הזה בענין הגזל בנגלה ובנסתר
אם און בידך הרחיקהו זהו בנגלה ואל תשכן באהליך
עולה זהו בנסתר כלומר מה שהוא נסתר בתוך האהל חייב
לחפש אחריו ולהוציאו כשם אכ הוא גזל וזהו שאמר אחכ
כי אז תשא פניך מכים והיית מוצק ולא תירא כי אז תשא
פניך בכום כלומר תוכל ללכת בפנים מגולי כנגד מה שהו
בנגלה והיית מוצק ולא תירא כלו תהי חזק בסתר ואין לך
ליראא בנסתר ומזה אכר דוד עליו השלום כדבר בתפלה
ומתודה לך לבדך חטאתי למד שהיה נקי מחט הגזלה ולא
היה בידו חטא אצל שום אד כי אם בינו לבין המקו יתעלה
וזהו שאמר לך לבדך חטאתי וכן מצינו שהתפלל לשם
יתברך במקום אחר שינקה אותו מהנסתרות והם העונות
ששגג בהם ולא יזכור אותם והוא שאמר שגיאות מי יבין
מנסתרו נקני כי כן הזדונו הוא נשמ מהם ונזהר מלהכשל
בהם ודע ידוע כי כל הנזהר מהם שכרו אתו ופעולתו לפניו
וזכ לרב טוב הצפון הוא שאמ גם עבדך נזהר בהם בשמרם
עקב רב:

חוקר רגלך מבית רעך פן ישבעך ושנאך

שלמה

המלך עליו השלום למדנו בכתוב הזה
מוסר ודרך ארץ שישתדל האדם לקנות
אוהבים ושיחזר אחר חברתם ולמעטים ישחר פניהם ללכת
להיהם לא שיתמיד בזה כי לכך הוא מונע רבוי ההתמדה
מהכנס לביתם תמיד כל היום נראה שכונתו כי הדרך
המוצע בזה הוא טוב לפי שחברת האוהבים כשהם נועדים
ונאספים במקום אחיש בה תועלת כי עם החברה תתרבה
האהבה ותתחזק הברית ויתמיד השלום ביניהם וכן אמר
שלמה עליו השלום איש רעים להתרועע ויש אוהב דבק
מאח יאמר הכתו כי מי שיש בו מעלה שיודע לקבץ הרעי
והחברים ראוי הוא שישבחוהו בני אדם ובאור להתרועע
להשתבח מלשון בצלצלי תרועה כי מי שהוא איש רעים
בודאי נאספו בו שתי מעלות אלה האחת השפלות שעם
הגאוה לא היה מקבץ אותם אך יברחו ממנו והשנית
שאינו ירא מן הבריות והנה הוא נצול משני נזקים גדולים
הכגיעים ממדת העוני והעושר והוא שאמר תחנונים ידבר
רש ועשיר ענה עזות כי מהעוני יבא נזק שיצטרך העני
שירא מן הבריות ומן העושר יבא נזק והיא מדת הגאוה
אשר ענינו עשרו וע כ הזכיר הכתוב למעלה ממנו שהוא
מדבר במדות העוני והעושר והוא שאמר תחנונים ידבר רש
ועשיר ענה עזות כוון שלמה עליו השלו מזה לגנות העוני
והעושר וכענין שאמר במקום אחר רש ועושר אל תתן לי
וגו ונתן טעם לדבריו פן אשבע וכחשתי ופן אורש וגנבתי
וכן אמר החכם רבוי העושר מזיק לנפש כרבוי הדם לגוף
ובאור הכתוב כי העני מצטרך לדבר תחנוני כי הוא ירא מן
הבריות והעשיר עשרו יגיענו למדת הגאוה ולענות עזות
וסכך לו מיד איש רעים להתרועע לבאר כי איש רעים נצול
משני נזקי אלה כי כיון שהו איש רעים לא ירא מן הבריות
כי רעיו יחזקו דבריו וכיון שהוא איש רעים אין בידו מדת
הגאוה כי עמה לא היה מקבץ הרעים רק עם השפלו ואיש
כזה ראוי הוא לכל שבח ומעלה שהרי יש בידו התועלות
הבאו מן העוני והעושר ומן הנזקי שניעו מהם אין לו חלק
בהם למדנו מכל זה שמחברת האוהבי יגיעו לאד תועלות
גדולות אמנם יזהיר שלמה עליו השלום בכאן שעם היות
חברת האוהבים טובה ותועלתה רבה ראוי לו לאדם שיקור
רגליו מבית רעהו ושלא יתמיד כל כך לבא לביתו תמיד כי
המעוט יפה וההתמד והרבוי יזיק כי יחזור על רעהו למשוי
זטור כי ישבעהו עד שישנאהו כענין אכילת הדבש שמעוטו
יפה ורבויו מזיק כן חברת האוהבי להכנס אל ביתם ועל כן
הזהיר בפסוק שלמעלה ממנו דבש מצאת אכול דיך פן
תשבענו והקאותו כדי להמשיל חברת הרעי לאכילת הדבש
וקשור הכתובים יבא כן כשם שאכילת הדבש מעוטו נעים
שהוא ערב ומתוק לגוף ורבויו מזיק עד שיקיאנו כן בית
רעך מעוט הכנס בו יפה ורבויו מזיק שישבעך עד ששנאך
וישליכך מעליו וכן הדבורין שבכל המדות אין בהם תועלת
שהרי המטרחיים העולם ורבויו מזיק ובאור הכתוב הוקר
רגלך מבית רעך לא אמר מבית הרע כי אין צריך לום המחו
או הבינוני אלא אפי מאותו החשוב הנכבד שהוא רעך והוא
בדוק אצלך וכוחזק באהבה יתרה יש לך להתרחק ולהוקיר
רגלך מהכנס לביתו תמיד בשעות שאינן ראויו כגון בשעת
אכילה ושתיה או בשעת השינה ושעת עשית שאר הצרכי
ונתן טעם בזה פן ישבעך ושנאך כלומר כדי שלא ישבעך
שהרי אם תכביד עליו להכנס לביתו תמיד בשעות הללו
בודאי ישבעך וישנאך ואז תתגבר השנאה על האהב אשר
אהבך מתחלה וכענין שכתוב בענין אמנון כי גדולה
השנאה אשר שנאה מאהבה אשר אהבה ועל דרך המדרש
הוקר רגלך מבית רעך כתיב הוקר רגלך מבית רעך וכתיב
אבא ביתך בעולות לא קשיא כאן בחטאות ואשמות כאן
בעולות ושלמים כך דרשו רבותינו ז"ל במרק קמא דחגיגה
ובאור הכדרש הזה קרא בית המקדש בית רעך וכן דרשו
ר"ל בישראל שנקראו רעים למקום שנאמר למען אחי ורעי
וכן אמר שלכה עה על הקבה רעך ורע אביך אל תעזוב ואמ
זה דודי וזה רעי והכונה בזה שיזהיר האדם שלא יחטא
ושלא

משלי כה יז
משלי כה יז
משלי יח כד
משלי יח כד
משלי כג ו
משלי כג ז
משלי כה יז
משלי כה יז
משלי כה י

ושלא יתמיד להכנס לבית המקדש בחטאות
ואשמות לפי שחטאת ואשם הם קרבנות
שבאים על חטא המעשה הקדוש ברוך הוא חפץ
באדם יותר שלא יחטא ולא יביא קרבן כלל
כמי שחטא ויביא קרבן. וכן אמר הנביא הנה
שמוע מזבח טוב. ועל כן יאמר הוקר רגלך מבית
רעך אל תנהוג קלות ראש בעצמך ותרבה כל היום
עינות וחטאות ותלך לבית המקדש להקריב שם
קרבן פן ישבעך הקדוש ברוך הוא ושנאך כי הוא
שונא הקרבנות ההם כי על זה נאמר זבח רשעים
תועבה כי הרשע בעת שיביא קרבנו כוונתו חוזר על
החטא ולכך הוא תועבה כי הקדוש ברוך הוא יתעב
אותו וישיאנו אכל בעולות ושלמים על זה אמר
דוד אבא ביתך בעולות כי העולה אינה באה על
חטא המעשה רק על חטא המחשבה וההרהור
שאין אדם נצול ממנה. ומן הידוע כי ההרהור מצוי
היא בלילה יותר ממה שהוא מצוי ביום ועל כן
קבעה תורה זמנה של עולה בלילה כדי שתהיה
הכפרה בזמן העברה וזהו שכתוב צו את אהרן ואת
בניו לאמר זאת תורת העולה היא העולה על המוקד
כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו. ועל
דרך הפשט פרשה זו של עולה כוללת ארבעה
ענינים האחד בא ללמדנו כי קרבן עולה הוא
הנכבד שבכל הקרבנות כלן והועלת כפרתו
עצומה. והשני בא להודיע גודל חיוב הנברא
לעבוד את בוראו. והשלישי הפלא העצום והנס
הגדול הנעשה במזבח הזה. והרביעי גודל עונש
הרשעים שאינם רוצים כפרה שהם נעשים ביסורי
גיהנם שאין להם כץ ותכלית וכמו שאמרו זכרונם
לברכה גיהנם כלה והם אינם כלים. דע כי כל מיני
הקרבנות הם ג' כמספר ג' מדות חמשה מהן
באות מהקמח והן מנחת סולת מנחת מרחשת
מחבת חלות רקיקין וכלן נקראין קרבן. השמונה
מהם הם בעלי חיים והם עולה חטאת אשם תודה
שלמים בכור מעשר פסח יש מהם נאכלין לכהנים
כגון חטאת ואשם ובכור. ויש מהן נאכלין לבעלים
כגון מעשר ופסח ותודה. קרבן תודה בא על הנס
והוא לשון הודאה אם היה חולה ונתרפא מביא
קרבן תודה הוא שכתוב וזבחו זבחי תודה ויספרו
מעשיו ברנה. או שאר שמחות כגון שמחת חתן
וכלה שנאמר קול ששון וקול שמחה מביאים תודה
בית ה'. ויש שאינו נאכל לא לכהנים ולא לבעלים
והוא קרבן עולה שאין לבני אדם בו שום חלק אלא
כולו להקדוש ברוך הוא. וזהו לשון כליל וקרבן
זה של עולה הוא הנכבד שבכל הקרבנות כלן.
וכן מוכיח הלשון שאמר היא העולה הוסיף לומר
היא העולה למעלת הקרבן וחשיבותו וכן היא
החיה אשר ראיתי. גם פרי מעשיה גדול שמכפרת
על הרהור הלב כמה שאמר באיוב והעלה עולות
מספר כלם כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו
אלהים בלבבם וזהו לשון עולה שמכפרת על העולה
על הרוח והיה קרבן עולה קרב כל הלילה עד
הבקר לפי שהאדם מחשב בלילה וחושא ביום

הוא שאמר הנביא חושבי און ופועלי רע על
משכבותם באור הבקר יעשוה. ועל כן צותה
התורה שתהיה כפרה בזמן העברה. ולפי שעקר
העברה היא ברוח היה הכל כליל באש ושב אל
הרוח ולא היה רשות לדבר גופני ליהנות ממנו
זהו הענין האחד. הענין השני גודל חיוב הנברא
לעבוד את בוראו דבר ידוע כי האדם צריך שיהיה
נכנע ושפל להקדוש ברוך הוא בעומדו בתפלה
לפניו או בעשותו מצוה או אחד מיתר העבודות
הקלות או החמורות שיתהדר בהם לכבוד השי
ושלא יחוס על כבוד עצמו אלא שיכיר בעצמו כי
הבשר והדם דל הוא ואין ידו משגת לחובה
העצומה וראוי לו להכנע ולהשפיל עצמו כענין
שכתוב באברהם ואנכי עפר ואפר והמלך דוד ע"ה
אמר נבזה בעיניו נמאס וזהו שאמר בכאן ולבש
הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים
את הדשן הודיענו בכאן שאף הרמת הדשן שהיא
עבודה קלה צריכה בגדי כהונה כי מדו בד
הוא הכתונת ואמר לשון מדו שתהא מדתו על
בשרו שלא יהא דבר חוצץ בין הכתונת לבשרו
ולא בין המכנסיים לבשרו וגם אם היו מכנסיו קצרים
ולא היו מגיעים עד רגליו ועבד בהן עבודתו פסולה
ומה שהזכיר אלה השנים בלבד כתונת ומכנסים
הוא הדין לשאר בגדים כי כיון שהודיענו שהרמת
הדשן צריכה בגדים למדנו בודאי שצריכה ד' בגדים
בכהן הדיוט ושמונה בכהן גדול וכן אמרו בספרי
ילבש להביא את המצנפת ואת האבנט. ויש לפרש
עוד מדו בגדיו כמו מעל למדיו וכן על פי מדותיו
ואם כן יכלו לכל בגדי כהונה וזהו שתרגם אונקלוס
לבושין. ולמדנו מזה כי גם במצות הרמת הדשן
שהיא עבודה קלה צוה הקדוש ברוך הוא שיתהדר
בה הכהן לפניו שילבש בגדי כהונה ובהם ירים את
הדשן. וכל זה הערה ודרך חיים לכל מי שמתקרב
להקדוש ברוך הוא באחת מהעבודות או מי
שמתעסק באחת מכוונות ה' של תורה שיתהדר
לפניו יתברך בעשותו אחת מכל מצות ה' שישפיל
כבוד עצמו לכבוד השם יתברך אפילו בעבודה
קלה שבהן וכן דוד עליו השלום אמר עורה כבודי
עורה הנבל וכנור אעירה שחר עורה כבודי אין
כבודך חשוב כלום אצל כבוד קוני וכתיב ודוד
מכרכר בכל עז לפני ה' וכתיב ונקלותי עוד מזאת
והייתי שפל בעיני וגו'. וידוע מדרך חכמת ההגיון
כי האדם אינו נקרא עבד עד שיהיה לו אדון
ואין שם האדון ראוי אלא למי ש"ש לו עבד
והנה הם שני שמות אין אחד כהם קודם לחברו
וכיון שהאדם עבד להקדוש ברוך הוא ונתחייב
לעבוד אותו אי אפשר שתהיה העבודה שלמה עד
שיקבל העבד אליו כל מדות העבודות והם ההכנעה
והשפלות לפניו לא שיתנהג לפניו במדת אדנות
ושררה כי יהיה מבזה כבוד אדניו ואמר שלמה ע"ה
אל תתהדר לפני מלך וכל שכן לפני כלך מלכי
המלכים הקדוש ברוך הוא לפי שהגאוה היא
לבושו וכענין שכתוב יי' מלך גאות לבש והעוטה

לבוש המלך הרי הוא מכזה את המלך ופשני זה
הכהן העובר המיוחד לעבודת המקדש צוה לו
הכתוב שירים את הדשן בכל יום שהיא עבודה
קלה שבעבודות כדי שישפל ויכנע לפני יי׳ יתברך
וכן מצינו בהלל הזקן כשהיה שמח בשמחת בית
השואבה היה מרקד ואומר אם אני כאן הכל כאן
אם אין אני כאן מי כאן וגם רבן גמליאל ורבולי
החכמים היו מרקדים שם בשמחת המקדש והיו
נוהגין בעצמן קלות ראש לכבוד שמים ׳ וכבר
ידעת שחקדושים שבבני ישראל חיו בני לוי ומנה
אותן הכתוב שילכו אחרי העגלות שהוא מנוי קל
ויקר ג ג אצל בני אדם חוא שכתוב ויקח משה את העגלות
ואת הבקר ויתן אותם אל הלוים ׳ את שתי
העגלות ואת ארבעת הבקר נתן לבני גרשון כפי
עבודתם ואת ארבעת העגלות ואת שמונת
הבקר נתן לבני מרי נמצאת לכד שחייב אדם
למעט בבוד עצמו אצל כבוד שמי׳ וכן דרשו רבותינו
זכרונם לברכה המעט בכבוד עצמו ומרבה בכבוד
שמים כבוד שמים כתרבה וכבודו מתרבה וכל
המרבה בכבוד עצמו וממעט בכבוד שמים כבוד
שמים במקומו עומד וכבודו מתמעט ועל ענין זה
מצינו שנענש ישששכר איש כפר ברקאי שהיה
מחלל קדשי שמי׳ ומכבד עצמו שכך דרשו רבותינו
זכרונם לברכה בפסחים בשלהי פרק מקום שנהגו ׳
ארבע צוחות צוחה עזרה ׳ ראשונה צאו מכאן בני
עלי ששמאו היכל יי׳ עוד צוחה עזרה צא מכאן
יששכר איש כפר ברקאי שהיה מכבד עצמו ומחלל
קדשי שמים ׳ מאי הודה עניד הודה כריך ידיה
בשיראי ועניד עבודה ׳ עוד צוחה שאו שערים
ראשיכם ויכנס יוחנן בן נדבאי תלמידו של פלקאי
וימלא כרסו מקדשי שמים ׳ אמרו עליו על יוחנן
בן נדבאי שהיה אוכל שלש מאות עגלים והיה
שותה שלש מאות גרבי יין והיה אוכל ארבעים
סאה גוזלות בקנוח סעודה ׳ כל ימיו של יוחנן בן
נדבאי לא נמצא נותר במקדש ׳ עוד צוחה הביאו
לי ישמעאל בן פיכאי תלמידו של פנחס זיו של
כהונה וישמש בכהונה גדולה על גבי המזבח ׳
ומיד מזכיר שם עונשו של ישששכר זה דאמרי התם
מלכא ומלכתא הוו יתבו ׳ מלכא אמר גדיא יאי ׳
מלכתא אמרה אימרא יאי ׳ אמרי מאן מוכח כהן
גדול דקא מסיק בקרבנות כולי יומא אתיוה
לישששכר אתא אחוי בידיה אמר אי גדיא יאי יסק
לתמידא ׳ אמר מלכא הואיל ולא הודה לידה
איכתא דמלכותא לפסקודה לידא דימינידה יהב
ישששכר שוחדא ופסקו לשמאלידה שמע מלכא
אמר דלהדור ולפסקוה לימינה ׳ אמר יוסף בריך
רחמנא דשקליה לישששכר למטרפסיה בהאי עלמא
בלומר כי טוב היה לו כשנטל עונשו בעולם הזה
מכה שיענש לעולם הבא ׳ וכן מצינו בשבעה
אשר על הבית שהיה כהן בפי דעת מקצת רבותינו
שמני כג כט זכרונם לברכה ממה שכתוב ולבשתיו כתנתך
ולפי שהיה מבזה הקרבנות נענש והרגו סנחריב
מלך כג כה מלך אשור ועליו נאמר תמוש היתד התקוע במקום
נאמן וחתנבא על פורענותו ׳ העין השלישי הנס
הגדול הנעשה במזבח המזבח הזה היה מזבח
העולה והיה של עצי שטים והיה מצופה נחשת
כעובי דינר זהב והאש על המזבח תמיד לא תכבה
לעולם ולא היה הנחשת נתך ולא העץ נשרף
והיה נס גדול מיח נסים שהיו בקדש ועל זה
חזר כו פעם שנית והאש על המזבח תוקד בו ולא
תכבה שהרי כבר נאמר ואש המזבח תוקד בו אלא
בא לרמוז הנס הזה וכאלו אמר ראה דבר פלא
הנעשה במזבח שהאש על המזבח תוקד בו ולא
תכבה והמזבח קיים ׳ הענין הרביעי גודל עונש
הרשעים ביסורי גיהנם ומזה הזכיר פעם שלישית
אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה לפי שהמזבח
הוא מקום כפרה ורשעים לא בעו כפרה רמז
לך הכתוב שהם נדונין באשה של גיהנם באש
תמיד מאחר שכפרו באש תמיד והוא הענין עצמו
שהיה ישעיה הנביא עה מזהיר בו ומוכיח ישעיה לג
הרשעים הוא שאמר פחדו בציון חטאים אחזה
רעדה חנפים מי יגור לנו אש אוכלה מי יגור לנו
מוקדי עולם ׳ היה מפחידה על אותו אש תמיד
שבציון שכפרו בו ולא חזרו בתשובה ולא רצו
כפרה וזהו שכסיים בה הכתוב מי יגור לנו אש
אוכלה מי יגור לנו מוקדי עולם בא להפחיד על
אשה של גיהנם שכתוב בה כי תולעתם לא תמות מס מנ כה
ואשם לא תכבה כלשון האמור כאן תמיד לא
תכבה ׳ ועל דרך המדרש היא העולה
שהיא מתגאה ומעלה את עצמה עוד שם כל מי
שמתגאה ומעלה את עצמו סופו להיות נדון באש מיוב כל מנ
שהרי דור המבול על שנתגאו ואמרו מה שדי כי מס ג יז
נעבדנו נדונו באש שנאמר בעת יזרבו נצמתו
בחומו נדעכו ממקומם ׳ אנשי סדום על שנתגאו ימנקאל ח
שנאמר הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת
לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה נדונו באש ברא׳ יט כד
שנאמר וה׳ המטיר על סדום ועל עמורה גפרית
ואש ׳ וכן פרעה על ידי שנתגאה ואמר מי ה׳ אשר פמות ה
אשמע בקולו ואכר לי יאורי ואני עשיתני נדון ומקאל כג ב
באש שנאמר ילעם בשמים ה׳ ועליון יתן קולו קלים יט יז
ברד וגחלי אש וכתיב ויהי ברד ואש מתלקחת ׳ פמות ט כג
וכן סנחריב על ידי שנתגאה ואמר אני עליתי מחם ישעי׳ לו ט
הרים ירכתי לבנון ואומר נדון באש שנאמר ותחת
כבודו יקד יקוד כיקוד אש ׳ וכן בנבוכדנצר על מס י מנ
ידי שנתגאה ועלה את עצמו ואמר אעלה על
במותי עב אדמה לעליון ואמר כמעל לככבי אל מס יב שו
ארים כסאי למיכך נדונו חיילותיו באש ׳ אחה מס יב ח
מוצא שכשנכנסו לחנכת צלמא מנה הכתוב דניאל ג ג
שמונה אומות שנאמר נאדין מתכנשין
אחשדרפניא סגניא ופחותא אדרגזיא גדבריא
דתבריא תפתיא וכל שלטוני מדינתא הרי שמונה
ובשניה אין שם אלא ארבעה אומות שנאמר מס ג ג
ומתכנשין אחשדרפניא סגניא ופחותא והדברי
מלכא ואינון ארבע אומות קטיל המין שביעא
די מדא ׳ וכן לעתיד על ידי שמתגאה ומעלה עובדיה א
את עצמה הוא שכתוב אם תגביה כנשר ואם

בין כוכבים שם קנך לפיכך נדונו באש שנאמר חזי
הוית עד די קטילת חיותא והובד גשמה ויהיבת
ליקידת אשא עד כאן במדרש ומה שהזכיר צו את
אהרן ואת בניו הקדים הכתוב אהרן לבניו לפי
שכל סדר ויקרא כתיב וזרקו בני אהרן וערכו בני
אהרן ואהרן לא הוזכר שם שנתרחק על מעשה
העגל אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו
של עולם באר שניאה ומימיה חבבין את לעגים
חלקת כבוד בשביל בניהם דתנן כל העגים כשרין
למערכה חוץ משל זית ושל גפן קל וחומר לאהרן
בשביל בניו לכך נאמר צו את אהרן ואת בניו
הקדים אהרן לבניו ועל דרך השכל זאת תורת
העולה היא העולה ירמוז הכתוב על מעלת הנפש
השכלית וכאלו אמר זאת תורת הנפש העולה
היא העולה בזכות התורה שנקראת היא שנאמר
עץ חיים היא למחזיקים בה וכתיב ותורת ה' תמימה
משיבת נפש כלומר נפש לשרשה על מוקדה
על המזבח באלבאר על מעלת הנפש המשכלת
שהיא עולה על מעלת הגלגלים ועל מעלת
המלאכים כי מלת על מוקדה כוללת הגלגלים
ומלת על המזבח כוללת כל המלאכים ופירוש על
מוקדה כאלו אמר על האש כאמרו יקד יקוד כיקוד
אש ורוצה לומר על האש על השמש כי גלגל
השמש מניע יסוד האש כשם שגלגל הלבנה מניע
יסוד המים והנה המלך שלמה עה שכל דבריו
בספר קוהלת היו תחת השמש הזכיר בענין הנפש
העולה היא למעלה כלומר למעלה מהשמש
שהוא על מוקדה וידוע כי גלגל השמש כולל
הגלגלים כולם בהיותו אמצעיתו ובכל הדברים כולן
עקר הדבר אמצעיתו ובא לרמוז כי הנפש למעלה
ממעלת הגלגלים ובאומרו על המזבח הוא כנוי
על מעלת המלאכים ומלת מזבח שם כולל להם
לפי שכשם שהמזבח מקום מיוחד לקרבנות שהם
רצון השם יתעלה וכמו שכתוב וריח ניחוחי והרגוהו
לאתקבלא ברעוא ואמר הכתוב יעלו לרצון על
מזבחי כן המלאכים קרבין אליו לעשות רצונו
וגבורי כח לשמוע בקול דברו ובאמרו כל הלילה
עד הבקר בה לבאר באי זה זכות היא עולה
וכמה כחה זה על מעלת הגלגלים והמלאכים
בזכות שהיא עוסקת בתורה כל הלילה עד
הבקר שהיא מתעלה ומשבחת כל ימי היותה
בגוף שהוא חשך ואפלה עד הבקר כלומר עד
שתפרד ממנו ותשוב אל בית אביה בנעוריה
שהוא הבקר האמתי שלה בקר לא עבות כאמרו
ואש המזבח תוקד בו הכונה לומר כי עם היות אש
המלאכים יוקדת ואשן גדולה וחזקה הוא העולה
על כולן וזה על דרך כאמר רבותינו זכרונם לברכה
גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת ועל דרך
הקבלה היא העולה כמו והיא מתהלכת והיא המדה
המתעלה אל המקום אשר חוצבה משם ממנה
תתחיל מחשבת המקריב וכנר הזכרתי ענין זה
בפרשת ויקרא זאת תורת המנחה כבר היא אמורה
בסדר ויקרא ונפש כי תקריב קרבן מנחה אבל

נזכרה בכאן בשביל ארבע מצות שנתוספו בה
האחת שתהא נאכלת מצות שנאמר מצות תאכל
והשנית שתהא נאכלת בחצר אהל מועד שנאמר
בחצר אהל מועד יאכלוה והשלישית שיאכל
אותה כל זכר בבני אהרן והרביעית שיקדם כל
אשר יגע בה אם יגעו בה קדשים קלים או חולין
יקדשו להיות כמוה שאם היתה פסולה יפסלו ואם
כשר יאכל כחומר המנחה זה קרבן אהרן דרשו
רבותינו זכרונם לברכה בארבעה דברים נתקשה
משה וזה אחד מהם וסימן שלהם מקשה ובאור
הכתוב בסודו זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה'
כי המדה הנקראת זה יקריב לה' בהקריבם עשירית
האיפה וכן הזכיר הנביא לעתיד בתחלת כהונו של
כהן גדול ביום חנוכו שהוא מקריב עשירית האפה
הוא שאמר יחזקאל וביו' באו אל הקרש אל החצר
הפנימית לשרת בקדש יקריב חטאתו ואמרו בפרק
אלו מגלחים חטאתו זו עשירית האיפה שהוא
מלשון חטוי ושחרה וכל מנחת כהן כליל תהיה
לא תאכל פירוש וכל מנחת כהן של נדבה כליל
תהיה כלה שוה לגבוה ודרשו רבותינו זכרונם לברכ'
כהן ולא כהנת כי יש הפרש בכהנים בין הזכרים
לנקבות בדבו' רבים שהרי מנחת כהן אינה נאכלת
אבל מנחת כהנת נאכלת כהן כזהר מן הטומאה
אבל לא כהנת שכן דרשו רבותינו זכרונם לברכה
בני אהרן ולא בנות אהרן ושעם הדבר לפי שהנשים
גרמו מיתה לעולם וכן בהקרבת קרבנות כהן ולא
כהנת וכן באכילת קדשי הקדשים כגון חטאת
ואשם ומנחה ולחם הפנים כהן ולא כהנת וכן עוד
כהן בגרושה אבל כהנת מותרת בכגר' וכן בתתנות
כהנה כהן ולא כהנת אינן מתחלקים על דרך החק
כי אם לזכרי כהונה והרב זרונו לברכה כתב בספר
המורה כי טעם וכל מנחת כהן כליל תהיה לא
תאכל בעבור שכל כהן המקריב קרבנו הוא בעצמו
אם יקריב מנחה ויאכלנה הוא בעצמו כאלו לא
הקריב דבר כי מנחת יחיד לא יקריב ממנה כי אם
הלבונה והקומץ ולא די מעוט הקרבה אלא
שיאכלנו וידמה שלא הקריב קרבן כלל ולכך
ישרפו את כלה זאת תורת החטאת וקראת קדש
קדשים כמנחה וכן תורת האשם שהזכיר אחריה
קראה קדש קדשים וזהו סדור הפרשיות הזכיר
תחלה פרשת עולה ואחריה פרשת מנחה ואחריה
פרשת חטאת ואחריה פרשת אשם וקראם קדש
קדשים והוא שאמר הכתוב אחר סדור הפרשיות
זאת התורה לעולה למנחה לחטאת ולאשם ורצה
לבאר תחלה דיני קדשי קדשים כי משפט אחד
להם ואחר כך יבאר דיני קדשים קלים שלמים
ותודה במקום אשר תשחט העולה תשחט
החטאת והעולה שהיתה בצפון והיא באה על
הרהור הלב ככו שנתבאר למעלה וכדי שלא
יבוש החוטא הזהיר הכתוב כי קרבן חטאת הבא
על חטא המעשה שישחט באותו מקום עצמו
שהעולה נשחטת כדי שלא ירגישו בני אדם בזה
שמביא קרבנו אם חטא בהרהור או במעשה הכהן

המחטא אותה יאכלנה אין לפרש כי הכהן
המשתדל והמתעסק בהקרבתה מקטיר דמה
והלבה הוא שיאכלנה בלבד ושלא יהיו לשאר
הכהנים בה שום חלק כי זה יהיה סברת מחלוקת
ומריבה בין הכהנים שאם כן יאמ' כל אחד אני רוצה
להתעסק בה אבל פירוש המחטא הראוי לחטא
להוציא את הטמא שאינו ראוי לעבודה וכל מי
שהיה מן הכהנים טמא טומאה קלה או חמורה או
אפילו בעל קרי לא היה לו חלק בקרבן חטאת
ואשם עם שאר הכהנים ולא במנחה וחוזה ושוק
שבקרבן השלמים ' בקרבן חטאת לפי שכתו הכהן
המחטא אותה יאכלנה ' באשם לפי שכתוב הכהן
אשר יכפר בו לו יהיה ' בשלמים לפי שכתוב בהם
הזורק את דם השלמים ' במנחה לפי שכתוב וכל
מנחה אשר תאפה בתנור לפי שכל אלה קדשי
קדשים הם ואין היתר אכילתם אלא ליום אחד
וזה שאינו ראוי לאכול ביומו לטמאתו אי אפשר
להיות לו בו חלק וגם אי אפשר להצניעו למחר '
תכבס במקום קדוש ' כבר למדנו הכתוב למעלה כי
הוא חצר אהל מועד מכה שאמר בפרשת מנחה
כיצות תאכל במקום קדוש בחצר אהל מועד ' וכנגד
בית המקדש העזרה ' וכלי חרש אשר תבושל בו
ישבר ' כלומר במקום קדוש כשם שהכבוס הוא
במקום קדוש ' ואם בכלי נחשת בושלה ומורק
ושושף במים נמשך גם כן אל מקום קדוש הנזכר
החלה ' כי הכל היה במקום קדוש הכמוס והשבירה
והשטיפה פירש רש"י ז"ל ישבר לפי שהבליעה
הנבלעת שם נעשת נותר ' וכורק לשון תמרוקי
הנשים וכורק ושוטף לשלוש את בליעתו ' אבל כלי
חרש לסדך הכתוב כאן שאינו יוצא מידי דפיו
לעולם עד כאן ' הנה הודיענו הכתוב הזה כי כלי
נחשת והוא הדין לכל שאר מיני מתכות שנתבשל
בהן האסור דינו בהגעלה ולא תספיק בהם הדחה
בעלמא אבל כלי חרש שנתבשל בו אסור אין לו
תקנה אלא בשבירה ולא תספיק בו הגעלה ' ומן
הידוע כי יש לכים שלש כחות והם הכים הקרים
והפושרים והרותחים ' הקרים אם נתן בהם האסור
דין ההכשר הוא להדיח הכלי במים קרים הפושרים
אם נתן בהם האסור אין הכשרו בהדחת מים קרים
אלא בהדחת הפושרים ' הרותחים אם נתן בהם
האסור אין הכשרו של כלי לא במים קרים ולא
בפושרין אלא ברותחים לפי שהכלי שנתן לתוכו
הדבר האסור אין פליטתו אלא כדרך בליעתו וזהו
שאמרו בענין אסורים של חמץ בפסח דברים
שנשתמש בהם על ידי צונן כגון כוסות וקיתוניות
וצלוחיות מדיחם ומטבילם והן טהורים ' דברים
שנשתמש בהם על ידי חמין כגון יורות וקומקמוסי'
ומחמי חפין כגעילן ומטבילן והם טהורים ' דברים
שנשתמש בהם על ידי האור כגון השפודין
והאסכלאות מלבנן ומטבילן והם טהורים הא
למדת שאין האסור נפלט מן הכלי אלא כדרך
שנבלע בו ' ומה שאמר ישבר ולא אמר תשבר
כמו שאמר הכבס לפי שלשון שבירה עניש

שישבור הכלי שנים ושלשה שברים כדי שלא
יצלח למלאכה ההיא שהיה ראוי תחלה ' ואלו אמר
תשבר היה מתבאר מזה לשוברו שברים קטנים
יותר מדאי עד שלא יוכל אדם להשתמש באחד
מחלקי השברים לשום דבר בעולם כגון תשבר
אניות תרשיש וישברו הכדים ולא בא הכתוב לומר
אלא שישברנו שבירה קלה שיתנשל הכלי
מתשמישו הראוי וזהו שכתוב כל אשר בתוכו
יטמא ואותו תשברו ולא אם תשבירו וכמו שאמרו
רבותינו זכרונם לברכה שברו מהרו כלומר שכבר
יצא מתורת כלי ומותר להשתמש באחד מחלקיו
וכן ועצם לא תשברו בו אפילו שבירה קלה שכן
דרך בני חורין שלא להתעסק בעצמות ' ודרשו
רבותינו זכרונם לברכה שהיו החרסים נבלעי בקרקע
העזרה שאם לא כן היתה העזרה כולה מתמלאת
חרסים והיה זה מ"ח נסים שנעשו במקדש ואלו הן
לא הפילה אשה מריח בשר הקדש מעולם ' ולא
הסריח בשר הקדש מעולם ' ולא אירע קרי לכהן
גדול ביום הכפורי ' ולא נראה זבוב בבית המטבחי '
ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם
הפנים ' כלומר שלא ארע בהן מעולם שום פסול
טומאה ושלשתן נחשבין אחד ' ולא כבו גשמי אש
מעצי המערכה ולא נצחה הרוח עשון העשן
כלומר עשן אשו של הדיוט כענין שכתוב ונתנו בני
אהרן הכהן אש על המזבח שאף על פי שהאש יורד
מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט שהרי אש של
מעלה אין לה עשן שכך אמרו בפסחת יומא
חכשה דברים נאמרו באש של מערכה ובוצה
כארי וברה כחמה ויש בה ממש ואוכלת לחים
ויבשים ואינה מעלה עשן ' רבוצה כארי ' והאמר
רבי חנינא סגן הכהנים אני ראיתיה רבוצה ככלב
לא קשיא כאן במקדש ראשון כאן במקדש שני
עומדים צפופים ומשתחוים רחים ' לא הזיק נחש
ועקרב בירושלם ' ולא אמ' אדם לחברו צר לי המקום
כשאלין בירושלים ' אלו הן עשרה נסים הזכירום
רבותינו זכרונם לברכה במקום אחד ביחד בפסחת
אבות נשאו שמונה ואלו הן כלים של חרס
שנתבשל בהן חטאת והיו החרסים נבלעים
בקרקע ' מזבח העולה אשר עליו אש תמיד והיה
כצופה נחשת כעובי דינר והיה מעצי שטים ולא
היה הנחשת נתך ולא העץ נשרף ' נרות המערכה
היה בכל נר ונר שמן כמדת חברותיה ומעולם
לא נכבת אחת מהן קודם השחר ואם הלילה
היתה קצרה לא הותיר מן השמן ואם היתה
ארוכה לא חסר כמנה הנר האמצעי לא היה בו
שמן אלא כמדת שאר הנרות וממנה היה מדליק
לכל השאר ובה היה מסיים ' לשון של זהורית
היו תולין על פתחו של היכל ביום הכפורים ולערב
היה מלבין ' השעיר שהיה משולח לעזאזל קודם
שיגיע לעקרו של הר לא היה נשאר בו אפילו
אבר אחד שלם ' וראיתי במדרש תנחומא
בתחלת סדר ואתה תצוה כיון שהיו מדליקין את
המנורה כל חצר שבירושלם היתה משתמש לאורה

לכך

קלים עם מופטים ג כ

פסוק יב יג

ויקרא ו ג

ויקרא כז ט לכך נאמ' ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאו' הכהן המקריב
את עולת איש . אין לפרש דוקא הכהן המקריב ולהוציא
שאר הכהנים שלא יהיה להם בה חלק כי הלשון הזה הוא
כלשון הכתו' למעלה הכהן המחטא אותה יאכלנ'ה אין הכונ'
להוציא שאר הכהנים אבל אמר הכהן המקריב לומר כי כל
הראוי להקריב יש לו חלק בעור להוציא את הטמא שאינו
ראוי להקריב שאין לו בה חלק . ומשעה שבנה שלמה בית
המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאין פירות
בזמניה כן דרשו רז"ל במסכת יומא סוף פ"ק . ועוד שם לחם
ויקרא ז כא הפנים היה משתמר חביניותו בתיכו שמונ' ימי' שנא' לשום
לחם חם ביום הלקחו אר' יהושע בן לוי נס גדול נעש' בלחם
הפנים סלקו כסדורו שנ' לשום לחם חם וגו' שהיו מסלקי'
אותו חם כשם שמסדרי' אותו חם ומקש' ותו ליכא והאמ'
לוי מקום ארון אינו מן המדה ואמר שמוא כרובים בנס היו
עומד' ומשני ניסי דבראי קא חשיב ניסי דגואי לא חשיב .
ומה שהוסיף הכתוב לומר אשר הקריב פירו' שכבר הקריב
אותה ובא לבאר כי כשהכתוב כזכות לכהן עור העולה והו
לאחר שנתקרב על גבי המזבח ובעלידה יצאו ידי חובתן
בהקרב אבל אם נשחטה ונמצא' טרפה או נשפך דמה ולא
נזרק כראוי אין הכתוב מזכה לו העור . ורז"ל דרשו כי כל
הקרבנות היו בורקין אותן קודם הקרבתן כדי שלא יקריבו
טרפה על גבי המזבח . או שהיו הכהני' מביאין את הטרפה
בדוקין שבעין ובשאר סימנין קודם שחיטתן ולזה הוסיף
אשר הקרי' לו שכבר עלת לו בחשבון קרבן לכהן המקריב
אותה . יכול לו לבדו ת"ל לכל בני אהרן תהיה . יכול לכלן
ת"ל לכהן המקריב אותה הא כיצד לבי"א של יו"ט המקריבין
אותה כלו אנשי משמר שהרי הכהני' היו נחלקין לעשרים
וארבעה משמרות והיו מתחלפין בכל שבת ושבת וכמאמר
ירמיה לג כב יהוידע בא' השב"ע עם יוצאי השבת וכל מה שיזדמן להם מן
ויקרא ז יד הקרבנות בכל שבת ושבת היו חולקים אותו ביניהם בשוה
הוא שאמר הכתוב חלק כחלק יאכלו . והזכיר הכתוב כל
המנחו בשמותם מאפה תנור ומרחשת ומחבת ואחכ חזר
וכלל לומר איש כאחיו שלא יהא לזה אלא מנה שיש לזה
ואפי' מנחת הסולת בה יחלוקו ואם הכתו' הזה בכמותו
וכל שכן בשאר הקרבנו שדמיהן כרובין שראוי להם לחלוק
בשוה כי שכר ההקרבה לכהנים הטהורים הנמצאים שם
שכלם הם המקריבים ביד או בצוי כי היחיד מהם או השני
והשלש המקריבים בשליחות כלן הם עושים ובשליחו כולן
במדבר יח ח עומדין על הקרבן כחלק היורד במלחמ' וכחלק היושב על
הכלים יחדו יחלוקו לשון הרכ"ן ז"ל . וזאת תורת זבח
השלמי' קרבן זה שני מיני תודה ושלמי' קרבן תודה היה
מביא עמו לחם מצה וחמץ והיו ארבעי' חלות עשר של מצה
ועשר של חמץ ועשר של רקיקין ועשר של רביכין וזהו
שכתוב והקריב על זבח התודה חלות כצות בלולות בשמן
ורקיקי מצות משוחים בשמן וסולת מורבכת חלות בלולות
בשמן ואחכ אמר על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו הרי ד'
מינין ואמר הכתו' והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומ' ליי'
באר שיקח כשלש מינין אלו מכל אחד וא' מהם תרומ' כלו'
המעשר . וזהו תרומת מעשר שנותן לוי לכהן מעשר מן
המעשר הנקר' תרומ' מעשר והם כן הרי שלשי' מצה ועשר
חמץ . ודרשו רז"ל כי משקל עשר של חמץ כמשקל שלשי'
של מצה וכן נראה מן הכתו' שחלק אותן והלשון מוכיח כי
הזכיר חלות מצות בלולות בשמן ורקיקי מצו' משוחי' בשמן
וסלת מרבכת חלות בלולות בשמן . הודיענו בזה השוואתן
כי כל מין מהן עשר והזכיר אחר כך על חלות לחם חמץ
יקריב קרבנו . וקרבן השלמים אינו בא על ההודאה והוא
נדר או נדבה כענין שכתו' ואם נדר או נדבה זבח קרבנו ואין
המביאו חייב להביא לחם ומה שהיה מקריב לחם חמץ
בקרבן תודה והלא אמרה תורה כי כל שאור וכל דבש לא ויקרא ב יא
תקטירו . אבל הענין כי לא היה קרב על גבי המזבח ואין
הכונה בו לקרבן רק לתנופה . וכל דם לא תאכלו בכל
מושבותיכם לעוף ולבהמה פרט לדם דגים וחגבי' ודם ביצי'
וידוע כי דם ביצים אין אסורו אלא מדרבנן ודוקא כשנמצא
בחלמון אבל נמצא בחלבון זורק את הדם ואוכל את השאר
זהו דעת הרב אלפס ז"ל . אבל דעת בעלי התוספות ז"ל כי
כשנמצ' הדם בקשר בין בקשר החלמון בין בקשר החלבון
אסור ומעם האסור מדרבנן כשנמצא הדם בחלמון שאסור
לדברי הכל היינו משוב חשש מקום שיש לחוש כי מאותו
מקום שנמצא הדם משם התחילה הביצה להתרקם ונמצא
שהאוכל ביצה זו עובר משום השרץ השורץ על הארץ . את
החז' להניף אתו תנופ' לפני יי' לפי תשש היה מניף החזה
על החלבים ולא השוק שהרי בשוק נאמר ואת שוק הימין
תתנו תרומה לכהן ולא הזכיר בו תנופה . ואמנם כאינו
כתוב מפורש שוק התרומה יחזה התנופה על אשי החלבי'
שנרא' מזה שהשוק יחזה על החלבי היה מניף ביחד ואח'
התנופה היה מקטיר והחלבים כענין שכתוב והקטיר הכהן
את החלב המזבחה והשוק והחזה היו נתנים לכהנים הוא
שכתוב והיה החזה לאהרן ולבניו ונתיב ואת שוק הימין
תתנו תרומה לכהן וכך היתה תנופה זו היה נותן החלבים
ע"י הבעלי' וחזה ושוק למעלה מהם ומניף אות' לפני המזבח
ותנופה זו בחזה ושוק כענין תנוע' הלולב מוליך ומביא
מעלה ומוריד . כוליך וכבי' למי שארבע רוחות העולם שלו.
מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו . ונראה לי בטעם
שני אברים הללו שהם חזה ושוק שנתייחדו לתנופה על גבי
המזבח לפי שהם סבת התנועה באדם גם בשאר בעלי חיים
כי הלב המתנועע הוא במקום החזה וכן תנועת כל בעל חי
בשוקים היא ולפיכך באה המציה הזאת בקרבנות שיניע
לפני המזבח שני אברים הללו שהם בעלי התנועה להודות
ולשבח בזה לאדון הכל המעמיד כל העולם כולו בכח תנוע'
הגלגלים וזהו שאמרו לפי שארבע רוחות העולם שלו ולפי
שהשמים והארץ שלו . ועוד יש לומר בענין מוליך ומביא
מעלה ומוריד בין בתנועת חזה ושוק בין בתנוע' הלולב שבזה מיכה ו ח
רמז לגלות ולגאולה מוליך על שם וילכו בלא כח לפני רודף ירמיה לא ח
ומביא על שם הנני מביא אתם מארץ צפון . כעלה למי יחזקאל יט יג
שהעלה שכינתו מקרב ישר' שנ' ויעל כבו"ה מעל תוך העיר ישעיה לא ד
ומוריד למי שעתי להורידה ולהשרותה בישר' שנ' כן ירד יי'
צבאו על הר ציון . ויש בו עוד רמז לתחית המתי' מוליך על
שם שכתוב רוח הולך . ומביא על שם שכתוב ותבא בהם זכריה יא ח
הרוח ויחיו . מעלה על שם שכתוב והרוח תשוב אל האלהי' יחזקאל לז ו
אשר נתנה . ומוריד על שם שכתוב ופחי בהרוגים האלה קהלת ג כא
ויחיו . זאת התורה לעולה למנחה ולחטא' ולאשם ולמלואי' יחזקאל לו ו
ולזבח השלמים לפי פשוטו הקרבנות בכתוב הזה תמצאם
מסודרים בפרשיות פרשת עולה ואח' כך פרשת מנחה וכן
כל השאר . ומה שהכניס מלואים בין אשם וזבח השלמים
ואין כפרשיות הנזכרות קרבן מלואים אם נאמר כי הכונה
על מה שכתוב לפנים קח את אהרן שהיא פרשת מלואים
לא יהיה הסדור נכון . אבל הענין כי הזכיר למעלה מלואים
ובזה יבוא הסדור על נכון שהרי אין קרבן מלואים קרבן
מיוחד כחטאת ואשם וזולתם אבל יש במלואים קרבנו' רבים
חטאת ועולה ושלמים וזה לשון מלואי' בלשון רבים ויקרא ח ב

אותן הקרבנות כבר הם נזכרים · והנה הכתוב הזה הקדים
עולה והתם בשלמי הקדים עולה כמשפט כי הוא הנכחר
והוא הנכבד מכל הקרבנו והתם בשלמי לפי שראוי לחתום
במדת השלום שהוא קיום העולם · ודרשו רז"ל למה נקרא שמן
שלמים שמשלין שלום בעולם · וידעת כי היה ה' נמחה על
המים כדי לשי שלום בין איש לאשתו · ולפי שאהובה מדת
השלום תקנו לנו אנשי כנסת הגדולה חתים תפלת שמונ
עשרה בכדת השלום והיא ברכת המברך את עמו ישראל
בשלום · וכן שלמה ע"ה חתם שיר השירים במדה הזאת
שאמר אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום · ואמרו רז"ל אפילו
העליוני צריכין שלו שנ' המשל ופחדי עמו עושי שלו במרומיו
ודרשו זל זאת התורה לעולה למנחה לחטאת ולאשם וגומר
כל העוסק בפרשת עולה כאלו הקריב עולה בפרשת מנחה
כאלו הקרי בפרשת חטאת כאלו הקריב חטאת והענין
שהוא מתבונן בבאור הפרשה ע"י זה ענין היא רומזת כי
כתוך כך יתגלו עיני שכלו ויבינו נפלאות מתורת הקרבנות
ובזה ישתדל יותר בקיום התור והסצו ויהיו עונותיו נמחלין
לו כאלו הקריב קרבן · כי אין לומר שתהיה הכונה שיהגדה
ויגרום לשוק הפרשה בפסוקי העדם בלבד מבלי שיתבונן
בפירושם · וכיוצא בזה אמרו כל האומ תהלה לדוד בכל יום
מובטח לו שהוא בן העולם הבא · הכוונה כי כתוך שיתבונן
במה שיורו הפסוקי ואל מה שירמזו אז יכיר ויבחין נפלאות
החים דעים ויתחזק לבו באמונ השי ועבודתו ובזה ירש חיי
העולם הבא · ומטעם זה תקנו זל בסדר תפלתנו פשנת אי
זה מקומן לאומרה בכל בוקר ואמרו על זה אמר הבה בזמן
שקודין בהם פעלה אני עליהם כאלו הקריבו לפני ובמדרש
זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם גדולה תורה
יותר ככל הקרבנו כלן שנ' זאת התור לעולה למנח ולחטאת
ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים כלהעוסק בתורה כאלו
הקריב עולה כאלו הקריב מנחה כאלו הקריב חטא כאלו הקרי
אשם ומלואי ושלמים · ודע והבן כי חלקי הקרבנות כלן הן
תשעה בין קרבנות שיש להם מקום מיוחד שחיטתן בצפון
ובין אותן ששחיטתן בכל מקו בעזרה ואלו הן עולה מנחה
חטאת אשם תודה שלמים בכור מעשר פסח וכבר ידעת כי
חשבון תשע כלית האחדי והכלית כל המושג ואין השגה
למעלה מהשעה ועל כן באו הקרבנו בחשבון תשע להורות
שאין כונת העבוד בקרבנו כי אם לשם המיוח והוא שאמרו
בתורת כהני שלא נמצא בתורה בענין הקרבנות לא אל ולא
אלהים ולא אהיה אלא יי' המיוחד שלא ליתן פתחון פה לבעל
דין לחלוק · ועוד אמרו אש ריח ניחוח ריחן של כל העבודו
כולן לשם המיוח והקרבן היה קרב על המזבח והמזבח היה
גבהו עשראמות שכן כתוב בדברי הימי ועשר אמות קומתו
ומה שכתוב בתורה ושלש אמות קומתו מקום המערכה
בלבד והמזבח הזה מקומו מכוון ומיוחד בבי המקד ואסור
לשנותו ממקומו לעולם הוא שכתוב וזה מזבח לעולה לישד
והוא המקום שנברא אדם משם כמו שזכרו רז"ל אדם ממקו
כפרתו נברא והוא המקום שהקריבו בו אדם הראשון וקין
והבל בניו ושם בנה נח את המזבח לעולה ושם בנה אברהם
את המזבח ושם יעקב יצחק אבינו נמצאת למד שהמקום
הזה מיוחד לקרבנות לכל הצדיקים זלכל החסידים שבדור
ולפי שהמקום הזה מיוחד לכל חלקי הקרבנות שהן תשעה
הנמצא בשלשת האבות שהם אברהם יצחק ויעקב שנרמזה
בכלל מקום השעה פעמים בפרשת העקדה תמצא ארבעה
פעמים במקום הזה וילך אל המקום וירא את המקום ויבואו
אל המקום ויקרא אברהם שם המקום הזה אברהם ויצחק ·

ותמצא ביעקב ויפגע במקום ויקח מאבני המקום וישכב
במקום · אכן יש במקום מה נורא המקום ויקרא את שם
המקום ההוא בית אל ויפגע במקום אינו כן המנין שאינו
מדבר בדבר גופני אלא שפגע בשכינה והנה הם בין כלם
תשעה כשחרב בית המקד נבלע המקום הזה הוא שהזכיר
ירמיה טבעו בארץ שעריה וטית של טבעו היא זעירי רמז
לטביעת המקום הרמוז בתור תשעה פעמי ולהעדר הקרבנו
שהם ט' הלקים · אשר צוה יי' את משה בהר סיני דרשו זל
כי כל המצות נאמרו למשה בהר סיני כללותיהן ופרטיהן
ודקדוקיהן והנה מצות של ויקרא שנ' בהר סיני ואכנם
על דרך הפשט מה שאם בהר סיני והזר במדבר סיני פירוש
הכתוב זאת התורה לעולה ולקרבנו שצוה יי' בהר סיני ביום
צוותו במדבר · אחר שאם בהר סיני הזכיר במדבר סיני כדי
שלא תבין מזה כי היה בהר ממש במקום הכבוד ששם דבר
עמו עשרת הדברי והוצרך גם כן להזכיר במדבר סיני כדי
שלא תבין במדבר סיני אחרי שנסעו מלפני ההר ומפני זה
הזכיר הכתוב את שניהם בהר סיני במדבר סיני וענין בהר
סיני לפני הר סיני והזכיר הכתו כי היה זה במדבר סיני לפני
ההר בתחומו וקרוב לו ושם אהל מועד כמו שאמר בתחלת
הענין ויקרא אל משה וידבר יי' מאהל מועד לאמר ·
הודיע אותנו עתה מקום אהל מועד וכל מה שאם הכתוב
עולת תמיד העשויה בהר סיני פירושו לפני הר סיני כי בהר
סיני לא הקריבו כן כתב הרמבן זל · ביום צוותו את בני
ישראל להקריב את קרבניהם ליי' במדבר סיני · הנה באר
בכאן בפירוש כי הבה צוה בקרבנות ואם כן יש לשאול מה
שאם הנביא כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתי על דברי
עולה וזבח אבל הענין כי בודאי הכתו הוא שצוה בקרבנות
והיה זה מחסדיו הרבים לפי שבשר ודם עלול הוא אצל
החטא ואין שום אדם נצול מכמנו ואפילו הצדיקים וכענין
שכתוב כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא
ועל כן באה מצות הקרבנות מאת יתעלה להיותה לפנינו
כפרת עונותינו שיתעשת לנו האלהים ולא נאבד ואמנם
רצונו הוא שנשמע בקולו ולא נחטא ולא נצטרך לקרבנות
אבל שנביא קרבנות ולא נשמע בקולו לא צוה בקרבנות
הללו ועל זה אמר הנביא ולא צויתים על דברי עולה וזבח
ומצינו בבתו כפורש הנה שמוע מזבח טוב והקר כלא אם
דוד ע"ה זבח ומנחה לא חפצת אבל סה אתה חפץ שנשמע
בקולך זהו שאמר אזנים כרית לי עולה וחטאה לא שאלת ·
כי מן הידוע שעקר הקרבנות הוא שמוע בקול השם יתעלת
ומזה הזכיר מיד כי אם את הדבר הזה צויתי אותם לאמר
שמעו בקולי · ואם בעל הקרבן שומע בקול השם ית' הלא
קרבנו מרוצה ומקובל וכענין שכתוב לגזו ולא תחטאו אמרו
בלבבכם וסמך לו זבחו זבחי צדק · ובאורו תרצו לזבח זבחי
צדק שלא תחשאו ואם אינו שומ בקול יי' תעלה אין קרבנו
מקובל אלא נקרא זבח רשעים ואמר הכתוב זבח רשעים
תועבה ותפלת ישרים רצונו · באורו של כתוב כי טובה
תפלת הצדיק יותר מקובלת היא מקרבנו של רשע · וכן
אמר שלמה ע"ה וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח · יאמר
וקרוב ה' לשמוע תפלת הצדיקים ויחפץ בה מאשר יחפוץ
זבח הכסילי · וכן הענין הזה הזכיר ישעיה ע"ה על הרשעים
המקריבי קרבנ והם ברשעם שהוא נחשב להם לעבר גדולה
הוא שאמר שוחט השור מכה איש זובח השה עורף כלב
מעלה מנחה דם חזיר וגומר · באר כי הרשע השוחט חשור
להקריבו קרבן זרי הוא כהורג נפש וזובח השה להקריבו
כאלו עורף כלב להקריבו לפניו והמעלה מנחה כאלו מעלה

דם

דם חזיר לפניו והנה תכלב והחזיר שניהם טמאים אבל יש
בכל אחד מהם סימן טהרה שהרי הכלב מפרי פרסה והחזיר
מפריס פרסו ושוסע שסע לכך המשיל הרשעים בהן שהם
מראים בעצמם שיש בהן קצת מעשה טוב בהקריבם קרבן
והנה הם טמאים במעשי רעיוהו באור הכתוב כי לא דברתי
את אבותיכ ולא צויתי על דברי עולה וזבח כלו בלא שישמעו
בקולי ותקהל העדה אל פתח אהל מועד מעשה נס היה
וזה אחד מן המקומות שהחזיק המועט את המרובה כיוצא
ויקהל ב ג בו ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני הסלע וכן אמרו
ויקרא א ב במדר אתת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד אמ לפניו
משה רבונו של עולם ששי רבוא אנשים וששי רבוא בחורי
היאך אני יכול להעמידן פתח אהל מועד אמר לו הקבה
על זה אתה תמה והלא השמים כדוק עין היו ואני מתחתים
ישעיה א כב מסוף העולם ועד סופו שנא הנוטה כדוק שמים ויפתחם
כאהל לשבת וכן בהר סיני נגלה הקדוש בה על הר סיני
תלי כם ים בעשרים ושנים אלף מרכבות של מלאכי השרת שנא רכב
אלהים רבותים אלפי שנאן ועל כל מרכב ומרכבה כמרכבה
שראה יחזקאל והיאך היה ההר מחזיק כולם אלא מעשה
נס היה שהיה הקדוש ברוך הוא אומר להר הרחב וקטן
בני אמוני וכיון שעברו את הירדן נכנסו כל ישראל בין שני
יהושע ג ט בדי הארון שנא ויאמר יהושע אל כל בני ישראל גשו הנה
ושמעו את דבר יי אלהיכם וכן לעתיד כל אותן אכלוס ן
שיצאו מאדם הראשון עד שיחיו המתים היכן הם עומדים
והן עתידין ליכר צר לי המקו גשה לי ואשבה אל אני מרחיב
ישעיה כל ב את ירושלים שנא הרחיבי מקום אהלך וירעות משכנותיך
ויקהל מ ו וכתיב ורחבה ונסבה למעלה למעלה עד כאן במדרש ויתן
עליו את הכתנת ויחגור אותו באבנט וגומ בגדי כהונה סדר
לבישתן כך היא כתנת אבנט מעיל אפוד חשן מצנפת ציץ
הזהב והנה הם שבעה שהיה משה מלבישן לאהרן ונותנן
עליו ועם המכנסי שהיו לבנין הם עצמן תחלה הן שמונה
וסדר לבישתן כסדר זרקיעים מכנסים שהיו לכסות בשר
ערוה כנגד הרקיע הראשון שבו לבנה שהוא מכס לאהל
העולם השפל בשגם הוא בשר כתונת כנגד הרקיע שבו
כוכב אבנט כנגד הרקיע שבו נוגה מעיל כנגד הרקיע
שבו חמה אפוד כנגד אפודת הרקיע שבו מאדים חושן
כנגד הרקיע שבו צדק ולכך היו בכפלו אורי והומים שהיו
מצודקין בדבריהם מצנפת שהיה עליון בראש כנגד הרקיע
שבו שבתאי שהוא עליון על כל השבע והכתוב קראו ראש
תורה כב יב כוכבים הוא שכתוב וראה ראש כוכבים כי רמו ציץ שכתו
בו קדש ליי כנגד כסא הכבוד שהוא למעלה משבעה ויש
עוד בשבעה שהיה משה מלבישן רמז לשבעה הידועים כי
הראשון הוא כתנת בד לבן והשני אבנט שהי חוגרו והכח
והגבורה במתנים והמעיל שכולו תכלת והאפוד שהיה הדר
וחשן משפט שוק שמאל והמצנפת ראויה לחתן והשביעי
הציץ שהיה של זהב והיא הכלה והבן זה ויתן אל החשן
את האורים ואת התומים כתב של שם המפורש היה וכבר
נתבאר זה בסדר ואתה תצוה וכדרגה היתה מכדרגות רוח
הקדש למשה מכדרגת הנבואה ולמעלה מבת קול ודע כי
ההפרש שיש בין נבואה לרוח הקדש הוא שהנביא בעת
שתבא בו הנבואה כל הרגשותיו וכחותיו בטלו והו משולל
מכל דרכי העולם הזה ומופש מן החומ ומתבודד עם השכל
לבדו והנה זה בהקיץ וזו היא מעלת שמונה נביאים ורוח
הקדש היא שלא תתכטל אח כהרגשותיו והוא מדבר כדרך
כל אדם אבל יעורר אותו רוח עליוני ויופיע הדברי על לשונו
וידבר עתידו בסיוע אלהי וזו היא מעלת הכתובי אבל מעלת

התור שצוה לנו משה למעלה מכל זה כי נבואתו של משה
למעלה מכל הנביאי כולן ומטעם זה הנשא לרבותי זכרונם
לברכה שזכירו בכל מקום תורת נביאים וכתובים בסדר
המעלו ומדרגות הנבואה ובפירוש אמרו מנידין תור על נבי
נביאים אבל לא כתובי על גבי נביא כל זה הוצרכו החכמי
זל להעיד על מדרגות הנבואה כדי שיתבונן האדם והחי יתן
אל לבו מאין תוצאות הנבואה ואיך המעלות זו למעלה מזו
ומה בין נבואת משה לשאר הנביאים כולן ויתן על תנוך
אזן אהרן הימנית ועל בהן ידו הימנית ועל בהן רגלו הימני
יראה לי בסדור אברים הללו כי מפני שנחלק המציאות
לשלשה חלקים עולם המלאכים ועולם הגלגלים והעולם
השפל ונצטוה משה על המשכן הכולל חלקי המציאו הזה
לפנים מן הפרוכת כנגד עולם המלאכים מחוץ לפרוכת
שהוא אהל מיעד כנגד עולם הגלגלים חצר המשכן כנגד
עולם השפל על כן הוצרך המשכן הזה לחיו שם אחד מכיר
את בוראו מיוחד לעבוד עבוד השם יתבר והוא הכהן הגדול
ושיהיה גם כן כולל בגופו ובתכונת צורתו ג חלקים אלו וזו
היא צורת אדם שהיא עולם קטן ובו עולם הדבר והוא הראש
כנגד עולם המלאכים ועולם החיו זהו מן החזה ועד מתניו
כי באמצעות גופו הוא הלב שהוא בעל התנועה כנגד עולם
הגלגלים ועולם הטבע ממתניו ולמטה כנגד העולם השפלי
ולפי שהקרבנות הם קיום העולם ושהוא נחלק לשלשה
חלקים אלו הוצרך משה רבינו עליו השלום לתת מן הדם
שהוא כפרת הנפש בג אברים הללו מן הגוף שהן שלשת
חלקי הגוף של הכהן המכפר וזה שאמר על תנוך אזן אהרן
הימנית זהו עולם הדבר כי אבר האזן בראש ועל בהן ידו
הימנית זהו אמצעות הגוף הוא עולם החיות ועל בהן רגלו
הימנית זהו עולם הטבע ודע כי הכהן שהוא לשון התורה
נקרא בלשון חכמי גודל שהוא העבה מכלם ויש שפירשו כי
העבה מכלם נקרא זרת והקטן שבכלם נקרא גודל וכך סדור
חמשה אצבעו היד בשמותיהן והם אצבע אמה קמיצה גודל
זרת וראשון והוא העבה נקרא זרת לפי שבו נשלם הזרת
כשמודד בזרתו והשני לו נקר אצב וזהו וטבל הכהן אצבעו
מן הדם שלישי לו נקרא אמה והוא האמצעי וארוך מכולן
ואמת הזרוע נשלמה בו רביעי לו נקרא קמיצה וזהו וקבץ
הכהן משם מלא קמצו חמישי לו נקרא גודל והוא הקטן
שבכולן והו סוף האצבעו ולכך נקר גודל מלשון גדילי שהן
חוטי בסוף הכנף אמנם בתחלת כתובו אמרו זו זרת זו קמיצ
זו אמה זו אצבע זו גודל ופי רשי זל שם זו זרת מן הקצנה
מודדי זרת של חשן זו קמיצ מאצבע שאצל הקטנ מתחילים
לקמוץ חופה ג אצבעותיו על פס ידו הקמיצה והאמ והאצב
והקומץ זו אמה גדולה אמת בנין ואמת כלים זו אצב להזות
דכתיב באצבעו זו גודל לבהן יד דאהרן וכל אחד מהם יש בו
צורך ואף בצרכי גבוה עכל הרב זל וחכמי הטבע כתבו
בספריה כי כשם שכל אבר ואבר מאברי הגוף נברא לתועלת
מיוחד בגוף ויש ברובן שבכל אחד ואחד כולל שתים שלש
תועלות ואין בו דבר לבטלה כך חמש אצבעו שביד כל אחד
ואחד מהם נברא לתועלת כיוחד והוא כי כל אחד מהאצבעות
הוא משרת לחוש אח מחמש חושי שבאד שהם עקר האדם
ובהם מתגלי כחו הנפש הראשון משרת לקנוח הפה והוא
שבו חוש הטעם והשני תוך הנחירים שבו חוש הריח והג
לחוש המשוש למשש בכל חלקי הגוף ולפי הו ארוך מכולן
והרביעי לקנח העין והחמשי לקנח האוזן והבה ברא בגוף
האדם חמש חושים וכסר להם חמש משרתי שהן האצבעו
וזהו שלמו הטבע כי אין הטבע עושה דבר לבטלה ואנו רואין

כי כל אחד ואחד כהאצבעה הזאת לחוש שלו תמיד שלא
בכוונה יתברך ויתברך היוצר יוצר בראשית אשר יצר את
האדם בחכמה · כי שבעת ימים ימלא את ידכם · וכן אמר לו
הבה נכדר ואתה תצוה שבעת ימי תמלא את ידם · ועל דרך
הקבלה היו ימי המלואים שבעה כנגד השבעה הידועים כי
כבר ידעת דוגמתו של כל מהו שכתוכו התנבא משה עליו
ט יג השלום כענין שכתוב מוליך לימין משה זרוע תפארתו ולכך
נצטוה משה שיטפל באהרן ושימשחנו כי כן הזכיר למעלה
ויצק משמן המשחה על ראש אהרן וימשח אותו לקדשו ·
ולכך נקראו ימי מלואים לשון שלמות כי דוגמתם שלמות
הכל וכבר ידעת כי משה שמש כל שבעת ימי המלואים
וחנוך כהונתו של אהרן עי משה היתה והבן מה כאשר עשה
ביום הזה צוה יי לעשות לכפר עליכם · דרשו רבותינו זל
במסכת יומא ריש פר ראשון כאשר עשה ביום הזה הוה יום
שמיני למלואים שאתם משמרים שבעה ימים לפניו כך צוה
יי לעשות או מעשה פרה שתשמרו שבעה ימים קוד לשרפת
פרה לגזרה שוה דצוה צוה כתיב הכא צוה יי לעשות וכתיב
יום ט בפרה זאת חקת התורה אשר צוה יי לכפר עליכם או מעשה
יום הכפורים שיפרוש הכהן הגדול שבעה ימים קודם ליום
הכפורי והיינו דתנן שבעה ימי קוד יום הכפורי ספרישין כהן
גדול כביתו ללשכת פלהדרין ותנן נמי שבעת ימים קודם
שרפת הפרה מפרישין הכהן השורף את הפר מביתו ללשכ
שעל פני הבירה וזה באור הכתו כאשר עשה ביום הזה שיש
לפניו שבעה כן צוה יי לעשו בבירה שבע ימים לפני שרפת
וכן לכפר עליכם הא יום הכפורי שהכהן גדול פורש שבע
ימים לפניו · ופתחו אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת
ימים · הזהירם שלא יצאו מפתח אהל מועד יומם ולילה
בשעת עבודה כלו עד שישליכו כל העבודה המוטלת עליה
באותו העת והיא כיצוה נוהגת לדורו שלא יניח כהן עבודה
כט יג וזהו שאמר בכהן גדול ומן המקד לא יצא ולא יחלל אימתי
אינו יוצא ואינו מחלל הוי אומר בשעת עבודה ואם עשה כן
חייב מיתה שנא פן תמותו ומכלל לאו אתה שומע הן ומה
שהזהירם שלא יצאו מן הפתח לא ביום ולא בלילה כוונת
הפסוק בשעות הראויות לישב שם שהרי בשר ודם הוא
מוכרח לעשות הענינים הגופניים כיוצא בו אמר הכתוב
ו ט לא בבנין בית המקדש ויבנהו שבע שני ואת ביתו בנה יג שנה
שאין לכלול בהם השבתות והמועדי כי הכוונ בימי הראוי
למלאכ אף כאן הזהירם שלא יצאו מן הפתח בשעו הראוי
לישוב שם · ובמדרש ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה
אלו שבעה ימי אבלות של נדב ואביהוא שהרי הקבה שמר
עולמו תחלה · באורו שהתאבל שבע ימי על העולם שעתי
ליחרב בדור המבול שנאמר ויהי לשבעת הימי ומי המבול
היו על הארץ · ואמרו שם ומתאבלין על המת קודם שימות
אלא אדם שאינו יודע מה שעתיד להיות אינו כתאבל עד
שימות המת הקבה שיודע מה שעתיד להיות שמר עולמו
תחלה · אף כאן אמר הקבה ופתח אהל מועד תשבו יומם
ולילה שבעה ימים שמרו על אחיכם שבעה כדרך ששמרתי
ח לה אני את עולמי שבעה וזהו שכתוב ושמרתם את משמרת יי
אשר צוה יי ביד משה כתב הרמבן לא אמ כאשר צוה יי את
משה כאשר יאמר בכל מקום לפי שנניו לא עשו כאשר
צוה יי · אבל עשו כל הדברים אשר צוה יי ביד משה ועוד
ט יא ו הוסיפו על המצוה מה שיאמר הכתו אש זרה אשר לא צוה
אותם עד כאן · ופרשה זו של מלואים נאמרה שבעה ימים
קודם הקמת המשכן שהרי כשה בעשרים ושלשה באדר
נצטוה בהקמת המשכן והקים אותו ולסוף שבעה ימי קראו
הבה שהוא יושב הכרובים וצוהו על הקרבנות כל הפרשיות
שמתחלת סדר ויקרא עד כאן · והנה המשכן נתחנך בקרבן
מלואים ולפי מה שכתבתי למעלה בפסוק כי שבעת ימים
ימלא את ידכם בדין היה שיתחנך בו כי קרבן מלואים הוא
קרבן כולל חטאת עולה ושלמים וכן ענינם כולל כל הבנין
ולכך שמש משה כל שבעה והלביש לאהרן שבעה כנ
הראשון שהוא כתונת בד עד השביעי שהוא הציץ כדי
להמשיך השכינה הכלולה משבעה ואז שותה למחרתו
ביום שמיני שהיה באח בניסן ומעם המלואי שיהיו חטאת
ועולה ושלמים לפי פשוטו הוא כי הקריב חטאת לכפר על
ויקרא ח טו המזבח כענין שכתוב ויקדשהו לכפר עליו · והעולה לרצות
על הכהנים והשלמים להודות ליי כי טוב עשה עמם בצוותו
אותם לעשות לו משכן ובית הפארת · וכן בבית המקדש
לעתיד יקריבו קרבן מלואי עם חנוכ המזבח וכשם שהקריבו
הנשיאים במשכן חנוכת המזבח והקריבו בשבת · כך לעתיד
יקריב הנשיא חנוכתו בשבת כמו שמפורש ביחזקא המקום
יזכנו לראות בבנינו ולהקריבו שם קרבנות על גבי המזבח
שיהיו לרצון ויקיים לנו ברחמי הבטחת ישעיה עליו השלום
ישעיה נו ז שאמר כל צאן קדר יקבצו לך אילי נביות ישרתונך יעלו על
רצון מזבחי ובית תפארתי אפאר :

חכמות בנתה ביתה חצבה עמוריה שבעה :

מנחם טנחם מסכם ייכם לף מרכם פלאכם מלאם כערוציה :

משלי ט א

תקיף פל נפי תרועי קיע :

שלמה

בפסוקי פרש זו בא לדבר על אמונתנו ועל
אמונת האומות שהם עובדי עז והמשיל
אמונתנו לאשה חכמה וחמשיל אמונת האומות עובדי עז
לאש כסילו הומיה המשיל אמונתנו לאש חכמ הוא שאבר
חכמו בנתה ביתה יכנה חכמת תורתנו בטלת הכמו על שם
שכוללת כל החכמו ואמר כי חכמת התורה כאשה שבנת
ביתה על עמודי רבי כדי שיהי חזק לא ימוט לעולם וחשבון
משלי כד יד שבעה לאו דוקא אבל הוא כענין כי שבע יפול צדיק וקם ·
והנה היא משתדלת לטבוח טבח והבן ולמסוך היין והיא
בעצם עורכ השלחן לא בצוי וזה טעם אף יעוד תקר לקראי
והם הנשים אשר בגילה גם לפתי ולחסר לב · והנה זה משל
על חכמת תורתנו שהיא שלמה בכל מיני שלמיות שנ לא
דברים ח ח תחסר כל בה והיא המורה דרך היחוד וכשיתבונן בה האדם
היטב שם ימצא תשובה לכל החולקין עליה עד שהתורה
היא ערוכה ומסודרת לפני כל מבין בשלחן ערוך המזומן
לפני הרעב שיאכל והתורה הזאת היא הנותנת חכמה
משלי ט א בפתאים כענין שכתוב עזרת יי נאמנת מחכימת פתי
ותזהיר

והזהיר את הכהנים שיתעסקו בה ושיעזבו פתיות והוא שכתוב
ויקרא ט ז כ' פתי יסור הנה חסר לב אמרה לו ומה היא אומרת
משלי ט ד לפתי ולחסר לב לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי עזבו
פתאים וחיו ואשרו בדרך בינה כי בי ירבו ימיך וגו' והמשיל
אמונת האומות לאשת כסילות הומיה הנותנת עצה להכשיל
הרבים והמחזק ידי עוברי עברה והמשבחת פתיות והמעשי
משלי ט יג הרעים הוא שכתוב אשת כסילות הומיה פתי ובל ידעה מה
וישבה לפתח ביתה על כסא מרומי קרת באר הכתוב כי
האשה הזאת הפך הראשונה כי הראשונה חכמה וזו אשת
כסילות הראשונה בנתה ומסכה וערכה והיא שותקת
וזו אינו יודעת לעשות אחת מאלה והיא הומיה זהו ובל ידעה
מה וכשם שהאשה הראשונה שלמה בכל מיני שלמות
וזריזות כן זאת חסרה מכולן שאינה יודעת לעשות דבר רק
שהיא יושבת לפתח ביתה זהו וישבה לפתח כי זהו במקום
מגולה שאינה נכנסת לפני ואין תכנס ואין שם דבר מתוקן
כן האומות שהם עובדי עבודה זרה אינן רוצים להתכסות
בצלו של הבה אבל הם יוצאין מתחת רשותו ולא זכו להכנס
בפני זהו וישבה לפתח ביתה במקום מגולה שאינה נכנסת
לפנים וכן השיב רבי יהושע בן חנניה למלך קיסר אוהות
שאתם עובדין אם תרצו לעובדם עבדו אותם חוץ מן העולם
שבר הבה בעולם שתעשו לכם כי אין ראוי שתעבדו ברשו
שלו והודיענו הכתוב כי האומות שהם עובדי עז עם היותם
הסרים מכל השלמיות הם מתגאים במעשיהם הרעים וזהו
שאמ' על כסא מרומי קרת כי למעלה הזכי על גפי וכאן על
כסא וכתיב לקרא לעוברי דרך המישרים אורחותם מי פתי
משלי ט יג יסור הנה חסר לב ואמרה לו ומתוקים היא אופרת מים גנובים
ימתקו ולחם סתרים ינעם כי כשם שהראשונה החכמה
תוכיח הפתאים לעזוב פתיותם כן זו שהיא אשת כסילות
מלמדת אותם להחזיק בפתיותם וכשם שהראשונה מלמדת
דרך החיים ואומר כי בי ירבו ימיך כן זו מלמדת דרך המות
זהו שכתוב ולא ידע כי רפאים שם בעמקי שאול קרואיה
הפך מקרואי הראשונה ובמדרש חכמות בנתה ביתה זאת
התורה שבנתה כל העולמות חצבה עמודי שבעה שנחצבה
משבעה רקיעים זכה אדם והתעסק בה נוחל שבעה ארצות
ואם לאו מסתלק משבעה ארצות באורו שבעה ארצות העולם
הזה שהוא נחלק לשבע אקלימים וכאלו אמרו נוחל העולם
הזה ומסתלק מן העולם הבא והמדרש הזה עשה חשבון
שבעה דוקא לפי שהוא החשבון המכוון הכולל העליונים
והשפלים והוא החשבון הנמצא בהרבה מצות שבתורה שהן
סובבו על חשבון זכמצו השבת והשמט והיובל כי השביעי
מקודש בימים שהוא השבת ובשנים והיא השמט ובשמטות
והוא היובל גם ימי הפסח שבעה וימי הסכות ז ואריבעה
מינין שבלולב הזורין לשבעה גם ימי האבלות שבעה כימי
השמחה והכל ענין אחד ירמוז לשבעת ימי בראשי גם
ו בלעם הקריב בשבעה מזבחות ואמר את שבעת המזבחות
ויק' כג ט ערכתי גם ימי המלואים שבעה כי כן נתפרש בכתוב כי
שבעת ימים ימלא את ידכם וכל הדברים האלה הסובבים
על שבעה עקרן ושרשן ממקו אח ומוצאן ממעין אחד ומה
שלא נתחנך אהרן בכהונה גדולה ביום שביעי עצמו כי אם
ח למחרתו ביו שמיני לפי שהכהן הגדול מיוחד בבית המקדש
לעבודת אל אחד וחשבון שמונה אחר השבעה הנה הוא
במעלת האחד על כן צוה הכתוב להיות תחלת כהונתו של
אחרן הכהן וחנוך עבודתו ביום השמיני וזהו שכתוב ויהי
ט ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל חנוך
כהונה גדולה ביום שמיני כולל עוד טעם אחר והוא שמצינו

שרוב ענייני המשכן והמקדש סובבין על השבון שמונה שהרי
בגדי כהן גדול היו שמונה ואלו הן ציץ וחושן ואפוד ומעיל
וכתונת תשבץ מצנפת ואבנט ומכנסי בד ושמני שמן המשחה
והקטרת היו גכ שמונה בשמן המשחה ארבעה מר וקנמון
זקנה וקדה ובקטורת ארבעה נטף ושחלת וחלבנה ולבונה גם
הבדים היו שמונה שני בדי הארון ושני לשלחן ושני למזב
הזהב ושני למזבח העולה גם הקרבנות שהיו מקריבים לא
ויקר כג הוכשרו ליקרב כי אם אחר שמונה ימי הוא שכתוב וכיום
השמיני והלאה ירצה גם השיר שהיו הלוים אומרים על
ל"ג מי הקרבנות היו שמונה לחנין למנצח על נגינות על מחלת על
כנוסים עלמות על הנחילות על השושנים על הגיתית על השמינית
היום השמיני הזה ר"ח ניסן היה שבו הוקם המשכן ונטל
עשר עטרות כלומר עשרה מיני כבוד ומעלה נתקבצו באותו
יום היה ראשון לשנת צאתם ממצרים ראשון לכהונת אהרן
שבו נתחנך ובו היה תחלת כהונתו ראשון לקרבנו ראשון
שנתברכו ישראל ברכת כהני ראשון לירידת אש מן השמי
על מזבח הנחש ראשון לשעי ראש חדש ראשון לשחוטי
חוץ שבו נאסרו הקרבנו להקריב אלא אם כן הביאום תחלה
ל פתח אהל מועד ראשון להשרא שכינ ראשון לקרבנות
הנשיאים שבו הקריב נחשון בן עמינדב את קרבנו ראשון
לשלוח טמאים מחנה ישראל וכן לשון תב אותו היו נטל
עשר עטרות ראשון למעשה בראשי ראשון לנשיאי ראשון
לכהונה ראשון לעבודה ראשון לירד האש ראשון לאכילת
קדשים ראשון לראשי חדשים ראשון לשכינה בישר
ראשון לברך את ישראל ובמדרש ויהי ביום השמיני זהו
תלים עח שאמר הכתוב אכזתי להוללים אל תהולו להוללים אל
תחולו ענין מחולות כמחולת המחנים לחול בכחולות לפי
שהשמח אינה ממתנת לאד בעולם הזה לא כל מי ששמח
היום שמח למחר ולא כל מי שמצר היום מצר למחר זהו
קהלת ג ב שאמ שלמה עליו השלום לשחוק אמרתי מהוללי תדע לך
שהוא כן שהרי בבריאת העולם היתה שמחה גדולה לפני
תלי' קי"ג הבה שנ יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו וכתיב וירא
בראשית א אלהי את כל אשר עשה והנה טוב מאד מה כתי בסוף וינחם
תלים עח יי וגו ויתעצב אל לבו לכך נאמר להוללי אל תהולו
אמרתי להוללי ומה אם הבה לא המתין בשמחתו בני אדם
על אחת כמה וכמה אברהם שמח שמחה גדולה נתגדל
והרג כמה מלכים ונהנן לו הבה בן לזקנתו ולבסוף אמר לו
בראשית כב ב קח את בנך את יחידך וגו חזר מהר המוריה לקבור את
שרה ובקש מקום לקבורה ולא מצא עד שקנאהו בארבע
מאו שקל כסף יצחק שמח שמחה גדולה אמרו לו ראו ראינו
תלים קכח ו כי היה יי עמך נצל מן הזוזב ומאנשי גרר ולבסוף ותכהין
עיניו ומה יצחק שהוא עלתו של הבה לא המתין בשמחתו
בני אדם על אחת כמה וכמה יעקב שמח שמחה גדולה
ישעיה סא ט ראה סלם ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו והנה יי נצב עליו
ולבסוף ארעוהו כמה צרות צרת לבן צרת עשו צרת יוסף צרות
ישעיה מב ג דינה ומה יעקב הצדיק שאמר לו הקבה ישראל אשר בך
אתפאר לא המתין בשמחתו בני אדם על אחת כמה וכמה
יהושע שמח שמחה גדולה הנחיל לישראל את הארץ הרג
שלשי ואחד מלכים ונתנו לו כל ישראל כנוד ואמרו לו כל
יהושע ו טז איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר
תצונו יומת ולבסוף לא הזקין ומת בלא בני הצדיקים כך הרשעים על
אחת כמה וכמה על הכהן שמח שמחה גדולה שהיה מלך
שמוא ב ו ט וכהן ואב בד שנ ועלי הכהן יושב על הכסא על מזוזת היכל
תלים נ ז יי ראה מה כתיב ויה כהזכידו את ארון האלהים ויפול מעל

ד יח הכסא אחורנית והשכר מפקחו ויטות וכתי׳ ושני בני עלי
מתו חפני ופנחס ומה על הצדיק כך הרשע׳ על אחת כמה
וכמה ׳ וישבע בת עמינדב אין לך איש ואש׳ בעולם שראת׳
שמחות גדולות כמותה שראתה בעלה כהן גדול ומשה אחי
בעלה מלך ונביא ושני בניה סגני כהונה ואחיה נחשון בן
עמינדב ראש כל נשיאי ישרא׳ ולא המתינה בשמחתה אלא
נכנסו שני בניה להקריב קרבן ויצאו שרופים לכך נאמר
אמרתי להוללים אל תהולו׳ קרא משה לאהרן ולבניו׳ דרשו
רז׳ל קריאה זו לגדולה שכך אמר לו משה לאהרן אחי הבה
דוצה למנותך כהן גדול א׳ל אתה יגעת במשכן ואני נעשה
כהן גדול אמר לו אע׳פ שאתה נעשה כהן גדול שמח אני
כאלו נעשתי אני שכשם ששמחת בגדולתי כך אני שמח

ת נ י בגדולתך ואימתי בשעה שאמ׳ לו הבה ועתה לכה ואשלחך
אל פרעה אמרתי לו שלח נא ביד תשלח תעביר מעלי
השל׳חו׳ שאחי גדול ממני אמ׳לי אע׳פ וראך ושמח בלבו׳
ארש׳בי הלב ששמח בגדולתו של אחיו ילבש אורים ותומי׳

כמ נא שנ׳ ונשא אהרן את משפט בני ישראל על לבו׳ לפיכך כל
שבעת הימים שהיה משה מתעסק במשכן היה זורק את
הדם ומקטיר קטורת׳ אמר הבה מה אלה אתה סבור שאתה
נעשה כהן גדול קרא לאהרן שישמש בכהונה גדולה וזהו
שכתו׳ קרא משה לאהרן ולבניו וגו׳ למה קרא לזקני ישרא
לגדלו בפניהם אמר לו הבה קום קרא לזקנים ומנה אותו
בפניהם כדי שלא יאמרו מעצמו נעשה כהן גדול ויאמר אל
אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת לכפר על מעשה העגל

ת נב נא שבתוב בו אשר עשה אהרן ׳ ובמדרש קח לך עגל למה לא
אמר קח לך פר אלא קח לך עגל לפי שע״ה עגל נתפקפקה
הכהונה בידך ובעגל היא מתקיימת בידך ׳ קחו שעיר עזים
לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימים לעולה׳ אמרו במדרש
מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן אלא אתם יש בידכם

רפסיק נג בתחלה ויש בידכם בסוף בתחלה וישחטו שעיר עזים בסוף
פסוק נד עשו להם עגל מסכה ׳ יבא שעיר ויכפר על מעש שעיר יבא
עגל ויכפר על מעשה עגל ויראה לי כי מה שצוה לאהרן
להיות העגל שלו חטאת וצוה בשל ישרא׳ להיותו עולה כדי
שיתבאר מזה זכות לבו של אהרן שאע׳פ שעשה העגל בידו
לא חטא בו במחשבתו כלל אבל כונתו היתה לשמים וכן

ת נד נה יראה לי ממה שהוסיף הכתוב לומר אשר עשה אהרן כי
סס נד ס בודאי כבר נתפרש זה באמרו ויקח מידם ויצר אותו בחרט
ויעשהו עגל מסכה ׳ ולמה הוצרך אשר עשה אהרן אבל בא
לומר שאין הכתוב תופש עליו אלא על המעשה לבד ולא על
המחשבה והוא כאלו אמר בפירוש כי חטא במעשה ולא
במחשבה ומפני זה הביאו חטאת לפי שהחטאת בא על
החטא במעשה ׳ ובאותו של ישראל צוה להיותו עולה לפי
שהעולה באה על הרהור הלב וידוע כי ישראל חשבו בו
מחשבה רעה והנה חטאם בו במחשב׳ובמעשה׳ ושור ואיל
לשלמים ׳ דרשו רז׳ל בתו׳ למה הקריבו ישראל שנים עגל
ושור לפי שנדמה עבודה לשני מינין שנאמר עשו להם עגל

ליס קו כ מסכה ולהלן הוא אומ׳ויעמידו את כבודם בתבנית שור׳ יבא
שור ויכפר על מעשה שור יבא עגל ויכפר על מעשה עגל ׳
תדעו שנתרצה המקום לכפר על עונותיכם עברה שאתם
מתיראין ממנה כבר נזבחה לפני המקו׳ שנ׳ לזבוח לפני י״י
כי היום י״י נראה אליכם ׳ היה לו לומ׳ נראה בסגול וכך הלשון
נראה לזכר ולנקבה נראה בקמץ ומזה יתכן לומר לפי דרך
הקבלה כי הוא כפועל עומד לנקבה והוא רמז למדת הדין

רפ ס כנ שנראתה באותו יום הוא שכתוב וירא כבוד י״י אל כל העם׳
ליס קלג ומפני זה אמר לשון נרא׳והוא כלשון אם עונות תשמור יה

שאינו לנוכח כי אם לשון נקבה נסתר ׳ וכבר ידעת ענין
שיות כל הכתוב ומראה כבוד י״י כאש אוכלת וזהו שאמר זה הדבר
אשר צוה י״י תעשו וירא אליכם כבוד י״י היה מספיק שיאמר
אשר צוה י״י תעשו וירא אליכם ומלת וירא חוזרת אל י״י אבל
הוסיף לומ׳כבוד י״י כדי לבאר על המצוה יתברך ועל הכבוד
הנראה ׳ קרב אל המזבח ׳ על דרך הפשט אל צפון המזבח
כי החטאת והעולה שחיטתן היתה בצפון ועל דרך המדרש
היה אהרן רואה את המזבח כתבנית שור והיה כתיר ממנו
נכנס משה אצלו אמ׳לו אהרן אחי לא מפה שאתה מתירא
אלא הגס דעתך ובא קרב אליו לכך נאמר קרב אל המזבח ׳
וכתב הרמ׳בן ז׳ל אין הכונה במדרש הזה שהיה רואה על
המזבח תבנית שור אבל הענין כי אהרן לא היה בידו עון
אחוזלתי עון העגל והיה העון ההוא קבוע במחשבתו כעני׳
שכתו׳ וחטאתי נגדי תמיד והיה רואה את המזבח כאלו היה ויקרא יו יל
שם צורת עגל שיעכב על קרבנותיו שיקריב מכאן ואילך סס יו ס
ועל כן אמר לו משה אין לך להתירא מזה שכבר נמחל לך
העון׳ ובעד העם ועשה את קרבן העם ׳ אמר תחלה וכפר
בעדך ואחר׳כ בעד העם שתעשה קרבן העם ׳ או יש לפרש
ובעד העם הכונה על משפחתו כלומר בית הלוי ואחר כך
קרבן העם אלו ישרא׳ ואת הדם יצק על יסוד המזבח ׳ לכפר
על נפש האדם שקיומה נדם כי כן כתוב כי נפש כל בשר ויקרא יו יל
דמו הוא׳וכתיב כי הדם הוא בנפש יכפר׳על כן היה מקטיר סס יו ס
גדברים הללו החלב והכליות ויותרת הכבד לפי ששלשתן
מסכימים בחטא ומטים העם מדרך טובה לדרך רעה וזהו
שאמר ואת החלב ואת הכליות׳ ואת היותרת מן הכבד כן
החטאת הקטיר המזבחה ׳ החלב הוא השומן המניא את
האדם לידי גסות הרוח והוא הסבדה שטבעו של אדם גס
דכתי׳ לב מד ומהגאה באומרו וישמ׳ן ישרון ויבעט שמנת עבית כשית׳ מיוב טו כו
ויטוש וגו׳ וכתיב כי כסה פניו בחלבו׳ הכליות הן מקור תליס כג
העצה הוא שאמרו כליות יועצות׳ צרפה כליותי ולבי ׳ אף סס יו
לילו׳ יסרוני כליותי ׳ הכבד משו׳הנפ׳המתאוה המתפשטת
באדם והיא המולידה החמדה והכעס והמבקשת השררה
ותענוגי הגוף וכל זה הידה מקטיר לצפון כי משם תפתח
הרעה והכל בא לכפר על חטא האדם היוצא משומן הלב
וממחשבת הלב ומתאות הכבד׳ וישא אהרן את ידיו ל העם
ויברכם ׳ שעור ל העם לצורך העם ולתועלתם וא בכאן כי
אהרן היה נושא את ידיו ומרמז בהן את העם לכאן ולכאן
כשם שהם נוהגי׳על אומתם בתנועת יד ימנם והביאו ראיה
ממאמר רז׳ל ידיו ידו כתיב ותשובתנו להם
כי ידיו קרי ושתי הידים היה מרים והנה טענתם נטלה
בתנועת יד אחת והוא הימין ומה שאמרו רז׳ל ידו כתיב לפי
שהיה הימין יותר נכבד מן השמאל לענין נסתר נגלה אצל
היחידים ועל כן אמרו מקבלי האמת ידו כתיב ואז תתקיים
המקר׳והמסורת ידיו ידו וכן תמצא בנשיאות כפים שעשה
משה שהזכיר שם הכתוב ידיו וידו וה׳יה כאשר ירים משה סיות יו ס
ידו ויהי ידיו אמונה ׳ ולא הזכיר השמים כי אין צריך שהרי
בידוע כי ההרמה לשמים היתה והוא הדין כלשון וישא ואם
היה כדברי בעלי הדין כי אהרן היה פורש את ידיו כלפי העם
והיה מברכם היה ראוי לומר וישלח אהרן את ידיו ל העם כן
דרך האב כשרוצה לברוך את בנו לשום ידו על ראשו כדרך
שעשה יעקב אל יוסף שכתוב וישלח ישרא׳ את ימינו אבל כרפסיק עח
אמר וישא להורו׳ כי היו ידיו זקופות למעלה כלשון הכתוב
הנאמר בשלמה ויה׳ ככלות שלמה להתפלל אל י״י את כל מלכים פ ס
התפלה והתחנה הזאת וכפיו פרושות השמי׳ ויעמוד ויברך
את כל קהל ישרא׳ ׳ באר הכתוב כי היו ידיו זקופות למעלה

ויברך

וברך את ישר׳ ויבא משה ואהרן ל אהל מועד ויצאו ויברכו
את העם ׳ נכנסו שניהם שם כדי שילמדנו משה מעשה
הקטורת לפי שאהרן כל שבעת ימי המלואי׳ לא היה רשאי
ליכנס לפנים מפתח אהל מועד הוא שכתוב ופתח אהל
מועד תשבו וגו׳ ועכשו ביו׳ השמיני הורש ליכנס שם ונכנס
משה עכו ללמדו מעשה הקטורת כי משה היה מקריב
הקרבנו׳ מתחלה ומקטיר הקטרת הוא שתמצ׳ בכל העבודו׳
ויקח משה ויזרוק משה ויתן משה ויקטר עליו קטורת סמי׳
כי עד היום השמיני הזה שנתחנך אהרן בכהונה והתחיל
בעבודה משה היה מתעסק בכל העבודות כולן והוא היה
מלכים נפ י הכהן הראשון והרי הכתוב קוראו כהן שנאמר משה ואהרן
בכהניו ואמר ויצאו ויברכו את העם כלומר סמוך להקטרת
הקטורת מיד לפי שבאות שעה התפלה מקובלת יותר וכך
מנהגו של כהן גדול ביום הכפורים היה נכנס לפני לפנים
להקטיר קטורת ומניח המחתה בפנים ויוצא ומתפלל על
מלכים קמא ב צרכי העם בספוק מחיותן ומזונותיה׳ ובירידת הפטר ובשאר
חצרכים׳ ומזה אמר דוד עלה תכון תפלתי קטורת לפניך׳
הזכיר הקטורת יותר משא הקרבנו לפי שהו הקרבן הנבחר
והנרצה יות׳ גם התפלה באותה שעה יותר מקובלת ׳ ותצא
אש מלפני יי׳ ותאכל על המזבח׳ הנה עתה ביום השמיני
שנתחנך המשכן בקרבנות הנזכרים המובאים לכפר על
מעשה העגל ירדה אש מן השמי׳ לקבל אותם והאש הזאת
היא שעמדה עד דורו של שלמה שבנה הבית כל ימי הבית
היתה האש קיימת לא כבתה עד שחרב ועל זה רמז הכתוב
ויקרא ו ו אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה וכן מצינו ב אשות
שנפלו מן השמים בדורות ובזמנים חלוקים ששה מהן היו
לקבלת הקרבנות ודרך רצוי ורחמנות והששה הנותרי׳ דרך
כעס ונקמה ׳ האי היא האש הזאת שירדה לקבל הקרבנות
הללו שנתחנך בהם המשכן שכתו׳ בה ותצא אש מלפני יי׳
ותאכל על המזבח את העולה ואת החלבי׳ הב׳ היא שירדה
ויקרא ט יח בימי גדעון כאשר שאל אות מן המלאך דכתיב ועשית לי
אות שאתה מדבר עמי ל נא תכוש מזה עד באי אליך וכתיב
וגדעון בא ויעש גדי עזים וכתיב ויגע בבשר ובמצות ותעל
האש מן הצור ומפני שצוהו לעשות חמשה ענינים שאל
ממנו אות כדי שיתאמת הדבר בלבו תחלה אשר לוקח את
בשר השור אשר לאביך כלומר קח אותו לעצמך והכונה
שיעקור אותו מן העולם שלא יהיה נעבד ופר השני שבע
שנים פירו׳ שני לבטן ׳ והרסת את מזבח הבעל אשר לאביך
ואת האשרה אשר עליותכרת ובנית מזבח ליי׳ אלהיך על
ראש המעון הזה במערכה ולשון המעון הוא הר צוק וקשה
מלשון עזאזל ועל זה הוצרך לאות כדי שיעשה ענינים אלו׳
והשלישי האש שירד בימי מנוח כשנגלה המלאך לאשתו
שופטים יג יט וכתיב אם תעצרני לא אוכל בלחמך וגו׳ וכתיב ויקח מנוח
את גדי העזים ואת המנחה ויעל על הצור ליי׳ וכתיב ויהי
כעלות הלהב מעל המזבח השמימה ׳ פירש רבינו סעדיה
ז״ל כי תחלה קרא את ההר צור ויעל על הצור ואח׳ שנתקבל
הקרבן קראו מזבח והיה האות בזה למנוח ולאשתו כדי
שיתאמתו דברי המלאך בלבם שבשרם בנן ׳ והרביעי בימי
דוד כשבא הדבר על העם וקנה דוד המקום בגורן ארונה
שופטים יג כ היבוסי וכתיב ויבן שם דוד מזבח ליי׳ ויעל עולות ושלמים
ויקרא אל יי׳ ויענהו יי׳ באש מן השמים על מזבח העולה ׳
והחמשי בימי שלמה כשנשלם בנין בית המקדש דכתיב
דברי הימים ב ז ו וכלות שלמה להתפלל והאש ירדה מן השמים ותאכל
העולה והזבחים וכבוד יי׳ מלא את הבית ׳ ואם ישאל שואל
למה הוצרך האש הזאת וכבר היתה שם האש שירדה בימי

משה ותשובת הדברים כי מזבח הנחשת לא היה מכיל
הקרבנות שבימי שלמה לרבוין ורובם היו מקריבים בחצר
מלכים הוא שכתוב ביום ההוא קדש המלך את תוך החצר ובאר
הסבה למה ואמ׳ כי מזבח הנחשת אשר לפני יי׳ קטן מהכיל
את העולה ואת המנח׳ ולא היו רשאין להביא ל תוך החצר
אש מן החוץ כי תהיה אש זרה גם לא היו רשאין לקחת
מן האש שעל מזבח הנחשת ושיויאו אותו אל תוך החצר
כי יחללוה ומעלין בקדש ולא מורידין ועל כן הוצרך בית
המקר׳ לאות זה שתרד אש מן השמי׳ ל תוך החצר ׳ והששי
מלכים ל בימי׳ ל היו הוא שכתוב עננו יי׳ עננו הראשון בירידת האש ׳
מלכים ל השני בירידת המטר לפי שהוא נשבע אם יהיה השני הזה
מלכים ל טל ומטריגו׳ או בא לומר עננו הראשון שתרד האש ותקבל
הקרבנות עננו השני בתוספת ורבוי האש כדי שלא יוכלו
מלכים ל המי׳ לכבותה אבל היא תלחוך המי׳ כענין שכתו׳ ואת המים
אשר בתעלה לחכה ׳ וברכות פרק קמא עננו יי׳ אר אמי
עננו שתרד אש מן השמים והאכלם עננו שתסיח דעתם
שלא יאמרו מעש׳ תוהו הם מעש׳ כשפי׳ הס׳ והששה שירדו
דרך כעס ונקמה ׳ האחד היא האש הזאת בנדב ואביהו הוא
שכתוב ותצא אש מלפני יי׳ וגו׳ השני כשנתרעמו העם על
במדבר יא משה דכתיב ויהי העם כמתאוננים רע וכתיב ויבער בם אש
במדב׳ יא יי׳ השלישי במחלוקתו של קרח דכתיב ואש יצאה מאת
יי׳ ותאכל את החמשי׳ ומאתי׳ איש ׳ הרביעי בענין איוב שנ׳
איוב א טז אש אלהים נפלה מן השמים ׳ החמשי והששי שניהם ע״י
אליהו שירדה אש מן השמי׳ ושרפה לשר חמשים וחמשיו
ובפעם שנית ירדה אש ושרפה לשר חמשים השני וחמשיו
מלכי׳ ב י הוא שכתוב ותרד אש מן השמים ותאכל אותו ואת החמשיו
ונענשו שניהם על שדברו לאליהו בגאוה ובגודל לבב ׳ הא׳
מלכים ב א כה אמר המלך דבר רדה וחשני אמר כה אמר המלך מהרה
רדה ׳ ויתנו בהן אש וישיכו עליה קטורת ׳ על דרך הפשט סס
החטא שנענשו בו נדב ואביהוא הוא שהביאו אש זרה מן
החוץ כי משפט הקטר היה לקחת אש מן המזבח ולהקטיר
ויקרא יו י בו את הסממנין שנאמר ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל
המזבח והם חשבו שהאש שלמזבח היה צריך לעצמו לכלו׳
הקרבן ועל כן הביאו אש מן החוץ והיה זה עברה בידם כי
היה נראה מעוט אמונה שהרי האש יורדת מן השמים ועל
שהחלישו בלבם כח הנס ובעיני רואיה׳ נענשו כי היה קצת
חלול השם בדבר כך מירש הראב׳ ז״ל ׳ ועל דרך המדרש
שתויי יין נכנסו למקד׳ ולכך סמך לו מיד יין ושכר ל תשת
וגומר ׳ אמר להן הבה אני אכבד אתכ׳ יותר ממה שכבדתם
אותי אתם הקרבתם לפני אש טמאה אני אשרוף אתכם
באש טהורה כיצד היתה מיתתן שני חוטין של אש יצאו
מבית קדש הקדשים ונחלקו לארבעה שנים נכנסו בחוטמו
של זה ושנים בחוטמו של זה ׳ ועל דרך הקבלה תבין
חשאם ממה שאמר הכתוב וישימו עליה ולא אמר וישימו
במדב׳ יז יב עליהם כשם שאמר בענין קרח ויתנו עליהם אש וישימו
במדב׳ יז יג עליהם קטרת וכן הזכיר עוד ונתתם עליהם קטרת כי מלת
עליה תרמוז למדת הדין והכתוב הודיענו מחשבתם בזה
דברים לג ג וידוע כי הקטורת למדת הדין שנא׳ ישימו קטורה באפך ׳
ברכות ל ולשון קטורת התקשורת הרוח בסדורת תרגום ותקשור
וקטרת ומתוך ההתקשורת ההוא בא שפע ההמשכה
ממעלה למדת הדין וממדת הדין יבא שפע הנרכה על
המקטיר ׳ והמקטיר למדת הדין אין ראוי לו שיכוין אלא
לשם המיוחד לבדו נדב ואביהו׳ טעו בכאן אחרי מדת הדין
ולא כונו אל השם המיוחד אלא למדת הדין בלבד ולכך לא
היה אשה ריח ניחוח ליי׳ כמדת הדין עצמה פגעה בהם הוא
שכתוב

שכתוב ותצא אש מלפני יי ותאכל אותם ולדעת רוב
המפרשים ז"ל הכניסו קטורת זה לפני לפנים וראיתם על זה
פרשת אחרי מות כי שם הוזהר אהרן שלא יכנס לפנים אלא
בקטרת שלא ימות כדרך שמתו בניו וזה דעת רשי והחכם
רבי אבדהם בן עזרא ז"ל אבל דעת הרמבן ז"ל בי לא הכניסו
לפני לפנים אלא באהל מועד וכן כתב בתחלת פרשת אחרי
מות איך יעלה על דעתם לבא היום אל המקום אשר לא
נכנס שם אביהם ולמה יכניסו שם הקטורת שלהם לפנים
משלו כי אהרן לא הקטיר קטרת על מזבח הפנימי אלא
באהל מועד שכן כתוב ויבא משה ואהרן אל אהל מועד
וביאה זו ללמדו מעשה הקטורת ותצא אש מלפני יי ותאכל
אותם ויכותו לפני יי חטאו באש ולקו באש ומיתה זו
שהזכיר הכתוב ויכותו לפני יי היא פרוד הנשמה מן הגוף
שנכנסה האש בתוך גופם דרך הנחמיה ואז נפרדה נפשם
מגופם כי אין לומר שנשרפה נשמתם חס ושלום שהרי
ויג קרובי קראם הכתוב בקרובי אקדש ואמרו ז"ל אמר משה
לאהרן אחי יודע הייתי שיקדש הבית והייתי סבור או
בך עכשו יודע אני שהם גדולים ממני וממך ואין ספק כי
מעלת נפשם גדולה לעולם הבא שהרי מיתתם היתה כפרה
על עוונותם שלכך נזכרה מיתתם ביום הכפורים בפרשת
אחרי מות וכן מצאתי בירושלמי דמסכת יומא מפני מה
נזכרה מיתתן של נדב ואביהוא ביום הכפורים ללמדך
שמיתת צדיקים מכפרת וגם אין לומ שנשרף גופם ומלבושם
שהרי הכתוב מעיד וישאום בכתנותם כי חק הכהונה להיות
כא מא להם כתונת כענין שנא ולבני אהרן תעשה כתנות ומיתה
זיג ו זו קראה הכתוב שרפה הוא שכתוב יכבו את השרפ אשר
שרף יי ונראה שבזה למדו ז"ל מיתת שרפה שהיא מכלל
ארבע מיתות בית דין ומיתת השרפה היתה שהיו מתיכין
עופרת ופותחין פיו של זה שנתחייב שרפה ומלעיטין אותו
לתוך גרונו והסימנין נשרפ ונשמתם מסתלקת כי אין דין
תורה לשרוף את גופו אלא דוגמת מיתת בני אהרן בידי
שמים שלא נשרף גופם כלל וכן אמרו ז"ל כמין חוטי
אש נכנסו לתוך שני נקבי חוטמיהן ויצאה נשמתן וכענין
זה היתה מיתת חילו של סנחריב שהתנבא עליו ישעיה עה
יס ט ד שנאמר כי כל סאון סואן ברעש ושלמה מגוללה בדמים
והיתה לשרפה מאכלת אש כלת סאון הפוכה כמו אסון
ובאור הכתוב כל שאר המלחמות ההרוגים הם נהרגים
ברעש וקול המולה ובגדי אנשי המלחמה הם צבועים
ומגוללים בדם אבל מלחמה זו של סנחריב תהיה לשרפה
כי כ יט ומאכולת אש ולא כשאר הרוגי מלחמות וזהו שכתוב ויצא
מלאך יי ויך במחנ אשור מאה ושמונ וחמש אלף וישכימו
בבקר והנה כלם פגרים מתים וכל המגפה הזאת היתה
לסנחריב בכח התפלה שהתפלל חזקיה וישעיה אל השמי
לנ כח ונשמעה תפלתם הוא שכתוב בדברי הימי ויתפלל חזקיה
המלך וישעיהו בן אמוץ הנביא על זאת ויזעקו השמים
וישלח יי מלאך ויכחד כל גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך
אשור וישב בבושת פנים לארצו ויבא בית אלהיו ומיוצאי
מעיו שם הפילוהו בחרב ומפני שכיתתן היתה מיתת שרפ
שנשרפה נשמתן מבפנים ונשארו הם ובגדיהם שלמי לכך
ס י טו אמר הנביא ותחת כבודו יקד קוד כיקוד אש כלומר כיקוד
אש של נדב ואביהוא ואמר ותחת כבודו כאלו אמר ותחת
בגדיו וכבר שאמרו ז"ל רבי יוחנן הוה קרי להו למאניה
מכבדותי כי בגדיהם היו קיימי כבגדי נדב ואביהוא שהזכיר
גיס י יז בהם הכתוב וישאום בכתנותם ועל זה אמר הנביא וכבוד
יערו וכרמלו הם חיילותיו המרובים כעצי היער מנפש ועד

בשר יכלה והיה כמסוס נוסס כלומר והיה כבוד יערו הנזכר
כמו סס והוא הולעה שנוסס בעץ מבפנים ומשיר הקליפה
יטעיה כט שלמה כנחוץ כמו שנא וכצמר יאכלם סס והכוונה בזה
ששרף נשמתם ושייר גופם ובגדיהם והחיל הזה היה נבני
כרמים ש יפת שהיה להם זכות הבגדים בשכר שכתוב ויקח שם ויכת
את השמלה שכסה את ערי אביו ושם שאנתנו כבניו זכה
על זה למצוצית ומלת אותם שהוא מלא רמז לאש השש
דשכינ שכן אמרו במסכת יומא שש אשות הן אש איכלת
ואינה שותה שותה ואינה אוכלת אוכלת ושותה אוכלת
לחים ויבשים אש דוחה אש אש אוכלת אש אוכלת ואינה
שותה דידן שותה ואינה אוכלת דחולין אוכלת ושותה
דאליהו אוכלת לחים ויבשים דמערכה אש דוחה אש
דגבריאל אש אוכלת אש דשכינה דאמר הושיט אצבע
ביניהם ושרפם ועוד יש בו רמז מששה דעות שבאו להם
להזל בחשאם הוא אשר דבר יי לאמר בקרובי אקדש והיכן
דבר אלא בשני מקומות דבר האחד במעמד הר סיני שהזהיר
פסוק יט כ הכהנים שלא יכתכלו יותר מדאי הוא שכתוב וגם הכהנים
הנגשים אל יתקדשו פן יפרוץ בהם יי כשם שמצינו בנדב
ואביהוא שפרץ בהם וזהו שאמר בכאן בקרובי אקדש ושם
אמר הנגשים אל יי ושתי לשונות אלו מצאנו סמוכי ביחד
ירמיה לג כ בפסו והקרבתיו ונגש אלי והשני באהל מועד שאמ ונועדתי
סמוך כט מג שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי וזה רמז לגלוי שכינ לבני
אהרן באוהרו ונקדש בכבודי הזכיר ונקדש לרבות בקרובי
אקדש והזכיר בכבודי לרבות ועל פני כל העם אכבד וכלית
בק זובי בלשון רבים שהבה מתקדש בקרוביו כלומר על ידי
הזבחים הקרובים לו אבל בספר תורה שאינו נקוד אפשר
לקרא בקרבי לשון יחיד והוא המלאך הקרוב לו יהיה בקרבי
אקדש כמו ונקדש בכבודי ותמצא הבלה חסרת ואו בקרבי
יחזקאל לט כב בתיב כענין בקרבך קדוש וכן על כי אין אלהי בקרבי
יהושע ג ה וזה לפי שמדת הדין מענה בהם על שלא כונו אל הוי וכמו
דברים לג ו שהזכיר למעלה וידום אהרן השתיקה אחת כמשפטי
יחזקאל כד יז האבלות והם מפורשים על ידי יחזקאל עה דכתיב בן אדם
הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפ לא תספד ולא תבכ
ולא תבא דמעתך האנק דם מתים אבל לא תעשה פארך
חבוש עליך ונעליך תשי ברגליך ולא תעטה על שפם ולחם
אנשים לא תאכל אמור לבית ישראל הנני מחלל את גאון
מקדשי את גאון עזכם מחמד עיניכם ועשית כאשר עשיתי
כי היה מתנבא על חרבן בית המקדש ועל הגלות שיהיו
גולים בארצות אויביהם ואין מספיקין בידם להטלי ולעשו
חקי האבלות ובתיב והיה יחזקאל לכם למופת וגו כלל אבל לא תעשה יכנסו חמשה דברים רחיצה סיכה
תשמיש המטה משא ומתן של סחורה למוד התורה כי כל
אלו נקראים שמחה והשמחה הפך האבלות ושמח התורה
והסחורה תמצאם בפסוק אחד הוא שכתוב שש אנכי על תהלים קיט
אמרתך כמוצא שלל רב לכך שכיהם נקראין שכח וכתיב
ישעיה ט ב כאשר יגילו בחלקם שלל בני עזיאל דוד אהרן פיר רשי
ז"ל עזיאל אחי עמרם היה שנ ובני קהת עמרם ויצהר וחברון
ועזיאל ומה בא הרב ז"ל ללמדנו וכי לא היינו יודעים שעזיא
אחי עמרם היה אלא צריך פירוש לפירושו כי לכך הזכיר דוד
אהרן לבאר שהיו עזיאל ואהרן דומים במעשיהם זה לזה
והקיש עזיאל לאהרן מה אהרן אוהב שלום ורודף שלום כך
עזיא היה אוהב שלום ורודף שלום ולא הוצרך הרב ז"ל לפרש
כי עזיא אחי עמרם היה אלא בשביל דוד אהרן יעל כל העדה
יקצוף יהיה קצף שאין ראוי לום שיחול העונש שלהם בעם
ישראל שאין הבה מעניש אומה בעון אומה אחרת והכהני

עם

עם בני עמן הם ואין הכונה שיקצוף חשם על ישראל אם
יפרעו הכהנים ראשיהם ויפרכו בגדיהם אבל פירושו יחול
הקצף על כלל ישראל כאשר יצטרכו להתאבל ולבכות
במדבר ב ב עליהם וכמוהו ויאור להם בחברון שפירושו ויהי אור · וכן
בכאן יקצוף יהיה קצף · וכשם שמצינו בכשדה רבינו עה
לויקרא יג יבכו בני ישראל את משה בערבות מואב גם באהרן ויבכו
במדבר כ אתו אהרן שלשים יום כל בית ישראל · כן אמר בכאן ואחיכם
כל בית ישראל יבכו את השרפה כי בידוע שאין בכל ישראל
גדולים במעלה כנדב ואביהוא שהיו במדרגה עליונה על כל
שמות כד ו הזקנים אחר משה ואהרן הוא שכתוב ואל משה אמר עלה
אל יי אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל ועוד
הוסיפו והגדילו בבכיתם עליהם יותר ממה שעשו למשה
ואהרן לפי שהמצוה היתה להם כאת משה רבינו עה כאומרו
ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה כן כתב רבינו
סעדיה זל · יין ושכר אל תשת · דרשו רזל בספרי אין לי אלא
יין בנין לרבות שאר המשכרים תל ושכר אם כן למה נאמר
יין על היין במיתה ועל שאר המשכרים באזהרה אתה ובניך
אתך בבואכם · הזכיר בבואכם כלומר בזמן שתהיה עבודת
משמרתכם כי הכהני היו נחלקי לכל משמרו וכל משפרת
מהן עבוד שבת אחת ואות שבת בלב אסו להן שתית היין
לאותה משמרה והם מותרי בשאר משמרו בשאר השבתות
וכן בכל משמר ומשמר מותרי בכל המשמרו זולתי באותה
שבת בלבד שהם עובדין בה וזהו ענין בבאכם והוסיף לומר
אתך כדומין לך שיהיו ראוים לכהונה כי לו אמ אתה ובניך
ולא אמר אתך הידה במשמע שיזהיר על שתיית היין לכל
בני אהרן ואין הכתוב מזהיר אלא לאותן הראוין לכהונ כי
אפשר שיהיו בני אהרן מזרע אהרן ולא יהיו ראוין לכהונה
כגון שנשאו נשים פסולות גרושה או חללה ואז תהיה
ויקל כא ו כהונתם מחוללת וזהו שאמר הכתוב אמור אל הכהנים בני
אהרן : לא אמר בני אהרן בלבד אלא הכהנים שהם ראוים
לכהונה ואמר חקת עולם לדורותיכם שיכניס בכלל הזה כל
המשכנות נוב וגבעון ושילה וירושלם · ולפי שאמר הכתוב
ולהבדיל ולהורות בואו רמז לנו הכתוב שיהיה בכלל הדין
הזה מי שיצטרך להבדיל בין הקדש ובין החול או יצטרך
לעשות הוראה שהו אסור ביין · וידוע כי היין בטבעו מוליד
ג דברים · שינה · וגסות הרוח · ובלבול השכל · ושלשתן
נרמזו בפרשה זו מוליד שינה זה דבר מפורסם כי משתית
היין יעלה אל הראש עשן חם ולח מתילדת השינה ממנו
וזהו בבאכם אל אהל מועד לרמוז על אסור השינה באהל
ויקרא כג יא זהו שכתוב ביעקב ויקץ יעקב משנתו וגו · ואנכי לא ידעתי
מדבר ט ו כלומר שאם ידעתי לא ישנתי גם לא אשכב וזהו שכתו ונר
שמואל ג ג אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל יי · שעורו טרם
יכבה בהיכל יי ושמואל שוכב במקומו וטעם האתנחתא
שבמלת שוכב מורה כן גם לא הישיבה כי אם בעמיד שנ
ויקרא יג ג ושרת בשם יי אלהיו ככל אחיו הלוים העומדים · וכתיב
ב דברים יח ה לעמוד לשרת בשם יי · מוליד גסות הרוח לפי שהו מחמם
שם יג ה כחות הלב ויגיע לו מזה גסות הלב וזהו שאמר ולהבדיל בין
הקדש ובין החול כי עם גובה הלב הכל שוה אצלו לא יבדיל
בין קדש לחול ובין טמא לטהור · מוליד בלבול השכל לפי
שהעשן העולה למוח הנה הוא מחיצה מבדלת בין השכל
ובין שאר כחות הנוף כענן הנטוי ברקיע שהיא מחיצ מבדלת
בין אור השמש והעולם הזה כן פעלות האדם נחשכו ואינו
יכול להבחין ביניהם ז"ש זהו שאמר ולהורות את בני ישר לפי
שהוראה במצות יה שכל תורה צריכה שכל זך ודעת צלולה ·
ויקרא יג ו וחנה שלמה עה נתחרבו השתיה מהיין ואמר אל תרא יין

כי יתאדם פירשו רזל כי יתאדם יתאוה לדם כי יתן בכוס
עינו מלשון ועינו כעין הבדולח בכוס בכוס כתי כי כשהוא במדבר ט
נמשך אחר בכוס יבא לידי חסרון כיס יתהלך במישרים
סופו למכור כל כלי ביתו ולא ישאר לו כלום עד שלא יהיה
בביתו שום חפץ שיבשל בו זהו יתהלך במשרי סוף שיהיה
ביתו ריקן מן הכל · אחריתו כנחש ישך · כשם שהנחש
ויקרא יא פתה חוה בטעם יופי הפרי שנאמר כי טוב העץ לאכל וכי
תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ואחר כך הביאה
למיתה כך היין מפתה למי שנמשך ביופי מראהו ושעמו
ובסוף יביאהו לידי מיתה · ודרשו רזל מה נחש נתקללה
ויקרא יא אדמה בעבורו שנא ארורה האדמה בעבורך אף היין נתקלל
ויקרא יא ג שליש העולם בעבורו שנ ויקץ נח מיינו וכתיב ארור כנען ·
ויקרא יא ד ודבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרי
וכבר הזכיר למעלה ויאמ משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר
בניו והיה ראוי שיהיו פסוקים אלו סמוכים זה לזה כי הכל
דבור משה לאהרן ולשני בניו שלה בשוה ומה שהפסיק
ביניהם בפרשת יין ושכר אל תשת כדי ללמדך דרך ארץ
שחייב אדם לנחם אבלי כי אהרן היה מתאבל כאן על שני
בניו נדב ואביהוא ובא הכה לנחם אותו כמו שדרשו רזל
ויקרא יא יא בפסוק וילא אליו לבקר את ההולה וזהו שתמצא הדבור
לאהרן לבדו באומרו ודבר יי אל אהרן לאמר יכן דרשו רזל
מהו רחוס אף אתה היה רחוס מה הוא חנון אף אתה היה
חנון מה הוא מנחם אבלים אף אתה היה מנחם אבלים מה
הוא מבקר חולים אף אתה היה מבקר חולים מה הוא קובר
קהלת ז ב מתים אף אתה קבור מתים · וכן אמרו במדרש קהלת טוב
ללכת בית אבל מלכת אל בית משתה מוטב שילך האדם
במדה שנוהגת בחייו ובמתי במדה שאינה נוהגת בחייו
אמר הבה למד ממני שהנחתי שמחת בני במשכן ונגלתי
לאבל נדב ואביהוא · אבל רזל הוכיחו ממקום אחר שהוא
ויקרא כג יא נית מנחם אבלים ממה שכתוב ויהי אחרי מות אברה ויברך
אלהים את יצחק בנו וכונתם בברכה זו תנחומי אבלי היתה
ואכלוה מצות אצל המזבח · וכתיב ואכלתם אותה במקום
קדוש כדי שלא תבין דוקא אצל המזבח ממש לכך הוסיף
ואמר ואכלתם אותה במקום קדוש הרשה להם שיוכלו
לאוכלה בכל החצר כי כל חצ אהל מועד נקרא קדוש ומה
שאמ אצל המזבח ללמד כי כל מה שיתקרב לאוכלה אצל
המזבי יהיה טוב ויותר ראוי · תאכלו במקו טהור אתה ובניך
ובנותיך אתך לא אם במקו קדוש לפי שהתיר אכילת לנשי
והנשי לא היו רשאות ליכנס לחצר אהל מועד וכמו שאמרו
אשה בעזרה מנין כי חצר המשכן דוגמתו העזרה שנמקד
זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ אם
תסתכל בפרשה הזאת בפרשיות הסמוכות לה תמצאם
מסודרות בסדור גדול ובכונה נכונה על סדר ארבע יסודות
ממשה למעלה בשכבר ידעת כי סדור היסודות ממעלה
למט הוא סימן ארמ"ע · אש רוח מים עפר · וכן סדרם שלמה
משל ג ד עה בספר משלי בפסוק מי עלה שמים וירד מי אסף רוח
בחפניו מי צרר מים בשמלה מי הקים כל אפסי ארץ · אבל
בפרשיות אלו תמצאם מסודרים ממטה למעלה והסימן
עכרא כי התחיל מיסוד העפר זהו שכתוב זאת החיה אשר
תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ · ובאר בפרשה זו
הבהמות והחיות המותרות והאסורות שהן מיסוד העפר ·
ובפרשה שנידה הזכיר יסוד המים · ובאר הדגים המותרים
והאסורים ואמר את זה תאכלו מכל אשר במים · ובפרשה
שלישית באר בריות הרוח שהן העופות האסורי והמותרים
ואמר את אלה תשקצו בין העוף · ובפרשה רביעית רמז על

יסוד

יסוד האש שהוא היסוד הרביעי וחדק מכולן ואמר זה להם
המצא בישרץ השורץ על הארץ החולד והעכבר והצב למינ׳
והצב שני מינין האחד שמו ערוד והשני שמו סלמנדרא
זו בפלא למינהו שהוסיף הכתוב בשבילו והיא חיה מתילדת
באש בתנור שנתחמם שבעה שנים רצופים יום ולילה וכל
כך גדלה שם שאם תפרד רגע מהאש מיד תמות כדגים
שמתים בהפרדם מן המים לפי שהמים גדולין וחיותן כך
סלמנדרא זו עקר חיותה היא האש הגדולה ועל זה דרשו ז״ל
כשהיה מגיע רבי עקיבא אצל מקרא זה והצב למינהו היה
אומר מה רבו מעשיך יי׳ כלם בחכמה עשית בראת בריות
גדולות בים בריות גדולות ביבשה ׳ שבים אלמלא יוצאות
ליבשה מיד מתות ושביבשה אלמלא נכנסו לים מיד מתות
בראת בריות גדולות באש בריות גדולו׳ באויר שבאש אלמלא
יוצאות לאויר מיד מתות ושבאויר אלמלא נכנסות באש מיד

קד כד מתות הוי אומר מה רבו מעשיך יי׳ כלם בחכמה עשית ׳
ויראה לי כטעם שהזכיר מלת אלה בבריו׳ הרוח הוא שאמר
ואת רוח תשקצו מן העוף גם בפרשת בריות האש הזכיר גם
כן מלת אלה באומרו אלה הטמאים לכם לפי שמלת אלה
מלה רוחנית יתירה משם אלהים שהיתה והם כנוי לרבים
ועקר המלה אלה ובא לרמוז כאן כי שתי היסודות שהם
האש והרוח הם יסודות דקים ומרוב דקותם יחסם הכתוב

ובמ׳ ו יו בשם אלהים בהרבה מקומות באומרו ורוח אלהים מרחפת
שיר ו כ על פני המים אש אלהים נפלה ובשתי הפרשיות הראשונות
כשהזכיר יסודות העפר והמים שהם יסודות כבדים נופלים
לא תמצא בהן מלת אלה כלל ועוד יש לומר שהזכיר בשתי
ת לב ס יסודות הללו לשון אלה כדי לרמוז על עז שכתוב בה אלה
אלהיך ישרא׳ וכבר ידעת כי יש בן האומות שהן עובדין הרוח
והאש בהיותם יסודות קלים ומשרתים להם כדי שתחול
עליהם רבוי הטובה וההצלחה ויתגבר מזלם לפי דעתם ׳

קיק נ ס ובמדרש זאת החיה אשר תאכלו זהו שאמר הכתוב עמד
וימודד ארץ ראה ויתר גוים ׳ בשעה שבקש הבה ליתן תורה
לישראל עמד ומדד את הארץ ונתן התורה לישראל במדבר
בפרהסיא לכך כתיב עמד ויסודד ארץ דמם התיר להם שנ׳
שיח ס יב והגוים חרב יחרבו ׳ נפשם התיר להם שנאמ׳ לא תחיה כל
דברים כ נשמה ׳ ממנם התיר להם שנ׳ ואכלת את כל העמים ׳ רבי
ספ ו ו שמעון בן יוחאי אומר יללן שנאמר לתור את הארץ ר׳ אחא
דבר יג יו אומר הקפיצן לגיהנם שנאמ׳ לנתר בהן על הארץ ׳ רב הונא
נ יב יח דצפורי אמר התירן בענין שכתוב מוסר מלכים פתח ׳ רבי
תנחום בן חנילאי אומר התיר להם את האסורין שקצים
ורמשים למה הדבר דומה לבעל הבית שהיה לו גורן והיה
עמו חמור וכלב טען עליהם התבואה הכלב היה משליך
המשוי כי לא נסה ׳ מה עשה בעל הבית התיר מעליו את
המשוי כך הבה כיון שראה את האומו׳ שאין בהן לחלוחית
ואינן מקיימין את המצות ׳ למה הדבר דומה לרופא שהלך
לבקר שני חולים אחד יש׳בו סכנה אמר להן תנו לו כל מה
שמבקש לאכול ׳ נכנס לשני אמר להן תנו לו מאכל פלוני
ואל תתנו לו מאכל פלוני לימים זה שהתיר לו המאכלים
כולם כת ׳ וזה שהתיר לו כקיצת ואסר לו מקצת נתרפא ׳
אמרו לו מה זאת אמ׳להן זה שראיתי בו סימני חיים התרתי
לו זה ומנעתי ממנו זה ׳ וזה שראיתי בו סימני מיתה התרתי
לו את הכל ׳ כך התיר הבה לאומות שקצים ורמשים וכל
העברות לפי שהם מוכנים לגיהנם אבל ישראל שהם לחיים
אמר להם את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו ׳ ולכך אמ׳זאת
החיה שהוא לשון חיים לפי שישראל דבקים בחיים שנא׳
דיים ל ד ואתם הדבקים בי׳ה׳כם חיים כלכם חיום׳ את הגמל וגו׳

ואת השפן וגומ׳ ואת הארנבת וגו׳ ואת החזיר וגומ׳ לא
התירה תורה בהמ׳וחיה אלא בשני סימנין או והם פרסותיו
סדוקות ומעלה גרה ומה שלא הזכיר הסוס והחמור כי אין
בהם אחד מסימנין הללו ולכך הוצרך לפרוט ארבעה אלן
שיש לכל אחד מהם סימן אחד של טהר׳ואעפ׳כ הם טמאי׳
כיון שאין בהם שני הסימנים של הכשר אלא אחד בלבד
והתורה לא התירה או בשנים וכשהזכיר הכתוב החזיר אף
הכלב בכלל שהרי הוא כמותו שאינו מעלה גרה אבל
פרסותיו סדוקות ׳ וכן הנביא המשלים זה לזה הוא שאמר
ישעיים סו זובח השה עורף כלב מעלה מנחה דם חזיר והזכיר ג׳חיות
בלשון זבר ובידוע שהנקבות בכלל האסור לפי שהנקבה
בכלל הזכר ׳ וכן הארנבת אלו כתב הארנב היתה הנקבה
בכללו גם כן כמו השאר ׳ אבל הוצרך הכתו׳להזכי׳הארנבת
בלשון נקבה כדי לרמוז שמין הארנבת הם אנדרוגינוס ויש
בהם כלים לזכר ולנקבה והם מולידים וילדים ׳ ובמדרש
הזכיר כאן ארבע חיות אלה בארבע פסוקים כל חיה וחיה
בפסוק בפני עצמו לרמוז על ארבע מלכיות שהיו נזמנים
חלוקים כל אחד ואחד גלות בפני עצמו ׳ ודרשו רז׳ל את
קנים קנו הגמל זו מלכות בבל שנא׳ בת בבל השדודה אשרי שישלם
לך את גמולך שגמלת לנו ׳ את השפן זו יון שבטלה התור׳
עמום ס י מפי הנביאים שנ׳הנה ימים באים נאם יי׳אלהים והשלחתי
רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את
דבר יי׳וכתי׳ונעו מים עד ים ׳ ואת הארנבת זו מדי שעשתה
ספ את ישר׳ פאה והפקר להשמיד להרוג ולאבד וכן שם אשת
תלמי ארנבת שמה ׳ ואת החזיר זו מלכו׳גלות הרביעי שנ׳
תנים כ יד יכלסמנה חזיר מיער ׳ אבל במשנה תורה בסדר ראה הזכיר
שלשתן בפסוק אחד הוא שכתו׳את הגמל ואת השפן ואת
הארנבת כי מעלה גרה המה וגו׳ והזכיר הרביעי בפסו׳בפני
עצמו הוא שמהזב ואת החזיר כי כפרים פרסה הוא ולא
גרה והיה זה לרמוז כי השלש גליו׳ אף על פי שהיו זמניהם
חלוקי׳ היו כאלו הם מחוברים לפי שזמנם כועט וקצר אבל
הגלות הרביעי הזכירו בפני עצמו בין בפרשה זו בין במשנה
תורה להורות כי הוא גלות ארוך בפני עצמו ושקול כנגד
כולם ׳ וכנגד ארבע מלכיות הללו הזכיר דוד הכלך עה
ארבע פעמי׳ הודאה במזמור הנקרא הלל הגדול הזכי׳תחלה
קנים קנו הודו ליי׳ כי טוב כי לעולם חסדו על מלכות בבל ׳ והזכיר
שנית הודו לאלהי האלהים על מלכות יון ׳ והזכיר שלישית
הודו לאדני האדנים על מלכות מדי ׳ והזכיר ג׳ הודו ראופין
כנגד שלש חיות שהזכיר משה ביחד והזכיר בפסוק אחרון
מן המזמור הודו לאל השמי׳כנגד מלכות אחרונ׳לפי שראה
ברוח הקדש ישועה והצלה לישרא׳ מכולן לכך נתן הודאה
כנגד כולן והזכיר בהודאה זו השמים מפני שנגאולה זו
ישמחו השמים ותגל הארץ ׳ וכמדר׳תנחומא למה נמשלה
מלכות זו לחזיר שעתיד הבה להחזיר עליהן מדת הדין ׳ ויש
נוסחאו׳שכתו׳בהן שעתיד להחזיר העטרה ליושנה והענין
כי שני המקדשים נבנו על ידי ישראל ׳ בית ראשון בנה
שלמה שהוא מזרע יהודה ׳ בית שני בנה זרובבל שהיה גם
וכרים ד ח כן מזרע יהודה שנ׳ידי׳ זרובבל יסדו וגו׳ונעשה על ידי כורש
שנתן רשות בזה ׳ אבל הבית השלישי עתידה אומה זו
לבנותו וזהו שאמרו עתיד להחזיר העטרה ליושנה לפי
שהוא החריבו ׳ ויש נוסחאות שכתוב עתיד הבה להחזירו
לנו וההמון מבינים שעדין יהיה טהור לישראל אבל באור
הענין על הכח שלו שהוא מצר לישראל ולעתיד ישוב עם
ישעיה יט כה שאר כל הכחות לעזור ולתמוך לישראל כי רבה השלום
ספ יח ו בעולם שנ׳גר זאב עם כבש וגו׳ וכתי׳לא ירעו ולא ישחיתו
בכל

בפל הר קדשי כל אשר לו סנפיר וקשקשת אותם תאכלו
שעם הסנפיר והקשקשת לפי שבעליהם שוכנים לעולם
בעליוני חמי וכצלוליהם ויקבלו גדול באויר הנכנס שם ולכן
יש בהם קצת חום דוחה מהם שפעת הלחות כאשר יעשה
העמר והשער וגם העפרני באדם ובבהמה ושאין לו סנפיר
וקשקשת ישכון לעולם בתחתית המים ובעכוריהם ולרוב
הלחות יאסיפת הקור לא ידחה מהם דבר ועל כן הם בעלי
לידה קרה קרובה להמית והיא ממיתה בקצת המיומרת
באגפים המעופפים כן כתב הרמב"ן ז"ל מבשרם לא תאכלו
ואת נבלתם תשקצו לומ' שאסו' לסחור בהן זהו ואת נבלתם
תשקצו שכך דרשו רז"ל דגים טמאים לא יעשה בהן סחורה
שנ' ואת נבלתם תשקצו ' והנה הם שמונה דברים שאסור
לסחור בהן ד' למעלתן וחשיבותן וד' לפחיתותן ' ד' למעלתן
הוא שאמרו ז"ל אין משתכרין בשל הקדש לפי שהקד' הוא
להבה והבה אין לו צורך ברוח והרחבת ממון כי הכל שלו
שנאמר לי הכסף ולי הזהב אמר י"צבאות ' וגזבר ההקדש פני ב ס
אינו רשאי לסחור בו ולא להרויח בו אלא שיהיה מוצנע
ברשותו לבדק הבית וזה בהקדש כתם ' אבל הקדש תנאי
כגון המקדיש מבון על תנאי ש"לו אותו וירויחו בו הרי זו
מותר ולכן נהגו בכל הקהלות שהממוני' על ממון ההקדש
מלוים אותו ומרויחים בו שעל תנאי זה הקדישו הבעלים '
אבל בהקדש סתם אסור ליגע בו ואין להרויח בו כלל ועליו
אמרו אין משתכרין בשל הקדש ולא בשל צדקה לפי
שהממונה על הצדקה אסור שיסחור במעות של צדקה
ולהוציאן ברשותו כלל כי לפעמי' יבא שבוי ויצטרך לפדותו
ולא יהיו בידו מעות מזומנים או יצטרך לזון את העניי' ואין
בידו וימותו ברעב או יצטרך לכסות את הערומים ואין זה
ריוח אלא הפסד גדול ' וגם אין לסחור בבכור ומעשר שנפל
בהם כוס ואי אפשר לשוחטן במקדש אלא שיאכלם בעלין
שכתוב בשעריך תאכלנו אבל לא שיסחור בהן ' וגם פירות שביעית אסור לסחור בהן שכך דרשו רז"ל לאכלה ולא פני' שמ כב
לסחור' והד' לפחיתותן ואלו הן בשר נבלות וטרפו' שקצים
ורמשים אם ישנן ברשותו מותר למוכרן שכן אמר הכתוב
או מכור לנכרי לומר שהתיר לך הכתו' לכיכר בהמ' שהיתה פני' יד כפ
כשרה וכונתך לאכול אותה לולי סבת המקרה שקרה בה
אבל אין הכתו' מתיר בה שתוכל לסחור בהן כשאר הבהמו'
הכשרו' והטהורות ' ושקצים דגים טמאים הוא שכתוב כאן
ואת נבלתם תשקצו ולכך הוסיף זה להיות האסור בו שוה
בין מת בין חי ' ואת אלה תשקצו מן העוף כלומר מן העוף
הטהור ולמדך שהעופות הטהורים מרובין על הטמאים וכן
הזכירו רז"ל לפיכך פרט לך הכתוב בטמאים מכאן אמרו
לעולם ילמד אדם לתלמידו דרך קצרה כאדם האומר לחברו
ברור לך זה מתוך זה שהדעת נותנת שאותו מן שהוא בורר
מתוכו מרובה הוא מן הנברר ' ועל זה אמר הכתו' והבדלתם פני כ כפ
בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין עוף הטמא לטהור כלומר
בבהמה הטהור' לטמאה ובעוף הקדים הטמא לטהור כלומר
תבורו הבהמה הטהורה מן הטמאה וזה יורה כי הבהמות
הטמאות יותר מן הטהורות ותבורו העוף הטמא מן הטהור
וזה יורה כי העופות השהורים מרובים מן הטמאי' ולכך פרט
לך הכתוב בטמאים ללמדך דרך קצרה וכתב הרמב"ן ז"ל כי
הסימן בעופו' הטמאי' היא הדריסה שכל עוף הדורס לעולם
טמא כמו שהזכירו רז"ל כי התורה הרחיקתו מפני שדמו
כחוכם לאכזריותו ושחור וגם ומוליד המרה השחורה
השרופה ונותן אכזריות בלב ' וענין הדריסה הוא הצד ציד
שירדוף ויתפוש חיי' ודרסם בידו ויאכל אותם כאשר עש'

הנץ הגס הנקרא אסט"ור והנץ הנקר' אשפר"ויר וטעם אסור
העופות מפני אכזריות תולדותם והבהמו' תכן שיהיו מפני
כן שאין במעלי הגרה והמפריסי פרסה והשועה דורס
והשאר כלן יטרפו ' והנה נמצא בתולדותן שנוי כמה
שהזכירו חכמים שכל חלב הטהורים עומד וחלב הטמאים
כלן איננו נקפה ולא יתגבן לעולם והנה הם משונים ויתכן
מזה שיזיקו באברי הזרע ויהיה הזרע המתאסף מהליחה
שבהם קרה ולחה לא תוליד כלל או לא תוליד בטוב ונכון '
מלבד שיש במותרים טובה ידועה בדרך הרפואות וראיתי
בקצת ספרי הרפואות שחלב החזיר אם ינק היונק ממנו
יהיה אותו נער מצורע וזה לאות שיש בכלן סגולות רעות
מאד ע"כ ' ועוד יש לתת טעם באסור העופות כי לפי שהבה
בוחר הטוב ואוהב השפלות וכל שאר המדות הטובו' ושונא
האכזריות וכל שאר המדות הרעו' לכך בחר בקרבנו בבריות
השפלות והתמות ומאותן שהוא יתעלה בחר בהן לקרבן
ציוה את ישראל שיהיה מאכלם בהן ' וכשם שהוא יתברך
מרחיק העופות הטמאי' לצורך קרבן כן מרחיק אות לצורך
מאכלם של ישראל וכל זה ללמדנו שהוא יתע' שינא מדת
הרע והאכזריות ואוהב מדת הטוב והשפלו' והתמו' ומטעם
זה ימשלו הנביאי' את הרשעים ובעלי הטבע האכזרי לעופו' ירמי' נט
טמאים דורסים הוא שכתו' הנה כנשר יעלה וידאה ויפרוש דניים כה
כנפיו על בצרה וכתיב ישא י"עליך גוי מרחוק מקצ' הארץ
כאשר ידאה הנשר ' וכן ימשילום עוד לבהמות וחיות ירמיה ה ו
דורסות הוא שכתוב על כן הכם אריה ביער זאב בערבות תלים כה
ישדדם נמר שוקד על עריהם והזכיר דוד המלך ע"ה מלתעו' סס כו ס
כפירים נתוץ י"נפשי בתוך לבאים וימשילו הצדיקים בעלי
המדות הטובות אוהבי השלום והתמימות לבהמות התמות
ולעופות תמימים הוא שכתוב ורעו כבשים כדברם ' וכתיב ישעיה ה יז
ויצאתם ופשתם כעגלי מרבק וכתיב יחרו כצפור ממצרים פושע יא
וכיונה מארץ אשור וכתיב וכיונים אל ארובותיהם ועוד יש מלכ יז נ
לומר טעם אחר נאסור העופות לפי שאין מנחשין אלא ישעיה ה
בעופות הטמאים מיצד הנחוש ומצד שהם דורסי' כי כל עוף
שיש לו מעלה בדריסה יש לו מעלה בנחוש והוא ראוי
לסמוך עליו יותר וחכמי הנחוש אומרים כן ונחש העוף
הטמא הוא שישתנ' מעשהו וישתנה מושבו ממקו' למקום
ולפעמים ימרוט כנפיו והכל יודעין ומכירין שהוא מגלה
דבר אלא שאין הכל מבינים אותו אלא החכם המנחש '
ונחש העוף הטהור אינו נקרא נחש כי מה שהו' מגלה לבני
אדם אינו אלא בקול הקריאה וצפוף וזה אפילו בטמאים
אינו נקרא נחש אלא חכמה כמו שאמרו רז"ל שיחת דקלים
ושיחת עופות שיחת אילנות ועל זה אמר שלמה בחכמתו
ועוף השמים יוליך את הקול שאין זה נחש מעשה כי אם קהלת י כ
נחש דבור ואינו נקרא נחש אלא חכמה היא ממיני החכמו'
ודומה למה שאמר הכתוב אזניך תשמענה דבר מאחריך ישעיה ל כ
לאמר זה הדרך לכו בו ' הדוכיפת זה תרנגול הבר שהודו
כפול וכרבלתו כפולה והוא הביא שמיר למקדש וכן אמרו
בגטין פר' משאחזו בכעשה של אשמדאי אמר ליה לרידי
לא אמסר לי שמירא לשוא דימא אמסר ליה ולא יהיב ליה
אלא לתרנגולתא ברא דמהימן ליה אשבועתיה ומאי עביד
ביה ממטי ליה לטורא דלית בה ישוב ומנח ליה אשיכא
דטורא ופקעי טורי ומנקיש ומיתי בזרוני דאילני ושדי התם
וקדחי והיינו דמתרגמינן נגד טורא ' והחומט והתנשמת
הזכיר שמונה שרצים ואם בהם אלה הטמאים לכם והנדוש
אינו בכללם ויש להמוה בזה כי ראוי היה בודאי שיהיה
הנחש טמא ומטמא כי הוא שורש הטומא והזוהמה כידוע

מן הנחש הקדמוני ואם כן למה לא הכניסו הכתוב בכלל
השרצים הטמאים . אבל הענין הוא מכלל דרכי התור שכל
נתיבותיה שלום שלא רצתה לטמא הנחש במגעו שאם כן
היה אדם נמנע מלהורגו כדי שלא יטמא ומזה הזכיר כל
הולך על גחון שהוא הנחש והולך על ארבע שהוא עקרב
ומרבה רגלים והוא ששמו נדל מפני שדן בריות מזיקות
לבני אדם בארס שלהם ויש בהן מחליאו ויש בהם מיתות
והזכיר בהם לא תאכלו כי שקץ הם לא אסר כי אם האכילה
אבל טהר את המגע מה שאין כן בשמונה שרצי שאין להם
ארס כלל וכי יתן מים על זרע וגו מכאן דרשו רזל שהמים
מיכשרים לקבל טומאה וכיון שנפל על הפירות מים לעולם
הרי הם מוכשרים לקבל טומאה אף על פי שהפירות יבשין
וטעם הדבר שהלחות היא מדביק לכליך הטומאה ואם אנו
גיזרים טומאה על הלחים ולא על היבשים נתת דבריך
לשעורין ואין ראוי שנגזר טומאה לחצאין לפיכ גזרה תורה
טומאה על הפירות אף על פי שהם יבשים עכשו כיון שהיו
לחים . וכי ימות מן הבהמה . היה ראוי שיאמר וכי תמות
אבל אלו אמר כן היה במשמע שאין הנבלה מטמאה במגע
אלא כשהיא שלמה כולה אבל חלק ממנה אינו מטמא
וכשאמר וכי יכות יורה שאף חלק מכנה מטמא במגע ועל
כן הזכיר וכי ימות מן חבהמה בלשון זכר והנה הוא כלשון
זכי יפול מנבלתם שהרי נבלה לשון נקבה הוא והזכיר יפול
בלשון זכר על החלק ממנה . ודרשו רזל הנוגע בנבלתה
והאוכל מנבלתה להביא הקרנים יהטלפים והעור והשער
והעצמות וכן מצינו בישראל שהביאו כמה כלים של עור
ממחנה מדין והכתוב הכשירם בהאת מי נדה ואלו היה עור
נבלה מטמא כבשר נבלה עצמה לא היה כספיק להם שום
הבשר שהרי נבלה אין לה הכשר . וכן מצינו בשלמה עה
שעשה כסא של עצמות הוא שכתוב ויעש המלך כסא שן
גדול והוא עצם הפיל . והאוכל מנבלתה . בנבלת עוף טהור
הכתוב מדבר שאינו מטמא במגע ובהמה מטמאה במגע
עוף טהור אינו מטמ במגע אבל מטמא בגדי בבית הבליעה
כלומ בגדיו מקבלין טומא בשעה שבולעו ולפי זה כשאמר
מן הבהמה יכלול גם העוף ואין צריך לומר חיה שכבר
נתבאר כי חיה בכלל בהמה ובהמה בכלל חיה ואל התמה
בקבלת רזל שדרשו בנבלת עוף טהור הכתו מדבר ושהבינו
עוף בכלל בהמה שהרי מצינו בכה נהמה ישלמנה ובודאי
גם העוף בכלל כי כן השכל מחייב לכל מי שמזיק דבר
שיתן תשלומין אבל דרך הפסוקים לדבר ולפרוט במה
שהוא יותר מצוי וכן כתוב שורך וחמורך וכל בהכתך
ובודאי גם העוף בכלל שאסרו לו להפריח יוני שיו בשבת
גם בענין הפקדון מצינו כתוב וכל בהמה לשמור וכל השרץ
השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל . אלו המתילדי בפירו
והם ההולעים עובתמרי וגרוגרות וזיזין שבעדשי ושבפולין
ושאר הפירו והזכיר אחר כך לכל השרץ השורץ על הארץ
והם הכתילדים מזכר ונקבה וזהו לשון השורץ מלשון פרו
וישרצו שרצו בארץ ורבו בה . והאדם מסתכן באכילתן והם
נחש שלשול ועקרב וחפושית וגדליוכן דרשו רזל כל הולך
על גחון זה נחש כל לרבות שלשול כטן . הולך על ארבע זה
עקרב . כל לרבות חפושית והדומה לחפושית מרנה רגלי
זה נדל שיש להרגלים רבי . כל לרבו דומה לדומה והזכיר
אחר כן בכל השרץ השורץ על הארץ והם המתילדים
מהעפוש בכל השרץ השורץ לא אמר הארץ כמו בראשוני
שאלו אמר כן היה במשמע שלא יהיה משקץ נפשו בשרץ
הארץ דוק ודבר יתוע כי עכבר שני מינין אחד בישה ואחד
בים וכן נשאר השרצים שלא ידענו ועל כן אמ בכל השרץ
השורץ כלומר אפילו בשרץ הים כי האוכלו הוא משקץ
נפשו ומטמ עצמו ולכך הזהיר שלא ישקץ נפשו ולא יטמא
בהם ולא תטמאו בהם ונטמתם בם יאמר ולא תטמאו בהם
באכילתן בגוף שאם תעשו כן ונטמאתם בם בנפש והמלה
חסרה אלף שהוא לשון טבטום והטעם שהלב מטמטם
באכילת הדברים האסורים ואין רוח הקדש שורה בו ויתכן
שנ כי מפני שאות אלף היא מורה על היחוד והקדמות ועל
כן יחסר האלף מהמלה לפי שהשכינה מסתלקת ממקום
הטומאה והחטא וכענין שכתוב כי יי אלהיך מתהלך בקרב דברי כנ
מחנך וגו ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך וזהו חסרון
האלף במלת מחטו לי . והטעם הזה בעצמו נוכל לומר במה
שנקרא קדוש בלשינינו מ שהוא מיוחד ונבדל בעבודת
השי . והמיוחד למעשה הזנות יקרא קדש בחסרון ואו כי
היאו היא מאותיות השם הקדוש ולכך נחסרה הואי משמו
כי אין קדושה במקו הטומא ומזה תוכל להבין כח לשוננו
הקדוש כי במעט שנוי לשון שיש בין תיבה לתיבה תלוים
כמה הרי הרים . ודרשו רזל ולא תטמאו בהם ונטמתם בם
אדם מטמא עצמו מעט מיטמאין אותו הרבה . אדם מטמא
עצמו מלמטה כטמאין אותו מלמעלה . אדם מטמא עצמו
בעולם הזה מטמאים אותו לעולם הבא . ולכך סמך
והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני . והתקדשתם
בגוף . והייתם קדושים בנפש לעולם הבא כי קדוש אני .
והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני הקדושה הזאת
לישראל יותר משאר האומות אינה אלא במעשה התורה
והמצות כי עם התור והמצות יתחזק כח השכל ויחלוש כח
התאוות . וידוע כי התאוה חזקה בטבעה והנה היא באדם
קודמת לשכלו כי התאוה מוטבעת בי מתחלת נעוריו שהו
נמשך אחר ההנאות הגשמיות ועמהן הוא הולך וגדל עד
שהיא מתגברת על השכל אשר בשבילו נוצר האדם . ועוד
שהתאוה מהוכרת מכחות הטבעים ומן היסודות ויש לה
מחזיקים ועוזרים הרבה והם המאכלים ושאר התאוות
הגשמיות . והשכל שהוא עצם רוחני והוא נגזר מן העולם
העליון הוא נכרי בעולם הגופות העבים והגסים מפני שהו
נכרי אין לו מחזיק ועוזר לא הכל כנגדו ובדין הוא שיחלש
השכל ותתגבר התאוה עליו בסבת שני ענינים האחד מפני
שהתאוה באדם קודמת לשכל . והשני מפני שהתאוה יש
לה מחזיקים ולא כן השכל ולפיכך הוצרך האדם אל התור
והמצות לחזק כח השכל ולהחליש כח התאוות ומפני זה
נצטונו במצות המאכלים האסורים ובמצות העריו ובמצות
התפלה והתענית והצדקה וגמילות חסדי שכולן להחליש
כח התאוה וזהו שאמרו רזל בספרי והתקדשתם זו קדושת
מצוה ואחר כך והייתם קדושים והכונה במאמר הזה כי על
ידי המצי יחלישו כח התאוות ויתגבר כח השכל שבשבילו
נברא האדם . ויש לפרש עוד והתקדשתם מלשון פרישות
כי הפרוש והנבדל מתאוות העולם נקרא קדוש . וכן דרשו
רזל בתורת כהנים והייתם קדושים כשם שאני קדוש כך אתם
קדושים כך אתם תהיו קדושים כשם שאני פרוש כך אתם
תהיו פרושים והענין שיפרוש האדם מן התאוות ולא
ישתמש בהם רק במוכרח שאם ימשך האדם אחר המאכל
והמשתה והמשגל יותר מדאי יחריב נפשו וגופו והוא
הנקרא בלשון תורה כסיל ואויל וכל המעט אף בדבר
ההכרחי ופורש עצמו מן המותר הגמור הזה הנקרא קדוש
כי אם הוא ממלא נפשו בתאוות מן המותר יהיה כסואבי יין
וזולל בשר ויהיה נבל ועובר על התור ועל כן הוצרך הכתוב
הזה

דזה לומר והתקדשתם להזהיר על הפרישות הזה שיגדור האדם עצמו ויפרוש מרבוי המאכל והמשתה והמותר ויפרוש גם כן מן הדבור שאינו ראוי כענין שכתוב שומר פיו ולשונו וגו' זה כתב הרמב"ן זליכן מצינו שלמ"ה שהזהיר על הדבור האסור הוא שאמר לשון חכמים תטיב דעת ופי כסילי יביע אולת וסמיך ליה בכל מקום עיני יי צופות וגו' באר כי השגחת ה' בכל מקום והוא משלם גמול על האולת ועל הדבור הנמאס והוא שאמר הנביא עליכן על בחוריו לא ישמח יי וכל פה דובר נבלה הזכיר הבחורים לפי שדרכם בכך ודרשו זל כל המנבל פיו מעמיקים לו גיהנם שנאמר שוחה עמוקה פי זרה זעום יי יפול שם וכן מצינו יחזקאל הנביא שהתנבא ענוש ופורענות על הדבור שאינו ראוי והודיענו שהקבה משגיח על זה והוא שאמר בפורענות הרשעים יען אסרך שני הגוים את שתי הארצות לי תהיינה וירשנוה ויי שם היה יגיד הכתוב כי הוא יתעלה היה שם משגיח על הדבור לשלם גמול והזכיר בו עוד לשון ויי שהכונה בכל מקום זהו ובית דינו ודעת רזל במדושם בכתוב הזה שהוא אזהרה לאדם שיהיה נקי בגופיו ובידיו כי כל זה בגדר הפרישות הוא שאמרו והתקדשתם אלו מים ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש אני זה שמן ערב אני יי אלהיכם זו ברכה והכונה בזה שצריך האדם בעת המאכל והמשתה שהוא סבה להשכיח העקר שיתקדש בשלש קדושות השתים לטהרת הגוף והשלישית לעורר כח הנפ' בריח טוב אז תהיה ראויה לברך השם יתברך וכן הוא אומר שאו ידיכם קדש וברכו את יי

שמחה לאיש במענה פיו וברבר בעתו מה טוב

שלמה המלך עה הודיענו בכתוב הזה כי האיש בדבורו כשהוא מדבר דבריו בחכמה יש לו שמח' על זה לפי שהדבור הוא מצד השכל בסיבת הנפש השכלית שבאדם אשר בה יש לו יתרון על שאר בעלי חיים ועל כן נתיחס הדבור להבה הוא שכתוב בורא ניב שפתים והנביא שבח בו להבה כשם ששבח אותו בבריאת השמים שהם עצמיים שכליים שאמר בורא השמים ונוטיהם ואמר כי כאשר יכוין האיש לדבר דברים נכוחים ומתוקנ' ומסדר אותן בחכמת השכל ישמח על זה לפי שלא הוציא הדברים בשפתיו עד שסדרם בלבו וידוע כי סדור הדברים במחשבת האדם הוא ביד האדם ולא כן הדבור כי הדבור יבא מאת השם וכענין שכתוב לאדם מערכי לב ומיי מענה לשון וכאשר כוון במענה לשון והוציא דבריו בשפתיו על הנכונה הנה זה דבר ברור כי הוא בסבת כיוצ אלהי ותגיע לו מזה שמחה זהו שאמר שמחה לאיש במענה פיו אעפי שכל דבריו שהוא מדבר כולן מיושרים אין ראוי לו לדבר רק דבר בעתו כי מי שהיה מדבר שירים בבית האבל או עניני אבל בבית שמחה מה מאד יהיה ענין בלתי מסודר וראוי והוא דבר שלא בעתו שהרי אמרו בשעת חדוה ובשעת אבלא אבלא ומן הענין הזה הוא מה שאמרו שואלין הלכו' פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות הוצ בחג ומי שהיה דורש הלכות סכה בפסח או הלכות פסח בסכות גם זה ענין מבולבל מעורב ואין זה דבר בעתו ועל זה הזכיר שלמה עליו השלום בכאן שמחה לאיש במענה פיו ודבר בעתו מה טוב יאמר כי אף על פי שהאדם מדבר נכוחות וענינים שכליים אמתיים יש לו להתגבר על תאוותו ולמשול ברוחו שלא ידבר מן הנכוחות ההם רק דבר בעתו זהו על דרך הפשט ועל דרך המדרש שמחה לאיש זה הקדוש ברוך הוא שנאמר יי איש מלחמה במענה פיו שנאמר ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור ודבר בעתו מה טוב שנאמר וירא אלהים את האור כי טוב עכ וידוע כי בששת ימי בראשית כל יום ויום מן הששה הזכיר הכתו' כי טוב ומה שנברא בו בכל יום ויום היה דבר בעתו ואעפי שכל העולם כלו ומלואו העליונים והשפלים נבראו ברגע אחד הכל אמת ועל זה הביאו רזל משל לאכר שזרע ששה זרעים בידו אחת ברגע אחד וכל אחד ואחת הופיע ביומו אף על פי שהזריעה בנת אחת וזהו שאמר שלמה עליו השלום את הכל עשה יפה בעתו ואם בכאן ודבר בעתו מה טוב כל דבר ודבר שנברא ביומו היה בעתו והיה הכל טוב מן האור שהיה ראשון בנבראים העליוני עד אדם שהיה אחרון בנברא השפלים הכל נעשה בעתו הראוי לו ולא היה אחרו לחסרון כי אם לגדול ומעלה שהרי הדברים האחרונים במעשה היו ראשונים במחשבה ועל כן הדברים המעולים תמצאם אחרונים כי האדם שהוא תכלית הכונה בבריאת העולם להכיר בוראו ולעובדו היה אחרון לכל הנבראים ונכחר מכולן וכן יום שבת היה אחרון לכל הימים ומקוד' מכולן וכן העולם הבא הוא אחרון לעולם הזה כי העולם הזה קודם לו ואין האד' יכול לקנו' חיי העולם הבא כי אם בכשרון המפעלים בעולם הזה וכן ישראל היו אחרונים בבריאה והיו ראשונים במחשבה הוא שכתו' קדש ישראל ליי ראשית תבואתה לא אמר קדוש או קדושים רק קדש וזה לעלוי ההפלג' במעלתן של ישראל כי הם מושכי' מן הקדש וכענין שכתוב ואנשי קדש תהיון לי ליי לחלק ליי כענין שכתוב כי חלק יי עמו לא חלק הכוכבי' והמזלות שהם לחלק האומו' ראשית תבואתה מבחר תבואתה כמו ראשית שמנים ימשחו התבוא' חמשה מינין חטה ושעור' שבולת שועל שיפון כוסמין ולכך תבוא' בה"א ומבחר התבואה היא חטה כן ישראל מבחר האומו' שקבלו התו' חומשי תורה שהיא מבחר התורות ועל זה אמרו במדרש משל למלך שקדש אשתו בחמש טבעות שנאמר ואשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים וארשתיך לי באמונה וידעת כי אני יי וזה לשון ראשית שהוא כולל שתי קדימות קדימת מעלה וקדימה זמנית קדימת מעלה כן ראשית שמנים קדימה זמנית מלשון ותהי ראשית ממלכתו בבל הא למדת שהם קדומים וראשונים במחשבה אחרונים בבריאה שהרי עשו ואלופיו קדמו ליעקב ולכל זרעו שכן כתוב בעשו ויצא הראשון אדמוני וגם תולדותיו של עשו קדמו לתולדותיו של יעקב כי עשו לקה אשתו בן ארבעים

שמות טו
בראשית ו
פס
קהלת ג יא
ירמיה ב ג
שמות כב ל
דברים יח ד
עמוס ג ג
הושע ג ב
שמות כ כא
בראשית י י
בראשית כה

ארבעי שנה ולא היתה תכלית הכונה בתולדותיו עשו הקודמו
כי אם בתולדותיו של יעקב שבאו באחרונה והם היו תחלת
ליום ד מן המחשבה זהו שאמר דוד עליו השלו נפלאותיך וכחשבותיך
אלינו ׳ וכמו שאמרו חכמי הכחקר תחלת המחשבה סוף
המעשה והמשל בזה ראובן רוצה ללמוד תורה ואין לו בית
המדרש יצטרך שיבנה תחלה יסוד הבית ויגבידה הבנין על
היסוד ויפרוס גג התקרה על הבנין ואז ילמוד שם והנה
הלמוד באחרונה במעשה והוא היה תחלה במחשבה וזה
ליום ב ימ דומה למה שדרשו רזל אל הצורם ול תתגר בם למה תזהיר
הכתוב כן בעמון ומואב מפני שתי פרדות טונו שאני עתיד
להוציי מהם רות המואביה ונעמה העמונית הא לכדת בכל
זה שהאחרון הוא המעולה וכה שנבראלחרון עלה במחשב
ראשון למה הדבר דומה לכי שאבדה לו מרגלית בין ההול
מביא כנרה וכובר כל ההול עד שיוציא המרגלית וכן מצינו
בצחהים שאם תקח גרגיר זרע ותזרענו הנה הוא משתרש
בקרקע וכשלח שרשים לכאן ולכאן עד שנעשה ממנו אילן
גדול שכמנו יוצא הפרי שהוא גנוז ומתעלם בתוכו ויודע כי
הפרי שבא באחרונה הוא היה עקר הכונה בזריעת הגרגיר
וגדול האילן והוא היה תחלת המחשבה ׳ וכשם שמצינו
בכעשה בראשית כי הבהמות והחיות והאילנות והצחהים
קדמו ליצירת אדם והוא היה ראשון ואחרון כענין שכתוב
עלי ק ל טה אחור וקדם צרתני כאלו אמר ראשון ואחרון צרתני ראשון
במעלה ואחרון בבריאה ׳ והכף שבראו מסר בידו כיצד עשה
ומצות לא העשה כן מצינו שסדרה התורה שלש פרשיות
אחת בבהמות וחיית שביסוד העפר והיא זאת החיה אשר
תאכלו שניה בדגי שביסוד המים והיא את זה תאכלו מכל
אשר במים ׳ שלישית בעופות שביסוד הרוח והיא ואת אלה
תשקצו בין העוף ׳ ובאחרונה הזכיר יצירת האדם ומיד הטיל
עליו מצוה והיא המילה להודיע שאין עקר לידתו של אדם
ליום ב ו בעולם הזה כי אם למצוה וכענין שכתוב כי אדם לעמל יולד
פירוש לעמל התורה והמצות ולכך המילה התורה יצירתו
בתוך המצות והקיפתו בהן לפניו ולאחריו ׳ לפניו מצות
הכאכלים ׳ וכן דרשו רזל כא׳ זכריב אהור וקדם צרתני
אחר שנברא כל הבהמות והעופות שקצים ורמשים ברא
אותו כך התינוק הזה עד שלא יצא כמעי אמו אכר הקבה
אני מצוה אותו את זה תאכל ואת זה לא האכל וזה לכם
הטבא את זה האכלו ואת זה לא האכלו ומה שהוא מקבל
עליו כל המצות שבתורה אחר כך נולד ׳ לאחריו זו מצות
המילה ׳ וזה שכתוב אשה כי תזריע וגו׳ היה ראוי הכתוב
לומר אשה כי תלד זכר אבל באה מלת תזריע לרמות ילדתו
מחוי כלומר שנוצר בצור׳ אדם ואחר כך נכוח שאמו טמאה
לידה כמו שפירש רשי זל ׳ וכן המלה הואת דרשו רבותינו
זל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש מזריע תחלה
יולדת נקבה והכונה בלשון מזרעת על זרע הנקבה שהוא
דם הנדות כי האשה אין לה זרע אבל הדם שלה שברוח הוא
הזרע שלה והוא הנקרא אודם וזרע הזכר הוא הנקרא לובן
והאוד והלובן כל אחד מהם יקרא זרע ׳ וכן אמרו רזל בכוף
פרק הכשלת שלשה שותפין יש בו באדם הקדוש ברוך הוא
אביו ואמו ׳ אביו מזריע לובן שממנו מוח וגידין ועצמות
וצפרני׳ ולובן שבעין ׳ אמו מזרעת אודם שממנו עור ובשר
ושער ושחור שבעין והקדוש ברוך הוא נותן בו רוח ונשמ׳
וקלסתר פני׳ וראית העין ושמיעת האוזן ודבור שפתי והלוך
רגלים ודעה ובינה והשכל ומלת תזריע יוצאת ׳ ועל דרך
הפשט פירושה תמסיר הזרע כי הוא פקדון אצלה מן הזכר
כזרע השדה שהוא פקדון בגוף השדה ויוצא בעתו ומזה

כמו׳ נא אמר הכתוב כאשר ישית עליו בעל האש׳ לא כאשר תשית
עליו האש׳ כי הילדים שלו והוא הראוי לתת בהם ערך וכבר
כתבתי שם ׳ אבל חכמי הטבע אומרים כי כל גוף העובר
לאשה ואין בו לאיש רק הכח הנקרא בלשונם היולי שהוא
נותן צורה בהזכר כי הזרע בהתערבו עם דם האשה נותן בו
הצורה והתקון ומכדיל כמנו הכותרים שלא יצליחו בעובר
ומקפיא אותו כענין הקיבה המקפיא החלב וישלהם ראיות
לדעתם האהת מביצרת התרנגולת שהיא מגדלת אפרוח
כשהיא באה מן הזכר וכשהיא כן המתפלשות בעפר אינה
מגדלת אפרוח כלל לפי שהזכר נעדר ממנה שהוא נותן
הצורה ׳ וכן דעת רזל בפרק קבא דבככת יום טוב יהבו ליה
ביעי דספנא כארעא אזל אותבינהו ולא אפריחו ׳ והשנית
ממקצת העופות שמולידין בחבוק בלבד ולא נראה בהם
פליטת זרע וזה ראיה כי זרע האיש איננו חלק מהעובר ׳
והשלישית מדג הנקבה שתוליד ביצים כעצמה ואחר כן
כשיפיל הזכר זרעו עליהם כל מה שיפול הזרע עליהם יהיה
מהם דג וכל הביצים שלא יפול עליה לא יהיה מהם דג כלל
ואין זה נמצא בבעלי חיים בלבד לא גם בצמחי שאם תקח
עץ התמר הזכר והרכיבהו עם התמר שהיא נקבה אז יצלית
לעשות פרי ׳ והענין כי הזכר נותן לנקבה חמיכו עכו ישלם
בשול התמרים זה דעת החכם ראש הכלוסופים עם קצת
ראיותיו ושעם הדבר באשה מזרעת תחלה יולדת זכר איש
מזריע תחלה יולדת נקבה לפי שכשהאשה מזרעת תחלה
זרע הזכר שהוא אחרון בא וכתגבר עליו ולפיכך יולדת זכר
דעילאה גברי איש מזריע תחלה טפת הנקבה באה באחרונ׳
וכתגברת עליו ולפיכך יולדת נקבה ׳ והענין כי הטפה
הראשונה אשר תהיה מהזכר או מהנקבה היא כמו השדה
שזורעין בו והטפה האחרונה כדמיון הזרע שזורעין בשדה
ולפי שכשהאשה מזרעת תחלה הרי הטפה ההיא כשדה
וטפת הזכר שבאחרונה הוא הזרע ולפיכך הלד זכר ככוחו
וזהו לשון תזריע ואם הזכר יזריע תחלה הרי הטפה ההיא
כשדה וטפת הנקבה שבאחרונה הוא הזרע והלד נקבה
כמהו ׳ ועל דרך חכמת הטבע אשה מזרעת תחלה יולדת
זכר כי כשהאשה כשתוקקת לבעלה ומתחממת בתשקו
כל רצונה וכחשבתה עליו ומציירת צורתו בלבה וכהוך
אותו חשק ממהרת ומזרעת תחלה ובכח אותה הכחשבה
המציירת בלבה תלד זכר שכנגד לבה ועינה וזהו ענין
המקלו ליעקב אבינו שהיה עישה בהן ציור והצאן כשהיו
כתחממות היו מתעברות דוגמת אותן הצורות שהיו רואות
בשעת תשמיש ונשתוו בזה זכרים ונקבות והוא הדין במין
האד׳ וכל שכן הוא שהרי אם במין הבהמי יש לו כח בציור
המחשבה על אחת כמה וכמה במין השכלי וכבר הזכרתי
זה בענין הנקלו וכי שהוא יכול לכניש את יצרו וכשהא
את עצמו כדי שתזריע היא החלה קבל שכרו כי היא יולדת
ליום קט זכר מן הטעם הזה ׳ וזהו שדרשו רזל בפסוק הנה נחלת יי
בנים שכר פרי הבטן אלו המשהין עצמם על הבטן כדי
שיזריעו נשותיהן תחלה ויולדות זכר וזהו שכר פרי הבטן
ויש שפירשו עוד אשה מזרעת תחלה יולד זכר מפני שיש
בזרע האשה כח גנוז והוא כח הזכר ולכך יולדת זכר כשם
שיש בזכר כח גנוז והוא דם הנקבה והראיה מאד הראשון
שהיתה חוה בנויה ממנו והיתה גנוזה בכחו ׳ כן כח הזכר
גנוז בזרע הנקבה ׳ וכשם שהנקבה נאצלת כן האדם כן
היא ראויה שיהיה הזכר נאצל ממנה אם הנקבה מזרעת
תחלה יולדת זכר שהוא הכח הגנוז בה ואם הזכר מזריע
תחלה יולדת נקבה הכח הגנוז בו הרי שבשניהם יש כח

להעמיד

להעמיד הבנין חשלם · ואכר ידעת שלא נזכר ה׳ בשלמותו
בכל מעשה בראשית עד שהגיע ליצירת אדם · ודרשו רז״ל
ויחם כו על ויצר י״י אלהים את האדם שם מלא על עולם מלא ואיך
אפשר להם לומר על עולם מלא ועדין לא נברא האשה אלא
שכחה גנוז בו והרי היא כאלו נברא והרי עולם מלא והראי׳
כי כל אחד מהם עולם מלא כי כשם שנקרא שם מלא על
יצירת האדם שנאמר ויצר י״י אלהים כך נקרא שם מלא על
האשה שנאמר ויבן י״י אלהים את הצלע · ואם כן ראוי כל
אחד ואחד להעמיד הבנין השלם כי זה כלול מזה וזה מזה
ויפרא מו ומקרא מלא מצינו אלה בני לאדה אשר ילדה ליעקב ואת
דינה בתו הזכרים ייחס אותם ללאה ויחס הנקבה בזכר לאה
שיהי׳ הזכר מוליד זכר והנקב נקב׳ כי על זה אמרו בירושלמי
לית ספר דמסתר לגרמיה · ועל דרך המדרש אשה כי תזריע
וילדה זכר קדם׳ האשה יולדת זכר שנ׳אשה כי תזריע וילדה
זכר · קדם האיש יולדת נקבה שנאמר ואם נקבה תלד מעש׳
נסים עושה הקדוש ברוך הוא עם התינוק הזה אדם שהוא
נתון בבית הסוהר יום אחד נפשו מפרכסת לצאת והתינוק
הזה נתון במעי אמו תשעה חדשי׳ והקדו׳ברוך הוא משמרו
אר מאיר מעשה נסים עשה הקדוש ברוך הוא עם התינוק
הזה כיצד עד שלא תלד האשה טושכת דמים וכשהי׳ילדת
מסתלק לשרים ונעשה חלב והתינוק יונק ממנו׳ ועל דרך
השכל שלש עולמות חולפין על האדם האחד כשהוא במעי
אמו והוא הנקרא עולם היצירה והוא תחלת הויתו ובו יכיר
האדם נפלאות הבורא יתעלה וגודל מעשיו הוא שעליו אמ׳
תהלים קלט דוד אשר עשיתי בסתר רוקמתי בתחתיו ארץ וכבר הזכיר
למעלה מזה אודך על כי נוראות נפלאתי נפלאי׳ מעשיך כי
הוא מדבר בנפלאות החכמה ובנסתרי׳ המתגלי׳ והמתבארי׳
מתוך תבונת היצירה ומזה תקנו לנו אנשי כנסת הגדולה
בתחלת ברכותינו שבכל יום אשר יצר את האדם בחכמה
ויקרא יב ג וחותם ומבליא לעשות · ומזה הזכיר קהלת כאשר אינך
יודע מה דרך הרוח כעצמי׳בבטן המלאה ככה לא תדע את
מעשה האלהים אשר יעשה את הכל · יאמר כי כל מעשה
האלהים הוא נסתר ונפלא זיביא ראיה מן המורגש והוא
העובר במעי אמו שנקראו עצמים והוא דבר נעלם נמשך
אחר הנס איך הוא מתקיי׳ בתוכו ומה הסבה שדוחה אותו
לצא׳משם והמשיל זה לדרך הרוח לבאר כי הוא דבר נעלם
כהעלמת דרך הרוח וכשם שדרך הרוח והעצמים בבטן
המלאה דברים נסתרים נעלמים כן כל מעשה האלהים נסתר
ויקרא יב ט ונעלם כשל בו כח ההשגה ועל עולם זה הזכיר איוב זכור נא
כי כחומ׳עשיתני וגו׳הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני
עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תסוככני והוא העולם
שבו האדם עומד זמן קצוב תשעה חדשים והמאוחר יותר
ולפעמים רחוקים שנים עשר חדש · אין לו שם שכל ודעת
ולא שום הכרה ולרצונו הידה עומד שם לעולם כי שם
קנוני מזונותיו מצויים ממזון האם וכאשר יפרד כשם הוא אנוס
ומוכרח והוא מאכר החכמים זל על כרחך אתה נוצר ועל
כן יבכה ויצטער בהולדו להורות כי העולם הזה הוא עולם
הצער והמהומה מאותו עולם היצר׳נעתק אל העולם השני
והוא העולם הזה ויש לו בזה יתרון מעלה על העולם הזה
שבא ממנו כי בעולם הזה כשם שגופו גדל כן יגדל שכלו
ותרבה חכמתו עד שהוא מתחכם בתורה ובמצות ועמם
ישיג ידיעת ה׳ יתעלה ואף בעולם הזה שיש לו יתרון בכל
הכבוד הזה והמעלות האלה הוא עומד שם זמן קצוב שנא׳
ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורות שמונים שנה
ויקרא יב ג והאשר יפרד בן העולם הזה הוא אנוס ומוכרח · וזה מאמר

החכמים זל על כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת כי
לרצונו היה עומד שם לעד לעולם·כן העולם הזה הוא נעתק
אל העולם השלישי שהוא העולם הבא שאין לו זמן קצוב
ואין להתענוג הזכ׳בו סוף ותכלי׳בו ישולם לו שכר צדקותיו
אשר עשה בעולם הזה : ואם כן מבואר הוא כי האדם הולך
מטוב אל טוב ומעלו לעלוי בשלשה עולמות אלו הראשון
עולם היצירה שהוא חושך ולא אור העולם הזה · השני יש
בו חשך ואור כי הוא מתנהג על פי שני המאורו׳ הגדולים
הבא שכלו טוב שכלו ארוך שכלו אור אין בו חושך ושלישי
עולמות אלהרמזם קהלת עליו השלום בפסוק אחד הואקהלת יא ז
שאמ׳ טוב שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו · ובאורו
של פסוק לפי הדרך הזה טוב האוצר לנפשו למעלה אוצרו׳
זכות לעולם הבא משמן טוב כלומר כן האוצר לגופו אוצרו׳
ממון ושמן טוב ושאר קניני העולם הזה כענין שכתו׳אוצר משלי כא
נחמד ושמן בנוה חכם · וטוב יום המות שהוא העולם הזה
מיום הולדו כלומר יותר מעולם היצירה · בא לבאר כי יש
יתרון לעולם הבא על העולם הזה כשם ששיש יתרון לעולם
הזה שהוא יום המות על עולם היצירה כי בתוך המורגש
והמוחש לעין נוכל להעיד על מה שאינו מוחש · ושמאה
שבעת ימים · גזרת הכתוב הוא שהטומאה שבעה והטהרה
כמו כן שבעה כי הימים טהורי׳במעלה השביעית הם ממט׳
למעלה גם השמחה שבעה והאבלות כמו כן שבעה והכל
דרך אחד להם · כימי נדת דותה תטמא · דותה לשון מדוה
הוא כי הנדות הוא חולי בטבעה של אשה וכן אמרו רבותי׳
זל ראשה ואבריה כבדין עליה וא״ע פי שהוא נקוי לאשה
בסותרות מכל מקום הוא חולי בשבע תולותה ולשון נדה
מרוחקת וכן לשון מנודה מרוחק בדילנא מינך דלא יתבנא
בארבע אמות דילך ונקראת נדה מפני שבני אדם כנדין
ומרחיקין אותה גם הנשים מתרחקות ממנה והיא יושבת
בדד וכן מצינו מימות עולם שהיו האמות מרחיקים אותן
רחוק גדול ואף העפר אשר תדרוך הנדה עליו היה טמא
כמו שמצינו ברחל שאמר׳ללבן אביה אל יחר בעיני אדני כי
לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי ולא השיבלה כלל וזה
יורה כי היו יושבות בדד באהל מיוחד שהיו נוהגין שלא
לדבר עמהן וגם אינן רשאו׳להתקרב לאד׳כלל מפני שהריח
וההבל שלהן מזיקין שאם לא כן היה ראוי לה לרחל שתקרו׳
מפני אביה ולהתקרב אליו ולנשוק את ידיו · וידוע כי אפילו
הטבט שלה רע ומוליד היזק׳ וכ׳בארו חכמי הטבע מפלאו׳
התולדות שאם תסתכל הנדה בתחלת נדות׳בחרב מלוטשת
או במראה שיתראו שמה טפין של דם וזה אות ומופת
שאפילו הטבט שלה מזיק ואין צריך לומר אם ישכב איש
אותה · וביום השביעי יטול · ביום ואפילו בשבת ודוקא
מילה ודאית כגון שנולד ליל שבת או יום שמת אבל מילת
ספק כגון שנולד ערב שבת בין השמשות בשעה שהו׳ספק
יום ספק לילה אין מלין אותו אלא עד יום ראשון שהו׳עשירי
שכך אמרו זל קטן נמול לשמונה לתשעה לעשרה לאחד
עשר לשנים עשר לא פחות ולא יתר בדרכו לשמונה · נולד
בין השמשות בשאר ימות השנה לתשע׳נולד בין השמש׳
ערב שבת נמול לעשרה · ש אחר השבת לאחד עשר · שני
ימים טובים של ראש השנה נמול לי׳ב · היה חולה מאחרין
עד שיתרפא · ובמדרש שאל טורנוסרופוס הרשע את רבי
עקיבא אי זה מעשים נאים של הקדוש ברוך הוא או של
בשר ודם · אמר לו של בשר ודם · אמר טורנוסרופוס הרי
השמים והארץ יכול אדם לעשות כיוצא בהם · אמר לו רבי
עקיבא לא תאמר לי במה שהוא למעלה שאין בריו׳שולטין

עליו אלא אמור דברים המצוין בבני אדם ' אמ' לו למה אתם
מלים אמר והלא הייתי יודע שנדבר זה אתה שואלני ולכך
הקדמתי לך שמעש בשר ודם נאי משל הקדוש ברוך הוא
הביא לו שבולים וגלוסקאות אמו לו אלו מעשה הקב"ה ואו
מעשה בשר ודם אמ' לו טורנוסרופוס אם הוא רוצה במילה
למה אין הולד יוצא מהול כמעי אכו ' אמר לו רבי עקיבא
ולמה שוורו יוצא עמו והוא תלוי בבטנו ואמו חותכתו ' ומה
שאתה אומר למה אינו יוצא מהול לפי שלא נתן הב"ה את
ג ל ס המצות אלא לצרף בהן את ישראל שנאמר כל אמרת אלוה
צרופה ' ושלשים יום ושלשת ימים על דרך הפשט היו ימי
הטומאה ארבעים יום כמספר הימים אשר הזכר נגמר בבטן
אמו ' ועל דרך הקבלה נתנו לאשה שלש ושלשי ימי טוהר
כנגד הכלה שבשיר השירים הכלולה מהחכם שבה שלשי
ושנים נתיבות ועמה יהיה ההתחברות ועל כן היו שלשים
ושלשה ימים ולא שלשי ושנים לרמוז על הכלה המתחבר
אל החכמה שהיא נושאת אותן שלשים ושנים ונחשבת
עמהן ' תשב ' פירש רש"ל אין לשון ישיבה אלא לשון
ז ס מו עכבה כמו ותשבו בקדש ימים רבי ושעור הכתוב ושלשים
יום ושלשת ימים תמתין עד שלא תגע בכל קדש ולא תבא
למקדש אף על פי שהם ימי טוהר אצל הבעל וזה טעם בדמי
טהרה לומר שאף על פי שרואה טהורה ' והרמב"ן ז"ל פירש
יא נ נ תשב לשון תשמיש כמו ימי רבים תשבי לי לא תזני ולא
תהיי לאיש ' כי האשה שוכבת עם בעלה תקרא יושבת
לו וכלפי שאמר בשבעה ושמא שבעת ימים כימי נדת דותה
שתטמא לבעל ולקדשים כל שבעת ימים אמר כי אחרי
השבעה תשב לבעלה שלשים ושלש ימים בדמי טוהר אבל
לא תגע בקדש ולא תבא המקדש אף על פי שלא תראה
ותשב עם בעלה אף על פי שתראה ' כי רז"ל יש להם קבלה
שהילדת טהורה אחר השבעה לחולין ולבעל בספירות
שבעה נקיים וזהו שאמר בשבעה כימי נדת דותה תטמא
ובימים אלה אמר שתטמא לקדש ולמקדש לא לחולין ולא
לבעל וכן כתב הרמב"ם ז"ל בספר קדושה פרק י"א וזה לשונו
זה שתמצא במקצת מקומות ותמצא תשובות למקצת
הגאונים ז"ל שילדת זכר לא תשמש מטתה עד סוף שמוני
ואף על פי שלא ראתה דם אלא בתוך שבעה אין זה מנהג
לא טעות הוא באותן התשובו ' ודרך מינות באותן המקומו '
ומן הצדוקים למדו דבר זה ומצוה לבופן כדי להוציא מלבן
מנהג הצדוקים ולהחזיק דברי חכמי שתספור שבעה נקיי
בלבד כמו שבארנו בדמי טהרה דם שהוא טהור והוא כנגד
דם הנדה ואינו מטמא ' וכתב החכם ר' אברהם ז"ל גזר השם
על הזכר כמספר הימים אשר תשלם צורתו בבטן והנקבה
כפלים שנגמרת לשמונים ולפיכך טומאת הנקבה נמשכת
כפלים גם הטהרה נמשכת כפלים אבל דעת רבותינו ז"ל
שהצורה נגמרת לארבעים יום בין בזכר בין בנקבה וטעם
הכפל לדעת מפני שטבע הנקבה קר ולח והיא צריכ' נקיון
רב לרוב הלחיות המוטבעות בה ועל כן תצטרך להמתין כל
הזמן הזה כדי שתהיה מנוקה מלידה ומבטן ומהריון כי
כן יצטרכו בני אדם שטבעם קר ולח זמן ארוך בנקיונ' מאותן
שטבעם חם ' וכפר עליה ' אין לשון כפרה נופל כי אם על
החטא ולפי קרבן זה של יולדת מחודש כקרבן הנזיר כי כמה
חטאה בזמן הלידה שתצריכ' התורה קרבן ואם זה הקרבן
הוא על שבאה בסכנה ונצלה מהמית היה ראוי לה שתביא
תודה ולמה תביא עולה וחטאת ויתבן לפרש שאין הקרבן
הזה מצד חטא של עצמ"ק מצד אמה שהיא היתה אם כל
חי כי לולא החטא ההוא היה האדם מוליד עם אשתו שלא

בדרך תאוה וחשק אלא בדרך הטבע הנמור כטבע האילן
המוציא פירותיו בכל שנה שלא בתאוה והיולדת הזו באמה
ובתה במעשה החטא כי הענפים הם מקולקלים בקלקול
השורש ועל כן יצריכנ' הכתו' קרבן לכפר על החט' הקדמוני
שכן נצטוה בסבת אותו החטא על שלש מצות והן נדה
וחלה והדלק הנר ' ולפי שהחט' ההוא היה תחלה במחשב'
ואחר כך במעשה ומפני זה הזכיר בקרבן יולדת אחד לעולה
ואחד לחטאת כנגד חטא המחשבה וחטא המעשה ומפני
זה הקדים עולה לחטאת מה שאין כן בשאר הקרבנות
שהחטאת קודמת לעולה בכולן וזהו ששנינו בזבחים אחד
לעולה ואחד לחטאת לא הקדימה הכתוב אלא למקראה
והכונה שלא הקדים הכתוב עולה לחטאת להיותה קודמת
במעשה אבל הענין הקדימה בהקראה היא כטעם זה לרמוז
על חטא המחשבה ההוא שקדם לחטא המעשה ' ולדעת
רז"ל חטא היולדת הוא שעברה על השבועה מכה שאמרו
בשעה שהיא כורעת לילד קופצת ונשבעת לא אזקק עוד
לבעלי ולפי שהיא נשבעת מתוך הצער ואין השבועה ראויה
שתתקיים מפני שהיא משועבדת לבעלה על כן יצריכנה
הכתוב קרבן לכפר על חטא המחשבה ' אדם כי יהיה בעור
בשרו שאת או ספחת או בהרת ' שנינו במשנה ארבע
מראות נגעים הן שאת ותולדתה בהרת ותולדתה בהרת
עזה כשלג שניה לה כסיד ההיכל ' שאת כצמר לבן שנידה
לה כקרום ביצה הגזון ארבעתן לבן והלובן הזה זה למעלה
מזה במדרגה ' וספחת הוא שם הנגע המצטרף משניהם
משאת ובהר מלשון ספחני נא אל אחת הכהנו ' מהסתפח
בנחלה " ובראות נגעי הללו אינן צרעת אבל אפשר שיבאו
לידי צרעת ומפני זה הרחיקה תורה החולי הזה בתחילתו
זהו שאמרו חכמי הרופאי' נירא מהן מן הצרעת וזהו שאמ'
הכתוב נגע צרעת כלומר מכה של צרעת גמורה אבל אחר
ההסגר בשיטצאו סימני טומאה גמורין ויאמר הכתוב צרעת
היא זהו צרעת גמורה ועל כן תמצא שיאמר לפעמי' וטמאו
הכהן נגע צרעת היא או יאמר נגע צרעת הוא וראהו הכהן
וטמא אותו ' הכונה לומר שיטמאנו מעכשו כי הוא נגע
שבודאי יבא לידי צרעת וראוי שיבדל מן העם מעתה וכן
כשהוא אומר וטמא אותו הכהן נגע הוא באורו שהוא נגע
גדול שלא יתרפא מבנו לעולם אבל יגדל כל היום ויעשה כן
פירש הרמב"ן זכרונו לברכ' ' והנה הפשיון ושער לבן ומחיה
ועומק העור הכל סמני טומאה הן ' ובמדרש אדם כי יהיה
בעור בשרו למה אינו אומר בפרשה זו דבר אל בני ישראל
כמו שכתוב בשאר הפרשיות לפי שנאמר כי " לא אל חפץ תנ"ך ס פ
רשע אתה לא יגורך רע ' ללמדך שאין הקדוש ברוך הוא
חפץ לחייב שום בריה שנאמר חי אני נאם " אלהים אם יחזקאל ל ג
אחפוץ במות הרשע ובמה חפץ להצדיק בריותיו שנאמ' "
חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר ' חפץ הוא להצדיק ישעיה מ ב
בריותיו ולא לחייבן ולפיכך לא אמר בפרשת נגעים דבר אל
בני ישראל ' דבר אחר לא יגורך רע אין שמו של הקדוש
ברוך הוא נזכר על הרעה אלא על הטובה תדע שהוא כן
שבשעה שברא הב"ה האור והחושך קרא להם שמו הזכיר
שמו על האור ולא הזכיר שמו על החושך שנאמר ויקרא בראשית א
אלהים לאור יום ולחושך קרא לילה ' וכן אתה מוצא
שכשברך לאדם וחוה הזכיר שמו עליהם שנאמר ויברא שם ו כא
אותם אלהים וכשקללן לא הזכיר שמו עליהם אלא אל האשה שם ג יו
אמר ולאד אמר ' ואם תאמר על הנחש הזכיר שמו בקללתו
שנ' ויאמר " אלהים אל הנחש כי עשית זאת כך שנו רז"ל על
שלשה דברים הזכיר שמן אע"פ שהם לרעה על המסית זה שם ג יד
נחש

אבלכם ממנו ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים תהיו כמוהו מה
הוא בורא עולם אף אתם תברא עולמו שכל אומן שונא
בני אומנותו ולפי שהיה יוסף לשון הרע הזכיר שמו עליו
ויקהל ג ו ועל העובר על דברי חכמים שהיה מיתה שנאמר ה׳
אלהי ישראל אשר לא ישמע את דברי הברית
שמ יט ה הזאת ועל העושה בשחונו בשר ודם שנאמר ה׳ ארור
הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו ומן ה׳ יסור לבו
איכתי הוא ארור בשעה שמן ה׳ יסור לבו וכן אתה מוצא
ויקהל ל כו בנח כשברך לשם הזכיר את השם ואמר ברוך ה׳ אלהי שם
שמ ט כה וכשקלל כנען לא הזכירו שנאמר ארור כנען וכן בישעיה הנביא
ישע כו יא שהזכיר את השם בתפלתו בענין הצלה שנאמר פקח נא את
שמ ג יח עיניו וראה וכשקלל את הארמיים אמר הך נא את הגוי הזה
בסנורים ולא הזכיר ה׳ בפורענות וכשחזר והתפלל עליהם
שמ ג כ בהצלה הזכיר את ה׳ ואמר ה׳ פקח נא את עיני אלה וירא׳
הוי אומר שאין שמו של הבה נזכר על הרעה ואפי׳ ישראל
חלקו להם כבוד ולא הזכירום על הרעה כיצד כשבא להזהיר
על הקרבנות מהו אומר דבר אל בני ישראל ואמר אדם כי
ויקריב ב ב יקריב כתם קרבן לי׳ אבל כשבא לחזר על הנגעים לא הזכיר
אלא אדם כי יהיה בעור בשרו על מה הנגעים באים על הזנות
וכן אתה מוצא בירושלם על ידי שהיו שטופין בזמה לכך
ויקרא יג יג לקו בצרעת מה כתיב שם ויאמר ה׳ עין כי גבהו בנות ציון
ותלכנה נטויות גרון מה עשה להן הבה הלקן בצרעת שנא׳
שמ ג יז וישפח ה׳ קדקד בנות ציון ואין שפח אלא צרעת שנא׳ ולשאת
ולספחת ולבהרת אדם כי יהיה בעור בשרו שאת זהו שאמ׳
מקוש ו ו הכתוב אומר ונורא הוא ממנו משפטו ושאתו יצא הכתוב
ויקרא יג כז הזה מדבר באדם הראשון שבראו הבה בדמותו שנא׳ ויברא
אלהים את האדם בצלמו וכשבראו לאו מסוף העולם ועד
ישעי ל ג סופו שנאמר ישאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך והיה
תהלים ל ו שולט בכל העולם כלו שנאמר ודגת הים ובעוף השמים
ממנו משפטו ושאתו יצא זו חוה שיצאה ממנו שגרמה לו
שמ ג ד מיתה שנא׳ ותתן גם לאישה עמה ויאכל דבר אחר אימה
ונורא הוא זה פרעה הרשע שהיה שליט בכל העולם שנא׳
תהלים קה כ משול עמים ויפתחהו ממנו משפטו ושאתו יצא זה משה
ויקרא יג כ שהיה מתגדל בביתו והיה סבור שהוא בן ביתו שנא׳ ויגדל
שמ ג ו הילד ותביאהו לבת פרעה ועבד והביא עליו עשר מכות שנ׳
שמ ג י ואשלחך אל פרעה אמר ר׳ יהודה בר אמי המטה
כישוי ארבעים סאה ושל סנפירינין היה ועשר מכו׳ חקוקות
עליו נכתב נוטריקון דצ״ך ע״ד ב״א ומשה היה מביט
בכתה ורואה איזו מכה ראויה לבא על פרעה ומביאה עליו
הוי אומר אימה ונורא הוא דבר אחר אימה ונורא הוא זה
ויקרא יג ג אדום שנאמר ואורו היה כגיעה דחילא ואמיתני תקיפא
יתירה ושנין די פרזל לה ממנו משפטו ושאתו יצא זה
עובדיה א ח עובדיה הנביא שהיה גר אדומי והתנבא עליו אבדן אדם כי
ויקרא יג ב יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת והיה בעור בשרו
ויקרא יג ד לנגע צרעת׳ דרשו רז״ל שאת זו בבל שנאמר ונשאת המשל
הזה על מלך בבל׳ ספחת זו מלכו׳ מדי שהיה המן מסתפח
עם אחשורוש להשמיד להרוג ולאבד׳ בהרת זה יון שהיתה
מבהרת על ישראל ואומרת כל מי שיש לו שור יחקה על
קרן השור אין לי חלק בי׳ אלהי ישראל ואם לאו גוזרין עליו
להריגה׳ והיה בעור בשרו לנגע צרעת זו
ויקרא יג ב שהבה מלקה אותו בצרעת ואת השר שלה שכן התנבא
ירמיהו עה מדוע נסחף אביריך לא עמד כי ה׳ הדפו׳ ומלת
ישעי מט יד נסחף כמו נספח מלשון ספחת ואמר אבירך ביוד לפי
שהשור שלה הוא כולל כל האבירים שתחת ידו יבא אביר
יעקב ויפרע מאותו אביר׳ וצריך שתתעורר כי לא מצינו

מלת אביר בהבה בדגש כי אם ברפה׳ וחכונה מדת רחמים
וזהו מידי אביר יעקב׳ נדר לאביר יעקב יבתפלה ענינו אביר
ישעי מט כו יעקב והוא כחו של יעקבי אבל בכחו של מלכות חזכיר
תהי׳ יט קלב אבירך בדגש גם בדואג האדומי תמצא אביר בדגש הוא
שמות ו ג שכתוב ושמו דואג האדומי אביר הרועים אשר לשאול׳
ואעפ״ש שהיה ישראל ומכלל הסנהדרין כבר דרשו זל שנקרא
כן על שם עירו שהיא ארוס ומסי׳ המדרש ואומר ומה נעמן
על ידי ששבח בישראל נערה קטנה נצטרע
ששעבדו בישראל על אחת כמה וכמה׳ ומנין שפורע הבה
ויקרא יג יב ממנה ומן השר שלה בצרעת שכן התנבא זכריה וזאת תהיה
זכריה יד יח המגפה אשר יגוף ה׳ את כל העמים אשר צבאו על ירושלים
המק בשרו והוא עומד על רגליו וגו׳ ע״כ במדרש ונסמכת
פרשה זו של נגעים לפרשת יולדת ללמדך שכל מי שאינו
נשמר מן הנדה יהיה הולד מצורע ונמצא בספרי חכמת
הטבע גם רז״ל דרשו כן כל מי שישמש עם האשה ביום
ראשון לנדתה יהיה הולד מצורע לעשר שנים ואם היא
כשמש לשני ימים לנדתה יהיה מצורע לעשרים שנה ואם
בשלשה לנדתה יהיה מצורע לשלשים שנה וכן עד שבעה
ימים ואם ביום שביעי יהיה מצורע לשבעים שנה׳ ומכאן
שיש בכל סמיכות הפרשיות שבתורה זו לזו עקר גדול
וחכמה מפוארה הן בחכמת הטבע הן בשאר החכמות
שהתורה כלולה מכולן׳ וראה הכהן את הנגע׳ דרשו רז״ל
אין הכהן רואה את הנגע ביום ראשון שהרי צריך להסגירו
שבעה וכתיב וראה הכהן אותו ביום השביעי ואי אפשר
לראותו בשבת ולא ביום שני שאם יצטרך להסגירו שתי
שבועות יבא יום שביעי של הסגר שבוע שניה בשב שהוא
שלש עשרה ולכך אומר שתי שבועות שהוא שלש עשרה
ימים ושער בנגע הפך לבן ומראה הנגע עמוק מעור בשרו׳
פי׳ רש״י זל כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה
מן הצל וכתב הרמב״ן זל בפירוש זה כי יש לובן נותן זוהר
ולטישו בעינים כמראה החמה והעין אינו מקבל גוון הלובן
ההיא ועל כן יראה אצלו כעמוק׳ כי מראה החמה שהיא
עמוקה מן הצל היא מפני שהעין הוא מקבל גוון השחרות
והוא נקבע בו וסובל אותו אבל גוון הלובן אין העין מקבלו
ומפזר כח הראות ומתרחק לו ועל כן יראה כעמוק והנה
לובן הבדר״ת שהוא בהיר ועז כשלג הראות נחלש ממנו
כאשר יחלש במקום החמ׳ ובלבד שלא יהיה בו שער שחור
כי אז יתפוש כח הראות בשחור׳ ומכנו יתפשט בכל מקום
הנגע ולא יברח ממנו׳ והשאת היא לבנה אבל אין הלובן
מזהיר ולא יחליש הראות ויחפש בו ויתקרב אליו ויראה
בקרובה אליו ומוגבהת כענין הראות בכוכבים שהם נראים
כמו גבוהי׳ ברקיע׳ והנה הנגע עמד בעיניו במראיתו מלטון
במדבר יב ז ועינו כעין הבדולח׳ כעין הקרח הנורא אבל בתורת כהנים
יחזקל ו כב שנינו אין לי אלא בעיני עצמו בעיני תלמידו מניין תלמוד
לומ׳ ואם בעיניו עמד הנתק ואם כן פירושו ואם בעיני הכהן
הנזכר עבד הנגע כלומר שעמד על עמדו ולא שנה את
מקומו ולא פשה לפי מראיתי עיני הכהן ולשון מורגל הוא
ויקהל ג ו בדברי רבותינו זל כך אני בעיניך וכן בכתוב תיקר נפשי
בעיניך׳ וירמוז הכתוב כי לפי מראית עיניו ישפוט הכהן
בפשיון ואינו צריך למדוד את הנגע׳ והיא הפכה שער לבן
פירוש שתי שערות ושעם היות שער לבן סימן טומאה לפי
שהשחור הוא טבע התולדה וכיון שהוא לבן ונשתנה
טבעה הנה זה חולי׳ ומחית בשר חי בשאת׳ פירוש
או מחית בשר חי כי אינו צריך לשניהם לשער לבן
ולמחיה שהרי בפרשה של מעלה טמא הכתוב בשער לבן

לבדו שכן כתו׳ ושער בנגע הפך לבן נגע צרעת הוא וראהו הכהן וטמא אותו ׳ וגם כן המחיה לבדה סימן טומאה ורז״ל דרשו ליתן שעור למחיה שתהא כדי לקבל שער לבן שהוא שתי שערות ודע כי בכל המקום שתמצא שער לבן שער שחור אנו הולכים אחר עקר השורש של שער שאם היה בנגע שער לבן והיה עקרו שחור דנין אותו כשחור וכן אם היה בו שער שחור ועקר שרשו לבן דנין אותו כשער לבן ׳ נתק הוא ׳ כך שם הנגע נתק על שם שהשער נתק מאותו מקום בלשון רז״ל לאו שנתק לעשה וכן בכתוב נתקו כצות׳ ואחר שנתק משם השער הראשון שהוא טבעי אם נולד שם השער הצהוב הזה הדק הלקוי הנה הוא סימן טומאה ׳ והנה הנתק מטמא בשער צהוב בפשיון ׳ ושער שחור הוא סימן טהרה כי כן כתוב ושער שחור צמח בו נרפא הנתק טהור הוא וטהרו הכהן ׳ טמא הוא טמא יטמאנו הכהן וכן הזכיר למעלה טהור הוא וטהרו הכהן גזרת הכתוב הוא להיות הטומאה והטהרה על פי הכהן ולמדך אעפ שהכהן ראה בנגע סימני טהרה או טומאה צריך הוא להוציא מפיו טהור או טמא ודרשו ז״ל זה אחד מהדברים שעליהם עלה הלל סבבל פירו׳ עלה לחכמי ארץ ישראל לידע טעם הדבר׳ והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע ועל שפם יעטה ׳ אמרו במדרש והצרוע זה בית המקדש ׳ אשר בו הנגע זו עז שמטמא בנגע ׳ בגדיו יהיו פרומים אלו בגדי כהונה ׳ וראשו יהיה פרוע זו שכינה שנסתלקה משם׳ ועל שפם יעטה שבטלו את התורה ׳ וטמא טמא יקרא זה חורבן ראשון וחורבן שני ׳ בנגד צמר או בבגד פשתים ׳ דרשו ז״ל אין בגדי צמר מטמאין בנגעים אלא צמר בהמה טהורה אבל לא צמר בהמה טמאה׳ היה הבגד מעורב מצמר בהמה טמאה וצמר בהמה טהור׳ אם רובו של בהם׳ טהורה מטמא בנגעים ואם רובו של בהמה טמאה אינו מטמא בנגעים ׳ או בכל כלי עור דרשו ז״ל להוציא את הצבועים ׳ שהרי כבר הזכיר או בעור או בכל מלאכת עור ׳ ושרף את הבגד או את השתי או את הערב ואמר עוד והנה לא פשה הנגע בבגד או בשתי או בערב ואמ׳ עוד וקרע אותו מן הבגד או מן העור או מן הערב פירש הרמ׳בן כי מה שהזכיר כמה פעמים בכמה פסוקי׳ הבגד או העור והשתי והערב על דרך הפשט לבאר כי הוא דבר נפרד׳ והבגד או השתי או הערב או כל כלי עור אשר תכנס׳ הזכיר בכתובי׳ של מעלה כי הבגד שנראה בו הנגע אחר הכנוס ראוי לקרעו מהבגד׳ ואם יראה עוד שם פורחת היא וראוי לשורפו ׳ ואם יסור אותו נגע בכנוס הבגד יתחייב לעשות לו טבילה ואז יהיה טהור זהו שאמר וכנס שנית וטהר ׳ ודע כי הנגעי׳ היו אות ומופת על החטא שכן דרשו ז״ל משל למה הדבר דומ׳ לעבד רע שהיה נמכר כשבא רבו לקנותו היה יודע שהו׳ עבד רע לקח עמו כלים שאם סרח רודה אותו בהן כיון שסרח הביא אותן כלים וכגלו׳ כך הבה היה גלוי וידוע לפניו שהאדם עתיד לחטוא והתקין יסורין הללו שאם יחטא יהא רוד׳ אותו בהן׳ ובך היו הנגעים באים האבנים היו לוקין תחלה זהו שכתוב ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם ׳ עשה תשובה מוטב ואם לאו מלקהו בבגדיו שנאמ׳ והבגד כי יהיה בו נגע צרעת חזר בו מוטב ואם לאו מלקהו בגופו וכיצד בגופו מעט מעט מתחיל מסריטת הראש שנאמר ואיש כי ימרט ראשו ועדין יש בסריטת ראשו ספק לטמא ספק לטהר חזר בו מוטב ואם לאו מלקהו בשחין שנאמ׳ אדם כי יהיה בו בעורו שחין חזר בו מוטב׳ ואם לאו מלקהו בנגעים קשים שאת וספחת ובהרת ׳ וכך דרשו ז״ל במדרש רות אין בעל הרוזמים פורע מן הנפשו׳ תחלה ממי אתה למד מאיוב לקה תחלה בממונו ואחר כך בבניו ובני ביתו ואחר כך בגופו׳ וכן במצרי׳ תחלת בממונם שנ׳ ויך גפנם ותאנתם ויסגר לברד בעירם׳ ואח׳כ ויך כל בכור במצרים ואף בנגעים כן תחלה באין על ביתו חזר בו הרי הן טעונין חליצה שנא׳ וחלצו את האבנים בהן הנגע ואם לאו טעונין נתיצה שנא׳ ונתץ את הבית את אבניו ואת עציו ואחר כך באין על בגדיו חזר בו מוטב ואם לאו טעונין קריעה שנ׳ וקרע אותו כן הבגד ואם לאו טעונין שרפה שנאמר ושרף את הבגד ואחר כך באין על גופו חזר בו מוטב ואם לאו בדד ישב מחוץ למחנ׳ מושבו ע״כ במדר׳ והנה הנגעים היו מורים השגחה גמורה ולא היה ענין טבעי אלא פ״ג גדול ולא היה הענין בחוצה לארץ כי אם בארץ ישראל כי כשיקרה לאחד מישראל חטא ועון היה מתראה הנגע בביתו או בבגדו או בגופו להעיד עליו כי יש בידו עון כענין שכתוב ובנגעים עונם ׳ וכדי שישוב בתשובה ויטהר ויתלבן מעונו והוא שרמז על זה גם כן כלו הפך לבן טהור הוא כלומר מן הנגע ומן העון ועל זה אמ׳ הכתוב ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם ׳ וזהו שכתוב עוד כי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחזה להורות שאין הענין נוהג אלא בנחלת י״י לא בחוצה לארץ שהיא ארץ העמים והיא חול והטומאה מצויה שם ולא בירושלים שהיא בית י״י׳ יחוד לשבתו ולא נתחלקה לשבטים אלא בארי׳ הנקראת אחזת י״י׳ שנתחלקה לשבטים היא הארץ הקדוש׳ והנבחרת הנקראת ארץ אחוזה אשרי מי שיזכה לראותה בנינה חקדוש ברוך הוא יזכנו להיות מן היושבים בצלה שהיא מכוונת כנגד בית המקדש של מעלה שעליה אמר חד עליו השלום אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך׳

מפרי פי איש תשבע בטן תבואת שפתיו ישבע׳

שלשה המלך עה״ה הודיענו בכתוב הזה גודל כח ה׳שון הן לטוב הן לרע כי אם הוא כשתמש בי׳שונו בדברי תורה ויוכיח ויזכה את הרבי׳ הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו ואם בדברי רכילות ולשון הרע הנה עונשו מעותד ומזומן ותשבע בשנו מבטני ויהיה תחלת הכתוב מפרי פי איש תשבע בטנו על עונש לשון הרע וסופו כשאומר תבואת שפתיו ישבע על שכר לשון הצדיק המצדיק והמזכה את הרבי׳ בלשונו והכתיב שאחריו נקשר עמו ובאור אליי והוא שאמר מות וחיים ביד לשון ואוהביה יאכל פריה׳ אם כאשר מות וחיים ביד לשון מי שאוהב הלשון

הלשון והוא החפץ לדבר תמיד ישתדל להרבות אליו שכר
ודבר בעניני חכמה ותוכחת חיים והאמת והשלום ויאכל
פרי הלשון והיה שכרו רב כי חיים ביד לשון ובאשר הוא
רגיל לדבר יותר משאר בני אדם כן ירבה שברו ובענין ההפך
גם כן אם איהב הלשון לדברי רכילות ולשון הרע הלא
עונשו גדול ויאכל פרי העניש ועל כן יש לו להזהר בזה כי
מות וחיים ביד לשון והתזר תזריע אותנו בעונש לשון הרע
כי מי שאינו נזהר ממנו הוא נענש ולוקה בצרעת ומזה
נקרא נשם מצורע אשר באורו מוציא שם רע כי שם העונש
מבאר החטא שנענש עליו ויצרינו הכתוב כרבן לכפר על
חטא הלשון ואין לו טהר אלא על ידי כהן וזהו שכתוב ואת
תהיה הורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן ודרשו
רזל חכמי האמת אין הנגעים באים אלא על לשון הרע שנ׳
קהלת ה ו אל תתן את פיך לחטיא את בשרך כלומר אל תתן רשות
להוציא דבר מפיך לחטיא את בשרך להלקות את גופך
ואל תאמר לפני המלאך הממונה עליך בשגגה היצאתי
הדבור מפי שכל דבור ודבור שיוצא מפיך בספר נכתבין בין
טוב בין רע בין שוגג בין מזיד למה יקצוף האלהי׳ על קולך
וחבל את כעשה ידיך אלו הידים והגוף שלוקין בנגעים
דבר אחר אל תתן את פיך דברה תורה בלשון נקיה אם
אמרה לך אשתך שהיא נדה אל תחטיא את גופך ותפגע
בה ואל תאמר לפני המלאך הממונה על צורת הולד שוגג
הייתי לא הייתי יודע למה יקצוף וגו׳ וחבל את מעשי ידיך
אלו הבנים שלוקין בנגעים דא אל תתן את פיך לחטיא
את בשרך אם עשית בזדון תטעה לכהן גדול שנקרא מלאך
מלאכי ב ז כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך
יי צבאות הוא ואל תאמר לפני הכהן בשגגה חטאתי לעצמך
אתה מטעה למה יקצוף האלהים וגו׳ מעשה ידיך אלו הבנים
שלוקין בצרעת ומה שאמר ביום טהרתו ביום שירצה להטהר
והובא אל הכהן למדך שאין לו טהרה לעולם כי אם על פי
כהן כי אין העניין שיבא המצורע אל הכהן אבל הכהן היה
יוצא אל מחוץ למחנה באשר הוא שם והוא שהזכיר ויצא
הכהן אל מחוץ למחנה ואמרו במדרש מות וחיים ביד לשון
הכל תלוי בלשון זכה לחיים לא זכה למיתה עסק אדם
בתורה בלשונו זכה לחיים והיא התורה שנקראת עץ חיים
משלי ג יח שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה והיא רפואתו של לשון
הרע שנא׳ מרפא לשון עץ חיים עסק בלשון הרע מתוך
מס טו ל בנפשו למות שקשה לשון הרע משפיכות דמים שכל מי
שהורג אינו הורג אלא נפש אחת אבל המספר לשון הרע
הורג שלשה האומרו והמקבלו ומי שנעליו האוכרו מדואג
האדומי שאמר לשון הרע על אחימלך בן אחיטוב ונהרג
שנאמר ואמר שאול מות תמות אחימלך ונהרג שאול
דכתי׳ ט׳ י יג דכתיב וימת שאול במעלו אשר מעל באלהי׳ וכן שאול אמר
ש״ב ט״ו ל״ה ט עמוד נא עלי ומותתני כי אחזני השבץ קטגוריא של נוב
עיר הכהנים ואין שבץ אלא בגדי כהונה שנאמר ועשית
משבצות זהב ודואג האדומי נשתרש מחיי העולם הזה
תהלים נה כד ומחיי העולם הבא שנאמר גם אל יתצך לנצח יחתך ויסחך
מאהל ושרשך מארץ חיים סלה מי קשה המכה בחרב או
המכה בחץ המכה בחרב אינו יכול להמית אלא בקרוב
והמכה בחץ אינו כן אלא זורק את החץ ומכהו בכל מקום
שהוא רואה אותו ולכך נמשל מספר לשון הרע לחץ שנ׳
ירמיה ט ז חץ שחוט לשונם מרמה דבר בפיו שלום רעהו ידבר ובקרבו
תהלים כח ג ישים ארבו וכן הכתוב אומר בני אדם שניהם חנית וחצים
ולשונם חרב חדה קשה לשון הרע משפיכות דמים ומגלוי
ויקרא׳ ה יג ערות ומעון משפיכות דמים דכתיב ויאמר קין אל יי גדול

עוני מנשוא מגלוי עריות דכתיב ואיך אעשה הרעה הגדולה סם לט ט
הואת. מעון דכתיב אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ואלו סיום לב נא
בלשון הרע כתיב יכלת יי כל שפתי חלקות לשון מדברת מ״ש יב ד
גדולות לכך נאמר מות וחיים ביד לשון במרים ותדבר נאדבר יב ו
מרים ואהרן במשה מה היה עונש צרעת דכתיב ויפן סם יב י
אהרן אל מרים והנה מצורעת וכתיב ויחר אף יי בם וילך סם יב ט
אהרן בכלל מה כתיב זכור את אשר עשה יי אלהיך למרים דברים כד ט
בדרך והלא הדברים קל וחומר ומה מרים שלא דברה אלא
באחיה ושלא בפניו ושלא נתכוונה אלא להחזירו לאשתו
כך המספר לשון הרע בפני חברו על אחת כמה וכמה מה
כתיב למעלה מן הענין השמר בנגע צרעת ואף אהרן שהיה
כהן נגעה בו ידו של הבה שנאמר ויחר אף יי בם וילך בם
באהרן ומריס אלא שאהרן נתרפא מיד ומרים אחר שבעה
ימים שנתגר מרים מחוץ למחנה שבעת ימים וכן אתה במדבר יב טו
מוצא בנחש הקדמוני שעל שספר לשון הרע על בוראו
לפיכך נצטרע שנ׳ ויאמר יי אלהי׳ אל הנחש כי עשית זאת בראשית ג יד
ארור אתה ארור בצרעת דכתיב צרעת מבארת היא אמר רב ויקרא יג נה
הונא בשם רבי יהושע בן לוי הסלעים שהן על הנחש זוהי
צרעתו ולא עוד אלא שבעלי מומין מתרפאים לעולם הבא
והוא אינו מתרפא בבני אדם שנ׳ אם ידלג כאיל פסח ותרון ישעיה לה ו
לשון אלם וכן חיות ובהמות ואבן ושלה ירעו כאחד אבל
נחש עפר לחמו שאינו מתרפא לעולם לפי שהוריד את
הבריות לעפר ומי גרם לו שספר לשון הרע שתי צפרים
חיות טהורות כל העופות וטהורים נקראים צפור שנא׳ כל
צפור טהורה תאכלו פרט לעופות טהורות פרט לעופות דברי׳ יד יא
אסורין בטון צפור עיר הנדחת או עוף שהרג את הנפ׳ ולכך
היצרך טהורות שיהיה עוף טהור ומותר ונמדרש שתי
צפרים חיות טהורות אמר הבה יהא קרבנו צפורים שקולין
מצפניף יבא הקול ויכפר על הקול ועץ ארז ושני תולעת
ואזוב אחז הכתוב הגדול והקטן שבכל מיני הצמחים וכן
מלכים ב ה ט הזכיר הכתוב בשלמה מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב
אשר יצא בקיר ודרשו רזל מה תקנתו של זה שמתגאה
וגבה כארז ישפיל עצמו כאזוב ויתכפר לו על פני השדה
על דרך הפשט לפי שהצרעת הוא חולי דבק על כן יש
לו שלחה במקום שאין בו ישוב כדי שלא תדבק הצרעת וזה
טעם טומאת מצורע מפני רוח הטומאה שפרח עליו מכחות
כוחות הטומאה הנאצלות מן הנחש הקדמוני אבי אבות
הטומאה שהוציא שם רע על בוראו ומצורע זה נענש על
שהלך בדרכו והוציא שם רע ונתדמה לו ועל כן הקיש המצורע
למת שהוא אבי אבות הטומאה ועוד ירמוז על פני השדה
הכונה לפורחות השדה כי הצפור החיה טבולה בדם הצפור
השחוטה היה משלח לפורחות השדה והם כת המשחיתי
לכטה מדרגת שר המדבר המקבל שוחד ביום הכפורים
והיא נושאת עונו המצורע כענין השעיר המשתלח לעזאזל
המדברה ולא היה רשאי לשלחה לא למדבר ולא לים וזהו
שדרשו רזל בתורת כהנים על פני השדה שלא יעמוד ביפו
וישלחנה לים שלא יעמוד בגבת וישלחנה למדבר ובא אשר
לו הבית דרשו רזל בפרק קמא דיומא מי שמיוחד ביתו לו
כלום שאינו רוצה להשאיל כלים או שאינו מכניס אורחים
לביתו שהנגעים באים על צרות העין וזהו שאמר ובא אשר
לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית ובמדרש
ובא אשר לו הבית זה הקדוש ברוך הוא והגיד לכהן לאמר
זה ירמיה כנגע נראה לי בבית זה צלם שהעמיד מנשה
בהיכל וצוה הכהן ופנו את הבית התורה חסה על ממונן
של ישראל ואפילו על כלי חרס שהרי כלים הללו שהזכיר

בהן ופנו את הבית ולא יטמא כל אשר בבית בכלי חרס הוא
מדבר שאם היו כלי שטף יטבילם והם טהורים ואם היו שם
אוכלין ומשקין יאכלם בימי טומאתו הא ודאי אינו מדבר
אלא בכלי חרס לפי שאין להן טהרה במקוה · והנה הנגע
בקירות הבית עד כאן הזכיר עשרה נגעים ששה בגופו של
אדם והם שאת ספחת בהרת שחין נתק מריטת הראש · ד׳
חוץ לגופו בנגד צמר בנגד פשתים בכל כלי עור בקירות
הבית · ותמצא הפרשיות מסודרות בסדר הזה והיו הנגעים
עשר׳ כנגד עשרת הדברות בזמן שהיו ישר׳מקיימין התורה
והמצורת בארץ היו נצולין מהן ואם לאו היו לוקין בהן ·
שקערורות דרשו רז׳ל שהיו מריאיהן שקועין ומה שבא לשון
הפרשה בלשון רבים וחלצו את האבנים והשליכו ושרפו
ולקחו והביאו לפי שהוא ושכנו שניהם חייבים בהוצאה
ושותפים בבנין כי על זה אמרו אוי לרשע אוי לשכנו אכל
אחרי כן חזר לדבר בלשון יחיד יקציע את הבית וכן יקח
וזח לבאר שהוא לבדו מי שהנגע בכותלו חייב בהוצאות
ההקצעה שהוא הקלוף ובקיחת העפר לטיט ובטיחה והבא
אל הבית · דרשו רז׳ל בית מוסגר אינו מטמא הבא אליו שנ׳
והבא ב הבית דרך פניו אל הבית והבא אליו דרך פניו אם
שהה בו שעור אכילת חצי פרס הוא טמא ובגדיו וכל מה
שעליו שאף הם בכלל והבא אל הבית ואם לא שהה שעור
זה אינו טמא אלא הוא לבדו · וכפר על הבית וטהר פירש
הרמ׳בן ז׳ל כי בעבור שאין עונש הנגע הנראה בביתו של
אדם כעונש הנרא׳ בגופו לא הצריכו הכתוב לאשם וחטאת
כי די לו בכפרה שיביא המצורע למחרתו שהן הצפורי׳ ועץ
הארז ואזוב · ואת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק ולצרעת
הבגד ולבית ולשאת ולספחת ולבהרת · אעפ׳ שקבלת ר׳ל
היא האמת והיא המעיד׳ על עניני הצרעת שבתחלה מלקה
אותו בביתו כדי שיכניע לבבו ויפשפש במעשיו ויחזור
בתשובה חזר בו מוטב ואם לאו כלקהו בבגדו חזר בו מוטב
ואם לאו מלקהו בגופו ממש אין סדור הענין כן בפרשיות
כי פרשת נגע צרעת כי תהיה באדם היא הקודמת אחריה
פרשת והבגד כי יהיה בו נגע צרעת ואחריה פרשת ונתתי
נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם · ואחזה התורה הדרך הזה
כי הזכירה תחלה צרעת הגופות ואחר כך צרעת הבגדים
ואחר כך צרעת הבתים לפי שהתורה כל דרכיה דרכי נועם
וכל נתיבותיה שלום וכדי שלא יהא הסדור מסודר בפורענו׳
הולך וגדל וכמו שהיה הענין אלא הולך ומתמעט כנתבאר
לנו בסדר הפרשיות׳איש איש כי יהיה זב מבשרו וזבו טמא
הוא · פירש רש׳י ז׳ל זובו טמא · למד על הטפה שמטמאה ·
זוב דומה למי בצק של שעורים ודומה ללובן ביצה המוזרת׳
שכבת זרע קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת · ואמר רר
בשרו את זובו לום שזובו כמו הריר שיוצא צלול או החתים
בשרו שיוצא עב וסותם פי האמה ונחתם בשרו מהמת זובו׳
וטעם טומאת הזוב באיש מפני היותו חולי כבד מן החלאי׳
הנדבקים והצריכו הכתוב קרבן שתי תורים או שני בני יונה
אחד לחטאת ואחד לעולה הצריכו חטאת לכפר על חשאו
שלא יגרום לו עוד חולי · וקרבן עולה כדי לתת הודאה
להב׳ה שרפא אותו וטהרו · וידיו לא שטף במים׳ כונ׳הכתוב
טבילת הגוף והיה ראוי לומר וידיו לא רחץ במים אבל כנה
הטבילה לשון שטיפה לפי שהטבילה צריכה שלא יהא בה
ויקר׳ ו׳ דבר חוץ אלא שישטוף גופו בידים במים כלשון וכ׳ורק
ירמיה מז ושוטף במים נ׳חל שוטף׳ וכתב רש׳י ז׳ל הוציא הרתו׳טבילת
גופו של זב בלשון שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים
טעון ביאת מים אלא אבר גלוי כמו הידים · ורחץ במים את

כל בשרו · לא תמצא בכל שאר הטמאים כל בשרו כי אם
בבעל קרי ואפילו בזב שהיא טומאה חמורה ממנו לא הזכיר
בו כל בשרו · והטעם לפי שהאדם מורכב מארבע יסודות
ואעפ שסדור היסודות בגלגליהם ארמ׳ע סדורם בבריאת
העולם לא כן · בבריאת׳נברא הרוח תחלה ואחר כך המים
ואחר כך האש · וכן תמצא בספר יצירה שלש אמות אמ׳ש
אבל מה שקראן אמות שהן אמות לכל הנמצאים כלן והם
אויר מים אש וכך הסדר מים מרוח אש במים · מים מרוח
ורוח שכתוב בהו · וחושך זהו אש ממים · ורוח אלהים
מרחפת על פני המים זהו מים מרוח כ׳ילכך אנו אומרים
בתפלה משיב הרוח ומוריד הגשם · אש כמים שהרי מן
המים מוציאין האש ומן האש עפר והוא הדשן · ונבראו
באדם המרה הלבנה כנגד המים · והאדומה כנגד האש ·
והשחורה כנגד העפר · ויסוד הרוח שבו הוא הראשון והוא
המתגבר על שאר היסודות והוא המוציא כלי למעשהו כי
הוא העקרי וידוע כי כל יסוד ויסוד הוא מורכב מארב׳יסודו׳
וכיון שכן כשיתגבר באדם הרוח המהאוה יתעוררו אז כל
חלקי הרוח שבשאר היסודות ואעפ שאר היסודות בערת
השינה פתים הנה יסוד הרוח שהמצי׳א אותם הוא ער ולא
נרדם ולא ישן והוא הפועל פעולה זו והוא מעורר כל הלקי
הרוח הגנוזי׳בשאר היסודו׳בכח ומפני זה צרי׳ הכתו׳לב׳ל
קרי להביא במים כל בשרו כי ארבע יסודו׳שהם מתפשטי׳
בכל חלקי הבשר מלבד יסוד הרוח שהוא ראשון יש בכל
אחד ואחד מהשאר הלק הרוח והטפה הזאת אינה ראויה
לזרע ואין לה עקר בכח התולדה מפני ששאר היסודות לא
היו בה בהסכמה אחת כי ישנ׳ונרדמים היו ואין בזו כי אם
כח הרוח בלבד׳ והזכיר בסכוך ואשה כי ישכב איש אותה
שכבת זרע כלומ׳שהיו ארבע יסודות בהסכמה הזכיר ורחצו
במים ולא אמר כל בשר לפי שלא היה בה כח הדוח לבדו
כמו בבעל קרי · ועוד יש לומר כי כשיוצא בכינה הרי הוא
מוכן לקבל רוח חיים מפני שרוב חלקיו הוא הרוח הטבעי
שהוא כלי לנפש גוברת עליו הכח האוירי ואעפ שהוא גב
טמא לא הזכיר כל בשרו אבל בבעל קרי שיוצא בלא כונה
דומה לבשר המת וזה טעם הטומאה בבעל קרי שהזכיר נו
ויקר׳ט׳ו כל בשרו וענין הכתוב שאמר וכי יהיה בן איש אשר לא
יהיה טהור מקרה לילה והיה לפנו׳ערב ירחץ במי׳לא הזכי׳
כל בשרו יהיה פי׳ורחץ במים כמו שנ׳במקום אחר את כל
בשרו · ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זבתה בבשרה · פי׳ דם
הזוב שלה ולא לובן כאיש שבעת ימים תהיה בנדתה׳ אפי׳
לא ראתה אלא ראיה אחת שבעת ימים תהיה בנדתה׳ והנה
פרשה זו מדברת בענין הנדה והמקראות סתומות בענינה
שהרי אין בה זכרון טבילה כלל אלא במי שנוגע במשכבה
שהצריכו הכתוב טבילה הוא שאמר הנוגע במשכבה יכבס
בגדיו ורחץ במים׳ ונמצא כתוב בתשובת שאלה לכר יהודאי
גאון טבילת הנדה מן התור׳קל וחומר מנוגע במשכבה וכ׳ש
לנוגע בעצמה וקל וחומר לנדה עצמה שהיא בטומאתה עד
שתבא במים׳וכך קבלו ר׳ל שבעת ימי׳תהיה בנדתה׳בנדת׳
תהא עד שתבא במי׳שהרי בימי׳וטבילה תליא רחמנא׳ויש
ויקר׳ט׳ו מהנאוני׳שלמדו זה מן הכתו׳ורחצו במים זה בגין אב׳לכל
הטמאי׳שיהיו בטומאתן עד שישבלו ואמרו ז׳ל כל מלאכות
שהאש׳עוש׳ לבעלה נדה עושה לבעלה חוץ ממזיגת הכוס
והצעת המטה והרחצת פניו ידיו ורגליו מזיגת הכוס הרגל
הוא לעברה׳ ואם שנתה בו להיכרא מותר כדאסרי׳ דביתהו
דשמואל מחלפא ליה בידאי דשמואלא ולא להושיטו מיד
שמאלה לידו קאסר שו אפילו בכלים דעלמא אסור אלא

שמונת

שמוזגת ומנחת לו על השלחן ביד שמאלה להיכרא ׳
דבי תהו דאבי מנחה ליה אפומא דכובא דביתהו דרבא אבי
סדיא ׳ הצעת המטה בפניו אסור שלא בפניו מות ׳ הרחצת
פניו ידיו ורגליו אין צריך לומר בחמין אלא אפילו בצונן
אסור ואין צריך לומר אם היא נוגעת ורוחצת בידיה דהא
איכא קרוב בשר ואסור ליגע בה ואפילו באצבע קטנה ׳ לא
אפילו היא מוצקת והוא רוחץ אסור לפי שיש בדבר קרוב
הדעת ׳ ויצטרך האדם שיתרחק ביותר ושינהוג חומרא
במגע הנדה ׳ וכן פירשו רז"ל לא תקרבו לגלות ערוה שום
קורב המביאה לידי גלוי ערוה כי מפני שבאש כלי היצירה
צריך שיתנהג האדם עמה בטהרה כדי שתהיה היצירה
טהורה וראויה לקבל הנפש הטהורה ׳ וכן הידוע כי כל
מדות הנפש נמשכות אחר עקר היצירה ׳ שנו רבותינו ז"ל
הנא על הנדה חייב כרת ואפילו שתישן בבגדיה עם בעלה
בכטה אחת אסור שנאמר ואל אשה בנדת טומאתה לא
תקרב שהרי הקדוש ברוך הוא הזהיר את ישראל על הטהרה
ועל הקדושה שלא יעשו כמעשה הגוים שהרי כל
בני נדות הם וחייבים כרת שנ' ושלבי חבל הים גוי כרתים ׳
אמר רבי ישמעאל מניין שחייבים כרת שנאמר כי
יברית ה' אלהיך את הגוים ואם תסתכל בפרשה זו תמצא
שלא חייבה תורה קרבן בנדה וחייבה בזבה והטעם לפי שהנדה
הוא חולי בטבעה של אשה ולא נתרפאה לעולם מחולי זה ׳
ולכך טמא אותה ז' ימים בין שתראה יום אחד בין שתראה
בכולן כי הנשים בטבען לא תהיה בהן יותר משבעה זולת
בהיות בהן שפע יתר בחולי ׳ אבל הזיבה אינו חולי בטבעה
ולפי הזכיר בה הכתוב ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבי בלא
עת נדתה כלומר בלא עת הידוע לה או שתוסיף על העת בזוב
זוב דמה ימים רבים אחר השבעה הנה הוא חולי כזוב האיש
והצריכה הכתוב קרבן כאשר תתרפא כמשפט הזב ׳ ודע כי
החולי הזה המוטבע באשה לא מצאנוהו בנקבות שאר
המינין לא במין האדם בלבד היא האשה והיה זה עד העונש
מפתקה של חוה שנאמר לה הרבה ארבה ועמר ולכן אינו
כשאר המינין לפי שהבהמות אין להן שכל ואין ענין נמשך
אחר העונש והשכר ואפשר לומר כי מטעם שפרחה עליה
מאז רוח הטומאה יש בכח האשה הנדה להראות טפי דם
במראה או בזכות אחר שתביט בהם בתחלת נדות הבטה
גמורה ׳ ויש לך עוד לדעת כי אעפי שהוא חולי בטבע הנה
הוא תועלת ומעלה לולד כי תתנקה האשה מן המותרו
ותגרש אות עד שיהיה הולד נוצר מן הדם הזך והמובחר כדי
שיהיה מוכן לקבל השפע האלהי הוא אור השכל כענין הכרוזל
שמגרשין ממנו החלודה ואז יהיה ראוי ומוכן לקבל אור
השמש לא קודם לכן ׳ ומטעם זה היה ראוי שינהוג זה
במין האדם ולא בנקבות שאר המינין שהונחו שדיהן להניק
החלב במקום הערוה ולא כן במין האדם היא האשה שהונחו
במקום השכל כדי להעמיד כל אחד מה היתה תכלית בריאתו
ימים רבים קבלת רז"ל ימים רבים ימים שנים רבים ג' וכן
אמרו ימים שנים יכול ימים הרבה אר עקיבא כל ששמועו
מרובה ושמועו מועט תפשת מרובה לא תפשת תפשת
מועט תפשת אמר רבי נחמיה וכי למה בא הכתוב לפתוח
או לנעול והלא לא בא לנעול אלא לפתוח ואם אתה אומר
ימים עשרה אינן אלא כאה אינם אלא כאתים אינם אלא
אינם אלא רבוא וכשאתא אומר ימים שנים פתחת ׳ אמר
רבי מנוא ימים שנים יכול ימים הרבה אם מרובים הם והלא
כבר נאמר רבים הא לא דבר הכתוב אלא בימי מועטים כמה
הם הוי אומר שני ׳ רבים שלשי יכול רבים עשר נאמר ימים

ויקרא יג יח

ויקרא יב ה

ויקרא כ יח

ונאמר רבים מה ימים מעוט ימים שנים ׳ אף רבים מעוט
רבים שלשה ׳ יכול שנים ושלשה הרי חמשה ׳ וכי נאמר
ימים ורבים והלא לא נאמר אלא ימים רבים ׳ הא כיצד רבים
הללו יהיו מרובין על השנים וכמה הן הוי אומר שלשה ׳
ומדרש ימים רבים והלא ימי נדה שבעה הן למה קורא
אותן ימים רבים וכן ויהי ימים רבים ודבר ה' היה אל יהו מלכים ב ו יג
בשנה השלישית לאמר לך הראה אל אחאב ואתנה מטר
וגו' והלא לא היו שלש שנים אלא חדש אחד מהשנה הראשונה
וכל שנה שניה וחדש מהשלישית אלא לפי שהיו ימי רעה
נקראו ימים רבים כיוצא בו ימים רבים עשה יהושע את כל יהוש' יא יח
המלכים האלה מלחמה ׳ כיוצא בו ימים רבים לישראל להי דה"ב ב לג ג
אמת וללא כהן מורה וללא תורה אלא על שעבדו עון
קראם רבי אף כאן אשה פורשת מבעלה והן של צער
לפיכך קראם ימים רבים ׳ ואם טהרה מזובה ׳ כלומר כאשר
יטהר מזוב מזובו ׳ וספרה לה שבעת ימים כאשר יספר הזב
שכתוב בו וספר לו שבעת ימי לטהרתו ואחר תטהר כטהר
הזב ׳ והיה נראה מזה שתצטרך טבילה במים חיים כמשפט
הזב שכתוב בו ורחץ בשרו במים חיים וטהר ׳ אבל כוונת
רז"ל שבא הכתוב של ואחר תטהר לרבות לה טהרה לפי
שלא היה צריך לכתוב ואחר תטהר שהרי בידאי האיש בכלל
האיש היא ומה שהוצרך לכתוב ואחר תטהר רבה לה טהרה
כלומר להקל בטהרת הזבה שתטהר במי מקוה כדרך שאר
הנטהרים שבתורה ולא תצטרך מים חיים ׳ וספרה לה שבעת
ימים ׳ אינה חייבת לברך בספירה זו כספירת העומר לפי
שכל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן וזו אם ראתה
בתוך השבעה סותרת מה שספרה למפרע ונמצאת ברכה
לבטלה וכטעם זה אי אפשר לה לברך במצוה זו ׳ וטעם
המצוה הזו שנתנה לאשה הוא מה שאמרו רבותינו זכרונם
לברכה במדרש היא שפכה דמו של אדם לפיכך ישפך דמה
וכן כתוב שופך דם האדם באדם דמו ישפך ׳ וכן הלה והדלקת נרלפסית ט"ו
הנר הנה היא טמאה חלתו של עולם וכבתה נרו של עולם
לפיכך תשפור החלה ותדליק את הנר בשבת ׳ והזרתם את
בני ישראל בטמאותם אמרו רבותינו זכרונם לברכה מכאן
אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לוסתן וכמה
אמר רבינא עונה וכמה עונה או יום או לילה ׳ ומפורש
במסכת נדה שאם היא רגילה לראות דם בחצי היום או בשעה
עשירית או באחד עשר בין היום חייב לפרוש כל אותו היום
אבל לא כל הלילה שלה שמותר לשמש כל הלילה אי נמי
היתה רגילה לראות בשעה שניה מן היום אותה שעה אסורה
לשמש אבל כל הלילה מותרת לשמש ׳ ואם היא רגילה
לראות בלילה אפילו בסוף הלילה אסורה לשמש כל אותו
הלילה אבל כל היום שלפני הלילה מותרת לשמש ואפילו
רגילה לראות בשעה שניה מן הלילה אינה צריכה לפרוש
מבעלה אלא אותה שעה ראשונה מן הלילה לבדה וכל יום
שלפני מותרת ׳ וכל מי שאינו פורש מאשתו סמוך לוסתה
אפילו הויין לו בנים ככני אהרן מתים שנאמר והזרתם את
בני ישראל וגומר וכתיב והדוה בנדתה וסמיך ליה אחרי
מות שני בני אהרן כלומר אפילו היה לו קודם לכן בנים
חשובים ככני אהרן הן מתים בעון אביהם שנאמר והזרתם
כלומר חייבים אתם להזהיר את בני ישר שיזרו מנשותיהם
סמוך לוסתן כדי שלא יבאו על הנדה ואם לאו כתים בניהם
כמו שמתו בני אהרן בחיי אביה' והדוה בנדת סדור פרשיו'
של מעלה הוא כן ׳ תחלה מדבר בפרשת הזב איש איש כי
יהיה זב מבשרו ׳ ואחר כן ואשה כי ישכב איש אותה כי
הכתוב של מעלה בבעל קרי הוא מדבר ועל כן הזהיר בכאן

זאת תורת החב ואשר תצא ממנו שכבת זרע לטמאה בה׳
ואח׳ כן הזכיר פרשת ואשה כי תהיה זבה ועליה הזכיר כאן
והדוה בנדתה ׳ ואחר כן אמר בסוף הפרש׳ ואם שכב ישכב
איש אות׳ ותהי נדתה עליו ואחר כן הזכיר פרשת ואשה כי
יזוב זוב דמה ימי׳ רבים ועליהם אמר כאן והזב את זובו לזכר
ולנקבה ולאיש אשר ישכב עם טמאה ׳ ולפי סדר הפרשיות
היה ראוי שיקדים ויאמר ולאיש אשר ישכב עם טמאה
ושתסיים הפרשה לזכר ולנקבה ושיאמר כך והדוה בנדתה
והאיש אשר ישכב עם טמאה והזב את זובו לזכר ולנקב׳ כי
כן סדור הפרשיות אם תסתכל בהן אבל לפי דעתי שנדה
הענין מפני שיהיה סיום הפרש׳ במלת טמאה כדי להסמיך
אותו למיתת בני אהרן ׳ ולרמוז בזה כי מיתתן היתה על
שנכנסו למקדש בטומאה כי זו אחת מן הדעות שנאו
לחכמים זכרונם לברכ׳ במדרשם בחטאם של נדב ואביהוא

לג ו יש אומרים על אש זרה וכן מפורש בכתוב ויקריבו לפני ה׳
אש זרה וכתי׳ בתריה ותצא אש מלפני י״ וי״ש אומרי׳ שתוי״
יין מדדריש סמוכין שטמך הכתוב לחטאם יין ושכר אל
תשת ׳ וי״ש אומרים הורו הלכה בפני רבן מדסמיך לידה
ולהורות וי״ש אומרים על שהיו עומדין בלא נשים שלא היו
רוצין להנשא והרבה היו עגונות שהיו ממתינות להם והיו
נסי הרוח ואומרים אחי אבינו מלך ׳ אבינו כהן גדול ׳ אחי
אמנו נשיא ישראל ׳ אנו סגני כהונה אי זו אשה הגונה לנו

עמ פג ועל כן נענשו שנאכר בחוריו אכלה אש ובתולותיו לא
הוללו למה בחוריו אכלה אש על כי בתולותיו לא הוללו ׳
וי״ש אומרי׳ על קריבת הר סיני שהציבו יותר מדאי ובשביל
כך מתו והמתין להם הקדוש ברוך הוא עד עכשו שלא
לערכב שמחת התור׳ וזהו שכתוב אחרי מות שני בני אהרן
בקרבת׳ לפני י״ כלומר על קריבת הר סיני לפי ששם הזהירי

נוסף יט כג משה כבר ואמר להם והכהנים והעם וגו׳ וי״ש אומרים על
שנכנסו למקדש בטומאה פירוש בלא קדוש ידים ורגלים

ס ג כג שהוא במיתה שנאמר ולחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו
ולפיכך סיימה הפרשה ולאיש אשר ישכב עם טמא וסמיך
ליה אחרי מות הרי בכאן ששה דעות בחטאם ואפשר
שחטאו בכולן ואולי מה שכתוב ותאכל אותם מלא בואו
ירמוז לזה מלבד שיש בו רמז לפה שהזכירו רז״ל בסוף פרק
קמא דיומא שש אשות הן וכבר הזכרתי שם ובמדר׳ והדוה
בנדתה המשיל הכתוב טומאתן של ישראל לטוכאת הנדה

קל נז יז שהנדה מטמאת ומטהרת שנאמר כטומאת הנדה היתה
דרכם לפני לא אמר כטומארת המת אלא כטומאת הנדה
שהמת בעוד שהוא בבית אין הכהן נכנס לשם שהו מטמא
אבל המשיל אות׳ לנדה שהרי הנדה הכהן נכנס עמה ויושב
על האצטבא כך אלו המשיל את ישראל לטמאת המת אין
השכינה חוזרת עליהן לעולם אלא המשילו לנדה שהכהן
נכנס עמה בבית ואינו חושש כן הקדוש ברוך הוא משרה
שכינתו על ישראל אף על פי שהן טמאים בין הגוים שנא׳

קל יז יז השוכן אתם בתוך טמאותם ׳ אמ׳ הקדוש ברוך הוא בעולם
הזה אתם טמאים אבל לעתיד לבא אני מטהר אתכם

יחזקאל לו כה טהרה עולמית שנאמר וזרקתי עליכם מים
טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם
ומכל גלוליכם אטהר אתכם ׳

כי תשב ללחום את מושל בין תבין ונומר ׳ עמ׳ נג

שלמה המלך יזהיר בכתוב הזה על האדם שלא
ירדוף אחר השרים ואחר המנויין בבית
המלך שהוא מושל הארץ שלא יקרב אליו יותר מדאי פן
ינזק לפי שהמלכות נמשלת לאש הכוללת תועלת ונזק
תועלת בחומה ואורה נזק למתקרב אליה יותר מדאי כי
תשרפנו ׳ וכן הזהירו ז״ל בזה ואמרו ואל תתודע לרשות׳
ונקראת המלכות רשות לפי שהרשות והיכולת בידו לעשו׳
כל דבר לפתוח לסגור להציל ולהשמיד ׳ ועוד אמרו הוו
זהירין ברשות שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן
נראין כאוהבין בשעת הנאתן ואין עומדים לו לאדם בשעת
דוחקו שאם הוא נותן להם אין מכירין אותו ואם אינו נותן
הוא מסתכן מלבד שיגיע לו בזה נזקין אחרים שעל כרחו
יתרשל בחוקי הקבה ובעבודתו מפני אימת המלך וישתדל
בחוקי המלך תהלה ועל כן אמר שלמה עה ירא את י״ בני עמ כד כג
ומלך עם שונים אל תתערב׳ יאמר שישתדל תחלה ביראת
י״ ואחר כן ביראת המלך ושיעשה מהם עקר כי זה יהיה
חלול השם וכן מצינו בשונמית שהיתה אשה חכמה בענין
שכתוב ויעבור אלישע אל שונם ושם אשה גדולה כלומר עמ׳ כד ה
חשובה וכשאמר לה אלישע היש לדבר לך אל הכלך או אל
שר הצבא השיבה לו בתוך עמי אנכי ישבת ׳ ועל כן אמר עמ ד יג
שלמה עליו השלום בכאן כי תשב ללחום את מושל
כשתרצה להתקרב אל בית המלך להיות באוכלי שלחנו יש
לך להתבונן אותן שהיו לפניך כבר בזמן שעבר שנתקרבו
אליו מה הגיע להם כי לא כל המגיע אל המלך מגיע לתועלת
ולא כל שסחר הרויח ׳ וזהו שכתוב רבים מבקשים פני עמ׳ נג כה
מושל ומי׳ משפט איש ׳ יאמר כי המבקשים רבים ואין
המצליחים בבקשתם רבים והכל במשפט מי׳ ואם אתה
בעל נפש רחבה לרדוף אחר המעלות יש לך להמנע מזאת
שלא יערב לך הלחם הגופני ההוא והוא שכתוב אחרי
ושמרת סכין בלועך אם בעל נפש אתה זהו דרך הפשט׳
ועל דרך השכל הכתוב הזה מדבר במלכות שמים שהוא
אזהרה שלא יתקרב האדם בהשגתו למעלה מן המושג
שהרי הקדוש ברוך הוא נקרא בכתוב מושל וכן אמר דוד
עליו השלום כי לי׳ המלוכה ומושל בגוים ולכך יאמר כי עמ׳ נג ט
תשב ללחום את מושל בין תבין את אש לפניך כשתתישב
להתבונן בהשגת החכמה שהיא מזון הנפש כשם
שהלחם הוא מזון הגוף ותרצה להשיג השגת המושל
יתעלה ׳ בין תבין את אשר לפניך בין תבין אותו מאשר
לפניך כלום מתוך דרכיו ופעלותיו הנפלאי׳ הנראי׳ והנגלים
לחוש

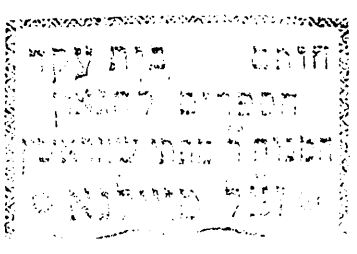

לתוש ענין שכתוב כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וגו׳ זהו בין תבין את אשר לפניך׳ וכפל בין תבין כלומר בינה אחר בינה לפי שהבורא יתעלה איננו מושג בתחלת המחשבה אלא אחר שיחשוב ויהגור ויחשוב כענין שכתוב והשבות אל לבבך כי יי׳ הוא האלהים׳ וכן מצינו באליהו ורוח גדולה וחזק וגומר לא ברוח יי׳ ואחר הרוח רעש לא ברעש יי׳ ואחר הרעש אש לא באש יי׳ ואחר האש קול דממה דקה ועל כן בפל הלשון בין תבין לפי שהוא ענין שצריך התבוננות אחר התבוננות׳ ואם אתה בעל נפש שכלית יש לך להמנע מההשגה למעלה מן המושג זהו ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה כי הלחיי׳ אבר כולל המאכל והדבור׳ והבר ידוע כי מי שאינו נמנע מזאת וירצה להטריד מחשבתו במה שאינו מושג יאבד וישומם כענין שכתוב אל תתחכם יותר למה תשומם׳ שכן מצינו בבני אהרן שנענשו לפי שהשתדלו בטעמד הר סיני להשיג למעלה מן המושג וחזו את האלהים והרסו לעלות אל יי׳ אחר שהזהירם משה מפי הגבורה והכהני והעם פן יהרסו׳ ולפי שנתקרבו לפני יי׳ יותר מדאי לכך נגזרה עליהם מיתה וזהו שכתוב אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני יי׳ ויפותו׳ הדבור הזה היה למשה אחר שכתו שני בני אהרן וטעם בקרבת לפני יי׳ ויפותו שעורו כי בשרתם לפני יי׳ מתו כך פירש הרמבן ז׳ל ועל דרך הפשט יראה לי כי הכתו הזה כבאר שתי ערבות שהיו בידם האחת במחשבה אשר עליה נגזרה עליהם מיתה׳ והשנית במעשה שמתו בה׳ חטא המחשבה קריבתם לפני יי׳ בהר סיני אח שהתרה משה בהם ומנה נתחייבו מיתה הוא שדרשו רזל ונ אצילי בני ישרל לא שלח ידו מכאן שהיו ראויין לשליחות יד אלא שנצולו לפי שעה כדי שלא לעכב שמחת התור׳ וזהו לשון בקרבתם ולא אמר בהקריבם׳ חטא המעשה שמתו בו הוא הקרבת אש זרה כענין שכתו׳ ויקריבו לפני יי׳ אש זרה ויאש זרה היתה שהכניסו אש בלא קטורת ויהיה שעור הכתוב אחרי מות שני בני אהרן וימותו אחר שנגזרה מיתה על שני בני אהרן בחטא המחשב׳ בקריבתם לפני יי׳ בהר סיני שזנו עיניהם מהשכינה ויפיתו באחד בניסן בחטא המעשה בהקרבת אש זרה אם הבה למשה בדבור ובאמירה שיאמר לאהרן שיזהיר שלא יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת אל בקטרת כענין שכתוב בפרש והביא מבית לפרוכת ונתן את הקטרת על האש לפני יי׳ וכסה ענן הקטרת את הכפרת ולא ימות׳ הא אם נכנס שם בלא קטרת ימות כדרך שמתו בניו והנה חטאם כפור והפרש תעיד על החטא הזה במעש׳ שנכנסו שם בלא קטרת ועל כן יזהיר בזה לאהרן׳ ומה שיחזק לך הפירוש הזה הוא מה שאמרו בסדרש ימת נדב ואביהוא לפני יי׳ בהקריבם אש זרה לפני יי׳ במדבר סיני׳ וכי במדבר סיני כתו מה תל לפני יי׳ במדבר סיני אל שהית׳ לפני יי׳ שמהר סיני נטלו אפופוסין שלהם למיתה׳ ועל דרך המדר׳ אחרי מות שני בני אהרן ד׳ בני אהרן היו ראוין למות מפני עון העגל והתפלל משה עליהם ועשה תפלתו מחצה מה כתי׳ שם ובאהרן התאנף יי׳ מאו להשמידו ואין השמד׳ אל כלו בנים שנ׳ ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת כיון שהתפלל משה עשה תפלתו מחצה אמר לו הבה לא כך כתבתי בתורתי על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה עד האלהי יבא דבר שניהם אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו׳ על כל דבר פשע על שור ראוי להעניש מי שפשע בשור שנ׳ ומיתו את בבודם בתבנית שור׳ על חמור אן המצריים שכתוב בתן

אשר בשר חמורי כשרים והן ערב רב שנתגיירו ועלו עמהם ממצרים והיו סבת העגל׳ על שה אלו ישראל שנקראו שה שנ׳ שה פזורה ישראל שהרי ערב רב התחילו במעשה העגל ונטפלו ישראל עמהם׳ על שלמה אפילו הגדולים שבהם שכתב עליהם שלמה לכה קצין תהיה לנו׳ על כל אבדה שהיו טוענין כשה אובד במדבר והיו מבקשין מנהיג׳ וכן הוא אומר צאן אובדות היו עמי׳ אשר יאמר כי הוא זה שאמרו אלה אלהיך ישראל וכתיב כי זה משה האיש׳ עד האלהים יבא דבר שניהם זה משה שכתוב בו ראה נתתיך אלהים לפרעה שבאו לפני משה ודן אותם׳ אשר ירשיעון אלהים זה אהרן שהרשיעו משה שנקרא אלהים ואומלו מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה׳ ישלם שני לרעהו אלו שני בני אהרן שמתו דכתיב אחרי מות שני בני אהרן וזהו שאם הכתוב הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב ולטהור ולטמא ולזובח ולאשר איננו זובח כטוב כהוטא הנשבע כאשר שבועה ירא׳ שלמה עליו השלום היה מביט וצופה בכל הדורות בצדיקים וברשעים ורואה דברים שמגיעים לרשעים ומגיעים לצדיקים ואמר זה רע בכל אשר נעשה תחת השמש מקרה אחד לצדיק ולרשע לצדיק זה אברהם שנא כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו ולרשע זה נמרוד שהמריד כל העולם כולו להקבה זה מת וזה מת הוי אומר מקרה אחד לצדיק ולרשע׳ לטוב זה משה שנ׳ ותרא אותו כי טוב הוא ולטהור זה דוד שנ׳ וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי׳ לטמא זה נבוכדנצר׳ דוד יסד בית המקדש ומלך ארבעים שנה ונבוכדנצר החריבו ומלך ארבעים שנה הוי אומר מקרה אחד לכל׳ ולזובח׳ זה שלמה שנאמר ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר זבח לי׳ בקר עשרים ושנים אלף׳ ולאשר איננו זובח׳ זה ירבעם שבטל ישראל מעלות לרגל לבית המקדש שנאמ׳ רב לכם מעלות ירושלם זה מלך אחר זה כשוב זה משה שנ׳ ותרא אותו כי טוב הוא׳ כחוטא אלו מרגלים שכתוב בהן חטאים תרדף רעה׳ משה לא נכנס לארץ מרגלים לא נכנסו לארץ׳ הנשבע זה צדקיה שכתוב בו וגם במלך נבוכדנצר מרד אשר השביעו באלהים ועורו את עיניו כאשר שבועה ירא זה שמשון שנ׳ ויאחזוהו פלשתים וינקרו את עיניו׳ דבר אחר כטוב כחוטא כטוב אלו בניו של אהרן׳ כחוטא זה קרח ועדתו שנחלקו עם משה ונשרפו שנאמר ואש יצאה מאת יי׳ ותאכל אותם׳ בניו של אהרן שנכנסו להקריב נשרפו שנאמר ותצא אש מלפני יי׳ ותאכל אותם׳ הוי אומר מקרה אחד לכל׳ ועל זה אמ׳ אף לזאת יחרד לבי ויתר כמקומו׳ ומה עשים יבשי שהניחו בחייו של עולם הפריחו ועשו פירות ויצאו חיים׳ בני אהרן שנכנסו חיים ויצאו שרופים אף לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו זהו שאמר הכתוב לשחוק אמרתי מהולל ולשמח מה זו עושה׳ אמר רבי אחא שלמה אמר דברים ששחקה עליו מדת הדין כתיב לא שבה לו נשים וכתיב ויהי לו נשי׳ שרות שבע מאות ופלגשים שלש מאות׳ וכתיב לא ירבה לו סוסים וכתיב ויהי לשלמה ארבעים אלף ארו׳ סוסים׳ כתיב וכסף וזהב לא ירבה לו מאד וכתיב ויתן המלך את הכסף בירושלים כאבנים׳ אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה׳ ולשמחה מה זו עושה אמר לו הקדוש ברוך הוא מה העטרה הזאת בידך רד מכסאך באותה שעה בא מלאך כדמות שלמה וישב לו על כסאו והיה שלמה צווח בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות ואומר להם אני קהלת הייתי מלך והיו מכין אותו בקנה ונותני לפניו קערה של גרסי באותה

שעה אמר זה היה חלקי מכל עמלי ׳ דא לשחוק אמרתי
מהולל זה השחוק ששחקה מדת הדין על אלישבע ברת
עמינדב שראתה ארבע שמחות ביום אחד ׳ ראתה יבמה
מלך ובעלה כהן גדול ואחיה נשיא ושני בניה סגני כהונה
כיון שנכנסו להקריב יצאו שרופי הוי אומ׳ לשחוק אמרתי
לט כו מהולל זהו שאמ׳ הכתוב אם על פיך יגביה נשר וכי ירי׳ קנוי
סלע ישכון ויתלונן על שן סלע וכיוצא ׳ משם חפר אוכל
לטרחוק עיניו יביטו ואפרוחיו יעלעו דם ובאשר חללים שם
הוא ׳ אמר הקדוש ברוך הוא לאיוב אם על פיך יגביה נשר
אם על מיכר פומך הייתי משרה שכינתי על גבי הארון
כשם שעשיתי על ידי אהרן ועל מיכר פומך הייתי מסלק
שכינתי מעל גבי הארון סלע ישכון ויתלונן זה מקד׳ ראשון
על שן סלע ומצודה זה מקדש שני וקירא סלע אבן שתידה
שהיתה שם לפני הארון ולמה נקראת אבן שתיה שממנה
הושתת העולם משם חפר אוכל מתוך אותה אבן שתיה
היה כהן גדול מתפלל על ישראל בספוק מזונותיהם ואומר
יהי רצון מלפניך יי׳ אלהינו שתהא שנה זו הבאה עלינו
נשומה וטלולה ושחונה שנת שובע שנת רצון שנת ברכה
שנת משא ומתן שנה שלא יצטרכו עמך ישראל לפרנס זה
לזה ולא לעם אחר ושלא יגביהו שררה זה על זה ׳ למרחוק
עיניו יביטו ׳ שהיה יודע מה יהיה בסוף השנה כיצד הידה
עשן המערכה עולה לדרום שובע גדול לאנשי דרום עולה
העשן למערב שובע גדול לאנשי מערב וכן למזרח וכן
לצפון היה עולה כלפי הרקיע היה יודע שכל העולם כולו
שובע כל המעלה הזאת וכל השבח הזה היה לאהרן ואף
על פי כן ואפרוחיו יעלעו דם דחמ׳ אפרוחיו מבעבעין בדם
ושתיק אלא באשר חללים שם הוא שם היתה השכינה עד
כאן במדרש ׳ ועל דרך הקבלה אחרי מות שני בני אהרן
ויש לט ז וימותו יתכן לפרש כי כפל המיתה כענין יחי׳ ראובן ואל
מדבר לג ד יבות כתרגום אונקלוס ועוד שהרי העיד הכתוב ולבנים לא
היו להם וכבר ידעת כי מי שמת בלא בנים הוא בכלל הענין
יקר׳ כב יג הזה ומכלל רמז התורה מה שכתו׳ ובת כהן כי תהיה לאיש
וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה כנעוריה מלחם
אביה תאכל ׳ קרא הנפשת בת כהן כי היו משתלשלה מן
הבינה דרך יכין שהוא החסד ואמר כי תהיה אלמנה מן
הגוף שאבד ממנה ותהיה גרושה שלא תשוב לשרשה
כאשר זרע אין לה ואחר ששלימו לה ימי הגרושין שתהיה
מגורשת מן המקום שהיא ראויה לשוב שם ושבה אל בית
אביה כנעוריה מלחם אביה תאכל שהו׳ קדוש כלום תהנה
מזיו השכינה ׳ דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל
הקדש ולא ימות כדרך שמתו בניו ומשלו רוז משל למה
הדבר דומה לרופא שנכנס אצל חולה ואמר לו אל תאכל
ענבים ואל תשכב בטחב בא אחר ואמר לו אל תאכל ענבים ואל
תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר
מהראשון ׳ כי בענן אראה על הכפורת ׳ לא אמר הבתוב כי
אראה בענן על הכפורת שאלו אמר כן היה במשמע כי
ההתראות יהיה בענן ואיכ מה המעלה היתרה שהיתה לכהן
גדול יותר משאר כל ישראל והלא כל ישראל היו רואין הכבוד
פמות יו י בענן הוא שכתוב והנה כבוד יי׳ נראה בענן אל כל בני ישר׳
סם לג י ועוד כתיב ורואה כל העם את עמוד הענן אבל עתה כשאמ׳
כי בענן אראה על הכפורת באר כי לאחר שיבא משם בענן
ישמט הכבוד מן הענן ויהי׳ מתרא׳ על הכפור׳ ומפני זה סמך
ההתראות אל הכפורת וכן דרך הכבוד בכל שאר ימות השנ׳
להתרא׳ שם על הכפורת וכהן גדול אינו רשאי להכנס שם
בשאר שנות השנה כי אם ביום הכפורים ולפיכך היה צריך

ביום הכפורים לקטורת כדי שיהיה לו כסות עינים ולא יזוזו
עיניו מזיו הכבוד ׳ ורזל דרשו כי בענן אראה על הכפורת
בענן הקטור׳ ומכאן שהיה צריך לעשות ענן הקטורת לפני
לפנים לא שיתקן מבחוץ ויכניס כדעת הצדוקין וכן הכתוב
ויקרא טו יג מוכיח בפרשה שאמ׳ וכסה ענן הקטורת את הכפרת אשר
על העדות ולא ימות ולכך העמידו בגמ׳ כי שני כתובים הן
זה לעונש וזה לאזהרה כי בענן אראה הוא לאזהרה וכסה
ענן הקטורת לעונש ׳ בזאת יבא אהרן אל הקדש ׳ על דרך
הפשט בזאת במדה הזאת כלומר בסדור הקרבנו׳ והמעשים
וכל סדר יום הכפורים שהוא מסדר והולך ׳ ועל דרך המדר׳
בזאת בית ראשון היה קיים תי׳ שנה כמנין בזאת יבא לרמז
זמן עמידת המקדש העתיד הקרוב ׳ ועל דרך הקבלה בזאת
היא כנסת ישר׳ והעד על זה לשו׳ יבא כי משם יתחיל ויעלה
ויבא אל הקדש שהיא החכמה והיא מקור הברכה והוא
תנים קנלי שכתוב ושמו ידיכם קדש וברכו את יי׳ ומזה אמרו חכמי
האמת במדרש והוא באור לזה בזאת יבא אהרן אל הקדש
כשהיה כהן גדול נכנס לבית קדשי קדשים חבילו׳ חבילות
דנריס י של מצות יש בידו בזכות התורה שנא׳ ואת התורה ׳ בזכות
כרפסים מילה שנאמר את בריתי אשר תשמרו ׳ בזכות שבת שנא׳
ישעיה כו אשרי אנוש יעשה זאת בזכות ירושלם שנאמ׳ את ירושלם
יחוקאל ה בתוך הגוים שמתיה ׳ בזכות השבטים שנאמר ואת אשר
כרפסים י דבר להם אביהם בזכות יהודה שנאמר ואת ליהודה בזכות
דנריס לג ישראל שנאמר את קומתך דמתה לתבר בזכות התרומה
סיר ז שנ׳ זאת התרומה בזכות המעשרות שנ׳ ובחנוני נא בזאת ׳
סמות כה בזכות הקרבנות שנ׳ באת יבא אהרן אל הקדש כל הדברים
מלאכי ג האלה רמזים אל המדה הזאת כי ענין אחד לכלם והכל
הולך אל מקום אחד הוא העשירי קדש שמשם יבא אל
הקד׳ זה מבואר׳ כתונת בד קדש ילבש ומכנסי בד ובאבנט
בד ובמצנפת בד ׳ הזכיר ד׳ בגדים שהן של בד והזכיר בכל
אחד מהם בד ובתורת כהנים אמרו בד להוציא את החשן ׳
בד להוציא את האפוד ׳ כד להוציא את המעיל ׳ בד להוציא
את הציץ ׳ והטעם לפי שבגדי כהן גדול הם שמנה ד׳ מהן
בדי ובד כהן יש בהם זהב ולא היה רשאי ליכנס לפני לפנים
בבגדי זהב לפי שאין קטיגור נעשה סניגור ולפיכך הזכיר
עם כל אחד מהם בד למעט שאר הבגדים שכתו׳ בהם לפני
סמו׳ כת נו יי׳ לפי שנאמר בהשחן לפני יי׳ תמיד ונאמר באפוד לפני יי׳
סם כת ונאמר במעיל בבא אל הקדש לפני יי׳ ונאמר בציץ לרצון
סם כת להם לפני יי׳ יכול יבנם בהם לפני לפנים לכך נאמר בד
סם כת ו להוציא את החשן בד להוציא את האפוד בד להוציא את
המעיל בד להוציא את הציץ ואמר בגדי קדש הם ללמוד כי
כהן גדול המשרת לפני לפני׳ בבית המקד׳ של מטה דוגמא
לשירות הנעשה בבית המקדש של מעלה ׳ ומה שהוא
משרת שם בד׳ בגדים דוגמת ד׳ מחנות שכינה שמשרתים
לפניו במרום או דוגמת חיות הקדש בארבע כנפי׳ וארבעה
פנים והיה הכתוב רואי לומר בגדים קדושים הם אבל אמר
בגדי קדש לבאר שהם דוגמא והם מכוונים כנגד קדש ונהו
שתמצא שאמרו במדרש ויקרא רבה כשירות של מעלן כך
שירות של מטן מה שירות של מעלן אין שני אחד בתוכם
לבוש בדים כך שירות של מטן כתנת בד קדש ילבש ע׳ ׳
ולבוש בדים הוא מיכל והתכוין כי לא הוכשר הכהן להכנס
לפני לפנים בבית הרחמים כי אם בבגדי בד ׳ ואם תשכיל
בלשון בד תמצאנו כולל כמה כוונות מופלאות כי ירמוז על
ההכנע׳ והשפלות וירמוז על היחוד וכמן שלו על המחילת
ומספרו על הקו האמצעי ירמוז על ההכנעה שהרי הבד
צמח עולה מן העפר להכנע העובד שהוא עפר מן האדמה

מה שאין כן בצמר שהוא עולה מבעלי חיים וכן אמרו
במסכת יומא כי דבר העולה מן הקרקע בד בבד וזהו לשון
בדים וענפים · ירמיז על היחוד שכן לשון בד יחידי ומן
הדעת שההוט שלו יחידי אינו נחלק כלל כמו הצמר
שהחוט שלו נחלק וכן השער באד׳ זה שאמ׳ בד בבד כלומר
יחידי שאינו נהלק ואם כן הרי יש בו סימן ורמז ליחוד וכן
הבד הוא לבן וגוון הלובן הוא סימן המחילה ופירש רש״י ז״ל
שם במסכ׳ יומא ריש פרק בא לו בד דבר העולה מן הקרקע
הוא הפשתן שאינו יוצא אלא מן הקנה האמצעי כה שאין
כן בקנבוס שהוא יוצא מבחוץ סביב העץ והנה מספרו של
בד ש״ש וכן נקרא הבד בלשון שש רמז לקו האמצעי הנרמז
ביאו״ שבשם שהכהן דוגמתו · וכבר ידעת שהכרובים לפני
לפנים נרמזים הם בה״א ואו״ והנה ה״א בכלל הוא״ו וזהו
לשון בד שבו נכנס לפני לפנים שמספרו שש · ועוד נראה
לי בכתוב הזה ענין והוא שידוע כי חלקי גוף האדם ג׳ כנגד
ג׳ חלקי המציאות וזה להורות כי הוא כולל כל העליונים
והתחתונים וכזה יש לו כח להכשיר הברכה ולהפשיע כח
עליון בתחתוני׳ אף כי הכהן הגדול המיוחד לעבוד המקדש
וזהו שאמר ומכנסי בד יהיו על בשרו וזהו ממהניו ולכשרה
שהוא החולק השפל באדם כנגד עולם השפל · ובאבנט בד
יחגור זהו אמצעות הגוף כנגד העולם האמצעי והוא חלק
עולם הגלגלים ובמצנפת בד יצנוף דרך המצנפת להניחה
בראשו והראש הוא החלק העליון באדם והוא ככוון כנגד
עולם המלאכים שהוא עליון ונכבד מן השאר והנה סדר
הלבישה ממטה למעלה והיתה מחשבת הכהן משוטטת
בשלש׳ חלקי המציאו׳ ממטה למעלה כסדר לבישת הבגדי׳
ובתקדשת בקדושת העליונים וזהו שהתחיל הכתוב בקדש
וסיים בקדש׳ והעמיד אותם לפני י״י שני השעירים האלה היו
מתנה להקבה לפני הגורל ואחרי הגורל · לפני הגורל הוא
שאמ׳ והעמיד אות׳ לפני י״י לבאר כי שניה׳ היה נותנן במתנ׳
להקבה ומעמידן לפניו · ואחרי הגורל הוא שאמר והשעיר
אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי לפני י״י לומר שאף
אותו של עזאזל היה נתנו להבה · ומבואר בפרש׳ כי השעיר
אשר ליי׳ היה נשחט הוא שכתו׳ ועשהו חטאת אבל השעיר
אשר לעזאזל לא היה נשחט אבל היה משתלח על פני
המדבר כטעם צפורי מצורע על פני השדה וכטעם עגלה
ערופה בנחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע · וכונת התור׳
איננה להקריב לעזאזל וחלילה זה שאין כל העובד שיתכון
בתפלתו עבודתו כי אם להבה לבדו כענין שכתו׳ זובח לאלהי׳
יחרם בלתי ליי׳ לבדו ואלו נתכוון לאמצעים אין עבודתו
מקובלת ואין זבחו מרוצה אבל והוא זבח רשעים תועבה וזה
ענין כל הקרבנו׳ כולן שאנו חייבין לכוין בעבודתינו ליי׳ לבדו
שהו׳ היחיד והקדמון ואם אולי יקבלו שאר הנמצאי׳ על ידי
עבודתנו צד קבול אין אנו חוששים לזה כלל כי כך נצטוינו
שתהיה כוונתו תקועה בשם המיוחד יתע׳ לבדו ומפני זה היו
השעירי׳ האלה שניה׳ מתנה לשי׳ לבאר שאין כונתנו בשניה׳
כי אם לשם המיוחד בלבד ולכך היה הכהן עושה בהן
בתחלת מעשיו שני דברים אלו היה נותן שניה׳ מתנה לשי׳
והיה מטיל עליהם גורלות לפי שהדבר הנחלק על ידי גורל
הוא החלק הבא מאת ה׳ כענין שכתוב בחיק יושל הגורל
ומיי׳ כל משפטו · כי אלו היה הכהן מקדיש אותן בפה
ואומר עליהם זה ליי׳ וזה לעזאזל היה משוה ענין לענין והיה
הענין כענין עבודה לעזאזל ולא יתכן להעשות כן אבל עתה
שהיה על פי הגורל הנה השי״ת נותן השעיר ההוא לעזאזל
ומאתנו גא אליו והוא יבחר ולא אנו ומזה תרגם אנקלוס

גורל אחד להׄ לשמא דהׄ כי אותו השעיר אשר להׄ הוא
לשמו ולא לעזאזל · והשני הוא לעזאזל ולא לשמו של
עזאזל כך פירש הרמ״בן ז״ל · ובפירוש אמרו ז״ל במסכת
יומא ריש פרק טרף בקלפי שאם לא הגריל לא עשה כלום
ושם העלו דהגרלה מעכבת · ועד הפשט באור מלת עזאזל
קשה מלשון עזוז כי היה הר גבוה צוק קשה כענין שכתוב
ארץ גזרה וכן מצינו בתורת כהנים לעזאזל למקום הקשה
שבהרי׳ יכול בישוב תלמוד לומר המדברה וכנין שיהיה צוק
הל״ אל ארץ גזרה וכן פירש רש״י ז״ל · ועל דרך המדרש אמרו
בפרקי ר׳ אליעזר לפיכך היו נותנין לו לסמאל שוחד ביום
הכפורים שלא יקריב קרבנם שנא׳ גורל אחד לי׳ וגורל אחד
לעזאזל גורלו של הקבה לקרבן עולה וגורלו של ישראל
שעיר חטאת וכל עונותיהם של ישראל עליו שנאמר ונשא
השעיר עליו את כל עונותם ראה סמא שלא נמצא בהן חטא
ביום הכפורים אמר לפני הקבה רבון העולמים יש לך עם
אחד בארץ כמלאכי השרת שבשמים מה מלאכי השרת
יחפי רגל כך ישראל יחפי רגל ביום הכפורים מה מלאכי
השרת אין בהם אכילה ושתיה כך ישראל אין בהם אכילה
ושתיה ביום הכפורי׳ מה מלאכי השרת אין להם קפיצה כך
ישר׳ עומדין על רגלי׳ ביו׳ הכפורי׳ מה מלאכי השרת שלום
מתווך ביניהׄ כך ישראל שלום מתווך ביניהם ביו׳ הכפורים
מה מלאכי השר׳ נקיים מכל חטא כך ישרא׳ נקי׳ מכל חטא
ביום הכפורים והקבה שומע עדותן של ישראל מהקטגור
שלהם ומכפר על המקדש ועל המזבח ועל הכהנים ועל כל
עם הקהל שנא׳ וכפר את מקדש הקדש ואל אהל מועד ועל
המזבח יכפר ועל הכהני׳ ועל כל עם הקהל יכפר עכ בפרקי
רבי אליעזר פרק כ״ו · ומלת שלא יקריב את קרבנם יש
נוסחאות שכתוב שלו בואו״ ויש שכתוב שלא באל״ף ובין
שכתוב שלו בואו״ או באל״ף לא ידעתי פירושו כי אין הלשון
מתיישב לפי הענין לא כזה ולא כזה ואפשר שיהיה נוסח
הלשון שלא יקרב את קרבנם באל״ף ושתהיה מלת יקרב
מלשון קרב מלחמה וכאלו אמר שלא יקטרג את קרבנם
שהוא המליץ הרע וידבר טוב על ישראל · ועל דרך הסוד
אשר גלה הרב מסתוריו מתוך המדה הזה שהוא מבואר בו
מלת עזאזל כח חזק והמלה כאלו נכתבה עוזיאל מלשון עז
ואילות כי כן הכחות העליונים חתומים בשם ג׳ וזהו שכתו׳
מ׳ציל עני מחזק ממנו · ורז״ל דרשוהו על יצר טוב ועל יצר תליס לב ו
רע וכשם שנקרא חזק כך נקרא מלך שכן שלמה ע״ה קראו
מלך זקן וכסיל · וכבר ידעה מאמר רז״ל הוא ששן הוא יצר קהלת ד יג
הרע הוא מלאך המות ואם תתעורר במספר אותיות המלך
תמצאנו כמספר אותיות מאדים וזה המופרש כי הוא מולך
בכל בעל חי אשר תחת השמש והוא נפש הגלגל ההוא
ידוע הוא בשמו כי חותם שמו אל כשמות שאר המלאכים
ויש בשמו התעוררות כי הוא סם המות לכל מי שאינו נזהר
ממנו · ועוד שהוא עומד לשמאלו של אדם ועוד שהוא
כולל לשון סמיות לפי שהו׳ מקבל שוחד וכתיב כי השוחד
יעור׳ והכמי האמ׳ הרחיבו באור בזה כמה שאמרו במדרש
ונשא השעיר עליו את כל עונותם עונות איש תם שנאמר
ויעקב איש תם · והמדרש של פרקי רבי אליעזר באור בראשית כה
גמור לכל זה כי שם הזכירוהו בשמו והנה הוא כח
חזק מפורש מבואר מתוך מלת עזאזל וכמו שהזכרתי׳
וכן עוד מלת עזאזל כוללת לשון עז איל ותמצא
ממלת עזאזל הראשון עד כלת עזאזל שלשים ושלשה
פסוקים אחר המלה [illegible] ומזה כתב החכם ר׳ אברהם
יזכרונו לברכה ברמז הענין [illegible] לשונו · ואם יכולת להבין

סוד המלה שהיא אחר מלת עזאזל תדע סודו וסוד שמו כי
יש לו חברי במקרא ואני אגלה לך קצת הסוד ברמז בהיותך
בן שלשים ושלש הדענו עד כאן לשונו · ומעתה יתגלה לנו
בכל זה השעיר המשתלח למי הוא משתלח ומה שמו ומה
ארצו וכל מקומו ממשלתו כי הם מקומו השממון והחרבן
כי הוא שר המדבר וכל המלחמות והמהומו וכל מכת חרב
והרג ואבדן ישתרגו מצילות כחו וכל שולפי חרב בעמים
ימשכו כח ממנו והוא המקבל השעיר הזה כי העזי והשעירי
מהבהמות בחלקו מהאומות זרעו של עשו שנקר שעיר שנ'
הן עשו אחי איש שעיר גם אומתו נקראת שעיר שנא והיה
ירשה שעיר אויביו · וכן בחלקו השדי המשטינים והמזיקי
הנקראים שעירים שנ ושעירים ירקדו שם · ואמרו במדרש
שהב"ה הפילו ולכת שלו מן השמים והיה אוחז בכנפיו של
מיכאל להורידו עכו ופלטו הקדוש ב"ה ולכך נקרא מיכאל
פליט ואם כן למטה מן הספירות הוא והוא מחיצה מפסקת
בין הספירות ובין הקרבנות ואיך יעלה קרבנו לשם המיוחד
וארי הוא באמצע שחל בדרך עום להשטין מעכב על קרבנו
ולכך אמר שלא יקטרג כלומר שלא יספיק בין ה' המיוחד
ובין קרבנו כי כאשר נתן לו זביחה זו כמי שמשליך פרוסה
לכלב כדי שלא ינשכנו או יעלה קרבנו דרך סלולה לשם
המיוחד בלי קיטרוג כיון שאנו מוכנים לו ולכחותיו ולכל
בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו וישוב הקטיגור סניגור אף
על פי שהוא נהנה עם כחותיו אין כונתו אלא לאדון הכל
שצונו בכך שנתן כתנה לאחד משריו ועבדיו לטובתינו כדי
שילין טוב בעדנו והסתנ הזאת אינה באה אליו ממנו אנחנו
אלא ממנו יתברך עד שאפילו בשעת הגורל לפעמים של
עזאזל בימין ושל שם בשמאל לא היה להם לשנותו · וכן
אמרו בגמ דמסכת יומא שאלו את ר' עקיבא מהו לשנותו
של שמאל בימין ושל ימין בשמאל כד' שיחזור של שם
בימין והשיב להם אל ההנו מקום לודות כלומר שאם
היו משנים יאמרו עזאזל רשות אחרת בפני עצמה אבל
יש רשות אחר גדולה ולכך הוצרך לכבדה ולהחזיר הבימין
ואינן יודעין שהן גזרות של הקדוש ב"ה והוא בעצמו הנותן
ומוחל על כבודו לתועלתנו ואם זה נהנה במה שאנו נותנין
אין אנו נותנין לו כלום ולא מכונים אליו כלל אלא לשם
המיוחד · וכן מצינו במלאך של מנוח שנהנ כשעלה בלהב
המזבח ולא היתה כונת מנוח למלאך חס ושלום אלא לשם
המיוחד וכן המנות בקרבנות שזכתה תורה לאהרן ולבניו
ואף ע"פ שהם נהנים בדבר שום צד עבודה לכהנים ממקריבי
הקרבנות אלא לעשות רצון אבינו שבשמים שצונו בכך ·
על פני הכפרת קדמה ולפני הכפרת יזה שבע פעמים היו
ההזאות ביום הכפורים שמנה אחת למעלה ושבע למטה
נכאן ארמוז לך אחת למעלה כנגד המעלה הראשונה
העליונה הכוללת עמה החכמה והבינה ושבע למטה כנגד
השבעה ושנינו במסכ יומא פרק הוציאו לו וכך היה פונה
אחת · אחת · ואחת · אחת ושתים · אחת ושלשה · אחת
וארבע · אחת וחמש · אחת ושש · אחת ושבע · והבן כי
כשאמרו אחת הוא השלשה וכשאמרו אחת ואחת פירוש
השלשה והגדולה וכן כלן עד הסוף · ואמרו שם בגמ דכולי
עלמא כיחת הזאה ראשונה צריכה מנין עם כל אחת ואחת
כאי תנא ר' אליעזר אומר כדי שלא יטעה בהזאה ר' יוחנן
אומר אמר קרא ולפני הכפרת יזה שבע פעמי שאין תלמוד
לומר יזה ומה תלמוד לומר יזה למד על הזאה ראשונה
שצריכה מנין עם כל אחת ואחת ביניהו איכא ביניהו
דלא מנה ולא טעה כיון ש[illegible] מנה הזאה ראשונה עם כלן
ולא טעה ובאור הענין דלרבי אליעזר יצא כיון שלא טעה · לר'
יוחנן לא עשה ולא כלום אע"פ שלא טעה כיון שלא מנה
הראשונה עם כלם התבונן מה שהיתה כונת החכמי' הזה
בטעם מנין ההזאות והיתה ההזאה בדם מה דם זה שעליה
אמרו לי מדם של יום הכפורים שהיה בהן גדול מזה לפיכך
נתנה על הארון ולמ' נקר שכה כפר שמכפרת על עונות הזן
של ישראל · השוכן אתם בתוך טומאת' אע"פ שהם טמאי
שכינה ביניהם וזה היה דעת ר' יהודה זל במסכת סכה שהי'
אומר שמסכנין בדבר המקבל טומאה ומטעם הכהנ' הזה
היה אומר כן אע"פ שאין הלכה ככמותו וכן דרשו רזל וירח
את ריח בגדיו אפילו ריח בוגדיו ודרשו עוד עלית למרו ונו'
אף סוררים לשכן יה אלהים אפי' יש בתוכם סוררים ופושעי
שכינה ביניהם · ודרשו עוד כי שנה שלא אכר אלהי ישרא
בכל ספר מלאכי הזכיר צבאות וכאן אלהי ישראל אלא אע"פ
ששנואים אתם ונשלחתם אלהיכ' אני ולכך הזכיר אלהי ישר'
ובמדרש השוכן אתם בתוך טומאתם אע"פ שישראל בגלות
והם טמאים בתוך האומות שכינה שורה עכמם · וכל אדם
לא יהיה באהל מועד דרשו רזל במסכת יומא של ירושלמי
אפי' אותן שכתו' בהן ודמו פניהם פני אדם לא יהיו באהל
מועד ומה נהדר כהן גדול במעלה הגדולה הזאת עד שאפי'
חיות הקדש מפני לו מקו' לעבודתו כדי שיכנס לפני המלך
ויעבדנו ביחוד כי מלאך השם צבאות הוא · ואותו כהן צדוקי
שתקן מבחוץ והכניס מבפנים ובא מלאך וחבטו על פניו
בעזר היה · ולא היה לפני לפני בשעה שהוא נכנס להקטיר
קטרת וכן שנינו בברייתא במסכת יומא פרק ראשון תנו רבי
חייא כמין קול נשמע בעזרה שבא מלאך וחבטו על פניו
ונכנסו אחיו הכהנים ומצאו כעין רגל עגל בין כתפיו שנאמ'
וכף רגליהם כתף רגל עגל · וארע לו כן מפניו שלא היה
מאמין לדברי חכמי שיש בה קבלה שאין לתקן מבחוץ לא
מבפני והטעם מפני ריח הקטר שיש לו עקר בשעת התקון
והוא היה רוצה להתחכם כנגד הקבלה ולפיכך נענש הב"ה
יצילנו מן העונש ויגמלנו למען צדקו איש עתי · דרשו רזל
איש אפילו זר · עתי · אפי' בטומא' שאם נטמא נכנס לעזרה
ומשלחו עתי אפילו בשבת בלום שאם חלה השעיר מרכיבו
על כתפו בשבת והולך ואין צריכ לום אם לא חלה דחי נושא
את עצמו אלא אפי' חלה דהוי כמו כפות והוי כמשוי אע"פ
מותר להרכיבו על כתפו בשב' וזהו עתי אפי' בשבת · והניחם
שם · שלא ישתמש בהם ביום הכפורים אחר כך דרשו רזל
בגדים שנשתמש בהם יום הכפורים זה ל ישתמש בהם יום
הכפורים אחר שנ והניחם שם מלמד שטעונין גניזה ואמרו
כי משקל הכגדים היו ית מנה וזהו לשום והנ"חם · ותמצא
עוד בירושלמי דמסכת יומא תני רבי חייא ולבשם יבלו שם·
שם היו מרקבין ולא היו כשרים ליום הכפורים הבא ע"כ וזה
רמז מפורש לגניזתם כי ביו הזה יכפר עליכם לטהר אתכם
הכתוב הזה הבטחה לתורות כי יום הכפורים הוא יום מיוחד
לסליחה וכפרה ובו יטהרו ישראל מכל חטאת שעשו לפני
ה והוא שדרשו רזל עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים
מכפר ושבינו לבין חברו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה
את חברו ובשהיה כהן גדול מתודה ביום הכפורי היה אומר
הכתוב הזה בתפלתו ושם שהיה מזכיר בכתוב הזה הוא
שם בן מ"ב ולכך אנו אומרים בתפלתנו ביו הכפורי לפני ה'
תטהרו כלומר לפני שם בן מ"ב וכן דעת מורי הרש וכן עקר
כי יום הכפורים יום רחמים בדין והשם הזה ז תיבות כל
תיבה ותיבה בת ששה אותיות הששה תיבות מדת רחמים
והשביעית מדת הדין וכהן גדול היה צריך להתהנן ל הדין

כל פעמים
תליס פע

יפוקפל ל

וידוע כי השם של מ"ב זה בן נברא העולם והוא יוצא מבראשית
ונקודו ידוע והוא נחקר ממדת הגבור ושלש אותיו ראשונו
הן הן שלש אותיות ראשונות של אלפא ביתא ללמדך כי
בששה ימי נברא העולם לשש קצוות בששה חותמו וכמו
שבארתי בסדר בראשית בפסוק יום הששי והתיב השביעי
התחלתה ש"ן שפירושה אש וזהו ש"ן שורקת שהיא מדת
הדין וכשפט תיבה זו להיותה מנוקדת בשורק ונחתם בה
השם כלו כי כן תמצאנה רמוזה בחתימת פרשה זו הוא
שסמך מיד שבת שבתון היא הקוף היא קדש קבוע והוא
רוח הקדש וזהו שאמר ולבש את בגדי הבד בגדי הקדש
הוא הכתוב של אחריו וכפר את מקדש הקדש וחתימת
הפרשה כאשר צוה יי את משה והבן כל זה ויש מן הגדולי
שדעתם כי השם המיוחד היה מזכיר והגאון רבינו סעדיה
ז"ל מכלל והם אומרים כי מה שאנו קורין לפני ה' תטהרו
לפי שביום שאנו אומרים וכך היה אומר ואנו מעידים עליו
על מה שהיה אומר איך נוכל להעיד עליו שהיה אומ' לפני
השם תטהרו כלומר לפני השם שאין אנו רשאין להזכירו
בכתבו אבל הוא היה רשאי בכך שהי' מזכירו עשרה פעמי'
במקדש ביום הכפורים וכן אמרו במסכת יומא פרק טרף
בקלפי תנו רבנן עשרה פעמים מזכיר כהן השם בו ביום ג'
בודוי ראשון וג' בודוי שני וג' בשעיר המשתלח ואח"כ בגורלו
וכן תמצא בפרשה זו עשר פעמים ה' המיוחד כן ויאמר יי'
אל משה עד תשלום הפרשה והדעת הראשונה היא העקר
אצלנו כי השם של מ"ב היה מזכיר וכמו שהזכרתי למעלה
ומזה אנו אומרים בנוסח אותה תפלה וכשהיו שומעין את
השם המפורש יוצא מפי כהן גדול בקדושה ובטהרה היו
כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם ואומרים ברוך שם
כבוד מלכותו לעולם ועד ולא היה נקרא בקדושה אלא מתוך
המחשבה וכך אמרו חכמי המרכבה אין שמותיו של הב"ה
נקראין בקדושה אלא מתוך מורשי לבו של אדם והכונה
להם לומר שאלו יוצאים בשפתיו הנה הם מתפשטין באויר
והאויר בא לידי טומאה ונמצא שם שמים מתחלל ולפיכך
היה הכהן מבליע היה מתחיל להזכירו בהוצאת שפתים
ואחר כך משלימו בבליעתו ושמעתי כי ההבלעה היתה
בתיבות האחדות שהיו אותיות ההויה נזכרי בהם עם נקודם
כגון ליהו הנביי שעיהו הנביא ויכוצא בו וזו היתה ההבלעה
וזהו פירוש מבליעין שאמרו ז"ל בפרק עשרה יוחסין שם
בן יב אין מוסרין אותו אלא לצנועים ונינועים שבכהנה
מבליעים אותו בנעימות אחיהם הכהנים והיה שם של מ"ב
מזכירו בהוצאת שפתיו בתיבותיו ובנקודו המקובל ולדעת
האומ' שהשם המיוחד היה מזכיר היה מזכירו גם כן בהוצא'
שפתיו באותיותיו ובנקודו המקובל אעפ"י שאין עקר הקדוש
בהזכרת שם ההויה אלא בנקודתו ומסורת ביד חכמי האמת
שאין מוסרין את השם אלא על המים שנאמר קול יי' על
המים' דם יחשב לאיש ההוא דם שפך' מפני שבזמנו של
אדם הראשון היו כל הבעלי חיים אסורין למאכלו כי לא
הותר אלא בפירות כענין שכתו' הנה נתתי לכם את כל עשב
זורע זרע ואת כל העץ אשר בו פרי עץ עד שנתחייבו כליה
בדור המבול ונצולו בזכותו של נח ואז הותרו למאכלו ועל
כן יאמר בכאן כי מי שישחט במחנה או חוץ למחנה ואל
פתח אהל מועד לא הביאו תחלה דם יחשב לאיש ההוא
שפך כאלו שפך דם האדם כי יחזור לאסורו הראשון שהיה
בזמנו של אדם שוחט השור כמכה איש כן פירש רשי'
ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים היו ישראל במצרים
להוטים אחר החכמה הזאת ונמשכים אחריה מאד לדעת

מהן עתידות ונקראו שעירים לפי שהם מתדמים כדמות
שעירים או על שם שהאדם משתער בראיתם וכן נקראו
שדים על שם שהם שוכני במקו' שדוד וחרב כגון המדברות
וקצוי הצפון חרבים שאין שם ישוב כלל לרוב הקרירות'
וכתב הרמב"ן ז"ל כי עקר הויתם משתי יסודות קלים והם
האש והרוח ועל כן יטוסו לרוב דקותם וקלותם וכשם שכל
הנבראים בעולם השפל הזה בכלל בין בעלי חיים ובעלי
הצומח וחדומם הם מורכבים מארבעה יסודות כן היתה
יצירת השדים במעשה בראשית מורכבת משני יסודות
אלה אבל היו המורכבים מארבעה יסודות גוף גס ומורגש
להשגת חאדם והשדים המורכבים משני יסודות אלה הם
גוף דק איננו מורגש ולא מושג לחושי האדם אבל הם
מתדמים ומתלבשים צורה לעיני הרואי' והנה הם גוף רוחני
כי כן היסודות האלה רוחניים וכשם שהמורכבים מארבע
יסודות הויתם וקיומם הוא חבור היסודות ובריאותם מגד
היסודות וחלים כאשר יגברו זה על זה ומיתתם פרודם זה
מזה' כן הוית השדים וקיומם הוא חבור שני היסודות
ומיתתם בהפרדם זה מזה וזה שאמרו ז"ל ששה דברים
נאמרו בשדים שלשה כמלאכי השרת יש להם כנפים
כמלאכי השרת וטסין כמלאכי השרת ויודעין מה שעתיד
להיות כמלאכי השרת יודעין סלקא דעתך אלא אימא
שומעין מה שעתיד להיות כמלאכי השרת ובאור הענין כי
לפי שהם שוכנים באויר בגלגלי היסודות מבינים העתידות
משרי המזלות וזה קל וחומר מעופות אם העופות יודעים
העתידות מהם ומגידין אותם בצפצופן ומן העופות יודעים
המנחשים המכירים והבקיאין באותה חכמה קל וחומר
לשדים שאפשר להם לדעת זה משרי המזלות ומה שיודעי'
השדים גם העופות אינו אלא עתידה קרובה לא רחוקה
לימים רבים' שלשה כבני אדם אוכלין ושותין כבני אדם
פרים ורבים כבני אדם כתים כבני אדם אין הכונה בזה מזון
האדם כי האדם המורכב מארבעה יסודות והוא גוף גס
מורגש הנה מזונו כיוצא בו עב גס אבל השדים שהם גוף
רוחני דק הנה מזונם גם כן כיוצא בהם דק ואכילתם
ושתיתם היא ריח האש ולחות הסים כי חלק האש שבהם
הוא מיבש חלק הרוח שבהם וצריך להחזיר הלחות ההוא
שאב' ממנו וזהו אוכלין ושותין כבני אדם כי מזונו של אדם
הוא על הדרך הזה כי לחו' גופו מתיבש בתוכו לשתי סבות
האחת מפני האויר המקיפו מבחוץ והשנית מפני החום
הטבעי המיבש לחותו מבפני' ועל כן יצטרך למזון להחזיר
הלחות שאבד כמנו וכזה הוא מזון השדים כי הם לוחכים
לחות הסים כענין שכתוב והסים אשר בתעלה לחכה וזהו
ענין הקטרת שמקטירין להם כי העשן העולה והלחו' ההוא
הוא מזונם וחנה הם נהני בזה ומתחברים אל האדם ומגידים
לו עתידות כידוע באותה חכמה הנקראת ניגרומנציאה
וענין המיתה שבהם שאמרו מתים כבני אדם הוא כשם
שמיתת האדם הוא פרוד חבור ד' יסודותיו כן מיתת השדים
פרוד חבור יסודותיהם' וענין הטיסה שאמרו טסין כמלאכי
השרת לרוב קלות שתי יסודותיה' וזה קל וחומר מן העופות
אם הגוף המורכב מארבעה יסודות פורח באויר בקלות רב
מפני שגברו עליו האש והרוח' והסים והעפר כעשים בו
מאד אף כי השדים שהם מיסודי האש והרוח בלבד שהם
יסודות קלים ומן היסודות הכבדים אין בהם כלום' כי נפש
הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח' כתב הרמב"ן
ז"ל באסורי הדם טע[illegible] מפני שהוא חלק ה' כמו
החלב כי כשם שמקטירין את החלב דכתיב כל חלב לה' וניקרא

כן זורקין את הדם על המזבח ולפיכך אסרה תורה החלב
והדם מפני שהם חלקו יתעלה ומה שנאסר חידה שאינו
חלק הישם שהרי אינה ראויה לקרבן לפי שאין לגזור אסור
להוצאין ולכך רצה הכתוב לאסור כל דם בין של בהמה בין
של חיה ׳ ועוד טעם אחר מפני שהוא נפש והקבדה לא
התיר בעולם את הנפש שכן מצינו באדם הראשון שנאסרו
לו כל בעלי חיים ולא הותר לו למאכלו לא העשבי והפירות
עד שבא נח והתיר לו הקבה כל נעלי חיים לפי שלא נצולו
אלא בזכותו ומה שהתיר לו בהם דוקא הגוף לא הנפש
ואם כן הנפש עומדת באסורה הראשון ׳ ועוד טעם אחר
מפני שהדם הוא הנפש הבהמית אין ראוי לנו שנערב טבעה
בטבענו ואנו מקבלי התורה צריכים שנחזדה זכי הגופות
ראויין לקבל המושכלות ונצטינו שנגדל טבענו להיותו רך
ורחמני לא אכזרי ולו היינו אוכלין הדם היה מוליד בנפשנו
אכזריו וגסות טבע וקרוב שתהיה כנפש הבהמית כי הדבר
הנאכל ישוב בשר בגוף האוכל ויוליד לו טבע כיוצא בו
ואין הדם כשאר המאכלי שישתנה בעכול לכך אמר כי נפש
כל בשר בדם היא כי לכל בשר נפש בדם ׳ ואין ראוי לנו
לערב הנפש הנכרת בנפש הקיימת אלא שתהיה לה לכפר
על המזבח כל הטעמים האלה לרזל׳ והרמבן זל כתב
בטעמי המצות באסור חדם כי היא הרחקה שלא יתעסק
האדם במלאכת השדים כי בצאת ישראל ממצרים היו
נקיאין בחכמה זו ומורגלין בה מהמצריים שהיו עושים
ונמשכין אחריה והחכמי מהם כשירצו לאסוף אותם עישי
גומא וזורקים שם את הדם והשדים מתאספי שם סביבות
הגומ וכאשר ירצו לחנב עתידו יאכלו מן הדם וזהו שזהזי
הכתוב לא תאכלו על הדם׳ והנה הדם חושאים לה לאכול
על הדם ומפני זה אסרה תורה אכילת הדם כי כונת התורה
לעולם להרוס כניני סכלותם בהפוך מה שבותיהם וזהו טעם
אסורו שאסרו הכתוב באכילה ובחר בו להטהר בהואה
ולזורקו על המזב לכפר ולפי שהענין הזה בין ממיני עז הזכי
הכתוב בו ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם כמו שהזכיר
בנותן מזרעו למולך וזה דעת הרב זל בספר המורה ׳ והרב
הנזכר כתב עליו כי לו היה זה עקר השעם למה יזכיר הכתוב
נפש נפש בכל פעם ופעם שיזכיר אסור הדם ועל כן כתב
כי הדבורים מתישבים על הלב אבל לשון הכתוב לא יורה
כן ולפיכך פירש באסור הדם כל הטעמים שכתבתי לטעלה
עוד צריך שנבא בפסוקי הדם הוא שכתוב כי נפש הבשר
בדם הוא וכתיב כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא ושני
פסוקים אלה יורו כי הנפש בדם והדם בנפש ששניהם
טעורבי ביחד כענין היין המזוג במי שהמי ביין והיין במים
כל אחד בחברו ואחר כך פי אם דם כל בשר לא תאכלו כי
נפש כל בשר הוא בא לבאר שהדמו הוא הנפש עצמו שהיו
לבשר אחד לא יתפרדו ולא ימצא דם בלא נפש ולא נפש
בלא דם כענין החומ והצור בכל בעלי הגוף שלא ימצא זה
בלא זה ודם זה שהוא הנפש הוא הנקרא דם שותת שהוא
שותת ואינו יכול לצאת בקלות והוא הדם שנעשה בו חלל
וזהו רביעית אחרון אבל כל הדם הראשון שהוא דם קלות
נקרא דם הנפש אבל אינו נפש עצמו כי לא ימות בו אדם
ובהמה אלא ברביעית אחרון ולענין כרת אין צריך לומר
דם שותת שאף דם קלות בכרת ׳ ואמרת אליהם אני ה
אלהיכם ׳ על דרך הפשט ואמרת אליהם בשמי כך
פירש הרמבן זל ועל דרך המדרש אני ה אלהיכם אני הוא
שאמרתי בסיני אנוכי ה׳ [illegible]לתם עליכם אלהותי
קבלו מעת גזרותי רבי אומר גלוי וידוע לפני שסופן לנתק

בעריות בימי עזרא לפיכך בא עליהם בגזרה אני ה אלהיכם
דיין ליפרע ונאמן לשלם שכר ׳ ועל דרך הקבלה אני ה
אלהיכם לא יחסר מלה אבל הוא כפשוטו כי אלהי ישראל
הוא אני כמו בכל אשר אני וכן כי אני יי רופאך אשר יעשה סמוך עו כה
אותם האדם וחי בהם ׳ יחזור למשפטים שהם חיי האדם מצלי כה
בישובי הארצות והם קיום העולם ועמידתו הוא שכתוב
מלך במשפט יעמיד ארץ וקבלת רבותינו זל וחי בהם ולא
שימות בהם שהרי המצו נדחות מפני פקוח נפש ונכולם
נפסקה ההלכה יעבור ואל יהרג חוץ משלשה ואלו הן עבוד
זרה גלוי עריות שפיכות דמים שעליהן אמרו יהרג ול יעבור
ובשאר המצות כולן שאמרו יעבור ואל יהרג דוקא בצנעא
אבל בפרהסיא אפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבור כך
העלו בגמרא ׳ ובמדרש וחי בהם לעולם הבא ואם תאמר
בעולם הזה והלא סופו מת וכן תרגם אנקלוס וייחי בהון
חייא עלמא והנה מיני החיים לגוף ולנפש במעשה המצות
נחלקים לארבע הלקים ומלת וחי כוללת ארבעתן ׳ האחד
מי שכבו בעשיית המצות ויעשה אותן על מנת לקבל פרס סם ג ית
והולך בהם בדרך השמאל כדי שיהיה לו בהן שכרו עושר
ונכסי וכבוד כדי שיחיה ימים רבים וזהו שכתוב ובשמאלה
עושר וכבוד ופירשו רזל למשמאילי בה עושר ונכסי וכבוד ׳
השני מי שמכוין בהם כדי שיטול שכרו לעולם הבא ואעפ
שהוא משתדל בקיומן ועושה אותן שלא לשמה על מנת
לקבל פרס לעולם הבא ככל מקום נפשו זוכה להיות שם ׳
ועל שני מיניו הללו אמר הנביא להחיות רוח שפלי ולהחיו ישעיה כו טו
לב נדכאים ׳ השלישי כי שמכוין בהם לעשותן מאהבה
כדין וכראוי שלא על מנת לקבל פרס עם עסקי העולם הזה
זה זוכה לחיי העולם הזה ולחיי העולם הבא כאברהם יצחק
ויעקב שעבדו מאהבה עם עסקן בענייני העולם הזה בענין
ורעת האדם גם עבודת המקנה וזולתם מן העסקי הגופניי
הרביעי מי שמשתדל במעשה המצות ואינו משתדל
בשום עסק גופני כאלו לא היה בעל גוף כלל אלא לבו
ומחשבתו בהקבה הנה הוא זוכה אל החיים הקיימי לעולם
ולא ישלוט עליו מיתה כלל אבל ישוב אלהי בגוף ובנפש
כחניוך ואליהו שנסתלקו מן העולם בגוף ובנפש ׳ עור
מצינו ארבעה מיני חיים שהאדם זוכה בהם בקיום התורה
והמצות ׳ האחד חיים כדרך בני אדם שהם חיים בהמשכת
הזמן ונפשם מתקיימ בגופם בהתמדת בריאותם ׳ השני
חיים אחרי החולי ואחר הגיע לנקדת המות ומין זה מחודש סיוב לג נה
של חיים מחודשים כדמיון הכלי הישן והבלוי שנתחדש
וחזר לתחלתו וכענין שכתוב רוטפש בשרו מנוער ישוב
ליטי עלומיו ׳ והג חיים של סליחה אחרי היותו רשע שהוא
חשוב כמת וכיון שחזר בתשובה הרי הוא חי וכענין שכתו ימוק לג יג
אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה
הרביעי חיים אחר המות והוא לשון תחית המתים וד
מיני חיים אלו נכללים במלת וחי בהם׳ איש איש אל
כל שאר בשרו לא תקרבו ונומר הכתוב הזה יאסור המשגל
בשאר הבשר ושאר הבשר הוא מה שמונה והולך בפרשה
לפי שאין קיום המין כן השאר ואין התולדה ראויה ועל כן
יאסור הכתוב ביאה כזאת ומכאן אתה למד שענין המשגל ויקרא כ יג
אסור מדין התורה זולתי לקיום המין בלבד וזהו שכתוב כי
את שארו הערה למדך הכתוב כי מפני השאר ירחיק הענין
וענין הנדה שאסרה תורה יורה כן שלא תתירנו התורה לא
לקיום המין שהרי אין קיום המין מדם הנדות כי העובר
נוצר מדם האשה או כלו או רובו אבל מדם הנדות לא יהיה
נוצר כלל כך כתב הרמבן זל ׳ ומה יאמר הרב בפצוע דכא
שהוא

שהוא מותר לבא בקהל ה' כגון גיורת ומשוחררת וזה ראיה
שכל שאינו לקיום המין אינו אסור וכמו שאבאר בהגיעי
שם בעזה"י והנה הראב"ד פירש בספרו בשער הקדושה כי
ההשמיש על חמשה חלקים הא' חובה לקיום המין והשני
מצות עונה והג' להפואה והד' להנצל מן ההרהור והחמישי
והוא אסור דרך תענוג ותאוה כתאות הבהמות וכתב הרב
ז"ל בפר' מ"א מספר המורה כי טעם אסור העריות הוא ומעט
המשגל ולמאוס בו והעריות מהנקבו' כלן יקבצם ענין אחד
והענין ההוא הוא שכל אחת מהן נמצא' על הרוב עם האיש
שנאסר' עליו תמיד בביתו והו' נסתר עמהן וכזה דעת החכם
ר"א ז"ל אבל הרמ"בן ז"ל כתב כי זה טעם חלוש מאד שהכתוב
יחייב כרת על הא בעבור המצאן עמו לפעמי' ותתיר שישא
האדם נשים רבות למאות ולאלפים ומה יזיק אם ישא את
בתו לבדה במותר כבני נח וישא שתי אחיות כיעקב אבינו
ואין לאדם נשואין הגונים כמו ששיא את בתו לבנו הגדול
כמנה וינחילם בנחלתו ויפרו וירבו בביתו כי הארץ לא תהו
בראה לשבת יצרה ואין בידינו דבר מקובל בזה אבל כפי
הסברא יש בענין סוד מסודו' היצירה דבוק בנפש והו' מכלל
סוד העבור שכבר רמזנו לו ע"כ לשון הרב ז"ל והנני מבאר לך
טעם אסור העריות דע כי הקורבה על ג' חלקי האחד קורב'
שלא היתה שם פרוד מעולם השני נפרדים שלא היתה שם
קורבה מעולם' השלישי קרובים בשאר בשר שהיו נפרדים
כבר' קורבה שלא היתה בה פרוד מעולם מותרין לבא זה
בזה כעין הקורבה אדם הראשון עם בניו ובנותיו שהיו כלן
מותרין לבא זה בזה כעין השרש המתאחז בענפיו והוא
שדרשו ז"ל עלו למטה שני' וירדו שבעה קין ותאומתו הבל
ושת' תאומותיו כי היו שבעתם סימן ליחוד כעין שבעת קני
המנורה היוצאים מהעקר אחד כן היו התולדות הלה מעקר
אחד ומשרש אחד כעין אדם וחוה שהיו שני' והיו זה מזה'
ועל זה דרשו ז"ל ראויה היתה לו בתו לאדם הראשון אלא
שעשע חסד עם קין ונתן לו בתו שנ' עולם חסד יבנה וקורבה
זו שמעולם לא היתה שם פרוד היו מותרין אלו באלו לפי
שהיתה בריאתם כאחד כעין השרש שהכל מתאחד בו'
נפרדים שלא היתה שם קורבה מעולם מותרין לבא זה בזה
גם כן שכיון שהיו רחוקים ונפרדים מותרין אלו באלו כעין
הענף הנכרת מהאילן שנוטעים אותו להחזירו שרש כן
הרחוקים ראוים להאחד ולהעשות שרש' הקרובים שהם
קרובים יותר מדאי אסורין לבא זה בזה לפי שהיו נפרדים
כבר ועל זה נכתבה פרשה זו של ערית שהתורה תאסור
הקרובים שהיו נפרדים כבר קודם הקורבה ההיא לפי שאי
אפשר לנפרדים שיהיו אורח וסימן ליחוד כיון שהיה פרוד
ביניהם כבר וכלל הדבר הותרו הרחוקים לבא זה בזה כדי
להראות סימני היחוד ונאסרו הקרובים יותר מדאי לבא זה
בזה לפי שהיה ביניהם פרוד ואין בתולדות אלו סימני היחוד
כיון שלא נבראו בריאה אחת כעין באדם וחוה והבני ושא
עיניך וראה כי הענפי' צריכי' שיתאחדו עם השרש וזה טעם
היתר הרחוקים וכן השרש שיתפרדו הענפים ממנו כי לא
תתפרסם מעלתו כי אם ע"י הענפים וזה טעם הקרובים וזה
טעם הפרשה באסור העריות שכל הבא עליהן כאלו מקצץ
ביחוד ועל כן נזכר השם המיוחד בתחלת הפרש' של עריות
הוא שאמר אני ה' והבן זה ודרשו ז"ל בסנה' סנהדרין איש
איש ל כל שאר בשרו איש איש לרבות הגוי' שמוזהרין על
העריות כישראל וכן א"ש איש כי יקלל להיו איש איש אשר
יתן מזרעו למולך לרבות הגוים שמוזהרין על ברכת השם
נעל ע"ו' ערות אביך וערות אמך לא תגלה' על דרך הפשט
הכל לאו אחד ובאור הכתוב לא תגלה ערות אמך שאם
עשית כן אתה מגלה ערו' אביך שהרי ערות אמך ערו' אביך
היא וכן בסמוך ערות אחי אביך לא תגלה וידוע כי אין
האזהרה אלא בנקבו' ועל כן פיר' אל אשתו לא תקרב דודתך
היא כאלו אמר ערות אחי אביך לא תגלה ומהו ערות אחי
אביך שלא תקרב ל אשתו שאם עשית כן אתה מגלה ערו'
אחי אביך' ועל דרך מדרש ז"ל הן הן שני לאוין שכן דרשו
ערות אביך זו אשת אביך וערות אמך זו אמו שאינה אשת
אביו ומזה שחזר ואמר ערות אשת אביך לרבו' לאח' מיתתי
ערות אחותך בת אביך שאינה מאמך או בת אמך שאינה
מאביך מולדת בית או מולד' חוץ כלום' בין שתהיה אחותך
כן הנשואין בין שתהיה מן הזנורת יש לך לנהוג בה כבוד
האחוה ולא תגלה ערותה ומה שחזר ואמר ערות בת אשת
אביך מולדת אביך הכל אחד עם מה שהזכיר ערו' אחותך
בת אביך שאינה מאמך אלא לעבור עליה בשני לאוין כי מי
ששוכב עם אחותו בת אביו שאינ' מאמו עובר כשו' אחותך
בת אביך ומשום ערות בת אשת אביך מולדת אביך' ערות
בת בנך או בת בתך ולא הזכיר ערות בתך שזה קל וחומר
וכענין לא תבשל גדי שלא אסרה האכילה בפי' לפי שלמד
הוא גם כן מקו אם הבשול אסור כל שכן האכילה' ושם
בארתי למה הוציאו הכתוב בלשון בשול ולא אמ' לא תאכל
וכיון שלא הזכיר בתך ז"ל למדוהו במסכת יבמות בגזרה
שוה דהנה הנה וכך אמרו אמר רבי יצחק בר' אבדימי אתיא
הנה הנה אתיא זמה זמה כתי' בבת בנך ובת בתך כי ערותך
הנה וכתיב באסור אשה ובתה ובת בנה ובת בתה שארה
הנה זמה היא' מה להלן מפרש שנאסרה בתה הוא הדין
בבת בנו ובת בתו שנאסרה בתו דגמרינן גזרה שוה דהנה
הנה' ואשה אל אחותה לא תקח' כאלו אמר לא תשכב כי
הביאה יכנה אותה הכתוב פעם בלשון שכיבה ופעם בלשון
קיחה ופעם בלשון ידיעה כי אין לומר שתהיה קיחה זו
בכסף קדושין אבל שלא בכסף קדושין מותר שהרי אסור
הוא לשכב עם אשה ואחותה בכלענין וכן בסדר קדושים
כתיב ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא ואיש
אשר יקח את אחותו ואיש אשר יקח את אשת אחיו שענין
כלם אשר ישכב' ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע'
פירוש החכם רבי אברהם ז"ל כי המשגל ג' חלקים האחד
לפריה ורביה והשני להפואה להקל מליחו' הגוף והשלישי
לתאוה הנמשלת לתאות הבהמית' ואמ' הכתו' לזרע כלומר
אפילו החלק המשובח שבהן והנה היא אסורה לגמרי'
והרמב"ם ז"ל פירש כי הוצרך לכתוב לזרע שאלו אמ' לא תתן
שכבתך בלבד היה נראה שהכתוב יחייב כרת אפי' בשוכב
עמה לחבק ולנשק כי בפרשה הזאת יזהיר בחייבי כרתות'
ועל כן הוצרך לפרש השכיבה לזרע כדי לבאר כי המשגל
יזהיר ויחייב כרת עד כאן' ונמצאת למד מכאן שהבא על
אשת איש בכרת וכשיש עדים והתראה מיתתן בחנק שנא'
מות יומת הנואף והנואפת והנה שלמה צוח ברוח הקדש
שהבא על אשת איש לא ינקה מדין של גיהנם והנוגע בה
לא ינקה מעונש הגוף הוא שאמר היחתה איש אש בחיקו
ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא
תכוינה כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה' ומה
שהוצרך לשני משלי' כדי לרמוז על שני עונשין עונש הגוף
ועונש הנפש עונש הגוף לנוגע הוא שאמר כל הנוגע בה'
עונש הנפש לבא עליה הוא שאמר כן הבא אל אשת
רעהו' והמשיל עונש הגוף לבגדים שהבגדים נשרפים לא
הגוף כן הגוף נענש בנוגע לא הנפש אבל עונש הנפש
המשילו

המשילו לגחלי שהנפש נענשת בהם בגיהנ והזכיר באמצע
לא ינקה כלומר שלא ינקה מדין של גיהנם אם בא עליה
וכן לא ינקה מעונש הגוף אם נגע בה וסור אשת איש כבר
בארתיו למעלה ועוד אדמוז בו בסדר נשא ' ומזרעך לא תתן
להעביר למולך ' עז היתה ששמה מולך וחק העבודה הוא
שהאב היה מעביר את בנו בין שתי מדורות של אש עד
שישרף ויפות והיתה דעתם כי בהעביר האב אחד מבניו
נצולו שאר הבנים ויחיו והוא יצליח בכל אשר יפנה והזכיר
למולך בלשון ידיעה לפי שהיתה ידועה אצלם ממצרים
ונקראת מולך כלשון מלכות ואדנו והיא הנקראת מלכום
ס כ יו שהיתה תועבת בני עמון והיא הנקראת אדרמלך וענמלך
כענין שכתוב והספרוים שורפים את ביניהם לאדרמלך
וענמלך אלהי ספרוים ' נקרא אדר מלשון ככוד ' וען מלשון
עונה וכל שם ושם משותף בלשון מלך שהוא לשון מולך
ואם כן מולך ומלכו אדרמלך וענמלך הכל עז אחת נקראת
בכל השמו הללו ' אבל הגאון רח פיר כי אדרמלך וענמלך
כל אחת עז בפני עצמה והוא שכתוב בפירושיו בסדר כי
תשא יש עובדי עז גוונין הרבה יש מי שעושה פסלו צורת
אדם ויש שעושה צורה כדוב או צורת בהמה או חיה או עוף
יח יו ל כענין שכתוב אנשי בבל עשו את סכות בנות ואנשי כות
עשו את נרגל ואנשי חמת עשו את אשימא והעוי עשו את
נבחז ואת תרתק והספרויים שורפים את בניהם לאדרמלך
וענמלך כלן שמו פסיליהם סכו בנות תרנגולת ואפרוחיה
נרגל תרנגול הבר הוא השכוי ' אשימא הוא חתול ' נבחז
כלב ' תרתק חמור ' אדרמלך קוף ' ענמלך טווס ' וקרוב אני
לומר שנקראו הפסילים על שמות הכוכבים כענין שכתוב
ס ס כ ס ונשאתם את סוכות מלככם ואת כיון צלמיכם כוכב אלהיכם
אשר עשיתם לכם ' סכות מלככם הם שכות הכוכבים הוא
שכתוב אנחנו מקטרי למלאכ השמי קרא הכוכבי מלאכת
השמי ' כיון צלמיכם הוא הנקרא זחל שהו שבתאי ' כוכב
אלהיכם הוא מז כוכבי לכרת גם כן ונקרא כוכב המה עכ
לשון הגאון זל והפסילים ההם היו מושכים כח מהכוכבי
ונקרא כיון על שם שהיו מכיני ומגישי לפניו מיני מאכלים
כי דרך העבורה בכך או מפני שהיו מכוני דעתם ולבם להם
דמיטו יח ומתקנין אותן בכונה גדולה וזהו שכתו לעשות כונין וכתי
פס עד יה עשינו לה כוונים ומלת נבחז יש ספרים שכתו בנון והחכם
רבי אברהם אומר שאינו כי אם בזיון והיא מלה מורכבת על
שם שנובח ומראה שיניו ומה שהזכיר להעביר למולך ולא
אמר להעביר באש ' דבר ידוע כי ההבערה באש היתה כי כן
יחזקיה יח י כתיב מעביר בנו ובתו באש וכתיב באחז אביו של חזקיהו
ל פי ב יונ וגם את בנו העביר באש כתועבו הגוים ועל כן הוצרכו זל
וקרי כו לו לומר על חזקיה שסכתו אמו סלמנדרא וכתיב עוד וגם את
בניה אשר ילדו לי העבירו להם לאכלה אבל דעת זל במה
שאמר ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולא אמ להעביר באש
שהיה זה כדי לחייבו משעת העברה משתמשול בו האש
כגון שנתפש האש באחז כאבריו ומה שסכתי פסוק זה שהו
אזהרת עבודה זרה לאשת איש יתכן לפרש בענין הסמיכות
כי כן הבה מקנא בישראל בעבדם אלהים אחרי כאשר הבעל
מקנא לאשתו בלכתה לאחרים וכן מצינו בענין עז כי אנכי
ה אלהיך אל קנא ושמרתם את חקותי למה הוצרך לומר
אתם להוציא שאר האומות שאם רצו לשמור את המצות
אינם יכולים וכן ארז"ל נח ששבת חייב מיתה וזהו לשון
ושמרתם אתת אין חייבין בשמירת המצות אלא אתם . לא
תקיא הארץ דבק עם פסוק שאחריו כי כל אשר יעשה וכתו
אמר לא תקיא הארץ אתכם בלבד כאשר קאה כלומר אל

מות

תחשבו שת היו נפטרין בכך אך תענשו בעון כרת ' ונכרתו
הנפשות העושות ' הכריתו שכתורה מצאנום על ג חלקים
יש כרת לגוף לבדו ויש כרת לנפש לבדה ויש כרת לשניהם
לגוף ולנפש ' כרת לגוף לבדו יהיה בשנים או בימים
כי מי שהוא צדיק ורובו זכיות ונכשל בעבירה של חיוב
כרת ימות בחצי ימיו בענין אותו תלמיד שהיה עם אשתו
בימי לבונה הוא בנגדו והיא בנדה ולא היה נכשל בעבירה
אחרת ומת בחצי ימיו כדאיתא בפסחים ישבת זהו כרת של
שנים אבל כרת של ימים הוא כגון זקן שעבר על חיוב כרת
שאי אפשר להיות לו מעתה כרת של שנים שהרי כבר עלה
לימי הזקנה אבל יהיה כרת של ימים שלא ימלא את ימיו
הקצובים לו וזהו שאמרו זל במועד קטן פרק אלו מגלחים
בסופו רב יוסף כי הוה בר שתין שנין עביד יוכא טבא לרבנן
אמר נפקי לי מכר דשני אמר ליה אביי נהי דניפיק מר מכרת
דשני מכרת דיומי מי ניפק מר אמר ליה נקוט מיהא פלגא
ביד ' ומבני שכרת זה של שנים הוא מפורסם וכרת של
ימים אינו מפורסם ואינו נודע לפיכך אמרו זל שהקדוש
ברוך הוא מפרסמו זהוא שימות הזקן לג ימים והנה זה אות
שעבר על חיוב כרת וזהו שאמרו בירושלמי זקן שאכל את
החלב או שחלל את השבת מי מודיע שהוא בכרת ' ושם
מתרץ כת ליום אחד ' הרי זו מיתה של זעם ' לשני ימים
מיתה של בהלה ' לג ימים מיתת כרת ועל כרת זה שהוא
לגוף לבדו נאמר ונכרת האיש ההוא מקרב עמו כלו שכרת
גופו בשגים או בימים אבל נפשו תהיה זוכה הכף הזרדה
מהגוף בעולם הנשמות גם לתחית המתים גם לעולם הבא
של אחר התחיה ' כרת לנפש לבדה מי שחטא בעבירה
חמורה של חיוב כרת כגון שאכל חמץ בפסח או אכל או
עשה מלאכה ביום הכפורים או חטא בעריות והיו עונותיו
מרובין מזכיותיו עונש הכרת מגיע לנפשו לאחר שתפרד
מן הגוף שתהיה נכרתת מחיי עולם הנשמות ועל כרת זה
נאמ ונכרתו הנפשות העושות ונכרתה הנפש ההיא מעמיה ויקרא יט
ונכרתה הנפש ההיא מלפני וכן והאבדתי את הנפש ההיא סס כג
למד על כרת שאינו אלא אבדן ואפשר שאין לו כרת בגופו סס כג ל
אלא בנפשו כי עמים שיחיה ימים ארוכי וחיי שלוה בעניו
שכתוב ויש רשע מאריך ברעתו ' כרת לשניה לגוף ולנפש קבלת ר סע
בכרת חמור כעובד עז שכתו בו את יי הוא מגדף ולא מצינו נמדבר טו
בתורה כרת כפול כי אם בו שנכרת גופו ונפשו והוא נטרד
מהעולם הזה ומהעולם הבא ועל כרת זה נאמ הכרת תכרת סס סו ל
הנפש ההיא עונה בה דרשו רבותינו זל הכרת בעולם הזה
תכרת לעולם הבא ' ולפי ענין זה בכרת הנפש לבדה תהיה
הנפש המחוייב כרת בין בכרת קל בין בכר חמור מתבטלת
לגמרי מן הקיום הראוי מאחר שהכרת הוא אבדן ' ואם כן
יהיה ענין הכרת שתהיה הנפש נכרתת מן החיים הנצחיים
ומתבטלת לגמרי וזהו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה ופירוש
מעמיה שתכרת מחיות שאר הנפשות שהן עמיה כי חיות
הנה וזו לא תחיה כלל אבל תתבטל לגמרי ולא ישא אלהים
נפשו הוא הלשון עצמו שאומ ונכרתה הנפש ההיא מלפני
כי הוא יתברך בכל מקום וזו תתבטל לגמרי מכל מקום זה
דעת החכם רבי אברהם זל גם הרמבם זל סובר כן מסדה
שכתוב בפרק ח מהלכות תשובה שכר הצדיקים הוא שיזכו
לנועם חיי העולם הבא ויחיו בטובה ' ופרעון הרשעים הוא
שלא יזכו לחיים אלא יכרתו וימותו וכל כי שאינו זוכה
לחיים אלו הוא המת שאינו חי לעולם אלא נכרת ברשעו
ונאבד כבהמ וזוהי כרת שכתוב הכרת תכרת מפי השמועה
למדו הכרת בעולם הזה תכרת לחיי העולם הבא כלומר
שאותה

שאותה הנפש שפרשה מן הגוף בעולם הזה אינה זוכה
לחיי העולם הבא אלא גם מן העולם הבא נכרתה עכ לשון
הרב ויש לתמוה מזה כי הרשע הגמור שמת בלא תשובה
לא נברא ניהנם אלא בשבילו וכשם שהצדיק הגמור נפשו
מתענגת בתענוג נצחי כן הרשע הגמור ראוי שתענש נפשו
בעונש נצחי ואם היא מתבטלת בטול גמור כדעת החכמי'
האלה איה העונש והשלום ואם תאמר שיהיה ניהנם נברא
לבינוני אם כן נוח להם לרשעים הגמורים יותר מן הבינונים
וזה דבר שאין השכל מקבלו ועוד אם היה הדין כן איך
החכמים האלה לא ימנו החטאים האלה בנפשותם
המחויבות כרת והסתבטלו לגמרי עם אותו ששנינו במשנ'
שאין להם חלק לעולם הבא פירוש אין להם חלק ידוע כפני
עצמן אבל הם נהנים ונזונין מכמה אוצרות של צדקה
הגנוזים לאותן שלא זכו כעני שאין בידו מה יאכל וסמוך
על שלחן חברו ואפילו אותן הפושעי' המוחלטים היורדים
ואינן עולין יש להם מנוחה בשבתו'ימים טובים ועל כן יש
לפרש כי הנפש השכלי' אי אפשר לה שתתבטל כלל ובאור
ונכרתה הנפש ההיא מעמיה מהמקום שחוצבה משם היא
נברת ועוד איך נוכל לגזור התבטל הנפש לגמרי שהרי
אמרו נדונין שם לדורי דורות הרי שאין הכונה בבטולם
אלא בקיומם בעונש נצחי לדורות ובודאי אין לך רשעים
בכחישים ביי ובמשה עבדו יותר מקוח ועדתו שנאבדו מן
העולם הזה והבא ומכל מקום לא נתבטלו כי הם חיים
בגיהנם קיימים בעונשם ולעתיד יזכו לתחית המתים שנא'
בוריד שאול ויעל ופירוש מעמיה כשאר הנפשות שהן
עמיה שתהיה נכרתת מן המקום ההוא ולא תשוב שם וכן
יורה לשון ונכרתה כענף הנכרת מהאילן שממנו יחיה אבל
תהנה נפשו מזיו השכינה שלא במקומם מאחר שקבלה
את דינה שנכרתת ממקומה שחוצבה ממנו זהו פירו' מעמי'
כלומר מעקר תולדתה וממינה והוא המקום שנחצבה
משם וזה דעת הרמב"ן זכרונם לברכה וכן כשאומר ונכרתה
הנפש ההיא מלפני פירוש ממקום ששרה שכינתו והיא
ארץ ישראל כי שם שער השמים ומשם עולות הנשמות
ועל כן יתאוו החסידים למות שם והוא כענין האמור ביונה
בן אמתי הנביא עליו השלום כי מלפני ה' הוא בורח
שפירושו ממקום ששרה שכינתו שם תמיד וזוהי ארץ
ישראל כי הוא היה בורח מארץ ישראל לחוצה לארץ כדי
שיתרחק ממנו הדבור שאין הנבואה נגלת לנביא ברוב כי
אם בארץ ישרא"ל וכן כשאומר בטמא מת ואיש אשר יטמא
ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל המתנהגים
בטהרה וזה פירש מהם לכך תכרת נפשו ממקומה ולא
תנוח במחיצת אבל ודאי תחנה שלא במקום אחר שקבלה
דינה בכר שנכרתת מן המקום שלה ולא תהיה בנפש הנהמ'
שתתבטל חס ושלום והנה מחכמת אונקלוס עליו השלום
לא תמצא שיתרגם בכל התורה כלה ונכרת הנפש ההי' לא
וישתצי אינשא ההוא ומה שתולה הנפש בגוף האדם ראיה
שהוא סובר שאין הנפש נכרתת ומתבטלת לגמרי אך היא
נכרתת מן המקום שחוצבה ממנו ונהנית ומתענגת במקום
אחר לא בשיעור אותו התענוג שהיתה ראויה לו בבקומה
הראשון אלו זכתה אליו ואמנם חכמי הפילוסופים
סוברים בנפש האדם שהיא הכנה לקבול למוד החכמה
והתורה בגוף האדם ומביאים ראיה ברורה לא יוכל האדם
להכחישה כי מתחלת היצירה שהנפש באדם בגוף אין לו
דעת ולא תבונה וכיון שהיא מתחכם והולכ ותגדל חכמתה
כל זמן שהגוף הולך וגדל זה יורה שאין הנפש אלא הכנה

שאלו היתה הנפש חכמה נשערת בואה בגוף יתחייב
שיהיה הגוף חכם בצאתו מרחם אמו וידוע כי אין דעות
הפילוסופים אצלנו עקר לפי שאינם אלא כצד המחקר ולא
ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו אבל משכילי ישראל אין
להם אלא דברי רבותינו זכרונם לברכה חכמי האמת אשר
מפי הנביאים קבלו האמת והם אשר ידעו הדברים כלם על
אמתתם כי הנפש בשלמותה וחכמתה באה בתוך הגוף
מתחלת היצירה והעד על זה ויפח באפיו נשמת חיים יצא
ולמד מי הנופח ואם כן הנה הנפש נצחית קיימת עליונה
בתכלית העלוי לרוב הפלגת עלויה לא נזכר בה בריאה
כמו בשאר מעשה בראשית ואפילו ברמיזה והחכמה
הזאת אשר לנפש בעוד שהוא במעי אמו היא משתכחת
ממנו בהולדו ויצאתו לאויר העולם וחכמי האמת כנו
החכמה הזאת במדרשם לנר דלוק שמכבין אותו כשהוא
יוצא לאויר העולם והוא שאמרו בגמרא בסוף פרק
המפלת נר דלוק מונח על ראשו ומצופה ומביט מסוף
העולם ועד סופו ואל תתמה שהרי אדם ישן כאן והוא
חלום באספמיא שנאמר בהלו נרו עלי ראשי כיון
שיצא לאויר העולם בא מלאך וסוטרו על פיו ומשכח ממנו
כל התורה כלה שנאמר לפתח חטאת רובץ וכן אמרו
עוד במדרש מניחין לו נר דלוק על ראשו וצופה בו מסוף
העולם ועד סופו שנאמר בהלו נרו עלי ראשי לאורו אלך
חשך בנקר נוטלו המלאך ומוליכו לגן עדן ומראה לו
הצדיקים שהן יושבין ועטרותיהן בראשיהן והמלאך אומר
לו תדע מי הללו שאתה רואה הללו נוצרו כמותך בתוך
מעי אמן ויצאו בעולם ושמרו מצותיו של הקדוש ברוך
הוא ולכך זכו ונזדמנו לטובה זו ואתה סופך לצאת לעולם
ואם תזכה ותשמור את התורה תזכה לישיבתם ואם לאו
תשב במקום אחר לערב מוליכו לגיהנם ומראה לו
הרשעים שטורדין אותן מלאכי חבלה במקלות של אש
וקורין ווי ווי והמלאך אומר לו תדע הללו שנשרפין הם
נוצרו כמותך ויצאו לעולם ולא שמרו מצותיו של הקדוש
ברוך הוא ולכך נענשו ובאו לחרפה זו ואתה סופך לצאת
לעולם הוי צדיק ואל תהי רשע למען תחיה ומניין שכן הוא
שנאמר ויולני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמור מצותי וחיה
כשהגיע זמנו לצאת לאויר העולם מיד המלאך מכה אותו
ומכב' נרו ומוציאו בעל כרחו ושוכח כל מה שראה ומוציאו
לאויר העולם ועל זה התינוק בוכה תכף שיוצ'לאויר העולם
עד כאן ובארו לנו בזה כי הנפש בחכמתה ושלמותה
באה אל הגוף אכל המלאך משכח אותה תכף הולדו
בגזרתו של הקדוש ברוך הוא כדי שישתדל ויטרח בלבוד
ויקבל שכר וכתב הרמב"ן זכרונם לברכה כי מה שהזכירה
תורה כרת בנפש החוטאת היא העדות והמופת על קיום
הנפשות שלא חטאו שאין מדרך המלך הישר שיענוש
עבדו בעכרו על מצותו ושלא יגמלהו טובה כאשר יקיימה
ובודאי מתוך עונש הכרת המפורש בנפש החוטאת יתבאר
השכר והגמול לנפש הצדיק והנה נשמת האדם נר יי'
נופחה באפיו מפי עליון ונשמת שדי כמו שנאמר ויפח
באפיו נשמת חיים והנה היא בעניניה שלא תמות ואינה
מורכבת שתפרד הרכבתה ותהיה לה סבת הויה והפסד
במוזכבים אבל קיומה ראוי והוא עומד לעד בשכלי חנפרדי'
ועל כן הוא מוסיף באור בענין הכרת ואמר עונה בה כלומר
כי העון שכה הוא יכריתנה ולכך לא יצטרך הכתוב לומר
כי בזכות המצות יהיה קיומה כי זה ידוע אבל יאמר כי
בעונש העכרות תתנאל ותתטמא ותכרת מן הקיום הראוי

ויקרא כו מד

ויקרא כו מד

ויקרא כו מד

והוא מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה מקרב עמה ועמדה שלום כי הכרת של הנפש החוטאת יורה על קיום שאר הנפשות שלא חטאו והן עמה שהן בשלום וזהו שתזהיר התורה בענין הכרת שהוא ענין נסי ולא תבטיח בקיום שהוא ראוי וענין טבעי כי כל דבר ודבר חוזר ליסודו ולעקר מוצאו וסבתו הראשונה כי היסודות חוזרים לסבתם והעפר לעקרו והנפש לשרשה ויסודה שהוא הבינה כענין שכתוב
ק יב ט וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה:

י יג יט **תאוה נחיה תערב לנפש תועבת כסילים סור מרע:**

שלמח

המלך עה יזהיר בכתוב הזה על האדם שלא ימשך אחר התאות אלא שיכניע אותם ויסלקם מעליו כי כל המסלק אותם מעליו ומתגבר עליהן הנה הוא במדרגת מלאך וכל המגביר תאוותיו עליו הנה הוא במדרג בהמה שהרי מצינו במעשה בראשית שהיו כל הנמצאים כלן ביום ששי קודם שנברא אדם על שני חלקים שכליים וארציים שכליים הם הנבראים העליונים שהם שכל גמור נבדל מן החומר ארציים הם האילנות והצמחים ושאר בעלי חיים שהם חומר גמור אין בהם שכל ושני חלקים אלו יעשו פעלותיהם שנתמנו עליהם אלו בשכל ואלו בטבע וכל אחד מהם מוכרח בפעולתו זה בשכלו וזה בטבעו ואין מונע לאחד מהם ולפיכך חייבה החכם לברוא ביום ששי נברא שלישי מורכב מהם משותף משניהם והוא הכולל אותם בשכל ובטבע בשכל כמין השכלים הנפרדים ובטבע כמין הארציים וזהו האדם והיתה פעולותו שכלית וטבעית לא הכרחית בשני חלקים כי אם רצונית שהרי הבחירה והרצון בידו שימשך לאי זה צד שירצה אם אחר השכל או אחר הטבע שהוא התאוה ואם הוא זריז ויצא ונלחם בתאוות ההם הנה נתפשט מהחומר ובא במדרגת מלאך ואם ימשך אחריהם הנה נתפשט מן השכל ובא במדרגת הבהמה כי כן אדם הראשון עד שלא חטא והתאוה תאוה היה מלאך יי צבאות כלו שכל גמור יפה ומום אין בו והיה ראוי שיחיה לעולמים כאחד מן המשרתים העליונים והונח בגן עדן הארץ שהוא מבחר המקומות וכיון שחטא ונמשך אל התאוות נתפשט מן השכל ונתלבש בחומר ואז גורש מן הגן ונתן לו העשב
ל ג יט למאכלו כבהמה הוא שכתוב בו ואכלת את עשב השדה תחת אכלו תחלה פירות הגן שהיה מטע ה להתפאר ועל כן ראוי לכל משכיל לשבר תאותן ולהכניעה ושיהיה שברון התאוה לנפש השכלית דבר ערב ועל זה אמר שלמה בכאן תאוה נחיה תערב לנפש התאוה הנשברת דבר מתוק וערב לנפש המשכיל ומלת נהייתי מלשון נהי ויסלק מעליו
וכן הנה יד יי הוי והענין ראוי למשכיל ש סיר ויסלק מעליו התאוה הנקראת רע שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו וכתי וכל יצר מחשבו לבו רק רע כל היום ומפני שהמשבה תאותיו הוא סר מרע על כן אמר ותועבת כסילים סור מרע כי מה שהוא ערב לנפש המשכיל הוא דבר מתיעב לכסיל לפי שהוא הפכו זהו ותועבת כסילים סור מרע וידוע כי הנמשך אחר התאוות עובר על התורה כלה והמשך אחר התאוות הוא על ארבעה חלקים האחד במחשבתו הב נדבות הג במאכלו הרביעי בגופו האחד במחשבתו כי ימשך האדם אחר מחשבתו בהרהורים רעים ומחשבות רעות וכבר גלה לנו שלמה עה ולמד דעת את העם כי האדם הוא נענש על חטא המחשבה כאלו חטא בפועל והוא שאמר לב שמח ייטיב פנים כי שמחת הלב היא אם במצוה אם בעברה הנה היא נכרת בגוף לפי שהלב שרש הגוף ולחות השרש בתגלה בענפים והרי זה כאלו חטא בפועל השני בדבורו בחטא לשון הרע ורכילות ונבלות הפה שהחלק הזה מהדבור מנונה ומשוקץ ואסור מדין התורה ועל זה אמר שלמה עה ופי כסילים יביע אולת וסמיך ליה בכל מקום עיני ה צופות רעים וטובים כלומר ישגיח בדבור הזה להעניש וכן התנבא ישעיה עליו השלום בתוכחותיו ואמר וכל פה דובר נבלה ולפי שדרך הבחורים בזה המין מהדבור לכך התחיל הכתוב על כן על בחוריו לא ישמח ה השלישי במאכלו שיבשך אחר תאותו במאכלים שאסרה תורה או המותרים שגם זה אסור מדין התורה ועל זה אמר דוד עליו השלום ותורתך בתוך מעי שבח את עצמו שלא נתן בתוך מעיו מעולם ולא היה מאכלו כי אם על פי התורה ואין צריך לומר שהיה נזהר מהמאכלים האסורין אף כי מן המותרים במותרו היה נזהר כי צדיק אוכל לשובע נפשו ואמר הכתוב שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו הרביעי בגופו שימשך אחר תאותו בענין הערוית ואין צריך לומר במה שאסרה התורה ממנו כי גם המותר במותרות הוא חטא והרי לך ארבעה חלקים שהאדם מוטבע להמשך אחר תאותו בהם ומנין שהנמשך אחר התאוות הוא עובר על התורה כולה הלא המלך שלמה גלה לנו הענין הזה שאמר לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע יאמר כי מי שרודף אחר התאוה ומבקש אותה מצא עצמו נפרד כלום יחידי שלא ישאר לו ריע ועמית שהכל בורחין ממנו ומסתלקים מעליו לרוע הנהגתו והנה זה בועט ומגלה פנים בתורה וזהו בכל תושיה יתגלע ומפני זה נצטוינו בתורה שנפרוש מהתאוו ואין צריך לומר בדבר האסור כי גם במותר ובן אזל קדש עצמך במותר לך וכל הפורש עצמו מן התאוות נקרא קדוש שכן מצינו בנזיר שלא פרש אלא מהיין בלבד נקרא קדוש יהיה גדל פרע שעל ראשו וכן ישרש בסיני נקראו קדושים כשקבלו התורה בענין שכתוב ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש כדי שיפרשו כהתאוות נצטוו על מדת הקדושה וזהו שכתוב קדושים תהיו כי קדוש אני ה אלהיכם עד הפשט לשון קדושה הוא ענין פרישות והבדל והפרשה חוצת אזהרה לכל ישראל שיהיו פרושין ונזהרים במחיתם שיתבונן כל אחד ואחד על יולדיו ויעיד עליהם שיעיד הבן על אביו ואבו שהם לו כעין הבורא ויעיד על הבורא שהוא האב העליון יתב שחדש עולמו וזהו שהזכיר מיד איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו כי מצות השבת עדות ומופת על

חדוש

חדוש העולם ומה שהקדי׳ האם לאב לפי שמנהג הגוים
שיקלו ביראת אמותם ואין כן המנהג באב לכך הקדים
בענין היראה האם לאב אבל אצל הכבוד הקדים האב לאם
שמ כ יב הוא שכתוב כבד את אביך ואם היו שניה׳ מסכימים בכך
שתחלל את השבת לכך סמך ואת שבתותי תשמרו אני
ה׳ אלהיכם כלומ׳ של כלכם כי אתה והם חייבין בכבודי
וסמך לו מיד עו״ה והוא שאמ׳ אל תפנו אל האלילים כי
הכופר בחדוש כעובד ע״ה ולשון אל תפנו לשון פניית הלב
הוא ויזהיר הכתו׳ שלא יפנה לבבו להם שיאמין שיש בהם
ויקרי כח יו מפש אלא שיהיו בעיניו הבל וריק והוא כעין אמ׳ לבבו
שם ל יג פונה היום ׳ ואם יפנה לבבך ולא תשמע ׳ ואמר לא תעשו
לכם שלא תעשה בידי׳ ואף על פי שדעתו שאין בה מפש׳ כי
ה׳ אלהיכם ׳ ה׳ נאמן לשלם שכר ׳ אלהיכם ׳ דיין להורג ׳
ויתכן לפרש קדושים תהיו זו קדושת המחשבה כענין
שאמרו לעולם יקדש אדם עצמו בשעת השמיש ולפי
ששלמות הקדושה לזרע ישראל תלויה ביצירה לכך אמר
ויקהל כג לג הנביא וגם את בניהם אשר ילדו לי׳ קרא את ישראל נולדים
לו כי הם מיוחדי׳ לשמו ואח׳ שהזכי׳ פרשת ערוית למולדה
בסיון האסור יוהיר עתה ויאם קדושי׳ תהיו במיתת המות הראוי
לכם להדבק בו כי הדבק במינו בקדוש גם הנשמ׳ מהערוית
קדוש יאמר לו׳ והזכיר באזהרת הקדושה הזאת כל עדת בני
ישרא כדי לכלול בזה גם הנשי׳ לפי שהאזהרה לכל אנשים
במדב ו ונשי׳ וכענין שכתוב בנדב׳ המשכן ויקהל משה את כל עדת
בני ישרא ׳ כי הנדבה היתה לכל ישראל אנשי׳ ונשים
יחדו לפי שהאב והאם סבת הבן על כן אמ׳ איש אמו ואביו
תיראו לפי ששלשה שותפין יש בו באדם הקבה אביו ואמו
והקדים האם למעלתה כי הקדושה מעלה יתרה באשה
יותר מבאיש ואחר האם הזכיר האב שהוא העקר ואחריהם
השותף השלישי ית׳ העליון על הכל ומזה סיים הכתוב אני
ה׳ אלהיכם הוא השותף המטיל בו נשמה שהוא העקר
ואמר את שבתותי תשמרו לפי שעקר עונה בשבת ׳ ומלת
ויקהל כג לג תשמרו כלשון הכתוב ואביו שכר את הדבר ׳ ולשון רזל
שמ לא יג שכור לי על הפתח וזהו שכתו׳ כי׳ כה אמר י״י לסריסים
ישעיה נו ד אשר ישמרו את שבתותי׳ לסריסים והם המסרסי׳ עצמן כל
ימי השבוע׳ אשר ישמרו את שבתותי שהם ממתיני׳ לשבת
שהוא עקר עונה ׳ וכמו שדרשו רבותינו זל אשר פריו יתן
בעתו זה המשמש מטתו מערב שבת לערב שבת והשכר
שלהם שיתן להם לעולם הבא יד ושם טוב מבני ומבנו׳ שיש
להם בעולם הזה׳ויש שפירש כי מה שהזכי׳ סריסים במצות
שבת לפי שמצו׳ שבת נצטוית לדורות שנאמ׳ לדורותם ברית
עולם וחסריסים כיון שאין מולידי׳ ואין בהם דורות יחשבו
עצמן פטורין מלשבת לכך הזהירם שישמרוהו ויתן להם
שכר טוב מבנים ומבנות ׳ וסמך אל תפנו לפי שאסור
להסתכל בנשי׳ וכן דרשו זל כל המסתכל בנשים עובר
משום תפנו אל האלילי׳ ולפי שאסור לחשב באשה אחר׳
לכך סמך לו ואלהי מסכה לא תעשו לכם ׳ שכל המשמש
מטתו ומחשב באשה אחר׳ אותן בנים נקראין אלהי מסכה׳
ועל דרך המדרש קדושים תהיו אמר הקדוש ברוך הוא
הואיל ונתקדשת לשמי עד שלא בראתי העולם הוו קדושי׳
כשם שאני קדוש שנאמר קדושים תהיו כי קדוש אני ה׳ ׳
ובאור זה כי לפי שישרא היו תחלת המחשב׳ ונתקדשו טרם
ויקרא כג ג היות מהויות וכענין שאמר הנביא קדש ישראל לי׳ ראשית
תבואת׳ לכך יזהירם שיהיו קדושי׳ אחר ההויה זהו קדושי׳
תהיו משל למה הדבר דומה למלך שקדש אשה אמר לה
הואיל ונתקדשת לשמי אני מלך ואת מלכה כשם שהוא

כבודי כך הוא כבודך למה שארת אשתי כך אמ׳ הקבה
שמות יט ו לך וקדש את ישרא שנאמר לך אל העם וקדשתם היום
שמ יט יא ומחר ׳ קדשם הקבה ואמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים
שמ יט ו וגוי קדוש׳ למה כי קדוש אני ה׳ אלהיכם אף אתם קדושים
שמ כ ו תהיו ׳ ר׳ לוי אומר עשרת הדברות כתובין בפרשה זו׳ אנכי
י״אלהיך׳ וכתיב הכא אני י״אלהיכם ׳ לא יהיה לך וכתיב
הכא ואלוזי מסכה׳ לא תשא וכתי׳ הכא ולא תשבעו בשמי׳
זכור את יום השבת וכתיב הכא את שבתותי תשמרו ׳ כבד
את אביך ואת אמך וכתיב הכא איש אמו ואביו תיראו ׳ לא
תרצח וכתיב הכא לא תעמוד על דם רעך ׳ לא תנאף וכתיב
הכא אל תחלל את בתך׳ לא תגנוב וכתיב הכא לא תגנבו ׳
לא תענה וכתי׳ הכא לא תלך רכיל ׳ לא תחמוד וכתי׳ הכא
ואהב לרע ככוך ע״כ במדב׳ וכן בירושלמי דברכו׳ ועד הקבלה
קדושים תהיו קדושים נמשכי׳ מן הקדש וכן מצינו במתן
שמ כב כט תורה אנשי קדש תהיון לי׳ איש אמו ואביו תיראו החכמה
ויקרא יט ג והיראה ולכך הקדים אמו כדי להסמיך היראה אל האב
שהוא ראשי׳ חכמ׳ ואת שבתותי תשמרו זכור ושמו שוה
השבת הגדול ובת זוגו ומזה לא אמר שבתי ׳ אני ה׳
אלהיכם הכל מיוחד בלי קצוץ ופרוד׳ ל תפנו ל האלילים׳
הם השכלי׳ הנפרדי׳ שהם למטה מעשר וקראם אילילי׳ לפי
שיש בהן אילו׳ וכח וכפל המלה לגעוט הכח לפי שאין
כחם מעצמם אלא מזולתם והוא השם המיוחד ומזה אמר
תלים נו ה הכתוב כי כל אלהי העמים אלילים וי״שמים עשה׳ שרתו׳
בריא׳ השמים יתפרסם שלמותו וכחו הבא לו מעצמו ולא
מזולתו ׳ ואלהי מסכה ׳ כחות הכוכבי׳ והמזלות מהן למטה
מהשכלים והפסילי׳ הם מקבלי כח הכוכב או המזל ולכך
ישעיה מו יג קראן אלהי מסכ׳ כלשון הכתו׳ הפסל נסך חרשאני י״אלהיכ׳
קהלת ה ג השליט על מדרגת כל הנמצאי׳ כלן וכענין שכתו׳ כי׳ גבוה
מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם ועוד יכולל אל תפנו ממה
תלים לג שאמר דוד ב״דיד עתותי׳ בא לרומז שהשם הגדול שדרשו
שמות ג טו בו זה׳ שמי לעולם לעלם כתיב כולל בצרופו השעו׳ שהן ב״
ישעיה כו ד ביום ו״ב בלילה וכולל גם הרגעים שהסימן בהם אפשע״ה
בה שהרי בגלגול אות ראשון לארבעה כולל כמנין הרגעים
ולכך מסיים הכתוב אני י״ יהירנו שלא יפנה לבו בכל
שעותיו ורגעיו כי אם בשם הגדול הכולל את כלם והבן
זה׳ לא תעשו לכם אני י״ אלהיכם סיים כאן בג׳ פסוקים
אני י״ אלהיכם וכן במצות הגר ובמצות מאזנים וקצת מצות
אחרות והטעם בזה כי המצו׳ כלן אלהיות והמצו׳ המעשי׳
כלן עדות על האלהות ולכך אמרו רבותינו זל כל העוסק
בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה כי מי שהיה עוסק
בתור׳ תמי׳ ולא היה משתדל במצו׳ המעשי׳ אין לו שלמות
כלל וקרו׳ הוא שיכמו׳ כיון שאינו מעי׳ במעשיו על האלהות
והדעות האמתיות אינן מתקיימות אלא בפעולות ומטעם
זה תזכיר התורה תמיד בספור קצת המצות אני ה׳ אלהיכ׳
וכי תזבחו זבח שלמים לי׳ כשתרצו לעבוד עבודה לא
תעשו כן לאלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם ׳ שכל המשמש
מטתו ומחשב באשה אחר׳ אותן בנים נקראין אלהי מסכה׳
ועל דרך המדרש קדושים תהיו אמר הקדוש ברוך הוא
הואיל ונתקדשת לשמי עד שלא בראתי העולם הוו קדושי׳
כשם שאני קדוש שנאמר קדושים תהיו כי קדוש אני ה׳ ׳
ובאור זה כי לפי שישרא היו תחלת המחשב׳ ונתקדשו טרם
ויקרא כג ג היות מהויות וכענין שאמר הנביא קדש ישראל לי׳ ראשית
תבואת׳ לכך יזהירם שיהיו קדושי׳ אחר ההויה זהו קדושי׳
תהיו משל למה הדבר דומה למלך שקדש אשה אמר לה
הואיל ונתקדשת לשמי אני מלך ואת מלכה כשם שהוא

ושוחטין כך דרשוהו רבותינו ז"ל במסכת חולין ויתכן לומר
לפי הקבלה בתוספת ההא והואו שבמלת תזבחוהו ממה
שידוע כי שתי אותיות אחרונות של השם המיוחד הן שתי
מדות הרחמים והדין ולפי שהזכיר הכתוב הזה קרבן
שלמים והשלמים באים להשלים המדות על כן הוצרך
להוסיף בכאן שתי אותיות הללו לרמוז על שתי המדות כענין
ג ו תוספת ההא ואו של ותראהו את הילד שאמרו ותרא כבעי
לה ודרשו בו מלמד שראת עמו שכינ׳ אבל שם בתוד׳ שהוא
קרבן הוראה לשם המיוחד לא הזכיר אות ה׳ ואמר תזבחו
וזה מבואר ביו׳ובחכם יאכל מצוה לאוכלו ביו׳ ראשון עצמו
וממחרת מותר לאכלו גם כן אם נותר מיום ראשון וזהו
שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד היא לילה האמצעי
שבין שני היטי׳ כי הלילה שאחר שני הימים אינו נאכל לפי
שהוא נותר וגם אינו נשרף עד הבקר לפי שהשרפה ביום
וזהו שאמר והנותר ממנו עד יום השלישי באש ישרף לא בא
להתיר באכילה בלילה אלא שתהי׳ השרפ׳ ביום ׳ובקצרכם ׳
בלשון רבי׳ כי כן התחיל לשון הפרשה ועוד כי המנהג בזמן
הקציר שיקצרו רבים ביחד ואמר לא תכלה בלשון יחיד כי
יזהיר במצות הפאה והלקט ליחיד בעל השדה וכן ליחיד
בעל הכרם במצות העוללות והפרט ודרשו רבותי׳ ז"ל שדך
אין לי אלא שדך הזה לו שדה בשותפות מנין שחייב בפאה
תלמוד לומר ובקצרכם את קציר ארצכם ׳ וכרמך לא
תעולל ׳כלומר כשתבצור כרמך לא תבצור העוללות שהם
הקטנים שאינן מעורין באשכולות ונקראו עוללות לפי שהן
לשאר האשכולות כעולל לאיש יאסו׳ לו לבעל הכר׳ לבצרם
אלא נאין ענייס ובוצרין אותן לעצמן ׳ופרט כרמך הגרגרי׳
הנופלים והנפרדים מהענבי׳ הן הנקראין פרט וכן גרגרי
התבואה יקראם הכתוב פרידות על שהם נפרדים זה מזה
לא ו יז והוא שכתוב עבשו פרדות תחת מגרפותיהם כי יתנבא
הנביא שממה על הארץ בתבואה ובפירות ועל כן יאמר כי
כשיתעפשו הגרגרים הנפרדים הנזרעים בארץ תחת העפר
שיהיה שם ויהיה עבשו כמו עפשו ומגרפותיהם מלשון
אגרוף ובא לשון רז"ל כלל ופרט וכלל כי הכלל הוא הדבר
המקובץ והחלק הנפרד הוא הפרט ׳ ובמסכת מגלה האי
תיבותא דארפט והוא הפוך באלו אמר דאפרט כלומר
שנתקלקל ונחלק ׳ ודרשו רז"ל בפרט הכרם נפל אחד או
שנים הרי זה פרט ׳ נפלו שלשה בבת אחת אינו פרט והרי
הן של בעל הכרם וכן אמרו בשדה שתי שבלים לקט ג׳ אינן
לקט והרי הן של בעל השדה ׳ לא תגנבו יחזור ללשונו
ללשון רבים ולפי שבעשרת הדברות נכתב לא תגנוב
בלשון יחיד כתב בכאן בלשון רבי׳ ולא רצה להשוותם לפי
שהם ענינים חלוקים כי שם מדבר בגנבת דבר שבו חיוב
מיתת בית דין דומי׳ דלא תרצח לא תנאף וכאן מדבר בגנבת
ממון שפשוט בתשלומין ודרשו רז"ל בגנבא מציעא לא
תגנבו אפילו על מנת למקט כלומר שאין הכונה לעכב
הגנבה לעצמו אלא כדי שיצער חברו ויקניטנו ומלת למקט
ו יוב כמו להקניט מלשון הכתו׳ נקטה נפשי בחיי׳ ׳ ונקוטותם
ס ופ׳ קל ב בפניכם ׳ והוצרכו רז"ל לדרו׳ קנא יתירא דהא כתיב לא
תגזול וכל מי שגונב גוזל הוא ואם כן הרי אסור גנבה
בכלל לא תגזול ׳ ולמה נכתב כאן לא תגנבו אפילו על
מנת למקט ׳ ואמר לא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו
שאם גנב סופו לכחש סופו לישבע לשקר סוף הוא מחלל
את השם לפי שעברה גוררת עברה ׳ ולא תשבעו בשמי
ולא כבר נאמר לא תשא יכול לא יהא חייב אלא על ה׳
המיוחד מנין לרבו׳ כל הכנוין תלמוד לומר ולא תשבעו בשמי

כל שם שיש לי כך דרשו רבותינו ז"ל ׳ ועל דרך הקבלה ולא
כתיב ו תשבעו בשמי השם הגדול כמו ושמו את שמי ואם נשבע
בו לשקר הרי זה מחלל את השם כי הוא כפרי׳ מצנו כאן
תעקרו זהו שאמר וחללת את שם אלהיך ׳ ומן כתב הרמב"ן
ז"ל וזה לשונו על דרך האמת תשבעו בשמי לשקר הוא ה׳
המיוחד וחללת את שם אלהיך הוא האלהים שממנו
יתרבו כל הכנוין ושם נאמר תחלה לא תשא את שם ה׳
אלהיך וכן לא ינקה י׳ בשמו הגדול המיוחד וזה טעם וחללת
את שם אלהיך כי כאשר ישבע בשם המיוחד לשקר יהיה
מחלל שם אלהיו ע"כ ונמצאת למד שכל הנשבע בשמו
מחלל שם אלהיו והנושא שם אלהיו לא ינק׳ה ׳ וזה להורות
כי הכל דבק ומיוחד וכלול זה בזה ׳ לא תקלל חרש ׳ הזכיר
הכתוב חרש כדי ללמוד קל וחומר אם החרש שלא ישמע
כשהוא מקלל אותו הזהרה עליו תורה אין צריך לומר מי
ששומע והתקצף ונתבייש וכל זה שיהיה האדם נזהר
בדבורו ושלא יגיל את נפשו בתכונה רעה ואין האסור
מצד חברו השומע אלא מצד עצמו ואם הוא נדור בזה אצל
החרש כל שכן אצל השומע ולכך הזכיר הכתוב חרש והוא
בנין אב לכל השאר ועוד מפני שדבר הכתוב בהווה שבני
אדם בכללים החרש ומכשילים העור ולא יראו מהם ׳
ועל זה אמר ויראת מאלהיך שכל דבר הסמור ללב נאמר
בו ויראת מאלהיך וכן הזכיר שלמה עה"כ האומר הן לא מכלי כד
ידענו זה הלא תוכן לבות הוא יבין ונוצר נפשך הוא ידע
והשיב לאיש כפעלו וזהו שאמרו רבותינו ז"ל דע מה למעלה
ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבין
בצדק תשפוט עמיתך ׳ יהיר שיהיה המשפט בצדק כלו
שיצדיק משפט איש ולא יעותנו שכל מי שישפט בצדק מלכים פה
הנה הוא כעמיד בפא המלך שנאמר צדק ומשפט מכון
בסאך ואם יעות המשפט הלא הוא פוגם הכסא אשר למלך
ויזלזל בכבודו ׳ ואמרו במדרש אם הוא שופט בצדק שכינה פס פב יפ
עמו שנאמר אלהים נצב בעדת אל ואם לא שכינה מסתלקת פס יב ג
משם משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר י׳ ׳
ורוח הקדש צווחת ואומרת רומה על שמים אלהים על כל
הארץ כבודך ׳ את הקותי תשכורו ומה הם בהמתך לא
תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ובגד כלאים שעטנז
לא יעלה עליך ׳ על דרך חפשט טעם אסור הכלאי׳ מפני
שכל הדברים הנבראים בארץ בין חיבין צומח יש להם כח
ומזל למעלה וכל אחד ואחד נברא למינו כי כן יסד המלך
יתעלה במעש׳ בראשית שיהיה כל אחד ואחד למינהו שהו׳
נרביע או מרכיב שני מינין הרי הוא משנה ומכחיש מעשה
בראשית שכתוב שם למינהו והוא עשה הפך ה׳ שרצה
להבדיל בין המינין וכאלו מראה את עצמו שהוא חושב כי
לא יסכיקו הנבראים שברא הקבה בעולמו והוא רוצה
להתחכם ולהוסיף עוד שם מינין מחודשים על כל מה
שברא חי העולמים ואסור החרישה בשור וחמור גם כן
נמשך אחר הטעם הזה כי מנהג עובדי אדמה את חרישתם
שיביאו הצמד ברפת אחת ויבאו לידי הרכבה להוליד מינים
זרים משונים בתולדות להכחיש מעשה בראשית ׳ ועל דרך יפ׳ פנ
המדרש שדך לא תזרע כלאים שה׳ הפץ למען צדקו
יגדיל תורה ויאדיר נתן הקדוש ברוך הוא תור׳ לישראל כדי
להגחילם חיי העולם הבא ולא הניח דבר שלא נתן בו מצוה
לישרא׳ בא לחרוש לא תחרוש בשור וחמו׳ יחד ׳ בא לזרוע
שדך לא תזרע כלאים. בא לקצור ולקט קציר׳ לא תלקט׳ בא
ללבוש לא תלבש שעטנז ובגד כלאי׳ שעטנז לא יעלה עליך׳
ועל דרך הקבלה בסו׳ מצות חכלאים מצו׳ זו מסמו׳ הנקראות
חקים

חקים ואין תכלית הכונה בחקים האלה בעניני הגופניים
בלבד רק בכחות השכליים הנמשכים מן השכים ולכך
ויק לג מג נקראו חקות שמים כענין שכתוב והידעת חקות שמים
ועי' קמו יט ותקות האלו לא נתנו רק לישראל הוא שכתו' חקיו ומשפטיו
שם פס ה לישראל וכתי' כי חק לישראל הוא וכל הכחות העליונים
השכליים כל אחד ואחד ממונה על פקידתו ועל מכשלתו
והפעולו' בעולם השפל הזה משתלשלות בסבת ובזה העולם
מתקיים ועומד על השלמות וכבר ידעת מאמרם ז"ל אפילו
ויק כה ב העליונים צריכי שלום שנא' עושה שלום במרומיו והשלום
שלהם הוא קיומם ושיפעלו פעולתם בכוונים . ואם כן
המעמיד תולדות למטה מין במינו גורם השלום למעלה כי
הכחו' הממוני' הם משלימין מנוי' הראוי כמו שצריך העולם
השפל . והמעמיד תולדות למטה מין בשאינו מינו הרי זה
גורם הפך השלום כי הוא מערב הכחו' העליוני' ומבטל אותן
ועוקר אותן ממנוי' וזהו כוד הלשון של כלאי' שהוא לשון
עי' יש מ מניעה כלומר בטול הכחות מלשון לא תכלא רחמיך ממני
ירמי' ג ו וכן בי"ת הכלא כי הנתן שם הוא מתבטל ממלאכתו וזהו
לשון חקים מלשון חקיקה וציור כי הם ציורי ענינים שכליי'
של מעלה והמרביע בהמה מין בשאינו מינו או הזורע צמח
מין בשאינו מינו והם יונקים זה מזה הרי זה מערבב הכחות
העליונים הנותנים כח ההולדה או כח הצמיח וכמו שדרשו
ז"ל אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה
מכה אותו ואומר לו גדל שנאמר הידעת חקות שמים
וגומר . ומפני שהשנים הנולדים בעולם ראשונה היו כלאי'
זה מצד הרוח הטובה וזה מצד הרוח הרעה ואנחנו נצטוינו
להמשך אחר הרו' הקדש ולהתרחק מן הרע שהו' מצד רוח
ח הטומא' על כן נאסר לנו הכלאי' כי הוא חבו' שני קצוו' שהם ב'
הפכים אין ראוי לחבר אותן כי אין חבורן עולה יפה אבל
ראוי להרחיקם ולהפרידם זה מזה ולהפריש ביניהם נורם
ו שלום בעולם ולהחבר אותן יחד ממלך השלו' מן העולם
כי הוא מערבב הכחות העליונים ומשים קטרוג בין פמליא
של מעלה . והכלאים נאסרו לנו בשלשה דברים
בבהמות ובזרעים ובנגדים מה שנאסר לנו בבהמות לפי
שמנהג אדם בהמה טבע התולדה בהם שוה ומה שנאסר
לנו בזרע השד' לפי שהאשה הוקשה לשדה בהיות מוכנת
לקבל תולדה כשדה ומה שנאסר לנו בבגדים והוא הצמר
והפשתים לפי שהנולדים ראשונה קרבנם היה צמר ופשתי'
זה חביא הצמר וזה חביא הפשתים ולכך נאסר לנו חבור
הצמ' והפשתי' יחדו לפי שחבור שניהם בכרס אחד לא עלה
יפה כי היה בזה ערבוב כחות הגורם למה שהו' הפך השלום
וסופו הוכיח על תחלתו כי רצח זה את זה בסוף ונאבדו
שניהם מן העולם וזהו שאמרו רבותינו ז"ל שעטנז שוע טווי
אמרו כי זה לבדו וזה לבדו מותר ולכך נקרא הפשתים
בלשו' חקד' בר כלו' יחידי שאסו' לחברו עם הצמר וכן הצמר
עם הפשתים כי החבור הוא האסור והלובש בגד זה
למטה מערבב הכחו' העליונים והנה ישרא' הוזהרו מהחבו'
רוח שהם הפכים כדי להתרחק מרוח הטומאה ולהתקדש
ג"ב ל ברוח קדש . ואמר לא יעלה עליך כלומר רוח הטומא'
כאר"י בלובשו בגד כלאים שעטנז יעלה עליו רוח הטומא'
כי הוא חבור שני ההפכים אשר אין חבורן עולה יפה
ומה שהותר הכלאים בציצית גם בבגדי הכהנים ובלבד
בשעת עבודה לפי שכל הכחות המשתנים זה מזה
כולן כלולין במצו' ציצית בין הלבן והתכלת וזהו סוד הכתוב
שאם אשת חיל והיא מדת התכלת דרש' צמר ופשתי' ותעש
ג"ב ל ב בחפץ כפי' יאם כי המד' ה"א דורשת וחוקרת אחר העובר

ומחברת צמר ופשת' יחדו כדי להענישו ומצר אחר ותעש
בחפץ כפיה בציצית ואם כלן כלולין במצות ציצית אין צל
בבית המקדש בשעת עבודה שכל הכחות כלולין שם כי כל
עניני בי"ת המקדש של מטה כלן הן דוגמת עניני בי"ת
המקדש של מעלה' בקרת תהיה' . יש לבית דין לבקר את
הדבר שלא לחייבו סיתה כדין אשת איש ואף על פי שהיא
מקודשת כי לא חופשה כלומר שתהיה אשתו גמורה וזהו
לשון נחרפת לאיש כלומר סיוחדת ליו ונעדה לו לתשמיש
ולא לאשה גמורה וכן לשון בקר שאדם יכול לבקר בין
הצורות והערב הפכו שהצורות מתערבו' בו . ודרשו ז"ל
בקרת תהי' תהא בקראי כלום' תלקה שהדיינין המלקין היו
קורין על הלוקה יסכאן שהי' במלקו' ולא הו' ומזה אם בקרת
תהי' ולא אם' יהיו שהו' אינו בכלל כך דרשו ז"ל והטעם לפי
שכב חייבו הכתו' קרבן שנאמ' והבי' את אשמו וזהו ששנינו
אשם שפחה חרופה אבל היא שהיא שפחה ואין לה כלום
ממה שתבי' קרבן תלקה' ובשם הגאון רבי' סעדיה ז"ל אמרו
כי הזכיר הכתוב מלקות בלשון בקרת על שם שהמלקות
ברצועה של בקר או יהיה הבי"ת בחלוף פ"א כלומר כי היא
הפקר לפי שלא חופשה ועל כן לא יומתו אבל יש לה
מלקות . שלש שנים יהיה לכם ערלים . לשון ערלה לשון
כסוי הוא וכאלו הפירו מכוסי באילנות שאין לו רשות ליגע
בהם ולא ליהנות מהם' ועל דרך הפשט טעם המצוה לתת
כבוד להקבה מהפרי הראשון הגמור הטוב שבארצנו ושלא
נאכל ממנו עד אשר נביא שנה אחת כל פריו הלולים
וידוע כי האילן בתוך שלש שנים פריו מועט ואין בו טעם
או ריח ולכך אינו ראוי שנקריב אותו לפני ה' ורוב האילנות
אינן מוציאין פירות עד השנה הרביעית לפי שכחו אינו
נגמר בתוך שלש עד שתכנס השנה הרביעית וכן בטבע
התולדות במין האדם עצמו והוא שאמרו באשה פחותה
מבת שלש שנים ויום אחד כנותן אצבע בעין דמי בתוליה
חזורין . והצריכו יום אחד כנגד השנה הרביעית שהפרי קדש
ועל כן באה המצוה הזאת שלא נטעום מהנטיעה שנטענו
עד הביאנו כל פריו הראשון הנגמר הראוי והמובחר קדש
הלולים ליי' לאכלו שם ולהלל את שמו עליו . ומדרך
הטבע עוד כי הפרי בתוך שלש שנים הוא מזיק מאד לגוף
מפני שיש בו לחו' מושפע מכח יניקת הארץ ועדין לא
עבר עליו זמן כל כך שיתחמם בכח השמש ויתחמם בכח
האויר ועל כן הפרי כלו עפריי מימי תגבר עליו הליחות
מאד ותזיק האוכלו כענין הדג שאין לו קשקשת שהליחה
גוברת עליו ביותר לרוב לחיות המים שהוא שוכן בהם
בתחתוניה' ובמעמקיהם . ועל דרך המדרש שלש שני' יהיה
לכם ערלי' מדבר בת"נוק שאינו יכול להסיח ולדבר עדין ובשנה
הרביעית קדש שאביו מקדשו לתורה הלולים לי' שהוא
מהלל להקבה ובשנה החמשית תאכל שהוא מתחיל
לקרוא בתורה מכאן ואילך להוסיף לכם מכאן שנו ז"ל בן
ה' שנים למקרא בן עשר למשנה . לפי שבעולם הזה אדם
מישראל מוליד ומוליך בנו לבית הספר יגע בתורה ומתוך
עונו מרו ואינו שמח ממנו . אמר להם הב"ה בעולם הזה
על ידי שיצר הרע מצוי בכם אתם חוטאי' ובניכם מתים אבל
לעתיד לבא אני מסיר מכם יצר הרע ואתם בולידים ושמחים
יפמי' פס כד בהם שנא' לא' יגעו לריק ולא ילדו לבהלה כי זרע ברוכי
ה' הכה וצאצאיהם אתם . ועל דרך השכל בטעם המצוה
הזאת השמים והארץ הם סבה להוצאת הפרי בכח עליון
והם בדמיון הזכר והנקב זה פועל וזה מקבל וזהו ענין הכתוב
על חמטר הבא מן השמי' שאם והולידה והצמי' ועד שלש פס כה

שנים אין הארץ מסכמת בשול הפרי ולא השמיטה כי
לתת בו כח הבשול וכיון שכן כל האוכל מן הפרי תוך
השלש שנים הנה זה כמראה עצמו שאין לו חלק בשמים
ובארץ ואין לו חלק בהקבה והנה הוא נוטלו בלא רשות
שלמעלה ושלמטה ולכך אסרתו תורה תוך שלש ורבינו
משה ז"ל נתן במצוה הזאת טעם בפרק ז' מספר המורה כי
היו לעובדי עבודה זרה בזמני ההם מיני כשוף שהיו עושין
בערת נטיעת האילנות והיה מזמן ביד כל אחד מהם דבר
שיזרו אותו שם בשעת נטיעה במקום האילן או סביביו והיו
חושבין שיהיה האילן ממהר להוציא פריות מהנהוג בטבעו
של עולם ולכך צוה תורה באסור הפרי הבא קודם שלש שני
שלא יבאו לעשות המעשים הרעים ההם כי רובי האילנות
יביאו פרים בשנה הרביעית ושנאכלהו לפני ה' הפך אכלם
אותו לפני עבודה זרה כי מחלת הנפש שהיא אמונ' רעה
בדמיון מחלת הגוף אינה מתרפאת אלא עם ההפך ' ועל
דרך הקבלה מצות ערלה שהרחיקה תורה הנטיעה שלש
שנים כנגד השלש העליונות הראשונות שאין לנו בהם
השגה וכנגדם גם כן תהו ובהו וחשך ' והשנה הרביעית
כנגדה גם כן ורוח אלהים מרחפת על פני המים כי אינו
הסת נמור ולא השג גמורה כן השנ' הרביעי' אינו התר גמור
כי מות הוא בפדיון ואסור הוא בלא פדיון והשנה החמשית
כנגד ה"א יהי אור שהיא צורה גמורה כי כן השנה החמשי'
חתר גמור וזהו להוסיף לכם תבואתה בתוספת ה"א כי כן
האור נזכר חמש פעמי' בפרשה ולכך הזכיר כאן ג' פעמים
ערלה שאמר וערלתם ערלתו יהי לכם ערלים לרמוז כי כל
שנה ושנה יש לח ענין בפני עצמו שהוא דוגמתו ושלשתם
הסתר גמור וזה מבואר ' לא תאכלו על הדם ' יזהיר
הכתוב הזה על מיני מפיני הכשוף שהיה נוהג בזמן ההוא
שהיו שופכי' הדם בתוך גובא והיו השדי' מתקבצים שם '
ואוכלי' סביבו הגום' והשדי' גם כן עמה ומתוך שהיו אוכלין
ונהני' היו מגידין להם עתידו' והי' הענין מורגל אצל המצריי'
וישרא"ל למדו מהם עד שהיו זונים אחריה ולכך הוצר הכתוב
לאזהר"ז ואמרו רבותינו ז"ל לא תאכלו על הדם הוא אזהרה
שלא יאכל אדם קודם תפלה והוא שאמרו לא תאכלו
קודם שתתפללו על דמכם ' ועוד דרשו בו לא תאכלו על
הדם ' אזהרה לדייני שלא יהיו דנין דיני נפשו"ת בבקר
ומטעם זה צותה תורה להתענות ביה"כ שהוא יום הדין
בדיני נפשות כדי שלא תטרידנו אכילתו ממצוא חפצו
בדרכי התשובה והסליחה ואם בנפש אחד הוא מוזהר
מהכתו' הז' קל וחו' שיש לו להזהר בנפש עצמו שלא יפשע
שאם פשע איהו דאפסי' אנפשי' ומשחית נפשו הוא יעשנ'
ואין צריך לומר בדיני נפשות שלא אף בדיני ממונות אם כן
משום שנאמ' דינו לבקר משפט ואמרו אכל ושתה אל
יזרה לא תקיפו פאת ראשכם ' הזהיר הכתוב בגלוח שני
הצדעים בין בפני עצמן בלא גלוח הראש בין עם גלוח
הראש כאחד אם גלה שניהם לוקה שתים על כל פאה
ופאה ולא תשחית את פאת זקנך ' על דרך הפשט טעם
האסור כדי שלא יבטל הסימן שהקדו"ה רשם בפין הזכר
כדי להבדילו מסימן הנקב כי העוש"כ הפך השם הוא עוש'
כמי שזורע כלאים וכבל מה שעש' במעש' בראשי' כתב נהם
למינהו ואלו אמר את זקנך היתה השחתת כל הזקן בלאו
אבל לפי שאמ' את פאת ויש בזקן חמש פאו' שתים בימין
ושתי' בשמאל ואחת למטה והוא מקו' הזקן ביני פרקי אם
גלח והשחי' את אלו חייב חמש מלקיות ולפיכך אמר פאת
לחייב על כל פאה ופאה ' ועל דרך השכל טעם המצוה הזאת
לפי שכל פעלותיו של אדם נמשכות אחר חמשה חושים
שבו ואין ראוי להשביתם ממלאכתם כי לא יחיה זולתם
אבל ראוי לו שיסתפק מה' בדבר המות והמוכרח ושישאיר
לו במקצת לצורך קיום גופו ועל כן נאסר את ההשחתה
בתער בחמשה פאות כנגד חמש חושים והוא אזהרה לאד'
והתעוררות ורמז שאי אפשר לו להעביר ממנו חמש חושי'
לגמרי כי היה מאבד גופו ומשחית את עצמו אבל הותר
הגלוח במספרים להשאיר קצת השער ואין זה קרוי
השחתה כנגד מה שראוי להשאיר פעולת החושי' במקצת
יחידה ויתקיים בהם ' ועל דרך הקבלה טעם אסור
ההשחתה לפי שאותיות ההויה של השם הנעלם רשומו
בתבני הגוף היוד והה"א הואו בפה ובלשון וזהו אסור
השחת זקן העליון וזקן התחתון כי האסו' שוה בה' והתבונן
נפלאות אל כי כן חכמי השבע כתבו בספריהם כי מקומות
שוים הם בצמיחת שערות יש שכונה ויחס ביניהם ונידין
יוצאין ממקום זה למקום זה וכשיצמח שער במקום זה
יצמח בזה ומטעם זה אין לנשים ולסריסים זקן מפני
שהשכונה הזאת תחסר מהם ואין בהם נידין יוצאין ממקום
זה למקום זה ומפני שמצינו בשני מקומות הללו השויה
ואחדו והנה הם רמז וציור לאחדות אמרו רז"ל לעולם יקדש
אדם את עצמו בשעת תשמיש והמצו' אזהר' למוחק אותיות
השם וזה מבואר וכתב קעקע' פירש רשי' ז"ל כתב המחוקה
ותקוע שאינו מחוק לעולם שמקעקעו במחט והוא משחיר
לעולם קורא"ה בלע"ז ' ודרשו רז"ל בתורת כהנים יכול אפילו
כתב ולא קעקע יהא חייב תלמוד לומר קעקע"י קעקע
יכול אפי' קעקע ולא כתב תלמוד לומר וכתבת ' הא כיצד
אינו חיי' עד שיכתו' ויקעקע בדיו או בכחול ובכל דבר שהו'
רושם רבי שמעון בן יוחאי אומר אינו חייב עד שיכתוב שם
השם שנאמר וכתבת קעקע לא תתנו בכם אני ה' כלומר
לא תתנו בכם שמי שהוא ה' ' את שבתותי תשמרו
ומקדשי תיראו על דרך הפשט יוחיד הכהנים תמיד על
השבת כשם שמזהירי' תמיד על עבודה זרה והעניין לפי
שהיא שקולה כנגד כל המצו' ומי שאינו משמר את השבת
מכחיש מעשה בראשית ' ועל דרך המדרש את שבתותי
תשמרו ומקדשי תיראו הזכי' שמירה לשב' ומורא למקדש
יכול יחא ירא מן המקדש תלמוד לומ' את שבתותי תשמרו
מה שבת לא מן השבת אתה ירא אלא ממי שצוה על
השבת אף מקדש לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שצוה
על המקדש אין לי אלא בזמן שבית המקדש קיי' בזמן שאין
בית המקדש קיי' מניין תלמוד לומר את שבתותי תשמרו
ומה שמיר שבת לעולם אף מורא מקדש לעולם ' ועוד דרשו
בו בכתו' הזה בתורת כהני' יכול יהא בנין בית המקדש חוזר
שבת ' תלמוד לומר את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו '
ועל דרך הקבלה את שבתותי תשמרו כנגד באחתי בסדר
נשא גם בתחלת הסדר הזה אבל בכאן הוסיף נאור כשאם
ומקדשי תיראו ' ובאר בזה כי השבת הא' הוא השב' הגדול
והוא זכור והאחר הוא המקדש שהיא כנסת ישראל ברית
זנו של שבת והוא שמור ולכך אין ראוי שתהי' סלאכת
בית המקדש דוחה שבת והמקדש וזה מבואר ' מפני
שיבה תקום ' אפילו זקן אשמאי כלומר בור תרגום
לא תשם לא תבור ' והדרת פני זקן ' אפילו יניק וחכים
וכמו שאמר אין זקן אלא זה שקנה חכמה שנאמר ה' קנני
ראשית דרכו וכן דעת התרגום אבל תלה החכמה במלת
שיב שתרגם מפני שיבה מן קדם דסב באורית כלומר מפני
שיב' תקו' זו תורה שבכתב ' והדרת פני זקן תור שבעל פה'

ויקרא יט יד

ויקרא יט לב

לא

לא תעשו עול במשפט · כבר הזהיר למעלה לא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל אבל המשפט אשר שם הוא דיני התורה הכתובים בסדר משפטים ושנכאן הוא משפטי המדינות וחקיהם וסדוריהם בעניניו המשקלות והמדות וכענין שכתוב שם שם לו חק ומשפט · שהוא על דרך המשפט משפטי המדבר וחקיו במדה · זו חלוקת קרקע כגון האחין שחלקו קרקע ומדדו לאחד מהם ביסות הנשמ' אין מודדין לשני ביסות החמה באותו חבל לפי שהחבל הוא לת ביסות הנשמים לרבוי לחות הזכן והוא מתארך ומתרכך כל צרכו אבל ביסות החמה הו' כווץ ומתקצ'והרי השני מתאנ' במשקל · שלא ישמין משקלותיו במלח וזו אזהרה למוכר שלא יחסר מדותיו ולא יפסיד ללוקח ולפי שהמלח שואב ומוציא את בלעו המשקל מקל וכן אמרו בירושלמי מפני שהכלח שואב את המשקל · ובמשורה דרשו רבותינו ז"ל שלא יתיח משור' זו מדת הלח וכשהמוכ' ממלא את המד' ומרתיחנ מצאת המדה חסרה לאחר זכן והרתחה זו היא אופיא שעל פני המדה הנקראת אשקומא בלעז · ועל כן יש להשהות המדה מעט עד שתחסר כל צרכה ויחזור ויסלאנה כראוי · ועו' יכלול ובמשור' שדרשו בו רז"ל שלא יתיח שיש לו להזהיר שיתן המשקה בנחת כדי שתתמלא כראוי שאם הוא נותן מדת היין או השמן בחפזה ובמהירו' יתכנס האויר בתוך המדה ויתנשא המשקה ונראת המדה מלאה לשעת' ויהיה החסרון נכר לאחר זמן · ודרשו רבותינו זכרונ'לברכה שהמשורה היא מדה קטנה מאד והוא שאמרו קל וחומר ומה משורה שהיא אחד מלוג בלוג הקפידה עליו תורה קל וחומר להין וחצי הין ושלישית הין ולוג וחצי לוג ושלישית לוג · ולא נכתב משורה אלא לעבור עליה משעת חרתחה ואף על פי שלא מכר לו כשם שאמרו במשקל לעבור עליו משעת עשירה ואף על פי שלא נשתמש בו ·

וכן מצינו שהזכיר שלמה ע"ה על מדות הלב הרעות וסמך והזהיר מיד על מדות עץ ואבן הוא שאכר מ' יאסר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי וסמך לו מיד אבן ואבן איפה ואיפה תועבת ה' גם שניהם · לבאר כי כשם שיענש האדם על המחשבה הרעה ואף על פי שלא הוציאה לפועל כן יענש על עשית מדות השקר והעול ואף על פי שלא שקל ולא חונה בהן הרי הוא עובר משערת עשיה וכמו שדרשו רז"ל בענין עו"ש משעת עשיה קם ליה בארור שנאמר ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וכן עוד משערת עשירה קם ליה בחטא שנאמר ואת חשאתכם אשר עשיתם את העגל ולכך נכתב משורה שהרי בודאי אם יש במשורה זו שוה פרוטה תיפוק לי משו' לא תגזול אם אין שם שוה פרוטה אינו עובר בלאו שהרי אין נופו ממון ואם כן למה נכת' לחייבו משעת הרתחה ודרשו רבותינו ז"ל אם רבי לוי קשה ענין של מדות מענשן של עריות משום דעריות אפשר בתשובה כל זמן שלא הוליד אבל אם הוליד ממזר הרי זה מעות לא יוכל לתקון · וכמו שדרשו רז"ל ביבמות אבל ענשן של מדות שגוזל הבריות אי אפשר בתשובה שאינו יודע למי ישיב ·

אשר יתן מזרעו למולך מות יומת עם הארץ ירגמוהו באבני דרשו רז"ל אשר יתן מזרעו מקצת זרעו חייב כל זרעו פטור ובאורו פטור מסקילה כי כשנתן מקצת זרעו הוא חייב סקילה ויש לו כפרה באותה מיתה כיון שקבל דינו בעולם הזה שהרי כל מי שמתחייב מיתה מארבעת מיתות בית דין הרי הוא מתודה ומתכפר והוא זוכה לחיי העולם הבא וכן דרך כל המומתין שמתודין וכמו שמצינו בעכן שנתחייב מיתת בית דין והתודה ואמר לו יהושע יעכרך י' היום הזה ודרשו בו רז"ל היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא אבל זה שהרשיע כל כך והעמיק שחת לתת כל זרעו למולך פטור הוא ממיתת בית דין ואינו מתוד' ואינו מתכפר לו לעולם אבל ענשו צרור ומונח לקשה מזה בידי שמים במשפטי גיהנ'ויסוריו באחד ממדוריו כי העון רשום בנפשו וקבוע בה כענין הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה האמור במגדף שנופו נכרת ונפשו נכרתה מן העולם הבא ושעם מות יומת בבית דין עם הארץ ירגמוהו באבן אם אין כת בי"ד בית דין וכל זה בעדים והתראה ואם אין שם עדי' ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אותו אם עשה כן בינו לבין עצמו ואין עדים בדבר ואם יש עדים בדבר והעלם יעלימו עם הארץ את עיניהם ממנו מפני פחד בני המשפחה לבלתי המית אותו הנה הקב"ה יכרית אותו ואת כל הנסמכי' עמו והמחפי' עליו ולכך הזכיר משפחתו בכלל העונש הוא שאמר ושמתי אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו · והר ב ז"ל כתב בספר המורה בטעם המולך כי עובדי האש בזמני' ההם היו עושין תחבולות לחזק אמונתם

והיו מפרסמי' שכל מי שלא יעביר בנו ובתו באש ימותו בניו ואין ספק כי כל אחד ואחד היה משתדל לעשות כן לרוב חמלתו ופחדתו על הבן ולמעוט הזיק הבן ולקותו בכך שלא היה אלא להעבירו על האש וכל שכן שהיו משתדלים בזה יותר בהיות עיני הבנים הקטנים מסיר לנשים והיות הנשים דעתן קלה עליהן ושכלן חלוש להאמין כל דבר ומפני זה עמד התור'כנג'זאת הפעולה מאד ועשתה בה מן החזוקים שלא עשת'בשא' מיני ע"ז וזהו שאמ'למען טמא את מקדשי והגיד לך הכתוב במי שעושה כן שהקדוש ברוך הוא יכרי' זרעו זהו שאמר ושמתי אני את פני באיש הזה ובמשפחתו והכרתי אותו כי כנגד מה שחשב במעש' הזה שיחיו בניו ויתקיים זרעו הודיענו ש'אבד ויכרת זרעו מדה כנגד מדה ע"כ · וכבר כתבתי מזה בפסוק ומזרעך לא תתן כי דעת קצת המפרשים שהיה הבן נשרף בהעבי'אותו באש הרבה פעמי'עד שימו'ולא כן דעת הרב בכאן כי לא היה נשרף אלא העברה בעלמא ולדבריו מה שכתוב כי גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם איננה מולך כי אם ע"ז אחרת ואני אתן את פני באיש ההוא · וכתב הרמב"ן ז"ל ולא תמצא בכל התורה כלה בשום כרת שיזכיר מלת אני רק בכרת המולך שאמר ואני אתן את פני ושמתי אני את פני והכונה בזה כי שמו הנדול יכרית אותו · כי הוא מחלל את שם קדשו ומטמא כנסת ישראל המקודשת לשמו ·

וכבר אמרו זה רבותינו ז"ל במדרש כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו גוזל הקב"ה וכנסת ישראל שנא' גזל א"ביו ואמו ואום' אין פשע חבר הוא לאיש משחית ואין אביו הקב"ה ואין אמו אלא כנסת ישראל וזהו ובפשעיכם שלחה אמכם · חבר הו'לאיש משחית חבר הו'לירבע'שהשחי' את ישראל לאביהם שבשמים על אחרת כמה וכמה המקריב למולך פרי בטנו שהוא גורם שתסתלק שכינה מישראל · ואמר למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי כי הוא מטמא כנסת ישרא' המקודשת לשמו והוא מחלל שמו הגדול ע"כ לשון הרב · ובאר לנו מתוך דבריו כי מלת אני בחב מקומות התורה הוא מדת הדין ובמקום הזה שהוא מדת רחמים לפי שחזכיר פני ובענין המבול גם כן ואני הנני מביא את המבול ובתחלת וארא וגם אני שמעתי וכל אחד מבואר ולמד מענינו · ואיש אשר ינאף את אשת רעהו דרשו רבותינו זכרונם לברכה אשת איש פרט לקטן אשת רעהו פרט לגוי מכאן קדושין לגוי ואת הבחם

תהרגו · פירוש רשי ז"ל אם אדם חטא בהפה מה חטאה
אלא מפני שבאה לאדם תקלה על ידה לפיכך אמרה תורה
תסקל קל וחומר למי שיודע להכרין בין טוב לרע וגורם
תקלה לחברו לעבור עברה על אחת כמה וכמה · כיוצ"ב
אתה אומר אבד תאבדון את כל המקומות קל וחומר ומה
האילנות שאינן רואין ולא שומעין על שבאה תקלה על
ידן אמרה תורה השחת שרוף וכלה המתעה חברו אל אחת
כמה וכמה · ואיש אשר יקח את אחותו וגומר חסד הוא עד
הפשט יכנה השכיבה בלשון קיחה כי האיש הלוקח את
האשה על דעת שישכב עמה יקחנה וכן הזכי למעלה ואיש
אשר יקח את אשה ואת אמה וכן איש אשר יקח את אשת
ד אחיו כלם בנוי לשכיב · ואם חסד הוא מלשון חסדך שומע
ותרגום חרפה חסודא · כלום דבר מכוער והרמבן ז"ל פירש
חסד הוא שאין להוציא מפשוטו כי הוא מורה על הפלגת
דבר בין לשבח בין לגנאי כי העושה המעשה הטוב והראוי
ביותר יקרא חסד דרך חפלגה להפליג על הטו · גם העושה
המעש הרע והמגונ מאד יקרא גם כן חסד להפליג על הרע
וזהו שאמר חסד הוא כי השחית והתעיב עלילה והפליג
בכעור · ועד המדרש ואיש אשר יקח את אחותו וגום חסד
הוא זה קין שנשא אחותו · חסד הוא חסד ממש שנאמ כי
ג אמרתי עולם חסד יבנה מכאן אמרו ראויה היתה לו בתו
לאדם הראשון אלא שעשה חסד עם קין ונתן לו בתו והוה
שאמר חסד הוא שלא כן לא היה העולם מתישב · ואיש
אשר יקח את אשת אחיו נדה היא · אין הכונה נדה ממש
בשפע דם אלא כלשון שאמר זמה היא וכן חסד הוא לומר
ששכיבה זאת של אשת אח היא כלום מאוסה היא כנדה
ודרשו רז"ל נדה היא לאסור בה הערא כוזבה שהערא מפורש
ב יח בה שנ את מקורה הערה · ובמדרש נדה היא מה נדה יש לה
התר אף אשת אח יש לה התר · והנה כל העריות שהוזכרו
בפרשה זו כבר הזכירם למעלה בסדר אחרי מות אבל שם
הזכיר בלאו ולא הזכיר העונש כלל וכאן חזר ושנה בהן כדי
להזכיר העונש והזכי את כלן חוץ משתי אחיו לכבוד יעקב
ומה שאמר ערירי יהיו והכתוב שלמעלה אמ ערירים ימותו
באור זה אם יש לו בנים קוברן והו ערירים ימותו ואם אין לו
בנים מת בלא בנים והו ערירים יהיו · ואני אתננה לכם ·
בשלש מלות לו יבא הכתוב כי השם המיוחד יבטיח לתת
הארץ המיוחדת לישראל שהם עם מיוחד והו שאמר ואני
אתננה לכם כי הארץ ההיא ארצי ואתם עמי ביחוד לא
השלטתי עליכ שום כוכב ומזל גם לא מלאך ושרף כי אתם
לחלקי לא לחלקם ואני לאלהים לכם לא לשאר האומות
רק אני להם אלהי האלהים כך פי הרמבן ז"ל ואעפ שאין זה
לשונו זאת היא כונתו · ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי
חכמת התורה חייבה לנו להיותנו מובדלין מהאומות
במאכלנו ובמשתנו ובמלבושינו מתו שאנו מסוגלין במצו
התורה הם מקנאים בנו ומתוך קנאתם ישנאו אותנו וכענין
שדרשו רז"ל הר חורב שמו ולמה נקרא שמו סיני שמשם
יצאה שנאה לאומות העולם · ובמדרש ואבדיל אתכם מן
העמים להיות לי אם מובדלים אתם מן העמי הרי אתם שלי
ואם לאו הרי אתם של נבוכד נצר וחבריו · ר' עזר בן עזריה
אמר מנין שלא יאמר אדם אי אפשי ללבוש כלאים אי
אפשי לבא על הערוה אי אפשי לאכול בשר חזיר אלא אפשי
ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עליו תל ואבדיל אתכם מן
העמים להיות לי שתהא הבדלתכם מהם לשמים ונמצא
פורש מן העברה ומקבל עליו עול מלכות שמים · ומה שהזכיר
לשון העמים כאלו אם חשבי תרגום כהה עמיא כי האומו

כחו עיניהם מראות אור התורה לפי שאין להם תור והולכי
בדרכי החשך וכענין שכתוב והיה במחשך מעשיהם ומזומנים הם לגיהנם שנקרא חשך שנאמ כל חשך טמון לצפוניו וכתיב ורשעים בחשך ידמו · אבל ישרא זוכים הם לאור הגנוז וצפון לצדיקים לעתיד לבא בזכות שקבלו התור הנקראת אור שנאמר נר לרגלי דרך ואור לנתיבתי ·

ישעי כט יח
פיוב כ כו
שמו"ב כב כט
קנלי קם קט

שפתים ישק משיב דברים נכוחים ·

קנלי כד מו

שלמה

המלך עליו השלום למד בכאן על מעלת החכם אשר דבריו ערבי על הכריות והכל חפצים לשומען מפני שהוא מדבר דברים נכוחים ומשיב בהם לכל שואל · ואין הכונה שראוי לנשקן בשפתים כי מה יבא ללמד · ועוד שאם היה כן היה לו לומ שפתים יושק אבל יאמר הכתוב שפתי השומעין ישק מי שהוא משיב דברים נכוחים · והכונה לומר כי אזני הבריות קשובות לדבריו ולבם נכון ושלו עמו לשומען כאלו היה חו נושק שפתי השומעים לפי שהו רצוי אחיו ודבריו נשמעים ומקובלי להם זהו על דרך הפשט · ועל דרך הקבלה שפתים ישק משיב דברים נכוחים קרא דברי החכמה דברי נכוחים כענין שכתוב כלם נכוחי למבין · ולשון ישק לפי שהנשיק דבקות גופני בא המשל על דבקות שכלי כלשון ישקני מנשיקות פיהו · ומלת שפתי · מלשון שפת הנהר שענינו גבול · ובאור הכתוב כי החכם המתבונן בעקרי החכמה העליונה שאין מחשבתו נפרדת ממנה לעולם והוא המשיב בה לכל שואל דברים נכוחים · שפתים ישק הלא הוא בסוף דבק בגבולי החכמה ההיא ומעלת הדבקות הזה היא מיתת נשיקה שהוא הדבקות בשם הנכבד והיא מעלת החשק שהזכיר דוד עליו השלום כי חשק ואפלטהו · והצדיק החוכה אל המעלה הזאת אין מיתתו על ידי הכח המשחיר כשאר בני העולם · והנה משה ואהרן ומרים זכו שיה שהזכיר בהם הכתוב על פי ה' והיא מיתת נשיקה · אבל במרים לא נאמר על פי ה' כי אינו דרך כבוד של מעלה ואמר ר' אליעזר מרים נמי בנשיקה מתה דאתיא שם שם ממשה · ומפני מה לא נאמר על פי שגנאי הדבר לומר וכו · וכן באות העולם שכתוב בהם בכל מכל כל גם רבינו הקדוש ז"ל זכר אליה לפי שברור הדבר מתוך שנתעלה בהשגת החכם ולא היתה מיתתו על ידי המלאך המשחית ודרשו רבותינו ז"ל בשעת פטירתו של רבי זקף עשר אצבעותיו כלפי מעלה מעלה ואמר רבונו של עולם גלוי ויודע לפניך שגעתי בעשר אצבעותי ולא נהנתי אפילו באצבע קטנ שלי יהי רצון מלפניך שיה שלום במנוחתי יצת בת קול ואמר יבא שלום עוח על משכבו ואמת בירושלמי כד דמך רבי יהוד נשיאה אכרי

קנלי קם קט

ד יט
ג יח
ב יח
פס ק"ם
פי' קפ"ל ל"ב
קנלי נח יו
נ"ל נ"ג נ"ח

הכריז רבי ינאי אין כהונה היום וטעם הדבר מפני שהכהנים מוזהרין על טומאת המת לפי שהם משרתי עליון מקודשים לעבודתו וכיון שמיתתו היתה שלא על ידי הכח המשחית אלא על ידי שכינה לא היתה שם טומאה ולכך הכריז רבי ינאי אין כהונה היום לפי שהכהנים נתעסקו בקבורתו ונסתלקה מעליהם תורת כהונה היום אבל שאר בני העולם שמיתתן על ידי הכח המשחית שהוא סבת טומאת המת הנה הכהנים מוזהרין בזה שלא יטמאו וזהו שכתוב אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמ׳ בעמיו . אמר תחלה אמור אל הכהני׳ והחזיר עוד ואמרת אליהם ושיעורו אמור אל הכהנים הפרשה של מעלה כי הם מורי התורה מזהירים את העם ואמרת אליהם פרשה זו . ורבותינו ז״ל פירשו אמור ואמרת להזהיר הגדולי׳ על הקטנים והאזהרה הזו לומר שלא נסייע בטומאת הקטנים בידים ובאו בזה אזהרות רבות בתורה כפי מה שדרשו רבותינו ז״ל בדם ובשרצים ובטומאה ומהם נלמוד לכל אסורין שבתורה שלא נסייע באחד מהם שיעברו עליו הקטנים אבל אם יעשו הן לדעת עצמן אין אנו מצווין עליהם להפרישם . ויאמר הכתוב לפי המדרש הזה אמור אל הכהנים בני אהרן ותחזור ותאמר להם שלא יטמא וישיהיו כל בני אהרן נשמרים מזה ואפילו הקטנים .

ובמדרש אמור ואמרת . אמירה ראשונה שיטמא למת מצוה . אמירה שניה שלא יטמא לאחרים ומה שהוצרך הכתוב לומר הכהנים והנה הכתוב ראוי לומר אמור אל בני אהרן אבל הידה זה להוציא החללים מכלל הפרש׳ כי אע״פ שהם בני אהרן אינם כהנים . ולכך הוצרך לבאר הכהנים בני אהרן דרשו רז״ל ולא בנות אהרן שאין אזהרת טומאת מת בנשים וטעם הדבר כתבתיו בסדר צו לפי שהנשים נרמו מיתה לעולם . ומה שנסמכה פרשה זו של כהנים לפסוק אוב וידעוני אמרו במדרש צפה הקבה שעתיד שאול למלוך על ישראל ולהרוג נוב עיר הכהנים ולדרוש אוב וידעוני שנאמר ויאמר שאול אל עבדיו בקשו לי אשת בעלת אוב ואלכה ואדרשה בה זה שאמר הכתוב וכי יאמרו אליכם דרשו אל האובות ואל הידעונים המצפצפים והמהגים הלא עם אלהיו ידרוש בעד החיים אל המתים . אמר להם אם יאמרו לכם אומות העולם הניחו את האלהים בשמי׳ ודרשו אל האובות ואל הידעוני׳ אמרו להם הלא עם אל אלהיו ידרוש הלא ישר׳ הניח אלהיו וידרוש אל המתים כשם שאמר אליהו לאחזיהו המבלי אין אלהים בישראל לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון . למה נדרוש אל המתים לאלהות מתים פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו . בעד החיים שכתוב בו הוא אלהים חיים ומלך עולם . אם תאמר ממי נדרוש הרי הוא אומר ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימי׳ ההם ודרשת . אר׳ יהושע דסכנין בשם רבי יהושע בן לוי הראה לו הקדוש ברוך הוא למשה דור דור ודורשיו דור דור ופרנסיו דור דור ומלכיו והראהו שאול המלך והוא ובניו נופלים בחרב אמ׳ לפניו רבונו של עולם מלך ראשון שיעמד ידקר בחרב אמר לו אמור אל הכהנים בני אהרן ע״כ . ובסדר שופטים אבאר לך בעה״ע בעלת אוב כי יש שם דעות וחלוק סברות . כי אם לשארו . שארו זו אשתו שהיה לו בה קרוב בשר . הקרוב ולא ארוסה . אליו ולא גרושה . כן דרשו רבותינו ז״ל ואע״פ שהכהן נקרא קדוש והכתו׳ מזהירו לגודל מעלתו שלא יטמא למת הנה הכתוב מצוה עליו שיטמ׳ לאשתו ואם לא רצה כופין אותו על כך וכמו שדרשו רז״ל מע׳ ביוסף הכהן שמתה אשתו ערב הפסח ולא רצה להטמא וטכאוהו בעל כרחו . וטומאה זו היא שיעמוד בבית תחת אהל אחד והוא הדין לאמו ולאביו וכל השאר אבל אין להטמא ולהכנס בבית הקברות על אחד מהם כלל . וכן אמרו רז״ל מי ראה כהן בבית הקברות . לאמו ולאביו הקדי׳ האם לאב ובכהן גדול הקדים האב שאמר לאביו ולאמו לא יטמא ואפשר לומר כי מה שהקדים כאן אמו לאביו לפי שהזכיר שארו והתיר להטמא לכך הוצרך להקדים אמו כדי לסמוך אמו לשארו ושיזכיר הנקבות בפני עצמן שאם היה אומר כי אם לשארו לאביו ולאמו יבא הלשון בלתי מסודר להכניס הזכר בין הנקבות . או הקדים אמו מפני שהיא ודאי שהיא אמו וכדי לדרוש כי אין צריך לומר אמו אלא אפילו לאביו שאפשר להסתפק בו אם הוא אביו יטמא . אבל בלא יטמא הקדים אביו כי אין צריך לומר אביו שהוא ספק אלא אפילו לאמו שהיא ודאי לא יטמא .

ולאחותו הבתולה פרט לאנוסה ומפותה . הקרובה לרבות ארוסה . אליו לרבות בוגרת . אשר לא היתה לאיש לרבות מוכת עץ . וכבר נפסקה הלכה להטמא לאלו . לא יטמא בעל בעמיו . פיר׳ רש״י ז״ל לא יטמא הבעל לאשתו פסולה שהוא מחולל בה מכהונתו . והרמב״ן ז״ל פיר׳ בעל נכבד כמו בעלי יהודה הנכבדים שביהודה אמר לא יטמא נכבד בעמיו להקל את כבודו כי למעלת הכהן בעבור שהוא ראוי להיות הגדול והנכבד בעמיו יזהירנו שלא יחלל מעלתו בטומאת המתים . ודרשו רבותינו במת שהוא בתוך עמיו יצא מת מצוה . קדושים יהיו לאלהיהם שיהו פרושים אפילו מן הדברים המותרים לישראל כטומאת המתים ונשואי זונה וחללה כי הזונה היא שנבעלה לפסול לה כגון חייבי כריתות או נתין או ממזר . וחללה היא שנולדה מחמשה פסולין שבכהונה כגון בת אלמנה מכהן גדול או בת גרושה מכהן הדיוט שהרי כהן הדיוט לא הוזהר אלא בזונה וחללה אבל באלמנה מותר וזהו שכתוב והאלמנה אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו כי יש מן הכהנים שמותרין באלמנה וזהו כהן הדיוט וטעם הזקף קטן שבאלמנה מורה כן . באש תשרף . אלו אמר תשרף באש היה נראה להיות משפט השרפה באש כלו׳ בהקף עצים ומדורת אש ודין תורה במיתת שרפה אינו כן לשרף תבנית הגוף חס ושלום וכן מצאתי שדקדקו רבותינו ז״ל ממה שדרשו בפסחים פרק כיצד צולין באש תשרף . לרבות כל השרפות הבאות מחמת האש . ואמר רב מתנה לפתילה של אגר כי פרים הנשרפים כתיב ושלף אותו על עצים באש . באש אין מדי אחרינא לא הכא כתוב באש תשרף לרבות כל השרפות הבאות מחמת האש והוצרכו לומר כן כי הכונה בסיתת שרפה דוגמת שרפת בני אהרן שרפת נשמה וגוף קיים . והכהן הגדול מאחיו . על דרך הפשט אחר שהחמיר על כהן הדיוט ואסר עליו טומאת מת זולתי בסתים ידועים ואסר עליו גם כן הנשים והן זונה וחללה וגרושה זולתי אלמנה . הוסיף עתה והחמיר על הכהן הגדול שהוא מקודש ופנימי יותר מיוחד לעבודת ה׳ לא ימיש מתוך המקדש שיהיה אסור לו להטמא בשום מת בעולם ואפילו על אביו ועל אמו ושיהיה גם כן אסור בכל הנשים זולתי הבתולה חכשרה וטעם הדבר כדי שתהיה נמשכת לדעתו ולרצונו והכהן הגדול יצטרך שיהיה גדור ביותר בענין המשגל ולכך נאסרה עליו אם היתה רגילה תחלה באיש אחר פן תמשכנו היא לדעתה . ועל דרך המדרש והכהן הגדול מאחיו שיהא גדול מאחיו בחמשה דברים בנוי בכח בעושר בחכמה בכבוד ואם אין לו אחיו הכהנים מעשירין אותו

שנאמר והכהן הגדול מאחיו גדולתו משל אחיו ומעשרה בפנחס הסתת שמנוהו כהן גדול ויצאו אחיו הכהנים וראו אותו חוצב אבנים ומלאו המחצב לפניו דינרי זהב · ועל דרך הקבלה הכהן הגדול ידוע מי הוא דוגמתו וכבר הזכרתי מזה בסדר צו והיה הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו דוגמת
ז הכתרים וזהו שאמר המלאך ליהושע הכהן הגדול ונתתי לך מהלכי׳ רמז לו מקומו ודוגמתו ותרגם יונתן בין שרפיא
ג האילן ממה שכתוב שרפים ׳ עומדים ממעל לו · ואמרו במסכת יומא פרק הכמונה הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו · ועוד תניא שלשה מהלכים בדרך הרב באמצע גדול בימינו וקטן בשמאלו וכן מצינו בשלש מלאכי׳ שבאו אצל אברהם מיכ"ל באמצע גבריאל מימינו רפאל משמאלו · ואם תזכה תבין כי לכך הזכיר בו הכתוב הלשון הזה הכהן
ו הגדול כענין שכתוב את ׳ כל מעשה ה׳ הגדול והנורא שהרי עבודתו של כהן גדול לשם הגדול וזהו שאמרו רז"ל במסכת
ו הוריות פ׳ כהן משיח את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפתם · לא יפרום כלל דברי רבי יהודה רבי שמעון אומר אינו פורם מלמעלה אבל פורם הוא מלמטה כלומר תחת בגדיו לא בבגד העליון כמשפט הקריעה בכהן הדיוט וכשאר ישראל ובא לרמוז שהפרימה אינה אלא לבי שהוא למטה מסנו זהו כהן הדיוט ולכך כהן גדול פורם מלמטה לפי שאין בדוגמתו ירידה אלא התעלות למעלה למעלה עד אין סוף זלשון פרימה קריעה כתרגומו יבזע · כי אם בתולה מעמיו · למה הוצרך והלא כבר הזכיר והוא אשה בבתוליה יקח׳ אלא מכאן למדנו שאסור לכהן גדול לקדש בביאה לפי שסוף ביאה קונה וכשהו׳ קונה אותה בסוף ביאה הרי אינה בתולה שבעולת עצמו היא וכהן גדול מוזהר הוא בבעולת עצמו כמו בבעולת אחרים וזהו שאמר כי אם בתולה מעמיו יקח ולא בעולה וחוא לאו הבא מכלל עשה וכדאית׳ בפרק קמא דקדושין · דבר אל אהרן לאמר איש מזרעך · כתב הרמב"ן זכרונו לברכה לא אמ׳ בכאן דבר אל אהרן וא בניו לאמ׳ כאשר יאמר בפרשיות כולן וחטעם כי שם יצוה בתורת הקרבנות זאת תורת העולה זאת תורת המנחה והחטאת והאש׳ וכיוצא בזה אבל אם אמר בכאן דבר אל אהרן ואל בניו ראוי שיאמר איש מכם לדורותיכם · ולא יצה להזהיר אהרן עצמו בתורת הטומין כי אהרן קדוש ה׳ כולו יפה ומום לא יהיה בו אבל יזהירנו על זרעו שיורם ויזהי׳ אותם להורותם ואמרו רבותינו ז"ל כהני׳ בטומין פסולין והזכיר תחלה הסום בחכרון האברי׳ עור או פסח ואחרי כן בקטנות כגון החרום ובגדול כגון השרוע ואחרי כן בשברון העצמות אף על פי שכל אבריו עמו כיון שנשבר העצ׳ פסול ואח׳כ פסל אפי׳ בכעור התואר כגון הגבן ואשר בעיניו הגרעינין ואחרי כן בנשבר הגוף שצריך שיהיה נקי וחלק ואחרי כן הוסיף בעל הרוח אשר בציו נפוחים בו ואמ׳ אשר בו מום וחזר ואמ׳ כום בו כי בין שנולד הכום עמו בין שנפל בו הכום אחר שנולד הרי זה פסול לעבודה · וחזר והזכיר מומי הבהמה כי בהם נפסלו לקרבן ופסל בבהמות אפילו מומי היצידה ואין צריך לומר מומי הכקר · מומי היצי׳ שרוע וקלוט שהם מומי׳ כן הנתן כומי הבקרה הן עורת או הרוע או יבלת או גרב או ילפת · ועורת הוא אשר בו עורון שפחתה עינו · ונארצכם לא תעשו · לפי שהזכיר למעלה ובעוך והו׳ הכסוס לכך ככך ונארצכם לא תעשו כן לסרס שום נעל חי ואפילו טכא וכתאם׳ בארצכם לא נאבר שלא נצטוינו אלא בארץ שהרי הכרוס חובת הגוף הוא בכל מקום ולא נא אלא לרבות כל שבארצנם ואפילו דברים פנא׳ שלא הכוסו או יהיה כלת
תעשו הפך העשיה וחוא בטול התולדה וכמוהו בקהלת כי אינם יודעים לעשות רע כלומר לבטל הרע ולהסירו וכן אשר עשה לו בנו הקטן שורשו בו רבותינו זכרונם לברכה סרסו ומזה לפי דעתי משחית נפשו הוא יעשנה · כי החוט׳ בנאוף הוא משחית נפשו ומי שמשחית נפשו בודאי יבטל אותה ויסירנה ממעלתה הראויה לה כי אין כיד האד׳ לעשות הנפש ויש בידו להשחיתה ולבטלה · שור או כשב או עז כי יולד · אמרו במדרש שור או כשב יבא שור ויכפר על תבנית שור שנאמר וימירו׳ את כבודם בתבנית שור · וכן דרשו בתרומת המשכן שהזכיר זהב בראשונה הו׳ שאמר זהב וכסף ונחשת יבא זהב שבתרומת המשכן ויכפר על זהב העגל זהו שאמר הכתוב ברעתם ׳ישמחו מלך · וכי מה אתה רואה בשור לעשותו ראש לכל הקרבנות אמר רבי לוי משל למטרונא שיצא עליה שם רע בא׳ מגדולי המלכו׳ בדק הכלך בדברים ולא מצא בהן ממש מה עשה המלך עשה סעוד׳ והושיבה בראש המסובין להודיע שבדק המלך ולא מצא בדברי׳ ממש כך בדק הקדוש ברוך הוא ומצא שלא עשו ישר׳ את העגל אלא הגרים שהיו ביניהם אלו ערב רב שנתגיירו בגאלת מצרים הוא שאמרו לישראל אלה ׳ אלהיך ישראל · לפיכך נעשה ראש לכל הקרבנות · הזכיר מטרונה והכונה על ישראל ואומר אני לפי הקבלה כי אחד מגדולי המלכות הוא אח׳ ממטראמולין של הקדוש ברוך הוא וכדי לפרסם שלא התחילו ישראל בעבירה ההיא לפיכך הקדים שור בראש הקרבנות וכן הקדים הכתוב פרי ׳ עץ הדר כפורת תמרים · כי החטא היה בו לבדו והנה אדם הראשון חטא במחשבה ובמעשה · במחשבה באחד מגדולי המלכות · ובמעשה בפרי עץ הדר וכמעשה אבות עשו הבנים · וכשם שהקריבו ישראל עגל לכפרת העגל כן הקריב אדם שור לכפרת חטאו הוא שדרשו רבותינו זכרונם לברכה שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו ומצינו פסוק אחד שצרף את שניהם חטא המחשב׳ וחטא המעש׳ חוא שכתוב בבור׳ שורו הדר לו · הזכיר שור וצרף לו הדר ומזה אמר הנביא נרעתם ׳ישמחו מלך · כי כשם שאנו מרצים לפניו בפרי עץ הדר שבו היה החטא כך אנו מרצים אותו בקרבן שור שבו היה החטא והזכיר למעלה מפסוק זה והסה כאדם עברו ברית באר בפירוש כי חטאם של ישראל שבו ישמחו להקדוש ברוך הוא הוא היה חטאו של אדם הראשון ומה שהכשירה תורה לצורך קרבן שלש מינין או שור או כשב או עז דרשו רבותינו זכרונם לברכה שור בזכות אברהם שנ׳ ואל הבקר רץ אברהם · כשב בזכות יצחק שנ׳ וירא והנה איל · עז בזכות יעקב שנ׳ לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים · טובים לך טובים לבניך · טובי לך שעל ידן תטול הברכות · טובים לבניך שעל ידן יתכפרו ביום הכפורים זשה שור או כשב או עז כי יולד זשה מה שהיה הוא הוא שיהיה ואשר להיות כבר היה והאלהי׳ יבקש את נרדף · אם יאמר לך אדם שאם לא חטא אדם הראשון הרי הוא חי וקיים אמור לו הרי אליהו שלא חטא והוא חי וקיים לעולם · ואש׳ להיות אם יאמ׳ לך אדם שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות את המתים אמור לו כבר היה כבר עשה כן על ידי אליהו ועל ידי אלישע ועל ידי יחזקאל · והאלהים יבקש את נרדף צדיק רודף צדק ושע חדף ושע והאלהים יבקש את נרדף · ושע רודף צדק ואלהים יבקש את נרדף · תדע לך שכן הוא הבל נרדף מפני קין כמה כתיב וישע׳ ה׳ אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה · נח נרדף מפני דורו נדה כתיב ונח׳ מצא חן ·

כרשפי׳ פ כל
עמלי ו כג
פרשת ו ג
תלים קו ב
פרשת נ ב ד
ויקרא כג נ
פרשת ו ג
דברים ל ג ח
פרשת ו ג
כרשפי׳ יח ד
פס כג יג
פס כו ח
קהלת ג טו
פס ג ו
כרשפי׳ ג ח
פס ג ו

חן ׳ וכתיב וימח׳ את כל היקום ׳ אברהם מפני נמרוד מה כתיב אשר׳ בחרת באברם ׳ יצחק מפני פלשתים מה כתיב ויאמרו׳ ראו ראינו כי היה ה׳ עמך ׳ יעקב מפני עשו מה כתיב כי יעקב׳ בחר לו יה ׳ יוסף מפני אחיו מה כתיב ויהי ה׳ את׳ יוסף ויהי איש מצליח ׳ משה מפני פרעה מה כתיב ללוי׳ משה בחירו ׳ ישראל מפני האומות מה כתיב ובך בחר׳ יי׳ להיות לו לעם סגלה ׳ אף כאן שור או כשב או עז שור נרדף מפני ארי כשב מפני זאב עז מפני נמר ׳ אמר הקדוש ברוך הוא לא תביאו לי קרבן מן החדפין אלא מן הנרדפין ׳ והיה שבע׳ ימים תחת אמו ׳ משל למלך שנכנס למדינה והוציא בתו ואמר כל האכסנאין שבאו לכאן אל יראו פני עד שיראו פני מטרונא תחלה כך אמר הקב׳ הוא לישר׳ לא תביאו לפני קרבן עד שתעבור עליו השבת שאין שבוע בלא שבת ואין מילה בלא שבת כך דרז׳ל והמטרונא היא ה׳ אחרונה והיא ראשונ׳ למחשב׳ המקריב וזה מבוא׳ ושור או שה אותו ואת בנו ׳ הדין זה נוהג בנקבות ולא בזכרים שהרי מותר לשחוט האב והבן ביום אחד שהלכת בדברי האומר אין חוששין לזרע האב וזהו שתרגם אנקלוס ותורתא או שיתא לומר שנוהג בנקבות ולא בזכרים ולפי הדין הזה היה הכתוב ראוי לומר ופרה או כשב אותה ואת בנה ׳ אלא מפני שהזכ׳ שור או כשב או עז הזכ׳ האב והבן ׳ והיה שבעת ימים תחת אמו ׳ אמר כי יש במינים הנזכרים האלה שהם שור ושה עוד מצוה אחרת כי אותו ואת בנו הנזכרים לא תשחטו ביום אחד כן פירש הרמב״ן ז״ל ׳ ובמדרש ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד ׳ זה שאמר הכתוב יודע׳ צדיק נפש בהמתו ורחמי רשעי׳ אכזרי ׳ יודע צדיק נפש בהמתו זה הקב״ה שאמ׳ ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד ׳ ורחמי רשעים אכזרי זה הנין הרשע שכתב להשמיד להרוג ולאבד ׳ יודע צדיק נפש בהמתו זה שאמ׳ הכתו׳ לא תקח האם על הבני׳ ׳ ורחמי רשעים אכזרי זה סנחריב הרשע שכתוב בו אם׳ על בני׳ רשה ׳ ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל חלול ה׳ הוא עון חמור ביותר ומצינו שותר הקב״ה על עז׳ ולא ותר על חלול השם והוא שאמר הנביא ואתם בית ישראל איש את גלוליו לכו עבדו ואת שם קדשי לא תחללו עוד ׳ ואמרו רז״ל על עון זה שאין כח ביום הכפורים לכפר ולא בתשובה לתלות ולא ביסורין למרק אלא כלן תולין ומיתה ממרקת ואמנם מצינו תקנה לעון חלול השם כשיקדש את השם כנגד מה שחלל ולכך סמך לו ונקדשתי וכן אמ׳ הכתו׳ בחסד ואמ׳ יכופ׳ עון כלומ׳ עון הרש׳ והשק׳ שהם הפך חסד ואמת כענין החולי שאינו מתרפ׳א בהפכו ׳ ומפורש אמרו רבותינו ז״ל חטא אדם בלשון הרע יעסוק בתורה׳ חטא בעיניו יזילם דמעות׳ וכן אמ׳ דוד פלגי מים ירדו עיני על לא שמרו תורתך ׳ לא שמרתי לא נאמר אלא לא שמרו ׳ ועוד אמרו רז״ל אם עשית חבילות של עברות עשה כנגדן חבילות של מצות רגלים ממהרות לרוץ לרעה יהיו רצין לדבר מצוה ׳ ידים שופכות דם נקי׳ קשור תפילין על ידו יתן צדקה לעניים ׳ ובמדרש הזה מצות עשה שבתורה לקדש את השם ברבים וכך דרשו רז״ל ונקדשתי בתוך בני ישואל מסור עצמך לקדש את שמי יכול ביחיד ת״ל ונקדשתי בתוך בני ישר׳ וכשהו׳ מוסר את עצמו יסור עצמו על מנת למות שכל המוס׳ עצמו על מנת הנס אין עושין לו נס שכן מצינו בחנניה מישאל ועזר׳ שלא מסרו עצמן על מנת הנס שנאמר והן׳ לא ידיע ליהוי לך מלכא די לאלהך לית אנחנא פלחין ולצלם דהבא די הקמת לא נסגוד מציל ולא מציל ידיע ליהוי לך ׳ ועוד הוכיחו רז״ל מן הכתוב הזה שכל דבר שבקדושה צריך עשרה והוא שאמרו בברכות אין דבר שבקדושה בפחות מעשרה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם הבדלו מתוך העדה ׳ מה להלן עשרה אף כאן עשרה ופירש רבי יעקב שאין נסחא זו כדוקדקת שאין להביא ראיה מעשרה מרגלים לדבר שבקדושה ׳ אבל עקר הנסח׳ היא כן אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתו׳ וכתי׳ התם לשכר בתוך הבאים מה להלן עשרה אף כאן עשרה ׳ ועכשו יביא ראיה מעשרה אחי יוסף שהיו צדיקים לדבר שבקדושה ׳ אלה הם מועדי ׳ והזכיר השבת בכלל המועדים כי יום מועד הוא והזכי׳ בו שבת היא ליי׳ להיכם בכל מושבותיכם ולא אמר חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותי׳כ שאלו אמר כן היה במשמעו שינהוג אסור המלאכה בכל מושבות לדורות ואף בבית המקדש ׳ אבל עתה כשהזכיר בכל מושבותיכם בא הכתו׳ לאסור מלאכת השבת בכל מושבותינו בלבד לא בבית המקדש ׳ אלה מועדי ה׳ יתחיל עתה בסדור המועדים ויחם אותן לשם המיוחד והזכי׳ בהם אלה כי לשון אלה מורה קיום ובא לרמוז שאין המועדי׳ בטלים לעולם אבל הם נוהגין כל זמן שהעולם הזה הגופני נוהג כנהוג של עכשו וכן כתיב לנו ולבנינו עד עולם וכן אמרו במדרש גוי אחד שאל לרבי עקיבא אמר לו למה אתם עושין מועדים לא כך אמר לכם חדשיכם ומועדיכם שנאה נפשי ׳ אמר לו אלו נאמר חדש ומועד שנאה נפשי הייתי אומ׳ כן אלא לא נאמ׳ חדשיכ׳ ומועדיכם אלא בשביל אותן מועדות שעשה ירבעם שנאמר ויעש׳ ירבעם חג בחדש השמיני החד׳ אשר בדא כלבו מלבד כתיב כלומר מלבד׳ שבתות ה׳ וכתיב ויעל על המזבח אשר עשה בבית אל ויעש חג לבני׳ ישראל אבל העדים האלו אינן בטלים לעולם שהרי הם נקראין מועדי יי׳ שנאמר אלה מועדי יי׳ וכתיב וידבר משה את מועדי יי׳ ועליהם נאמר סמוכים׳ לעד לעולם עשוים באמת וישר ׳ אשר תקראו אותם אתם כתיב ודרשו בו אשר תקראו אתם מכאן שקדוש המועדים מסור לבית דין ואפילו שלא בזכנו ואפילו בטעות והוא שדרשו רז״ל אתם אפילו שוגגין אתם אפילו מועשי׳כן אמר הכתוב החדש הזה לכם כלומר שלכם הוא ׳ וכן תמצ׳ בפרקי רבי אליעזר בכה באלול נבראו חמה ולבנה וימים ולילות תקופות ועבורין היו לפני הקב״ה והיה מעבר את השנה ואחר כך מסרן לאדם הראשון שנא׳ זה ספר תולדות אדם ׳ ואדם מסרן לחנוך שנאמר ויתהלך חנוך את האלהי׳ וחנוך לשם ושם לאברהם ואברהם ליצחק ויצחק ליעקב עד שבאו למצרים שנאמר בארץ׳ מצרים לאמר כהו לאמר אמר הקב״ה לך אמור להם עד עכשו היה אצלי סוד העבור מכאן ואילך שלכם הוא לעבר את השנה וכן היו ישראל נוהגין לעבר את השנה בארץ ׳ כשגלו לבבל היו מעברין אותה על ידי הנשארים בארץ ׳ בקש יחזקאל לעבר את השנים בבבל אמר לו הקב״ה אין לך רשות לעבר את השנה בחוצה לארץ ישראל שנאמר יעברו את השנה מכאן אמרו אפילו צדיקים וחכמים בחוצה לארץ ורועי בקר בארץ אין מעברין את חשנה אלא על ידי הדיוטות שבארץ וכיצד מעברין השנה היו מביאין ספר תורה לפניהם והיו עושין גרן עגולה ויושבין הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו ונותנין פניהם למטה לארץ ועומדין ופורשי׳ כפיהם למעלה לאביהם שבשמי׳ וראש ישיבה מזכיר את השם ושומעין בת קול כלשון וידבר יי׳ אל כשה לאמר ואם עון הדור גורם אין שומעין כלל ואשריהם העומדין במקו׳ ההו בשעה ההיא שנאמר

נרפ׳ כג ב
נרפ׳ כג ס
נרפ׳ כד כו
עלים קלב ד
נרפ׳ לט ב
עלים קו כג
נרפ׳ יד ב
נרפ׳ כט ב
ישעיה ו ג
מלכים ו ו
ויקר׳ כג לג
מלכים ו ו
תלים קיט
שמות יב ב
כרפ׳ ס
סס
שמות יב ו
ישעיה ח יג
שמות יג יג
עלים קלג
דד
נרפ׳ נ סס

ו שנאמר אשרי העם יודעי תרועה יי׳ באור פניך יהלכון באור
פניו של הקב״ה הוא הם מהלכין ע״כ ומכאן יש ללמוד מעלת
הארץ הקדושה וכמה היא חביבה לפני המקום וכן אמרו
ו בירושלמי בפרק קמא דסנהדרין ואל יתר זקני הגולה יאמר
הקב״ה ביותר הם עלי זקני הגולה חביבה עלי כת קטנה
באי מסנהדרי גדולה בחוצה לארץ וכשהיו הזקנים
מתקבצים בלשכת הגזית שבמקדש והיו אומרים מקודש
מקודש אחר שקבלו עדותן של עדים והיה אותו יום נקבע
בשמים על פי סנהדרי גדולה של מעלה לישב בדין לדון
העולם ברה״ו והיה הקב״ה והסנהדרים של מעלה מסכימין
כו ג על ידן וגומרין את דעתם ועל זה אמר הכתוב אקרא
לאלהים עליון לאל גומר עלי כלומר שהיה מסכים
ז ד ומשלים עמה וכן אמרו במדרש תלים כה אלהינו בכל קראנו
אליו אר אושעיא אין לך אומה שמעכבת על אלהיה
כאומה זו כיצד בשעה שהזקנים יושבין לעבר את השנה
הקב״ה מסכים על ידיהם והוא משלים וכו כל מה שישראל
עושין ועליה אמר דוד עה״פ אקרא לאלהים עליון לאל גומר
עלי אימתי בראש השנה שהסנהדרין יושבין לעשות ראש
השנה ביום פלוני מיד הקב״ה מושיב סנהדרין של מלאכים
ואומר להם לכו וגמרו מה שהתחתונים גוזרין אומרים
לפניו רבונו של עולם בניך גזרו שיהא ראש השנה ביום
ז ד ו פלוני מיד הקב״ה יושב באותו יום לדון עולמו שאמר עלה
אלהים בתרועה והכסאות מוצעות והספרים נפתחים
לג ז ט וסנהדרין של מלאכים עומדים לפניו שנאמר חזה הויתי
עד די כורסוון רמיו ועתיק יומין יתיב ולו מלמדי זכות ואלו
פג ה מלמדים חובה למה כי חק לישראל הוא מיטראל גזרו
חק ראש השנה והרי הוא משפט לאלהי יעקב שהוא מקיים
גזרותם ומסכים עמהם הוי אומר אקרא לאלהים עליון לאל
גומר עלי תדע לך שהוא כן שהרי כתיב יום תרועה יהיה
לכם לא אמר אלא לכם וכתי אלה מועדי יי אלה הם מועדי
אמר הקדוש ברוך הוא אין לי מועדים אלא אלו שלכם שכל
יויס ד ן המועדים שאנו מקדשים שלו הם שנ׳ כה אלהינו בכל
קראנו אליו ואין קראנו אלא קדוש מועדי שנ׳ מקראי קדש הוי
אומר כיי אלהינו בכל קראנו אליו עכ במדרש עד מחרת
השבת השביעית תספרו כבר ידעת שאין הספיר אלא מט
ועל כן תמצא טעם במלת תספרו ואינה דבק למלת חמשים
אבל חמשים דבק לוהקרבתם כי הספירה מט והקרבן
ביום חמשי שלא הוכירה תורה חג שבועי ביחוי כשאי החגי
ושיאמר כן בחדש השלישי בששי בו חג השבועות כמו
שאמר בפסח בחמשי עשר יום לחדש הזה הוא חג המצות בא
ללמד כי הוא חג נגרר אחר מצות העומר ומט יום הספירי
בין ראשון של פסח עד השבועות הנה הם בחולו של
מועד בין ראשון של סכות ושמיני עצרת ממחרת השבת
יגיפנו הכהן אין הכונה שבת בראשית אלא ממחרת יט
ראשון של פסח וכן תרגם אונקלוס מבתר יומא טבא והוא
יו בניסן ועד שיגיע יז בניסן אסרה תורה לאכול מן החדש
זהו ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו וגומ׳ חק עולם לדורותיכם
בכל מושבתיכם הזכיר כאן באסור החדש בכל מושבותיכם
חקת עולם לדורותיכם ללמדך שהחדש אסו מן התורה בכל
מקום ואפילו בחוצה לארץ בזמן גלותנו ועל כן אמר בכל
מושבותיכם שהי מצוה נוהגת לדורו בכל מושבו בין בארץ
בין בחוצה לארץ וכן דרשו רזל אמר ריש לקיש ג דברים
תלוין בארץ ונוהגין בין בארץ בין בחוצה לארץ החדש
והערלה והכלאים החדש מן התור והערלה הלכה למשה
מסיני והכלאים מדברי סופרי יסספרתם לכם כמו ולקחתם

לכם שתהא ספירה ולקיחה לכל אחד ואחד שימנה בשיו
ויזכיר בקבלת רזל ומה שכתו בזב וזבה וספר לו וספרה ויקרא טו
לה אינו מהענין הזה אלא לומר שלא ישכחוהו והנה עקר סה
המצוה הואת שיתחיל לספור מיום א בניסן שהוא תחלת
קציר שעורים ויביא ראשית קצירו כרכל מנחה לשם ית׳
ויקריב עליון קרבן המספר הזה ישלם בתחלת קציר החטים
ואז יביא ממנו סולת חטי מנחה לשם ית׳ ויקריב עליון קרבן
והנה המנחות עקר המצוה לא עקר הקרבנות כי לא היו
הקרבנות באים כי אם בשביל המנחו ומלת חדש לומר
שלא יביאו מנחה בבית יי עד שיביאו המנחה הואת של
חטים ביום חמשי הוא חג השבועו והוסיף להזכי בשביתת
החג הזה חקת עולם לדורותיכ בכל מושביתיכ לפי שהנפת
העומ ומנח חדש הם תלוין בחג הזה ובא ללמדך שאפילו
בזמן הזה שאין עומ ומנח תצו התור באסו החדש ובשבית
חג השבועות ולפי שהזכירו בחג הזה לא הוצרך להזכירו
ביום הזכרון ולא בחג הסכות כי כל המועדים דין אחד להם
חיובן בין בארץ בין בחוצה לארץ וכה שהזכירו ביום
הכפורים כפרתנו בו תלויה בקרבנות ועל כן הוצרך להזכיר
חקת עולם ללמדך שאין הקרבנות מעכבין וכן לא הזכיר
בכאן בחג המצות חקת עולם בכל מושבותיכם לדורותיכם
אבל בפרשת החדש הזה לכם הזכיר כן מפני שתלה שם
הדבר בפסח על מצות ומרורים יאכלוהו הוצרך לומר
שיהיה חקת עולם בכל מושבותיכ כן כתב הרמבן זל׳
אשה ריח ניחוח ליי וכתוב ועשית שעיר עזים אחד לחטאת
יש לך להשכיל איך הזכיר כאן ביום ג אשה ושעיר לחטאת
לפי שהקרבן לשכינה ובסוף סדר פנחס בפרשת וביום
הכבורי בהקריבכם מנח חדשה לה לא תמצ שם לא אשה
ולא חטאת כי הקרבן לשם הגדול וכונה תורה לרמוז לך
בזה על מה שארע לנו ביום מתן התורה שראינו את כבוד סשוק ע ל
ואת גדלו וכנגדם במשכן מצינו וכבוד ה מלא את המשכן יפעים מד ב
שני פעמי וכן בבית המקדש שנקר בית קדשנו ותפארתנו
וזה מבואר כי עצרת זה ירמוז לתפארת ולכבוד כי בו כתיב סעוק נב ג
יראה כל זכורך וכו הראנו את אשו הגדולה ודבריו
שמענו מתוך האש אבל בעצרת של שמיני לא תמצא בו
יראה כל זכורך כי ירמוז לכבוד לבדו והבן זה ונקצרכם
כתב רשי זל חזר ושנה עליהם לעבור בשני לאוין אמר רבי
אבדימי בר רבי יוסי מה ראה הכתוב ליתנם באמצע הרגלים
פסח ועצרת מכאן רה ויום הכפורי והחג מכאן למדך שכל
הנותן לקט שכח לעני כראוי מעלה עליו הכתו כאלו בנה
בית המקדש והקרי לתוכו אני ה אלהיכם נאמן לשלם שכרי
זכרון תרועה זכרון פסוקי שופרות לזכור להן עקידת יצחק
שקרב תחתיו איל ולא באר לנו הכתוב במה תהיה
התרועה אם בשופר אם בחצוצרות וכן טעם התרועה למה
ועל מה גם לא באר שהיום הזה הוא יום הדין וסתם הכתוב
בשתי מלות אלה זכרון תרועה וסמך על הקבלה כי לא
מסרה הכתוב אלא לחכמי והם קבלו שתרועה הואת ויקרא כג כד
בשופר מגזרה שוה דתרועה תרוע האמור גבי יובל והעברת
שופר תרועה ומה התם בשופר אף כאן בשופר ומה שהוא
יום הדין גרמז בפלת זכרון כי הוא לשון נופל על הדין
מזמ״ת עין והוא מזכיר עון להתפש וכן לשון פקידה מדת במדב׳ סה
הדין מלשון פוקד עון אבות ובפירוש אמרו זל פקדונות סעוק ד ד
הרי הן כזכרונות נמצא שהכתוב באר ברמז כי היום הזה
יום הדין ראוי לשמוע בו קול תרועה בשופר כמו שקבלו
רזליומה שבא פרש זו סתום יותר משא פרשיות המועדים
הענין הו מה שידוע בעניני תורתנו הקדוש אות שחן מפנות
הדת

הוא זמן קריה · כי כל מה שהענין יותר נעלם ויותר פנימי
הוא יותר מסותם ובא הלשון בו בדרך קצרה ובמלות
מועטות בענין המצוה שבתפילין שהזכיר בו הכתוב והיה
לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך ולולי הקבלה לא היינו
עומדין על עקר מצוה זו מה היא גם לא מנין הפרשיות
כמה הן גם לא היינו משיגי ממשמעו הכתובי המקומו
שבגוף המיוחדי להם שבהם ראוי להניחן וכן מצות
ציצית שאמרו רזל שהיא שקולה כנגד כל המצות שבתורה
לא היינו יודעים משפטה בשמנה חוטין וחמשה קשרי
לולי קבלת רזל כי לשון הכתובים בזה סתום מאד · גם
בכאן באחד לחדש שהוא תחלת חשבון העשר הנשלם
בי הכפורי יש בו מן הסוד וההעלמה שראוי הכתו לסתום
ולחתום כדרך שאר ענייני התורה הסתומים וסתימתן כפי
רוב העלמתן וזהו הענין שאין זכרון עולם הנשמות מפורש
בתורה אלא ברמזים וסתימתו לרוב העלמתו כי התורה
להמון ישראל נתנה לא ליחידים שבהם בלבד וענין העולם
ההוא אין כל היחידי משיגין אותו איך הוא אף כי המון
העם כי כשם שאין הדג המתגדל במים יודע ומשיג יסוד
האש לפי שהוא הפכו כן העולם ההוא השכלי בהפך מן
העולם הזה הגשמי ואי בעל החום יכול להשיגו בעו שהוא
בחומר ועל כן הוצרכ התור לבאר היעודי הנופני המושגי
להמון לחוש העין זמתוך אותן יעודים שהם הכנורת מה
שיצטרך האדם יבא האדם אל התכלית ההוא שהוא עקר
הכונ ובמדרש באח לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה
מקרא קדש באחד לחדש זה אברה שכתוב בו אחד היה
אברה · זכרון תרועה זה יצחק · מקרא קדש זה יעקב כונת
המדרש הזה כי תקיעו ראש השנ רמז למדות וכשם שמד
הפחד למעלה הרחמים מקיפין אותה שאלמלא כן היה
מחריב ושורף את העולם כלו בשלהבותיו כן התרועה
פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ואלו היינו תוקעין תרועה
לבדה היה נראה בזה קצוץ נשיעות · ולפי הדרך הזה
הרי בכתוב מפורש כי יום ראש השנה יום הדין הוא
מלשון תרועה והוא ברחמים מלשון זכרון ואם כן יהיה
זכרון תרועה כמו שופר תרועה יום תרוע וזה מבואר · אך
בעשור לחדש על דרך הפשט אמנם כלומר באחד לחדש
השביעי צותי לכם שיהיה יום הדין שבו תעברו לפני ככני
מרון אמנם בעשירי בו יהיה יום הכפורים שאחתום
גזר דין שלכם לכפרה ועל דר המדרש אך בעשו אכין ורקין
מעותין הן ככפ הוא לשבים ואינו מכפ לשאינן שבי כלומר
אעפ שצויתי לכם יו הדין באח לחדש השביעי והיא שוה
לכל אני מיחד לכם בעשירי בו יום כפרה ולא תהי הכפרה
שוה בכל אלא לשבים זהו לשון אך · וכל מלאכה לא
תעשו בעצם היום הזה כי יום כפורים הוא מתוך שהזכיר
הכתוב כאן לשון כפרה ולשון עצם מפני שלא תאמר כיון
שלא הזכיר קרבן בפרשה אם אין מקדש ואין קרבן אין
יום הכפורים מכפר לכך בא לומר שאין הכפרה תלויה
בקרבן ולא בשום דבר אחר אלא עצמו של יום מכפר ויש
לו סגלה זו שהוא מכפר ובלבד לשבים · וכענין שדרשו
מלשון אך בעשור וכענין שהזכרתי · אך בחמשה עשר
יום לחדש השביעי באספכ יש לשאול כאן והלא כב נאמר
למעלה בחמש עשר יו לחדש השביעי חג הסכות לא דרך
הכתובים כן מפני ארכות הענין וכל מה שהפסיק בנתי
ונראה לי לומר כי למעלה הזכי ענין הקרבנו שהם חקי
השית ושם ירמזו על של מעלה הוא שאמר ביום הא מקר
קדש וביום השמיני מקר קדש אבל בכאן למטה יבאר בשל

מטה ויזכיר שם חקי ישראל שיחגו חג ה שבעת ימי בזמן
האסיפה ושיטלו בו מצות הלולב לכפר על קלקולו של
אבינו הראשון שהיה בזמן הזה וזהו שסמך לו מיד ולקחתם
לבם וזה נראה לי נכון · ולקחתם לכם ביום הראשון פרי
עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל · על דרך
הפשט ארבע מינין אלו הם גדלים על המים וצריכי להשקאת
מים יותר משאר פירו ולכך נצטו בהם בחג הסכות שהוא זמן
נסוך המים והוא יום הדין על גשמי השנה שנרצ להקדוש
ברוך הוא על המים עם ד מינין אלו המורים על המים וקבלו
רזל אתרוג אחד לולב אחד ג הדסים ושתי ערבות ויש לפר
כי כל זה בשמעות לשון הכתוב אתרוג אחד כי כן הלשון
מוכיח פרי שהוא לשון יחיד וכדאמרינן בגמ פרי אחד אמר
רחמנא ולא שנים ושלשה פירות · לולב אחד כי כן לשון
כפות לשון יחיד כפת כתיב והאמנ כי לפי דיוק הלשו היה
לו לומר כף תמר והוצרך לומר כפות תמרים בהכרח שאלו
אמר כף היה במשמע אפילו עלה אחד לכך קרינן כפות
שמשמעותו עלין רבים והוא מצות הלולב והוא כתיב כפרו
כי החסרון הוא שלא תאמר שהמצוה הוא שני לולבין אין
המצוה אלא לולב אחד ויהיה הענין נשלם עם הכתי והקרי ·
ומלת תמרים לפי שהם שנים זכר ונקבה ואם לא ינטעו כן
לא יחיו כי בכל המינין כלן גם בצמחים גם בדומה מצינו
בדרך הטבע זכר ונקבה · ג הדסים זהו וענף עץ עבות ומאין
לנו משמעות הכתוב כי עקר המצוה ג בדי הדס כי זה אינו
פתאר בגמרא כלל אך מלת עבות חוזרת לענף והכונה
שיהיו ג ענפים כלומר ג בדין של הדס ופירוש ענף שיהיה
מחופה בעלין שאם לא כן אין זה ענף אלא עץ והתור אמרה
ענף עץ גם עבות חוזר גם כן לעלין שיהיו ג ואף עפ שהבד
שיעורו ג טפחים וחצי זהו לגי מצוה אבל מדאורית ג עלין
לחין די בלבד שיהיו בראש כל אחד ואחד · והא למדת
מתוך משמעו הכתוב כי המצוה ג בדי הדס ובכל אחד ג
עלין ומעתה מאין לנו שצרי שיהיו העלין יוצאין מעקר אחד
לכך כתי עבת חסר ואו לומר שאותו הדס הנקרא עבות
שמשפטו ג ענפי ושלשה עלין בכל אחד צרי שיצאו מעקר
אחד הוא שאמר תלתא תלתא בחד קנא ושתי ערבות זהו
וערבי נחל מעוט ערבי שתי · ועל דרך המדרש פרי עץ הדר זה
אברה כפות תמרי זה יצחק וענף עץ עבות זה יעקב וערבי
נחל זה יוסף באור המדרש הזה הזכיר לשון פרי שהוא
לשון יחיד והמשיל בו את אברה כי כן אברה התחיל ליחד
ה בעולם ולפרסם להותו והיו דבריו עושין פירות וכן הוא
אומ ואת הנפש אשר עשו בחרן וכתי אחד היה אברהם ·
עץ כשם שהעץ יבש בהעדר המים וחוזר ועושה פירות כך
אברה לאחר שנתיאש הוליד בן למאה שנה · הדר שהדרת
הקבה בזקנה וכמו שדרשו עד אברהם לא היה זקנה ולא
היו מפרישים בין אב לבנו אברהם נתן לו זקנה והדר
ואברהם זקן בא בימים וכתיב והדר זקנים שיבה · כפת
תמרי זה יצחק על שם שהי כפות ונעקד על גבי המזבח כי
כפות לשון כפות · תמרים מלשון כתמרות עשן על שם
שהיה עולה תמימה וכתיב מי זאת עולה מן המדבר כתמרו
עשן · וענף עץ עבות · זה יעקב כשם שהענף מכוסה
בעלין כך יעקב מכוסה בבנים בי שבטי · וערבי נחל · זה
יוסף מה ערבה זו לחה כמושה ויבש כך יוסף מתחלתו היה
לח שהי משנ למלך מצרים ושליט על הארץ כמוש שמת
אביו בחייו והי חסר מלחותיבש שמת קוד אחיו · והכונה
בכל זה שאנו רומזין במצו הלולב זכותן של אבות ומבקשי
רחמי לפני הקבה שיגין עלינו בזכות שכן מצינו משה אמון

כל

ויקרא לג נב
במדבר כט ו
ויקרא כג לו
במדבר כט לה
שיר ג ו

בל הנביאים שמתפלל בזכות האבות הוא שאמר זכור
כג יד לאברהם ליצחק ולישרא עבדיך ' ועוד לפי הדר' הזה ארבע'
מינין הללו רמז לד' אנרים שנגוף האדם שהם עקר כל
פעלותיו הן לכל המצות הן לכל העברות והם העינים והלב
וכמו שדרשו רז"ל לכא ועינא תרי סרסורי דחטאה נינהו
כה טו שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ' והשפתים
גם כן מצו הרבה וכנגדן עברו הרבה תלויות בהן ' והשדרת
גב כן כי היא עקר הגוף והכח הנשפע בה מהמוח וזהו
שאמרו במדרש אתרוג דומה ללב לולב לשדרה הדס לעיני'
ערבה לשפתים' וחכונה בזה כי בהכשל האדם בעברו של ד'
אנרים או ימצא כופר בד' מינין אלו שהם כנגדן ודומין להן
לפי שבכל עברה תמצא כפרה כשיעשה האד' מצו כנגדה
וכן דרשו רז"ל על הוראתם המלך שהרג אלפים ורבבות
מישרא ושאל לשמעון בן שטח אם אפשר שיחיה לו תקנה
וחשיב לו כי אפשר אם ישתדל בבנין בית המקדש ואמרו
הוא כבה אורן של עולם כלומר על שהרג כמה מישרא ילך
ויעסוק באורו של עולם ' והענין הזה מאיר עיני הלב כי
בודאי יש תקנה לעברה בעשיית מצוה שכנגדה ועל מצו'
כה לפ' הלולב הדומה לשדרה אמר דוד עה"כ עצמותי תאמרנה
ה"מ כמוך ' ועוד במדרש פרי עץ הדר יש בו אוכל וטעם
וריח ' כפות תמרים יש בו אוכל ואין בו ריח ' ענף עץ
עבות יש בו ריח ואין בו אוכל ' וערבי נחל אין בו לא
אוכל ולא טעם ולא ריח ' האתרוג רמז לצדיקים שיש בהם
תורה ומעשים טובי' ולולב רמז לאותן שיש בהם תורה
ואין בהם מעשי טובים ' הדס רמז למי שיש בו מעשי טובים
ואין בו תורה ' ערבה רמז למי שאין בו לא תורה ולא מעשי'
טובים אם הקבה יבאו כלן אגוד' אחת לפני ואני מוחל להם
על כל עונותיה' ודומ"ל זה מצינו בסמני הקטרת שהן בעלי
הריח הטוב וצוה הכתוב להכניס בתוכן חלבנה שריחה רע
להורג' על רשעי ישרא שיכנסו בכלל הצדיקים בעלי חריצ'
חטוב ויעשו כלם אגודה אחת לפניו והוא מקבל בתשובה '
ועוד דרשו בד' מינין הללו שהם רמז לד' מלכיות והוא
שאמרו בזכות ד' מינין שבלולב אני מצילכם מד' מלכיו' '
אתרוג זה מלכו' בבל מה אתרוג זה דומה לזהב כך בבל
כו פסל ג ו רישא די דהבא ' כפות התמרים זה מלכות מדי הלולב ארוך
והמן נתלה על עץ ארוך ' וענף עץ עבות זה מלכות יון מה
הדס זה עשוי קליעה קליעה כך מלכות יון ' וערבי נחל
ערבה קנה שלה אדום ' ועוד במדרש
תנחומא ד' הם קטני ארץ אלו ד' מינין שבלולב והמה חכמים
מחוכמים שהם מתחכמים ומלמדים זכות וחובה לפני
מי שאם והיה העולם ע"כ ועוד לפי הדרך הזה נרא"י לומר
בד' מינים או כי האתרוג והלולב הן רמז לשכר העולם הזה
והעולם הבא וההדס והערבה הן רמז לדרכי התשובה והן
הצער וההכנעה ' פרי עץ הדר ירמוז לשכר העולם הזה לפי
שיש מצות שאדם אוכל עליהם פירות משנה לשנה כשם
שהאתרוג דר באילנות משנה לשנה כפות תמרים ירמוז
לשכר העולם הבא כשם שהלולב גדול כך שכר העולם
הבא גחל כשם שהלולב עלין שלו זו למעלה מזו כך מדרג'
העולם הבא זו למעלה מזו וכש שהלולב אין פריו אלא לסוף
שבעים שנה כך שכר העולם הבא אינו אלא בסוף ימיו של
כו ג אדם שכתוב בו ימי שנותינו בהם שבעי' שנה וגומ' ' הדס
יש בו מריחו וריחו טוב ירמוז על הצע שהו' מדרכי התשובה
והוא שיצער אדם עצמו וישסגף את גופו בתעניו' ומלקיו'
ובנדרי רבים כפי מה שחשב ושיצטע' כפי מה שנהנה ועם זה
יעלה ריחו לשמי' ' וערב רמז להכנעה ושפלות ולכך אינה
נדלה על הרים אלא היא נדלה בגחל במקום נבוך ושפל
כדי שיכניע לבו וישפיל עצמו ויתכפר לו ' ולפי הדרך הזה
נאה ליטול ביד ימין הלולב עם ההד' והערבה כדי לרמוז על
השכר הגדולי שכר העולם הבא המעותד לו בסוף עם הצער
וההכנעה ' וכן אתרוג רמז לשכר העולם הזה ליטלה ביד
שמא שכן העולם הבא נמשל לימין והעולם הזה נמשל
כו פ"ל ג ו לשמא מפה שכתוב אורך ימי' בימינ' ובשמאלה עוש' וכבוד '
דרשו רז"ל למימיני' בה אור ימי' למשמאילי' בה עושר וכבוד
ובאור למימינים בה למי שהלך במצו' לצד ימין ומכוין בהם
לשכר העולם הבא למשמאילים בה למי שהולך בהם לצד
שמאל ומכוין בהם לשכר העולם הזה ' לזה נותן ארך
ימים ולזה נותן עושר וכבוד ' ועל דרך השכל כשעם ד'
מינין שבלולב לחות הפרי הוא חיותו ולכך נצטוינו בצמחי'
הללו שיהיו הדר להיות לחותן שהוא חיותן משומר
בתוכן ועמה נעש' אות וסימן לדרכי החיי' ולכך בחר הכתו'
בצמחי' הלזה ארבעתן כי הם רעננים כל השנה ומתקיימין
בלחותן יותר משאר פירות והנתונה לנו בסיני נקראת ארח
כנויים ד חיים ואנחנו שקבלנוה נקראין חיים כענין שכתוב ואתם
הדבקים בי"י אלהיכם חיים כלכם היום ' ולכך באה המצות
שנטול הצמחים האלה בעלי הנפש הצופחת שבהן סימן
החיים לקלס בהן לפני אדון הכל הנקרא אלהים חיים ואלו
היו הצמחים האלה יבשים לא היה בהן אות וסימן לדרכי
החיים כי הלחות שבהם הוא חיותן כענין הדם בגוף החי'
ומזה אמרו בירושלמי לולב היבש פסול משום שנאמר לא
פ"ל קסו המתים יהללויה ' ועל דרכי הקבלה פרי עץ הדר הדום ללב
ירמוז אל הכבוד הכלול מלב נתיבות והוא הדר תכל הדר
פיר ג ו שיר השירים כענין שכתו' מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה
כלבנה ברה כחמה ' כפות תמרים הוא סוף הבנין הנקרא
יסוד והוא ראש הנמצאים כלן ולולב דומה לשדרה כי הוא
מבריע וקו אמצעי ' והזכי תמרים ולא תמר על שם שכתוב
פ"ל נג צדיק כתמר יפרח ומשפיעי כח במדה שכתוב בה זאת
קומתך דמתה לתמר וזהו לשון תמרים ולכך כתיב כפת על
פיר ו ו שם אחדותו והזכיר תמרים לרמוז על שניהם וכן אתרוג
שהוא לב וכן לולב שהוא לבה של תמרה ' וענף עץ עבות
הגדולה והגבורה והתפארת וזהו שדרשו בספר הבהיר ענף
עץ עבות משל לארם שיש לו זרועותיו ובהם יגן על אשתו
הרי זרועותיו שני' וראשו ג' והיינו ענף לשמאל עבות לימין
נמצא עץ באמצע ולמה נאמר בו עץ מפני שהו' שרש האילן
והדס דומה לעיני' ' וערבי נחל הנצח וההוד הנקראי למודי
יי' וערבה דומה לשפתים שכן הנביאי כלם מקבלי הנבואה
משם ועד שם נבואתם מגעת ' ולא עוד וערבה היא שביעית
ולכך הוכיחו חכמי האמת ערבה מלשון ערבי הוא שכתוב
פ"ל סה סולו לרוכב בערבות שכן הוא חרקיע השביעי בספר הבהיר
מאי ערבי נחל על שם המקום שהם קבועין בו ששמו נחל
כלומר שהם מכלל הנחל שכל השבעה נקראו נחל '
ואמרו עוד שם ערבי נחל כנגד שוקי האדם שהם שתים עד
כאן ' ולמדנו בארבעה מינין או שבלולב שהם חתרי לשבע
שהם כנגד השבע ונראה כי כן דעת הרמב"ן ' וראיתי בזה
דעת אחרת לאחד מהמקובלים שכתב פרי עץ הדר הוא
הכבוד למעלה ממנו וסמיך ליה כפות תמרים שהוא יסוד
למעלה מכפות תמרים וסמך לו ענף עץ עבות והן אחד עש"ב
שנים התפארת והנצח וההוד ומכאן שהיה ראוי להכשיר
אפילו תרי וחד כלו שנים למטה ואחד למעלה אלא שאין
הכונה רמוזה בו ולפי זה יהיה הצדיק עומ' בין ההדסי' ולכך
נקראו הצדיקים בשם הדסים על שם שהם דבקים בצדיק
העומד

העומד בין ההדסים למעלה מענף עץ עבות ' וסמך לו ערבי נחל והם הגדולה והגבורה והנה כל זה בא בסדור מכוון ממטה למעלה ובין שירמוז ערבי נ"ח הנצח וההוד כדעת הרב זכרונו לברכה או אל הגדולה והגבורה כפי הדעת הזאת הנה הערבה שביעית מכל מקום בין למעלה בין למטה וכל הדעות כולן אין כונת הלולב עם מיניו אלא דוגמא נ"ח השבעה יצריך שתשכיל כי מפני שהלולב בגמר ירמוז לצדיק הפרישו חכמי האמת בדין קטימת הלולב וההדס כי הלולב נקטם ראשו פסול ובהדס אפילו ג' קטומים כשר ' וידוע כי הקטימה רמז לקצוץ ובהדסים אין לחוש לקצוץ שהרי בידוע שהאחד כלול מן השנים גם השנים הפכים הם מקבלים ויונקים מלמעלה מן הבינה ולכך אין לטעות בהדסים ואין לחוש בהם חשש קצוץ אבל בלולב שהוא צדיק יסוד ויודעין בו שהשפע שלו מקבלו מיד מיוחד והמיוחד מן השנים והשנים מן הבינה לכך יש לטעות בו ולחוש לקצוץ שמא יאמר בו אדם שאינו צריך לכך שיש מן הבינה ולמעלה שהוא ראשית האצילות על כן אמרו בו נקטם ראשו פסול כי זה בודאי יהיה קצוץ יותר עליון וחזק מקצוץ ההדסים וכמה נאה ליטול את הלולב שיש בו שבעה אלו בשבע' ימי סכות שהן כנגד אותן שבעה ובהם לבינה נקרא בענין הקרבנות שהיו להמשיך ' ומזה דרשו רבותינו זכרונם לברכה כל המקיים לולב באגדו והדס בעבותו מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח וזה מבואר ' ומפני שהלולב והאתרוג רמז לזכו' ושמור על כן הלולב נטל בימין ומצותו ביום ולא בלילה והאתרוג בשמאל וכל אחד נטל בידו הראויה לו ' ומשפט הנענוע הוא לשש קצוות ארבע רוחות העולם ומעלה ומטה שלשה פעמים לכל רוח שהם בין כולן שמנה עשר נענועין כי העולם חתום בחותמו של הקדוש ברוך הוא שהוא שלש אותיות והוא מתחלק לשש שלשה אותיות לכל רוח שהם שמנה עשר אותיות ולכך יצטרך נ"ח נענועין ואף על פי שלא מצינו בגמרא אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד ולמדו זה מתנופה מדכתיב אשר הונף ואשר הורם מוליך ומביא למי שהרוחות שלו מעלה ומוריד למי שהשבים והארץ שלו ובזה נתעורר על היחוד כי לפי שקצץ אבינו הראשון וחטא באתרוג לבדו אין אנו מביאין האתרוג לבדו אלא נביאהו עם שאר הפרי ליחדו עם כלן וכלן עמו ומזה אנו מתקנין את אשר עותו ומרצין בו המקום והתבונן בסוד מדרש תנחום שכתבתי למעלה ותראה איך קרא לד' מינין אלו שחוזרין שבעה בלשון מתחכמי בעבור כי הם כנגד השבעה שנאצלו מן החכמה ועם ד' מינין אלו נמשיך כח במדות והעלו שם אמר רבא וכן בלולב יש לום' כי לשון מוליך ומביא משמש לד' רוחות וזהו למי שהרוחו' שלו ומצינו רבינו חננ"ל זכרונו לברכ' שכת' נענוע זה שאמרו היכן היו מנענעי' זולתי מוליך ומבי' מעלה ומוריד וכן קבלנו מדברי רבינו תם והעמידו על עקר דבר זה מהירושלמי דנרסינן התם צריך לנענע ג' פעמים על כל דבר ודבר רבי זעירא בע' הכין חד והכין חד או דלמא הכין והכין חד ' כלו' אם הולכה והובאה אחת היא ויש בה ד' נענועין הבאה אחת הן ויש כאן תשעה נענועין שיש בהולכה והובאה מזרח למערב ומצפון לדרום וכן עליה וירידה ג' הולכה והובאה אחרת ועליה אחרת וירידה אחת והוו יח' נענועין לשש קצוות לכל אחת ג' נענועי' לכל קצה וקצ' ולא אפשיטא בעיין ולחומרא עבדינן דעבדינן יח' נענועין עד כאן לשון הגאון זכרונו לברכה ' ומה שאנו אוגדין הלולב עם מיניו לרמוז על אחדות השבעה ' ומה שאנו מתירין אותו ביום שביעי כדי לרמוז נ"ח הקו האמצעי המכריע ושנראה ושנכוין אליו איך כל הנמצאים כלן העליונים והשפלים תלוין בו כשם שהעלין שבלולב דבקים ונקשרים כלן ותלוין בשדרת ומפני זה יצטרך שנכוין אל השביעי ביום ז' וזהו מבואר ' ועוד דקדקתי בארבעה מינין שבלולב וראיתי שיש בהן נגלה ונסתר כשם שיש בד' אותיות שבשם הגדול נגלה ונסתר והוא כי השנים נגלי' בשמם והן כפות תמרים וערבי נחל והשנים הסתיר הכתוב שמות' והן פרי עץ הדר וענף עץ עד שהוצרכנו לקבלת החכמים ז"ל שהם אתרוג והדס ' וכן בשם הגדול גם כן נגלה ונסת' הנגלה בוא"ו והנסתר ג"כ בוא"ו כי היוד כפשוט' תכפל במספר' בקריאתה וכן הה"א וכן הוא"ו וכן הה"א ויצא לנו מזה כי אותיות השם הגדול יורו שהוא אחד בין בנגלה בין בנסתר ונרמז הענין הזה של נגלה ונסתר גם במצוה הזאת שהיא מצוה מורה על האצילות הנרמז בשם המיוחד שהוא נגלה ונסתר והוא ברחמיו יגלה עיניו להכיר נפלאות מתורתו ויסתירנו בצל רחמיו וחמלתו ' כי בסכו' הושבתי את בני ישראל יש מרז"ל שאמרו סכות ממש עשו להם ויש שאמרו ענני כבוד ' דעת האומר סכות ממש עשו להם מפני זה נצטוינו לעשות סכות דוגמתן כדי שיתגלה ויתפרסם מתוך מצות הסכות גודל מעלתן של ישר' במדבר שהיו הולכים עם כובד האנשי' והנשים והטף במקום ההוא אשר אין בטבע האד' להיות בו והוא שהעיד הכתוב אר"ץ ציה ושממה ' לא מקום זרע ותאנ' וגפ"ן וכן אמר הנביא לישראל המדבר הייתי לישר' אם ארץ מאפליה ' יאמר לא הראיתי להם לישראל שהיו במדבר בארץ מאפליה כי שם באותו מקום הכנתי להם כל צרכם ולא חסרו דבר ולפי דעת זו אפשר שבאו להם צמחים מארץ מרחקים על ידי סוחרים ' דעת האומר ענני כבוד היו מפני שהיו הולכי' בעמוד ענן יומם ובעמוד אש לילה כענני שכתו' לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם והיו מוקפין ומסוככין מכל צד בענני כבוד וזהו העקר וחנכון בפשט הכתוב ועל כן אמר כי בסכות חושבתי את בני ישר' בהוציאי אותם מארץ מצרים ' וידעו להורות הפליאה הזאת כי הסכות הללו יהיו ענני כבוד וכדבר הנביא שאמר וברא ה' על מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה ' וסמיך ליה וסכה תהיה לצל יומם מחורב והיא סכה של ענני כבוד ומיני כאורות לצדיקי לעתיד לבא ועליו אמ' דוד כי' יצפנני בסכה ביום רעה יסתירני וגו' ' בסכה כתיב ודרך הקבלה במצות הסכה אזכירנו בע"ה בסוף פרשת ראה ' על המנור' הטהורה' כתב הרמב"ן ז"ל בפרשת ואתה תצוה לא אמר על המנורת הטהורה אלא יערוך אותו אהרן ובניו כי אותה פרשה אינה עקר במצות הנרות כי פירוש ואתה תצוה סופך לצוות את בני ישראל ופרשה זו היא העקר במצוה ההיא ועל כן פירש על המנורה הטהורה שהרי כשאמר שם יערוך אותו אהרן ובניו היה במשמע על המנורה או בלא מנורה אם תשבר או תאבד כאשר חיה בשובם מן הגולה ועכשו אמר בפירוש על המנורה הטהורה כי בא לבאר כאן בעקר המצוה שלא חלקו אלא על מנורה טהורה ודרשו רז"ל על המנורה הטהורת על טהרה של מנורה שלא יסמכם בקסמין ובצרורות ' יערוך את הנרות לפני ה' שלא יתקן בחוץ ויכנים מבפנים תמיד אפילו בשבת תמיד אפילו בטומאה ' ונתת על המערכת לבונה זכה' היו לחם הפני' לבונ' מעכבין זה את זה כאתרוג עם הלולב או תכלת עם חלבן בזמן שהתכלת מצוי והבן

והבן זה שלכך לא תמצא במנחת סוטה לבונה וכן במנחת
ג החוטא הוא שכתוב לא יצוק עליה ונומר ולא יתן עליה
לבונה לפי שמדת הדין מתוחה כנגדה · והיתה הלחם
לאזכרה לפי שלחם הפנים לא היה בו חלק לגבוה אך
הלבונה שעליו שבכל מערכה היו מקטירין הלבונה ולכך
אמרה תורה והיתה הלבונה ללחם לאזכרה כי מתוך
שמקטירי הלבונה שעל הלחם נזכר למעלה והברכתי תחול
בו ממנו למזונות העולם ומזה תבין מה היתה סבת הברכה
בלחם הפנים שכל מזונות שבעולם מתברכין בשבילו והבן
זה כי על כן היו יב חלות כסודרו על השלחן ומשם הברכה
באה כנגד יב מלאכים הסובבים כסא כבודו ונקראי ארבעה
מחנות שכינ׳ שמש העולם מתברך לד׳ רוחותיו והם עומדי
ג׳ לכל רוח כענין ארבעה דגלים של מדבר וכנגדם בכסא
שלמה יב אריים והיו יב חלות אלו כד עשרונים והתעודד
לזה׳ ויצא בן אשה ישראלית׳ פירוש ויצא מביתו או ממקו׳
מושבו בתוך בני ישראל שבא ממקומו אל תוך העם · וינצו
במחנה ויתכן לפרשו כי לשון ויצא שלא פיר׳ מהיכן כלשון
כג ויצא הרוח וכענין שכתוב ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו׳
ת מ ווהו שכתוב ערום יצאתי מבטן אמי וערו׳ אשוב שמה ויראה
כג לי כי לזה רמזו החכמים זל׳ במדרש שאמרו ויצא בן אשה
ישראלית׳ ד׳ לוי אמר מעולמו יצא ולכך נסמכה פרשת ויצא
למלת עולם ופירוש מעולמו יצא כי האדם עולם קטן וזהו
קכג שכתוב ומארצו יצאו וכתיב מהאש יצאו אשו של בשר ודם
ס טו וזה מבואר · ובמדרש ויצא בן אשה ישראלית מהיכן יצא
מפרשה של מעלה יצא לגלג ואם ביום השבת ביום השבת
יערכנו דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת
של תשע׳ים׳ מתנית׳ אמרה מבית דינו של משה יצ׳ מחויי׳
בא ליטע אהלו בתוך מחנ׳ דן אמרו לו מה טיבך לכאן אמר
להם מבנות דן אני אמר לו איש על דגלו באותות לבית
אבותם ולא לבית אמותם נכנס לבית דינו של משה ויצא
מחוייב עמד ונדף · והוא בן איש מצרי שהרג משה שה׳ד
נוגש וממונה על בעלה של שלומית׳ בתוך בני ישר׳ מלמד
שנתגייר · וינצו במחנה׳ יש לשאול אם היו שניהם מריבים
זה עם זה למה זה יברך את השם על זאת היה ראוי לו
להתרעם על משה או שיכנו ויחרגנו אבל יתכן לומר כי איש
הישראלי ספר לו ענין אביו הנהרג והזכיר לו היאך היתה
מיתתו כי משה הרגו בשם המפורש ולפיכך ויקוֹ בן האשה
הישראלית את השם ויקלל כלומר את השם ששמע בסיני
פירש וקלל ולפיכך נסמכה פרשת מקלל לפרשת בהר
סיני ולפי שלא רצה לבא אל אהל מועד לפיכך ויביאו
אותו אל משה ולזה לא אמר אל משה ואל כל העדה כמו
שנאמר במקושש · ואני שואל בכאן למה הוצרכה תורה
בספור המעשה הזה שארע להם במדבר והיה ראוי להסתיר
הענין לכבוד השם ולא לגלותו כלל רק שיודיע הדין לישר׳
בכלל ויאמר איש כי יקלל אלהיו ונשא חטאו ונוקב שם
יי מות יומת כי גם בני נח הם מוזהרין על ברכת השם ואין
צריך לומר ישראל · ונראה לומר כי כונת התורה בספור
המעשה הזה לשתי תועלות האחת להודיענו שאין אחד
מישראל נכשל בחטא עצום כזה כי אם הפושע הרשע
המוחלט אשר הוא בעקר תולדתו פגום מצד אביו ואמו ·
והשנית כי מכאן יתבאר לנו עקר גדול ופנה עצומה בברכות
וכיצד יתחייב האדם לברך השם שהרי המקלל בתחלה
פירש את ה׳ באותיותיו ואחר כך קללו והו שאמר ויקב בן
האשה הי שרא׳ית את ה׳ ויקלל ונתחייב על זה בעונש מיתה
ובן כנגדו לענין הברכה והשכר צריך המברך כשהו׳ מברך

את ה׳ שיתבונן תחלה בלבו בפירוש אותיות ה׳ ובמה שהן
מורות ולכוין בהם במדושבתו ואחר כך יברך את ה׳ ויזכירנו
בפיו ועם זה יקבל שכרו משלם ויחיה חיי עד זכר למה
שכתוב ארומממך אלהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד · קנט׳ קעט
יאמר ארוממך תחלה במחשבתי ובכונת הלב ואחר כך
ואברכך · כענין שאמרו לעולם יכנס אד׳ שיעור שני פתחי׳
ואחר כך יתפלל · בן הישראלית בא להודיע כי הגוי הבא
על בת ישר׳ הולד אינו ישר׳ ואעפ שפסקנו בגמרא בנוי
הבא על בת ישר׳ הולד כשר בין בפנויה בן באשת איש הרי
אמרו מזהמין את הולד לומר שהוא פגום לכהנה וכל שכן
שאינו ישראל בשביל לענין היחס בדגלים ובנחלת הארץ כי
לשמו׳ מטות אבות כתוב בהם כן כתב הרמבן זל׳ ושם אמו ·
כל מי שנראה בו סימני עזות ופסלות ראוי לבדוק אחר
אמו כי אין ספק שנתערבה באותה טפה תערובת פסול או
במחשמה או במעשה וראוי היה הכתוב לומר ויצא בן אשת
ישראלית ושמה שלומית בת דברי למטה דן אלא שלא רצת
להזכיר שמה עד שהזכיר חטא הבן הוא שאמר ויקב את ה׳
ויקלל ואחר כך אמר ושם אמו לבאר כי היא היתה סבת
החטא והמעל · וטעם הדבר לפי שהעובר נוצר מדם הזסת
ומתגדל בבטן אמו זמן קצוב גם אחרי הולדו ויצאתו לאויר
העולם יונק שדי אמו ולכך יתחייב שיהיה טבעו נקשר בטבע
האם יותר מבטבע האב ומעשיו יזכיין לכעשי האם יותר ממה
שרומין למעשי האב ומזה הזכיר הכתוב במלכי ישר׳ שמות
אמות הוא שאם ושם אמו עזובה בת שלחי ושם אמו מעכה דס׳ כ כ
בת אבישלום לבא כי טבע האדם מתדם לטבע האם ונמשך מלכ׳ ס פרוב
אחריו והוא הדין אצל הטובה כי כשהאדם צדיק ובעל ענות
ואיש מדות הנה זה מופת על אמו שהיתה ענוה ובעלת
מחשבה טובה ועל כן זכתה אליו כי הענף הטוב יעיד על
מעלת השרש וזהו שכתוב ויקח עמרם את יוכבד דודתו לו שמות ו ב
לאשה הזכיר הכתוב הצדיק שנשא צדקת ויצאו מביניהם
צדיקים הוא שכתוב ותלד לו את אהרן ואת משה ואת מרי׳
אחותם וכן הזכיר הכתוב ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות שמות ו כה
פוטיאל כי אלעזר לקח מבנות פוטיא שהוא זרע יוסף הצדיק
ויצא מביניהם צדיק והוא שכתוב מיד ותלד לו את פנחס
זכן מצינו בדוד המלך עליו השלום שאמר אני עבדך בן קלים קיו ו
אמתך ממה שפרסם הכתוב שמה של זו למדנו שבחן של
ישר׳ שלא היתה בהם שום זונה אלא זו לבדה ואל תתמה
ותאמר היאך היתה זונה והיא היתה סבורה שבעלה היה כבר
נתבאר כי זונה של תורה היא כל שנבעלה לפסול לה׳
שלמית שהיתה שואלת בשלום הכל כפשפטת ואומרת
שלם עלך שלם עלך בת דברי למטה דן מגיד שהרשע גורם
גנאי לאביו ולאמו וגנאי לשבטו כיוצא בו הצדיק גורם שבח
ותהולה לו ולאביו ולשבטו הוא שכתוב ואתו אהליאב בן שמות לא כו
אחיסמך למטה דן · בנקבו שם יומת׳ סמך לו מיד ואיש כי
יכה כל נפש אד׳ מות יומת מכאן דרשו זל׳ כל הסוט׳ לועז
של חברו כאלו סוטר לועו של שכינה · ומכה נפש בהמה
ישלמנ׳ ומכה אדם יומת וסמך לו משפ׳ אחד למדת שהדין
שוה בדיני נפשו׳ ובדיני ממונו לענין דרישה וחקירה משפט
אחד משפט של אחד הקבה שהוא אחד אותו משפט שנתן
לכם בהר סיני לא משפטי האומות ודיניהן · כגר כאזרח
יהיה הנכרי בא מארץ אחרת ונפרד מארצו נקרא גר מלשון
גרגיר הנפרד מן האילן ומי שאבותיו מן העיר נקרא אזרח
מלשו׳ מתער כאזרח רענן כדמיון הנטיע הנטועה מימי קדם
ולכך אם כי המשפט הזה יהיה שוה בכלן כי אני ה׳ אלהיכם
אם עשית אותו משפט אני ה׳ אלהיכם ומכלל הן אתה שומע
לאו

לפי שכל מי שאינו נוהג אותו משפט הרי זה כאלו הוציא עצמו מאלהותו וכפר בעקר שהרי דבר ידוע שכל האומנות שיש לאומו ומשפטיהן מירוש התורה הן . והמשפטים שבתורה הן מעקרי התור' וכשאין אנו עוסקי' בהם הנה זה חלול הש' ואותן שאפשר להם למחו' ואינן מוחין הרי הם מחללי' את השם וחולקין כבוד לעבוד זרה ומבזי תור' משה ומכלין ממונ' של ישר' שכל העולם כלו תלוי בדיני ולא נתן הקבה דינין אלא לישר' שנ' מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום הללויה .

לב צדיק יהנה לענות ופי רשעים יביע רעות .

שלמה

המלך עה למד בכתוב הזה על הצדיק והרשע איך הם שני הפכים בעלי שתי הקצוי איש על עברו מקצהו וגלה לנו על מדת השפלו אשר לצדיק ועל מדת חגאוה אשר לרשע כדי שיתרחק האדם ממדת הגאוה ויתחזק במדת השפלות . אמ' כי הצדיק לנו יהנה ויחשו' תמי' כל היו' מחשב' ההכנע' והשפלות ומלת לענות מן לעגות מפני שתרגום להתכנעא וכיון שזאת מחשבתו בידוע שדבורו כן לפי שהדבו' באדם פגלה מצפון המחשבה' וכמו שאמרו חכמי המוסר הלשון קולמו' הלב כי מאחר שנסתרו מצפוניו טו' הלא נגלהו כמוה כי הוא שליח קולמוסיו ומעי' עליו והנה הרשע בהפך שאין צריך לומר שהוא מחשב הרעות במצפון לבבו ודברי גאוה ובוז אך יביע אותן בפיו כי יוצי' מפיו ויפרסם אות' ואם לכל סכל הוא והנה בהפך הצדיק בנסתרו ובנגלהו ודבר ידוע כי השפלות מדה עליונ' ומעלה רמה שכן דרשו רזל אין העולם מתקיים אלא במי שמשים עצמו כשירים שנאמר וזרועות עולם הה משפט הצדיקים שמשפילין עצמן שכן באברהם שאמ' ואנכי עפר ואפר ובמשה ואהרן כתיב ונחנו מה ודוד עה אמר ואנכי תולעת ולא איש וגו' ואין השכינה שורה אלא בשפלי הרוח הוא שכתו' מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח . ואין התורה מתקיימת אלא בשפלי הרוח הוא שדרשו רזל למה נמשלה התורה למים שנאמר הוי כל צמא לכו למים . מה המים מניחים מקום גבוה והולכין למקום נמוך כך התורה אינה מתקיימת במי שרוחו גבוהה אלא במי שדעתו שפלה וכן אמרו במדרש לא בשמים היא לא תמצא בנפי הרוח באותן שמתגאין עצמן עד לשמים אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר אדם כי ימות באהל וכן מצינו בשכינה שאעפ שעקר דירתה ומכון שבתה בשמי דרשו רזל עקר שכינה בתחתוני' היתה שנאמר וישמעו את קול ה' מתהלך בגן לרוח היום . והזכיר דוד עליו השלום על דרך חסוד ואמר חסידה ברושים ביתה וכיון שחטא אדם נסתלקה ואחר כך חזרה ושרתה בהר סיני שהוא השפל שבהרים ובכל ההרים הגבוהים שבעולם לא בחר הקדוש ברוך הוא למתן תורה אלא בו שנאמר ההר חמד אלהים לשבתו . ובהר הזה נתנו כל המצות כלן וזהו שכתוב בפרשת שמטה וידבר י' אל משה בהר סיני לאמר נתעוררו החכמים זל מה טעם הזכיר בכאן בהר סיני והיה רצוי שיאמר וידבר י' אל משה לאמר כמשפטו בשאר מקומות התורה ומזה דרשו בתורת כהנים מה ענין שמטה לעני הר סיני והלא כל המצות נאמרו מסיני אלא מה שמטה נאמרו כלליה ופרטיה ודקדוקיה מסיני אף כל המצו' כלן נאמרו כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן מסיני וכתב הרמבן זל כי פירוש הברייתא הזאת בתורת כהנים שאמרה מה שמטה נאמרו כלליה ופרטיה ודקדוקיה מסיני הכונה לומר שהשמט' נאמרו כללותיה מסיני דכתי' בפרשת ואלה המשפטים והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביוני עמך ואלו דיני השמטה בדרך כלל ובכאן חזר ואמר כי בהר סיני נאמרו עוד כל פרטיה שהרי כלן נזכרו בפרשה זו בסוף הענין כתיב אלה המצוה אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל בהר סיני להקיש כל המצות ל השמטה הנזכר' שכלן היו כן שנאמרו בכלל ופרט והכל מסיני כן נראה לי וזה כפתר ופרח עד כאן לשון הרב . ולפי דעת הרב זל יהיה בהר סיני בלוחות שניות כי מצות השמטה בדרך כלל נאמרה בברית הראשון ואחרי כן בברית השנית נאמרה בפרטיה ודקדוקיה ועונשיה . יתכן לומר בטעם שהזכי' בהר סיני כי מפני שישרל שמעו מצות השבת מפי הגבורה בהר סיני והשמטה והיובל מצות נמשכות אחר השבת על כן הוצרך לבאר כאן כי גם השמטה והיובל נצטוו בהר סיני טעם אחד לכלן ולפי מה שדרשו בתורת כהנים יהיה בהר סיני נמשך לפניו ולאחריו . לפניו זה שאמ' ויקוב בן האשה הישראלית כי השם ששמע בהר סיני פירש וקלל לאחריו לענין שמטה ויובל ומה שמטה ויובל מסיני אף כל המצות מסיני . ושבתה הארץ שבת לה' קדש הקבה השביעי בימים ובשנים ובשמטות . קדשו בימים זה השב' וקראו שבת שנ' ויום השביעי שבת לה' אלהיך . קדשו בשנים זו שמטה וקראה גם כן שבת שנאמר ושבתה הארץ שבת לה' קדשו בשמטות זה יובל וקראו קדש שנ' כי יובל היא קדש תהיה לכם ועל דרך הפשט ושבתה הארץ שבת לה' שתהיה הארץ בטלה מכל מלאכת אד' בשנה השביעית ולא ישתדל כלל בעבודת הקרקע לא בחריש' ולא בזריעה כמו שאמר שש שנים תזרע שדך וגומר ובשנ' השביעית שבת שבתון יהיה לארץ ואפי' מה שצמ' מעצמו מבלתי חרישה אסור לו לקצו' זהו את ספיח קציך לא תקצור מה שצמח מעצמו והוא נספח לקציר השנה שעברה נקרא ספיח מלשון ונספחו על בית יעקב . וכן הגפן שלא נעבד ולא נעדר ולא נזמר נקרא נזיר לפי שהזירו ממנו בדבר שאינו שלו וכלל הענין הוא שאינו רשאי שינהוג בשדהו ובכרמו מנהג אדון כלל אלא שיהיו כל פירותיו הפקר לכל העולם ושיזכ' בהם אפי' הדיוט שבישראל כמוהו . ולכך צותה התורה מצוה זו שיהו כל מיני הממשלה ואדנות שבתחתונים בטלי' בעבודת הארץ כדי שיתבונן האדם בלבו כי אין עקר האדנות והממשלה אלא לאדון הכל ברוך הוא . ועל דרך הקבלה ושבתה הארץ שבת לי' . כנגד וחד חריב שהוא כלו שבת ומנוחה לחיי העולמים והוא העולם הבא שאחר התחיה וזה טעם השמט' שהארץ היא בטלה ומחלת מכל עבודה בשנה השביעית ומפני

ומפני זה החמירה תורה בשמטה יותר מכל חייבי לאוין וגזר
ו נד עליה גלות הוא שכהוב אז תרצה הארץ את שבתותיה וכן
שנו רבותינו זכרונם לברכה גלות באה לעולם על ענוי הדין
ועל שמיטת הארץ והנה הכוף בפצות השמט ככוף בחדוש
העולם ובעולם הבא וזה מבואר · שבע שני שבע פעמים והיו
לך יכי שבע שבתות השני ונומר · מה צורך להוסיף ולזמר
והיו לך וכי לא היינו יודעים שמספר שבע שני שבע פעמים
הן מט שנה אבל יהכן לומר בסוד הענין כי בא הלשון בפעמו
המצוה המעולה הזאת לבאר על ההוה ולרמוז על העתיד כי
המספר הראשון רמז למצות היובל שהם תשעה ארבעים
שנה ושנת החמשים קדש ולכך הזכיר בו וספרת לשון ספירה
והמספר השני רמז ליובל הגדול שהוא סוף כל ימי העולם
אשר הויתו ארבעים ותשעה כי מספר מט ימים ושנים
ואלפים ושערי הבינה שנפסרו למשה הכל ענין אחד
ירמוז לזמן עמידת העולם וקיומו כנרמז בתחלת קהלת
והארץ לעולם עומדת והוא עולמו של יובל העולם וזהו סוד
חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכלן נפסרו למשה חוץ
יט מ ו מאחד שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים באור זה כי למדו
בכל אלף ואלף שער בינה אחד והודיעו כל ההויה מראש
ועד סוף חוץ מן היובל קדש שהוא שער החמשים הפנימי
של בינה וזהו ותחסרהו מעט מאלהים · והשער ההוא קראו
מעט לרוב דקותו ופנימיותו משערי אלהים שהוא הבינה ולכך
הזכיר במספר אלף שנה כמספר הזה והיו לך לשון הויה ·
ועוד חוסיף ואמר כי כל ימי העולם מספר לך ועל זה אמר
קמט י ג והיו לך ימי ולזה רמז דוד עה באמרו מלכותך מלכות כל
עולמים ומקרא מלא הוא דבר צוה לאלף דור כי דור ככוח
עולם וזהו חמשים שנה ובא הרמז במלת כל במלת לך כי
הכל כונה אחת וזה מבואר · וקראת דרור בארץ לכל יושביה
יובל היא · פירש רשי זל כי נקרא המועד בשם יובל על שם
משמ י ס שתוקעין בו בשופר מלשון במשוך בקרן היובל · שפרות
סה י יב היובלים וכן דעת הספרשים · אבל הרמבן זל כתב כי אין
פירושם נכון כי במשוך בקרן היובל ושופרות היובלים הוא
שופר של איל ואין מצותו אלא בראש השנה כדי לזכור
אילו של יצחק ואין כן ביום הכפורים כי יום הכפורים
מצותו בשל יעל · ועל כן פירש הוא זל שלא נקרא יובל על
התקיעה אלא על הדבור שאם היה נקרא על שם התקיעה
היה ראוי הכתוב לומ והעברת שופר תרועה בחדש השביעי
בעשור לחדש יובל היא אבל אמר וקראתם דרור בארץ
לכל יושביה יובל היא כלומר שהיו כולן בני חורין לדור
בכל מקום שירצו יובל היא שבה יובל כל איש אל אחוזתו
ואל משפחתו ועל כן נקראת הפרות והתבואת גם כן
יבול בלשון הבאה גם המקובות העמוקים שבהם מים
נקראין גם כן פלגים יבלי מים כי שם יבאו המים עד
כאן · וטעם מצות היובל על דרך הפשט כי כל השדות
חוזרות לבעליהן ואפילו העבדים הנרצעים יצאו חפשים
במועד היובל וזהו לשון יובל כי כל דבר ודבר יובל אל אחוזתו
סיפ י ח ואל משפחתו · ועל דרך הקבלה יובל היא מלשון ועל יובל
ישלח שושיו וירמוז כי הדורות יובלו אל הסבה הראשונה
ולכך נקרא היובל בשם דרור כי הוא היובל אשר שם
שרשי הדורות והנבראים כלן כי משם נאצלו בברית עולם
שנאמר בראשית ברא אלהים ושמה תשובתם והבן זה ·
כי כל אחת מן השבע פועלת שבע אלפים והנה הם מט
וכשישלמו לעולם ארבעים ותשעה יהיה תהו ובהו וישוב
הכלל ליובל כמו שנאצל משם והבן זה · וזהו לשון
מאכהוב בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו בשנת

היובל ישוב · וחכמי המחקר הזכירו בלשונם הכל הידת
מהסבה הראשונה והכל שב אל הסבה הראשונה ואם תזכה
להבין סוד השמטה והיובל לא יתעלם ממך מה שהזכיר
בשמטה שדך כרכך ספית קצירך ענבי נזירך בלשון לנוכח
כי לאחר שתעבור שנת השמטה שקראה הכתוב שבת לת'
שהי שבת ומנוחה לחיי העולמי יהיו שלך כקדם והשתכל
בכתוב הנסרץ שבמזמור שיר ליום השבת הרומז מה יהיה
קלים נב ו אחר השבת והוא שאמר צדיק כתמר יפרח וכתיב יפרח וכתיב
בימיו צדיק ורב שלום עד בלי ירח · וגם זה רמוז בפרשת פס פב
ויכלו אחר שהזכיר ויברך אלהים את יום השביעי כדי ברלפיא כ
להודיע מה יהיה אחר יום השביעי חתם הפרשה במלת
לעשות כלומ לעשות פעולות ולקרא הדורות מראש · ומפני
זה הזכיר במצות השמטה שדך כרמך קצירך נזירך כעין
שלך ולא הזכיר כן ביובל אלא ספיחיה נזיריה לפי שהם
שלה ואין לך בהם כלום וכבר הזכרתי זה בסדר ואלה
המשפטים · ומזה אמר הכתוב לאשר לו אחזת הארץ לא
אכר נחלת הארץ כי ענין נחלה הוא מה שהאדם נוחל
מאחר אבל אמר אחזה שהוא לשון פורה על הבעלים
הראשונים העקריים וזהו שכתוב כי גבוה מעל גבוה שומר קהלת פ ה
וגבוהים עליהם וזה מבואר · וכי תמכרו ממכר וגומר אל
תונו פירש רשי זל זו אונאת ממון ובא להזהיר על האונאה
לומר כאשר תמכור או תקנה קרקע דע כמה שנים יש עד
היובל ולפי השנים ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופר
להחזירה לו בשנת היובל ואם יש שנים כועטות וזה מוכרה
בדמי יקרים הרי נתאנה לוקח ואם יש שנים מרובות ואכל
ממנה תבואת הרבה הרי נתאנה מוכר לפיכך צריך לקנותה
לפי הזמן · ודרשו רזל וכי תמכרו ממכר לעמיתך כשתהיה
מוכר מכור לישראל חברך או קנה מיד עמיתך אם בארץ
לקנות קנה מישראל חברך ומה שנממכה פרשה זו לפרשת
שמטה ויובל אמרו במדרש שהיא אזהרה לישראל שיקיימו
מצות שמיטים ויובלות שכך אמרו אם לא שכר אדם מצות
שמטה ויובל לסוף מוכר מטלטליו שנא' וכי תמכרו ממכר
לעמיתך או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד אלו
מטלטלין · חזר בו מוטב ואם לאו סוף שמוכר שדהו שנא'
וכי ימוך אחיך ומכר מאחזתו · חזר בו מוטב ואם לאו סוף
שמוכר ביתו שנא' ואיש כי ימכור בית מושב חזר בו מוטב
ואם לאו חוזר על חמתחים שנאמ' וכי ימוך אחיך ומשה ידו
עמך חזר בו מוטב ואם לאו סוף שמוכר עצמו שנאמר וכי
ימוך אחיך עמך ונמכר לך · חזר בו מוטב ואם לאו סוף
נמכר לגוים שנ' ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת
גר עד כאן במדרש וכן מצינו שארע לישראל על אשר לא ירמי' לד יח
שמרו את השמטה שנ' וישיבו העבדים ואת השפחות אשר
שלחו חפשי ויכבשום לעבדים ולשפחות ובעונש זה נמכרו
לגוי בימיו של צדקיהו שחרב חבית הוא שכתוב ויעל עליה' דס' ב לו יז
את מלך כשדים ויהרוג את בחוריהם בחרב בבית מקדשם
ולא חמל על בחור ובתולה זקן בישן נתן בידו וכל כלי בית
האלהים הקטנים והגדולים ואוצרות בית ה' ואוצרות בית
המלך ושריו הכל הביא בבלה · ולא תונו איש את עמיתו
ויראת מאלהיך · זו אונאת דברים שלא יקניט את חברו ולא
ישיאנו עצה שאינה הגונה לו ואמרו זל כל השערים ננעלו
חוץ משערי אונאה שנא' הכה ה' נצב על חומת אנך וביד פעוה ז ד
אנך · והטעם לפי שהמתאונה מצטער ביותר ומחליש דעתו
ולבו נכנע על צרתו ומתפלל מתוך דאגת לבו בכוונ' ונשמע
ואם הוא אומר ומי יודע אם נתכונתי לרעה לכך נאמ' ויראת
מאלהיך · מה נאכל בשנה השביעית · וחלא יכולין היו
לאכול

לאכול מן הששית אלא בשנה השביעית דבק עם הן לא
נזרע ולא נאסוף וכאלו אמר מה נאכל בשמינית שהרי
בשביעית לא נזרע ועשיתם את חקותי שמיטה ויובל
הנזכרים שהם מכלל החקים ואת משפטי תשמרו אלו
דיני חזרת המכרי והעבדי ביובל ודיני האונא כי כלן נזכרי
בפרשה זו וישבתם על הארץ לבטח שהרי ישראל גולים
מן הארץ בעון שמטה שנאמר אז תשבת הארץ והרצת את ויקרא כו לה
שבתותיה ולא היו שבעי שנה של גלות בבל אלא כנגד
שבעים שמטות שבטלו עד בא תבואתה כנוי תבואתה
לשמינית לא לתשיעית ושיעור הכתוב כן וזרעת את השנה
השמינית ואכלתם מן התבואה ישן עד בא תבואת ותספיק
לכם עד השנה התשיעית וכשאומר לשלש השנים אינה
שלש שלמים כי באור בשנה הששית חצי ששית וכל
השביעי שאינן זורעין וחצי שמיני כן פירש החכם רבי אברהם
זל והארץ לא תמכר לצמיתות למדך שאם הלוקח כובשה
לשדה זו ואינו מחזירה לבעלים ביובל עובר בלאו זה ולשון
צמיתות הוכרה פסוקה ומוחלטת וכן תרגו לחלוטין
כי לי הארץ אל תרע עיניך בה כי העולם שלי ווצדה אני
בכך כך דרשו רבותינו זל ועל דרך הקבלה כי לי הארץ
עתידה לחזור לי ביובל ולזה רמז דוד עה באמרו לה׳ הארץ ישעיה כד ה
ומלואה ולא יעלם מסך כונת תחלת המזמור באות למד
שהוא הגדול שבכל האותיות וקראוהו חכמי האמת
מגדל הפורח באויר אחר שתבין מה שכתבנו למעלה או
יאמר לי הארץ העליונה ובשנה השביעית אינה פועלת
בתחתונה וכאלו אין התחתונה שלי לכך לא תהא שלכם
וזהו שאמרו במדרש בי גרים ותושבים אתם עמדי ל תעשו ויקר כה כג
עצמכם עקר אתם עמדי דיו לעבד שיהא כרבו כשהיא שלי
הרי היא שלכם ובאור זה כשהיה שלי בשאר השנים שהיא
פועלת בארץ הרי היא שלכם אבל בשביעית שאינה
פועלת בארץ וכאלו אינ שלי לכך לא תהא שלכם לפי שדיו
לעבד שיה כרבו וזה מבואר וכי ימוך אחיך ומכר מאחזתו
מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא מפני דוחק
ועוני מאחזתו ולא כל אחזתו למדה תורה דרך ארץ
שישייר לעצמו ובא גואלו הקרוב אליו וגאל את מכר
אחיו הדין הוה שצותה התורה הוא דרך רחמנות במוכר
שדהו מתוך דוחק ועוני שיוכל לגאול אותי לזמן קצוב הוא
בעצמו אם השיגה ידו ומצא כדי גאולתו או אחד מקרוביו
קדי שישוב לאחזתו קודם היובל ואם לא מצאה ידו ואין
לו גואל קרוב שיוכל לגאול אז יצרך להמתין עד היובל ויצא
ביובל בחנם ושב לאחזתו ומוכר שדה זו אינו יכול לגאול
כי אם אחר שתי שנים לפי שצריך שתעמוד ביד הלוקח
שתי שנים שיאבל תבואתה וזהו שכתוב במספר שני
תבואו ימכר לך כי מלת שני כולל לשון שנים ולשון שנים
ותוך שתי שנים אלו אינו יכול לגאול אלא משם ואילך
והנה זה בחפך מבית שהוא יכול לגאול שנה ראשונה
כענין שכתוב ימים תהיה גאולתו ומשם ואילך אינו יכול
לגאול וזהו שאמר אם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה
וקם הבית אשר בעיר אשר לא חומה לצמיתות ובמדרש
וכי ימוך אחיך אלו ישראל שהם מכין מן המצות ומכר
מאחזתו שהם נפרדים ביד צוררי אומות העולם ובא גואלו
זה הקבה שנאמר גואלם חזק ה צבאות שמו והקרוב אליו ויקרא כה נד
דכתיב קרוב ה לכל קוראיו וזהו שאמר הכתו אלך ואשובה קהלת ה ט
אל מקומי אין כתוב כאן אלא אלך אשובה שאלו אמר אלך
ואשובה לא היתה להן תקנה לישראל אלא אם הקבה אעפ
שאני הולך עונשין תשובה ואני חוזר לכך כתיב אלך אשובה

ומתוך הצרה הבאה עליהם יעשו תשובה ויבקשו פני
שנאם בצר לך ומצאוך ואני מחזיר להם שכינתי ואיש דברי
כי ימכור בית מושב עיר חומה אחרי שהזכי למעלה ומכר
כאחזתו שהוא השדה וצוה בו הכתוב שיצא ביובל מפני
שהו עקר חיי האד ומשם תצא פרנסתו הזכי עתה במכירת
הבית שגדול בשתו עד מאד כשיצטרך למכור את ביתו
ולכך רצתה התורה שיגאלנו תוך שנה ואין הלוקח יכול
לעכבי ובמדרש ואיש כי ימכור בית מושב זה הקבה שמכר
ביתו לכשדים בית מושב דכתיב כי בחר יי בציון אוה תנחי ו
למושב לו מה ארע בו דכתיב וישרוף את בית יי ואת בית מלכים
המלך ואת כל בתי ירושלים ואת כל בית גדול שרף באש
עיר חומה דכתיב ואת כל חומות ירושלים סביב נתצו כל כנ
חיל כשדים ימים תהיה גאלתו בתוך שנתים ימים זהו
שאמרו רזל שני אלפים ימות המשיח אני יי אלהיכם אשר
הוצאתי אתכם דרשו רזל אני הוא שהבחנתי במצרים בין
טפה של בכוד לטפה שאינה של בכור אני עתיד ליפרע
מן המלוה מעותיו ברבית ואומר של גוי הם וזהו שאמר לא
תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך וכן הזכיר בעבד
לא תרדה בו בפרך ויראת מאלהיך ואמר לא תרדה בו בפרך
לא יאמר החם לי את הכוס ואינו צריך חכם הנפט תחת
הגפן עד שאבא שמא תאמר מי מכיר בדבר אם לצורך
אם לאו הרי הדבר מסור ללב לכך נאמר בו ויראת מאלהיך
לעקר משפחת גר על דרך הפשט גוי עקרי שמעולם לא
נתגייר והוא ממשפחת גר ובאור הכתוב כי בין שיהיה
נמכר לגר שהוא תושב עמנו או לעקר כלומר לגוי עצמו
וכן התרגום לארמאי מכל מקו אחרי נמכר גאולה תהיה לו
כי הדבר מסור לכל אחד מישראל והוא שאמר אחד מאחיו
יגאלנו או הקרובי שהם קודמי וזהו או דודו או בן דודו יגאלנו
או שיגאל הוא את עצמו זהו השיגה ידו ונגאל ועל דרך
המדרש לעקר זו וקראהו עקר על שם שעתיד
הקדוש ברוך הוא לעקרה שנאם והובד גשמה ויהיב ליקדת דכתיב בג ז
אשא וזהו שאמרו במדרש וכי תשיג יד גר ותושב גר זה
נבוכד נצר מלך בבל ותושב א מלכות מדי ונמכר לגר
תושב עמך זו מלכות יון או לעקר משפחות גר זו

הוציא לנו המדרש מן הכתוב הזה רמז ארבע מלכיות
ולפי דעתי עשו זה בכונה גמורה לפי ענין הפרשה כי יש
בפרשה התעורות ורמז והבטחה לישר בגלות שעבוד ארבעה
מלכיות וגם יש בה עוד רמז כי הגאולה תלויה בתשוב ואף
אם לא יעשו תשובה אי אפשר להתאחר מזמן הקץ הקצוב
ובהגיע תור הקץ הקצוב לא ישא לישראל שום עבדות בלתי
עבדו השם יתבר ויש בה עוד רמז שעתי הקדוש בה להביא
האומות לחשבון לפי ששעבדו בישראל וזה מזמן השעבוד
עד שנת הגאולה העתידה שקראה הכתוב יובל והנדה כל
הפרשה בענינה מעידה על זה ומפני זה לקחו החכמים
זכרונם לברכה רמז וסימן מן הכתוב לארבע מלכיות וסמך
למלכות הרביעית שקראה עקר אחרי נמכר גאולה
תהיה לו וידוע כי לשון אחרי הוא מופלג ורחוק ורמוז
לגלות האחרון הזה ואמר אחד מאחיו יגאלנו והוא משיח
בן דוד שהוא משבט יהודה מיוחד שבבל השבטי ועו יכלול
אחד מאחיו כלומר שיהיה הגואל בו כשאר האחי נולד
מאב ואם כדמיון משה שהיה הגואל הראשו שבמצרי והזכי
לשון זה כנגד אמונת ודעתם כי הלשון
הזה מקטעת רגליהון דרשיעי ואם או השיג ידו ונגאל כלו
בכסף והי הגאולה בתשוב הנמשלת לכסף כי כשם שהכסף
לבן וטהו כך התשוב מטהרת הנפש ומלבנת העונו ואכר

וחשב עם קונהו הוא הקדוש ברוך הוא הקונה שמים וארץ
שיביא לחשבון כל אומה ואומה ששעבדו לישראל · משנת
הכבש לו · כלומר מהזמן שהתחילו להשתעבד בהם עד
שנת זמן הגאולה וקרא הגאולה שנת היובל לפי שהיובל
ו זמן חרות שנאמ׳ וקראתם דרור בארץ לכל יושביה יובל
יג היא ושוב איש אל משפחתו ועל שם יובל שמחת היובל שאמר
כל אחיכם מכל הגוים מנחה ליי׳ ואמר אם עוד רבי בשנים
אם מעט נשאר בשני׳ כלומר שהדיין יהיה לפי השני׳ כי
לפי גודל התשוב׳ תתקר׳ הגאלה או תתרחק ואמר ואם לא
יגאל באלה שאם לא יגאל על ידי תשוב׳ בשנו׳ הגלות הלזה
ויצא בשנת היובל הוא ובניו עמו כלומר שלא יתאחר זמן
הגאולה מן הקץ הקצו ואילך וזהו דעת רבי יהושע שאמר
כג בין עושין תשוב׳ בין אין עושין תשוב׳ מיד נגאל׳ שנאמ׳ אני
יי בעתה אחישנה זכו אחישנ׳ לא זכו בעתה · ואמ׳ הוא ובניו
עמו רמז לשני הקבוצי׳ העתידים והם הנדחי׳ והנפוצי׳ עמהם
זהו שאמ׳ הוא ובניו עמו וזהו שמש׳ לו כי לי בני ישרא׳ עבדי׳
כי בהגיע תור הגאולה הקצוב אינן מתעכבין אפילו שעה
אחת ולא יהיו עבדים כי אם להקדוש ברוך הוא ואמר עבדי
הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים להשות׳ גאולה זו
לגאלת מצרים כי ביון שהגיע הקץ מיד יצאו · אני יי׳
אלהיכם המבטיח אתכם בזה לעתיד · וחשב עם קונהו ·
יזהיר הכתוב שידקדק עמו בחשבון ולא יבא עליו בעקפין
לפי שגזל הגוי אסור מפני חלול השם ובגוי שתח׳ ידו הכתו׳
מדב׳ ואעפ כן הזהירה עליו התורה שיזהר עמו שלא יגזול
אותו וכך אמרו רבותינו זכרונם לברכה וכן העלו שם בגמר׳
כה ריבתא מציאה דערבי וגוי מותר שנאמ׳ לנכרי׳ תשיך וכתי׳
כה כ לא תשיך לאחיך ולא גוי · אבדתו מותרת שנאמר לכל
כה ג אבדת אחיך ולא גוי · טעותו מותר שנאמר לא תונו איש
את עמיתו עם שאתו בתורה ובמצות ובמה דברים אמורים
שטע׳ מעצמו אבל להטעותו אסו׳ שהרי יש בזה חלול השמ׳
ואם החזיר לו טעותו הרי זה קדוש השם ומפני זה צוה יעק׳
מה יג לבניו להחזיר טעות של גוי · הוא שכתוב ואת הכסף
המושב בפי אמתחות׳ תשיבו בידכם ואעפ שהיו המצרי׳
עובדי׳ עבודה זרה צוה להחזיר אותו מפני קדוש השם
והיה זה קודם מתן תורה וכל שכן בזמן הזה שהאדם חייב
יט ו יו בכך גזלו אסור ממה שכתוב ואכלת את כל העמים אשר
יי׳ אלהיך נותן לך. בזמן שמסורין בידך. ועוד מהכתוב הזה
וחשב עם קונהו שיש לו לזה שגואל את העבד לדקדק עם
הגוי אדניו בחשבון כפי שניו שאם לא דקדק וגזל ממנו יש
נדבר חלול השם יותר מהגוזל לישרא׳ וכן מצינו בתוספתא
דבבא קמא הגוזל את הגוי חייב להחזיר חמור גזל הגוי
מגזל ישראל מפני חלול השם עכ׳׳ל טעם הדבר כי הגוזל
לישרא׳ חברו אינו קורא תגר ואינו נותן דופי באמונ׳ ישראל
אבל הגוזל את הגוי קורא תגר ונותן דופי באמונת ישראל
ובתורת משה והרי זה מחלל את השם · מצורף לזה תמצא
שהתפלל שלמה ע״ה להקבה כי כשיבא ישראל להתפלל
בבית שבנה לשמו שיתן לו שאלתו כפי מה שידע שראוי
יט ח ט לכך זהו שאמר אשר תדע את לבבו ואם יבא הנכרי שם
סה להתפלל שיתן לו שאלתו על כל פניה זהו שאמר ועשית
ככל אשר יקרא אליך הנכרי כלומר בין ראוי בין שאינו
ראוי תן לו והטעם לפי שהישראל אינו קורא תגר והגוי
קורא תגר ואם לא יגאל באלה · דרשו רזל בפרק קמא
דקדושין או דודו או גאלת קרובי או השיג ידו או גאלת עצמו
ונגאל או גאלת אחרי ולכך אמ׳ ואם לא יגאל ויצ בשנ׳ היובל
על כרחו של גוי שהרי בגוי שתח׳ ידך הכתו מרבר ובדאיתא

ההם בנכרא בגוי שאינו תחת ידך מה אעשה לעשות לו
ושם דרשו מה גאולת עצמו לשחרור אף גאלת קרביו
לשחרור וכת גאלת עצמו לשחרור אף גאלת אחרים
לשחרור וכן העלו בסוף ואמרו מקר׳ נדרש בין מלפניו בין
מלאחריו והכל לשחרור · לא תעשו לכם אלילים קרא
הכתוב הנעבדים של מעלה אלילים מלשון אילות ולא
אמר אילי׳ אלא אלילים להעיד על מעוט כחם שאעפ שהם
גדולים אינם מעצמם כי אם מזולת · ואחר שהזכיר אלילים
שהם הכתו׳ העליונים הזכי׳ פסל ומצב׳ שהם מעש׳ ידי אדם
הנעשים לקבלת אותן הכתות וכה שהזכיר ענין עז בפרשה
הזאת דרשו רזל כנגד זה הנמכר לגוי הכתוב מדבר שלא
יאמר הואיל ורבי עובד עז אף אני אעבוד עז הואיל ורבי
מגלה עריות אף אני אגלה עריות הואיל ורבי מחלל
שבתות אף אני אחלל שבתות הואיל ורבי שופך דמים
אף אני אשפוך דמים תל לא תעשו לכם אלילים · ואבן
משכית לא תתנו אפילו לשמים מנהג עיבדי עז היה
שהיו מציירין אבן בציור נאה ונותנין האבן לפני הצלם
ומשתחוי׳ עליה לפניו וזה כענין המצבה שאסר תור אפילו
לשמים וכן נטיעות אילן אצל המזבח כי כל זה נהגו בהם
עובדי עז ודרשו בספרא בארצכ להשתחוות עליה׳ בארצכם
אי אתם משתחוים אבל אתם משתחוים על האבנים
שבבית המקדש · את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו
דרשו רזל בתורת כהנים הזהיר הכתוב על המדות · וכתב
הרמבן זלכי פירוש המדרש הזה שבא הכתוב להזהיר על
העבד הנמכר לגוי על עז ושבת וגם מורא המקדש
שיבא שם ברגלים · ויירא ממנו והוא הדין לכל המצות
אבל הזכיר אלה שהן אבות ללמד על כולן ויש נוסחים
הזהיר כאן ואם הגרס כך רמזו שכל המצות נכלל שבת
והמקדש והמשכיל יבין עד כאן לשונו · ובאור דבריו כי
השבת והמקדש זכור ושמור וידוע כי כל המצו שהן מצו
עשה ומצות לא תעשה בכללם וזה מבואר · אני יי׳ הנותן
שכר בקיומו או המעניש העובר עליהם וכל מקום שנאמ
אני יי׳ הוא לחזמר המצוה לגזל השכר או לגזל העונש
ולכך סיימה פרשה זו אני יי׳ בשתי כצורת הללו שהי
המלך שהוא מצוה לעבדו ואומר לו בגזרה עשה כך וכך
ואחר כך מוסיף על אותה מצו ואומ׳ אני הוא המלך המצוה
הנה הדבו׳ הזה לחזק מצותו בא וכל הפוש בה מתחיי׳ בנפשו
והמקיים׳ יש לו שכ׳ גדול וכן אמרו במדרש תנחום ובפרש
בראשית צא ולמד מתן שכרן של כצורת כשאמר פרעה
ליוסף אני פרעה כמה גדלו ונתן לו שכר שנאמר ויסר
פרעה את טבעתו וגומ׳ הקבה שאמר על כל מצוה
ומצוה אני יי׳ על אחת כמה וכמה ללמדך שאין
קצבה למתן שכרם עד כאן ענין המדרש הזה
בי יש בכל מצוה ומצוה שהזכיר בהאני
יי׳ שכר עשוה ועקב רב וקל וחומר
מבשר ודם ולכך הזהיר שלמה
עליו השלום על האום
שישמור כל
מצוה
שהקדוש ברוך הוא מזהיר בה לשון אני
שהוא דבורו של מלך הוא שאמר אני
פי מלך שכור ועל דבורו
שבועת אלהים

כרפס פ״ו פ״ו

אם נחקותי

שבת יד כד עטרת חכמים עשרם אולת כסילים אולת.

שלמה

המלך עה הודיענו בכתו זה כי העושׂ היא מדה שהחכמים זוכין בה ופושעי יכשלו בה כי כשהעושׂ ברשו החכם הנה הוא לו עטרה וכבור מפני שכל זמן שהוא חסר חעושר חכמתו בזיה ודבריו אינם נשמעים ועם העושר יש לאל יד להרים ראש האמת ולהשפיל השקר ואת כל החברים אותו ועוד שיפזר אותו במעלו ובמעשים שהוא מתעטר ומתכבד בו ולמדך הכתו כי העושׂ הזה שהוא עטר לחכמים הוא לכסילים אולת לפי שהכסילים מתגאים בעושרם ובו ירימו קרן להחזיק ידי כל עוברי עברה ותגבדם לעשות כל דבר פשע והנה העושר כדמיון השמש שהוא עושה שתי פעלות זו הפך זו מלבין הבגד ומשחיפני הכובס והכל לפי המקבל כן העושר בעצמו יש בו שתי פעלות זו הפך זו עטרה לזה אולת לזה והכל לפי דעתו של אדם ובא בפל הלשון שהזכי שתי פעמי אולת לומכי העושר לכסילי אולת לנפשם וכלל הדבר כי הכסילים עשרם יכשילם ויאבדם אבדן הגוף ואבדן נפש אבל החכמים נזהרים שלא יגזקו בו אבל הם מתכבדים בו ומקבלי מסנו תועלת הגוף והנפש לפי שהם יודעים כי העושר והחצלחה בעולם הזה אינו אלא הכנות לצורך הנפש כדי שתלמד החכמה ותקבל המושכלו ומזה הזכי עוד אולת שמח לחסר לב ואיש תבונ יישר לכת כי השמחה ושפע השלוה הוא אולת לחסר לב ויגיע לו מזה שיעשה אולת אבל איש תבונה יגיע לו מזה שיתקן מדותיו בסבת השמח והשלוה זהו יישר לכת יתקן בה מדות גופו ונפשו ועל כן תאריך התורה תמיד במעשה המצו ביעודי הצלחת הגוף ושפע השלוה והטוב בעולם הזה וידוע שאין הרבריס ההם תכלית כי הם יעודים גופניים שכלם מתאימים להיותם הכנות לנפש השכלית לדחש ולהשיג ידיעת השם כדי לזכותו בסוף באור פני מלך חיים שהוא התכלית ולכך תבטיח התורה כי בעשותינו החקים והמצות יגיעו אלינו הכנות העולם הזה שבהם נזכה ונחיה חיי עד מה שלא הגיעו לנו מעולם על השלמות לא במקדש ראשון ולא במקדש שני זהו שכתוב אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם החקים שהזהיר בהן כאן הם השמיטה והיובל שהזכיר בפרשה של מעלה ואמר עתה כי אם נלך בחם ונשמור המצות שיתן הגשמים בעתם ויברך לנו התבואה והפירות וכל צמח האדמה כדי שיגיד לנו בזה השפע והשלוה וכל יתר ההכנות ונתתי שלום בארץ אחר שהזכיר שפע הברכה והטובה והשובע תחתם בפרט השלום ודרשו רבותינו זכרונם לברכה שמא תאמר הרי מאכל ומשתה אם אין שלום אינו כלום לכך נאמר

אחר כך ונתתי שלום בארץ שהוא שקול כנגד הכל וכן הוא אומר עושה שלום ובורא את הכל ועל דרך הקבלה ונתתי שלום בארץ יבטיח הכתוב שיתן יסוד עולם מחובר בארץ שבבראשית כי עם זה יתברך העולם והוא כענין שכתוב נם את העולם נתן בלבם כי הלב הוא הארץ וזה מבואר כי על כן אמר בארץ בלבם כי הכל בכל כאשר יהיה האופן בתוך האופן ולפי שהשפע בא אל היסוד מהנצח והוד שהם למודי יי והם המשפיעי בה על כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם והוכיחו זה למה שכתוב וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך ורדפו מכם חמשה מאה ומאה חמשיות מכם רבבה ירדופו והנה יבא החשבון מכוון ושוה כי כשם שיש במאה שתי חמשיו כן יש ברבבה שני פעמים חמש מאות שהם מאה חמשיות ודרשו רזל ורדפו מכם חמש מאה ומאה מכם רבבה ירדופו היה לו לומר ומאה מכם שני אלפי ירדופו לפי חשבון חמש מאות אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובים העושין את התורה ופניתי אליכם שיהא רצוני דבק בכם וידוע כי זה תכלית השכל כי רצון השי הוא חיי העולם הבא וכענין שכתוב כי רגע באפו חיים ברצונו וגם זה מרמזי התורה שבה ענינים שהם הבטחה לעתיד ועל כן תמצא בפרשה זו יעודים גופניים ושכליים כי מה שאמ ותהלכתי בתוככם אין להבין אותו יעודי הגוף לא יעודי הנפש לעולם הבא וכענין שכתוב מתהלך בגן ודרשו רבותינו זכרונם לברכה מפסוק זה והתהלכתי בתוככם אמרו עתיד הקדוש ברוך הוא לטייל עם הצדיקים בגן עדן וכבודו ביניה השגת התענוג אשר לנפשות למחול שהוא עגול כי העגול אין לו תחלה וסוף וכן אותו תענוג אין לו סוף ותכלית ולפי שהעגול סובב תמיד הנקודה והנקודה באמצע לכך אמר וכבודו ביניהם וכן הזכיר בכאן בתוככם כי המשיל את ישר למחול ועצמו לנקודה ואחר שאמר והתהלכתי בתוככם אבר והייתי לכם לאלהים והוא מה שאמר וכל אחד ואחד מראה לו באצבעו שנאמר הנה אהינו זה והוא משל לקרוב הידיעה וההשגה כמי שיש לו ידיעה בחברו והוא מבחין אותו ומכירו בברור ואין להבין לשון זה ממש כדבר העומד לפני האדם אבל הוא כענין שנא כי זה משה האיש שכבר היתה להם ידיעה בו ולא היה עום עמה ונתבאר בכאן שכבר עולם הנשמות וערב אותם הכתוב בכלל היעודים הגופניים וסמך על שכלו של משכיל שיבינהו מתוכם ולרוב מעלת העולם ההוא לא תזכיר התורה בשום מקום ענינו מפורש כי הוא נעלם ועמוק מהשגת היחידים בעוד שהם מחומר ואפילו הנביאים לא נתנבאו עליו וכן דרשו רזל כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך באו בכאן רוב עזמקו והעלמתו שאפילו הנביאים לא נתנבאו עליו והנה כל הפרשה הזאת בין ביעודים גופניים בין ביעודים שכליים הבטחה עתידה היא כי מעולם לא נתקיימה אבל תתקיים בזמן השלמות ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם געילה לשון פליטה וכן כי שם נגעל מגן גבורי לא קבל המשיחה שמושחין את העור בשמן ומזה הענין לא מאסתים ולא געלתי לא פלטתי אותם כלומר לא רחקתי אותם וכן תרגאונקלוס עה ולא ירחיק מימרי ועל דר הקבל ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם נפשי האמור בהקב הוא הכונה על השכינה וזה שכתוב אשר לא נשא לשוא נפשו כמה שכתוב לא תשא את שם אלהיך ותרגם אונקלוס לשום את שמו לאשראה שכינתיה וזה אם בנוי אשר כזה לא

קכלנ

יפפיס

קכלנ ג

כלפפיס כ

פקוק לב

פעון ג ס

קלים כד

פזוהל כ

דכריס יג

ירפיס ס

יו תתנקם נפשי · כי מדת הדין היא וזהו ותקצר נפשו בעמל
ישראל · כי השכינה מצרה בעמל ישר׳ ובכל צרתם לו צר וזהו
יז בספרים תבכה נפשי מפני גוה · וקראוהו חכמי האמת
בתי גדא׳ ומפורש אמרו בספרי ונעלה נפשי אתכם זו סלוק
שכינה אבל בכאן מפני שהזכי׳ משכני שהוא השכינ׳ נצטרך
לומר כי כשהזכיר נפשי הכונה למעלה על הכינה שהיא
נפש המדות שאלו היתה הכונה על השכינה מה טעם
ש׳אמר שלא תגעל אותנו כי כיון שהיא בתוכנו אין צריך
לומר שלא תרחיק אותנו אבל ענין הכתוב שאמר ונתתי
משכני זו שכינה הכוללת והמושכת כח שבעה ולא תגעל
נפשי על נפש המדות שתקבל אותנו כי הנשמות משם
שרשן ושמה תשובתן ולכך באר שאחר שתקבל אותן
שלא תפליטם והיא הבטחה שלא נצטרך לגלגול · ורמז
בכאן כי כל הבנין שלם כי היא הנטחת זכן השלכות ויהיה
יט כג זה כענין שכתוב בעמוס נשבע אדני אלהי׳ בנפשו כי האדון
אשר נו הרחמי׳ נשבענפשו הוא נפש המדו׳ והוא כענין
כא ו שאמר דוד ע״ה באמונתך ענני שהיא החכמה והיא שבועה
כא עם וכן אמר הכתו׳ בפירוש נשב׳ע לדוד באמונתך וזה בבואי
ואולך אתכם קוממיות כבר הזכרתי למעלה כי פרשה זו עם
הבטחותיה הנפלאות לא נתקיימה לעולם בשני המקדשים
אך תתקיים לעתיד ומפסוק זה הוכיחו רז׳ל שהקומות יחזרו
לעתיד למאתים אמה והוא שורשו רבותינו ז׳ל במסכת
סנהדרין וכן בפרק הספינה קוממיות שתי קומות של אדם
הראשון דברי רבי מאיר ר׳ יהודה אומר כאה אמה כקומת
כב יג ההיכל שנ׳ מחשבות תבנית היכל ומה שאם שם עתיד הקב׳
להביא אבנים טובות ומרגליות וחוקק בהם עשר ברו׳ עשרי׳
כג יד ומעמידין נשערי ירושלים שנאמר ושעריך לאבני אקדח
שהנראה מזה שיהיו הקומות עשרים אמה לא יותר · לכך
הוצרכו לומר שאין זה נאמר בשערי הבתים כי מאין יכנסו
אותם הקומות אלא בשערי החלונות · הנה בפרשה זו
ביעודים הטובים הללו התחילה באלף אם בחקותי וסיימה
בת״ו קומיות והנה זה להורות שאין הברכו׳ האלה לישר׳
בתשלומין אלא בזמן שיקיימו כל התורה כולה מאלף ועד ת׳
ופרשת האלות הסמוכה לנו תתחיל בואו ואם לא תשמעו
לי ותסיים הפרשה כולה בהא בהר סיני בי״ד משה והוא
כה טו נפ חצי השם ועל שם שכתוב עמו אנכי בצרה · ודע כי פסוקי
האלות רבים מפסוקי הברכות וכן באלות של משנה תורה
והיה זה כדי לאיים על הבריות ולהפחידם על העבירות
ברבוי הקללות · וכן מצינו בשכינה שהיא מדת הדין היתה
כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישר׳ והרחמים בקרבה
כה עם יד וזה טוב הכתוב כל כבודה בת מלך פנימה באורו כי המדה
הנקראת כל שהיא מדה כבודה כלומר מדת הכבוד בת מלך
היא מבפנים אעפ שהיא לבושה מבחוץ מטשבצות זהב ·
ואמרו במדרש לא תאמר כשבא לברך מעט בברכות וכשבא
לקלל רבה נקללות לכך בברכות מתחיל באלף ומסיי׳ בת״ו
שהן אותי׳ רחוקות זו מזו לרמוז שהברכות יהיה להן עקר
אבל בקללות מתחיל בו״ו ומסיים בהא לרמוז שילכו להן
אחור שאין להן עקר שהרי ט״ו להא לא כלום · ואם לא
תשמעו לי שלא תלמדו התורה ומונה והולך ז׳ עברות זו
לבעלה מזו אחת לא תשמעו שנית ולא תעשו כיון שאינן
לוכדין אינן עושין הרי שנים ואם בחקתי תמאסו הרי
שלשה מפני שאין טעם החקים נודע מואסין בהן ואם את
משפטי תגעל נפשכם מואסין את הדיני׳ בגון משפטי הנזל
והעריות שרוב הבריות חומדין אותן והן עול גדול הכבד על
הרשע׳ וכדי להורות כמה קשה מי שמואס במשפטי השם

ית׳ התחיל בהם בכאן בפרשה זו וסיימה בהן הפרשה בסוף
כל האלות שנאמר יען וביען במשפטי באמרו הרי ארבעה
לכלתי עשות לא די שאין עושין אלא שמונעים אחרים
מלעשותן והרי חמשה · את כל מצותי ובא מזה שיכפור
בכל המצות כי לא אם׳ את כל המצות והרי ששה להפרכם
את כריתי · עד שיהיה כופר בעקר והרי שבעה · והא למדת
שיש בכאן שבע עברות כי עברה גוררת עברה ומתוך שאין
אדם לומד יבא אל השנית ומן השנית אל השלישית עד
שיביאוה אל השביעית לבפור בעקר · אף אני אעש׳ את לכמי
על דרך הפשט אפקוד עליכ׳ כואת לפי שמדותי׳ של הקדוש
ברוך הוא מדה כנגד מדה · וכשם שחטאתם כשבעה עברו
שהזכיר כך אפקוד עליכם בז׳ פורעניות המבהילו אתכם את
השחפת ואת הקדחת הרי שנים · וכרי שלא יחשכו בעצמן
שיחיו מתוך המכות הללו תלמוד לומר מכלות עינים
ומדיבות נפש כלומר שימותו בהן הרי ג׳ · וזרעתם לריק
זרעכם ואכלוהו הרי ד׳ · ונתתי פני בכם וגפתם הרי חמשה׳
ורדו בכם שונאיכם הרי ששה · ונסתם ואין רודף אתכם הרי
שבע פורעניו׳ · ובזה אם הכתוב שבע על חטאתיכם כלומר
שבע פורעניות על חטאתיכם שהם שבעה · והזכיר עוד
שנית שבע פורעניות אחרות ואלו הן · ושברתי גאון עזכם
זה בית המקדש שנאמר הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם ויתוק׳ כל
הרי אחד · שמיכם כברזל הרי שנים · וארצכם כנחושה הרי
שלשה · ותם לריק הרי ד׳ · ולא תתן ארצכם הרי ה׳ · ועץ
הארץ לא יתן הרי ו׳ · פריו הרי ז׳ · כי מלת לא יתן תשמש
לשניהם לא יתן העץ ולא יתן הפרי והרי לך ז׳ פורעניות ·
והזכיר עוד שלישית ז׳ פורעניות אחרות ואלו הן · והשלחתי
בכם את חית השדה והיא אחת וכוללת שלשה גרוי חידה
גרוי בהטה גרוי שאר שרצים והוא שכתוב ושן בהמות דפרי לנמ
אשלח בם עם חמת זוחלי עפר · ושכלה אתכם הרי ד׳ ·
והבריתה הרי ה׳ והמעיטה הרי ו׳ · ונשמו הרי ז׳ · והזכיר עוד
רביעית ז׳ פורעניות אחרות והן חרב נוקמת נקם ברית הרי
א׳ · ונאספתם אל עריכם הרי ב׳ · ושלחתי דבר הרי ג׳ ז׳
ונתתם ביד אויב הוא החרב שהזכי׳ בשברי לכם מטה לחם
הרי ד׳ · ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד הרי ה׳ · והשיבו
לחמכם הרי ו׳ · ואכלתם ולא תשבעו הרי ז׳ · והזכיר עוד
חמישית שבע פורעניות אחרות אכילת בשר בנים ובנו׳ הרי
אחת · השמדת במות והכרתת חמני׳ הרי שנים · שמתוך
השמדת הבמות החמנים נופלים ונוף העבודה זרה נקרא
חמנים לפי שנעשית לשם מולות החמה · ונתתי את פגריכ׳
הרי שלש · וגעלה נפשי זו סלוק שכינה הרי ארבע · עריכם
יהיו חרב הרי חמש · שמשון מקדש כן הנדוניו׳ הרי ששה׳
ולא אריח בריח נחוחיכם הרי שבע · והשיבותי אני את
הארץ אין זו פורענות אלא מדה טובה לישראל שלא ימצאו
האויבים נחת רוח בארץ · ועל דרך הקבלה אף אני אעשה
זאת לכם מלת אני רמז אל מדת הדין וכן ככל אשר אני ·
וטזה אמר הרמב״ן ז׳ל כי הוא כאלו הו׳ המוך אף אני זארת
אעשה לכם לבאר כי מלת אני היא המדה הנקראת זארת
והאת ה״א אחרונה פיסרת את האדם בשעת הבעס ולבך
אמר ויספתי ליסרה אתכם בתוספת ה״א ולא אמר ליסר
וענין ויספתי אתן תוסף במדת הדין שהיא ההא של ליסרה
אתכם כי בבית ראשון היו תוכחות אלו ושם התפארת ויפפיס מ״ת
והכבוד וכן אמר הנביא עוד בית קדשנו ותפארתנו ומה ולפפיס ס נפ
לזה לא אוסיף לקלל שענינו לא אתן תוספת במדת הדין
לקלל עוד והוא הסרסור והאדריכל שהזכירו ז׳ל במדרשם
בבראשית רבא והיא הסרכת אותו כשעת הרצון ולתוספת
כעזז

תלים כו ג בעדו כנגד אויבינו ועליה אמר דוד עלינו השלום אם תקום
מלאכי ג ז עלי מלחמה בזאת אני בוטח׃ וכן אמר הנביא שובו אלי
ואשובה אליכם אשוב לא נאמר אלא אשובה וזהו ויסרתי
אתכם אף אני לא די שאני אדון הדין לא אף אני איסר ע״כ׃
ופה שאמר שבע על חטאתכם המדה הנקראת זאת והיא
האומרת ויסרתי והכתי נקראת גם כן שבע ובת שבע והיא
ישעיה כ ו היתה אם שלמה וזהו ובפשעכם שולחה אמכם וזה מבואר׃
ואם תלכו עמי קרי זו דר התור כאש׳ יצליחו ענייניו של אד׳
ויצאו לו על הנכונה שיתבונן בעצמו וישית אל לבו כי הוא
חסד השם יתבריך לא מפני זכותו ומעשיו הטובים וכענין
ויקרא כו ט שכתוב לא בצדקתך וביושר לבבך וכאשר יבואו עליו צרות
ומקרים שיודה עלי פשעיו לי׳ וישוב כי אין זה אלא מצד
דוטאו ולא שיתלה אותם במקרה כי אם יתלה זה
במקרה הנה הקבה יוסף לו מאותו מקרה וזהו שאמר
ואם באלה לא תוסרו לי והלכתם עמי בקרי אף אני
עמכם בקרי׳ וכן אמר עוד ואם בזאת לא תשמעו לי והלכתם
עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי כלומ׳ אשפכנו עליהם
בחמה׃ ואפו עשר נשים׃ החשבון הזה נאמר על רבוי
ויקרא כה נ בהרבה מקומות בתורה וכן זה עשר פעמים תכ׳ימוני ועל
שם שהוא סוף כל החשבון והכל נכלל בו על כן לוקח
החשבון הזה להורות על הרבוי וכן מצינו חשבון שבעה
שמ״ר כל יו שהוא נאמר גם כן על הרבוי כי שבע יפול צדיק וקם וכתיב
ויקהי׳ לג ג ביעקב וישתחו ארצה שבע פעמים וכתיב עד עקרה ילדה
שמ״ר פ כ ל שבעה כלומר רבוי בנים והטעם בשבעה שהוא נאמר על
הרבוי מפני שלא תמצא בכל אותיות אב״ג אות שלא
שיחו עולין שבעה אלא ג״ד והפכו ד״ג שהוא מין הרבוי
כענין שכתוב וידגו לרוב ועל כן לוקח חשבון השבעה
לרבוי כחשבון העשרה׃ והשמותי את מקדשכם׃ אף
בשעה שהם שומטין בקדושתם הן עומדין ואמרו במדרש
תלים אר פרת בין שחרב בית המקדש בין שלא חרב אין
ויקרא כו ל השכינה זזה מתוכו שנאמר יי בהיכל קדשו יי׳ביש׳ כסאו׳
אעפ שכסאו בשמים השכינה בבית המקדש וההיכל
תלים פ ט ג בקדושתו עומד שנ׳ וחיו עיני ולבי שם כל הימים׃ וכן הו׳
ישעיה ג ה אומר ויענני מהר קדשו סלה אעפ שהוא הר בקדושתו עומד
ויקהי לג ה סלה וכן הוא אומר כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה
ושכנתי כתי׳ אעפ שחרב ונעשה שדה שכינתי בשדה אמ׳ר׳
תיק ב ט אחא לעולם אין השכינ׳ זזה מכותל מערבי שנ׳הנה זה עומד
אחר כתלנו ושמטו עליה אויביה׃ שממה תהיה לאויביהם
שלא יכצאו בה נחת רוח ובשורה טובה היא לישראל וכן
דרשו רבותינו ז״ל בתורת כהנים זו מדה טובה לישראל שלא
יהו ישור׳ אומרים הואיל וגלינו מארצנו עכשיו האויבים באי׳
ומוצאים עליה נחת רוח שנ׳ושממו עליה אויביכם היושבי׳
בה אף האויבים הבאים אחריכם לא ימצאו בה נחת רוח
ע״כ׃ ומזה אמר שאף היושבים בה ינהגו שממה עליה שלא
יבנו עליה חומה ומגדל וכל האומות ישתדלו לבנותה ואין
להם כח ויש בזה סימן גדול לישראל שמיום שחרובה לא
קבלה אומה ולשון ולא תקבל עד שישובו אפרוחיה לתוכה׃
וכשלו איש באחיו׃ דרשו ז״ל בעון אחיו מלמד שכל ישרא׳
ויקרא כו ל ערבים זה לזה׃ וכן אמר משה כל איש ישראל׃ כל
ישראל נתפסים בעון איש אחד וכן אתה מוצא בעכן שהוא
יהושע ז יא החוטא וכל ישראל נתפשים בחטאו שנאמר חטא ישראל
ונם גנבו וגם כחשו וגם שמו בכליהם׃ חטא היחיד
תלאו על כל ישראל ומזה אמרו בשיר השירים רבה ע גנת
אגוז ירדתי למה נמשלו ישר׳לאגוז מה אגוז אתה נוטל אחד
מן הכרי כולן מרדדין ומתגללין זה אחר זה כך לקה אחד

מהם כולם מרגישין שנא׳ האיש אחד יחטא ועל כל העדה במדב׳ יו
תקצוף׃ בשנתכם עליה׃ מפסוק אז תרצה עד כאן תמצא
עשר שמטות כי כן בשבעים שנה של גלות בבל יש עשר
שמטות שבטלו אתם וכל התורה כולה אינה אלא רמזים׃
ואז ירצו את עונם׃ מכאן דרשו רבותינו ז״ל יסורין מכפרין
כשם שהקרבנות מכפרין כתיב הכא ואז ירצו את עונם
ויקרא כו מג וכתיב בקרבנות ולוצה לו לכפר עליו ולא עוד אלא
שהקרבנות בממון והיסורין בגוף׃ וזכרתי את בריתי יעקב׃
מנה הכתוב בכאן שמות האבות למפרע׃ ועל דרך הפשט
סדה שהקדים יעקב לומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך ואם
אינו כדאי הרי יצחק עמו ואם אין יצחק כדאי הרי אברהם
עמו ונאמרה אחידה בשניהם וביצחק לא נאמר זכירה
שאפרו צבור על גבי המזבח׃ ועל דרך המדרש נאמ׳ באברה׳
וביצחק אף שיצאו מהם ישמע׳ ועשו וביעק׳לא נאמ׳בו אף
שמזתו היתה שלמה׃ אין לי אלא אבות אמהות מנין
ילמדי מנ תלמוד לומר את את ואין אתין אלא אמהות שנ׳ שמה
קברו את אברה׳ואת שרה אשתו שמה קברו את יצחק ואת
רבק׳אשתו ושמה קכרתי את לאה׃ וכן דרשו בתור׳ בתי׳
ולפי דעתי מדה שהזכיר באברהם ויצחק לשון אף לפי
מס יט כ שמלת אף רמז למדת הדין כלשון האף תספה צדיק
עם רשע׃ הזוכרה מדת הדין בשניהם כי היו שוים בה
בענין העקדה׃ זה מתגבר על יצרו לשחוט את בנו וזה
מתגבר על יצרו להשחט׃ ומזה הזכיר הכתוב בהם וילכו
מס כג ו שניה יחדו כלומר בכוונ׳אחת׃ ומה שנכת׳ יעקו׳מלא בואו
מצינו בחמש מקומו׳שנכת׳יעקוב מלא ובחמש מקומות
נכת׳ביה חסר׃ וד רשו רזל יעקב נטל אות אחת משמו
של אליהו ערבון שיבא ויבשר לבניו׃ ועוד בדרש למה
הזכיר זכות הארץ עמהם אמר ריש לקיש כשל למלך
שהיו לו בנות ושפה אחת מגדלתן כל זמן ששואל בשלום
הבנות אומר שאל ולי בשלום המגדלת ע״כ׃ וקרא שלש
מדות האבות בשם בנות׃ ועל דרך הקבלה וזכרתי את בריתי
יעקב הקדים יעקב לשאר האבות כדי להקדים זכור שהוא
הרחמים ולסדר המזרת ממטה למעלה ופרט המדות
שבעה יעקב נכלל עמו שני עמודי שמים וקו האמצעי
הנרמז בתוספת ואו של יעקב ויצחק ואברהם והארץ הוי
זה שבעה וזהו לשון בריתי יעקב בריתי שהוא יעקב וכן
בכלן בריתי יצחק בריתי אברהם׃ וקרא לכל אחד ואחד
מהאבות של מעלה ברית על שם שכולן נכללין הברי׳והארץ
שהיא שמורה כלולה מהם אזכור גם כן והסדו׳ הזה בעצמו
דכריס ל אחז הכתוב האומר ויוצאך בפניו בכחו הגדול ממצרים׃
בפניו זה יעק׳שנ׳ מבקשי פניך יעקב סלה׳בכחו זה יצחק׃
תהלים כ הגדול זה אברהם׃ ועוד הקדים יעקב כדי שיחידה הכבוד
מסתכל בדמו׳החקוק בחיו׳המרכבה ומרחם על ישרא׳ ומה
שנכת׳יעק׳מלא בואו׳ רמזו על הששית שהיא מדתו והיא
חאו׳ שבשם הגדול מלבד שיש במלת יעקב כשהוא מלא
בואו׳ התעוררות ורמז כי בי׳ו פני החיה הסרובעת קבועין
במדב׳ כח פני יעקב ומאן תבין רביעית יין לכנש ולא כן לפר כי
אם חצי ההין ולאיל שלישית ההין גם עליו הזכיר יחזקאל
ימוקד ו עה וידי אדם מתחת כנפיה׃ באחרית התיבות תם להודות
עליו ויעקב איש תם ומזה אמר יושב אהלים והוא כאלו
אמר יושב הכסא ועוד אהלים של מטה ושל מעלה
וכבר הזכרתיו בסדר תולדות יצחק והושרך לומר וה ארץ
אזכור כדי להזכיר המרכבה בשלמותה׃ שאין מרכבה
פחותה מארבעה׃ ודעת הרמבן בסוד הכתוב כי יעקב והוא
והשם המיוחד יחדו ולכך יעקב מלא בואו׳ ועל כן יאשר

וזכרתי כלומד אמשוך שפע אצילו מלמעלה ואשפיע על
האבות העליונים והארץ הכלול מכלם אזכיר ג"כ ואז ארחם
על ישראל והרי כל הבנין שלם והמדרש שקרא את הארץ
הזאת בשם מגדלת כלפי המדות שהם למעלה ממנה ובאו
לרמוז בזה כי האבות שהזכיר הכתוב אין הכונה בהן בשל
מעלה וקראן ברית לפי שכולן נכללים בארץ הנקראת ברית
וכמו שהזכרתי ' ואף גם זאת ' על דרך הפשט יאמר אעפ
שאני עתיד להביא עליהם זאת הפורענות לא אמאסם
בגלות אבל אשמור להם הברית ' ועל דרך המדרש אמר
זאת על התורה שכתוב בה וזאת התורה ובא לרמוז
שהתורה לא תזוז מהם אפילו בהיותן בגלות בארץ אויביהם
כג כענין שהבטיח בפסוק כי לא תשכח מפי זרעו ומזה דרשו
רז"ל בתורת כהנים וכי מה נשתייר להן לישראל שלא
נמאסו ושלא נגעלו והלא כל המתנו הטובות שנתנו לישר'
נטלו מהם ולולי התורה שנשתיירה להם לא הניחו להם
האומות כלום ' כונו בזה למה שאמרתי לא מאסתי ' בימי
אספסיאנוס ' ולא געלתים בימי יון ' לכלותם להפר בריתי
אתם בימי המן ' אני יי אלהיהם בימי גוג ומגוג שאין כל
בריה יכולה לשלוט בהם תמצ בפרש' זו מן ואם לא תשמעו
לי עד געלה נפשם שיש תיבו בכתן ואיבכלן זכרון שם ובא
לרמוז שיש שנים שחשבו השבטים בארץ על שם שאמרו
כד אין לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי וגומר ' והמצא בדברי
הימי ושבועתו לישחק בשין וקרי בצדי שנשבע לו הקדוש
ברוך הוא שאם אין בניו חוטאים יותר מכשיש שנים שלא
כה יגלה אותו מן הארץ והוא שאמר יהזקאל ואני נתתי לך
את שני עונם למספר ימים שיש יום לשנה יום לשנ' נתתיו
לך ' ועל דרך הקבלה ואף גם זאת לרבות כנסת ישראל
קיים שנקרא זאת שנ' את יי היית זאת ואת אש' דבר להם אביה
ת מט והכונה שבכל מקום שגלו ישרא' שכינה עמהם וזהו שאמר
הכתוב לא מאסתים ולא געלתים לכלותם כתיב בשביל
פ סו כלתם לא אפר בריתי אתם וזהו שהזכיר אסף הבט משמים
ק נ וראה ופקוד גפן זאת ' הבט משמים וראה כמו ואתה
תשמע השמי' ופקוד גפן של זאת ובאר בתו' דבריו כי הגפן
של זאת מפורסמת מן האומה הנקראת חזיר יער והעין
נא נב תלויה וכבר הזכרתי זה בפסוק ואלה המלכי'
אשר מלכו בארץ אדום ושם תראה ' ודע כי מדרך הקבלה
יש הפרש גדול בין לשון אף ללשון גם אעפ ששניהם לשון
רבוי כי לשון אף ירמוז למדת הדין בכל מקום ' ולשון גם
ס נ ירמוז למדת רחמים מלשון גמלות חסדים כענין וגם
שמע בקולי ' והשמיעה ברחמים וזהו ואף גם זאת כי מלת
זאת כלולה מן הדין והרחמים וזה מבואר ' וזכרתי להם ברית
ראשונים אחר שהזכיר בפסוק וזכרתי שלש בריתו' בעליוני'
יזכיר עתה שנים בתחתונים הוא שאמר להפר בריתי
אתם וזכרתי להם ברית ראשוני ' ואמר ואף גם זאת בהיותם
בארץ אויביהם ' אין צריך לומר שלא אמאסם ולא אפר
נא נג בריתי אתם הוא ברית של סיני שכתוב בו כרתי אתך ברית
ואת ישראל אבל הזכיר להם ברית ראשונים כלומר ברית
דורות ראשונים יוצאי מצרים הוא שאמר אשר הוצאתי
נד נה אותם מארץ מצרים להיות להם לאלהים ולומר להם
סה נ ב אנכי יי אלהיך ' ועל דרך הקבלה ברית ראשונים ברית
שלשה העליונים שהם ראשונים לשבעה כמו הראשון
נו נה ז אדם תולד כי בעבו שהזכי למעלה בפסוק וזכרתי הראשון
שלשה אבות העליונים ממטה למעלה ותמצאם בפרטם
שבעה וכמו שהזכרת' על כן יזכיר כאן בפסוק וזכרתי השני
על שלשה העליונים כדי להשלים הבנין ' ועוד כי מדת

הרחמים הרמוזה בואו שהיא מכלל השבעה כלולה מן
הרחמים והדין ולכך יוסיף שנית ויבטיחם כי בהיותם בארץ
אויביהם יזכיר להם ברית ראשונים שהם עצם הרחמים
העליונים ואם אשר הוצאתי אות כלומר לפי שאני הוצאתי
אותם ממצרים כדי להיות להם לאלהים וזה מבואר ' איש
כי יפליא נדר לא אמר ידר אלא יפליא מלשון פלאות
הכמה כי הנדר מושך מהחכמה וההכמה למעלה
מהנדר ' ואמרו רבותינו ז"ל בסדר הסעלות דוכם קודם למלך
וכן הנדר למעלה מהשבועה שהרי הנדרים חיין על דבר
מצוה בדבר תרשות ועל כן הזכיר בנדר לשון יפל אבערכך
נפשות' כתב רש"י ז"ל ערכך כמו ערך וכפל הכתוב לא ידעתי
מאיזה לשון הוא ' ועל דרך הפשט בפרש' הזו בדיני הערכין
מדיני היובל היא וכן הוא מזכי' ענין היובל במקרא שדה
סקנה ובשדה אחזה ' וענין הערך הוא לשון דמים כי האום
ערך דבר שנפשו תלויה בו יתן ערך נפשו ' והיה ערכך הזכר
בין נכבד בין הדיוט יתן כפי שניו והוא הערך הקצוב בפרש'
לזכר ולנקבה ' ועל דרך המדרש בערכך נפשות ' אמר
הקבה לישראל אם אתם מביאין לפני ערכין מעלה אני
עליכם כאלו הקרבתם נפשותיכם לפני אמר הבה לישראל
ישמים ל נב בזכות הערכין אני מציל אתכם מעריכות גיהנם שנאמ כי
ערוך מאתכול תפתה ואערוך לפניכם שלחן לעתיד לבא
תלים כג ה שנאמ תערוך לפני שלחן עכ' ומה שאמר בערכך ולא בער'
כריתות נג משפט הלשון כן שיוסיף אות כף בתחלת תיבה וכן
סנהו ל ד באמצעית וכן בסופה בתחלתה לדמיון כמו והייתם כאלהי'
והנה שבה כבשרו באמצעיתה היא שנוסף על תיבת
אני ויאמ אנכי בסוף כערכ הכהן מכם הערב כערכ נפשותי'
על דרך הקבלה אים אני כי יתכן לומר בטעם תוספת הכף
במקו הזה מפני שכסא הכבוד כצורת כף וקוף כלפי מעלה
מעוד לישב עליו ועל זה אמרו בהגדה באלפא ביתא
דרבי עקיב עכד כף לפני הקבה ואמ ובונו של עולם רצוני
שבי תברא העולם שבי קוראין כסאך כתרך וכנוך ומפני
זה נתיסדה תיבת פסא על אות כף ומה שהחיו שפניה
פני אדם נושאות הכסא תבין סוד הכתו אחור וקדם צרתני
קני קלט ה ותשת עלי כפכה ' קרי ביה כף שלך ומן הידוע כי
שורש הנפש השכלית בכסא הכבוד וכשאמר בערכך
נפשות ליי ביחוד מלת בערכך בערך כף ונתבאר מזה כי
הנפשות אשר ליי הם בערך כסא הכבוד כי גם הנה מרכבה
לו יתעלה ' ואמרו רבותינו ז"ל שלשה נכנסו זה לפנים
שמות כ נא מזה ' משה ומשה נגש אל הערפל ' לפנים ממנו צדק
קלוים פט מז ומשפט שנאמר צדק ומשפט מכון כסאך ' לפנים מהם
פיוט יוצ נפשותיהן של צדיקים ומשפט אנא אשר ביד כל נפש כל חי ואמר
שמואל ב כג זהית נפש אדני צרור בצרור החיים את יי אלהיך ותמצא מלת
כ ח נפשו הסרת ואו לרמוז שאין כל הנפשות ליי וכמו שאמר
ראיתי בני עליה והיו מועטין ' מבן עשרים שנה ועד בן
ששים שנה היה ראוי להיות סדור הכתובים אם מבן חדש
ועד בן חמש שני ואם בן חמש שנים ועד בן עשרים שנה
ואם מבן עשרים שנה ועד בן ששי' שנה ואם מבן ששים
שנה ומעלה אם זכר וסיום הפרשה אבל מפני שהתחיל
הפרש איש כי יפליא הוצר להתחיל מבן עשרים שחרי בן
חדש ובן חמש שני קטן הוא ולא איש ועו שהם אינן מעריכין
את עצמן לא הגדול אומר ערך בן חדש זה עלי או ערך בן
חמש שני זה עלי ' ואחר שהתחיל מבן עשרים הוצר לסדר
אם מבן חמש ועד עשרי שהתחיל בו ואם אחרי כן ואם מבן
חדש ועד בן חמש שני שהתחיל בו ואם אחרי כן ואם מבן
ששי שנה ומעלה כך פירש הרמבן ז"ל ואם כך הו מערכך

דרשו

דרשו ז"ל החייהו מערכ' לומר שאם נדר ערכי עלי והוא חייב
לתת הערך הקצוב בפרשה לפי שניו כדי לצאת ידי נדרו
והקדשו והוא עני ואינו רוצה ליתן בית דין נכנסין לביתו
ומשכנין אותו ומשיירין לו כדי חייו מערך עצמו ונוטלין
את השאר וי"צ בזה ידי הקדש ואע"פ שלא השלים כל ערכו
ואע"פי שנתעשר שוב אינו חייב כלום והדי' הזה במעריך כמו
בבעל חוב שאם אין לו ללוה כשעור החו' שליח בית דין
הנכנס לביתו משייר לו הצרי' לו כדי חייו ונוטל את השאר
דגמרי' מיכ מיכ כתי' הכא בערכך ואם מך הו' מערכך וכתי'
בבעל חוב וכי יכוך אחיך מה להלן מסדרין אף כאן מסדרין
אבל הפרש זה יש ביניהם שהרי בבעל חוב חייבה תורה
להחזיר המשכון כסות יו' וכסות לילה ולא חייבה כן במעריך
שאין בית דין חייבין להחזיר לו כסות יום וכסות לילה
מעם הדבר מבואר בגמרא בבבא מציעא בסוף פרק המקבל
דאמרינן התם אמר קרא ושכב בשכבתו וברכך מי
ישצריך ברכה כלומר דהיינו הדיוט יצא הקדש שאינו צריך
ברכה ושם מקשה ולא והכתיב ואכלת ושבעת וברכת
ושמע מינה דהקדש צריך ברכה הוא מדקא מזהיר וברכת
ומתרץ אלא היינו טעמא משום דכתיב ולך תהיה צדקה
מי שצריך צדקה יצא הקדש שאינו צריך צדקה שכל
הצדקו שלו ויש לך להשכיל איך העלה שם בגמר שהקדש
אינו צרי צדקה אבל ברכ צריך וזה מבוא למשכיל והעמידו
לפני הכהן והעריך אותו הכהן יעריכנו הכהן והערי הכהן
כערכך הכהן והעריכו הכהן כאש יעריך אותו הכהן וחשב
לו הכהן לכהן תהיה אחזתו וחשב לו הכהן עשרה כהנים
כתובי בפרשה זו ואמרו רזל בכסכ מגלה פרק הקורא את
המגילה הקרקעות תשעה והכהן ואדם וכיוצא בהן ובאור
זה כי מי שהקדיש קרקע ובא לפדותו צריך עשרה בני
אדם לשומו והתשעה יהיו ישראלים ואחד מהן כהן ומזה
אמרו בגמר עשרה כהנים כתובי בפרש הזו דל חד לגופיה
ואיד הוי מעוט אחר מעוט ואין מעוט אחר מעוט לא לרבות
שיהיו התשעה ישראלים ואחד מהן כהן לא יחליפנו
ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב השעם בזה מפני
שירדה תורה לסוף דעתו של אדם שהוטבע בו יצר הרע
ומה שנדר והקדיש אולי יחזור בו וינחם וירצה להחליף
הבהמה שהקדיש בפחותה ממנה כי מאחר שהיא קדושה
קדושת הגוף ואינו יכול לגאול אות' יחליפנה ועל כן סתם
הכתוב שלא יחליף כלל טוב ברע או רע בטוב שאם יתיר לו
להחליף רע בטוב יבא להחליף הטוב ברע ויאמר טוב הוא
ואם המר ימיר קנסו הכתוב ואמר והיה הוא ותמורתו יהיה
קדש ומהטעם הזה בעצמו אמר הכתוב נמי שהקדיש את
ביתו ורוצה לגאול אותו שיוסיף חומש כי אע"פי שנדר
והקדיש אפשר שיתנחם ולכך הטיל עליו הכתוב שיצטרך
בזה להוסיף חומש אם יפד אותו והוא שכתו ואם המקדיש
יגאל את ביתו ויסף חמישית כסף ערכך וכן כתב הרמבן
ז"ל אך בכור אשר יבוכר לי' בבהמה לא יקדיש איש אותו
מכאן שאין משנין את הקרבנות כגון עולה שאין לשנותה
לשלמים ולא שלמים לחטאת וכן כלן ואמרו בספרי אין
לי' לא בכור בנין לכל הקדשים שאין משני אותן מקדושה
לקדושה תלמוד לומר בבהמה לא יקדיש איש אותו כלומר
שהוא למד בעצמו כשאמר בבהמה לא יקדיש איש אותו
קדושה אחר לא שיעמוד בקדושתו הראשונ' כל חרם אשר
יחרם מן האד' לא יפדה מות יומת ' פרש"י ז"ל היוצא ליהרג
ואם אחר ערכו עלי לא אמ' כלום מות יומת הרי הוא הולך
למיתה לפיכך לא יפדה אין לו דמים ולא ערך ' אבל

הרמב"ן ז"ל פירש כי הכתוב הזה על דרך הפשט יאמר כי
כל המחרים משלו בין אדם בין בהמה ושדה אחזתו הוא
קדש להשם שהן חרמי כהנים ואין להן פדיון ' אבל
המחרים מהאדם שאינו שלו כגון הנלחמים על אויביהם
ונודרין נדר אם נתון תתן את העם הזה בידי והחרמתי את
עריהם בזה ודאי אין דעתו של נודר לתתו לכהני' רק שיהיה
הכל אסור בהנאה וימיתו כל הנמצא בהם כי נתכון ל
להשמיד' ולהכריתם ומהכתוב הזה יש להוכיח כי כל מלך
ישרצ או סנהדרי גדולה במעמ' כל ישרצ שיש להם רשות
במשפטים אם יחרימו על דבר או יחרימו על עיר בהלחמם
עליה העובר על זה חייב מיתה וזהו חיובן של אנשי יבש
גלעד שעברו על שבועת הקהל ולא באו על המצפה ' וזהו
חיובו של יהונתן גם כן שאמר לו אביו כה יעשה לי אלהים
וכה יוסיף כי מות תמות יהונתן ומה שכתוב ביהונתן ויפדו
העם את יהונתן ולא מת והיה ראוי למות לפי שעבר על
שבוע המלך אביו טעם הדבר לפי ששוגג היה וזהו שתרגם
יונתן כי עם אלהים עשה היום הזה ארי קדם ה' גלי
דכשרו עבד יומא דין ' ומעתה צא ולמד טעותו של יפתח
שטעה בכאן בהקריבו את בתו עולה כי הוא חשב שכשם
שמלך ישרצ הנוד או המחרי דבר חרמו או נדרו חל להמי
איש או אנשי ונם כל העובר על חרמו חייב מית הוא הדין
גם כן כשנודר בעת מלחמתו לעשות זבח מאיש או אנשי
שיחול הנדר ובודאי טעה בזה טעות גדול כי כשיחול חרם
המלך והסנהדרין ושבועתם דוקא על המורדים בהם או
על העובר על גזרתם ותקנותי' אבל אינו חל לעשות קרבן
מדבר שאינו ראוי לקרבן וזהו שאמרו רבותינו זכרונ לברכה
אפילו הקדש דמים לא היה חייב ומעשה שעשה הוכיח
שלא היה בן תורה ואל תהי נפתה בהכלי ר' אברהם האומ'
כי פי והעליתיהו עולה לי' לומר אם יהיה היוצא מדלתי
ביתי איש או אשה והיה לה' שיהיה פרוש מדרכי העולם
לגמרי לשרת בשם י' בתפלה והודות לשם ואם יהיה הדבר
ראוי להקריב אעלה אותו עולה ויפתח עשה בית לבתו
מחוץ לעיר והתבודדה שם וכלכלה כל ימיה ואיש לא
ידעה והיתה צרורה שם ואלה דברי רוח כי אם נדר שיהיה
לי' איננו שיהיה פרוש אבל יהיה כמו שמוצ שאמר אמו
ונתתיו לי' והיה משר בני י' לא פרוש ולפי משפטי התור'
אין ביד האד שידור ביוצא פתח ביתו שיהיו פרושים כאשר
אין בידו להעלותם עולה ואם הדב כן היתה בתו הבוכה על
בתוליה ורעותיה עמה כזונות לקלס אתנן כי היו קובעות
ארבעה ימים בשנה לתנות לבת יפתח מפני שלא נשאת
לבעל וחס ושלום שתהי חק בישרצ כזה כי עדין אפש לת
לעבוד את ה' בטהרה אבל היה הדבר ממש כפשט הכתוב
שהקריב את בתו עולה כן כתב הרמב"ן ז"ל ' ובמדרש פרי
צדיק עץ חיי ' ולוקח נפשות חכם אם יהיה האד צדיק ואינו
עוסק בתור' אינו כלום אלא פרי צדיק עץ חיים שע"ן חיים
היא למחזיקים בה שמתוך שהו בן תורה ילמד היאך לוקח
נפשות שנ' ולוקח נפשות חכם אתה מוצ ביפתח שמתוך
שלא היה בן תור' אבד את בתו איסתי בשע' שנלח עם בני
עמון ונד שנ' וי' יפתח נדר לי' ויאם אם נתון תתן את בני
עמון בידי והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי
והעליתיו עולה לי' וכתי' והנ' בתו יוצאת לקראתו בתופים
ובמחולות וכתיב ויהי כראותה ויקרע את בגדיו ויאם אהה
בתי הכרעתני ואת היית בעוכרי ויהלא פנחס היה שם לא
בגסות הרוח שהית בו ביפתח שלא רצה ללכת לפניו אבד'
בתו אמר אני שופט ישראל ראש הקצינים אשפיל עצמי

ואלך לפניו אמר פנחס אני פהן גדול בן כהנים גדולי׳
אלך אצל עם הארץ מבין תרויהון אבדה הדא עלובתא מן
עלמא ושניהם נענשו עלידה פינחס נסתלקה ממנו רוח
ויב ג הקד׳ יפתח נתפזרו אבריו בכותו שנאמר ויקבר בערי
גלעד ׳ תחת השבט אין חיוב מעשר נהמה בבהמו׳ שלקח
או שנשתתף עמהן אלא בבהמות הנולדות בעדרו והוא
ויא יא הדין בחיוב בכורה שנאמר בנקדך וכצאנך ואם לקח טלאי׳
מן השוק פטור מלעשר ופטור מן הבכורה וכן כלאים
ונדחה ויוצא דופן ויתום והיא בהמה שנולדה ומתה אמה
בשעת לידה זה פורש למיתה וזה פורש לחייהם כל
אלו אינן נכנסין לדיר להתעשר לפי שאינן ראוין לקרבן
ואנו למדין מעשר בהמה מקרבן ׳ וכן אמרו רזל בפרק
אחרון של מסכת סוטה כתיב הכא תחת השבט וכתיב
ויא כב יג התם וה׳ה שבעת ימים תחת אמו ודרשינן שור או כשב
פרט לכלאים או עז פרט לנדחה כי יולד פרט ליוצא דופן
והיה שבעת ימים תחת אמו פרט ליתום מה התם פרט לכל
השמות הללו כלאים ונדחה ויוצא דופן ויתום שכולן
ממעטין מן הכתוב אף כאן דכתיב תחת השבט פרש
לכל השמות הללו ׳ העשירי יהיה קדש לי״י ליקרב על גבי
המזבח דמו ואמוריו והבש׳ יהא נאכל לבעלים ולא היה נתן
לכהנים כי אין מעשר בהמה מכלל כל׳ מתנות כהונ׳ ואסור
לסוכרו כשהוא תם שהרי נאמר בו לא יגאל ׳ ומפי השמוע׳
למדנו שאף אסור מכירה יש בו שאינו נגז ונמכר כלל וכן
הבכור יש לו דין זה בעצמו שאינו נמכר כשהו׳ תם כלל
ואע״פ שהוא מכד מתנות כהונ׳ ונאכל לכהני׳ אין לכהן בו
זכו׳ שיוכל למוכרו כיון שהו׳ עומ׳ לקרבן דמו ואמוריו והבש׳
נאכל לכהנים׳ וכן כתב הרמב״ם ז״ל הבכור והמעשר מעשה
שניהם אחד והם קדשים קלים ומה שכתוב וארק דמם
תזרוק מפי השמועה למדו שכתוב זה נאמר בבכור ומעשר
ששניהם קרבים לגבי המזבח הדם והאמורין אבל הבשר
נאכל לכהנים כבכור ולבעלים כמעשר׳ ועל דרך
הקבלה העשירי יהיה קדש לי״י העשירי כנג׳ העשירי שהו׳
קדש לי״י ׳ ראשית כי הבכור והמעשר עקרם אחד וזה
נעוץ סופן בתחלתן לחבר וליחד הסוף עם הראשית וזה
סכואר ׳ אלה המצות אשר צוה י״י את משה אל בני ישראל
בהר סיני דרשו רזל אלה המצו׳ אמר רבי אילא אם עשיתן
אותן כתקנן הרי הן מצות ואם לאו אינן מצות ׳ ודרשו רזל
בתורת כהנים אלה המצות שאין נביא רשאי לחדש דבר
מעת׳ אשר צוה י״י את משה׳ כדאי השליח לשולחו את
משה אל בני ישראל גרמה׳ בהר סיני שכולן נאמרו בסיני
עב בתורת כחנים ׳ וכונת הסדרש הזה להם כי מה שנתתם
הספר בלשון אלה המצות היה להורות כי המצות נצח ות
קיימות לדורות כי כן מלת אלה לשון עמידה וקיום לעד
בדברי שקיומם לא יבטל ולא ימוט ולא ימעד כלשו׳ הכתוב
כרפמי ג אלה תולדו׳ השמי׳ והארץ שהם עומדי׳ לנצח מצד בריאתם׳
נמדבר ג וכן בישראל אלה פקודי בני ישראל לבית אבותם
והודיענו הכתוב חזה מי צוה בהן ועל יד מי ולמי ובאיזהו
מקום דבר פנים בפני עמו׳ אמר תחלה אשר צוה י״י להעי׳
על מעלת המצוה יתעלה אשר כבודו ראו עיני ואת קולו
מתוך האש שמע אוני וכדי להעיד אמתת נבואת השליח
המבוררת במחשבתינו הרשומה בנפשותינו ׳ לא על פי
אותותיו ומופתיו רק על פי עדותינו עינינו ראו ולא זר ולעד
לא עשה ולכן אמר את משה ולהעיד על העם שקבלו
התור׳ אשר מחשבתם קדמה בטרם יולדו הררי אל אמר אל
בני ישראל ולהעיד על המקום שבו נתנו ובו חרדו רעיוני׳
הזכיר בהר סיני שם כל יקר ראתה עיני בראותי יקרו שם
נפשי יצאה בדברו זרח משעי׳ והופיע מהר פארן ושם אתא
אלי מרבבות קדש שם ראיתי רכב אלהים רבותים אלפי
שינאן י״י בם סיני בקדש ׳

חסלת ספר ויקרא בשם אשר עמיה שרי נטורא

וידבר

פלס ומאזני משפט לי׳ מעשהו כל אבני כיס׃

שלמה

המלך עה כוון בכתוב הזה כי כל מעשיו של אדם נשקלים וכל המשקולות כולן הם לשם יתע׳ המשקל הגדול היחידי הוא הפלס גם המשקל הקטן שהם שנים ועל כן נקראים מאזנים בכפל הלשון כענין התיבות הנמצאות בכתובים בענין זה שהם מורו על שני והנה הוא יתעלה שוקל פרשי המעשי׳ כלן בכל אבני כיס ׃ והכונה בזה כי כשם שיש לו כל המשקולות מהגדול ועד הקטן יש לו כל האבני כהגדול ועד הקטן שבכולן כגון שתאמר מן הככר שהוא שעור המשקל הגדול עד האוקיא והצי האוקיא ושלישיתה ורביעיתה וכן עד סוף השעור הקטן בתכלית ׃ וכל זה כשל להבין ולהורות כי הוא יתעלה שוקל העברות כולן החכורות והקלות ומעניש עליהן כפי גודל העברה החמורה וכפי קטנות העברה הקלה ׃ ואין שכחה לפני יתעלה ׃ וראיה שהוא יתברך מחזר לשקול העברות הקלות אחר משקל העברות החמורות מה שאמר הנביא בשם הקדה הנני שולח לדיגים רבים נאם י׳ ודיגו ואחרי כן אשלח לרבים ציידים וציידום הזכיר לשון צידה אחר לשון דיגה כאדם הספנה כלי הבית וחוזר ושונה עוד עליהם אם נשאר עוד מהם שם ׃ ובאור הכתוב כי הפלס והמאזנים וכל אבני כיס אשר לה׳ הכל משפט כלומר דין אמת ׃ ומה שהזכיר לשון כיס לפי שמנהג הוא לתת האבנים בתוך הכיס כדי שישאח בנקיותן ולא יקבלו שום לכלוך ולא יהיו נשחקים ברוב ההתכדה שהאדם משתמש בהן וכדי שיהיו מכוונים במשקלן ויתכן לפר׳ שיכלול עוד לשון כיס לפי שהאבנים נחבאי׳ ונסתרי׳ בתוך הכיס ואין אד׳ יודע מה בתוכו כי הם טמונים ונעלמים שם ׃ כן המשפט אשר ליי׳ באבני משקלו בסתר ונעלם מן חבריות אי אפשר לו לאדם לדעת זה כי כח השכל האנושי הוא דל ואין ידו משגת איך הוא יתעלה שוקל מעשי הצדיקים והרשעים והוא שאמר דוד עה צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה׳ באר הכתוב כי צדקת י׳ וחסדו ורחמיו גבוהים ומפורסמים כהררי אל המפורסמים והנגלים לעין כל ׃ אבל משפטיו נסתרים ונעלמים הם כתהום רבה שאין אדם יודע לו סוף ׃ וזהו שאמרו במדרש צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה ׃ כשאתה מביא צדקה בעולם מפורסמת היא כהרים הללו אבל המשפטים הם נסתרים כתהום רבה ׃ כיצד כשחרבה ירושלי׳ בתשעה באב חרבה וכשהראה לו יחזקל הפורענות הראהו בעשרה בחדש ׃ אבל כשבא לגדל את ישראל הוא מפרסם את ישראל ׃ באיזה מקום במדבר סיני באיזה יום באחד לחדש לאי זה חדש לחדש השני ׃ באיזו שנה בשנה השנית ׃ לאיזה דב׳ לצאתם מארץ מצרים ׃ וזהו שכתוב וידבר י׳ אל משה במדבר סיני באהל מועד באחד לחדש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים לאמר׃

במדבר סיני שכן היה הר סיני ׃ ובמדרש במדבר סיני בשלשה דברי׳ נתנה תורה באש במים במדבר ׃ באש דכתיב והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו י׳ באש ׃ במים דכתיב י׳ בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם שמים נפטו גם עבים נטפו מים ׃ במדבר דכתיב וידבר י׳ אל משה במדבר סיני ׃ ולמה נתנה בשלשה דברים הללו לומר לך מה אלו חנם לכל באי עולם אף התור׳ חנם לכל ׃ וכן הוא אומר הוי כל צמא לכו למים ולמה במדב׳ לום לך שאין אדם קונה התור׳ עד שיעשה עצמו הפקר כמדבר ׃ באהל מועד׳ הוא המשכן ומשעה שקראו משם שנ׳ ויקרא אל משה וידב׳ י׳ אין מאהל מוע׳ לא דב׳ עמו אלא משם לפי שהכבו׳ שהי׳ בהר סיני הועתק שם ועל כן יצוה כאן להגביל את המשכן שיהיו הלוים חוני׳ סביניו והזר הקרב ימות כשם שהגביל את ההר ואם׳ לא תגע בו יד׳ והזהי׳ על המשכ׳ ושמרת׳ את משמרת הקדש ואת

תלים לג ז

סמיות יט יח
פרובריס כ ד

ישעיה נה ו

מ״ו ע״ב יח
כמדבר ו ה

זאת משכרת המזבח כשם שהזהיר בהר סיני והכהני והעם
אל יהרסו וצוה עליו ולא יבאו לראות כשם שצוה בהר סיני
ויפ כה והכהנים והעם אל יהרסו לעלות אל יי׳ ועוד יצוה שיחנו
הלוי סביב לאהל מועד והיו שנים ועשרי׳ אלף הלוים כשם
שירדו עמו בהר סיני עשרים ושנים אלף של מלאכי השרת
סמ יח הוא שכתוב רכב אלהים רבותים וגו׳ והיו ישראל ארבעה
דגלים כשם שראו בהר סיני ארבע מחנות שכינה ובמדרש
באהל מועד עד שלא עמד אהל מועד דבר עמו בסנה שנא׳
ת נ ד ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה אחר כך דבר עמו במצרי׳
ת ז ח שנאמר ויאמר יי׳ אל משה ואל אהרן כארץ מצרים ואחר
וס ד כ כך דבר עמו במדין שנאמר ויאמר יי׳ אל משה במדין
ס כב ס ואחר כך דבר עמו בסיני שנאמר וידבר יי׳ אל משה בהר
סיני לאמר כיון שעמד אהל מועד אמר יפה הוא הצניעות
ז ו ח שנאמר והצנע לכת עם אלהיך התחיל מדבר עמו
ב עה יד באהל מועד וכן אמר דוד כל כבודה בת מלך פנימה
ס יט ד מחשבצות זהב לבושה בת מלך זה משה שנאמר וסכרתי
את מצרים ביד אדנים קשה זו המכות שנאו על המצריים
ומלך עז ימשול בם זה משה שהיה מלכה של תורה
ל יח כ שנקראת עוז שנאמר יי׳ עוז לעמו יתן וכתיב בי מלכים
מכנ״ל מ ימלוכו לפיכך כל כבודה בת מלך פנימה מכאן אמרו
רבותינו זל כל אשה שהיא מצנעת עצמה אפילו ישראלית
ראויה שתנשא לכהן גדול ויעמיד ממנה כהנים גדולים
ל מה יד שנאמר כמשבצות זהב לבושה אמר הקדוש ברוך הוא
רנ״ו עט זהו כבודה שיהא מדבר בפניה שנאמר ובבא משה אל
אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול אמר רבי יהושע
בן לוי אלו היו יודעין אומות העולם מה בית המקדש מועיל
להן היו מקיפין אותו חיילות כדי לשומרו שהיה יפה להן
יותר ממה שהיה יפה לישראל שגם שלמה סדר בתפלתו
ל נ ו לב וגם אל הנכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ואתה תשמע
השמים ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי ובישרא כתיב
פס ונתת לאיש ככל דרכיו אש׳ תדע את לבבו אמר שלמה
עליו השלום רבון העולמי׳ אם הוא ראוי תן לו ואם אינו
ראוי אל תתן לו לפי שישראל מכיר הקבה ויודע שהיכולת
בידו ואם אין תפלתו נשמע תולה בעצבו ובחטאו אבל
הגוי קורא תגר ואומר בית ששמו חולך מסוף העולם ועד
סופו נתיגעתי בכמה דרכים ובאתי והתפללתי בתוכו ולא
מצאתי בו ממש כמו שאין ממש בעז לפיכך ועשית ככל
אשר יקרא אליך הנכרי ולא תאמר בית המקדש בלבד יפה
להן אלא אפילו ישר׳ שלמלא ישר׳ לא היה מטר יורד לעולם
יפ׳ לג כד ולא השמש זורחת אם לא בשבילן שנ׳ אם לא בריתי וגו׳
ולעתיד לבא יראו האומות שהקבה מדבק עם ישרא ובאים
ריש מ כג גם הם להדבק בהם שנאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים
עמכם ובאחד לחדש השני צוהו בתקון חדגלים ואיך יסעו
ואיך יחנו כי לא נסעו אלא עד עשרים יום לחדש השני
ומה שנסמכה פרשה זו של חובש הפקודים לפרש תמורת
ל של מעלה אמרו במדרש ללמדך מה הקבה יחיד ואין לו
וש ס ג תמורה שנ׳ אין קדוש כיי׳ כי אין בלתך כך לא יפיר ישר׳
פיר כ יו באומה אחרת וזהו שכתו׳ דודי לי ואני לו אני קדוש ואת
קדושים אל תמירוני כשם שאין אני מסיר אתכם אתם
קרויין עמו כשם שאין מסירין בחמה בבהמה כך איני
ממיר אתכם שאו את ראש כל עדת בני ישרא אין עולין
של ישר׳ אלא בקיום התורה ועל כן אחז הכתוב לשון שאו
שהוא לשון כולל שני ענינים דבר והפכו האחד נשיאות
ראש והשני הסרת הראש וכן אמרו במדרש שאו את ראש
אמר הקבה לא חבבתי אומה יותר מכם לפיכך נתתי לכם

תלוי ראש כשם שיש לי תלוי ראש על כל באי עולם שנ׳ דל״פ פ כ
לך יי׳ הכמלכה והמתנשא לכל לראש לקיים מה שנא׳ תנ׳ קי
וילם קרן לעמו וכן הוא או ונתנך יי׳ אלהיך עליון על כל דכרי׳ כ
גוויי הארץ הסרת הראש מלשון ישא פרעה את ראשך נרפ״ו
מעליך כמי שאמר לקוסטינר ארים ריש״ה דמלן ולכן אם
שאו ולא אמר גדל או רומם כלומר אם זכו הרי לשון עלוי
אם לאו יסתלק עליון ואמר למשפחותם לבית אבותם כי
משפחת האם אינה קרויה משפחה במספר שמות לא
אמר במספר שמותם כמו שאמר ושא את מספר שמותם
ויתכן לפרש כי פקודי ישר׳ בקבלת התורה בסיני היו כנגד
פקודי מחנות המלאכים שנגלו שם במעמד הקדוש והיה
המספר במחנות ישר׳ בד׳ דגלים כמספר המלאכי שבארבע
מחנות שכינה ועל כן אמר במספר שמות כלומר במספר
שמות המלאכים כי היו ישר׳ באותו מעמד הקדוש מלאכים
נופלים כמספר המלאכים המשרתי׳ בסתם וזהו שאמר
תפקדו אותם לצבאותם כלומר כנגד צבאו השמות שהזכיר
כי ישר׳ צבאות מטה כנגד צבאות של מעלה ואמר הכתוב סמוק ו
והוצאתי את צבותי את עמי בני ישראל ויש להתבונן סמוק יב
בכתוב שאמר יצאו כל צבאות יי׳ מארץ מצרים והיה ראוי
לומר יצאו כל צבאות ישראל אבל אמר כל צבאות יי׳ לכלול
בגלות עליונים ותחתונים ויותר מזה אמרו גלו למצרים
שכינה עמהם ואין ספק כי אחר שהשכינה עמהם בגלות
הלא צבאות ד׳ מחנות שכינה עמהם ומזה אמר בגאולתם
שיצאו עמהם ומה שיחזק לך זה לפי דעתי מה שאם הכתו׳
ויהיו כל פקודי בני ישראל לבית אבותם הכונה על צבאות
מטה וחזר פעם אחר׳ ויהיו כל הפקודים הכונה על צבאות
מעלה כי היו שוים במספר וזהו שלא הזכיר כאן ישראל
והשתכל עוד אחר סדור הפסעות ותמצא הלשון הזה עצמו
כפול הוא שאמר אלה פקודי בני ישראל לבית אבותם הם כמדב׳ ג
צבאות מטה כל פקודי המחנו׳ לצבאותם והם צבאו׳ מעלה
שבד׳ מחנות שכינה מבן עשרים שנה ומעלה לפי שאינו
חזק כל כך למלחמה אלא מבן עשרים וכמו שאמרו רבותינו
זל בן עשרים לרדוף כל יוצא צבא כל הראוי לצאת בצבא
בישראל להוציא ערב רב תפקדו אותם לא אמר
תספרו אותם כי לא היו ישראל נמנין לגלגלותם אבל
הזכיר לשון פקיד שהוא ענין השגחה כלומר שישגיחו
עליה לידע כמה הם וההשגחה הזו על ידי חצאי השקלים
לצבאותם כי היו צבאות רבות ויש לכל שבט ושבט צבא
גדול ובמדרש תפקדו אותם לצבאותם זהו שאמר הכתוב
כאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך אמר לו הקבה יסמים עג
ליעקב יקר אתה בעיני שקבעתי איקונין שלך בכסא כבודי
ובשמך המלאכים מקלסין אותי ואומרים ברוך יי׳ אלהי תנ׳ קו
ישראל מן העולם ועד העולם יקר אתה בעיני שלכל
אומה לא נתתי להם מנין ולך נתתי מנין משל למלך שהיו
לו גרנות הרבה והיו כולן מלאין תבן וקשין ולא היה
מדקדק במנין היתה לו גורן אחת מלאה חטין אם לבן ניתו
מנה לי כמה כורין יש בו כמה מוריאות יש בו המלך זה יסמים כ
הקבה הגורן אלו ישראל שנ׳ כדושתי ובן גורני התבואה ירמים ג
זה שם קדשי שנאמר קדש ישראל ליי׳ ראשית תבואתה במדבר י
בן ביתו זה משה שנאמר בכל ביתי נאמן הוא כך האומות פיוב נ
נמשלות לתבן וקש שנאמר יהיו כתבן לפני רוח וכמוץ עובדי׳ ס
נגבתו סופה וכתיב ובית עשו לקש אבל ישראל חטים יסמים ח
ברורים הם צדיקים הם שנ׳ ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו
ארץ לפיכך הוא מדקדק במנין כלם לבני יוסף לאפרי׳ אחר
שהזכיר בני לאה תחלת הזכיר בני יוסף והזכי׳ אפרי׳ קודם

מנשה כי כן עשה יעקב אביהם וגו' וישם את אפרים לפני מנשה ' ואחרי כן הזכיר בני בנמין ולכבוד רחל הקדימן לבני השפחות ' כך הזכיר השפחות והתחיל מדן שהוא בכור השפחות וצרף לו אשר שהוא חונה בראש על דגל דן שנאמר והתונים עליו משה אשר ' כי נסמך לו להאיר על חשבו ' ואחרי כן הזכיר גד שהוא בכור שפחת לאה וצרף לו נפתלי ' ואת כל העדה הקהילו באחד לחדש השני ' בו ביום שהיה הדבור למשה הקהילו כל העדה והתחיל לפקוד אות אבל לא נשלם המנין ביום אחד ועל כן הוצרך לומר ויפקדם במדבר סיני שהשלים מנינם במקום ההוא לא ביו' כן כתב הרכבן ז'ליותילדו על משפחות ' בקשי מתי נולדו בעבור חשבון עשרים שנה או נכתבו תולדותם ונתיחס כל אחד ואחד על שבטו כן פיר החכם רבי אברהם ז'ל ' ויהיו בני ראובן בכור ישראל הקדי' ראובן כי הוא הבכור אף על פי שדגל יהודה קודם לדגלו ואחר ראובן שמעון כי כן נולדו ואחריו גד כי הו בכור שפחת לאה ואחרי כן הזכיר דגל יהודה ואחריו ישששכר וזבלון כי הם חונים עמו ' ואחרי כן הזכיר דגל אפרים ואחריו מנשה ובנימן החונים עמו ' ואחרי כן הזכיר דגל דן ואחריו אשר ונפתלי החונים עמו וכן הם מסודרים כסדר הזה בחנכת המזבח ' והשבטים הנמני' הללו הם י"ב כי לוי ויוסף אינן בכלל והיו שני בני יוסף במקום אביהם ' והשבטי' הללו היו עומדין לארבע רוחות העולם שלש לכל רוח ורוח ' ולא מצינו בכל השבטים גבורים כשבט יהודה הנמשל לגור אריה וכשבט דן שבתו בו גם כן דן גור ארי ' ולכך היו הם ראשוני' ואחרוני' ומה שהזכיר לגלגלותם בראובן ושמעון ולא נהג כן בשאר השבטים אחז הכתוב דרך קצרה או מפני שראובן ושמעון צעבו אביה והיו צריכין לכפר כפלים משא השבטי' והוסיף לומר פקודיו בשמעון מה שאין כן בשאר השבטים נלא ידעתי למה אולי מלת פקודיו אינה לשון מספר כי אם פקיד עון ושעו הכתוב כן לבני שמעון פקודיו תולדותם למשפחותם לבית אבותם ויהיה במספר שמו נמשך למטה עם פקודיהם ובא לומר כי בני שמעון היו ענושיו של הקדוש ברוך הוא ראוין להפקד עליהם עון שמעון אביהן במכירת יוסף כי הוא היה שלקח והשליכו לבור כמה שדרשו ז"ל ויקחהו וישליכו אותו ' ויקחהו כתיב שמעון לקחו ולכך כתי' ויקח מאת את שמעון והנה מספר שעלה בכאן תשעה וחמשים אף ושלש מאות לרמוז ששלט השטן במספרם ועל כן כשחטא הנשיא שלהם נגמר דינם ונתחסר מנינם עד שחזרו לפחות הרבה מחצי המספר שבבאן ומה שהזכיר בכל השבטים לבני ובנפתלי הזכיר בני נפתלי מפני שנשתנ' שבט נפתלי משא השבטי' שהרי בשב' נפתלי היו הבנות מרובות מן הבנים ולכך נרמז בברכת יעקב בלשון נקבה נפתלי אילה שלוחה ומפני זה הזכיר בו בני במי שבורר הבנים מן הבנות . ויהיו כל פקודי ישראל לבית אבותם מבן עשרים שנה ומעלה ' יש שפירש כי בא הכתוב הזה לומר שלא נפקדו בני עשרים אלא מעשרים ומעלה ואחר כך חזר ואמר ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ונומר כי ספר כמה היו ' ויתכן לומר במה שהזכיר שני פעמים ויהיו כי הראשון הוא המספר ' והשני הוית הקיום והעמידה ' כי מפני שעין הרע שולטת במנין לכך נזכר בהם הקיום כי כן מצינו לשון היה במעשה בראשית בדברים הקיימים כגון האור ונפש האדם הוא שכתוב ויהי אור וכתיב ויהי האדם לנפש חיה כי על כן חזר והזכי' לשון היה עם תדבר הנברא בעצמו לבאר כי גזר בהם הקיום לעד כמאמר

חגביא עליו השלום כה אמר יי' נותן שמש לאור יומם חקות ירח וכוכבים לאור לילה וגומר ' וכתיב אחריו אם יכושו החוקים האלה מלפני גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים ' ואתה הפקד את הלוים על משכן העדות ' באור הוא למה שאמר אך את מטה לוי לא תפקד ולומר כי מה שלא התפקדו הלוים בתוך בני ישר' אינו אלא למעלתם כדי שיהיו משורתי המשכן ובמדרש ואתה הפקד את הלוים כל מי שמקריב עצמו מעט מקריבין אותו הרבה מנין מבני לוי שקרבו עצמן מעט דכתיב ס' לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי לפיכך אמר הקבה הם קרבו אלי אף אני מקרבן ועושה אותן משורתי ונדולי ביתי ואיני מפקיד ביתי אלא להם שנא ואתה הפקד את הלוים על משכן העדות ועל כל כליו ועל כל אשר לו המה ישאו את המשכ' ואת כל כליו והם ישרתוהו אמ' על משכן העדות והוא' הארון שבו העדות' ועל כל כליו הם המנורה והשלחן והמזבחות ' ועל כל אשר לו ' כל הכלים ' המה ישאו את המשכן הם הנושאי' בנסוע המחנו' והם המשרתים בחנות ' ובנסוע המשכן יורידו אותו הלוים ובחנות המשכן יקימו אותו הלוים והזר הקרב יומת כבר הודעתיך כי בכל מקום שתמצא השם רשום למפרע בהפוך אותיותיו מורה על מדת הדין כי כן הזכירו המן הרשע בהפוך אותיותיו ואמר וכל זה איננו שוה בכל עת ונתהפכה מדת הדין עליו ' נהנה בכאן בענין עבודת הלוים הזכיר תחלה בכתוב הזה השם הנעלם ואחרי כן הזכי' השם המפורש שני פעמים למפרע להורות על מדת הדין שהיא פתוחה על הזר הקרב לעבודת הלוים וכענין שארע בעזא שכתוב בו ויחר אף יי' בעזא ' והשתכל איך התחיל הרמז בכל פעם ממלת הלוי ומה שידעת כי מדתו של לוי מדת הדין היא והיא הא אחרונה שבשם ולכך התחיל רמז ההא בכל פעם ממלת הלוי וזה מבואר ובאור הכתוב יורידו אותו יסיריו הבדים לעמודים ' ובחנותו היו הם מקימין אותו והזר הקרב לעבודה יומת בידי שמים ' על עדת על כל אחת מעדת ' כן עשו שנזהרו שלא נגעו במשכן לעולם ' איש על דגלו באותות מלשון אותות השמים והם סימנין שיהיו בכל דגל ודגל ' היה בדגל ראובן צורת אדם רמז להודאים ' והיה בדגל יהודה צורת אריה שכן המשילו אביו לגור אריה ' והיה בדגל אפרים צורת שור כענין שכתוב בכור שורו הדר לו ' והיה בדגל דן צורת נשר עד שהיו דומין לברובים שראה יחזקאל ' ויתכן לפרש באותות מלשון בכל אות נפשך שכן ישראל נתאוו לדגלים במעמד הקדוש כשראו שם דגלים של מלאכי השרת וכן אמר שלמה עליו השלום דורי צחצחות ואדום דגול מרבבה ' ודרשו רבותינו ז"ל בשיר השירים רבה שבא הקדוש ב"ה לסיני עם מלאכי השרת עשרין דגלים ' ועוד דרשו שם הביאני אל בית היין זה הר סיני שבו נתנה התורה שנמשלה ליין ' ודגלו עלי אהבה זו שכינה ' וכן באר הכתוב טוב ארוחת ירק ואהבה שם על דרך הקבלה ולכך אוו ישראל שיהיו עליהם דגלים כמותם וכך היה סדור הדגלי' כפי מה שמצינו בכתובים ' כבר ידעת שהיו י"ב שבטים נחלקים לארבעה דגלים שלש לכל רוח ורוח מארבע רוחו' העולם ש"ב כשם שבטי מעלה הידועים נחלקים לד' מחנו' שלשה לכל רוח והם הנקראים ד' מחנות שכינה ' והיה להם י"ב מפורש לכל שבט ושבט והיו המפורש משתנות בגווניהם וצבעוניהן חלוקים זה מזה כענין דגלים של מעלה שראה בסיני שהן כדמות להבי אש בסיני גוונים וצבעונין יהודה וישששכר וזבלון שהיו במזרח ' יהודה צבע ספתו כענין השמים מצויר בה אריה '

וישששכר

וישכר צבע שלו דומה לכחול מצויר בה שמש וירח
על שם שהיו בקיאים בתקופות ומולות · בזלון צבע מפה
שלו לבנה סיכן לעשרו שהבסף לבן מצויר בה ספינה ·
ראובן ושמעון וגד שהיו בדרום · ראובן מפה שלו אדומה
מצויר בה דראים · שמעון מפתו ירוקה מצויר בה שכם ·
גד מפה שלו חציו לבן וחציו שחור מצויר בה גדוד ·
אפרי מנשה ובנימן שהיו במערב · אפרים צבע מפה שלו
מצויר בה שור · ובשל מנשה ראם · בנימן מפתו כזלוה
מכל הצבעי מצויר בה זאב · דן ואשר ונפתלי שהיו בצפון ·
דן מפתו שחורה מצויר בה נחש · אשר צבע מפתו דומה
לאור השמן מצויר בה אילן זית · נפתלי צבע מפתו דומה
ליין צלול מצויר בה אילה · ועל הבן הטב ואדרם כולם
בשמותיהן שבטים שבטי יה של מעלה ושל מטה · דגל
מחנה יהודה היה נוסע תחלה והי במזרח · ולפי שהיה בעל
גבור נמשל לאריה שנאמ גור אריה יהוד ועמו משה וישכר
ומטה זבולן וכתוב בהם ראשונה יסעו והמלה חז תרמוז
לחכמה כי בן היו כלם בעלי תורה שנאמר יהודה מחוקקי
וכתיב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וכתיב ומזבולן
משכי בשבט סופר · ועל כן הם ראויים לשבת יחדיו
ושלשתן נקראי מחנה יהודה · והיו דוגמת כחנה גבריאל
עזריאל שסעי בלפני השכינה ושלשתם נקראים מחנה
גבריאל ויש לכל אחד מהם כמה מחני וכמה צבאו מלאכי
שהם מפונים עליהם כשם שהיו במשה וישכר ובמשה
זבולן כמה אלפים ורבבות מישראל · ומעתה הבן הרמז
הנמרץ אשר רמז הכתו באומרו יהור גבר באח ובא לרמוז
כי מחנ יהוד דוגמת מחנה גבריאל · דגל מחנה ראובן היה
בדרום והיה בעל תשובה והתשוב היא חסד גדול מהבורית
על גבראיו והוא פתח תחלה בהצלה ורחמי שנאמר וישמע
ראובן ויצילהו · ועכו משה שמעון שנולד אחריו ומטה
גד שהוא בכור שפחת לאה וכתיב בהם ושניים יסעו כי כן
הבינה שניה לחכמה ושלשתן נקראין מחנה ראובן · והיו
דוגמת מחנה מיכאל כוכביאל פדיאל מימין השכינה
ושלשתן נקראין מחנה מיכאל · הוא שרמוז משה רבינו
כשבת בשיות הים מ כמוכ וסיי בתור אין כאל ישרון הרי
מיכאי וידעת כי הו מלאך החסד והרחמי ואחרי זאת כתיב
ונסע אהל מועד מחנ הלוים בתוך המחנו וידעת כי מחנה
הלוים שנים ועשרים אלף היו שנא כל זכר מבן חדש ומעלה
שנים ועשרים אלף דוגמ המלאכים שירדו בסיני שהם שנים
ועשרים אלף שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ושנים
ועשרים אלף הללו היו קרובי לשכינ והנה הלוים משרתי
המקדש זכו אל המעלה העליונה הזאת כי היה במספרם
כמספ מלאכי השר הקרובי לשכינה ואין בספק כי ירדו שם
צבאות רבות וכחנות עצומות של מלאכים מלבד אלו והיו
רחוקים לשכינה מפני שלא היתה מעלתן כל כך וכן היו
מקודי ישראל רחוקים כן הארון כענין שכתוב מנגד שואל
לשון רחוק כלשון ותשב לח מנגד הרחק · ויש לך לרעת
כי כמו שהיה מחנה ישראל ארבעה דגלים לארבע רוחות
העולם מקיפין למחנה הלוים הוא שאמר כחנה הלוים
בתוך המחנות כלומר שמחנ הלוים היה באמצע תוך
ארבע מחנות ישראל · כן היו מחנה הלוים מקיפין לאהל
מועד לארבע רוחות העולם שהרי משה אהרן ובניו היו
במזרח ובני גרשון במערב ובני קהת בדרום ובני מררי בצפון
ואהל מוע היה באמצע תוך הלוים ומה שאמר הכתו ונסע
אהל מועד מחנ הלוים בתוך המחנו · פירושו כך ונסע אהל
מועד בתוך מחנה הלוים ובחנה הלוים בתוך המחנות של
ישרל נמצ אמצעו הנקוד לאהל מועד שארבע מחנו ישראל
מקיפין לו מנגד וזה כנגד השכינה שארבע כהנותי מקיפין
לה חהו שאבר בפרשת מרכבה ושכינת אל רם ונש באמצע
וכפאו נבוה ותלול לכעלה · דגל מחנה אפרים לצבאותם
ימה ידעת כי ירבעם חטא והחטיא את הרבים והוא הידה
כשבט אפרים לפיכך היה צריך רפואה לרכאות את שלו
ועכו כתה מנשה ומטה בנימן וזהו שכתוב לפני אפרים קלים פ ג
ובנימן ומנשה עוררה את גבורתך · והיו חונים במערב
ואמרו רזל שכינ במערב וכתי בהם ושלישי יסעו ומהראוי
לסמוך לתורה ולתשובה גבורה כדי שישוב האדם בתשוב
ויתגבר על יצרו ושלשתן נקראים מחנה אפרי והידה דוגמ
מחנה רפא זבריא אחזיאל מאחרי השכינה ושלשתן נקראי
מחנה רפא הוא שרמזו משה רבינו עה על מי הצדי תרואה כמדבר יב י
ואמר אל נא רפא נא לה הרי רפאלי דגל מחנה דן צפונה מן
הידו כי שבט דן קבלו שני עגלי זהב שעש יבע הוא שכתו מלכים ב י
את האח נתן בכיתא ואת האחד נתן בדן והיה ראוי להיותו ל ח
בצפון לפי שכשם העושר יוצא לעולם ורן החשיך כל העולם
בעו ואמר הכתוב והי במחשך כעשהם · כי המזרח ישעי כט
השמש יוצא משם גם הדרום השמש הולך שם בגובה
לכך נקרא דרום שהוא דר רום כלו שדר ברומו של רוח גם
המערב כיון ששוקע שם הנה הוא מתהלך באותו רוח
אבל רוח צפון אין השמש זורחת שם לעולם כי לכך נקרא
צפו שהשמש צפו משם וכלו חשך והו הרוח הראוי לשבט
דן שהחשיך בעו את העולם ולפיכך היה צריכ שיכפ לו
הקדוש ברו הוא ושיאי עליו וכענין שכתו כי אשב בחושך מיכה ז ח
י אור לי ועכו משה אשד ומט נפתלי להאיר על חשבו מכה
שכתו וטובל בשמן רגלו שהשמן קרוי אור וכתיב בנפתלי דברי לג כג
שבע רצון ומלא ברכת יי וכתיב בהם לאחרונה יסעו ולפי סוס לג כג
הכתו בשא הדגלים היה לו לומר ורביעי יסעו ואם לאחרונ
לרמוז על האבן הראשונה העשירית ההא האחרונה
ושלשתן נקראי מחנ דן והיו דוגמ מחנה אוריא דגיא ומאל
משמא השכינ ושלשתן נקראי מחנ אוריא חוא שרמוז דה
עה בענין כפרת הקרבנות אל יי ויאר לנו הרי אוריאל · ודע פנ קיח מ
והבן כי כשם שהיה סדור ארבע דגלים שבמדבר דוגמת
ארבע מחנות שכינה כן הסדור בעצמו בארבע חיות הקדש
וכך הוא הסדר לכל חידה ששמה שור ומחנה גבריאל ·
ודגל מחנה יהודה למזרח חידה ששמה שור ומחנה רפאל ·
ודגל מחנה אפרים למערב חידה ששמה אדם ומחנה
מיכאל ודגל מחנה ראובן לדרום חיה ששמה נשר ומחנה
אוריאל ודגל מחנה דן לצפון והבן הטב מה שזכרתי
ותבין כח תורתנו הקדוש ואיך הם צבאו שר למט נקשרי
ונאחזים עם צבאות מלאכי השרת למעלה ואז יתגלו לך
תעלומות חכמה וכדי לבאר כי שנים עשר שבטי יעקב כנגד
שני עשר מלאכי שבטי מעלה מה שהזכרתי שכולן חתומי
בשם אל תמצא שמות נשיאי השבטים העומדים לארבע
רוחות שחותמים בשם אל גם כן והנה נם זה ענין נפלא
וזה ראוי להסתירו כי הנשיא העומד לרוח מזרח בדגל
יהודה שכו נתנאל ונשיא העומד לרוח דרום בדגל ראובן
שמו שלומיאל והעומד לרוח מערב בדגל אפרים שמו
גמליאל והעומד לרוח צפון בדגל דן שמו פנעיאל ולא
תמצא בשאר השמות שיהיה חותם אחד מהם בשם
אל זולת אלו הארבע העומדים בארבע דגלים לארבע
רוחות העולם וכן תמצא זה מפורש בפרשת קרבנות
הנשיאים שהקריבו כסדרן כסדור הדגלים ואמר ביום
הראשון נחשון בן עמינד למטה יהוד ביד השני נתנאל בן
שוער

ואתה תחזק מכל העם שהוא לשון שררה וישראל משיבין מה תחזו בשולמית מה שרר תתנו לנו כמחולת המחני׳ יכולים אתם לעשות לנו כאותו כבוד שהיה הענן חופף עלינו׳ והחונים קדמה מזרחה ומונה והולך יהודה יששכר וזבולן והיו סמוכים למשה אהרון ובניו כי כן יזכיר למט׳ והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד בזרחה משה אהרן ובניו׳ ולפי שהיו סמוכין למשה ולאהרן נעשו גדולים בתורה שנ׳ לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו וכן ישששכר ומבני ישששכר יודעי בינה לעתי׳ וכן זבולן ומזבולן מושכים בשבט סופר ועל שהיו שלשתן שכני התורה נעשו כולן בני תורה זהו שאמר טוב לצדיק טוב לשבנו והיו בני קהת בדרו׳ וסמוכים להם ראובן ושמעון וגד ושלשתן היו שכני קרח ועדתו ונאבדו במחלקותו של קרח זהו שאמ׳ אוי לרשע אוי לשכנו והיו שבעה ענני כבוד מקיפין אותן ארבע מארבע רוחות ואחד הולך לפניהם דרך שלשה ימים וענן שכינת שה׳ ביניה׳ ואחד מסך על גביהן שנ׳ ועונן י״י עליה׳ יומ׳ בנסעם מן הכותל הענן שהי׳ הולך לפניה׳ היה הורג הנחשי׳ והעקרב׳ ומשוה להן הדרך משפיל להן את הגבוה ומגביה את השפל ואותו שהיה מסך עליהם שלא יראו שרב וצנה ארבעים שנה ועל אותו הדור אמר שלמה ע״ה ברוח הקדש יפה את רעיתי כתרצה שאני מתרצה להן ומעמידם ומושיבם ואם משה רבי עליו השלום ימצאהו בארץ מדבר יסובבנהו שהבינם בדרכי תור׳ יצרנה ובאישון עינו עשה להם דגלים כמלאכים דגול מרבבה וכתיב וכב אלהים רבותים אלפי שנאן ע״כ במדרש׳ ראשונה יסעו׳ דרש רזל אתה מוצא יהודה בכל מקום בתחלת בין לחנידה בין לנסיעה בין לקרבנות בין למלחמה׳ לחנידה והחונים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה׳ לנסיעה ונסע דגל מחנ׳ יהוד׳ לקרבנות ויהי המקריב ביום הראשון נחשון בן עמינדב למטה יהודה למלחכה מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה ואמר י״י יהודה יעלה ואף לעתיד כשיבא המבשר יהודה שנ׳ מה נאוו על ההרים רגלי מבשר וגו׳ וכתיב חגי יהודה חגיך׳ נשיא לבני גד אליסף בן רעואל גרים ולא בדלת כי כן כתוב בפסרה על זה לית כותיה בכל שבטיא וחד בן רעואל המדיני אבי כן הפסוק שהזכיר בראש הספר לגד אליסף בן דעוא בדלת מאחר שהזכיר על זה דלית כותיה בכל השבטים והוא נקרא פעם בדלת ופעם בו׳ש והכל ענין אחד כי הענין שרצה באל ידע אותו׳ אלה פקודי בני ישראל ששכאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים׳ כנר הזכיר המספר הזה למעלה ומה שהחזירו פעם שנית להורות על הפלא העצו׳ שהיה בהם כי לא מת אחד מהם כין הגוי הגדול הזה מיו׳ שנפקדו ועד יום הנסיעה והיו עשרים יום שהרי בעשרים לחדש נסעו׳ ואלה תולדות אהרן ומשה הזכיר משה לפי שלבדם תורה כי תלמידיו של אדם הן הן תולדותיו העקריות והיו תולדות אהרן בהולדה והולדות משה בלמוד התורה ולזה הזכיר הר סיני שבו נתנה תורה ואמר ביום דבר י״י את משה בהר סיני וכן דרשו רזל כל המלמד את חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו ואחרי כן הזכיר ואלה שמות בני אהרן לבאר שהיו בנים לאהרן לבדו ולזה הזכיר ארבעתם בשמותם ואחרי כן הזכיר שלישית ואלה שבות בני אהרן הכהנים המשוחים אשר מלא וגומר ויתכן לפרש על דרך הפשט כי חוצרך זה ללמוד שהקבה מדקדק עם הצדיקים כחוט השער שנאמ׳ וסביניו נשערה מאד׳ ועל כן הוסיף הכתוב כאלו ילדו׳ ואחרי כן הזכיר שלישית ואלה שבות בני אהרן הכהנים המשוחים אשר מלא וגומר ויתכן לפרש על דרך הפשט כי חוצרך זה ללמוד שהקבה מדקדק עם הצדיקים כחוט השער שנאמ׳ וסביניו נשערה מאד׳ ועל כן הוסיף הכתוב כאלו

הכהנים

נשיא לבני זבולן אליאב בן חילון ביום הרביעי נשיא לבני ראובן אליצור בן שדיאור ביום החמישי נשיא לבני שמעון שלומיאל בן צורי שדי ביום הששי נשיא לבני גד אליסף בן דעואל ביום השביעי נשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד ביום השמיני נשיא לבני מנשה גמליאל בן פדה צור ביום התשיעי נשיא לבני בנימן אבידן בן גדעוני ביום העשירי נשיא לבני דן אחיעזר בן עמי שדי ביום עשתי עשר יום נשיא לבני אשר פגעיאל בן עכרן ביום שנים עשר יום נשיא לבני נפתלי אחירע בן עינן הרי לך שנים עשר נשיאי השבטים איך הקריבו קרבנם בסדרן כפי הסדור שהיה בדגלים ממש ואם תצרף הארבע׳ ימים שהקריבו בהם הארבעה נשיאים שחותמם בשם אל ביום השני שהקריב נתנאל וביום החמישי שלומיאל וביום השמיני גמליאל וביום עשתי עשר פגעיאל יצא לך מחשבון השני והחמישי והשמיני והעשתי עשר מספר ה׳ המיוחד וכענין מספר וי׳ה בשלשים שנה ברביעי בחמשה לחדש שעלה לט׳ והוא שם היחוד כאשר יו עת׳ ובמרש איש על דגלו באותות באותות שמסר להם אביהן כשנפטר יעקב אבינו צוה לבניו שלא יגעו במטתו אחד מן המצריים ולא מבני בניו לפי שיש בהם מי שנש׳ מבנו כנען וכן הוא אומ׳ ויעשו בניו לו כן כאש׳ צום וישאו אותו בניו ארצ׳ כנען ולא בני בניו אם להן יהוד ויששכ׳ וזבולן ישאו מן המור׳ ראובן ושבעו׳ וגד ישענו מן הדרום אפרי׳ ומנש׳ ובנימ׳ מן המער׳ דן ואשר ונפתלי מן הצפון יוסף אל יעשן מפני שהוא מלך לוי׳ לא יעשן מפני שהו׳ טוען ארון י״י ומי שהוא טוען ארונו של חי העולמים אינו בדין שיטעון ארונו של מת אב תטענו סתי כמצות עתיד הקבה להשרות אתכם דגלים במדבר ועכשו הידה משה מצר על סדור הדגלים שלא תפול מחלוקת בין השבטי׳ מי נמור׳ מי במער׳ אמר לו הקדו׳ ברוך הוא אינך זקוק לטרוח בזה שכבר היה דבר זה מסור׳ בידם מאביהם׳ יחנו בני ישראל כנגד רחוק מיל כענין שנאמד ביהושע אך רחוק יהיה ביניכם וביני כאלפים אמה במדה כדי שיוכלו לבא שם בשבת להתפלל והיו הדגלי׳ שוים לכל רוח ורוח והיו משה ואהרן סמוכין לארון שנאמ׳ והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה משה אהרן ובניו׳ אמר הקבה שאם כעסתי על בני יהיו עושים פשרה ביני וביניהם זהו שאמר הכתוב נרנגה בישועתך זו תשועת הים ובשם אלהינו נדגול זו דגלי מדבר׳ ימלא י״י כל משאלותיך חבה יתרה חבבן לעשותם דגלים כדי שיהיו נכרים בני ראובן לעצמן ובני שכינה לעצמן וכהא הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה למהד לעשיר שהיה לו אוצ׳ מלא יין נכנס לבודקו מצאו כולו חומץ בא לצאת מתוך האוצר מצא שם חבית אחת של יין טוב אמר חבית זו חביבה עלי מן כל האוצר כך להבה שבעי׳ אומו׳ וככולם לא מצא תנאה אלא מי שרוא יין בנימטריא שבעים כמספר שבעי׳ אומות ועל כולן ודגלו עלי אהבה ואומר ששים המה מלכות והם אלופי בני שעיר ושמונים פילגשים נח ובניו ועלמות אין מספר בני ישמעאל אחת היא יונתי שלא נתערבה באומות העולם׳ רבי יהודה אומר הביאני אל בית היין למרתף גדול של יין זה סיני שמשם יצאה תורה שהיתה נדרשת במט פנים טהור וכמט פנים טמא זהו שאמר הכתוב מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה איומה כנדגלות׳ מלמד שהאומות היו רואין אותן איומי׳ בדגליהם ואומרים להם שובי שובי השולמית הדבקי בשכינה שובי שובי ונחזה בך נעשה מכם שלטונין והגמונין כמה דתימר

כיולפי׳ שם דה״י פ׳ יב ל
מוכפני׳ פ׳ י

כמדבר׳ ו׳ ג
סיר ו׳ ד
דכריס לב׳ י
סיר פ׳ יט
קליס פס יח

נמדבר ו׳ יח
סס ו׳ יב
מופטים ו׳ ט

ישעיה נב ז

ד

הכהנים המשוחים אשר מלא ידם לכהן לא נשא פניהם כשחטאו לפניו אבל הנשים מיד בעונש מיתה וזהו שכתוֹ
כה ט אשר לא ישׂא פנים לזקן וכתיב אשׂר לא נשא פני שרים
ל יט ולא נכר שוע לפני דל כי מעשה ידיו כלם׳ ויתכן עוד
שיהיה בכתוב סוד כי בני אהרן יחזור לנדב ואביהוא בלבד
שכבר מתו והוא שהזכיר ויקח נדב ואביהוא לפני יי׳ ואמר
הכהנים המשוחים ומפני שארבעתם היו משוחים לכך
הוצרך לפרש אשר מלא ידם לכהן קרי ביה לכהן כלומר
אותם אשר מלא ידם לכהן אחר והוא פנחס בן אלעזר
ג ו כה והוא שכתוב ותלד לו את פנחס אלה וגומר וזהו שהזכירה
תורה מיתת נדב ואביהוא בפרשת פנחס וזהו שכתוב
בתחלת פרשת פנחס בן אלעזר בן אהרן כי כל התורה
כולה רמזים והערות ועל כן הזכיר בכאן שלשה פעמים
אלה לרכוז על שלש הויתם הראשונה הויה שכלית כלפי
משה והשניה הויה נופנית כלפי אהרן והשלישית הויה
מחודשת כפי מדותיו של הקדוש ברוך הוא ׳ ומפני ששתי
הויות היו בזמן אחד לכך הזכיר בהן ואלה בקשור ואו מה
שאין כן בהויה מחודשת שבה הזכיר אלה בלא ואו
והואיל והזכירם פירש מיתתם וחטאם שמתו בו ׳ מבן חדש
יח נב ג ומעלה תפקדם׳ אמרו במדרש זהו שאמר הכתוב צדיק
כתמר יפרח מה תמרה זו צלה רחוק כך מתן שכרן של
צדיקים רחוק ׳ מה היא עושה תמרים ועושה גובלות אף
ישראל יש בהם בני תורה ויש בהם עמי הארץ ׳ מה היא
עושה גובלות שאין נכנסין לאוצר ויש בה תמרים שנכנסין
לאוצר כך ישראל בסדבר

פלכות ירמוז למדת הדין ובגד תולעת שני מכסין אותו בעו׳
תחש והמנורה מכסי׳ אותה תחלה בבגד תכלת ועל התכלת
עור תחש ומזכח הזהב המיוחד לקטורת פורשין עליו בגד
תכלת ועל הבגד עור תחש ומזבח הנחשת שהוא מזבח
העולה פורשים עליו בגד ארגמן שהוא אדום יותר מבגד
שני כי שם זורקין הקרבנות ועל הארגמן עור תחש נמצאת
למד שכל הכלים בגד תולעת שני לפי שהוא אדום והשלחן
שהוא סימן לכתר בין שיהיה בהן תכלת או שני או ארגמן
כולן מכוסין בעור תחש והוא המכסה העליון הנראה על
כולן חוץ מהארון שלא רצה הכתוב להעמידו במכסה עור
תחש כשאר הכלים אלא שיהיה המכסה העליון תכלת
מן הטעם שהזכרתי׳ ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן שמן
המאור וקטורת הסמים׳ כתב הרמבן זל כי מה שאומר
ופקודת אלעזר ולא אמר ומשא אלעזר כמו שאמר משא בני
קהת נראה מזה שלא היה אלעזר נושא אותם אבל היה
פקיד עליהם אבל מן הירושלמי מצינו שהיה אלעזר נושא
אותם הוא בעצמו ובודאי היה משא גדול שהרי הקטר שסה
מנה היה ושמן המאור לשנה שלמה היה קפ״ג לוגין והיה
בלי ספק מעשה נס עד כאן לשון הרב זל ׳ ומצאתי
בירושלמי בפרק המצניע שמן המאור בימינו מנחה קטורת
הסמים בשמאלו ומנחה התמיד של יום תלויה בזרועו ושמן
המשח׳ בימין צלוחית קטנ׳ תלויה לו באפונדתו ׳ ל תכריתו
את שבט הקהתי צות הקב״ה לאהרן ולבניו לחזיר הלוים
בני קהת ולשמור אותן שלא יבאו לידי כרת וחס הב״ה על
יום לג כו שבטו של לוי שמס עצמו על קדושת השם בעגל שנ׳ והרגו
איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרובו ולכך אמר
אל תכריתו ׳ ובמדרש תכריתו כך שנו זל כל חייבי כריתות
שלקו נפטרין מידי כרתן שנאמר והפילן השופט כתיב

ארבעים יכנו׳ וכתיב ונקלה אחיך כיון שלקה הרי הוא אחיך
ולמה ארבעים אלא האדם הזה נוצר לארבעים יום ועבר על
התורה שנתנה לארבעים יום אפרה תורה ילקה ארבע׳ ויצא
ידי עונשו וכך אתה מוצא באדם הראשון כשנצטוה ועבר
עליו לקה העולם בארבעים עונשין אדם הראשון עשרה׳
וחוה עשרה׳ והנחש עשרה׳ והאדמה עשרה׳ ולפיכך
כשיעבור האדם על המצוה ילקה ארבעים כן אתה מוצא
במדבר בעונש פרגלים שלקו ארבעי׳ שנה במדבר משפחות
הקהתי ולא אמר משפחות קהת אמר הקב״ה גלוי וידוע
לפני שעתידין קרח ועדתו לערער על משה ואהרן אעפ כן
אמר הקב״ה אל תכריתו נטל חצי שמו ונתן אותו על קהת
ואמר הקהתי׳ משל למלך שהיה לו בן ונדבק עם הלסטים
ונתפסו אמר המלך בשביל בני אני פודה אותן עכשיו׳ ועל
יספי׳ מז זה אמר הכתוב למען שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם לך
לבלתי הכריתך׳ ולא יבאו לראות כבלע הקדש לשון כבלע
יספיס ג הסרת דבר ובטולו וכן ודרך אורחותיך בלעו׳ ועל דרך
הפשט יאמר ולא יבאו לראות כאשר יסר בניו ויוסר מסך
הפרוכת ואז יתגלה הארון שהוא קדש וכאלו אמר ולא
יבאו לראות את הקדש כבלע׳ ועל דרך הקבלה ולא יבאו
לראות כבלע כשהכבוד מתבלע וחוזר אל מקומו הראשון ג
הקדש למעלה׳ וידוע כי כל השנה היה הכבוד נשמט מן
הענין לפני לפנים לגמרי ומתגלה על הכפורת זהו שכתוב
ויקרא יו כי בענן אראה על הכפורת לא אמר כי אראה בענן אבל אמ׳
כי בענן אראה כלומר אני בא בעפוד ענן ואחר כך אשמש
מן הענן ואראה על הכפורת וכב׳ הזכרתי זה במקומו ולפיכך
לא היה רשות לכהן גדול ליכנס לשם כי אם פעם אח׳ בשנ׳
ביום הכפורים ואף ביום הכפורים אינו רשאי ליכנס לשם כי
אם בקטורת ולא שיכניס הקטרת עשוי ג׳ א שיעשנו לשם
ויעלה תמורת עשנו שם ויהיה הכבוד נכסה פעיניו וכענין
שכתוב וכסה ענן הקטור׳ את הכפרת וזהו שהזהיר׳ את הלוי׳
ולא יבאו לראות כשהכבוד מתבלע אל הקדש שהוא חבין
עזו וכענין שכתוב ונונה כאור תהיה קרנים מיד לו
ושם חבין עז׳

נשא את ראש

שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפעלי און׳

שלמה

המלך הודיענו בכתוב הזה כי המשפט
שבו קיום העולם הוא מחתה ופחד
אצל הרשעים ושמחה אצל הצדיק
וידוע כי לשון שמחה יותר גדול מן הגילה והרינה
והמשוש׳ והוא שכתוב גיל׳ יגיל אבי צדיק וילוד חכם
ישמח בו׳ הזכיר לשון גילה אצל הצדיק והשמחה שהיא
יותר גדולה אצל החכם אשר בו שתי המעלות חכם וצדיק
כי

תלים לב יא כי אין שלמה עה כשבח חכם רשע וזהו שכתוב שמחו בי׳ וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב׳ צרף בכתוב הזה שלש לשונות של שמחה והם שמחה וגילה ורנה׳ והזכיר תחלה השמח׳ שהיא גדולה ויחס אותה לשם יתעלה לרוב מעלת׳ כי לא אמר שמחו וגילו בי׳ צדיקי׳ ובאור הכתוב כי הצדיק ישמח בהעשות משפט בעיר וכשאין ביניהם גזל וחמס ואם עושק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה ידאג ויאנח על זה כי כן מדתו של צדיק וכחתה לפועלי און עשות משפט הוא מחתה ויראה ופחד לפועלי און כי יראו לנפשם כאשר יזכיחו בעיר עושי רשעה והענין להם למחתה פן יענשו על מעשיהם הרעים ואם כן באר לך הכתוב כי עשית המשפט שהוא מחתה לפועלי און הוא שמחה אצל הצדיק׳ והנה שלמה עליו השלום כוון בזה להודיענו שיתחייב האד׳ להיותו שמח במצות כשיעשה אותן או יראה אחרים עושין וזהו שאמר עשות משפט ולא אמר עשותו משפט׳ וידוע כי השמחה במעשה המצות מצוה בפני עצמה׳ וכשם שהמצוה עבודה לשם ית׳ כך השמחה על המצוה נקראת עבודה׳ וכן כתוב תחת אשר לא עבדת את י״י אלהיך בשמחה והוא שכתוב עבדו את י״י בשמחה באר כי השמחה שלמות העבודה׳ ועל כן היה ענין השיר במקדש ובמשכן בשי׳ הפה והכלי שהוא מכי נפש האד׳ לדרך השמח׳ ומכאן אמ׳ הכתו׳ בלוים לעבוד עבודת עבודה׳ ודרשו רזל אי זו עבודה׳ היו׳ אומר זה השיר כי היו הלוי׳ מוזהרין ומצווי׳ לשור׳ ולעורר השמחה על מצות הקרב׳ כדי להיות מעשה המצו׳ בשמחה׳ וכן היתה כי עקר זמנו׳ תקפו׳ של אדם בתכונת כח הקול בטורח המלאכות הוא מזמן שלשים שנה עד חמשים וכמו שאמרו בן שלשים לכח ומן החמשים ואילך הכח תשש והקול נפסק והלוי נפסל כי איך ישי׳ את שיר י״י כיון שנפס׳ קולו ונשתנה וזהו ששינינו לוים בומים כשרים בשנים פסולים ועל זה אמר הכתוב ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד׳ ובפני זה נצטוו הלוים להמנות מבן שלשים ועד בן חמשים שהוא זמן עבודתם וזהו שכתו׳ נשא את ראש בני גרשון גם הם לבית אבותם למטפחותם מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה׳ אמ׳ גם הם כלום׳ כמו שנשאת בני קהת כי כן הזכיר בפרשה של מעלה׳ ולא אי שהיו בני קהת ראשונ׳ במעל׳ שהיו נושאי המקודשי׳ לכך צוה למנותן תחלה אע״פ שגרשון היה הבכור׳ וכבר הזכרתי נסדר של מעלה כי כשם שהיו ישראל במדב׳ ארבע דגלים לארבע רוחות העולם כן היו הלוים ארבע חלקים לארבע רוחות העולם כי משה ואהרן ובניו היו במזרח ובני צחשון היו במערב ובני קהת בדרום ובני מררי בצפון ומכסה התחש אשר עליו׳ לא הזכיר גם כן מכסה עורות אילים סאלמים כי היו דבקים זה עם זה או אחז הכתוב דרך קצרה בפרשה זו תבאר משא הלוים ועבודתה כי משא בני גרשון היתה קלה כי היו נושאים חבדים והם יריעות המשכן והאהל והמסאות והקלעים וזהו ששנו רזל בני גרשון היו ממונים על כלי יאורת והנה היא עבודה קלה משל מררי׳ אבל בני קהת עבודתם שהיו ממונין על הנחשת ועל העצים חזק בשתי כתפיהם כריחיו ועמודיו ואדניו והיה איתמר ממונה על בני גרשון ובני מררי כי בחפות המשכן היו מחזירין כל אחד על עגלתו לעבוד עבודת עבודה׳ זה השיר שהיה עבודה לעבודה אחרת והוא הקרבנות וכן הוא אומר עבדו את י״י בשמחה ופסוק מלא הוא שקורא עבודה לשיר הוא שכתוב בדברי הימים והמשוררים בני אסף על מעמדם אין להאריך יותר על עבודתם וזהשיר הזה היה בקנורות ומצלתים

והיו אומרים שירות וזמירות להקבה בשעת הקרבן ואמרו רזל כמה ניכין היו בכנור שבע שנ׳ שובע שמחות את פניך׳ תלים יו אל תקרי שובע אלא שבע וכן דוד עה אומר שבע ביום תלי קיט הללתיך וליבות המשיח שמונה שנ׳ למנצח על השמינית׳ כס יב ו על נימא שמינית ולעתיד לבא עשרה שנאמר בנבל עשור׳ כס לג זכרו לו ואומ עלי עשור ועלי נבל כן דרשו רבותי זל במסכת כס נב ערכין בפרק אין בערכין בסופו ובאור הענין כי העולם הזה על שבעה מזלות ולימות המשיח תרבה ההשגה בתוספ׳ מעלה ולעולם הבא תהיה ההשג׳ על השלמות במעלה שהיא כלל המעלות כולן׳ ודע כי לא נתפרש ענין השיר עד שבא אדנינו דוד עליו השלום והנה הוא נחלק לשמנה חלקים כי מספר הלוים המשוררי׳ שמונ׳ חלקי׳ והם אסף הימן ידותון איתן האזרחי הרי ארבע׳ ולוי היה שם ששמו כן הרי חמשה ועל הגיתית הוא משפחת הגיתית והוא כשפחת עובד אדו׳ הרי ששה ובני קרח הרי שבע׳ ובני משה הרי שמונ׳ כי תפלה למשה ענינו לבני משה והיו משוררים גם כן בשמונה כלים ואלו הן על נגינות על מחלת על עלמות שיר והמשא שנא׳ דף פ טו כו וכנניהו׳ שר הלוים במשא ישור במשא כי מבין הוא והוא קול חזק וגבוה מלשון וישא את קולו׳ ודרשו רזל במסכת ערכין אל תקרי ישור אלא ישיר׳ במשא דכתיב לעבוד עבודת עבודה ועבודת משא׳ ועל הנחילות והוא מלשון חליל וכתיב והעם מחללים בחלילים׳ ועל שושנים על מלכי פ פ הגיתית על השמינית׳ על פי י״י פקד אותם ביד משה׳ לא תמצא בפקודי בני ישראל שיזכי׳ בהם על פי י״י והזכיר זה בלוים לרמוז על מרתם שהיא מדת הדין והיו ממונים להשמיע קול וכן תולדת הש״ן לשרוק ועל זה אמרו בספר יצירה ש״ן שורקת כ״ם דוממת ומלבד מנוי עבודת השיר היה ממונה עוד על המשפט ולשמור המקדש והיה אפשר לו לשחוט כי הכהן לא היה שוחט וכן כתיב ושחט אות לפניו׳ כמדבר יט ג על כן תמצא שיזכיר הכתוב תמיד בלוים על פי י״י הוא שכתוב ויפקוד אותם משה על פי י״י כאשר צוה׳ וקרוב סס ג יו בעיני לומר כי לכך חייבה התורה למנותם מבן חדש ומעלה כי הוא הקף הלבנה המושלת בלילה ובחת הלוים היא מדת לילה הנקראת אמונה ואמר הכתוב ואמונתך בלילות׳ תלים צב ג וישלחו מן המחנה זה מחנה שכינ׳ שהרי הצרוע והזב וטמא מת שהם טמאים טומאת שבעה משולחים הם ממחנה שכינה אבל בשאר מחנות והן מחנה לויה ומחנה ישראל דין שלשתן חלוק שהצרוע משתלח חוץ משלשתן שהן מחנה שכינה ומחנה לויה ומחנה ישר׳ שכן מצינו במצורע בדד׳ ישב מחוץ למחנה מושבו והוא מחנה ישר׳ והזב ובעל ויקרא יג מו קרי משולח מן השתים ממחנה שכינה ומחנה לויה ומות במחנה ישראל שכן דרשו רבותינו זל בפסחים בענין בעל קרי וכי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצ׳ אל מחוץ למחנה זו מחנה לויה כש שאסור ליכנס למחנה שכינה וטמא מת משולח ממחנה שכינה לבד ומותר בשל לויה וכל שכן בשל ישראל׳ ולקח הכהן מים קדושים בכלי חרס ומן העפר אשר יהיה בקרקע למה במים שמן השכים ובעפר שמן הארץ׳ אמרו בפסכת סוטה אמ׳ רבא מפני מה אמרה תורה הבא עפר לסוטה׳ זכתה יוצ׳ ממנה בן כאברהם רמתי יח כג אבינו שכתוב ואנכי עפר ואפר׳ לא זכתה תחזו לעפרה ע״כ׳ בכלי חרש׳ דרשו רבותינו זל היה רמ אומר מנין שבמדה שאדם קוחד בה מודדין לו שנ׳ בסאסאה בשלחה תריבנה יסעיה כו ח סאה בסאה ותני רבי חייא סימיא שחרב בית המקדש אע״פ שבטלה סנהדרי גדולה ובטלו ארבע מיתות בית דין ארבע מיתות בית דין לא בטלו׳ מי שנתחייב סקילה או מפל

מן הגג או חיה דורסתו׳ מי שנתחייב שרפ׳ או נופל בדליקה
או נחש מכישו׳ מי שנתחייב הרג או נפסר למלכות או
לסטים באין עליו׳ מי שנתחייב חנק או טובע בנהר׳ או מת
בסרונכי׳ וכן בסוטה כמדה שמדדה בה מודדין לה היא
השקתו יין משובח בכוסות משובחים לפיכך הכהן משקה
אותה מים המרים בכלי חרש׳ היא עמדה על פתח ביתה
לראותו והכהן מעמידה על שער נקנור ומראה קלונה לכל׳
היא פרסה לו סודר נאה על ראשה כדי להתנאות לפיכך
ופרע את ראש האשה׳ היא קשטה לו פניה לפיכך פניה
מוריקות׳ היא כחלה עיניה לפיכך עיניה בולטות׳ היא
האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה׳ היא
עשתה בסתר המקו׳ מפרסמה בגלוי הלא הוא דכתי׳ תכסה ט׳ כ׳ וכ׳ כה
שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל׳ ואם תשכיל היטב במה
שאמר בכלי חרש תמצא שיש בו רמז שלא תזכה לקו׳ עמו
בתחית המתים אך תהיה כחרש הנשבר שאין לו תקנה
אם זנתה תאבד מן העולם הזה והעולם הבא שהמזנה תחת
בעלה כעובד שתי רשויות ועל כן אמר בכלי חרש ולא אמר
בכלי זכוכית שהזכוכית יש לו תקנה בנפיחה והמתים
עתידין לחיות קל וחומר מזכוכית וזה סוד מה שדרשו אמן
מאיש זה אמן מאיש אחר כלומר אמן מאיש זה שהיה בן
זוגה בנשמה ובגוף אמן מאיש אחר שהיתה מבנו שתכרת
גפשה מחבורם ולא תהיה עם אחד מהם והכן זה׳ מנחת
קנאות הי׳א וביד הכהן יהיו׳ ככד הודעתיך בפרשת הפלגה
שבכל מקום שתמצא שם המיוחד למפרע הוא רמז למדת
הדין ובאותו עיון שנרמז שם מדת הדין מתוק׳ וכ׳ הערות׳ך
למעלה כי בד תיבות היו כותבי׳ לסוטה שהיו נמחי׳ על המי׳
שהוא אמצעות שם הכנוי שהיא מדת הדין המתוק׳ כנגדה׳
מי המרים המאררים׳ על שם סופן נקראו מרים וכן ובנגדי פ׳ כג ו
ערומי׳ תפשיט וכן קחי רחי׳ וטחני קמח׳ ומה שאמ׳ מאררי׳ פ׳ זמ׳ כז ד
על שם האלות הנמחות במים שהם מקללין אותה׳ והחכם
ר׳ אברהם ז״ל הזכיר בו סוד וזה לשונו מלת מי סמוך ומלת
המרים תואר השם אבל סודו ידוע עד כאן׳ ואומר אני כי
צדק בדברו שהוא שם התואר והנני מבאר סודו כי כן קראו
הכתוב אל הכחות׳ העליונים מרים כי כן קראם איוב פרידי
יום ואורי׳ יום הוא שאמר יבעתוהו כמרירי יום והכף נוספת פ׳ יו׳ נ
כף כמשיגי גבול ואמר יקבוהו אורי יום׳ שהם הכחות׳ פ׳ יו׳ נ
העליונים העתידים לעורר ולרצץ ראשי לויתן׳ וכן דרשו
רבותינו ז״ל עתיד גבריאל לעשות קנוניא עם לויתן ואלמלא
הקדוש בה עוזרו אינו יכול לו שנאמר העושו יגש חרבו׳ פ׳ יו׳ נ יד
והתבונן לשון מי המרים המאררים כי המרים הם המאררים
אותה וכשהיה הכהן משביע את האשה בשם הנכבד והמי׳
בידו היה מכוין לשתי המדות׳ מדת יום ומדת לילה׳
המסכימים להעניש אם נטמאה או לתת לה שכר פרי
הבטן אם נקתה ושתי אלו המדות נרמזות למשכיל במלת
מרי׳ והנה הן מאצילות ומשפיעות כח לכל הכחות העליוני׳
הנקראים אורי יום׳ ועל כן ייחס את המים למלת המרים
ואמר המרים המאררים כלומר מים של המרים המאררים
אותה ומזה אמר החכם הנזכר שהוא תואר ולא שם ומזה
שאמרו וכאו בה המים המאררים למרים שנראה שהוא
שם ולא תואר זה פירוש ובאו בה המים המארירים שהם
למרים כי האלות אשר במים מארירים אותה בכח המרים
והמרים בכח מדת יום ומדת לילה הנרמזים בפרשת ונקה
האיש כעון׳ דרשו רבותינו ז״ל בזמן שהאיש מנוקה מעון
המים בודקין את אשתו ואין האיש מנוקה מעון אין המים
בודקין את אשתו והנקיון הזה הוא שלא בא עליה משקנא
לה ונסתרה ויש שפירש אם בעל שום בי׳אה אסורה כל ימי
אין המי׳ בודקי׳ את אשתו ואפילו בא על ארוסתו בבית חמיו
שאסורה מדרבנן אין המים בודקין את אשתו שנאמר ונקה
האיש מעון והאשה ההי׳א תשא את עונה בזמן שהאיש
מנוקה מעון אשתו נושא את עונה לפיכך אם היתה אשתו
אסורה עליו מחייבי לאוין או מחייבי עשה אפילו שקנא לה
ונסתרה אינה שותה אלא תצא בלא כתובה׳ ודרשו רז״ל
בסוטה סוטה משרבו הנואפים פסקו מי סוטה שנאמר לא סוטה ד׳
אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי
הם עם הזונות יפרדו ועם הקשורות יזבחו ועם לא יבין ילבטי
כלומר לא יעשה עוד בהם הנס הגדול הזה שהוא נעשה
להן לכבודן של ישראל ולהיותם עם קדו״ש וכדי לנקותם
מן הממזרות לפי שאינן מנוקין כבי׳אה אסורה זהו כי הם
עם הזונות יפרדו כלומר מלשון פרדה שאינה עושה פירות
כך הם שטופים בזנות כפרדים וסוסים ולא לעשות פירות
אלא למלאת תאותם׳ ועם לא יבין הטובה הזאת ילכד
בסבלותו וכן ואויל שפתים ילבט׳ וכתרגום ירושלמי וסכלא פסוק י
בשפוותיה מתאחד׳ איש או אשה כי יפליא לנדור נדר
נזיר׳ נסמכה פרשה זו של נזירות לפרשת סוטה לומר
שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין כך דרשו
רז״ל וכן הוא אוכ׳ נ׳ות יין ותירוש יקח לב׳ ועל דרך הפשט פסוק ד
הוזהר הנזיר מן היין כי כל הנמשך אחריו נמשך אחר
התאוות והוא מביא לידי חטאים ומכשולים רבים ונצטוה
בנדול שער לפי שמוליד הדאגה׳ ויהיה לבו נכנע בעבודת
השם יתברך בהיותו מנוול בשערו ויהיה נזהר מהמותרות
המנולי׳ אותו כי כן השער מותר הטבע באדם מהעשנים
הנולדים בגוף וזהו לשון יפליא יעש׳ דבר פלא כי רוב העולם
הולכין אחר תאותם וזה פורש מהתאוות וזהו לשון נזיר
מלשון וינזרו מקדשי בני ישראל שהוא לשון הפרשה או ויקל כ
יהיה נזיר מלשון נזר הקדש כי נזר להיו על ראשו והוא ענין
עטרה וכתר מלכות ונקרא בשם הזה על שם שהוא מלך
מולך על התאוות הפך משא׳ בני העולם שהם עבדי התאוו׳
להזיר ליי׳׳ כי כוונתו בנזירות ליי׳׳ הוא לפי שהיין מפסיד
השכל ואי אפשר שתהיה עבודת האדם שלמה׳ מיין ושכר
יזיר׳ יין הוא הישן שכר הוא התירוש ותרגם אנקלוס כי
היין הוא היין החדש ושכר הוא היין הישן שהוא משכר אבל
עקר תרגם אנקלוס מחמר חדת ועתיק והוא שנצטוה
שיתרחק מחכמה הברים היוצאים מן הגפן היין והענבים
והצמוקין וחרצן וזג ועל כל אחד מחמשה אלו עובר בלאו
והבוסר בכלל ענבי׳ הוא החומץ בכלל יין הוא לפי שמתחלת
היה יין ואסורו לא הופקע בחמוצו ואמרו בפסכת נזיר אפל
ענבים לחים ויבשים חרצנים וזגין וסחט אשכול של ענבים
ושתה לוקה חמש׳ ועל דרך הקבלה איש כי יפליא לנדור
נדר נזיר׳ כבר בארתי לך בסדר אמור כהן גדול חוקת מי
הוא הנה הנזיר למעלה מסנו כי הוא למעלה מן חמדת חנק
בעצם הרחמים העליוני׳ ולפי שהוא מכותר במעלת הנזירות
נקרא נזיר מלשון כתר וזהו כי נזר אלהיו על ראשו׳ תשר
לא יעבור על ראשו גדל פרע שער ראשו וקד׳ את ראשו
וזהו כי יפליא מלשון פלאות חכמה ולנדור מקום חניכה
זהו מוזהר משלשה דברי׳ מן היין ומן התגלחת ומטומאת
המת ועשרי׳ הכתוב בזה שלשה חלקים הזכיר בהם שלשה
פעמים כל ימי חלק ראשון אך כל ימי נזרו מכל אשר
יעשה וגומר חלק שני כל ימי נזרו תער לא יעבור על
ראשו חלק שלישי כל ימי הזירו ליי׳׳ על נפש מת לא יבא
הזוהר מן היין ולטומאת המת כדי להתרחק מן חשמאל׳
והזוהר

הזוהר בהגלהת לפי ששערותיו של אדם הם כחו וכן
בשמשון אם גלחתי וסר ממני כחי וא' להם סוף והם גדלי
כל ימי חיי האדם גם אחר מותו אם עמד במקום לח ' וכל
זה רמוז לענפי השם ונטיעותיו וכחותיו שהם הויות דקות
ופנימיות והן עשויות כעין חוטי שלהביות המתפשטו לכל
צד ואין להם סוף והכליתם אין להם קץ ועל כן נצטוה
לגדלם הוא שאמ' גדל פרע שער ראשו והוזהר שלא יכרות
אהם כי נזר אלהיו על ראשו ואם יכרות שער ראשו שהוא
דוגמת הנטיעות יהיה כמקצץ ומפריד השם מענפיו והנה
שמשון כשנכרת שער ראשו נחשב לו כמקצץ ומיד סר
כחו מעליו והוא כח י"ו זהו לשון ותאלצהו שיחזור למדרגת
הרין קרי ביה ותאצלהו והוא מניעת האצילות שנסתלקה
בכמו רוח נבואה לפי שכח השם סר מעליו בעבור שקצץ '
וצותה תורה בנזיר כשיגלח ראשו שיתן שערותיו על האש
אשר תחת זבח השלמים מפני שהם קדש וזוגמא לקדש
והחמיר בו הכתו' יותר מכהן גדול שלא ישמא לאביו ולאמו
והבן כל זה כי הנזיר בשערותיו הוא דוגמא ואמרו רז"ל
חמשה לקו מעין דוגמא של מעלה אבשלום בשערו שאול
בצוארו שמשון בכחו אסא ברגליו צדקיהו בעיניו ' ועל
ההויות האלו אמ' שלמה קווצותיו תלתלים וכן דניאל ושער
דניאל ז ט די ר"ישיה כעמר נקי וזה מבואר ' ושכר שהזכיר הכתוב על
כל דבר שיהכר האדם ממנו ומלת חרצנים אין לה הכר
בכל המקרא וכן מלת זג והנה חרצן הוא הגרעין וזג הוא
הקליפה שהיא מבחוץ והחכם רבי אברהם פ' בהפך חרצן
הוא החישון וזג הוא הפנימי ' בפתע פתאם כמו אדמת עפר
והנה הוא מביא קרבן על המזיד וכן אמרו ז"ל בפרק שני של
כריתות ארבעה מביאין קרבן על המזיד ובשוגג ואלו הן נזיר
ושבועת הפקדון ושבועת העדות ואשם שפחה חרופה
שהיא לוקה והוא מביא קרבן נאמר בנזיר בפתע שהוא
שוגג פתאם הוא מזיד לפי שנאמר ופתאים ערמו ונענשו
עשה בו מזיד כשוגג וכן שבועת העדות לא הזכיר בו הכתו'
ונעלם ובכולן הזכיר ונעלם ושבועת העדו' לא הזכי' ונעלם
לחייב על המזיד כשוגג שבועת הפקדון למד משבועת
העדות בגזרה שוה דתחטא תחטא הבא על שפחה הזכיר
בו ונסלח לו לעשות מזיד כשוגג כלומר שנסלח לו בקרבן
זה באי זה ענין שיהיה בין בשוגג בין במזיד' בין' מלאת ימי
נזרו טעם הקרבן הזה בנזיר ביום כלאת ימי נזרו לא נתגלה
כי לא מצינו בכל התורה כולה קרבן כי אם על עון שקדם
לשעבר וזה שקדם וזכה לעשות מצוה והיה כל ימי נזרותו
קדוש ופרוש מתאוות העולם ועתה ביום מלאת ימי נזרו
תחייבנו תורה להביא קרבן הנה זה ענין נפלא ומחודש וכן
אמרו רז"ל במסכת נזיר חדוש הוא שחדשה תורה בנזיר '
והרמ"בן ז"ל נתן בו טעם על דרך הפשט ואמר כי האיש הזה
חוטא נפשו במלאת הנזירות כי הוא עתה נזיר מקדושתו
ועבודת השם ית' וראוי היה לו שיזור לעולם ויעמוד כל ימיו
בקדושתו נזיר וקדוש לאלהיו כענין שנאמר ואקים מבניכם
לנביאי ומבחוריכם לנזירי' השוה אותו הכתו' לנביא וכדכתי'
כל ימי נזרו קדוש הוא לאלהיו ועל כן הוא צרי' כפר' בשובו
להטמא בתאוות העולם ע"כ לשון הרב ז"ל ' ועם כל הטעם
הזה לא יצא קרבנו של נזיר מן החדוש כי היכן מצינו קרבן
על העתיד אבל טעם הקרבן והחדו' איננו מתבאר כי אם על
דרך הקבלה והזכרתיו בנזירותו כבר כי הו' למעלה מהמדות
ודבק בעפ"ם הרחמים העליונים והוא רוצה עתה לצארת
מקדושתו נראה כמתרחק ורוצה לסלק עצמו חס ושלום
מאותה מעלה שבבר דבק בה ולכך הצריכתו תור' קרבן בי'

מלאת ולא לכפרה כי לא תמצא בו לשון כפרה או סליחה
אך הכונה בקרבנו לקרב הכהו' וליחד ולהמשיך להם שפע
מן המקור ויסתפקו המדות ואחר כך יחזור להנאותיו
כבתחלה ועל כן היה הקרבן שנצטוה בי עולה ושלמים
וחטאת כבש לעולה איל לשלמים כבשה לחטאת ובסוף
אמר ואחר ישתה הנזיר יין כלומר ואחר ששלים חיובו לכל
צד ויסתפקו המדו' ישתה הנזיר יין ויחזור להנאותיו כמנהג
בני אדם בעולם הגופות ' כה תברכו את בני ישרא' על דרך
במדבר ו הפשט כענין זה תברכו וכן כה תעשה להם לטהרם ' ועל
דרך המדרש כה תברכו מסר להם הקב"ה הברכות לכהנים
במתנה שיהא כח בידם לברך את ישר' ולפי שעתיד למסור
להם ארבעה ועשרי' מתנו' כהונה ועם זו הם עשרים וחמש'
לכך הזכיר הלשון הזה כה תברכו כלופר עם ברכת כהנים
הם עשרים וחמשה ' ודרשו רז"ל כה תברכו בנשיאו' כפים
כה תברכו בלשון הקד' כה תברכו בעמידה כה תברכו בקול
ויקרא ט כב רם כה תברכו פנים כנגד פנים ' בנשיאות כפים דכת' וישא
דברי' כו יב אהרן את ידיו אל העם ויברכם ' בקול רם דכתי' אלה יעבדו
לברך את העם ' מה התם בעמידה ובלשון הקדש ובקול רם
אף כאן ' פנים כנגד פנים דכתיב כה תברכו את בני ישרא' '
אמור להם על דרך הכשט כענין זה תברכו וכה תעשה להם
לטהרם כה תברכו בשם המפורש נאמר כאן ושמו את
במדבר ו שמי ונאמר להלן לשום את שמי שש ' ועל דרך הקבלה כה
תברכו מלת כה היא המדה העשירית שמתוכה מתנבאים
הנביאים תמיד ואומרים כה אמר י' ועל כן אמר כה תברכו
כלומר תמשיכו הברכה ממדת החסד שהיא מדתו של כהן
אל העשירית ועם זה היה העולם מתברך בנשיאות כפיו
של כהן ובכונת לבו ולכך תמצ' הא במלת כה תברכו והיא
רמז להא אחרונה שבשם ' וכן אמר דוד עליו השלום
תלי' קמט ו הללוהו במרומים אחר שהקדים ואמר הללויה כדי להשלי'
ה' המיוחד וכפני שכלת כה היא מדת הדין רפה המנהגת
את ישראל והיא כלולה ברחמים לפיכך כשאמר לו הקדוש
ברוך הוא לאברהם כה יהיה זרעך חשבה לו לרחמים שנא'
בראשית טו ו והאמן בה' ויחשבה לו צדקה ' אמור להם אמור כלא' אמר להם
בראשית טו ו הקדוש ברוך הוא לכהנים לא מפני שאמרתי לכם שתהיו
מברכין את ישראל תהיו מברכין אותן באנגריא ובהלות
אלא תהיו מברכין אותן בכונת הלב לכך נאמר אמור מלא'
ועוד יכלול אמור מלא שהוא רמ"ח עם המלה כי הברכה
נבלעת בלמח אברים שבאדם וחסרון האחד הוא אבר הלב
שכמנו ישתרגו כל שאר האברים וכולן תלוים בו ומה
שנסתר כין הכסכר כי הוא כנגד השכינה השורה על כפי
הכהן ונסתרת שם שהיא לב השמים שממנו יתברכו
העליונים והתחתונים ' ועוד יכלול אמור להם בסתם לא
במפורש כי יש זכנים שהכהני' מזכירים את השם בנשיאות
כפי' בפרסום ויש שאין מפרסמין אבל מבליעין אותו וכן
דרשו רבותינו ז"ל משרבו הפריצים היו מבליעין אותו וכך
יאמר הכתוב כי יש עתים במפורש וזהו כה תברכו את בני
ישרא' בשם המפורש ויש עתי' בסתם וזהו אמו להם בסתם
ועור יכלול אמור להם זכו אמור להם לא זכו אמור סתם
שהרי הכתוב היה ראוי לומר ואמרו להם אבל אלו אמר
כן היה במשמע שהברכה נמשכת להם לעולם בין ראוין בין
שאינן ראוין ולכך כתיב אמור להם שהמובן ממנו זכו
אמור להם לא זכו אמור סתם ולא להם ' וכבר הודעתיך
בפרשה ובא עמלק שהכהן כשנושא העשר יתקדשו כל
העשר והשפע יורד לשכלים הנפרדים והשכלים וישראל
מתברכין וזהו כה תברכו את בני ישראל את לרבות מלאכי

השרת אמור להם לבולן מעלה ומטה והנן זה ׳ ועוד יש
לדרוש אמור מלא ששליח צבור צריך לומר ברכת כהנים
לכהנים הנושאים כפיהם ולהקריהו להם מלה במלה והם
עונין וזהו אמור לשון אום ׳דויד לרבי ׳ומה שהיה שצ מקרא
השלשה פסוקי׳ לכהן הנושא כפיו מלה במלה תוכל להבין
מעלתו וכחו כי כן דוגמתו של כהן למעלה שהוא מתברך
ומקבל הברכה מעצם הרחמים העליונים ומברך לכנסת
ישראל וזהו סוד מה שדרשו רבותינו זכרונם לברכה כל כהן
המברך מתברך שנא׳ ואברכה מברכך ואם כן הכל דוגמא
וכן הברכ׳ משתלשלת משליח צבור המתעטף בטלית לבנה
לכהן ומהבהן לישראל וזה מבואר ׳ ועוד יכלול אמור להם
שהכהנים חייבין לברך את ישראל כשישראל אומרים להם
וזהו לשון אמור להם ׳ והרגם אנקלוס כד יימרון להון ואחר
האזהרה הם עוברין בעשה זה אבל בלא אזהרה אינן עוברין
שכן מצינו בירושלמי רבי שמעון בן פזי כד הוה תשיש הוה
קאי אחורי עמודי רבי אלעזר נפיק לבראי כלו׳ שהיו חלשים
ולא היה אחד מהם יכול לישא את כפיו זה היה מתחבא בין
העמודים וזה יוצא חוץ לבית הבנסת כדי שלא יזהירו אותן
לברך ונמצאו עוברין בעשה זה אם לא היו מברכין אחר
האזהרה ובשם ה״ר יצחק הזקן בעל התוספות ז״ל אמרו
שאין כהן נושא את כפיו אלא אם כן נשוי ובאמת נראה
שיש עקר לזה לפי שאין האדם שלם בלא בת זוגו ואינו
ראוי לא לברך ולא להתברך ׳ ומטעם זה היו נדב ואביהוא
ראוין ליענש שלא רצו להנשא והיו בנות ישראל ממתינות
להם וישבות עגונות כל ימיהן וכבר כתבתי כי זאת אחרת
מן הששה דעות שבאו לרבותינו זכרונם לברכה במדרשם

יס עח מג על חטאם ומזה אמר הכתוב בחוריו אכלה אש ובתולותיו
לא הוללו ׳ מה טעם בחוריו אכלה אש משום דבתולותיו לא
הוללו ומכאן נענשו לאחת מן הדעות כי לא היו ראוין
שיתברכו ישראל על ידם ועל כן יצטרך שיהיה הכהן שלם
עם בת זוגו דוגמת המדות שהוא כמשיך הברכה מהן וזה
מבואר ׳ יברכך יי׳ וישמרך ׳ על דרך הפשט הברכה תוספת
ורבוי טובה ועם הברכה שמירה ׳ מה שאי אפשר כן למלך
בשר ודם שיש כח בידו להקיש׳ את האדם אבל אין בו כח
שיהא נשמר בידו ׳ וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה מלך
בשר ודם שיש לו אוהב בסוריא והוא יושב ברומי שלח
המלך אחריו ובא אצלו נתן לו מאה לטרין והב טענן ויצא
לדרך נפלו עליו לסטים ונטלו כל מה שנתן לו המלך וכל
מה שהיה אצלו שמא יכול לשמרו מן הלסטים ׳ ועל דרך
המדרש יברכך יי׳ וישמרך יברכך בעושר וישמרך שתהא
עושה המצות ׳ יאר יי׳ פניו אליך יעמיד בנים מכך שיהיו
מצלי ו יט בני תורה שנאמר כי נר מצוה ותורה אור ׳ יאר יי׳ פניו אליך
מלאכי ב ו יעמיד ממך כהנים שמאירים את המזבח שנאמ׳ ולא תאירו
ויקרא ו ב מזבחי חנם ובתיב ואש על המזבח תוקד בו לא תכבה ׳
ויחנך שנה רבי חייא הגדול יחנה יי׳ אצלך דבר אחד ויחנך
זכריה יב ט יעכיד ממך נביאים שנאמר ושפכתי על בית דוד ועל יושבי
ירושלים רוח חן ותחנונים ׳ דבר אחר ויחנך יתן חנו עליך
מסתר ב יט בכל מקום שאתה הולך כמו שכתוב ותשא חן וחסד לפניו
דברים י יט ישא יי׳ פניו אליך וכתיב אשר לא ישא פני׳ ולא יקח שוחד
הא כיצד עשה תשובה עד שלא נחתם גזר דין ישא יי׳ פניו
כיון שנחתם גזר דין אשר לא ישא פנים ׳ דבר אחר יברכך
יי׳ וישמרך יברכך בבנים וישמרך בבנות שהנקבות צריכות
מלאכי ב ה שמירה וכן הוא אומר יי׳ שומרך יי׳ צלך על יד ימינך ׳ יאר
מצלי יו טו יי׳ פניו אליך יאר לך מאור פניו ואין יאר אלא חיים שנאמר
תהלים פו ג באור פני מלך חיים וכן הוא אומר אלהים יחננו ויברכנו

יאר פניו אתנו סלה׳ ישא יי׳ פניו אליך לכל מקום שהפנה
יהיו פניו נשואו׳ לך לשום לך שלום והנצל מכל פגע ומכל
ישעיה ט ג מקרה וזה השגחה פרטית ויתרה ובהפך זה אעלים עיני
מכם ׳ ודרשו במסכת ברכות ישא יי׳ פניו אליך וכי הקדוש
ברוך הוא נושא פנים והלא כבר נאמר אשר לא ישא פנים
אמר חבה׳ כשם שהם נושאים לי פנים כך אני נושא להם
דברים י יז כיצד כתבתי בתורתי ואכלת ושבעת וברכת את יי׳ אלהיך ׳
ואדם יושב הוא ובניו ובני ביתו ואין לפניה׳ כדי שביעה והם
נושאים לי פנים ומברכים ומדקדקים על עצמם עד בזית ועד
שיר ג ו כביצה לפי׳ ישא יי׳ פניו אליך זהו שאמר הכתוב הנה מטתו
שלשלמה ששי׳ גבורים סביב לה מגבורי׳ ישראל וכי שמירה
היה צריך שלמה אלא שחקוק סביב למטתו ברכת כהנים
שהוא ששים אותיות ׳ דבר אחר הנה מטתו שלשלמה אינו
מדבר אלא במלך שהשלום שלו ׳ מיתו זה בית המקדש ׳
ולמה נמשל בית המקד׳ למטה מה המטה הזו נתנה לפריה
ורביה כך בית המקדש כל מה שבתוכו היה פרה ורבה שנ׳
דה״ב ב ה ויאליכו הבדים ויראו ראשי הבדי׳ מן הקדש ׳ וכן הוא אומר ויבן
דה״ב ג ו והזהב זהב פרוים שהיה עושה פירות ׳ וכן הוא אומר ויבן
מלכים ו ו את בית יער הלבנון למה נמשל ליער לומר לך מה יער פרה
ורבה אף בית המקדש כל מה שבתוכו היה פרה ורבה לכך
נאמר הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה אלו
ששים אותיות שבברכת כהנים ׳ כלם אחוזי חרב ׳ כל אח׳
ואחד שכנו של הקבה נזכר בו יברכך יי׳ יאר יי׳ פניו אליך
חרבו על ירכו מה ראה הירך להיותו נזכר כאן אלא אפי׳ רואה
אותו בחלומו והחרב שלופה בצוארו וקושע את ירכו משכי׳
בנקר והולך לבית הכנסת ׳ מפחד בלילות ׳ מפחד שראה
בחלומו ורואה כהני׳ נושאין בפיהם והחלום רע הוא מתבטל
ממנו לכך אמר הבה למשה שיזהיר לאהרן ובנים שיהו
מברכין לישרא׳ ׳ אמ׳ הבה לשעבר היית׳ זקוק לברך ברכתי
ברכתי לאדם ולאשתו שנאמר ויברך אותם אלהים ויאמ׳ להם
נראשי׳ ו׳ אלהים פרו ורבו ׳ ברכתי לנח ולבניו שנאמר ויברך אלהים
את נח ואת בניו ברכתי לאברהם שנא׳ ויי׳ ברך את אברהם
סם טו ג בכל אמר הקדו׳ בה לאברהם מכאן ואילך הברכות מסורות
סם כה ג לך שנ׳ והיה ברכה מה עשה הוליד שנים יצחק וישמעאל
סם יג ב ולא ברכן משל למה הדבר דומ׳ למלך שהיה לו פרדס נתנו
לאריס והיה בתוך הפרדס אילן אחד של סם המות ואילן
א׳של סם חיים מורכב על גביו אמר האריס אם אני משק
לאילן של סם חיים הרי אילן של סם המות שותה אמ׳ אני
אעביר זמני ואשלים ומה שהמלך רוצה לעשו׳ בפרדס עושה
הכלך זה הבה והפרדס זה העולם והאריס זה אברה שמסרו
לו הבה אמר לו והיה ברכה היו לו שני בנים אחד צדיק ואח׳
ואחד רשע יצחק וישמעאל אמר אברהם אם אני מברך
ליצחק ישמעאל מבקש להתברך והוא רשע אלא אעבור
אני לפי שאני בשר ודם וכשנפטר מן העולם נגלה הקבה
סם כה י על יצחק וברכו שנאמר ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים
את יצחק בנו ויצחק ברך ליעקב ויעקב לשנים עשר בניו
סם מט י שנאמר כל אלה שבטי ישראל שנים עשר ׳ ואת אשר דבר
להם אביהם ויברך אותם מכאן ואילך אמר הקדו׳ ברוך הוא
למשה הרי הברכות מסורות לכם הכהנים יהיו מברכין את
בני ע״כ במדרש ׳ ושמו את שמי על בני ישרא׳ כאשר יזכירו
את שמי עליהם אני אברכם לכולם כהני׳ לוים ישרא׳ שהרי
השם בכל פסוק ופסוק מהשלשה ׳ ועוד על דרך המדרש
בשלש׳ פסוקי׳ אלו יש בפסוק ראשון שלשה תיבות ובשני
המשה ובשלישי שבעה והסימן גחז׳ פסוק ראשון כנגד המשה
שלש׳ אבות שיזכור להם ברית אבו׳ פסוק שני כנגד המשה

חופשי תורה שהתורה נתנה בזכות האבות פסוק שלישי
כנגד שבעה רקיעים · מצאתי בירושלמי דסנהדרין עבור
השנה מתחילין בשלש ונושאין ונותנין בה וגומרין בשבעה
בשלשה כנגד יברכך · בחמש כנגד יאר · בשבע כנגד ישא
בשלשה כנגד שומרי הסף · בחמשה כנגד חמשה מרואי
פני המלך · בשבעה כנגד שבעה רואי פני המלך · ועל דרך
הקבלה יברכך יי וישמרך סדר הברכות האלה ממטה למעלה
בסדר הכוונה בקרבנות כי הכהן היה מברך לישראל ברכות
אלו אחוי שהשלים מעשה הקרבן הוא שכתוב ויברכם וירד ויקרא ט כג
מעשות החטאת והעולה והשלמי ושעורו ויברך אחר שירד
ובשעה שהיה מקריב קרבן היה מכוין תחלה ג׳ ההא שהיא
האחרונה שבשם וכמו שבארתי בסדר ויקרא בתוספת ה׳א
של הכוונה ומן ההא אל הוא׳ ומשם ואילך אל המחשבה
הטהורה כי עקר הכוונה בקרבן להמשיך רצון מן המחשבה
הטהורה אל שמותיו העליוני כי עם זה יתבר המדור העליון
והמדור התחתון וזה סוד שלשה פסוקים אלה בסדר הזה ·
יברכך יי וישמרך · זו מדת שמור וזהו לשון וישמרך יאר יי׳ מ
חוא הקו האמצעי ופניו פני עצמו שהם פני הרחמי ישא יי׳ ו
הוא הבינה ומלת פניו היא מדת הפחד שיסלקנו מעליך ואז זו כ
כסלוקה ישם לך שלום שהן שלשה אבות כי תתגלגל מדת
הרחמים למעלה בחסד בלבד ואז תהיה שלום בלי פחד
והענין הזה מבואר ממטה למעלה ולשון הברכה שבכל
פסוק ופסוק הוא מוסיף ועולה והבן זה · כי שלש
ברכות אלו הן כלל עשר ספירות כך קבלתי · אבל דעת
הרמב״ן בפירושו על שהם פמעלה למטה ובאורם כן יברכך
יי הכוונה שישפיע ברכתו דרך הקו האמצעי עד שמור זהו
וישמרך ישמור למדתך שהיא כנסת ישר׳ והשמיר התלויה
ביד ישראל ובזה הם נשמרים יאר הקו האמצעי פניו שהיא
מאור שכינתו לצרכך ויחנך שימציא חנו למדתך כי בזה
תבא הברכה והחנינה לישר׳ ישא יי פניו כלו׳ שישאנה אליו
בענין כי אשא את שמי׳ די׳ עליך · לצרכך · וישם לך לצרכך שמות לכ מ
שלום · בינו ובין מדתך כי השלום הוא מכריע בין הרחמים ו
והדין · ושמו את שכי׳ המיוחד · ואני · כלשון כי אני יי׳ ז
רופאך והנה זה מבואר וכבר הזכרתי למעלה בפסוק אמור ויקט כו כ
להם כי יש עתים שהיו מזכירין את השם המפורש כפרסום
וזהו שדרשו רז״ל כה תברכו בשם המפורש ושלשה שמו׳ או׳
הם הנקרא׳ שם המפורש של יהויכך היה הכהן מזכי׳ לדעת
הבהיר יברכך יפעל יאר יפעל ישא יפעול וכך נדרש שם על
דרך יי׳ מלך יי׳ ימלוך ואם תשכיל לנקוד שלשת
היודין של יברכך יאר ישא׳ אז תבין יראת יי׳ ודעת קדושי׳
תמצא כי תנועתם בנקודם תרמוז על הזכרת השם המפורש
בענין והבן זה · אמנם קבלת אשכנז קבלתי בלחישה הדרה
הרודף ירדוף והמשכיל יבין׳ וכבר כתבת ג׳ בפסוק ויהי ידיו ס״ת יז יב
אמונה · כי הכהן בנשוא כפיו היה רושם אותיות ההודי׳ ו
בידיו · אבל יש שפירשו כי האותיות שם היה רושם ד׳ לרוחב ז
בגודל · יוד בזרת שהוא הקטן · ש״ן בשלשה אצבעותי׳ ח
ותמצ׳ עוד בספר הבהיר יברכך יי׳ אר יי׳ שא יי׳ זה השם בן ט
ב אותיות מלמ׳ ששמותיו של הבה שלשה חיילי׳ וכל חיל
וחיל דומה לחברו ושמו כשמו וכולן חתומין ביוד ה״א ואו׳
ה״א כד׳ פעמים יוד ה״א ואו׳ ה״א היינו חיל אחד וכן השני וכן
השלישי והיינו ע״ב שמותיו של הבה ובא ולמד שהגבורה
שר על כל הצורות הקדושות משמו של הבה והוא גבריאל·
ומיכאל שר על כל הצורות הקדושו׳ וזהו מיכא ובאמצע הוא
האכזת שהוא שר על כל הצורות הקדושו׳ וכל שר בד׳ צורה
ואין תקר לגדודיו שנא׳ הי״ש מספר לגדודיו · ואם כן הרי הם ו ״ב כה ג

עב ועכ אמר ליה דבעית שישר׳ מקריבין קרבן לפני אביהם
שבשמי׳ מהיחדי׳ יחד והיינו יחודו של אהי״ה · ואמאי אקרי
קרבן אלא על שם שמקרב הצורות הקדושות כדאמרינן
וקרב אותם אחד אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך יחוקל ל
ואמרינן ריח ניחוח ואין ריח אלא באף ואין נשימה שהיא
הרוח אלא באף ואין ניחוח אלא ירידה דכתי׳ וירד ותרגמינן
ונחת · הרוח יורד ומתיחד בצורות הקדושו׳ ומתקרב על ידי
קרבן והיינו דאקרי קרבן עכ״ו · ואח״כ שתבין זהי תבאר לך מה
היתה כונת הנשיא׳ בחנוכת המזבח שהקריבו כ״ד פרי׳ חוא
שכתוב וכל בקר זבח השלמים עשרי׳ וארבעה פרים · כי כמדב׳ ו
בוונת הקרבן היתה להסתפק כל מדה ומדה ממנו ולכך
הקריבו כ״ד פרים והוא כנגד החיל האחד שהוא מצד שמאל
היא מדת הגבורה והם ב״ד שמו׳ כמו שנתבאר בסדר הבהיר׳
וצריך אתה לדעת כי יש בפסוק ראשון יה אותיות ובשני
הי״ה אותיות ובשלישי יהי אותיות והרי זה מורה שהשם
הנדול הנזכר בהם שלשה פעמים הוא שליט בשלשה זמני׳
הוה והיה ויהיה והרי לך ששים אותיות ועליהם אמר שלמ׳
עליו השלו׳ ששים גבורי׳ סביב לה מגבורי ישר׳ מה שהתחיל
הרמז בזהה מפני שהזכני כולם הם בהוה בהבה שלא עברו
משנותיו כלום כענין שכתוב ואתה הוא ושנותיך לא יתמו׳ תלים קב כ
ולכך אנו מחברי׳ בתפלתנו ואומרי׳ יי׳ מלך יי׳ מלוך
לעולם ועד לרמוז שלש חלקי הזמן שהם הוה היה ויהיה
וכבר ידעת כי אינו פסוק אחד כי אם פסוקים מפוזרי׳ תמצא
בספר תלים בסדר הזה והזכיר תחלת ענין ההודה וזה
שתמצא במזמור העשירי שהוא למה יי׳ תעמוד ברחוק יי׳
מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו והתנן כי לא חזכיר דוד תלים י יח
מלכות שמים עד המזמור הזה שהוא עשירי ותמצא גם כן
במזמור העשרי׳ שהוא עשירי לעשירי שהזכיר בו יי׳ הושיע׳
המלך יענינו ביום קראנו · ואחר כן חזכיר בכל הספר לשון
מלך שהוא לשעבר הוא שאמר מלך אלהים על גוים ועוד פס סו
אמר ויאמרו בגוים יי׳ מלך ועוד אמר יי׳ מלך תנל הארץ ועוד פס צג פס ג
יי׳ מלך ירגזו עמים ואחר כן בסוף הספר הזכיר העתיד ואמ׳ פס צט
ימלוך יי׳ לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה · והרי לך פס קמו ו
שהזכיר דוד שלשתן בסדר וידועכי יי׳ ימלוך לעולם ועד
פסוק בלא הו׳ אמרו משה בשירת הים · ודע כי מפסוק של
יברכך יוצא שם בן ב״ב מן יברכך עד יאר יי׳ תמצ׳ ב״ב אותיו׳
ויוצא ממנו בחלוף אלפא ביתא והתפלה בעת צרה נשמעת
בו והוא נהקר מן הששית שהיא מדתו של יעקב · ויהי בי׳
כלות משה נכתב זה אחר ברכת כהני׳ כי כן היה שהרי ביום
שנשא אהרן את ידו אל העם התחילה חנוב המזבח ופסוק
זה מורה בדברי רז״ל שהיה משה סותר את המשכן בשבעת
ימי המלואים · וימשחם · בשמן המשחה · ויקדש אותם ·
בהואה · ובם דרש ויהי ביום כלות משה זהו שאמר הכתוב
גוצר תאנה יאכל פריה ושומר אדוניו יכובד · אין הבה מקפח מתלי כו יט
שכר כל בריה אלא בכל מה שאד׳ יגע ונותן נפשו על הדבר
אין הבה מקפח שברו לכך נאמר נוצר תאנה וגומ׳ תדע לך
ששלמה בנה בית המקדש ובשביל שנתן דור נפשו עליו
נקרא על שמו שנאמ׳ מזמור שיר חנוכת הבית לדוד לשלמ׳ תלים ג ו
אין כתוב כאן אלא לדוד וכן אתה מוצא במשכן שבשביל
שנתן משה נפשו על המשכן אמר הבה איני כותבו אלא על
שמו שנאמר ויהי ביום כלות משה הוי אומר נוצר תאנה
יאכל פריה · דבר אחר ויהי ביום כלות משה זהו שאמ׳ הכתו׳
התיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים או תחפוץ תלים נא כ
זבחי צדק עולת וכליל · לפי שבעולם הזה הקריבו קטיגור
שנאמ׳ ויהי המקריב ביום הראשון את קרבנו נחשון ונומר

קרבנו קערת כסף אחת כף אחת עשר זהב שעיר עזים אח׳
ולזבח השלמים בקר שנים הרי כל הקרבן לכה הדבר דומה
למלך שיצא לדרך והיו מביאין לפניו סעוד׳ לפי הדרך ולפי
הפונדק אמר להן המלך כך אתם מכבדים אותי וכך אתם
נותנין לי ואני מלך ושליט בעולם אמרו לו אדוננו בדרך אנו
ונותנין לפי הדרך ולפי הפונדק הכנסנו לך אלא הכנס
למדינ׳ ובשתכנס לפלטרין שלך אתה רוא׳ כמה אנו מכבדין
אותך כך כשהוקם המשכן הקריבו כל הנשיא׳ דורון קערה
אחת כף אחת פר אחד שעיר עזים אחד איל אחד אמר להן
הבה״ך הוא כבודי אמרו לפניו רבונו של עולם במדבר אנו
ולפי המדבר הקרבנו לך אלא כשתכנס לפלטרין שלך אתה
יס נפ כ רואה כמה פרים וכמה קרבנות נקריב לפניך שנא׳ הטיבה
ברצונך את ציון וגו׳ אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל אז
יעלו על מזבחך פרים ולא פר אחד׳ וכן אתה מוצא בשלמ׳
ס ק מד כשכנסה בית המקדש ויזבח שלמה את זבח השלמים אשר
זבח ליי׳ בקר עשרים ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף
ויחנכו את בית יי׳ המלך וכל בני ישראל וכן בימי עזרא מה
רפ נ י ו כתיב ויקריבו לחנוכ׳ בית אלה׳ דנא תורין מאה דכרין מאתן
אכרין ארבע מאה וצפירי עזים לחטאת על כל ישראל תרי
עשר למנין שבטי ישראל׳ דבר אחר ויהי ביום כלות משה
אמר ר׳ יוחנן כלות לשון כלה הוא שעד שלא הוקם המשכן
המזיקין מצוין בעולם כשהי׳ משה עולה להר היה אומר
יס נפ ס המזמור יושב בסת׳ עליון בצל שדי יתלונן מי שיושב בסתרו
של עולם בצלו יתלונן שלן שם יום ק״כ כמנין צל אומר ליי׳
מחסי ומצודתי אלה׳ אבטח בו׳ אמר לו הקב״ה בטחת
אני עומד׳ כי הוא יצילך מפח יקוש׳ במעודתו של דוד
ס נב שנתפש ליהרג שנא׳ ושאול ואנשיו עוטרים אל דוד׳ ואל
אנשיו לתפשם׳ ותחת כנפיו תחסה צנה וסוחרה אמתו׳
אי״ושבל צנה אני עושה לך וכל מי שסוחר בתורה׳ לא תירא
מפחד לילה מחץ יעוף יומם׳ יש מזיק שהוא פורח כעוף׳
ומקטב ישוד צהרים׳ זהו קטב מרירי שכל מי שרואה אותו
אין לו חיים בעולם בין אדם בין בהמה וחיה׳ כיצד עשוי
ראשו דומה לעגל וקרן אחת יוצא מתוך מצחו ושולט מ״ז
בתמוז ועד תשעה באב׳ לא תאונה אליך רעה ונגע לא יקרב
באהלך׳ זה אהל מועד עד שהוקם המשכן היו המזיקין
מצויין וביום שהוקם כלו׳ ונראה לפי המדרש הזה כי מד׳
שאומר על שחל ופתן וכפיר ותנין הם הם ד׳ כתות שהשדי׳
מפ״ל כפ נחלקים להם מארבעה אנשי׳ וכמו שהזברתי בפסוק ואחות
תובל קין נעמה׳ וכן לרותת בירושלים היו אומרים השיר
הזה וכן הזכירו בתחלת שבועות אין מוסיפין על העיר ועל
העזרות אלא במלך ונביא וכהן וסנהדרין של ע״א ואורים
ותומים ושתי תודו ושיר וכן אמר הכתוב ועשו לי מקד׳ כלו׳
כעניין זה שכל דברים אלו היו בימי משה וכן תעשה לדורות
והשיר הוא שיר של פגעי׳ והו שהיו אוברי׳ אותו בירושלם
להגן מן המזיקין כשם שאמרו משה בהר במעשה המשכן.
ארשב״ל מה לי ללמוד מספר תלים נלמוד ממקומו שנאמר
יברכך יי׳ וישמרך ישמור אותך מכל רע אימתי ביו׳ שהוקם
המשכן אמר רבי יהודה ברבי סימון יום שהוקם המשכן
נגנס משה והיה שומע קול הדור קול נאה קול משובח
ליס פס ט אמר משה אשמעה מה ידבר האל יי׳׳ אל הקדוש ב״ה
משה שלום אני מדבר להן שאין לי על בני כלו׳ שנ׳ כי ידבר
שלום אל עמו ואל חסידיו ואל ישובו לכסלה׳ אך קרוב
ליראיו ישעו אימתי ביום שהוקם המשכן
היתה תחורת בין הב״ה לישר׳ אפר״ל מה לי ללמוד מספר
תלים אפילו בסקומה אינה חסרה כלום שה כתיב למעלה

כן הענין ישא יי׳ פניו אליך וישם לך שלום׳ להקים את
המשכן נכתבה ההקמה על שמו אבל מעצמו הוקם בידי
סמוכ״מ י שמי׳ שנ׳ הוקם את המשכן׳ ובמדרש להקי׳ את המשכן זהו
נמ״כ ל שאמר הכתוב מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל אם
אהליך לם׳ משכנותי׳ ואם משכנותיך למ׳ אהלי׳ לא אהליך
אלו האהלים משכנותיך ל תקרי משכנותיך לא כשכנותיך
אל הב״ה למש׳ שיעשו לו משכן שאם חטאו יהא מתמשכן
קכ״ל פמ על ידיהם תדע לך שהוא כן שכיון שהטאו מה כתיב לכן
שמע אלהים ויתעבר ואש נשקה ביעק׳ ויטוש משכן שילו
זה הכשכן שלא נעשה אלא שאם חטאו יהא מתכשכן על
ידיהם׳ ד״א להקים את המשכן אר״ סימון בשעת שאמר
הב״ה לישרא״ל להקי׳ את המשכן רמז למלאכי השרת שיעשו
אף הם את המשכן ובעת שהוקם למטה הוקם למעלה והו׳
משכן הנער ששמו כטטרון שנו מקריב נפשותיהם של
צדיקים לכפר על ישראל בימי גלות׳ ולכך כתיב את המשכן
שמשכן אחר הוקם עמו וכן הוא אומר כוכן לשבתך פעלת סמוכ״מ טו
יי׳ עד כאן במדרש׳ שש עגלות צב׳ על דרך הפשט הוא מן
ממיני השורים המושכין את העגלו׳ וכן בצבים ובפרדי׳ או יסמ״ק סמ
יאמר צב מלאות מלשון ואת במטנך צבה׳ ועל דרך המדרש
שש עגלות צב׳ כנגד ששה רקיעים ולאו שבעה הם אמ״ר
אבין ההוא דמלכא שרי׳ אמר משה לפני הקדו ש ב״ה רשע
שמא תמות אחת מן הפרות וישבר אחד מן הגלגל׳ ונמצא
קרבנם של נשיאים פסול ונמצא׳ עבודת המשכן בטלה מיד
ויאמר יי׳ אל משה לאמר קח מאתם והיו נתן להם הוידה
שיהו חיות וקיימות לעולמי עולמי׳ ועד היכן היו קיימו׳ רבנן מנכ״מ ק
אמרין בבית עולמים הקריבום שנא׳ ויזבח שלמה את זבח
השלמים אשר זבח ליי׳ בקר עשרים ושנים אלף אי זה בקר
הוי אומר את שתי העגלות ואת ארבעת הבקר׳ רבי מאי׳
אומר עד עכשו הן קיימו׳ לא הוחמו ולא הוזקנו ולא הטליפו
אלא הן חיות וקיימות והרי הדברים קל וחומר ומה אם הפרו׳
ע״ שנדבקו במלאכ׳ המשכן נתן להן היוה והן חיות וקיימו׳
לעולם ישראל שהם דבקים בחי העולמים על אחת כמה
רבניס ל וכמ״ש ואתם הדבקי׳ בי״י אלהי׳ חיים כלכם היום ע״כ במדרש
שיר השירי׳ רבה בפסוק יפה את רעיתי כתרצ׳ ומה שאמרו פיר ג ל
בבית עולמים הקריבום ולומר שעמדו בחיים עד זמן שלמה
נראה לי בזה שמצאו סמך ורמז מן הכתוב שהסמיך פרש׳
בקר לשם יתעלה כי היה הכתוב ראוי לום עשרים ושנ׳ אלף
בקר וע״כ ראו לתת להם חיים ארוכים או שהיה זה קבלה
אצלם ובא ר׳ מאיר והוסיף ונתן להם קיום נצחי על שנדבקו
במלאכת המשכן ומהם נקח קו לישר׳ הדבקי׳ בשם יתעלה
והיו בין העגלות והבקר חי׳ כמספרו את שתי העגלות נתן
לבני גרשום כפי עבודתם ואת ארבעת העגלו׳ נתן לבני מרר׳
כפי עבודת שעבוד׳ בני גרשון היתה קלה מעבודת בני מרר׳
ולפי׳ נתן לבני מרר׳ כפלים כי עבודת בני גרשון קלה היתה
וזן היריעות והמכסאות והקלעים אבל בודת בני מרר׳
כבדה מאד כמבואר בכתוב וכמו שנזכר בתחלת הפרשה׳
ויקריבו הנשיאים׳ או נשיאי ישראל וחזר שנית ויקריבו
הנשיאים כי יחבר בעליונים והנה הראשון ביוד אחרת שהו׳
לשון רבוי והשני חסר יוד באחרונה שהוא לשון יחוד כי
הקרבן הוא קרוב הכחו׳ והוא היחוד השלם שהבה מתיחד
בו בעליונים ובשפלים׳ ויהי המקריב ביום הראשון נחשון
שנט יהודה הוא הקודם לכל הדברי׳ בין בדגלים בין לחנוכא
המזבח גם למלחמה גם לנחלת הארץ גם בגאולה לעתיד׳
בכלן נאמר קרבנו ובנחשון שהוא ראשון נאמר וקרבנו
והטעם כדי שלא יתגאה על האחרי׳ לום אני ראשון לכולם
לכך

לכך התחיל בו וקרבנו כאלו הוא שני לאחרים ובכל השאר
נאמר קרבנו כאלו כל אחד ואחד היה ראשון טעם זה לא
הזכיר בו נשיא ובכל השאר שהקריבו אחריו הזכיר בכל א׳
נשיא ׳ ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא ׳ ששכר
הקרב חסר ״ד ׳ ודרשו רז״ל למה בכל הנשיאים נאמ׳ קרבנו
קרבנו וכאן נאמר הקריב את קרבנו שעל פי הדבור הקריב
שבקשו שאר השבטים להקריב שהיו גדולים ממנו והכריעו
אותו מן השמים ונצטוה שבט יששכר להתקרב לקרבן
המזבח ולהקריב קרבנו תדע לך שכך כתיב הקרב חסר ״ד
שהיה רחוק ונתקרב לבא ׳ כל כך למה על שהיו יודעין
בתורה לכך כתיב ומ׳בני ישששכר יודעי בינה לעתים ׳ לדעת
מה יעשה ישראל ראשיהם כאתים וכל אחיהם על פיהם ׳
למדך שכולן כסכימים להלכה על פיהם ׳ ביום השביעי
נשיא לבני אפרים אלישמע בן עמיהוד ׳ יש אומרים שביעי
לחנוכת המזבח היה ואי״א שביעי לבריאת עולם שהקריב ביו׳
שבת אע״פ שהוא יחיד הוראת שעה היתה וכן דער״ז ׳
ובמדרש ביום השביעי נשיא לבני אפרים ׳ אמר הב״ה ליוסף
אתה שמרת מצות לא תנאף עד שלא נתנה תורה חייך אין
קרבן יחיד דוחה שבת אבל קרבן בנך דוחה שבת לכך נאמ׳
ביום השביעי נשיא לבני אפרים ולא עוד אלא שאין שבט
מפסיק בין שני בניך בקרבן ׳ אלא ביום השביעי נשיא לבני
אפרים ׳ ביום השמיני נשיא לבני מנשה אלישמע׳ בי שבע
ולאדונתו לא שמע ׳ בן עמיהוד עמי היה הודו ולא עם
הכיצרית ׳ גכליאל ׳ אמר יוסף גכל אל חסדים עמיי בן פדה
צור פדה מצרתו מביית הסוהר וכן כתיב ויגאלני ״ כצדקי
כבור ידי לנגד עיניו דרכו של אדם כשהו׳ עני יראה מהקב״ה
כשהוא עשיר בוטח בעשרו ויוסף היה יראה מתחלתו ועד
סופו ׳ בתחלתו מהו אומר ואיך אעש׳ הרעה הגדולה הזאת
וחטאתי לאלהים ׳ וכשנעשה מלך הוסיף יראה שנאמ׳ את
האלהים אני ירא כשהיה עבד היה מברך על מזונו ואדניו
רואהו מלחש בפיו שאלו מה אתה מלחש והוא אומר לו
מברך אני להקב״ה שנותן מזון לכל בריה אמר לו הראהו לי
אמר לו הרי המה אחד מכשמשיו שמשמש׳ לפניו במרום
אי אתה יכול להסתכל בו הקב״ה על אחת כמ׳ וכמ׳ ובשביל
נגלה אליו חבה שנאמר וירא אדניו כי ״ אתו זהו שנאמר
הכתוב לי גלעד ולי מנשה אפרי׳ מעוז ראשי יהודה מחוקקי
לי גלעד אמר ר׳ל אם יאמרו לך המינין שאין הקב״ה מחיה
מתי׳ אמו׳ להם הרי אליהו מעיד שהחיה את המת הוי אומר
לי גלעד שהיה מתושבי גלעד ׳ ואם יאמרו לך שאין הב״ה
מקבל שבים הרי מנשה מעיד שקבל אותו בתשובה שנאמ׳
ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תפלתו וישיבהו למלכותו הוי
אומר לי מנשה ׳ אפרי׳ מעוז ראשי אם יאמרו לך שאין הב״ה
פוקד עקרות הרי אלקנה מהר אפרים מעיד שפקדתי את
חנה אשתו שנאמ׳ כי פקד ״ את חנה הוי אומר אפרי׳ מעוז
ראשי יהודה מחוקקי אם יאמרו לך שאין הב״ה מציל מן
האש הרי חנניה מישאל ועזריה מעידים שהצלתי אותם מן
הכבשן שנ׳ ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה
הוי אומר יהודה מחוקקי ׳ ד״א לי גלעד ולי מנשה אם יאמר
אדם למה בנה אליהו מזבח בכרמל והקריב עליו ובית המקד׳
קיים באותה שעה והלא משה אמר איש איש מבית ישרא׳
אשר ישחט ואל פתח אוהל מועד לא הביאו ׳ אמור לו כל
מה שעשה אליהו לשמו של הקב״ה עשה ועל פי הגבור׳ שנ׳
ויהי כעלות המנחה ויגש אליהו הנביא וגו׳ ובדברך עשיתי
את כל הדברים האלה הוי אומר לי גלעד שהיה מתושבי
גלעד ׳ ולי מנשה אם יאמ׳ לך אדם למה הקריב גדעון נבמה

והיה אסור שהיתה שילה קייטא אמר רבי אבא בר כהנא
שבעה דברים עשה גדעון הקריב פר הנעבד ׳ ופר המוקצה׳
ובנה מזבח ׳ וכרת עציס מהאשר׳ ׳ והקריב בלילה על יחו
בלא כהן גדול ׳ היה בין הכומרים ׳ וכל מה שעשה מפי
הגבורה עשה שנאמר ויה׳ בלילה ההוא ויאמ׳ לו קח את פר
השור אשר לאביך ופר השני שבע שנים ובנירת מזבח ליי׳
אלהיך על ראש המעון הזה במערכה הוי אומר לי מנשה ׳
אם יאמר לך אדם הרי דוד עבר לא תעשה שבתורה אמר
הב״ה דוד למד את ישראל כסופר שמלמד את התנוקות שנ׳
אלמ״ד פושעים דרכיך ׳ הוי אומר יהודה מחוקקי ׳ אם
יאמר לך אדם למה חלל יהושע את השבת בירחו אמור לו
על פי הגבור׳ עשה שנ׳ ויאמר ״ אל יהושע ראה נתתי בידך
את יריחו ואת מלכה וסבותם העיר כל אנשי המלחמ׳ הקף
את העיר פעם אחת כה תעשה ז׳ ימים ושבעה כהנים ישאו
שבעה שופרות היובלים לפני הארון וביום השביעי תסובו
את העיר שבע פעמים ׳ ומנין שבשבת היה לפי שאין שבעת
ימים בלא שבת לעולם ׳ ועוד עשה יהושע מדעתו שלא
נאמר לו כיון שנכבשה הזומת יריחו שבת היה ואמר השבת
כולו קדו׳ לכל שכבשנו בשבת יהיה קדש ליי׳ וכל כסף וזהב
וכלי נחשת וברזל קדש הוא ליי׳ אוצר ״ יבא ׳ אמר ר׳ כוריה
הכהן כעיר הנדחת עשאה והרי עיר הנדחת אסור בהנאה
שנאמר ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל ׳ אר׳
יהודה הלוי כעין חלה עשאה דכתיב ראשית ערסותכ׳ חלה
תרימו תרומה אמ׳ יהושע הואיל וכבשנו אות׳ תחלה נקדיש
שללה קדש ליי׳ אוצר ״ יבא אמר הקב״ה וכך עשית הרי
קרבנך מסייע את שבטך ודוחה את השבת לכך נאמר ביום
השביעי נשיא לבני אפרים׳ קערות כסף שתים עשרה וגומ׳
בין שהזכיר בכל אחד ואחד כף אחת כנר היינו יודעים
שכללם ב׳ אבל הענין לומר שאם שקלן כלן כל אחד ואחד
או כולן ביחד היה המשקל שוה ואין כן בכלי הדיוט ׳ ומזה
דרשו רז״ל לא ככלי הדיוט כלי בית עולמי׳ כלי הדיוט שוקלין
אחד אחד וחוזר ושוקלין כולן ביחד פעמים מרבה פעמים
ממעט והנה כל אחד ואחד מהנשיאי׳ כוון במנחתו שתהיה
כמנחת חברו וכן בשעור משקלה והיתה כוונת כל אחד
ואחד מהנשיאים כנגד שבטו נחשון חשב כי שני שבטים
עתידין לצאת ממנו והם שלמה ומלך המשיח שהם עתידין
למשול בים ובנשה ומפני זה הביא קערה שהיא דוגמא
לים שהים מקיף את העולם כולו ודומה לקערה ׳ שלשים
ומאה ׳ שביום שלישי הקוה הקב״ה כל המים למקום אחד
וקראן ימים ימים בגימטריא מאה הוסיף ים אחד למלאכת
המקדש וקו שלשים יסוב אותו הרי קל ׳ מזרק אחד כנגד
העולם שהו׳ עשוי ככדור והרי לך בקערה רמז לים ׳ ובמזרק
רמז לישוב שהוא היבשה ׳ שבעים שקל כי שני המלכים
האלה עתידין למשול על שבעים אומות שבים ושביבשה
שניהם מלאים שיביאו להם מנחו׳ מכולן ׳ סולת הסטולאים
בפז בלולה בשמן זהו שם טוב שנאמר טוב שם משמן טוב
כסף כמה דתימר ככף נגחר לשון צדיק ׳ כף אחת עשרה
זהב ׳ עשרה חדרות מפרץ ועד דוד שהיו כולן צדיקים ׳
מלאה קטורת מעשיהם טובי׳ כריח הקטורת ׳ פר אחד כנגד
אברהם ׳ איל אחד כנגד יצחק ׳ כבש אחד כנגד יעקב ׳
שעיר עזים אחד לחטאת לכפר על מעשה יהודה שהביא
הכתונת לאביו ׳ ולזבח השלמי׳ בקר שנים כנגד דוד ושלמה
שהתחילו במלכות והיו צדיקים והיתה המלכות שלמה ׳
אילים חמשה עתודים חמשה כבשים בני שנה חמש כנגד
חמשה עשר מלכים שהיו מרחבעם ועד צדקיהו שהיו מלך

בן כלך מהם צדיקים נמורים מהם בינונים מהם רשעים
נמורים וז היתה מחשבתו של נחשון · נהנה בן צוער חשב
בו טעם אחר על צד התורה לפי ששבחו של אותו שבט
בחכמת התורה קערת כסף כנגד התורה שקרויה לחם שנ׳
ס ס לכן לחמו בלחמי וכתי בלחם הפני ועשי קערות׳ וכפותי׳
ג כא זבולן חשב והקריב על שם פרקטטיא שלו שהיה טורח
ונותן לתוך פיו של יששכר ונוטל שכר עמו · קערת כסף
כנגד הים זבולן לחוף ימים ישכון וכן כל אחד ואחד כמו
שכתוב במדר׳ כל שבט ושבט היה מכוין וחושב טעם אחר
בפני עצמו בקרבנו וכולן הסכימו לדע׳ אחת ולמנחה אחת
ובשעורי המשקל היה הכל לטעם ידוע אצלם כל אחד אומ׳
טעם בפני עצמו · וכה שהיה הצורך לכתוב ג׳ פרשיו׳ כולן
מענין אחד בקרבנות הנשיאים וכמ׳ גופי תורה תלוין בתורה
במלה אחת או באות אחת הנכון בטעם זה שהקבה חולק
לג ב כבוד ליראיו ומכבד מכבדיו כאומרו כי מכבדי אכבד ואלו
היה מזכיר ומכב׳ הראשון ואומר זה קרבן נחשון בן עמינדב
ויאמר וכן הקריבו כל הנשיאי׳ איש איש יומו יהיה זה קצור
בכבוד האחרי׳ ועוד שכל אחד מהם חשב בקרבנו טעם בפני
עצמו שלא כטעם חברו ולפי שהיו הטעמים חלוקים שהיה
כל אחד מהם רומז לשבטו לכך באו הפרשיו׳ חלוקות לכל
אחד ואח׳ פרשה בפני עצמה כדי לחלוק להם כבוד ולהורו׳
כי כשם שהיו שוים בקרבנם בעצת ובהבא הקרבן ובשיעורי
המשקל כך היו שוין בזכו׳ ולפי שכבוד כל אחד שוה בעיני
המקום לכך תאריך התורה בספור כל אח׳ מהן בשוה ואע׳פ
שגלוי וידוע לפני הקבה שהן עתידין לקלקל בענין קרח
ולהיותן מכלל חמשים ומאתים אין הקבה דן את האדם אלא
לפי מעשיו שבאותה שעה וחלק להן כבוד לפי שהקריבו
לכבודו · ועלידך השכל הוברכה תורה לחזו׳ קרבנו׳ של ג׳
נשיאים כנגד ג׳ מזלות ויש לכל מזל ומזל גלגל בפני עצמו
ולכך הביא כל אחת מהנשיאים קערת שהיא עגולה כי כן
הגלגל עגול · והיה שלש׳ מא׳ כשקלה כנגד מנין הכוכבי׳
הידועים · מזרק אחד שבעים שקל כי כן המזלות נזרקים
המקרים ובאות הגזרית על שבעים אומות · כף אחת עשרה
זהב כנגד גלגל השכל שהוא מרומם על הכל ולכך היה זהב
על שם שהוא מעולה משאר הגלגלים · ועוד על שם הצורות
הקדושות ששם חיות ושרפים מלאכי אש הדומים לזהב ·
כל הבקר לעולה הקרבן הזה לנשיאי׳ בחנוכת המז׳ ב׳ פרים
ב׳ אילים ב׳ כבשים ב׳ שעירי עזים כנגד ב׳ שנטים של
מעלה · וכבר ידעת כי הכבוד שירד בהר סיני הוא שנעתק
ל המשכן כשם שירד בהר סיני בדגלי מלאכי השר׳ כן ישר׳
בנסוע המשכן עשרין דגלים · כשם שהגביל להר סיני ואמר
לא תגע בו יד כן הגביל את המשכן והזר הקרב יומת · וכן
הענין בכאן שנשלמה הנוכת המזכח והוקם המשכ׳ הקריבו
ב׳ קרבנות כנגדו בהר סיני בנה משה ב׳ מצבו׳ לי׳ב שבטי
ישר׳ והקריבו כאן ד׳ פרים כנגדו בהר סיני ויזבחו זבחים
שלמי׳ לי׳ פרים · ויתכן שהיו כד׳ וזה וזה כנגד החיל השמ׳
שהוא כד׳ שמות כאשר כתבתי בברכת כהנים כי לא הזכיר
הכתוב כמה היו · ומה שהקריבו גם כן אילים ס׳ עתודים ס׳
כבשים ס׳ בבר ידעת כי ס׳ מעלות הם כנגד שש קצוות
עשרה לכל קצה ועכ׳ הקריבו ששים כנגד הס׳ כנגד
בסיני ושבעים מזקני ישראל והוסיף עשרה כנגד הקצה
השביעי שהוא קדש · וכשם שהזכיר בכאן ובבא משה אל
לד ל אהל מועד לדבר אתו כנגדו בסיני ובבא משה לפני י׳ לדבר
אתו י׳ את המס׳ וישמע את הקול׳ בהא הידע׳ הוא הקול
ששמע בסיני והכתוב הזה מבאר כי הדבו׳ בא לו למש׳ מבין

שני הכרובים ומשם יצא לו הדבור לאהל מועד שכן אמ׳ ל
אהל מועד לדבר אתו זמי שהיה חוץ לאהל מועד לא היה
שומע הקול ומה שהוסיף וידבר אליו · פירש רש׳׳ל למעט
את אהרן ויתכן לפרש וידבר אליו כי משה הוא המדבר ובא
להורות מעלת משה על כל שאר הנביאים כי לא היה נראה
ונכהל בנבואתו מלהשיב כענין שכתוב ודבר י׳ אל משה פעמים לג
פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו ודרך האדם עם
חברו זה כדבר וזה כשיב וכן אמר בכתוב הזה כי הקול היה
מדבר אל משה מעל הכפורת מבין שני הכרובים וידבר אליו
כלומר ומשה מדבר אליו מיד בכל עת שיוצה כענין שכתוב
עמד׳ ואשמעה · והזכיר זה במשכן כשם שהזכיר בסיני כעיקר ס
משה ידבר והאלהים יענגו בקול שפירושו משה ידבר אחר פעמים יט
שהאלהים יעננו בקול כי הכתו׳ הזה מעיד על מעלתו בנבואה
כי היה שומע הקול מפי הגבור ולא היה נכהל ונרת לאחורית
מה ששאר הנביאים נכהלים ונרעדים אף ממראה המלאכי׳
ולא נשאר בהם כח וכן בכאן יזכיר כי הקול היה מדבר
למשה מבין שני הכרובים ומשה הגדול בנבואה וידבר אליו
גם כן ולא יבהל זהו וידבר אליו ובכאן גלה לנו הכתוב כי
השיג משה תכלית השג האנושי כל מה שבכחו
להשיג וידע השם יתברך ידיעה ברורה כנאמן בירת יודע
אדוניו ויוצא ונכנס כרצונו ומדבר ומשיב בכל עת כרצונו
ולכך נקרא נאמן ביתו של הקבה הוא שכתוב לא כן עבדי כמדבר יב
משה בכל ביתי נאמן הוא ·

אור צדיקים ישמח ונר רשעים ידעך משלי יג ס

שלמה

המלך עליו השלום המשיל נפש צדיק
לאור מפני שהנפש אור שכלי לוק׳ בכם
הכבוד והאור ההוא אינו אלא מעצמותו
וגופו איננו בא לו ממקום אחר ואיננו תלוי בדבר אחר ·
והמשיל נפש הרשע לנר שאור הנר אינו מעצמו אבל תלוי
בדבר אחר והוא השמן והפתילה כי מיד שיכלה השמן
והפתילה ידעך הנר מיד כן נפש הרשע תלויה בקיום גופו
כי אין עקר שמחתה רק בשמחת הגוף ועל כן תכלה ככלות
הגוף והכליון הו׳ שלא תאור באור החיי׳ ואע׳פ שאין לנפש
מות תענש בעונש מר מסו׳ ולפי שלא השתדל בדרכי האור
לא בדרכי החושך על כן תחול עליה מדת החוש׳ וחנה זה
כליון חרוץ לנפש והוא העונש שאין לו סוף ויסורין שאין משלי יג ז
להן קץ וזהו שאמ׳ שלמה עה בכ׳׳ת אדם רשע תאבד תקוה
לא אמ׳ במות רשע לא במות אד׳ רשע לבאר כי המשך אחר
תולדת האדמה ומשתקע בתאוות הגופניו׳ נקרא רשע ועל
כן במותו תאבד תקיותו עמו כי לא היתה תקותו כי אם
בעניני גופו לא בעניני נפשו ומפני זה באבדן גופו תאבד
תקותו ומזה אמ׳ ידעך שהוא בטל האנ׳ והוא העונש בנפש
הרשע

הרשעונית לומר שאין לשון דעיכ בטול לגמרי אלא שלא
תאיר ותזכה לנועם הראוי לה וכן אמר בלדד גם אור רשעי
ידעך ולא יגיה שביב אשו אך לשון כבוי הוא בטול לגמרי
והעד דעכו כפשתה כנו. אבל במעלת נפש הצדיק חזכיר
שמח והו השכר כי לשון שמח תוספת השגה ורוח הקד
וזהו אנכי אשמח ביי וכן ישמח יי במעשיוולפי שהצדיקי
עובדים להבה בשמחה על כן זוכים למעלת השמח לעולם
הבא כי מדת השכח תחול עליה ושואבת נפשם ומקיימת
אותם לנצחי ועוד לטעם אחר המשיל נפש הצדיק לאור לפי
שנבראת ביום ראשון עם בריאת האור הראשון ויש פסוק
מדבר בנפשותיהן של צדיקי מעיד על זה הוא שכתו בדברי
הימים וגם המלך במלכותו ישב שם וחיא מעותדת לאותו
לאותו האור הנברא ביום ראשון ומצינו חמש אורי בפרש
וכן לנפש חמש שמות האור ההו תחלת הנבראי היה ועליו
אמר דוד עה פתח דברך יאיר מבין פתיים. ודרשו רזל פתח
דברך יאיר מפתח פותח לן הוה נהור שנ ויאמ אלהי יהי אור
ויהי אור האור ההוא הוציאו הבה מתוך החשך לא כמלך
בשר ודם. מלך בשר ודם מדליק נר מנר שמא יכול להדליק
נר מתוך החושך ואלו הקבה הוציא אור מתוך החושך
דכתיב וחשך על פני תהום וכתיב בתריה יהי אור ויהי אור
וכן אמר הכתוב מגלה עמוקו מני חשך ויוצא לאור צלמו
וכן אם דניא והו גלי עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא
ונהורא עמיה שרי. ודרשו זל עמיקתא זה מעשה מרכבה.
ומסתרתא זה מעשה בראשית. ידע מה בחשוכא וחשך על
פני תהום. ונהורא עמיה שרי ויאמר אלהים יהי אור. כיון
שהוציא הבה האור מתוך החושך אינו צריל לאור של בשר
ודם שכן אמ דוד עה גם חושך לא יחשיך ממך ולילה כיום
יאיר כחשכה כאורה וכיון שהכל הוא לפניו יתעלה שוה
כחשכה כאורה מהו זה שכתוב ישרת חשך סתרו זה כנוי
לרוב הסתר השגת השם יתברך כי המשיל השגתו לחשך
מפני שהמקו החשוך אי אפשר להשיג מה שבתוכו ורמז
לך הכתו כי החום שלנו הו המסך המונע וההשך המבדיל
בין העולה ובינינו שאין בנו כח להאותו וזהו לפי דעתי
הנה זה עומד אחר כתלנו. יאמר כי זה אלי ואנוהו כותל
מפסיק בינינו ובינו והוא החומר והבן זה. ואל סתרו חשך
מצד השגתנו שהי קצר בהיותנו בחום וכולו אור מצד עצם
כבודו וזהו שאמר כחשכה כאור. ואעפ שכולו אורה ואינו
צריך לאורה שלנו נצטוינו במשכן ובמקדש לכבוד הבית
שהשכינ שור עליו שנדליק נרו המנור וזהו שכתו בהעלות
את הנרות אל כול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. לשון
בהעלותך על שם השלהבת שהיא עולה מאליה והחכמים
זל עושין מלשון עלוי שכך אמרו במדר בהעלותך אמ הבה
לא שאני צריל לאור שלכם אלא שתאירו לפני כדרך שהארתי
לכם במדבר בעמוד האש כדי לעלות אתכם בפני האומות
שיהיו אומרים היאך ישר מאירים לפני הבה לפי שהו מאיר
לכל והלא מתוך החשך הוצאתי אור ואני צריל לאור שלכם
והרי העיני שבאד יש בתוכן לבן אינו רואה הלבן אלא מתוך
השחור. ועוד הברק הזה תולדות אש של מעלה והוא יוצא
ומבהיק לכל העולם שנ ותמות החיות מראיהן כנחלי אש
בוערות כמראה הלפידים וכן האש יוצא ברק ומבהיק לכל
העולם ואיני צריך לאורה שלכם ולמה צויתי אתכם בשבילי
להעלותך כדי לעלו אתכם בפני האומות עכי ונצטוה אהרן
בפרשה זו בהדלקת המנורה לשעה ולדורות. דבר אל אהרן
לשעה שהמנורה נכסרה לו וחיוב ההדלקה מוטל עליו.
ואברת אליו לדורות. ולפי שהמצוה אף לדורות לא תמצא

בפרש זו ש זכיר באהל מועד בתו שאמ במקו אחר באהל
מועד יערי אהה אהרו ובניו שלא תאמ כי באהל מועד היו
צריכין לאורה זו לפי שלא היו שם חלונו אבל בבית המקד
שהיו שם חלונו שקופים אטומי אין צריך לבך סתם הכתו
ידע כי החלונו שהיו בבית המקד היו צרות מבפני ורחבות
מבחוץ וזהו שדרשי זל דרך העולם כשאד בונה בית עושה
לו חלונו צרות מבחוץ ורחבו מבפני כדי שיהא האור נכנס
מבחוץ ומאיר מבפנים אבל שלמה לא עשה כן בנה בית
המקדש ועשה שם חלונות צרות מבפנים ורחבות מבחוץ
כדי שיהא האור יוצא מבית המקדש ומאיר לחוץ להודיע
שכולו אור ואינו צריך לאור. וזהו שכתו ויעש לבית חלוני
שקופי אטומי. פירוש שקופים פתוחים לצד חוץ אטומים
סתומים לצד פני. כלומר קצרי. ומזה אמר הכתו ביחזקל
וחלוני לו ולאלמיו סביב סביב כהחלונות האלה לא אמר
בחלתות אלא כהחלונות בתוספת הא לרמוז כי חלונות
המקדש היו בדמיון צורת הא שהיא צרה מבפנים ורחבה
מבחוץ כדי שתצא האורה משם לחוץ. ועוד דרשו זל
כהחלונות. כחלונות לא נאמר אלא כהחלונות לשון כהה
כלומר חלונות כהות שהיו צרות מצד פנים ורחבות מבחוץ
לצד חיצון של מזרח. ועל כן נקרא בית המקד אריאל מלשון
אריה מה אריה צר מאחוריו רחב מלפניו כך חלונו המקד
ופרשה זו למדה שלש ענינים. האחד שיהיו פני הנרות
מכוונות כלפי האמצעי הוא נר מערבי. והשני שתהי המנור
זהב לכתחלה אבל אם עשאה של שאר מיני מתכות כשרה
ובלבד שלא יוסיף ולא יגרע בנרות שצריך שיהיו שבעה לא
פחו ולא יתר והשלישי שתהיה מקשה כלומר כלה אחדית
מחתיכה אחת ולכך חזר וכתב מקשה הי לבאר כי מקשה
מעכב אבל הזהב אינו מעכב. אל מול פני המנורה יאירו
שבעת הנרות אם תדקדק בלשון הכתוב תמצא כי היה לו
לומר יאירו ששת הנרות שהרי מול פני המנורה האמצעי
והמערבי וכל הששה היו פונין כנגדו ועל דרך הפשט שעור
הכתו בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה תעלה אות
ועמו והיו שבע וזהו יאירו שבעת חנרו ולכך לא היה אפשר
לומר יאירו ששת הנרות שהרי שבעה הם הנרות חמאירים
ועל דרך הקבלה הכתו נכון וברור כפשוטו והו מדב במנור
של מעלה ופי אל מול יאמר כנגד המנורה של מעלה שהן
ספירו בחכמה יאירו שבעת הנרו של מטה. וזהו לפי דעתי
סוד הלשון שהוציא ההדלקה בלשון עליה בהעלותך את
הנרות ואמר העלה נרותיה ואמר ובהעלות אהרן את הנרות
ועל הנרות לפני י וזהו שתמצא במנורת זכריה ושבעה
נרותיה עליה שבע שפירושו על הדרך הזה ושבעה נרותיה
עליה כנגד שבעה של מעלה ואחר כן ושבעה מיצקו לנרות
אשר על ראשה. גם בפרשה זו תמצא זכרון המנור ארבעה
פעמים שנים ראשונים שמדברים במנורה של מעלה הם
מלאים והם אל מול פני המנורה יאירו אל מול פני המנורה
העלה ושני אחרונים חסרי שמדברים במנור של מטה והם
וזה מעש המנור מקשה זהב זו מנורה של מטה ולכן הזכיר
זהב ואמר עד ירכה עד פרחה לבאר כי הנא מדבר במנורת
גופנית והוא חסר ואו. כן עשה את המנורה חסר ואו ולא
נמצא בכל התור המנור מלא כי אם ג שנים בפרשה זו והג
תיעשה המנורה וכן נמצא במסורת ג מלאי בתור וסימניך
תיעשה יאירו העלה וזהו שבאר כמראה אשר הראה י את
משה למעלה כן עשה את המנורה למטה שבעת הנרי ענין
המנורה נעלם מאד והוא פלאי כבר רבותיו בסדר ויקחו לי
תרומה ושם תבין מתוך הנר האמצעי פלאי ל עדות לישר.

ובמדרשי שבעת הנרות משל למה הדבר דומה למלך
ש היה לו אוהב ואמר לו המלך הוי יודע שאצלך אני סועד
התקן לי מקום הלך והתקין כפי כחו כיון שבא המלך באו
עמו ששים וסנקליטין מכאן ומכאן ומנורות של זהב מכאן
ומכאן כיון שראה אותו כל הכבוד הזה נתבייש והשפין כל
מה שהתקין לו אמר לו המלך לא אמרתי לך שאצלך אני
סועד ולמה לא התקנת לי כלום אמר לו אדני המלך ראיתי
כל הכבוד הזה שבא עמך ונתביישתי והטמנתי כל מה
שהתקנתי אמר לו המלך חייך שאני מניח את כל כלי
שהבאתי עמי ואיני משתמש אלא בשלך נשבע לאהבתך
כך הב"ה כולו אורה והוא מצוה לישראל לעשות לפניו מנורה
ולהדליקה תמיד כיון שעשה משה משכן ומנורה ובאה
ע לה השכינה מה כתיב שם ולא יכול משה לבא אל אהל מועד
כיד ויקרא אל משה ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו
וישמע את הקול מדבר אליו ומהו הדבר בהעלותך את הנרות
אפרו ישר הב"ה כרא חמה ולבנה שמאירים את העולם כולו
והוא חפץ שנדליק לפניו נרות כשחרב בית המקדש נגנזה
ד מנורה בשב לכח קדושתה כמו שרשו רזל שנתקש משה
בפלאכת וצוהו המקום שישליך ככר זהב לתוך האש ויצת
עשויה כאליה שתיעשה המנורה כליה וכתיב מקשה
כלומה קשה עשייתה וזה מעשה המנור גבהה של מנורה
יח טפחים כמנין וזה מקשה פלכד שנתקשה משה וכן
דרשו רבותינו זל בד דברים נתקשה משה עד שהוראה הב"ה
להראות לו באצבע ואלו הן הקרבנו של נחשון ויתו של שבט
ו ז יז הקרבנו של נחשון קרבן אהרן השקלי של זהב יתו של שבט
ח יח החדש הזה לכם וזהו לשון מנשה כמור נתרבן שקלי והחדש
ס ט ל ואעפ שאמרו רזל תפשו הב"ה למשה ואמר לו את תאכלו
ואת זה לא תאכלו ובכתובים שכתוב זה יכם השבא לא
אמרו נתקשה אלא בד דברי קה את הלוים מתוך בני ישר
נסמכה פרשת הלוים לפרשת הכנורה כי הכנורה מעודה
מסורה לכהנים ולכך סמך לה פרשה זו שהיא מצות הלוים
שיתחילו לעבוד ואחרי מצות הפסח שהיא מצוה מיוחלת
על כל ישר וזהו שאמר ויעשו בני ישר את הפסח ואם כן
הפרשיו מסודרו בהשגחה גדולה נסדו הסעלו כהן ואחריו
לוי ואחריו ישר אמר קח את הלוים מתוך וגו כי מעוברי
היו מהר סיני וכן כל השבטי קוד נסלם ל הדרך וכה תעש
להם לטהר הזה עליהם חטאת של אפר פרה והיה זה כפני
ת נ נא סמאי מתי שבהם שהרגו בעושי העגל שבא הרגו איש את
אהיו ואיש את רעהו וגו והעבירו תער על כל בשרם אפילו
הזקן אבל לא הפאות הטעינם הגלחת כמצורע שכתוב בו
וגלח את כל שערו את ראשו ואת זקנו ואת גבות עיניו לפי
שהלוי היו חליפי הבכורו שנפסלו בעגל ועבודה זרה קרויה
זבחי מתי ומצורע השוב ככת ואו לא היו מוסרין בכעניין
זה שהזכירה הפרשה לא היה אפשר ליכנס לעבוד וכן כתוב
בסוף ואחרי כן יבאו הלוים לעבוד את עבודת אהל מועד
והניף אהרן תנופה הזכיר תנופה שלשה פעמי בפרשה זו
והניף אהרן תנופה לפני יי וכתי והנפת אותם תנופה ליי
וכתי והנפת אותם תנופה ופירש רשי כנגד בני קהת ובני
גרשון ובני מרי תנופה ראשונה כנגד בני קהת לכך נאמר
בו והיה לעבוד את עבוד יי שהרי בני קהת הם נושאי הקדש
הדברים המקודשי הארון והשלחן והמנור והמזבחו וכתיב
ט וכי עבודת הקד עליהם שניה לבני גרשון לכך נאמר בהד
תנופה ליי שאף הם היו נושאין יריעות הקרשי הנראי בבית
קדשי הקדשי ועבוד הקדש עליה גם כן שלישי לבני מרי
שהיו נושאין קרשי המשכן ובריחיו ועמודיו ואדניו שהם

כלי הנחשת והעצים ואם בהן תנופה סתם ולא הזכיר לפני
יי ולא ליי שהרי כעלותיה חלוקו זו מזו וכצינו בסו הפרש
שהזכיר על כלל הלוים וינף אהרן אותם תנופה לפני יי כדי
ללמדך שכולן זכאין וחביבין לפניו ומה שאמר נתוני נתוני
המה לי באורו נתונים לעבודת משא נתוני לשיר או יאמ על
שנתנו נפשם על מעשה העגל נתונים המה לי ומזה תרגם
אנקלוס מסירין יהיבין ולא יהיה בבני ישר נגף בגשת בני
ישר הקדש כי הלוים ימנעום מלהכנס ולבא בכחיצתם
ותמצ בפסוק זה חמשה פעמי ישר כי הזכירם ככה פעמים
במקו אחד דרך חבה ומעלה וכבוד כאדם המזכיר בנו תמיד
על כל דבור ודבו ורזל משלו משל בזה לתינוק שהלך לבי
הספר וכא אביו לשאול עליו אכל ברי שתה ברי דסך ברי
אזל ברי לבי ספרא אתא ברי מבי ספרא כזכירו על כל דבור
ודבור דרך חבה וכן ענין המשכן שהוא נזכר בתורה חמשה
פעמים והכל דרך הבה וכבוד ועשם חמשה בישר ובמשכן
כנגד חמשה חומשי תורה שהוא קיום העולם שנברא בה"א
נ לבמדבר ג שנ בהבראם בה בראם כי לא היתי ראוי להנתן כי אם לישר
וא ישראל מתקדימין אלא בשביל התורה וידוע במשכן כי
הוא וכליו דומא אל העולם הזה שנברא בה"א ויעש משה
ואהרן וכל עדת בני ישר ללוים כשה רבינו ע"ה היה מעמיד
את הלוים הוא שכתוב והעמדת את הלוים לפני אהרן ולפני
בניו ואהרן היה כניף אותם הוא שכתוב והניף אהרן את
הלוים תנופה לפני יי והתנופה היא שהי אהרן לוקח
לכל אחד ואחד מן הלוים ומגביהו כן הקרקע מעט והיה
כניף אותו ובזה נתפרסם אהרן בגבורה גדולה וכה עצום
שניף את הלוים שהיו כלם אלף ביום אחד הוא לברו או היה
זה בזרוע נם בהיודה אהרן איש הרחמים כלול מן החסד
והגבורה כי כן דוגמתו וזהו שכתוב בשלו ומישור הלך אתי
מלאכי ב ולפיכך בזר בצור שור שכתוב בו ופני שור מהשמל והיה
כוכפר על עונות הם של ישר הנעשי בעד צפון וישראל היו
סומכין ידיהם על הלוים הוא שכתוב וסמכו בני ישראל את
ידיהם על הלוים והנה היה לכוים מעשנס בדבר זאת אשר
ללוים על דרך הפשט זאת הקצבה ועל דרך הכדרש זאת
נאדנרים אשר ללוים אין זאת אלא תור שנ ואת התור והלוי היו מורי
התורה כענין שכתוב יורו כשפטיך ליעקב ותורתך לישראל
דנריס לנ ועל דרך הקבלה זאת אשר ללוים כמו כאת ה היתה זאת
תנוים קיים והיא הברית שנ זאת בריתי ובשבט לוי כתיב וברית יהיה
כרמסית לנריס לנ ובפקודי הלוי נאמר על פי יי כי זאת היא מדתם מבן חמש
בסה נ ועשרים שנה ומעלה יבא לצבא צבא בעבודת אהל מועד
ולמעלה בסדר נשא אמר ומבן שלשי שנה ועל דרך הפשט
מבן שלשי לעבודת משא ומבן חמש ועשרי לעבודת האהל
וזהו שהזכיר כאן לצבא צבא כלו להכנות עם צבא העובדים
במשכנותם עם הזקניב ועל דרך מדרש רזל מבן חמש
ועשרים ללמד הלכות עבודה חמש שנים ומבן ל לעבודה
מכאן למדו כל תלמיד שלא ראה סיכן יפה במשנתו חמש
שני שוב אינו רואי ויעשו את הפסח בראשון כתב הרמבן
ל על דעת רזל לא עשו ישר פסח במדבר אלא בשנ ו בלבד
שלא היו יכולין לעשותה לפי שנולדו להם בני העבדים ולא
יכלו לפול אותם כן הטעם שהזכירו שהיה להם לסכנה כמו
שמפור ביבמו אבל בספרי אמרו ויעשו את הפסח בראשון
בגנות ישר הכתוב מדבר שלא עשו אלא פסח זה בלבד וכן
הוא אומר הזכחי ומנחה הגשתם לי במדבר מ שנה דרשו
כן כן הכתו הזה שאם ויעשו את הפסח בראשון בד במדב
סיני כי הוא מקרא יתר כי די במה שאמר ויעשו את הפסח
ככל אשר צוה אגל הזכיר היום והמדבר לרמזשלא עשו
אותו

אותו בפדבר רק ביום הזה זוה נוחם ע"כ ' ונתבבה כאן
פרשת הפסח לפי שחנוכת המזבח היתה בחדש הראשון
ואז נבדלו הלוים ולפי שכתוב במצות הפסח והיה כי תבא
אל הארץ והיה כי יביאך צוה עתה שהם חייבין בו גם
במדבר ' עמדו ואשמעה מה יצוה י"י לכם ' פירש רש"י ז"ל
המתינו לי פתח אהל מועד ואישיב לכם מענדה אשרי ילוד
אשה שכך מובטח לו ' ונראה שהיה ראוי לומר מה ידבר
י"י אלי ומפני ענותנותו לא אמר כן ומה שאמר ואשמעה
בתוספת הא יתכן שירמוז להא אחרונה שבשם הוא הקול
הנאמר בו אם שמוע תשמע בקול י"י אלהיך שתעשה הישר
בעיני י"י וכן אמר בכאן כי מן ההא ישמע מה יצוה י"י
ואנקלוס ירמוז לזה שאמר מה דאתפקד מן קדם י"י אמר זה
בנגד השגתן של ישראל ומה שנתעלה ממנו דין זה ולא
בחשב לו לעונש כשם שנחשב בפרש בנות צלפחד שכתוב
בסדר פנחס ויקרב משה את משפטן לבני י"י ואמרו
שנתעלם ממנו דין בנו' צלפחד בשביל שנטל עטרה לעצמו
שנ' והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ונומר הענין הוא
מפני שיחשה הנת במקום שאין בן הוא דבר תלוי בסברא
שראוי להקדים אותה לשאר יורשי האב ואף אומות העולם
שאין להם תורה מודין כן בובר ומוצאים בשכלם שיוצאי
ירכו של אדם קודמין ליורשו אם כן אם בת וכיון שנתעלם
ענין זה ממנו חשבוהו לעונש אבל דין הפסח בחיית
הטמאים בניסן לאיר דבר שצריך קבלה הוא ואינו תלוי
בסברא שנחליף חדש זה בחדש זה ולכך לא חשיבוהו
לעונש ' ורז"ל דרשו כגזרה שוה דקריבה קריבה ' או בדרך
רחוקה נקוד על רחוקה לומר לך שאינו רחוקה ודאי אלא
שהיה עוסק חוץ לאסקופת העזרה כל זמן שחישה ' פסח
שני מצה וחמץ עמו בבית ואין שם שור ואין אשור חמץ אלא
עמו באכילתו כן פירש רש"י ז"ל ' וכנר נאמרו אסור חמץ
בפסח על דרך הכללה כי הוא כדי שלא ישיעה האדם ויאמר
כי במידת הדין בלבד היתה ההוצאה ולא בשם המיוחד ויהיה
זה מקצץ בנטיעות אבל בפסח שני שהוא חוץ לשנו אפשר
להיות מצה וחמץ עמו בבית ולא היה בזה קצוץ כי בשניה
בגאלו ' והרמב"ן ז"ל כתב יתכן ששעם הנקודה שהיא רחוקה
לו בעשיית הפסח לא רחוק ממש ולכך חזר ואמר ובדרך
לא היה ולא הזכיר רחוקה ' על פי י"י יסעו בני ישראל ועל
פי י"י יחנו ' היה הכתוב ראוי לומר על פי י"י יסעו בני ישראל
ויחנו לא שיאמר על פי י"י יחנו אבל ממה שידעת בפסוק
וי"י הולך לפניהם יומם בעמוד ענן ולילה בעמוד אש נאור
הכתוב על פי י"י יסעו זו מדת הדין וזהו לשון יסעו כי
הנסיעה למלחמה היתה ' ועל פי י"י יחנו זו מדת רחמי וזהו
לשון יחנו כי כל חניה היא מנוחה ' וכן כתוב ויהי בנסוע
הארון ' קומה י"י שהוא מדת הדין ולכך אמר קומה נהא
ולא אמר קום ה' ועוד אמר וינוסו משנאיך מפניך ובנחה
יאמר שובה ה' מלשון בשובה ונחת שכל זמן שישראל
באספים אלפים ורבבות לאגודה אחת מדת רחמים עמהם '
ושתי מדות אלו הם כלולות זו בזו עליהן אמר הנביא זכרתי
לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר '
ועמהם היו נצולים ואויביהם נגפים תחלה ' בסצרים הוא
שכתוב ואנכי ה' אלהיך מארץ מצרי וכתיב בגאולת מצרים
כי ביד חזקה הוציאנו י"י ממצרים ' ובתפלתו של כשה
אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה ' ואח"כ
ממצרים לים סוף הוא שכתוב זה אלי ואנוהו וכן ימ"ך י"י
נאדרי בכח ימ"ך ה' תרעץ אויב ' ומים סוף לסיני הוא
שכתוב בסתן תורה הן הראנו אלהינו את כבודו ואת גדלו '

ומסיני למשכן הוא שכתו' ויכם העין את אהל מועד וכבוד פסוק ט
ה' וכתיב ולא יכול משה לבא אל אהל מועד כי שכן עליו סס ד
הענן וכבוד ה' וגו' ואחרי כן לבית המקדש שנקרא בית
קדשנו ותפארתנו ' וכן לעתיד כתיב קומו אורי כי בא אורך ישעיה ס
וכבוד ה' והנן כל זה ' ואל תתמה באמרי פי ה' שהוא מדת
רחמים בכאן כי כיון שהמדות כלולות זו בזו הלא כל אחת
פי ה' זו לזו והבן זה ' ובהאריך הענן ' יבאר לך הכתו' מעלתן
של ישראל בהנהגתם על פי הענן כי היו במדבר מקומו'
חלוקין נוחין ושאינן נוחין והעד בזה מרה ואילי' יש מקומו'
נוחין שירצו לעכב שם ומיד בתעלות הענן היו נוסעים ויש
שאינן נוחין וירצו לנסוע משם אבל בהאריך הענן יצטרכו
להתעכב ולא יסעו סוף דבר לא היו הולכין אחר רצון עצמן
אלא אחר רצון השם יתעלה וכפי הנהגת הענן ' ועוד יבאר
לך הכתוב חסד השי"ת עמהם שכל נסיעותם וחניתם במדבר
לא היה אלא בבקר הוא שאמר יומם ולילה והיה לו לומ' או
לילה ויום כי כן סדר בראשי' אבל אלו אמר כן היה במשמע
כי תחלת נסיעתם היתה בלילה ומעולם לא ארע זה שהיה
הענן שוכן בלילה ויום אחריו כי תהיה נסיעתם בלילה ולא
רצה הקדוש ברוך הוא להטריחם להיות תחלת נסיעתם
וחניתם לעולם בלילה אלא ביום ' עשה לך שתי חצוצרות
כסף ' על דרך הפשט היו חצוצרות הללו של כסף והיו
מקשה ולשני דברים היו משמשים ' האחד להקהיל העם
או הנשיאים והשני לנסיעה ' הוא שכתוב והיו לך למקרא
העדה ולמסע את המחנות כשהיו תוקעין בשתיהן ד"ת
סימן להקהיל העם וכשהיו תוקעין בחצוצרת אחת בלבד
היה סימן להקהיל הנשיאי' הוא שכתוב ואם באחת יתקעו
ונועדו אליך הנשיאים לפי שהם המיוחדים שבעם לפיכך
היו תוקעין באחת והיה סימן להם וזה וזה בתקיעה שהיא
פשוטה ופשוטה רמז למדת רחמים כן ימינו פשוטה לקבל
שבים אבל למסע את המחנות היו תוקעין בתרועה שנאמר
תרועה יתקעו למסעיה לפי שהנסיעה סימן למלחם שהרי
מהנוח ישראל לקראת שבעה עממין היו הולכים להלחם
בהם ולכובש את הארץ ולכך היו מריעין בתחלת נסיעתן
כי התרועה רמז למדת הדין והיא המנצחת במלחמה ומפני במדבר י לג
זה יזכיר הכתוב במסעות על פי י"י ביד משה וזהו שכתו' וכי
תבא מלחם בארצכם וחרעתם והזכי' משה וינוסו משנאיך
מפניך כלומר ממדת הדין וכן היה סדר הענן במסעות היו
תוקעין לכל רוח ורוח מארבע רוחו' העולם כי ארבע מחנות
של ארבע דגלים היו עומדים לארבע רוחות העולם והוא
שכתוב ותקעתם תרועה ונסעו המחנות החונים קדמה
ותקעתם תרועה שנית ונסעו המחנות החונים תימנה והרי
לך מחנות הכזרח ומחנות דרום ' תרועה יתקעו למסעיהם
למסעות חנשארים כלומר שיתקעו תרועה שלישית למסע
מחנות המערב והתרועה רביעית למסע מחנות הצפון כי לכל
דגל מסע בפני עצמו כמו שמפרש הכתוב והולך ונסע דגל
פלוני וכן כלן ועל דרך המדרש עשה לך שתי חצוצרות כסף תלים כו ז
זה ' שאמר הכתוב שאו שערים ראשיכם שהיו הפתחים
שואלים ואמר והנשאו פתחי עולם אמרו לו השערים סי זה
מלך הכבוד השיב שלמה ע"ה ה' עזוז וגבור חזר ואמר ושאו
פתחי עולם אמרו לו מי הוא זה מלך הכבוד השיב ואמר ה'
צבאות הוא מלך הכבוד סלה שאלמלא שאם להם ה' צבאו'
הוא מלך הכבוד בקשו השערים ליפול עליו ולהריץ את
גלגלתו וכיון שהשיב להן מיד נפתחו השערי' כיון שחלקו
כבוד להבה אמר להן הבה חייכם כשאחריב את בית אין
בריה שולטת בכם תדע שכל כלי בית המקד' גלו לבבל שנ'

ויתן

מלכים ב כד יג ויתן ה׳ ביד נבוכדנצר את יהויקי׳ מלך יהוד׳ ומקצת כלי בית
דברים כג טו האלהים אבל שערי בית המקדש ננגנו במקומן שנא׳ טבעו
בארץ שעריה׳ ונקרא הקב״ה מלך הכבוד לפי שהוא חולק
שמות ז א מכבודו ליראיו כיצד הוא נקרא אלהים ובמשה כתיב ראה
ויקרא כה לח נתתיך אלהים לפרעה׳ הוא מחיה מתים ובאליהו כתיב ראה
ישעיה מג יב חי בנך׳ נקרא מלך דכתיב עלה אלהי׳ בתרועה וגו׳ במשה
דברים לג ה כתיב ויהי׳ בישרון מלך׳ מה המלך כשהוא יוצא תוקעין
לפניו אף אתה עשה לך שתי חצוצרות כסף שבשעת שתהא
מכניס את ישראל יהיו תוקעין בהם והם מתכנסין שנאמר
ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה ל״ פתח אהל מועד׳ עשה
לך׳ לך אתה עושה ואין אחר משתמש בהן תדע שאפילו
יהושע תלמידו לא נשתמש בחצוצרות אלא בשופרו׳ כשבא
להלחם ביריחו שהיא תחלת כבושה של ארץ ישראל מה
שופטים ג כז כתיב שם ויריעו העם ויתקעו בשופרות ולא עוד אלא אפילו
משה עצמו בחייו ננגנו שכן הוא אומ׳ בשעת פטירתו הקהילו
ירמיה לח כג אלי את כל זקני שבטיכם ושוטריכם והיכן היו החצוצרות
שהוא אומ׳ להם הקהילו ולא אמר תקעו בחצוצרו׳ ויתכנסו
תהלים ק ג אלא שננגנו לקיים מה שנא׳ אין שלטון ביום המות׳ ונדוד
דברים ל כט המלך כתיב ויעמדו הלוי׳ על עמדם והשיר משורר וחצוצרו׳
יחזקאל כח יג מחצצרים׳ אבל דוד עצמו משתמש בכנור שנ׳ עורה כבודי
עורה הנבל וכנור אעירה שחר׳ כנור הידה תלוי למעלה
ממטתו של דוד כיון שהגיע חצו׳ לילה רוח צפונית מנשבת
בו ומנגן מאליו מיד היה דוד עה״ עומד וכל התלמידים שהיו
עוסקין בתורה ומנדדין שינה מעיניה׳ עד עמוד השחר דרך
השחר לעורר בני האדם משנתם ודוד מעורר השחר שנא׳
עורה כבודי אין כבודך כלום לפני כבוד יוצרי׳ ועל דרך
האמת היו שתי חצוצרות רמז לתקיעה ותרועה כי כשאמר
לו השם יתברך והיו לך למקרא העדה ולמסע כתו אם יהיו
לך לתקיעה ולתרועה ואם כן באר בפירו׳ שירכזו לתקיעה
ולתרועה שהן המדרת שישראל חונים ונוסעים על פיהם
כענין שכתוב על פי ה׳ יחנו ועל פי ה׳ יסעו את משמרת ה׳
שמרו וסמך לו עשה לך שתי חצוצרות כסף ומעתה הבן
גדולתו של משה בשתי חצוצרו שהן סימן המלך במלכותו
וזוה הבה בזה לכבוד משה כי כן תכסיס המלך שתוקעין
לפניו בשופר כי כן יצוה לאסוף חיילותיו ובעבור שעלתה
השגתו להתנבא בשם הגדול מדרת רחמים לכך צוה אותן
לעשותן של כסף ולא הוכשר׳ לעשותן משאר מיני מתכות
שכן אמרו במסכת מנחות החצוצרות היו באים מן העשת
של כסף עשאוה מגרוטאות של כסף כשרה׳ משאר מיני
מתכות פסולה ובעבור שנתיחד לו דבור הרחמים פנים אל
פנים מראה בתוך מראה לכך היו שתים והיו מקשה וזהו
סוד אמרו ותקעו בהן ונועדו אליך כל העדה התקיע בשתיהן
שהיו סימן להקהיל כל ישראל ירמוז לדבור הרחמים מתוך
דברים ד יב האש לכל ישראל וזהו שכתוב ביום דבר ה׳ אליכם בהר
מתוך האש והתקיע באחת שהיה סימן לנשיאי המיוחדים
בעם ירמוז למשה המיוחד על כלן שהיה שומע מתוך
התקיעה הוא קול השם המיוחד והוא לבדו המשיגו
והמתבונן בו והתרועה במסע המחנות הנוסעים למלחמה
תרמוז להשגתם של ישראל שהיא התרועה ולפי שלא עלה
שום נביא למדרגה זו בנבואה לשמוע מן השם המיוחד אלא
הוא לבדו לכך צוהו שלא ישתמש בחצוצרות אלא הוא לבדו
לא זולתו הוא שכתוב עשה לך׳ ודרשו רזל לך אתה עושה
ואין אחר משתמש בהן׳ והוסיף עוד ואמר והיו לך כלומר
והיו המדורת לך לבדך ולא לאחר זולתך ומרוב קדושרת
החצוצרות ובהיותם כלי שההשגות גרמו בו היו טעונין

גניזה וננגנו בחייו של משה ואל תתמה בהיותן שתיהן של
כסף כי כיון שהיו מקשה אי אפשר לעשותן אלא של כסף
ובענין הכרובים שהיו זהב ומקשה כי הרחמים הוא מכריע
וכלול מן הדין וכן בכאן בחצוצרות מדרת הדין רפה היא
וכלולה מן הרחמים ומטעם זה לא נשתמש בחצוצרו אפילו
יהושע תלמידו שלא עלתה השגתו בכך אמנם נשתמש
בשופר להודיע בו להיות מדת הדין מתוחה כנגד האויבים
כי היא מדתו וגם היא מדתו של דוד שנשתמש בכנור והיא
התכלת הצבוע מדם חלזון שהוא הדג המצוי בים כנרת
שלכך נקראת מדה זו כנור דוד שהיה מנגן כאליו נמצאת
למד שכל אחד ואחד נשתמש בכלי הראוי לו לפי השגתו
ונבואתו ומדתו שהיא שוה מכנה וזה מבואר׳ ויאמר משה
לחובב׳ כתב הרמב״ן ז״ל שחובב הוא יתרו שקראו לו שם
חדש כשחזר לתורת ישרא״ל כי כן דרך כל מתגייר כי לעבדיו
יקרא שם אחר והיא אבי צפורה׳ ורעואל היה זקנה ואמר
שמות ב הכתוב אל רעואל אביהן כאשר אמר יעקב אל״ה אבי אברהם
כרשפים ואמר הכתוב על בלשצאר שהוא בן נבוכד נצר והוא בן בנו
אבל דרשו רבותינו ז״ל שבעה שמות יש לו ליתרו׳ ומה
שאמר לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך׳ משה
חלה פניו ללכת עמהם ואמ׳ לו סתם והיטבנו לך והוא חשב
שיתנו לו מן השלל כסף וזהב ובגדים וצאן ובקר ולא תהיה
לו נחלה בתוכם ועל כן לא היה חפץ וחשב כי אם ל״ ארצי
ואל מולדתי אלך כי שם לי נחלה ונכסים וכבוד אז אמר לו
משה ל״ נא תעזוב אותנו כי מדעתך המדב׳ תהיה לנו לעינים
בכבוש הארצות ותורנו הדרך אשר נעלה בה ומכל הטוב
אשר ייטיב השׁ׳ לנו נטיב לך רמז לתת לו אחוזה וארץ טובה
בשכרו על טרחו ועזרתו כאש׳ יעזרם בכבוש הארץ׳ על דעתי
כי נתרצה אליו ועשה כן עכ׳ לשונו ז״ל׳ והיית לנו לעינים׳
להורות לנו הדרך כיון שישראל היו נוסעים על פי הענן
והוא המורה להם הדר׳ מה צורך היה להם ביתרו אבל משה
אמר כן כדי לחזק לב קטני אמנה שחיו ביניהם אשר לנם
היה יות׳ מתנחם ומתחזק במנהיג בשר ודם׳ או יאמ׳ והיית
לנו לעינים לעדות בפני האומ׳ ממה שראית בעיני האותות
והמופתים הגדולים ויראו ויקחו מוסר ויכנסו תחת כנפי
שכינה וזה דעת אנקלוס עה״ שתרגם ונבורן דאתעבידא לנא
חזיתא בעינך׳ ובמדרש והיית לנו לעינים כל דבר המתעלם
מעינינו תהא מאיר עינינו דבר אחר תהא חביב עלינו כגלגל
דברים י ו עינינו שנאמר ואהבתם׳ את הגר׳ ויסעו מהר ה׳ נסעו ישר׳
מהר סיני והענן לפניהם׳ והאון היה הולך אחרי הענן ולא
שכן הענן בשום מקום עד היו׳ השלישי בערב כי היה מבקש
להם מקום טוב לחנותם וזהו שאמר לתור להם מנוח׳ ודרז״ל
מהר ה׳ מאחרי ה׳ כלומר שהתאוו תאוה וזה היה כב באייר
שהרי בעשרי׳ לחדש השני נעלה הענן ויו׳ ראשו׳ של שלשת
ימים שהזכיר כאן דרך שלשת ימים הוא יום עשרים עצמו
ואם כן נכ״ב באייר התאוו תאוה ואכלו בשר עד כב׳ בסיון
ומה שהוצרכו לדרוש כן לפי שהשגיחו שלא נמצא בתורה
שמות כד אלא הר האלהים ויעל מ״שה ל״ הר האלהים וכן ל״ הר האלהים
חורבה וכן נמצא במסורת שאין בתורה לא שנים בהר ה׳
מס נ פ יראה ויסעו מהר ה׳ וכיון ששנה הלשו׳ ואמ׳ מהר ה׳ הוצרכו
רמב״ן כב לדרוש שנסעו מאחרי ה׳׳ ויהי בנסוע הארון׳ הפסיק כאן
בשני פסוקים לה והיה ראוי להדביק ויהי העם כמתאוננים
עם בנסעם מן המחנה מפני שישרא״ל אחר שנסעו מהר סיני
שהיה קרוב לישוב ונתרחקו ממנו ובאו עתה בתוך המדבר
הגדול והנורא דרך שלשה ימים היו מצטערים מאד
ומתאוננים על פתח הדרך כי אמרו איך נוכל לסבול הצער
והעגוי

ז"ה ענוי ואם כן כיון שהכל ספור א"ד וענין אחד לא היה
ראוי שיפסיק ביניהם בפרשה ויהי בנסוע · ועל דרך הפשט
ענין ההפסק לפי דעתי הוא זה ידוע כי חלקי עולם השפל
הם שלשה חלקים ואלו הן ים מדבר וישוב · וכן דרשו ז"ל
העולם שלישי ים שלישי מדבר שלישי ישוב · והנה ישראל
בשנכנסו לארץ עברו על שלשה חלקים אלו ונתבאר להם
חדוש העולם בסופת באותן הנפלאות הגדולות והנוראות
אשר ראו בעיניהם והנסים המפורסמים הנעשים להם בכל
חלק וחלק נסי הים ונסי המדבר ונסי כבוש ארצות שבעד
עמהן כי היו נסים נגלים לעיני השמש ומפני שהולכי
מדברות כי יראו ההרים הגבוהי' והצורים החזקי' השרשיים
שהם יסודות הארץ תתאמת מהם לבעלי הטבע אמונת
קדמות העולם ועל כן חייבה חכמת התור' להפסיק פרש"ז
בענין הארון שבו לחות העדות והוצרך משה להזכיר ויפוצו
אויביך זינוסו משנאיך כדי לבטל דעת האמונה ההיא
הנפסדת כי התורה המונחת בארון עם נפיצת אויביהם של
ישראל היא המעיד על חדוש העולם ועל כן נעשו נסים
לישראל גדולים ונפלאים במדבר כשנים הטבע כדי לקבוע
בלבבות אמונת החדוש ולהעיד עליו מתוך המקום שהוא
מחייב אמונת הקדמות אצל המאמיני' אותו ומזה תקנו לנו
וא"ר במשנה על ההרים ועל הגבעות ועל המדברות אומר
ברוך עושה בראשית לבאר כי אף על פי שנראה לבני אדם
שהוייתם נצחית ואין בריאתם מחודש הכל נגר' מבראשית
יש מאין והמברך כן הוא מעיד על חדוש העולם · ועל דרך
מדרש ז"ל בפרק כל כתבי הקדש פרשה זו עשה בה הב"ה
סמנין כלבעלה ולמשה לומר שאין זה מקומה ר' אומר לא
כן השם הוא זה אלא שספר חשוב הוא בפני עצמו מאן הוא
דפליג עלה דרבי ר"שבג היא דתניא ר"שבג אומר עתידה
פרשה זו שתעקר ממקומה ולמה כתובה כאן להפסיק בין
פורענות ראשונה לפורענות שניה ויסעו מהר ה' אותו היום
סרו מאחרי ה' פורענות שניה ויהי העם כמתאוננים עכ"
ישלש דעות בדבר דעת תנא קמא שהיתה ראויה פרשה זו
להכתב בדגלי' בפרשת במדבר סיני שכתוב שם ונסע אהל
מועד כחנה הלוים בתוך המחנו' כי באהל מועד היה הארון
ושם היה ראוי לכתוב ויהי בנסוע הארון ועל כן עשה לה'
הקדוש ברוך הוא סמנין כדי להבדילה בין הסמוכות לה'
בתחלה ובסוף וכדי ללמדנו שנכתבה שלא במקומה · ואם
תמנה הפרשיות שיש מן ויהי בנסוע הארון עד ונסע אהל
מועד תמצאם חמשים ולכך היו הסמנין מנין מנון ללמדך
שפרשה זו פונה לסוף חמשים פרשיות שהוא מקומה ·
ודעת רבי שהפרשה הואת נכתבה במקומה שהרי בענין
המסעות נכתבה וכבר הזכיר למעלה בתחלת הפרשה ויהי
בחדש השני בעשרים לחדש נעלה הענן ואמר ויסעו בני
ישר' וסונה והולך מסעות הגלי' ועל כן אמר לא מן הש'
הוא זו כלומר שאין זה מעם הדבר שהסמנים היו לפי שאין
כאן מקומה אלא שהוא ספר חשוב בפני עצמו ועל כן היו
הסמנין להבדילה מן הפרשיו' הסמוכות לה למעלה ומטה
וכוון בזה לום' שהתורה שהיא חמשה חומשי תור' נחלקת
לשבעה ספרים וספר וידבר נחלק לשלשה ספרים ואמרו
בגמרא כמאן אזלא הא דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר
רבי יונתן חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תור' כמאן
כר' תאי דפליג עליה ר"שבג היא ודעת ר"שבג שהוא
מקומה אבל עתיד שתעקר ממקומה לימות המשיח שיהיו
כל הפורענויות בטלים ויצר הרע בטל ומה שנכתבה כאן
להפסיק בין פורענות לפורענות · ועל דרך הקבלה ויהי
בנסוע הארון פרשה זו רומזת על כלימי עולם כי נרשמו
בה שבעת אלפים כמו בפסוק ראשון ודרשו רז"ל שיתא אלפי
שני חי עלמא וחד חריב והענין הזה רוצה לרמוז אותו
במקום המדבר שהוא מקו' החורב והשממון וכיון שהתורה
כלה בנויה ומיוסד' על חדוש העולם יש לחבין שיש לו סוף
כי כל דבר שיש לו התחלה יש לו סוף בהכרח וזהו שכתוב
אני ראשון אף אני אחרון · והכתוב הזה יורה כי העולם יש ישעיה מד ו
לו סוף כי כשם שהיה הב"ה ראשון לנבראים כלם כן עתיד
שיהיה אחרון לכלם ואלו ישאר בעולם שום נברא לא יהיה
הוא אחרון וזוד ע"ה באר זה ואמ' לפנים הארץ יסדת ומעש' תלים קב כו
ידיך שמים המה יאבדו ואתה תעמוד וכלם כבגד יבלו
כלבוש תחליפם ויחלופו · ואות אלף הששי רשומה במלת
אלפי לרמוז שיתא אלפי והשביעית נחתמה במלת ישראל
ופירוש ישראל בכאן הסרת הכחורת כי הפסק המשכתם
באותו זמן הוא זמן האלף השביעי שעליו אמרו וחד חריב
זכן מצינו הכתו' בשורי מהם בשין במקום סמ"ך והו' מלשון הושע ט יב
הסרה ובטול · ובעבור כי מלת ישראל כוללת דבר והפכו
ואפשר שתתפרש על שתי לשונות אפשר לומר כי כשם
שמורה על החורבן כן תורה על הכריאה שלאח' החרבן כי
הוא כולל שרשת הכחו' ורמז לך כי אח' חורבן האלף השביעי
ואחר בטול הבחו' והסרתם תחזור השרשה ותתחדש בעולם
כשהיה וזהו סוד הבתו' ועל נהרו' יכוננה ולא אמ' כונן במ"ש תלים כד ב
יסדה כי דבר על החורבן מתחלת המזמור שישוב הכל
לסבה ראשונ' ודבר גב על חחדוש ומזה תמצא במזמור שיר
ליום השבת שהזכיר שם צדיק כתמר יפרח רמז להויה של פס כב יג
אחר השבת והו' סוד חתימת פרש' ויכלו במלת לעשו' לרמוז
מע' אחר השבת וכבר הזכרתי שם וזהו יפרח בימיו צדיק פס שם
בכל שמטה ושמטה ורב שלום עד בלי ירח · באורו שילך
הענין בן עד היובל הגדול שיתבטלו כל כחו' העולם והשמש
והירח בכללם ויהזור העולם לתהו ובהו והכתוב שאמר עוד כי פסוק' ט ב
כל ימי הארץ זרע שיש לארץ זמן קצוב והו' עולמו של יובל
ולכך הזכיר שלמה ע"ה והארץ לעולם עומדת · הוא עולמו קהלת א ד
של יובל כי אין הדבר אל לא תכלית וכן דעת דוד אביו ע"ה
ממה שכתוב לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים המה תלים קב כו
יאבדו ואתה תעמד · ומה שאמר הללו את ה' בן השמים תלי' קמח ו
הללוהו במרומים · כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם
ואמ' עוד יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד אין ענינו תלים קד ה
שיגזור בהם נצחיות אלא מצד תוקף בריאתם וחוזק חמרם
התקיף אם כן שהן ראוים לעמד לעולם ושלא יתמוטטו כלל
עד שיגזור בבטולם מי שבראם ומפני שלא תבין כי הסדור
והנהוג חזרה של שמטות העולם ילך אל לא תכלית לכך
הפרשה מסויימת בנונין בתחלה ובסוף לבאר כי ילך עד
היובל חגדול שהוא אף דור והיה העולם בטל ויחזור לתהו
ובהו ומה שבאה הנון הפוכה כי כשם שמכתב האו' בתקונו
כראוי מורה על קיום דבר כך הפוך האות ובטולו מסדורו
הראוי מורה על בטול דבר וחרבנו ועל כן הנון הפוכה ואמר
הכתוב המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפו · וכתיב מיכ ז ה
על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרי בלב ימי ביובל הגדול תלים מו ג
שיתמוטטו ההרי' והשמי' והארץ יחזרו ל יסודם וכדי לחזק
הענין היו הנונין ב' ומפני שעתידין השמי' והאר' שיתחדשו
אחד היובל יתכן לום כי על כן היו ב' נונין והזכיר לשון ויהי
אחר כל נון ונון להורות על ההויה אחר כל יובל ויובל ויהי
סוד הנון שחסר נעים זמירות מן המזמור הנקרא תהלה תלי' קמה ו
לדוד לפי שאות נון תור' על נפילה וביובל הוא עתיד ליפול
ויחזור לתהו ובהו וכדי לבאר שעתיד להתחדש את' היובל

רמז הנון אחרי כן שאמ׳ סומך ה׳ לכל הנופלים הזכי׳ זקיפה
אחר הנפילה כשם שהזכיר כאן היה את׳ הנונין וכדי להעיר
הלבבות על הענין הזה באו בתורתנו הצרופה מצו׳ השמטה
והיובל שהם מן המצות המקובלות׳ ויען יהיה הענין קבוע
בלבך נטוע בשכלך אכריח לך מה הסבה בחרבן העולם
ובחדושו בשמטו׳ ומה הסבה גם כן בטול המציאו׳ ובחדושו
ביובלים ידוע כי ששת ספירות פעלו בששת ימי בראשית
כל ספירה וספירה יומה כגון שתאמר יום אחד הבינה ויום
שני החסד ויום שלישי הגבורה וכן כלן עד שנגנם יום
שביעי והוא היסוד ופעל פעלתו ומה היתה פעלתו העונג
והמנוחה כי היתה מנוחה לעצמו ומנוחה לכל הששה כי
בשביעי שבתו כלן ושביתתו ומנוחתו היא פעלתו וזהו כי ששת ימים עשה ה׳ את השמים ואת הארץ וינח ביום השביעי כי עשה שש ספירות והשלי׳ מלאכתו בהם והיתה המנוחה ביום שביעי שהוא יסוד וכן הענין בששת אלפי׳ כי חזר חלילה והתחיל לפעול באלף ראשון בבינ׳ ובשני בחסד ובשלישי בגבורה וכן כלן עד שיכנס האלף השביעי שהוא יסוד ולכך הוא שבת ומנוח׳ ויהיה העולם חרב בהכרח לפי שפעלו כל ספירה וספירה אלף שלה הנה ההמשכה פוסקת מהתחתונים בהיות כלן חוזרין ומתעלין למעלה לקבל מן הבינה ומאח׳ שהתפארת והכבוד שהם מנהיני חמה ולבנה מתעלין למעלה על כל פנים יתחייב שתפסק ההמשכה וזהו החרבן שיהיה העולם חרב אבל לא יהיה תהו ובהו כי עתידין הן שיחזרו כבתולה וישפיעו למטה מה שקבלו למעלה ואז יתחדש העולם וכן יהיה הענין משבעה לשבעה עד היובל הגדול וכשיגיע היובל הגדול יחזרו כל העשר לשרשם שהוא אין סוף וזהו סבה שיהיה העולם בהכרח תהו ובהו ונגולו כספר השמים וכל צבאם יבול וכן הארץ כבגד תבלה כי התפארת והכבוד שכנגדם חסה ולבנה והשמים והארץ נבלעו אל הקדש וחזרו ליסודם והענין הזה מבואר לדוד המלך במזמור לה׳ הארץ ומלואה כי שם הזכיר חזרת העליונים והתחתונים אל יסודם הראשון והתחיל בהתחתונים וכיים בעליונים הוא שאמ׳ בסוף על הסתלקות המדות מהמשכתם למטה ועל התעלותם וחזרתם לאין סוף אמר שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם והמשכיל יבין הפסוקים ההם כי אינ׳ רשאי להרחיב בהם באור ואכ׳ יתחייב שיהיה כל המציאות כולו בטל ונעדר ואחר היובל יתחדש המציאות כלו כי יחזרו העשר כבתחלה להתגלות מאין סוף ותחזור ההמשכה בעליוני׳ ובשפלי׳ מימי קדם וכן מיובל ליובל עד אלף יובלין כי כל ספירה וספיר׳ תפעול אלף יובלין וזהו כנגד עשר ספירות למעלה ועשר ספירות למטה ומפני שלא הבין שילכו היובלין הללו אל לא תכלית ולאין סוף לכך הזכיר שובה ה׳ רבבות להורות שעתיד הב׳ לישב עולמו שתי רבבות שהם עשרים אלף יובלין ואפ׳ ישראל לבאר שמסיר שני אלפים מן הרבבות וזהו רכב אלהי׳ רבותים אלפי שנאן אל תקרי שנאן אלא שאינן כלומר שהם אין ולכך אין להזכיר האלפים ועל כן הם יח אלף יובלין וזהו סוד הכתוב סביב יח אלף וכן בפר׳ קמא דעבוד׳ זרה איבעית אימא רוכב על כרוב קל וסגי ועובר ביח אלף עולמות שלו שמע מינה רכב אלהים רבותים וגומר אל תקרי שנאן אלא שאינן כן מלת ישראל במקום הזה מלשון הסרה שתסיר שני אלפים משתי רבבות׳ שמענה ואתה דע לך׳ והנה זה כן הדברים הנמנעים שאין לנו להרהר בהן והוא שאמרו מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור והבד״ה יפחול לנו ויזכנו להמנות עם יראיו וחושבי שמו ויתן לנו מהלכים

ב׳ן העומדי׳ לפניו׳ ועוד יש טעם בנון הפוכה והוא כי מלת
בנסע ירמוז למספר יעקב ועל שם שהאדם החקוק בחיות
המרכבה מהפך את פניו לפניו ואחוריו לארבעה רוחות
העולם על כן באו הנונין בהפוך בפרשה זו לפניה ולאחריה׳
ויהי העם כמתאוננים מלשון מה יתאונן אדם חי כי היו כואבי׳ ומצטערים בהכנסם עתה במדבר והתאוננות זה היה רע באזני השם לפי שלא היו הולכים שמחים ולא מוכרחים ודואגים ואם כמתאונני׳ בכף הדבירון להודו שהיו מגמגמין זה ולא היו מפרשין איזהו נכבני פחד משה כדי שלא ישמע ולכך אמר וישמע ה׳ כלומר ולא טשה׳ והאספסוף שנאספו אל ישראל ולא היו מישראל והם ערב רב ונכפלה המלה כמו מלת סחרחר וכן חמרמרו מעי׳ את הקשואים וארז האבטיחים היו מבזים המזון הנבבר שהיה להם במן וכדי להוציא עליו דבה היו מביאין ראיה מהפירות הפחותי׳ שהיו להם חנם וידוע כי היו בארץ מצרים פירות לרוב וכענין שכתוב בגן ה׳ כארץ מצרים אבל לא הזכירו מן הפירות החשובים כי מהחשובי׳ לא היו נותנין להם וכן מה שהזכיר הדגה כי היו נותנין להם מהדגים הנבאשים שהיו להם ארבעה וחמשה ימים שנצודו כי מהחשובים שהיו חיים שנצודו בו ביום לא היו נותנין להם ועל כן לא אמ׳ זכרנו את הדגים או שיאמר זכרנו את הדג כי בכל מקו׳ שתמצא דגה הוא הדג הנבאש ממה שכתוב הדגה אשר ביאור מתה ויבאש היאור׳ גם תמצא ביונה הנביא ויתן ה׳ דג גדול׳ חזכירו תחלה בשם דג וכאשר בלעו והשלים מנויו ומת קראו דגה הוא שכתוב ויתפלל יונה אל ה׳ אלהיו מבעי׳ הדגה׳ ומזה אמ׳ בבטן שאול שועתי שמעת קולי כי הישוב בבטן מת שאול ומה שאמר אחר כך ויאמר ה׳ לדג ויקא וגומר דג שני היה לפי שאין כבודו להיות בבטן המת ולכך קבלו דג שני ובלעו ונצטוה להקיאו אל היבשה וכלל הדבר כי היו קצים בסתנה החשובה וכל עקר כונתם לא היתה אלא להשיל דופי במן ולהוציא עליו דבה ועל כן הזכיר בכל הפרשה העם שהוא לשון גנאי והמקום הזה נקרא קברות התאוה והוא תבערה שהזכיר כי במקום ההוא בעצמו שהתאוננו ובערה בם האש שם התאוו תאוה ומזה נסמכה לפרשה זו פרשת ותדבר מרים שהוציאה דבה על משה נסמכה לפרשת מרים גב פרשת מרגלי׳ שהיו מוציאי דבת הארץ ועוד יתכן לומר כי מה שהזכירו הפירו׳ הלה יורה על רוע מבעדה ועל חזוק תאותם כי האספסוף גם מגדולי העם שנטו אחריהם וגמשכו אחר התאוות והעניני׳ הגופניי׳ וזהו כפל הלשון לחזק הענין שאם התאוו תאוה כלום חמשיכו תאוות מהנפש המתאוה והיתה כדת התאוה חזקה בהם בלבתם אחרי שרירו׳ לבם בכל מיני התאו׳ אשר לגוף וכמו שאמר בסמוך בוכה למשפחותיו ודרשו רזל על עסק׳ משפחותיו על העריו׳ האסורו׳ להן ולא היו משגיחין בעניני שכליים של מעלה וזהו שאמר בלתי אל המן עינינו כי לפי שהמן היה מיסוד אחד בלבד והיה עצם פשוט לא מורכב כשאר המזונות והיה מחדד השכל ומגיע את האד׳ לידיעת המושכלות על כן היו מואסין במזין אותו ואומרי׳ בלתי אל המן עינינו כי זה היה הפך טבעם ולחזוק האותם ולחסרון שכלם היו חושבין המעלה הגדולה הזאת לחסרון כי טבעם הרע היה מעור עיני שכלם בבקשת העניני׳ הגופניי׳ ומזה הזכירו שנים חלקי׳ מאכל המתגדל׳ בשתי היסודו׳ הגופניי׳ והם המים והעפר אשר טבעם לרדת למטה הוא שאמ׳ זכרנו את הדגה את הקשואים וגומר הזכיר הדגים מיסוד המים וחקשואי׳ והאבטיחי׳ וחולתם מיסוד העפר ועל כן לא הזכיר

פירות האילן לפי ששים בהם חלק מיסוד הרוח אבל אלו
שהם פירות האדמה ובהם יסוד העפר יותר חזק ' וזרשו
רבותינו ז"ל במסכת יומא ריש פרק יום הכפורים כי מה
שהזכיר הפירות האלה לפי שהמן היה מתהפך לטעם כל
שאר המינין ולטעם אלו החכשדה לא היה מתהפך לפי
שטעם חמשה או קשה לעוברו ומניקו ' משל למי שאומר
לא תאכל האשה דבר פלוני מפני התינוק וכתב הרכ"ן ז"ל
מה שאמר בדגה הגם כי היו הדייגי' מעבידי אותם למשוך
הדגים מהמצודות והיו נותנין להם חנם כי כן מנהגם ע"כ '
אבל ז"ל אמרו במסכת יומא ריש פרק יום הכפורים מאי
חנם מהפקרא מיתיו להו דאמר הקדוש ברוך הוא מזמין
להם דגים בכדיהם וכדאיתא במסכת סוטה ובמדרש אשר
נאכל במצרי חנם אם תבן לא היו נותנין להם חנם שנאמר
ותבן לא ינתן לכם דגים היו נותנין להם חנם אלא מאי חגם
חנם כן המצו והכונ' כי עתה מרו את דברה וקבו בעבודתו
ובאו לפרוק מעליהם עול כתותיו והיו מזכירים ישיבתם
במצרים והם בני חורין מן הכיצד וכענין שכתוב גוי מקרב
גוי כי היו שום למצריים הולכים בחקותיהם ועובדי עבודה
זרה ומגדלי בלוריה כמותם שטו העם ולקטו וטחנו ברחים
או דכו ' לשון שטו כמו משוט בארץ ' וזה יורה שלא היה
יורד זה עם זה מקובץ במקום אחד רק כפזור ומפורד ומה
שאמר ולקטו למדך שהיה ראוי לאכלו כך ' ודבר ידוע כי
יש מזון ראוי בתקון אחד לא יצלח בתקון אחר ולכך
יגיד הכתוב מנפלאות המן כי היה ראוי בכל מיני התקון
ללקטו ולאוכלו כאשר הוא גם לפחון אותו ברחים של יד
גם לדוכו במדוכה של עץ ושל אבן גם לבשלו בקדרה ובכל
מיני התקון האלה היה טעמו טעם נכבד כטעם לשד השמן
והשבח הזה כנגד מה שאמר נפשנו יבשה הגיד כי לא
תיבש נפש האוכלים אותו אבל ירוה וילחלח אותה והיא
בוטריקון לישרת שמן דבש כלומר לחלוח של שומן כמו
עיסה שלישה בשמן וקטופה בדבש ולמד שרשית וכן
נהפך לשדי בחרבוני קיץ ' כלומר שנהפך שמנו יבש '
ומלת השכן שמן כמשמעו ויאמר כי טעם המן כטעם לשד
שהוא להלוח השוכן שהוא חשוב מכל שמן ולמעלה
ממנו ובפסוק זה בכלות העם ולקטו וטחנו ברחי' או תמצא
בו התעוררות ורמז כשתקוה אות אחת מכל תיבה והפסוק
בפי' בכן בעוז וזהו לשון ממטיר שהזכי' במן ומה שהתחיל
בכלת שטו מלשון משוטט וזה מבואר ותמצא פסוק כיוצא
בו בענין יפתה כששלח למלך בני עמין ואנכי לא חטאתי
לך ואתה עשה אתי רעה להלחם בי ישפט ה' השופט היום
בין בני ישראל ובין בני עמון ' והרמז מתהיל מן מ"ם של היום
מכטה למעלה וכשתנקש הנון תמצאנה בסוף פסוק כי
הוא מסיים בנון וזה מבואר ' ואם ככה את עשה לי ' מלת
את כנוי למדת הדין וכן הזכיר ויחר אף ה' מאד והוא כמו
ואת תדבר אינו וכן את כרוב ממשח הסוכך שהוא כנוי
הכרוב השני הנקרא כבוד כי שני הכרובי' הם כבוד ותפארת
וכמו שבארתי בסדר ויקחו לי תרומה כי בספר תורה שאינו
מנוקד יוכל האדם לקרוא ואם ככה את עושה לי בקמץ
תחת השי"ן כי האותיות כשאינן מנוקדות סובלות כמה
כונות ומתחלקות לכמה ניצוצות ומפני זה נצטוינו שלא
לנקוד ספר תור' כי משמעות כל מלה ומלה לפי הנקוד ואין
משמעותה עם הנקוד כי אם ענין אחד ובלתי נקוד יוכל
האדם להבין בה כמה ענינים נפלאים רבים ונכבדי' והבן זה
תצטרך אותו בהרבה מקומו' כגון עתה ידעתי כי ירא אלהים
אתה ' שיכול האדם לקרוא עתה ידעתי בחירק תחת הי"ד

והדלת בדגש מלשון ידעת השחר מקומו ' ובאות עתה
הודעתי בעולם בנצוה זו שצויתיך ועמדת עליה כי ירא אלהי
אתה וכן ותשלח את אכתה ותקחה שהוא לשון שפחה
ואנו יכולי' לקרא אמתה כלשון באמת איש וכן הבינו אות'
רז"ל במדרשם שאמרו אשתרבוי אשתרבב ורבים זולתם '
הרגני נא הרוג ' יתכן לומר כי הכפל ירמוז אל הראשונה
כלומר תהיה עתה הריגתי על ידך לא על ידי בשר ודם כי
היה מפחד פן יהרגוהו ישראל ' ובמדרש הרגני נא הרוג
אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם הרוג את
ההרוג אם אדבר לישראל יהיו הורגין אותי ואם לא אעשה
שליחותך את חייב הריגה לפיכך בין כך ובין כך הרוג אני
הרוג את ההרוג ' אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר
ידעת כי הם זקני העם ושוטריו ' שידעת שהם זקני העם
ושוטריו שלקו על הצבור במצרים כיד הנוגש שהיו מצרי'
והשוטרי שלקו היו מרחמי עליהן ומקילי מהם עול העבוד'
והיו מוכין על כך ע"י הנוגשים שנ' ויכו שוטרי בני ישראל כי
הם יודעים להנהיג העם ולסבול איתם ' ונראה כי אף על פי
שהזכיר עתה אספה לי כבר היו עם ישראל במצרים שבעים
זקנים כי מאז מיום שירדו למצרים שבעים נפש ונשתלחה
הברכה בזרעם מנו עליהם שבעים זקנים להנהיג וללמדם
חקים ומשפטים צדיקים כי היו חכמים גדולים מקובלי
האבות ויודעים כי שבעים נפש היו דוגמא ולכך מנו עליהם
במצרים שבעים זקנים והוא שכתוב לך ואספת את זקני
ישראל והיו שנים והם היו בכתב תורה הוא שכתוב ויעל
משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישר' ומה שהזכיר
כאן אספה לי שבעים איש היו אחרי שנבחרו עתה מחדש
כי אותן שבעים זקנים של כתן תורה מתו בתענית כי היו
ראוין לשליחות יד מסיני ולכך הוצרך לומר שיאסוף אותם
מחדש ואסף אותן ע"י פתקין כמו שהזכירו רז"ל ומה שאמר
אשר ידעת כי הם זקני העם כלומר שיהיו מכללם אותם
השוטרים שהיו במצרי' שהיו לוקין על הצבור ומיום שירדו
למצרים שבעים נפש לא חדל המספר הזה מישראל לא
במדבר ולא בבית ראשון ושני ודע כי היו שבעים זקנים
ומשה על גביהם ועמו היו ע"א גדוגם שבעים שרים של
מעלה שהם שרי שבעים אומות והקב"ה עליון על כלם ועכו
הם ע"א ובמספר הזה היו יורדי מצרים ועם יעקב ע"א גם
הסנהדרין בבית המקדש היו שבעים והם הנקראין סנהדרי
גדולה ועם הנשיא שעל גביהן הם ע"א ' ותמצא בפרקי רבי
אליעזר אמר הקב"ה לשבעים מלאכים הסובבים כסא כבודו
באו ונבלבל לשונם והם הם בית דינו של הב"ה שנא' עליו וה'
בכל מקום הוא ובית דינו ומעתה הבן הכתוב שאמר ואלה
שמות בני ישראל הבאים מצריכה את יעקב הם שבעי נפש
מכחו של יעקב וכנגד איש וביתו כאן שהכונ' בו הוא ובית
דינו כאן ושם כ"ב בתי השם הגדול המפורש מספרו וכלויו
ע"א וכן תמצא שם הכנוי אלף ד"ת שהיא מדת הדין שהוא
ע"א כשהוא מלא נוא"ו כדי לכלול הוא ובית דינו והוא שכתוב
הנה אדוני נצב על חומת אנך ' ואמר הכתוב ויעמד אותם
סביבות האהל ' שהעמיד משה עליו השלום שבעי הזקנים
בסיבות האהל כשם שהעמיד הב"ה שבעים מלאכי' סביבות
כסא הכבוד ועתה ראה גם ראה מעלתו של משה כי היתה
נבואתן של שבעים זקנים נאצלת מכחו של משה כשם
שכחות שבעים המלאכי' נאצלים מכחו של הב"ה זהו ויעמד
אותם סביבות האהל כי הארון שבאהל הוא דוגמא לכסא
הכבוד וכמו שכתבתי בסדר ויקחו לי תרומה ובמדר' אספה
לי מצינו שלשה עשר דברים מיוחדים להקדוש ברוך הוא

ואלו הן חכסף והזהב והכהנים והלוים וישראל
והכבורות והמזבח והתרומה ושמן המשחה ואהל
מועד ומלכות בית דוד והקרבנות וארץ ישראל והזקנים
מני כ הכסף והזהב דכתיב לי הכסף ולי הזהב הכהנים דכתיב
וית כט לקדש אותם לכהן לי הלוים דכתיב והיו לי הלוים ישראל
דכר נ כי לי בני ישראל עבדים בכורות כי לי כל בכור מזבח
רפ כפ מזבח אדמה תעשו לי תרומה ויקחו לי תרומה שמן
מס יר המשחה יהיה זה לי אהל מועד ועשו לי מקדש קרבנות
עוש כ להקריב לי מלכות בית דוד כי ראיתי בבניו לי מלך ארץ
גום פ ו ישראל כי לי הארץ הזקנים אספה לי זשה הבונה בשמים
מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה משל למה הדבר דומה
לפלטרין שהיתה בנויה על גבי הספינה כל זמן שהספינה מתחברין שעל גבה עומד כך הבונה בשמים
מעלותיו בשביל ישראל אימתי יש להן עמידה בזכן שאגודתו
ים נג ס על ארץ יסדה וכן הוא אומר ויהי בישרון מלך בהתאסף
ת יב ו ראשי עם זה שאמר הכתוב דברי חכמים כדרבונות מה
דרבן זה מלמד את הפרה לחרוש להשוות את התלמים אף
דברי חכמים בכוונין את לומדיהם לומר על אסור אסור ועל
כג יז מותר מותר ומראין פנים והוראות מן התורה שנאמר ה׳
אזנך ושמע דברי חכמים ושלשה שמות נקראו לו דרבן
מלמד מרדע דרבן שהוא דר בינה לפרה מלמד שמלמד
אותה לחרוש מרדע מורה דעה לפרה ובמסכת חגיגה
פרק קמא דברי חכמים כדרבונות למה נמשלו דברי תורה
לדרבן מה דרבן זה מכוין את הפרה לתלמיה להביא חיים
לעולם אף דברי תורה מכווני לב לומדיה מדרכי מות לדרכי
חיים אי מה דרבן זה מטלטל אף דברי תורה מטלטלין תל
וכמסמרו׳ אי מה מסמר זה חסר ולא יתר כלום שמתחסר
והולך באורך הזמן אף דברי תורה חסרים ולא יתרים תל
נטועים מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פרים ורבים
וכמסמרות נטועי׳ מכאן אמרו חכמים אסור לקרות בספרים
החיצונים שהרי כתיב נטועי׳ ומה משמרות כהנים כ״ד אלף
אף הספרים שראוי להיותם נטועים כ״ד לפי׳ כתי׳ וכמשמרו׳
בשן׳ בעלי אסופות אלו סנהדרין דכתיב אספה לי שמא
תאמר הרי שזה אוסר וזה מתיר זה פוסל וזה מכשיר זה
מטמא וזה מטהר היאך אני למד תורה מעתה כלן רועה
זלפ יב ו אחד אמרן שנא׳ נתנו מרועה אחד והכונה כי כל דקדוקי
המצות בלשון הכתוב הם ואצלתי מן הרוח אשר עליך
יאמר הכתוב בעת אדבר עמך אמשיך מן הרוח אשר עליך
ושמתי עליה׳ ועם זה יהיו לך שותפי׳ במשא העם ולא תשא
אתה לבדך וזה תשובה למה שאמר לא אוכל אנכי לבדי
שאת ומה שאמ׳ ודברתי עמך שם כלום׳ וישמעו גם השבעי׳
והב״ה נתן לו עצה זו שיהיה לו עזר במשא העם והיא היתה
שכרו מפני שמסר נפשו עליהם באמרו הרגני נא הרוג ועוד
שאמר ואל אראה ברעתי והוא כנוי שהיה לו לומר ברעתם
אלא שכנה בעצמו והנה משה נתעלה באותה עצה עלוי רב
בהדמותו לקונו ית׳ המאציל אצילות שפע על שבעים שרים
של מעלה שהם בית דינו כן עש׳ למש׳ שיהיה הוא המאציל
על שבעים זקנים למט׳ שהם בית דינו של משה והו׳ הנשיא
על גביהם ועליון על כלן והאצילות הזה ממשה לא היה אלא
בשעה שהב״ה מדבר עמו והוא לשון הכתוב וירדתי ודברתי
עמך שם ואצלתי וכן במעשה וידבר אלי ויאצל כי הוא ית׳
בעת הדבור עם משה משך מן הרוח אשר עליו ונתן עליהם
וזו תשוב׳ למה שאמר ומצא להם כלום׳ היאך אתה מסתפק
בדבר אם אני מספיק לישראל לתת להם בשר שלא בדרך
הנס אלא בדרך הטבע והמקרה זולתי בקר וצאן ודגי׳ והלא
רוח שלך אחד ואני אעשה שיספיק לשבעים הזקנים ואפ
תשאל הדבור מה היה אפשר שהיה במשפט הסנהדרין
שיהיה הנשיא על השבעי׳ ואב בית דין יושב לימינו ושיהיו
כל שאר הסנהדרין יושבין לפני שניהם וישיהו יושבי׳ כחצי
גרן ענולה גם משפט הסמיכה בנסמכין ודע כי עקר לשון
אצילו׳ הוא הכשכה ורבוי וזה דעת אנקלוס שתרגם ואצלתי
וארבי וכן ויאצל ורבי וזהו שהזכיר במעש׳ לשון ויתן שהוא
ויקרא כה י לשון רבוי מלשון ועץ השדה יתן פריו זה רבוי שכלי וזה
רבוי טבעי וכן דעת חכמי הלשון ויודעין כי לשון אצילות
נאמר על דבר הנמשך והנאצל מכח המאציל ומאצילו ואין
המאציל חסר כלום ודרשו רזל למה היה משה דומ׳ באותה
שעה לגר שהוא מונח על גבי מנורה הכל דולקין בהנו ואין
אורו חסר כלום׳ ועוד אמרו במדרש משל למה הדבר דומה
לאדם שהיה לו פרדס והפקידו לשומר שכר לאחר זמן אם׳
לו השומר איני יכול לשמרו לבדי אלא הבא אחרי שישמרו
עמי אמר לו המלך לך נתתיו ועכשו אתה אומר הבא אחרי
שישמרו עמי הריני שומע לך והוי יודע טאיני נותן שכר
שמירה משלי אלא מתן שכר שנתתי לך משם הן נוטלין
שכיחותן כך אמר לו הקב״ה למשה בשעה שאמר לא אוכל
אנכי לבדי לשאת אני נתתי לך רוח ודעת לפרנס את בני
ולא היתי צריך לבקש אחרים אלא שתתיחד אתה באותה
גדולה ועכשו אתה מבקש אחרים עמך הוי יודע שמשלך
הם נוטלין ואע״פ משה לא חסר כלום תדע שלאח׳ ארבע׳
במדב כו יא שנה אמר הב״ה למשה קח לך את יהושע בן נון איש אשר
רוח בו וסמכת את ידך עליו ונתת מהודך עליו׳ מה בתיב
שם ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו
עליו אמר הב״ה בעולם הזה היחידים נתנבאו אבל לעתיד
ונחמ ג ו לבא כל ישראל נעשין נביאים שנא׳ והיה אחרי כן אשפוך
את רוחי על כל בשר ונבאו בניכם ובנותיכם זקניכם חלומו׳
יחלומון בחוריכם חזיונות יראו וצריך אתה לדעת עוד
בלשון אצילות כי האצילות קודם לבריאה והבריא׳ והיצירה
והעשיה שבבל מעשה בראשית נכללין בכח האצילות כי
האצילות קודם לכלן וקרא הכתוב לע׳ זקנים שבמתן תורה
שמתו בתבערה אצילי בני ישראל על שם שהשינו בידיעת
האצילות וראו בסופו ועניין האצילות נזכר בכתובים ובדברי
חכמים בשמות מתחלפים והכל לפי העני׳ כי המלך שלמה
ע״ה כנהו בשיר השירים כשם אפריון הנעשה מעצי הלבנון
בלומר דבר נאצל מדבר והדמיון הקרוב כפדליך נרות מנר
אחד שכל הנרו׳ הדולקי׳ מתפשטין ונמשכין מהנר הראשון
ההוא ואין אור הנר חסר בלום בן המאציל אינו חסר כלום
ועוד הזכירו שם באותו הספר בשם לקיטה הוא שאמר
סיר ו ב וללקוט שושנים וחבמי האמת יבנוהו בשם עקירה על שם
תלי׳ קל שנאצל מדבר ונעקר ממנו והוא שדרשו רזל ישבעו עצי ה׳
ארזי לבנון אשר נטע ׳ אמר ר׳ חנינה כקדמי חגבי׳ היו ועקרן
כילפמ׳ כ ה׳ הבה ושתלן בגן עדן ובאורו עקרן ממנו והזכיר אשר נטע
והוא כענין שנא׳ ויטע ה׳ אלהים גן בעדן ולא הזכיר הנטיעה
מהיכן היתה ובא שלמה ע״ה ופירש מעצי הלבנון אמר רבי
ישבעו עצי ה׳ ישבעו חייהם ישבעו מימיהם ישבעו מטעתן
הזכיר הסבות שהן זו למעלה מזו ועל שם שבל נטיע׳ צריכ׳
השקאה כי היא מושבת מן המים והמים מן החיים והחיים
ממקור החיים ולבך הזכיר חייהם מימיהם כטעתן כיון
שהמשיל אצילו׳ ההויות לעקירה המשיל בריאתן וגדולתן
לנטיע׳ וזהו אמרו עקרן הקדוש ברוך הוא ושתלן בגן עדן
ואל העכ תאמר התקדשו למחר כתב הרמ״בן ז״ל כי מה
שאמר ואל העכ תאמר התקדשו למחר ולא הודיעו לומר

הִנְנִי נוֹתֵן לָכֶם בָּשָׂר וְאָכַלְתֶּם כלשון האמור בשאר הנסים
שמות יו ו הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם · הִנְנִי עוֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר · הבין
שמות יו ג מֹשֶׁה כִּי אֵין רָצוֹן הַשֵּׁם בִּנְתִינַת הַבָּשָׂר שֶׁיִּהְיֶה בְּדֶרֶךְ הַנֵּס
כְּאָתוֹ תֹּאכְלוּן לֹא בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע · לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּן וְלֹא יָמִים
כְּפֶל וְלֹא חֲמִשָּׁה יָמִים כְּנֶגֶד אַצְבְּעוֹת הַיָּד הָאוֹכְלִין · וְלֹא
עֲשָׂרָה יָמִים כְּפֶל בְּשִׁתֵּי יָדָיו · וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם כְּמִשְׁפַּל הָאָמוֹר
יֹאכַל כָּל מַה שֶּׁיֹּאכַל בְּאֶצְבְּעוֹ יָדָיו וְרַגְלָיו עַד חֹדֶשׁ יָמִים עַד
שׁוּב הַקֵּץ הַלְּבָנָה לְמְקוֹמָהּ כְּשֶׁהִיא · עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאַפְּכֶם ·
פֵּרוּשׁוֹ עַד אֲשֶׁר יֵצֵא הָרֵיחַ כִּי הָרֵיחַ בְּאַף · וְהִיא לָכֶם הַבָּשָׂר
לְתַאֲוָה זֹרֶה כִּי יָשׁוּב לָכֶם חֶשְׁקָ הַתַּאֲוָה לְמָאוֹס גָּדוֹל וְכֵעִנְיַן
שמות כב יג שֶׁכָּתוּב אַחַר אָמְנָן כִּי גְּדוֹלָה הַשִּׂנְאָה אֲשֶׁר שְׂנֵאָהּ מֵאַהֲבָה
אֲשֶׁר אֲהֵבָהּ וּמִזֶּה נִכְתַּב מִלַּת לְזֹרֶא בְּאֶלֶף לְהַפְלָגַת הַמָּאוֹס
כִּי כָּל תֵּיבָה שֶׁצָּרִיךְ לְהַכְתִּיב בְּהֵא וְנִכְתַּב בְּאֶלֶף הַכּוֹנֵ לְהַפְלִיג
רות ג כב הַדָּבָר וְכַמּוֹהוּ קָרָאן לִי מָרָא שֶׁהִיא מִשְׁפָּטוֹ בְּהֵא וּבְאוֹרוֹ לֹא
תִּקְרְאוּ לִי מָרָה כְּשֵׁם כָּל אִשָּׁה כְּרָה אֲבָל קָרָאן לִי מָרָא
שמ"ב ג מד לְהַפְלִיג הַמְּרִירוּת וְזֶהוּ כִּי הַמַּר שַׁדַּי לִי מְאֹד וְכֵמוֹהוּ וַיִּצְא
בְּחֵמָא גְּדוֹלָה לְהַשְׁמִיד וְלְהַחֲרִים רָבִים שֶׁנִּכְתְּבָה בְּחֵמָא בְּאֶלֶף
לְהַגְדִּיל הַחֵמָה וְזֶהוּ שֶׁאָמַר גְּדוֹלָה וְכֵן בְּכָאן מִלַּת לְזֹרֶא לְהַגְדִּיל
הַמָּאוֹס זֶהוּ שֶׁאָמַר עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאַפְּכֶם · וְכֵן יִקְרֶה לְכָל
הַנִּמְשָׁכִים אַחַר תַּאֲוֹת הָעוֹלָם הַזֶּה מִתְאוֹנְנִים בּוֹכִים עַל אֲשֶׁר
לֹא הִשִּׂיגוּ אוֹת נֶפֶשׁ וְהֵם מַגְנִים הָעֲנִינִים הַשְּׂכָלִיִּים וְנוֹתְנִין
בָּהֶם דּוֹפִי וְסוֹף שֶׁיִּצְאוּ הַתַּאֲוֹת מֵאֲפָם עַד רְדָתָם לִשְׁאוֹל וְכֵן
אָמַר שְׁלֹמֹה עָה וְהַמָּשִׁיל תַּאֲוֹת הָעוֹלָם הַמְּתוּקִים בְּרֹאשׁוֹנ
ים לְנֹפֶת הוּא שֶׁאָמַר נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתֵי זָרָה וְחֵלֶק מִשֶּׁמֶן
שמ"ב כ ב חִכָּהּ · וּבֹאר מַה יֵּאָרַע בְּסוֹפוֹ הוּא שֶׁאָמַר וְאַחֲרִיתָהּ מָרָה
כְּלַעֲנָה חַדָּה כְּחֶרֶב פִּיּוֹת · שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר
אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ · מִלְּבַד הַפְּחוֹתִים וְאַתָּה אָמַרְתָּ בָּשָׂר אֶתֵּן
לָהֶם וְגוֹמֵר · הַצֹּאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם וּמָצָא לָהֶם · חִלְּלָה
שֶׁיִּסְתַּפֵּק מֹשֶׁה בִּיכָלְתּוֹ שֶׁל בּוֹרֵא בִּסְפוֹק צָרְכֵיהֶם אֲבָל אַפֵּר
שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלֵי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ כְּלוֹמַר וְהֵן
מְחוּסְרֵי אֱמוּנָה וְאֵינָן רְאוּיִם לְנֵס וּבְדֶרֶךְ הַטֶּבַע אֵין דָּבָר
שֶׁיִּסְפִּיק לָהֶם הַצֹּאן וּבָקָר שֶׁיֵּשׁ לָהֶם שֶׁהוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם אוֹ
כָּל דָּגֵי שָׁם יִכּוֹלִין לְצוּד בְּאוֹתוֹ צַד הַמִּדְבָּר שֶׁהֵם בּוֹ
יִשָּׁחֵט וְיֵאָסֵף לָהֶם וּמָצָא לָהֶם הַיְסַפֵּק לָהֶם בְּתַמִּיהָה וְהִנֵּה
דַּעְתּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה עָה כִּי שְׁאֵלָתָם אֵינָהּ רְאוּיָה לְהִתְמַלֵּאת לֹא
בְּדֶרֶךְ הַנֵּס וְלֹא בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע לֹא בְּדֶרֶךְ הַנֵּס שֶׁאֵינָן רְאוּיִ לְכָךְ
שֶׁהֵרֵי מְחוּסְרֵי אֱמוּנָה הֵיוּ וְלֹא עָשׂוּ כִּי אִם לְנַסּוֹת וְכֵן כָּתוּ
במ"ד יא ג וַיְנַסּוּ אֵל בִּלְבָבָם לְשְׁאוֹל אֹכֶל לְנַפְשָׁם · וְלֹא בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע
שֶׁבְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע לֹא יְסַפֵּק לָהֶם · וְהִשִּׁיבוֹ הַבֹּא הִיד הִתְקַצֵּר
לָתֵת לָהֶם שְׁאֵלָתָם וְלְהַסְפִּיקָם בָּשָׂר אֲפִלּוּ בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע
וְהַמְקָרֶה וּשְׁלֹא בְּדֶרֶךְ הַנֵּס כְּלָל עֵתָה תִּרְאֶה שֶׁיִּקְרְךָ דְּבָרִי
ט ו שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי הָרוּחַ
אֲשֶׁר עָלֶיךָ אֲנִי מְאַצִּילוֹ עַל שִׁבְעִים וּמַסְפִּיק לְהַם זֶהוּ שֶׁאָמַר
מ"ד ויצא משה וידבר אל העם את דברי ה' ויאסוף שבעים
נ ם אִישׁ וְגוֹמֵר וַיָּרֶד הַשֵּׁם בְּעָנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיֶּאֱצֶל מִן הָרוּחַ וּמַאֲרִיךְ
וְהוֹלֵךְ בְּעִנְיַן אֶלְדָּד וּמֵידָד וְכֹשֶׁם שֶׁהָרוּחַ שֶׁלָּךְ אֶחָד וּמַסְפִּיק
לְשִׁבְעִים אִישׁ וְזִקְנֵי כָךְ אֲנִי יָכוֹל לְהַסְפִּיק בָּשָׂר לְאוֹתוֹ רִבּוּי
מִן הָעָם שֶׁאָמְרוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי שֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ נֵס כְּלָל
לֹא בְּדֶרֶךְ טֶבַע וּמִקְרֶה הוּא שֶׁכָּתוּב אַחֲרֵי כֵן וְרוּחַ נָסַע מֵאֵת
ה' וְיָגֵז שְׂלָוִים מִן הַיָּם וְזֶה הָיָה בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע שֶׁהוֹצִיאָן מֵהַיָּם
בְּשֶׁכְּבָר הָיוּ שָׁם וְלֹא הָיוּ בְּרִיאָה חֲדָשָׁה וְזֶהוּ לְשׁוֹן וְיָגֵז שְׂלָוִי
במ"ד יא לא כִּי הֵיוּ מְקוּבָּצִי בְּפֹאת יָם וְהִפְרִיחַ לְשׁוֹן מִלְשׁוֹן כִּי גַז חִישׁ
וְנָעוֹפָה וְהִנֵּה הוֹדִיעַ בְּפֵרוּשׁ זֶה שֶׁהוּא אֵינָהּ עֵתָה יָדוֹ קְצָרָה
לְהַמְצִיא לָהֶם וְלְהַסְפִּיקָם בָּשָׂר גַּם בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע זוֹלְתִי צֹאן
וּבָקָר וְדָגֵי הַיָּם כֵּן פֵּרוּשׁ הָרַמְבַּן זַל · וּמַה שֶּׁאָמַר הַיָּד הִתְקַצֵּר

הֵיָה רְאוּי לוֹמַר הַיָּדִי תִּקְצַר אֲבָל הוּא כְּמוֹ וְאֶל מֹשֶׁה אָמַר סיפרי כד
עֲלֵה אֶל הֹרְשֵׁי זַל פֵּרוּשׁ הַצֹּאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם כְּדֵי שֶׁיִּהְרְגוּ
הוּא שֶׁאֵם לְמַעְלָה עַד אֲשֶׁר יֵצֵא מֵאַפְּכֶם · וּמָצָא לָהֶם וְתֹהוּ
אֲכִילָה זוֹ מַסְפֶּקֶת לָעוֹלָם וְכִי שְׁבָחַךְ הוּא זֶה מָשָׁל לְסוּס
שֶׁאוֹמְרִים לוֹ טוֹל כּוֹר שְׂעוֹרִים וְנַחְתּוֹךְ רֹאשֶׁךָ הֵשִׁיבוּ הַבַּת
הַיָּד הִתְקַצֵּר אִם לֹא אֶתֵּן לָהֶם בָּשָׂר יֹאמְרוּ שֶׁיָּדִי קְצָרָה הַטּוֹב
בְּעֵינֶיךָ שֶׁיַּד הִתְקַצֵּר בְּעֵינֶיהָ מוּטָב יֹאבְדוּ הֵם וּמַאֲה בְּיוֹצֵא
בָּהֶם וְאַל תַּאֲה יַד הִקְצָרָה לְפָנֶיהָם אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת עתת
תַּרְאֶה הֵיקֶרְךָ דְּבָרִי אִם לֹא · רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה
הַנָּשִׂיא אוֹמֵר אִי אֶפְשָׁר לַעֲמוֹד עַל בִּקְשָׁתָן כְּאַחַר שֶׁאֵינוֹ אֵלָא
מְבַקֵּשׁ עֲלֵילָה לֹא תִּסְפִּיק לְהָן סוֹפָן לְרָנֵן אַחֲרֵיךָ אִם אַתָּה
נוֹתֵן לָהּ בָּשָׂר בְּהֵם גַּסָּה יֹאמְרוּ דַּקָּה בִּקַּשְׁנוּ וְאִם דַּקָּה יֹאמְרוּ
גַּסָּה בִּקַּשְׁנוּ חִיטָּה וְעוֹף בִּקַּשְׁנוּ דָּגִים וְחַגָּבִים אֵיכָ יֹאמְרוּ שִׁדַּי
קְצָרָה · וְהֶחְכִּים רַבִּי דּוֹד הַקִּמְחִי פֵּרוּשׁ אֵל הַצֹּאן וּבָקָר
יִשָּׁחֵט לָהֶם כִּי כַּאֲשֶׁר הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה הָיוּ לָהֶן צֹאן וּבָקָר הֵרַ
אַךְ לֹא הָיוּ יְכוֹלִים לֶאֱכוֹל מֵהֶם עַד שֶׁיָּאוּם לְפַתַּח אֹהֶל
מוֹעֵד בְּעָבוּר זְרִיקַת הַדָּם וְהַקְטָר חֲלָבִים וְאֵבָרִים כִּדְתְנַ אִישׁ ויקרא יו ג
אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וְגוֹ · וְעוֹד אִם לֹא הָיוּ בְּנֵי בֵיתוֹ טְהוֹרִ לֹא
יֹאכְלוּ מֵהֶם הוּא שֶׁכָּתוּב אֲשֶׁר יֹאכַל מִזֶּבַח הַשְּׁלָמָ וְטֻמְאָתוֹ סה ו יח
עָלָיו וְנִכְרְתָה · וְעַל כֵּן יֹאמַר הַצֹּאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם כְּלוֹמַר
שֶׁיּוּכְלוּ לְשַׁחֵט בְּכָל מָקוֹם וּמָצָא לָהֶם בְּאֹמֶת יַסְפִּיק לָהֶם
אֲבָל אִם זֶה לֹא יִהְיֶה אֵיךְ יֹאכְלוּ בָּשָׂר שֶׁיַּסְפִּיק לָהֶם עֵנְהוּ
הַקָּבָּה הַיָּד הִתְקַצֵּר אֲנִי אֶתֵּן לָהֶם בָּשָׂר שֶׁיַּסְפִּיק זוֹלְתִי צֹאן
וּבָקָר וְדָגִים מִן כְּתוּב בְּשֶׁרֶשׁ מָצָא בְּסֵפֶר מִכְלָל וְהוּא פֵּרוּשׁ נוֹכְן
אֶלָּא שֶׁלְּשׁוֹן כָּל דְּגֵי הַיָּם אֵינוֹ מַתְאִים עַל הַלָּשׁוֹן לְפִי הָעִנְיָן
וְיָרַד הַשֵּׁם בְּעָנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיֶּאֱצֶל מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וְיִתֵּן עַל
שִׁבְעִים אִישׁ הַזְּקֵנִים כָּתוּב הַחָכָם רַא זַל אָמְרוּ חַכְמֵי שִׁלְקַח
מֹשֶׁה מִכָּל שִׁבְטוֹ שִׁשָּׁה שִׁשָּׁה וְהֵן עֵב וְנֶעֱבַר שְׁמוֹ לוֹ הַשִּׁ
שִׁבְעִים אִישׁ הֵנִיחַ הַשְּׁנַיִם וְזֶהוּ נִכּוֹן עָכְל · וּבְמִדְרַשׁ נִטַּל
מֹשֶׁה עֵב פְּתָקִין וְכָתַב עַל שִׁבְעִים זְקֵן וְעַל הַשְּׁנַיִם חֵלֶק מִי
שֶׁעָלָה בְּיָדוֹ זְקֵן בְּיָדוֹעַ שֶׁנִּתְמַנָּה מִי שֶׁעָלָה בְּיָדוֹ חֵלֶק מִאַת
הַנָּא לוֹ שֶׁלֹּא הָיָה רְאוּי לְהִתְמַנּוֹת אֶלְדָּד וּמֵידָד הָיוּ בְּמַחֲנֵ
וְהָיוּ בְּעֵלֵי עָנוּה הַרְבֵּה וְלֹא הָיוּ רוֹצִין לִיטּוֹל עֲטָרָה וְלֵילֵךְ אֶל
הָאֹהֶל לִיטּוֹל כֵּן הַפְּתָקִין אַעֵפ שֶׁהָיוּ רְאוּיִן לְכָךְ כְּמוֹ שֶׁהֵעִיד
הַכָּתוּב וְהַמָּה בַּכְּתוּבִים · כְּלוֹמַר מִן הַמֻּבְחָרִים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל
לִהְיוֹתָם סַנְהֶדְרִין וּמְרוּב עָנְוָה לֹא יָצְאוּ הָאֹהֶלָה וְזֶהוּ שֶׁאָמַר
וַיִּשָּׁאֲרוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים בַּמַּחֲנֶה כִּי הָיוּ מִתְבַּיְּשִׁין מִן הָאֲחֵרִים
וּבְזוֹכוֹת מִדַּת הָעֲנָוָה שֶׁהָיְתָה בָּהֶם זָכוּ לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְעַל זֶה
אָמַר וְלֹא יָצְאוּ הָאֹהֶלָה וַיִּתְנַבְּאוּ בַּמַּחֲנֶה יֵאוֹר כִּי בִּזְכוּת
עֲנוָתָנוּתָם שֶׁלֹּא יָצְאוּ הָאֹהֶלָה זָכוּ שֶׁיִּתְנַבְּאוּ בַּמַּחֲנֶה עַצְמוֹ ·
וּמִצִּינוּ מִקְרָא מִלֹּא שֶׁבִּזְכוּת הָעֲנָוָה אָדָם זוֹכֶה לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ
שֶׁכֵּן כָּתוּב וְרוּחַ הֵאֱלֹהִים עָלַי יַעַן מָשַׁח הַשֵּׁם אֹתִי לְבַשֵּׂר עֲנָוִים · ישעיה סא א
וּבִזְכוּת הָעֲנָוָה שֶׁהָיָה בָּהֶם הָיָה לָהֶם יִתְרוֹן מַעֲלָה עַל הַזְּקֵנִי
שֶׁהֵרֵי הַזְּקֵנִי לֹא נִתְנַבְּאוּ כִּי אִם עַד לְמָחָר שְׁנֵ וְלֹא הָעָם תֹּאמַר
הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר וְאִלּוּ הִתְנַבְּאוּ עַד יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ בְּעִנְיַן מִפְלַת
גּוֹג וּמָגוֹג כְּעִנְיַן שֶׁכָּתוּב בִּיחֶזְקֵאל כֹּה אָמַר הַאֲתָה הוּא
אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי בִּימִים קַדְמוֹנִים בְּיַד עֲבָדַי נְבִיאֵי יִשְׂרַ הַנְּבִיאִים
בִּימִים הַהֵם שָׁנִים לְהָבִיא אוֹתָךְ עֲלֵיהֶם · וְדָרְשׁוּ רַזַל לֹא תִּקְרֵי
שָׁנִים אֶלָּא שָׁנִים · וְעוֹד שֶׁהֵרֵי הַזְּקֵנִים לֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָם
וְאִלּוּ נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָם וְעוֹד שֶׁהַזְּקֵנִים לֹא הָיוּ מִתְנַבְּאִים אֵלָא
מִרּוּחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְאִלּוּ הָיָה מִתְנַבֵּא מֵרוּחַ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא
שֶׁאָמַר כֹּשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ הַמְקַנֵּא אַתָּה לִי וּמִי יִתֵּן כָּל עַם הַ
נְבִיאִים כִּי יִתֵּן הַרוּחוֹ עֲלֵיהֶם פֵּרוּשׁ כֹּשֶׁם שֶׁנּוֹתֵן מֵרוּחוֹ בְּאִלּוּ
הַזְּקֵנִים וְעוֹד כִּי הַזְּקֵנִים מֵתוּ בַּמִּדְבָּר לֹא נִכְנְסוּ לָאָרֶץ וְאֶלְדָּד
וּמֵידָד נִכְנְסוּ לָאָרֶץ אֶלְדָּד חוּא אֲלִידָד בֶּן כִּסְלוֹן וּמֵידָד הוּא
קְמוּאֵל

קמוֹ בן שפטן שנבחרו לנחול את האר׳א למדת שבזכות
הענוה זכו לרוח הקודש והיה להם יתרון בעלה על הזקנים
ומה שאמר ויהי כנוח עליה׳ והרוח פירוש מאת משה כי כן
הזכיר ויאצל מן הרוח אשר עליו ומה שאמר באלדד ומידד
ותנח עליהם הרוח פי׳ מאת השם ית׳ ודע כי מפסוק זה וירד
ה׳בענן וידבר אליו יוצא שם גדול וקדוש ויתן הנער גרשם
בן משה היה וטעם משרת משה מבחוריו מן המובחרים
לשרת משה כי אחרים היו עמו ׳ אדני משה כלאם ׳ שימם
בבית הכלא לפי שהיו אומרי׳ משה מת יהושע מכניס ישראל
לארץ ׳ והרמב׳ן ז׳ל פירש זה ואמר כי אמר יהושע כיון שלא
יצאו אל האוהלה ויושיע עצמן מכלל הנאצלים הנה הם
כמכרים בדבריו ולכך תנם בבית הכלא כי אולי רוח שקר
בפיה׳ורוח רעה מנעתתם וצריך לשומם בבית הכלא כאיש
משוגע ומשה בענותנותו השיב ומי יתן כל עם ה׳נביאי׳ כי
יתן ה׳את רוחו עליהם כי השם יתב׳נתן עליהם רוח מבלתי
אצילות הרוח שעליה׳ומי יתן והיה זה בכל העם ועוד הוסיף
בטעם כלאם לפי שבאו כנגד המנהג להתנבא במקו׳שהיה
משה שם כי מנהג היה בישרא׳ שלא יתנבא אדם בעתידות
במקום נביא גדול ממנו אבל הולכים אחריו כתלמידיו והם
בני הנביאים וכן אמרו בסנהדרין בשלמא למאן דאמ׳משה
מת היינו דקאמר יהושע כלאם אלא למאן דאמר על עסקי
שלו הוו מתנבאים אמאי כלאם דהוה ליה כמורה הלכ׳לפני
רבו ׳ וכך אמרו במגלה בענין חולדה ובמקום דקאי ירמיה
היאך מתנבאה איהי אלא חולדה קרובת ירמיה היתה ומי
יתן כל עם ה׳נביאי׳ יתכן לומ׳רמז משה בכאן ימות המשיח
אבר מי יתן ויגיע אותו ערת שיהיו כל עם ה׳נביאים שהוא
יתברך עתיד ליתן את רוחו עליה׳ובאותו זמן יבטל יצר הרע

יומ׳ל נ ולא תהיה שם קנאה כלל וזהו שכתוב בעת ההיא אשפוך
ימשיה ו את רוחי על כל בשרי וכתי׳ומלאה הארץ דעה את ה׳כמים
לים מכסים ואף על פי שלא נתקיים בעולם הזה יתקיים
לעתיד לבא בזמן השלמות ומצאתי רמז לזה בספר תלים
פס יד ו בפסוק מי יתן מציון ישועת ישראל ׳ למה נכתב פסוק זה
בספר תלים שני פעמי׳אחר בספר ראשון ואחד בספר שני
ירמי׳ס כט אלא אחד אמר הרב ואחד אמר התלמיד ׳ הרב אמר מי יתן
והיה לבבם זה והתלמיד אמ׳מי יהן כל עם ה׳נביאי׳ בעולם
הזה לא נתקיימו אלא דברי הרב אבל לעתיד לבא שניהם
יחזקל לו כו מתקיימין דברי הרב מנין שנאמ׳ונתתי לכם לב חדש׳דברי
יומ׳ל נ ו התלמיד מנין שנאמר אשפוך את רוחי על כל בשרו ויאסף
משה אל המחנה הוא וזקני ישראל ׳ הלך בלווי עם הזקנים
לחלוק להם כבוד והפורענות לא בא עד שהלכו להם איש
לאהלו ׳ מכה רבה מאד ׳ דבר היה ומה שלא התפלל משה
עליהם כמו שהתפלל במכרת האש יתכן לומר כי אולי
נתבייש כפני חטא הגדול ומעוט אמונתם בהקבה כי היו
כפויי טובה והוסיפו עון על עונם אחר שהיו מתאוננים
ביציאתם אל המדבר ׳ התאוו תאוה ולא לקחו מוסר מן
הראשוני׳ שנשרפו באש ועוד נתבייש ממה שנתרעם כלפי
שכינה ואמר למה הרעות לעבדך כי פחד ממדת הדין
שהזכיר למעלה ויחר אף יי׳מאד ׳ ויהי בחצרות דבק עם
ותדבר מרים כי בשכילה ישבו שם ותדבר מרים היא דברה
ועל כן נענשה היא ׳ ואהרן הודה או החריש ומצינו שנענש
גם כן שנאמר ויחר אף ה׳בם כלל את שניהם בחרון אף וכל
מקו׳שנאמר חרון אף אצל המקום עושה רושם אבל במרים
שהתחילה בלשון הרע נתפרסם העונש אבל באהרן לא
נתפרסם לכבודו ׳ על אודות האשה הכושית ׳ היא צפורה
שהיא מדינית ומדינים הם שמעאלים והם דרים באהלים

כדכתיב ירגזו יריעות ארץ מדין ואין ביניהם לבן מפני תוקף תוקף
חמימות השכש וטעם כי אשה כושית לקח הוא הדבור
שדברה מרים והיו חושבים שלא נמנע משה מהיות עם
צפורה אלא בשביל שאינה יפה ואונקלוס שתרגם אתתא
שפירתא כנוי הוא דרך כבוד כמו שקורין לעור פני נהור
ולכך הזכיר והאיש משה ענו מאד כי הכתוב יעיד על
ענותנותו שלא ידע בה אם היתה יפה אם לאו כענין הנזכר
באברהם אבינו ורש׳ז׳ל פי׳אשה כושית לקח הוא ועל שם
נויה נקראת כושית כאדם הקורא לבתו נאה כושית שלא
תשלוט בה עין הרע ׳ ויהיה פי׳על אודות האשה הכושית
על אודות גרושיה כי אשה כושית לקח ועכשו גרשה וכן
כושית בגימטריא יפת מראה ׳ הרק אך במשה ׳ אם בשביל
קדושת הפרש כאשתו אין ענין זה אסור לנביאים שלא
הוזהרו בתורה על כן ׳ הרק אך שני כעוטין הן דרך צחות
וכן המבלי אין קברים ומה שאמר במשה גם בנו לפי סמוק יי
שהנביא הוא כלי לרוח הקדש לכך נופל על הלשון לשון
בית וזהו לא ידון רוחי באדם לעולם׳ באר כי גוף האדם הוא כרפמי
כלי לרוחו יתע׳כי מלת ידון הוא מלשון נדנה הוא שכתוב
אתברית רוחי אנא דניאל בגו נדנה ׳ וענינו תיק ׳ וישמע ה׳ לכרפמ ו
דרשו רז׳ל אף בפניו של משה דברו בו שנאמר וישמע ה׳
והאיש משה ודרשינן סמוכין לבאר כי משה שמע הדבר
והוא מרוב ענוה סבל ושתק והקבה קנא לדבר ׳ והאיש
משה ענו׳מלת ענו בחסרון ויו והוא היה שלם במדת הענוה
אבל מפני שחסר אות ויו בכבוד השם יתברך בענין הצור
שאמר המן הסלע הזה נוציא לכם מים והיה לו לומ׳יוציא כמלכר
כלפי השם יתברך לפיכך חסר אותה הכתוב בכבודו מדה
כנגד מדה כך שמעתי ונאה׳היה אלא שהתיבה באה
כמשפטה שלא בחסרו׳ומה שהוסיף מאד כי הדרך הישרה
שיבור לו האדם בכל שאר המדות הוא המצוע ׳ אבל במדה
זו ראוי שישה מן המצוע ושיתרחק ל הקצה האחרון ומזה
אמרו רז׳ל מאד מאד הוי שפל רוח ומה שהוסיף אשר על
פני האדמה כדי שלא תבין כי אם בתחתונים והבן זה כי
הוא כענין וינחם יי׳ כי עשה את האדם בארץ הוסיף בארץ כרפמית ו
לענין מכוון ולא אמר באדמה בעבור כי הארץ מלה כוללת
אבל בשבא לומר אמחה פרט ואמר מעל פני האדמה ושם סס ו ו
כתבתי במקומו וזהו שכתוב להודיע לבני האדם גבורותיו קלי׳קמס
וישׁ לך להבין כנוי גבורותיו ומלכותו וזה מבואר ׳ פתאם
פרשי נגלה עליה׳פתאם והן טמאין בדרך ארץ והיו צועקים
מים מים להודיעם שיפה עשה משה שפירש מן האשה
מאחר שנגלית שכינה עליו תדיר ואין את קבוע לדבור ויש
מפרשים פתאם כדי שלא ישובו לפי שהידה בדבורם זה
חלול ה׳שכל המספר בגנותן של נביאי׳כאלו מדבר בשכינה
וחלול השם הוא מן העברות החמורו׳שמעכבי׳את התשוב׳
וזהו לשון פתאם קודם שישובו בתשובה וכענין שאם׳ אין
מקיפין בחלול השם מפי אדא׳ רבי נתן ז׳ל ׳ אם יהיה נביאכם
ה׳ כבמו והנבואה עורד הנבי׳ ושיעורו אם יהיה נביאכ׳ נביא דס׳ ב מו
ה׳ ויאמר מי שיהיה מכם נביא אפילו יהיה נביא ה׳ אינגו
מתנבא בשמי הגדול רק במראה או בחידות והזכיר כן כי
רבים מהנביאי׳לא ישיגו לזה אבל יהיה נביאכם ברוח הקד׳
כענין שאמר רוח ה׳דבר בי ׳ והיא יד ה׳האמורה ביחזקאל סמוקל ב
ומה שאמר במראה אליו אתודע ולא אמ׳במראה אליו אראה
והפסוק הזה כפסוק ואׇרא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב סמוק ו ו
באל שדי ושמי ה׳לא נודעתי להם ׳ יאמר כי ה׳הגדול יהיה
במראה ובה יתודע אל הנביא לא בשמו הגדול כמו שאמר
ושמי ה׳לא נודעתי להם ואמר כי הדבור יהיה בחלום ולא

כן

כן עבדי משה כי בכל ביתי נאמן הוא אשר יראו בו הוביאי חלומות נאמן הוא ויודע בעצמו כל המדות ומפה אל פה יהיה לו הדבור מאתי והתמונה יביט בה לא יראנה בחלום ובכאן למד מה בין נבואת משה לשאר הנביאים · במראה אליו אתודע · על דרך הפשט במראות הלילה וזהו שאמר בחלום אדבר בו · ועל דרך הקבלה במראה היא מראות הספירות הנקראת נצח והוד ונקראת צבאות גם כן כי עד שם נבואת כל הנביאים מגעת כי כשהם נכנסי׳ דרך השער הראשון והפתח המזומן לנביאים להכנס בו הנה נבואתן עולה ומגעת עד המקום ההו׳ ולא עוד והסיכן מזה במראות הצובאו׳ אשר צבאו פתח אהל מועד ומשם עולין ומתנבאין במראות הצובאות וראוי שתתבונן כי כשכלל בכאן כל מעלות הנבואה בין במשה רע״ה בין בשאר הנביאים איך הזכיר בשאר הנביאים לשון מראה בקמץ שהיא כלה מורה על דמיונות ובלבול הנבואה והנראה בטעם הדבר כי רצה להמשיל נבואת שאר הנביאים למי שמסתכל במראה והוא לשון רבותינו זכרונם לברכה אין רואין במראה בשבת והיא מראה של זכוכית שהמסתכל בו נראת לו מתוכו דמות צורתו מכח לטישת המראה אבל אין בתוכו כלום כן נבואת שאר הנביאים מתוך שרואין אותן הצורות הקדושות הטהורות והמאורות העליונים מתוך זוהר ובהירות האורות העצומים ההם נראים להם דמיונות ורואין שם צורתם בצורת בן אדם וכענין שכתוב וביד הנביאים אדמה · אבל משה רבינו עליו השלום מתוך שהיתה נבואתו עליונה על כלן לא היה רואה מאותן הדמיונו׳ כלום אלא מראה אמתית קרובה אל השכל ולכך נודע ומכיר מתוך ברור נבואתו שאין שם דמות ולא צורה כלל כי אם לכבודו הוא שכתוב ותמונת יי׳ יביט יחס התכונה אליו לא שיש לו תמונה חס ושלום וכן בצלם אלהים לא שיש לו צלם ודמות חס ושלום וזהו שדרשו רז״ל כל הנביאים כלן נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה והביאו ראיה מיחזקאל שכתוב בו כמה מראות ואראה מראות אלהים ואראה כעין חשמל · וכמה מן הדמיונות אבל משה עליו השלום נסתכל באספקלריא המאירה שנאמר ומראה ולא בחידות׳ בכל ביתי נאמן הוא· על דרך הפשט כבן בית הוא שיכנס בלא רשות ויבור כל מה שיצטרך · ועל דרך הקבלה בכל ביתי · הוא ביח אל שנאמר עליו אנכי האל בית אל הוא הטוב שנאמ׳ עליו אני אעביר כל טובי והוא שחטא בו אביו הראשון ולא מצאו נאמן · לכך נאמר על משה בכל ביתי נאמן הוא כלומר הוא ולא אביו · ודעת קצת מן המקובלים בכל ביתי שהוא בית של בראשית והוא מקום התפלה וזהו ושמחתים בבית תפלתי ולשון תפלתי · באור וכן כי ביתי בית תפלה יקרא · ולזה רמזו רבותינו זל בענין הלל הזקן אמ׳ הקדוש ברוך הוא אם תבא לביתי אני אבא לביתך · פה אל פה אדבר בו · הכונה בלא אמצעות מלאך ומראה כלומר ומראה אני לו הדבר כמות שהוא כענין צורת המשכן שכתוב בו וראה ועשה כתבניתם · בעבדי במשה דרשו רבותינו זל בעבדי אפילו לא היה משה במשה אפילו לא היה עבדי וכל שכן שהוא עבדי והוא משה · והענן סר מעל האהל · הענן הזה אלו היה הענן שירד לכבוד משה שהזכיר בו למעלה ויעמוד פתח האהל היה ראוי לומר והענן סר מפתח האהל ועל כן יתכן לפרש כי הוא הענן שהיו ישר׳ כל ימי המדבר נוסעים וחונים על פיו וכיון שסר מעל האהל היו ישראל סבורין ללכת אחריו כמנהג והקבה צוה אותם להתעכב ז׳ימים זהו שאמר תסגר שבעת ימים וכשאמר והעם לא נסע כלו אמר

והענן לא נעלה כי סר מעל האהל להכירא אבל לא נעלה עד מלאת שבע׳ ימים וחיה הענין כדי שיהיה נודע ומפורסם לכל ישראל כי עכובם שם שבעת ימים לכבוד מרים היה · אשר נואלנו בך ואשר חטאנו בשכינה וטעם לשון נואלנו לפי שהדבור באותו ענין אולת היה לו למדבר · במסכת זבחים פרק טבול יום אמר מרים מי הסגירה אם תאמ׳ משה זר היה ואין זר רואה את הנגעים ואם תאמ׳ אהרן קרוב היה ואין קרוב רואה את הנגעים אלא כבוד חלק הקבה למרים באותה שעה אמר אני כהן ואני מסגירה ואני חולטה ואני פוטרה · אל נא תהי כמת · יאמר אהרן למשה איני יכול לראות את הנגע לפי שאני קרוב וכהן קרוב פסול לראות את הנגע ואין כהן אח׳ בעולם ולפיכך אם אי אתה מתפלל עליה אין לה תקנה ותעמד בצרעתה ולא תתרפא לעולם וזהו שאמ׳ אשר בצאתו מרחם אמו כי מי שנולד כך מצורע מרחם אמו אין לו טהרה עולמית וכן הזכירו רבותינו זכרונם לברכה ולכך יאמ׳ תצטרך אתה על כל פנים להתפלל עליה שלא תהיה אחותנו כמצורע שחשוב כמת בצאתו מרחם אמו שאין לו טהרה לעולם או יאמר הכתוב לא עתה תהיה אחותנו כנפל המת כי כאשר יצא מרחם אמו נאכל חצי בשר וכן בשר המצורע ויצעק משה ל ה׳ נצטער על אחותו והתפלל עליה ושעם לאמר כי התפלה היתי באמיר׳ מוחלטת לא במחשבה והוא שאמרו רז״ל המתפלל צריך שיחתוך בשפתיו ושעם החתוך כדי שיצטיירו האותיות ברוח פיו של אדם בקול ורוח ודבור ותעלה התפלה מצויירת ברוח לפניו יתעלה · אל נא רפא נא לה אל שהכח בידך בבקשה ממך רפא עתה לה והשם הזה דין כלול ברחמים אמנם ברוב המקומות מצאנוהו מדת החסד כמו אלי אלי למה עזבתני וכן אל אלהים יי׳ דבר ויקרא ארץ שהוא סדר המדות חסד דין רחמים שבהם נברא העולם וכן כתוב חסד׳ אל כל היום וכתיב אל נושא היית להם ומה שכתוב ואל זועם בכל יום באורו בכל יום שהדין נמצ׳ שלא ימצא כי מדת החסד דוחה אותו כענין הנזכר באברהם · ואביה ירק ירק בפניה · אלו אביה כעס עליה וירק בפניה הלא תכלם לראו׳ פניו שבעת ימים קל וחומר שדברה והקלה כנגד מורא השכינה לולול נגביאו שהיא ראויה להענש ולהיותה נכלמת יד יום אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון כך דרשו זל וקראו השכינה בא מן הדין ואמרו דיו כלומר אינו רוצה יותר אלא כדין אביה שהו׳ הנדון ולפי זה נראה כי הרקיקה משל על הכעס וההכלמה לא על החטא שאם נאמ׳ כי הוא משל על החטא היה ראוי לומר ואם ירק ירקה בפני אביה כי מרים היתה החוטאת ויבא משל הרקיקה על החטא לפי שהחטא שחטאה בו היה הדבור הנמאס הנרמז במלת נואלנו ועל כן המשילו לרקיקה שהוא דבר נמאס כענין הרקיקה בסוד מצות היבום · ואם נדחוק ונאמר כי כשאמר ואביה ירק ירק בפניה הוא כנוי לכבוד אביה ולכבודה אי אפשר לומר כן שהיה לו לומר כי יכלם כי הדכלמה אינה למזה כי אם לכי שקבל הבזוי אבל הכעס בזה כי הרקיק משל על הכעס וההכלמה ומפני שהקדוש ברוך הוא הכלימה בצרעת אמר הקדוש ברוך הוא למשה ואיך תאמר שארפא אותה ואלו אביה ירק ירק בפניה כלומר שהכלימה מפני חטאה כנגדו הלא תכלם שבעה כל שכן בשבילי שהכלמתיה אני והלקיתיה בצרעת על מה שחטאה ושדברה בך ובאה כנגדי ולכך תסגר שבעה ואחר תאסף ומטעם זה תפש משל הרקיקה שיכלימנה בו אביה לפי שהוא עון הצרעת שבו הכלים אביה העליון את ענין זה של מרי נקרא אצל רבותי׳

זל נזיפה ושלשה נזיפות הן יש נזיפה שהיא יום אחד ויש
נזיפה שהיא שבעה ויש שהיא שלשים יום מי שפוקר
בתלמיד חכם שמדבר בו או עוסק דבר כדי לצערו ולהקניטו
והו יודע באותו תלמיד חכם דנקיט ליה בלביה צריך לנהוג
בעצמו נזיפת יום אחד ואינו צריך התר אחר שאין דבר זה
אלא להפיס דעתו של תלמיד חכם ויום אחד זה צריך שיהיה
כלו שלם ואין אומרים בו מקצת היום ככולו · מי שמדבר
בנביא או באחד מן החכמים הגדולים צריך שינהוג נזיפה
שבעת ימים ולמדנו זה ממרים שדברה בנביא והצריכ׳ תורה
שתנהוג נזיפה שבעה ואין אומרים בשבעה ימים או מקצת
היום ככולו · מי שמדבר בנשיא צריך לנהוג נזיפה שלשים
יום ואין אומרים בו מקצת היום ככולו וסימניך לשלשת
מיני נזיפה הללו האבן האזל · ואמרו בירושלמי אין נזיפה
פחותה משבעה שנאמר תסגר שבעת ימים ואין נדוי פחות
משלשים יום שנאמ׳ עד חדש ימים עד אשר יצא מאפכם ·
ומה שהתחיל ואביה ביאו והוא תחלת דבור דרך הכתובים

ינר ים כן במקומות רבים וכמהו וידבר ה׳ אל אהרן ואני נתתי לך
זית כו וכן ויתן לך האלהים · וכן עוד ויעשו בני ישראל את הפסח
וכן ויאמר ויהי נא פי שנים ברוחך אלי · ואין ספק כי יש
לכל אחד ואחד טעם מכוון אלו השגנוהו ומפני שמדת קל
וחומר מדה אחת מ״ג מדות שהתורה נדרשת בהן והיא
הראשונ׳ לכולן ראיתי לסדר אותן בכאן כמו שפירשו אותן
רבותינו זל והיא ששנינו בברייתא אמר רבי ישמעאל בי״ג
מדות התורה נדרשת מקל וחומר ולמדוהו מן הכתוב הזה

ת כנ ס ואביה ירק ירק בפניה ועוד ממה שכתוב כי תראה חמור
שונאך · ומן השונא למדנו קל וחומר לאוהב וזו מדה
לא ים י ראשונה שניה גזרה שוה והוא מה שכתוב ערות בת בנך
או בת בתך לא תגלה ערותן כי ערותך הנה · ולא אסר אלא
ס ים יו הכת וכתוב אחר אומר ערות אשה ובתה לא תגלה את בת
בנה ואת בת בתה לא תקרב לגלות ערותה שארה הנה זמה
היא · ולמדנו גזרה שוה מהנה הנה מה להלן אשה ובתה
ת יב יו מבנין אב וכתוב אחד · והוא שכתוב בחג המצות אך אשר
יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם · שהתיר לנו הכתוב
אוכל נפש בלבד בחג המצות ובשאר המועדים לא התיר
אוכל נפש ולכך אמרו רזל זה בנין אב לכל המועדים ועוד
לא כ ס ממה שכתוב דמיו בו ואמרו זל כל מקום שנאמר דמיו בו
ויק כ כו דמיהם בם אינו אלא סקילה דכתי׳ באוב וידעוני האבן ירגמו
אותם דמיהם בם אינו אלא סקילה זהו בנין אב וכתוב אחד
ר׳ לא ים מבנין אב ושני כתובי׳ הוא שכתו׳ במומי אדם או גבן או דק
או תבלול בעינו או גרב או ילפת או סרוח אשף · ולא הזכיר
י לא כב יבלת ובמומי בהמ׳ הזכיר יבלת טן עורת או שבור או חרוץ
או יבלת · ואמרו זל כל מקום שנמצא בתורה מום סתם
נותנין עליו מומי אדם ומומי בהם זהו בנין אב ושני כתובי׳
ר׳ כב יא ד׳ · כלל ופרט והוא שכתוב לא תלבש שעטנז שהוא משני
מינים ואחר כך פרט לנו צמר ופשתים יחדו צמר ופשתים
אין ומדי אחרינא לא בכל מקום שנמצא בתורה כלל ופרט
אין בכלל אלא מה שבפרט · ה׳פרט וכלל והו׳ שכתו׳ בהשבת
פס כנ נ אבדה כן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו והמוצן מזה
שאלו אתה חייב להשיב ולא שאר דברים ואת׳ כך כלל וכן
תעשה לכל אבדת אחיך בכל מקום שנמצא בתורה פרט
וכלל חלק אחר הכלל · ו׳כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא
ת כנ ם כעין הפרט והוא מה שכתוב על כל דבר פשע כלל כל דבר
פשע שבעולם ואחר כך פרט על שור על חמור וגו׳ ואחר כן
כלל על כל אבדה ולכך אי אתה דן אלא כעין הפרט מה

הפרט מפור׳ דבר המטלטל וגופו ממון אף כל דבר המטלטל
וגופו כמוהן יצאו קרקעות שאינן מטלטלין · יצאו עבדים
ויק׳ כה ט שהוקשו לקרקע׳ דכתי׳ והתנחלתם אותם לבניכ׳ אחריכם
לרשת אחזה לעולם בהם תעבודו · יצאו שטרות שאף על פי
דכרי׳ יט שאין מטלטלין אין גופן ממון ועוד כמה שכתו׳ ונתת הכסף
בכל אשר תאוה נפשך כלל בבקר ובצאן ביין ובשכר פרט
ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל כלל ופרט וכלל אי
אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש פרי וגדולי קרקע
אף כל פרי וגדולי קרקע · ז׳ מכלל שצריך לפרט והוא
במדבר נ י שכתוב פקוד כל בכור זכר · אם אסר זכר ולא אמר בכור
חייתי אומר כל זכר בין בכורים בין שאינן בכורים לכך אמר
בכור וזהו כלל שצריך לפרט · ח׳כל דבר שהיה בכלל ויצא
מן הכלל ללמד · לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על
ויק׳ לא כ ו הכלל כלו יצא והוא שכתוב במולך אישׁ איש מבית ישרא׳
ומן הגר הגר בישראל אשר יתן מזרעו למולך מות יומת
ומולך בכלל שאר התעובי׳ היה ולמה פרט ענשו יותר מכלן
לא ללמד על עצמו יצא שהוא בסקילה אלא ללמד על שאר
התעובים יצא כמו כן שהן בסקילה · ט׳כל דבר שהיה בכלל
ויצא לטעון טעם אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר ·
פסוק כא הוא שכתוב כי תקנה עבד עברי וגו׳ והוציא אמה העבריה
מן הכלל דכתי׳ וכי יככור איש את בתו לאמה והלא אם
דכרי׳ טו ו העבריה בכלל עבד עברי היתה דכתי׳ כי ימכר לך אחיך
העברי או העבריה למה יצאה מן הכלל לטעון טען אחר
שלא כענינו של עבד שהעבד אינו יוצא בסימנין ואינו יוצא
במיתת אדון אפי׳ בתוך שש יצא להקל שהדבר הוקל ליה
שיצאת בתוך שש ולהחמיר שאדניה מקדשה על כרחה ·
כל דבר בכלל ויצא לטעון טען אחר שהו׳ כענינו יצא להקל
דכרים יט ו ולא להחמיר והוא שכתו׳ ואשר יבא את רעהו ביער לחטוב
עצים וגומר · ככה נפש בשגגה בכלל רוצח היה הכתוב
ויק׳ כד ב מ׳כה אדם ימות בין בשוגג בין במזיד ויצא מכה בשוגג מן
הכלל לטעון טען אחר שהוא כענינו של מכה במזיד שזה
המית וזה המית ויצא מן הכלל ללמד על עצמו שנצל בערי
מקלט זהו ולא להחמיר אי כל דבר שהיה בכלל ויצא לידון
כדבר חדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו
פס כב יא הכתוב לכללו בפירוש והוא שכתו׳ וכהן כי יקנה נפש קנין
כספו הוא יאכל בו ויליד ביתו וגומר · ובתו בכלל ילידי ביתו
היתה בין פנויה בין נשואה ויצאה לידון בדבר חדש שלאח׳
פס כב יב שנשאת אינה אוכלת בתרומה דכתיב ובת כהן כי תהיה
לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל · הואיל והוציאת
הכתוב מן הכלל אי אתה יכול להחזירה לכללה אפילו
אלמנה וגרושה אם לא יחזירנה הכתוב לכללה בפירוש
פס כב יג דכתיב ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה
ושבה אל בית אביה וגומר · ב׳ דבר הלמד מענינו ודבר
פעוט יו כי הלמד מסופו והוא שכתוב בענין שבת שבו איש תחתיו
ואין לומר שישבו תחתיהם כל היום כלו אלא שלא יצא
איש ממקומו אלפי׳ אמה זהו דבר הלמד מענינו · אבל דבר
ויק׳ כה יח הלמד מסופו הוא מה שכתוב בענין ערות איש ל כל
שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה · אסר לך כל שאר
שבעולם ובסוף כל הענין פירש כל האסורות הוא שאמר
ערות פלוני ופלוני לא תגלה ומהן נוכל ללמוד המותרות
זהו דבר הלמד מסופו · ג׳ שני כתובים המכחישין זה את
בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ונראה כזה
פס ג ד שהשמים נבראו תחלה וכתי׳ ארץ ושמים · נראה שהארץ
נבראת תחלה בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם לומר
שאין

שאין בהן הכחשה דכתיב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה
שמים קורא אני אליהם יעמדו יחדו · וכן עוד אתם ראיתם
כי מן השמים דברתי עמכם · ונראה מזה שלא דבר עמהם
בהר וכתיב במשנה תורה פנים בפני דבר השם עמכם בהר
מתוך האש נא הכתוב השלישי והכריע ביניהם לום שאין
בהן הכחשה דכתיב מן השמים השמיעך את קולו ליסרך
ועל הארץ יראך את אשו הגדולה וכן עוד כל חלב וכל דם
לא תאכלו · ונראה מזה בין של חיה בין של בהמה וכתיב
כאשר יאכל את הצבי ואת האיל · בא הכתוב הג' והכריע
ביניהם כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו · והעם לא נסע ·
לפי שלא נגלה הענן וכבוד גדול נעשה לה שהמתינו לה
הענן וכל ישר שבעה ימים עד שתתרפא · ודרשו זל במסכת
סוטה במדה שאדם מודד בם מודדין לו שמשון הלך אחר
עיניו שנאמר אותה קח לי כי היא ישרה בעיני מה כתיב ביה
וינקרו פלשתים את עיניו · אבשלום נתגאה בשערו לפיכך
נתלה בשערו ולפי שבא על עשר פלגשי אביו תקעו בו עשר
גבליות שנאמר ויסבו עשרה נערים נושאי כלי יואב ויכו את
אבשלום וימות · ולפי שגנב שלש גנבות לב אביו ולב בירך
ולב כל ישראל לפיכך נתקעו בו שלשה שבטים שנאמר
ויקח שלשה שבטים בכפו ויתקעם בלב אבשלום עודנו חי
בלב האלה · וכן לעניין הטובה יוסף זכה בעצמות אביו אין
באחיו גדול ממנו שנ' ויעל יוסף לקבור את אביו מי לנו גדול
מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה · משה זכה בעצמו' יוסף
אין גדול ממנו בישראל שנאמ' ויקח משה את עצמות יוסף
עמו · מי לנו גדול ממשה שלא נתעסק בו אלא שכינה שנ'
ויקבור אותו בגי · וכן מצינו במרים שמדדו לה מדה כנגד
מדה היא המתינה למשה שעה אחת כשהושלך ביאור שנ'
ותתצב אחותו מרחוק לפיכך נתעכבו כל ישראל בשבילה
והמתינו לה שבעת ימים שנ' והעם לא נסע עד האסף מרים
עכ · וזה דבר ידוע בכמה מקומות שמדתו של הבה בכך וכן
דרשו רזל אעפ שבטלו ארבע מיתות דין ארבע בטלו והוא מופת על ההשגחה הפרטית בשכר ובעונש זה

מנחיבות הצדק והמשפט כי אלהי משפט ה אשרי
כל חוכי לו·

סום מובן ליום מלחמה ולוי התשועה·

שלמה

המלך עליו השלום יזהיר על האד' בכתוב הזה שיעשה לכל דבר שיצטרך לעשות ובדרך הטבע כל מה שנבחו ושימסור השאר בידי שמים כי חנם אינו חל אלא בחסרון הטבע ועקר יצירת האדם בנוי

על מדת הטבע ועל כן יצטרך שיעשה האדם פעולו' ועניניו שיהיו הכנות להשיג בהן חפצו ולעמוד על משאלות לבו כמי שרוצה ללכת למלחמ' על אויביו שראוי לו שיכין כלי זין וסוסים ומרכבות ליום מלחמה שאם אינו מכין ויסמוך על הנס יפסר ביד אויביו או כמי שיש לו חולה שהוא ראוי לתקן לו מסעדים וסמים למאכלו ומאכילו המאכלים המועילים ולמנוע ממנו המאכלים המזיקים ואחר שעשה לו כל יכלתו והשתדל בכל כחו ועשה בדרך הטבע כל הכנותיו אין ראוי לו לבטוח שיגיע אל רצונו רק בשם יתעלה לא בהכנות האלה כי יש אדם שיאבד במלחמה עם כל ההכנות ויש שינצל מבלעדיהן ויש חולה שימות עם המאכלים המועילים ויש שהגיע לו רפואה עם המאכלים הרעים המזיקים· ואם כן אין עקר התשועה בענין המלחמה ולא בענין הרפואה להכנותיהם רק בשם יתעלה שכן כתיב הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם · וכתיב לא בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה · וכתיב שקר הסוס לתשועה זאת כונת התורה ורוב הפסוקי' מוכיחין כן· ולכך תצוה התורה לישראל להשתדל בהכנות האלה שיצאו חלוצים בעלותם למלחמה על אויביהם ושישימו אויב ושישלחו מרגלים בערי האויבים כי כל הענינים האלה הם הכנות לעשות מה שבכח האדם לעשות בדרך המנהג והטבע ואח'כ יפעול הנס על כל מעשה הטבע · ואף על פי שישראל לא היו צריכין לזאת לפי שלא היה נצחונן בדרך המנהג והטבע כי אם על פי הזכות והעונש · ואם היו זכאין כעט מהם ינצחו עמים רבים ואם היו חייבים מעט מן האויבים ינצחו רבים מהם מכל מקום באה מצות התורה לישראל לעשות כל השתדלותם בהכנות האלה ואחרי כן למסור הענין למי שההשועה לו כי התורה לא תסמוך על הנס לעולם יכעטעם זה צוה הבה לנח מעש התיבה כי בידוע שהיה ביכלתו יתעלה שיעביר נח ובניו ברגליהם על מי המבול ולא יצטר'נח להתנהג בזה בדרך הטבע שיעש'תיבת עץ ידוע וממדה ידוע באורך וברוחב אבל התורה תצוה לנו בכך שנשתדל בהכנות בכל הענינים ועם כל השתדלותנו שתהיה אמונתינו שאין עקר התשוע'בהם רק בשם יתעלה וזהו שאם שלמ'בכאן סוס כוכן ליום כלחם ולה'התשוע' וכן מצינו בדוד עליו השלום כששלח באורים ותומי' השיבו הבה הסב אחריהם ובאת להם ממול בכאי'צוה להשתדל בדרך המנהג והטבע כמנהג שאר האומות הנוצחין בטבע · וכן מצינו במלחמת העי שאמר השם יתב'ליהושע שים לך אורב לעיר מאחריה והוא הטעם בעצמו במרגלים ששלח משה רבינו עליו השלו' במדבר פארן שהבה צוהו בכך וזהו שכתוב שלח לך אנשים ויתורו וגו' אמר הכתוב אחר שהם שאלו הענין ורצו בו שאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ שלח לך אנשים שידעו הדרכי' ומבא העירם בענין שכתוב הראנו נא את מבא העיר ושיתנו להם עצה באיזו עיר ילחמו תחלה ומאי' זה צד יהיה נוח להם לכבוש את הארץ ורש'ל פיר'שלח לך לדעתך אני אינני מציה לך· כוון הרב לומר אף על פי ששליחות המרגלים על פי ה' ומצותו לא היתה המצוה ברצונו אלא כדי להשלים רצון ישראל שהיו חפצים בכך וכענין המלך שהיתה מצות השום תשי'עליך מלך אבל לא הית'ברצונו כי כן יעיר הנביא אתן לך מלך באפי ואקח בעברתי · ויש מפרשים שלח לך לתועלתך כלשון ואתה קח לך מכל מאכל עשה לך שתי חצוצרו כסף ועשי'לך ארון עץ וכן כל לך שבתור'והתועלת היה שנתארכו ימיו של משה כל ימי המדבר שאלמלא

תלים קיט נ
סם קעו י
סם לג יז

ממות לג כ ס

יקוסע מ כ

דברים ס כג

דברים יו ו
ס.סם יג יח
במדבר יג ו
במדבר ו
דברים י ס

חטאם היו נכנסין לארץ מיד ואי אפשר לו ליכנס ׳ אפי׳ לא
היית גזרת חטא הצור שכבר נגזר עליו בשליחות פרעה
שאמר לו הבה עתה תראה ולא תראה במלחמת לא׳ מלכים
ומה שהיו המרגלים ב׳ ורי׳ שיהיו שנים שלשה כענין שנ׳
ג כ ו ביהושע שנים אנשים מרגלים חרש לאמר לפי שרצה הבה
שתהיה השליחות הזאת בהסכמת כל שבטי ישראל איש
אחד מכל שבט ושבט כדי שאם יצליחו בשליחותן יהיו
כל ישראל שותפין בזכות ואם לא יצליחו יהיו כלן שותפין
בעונש כמו שארע בהם ׳ ובמדרש מרגלים ששלח משה
כסילים היו ׳ מרגלים ששלח יהושע צדיקים היו ׳ שנ׳ וישלח
מ כ ו יהושע בן נון מן השטים שנים אנשים מרגלים חרש לאמר
מהו חרש שעשו עצמן קדרין והיו צווחין מי שירצה לקנות
קדרות יבא ויקנה וכל כך למה שלא ירגיש אדם בהם שהם
מרגלים׳ חרש לאמר׳ קרי ביה חרס ופי׳ היו פנחס וכלב היו
וילכו ויבאו בית אשה זונה ושמה רחב וישכבו שמה הרגיש
בהם מלך ירידו מה עשתה רחב בקשה להטמינם אמר לה
זכי כ ז פנחס אני כהן וכהן נכשל למלאך שנאמר כי שפתי כהן
ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה׳ צבאות הוא ׳
נאיכי כ וכן נביא נמשל למלאך שכן במשה כתיב וישלח מלאך
ופטים כ ויוציאנו ממצרי׳ וכתיב ויעל מלאך ה׳ מן הגלגל ל הבוכים
והוא פנחס לפיכך אמר לה כשאני רוצה אני נרא׳ וכשאיני
סוטע ב ה רוצה אינו נראה וזהו שכתוב ותקח האש׳ את שני האנשי׳
ותצפנו ולא אמר ותטמנם ללמדך שלא הטמינה אלא לכלב
ופלי י יח אבל מרגלים ששלח משה כסילים היו שנאמ׳ ומוציא דבה
הוא כסיל ע״כ ׳ ומה שאומר המדרש הזה כסילים היו לפי
שקלקלו אחר כך שהרי משה צדיקים בחרן ועל פי ה׳ ולכך
הזכירם בלשון אנשים כלשון זרע אנשים אבל הם קלקלו
דברים ג ב שליחותן ועליהם אמר משה כי דור תהפוכות המה בני׳ לא
אמון בם למד שנתברר צדיקים וחזרו רשעים וזהו ומוציא
דבה הוא כסיל משהוציאו דבה חזרו כסילים ׳ למטה יוסף
למטה מנשה׳ ולמעלה הזכיר לבטה אפרים כי הקדי׳ אפרי׳
למנשה למעלתו ומה שהזכיר יוסף בכאן עם המרגלי׳ מפני
יפתי לו ב שאף הוא הוציא דבה שנא׳ ויבא יוסף את דבתם רעה ולכך
הזכירו הכתוב עמהם והזכירו עם מנשה כי גדי בן סוסי מן
המוציאים דבה אבל שבט אפרים נצל מזה ׳ ומה שלא
הזכיר כלב ויהושע זה אחר זה כדי שיהא כלב מוקף מן
המרגלים לפניו ולאחוריו כי כן היה בפיו עמהם ואם תאמר
שהענין כן ביהושע על כן הזכירו אחרי כן בפני עצמו שלא
היה מכללם ׳ אלה שמות האנשים והלא כבר הזכיר ואלה
שמותם אבל בא להורות כי כן היו שמותם לעולם ולא
נשתנו כהושע ׳ ויקרא משה להושע בן נון יהושע דרשו
רבותינו ז״ל בתוספת הי״ד שנתפלל משה עליו יה יושיעך
מעצת מרגלי׳ לפי שצפה ברוח הקדש שעתידין הן להוציא
דבה ולכך התפלל עליו ׳ ועוד דרשו בו טעם אחר כי יהושע
וכלב שעמדו באכזנותם נשלו שכרם ׳ לכלב נתנה חברון
ופטים ו כ שנאמר ויתנו לכלב את חברון ׳ יהושע נטל שכר עשרה
עדכ יד לו מרגלים בארץ הוא שכתוב בעשרה מרגלים וימותו האנשי׳
מוציאי׳ דבת הארץ רעה ומיד ליה מיד ויהושע בן נון וכלב
בן יפונה חיו מן האנשים הלוך אלו אבדו ואלו נשתיירו
במקומם ׳ ודרשו בו רבותינו ז״ל קמו תחתיהם לחיים כלומ׳
לנחלה ולכך הוסיף בו הי״ד ׳ ונראה מכאן כי קודם שלוח
המרגלים היה שמו ואם כן יש לשאול מפני מה נזכר
פעות לנ בתורה בשם יהושע כמה פעמים קודם השליחות הזה הוא
פס כד שכתו׳ משרתו יהושע בן נון נער וכתיב ויעל משה ויהושע
נעדכר יפ משרתו ׳ וכן ויען יהושע בן נון משרת משה ׳ ונוכל לומר
כי לכבוד משה שהיה עתיד לקראו יהושע לא רצתה תורה
להזכירו בשם אחר ומה שהזכירתו כאן למט׳ אפרים הושע
בן נון כאן גלה לנו שעקר שמו היה הושע ומשה בשליחות
זה קראו יהושע וכן מצינו בבתיה בת פרעה שקראה׳ שמו
משה ולכבודה שהיתה בת מלך ונתגיירה לא קראו הקדוש
ברוך הוא בשם אחר אלא בו ׳ עלו זה בנגב מטה שלו מסר
פעות ד יו להם כדי שינצלו מידם כתיב הכא עלו זה וכתיב התם ואת
המטה הזה ׳ ויש אומרים מסורת שם בן ב׳ מסר להם כענין
פס ג פס שכתוב זה׳ שמי לעולם כדי שילכו בשלום בדרך וינצלו מיד
הענקים כך ראיתי במדרש ׳ ויבא עד חברון לא אמר ויבאו
כי יחזור לכלב לגדו שבא למערת המכפלה בקרית ארבע
היא חברון ונשתטח על קברי אבות כמו שדרשו ז״ל שבא
להתפלל שם שינצל מעצת מרגלי׳ כי יהושע כבר נצל מזה
כשקבל ברכתו ממשה שאמר לו יה יושיעך מעצת מרגלי׳
וראיתי במדרש ויבא עד חברון זה הקדוש ברוך הוא שבא
לחברון להודיע לאבות שהגיע זמן שישראל נכנסין לארץ
מפני השבועה שנשבע להם ׳ וחברון שבע שנים נבנתה
לפני צען מצרי׳ על דרך הפשט בא להודיע שהיא קדמונית
לכלכות צען ׳ ועל דרך הפדרש זיתה חברון כבונה אחד
משבעה בצען ובאור זה כי חברון היתה פסילת של ארץ
ישראל ולכך הקצוה לבית הקברות והיתה כבונה על אחת
ישעיה ל משבעה בצען שהיא עקר מלכות מצרים שנא׳ כי היו בצוען
נל פעות שריו וכתיב במצרים כגן ה׳ כארץ מצרים ובא הכתוב
להודיענו בזה שכחה של ארץ ישר׳ וישאוהו במוט בשני׳
מה תלמוד לומר בשני׳ בשני פוטות הא כיצד שמונה נטלו
אשכול ואחד נטל תאנה ואחד נטל רמון יהושע וכלב לא
נטלו כלום שכל עצמן להוצי׳ דבה נתכונו כשם שפיהוי׳ה
משונים דך עמה משונה ׳ אם חפץ אתה לידע כמה נשוי
כל אחד מהם צא ולמד מהאבנים שהקימו בגלגל שהריהו
עליהם איש אבן אחת מן הירדן על שכמו ושקלום רבותינו
ז״ל משקל כל אחד ארבעים סאה וגמירי דטונא דדארי אניש
על כתפיה אינו אלא שליש משוי כמשוי שמסייעין אותו
להרים זה לשון רש״י ז״ל ׳ וראיתי במדרש וישאוהו במוט
בשנים אלו יהושע וכלב ובמחובר נקרא זמורה וכשנתלש
קראו מוט ולא היה בהם בכל העשרה כח לשאת אותו מוט
ויהושע וכלב נשאוהו לבדם ולכך וישאוהו במוט בשני׳ זה
היה רמז להם שהם ראוים ליכנס לארץ ולהיות להם אחזה
בתוכה ׳ וישיבו אותם דבר שלא הלכו לאהליהם אלא מיד
שבאו הלכו למחנה ישראל להודיעם ולהוציא דבה והדבה
היא שאמרו ארץ אוכלת יושביה ודרשו רבותינו ז״ל שהביא
הקדוש ברוך הוא דבר על הכנעני באותו זמן כדי שיהיו
מתעסקין בקבורתם ולא יתנו לב למרגלים ויוכלו לחפור
את הארץ כרצונם ובנסים עצמן שהיו נעשים להם בהם
הוציאו דבה ׳ והיו מיראין ומפחידין אותן בעלבו הוא
שאמרו עמלק יושב בארץ הנגב לרמוז שאין שם רוח לבא
בארץ כי כלם גבורים שהרי עמלק בדרום והכנעני במערב
ובמזרח והאמורי בהר הגידו שליחותם ויניאו לב העם ברמז
מפני פחדן של משה ואהרן והנה כלב השתיק אותן והרא׳
דעתו שהוא עמהם ורוצה לדבר כנגד משה כדי שיהיה לו
מקום לדבר ביניהם ואמר עלה נעלה ירשנו אותה אם הם
חזקים הלא אנחנו נחזק מהם ומיד השיבו המרגלים ואמרו
לא נוכל לעלו׳ אל העם כי חזק הוא ממנו מה שהיה מתנאר
מתחלה מכלל דבריהם שדברו ברמז אמרו עתה בפירוש
ומה שאמרו לעלות אל העם ולא אמרו לא נוכל לבא אל
הערים דרך גחזא ודבה אמרו כן כי אפילו לעם אם יצאו
אלינו

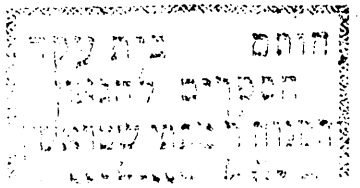

אלינו בשדה לא נוכל לעלות אליהם להלחם כם׳ אף כי
נכבוש כהם ערים בצורות גדולות מאד ושעם לשון עלידה
והוא בשדה כן הלשון בנלחמים במערכה ואחו שהרעו
והגיאו לב העם ברמז עוד הוסיפו להרע על דבריהם ועוד
העמיקו שחתו באמרם ארץ אוכלת יושביה וכבר העידו הם
בעצמם כי הם חזקים גבורים והיו דבריהם סותרין זה את זה
וכשאמרו כי חזק הוא ממנו זה כלפי מעלה כב יכול אין
בעל הבית יכול להוציא כליו משם עוד הוסיפו להבהילם
ולהפחידם במה שאמרו ושם ראינו את הנפילי כי למעלה
הזכירם בלשון ילידי הענק ועתה אמרו הנפילי שכל הרואה
אותן לבו נופל וזהו שחזר מן הנפילים כלומר הקדמונים
שבבראשית שעליהם נאמר הנפילים היו בארץ ושלשת
שמות נקראו להם נפילים ענקים רפאים נפילים היו ראש
המשפחה אותן שהיו בני האלהים שהזכיר בבראשית ולא
היו כשאר בני אדם להסתכל בהם וכל המסתכל בהם חרדה
גדולה נופלת עליו ואחר כך נתמעטו מן הכח והגבורה
ונקראו ענקים על שם שמעניקין חמה בקומתן כלומר אצל
הרואה כי היו רשאין להסתכל בהם כמי שמסתכל במגדל
גבוה ואח׳כ ברחוק הדורו שהיו מתגלגלין והיו מתרחקין
מגבורת אותן נפילי נתמעט כחן יות׳ ונתרפה ונקראו רפאי
ועוג מלך הבשן היה מהרפאים והיה פסולת שלהן שכך
אמרו במדרש תנחומא והוא נשאר מיתר הרפאים זה עוג
שהרג אמרפל וחבריו והיה פסולת שלהם כפריצי זתים
הפלטים מתוך הנת שנ׳ויבא הפליט זה עוג ומה שזכה
להנצל מן המבול בזכות אברה׳ גם בזכו׳ ישר׳ כדי שתתישב
הארץ הקדושה על ידי אנשים כמותן סוף דבר התנכרו
בנפלאות השם יתברך וגבורותיו וחזרו להיות מקטני אמנה
ולא זכרו נסי מצרים ונסי הים ונסי המדבר גם מלחמת
עמלק שכתוב בו ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו שהיו
עכשו מיראין אותן בעמלק ואמר עמלק יושב׳ עוד הפליגו
לדבר סרה באמרם לו מתנו בארץ מצרים או במדבר הזה
לו מתנו ולמה ה׳ מביא אותנו אל הארץ הוא׳ לנפול בחרב
נשינו וטפינו יהיו לבז הלא טוב לנו שוב מצרימה׳ נתנה
ראש ונשובה מצרימה והקדוש ברוך הוא אמר לא תוסיפון
לשוב בדרך הזה עוד וכששמעו משה ואהרן כל זה נפלו על
פניהם ונתביישו בשת גדול על שהיו מחללים את השבת
יתברך בפרהסיא ועל שנתפתו הכל אחר דברי המרגלים
ועליהם אמר שלמה עליו השלום מקצה׳רגלים המס שותה
שולח דברים ביד כסיל כי שהוא מקצה׳רגלים לקצה אחד
כלום שהמשיכן לאחור ואינו הולך למלאכתו חמס שותה
וכן שולח דברים ביד כסיל והנה יהושע וכלב קרעו בגדיה׳
לזאת והתחיל לפייסם אם חפץ בנו ה׳ אך בה׳ אל תמרדו
וי׳ אתנו אל תיראום והם העיזו פניהם ואמרו לרגום אותם
באבנים הרי כמה עברות נגררות זו אחר זו וכמה חסדי׳ היה
עושה הקבה עמהם שלא היה מאבדן מן העולם על כל
ההכעסות הללו ושלא היה המן נמנע מלירד דבר יו׳ ביומו׳
ותשא כל העדה ויתנו את קולם׳ על דרך הפשט נתנו קול
בבכי גדול לעת ערב הו׳סוף יום שבאו המרגלים ג׳ אהליהם
כי בערב באו והביאו חשך לעולם וזהו שכתוב ויבכו העם
בלילה ההוא הוא שכתוב בכה תבכה בלילה ולילי תשעה
באב היה כיצד כך אמרו זכרונם לברכה שנה ראשונה עשה
משה את המשכן שניה הקימו ושלח מרגלים דכתיב ויהי׳
בישנה השנית בחדש השני בעשרים בחדש נעלה הענן׳
נשאו ט׳ מאיר שהוא חסר לעולם וכתיב ויסעו׳ מהר ה׳
דרך שלשת ימים ויום ראשון מהני תלתא לא תשבי׳ שהנא

יום עשרים לעלית ענן ואמר רבי חמא ברבי חנינא אותו
יום סהו מאחרי ה׳ דכתיב והא׳ספסוף אשר בקרבו התאוו
תאוה וישובו ויבכו גם בני ישר׳ הלכך הוו להו כ׳ב באייר׳
וכתיב׳ עד חדש ימים הוו להו כ׳ב בסיון וכתיב ותסגר מרים
שבעת׳ימים הרי כ׳ט בסיון ותניא נ׳כט בסיון שלח משה
מרגלים יכתיב וישובו מתור הארץ מקץ ארבעים יום נמצאו
כלין בתשעה באב יום שלשים לסיון שהו׳מלא וכ׳ט לתמוז
שהוא חסר לעולם הרי שלשים ותשעה באב הרי ל׳ט לכך
הקשו בגמרא אם כן בציר חד יומא כלומר מן הארבעים
ותמוז דהיא שתא עבורי עברוה כלומר תמוז של שנת
המרגלים מלא היה דכתי׳ קרא׳ עלי מועד לשבור בחורי זמן
עלי מועד לשבירת בחורי בתשעה באב וכתיב ותשא כל
העדה ויתנו את קולם ויבכו אמר רבי יוחנן אותו היום
השעה באב היה אמר הקדוש ברוך הוא אתם בכיתם בכיה
של חנם אני אקבע אותה לכם בכיה לדורות שחרב בו הבי׳
בראשונה ובשניה׳ ולכן כפל הנביא לשון בכה תבכה
ודרשו רבותינו זכרונם לברכה בכה בחרבן ראשון תבכה
בחורב שני ועוד דרשו בו בכה תבכה בכה על ממלכת ישר׳
תבכה על ממלכת יהודה בכה על ירושלים תבכה על ציון
בכה על עשרת השבטים תבכה על יהודה ובנימן׳ ומצינו
חורבן בית ראשון שהיה בלילה שכן כתוב מפורש ויהי׳
כאשר ראם צדקיהו מלך יהודה וכל אנשי המלחמה וייברחו
ויצאו לילה מן העיר דרך גן המלך וכן התנבא ירמיה עוד
ואמ׳ קומו ונעלה בלילה׳ חורבן בית שני היה גם כן בלילה
שכן כתוב אוי נא לנו כי פנה היו׳ כי ינטו צללי ערב וכשבא
טיטוס הרשע והחריב ירושלם והצית האש בתוכה יצאו
ישראל וגלו מירושלם ובאו במחנה טיטוס והיו שם בני
ישמעאל וערב רב ולקחו ארבע מאות ילדים וילדות ופרשו
להם בלילה והוליכום בשבי לארצם והילדים אמרו נשליך
עצמנו להם אמרו אלו לאלו מתיראין אנו אם יהיה לנו חלק
לעולם הבא והיו משיאין אלו לאלו והלא מקרא כתוב כה׳
אמר ה׳ מבשן אשיב אשיב ממצולות ים׳ שמעו הילדות
והשליכו עצמן נשאו הילדים קל וחומר בעצמן ומה אלו
שדרכן בכך כך אנו על אחת כמה וכמה וכל המאורעות
האלה לישראל היו בלילה בעונש הבכיה שעשו בלילה
הזה׳ ועוד מצינו שבלילה היה נגזר החורבן והפזור לישר׳
בגלות הוא שכתוב וירגנו באהליהם ולא שמעו בקול ה׳
וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים
ולזרותם בארצות וכן כתוב ביחזקאל גם אני נשאתי את
ידי להם במדבר להפיץ אותם בגוים ולזרות אותם בארצות
הרי לך מפורש מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובי׳ שבכיה
זו הוקבעה לדורות שיהיו מפוזרין בין האומות׳ ובמדרש
ותשא כל העדה ויתנו את קולם זה שאמ׳ נתנה׳עלי בקולה
על כן שנאתיה׳ אותו קול שבכיתם גרם לכם ללקות ועל
אותו הדור אמ׳ישע׳ עה ביום נטעך תשגשגי ובבקר זרעך
תפריחי נד קציר ביו׳ נחלה וכאב אנוש׳ עד שלא בא השרב
פרחתם׳ נד קציר ביום נחלה ביו׳ שעברתי ליתן לכם נחלת
אבותיכם נעשיתם כרוז בעולם׳ וכאב אנוש הפורענות
שנשלמת ירושה לדורות שבכו כל העדה בליל תשעה באב
אמר הקדוש ברוך הוא אתם בכיתם בכיה של חנם אני
אקבע לכם בכיה לדורות ומאותה שעה נגזרה גזירה׳ על בית
המקדש שיחרב שכן הוא אומ׳ושא ידו להם להפיל אותם
במדבר׳ נשיאות יד כנגד נשיאות קול ולנשיאות קול זה
רמז ירמיה שאמ׳ זית׳ רענן יפה פרי תאר קרא ה׳ שמך לקול
המולה גדולה הצית אש עליה׳ ואמר כי בעון קול המולה

שנשאו ישרא"ל במדבר בנבי הצית הקדו"ברוך הוא אש בעלי
הזית שהזכיר בראש הכתוב, ועל דרך הקבלה ותשא כל
ג העדה כנסת ישראל שכתוב בה"כל תשא עון וקח טוב,
ומזה לא אמר וישאו כל העדה וכן רמזו חכמי האמת
במדרש באיכה"רנתתי נכה תבכה בלילה קרי ביה נכה
תבכה פי שהוא לשון יוצא נכה ומנכה כנסת ישראל עמה
שנאמ' ותשא כל העדה ויהיה רמז הכתוב ותשא כל העדה
כנסת ישרא"ל שהיא על העדה ויתנו את קולם ויבכו העם
ויבכו העם אלו ישר' בלילה ההוא כלומר כל זה נגזר בלילה
ד ההוא, אך בי"אל תמרודו למדך הכתוב שיראת העם הוא
ה נכ מיד בהקבה"וכן אמר שלמה עליו השלום חרדת אדם יתן
מוקש החרדה שיחרד האדם מבשר ודם היא הנותנת
מכשול ומוקש לנפשו וכן היא גורסת שישכח האד"להב"ה
ו יג והוא שאמר הנביא כי את ותראי מאנוש ימות ומבן אדם
חציר ינתן ותשכח ה"עושיך, סר צלם מעליהם, יכנה הכח
שיש להם לכעלה בלשון צל לפי שהוא מגין על האומה
כצל המגין מפני החם והעגין לפי שאין אומה נופלת למטה
עד שיפול שרה למעלה תחלה ומזה הוסיף לומר מעליהם,
ז יז ובמדרש שיר השירים ונסו הצללי' עד שרי אומות העולם,
והרמ"בן ז"ל פירש סר צלם מעליה' שהוסר הצל מעל ראשם
ממה שידוע כי בליל החותם הגדול של הושענא רבה הוא
יום כו לבריאת עולם לא ימצא צל לראש מי שעתיד למות
באותה שנה וזה כאלו אמר כבר נגזרה עליהם מיתה ואת
כונתו ואע"פ שאינו לשונו ונרא"כי זאת כונת הכתוב שאם"
ח ג עד שיפות היום ונסו הצללים יאמ"כי כשיגיע הזמן שיפות
האד"ויצא הרוח מפיו אז יסתלק צלו ויתקרב לצל של השם
הרשום בד"התיבות שכתו"בו ה"צלך ולפי זה היה יכול לומר
ונס הצל אבל אמר ונסו הצללים כי הם שנים באדם בבואה
ובבואה דבבואה ואפשר לומ"בטעם הענין הזה שהוא פלאי
כי הצל ראוי לכל הנבראים שבעולם השפל בין שיהיה אדם
ובהמ"ועוף או עץ ואבן או עשב השדה מפני שאור השמש
הזורח עליהם בא ויורד למטה בגבולם ורשותם ולכך אין
כח בשמש לראות את צלם אבל הוא נראה מפני צלם
שהרי צילם הוא נראה במקו"שהשמש ראוי לזרוח ולא רצה
הקב"ה שיהיה אחד מהנמצאים משו"ג גבול חברו וכיון
שכן ראוי לכל דבר שבעולם השפל שיהיה לו צל כי צלו
בורה על הויתו בעולמו ובמקומו וכאשר יחסר צל ראש
האד"בליל החתים"הנה זה אות וסימן בהעדר צלו שהויתו
נעדרת מחיי העולם השפל ונכתב ונחתם בטבע"המלך
למות בשנה ההיא והית"הלבנה מופת בענין זה לפי שהיא
מבונה על כל בעלי חיים שבשפלי"כידוע בחכמת המחקרי
ואני תמה למה הוצרך הלשון הזה לומר סר צלם מעליהם
וה"אתנו כי כיון שי"אתנו אפילו לא סר צלם מעליהם אין
ליראה מהם שהרי כחן של ישראל גדול מכל האלהים ולא
כצורנו צורם אבל הנכון בעיני כי יאמר אין לכם ליראה מן
העם ולא מן השרים שלהם, לא מן העם הוא שאמר אל
תיראו, לא מן השרים הוא שאמר עוד אל תיראום ונתן
טעם לכל אחד שלא יראו את עם הארץ כי לחמנו הם לפי
שסר צלם מעליהם כחם הקשה שמאז פחדתם ממנו כבר
נסתלק למעלה ויראתם את העם לא היתה אלא מפני
השרי שלא יראו מפני השרים הוא שאמרו ה"אתנו כלומר
מתוך עמוד הענן ועמוד האש שהולכים עמנו אתם רואים
כי ה"בית דינו אתנו וכיון שכן אפילו לא סר צלם מעליהם
אלא שהיו ממונים עליהם בתוקף כחם כיון שהוא ובית
דינו בעורנו מה אנו חוששין להם, על כן אל תיראום לשרי;

ויתכן לפרש עוד כי לפי שהיה ביד ישרא"זכות הלחם והצל
לכך יאמר כי לחמנו הם בזכו"מצה בפסח סר צלם מעליהם
בזכות צל סכה וה"שהוא צלן של ישראל אתנו כענין
תנ"כ קכא ה שכתוב יי"שומרך יי"צלך על יד ימינך, על כן אל תיראום,
עד אנה ינאצוני העם הזה ועד אנה אמרו במדרש אמר
הקדוש ברוך הוא אני צוחתי שתי צווחות מפניכם סופכם
מס יג ב לצווח ארבע בשעבוד מלכיות, עד אנה ה"תשכחני נצח עד
אנה תסתיר את פניך ממני, עד אנה אשית עצות בנפשי
יגון בלבבי עד אנה ירום אויבי עלי צווחתי עד מתי לעדה
סופכם לצוח ונפשי נבהלה מאד ואתה ה"עד מתי, בכל
האותות אשר עשיתי בקרבו, לא אמר בקרבכם אלא בקרבו
בלשון יחיד, ועל דרך הפשט בעת שהיו לב אחד לאביהם
שבשמים, ועל דרך המדר"בקרבו שלא היו צריכין להפנות
כדאמרינן והקרב והכרעים ודרשו בסכה"זמא מן שהיו
ישרא"אוכלין במדבר היה נבלע באברים הא מה אני מקיים
דברי"כג יד "ויתד תהיה לך על אזניך, בדברים שתגרי אומות העולם
מוכרין להם ועוד יש מי שאומר שם לאחר שסרחו שהרי
אפילו דברים שתגרי אומות העולם מוכרין להם מן היה
מפיגן אלא לאחר שסרחו ואמר להם הקדוש ברוך הוא אני
אמרתי תהיו לפני כמלאכי השרת ועכשו אני פטריחכם
כמדבר נג שתצאו חוץ למחנה ג"פרסאו דכתי"ויחנו על הירדן סביב
הישימות ואמר רבה בר רב חנא לדידי חזי לי ההוא דוכתא
והוי תלתא פרס', ושמעו מצרים כי העלית בכחך ואמרו ל
יושב הארץ הזאת אחר שהזכיר ושמעו ואמרו פי השמיעה
ואמרו שמעו כי אתה ה"בקרב העם הזה, אשר עין בעין נראה
שמות כה יז אתה ה"בענין שכתוב ומראה כבוד ה"כאש אוכלת, וכתב
כמדבר יב ח הרמ"בן ז"ל על דרך האמת עין לשון מראה וכן ועינו כעין
יחזקא ו יג הבדולח וארא כעין החשמל יאמר אשר מראה במראה נראה
הוא שמך הגדול וכן תמצא כתוב ביחזקאל וכמראה ה"
המרא"אשר ראיתי בבאי לשחת העיר עד כאן, ומה שהשיב
שמות נב יא משה בכאן ושמעו מצרים וכן במעשה העגל למ"ה יאמרו
מצרים, נראה מזה שאלמלא טענת מצרים היה משה סובל
בטולן של ישראל בתועלת עצמו שיהיה הוא לגוי נחל
ובודאי היה לו להשיב שאינו רוצה תועלת עצמו בבטול
שמות נב יא ישראל שהרי כבר מסר עליהם נפשו באמרו מחני נא
מספרך, אבל הכונה למשה בתפלה הזאת לומר יחשבו
מצרים ויאמרו כי יש כח בזאתי כנען להציל מידך כי עשית
במצרים ובאלהיהם שפטים עד שהוצאת העם מקרבו ולא
יכלת לעשו"כן באלהי כנען והנה יהיה חלול השם ויחזיקו
ידי עוברי עבירה ויאמרו מצריים לאנשי ארץ כנען סבלתי
יכלת ה"כלומר יש כח ויכולת סבלתי כחן של ישרא"ומפני
חלול השם לא היה רוצה משה לסבול תועלתו שיהיה הוא
לגוי גדול ובטול ישרא"וזהו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה
תשש כחו כנקבה לפי שהנקבה נפעלת ומקבלת כח מן
הזכר כי יאמרו שכחן של ישראל אינו סבת הסבות שהרי
יש כח אחר מהגבר עליו ופועל בו בכח הזכרות הפועל
בנקבה כן פירש הרב הגדול רבינו שמעון, ועתה יגדל נא
כח ה"על דרך הפשט מי שהוא ארך אפים יש לו כח גדול
לשבור כעסו וזהו כאשר דברת לאמר יתגדל לכך סמך לו
ה"ארך אפים או יהיה ענין לאבר בעת צרה וכבו שדרשו
כילקוט כח רז"ל בפסוק וידר יעקב נדר לאמר מאי לאמר לדורות שיהיו
נודרין בעת צרתם, ועל דרך המדר"ועתה יגדל נא כח אדני
תנצח סדת וחסים למדת הדין ודע כי אותיות השם יתברך
א"ף ד"ת ו"וד של יגדל רבתי ומשל למה הדבר דומה
לשושנין שנכנס למני המלך להליץ זכו"על בתו משא המלך

ואת

ואת הדיין עסוקין בענין הבת התחיל השושבין תמה אמר
מה אעשה אם אני מרחמן לפני המלך צריך אני לדיין אם
אני מתחנן לפני הדיין צריך אני בכבוד המלך מה עשה
כלל את שניהם והזכיר את המלך בראשונה זהו ועתה יגדל
נא כח אדני כאשר מחל לו המלך ואמר סלחתי כדבריך ועל
דרך הקבלה ועתה יגדל נא כח יושפע וימשך הכח הפנימי
במדות ולא יסתלק למרום מרומים ובאור הענין כי כשישר'
מקיימין התורה והמצות השם יתברך רוכב שמי' וזהו רוכב
שמים בעזרך כלומר בעזר ישרא' משפיע כח במדותיו ובזה
מוסיפין כח בגבורה של מעלה שנא' באלהים נעשה חיל '
ובשא' מקיימין התורה והמצות הוא מתרחק ממדותיו
שנאמר ובגאותו שחקים ' כלומר שהוא מתגאה ומסתלק
למרום מרומים ובזה משפיע כחו במדות ובזה מתישין כח
של מעלה שנא' צור ילדך תשי ' ולפי שהיו ישראל חייבין
כליה במקום הזה והיו מתישין כח של מעלה הוצרך משה
לומר ועתה בתפלתו ועתה יגדל נא כח אדני כדי להמשיך
ולהשפיע הכח הפנימי במדות ושלא יסתלק למעלה וזהו
לשון יגדל ' כיוצא בו אמר דוד עליו השלום וישישו וישמחו
בך כל מבקשיך ויאמרו תמיד יגדל אלהים אוהבי ישועתך
ור' אל הכמי האמת כנו ההמשכה והשפע בלשון עזר והוא
שדרשו רבותי' ז"ל במסכת שבת כשעלה משה למרום מצאו
להקדוש ברוך הוא שהיה קושר כתרים לאותיות אמר לו
משה אין שלום בעירך אמ' לו רבונו של עולם כלום יש ענד
שנותן שלום לרבו אמר לו אף על פי כן היה לך לעזרני כיד
אמר ועתה יגדל נא כח אדני ' ובאור מלת לעזרני להמשיך
לי כח ועזר ידע כי מה שהזכיר ה' ארך אפים ולא הזכיר ה'
אל רחום וחנון ולא הזכיר ואמת ונוצר חסד לאלפים גם לא
הזכיר וחטאה לא עשה בבקרה כי אם בהשגחה גמורה
ולמדנו משה בנאן סדרי תפלה ובקש איך יתפלל המתפלל
ויחנן המתחנן כדי שיתרצ' אדנ' ועל כן מהשלש עשר'
מדות שזכרו לו בסיני לא הזכיר מהן כאן כי אם ששה
ודי. סר השבעה לא הזכיר ה' אל רחום וחנון כי הם מדות למי
שרובו זכיות וישראל היו עתה רובן עונות ולא הזכיר ואמת
כ במדת אמת יהיו חייבין לפי שהיא מדת הדין וכמו
ש' רשו רז"ל אמת לא עביד לפני משורת הדין והיו כאמיני
לדברי המרגלים אשר אבדה האמונה ונכרתה מפיהם ' ולא
הזכיר נוצר חסד לאלפים לפי שלא היה משה מתפלל
עכשו בזכות האבות לפי שהם עתה מואסין בארץ שבחרו
בה האבות ומזה לא אמר זכור לאברהם ליצחק כמו שאמר
במעשה העגל שהתפלל עליהם בצרתם ' ולא הזכי' וחטאה
כי היו מודין והוצרך להזכיר בתפלתו ה' שהו' השם הראשון
שהזכיר לו השם בשלש עשרה מדות ובמסכת ראש השנה
ה' הכין קודם שיחטא אדם ויעשה תשובה כאן לאחר
שיחטא ויעשה התשובה והוא מרחם אפילו על כי שרובו
עונות אולי ישוב וכענין שכתוב טוב ה' לכל ורחמיו על כל
מעשיו ' אבל כאן לא הזכירו אלא פעם אחת שהוא כנגד
ה' לאחר שיחטא לפי שישראל היו בכאן וחוטאים ולא עשו
תשיב ובאור זה י' לאחר שיחטא כי אין בו שנוי והתפעלות
אחר החטא כקודם החטא מה שאין כן בפלך בשר ודם '
ויש להשכיל עוד במה שלא הזכירו משה אלא פעם אחת
כי הוא המלך העליון שכמנו נמשכות המדות ועמו ידבר
ויבקש ממנו לרחם עליהם אולי ישובו ואם לא ישובו הלא
אתה ארך אפים לצדיקים ולרשעים ומזה לא אמר ארך אף
וגדולה מזו שאתה רב חסד לכי שהו' מחצה זכיות ומחצה
עונות כמי שרובו זכיות ואפילו בלא תשובה ואם שב

בתשובה אתה נושא לו עון ופשע כלומר אפילו הזדונות
והמרדים ונקה לשבים לא ינקה לשאינם שבי ואעפ שאינו
מנקה אינו מכלה זרעם ולא מכריתם מן העולם אבל הוא
פוקד עון אבות על בנים על שלשים ועל רבעים ועל כן אין
לך להכותם בדבר כמו שאמרת ולהכרית זרעם אבל תוכל
להפרע ולגבות חובך מהבנים מעט מעט והקבה השיבו
סלחתי כדברך שאמרת עליהם ולא אכריתם מן העולם
ואאריך אפי להם ואם יש להם שום חסד מהאבות אהיה
נוצרו לאלפים אבל אינו מוחל להם לעולם העון והפשע כי
ימותו במדבר ושם יתמו אבל בניהם יבאו לארץ ואפקוד
העון על הבנים ועל שלשים ורבעי' כמו שאמרת ומן העונין
הזה היתה הגזרה שהוקבעה להם בכיה לדורות כי פקד עונם
על זרעם והנה משה בתפלה הזאת מתוך שראה כי חטאתם
כבדה מאד לא בקש בתפלתו שימחול על עונם רק ארכות
אף לבד שיאריך להם כמו שאמר פוקד עון אבות על בנים
ולא ישלחם ביד פשעם מיד ' ועל כן הודה לו הקדוש ברוך
הוא מיד סלחתי כדברך שאאריך להם ואפקוד עונם על
זרעם אך האנשים הרואים את כבודי ואותותי וינסו אותי
זה עשרה פעמים ולא שמעו בקולי אם יראו את הארץ
ולא יכעיסוני עוד ' ולפי שהיו מרגלים אינו סולח אבל
כדבריך עון העגל אבל עון זה של מרגלים אינו סולח אבל
האנשי' הרואים את כבודי וינסו אותי יענשו שמותו במדבר
ובניהם יירשו את הארץ ולזה כונו החכמים ז"ל שאמרו על
עון העגל נאמר וכן תאמר שעל עון העגל נאמר אעפ שהוא
נכתב בעון המרגלים ' ובמדרש סלחתי כדברך הודה הבה
לדבריו ואמר כדברך עתידים המצריים שיאמרו כדברך
אשרי העכו מזה לו ' כי כל האנשים ' שיעורו אם
כל האנשים ובאור הכתובים ואולם חי אני כלומר אני חי
וקיים לעולם וימלא כבוד ה' את כל הארץ אם כל האנשים
הרואים את כבודי וגו' אם יראו את הארץ וגו' כביכול אין
ה' בר כן והנה זה לשון שבועה אבל הלשון חסר לכבוד
עליהי וכת הרכבן ז"ל על דרך האמת ואולם חי אני הבטח'
משה בסליחה שאמר שימלא כבודו את כל הארץ בזרעם
ולא בהם ' באור דבריו חי אני כאשר ישראל ידבר כי חי
העולמים והוא אלהים חיים שאמר שימלא כבוד ה' את כל
הארץ הר החתונה וישרה ביניהם כבודו ורחמיו בארץ בזרעם
אבל לא בהם וזה בודאי הבטחה בסליחה ואמר על עצמו
כבוד ה' כמו שאמר יהי כבוד ה' לעולם ' וצריך שתשכיל כי סס קד ל"ב
בכל מקום שהמציא חי אני אלהים חיים וכן אל חי וכן חי
ה' הכל נאמרו על כנסת ישראל וכשאמ' וישבע בחי העולם ' דניאל יב ז
הוא השם הגדול וכשאמר חי נפשך הוא מקום הנזר מלכי' ב ו
והבן זה ' וכל מנאצי מבני בניהם לא יראוה ויהיה רמז
לבכיה לדורות לומן החורבן והגלות שלא זכו לראותה '
רוח אחרת עמו ' אחרת מן המרגלים כי הצדיק אחר הוא
מן הרשע ' וכן תמצא בשת כי שת לי אלהים זרע אחר כי בראשית ד כה
שת הצדיק שהיה תחת הבל הידה אחר מקין הרשע כי
הטוב הוא אחר מן הרע וכן הרע הוא אחר מן הטוב ' וזהו
אלהים אחרים לא תשתחוה לאל אחר ואם כן מלת אחר שמות כ' יד
בשהיא נזכרת אצל הרע הוא טוב וכשהיא נזכרת אצל
הטוב הוא רע ' והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו
יורישנה והעולקי גם בכאן רמז השם המיוחד למפרע
להורות כי מדת הדין מתוחה כנגדה ועל כן יגזור עליהם
שישרתקעו במדבר וילכו למפרע ויחזרו לאחוריהם

דרך ים סוף ומזה היה אומר להם משה כשהיו רוצין ללכת
לפניהם ולעלות בהר לומר זה אתם עוברים את גבול ה' והיא
לא תצלח ולכך אמר להם כי על כן שבתם מאחרי ה' ומזה
נתחייבתם לחזור לאחוריכם ולא יהיה שמי הגדול עמכם
ושעם יושב בעמק לארוב לכם במדבר הזה יפלו פגריכם
נראה כי היו ישראל בחטא זה שלשה כתות מהם בכו מהם
התלוננו על משה ועל אהרן ואמרו לו מתנו מהם אמרו
נתנה ראש וכנגדם הזכיר הכתוב פגריכם שלשה פעמים
והזכיר לשון פגריכם כדי שלא תנין בהם אבדן הנפשות
רק הפגרים לבדם כתו ויש להם חלק לעולם הבא וזהו
שאמר בסוף דבריו במדבר הזה יתמו כלומר הפגרים לא
הנפשות וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה
ומעלה שבט לוי לא היה בכלל זה כי מספרם מבן חדש
ומעלה אם אתם תבאו אל הארץ הדבור הזה למשה ולאהרן
היה ביחד שיאמרו כן לישראל כמו שהזכיר אמור אליהם
ויתכן לומר כי כיון שדבור הפרשה הזו בא לשניהם הרי הם
בכלל אם אתם תבאו אל הארץ ורמז להם שלא יכנסו לארץ
וכשם שרמז משה בעצמו תביאמו ותטעמו והוציא עצמו
מכללם ואף שמשה ואהרן היו עתה צדיקים גמורים ולא
חטאו מפני כבוד של ישראל לא רצו ליכנס לארץ ומתו
במדבר רצה הכתוב לרמוז שאף המנהיגים הצדיקים עתידין
שיכותו שם ולא העלה זכותם שיכנסו לארץ ולכלול עוד
ברמז זה כי כשם שמתו הם ומשה ואהרן עמהם במדבר ולא
זכו לכנס לארץ כך הם עתידין שיקומו בתחיית המתים
ומשה ואהרן עמהם וכניסו אותם לארץ ויהיו רועי שלהם
בראשונה ויעמידם בנחלה ובעלוי השגה ויותר ממה
שהיו במדבר לפי שמאוה משה בחיו להכנס לארץ
ולהשלים המצות התלויות בה שלא היה יכול לקיים בחוצה
לארץ ועל כן יזכה לתחיית המתים והזכה נפשו בעלה
והשגה שלמה הראויה למי שמקיים כל המצות כלן וכן
ישראל כתדור ההוא שמתו במדבר הם הם שקבלו התורה
וראו המעמד הקדוש ומראה כבוד ה' עין בעין מאחר
שקבלו דינם יזכו לתחיית המתים ויתעלו בהשגה ובמעלה
גדולה יותר ממה שהיו יום לשנה יום לשנה היה לו לומר
שנה ליום שנה ליום כלומר אני מעניש אתכם וגוזר עליכם
שתהיה מטולטל ן במדבר כאהל רועים המטלטל ממקום
למקום שנה אחת לכל יום ויום אשר תרתם את הארץ ולפי
קשור הענין היה לו להקדים הפורענות אבל בא להודיענו
שמתוך עגשו ותוכחתו למדנו רחמנות וכשאמר יום לשנה
יום לשנה בא לרמוז מה שדרשו רזל והלא ארץ ישר ארבע
מאות פרסה על ארבע מאות פרסה והיאך הספיקו ללכת
בארבעים יום אלא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם
שעתידין שיגזור עליהם שנה ליום וקצר להם את הדרך
ולפיכך אכר יום לשנה יום לשנה כאב המכה את בנו לא
מכת אכזרי אלא כרחם אב על בנים ובאורו הנני קצרתי
לכם את הדרך כדי שימעט שבועתי אני ה' דברתי גזר דין
זה כי הוא גזר דין שיש עמו שבועה ואינו נקרע ואף שאינו
נקרע נדחה הוא שכן דחהו משה בתפלתו ארבעים שנה
בכפפה לפני ה' באיתה ההגונה להן מדה כנגד מדה הם
חטאו בלשון ונשתרבב לשונם עד טבורם ותולעים יוצאין
מלשונם ובאין מלשונם ובאין לתוך טבורם לכך נאמ' במגפה
וזהו לפני ה' באותה מדה הראויה להם על פי מדותיו של
הקדוש ברוך הוא שהוא מודד מדה כנגד מדה כן פיר' רשי
זל' והיא לא תצלח על דרך הפשט העליה הזאת אל ראש
ההר לא תצלח ועל דרך הקבלה מלת והיא חוזרת לפני ה'
ומה שכתוב והוא וקרי והיא לרמוז על פועל ומקבל וכתב
הרמבן זל והיא לא תצלח על דרך האמת כמו והיא
מתהלכת בין החיות ויעפילו לשון עפל ובחן כלומר
שעלו אל הערפל וסדרש כמו ויאפילו כלשון אופל כלומר
הלכו בחשך שלא נרשו ובדרך רעה וארון ברית ה' ומשה
השוה הכתוב משה לארון הברית וכן כתוב ויאמר משה
שש מאות אלף רגלי וזה מרמזי הכתוב כי הסמיך משה
לשש מאות אלף רגלי לומר לך שהיה משה שקול כששים
רבוא שאם לא כן היה ראוי לומר העם אשר אנכי בקרבו
שש מאות אלף רגלי כי תבאו אל ארץ כושבותיכם יעשיתם
אשה להנסכה פרשה זו לפרשת מהגלים כדי לחזק לב
הבנים המתאבלים ולנחם אותם ולהודיעם שיבאו לארץ
ויקריבו שם קרבנות ובמדרש כשם שהאב משתדל על בנו
בחמשה דברים למולו וללכדו תורה ולפדותו בן הכהן
וללמדו אומנות ולהשיאו אשה כך עשה הקדוש ברוך הוא
לישראל מל אותם על ידי יהושע שנאמר עשה לך הרבות
צורים מה האב חייב לפדותו אף הקדוש ברוך הוא פדה
לישראל שנאמר ומי כעבך כישראל גוי אחד בארץ אשר
הלכו אלהים לפדות לו לעם ללמדו תורה אף הקדוש ברוך
הוא למדם תורה שנאמר ולכדתם אותם את בניכם וכתיב
אני ה' מלמדך להועיל ללכדו אומנות אף הקדוש ברוך הוא
למדם את המצות שנא' אלה המצות אשר צוה ה' להשיאו
אשה אף הקדוש ברוך הוא אמר להם פרו ורבו מה האב
כאכיל ומשקה וסך ורוחץ וכליש את בנו אף הקדוש
ברוך הוא לישראל שנאמר ואוחנך בניים ואשטוף דמיך
מעליך ואסוכך נשכון ואלבישך רקמה ונוסר ולחמי אשר
נתתי לך כלת ודבש ושמן האכלתיך עלי באר ענו לה
מה האב נותן נכסים לבן וכנו חייב להעלות לפניו דורון אף
הקדוש ברוך הוא אמר לישראל כי תבאו אל כושבות יכם
ראשית ערסותיכם חלה תריכו תרומה כמות חלה אינה
נ הגת במדבר אבל נתחייבו בה כיד בכניסתן לארץ וכדה
שהזכיר לשון מלחם הארץ והוסיף לומר כן לפי שכמדבר
היו אוכלין לחם השמי שהיה קדוש ולכך צוה כי כשיבאו
לארץ ויאכלו מלחם הארץ שיקדשו אותה במצוה והיא
מצות חלה ועל כן הזכיר בו את השם ואמר מלחם הארץ
תרימו תרומה לה וכמוה כן התורה להפריש החלה כן
העיסה שנאמר ראשית ערסותיכם חלה תרימו תרומה
והמפריש מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש חלה
בין בארץ בין בחוצה לארץ ועקר מצות חלה בן התורה אינו
אלא בארץ שנאמר והיה באכלכם מלחם הארץ ובזמן שכל
ישראל שם שנאמר בבאכם בביאת כלכם אמרתי ולא
בביאת מקצתכם לפיכך חלה בזמן הזה אפילו בימי עזרא
בארץ ישראל אינו אלא מדברי סופרים ומה שאנו מפרישין
חלה בחוצה לארץ עכשו מדברי סופרים הוא כדי שלא
תשתכח תורת חלה מישראל ואין לחלה שיעור כן התורה
אפילו הפריש כשעורה פטר את העיסה אבל מדברי סופרי
שמפרישין אחד מכ' מהעיסה כדי שיהא בה מתנה לכהן
שנאמר תתן לו תן לו דבר הראוי ליהן בבתנה וחלה בזמן
הזה הואיל ועקר החיוב מדבריהם אינה אסורה באכילה
אלא לכהן שטומאה יוצאה מגופו כגון בעלי קרין וזבין
וזבות ונדות ויולדות ומצורעים אבל שאר הטמאים במגע
הטומאות ואפילו טמא מת מותרין באכילה לפיכך נותנין
אותה לכהן קטן שלא ראה קרי עדין או לקטנה שעדין לא
ראתה נדה ואין צריך להפדיש שניהם לאש ועל דרך
הקבלה מצות החלה שהיא מצוה יחידה בעיסה תרומת
לבנסת

יחוקאל ל
ישעיה ל
במדבר י
יהושע ה
שמות יט
דברים י
ישעיה מ
במדבר לו
גרמיה יח
יחוקאל יו
מס יו
במדבר כ

שיר ז ט לכנסת ישראל שכתוב בה אהת היא יונתי תמתי והיא
המעשר והתרומה כי נקראת תרומה שנאמר חלה תרימו
תרום ונקראת ראשית שנאמר ראשית ערסותיכם כי
היא כלולה בן החכמה העליונה הנקראה גם כן ראשית
שהיא ראשית הנרמזת במלת בראשי ואם תשכיל
זאת תדע עקר הטעם בכה שאין חיוב המצוה מן התור׳ א
בארץ ובזמן שהשכינה שורה במקדש זהו בניאת כלכם
ולא בניאת מקצתכם ואולי מפני זה הוקבעו בכתוב הזה
עשרה תיבות ׳ והם הביאו את קרבנם אשה לה׳ וחטאתם
לפני ה׳ כתב הרמ״בן ז״ל הרי זה ככו שאמרו הוא ובית דינו
אמר כי הם הביאו את קרבנם לשם המיוחד וחטאתם לפניו
והנה החטא כיוצא במדת רחמים ובמדת הדין והזכיר זה
בעבודה זרה והזכיר ולגר הגר בתוכם כי הגרים מוכשלים
תמיד בחטא זה עד כאן ׳ באור דבריו כי לפני ה׳ גדול
המקומות מדת הדין בלבד ואין כן לפני ה׳ שבכאן אך הכוונ
בו הוא ובית דינו ויאמר הכתוב והם הביאו את קרבנם אשה
לה׳ הוא השם העליון מקום העולה וחטאתם הביאו לפניו
בלכר אל פניו שהם הוא ובית דינו והזכיר ונסלח שני
פעמים כי החטא כיוצא במדת רחמים ובמדת הדין ׳
והזכיר לשון שגגה בתחלה ובסוף וכן בתחלת הפרשה
והכיוצא לומר כי ראוי לסלוח להם כיון שהם הקרינו את
קרבנם עולה ועשו חיובם בכל שהרי שגגה היא ׳ כי דבר
ה׳ בזה ׳ כל התורה בכלל קרא דבר ה׳ שכיון שהוא עובד
עבודה זרה במזיד הרי הוא בזה כל התורה כלה ויתכן
לפרש דבר ה׳ על דרך הפשט על דבור ראשון של עשרת
הדברות שהוא עובר על מצות אנכי ובזה האלהות ואת
מצותו דבר היא מצות לא העשה של לא יהיה לך שהפר
אתה ועבר עליה וכלל הדבר כי בזה אנכי ובטל לא יהיה
לך ׳ ועל דרך המדרש כי דבר ה׳ בזה זה המגלה פנים
בתורה ואפיקורוס ולמדנו רבותינו זכרונם לברכה בכאן כי
הלמיד הכם הוא דבר ה׳ מפני שהוא מגיד דבר ה׳ והמפדיק
את הרבים וכענין שכתו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול
דברו והאפיקורוס הכבזה אותו הוא בוזה את דבר ה׳ במדבר קנ כ
ויהיו בני ישראל במדבר ידוע כי כל ענין הכרגלים וענין
מקושש גם מעשה קרח במדבר היה ומה טעם שיזכיר בכאן
ויהיו בני ישראל במדבר ויתכן לפרש על דרך הפשט כי
להפליג על גודל חטא המקושש ולכך הוצרך להזכיר במדבר
ולומר כי במדבר שהיו בו ישראל והמן יורד בכל יום שהוא
מן הנסים המפורסמים המורים על חדוש העולם שם נמצא
מקושש זה לחלל שבת ולבא כנגד החדוש או יאמר ויהיו בני
ישראל במדבר לפי שנגזרה גזרה בחטא מרגלים שיתעכבו
שם כענין שכתוב למעלה במדבר הזה יתמו ושם ימותו
הוצרך לומר עוד ויהי בני ישר׳ במדבר וימצאו איש מקושש
ללומר בדין היה שיהיו בני ישראל במדבר כלבד הגזרה
שנגזרה בחטא המרגלים לפי שיש ביניהם ערבות אחרות
בגון מחללי שבתות ומזלזלים במצות ציצית וזהו סמיכות
הפרשיות והרי כל ישראל ערבים זה לזה ממה שדרשו ז״ל
וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו ויתכן לפרש עוד כי לפי
שאמר למעלה והעמלקי והכנעני יושב בעמק כלום לארוב
לכם מחר פנו וסעו לכם המדבר שיחזרו לאחוריהם דרך ים
סוף הגיד בכאן הכתוב כי עשו כדבר השם יתברך ונסעו
לאחוריה׳ המדבר דרך ים סוף ותכף בואם שם במצות השם
יתעלה ארע ענין המקושש ולפיכך אמר ויהיו בני ישראל
במדבר לבאר כי הם נרמו עברה זו מפני חטאם שהוצרכו
לחזור לאחוריהם שהרי עברה גוררת עברה או אפשר לפר׳
עוד כי הוא דבק עם פרשת עבודה זרה הסמוכה לה כי
התחילה הפרשה וכי תשגו לבאר משפט הצבור העובדים
עבודה זרה בשוגג ותסיים במשפט עובד עבודה זרה במזיד
והנפש אשר תעשה ביד רמה הכרת תכרת עונה בה ודרשו
רבותינו זכרונם לברכה בזמן שעונה בה כלומר שלא עשה
השובה ולכך הזכיר ויהיו בני ישראל כי כן היה ענין בני
ישראל במדבר בעשותם העגל שעבדו שם עבודה זרה
תחלתן שוגג הוא שאמרו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו סימית לב ו
לפנינו כי זה משה האיש ולבסוף מזידין היו הוא שכתוב
וישתחוו ויזבחו לו ואף ע״פ כן נסלח להם הוא אמרו סלחתי סס לב ט
כדברך עוד אפשר לומר שיכלול עוד מה שהזכיר המדבר
בחטא המקושש לרמוז על כל מי שהולך במדבר נדרך
רחוקה ואינו יודע איזה יום הוא שחייב לשמור את השבת
ואינו רשאי להמציא בכך כיצד יעשה מינה ששה ושובת
יום אחד כמו שהזהירו רבותינו זכרונם לברכה והטעם בזה
על דרך האמת לפי שכל אחד ואחד מן השבעה הוא שבת
שהרי בששת ימי בראשית כל השבע פעלו ושבתו וכאשר
באה שבת ופעלה פעולתה המנוחה והתענוג אז שבתו כלן
בפעולתה ואז היתה מנוחה לכלן גם לעצמה ואף על פי
ששיעור אל במדבר היו מכינים היכים והשנים על פי החשבון
ואי אפשר להם לטעות רמז לך הכתוב על כל מי שהולך
בדרך ואינו יודע באי זה יום שנת שהוא חייב מיתה אם לא
ישמור את השבת אפילו במדבר ׳ ועל דרך המדרש ויהיו
בני ישראל במדבר צלפחד בן חפר היה כתיב הכא במדבר
וכתיב התם אבינו כת במדבר ׳ ויקרבו אותו ׳ ליל מוצאי נתיבות כוב
שבת ׳ הפוצאים אותו היה לו לומר אשר מצאו אותו אלא
לכדך שעדין היו מוצאין אותו מקושש עצי אחר ההתראה
לפי שהתרו בו ולא היה מניח עצמי מלקוש ויש להתעורר
במה שהזכיר בפרשה זו במה פעמים אותו ויקרבו אותו
הכוצאים אותו ויניחו אותו ולא אמר ויניחוהו כמו שאמר
במקלל והנה הם בכלל הפרשה ועוד למה נקרא בלשון
מקושש היה לו לומר מלקט עצים ביום השבת כי לשון
קש שה אינה נופל כי אם על תבן וקש שנאמר הם ילכו סימית ס ז
וקששו להן תבן וכן לקושש קש לתבן ׳ ולשון לקישה סס ז יב
נופל על עצים שנאמר האבות בבערים את האש והבנים ילקיט ו כ
מלקטים עצים ׳ בזה ענין ידוע כי העולם ששה קצוות ונבראו
בכח השם הנעלם בששה חותכות כל קצה וקצה בחותם
אחד ונבראו בששה ימים והנה השבת נקראת והמקושש
הזה כפר באותו האות ובהדוש העולם ועשה הקדש חול
והשבת כשאר הששה ועל כן נקרא מקושש כלומר מקו
ששה כי יצ׳ מהקו האכיעי של ששה קצוות וכפר בשביעי
שהוא היכל הקדש והבן זה ׳ כי לא פורש מה יעשה לו אי
זו מיתה ימות אבל יודעין היו כי מחלליה מות יומת והשם
יתעלה פירש ואמר מות יומת האיש רגום אותו באבנים
כלומר מות יומת שכתוב מחלליה מות יומת פירוש סקילה
דבר אל בני ישראל ואמרת אליה׳ פרטי
המצוה ׳ וכן הדין בכל הפרשיות שבשאר מצות שיאמר בהן
דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם שפירושו כן כי כל מצו׳
יש לה כלל ופרט וכבר הזכרתי זה בראש סדר ויקרא ׳ ועשו
להם ציצית על שם ארבע פתילים התלוין בה כמו ויקחנו יחוקאל קנ
בציצת ראשי ׳ ועשו להם ציצית ולא מן העשוי שלא יוציא
נימין מן הטלית ויעשה מהן ציצית וכיצד עשיית הציצית
וכמה חוטין נותן בה ארבע שתוחב בה ארבע חוטין בחור
הטלית וכופל באמצע והוו להו שמונה ומניחן בתוך שלש
אצבעות בכנף הטלית וצריך להרחיק קבעות הציצית

משפת

משפת הבגד כמלא קשר גודל כשיעור הצפורן ובשר
עד פרק ראשון ולא יהא אורך החוטין פחותין
מארבע אצבעות בגודל אבל אם נתמעטו אחר כך
ולא נשתייר מהן אלא כדי לעגנן וכן אם נתמעטו זוויות
הבגד שבין מקום קביעות החוטין ובין סוף האריג אפילו
לא נשתייר מן האריג אלא כל שהוא כשר אבל אם נפסק
אפילו חוט אחד מעקרו הרי זו פסולה ולוקח א' מן החוטין
וכורך אותו על שאר החוטין עד שלישן והוא הנקרא גדיל
ומניח שני שלישי ענף פנוי והקפת החוט שלש פעמים על
שאר החוטין נקרא הוליא והפוחת לא יפחות משבעה
חילין בכלכנף והמוסיף לא יוסיף על ג' כנגד שבעה רקיעים
ושישה אוירין שביניהם ועל שם שהתכלת דומה לים והים
דומה לרקיע אנו מדמים סדורין לסדורי הרקיע כדי לזכרנו
לטובה: וכתב הרמב"ן זכרונו לברכה במניין חוטין שהם
שמונה שהשבעה לבנים רוצה לומ' שאינן צבועין והשמיני
תכלת משום שנאמר פתיל תכלת משמע חד וזה התכלת
הוא חוט של צמר צבוע בדם חלזון שהוא דג שדומה עינו
לעי'הים ודמו שחור כדיו ובים המלח הוא מצוי ושורין אותו
צמר תחלה בסיד ואחר כך מכנסין אותו עד שיהיה נקי
ומטילין ביורה רותחת הדם ההוא והצמר עם סמנין כמו
אהל וצריף כדרך שעושין הצבעין כדי שילקוט הצמר את
העין ויש אומרים שהשנים חוטין של תכלת והששה לבן
וכיצד הוא עושה לוקח חוט אחד מן הלבן וכורך בו כריכה
אחת על שאר החוטי בצד הבגד ומניחו ולוקח חוט התכלת
וכורך בו שני כריכות בצד כריכ'ת של לבן וקושר ואו השלש
כריכות נקרא' חוליא כנגד שאמרנו וזהו הנקר'קשר העליון
וכרחיק מעט ועושה חוליא שניה בחוט של תכלת לבדו
ומרחיק מעט ועושה חוליא שלישית וכן עד חוליא אחרונ'
שהוא כורך בה שתי כריכות של תכלת וכריכה אחרונה
של לבן מפני שהתחיל בלבן מסיים בו שכך כתיב ונתנו
על ציצית הכנף פתיל תכלת ואמרו רבותינו זכרונם לברכה
הכנף מן כנף שיהא סמוך לכנף מינה ואח'כך פתיל תכלת
ומסיים בלבן משום דמעלין בקדש ולא מורידין וכיון
שהקדימו הכתוב למן כנף שמע מינה חשוב הוא ואם היה
מסיים בתכלת מוריד הוא: ולפי שהמצוה של תכלת
שיהיה הפתיל כלו תכלת לא נעשה מהלבן אלא כריכה
אחת בלבד סמוכ' לכנף מן כנף ושאר החוליא עם החוליו'
כלן בתכלת דוץ מכריכ'אחרונה שהיא בלבן הואיל והתחיל
בו וכן כתבו הגאונים זכרונם לברכה בחיבוריהם ובתשובות
שאלות שלהן ועכשו שאין לנו תכלת עושין לבן בלא תכלת
דקיימא לן התכלת אינה מעכבת הלבן וכן הלבן אינו מעכב
את התכלת כלומר שאם עשה לבן ותכלת ונפסק הלבן
ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו כשר והלבן הן חוטי
הענף שעושין על כנף הבגד ממין הבגד ונקרא ציצית לפי
שהוא דומה לציצת הראש דכתיב ויקחני בציצת ראשי
וענף זה נקרא לבן לפי שאין אנו מצווים לצבעו ואף על פי
שאין אחד מהם מעכב חברו אינן שתי מצות אלא מצוה
אחת והלובש שלית שיש בה לבן או תכלת או שניהם כא'
הרי זה קיים מצות עשה אחת משום שנא'ונתנו על ציצית
הכנף פתיל תכלת והיה לכם לציצית מלמד ששניהם מצוה
אחת ותניא היה ר'מאיר אומר קשה ענשו של לבן כשאינו
מניחו מענשה של תכלת משל למלך בשר ודם שאמר
לעבדיו הביאו לי שתי חותמות שיהיו עושין לעבד חותם
להיות סימן עבדות כשקונין אותו לאחד אמר לו חותם של
זהב לאחד אמר לו חותם של טיט פשעו שניהם ולא הביאו
אי זהו ענשו מרובה הוי אומר זה שאומר לו של טיט שהוא
מצוי ולא היה לו להמנע: וכן זה שלא הטיל לבן שהוא
מצוי יותר מן התכלת: ועכשו שעושין הכל לבן לוקח א'
משמונ' חוטין וכורך אותו עד שלישן ומניח שני שלישיתן
ענף וכריכה זו אם רצה לכרוך אותה חוליות חוליות כעין
שכורך בתכלת הרשות בידו וזהו מנהגנו ואם רצה לכרוך
בלא מניין חוליות עושה כללו של דבר יתכוין להיות הכרוך
שליש והוא למעלה והענף שני שלישין והן למט' וכן אמרו
רבותינו זכרונם לברכה במזוזה מצוה להניחה בשליש
העליון ומה שאנו עושין חמשה קשרי' לפי שאמרו שקולה
מצות ציצית ככל התורה כולה שכל המצות שהן תרי"ג
רמוזות במצות ציצית ציצית בגימטריא תר' ושמנה חוטין
וחמשה קשרים הם תרי"ג הרי הר"ג: וזהו שכתוב וראיתם
אותו וזכרתם את כל מצות ה': ואל תקשה עלי ממלת
ציצית הנזכרת בפרשה שלשה פעמים שהיא חסרת יוד
ציצת כתיב שהרי למד של לציצית נאה להשלים שלשה
היודין והטעם שהזכיר בפרשה שלשה פעמי' כנגד שלשה
מצות שכל אחת שקולה כנגד כל התורה ואלו הן עבודה
זרה ושבת וציצית והוא סדר הפרשיות וכתב רש"י זכרונו
לברכה חוטין שבו כנגד שכונה ימים ששהו ישרא' משיצאו
ממצרים עד שאמרו שירה על הים עד כאן: ודבר ברור
הוא שבשביעי של פסח אמרו ישראל שירה על הים ולא
בשמיני אבל באור דבריו משיצאו ממצרים משעה שנתן
להם רשות ויום יד של שחיטת הפסח הוא בכלל זה לפי
שהפסה הוא קדשים ובקדשים אין היום הולך אחר הלילה
הוא שכתוב ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר אבל
ללילה ראוי הוא ולפיכך כשאמרו ישראל שירה על הים
היה שביעי לימי הפסח ושמיני ליציאת מצרים משעשתן
להם רשות והיא ליל טו שהיא מיום יד שעבר: ועל דרך
המדרש ועשו להם ציצית לשון ראייה מלשון מציץ
מן החרכים והלובש ציצית צריך שיזהר מן העבירות שהרי
כסא הכבוד ריאהו שהוא דומה להכלת ובלשון החכמים
נקרא טלית והוא מלשון עלוי ורוממות מלשון ונטילת מן
ארעא וזה רמז להקדוש ברוך הוא שהוא מעולה ומרומם
על הכל ונצטוינו להתעטף בו מפה שדרשו ויעבו'ה' על פניו
אמלא מקר'כתוב אי אפש'לאומרו כביכול מלמד שנתעטף
הקדוש ברוך הוא כשליח צבור והראה לו למשה בסיני
ואמר לו כל זמן שישראל חוטאים עשה לפני כסדר הזה
ואני מוחל להם והכונה במאמר הזה שבא ללמדנו סדר
תפלה ובקשה איך נתחנן לפניו ושנתעטף בטלית ושנזכור
לפניו שלש עשרה מדות בכונה וימחול לנו בזה ובאמרו
נתעטף פירוש בטלית לבנה שהו'סימן סליחה וכפרה כשם
שהדבר האדום סימן החטא כך הלובן סימן המחילה הוא
שכתוב אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ואם יאדימו
כתולע כצמר יהיו: ומה שהאדם לובש הטלית ומתכסה
בו רמז להקדוש ברוך הוא שהוא מכסה בריותיו ומלבישן
כענין שכתוב ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור
וילבישם: וגם רמז לעתיד שהקדוש ברוך הוא עתיד להחיו'
המתים ולהקימם בלבושיהם הוא שכתוב תתהפך כחומר
חותם ויתיצבו כמו לבוש ולפי שמצוה זו רמז להחיה לגוף
האדם תמצא שכוללת את הגוף כי הציצית חם פתילי'תלוי'
בדמיון שער הראש הוא שכתו' ויקחני בציצת ראשי הנקבי'
שעושין בטלית לתלות בהן החוטין הם בדמיון העינים
וחמשה קשרים כנגד חמשה חושים שבו שמונה חוטין
כנגד יום שמונה שנמול בו ומזה אמרו שכל מי שאינו נמול
אינו

מוק' ל ב

מוק' ל ג

מוק' ל ד

מוק' ל ה

מוק' ל ו

מוק' ל ז

מוק' ל ח

מוק' ל ט

מוק' ל י

מוק' ל יא

מוק' ל יב

מוק' ל יג

מוק' ל יד

מוק' ל טו

מוק' ל טז

מוק' ל יז

מוק' ל יח

מוק' ל יט

מוק' ל כ

מוק' ל כא

מוק' ל כב

מוק' ל כג

מוק' ל כד

מוק' ל כה

מוק' ל כו

מוק' ל כז

מוק' ל כח

מוק' ל כט

מוק' ל ל

מוק' ל לא

מוק' ל לב

מוק' ל לג

מוק' ל לד

מוק' ל לה

מוק' ל לו

מוק' ל לז

מוק' ל לח

מוק' ל לט

מוק' ל מ

מוק' ל מא

מוק' ל מב

מוק' ל מג

מוק' ל מד

מוק' ל מה

מוק' ל מו

מוק' ל מז

מוק' ל מח

מוק' ל מט

מוק' ל נ

מוק' ל נא

מוק' ל נב

מוק' ל נג

מוק' ל נד

מוק' ל נה

מוק' ל נו

מוק' ל נז

מוק' ל נח

מוק' ל נט

מוק' ל ס

מוק' ל סא

מוק' ל סב

מוק' ל סג

מוק' ל סד

מוק' ל סה

מוק' ל סו

מוק' ל סז

מוק' ל סח

מוק' ל סט

מוק' ל ע

מוק' ל עא

מוק' ל עב

מוק' ל עג

מוק' ל עד

מוק' ל עה

מוק' ל עו

מוק' ל עז

מוק' ל עח

מוק' ל עט

מוק' ל פ

מוק' ל פא

מוק' ל פב

מוק' ל פג

מוק' ל פד

מוק' ל פה

מוק' ל פו

מוק' ל פז

מוק' ל פח

מוק' ל פט

מוק' ל צ

מוק' ל צא

מוק' ל צב

מוק' ל צג

מוק' ל צד

מוק' ל צה

מוק' ל צו

מוק' ל צז

מוק' ל צח

מוק' ל צט

מוק' ל ק

מוק' ל קא

מוק' ל קב

מוק' ל קג

מוק' ל קד

מוק' ל קה

מוק' ל קו

מוק' ל קז

מוק' ל קח

מוק' ל קט

מוק' ל קי

מוק' ל קיא

מוק' ל קיב

מוק' ל קיג

מוק' ל קיד

מוק' ל קטו

מוק' ל קטז

מוק' ל קיז

מוק' ל קיח

מוק' ל קיט

מוק' ל קכ

מוק' ל קכא

מוק' ל קכב

מוק' ל קכג

מוק' ל קכד

מוק' ל קכה

מוק' ל קכו

מוק' ל קכז

מוק' ל קכח

מוק' ל קכט

מוק' ל קל

מוק' ל קלא

מוק' ל קלב

מוק' ל קלג

מוק' ל קלד

מוק' ל קלה

מוק' ל קלו

מוק' ל קלז

מוק' ל קלח

מוק' ל קלט

מוק' ל קמ

מוק' ל קמא

מוק' ל קמב

מוק' ל קמג

מוק' ל קמד

מוק' ל קמה

מוק' ל קמו

מוק' ל קמז

מוק' ל קמח

מוק' ל קמט

מוק' ל קנ

מוק' ל קנא

מוק' ל קנב

מוק' ל קנג

מוק' ל קנד

מוק' ל קנה

מוק' ל קנו

מוק' ל קנז

מוק' ל קנח

מוק' ל קנט

מוק' ל קס

מוק' ל קסא

מוק' ל קסב

מוק' ל קסג

מוק' ל קסד

מוק' ל קסה

מוק' ל קסו

מוק' ל קסז

מוק' ל קסח

מוק' ל קסט

מוק' ל קע

מוק' ל קעא

מוק' ל קעב

מוק' ל קעג

מוק' ל קעד

מוק' ל קעה

מוק' ל קעו

מוק' ל קעז

מוק' ל קעח

מוק' ל קעט

מוק' ל קפ

מוק' ל קפא

מוק' ל קפב

מוק' ל קפג

מוק' ל קפד

מוק' ל קפה

מוק' ל קפו

מוק' ל קפז

מוק' ל קפח

מוק' ל קפט

מוק' ל קצ

מוק' ל קצא

מוק' ל קצב

מוק' ל קצג

מוק' ל קצד

מוק' ל קצה

מוק' ל קצו

מוק' ל קצז

מוק' ל קצח

מוק' ל קצ

אינו זוכה לתחית המתים ובכל ענף וענף תמצא חמשה
קשרים והם עשרי קשרים לארבעה ענפים כחשבון הידי
והרגלים שבהם עשרי אצבעות והרי לך כלל הגוף ומה
שכל ענף היוצא מנקבי הטלית שלישׁ כחובר וכרוך באחד
למעלה ושני שלישין הם מפוזרין ומחולקין זה מזה למטה
הענין לרמוז שאף על פי ששישראל עכשו מפוזרין בגלות בין
האומות שהן אדום וישמעאל והם במדרגה התחתונה עתידין
כמ ו הם בזמן הגאולה שתהיה ידן על העליונה כאמרו ולתתך
עליון על כל גויי הארץ וכבר רמז הענין הזה הנביא שאמר
נ ה והיה בכל הארץ נאם ה׳ פי שני בה יכרתו ויגועו והשלישית
יותר בה ואמרו במדרש והשלישית יותר בה אלו ישראל
ס כח שנאמר והיה ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה לגו ודרשו
עוד כל המקיים מצות ציצית זוכה ומשמשין אותו אלפים
ס כג ושמונה מאות עבדים שנאמר והיה ביום ההוא והחזיקו
עשרה אנשים מכל לשונות הגוים בכנף איש יהודי לאמר
נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם שבעים אומות הם
עשרה אנשים מכל אומה הרי תש בכנף אחד ולארבע כנפו
אלפים ושמונה מאות וכל המבזה מצות ציצית עליו הכתוב
ל יג אומר לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה ועל
דרך הקבלה ועשו להם ציצית המצוה הזאת בשלשי ושתים
חוטין שבה תרמוז לכלה שבשיר השירים המעוטף וכלולה
משלשים ושתים נתיבות פלאות חכמה ועליה הזכיר שם
ס יח ורוח שלמותיך כריח לבנון ויהוע כי אין השם דבר
זולתה וכמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה בבראשית רבה
ל יב ז ויאמר אל האיש לבוש הבדים כהדין קבצא דלבושיה מניה
ולכך נצטוינו בעטיפת הטלית בשלשים ושתי חוטין משום
ס ח שנאמר והלכת בדרכיו ומצוה זו שקולה ככל המצות
שבתורה לפי שהיא האבן הראשה הכוללת תרי״ג אבנים
יקרות ושלשים ושתים נתיבות וכל נתיב ונתיב מתחלק
לשנים טוב ורע בזכור ושמור מצות עשה ומצות לא תעשה
והנה הם סך וכל אחד כלול מעשר ספירות הרי תרם הוצא
מהן כז אותיות התורה הם תרי״ג מצות וזהו שאמר במסכת
שבועות וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה׳ שקולה מצות
ציצית כנגד כל המצות כולן כן כתב החכם רבי עזריאל זכרונו
לברכה בפירוש שיר השירים שחבר ועוד יש במצוה הזאת
סוד נפלא והוא שבה ישראל מתדמין לחיות המרכבה וכבר
ידעת כי כל המצות כולן שני חלקים מקובלות ומושכלות
וחכמי האמת זכרונם לברכ תקנו לנו נוסח הברכות למצות
המקובלות ולא תקנו למצות המושכלות לפי שהמקובלות
הן הן עקר הקדושה ועליהן אנו נקראים קדושים על כן
תקנו בהם ברכה לומר אשר קדשנו במצותיו וצונו וידוע
למשכיל כי המצות המקובלות שנצטוינו לעשותן בכלים
גופניים כלן רמז ודוגמא לענינים שכליים והנה החכמים
זכרונם לברכה המשילו האדם בעמדו מתפלל לפני השם
יתברך לחיות הקדש והוא שאמרו רבותינו זכרונם לברכה
נ כב המתפלל צריך שיכוין רגליו שנאמר ורגליהם רגל ישרה
ס ז ס יז הביאו ראיה אל המתפלל מחיות הקד ומעתה שמע לפירו
המצוה הזאת אשר בה ישראל מתדמין לחיות הקדש
דע כי ארבעה חיות הן נושאות הכבוד והם לו מרכבה ועל
כן נקראו חיות המרכבה ואין ארבעתן כי אם חיה אחת וכמ
שנקראו ארבע חיות זהו מתוך מציאו הענן והחשך ושאר
המראות המקיפות אותו והנה זה כדמיון האילן כי עצם
האילן וגופו אחד והענפים רבים מתחלקים זה מזה אף על
ס כד פי שכלן משרש אחד ועל כן הזכיר הכתו ודמות על ראשי
החיה רקיע כעין הקרח הנורא ונומר כי אחר שהזכיר ארבע

חיות חזר להזכירן היה אחת ולא אמר על ראשי החיות
והנה לכל חיה וחיה מארבע חיות יש לה ארבע כנפים שהן
ס ו כנפים לארבע חיות ויש לכל אחד ארבעה פנים שהן ו׳
פנים לארבע חיות הוא שכתוב וארבעה פנים לאחת וארבע
כנפים לאחת להן והנה הן לב׳ בין הכנפים והפנים ויש לכל
זה שרשים וענינים עצומי ולדעת יונתן בתרגומו מנין הפני
לארבעה חיות סד ומנין הפנים לארבעה חיות נור ויהיה
באור הכתוב וארבעה פנים לאחת לכל חיה וחיה ארבעה
פנים וכל פן ופן מרובעת הרי ו׳ פנים שיש לכל חיה וחיה
ועומדת בארבעה פנים לכל רוח ורוח מארבע רוחות העולם
והן סד פנים לארבעתן ומה שאמר וארבע כנפים לאחת
להן פירוש לכל פן ופן וכין שיש לכל חיה וחיה ו׳ פנים
הן ארבעה פנים לכל פן ופן הרי סד כנפים שיש לחיה אחת
וכן לכל חיה וחיה הן סד כנפים ל חיה שבמזרח וסד לחיה
שבמערב וכן לצפון ולדרום נמצאו כנפי ארבע חיות במספר
נור וסימנך גלגלותי נור דליק וכן תרגום יונתן שיתא עשר
גפין לכל אפא ואפא שתין וארבעה גפין לבריתא חדא והוי
מנין גפיא דארבע ברית׳ מאתן וחמשין ושית׳ אפין ומשחרב
בית המקדש נתמעטו כנפי החיות שכן דרשו רבותינו זל
בחגיגה פרק אין דורשין כתוב אחד אומר שש כנפים לאח
וכתוב אחד אומר וארבע כנפים לאחד להם לא קשיא כאן
בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קי
כביכול נתמעטו כנפי החיות הי מניהו אמעוט אמר רב
חננאל אמר רב אותן שאומרות בהן שירה כתיב הכא
ישעיה ו ב ובשתים יעופף וכתיב התם התעלף עיניך בו וזיינגו
עמלי נג ה רבנן אמרי אותן שמכסות בהן את רגליהם שנאמר ורגליה
רגל ישרה אי דלא אמעוט מנא ידע עד כאן מספר הכנפי
שנתמעטו היו שמונה לכל חיה וחיה ב׳ ולדעת רבנן הן
אותן שהיו מכסות בהן רגליהן והיה זה כדי להזכיר עון
העגל ונשארו להן רמח כנפים שבהן משרתים להקדוש
ברוך הוא ואומרים שירה כנגד רמח מצות שנצטוינו לעבוד
בהן השם יתעלה וכנגד אותן שמונה שנתמעטו יש לנו
מצות ברית מילה לשמנה והיא המגינה עלינו בכל הדורות
ויש לך להשכיל כי הבה כוון בבריאת האדם להיותו בארץ
כאחד מן המלאכים שבשמים או כחיות הקדש והנה האד
גוף אחד ומשתרגי ממנו חלקים מיוחדי כדמיון גוף האילן
שמשתרגין ממנו ענפים ועלים כן משתרגים מגוף האדם
ארבעה אברים מיוחדים להיות האדם מרכבה כמו חיות
הקדש ותשרה השכינה עליו והם חמוח והלב וברית לשון
וברית מילה ועל כן נצטוה בעטיפת הטלית להיות ארבע
דנדי כג יב כנפות הטלית מחופפין על החיה הוא שכתו נדלים תעש
לך על ארבע כנפות כסותך וזהו סוד הלשון שהזכיר במצוה
זו מלת כנפים והיה יכול לומר על ארבעה צדי או רבעי וכן
הזכיר בכאן על כנפי בגדיהם הכנף פתיל תכלת וכדי לרמוז
מנין הכנפים והפנים שבכל חיה וחיה באה הקבלה להיות
שמונה חוטין בכל כנף כדי שיהיו שלשים ושתים חוטין
וכשם שהחיה הנחלקת לארבע חיות מחופפין עליה הכבוד
ושכינת עזו כן גוף האדם שממנו נחלקים ארבעה אברים
שהזכרנו נצטוה בטלית המחופף עלינו שיהיה הציצית לבן
ושיתן בו פתיל תכלת כדי שיתדמה לחיות המרכבה ואמנם
הלבן הוא העקר וזהו שאמרו מתחיל בלבן ומסיים בלבן כי
הוא בסוד התרועה שיש פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה
והנה הציצי והתכלת בדמיון הלולב והאתרוג וכש שהלולב
והאתרוג מעכבין זה את זה כן הציצית והתכלת מעכבים זה
את זה בזמן שהיה התכלת מצוי אבל עכשו שאין לנו תכלת

מניח הלבן בלא תכלת כי הוא העקר והנה התכלת הוא
תנ"ך נ' יו האתרוג שנקרא הדר ובמדרש תלים והדרך על בניהם
והדרך זו תכלת שבמצות ציצית שישראל מתכסין בה
ז' שנקראו בנים למקו ועוד דרשו צֶצִית אין לו שיעור למעלה
אבל יש לו שיעור למט וכן דרשו בלולב לולב אין לו שיעור
למעלה אבל יש לו שיעור למטה וכדי שלא יפריד האדם בין
הציצית והתכלת ולא יקצץ בנטיעות הוצרכו רז"ל לדרוש
ולא תתורו אחרי לבבכם זו מינות כלומר שלא יחשבו בה
לומר שתי רשויות יש רק ליחד הכל ביחוד שלם ועוד אני
תנ"ך כל כף מוסיף באור אם תסתכל בפסוק הנמרץ שאמר שלמה יראֶ
את ה' בני ומלך שענינו על הדרך הזה ירא ה' זו מצות ציצית
ומלך זו התכלת שהיא מדת המלכות ותכלית הספירות וכדי
שתיחד יחוד שלם ולא תקצץ אמר ועם שונים אל תתערב
אל תחשוב בלבך שניות כי אם יחוד שלם וזהו שדרשו
רבותינו זל ולא תתורו אחרי לבבכם זו מינות ולפי הענין
הנזכר יהיה וראיתם אותו מלשון אורֶ וסימן כאלו אמר
וראיתם חותמו והוא חותם התכלת ואם תזכה תבין ובספר
הבהיר תמצא מפורש מאי טעמא דתכלת משל למה הדבר
דומה למלך ובתו שבקשו לילך למרחוק פחדו מאימת
המלך נתן להם סימנים פחדו כן הנת נתנה להם סימן
אמרו מעתה בשני סימנין או ה' שכרך מכל רע ישמור את
נפשך ובמדרש תנחומא ועשו להם ציצית זה שאמר
יפתי' מב כפ הכתוב ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר הקדוש
ברוך הוא נתן תורה לישראל להנחילם חיי העולם הבא ולא
דברים כב י הניח דבר שלא נתן בו מצוה לישראל יצא לחרוש צוהו לֹא
תחרוש בשור וחמור יחדו לזרוע לא תזרע כרמך כלאים
לקצור כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה לא
תשוב לקחתו לתרום תרומה ומעשרות ללוש ראשית
עריסותיכם חלה תרימו אכל יברך על מזונו לגזוז וראשית
גז צאנך תתן לו ילדה יתן בכורה לכהן לשחוט ונתן לכהן
הזרוע והלחיים והקיבה כי יקרא קן צפור שלח תשלח
שחט חיה ועוף ושפך את דמו וכסהו בעפר בא ללבוש לא
תלבש שעטנז נולד לו בן ימול אותו וישמר מאשתו עתים
ויק' יט כג ידועי נטע נטיעות וערלתם ערלתו קבר מתו לא תתגודדו
גלח שערו לא תקיפו בנה ביתו ועשית מעקה לגגך קבע
שערים וכתבתם על מזוזו ביתך ובשעריך נתכסה בטליתו
ועשו להם ציצית משל לאדם שטבע במים מה עשה
הקברניט הושיט לו את החבל אמר לו הנה החבל בידך וכל
תניחהו שאם תניחהו אין לך חיים אף כאן אמר הקדוש
ברוך הוא לישראל כל זמן שאתם מדובקין במצות יש לכם
דברים ל כ חיים שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום
עד כאן וראיתם אותו מצוה שיהא נראה ומכאן שאין
מצות ציצית בלילה ולפיכך הנשים פטורות בה שהיא מצות
עשה שהזמן גרמה וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם
אותם הראייה מביא לידי זכרון והזכרון מביא לידי מעשה
ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם הלב והעין מסרסרי
העבירות העין רואה והלב חומד והגוף עושה העברה ואם
עשה כן כאלו רואה כסא הגבוד שהוא דומה לתכלת והנה
הציצית יהיה לאות ולסימן שלא ירדוף האדם אחרי הרהור
הלב וכל אשר שאלו עיניו ומה שהקדים הלב לפי שהלב
מנהיג כל הגוף וכל האברים שבגוף נמשכין אחריו למען
תזכרו ועשיתם את כל מצותי ודרשו רבותינו זכרונם לברכה
בחיוב קרית שמע בבקר ובערב צריך להתיז ז"ן של תזכרו
והטעם בזה כדי שלא תתבלבל המלה אצלנו ושלא יובן
בזה תשכרו בשין שהוא לשון שכירות לפי שאין לעשות
המצות על מנת לקבל פרס נוכל לומר בזה שהוא כדי לרמז
על חמשה חומשי תורה הנחלקים לשבעה שהרי שקולה
מצוה זו כנגד כל התורה עוד אפשר ליסר בהתזת הזין
שירמוז אל השבת הגדול וענין הכתוב לומר אני מצוה לכם
מצוה זו בתכלת שתעשוה למטה למען תזכרו למעלה
המדה שהיא בתוך מדת הכל שהיא השבת הגדול ואמר
ועשיתם את כל מצותי לפי שכל המצות נכללת שם וזהו
מבואר אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים
להיות לכם לאלהים אני ה' אלהיכם באר בכאן כי ההוצאה
היתה כדי שיהיה לנו לאלהים ואם כן אין הענין צורך הדיוט
בלבד כי אם צורך גבוה וזהו שאמר יהושע והכריתו את פוסף
שמנו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול כי אם אין עם
אין מלכותו של מלך מתפרסמת והפסוק הזה התחיל אני
ה' אלהיכם וסיים אני ה' אלהיכם כלומר בעולם הזה ובעולם
הבא או יאמר אני ה' אלהיכם בגאולה ראשונה זהו שאמר
אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים בגאולה אחרונה של
קבוץ גליות והנטיחנו בכאן בחזרת שכינה בקבוץ גליות
כמו שהיתה בגאולת מצרים מה שלא מצינו בגאולת בבל
שלא שרתה שכינה בבית שני שזה מכלל החמשה דברים
שחסרו משם ממה שכתוב וארצה בה ואכבדה ואכבד וכריים
כתיב והשוה הכתוב גאולה אחרונה לגאולה ראשונה וזהו
דבר הנביא יוסף יי שנית ידו וכתיב כימי צאתך מארץ יפתיה
מצרים אראנו נפלאות מיכה

שוחר טוב יבקש רצון ודורש רעה תפלי ו'

תבאנו: בוטח בעשרו הוא יפול

וכעלה צדיקים יפרחו:

שלמה

המלך עליו השלום יזהיר בכאן האדם
שישתדל בטוב חברו ולֹא ישתדל ברעתו
ונזקו לפי שהוא כעותד שיאכל פרי
מעשיו וישתלם לו ככל אשר יעשה מדה כנגד מדה
וכל אחד ואחד יאכל מה שזרע וילקוט פרי מדת שנטע
בין צדיק בין רשע הוא שכתוב בצדיק אמרו צדיק יפתיה נ
כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו וכתיב ברשע אוי לרשע סט יג
רע כגמול ידיו יעשה לו ולשון שוחר מענין תפלה כלשון תפלי ו
ומשחרי ימצאוני ועל כן יאמר שוחר טוב יבקש רצון מי
שהוא דורש טובת חברו ומתפלל עליו הנה הוא מבקש רצון
השם

השם יתעלה וכן רבותינו זכרונם לברכה הזהירו על זה ובארו
לנו התועלת הוא שאמרו הכתבלל על חברו והוא צריך
לאותו דבר הוא נענה תחלה שנאמר וה' שב את שבות
איוב בהתפללו בעד רעהו וכן מי שהוא פרנס ויחיד בדורו
שחייב להתפלל על בני דורו ואם לא התפלל הוא נענש
בכך שכך דרשו רבותינו זכרונם לברכה בוז צח טונג שגולה
לערי מקלט וישב שם עד מות הכהן הגדול מפני מה תלה
הענין במיתתו של כהן גדול לפי שהיה לו לבקש רחמים
על בני דורו ולא בקש כלומר היה חייב שיתפלל בעבד
שיהיו זכאין עד שלא יארע בימיו עון הרציחה ההיא וכל מי
שימנע מלהתפלל נקרא חוטא שכן מצינו בשמואל הנביא
עליו השלום שאמר חלילה לי מחטוא לי' מחדל להתפלל
בעבד קרא בניעת התפלה חטא וכן מצינו בדוד עליו השלו'
שהי' מתפלל על הבריו על מקריהם ועל חלייהם הוא שאמ'
ואני בחלות' לבושי שק עניתי בצום נפשי ותפלתי על חיקי
תשוב ' ואמר עוד כי עוד ותפלתי ברעותיהם כלומר בעוד
שאני בחיים אתפלל עליהם בשביל רעותיהם ומתוך כך
שכתו' ותפלתי על חיקי תשוב למדנו שהמתפלל בעד חברו
שהתועלת חוזר אליו מדה כנגד מדה וזהו שאמר שוחר טוב
יבקש רצון והוא הדין בהפך שאם השתדל בד' כנגד חברו
וכסבב לו רעות שהנזק חוזר אליו וזהו שאמר ודורש רעה
תבואנו ' כי לא די שאינו דורש שלומו וטובתו אלא שהוא
דורש רעתו לכך תבואנו מדה כנגד מדה ' בוטח בעשרו
הוא יפול ' רוב הדורשים רעה הם הבוטחים בעשרם כי
בעושר סבה שיתגבר לב האדם על הבריות להנקם ולחרע
להם ועל כן ספיד לו בוטח בעשרו כי מלת הוא תחזו לבוטח
והנה גם זה הוא מדה כנגד מדה הוא בוטח בעשרו ועל כן
יפול בסבת עשרו וכענין שכתוב עושר שמור לבעליו לרעתו
או מלת הוא התהזור לעושר כי בעונש שנטה בעשרו יפול
עשה כענין שכתוב ואבד העושר ההוא בענין רע ואמר
בעושר התעיף עיניך בו ואינו כי עשה יעשה לו כנפי כנשר
יעוף השמים וכעלה צריקים יפרחו מהירות הפלתו של
צדיק המשילו לפריחת העלה הממהר לפרוח וקדם לפרי
והנה הוא בהפך בוטח בעשרו כי הבוטח בעשרו יפול מהרה
והצדיק הבוטח בהקדו' ברוך הוא יפרח מהרה כענין שכתוב
צדיק כתמר יפרח זהו על דרך הפשט ' ועל דרך המדרש
שוחר טוב יבקש רצון זה מרדכי ודורש רעה תבואנו זה המן
בוטחו בעשרו יפול זה קרח כלומר שאבד הוא גם עשרו
שנאמר ואת כל הרכוש וכעלה צדיקים יפרחו זה משה
ואהרן שכתוב בו והנה פרח מטה אהרן לבית לוי ' שני
עשירים גדולים היו בעולם אחד בישראל ואחד באומות
העולם קרח בישראל המן באומות העולם שניהם שמעו
לנשותיהם ונפלו המן שמע לעצת אשתו ונפל שנאמר
ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו יעשו עץ גבוה חמשים
אמה וגומר ועשה כן ונתפכה מחשבתו עליו קרח שמע
לעצת אשתו ונפל כשבא מבית המדרש אמר לו מה הלכה
חדש לכם משה היום בבית המדרש אמר להם לנו
מעשה הכלית אמרה לו מהו מעשה תכלת אמר לה כך
דרש משה נאמר לי מפי הגבורה שתעשו לכם ציצית על
ארבע כנפי בגדיכם ושיהא בו חוט אחת של תכלת שנאמר
ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת אמרה לו כמה הוא
משחק בכם אני אעשה לך טלית שכלה תכלת עמדה
ועשתה לו טלית שכלה תכלת מה עשה כנס מאתי' וחמשי'
ראשי סנהדראו' רובן משבט ראובן מה עשה הלבישן כולן
טליתות של תכלת אף אתה לקח טלית של תכלת ובא

לו אצל משה וזהו שכתוב ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן
לוי מה לקח לקח טליתו ובא לו אצל כשה וזה נכמכה
למעלה פרשת ציצית ' ועל דרך הפשט ויקח קרח באור
ויקח החזיק במחלוקתו וכן תרגומו ואתפליג ' והחכם רבי
אברהם פירש כי מקרא קצר הוא וטיעורו לקח אנשים או
יאמר ויקח קרח דתן ואבירם ואון ולפי זה ואו ודתן תהיה
נוספת והנה דתן ואבירם ואון שלקח קרח לעצמו החזיקו
במחלוקת הזה ואחזו דרכו ותמכו אשורו ונתרצו בזה מפני
שחשבו כי משה רבינו עליו השלום הסיר הכבורה מראובן
אביהם ונתנה ליוסף וחשדו למשה שעשה כן בעבור יהוש'
משרתו שהיה משבט אפרים ועשה לו דגל בפני עצמו ולפי
שזה היה קרח בכור בענין שכתוב ובני יצהר קרח ונפג וזכרי
וכן חמשים ומאתים נשיאי העדה היו גם כן בכורות ועבוד'
הקרבנו היתה בבכורות גם הקטרת קטרת מימי רבי ועל כן
לקחם קרח להחנותו לטעון כנגד משה רבינו ע"ה בחליפי
הבכורות ' והסבה לקרח במחלוקת הזה שני דברים האחת
שהתלבש במדת הקנאה וזה מדה רעה ומכה שאין לה
רפואה והשנית שטעה בשלשלת העתידה לצאת ממנו '
מדת הקנאה הוא שידוע כי כאשר יקנא האדם במי שהשיג
עושר ונכסים יוסיף לאבה על דאגה עד שישיג כמוהו ואם
השיג יגיע מזה אל אהבת הכבוד ובקשת מיני המשלה
בקניני העולם הזה ובאהב הכבוד יעלה ל השררה ומהשיל
יגיע מזה לעבוד עבודה זרה ואב לא השיג יהיו כל ימיו
מכאובי וחיי צער יחיה וסוף שימית את עצמו או את חברו
את עצמו שכן אמר שלמה ורקב עצמות קנאה ' וכן אמר
אליפז ופותה תמית קנאה ' מי שמתפתה אחר מדת הקנאה
תמיתנו וכן דרשו רזל הקנאה והתאוה והכבוד מוציאין את
האדם מן העולם את חברו שהרי מתוך הקנאה יבא לידי
שנא וכן השנא לידי רציחה שכן כתוב וכי יהיה איש שונא
לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש ומת ומז' אמ' שלמ' עה
זראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון המעש' כי היא קנאת
איש מרעהו גם זה הבל ורעות רוח ' הזכיר כל עמל והכב
קניני הגוף כגון עושר ונכסי' וכבוד ושאר מעלו' השורה' כל
כשרון המעש' תורה ותשובה ומעש' טובי' כי היא קנא' איש
מרעהו בין בעושר בין בחכמה או אי זו מעלה שתהיה הלא
הקנא' מצויה בין איש לחברו גם זה הבל גם בחטא זה נכשל
הבל שתקנא בקין אותו כשהביא מנחה לה' ועמד הוא
ונתדמה בקרבנו לאבי שהביא בעל חי ומתוך הקנאה בא
לידי שנאה והיתה מריב' ביניה' על ירושת הארץ עד שנהרג
והנה המדה הזו חרבן העולם גם מלאכי השרת נתקנאו בו
באדם הראשון עד שהחטיאוהו והפשיטוהו בגדי השכל
ולבש בגדי אחרי בגד בוגדים עד שנפרד מגדולתו ונסתלק
שכינה מן התחתונים וכן קנאתו של קרח הטרידתו מן
העולם וקנאתו זאת לקרח ולכל האוהבים דרכי ה' הסרים אל
משמעתו היתה בחלוק המנין והמעלות בישראל היו
חושבים כי משה הוא עושה זה מדעתו שהרי ממה שאמר
להם משה כי לא מלבי נוכל ללמוד כוונתם הרעה שהיו
אומרים כי מלבו עשה והיו טוענים כי מה שחלוף הלוים
תחת הבכורות לא עשה אלא כדי לתת גדולה ומעלה לבני
לוי שהם ממשפחתו גם בני קהת שהגדיל מעלתם על כל
שאר הלוים לשאת הדברים המקודשין לפי שהם הקהתים
עליו יותר כי קהת היה זקנו ומה שקשרו עליו הלוים לפי
שהיו נתונין לאהרן ולבניו וחשבו החולקים כי עש' את לתת
גדולה לאהרן ולבניו גם אליפז בן עשו [illegible] ולפי שהיה עוזיאל א' מאחי אביו של משה [illegible] שבכלם

לפילג

שמות ו כ
במדבר ג יט
שם כו
שם ל
שם לא
במדבר ד טו
שם לב
שם כח
שם לג
במדבר ג כז
שם כח
שם לב
שם כט
שם ל
שם לא
במדבר ד לד
שם לה
שם לו
שם לז
שם לח
שם לט
שם מא
שם מב
שם מג
שם מד
שם מה
שם מו
שם מז
שם מח
שם מט
במדבר ד לא
שם לב
שם לג
שם לד
שם לה
שם לו
שם לז
שם לח
שם לט
שם מא
שם מב
שם מג
שם מד
שם מה
שם מו
שם מז
שם מח
שם מט

לפיכך חוקשה לקרח על נשיאות אליצפן בנו ונתקנא
על זאת וזה הוא שדרשו רבותינו זכרונם לברכה מה ראה
קרח לחלוק עם משה נתקנא בנשיאותו של אליצפן בן
עוזיאל אמר קרח אחי אבא ארבעה היו עמרם ויצהר
וחברון ועוזיאל ועמרם נטל הבכורה שני בניו נטלו
גדולה אחד מלך ואחד כהן גדול מי ראוי ליטול את השניה
לא אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם והוא מנה את
הנשיאות על ידי אחיו הקטן מכלן הריני חולק עליו ומבטל
את דבריו מה עשה כנס מאתים וחמשים ראשי סנהדראות
דובן משנט ראובן מה עשה הלבישן כלן טליתות של
תכלת וזהו שאמרו ויקח קרח מה לקח לקח טליתו ובא
אצל משה וכן כלן · אמרו לו טלית שכלה תכלת חייבת
בציצית אמר להן חייבת התחילו לשחק עליו אמרו אפשר
טלית של בין אחר חוט אחד של תכלת פוטרתה
טלית שכלה תכלת לא כל שכן בית מלא ספרים מה הוא
שיהא פטור מן המזוזה אמר להן חייב אמרו לו התורה
כולה מאתים ושבעים וחמש פרשיות וכלן אין פוטרות
את הבית ושתי פרשיות שבמזוזה פוטרות את הבית ·
דברים אלו לא נצטוית עליהם ומלבך אתה נודאם וקרח
מרוב חכמתו שאל שאלות אלו והיו פעין המחלוקת ויש
בכללם עוד רמז משל על ישראל כי המשילם לטלית
שכלה תכלת ובית מלא ספרים וכוון בזה לומר כי ישראל
שכלם קדושים וכלם חשובים מלאים מן המעלות למה
יצטרכו למשתררים ולמתנשאים עליה והמשיל המשתרר
לחוט של תכלת ולמזוזה · והשנית שטעה בשלשלת
העתידה לצאת ממנו שכן דרשו רבותינו זכרונם לברכה
עינו הטעתו ראה שלשלת גדולה שיוצאה ממנו שמואל
ששקול כמשה ואהרן שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל
בקוראי שמו אמר בשבילו אני נמלט ועשרים וארבעה
משמרות יוצאין מבניו ומתנבאין ברוח הקדש מבני הימן
אמר אפשר כל הגדולה הזאת יוצאה ממני ואני אדום ולכך
נשתתף לבא בחזקה ששמע מפי משה שכלן אובדין ואחד
נמלט שנאמר אשר יבחר ה' הוא הקדוש טעה ותלה
בעצמו · ובמדרש ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי
אמר רבי לוי קרח שעשה קרחה בישראל · בן יצהר בן
שהרתיח כל העולם כצהרים · בן קהת בן שקהה שני
מולידיו · בן לוי בן שעשה לויה לגיהנם · ודתן שעבר
על דת אל · ואבירם שאבד לבו מלעשות תשובה ·
ואון שישב באנינות · בן פלת שנעשה בו פלא · בן ראובן
בן שראה והבין · קריאי מועד שהיו נקראים אל אהל מועד
אנשי שם קודם צאתם ממצרים ומכלל חמשים ומאתים
אלו היו שנים עשר הנשיאים שהקריבו בחנכת מזבח וכן
דרשו רבותינו זכרונם לברכה מגזרה שוה קריאי קריאי
כתיב הכא נשיאי עדה קריאי מועד וכתיב במדבר סיני
אלה קריאי העדה נשיאי מטות אבותם · וכן פירש רשי
זכרונם לברכה אליצור בן שדיאור וחבריו האנשים אשר
נקבו בשמות ואף על פי שלא פרסמן הכתוב נתן סימניהן
ומתוך המקומות אתה מבין אותם משל לבן טובים שגנב
כלים מבית המרחץ ולא רצה בעל הגנבה לפרסמו התחיל
נותן סימנין אמרו לו מי גנב את כליך אמר להם אותו בן
טובים בעל קומה שניו נאות שערו שחור חוטמו נאה ·
משנתן סימניו ידעו מי הוא אף כאן אף על פי שלא פרסמן
ולא פירש שמותם מתוך סימניה אתה יודע מי הם עד כאן ·
והנה זה מדרכי התורה שכל דורכיה דרכי נועם שפרסמן
אצל המצוה והזכות בחנוכת המזבח וכאן אצל הפורענות

הסתירן ואפשר לומר כי מלבד הסימנין יש רמז בשם
האנשים הראשון שנקרא אליצור בן שדיאור כי מאת הצור
הושלך עליהם אש וכענין שכתוב ואש יצאה מאת ה'
כלם קדושים · על הבכורות אמר כן כענין שכתוב קדש לי
כל בכור ומדוע תתנשאו להיות המלכות למשה והכהונה
לאהרן וישמע משה ויפול על פניו · לא כלל בזה אהרן
שיאמר ויפלו וזה לגודל ענותנותו וכוסרו לפי שהיה עקר
המחלוקת על כהנתו אבל משה ראה עלבון אחיו וחס על
כבודו ולפיכך נפל על פניו הוא לבדו ואולי בנפילת אפי' זה
העניש משה לקרח ולכל עדתו ומכאן למד רבי אליעזר
שהעניש לרבן גמליאל בנפילת אפים כמו שנזכר בסוף
פרק הזהב וידוע לכל משכיל כי התחנה למדת הדין וביד
שמאל כי היא היד הראויה לזה ופסוק מלא הוא אליך יי'
אקרא ואל אדני אתחנן וכתיב אם אתה תשחר אל שדי
שדי תתחנן וכן הזכיר משה ואתחנן אל יי' וסמך מיד אלף
דלת אדון אשר בו הרחמים וכן הזכיר שלמה בתפלתו
ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני ה' · לא אמר לה'
אלא לפני ה' כלשון וחטאתם לפני יי' על שגגתם וזה
מבואר · ובמדרש וישמע משה ויפול על פניו משל לבן
מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושתים ושלש
כשסרח רביעית נתרשלו ידי אוהבו של מלך אמר כמה
פעמי אטריח את המלך אף משה אמר כך חטאו בעגל ויחל
משה · במתאוננים ויתפלל משה · במרגלים ויאמר משה
אל יי' ושמעו כצרי' בכחלקתו של קרח נתרשלו ידיו אמ' עד
כמה פעמים אני מטריח את המקום לכך ויפול על פניו ·
בקר ויודע ה' את אשר לו · כלומר אתם אומרים שאנחנו
מתנשאים אל קהל ה' ואני עושה המעשים כלבי למחר
תדעו זה כי בבקר יודיע השם יתעלה אתכם את אשר
לו כלומר אם הלוים שלו שכתוב בהן והיו לי הלוים · או
אם הבכורות עדיין שלו שכתוב בהם קדש לי כל בכור ·
ואת הקדוש להיות כהן גדול הוא אהרן שכתו' בו ויבדל
אהרן להקדישו קדש קדשים · ובמדרש בקר ויודע יי' את
אשר לו אמר רבי נתן אמר הקדוש ברוך הוא אם יתקבצו
כל חרטומי העולם לא יוכלו להפוך בקר לערב וכשם
שהבדלתי בין אור לחשך כך הבדלתי את אהרן להקדישו
קדש קדשים · ואת עשו קחו לכם מחתות · יאמר משה
אתם אומרים שאני החלפתי הלוים תחת הבכורות כדי
לתת גדולה לאהרן אחי ולבניו ועשיתי שיהיו הלוים
משועבדין לאהרן ועשיתי כל זה מלבי ולא מאת ה' היתה
זאת אם כן זאת עשו הקריבו אתם הקטרת שיש בו עונש
מיתה בידי שמים לזרים שעל זה אמרה תור' הזר הקרב
יומת ואם אתם נצלין מן העונש אז אודה לדבריכ' שאין
הקדש ברוך הוא מקפיד בין שבט לשבט ואינו מבדיל בין
איש לאיש וזהו שדרשו דרך משל סם המו'תן להם בתוכו
הכונה עצה שיענשו בה עונש מית' שאלו היינו מפרשי' סם
המות מכש היה פתחון פה לרשעים לומר שלא היה
העונש ההוא מן השמים · ודע כי כל קטרת שבפרשה
הזאת לא תרגם בו אנקלוס קטרת בוסמין כמנהגו אלא
קטרת כמשמעו ונראה שדעתו כי לא הקטירו קטרת
ממש שהוא קדש אלא לבונה וכיוצא בה לנסיון וכן
תרגם בבני אהרן ואולי עשה כן כי לא רצה לחוסיף בו
בוסמין אלא כשהו' נעשה כמצו' התורה בסממני אבל
דעת רבותינו זכרונם לברכה שהיה קטרת של קדש והוא
הנכון כך פירש הרמב"ן זלה"ה לכם בני לוי מה שנתן לכם
ומפרש והולך אחרי כן המע'מכם כי הבדיל להי ישר את'

חדע שלא תמצא בכל הפרשה הזו שיזכיר משה בכל דבריו
דק השם המיוחד אבל בכאן לפי שהזכיר בני לוי הוצרך
להזכיר אלהי ישראל כדי לרמוז על מדתם שמעו נא בני לוי
הדבור הזה כלפי טענו הלוי והדבו שלמעלה מזה היה לקרח
נעדתו כלפי ענות הנכורות . המעט מכם דבר מועט הוא
אצלכם כי מתעסקין בעבודת משכן ה ולעמוד לפני
העדה לש את קרבנות לכן אתה וכל עדתך הנועדי
כלומר שא על ה אתם נועדים כלומר לא עשיתם
עלים כ כ ועד עלינו כי אם על ה עשיתם כענין שכתוב ורוזנים נוסדו
ויקר כו ם יחד וגומר . וכענין שכתוב בהצותם על י ואהרן מה הוא
מה הוא עושה לכם ומה פשעו אצלכם שאתם מערערים
על כהנתו . ויאמר ולא נעלה היה אהל מועד במקום גבוה
וכן אמר למטה העלו מסביב . המעט כי העליתנו . כנגד
מה שהתחיל להן משה המעט מכם כי הבדיל אמרו זם
המעט כי העליתנו כלומר הדבר קל הוא שהעליתנו מארץ
זבת חלב ודבש היא מצרים והבא משם לארץ כנען הוא
עולה כי היא בדרומה של ארץ ישראל . כי תשתרר עלינו
גם השתרר עלינו כלומר העליתנו מכצרים שתשתרר עלינו
גם שרות רבות . או נאמר שכפל השרוה להבין מזה
שרות המלכו למשה ושרות הכהנה לאהרן ושאר השרות
והמעלות של בני לוי ובני קהת גם נשיאות אליצפן בן עזיאל
כלן נכללות במלת גם שהוא לרבות . אף לא אל ארץ זבת
חלב ודבש הביאותנו יאמר אתה הוצאתנו ממקום טוב ואלו
הביאותנו אל מקום טוב כמוהו ונתת לנו שדה וכרם כאשר
היה לנו במצרים ותבקש להשתרר עלינו היינו סובלי אותך
רק הוצאתנו משדותינו וכרמינו ולא הביאותנו אל מקום
כמהו ואם כן למה תשתרר . העיני האנשים ההם תנקר .
אלו הענשת אותנו בנקור עינים לא נעלה . ובאמרו
האנשים ההם כנה כי היה ראוי לומר העינינו ויש שפירש
התרצה לנקר עיני האנשים ההם שלא יראו והזכיר האנשי
ההם על היוצאים ממצרים וכאלו אמרו התרצה לנקר
עיניהם שלא תראנה כי בודאי זה שעשית דבר נכר
ונראה לעינים והוא משל הדיוט שאומרים כני אדם עיני
פלוני סנורות הן לכך אינו רואה והנה הרשעים פיהם
הכשילום בתחלה ובסוף תחלת דבריהם סכלות שהתחילו
לומר לא נעלה גם בסוף דבריהם סיימו לא נעלה . ובמדרש
העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה לא נלך לא נבא אין
כתוב כאן אלא לא נעלה פי כסיל מחתה לו פתחו פיהם
לפוענו לומר שהם מתים בירידה ולא בעליה כשם שאמרו
כך מתו . אל תפן אל מנחתם . ידוע כי העולה והמנחה
נותנת אריכות אף על הרשעים ועל כן התפלל שלא יאריך
להם אלא שיענישם מיד . ורש זל פירש אל תפן אל
מנחתם הקטרת שהם מקריבים לפניך מחר אל תפן אליה .
נראה שדעתו כי מנחתם לדתן ואבירם יחזור וכן דעת
הרמבן זל ואם כן יש לשאול למה יתפלל משה עליהם
לבדם כי הם לא היו עקר ועוד שלא ידע להם זכות שתעמד
להם שיתרא ממנו ועוד שהיה לו להתפלל על כללם
להענישם בעונש שוה על ראש כלם יחול ולמה יפרוט
בתפלתו את אלו בלבד על כן נראה לי לומר כי מנחתם
יחזור לנשיאים על הקרבן שהקריבו בחנכת המזבח כל אחד
מהם קערה ומזרק שניהם מלאי סלת בלולה בשמן למנחה
וזה טעם מנחתם ומשה לא חשש שיתפלל על דתן ואבירם
שלא היו עקר ולא נודע להם זכות . ועוד כי מעת שאמרו לא
נעלה ידע בהם כי פיהם הכשילום והיו אבודים בעיניו אך
התפלל על הנשיאים שהיו עקר החמשים ומאתים ומכללם
ואירע להם זכות גדול ביום החנכה הוצרך להתפלל שלא
תעמד להם זכות אותו קרבן ושיכלו בעונש ואחר שהתפלל
על הנשיאים בבטול זכותם חזר והתנצל על דברי דתן
ואבירם . לא חמור אחד מהם נשאתי . שהוא תשובה
על מה שאמרו כי תשתרר עלינו גם השתרר . ודעת
רבותינו זכרונם לברכה שהתפלל משה שלא יתקבל
חלקם בתמידי צבור שכל אחד ואחד מישראל יש לו חלק
בהם על ידי השקלים . לא חמור אחד מהם נשאתי מנהג
המושלים בעם הנוהגי עליהם שררות שישתמשו באנשים
שבהם גם בבהמות שלהם כפי מה שיצטרכו למלאכתם
ועל כן משה ידבר בתפלה ויתנצל כי מעולם לא התנהג
בשררה זו על ישראל שישתמש בחמור אחד משלהם לשום
עליו משא אף כי באנשים ואיך הם אומרים שאני משתדר
עליהם וכן מצינו בשמואל הנביא עליו השלום שהתנצל
בזאת ואמר הנני ענו בי נגד י ונגד משיחו את שור מי שמואל ב ו
לקחתי וחמור מי לקחתי ואת מי עשקתי ואת מי רצותי
ומיד מי לקחתי כופר וגומר . ויקהל עליהם קרח . הבכורות
הסכימו עמו בטענת שהיה משה פוסלן גם שבט לוי בטענ
שצוהו משה שיהיו נתונים לאחרן ולבניו . שאר שבטי
ישראל למה הסכימו עמו שאומר ויקהל עליה קרח את כל
העדה דרשו רזל שהיה קרח אומר להן ראו מה עשה לכם
בן עמרם ראובן בכור ישראל והוא הקדים נחשון בן עמינדב
לשאר השבטים בחנכת המזבח וזהו הסבה שנטפלו עמו
הכל וזהו ויקהל עליהם קרח את כל העדה . בא וראה כמה
גדול כח היחיד החוטא וכמה גדול כח לשון הרע . הבדלו
מתוך העדה הזאת הם עדת קרח שהרי משה ואהרן היו
עמהם פתח אהל מועד ומשה חשב כי העדה הואת אל כל
ישראל אמר ולפיכך השיב לו האיש אחד יחטא ועל כל
העדה תקצוף והב"ה פירש לו מיד כי העדה שאמר על עדת
קרח הוא וזהו העלו מסביב למשכן קרח ואם כן העלו הוא
פירוש הבדלו ומה שהוצרך לומר הבדלו והקב"ה יש בידו
להמית ולהחיות ולא היה צריך הבדל אצלו שהרי יכול הוא
להמית את הרבים ולהציל את היחיד בתוכם וכמו שאמרו
רזל שנים ושלשה יהיו מתכסין בטלית אחד השנים מתים
והאמצעי נצל וכענין שכתוב יפול מצדך אלף ורבבה מימינך תלים נא ו
אליך לא יגש . ואם כן מה צורך לומר הבדלו אלא כדי שלא
ידבק בהם האויר הרע שבמכת הדבר כענין האמור באשתו
של לוט ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח או מטעם בראשית יט
שאמרו רבותינו זכרונם לברכה כשמדת הדין מתוחה אינו
מבחין בין צדיק לרשע או אפשר לומר שאמר כן לכבוד
הצדיקים שהקדוש ברוך הוא לא ישלח ידו בהם בעוד
שהצדיקים ביניהם . ויפלו על פניהם להתפלל ומכאן לנפילת
אפים בתפלה ודע כי ענין נפילת אפים בתפלה יש בו שלש
כונות . האחת למורא השכינה . והשנית להראות צער
והכנעה . והשלישית להראות אסירת חושיו ובטול
הרגשותיו האחת למורא השכינה כדי שיתלבש בזה בשת
וצניעות כי כסוי הפנים מדרכי הענוה והבשת ולפי שכונת
המתפלל שהשכינה כנגדו וכענין שכתוב שויתי י לנגדי תלים יו ם
תמיד לכך תקנו בטכסיסי התפלה כסוי הפני והכל ליראת
השם יתברך כענין שכתוב במשה ויסתר משה פניו כי ירא שמות ג ו
מהביט אל האלהים והלשון הזה של נפילת אפים
הזכירוהו רבותינו זכרונם לברכה גם בחיות הקדש וכך דרשו
רבותינו זל חיות הקדש נופלות על פניהן כדי שלא יציצו
בפני השכינה כענין שכתוב והחיות רצוא ושוב כלומר שאינן יחזקאל ו יד
רשאות להתעכב באותם מרוצה ולהציץ למעלה מן הרקיע
הנטוי

הנטוי על ראשם מפני אימת השכינ׳ לכך הוריר מיד ושוב
כלום שממהרות להשיב ראשיה מתחת הרקיע וזהו כמראה
הבזק ולא אמר כמראה ברק לפי שהברק הוא משתלת
למטה והבזק עולה ויורד ׳ ולשון בזק מלשון זקות ודרשו
רבות׳ינו זכרונ׳לברכה כמראה הבזק כזה שבוזק גפא בכירה
כי כשהו׳משים פסולת של זתי׳בכירה מיד עולה השלהבת
בכבשן והלהב עולה ויורד וזהו ענין רצוא ושוב ודעת יונתן
ברצוא ושוב ענין אחר והוא שתרגם ובריתא חזרן ומקפן
ית עלכ׳א ותיבן ברייא חדא וקבילין כחיזו ברקא ׳ כונתו
לום כי בשליחותן מקיפות את העולם לארבע רוחות שהרי
יש לכל חיה ארבע׳פנים לכל רוח ורוח ואחר כך שבות חיה
אחת בהשלים שליחותן ׳ כי כן תמצא במרכבה השנית
היא החיה אשר ראיתי וגומר ׳ וכן הוכיחו רז׳ל כוון הרגלים
ז ו שגם הוא מכסיסי התפלה מפסוק ורגליהם רגל ישרה
האמור בחיות הקדש ׳ השנית להראות צער והכנעה והוא
כי הנופל על פניו מצטער ונכנע והכנעה מעקרי התשובה
ואז תפלתו מקובלת והקדוש ברוך הוא חושש על צערו
ומלא שאלתו וכן אמרו רז׳ל על הצדיק המצטער חלש
דעתיה ואתא מטרא אכסיף ואתא מטרא ודומה לזה אמרו
בבבא מציעא שלהי פרק הזהב דביתהו דרבי אליעזר אחתיה
דרבן גמליאל הואי ׳ מההוא עובדא ואילך לא הוא שבקה
ליה לרבי אליעזר למנפל על אפיה בתחנונא ׳ והענין כדי
שלא יצטער ומתוך הצער והכנע׳ והעלבון יענישו את רבן
גמליאל אחיה שהיה ראש ישיב׳ושברכוהו בעצתו והא למד׳
שלא היתה מתירא׳ הגברת הזאת שיענישנו בתפלתו אלא
מ תוך נפילת אפים ושם גומר המעשה שמתוך נפילת אפי׳
ח ניושו שחיא לא נזהר׳ ביום אח׳ שיהיתה סבורה בו שהיה
ר אש חדש ולא חששה לשומרו באותו יום ואז נפל על פניו
ו שמעה קל שפורי׳ כי רבן גמליאל אחיה ואמרה ליה קטלתית
לאח׳ ׳ השלישית להראות אסירת חושיו ובטול הרגשותיו
והוא כי הנופל על פניו מכס׳ עיניו וסותם פיו והוא מסכים
במחשבתו שאינו רואה נזקו ותועלתו ואינו יודע דרכו
ועניניו ואין בידו להפיק רצונו אם אין הקדוש ברוך הוא
ושים י כג מסכים על ידו וכענין שכתוב כי׳ לא לאדם דרכו וכאלו
הרגשותיו בשלות ואסורות ממצוא חפצו ועיניו ושפתיו
מסותמין לא יוכל לראות ולדבר כי אם בהפקת רצון חשם
יתברך וזה דוגמת מה שמסכים עם לבו בכוון רגליו בתפלה
כאלו רגליו כבולים אין חפצו תלוי בעצמו והנה
ראים הכונה הזאת בכוון חידים בבקשת החנוני והם עצמן
אינן יודעין למה הורגלו בכך והטעם בזה הוא להראות בטול
כח עצמו כאלו ידיו אסורות והוא מסור אותו לפי שמתחנן
אליו ולפי שתנועת הרגלים גדולה מתנועת הידים לקרב
תועלתו ולדחות נזקו לכך נהגנו בכוון הרגלים ולא הידים ׳
וכשם דגינו האי גאון ז׳ל כי כן הראוי לאדם ליפול על
פניו בצד שמאל ונתן טעם בזה כדי לשעבד בנפילת אפים
היד הרומזת לחידות בליל הפסח והנה התפלה שהתפלל
ומדבר כו יו משה בנפילת אפים זהו שאמר אל אלהי הרוחות לכל בשר
העמיד אל תקיף שתוכל לכלותם כרגע אבל אתה אלהי
הרוחות והרוחות בידך הן ואת׳ יודע מי אשר חטא לך ומי
אשר זכה לבו ושהר בחטאתו ואין מדתך כמדת בשר ודם
מלך בשר ודם אם סרחה עליו מקצת מדינה נפרע מכלן
לפי שאינו יודע מי הוא החוטא׳אבל אתה בוחן לבות וכליות
האיש אחד יחטא ׳ הוא קרח ועדתו שהקהיל על משה ועל
אהרן כל העדה ׳ ועל כל העדה תקצוף הוא ועדתו החטיאום
וחטא הרבים תלוי בהם והתפלה הזאת למשה ואהרן

נפילת אפים היתה וכן משה כשהתפלל על מרים קצר
תפלתו ואמר אל נא רפא נא לה ושם ספר שבחו של בורא
באמרו אל והתפלל בלשון תחנונים באמרו נא׳ ובכאן
האריכו יותר לספר בשבחו וכמו שאמרו רז׳ל לעולם יספר
אדם בשבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך ישאל צרכיו
ועל כן תקנו בתפלה אבות וגבורות וקדש׳ השם ואחר
כך ברכות אמצעיות שהן שאלת צרכים׳ כי׳ שיאמר
הכתוב אל אלהי הרוחות שהוא אלהי המ׳עכ׳שהן רוחות
דכו׳ס נ ב וכענין שכתוב להן אלהין די מדרהון עם בשרא לא איתוהי
והוא גם כן אלהים לכל בשר והכונה אדון העליונים
והתחתונים אתה וראוי לך שתשפוט משפט צדק האיש
אחד יחטא ועל כל העדה תצוף ׳ עוד נראה לי לפרש כי
קראוהו משה ואהרן אלהי הרוחו׳כשם שקראוהו האבו׳אלהי
השמים ואלהי הארץ והכונ׳שהו׳אלהי׳המושל בארבע רוחו׳
ממוס העולם בלשון הכתו׳אני יי׳בקר׳הארץ כי הוא יתעלה כמלך
אשר היבלו באמצע המדינ׳משגיח על ארבע רוחותיה ולפי
שהאבות קלסוהו באלהי השמים ואלהי הארץ שהן שתי
קצוות מעלה ומטה רצה משה לקלסו בארבע רוחו׳העולם
כדי להשלים השבח בשש קצוות כי הוא יתעלה שולט על
כלו ואין לו מונע ומי יאמר לו מה תעשה ׳ העלו מסביב
למשכן קרח דתן ואבירם ׳ היה ראוי שיזכיר עמהם און בן
פלת כי כן הוזכר בראש הפרשה בכלל הנכנסים במחלוקת
שנחלקו על משה ועל אהרן אבל רז׳ל ודרש שחז׳בו ונסתלק
מן המחלוקת וכך אמרו במדרש און בן פלת אשתו הצילתו
אמרה לו מה אכפת לך אי משה כהנא רבא את תלמידא
ממלי יב אי קרח כהנא רבא את תלמידא ועליה׳ נאמר חכמות
נשי׳בנתה ביתה זו אשתו של און ׳ ואולת בידיה תהרסנה
זו אשתו של קרח שה׳פתתו וכעצת׳בא כנגד משה והיתה
סנת כל המחלוקת ורבים חללים הפילה ׳ וילכו אחריו זקני
ישר׳אל הם שבעים זקנים ול׳ תנעו בכל אשר להם שאם יבאו
להציל ממונם ירדו שאול כמותם ומה שאמר יצאו נצבים
אמרו במדרש היו מחרפין ומגדפין נאמר כאן יציאה
ממוס ו והצבה ונאמ׳בגלית יציאת והצבה שנאמר וי׳צא איש הביני
ויגש אל הפלשתי השכם והערב ויתיצב או נעים יום׳ מה
יציאה והצבה התם בגדופין אף כאן בגדופין לכך פתח
משה בזאת תדעון וגומר ׳ אם כמות כל ד׳אדם וגו׳מר בזאת
תדעין כי ה׳ שלחני לעשות את כל המעשים האלה
להחליף הנכוחות בלוים לפי שהבכורות נפסלו בעון
ממוס נו העגל כענין שכתוב ויעלו עולות ויגישו שלמים והכריבי
ההם היו בכורות ובני לוי שהיו מנוקין מצותו עון ושהרגו
עובדי העגל נתקדשו תחת הבכורות ונבחרו לעבודת ה׳
וכל מי שלא היה מאמין בבחירת הלוים וחלופיהן תחת
הבכורות היה מעיד על עצמו שלא נשלם עון העגל אצל
השם יתברך והנה זה עון פלילי׳ וסתירת הכתובים ׳ אם
כמות כל האד׳ משלו רבותינו ז׳ל למה הדבר דומה
לשושנין נתו של מלך שהיו עדותיו ביד עמד אחד
מהמסובין וקלל את השושנין אם לא היו בתולים לבתו של
מלך עמד השושנין׳לפני המלך ואמר לו אם לא תעשה לי
נקמה מזה אף אני אומר בודאי לא נמצאו בתולים לבתו
של מלך אם׳המלך מושב להרוג את זה וא׳יצי׳הנאמן שם
דע על בתי כך אם׳ כשה אם ימותו על מטותיה׳כדרך שכל
בני אדם מתים והרופאים מבקרין אותן ככל החולי׳ אף אני
כופר ואומר לא ה׳ שלחני אלא אני עשיתי הכל מדעת ובדין
מלבי ה קרח חולק עלי ׳ וכן אמר מיכה אם שוב תשוב בשלום אף
מס ו אני אומר לא דבר יי׳בי ׳ וכן אמר אליהו ה׳יום יודע כי אתה
אלהים

אלהים בישראל ואני עבדך ובדברך עשיתי וגומר ענני ה׳
ענני וידעו העם הזה כי אתה ה׳ האלהים ואתה הסבת את
לבם אחורנית׳ כלומר ואם אין אתה עונה אותן אומר
שאתה הסבות את לבם ודבר ידוע הוא שחמחלוקת הזה
היה סבת בטול התור׳ כלה שזה חולק עליו היום בענין אחד
וזה חולק עליו למחר בענין אחר וכן מענין לענין עד שיבאו
לכפור בעקר ולומר אין תורה מן השמים אלא שהכל
בדה משה מלבו ועל כן היה עונשם חמור ולפי שהם באו
כנגד התורה שהיא קיום השמים והארץ כענין שכתוב אם
לא בריתי יומם ולילה וגומר נעשו בעונש חמור מן השמי׳
ומן הארץ׳ מן הארץ בבליעה ומן השמים בשרפ׳ והנה
זה אמת נכון לפי הפשט כי ראוין היו לעונש גדול וחמו׳ בזה
והם גרמו לעצמן לפי שהמור׳ בדברי משה כמורד בשכינ׳
אבל יש לשאול ולתמוה תימה גדול בענין פרש׳ זאת על
שני דברי׳ האחד משה שהיה רועה נאמן שהתפלל על
ישראל כמה פעמים על כמה עברות שעשו כענין מעשה
העגל וחטא המרגלים וזולתם איך לא התפלל עליהם
בכאן ואיך לא היה מחזיק למוטב והרי התשובה עולה על
הכל ואין לך עברה בכל התורה כלה חמורה שבחמורות
שלא תהא לה תקנה בתשובה והלא ימינו פשוטה
לקבל שבים ואפילו אל המורדים והפושעים בו ואם היו
מסופקים בדברי משה והיה מחשבתם בו שהיה מחלק
מנויי המעלות והשרור׳ כרצונו ולא מאת השם יתעלה היתי
לו היה אפשר למשה לתת להם אות שיאמינו בדבריו כי
פקחים וחכמים גדולים היו ומתוך האות ההו׳ היה מתברר
אצלם כי אהרן הוא הקדוש הנבחר למעלת הכהנה והוא
הדין שיאמינו בשאר מנויי המעלו׳ שהכל נאמן לו מפי הגבור׳
ואין משה בודאות׳ מלבו׳ ועוד אם חטאו ומרדו בה׳ ובמש׳
עבדו׳ והם המסבבי׳ לעצם כל העונש הזה מה חטאו הקטני׳
המוטלים בעריסה שהיו בכלל העונש הזה כענין שכתוב
ונשיהם ובנותיהם וטפם והטף מתי חטאו והשם צדיק לא
יעשה עולה ואמנם אם בקשנו להלום פרשה זו בדרך
הפשט יקשה עלינו כל זאת אבל אי אפשר להלמה כי אם
בדרך הקבלה הנאמנה והנני רומז רמזים שמענה ואתה
דע לך תמצ׳ בדור הפלגה הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו
בשמים ונעשה לנו שם׳ וכתיב בהם וזה החלם לעשות
ותמצא באנשי סדום ואנשי העיר אנשי סדום נסבו על
הבית׳ ובאור הכתוב כי אנשי העיר והמגדל הם אנשי סדו׳
ואמר עליהם ואת האנשי אשר פתח הבית הכו בסנורים׳
ותמצא באנשי סדום ואנשי העיר ובפרשה זו בעדת קרח
ויקומו לפני משה והיה ראוי לומר על משה אבל רמז כי
היו לפני משה ומפני זה קרא אנשי שם ותרג אונקלו ויקח
ואתפליג רמז על דור הפלגה והזכיר בכאן בענש העיני
האנשי׳ההם תנקר כמי שמפחי׳ חברו במכה שכבר באה לו
ומשל למה הדב דומה לאב רחמן שהיה לו בן כסיל ואינו
גוהג כשורה בתחלה גער בו שניה מכהו ומיסרו שלישי׳
מריאש ממנו ומשלחו ביד פשעו כן דור הפלגה שכתו׳
בהם וזה החלם לעשות מה עשה הפיצם ואנשי סדום
הכם בסנורים ועדת קרח נאבדו מן העולם כי היו ראוין
שיעקרו מן העולם וחנה כונת השם יתברך שהוא עושה
חסד לאלפים היתה בטלה בהם ועל סוד הענין הזה אמר
קהלת טובים השנים מן האחד׳ והזכיר אחריו והחוט
המשולש שהו׳ הפעם השלישית וממה שאמר לא במהרה
ינתק אתה למד כי לפעמים ינתק אפילו בשלישי׳ אבל רחו׳
הוא ואינו דבר מצוי ולכך אם לא במהר׳ ינתק׳ ונסמ׳ הבהיר

מצינו בפירוש אמר רבי עקיבא מאי דכתיב דור הולך ודור קהלת א ד
בא שכבר בא משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו
עבדי׳ והלבישן בגדי משי ורקמה כפי יכלתו קלקלו השורה
השליכן ודחפן מעליו והפשיטן והלכו להם לקח הבגדים
זרחפם היטב עד שלא נשאר בהם שום סיג והניחן אצלו
מזומנים וקנה עבדים אחרים והלבישן הבגדי׳ההט והוא לא
ידע אם הם טובים אותן עבדים אם לאו והרי זכו בבגדים
שכבר באו לעולם ולבשום אחרים לפניה׳ עד כאן׳ ומעתה
תתבאר לך הפרשה באר היטב ונסתלקה הקושיא לגמרי
כמה שלא התפלל משה עליהם וממה שחל העונש גם
בטף והבן זה ואולי כי לזה רמזו רבותינו זכרונם לברכה
שאמרו במדרש תלים למנצח לבני קרח על עלמות שיר׳ תלים מו ו
כך אמרו בני קרח מעולמין הן הדברים שראינו ואין אנו
יודעין מה ראינו׳ ובמדרש אמ׳ רבי ברכי׳ בא וראה כמה קשה
המחלוקת שהרי בית דין של מטה אין עונשין עד שיביא
שתי שערות והוא בן שלש עשרה שנה ויום אחד ובית דין
של מעלה עד עשרים שנה וכאן אבדו אף יונקי שדי׳
שנאמר ותבלע אותם ואת בתיהם ואת כל האד׳ אשר לקרח
וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה ומלת אותם חוזרת
להזן ואביר שהזכי׳ למעלה ונשיהם ובניה׳ וטפם שהיו כלם
נצבי׳ גדולים וקטנים באותו מעמד׳ואם בריאה יברא ה׳ הזכיר
לשון בריאה שהוא לשון מורה על מציאות יש מאין ובא
להורות כי היה הפלא בנס הגדול הזה כפלא חדוש העולם
ונראה כי היה הכתוב ראוי לומר ואם בריאה יברא אלהים
כלשון בראשית ברא אלהים כי זאת בקש משה שתהיה
מדת הדין מתוחה כנגדם כענין שאמר ופצתה האדמה את
פיה ובלעה אותם וגו׳ומה שהזכיר השם המיוח׳ כה׳ משפטו
של משה בכל התורה שלא יזכיר בדבריו כי אם השם
המיוחד והענין מפני שאין נבואתו ושליחותו אלא בשם
המיוחד וכן הזכיר למעלה בזאת תדעון כי י׳ שלחני כי
מהמדה הנקראת זאת יודע היום כי הוא שליח השם
המיוחד ומפני שחטא החוטאים הלה כבדה מאד והעמיקד
שחתו בעקרי התורה לעקור היסודו׳ כמעמיק ומקצץ שרש
האילן ויהיו באים כנגד נבואתו של משה המתנבא בשם
המיוחד׳ ואמר ואם בריאה יברא י׳ כלומר׳ ואם בריאה
חדשה ופלא מפורסם עתיד השם יתברך לברוא נגד כל
ישראל באחד מן הזמנים כמו שהבטיחני בסיני נגד כל שמות לד י
עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו יברא י׳ עתה כי עתה
הגיע השעה ועת לעשו׳ ליי׳ הפרו תורתו שאין ראוי שתעש׳
הנקם ע׳י מלאך כי אם ע׳י השם המיוח׳וכענין שכתו׳במכת
בכורות ועבר י׳ לנגוף את מצרים ודרשו ז׳ל במכה ההי׳ לא שמות יב כג
ע׳י מלאך ולא ע׳י שרף ולא ע׳י השליח אלא הקדוש ברו׳הוא
בעצמו ובכבודו וא׳חכ אמ׳וידעת׳הזכיר לשון ידיעה בתחלת
דבריו ובסוף דבריו כי עם ישראל ידבר בדבריו אלה וידוע
כי כשם שאלו לא נשתלחו ישראל במכת בכורות היה
חלול השם בדבר וכמו שבארתי שם במקומו׳ כך אלו לא
ארע זה העונש בקרח ועדתו נפלה עשרת התורה והיה
שם שמים מתחלל׳ ותבקע האדמה אשר תחתיהם
ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם׳ כתב הרב רבינו
משה בר נחמן מה שהוצרך לומר ותפתח הארץ אחר
שהזכיר ותבקע האדמה שלא תאמר כי בקיעת האדמה
היתה בטבעו של עולם ומנהגו שהרי יש מדינו נבקעו מפני
הרעש הנקר׳ טרמוטו והיה הענין בטבע גמור אין בזה נס
כלל לפיכך בא להשמיענו אחרי כן ותפתח הארץ את פיה
לבאר שהיה נס גדול וענין כמוהו לא היה מעולם שפתחה

הארץ את פיה ובלעה אותם ואחר כך נתכסה המקום זהו
שאמר ותכס עליהם הארץ ואין זה ענין טבעי כי בנקיעת
האדמה בקצת מדינות בנוהג שבעולם אחר שהמקום ההוא
מתבקע הוא נשאר פתוח אבל בכאן אחר הבקיעה הזכיר
שפתחה הארץ את פיה ותבלע אותם וחזרה לכסות עליהם
וזה היה נס גדול מן הנסים המפורסמים ומפני זה הזכיר
הכתוב לשון בריאה ואם בריאה יברא יי שהוא לשון המצא
יש מאין והענין המחודש הזה היה פלא עצום וחדוש
גדול כחדוש המצא יש מאין עד כאן ואת כל האדם אשר
לקרח אלו בני ביתו וכל הסרים אל משמעתו גם בניו בכלל
שנבלעו בארץ אבל לא מתו הוא שכתוב ובני קרח לא
מתו ודרשו רבותינו זכרונם לברכה מקו נתבצ להם בגיהנם
וישבו עליו והיה יכול לומר ואת כל האנשי כמו שהזכיר
למעלה כי נאצו האנשי האלה אבל הזכיר כל הנבלעים בשם
אדם על שם עונשם שנבלעו באדמה ואת כל הרכוש הגיד
הכתוב כי נבלעו הגופות והבתים והממון כי העונש הזה
הגדול חל על הכל ודרשו רבותינו זכרונם לברכה אפילו
מחש שאולה שלהם ביד אחד מישראל היתה מתגלגלת
ויורדת ונבלעת בקרקע ומה שאם אשר לקרח ולא הזכיר
בליעת קרח עצמו בפירוש אין צריך כי מאחר שדתן ואביר
עם בני ביתם נשיהם ובניהם וטפם גם בני ביתו של
קרח כלם נבלעו בעון קרח אף הוא עצמו שהיה ראש
המעשה ושרש המחלוקת ואף על פי שלא באר בכאן הנה
במקום אחר מצינו כתו ספורש ותבלע אות ואת קרח וכנר
מצינו כיוצא בזה מרכבות פרעה וחילו ירה בים ולא באר
הכתוב טבעת פרעה אבל מקל וחומר יתבאר הדבר ואף
על פי שסתם הכתוב ולא באר טביעתו בא דוד עליו השלום
ובאר הענין הוא שאמר ונער פרעה וחילו בים סוף ודעת
רבותינו זכרונם לברכה שהיה קרח נבלע ונשרף כי
לפי שהיה סכת המחלוקת נעשו בו שני דינין וזה ממה
שכתו ותבלע אות ואת קרח במותה העד באכול האש למדך
הכתו כי קרח נבלע גם היה באכול האש כי באכול האש
נמשך על קרח ומה שלא הזכיר כאן בפי עם שרפ החמשי
ומאתי מקל וחומ יודע הענין כי כיון שכלם מקריבי הקטר
וכל אחד ואחד מחתתו בידו גם כן נשרף עמהם ואף על פי
שלא הזכיר זאת אין צורך כי אין עונש כולם רק בשבילו
או נאמר לפי שכל האתין רבויין כי באמרו ותאכל את
החמשי ומאתים איש בא לרבות קרח וירדו הם וכל אשר
להם חיים שאולה וירדו למדור אחרון של גיהנם כי שבעת
מחרין יש לה לגיהנם ושאול הוא המחר התחתון וכן
כתוב ישובו רשעים לשאולה כל גוים שכחי אלהים
ודרשו רבותינו זכרונם לברכה לדיוטא התחתונה שבשאול
ומה שאמר ישובו ולא אמר ירדו ירמוז לתוקף היסורין שאין
להם קץ אחר שהם נאכלים באשה של גיהנם חזורים
ומתחדשים כתחלה כדי שיהיה עוד למאכולת אש
וכן חזורים חלילה לדורי דורות וזהו לשון ישובו וראיתי
במדרש סדורו של עולם שאול מדור שביעי הוא חציו אש
וחציו ברד והרשעי קופצי שם מאש לברד ומברד לאש ומלא
של גיהנ טורד אותם כרוע המנדד את צאנו מהר לגבעת
וכגבעה להר שנ כצאן לשאול שתו מות ירעם ע כ ויאבדו
מתוך הקהל מכאן שהבאים כנגד התור ורוצים לעקור
יסודותי אין להם חלק לעולם הבא וזה שאמ מתו הקהל כי
כל קהל ישרא יש להם חלק לעולם הבא ואלו אבדו חלקם
מתו קהל ישרא וכן דרשו רבותינו זכרונ לברכה בפרק חלק
אמר רבי עקיבא ותכס עליהם הארץ בעולם הזה ויאבדו
מתוך הקהל לעולם הבא ויראה לי כי על כן הזכיר לשון
הקהל שהיה ראוי לומר ויאבדו מתוך ישראל אבל הוא
כלשון הכתוב ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל ואל
תתמה ותאמ למה יהיו נענשים ונטרדי מן העולם הבא כיון
שנענשו בעונש חמו וקבלו דינם בעולם הזה והלא מצינו
בעכן שאמ לו יהושע יעכרך יי היום הזה וירשו רבותינו זל
היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא הנה אלו
רשעים העמיקו שחתו יותר ראוין לעונש חמור והוא אבדן
הגוף מן העולם הזה גם הנפש מן העולם הבא ואעפ
שלא זכו להיות להם חלק לעולם הבא והוא עולם הנשמות
שלאחר המיתה מיד באים הם לתחית המתים שכן דרשו
רבותינו זל לעתיד לבא חזורים שנאמר יי ממית ומחיה
מוריד שאול ויעל ונמו לקולם נראה מזה כי כמו שהיו
יורדי ונבלעים בארץ היו צועקים על נפשם אולי היו אומרים
משה אמת ותורתו אמת כמו שהזכירו רבותינו זכרונם
לברכה במעשה דההוא טייעא אמר רבה בר בר חנה זמנא
חדא הוה אזילנא באורחא אמר לי ההו טייעא תא אחוי לך
בליעי דקרח חזאי תרי בזעי דהוה נפיק קוטרא מנייהו
שקל גבבא דעמרא אמשייה מיא ואותביה בריש ומחא
הדם ואחרך אכר לי אצית מאי שמעת ושמעי דהוו אמרי
הכי משה אמת ותורתו אמת והם בדאין וידוע כי כן משפט
הרשעי בגיהנם לצעוק מתוך היסורים ולהצדיק עליהם את
הדין ועל כן נקרא גיהנם ניהמין בו ואש יצאה מאת יי
מדותיו של הקדוש ברוך הוא מדה כנגד מדה קרח נקש
כעלה רמה שאינו ראויה לו ובא בזה כנגד חשם יתב לפיכ
עדין בירידה הוא והנסכמים עמו וכענין שדרשו רבותינו
זכרונ לברכ ומבמו הגיכן ענינו של קרח אב לכל המתנאי
המבקשים ליטול שרר שלא כדין גם בכאן בעונש השופה
היתה מדה כנגד מדה כי חמשי ומאתים אלו שהיו בכות
באו להקריב קטרת ע ג האש ומחתותיהן בידיהן ועל כן
נדונו באש ועליהם אמר חד ותבער אש בעדתם להבה
תלהט רשעים את מחתות החטאים האלה בנפשותם
הוסיפ בנפשותם לענין שרמזתי לך למעלה ולא יהיה בקרח
זכעדתו מכאן הוכיחו זל כל המחזיק במחלוקת עובר
בלאו ובאור הכתוב ולא יהיה כקרח וכעדתו מן הנבלעים
והנשרפים רק שילקה בצרעת זהו כאשר דבר ה משה
לו רמז על החולקים על הכהונ שלוקין בצרעת כשם שלקה
משה בצרעת בידו דכתיב ויאמר יי לו עוד הבא נא ידך
בחיק בחיקך וילונו כל עדת בני ישראל אחר שנעשו בהם
שני דינין בליעה ושרפ מה נשא להתלונן שלא יאמינו
בענין אמונה שלמה אבל הרמבם זל כתב הנכון לפרש כי
אחר השרפה היו מאמיני בכהנ אהרן שכב יצא אש מלפני
ח ותאכל קרבנותיו אבל היו ישראל חפצים שיהיו הבכורו
בשורתי המשכן במקום הלוים ולא ירצו בחליפין שיעשה
בהן כי היו חפצים שיהיה לכל השבטים חלק בעבודת
בית ה ועתה יתלוננו אתם המיתם את עם ה שנתרת
העצה הזאת שיקרבו קטרת ככהנים והם היו ראוין
לעבודת לויה לא שיהיו ככהנים מקריבי קטרת מה טעם
פרח מטה אהרן לבית לוי עד כאן כי יצא הקצף מלפני ה
החל הנגף מלאך יש ששמו קצף ענף וכח נמשך ממדת
הדין ולכך החל הנגף ומשה היה מכירו מסתן תורה והוא
שדרשו בתנחומא בפסוק לך רד כיון שעשו העגל פגעו בו
מלאכי חבלה חמש ואלו הן אף וחמה וקצף והשמד וחרון
כיון שהזכיר שלשה אבות נגערו ממנו שלשה ונשאר אף
וחמ וזהו שנא כי יגורתי מפני האף והחמ אמ לו עמו אתה
באותה

באחת שנאמר קומה יי׳ באפך ואני באחת שנאמר לולי
משה בחירו עמד בפרץ להשיב חמתו מהשחית׳
זמה שאמר ויעמוד בין המתים ובין החיים נראה לי שאלו
אמר בין המתים והחיים היה משמע שהיו המתים לפניו
ואין חיים ביניהם והחיים לאחריו ואין מת ביניהם ועמד אהרן
באמצע אבל עתה שאמ׳ בין המתים ובין החיים יורה כי היו
המתים לפניו ואחריו וכן החיים לפניו ואחריו והוא
באמצע וזהו לשון ויעמוד בין המתים ובין החיים וזה הידה
כשבא ונתן הקטרת כי אז נעצרה המגפ׳ מיד ונשארו ישראל
כמו שמצאם׳ חי שהיה מוצא בין המתים לא היה כתיב׳
שהיה בין החיי׳ לא היה נעקר ונלמוד מזה כי מתחלה קוד׳
בואו היה המלאך משחית ומחבל את כל סביבות את החיים
ועוקר את המתים׳ וכן תמצא במדרש תנחומא מהו
תחל אמ׳ רבי יהוד׳ בר סימון היה המלאך נוטל על תדר ולא
היה מניח לא מת בין החיים ולא חי בין המתים אלא על
תדר שנאמ׳ והנה החל הנגף בעם כמה דאת אמר מ׳תחל
חרמש בקמה כשם שהקוצר על תדר עד כאן׳ וישב
אהרן אל משה אל פתח מועד והמגפה נעצרה׳ כבר העיד
הכתוב כי מיד שבא אהרן ונתן הקטרת מיד ותעצר המגפה
קודם שישוב אל פתח אהל מועד ואכ׳ למה הוצרך פסוק
זה אלא למדך שכפפו אהרן למלאך להוליכו לפני משה
פתח אהל מועד וכן דרשו רבותינו זכרונם לברכה מצא
אהרן למלאך עומד ומחבל עמד כנגדו ולא היה מניחו
לחבל אלא ויעמוד בין המתים ובין החיים אמר לו אהרן
משה שלחני אמר לו המלאך אתה שלוחו של בשר ודם
ואני שלוחו של הקדוש ברו׳ הוא אמר לו אהרן הרי הקדוש
ברו׳ הוא ומש׳ פתח אהל מוע׳ נלך אצלם לא השגי׳ המלאך
עד שעצרו אהרן במתניו והוליכו לשם שנאמ׳ ויש׳ אהרן אל
משה ל פתח אהל מוע׳ והמגפ׳ נעצר׳ אמר רבי יצחק מלמד
שהוליכו פתח אהל מועד ועצרו לשם זהו פתח אהל מועד
והמגפ׳ נעצרה כשבא ליפטר מן העולם מה כתוב ברך יי׳
חילו ופועל ידיו תרצה׳ זהו הקטר שבידו שכפף את המלאך
ועצרו במתניו להודיעך כמה הקטרת חביבה עד כאן
בתנחומא׳ כי מטה אחד לראש בית אבותם׳ כלומר אף על
פי שנחלק השבט לכהנים ולוים מטה אחד לראש בית
אבותם והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח׳ והשכתי
מעליי הכתו׳ הזה יורה כי עדיין היו מתלוננים אחר שנעשו
בהם שלשה שפטים בליעה ושרפה ומגפה ועל כן הוצרך
השם יתברך לעשות להם אות פריחת המטה אחר שלשת
השפטים האלה כי בליעת קרח וחביריו היה אות ומופת
שהקדוש ברוך הוא פסל הבכורות שהרי קרח בכור היה
וכמו שנאמרי למעלה והשרפה למקריבי הקטרת אות על
הכהונ׳ שהקדוש ברוך הוא בחר באהרן להיות כהן גדול
ולהקטיר לפניו ועל כן נשרפו מקריבי הקטר׳ ויות׳ הוא לבדו
ועל התלונה שעשו שלא היו רוצים בחליפין בא להם
עונש המגפה ועדין היו מתלוננין אחרי המגפה שנאמר
והשבתי מעלי את תלונות ועל כן הוצרך אות פריחת
המטה להורות צמיחת פורענות לכל החולקים והיה
לאות על הלויה כי הקדוש ברוך הוא בחר בלוים תחת
הבכורות וזהו שאמר הכתוב לבית לוי למדך הכתוב
שפריחת המטה היה אות ומופת על הלויה׳ והנה
נתבאר בכל האותו׳ האלה כי נבואת משה אמתית וקיימת
ונשתבחו דברי החולקים המסתפקים בדברי משה האומרי׳
עליו כי הוא היה עושה המעשים מדעתו ואז ידעו
בבחיר׳ הכל מאת השם יתבר׳ ומטה אהרן בתוך מטותם

שלא יאמרו לפי שהניחו לצד השכינה פרח׳ וחנה פרח
מטה אהרן לבית לוי שהוא מטה בית לוי׳ ויוצא פרח
ויצץ ציץ ויגמול שקדים מה שגמל שקדים ולא פרי׳ אחר
שהו׳ פרי מכובד וממהר לצאת משנה לשנה יותר משאר
פירות ומפני זה נקראו שקדי׳ מלשון שקידה כמו שנאמר
כי׳ שוקד אני על דברי לעשותו והפרי הזה מר מתחלתו וכן
לשון זה של שקדי׳ נזכר על מדת הדין לעולם ויגמול שקדי׳
מקל שקד אני רואה כלומר ענף עם השקדים שבו שהם
ברים רמז על פורענות ועל מרירות מדת הדין המתוחדה
בחרבן בית המקדש על ידי נבוכד נצר שכן אמר גם כן
סיר נפוח אני רואה ופניו מפני צפונה ובן כתוב מפורש
וישקד יי׳ על הרעה׳ ואם כן המטה הזה שגמל שקדי׳
מתוך שם הפרי ומהירותו ושעמו אנו למדין שכל המערער
על כהונה הקדוש ברוך הוא מסהר להפרע ממנו ומותח
כנ גדו מדת הדין כמו שמצינו בעזיהו המלך ששלח ידו
להקטיר קטרת במקו׳ כהן וכתיב בו והצרעת זרחה במצחו׳
ויראו ויקחו איש מטהו כי הכיר כל אחד מהם מטהו מתוך
שכתוב בו את שמו׳ הן גוענו׳ די לנו שגוענו ואבדנו והנה
כל הקרב אל משכן ה׳ ימות וכפל הקריבה שהזכיר קריבה
אחר קריבה לומר כל מי שיקרב אל האהל יותר מחברו
ימות כמות השרופים׳ ומי יתן ותמנו לגוע׳ אז אמר השם
יתברך לאהרן שמנהו נשיא על שבט לוי להזהיר שלא
יכשילו הלוים את ישראל ויתכן לפרש הן גוענו אבדנו
כלנו אבדנו שבאר הכתוב שלשת השפטים הנעשים
במחלוקת הזה הבליעה והשרפה והמגפ׳ וכמו שכאותי
כבר ויאמ׳ הן גוענו בשרפ׳ אבדנו בבליעה הוא שכתו׳ ויאבדו
מתוך הקהל׳ כלנו אבדנו במגפת שהיו המתים במגפה יד
אלף ושבע מאות וכן תרגם אנקלוס הא מננא קטלת חרבא
הא מננא בלעת ארעא מננא דמיתו במותנא תרגום גוענו
קטלת חרבא והוא כנוי לאש שיצאה מאת ה׳ שהוא מדת
הדין וכן חרבו של הקדוש ברוך הוא היא מדת דינו כענין
שנאמר יפקד יי׳ בחרבו הקשה וגומר׳ תשאו את עון
כהנתכם׳ אם לא תשמרו הכהונה העון עליכם ואתה
ובניך אתך לפני אהל העדות כלומר אתם תהיו לפני אהל
העדות כלומר אתם תהיו לפני תמיד ודרשו בספרי הכהני׳
היו מבפנים והלוים מבחוץ כלום׳ לשמור אותו וללכת
בללות סביבותיו דרך כבוד ומעלה׳ ולא יתכן גם הם גם
אתם מכאן שאין הכהנים רשאין לבא בעבודת הלוים ולא
הלוים בשל כהנים ואף הכהנים והלוים בעצמם מעבודה
לעבודה לא כענין שכתוב איש על עבודתו וגומר׳ וכן דרשו
בספרי אך ו כלי הקדש ו המזבח לא יקרבו הרי אזהר׳ ולא
יתיתו הרי עונש מכאן שאין הכהנים נכנסין לתוך עבודת
הלוים ולא הלוים בתוך עבודת הכהנים תלמוד לומר גם
הם מעבודה לחברתה מנין תלמוד לומר גם אתם וכבר
בקש רבי יהושע בן חנניה להניף דלתות ואמר לו רבן
יוחנן חזור לאחוריך שאתה מן המשוררים ואין אתה
מן השוערים ושמרו את משמרת אהל מועד והשמירה
לגדולה ולמעלה כמו שאמרו אינו דומה פלטרין שיש
עליה שומרים לפלטרין שאין עליה שומרים׳ עבודת
מתנה אין כהנתכם עבודת הכהונה שאני מטיל
עליכם אינה עבודת זלזול אלא עבודת גדולה ומתנה
ממני לכם לפי שהיא לכם כבוד ותפארת מלבד מה שאתם
מתפרנסים בה ומה שחזר והזר הקרב יומת כלומר הזר
מהכהני׳ ואפי׳ לוי ועולת שמואל שהוא לוי הוראת שעה
הים כמעשה גדעון המנשי הגם הפרשה הזו מורה כי במרב

סיני היה כשהוקם המשכן ונכחדו הלוי ונפסלו הבכורות ·
וידבר ה׳ אהרן ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומותי
כאן קיים לו הכהונה אחר שבאו עליה עוררין ומשל למה
הדבר דומה למלך שנתן שדה לאוהבו ולא כתב ולא
חתם לו השטר ובא אחר וערער עליו אמר לו המלך כל
הרוצה לערער יערער הנני כותב וחותם לו וכאן נתנו לו כך
פתנות כהונ׳ וכן דרשו רבותינו ז״ל בפרק הזורע כל מתנות
כה״ן וכלן נתנו לאהרן ולבניו בכלל ופרט ובדרי מלח כל
הקרבנות קיים כלל ופרט וברית מלח וכל העובר עליהן
כלו עובר על כלל ופרט וברית מלח ולו הן עשר מתנו בבית
המקדש ועשר בגבולים ואובע בירושלם · עשר במקדש
חטאת בהמה וחטאת העוף אשם ודאי אשם תלוי זבחי
שלמי אבור לוג שמן של מצורע שתי הלחם לחם הפנים
שירי המנחות מותר העומר · ארבע בירושלם בכור בבורים
איל נזיר עורות קדשים · עשר בגבולין תרומה תרומת
מעשר חלה ראשית הגז והמתנות שהן הזרוע והלחיים
והקיבה פדיון הבן פדיון פטר חמור שדה אחוזה שדה חרמין
נזל הגר · בקדש הקדשים תאכלנו קדש הקדשים אינו
מקום אכילת הקרבנות שהרי במקום הארון הוא לפנים מן
ג השוכת כענין שכתוב והבדילה תפרכת לכם בין הקד׳ ובין
קדש הקדשים · ואין בקדש הקדשים אכילה ושתיה שאין
נכנס שם כי אם כהן גדול ביה׳ · אבל באור הכתו׳ שתאכלנו
בקדושה חמורה שלא תנהוג בו מנהג קדשים קלים אלא
שיהיה אצלכם קדש קדשי׳ · או נאמר שיהכו׳ קדש הקדשי׳
על אהל מועד ונקרא קדש קדשי׳ כנגד חצר המשכן · כל
חרם בישראל לך יהיה · כל מי מישראל שיחרים מתם שום
דבר מנכסיו נאסר לו ולכל ישראל ויהא לכהנים העובדים
ט כ בכאותו משכרת · ובמקום אחר הוא אומר כשדה החר׳ לכהן
תהיה אחוזתו ואם פירש לשם יתברך יתננו לבדק הבית ·
וידשו רבותינו ז״ל מעשה באשׁ׳ אחת שהיתה לה רחל בא׳
לנזוזה ובא הכהן אצלה שתתן לה ראשית הגז · כשילדה
בכור נטלו כהן · ראתה שהדבר כן שחטתי · בא כהן נטל
השתנות אמרה יהא בשר זה חרם נטל הכל · ופדויו טבן
חדש תפדה יחזו׳ אל בכור אדם · ברית מלח עולם היא לפני
ה׳ על דרך המשט ברית כרותה · כי מקום המלח נכרת וכן
יט יג הוא אומר אׁרץ מלחה לא תשב · ועל דרך הקבלה ברית
מלח עולם היא · יאמר כי הברית מלח עולם היא כלו׳ קיום
הבשר · והמלח עקרו מים ובכח השמש השולט עליו נעש׳
מלח ואם כן יש בכח המלח מים ואש וכן הברית כלולה
כא לו מסדת הרחמים וממדת הדין וזה סוד בת מי זהב · ויבאר לנו
הכתוב כי הברית הזאת מלח העולם היא כלום׳ קיום העולם
כי בו יתקיים ויכרת כשם שהמלח המקום שבו נעשה הזג
נכרת ולא יעלה בו שום צמח וכענין שכתוב ארץ מלחה
כב כה לא תשב וכתיב גפרית ומלח שרפה כל ארצה וגם היא
מקיימת הדבר במליחה והנה זה דבר והפכו האחד כלול
בחברו והפעלות משתנות אבל הענין אחד · ודע כי בשתי
נ שיות אלו הסמוכו׳ זו נתבארו משפטי המתנו׳ של כהן
ולוי · ופרשיות אלו באו הדבר לאהרן בלשון וידבר ובלשון
ויאמר · חקי התרומה ושאר המתנות שהן בין כלן עשרים
וארבע שהן לבית אהרן אמורים בלשון וידבר · חקי
המעשר לבית לוי אמורים בלשון ויאמר · בשכבר ידעת
כי מדת הכהן היא תורה שבכתב · ומדת הלוי תורת
שבעל פה · ועל כן זכתה לו תורה עשרי׳ ואובע מתנו׳ כהונת
כנגד עשרים וארבע ספרים · ותמצא בפקודי הלוי׳ שנו׳ בהם
על פי ה׳ פה שלא תמצ׳ בפקודי בני ישראל וזה רמז למה

שהיא תורה שבעל פה · דרשו רבותינו ז״ל כי על פי הדברי׳ פסוק לה ג
האלה כרתי אתך ברית לא כרת הקדוש ברוך הוא ברית
עם ישראל אלא בשביל תורה שבעל פה · ופקח עיני הלב
ותראה איך באר הכתוב כי נחלת הכהן אני ממה שאמ׳ אני במדב׳ יח ו
חלקך ונחלתך והוא מדת רחמים במקום הזה כמו וגם אני פסוק ז ח
שמעתי · ונחלת הלוי הוא המעשר שהוא רמז אל העשירית
ומזה אמר ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בישר׳ לנחלה׳ במד׳ יח כא
וכן תמצא לוי בן יעקב שהיה עשירי בבנים שהרי כתיב וכל
אשר׳ תתן לי עשר אעשרנו לך אפילו מבניו נתן מעשר לשמו׳ כח כב
להקדוש ברוך הוא · והעשירי הוא קדש וכן ויבדל אהרן דש׳ כג יח
להקדישו קדש קדשים ודרכו של רועה כשהוא מכניס צאנו
לדיר ורוצה לעשרן שמוציאן אחד אחד ומי שנכנס אחרון
יצא וראשו׳ כך השבטי׳ כש התחיל למנו׳ מבנימן שהו׳ אחרון
יהיה לוי עשירי בבנים וכן תמצא בפרקי רבי אליעזר פר׳ לז
לא עשה יעק׳ אׁא למפרע התחיל מבנימן שבמעי אמו ועלה
לוי קדש לה׳ ועליו הכתוב אומר העשירי יהיה קדש לה׳ ירד
מיכאל המלאך ונטל את לוי והעלהו לפני כסא הכבוד אמר
לפניו רבונו של עולם זה גורלך וזה מעשרך פשט יד ימינו
וברכו שיהיו בני לוי כשורות׳ים לפניו בארץ כמלאכי השרת
בשמים · אמר מיכאל לפני הקבה רבונו של עולם המשרת׳
למלך אינו נותן להם טרף מזונם לפיכך נתן להם לבני לוי
כל קדש שעלה לשמו שנאמר אשׁ׳ יי׳ ונחלתו יאכלון עד דברים יח ו
כאן בברקים · והנה הלוי מקודש ואמנם הכהן מקודש
יותר ממנו והלוי מפרסם מעלת הכהן שיתחייב לתת לו
מעשר מן המעשר שהרי הלוים משועבד׳ הם לכהנים הואיל
כתוב ואתׁנה את הלוים נתונים לאהרן ולבניו · והסתכל במד׳ ח יט
ותראה איך הזכיר הכתוב בכהן היא ובלוי הוא בכל אחד
ואחד הזכיר הפך מדתו · אמר בכהן ברית מלח עולם היא ·
ואמר בלוי היא׳ ללמדך שאין פרוד במחת אלא חבור ויחוד
שלם וזו כלולה בזו ומנינו זה הזכיר בכאן לשון היא המורה
על מדת הדין מצד אחד באמרו היא ומורה על מדת רחמי׳
שהוא חציו ראשון של ה׳ המיוחד · ומלת הוא שהזכי׳ בלוי
מורה על מדת רחמים מצד אחד באמרו הוא ב לשון זכר
ומצד אחר מורה על מדת הדין בהיות כולל חציו האחרון
של שם שהוא מדת הד׳ן · ללמדך שהאחת כלולה בחברתה
וכדמיון זה תמצא ביעקב אבינו ודוד המלך עליו השלום
שהוכי׳ כל אחד הפך מדתו׳ יעקב שכתו׳ בו תתׁן אמת ליעק׳ מיכה ז כ
אמר האלהים הרועה אותי ודוד עליו השלום שכתוב בו
משפטיך למלך תן אׁמר יי׳ רועי לא אחסר · והנה באר כל קנים נב
אחד ואחד בענין הפרטים בהפך מדתו · בארצם לא תנחל · דם כג
דרשו רזל בארצם לא תנחל בשעת חלוק הארץ · וחלק לא
יהיה לך בתוכם בבזה · אני חלקך על שלחני אתה אוכל ·
כלו׳ שיזכה משלחן גבוה באותן חקי שזכתה לו תור׳ ולבני
לוי לפי שכצינו בכהונה והיתה לו ולזרעו אחריו שהכהונה
נמשכת לזרעו של אהרן לעולם דור אחר דור · אבל בלויה
לא מצינו לשון אחריו ואם כן מאין לנו שהלויה נמשכת
לעולם כמו הכהונה לכך אמ׳ הכתו׳ ולבני לוי ואו׳ מוסיף על
ענין ראשון מה הכהונה לעולם שכן הזכיר בה למעלה חק
עולם ברית מלח אף הלויה חק עולם ברית מלח ובפרשיו
הללו נתקיימה הכהונה והלויה לזרע אהרן אח׳ שנדגו
המערערי׳ ונלכדו בפח מעשיה׳ ונפלו ממעוצותי׳ יוספני זח
היתה פריחת המטה אות בענין שכתו׳ פרח מטה אהרן לבני
לוי כמו שהזכרתי למעלה · והפריחה הוא סימן מחיות
וצמיחת פורענו׳ לכל מערער כשם שמצינו בעזיהו · וכן
מצינו בכתובים שהפריחה הוא סימן מהיות בין לפורענות

בין לשכר · לפורענות הוא שכתוב בפרוח רשעים כמו עשב · לשכר שכן נאמר בזמן הגאלה פרוח תפרח ותגל אף גילת תנן כבוד הלבנון נתן לה הדר הכרכל והשרון המה יראו כבוד ה׳ הדר אלהינו · וכתיב אהיה כטל לישר׳ יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון · וכן אמר שלמה עליו השלום וכעלה צדיקים יפרחו · וכן אמר דוד אביו עליו השלום צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגא שתולים בבית ה׳ בחצרות אלהינו יפריחו ·

זאת חקת התורה

בני שמור אמרי ומצותי תצפון אתך · שמור מצותי וחיה ותורתי באישון עיניך ·

שלמה

המלך עליו השלום ידבר תמיד בספר משלי בשם החכמה וקרא כל המצות שבתורה שהן תרי״ג אמרי ומצות וכן קראן דוד אביו עה״ש אמרות יי׳ אמרות טהורות · המצות כלן על שלשה חלקים מצות מקובלות ומצות מושכלות ומצות שאין טעמן נגלה ומבואר · מצות מקובלות הן המצות שאין האדם מוצאם בשכלו בלתי קבלה כמצות התפילין והציצית והמילה והסכה והשופר והלולב וכיוצא בהן והנה כלן הן מצות אלהיות והן הנקראות עדות לפי שהן עדות גמורה על האלהות ועדות גמורה על חדוש העולם כמצות השבת והשמטה והיובל ומזה יקרא החלק הזה בכתובים עדות ואדברה בעדותך וגומר גם עדותיך שעשועי · מצות מושכלות הן המצות שהאדם מוצאם בשכלו אלו לא נתנם התורה כענין הגזל והאונאה והרציחה והגנבה וכיוצא בהן ומצות הללו יקראם הכתוב משפטים · מצות שאין טעמן נגלה ומבואר הן מצות הכלאים ובשר בחלב ושעיר המשתלח ופרה אדומה ואלה יקראם הכתוב חקים וזהו שנזכר במשנה תורה וכי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה׳ אלהינו אתכם ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה׳ וגומ׳ באר הכתוב כי האלהות הותחל להתפרסם בין האומות בצאת ישראל ממצרים ולפי שנתפרסם בשכילנו ושעשה עמנו להפליא לכך נתחייבנו לקבל מצותיו אלה שה׳ שלשה חלקי עדו׳ וחקים ומשפטי הזכיר עדות על המצות המקובלות והזכיר משפטים על המצות המושכלות והזכיר חקים על המצות שאין טעמן נגלה בתורה וכן אמר שלמה עה״ש בכאן בני שמור אמרי על המצות המקובלות שמור מצותי וחיה על המצות המושכלות שבהן יחיה האדם ובהן ישוב המדינות ואמר ומצותי תצפון אתך על החקים שהם צפוני׳ ונעלמים ואין טעמן נגלה בתורה אלא שהן חקה וגזרת מלך כענין פרה אדומה הנקראת חקה וזהו שכתוב זאת חקת התורה אשר צוה ה׳ לאמר דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה תמימה וגומ׳ נסמכה פרשה זו לפרשת מתנות כהונה לפי שפרה אדומה היא טהרתן של ישראל ללמדך שאף טהרתן של ישראל על ידי כהן · חקת התורה פרשו המפרשי׳ לשון חק וגזרת מלך כדבר שאין טעמו נודע לבריות והן תמהין עליו כענין פרה אדומה שהיא מטהרת את הטמאים ומטמאת את העוסקים בעבודתה והאמת כי פרה אדומה מכלל החקים שאין טעמן נגלה ונודע אבל עקר לשון חקה כלשון חקיקה ירמוז לדב׳ החקוק ומצוי׳ למעלה והנרמז לישראל בפרה אדומה ולכך נקרא חלק אחד מן המצות חקים נאמר כאן חקת התורה ונאמר בשעיר המשתלח והיתה לכם לחקת עולם · ובכלאים את חקותי תשמרו ועוד נקראים חקים מלשון גבול כענין שכתוב אשר שמתי חול גבול לים חק עולם לא יעברנהו · חקות ירח וכוכבים לאור לילה כלומר גבולים היום והלילה וזה להורות שנעצור המחשב מלהרהר בהם ולא נעבור גבול מפני עומק השגתם וצריך אתה לדעת שיש הפרש בין חק לחקה כי המצוה הנקרא חק היא הנמשכת ממדת זכור כענין שכתוב בפסח מצרים לחק לך ולבניך · כי חק הוא מכריע וכן בספר יצירה ולשון חק מכריע ביתים ובברכת מילה חק בשארו שם ובתפלת יום הכפורים כי חוק לישראל הוא · והמצוה הנקרא חקה נמשכת ממדת שמור וזהו את חקותי תשמרו הנאמר בכלאי ובאשת אח והזכיר לשון שמירה וכן ושמרת את החקה הזאת למועדה וכן בכאן הזכי׳ זאת חקת התורה והיתה זאת לכם לחקת עולם · אשר צוה ה׳ היה לו לומר אשר צויתי אבל הוא כלשון ואל משה אמר עלה אל יי׳ · דבר אל בני ישראל ולא אמר דברו לפי שמשה הוא העקר ויקחו אליך · טעם אליך שיעשה כן במדבר לשעה ואחרי כן יצוה שתהיה לבני ישראל ולגר לחקת עולם שיעשו כן לדורות וכן ויקחו אליך שמן זית זך וכמו שכתבתי שם פרה אדומה תמימה ולא תמימות קומה שאם היתה נמשה כשאר קדשים אלא תמימה באדמימות שאם היו בה שתי שערות שחורות או לבנות פסולה לכך היו לוקחין אותה בדמים יקרים · וכתב הרמב״ן זכרונו לברכה בהלכות פרה מצות פרה אדומה שתהיה בת ארבע שנים או בת שלש ואם היתה זקנה כשרה ואין לוקחין עגלה ומגדלין אותה · לא מצאו פרה אלא עגלה פוסקין עליה דמים ותהיה אצל בעליה עד שתגדיל ותעשה פרה שנ׳ ויקחו אליך פרה אדומה · מותר ליקח מן הגוי פרה אדומה ואין חוששין שמא רבעה שאין אדם מפסיד בהמתו · כל המומין הפוסלין בקדשים פוסלין בפרה אדומה שנאמר אשר אין בה מום בא ללמד שהמום פוסל בה בקדשים אף על פי שאינה קריבה לגבי המזבח הואיל והכתוב קראה חטאת · יתירה פרה על הקדשים שהעבודה פוסלת בה שנאמר אשר לא עלה עליה עול ובעגלה ערופה הוא אומר אשר לא עובד בה אשר לא משכה בעול מה עול האמור בעגלה ערופה עשה בה שאר עבודות כעול אף עול האמור בפרה פוסל בה שאר עבודות כעול אלא שהעול פוסל בהבין בשעת עבודה בין שלא בשעת עבודה ושאר עבודות אינן פוסלות אלא בשעת עבודה · כיצד קשר עליה עול אף על פי שלא חרשה בו פסולה הכניס לדוש אינו נפסלת עד שידוש בהוכן כל כיוצא בזה רכב עליה נשען עליה נתלה בונד עבר

ויקרא יט כג
מס יח ד
ירמיה ה כב
מס נח נד
מס נח נה
מס נח נו
מס נח נז
מס נח נח
מס נח נט
מס נח ס
מס נח סא
מס נח סב
מס נח סג
מס נח סד
מס נח סה
מס נח סו
מס נח סז
מס נח סח
מס נח סט
מס נח ע
מס נח עא
מס נח עב
מס נח עג
מס נח עד
מס נח עה
מס נח עו
מס נח עז
מס נח עח
מס נח עט
מס נח פ
מס נח פא
מס נח פב
מס נח פג
מס נח פד
מס נח פה
מס נח פו
מס נח פז
מס נח פח
מס נח פט
מס נח צ
מס נח צא
מס נח צב
מס נח צג
מס נח צד
מס נח צה
מס נח צו
מס נח צז
מס נח צח
מס נח צט
מס נח ק
מס נח קא
מס נח קב
מס נח קג
מס נח קד
מס נח קה
מס נח קו
מס נח קז
מס נח קח
מס נח קט
מס נח קי
מס נח קיא
מס נח קיב
מס נח קיג
מס נח קיד
מס נח קטו
מס נח קטז
מס נח קיז
מס נח קיח
מס נח קיט
מס נח קכ
מס נח קכא
מס נח קכב
מס נח קכג
מס נח קכד
מס נח קכה
מס נח קכו
מס נח קכז
מס נח קכח
מס נח קכט
מס נח קל
מס נח קלא
מס נח קלב
מס נח קלג
מס נח קלד
מס נח קלה
מס נח קלו
מס נח קלז
מס נח קלח
מס נח קלט
מס נח קמ
מס נח קמא
מס נח קמב
מס נח קמג
מס נח קמד
מס נח קמה
מס נח קמו
מס נח קמז
מס נח קמח
מס נח קמט
מס נח קנ
מס נח קנא
מס נח קנב
מס נח קנג
מס נח קנד
מס נח קנה
מס נח קנו
מס נח קנז
מס נח קנח
מס נח קנט
מס נח קס
מס נח קסא
מס נח קסב
מס נח קסג
מס נח קסד
מס נח קסה
מס נח קסו
מס נח קסז
מס נח קסח
מס נח קסט
מס נח קע
מס נח קעא
מס נח קעב
מס נח קעג
מס נח קעד
מס נח קעה
מס נח קעו
מס נח קעז
מס נח קעח
מס נח קעט
מס נח קפ
מס נח קפא
מס נח קפב
מס נח קפג
מס נח קפד
מס נח קפה
מס נח קפו
מס נח קפז
מס נח קפח
מס נח קפט
מס נח קצ
מס נח קצא
מס נח קצב
מס נח קצג
מס נח קצד
מס נח קצה
מס נח קצו
מס נח קצז
מס נח קצח
מס נח קצט
מס נח קצי
מס נח קציא
מס נח קציב
מס נח קציג
מס נח קציד
מס נח קציה
מס נח קציו
מס נח קציז
מס נח קציח
מס נח קציט
מס נח קצכ
מס נח קצכא
מס נח קצכב
מס נח קצכג
מס נח קצכד
מס נח קצכה
מס נח קצכו
מס נח קצכז
מס נח קצכח
מס נח קצכט
מס נח קצל
מס נח קצלא
מס נח קצלב
מס נח קצלג
מס נח קצלד
מס נח קצלה
מס נח קצלו
מס נח קצלז
מס נח קצלח
מס נח קצלט
מס נח קצמ
מס נח קצמא
מס נח קצמב
מס נח קצמג
מס נח קצמד
מס נח קצמה
מס נח קצמו
מס נח קצמז
מס נח קצמח
מס נח קצמט
מס נח קצנ
מס נח קצנא
מס נח קצנב
מס נח קצנג
מס נח קצנד
מס נח קצנה
מס נח קצנו
מס נח קצנז
מס נח קצנח
מס נח קצנט
מס נח קצס
מס נח קצסא
מס נח קצסב
מס נח קצסג
מס נח קצסד
מס נח קצסה
מס נח קצסו
מס נח קצסז
מס נח קצסח
מס נח קצסט
מס נח קצע
מס נח קצעא
מס נח קצעב
מס נח קצעג
מס נח קצעד
מס נח קצעה
מס נח קצעו
מס נח קצעז
מס נח קצעח
מס נח קצעט
מס נח קצפ
מס נח קצפא
מס נח קצפב
מס נח קצפג
מס נח קצפד
מס נח קצפה
מס נח קצפו
מס נח קצפז
מס נח קצפח
מס נח קצפט
מס נח קצצ
מס נח קצצא
מס נח קצצב
מס נח קצצג
מס נח קצצד
מס נח קצצה
מס נח קצצו
מס נח קצצז
מס נח קצצח
מס נח קצצט
מס נח קצק
מס נח קצקא
מס נח קצקב
מס נח קצקג
מס נח קצקד
מס נח קצקה
מס נח קצקו
מס נח קצקז
מס נח קצקח
מס נח קצקט
מס נח קצר
מס נח קצרא
מס נח קצרב
מס נח קצרג
מס נח קצרד
מס נח קצרה
מס נח קצרו
מס נח קצרז
מס נח קצרח
מס נח קצרט
מס נח קצש
מס נח קצשא
מס נח קצשב
מס נח קצשג
מס נח קצשד
מס נח קצשה
מס נח קצשו
מס נח קצשז
מס נח קצשח
מס נח קצשט
מס נח קצת
מס נח קצתא
מס נח קצתב
מס נח קצתג
מס נח קצתד
מס נח קצתה
מס נח קצתו
מס נח קצתז
מס נח קצתח
מס נח קצתט

בה את הנהר כפל עליה את המוסרה נתן עליה טלית אפי׳
כסות של סדין פסולה אבל קשרה במוסרה אם היתה
מורדת וצריכה שמירה כשר ואם לא היתה צריכה שמירה
פסולה שכל שאינה צריכה שמירה משוי הוא ׳ עשה לה
סנדל שלא תחליק פרש עליה טליתו מפני הצובין כשרה ׳
זה הכלל כל שהוא לצורכה כשרה ולצורך אחר פסולה
נעשית בה מלאכה מאליה או שעלה עליה עול מאליו אם
מרצונו פסולה שנאמר אשר לא עובד בה ולרצונו הרי זה
כמי שעבד בה לפיכך אם שכן עליה עוף כשר ׳ עלה עליה
זכר פסולה ואין צריך לומ׳ שהמעובר פסולה הכניס לפטמה
בתבוא ודשה מאליה כשר הכניס כדי שתינ׳ ותדוש פסולה
שהרי עשתה לרצונו וכן כל כיוצא בזה ׳ פרה שנולד בה
פסול תפדה וכן אם מתה תפדה מפני עורה אבל לא
להאכיל בשרה לכלבים נשחט לשם חולין אינ׳ מכפר לקחו
פרה מצא אחרת נאה הימנה הרי זו תפדה אף על פי שאין
בה מום ׳ אף כהן הדיוט כשר לפרה כשרפתה שנ׳ ונתתם
אותה אל אלעזר הכהן קבלת חכמים היא שזו היתה מצותה
בסגן אף על פי שעדין אהרן קיים ושאר הפרות בין בכהן
גדול בין בכחן הדיוט נשרפות בארבע בגדי כהן הדיוט ׳
אין שורפין את הפרה אלא חוץ להר הבית שנאמר והוציא
אותה אל מחוץ למחנה חוץ להר הבית לג׳ מחנות ובהר
המשחה היו שורפין אותה ׳ ושחט אותה לפניו זר שוחט
ואלעזר רואה ׳ אות׳ שלא ישחט דבר אחר עמה ולא יתעסק
במלאכ׳ אחרת שנאמר ושרף את הפרה לעיניו כשהיו עיניו
בה עד שתעשה אפר ׳ ולקח אלעזר הכהן מדמה באצבעו
שלא יקבל דמה בכלי אלא שוחט בימין ומקבל הדם
בשמאלו ומזה באצבעו הימנית מן הדם שבכפו השמאלית
שבע פעמי׳ מכוין בהאותיו כנגד פתח אהל מועד
ויצריך שיהא רואהו משם שנאמר והזה אל נכח פני
אהל מועד ׳ גמר מלהזות מקנח ידיו בגופה של פרה
ויורד מן המערכה ומצית את האש והכהן עומד מרחוק
ומשמר לה עד שיצית האור ברובה ותבקע בשנה ואחר
כך נוטל עץ ארז ואזוב אין פחו מטפח וצמר צבוע בתולעת
משקל חמש סלעים ואומר לעומדים שם עץ ארז זה עץ ארז
זה שני תולעת זה שני תולעת זה שלשה פעמים על כל
דבר ודבר והם אומרים לו הן הן שלשה פעמים על כל אחד
ואחד וכל כך למה לפי שמיני ארזים הן שבעה ומיני אזוב
ארבעה והצבוע אדום יש שצובעין אותו בפואה ויש שצובעין
אותו בתולעת הנקר גראנה והתולעת היא הגרגרי האדומים
ביותר דומין לגרעיני החרובין והתולעת כמו יתוש יש בכל
גרגיר מהם לפיכך מודיע לכל ומגלה להן שאלו הן המינין
האמורין בתורה והאזוב האמו׳ בתורה הוא האזוב שאוכלין
בעלי בתי׳ ומתבלין בו הקדרות וכורך האזוב עם הארז בלשון
של שני ומשליך לתוך בשנה שנאמר אל תוך שרפת הפרה
לא קודם שיצית ברובה של פרה ולא אחר שנעשית
אפר עמדה שרפתה חובטין אותה במקלות היא וכל
עצי המערכה שנשרפה בהן וכוברין הכל בכברות וכל שחור
שאפשר שיכתת ויהיה אפר בין מבשרה בין מן העצים
כותשין אותו עד שיעשה אפר ׳ המים שנותנין בהן אפר
הפרה אין ממלאין אותן אלא בכלי מן המעינות הנובעים
ומן הנהרים המושכין שנאמר ונתן עליו מים חיים אל כלי
ונתינת אפר פרה על המים שנתמלאו הוא הנקרא קדוש
והמי הללו משנתנן בהן האפר נקראין מי חטא והן הן שקראן
הכתו׳ מי נדה ׳ מעלות יתרו עשו נטהר חטאת זה שהאדם
הטהו אפילו טבל לקדש ועמ׳ ומשמש על גבי המזבח אינו
טהור לחטאת זה לא לשריפתה ולא למלוי הכיס ולא
לקדשן ולא להזות עד שיטבול לשם חטאת ואחר כך יהיה
טהור לחטאת וכן הכלי אפי׳ מזרק שבעזרה אינו טהור
לחטאת עד שיטבילוהו לשם חטאת ׳ רבי יוחנן בן נורי נא
היה אוכל בטהר הקדש כל ימיו והיתה סטיחתו כסדר הזב
לענין חטאת וכיצד סטהרי טמאי מת במי נדה לוקח אדם
טהור שלשה קלחין של אזוב ואוגדין אגודה אחת בכל בד
ובד גבעול אחד ושובל ראשי גבעולין במי נדה שנכלי
ומתכוין ומזה על האדם או על הכלים ביום השלישי וביום
שביעי אחר שהניח החמה וכיון שנגע כל שהוא ממי נדה
בכל מקום מעו בשר של טמא עלתה לו הזאתו אפילו נפלה
ההזאה על ראש אצבעו או על ראש שפתו אבל אם נגעה
בלשונו אינ כלום אף פי שהלשון היא באברים הגלוי לענין
טומא אינה באברי סכלוי לענין חזא ושפלה ע
הרב מספר טהר בהלכות פרה אדום ועל דרך המדרש
כתוב בפירוש רשי ז׳ל ויקחו אליך פרה אדומה ויקחו אליך
משלה כשם שהם נשתתפו בעון העגל ובזקו נזמי הזהב
כדכתיב ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב ׳ כך ישתתפו
לכפרה ויביאו משלהם פרה ׳ משל לבן שפחה שטנף
פלטרין של מלך אמר תבא האם ותקנח צואת בנה כך תבא
פרה ותכפר על מעשה העגל ׳ אדומה על שם שהחמיא
קרוי אדום שנ׳ אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו ׳
תמימה ׳ על שהיו ישראל תמימים ונעשו בו בעלי מומין
תבא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתמימות לא עלה עליה עול ׳
כשם שפרקו כעליהם עול מלכות שמים׳ אל אלעזר הכהן
כשם שנקהלו על אהרן הכהן לעשות העגל ולפי שאהרן
עשה העגל לא נתנה לו עבודה זו שאין קטיגור
סניגור ׳ ושרף את הפרה כשם שנשרף העגל
ושני תולעת שלש מינים כנגד שלשת אלפי שנפלו בעגל
ואת הוא הגבוה מכל האילנות ואזוב נמוך מכולן סימן
שהגבוה שנתגאה וחטא ישפיל עצמו כאזוב ותולעת
ויתכפר לו למשמרת ׳ כשם שפשע העגל שמור למשמרת
לכל הדורות לפורענות שאין לך פקידה שאין בה מפקדת
העגל שנ׳ וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם כך זה היה
שמור וכשם שהעגל טמא כל העוסקין בו שקבוד זרה
מטמא׳ דכתי׳ ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים ונתיב
תורם כמו דוהי צא תאמר לו כך פרה מטמאה כל העוסקים
בה ׳ וכשם שנטהרו באפרו שנאמר ויטחן עד אשר דק היטב
על פני המים ׳ כך ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת ונתן
עליו מים חיים אל כלי ובמדרש פסיקתא פרה אדומה
תמימה פרה זו מצרים שנאמר עגלה יפיפיה מצרי ׳ אדומה
זו בבל שנאמר אנת הוא רישא די דהבא ׳ תמימה זו מדי
דאמ׳ ר׳ חייא בר אבא מלכי מדי תמימי הוי אין לה בה עליה
לא עבוד זרה שקבלו מאבותיה בלבד ׳ אשר אין בה מום זו
יון אלכסנדרוס מוקדון כד חזי לשמעון הצדיק קאי על
רגלוהי אמר בריך אלהיה דשמעון הצדיק אמרו ליה בני
פלטון דידיה מקמיה יהודא את קאים אמר להו כד אנא
נחית לקרבא דמות דיוקניה אנא חמי ונצח ׳ אשר לא
עלה עליה עול ׳ זו מלכות שלא קבלה עולו של
הקדו בה אבל היא מגדפת ומחרפת שנ׳ מי לי בשמים וגו׳
ונתתם אותה אל אלעזר הכהן והוציא אותה זנומר שהוא
עתיד לדחוף את שר שלהם מכהיצתו ושחט אותה לפניו
כי זבח לי׳ בבצרה ושבח גדול וגומר׳ אמר רבי כרס שלה
גדול כארץ אדו ושרף את הפרה לעיניו ההד ויהיית ליקידת
אשא את עורה ואת בשר׳ את דמה על פרשה ישרוף היא
ודוסטיה

פסוק לב ג
יפעים ס
פסוק לב ג
מלים קו כ
יפעים לב כ
פסוק לב כ
יפעים מו כ
דכיפל כ ל
קלי פב כ
יפעים לב
דכיפל ו

ויקח כו כז וחוסטי׳ ואסטרטליטיה שנ׳ הוניך ועזבוניך מלחיך וחובליך
מחזיקי בדקך ועורבי מערכיך ע״כ ׳ ובמדרש תנחומא ויקחו
אליך פרה אדומה אמר הקדוש ברוך הוא למשה אין פרה ׳
לך אני מגלה טעם פרה אבל לאחרים חקה דאמר רב הונא
עירי׳ יט ט כתיב כי אקח מועד אני מישרים אשפוט ׳ וכתיב והיה
ויקרא יד ל ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון ׳ דברים המכסין
מכם בעולם הזה עתידין להיות צפויין לכם לעולם הבא
ישעי׳ מב י כהדיוט ממש דצפי שנ׳ והולכתי עורי בדרך לא ידעו בנתיבות
לא ידעו אדריכם אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים ׳ אעשם
לא נאמר אלא עשיתים שכבר עשיתים לרבי עקיבא וחבריו ׳
דבר אחר דברים שלא נגלו למשה נגלו לרבי עקיבא וחבריו ׳
ישעי׳ נב י וכל יקר ראתה עינו זה רבי עקיבא אמר שלמה כל זה
נסיתי בחכמה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממנו אמרתי
קהלת ז כג אחכמה זה שכתוב ויתן אלהים חכמה לשלמה ׳ וכתוב
קהלת ז כה ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת
מצרים ומה היתה חכמתן של בני קדם שיודעים במזלות
וערומים בהכמת הטיאר הוא עוף שדרשו עליו כי עוף
ג השמים יוליך את הקול אמר רשב״ג בשלשה דברים אוהב
אני את בני מזרח שאין נושקין בפה אלא ביד וכשחותכין
בשר אין חותכין אלא בסכין וכשנוטלין עצה אין נוטלין אלא
בראשית לב ז בשדה שנאמר וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל
צאני ׳ ומה היתה חכמתן של מצרים את מוצא כשבקש
שלמה לבנות בית המקדש שלח אצל פרעה נכה אמר לו
שלח לי אומני בשכרן שאני מבקש לבנות בית המקדש מה
עשה כנס כל אצטרגולין שלו צפו וראו בני אדם שעתידין
למות באותה שנה ושלחם לו כשבאו אצל שלמה צפה
ברוח הקדש שהם מתי באותה שנה נתן להם תכריכיהן
ושלחם אצלו ואמר לו לא היה לך תכריכין לקבור מתיך
הרי לך הם ותכריכיהן ׳ ויחכם מכל האדם מאדם הראשון
ומה היתה חכמתו של אדם הראשון את מוצא שבשעה
שבקש הקדוש ברוך הוא לברוא את האדם נמלך במלאכי
השר ואמ׳ נעשה אד׳ בצלמנו כדמותנו אמרו לפניו מה אנוש
כי תזכרנו אמ׳ לה׳ אדם שאני רוצ׳ לבר׳ חכמתו מרוב משלכ׳
מה עשה כנס כל בהמה חיה ועוף והעבירן לפניהם אמר
להם מה שמותן של אלו לא ידעו כיון שברא אדם העבירן
לפניו אמר לו מה שמותן של אלו אמ׳ לזה נאה לקרותו ארי
ולזה שור ולזה סוס ולזה חמור ולזה גמל שנ׳ ויקרא האדם
שמו׳ לכל הבהמ׳ והנ׳ הם שמו׳ מושכלות שהשכיל בחכמת
האותיות׳ לקרוא השמו׳ כפי טבעי הבריו׳ בגבור׳ וקלות׳
ואכזריו׳ ותמו׳ וכבר הזכרתי זה בסדר בראשית אמ׳ לו ואתה
מה שכתך אמר לפניו אדם שנבראתי מן האדמה אמר לו
הקדוש ב״ה ואני מה שמי אמ׳ לו ה׳ אמ׳ לו למה אמר לפניו
ישעי׳ מב ח שאתה אזון כל בריות דכתיב אני י׳ הוא שמי שקרא לי
אדם הראשון הוא שמי שהתניתי לבין בריותי ׳ מאיתן
תהלים פט ו האזרחי זה אברהם שנאמר משכיל לאיתן האזרחי ׳ והימן
מלכים ב ג זה משה שנאמר בכל ביתי נאמן הוא וכלכל זה יוסף
דברי הימים א ב שנאמר ויכלכל יוסף אמרו המצריים כלום מלך על עינו עבד
תהלים פט ו זה אלא בחכמתו מה עשו הביאו שבעים פתקין וכתבו בהם
שבעים לשון והניחום לפניו וקרא כל אחד ואחד בלשונו
ולא עוד אלא שהיה מדבר בלשון הקדש שלא היו הם
מלכים א ה מבינים שנאמר עדות ביהוסף שמו ודרדע זה דור המדבר
שהיו כלן בני דעה׳ בני מחול בנים שמחלה להם שכינה עון
העגל׳ ודב׳ שלשת אלפים משל ויהי שיר חמשה ואף׳ אמר
רבי שמואל בר נחמני חזרנו על כל המקראות ולא מצינו
שנתגבא שלמה אלא קרוב לשמונה מאות פסוקי׳ אלא מלמד

שכל פסוק ופסוק שאמר הביא עליו כך וכך טעמים כך
וכך משלים ׳ וידבר על העצים׳ אמר מפני מה מצורע נטהר
בגבוה שבגבוהים וננמוך שבנמוכים בעץ ארז ואזוב ׳ על
ידי שהגביה עצמו כארז לקה בצרעת וכיון שהשפיל עצמו
כאזוב נתרפא ונטהר באזוב ׳ וידבר על הבהמה והעוף ׳ אמר
מפני מה בהמה נתרת בשני סימנין ועוף בסימן אחד על
ברכות ו שהבהמה נבראת מן היבשה שנאמר תוציא הארץ נפש
חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ ׳ ועוף נברא מן המים
שנאמר ישרצו המים וגומר או מן הרקק נברא ׳ ועל הרמש
אמר מפני מה שמונה שרצים שבתורה הצדן והחובל בהן
בשבת חייב ושאר שרצ׳ פטור ׳ מפני שיש להן עורות ׳
ועל הדגים שאינן טעונין שחיטה שנאמר הצאן ובקר ישחט
חולין כח א להם אם את כל דגי הים יאסף להם הנך בשחיטה והנך
באסיפה ׳ אמר שלמה עליו השלום בכל אלה עמדתי ובפר׳
אדומה לא עמדתי אמרתי אחכמ׳ והיא רחוקה ממני והיא
רחוקה בגימטרי׳ פרה אדומה ומצינו שנעשו תשע פרות
אדומ׳ משנצטוו במצוה זו עד שחרב הבית בשניה׳ ראשונה
עשה משה שני׳ עשה עזרא ושמעון הצדיק ויוחנן כהן גדול
עשו שתים שתי׳ ושביעית שרף אליהו ושמינית שרף חנמל
הצרי ותשיעית שרף ישמעאל בן באבי עשירית עתיד לשרוף
קהלת ח ח מלך המשיח במהרה בימינו זהו שאמר הכתוב מי׳ כהחכם
ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו ועוז פניו ישונא ׳
מכלי ג יט מי כהחכם זה הקדוש ברוך הוא שנ׳ ה׳ בחכמה יסד ארץ ׳
ומי יודע פשר דבר זה הקבה שפירש התורה למשה ׳
חכמת אדם תאיר פניו ׳ אמר רבי יודן גדול כחן של נביאים
דכויל ח שמדמין דמות גבורה של מעלה לצורת אדם שנא׳ ואשמע
יקוק לא קול אדם בין אולי ׳ רבי יהודה ברבי סימון אמר מהכא ועל
הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה ׳ ועוז פניו ישונא
שהוא משתנה ממדת הדין למדת רחמים על ישראל כך
דרשו בתנחומא ׳ ועוד דרשו ארבעה דברים יצר הרע מכ׳
עליהם וכתיב בהם חקה׳ אשת אח כלאים שעיר המשתלח
ויקרא יח פרה אדומה ׳ אשת אח דכתיב ערות אשת אחיך לא תגלה
פס יח וכתיב בה ושמרתם את כל חקותי ׳ ואם מת בלא בנים
דברי׳ כה י ולא נתן לה נט יבמה יבא עליה ׳ כלאים שנאמר לא תלבש
שעטנז וסדין בציצית של תכלת שהוא של צמר מותר ׳
ויקרא יו כ שעיר המשתלח דכתיב והמשלח את השעיר לעזאזל יכבס
פס יו לד בגדיו הוא עצמו הולך למיתה ומכפר לאחרי׳ וכתיב והיתה
זאת לכם לחקת עולם ׳ פרה אדומה דתנן כל העוסקים
בפרה מתחלה ועד סוף מטמאים בגדים והיא עצמה מטהרת
ליום יג ג הטמאים זה שאמר הכתוב מי יתן טהור מטמא לא אחד ׳
כגון אברהם מהרח חזקיהו מאחז מרדכי משמעי ישראל
מאומות העולם העולם הבא מן העולם הזה מי עשה כן מי
צוה כן מי גזר כן לא יחידו של עולם תמן תנינ׳ בהר כינ׳ ס
באדם טמא והוא כחצי פול ואם פרחה בכלו טהור עד כאן
בארנו המדרש הזה החדוש הגדול הנמצא בארבע מצות
אלו שנקראו חקות אשר לב כל חכם קטן מהכיל דעות׳
נשגבות שבהן ויצר הרע מתפתה אחריה ׳ כל שכן במצות
פרה שיש לתמוה עליה שהיא בעצמותה וגופה כוללת דבר
והפכו טומאה וטהרה שהיא מטמאה כל העוסקין בה והיא
מטהרת הטמאים באפרה ואפילו אבי אבות הטומאה כגון
חרב וכל שאר מיני מתכות שנגעו במת הרי הן טהורין
במומאתן בהזאת שלישי ושביעי והיאך אפשר להמצא
טהרה מתוך טומא׳ ומי יוכל להוציא טהור מטם׳ ולכך הביא
פסוק מי יתן טהור מטמא וכן נגע הבהרת שהאדם מטמא
כשיש׳ חצי פול שיהיה במקו׳ אחד מגופו ואם ישוב כל גופו

בהרת מראשו ועל רגליו הנה גם זה פלא ודבר תמה והוא
גם כן טהור מטמא וכן במסכת נדה פרק קמא מי יתן
טהור מטמא זה חלב מן הדם דם האשה נעכר ונעשה חלב
ומטעם זה יסד הקליר בסלוק פרשת פרה שאמר המרת
בבית הבית טהור יצא מתוכו הבית טמא וקרא לבטן האשה
בית והופירוש מה ששנינו במסכת חולין פרק המקשה
האשה שמת ולדה בתוך מעיה והושיט החיאת ידה וגגעה
בו החיה טמאה טומאת שבעה ואשה טהורה עד שיצא
הולדי ועל דרך הקבלה פרה אדומה רמז לתורה שבעל
פה מדת הדין הקשה שהיא הגורמת כל טומאה והנה ענוד
או מסורה ביד אלעזר כדי שתעשה על כונתו למדת הדין
הקשה ולא יחשבו מחשבה רעה בעבור שהיא נשחטת בחוץ
ועל כן הקדיואם זאת חק התורכלום זאת המצוה המחודש
שאתה רואשצריכתור לעשותה חוץ למקדש אל תחשוב
שתהיה הכונה חוץ להקדוש ברוך הוא חס ושלום כי
נחקקת היא מן התורה היא תורשבעל פה והיא מדה ששי
ואף על פי שענין הפר עמוק עמוק מי ימצאנו במדה ששי
תמצאנו כי היא הגורמכל טומאה וכן הטומא מתפשט עד
שש מעות וכמו שאנא בסמו והמדה הזאת ששית היא
מדתו של יצחק העקודה ממדת החסד הסוד ויעקד את
יצחק בנו שאלמלא כן תחריב את העולם בדין ותשרפנו
בשלהבותיה ועל כן בעל הרחמים יתעלה אשר מחשבותיו
אינו הפליא לנו העצה הגדיל תושיה כיצד יקחו ישרא מדת
הדין הקשה להשלימה ותחזור רפה זהו לשון ויקחו אליך
פרה והיא אדומה והיא תמימה בלי מום וזהו אשר לא עלה
עליה עול השעבוד כשאר המדות אשר למטה ממנה שכן
בית המקדש נקרבית קדשנו ותפארתנוכתיויהן לשבי עוז
ותפארתו ביד צר והכרובים גלו עם שאר הכלים ולא מצינו
בהם גניזכי אם במנור ובארון אבל זו שלמעלמהם נקראי
כתי גנזי וכבר הזכרתי זה בסוף בראשית וחבן זה
שהיתה נשחטת חוץ למקדש מפני שהיא להעביר רוח
הטומאולכך מטהרת הטמאבמיחיי כלי כי בן הטהרת
נשפעה ממדת החסד שהיא למעלה ממדה זו גורמת כל
טומאה וצריך שתשכיל כי קצת ממשכילי האמת נסתפק
להם בסה שנעשת חוץ למקדש אם היה לתוקף קדושה
שתהיה קדש קדשים לגמרי ומדרגתה יותר מכל הקרבנו
הנעשים במקדש עד שאין להשוותה להם או אם היה
למעוט קדושתה שהיא חול עד שאין ראוי לעשותה במקום
הקדש ושאלו בזה אם היא קדש קדשים היאך היא
מטמאת הטהורואם היא חול היא מטהרת הטמאי
וקצת השיבו כי האמנקדש קדשים היא ומדי שהימטמאה
את הטהורים בעבור הטהור ישוב טמא בנשתו אל הקדש
הטהור של מעלה ועל כן היא מטמאה את הטהורים כי
כל המעלות הטהורות טמאות לה בקרבתם אליה ועל כן
אמר הכתוב כל הנוגע במזבח יקדש כלומר ישרף כי הקדש
הגמור יחדה מפני הקדש של מעלה ממנו וכן הטהור
הגמור נדחה מפני הטהור שלמעלה ממנו ואכרו
אש זוחה אש אש אוכלת אש והוא אש דשכינה דאמ
מר הושיט אצבעו ביניהן ושורפן כדאית במסכת יומא ומה
במלאכי השרת כתיב אש אוכלת אש וכן אמרו במדרש
כשעלה משה למרום הגיע עד מקום מתניאל המלאך אמר
לו למשה עלה עד מקום סנדלפון המלאך אמר לו מתיר
אני שמא ישרפני אש סנדלפון עד כאן והנה לדעת קצתם
תהי קדש קדשי לגמרי אבל הנכון לפי מה שחזכרתי למעלה
שקצת קדש וקצת חול קצתה חול בהעבירה רוח חטומאה
וקצתה קדש שכתוב קראה חטאת ולכך עשו בה מעלות
יתרות על שאר הקדשים ועל כן היא מטמאה את הטהורים
מצד קדש שבה ומטהרת הטמאים מצד חול שבה בהעבירה
רוח חטומאה מעליהם וכדי ללמוד על טעם פרה שהיא
להעביר רוח הטומאה לכך הוצרכה בפרשה להזכיר מיד
טומאת המת ושאר הטומאות כי אין טומאת בעלי חיים
המתי אלא בסבת הכח המסית והכח הזה נקרוח המושל
ונקראגם כן ההר הגדול אשר לעתיד יהיה למישור בזמן
מלך המשיח שישרוף העשירית הנוגע במת הוא יתחטא
בו במי אפר פרה שהיא מטהרת טמא מת וכטאן יצא
המנהג שלנו ברחיצת ידים אחר שבאים מן המת רמז למי
אפר פרה והוא גם כן רמז לתחית המתי שכל העולם יהיה
נזהר מן הטמאות הוא מאמר הנביא וזרקתי עליכם מים
טהורי וטהרתם גם תלישת העשבי רמז לזה כי העשב לעת
ערב ימולל ויבש ובבקר יציץ על שם שכתוב יציצו מעיר
בעשב הארץ ולא יתחטא את משכן ה טמא אם
נכנס לעזרה אפילו בטבילה בלא הזאה וטעמו את משכן
ה טמא וכן לכל יבא גבורתך. לכל שיבא ורבים כן בחסרון
שין ולמטה כשהוא אומר כי את מקדש ה טמא טעמו
באשר את מקדש ה טמא מלשון כי יקרא קן צפור ואם
משכן אף על פי שאין קדושתו קדושת עולם בית
עולמים ואמר מקדש אף על פי שלא נמשח בשמן המשח
כמשכן והרמבן זל פירש כי בכאן חייב כרת על הנכנס
למשכן בטומאה אפילו טבל כיון שלא הזה עליו מי אפר
פרה ולמטה שאמר מקדש חייב כרת על האוכל בשר קדש
בטומאה וכבר הייב כרת באובל מבשר זבח השלמים
וטומאתו עליו ויהיה מקדש ה כמו קד ה את מקדשו ממנו
והפרש תכלול חיו כרת על טומא מקדש וקדשיו ויתכן לומ
כי משכן ומקדש בא לרמוז כי בית המקדש של מטה הוא
דוגמ בית המקדש של מעלה וכנגדו וכן הוא אומר מכון
לשבתך פעלת יי מכון לשבתך בכאן המשכן כנגד המקדש
והכונה שהוא מטמא המשכן והמקדש גם כן שהוא כנסת
ישראל בית המקדש של מעלה ועל זה כתב הרב כי את
מקדש ה טמא רמז למקדש המקדש ובלופר לכנסת ישרא
שהיא מקדש למקדש של מטה ושורה שם או לכנסת
ישראל שהיא מקדש למקדש של מעלה והו השם המיוח
ומפני שמקדש של מטה כנגד של מעלה לכך אם משכן
ומקדש וכן כתי בנה בניתי בית זבול לך בית מכוון כנגד
זבול ופסוק מלא מצינו ירושלם הבנוי כעי שחובר לה יחדו
ווהו סוד הלשון בשם ירושלם המור על שנים כלשון עינים
אזנים וכיוצא בהם ואות יוד שחסר הוא בית המקדש של
מעלה היא הא אחרונ שבש ולכך תמצ ה ידושלם מלאים
במקר לרמוז כי ההא חובר לה בזמן השלמות אדם כי ימות
באהל הוא הדין בבית אבל הזכיר אהל מפני שישראל
במדבר היו יושבי אהלים והכתוב אזהרה לשעה ולדורות
ומכאן שאין מטמאין באהל אלא ישראל הקרוין אדם
שנאמר אדם אתם ואף על פי שמצינו באומות ונפש אדם
אי אלף כבר תרצו התם בינמו פהבא על יבכתו התם משו
בהמה וכן נמי כה שכתוב רבוא אדם אשר לא ידע ונומר
התם מפרש נמי משום בהמה כלומר שלא נקראו האומות
בשום מקום אדם בלבד אלא אם כן יזכיר הכתו בהמה ומה
שכתוב בקום עלינו אדם כבר דרשו בו בפרק קמא דמגלה
אדם ולא מלך ומה שכתוב ואתן אדם תחתיך כבר דרשו
בברכות אל תקרי אדם אלא אחם ומה שכתוב אשר
יעשה אות האד ודרשו רבותינו ברוגם לברכה כתן לוי וישרא
לא

ם סל
נ ם

פלוס עב ב

פלוס עב ו

דנדים נב

פסוק עו יח

פלכ"ם ם ו
פלוס קכה

פלוס קכו
יבמים עג
ויקרא יח

לא נאמר אלא האדם מלמד שאפילו גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול כן דרשו בסנהדרין אך פירשו בזה כי הוא פיתור הה"א שבא לרבות אפילו גוי שהרי לא אמר אשר יעשה אותם אדם · ומה שאמר ירמיה אשר שמתי לך אותות ומופתים בארץ מצרים ובישראל ובאדם אדט המצרי לפי שהמכות ההם היו פורענות · כל הבא אל האהל טמא וכל שכן הנושא את המת שהרי בנבלה כתיב והנושא את נבלתה · ומה נבלה שאינה מטמאה טומאת שבעה מטמאת במשא קל וחומר המת שמטמא טומאת שבעה שמטמא במשא אבל שתק הכתוב להזכיר טומאת משא במת מפני שהוא קל וחומר מאהל ומה כל הבא אל האהל טמא לא כל שכן הנושא ושתק הכתוב כדרך ששתק מאסו הבת שהוא קל וחומר מבת הבת או אסור אבילת בשר בחלב שהוא קל וחומ' מבשול · בחלל חרב או במת · היה לו לומר בחלל או במת ומה שהזכיר חרב דבר הכתוב בהווה וכשאמר בחלל חרב הוא הדין בחלל אבן ועץ · דרשו רבתינו ז"ל חרב הרי הוא כחלל והטעם לפי שהחרב עלול הוא אצל הטומאה והרי הוא אבי אבות כחלל עצמו כשנגע במת כי הוא סבת ההשחתה ומצד הכח המשחית ומה שיש לו דין חלל הוא לטמא אדם וכלים טומאת שבעה אבל לא לטמא באהל ממה שכתוב אדם כי ימות באהל אדם מטמא באהל ולא חרב שאלו היה החרב שנגע בו האדם מטמא באהל היו כל הכהנים אסורין ליכנס בבתים שבכלן יש חרב טמא ויהית מטמא אותה באהל וכענין ששלח הרבי חיים ז"ל מאשבנז לרת"ל אי זה בית אשר תבנו לי ומה שאמרו חרב הרי הוא כחלל אין להבין בו חרב דוקא אלא הוא הדין לכל מיני מתכות שאם נגעו במת דינן כמת עצמו ואין להבין בו החרב שנהרג בו החלל כדעת מקצת הגאונים ז"ל אלא ודאי כל שאמיני מתכו יש להם דין חרב וכולן כחלל עצמו אם נגעו באבי אבות הרי הן אבי אבות ואם נגעו באב הטומאה הרי הן אב הטומאה זה הכלל כל מיני מתכות דינם כחלל להיותם עלולים אצל הטומאה במי שנוגעין להיותם כמוהו וזה ממה שאמרו במסכת שבת פרק הזורק אמר שמואל והוא שקשורה בשלשלת של ברזל והני מילי לענין טומאה דרחמנא אמר בחלל חרב חרב הרי הוא כחלל וזה מבואר שהחרב והשלשלת של ברזל שוין לענין טומאה ועוד בפרק קמא דפסחים הכא בנר של מתכות עסקינן דרחמנא אמר בחלל חרב חרב הרי הוא כחלל וזה ברור בשנגע הנר במת לא שנהרג בו ושנינו במשנה אבות חטומאה השרץ ושכבת זרע וטמא מת וכיוצא בהם הוא אב הטומאה הרי הכת עצמו אבי אבות הטומאות ומן הידוע כי הטומאה מתפשטת עד ששה מעלות ולא יותר ואלו הן שש מעלות הטומאה אבי אבות שני לו אב הטומאה · שלישי לו ראשון לטומאה · רביעי לו שני בחולין · חמישי לו שלישי בתרומה · ששי לו רביעי בקדש · לא מצינו טומאה עולה למעלה ששה כי הטהרה דבקה במעלה והשביעית הנקראת מים טהורים בזמן הגאולה כענין שכתוב וזרקתי עליכם מים טהורים ובזמן הגלות נקראת שערי דמעה שהדמעה באה מכח המי ואמרו רבותינו ז"ל כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה והמעלה השביעית נקרא אצל רבותינו ז"ל מי העליוני והיא מדת החסד שהיא שביעית ממטה למעלה ונקראו מים חיי הוא שאמר הנביא ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלם והיא ירושלם של מעלה ומזה תמצא בפרשת יום שני חמשה פעמים מים ויום שלישי שני פעמים מים והכל שבעה כי מלאכת המי לא נגמרה עד יום שלישי ודרשו רז"ל

במסכת מכשירים פרק ח' שבעה משקין הן · המים והיין והשמן והדבש והדם והחלב · הראשון כנגד המים שהם משקה · והששה כנגד ששה תולדות שיש בו וכל אחד משבע משקין הללו הזכיר בו הכתוב לשון שתיה או לשון השקאה · המי דכתיב ויצאו ממנו מים ושתה העם וכתיב השקיני נא מעט מים · היין דכתיב יין ושכר אל תשת וכתיב ושקיתם אותם יין · השמן דכתיב משחה שמנים · הדם דכתיב ודם חללים ישתה וכתי' ואכלתם בשר ושתיתם דם · החל נקרא מים דכתיב ויבקעו המים מלא הספל מים · הדבש דכתיב ויניקהו דבש מסלע · החלב דכתיב ותפתח את נאד החלב ותשקהו · והוה הטהור על הטמא · דקדק רבי עיקבא בגמרא דיומא ממה שכתו' על הטמא ולא אמ' עליו שבא ללמד שאם הזה על הטמא טהור ועל הטהור טמא ואמ' כי על זה אמ' שלמה עליו השלום אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממנו · ומזה מי הנדה יבבס בגדיו · כיון שהוא טהור והוא מטהר את הטמא למה יטמא שיהא טעון כבוס בגדים אבל הוא טמא מקלוח המים שהוא חוזר על המזה שמקבל טומאה ממנו ולכך יכבס בגדיו כך שמעתי · אבל דעת רז"ל בגמרא דיומא שאין המזה טעון כבוס וכך אמרו מאי מזה נושא והאי דאסיק קרא למזה בלשון נושא משום דנושא מי נדה אינו טעון כבוס בגדים אלא כשיעור הזאה דהיינו כדי שיטבול ראשי גבעולין · וכל אשר יגע בו הטמא יטמא והנפש הנוגע תטמא · פירו והנפש הנוגעת במה שיג בו הטמא תטמא והוסה שאמרו זכרונו לברכה דקריב כדיקר · כל העדה מדבר צין · עדה שלמה שכבר מתו דור המדבר ועתה באו הבנים אל ארץ כנען בחדש הראשון ושנת הארבעים היה ודע שאין בתורה כלל שום מעשה או שום נבואה רק בשנת ראשונה ובשנת הארבעים וישב העם בקדשי קדש הוא שם עיר והיא מדבר צין וכן כתוב במסעות בסדר אלה מסעי ויחנו במדבר צין היא קדש ואין זה קדש ברנע כי קדש ברנע מדבר הוא שכן כתיב יחיל י' מדבר קדש ומדבר צין אינו מדבר סין חכתוב בסמך כי אותו הכתו בסמך הוא מדבר אחר בין אילים ובין סיני והוא שכתוב ויסעו מאילים ויבאו אל מדבר סין אשר בין אילי ובין סיני וזה יורה כי מדבר סין בסמך מדבר בפני עצמו אינו מדבר צין הכתוב בצדי וגם אינו מדבר סיני שכן כתוב בלה מסעי ויסעו מים סוף ויחנו במדבר סין וכתי' ויסעו מרפידי ויחנו במדבר סיני זמונה והולך חמש מסעו בין מדבר סין ומדבר סיני ודע כי ימים רבי ישבו בני ישר בעי הזאת ששמה קדש הוא שכתו' ותשבו בקדש ימים רבים דרשו רבותינו זכרונם לברכה כל מקום שנאמר וישב אינו אלא לשון צער ולפיכך כתי' ותמת שם מרים וסמך מיד ענין הסלע שהיה סבה למיתת משה ואהרן במדבר ולא זכו ליכנס לארץ · ולא היה מים לעדה · כשמתה מרים נסתלק הבאר כי היה הבאר בזכות מרים שהיה לה זכות המים כמשה שנ' ותתצב אחותו מרחוק · ומה שנסתלק עתה במיתתה ראיה שבזכותה היה עמהם ומכאן שכל ארבעים שנה היה להם הבאר ואמרו במדרש אז ישיר ישר את השירה הזאת שירה זו נאמר בסוף ארבעי שנה והבאר נתן להם מתחלת ארבעים · ולו נועצו בגוע אחינו · במיתת אחינו הם דור המדבר שמתו · ויפלו על פניהם · להתפלל · וירא כבוד ה' אליהם אבל לא נראה לעיני בני ישראל · והשקית את העדה ואת בעיריהם מכאן שחס הקדוש ברוך הוא על ממונם של ישראל · וברתם אל הסלע לעיניהם · הסלע הזה הוא הצור שבחורב והוא נארת של מרים על דעת רבותינו זכרונם לברכה ומצינו לו

בתורה

טעות ו' רשפי כ' ויקרא ו' ירמיה נ' ישעיה נ' במדבר נ' יחזקאל ל' טופטים ל' דברי' נ' טופטי ל' קהלת ו' ג

תליס כט

טעות יו ב

טעות כ ד

יחזקאל לג כה

ישעיה לב כ

ויקרא יא מ

בתורה ארבעה שמו׳ עין משפט וצור וסלע ובאר׳ עין משפ׳
הוא שכתוב בלך לך וישובו ויבואו אל עין משפט היא
ט קדש ונקרא כן על שם שבו נדון משה׳ צור שנאמר הנני
עומד לפניך שם על הצור בחורב׳ונקרא צור על שם השכינ׳
שנגלית שם וכאן בקדש שלא נגלית נקרא סלע שנאמר
ודברתם אל הסלע׳ באר׳ שנאמר היא הבאר אשר אמר
ה׳ אל משה לפי שנסתלק במיתת מרים חזר עתה בזכות
משה ועל כן הזכירו בהא הידיעה שנאמר ודברתם אל
הסלע׳ ודע כי רבו הדעות בפרשה הזאת ונחלקו המפרשי׳
זכרונם לברכה בחטאו של משה מה היה דעת רשי׳
זכרונו לברכה כי משה רבינו עליו השלום לא נצטוה
בהכא׳רק שידבר אל הסלע שיוציא מים בשמו של הקדוש
ברוך הוא שנאמר ודברתם אל הסלע ומה שצוה עליו
לקחת המטה לא בשביל ההכאה שהרי מצינו כל
האותות שהיה משה עושה מטה האלהים בידו כענין
יא שכתוב ואת המטה הזה תקח בידך אשר תעשה בו את
האותות׳ אבל החטא היה במלת ויך שהכה את הסלע ולא
דברו כמו שנצטוו ודברת׳ל הסלע ועל כן חל העונש בשניה׳
כי שניהם הסכימו בהכא׳ ולא דברו ובזה היו מחלישין כח
הנס שהיה ראוי הסלע להוציא מים במצותו של הקדוש
ב״ה בדבור בלבד ואלו נעשה כן היה השם מתקדש שהיו
אומרים ומה סלע זה שאינו יודע ואינו שומע בקיום
דברי השם קל וחומר אנו אבל כשנעשה על ידי הכאה היה
פתחון פה אצל מחוסרי אמנה לומר שהיה ענין נעשה
בדרך חכמה ותחבולה ולא על דרך נס ועל זה אמר יען
לא האמנת׳ בי להקדישני לעיני בני ישראל כי עם הדבור
בלבד היו מקדשים שם שמים׳ ודעת הרמ״בם ז״ל כי החטא
למשה במלת המורים שכיעס עליהם באמרו כן ומשבא
לכלל כעס בא לכלל חטא והקדוש ברוך הוא דקדק עליו
שיהיה אדם גדול כמוהו כועס לפני עדת בני ישראל בסקו׳
שאין ראוי בו הכעס וכל כיוצא בזה בדין האיש ההוא
חלול השם מפני שתנועותיו כלן אל הצלחת העולם
הזה והעולם הבא ואיך יראה עליו הכעס והוא מן הפעלות
הרעות ולא יבא כי אם כתכונה רעה בנפש ועל זה אמר
מריתם את פי כי היו ישראל חכמי׳ גדולי׳ אשה קטן׳ שבהם
היתה ב׳חזקאל בן בוזי וכאש׳ ראוהו שכע׳ והוא ע״ה אין בו
פחיתות מדה חשבו כי הש״ כעס עליהם בנקשת המי׳ ולולי
זה לא היה מש׳כועס ואנחנו לא מצאנו בזה כעס לש״ ע״כל
ז״ל׳ דעת רבינו חננאל כי החטא היה במלת נוציא כי
כשאמרו נוציא לכם מים בלשון רבים ולא אמרו יוציא תלו
הגדולה בעצמן וחשבו קצת ישראל שכיון שנגלה הש״ על
הצור בחורב וכאן לא נגלה כי משה ואהר׳עשו כן בחכמתן
שהוציאו מי׳מן הסלע ולא מאת ה׳ היתה זאת וזהו שאמר
להקדישני שאתקדש לעיניהם ויהיה לא האמנתם בי לשון
יוצא אל בני ישראל והנה הכתובים יסבלו כסקצת דעת
הרבנים האדירים האלה אבל אין ענין הפרשה מתישב על
הלב בפירוש אחר מהם כי נכון היה פירוש רשי׳ ז״ל אלו
היה הדבור בלבד נס ולא כן ההכאה אבל בודאי ההכאה
גם גדול כמו הדבור אצל הסלע הכל שוה וכיון שאמר
לו השם יתעלה קח את המטה לא לחגם רק להכאה׳ גם
דברי הרמ״בם ז״ל שאמר על עצמו שהתיר בזה קשר אחד
מספקות התורה היו נכוני׳אלו מצינו כעס למשה כי שמעו
נא המורי׳ היה תוכח׳ולא כע׳ואחרן שנענש גם הוא לא כעס
מעולם כי מדתו הית׳ מדת השלום׳גם לפרש״ז ז״ל אלו אמר
הבתו׳מן הסלע הזה נוצי׳ דרך משישות היו תולין הגדולה

בעצמן והיה פי׳נכון וברור ועם כל זה הוא מתישב על הלב
יותר מכלן אבל כדרך התמה אמרו כן המן הסלע הזה יש
למו כח שנוציא לכם מים אלא שהקבה יפליא לעשות
עמכם בדרך הנס׳ועל דרך הקבלה החטא היה במלת פעמי׳
ועם זה נסתלקו כל הקושיות ונתרו כל הקשרים ובאור
הענין בסודו כי השם המיוחס שירד על הר סיני הוא שנגלה
בחורב על הצור שהוא מקום ל״׳משכנות לאביר יעק׳ובתי׳
הנה מקום אתי ונצבת על הצור וכן כתיב בחורב הנני עומד ממוש לנב
לפניך שם על הצור בחורב וצוה לו בהכאה שנאבר והכית סס יו ו
בצור׳ ובאור הנני הנה אני כי מלת אני במקומות הוא סס
השם המיוחד ומפני שכל ישר׳ היו רואים בעיניהם כבוד
י״׳והיו יודעים בזה כי שם השם המיוחד על כן לא הכה
אלא פעם אחת׳אבל כאן בצור של קדש לא פיר׳ לו כן ולא
נגלה להם ככו״׳כאש׳נגלה להם שם אלא שנצטוה לקחת
המטה להכות הסלע לעיניהם ועל כן הסכימו שניהם
להכות פעמים כנגד הצור והשם שחשבו שהשכינה עמהם
בכעס וצריך להמשיך הכח והרצון מן הברכה העליונה
מלפני לפנים׳ והנה הם לא חטאו במחשבת׳בזה כלל אבל
חטאתם היו מצד שלא נתקדש השם לעיני בני ישראל
וזהו ויתעבר י״׳בי למענכם׳וכתיב גם בי התאנף י״׳בגללכם׳ דברים ג כ
וחשבו ישראל שמא חו״ תשש כחו וזהו החטא כי הידה סס ו נ
מעוט אמונה באלהים והנה ראוי להאמין בו ומזה אמ׳לא
האמנת׳בי לא שמתם אמונה בשמי הוא האלהי׳אשר נקרא
שם הוא יוה״ יעקב׳ואהפכי הצור אגם מים׳וזהו לשון כריתם
פי הו׳מריתם פי הנקר׳בכל מקו׳פי י״׳וכן אמרו במדרש צדי׳
הוא י״׳כי פיהו מריתי פיהו ופו׳סרסורו והו׳ משל הסרסור פיכס ס יח
והאדריכל שהזכירו רבותי׳בבריא׳עולם ובמקום אחר הזכיר דכרי׳ נב נ
מעלתם בי כלום כפרת׳בי בשמי והנה החט׳מבוא׳ומפורש
בכתובי׳ כי מתוך מה שהכתוב מאשים אות׳בלשונות אלו
לא האמנתם בי מריתם בי מעלתם בי אנו מבינים בסדה
היתה החטא הזאת להם שלא חטאו אלא שגרמו׳ וכן
דרשו רבותינו זכרונם לברכה מעלתם בי גרמתם שלא
נתקדש השם ויורה על זה לשון משה בתחנתו כשהידה
מרצהו שאמר לו אשר מי אל בשמי׳ובארץ אשר יעשה דנריס נ כב
כמעשיך וכגבורותיך׳ ויש לך להתעור׳כי כשם שמצינו
בתחלת נבואתו של משה בסנה שנעשו שם אותו׳ ראוין
למדת הדין כענין המטה שנעש׳ נחש וידו מצורע׳והמי׳דם
כן אמרו חכמי האמת בכאן כי בתחלה הטיף הצו׳ דם והוא
שדרשו הן הכה צור ויזובו מים ואין זיבה אלא דם שנאמ׳ כי פקיס סס כ
יזוב דמה׳ ולא מצינו בנבוא׳משה רמז בזה אבל בדברי ויקל מו כח
הקבלה שהם נביא׳וכתובי׳ דוד אמ׳הן הכה צור ויזובו מים יפמיס סס
מצור חזיל למו ויבקע צור ויזובו מי׳ וזה נרמז בלשו׳ההפכי פקיס קיד
הצו׳אגם מים׳כלו׳מדם למי׳ ולפי שחטאו בצור היא הארץ
שבפסוק בראשית לפיכך היה עונשן שלא יכנסו לארץ
מדה כנגד מדה׳ ונתן מימיו היה ראוי שיאמר ונתן מים
אבל אלו אמר כן היה נראה שהיו המים מתחת הסלע
כמקצת סלעים שיש מעינות מתחת שרשיהם ועל כן
הזכיר מימיו להורות כי מגוף הסלע יצאו׳ או יהיה פירוש
ונתן מימיו הנגזרים משרת׳ימי בראשית׳ שנבר הזכיר
רבותינו זכרונם לברכה בארה של מרים מכלל עשרה
דברי׳שנבראו בין השמשו׳ ומפני שבלשון מימיו יוכל אדם
להסתפק אולי היה הענין טבעי שיהיו מימיו מתחתיו
מופקדי׳שם לכך הוצרך לומר והוצא׳ להם מים מן הסלע
כלום׳מגוף הסלע והזכי׳גם כן לשון הוצא שהו׳ לשון נאמר
על דבר גס וחוץ מן הטבע כלשו׳אשר הוצאתי׳ מאו׳כשדים כנלפני מו
אשר

אשר הוצאתיך מארץ כצרים וכענין זה הזכיר ישעיה עליו
השלום מים מצור הזיל למו ויבקע צור ויזובו כים · אחר
שחכיר מים מצור כדי שלא תבין שהיו מופקדי שם מתחת
הצור לכך הוסיף לומר ויבקע צור · או יאמר ונתן מימיו בו
בעצמו כלומר שיזלו המים ממנו בתוכו ומסביבותיו והוצאת
להם מים שיצאו ממנו נהרות מושכין שהרי אי אפשר לכל
ישראל הנשים והאנשים והטף לשתות על גוף הסלע גם
להשקות בעירם שם לא אם כן ימשכו משם נהרים ויאורים
רחבי ידים והוא לשון הכתוב ויוצא נוזלים מסלע וינוד
כנהרות מים · דיוצא נוזלים מסלע · באור ונתן מימיו וינוד
כנהרות מים באזר והוצאת להם מים · לכן לא תביאו ·
דרשו רבותינו זכרונם לברכה אין לכן אלא לשון שבועה
שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי נשבע הקדוש ברוך הוא
שלא יכנסו לארץ ואעפ שידע משה כן לא נמנע מלעשות
שליחותו בענין הארץ והוו שסמך לו מיד וישלח משה
מלאכים מקדש אל מלך אדום לפי שבקדש נגזר עליו
שלא יכנס לארץ ומקדש שלח שלוחיו בענין הארץ ·
המה מי מריבה אמרו במדרש מכאתה למד שמקדש היה
נגזר שיענש משה על המראה מה כתיב וישובו ויבאו אל
עין משפט היא קדש עין משפט של משה היא קדש ונקרא
קדש על שם להקדישני ויקדש בם במש ואהרן מדותיו של
הקב"ה מדה כנגד מדה הם גרמו שלא נתקדש לפיכך ויקדש
בם נתקדש עליהם שמו של הקב"ה הוא כענין שכתוב בקרובי
אקדש וחטא זה התחיל על ידי ישר ובשגגה במשה ואהרן
ועל זה אמ הכתוב ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבור
משל למה הדבר דומה לשתי נשי שלוקות בבית דין אחת
קלקלה ואחת אכלה פגי שביעית אמר להם אותה שאכלה
פגי שביעית בבקשה מכם הודיעו לבריות על מה אני לוקה
שלא יאמרו אף אני קלקלתי הביאו עמה פגי שביעית
וקלקתה · כך אמר משה רבונו של עולם הרי גזרת עלי למות
במדבר עם הדור שהכעיסוך שנאמר כמה ימרוהו במדבר
יעציבוהו בישימון · כתוב עלי על מה נענשתי · ויזעף
משאלמלא חטא הצור היו נכנסין לארץ שהרי שבט לוי אינו
בכל גזרת המדבר שכן כתוב וכל פקודיכם לכל מספרכם
ושבט לוי לא נמנה בכלל ישראל רק בפני עצמו · מקדש
אל מלך אדום · קדש שם עיר ואינו קדש ברגע שהרי קדש
ברגע מדבר הוא שנאמר יחיל יי מדבר קדש וכבר הזכרתי
זה למעלה · כה אמר אחיך ישראל · כלומר אחים היינו
בני אברהם שנאמר לו כי גר יהיה זרעך ועל שנינו היה
החו מוטל לפרוע אתה ידעת את כל התלאה אש מצאתנו
לפיכך פירש אביכם מעל אבינו שנילך לארץ מפני יעקב
אחיו מפני שטר חוב הפוטל עליו והטילו על יעקב לבדו
לפיכך סבלנו רעות רבות · ולאבותינו שמתו בגלותם ·
ודרשו רז"ל ולאבותינו אלו האבות מכאן שהאבות מצטערין
בקבר כשפורענות בא על ישראל · וישמע קולנו בברכה
שברכנו אבינו שאנו צועקים ונענים שנאמ הקול קול יעקבי
וישלח מלאך · מלאך ממש כענין שכתוב ומלאך פניו
הושיעם או יאמר מלאך על משה כענין שנאמ ויאמר חגי
מלאך יי כי משה היה מוחזק בעיני ישראל כמלאך השם
יתברך אין ענינו נמשך אחר עסקי הגוף ואחר מקרה בני
אדם וראיה לזה מה שאמרו בהעדרו כי זה משה האיש אשר
העלנו מארץ מצרים כלום כי זה משה שחשבנוהו מלאך איש
הוא יקרה לו כמקרה בני אדם כי לא ידענו מה היה לו בעברה
בארצך · אין לך לערער על הירושה של ארץ ישראל כשם
שלא פרעת החוב לא נעבור בשדה ובכרם שלא נשתה מי באר אפילו מי הבארו לא נשתה וזהו פשוטו
ומדרשו לא נשתה אפילו מי הבאר שלנו ונקח מכם · דרך
המלך נלך · הדרך שהמלך הולך בה או הדרך שיצו המלך
שהו מלך אדום · עד אשר נעבור גבולך · לא אמר עד אשר
נבא אל הארץ אף על פי שזו היתה הכונה כי נתירא להזכיר
לו את הארץ פן יאמר מלך אדום בא יעקב אביהם במרמה
ולקח בכורתי וברכתי · כי לולי כן היתה הארץ שלי אבל
בסיחון פרט הארץ והזכירה בפירוש · לא תעבור בי · דרך
מדינתי הוא הדרך הקרוב לארץ כנען אבל עברו דרך ארצו
בשסבבו הר שעיר וזהו שהזכיר משה במשנה תורה כאשר
עשו לי בני עשו היושבים בשעיר שהיו משה וישר שואלין
מסיחון להת להם רשות לעבור דרך ארצו כמו שעשו בני
עשו ושם אכתוב בעזרת האל יתברך · פן נחרב אצא
לקראתך · אתם מתגאים בקול שירשתם מאביכם ואומרים
שאתם צועקין ונענין ואני אצא לקראתך במה שהורישו
אבי שנאמר ועל חרבך תהיה · במסלה נעלה · תחלה הוא
אומרים לבא בעירם רק ישתמרו שלא יכנסו בשדה ובכרם
כדרך מחנות עם רב ששוללים את הגרנות נכנסין בכרמים
אבל ילכו בדרך המלך שהוא דרך הרבים ולא דרך היחיד
והיו אומרים שלא ישתו המ אשר להם בבארות כללי אחרי
כן שלח להם שלא יקרבו לערים כלל אבל ילכו במסלה
העולה לארץ ישראל אשר היא סלולה וכבושה לכל ואם
ישתו מי הנהרות בדרך הם והבהמות בעברם בנהר יתנו
דמיהם על כן אמרו רק אין דבר שאין בזה שום דבר כן כתב
הרמב"ן ז"ל · ברגלי אעבורה · טעם רגלי צבאותי ומכאן
אפשר לך ללמוד כי ועמדו רגליו על הר הזתי האמו בהקבה
הכונה בו צבאותיו כדי להרחיק ממנו יתברך כל מדות
הגשמות · ואם יאמר אומר שאינו דומה שהרי צבאות
השפלים ראויין להקרא כן לפי שהרגל כלי ההליכה ואין
דרכן של שפלי ללכת בלא רגלים · אבל בצבאות העליונים
שאין להם כלי ההליכה ואין לשון התנועה נופל בהם איך
יתכן לקרא אותם בשם הזה · ותשובת הענין כי זה שם
משותף שהרי עליון כל דבר יקרא ראשו וסוף הדבר יקרא
רגליו וכיון שהוברר שהבורא יתעלה ראש הנמצאים כלם
יתכן להקרא צבאות כל הנמצאי רגליו או יהיה רגליו סבותיו
כדע הרמב"ן ז"ל וזה כשא השמות שהם שמות אברי גשמי
שבאדם שהם נאמרי בבורא יתעלה כגון פי ה עיני ה אזני
ה וכבר באורתי כל הלשונות הללו בפסוק ויתעצב אל לבו ·
כל העדה · הזכיר כל העדה לפי שיצא אדום לקראתם
להלחם בם וכדי להודיע שלא נפקד מהם איש כשבאו
מעיר אדום להר ההר · ואמרו במדרש הר ההר הר עג הר
כמין תפוח קטן על תפוח גדול והיה אהרן קבור באותו
מקום ששמו הר שנאמר וימת אהרן שם בראש ההר ואף
על פי שהענן הולך לפניהם ומשוה את ההרים שלשה הרי
נשארו הר סיני לתורה הר ההר לקבורת אהרן הר נבו
לקבורת משה · קח את אהרן בו בלשון שקרבו לכהונה
ואמ לו קח את אהרן בו בלשון אמר לו לעלות להר · ויפשט
משה את אהרן את בגדיו בגדי כהונה גדולה הפשיטו
והלבישן לאלעזר בפניו ועכשו נטל משה את שלו והקדוש
ברוך הוא את שלו משה הפשיטן ממנו ונטל מה שנתן
לו שהוא הלבישן לו כשנתחנך בכהונה גדולה שנאמר
וילבש משה את אהרן את בגדיו ואחר כך נטל הקדוש
ברוך הוא מה שנתן לו שכך דרשו רבותינו זכרונם לברכה
אמר לו משה הכנס לסערה וכנס ראה מטה מוצעת ונר
דולק אמ לו עלה למטה ועלה פשוט ידיך ופשט קמוץ פיך

וקמץ עצום עיניך ועצם מיד חמד משה לאותה מיתה וזהו
ג שנאמר לו כאשר מת אהרן אחיך באותה מיתה שנתאוית
לה ודרשו רבותינו זכרונם לברכה בתורת כהנים מעשׂ נסים
נעשו בבגדים הללו והלא התחתונים הם תחתונים לעולם
והעליונים הם עליונים לעולם לא מעשה נסים עשה המקום
לאהרן יותר מבחייו שהפשיטן לו משה כסדרן וכן מצינו
בו לשון הכתוב שורה בהלבשה והפשטה בהלבשה
ד נאמר וילבש משה את אהרן את בגדיו וכן בהפשטה
ויפשט משה את אהרן את בגדיו כלום ויפשט כענין וילבש
ודע כי המקום שהוא הר ההר היה לצד דרום וראוי היה
שיקבר שם אהרן כי מדת הימין היא מדתו ומרים בקדש
שהוא בין צפון לדרום ומשה בהר נבו שהוא אמצעי ביניה
ויכול אדם לעבור משם לכל קבר וקבר ולכך נקרא הר
העברים שהוא מהות לשני עברים ולכך לא נקברו האחים
במקום אחד כדי שיהיה כל אחד במקום הראוי לו ועוד כדי
להגן על ישראל ולכפר עליהם באותן המקומות שהיו
עולין אצל החטא ומה שנסמכה אסיפת אהרן לפרשת
ה כלך אדום אמרו במדרש זה שאם הכתוב בהתחרך לרשע
פרץ ה את מעשיך על שנתחברו לרשע הזה לעבור גבולו
חסרו אותו צדיקויות שם אהרן בראש ההר ודרשו רבותינו
זכרונם לברכה שלשה מתו בנשיקה משה ואהרן ומרים
במשׁ ואהרן נאמר בהם על פי ה אבל במרים לא נאמר על פי
ה לפי שגנאי הדבר ויש לתמוה שלא מצינו כאן שהזכיר
הכתוב במיתתו של אהרן בראש ההר על פי ה כשם שנאמר
ו במשה וימת שם משה עבד יי בארץ מואב על פי ה שלא
רצה להזכיר בו כן במקום הזה לפי שבמקום זה המרו את
פי ה בחטא הכאת הסלע פעמים וכמו שנתבאר למעלה
ואיך יתכן שיזכיר במקום זה שהיתה מיתתו על ידי מי
שהמרהו והוא פי ה שכתוב בו על אשר מריתם את פי
ומפני שלא הזכירו כאן הוצרך להזכירו במקום אחר
בסדר אלה מסעי הוא שנאר שם ויעל אהרן הכהן אל הר
ההר על פי ה וימת שם ויבכו אהרן שלשים יום כל
בית ישראל האנשים והנשים ובמשה לא נאמר בית אלא
ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב שלשים יום
לפי שהיה אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומטיל שלום
בין אדם לחברו ובין איש לאשתו וישמע הכנעני מלך
יג ינ כט ערד יושב הנגב הוא עמלק שנאמר עמלק יושב בארץ הנגב
ושנה לשונו לדבר בלשון כנען שאם יתפללו ישר לשם יתבר
שיתן ביד הכנעניים לא יהא הוא בכללם והנ ישראל נשמרו
מזה שהתפללו סתם אם נתון תתן את העם הזה ולא אמרו
הכנעניים דרך האתרים על דרך השפט המרגלים
ורוצה לומר כי כאשר באו המרגלים ועלו בנגב הרגישו
בהם יושבי הארץ ושמע בהם הכנעני הזה שהיה יושב הנגב
ובא בדרך שהלכו הם עד שהגיעו למחנה ישראל והוא דעת
התרגם על דרך המדרש דרך האתרים דרך התיר
הגדול הוא ארון ברית יי הנוסע לפניהם דרך שלשת ימים
לתור להם מנוחה ויש אומרים שהוא סיחון מלך האמרי
ונקרא כנעני כי כל אמורי כנעני ודרשו רבותינו ז"ל מה
שכתוב שמע שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד וזהו
שכתוב ויראו כל העדה כי גוע אהרן אם רבי אבהו בשם תקרי
ויראו אלא ויראו שעד עכשיו לא היו נראין לאומות שהיו
מכוסים בענני כבוד ובן במדרש תנחומה כיון שמת אהרן
נסתלקו ענני כבוד ונראו כאשה ראשה פרוע ויסעו מהר
ההר דרך ים סוף לסבוב את ארץ אדום לפי שלא נתנם
לעבור בארצו וחזרו לאחוריהם שבע מסעות כמו שהזכירן

רבותינו זכרונם לברכה ממה שכתוב ובני ישר נסעו מבארת דכליס יו
בני יעקן מוסרה שם מת אהרן וכי במוסרה מת והלא בהר
ההר מת אלא שחזרו והספידוהו שם כי אין לחם ואין
מים יש לתמוה והלא המן היה יורד לתם בכל יום ויום
גם רבוי המים היה להם מנס הסלע שנתחדש להם
עתה אבל זו היתה תלונותם אמרו הנה עניינו כשונה אין
לנו לחם ומים כשאר האומות כי שאר האומות אם היו
זכאין או חייבין יש להם לחם לשובע ואין צריך לומר המים
אבל אנו עקר כל הנהגותינו ומאכלינו ומשתינו בענין
מחודש כי אין לנו לחם ביום אחד לימים הרבה כשאר
האומות שנפשם שבעה בפוק המזון שרואין בין ידיהם
ועמהם ואינו עכנו כי אם הבר יום ביומו ואפילו המים שהן
הפקר לכל העולם ואין לאדם מחיה זולתם כבר נסתלקו
ממנו כשמתה מרים שנסתלק הבאר ומאחר שכל ענייננו
נמשכין אחר העונש והשכר הנה אנו מחודשים בהנהגה
יותר משאר האומות ועוד כי אותו הלחם הבא אלינו
דבר יום ביומו לחם קלוקל הוא ועתיד הוא להתקלקל בבני
מעי ונפשנו קצה בו וכי יש לוד אשה שמכניס ואינו מוציא
וזה היא הדבה שהוציאו במן שהיה להם לכבוד ומעלה
היו נותנין בו דופי כי למעלת דור המדבר שהיו כמלאכי
השרת היה המן בא להם דבר יום ביומו כדי שיהיו עיניהם
תלויות תמיד אל יי כענין שכתוב הנה כעיני עבדים אל יד כליס קכג
אדוניהם וגומר והענין הוא להם להרגיל נפשם במדת
הבטחון והאמונה בשם יתברך ולפי שחטאו בהוצאת
דבה נענשו בעונש נחש המוציא דבה זהו שכתוב וישלח
יי בעם את הנחשים השרפים ודרשו רבותינו זכרונם
לברכה יבא נחש שאוכל מינין הרבה וכלם בפיו טעם
אחד ויפרע מאוכלי המן שאוכלין מין אחד וטועמין מינין
הרבה ועוד שנענשו בעונש זה כי הנחשים האלו שנענשו
בהם היו הנחשים עצמן שהיו במדבר למינין הרבה הוא
שכתיב המוליכך במדבר הגדול והנורא ונומר וכל ארבעים
שנה לא נזוק בהם אחד מישראל שהיה ענן אחד משבעה
עננים לפניהם והורג נחשים ועקרבים שלא יזיקום והיה
הענן ההוא מיוחד לפלאה הזה ועכשיו בשנת הארבעים
בשהוציאו דבה בדבר שהוא להם מדה טובה ומעולה שלח
הקדוש ברוך הוא בהם את הנחשים השרפים וזהו שלא אמר וישלח
יי בעם נחשים שרפים אלא הנחשים השרפים שנמדבר ממעוק קיח
בלשון הנני משליח בך את הערוב כלומר הערוב שבמדברו
כי לא נראיה חדשה לשעה אלא שכבר היו הנחשים
והערוב במדבר והיה מסמיק הנחשי והוסיף את השרפים
קרי ביה השרופים השורפים ומפני שעד עכשיו היה הענן
שורפם בדי שלא יזקו לישראל ואז היו השחפים וכיון
שחטאו ישראל היו הם השורפים וענין נלחם הקלוקל
לשון בזוי הוא קל שבקלים ויאמרו חטאנו כי דברנו
ביי ובך בקשו מחילה ממשה והתודו על הטאתם
ומשה התפלל עליהם שנאמר ויתפלל משה בעד העם
ומכאן למי שמבקשין מחילה ממנו שלא יהא אכזרי
וכן מצינו שהתפלל אברה על אבימלך וכן איוב בהתפללו ממעט ו
בעד רעהו ואם אינו מוחל נקרא חוטא שנאמר גם אנכי נג
אנכי חלילה לי מחטוא ליי מחדול מהתפלל בעדכם
והזכיר הכתוב שם בענין שמואל שאמרו לו ישראל חטאנו
ויסר מעלינו את הנחש היה לו לומר הנחשים אבל
הזכירו בלשון יחיד כי רמוז לנחש שלמעלה הוא הכח
הממית הוא שר המדבר ששם דירת הנחשי השרפי וזהו לשון כמדבר יד
מעלינו ולא אמר ויסר ממנו כלשון סר צלם מעליהם ומזה
תבין

במדבר כ ב תבין והחליים הרי נחשת שהזכיר הרב המורה בפרק עשירי
הוא ההר הגדול שעתיד להיות לפני זרובבל למישור · עשה
לך שרף · וכתיב ויעש משה נחש נחשת · הבין משה רבי
עליו השלום כי רצון השם ית׳ לעשות נחש אלא שלא רצה
להזכירו בשם עצם שלו שהוא נחש לפי שהיה סבת החטא
וגרם מיתה לעולם · ועל כן אמר שרף הזכירו בשם תאר כי
הוא בעל ארס שורף ומה שהזכיר לך ולא אמר עשה שרף
כי אמר השם ית׳ על מה שדברו בנגדי הריני מוחל להם
בזכות תפלתך אבל מה שדברו כנגדך עשה לך שרף צרף
אתה לעשות מעשה בידים כדי שיתפרסם כמה קשה למי
שמדבר כנגד נביאי · והביט אל נחש הנחשת וחי · הפך
הטבע כי הנשוך מסתכן בהביטו אל צורת הנושך ועשה
משה מנחשת כלל שהוא מאדים וגמית הנחשים הארסי
וכן נתרפא חזקיהו במריחת דבלת התאנים על השחין ·
ונמתקו מי מרה באותו עץ שהיה מר · והנה זה היה נס
בתוך נס גם בכאן שיתרפאו בהביטם אל צורת הנחש והיה
גם בתוך נס כי ידוע מחכמת התולדות בנשוכי הכלב השומה
אם יביטו למים יראה להם גו את הכלב או דמות הכלב
ויסותו וכן הזכירו חכמי הרופאים בספריהם ורזל הזכירו זה
בפסכת יובא פ׳ יום הכפורים כי כל נשוך מכלב כל תריסר
ירחי שתא לא שתי מיא אלא בנובתא דנחשא דלמא חזי
ליה לכלבא ומסתכן וכן הרופאים יזהירו מי שיזכיר בפני
הנשוכים שם הנושך כי נפשם דבקה במחשבה היא ולא
תפרד מכנה עד שאפילו בשתן שלהם יראו דמות נורים
וכיון שענין זה אמת ויציב מנפלאות חכמת התולדה היה
ראוי לישר נשוכי הנחשים השרפים שלא יראו נחש ושלא
יזכירוהו כי אפילו הזכרתן מזיק כל שכן הראייה ולכך היה
הענין הזה גם בתוך גם להסיר הנזק מהם במזיק ולרפאת
החולי במחליא ועזה הקב הוא למשה לעשות דמות שרף
המסית אותם ואז תרפאו להודיע כי אין הנחש ממית אלא
החטא וכמו שאמרו אין עונד ממית אלא החטא · ויסעו
בני ישראל ויחנו באובות · אמרו במדרש שנעשו אויבים
למקום · ויחנו בעיי העברים שהיו מלאי עברה ויחנו בנחל
זרד לא היה הנחל אלא מלא זרת ולא יכלו לעברו לח״ שנת
זהו שכתוב ועברת לכם את נחל זרד · וכתיב והימים אשר
הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים
ושמנה שנה משם נסעו ויחנו מעבר ארנון שנתרצה להם
הקבה עד כאן · ונראה לומר כי מה שאומר נתרצה להם
הקבה שכוון בזה לפי מה שאמר מעבר ארנון והיה ראוי
לומר ויחנו בעבר ארנון אבל אמר מעבר כי נסתלקה מהם
אותה עברה שכל לח״ שנה היו נזופין לכך אמר שנתרצה
להם הקבה וכן מצינו שמיד בא הדבור למשה ואמר לו
הקדוש ברוך הוא מיד קומו סעו ועברו את נחל ארנון וכענין
שכתוב באלה הדברים · על כן יאמר בספר מלחמות יי׳ ·
על הניה זו ונסים שנעשו בה בספר מלחמות יי׳ ספר היה
בפני עצמו וכתוב שם מלחמו׳ יי׳ בעבור יראיו ויתכן שהיה
בימות אברהם כי ספרים רבים אבדו ממנו בגלות ואינם
במצאים אצלינו כדברי נתן ועדו ודברי הימים למלכי ישראל
ושירת שלמה ומשליו כך פירש הרא זל · אז ישיר ישראל
את השירה הזאת · על דרך הפשט עיקר השירה הזאת על
החללי׳ של אמוריים שנמצאו בנחל ארנון ונתערב דמן עם
מי הבאר ומזה הזכיר למעלת את והב בסופה ואת הנחלים
ארנון · וביאור הכתוב לפי דעתי על כן יאמר בספר מלחמות
יי׳ בכלל חשבון מלחמות יי׳ ויהיה בספר מלשון ספירת
כלומר מי שחושב מלחמות יי׳ והנסי׳ הגדולים העצומים
שנעשו לישר׳ ראוי שיחשוב בכללם את והב בסוף שהשמיד
הקדוש ברוך הוא את העיר ששמה והב בסופה ונסערת
את הנחלים אשר לארנון · ודרשו רבותינו זכרונם לברכה
את והב בסופה מה שנתן להם בים סוף ואת הנחלים
ארנון ומה שהפליא לעשות עמהם בנחלי ארנון שאף
כאן נעשו נסים גדולים ומה הם הנסים ואשר הנחלים
שפיכת הנחלים דם וזהו שתא אל שפך הדשן משד ויקל ד ג
קומפאנ׳ והכונה שגשפך שם דם האמוריים שחיו נהכאים
שם כי היו ההרים גדולים והנחל עמוק וקצר וההרים
המוכין זה לזה אדם עומד בצד זה ומדבר עם חברו בצד זה
והדרך עוברת תוך הנחל אמרו האמוריים כשיכנסו ישראל
תוך הנחל לעבור נצא מן המערות ונהרגם בחצים ובאבני
המקלעות כיון שבאו ישראל לעבור נזדעזע ההר על
האמוריים כשפחדה היוצאה להקביל פני גבירתה ונתקרבו
ההרים זה אצל זה ונכנסו אותן שרים באותן בקעים
והרגום ואבדו כל האכלוסין כשם שאבדו אכלוסי ים סוף
ולכך הקיש הכתוב את והב בסופה ואת הנחלים ארנון
וזהו שאמר אשר נשה כלו שהצור נטה ממקומו ונקרב לצד
מואב ונדבק · ומשם באירה · משם בא האשד אל הבאר
הוא הסלע שהזכיר למעלה והבאר היה מעלה דם ההרוגים
וישראל רואים ונקמה זו ואיך הקדוש ברוך הוא נלחם
בשבילם והורג בשונאיהם והם אין יודעין בזה כלום עד
שהבאר הזה הודיעם ומיד אמרו שירה ומה שירה
אמרו עליו באר ענו לה ולשון השירה נמשך עד השלום
הפרשה עד הישימון · באר חפרוה שרים הם משה
ואהרן וקראם שרים ונדיבי העם כי הם חפרוה וכרוזה
במשענותם שהכו במטה ולפי שהשורה הכתוב שניהם
בחפירתה לכך הוצרך להזכיר בפחוקק והוא משה ולומר
כי אחר שנסתלק הבאר במיתת מרים לא חזר לא בזכות
מחוקק · וממדבר מתנה · ומן המדבר שהוא ארץ צידת
וצמאון נתנה לנו מתנה גדולה כזו והיא מתנת הבאר ומן
המתנה הזו באו לנחלי ארנון שנעשו שם כל הנסים
הגדולים וכן כל לשון השירה הוא כפור חסדיו של הקדוש
ברוך הוא וטובותיו שהגדיל לעשות עם ישראל ומנחלי
ארנון באו לבמות כלומר למלחמות סיחון ועוג שהיו
מלכים אדירי׳ וקראם במות ומבמו׳ הגיא עד ראש הפסגה
הנשקפה על פני הארץ שהי׳ כולה לילי ישימון אין בו נחל
אחר כי אם זה ועל דרך המדרש אז ישיר ישר׳ את השירה
הזא׳ היה לו לומר את השירה הזא׳ ליי׳ ושיזכיר גם כן שמו
של משה כשם שמצינו בשירת הים אבל מפני שלקה משה
על ידי הבאר הזאת ובשבילה נגזר עליו שלא יכנס לארץ
לכך לא נזכר שמו של משה בשירה זו לפי ששירה זו
כפור שבחים של באר וכיון שנענש משה על ידו איך
ישבחנו אין אדם מקלס לספקלטור שלו ומתוך שלא נזכר
שמו של משה לא נזכר שמו של הקדוש בה׳ משל למה
הדבר דומה למלך שזמנוהו לסעודה אמר אם אוהבי שם
אני הולך שם ואם אין אוהבי שם איני הולך וממדבר מתנה
וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא רבי יהודה
אומר כן המדבר זכו ישראל שנתנה להם תורה על ידי משה
שנאמר ומתנה אל משה וממתנה נחלו עבוד׳ זרה ואמרו אלה פסוק כא יח
אלהיך ישראל ומנחליאל במות ומשנחלו עבודה זרה בא
מות שנאמר ומדבר הזה יתמו ושם יפותו ומבמו הניי שנרמז כמדב׳ כי כא
לאותו עזיק שיקבו בני שלא יכנס לארץ הוא שירמיה אומר

ראי

מיס ס ראי דרכך בניא כך דרשו במדרש תלים במזמור למנצח
גליס ס על ° הנחילות · ובתנחומא וממדבר מתנה אם אדם משים
עצמו הפקר ביניערת התורה כמדבר שהוא הפקר לכל
נתנה לו תורה במתנה שנאמ׳ וממדבר מתנה וכיון שנתנה
לו במתנה נחל אל שנאמר וממתנה נחליאל וכיון שנחל
אל עולה לגדולה ואם הגיס דעתו הקדוש ברוך הוא
משפילו שנאמר ומבמות הגיא ואם חזר בו הקדוש ברוך
יס ע ד הוא מגביהו שנאמר כל ° גיא ינשא · ועל דרך הקבלה אז
ישיר ישראל את השירה הזאת השירה כמו התפלה
ממשיך הכונה במחשבתו ממעלה למטה כך היחיד או
הרבים האומרין שירה ממשיכין הברכה ממעלה למט׳ ודע
ס מנ ט כי שׁירה בגימטריא תפלה וכתי׳ ויומ° יצוה י׳ חסדו ובלילה
שירה עמי תפלה לאל חיי שירה כתיב ואמר את השיר׳
הזאת כבר ידעת מהו זאת כי זאת נאצלת מזאת זהו שאמר
נק כ יס תפלה לאל חיי אומרה לאל סלעי וזהו סוד הכתוב קומ׳ רני
בלילה עם המלכות ידבר׳ הזאת לראש אשמורות כי לא
אמר בראש · ובעלי הפשט שלא ידעו זה הוצרכו לומר כי
הלמ״ד במקום בי״ת · עלי באר ענו לה · יתחיל ממטה למעלה
כדי להעלות המדה העשירית אל מקום מוצאה ואחר כך
ממשיך הברכות כשם וממשיך והולך ממעלה למטה וזהו
שאמר עלי באר ענו לה כלו׳ עלינו לשבח המדה הזא׳ ולומר
לה עלי באר וקרא המדה הזאת באר לפי שהיא מקבלת כח
מכלן ונאצלת מהן כי כן הבאר ביה קבול למים ולכך
ימשילנה תמיד בספר הבחיר לכסא וכלי ואומר שם למלך
שהיה לו כסא · למלך שהיה לו כלי נאה ומבושם ומזה
הזכיר ומשם בארה בתוספת ה״א והיא ה״א אחרונה שבשם
וענין עלי באר התעלי ל המקום אשר נחצבת ממנו חפרוה
שרים · החכמה והבינה · נדיבי העם הגדולה והגבורה
גליס עו ס והתפארת הם אברהם יצחק ויעקב שנקראו כן שנאמ׳ נדיבי
עמים נאספו במחוקק זה צדיק יסוד עולם במשענותם הנצח
וההוד הרי כל הבנין נרמז בלשון השירה הזאת כמו שנרמז
בשירת הים · וממתנה נחליאל · אמרו בספר הבחיר ל תקרי
נחליאל אלא נחלי אל אלו השבעה דאקרו נחל וממתנה
היינו המוח כלומר החכמה שכל השבעה נאצלים ממנה
והנחלים הלזה הולכים ל הים דרך יסוד וצריכין הם להעלות
ולקבל ולשאוב שפע מן המקור העליון שקראו במות וכן
נקוק נ ס תרגום רמתא והוא שהזכיר הנביא עה רום ידהו נשא והוא
הסגולה שאחר הזרקא כי הזרקא רמז לעשירי המתעלה
אחר הסגולה שהיא למעלה מן הכל ולכך הסגולה ג׳
ליס קלב ד נקודות והיא למעלה מן התיבה וזהו סוד כי ° יעקב בחר לו
יה ישראל לסגלתו כי הוד עם קוצו וההא היא הסגולה ·
ומבמות הגיא כי אחר שעלו לשאוב הם מריקים הגיא אותו
אשר בשדה מואב · אל תקרי מואב אלא מאב אותו שנאמ׳
רפמי כו ס עליו עקב אשר שמע אברהם בקולי וזכונה עד מדת החסד
שהיא ראשית המדות ולכך אמר ראש הפסגה וזהו ביאור
ליט קלג ג הכתוב כשמן הטוב על הראש כנה השפע בשמן הטוב
ואמר שהוא מורק על הראש הוא הבמות והסגולה והשפע
ההוא יורד תחלה על הזקן זקן אהרן שיורד על פי מדותיו
ממש׳ ונשקפה על פני הישימון׳ על פני השמי׳ ומתרגמינן
שפיא והענין כי בהתברך המדות בקבלת שפע הברכה
מלמעלה מתברך עולם הנפרדים והשמים וכל צבאם · כי
עז גבול בני עמון · גבולו חזק ותקיף ומהו החזק התראתו
של הקבה שאמר לישראל אל תצורם וזהו שאמר כי חשבון
עיר סיחון מלך האמורי היא והוא נלחם במלך מואב
הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד ארנון למדך הכתוב שי
חשבון משל מואב היתה ומפני שלא היו ישראל רשאין
דכריס להלחם עם מואב ממה שהזהיר הכתוב אל תצר את מואב
לפיכך הודיענו כי סיחון לקחה מהם וישראל ממנו דכתי׳ ב
פומפ יג כי ° חצי ארץ בני עמון היתה לישראל ולקחוהו מיד האמרי
שלקחוהו מתחלה מיד בני עמון ומה שאמ׳ הכתוב על עמון
ומואב שלא יתן השם יתברך כארצם לישראל עד מדרך כף
רגל כלום הארץ שהית׳ אצלם באותו עת · וזהו שאמרו רזל
עמון ומואב טהרו בסיחון כלומר הוכשרו לישראל בסיחון
כי באה להם בהתר מיד סיחון ולכך הוצרך הכתוב להזכיר
דברי המושלים בעבור חשבון שלקחו ישראל כי כן אמר
הכתוב וישב ישראל בכל ערי האמורי בחשבון ובכל בנותיה
ורזל הזכירו הפלגה על גבורת מלך סיחון ועל תוקף
עיר חשבון והוא שדרשו רזל אלו היתה חשבון מלאה
יתושין אין כל בריה יכולה לכבשה ואלו היה סיחון בנקעת
אין כל בריה יכולה לשלוט בו ואין צל שהיה סיחון יושב
בחשבון גבור גדול ושרוי בעיר מבצר וזהו שהזכיר למטה
לסיחון מלך האמרי אש׳ יושב בחשבון ודרשו בו למה נקר׳
שמו סיחון שהכל מסיחין בגבורתו וגם בבנו של סיחון
ארזל שהיה גבור גדול והוא שדרשו ויכו אותו ואת בניו
בנו כתיב שהיה לו בן קשה ממנו · על כן יאמרו המושלי׳
הבודים משלים מלבם והם היו בלעם ובעור אביו על דעת
רבותינו זכרונם לברכה כי היו נושאים משלי׳ בעתידות והיו
אומרים באו חשבון שלא היה סיחון יכול לכבשה חלך
ושכר את בלעם וקללו וזהו שאמר בלק כי ידעתי את אשר כמדבר
תברך וגומר · תבנה ותכונן בשם סיחון להיות עירו · ודרשו
רבותינו זל בפרק המוכר את הספינ׳ על כן יאמרו המושלי׳
אלו המושלים ביצרם באו חשבון באו ונחשב חשבונו של
עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עברה כנגד הפסדה
אם אתה עושה כן תבנה ותכונן תבנה בעולם הזה ותכונן
לעולם הבא עיר סיחון אם משים אד עצמו כעיר זה שמהלך
אחר סיחה נאה מה כתיב בתריה כי אש יצא מחשבון תצא
אש מבי שמחשבין ואוכל את מי שאינן מחשבין ולובה
מקרית צדיקים שנקראו סיחון דכתי׳ והולכי על דרך ° שיחו׳ פומפים
אכלה ער מואב זה שמהלך אחר יצרו כעי׳ זה שמהלך אחר
סיחה נאה בעלי במות ארנון ול המגיסין דעתן דאם מר כל
המגיס דעתו כעובד עז׳ ונירם אם רשע אין רם אבד חשבון
אבד חשבונו של עולם עד דיבון המתן עד שיבא דיב׳ ונשים
עד נפח עד שתצא אש שאינה צריכה נפוח · עד מידבא עד
שתדוב נשמתן׳ אמרי לה עד דעבד מאי דבעי׳ כי אש יצאה
מחשבון רמז לאנשי שקשרו בחשבון על מלכה · אכלה ער
מואב שם מקום כמו מבית לחם יהודה · אוי לך מואב רות ד ס
קללוהו שיסטר בידי כמוש שם אהי מואב נתן בניו הנגתן
נתן בניו · פלטים פליטי חרב כלומר בורחים או נתן יחזור
לכמוש יאמר הכתוב כי היה עם מואב עובד לכמוש אלוהו
מונה במות ובוטח בו יותר מכל עם כענין שכתוב והיה כי יפעים י
נראה כי נלאה מואב ל הבמה וגו׳ וכתיב ויצא כמוש בגולה ירמיס
ולכך היו המושלי׳ אומ׳ דרך לעג כי כמוש נתן בניו פלטים
ובנותיו בשבית כמו שנקראו עמו וכן כתוב ובעל בת ל נבר מלאכי
כן פי׳ הרמ״בן זל וניר אם משה כאש׳ ירינו אות׳ אבד חשבון
עד דיבון ונטי׳ עד נופח או היתה שממה כל הארץ או יהיה
ונירם לשון ניר שאמר והניר שלהם הוא ניר חשבון אבד׳ ל
תירא אותו · לא היה ראוי למשה שיירא מזרוע בשר כי כיון
שהשכינה עמו מה יעשה לו אדם והלא הגביא מזהי׳ לישר׳
מי

מי את תראי סאנוש ימות כי יראת בשר ודם לצדיק היראת
את יי׳ מפחידות הנפש ובשה עצמו יזהיר לישראל אל
תיראו ואל תערצו מפניהם לא העריצון ולא תראון מהם אבל
נתירא מכנו מזכות שידע לו מענין אברהם והוא שדרשו זל
במסכת נדה פר׳ האשה שהיא עושה צרכיה מכדי סיחון
ועוג אחי הוו מפני מה נתירא מעוג ולא נתירא מסיחון
מתשובתו של הקבה אתה מכיר מה בלבו של אותו צדיק
אין אומר אל תירא אלא למתירא מלמד שנתירא בשדה
שמא העמד לו זכות אברהם שנאמר ויבא הפליט ויגד
לאברהם העברי ואמר מר זה עוג שפלט מן המבול והנדה
החכמים זל סוברים בעוג זה שהוא אותו עוג של מבול
ושהגיד לאברהם והאריך ימים רבים׳ ויש שפיר׳ שעוג זה
אינו אותו של אברהם עצמו אבל היה ממשפחתו ומזרעו
ומשה נתירא ממנו שלא תעמד לו זכות אבי אביו שהיה
בזמן אברהם לפי זה כשאמרו כאן סיחון ועוג אחי הוו אם
הכונה אחים ממש מן האב והאם היה לו למשה להתירא
מסיחון גם כן כי גם הוא ראוי ליטול חלק בזכותו של עוג
אביאביו אבל היו אחים מן האם ועקר זרעו של עוג הפליט
לא נשאר אלא בעוג זה שהוא מפשפחתו ועקר זרעו מן האב
ועל כן נתירא משה מעוג ולא נתירא מסיחון אבל אנו אין
לנו אלא מה שקבלו החכמים זל בעוג זה שהוא ממש
אותו עוג של אברהם וכן אמרו במדרש תנחום ויבא הפליט
ויגד כוונתו היתה כדי שיצא אברהם ויהרג נתן לו הקדוש
ברוך הוא שכר רגליו וחיה כל אותם שנים ומצד אחר
נבדה ממנו שנפל ביד בניו וכשבא משה לעשות מלחמה
עמו נתירא ממנו אמר אני בן ק׳׳ק שנה וזה יותר מק׳׳ק אלולי
שהיה לו זכות לא חיה כל השנים הללו אמר לו הקבה
אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו אתה בידך הרגהו
ועשית לו כאשר עשית לסיחון עכ׳ ויש לדעתם כיון
שסיחון ועוג אחים היו קודם המבול ועוג לבדו הוא שפלט
ואנו רואים שלא נצולו כי אם שמנה שבתיבה אם כן
סיחון והמהיכן יצא והיאך היו אחים שאמר עליהם
אחי הוו׳ וראיתי במדרש סיחון ועוג בני שמחאל היו
שחיה מבני האלהים ושמחזאל בא על אשתו של חם
שמוך לכניסתה לתיבה וסיחון נולד בתיבה ולכך שמש
חם נתיבדה כדי לחפות על אשתו ולדעת רבותינו
זכרונם לברכה נצטרך לומר בסיחון שגם הוא האריך
ימים כעוג אחיו ואריכות הימים של כל אחד היתה סבה
לסבה ידועה מבעל הסבות ית׳ ומי יודע מחשבו השי׳
ומה שאמרו בפ׳ הרואה מחייה בקרסולידה וקטליה
ירמוז כי משה בטל זכותו ושכר פעיותיו וכמו
שפירש הרב הגדול מורי רש נר׳ בפירוש
החגדות שחבר נמצאת למד שלא
חיתה יראת של משה עה על
כחו וגבורתו ועל גובה
קומתו רק
בזכותו
שהרי רצונו של הקב הוא אינו דבק באדם לפי
הגבורה והכח כי אם לפי הזכות שכן אמ׳
הכתוב לא בגבורת הסוס יחפץ
ולא בשוקי האיש ירצה רוצה
יי׳ את יראיו את
המיחלים
לחסדו׳

ברוב עם הדרת מלך ובאפס לאום מחתת רזון׳

שלמה

עה׳ ביאר בכתוב הזה כי רבוי העם הוא הדרת מלך וכבודו לפי שיש בין אנשיו גבורים וחכמים שוין לו או למעלה ממנו אבל מעלתו והתנשאותו על שאר השרי׳ והסגנים הוא רבוי חיילותיו ורוחב מלכותו ומשלתו ואת היא הסבה שהוא מעלה ומהודר מכלם וכאש׳ יחסר לו העם ויפרדו מעליו זהו מחתת האדון׳ ומלת רזון מלשון רוזנים ולפי מה שאמר הדרת מלך היה לו לומר מחתת מלך אבל בא לומר כי העדר העם מחתה לו עד שהוסר ממנו שם המלכות וחזר כאחד הרוזנים המושלים בעם ועל כן יקראנו הכתוב בשם רזון לא בשם מלך לפי שאין מלך בלא עם ואם כן לסדך הכתו׳ הזה כי בטחון המלך תלוי בשב׳ ודם כיון שהדרתו ומעלתו ברבוי העם ומחתתו בחסרונם ועל הטעם הזה לא היה רצון השי׳ שיהיה בינינו מלך לפי שבטחון העם במלך והמלך בטחונו בעמו ואנחנו מקבלי התורה נצטוינו בה שנירא את השם יתברך כענין שכתוב את׳ יי׳ אלהיך תירא גם נצטוינו שלא נירא מן האומות כענין שכתוב לא תירא מהם וכתיב אל תיראו ול תערצו מפניהם וכוון שהתורה אסרה לנו הבטחון בבשר ודם וצותה אותנו להיות כל אחד ממנו בטחונו בשי׳ לבדו ובקיומנו זה לא נצטרך למלך ויהיה כל אחד מישראל בטוח יות׳ מן המלך אבל לפי שהיה גלוי וידוע לפניו יתעלה שעתידין ישראל לקלקל השורה לשאול להם מלך כשאר האומות אשר להם מלכים ושלטונים על כן קבע להם בתורה מצות עשה לדעתם למנות להם מלך אחר שיחטאו בשאלם אותו והוא שכתוב ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי שום תשים עליך מלך וראוי היה שיחשב זה להם לחטא כיון שהקדוש ברוך הוא הפליא ענינם מכל העמים ורמם חלקם ככל אומה ולשון להיותו מולך עליהם כי מי שאדון העולם הוא מלכו ושכינתו בקרבו מה חפצו במלך בשר ודם ולכך הוקש בעיני הקדוש ברוך הוא כששלחו וסופו הוכיח על תחלתו שאבד המלך ההוא בסופו ועל כן אמר שלמה המלך עה׳ בכאן גרב עם הדרת כלך ולמדנו בכתוב הזה שהצדיק הבוטח בשי׳ הוא בטוח יותר כהמלך כי המלך ישים עקר בטחונו בעמו ואם כן ראוי שיהיה בטוח יותר הבוטח בהקדוש ברוך הוא מן הבוטח בעם כי המלך הבוטח בעם לפעמים יפול ביד אויביו וכל חיילותיו לא יועילו ולא יצילו אותו וכן מצינו בסיחון ועוג שהיו בוטחין ברבוי חיילותיה׳ ובאין כנגד משה וישר׳ ולא הועיל להם כלום שהרי ההיזק והחצלה ממנו אינו תלוי ברבוי עם אלא בגזרת השי׳ כי לפעמים אין התשועה

ברב עם בענין שכתוב אין חפלך נושע ברב חיל וגבור לא
ינצל ברב כח · ומן הידוע כי היו מלכים אדירי חזקים בגבורה
ועריהם בצורות חזקות וחיילותיהם כחול אש על שפת הים
וכיון שנאבדו כלם ונפלו ביד משה לכך נתירא בלק מלך
מואב בשכבר מתו גבוריו אשר הידה הוסדה בהם ופחד
לנפשו ממה שעשה ישראל לאמרי וזהו שכתוב וירא בלק
בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי · בלק בן
צפור מלך מואב היה כי כן יזכיר בסמוך ובלק בן צפור
מלך למואב בעת ההיא · ואם כן היה ראוי שיאמר וירא
בלק בן צפור מלך מואב · ויתכן לפרש כי כאן נלדה לנו
הכתוב פהדו הגדול ממה שחסרו שני המלכים הלה סיחון
ועוג ועל כן ביאר הכתוב כי כן היום שראה את כל אשר
עשה ישראל לאמרי שהיה מחשיב עצמו כמלך ומפני זה
הזכירו הכתוב בשמו סתם לא בשם מלך ויהיה בעת ההיא
בעת שנאבד האמרי כלומר כשמתו אבל משמתו לא היה
מחשיב עצמו כמלך לאמרי הידוע זה סיחון ועוג ולא הידה
במלכי כנען כאלה כענין שכתוב ואנכי השמדתי את האמרי
מפניכם אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא כאלוני · משל
למלך שהיה מחשיב עצמו שמרו מן הגייס והיה בטוח בהם
שהיו גבורים עבר הגייס והרגם והיה מרתת על עצמו אף
בלק ראה מה נעשה בסיחון ועוג שהיה מעלה להם שכר
לשמרו והם היו שקולין ככגד כלם שכל סיחון מלך האמרי
ולעוג מלך חבשן ולכל ממלכות כנען לפיכך ויגר מואב
ובמדרש וירא בלק כל ראיית של רשעי לפורענות וירא בלק
הביא בלעם רשע שבא לעקור אומה שלמה וירא חם אבי
כנען ויראו בני אלהים את בנות האדם וירא אותה שרי
פרעה וירא אותה שכם בן חמור · ויאמר מואב אל זקני מדין
והלא שונאים היו זה את זה שכל המכה את מדין בשדה מואב
כלומר שבאו מדין על מואב למלחמה אלא מיראתן של
ישראל עשו שלום ביניהם משל לשני כלבים שהיו צהובין
זה לזה בא זאב על אחד מהם אמר בלבו אם איני עוזרו
היום הורג את זה ולמחר יבא עלי נתחברו שניהם על הזאב
ולמה נטלו עצה ממדין לפי שראו שישראל נוצחים שלא
כדרך העולם אמרו מנהיגם של אלו במדין נתגדל נשל להם
מה מדתו אמרו להם אין כחו אלא בפיו אמרו אף אנו נבא
עליהם באדם שאין כחו אלא בפיו שהיו סבורים שמרעה
כשאר אצטגנין · פתורה על דרך הפשט שם מקומו הוא
וזהו שאמר ארץ בני עמו וארמיים היו כי כן כתיב מפתור
ארם נהרים · ועל דרך המדרש פתורה נקרא פתורה
מלשון פתרון לפי שבתחלה הידה פותר חלומות ואחר
כך חזר קוסם ואחר כך עלה לרוח הקדש · כי ידעתי את
אשר תברך וגומר מלמד שהיה מוחזק שקללתו חלה על
המקולל כענין שאמרו חכמי תהי קללת חדיו קלה בעיניך
ודעת החכם רא זל שמתוך חכמת המזלות שהידה יודע
כשהיה רואה מזלו של אדם שהיה בשפל והגיע עת רעתו
היה מקלל אותו וכאשר תבא אליו הרעה יחשבו הכריות
שקללתו גרמה לו ולכן הערים לדבר אל שרי בלק שאמר
לא אוכל לעבור את פי יי כי אין יכולת בנוצר לשנות מעשה
היוצר או גזרותיו ודעת רזל איננו כן · וקסמים בידם מכאן
שהידה בלעם קוסם שהביאו לו קסמים בידם כדי שלא
יוכל לדחותם ולומר אין בידי עתה כלי הקסמים וקסמים
ושכר קסמים כלומר שהביאו לו כסף וזהב בשכרו · לינו
פה הלילה · מרוב גאותו וגאונו נראו לו שרי מואב פחותים
ועל כן אמר להם לינו פה הלילה לינה בעלמא אבל
כששלח שלוחים אחרים רבים ונכבדים מאלה אמר להם

שבו נא בזה שהוא לשון עכוב כמו ותשבו בקדש ימים רבים ועוד שחלה פניהם שהוסיף לשון נא · ויבא אלהים אל בלעם · נלוי זה לכבוד ישראל היה כי כן מצינו שהשכינה נגלית להדיוטות בשביל הצדיקים כענין שנאמר ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה · וכן ויבא אלהים אל אבימלך · ויאמר מי האנשים האלה עמך · לא מצינו בכל הכתובים שישאל הקדוש בה אלא לרשעים לאותן שהוא רוצה להטעותן כדי להאבידם ולהשמידם עדי עד כענין שכתוב משגיא לגוים ויאבדם וזהו שכתוב בקין אי הבל אחיך לפי שהיה כופר בהשגחה ואמר לירא דין ולית דיין ולית עלם אוחרן רצה להטעותו שישאל לו כמי שאינו יודע · וכן בכאן בבלעם רצה לשאול לו כדי להטעותו שיאמר עתים יודע · ועתים אינו יודע · וכן אמרו במדרש משגה רשעים בדרך רע בשחתו חוא יפול ותמימים ינחלו טוב · זה בלעם הרשע לפי שבתחלה היו הבריות גדורין בערוות שנא ורחל באה עם הצאן אשר לאביה וכתיב ולכהן מדין שבע בנות עמד בלעם והטעה את הבריות בשחתו הוא יפול כשם שהטעה את הבריות כך הטעהו הקדוש ברוך הוא ואמר לו מי האנשים האלה עמך אמר אותו רשע עתים שאינו יודע אף אני אעשה בבניו כל מה שאני חפץ · לא תלך עמהם · מה טעם שלא תוכל לקלל אותם כי אני ברכתים · ובמדרש לא תלך עמהם אמר לו אם כן אקללם במקומי לא תאור את העם אמר לו אם כן אברכם כי ברוך הוא אינם צריכין לברכתך אומרים לצרעה לא מדובשיך ולא מעוקציך ויאמר אל שרי בלק · לא הזכיר זקני מדין לפי שבלק הוא העקר והוא השולח לקראתו · כי מאן יי לתתי להלוך עמכ · אין חפץ השם בשליחו זה כלל כי מחשבתו של בלעם היתה שלא ירשהו השם ללכת כלל ואפילו עם שרים רבים ונכבדים מן הראשונים והנה בלק חשד אותו כי מעצמו אמר דבר זה כדי להרבות לו מחיר וזהו שכתוב ויוסף עוד בלק שלוח שרים רבים ונכבדים מאלה להראות לו כי הוא חפץ בו מאד כדי לתת לו הון ועושר ככל אשר יגזור עליו ובלעם השיב להם בכל ממונו לא אוכל לעבור את פי יי כי הוא אלהי ולא אוכל לעשות קטנה או גדולה אם אעבור את פיו ובמדרש כי מאן יי לתתי להלוך עמכם אלא עם שרי גדולי ומכאן אתה למד שהיו בו שלשה דברים עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה · עין רעה · דכתיב וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו רוח גבוה · דכתיב כי מאן יי לתתי להלוך עמכם · נפש רחבה · דכתיב אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב · ומזה למדנו שהידה חומד ממון אחרים אם ראוי הוא שית לי כל כסף וזהב שיש לו שהרי צריך הוא להשכיר חיילות וספק נוצח וספק אינו נוצח ואני בודאי נוצח ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי בלק למעלה הזכיר שרי בלק באותן שהיו פחותין ובאלו שהיו רבים ונכבדים אמר עבדי בלק והענין כי בלעם היה גבה עינים ורחב לבב והראשונים שבאו לפניו בהכנעה ודבר לו בלשון רכה הזכיר בהם שרים אבל אלו שדברו אליו דרך גאוה כה אמר בלק בן צפור אל נא תמנע מהלוך אלי קראם עבדים לבאר כי היו שפלים בעיניו ולא היה מחשיבם רק כעבדים · ועוד לבאר כי כשם שהיו הם עבדי בלק שהיה מלך בשר ודם אין רשאין לעבור מצותיו כלל על אחת כמה וכמה שאינו רשאי לעבור על מצות השי וזה שאמר אם יתן לי בלק וגומ · ועתה שבו נא בזה בסיקום הזה · גם אתם הלילה לכך נפרע הקדוש ברוך הוא בסוא בלילה כי בלילה שודד ער מואב כי בלילה שודד קיר מואב נדמה כנגד שתי לילו הללו שנשתלחו

שלוחי

שלוחי מואב לבלעם כך דרשו רבותינו זכרונם לברכה׳
אם לקרוא לך באו האנשים קום לך אתם׳ והלא כבר נאמר
מדבר יג ו לא הלך עמהם אבל הוא כענין שלח לך אנשים׳ אמר לו
הקדוש ברוך הוא שלח לך להעתך אני איני מצוה לך
שמות ג יז לפי שכבר אמרתי להם במצרים אעלה אתכם מעני מצרים
ויקרא כו לא אל ארץ טובה ורחבה ואמרתי להם אחרי כן עלה רש׳
ישעיה כג ג והם לא האמינו אבל אמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו
לנו את הארץ ורצה הקדוש ברוך הוא לילך אחר דעתם
ואמר למשה שלח לך אנשים אף לאן אמר הקדוש ברוך
הוא לבלעם לא תלך עמהם ואחר כך אמר לו קום לך
אתם רצה לילך בה מוליכין אותו ויש מפרשים כי מה
שאמר לא תלך עמהם ביאורו על מנת לקלל ואחרי כן
אמר אם לקרוא לך באו האנשים לקריאה בלבד שתלך
עמהם קום לך אתם על מנת שלא לקלל׳ אך את הדבר
אשר אדבר אליך׳ אפילו לומר לך לברך שתברך אותם׳
ובאן יש לשאול אם היה כח בדבר בלעם להזיק ולהועיל
אם לא אם תאמר היה היאך אפשר שיהיה כח בבשר ודם
לשנות גזרת הבורא ואם הבורא גזר על ישראל שנאמר כי
ברוך הוא היאך יש כח בקללתו לשנות מה שגזר כבר׳
ואם תאמר לא היה ממש בקללה אם כן למה מנעו הקדוש
ברוך הוא ואמר לו לא תאור את העם יקלל בלעם כל
במ׳ קם כב היום ובלבד שיברך הקדוש ברוך הוא כענין שכתוב יקללו
המה ואתה תברך׳ והתשובה בזה כי בלעם לא היה
כח בדברו כלל שתחול ברכתו או קללתו וראי׳ שאין בקללה
כח בדבורו מה שמצינו מבואר שאין בברכה כח בדבורו
כי אלו היה כח בדבורו בענין הברכה כשהוברר לו הדבר
שאין רצונו של הקדוש ברוך הוא לקלל את ישראל כמו
שהיה בלק מצוה עליו למה לא ברך לבלק ועמו והנה תשלם
בזה כונתו של בלק שלא ישלוט בו ישראל או למה ידחוק
עצמו בשכירות כסף וזהב של בלק יברך את עצמו שיהיה
מלך גדול על כל המלכים כלן ולא יצטרך לכספו ולזהבו
וכבר מצינו מפורש שבר׳ את עצמו באמרו תמת נפשי׳ מות
ישרי׳ ולא נתקיימה ברכתו לא שהית׳ אחריתו רעה ותקוותו
במ׳ כג י מפח נפש שהרי מת מית׳ משונה דכתיב ואת׳ בלעם בן בעור
הקוסם הרגו בחרב נמצאת למד שלא היה כח בדבורו
לקלל זהו מצד דבורו אבל מצד חכמתו שהיה יודע לכוין
השעה שהקדוש ברוך הוא כוע׳ בה היה בודאי כח בדבורו
לקלל ומכל מקום עדין הקושיא במקומה עומדת כי מאחר
שהקדוש ברוך הוא לא כעס באותן הימים נמצ׳ שכל דבריו
וחכמתו בטל וכשל כחו מצד דבורו וחכמתו שהרי אין כח
בקללתו אלא בשעת הכעס וכיון שאין שעת הכעס רפו ידי
חכמתו ואם כן למה לא הניחו לקלל ואמר לו לא תאור
את העם׳ התשובה בזה כי גלוי וידוע לפניו יתברך דבר
המגפה העתיד להיות וכדי שלא יאמרו בשביל קללתו
של בלעם באה המגפה על כן מנעו מלקלל אבל ודאי לא
היה לבלעם שום כח מצד דבורו לא בברכה ולא בקללה
רק מצד חכמתו בכוון השעה שהקדוש ב״ה כועס בה׳ ויחר
אף יי׳ כי הולך בכונה שיקלל׳ ויתיצב מלאך יי׳ בדרך
לשטן לו בלעם נשתמש באומנות שאינה שלו הפה נתן
במ׳ כב יא ליעקב שנאמר הקול קול יעקב ולפיכך נשתמש המלאך
באומנות שאינה שלו שהרי מלאך של רחמים היה ונעשה
לשטן זה שכתוב הנה אנכי יצאתי לשטן מדה כנגד מדה׳
ופתח האתון את פי מלאך יי׳ נצב בדרך ראיי׳ זו הרגש היא אינה

ראיית עין כי אין המלאכי׳ מושגים לעיני אדם כש לעיני
הבהמות ואין צריך לומר כי איננה ראיית שכל כי הבהמה
אין לה שכל אבל ענין ראייתה שהרגישה בדבר מפתי אותה
ושהיה כעכבה מלעבור ולא ידעה מה הוא שלא היתה
השגתה בכך שאם כן היה לה לומר בדבורה מלאך יי׳
עומד לנגדי וחרבו שלופה בידו ועל כן הוצרכתי לעכבך
כך פירש הרמ״ן ז״ל׳ ותט האתון מן הדרך ותלך בשדה׳
חצץ גדול היה לאותו רשע לקלל את ישראל שאין לך אדם
בעולם שיראה בדרך הסימנים שראה הוא שלא יחזור וכל
שכן מנחש וקוסם כמוהו שכל אומנותו היא לקראת נחשים
כי מתחלה נטת האתון מן הדרך הישר ועקמה כנ״ל׳ השדה
זהו שאמ׳ ותט האתון׳ שניה ותלחץ אל הקיר ותלחץ את
רגל בלעם׳ ומזה לו בטול פסיעותיו ועכוב הליכתו כי אין
רצון הקדוש ברוך הוא על הכונה שהיה הולך׳ שלישית
ותרבץ תחת בלעם שרבצה תחתיו ולא רצת׳ ללכת כלל
וכל אלה ומזים לו כי אותו הדרך לא בחר בו ה׳ רביעית
הנס הגדול שנעשה בדבור האתון ובכאן פירש לו כי
כונתו רעה בענין הדבור והודיעי מי שם פה לאדם או מי
ישום אלם והנה השה יתבר׳ כיכול למנוע ממנו הדבו׳ ולשומו
בפי הבהמה ועל כן אין לו לבלעם בכח הדבור חמישית
נתפרש לו הדבר יותר כדי לבטל הליכתו על הכונה שהיה
בה ועל כן נגלה אליו מלאך יי׳ ואמר לו בפירוש הנה אנכי
יצאתי לשטן בעבור כי היה הולך על הכוונה רעה וירט
הדרך כי הקדוש ברוך הוא אמר לו שילך בדרך על מנת
שלא לקלל זהו שאמ׳ קום לך אתם והוא ירט הדרך כלומר
עות הדרך והולך לנגדי ואחר כל זה הזכיר שיחזו׳ מן הדרך
זהו שאמר לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך ועתה
אם רע בעיניך אשובה לי׳ ויפתח יי׳ את פי האתון על דרך
הפשט דבור האתון נס גדול וחוץ מן הטבע והיה זה לכבוד
ישראל כי הקדוש ברוך הוא הפליא לעשות ורצה לשנות
סדרי בראשית בדבור הבהמה לומר שאפילו הבהמה תכיר
ותדע שאין השליחות הזה ראוי להעשות והנה זה באדם
שאומר להרים שיכסוהו ולגבעו׳ שיפלו עליו ואין צריך לומר
המין האנושי שהוא משכיל כי אפילו הבהמה שאין לה
שכל השכיל שאין ראוי להסכים בקללת עם כי בויוד הוא
ואם תשכיל בנסתר בענין הפרשה תמצא כי דבור האתון
כדבו׳ הנחש זהה וזה לא מדעת עצמן כי אין בהם נפש מדבר
וטעם זה סמך לויפתח יי׳ את פי האתון ויגל יי׳ את עיני
בלעם וירא את מלאך יי׳ כי תכף שדברה ומתה נגלה לו
המלאך ודבר עמו ולכך הזכיר בפרשה שלשה פעמים ותרא
האתון את מלאך יי׳ כי נטית׳ מן הדרך ולחיצת הרגל והרביצ׳
שהם שלש סימנים כל אחד ואחד היה מצד המלאך ואין
צריך לומר הסימן הרביעי שהוא הדבור והסתכל בדבור
המלאך שאמר לו על מה הכית את אתונך זה שלש רגלים
הושוה עם הדבור של אתון שאמר לו מה עשיתי לך כי
הכיתני זה שלש רגלים ותשכיל בכאן שלשה אנשי׳ נצבים
שהיו אנשי׳ מכש וחיו מלאכי׳ ממש וזה תבי׳ בדברי המלאך
שהזכיר לו יצאתי והיה יכול לומ׳ הנה אנכי לשטן אבל אמ׳
יצאתי כלומ׳ אחר דבור האתו׳ יצאתי אני לדבר לך ולהשטין
לך וזהו מבואר׳ כי התגללת בי׳ היה ראוי בלעם שיתמה
בפלא הגדול הזה של הבו׳ האתון ושירעיש מן הנס המהודש
והמבהיל את כל החולכים עמו בדרך והיה לו לחשוב
ולהתבונן כי מאת יי׳ היתה זאת לסכל עצתו ולהשי׳ הכתתו
אחור אבל מתוך אכזריותו ורוע טבעו ומרוב חפצו ללכת

לקח הענין בדרך תמורת ולכך השיב כאדם שמדבר עם
חבירו כי התעללת בי ושתי מואב ושני נעריו שראו הפלא
הזה ולא שאלו לו ולא דברו מאומה אפשר לומר כי היו כלם
קודמין לו בדרך ובהשארו יחידי אחור ארע לו חנם הזה
והם לא ראו כי לא היו במעמד אחד או אולי היו הכל במעמד
אחד ולא היו רואים ושומעים כי אם בלעם לבדו כי כן
יא יקרה לאנשי רוח הקדש בענין שבתוב בדניאל וראיתי אני
לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו וחברו
שלמה בידוע רמז לו שכופו שימות בחרב הוא הוא דכתיב
פנ ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני בחרב אולי נטתה מפני
לולי שנטתה מפני כאש הרגתיה הרגתיך ואותה הצלתי
מכאן שמתה האתון אחר שדברה או מטעם המדרש
שאומר שלא יהו האמוריים עושים סמנה עבודה זרה או
משום שכבר השלימה מנויה כפי מה שנזכר משרת ימי
בראשית בין השמשות בענין שמצינו בהגשל יונה שאמר
נ 6 הכתוב ויקר יי דג גדול לבלוע את יונה ושם גדול בשנים
אף על פי שהיה גדול בגוף היו דגים רבים גדולים ממנו
והכונה בלשון ויזמן שמנהו לכך ששת ימי בראשית והוא
שאמר לבלוע ולא אמר ויבלע וכיון שבלעו ועשה מנויו מת
הדג כי לא נברא אלא לכך וזהו ששנה הלשון אחר כך מדג
לדגה דכתיב ויתפלל יונה אל יי אלהיו מכעי הנגה ועל זה
אמר מבטן שאול שועתי ויאמר בלעם אל מלאך יי חטאתי
דרשו רבותינו זכרונם לברכה מכאן כל החוטא ואומר חטאתי
אין רשות למלאך ליגע בו כי לא ידעתי הוא היה משכח
עצמו ואומר ויודע דעת עליון ועכשיו אמר לא ידעתי אותו
דבר ולכעלה אם לו אותו תעשה וזה יורה כי המלאך נגלה
אליו להזהירו על הדבור במות בעל בשלשה מקומות
בנה כאן מזבחו שבעה בבמות בעל ושבעה בשדה צופים
ראש הפסגה ושבעה בבעל פעור הרי כאן והיה מקריב על
כל מזבח פר ואיל ונמצא שכל קרבנותיו בשלשה מקומות
אלו מלבד קרבנות ימה שהזכיר בקר וצאן פרשי על דבר מועט
ויש לתמוה מה ראה הרב לפרש כן כי בקר שם הכלל הוא
ואפשר שהוצרך לפרש כן כי עשה זה כמתכוין כדי שלא
יאריך בסעודה ויקלל לישראל אבל אין במשמעות הלשון
סעוט וירא משם קצה העם ולא כלם לפי שהיו חונים
בארבע רוחות השמים והיה בלק מתכוין בכל פעם ופעם
להעלות את בלעם במקום גבוה שיראה העם משם ויתכוין
אליהם בכח ההבט שיביט בהם כי זה מכחות הנפש וכענין
הנזכר בדברי רבותינו זכרונם לברכה דלי גביניאי דבעינא
לסחזייה דלי ליה יהב ביה עיניה ונח נפשיה וטעם הענין
הזה שהיה נהוג אצל החכמים על היה מפני חלישות דעתו
של החכם השלם שאי אפשר לו בלא הרהור תורה ואפילו
דגע ומתוך שמחלישין דעתו ומחשבתו נפסקה מהחכמה
שהוא מחשב בה תמיד ומי שגורם לו כן הרי הוא כמקצץ
בנטיעות וראוי שתחול הקללה עליו ומזה אמר הכתוב
יט בוקע עצים יכאב בם כי הגורם להפסיק ולבקע החכמה
שהיא עץ חיים ראוי שיסתכן בעצמו אף על פי שמצינו
בחסידי עליון גדולים בחכמה שאין דבורם וחלישות דעתם
עושה רושם כי הענין הוא סגלה בנפשו ומאבד חכמת
האדם צריך עוד שתהיה סגלה זו בנפשו השכלית וכאשר
יצטרפו בו שני דברים הללו שתהיה חכמה נטועה בו
והסגלה הזאת בנפשו אז יפליא לעשות בכל מי שיחלש
דעתו להיותו נבוה בגחלתו וילך שפיר תרגומו יחידאי ואין
6 יח לו חבר והחכם רא זל פירש שהוא מלשון על שפיי שהוא

מקו גבוה ושעורו וילך ל שפי וכן נסעו העם חצרות כי היה כמדב' יג ב
נוסע ממקום למקום כמנהג מנחש עד כאן וירמוז לך
הכתוב אף על פי שהיה מחזר אחר מקום גבוה כדי שיראם
מקובצים במקום אחד ויכוין בהם לקללה אף על פי כן לא
מצא אותם לא מפוזרים לארבע רוחו העולם וזהו מלת שפי
שה פזורה ישר' ובמדרש שפי חגר ברגלו אח אבל ששטון
חגר בשתי רגליו כתיב הכא שפי וכתוב התם שפיפון ויקר ל שפי' מט יג
אלהים אל בלעם על דרך הפשט לשון מקרה כי לכבודם
של ישר בא ליו הדבור בדרך מקרה ועל כן הזכיר בו הכתוב
ויבא אלהים אל בלעם כי לא מצינו הלשון הזה בשום נביא
רק בבלעם שלא הגיע למדרגת נביא כגון אבימלך ולבן ועוד
יכלול לשון ויקר כי קרה לבלעם כמקרים אשר יקרו לאותם
שיש להם רוח הקדש בעת שהם מתבודדים ושהם
מלבשים ביחוד ועומדים מרעידים ואחרי כן הזכיר ויקר ה
ל בלעם כי גדלה השגתו ועלה ענינו להתנבא בשם המיוחד
כנבואת משה ובזה הכיר כי אי אפשר בקללתם כלל כי
מדת רחמים עמהם להצילם ומתחלה כשהיה שומע במדת
הדין היה מיחל שיבצא מקום לקללתו שתהיה מדת הדין
מתוחה כנגדם אבל אחר ששמע במדת רחמים נכזבה
תוחלתו והמעלה הגדולה הזאת אשר עלה אליה לא היתה
אלא לפי שעה לכבודן של ישראל כדי שלא יהא פתחון פה
לאומות לומר ליום הדין אלו היו לנו נביאים כישראל היינו
חוזרים לכושב וכדי שיהיה פתחון פה לישראל כנגד אומות
העולם וישמעו אומות העולם הבטחות נפלאות על
ישראל מפי הנביא שלהם שהוא קטיגור של ישראל והנה
כאשר השלים נבואתו באותן הבטחות נסתלקה הנבואה
ממנו וחזר לקסמיו שנאמ' ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו יסוס' יג פפ
בחרב וזה יורה כי מת קוסם ולא נכשכה הנבואה אחר
כן ועל דרך המדרש ויקר אלהים אל בלעם מה בין
נביאי ישראל לנביאי אומות העולם נביאי ישראל נתגלה
עליהם ביום שנאמר ביום דבר יי אל משה נביאי אומות פסוס' ב כפ
העולם בלילה שנאמר ויבא אלהים אל לבן הארמי
בחלום הלילה ויכא אלהים ל אבימלך בחלום הלילה ויבא ל פפ' נג יפ
אלהים ל בלעם הלילה משל למלך שהיתה לו אשה ופלגש
כשבא אל האשה לא היה מתבייש לבא אליה ביום לעיני
הכל אבל כשבא אל הפלגש היה בא בהחבא בלילה נביאי
ישראל מתגלה להם בדבור שלם שנאמר ויקרא אל משה
נביאי אומות העולם בחצי דבור שנאמר ויקר אלהים ל בלעם
נביאי ישראל מדבר עמהם בלשון טהרה וקדושה שנאמר
ויקרא יי למשה כמה דאת אמר וקרא זה אל זה ואמר פסוס יפ
קדוש נביאי אומו העולם בלשון טומאה וקרי שנאמר ויקר יסוס' יג
אלהים אל בלעם משל למה הדבר דומה לשנים המבקשים
בפתחו של מלך אחד אוהבו של מלך ואחד כצורע אמר
המלך אוהבי יכנס מצורע לא יכנס שלא יטמא פלטרין
שלי אלא אני הולך לקראתו שנאמ' ויקר אלהים אל בלעם
הלך לקראתו את שבעת המזבחות ערכתי על דרך
הפשט את שבעת המזבחו שבנה בלק ערכתי עליהם
הקרבנות כדי שיהיו לרצון לפניך ולכך הזכירם בלשון
ידיעה ועל דרך המדרש לכך הזכירם בלשון ידיעה לפי
שמצינו צדיקים שעשו מזבחו מיום שנבר העזלם ועד בלעם
ואלו הם אדם קין הבל נח אברהם יצחק ויעקב כל אחד בנה
את שלו ובלעם כנגד כלם לכך הזכיר בהא הידיעה על דרך
החכם את שבעת המזבחו ערכתי אחז הכתו השבון שבעה
לפי שהו הקף אמצעי כי מן הידוע שארבע הקפים הם חקף
היום

ימים · והשבוע · והחדש · והשנ · הקף היום הוא שהשמש
מקיף בגלגלו ביום אחד ממזרח למערב וזהו הקף ראשון
שהוא התנועה היומית וכשנשלם היום חוז׳ חלילה וכן בכל
יום ויום · ויש הקף אחר והוא הקף השבוע שהרי כשנשלם
השבוע חוזרים חלילה ומונים שבוע אחרת · ועוד יש הקף
אחר והו׳ הקף הירח בכל חדש וחדש והקף אמצעי אשר בין
היום והחדש הוא הקף שבעה ימי השבוע ולפי׳ הקף השבע׳
הוא אמצעי בין היום השמשי וחדש הירחי ולפי שכל עניני
השבע נמשכין אחר חקף הזה האמצעי ועניני התורה
תקרובת מיד לעניני השבע לכך באו מצות רבות בתורה
לחשבון שבע׳ כגון ימי הפסח וכיוצ׳ בהם לפי שהוא חשבון
החקף האמצעי כנגד שבעה ככני לכת אשר כל עמודי השבע
נשענים עליו שאין לומר שיהיו ימי הפסח שנה תמימה
שהוא הקף רביעי כשתכלה השנה וחוזרין חלילה ומונין
שנה אחרת לפי שלא היה הדבר נכר ואלו היה יום אחר
בלבד היה זמן מועט ואלו היה חדש אחד היה זמן מרובה
ולכך רצתה התורה להתקרב אל השבע להיות זמן הפסח
בחשבון הקף האמצעי והבינוני ולפי הסעם הזה עשה בלעם
המזבחות שבע׳ לרמוז על ההקף האמצעי הזה כי כלו
היה טבעי וחכם מחכמת המזלות זה דעת הרמבם ז״ל · ועל
דרך הקבלה את שבעת המזבחות ערכתי מה שעשה מהם
שבעה ומה שהזכירם בה״א וידיעה הכל בהשגחה גמורה
וכונתו ידוע׳ כי בלעם בחר חשקו לקלל רצה להשיג רצון
מהמחשבה הטהורה ע״כ השבעה ולהשפיע בהם כח ולא
הספיק אצלו שיעשה מזבח א׳ ועשה ז׳ מזבחות כדי שיפעל
כל המדות רצונו ויספיקו מחשבתו בהמשכת הרצון ועלו
קרבנותיו בג׳ המקומות מ״ב והנה ז׳ המזבחות האלה הם
שבעה ימי בראשית וז׳ נרות המנורה והם הנקראים צרור
החיי׳ כי הם ענין מיוח׳ למעלה מתפרד למטה לפי המקבלי׳
וזה באור הכתוב את שבעת המזבחות של מעלה ערכתי
למטה והחכם רא״ז במליצתו הצחה כוון לזה אם תתכוון
בת הוא שאמר ובתת שלם לשלם אז תתחדש רוח בינה ·
מן ארם ינחני בלק מהררי קדם · במזרח · ואומר לך ארה
לי יעקב פירש רשי״ז כמה הוא טפש שיטלטלני ממקומי
כדי לקלל העם הנקרא חלק יי׳ ואלמלא הם לא באנו לעולם
שבזכות אברהם בא בלק מלך מואב מזרע לוט שנאמ׳ ויהי
בשחת אלהים את ערי הככר ויזכור אלהים את אברהם וישלח
את לוט · ובזכות יעקב באתי אני שלא היו ללבן בנים
מהזלה אלא בנות שהרי רחל רועה ומשהלך יעקב אצלו
זכה לבנים שנאמר וישמע את דברי בני לבן · וכן לבן אמר
נחשתי ויברכני יי׳ בגללך ואתה אומר לי לקלל את שיה׳
מצינו שנינו כפויי טובה · לכה ארה לי יעקב הזכיר שני
השמות יעקב וישראל ומכאן שצריך לקלל בכל שמותיו מי
שרוצה לקלל ושיקלל במדת יום ובמדת לילה וזהו ששמך
מיד מה אקוב לא קבה אל ולא אמר זעם בענין שכתוב ואל
זועם בכל יום אלא שכוון להזכיר שתי המדות וזהו דבר איוב
יקבוהו אוררי יום אבל מה שהזכי׳ יאבד יום והלילה בזה
חית כוונתו רעה לכפור בעקר ועל זה דרז״ל רגם את האוקינין
קלל את השלטון וכן יצטרך לראותו בעיניו כי יועיל הרבה
לחול בו קללתו בעת ההבטה ומפני זה העלה בלק ארז
בלעם למקומות הגבוהים בכל פעם ופעם ובענין הברכה
גם כן כשירצה לברכו צריך הוא שיזכיר שמותיו בענין
שכתוב מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל · ולשון
ארה לי היה לו לומר ארה ליעקב אבל בלעם היה אומר כן
הנה בלק אומר לארר את עמי כיון שהוא אומר לארר את

יעקב וכן אמרו במדרש אם לו בלעם מי שהוא מארר את לו כ״פ
לעצמו הוא מארר שכן כתיב ומקללך אאור וכן כל לשון
קללה שיזכיר בלק על ישר׳ בכל פעם ופעם חיה מחזיר כלפי
עצמו ארה לי קבה לי קבנו לי וקבותו לי׳ מה אקוב לא קבה
אל אף כשהיו ראויין לקללה במעשה העגל לא זז מלחכבן
לא פסקו ענני כבוד והמן והבא וכן כתוב בעזרא אף כי עשו כ״פ עי׳
להם עגל מסכה ויאמר אלה אלהיך ישר׳ אשר העלוך מארץ
מצרי׳ ויעשו נאצות גדולות ואתה ברחמיך הרבי׳ לא עזבתם
במדבר עמוד בענן לא סר מעליהם ביומם להנחותם בדרך
ואת עמוד האש בלילה להאיר להם את הדרך אשר ילכו בה
ורוחך הטובה נתת להשכילם ומנך לא מנעת מפיהם ומים
נתת להם לצמאם · ויתכן לפרש מה אקוב לא קבה אל אמר
כן על יעקב שנקרא ע״ש נ׳ויקרא לו אל אלהי ישר׳ · ודרשו כ״פ עי׳
רבותינו זכרונם לברכה מי קראו אל אלהי ישר״ל ולומר שאף
בשעת כעסו כשקלל לא קלל אלא אפס · ומח אזעם לא
זעם יי׳ בכל הימים הללו וכל כחי וחכמתי אינה אלא בשעת
כעסו · כי מראש צורים אראנו על דרך הפשט הוא המקום
הגבוה שהזכיר למעלה וילך שפי · ועל דרך הדרש צורי׳ אלו
האבות ומגבעות אלו השבטים וקרא האבות צורים לפי שהם
נמשלים להרים שנאמר שמעו הרים את ריב יי׳ וכתיב פיכס ו
קום ריב את ההרים ולפי שהיה אברהם ראש להם וראש סס ו ס
האמונה והיחוד לכך קראו הכתוב ראש צורים וקרא
לשנים עשר שבטי יעקב גבעות כי הם למטה ממדרגת
האבות כשם שהגבעו׳ למטה מהצורי׳ הגדולים ואח״כ שהזכיר
מעלת ראשיתם ההרים שהיו עקר תולדתם ושורש יחוסם
שהיו השורש הטוב שממנו תתפרסם מעלת הענפים
והוסיף לפרש מעלת אחריתם הו׳ שאם הן עם לבדד ישכון
ובגוי׳ לא יתחשב · ויהיה קשור הכתובים כן אמר מה אקוב
ומה אזעם ואני רואה אומה זו שיסודה ועקרה גדולה
ועקירתה אינו דבר קל לא מצד ראשיתם ולא מצד אחריתם
לא מצד ראשיתם לפי ששרשם חזק כחזוק הצור שאין כח
באדם לעקרו כי הם משתלשלים ובאים מן הצורי׳ והגבעות
הם האבות והשבטים שזכותם חזק מצור ועל כן אי אפשר
לי לבא כנגדם לא מצד ראשיתם ולא מצד אחריתם
לפי שהם עתידין שינחלו העולם באחרית הימים וכל
יהיו אובדים והם לבדם קיימים וזהו שאמר לבדד
ישכון ולשון בדד הוא יחיד כענין שנאמר ישב בדד ונקרא פיכס נ
היחיד בדד לפי שהיחיד מתבודד ומלת לבדד כוללת בדד
וכוללת לבדד כי התיבה תשמש לב׳ פנים והכונה כשאם׳
לבדד כי הוא עם מיוחד לא יתחשב בשאר העמים אבל
הוא מובדל מהם בתורתו ואבונתו וכענין שכתוב ואבדיל ויקרא כ
אתם מן העמים להיות לי וכשאמר לבדד הכונה שהם עם
מיוחד לבדד כלומר לשם המיוחד שכתוב בו יי׳ בדד ינחנו · דברי׳ לב
ומפני זה הזכיר לבדד כי הידה ראוי לומר הן עם בדד ישכון
כענין שאמר משה וישכון ישראל בטח בדד · אבל הענין סס לג כ
לרמוז כי העם מיוחד בשאר הגוים לא יתחשב והוא מיוחד
לשם המיוחד שהוא אלהי ישראל אשר באלהי הגוים לא
יתחשב · והנה משה רבינו עליו השלום רמז בדברו באמרו
אשוריך ישראל מי כמוך ובאמרו א״ן כאל ישורון בארכי סס לג כב
ישראל עם מיוחד אין כמוהו בשאר העכים וכן אלהי ישרא סס לג כט
מיוחד אין כמוהו באלהי העכים וכן מצינו שהתנבא
דניא באבדן ושתהיה המלכו׳ קיימת לישר׳ לעולם
הוא שהזכי׳ באבדן והובד נשמה ויוב׳ ליקידת כיפל ו
אשאיעל אבדן ושאר חיותא העדיו שלטנהון סס ו יס
וארכא בחיין יהיבת להון עד זמן ועדן · ועל קיום ישראל

יג לעולם אמר אחריו על מלך המשיח וארו עם ענני שמיא
כבר אנש אתי הוה ועד עתיק יומי מטא וקדמוהי הקרבוהי
וליה יהיב שולטן ויקר ומלכו וכל עממיא אומיא ולשניא
ליה יפלחון שולטניה שולטן עלם די לא יעדי ומלכותיה די
לא תתחבל ׳ ועל דרך החכמה צורים הם שבעה ככבי לכתי
גבעות אלו ב מזלות והמשיל הככבים שהם קבועים בגלגל
לצורים הקבועים בארץ כי כשם שאבני הבנין לשוכני בתי
חומר נגזרי מן הצורי כן בניני העולם השפל הזה והפעולות
שבו נגזרות ובאות מן הככבי והמשיל הגלגל לראש שהוא
תחלת הגוף ועליונו כן הגלגל תחלת הסבורת וראשירת
הפעולות בכח הבורא וגזרתו והאיש הזה הקוסם לא
היה לו חלק באלהי ישר׳ אבל היה לו חלק הככבים והמזלות
ומתוך חכמתו הגדולה בחכמת התכונה הידה רואה
במשפטי הככבים ובחכמת המזלות המעלה הגדולה אשר
ישראל מעותדים לה לעתיד שישכנו לבדד ולא יתערבו בגוי׳
ולא ימירו כבוד אמונתם באמונה אחרת וזהו שאמר הן עם
לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב ׳ מי מנה עפר יעקב ׳ על
דרך הפשט מי יכול למנות בני יעקב שהם כעפר ומי יכול
לתת מספר בחלק רביעי שבישראל ולשון רובע ישראל
הכונה על דגל אחד כי ארבעה דגלים היו ׳ ואמר תמות
נפשי מות ישרים כי התאוה למות ובלבד שתהיה אחריתי
כאחרית ישראל שהם חלק י׳ ולא חלק הכוכבים והמזלות
כמוהו והיה רואה אחריתו מתוך החכמה הזאת שהוא
עתיד ליפול בחרב ולכך התפלל על זה ׳ ועל דרך המדרש
מי מנה עפר יעקב מי מנה המצורת שישראל מקיימים
יס כב בעפר לא תחרוש בשור וחמור ׳ שדך לא תזרע כלאים ׳
יפ יט אפר פרה עפר סוטה עד כאן ׳ והמצורת הללו מועטות
הן והכוונה על שכר המצורת הללו שאין תכלית לשכרן
הטוב ׳ ז״א מי מנה עופרין של ישראל שהגיעו לעונות אשה
וכובשים יצרם ואינם עוברים עברה ׳ ועל דרך החכמה יתכן
לפרש מי מנה עפר יעקב כי ירמוז לענין תחירת המתים כי
אחר שבאר על זמן הגאלה באחרית הימים שישכנו ישראל
לבדם סבך לו מיד ענין תחירת המתים ואמר מי מנה עפר
יעקב אלו ישני עפר שבזמן התחיה אין להם מנין ומספר
יג ג וכן כתוב ורבים מישני אדמת עפר יקיצו ׳ והזכיר בהם
שתי לשונות מנין ומספר לפי שישראל נמשלו לככבי וכתו׳
קמו ד מונה מספר לככבים ׳ והזכיר בהם שתי לשונות יעקב
וישראל ממה שכבר נתבאר כי יעקב רמז לגוף וישראל רמז
מג ט לנפש וכן הנביא אומר בוראך יעקב ויוצרך ישראל ׳ יחס
ה א הבריאה ליעקב והיצירה לישראל וכן כתוב יוצר אור ובורא
חשך ׳ יחס הבריאה לחשך היצירה לאור הסתכל אמרו
עפר יעקב ולא אמר עפר ישר׳ ואמר את רובע ישר׳ לרמוז כי
הנפש תחזו׳ את ארבע יסודות העפר ואם׳ תמות נפשי כלת
נפשי במקום הזה הוא הגוף כי הנפש לא תמות וכן
מט טו ונפ׳ כי תחטא ׳ והנפ׳ האוכלת כי הנפש השכלירת
ז יח איננה חוטאת ולא אוכלת והרי אנו מעידים על הגוף שהוא
האוכל אבל כפני שאין הגוף כלום בלא נפש והנפ׳ עקר
לכך יכנו הכתובי׳ הגוף בלשון נפש וגלה לנו בכאן על עולם
הנשמות ועל עולם הבא שהוא אחר התחיה שהו׳ התכלית
המבוקש ותקות כל מקוה והוא אחרית הטוב והצפון
ודבר ידוע כי עולם הנשמות הוא הבא לאדם מיד תכף אחר
הפרדה מן העולם הזה על כן בקש זה שיזכה אחר מיתה
מיד לעולם שזו היא מיתת ישרים ובקש עוד שיזכה
באחרית הזמן אל העולם הבא שהוא מוזמן למי שהוא עתה
בעולם הנשמות וזהו שאמר ותהי אחריתי כמוהו כי העולם

הבא שהוא אחר התחיה והוא אחרית עולם הנשמות וסוף
כל התענוגים ול מדנו מכלל דברי המשל הזה שיסוף בשבחן
של ישראל ומעלתם הגדולה מצד ראשיתם ואחריתם
שינחלו כל העולם הזה שיזכר לתחית המתים לחיי העולם
הבא שאחר התחיה ובאר בזה כי ישראל לבדם הם נוחלים
כל זה עד שהוא עצמו כשבא לקלל ברך עצמו בברכתם
ואלו שמענו הבטחות מופלאות כאלו מפי נביא אחר
מנביאי ישר׳ לא היה כבדינו ותפארתינו כל כך כמו עתה
ששמענו מפי נביא אומות העולם שהוא קטגורינו ונאמן
בזה יותר מאחר שהוא מלאך רע ועונה אמן בעל כרחו ׳
התיצב כה על עולתיך ואנכי אקריה כה ׳ אמר בלעם הנה
ישראל נשענים בזכות הקבנו׳ מפי שהבטיח הקדוש ברוך כרלפי מו
הוא לאברהם כה׳ יהיה זרעך ׳ והם נשענים בזכות ברכת כמדבר יג
כהנים שכתוב בה כה׳ תברכו את בני ישראל וכן אמר משה מס כ יד
כנגד מלך אדום כה׳ אמר אחיך ישראל ׳ ולכך התיצב כה
על עולתיך וטול אתה האחד ואני אטול את השני וזהו
שאמר ואנכי אקרה כה אתה בקרבנך ואני בחכמתי כך
דרשו רבותינו ז״ל ׳ לא איש אל ויכזב בדבריו שאמר לי לא
תאור את העם א״כ איך תוכל לומר וקבנו לי משם ׳ ההוא
אמר ולא יעשה ׳ אם הוא חבר להקב״ה יהיה בתמידה ואם
בברור ובלשון ידיעה יחזור לבן אדם שהזכיר שהו׳ מתנחם
כי הוא אומר ולא יעשה ומדבר ולא מקיים ׳ ולא כן הקדוש
ברוך הוא שהוא גוזר ומקיים ׳ ובמדרש לא איש אל ויכזב
לפי שצפה בלעם
להתנחם ואומר
דבר ואינו יכול לעשותו שנאמר ההוא אמר ולא יעשה ׳
לא איש אל ויכזב בטובה אבל כשהוא אומר להביא רעה
חוזר בו שנאמר ההוא אמר ולא יעשה תדע לך שהרי אמר כרלפי מו ס
לאברהם וספור ׳ הככבים ׳ ונתקיים שנאמר והנכם היום דכרים ס ה
ככבי׳ השמים והו לא איש אל ויכזב בטובה אבל ברעה
ההוא אמר ולא יעשה אמר לישראל כי אתם לא עמי חוזר
ואמר ואמרתי ללא עמי עמי אתה הוי אומר ההוא אמר ולא
יעשה כך דרשו בתנחומא ׳ הנה ברך לקחתי ׳ לשון הזמנה
כמו הנה משמני האר׳ והכונ׳ לומר קבלתי חברכו מלמעלה רפלפי מ נא
כי הקבה משים הדברים בפי ׳ וברך ולא אשיבנה ׳ ועל כן
לא אוכל להשיב הברכה כי אין הדבור כי אם ביד השם יתב
וכענין שכתוב ומ״י מענה לשון ׳ לא הביט און ביעקב על עפלי ת ו
דרך הפשט אין בהם און שאלו כן לא תתקיים בהם הטובה
שהרי דברי השם יתברך כלם על תנאי הם ׳ ומפני שאין
בהם און ועמל י׳ אלהיו עמו השכינה עמהם ׳ ותרועת מלך
בו ׳ כי במחנה ישראל בכל מסעיהם תרועה יתקעו כי כן
מנהג חיילות המלכות ושמעתי שהוצרך בלעם להזכיר
בברכתו מלך לפי שהקללה אלמלא שנהפכה היתה כלם
באותו רגע שהוא שעת הכעס והב׳ המשים דבר בפיו נתן דכרים כג ה
בלבו להפך המלה שהיא כלם ואמר מלך והו ויהפוך י׳
אלהיך לך את הקללה לברכה ׳ ויש מפרשים אימתי י׳ אלהיו
עמו כשתרועת מלך בו כשיש בהם דבקות עם המלך והוא
מלשון רעות כי אז יהיו למעלה מן המזלו׳ ועל דרך הקבלה
י׳ אלהיו עמו ותרועת מלך בו לפי שיציאת מצרים היתה שמות יג יח
בכח גדול וביד חזקה והוא דבר משה שאמר אשר הוצאך
מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה ׳ לכך הזכי׳ כאן י׳ אלהיו
עמו י׳ שהוא אלהיו והוא כח גדול ׳ ותרועת מלך בו ׳ הוא
יד חזק ולזה סמך מיד ל מוציא ממצרי׳ וזהו שתרג׳ אנקלוס
ושכינת מלכהון והוא מלשון רעיא והיא הכלה שבשיר
השירים וזה מבואר ׳ ל מוציאם ממצרי׳ לא בעצמו יצא כמו
שאמרת

שאמרת הנה עם יצא ממצרים רק התקיף הוא שהוציאם
כנגד המזל שהיה מחייב שיעמדו שם והראה בשבילם
אותות ומופתים לעין כל ולמה שהזכיר כאן תרועה הזכיר
כאן מוציאם וכן הוא אומר אשר פדית לך ממצרים גוי
ואלהיו׳ כתועפות ראם לו׳ כתוקף ראם יש לו והמשיל
תקפו לראם כשם שהמשילו הכתוב לאריה שנאמר יי׳
כאריה ישאג׳ כי אין ביניהן כנבראים הגשמיים גדולי׳ מהם
בגבורה ודברה תורה כלשון בני אדם כדי לשכך את האוזן׳
ובמדרש כתועפות ראם לו אמר בלעם חטאו קימעא מורידין
כעוף שנאמר אפרים כעוף יתעופף כבודן וכשהוא מרומזן
מהממזן כעוף שנאמ׳ מי אלה כעב תעופנ׳ כי לא נחש ביעקב
כיון שתרוע׳ מלך בו ויש לו דבקו׳ עם חשם יתבר׳ לא יצטרכו
למנחשי׳ וקוסמי׳ כי כל עת יאמר לישרא׳ בנבואה מה יפעל
אל כי כל פעלותיו נגזרות בתחלת׳ ובמדרש כעת יאמר
ליעקב ולישראל מה באותו עת שנאמר בו ובעת ההוא יעמ׳
מיכאל השר הגדול ועומד׳ יאמר ליעקב ולישראל מה רב
טובך אשר צפנת ליראיך וכתיב כי לי ישובי לפני יי׳ יהידה
סחרה ועומר׳ הן עם כלביא יקום׳ רמז שינצח מלכי כנען
ויותר נכון שיהידה רמז אל מלחמת מדין שלא נשמע
מלחמה כמוה שלא נפקד איש מישראל ומתו חמשה
מלכים ונפש אדם מן הנשים אשר לא ידעו משכב זכר שני׳
ושלשים אלף׳ ודם חללים ישתה׳ המלקוח וכל חילם׳
ובמדרש הן עם כלביא יקום כשהם עומדים ממטתם הם
מתגברים כארי וחוטפים הטצות ציצית ותפלין ולקרא קש
ובלילה לא ישכב עד שהוא אוכל ומחכל כל מזיק הבא לטרפו
כיצד קורא קרית שמע ואומ׳ביד׳ אפקיד רוחי והקבה נלחם
בעדו ועוד דרשו לא ישכב עד יאכל טרף התנבא על משה
שלא ימות עד שינקם מהם שנ׳ נקם׳ נקמת בני ישראל
מאת המדינים אחד תאסף׳ ולא הלך כפעם בפעם לקראת
נחשים בעבור שנאמר לו כי לא נחש ביעקב על כן ותחי
עליו רוח אלהים וישת אל המדבר פניו׳ כי שם ישראל
בערבות מואב וכדי שיראה אותם ויכוין נפשו בהם שיחול
עליו הדבור מאת השם יתב׳ורש׳ז׳ל פירש וישת אל המדב׳
פניו כתרגומו שהידה מתרגם בו ושוי למדברא דעבדו ביה
עגלא אפותי ואין כן בנוסחאות מדוקדקות׳ ולדעת הרב
זכרונו לברכה חזכיר להם קשיבו׳העגל אולי ימצא בקום
לקללתם אבל לפי הנוסחאות שאין כתו׳בהם אפשר לומ׳
שכוין כאן לחוח השופא׳ לפי שמתחלה חידה מכוין לדרך
האמונה וכשרצה שיבא לו חדבור מאת ה׳הזכיר בתחילת
קרבנותיו ויעל בלק ובלעם פר ואיל ורצה שיעינו בלק׳ כדי
שיה׳בלעם שוחט למדת רחמים ובלק זורק למדת הדין אבל
אחרי כן נשה מדרך האמונה וכוון לרוח הטומאה וישורה
במדבר זהו וישת אל המדבר פניו ולכך הזכיר בכאן ויעל פר
ואיל ולא הזכיר בלק כי לא רצה עתה בסיועו כדי שלא
יפגל מחשבתו׳ וירא את ישראל שוכן לשבטיו׳ ראה
ויגלים מסודרים ושאין פתחיהן מכווינין זה כנגד זה כדי
שלא יעשו היזק ראיה זה לזה מיד אמר מה טובו אוהליך׳
כאם הגבר קרא עצמו גבר כי המשיל עצמו לתרנגול היודע
לכוין השעות ואין בעולם מי שיוכל לכוין שעות כעסו
של הקדוש בה כי אם בלעם בבני אדם ותרנגול בעופות
וישניהם שוין בחכמה זו ואמרו כי התרנגול קורא שבע׳
פעמים בלילה וכן בלעם מצינו וישא משלו שבע פעמי׳
והתרנגול נואף מכל העופות ולכך לא הוכשרו והתרנגולים
לגבי המזב׳וכן בלע׳היה נואף כמו שדרז׳ל מן ההסכ׳הסכנתי
שהוא מלשון ותהי׳ למלך סוכנת וכן היתי׳ עצתו להכשיל

את ישראל לזנות בבנות מואב׳ שתום העין׳ פתוח העין
והוא הפך סתום ובלשון רז׳ל כדי שישתום ויסתום באורו
כדי שיפתח ויסתום׳ וידוע כי כל החשנות הם שלשה וחם
ראיה ושמיעה וידיעה ושלטתם תמצאם בבלעם׳ ראיה היא
שאם׳שתום העין׳ שמיעה שימע אמרי ל׳ ידיעה ויוד׳דעת
עליון׳ ושלשתן מצאנום בפסוק אחד בהקבה שנאמר ראת
ראיתי את עני עמי ועומר ולפי שהראיה והשמיעה באנשי׳
ואינן נופלים בהקבה יהיה באור הכתוב איך ראיתי ואיך
שמעתי כי ידעתי את מכאוביו כי הידיע׳כוללת את שניה׳
אשר מחזה שדי יחזה׳ למדנו הכתוב שלא הגיעה מעלתו
למעלת האבות ואין צריך לומר למעלת נבואת משה אבל
היא חסר ממנו שתי מדרגות כי נבואת האבות היתי׳באל
שדי ונבואתו של זה במחזה שדי׳ וכן כת׳ הרמבן ז׳ל מחזה
שדי אינו שדי כי האבות באל שדי ובלעם במחזה של שדי
ולכך קרא עצמו גלוי עינים שהוא מסדרגת בני הנביאים
שנאמר מקח נא את עיניו וזה נאמר בו ויבל׳י׳ את עיני
בלעם׳ ומה שדרשו רבותי׳ ז׳ל אבל באומות העולם קם אין
הכוונה שתהיה נבואתו של בלעם שוה לנבואת משה חס
ושלום אבל כוונתם ז׳ל לומר ולא קם נביא עוד בישראל
במשה אשר ידעו יי׳ אין הכתוב משוה משה לבלעם בנבואת
הנבואה רק בענין הידיע׳ולומר כי כשם שהשם יתברך ידוע
למשה פנים אל פנים והיתה נבואתו מבורר׳ לו כאד׳ שמדבר
עם חברו כך באדה הנבואה מבוררת לבלעם לכבודן של
ישראל מכל מה שהתנבא בענינם בכל העתיד לבא להם זאת
כונת הרב ז׳ל עם קצת לשונו׳ או יאמר אבל באומות העולם
קם בשערת ברכה כי הוצרך להתנבא במדרת הרחמים
כמשה כי זולתה לא היו ישרא׳ מתקיימי׳ אבל לאחר חברכת
נסתלקה נבואת ממנו וחזר לקסמין׳ נופל כמו ותרדמה
נפלה על אברם׳ גלוי עינים כלומר רואה הוא אעפ
שהוא ישן כענין שכתוב אנ׳י ישנה ולבי ער׳ מה טובו
אהליך יעקב ומשכנותיך ישראל על דרך הפשט התנבא
עתה על ישובן של ישראל בארץ׳ ועל דרך המדרש מה
טובו אהליך יעקב על האהלים שבמדבר שהיו ישר׳ יושבים
באחדים ועל שראה פתחיהם שלא היו מכוונין אלו כנגד אלו
אמר מיד מה טובו אהליך׳ועל דרך הקבלה מה טובו אהליך
יעקב למעלה והיא שדרשו רבותינו ז׳ל צורתו של יעקב
חקוקה בכסא הכבוד ומלת טובו מלשון נהטיבו את הנרות
ואהליך מלשון בהלו נרו והאלף נוספת ופירושו אור׳
משכנותי׳ ישרא׳ למטה שהם מושכים כח מן המטו׳ והתבונן
איך הזכי׳לשו׳טובו באהלי ובמשכנותי׳ סמך לו מיד כנחלי׳
נטיו ולשון נטיה נופל על דבר גשמי ויחזו׳ למשכנותיך כי
המשכנות היו נטויים׳ כנחלים נטיו׳ הזכיר בכאן ארבע
לשונות כנחלים כנגד כאהלים כארזים והם כנגד ארבע
דגלים שבמדבר ולשונות הללו מיני תענוג הם׳ ודרשו
רבותינו ז׳ל במסכת תעניות טובה קללה שקלל אחת
השלוני את ישראל מברכתו של בלעם שוה קללן בקנדה
שנאמר והכה יי׳את ישראל כאשר ינוד הקנה במים׳ את
מוצ׳שהקני׳מתנועעין לכאן ולכאן ואין כל הרוחות יכולין
לעקרן ממקומן ועוד שגזען מחליף׳ וזה ברכן באות שהרוח
באה ועוקרתו ושוב אין גזעו מחליף׳ יזל מים מדליו׳ על
דרך הפשט מדליותיו והם הענפים׳ ועל דרך המדרש יזל
מים מדליו הזהר בבני עניים שמהם תצא תורה שנ׳ יזל
מים מדליו ואין מים אלא תורה שנ׳הוי כל צמא לכו למים׳
מדליו מן הדלים שבהם׳ וזרעו במים רבי׳הרוה במים רבים
והוא גדל וצומח בכל יום כענין שאמ׳ישעיה עה בהצלחתן

של ישראל ביום נטעך תשגשגי ובבקר זרעך תפריחי׳ וירום מאגג מלכו׳ הוא שאול שהיה המלך הראשון ואמר מאגג על שם ששאול תפש את אגג מלך עמלק׳ מנרכך ברוך כמו בנות צעדה וצדקי׳ ככפיר יבסח׳ ועתה ברוח לך אל מקומך׳ פי׳ החכם רדק בשם אביו ז״ל כי אין זה נריחה ממש אלא כמי שאומר מהר ללכת ואמר כי כמוהו ברחו מכשדים כי ביד רמה ובקול רנה יצאו ישראל מבבל׳ וכן ביונה לברוח תרשישה ולא היתה כונת יונה שיוכל לברוח מהקבה אלא שיפחד ללכת לתרשיש וזהו שאמר מלפני יי׳ ולא אמר מפני יי׳ כמו שאמ׳ ואנה מפני אברח ומה שמהר ללכת היתה כונתו כדי שלא יתן הקבה אות ומופת לאנשי ננוי וישובו ותהי׳ תשובתן גורמת כליה לישראל ועל זה אמ׳ אחרי כן עלה קדמתי לברוח תרשישה׳ואין לך אות גדול מאות הים כי אות שהטילוהו הכירוהו כשיצא מן הים ואז׳ויגע הדב׳ אל מלך ננוה ויפה פי׳ לא שרצו הבינו ברוחה ממש מארץ ישראל כדי שלא תחול עליו הנבואה ולא ילך בשליחות זה׳ אמרתי כבד אכבדך. טעם כפל הלשון אמרתי כבד בראשונה אכבדך בשניה כי בשנים פעמים בשנים המקומות הייתי מקוה לך שתקללם ושאכבדך על זה אבל עתה בשלישית שכבר הוחזקה ברכתך עליהם שלשה פעמים ואמרת אוריך ארור ומברכיך ברוך אני רואה כי מנעך יי׳ מכבוד ומעתה אני מתיאש כי אין לי תקוה לבא כנגדם ועל כן אמר לו שיברח׳ ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך׳ אתן לך עצה שתעשה להכשילם והוא שהפקיר בנות מואב לבני ישראל לפי שידע שלהיה׳ שונא זמה ומה שסתם כאן פירש במקום אחר הוא שאמר הן הנה היו לבני ישראל בדב׳ בלעם וגומר׳ אשר יעשה׳ כלומר איעצך ואגיד לך אשר יעשה העם ההה לעמ׳ באחרי הימים הוא שאמר ומחץ פאתי מואב אבל עתה אין לך לפחד מהם כי לא ירעו לך׳ והרמב״ן ז״ל כתב איעצך אגיד לך עצה חיעוצה מאת ה׳ אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים וגלה לו הנבואה זו שלא יפול עמו ביד ישראל עתה רק באחרית הימים והנה היו ארבע נבואות ראשונה הוא שאמר שישראל חלק יי׳ונחלתו הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב׳ שניה התנבא בכבוש הארץ ושיחרגו מלכי׳ אדירים שבה דפתי׳חן עם כלביא יקום וגו׳ שלישית ראה ישיבתם בארץ במנוחה והשקט ואמר מה טובו אוהליך יעקב ושיעמידו מלך שינצ׳את אגג ושתנשא עוד המלכות שראה דוד מתנשא למעלה שנאמר וידע דוד כי הכינו יי׳ למלך׳ ועתה נבואה הואת הרביעית הסיף לראו׳עין המשיח ולכ׳הרחיק העין מאד שאמ׳אראנו ולא עת׳אשורנו ולא קרו׳מה שלא אמ׳כן בכל הנבואו׳הראשונ׳ ואמר שואת עצת השם שיעץ באחרית הימים וקרא עצמו עתה שומע אמרי אל ומחזה שדי יחזה כאשר עשה בנבואה שלישית והוסיף לקרוא עצמו יודע דעת עליון והאומר כן יודע דעת עליון ירצה לומר שהוא יודע מה בדעתו של אל עליון לעשות בעולמו באחרית הימים וזה כעין כי יום נקם בלבי ואמרו רבותינו ז״ל לבא לפומא לא גלי עד כאן ולפי שהדבר הנסתר הוא צפון בלב לכך נקרא השם הנסתר לב הואה שכתוב ויתן לבבי חכמה ובינה הרבה מאד ורחב לב כחול אשר על שפת הים ולבבי ראה הרבה חכמה ומדע ושכל הרבה מאד ורחב לב כחול אשר על שפת הים שהם שלוחיו נקראים פיו שהם משתלחים אל הנביאים להגי׳לה׳ העתידו׳ואם כן הנביאי׳הם פי המלאכי׳והמלאכי׳ הם פי הקבה והואה לבא לפומא כי לא גלה הקדוש ברוך הוא הקץ אפילו למלאכים כל שכן לנביאים ודניאל לא ידעו אבל נאמר לו כי סתומים וחתומים הדברי׳עד עת קץ

ארצנו ולא עתה על דרך הפשט התנבא על דוד עליו השלום ואמר ולא עתה כי אחרי ארבע מאות שנה היתה נבואה זו כי הוא מחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת ושת היה עקר תולדותיו של אדם או ירצה לומר בני שת היסודו׳ מן כי השתות כלומר וקרקר ויהרוס המדינות׳ והיה אדום ירשה׳ מצינו בדוד שגברה ידו על אדום ושעיר׳ וירד מיעק׳ יקום רודה מיעקב והאביד שריד מעיר כלומר מכל עיר אדום והוא דוד שכתוב בו עד הכרי׳כל זכר באדום׳ ורש״י ז״ל פירש וירד ביעקב ועוד יהיה פושל אחר ביעקב והאביד שריד מעיר וירד מיעקב זהו המשיח שנאמר עליו וילך מים עד ים והאביד שריד וזהו שכתוב ולא יהיה שריד לבית עשו׳ ועל דרך המדרש אראנו ולא עתה זה דוד אשורנו ולא קרוב זה מלך המשיח דרך כוכב מיעקב זה דוד וקם שבט מישראל זה מלך המשיח ומחץ פאתי מואב זה דוד שכתוב בו ויך׳ את מואב וימדדם בחבל׳ וקרקר כל בני שת זה מלך המשיח שכתוב בו וירד מים עד ים והיה אדום ירשה זה דוד שנאמר ותהי אדום לעבדים לדוד והיה אדום ירשה שעיר אויביו וישראל עושה חיל זה מלך המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו׳ וירא את עמלק ברוח נבוא׳ ופתח תחלה בעמלק שהוא מזרע ומזרעו באה לו המלחמת בראשונה׳ ובאחרונה ולכך חתם בנבואתו באבדן כת מזרע שנ׳ עליו ואחריתו עדי אובד עד שיבא מי שעתיד להעבירו מן העולם שנאמר כחה אמחה׳ וירא את הקני משפחת יתרו כמו שכתוב המה הקנים וכתיב חבר הקני ושים בסלע קנך על שם ששמו קיני הזכיר במשלו קן כלומר אלו היית משוכן החזק גבוהה כקן העוף משם תרדי׳כי אם יהיה לבער קין עד מה אשור תשבך׳ כלומר עד מתי תשבך אשור לא יעזבך כי אם היית לבער לשון נקבה ושעמו מחנה אשור כמו ותפול שבא וכן ותערוך ישראל׳ אוי מי יחיה משומו אל על דרך הפשט מן הנזרות האלה ששם אל בעולם על ידי מלך אשור שהרי הוא נצח את כל הגוים ובלבל כל האומות׳ ועל דרך המדרש אוי מי יחיה משומו אל על ישמעאל שהרי בני קין מזרעו של ישמעאל הם ומה שאמר כי אם יהיה לבער קין כלומ׳ כי אם יהיה קין לבער אש ומה שנקר׳ורע ישמעאל קין על שם שישבו באחז׳ קין וכן חו׳אר׳ וחבר הקיני נפרד מקין והלא כל בני קין נכרתו בבי המבול אלא על שם שישבו באחזת קין נקראו בניו בני קין וישיבת מלכות אשור אבר בלעם מכל שבעים לשון שברא הקבה בעולמו לא שם שמו אלא לישראל ולישמעאל שנאמר וקרא שמו ישמעאל וכיון שהשו׳הקדוש ב״ה שמו של ישמעאל לשמו של ישראל אוי מי יחיה משמו אל אוי מי יחיה בימיו כך דרשו בפרקי רבי אליעזר ואם תשכיל תמצא כי המקטרג הזה שבארץ רמז בפסוק זה שם המקטרג הגדול שיש לישראל בשמים והוא שר המדבר שרף מעופף ונפש גלגל מאדי׳כי בעבור שרא׳ שנפל ממעלות׳ ולא הועיל קטגורו בכל נבואתיו לא במדת הדין ולא במדת רחמים על כן ישית אל המדבר פניו להעזר בו כנגד ישראל ולכך התחיל לצעוק מי יחיה מגזרותיו כלומ׳ מי יחיה בגלות עשו ושני הוין רמז לשנים עשר כנפיו וזהו מבואר׳ וציים מיד כתי׳אח׳שהזכי׳שאשור ישב׳הקני אמ׳עתה שיב׳ עת שיעון׳אשו׳ועב׳והטע׳העברי׳שישב׳אשו׳כי הקיני היו רודי׳על ישראל וציים לשון רבי׳כלשון וצי׳ אדי׳וכתי׳סבני יון הוא ואפש׳שהו׳רמז למלכו׳יון הרשע׳ודע׳הרמבן ז״ל כתים

הם והיא שהיא החיה הרביעית והנה
חתם נבואתו זאת שהיא הרביעית באבדן כתים
יא יט והיא החיה הרביעית שהתנבא עליה דניאל עד די קטילת
חיותא והובד גשמה ויהיבת ליקידת אשא׳ ויקם בלעם
כאשר כלה להתנבא נבואה זו קם על רגליו כי לא היה
מתנבא מעומד כי אם נופל דכתיב נופל וגלוי עינים׳ וישב
למקומו חזר לקסמיו כי לא התנבא אלא לפי שעה לכבודן
של ישר׳ כאשר הזכרתי למעלה׳ וישב ישראל בשטים זהו
כמ״ג כה שכתוב ויחנו׳ על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים
והלא היו בערבות מואב כי לא זזו משם ומשם שלח יהושע
מרגלים׳ ובמדרש וישב ישראל בשטים מעין היה בשטים
שהיה מגדל נואפים כי יש מעינות מגדלות גבורים וחלשי׳
זנאים ומכוערים צנועים ושטופי בזמה ומעין של שטים של
כמ״ח יט ה זנות היה והיה משקה סדום ולכך כתיב א״ה האנשי׳ אשר
באו אליך הלילה וגומר׳ ולפי שנתקלקל אותו מעין עתיד
כמ״ג ל ט הקב״ה ליבשו ולחדשו שכן התנבא יואל ב׳יום ההוא ישפו
ההרים עסיס והגבעות תלכנה חלב וכל אפיקי יהודה ילכו
מים מבית י׳ יצא והשקה את נחל השטים׳ ויחל העם׳
כמ״ח יט כ עשה קדושתו חול כלשון ויחל נח שהרי הגדור מהעריות
כמ״ל יט ו נקרא קדוש והזונה הפך ממנו וכל מקום שנאמ׳ העם לשון
כמ״ד כה ג גנאי הוא ויה׳ העם כמתאונני וירב העם וידבר העם באלהים
כמ״ד כה ד עד אנה ינאצוני העם וכל מקו׳ שנ׳ עמי לשון שבח הוא לו
כמ״ח יט כ עמי שומע לי והוצאתי את צבאותי את עמי נחמו עמי׳ כך
כמ״ל ו ז דרשו בתנחומא׳ לזנות את בנות מואב דרשו רזל היינו
כמ״ח יט ו דאמרי אנשי זרוק חוטרא לאוירא אעקריה קאי מי פתח
בזנות תחלה לוט אבי מואב שנאמר ותאמר הבכירה אל
הצעירה וקראה שמו מואב כלומר מאב והבנות תפשו פלך
אמם והיו מתקשטות ויוצאות מבשמות לפני ישר׳ ומפתות
אותם בדברים ואוכלים ושותים עמהן ויאכל העם וישתחוו
לאלהיהם ישראל ובנות מואב׳ ויצמד ישראל לבעל פעור׳
מלשון צמד בקר והענין שנצמדו איש ואשה ויש חלוק
בין לשון הצמדה ולשון דבקות כי אין ההצמדה קרוב וחבו׳
כמו הדבקות ואלו אמר וידבק ישראל חס ושלום לא
היתה תקנה לישראל ומזה דרשו רבותינו ז״ל בסנהדרין פרק
ארבע מיתות בית דין הנצמדים לבעל פעור כצמיד פתיל
כמ״ח יט ד אבל ישראל אינן כן ואתם הדבקי׳ בי״י אלהיכם כשתי הטרות
הסרובקות׳ וזו בזו במתניתא תנא הנצמדי׳ לבעל פעו׳ כצמידי׳
על ידי אשה ואתם הדבקים דבקים ממש׳ קח את כל ראשי
העם והוקע אותם׳ אין צווי זה להמית ראשי העם אלא
הנצמדים במעמד הראשים וזהו שתרגם אונקלוס ודון
וקטול דחיי׳ קטול ולא תרגם וקטול יתהון וכן הזכיר במעש׳
העגל ויאמר משה אל שופטי ישראל הרגו איש את אנשיו
ושופטי ישר׳ הם ראשי העם ואעפ״ש לא באר הכתוב שעשו
השופטים כן כיון שהקב״ה צוה למשה ומשה לשופטים יש
במשמע שעשו כן או יש לומר שלא הספיקו לעשות כן עד
שקם פנחס ועש׳ המעש׳ הזה פתאו׳ בזריזות וחריצות גדולה
מיד ותעצר המגפה׳ ליי׳׳ לקדש שם שמים׳ נגד השמש׳
שיתקדש השם בפרהסי׳ כמו שהללוהו בפרהסיא או יאמר
נגד השמש לפי שחטאו בפעו׳ כנגד מדתו של יעקב הנקרא
שמש וכמו שאמרו במדר׳ אמר יעקב מי הגיד לזה ששמי
שמש לכך הוצר׳ לומ׳ נגד השמ׳ שתהיה לקות׳ מעין חטא׳
או אמ׳ נגד השמש כל זמן שהשמש בעולם כיון שתשקע
יהיו נקברים ממה שכתוב לא׳ תלין נבלתו על העץ ובמדרש
כמ״ח יט כג נגד השמש אמר משה לפני הקב״ה רבונו של עולם מי
מודיעני הנצמדים אמר לו אני מפרסמן היה הענן מתקפל

והחמה זורחת על כל מי ששעה ותולין אותו מיד׳ ויקרב ל
אחיו את המדינית היה ראוי שיאמר הכתוב והנה איש בא
ושמו זמרי נשי׳ בית אב לשמעוני ויקר׳ ל אחיו את המדיני׳
ושמה כזבי בת צור אבל לא רצה הכתוב להזכיר הרשע הזה
בשמו שהיה סבת הנגף עד שנעשת בו נקמה ועד שנתן
לפנחס שכרו ואז הזכירם בשמם ושם איש ישר׳ המוכ׳ וגו׳
ושם האשה המוכ׳ וזהו להודיענו שבחו של פנחס שאף על
פי שזה נשיא וזו בת מלך לא נמנעו מלהרג׳ לעיני משה
ולעיני כל עדת בני ישר׳ לא חלק כבוד לשמי׳ ולבריו׳ והנה
בוכי׳ היו בני ישר׳ בוכים מפני המגפה שהתחילה בהם חרון
אף של מקום ודרשו רבותי׳ ז״ל שהיו בוכי׳ על שנתעלם
הלכה ממשה שהרי אמר לה זמרי השמעי לי אמרה לי איני
נשמעת לך לא למשה ולא לעזר שאני בת מלך אמר לה אני
גדול כמותן שלעיניהם אני מביאך תפש בכלוריתה והביא׳
אצל משה אמר לו בן עמרם זו אסורה או מותרת אם תאמר
אסורה בת יתרו מי התירה לך מיד נתעלמה ממנה הלכה
זעו כלם בבכיה היינו דכתיב והמה בוכים פתח אהל מועד
למה ביכים וכי תעלה על דעתך שרשו ירדו של משה שעמד
כנגד ששים רבוא שנ׳ ויקח׳ את העגל אש עשו וישרוף באש ממות
לא כדי שיבא פנחס ויטול שכרו ועל זה נאמר זרזיר מתנים מעלי
אזת׳ יש וגומר ודרשו רבותינו זכרונם לברכה על זמרי ומלך
זה משה שלא היתה לו תקומה עמו לפי שנתעלמה ממנו
הלכה׳ וירא פנחס ראה מעשה ונזכר הלכה אמר לו לא
כך למדתני מסיני הבועל ארמית קנאין פוגעין בו אמר לו
קריינא דאגרתא איהו להוי פרונקא מיד ויקם מתוך העדה
ויקח רומח בידו ובשכר זה נתנו לו המתנות שהם הזרוע
והלחיי׳ והקבה׳ הזרוע כנגד ויקח רומח בידו׳ הלחיי׳ כנגד
ויעמד פנחס ויפלל׳ והקבה כנגד ואת האשה אל קבתה
והעילה מצוה זו לפינחס בעולם הזה ובעולם הבא׳ בעולם
הזה הכהונה לזרעו ועוד שחידה והאריך
ימים בעולם הזה ארבע מאות שנה הוא שכתוב בשכת ישר׳ מפטיר י
בערער ובבנותיה ובחשבון ובבנותיה שלש מאות שנה
ומצינו ביפתח ועד גבע בנימין מאה שנה ובאותו זמן כתיב
ופנחס בן אלעזר עמד לפניה בימי ההם בעולם הבא שנתנה לו
מודת השלום כשנסתלק את ארבע מאות שנה זכה לחיי
עד׳ ושנים עשר נסי׳ נעשו בדבר זה דרכן לפרוש זה מזה
והדביקן המלאך סתם פיהם שלא יצוחו פון הברזל כנגד
ערות שניהם האריך הברזל כדי שידקור את שניה׳ והגביה
המלאך המשקוף כדי שיצאו שניה׳ תלויין לעיני הכלי הפכן
כדרכן בראש הברזל׳ נתן בח בזרועו לסבלן וכח בכתף לעמו׳
בהם ושלא נשמטו מן המקל ושלא נשפך עליו מן הדם
ושתלה אות׳ לעיני הכל והיה ראוי שישמא פנחס טומאת
חבורין כיון שהוא נוגע בדומה הנוגע במת וידוע שאם נגע
ראובן במת חרי הוא טמא ושמעון שנגע בראובן טמא
שנאמר והנפש הנוגעת במה שיגע בו הטמא תטמא ונגיעה
זו אם היא בחבורין כלומר ששמעון נוגע בראובן בעוד
שראובן נוגע במת חרי חוא טמא טומאת שבע שלא
בחבורין לאחר שפירש ראובן מן המת אין לו אלא טומאת
ערב ואדם הנוגע בכלים הנוגעי׳ במת יש לו טומאת שבעה
במ״ב יט מה שכתוב במדין וכבסתם את בגדיכ׳ ביום השביעי ומה
שלא נטמא פנח׳ והוא הנוגע בכלי הנוגע במת לפי שהכלי
וחוא הרומח היה פשוט ופשוטי כלי עץ אין מקבלין טומא׳
או מטע שאמרו במדרש שמר הקדו׳ ב״ה את רוחות יהן כדי
שלא ימותו ויטמ׳ והוא הנס האחרון תשלום הי״ב שהזכרתי
ואף בני קבול כדע המדרש שהי׳ שם ברזל ולא היה מטמא

כיון שלא מתו בעוד שביזו הרומח ואחר שנעשו לו כל הנסים האלו והוציא אותן תלוין לעיני הכל שבט שמעון היו מקיפין אותו ועומדין בפתח רצו לינע בו ואז החל הנגף בעם וזהו שאמר ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף וכלם היו משבט שמעון וכן יש ללמוד מן החסרון הגדול שמצינו במנינם שבסדר פנחס מן המנין שהיו בראשונה במדבר סיני ומה שנפלו מישראל במקום הזה כך ובעון העגל לא נפלו אלא כשלשת אלפי איש ששם לא היה כי אם עבודה זרה אבל בכאן זנות ועבודה זרה ובזו קדושתן של ישראל לזנות עם האומות ובא פנחס וקנא קנאתו של הקב"ה והשיב חרון אפו מישראל ומסר עצמו לסכנה כנגד כל המשפחה שהיו עם רב כשראה חלול השם בפרהסיא ולא השגיח על כבודו של רשע שהיה נשיא שבט שמעון ולא לכבוד המדיני שהית' בת מלך וקנא על כבוד השם יתעלה כדי ללמד את הברי' שאין כבוד העולם ומלואו כי אם לכבודו הוא שכתוב
ס פנ ז כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ולכך
ז כד י נקרא הקב"ה מלך הכבוד הוא שאמ' דוד עליו השלום מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה ׳

י יט י מגדל עוז שם יי' בו ירוץ צדיק ונשגב׳

שלמה

המלך עליו השלום בא ללמדנו בכתוב הזה על מדת הבטחון ובאור הכתוב כי הבוטח בשם ה' הנה הוא כאדם שהוא במגדל עוז והוא יושב שם לבטח ולא יירא משום אדם וכענין
קיח ו שכתוב ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם ׳ בו ירוץ צדיק
כפ כד ונשגב מן הצרה וכענין שכתוב ובוטח בה' ישוגב ׳ כלומר מכל צרה ומהאויב כי אם יעלה על ההרי' הרמים או יסתר בשפל הבקעות איננו נשגב מן האויב ואמנ' שם ה' ישגבהו ממנו ׳ ומלת בו איננו חוזרת למגדל אלא לשם ה' כי אין אדם רץ במגדל עוז אבל כל מי שרץ ישגב במגדל ועל כן יאמר כי הצדיק ירוץ בשם ה' ולא יכשל ומפני שדרך הרץ ליכשל אפילו במישור יאמר כי הבוטח איננו כן כי ירוץ
י ד יג ולא יכשל כענין שכתוב ואם תרוץ לא תכשל ׳ ומה שאמ' מגדל עוז ולא אמ' הר גבוה שם ה' לפי שהמגדל צורך גדול לבני אדם בעת צרה ובעת מלחמה כענין שכתוב
י' ם כפ באביפלך ומגדל עוז היה בתוך העיר וינוסו שמה על כן המשיל שם ה' למגדל עוז לפי שבטחון הבריו' בשם ה' יצילם
יט כ כ מכל צרה והוא שכתוב יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב ׳ והוא המגדל החזק אשר בו ישגבו הבריו' בעת צרתם
ם נפ וכן אמר דוד במתקומם תשגבני ואמר גם כן לגלית אתה

בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואני בא אליך בשם ה' אלהי מערכות ישרא' וכשם שהמשיל שלמה עליו השלום שם ה' למגדל כן המשילו ישעיה עליו השלום לחדר שהאד סוגר ישעיה כו הדלת אחריו ונשגב בו הוא שכתוב "לך עמי בא בחדריך וסגור דלתך בעדך ׳ ומצינו בפסוקים שהוא יתעלה נמשל בכל מקום במעון בחדר במגדל בסלע ׳ במעון ה' מעון אתה תליס צ ם היית לנו׳ בחדר לך עמי בא בחדריך ׳ במגדל מגדל עוז שם ה' בסלע ה' סלעי ומצודתי ׳ ולפי שהוא יתע' בכל מקום לכך מס לג ד הוא נמשל בכל מקום ׳ ורבותי"ל כנו שמו מקום לפי שהו' יתעלה כולל המקו' וכל החלקי' והו' מקומו של עולם ויחוץ שאין אדם נקרא צדיק אלא הבוטח בו כענין שכתו' וצדיקי מליג כה ככפי' יבטח כי כל אח' מהם בוטח בשם יתעלה שכפי' הבוטח בכחו ולמדך הכתוב כי הצדיק ירוץ בבטחונו להשתדל במצוה ויעבד הש"ת לילה ויום ויטרח לכבוד שמו ולא ילאה כי נפשו השכלית תאמצהו ותוסיף בו כח וכן אמר הנביא ישעיה מ ל וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו ׳ באור זה כי יטרחו טורח גדול ולא ייגעו ׳ כי יש מצות צריכו טורח גדול ועמל יתר כנגן פדיון שבוי והצלת נפשו שהם מצות שצריכות זריזו' גדולה ועל זה אמר ירוצו ולא ייגעו ירצה לומ' כי הצדיק מחליפין כח וגבורה בעבודה ובמצות ועל כן אינן נלאים וזהו שכתוב ואוהכיו כצאר' מוספי' ס מו השמש בגבורתו המשלים לשמש בגבורתו שאיננו נלאה וכן יש מצות שהם צריכות שקידה והתמד כגון תלמוד תור' וקנין מדות וירא' צריך האד' שירגיל עצמו בהם עד שההרגל בהם יחזור לו לטבע ואמר על זה ילכו ולא ייעפו ולשון ילכו כרלפ"ת יו מלשון התהלך לפני שתרגום הליך בדחלתי ׳ והכונה שישתדלו במדת היראה ולא יחזור להם לעייפות ׳ וידוע כי מלני קמו י מדת היראה יגיע האדם למדת הבטחון הוא שכתוב ירא' ה' בטחו בה' ועל כן אמר שלמה עליו השלום בכאן מגדל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב באר כי שם ה' הוא מגדל עוז לצדיק הירא והוא היכול לרוץ והבטוח שלא יכשל במרוצתו ושתי מדות אלו בצאנום בפנחס שהיה ירא את ה' ובטח בו מלנ"כ ב ם כדי לקדש את שמו הוא שכתוב נרית' היתה אתו החיים והשלום ואתנם לו מורא ויירא ומפני שמי נחת הוא באר הכתוב כי נתן לו שתי מדות אלו שהם החיי' והשלום נשכר שתי מדות שהיו בו היראה והבטחון ׳ היראה זהו ואתנם לו מורא נשכר המורא שייר' אותי הבטחון זהו מפני שמי נחת הוא שנטח בשם יתעלה לבא כנגד כל השבט לחרוב הנשיא שלהם ובת המלך והיה קרוב להיותו נהרג ונחתת מפני שמו ועל כן זכה וזכה בעשותו הכעש' הזה וקנא לשם הגדול והשיב את החמה זהו שכתוב פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וגומר ׳ השיב את חמתי פירשו קצת המפרשי' הגיח מלשון בשובה ונחת כי בקנאתו הניח למדת הדין ישעיה ל מו כענין והניחות"ל לך ׳ אך המובן ממלת השי' שהחמה היתה מעוק נג יד ראויה ללכת על ישראל אלא שפנחס השיבה לגמרי ולא הלכה ויש לומר ואיך לא הלכ' ומתו מישראל ארבע ועשרים אלף אבל זה ראיה שכלן היו משבט שמעון ולא נפקד אחד מישראל משאר השבטים וזהו השבת החמה משאר ישרא' וזהו באור השיב את חמתי מעל בני ישראל שלא חלה מדת הדין חוץ מן השבט זהו לא כליתי את בני ישראל בקנאתי ולא כליתי אח' מישראל נמצא למד שהשבת החמה גרמה קיומן של ישראל שאלמלא כן היו כלין ואם כן פנחס גרם לישראל אורך ימים ושנות חיים מאותו זמן עד סוף העולם ואותם השנים אין להם סוף ותכלית ולכך זכה לחיות לאין תכלית מדה כנגד מדה כי פנחס זה הוא כעניין שאמ' הנבי' בריתי

ברית היתה אתו החיים והשלום · ונאמר כאן את בריתי
שלום · בקנאו את קנאתי על דרך הפשט שקם במקומי
שהרי כתיב בהקדוש ב"ה אל קנא · ובמדרש בקנאו את
קנאתי ישתי קנאות האחת כאן והאחת שעתיד לקנא בימי
אחאב וכן כתיב שם ויה' דבר ה' אליו ויאמר לו מה לך פה
אליהו ויאמר קנא קנאתי לה' אלהי צבאות כי עזבו בריתך
בני ישראל שתי קנאות אחת בימי משה ואחת בימי אחאב
וכן כתיב בשפטים בימי פלגש בגבעה ופנחס בן אלעזר נגיד
הזה עליהם לפניהם וה' עמו · ודעת רבותינו ז"ל כי פנחס זה
אליהו למדנו אותו ממה שאמרו בבבא מציעא אשכחיה
רבה בר אבוה לאליהו דהוה קאי בבית הקברות של גוים
אמר ליה לאו כהנא את כלומר היה תמה עליו על שלא היה
נזהר בטומאת אהל ואמר ליה שאין הגוים מטמאין באהל
אלא ישראל שנאמר אדם כי ימות באהל וכתי' ואתנה צאני
צאן כרעיתי אדם אתכו · ישראל קרוין אדם ואין אומות
העולם קרוין אדם ולכך מצינו שנשתטח על בן הצרפית
המת לפי שהי' בן גויה' לכן אמור מכאן רמז לברכת כהנים
שכתוב בו אמור להם · הנני נותן לו את בריתי שלום ·
על דרך הפשט הבטיחו בברית שלום שלא יפחד מאחזי
זמרי שלא ינקמו נקמתו ומה יהיה שכרו והיתה לו ולזרעו
אחריו ברית כהונת עולם שתהיה לו הכהונה נצחית · ועל
דרך המדרש הנני נותן לו את בריתי שלום וא"ו דשלום
קשיא ללמדך שאין הברית לכהן אלא כשהוא שלם בלא מום
אבל אם חסר פסול כך דרשו בקדושין פ' האומר וכן מצינו
במסורת וא"ו דשלום זעירי ושמעתי שהמלה היא נוטריקון
שלא למות וזה מחזק קבלת רבותינו ז"ל כי פנחס זה אליהו
וכן מצינו הוא בעצמו שאמר קנא קנא את נפשי ממני כי לא
טוב אנכי מאבותי כלומר מאבותי שמתו מפני שמאסו חיי
העולם הזה נתן לו חיי העולם הבא ועלה בסער' השמימה ·
על דרך הקבלה הנני נותן לו את בריתי שלום הבטיחו
במתנת המדה הנקראת ברית שהיא כנסת ישראל והיא
בדת הדין והמדה הזו היא שהיתה לו כענין שאמרו באברה'
ברית היתה לו ולזרע אמרו בכאן והיתה לו ברית כי הברית
תהיה לו והבטיחו שיהיה השלום דבק בברית בלשון
ונתתי שלום בארץ · ומכאן ראוי שיזהיר לעולם ולכן כתו'
בריתי היתה את החיים והשלום כי החיים מכח הרחמי'
וזהו שאמר אשר קנא לאלהיו בלשון צדק ושלו' נשקו שהוא
החבור העליון שהעולם מתקיי'בו שכנגדו ביציר התחתונה
ענין הזווג והחבור הראוי לכך כשראה פנחס חבורה לבלתי
ראוי קנא ומכאן תבין במדת השלום שנתן לו שהיה מדה
כנגד מדה ויתכן לומר כי על שם סופו שנסתלק וחזר אליהו
נקרא אליהו שהוא כולל שני שכות דין ורחמים אל הוא
הדין והוא הברית · יוד"ה ואו"ו · הוא הרחמים והוא השלום
והנה הוא כלול מכח הדין והרחמים וזהו בריתי שלום
ולכך הענישו לשר החמשים וחמשיו מכח הדין והחיה
המרת מכח הרחמים ועוד רמז בחשבון שמו פי' שנים
בשם המיוחד והיה פנחס דור שביעי ליעקב אבינו כשם
שהיה תנוך שביעי לאדם והם כנגד יום שביעי שהוא שבת
והוא יום הממחה והחיים וזה מבואר · והיתה לו ולזרעו
אחריו נראה מזה כי לולי שעשה המעשה הזה לא נתקיימה
בהונתו כהונת עולם והיאך אפשר זה והלא נתנה הכהונה
לאהרן ולבניו וכבר נמשחו כלן בשמן המשחה ומעת כל
הכהני שיולידו הם בכלל הכהני אבל הענין היה כן כי פנחס
נולד קודם המשח אהרן ובניו ואין בכלל כהונה רק הבנים
שיולדו להם אחרי משיחתן ואם פנחס שנולד קודם משיחת

לא נתכהן ולא בא לכלל כהונה ועל ידי המעשה הזה
שעשה נתנה לו הכהנה לעולם וזהו שאמר כהונת עולם
וזהו שאמרו רבותינו ז"ל לא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי
וכתב החכם רבי אבריהם ז"ל כי הכהנים הגדולים היו
מבני פנחס ומלת אחריו לאות שמת ואינו אליהו עד כאן
אבל האמת הוא כדעת רבותינו ז"ל כי פנחס הוא אליהו
ובאור מלת אחריו אחר הסתלקותו · ברית כהונת עולם לא
הזכיר בו מלת כשם שהזכיר באהרן ובכל זרעו · לפי שהם
הובטחו בשני עולמות שהם זמן הברית והקיום להיותן נזונין
בעולם הזה משלחן גבוה והם המתנות ושיהיו לעולם הבא
נחלת ה' וכן כתי' אני חלקך ונחלתך אני חלקך בעולם הזה
ונחלתך לעולם הבא ולכך הזכי' בהם מלת שהו' כולל הברי'
והקיו אבל כאן בפנחס המושכח מן החס והנרמז בשמו פני
חסד שהי' מדתו של כהן לא הזכי' בו מלת כי הבטיחו בקיום
נצחי ושלא תשלוט עליו מיתה · ויכפר על בני ישראל ·
ללמדך שהשופך דמן של רשעי' כאלו הקריב קרבן וכן
כתוב מעם מזבחי תקחנו למות אפילו כהן ועובד עבודה
על גבי המזבח משם תקחנו למות ושם איש ישראל המוכה'
כשם שייחס הכתוב את הצדיק לשבח כך הוא מייחס את
הרשע לגנאי ללמדך שכל הפוגם את עצמו פוגם משפחתו'
נשיא בית אב לשבעוני · נשיא היה לבית אב אחד מחמשה
בתי אבות שהיו לשבט שמעון ועליו נאמ' ופורץ גדר ישכנו
נחש שמעון אביו שגד' הגנות במעשה שכם עם דינה ואמר
הכזונה יעשה את אחותנו ועתה בא הבן ופרץ אותו גדר'
כזבי בת צורבת מלך הית' שהרי צור מחמש' מלכי מדין היה
שנאמ' את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור ואת רבע חמשה
מלכי מדין ומתוך שנאתם של מדינים לישרא' רצו להפקיר
בת מלך לזנות כדי להחטיאם צרור את המדיני' אחר שנתן
שכרו הטוב לצדיקים צוה להפרע מן הרשעים ואמר לו
צרור את המדינים ולא את המואבים בשניל רות הכואביה
שהיה עתיד דוד לצאת ממנה · ובמדרש צרור את המדינים
כי צוריים הם לכם מכאן אמרו חכמים ז"ל הבא להרוג
השכם להרוג בנכליהם אמר נכלו לכם בתחבולות ובעצות
רעות שנכלו לכם וזה יורה כי זקני מדין חשבו המחשבה
הרע' ונתנו עצה למואב להחטי' בנות עם ישרא' כדי להדיחם
ולהצמיד לבעל פעור ועל דבר כזבי בת נשיא מדין היה יכול
לומר בת צור כמו שאמר למעלה כזבי בת צור אבל הזכיר
מדין להורו' כי זאת עצת זקני מדין היתה לשלוח בת המלך
לזנות עמהם · שאו את ראש · מה שצוה למנותן עתה משלו
רבותינו זכרונ' לברכ' משל לרועה שנכנסו זאבי' לתוך עדרו
והרגו בהן והו' מונה אותן לידע מניין הנותרו' ועו' שבתחלת
נמנו כשיצאו ממצרי' עכשו שהגי' את פטירתו והוצר' להחזי'
לו צאנו מחזירן במנין · לבית אבותם · על שבט האב מייחסן
ולא על שבט האם · חנוך משפחת החנוכי · פירש רש"י ז"ל
לפי שהיו האומות מבזין אותן ואומרין על מה אלו
מתייחסים על שבטיה' לבית אבותם סבורין הם שלא שלטו
המצריים בנשותיהם לפיכך הטיל הקדוש ב"ה שמו עליהם
וא"א בתחלה ויו"ד בסוף לומר מעיד אני עליהם שהם בני
אבותיהם וזהו שמפורש על ידי דוד עליו השלום ששם עלו
שבטים שבטי' ה' עדות לישראל · השם הזה מעיד עליהם
לשבטיהם ולפי' בכלן כתי' החנוכי הפלואי הכרמי החצרוני
אבל בימנה לא הוצרך להזכיר הימני לפי שהש' קנוע בו
יוד' בתחלה והא בסוף ותבלע אות' ואת קרח במו' העד באכל
האש · הכני הכתוב קרח באמצע בין ותבלע ובין באכל האש
ומכאן שהיה קרח נבלע ונשרף וכבר הזכרתי זה · ויהיו

לגם לאות שלא יחלוק שום חולק על הכהונה ׳ ובני קרח
לא מתו דרשו רז"ל מקום נתכנר להם בגיהנם וישבו
עליו ׳ מקום הבליעה שהוא מקום המשפט נקרא גיהנם או
יהיה גיהנם ממש שנתקרב שם פתחה של גיהנם הקנוע
בארץ כדעת רז"ל ומצינו מבני קרח שהיו משוררים בבית
המקדש וזהו שכתוב לבני קרח מזמור שיר מזמור לבני קרח׳
בני שמעון למשפחות ואחר כך בני גד בני יהוד׳ בני יששכ׳
בני זבלון בני יוסף ובשהגיע לאפרים הוסיף ואמר אלה
בני אפרים וכן בנבני דן אלה בני דן ולמה שנה הכתוב
הסדר בשבט אפרים ובשבט דן יותר משאר השבטי להזכיר
בהן אלה ויתכן שבא לרמוז בלשון אלה על עיקרו שהיה
ירבעם משבט אפרי׳ ועשה שני עגלים את האח׳ נתן בבית־א
ואת האחד נתן בדן ולכך הוסיף אלה באפרים ודן לרמוז
על אלה אלהיך ישראל גם המשפחות תחלתן אות ש׳ בין
בשבט אפרים ובשבט דן שהוא מתחיל לשותלח לשוחם
ויש בו התעוררות למלת שור גם אות ש׳ ירמוז למדת הדין
ממה שנא׳ בספר יצירה מם דומם ש׳ שורקת יכוד׳ להורות
כי העון ההוא נמחל לכל השבטים שהם שבטי יה ראוי
להשרות עליהם שכינה בארץ לכך אמר לאלה תחלק הארץ
כלומר אלו נאבדו ומתו במדבר כענין שכתוב ובאלה לא
היה איש מפקודי משה אבל אלה אחרים הם לאלה
תחלק הארץ הזכיר בהם לשון אלה כלשון אלה האמו׳ בלים
שהיו נקיים מאותו עון הוא שכתו׳ ואלה פקודי הלוי והשוה
אותן יחודו להורות שהכל נמחל ששם מאות אלף ואלף שבע
מאות ושלשים דע כי הספר הזה גם אותו שבמדבר סיני
שעלו ששם מאות אלף ושלשת אלפי וחמש מאו׳ והמשים לא
נכלל בו כל ישרא כי אין להם סוף ותכלית ולא ידענו מזה
מספ׳ כל ישר׳ שהרי ישרא׳ לא נמנו כאן וכאן לא מבן עשרי׳
שנה ומעלה כל יוצ׳ צבא בישרא ובודאי היה בישרא באותן
שתם מבן עשרי׳ ומטה ושתם מבן עשרי׳ שנה ומעלה כמה
זקנים וכמה חולים וחלושי הכח ואינם מן המנין לפי שלא
היו ראוין לצבא ואינן בכלל יוצא צבא ואם כן מספר בני
ישראל לא נזכר בכתובים בשום מקום ולא ידענוהו כלל כי
מעת שירדו למצרים בשבעים נפש נשתלחה הברכה בהם
שעלו לששי׳ רבוא שיצאו משם הגברים לבד מטף והם הם
שקבלו התורה בחדש השלישי לצאתם ונשתלחה הברכה
בהם עוד בחדש השני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים
שעלו לששים רבוא מבן עשרים שנה ומעלה כל יוצא צבא
ולמדנו מזה שבהר סיני כשקבלו התורה היה להם מספר
ידוע ובזמן מועט כמו עשרה חדשים ממתן תורה עד
שנמנו במדבר סיני עלה מספרם לאין סוף והאמת שאין
ישראל באין בגדר חשבון ומעולם לא נודע מנינם בכל
הזדות ולא נחקר מספרם על הכוון באחד מהזמנים כי מי
יובל לספור מה שחדל לספור ואין לו מספר והנה הם
בהבטחת ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב׳
וכן אם הקדוש ברוך הוא לאברה׳ וספור הכוכבים והנשיחו
ואמר לו כה יהיה זרעך וכן מצינו במשה שאמר להם בשנת
הארבע׳ והנם היום ככוכבי השמים לרוב ׳ גם בלעם
מקטרג שלנו העיד עלינו ואמר מי מנה עפר יעקב ומספר
רובע ישר׳ ומצינו בדוד עליו השלום כשצוה ליואב למנותם
שעלו אלף אלפים ושלש מאות אלף איש שולף חרב הוא
שכתו׳ ויתן יואב את מספ׳ מפקד העם אל המלך ותהי ישרא
שמונה מאות אלף איש חיל שולף חרב ואיש יהודה חמש
מאות אלף וידוע שאם אנשי גבורי שולפי חרב עלו לחשבון
העצום הזה אין ספק שאין סוף ותכלית למספר ההמון

ודלת העם והנערי׳ והזקנים והנה השכל מעיד על זה גם
הכתובי׳ מוכיחים כן שהם עדות ברורה יותר מן השכל וכן
מצינו לעתיד שהבטיחנו ישעיה הנביא עליו השלום שיהיו
ישראל ברבוי העם עצום יותר מכל אומות שבעולם הוא
שאמר כי׳ רבים בני שוממה מבני בעולה אם ה׳ ושיתקבצו
מארבע כנפות הארץ ברבוי גדול עד מאד הו׳ שאם הנה אלה
מרחוק יבאו ואלה מצפון ומים ואלה מארץ סינים ואמר
בלבבך מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה
ואלה מי גדל הן אני נשארתי לבדי ואלה איפה הם ׳ הזכיר
הנביא עליו השלום שלשה פעמי׳ אלה לרמוז שתחזו עמהם
השכינה הכלולה ששה קצוות כי כן כנגדת הזכיר דוד
במזמור אחד ששה פעמי׳ שכירה לרב תרבה נחלתו לשבט
שהיה מרובה באכלוסין נתנו חלק רב אך בגורל יחלק את
הארעין הגורל היה מפני החלק היפה והחלק הרע מי שבא
לחלקו חלק יפה על פי הגורל היה לו ומי שבא לחלקו חלק
רע על פי הגורל היה לו מעלין בכספים וכי שהיה לו חלק
יפה היה מעלה לו כספים למי שכידו חלק רע והנה חלוקת
הארץ היתה בסדר הזה אלעזר היה מלובש באורים ותומים
וכל ישר׳ עומדין לפניו וקלפי שבטים וקלפי תחומין מונחין
לפניו והיה מכוין ברוח הקודש ואומר אם זמלון עולה תחו׳
עכו עולה עמו טרף בקלפי שבטים ועלה ביד זבולון
טרף בקלפי של תחומיו עלה בידו תחום עכו והיה מכוין
עוד ברוח הקדש ואומר אם נפתלי עולה תחום נפוסר עולה
עמו טרף בקלפי של שבטים ועלה בידו נפתלי טרף בקלפי
של תחומין ועלה בידו תחום נפוסר וכן כל שבט ושבט
והשבט היה מחלק חלקו לבתי אבו לפי יוצאי מצרי והשבט
שהיו רבי בתי אבות ביצאתם ממצרי נטלו חלקים הרבה ואף
על פי שהם עתה מעטים שנא לשמות מטות אבותם ינחלו
אלו יוצאי מצרי ולהוציא הגרים על פי הגורל נחלתו
דרשו זל זה שאמר הכתוב מרבים תשיבו הגורל ובין מעט תמעיט יפריד ובא לשנח חלוק הגורל כי מדה חשובה היא
לחלקו מפני שהוא משבית מדינים וסבה לפניעת החמדה
שלא יחמוד שום אדם מעתה חלק חברו כיון שעל ידי גורל
באה לו אלא יאמר מאת ה׳ היתה לו וכענין שכתוב בחיק
יוטל את הגורל ומיי׳ כל משפטו ׳ ובין עצומים יפריד בין
המחלוק והמרינו כלשון הגישו עצמותיכ׳ יוה פקודי הלוי
למשפחות לנרשון התחיל מן הבכור והזכיר לבני בנו ולא
הזכיר שמעי כי לא היו לו בני או היו לו ומת בלא בני ויהיו
פקודיהם שלשה ועשרים אלף כל זכר מבן חדש ומעלה
כבר בארתי בתחלת סדר נשא מאי זה טעם נמנו הלוים
מבן חדש ומעלה ׳ כי אם כלב בן יפונה ׳ הקדי כלב ליהוש׳
כי כן יקדימנו הש׳ ית׳ לעולם שהקדים עצמו יותר מיהושע
בקנאתו של הקדוש ברוך הוא בענין המרגלי׳ הוא שכתוב
ויהם כלב את העם ויעו׳ שקראו עכדי אבל משה יקדי יהושע
לעולם קודם לכלב וזה למעלת החכמה ומה שאם ולא
נותר מהם איש דרשו רז"ל איש ולא אשה מכאן שלא
היו הנשים בגזרת המדבר ומזה נסמכה פרשת בנות
צלפחד לפקודי ישראל ממה שאמרו במדרש האנשים היו
שונאין את הארץ ואמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה אבל
הנשים מחבבות את הארץ אמר תנה לנו אחוה לכך נסמכ׳
כאן פרשת בנות צלפחד ׳ למשפחות מנשה בן יוסף תאר׳
הכתוב ליחס הבנות האלה עד יוסף לפי שהוא חבב את
הארץ שנאם והעלית את עצמותי וגם בנותיו מחבבות את
הארץ וללמדך שכלן כשרי׳ שכל מי שעשיו ומעש אבותיו
סתומין ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבח הוא

ב כח צדיק בן צדיק ואם מיחסו לגנאי כענין שכתוב בא ישמעאל
בן נתניה בן אלישמע מזרע המלוכה בידוע שכל הנזכרים
עמו היו רשעים. אבינו מת במדבר והוא לא היה וגומ'. כתב
הרמבן לפי דעתי על דרך הפשט שאמרו ככה בעבור שחשבו
כי משה רבינו עה"ה שונא עדת קרח יתר מכל החוטאים
שמתו במדבר שהם היו מקנאים כנגדו וכופרי בכל מעשיו
וחשבו אולי בשנאתו אותם יאמר אל יהי לו מושך חסד
ואל יהי חונן ליתומיו יזכר עון אבותיו אל ה' על כן הודיעוהו
כי לא היה אביהם מהם ורמזו עוד שאינו במתי המנפה אכל
מת במדבר על מטתו עכ' כי בחטאו מת חטא יחידי כשאר
היחידים החוטאי ואמרו בשם רבי יהודה הלוי זל כי בחטאו
מת דבק עם ובניו לא היו לו כאשר יאמר היום בעונות ארע
כך וכך' למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי איזלו בן
בשביל שאין לו בן אמרו אם במקו בן אנו עומדות תנו לנו
ירושתינו ואם לאו תתיבם אמנו ליבם' ויקרב משה את
משפטן לפני ה' יש שפירשו כי כיון שגלו בנות צלפחד
בטענתן שלא היה אביהן מעדת שונאיו של משה היה בזה
קרוב הדעת למשה ואלו היה דן את דינן היה כאלו נוטל
שחד דברי ועל כן חשך עצמו מן הדין ולא רצה לדון אותן
ואין זה נראה נכון שאם כן היה לו למשה למסור הדין ביד
אחד משופטי ישראל שרי אלפים ושרי מאות שהיו שם כיון
שהוא בעצמו לא היה יכול לדונן אבל הנכון והאמת כדעת
רבותינו זל שנתעלם ממנו הדין ולא ידעו כלל ומפני שאינו
דין עמוק אבל הוא מן הפשוטי והתלוי בסבר עד שהאומות
מדרך השכל דנין בו על כן נחשב לו לעונש כי העלמתו
ממנו לא לעמקו כי אם בעונש שאמר והדבר אשר יקשה
ממכם תקריבון אלי' ועל כן ויקרב משה את משפטן ומה
שבא אות הנון גדול רמז לתלמיד חכם שהוא גדול בתורה
ולמדה תורה דרך ארץ שלא ידון אדם בפני מי שגדול ממנו
לא צריך הוא שיקריב את המשפט לפניו שכן עשה משה
שלא רצה לדון דין בנות צלפחד עד ששאל מהקדוש ברוך
הוא ואם אתה אומר לא ידעו מי שכתוב בו בכל ביתי נאמן
הוא והיה בקי בכל סתרי התורה ותעלומות חכמתה היאך
אפשר שלא ידע הדין הקל הזה אלא שלא רצה לדון עד
ששאל כדי ללמד קל וחומר לדורות' אבל דעת רבותינו זל
שנתעלם הדין ממנו ולא ידעו כלל יתכן שנאמר שתהיה
אות הנון סימן ורמז על שער החמשים שלא ידעו בלל ולא
נמסר לו כי הוא לפני ה' בענין הפנימות הדק שאיננו מושג
והו שאמר את משפטן לפני ה' כי נעלם ממנו המשפט הזה
בנון שלפני ה' הוא השער העליון שער החמשי ואעפ שאין
שם ההעלמה בחן שוה כי זה מצד העונש וזה מצד העומק
ואמרו במדרש בנות צלפחד באו לשאול הדין תחלה לשרי
עשרות ושרי עשרות שאלו לשרי חמשים כדין לחלוק להם
כבוד ראו שרי חמשים כך אף הם חלקו כבוד לשרי מאות
ושאלו מהן ראו שרי מאות כך אף הן חלקו כבוד לשרי
אלפים ושאלו מהן ראו שרי אלפים כך חלקו כבוד למשה
ראה משה כך חלק כבוד לשכינה וזהו ויקרב משה את
משפטן לפני ה' ואמרו רבותינו זל ראוי היה זה ליכתב
על יד משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתב על ידן' בן
בנו צלפחד דוברות' מלת כן כמו באמת ותרגומו יאות
אשרי מי שהקבה מודה לדבריו' נתן תתן להן אחזת נחלה
ונומר שני חלקים חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וחלקו
עם אחיו בנכסי חפר כי צלפחד יצא ממצרים בן עשרים וכן
חפר אביו מת במדבר לכך נטלו בנותיו חלקו שהיה לאביהן
עם אחיו דבת הבן הרי היא במקום בן לירש עם האחין כמו

ששנינו וכל הקודם בנחלה יוצאי ירכו קודמין' והעברת
את נחלת אביהן להן מה שהיה ראוי שיקח צלפחד תקנה
בנותיו והזכיר לשון העברה על שהברת מעברת נחלה
משבט לשבט שהרי בנה ובעלה יורשין אותה שמצות לא
תסב נחלה לא היתה אלא לאותו הדור בלבד וכן והעברתם
את נחלתו לבתו בכלן הוא אומר ונתת וכבת הוא אומר
והעברת' ואל בני ישראל תדבר לאמר' נצטוו ישראל
בסצוה זו על ידי נשים ויתכן לומר בטעם זה לפי שחמיתה
סבת הנחלות והנשים גרמו מיתה לעולם על כן היתה
ראויה פרשת נחלות ליכתב על ידי נשים לפי שהנחלה
נוהגת בחיים מסבת המתי ומה שזכו לזה בנות צלפחד לפי
שהיו מחבבות את הארץ הנקראת ארץ ה' המכוון כנגד ארץ
החיים' איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו
אמרו רבותינו זכרונם לברכה יש לו בן הבן קודם לירש את
הכל וכן בת הבן עד כמה דורות קודמין לבת הראשונ ואין
צריך לומר לזרעה והוא שאמר בבבא בתרא פרק יש נוחלין
ובן אין לו עיין עליו כלומר אנו מוכיחין מיתור היוד שהיד
לו לומר אן לו בלא יוד כענין שכתוב מאן יבמי שהוא בלא דגיים בסו
יוד אלא מתוך יתור היוד ירצו רבותינו זל לדרוש בו שצריך
לעיין אם ישאר לבן אחריו שם זרע כלל' ואם אין לו ברת
ונתתם את נחלתו לאחיו פירש החכם רבי אברהם זכרונו
לברכה אחים מן האב או אחים מן האם שכלן קודמים
לאחי אביו ואין צריך לומר לאחי אמו' אבל רבותינו
זל אמרו שמשפחת האם אינה קרויה משפחה ואין אחי
האם יורשין זה את זה אלא אחי האב ואם כן אחי אביו
קודמין לאחיו מן האם והבן יורש את אמו והיא אינה יורשת
את בנה אלא קרובי אביו ואחות יורשת את אחיה אם אין לו
אב ולא אח בשם שהברת יורשת את האב במקום שאין
לו בן ואם כן מלת לאחיו יכלול האח והאחות כאחד
ואחר שהזכירה הפרשה שהבן יורש את האב הוא הדין גם
כן שהאב יורש את הבן אבל לא רצתה תורה להזכיר
זה מפני שהוא דרך פורענות וידוע הוא כי כל מנחיל
גם הוא נוחל שהרי הקורבה שוה ולכך לא הזכיר הכתוב הדין
הזה או אולי שלא ארע זה לעולם בבאם לארץ שימות הבן
בחיי האב ועל כן לא דבר הכתוב אלא במה שעתיד שיהוה
ביניהם כן פירש הרמבן זל. ונתתם את נחלתו לשארו
הקרוב אליו מבשפחתו' מכאן סמכו רבותינו זל שהבעל
יורש אשתו ואמרו מוסיפין ונורעין ויורשין ונתתם את
נחלת שארו לו ושארו זו אשתו והיתה לבני ישראל לחקת
משפט הזכי בענין הנחלות חקת משפט להורו שהמשפט
הזה של נחלות יהיה חק בישרא לעולם ומפני שלא תבין
שלא נתנה פרשת נחלות שתהיה נוהגת אלא בבאי הארץ
בלבד לכך הוצרך חקת משפט כלומר לשעה ולדורות
ורבותינו זל בבבא בתר למדו מכאן מלשון חקה שאין אדם
יכול להורישׁ בלשון ירושה למי שאינו ראוי ליורשו ולא
לעקור הירושה מן היורש אף על פי שזה ממון הוא וכל
המתנה על מה שכתוב בתור תנאו קיים בדב של ממון כגון
המקדש את האש על מנת שאין לה עליו מזונו ומלבושים'
אבל בפרשת נחלות שכתוב בה חקת משפט בא לומר
שחקה זו לא תשתנה ואין התנאי מועיל בין שהיה המצות
בריא או שכיב מרע בין על פה בין בכתב אינו מועיל לפיכך
האומר איש פלוני בני בכורי לא יטול פי שנים איש פלוני
בני לא ירש עם אחיו איש פלוני שאינו בני ירשני במקו
שיש לו בת בתי תירשני במקו שיש לו בן לא אם כלום זכן
בכלן על הסד הזה כאשר צוה ה' היה לו לום כאשר צותיך

כי

ה כי הכל דבור ה' תכרך אבל הוא כמו ואל משה אמר עלה
ב אל ה' עלה אל הר העברים הזה ונסמכה פרשה זו לפרשת
נחלות לפי שבקש משה לדעת מי ינחל נחלתו · וראיתה
אותה ונאספת אל עמיך גם אתה למה הוצרך לחזור וראיתה
אותה והלא כבר הזכיר וראה את הארץ אלא וראיתה אותה
בצויירת למעלה כשנאספת אל עמך ותוספת ההא במלת
וראיתה אולי בא לרמוז כי הראייה מכח ההא ועוד שהארץ
העליונה היא ההא האחרונה שבשם והיא כבוד ה' אשר
יאספהו ולכך נתוסף יוד במלת עמיך וכן בכל עמיך האמור
במשה רבינו עליו השלום מצינו שהם כתוכים ביוד · והם
ג ונאספת אל עמיך אחר תאסף אל עמיך ומות בהר אשר אתה
ד עולה שמה והאסף אל עמיך · הם מי מריבת קדש זה יורה
שלא חטאו משה ואהרן מעולם חטא אחד אלא זה ועל זה אמר
הם כלומר הם לבד ואין בהם עון אחר · וידבר משה אל ה'
לאמר בדבור משה אל ה' לא הוצרכה מלת לאמר אלא מפני
גדולתו של משה כדי להקיש תלמיד לרב וכמו שאמרו
במדרש דברתי עמך בדבור ואמירה וידבר ה' אל משה לאמר
אף אתה דברת לפני בדבור ואמירה וידבר משה אל ה' לאמר
טו יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר · אתה היודע רוחו של כל
אחד ואחד ומי הוא הראוי להיות פקיד עליהם אשר יצא
לפניהם במלחמה ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם על
ידי אחר ולא כמלכי האומות שמשלחין חיילותיהן והם
יושבין בבתיהם אלא כמו שעשיתי אני עם סיחון ועוג שנ'
יט ג ואל תירא אותו וכדרך שעשה יהושע שנאמר וילך יהושע
ט יג אליו ויאמר לו הלנו אתה אם לצרינו וכן בדוד הוא אומר כי
יז יו הוא יוצא ובא לפניהם יוצא בראש ובא בראש וכנגד קח לך
את יהושע בן נון · לשון לך את שבדוק לך ואתה מכירו
כדאי הוא שישתול שכר שמושו שלא משמתוך האהלים זה
כו יח שאם שלמה עליו השלום נוצר תאנה יאכל פריה · איש
אשר רוח בו כתרגומו ודרשו רז"ל שיוכל להלך כנגד רוחו
של כל אחד ואחד · וסמכת את ידך עליו · כדי שיראו ישר'
שהוא בכוחו ודרשו רז"ל תן לו תורגמן וידרוש בחייך שלא
יאמרו עליו לא היה לו להרים ראש בימי משה · ונתת
מהודך עליו · תחלוק לו כבוד כנגד כל ישראל ודרשו רז"ל
מהודך ולא כל הודך · פני משה כפני חמה · פני יהוש' כפני
לבנה · והמשל הנפלא הזה בא להורות על מדרגת הנבואה
של כל אחד כי מדרגת נבואת משה בשם המיוחד שהוא
בה החמה ומדרגת נבואת יהושע בכבוד שהוא כח הלבנה
והנה זה לנמשל אבל בענין המשל כשם שאור הלבנה
לא מצד עצמה הוא רק מצד החמה שהלבנה מקבלת
אורה ממנה כן יהושע קבל מכשה וכשם שהחמה מקבלת
אורה מצד אחר ומזה אמר הכתוב יהי מאורות ולא אמר יהי
אורים אלא מאורות כלומר מקבלי אור כן משה רבינו ע"ה
קבל מן שם המיוחד · ושאל לו במשפט האורים · לא
הזכיר התומים וזה יורה כי האורים עקר השמות שמכחם
היו האותיות מאירות לעיני הכהן לדעת בהם העתידות
והתומים לא היו אלא לזווג האותיות זו עם זו להתמים אותן
בחבור התיבות עד שיהיה לב הכהן תמים בידיעתן וחבורן
ועל כן הזכיר מה שהוא עקר ושתק בן התומים אבל לעולם
לא היו האורים בלתי התומים כי שניהם דבר אחד ושניהם
של מורת העינין והיו מונחין בין כפלי החושן ומפסוק זה
דרשו רז"ל ביוכא בר' בא לו · נזרת נביא חזרת אבל נזרת
אורים ותומי' אינה חזרת שנ' ושאל לו במשפט האורים מה
משפט אינו חוזר אף נזרת אורים ותומין והנה אם למשה
יהושע במקומך והוא וכל בני ישר' על פיו יצאו כלום על פיו
של אלעזר יצאו ועל פיו יבאו כלו' לא תזוז השררה משבטך '
הוא וכל בני ישראל אתו וכל העדה העדה בכלל כל בני
ישראל הם אבל יאמר וכל העדה אפילו החולקים שנקראו
עדה בכל מקום כלן יהו כפופין לו · ודרשו רבותינו זכרונם
לברכה וכל העדה לו הסנהדרין שהם עיני העדה המיוחדים
שבעדה ועל כן פרט העדה ומה שהזכי' בצווי והעמדת אותו
לפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה ראיה וחזוק לדברי רבותינו
ז"ל וכן הזכיר במעש' ויעמידהו לפני אלעזר הכהן ולפני כל
העדה · וסמוך את ידיו עליו · הקדוש ברוך הוא אמר לו
וסמכת את ידך עליו והוא סמך בשתי ידיו כלומר בעין יפה
ודרשו רבותינו זכרונם לברכה עשאו מלא חכמה ככלי מלא
ונדוש · את קרבני לחמי לאשי · נסמכה פרשת קרבנות
לכאן לפני שכבר נצטוה משה שיהא את ישר על הקרבנות
שהם חייבין לעשות ועכשו כשראה שלא יכנס עמהם
לארץ הודיעם ענין הקרבנות והתחיל בקרבן עולת התמי' אף
על פי שכבר הזכירו בסדר ואתה תצוה ושם היתה אזהרה
לימי המלואים · ועל דרך הפשט קרבני זה הדם את לרבות
ויקרא ג מלח דכתיב על כל קרבנך תקריב מלח לכך טובלין לחם
המוצי במלח שהקרבן נקרא לחם לחמי אלו אמורין לאשי
הנתנין לאש על מזבחי תשמרו שיהיו כהני לוים וישראים
עומדים על גביו מכאן למדו ותקנו מעמדות · במועדו
כלום בכל יום ויום הו' מועד התמידין אבל בא לומר שלא
יקדים כלום קודם עולת הבקר ולא יאחר כלום אחר עולת
הערב במועדו אפילו בשב' ואפי' בטומא' ואמר להם אזהרה
לבי דין · זה האש' היה לו לום זה הקרבן לפי מה שהתחיל
קרבני אבל הוא בואר לחמי לאשי אשר תקריבו לה לצורך
ה' שלא יפגל בכשים ולא שאר בדמות · בני שנת לא יום
סם כב כם ולא שעה יותר תמכים שנאמר כל מום לא יהיה בו תממי'
כתיב חסר יוד' שיהיו שניהם שוים והם שבע באות שלשי'
כבשים לשנה שהם שלש מאות וששים וחמשה יום לשנת
ושניעמים שלש מאות וששים וחמשה הם תשל וזה רמוז
במלת תממים שנים ליום בראשי תיבות שני ליום פרקליטין
הן מליצין הן כנגד ישראל וכנגד היום שוחטן · עולה תמיד
זאת העולה תהיה תמיד מליץ יושר על ישראל ליום עולה
כשעולה היום היה אומר ברק ברקאי ומטעם זה לא נאמר
עולה בסדר ואתה תצוה לדרוש · את הכבש אחד · היה
לו לומר האחד אבל בא לרמוז שהיו עסוקין בתכיד שלש
עשרה כמנין אחד ולכך אמר את הכבש אחד לרמוז את
הכבש של אחד כלומר לשם ה' אחד ובסדר ואתה תצוה
אמר את הכבש האחד המיוחד שבעדר · תעשה בבקר הוא
בנימ"טריא לארבע שעות כי כן העיד רבי יהודה בן בבא על
תמיד של שחר שהיה קרב בארבע שעות בבקר משתנץ
החמה עד שיפרוש זריחתו בעולם לפי שהעולם נבוא ביום
נרפסוים כן שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים · העשויה
בהר סיני כאותה שנעשית בימי המלואים קודם שנעתק
הכבוד מהר סיני אל המשכן ונראה מכאן כי אחר סיני
לא הקריבה ישראל במדבר עולות כלל ובפרק קמא דחגיגה
אמרו רבי אלעזר אומר עולת תמיד העשויה בהר סיני
מעשיה נאמרו מסיני והיא עצמה לא קרבה · רבי עקיבא
אומר קרבה ושוב לא פסקה · אלא מה אני מקיים
עמוס ה כה הזבח ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה שבטו
של לוי שלא עבדו עבודה זרה הקריבוה עד כאן · והא
למדת שאפילו לרבי עקיבא דאמר קרבה ושוב לא פסקה
לא הקריבו ישראל במדבר עולות כלום ואף על פי כן לא
פסקו עולות במדבר על ידי בני לוי הסך נסך שכר המשכר
כן

בין ארבעים יום פרט ליין מגתו כן פ' רש"י זכרונו לברכה.
והרמב"ן ז"ל כתב על זה שאין זה נכון שכבר אמרו יין מגתו לא
יביא ואם הביא כשר והנה אינו מתמעט מן הכתוב אלא
מעלה מדרבנן לכתחלה אבל שכר להוציא את המזוג שהוא
פסול ואפילו דיעבד וכך הוא נדרש בספר חבהיר ושכן
אמרו בקדש הסך שיתנסכו בקדש ובקדש יבלעו עד כאן.
וכפל הלשון הסך נסך לרמוז על שני נסוכין נסוך המים
ונסוך היין. ועל דרך המדרש את קרבני לחמי נסמכ' פרשה
זו לפרשת יפקוד ה' אם הבה למשה עד שאת מצו' אותי על
בני צוה את בני עלי זה שאם הכתוב האותיו שלוני על בני
ועל פעל ידי הצוני משל למלך שנשא אש' והיה לו שושבין
כל זמן שהמלך כועס על אשתו השושבין מפייס למלך
ומתרצה לאשתו כשהגי' זמנו למות התחיל מבקש מהמלך
אם לו בבקש ממך תן דעתך על אשתך אמר לו המלך מה
אתה מצוני על אשתי צוה לאשתי עלי שתה' והיר בכבודי.
את קרבני לחמי שני כבשי' בכל יום ולא שניה בבת אח' את
את הכבש האח' תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין
הערבי' ולחם שלמה היה הרב מזה שנאמ' ויה' לחם שלמה
ליום אחד שלשים כור סולת וששים כור קמח ועשרה בקר
בריאים זה שאמר הכתוב צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן
רשעים תחסר צדיק אוכל לשובע נפשו זה שעז עבד אברה'
שאמר לרבקה הגמאיני נא מעט מים ובטן רשעי' תחסר זה
עשו שאמר ליעקב הלעיטני נא. כתוב אחד אומר שדי לא
מצאנוהו שגיא כח וכתוב אחד אומר הן אל ישגיב בכחו
ומי כמוהו מורה. כיצד יתקיימו שני כתובין הללו אלא
בשהוא נותן לישר' נותן להם כפי כחו וכשהוא מבקש מהם
אינו מבקש אלא לפי כחן ראה מה כתיב ואת המשכן תעשה
עשר יריעות לכך כתיב שדי לא מצאנוהו שגיא כח. ואתה
תצוה את בני ישרא' ויקחו אליך שמן זית זך וכתי' ראשית
בכורי אדמתך תביא וגו' ובשנותן לחם נותן כפי כחו שנ'
ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה כל עץ מאכל לא יבול
עליהו ולא יתום פריו לחדשיו יבכר שכל אילן ואילן מחדש
בכורים אחרים בכל חדש וחדש לא כמגדי חדש זה מגדי
חדש זה וכשמבקש אינו מבקש אלא לפי כחם שנ' ולקחת'
לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וכשהוא
נותן נותן לפי כחו שנאמר אתן במדבר ארז שטה והדס ועץ
שמן אשים בערבה ברוש תדהר ותאשור יחדו וכתיב תחת
הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס וגומר. ועל
דרך הקבלה את קרבני לחמי לאשי כל אחת מארבע מלות
אלו מורה על מדת הדין כי הוא המדבר התחיל את מלשון
ואשמע את מדבר אלי וכן קרבני לחמי מלשון קרב ומלחם.
וכן לאשי מלשון אשה ריח ניחוח באורו שהקרבן הזה הוא
המשכת ירידת השפע אלי' תשמרו. כלומר תזהרו
שתהיה כונתם לשם המיוחד כדי להקריב לי' ואמרת להם
זה האשה אשר תקריבו אני בעצמי לה' כשתקריבו בכשים
בני שנה שנים ליום עולה תמיד וקרבן התמיד חוזה שצות
בו הכתוב הזה להקריב בכל יום ויום כבש אח' בבקר
וסולת למנחה עשירית האיפה שהוא שיעור העומר ויין
רביעית ההין לנסך וכזה היה קרבן של בין הערבים.
ידוע כי הקרבת דברים אלו עקר מזונות האדם ולפי
שצמיחת המזונות וגדולן וכשולן בסבת שני המאורות
שהם השמש והירח שהם סבת הבקר והער אנחנו מקריבין
הקרבן הזה לעוררת תפארת שמשם נאצלו השמש והירח
והמשלה אשר להם בעולם השפל הזה בין בתולדות הארץ
ובכל המתהוו מסבין בבני אד' משם בא להם ומפני זה היה

האחד בנקד והשני בין הערבים ולא שניהם ביחד. וכבר
ידעת כי תמיד של שחר היה נשחט במערב כנגד המזרח
ושל בין הערבים היה נשחט במזרח כנגד המערב. וכמו
שנתבאר בגמרא דיומא פרק שעירי יום הכפורים. וזהו
שאמר שנים ליום ודרשו שם כנגד היום כלומר כנגד זריחת
השמש בין בשל שחר בין בשל הערבים כי הכונה לקו
האמצעי שהוא כח השמש. וקרבן התמיד הזה מכפר
ומגין על ישראל וסימניך עטרת תפארת תמגנך ומזה רמזו
לנו חכמי האמת ז"ל בברכ' הלבנ' שהם עטרת תפאר לעמוסי
בטן ובזה היה העולם מתקיים ומתפרנס והיו המזונות
מתברכין כי הברכה היתה מתששת ונמשכ' מלפני לפנים
ל' העדן ומן הערן לגן ומשם יפרד ל' הנפרדי והבן זה. וביום
השבת שני כבשי' בשלשה החגי' גם בראש חדש וכן בראש
השנה ויום הכפורי' תמצ' בכל יום שבעה כבשי' מלבד עולת
התמיד וכאן בשבת לא צוה להקריב כי אם שני כבשים
וצריך שיהיו שוין למצוה וכן אמרו בפרק שני שעירי
מוספין ודאי בעינן שוים ופירוש למצוה לא לעכובא ושעם
שלא היו כי אם שני מפני שהשב' כבודו כפול זכו' ושמו את
שבתותי תשמרו ולכך באו כל עניני שבת כפולים עומר
כפול אזהרותיו כפולות שכרו כפול עונשו כפול שירו כפול
קרבנו כפול וכמדרש אמר הקדוש ברוך הוא אין אני רוצה
שתביאו לי בשבת יותר מכם מה אתם שתי סעודות אף אני
שני כבשים עד כאן. ושני עשרונים כמד' לחם משנה ולא
חזיר באן בשבת וחקרבת' ולא תקריבו שלא הקריבו קרבן
מוסף במדבר כי לא נצטוו עד עתה עזלת שבת בשבתו.
כלום בכל שבת ושב כמו דבר יום ביומו על עולת התמיד.
כלומר עולת התמיד תחלה ואחר כך עולת השבת. ובראשי
חדשיכ' לא אמ' ובראש שאו כן היתי מבין ראש חדש ניסן
שנקרא ראש חדשים לכך אמר ובראשי חדשיכם כלומר
לכל חדש וחדש תקריבו מחדשי השנה ועוד שיש לכל
חדש שני ראשי' בערב נראת הירח ובבקר היו מקריבין
הקרבן וקרבן ראש חדש לא היה בלילה בעת שיראת
הירח כי אין קרבן בלילה אלא קרבן פסח ולאחר קרבן
התמיד היו קריבין. פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים
בני שנה שבעה תמימים דרשו ז"ל פרים כנגד אברהם דכתי'
ואל הבקר רץ אברהם. איל אחד כנגד יצחק דכתיב והנה
איל אחר נאחז בסבך. כבשים כנגד יעקב דכתיב והכבשים
הפריד יעקב. ושעיר עזים אחד לחטאת כנגד השבטים
דבתי' וישחטו שעיר עזי' וראוי להתעורר במה שהיו אומ' שני
פרי ואיל אחד שבע כבשי' ושעיר הרי אומ' קרבנו שהיו מקריבין
בראש חדש וזה כנגד אומ' שעו שהחמה גדולה מן הלבנה
שהתם נרא' ביום רביעי והלבנה בו ביום אחר אומ' שעו וכנגד
אומ' ימים שיתרים ימות החמה על ימות הלבנה שהרי ימות
החמה שס"ה וימות הלבנה שנד ומה שהיו מקריבין פרים
כנגד אברהם לפי שהיה כשני אנשים טומטום ואנדרוגינוס
וזכר אברהם ואברהם ומה שהיו מקריבין איל כנגד יצחק
שהיה חמיוחד שבעדר ואילו היה ששרת ימי בראשי'
שבעה כבשים כנגד יעקב לפי שצותה חקוקה בכסא
הכבוד למעלה משבע רקיעים ושלשה עשרונים סלת מנחת
בלולה בשמן לפר האח' כנגד שלשה פעמים שכתוב וירא ה'
ל' אברהם ושני עשרוני סלת בלולה בשמן לאיל האח' כנגד
שני פעמי שכתו וירא ה' ל' יצח' ועשרון עשרון לכבש האח'
היה לו לומר שני עשרונים ואמר עשרון כנגד פעם אחרת
שכתו בו וירא אלהים ל' יעקב ומה שכפל ואמ' עשרון עשרון
כנגד שני שמות שיש לו יעקב וישראל ועוד כנגד שתי
עשירות

פנלני ד
ד' מס יט
ס' כ
יג כה
ס' ו
כל יז
ס' כה
יג לג
לג כב
כ' ו
כג ב
כו ב
ל' יט
מז יב
ב' יט
ה' יג
ד' ב
נדרפי' יח ב
מס כג יל
מס לג לט
מס לג ל

עשירי של ברכו שקבל עשר ברכות כשנקרא יעקב ועשר
כג ברכות כשנקרא ישראל וכן כתוב בו עשר אעשרנו לך וזה
לוי בנו העשירי וחלקו של לוי מעשר ותלוי נותן לכהן
מעשר מן המעשר ואמר הנביא אפרים בכורי הוא מאפרים
ולמעלה עד לוי עשרה הרי מעשר גרשון קהת ומרי
לבני שמעי עמרם יצהר חברון ועזיאל אהרן הרי עשרה
כד לכך כתיב ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים ונסכיהם
חצי ההין ששה לוגין שהההין שנים עשר לוגין יהיה
לפר בששה שעות מן היום כחם היום באו אליו המלאכים
ורץ אל הבקר ושלישית ההין הוא ארבע לוגין לאיל
כנגד יצחק שהוקרב בארבע שעות ביום ורביעית ההין הוא שלשה
לוגין יח ביצי לכבש כנגד יעקב שהתפלל יח ברכו שנאמר
כה ויפגע במקום ואין פגיעה אלא תפלה דכתיב אל תפגע
בי ויש להתעורר שלא מצינו בכל התורה כלה שעור
רביעית יין בפר ואיל כי אם נכבש לבדו ויש בענין סוד
כו ובפסוק וזכרתי את בריתי יעקב ומזתי מזה ואת עולת
חדש בחדשו שאם עבר יומו בטל קרבנו ושוב אין
לו תשלומין ושעיר עזים אחד לחטאת לה על דרך הפשט
כז לשם ה כמו עלה עליו הגורל לה ועשהו חטאת או
יאמר חטאת לה על החטא שהאדם עושה לה כי כן לשון
חטאת בלשון הקדש הבא עם למד אין החטא דבק כי אם
כח באדם החוטא כמו וחטאתי לאלהים וחטאתי לאבי ולפי מה
כט שדרשו בו רבותינו וכרונו לברכה הוא בהפך והענין מסתרו
התורה ועל דרך המדרש לחטאת לה חטא שאין מביר בו
אלא ה כן דרשו בפסכת שבועות והואיל שעיר של ראש
חדש מכפר על מי שנבנס למקדש בטומאה בשוגג בלא ידיעה
ל כלל ועוד דרשו בו אמר ריש לקיש מה נשתנה שעיר של
לה דכתיב בו חטאת לה אמר הקדוש ברוך הוא שעיר
זה יהא כפרה עלי על שמעטתי את הירח ובפרק אלו
לא טרפורת ר שמעון בן פזי רמי כתיב ויעש אלהים את שני
המאורות הגדולים וכתיב את המאור הגדול ואת המאור
הקטן אמרה ירח לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם
אפשר לשני מלכים להשתמש בכתר אחד אמר לה הקדוש
ברוך הוא לכי ומעטי את עצמך אמרה לפניו רבונו של עולם
בשביל שאמרתי לפניך דבר הגון אמעט את עצמי אמר לה
לכי ומשלי ביום ובלילה אל מאי רבותי שרגא בטהרא מאי
אהניא לה לכי ויסנו בך ישר ימים ושנים דידה אל יומא
גמי אלא דלא מנו ביה תקופ דכתיב והיו לאותו ולמועדים
ולימים ושנים אמר לה לכי ויקראו צדיקים על שמך יעקב
חקטן שמנו הקטן דוד הקטן לא הוה מיתב דעת אם הקדוש
ברוך הוא הביאו בפרה עלי שמעטתי את הירח והיינו דאמר
ריש לקיש מה נשתנה שעיר של ראש חדש שנאמר בו
חטאת לה אמר הקדוש ברוך הוא שעיר זה יהא כפרה
עלי על שמעטתי את הירח ובאור הענין הזה כי מלת
הגדולים תורה שהיו השמש והירח שוין כאור ואחר כך
נתמעט הירח וזהו שחזר ואמ את המאור הגדול ואת המאור
הקטן ונתמעטה ע קטרוג שקטרגה ואמרה אפשר לשני
מלכים להשתמש בכתר אחד ולכבודו של מקום אמרה כן
שנראה שאין לו יכולת לעשו שמשי שיהיה כל אחד ואחד
אור בפני עצמו ושלא יצטרך האחד לקבל מחברו וכמעט
שיאמרו האומו מבלתי יכולת השם להשפיע אור לכל אחד
ואחד וקטרוג זה היה במה שהרהר אחר מדותיו של הקדוש
ברוך הוא ואחר שנתמעט ונתבישה מחטאת אמר לה לכי
ומשלי ביום ובלילה ועוד ימים ושני ועוד צריקים
יקראו על שמך ועשה הקדוש ברוך הוא כל זה כדי להפיס

דעתה ולא נתפייסה עד שחלק לה כבוד בקרבן ראש
חדש שיהיו מקריבין לפניו בכל זמן שהיא מתחדשת
וזהו שאמרו אמר הקדוש ברוך הוא הביאו כפרה על
שמעטתי את הירח וכל זה להורות שאין הקדוש ברוך הוא
חפץ שיהיה קטרוג בטעם בראשי בין בריותיו ועוד אפשר
שיכלול ענין אחר כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה ומה
יראו התחתונים ויקחו מוסר שאם ישובו אחר שחטאו
שהקדוש ברוך הוא יתפייס להם כשם שנתפייס ללבנה
וקבע קרבנות כפרה ביום חדושה וקבע גם כן ראש השנה
שהוא יום תשובה ביום חדושה וכל זה להודיע שהקדוש
ברוך הוא מקבל תשובת הרשעי כשם שמקבל הלבנה ונתפייסה
לה מעון חקטרוג ולכך הצדיקי נמשלים לשמש שהירח
פנים ה עלוב מן הלבנה והוא שכתוב ואוהביו כצאת השמש
בגבורתו ולשון עלי כתב חרב הגדול רבי יצחק אלפס זל
בהלכותיו שהוא כמו אלי וכן פירשו רוב המפרשים ועל
דרך השכל לחטאת לה לא ללבנה ובא שעיר זה
לעקור אמונת עובדי הלבנה כי היה מנהג האומות
בימים קדמונים להקריב קרבנות ללבנה בכל ראשי
החדשים ולכך הוצרך הכתוב להזכיר לה כלומר ליי ולא
ללבנה שלא יחשוב חושב שאנו מקריבי ללבנה ועושין
כמעש האומות ולא מצינו בשא שעירי הרגלים שיזכיר בהן
כלל חטא לה לא חטא סתם שהרי היו נאכלין ולא נשרפים
ולכך אי אפשר שיזכיר בהן לה ומה שנזכר כאן בשעיר זה
והוא נאכל גם כן היה זה כדי למעט עבודת הלבנה ולהסיר
המחשבה ההיא מלב כל בסתפק בה זה דרך הרמכם זל
ועל הדרך הזה יהיה באור המדרש לרבותינו וכרונם לברכה
כי השמש והירח בתחלת הבריא שוין באורה והו לשון שני
המאורות הגדולים כי היה השמש עליה פנים כפנים והירח
לזה אור ביום ולזה אור בלילה מצד השמש שעליו ואין
הכונה שהירח אור הלבנה בתחלת הבריאה נחל כאור
השמש אלא שנבראו שניהם כנדלן כי כל מעשה בראשית
בקומתן נבראו בצביונן נבראו וזהו שהזכיר את שני
המאורות הגדולים וחזר והזכיר המאור חנדול לומר שעמד
כן בגדלו ואת המאור הקטן שלא עמד כן בגדלו אלא
שנתמעט וכן הוא מתמעט והולך שאינו כשמש שאינו
מקבל תוספת ומגרעת גם אין לומר שהיו בגודל נוף כי
נוף השמש והירח בתחלת הבריא היו ככו שהם היו זה נחול
וזה קטן לא נשתנה נוף הירח ולא נתמעט אלא באור ועניין
המעט האו הוא כשראת הירח שהי משתמש באו השמש
ולא היה האור מעצם אמר אפשר לשני מלכים שישתמשו
בכתר אחד והכתר הנדה כנוי וכשל לזוהר האור ולכך
אמרה ביון שאני צורך בעולם השפל כמו השמש לפעול
בו ולהנהיגו ואני מלך כמותו למה לא יהיה לי כתר
בפני עצמי שאם אי האור שלי צח כאור השמש מכל מקו
יהיה מעצמי ולא אקבל מאחר ודבר חגון אמרה אמר
לה הקדוש ברוך הוא לכי ומעטי עצמיך כלומר סבודת
את שהאור הזה בעצמו תבא לך מהשמש שיהיה כן
תמיד אין זאת אלא בלכתך תהי מתמעטה וזהו לכי ומעטי
את עצמי אמר לפניו רבונו של עולם כשביל שאמרתי לפני
דבר הגון אמעט את עצמי אמר לה מה שבראתיך בענין זה
שתקבלי אורה מהשמש לצורך היה אבל בשביל שאמרת
דבר הגון יביאו בני כפרה וקרבן בכל עת שאת מתחדשת
ודעת רבי שמעון זל במאמ זה שהיו מתחלה שוין באורם
ממש והיה אור הלבנ גדול כאור השמש ואחב מעט הבורא
יתעלה לתועלת העלם ולישובו שאלו לא מעשה היה

חזקן

הזמן כלו יום והתועלת המגיעת מהלילה לבעלי חיים
השפלים יהיה נעדר ומציאותו בטל ולא היה העולם מתקיי׳
ולכך שנה הב״ה טבע הלבנה וחסר אורה לצורך ישוב
העולם כשם ששנה טבע המים להקוות כלן אל מקום
ס מו אחד והוא ים אוקיאנוס וזהו שאמר במדרש קהלת מעוות
לא יוכל לתקון משנתעותו מיכי בראשית ונתנ׳ באוקיאנו׳
שוב לא נתקנו משנתעותו מאורות ששת ימי בראשית
וחסר הקדוש ברוך הוא שנת הלבנה משנת החמה כמה
קצים וכמה חדשי לא נתקנו עד כאן במדר׳ קהלת ועל דרך
הקבלה לחטאת להׄ אמר הקדוש ברוך הוא הביאו כפרה
עלי שמעטתי את הירח לשון עלי למה שעלי שמעטתי את
הירח בשבילי ובסבתי ׳ובאור המדרש על דרך זה ׳ אמרה
ירח לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אפשר לשני מלכים ששתמשו בכתר אחד אבר הכבוד לפני הבינה אפשר לשני מלכים ששתמשו בכתר אחד אמר הכבוד לפני הבינה אפשר לשני מלכים שהם התפארת והכבוד ששתמשו בצנור אחד ושלא יהיה לכל מלך ומלך צנור בפני עצמו לקבל ולשאוב מלמעלה מלפני לפנים רצה הכבוד שיהיה לו צנור בפני עצמו למשוך מן הבינה כמו התפארת לא שיצטר׳ למשוך מן התפאר׳ אמ׳ לה לכי ומעטי עצמיך המעטה זו היא הפסק חשפע הבא מ׳ הכבוד מלמעלה אמר הכבוד בשביל שאמרתי דבר הגון יפסק השפע ממני אמ׳ לה לכי ומשלי ביו׳ ובלילה אבר לה ימנו בך ישראל ימים ושנים ויקראו צדיקי׳ על שמך יעקב הקטן שמו׳ הקטן ובאור׳ על שמך שהוא אדני הקטן לא נתפייס עד שאמ׳ הקדוש ברוך הוא שנקריב לו קרבן בכל יום החדש וזהו שאמר הקדוש ברוך הוא כלומר בעל הרחמים אמר הביאו כפרה לכבוד ותהיה הכוונ׳ למת שעלי שמעטתי את הירח כלומר על שנתמעט ונפסק שפע הרחמים מכח הירח וחזרה דין ועל כן תצטרכו להביא כפרה בבל חדש בזמן חדושה כדי להמשי׳ לה שפע הרחמי׳ למעלה ויתעלה העולם וזהו סוד זאת עולת חדש בחדשו כי היא המדדה המתעלה ועולה לקבל שפע הרחמים ולעתיד לבא יהיה השמש עם הירח שוין באורה כמו שהיו בתחלה וכמו שמורה על זה מלת הגדולים וכן יהיה בסוף
ג׳ כו וזהו דבר הנבי׳ עליו השלום והיה אור הלבנה כאור החמה
ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים כלומר אחר שיהיה אור החמה שבעתים והטעם בזה לפי שכח הלבנה שהוא מדת הדין תתאחר ותתעלה ברחמי׳ וכב׳ הזכרתי מזה
ב׳ פו בפסוק זה אלי זה מבואר ׳ ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח להׄ ׳ לא הזכיר כאן בין הערבים שהרי כבר ידוע והנ׳ לא הזכי׳ עולת שבת בשבעת ימי הפסח כאשר לא הזכיר עולת התנופה של עומר האמורה בסדר אמור אל הכהנים ואמר כל מלאכת עבודה ולא אמר כל מלאכה כמו בשבת לפי שיום טוב הותר באוכל נפש וכשהזכיר במקום
ג׳ יג אחר כל׳ מלאכה לא יעשה בהם הוצרך לפרש אך אשר יאכל לכל נפש ׳ וביום הבכורים חג השבועות נקרא בכורי קציר חטים על שם שתי הלחם שהם תחלה למנחת חטים הבאה מן החדש ויש לך להתבונן למה לא הזכיר כאן בשעיר של עצרת חטאת כשם שהזכיר בכל המועדים שבפרשה זו והטעם בזה על דרך הפשט לפי שעצרת זמן מתן תורה ושם היו ישראל בגולה זה בלא חטאת ועל דרך הקבלה ירמוז לעצרתו של עולם שבו יבטל יצר הרע לגמרי וגדר אבניו נהרס ׳ תמים ז יהיו לכם ונסכיהם ׳ אף הנסכים יהיו תמים מכאן דרשו רבותינו ז״ל עלו״ב

קמחים פסול לנסכים שהרי אין ראוי להקריב על גבי המזבח אלא דבר המובחר במינו וכל שאין פסול הוא כחוש ובעור אין מקריבין אותו בתחלה שאם היה חייב קרבן עולה לא יביא שה כחוש ובעור ויאמר הרי אין בו מום שעל מלאכי ג׳ יד זה נאמר ואורר נוכל ויש בעדרו זכר אלא צריך שיביא מן המובחר וכן היו ישראל עושין בזמן שבית המקדש קיים היו מביאין אילים ממואב וכבשים שגביהם רחבה מחברון וגואלות מהר המלך ושמן מתמיע הכל היה מובחר במינו וכן מצינו בקרבנו של הבל והב׳ הביא גם הוא מבכורות כלקמיה ד׳ ב׳ צאנו ומחלבהן ונתרצה קרבנו ונאמר בקין שלא הביא מן המובח׳ ואל קין ואל מנחתו לא שעה וכן כתיב וכל מבחר ס״ם ד׳ נדריכם וכתיב בהרימכם את חלבו ממנו ואז׳ עצי המערכה דכויס י׳ ב׳ שהיו עורכין בקרבנות על גבי המזבח נצטוינו בהם שיהיו נמדב׳ יק׳ לג׳ מובחרין שלא יהא בהן תולעת ואין מביאים עצים מבנין שנסתר אלא חדשים לעולם וכל העצים כשרין למערכה חוץ משל זית ושל גפן מפני שיוב אי״ש ישראל וכן נצטוינו בשמן של מנורה להביא מן המובחר ואין כל השמנים כשרין למנורה אלא שמן זית היוצ׳ מן הכתית כלבד ומטע׳ זה אסרו רבותינו ז״ל שמן שנפל בו עכבר להדליק מבנו נרות של בית הכנסת ודעת הגאונים ז״ל שאם נמוח ויש בשמן ששים שמותר באכילה ואם אינו נמוח זורקו והשמן מותר בששים ממנו ואף על פי שהשכין מותר באכילה פסול למאור שנאמר הקריבהו נא לפחתך דבעינן דבר מלאכי ג׳ ח׳ המובחר ׳ והקרנתם עולה אשה ריח ניחוח להׄ פרים בני בקר שלשה עשר ׳ פרי החג שבפרשה זו הם שבעים כנגד שבעים אומות והיו מקריבין אותן ביום ראשון ג״ב וביום שני ב״ב וביום שלישי א״ו וכן כלן מתמעטי׳ והולכי׳ והיה זה סימן כליה לשבעי׳ אומות שיהיו כלן כלין מן העולם וכבר ידעת כי יש לשבעים אומות שבעי׳ שרים למעלה שהרי כל אומה דכויס ג׳ יב׳ ואומה יש להׄ שר ממונה עליה ומנהיגה כענין שכתוב ושר מלכות פרס וגומר והנה שר יון בא ולא תמצא בכל הפרשה ס״ם י׳ ב׳ הזו בכל שבעה הימים שיזכיר בהם להׄ כי אם ביום ראשון בלבד והכונה כי מה שישראל מהנין לכל אותן הכחות לפי שטובות העולם באות על ידן כדי שיתיחדו הכחות זה בזה ויורה כל אחד ואחד למי שהוא מקבל כח על ידו מארת הסבה העליונה ונמצאו כלן מכירים ומורים שאדון יחיד מושל עליהם ולכך הזכיר בכאן ביום ראשון בלבד להׄ ללמדך שתהיה הכונה בכל שבעים פרים להׄ בלבד שהוא ראש הממשלות והמערכות כולן וזהו שאמרו רבותינו ז״ל במסכת סכה אוי להם לאומות העולם שאבדו ואינן יודעין מה אבדו בזמן שבית המקד׳ קיים היה המזבח מכפר עליהם האידנא מאן מכפר עליהו למדו אותנו בזה שהיו ישראל מקריבין בשבעת ימי הסכות שבעים קרנות לכפר על שבעים אומות והקרבן היה לקרב הכחות זה בזה שיכיר כח כל אומה ואומה הכח שהוא למעלה ממנו וכן מכח לכח ומעליון לעליון ומגבוה לגבו׳ עד הסבה הראשונ׳ העליונ׳ על הכל וכלן מודים ומיחדים שאין להם גדולה ומלכות אלא כמנו והוא אינו חסר כלום וזהו היחוד השלם וזהו לשון קרבן שהו׳ קרוב הכחו׳ שבלן מודין למי שמקבלין כח ממנו ובמדרש והקרבתם אשה זהו שאמר הכתוב התחת אהבתי תלים קט ד׳ אשטנוני ואני תפלה אתה מוצא בחג ישרא׳ מקריבין שבעים פרי׳ על שבעים אומות העולם לפי היו צריכין שיהיו אוהבין אותנו ולא די שאין אוהבין אותנו אלא ששונאין אותנו שנ׳ תחת אהבתי ישטנוני ואני תפלה ׳ ועוד דרשו בפרי החג למדה תורה דרך ארץ בקרבנו הללו שאם יתארח אדם

אצל יחיד ומאכילו עשה ומאכילו עשה ומאכילו עשה למחר
מאכילו דגים למחר מאכילו ירק וכן פוחת והולך עד
שמאכילו קטנית ומחתם ונסכיהם דרשו רבותינו זכרונם
לברכה במסכת תענית נאמר בשני ונסכיהם ובששי ונסכיה
ובשביעי כמשפטם מלמד שהכל שוין מים מכאן סמכו
חכמים זכרונם לברכה רמז למסוך הנסוך המים בחג ויש לך
להשכיל איך התחיל רמז המים מן המים וכן היום השני לפי
שביום שני נבדלו המים במעשה בראשית ועל כן פעלת
יום השני גדולה במים ואמרו רבותינו זכרונם לברכה אנשי
מעמד היו מתענין בשני מפני יורדי הים וכן היום הששי
שבו נברא אדם והוציא למים כענין שכתוב ואד יעלה מן
הארץ וגומר וכתיב ויצר ה׳ אלהים וגומר והשלים הרמז
בשביעי לפי שהשביעי תשלום מעשה בראשית ואמרו
במסכת ראש השנה אמר הקדוש ברוך הוא נסכו לפני מים
בחג כדי שיתברכו לכם בשמי שנה והנה כל שבעת ימי
החג היו מנסכין המים על גבי המזבח וזה הלכה למשה
מסיני ועם נסוך היין של תמיד של שחר היה מנסך המים
לבד ובקרן דרומית מערבית היה מנסך למעלה מחצי המזבח
והכל יורד לשיתין וכיצד היו עושין צלוחית של זהב כחזקת
ג׳לוגין היה ממלא אותה ממי השלוח הגיעו לשער המים
תקעו והרעו ותקעו ועלה בכבש ופנה לשמאלו ונותן המים
מהצלוחית לתוך הכסף שהיה שם ושני כספים של כסף
היו שם מערבי היה בו מי מזרחי היה בו יין ומנוקבין היו
כמין שני חוטמין דקין ושל מים היה נקב שלו דק משל יין
כדי שיכלו המים עם היין כאחד זה שמנסך המים היו אומרי׳
לו הגבה ידך שפעם אחת נסך אחד על גבי רגליו ורגמוהו
כל העם באתרוגיהם שאמרו מין הוא שהמינים אומרים
שאין מנסכי המים ואמרו רבותינו זל מי שלא ראה שמחת
בית השואבה לא ראה שמחה מימיו ונקרא בית השואבה
על שם ושאבתם מים בששון שהיו שואבין מים בלילה כל
שבעה לצורך תמידין ביום השמיני עצרת תהיה לכם על
דרך הפשט מלת עצרת שתהיו עצורים מעשית מלאכה
ודרשו רבותינו זל שמיני עצרת רגל בפני עצמו לענין פזר
קשבי פיים בפני עצמו זמן בפני עצמו רגל בפני עצמו
קרבן בפני עצמו שיר בפני עצמו ברכה בפני עצמו כולם
ברכה ותפלה שמזכירין בו את יום שמיני חג העצרת הזה
ואין יושבי׳ בו בסכה ולענין שהחיינו ולענין אבלות שהקוב׳
מתו ערב הרגל בטלה ממנו מחמת שמיני זה גזרת שלשים
שנתנו חכמים לאסור תספורת כמו שאמרו יום אחד לפני
החג חשוב כשבעת ימי אבלות והחג שבעה ושמיני שלו
שהוא כשבעה הרי כאן כ״א יום וימנה עוד תשעה ויהא
כותר בתספורת ודרשו רבותינו זל במסכת סכה כתיב הכא
פרים והכא פר הכא כתיב וביום והכא כתי׳ ביום ובאו הענין
כי בשאר הימים היו מקריבין בכל יום ויום פרים אבל ביום
שמיני פר אחד ובשאר הימים הזכיר וביום אבל ביום שמיני
הזכיר ביום בלא ואו לומר שהוא רגל בפני עצמו ועל
דרך המדרש ביום השמיני עצרת עצרתי אתכם לפני
כמלך שזמן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע
זמנו אמר בבקשה מכם עכבו עמי יום אחד שקשה עלי
פרידתכם ובגמרא דסכה פרק החליל אמר אביי שבעים
פרים כנגד שבעי׳ אומות פר יחידי למה כנגד אומה יחידה
משל למלך בשר ודם שאמר לעבדיו עשו לי סעודה
באחרונה אמר לאוהבו עשה לי סעודה קטנה כדי שאהנה
ממך ועל דרך הקבלה עצרת זו כנסת ישראל כי שם
נעצר הכל והוא לשון מלכות כמו זל יעצור בעמי וכן יורש

עצר ולכך יום שמיני רגל בפני עצמו והוא האתרוג שהוא בפני עצמו ואינו נאגד עם הלולב והוא החג של יום מתן תורה שקראיהו זל עצר הוא הלשון בעצמו שקראתו התור׳ ליום שמיני זה ובו ביום שמענו דבריו מתוך האש אבל יום שביעי של פסח שהוא מכלל הרגל קראו הכתוב עצרת והוא היסוד ונקרא כל אחר בשם עצרת כשם שנקרא כל אחד בשם שבת שהרי כנסת ישראל בת זוגו של שבת ועל היסוד היה מקלס דוד עליו השלום ואמר מזמור שיר ליום השבת ועל כנסת ישראל היה מקלס למנצח על השמינית ותן אל לבך לשון עצרת תהיה לכם כלשון להיות לכם לאלהים ובסדר אמור אל הכהנים נאמר עצרת היא ופירוש עצרת של היא כי המלה סמוכה והוא כאלו אמר עצרת של שבת שנקראת אות היא ביני וביניכם ותן אל לבך כי על כן קראו חכמי האמת ליום שמיני זה סעודה קטנה והיא אזירי של ויקרא והוא הא זעירי של בהבראם והיא יוד זעירי של תשי והוא סוד מה שאמרו תשעה וקטן משתרפין כלו׳ לתפלה ולזכון לתפלה אליבא דמאן דאמר ולזמון שהוא פרנסת עולמו לדברי הכל והוא סוד מה שאמרו עוד נער היתי גם זקנתי פסוק זה שר העולם אמרו וכן הזכי׳ ישעיה עליו השלום בבית ראשון ואמר זעיר שם זעיר שם כל אלה ענין אחד ודרך אחד להם אלה תעשו לה׳ במועדיכם לבד ממדריכם ומנדבותיכם והיה ראוי הכתוב לומר לעולותיכם ולשלמיכם שהן הקרבנות הבשר ואחר כך ולמנחותיכם ולנסכיכם אבל הקדים העולה שהוא הקרבן הקודם לעולם וכמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה העולה עולה ראשונה שאין לך דבר קרב קודם לתמיד של שחר וחותם בשלמים כי השלמים באים להשלים המדות ודרך הכתוב לחתום בשלמים וזהו שכתוב זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולמלואים ולזבח השלמים וגדולה מדת השלו׳ וראוי לחתום בה וכשם שהזכיר למעלה השם המיוחד בראש הפרשה כן הזכיר עתה בסוף הפרשה שנאמר אלה תעשו לה׳ וגומר והזכיר שבעים פרים באמצע להורות שלא תהיה הכונה בכלן כי אם לשם המיוחד אבל ביום שמיני זה

שהוא מיוחד אנו מקריבין בו קרבן מיוחד שהוא
פר יחידי לאלהי ישראל שהוא אדון מיוחד
עם מיוחד וזהו מאמרם שבעים פרים
למה כנגד שבעים אומות כלו׳
כנגד שרי שבעים אומות
פר יחידי למה כנגד
אומה יחידה
כלום כנגד
אלהי
אומה יחידה על ידי קרבנות הללו יהיה
העולם מתברך וכל כח וכח מכיר הכח
שלמעלה ממנו וכן מכח לכח עד
הסבה העליונה יתבר׳ כענין
שנאמר כי גבוה
מעל גבוה שומר
וגבוהים
עליה׳

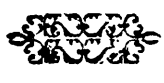

ראשי

יראֵ את ה׳ בני ומלך ועם שונים
אל תתערב׃

שלמה המלך

עֵין השלום יזהיר בכתו׳ הזה את האדם שיראֵ מן המלך העליון יתעלה תחלה ואחריו שיראֵ מן המלך בארץ והשוה את שניהם יחד בסדת היראה כי יאכר כשם שאתה ירא מהקָּבה הנמצא בכל מקום ופורש מן העון ליראתו ואעֵפ שאין אתה רואהו כן יש לך לירוא מהמלך שתפרוש מעצמך ממה שתתחיי מיתה ליראתו ואעֵפ שאי אתה עומד לפניו כי אי אפשר למלך בשר ודם להמצא בכל המקומות ועל כן תצטרך שתהיה אימת המלך וצורתו חקוקה בלבך בהעדרו מן המקו׳ ולא תראנו כלו׳ ראית אותו בעיניך כשם שאתה ירא מן המלך העליון יתב׳ שלא ראיתו מעולם בעיניך ׳ ועם שונים אל תתערב ׳ יזהיר שלא ישנה הדבר שלא ייראֵ ממלך בשר ודם כי יש עוברין על רצון השי׳ יתברך ליראתו של מלך והנה הם יראים ממלך בשר ודם תחלה ועושין יראתו עקר ולא יתכן לעשות כן אבל הראוי שיהיה השם יתברך תחלת יראתו ועקר מחשבתו ופעלותיו כלן ולפי שהשם יתברך מלך מלכי המלכים הקָּבה ראשית כל ראשית ואין מלכות המלכים רק ממנו וכלכותו לעד לעולם ומלכות בשר ודם כלה ואובדת ואין ראוי כלל להשוותן לכך הפסיק בהם הכתוב במלת בני כי הידיעה ראוי הכתוב לומר בני ירא את ה׳ ומלך כמנהגו בשאר הכתובים שמתחיל בהם במלת בני אבל רצה להפסיק ביניהם לבאר כי אעֵפ שהשוה אותן הכתוב לענין היראה אין ענינם שוה ואין לשתף ביניהם שהרי יש הפרש גדול ביניהם ויתרון כיתרון האור מן החשך וענין הכתוב כי יראת המלך היא קיום הארץ וצורך גדול לבריו׳ וכמו שדרשו רזל הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו׳ אבל העקר הגדול והעצום והמעלה העליונה שיראֵ תחלה מן המלך העליון יתברך אשר חיי המלכים כלן ומלכותם תלוין בידו ומזה אמר שלמה בספר קהלת אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהי׳ אמר אני אומר לך פי מלך שמור שתשמור פי המלך ולעשות מה שיצוה ועל הדברים כלן שתשמור שבועת אלהים ובא לומר שאם המלך יתכוין להעבירו על מצותיו שלא ישמע לו לא שיזכור תחלה יראת ה׳ והשבועה שנשבע בסיני לקבל עליו התורה והמצות וכן אמרו במדרש אני פי מלך שמור מזמן אני לשמור פי מלכי האומות המושלי׳ בנו במסים וגלגליות וארנוניות ועל דברת שבועת אלהים ואצל דברת שבועת אלהים לא אשמור פי המלכים שכן מצינו בחנניה מישאל

ועזריה שאמרו לנבוכדנצר לא השחין אנחנא על דנא פתגם להתבותך ומתחיל הפסוק ענו שדרך מישך ועבד נגו ואמרי׳ למלכא נבוכדנצר לא השחין וגו׳ אם מלכא למת נבוכדנצר ואם נבוכדנצר למה מלנא אלא כך אמרו לו את מלכא עלנא בפסים וגלגליות ׳ אבל על דנא שאתה אומר לנו לעבוד ע״ז נבוכדנצר את ולאו מלכא את ואת וכלכ׳ שווין כלומר שאין אנו רשאין לבא כנגד השבועה שנשבענו בהר סיני זהו ועל דברת שבועת אלהים וידוע כי ענין השבועה מגדר היראה שלא ישבע אדם בהקָּבה כל עקר ואפילו על האמת אין צריך לומר על שקר ומעשה היה בינאי המלך שהיו לו אפי׳ עיירות כהר המלך וכלן חרבו על שבוע׳ אמת ׳ כיצד אדם אומר לחברו בשבועה שאני הולך למקום פלוני ואוכל ואשתה כך וכך וכן כל דבריהם ומקיימין שבועתן וכלן נחרבו ומה הנשבע באמת כך הנשבע לשקר על אחת כמה וכמה ואיך יהיה האדם זהיר במדת היראה אם ישבע בהקָּבה לשקר או על האמת לבטלה ׳ ומפני שאין בכל העברות כלן עברה חמורה כעובר על השבוע׳ ויצר לב האדם רע מנעוריו והוא כועס תמיד ומתוך כעסו קופץ ונשב׳ לכך הוצרכה תורה להקדים רפואה למכה ולצוו׳ על התר הנדרי׳ עֵפ יחיד מומחה או ג׳ הדיוטות וזהו שכתוב וידבר כשה אל ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה׳ על דרך הפשט לבני ישראל שיאמרו כן לבני ישראל אבל רזל דרשו ראשי המטות רמז ליחיד מומח׳ לבני ישראל רמז לג׳ הדיוטות כשם שדיני ממונות בג׳ הדיוטות ׳ ומה שנסמכה פרשה זו לשל מעלה שהיא פרשת המועדים לפי שהזכיר שם נדר גבוה ואמר לבד מנדריכם ומנדבותיכם וזה טעם אשר צוה ה׳ כי שם יחזור ללמדך כי מלבד הנדרים האלה הנזכרים עוד יש נדרי הדיוט שהוא חייב לקיים דברו ועוד טעם אחר מה קדוש המועדים ביחיד מומחה אף התר נדרי׳ ביחיד כומחה ׳ איש כי ידור נדר לה׳ על דרך הפשט הזכיר נדר לה׳ לא שהנדר והשבוע׳ צריך הזכרת השם שהרי האומ׳ נזיר אני נשבע אני שאעשה כך או שלא אעשה כך הרי זו שבועה גמור׳ וחייב עליה בלא הזכרת השם ועל זה לא אמר או השבע שבועה לה׳ ומה שהסמיך השם לנדר ואסר נדר לה׳ ללמדך שהנדר חל אפילו על דברים שהם לה׳ כגון מי שנדר לבטל את המצוה שאסור לו לעשותה אלא אם כן יתחרט ויתירו לו וכן אמרו רזל נדר לה׳ מלמד שהנדרי׳ חלין על דבר מצוה כדבר הרשות ובשבועה אינו כן שהנשבע לבטל את המצוה לוקה משום שבועת שוא ויקיים המצ׳ דה וקבלת רזל בטעם הדבר שיהיה הנדר חל על דבר מצוה משום דנדר אסר חפצא אנפשיה שהרי הוא אוסר על עצמו הדבר הנדור והרי אותו דבר הוא שנאסר ואותו דבר אינו מושבע מהר סיני אבל שבועה הוא אסר נפשיה אחפצא כי הנשבע אוסר עצמו מלעשות דבר שכבר נשבע בו שיעשנו ועצמו מושבע מהר סיני הוא ואין שבועה חלה על שבועה ועל החפרש הזה שבין נדר לשבועה מצינו לשון הכתובים מוכיחין עליו שהרי מצינו בשבוע׳ או נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע או להיטיב ׳ להרע לעצמו או להטיב לעצמו כגון שיה ענה היו או שיאכל וישתה היום שהן דברי הרשות ובלשון הנדר מצינו ככל היוצא מפיו יעשה כלומר בין שיהיה דבר מצוה בין שיהיה דבר הרשו׳ ומה שהזכיר איש כי ידור עד שידור כשהוא איש משלש עשרה שנה ומעלה אם נדר משני עשר׳ שנה ומעלה בודקין אותו אם יודע לשם מי נדר דבריו קיימין וכן הקדשו הקדש וזה הלכה למשה מסיני וכן דרשו בגמסכת ערכין איש כי יפליא לנדור נדר

נזיר לאתויי מופלא סמוך לאיש כיון שנתבאר שהנדרים
הלין על דבר מצוה כדבר הרשות לפיכך הנודר שיצו בשבת
או ביו"ט חייב לצום מה שאין כן בנשבע וכן הנודר שיצו
יום ראשון או יום שלישי כל ימיו כלומר שאסר על עצמו
אכילה באותן הימים דהוי כיסר חפצא עליה ופגע בו יום
טוב או ערב יום הכפורים הרי חייב לצום מה שאין כן בנשבע
שלא יאכל אבל אם פגע בו ראש חדש או חנוכה ופורים
שהם מדרבנן וגזרו בהן שלא להתענות יש אומרים ידחה
נדרו ואל יתענה בהן לפי שהחכמים עשו חזוק לדבריהם
יותר משל תורה וזהו שאמרו יחיד שקבל עליו תענית שני
וחמישי ושנים של כל השנה כלה וארעו בה ימים טובים
הכתובים במגלת תענית אם נדרו קודם לנזרתנו יבטל נדרו
את גזרתנו ואם גזרתנו קודם לנדרו ידחה נדרו כפני גזרתנו
ואעפ שהנדרים חלין על דבר מצוה כדבר הרשות וימי טובי
ושבתו צריכין פתח זה אינו חל מפני החזוק שעשו חכמים
זל לדבריה יותר משל תורה וכן דעת הרמבם זכרונם לברכ
ויש מפרשים ידחה נדרו שילך אצל חכם ופותח לו בחרט
כשם שפותחין בשבתות וביום טובים וזהו הנכון אבל אם
הוציא נדר בלשון שבוע שנודר שלא יעשה כך וכך ושבוע
שעשאה בלשון נדר שיאמר כן בשבועה עלי שלא אעשה
כך זהו מחלוקת בירושלמי וחושבי לנדר ולשבוע להחמיר
בד"א בנודר או נשבע מעשות מה שנצטו עליו לעשותו אבל
אם נדר או נשבע לעשות שום דבר שנמנע מלעשותו או
לאכול שום דבר אסור הוה ליה בנשבע לבטל ארת המצוה
בידי והלכתא לוקה ואינו עושה ואינו אוכל ואפילו באסורי
חכמי כגון לשתות סתם יינן או לאכול כלאי הכרם בחוצה
לארץ או בשר עוף בחלב שכל אלה מדברי חכמים זכרונם
לברכה תדע לך שהרי שופר של ראש השנה אין עולין
עליו באילן שעליתו גזרת חכמים זל ומצות שופר כושבעי
עליה מהר סיני וכן הוא אומ בכאן או השבע שבועה לאסור
אסר על נפשו אמרו זל לאסו את המות ולא להתיר האסור
הנשבע או הנודר אחד מפי עצמו ואחד מפי אחרים ועבד
אמן אפילו השביעו גוי או קטן ועבד אמן חייב שכל העונה
אמן אחר שבועה כמוציא שבועה בפיו למלקות ולקרבן
וכן כל דבר שעינינו באמן כגון שאמר כן או שאם מחייב
אני בשבוע זו קבלתי עלי שבוע זו ובין שנשב בשם המיוחד
או בכנוי מן הכנויין במי ששמו חנון או רחו או ארך אפים
שלא יעשה כך או יעשה כך או בלה או בארור למי ששמו
חנון מי שיאכל דבר פלו ואכלו הרי זה נשבע על שקר וכן
דין הנודר בכל אלו ומי שנתכוון לשבועה וגמר בלבו שלא
יאכל היום ושלא ישתה ושדבר זה אסור בשבועה עליו הרי
זה יותר בו הואיל ולא הוציאו בשפתיו שנ לבטא בשפתי
עד שיוציא ענין שבוע בשפתיו ודברים שבלב אינן דברי וכן
אם טעה והוציא בשפתיו דבר שלא גמר בלבו כגון שנתכוין
להשבע שלא יאכל אצל ראובן ואמר אצל שמעון הרי זה
מותר לאכול עם שניהם עם ראובן שלא הוציא בשפתיו ועם
שמעון שלא נתכון לו וכן אם נתכון להשבע על פת שעורי
ונשבע על פת חטים מותר בשניה וכן דין הנודר עד שיהיו
פיו ולבו שוין לפי מה שנשבע בפנינו שלא יאכל היו ואכל
והתרו בו ואמר אני לא הייתי בלבי אלא שלא אצא היו וטעה
לשוני והוציא אכילה שלא היתה בלבו הרי זה אינו לוקה אבל
הנשבע על דעת אחרי אינו יכול לומ כך וכך היה בלבי שלא
נשבע זה על דעתי אלא על דעתם וכיון שהיה פיהם ולבם
שוין הרי הם בנקומו והחוזר משבועתו תוך כדי דבור והוא
הוא שיאמר תלם ד לרב שלום עליך ואמר אין זו שבועה

או נחמתי או חזרתי בי וכיוצא בזה שענינו שהתיר מה
שאסר נעקרה השבוע שזה חכמה לתוה כן כתב הרמבם זל
בפרק ב מהלכות שבועו ועל דרך המדרש איש כי ידור
נדר לה אמו להם הקבה לישרא הוו זהירין בנדרי ול תפרצו
בהן שכל הפורץ בהם סופו לכעול בשבועה וכל המועל
בשבועות כפר ואין לו מחילה בעולם הזה שנ כי לא ינקה פסוק כ
ה וכתוב אחר אומר ונשבעת חי ה באמת בכשפט ובצדקה ירמיה ד
אמר להם הקבה לישראל לא תהיו סבורין שהותר להשבע
בשמי באמת אי אתם רשאים להשבע בשמי כלל אלא אם
כן יש בכם כל המדו הללו את ה אלה ד תיא אותו תעבד ובו
תדבק ובשמו תשבע אם יש בך כל המדו הללו אתה רשאי
להשבע בשמי עד שתשבע ואב לאו אי אתה רשאי להשבע בשמי עד
כאן ועל דרך הקבלה איש כי ידור נדר להנדר כלשון דיר
ליי הוא דירתו של עולם אלהים שבבראשית שנברא העולם
והשבעה נאצלים משם והמקיים נדר דעתו שהוא מאמין
באותה דירה כשתשוב נשמתו שם והעובר על הנדר הנדה
הוא מוסר מאותה דירה וזהו לשון נדר שכשמע דבר והפכו
קביעות דירה והטר דירה וכן לשון נשבע כי המקיי שבועתו
נכנס בתוך השבע ויעיבר עליה בוס כהם וישב בך להתעורר
בלשון משה שאמר זה הדבר אשר צוה ה איש כי ידור נדר
להנדר כי מטעם זה הוצרך להזכי להו ולא אמר כי ידור נדר ליו
וזהו כח הנדר שהוא למעלה מן השבועה שהוא לשון נגזר
משבעה ולכך ראוי הנדר שיחול על הכצות כי הכצו מתוך
השבעה נתנו והם שבעה קולו שבמתן תיר וכנר בארתי שם
ולפיכ באה השבוע בכל התור כלה בלשון בית כענין אשר
נשבעת להם בך אחת נשבעתי בקדשי בי נשבעתי ובשמו
תשבע נשבע חשם בימינו כי הימין מכלל השבוע והעד על פסוק ג
זה מלת נשבע והנדר הוא בלמד נדר לאביר יעק וכן נבאן מנים מם
כי ידור נדר להי ליי הארץ ומלוא שהחכמים שכה הפסק מן
העליוני והשפלים וישוב הכל ליסודו הראשון וכבאן תבין
בבאור מאכ חכמי האמ שאמרו שהשבוע הוא כנשב נמלך
עצמו והנדר הוא כנשבע בחיי המלך כי חיי המלך עקרו של
מלך וזה כבואר לא יחל דברו לא יחלל שלא יעש דבריו
חולין ודרשו רזל הוא אינו מחלל אבל אחרי מהללין לו כלו
שאם מתחרט על שנשבע ונדר מעקרו ואם אלו ידעתי שכן
הוא והיתה לי באותה שעה דעת של עכשו לא הייתי עושה
מתירין לו דהוה ליה כמו טעה ואין אד רשאי להתיר שבוע
עצמו ונדרו ואף לא נדרי אשתו בנדרים שאין הבעל מפר
באשתו לפי שאשתו כגופו בדא שיהי במקו יחיד מופרד
אבל אפשר שיהי בכלל שלש הדיוטות ובחלוקת היא בין
המפרשי ואין אדם רשאי להתיר שבוע או נדר במקום שיש
גדול ממנו בחכמה ולא במקו רבו אא מדעת רבו כל היוצ
מפיו יעשה דרשו רזל בפסכת נדרי הרי הוא אומר לא יחל
דברו ומה תל כל היוצ מפיו אא כאן שכתוב נדרי בנדרים
כנויי שבועות כשבועות ובאר זה שאם הנשבע הידה עלג
בשפתיו כגון מקוטות העלגים שאומר על שבועה שקיק או
שבוקה וכיוצא בזה אם היה דרכן שקורין לשביעה סומכתא
והוא אימר מותא וכיוצא בזה הרי זו שבועה ואם עבר עליה
הרי זה נשבע על שקר שאין הולכין אחר התיבה עצמה אלא
אחר משמעו הענין שהרי הכל יודעים שלשונ כך וכן בכנוי
נדרי אם היו אומרים באיזה מקום על נדר נזק או בזק והוא
שמפסידין התיב ומוציאין אות מהות אין הולכין אא אחר
הכונה ועל זה נאמ כל היוצא כפיו יעשה שהרי זה שבוע
גמורה ונדר גמור שהרי גמר בלבו והוציא בשפתיו מה שהוא
יודע ואעפ שלא הזכיר את השם כלל ולא אחר בהכנוין חייב
הוא

הוא בשבועה ז שאין הנדר או השבועה צריכי הזכרת השם
ואם עבר עליה הרי זה נשבע על השקר וכל זה לאומר לשון
השבוע אלא שאינו לוקה ואינו מביא קרבן כיון שלא הזכיר
השם ולא אחד מהכנויין אמרו רזל התר נדרים פורחין באויר
ואין להם על מה שיסמכו כלומר שיברי קבלה הן ואין להן
עקר בתורה שכבר וכך קבלו רזל שהנדר או השבוע אפשר
שיהיה להם התר על ידי חכם או על ידי שאלה הדיוטות
ובלבד שיתחרט ורצתה תור לתקן עותתו של אדם שלפעמים
בתגבר עליו כעסו ואין לו מעצור כלל וקופץ ונשבע בשם
שיעשה כך או שלא יעשה כך ועוד מוסיף ומרבה בשבועתו
בשעת כעסו ואומר בלא שום צד היתר וחרטה בעולם ולאחר
שיתישב ונתפך והיה לאיש אחר יתחרט מעקרו ותשתנה
דעתו לדעת אחרת ועם החרטה שיתחרט יש לו התר על פי
חכם וחוזר להתהרו הראשון וצריך הוא שיתחרט ותהלה על
מה שנשבע שלא יקח מזה שום התר ויתירו שבועתו ותהלה
ואחר כך יתחרט בעקר שבועתו ויתירוהו ובלבד שלא ישבע
על דעת רבים כי הנשבע על דעת רבים אין לו התרה ורבים
הם שלשה שכן אמרו רזל יום רבים ישבו בני ישראל ימים ג ל
שנים רבים שלשה ובריש פרק קמא דשבועות אמר להם
משה לישראל הוו ידעין שלא על דעתכם אני משביע אתכם
אלא על דעתי ועל דעת המקום ומקשינן בגמרא ולימא להו
על דעתי על דעת המקום למה לי כי היכי דלא ליהוי התרה
לשבועתהון ופירש הרמבן זל בחדושיו על דעת המקום
ובנסת ישראל קאמר והוא מה שאומר הוא ובית דינו והוי
דעת רבי ולא ליהוי התר לעולם שהרי במשה לא היו צריכין
אלא מפני שהיה שליח בירת דין לאביהם שבשמים ומה
שאמרו שהנשבע על דעת רבים אין לו התרה לדבר מצוה
יש לו התר וכגון נצוה שרבים צריכין לו כחזן וסופר ובלמד
שאין מדקדק כמוהו במקומו וזה דעת רביני תם זל וכן דעת
הרמבם זל והוא שכתב בפרק שני מהלכות שבועות נשבע
על דעת רבים או שנדר על דעת רבים אין כתירין לו לעולם
אלא לדבר מצוה כיצד נשבע ותלה שבועתו בדעת רבי לעולם
יהנה בפלוני לעולם והוצרכו בני אותה העיר ללמוד תורה
או למי שימול ביניהם או שיזבח להם ולא נמצא אלא זה בלבד
הרי זה נשאל לחכם או לשלשה הדיוטות ומתירין לו שבועתו
ועושה להן מצות אלו ונוטל שכרו כאותן האנשים שנשבע
שלא יהנה מהם עכו וחומרא יתירא זיא לומר בעין אותה
מצוה דוקא ולא אחרת אבל דעת רשי במי שנדר או נשבע
על דעת רבי שיש לו התר לדבר מצוה לאו מצוה שתהיה
והטעם לפי שאין דעת הרבים אלא לקיים המצות לא לבטלן
וכן פירש רשי זל בפירושו במסכת נכורות פרק אלו הן
הגולין נשמעתא כגון שהדיר על דעת רבי וזה דעת הרמבן
זל וכך אנו נוהגין להתיר נדר שהודר על דעת רבים לצורך
כל מצוה ואשה כי תדור נדר להאשה בת שני עשרה שנה
ולמעלה תקרא גדולה ונדריה ושבועותיה קיימין ומאחד
עשר שנים ולמעלה שהיא קטנה בודקין אותה כל אותה שנה
אם יודעת לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה דבריה קיימין
כדין הקטן משנים עשרה שנה ולמעלה אבל קודם לכן אין
דבריהם כלום ולאחר שנים עשרה לאש ולאחר שלש עשר
לאיש אעפ שאין יודעין לשם מי נדרו והקדישו דבריהם
קיימין והפרשה הזאת תבאר לנו בעניני הנדרים עניינים
גדולים רבים בכלות מועטות ובאו דיני האשה על ארבע
חלקים ואלו הן נערה ארוסה נשואה אלמנה נערה היא
מתחלת ב עד סוף ששה חדשים אם יש לה אב הרי היא
ברשותו והוא יכול להפר כל נדריה ושבועותיה ביום שמעו
דחזקה שעל דעת שירצה אביה נדרה וכאלו התנתה בפירוש
בה שאין כן בבן ובענין מכירת הבת שהאב רשאי למכור
את בתו לאמה ואין כן בבן ששה חדשים או ואילך נקרא
בוגרת והרי היא ברשות עצמה והוא שאמרו רזל כיון שבגר
שוב אין לאביה רשות בה וכל נדריה ושבועותיה כנדר אמנ
וגרושה שכתוב בה כל אשר אסרה על נפשה יקום עלי אם
נדרה בעודה ברשות אביה והפר לה ביום שמעו הכל בטל
ומה שאמר וה יסלח לה דקדקו רזל במה הכתוב מדבר בדבר
שצריך סליחה כגון שהפר לה והיא לא ידעה ועבר על נדרת
כפי מחשבתה ובודאי מי שחושב שעושה עברה אף על פי
שאינו עושה צריך סליחה ארוסה הוא שכתוב ואם היה
תהיה לאיש ונדריה עליה הויה זו לשון ארוסין וזה מדבר
בנערה המאורשה שאין לה הפרה עד האב לבדו או על ידי
הארוס לבדו אלא על ידי שניהם וכן שנינו נערה המאורשה
אביה ובעלה מפירין נדריה והרי זו כאלו נדרה בפירוש על
דעת שניהם וצריך ששמעו שניהם ביום אחד ויפרו בו ביום
ואם מת הארוס חזרה לרשות אביה ואביה מפר לה כאלו
נדרה קודם שנתארסה ואם מת האב אחר שנתארסה ונדרה
אחר מותו אין הארוס מפר נדרי ארוסתו עד שתכנס לחפה
ושמע אישה והחריש לה זהו ארוס שלה וקמו כל נדריה
אפילו הפר האב שאין הפרת האב כלום בלא הפרת הארוסי
ואם ביום שמוע אישה יניא אותה וגומר ויסלח לה כלו
בהפרת האב שכיון שברשותו היא צריכה להפרתו שכבר
הזכיר בענוריה בית אביה כלומר כל זמן שהיא בנעוריה
ברשות אביה היא נשואה הוא שכתוב ואם בית איש נדר
והבעל מפר נדרי אשתו משתכנס לחפה עד שתבגר אבל
נדרים שדיבה בהן קודם שנאה לרשתו אין כח בידו
להפר וזהו שאמרו רבותינו זל אין הבעל מפר בקודמין ולפי
שכל הנודרת על דעת בעלה היא נודרת עשאו הכתוב כאלו
התנת עליו בפירוש על מנת שירצה בעלי לשום שלום
הבית ואפילו בנדר של תורה ונשואין מדרבנן יכול להפר
משעם זה כגון בת שתים עשרה שנה שאין לה אב ויודעת
לשם מי נדרה והש אתה אמה או אחיה אלמנה הוא שכתו
ונדר אלמנה וגרושה אלמנה מן הנשואין שאלו מן הארוסין
חזרה לרשות האב אבל מכיון שנשאת שוב אין לאבי רשו
בה ומכאן לחופה מן התורה לרשה ולטמא לה בעלה כוזן
ולהפר נדריה לבדו ושיהיו מעשי ידיה שלו כל נדר וכל
שבועת אסר לענות נפש למדך הכתוב כי מה שנתנ תורה
רשות לבעל להפר נדרי אשתו אין זה בכל הנדרים שבעולם
אלא דברים שיש בהן ענוי נפש כגון שלא תרחץ ושלא
תתקשט בבגדי צבעונין ושלא תאכל בשר ושלא תשתה
יין ושלא תכחול וש לא תפרכס וכיוצא בהן ואפילו אסרה
על עצמה פירות חנוני פלוני יפר וכל שכן שמפר דבריכו
שבינו לבינה בעניני צניעות ממה שכתוב בין איש לאשתו
ובשני ענינים אלו הוא שיש לבעל כח להפר לפי שהיא
משועבדת לו בשני דברים של ענוי נפש שיראה אותה יפה
ושלא תתענה ולא תצטער וכמו שאמרו רזל כי היא היתה
אם כל חי לחיי נתנה ולא לצער דברים שבינו לבינ א צריך
לומר שהיא משועבדת לו בהן ובודאי כל הנודר באותן שני
ענינים על דעת בעלה היא נודרת כיון שמשועבדת לו בזן
אבל דברים אחרי חוץ מהן שנדרה בהן האשה אין לבעל כח
להפר לא צריכ התר חכם ע חרטה כשאר בני אדם מיום
ל יום מגיד שהפרת נדרים כלו מתחלת היו עד סופי כיום
האמו במעש בראשי ונאותו ואת בנו שהיו הולאח הלילה
שעבר כענין שכתוב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד ואינו מעת נרמטי ד ר
בחיי כו ב 26 ii לעת

לעת הלכך נדרה בלילה יש לה זמן הפרה כל אותו הלילה
וכל אותו היום של המחרת ואם נדרה ביו"ט אין לה זמן הפרה
אלא עד שקיעת החמה ולפיכך הבעל מפר לאשתו בשבת
אפילו נדרים שאינן צורך השבת אף על גב דדמי לדן את
הדין שאם לא עכשו איסתי אבל חכם אינו מתיר נדרים
בשבת אלא אותן שהם לצורך השבת דחכם ע"ה חרטה שרי
ליה למחר וליומא אחרינא כי האידנא וזמן הפרה אינו ביו"
שנדרה לבד אלא ביום שמוע אביה וביום שמוע אישה אפי'
לאחר כמה ימי' משנדר ואם קיים בעלה את נדרה משמע
בו וחזר והפר לה וסמכה עליו הוא ענוש תחתיה ועל זה
נאמר כאן ואם הפר יפר איתם אחרי שומעו ונשא את עונה
ומכאן שהגורם תקלה לחבירו הוא נכנס תחתיו לכל עונשיו
וכתב הרמב"ן ז"ל נראה שהאשה זו שוגגת או מוטעת כי הכתוב
ידבר בבעל ששמע ואין האשה יודעת בו ואחר זמן הפר ואמ'
לה שהוא יום שומעו ולמדנו הכתוב שני דברים שהבעל
נושא עון כאלו הוא נדר ויהל דברו ושהיא פטורה ואין עליה
מעונש השגגות כלל אבל אם האשה יודעת שלא הפר ביום
שומעו דבקיא בדין זה הנה היא חייבת וגם הבעל אינו גורם
התקלה אבל עונשו כמי שיכול למחות ולא מיחה והזכיר
הכתוב זה בבעל הואיל הדין לאב אבל דבר הכתוב בהווה כי
האב ישתמ מזה לאהבתו והבעל אולי ישהא אותה וחושב
לתת עליה אשם ע"כל ז"ל. בין איש לאשתו בין אב לבתו'
עשו רז"ל בספרי מן הכתוב הזה היקישא מה הבעל אינו מפר
אלא דברי שבינו לבינה ודברים שיש בהן ענוי נפש אף האב
אינו מפר אלא דברי שבינו לבינה ודברי שיש בהם ענוי נפש
דברי שבינו לבינה בבת הוא אם נדרה שלא תשכשנו כראוי
וכן הוא מפורש בירושלמי כל נדר וכל שבועת אסר לענות
נפש אישה יקימנו ואישה יפרנו אין לי אלא נדרים שיש בהן
ענוי נפש נדרים שבינו לבינה מנין תלמוד לומר בין איש
לאשתו ע"כ בבעל באב מנין מה הבעל אינו מפר אלא נדרים
שיש בהן ענוי נפש ודברים שבינו לבינ' אף האב אינו מפר
אלא נדרים שיש בהם ענוי נפש ודברים שבינו לבינה עד כאן
בירושלמי. וכן דעת הרמב"ן ז"ל בהלכו' נדרים שחבר. אבל
הרמב"ם ז"ל לא סמך בזה והורה שהאב מפר לבתו נערה כל
נדריה ואסריה כפשט הכתוב כשם שאין לומר בה דברים
שבינו לבינה אלא בבעל כך אין אומרין בה נדרי ענוי נפש
ואמרו כי חכמי לוניל תפשוהו בחייו. הנודר נדרים כדי
לכוין דעותיו ולתקן מעשיו הרי זה נדר נאה ומשובח כיצד
מי שהיה זולל ואסר על עצמו הבשר שנה או שנתים ומי
שהיה שוגה ביין ואסר היין על עצמו לזמן מרובי או כל ימי
חייו כענין נזיר וכן מי שהיה רודף שלמוני ונבהל להון ואסר
על עצמו מתנות או הנאת אנשי מדינה זו וכן מי שהיה
מתגאה ומשתרר ועשה נדרים על עצמו כלן דרך עבודת
השי"ת וכיוצא בזה אמרו רז"ל נדרים סייג לפרישות כן כתב
הרמב"ם ז"ל וכן נשבעין להזדרז לשום מצוה לבשתזדמן לידו
כדי שלא יתרשל בה כענין שכתוב ונשבעתי ואקיימה לשפוך
משפטי צדקך וכתיב וידר יעקב נדר לאמר ודרשו רז"ל מאי
לאמר לאמר לדורות שיהו נודרין בעת צרתן וכתיב וידר
ישראל. נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף
אל עמך שאיני מתחרט משבועתי שנשבעתי לכן לא תביאו
לכך נסמכ לפרש נדרי הדיוט שהוא מתחרט. אחר תאסף
יש אומרים תראה ותשמח בנקמת אויביך ואמרו במדרש
הבה אמר נקמת בני ישראל וכשה אמר נקמת יי אמר לו
משה להבה רבונו של עולם או היינו ערלי או עובדי עבודה
זרה לא היו שונאין אותנו ועל כרח שונאין אותנו בשביל
ההורה והמצות שנתת לנו הנקבה שלך ולכך אמר לתת
נקמת יי בגדין שהעומד כנגד ישראל כאלו עומד כנגד הבה
מאת המדינים והלא הסואבים היו תחלה בדבר שנא וילכו
זקני מואב וזקני מדין אלא שהמואבים לא ננסו לדבר אלא
מחמת יראה שנאגר מואב מפני העם שלא יהיו שוללין
אותן שלא נאמר אלא אל תתגר בם מלחמה אבל מדינים
נתעברו על ריב לא להם ועוד שעתיד דוד לצאכרו המואבי'
החלצו מאתכם. חגרו חלוציכם אעפ ששכע שמיתתו
תלויה בדבר לא עכב. ואמרו במדרש יהושע לא עשה כן
כשבא להלחם על לאו מלכים אמר אם אני הורגם מיד אני
מת כשם שארע למשה מיד כשנצח מלכי מדין מיד עשה
התחיל באחד ומעכב במלחמתן שנים רבי עשה יהושע
את המלכים האלה מלחמה אמר לו הקבה וכך עשית אני
מקצר שנותיך עשר שנים שראוי היה לחיות ק שנה כמשה
רבינו ע"ה ולא חיה כי אם ק שנים הדא הוא דכתיב רבות
מחשבות בלב איש ועצת יי היא תקום. ויפסרו מאפי ישראל
דרשו רז"ל מלמד שנכספרו על כרחם מפני חבתו של משה
לפי שראו שפטירתו של משה תלויה בנקמת מדין. אותם
ואת פנחס. שהיה שקול כנגד כלן ולמה הלך הוא ולא
הלך אלעזר אפ הבה מי שהתחיל במצוה גומרה הוא השיב
את חפתי והכה את המדינית הוא יגמור המצוה אבל משה
שנתגדל בכדין וישב על הבא לא הלך היינו דאמרי אינשי
בירא דשתית מניה מיא לא תשדי ביה קלא. וכלי הקדש
האורן והציץ ואמרו במדרש כי כלכי כדין היו עושין כשפים
עם בלעם והיו פורחים באויר בראותם המלחמה הזאת ואמר
להם כשה לישראל אם תראו אותן עושין כשפי' הראו להן
את הציץ והן נופלים בארץ וזהו שכתוב ויארב מלכי מדין
הרגו על חלליהם שנפלו בין האויר על חללי מדין והרגום
וכן בספר יהושע כתיב ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני
ישראל בחרב על חלליהם. וחצוצרות התרועה בידו כשהיו
נוסעים נוסעי בחצוצרו וכן כשהיו מתכנסי וכשהיו הולכי
למלחמה הכל היה בחצוצרות. ויהרגו כל זכר הגדולים כי
הטף עם הנשים בזזום. ואת צור אביה של כזבי. חמשת
מלכי מדין הוצרך לכתוב המשת ללמדך שהשוו חמשתן
בעצה אחת לפורענות על ישראל ובלעם הלך עמהם ליטול
שכר העצה שנתן שבשבילה נפלו ארבעה ועשרים אלף
מישראל והיו אוכרים לישראל והלא כשהיתם ששי רבוא
לא היה בכם כח להלחם והיאך אתם באי עכשיו להלחם
בשנים עשר אלף. ואת כל המלכות באדם ובבהמה כלומר
המלכות שהוא השכי של אדם ובהמה. ובמקום שכתוב
שבי אצל מלכות שבי באד וכלכות בבהמה. ויביאו למשה
מגיד חשיבותם שלא שלחו יד בבזה שלא נרשות ועליהם
נאמר בקבלה שניך כעדר הרחלים אף אנשי המלחמה שנך
כלם צדיקים. ויקצף משה על פקודי החיל באור פקודי
מלשון יפקד יי. שרי האלפי ושרי המאות הם מאה ושלשי
ושנים ולמדנו שכל סרחון הדור תלוי בגדולי שש כח בידם
למחות ואינם מוחים. וכל אשה יודעת איש למשכב זכר
הרגו אחר שהתחיל ואמר הרגו כל זכר בטף הוסיף לומר
הרגו והוצרכו שניה הראשון והשני אם נאמר הראשון ולא
השני היתי מבין שהפסוק דבק עם שאחריו ושהמצוה
להחיות כל אשה יודעת איש עם הטף בנשים אשר לא ידעו
איש ולכך הוצרך להפסיק ביניהם במלת הרגו ואם נאמר
השני ולא הראשון ושיאמ הכתו כן ועתה כל זכר בטף וכל
אשה יודעת איש למשכב זכר הרגו הייתי מבין שאין המצו'
להרוג כל זכר בטף לא כבן תשע שני הראוי לביאה דומיא
דאשת

פס כב
פס כב
דגרים
יכושפ' י
עכלי י
יכושפ יג
תלים קיט
דרפסיק כח
במדבר כח ג
במדבר כג

ואשה יודעת איש למשכ' זכר אבל מבן תשע ולמט' שאינו
ואוי לביאה אין הכצו' להרגו ולכך הוצרך הראשון ש'אמר
הרגו כל זכר בטף להורות שהמצוה להרוג כל קטני' בזכרי'
ואפילו המושל בעריסה · ואם תש' ותאמר מאין היו יודעי'
אותם ש'ידעו איש כך דרשו היו מעבירים אותן לפני הציץ
ואותה ש'ידעה איש היו פניה מוריקות וזהו שאמרו סימן
לעברה הדרוקן ופורענות זו הבאה ע"י הציץ דוקא באומות
העולם אבל בבנות ישר' ע"י חביות שכן דרשו רז"ל ביבמות
פרק הבא על יבמתו ומ"מ צאו אנשי יבש גלעד ארבע מאות
נערות בתולות אשר לא ידעו משכב זכר מנא ידעו אמר רב
כהנא הוש'בום על פי חביות של יין · בעולה ריחה נודף
בתולה אין ריחה נודף ומקש' התם ולעברינהו לפני ציץ אמ'
רב כהנא לרצון כת'יב והי'ה על מצחו תמיד לרצון לפני י'
לרצון ולא לפורענות אי הכי במדין נמי אמר רב אשי להם
כת'יב להם לרצון ולא לפורענות אבל לאומות העולם אפילו
לפורענות · ואתם חנו מחוץ למחנה שלא יכנסו בעזר' מפני
הכבוד השוכן בתוכם · כל הורג נפש ונגע בו ע"י חבור חרב
דומי' דנוגע להוצי' הזורק בו חץ והרגו שלא נטמ' · תתחטאו
במי נדה · כדין טבא מת שאע"פ שהגו' אינם מטמא' באהל
מטמא' הם במגע ובמשא · אתם ושביכם לכשיתגיירו
ומקבלים טומאה צריכים הזאה · וכל מעש' עזי כלי הנעש'
מן הקרנים והטלפי' והעצמו' הכל יהיה עמכ' עד שתתחטאו
אך את הזהב אע"פ שנטהרו הכלים מטומא' המת עדין את'
צריכים ליזהר מגעולי גוים להגעיל ולהפליט את הכלים
מבליעת נבלו' שלהם · ודרז"ל לשון אך שיהיה המתכ' כמות
שהוא כלומר שצריך להעביר החלודה שלו קודם שיגעילנו
כל דבר אשר יבא באש תעבירו באש כדרך תשמישו תהא
הגעלתו אם תשמישו בחמין יגעילנו ברותחי' ואם תשמישו
ע"י האש ממש כגון השפוד והאסכלה מלבנו באור' אך במי
נדה יתחטא עוד צריך שתטהרנו מטומאתו על ידי מים של
אפר פרה שנאמר בהם מ' נדה לא זורק עליו אע"פ שנטהר
הכלי מבליעת אסור · ומכאן דרשו רז"ל שאפילו להכשירן
מיד גוי ליד ישר' טעונין כלי מתכות טבילה ואפילו בחדשי'
ואפי' כלי חרס המחופין בעופרת ומי נדה שכתוב כאן הן
המים הראוין לטבול בהן את הנדה והן ארבעים סאה וזהו
שהוסי"ף כאן ואמר וטהר הוסי"ף הכתוב טהרה שניה · וכל
אשר לא יבא באש שאין תשמישו על ידי האור כגון כוסות
וצלוחיות וקיתוניות שתשמיש' בצונן ולא בלעו אסו' העבירו
במים מטבילן ודיו ודוקא כלי מתכות · ואמרו רז"ל לא
אסרה הורה בכלי מדין קודם הגעלה ולבון אלא קדרה בת
יומה דהויא נותן טעם לשבח והוי אסור בליעה בכלל לא
תאכלו כל נבלה דטעמו ולא ממשו אסור מן התורה אלא
שאין לוקין עליו · אבל דלאו בת יומה דנותן טעם לפגם
מדאוריתא שריא דכת'יב לא תאכלו כל נבלה לגר אשר
בשעריך תתננ' ואכלה נבלה הראוי' לגר קרויה נבלה ושאינ'
ראויה לגר אינה קרויה נבלה ואפילו בכמשו של אסור
ומדרבנן הוא דאסיר לבשולי ביה לכתחלה ואפילו לאחר
כמה שנים משבשל בה הגוי גזרה משום בת יומה ואם עבר
ובשל מותר באכילה דקל דסת' כליהם של גוים אינ' בחזקת
בני יומן ואם כן לא צוה הכתוב להכשיר כלי מדין מגעולי
גוים אלא בידוע שהן בני יומן · ודע כי מה שהזכיר כאן
במלחמ' מדי הגעלה כליה מאסורי גוי' ולא הזכי' כן במלחמ'
סיחון ועוג בכליהם כי גם את שללם לקחו כמו שאמר רק
הבהמה בזזו לנו ושלל הערים אשר לכדנו טעם הדבר כי
שם במלחמת סיחון ועוג היתה ארצם מנחלת ישר' והותר

להם כל שללם אבילו האחורין בענין שכ' ובתים מלאים כל טוב · ודרז"ל קותלי דחוירי אשתיירו להו · אבל מדין לא הית' ארצם משלהם ולא לקחו את ארצם רק לנקום נקמת הרגו אות' ולקחו כל שללם ולכך נהג אסו' בכליה וכן בדי המומא שהזכירם עתה · ואתם חנו מחוץ למחנה וגו' · כי במלחמת סיחון ועוג היו כל ישר' וטומאה הותרה בצבור גם המכש שהורם בכאן במלחמ' מדין ונתן לכהנים הלוים מה שא' כן במלחמת סיחון ועוג מן השעם הזה בעצמו · מפני שהיה השלל הזה מנקמ' י' בארץ לא להם ועל כן היה ענין חמכש הנתן לכהנים הלוים אבל שם לא די שלא נתנו להם אבל הווהרו שלא ליתן להם כלום שנ' וחלק לא יהיה לך בתוכ' אפילו בבזה וכן כתב הרמבן ז"ל · ואחר תבאו ל' המחנה · זה מחנה שכינ' שחדי טבא מת לא היה משתלה ממחנה לויה כל שכן ממחנה ישראל · שא את ראש מלקוח השבי מלקוח הוא הבהמה והשבי הוא האד' ושעורו מלקו' והשבי כמו שמ"ש ירח וראשי אבות העדה הם הנשיאים יחצי' את המלקוח' מלקוח שבכאן הוא שם כלל לאדם ולכהמ' וצוה הב"ה שיחלקו הכל בין תופשי המלחמ' ובין כל העד' ושיתנו תופשי המלחמה מחלקם מכס לכהני' אחד מחמש המאות ושישר' יתנו ללוי' מכס מחלקם את' מחמשי' · ויהי המלקוח יתר הבז · שבא לכלל חלוקה ולכלל מכס חוץ מהמטלטלין וממה שאכלו · והזכיר מספר' כי היה מספר רב ולא שמענו שלל כמוהו וכן הזכי' המכס כי גם הוא רב ומלת מכס כמו חלק מלשון תכסו על השה ויקרבנו ל' משה הפקודים כמו הפקידי' והם המסוני' עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמ' אשר בידינו ברשותינו · ולא נפקד ממנו איש זה היה פלא עצום ומהנסי' הגדולי' שארעו לישר' ארע להם בכא' במלחמ' מדין שהיו עם רב כחול אשר על שפת ה' והרגו ישר' מהם ושבו מהם ל' אלפים ורבבות והכתוב כעיד שלא חסר מישראל אחד במלחמה זהו שאמ' ולא נפקד ממנו איש והנס הגדול הזה לפי שהיו שלמים בזכות וזהו שדרז"ל ולא נפקד ממנו איש לדבר ענרה אמ' להן משה אם כן קרבן זה למה אתם באים לכפר עלינו מהרהור הלב · ונקרב את קרבן י' בהחשב' או בפה ומכאן שהקדש דמים קרוי קרבן · אצערה הוא כלי על הרגל שצועדין בו · וצמיד הוא על הזרוע וזהו ושני צמידים על ידיה · טבעת באצבע · עגיל על האוזן · וכומז דפוס של בית הרחם במקום זמה · ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב מאתם כל כלי מעש' לפי שהיה הכתוב שלא היה בהן כלי שבור והביאוהו אל אהל מועד לכלי שרת לזכרון לפני י' · ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד · הזכיר תחלה בני הגבר ואחר כך בני השפחה · ויבואו בני גד · הם היו בעלי העצה תחלה לפי הקדימן הכתוב ועוד שהיו בעלי גבורי יותר מבני ראובן כענין שכתוב וטרף זרוע ולא היו מתפחדים מאנשי הארץ לשבת במקומות אילו אע"פ שהיו רחוקים משאר השבטים שהיו מקובצים בארץ הקדוש · ובמדרש ומקנה רב העושר כשבא מן השמי' הוא כתקיים וכשאינו בא מן השמי' אינו מתקיים שני עשירי עמדו בעולם קרח מישר' והמן מאומות העולם ושניה אבדו מן העולם שלא היתה מתנת מן השמי' שהיו חוטפין אותה להם וכן אתה מוצא בבני גד ובבני ראובן שהיו עשירים הרבה והיה להם מקנה רב וחכבו את ממונם וישבו להם חוצה לארץ והפרישו עצמן מאחיהם בשביל קנין לפי גלו תחל מכל השנטי שג' גלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשי זה שאמ' הכתוב כי לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרי לא ממה שאד' יוצא ועמל בסחור והולך כמזרח למערב ועושה עושר ולא ממה שהוא מחזר

על המדברות הוא מתרומם והוא ולא ממדבר הרים וכל הרי
טורי חוץ מזה שהוא לשון רוממות אלא מה הקבה עושה
פה ח נוטל ממונו של זה ונותן לזה שנאמר כי אלהים שופט זה
ישפיל וזה ירים ׃ ולמה נקרא שמן נכסים שנכסים מזה
ט כג ונגלין לזה וכן אמרה חנה יי מוריש ומעשיר כשפיל אף
מרומם ׃ באף שהוא מביא לזה מרומ׳את זה לך נאמ׳ומקנה
נת י ב רב זהו שאמר הכתוב לב׳ חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו ׃
בני ראובן ובני גד שעשו את העקר טפל והטפל עקר למה
שחכמו את נכסיהם יותר מן הנפשות חייכם אין בו ברכה
יט כ כט שנא׳ נחלה כבהלה בראשונה ואחריתה לא תבורך ׃ לכך
ו כג ד נאמר לו תיגע להעשיר מביניך חדל ואיזהו עשיר השמח
קכח ב בחלקו שנא׳ יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך עד כאן ׃
עטרות ודיבון מאר׳ סיחון מלך האמורי היו ויש מהן מקומו׳
של עז שהאמוריים עובדין שם והם נבו ובעל מעון וכענין
ה מו ו שכתו׳ כרע בל קרס נבו ותרגם אונקלו׳ הפסוק הזה מכללת׳
ומלהשתא וכומרין דבית נמרי ובית חושבנא ובעיל דיבון
בית קבורא דמשה ובעון הזכיר בקצת׳ לשון בי כי כן לשון
דזל בתלמוד שקורין כן המקומות של עז כגון בי נצרפי בי
אבידן בי דורבי עבדה דבי נורא ובני ראובן כשבנו את או
ת כח יג קראו אותן בשמות אחרות וזה שכתוב במוסבות שם כי שנו
את שמן להקרא בשם אחר למען לא יזכר שם עז ולכך
אמרו רזל בברכות לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור
שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו עטרות ודיבון הזכירו הכתו׳
הזה לפי שיש בהן שמות של עז שלא תאמ׳ כיון שהתרגום
הוא פירוש הכתו׳ אין לנו להתרגם הפסוק הזה כי יש בו זכרון
עבודה זרה ועל כן באו החכמי׳ לומר שאף בפסוק הזה ראוי
להזכירו שלא להקל בו וצרי׳ שתתבונן כי עז יש בנניק ערי׳
או ובשמותן ענין נסתר והכתוב הזה יבאר בתחתוני׳ וירמוז
בעליונים בשמות הכנין העליון ותמצא בפסוק זה תשעה
שמות כנגד תשעה ויאמר שבבראשית כי העשירי אין לו
להזכירו כי הוא אין ועל כן הוצרכו לומ׳בראשית נמי פאמ׳
הוא ובפסוק זה יש בו התעוררו׳ על אצילות המאמרו׳ שבהן
נברא העולם שהן נהלקות לשלש שלש וזהו סוד המשנה
סדר הקיעות שלש של שלש שלש ומה שהביאו לנו חכמי
האמת ראיה מפסוק זה שישלים אדם פרשיותיו עם הצבור
שנים מקרא ואחד תרגום הכונה לשלש הכתוב ולקרותו
שלש פעמי׳ להתבונן באותן שלש מעלות שבבני הנהלקות
לשלש שלש ואפילו עטרות ודיבון לבאר כי אפילו פסוק
המור׳על שמות הערי׳ ואין בו ענין גדול וקר גדול כל כך לפי העולה
בתחלת המחשבה תמצא בו ענין גדול ועקר שהכל תלוי בו
לפי שכל התור׳כלה קשור אחד ובנין אחד ואין הפרש בין
פרשת אלופי עשו ובין עטרות ודיבון והדומה להם ובין
עשרת הדברות כי הכל מעקר אחד וממוצא אחד ומיכיו כן
המקדש המה יוצאים וכלן נתנו מרועה אחד וזהו ביאור
הכתוב עטרות ודיבון ויעזר ונמרה וחשבון ואלעלה ושב׳ ונבו
ובעון׳עטרות עטרת כתי׳ודיבון הו׳ הנהר היוצ׳מעדן שאינו
יס עח ב בוסק לשון הכה צור ויזובו מים׳ ויש בו רמז לשבעי׳ושתים
סס עט שבות ודיבן כתי׳ויעז׳הוא ההוד שכן כתי׳עזתנו אהי ישענו
סס קיח על זבר כבוד שמך יכתי׳הדר כבוד הודך והוא שוק שמאל
ולכך יצטרך האדם עזר ממנו ׃ ונמרה זה הנצח והו׳נוטריקון
זס יז יח יבין יי׳ רוממה והוא שוק ימין על שם שנא׳ נעימות במינך
נצ יט חשבון זה יעקב הוא שכתוב ישר׳ל אשר בך אתפאר
והוא שם יי׳ במספר חשבון ׃ ואלעלה זה יצחק שהוא עולה
תמיכה וזהו לשון ואלעלה לאל ולרמוז על מדתו נכתב
בהא כי בפרשה זו בעצמה נכתב אלעלה באלף וכן נרמז

במקו׳אחר ישחק בשי״ן לרמוז על מדתו שחו׳האש הגדולה׳
ושכם זה אברהם והוא נוטריקון אברם סבאי ונבו זה הכינה׳
ובעון זו החכמה והפך אותיותיו נובע ובעון כתיב בלשון
מקור נובע ועוד מלשון מעונה שהוא רמז אל החכמה
ומזה תמצא במקו׳אחר בפרשה זו עצמה שחזר וקרא מעון
הוא שכתוב ואת נבו ואת בעל מעון והא לך כי שמות אלו
מורים ענינים גדולים עקריים נראים מקריים בתחלת העיון
והוצרך הכתוב לרמוז האצילות בשמות הערים הלה שהם
חלק סיחון ועוג ללמדנו שהיו עובדים עז בקצוץ נטיעות
כדור הפלגה שאמרו ונעשה לנו שם והם היו תולדותיו של
קין וכן הכה שהחטי׳ לאדם בקצוץ נטיעו׳ולכך בני גד ובני
ראובן כאשר ידעו זה הסבו שמות הערי׳לשמו אחרים ורצו
להתישב בהם ולעבוד שם הבה וליחד אותו תחת הקצוץ
שהיו הם מקצצין שאמ׳אם מצאנו חן בעיניו׳תן את הארץ
הזאת לעבדיך לאחז׳כלום׳כיון שתכלית הכונ׳בבואי הארץ
היא העבוד׳והיחוד גם בכאן נוכל ליחד את הש׳ואם נעבור
את הירדן יבאו עמ׳ מן הקצוות לשמע הארץ שהיא ארץ
מקנה וירצו להבנות בה ויחזרו לעבו׳ שם עז בקצוץ נטיעות
כמנהג שהי׳ שם בתחלה ולכך יותן את הארץ הזא׳לעבדיך
לאחזה נהיה סבה לבטל עז וליחד השי״י בלתי כלב בן יפונה
הקניזי דרשו רבותינו זל חורגו של קנז היה וילדה לו אמו
של כלב את עתניאל ׃ כאשר אדוני דובר וכתיב את אשר
דבר יי׳ אל עבדיך כן נעשה כלומר כי דברי משה הם דברי
יי׳ כי הוא כלי לרוח הקדש פוכן לנבואה בכל עת ובכל
שע׳ ודבריו דברי השם הם או אולי שקראו את משה בשמו
של מלך כי כן נקרא במקום אחר בשמו והוא שרז״ל והיה
כל מבקש יי׳ יבקש משה אין כתוב כאן אלא מבקש יי׳ שמות לג ז
כי הדבק נקרא על שם כי שהוא דבק בו ומטעם זה נקראו
הנביאים והמלאכים בשם המיוחד בכמה פסוקי׳ מן התורה
וכבר הזכרתי זה פעמים ׃ נחנו נעבור חלוצים לפני יי׳ היה
לו לומר אנחנו אבל כפני שהיו בני גד בעלי הכח והגבורה
בכל המקומות לשדוף טרף האויבים ושבחו עצמם בלשון
חלוצים לפני יי׳לכך המעיטו עצמם בלשון נחנו דרך ענוה
ושפלה כלשון ונחנו מה זה אפש׳לומר בדרך הפשט אמנם שמות יג ז
קבלנו כי התחלת פסוק זה בנון היה בכונה כפסוק שאמר
ירמי׳ נחנו פשענו ומרינו כי שם הוצרך להאות נון מפני האפ׳ ישכב נ יד
ביתא וכן בכאן הוצרך להתחיל בנון כי אחד עשר פסוקים
הם במקרא שמתחילין בנון ומסיימין בנון וזה אחד מהם
ואם כן לא היה יכול לומר אנחנו והוצרך לכתוב נחנו וידוע
כי שם המפורש יוצא מאחד עשר פסוקים או והוא משלש
עשרה אותיות ואם תזכיר הפסוקים עם השם היוצא מהם
לא תירא מפחד כי הוא השם המועיל לפחד והנה בני גד
לא היו מתפחדים לשבת במקומות אלו מעבר לירדן מזרחה
מפני האומות אשר סביבותיהם אף על פי שהיו רחוקין
מאחיהם שאר השבטים כי היו מזוינים בשני כלי זין בכח
הגוף ובכח הזכות ולשון חלוצים לפני יי׳ יכלול את שניהם
ועל זה אמר ואתנו אחזת נחלתינו מעבר לירדן כלומר אף
על פי שאתנו אחזת נחלתינו מעבר לירדן לא נירא מהם
כי אנחנו חלוצי׳ לפני יי׳ וכן ביהושע כתיב יהחלוץ עובר יהושע ד יג
לפניהם׳ ודרשו רבותינו זכרונם לברכה אלו בני גד ובני
ראובן שקיימו תנאם כי היו בוטחים בגבורתם וכחם בזכות
המצו׳ שבידם וכענין שדרשו רזל ושרף זרוע בזכות תפילין דברים נג ו
שבזרוע אף קדקד בזכו׳תפילין שבראשו׳יקרא לה ניבה בשמו
ההא ברפ׳ואתרו במדרשות לפי שלא עמד לה אותו השם
כלומר כאלו הוא משמש לא באלף וכפוהו לבנות לה בית
בארץ

זכריה ח יב נארץ שנער לה ברפה כי הנביא היה שוא אנה המה מוליכות
את האפה ׃ ותרגם יונתן לאן מגלין ית עמא דחוו נסבין
ויהבין בכלתא דשקרא והסלאך השיב לו לבנות לה בית
בארץ שנער ואמר זה על קצת יהודה ובנימן שנתעכבו בבבל
ולא רצו לעלות לירושלם אפילו לאחר שהותחל בנין הבית
ולכך לא נכתב לבנות לה בפיק לפי שאין קיום לשקר ולא
תשועה למי שאינו הולך בדרך יי וכן אמר שלם על יו השלו
מלאי יג יט שפת אמת תכון לעד ועד ארגיעה לשון שקר יאמר כי
הדברים שהם אמת קיימין לעד אבל השקר אין לו קיום
אלא רגע לפי שעה כי מיד יבחן וימצא שהוא שקר ולכך
יתחייב האדם שישנא השקר ושיאהב האמת כענין שאמר
דניאל ח יט הנביא עליו השלום והאמת והשלום אהבו ׃

מלאי ג ו **ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קנינך קנה בינה ׃**

שלמה המלך ע"ה למד דעת את העם בכתוב הזה שיקנו חכמת התורה ראשונה לשאר החכמות
ואמר בראשית שאר החכמות קנה חכמת התורה זהו שאמר ראשית חכמה קנה חכמה ובכל קנינך קנה בינה אחר שקנה האדם החכמה הזאת יצטרך עוד לקנות בינה כדי שיבין דבר מתוך דבר כי אין שלמות החכמה מבלעדי הבינה ולפי שהבינה שלמות החכמות על כן אמר שיתן את כל הון ביתו בבינה זהו ובכל קנינך קנה בינה כלומר אף כי תתן על כל ממונך קנה אותה כי היא העושר האמתי וכן החכמה
משלי ד ה צוחת ואומרת עושר וכבוד אתי הון עתק וצדקה ׃ והוצרך שלמה המלך עליו השלום להודיענו בכאן שיצטרך האדם להקדים לנפשו חכמת התורה כלה תחלה לשאר החכמות מפני שאלו התעסק בשאר החכמות תחלה יטו את לבבו מדרך החכמה ויולידו בו דעות נפסדות אבל כאשר הוא מתעסק בחכמת התורה תחלה הוא עושה עקרו ותחלת יסודו ממנה הרי הוא רשאי לבנות על היסוד ההוא בנין שאר החכמות שאין כח בהן מעתה להפסיד דעתו ולבלבל מחשבתו לפי שחכמת התורה נמשלת לכסף צרוף וכן אמר דוד עליו השלום אמרות יי אמרות טהורות כסף צרוף
תהלים יב ז בעליל לארץ מזוקק שבעתים באור זה כי שאר החכמות כלן הן כסף אבל אינו כסף צרוף לפי שיש בהן סיג ותערובת ואפשר שיבוא האדם לידי הפסד אמונה ׃ אבל תורתינו היא מבלי סיג כמו כסף צרוף של אדון האר שעושה ממנו כלי למאכלו או למשתהו ואין בו סיג ותערובת כלל ועל זה אמר שלמה המלך ע"ה בכאן ראשית חכמה קנה חכמה שאם לא למד חכמת התורה תחלה ולא ראה בתורה באור

האותות והמופתים והנסים הגדולים המפורסמים קרוב הוא להמשך אחר הטבע ולהאמין קדמות העולם כי לכך נקרא הטבע בשם הזה כי יטבע האדם בין מצולותו וירד לבאר שחת אם לא יזהר בו ככי שבא במצולות ים ולא ידע לשוט וטובע כן האדם קרוב שיסתפק מתוך חכמת הטבע באותות ומופתים שנעשו לישראל על ידי משה רבינו עליו השלום ולא יאמין רק הדברים הטבעיים המוחשים לעין וישתבש בדרך האמונה לאמר בנסי המדבר שהם היו ענינים טבעיים אין בהם נס ויאמר כי המדבר שעמדו שם ישראל ארבעים שנה כשאר המדברות שהם קרובים מן הישוב כמדברות השוכנים בהם הערביים שאפשר לו לאדם לחרוש ולזרוע בהם ולהיותו נזון כאילנות ועשבים אשר שם כמו שכת הרב רבינו משה בר מיימון זל בספר המורה או יסתפק לומר אולי היו שם בארות מים רבים מאד וכדי לעקר שרש הדעת הנפסדת הואת ולקנוע בלב אמונת המופתים הגדולים ההם באה חכמת התורה שיתחייב האדם להקדימה לשאר החכמות והארה את עינינו והודיעה אותנו כי המדבר ההוא לא היה כשאר המדברות הוא שכתוב המוליכך במדבר הגדול דברים ח טו
והנורא נחש שרף ועקרב ולא היה קרוב מן הישוב שיקבל חרישה וזריעה ופעלת הצמיחה הוא שכתוב לא מקום זרע ותאנים וגפן ורמון ולא היה שם מים כלל הוא שכתוב וצמאון אשר אין מים ומים אין לשתות ועוד שלא היה בטבע האדם דברים ח טו
שיחיה שם אפילו יום אחד כל שכן עם כובד אנשים ונשים ועף שעמדו שם ארבעים שנה ומזה אמר הכתוב ארץ לא ירמיה ב ו
עבר בה איש ולא ישב אדם שם כלומר שאין בטבע האדם שיחיה שם וכדי לחזק אמונה זו בלבבות באה התורה והאריכה בספור המסעות שעשו שהיו בין כלן ארבעים ושנים מסעות ורצתה להזכירם בשמם כי יש בספורם הועלות רבות לשעה ולדורות שיתפרסם הפלא הגדול לשעה בין העמים שבאותו הדור אשר שמעו את שמע מצרי והיו יודעים קצת מהמקומות שאין בטבע האדם לחיות שם ועוד שיתפרסם עם כן לדורות הבאים אשר לא ראו העינין ותהיה האמונה קבועה בלבם באותם הדורות שראו וספרו זה לבניהם ובניהם לבניהם ובניהם לדור אחרון איך עמדו ישראל שם לא בדרך הטבע רק בדרך הנס וכן כל מסעיהם היו בדרך הנס על פי הענן ועל ידי שני הגואלים משה ואהרן וזהו שכתוב אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם ביד משה ואהרן ׃ למסעיהם על פי יי יאמר כי היו המסעות על פי יי גם יכלול עוד כי משה כתב כל המסעות כלן על פי יי והיה חפץ השם ית בספור זה לתועלות שהזכרתי ועוד תועלת אחרת להזכיר חסדי השם שאף על פי שגזר עליה לשלשלם ולהניעם במדבר אל תחשוב שהיו נעים ומשולשלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היתה להם מנוחה שהרי לא היה להם במדבר בכל ארבעים שנה אלא שנים וארבעים מסעות שכלן היו בין שנה ראשונה ושנה אחרונה היא שנת ארבעים שהרי בשנה ראשונה הלכו ארבע עשרה מסעות מרעמסס עד רתמה שמשם נשתלחו המרגלים שנאמר ואחר נסעו העם חצרות וכתיב ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה והוא מדבר פארן שמשם נשתלחו המרגלים ומשם נאמר למשה שלח לך ׃ ונקרא רתמה על שם לשון הרע של מרגלים שמה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שונים מלאכי קב נ
עם גחלי רתמים ׃ וחמש מסעות שהלכו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד ערבות מואב בשנת ארבעים הרי שני ועשרים מסעות נמצא שכל שמנה ושלשים שנה לא נסעו אלא עשרים מסעות ושמנה ושלשים שנה אלו חציהיה להם מנוחה

בקדש הוא שכתוב ותשנו בקדש ימים רבים · ואמרו בסדר
עולם תשע עשרה שנה עמדו בקדש והוו ימים רבים כימים
אשר ישבתם בין שאר המסעות שהיו תשע עשרה שנה
אחרים נמצאת למד שכל טלטולם שנמדבר לא היה אלא ל
שנה ועשו בהם תשע עשרה מסעות והנה הלוכן היה בלתי
מסודר כשהיו עומדים במקו אחד תשע עשרה ובמקו אחר
יום או לילה בלבד אבל הכל היה בשעור אלהי ולפי העלות
הענן וכדי להודיע שלא היו הולכים במדבר כתועי ונבוכים
אבל היו מתענגים בו והיה להם די ספוקם יותר מן השוכני
בישוב לכך משלו רזל בספור התורה המסעות האלה משל
למה הדבר דומ לפלך שהיה בנו חולה והיה טוליכו למקום
רחוק לרפאותו שם כיון שהיו חוזרים התחיל אביו מונה
המסעות כלן ואומ לו כאן ישבנו כאן הוקרנו כאן ששת
בראשך · ועוד יש בזה תועלת אחרת להודיענו כי הכל לפי
הכונ ומשעם זה נמנו המסעות בשמותם להורו שהכל תלוי
כפי מחשבתם של ישראל בהבה כשהיו זכאים ועושי רצון
הש והיו נוסעים במחשבתם באותן המסעות ממחשב רעה
לטובה והיתה מדת רחמים שעליהם מרחמת ומגינה עליה
ולכך ויחנו בהר שפר ויחנו במתק וכשהיו חוטאי ונוסעים
ממחשבה טובה לרעה היתה מדת הדין שעמהם מתוחה
כנגדם להענישם ולכך ויחנו בחרדה ויחנו בדפקה ויחנו
במרה · ועל זה אמרו בירושלמי כשהיו מתלוננים ישראל
במסעות היו השומרים סובבים במחנה מפחד בלילות באמרו
לנו בזה כי כשהיו מתלוננים במסעות ומסיעים מחשבתם
ומשנים אותה היו המדות ההולכות עמהם יומם ולילה
פועלו בהם הן לטוב הן לרע הכל כפי מחשבתם וזהו שאמ
יד נ ק מפחד בלילות כלומר שהיו ישראל מתפחדים ממדת הדין ·
ועוד יכלול ספור המסעות תועלת אחרת כי ירמוז לעתיד
שהרי דברי הנביאים כולם בוכיחי שהגאלה האחרונ כדמיון
הראשונה וכשם שיצאו ישראל בגאלה ראשונה ממצרים ל
המדבר כן בגאלה האחרונה עתידים שיצאו הרבה מישרל
אל המדבר ויעברו במקומות האלה והבה יכלכלם וינהלם
קפל נל שם כמו שעשה לישר במדבר והוא שאמ הנביא והוצאתים
אל מדבר העמים · והכתוב הזה מדבר לעתיד בגאלה אחרונ
והכתוב ירמוז זה ממה שהזכיר כאן בפעמי לשון מוציאיהם
ויכתוב משה את מוציאיה וחזר ואמ ואלה מסעיה למוציאיהם
כי האחד הוא יציאת ישר ממצרי והשני יציאתנו מן הגלות
החל הזה ולפי שכבר התחיל להזכיר אלה מסעי על המסעות
לשעבר על כן אמ ואלה מסעיהם לעתיד ביציאה שניה בענין
יה יפ י שכתוב יוסף יי שנית ידו וגו · והבה ברחמיו ימהר יחישה
מעשהו מעשה הגאלה בקרוב ונגילה ונשמחה בו ובמדרש
מפני מה זכו ליכתב בתורה כל המסעו הללו על שקבלו את
ס לפ פ ישראל עתיד הבה ליתן להם שכר שנ יישושום מדבר וציח
ותגל ערבה ותפרח כחבצלת פרוח תפרח ותגל אף גילת
ורנן כבוד הלבנון נתן לה הדר הכרמל והשרון המה יראו
כבוד יי הדר אלהינו · ומה מדבר על ידי שקבל את ישרל כך
המקבל תלמידי חכמי לתוך ביתו על אחת כמה וכמה את
מוצא שעתיד המדבר להיות ישוב והישוב להיות מדבר שנ
פכי פ נ ואת עשו שנאתי ואשית את הריו שממה המדבר ישוב שנ
נ' מפ יו אשים מדבר לאגם מים את מוצא עכשו שאין אילנו במדבר
ס מפ יפ ולעתיד יהיו שם אילנות שנא אתן במדבר ארז שטה והדס
ועץ שמן וגו · עכשו אין דרך במדבר שכולו חול והשיירא
אינה מהלכת שם אלא בלילה לאור המזל ועתיד להי שם
סס מנ דרך שנאמר אשים מדבר דרך וגומ וכתיב והיה שם מסלול
כס לפ ודרך עכ מדרש תנחומא · מפחות הפסח מפחות שחיטת

הפסח שהרי שחיטת הפסח בין הערבים בארבעה עשר
ולמחרת בחמשה עשר יצאו ממצרים ובאלהיהם עשה ח
שמות יב שפטים קיים מה שאמר ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים
אני יי השפטים היו אם של כסף וזהב נמסרת ואם של עץ
נרקבת ואם של אבן מתפוצצת ועוד יכלול שפטים כענין
שמות ו ס שכתוב והנה דגון נופל לפניו ארצה לפני ארון יי וראש דגון
ושתי כפות ידיו כרותות אל הכפתן · וישב על פי החירות
כמו וישובו או ירמוז לענן · ויסעו מפי החירות ויעברו בתוך
הים המדברה והלו ואמר ויסעו באלים ויחנו על ים סוף
להורו שחזרו לאותו צד הים שעברו בו ויסעו מים סוף ויחנו
במדבר סין אינו סיני שהרי חור ואמר ויסעו מרפידים ויחנו
במדב סיני אבל מדבר סין הוא מקו בין אלים ובין סיני כמו
שכתוב וכדר בשלח · ויחנו בקבורת התאוה בקדש ברנע
היה ויחנו בחר הגדגד וכן ויסעו מחר הגדגוד כחר כתיב ·
ויסעו מקד שם עיר · בחדש החמישי באחד לחדש זה ראת
חדש שבו נפטר אהרן ובתשעה בו נשרף בית המקד והתור
עמו ובשבעה באדר לשנה הבאה אחר זו נפטר משה רבינו
עה שכן כתוב בספר יהושע שעברו ישראל הירדן בעשור
לחדש הראשון צא מהם למפרע שלש ימים של הכנת צדה
ושלשים יום לבכי אבלו של משה עה נמצאו כלים בשבעה
באדר · וישמע הכנעני מלך ערד סמך פרש וישמע למיתת
אהרן הוא שדרשו מה שמועה שמע שמע שמת אהרן
ונסתלקו ענני כבוד וכיון שנסתלקו חשב שנתנה רשות
להלחם בהם · ויחנו על הירדן מבית הישימו עד אבל השטי
בערבו מואב זהו שיעור חניותם שני עשר מיל כמו שהעיד
רבה בר בר הנה על אותו מקום ואז צוה הקדוש ברוך הוא
להזהיר לישר להורישם את יושבי הארץ כי הם קרובי לעבור
והורשתם את הארץ כלומר מיושביה ואחר כך וישבתם בה
שאם לא כן לא תוכלו להתקיים בה · כי אתם באי ל הארץ
דס נ מו ס כנען כמו והנבואה עודד הנביא זאת הארשר תפול לכם
בגחלת ארץ כנען לגבולותיה נקראת חלוקת הארץ נפילה
על שם שנחלקה בגורל שנ אך בגורל יחלק את הארץ וזה
שהזכיר נפילה לשון הפלת גורל · וכמדרש אשר תפול לכם
מלמר שהפיל הקדוש ברוך הוא שריהם של שבעה אומות
מן השמים וכפהם לפני משה ואמר לו ראה שאין בהם עוד
כח · והיה לכם פארת נגב כמדבר צין על ידי אדום · אצל
אדום כמו ועל יד הירדן שענינו אצל הירדן והנדן בכאן
יפרש להם גבול נחלתם שהם חייבי להורישם משם האויבי
וכתב רש ז ל ד מצות נהוגות בארץ שאין בחל לכך הוצרך
לבאר בצרני גבולי הרוחות סביב להודיע שמן המצרים הלו
ולפנים המצות נהוגות עד כאן נחלה מצרים כלומר ל נחל
פנ' קכי ד מצרים ואינו היאור והוא מלעיל וכן נחלה עבר מלעיל ·
הים הגדול הספרדי וגבול כלומר מערב נחלתכם יהיה הים
הגדול והוא הגבול בעצמו והתאותם כמו והתותים מלשון
יסוק פנ מ נ והתות תו ושלש ארצות יושבות בדרומה של ארץ ישראל
זו אצל זו וכל ארץ אדום וכל ארץ כואב וכן כתוב בפירוש
יפמי' כס יג רש ז ל · ומחה אל כתף ים כנרת מלשון יכחאו כף · שני
המטו וחצי המטה לקחו נחלתם מעבר לירדן קדמה מזרח
הזכיר ענין זה שנית לבאר מקום נחלתם · אלה שמות
האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ פירש רש ז ל ינחלו
לכם בשבילכ שכל נשיא ונשיא אפטרופוס לשבטו ומחלק
נחלת השבט למשפחות ולגבורים ובורר כל אחד ואחד חלק
יפה ומה שהם עושים יהא עשוי כאלו עשאוהו שלוחיהם
והזכיר תחלה אלעזר כי יהושע יצא על פיו והזכיר עשרת
שבטים ונשיא עם כל אחד ואחד ולא הזכיר ראובן וגד

כי כבר

פי כבר לקחו חלקם מעבר לירדן מזרחה והתחיל בנשיאים
מיהודה כמו שיצא הגורל תחלה ואמר למטה בני דן נשיא
בקי בן יגלי ויש לשאול כיון שהיו כולם נשיאי נשיא אחד
נשיא אחד ממטה למטה למה לא הזכיר עד עתה נשיא אלא
מדן ואילך ואפשר לומ׳ כי לא הוצרך להזכיר הנשיא בכלב
דברי יג ב כי היה מפורסם מן המרגלים שכתוב שם כל נשיא בהם ׳
ובשמעון לפי שזמרי בן סלוא היה נשיא לכך לא זכה שבט
שמעון להקרא עליו נשיא אפילו אחרי מות׳ זמרי ובבנימן
לא הזכיר גם כן מפני פלגש בגבעה ׳ ואמרו במדר׳ תנחומא
בסדר בהעלותך אלידד בן כסלון זה אלדד חברו של מידד
שהיו נביאים וכיון שהיה נביא לא הוצרך הכתוב לקראו
נשיא ׳ צו את בני ישראל ונתנו ללוים מנחלת אבותם ערים
לשבת ומגרש לערים סביבותיהם לשון מגרש רוח מקום
חלק חוץ לעיר סביב להיות לנוי לעיר מקיר העיר ולחוץ אלף
אמה סביב ואינם רשאים לבנות שם בית ולנטוע שם כרם
ולזרוע זריעה אלא שיהיה להמתם ולרכושם ולכל חיתם ׳
ומדותם אלפים באמה כלומר אלפים אמה תתנו להם סביב
ומהם אלף הפנימיים למגרש והחצוניים לשדות ולכרמים ׳
ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר כלומר על ערי מקלט
שהזכיר מהן שש ובין כולן מ״ח עיר ואותן שש ערי מקלט
הג׳ מעבר הירדן בנחלת בני גד ובני ראובן והג׳ בארץ כנען ׳
והקריתם לכם ערים מלשון קריה ׳ למקלט מגואל כלומר
מגואל הדם הקרוב לנרצח ׳ שש ערי מקלט תהיינה לכם
כלומר שאף על פי שהבדיל משה שלש ערים בחייו לא היו
קולטות עד שהובדלו ג׳ בארץ כנען ואף על פי שבארץ כנען
ט שבטים וחצי וכאן אינם אלא שנים וחצי השוה מנין ערי
מקלט שלהם שהרי בגלעד מצויין רוצחים שנאמר גלעד
יז ט קרית פועלי און עקובה מדם שה טוב וישר י״י על כן יורה
כה ה חטאים בדרך אם לרצחני נותן שביל ודרך שיברחו וימלטו
לצדיקים על אחת כמה וכמה ׳ והרמבן ז׳ל נתן בזה שני
טעמים במה שהרבה הכתוב ערי מקלט בעבר הירדן ככו
בכל ארץ כנען הראשון לכבוד משה שהבדילן והשני מפני
שארץ סיחון ועוג שהית׳ בעבר הירדן היתה גדולה עד מאד
כי היו מלכיה אדירים וארץ כנען אף על פי שהיו בה לא
כלכים לא היו מלכי ארצות כי אם מקומות וערים קרובות
זו לזו מהלך חצי יום ביניהם קצת מהם וכענין שדרשו רז״ל
על מעלת הארץ שכל המלכים היו רוצים להיות להם נחלה
בארץ ונקרא שמם עליהם ועל כן היתה ראויה עבר הירדן
לג׳ ערי מקלט בכל ארץ כנען ׳ ונס שמה רוצח מכה נפש
בשגגה ׳ אבל אינו חייב מיתה כיון שלא הרגו במזיד והדין
הזה יורה שהלב עקר האדם ועקר כל המצות וכל העבירות
ועל כן הוא נענש בגלות ולא במיתה לפי שלא הית׳ לבו
בהסכמת הרציחה ואין חיוב העונש במיתה עד שיהו הגוף
והלב כשותפין באותה רציחה הגוף בתנועתו והלב בכונתו
וכיון שלא הסכימו שניהם בכך גולה ואינו נהרג וכן לענין
המצות הכל תלוי בלב שאם עשה מצוה ולא נתכוון בה
בלבו לעשותה לשם שמים אין לו שכר מזה שיצטרך האדם
שיתכוון במצוה לעשותה לשם שמים וכן אמר דוד ע״ה
ואשא כפי אל מצותיך אשר אהבתי ונשיאות כפים הוא
ק״ים הכונה בענין שכתוב נשא לבבנו אל כפים ואמרו במדרש
ב יל מכה נפש בשגגה דוקא בשגגה ולא בזדון שאם הרג בזדון
ואמר בשגגה הרגתי אין קולטין אותו ואפילו נבנס למזבח
ג יל מוציאין אותו משם והורגין אותו שנאמר וכי יזיד איש על
רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות שכן מצינו
ד קס ביואב שנאמר בו ויחזק בקרנות המזבח ומשם לקחוהו
והרגו בניהו ׳ ודין תורה להיו׳ רוצח בשגגה גולה שכן כיצד
תלים כ באדם הראשון זהו שאמר הכתוב זכור רחמיך י״י וחסדיך
כי מעולם המה ׳ אמר דוד רבונו של עולם רחמיך וחסדיך
הם על הרוצח שאתה מכין לו ערי מקלט וגולה שם כיון
שלא הרג במזיד ואינו ראוי לבות ואותן הרחמי׳ מעולם הן
שכן עשית לאדם הראשו שהביא מיתה לכל הדורו׳ ורהטת
שמות יט ג עליו להיותו גולה שנאמר וישלחהו י״י מגן עדן וכתי׳ ויגרש
סס כס את האדם לכך נאמ׳ זכור רחמיך י״י וחסדיך כי מעולם המה
ואם בכלי נרזל הכהו ויכו׳ רוצח הוא דין תור׳ הוא שהמכה
חברו באבן או בעץ והרגו שאומרים אותו דבר שהרגו בו
אם היה בו כדי להמית שנאמר ואם באבן יד אשר ימות בה
או בכלי עץ אשר ימות בה מכאן שאומדים הדבר שהכה בו
אם ראוי להמית ואומדין גם כן כח ההכאה לפי כח המכה
שיצא האבן או העץ מידו אבל כלי ברזל לא נתנה בו תורה
שיעור ולא הזכיר בו יד ולא הזכיר בו גם כן לשון אשר ימו׳
בה לפי שהברזל ממית בכל שהו׳ ואפילו במחט ואם הרגו
בדחיפה שדחפו מראש הגג ומת לכך נאמר ואם בשנאה
יהדפנו וכן אומדין עוד גובה המקום שיהא לכל הפחות
עשרה טפחים שאם אין בגבהו עשרה טפחים אין בו כדי
להמית ואם השליך עליו קיר נטוי או כלי שמרים לכך
נאמ׳ או השליך עליו כל כלי ואם הכהו בידו או הרגלו והרגו
אומדין גם כן ההכאה שצריך שתהיה באינה ולכך נאמ׳ או
באיב הכהו בידו ואם בפתע בלא איבה פתאם נאונס כלומ׳
שהיה סמוך לו ולא היה לו שהות להרהר עליו ויפל עליו
מכאן אמרו שההורג בשוגג דרך ירד׳ גולה דרך עליה אינו
גולה ׳ וישב בה עד מות הכהן הגדול׳ דרשו רז״ל הלה הכתו׳
כפרתו של רוצח בשוגג במיתתו של כהן גדול מפני שהוא
מכפר על כל ישראל והיה לו לבקש רחמים על בני דורו ולא
בקש והרי עון הרציחה שארע בימיו ועוד שמיתתו של כהן
גדול נחם לקרובו של נרצח שלא יחם לבבו עוד ולא ידאגו
עליו כל כך ׳ ועוד דרשו בו לפי שהכהן הגדול הוא סבה
להשרות שכינה בישרא׳ להאריך ימיהם והרוצח סבה לסלק
השכינה מישרא׳ ולקצר את ימיהם ואינו כדי שיעמד לפני
הכהן גדול אשר משח אותו המושח ורבים כן חסרי הפועל
ודרשו רז״ל במסכת מכות אשר משח אותו מלמד שאם עד
שלא נגמר דינו מת כהן גדול ומנו אחר תחתיו ולאח׳ מכאן
נגמר דינו חוזר במיתתו של שני שנאמר אשר משח אותו
וכי הוא משחו לכהן גדול או הכהן משח אותו אלא להביא
את הנמשח בימיו שהוא מחזירו במיתתו ׳ והיו אלה לכם
לחקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם ללמד שתהא
סנהדרין בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת בארץ כן פירש רש״י
ז״ל מה שאין כן עכשו בזמן החורבן שאינ׳ נוהגת לא בארץ
ולא בחוצה לארץ וביאור הכתוב כפשוטו והיו אלה לכם
לחקת משפט שיהיה לנו עדה שופטת אפי׳ בזמן הזה בדיני
קנסות וגזלות וחבלות וכל דבר שבממון וחיוב מלקו׳ ומטע׳
זה אמר לדורותיכם בכל מושבותיכם אבל המשפט בדיני
דנ״ש יו ס נפשות אין לנו שכן כתיב בפרק ארבע מיתות ונאמר אל
הכהנים הלוים ואל השופט בזמן ש״ש כהן יש משפט בזמן
שאין כהן אין משפט וכן שנו במכילתא מניין שאי׳ ממיתין
סנהד׳ כא יד אלא בפני הבית שנ׳ מעם מזבחי תקחנו לבות אם יש בית
אתה ממית ואם לאו אי אתה ממית׳ ולא תקחנו כופר לנפש
רוצח יגיד הכתוב שלא יפטר בשום ממון בעולם לפי שעיון
הרציחה אין כמוהו בכל העבירות מעבירו׳ שבין אדם לחברו
מכלי כס יו והכתוב אומר אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו
גו׳ צא ולמד מאחאב שהרי נאמר רק לא היה כאחאב
ובשנמדדו

וכשנמדדו עונותיו וזכיותיו לפני הקדוׁש ברוך הוא לא נמצא
בו עון לחייבו כליה ולקטרג עליו תחלה כי אם גבורת הוא
ו כג שכתוׁב ותצא הרוח מלפני יי׳ וגרשו רזל זה רוח נבוׁכתיב
ב כח זיאסׁם לו תפתה וגם תוכל צא ועשה כן ואותו רשע לא הרגו
בידיו אלא שסבב הרינתו זה קל וחומר לכי שהורג בידו׳
ולא תחניפו את הארץ העושה רע בסתר יקרא חנף׳ ולא
תטמא את הארץ כלומר ולא תטמא החנופה שהזכיר את
הארץ או יהיה אזהרה לכל אחד ואחד מישרא בעבור שאני
שיכן בתוכה ולא לכבוד הארץ רק לכבוד ישראל ולכבודי
לכך אמׁ אשר אני שוכן בתוכה ואמר כי אני יי׳ שוכן בתוך
בני ישראל׳ ויקרבו ראשי האבות למשפחות בני גלעד בן
מכיר בן מנשה גם זאת הפרשה דבקה עם כאשר צוה משה
להת מנחלת ישראל ערים ללוים וראשי אבות הם הנשיאי׳
ואם יהיה היובל לבני ישראל׳ כלופר ואפילו ש היה היובל
לא נקוה שתשוב הנחלה אלינו אבל תהיה נוספת תמיד על
נחלת המטה לפי שאין זו מכירה שתהיה חוזרת ביובל
שה׳רושה אינה חוזרת ביובל ונמצא שנוספת על נחלת
המטוז אשר תהיינה להם׳ ולא תסב נחלה ממטה אל מטה
אחר׳ סצוה לשעה קודם שינחלו ישראל הארץ וחיו ב׳
שנים למטה כנגד ב׳ שבטים של מעלה כל שבט ושבט
בפני עצמו ואלו הידה שבט זה מוכר נחלתו לאחד משאר
השבטים היה בזה ערבוב הכחות אבל בארץ ישראל שהוא
כלל כל הכחות לא הקפיד׳ וכל בת יורשת נחלה שלא היה
בן לאביה אחר שינחלו את הארץ על כן אמר הכתוב פעם
שנית ולא תסוב נחלה ממטה זה היה המנהג בישרא בבת
יורשת כשתעבור על זה ותרצה להנשא לשבט אחר שהיו

קורין אותׁ זונה והיה מפסדת נחלת בית אביה והו שכתוב ס׳ פסי׳
ויפתח הגלעדי היה גבור חיל והוׁ בן אשה זונה כי אבו של
יפתח היתה בת יורשת נחלה ונשארת לשבט אחר כי אין
הכונה זונה ממש חס ושלום וכן תרגם יונתן׳ ואפשר לומר
כי ולא תסוב נחלה ידבר בנפשות ולכך הזכיר פעם שנית
ולא תסוב נחלה וכן מלת ידבקו כי האחׁ דבקוׁ הגוף והשני
דבקות הנפשות׳ מחלח תרצה׳חזירין הכתוב תחלה כסדר
שנולדו ועתה הזכירן כסדר שנשאו לאנשים ואמר לבני
דודיהן לנשים בני דודיהם לא היו כלן אחים׳ אלה המצות
והמשפטים הספר השלישי הוא ספרי ויקרא הנקרא תורת
כהנים נחתם בפסוק אלה המצות אשר צוה יי׳ את משה׳
והספר הרביעי הזה נחתם בפסוק אלה המצות גם כן והוסיף
המשפטים לפי שהזכיר משפטי הנחלה ומשפטי הרוצחים
ויש לך להתבונן למה הזכיר שם את משה ולא הזכיר ביד
משה אבל כאן הזכיר ביד משה והענין כי הברית הראשון
אשר בחורב קבלוהו עד שהכלך במסבו בטלוהו וכבודם
בתבנית שור המירוהו ונהפך למשחית הודם׳ לא הצליחו
בו ולא עלה בידם׳ וציר נאמן בראותו אותׁ פורחות׳
השליך מידיו את הלוחות׳ אבל כאן בערבות מואב בברית
שני׳ נתקיים הברית בין יי׳ וביניהם הרים ימושו וכל צור
ממקומו יעתק׳ והברית הזאת לא תופר וחבל האהבה לא
יתק׳ במסורת בריתו הביאנו לשם ולתהלה׳ ודברי הברית
קבלנו עלינו בשבועה ואלה׳ ומזה תמצא בסוף התורׁ פסוק
ערב׳ אלה דברי הברית אשר כרת יי׳ את משה לכרות
את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית
אשר כרת אתם בחורב׳

בריך רחמנא דסיעך

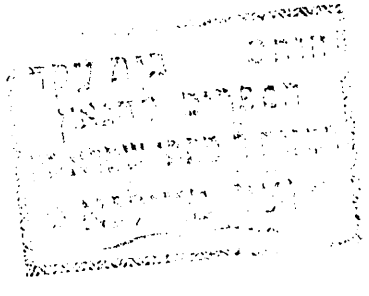

דברים

מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון׃

שלמה

ר׳ בם כנ

המלך עליו השלום היה מוכיח לצל בני העולם והיה מזהיר לכל מי שראוי להוכיח שיוכיח אחריו דימלא מקומו וממנו יראו וכן יעשו ומפני שהנוכח נוטה לתולדת האדמה כשעשה דבר שהוצרך לתוכחת לכך אמר מוכיח אדם ולא אמר מוכיח איש וידוע כי רוב התוכחות הו׳ להמון העם והמון העם דעותיהם משתנות ואלו היו דעותיהם מכוונות ושוות ומתאימות יחד היו נקראים יחידים לא המון ולפי שדעותיהן משתנות וחלוקות זו מזו לכך אינן מקבלין תוכחת כי הדבר האהוב לזה ישנא זה ומה שיערב לזה ינזק בו זה׳ וכן אמרו ז״ל אמר רבי טרפון תמה אני אם יש בדור מי שמקבל תוכחת אמר לו טול קיסם מבין שיניך יאמר לו טול קורה מבין עיניך וכל אחד ואחד יאמ׳ למוכיח שליתי טהור׳ משלך ובכך אין המוכיח מקובל ומרוצה לכלם כי קצת מהם ישנאוהו על שיודיע להם האמת במעשיהם והמחליק להם לשון הוא המקובל והמרוצה אצלם ומוצא חן בעיניהם וכמו שאמרו רבותינו ז״ל האי צורבא מרבנן דרחמו ליה בני מאתיה משום דלא מוכח להו במלי דשמיא ועל כן אמר שלמה עליו השלום בכאן מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון יאמר המוכיח הבא אחרי והאוחז דרכי כאשר ידבר המוכיח קשות אף על פי שאינו מוצ׳חן בעיני הנוכח ימצא חן בעיני השם יתעלה כשיקבל התוכחת כי דברי התוכחת כשהם קשין הם המביאין האדם אל הצלחת הנפש שהוא מציאות החן בעיני השם יתעלה כשיקבל התוכחת ואם המוכיח יחליק לשון לנוכח ויודה על דבריו ומעשיו הרעים הנה הוא מחזק את ידיו והנוכח אינו מוצא חן בזה כי יאבד את נפשו כי כן מצינו בישראל שהיו נוכחים מפי משה רע״ה והיו מעלין חן לפני הקב״ה לרוב תוכחותיו של משה שהיה מוכיחם תמיד בדברים קשים ככו שמצינו במי מריבת קדש שאמר להם שמ׳עו נא המורים וכן בענין המן שאמר להם ונחנו׳ מה כי תלינו עלינו׳ ובמדרש מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון׃ מוכיח זה משה אדם אלו ישר׳ שנאמר ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם הוכיחן להביאם אחריו לפיכך חן ימצא שנאמר כי מצאת חן בעיני׃ ממחליק לשון זה בלעם שהחליק בלשונו לישראל נברכות שהרבה להם וגבה לבם ונפלו בשטים כד׳ אלף׃ ועל זה נאמר נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא כי כל מה שהיו ישראל מרבים לחטוא היה משה מרבה להוכיחם ומתפלל עליהם עד שהיו מתרצין אצל הקדוש בה״ו והיו מוצאין חן בעיניו וכן מצינו עוד שהוכיחם בעבר הירדן ודבר אתם קשות והיה מגלגל להם בתוך דבריו קצת עבירות ששאום כבר והיה מזכיר להם בשמם המקומות שחטאו בהם להקדוש ברוך הוא והם ערבות מואב בשטים וביס סוף ובמדבר פארן ומעשה העגל וכיוצא בהן׃ וזהו שכתוב אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרות ודי זהב׃ במדבר הוכיחן על מה שעשו במדבר שנאמר כמה ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון׃ בערבה פרש׳ בשביל הערבה שחטאו בבעל

במדבר כ י
שמות יז ו
יחוקל לד ג
שמות לג יז
תלים עח מ

בבעל פעור בשטים בערבות מואב מול סוף בשביל מה
ית יד שאמרו בים סוף המבלי אין קברים וכן בנסעם מים סוף
ס קו שנאמר ויסעו על ים סוף בין פארן על מה שעשו
בפארן על ידי המרגלים ובין תפל ולבן הוכיחן על דברי
כפ ה תפלות שהוציאו על המן שהיה לבן שאמר ונפשנו קצה
בלחם הקלוקל וחצרות זהו מהלקתו של קרח ודבתה של
מרים ודי זהב הוכיחן על העגל שעשו להם כשביל די זהב
ג נט שהיה להם שנאמר וכסף הרבתי להם וזהב עשו לבעל עכ׳
ובאלה הדברים רבה דרשו ודי זהב מהו ודי זהב אמרו יכול
הוא לברו׳ עולם בששה ימים ולפרוש אותו לארבע רוחותיו
וליתן לנו עשרת הדברות זהו ודי זהב עד כאן הנה המלות
הללו כלן תוכחותיו של משה בחשאות של ישרא׳ כי אינם
מקומות המדבר כי כבר יצאו מן המדב׳ ונכנסו בערבו׳ מואב
גם לא פצינו הבל ולבן ודי זהב בכלל המסעות ואם כן
הכל נאמר על ענייני עברות והכעסות שהכעיסוהו ישראל
במדבר לשעבר וזהו דעת אנקלוס שפירש ענין המלות
כן כי משה סתם דבריו ולכבודן של ישראל הזכירן ברמז
ומפני שהספר הזה הוא החמישי והאחרון לכל חומשי
התור׳ על כן רציתי להשכילך בכאן סדור חמשה חומשי
התור׳ למה נתיחדו זה אחר זה בסדור הזה שהם מסודרים
בתור׳ ודבר ידוע שאע״פ שהספרי׳ חמשה לענין מכוון ורמוז
בספ׳ בראשי׳ הכל קשר אחד ובנין אחד ומה שפתח תחלה
בספ׳ בראשי׳ מפני שחדוש העולם הוא שרש האמונ׳ ומתוך
אמונ׳ החדוש תתבאר ההשגח׳ בתוך ההשגח׳ יתבאר עונש
ושכר ולפי שהענינים הלה הם עקרי התור׳ לכך נתיחד ספר
בראשית בחדוש העולם ובהשגח׳ על האדם שנמסרו בידו
מצות עשה ומצות לא תעשה ולענין השכר כשהניחהו בגן
עדן ובענין העונש כשגרש אותו משם גם ספור המבול
מופת גדול ועדות ברורה על החדוש ועל ההשגחה ועל
העונש והשכר כי נח הצדיק ובניו נמלטו לזכותם ובני
הדור נאבדו לענשם ואחר ספר בראשית נתיחד ולה שמות
שבו ספור האבו׳ אברהם יצחק ויעקב שהחזיקו באמונ׳ והיו
שרש היחו׳ על כן נסמכו יחד בראשית ולה שמו׳ כי אמונת
החדוש תביא האדם לאמונת היחוד ואחריו ספר ויקרא
שהוא ספור הקרבנות וידוע כי עקר היחוד הם הקרבנות
שהם קרוב הכהות זה בזה עד הסבה הראשונה יתעלה כי
הצדיק על ידי הקרבן מיחד לאותו המחדש יתעלה ואחר
ספר ויקרא נתיחד ספר במדבר סיני שבו הספור בענין אי
ונפסקו זה לזה לבאר כי אין עקר הקרבנו׳ כי אם באי כי תקף
שקבלו ישר׳ התורה בסיני היו ראוי׳ להכנס לארץ לולי חטא
המרגלים שעכבם במדבר ארבעים שנה וא חר ספר במדבר
סיני נתיחד הספר הזה שהוא אלה הדברים ולפי שאין
עקר ישובן של ישראל באי בשני המקדשים שעברו כי
אם בגאולה אחרונה שאין אחריה גלות לכך רצה לחתום
בספר הזה שמדבר בסופו בגאולה אחרונה שהיא בענין
החדוש העולם והוא תכלית בריא׳ העולם כענין ספור בראשית
שפתח בו על דרך נעוץ סופן בתחלתן בכל קשור חמשה
חומשי התורה זה אחר זה כי החדוש סבת היחוד והיחוד
ע״י הקרבנות והקרבנות אין עקרן אלא באי וישראל אין
להם שלכות בכל הזמנים כי אם בגאולה אחרונה שאין
אחריה גלות ויש לך להתבונן עוד למה התחיל הספר הזה
במילת אלה ולא אמר ואלה הדברי׳ כיון שהכל קשו׳ אחד בואו
אבל זה יור׳ כי הספר החמישי הזה אף על פי שהו׳ מיוח׳ עם
הארבעה הראשוני והכל קשר אחד ובנין אחד הנה הו׳ ענין
בפני עצמו כענין האתרוג שהו׳ מיוח׳ עם מינין שאין מצותו

אלא עמהם אבל הוא בפני עצמו שאין לאגדו באגד שלהם
וכן הא שניה שנשם שהיא מדת הדין רפה הכיסו׳ לישרא׳
על שבעה עברות ולכך נקרא הספר החמישי הזה משנה
תורה לכך התחיל משה בדברי תוכחת לדב׳ עם ישר׳ קשות
ומערב בתוך דבריו רכות ועל כן הזכי׳ להם מהעברות ז׳ ואלו
הן תלונו׳ המדבר וחטא פעור והבראתם על ים סוף וחטא
המרגלים ודבר המן ומחלקתו של קרח ועון העגל והגדה
ויקרא כ תפל ולבן דבר אחד הם ועל כן הם ז׳ על שם שכתוב ויספתי
ליסרה אתכ׳ שבע על חטאתיכם ועל הטעם הזה יהוג משה
להזכיר תמיד בספר הזה ה׳ אלהינו ה׳ אלהיך מה שלא
לעריס ז תמצא כן בשאר הספרים הקודמים והכונה על מדת הדין
ואב לכלן כי ה׳ אלהיך אש אכלה הוא ואטר אש אכלה הוא
כלומר סמה שראית בראש ההר והבן זה ׳ אחד עשר יום
מחור׳ גם זה מן התוכחו׳ אמ׳ יש מחור׳ עד קדש ברנע״א יום
ואתם הלכתם אותה בשלשה ימים ומצאן יש לכם להבין
כי עונותיכם גרמו להתעכב במדבר ארבעים שנה שאלו לא
כן היה הדרך מתקצר לכם ובעונותיכם נתארך וכיצד הלכו
אותו בשלשה ימים מצינו שבעשרים באייר נסעו מחורב
נאמכר י שנאמר ויהי בשנה השניה בחדש השני בעשרי׳ בחדש
נעלה הענן ובכט בסיון שלחו מרגלי׳ מקדש ברנע ואם תוצי׳
למפרע מכט בסיון עד שני באיי שלשים יום ששהו בקברות
התאוה נאכילת הבשר ושבעה ימים בחצרות להסגרה של
מרי נמצא שבשלשה ימים הלכו כל הדרך ובמדרש אלה
הדברים רבה אחד עשר יום מחורב אחד עשר יום היו ישרא׳
מושלכי׳ להקדוש ברוך הוא כלומר מארבעי׳ יום שהי׳ משה
בהר היו ישרא׳ אחד עשר יום ולא יתר בשלום עמו וכט יום
להשלום ארבעי׳ יום חשבו לעשות העגל וחד אמ׳ שני ימים יפניס כח
היו מושלמין בחורב לא יותר שנאמ׳ ואתי יום יום ידושון דכריס ד׳
וחד אמר יום אחד שנאמר יום אשר עמדת לפני ה׳ אלהיך
בחורב וחד אמר אפילו יום אחד לא היו מושלמין אלא נו יפניס יו
ביום עשו עבודה זרה שנאמ׳ ביום נטעך תשגשגי דבר אחר
אחד עשר יום מחורב אחד שבעשרת הדברות הכעסתם
אותו מחורב עכ׳ ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש
סמוך למיתתו הוכיחן וכן דרך הצדיקים להוכיח סמוך
למיתתן וכן מצינו ביעקב ובן מצינו ביהושע שלא הוכיח
לישראל אלא סמוך למיתתו וכן שמואל עליו השלום אמר סמוכ׳ ו ינ
הנני ענו בי וכן מצינו בדוד עליו השלום לשלמה בנו ׳
אחרי הכותו ׳ אחר שהיטיב הקדוש ברוך הוא לישראל כל
הטובה הזאת שעל ידו הכה לפניהם סיחון ועוג והורישׁ את
ארצם אחר כן בא להוכיחם ׳ אשר יושב בעשתרו׳ באדרעי
כצינו שלשה דברים נקראים בכתובים עשתרות ואלו הן
ההרים והצאן ועבודה זרה ׳ ההרים הוא שהזכיר כאן אשר
יושב בעשתרות כי כשם שהיה עוג מלך הבשן גבור גדול
וחסון הוא כאונים כן היה מקום שבתו חזק בהרים הגבוהי׳ כדכ״ד י
והוא עשתרות קרנים שהזכיר הכתוב ויכו את האים
בעשתרת קרנים ׳ ונקרא עשתרות קרנים על שם שעולין
שם באותן ההרים הצאן אשר להם קרנים כגון היעלים דכריס ו
והעזים והכבשים ׳ הצאן הוא מה שכתוב עשתרות
צאנך כי עדרי הצאן נקראין עשתרות על שם שמעשרות
בעליהן בצמר וחלב ובולדות ׳ ואמרו במסכת חולין לעולם מסכי כו ׳
יסכור אדם שדה ויקח עתודים שנאמר ומחיר שדה עתודים סס
וכתיב ודי חלב עזים ללחמך ולחם ביתך וחיים לנערותיך ׳ סופס׳ ס
עבודה זרה הוא שכתוב ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות
כי היתה עבודה זרה עשויה בצורת צאן ׳ באדרעי שם
המדינה אשר שם הבירה למלך בנו אותה בטוף החר
בטישוב

במדבר כו נבישור ושם קבץ כל מחנהו בענין שכתוב ויצא עוג מלך
הבשן לקראתם הוא וכל עמו למלחמ׳ אדרעי׳ הוא איל משה
באר את התורה הזאת׳ על דרך הפשט רצה משה לבאר
להם עתה בשנת הארבעים כל המצות ועקר התורה הזאת
שהיא עשרת הדברות ולפי שהאבות שמעו אותן כפי הבה
חזר משה והשמיעם לבנים ושמעו אותן מפיו ואע״פ שכבר
ידעו זה מפי אבותיהם והאמינו בהם הנה נבואת משה
מבוררת אצלם ומוחזקת בעיניהם ומה שישמעו מפיו כאלו
שמעו מפי עליון׳ ועל דרך המדר׳ בארץ מואב הואיל משה
באר את התורה הזאת לאמר התורה נדרשת בס״ט פני שהור
שיר ס ובס״ט פנים טמא כמנין מואב וכה״א דוד״ צח ואחפ כלומר
כד ספרים הן נדרשי׳ ס״ט לימין ולשכל והו דודי צח ואדום
משלי נ ד והוה שכתוב וכמטמונים תחפשנה ס״ט מוני׳ כלשון עשרת
מונים׳ ה׳ אלהינו דבר אלינו׳ צריך שתשכיל כי בכל הספר
הזה שהוא משנה תורה ינהג משה להזכיר תמיד ה׳ אלהינו
ה׳ אלהיך וכבר הזכרתי זה למעלה׳ בחורב׳ זה סיני׳ ואל
כל שכניו עמון ומואב והר שעיר ובחוף הים זו ארץ אשקלון
ועזה וקסרי וחברותיהן׳ לתת להם ולזרעם אחריהם׳ דרשו
רזל לתת להם אלו עולי מצרים׳ ולזרעם׳ אלו עולי בבל׳
אחריהם לימות המשיח כן דרשו באלה הדברי׳ רבה ונראה
שהוצרכו לדרוש כן מכה שמצינו שלשה פסוקי׳ ובכל אחד
דה״ב יט ואחד כוסיף והולך והוא שכתוב למען ירבו ימיכם וימי
בניכם על האדמה אשר נשבע ה׳ לאבותיכם לתת להם כימי
השמים על הארץ ובסוף והיה עקב כתיב לתת להם ולזרעם
אחריהם ארץ זבת חלב ודבש וכאן הזכיר לתת להם ולזרעם
אחריהם ולכך דרשו שלשה ירושות׳ ואומר אליכם בערת
ההיא לאמר׳ על ידי יתרו שאמר לי והקדוש ברוך הוא
יחזקאל מ״ג י הסכים על ידו כענין שכתוב וצוך אלהים ויכלת עמר׳ יי׳
שיר ח יא אלהיכם הרבה אתכם׳ במצרים שידדתם שם שבעים נפש
ועליהם לשש כאות אלף רגלי והנכם היום שאין לכם מספר
דה״ב א י או יאמ׳ הרב אתכם הגדיל אתכם מלשון רבי הכלך שפירש
משלי ל כט יג גדולי המלך׳ והנכם היום ככוכבי השמים הכשילם לכוכבי׳
לענין הרבוי והוא שאמר לרוב׳ ובמדרש אלה הדברים רבה
והנכם היום ככוכבי השמים וחניתכם היום ככוכבי השמים
כשם שהראה הקדוש ברוך הוא לאברה שהראהו כל המזלות
מקיפין השכינה כך דגל מחנה ישר׳ שלשה לכל רוח ורוח
וכבודו באמצע אמר לו הקדוש ברוך הוא כשם שהמזלות
מקיפין אותי וכבודי באמצ׳ כך בניך עתידין להתרבו׳ וחונין
שיר ב יז דגלים דגלים ושכינתי באמצע שנ׳ ונסע אהל מועד וגו׳ והוי
אומר והנכם היום ככוכבי השמים וחניתכם היום ככוכבי
השמים ע״כ׳ ככם אלף פעמים׳ אמרו במדרש רבה אמ׳ להן
משה ברכה זו קצובה משלי שתהיו אלף פעמי׳ ששים רבוא
שמות לג ג אבל הקדוש ברוך הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם והי׳ה
זרעך כעפר הארץ׳ איכה אשא לבדי טרחכם הטורח שיש
לי שאשכיל המצות לפתאים ודרשו רזל מלמד שהיו ישרא׳
טרחנין הרבה אחד מהם רואה בעל דינו נוצח בדין אמר יש
לי עדים להביא יש לי ראיה להביא מוספני עליכם דייניו׳
דברים ו יג ומשאכם׳ כשבקשו הבשר והמים שכן כתוב לשום את
משא כל העם הזה עלי׳ וריבכם׳ למדך שהיו בעלי מריבה
וקטטה אלו עם אלו׳ ואשימם בראשיכם׳ שיהיו ראשים
ומכובדים עליכם שתנהגו בהם יראה וכבוד׳ ודרשו רזל
ואשימם בראשיכם ואשמם כתיב כלומ׳ שאשמותיהם של
ישרא׳ תלוין בראשי השופטי׳ שלהם שלא מחו בידם אע״פ
שבספרים שלנו כתוב ביוד׳ אנשים חכמים וידועים׳ אבל
נבונים לא מצאתי בהן׳ שרי אלפים שר אחד היה ממונה
על כל אלף ואלף מישרא׳ ושר היה מכונה על כל מאה ושר
על כל חמשים ושר על כל עשרה׳ ושטרים׳ אלו שכופתין
ומכין ברצועה על פי השפטים׳ ואצוה את שפטיכם׳ זרזתי
אותם שיהיו מתונים בדין שאע״פ שכבר בא דין זה לפניהם
פעמים רבות שלא יקלו בו למהר ולחתכו עד שיהיו נושאין
ונותנין בדבר׳ שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק׳ זו פשרה
שהוא משפט הבא מצדק׳ ובין גרו׳ דרשו רזל אפילו על
עסקי דירה בין חלוקת אחים אפילו בין הנור לכירים׳ לא
תכירו פנים במשפט׳ אזהרה לדיין שלא יהא קשה לזה ורך
לזה כקטן כגדול תשמעון שיהא חביב עליך דין של פרוטה
כדין של מאה מנה׳ לא תגורו מפני איש׳ ואפילו הוא אם׳
כי המשפט לאלהים הוא׳ מה שאתם דנין לבני אדם אין
המשפט לאדם שאם אתם מחייבין לאדם שלא כדין הרי
הקדוש ברוך הוא ישלם לו מצד אחר ונמצא שאתם חוטאין
שאין משפט זה לאותו שחייבתם כי אם לאלהים שעתיד
דה״ב יט לשלם לו מה שהפסדתם ממנו וכן אמ׳ יהושע כי לא לאדם
תשפטו כי ליי׳ ועמכם בדבר משפט׳ ועל דרך הקבלה כי
המשפט לאלהים הוא בודאי כי הוא שופט העולם שנאמר
תלים עה ח כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים׳ מקבל ממדת הגבורה
שהוא קו הדין וכן לשון משפט הוא הדין הנחתך ולכך
נקרא שופט העולם ברחמים בשם אלהים מכחת הגבור׳ של
מעלה ומפני שאלהים נצב בעדת אל נקראו אפי׳ בני האדם
שמות כב ח בשם משוחף אלהים שנאמר עד האלהים יבא דבר שניהם
אין צריך לומר המלאכים שנקראו אלהים גם כן בשם
משוחף כי הם השופטי׳ להנהיג ולדון כל אחד ואחד אופיתו
שהיא ממונה עליה כי כלם מקבלים ממדת הגבורה׳ ויש
לך להשכיל כי מפני שהגבורה מן השמאל כענין שכתוב
יחזקאל מ״ו י ופני שור מהשמאל על כן נקראו סנהדרי גדולה בלשון
שיר ז ה שרך וכן בית הועד שלהם ששם היו החותכים הדין נקרא
לשכת הגזית שהוא לשון חתוך וזה מבואר ומה שאמר
תקריבון אלי ושמעתיו דרשו רזל שזה הדבור נחשב לו
למשה לעונש ועליו נתעלם ממנו דין בנות צלפחד וכמו
שהזכרתי שם׳ ויש לתמוה ומה חטא בדבור זה משה
להקדוש ברוך הוא ומה ראה על ככה להענישו או מה
יוהרא יש בלשון תקריבון אלי ואי אפשר לו לדבר אלא כן׳
אבל נראה לומר כי מפני שהזכיר כשה כבר כי המשפט
לאלהים הוא וחזר ואמר תקריבון אלי כאלו לא דקדק משה
בלשונו וכמעט שהשיה עצמו לקונו ומפני זה חשבוהו רזל
לעונש׳ ונלך ארצ׳ כל המדבר הגדול והנורא
ההוא שהיו בו נחשים קרופות ועקרבים כקשתות׳ ראה
נתן ה׳ אלהיך לפניך את הארץ עלה רש היה לו לומר הנה
נתן ה׳ אלהיך לך את הארץ אבל רמזו לשר שלהם כי מאחר
שנתן לפניה השר שלהם למעלה בודאי הארץ תהיה שלה׳
לכטה וזהו שאמר עלה רש כלומר על השר כי מצד שהוא
ה׳ אלהיך עליון מתגבר על השר נתן לפניך את הארץ ועל
כן אמר ראה שהוא לשון הסתכלו׳ וראיית הלב ומזה אמרו
במדרש ראה נתן ה׳ אלהיך לפניך וכי לפניהם היתה אלא
שהפיל שרה החלה וכן הזכיר למעלה ראה נתתי לפניכם
את הארץ וחזר ואמ׳ בואו ורשו את הארץ והיה ראוי שיאמר
ורשו אותה אבל יאמ׳ ראה נתתי לפניכם למעלה שר הארץ
ומעתה באו ורשו את הארץ שאין מערער בדבר׳ וכן יזכיר
עוד בדבר השם יתברך ראה החלותי תת לפניך את סיחון
ואת ארצו החל רש לרשת את ארצו יאמר אני החלותי תת
לפניך למעלה את סיחון ואת ארצו ומעתה עשה אתה את
שלך החל רש לרשת את ארצו למטה ומה שאמר לשון
החל

החל היה לו לומ׳ לשון נמור כי ביון שהבּה התחיל בזה יש
עליכם לגמור הדבר אבל אמר החל רש להורות כי תכף
שיתחילו ישראל יהיה הענין נגמר וירשו את ארצו כיון
שהקדוש ברוך הוא התחיל בטה שהוא עקר וכן דרשו זל
בנבוכדנצר בשעה שנפרע הקדוש ברוך הוא ממנו נפרע
ל כט משרו תחלה שנ׳ עוד כלתא בפום מלכא קל מן שמיא נפלי
מהו קל אמר רבי יהושע שרו של נבוכדנצר קל היה שמו
והפילו הקדוש ברוך הוא בין השפים שנאמר קל מן שמיא
פס נפל ואחר כך נפרע מנבוכדנצר שנאמ׳ לך אמרין נבוכדנצר
מלכותא עדת מינך ותקרנון בי כלכי היו באין בערבוביא
ילדים דוחפים את הזקנים והזקנים דוחפים את הראשים׳
ויחפרו לנו את הארץ׳ יכנו הכתובים הרגול בלשון חפירה
כי החופר יחפש מה שבסתר׳ וייטב בעיני הדבר׳ לפי
שכלכם הסכבתם על זה׳ ויובן מנינו עוד בעיני ולא בעיני
נר יג 6 המקום שכך אמר לו שלח לך לדעתך אני איני מצוה לך׳
ז יג כב הארץ אשר דרך בה׳ היא חברון שנאמר ויבא עד חברון
והזכיר כלב תחלה כי השם יתברך יזכירנו כן לעולם ואחריו
יהושע׳ ואתם פנו לכם לאחוריכם לצד ים סוף׳ ותהינו
מלשון הן כלומ׳ אמרתם הננו ועלינו והתרגום אמ׳ ושרירתון
למיסק לשורא כי המזמין עצמו לדבר לומר הנני הוא
יס פס יג הכהחיל בו וכן נשאתי אימך אפונה מלשון פן כלומר
נשאתי איכך פן אענש׳ כאשר תעשינה הדבורי׳ שמנהגם
לרדוף אחר הנוגע בבתים שלהם והוא מסתכן עכהם ויש
ברמז הכתוב עוד כי היו מן הרודפים מתים ברדיפתם כי כן
מנהג הדבורים יזילו ארס וימותו מיד׳ ותשבו בקדש ימים
רבי״ט שנה ותשבו שם כיכי אשר ישבתם בשאר המסעו׳
והם היו לח״ שנה וכן הזכיר לטטה׳ והימים אשר הלכנו
מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד לח״ שנה וכן אמרו
בסדר עולם י״ט שנה עשו בקדש ו״ט שנה חורין ומטולטלין
במדבר׳ רב לכם סב את ההר הזה׳ מנעם מלהתגרות בבני
עשו מפני שכבד את אביו ואין הקדוש ברוך הוא מקפח
שכר כל בריה וכדי שלא יהא לו פתחון פה לעולם הבא
שכבר נטל שכרו בעולם הזה׳ פנו לכם צפונה אמרו במדר׳
רבה אם באתה שעתו של עשו הצפינו עצמכם כלפניו שנ׳
פנו לכם צפונה׳ ד״א פנו לכם מזבח אחד
יש לי והוא עתיד לפגרו׳ ד״א פנו לכם צפונה צפון אחד
היה לי ביניכם זה בית המקדש שהייתי נצפן עמכם בו והוא
זוקק ז כב עתיד להחריבו שנאמ׳ והסבותי פני וחללו את צפוני׳ אתם
עוברים בגבול אחיכם בני עשו׳ אף על פי שהם בני עשו
אחיכם הם בגבול מעלתו גבול יש לה ובאין הכל ומזדווגין
נדים 6 ז לו שנאמ׳ עד הגבול שלחוך מכאן ואילך השיאוך יכלו לך׳
ויראו מכם ונשמרתם מאד׳ ומה היא השמירה אל תתגרו
בם ובמרש רבה ויראו מכם ונשכרתם מאד׳ אבר רבי
אלעזר אוי לאזנים שכך שומעות ומה אם בשעה שיראו
מכם אם ונשכרתם מאד כשאנו יראים מהם על אחת כמה
וכמה׳ רבי יהושע בשם רבי לוי אמר ויראו מכם ונשמרתם
מאד מבקשים אתם שיראו מכם עסקו בתורה ככה דתימר
ונשמרתם מאד לנפשותיכם׳ עד מדרך כף רגל׳ אפילו
דריכת הרגל בדה אינו נותן לכם רשות שלא ברצונם׳
ובמדרש עד מדרך כף רגל עד שיבא יום דריכת הרגל על הר
ריב יד ד הזתים שנ׳ ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזתים׳ ובמקום
מיכ מג נ אחר דרשו עד כדרך כף רגל עד פורה דרכתי לבדי׳ כי
ירושה לעשו מאברהם׳ עשר עממין נתתי לו לאברה׳ שבעה
שלכם וקיני וקנזי וקדמוני הן של עמון ומואב ושעיר נתתי
אחת מהן לעשו והשתים לבני לוט׳ אכל תשברו באתם׳
בתמיהה וכי צריכין אתם לקנות אכל ומים מאתם והלא
אינכם חסרים כלום ולכך סמך לו כי ה׳ אלהיך ברכך בכל
מעשה ידיך זה ארבעים שנה לא חסרת דבר׳ ונעבר מאת
אחינו בני עשו היושבים בשעיר׳ מדרך הערבה מאילת
ומעציון גבר׳ עברנו מדרכים הערבים שבתור׳ על אילות׳ה
של תורה ומעציון גבר מה דעציון לגברא דעלמא דאמרי
נעשה ונשמע ולא עבדין כן אמרו בסדרש רבה׳ ופאים
יחשבו אף הם כענקים׳ פרש׳ זל בסורין אתם שזו ארץ
רפאים שנתתי לאברהם לפי שהאימים שהם רפאים ישבו
בה לפנים אבל אינה זו כי אותן רפאים הורשתי לבני לוט
והושבתים תחתם׳ רפאים היו נחשבים אותן אימ׳ כענקים
הנקראים רפאים על שם שכל הרואה אותן ידיו מתרפות׳
אימים על שם שאימתן מוטלת על הבריות וכן ובשעיר
ישבו החורי׳ם הם בני שעיר החורי ונתתיה לבני עשו׳ ויהי
כאשר תמו כל אנשי המלחמה וידבר ה׳ אלי לאמר׳ על דרך
הפשט כאשר נודע לישר׳ בברור שתמו כל אנשי המלחמה
למות מבן עשרים שנה ומעלה אז נתיחד אלי הדבור וצוה
הקבּ״ה אותנו שנעבור גבול מואב ודעת רזל שלא נתיחד
הדבור עם כשה עד שכלו מתי מדבר כי מעלתו של משה
בשביל ישראל היתה וישראל היו נזופין כל לח״ שנה והיום
שנודע להם זה טו באב היה כשנתמלאת הלבנה כדאיתא
במסכת תענית והיה היום ההוא גדול אצל ישראל בשמחה
גדולה שבו ידעו בבטול הגזרה גם אצל האיש משה גדול
מאד בחזרת הנבואה אליו שבו נתיחד לו הדבור ומה שלא
נתיחד עמו מיד כשכלתה הגזר׳ בעשירי לפי שהיה מתאבל
משה על הגזרה שבעבור ימים מן הש׳ עד טו ואין הנבואה
שורה מתוך עצבות לא מתוך שמחה ומטעם זה לא נתיחד
עמו עד טו ומעתה יהיו הכל שמחים כאחר משה ובני ישר׳
ילכך לא מצינו לשון וידבר משלח משה מרגלים עד כאן
אלא לשון ויאמ׳ לפי שלא התנבא מתוך אספקלריא הכאיר
ובכאן גלו לנו חכמי האמרת מעלת לשון וידבר על לשון
ויאמר ומזה אמרו וידבר ה׳ אלי אלי היה הדבור כלום עכשו
בדבור ולא קודם לכן אלא באמירה ומזה תבין דבר ירמיה
ירעוס 6 ז שאמר ואומר אהה ה׳ אלהי הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי
יאמר שלא השיג מעלת הדבור שהיא אספקלריא המאירה
אלא אספקלריא שאינה מאירה ולכך הזכיר אחר שם אלף
דלת יוד הא אהוי שהיא אספקלריא שאינה מאירה מדת
הדין שבה הרחמים והיא השגרת הנביאים כלן ולכך סבך
לומ׳ ויאמר ה׳ אלי החל רש מלשון ירושה׳ ודרשו זל החל
רש עשית׳ ארצו חולין לפניך והכונה בזה כי עמון ומואב
טיהרו בסיחון ומעתה מותר להם לכבוש הארץ כי היא של
סיחון׳ אחל תת פחדך׳ כאן רמז שעמדה לו חמה למשה
במלחמת עוג כשם שעמדה ליהושע וכן דרשו במסכת
תענית שלשה נקרה להם חמה משה יהושע נקדימון בן
יהוסף ז ח גוריון׳ נקדימון נמרא יהושע דכתיב שמש בגבעון דום
וכתיב ויעמד השמש בחצי השמים משה מנלן אמר ר׳ עזר
אתיא אחל אחל כתיב הכא אחל תת פחדך וכתיב ביהושע
סס נ ז אחל גדלך רבי יוחנן אמר אתיא תת תת כתיב הכא תת
סס י יב פחדך וכתיב התם ביום תת ה׳ את האמורי רבי שמואל בר
נחמני אמר אתיא מגופיה דקרא דכתיב אחל תת פחדך
ויראתך על פני העמים אשר תחת כל השבי׳ אשר ישמעון
שמעך ורגזו וחלו מפניך איפתי רגזו וחלו מפניך כל העמי׳
אשר תחת כל השמים בזמן שעמדה לו חמה למש׳ כלומר
שנודע הדבר בכל הכיפה ולכך הזכיר היום הזה ואיך יתכן
שינתן פחדו ויראתו על פני העמים שתחת כל השמים כי
אם

אם בעפ"ר חמה והנה זה נס גדול ופלא עצום בחדוש
בריאת העולם מפני שקיום העולם בתנועת הגלגל וסבובו
ואפילו עמד אפילו רגע יחרב העולם וכאן עמד הגלגל
מלסבב ונתקיים העולם ולא כן היה הענין בחזקיה כי שם
לא עמדה חמה אלא שחזרה לאחוריה כלפי השחר ולא
עמד הגלגל מלסבב או לפנים או לאחור ולא היה הנס גדול
כל כך ועל כן אם שלשה ולא מנה חזקיהו עמהם וכן יורה
לשון נקדה שהוא מלשון נקודה וכאלו אמר שלשה עמדה
להן חמה בנקודתה שעמד הגלגל מלסבב בדרכו ואמרו
במדרש כי מה שאמר לו יהושע דום ולא אמר עמוד לפי
שהשמש בהלוכו מקלס להקדוש ברוך הוא ואם שתק אינו
קינ ג יכול להלך שנאמר ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם יי'
כשעה שהוא זורח עד שעה שהוא שוקע מהלל שם ה' ולכך
צוהו שישתוק כדי שיעמד ויתעכב בנקדתו ודרשו עוד אמר
לו השמש ליהושע יש קטן אומר לגדול דום ואני נבראתי
ברבי"ע ואתה בששי אמ'ל יהושע בן חורין קטן אינו אומר
לעבד גדול שתוק מיד וידום השמש ומששתק עמד שנאמ'
ש"א יב ד' עמד השמש בחצי השמים אכל בכסף תשבירני ואכלתי
אם הוצרכתי וכן אם רציתי פים בכסף תתן לי ושתיתי רק
ו יד אעברה ברגלי בצבאותי ומכאן אתה למד ועמדו רגליו
ביום ההוא על הר הזתים שכתוב בהקדוש ברוך הוא שפי'
צבאותיו וחיילותיו כאשר עשו לי בני עשו אי אפשר לפר'
שיחזור לאכל בכסף תשבירני הסמוך לו שהרי הוא אומר
והמואבים חישבים בער וידוע כי המואבי'לא עשו כן שהרי
כתיב על דבר אשר לא קדמו את בני בלחם ובמי' אבל יחזור
נא ט אל בדרך יאם כאשר עשו לי בני עשו שנתנו לי דרך לעבור
שסבבנו הר שעיר בדרך כענין שכתוב אתם עוברים בגבול
אחיכם בני עשו וגומ' כי בני עשו רצו בדבר זה שיעברו דרך
ארצם גם המלך שלהם מלך אדום היה רוצה בכך אכל לא
הניחם לעבור דרך מדינתו שהו' היה הדרך הקרוב לא' וזהו
לשון המלך שאמר לא תעבר בי פלומר בדרך מדינתי אבל
ארצם לא היתה מניעה לא מצד המלך ולא מצד העם ושם
כתבתיו' כי הקשה ה' אלהיך את רוחו ואבץ את לבבו' אין
הלשון הזה נאמר בהבה אלא על הרשעים הגמורי' כפרעה
וסיחון שכבר נתחייבו מצד רשעם למנוע מהן דרכי התשובי
וכיון שהם באים כנגד השם יתברך ומורדים בו הבה מחזק
את לבם שאפילו ירצו לחזור בהם אין מספיקין בידם' ולא
מצינו בתורה ויחזק יי' את לב פרעה אלא עד שהזכיר ארבעה
פעמים ויחזק לב פרעה ויכבד לבו ויכבד לב פרעה' וכענין
זה מצינו באליהו שאמר ואתה הסבות את לבם אחורנית'
יט ט כל חבל ארגוב' שם ההפרכי ויש מפרשי שהוא שם אדם
שיר מאביו זה החבל' ואנקלוס תרגם בית פלך טרכונא
נפירוש בתי פלטין' לבד בערי הפרזי שהן פרוזות ופתוחות
ו ח מאין חומה וכן פרזות תשב ירושלים שלא תצטרך לחומ'
צידונים יקראו להרמון שריון והאמרי יקראו לו שניר הרי
שלש שמות וכתיב עד הר שיאון הוא חרמון הרי שנקראו
לו ארבעה שמות' חרמון' שריון' שניר' שיאון' ולמה
הוצרכו ליכתב להגיד שבחה של ארץ ישר שכל אחד ואחד
ממלכי האומות היה קורא שם מקומו בשם ארץ ישראל כזו
שארבע מלכיות מתפארין בה זה אומר על שמי נקראת וזה
אומר על שמי נקראת' כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר
יג ג הרפאים' שהרגום אכרפל וחבריו שנאמר ויכו את רפאים
בעשתרות קרנים והוא פלט מהמלחמה שנא' ויבא הפליט
ודרשו רזל זה עוג' באמת איש' באמת כל איש ואנקלוס
תרגם באמת מלך רצה לומר באמת עצמו ומה שקראו מלך

בדי לרמוז על עקר יסודו הראשון כי הוא מהכשפחה
הנקראת בני האלהים שיצאו מקין ורצה להזכיר התיבדין
בחסרון ולא אמר מלא בא' וכבר ידעת כי כל תולדותיו של
קין נמחו במבול ולא נשאר מהם רק עוג זה' ההוא יקרא
ארץ רפאים אותה שנתתי לאברה' ואצו אתכם בעת ההיא
עם בני גד ובני ראובן ידבר ולפי שהיו בכלל ישראל אכר
אתכם שהיה לו לומר אותם וכן מצינו בסוף התורה ויצו דברי' לג כה
משה את הלוים לקוח את ספר התורה כי אנכי ידעתי את
מריך והדבור הזה אינו עם הלוים לבדם אלא עם כל ישראל
אבל דבר עמהם מפני שהיו הלוים בכלל' עיניך הרואות את
כל אשר עשה יי' אלהיכם לשני המלכים האלה כן יעשה יי'
לכל הממלכות חזק את לבם במה שראו בשני המלכי' הללו
סיחון ועוג כדי שיאמינו כי כן יעשה יי' לאותן שלשי' ואחד
מלכים שיהיו מנוצחים לפני ישראל על ידי יהושע וכן חזק
בזה לבו של יהושע שהוא עתיד לינחל בארץ ולראו' זה מה
שלא זכה הוא ואמרו במדרש קשים היו סיחון ועוג יותר
מפרעה וחיילותיו וכשם שאמרו עליו שירה כך היו ראוין
לומר על אלו אלא שבא דוד עה"ב ואמר עליהם שירה שנאמ'
תלי' קנו יו למכה מלכים גדולים כי לעולם חסדו' ויהרוג מלכי אדירי'
כי לעולם חסדו לסיחון מלך האמורי כי לעולם חסדו ולעוג
מלך הבשן כי לעולם חסדו'

מלוה יי' חנון דל וגמולו ישלם לו: משלי יט יו

שלמה

עליו השלום נאר לנו בכתוב הזה תועלת
מדת הצדקה וגודל שכרה בעולם הזה
ובעולם הבא' ודבר ידוע כי עיני העשיר תלוים אל עשרו או
לרבוי אוהביו ומיודעיו שהם רבים בענין שכתוב ואוהבי משל יד ב
עשיר רבים' אבל העני אין עיניו תלויות כי אם לשם יתברך
לא לעשרו כי עני הוא ולא לחבור אוהבים כי אין לו אוהבים
ומרעים ואף אם היו לו הלא המה כלם יחדיו יפרדו ממנו
ושנאוהו בסברת רשו וכענין שכתוב כל אחי רש שנאוהו משל יט ז
אף כי מרעהו רחקו ממנו וכתיב ודל מרעהו יפרד יאמר כי משל יט ז
אגילו לא נשאר לו אלא ריע אחד איתו הריע הוא מתרחק
ממנו ועל כן אמר שלמה עליו השלום כי כיון שהוא שנוי
מן הכל הקדוש ברוך הוא אוהבו והמחונן אותו היא מלוה
ה' לפי שלא הביאו לחון את הדל כי אם אהבתו של הקדוש
ברוך הוא שהוא אוהב למי שאוהב הקדוש ברוך הוא שהרי
הקדוש ברוך הוא אוהבו שקראו עמי שנא' וכה יחסו עניי יפעיה טו ח
עמי וכיון שהוא מלוה להקבה הרי נתחייב לו הקבה לפרוע
לו המלוה ההיא כלום השכר בעולם הזה שכן מצינו בפרש' דברי' ו כה
הצדקה לסען יברכך יי' אלהיך והברכה היא תוספת טובה
והצלחה

והצלחה בעולם הזה וכן דרשו רבותינו ז"ל מלוה יי חונן דל
אמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו כניכול עבד לוה לאיש
מלוה וגמולו ישלם לו זו הבטחה על שכר העולם הבא כי
מלבד שיפרע לו הקדוש ברוך הוא המלוה בעולם הזה יתן
לו שכרו בעולם הבא כי אין מנהג ספר משלי להזכיר מצוה
מן המצות הכתובות בתורה בלתי אם יוסיף או יחדש בה
דבר כמו שהזכרתי פעמים רבות ומה שאמר חונן דל ולא
מרחם לפי שכלת חניג הוא מלשון מתנת חנם וכתי נפרש
הדל והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני אף על פי שאינו
הגון ועל כן נתחייב האדם במדת החנינה לפי שהיא מדתו
של הקדוש ברוך הוא שהוא משפיע מברכתו לבריות ונותן
להם מטובתו חנם שכן הודיע למשה בסיני שהוא מנהיג
עולמו במדת החנינה שנאמר וחנותי את אשר אחון וכתיב ת"נ יט
והלכת בדרכיו מה הוא נותן מתנת חנם אף אתה תתן כ"ח ט
מתנת חנם וכן כל מבקש מלפניו ויעמד בתפלה הוא נענה
בתחנה שהוא העקר בתפלה וכן מצינו בדוד שאמר אליך נ"ש נ ט
יי אקרא ואל יי אתחנן וכן מצינו במשה רעה שהתעסק
בתפלה ארבעים יום וארבעים לילה ולא נענה בכלן אלא
בתחנה וזהו שכתוב ואתחנן אל יי בעת ההיא לאמר בעת
ההיא לאמר אחר שכבשתי סיחון ועוג והתחלתי להלחם
בעמים שנתנו לישראל חשבתי שאוכל בטלה גזרה והכתוב
הזה דבק עם הפרט של מעלה שהזכיר לשני המלכי האלה
לאמר היתה התפלה בתחוך שפתים וכן ויצעק משה אל כ"מדבר יב
יי לאמר עגינו אמירה גמורה בתחוך שפתים וכבר הזכרתי
שם טעם הדבר ובמדרש ואתחנן אל יי בעת ההיא לאמר
אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם אתה
קראתני עבד שנאמר לא כן עבדי משה אני עבד ולויתן מ"ס יב ז
עבד אני מתחנן לפניך והוא מתחנן לפניך שנאמר הילבד ו"ויק מ כב
אליך תחנונים אם ידבר אליך רכות תחנת לויתן שמעת
וכרת עמו ברית וקיימתו שנאמר היכרות ברית עמך ואני ל"ויק מ
עבד ואמרת לי הנה אנכי כורת ברית ואי אתה מקיים אותו מוק נ"ך ט
אלא אמרת לי ומות בהר אשר אתה עולה שם ולא עוד כ"מדבר נ"ך כ
אלא כתבת בתורתך ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני מוק כ"ך ה
את אשתי ואת בני לא אצא חפשי איני רוצה למו והגישו
אדניו אל האלהים ועבדו לעולם ולא קיימת זה עמי בבקשה
ממך שמע אלהים רנתי ואל תתעלם מתחנתי אמר לו
הקדוש ברוך הוא רב לך בעל ריבך בעל דין שלך כבר הוציא
עליך גזרה שתמות אדם הראשון שאכל מן האילן גזר מיתה
על הכל וכן אמר איוב על אדם הראשון מי יתן לי שומע ק"יוב נ"ך נ"ס
הן תיו שדי יענני וספר כתב איש ריבי אי זה ספר כתב ספר
תולדות אדם עך אדני אלהים אתה החלות להראות את
עבדך את גדלך וגומר אעברה נא ואראה יש לתמוה על
התפלה והתחנה הזאת של אדון הנביאי איך היא נקשרת
ומה ענין זה לזה כי מתחיל בזכרון נפלאותיו של
הקדוש ברוך הוא וגבורותיו וחותם שאלתו ותחנתו באעברה
נא ואראה ועל דרך הפשט אתה החלות יבאר ענין מתן
תורה שהוא התכלית המבוקש מהאל ולכך אמר את עבדך
שהוא העבד הנאמן שזכה בקבלת התורה שנתנה על ידו
את גדלך על שם שכתוב במתן תורה את כבודו ואת גדלו
ואת ידך החזקה על שם שכתוב ואת קולו שמענו מתוך
האש אשר מי אל בשמים ובארץ על שם שכתוב מן השמי
השכיעך את קולו ועל הארץ הראך את אשו הגדולה אשר
יעשה כמעשיך בשמים וכגבורותיך בארץ וזהו שאמר
בתחלת דבורו שני שמות הקדושים על שם שכתוב אנכי
האלהיך וקשור הכתובים כן אתה החלות לתת תורה על
ידי ואין עקר התורה אלא בארץ והמתחיל במצוה אומרים
לו גמור אם כן אעברה נא ואראה כך פירש מורי הרב
הגדול רשי נרו ויתכן לפרש בקשור דברי התפלה והתחנה
הזאת כי יזכיר משה בכלל דבריו כלל הנקדות כלן שהן
עקרי המציאות כולו מעלה ומטה ומפני שהשיג כבר הקו
האמצעי של מעלה לכך בקש שיראה בחוש העין והקו
האמצעי של מטה להשיג המכוון כנגדו ועל כן יאמר אתה
החלו ונתת בי כח והשגה להשיג הנקודה האמצעית שכל
הענפים משתלשלין ומשתרגין ממנו והיא כנקודה בתוך
הענול שהיא תחלת הענול אשר מי אל בשמים ובארץ
שהיא הנקדה בתוך השמים שהם הגלגלים המקיפים
אותה ולכך אמר אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך כי
גבורתו של הקדוש ברוך הוא מתפרסם כשהעולם מתקיים
בתנועת הגלגלים וכן לשון הכתוב ומעשה ידיו מגיד
הרקיע ועל כן יאמר אעברה נא ואראה כיון שחננתני דעת
שהשגתי הנקדה האמצעית למעלה יגדל נא חסדך עמי
שאראה את הארץ הטובה שהיא הנקדה האמצעית של
כטה ההר הטוב הוא ירושלם שהוא הקו האמצעי של
הארץ הטובה והלבנון הוא בית המקדש שהוא הקו
האמצעי של ההר הטוב ירצדה לומר כי כיון שהורהו
והשכילהו העליון בעין השכל בדין הוא שלא יסתיר ממנו
השפל אבל יזכה לבא שמה לראותו כדי שיוסיף זכות על
זכותו בקיום המצות התלויות שם ומתוך השפל תתעלה
נפשו אל העליון לאור באור החיים באות מעלה המעותדת
למי שקיים כל המצות כלן על השלמות ועל דרך הכדרש
אתה החלות כלום אתה גוזר עלי שלא אכנס לארץ אלא כ"מדב י"ו
בשביל שמעו נא המורים אתה החלות שאמרת למשמרת
לאות לבני מרי ועל דרך הקבלה אדני יהוה אתה החלות
להראו בסנה את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה הגדולה
והגבורה וכן היתה תחלת נבואתי והודעת לבריות על ידי מ"ס נ"ו
שאין אלוה בשמים ובארץ שיעשה כמעשיך וכגבורותיך
וזהו שאמר דוד עליו השלום אין כמוך באלהים אדני ואין
כמעשיך ועל כן יגדל נא חסדך עמי ואעברה נא ואראה
וגומר ולפי שהוא אדון חולי ארץ ההופכי הצור אגם מים
וכשה חטאו בו בענין הצור ונגזר עליו על זה שלא יכנס
לארץ על כן יבקש משה עתה מלפניו שישלח לו ויעבור
ויראה כזה נכתב השם הזה אלף דלת ואחריו יוד הא ואו
הא כי הוא אדון אשר בו הרחמים כי ביה יי ולכך הזכיר מ"ס נ"ו
לשון ואתחנן שהוא לשון נאמר על מדת הדין כלשון לך
יי אקרא ואל יי אתחנן סמך התחנה לאלף דלת וכן כתוב
אם אתה תשחר אל אל ואל שדי תתחנן הארץ הטובה ק"יוב נ"ו
וההר הטוב אמרו במדרש משל למלך שבקש לישא אשה
ושלח שלוחיו לראותה אם היא נאה אם לאו הלכו וראו
אותה ואמרו לו אין כעורה ממנה שמע שושבינו ואמרו לו
בני מרי אין נאה הימנה בעולם בא לישא אותה אמר אני
הנערה לשלוחי המלך נשבע אני שאין אחד מכם נכנס כאן
שגניתם את בתי לפני המלך בא השושבין ליכנס אמר לו
אף אתה לא תכנס אמר לו השושבין אני לא ראיתיה
ואמרתי למלך אין בעולם נאה הימנה והם אמרו אין כעורה
ממנה עכשו אראה אותה אם כדברי אם כדבריהם כך אמר
משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם המרגלי אמרו כ"מדב י"ג
לשון הרע שנאמר ארץ אוכלת יושביה היא ואני לא הגיתיה מ"מוק נ"ג
ושבחתיה לישראל שנאמר כי יי אלהיך מביאך אל ארץ
טובה ורחבה וגומר ועכשו אראה אותה אם כדברי אם
כדבריהם שנ אעברה נא ואראה את הארץ הטוב ההר
הזה

הזה והלוא זה בירת המקדש שמלבין עונותיהם של
ישראל. ועבר יי בי למענכם. על דרך הפשט נתמלא
עלי עברתכם על תלונותיכם וכן הזכיר בסמוך וה' התאנף
בי על דבר והוא שכתוב וירע למשה בעבורם. ועל
דרך המדרש ויתעבר יי בי זהו שכתוב ויעבור יי על פניו
כלומר אור שעה כשנתן לי גדולה בשבילכם והעביר
כבודו לפניי התחננתי לפניו על זאת ולא שמע אליי.
ועל דרך הלכה ויתעבר יי בי ירמוז לסוד העבור וזהו
לשון בי כי הראוי שיאמר עמי כענין שכתוב התעברת
עם משיחך ויש כי לשון סוד העבור מלשון עברה כי סוד
הגלגול בעוה"י רה מתנהגת בעולם הזה במדת
הדין והוא בפוקד עון אבות וכבר רמזתיו שם וזהו שאמרו
רבותינו זכם לברכה גברכות אפילו בשעה שאתה
מלא על יהי ברה כאשה עוברה יהיו צרכיהם לפניך.
ויש מן החיים קורין כאשה עוברה בכף ובהרבה
ספרים נמצא וגרם להם שלא הבינו פנימיותו של ענין
ולא לקחו פן רק נגלהו אבל העקר כי הוא באות בית
וכן קבלת תם ר' בן הרב זל באשה עוברה באות בית
ומה שנקרא העבור על שם כח הדורות שהוא קורא
הדורות מרא שהוא מעובר מן הכח הפנימי ועל שם
שכל המתגלגל מכח הדורות לכך נקרא סוד העבור
כח הדורות ועושלשון עבור מלשון רבוע ועל שם שהעניין
עם רבעים עם דגולגל וזולתו פעמי שלש ועוד לשון עבור
על שם שאינו קר ממשפחתו. רב לך אל תוסף דרשו
רבותינו זל רב לדייך מה שצפון לך ממה שכתוב כה רב
טובך אשר צפנת ליראיך ובמדרש תנחום רב לך אל תוסף
כיון שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה רב לך אל תוסף
אמר לו משה רבונו של עולם יוכבד אמי שקהו שניה בשני
בניה יקהו עוד שנים במיתתי אם לו כך עלה במחשבה וכך
מנהגו של עולם עפ"י רש מחשבה העליונה שכלין נאצלין
ממנה וכלן נכללות זה בזה לשון מחשבה והמשכיל יבין.
ימה וצפונה ותימנה ומזרחה לא מצינו זכרון הרוחות בתורה
בסדור אחד כי לפעמים יקדים הכתוב רוח מזרחי לכלן הוא
שכתוב הן קדם אהלך ואינני ואחור ולא אבין לו שמאל
בעשותו ולא אחז יעטוף ימין ולא אראה וזהו הסדר הראוי כי
הם רצונו ישרו מבזר למערב ומצפון לדרום ולפעמים יקדים
מערב לכלן הוא שנאמר ליעקב ופרצת ימה וקדמה וצפונה
ונגבה לפעמים יקדים צפון לכלן הוא שנאמר לאברהם שא נא
את עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם צפונה ונגבה
וקדמה וימה שהתחיל ביעקב ומשה מרוח מערב למצרים
לתת טעם בזה על שם השכינה שירדה עם יעקב למצרים
וידוע כי השכינה במערב גם בכאן משה ידבר בתחלה אל
השכינה והזכיר תימנה ולא נגבה כי חצי השם נרמז בכל
רוח ורוח כי כן קלסו משה להקדוש ברוך הוא אל אלהי
הרוחות לכל בשר. ומה שחזר שני פעמים עיניך והזכיר
לשון עליה כי משם נתעלה לראות הארץ בעין הבשר
לארבע רוחותיה ולהתבונן בשם בגד אותיות שהוא
המרכבה הראשונה העליונה לארבע רוחות העולם וצריך
אתה לדעת כי ד' רוחות העולם שהם מזרח ומערב וצפון
ודרום יש להם שלשה שמות מזרח קדם פנים מערב ים
אחור וכן דרום נגב ימין וכן צפון אסתן שמאל. ובאור זה
כי נקרא רוח מזרח כן על שם שמשם זריחת השמש וקדם
כי מאתו רוח קודם לזרוח ופנים על שם יציאתו של אדם
שנבראו פניו למזרח ואחוריו למערב ימינו לדרום שמאלו
לצפון וכן נקרא מערב על שם שקיעת השמש שהצורות

כתערבות באותה שעה וים לפי שהים גדול במערבו של
עולם ותרגום הים האחרון ימה מערבאה ואחור כנגד
מזרח הנקרא פנים וזהו שכתוב באיוב הן קדם אהלך ואיננו
ואחור ולא אבין לו. וכן נקרא דרום לפי שהשמש הולך
בגבהו של רוח והוא נוטריקון דר רום או דרך רום מלשון
רום ידהו נשא ונגב שאותו רוח נגוב ויבש מאד לתוקף
חמימות השמש המרחף על אותו רוח וזהו שאמר שלמה
עליו השלום הולך אל דרום וסובב אל צפון הזכיר בדרום
הולך ובצפון סובב וכבר הזכירו בספרי המחקר כי פעם
אחת שכח אחד מאנשי הדרום קערה של עץ מונחת
בשמש בתקופת תמוז ולערב מצאה נתכת ונמסת כדונג
הנמס בתוך אש ולכך נקרא הרוח ההוא נגב על שם היובש
והחמימות וזהו שכתוב כי ארץ חנגב נתתני וכתרגומין ארע
דרומא וימין על שם ימינו של אדם הפונה למזרח אז על
שם הפעולה הזאת שהשמש מזמן תמיד באותו רוח
מלשון וימן להם המלך חסד ואמת מן ינצרוהו. ומזה
נקרא מזון ישראל שבמדבר בלשון מן על שם ההזמנה
שבא להם מזומן בכל יום וכענין שכתוב ולקטו דבר יום
ביומו. וכן נקרא צפון על שם שהשמש צפון ומתעלם
שם ממה שהרוח ההוא אין בו ישוב. ודרשו רבותינו זל
רוח צפונית מסובבת שנאמר נושבי צפון על תוהו ואסתן
הוא לשון רזל עדיה בצד אסתן ותאסר ותרג קיץ וחרף קיטא
וסתוא וידוע כי החרף זמן הגשמים כי רוח צפון לח מאד
והגשמי באין משם ומטעם זה אמר הכתוב רוח צפון תחולל
גשם כי כשם שרוח דרום חם ויבש לתוקף חמימות השמש
המהלך שם תכין רוח צפון יתחיי לחות קר ולח כי השמש
צפון משם גם יתכן שיהיי אסתן לשון אסות לפי שרוב צפוני
יש בו רפואה. וכן דרשו רבותינו זל רוח צפונית מעלת
ארוכה היא ומטעם זה לא מלו ישראל במדבר לפי שלא
נשבה להן רוח צפונית ומה שלא נשבה אמרו בזה שני
טעמים בבכורות פרק הערל איבעיית אימא משום דנזופין
היו ואיבעיית אימא כי היכי דלא לבדור ענני כבוד ושמאל
על שם שמאלו של אדם הפונה למזרח או על שם פעלתו
שהשמש מתעלם משם ולכך נקר שמאל מלשון סום מלשון
דבר הסמוי מן העין כלומר כי העלים השמש משם. ואמרו
במדרש אדם הראשון ממזר למערב נוצ פניו למזרח אחוריו
למערב שנאמר אחור וקדם צרתני. צד שזהיה להזרח קבע
בו מאורות ונקרא פנים כנגד פני החמה צדו שזהיה למערב
נקרא אחור כנגד אחורי החמה שאין בה אורה צדו שהיה
לדרום שהחמה משתמשת בו תמיי נקרא ימין כך ימין
האדם משתמש בכל מלאכה צדו שהיה לצפון שאין החמה
משתמש בו כל עקר נקרא שמאל כך שמאל של אדם נטל
ממלאכה עד כאן. כי לא תיעבור את הירדן הזה אפילו
עצמותיך אין עוברין זהו שהזכיי משה בספרו הנה אנכי מת
בארץ הזאת איננו עובר את הירדן אף עצמותי אינן עוברין.
שאם לא היה יודע בכך דויד ראוי לו למשה לצוות
לאלעזר ויהושע שיכניסו עצמותיו לארץ או שישביע
לישראל בכללם כיום שעשה יוסף והנה יעקב החוט
המשולש באבות המיוחד זכות בזה שנקברו בארץ גופו ועצמותיו
ויוסף לא זכה בגופו אלא בעצמותיו ומשה הגדול מכלן לא
בגופו ולא בעצמותיו והיה רצון הקדוש ברוך הוא שלא יכנסו
עצמותיו לארץ להבדיל של ישראל שמתו במדבר ולא
נכנסו עצמותם לארץ ועוד לכבוד כל אותן שמתו בגלות
בחוצה לארץ והיית נפש ליי משומרים לבקר הגאלה לנאר
שיזכו הכל לתחיית המתים בזכותו ושיקומו עמו. ונשב

בניא כול בית פעור וכבר ישבנו בגיא הזה שהוא ראש
הפסגה שהזכיר ולפי שנצמדו שם לעבודה זרה לכך יזהירם
עתה על עבודה זרה בפרשה הסמוכה׳ ועתה ישראל
שמע על החקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם
למען תחיו למדנו מכאן שהלמוד אינו עקר רק עם
המעשה וכן דרשו רבותינו ז״ל לא המדרש הוא העקר אלא
המעשה׳ ולמדנו עוד שעם המעשה יחיה האדם לא זולתו׳
לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו
ממנו יזהיר שלא יתחכם האדם על המצות לומר אוסיף על
מה שצוה השם יתברך ויחשוב כי התוספ׳ הזה תהי׳ עבודה
לשם יתברך לכך אמר לא תוסיפו׳ כי התורה שלמה אינה
צריכ׳ תוספת ומגרע׳ וכל המוסיף בה גורע׳ ורבותינו זכרונם
לבריכה דרשו בתוספת זה כנון ד׳ טוטפו׳ שבתפילין שיאמר
אוסיף עליהן אחד ויהיו חמש וכן ד׳ מינין שבלולב שיוסיף
עליהם ויהיו חמשה וכן ברכת כהנים שהן שלשה ויוסיף
ויהיו ד׳ אבל מה שתקנו רבותינו ז״ל והגדרים והסייגים
שלהם אין זה נקרא תוספת כי לא באו אלא לשמור את
העקר כמו שעושים לכרם גדר סביב כדי שישתמר הכרם
ובענין שאמר לך לך אפרין נזירא סחור סחור לכרמא לא
יו י תקרב׳ אדרבה העובר על גדריהם ותקנותיהם עובר על לאו
יו ג דלא תסור מן הדבר׳ וכן צותה התור׳ ושמרתם את משמרתי
ואמרו ז״ל עשו משמרת למשמרתי׳ ראה למדתי
אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה׳ אלהי לא אמרתי דבר
מעצמי אבל ממנו הכל׳ ודרשו רבותינו ז״ל כאשר צוני ה׳
כנ כג אלקי׳ מה אני בחנם אף אתם וכן כתיב אמת קנה ואל תמכור׳
ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכ׳ ובינתכם לעיני העמים׳
למדך הכתוב כאן כי כל המצות תלויות במצות השמור
והעשיי׳ וכלן נלללות בהן כגון שתאמ׳ חכם׳ הרפוא׳ נכללה
טו כו בתורה בפסוק ויאמר אם שמוע תשמע בקול יי׳ אלהיך והיש׳
בעיניו תעשה והאזנת לכצותיו ושמרת כל חקיו כל המחלה
אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יי׳ רופאך
וכן כל שאר החכמות׳ ודרשו רז״ל לעיני העמים אי זו
היא חכמה שהיא לעיני העמי׳ זה היודע לחשב תקופות
ומזלות וכל היודע לחשב בהם ואינו מחשב עליו הכתוב
ה טז אומ׳ את פעל יי׳ לא יביט ומעשה ידיו לא ראו׳ את כל החקים
האלה היה לו לומר את כל המצות האלה כי אין האומות
כשבחים וכפארים לישר׳ בשביל החקים אבל ילעגו עליהם
אך הזכיר החקים להפליג ולומר כי מתוך שיראו האומות
שישראל מתעסקין במצות השכליות ובמשפטים ישרים
אשר השכל מעיד עליהם שהם משפטי׳ צדיקים מסודרים
בסד נכון ובהנהגה ישרה יתבאר להם מזה כי החקים שאין
בעמן נודע לא דבר רק הוא אבל יש בפנימיותם חכמ׳ גדולה
נסתרת אין הכל זוכין לה האומות בעצמם יפארו לישראל
בכל ותבענה תהלתם לאמר אף על החקים׳ רק עם חכם
ונבון׳ וטעם רק למעט שאר העמי׳ כי מי גוי גדול אשר לו
אלהים קרובים אליו׳ רמז לנו משה בכתוב הזה על מעלתן
של ישראל שהם מתפללים ונענים כי יכונו אל הכח העליון
להשפיע כחו במדות בכל מדה ומדה הצריכה להם ולכך הם
נענים בכל פעם ופעם והזכיר גוי גדול ולא אמר גוי קדוש
או גוי צדיק לפי שהגדולה היא החסד והחסד תחלת המדות
ובאור הכתוב כי מי גוי גדול אשר לו המדות קרובות אליו
כיי׳ אלקינו בכל קראנו אליו ולא אל המדות׳ ומזה יאכרו
רבותינו זכרונם לברכה עמוד מכסא דין ושב בכסא דין הכל כפי מה שצריך
נ יח המתפלל ועל המחת הזכיר הנביא עליון חשלו כי תרכב על

סוסיך מרכבותיך ישוע׳ ודרשו רבותינו ז״ל אין תרכב אפל
לסוס אלא הסוס אפל לרוכב והבן זה׳ ודע כי בפסוק זה
יוצא שם גדול שתי אותיות עם האחרונה וכן כלם על הסדר
הזה׳ ודרשו רז״ל אשר לו אלהים קרובים בכל מיני קריבות׳
ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים אחר שסמך
בפסוק של מעלה בשבח ישראל יספר עתיד בפסוק זה
בשבח התורה ואמר ככל התור׳ הזאת כלומר שנתנה מתוך
אותן המדו׳ שהזכיר רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן
תשכח את הדברים׳ פרש״י ז״ל אימתי תחשבו חכמים
ונבונים כשלא תשכחום ותעשום על אמתתם שאם תעותע
אותן מתוך שכחה תחשבו שוטים ע״כ׳ נראה מתוך לשונך
שדעתו בלשון רק שהוא חוזר למעלה יאמר אימתי יאמרו
האומות עליהם רק עם חכם ונבון כשלא תשכחום שאם לא
כן לא הית צריך להזכיר לשון רק אלא שיתחיל הפסוק
השמר לך׳ ויתכן לפרש בלשון רק כי יאמר המעוט הזה
שהאומות ממעטין ומחסרים ממעלתכם אין זה אלא בשכת
התורה שקבלתם בהר סיני וכיון שכן הוא השמר לך ושמור
נפשך מאד פן תשכח מעמד הר סיני ולשון הדברים אשר
ראו עיניך כלשון האמור בסיני וכל העם רואים את הקולות משוה כ כה
וארת הלפידים׳ שאם ישכח ויסיח ענין המעמד תנכבד
והנפלא הזאת מלבו יבא לכפור בעקר וזה אבדן הנוף
והנפש וזהו לשון השמר לך ושמור נפשך מאד ודרשו
רבותינו ז״ל השמר לך פן תשכח אזהרה שלא ישתדל
האדם בדברים שיהיו סבה להשכיח ממנו התורה ושלא
יסירם מלבו והוא שאמרו במסכת אבות כל השוכח דבר
ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו שנאמר
השמר לך ושמ׳ נפשך מאד יכול אפילו תקפה עליו משנתו
תל׳ ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך הא אינו מתחייב עד
שיסרם מלבו׳ ועוד דרשו במקום אחר כל השוכח דבר
אחד מתלמודו עובר בנ׳ לאוין שנאמר השמר לך ושמור
נפשך מאד פן תשכח וכל מקום שנאמר השמר פן ואל
אינו אלא לא תעשה ואותי צוה ה׳ ללמד אתכ׳ חקים ומשפטים׳
אלו שאר מצות התורה שנצטוה בהם בסיני מלבד עשרת
הדברות שבלוחות׳ ודרשו רז״ל ואותי צוה ה׳ זו תורה שבעל
פה׳ לעשותכם בארץ לא שאינן חובת הגוף בכל מקום אלא
ללמד שעקר עשית המצות בארץ כי הם משפט אלהי הארץ
ושמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראיתם כל תמונה יאמר
אחר שאתם יודעים בברור שלא ראיתם שום תמונה מעתה
יש לכם להזה׳ שלא תעשו שום תמונה שום פסל שהוא דבר
הנפסל ולא תמונת כל סמל כי יש מן האומות שהם עובדי׳
ומשתחוים לאיזו כהמה וחיה שהוא פוגע ראשונה בתחלת
היום וחכמי המחקר כתבו בספריהם כי מזל עקרב מוריד
כחו עליה לנשוך ולהזיק׳ פן תשא עיניך השמימה יש
חלוק בין מלת השמימה ומלת השמים כמו שמצינו חלוק
בין מצרים ומצרימה כי מצרימה הוא שם המדינה עצמה
ומצרים היא כל ארץ מצרים וחעד על זה וירד׳ אבותינו כמ
מצרימה׳ ונשב במצרים׳ וכן נכאן במלת השמימה כי
כאשר יזכירו הכתובים מלת השמי׳ בענין ההסתכלו׳ הכונת
בו בכל מקום שהוא נראה מן השמים וכל הצבאים שוין בזה
והוא שהזכיר כאן תחת כל השמים כלומר בכל מקו׳ שהם׳
אבל כשיזכיר הכתוב השמימה יכוין אל המקומו׳ המנודעים
מדרך החכמה ששם עקר קביעות הכוכבים ומתוך ידיעת
כחם העצום ומשטרם בארץ יבא האדם לשעות אחריות ועל
כן יאמר פן תשא עיניך השמימה וראית בענין הלב כי אין
הענין הזה נראה ומוחשי לעין רק נודע ונראה ללב מדרך
החכמה

לפני כוכ ה החכמה ולכך כתוב באברהם הבט נא השמימה וספור הכוכבים. שהעלהו למקום עליון למעלה מן הגלגלים ואמר לו הבט למטה השמימה במקום ששם הכוכבים נקבצים אם תוכל לספור אותם. וראית את השמש וארח הירח שני המאורות הגדולים ואת הכוכבים אלו שבעה כוכבי לכת מעוט כוכבים שנים ועם ההא הרי שבעה צבא השמים אלו שנים עשר מזלות כל לרבות מלאכי השרת ואמר ונדחת כי כל הטועה אחריהם הוא נדחה כאדם שמדיחין אותו ונופל ומת. אשר חלק יי אלהיך אותם לכל העמים תחת כל השמים. על דרך הששש אשר חלק נתנם לחלקם ואין להבין לשון חלק כמו גזר שאם כן היה זה פתח לאומות העולם לומר כי הם מוכרחים לעבוד עבודה זרה ומפני שהי מלה אפשר לטעות בזה על כן הוצרכו שבעים זקנים לשנות ולהוסיף לתלמי המלך אשר חלק לתאיר להם ולפיכך פירש מלשון חלק כלומר שנתן המאורות והמזלות לחלקם אם ירצו שיעבדו אותם או יעבדו השם יתברך אבל לא הכריחם בכך וכבר נתבאר זה בפרשת בראשית. ועל דרך המדרש אשר חלק מלשון חלקות מלמד שהחליקן גדברים כדי לטרדן מן העולם שכן דרשו רבותינו זכרונם לברכה משגיא לגוים ויאבדם אתקרי משגיא אלא משגיא מטעה אותם כדי לאבדם. וכן אמרו במסכת עז פרק רבי ישמעאל אמר ליה רבה בר יצחק לרב יהודה הא איכא עבודה זרה באתרין דכי מצטריך עלך למטרא מתחזי להו בחלמא קטולו גברא ויתי מטרא אמר ליה השתא איכו שכבי לא אמרי לכו דא מלתא כלומר אלו הייתי מת הייתם מפסידים באור דבר זה הכי אמר רב מאי דכתי אשר חלק יי אלהיך וגומ מלמד שהחליקן בדברים כדי לטרדן מן העולם והיינו דריש לקיש דאמר ריש לקיש אם ללצי הוא יליץ. בא ליטהר מסייעין אותו בא לישמא פותחין לו ויש לך להתבונן שלא אמר פותחין כמו שאמר אצל הטובה מסייעין אלא פותחין לן כלומר אם רצונו להטמא ולהאמין באמונה רעה ימצא הפתחים פתוחים. ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך ה אלהיך על דרך הפשט תמונת כל דבר אשר צוך יי אלהיך שלא לעשותו או יזהיר על מעשה הכרובים שהם דבר הנפסל שלא יעשה אותם בארץ כי אם במקדש וזהו אשר צוך יי לעשותם במקדש. ועד הקבלת אשר צוך יי אלהיך הוא כבוד יי האש האוכלת בראש ההר שחטא בו משה והמרהו בענין הצור ועל כן הזכיר בכאן ויי התאנף בי לבלתי עברי ממאמר הכתוב השמרו לכן פן תשכחו את ברית יי אלהיכם. כאש האוכלת בראש ההר. ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך יי אלהיך ויבא הכתו כפשוטו ומשמעו. כי יי אלהיך אש אוכלה הוא מדת הדין הוא. וכבר ראית זה בסיני כאש אוכלת בראש ההר ואם תעשו כן הרי הוא אל קנא מקנא בעובדי עבודה זרה. ומה שהוסיף מלת הוא בעבור כי הוא שמו של הקדוש ברוך הוא כענין שכתוב ועבר הלוי הוא וכתוב הוא עשנו ולא אנחנו ואב לכלן אני יי הוא שמי ועל כן הוצר להוסיף הוא כלום שמו לא עצמו שהרי בעצמו אמר הכתו כי לא יראני האדם וחי כי שם הדבר אינו עצמו ממש והדבר כפשוטו כי רוצה לומר אש אכלה באש ועובדי האש המביאי ראי מן הכתוב הזה שהבור אש הנה אלהיהו מכחישין שאמר לא באש יי גם בכאן תשובתן בצדן שהוסיף ואמ אל קנא יבאר כי מה שאמ אש אכלה. אינו אלא משל והמשל אינו אלא לענין הקנאה. כי תוליד בנים ובני בנים נסמכה פרש זו לענין עז שעתידין ישר

שיעבדו עז בארץ ושיגלו ממנה בעון זה. ולכך אמר כי תוליד ולא אמר אם תוליד לפי שהוא משמש לשעה שהוא כוכחן עכשו והוא מתנבא במה שארע להם לדורות. ונושנתם בארץ דרשו רבותינו זכרונם לברכה רמז להם שיגלו לסוף תתנב שנה כמנין ונושנתם שהרי כתיב ויהי בשמוני שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים ובין הבית ליי. ועמד הבית ת שנה טול מהם ארבעים שנה שבמדבר נשארו תתן והקדים שתי שנים להגלותן כדי שלא יתקיים בהם כי אבד תאבדון וזהו שכתוב וישקד יי על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק יי אלהינו צדקה עשה לנו שמהר הפורענות לבא ב שנים קודם זמנה. העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ כיון הכתוב הזה בעדו השמים והארץ על המלאכים ועל בני אדם או הכונה על המטולום אם יקיימו התורה ימטירו ואם לאו לא ימטירו וכענין שכתוב ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה. והחכם רבי אברהם זל פירש בזה כי הזמין עדים שיראום תמיד הם ובניהם דור אחר דור כי הם העומדים נצחיים וכן שמעון הרים את ריב יי וכן הנה האבן הזא תהיה בנו לעדה. ועבדתם שם אלהים אחרים לא שיתנבא שעתידין ישראל שיעבדו עבודה זרה בהיותם בגלות בארץ אויביהם חו אלא יאמר מאחר שאתם גולין ואתם עובדים לעבודה זרה כאלו אתם עובדים אלהים אחרים. אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחון. הזכיר בכתוב הזה ד חושין והה שהוא חוש המשוש לא הוצרך להזכירו כי הוא בכלל לא יאכלון שהוא חוש הטעם ודי שיזכיר אחד מן החושים הגופניים שהם שנים כי השלשה הם רוחניים והם חוש הראות וחוש השמע וחוש הריח ולכך מצאנום בהקדוש ברוך הוא וירא יי וישמע יי ויריח יי. וכן תמצא בדוד שהוצרך לומר ידיהם ולא ימישון. מפני שלא הזכיר לא יאכלון כי די באחד מן הגופניים מכאן יש ללמוד מעלת הה חושים שבאדם שהם עקר פעלותיו במעשה המצות וכן במעש העברות כי בהם יזכה ובהם יענש כי כפי מה שירצה להשתמש בהם והיו ה כנגד ה חומשי תורה וכנגד ה אורי שבבראשית וכנגד ה שפות שיש לנפש והנה הם שלכות הגוף שהוא היכל הנפש והנפש מראה פעלותיה על ידה. ולכן יגנה הכתוב העבודה זרה בחסרון החושים להורו על מעלתה כי כיון שהיא חסרה ממעלת החושי ומשלמותם מה כחה וגבורתה להושיע ואיך יאמרו לאלהיה בעת צרתם קומה והושיענו כי מנפלאו חכם היצר באדם היו ה חושי הללו באדם נטועים בה אבריה שהם כלים ושערים לנפש השכלית ואמרו חכמי המחקר כי נתיסדו באדם בחכמת ובהשגחה עליונה ובסדור נפלאי כי חוש המשוש מתפשט בכל הגוף וחוש הריח מתפשט חוץ לגוף וחוש השמע מתפשט יותר מן הריח כפי מה שיצטרך לו האדם יותר וחוש הראות מתפשט יותר מן השמע כי האדם יצטרך לו יותר והנה זה ענין גדול לכל מסתכל בו יורה על שלמות האדם בה חושים כי מעשה אלהים המה ומצאתי היה ראוי לומר ומצאתם בלשון רבים. אבל אלו אמר כן היה נראה כי הרבים נדרשים להקדוש ברוך הוא מתוך גלותם יהידה נדרש להם ולא כן ביחיד לפי שזכות הרבים גדול. כי כמו שאבר אין הקדוש ברוך הוא מואס תפלתן של רבי שנ אל כביר ולא ימאס. עכ אמר ומצאת ללמדך כי גם ליחיד ידרש כשידרשנו בכל לבבו ובכל נפשו ולא יהידה ענינו נגזר אחר הרבים להיותו נצפה בכללן. כי שאל נא לימים ראשונים יאמר אין ראוי שיהיה הקדוש ברוך הוא מתיר

לכם עון עבודה זרה כי אם שיענש אתכם עליה מפני
שאין אומה ולשון חייבין להקבה כמו שאתם חייבין לו ׳
ואם ונשאל על ימים ראשונים תבצא שלא קרב הקדוש
בה שום אום מולתכם ׳ השמע עם קול אלהים וגומר ומדר׳
השכל כל נברא חייב לעבוד בוראו ולשבח אותו אבל לא
יו כ כישראל הוא שאמרו ז״ל הללו את יי׳ כל גוים שבחוהו
כל האמים וכל שבן אנו שגבר עלינו חסדו וכן מצינו
שהאוכות אינם ראוים להזכיר ה׳ המיוחד ולא לברך אותו
כא כי אם ישראל והוא שכתוב תהלת יי׳ ידבר פי ויברך כל
בשר שם קדשו ׳ ואנו שיש לנו ידיעה בשבו המיוחד גברך
יה כלומר ה׳ הנסתר והמיוחד ומה שלא הזכירו שלם הכונה
בו שאנחנו נבראותו בעולם הזה ובעולם חבא שנבראו ביוד
הא׳ ועכ אמר מעתה ועד עולם׳ למן היום אשר ברא אלהים
אדם על הארץ ׳ נעל דלת השאלה שאין לך רשות לשאול
מימים ראשונים אשר היו לפניך כי אם מבריאת העולם
ואילך לא קודם לכן כי זה מן החקירה הנמנע שאסור
לשאול ולדבר עליו כענין שאמרו מה למעלה מה למטה מה
כב כג לפנים מה לאחור וכן דרשו בסכת חגיגה הואת ידעת
מני עד מני שים אדם עלי ארץ ׳ התורה היתה מקודם
שנברא העולם אבל אתה אין לך רשות לדרוש אלא מני
שים אדם עלי ארץ ׳ הנשמע כמוהו ׳ דבק עם השמע עם
כלומר הנשמע כמוהו ששמע עם כאשר שמעת אתה ויחי
כלומר שיחיה כי לא יגיע לשמוע עד שתפרד נפשו מעליו
או יש לומ׳ ויחו שיחיה אחר המיתה כמו שעשית אתה וזה
ירמוז למה שדרשו רבותינו ז״ל בדבור ראשון פרחה נשמתן
כד כה שנאמר נפשי יצאה בדברו ׳ והוריד הקדוש ברוך הוא על
מן השמים והחיה אותם וכן אמרו ישראל אם יוספים אנחנו
לשמוע את קול ה׳ אלהינו עוד ומתנו כלומר ומתנו ודאי
כמו בפעם ראשון מכאן שהיה תחית המתים במעמד הר
סיני וכמו כן עמד בו השמש כמו שעמד ליהושע ׳ וכן
נתבאר במדרש אלה הדברים רבה וכבר הזכרתי זה בסדר
וישמע יתרו ׳ או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב
גוי במסות הם נסיונות כמו שהיה משה אומר לפרעה
כו כז כח התפאר עלי באותות סימנים במט כענין מזה בידך ומפתי׳
כט ל לא עשרה מכות ׳ ובמלחמה על הים שנאמר כי יי׳ נלחם
לא לכה או על מכת בכורות ועל השפטים שעשה באלהי
מצרי ׳ וביד חזק שיצאו ביד רמה ובזרוע נטויה בעמוד אש
וענן ובמוראים גדולי קריעת ים סוף לישר בטביע המצריים
בו ׳ במצרים לעיניך ומה שהזכיר לעיניך דרך הכתוב לומר
כן לפעמים שידב בלשון רבי ויחזור מיד ללשון יחי וכמוהו
לג לד ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה ׳ אבל נראה לי כי
אולי הזכיר לעיניך כדי שיתחיל הכתוב באלף ויסיים
בכף שההוא מספר שם אהיה כי בזה השם נשתלח משה
לישראל מדת הדין אשר במדת רחמים זרוע נטויה
במוראים גדולים ׳ ותכלית הוצאה זו לצורך התורה ולכך
סמך לו אתה הראת לדעת וגומר ׳ מן השמים השמיעך את
קולו ותמצא בפסוק זה כב אותיות האלפא ביתא וכן תמצ׳
בעשרת הדברות כל אותיות האלפא ביתא ומתחיל באלף
אנכי וסיים בכף לרעך ׳ אתה הראית לדעת יאמר אתה
הראית אותות ומופתים שעשוכם תוכל לדעת כי ה׳ הוא
האלהים אין עוד מלבדו וכן בסמוך והשבות אל לבבך ופקת
עיני שכלך בזה כי לא תמצא בכל התורה כלה שיאמר
בשום מקום האלהים הוא ה׳ אלא ה׳ הוא האלהים וכן בענין
לו יח מ אליהו ויפלו על פניהם ויאמרו יי׳ הוא האלהים כי יש נסים
מפורסמים ויש נסים נסתרים ובכלל המפורסמים הנסתרים

והמשכיל יבין מן השמים השמיעך את קולו ׳ באור חכתו
מן השמים יצא קולו להשמיע לכם אבל לא שמעתם דניו
עד שהיה בתוך האש והוא ודבריו שמע מתוך האש שאם לא
כן איך יאמר עתה כי מן השמים שמעו ואחר כך אמר כי
מתוך האש שעל ההר שמעו ׳ ותחת כי אהב את אבותיך
רוצה לומר השמיעך את קולו לאהבת האבות ׳ ויבחר
בזרעו יחזור ליעקב השלישי באבות ולכך לא אמר בזרעם
כי יכנסו בכלל עשו וישמעאל ויתר העמים ׳ ולכך אמר
בסדר והיה עקב רק באבותיך השק ה׳ לאהבה אותם ויבחר
בזרעו אחריו בכם מפני שאמר בזרעו הוצרך לומר בבנ
להוציא עשו וישמעאל ׳ והיה אפשר לומר ובעבור כי
אהב או למען ׳ אבל אמר ותחת כלשון ותחת רגליו ׳ והם שמות כה ט
שנים בתורה לא יותר וירמז לזה שורשו האבות הן הן
המרכבה ׳ ויוציאך בפניו ׳ על דרך הפשט בעצמו מלשון
ופניך הולכים בקרב ׳ ועל דרך המדרש בפניו בכעסו מלשון מ״ב כ יו י
פני ילכו ׳ ופניה לא היו לה עוד ׳ והענין בכעס שכעס על שמות לג
המצריים ׳ על דרך הקבלה ויוציאך בפניו זה מלאך הפנים
שנאמר ומלאך פניו הושיעם ׳ בכחו הגדול שבקרבו והבן ישעיה סג
זה ׳ ועוד יכלול הכתוב זכות האבות שבזכות יצאו מסצרי׳
בפניו זה יעקב שכן כתוב מבקשי פניך יעקב סלה ׳ בכחו תהלים כד ו
זה יצחק ׳ הגדול זה אברהם והתחיל מיעקב למעלתו כי הוא
החוט המשולש בזכות האבות וכן הקו האמצעי עקר וכן
במקום אחר יתחיל מיעקב בפסוק וזכרתי את בריתי יעקב ׳ ויקר כו
והשבות אל לבבך ׳ זו כיצות עשה מן התורה בידיעת השם
יתברך שנצטונו לדעת אותו ולחקור על אחדותו ושלא
נסמוך על הקבלה בלבד ׳ והידיעה הזו היא מתוך פעולותיו
ומעשיו הנוראים ונבראיו העליונים והשפלים ׳ והנה ידיעה
זו היא האפשרית אבל הידיע מצד מהותו ועצמותו נמנעת
ואי אפשר לעמוד עליה ועליה נאמר כבוד אלהים הסתר מצלי כה
דבר ׳ ומפי שאין ענין האלהות שישיגנו האדם בשכלו
בתחלת מחשבתו לכך הזכיר בו לשון והשבות אל לבבך
כאדם שמתבונן בדבו ויצטרך לחזור ולהתבונ כענין שמצינו
בליהו לא ברוח ה׳ ואח׳ הרוח רעש לא ברעש ה׳ ואח׳ הרעש מלכים ט יו
אש לא באש ה׳ ואחר האש קול דממה דקה ׳ ענין הכתוב
כי כשיחשוב עליו האדם מהו אם הוא רוח או דעש או אש
יחזור ויסתור בנין מחשבתו בכל מה שיחשוב עליו ואחר
המחשבות כלם לא ימצא כי אם העלמה ובלימה חהו
ואחר האש קול דממה דקה כענין שנזכר בספר יצירה
בלום פיך מלדבר ולבך מלהרהר ואמר לבבך ולא אמר
לבך כי שתי יצרות יש באדם יצר טוב ויצר רע ובא ללמד
שאם יטענו יצרו לנטות מדרך האמונה חס ושלום ולהאמין
שתי רשויות אז ישיב אל לבו כי הוא אחד בשמים ובארץ
ולכך סיים אין עוד וענין השבת הלב הוא הדבר שצריך עיון
גדול ודעת יתרה ממה שאמר הנביא עליו השלום ולא ישיב ישעי׳ מד יח
אל לבו לא דעת ולא תבונה לאמר ׳ והענין הזה הוא
שיחשב בלבו כי ה׳ הוא האלהים מנהיג העולם בשמים אלו
הגלגלים ממעל אלו המלאכים ועל הארץ העולם השפל
מתחת אלו מעמקי תהומות וכל זה נכלל בלשון הכתוב
שאמר שלמה עליו השלום שמים לרום וארץ לעמק ואמר מלכים כה ט
אין עוד בכל העולמות כלן ׳ אז יבדיל משה שלש ערים
בעבר הירדן יגיד לך הכתוב כי משה כשהבדיל ערי מקלט
האלה בארץ בני גד ובני ראובן אמר לישראל דברי הברית
שיזכור בסמוך ואף על פי שידע משה שלא יהיו ערים אלו
קולטות עד שיבדלו שלש בארץ כנען מכל מקום רצה
להשתדל אפי בחצי סצו כדי להוסיף אות על שאר מצות
וצדקותיו

וצדקותיו אשר עשה ומכאן נלמוד שהעורו גדול בקיום
המצות וכאן נוכל להתבונן במעלת המצו ובכחם ובשכרם
העצום כאשר יעשה אותן האדם על השלמות ואפשר
שנאמר כי לזה רמזו רזל בכדרש שאמרו פסל לך הפסולת
שלך משם נתעשר משה באו לומר כי מן המצות שהן
קלות בעיני האדם משם נתעש משה כלום שעלה להשגה
נחלה כי הוא העושר האמתי זאין צרי לומר באותן המצות
שהן עקר התורה ויסוד האמונה מזרח שמש דרשו רזל כל
מי שהורג נפש גולה למזרחה של שמש שכן אדם הראשון
גרם מיתה לכל תולדותיו מה כתיב ביה וישכן מקדם לגן
עדן וגומ וכן קין שהרג להבל גלה למזרחה של שמש
שנאמר וישב בארץ נד קדמת עדן ' את בצר בסדבר וכתיב שמי ל יו
בתריה ואת התור ודרשו רבותינו זכרונם לברכה במסכת
סכו ואלו הן הגולין מכאן שדברי תורה הן מקלט ואפילו
ממלאך המות כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגריס בבי רב
ולא הוה יכיל מלאך המות למקרב גביה דלא הוה שתיק
פומיה מגרסיה סליק אארעא דבי רב פקע ארעא ושתיק
ויכל ליה ושם עוד אמר ריש לקיש שלש טעיות עתיד
לטעות דכתיב מי זה בא מאדום חמוץ שרה עיס פנ 6
בגדי מבצרה טעה שאינה קולטת אלא בצר במדבר והוא
גולה לבצרה טעה שאינה קולטת אלא שוגג והוא מזיד
טעה שאינה קולטת אלא אדם והוא מלאך בארץ המישור
לראובני בחלקו של ראובן מד טעם לפי שראובן פתח
בהצלת נפשו תחלה שנא וישמע ראובן ויצילהו מידו וכתי שמי ל כ
ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם לכך מפרישין ערי מקלט סם
בחלקו של ראובן וזהו שכתו אדם עשוק בדם נפש עד בור שלי כם יו
ינוס אל יתמכו בו עד בור עד תחוכו של ראובן שכתוב בו
וישב ראובן אל הבור והאת התור אשר שם משה הם הדברו ' ל כם
שזכיר בסמו אחר פרשה זו ובמדרש וזא התורה מוסף על
ערי מקלט מה ערי מקלט מצילות מן המיתה אף התורה
כן ' ולא עוד אלא שהיא מצלת יותר מערי מקלט שערי
מקלט אינן קולטות אלא שוגגין והתורה בין שוגגין בין
מזידין אמרו ישראל למשה אם בטלו ערי מקלט להיכן אנו
ברחין אמר להן יהתורה שנאמר וזאת התורה ההד עץ שלי ג יו
חיים היא למחזיקים בה ויקרא משה אל כל ישראל ' הם
הבנים שקראן משה עכשו להשמיעם עשר הדברו שקבלו
האבות ושמעו אותם מפי הגבור ואמר להן לא את אבותינו
כרת ה את הברית הזאת כלומר לא את אבותינו בלבד
שקבלו ושמעו כי אתנו אנחנו אלה פה היום כלנו עמנו
כרת הברית הזאת ועוד שיש מהם שהם חיים ועל זה אמר
פנים בפנים דבר ה עמכם עס החיים שנשארו ממתן תורה
ידבר ולהם אמר אנכי עומד בין ה וביניכ ' פנים בפנים דבר
ה עמכם על דרך הפשט בלא אמצעי וכעניין שכתוב כאשר שלי ג 6
ידבר איש אל רעהו שאין אמצעי ביניהם ' ועל דרך המדרש
פנים בפנים ' נדמיונות הרבה נדמה הקדוש ברוך הוא
לישראל לזה נראה עומד ולזה יושב ולזה בחור ולזה זקן
שנאמר וביד הנביאי אדמה על ים סוף כבחור ערוך מלחמ שמא יב ,
שנאמר ה איש מלחמות על הר סיני כזקן יושב בישיבה שמות כג ג
שאין תורה אלא מפי זקן שנאמר מזקנים אתבונן ' יום קיס ק
ועל דרך הקבלה פנים בפנים כבר בארתיו בסדר כי תשא '
אנכי עומד בין ה וביניכם ' פירש החכם רבי אברהם זל אחר
מעמד הר סיני והנכון מה שכתב הרמבן זל שהו מדבר
בשעת מתן תורה כי משה היה מדבר ומתרגם לישראל מה
שהאלהים יענינו בקול ולפי שכל ישראל שמעו שתי דברות
דאשונות והבינו אותם מפי הגבורה ושאר הדברו שמעום
מפי הגבורה אבל לא הבינו אות מפיו ולכך הוצרך משה
לתרגם ולפרש לישראל כדי שיבינו וזהו שאם אנכי עומד
בין ה וביניכם להניד לכם את דבר ה כלומר מה שלא
היתם מבינים מפי הקדוש ברוך הוא כי יראתם מפני שמות כ כד
האש ולא עליתם בהר כמוני שנאמר ומשה נגש אל הערפל
לאמר כשהיה אומר לכם עשרת הדברות ' שמור את יום
השבת לקדשו בדברות ראשונות אמ זכור וכאן שמו והענין
כדי לחייב את הנשים בקדוש והבדלה אף על פי שהן מצות
שהזמן גרמא שהנשי פטורו מהן והוקשה זכיר קדוש שבת
לשמירתו ממלאכה שהכל מוזהרין בה אנשים ונשים
ולפיכך אמרו כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והני נשי
הואיל ואתנהי בשמירה אתנהי בזכירה בין בכניסתו בין
ביציאתו ודרשו רבותינו זכרונם לברכה זכור ושמור בדבור
אחד נאמרו ' ועל דרך הקבלה בדבור אחד נאמרו כי הוא
האדון שבו הרחמי והשתכל כי בדין הוא שיזכי בתורה זבור
ובמשנ תורה שמור כי כן תמצא שיזכיר תמיד בתור השם
המיוחד ובמשנה תורה יזכיר לעולם ה אלהיך ה אלהיכם
כלשון עשרת הדברות אנכי ה אלהיך והוא שבראי
שמים וארץ וכן תמצא בבריאת עולם בהבראם בה בראם
והתורה נתנה בחמשה קולות וכן העולם נברא בששה ימי
והתורה נתנה בששה בסיון ובריאת העולם תמצא במעשה
בראשית לב פעמים אלהים והתורה תתחיל בב ותסיים
בלמד וכל זה להתבונן כי מי שברא העולם נתן לנו את
התורה והבן זה כאשר צוך ה אלהיך במעמד הר סיני והוא
שכתוב שם וידבר אלהים למען ינוח עבדך ואמתך כמוך
נתן טעם למה שצוה לא תעשה כל מלאכה על ידי עבדיך
כדי שינוח העב והאמה כמוך לא שתנתן מצות השבת כדי
שינוח העב והאמה יזכר כי עבד היית במצרי במוהו ויוציא
ה אלהיך בנסים מפורסמים המורים על חדוש העולם על
כן על הוראת החדוש צוך לעשות את יום השבת ' כבד
את אביך הוסיף בכאן ולמען ייטב לך לומר שיהיו חיין
טובים והוא שכר המצוה בפירותיה בעולם הזה והתוספת
הזה באות תית כבר בארתיו בסדר וישמע יתרו וקשר הוין
בדברות הלוח השני על דרך הפשט מפני שהוא ספור
דברים של משה ממה שארע כבר ועל כן באו הוין בספור
דברי כמנהג בני האדם בשלישי המדבר ועל דרך הקבלה
תוספת הוין לרמז כי שמור שהו ההא הו בכלל הואו וכי
אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי ולא הזכיר ולא הרצח כי
ענין דין הוא והואו הוא רחמים ולפי שהזכיר לא תרצח
הוצרך להוסיף ולא תתאוה כדי להשלים ה לאוין בוין כנגד
דא אחרונה הכוללת אות הואו והתבונן כי קול גדול
ולא יסף הוא הואו כי מלת קול סמוכה לגדול קול דברים
אתם שומעים הוא הת ועניו ולא יסף שלא יסף על הקול
ששמעתם שישמיעהו לכם מעולם ולמדך בזה שלא
השיגוהו הקהל מעולם אך השיגו בלבד וזהו שאמר
ותמונה אינכם רואים כלומר ותמונה שכתוב בו במשה
ותמונת יי יביט אינכם רואים כלומר משיגים זולתי קול במדבר יג ח
זה כלומר קול דברים זה ' ולא תתאוה בית רעך
ובעשרת הדברות הראשונות כתיב לא תחמד בית רעך
כלומר לא תחמד בדמים ולא תתאוה בלא דמים כלומר
שלא יתאוה ויחשוב זה בלבו שהמחשבה הזו תביאנו
שיקחנו בדמים ונמצא עובר על לא תחמד ' קול גדול
ולא יסף כלומר ולא פסק וכן תרגם אונקלוס עליו השלום
ותמצ נכאן שבע קולות האח קול גדול השני ויהי בשמעכ
את הקול הג ואת קולו שמענו חרביעי אם יוספי אנחנו

לשמוע את קול ה׳ אלהינו החי׳ שי׳ כל בשר אשר
שמע קול השטי וישמע ה׳ את קול השביעי שמעתי את
קול דברי העם והוא שדרשו רבותינו זכרונם לברכה בשבעה
קולות נתנה תורה ונזכרו כאן כנגד כולן שבעה קולות בדברות
ראשונות וכבר הזכרתים שם׳ הן הראנו ה׳ אלהינו את
כבודו מראה האש ואת גדלו גדולתו אלו קולות וברקים
קול שופר ואת קולו שמענו אלו עשרת הדברות׳ כי מי כל
בשר אשר שמע קול אלהים חיים שהוא מקור החיים ולכך
הוסיף לשון חיים שאם לא כן היתי סבין אלהים מלאכים
והחכם רבי אברהם כתב הוסיף חיים להפריד בין ה׳ ובין
יד הצבא׳ ואת תדבר אלינו כמו ואם ככה את עושה לי׳
ועל דרך הקבלה ואת תדבר אלינו סדרת הדין תדבר אלינו
את כל אשר ידבר ה׳ אלהינו אליך כי המדבר הוא השם
המיוחד׳ ושמענו ועשינו כלומר ושמענו מפיך ועשינו׳
מי יתן לבבם זה להם ליראה אותי על דרך השטי הזכיר
לשון מי יתן מפני שכבר מסר הקדוש ברוך הוא הרשות
והבחירה ביד האדם לעשות כל מה שירצה טוב או רע וכן
דרשו רבותינו ז״ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים׳ ועל
נג ו דרך המדרש מי יתן והיה לבבם זה ושה מי יתן מציון ישוע׳
ישראל שני פעמים אמר דוד עליו השלום פסוק זה בספר
תלים מה טעם לא הרב אמר מי יתן והיה לבבם זה התלמיד
יט כח אמר ומי יתן כל עם יי נביאים בעולם הזה לא נתקיימו לא
דברי הרב ולא דברי התלמיד אבל לעתיד לבא שניהם׳
נ כח מתקיימין דברי הרב מניין ונתתי לכם לב בשר דברי התלמי׳
ג ו מניין אשפוך את רוחי על כל בשר׳ ועל דרך הקבלה מי יתן
והיה לבבם יאמר השם המיוחד מי יתן ויעלה במחשבה
הטהור שייראו אותי כל הימי׳ ולמדך בזה שאין היראה בידו
וזהו באור הכל בידי שמים כלומר בידי המדה הנקראת
שמים חוץ מיראת שמים אך היא למעלה ממנה ומה
שאמרו רבותינו ז״ל היה להם לומר אתה תן באורו שיתפלל
למעלה מזה וזהו שאמרו חכמי האמת ז״ל במסכת תעני׳
בענין ר׳ אלעזר סדרת דהוה דחיקא ליה מלתא אמר ליה
קודשא בריך הוא ניחא לך דאחריבה לעלמא אפשר
דנפלת בשעתא דמזוני׳ מצורף לזה דרשו בשראה משה
לרבי עקיבא שהיו מוכרין את בשרו במקולין אמר לפניו
רבונו של עולם זו תורה וזו שכרה אמר לו שתוק שכך עלה
במחשבה ובאור זה כי כן חייבה החכמה במכירת יוסף׳
מצורף לזה תמצ בבראשי׳ רבה בתחלתו בפסוקי ואהיה אצלו
אמון התור׳ אמר׳ אני הייתי אומנותו של הקדוש ברוך הוא
בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין אינו בונה
מדעת עצמו אלא מדעת האומן והאומן אינו בונה מדעת
עצמו אלא דפתריות ופנקסאות יש לו לידע היאך הוא
עושה חדרים והיאך הוא עושה פשפשין והיאך הוא עושה
עליות כך הקבה היה מביט בתור׳ ובונה העולם ע״כ ובאור זה
כי המשיל השכינה למלך בשר ודם ושמו הגדול לאומן
הפועל ועוש׳ המלאכות והחכם׳ לדפתריות ופנקסאות והם
יי נג כח ספרים שבהם אותיו׳ מחוקקות ולכך משה שכתוב בו וירא
ראשי׳ לו נקר׳ מחוקק כן בלשון הגמר׳ דפתר׳ דמליח וקמית
ולא עפיץ ועוד בענין פרעה הוציא פרעה דפתרא של אוהות
התחיל לקרות אלהי מואב אלהי עמון אלהי צידון כל זה
מבואר כי המלך יצטרך לאומן והאומן יצטרך אל החכם׳ כי
אין האומן פועל אלא כפי מה שיצייר שכלו ואם כן החכמה
כח כח ראשית הכל ובה נגמר הכל׳ וזהו סוד הכתוב יראת אדני
היא חכם באורו כי החכם׳ והיא המחשב׳ הטהור׳ היא יראת
יי ג יח אדון העולם יתברך וזהו סוד הכתוב לכן יחכה יי׳ לחננכם

ולכן ירום לרחמכם ויש לך להתעורר בלשון יחכה ובלשון
תנ׳ קמנ ו ירום וזהו סוד הכתוב האומר באמונתך ענני בצדקתך
מנקוק ב והאמונ׳ בכאן היא החכמ׳ מן הכתוב שאמר ונדיק באמונתו
ממלי יו יחיה וכתיב והחכמה תחיה בעליה׳ וקבלת החכ׳ ר׳ יצחק בן
הרב ז״ל כי דרך שבועה הזכיר דוד המלך עליו השלו׳ פסוק
תנ׳ פט נח זה׳ וכן הוא אומ׳ נשבעת לדוד באמונתך׳ ויש לך להשכיל
בלשון הכתוב בכאן ואת׳ פה עמד עמדי ואדברה אליך את
כל המצות והחקי׳ והמשפטים׳ הזכי׳ לשון דבור היא תורה
שבכתב שהי׳ נבואתו של משה וזהו שהזכיר אליך ובהשנת
ישראל הזכיר ה׳ אלהיכם אתכם וכן לשון שמירה זהו
שכתוב ושמרתם לעשות כאשר צוה ה׳ אלהיכם אתכם
ששמעתם בסיני הדברות מפיו והבן זה׳ ועשו בארץ
הזכיר כן לפי שהיו עכשו באין אצלה או מפני שעקר
עשית המצות אינו אלא בארץ אף על פי שהם חובת הגוף
בכל מקום זולתי המצות שהם תלויות בארץ וכבר הזכרתי
זה בפסוק לעשותכם אותם בארץ׳ כל ימי חייך בעולם
הזה׳ ולמען יאריכו ימיך בעולם הבא׳ ארץ זבת
חלב ודבש סיימה פרשה זו כן וסמך לו שמע ישראל לבאר
שאין תכלית כונת ירושתה בכל תענוג זה אלא כדי שנירש
המכוונת לה והיא הד׳ של אחד והיא הרצון המשפיע רחמי׳
ודין וזהו לשון ארץ זבת חלב ודבש וכן אומר זה בפסוק
דברים ח יח ארץ חטה ושעורה׳ והביא ראיה לתענוג שכלי מן הדבש
שהו׳ תענוג גופני והבן זה׳ שמע ישרא׳ ה׳ אלהינו ה׳ אחד׳
על דרך הפשט מה שהזכיר שלשה שמות ה׳ אלהינו ה׳ שאלו
אם ה׳ אחד היה פתחון פה לאומות העולם שעל יראתן אם׳
כן שהוא נקר׳ ה׳ לדעתם ועל כן הוצרך לומר אלהינו כלומר
אלהי ישראל וכן אלו אמר ה׳ אלהינו אחד היה פתחון
פה לאומות לומר אמת הוא כי אלהי ישראל הוא לבדו
נקרא אחד גם אלהינו שאנו קוראים ה׳ הוא אחד כמו כן
לכך הוצרך לומר ה׳ אלהינו ה׳ אחד להורות ה׳ שהוא
אלהי ישראל הוא אחד והוא לבדו נקרא ה׳ אחד ואין
זולתו ברוך הוא שאחדותו שלמה מכל צד בלא שום
הרכבה בעולם ואין לו באחדותו דומה לא בעליונים ולא
בשפלים או יאמר אלהינו ולא אל האומות ועתיד שיהיה
זכריה יד ט בכל האומות אחד כענין שכתוב ביום ההוא יהיה ה׳ אחד
ושמו אחד ומה שאמר אלהינו ולא אמר אלהיך כמו
שאמר בו בכל מקום במשנה תורה כי ה׳ אלהיך אש אכלה
הוא וכן בכל הפרשיות שידבר עם ישראל יזכיר ה׳ אלהיך
או ה׳ אלהיכם מפני שרצה משה להכניס עצמו בכלל
היחוד׳ ובשם הרב רבי אליעזר מגרמ״ז ז״ל ה׳ קוד׳ העולם
אלהינו בעולם ה׳ לאחר העולם אחד בכל העולמים וצריך
אתה לדעת כי ענין היחוד הוא הנקרא עבודה שבלב כענין
שכתוב ולעבדו בכל לבבכם ולפי שהמדבר ידבר דבריו
פעם שיתכוין בהם ופעם שלא יתכוין בהם לכך הזכיר
שמע שהוא לשון כולל שמיעת האוזן והבנת הלב
כלומר שיכוין לבו בדבריו בענין היחוד כשהוא משמיע
לאזנו ולפי שאין כונת המיחד גלוי ומפורסמת אם
פיו ולבו שוין או יזכירנו בו בשפתיו ולבו רחוק ממנו ואז
לאדם להעיד על חברו בדבר זה לכך תמצא עין של שמע
רבתי וכן דל״ת של אחד לומר כי השם יתברך עד בדבר
והוא היודע ועד בזה ולכך יצטרך האדם להזהר הרבה
בענין היחוד שיכוין לבו וייפנה עצמו מכל מחשבה וכענין
שאמ׳ מחינא ליה במרפתא דנפחא עד דמכוין דעתיה ודע
כי לא נברא גן עדן וכל מעלותיו כי אם לאותם המיחדים
בכונה כי המודה ביחוד בופר בעו׳ וכל המודה בעבודה

זרה כופר ביחוד ג׳ יהנם ושבעה מדורין לא׳ נבראו אלא לעובדי עבודה זרה וספני זה תמצא בראשית ג׳ פעמים גן ובפרשה זו בכללה תמצא ג׳ פעמים אש וזה למען הדיעך כי כל המכוין באחד שחשבונו ג׳ כמספר ג׳ מדות נאזל מאשה של גיהנם וזוכה לגן עדן ולכל מעלותיו שהם ג׳ כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה רבי יהושע בן לוי אשכחיה לרבי שמעון דהוה יתיב אתליסר תבטקי פיזא והכוונה על ג׳ מעלות של גן עדן׃ ועל דרך המדרש שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד׃ הזכירה תורה פסוק שמע אחרי עשרת הדברות ללמדך שדבור אנכי הוא היחוד רבי נתן אומר מכאן תשובה למינים שאומרים שתי רשויות יש כשעמד הקדוש ברוך הוא על הר סיני ואמר אנכי ה׳ אלהיך מי מחה כנגדו ולפי שפסוק זה של שמע הוא פסוק של יחוד לכך יתמיד משה בלשונו במשנה תורה להזכיר לשון שמע שאמר שמע ישראל אתה עובר היום׃ ושמע ישראל אתם קרבים היום׃ וכן הסכת ושמע ישראל ורבים כן׃ ואמרו במדרש שמע ישראל כיון שחשב יעקב שמא יש פסול בבניו כאברהם ויצחק קרא לבניו ואמר להם ושמעו אל ישראל אביכם שמעו לפי שישראל עובד לו אמרו לו שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד׃ ועד עכשו ישראל נוהגים בכל יום ואומרים שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד שמע ישר׳ שבמעדת המכפלה ה׳ אלהינו ה׳ אחד׃ ועוד דרשו אמר להם משה לישראל אמרתם בסיני נעשה ונשמע וכשעשיתם את העגל אבדתם נעשה וביון שאבדתם נעשה שמרו ונשמע הוי אומר שמע ישראל משל למה הדבר דומה למלך שקדש מטרונא בשני מרגליות אבדה האחת אמר לה שמרי האחרת כך דרש במדרש רבת ועל דרך השכל שמע ישראל וגומר ידענו כי הנמצאים לעליונים ובשפלים רבים ומצד השכל נתחייב לומר כי יש אחד אמתי האצילם והמציאם שהרי הרבוי מכח היחוד ובשם שהאחד קודם לכל המספרים כן האחדות קודמת אל כל רבוי וכיון שאנו רואים שההויות רבות בעולם ונתברר לנו כי כח הרבוי נמשך מכח היחיד אם כן זו ראיה גמורה מדרך השכל שעקר הנמצאי׳ כלן ומכתם מכח האחד ואף על פי שמצינו דברים רבים נקראים בשם אחד אין זה על דרך האמת כי אם על דרך ההעברה והשאלה שהרי מצינו המשכן שקראו הכתוב אחד וידוע כי יש בו כמה דברים נפרדים וחלקים רבים ולפי שנתחברו כאחד נקרא אחד וכול הוא להתפרק בכל חלקיו ושיעורו למה שהיו בתחלה וכן כתוב קח לך עץ אחד ואין זה אלא דרך העברה והשאלה שהרי יש בו לאדם אחד רמ״ח אברים והוא מורכב מארבע יסודות שהם עתידין להתפרד ולשוב כל אחד ואחד ליסודו ואין צריך לומר בנבראים השפלים שהם בעלי השנוי וחלוק כי גם בעליונים שאינם מקבלים שנוי וחלוק שהם עצמיים שכליים פשוטים והם הנפשות והמלאכים אי אפשר לאחד מהם להקרא בשם אחד כי כל מלאך יש אחר כמוהו או גדול ממנו ואם כן אינו אחר שהרי יש נמצא דומה לו במעלתו ובכחו וכן הנפש יש אחרת דוגמתה או למעלה ממנה בידיעה ודקות ההשגה ועל כן אי אפשר לשום נמצא מהנמצאים כלם שיהיה ראוי להקרא בשם אחד ולא אחד בהם שיאות לו זה השם כלל לא אדון חכל יתברך שהמציא אותן אחר העדרם והוא האחד האמתי הקודם לרבדים והוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת והוא לבדו האחד הקדוש שאין לו דומה כענין שנא׳ אל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש׃ ועל דרך הקבלה

שמע ישר׳ פוף אוניך ושמע פסוק שמע ענין היחוד האמתי המקובל והמוצנע אצל יודע האמת בסוד יחוד עשר ספירו׳ שנתחיבנו ליחד את כלן ולחבר הכל כאחד אם מסטה למעלה אם מלמעלה למטה ומלת שמע מלשון חבור כענין וישמע שאול׃ לשמע אוזן ישמעו לי׃ י׳ כמו לך י׳ שהוא כולל שלשה המעלות העליונות׃ אלהינו׃ הגדולה והגבורה׃ ה׳׃ התפארת עד תשלום הבנין ואחר כך אחד ובמלת אחד נכלל כל העשר׃ א׳ רמז למי שאין המחשבה משגת׃ ח׳ לח׳ דברים שעמו׃ ד׳ לעשירית היא עטרת זהב גדולה ואין ראוי להפרידה כי אם ליחד ולחבר את הכל וראוי ליחד ממטה למעלה משום מעלין בקדש אף על פי שהכל אחד אצל עבודת היחוד׃ ועל הרביעית שהיא המלכות אמ׳ הנביא עליו השלום בוקע מים מפניהם לעשות לו שם עולם׃ ואנו אומרים בתפלה מלכותך ה׳ אלהינו ראו בניך בוקע ים לפני משה זה אלי ענו׃ ולפי שלא יזכיר מדת המלכות בפירוש בכלל השלשה שמות לכך תקנו ז׳ להוסיף ולום ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד מה שלא הזכיר משה ואף על ג׳ שלא הזכירו רמוז באות הד׳לת ועליו משלו משל נמרץ לבת מלך שהריחה ציקי קדרה תאמר׃ יש לה גנאי׃ לא תאמר׃ יש לה עצר מה עשו עבדיה הביאו לה בחשאי וציקי קדרה הוא דבר מבוש׳ בריחו משיב הנפשי׃ ובאור המשל במלת בת מלך שהריחה ציקי קדרה היא השכינה שהרגישה קלוסן של שבטים והיחוד שהיו מיחדי׳ השם הגדול ואלו תאמר שכחה בפיה שכשם שהוא יחיד כך היא יחידה יש לה גנאי׃ לא תאמר היא מצטערת כשלא נתיחד כבודה בכבודו על כן באו ישראל שהם עכדי השכינה והתקינו לומר ברוך שם בחשאי שהוא היחוד התתתון ומטעם זה נתקן השבח הזה של שכינה בו׳ תיבות כמו בפסוק שמע זה כנגד ששה קצוות של מעלה וזהו כנגד ששה קצוות של מטה זכת מלך היא ד׳לת של אחד׃ וכבר ידעת כי אות ד׳לת מספרו עשרה ותמצא בספר הבהיר מהו ד׳לת משל למה הדבר דומה לעשרה מלכים שהיו במקום אחד וכלן עשירים ואחד מהם עשיר אבל לא כאחד מהם אף על פי שעשרו גדול נקרא דל לנבי העשירי׳ ע׳כ׃ ועל כן צריך המיחד שיכלול כל העשר במלת אחד לפי שכלן אחתות גמורה הן כי העשר מגלה כח האחד שהמציאם שהוא כולל העשר׃ ובענין הנקודה שהיא כוללת היוד כיצד אין לך נקודה בעולם שלא יהיה לה ארך ורחב ועומק ולכל אחד משלשתן יש לו ראש ואמצע וסוף הרי ט׳ והמקום הרי׳ ואי אפשר לנקודה בלתי מקום אם כן הרי שיש בעצמות הנקודה י׳ עם המקום וכן ח׳ המיוחד שנרמז בו היוד כי היוד עם קוצו וההא הם ג׳ המעלות העליונות והוא״ו מעלות הנמשכות מהם הרי ט׳ וההא בנגד המקום הרי׳ והוא הדין בקדיש שיש לכלול כל העשר כי אמן יהא שמיה רבא מברך נאמר על הקו האמצעי׃ לעלם לעלמי עלמיא הם ה׳ למעלה וכן ה׳ למטה כי קו אמצעי הוא והכל בכללו וההא בקדוש שצרי׳ לכלול כל הי׳ כי העליון הוא קדוש בחכמה וקדוש בבינה וקדוש בדעת שהוא הד׳לת ה׳ צבאו׳ כל הבנין מלא כל הארץ כבודו בחכמ׳ שנ׳ כלם בחכמ׳ עשית ינחלו׃ ותן אל לבך כי על כן תקנו אנשי כנסת הגדולה בקדוש רבה להתחיל במלת כתר ודע כי מפסו׳ זה של שמע יוצא שם בן יד והו׳ נחקר מן השלישי׳ וג׳ שמית הן והם של חכמה להחכים המזכירם כי יקח בשמי ראש ובאור הכתוב ה׳ שהוא אלהינו ומירוש ה׳ אחד כי ה׳ שהוא אלהינו מתחלף באל״ף בית והתלוף ההו׳ שהוא פירוש ה׳ א׳ ונמצא שהשגנו

שמו׳ פ טו ד
פליס יח
דק׳ פ כא
ישעיה לג יג
שמ׳ פא ב
ספ׳ פ ג
ספ׳ פ ב
ספ׳ פ א
ספ׳ פ ד
ספ׳ פ ה
ספ׳ פ ו
ספ׳ פ ז
ספ׳ פ ח
ספ׳ פ ט
ספ׳ פ י
ספ׳ פ יא
ספ׳ פ יב
ספ׳ פ יג
ספ׳ פ יד
ספ׳ פ טו
ספ׳ פ טז
ספ׳ פ יז
ספ׳ פ יח
ספ׳ פ יט
ספ׳ פ כ
ספ׳ פ כא
ספ׳ פ כב
ספ׳ פ כג
ספ׳ פ כד
ספ׳ פ כה
ספ׳ פ כו
ספ׳ פ כז
ספ׳ פ כח
ספ׳ פ כט
ספ׳ פ ל
ספ׳ פ לא
ספ׳ פ לב
ספ׳ פ לג
ספ׳ פ לד
ספ׳ פ לה
ספ׳ פ לו
ספ׳ פ לז
ספ׳ פ לח
ספ׳ פ לט
ספ׳ פ מ
ספ׳ פ מא
ספ׳ פ מב
ספ׳ פ מג
ספ׳ פ מד
ספ׳ פ מה
ספ׳ פ מו
ספ׳ פ מז
ספ׳ פ מח
ספ׳ פ מט
ספ׳ פ נ
ספ׳ פ נא
ספ׳ פ נב
ספ׳ פ נג
ספ׳ פ נד
ספ׳ פ נה
ספ׳ פ נו
ספ׳ פ נז
ספ׳ פ נח
ספ׳ פ נט
ספ׳ פ ס
ספ׳ פ סא
ספ׳ פ סב
ספ׳ פ סג
ספ׳ פ סד
ספ׳ פ סה
ספ׳ פ סו
ספ׳ פ סז
ספ׳ פ סח
ספ׳ פ סט
ספ׳ פ ע
ספ׳ פ עא
ספ׳ פ עב
ספ׳ פ עג
ספ׳ פ עד
ספ׳ פ עה
ספ׳ פ עו
ספ׳ פ עז
ספ׳ פ עח
ספ׳ פ עט
ספ׳ פ פ
ספ׳ פ פא
ספ׳ פ פב
ספ׳ פ פג
ספ׳ פ פד
ספ׳ פ פה
ספ׳ פ פו
ספ׳ פ פז
ספ׳ פ פח
ספ׳ פ פט
ספ׳ פ צ
ספ׳ פ צא
ספ׳ פ צב
ספ׳ פ צג
ספ׳ פ צד
ספ׳ פ צה
ספ׳ פ צו
ספ׳ פ צז
ספ׳ פ צח
ספ׳ פ צט
ספ׳ פ ק
ספ׳ פ קא
ספ׳ פ קב
ספ׳ פ קג
ספ׳ פ קד
ספ׳ פ קה
ספ׳ פ קו
ספ׳ פ קז
ספ׳ פ קח
ספ׳ פ קט
ספ׳ פ קי
ספ׳ פ קיא
ספ׳ פ קיב
ספ׳ פ קיג
ספ׳ פ קיד
ספ׳ פ קטו
ספ׳ פ קטז
ספ׳ פ קיז
ספ׳ פ קיח
ספ׳ פ קיט
ספ׳ פ קכ
ספ׳ פ קכא
ספ׳ פ קכב
ספ׳ פ קכג
ספ׳ פ קכד
ספ׳ פ קכה
ספ׳ פ קכו
ספ׳ פ קכז
ספ׳ פ קכח
ספ׳ פ קכט
ספ׳ פ קל
ספ׳ פ קלא
ספ׳ פ קלב
ספ׳ פ קלג
ספ׳ פ קלד
ספ׳ פ קלה
ספ׳ פ קלו
ספ׳ פ קלז
ספ׳ פ קלח
ספ׳ פ קלט
ספ׳ פ קמ
ספ׳ פ קמא
ספ׳ פ קמב
ספ׳ פ קמג
ספ׳ פ קמד
ספ׳ פ קמה
ספ׳ פ קמו
ספ׳ פ קמז
ספ׳ פ קמח
ספ׳ פ קמט
ספ׳ פ קנ
ספ׳ פ קנא
ספ׳ פ קנב
ספ׳ פ קנג
ספ׳ פ קנד
ספ׳ פ קנה
ספ׳ פ קנו
ספ׳ פ קנז
ספ׳ פ קנח
ספ׳ פ קנט
ספ׳ פ קס
ספ׳ פ קסא
ספ׳ פ קסב
ספ׳ פ קסג
ספ׳ פ קסד
ספ׳ פ קסה
ספ׳ פ קסו
ספ׳ פ קסז
ספ׳ פ קסח
ספ׳ פ קסט
ספ׳ פ קע
ספ׳ פ קעא
ספ׳ פ קעב
ספ׳ פ קעג
ספ׳ פ קעד
ספ׳ פ קעה
ספ׳ פ קעו
ספ׳ פ קעז
ספ׳ פ קעח
ספ׳ פ קעט
ספ׳ פ קפ
ספ׳ פ קפא
ספ׳ פ קפב
ספ׳ פ קפג
ספ׳ פ קפד
ספ׳ פ קפה
ספ׳ פ קפו
ספ׳ פ קפז
ספ׳ פ קפח
ספ׳ פ קפט
ספ׳ פ קצ
ספ׳ פ קצא
ספ׳ פ קצב
ספ׳ פ קצג
ספ׳ פ קצד
ספ׳ פ קצה
ספ׳ פ קצו
ספ׳ פ קצז
ספ׳ פ קצח
ספ׳ פ קצט
ספ׳ פ קצי
ספ׳ פ קציא
ספ׳ פ קציב
ספ׳ פ קציג
ספ׳ פ קציד
ספ׳ פ קציה
ספ׳ פ קציו
ספ׳ פ קציז
ספ׳ פ קציח
ספ׳ פ קציט
ספ׳ פ קצכ
ספ׳ פ קצכא
ספ׳ פ קצכב
ספ׳ פ קצכג
ספ׳ פ קצכד
ספ׳ פ קצכה
ספ׳ פ קצכו
ספ׳ פ קצכז
ספ׳ פ קצכח
ספ׳ פ קצכט
ספ׳ פ קצל
ספ׳ פ קצלא
ספ׳ פ קצלב
ספ׳ פ קצלג
ספ׳ פ קצלד
ספ׳ פ קצלה
ספ׳ פ קצלו
ספ׳ פ קצלז
ספ׳ פ קצלח
ספ׳ פ קצלט
ספ׳ פ קצמ
ספ׳ פ קצמא
ספ׳ פ קצמב
ספ׳ פ קצמג
ספ׳ פ קצמד
ספ׳ פ קצמה
ספ׳ פ קצמו
ספ׳ פ קצמז
ספ׳ פ קצמח
ספ׳ פ קצמט
ספ׳ פ קצנ
ספ׳ פ קצנא
ספ׳ פ קצנב
ספ׳ פ קצנג
ספ׳ פ קצנד
ספ׳ פ קצנה
ספ׳ פ קצנו
ספ׳ פ קצנז
ספ׳ פ קצנח
ספ׳ פ קצנט
ספ׳ פ קצס
ספ׳ פ קצסא
ספ׳ פ קצסב
ספ׳ פ קצסג
ספ׳ פ קצסד
ספ׳ פ קצסה
ספ׳ פ קצסו
ספ׳ פ קצסז
ספ׳ פ קצסח
ספ׳ פ קצסט
ספ׳ פ קצע
ספ׳ פ קצעא
ספ׳ פ קצעב
ספ׳ פ קצעג
ספ׳ פ קצעד
ספ׳ פ קצעה
ספ׳ פ קצעו
ספ׳ פ קצעז
ספ׳ פ קצעח
ספ׳ פ קצעט
ספ׳ פ קצפ
ספ׳ פ קצפא
ספ׳ פ קצפב
ספ׳ פ קצפג
ספ׳ פ קצפד
ספ׳ פ קצפה
ספ׳ פ קצפו
ספ׳ פ קצפז
ספ׳ פ קצפח
ספ׳ פ קצפט
ספ׳ פ קצצ
ספ׳ פ קצצא
ספ׳ פ קצצב
ספ׳ פ קצצג
ספ׳ פ קצצד
ספ׳ פ קצצה
ספ׳ פ קצצו
ספ׳ פ קצצז
ספ׳ פ קצצח
ספ׳ פ קצצט
ספ׳ פ קצק
ספ׳ פ קצקא
ספ׳ פ קצקב
ספ׳ פ קצקג
ספ׳ פ קצקד
ספ׳ פ קצקה
ספ׳ פ קצקו
ספ׳ פ קצקז
ספ׳ פ קצקח
ספ׳ פ קצקט
ספ׳ פ קצר
ספ׳ פ קצרא
ספ׳ פ קצרב
ספ׳ פ קצרג
ספ׳ פ קצרד
ספ׳ פ קצרה
ספ׳ פ קצרו
ספ׳ פ קצרז
ספ׳ פ קצרח
ספ׳ פ קצרט
ספ׳ פ קצש
ספ׳ פ קצשא
ספ׳ פ קצשב
ספ׳ פ קצשג
ספ׳ פ קצשד
ספ׳ פ קצשה
ספ׳ פ קצשו
ספ׳ פ קצשז
ספ׳ פ קצשח
ספ׳ פ קצשט
ספ׳ פ קצת
ספ׳ פ קצתא
ספ׳ פ קצתב
ספ׳ פ קצתג
ספ׳ פ קצתד
ספ׳ פ קצתה
ספ׳ פ קצתו
ספ׳ פ קצתז
ספ׳ פ קצתח
ספ׳ פ קצתט

הוראת יחוד ה׳ מתוך חבור אותיות והנן זה׳ ולפי מה
שאמר במדרש טעם ברוך שם שנתקן בחשאי הוא מפני
שהוא קלוס של מלאכי השרת וכן אמרו במדרש רבה בסוף
ד ואתחנן בעמדם תרפ״ה כנפיהם כשבאים ישראל ודוממים
שאומרים בלחישה ברוך שם אותה שעה הם מקלסין וכן
יב יחזקאל אמר ואשמע אחרי כשקלסתי אני קלסו מלאכי
השרת ברוך שם ולמה אומרי אותה בלחישה אלא כשעלה
משה למעלה גנבו ממלאכי השרת ולמדו לישראל אמר להם
משה כל המצות שנתתי לכם ממה שקבלתי מן התורה׳
אבל זה שאני נותן לכם ממה ששמעתי ממלאכי השרת
ולמדו לישראל אמר להם משה אמרו אותו בלחישה ולכך
אומרים אותו ביום הכפורים בפרהסיא לפי שהם כמלאכי
השרת לובשים לבנים לא אוכלין ולא שותין אין בידם חטא
ועון כי הקדוש ברוך הוא סולח לכל עונותיהם עד כאן׳
ואהבת את יי אלהיך אחר שאין לנו אלוה כי אם הוא לבדו
חייב אתה שתאהבנו ושתקיים המצות מאהבה כי הכקיים׳
מיראה אין עבדתו עבדה שלם ועניין האהבה שתבונן האדם
בתורתו ובמצותיו וישיג בהם השי ויתענג באותה השגה
בתכלית התענוג ולכך נמשל לו מיד והיו הדברים האלה באר
בזה ענין האהבה בהשית איך היא וכן דרשו בספרי ואהבת
את ה׳ אלהיך איני יודע כיצד אוהב האדם את המקום תלמוד
לומר והיו הדברים האלה ואהבת את ה׳ אלהיך אהבהו לפני
ו ם הבריות כדרך שעשה אברהם שקראו הקבה אוהבי אברהם אוהבי
באו לנו החכמים זל בדבר זה כי ענין האהבה בשם יתברך
הוא מי שמצדיק הרבים ומקרב אותן לחיי העולם הבא ועל
כן הביאו ראיה מאברהם׳ ואם תשאל ותאמר כיון שמצינו
שמעלת החשק גדולה ממעלת האהבה היה לו לומ׳ וחשקת
ולמה אמר ואהבת׳ התשובה בזה כי היא הנותנת שהרי
האוהב הוא מי שאוהב הדבר האהוב ולעתי תשתכח ממנו
האהב כגון בעת האוכל או בעת השינה אבל מי שחושק אין
מחשבתו נפרד מן החשוק כלל ואפילו בעת שיאכל יזכרנו
גם בעת השינה יראנו בחלום ולפי שנצטוינו לאהבה את
חשם ית בשני היצרי ובנפש המתאוה ובכל ממונינו ויצטרך
האדם לאהוב את כלן בדברים המוכרחים כי אי אפשר לו
שיחיה זולתם על כן צוה שיאהוב אותם בענין המוכרח אבל
יאהוב את השם יתברך על כלן ואם כן מהטעם הזה לא
היה יכול לומר וחשקת כי אלו היה חושק אותו היה מפריד
כחשבתו מכל הדברים הגופניים האלה ולא היה משתמש
בהם כל עקר ואף במוכרחים ולא היה מקום למצות התורה
נ יד כלל כי לשון חשק ענינו דבקו כענין כי בי חשק ואפלטהו
והוא מעלת מיתת הנשיקה בצדיקים הגמורים וכן מצינו
בדבקות השם יתברך עם ישראל שכתוב לא מרכבכם מכל
העמים חשק ה׳ בכם ולמדנו הכתוב הפלגה על דבקות
השכינה עם ישראל שאינה זזה מהם לעולם וכענין שדרשו
רבותינו זכרונם לברכה כל מקום שגלו ישראל שכינה
עמהם גלו למצרים שכינה עמהם וכן בכל הגליות׳ בכל
לבבך הלב משכן הנפש החכמה ולפישהוא האבר הראשון
ביצירת האדם והאחרון אשר ימות בכל אברי הגוף על כן
אמר בכל לבבך כלומר עד רגע האחרון של מיתה ובכל
נפשך היא הנפש המתאוה ובכל מאדך מלשון מאד כלומ׳
אהוב אותו הרבה בכל מה שתוכל והענין שלא יהא ממונו
חביב עליו מן המצות שאין ראוי לו לחוס על פזור ממון
אצל המצוה שאפילו לא מצא לולב ואתרוג אלא בדמים
יקרים לא יחוס על ממונו אלא שיקחנו כמו שעשה ר״ג
שלקחו באלף זוז וכבר אמרו רבותינו זל ולהדור מצוה עד

שליש במצוה הוא שאמרו בנבא קבא אמר רבי זירא אמר
רב הונא במצוה עד שליש׳ מאי שליש אילימא שליש ביתו
אלו מתרמי ליה תלתא מצוי יהיב ליה כולידה ביתיה אלא
אימא הדור מצוה עד שליש במצוה כלומר שיש לו להוסיף
עד שליש בדמיו בין מצוה מהודרת למצוה יותר מהודרת
ממוק מו ב בין ספר תורה או לולב נאה ליותר נאה כדתניא זה אלי
ואנוהו התנאה לפניו במצות כיצד יעשה שיהיה לפניו ספר
תורה נאה ללולב נאה ציצית נאה וקיימא לן כרבי זירא׳
ודרשו רבותינו זל בכל לבבך בשני יצריך יצר טוב ויצר רע׳
בכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך׳ ובכל מאדך בכל
ממונך אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר
בכל נפשך ויש לך אד שממונו חביב עליו כגופו לכך נאמ
בכל מאדך׳ דא בכל מדה ומדה שהוא מודד
קלוס כף יא לך זהו שאמר דוד עליו השלום נאלהים אהלל דבר בי
אהלל דבר אם במדת הדין אם במדת רחמים אהלל דבר וכן
סס קף ו עוד חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה ואם משפט
סס קיץ יג אשירה וכן עוד כוס ישועות אשא ובשם י אקרא צרה ויגון
אמצא ובשם ה אקרא׳ ויש שפירשו עוד בכל לבבך ובכל
נפשך ובכל מאדך כנגד אברה יצחק ויעקב בכל לבבך
כנגד אברהם שאהב הקדוש ברוך הוא בכל לבבו והמשיך
הלבבו לאהבתו ובכל נפשך כנגד יצחק שמסר נפשו על
קדוש הבוזבח ובכל מאדך כנגד יעקב שהפדיש מעשר מכל
ממונו ואפילו מבניו׳ והיו הדברים האלה היחוד והאהבה
שהזכיר יהיו חקוקים על לבבכם או הם המצות שבתורה׳
אש אנכי מצוך היום דרשו רבותינו זל לא יהיו המצו בעיני
כדיוטיגמא ישנה שאין אדם סופנה׳ אלא כדיוטיגמא
חדשה שהכל רצין לקראתה כך אש אנכי מצוך היום יהיו
בעיניך חדשים כאלו היום קבלתם מסיני דיושינמא מצות
המלך הבאה בכתב הוא׳ ושננתם לבניך שיהו דברי תורה
מחודדין בפיך לשון חדוד הוא כמו וחץ שנון והכונה לומר
מטלי כף יח שאם ישאלך אדם דבר אמור לו מיד ואל תגמגם׳ ודברת
בם שיהא עקר דבורך בם עשם עקר ולו תעשם תפל בם ולא
בדברים אחרים בם ולא בתפלה בך דרשו רזל ובאור זה כי
בדברי תורה בקול רם לפי שהתור צריכ קול שנתנה בקול
ממות יח יג שנאמר וה׳ ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים
קלוס כף כ ולא בתפלה בקול אלא בלחש׳ ובמסכת חולין האמנם אם
צדק תדברון מה אומנותו של אדם בעולם הזה יעשה עצמו
כאלם יכול אף לדברי תורה כן תלמוד לומר צדק תדברון וכן
אמר שלמה עליו השלום אל ילוזו מעיניך כיון שאת רואה
מכלינ כף שהן מדות שבהן נברא העולם׳ והשני אל יליזו בא לומר
סס ד כף אל ילוז אותן עסקים וטרדות מעיניך ולכך אמר שמרם
בתוך לבבך׳ וקשרתם לאות על ידך׳ אלו תפילין של יד
ובאה הקבלה ביד זו היא יד של שמאל לפי שהשמאל
נקראת יד בענין שכתוב אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה
ישעי׳ מח יג שמים וכתיב ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות עמלים׳
סוכה׳ ד נג וכן כתוב והיית לאות על ידכה בתוספרת הא ודרשו
ממוק יג יד רבותינו זל יד כהה והיא השמאל ומקום ההנחה ביד קבלו
רבותינו זל שהוא למעלה בעליון הזרוע שהוא כנגד הלב
ומה תפילין של ראש בגובה של ראש אף תפילין של יד
בגובה של יד והוא עליון הזרוע׳ שאלו תאמר על היד ממש
והוא המקום שעל היד הנקרא קנה לא היה כנגד הלב ולפי
שבאה הקבלה כנגד הלב לכך יש לנו להניחם במקום
פיוט לג כב הנקרא זרוע שהוא למעלה מן הקנה הוא שכתוב ואזרועי
מקנ תשנר וכן דרשו רבותינו זל חביבין ישר שסבבן הקבה
בתפילי בראשיהן ותפילין בזרועותיהן ועוד אמרו וקשרתם
לאות

לאות שתהא בקשירה אות וזהו קשר של תפילין שקבלו
רז"ל הלכה למשה מסיני · והיו לטוטפות בין עיניך למעלה
ממצחו במקום המוח שהוא מקום השכל ודרשו רבותינו
ז"ל בין עיניך מקום שנעשה קרחה ממה שכתוב ולא תשיבו
קרחה בין עיניכם ועוד דרשו לטוטפות בין עיניך כל זמן
שיהיו בין עיניך יהיו שתים ועל כן אסור להניח תפילין
של ראש החלה ואחר כך של יד · וכתבתם על מזוזת דרשו
רבותינו ז"ל מזוזת כתיב שאין צריך מזוזה אלא באחת כלומר
מצד אחד בלבד והוא צד ימין וזהו שאמ' ביתך דרך ביאתך
זהו מימין כניסתו דכי עקר אינישׁ כרעידא דימינא עקר
ברישׁי וכבר בארו לנו רז"ל הבתים שיש בהן חיוב ואותן
שהן פטורין והוא שאמרו בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות
זבית שער אכסדרה ומרפסת ובית הכס' ובית המרחץ ובית
הגורסקי וביר השבילה פטורין מן המזוזה שנאמר ביתך
מה ביתך מיוחד לדירה ולכבוד יצאו אלו שאינן מיוחדין
לדירה ולכבוד וכן אמרו עוד הר הבית והלשכות
והעזרות פטורות מן המזוזה שנאמר ביתך בית שלך
כלומר בית של חול יצאו אלו שהם קדש ולאו ביתך הוא
וה' בית הכנסת שהו' קדוש אין בו חיוב מזוזה אלא אם
כן יש בו דירה לחזן הכנסת וכן אמרו כל הלשכו' שבמקדש
לא היתה בהן מזוזה חוץ מלשכת פלהדרין שבה היתה
דירה לכהן גדול ז' ימים בשנה · וצריך אתה לדעת כי מתוך
המצוה הזאת יתכארו לנו עקרי התורה באמונ' חדוש העולם
וההשגחה והגבורה שהרי בפרשה ראשונה נזכר ענין
היחו' נתלמוד תור' כפרשה שניה אמתת עונש ושכר וזכרון
יציאת מצרים שבו נעשים האותות והמופתים והנסים
המפורסמים מחייב העקרים האלה ומעיד על ג' דברים הללו
כהן יסוד האמונ' ושרשה והם החדוש וההשגחה והנבוא'
וקבלו רז"ל חכמי האמת כי מקום הנחת המזוזה בסוף
שליש העליון וכן נתבאר בירושלמי והטעם בזה כי ירמוז
לסוף הבנין שהוא כנוד השלישי הנקרא בשם שין ד"ל ת
ואל"ף ד"ל ת ומשעם זה אנו כותבין שם של שין ד"ל ת אחור
הקלף שלמזוזה ושיה נרא בגובת דקניא דרך החור וכטעם
זה נקראת בשם מזוזה שהוא במספר שם אל"ף ד"ל ת והוא גם
כן נקרא שומר ישראל וכן המזוזה תשמור האדם מבחוץ
והוא מבפנים ולפי פשוטו טעם היותנו כותבין שם שדי
במזוז' לפי שהאומו' חושבו שהצלחת הבתים תלויו' במערכ'
הכוכבים ומפני שהשם הזה משוד ומנצח המערכת על כן
נכתוב אותו לרמוז כי ממנו השפע והטוב נכנס בהבתי' לא
מן המערכה וכן אמר אליפז ומה יפעל שדי למו · וסמיך
ליה והוא מלא בתיהם טוב ואמרו רבותינו ז"ל בירושלמי של
מסכת פאה ארטבן שדר ליה לרבי מרגניתא אמר ליה שדר
לי מילא דשויה טפי מיניה או דכוותה · שדר ליה כוזתא
אמר ליה אנא משדר לך מרגניתא דלית ליה טימי וארת
משדר לי מילא דשויה חד פוליי · שדר ליה דידי עדיפא
מדידך דידך הוי דבר שיש תכלית לדמיו דידי אין תכלית
לדמיו ולא עוד אלא דידך את בעי למנטרה דידי היא מנטרא
לך דכתיב בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך
ע"כ · והקובע מזוזה צריך שיברך אקב"ו לקבוע מזוזה וכן
צריך לברך שהחיינו כדין מצוה הבאה מזמן לזמן ובשעריך
לרבות שערי חצרות שערי מדינות ושערי עיירות שכך
אמרו רבותינו ז"ל אחד שערי מדינות ואחד שערי עיירות יש
בהן מצוה למקום משום שנאמר וכתבתם על מזוזות ביתך
ובשעריך ודוקא כשיש בהן דירה לשער העיר שהרי ממה
שדרשו ביתך בית המיוחד לדירה נלמוד מזה שאם אינו
מיוחד לדירה אין בו חיוב כלל וזהו לשון ביתיך ובשעריך
כלו' שעריך דומיא דביתיך · ובתים מלאים כל טוב אשר
לא מלאת כרמים וזיתים אשר לא נטעת · דרשו רבותינו
ז"ל אפילו קותלי דחזירי אפילו כרמים נטועים ערלה הכל
התיר להם וכן היה דין תורה שהתירו כל האסורים ביוצאי
מלחמה עד שבע שנים שכבשו חוץ מע"ז שלא התיר להם
והרמ"בם ז"ל כתב בהלכו' מלכי' ומלחמותיהן · חלוצי צבא
כשיכנסו בגבול הגוים מותר להם לאכול נבלות וטרפות או
בשר חזיר אם הוא רעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות
אסורות וכן שותה יין נסך עד כאן והנה זה תמה על הרב ז"ל
שהתורה התירה בודאי כל המאכלים האסורים כמותרים
ואפילו יש לו מה יאכל ומה יאם הרב זכרונו לברכה אם הוא
רעב וכי לא התיר' התורה אלא מפני פקוח נפש אפילו בלא
פקוח נפש נמי התירה וכבר תפש עליו בזה הרמ"בן ז"ל וכן
במה שאמר שותה יין נסך ואמר שאינו אמת שיהא מותר
לשתות יין נסך כי יין נסך מאסורי עבודה זרה הוא ואם
כוון הרב לסתם יינם לא היה צריך לזכר כי אם אסורי
תורה הותרו כל שכן סתם יינם שהוא מדבריהם · השמר
לך פן תשכח את ה' אלהיך אשר הוצאך מארץ מצרים
מבית עבדים יזהיר הכתוב כי ברבות הטובה והשלוה
שיזכור ימי עניו ומרודו שהיה עבד במצרים ולא היו לו שם
ערים ובתים כמו עכשו ושלא ישכח השם שהוציאו מן
השעבוד הגדול ההוא בהטובה הגדולה הזאת אבל יזכור
חסדיו תמיד ויירא' אותו ויעבד לפניו כעבד לפני אדניו והוא
שאמר שלמה עליו השלום ביום טובה היה בטוב וביום רעה קהלת ז יד
ראה שעור הכתוב ביום טובה ראה יום רעה כלומר בעוד
שיש לך שפע הטובה השתכל ביום רעה שהיה לך
כבר ואז תמצ' ותזכור היתרון שיש לך היום על הזמן שעבר
ותודה להקב"ה על זאת · את ה' אלהיך תירא אותו תעבד
ובשמו תשבע · על דרך הפשט כשהיה לך להשבע לקיים
ולעשות איזה דבר שתרצה לא תשבע בשם אלהים אחרים
רק בשם יתברך לבדו וזהו ובשמו תשבע ואין זה מצו' עשה
שישבע ורז"ל דרשו בספרי ובשמו תשבע אם יש לך כל
המדו' הללו ירא חטא ועובד בוראו אז בשמו תשבע שמתוך
שאתה מתירא ממנו תהא זהיר בשבועה · וידוע כי כל מי
שהוא אוהב הוא ירא ויש שהוא ירא ואינו אוהב ואם כן הרי
שהיראה בכלל האהבה וזהו שאמר בכאן את ה' אלהיך תירא
אחר שהזכיר ואהבת את ה' אלהיך כי בתחלה הזהי' על מדת
האהב' ואחר כך הזהיר על הירא' לפי שהאהבה היא כוללת
הכל כמה שנתבאר זה פעמים רבות ובסד' והיה עקב הוסיף
ובו תדבק מפני ששם הזכי' למעלה רק באבות' חשק ולכך
יאמר כאן שהו' תברך הפליא ענינם על יתר העמי' בענין
החשק והדבקות' ראוי גם אתם שתדבקו בו כי אם הבורא
יחפוץ דבקות הנברא אף כי יתחייב הנברא שיחפוץ
דבקות בוראו · לא תנסו את ה' אלהיכם יזהיר הכתוב שלא
ינסה האדם להקדוש ב"ה לאמר אעבד השם יתברך ואראה
אם יצליחו ענייני בעבודתו לפי שאין ראוי לעבדו עבודה
מסופקת אלא שיגמור בלבו לעבדו עבודה שלמה מאהבה
בין יצליח בין לא יצליח שהרי פעמים ששיגו אל האדם
צרות ומקרים והוא עובד השם יתברך ויש לו להאמין
כי הכל במשפט השופט צדק והנשפט סכל מהכיר דרכיו
ולפיכך אין ראוי לנסותו ואמר כאשׁ נסית בסם כי כן נסותו
ישראל נרפידים בנקשרת המים ואמרו ה' יש בקרבנו שמות יז ז
אם אין וכתיב על ריב בני ישראל ועל נסותם את ה' לאמר הנסיון
היה שאם יתן להם סים ילכו אחריו ואם לא יתן לא ילכו

אחריו וזהו לשון במסה בלשון ידיעה שהרי על זה קרא
ט יט שם המקום מסה ומריבה ואמר הכתוב וינסו אל בלבבם
והנה זו היתה עבודה מסופקת אין בה שלמות כלל ולכך
אמר הכתוב בכאן הנסיון אבל מצינו שהותר הנסיון במדת
יא ג הצדקה וכן אמרו רבותינו ז"ל חוץ מזו שנאמר הביאו את כל
המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת
ג ט אמר ה' צבאות וכן אמר שלמה כבד את יי מהונך וגומר
וימלאו אסמיך שוע ותירוש יקביך יפרצו שמור
תשמרון את מצות ה' אלהיכם יאמר אסור לך לנסותו אלא
שתשמור המצות ותאמין על דרך כלל כי צדיק וישר הוא
וכל מעשיו בצדק ובמשפט הם והמצות שנתן לך הנה הם
תועלת לגוף ובקיומן תעשה הטוב והישר בעיני ה' וקבע בזה
שכר למען ייטב לך כי מי שעוש טוב עם המלך ומה שישר
בעיניו אין ספק שהמלך יגהלהו טוב על עשותו היש והטו
בעיניו ואם במלך בשר ודם כן אף כי בצדיקו של עולם
שיגמול טובה וייטיב לעושים מצותיו אחר שצוה אותן בכך
שהרי לא צוה אלא לטובת נבראיו וכענין שכתוב לטוב
לך ואפשר לומר שהזכיר הכתוב שלשת חלקי המצות
המושכלות המקובלו והחקי מצות ה' הם המשפטים שהם
מצות מושכלות ועדותיו המצות המקובלות שהם עדות על
האלהות ועל חדוש העולם וחקיו אלו החקים שאין טעמן
גלוה ואחר שהזכיר ששמור שלשה חלקי המצות האלו
ושלא ינסה להקלה באחד מהם הזהיר על השמרה כפי
המדרש אף בסה שלא צותה התור' הוא שאמר ועשי הישר
והטוב ומפני שהיא סבת השלום קרא אותה חישר והטוב
בעיני ה' כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחקים
והמשפטים כלומר למה נצטונו על מצות רבות מאד
בשלשה חלקים הללו ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה
במצרי ומתוך הענוי והשעבוד הוציאנו הקדוש ברוך הוא
משם ועשה עמנו נסים מפורסמי לכך אנו חייבים לו הרבה
ועלינו לקבל עול מצותיו ותשובה זו לשאלה תורה כי זכרון
יציאת מצרים שרש התורה ועקר גדול ויסוד לכל המצות
כלן ויצונו ה' אלהינו לעשות את כל החקים האלה ליראה
את ה' אלהינו באר בכאן שכר המצו ואמר כי העקר והכונה
שנצטונו בכל החקים האלה הוא יראת השם ויסוד לכל
המצות וכשאמר לטוב לנו כל הימים לחיותינו כהיום הזה
באר כי המצות יש בהן תועלת לגוף ולנפש לטוב לנו כל
הימים זה תועלת הנפש לעולם הבא כי הם הם הנקראי
כו ו ימים וזהו מה שכתוב בצדיקי בא בימים בלשון ידיע כי הוא
מחקר מתקרב לאותן הימים הארוכים הוצחיי אותן שהזכי
ל יג דוד עליה מי האיש החפץ חיים אוהב ימי לראות טוב כי
באותן הימים יזכה האדם לטוב הצפון לחיותינו כהיום
הזה זה תועלת הגוף בעול הזה והוסיף בו הא לפי שהעולם
הזה נברא בה ומה שהקדי תחלה תועלת הנפש למעלתו
ועוד כי העולם הבא נברא קודם העולם הזה ואחר כך אמר
וצדקה תהיה לנו לפני ה' אלהינו הוסיף לבאר כי אותו טוב
שיהיה לנו יהיה לפני ה' אלהינו וקראו צדק זהו שאם צדקה
תהיה לנו לפני ה' אלהינו ווזה בעולם הנשמות ולכך תרגם
אנקלוס עליו השלום וזכו והנה נתבא בכאן בפירוש שכר
העולם הבא והוא סיום התשובה וחתימתה לשאלת הבנים
לדורות למען יאמינו וישכילו וידעו כי יש במעשה המצות
גבול ושכר גופני ונפשיי גופני הוא שאמר לתת לנו ארץ
הארץ שהכוללת כל טובות העולם הזה ושלותו בהיות ארץ
זבת חלב ודבש נפשיי הוא שאמר לטוב לנו כל הימי וצדקה
תהיה לנו לפני ה' אלהינו והנה זה עקר גדול תזכור אותו

תמיד ולא תחנמי מלה זו דרשוהו רבותינו זכרונם לברכה
על פנים רבים מלשון חן ומלשון חניה ומלשון חנם מלבד
פשוטו שהוא לשון חנינה כאלו אמר לא תתן אותם
והוא שדרשו במסכת עבודה זרה לא תחנם לא תתן להם
חן אסור לו לאדם שיאמר כמה נאה כותי זה שנאמר לא
תחנם קרי ביה לא תחנם החית בחירק ועוד דרשו בו לא
תחנם לא תתן להם חניד בקרקע שאסור למכור להם
קרקע בארץ ישראל שזה יהיד סבה שתישבו שם והתורה
פסוק כג אמרה לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי קרי ביה לא
תחנם החית בשבא ופתח ועוד דרשו בו לא תחנם לא תתן
להם מתנת חנם קרי ביה לא תחנם החירת בפתח והנון
בדגש ולמדנו מכאן כמה גדול כח התורה שהיא נדרשת
לכמה טעמים עד טאפילו תיבה אחת היא מתפרשת לכמה
ענינים לפי הנקוד ובהתנועע הנקוד תתנועע התיבה כי
האותיות הן הגוף והנקוד הוא הנפש וכן אמרו דמיין
נקודתא באתוותא דאוריתא דמשה כנשמתא דחיי בגופא
דאינש וידוע כי אין לגוף תנועה בלתי הנפש ובהתנועע
הנפש יתנועע הגוף לכל פנים ולכל צד כן הנקודה באותיות
התור כהשתנו הנקוד ישתנה הענין ולכך היה הענין מוכרח
בספר תורה שיהיה בלתי מנוקד כדי שתתפרש התורה
לכמה פנים מבלתי כונת הפסוק ומכאן יתבא לך כח השם
הגדול באותיותיו כי ישתנה ענינו לפי השתנות נקודו וכבר
נעדב יפ"ת כתבתי כזה בפסוק ואם ככה את עושה לי והה מבואר לכל
משכיל ולא תתחתן בם אפילו אחר גרות לפי שהם רעים
וחטאים ומקולקלין בעבורת יותר משאר האומות ולכך
החמיר עליהם יותר משאר האומות שהן מותרין אחר
גרות כי יסיר את בנך מאחרי לא אמר כי תסיר את בנך
ודקדקו רבותינו ז"ל מכאן בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח
לבנך כי יסיר את בנך מאחרי בן בתך הבא בן הגוי קחי
בנך אבל בנך הבא מן הגויה אינו קרוי בנך אלא בנה
ודעת התורה בזה שהאם עקר ובאור הכתוב כשישיא בנו
של גוי לבתך יסיר את בנך שתלך לו בתך מאחרי שינדלנו
מקטנותו לעבודה זרה לא מרבכם מכל העמים שעם הכתוב
פסלי יד כג כי היה ראוי שיהיו הרבים למלך כענין שכתוב ברת עם
הדרת מלך ואף על פי כן חשק בכם ויבחר בכם כמו שהזכיר
למעלה ובך בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגלה שאין
לך קצין שוטר ומושל מכל מלאכי מעלה אבל אתה סגלת
השם יתברך תחת ידו ולכך לא תשעבד לעבוד עבודה זרה
מאלהי העמים כן כתב הרמב"ן ז"ל ונראה לפרש לא מרבכם
לא מצד רבוי שלכם חשק השם בכם במצרי להוציאכ משם
ויבחר בכם להיות לו לעם וירמוז הכתוב בזה כי ישראל
רבים מכל העמים ואף על פי כן יאמרו אין החשק והבחירה
לרבוייכם כי אתם המעט כלומר כי אלו הייתם אתם הרבים
מועטים מכל העמים היה גם כן חושק ובוחר בכם ונתן
טעם למה ואם מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבועה
ונצטרך לדחוק ולומר כן מפני שעתה בשנת ס העיד משה
ואמר והנכם היום ככוכבי השמים לרוב ואם כן איך יאמר
כי אתם המעט מכל העמים והנה רבים ככוכבי השמים
לרוב ואפשר לומר עוד כי רפיון המס יעיד על זה כי אז אמר
המעט בדגש הייתי מבין כי הם מעטי מכל האומו אבל בא
רפה כמו המעט מכם כי הבדיל המעט כי העליתם ויחידי
באורו כי אתם לשון גדולה ומעלה יאמר כי אתם הנבחרים
המעט מכל העמי אתם אי אתם אלא רבים מכל ואף על פי
כן לא מרבכם אלא מצד האהבה והשבוע זדרשו רבותינו זל
כי אתם המעט ה' מעט ח' משפחות היו ישראל חמשים
ממשפחות

משפחות בני נח שהיו שבעים וישראל היו ס״ה משפחות
כמו שנמנו בפרשת פנחס · ולשון חשק לשון קשור הוא
מלשון וחשוקיהם כסף שהם קבועים ומהודקים היטב
והטעם שנקשר עמכם בקשר חזק שלא יפרד מכם לעולם ·
ובמדרש לא מרבכם לא מחמת שאשת מתנאים בעצמכם
אלא מחמת שאתם שפלים ומשפילים עצמכם לפני כענין
שכתוב שבשפלנו זכר לנו כ״ח זהו כי אתם המעט מכל
העמים אמר הקב״ה בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם
ממעטים עצמכם נתתי גדולה לאברהם אמ׳ ואנכי עפר ואפר
נתתי גדולה למשה ולאהרן אמרו ונחנו מה · נתתי גדולה
לדוד אמר ואנכי תולעת ולא איש אבל אומ׳ העולם אינן כן
נתתי גדולה לנמרוד אמר הבה ננבנה לנו עיר · נתתי גדולה
לפרעה אמר מי יי׳ אשר אשמע בקולו · לסנחריב אמר מי
בכל אלהי הארצות האלה אשר הצילו את ארצם מידי כי יציל
ה׳ את ירושלם מידי · לנבוכד נצר אמר אעלה על במתי עב
וגומר לחירם מלך צור אמר אל אני מושב אלהים ישבתי
בלב ימים · וידעת כי ה׳ אלהיך הוא האלהים האל הנאמן
וידעת מיציאת מצרים כי ה׳ אלהיך הוא האלהים שברא שמים
וארץ ועוד תדע מזה שהוא האל הנאמן שהוא נאמן לקיים
בריתו לפי שהיכולת בידו· ואמר לאלף דור ולהלן הוא אומ׳
עשה חסד לאלפים לאהבי · אמרו רבותינו ז״ל כאן בעושין
מאהבה כאן בעושין מיר׳א האי בדסמיך ליה והאי בדסמיך
ליה ותדע מזה עוד שהוא משלם לשונאיו לכל אחד
משונאיו · אל פניו אל פני כל אחד מהם להאבידו כאשר
האבידו המצריים ולא אחר להם והמדה הזאת שהזכיר אמת
לעולם אף על פי שיש רשע מאריך ברעתו לא יהיה לו כן
רק מפני המדה הזאת שהוא שופר החסד והוא עשה שום
טובה שצריך לשלם לו כן כתב הרמב״ן ז״ל ויש שפירש אל
פניו לעצמו כמו ופניך הולכים בקרבי · לא יאחר לשונאיו
כלומר לא יחשוב שיסתין לו לדורותיו שלשים או רבעים
אלא לעצמו ישלם לו זהו אל פניו ישלם לו · ובמדרש
ומשלם לשונאיו אל פניו זשה כי׳ אין חרצובות למותם
ובריא אולם מהו חרצובות אין הקב״ה מאחר צביונן של
רשעים בעולם הזה אלא מה שהם מבקשין נותן להם משל
לחולה שנכנס הרופא לבקרו נשל זרועו ואמר תנו לו כל מה
שהוא רוצה לאכול למה מפני שהוא מת כך אמר להן משה
ומשלם לשונאיו ל פניו להאבידו כך דרשו במדרש תלים ·
ועוד דרשו במקום אחר אמר רבי יאשיה מפני שלשה
דברים הקדוש ברוך הוא מאריך אף לרשעים בעולם הזה
שמא יעשו תשובה · או עשו כבר מצוה שהקדוש ברוך
הוא משלם להן שכ בעולם הזה· או שמא יצאו מהם צדיקי׳
שכך מצינו האריך אפים לאחז יצא ממנו חזקיה האריך
אפים לאמון יצא ממנו יאשיה לשמעי יצא ממנו מרדכי אף
על פי שאלו אינם בכלל שונאיו כי שונאיו הם האנשים
הכופרים אשר כחשו בה׳ ויאמרו לא הוא ובאלו יאמ׳ הכתו׳
להאבידו · ודעת אנקלוס עליו השלום בכתוב הזה שהקב״ה
משלם שכר טוב אל הרשע על מעוט זכיות שבידו כדי
להפרע ממנו רוב עונותיו לעולם הבא והקב״ה רוצה לגמול
לו בדבר הגרוע שהוא הגוף ובזמן הפחות שהוא העולם
הזה כדי להאבידו מן העלם הבא ושיגיש אותו בדבר
הנכבד שהוא הנפש ובזמן המעולה שהוא העולם הבא
ואם כן אין כל טובתו בעולם הזה אלא לרעתו וכן באר זחד
עליו השלום איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת כלומ׳
שלא יבין חקי מדת הדין הנקראת זאת היאך היא נפרעת
מן הרשעים וזהו שאמר בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו
כל פועלי און להשמדם עדי עד כי הצלחתם ושלותם בעולם
הזה אינה אלא לפי שעה ולכך המשיל אותם לפריחת
העשב אבל סופם שיאבדו מן העולם הבא זהו שנתן טעם
להשמדם עדי עד וזהו שדרשו רבותינו ז״ל שאת פני רשע
לא טוב שאת פני רשע בעולם הזה לא טוב הוא בעולם
הבא וכן הצדיק בהפך מזה מעניש על מעוט עונות שבידו
למען ינקה ויהיה זכאי לחיי העולם הבא · אשר אנכי מצוך
היום לעשות · דרשו רבותינו ז״ל היום לעשותם ולא היום
ליטול שכרם היום לעשותם ולא למחר לעשותם והכונה
כי העולם הזה זמן המעשה ולא זמן השכר והעולם הבא
זמן השכר ולא זמן המעשה והוא שרמז שלמה עליו השלום
ואמר כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה
הולך שמה · ירצה לומר כי אחר המיתה אלו רצה לעשות
מצוה ולהשלים מה שחסר כאן או להתעסק בדבר הרשות
בחשבונות ושאר עסקי הגוף אין זה בידו · כי ביום ההוא
אבדו עשתונותיו וכלו חשבונותיו ואין לו באותו זמן מעשה
וחשבון כלל ולא דעת וחכמה להוציאת אל הפועל על כן
יש לך לעשות כל הטוב שתוכל בעולם הזה בעוד ש״ש לך
כח ורשות לעשותו זהו שאמ׳ בתחלת הכתו׳ כל אשר תמצ׳
ידך לעשו׳ בכחך עשה · קודם שיחסר לך הזמן עשה כל
טוב שתוכל בעוד שאתה בכחך ומפני זה יתחייב האדם
להשתדל במצות בעולם הזה שהוא עולם המעש׳ ולא עולם
הגמול כדי שיטול שכרו לעולם הבא שהוא עולם הגמול
ולא עולם המעשה וכמו שדרשו רבותינו ז״ל מי שטרח
בערב שבת יאכל בשבת מי שלא טרח מהיכן הוא אוכל
ויתחייב כמו כן שיזהר במצוה קלה כמצוה חמורה שאינו
יודע ערך שכר המצות אי זו מצוה שכרה מרובה ואי זו
מצוה שכרה קל והוא שדרשו רבותינו ז״ל הוי זהיר במצוה
קלה כמצוה חמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות
ולפי כך יש לו להזהר שלא ישקול המצות לפי הבא
במחשבתו לומר אניח מצוה זו מפני זו שהרי דרכי המצוה
בידיעת השכר שלהם נבצרים הם וגשנבים מדעת הבריות
ושכלנו יקצר להשיגם ואין אתנו יודע אותם וכן אמר שלמה
עליו השלום אולח חיים מן תפלס נעו מעגלותיה לא תדע
וכן ראוי לו להשתעשע בהם ושיעשה אותו בשמחה הוא
שאמר דוד עליו השלום נדרך עדותיך ששתי כעל כל הון
בחקותיך אשתעשע לא אשכח דבריך ·

והיה עקב

בני לדברי הקשיבה לאמרי הט אזנך · אל יליז
מעיניך שמרם בתוך לבבך · כי חיים
הם למוצאיהם ולכל
בשרו מרפא ·

שלמה

המלך עליו השלום הודיענו בכאן
שיקשיב האדם לדברי תורה ושיטה
אזנו מלשמוע שאר הדברים וזלתם
זה לשון הט אזנך וכן הזכיר במקום אחר תטה לבך לתבונה

יחזיר

יהזיר עליו שישה לבנו ויפנה מחשבתו משאר עסקי לצורך
התבונה כלומר להתבונן בתבונה וקרא המצות דברים
ואמרים: והזהיר על שכחת המקרה ועל שכחת העקר אל
יליזו מעיניך זהו שכחת המקרה יאמר אל יליזו אותן עסקי
זטרדות מעיניך והכונה שנשים לב עליהם ומזכירם תמיד
כענין ולזכרון בין עיניך כדי שלא נשכחם בסבת שום מקר
שיגיע לנו טמרם בתוך לבבך זהו שכחת העקר כי הדבר
הצפון בתוך לבו של אדם והוא שומרו תמיד לא ישכחנו
לעולם כן יתחייב האדם שישמור בתוך לבבו המצות כלן
שלא התפשט מדת השכחה בעקר שום מצוה עד שיחשוב
שלא נתנה מעולם ונתן טעם למה כי חיים הם למוצאיהם
כי התורה והמצות הם חיים לנפש ורפואה לגוף כי חיים
נ נכ הם למוצאיהם זהו חיי חנפש וכן הזכיר למעלה ויהיו חיים
לנפשך והן לגרגרותיך ובאור לגרגרותיך כשאתה מקיים
הדברים שתוציא מפיך אז יעלה לך חן כענין שאמרו נאה
ל יג דורש ונאה מקיים ואמר עוד נעימה כי היא חייך ולפי
נז יד שהתורה שלנו פירוש החכמה העליונ' שכתוב בה החכמה
תחיה בעליה לכך הזכיר בה כי חיים הם הענף נמשך מן
השרש והמעין מן המקור הנקרא מקור מים חיים כמו
ס יז שאמר הנביא בתוכחתו אותי עזבו מקור מים חיים וכתיב
הוא אלהים חיים והדבקים בו נקראים חיים כענין שכתוב
ס נ ד ואתם הדבקים בי' אלהיכם חיים כלכם היום והוסיף לבאר
למוצאיהם כלומר למי הם חיים לאותם המוצאים אותם
ובא לרמוז בלשון זה שאין הכל מוצאין אותן ולמה אין
מוצאין אות' לפי שאינם מחפשין אחריה ואלו היו מחפשי'
ו נ ד הן מוצאין כענין שכתוב אם תבקשנה ככסף וכמטמונים
תחפשנה אז תבין יראת י' וגומר ודרשו רבותינו זל
למוצאיהם למוציאיהם בפה כי כלבד שיתחייב האדם
שידע הדברי' בלבו עוד יתחייב שיהיו שגורי' בפיו ושירגילם
כג יח בלשונו ועל שתיהן אמר שלמה עליו השלום כי נעים כי
תשמרם בבטנך יכונו יחד על שפתיך ולכל בשרו מרפא
דרך חרופא הנותן לחולה אחד מן הסמים והמסעדי' לאכול
או אחד מן המשקים לשתות שיועיל לאותו אבר שהחולי
בו ושהוא פועל בשבילו ויזיק לאבר אחר ונמצא שהרפואה
אינה שוה ולא שלמה בכל אברי הגוף ועל כן באר כי יש
יתרון גדול לתורה שיהא רפואה שוה בכל הבשר ותועלת
לכל האברים כלם מבלי שום נזק לאחד מהם ולמדך שלמה
בכתוב הזה כי יש במעשה המצות תועלת הגוף והנפש
יס ו כה וכן באר לנו משה עליו השלום לטוב לנו כל הימים הואה
העולם הבא לחיותנו כהיום הזה הואה העולם הזה ' ועל כן
באו מצות התורה קצתם מקובלות וקצתם מושכלות
מקובלות כנגד תועלת הנפש מושכלות כנגד תועלת הגוף
כי יש במעשה המצות תועלת ושכר בסוף והוא שאמר דוד
ג יט עליו השלום על כלל המצות גם עבדך נזהר בהם בשמרם
עקב רב ולשון עקב מלשון עקב כי העקב סוף הגוף וכן
השכר והגמול בא בסוף כי השכר סוף המעשה ' ולשון
עקב זה מצאנוהו בין במצות המקובלות הנקראות חקים בין
במושכלות הנקראות משפטים במקובלות הנקראו חקים
הוא שאמ' דוד עליו השלום נטית' לבי לעשות חקיך לעולם
ס קיב עקב ועוד אמר הורני י' דרך חקיך ואצרנה עקב כלומר
ס קיב אצור המדה ההיא לפי שיש לה עקב והשכר הזה הואה רב
ב לג טוב הצפון כענין שכתוב מה רב טובך וזהו לשון עקב רב '
במצות המושכלות הנקראות משפטים זהו שכתוב וחיד
עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם
ושמ' אלהיך לך את הברית ואת החסד אש' נשבע לאבותיך
כל יעודי הפרשה הזאת יעודים גופניים בתועלת הגוף
בעולם הזה שהם הכנה לחיי העולם הבא ונכלל עוד תועלת
במלת עקב כי יעודים גופניים אלו הוא השכר הקל והשפל
שיש לאדם כי כן העקב שפל הגוף אבל השכר הגדול
והעצום שהוא זיו השכינה נכלל במלת והיה שהוא כולל
השם המיוחד וזהו שסיימה פרשה של מעלה היום לעשות'
וסמוך ליה והיה עקב לרמוז כי בעשייתם היום הזה יהיד'
שכרו זיו השכינה אבל רצתה התורה לבאר על המורגש
ולהאריך בו ולרמוז על המושכל ולקצר בו כי כן המנהג בכל
התורה ' ודרשו רזל בלשון עקב שהוא אזהרה לאדם על
הכצות שאדם דש בעקביו שלא יקל בהן לפי שיש בני אדם
שאינן חוששין בקצת מצות שהן קלות בעיניהם ודשין
אותן בעקב וכבר גלו לנו רבותינו זכרונם לברכה כי עונש
המצות שאדם מזלזל בהן ודש אותן בעקביו בעולם הזה
ע"ש פסחים כקיף אותו ליום הדין שנאמר עון עקבי יסובני ' ועיד יכלול
עון עקבי יסובני שבא להזהיר על אותן מצות שהוא חייב
לפסוע בהן והן פסיעות של מצוה כגון ללכת לבית הכנסת
ולבית המדרש ולבקר את החולים וללוות את המתי' ולנחם
אבלים כל אלו מצות של פסיעות ושכר גדול ' וכבר אמרו
רבותינו זל שאפילו בשבת מותר לו לרוץ לבית הכנסת
ס"ש יפ ופ שנא' אחרי י' יכלו כאריה ישאג ואם אינו מקיים מצות
אלו של פסיעות אותו עון יסובהו ליום הדין זהו עון עקבי
יסובני וכן אם הוא פוסע לדבר עברה אותו עון יסבהו ליום
הדין כמו כן שכן מצינו בבתו של ר' חנינא בן תרדיון שנגזר
עליה לישב בקובה בעון שדקדקה בפסיעותיה לפני גדולי
ירמי' לג יח רומי והצדיקה עליה את הדין ואמרה גדול העצה ורב
העליליה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני האדם כלומר
אפילו בדקדוק פסיעות הא למדת שהאדם נוטל שכר על
פסיעותיו כפי הדרך שהוא הולך בה והיה עקב תשמעון
וכבדרש והיה עקב תשמעון אין שכרן של צדיקים אלא
דניים ו' בסוף אבל שכרן של רשעי' הוא מיד בעולם הזה שנ' ומשלם
לשונאיו אל פניו שכרן לפניו אבל צדיקי שכרן לאחריו שנ'
תניס נר כ ואחריו כל ישרי לב הוי אומ' והיה עקב תשמעון ברוך תהיה
דניים כם ס מכל העמי' יותר מכל העמים כענין שכתוב ונתנך י' אלהיך
עליון על כל גויי הארץ כי כשם שהמברך שהזכיר בו
וברכך הואה גדול מכל האלהים כן אתה המתברך ממנו
תהיה ברוך מכל העמים או יאמר מכל העמי' מפי כל העמי'
שבלם יברכוך ויודו על מעלתך ' והסיר ה' ממך כל חולי
שהוא במנהגו של עולם וכל מדוי מצרי' שהיו חוץ מכנהגו
של עולם או יאמר כל חולי הואה הבא מחוץ לגוף מצד
השתנות האויר וקלקולו וכל מדוי מצרים הוא הבא מכפנים
בתוך הגוף וזהו לא ישימם בך ' ואכלת את כל העמי' אכלה
דמנ' ולפ אותן ואכלם כלחם כלשון כי לחמנו הם ' אשר ה' אלהיך
נותן לך דרשו רבותינו זכרונם לברכה בהכן שמסורין בידך
מכאן למדנו שגזל הגוי אסור בזמן הזה ואמרו חכמים זל
שהוא יותר חמור מגזל ישר' מפני חלול השם וכבר בארתי
ויקיפ כס ב זה בפסוק וחשב עם קונהו ' וגם את הצרעה דע כי הנסים
שני חלקים נסים נסתרים ונסים מפורסמים והזכיר
המפורסמים בפסוק של מעלה הוא שאמ' המסות הגדולות
אשר ראו עיניך האותות והמופתים ועתה יזכיר מכת
הצרעה שהוא מן הנסים הנסתרים שנראה לעיני רואיהם
שהיא באה בדרך הטבע כענין הגשמים לפי שאין בשניהם
שנוי טבעו של עולם אבל הם ענין טבעי וזהו לשון וגם
כלומר

כלומר וגם בדרך הטבע ישיעך השם יתברך כנגד אויביך
ולכך אמר לא תערוץ מפניהם כלומר שאין לירא מהאומות
אלא מהשם השוכן בקרבך ויש לך להתעורר בלשון ח׳
אלהיך ובלשון בקרבך . והזכיר בהקדוש ברוך הוא שני
שבחים וחם גדול ונורא כנגד שני חלקי הנסים יאמר כי
הוא יתעלה בעל הכח וחיכולת גדול בנסים הנסתרים ונורא
בנסים המפורסמים כענין שאפ׳ בנס הים נורא תהלות עושׂ
פלא ולכך הזכיר בסמוך את הגדולות ואת הנוראות האלה
הגדולות על הנסים הנסתרים הנוראות על הנסים
המפורסמים . וצרעה הוא מין זבוב ומטיל ארס ואמרו
רבותינו זכרונם לברכה שתי צרעות היו אחת בימי משה
ואחת בימי יהושע וחיתה מכה בפניהם ומסמא עיניה׳ ולא
היו יכולין להלחם ובאין ישראל והורגין אותן ובמקום אחר
דדשו היתה הצרעה מסמאת עיניהם מלמעלה ומסרסתן
מלמטה הוא שאמר הנביא ואנכי השמדתי את האמרי
בפניכם ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת וכן תרגם
אנקלוס צרעה ערעיתא . ודרשו רבותינו זכרונם לברכה
למה נקרא שמה ערעיתא שעומדת לקראת אדם תרגום
אשר קרך דערעך . פסילי אלהיהם תשרפון באש לא תחמד
כסף וזהב עליהם ולקחת לך . אמרו רבותינו זכרונם לברכה
במסכת עבודה זרה פסלו לאלוה לא תחמד פסלו מאלוה
ולקחת לך . והענין כי בלשון פסילים יש בו שני משמעיות
האחד לשון פסל ועבוד׳ זרה ממש והאחד לשו׳ בטול מלשון
פסלות וכן פרש״י ז״ל בפירושיו וכמו כן יש בלשון הכתוב
שני משמעיות אחד לאסור ואחד להתר אחד לאסור זהו
לא תחמד ואחד להתר זהו ולקחת לך שהרי עבודה זרה
שבטלה הגוי מותרת . ולא תביא תועבה אל ביתך . מכאן
למדו חכמים זכרונם לברכה בדרך אסמכת׳ שאסו׳ להשכיר
ביתו לגוי עובד ע״ז לבית דירה מפני שהגוי מכניס לתוכו ע״ז
וישראל זה המשכיר עובר שהרי שכירות אינו קונה הקרק׳
לשוכר וקרקע לאו של גוי הוא אלא של ישראל הוא לפיכך
עובר עליו . אבל מצינו קצת מן הגאונים זכרונם לברכה
שכתבו שאין זה אלא בארץ ישראל לפי ששם עקר עבודה
זרה וכן נראה בירושלמי וכן דעת רבינו חננ׳ל זכרונו לברכה
וכן אנו נוהגין בזה התר עכשו . אבל הרמ״בן ז״ל כתב בעל
נפש צריך לפרוש מלהשכיר אפילו בחוצה לארץ . שקץ
תשקצנו למדך הכתוב שחייב האדם לשקץ עבודה זרה
להזכירה בלשון גנאי אם היה שמה בית גילא שהוא לשון
גובה קורין אותה בית כריא שהוא לשון עומק ושפלות וכן
אמרו עוד כל ליצנותא אסורא חוץ מליצנותא דעבודה זרה
דשריא שנאמר כלע בל קורס נבו וכתיב קרסו כרעו יחדו
לא יכלו מלט משא וכן שם הספר שלהם שבו נשבעין היה
שמו בלשון פרסי אנגלי שהוא לשון גל וגובה וכן בשם
מרקולים היה שמו קלוס אצל עובדיו והוא לשו׳ שבח וכבוד
ורבותינו זכרונם לברכ׳ החליפוהו בשם מרקולים זמר לשון
תמורה וחליפין וכן לשון רבותי׳ זכרונם לברכ׳ במר דשחוטה
בחליפי שחוטה וכן החליפו קלוס בקולים שהוא לשון לעג
וקלון מלשון לעג . וקלס כן פירש רבינו תם זכרונו לברכה .
וכן אמרו עוד לפנים מן הקלקלון אסור ופרש״י ז״ל קלעים
שעושין לעבודה זרה ומקריבין לפניה לפניה ועושין אותן
לצניעות וכבוד ואנו גורס׳ לפנים מן הקלקלון אסור כדי
להזכיר׳ בשם קלון וכבוד׳ בקלון אמיר ויש שגורסין מרקלוס
כלומר תמורת קלוס והוא לעג ואם כן יכלול הכתוב שקץ
תשקצנו במעשה ובהזכרת שמם . כל המצוה אשר אנכי

מצוך היום . סמך כל המצות לענין עבודה זרה שהזכיר׳
כי חרם הוא ללמדך שכל המשקץ עבודה זרה כאלו קיים
כל המצות ודרשו רבותינו זכרונם לברכה כל הכופר בעבו
זרה כאלו מודה בכל התורה כלה וכל המודה
ככופר בכל התורה כלה . ובמדרש אלה הדברים רבה כל
המצוה כלה מצוה עד שתכלה כל המצוה ובאור זה שאם
התחיל במצוה שיגמור אותה . ועוד דרשו כל תכצו׳ אשר
אנכי מצוך היום אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה
נקראת אלא על שם הגמרה שנאמר ואת עצמו׳ יוסף אשר יסוט׳ פר ל
העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם והלא משה לבדו
נתעסק בהם שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו אלא פעות יג כ
לפי שלא הספיק לגמרה וגמרה ישראל נקראת על שמם .
לדעת את אשר בלבבך להודי׳ וכן לדעת כי אני יי׳ מקדשכם פס נה יג
האמור במצות השבת והכונה בשתיהם להודיע לאומו׳ וכדי
שיתפרסם כי העבודה עקר בריאת העולם . ויתכן לומר
במלת וירעיבך שבאה ללמד על תכלית חמן ומעלתו שכל
האוכלו מבין במושכלות על השלמות ואי אפשר זה אלא
אחר הפסק זוהמת המזון הגופני וכענין שדרשו במשה
רבינו עליו השלום בפרק קמא דיומא ויכסהו הענן ששת פס כל יג
ימים למה ששת ימים כדי למרק אכילת ושתיה שבמעיו
וכן בכאן וירעיבך כדי שתכלה מהם זוהמת המזון הגופני
והיה המזון חרוה שהוציאו ממצרים ואז יתחדשו גופותם
במזון המן שהוא תולדת האור ויהיו ראוים לקבל
המושכלות ולהדבק בשכינה׳ . ויענך וירעיבך ויענך
בדרך כענין שכתוב ענה בדרך כחי . וירעיבך ממזונות תנו׳ קכ כף
גופניים ששאר האומות אוכלין ויאכילך את המן שהוא
לחם שמים לא גופני ולא דעון אבותיך . יתכן לפרש
על האבות ממש אברהם יצחק ויעקב ויאמר הכתוב זכית
אתה שנעשו לך נסים מפורסמים מה שלא זכו האבות
להן כי לא היתה השגתם בכח השם המיוחד ממש שבו
נעשו נסים מפורסמים ומחודשים ביצירה אלא בכח
אל שדי שבו נעשו הנסים הנסתרים שנראה לאדם שהם
באין בדרך הטבע ואמר זה לפי שהמן מן הנסי׳ המפורסמי׳
היה ולא על הלחם לבדו . על הלחם שהאדם רגיל בו
אין חיותו של אדם בו לבדו בלתי הכח המצמיח אותו והוא
מזלו וכח וכמו שאמרו רבותינו ז״ל אין לך כל עשב ועשב
מלמטה שאין לו מזל מלמעלה מכה אותו ואומ׳ לו גדל שנ׳
הידעת חקו׳ שמי׳ אם תשי׳ משטרו באר׳ואותו כח המצמיח מיונ נפ נב
יש לו כח אחר ממונה ואותו כח אחר יש לו כח גבורה
מושל עליו שהוא מעמידו ומקיימו וכן מכח לכח עד הסבה
העליונה שהוא כח הכחות כלן וגבוה על כל גבוהים והוא
מקור החיים וחיות כל חי שהרי ישראל כל ארבעים שנה
במדבר לא אכלו לחם וחיו זהו על כל מוצא פי ה׳ יחיה
האדם כלומר על הכח הנגזר מפי עליון כלשון הדבר יצא לממאי ו ט
מפי המלך שפירושו גזר וכל הכחות האלו האמצעיים
קראם הכתוב מוצא פי ה׳ כלומר כי הם כלם נגזרים
ויוצאים מכחו ובא הכתוב הזה להודיע שאין עקר החיות
במזון הבא מסבה אחר סבה כענין הלחם שאנו אוכלין
שהאמצעיים רבו בו אלא שעקר החיות במזון הכח
המתקרב אל הסבה העליונה כי כל מה שיתקרב מכחו ית׳
ויתמעטו האמצעי׳ הוא עקר החיות וזהו שאמרו רבותינו
זכרונם לברכה ויחזו את הלהי׳ ויאכלו וישתו רבי יוחנן אמ׳ סמות כל יפ
אכילה ודאית שנאמר באור פני מלך חיים נתכון רבי יוחנן מנלי יו מנ
לומר כי האור העליון שהוא חיי הנפש ומזונה ותענוגיה

היא האכילה הודאית אבל מזון הגוף הבא מסבה אחר סבה
אינה אכילה ודאית · נראה לי כי קרא חכתוב המן מוצא פי
[illegible] אל פי שכל האמצעיים כלן מוצא פי ה' הם וזרזו
[illegible] בכל מקום המן היה מקום פי ה' ממש ממה
ז ד שכתוב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים והבן זה · ויהיה
באור הכתוב כי על כל מוצא פי ה' שהם האכצעיי כלן יחיה
האדם אין צריך לומר על מוצא פי ה' שהוא המן ואין שם
רבוי אמצעיים והוא מוצא פי ה' ממש וכאשר רמזתי ·
שמלתך לא בלתה מעליך · הנה זה היה נס גדול בשנוי
טבעו של עולם כי הבגדים הם בלין בהתמדת הלבישה בדר'
הטבע · וכאן באנשי המדבר נשארו בחדושו תמיד ואין
הזמן והזיעה שולטין עליהם לבלותם · ובמדרש שאל רבי
אליעזר את רבי שמעון מהיכן היו ישראל לבושין כל ארבעי'
יו ט שנה אמר לו ממה שהלבישום מלאכי השרת שנ' ואלבישך
רקמה מהו רקמה רבי סימאי אומ' פורפירא אמר לו ולא היו
בלין אמר ולא קרית מעולם שמלתך לא בלתה מעליך אמר
לו והיו הקטנים גדלים עמהם אמר לו צא ולמד מן החומט
הזה שלבושו גדל עמו אמר לו ולא היו צריכין תכבוסת אמ'
לו הענן היה שף בהן ומנהצן אמר לו ולא היו נשרפין אמר
לו צא ולמד מן הסיטין הללו שאינן מתגהצין אלא באור
ולא היו עושין מאכולת אמר לו בתיתן לא עשו בחייהם
לא כל שכן אמר לו ולא היו מסריחין מריח הזיעה כשלא
היו מחליפין בגדיהם אמר לו הבאר היה מעלה להם מיני
דשא' שהיה ריחן נודף מסוף העולם ועד סופו והיו מנענעין
נג ב בהן שנאמר בנאות דשא ירביצני וגומר בא שלמה עליו
ד יט השלום ופירש ורוח שלמותיך כריח לבנון עד כאן במדרש
תלים במזמור ה' רועי לא אחסר ופירוש סיטין בגדים והבגד
שיעור זרת · ובפרקי רבי אליעזר סיט כפול ופירוש
זרת ובשם של עב כשהוא רוצה להראות אלהותו
ותקפו מושיט ידו באומות העולם ומעבירם מן העולם וחבן
זה · ורגלך לא בצקה · לא נפחה מלשון בצק כי כן המנהג
בהולכי דרכים שיתנפחו רגליהם או יאמר זה כלפי הלוים
שהיו נושאין הארון במדבר על כתף והם יחפים ואף על פי
שמשפט הכהנים לשאת את הארון והוא דבר מסור להם
ולא ללוים היו הכהנים עכשו במדבר מועטין עד שנתרבו
ונטלו את שלה' ודעת אנקלוס בזה שלא נתקלקלו המנעלי'
שברגליהם · כי ה' אלהיך מיסרך כמה שענך והרעיבך
כדי שתראה ותקח מוסר ותגדל נפשך במדת הבטחון
שהוא עקר המצות כלן · כי ה' אלהיך מביאך ג ארץ טובה
ארץ נחלי מים בהפך מקום המדבר וכן ארץ חטת ושעורה
וגפן ותאנה ורמון שהם פירות מולידים חדם · ודבש דבש
תמרים · והזכיר בכאן עקר המזונות כלן ובשלשה פסוקים
אלו הזכיר ששה פעמים ארץ שני פעמים בפסוק ראשון כי
ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים · וכן בפסוק
שני ארץ חטה ושעורה ארץ זית שמן ודבש וכן בפסוק
שלישי ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם ארץ אשר
אבניה ברול וגומר הרי ששה פעמי' ארץ בשלשת הפסוקים
ובפסוק רביעי הזכיר הארץ הוא שאמר ואכלת ושבעת
וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך והיה
הענין להזכיר ששה פעמים ארץ כנגד ששה אקלימין
המתפשטין ממנה והשותי' מתמציתה ועל האקלי' השביעי
הזכיר הארץ הטובה בלשון ידיעה וכן דרשו רבותינו זכרונם
לברכה שבעה ארצות הן והכונה להן שבעה אקלימין
שהעולם השפל נחלק בהן ואקלים השביעי הזה שנחנו דוד

עליו השלום ואמר יפה נוף משוש כל הארץ כלומר אקלים תלים מח
יפה כי פירוש נוף אקלים מלשון הכתוב ביהושע בענין
חלוק הארץ שלשת הנפת ותלתא פלכין · ומה שהוא יהושע יז יא
בלשון הגרי אקלים הוא בלשון הקדש נף ובכל נף ונף יש
בו שנוי אויר לפי מזגו ולפי קרבתו לשכש וכי שנולד בנף
זה ויצא משם ונכנס בנף אחר יחלה אבל ירושלם נף מזוג
וטוב וכל הנכנס שם מן הנפת היה חזק ובריא ולא יחלה
לעולם ולכן נקרא משוש כל הארץ · ארץ חטה ושעורה
לפי שהארץ מכוונת כנגד העשירית לכך נשתבח בעשרה
דברים כי התבואה ה' מינים ולקוח מהם השנים שהם עקר
והניח שבולת שועל ושיפון ובוסמין שהן בכלל חטה
ושעורה חרי ה' וגפן ותאנה ורמון זית ודבש הרי עשרה וכן
נשתבחה בארץ זבת חלב ודבש כלומר הנשפע הנשפ"ע
הרחמים והדין כלשון בת מי זהב והמיכל יבין · ארץ רלפי"נ נא
אשר לא במסכנות · הארץ שהיא מלאה כל טוב כנגן
ה' כארץ מצרים והיא חסרה כמקצת הדברים הנמצאים
במקומות זולתם הנה יושביה אוכלים לחם במסכנות ולכך
ישבח הכתוב הארץ הקדושה שאין בה חסרון שום דבר
בעולם כי לא ימצא שום דבר למאכלו של אדם בשאר
ארצות שלא ימצא בארץ ויש שימצא בארץ ולא ימצא
בשאר ארצות זהו לא תחסר כל בה · ואפשד שיכלול
עוד ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם שלענין התור'
והחכמה דבר הכתוב שכן היא נמשלת ללחם שנאמר
לכו לחמו בלחמי ולפי שהתורה והחכמה אי אפשר לאדם פמלי ס ע
להשיגם על השלמות אלא עם ההכנות הראויות חצריות
לו ומלבד ההכנות יצטרך שיהיה אויר הארץ זך וטוב כי
יועיל הרבה בלמוד וטוב ההכנות האויר הטוב אשר בארץ
על כן יאמר החכמים שבה לא יאכלו במסכנות לחכה של
תורה כי יהיה לבם כפתחו של אולם לטוב ההכנות ורחבה
בנים לטוב האויר וכמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה
וחכמ' הארץ ההיא טוב אין תורה כתורת ארץ ישראל כלפ"י יב ס
ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל ואמת אויר הארץ
ישראל מחכים מה שאין כן בחכמים שבחוצה לארץ
שהם חסרי ההכנות והאויר הטוב והם בודאי אוכלי לחם
העצבים אוכלי לחמה של תורה במסכנות וזהו שאמר
במעלת הארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם כיון
שתורתן שלמה הוא העושר הקיים והאמתי שנתברכו מ
וברכת ה' היא תעשיר ולכך אמר לא תחסר כל בה כי
הברכה היא בכלי ושעם אשר אבניה ברזל במקום שתחשוב
ששם אבנים שם תמצא הברזל וכן ההרים שם תמצא
הנחשת וזהו לא תחסר כל בה לפי פשוטו כי חעדר הברזל
והנחשת חסרון גדול בארץ לפי שהם תשמישי הכלים
שמשתמשין בהם ברוב אבל הכסף והזהב אינו חסרון גדול
בארץ ועל כן שבח הארץ במה שהוא עקר התשמיש והם
הברזל והנחשת שיהיה העדרם חסרון גדול בארץ ולא
שבח אותה בכסף וזהב וכן הזכיר משה בזאת הברכ' בברכת
אשר ברזל ונחשת מנעליך ודרשו רבותינו זכרונ' לברכה דנרי"נ כפ
ארץ אשר אבניה ברזל אל תקרי אבניה אלא בוניה אלו
תלמידי חכמים כונו החכמים זל בזה לענין האמונה ולקוח
הפסוק הזה מאסמכתא · וברכת את ה' אלהיך · על דרך
הפשט כשתזכור ימי הרעה שעברו עליך בגלות מצרים
והיותכם שם בשעבוד גדול ותזכור גם כן ענוי המדבר עתה
בבאך בארץ ואכל ותשבע מפריה ומטובה תברך על זה
לשמו של הקדוש ברוך הוא · ועל דעת רבותינו זל וברכת

את

את ה׳ אלהיך הוא מצוה עשה לברך ברכת המזון והוא
כמו ועשית מעקה לגגך ועשית פסח לה׳ אלהיך ובאור על
הארץ ועל הארץ ויש לך להתעורר כאן כי יש בפסוק זה
מתח להבין סוד הברכות ולא תמצא בכל התורה כשום
מקום שצוה הקדוש ברוך הוא שנברך לשמו כי אם במקום
הזה ומזה אמר דוד עליו השלום ואברכה שמך ואמר
חזקיהו לו נרכו שמו ורבים כן ׳ ועל דרך הפשט אומר תחלה
כי הברכות אינן צורך גבוה אלא צורך הדיוט כי כיון שהוא
ית׳ מקור הברכה וכל הברכות הן משתלשלות ממנו כל
הממציאים המברכים אותו אין כל ברכות יהם כדאי לו
כי הוא הממציא הקדמון שהמציא המציאים כלם ומציאותם
אינה אלא מציאותו ומציאותו תספיק בעצמו לא יצטרך
לזולתו כלל ׳ ואם כן אם יברכוהו כל היום וכל הלילה
מה יתרבה בכך או מה יתנו לו או מה מידם יקח ׳ אין
זולתו ית׳ והרבוי כי אם אלינו כי כל המברך על מה שנהנה
הוא מעיד על ההשגחה שהוא יתעלה הממציא מזון
לשפלים כדי שיחיו ובזכותם התבואה והפירות מתברכים
ומתרבים ׳ והנהנה ואינו מברך נוזל ממנו ההשגחה ומוסר
מהנהגת השפלים לכוכבים ומזלות והוא שאמר כל הנהנה
מן העולם הזה בלא ברכה כאלו נוזל להקדוש ברוך הוא
ולכנסת ישראל שנאמר גוזל אביו ואמו ׳ כלומר גוזל
להקדוש ברוך הוא להקבה והשגחה ולכנסת ישראל הפירוש
שבעון זה הפירות מתמעטין לישראל בסבתו שהרי כל
העולם כולו נזון אחר רובו וכל יחיד ויחיד נזון אחר רובו
לכך יש לו להראות את עצמו כאלו כל העולם כולו תלוי
עליו ׳ ועל דרך הקבלה וברכת את ה׳ אלהיך אין הברכה
צורך הדיוט בלבד וגם אינה תודאה בלבד אבל הוא לשון
תוספת ורבוי מלשון וברך את לחמך ואת מימיך ׳ ויש לך
לחשכיל מאמר רבותינו זל שאמרו נכבא מציעא פרק
המקבל בסופו בענין בעל חוב ושכב בשלמתו וברכך מי
שצריך ברכה דהיינו הדיוט יצא הקדש שאינו צריך ברכה ׳
ומקשה שם בגמרא ולא והכתיב ואכלת ושבעת וברכת את
ה׳ אלהיך אלא ולך תהיה צדקה יצא הקדש שאינו צריך
צדקה שכל הצדקות שלו ׳ ארז החכמים זל בפירוש כי
ההקדש צריך ברכה אבל אינו צריך צדקה ומפורש אמרו
בברכות אמר לו שמעאל בני ברכני וכן במסכת שבת
אמר הקבה למשה היה לך לעזרני והוא ענין הברכה ׳
והנה כאשר אנו מברכים להבה יש בזה תוספת רוח הקדש
וברכתנו היא סבה שיתברכו כל בריותיו ממנו ׳ ואמר עוד
שהקבה מתאוה לתפלתן של צדיקים ואלו לא היתה הברכה
והתפלה כי אם הודאה לבד למה יתאוה לתפלתן של צדיקים
המועטין יותר משאר עמים רבים והלא גרב עם הדרת
מלך אבל לשון וברכת ענין תוספת ורבוי והוא מלשון ברכה
הגובעת מן המקור ולכך אנו מזכירין בתפלותנו תתברך
תתרום וכן בלשון הקדיש יתבר׳ וישתבח ויתפאר ויתרומם
ויתנשא ׳ ועוד מלשון בריכה וכריעה מי שכל ברך כורע
לו וכן מצינו בספר הבהיר מאי משמע דהאי ברכה לישנא
דבריך הוא שנאמר כי לי תכרע כל ברך מי שכל ברך כורע
לי השמר לך פן תשכח את ה׳ אלהיך לבלתי שמר מצותיו
ומשפטיו וחקותיו ׳ כבר ידעת כי משה יזכיר בכל משנה
תורה ה׳ אלהיך והוא העולם אשר קדשנו במצותיו בסוד
הברכה וחנן זה ׳ ודם לבנך ושכחת את ה׳ אלהיך ׳ הנאוה
סבה להשכיח העקר כי מתוך השפע ורבוי השלוה לבו של
אדם מתגאה ויצר הרע מתגרה בו ועושה כל חפציו עקר
וחפצי שמים טפלים ׳ ועל זה הזהיר שלמה עליו השלום
אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח קרא מושל
לבת גלגל מאדים שהוא נפש הגלגל לפי שהוא ראש
ממשלת כל הצרות והמקרים החולפים בעולם ויצר הרע
הנמשך ממנו קראו רוח כי הוא רוח חטומאה ויאמר
הכתוב כי אם ישיאך היצר הזה ויחפוץ להתגבר עליך לא
תאבה לו ולא תשמע אליו להניח חפציו של הקבה שהוא
מקומו של עולם והו מקומך אל תנח ׳ למען ענותך
נסותך להטיבך באחריתך ׳ כל ענוי המדבר הטורח הגדול
שהיה לישראל בו לא חיה אלא להביאם לידי נסיון
להרגיל טבעם במדת חבטחון ולהכניס בלבם אמונת ה׳
יתברך עד שיחזור להם רגילות העבודה לטבע כענין שכתוב
הדריכנו באמתך ולמדני ׳ מלשון פרא למוד מדבר וכן
עגלה מלומדה ׳ כי בקש דוד עליו השלום שידריכהו
השית באמתו עד שיחזור לו מעשה עבודתו לטבע גמור
והו לשון התורה למען תלמד ליראה את ה׳ אלהיך כלומר
שתהיה מלומד ורגיל ותרגיל טבעך בעבודת השם יתעלה
עד שלא תצטרך לשרות עליו ויהיה מעשה היראה דבר טבעי
אצלך לעשותו בשאר הדברים הטבעיים אשר אתה עושה
בטבע ומה שקרא הכתו אכילת המן ענוי ואם למען ענותך
בא ללמד שכל מי שאין מזון לפניו לזמן מרובה אלא דבר
יום ביומו אותה אכילה ענוי היא לו כיון שאינו רואה המזון
לפניו וכן כל מי שאינו רואה מה שאוכל אינו שבע מכאן
לסומין שאוכלין ואינן שבעין והמביאו לראיה טוב מראה
עינים מהלך נפש ׳ ולפי שלא היו רואין המזון בעיניהם
קרא לאותה אכילה ענוי ׳ ואמרה בלבבך כחי ועוצם
ידי ׳ יאמר אולי יגבה לבך כשתראה שפע הטובה חבאה
אליך ותאמר כי זה מצד המזל ׳ ואמרה בלבבך כחי כח
מזלי למעלה שתחשוב שיש מזל לישראל ׳ ועוצם ידי
למטה עשה לי את החיל הזה ׳ וזכרת את ה׳ שממנו לבדו
יגיע כל הטוב כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל כלומר
הוא מסר בידך כח המזלות שברא לעשות חיל למטה
והוא השלישך עליהם ואין למזלות ממשלה ושלטון עליך
וכמו שאמרו זל אין מזל לישראל וזהו שאמר למען הקים
את בריתו אשר נשבע לאבותיך כי כן הבטיח לאברהם
שיחיה כל זרעו למעלה מן המזלות והוא שדרשו זל
ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה אין אומר הבט
אלא מלמעלה למטה מלמד שהגביהו למעלה מן המזלות
ואמר לו כה יהיה זרעך ולפי זה יהיה ענין הפרשה
מדבר בכלל ישראל אף על פי שבא הלשון בלשון יחיד כי
כן מנהג הכתובים וכן התחילה הפרשה בלשון יחיד
ולשון רבי כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות
ואם נאמר שהוא מדבר בפרט לכל אחד מישראל מן לשעת
מן לדורו הבאים בא הלשון בלשון יחיד ויהיה כאור הכתוב
ואמרת בלבבך כי העושר נגזר מן השמים לכל יחיד ויחיד
מישראל שהרי כשאמרו אין מזל לישראל על הכלל אמרו
אבל על הפרט לכל יחיד ויחיד יש מזל וכן אמרו בני חיי
ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא
כחי כח מזל שבגלגל ועוצם ידי למטה שאני נושא ונותן
ומתעסק עשה לי את החיל הזה כי בצרוף שתים אלה יהיה
העושר אל תדמה בנפשך לומר כן אלא וזכרת את ה׳ אלהיך
כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל כי אותו הכח העליון שיש
לך הוא נתנו לך ובו אתה עושה חיל למטה כי אלמלא כחו
יתעלה לא היה בכח המזל ממש כי הוא עליון על הכחות

י כג כ כלן וזהו שאמר שלמה עה עשיר ורש נפגשו עושה כלם
יי׳ באר לך כי העושר והרש מקרה ופגישה בסבת חזרת
הגלגל ואין העושר לעשיר בשכלו ועוצם ידו גם אין העוני
לעני בחסרון שכלו כדי שלא תאמר אם כן שהעושר והרש
מקרה ופגישה הנה הכל גזרת הכחות עליונים ואין בזה
גזרת השם כלל לא בעשרו של עשיר ולא בעניו של עני
אם כן הענין נמסר לכחות ולמקרים לכך אמר עושה כלם
ה׳ לבאר כי הכל בגזרת עליון עליהם יבא העושר והעוני
הרעות והטוב׳ אש אוכלה כאש אוכלה כי ממנהג
האש שתכלה הכל במהירות ולכך אמר והורשתם והאבדת׳
מהר׳ לא בצדקתך ויושר לבבך כי ברשעת הגוים
האלה׳ נראה כי אלו היו צדיקים לא היו מגורשים משם
ואם כן מה יהיה בשבועת האבות אבל הענין כי הגוים
הרשעים ראוים שיתגרשו ואף אם היו צדיקים לא ישארו
בארץ כי הארץ מקדון ביהם מזמן הבטחת האבות והקבדת
יוכל להטיב עמהם לתת להם ארץ אחרת כי ליי׳ הארץ
ומלוא׳ אבל זרת אי אפשר להם שישארו שם למען הקים
את הדבר ויהי מקץ ארבעי׳ יום נתן ה׳ אלי׳ מכאן למדנו
שביום שנתנו הלוחות בו ביום נעשה העגל כי כשהזכיר
למעלה ויתן ה׳ אלי׳ לא פירש׳ כאי זה יום על כן חזר ופירש כאן
ט י ויי מקץ ארבעים יום וזהו שאמר ישעיה עליו השלום ביום
נטעך תשגשגי מלשון סיגי׳ והוא עון העגל וכן תי באתר
דאתקדשתון למהוי עם תמן קלקלתון עובדיכון׳ ואתפוש
בשני הלחות ואשליכם מעל שתי ידי׳ כתב הרמבן לפרש
שירמוז לטובה שעשה עמהם כי סכן בנפשו לשבר לוהות
האלהים כמו שאמרו רזל מוטב שתתון כפנויה ולא באשת
איש׳ ואתנפל לפני ה׳ כראשונה ארבעים יום׳ טעת
ואתנפל שחידה נופל לפניו ארצה כי בכאן הוציאו רבותי׳
זכרונם לברכה תכסי׳ התפלה שתקנו לנו בשלשה ענינים
והם ישיבה עמידה נפילה שכן מצאנום שלשתן בתפלתו
של משה בהר סיני׳ ישיבה הוא שכתוב ואשב בהר
ויום׳ עמידה הוא שכתוב ואנכי עמדתי בהר׳ נפילה
הוא שכתוב ואתנפל לפני ה׳ ובמדרש תלים בפסוק
ל ט ו תפלה למשה רבי ברכיה אומר לא הניח משה זוית
נרקיע שלא התפלל עליו שנאמר ואתנפל לפני ה׳ ועל
דרך הקבלה ואתנפל לפני ה׳ שתי תפלות היו יאמר כי
התפלל לשם המיוחד ארבעים יום וארבעי׳ לילה ולא הזכיר
התפלה מה היתה והלשון שיזכיר על כל חטאתכ׳ אשר
חטאתם לעשות הרע בעיני השם להכעיסו יבאר כי מה
שעשו העגל וקצצו בו הכעיסו בזה לשם המיוחד וכשיאמר
בסמוך ואתפלל אל ה׳ ואומר אדני אלהים אל תשחת
התפלל למדת הדין והזכיר התפלה מה היתה והיא
היא אותה תפלה שהזכיר בכי תשא למה ה׳ יחרה אפך
בעמך׳ ובאהרן התאנף ה׳ מאד להשמידו ידוע מה שדרשו
מום נ ט רבותינו זל בפסוק זה השמדה זו כלוי בני׳ שנ׳ ואשמיד
פריו ממעל ושרשיו מתחת וכיון שהתפלל משה עשה
תפלתו מחצה ומכל מקום פסוק זה הנכתב בתורה לאות
ולמופת שאהרן חוטא בעגל חטא גדול עד שנענש עליו
נכלוי בנים ובודאי יש לתמוה כי אהרן לשם שמים
נתכוון ומחשבתו היתה זכה בעבודת השם יתברך והנה
ע נ ט הכתו אם אשר עשה אהרן לא יתפוש אותו רק על המעשה
לבדו לא על המחשב ואם כן למה התאנף בו השם יתשובב
בזה כי הקדוש ברוך הוא מדקדק עם הצדיקים אפילו כחוט
ל יום ב ג השערה וכן דרשו רבותינו זל ממה שכתוב וסביבין נשערה

פאד ואף על פי שכוונתו היתה לשמים מכם המעשה לאחרן
בידים היה חלול השם ואף על פי שהוא לא חטא בן הנה
החטיא את ישראל שלא בכונה שהרי על ידו נעשו אחרין
ונפלו הרבה מישראל וכן הזכיר לו משה כי הנאת עליו
חטאה גדולה וראיה גדולה שהו לא חטא בו כלל מסדר
שהזכיר משה בתוכחותיו ואמר תריבהו על מי מריבת
וקראו חסיד שלא נמצא בו חטא אחר ושם אכתוב
בעהי׳ ולא האמנתם לו במצות הלב ולא שמעתם
בקולו במצות המעשה ויתכן שירמוז ולא האמנתם לו אל
השם המיוחד ומטעם זה לא אמ׳בו כמנהג הכתובי׳ בלשון
אמונה שהוא נופל בב׳ כלשון יען לא האמנתם בי וכן
ויאמינו בה׳ ובמשה עבדו וכן ובדבר הזה אינכם מאמינים
ורבים כן כי אלו אמר בו לא היה צריך לכתוב ולא שמעתם
בקולו כי באור מלת בו בשמו וקולו הוא שמו ולכך הוצרך
לומר לו בדי שיזכיר הכתוב שמו הגדול וזכור ויהיה שעיר
הבתוב ותמרו את פי ה׳ אלהיכם ולא האמנתם לו הוא
ה׳אלהיכם ולא שמעתם בקולו הוא פי ה׳ אלהיכם והבן
זה׳ אדני יהוה אל תשחת עמך ונחלתך׳ השם הזה
אלף דלת ויוד הא אחרית בי הוצרך משה בתחנתו למדת
הדין וכן בואתחנן אמר אתה החלות וכבר הזכרתי׳ ענינם
בפסוק וידבר ומשם תבין׳ והם עמך ונחלתך שהוצאתם
בשתי מדות אלה ואלו לא תסלח לעם יאמרו המצריים
מבלתי יכלת ה׳ ויסתפקו בנפש שנעשו למפרע ויתחלל
שמך הגדול׳ בעת ההיא בסוף ארבעים יום שהזכיר
בתרצה לו ואמר פסל לך׳ ועשית לך ארון עץ ואעש אתן
תחלה ואחר כך ואפסל שני לוחות אבנים כדי שיהיה לי
מקום מזומן להניח כשארד עם הלוחות שאם אינ עושה
ארון תהלה היכן אניחם וקבלו רבותינו זכרונם לברכה ארון
זה שהוא הארון שעשה משה ולא הארון שעשה בצלאל
בפלאכת המשכן הארון זה שעשה משה הידה לשעה
כדי שיהא מזומן לתת הלוחות לתוכו מיד כשירד מן ההר
עד שיעשה ארון בצלאל לתעשת לדורות׳ זה של משה
הידה יוצא עמהם למלחמה של בצלאל לא היו מוציאין
אותו כלל אלא בימי יהושע בלבד הוא שהוציאוהו על
פי הדבר וכשהוציאוהו מעצמם בימי עלי לקראת פלשתים
מום ס נענשו עליו ונשבה ועליו חרדו פלשתים ואמרו מי יצילנו
מיד האלהים האדירים האלה כי לא היתה כוארת תמול
שלשום בארון זה של משה היו מונחין לוחות ושברי
לוחות עד שנעשה של בצלאל שנתן בו לוחות אחרונות
בלבד׳ הוא שכתוב ונתת אל הארון את העדות אשר אתן
אליך ומה שאמרו בבבא בתרא פרק קמא אין בארון רק שני
לוחות וגוסר אין מעוט אחר מעוט אלא לרבות שברי לוחות
שמונחין בארון זה היה אחר שנבנה בית המקדש שהרי
בבית המקדש לוחות ושברי לוחות מונחין בארון שעשה
בצלאל׳ וכבר כתבתי בסדר ויהי בשלח שהארון הזה
שעשה בצלאל נגנז שם בבית המקדש עם שנצנעת המן
ושאר הדברים ויאשיה המלך צוה לגנזם תחלת מחילות
ההיכל והסבה ליאשיהו שגנז הארון יותר משאר כלי הקדש
לשני ענינים האחד לעלוי קדושתו שאין לך מקודש ומעולה
בכל חכלים במוהו וכשם שהוא קודם לבלן במעשה כך
הוא מקודש מכלן שהוא דוגמא לכסא הכבו׳ ומעון לשכינ׳
והשכינה דבקה לעולם עם הארון ולכך בבית שני לא
היה בו ארון וכשחסר ארון חסרה שכינה ולפי שהיה
יאשיהו יודע שהבית עתיד ליחר׳על ידי נבוכד נצר והנביאי

שניטין מתנבאין ושווחין כן והיה דבר ברור אצלו שכל הכלים יגלו לבבל לפיכך הס על כבוד הארון לעלות ורצה לגנזו והשני שראה באורן סיכן הנסיעה והוא שהבדים שהאריכו בימי שלמה נתקצרו ביכיו וחזרו לאורכן מדה שהיו בימי משה וכשהיו ישראל נכנסין במקדש והיו רואין הפרוכת ושני בדי הארון היו ראשיהן נראין מהוץ לפרוכת כשני דדי אשה שנראין מתחת בגדיה ועל שני כדין אלו הזכיר שלמה עליו השלום שני שדיך כשני עפרים וגומר וכשנתקצרו עתה ביכי יאשיהו והוצרו כלפי פנים היו ישראל נכנסין ולא היו רואין אותן יוצאין ובולטין כן הפרוכת כמנהג לפי שחזרו לאותה מדה שהיו בימי כשוה והכיר יאשיהו בזה שהארון מזומן לנסיעה ומהכנס והלך ועוד ראה כשנכנס חלקיה הכהן לעבוד עבודה בהיכל שמצא שם ספר תורה שהוא מצד הארון ברית ה' שיצא לתוך ההיכל והגיד בזה שזה אות לגלות ולחזרן בית המקדש יזה שיתרגם יונתן ויהי בשלשים שנה והודה בתלתין שנין בזמן דאשכח חלקיה כוהנא רבא ספרא דאוריתא בבי מקדשא בעזרתא תחות שלמא בפלגות ליליא בתר מעלני סהדיא בימי יאשיהו בן אמון ומתיך שראה סימן אלו ראה לגנזו והא לגבות שעקר הקדושה לארון זה של בצלאל היה לו לארון שעשה משה לשעה ועל ארון זה של בצלאל אמרו רבותינו זכרונם לברכה במסכת ערובין פרק הדר כל זמן שארון ושכינה שלא נמקומן ישראל אסורין בתשמיש המטה שאם תאמר על ארון שעשה משה שהיה יוצא עמהם במלחמותיהן היאך אפשר לומר כל שכן שבעה חדשים שישב הארון בשדה פלשתים שהיו ישראל אסורין בתשמיש המטה ונכנעים ספריה ורביה וכן דוד שאמר לאוריה רד לביתך אלא על ארון של בצלאל אמרו כן שהוא עקר הקדושה מה שאין כן בארון של משה שאין קדושתו כל כך ובני ישראל נסעו מבאורת בני יעקן מוכרה דרשו רבותינו זכרונם לברכה וכי מבאורת בני יעקן נסעו למוכרה והלא מבוסירה באו לבני יעקן שנאמר ויסעו מבוסרה ויחנו בבני יעקן ועוד מה שאמר עוד שם מת אהרן ויקבר שם וכי במוסרה מת אהרן והלא בהר ההר מת וכיצד שמנה מסעות ממוסרה להר ההר אבל באור הכתוב שם מת אהרן ויקבר שם במוכרה עשו ישראל אבל גדול באלול שם מת אהרן ונקבר שם וגם זה כן התוכחות יאמר להם לכך ארבעים שנה כשמת אהרן בהר ההר ונסתלקו ענני כבוד יראתם ממלחמת הכנעני ואמרתם נתנה ראש ונשובה וחזרו כלפי מצרי שמנה מסעות ודרשו רבותינו זכרונם לברכה כי בני לוי נלחמו בהם באותה שעה שאמרו כן והרגו מה' הרב ומזה עשו במוסרה אבל גדול ומה שנסמכה תוכחה זו לשבירת הלוחות ללמדך שקשה מיתתן של צדיקים כשבירת הלוחות וכן דרשו רבותינו זכרונם לברכה הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו וגומר קשה סלוקן של חכמי ישראל בפלים מחרבן בית המקדש שנכל הקללות שבכ שנה תורה לא נאמר בהן אלא הפלאה אחת שנאמר והפלא ה' את מכותך ובכאן שתי הפלאות שנאמר הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו וגומר בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי יאמר בעת שעבדו ישראל את העגל הבדיל הקב"ה בני לוי שלא חטאו בו וכן הזכיר למעלה ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא ודרשו רז"ל כי נסמך פסוק זה לחזרת בני יעקן ללמדך שאף כזו עמדו בני לוי באמונתם ולא טעו לחזור כמו ישראל. לשאת את ארון ברית ה' אלו הלוים. לעמוד לפני ה' לשרתו אלו הכהנים והוא ולברך בשמו שהכהני' היו מברכים לישר' בשמו כי כן כתיב ושמו את שמי. עד היום הזה כי היה עזר נושא את כפיו במקום אביו כי כן הזכי' למעלה ויכהן עזר בנו תחתיו והיה ממלא מקומו לכל דבר שבכהנה. ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים ארבעים יום השוה הכתוב ארבעים יום אחרוני' אלו לראשונים מה הראשונים ברצון אף אחרונים ברצון מכלל שהאמצעיים בכעס והוא דבר העגל שהוצרך משה להתפלל בכל אותן ארבעים יום. ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך יאמר אף על פי שהכעסתם אותו פעמים רבות בחורב ובמדבר הרי הוא מוחל לכם את הכל ובלבד שתיראו מלפניו מכאן ואילך. וכתב הלכמן ז"ל כי פסוק זה כלו נמשך עד לטוב לך יאמר איננו שואל מעמך דבר שיהיה לצרכו ולא לצרכך כטעם אם צדקת מה תתן לו ורק הכל הוא לטיב לך ואמר הטעם כי לה' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה וכלם נותנין כבוד לשמו אינו צרי' לך רק באבותיך חשק ה' ויבחר בזרעם בכם שאתם מבחר זרעם לא בישמעאל ועשו וטעם כיוצא הזה כי כן יהיה בכל זרעם לעולם עכ"ידוע מה שדרשו ז"ל מן הכתוב הזה שחייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר מה ה' אלהיך שואל מעמך אלא מאה כלומר מאה ה' אלהיך שואל מעמך וי"ש בפסוק זה ע"ט אותיות ועם א' שתשים במלת מאה ישלמו למאה אותיו' ותחזור המלה מאה כדי לרמוז בדרך אסמכתא שחייב אדם לברך בכל יום מאה ברכות וכן יש אסמכתא לזה מפסוק הנה כי כן יבורך גבר יראי ה' כי יראי ה' יש לו תלים קכח לברך מנין כי כן. עוד נאם הגבר הוקם על קיים ע"ל ברכו שמואל ב כג ואמרו כי דוד ע"ה יסד מאה ברכות ואחר כך שבחום וחזרו אנשי כנסת הגדולה ויסדום. הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה. נואה לי בכאן כי אלו רצה הכתוב להגדיל ישראל על כל שאר האומות היה מסיק שיאמר הן לה' אלהיך הארץ וכל אשר בה רק באבותיך חשק ולא היה צורך להזכיר השמים ושמי השמים אבל יתכן לומ' שבא לרמוז שהעולם השפל הזה עקר המציאות כלו ופסוק מלא הוא יהי' מאורות ברקיע השמים להאיר על כראשית א הארץ באר כי הגלגלים עם היותם נבראים עצומים הכוגדה בהם לצרכי הכתן הזה ואף על פי שזיכוכי המחקר סותרין זה אנו אין לנו אלא דרך תורתנו וקבלת רבותינו זכרונם לברכה שאמרו גדולים צדיקים יותר מכלאכי השרת וכן מצינו שהזכיר דוד ע"ה הודו על ארץ ושמים וירם קרן לעמו תלים קמח יאמר כי הקדוש ברוך הוא הרים קרן ישראל על הנבראים כלם שבשמים ובארץ ואמר עוד ברכו י' מלאכיו וגומר ברכו תלים קג כ י' כל צבאיו וגו' ברכו י' כל מעשיו הזכיר העולמות השפלים ממעלה למטה ועל העולם השפל הזכיר כל מעשיו כלומר כי הוא כלל כל מעשיו. ואמרו במדרש כי רב מאד מחנהו יואל ב יא אלו מלאכי השרת כי עצום עושי דברו אלו ישראל ועוד יש לנו ראיה ממה ששאלו הפילוסופים הגלגל לכמה הוא סובב תמיד באותו סבוב השיג או לא השיג אם השיג כבר לשוא סובב אם לא השיג מה תועלת בסבובו שאין לומר שיוסף בהשגתו בכל יום ויום שאם כן היה לו לחד ולהוסף בטובות העולם הזה שהוא מתקיים בתנועתו. והשיבו

סנרת סבובו כדי לקיים העולם השפל לפי שנתנועעו
מ׳טרפין ארבע יסודות שהם למטה לארץ שאין העולם
יכול להתקיים זולתם הרי שואת ראיה כי חכמי המחקר
כודים שמציאות הגלגלי׳ בשביל האדם והם האומרי׳ שאין
צורך לגלגלים כי אם להנהיג טבע המציאו׳ ואם אתה אומר
זה אפשר בשבעה כוכבי לכת שהם מנהיגים העולם הזה
והם הם שנבראו לכך אבל שמיני ותשיעי הם עליונים וכים
בעצמם לא נבראו לתשמישו של העולם הזה תשובתך כי
כל התשע נבראו בשביל העולם הזה וכלן צריכין זה לזה
ותנועת האחד בסברת חברו מן התחתון עד העליון שהרי
כלן זה בתוך זה כגלדי בצלים׳ וכבר נתבאר בספרי החכמה
שחמציאו׳ כלו אחד מהגלגל העליון הנקודה הנקראת מרכז
העולם או עמוד העולם וקבלנו מופת לזה בסברת אחד כי
אות אלף רומז אל הגלגל העליון המקיף הנקרא ערבות
שהוא מיוחד מכל הגלגלים כמלך עליהם׳ אות ח׳ רמז
לשמונה גלגלים שהם מוקפין כתוכו׳ אות ד׳ רמז על ד׳
יסודות שתחתיהם והכל אחד וכשם שהוא אחד כן מנהיגו
יתברך אחד והנה ט׳ גלגלים וארבעה יסודות הם י״ג בספר
אחד׳ ומה שאבר הן לה׳ אלהיך השמים ושמי השמים׳
השכים הן הגלגלים ושמי השמים הם היסודות שהם בכח
השמים למטה מהם כענין הארץ וכל אשר בה וכן אבר נ׳ קנת ס
בכזמור הללו את י״י מן השמים׳ והזכיר מלאכיו וצבאיו
וכוכבי אור ואחר כך הללוהו שמי השמים זה דעת הרמב״ן
ז״ל בלשון השמים שבירושו הגלגלים והיסודות שתחתיה׳
אבל הרמב״ם ז״ל פרש כי שמי השמים על תשעה הגלגלים
ואמר כי השמים הוא הגלגל המקיף ושמי השמים שהם
בתוכו שבהם הכוכבים ולפי שכל הגלגלים נכללים בשני
חלקים אלו חלק אחד שאין בו כוכבים כלל וחלק שני עם
כוכבים על כן עשה הכתוב בכאן שני חלקים ואמר שמי
השמים וכן בסנהדרין חלקום ז״ל לשני חלקים הוא
שהזכירו ז״ל שם אמר ריש לקיש שני רקיעין הן שנאמ׳ הן
לה׳ אלהיך השמים ושמי השמים זה דעת הרב ז״ל בספר
המורה בלשון השמים ושמי השמים ויש לך להתבונן בדבר
ריש לקיש האומר שני רקיעין הן כי כנגדן היו שני גזירי
עצים שבמערכה והוא שאמרו בסנהדרין יום א׳ פרק אמר להם
הממונה מערכה ראשונה קודמת למערכה שניה שניה
קודמת לשני גזרי עצים שני גזרי עצים קודמין לדשן מזבח
הפנימי מערכה ראשונה ירמוז לכל הבנין מערכה שניה
למציאות המלאכים שני גזרי עצים ירמוז לכל הגלגלים
הנחלקים לשני חלקים אלו שכשם באות הגזרות לעולם
השפל ודישון מזבח הפנימי ירמוז לעולם השפל ומי יתן
והיינו יודעין שאר הענינים שהזכיר בבריתא ההיא איך היה
הסדר בהם ומה ענינם ואל מה ירמוז כל אחד ואחד כי אין
לך עבודה קלה בכל העבודות כלן הנעשות בבית המקדש
שלא יהיה לה עקר גדול ושלא יהיה בה רמז ושיור לענינים
של מעלה ודוגמא להם׳ ועל דרך הקבלה הן לה׳ אלהיך
השמים ושמי השמים רק באבותיך השק ה׳ רמזו לנפשות
האבות שהן נאצלות מהאבו׳ ולכך היו מרכבה בעצמותם כלו
הם והם דבר אחד ומשעם זה הוא הדוגק והקשור והבחירה
בירעם וזה מבואר ומלתם את ערלת לבבכם׳ פחיתו׳ המדות
והיצירה מגדר השוייתם יקרא ערלה כי בל ערלה תוספת
חסרון וכל כי שהוא ערל לב אין בו כח לקבל הבושכלות
ולהבין דרך האמת וערפכם לא תקשו עוד׳כמו שהקשיתם
עורף אתה׳ כי י״י אלהיכם הוא אלהי האלהים המלאכים ואדוני האדונים הגלגלים

שהם אדנים לכל נפש האל הוא הבורא והוא הגדול בחסדי
הגבור בדין׳ והנורא ברחמים׳ ואלה כלל המדות העליונות
הנקראות אבות שעליהן נאמר האבות הן המרכבה וכבר
הזכרתי בכי תשא כי משה רבינו עה כלל בג׳ שבחים או ג׳
מדות שנאמרו לו בסיני׳ אשר לא ישא פנים לצדיק הגמור
לרוב צדקותיו שלא יענישנו אפילו על עבירה קלה׳ ולא
יקח שחד׳ עבירה בשביל מצוה שאינו אומר הרי שעשה
אלף מצות ועשה עבירה אחת אחסר לו מצוה אחת מפני
עבירה שעשה וילך המצוה כנגד העבירה אלא הוא מענישו
על אותה עבירה יחידית ונותן לו שכר על רבוי המצות כלן׳
עושה משפט יתום ואלמנה׳ אעפ שהוא נשגב כמו שאמר
האל הגדול הגבור והנורא הוא עושה משפט יתום ואלמנה
והוא שאמרו רז״ל דבר זה כתוב בתור׳ שנוי בנביאי׳ כשולש
בכתובים כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקדוש ברוך
הוא אתה כוצא ענותנותו וכן אמר דוד עליו השלום סולו קלים פ
לרוכב בערבות ביה שמו וסמיך ליה אבי יתומי׳ ודיין אלמנו׳
וכן אמר ישעיה עליו השלום שוכן עד וקדוש שמו מרום ישמים כ
וקדוש אשכן וארא דכא ושפל רוח׳ ואוהב גר וכיון שכן
ואהבתם את הגר וכן כתוב במקום אחר ואהבת לו כמוך׳ ויקר׳ יט
את ה׳ אלהיך תירא אותו תעבוד וכו׳ תדבק ובשמו תשבע׳
תירא שלא יעבר על מצות לא תעשה׳ אותו תעבד במצות
עשה׳ ובו תדבק שלא תפריד מחשבתך ממנו וכת הרמב״ן
ז״ל יתכן באנשי המעלה הזאת אשר להם מעלת הדבקות
שתהיה נפשם גם בחייהם בצרור החיים צרורה כי הם
בעצמם כעין לשכינ׳ כאשר רמז בעל ספר הכוזר ע״כ׳ ודרשו
רז״ל את ה׳ אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמי׳ וחכמה הזה
אמרו׳ עקיבא וראוי היה לו לאומרו לפי שהו׳ כן הנכנסים
לפרדס ונכנס בשלום ויצא בשלום ועליו נאמר משבני מיר ס ל
אחריך נרוצ׳ ועל דרך הקבלה כיון כזה החכם על החכמה פיוב כח
דכתיב הן יראת אדני היא החכמה ולכבוד החכמה ההיא
הנעלמת שהחכמים שבארץ כבנים אותה דרש כן׳ ודבר
גדול היה הורש כל אתין שבתור׳ כי יש בהם סודות נשגבים
ורזים עצומים מורים על נפלאו׳ תמים דעים וכענין שדרשו כמדבר ז
להקים את המשכן לרבות משכן אחר שהוקם עמו׳ וה׳ כ״ת פ
פקד את שרה לרבות שאר עקרות מלמד שכל העקרות
נפקדו עמה וכן כיוצא באלו בכל אתין שבתורה שיש בכל
אחד מהם ענין כפואר ומי חכם ויבן אלה נבון וידעם׳
ובשמו תשבע׳ לאחר שיהיו בך כל המדות הללו או תוכל
להשבע בשמו או יהיה ובשמו תשבע כמצות עשה לעתים
וזמנים ידועים שיהיה בזה קדוש השם כענין שמצינו באיהו
והוני המעגל׳ ועל דרך הקבלה את ה׳ אלהיך תירא היא
היראה כה שאין הפחשב׳ משגת ואותו תעבוד היא החכם׳
וכן מצינו בירושלמי׳ ואותו תעבודו אתו ואת תורתו היא
התורה שקדמה לעולם אלפים שנה ובו תדבק הבינה כי שם
תשובת הנשמות ובשמו תשבע לשון שפעה׳ והנה הכל
רמוז בפסוק זה מעשרה שליטים אשר היו בעיר וכן רמוזים רמ״ו פ נא
בפסוק לך י״י הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי
כל בשמים ובארץ לך י״י הממלכה׳ באור כי כל בין השכים
והארץ כי הוא השלום המכריע וכן רמוזים עוד כלן בשיר מיר פ מו
השירי׳ בפסוק שוקיו עמודי שש מיוסדי׳ על אדני פז באותו
כי שוקיו הם עמודים לשש והרי הם שמונה יסוד ואלף מפלי פ כ
דלת הרי הכל רמוז בפסוק זה וכן בפרשה ה׳ קנני ראשית
דרכו שאבר באין תהומות׳ והרים וארץ ודה כבואר׳ והא שם פ כו
תהלתך׳ על דרך הפשט הוא ראוי שיהיה תהלתך שלא
תתהלל לשום כח כי אם לו לבדו יתעלה וזו יאמ׳ הכתו׳ הוא
תהלתך

תהלתך והוא אלהיך הוא תהלתך שיחיה אלהיך׳ ועל דרך
הקבלה הוא תהלתך אלהי ישראל והוא אלהיך השם המיוחד
וכן גלה לך הכתוב כי ישראל נתונים לשתי מדות אלו הוא
שאמ׳ ולתתך עליון לתהלה ולשם ולתפארת לתהלה שהוא
השם ולתפארת השם המיוחד והכונה לומר כי התהלה
שהוא השם בו התפארת מדת רחמים בסדת הדין וכענין
שכתו׳ כי תפארת עוזמו אתה והתבונן בדבר הנביא שאמר
למע׳ שמי אאריך אפי ותהלתי אחטם לך לבלתי הכריתך׳
באור הכתוב אראה לך החוטם שהוא סימן הרבוי והוא כאו
אמר אקבל ריח הקרבנות וכענין שנא׳ שימו קטורה באפך
כי הקטרת למדת הדין הנקראת תחלה והזכיר הלשון הזה
בהפך מה הקץ ברית שהוא דוחה חוטמו בידו והוא סימן
הרחוק כענין ולא אריח בריח ניחוחכם וכתי׳ אחריו למעני
למעני אעשה כי איך יחל כלומר אם אכריתך יחל שמי
והוא כענין שאמר יהושע והכריתו את שמנו מן האר ומה
תעשה לשמך הגדול ׳ בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה
יאמר מן הגדולות והנוראות שעשה עמך שתתחייב מזה
לאהבה אותו כי יורדי מצרים לא היו רק שבעים ועתה אתם
ככוכבי השמים ולכך סמך לו ואהבת את ה׳ אלהיך ושמרת
משמרתו ומה שהזכיר כאן בשבעים וכן במקום שמנאם
כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים ולא מצאנו
אלא שבעים חסר אחד כבר דרשו רבותינו ז׳ל זו יוכבד
שנולדה בן החומו׳ ויש אומרי׳ זו סרח בת אשר שהשלימה
מנינם שנאמר אנכי שלומי אמוני ישראל ׳ אנכי השלמתי
מנינם של ישראל ׳ אבל ראיתי בפסיקתא זה הקדוש ברוך
הוא שהשלים מנינם שנ׳ אנכי ארד עמך מצרימה הקדוש
ברוך הוא נכנס עמהם בכבודו מאי טעמא דכתיב הוא
תהלתך והוא אלהיך וסמיך ליה בשבעים נפש ללמדך
שהקדוש ברוך הוא נכנס במנין השבעים ולפי׳ מה שדרשו
בפסוק ככשב מאות אלף רגלי שהיו חסר חד שהקדו׳ ברוך
הוא נכנס עמהם והשלימן לששי׳ רבוא ואם כן הרי שמצינו
שהקדוש ברוך הוא השלים מנינם בין בעליה בין בירידה
בירידה לשבעים בעליה לששים רבוא וזהו שנאמר ליעקב
אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ׳ וידעתם היום
כי לא את בניכם אשר לא ידעו וגומ׳ יאמר הכתוב הנוראות
האלה שאני מספר אותן אינן לעתיד שיראום בניכם כי אתם
בעצמכם ראיתם אותן בעיניכם והנה הכל נמשך לפסוק כי
עיניכם הרואות כלומר אתם עדים בדבר זה ׳ והזכיר להם
הנסים המפורסמי׳ שהם נסי מצרי׳ הוא שאמ׳ ואת אותותיו
ואת מעשיו אשר עשה בתוך מצרי׳ לפרעה וגו׳ וענין קריעת
ים סוף הוא שאמרו אשר הציף את מי ים סוף וגומר ׳ וענין
המן הוא שאמר ואשר עשה לכם במדבר ׳ ומה שלא הזכיר
ירידת המן בפי׳ כדי שיכלול בזה נסי השלו והבאר והזכיר
פתיחת הארץ הוא שאמר ואשר עשה לדתן ולאבירם והיה
לו לומר ואשר עשה לקרח כי הוא היה ראש המחלוק׳ אבל
לא הזכירו משה דרך ענוה כי נתבייש מחטא האיש ההוא
הקרוב לו או שרצה להזכיר את אלו לפי שהעיזו פניה׳ יותר
בכלן ויצאו נצבים והיו מחרפים ומגדפים כמו שהזכירו ז׳ל
וכבר ידעת כי הנסים הנסתרים הם מכח אל שדי שהיא
השגת האבות הוא השם הנכבד שכתוב בו ליראה השם
הנכבד והנורא הזה את ה׳ אלהיך ׳ והמפורסמים הם מכח
השם המיוחד השם הגדול הוא השגת משה עה ועל כן
תמצא בראש הפרשה ביעודי הגוף שכלם נסים נסתרים
שהזכיר שם ה׳ אלהיך כמשפטו בכל משנה תור׳ הוא שאמר
ושמר ה׳ אלהיך לך וגו׳ אבל כאן כשהזכיר הנסי׳ המפורסמי׳

והזכיר השם הגדול הוא שאמר כי עיניכם הרואות את כל
מעש׳ ה׳ הגדול אשר עשה והבן זה׳ את גדלו ואת ידו החזקה
וזרועו הנטויה׳ ידוע לכל משכיל שאין לשון יד וזרוע נופלי׳
בהקבד׳ אבל הם ענינים למעלה נמשלים ביד וזרוע ואותן
ענינים הם כחות ומדות ולא תבין שיהיו שניהם נאמרי׳ על
כח אחד אלא כל אחד ואחד כח בפני עצמו כי כן הן באדם
אין היד והזרוע נאמרים על אבר אחד לבדו כי כל אחד אבר
בפני עצמו כי מה שנקר׳ יד הוא פסת היד שבה ה׳ אצבעות
ועוד הפרק השלישי שבו גמר פסת היד נקראת יד ומשם
ואילך עד העציל שהוא נקרא מרפק ובלעז קובי׳דיר נקרא
קנה כי הוא הקנ׳ המחוב׳ עם פסת היד ומן העציל ולמעלה
נקרא זרוע והוא מקום הנחת תפילין שהוא גבהו של יד
והוא כנגד הלב ועל זה אמרו במסכת מנחות חביבין ישרא׳
לפני המקום יתברך שנתן להם תפילין בזרועותיהן ותפילין
בראשיהן וראיה לזה שנקרא זרוע מה שאחר העציל הוא
מה שאמר איוב כתפי׳ משכמה תפול ואזרועי מקנה תשבר
התחיל מן הכתף שהוא למעלה ואחר כך זרוע ואמר מקנה
שהוא המחובר עם פסת היד וכן שנינו במסכת אהלו׳ ששם
כונה רמ״ח אברים שבאדם ואומר שם שלשים בפסת היד ו׳
בכל אצבע ואצבע ו׳בקנה ב׳במרפק ואח׳בזרוע וארב׳בכתף
וזו ראיה שהמחובר עם פסת היד נקרא קנה ולשון עציל
נקר׳בלשון ברית׳ולשון מרפק בלשון משנה ואציל בלשון
מקרא שכן כתוב בירמיה על כל אצילי ידיך ׳ ותרגם יונתן
על כל מרפקי ידוהי ובמסכת סופרים אמרו לא יתן אדם
ספר תורה על ארכובתיו ויתן שני אציליו עליו כפני שנוהג
בו מנהג בזיון ואח׳שנתבאר החפרש הזה שיש בין יד לזרוע
נאמר כי דבר ידוע הוא שהזרוע גדול מן היד ואין כח היד
אלא מכח הזרוע ומעתה יתבאר לך כל מקום שנאמ׳בתורת
יד וזרוע בהקדוש ברוך הוא שהכל נאמ׳על מדת הדין אבל
יש ויש בחלקי הדין דין חמור מחברו ודין קל מחברו זה
למעלה מזה וזה למטה מזה כשם שיש בגווני היין או הדם
מראה אדום זה למעלה מזה וזה למטה מזה וכן בכאן כי היד
מדת הדין רפה ואין כח הרכה אלא מכח הקשה וכמו
שרמזתי בשתי ההין של מי כמוכה וזהו הזרוע ה׳על מי
נגלתה וזהו כי ימינך וזרועך׳ וכבר רמזתי מזה בפסוק וירא
ישראל את היד הגדולה ׳ ומה שהזכיר כאן את גדלו ואחר
כך אמר את ידו החזקה וזרועו הנטויה הנה הוא כמו הן
הראנו ה׳אלהינו את כבודו ואת גדלו כי ידו החזקה וזרועו
הנטויה הוא כבודו שהיא מדת הדין רפה מקבלת מן הזרוע
נרשם בו השם המיוחד להורות כי הרחמים בו בענין
שכתוב כי ביה׳ וכן תמצא בתפלתו של שלמה עליו
השלום שאמ׳ כי ישמעון את שמך הגדול ואת ידך החזקה
וזרועך הנטויה הזכיר תחלה מדת רחמים ואחר כך מדת
הדין שבה הרחמי׳ זה כבואר׳ לא כארץ מצרים היא׳ שהיה
תלויה בהשקאה כמו שאמר והשקית ברגלך כגן הירק אין
האר׳ בכענין זה תלויה בעמל האד׳ לא למטר השמי׳ תשתה
מים ועל כן תצטרכו לקיום התור׳ שאם אתם מקיימין התור׳
והמצות השמים יתנו טלם והארץ תתן יבולה ואם לאו ועצר
את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה כמו
שאום׳בפרשה הסמוכה לזו ואע״פ שאו הירנה ארץ משקה
כארץ מצרי׳ היה נקל אצל השם יתברך להוביש להם המים
ולהחריב הנהרות אם לא היו מקיימין התורה כבר כתב בזה
הרמ״בן ז׳ל כי הפרש׳ הזאת תזהיר כמנהגו של עולם והארץ
מצד שהיא הרי׳ונקעו׳תאבד מהרה יות׳משאר ארצו׳כשלא
ישלח שם מטרו׳עזו כי החולה צריך זכו׳ותפלה שירפאהו

יתר בן הבריא שלא יביא עליו החולי׳ ארץ אשר ה׳ אלהיך
דורש אותה תמיד׳ על דרך הפשט עקר השגחתו בארץ
ההיא כי בודאי כל הארצות הוא דורש אבל הענין כי עקר
הורישה והחשגחה שם ומשם מתפשטת לשאר הארצות
כענין הלב באדם שהוא נתון באמצע הגוף שהוא עקר
החיות ומשם החיות כתפשט לשאר האברים וכא הכתוב
ללמדנו שאין ארץ ישראל נתונה תחת ממשלת הכוכבים
והמזלות כשאר הארצות ואינה נמסרת לדרישת אלהי מעלה
כשאר האקלימין אבל הקדוש ברוך הוא בעצמו ובכבודו
דורש אותה תמיד לא מנה עליה כשאר הכחות שוטר
ליס פו ו ומושל וזהו שאמר דוד עליו השלום על ארץ ישראל כל
מעיני בך באורו עקר השגחתי ועיוני אינו אלא בך כי משם
יתפשט לשאר העולם׳ ועל דרך הקבלה ארץ אשר ה׳ אלהיך
דורש אותה תמיד זו בית המקדש של מעלה שעליו אמר
יה פו ו הכתוב והארץ הדום רגלי כי רגלי האדם סופו ועל כן הזכיר
ס מל יט בה ה׳ אלהיך וכזה נקרא בית המקדש של מטה בית קדשנו
ותפארתנו כלומ׳ ביתו של קדשנו ותפארתנו כי קדשנו הוא
גליס נו ו הכבוד וזהו סוד הכתוב עון ותפארת במקדשו׳ ויש לך
להשכיל מה שהזכיר בפסוק של מעלה והארץ אשר אתם
עוברים שמה היא הארץ הגופנית שבה בית המקדש של
מטה וזהו שהזכיר בה הרים וגבעות למטר השמים תשתה
מים באר לך כי הארץ ההיא לכטר השכי׳ תשתה מים אבל
זאת בשמים והיא העשירית וזהו לשון תמיד כלומר מדת
יוד וכזה נשתבחה הארץ ההיא בעשרה דברים אוץ חטה
ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש שהן שבעה
המינין ושנולת שועל ושיפון וכוסמין הרי עשרה והכל רמז
אל הארץ הנזכרת בפסוק בראשית׳ מרשית השנה חסר
אלף ויהיה הרמז לחדש תשרי שהוא ראש השנה לבריאתו
של עולם ודרשו רבותינו זל מראש השנה נדון מה יהא
בסופה׳ ולעבדו נכל לבבכם׳ דרשו רבותינו זל איזוהי
עבודה שבלב הוי אומר זו תפלה וכן אמרו רזל בברכות
כיפל ו יז עבודה זו תפלה שכן נאמר בדניאל אלהך די אנת פלח ליה
וגו׳ וכי יש פולחן בבבל אלא על שם שהיה מתפל שנאמר
סס וכוין פתיחן ליה וכן דוד עליו השלום הוא אומר תכון
לי׳ קעמ ב תפלתי קטורת לפניך ואמרו רבותי זל התפלות כנגד תמידין
תקנום וצריך אתה לדעת כי כח התפלה גדול אפילו לשנו׳
הטבע ולהנצל מן הסכנה ולבטל הנגזר׳ לשנות הטבע
לפסיק כה מיצחק שנאמר ויעתר יצחק לה׳ לנוכח אשתו׳ ודרשו זל
מפני מה נתעקרו האמהות מפני שהקדוש ברוך הוא מתאוה
לתפלתן של צדיקים בארו לנו בכאן כי לא בא העקרות
לאמהות אלא מפני התפלה וכשהתפללו בזה נשתנה בהן
גליס קו כג הטבע׳ להנצל מן הסכנה ממה שכתוב יורדי הים באניות
סס וגו׳ ויאמר ויעמד רוח סערה ותרומם גליו יעלו שמים ירדו
תהומו׳ נפשם ברעה תתמוגג ויצעקו אל ה׳ בצר להם וכתיב
בתריה יקם סערה לדממה ויחשו גליהם ונכאן שהתפלה
מגינה על הסכנה׳ לבטל הנגזר׳ מחזקיה שהוסיף לו הבה
גליס ג כ ה׳ שנה בכח התפלה שנאמר שמעתי את תפלתך ראיתי
את דמעתך הנני יוסיף על ימיך חמש עשרה שנה ומלת
יוסיף לאות שהי׳ זמנו קצוב ונגזר שהוא לו תפלתו לבטל
הנגזר ואפילו מה שגזר עליו השי׳ אפשר לו להתבטל בכח
התפלה שכן אמר לו חזקיה לישעיה בן אמוץ כלה נבואתך
וצא כך מקובלני מביתי אבי אבא אפילו חרב מונחת על
זוכ יט טו צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים שנאמר הן
יקטלני לו איחל הודיענו בכאן שהתפלה למעלה כן
הנבואה כלומר כן המקום שמשם תוצאו הנבואה לנביאים

וכן התשתרך לדעת כי מימות משה עד אנשי כנסת הגדולה
היתה התפלה בישר׳ בלתי מסורות בתקון שוה לכלן אבל
הידה כל אחד כתפלל ועושה מליצה לעצמו כפי ידיעתו
וחכמתו עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ותקנו תפלה זו של
יח כדי שתהיה מסודר׳ בפי הכל ולכך תקנוה בלשון ששוט
מוכן כדי שלא יתבלבלו הרעיונים בהבנת הלשון וט׳ היו כל
ישראל שוין בה בין חכמים בין טפשים אמנם תקנו אותה
בכונה גדולה ובהשגחה יתרה במה שהיא מסודרת שלש
ברכות של שבח לפני התפלה וחן אבות וגבורות וקדושת
השם וג׳ לאחריה וחן עבודה והודאה וברכת כהנים וסדרו
לנו באמצע יב ברכות שהן כלל כל צרכי האדם וכל זה לא
היה במקרה כי אם בעיון גדול כיוכרח ומוצרך ואם תשתכל
בשם הגדול המיוחד המתחלק ליב צירופין והסימן בו זה
שמי לעולם תמצא שלשה שמות ראשונים כנגדם אבות
וגבורות וקדושת השם שלשה שמות אחרונים כנגדם
עבודה והודאה וברכת כהנים הששה שמות האמצעיי׳ כנגד
ששה ברכו׳ שהן אתה חונן השיבנו סלח לנו גאולה רפואה
וברנסה ויש לך להוסיף פנים ואחור בששה הנשארי׳ שהם
קבוץ גליות משפט על הצדיקים בנין מלכות תפלה וברכת
אין בשם הזה כנגדו כי היא כנגד מדת הדין ז הכבוד הרעי׳
קליס כט ו שהוא במזמור הבו לה׳ בני אלים מוסף על יה אזכרות שבו
ותקנו אותה כדי שתהיה מדת הדין מתוחה כנגדה וכנגד
האויבים וכלל עוד בזה הכנעת יצר הרע שבאדם שהוא
מכלל האויבי׳ והוא מחלקת בדת הדין ואתה הבן זה המעט
וראה איך עשו זה החכמים זל בבונה ששה ברכות לצרכי
בני אד׳ וששה לחזרת עטרה ליושנה ומלכו׳ בית דוד למקום
ועם ברכת המינין הם יג׳ זה כנגד יג׳ מדות לרמוז שכל טוב
העולם ומלואו׳ בין בצרכי בני האדם בין בתקון העולם
במלכות שדי הכל משתלשל מן המדות׳ ועליך שתתפלל
לעלת העולת יתברך המשפיע כחו במדות כענין שכתוב
לכליס ז ו אשר לו אלהים קרובים אליו יאמר כי אין שום עם שיהיו
המדות קרובות אליו כמוהו ואימתי בכל קראנו אליו לעלת
העלות יתעלה ואמר אליו למעט המדות וכבר הזכרתי זה׳
ונתתי מטר ארצכם בעתו׳ בשעו׳ הראויות לזרוע ושתמצאו
בהם נחת רוח וכן דרשו רזל ונתתי עשבכם בעתם לא
שכורה ולא צמאה אלא כינונית בזמן שהגשמים מרובין
מטשטשין את הארץ ואינה עושה פירות דבר אחר בעתם
בלילי רביעי׳ ובלילי שבתות בימי רבי שמעון בן שטח היו
יורדין בלילי רביעי׳ ובלילי שבתות עד שנעשין חטי ככליות
ושעורים כגרעיני זתים ועדשי כדינרי זהב וצרו מהן חכמים
וכעיס פ כו דוגמא לדורות להודיע כנזה החטא גורם שנאמר עונותיכם
הטו אלה וחטאתיכם מנעו הטוב מכם שכך מצינו בימי
הוחדוס שבזכין שהיו עסוקי׳ בבנין בית המקד׳ אין הגשמים
יורדין להם אלא בלילות למחר נשבה הרוח ונתפזרו העבים
ורחה חמה והיו משבימים ויוצאים למלאכתם להודיע
שמלאכת שמים בידיהם׳ יורה ומלקוש׳ יורה הוא המטר
היורד לאחר הזריעה ברביעה ראשונה שכרוה את הארץ
ואת הזרעים או הוא מלשון הוראה שמרוה את הבריות
לאסוף פירותיהן ולהטיח גגותיהן או על שם שהוא מורה
על שנה טובה ומלקוש הוא המטר היורד באחרונה ססוך
לקציר ונקרא מלקוש על שם שיורד על המליו׳ ועל הקשין
כרפמי׳ נ ו והוא המטר המאוחר וכן תרגום העשופי׳ לקשיא׳ או נקרא
כן על שם שהוא מלקשיותן של ישראל בך דרשו רבותינו
זל והענין כשבתאחר מתפללין עליו וחוזרין בתשובה׳
ואספת דגנך ותירושך ויצהרך׳ דרשו רבותי׳ זכרונם לברכה
והלא

יסע ס ק והלא כתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפיך אלא נהוג בהם מנהג דרך ארץ עתים לזה ועתים לזה טוב אשר תאחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך · ונתתי עשב בשדך יחס נתינת העשב לעצמו יתעלה כנגד דעות החושבים · כי העולם נמכר אל העליונים ואל הכחות המצמיחים ולכך באה התורה לרפ׳ מחלת אמונתם להודיע כי הוא יתעלה המצמיח

יס קל יד והנותן עשב כענין שנאמר מצמיח חציר לבהמה ולכך אמר ונתתי עשב כלשון שאמ׳ ונתתי מטר ארצכם כי כשם שהוא הממטיר כך הוא הנותן עשב ופסוק אחד כלל את

זכריה י ו שניהם הוא שכתו׳ ומטר גשם יתן לכם לאיש עשב בשדה · ואכלת ושבעת · יחזור אל דגנך תירושך ויצהרך או יהיה באורו ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת כשיהיה רב העשב בשדה והמרעה טוב או ואכלת ושבעת כי הוא סימן השובע במזונות בני האדם · ודרשו רבותינו ז״ל ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת מכאן שאסור לו לאכול עד שיתן מאכל לבהמתו · השמרו לכם פן יפתה לבבכם · מתוך השלוה והעושר שיהיה לכם בארץ שלא תסורו מן הדרך ותדבקו בעבודה זרה חס ושלום · וחרה אף ה׳ בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר · והזכיר זה מפני שעובדי עבוד׳ זרה יחשבו כי בעבודתם יבא המטר ויצליחו כל גדולי הארץ על כן הודיע בכאן כי השמים יהיו נעצרים בעבדם עבוד׳ זה ולא יהיה מטר כלל וכן הזכיר ישעיה עליו השלום

יח ל כב וטמ׳אתם את צפוי פסילי כספך ואת אפודת מסכתך תזרם כמו דוה צא תאמר לו וסמיך לידה ונתן מטר זרעך אשר תזרע את האדמה וגומר · והיה דשן ושמן וגומר בא לבאר שאין שאר הכחות העליונים ממטירי׳ ולא יש בהבלי הגוים מגשימים כי אם ה׳ אלהינו לבדו הוא הממטיר ונקוה לו · ועצר את השמים ולא יהיה מטר · זהו שהזכיר למעלה למטר השמים תשתה מים כי לכך לא נתן לך ארץ משקה כארץ מצרים כדי שלא תהיה ההשקאה בידך ויהיו תמיד עיניך נשואות אליו למפתח גשמים שבידו · ודע כי נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע במסכת תענית פרק קמא המטר מאין בא רבי אלעזר אומר כל העולם כלו ממי אוקיאנוס הוא שותה שנאמר ואיד יעלה מן הארץ והשקה · ר׳ יהושע אומר ממים העליונים הוא שותה שנאמר למטר השמים

ישעיה נה ו תשתה מים וכל אחד ואחד יש לו ראיות חזקות ר׳ אליעזר יש לו ראיה ממה שכתוב כונס כנד מי הים נותן באוצרות

יס קל יג תהומות מי גרם לאוצרות שיכלאו תהומות וזו ראיה שהמיר ממי אוקיאנוס ומה שמי אוקיאנוס מלוחין ומי המטר מתוקין ממתקין בעבים ורבי יהושע יש לו ראיה ממה שכתוב משקה הרים מעליותיו ואמר רבי יוחנן מעליותיו של מעלה דתניא מים העליונים במאמר הן תלוין

סס ופירותיהן מי גשמים שנאמר מפרי מעשיך וגומר · דברי החכמי׳ האלה דברי אלהי׳ חיים הן ואפשר להיות כי נאמנו דברי שניהם כי לפעמי׳ המטר יורד מן השמים כלומ׳ ממים העליונים לפעמים ממי אוקיאנוס שהן מים התחתוני׳ ואותו שהוא ממי אוקיאנוס אינו נקרא מטר אלא גשם מלשון גשטורת ודבר גופני · ואותו שהוא ממים העליונים נקרא בשם שניהם בלשון מטר ובלשון גשם נקרא בלשון גשם

יס כה י כי כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ונקרא בלשון מטר למטר השמים תשתה מים · את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו וגומר · ועצר את השמים ולא יהיה מטר · מצינו בפרשת המבול שתי לשונות מטר וגשם שנ׳

בראשית ז יב אנכי ממטיר על הארץ וכתיב ויהי הגשם על הארץ לפי ששם נבקעו כל מעינות תהום רבה תחום עליון ותהום

תחתון · ומצאתי בפרקי רבי אליעזר פרק ה׳ סיוע לדברי מלכים קנה ו
הוא שאמר שם העבים שואבין מן התהומות שנאמ׳ מעלה נשיאים מקצה הארץ ובכל מקום שמפקיד להם המלך הם מגשימים ומיד הארץ היא מעוברת וצומחת כאשה אלמנה שהיא מעוברת מזנות אבל כשירצה הקדוש ברוך הוא לברך צמח האדמה המטר בא מן השבים שהם מים זכרים ומיד הארץ מעוברת ומצמחת זרע של ברכה שנאמר

דברי׳ בח יב יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב את השמים עד כאן · ויש לך להתעורר בשם מטר שהוא מיוחס לשמים ברוב המקומות שבתור׳ כי יש הפרש גדול בין המלו׳ויש בחלוקי הלשונות ידיעה מופלאה חכמה מפוארה ותן אל לבך מהו וגשם מטר כי לשלג שתחת כסא הכבוד אמ׳ שיחזור ארץ ולגשם שהו׳ הגוף שיחזור מטר וכבר אמרו רבותי׳ זל הפך בשרו ללפידי

מלכים קנה ו אש וזהו ברקי׳ למטר עשה כי לפי פשוטו של כתו׳ יתחייב שיהיו ברקים נראין עם המטר לעולם ואינו כן · ואבדתם מהרה · אם חס ושלום תעבדו עבודה זרה תהיו גולין מעל הארץ הטובה לפי שהארץ אינה סובלת עוברי עבירה וכן

ישעיה יג ט אמר הכתוב והטאיה ישמיד ממנה · ומשלו רבותינו זל משל למה הדבר דומ׳לאדם שהו׳מוליך בנו לבית המשתה והיה מזהירו שלא יאכל יותר מדאי נדי שיבא נקי לביתו לא השגיח הבן ואכל ושתה יותר מדאי הקיא וטנף כל בני המשתה מה עשו בני המשת׳ נטלוהו בידיו וברגליו וזרקוהו אחרי פלטרין · ושמתם את דברי אלה׳ דרשו זל אף לאחר שתגלו היו מצויינין במצות הניחו תפילין עשו מזוזות כדי

ישעיה נח ו שלא יהיו חדשים עליכם כשתחזרו · וכן הוא אומר הציבי לך ציונים הכונה בזה לומר כי אף על פי שאנו עושין המצו׳ בחוצה לארץ והם חובת הגוף לעשותם בכל מקום למדונו החכמים זל שאין עקר עשייתן אלא בארץ הקדושה · ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה צוה לנו משה או פסוק של שמע · לתת להם כימי השמים על הארץ · למדך הכתוב כי ארץ ישראל נתונה לישראל לעולם כימי השמים על הארץ שהם לעולם ואם יגלו ממנה עתידין לחזור לתוכ׳שאין אומה ולשון מושבין אותה ומחזקין בה כי אם ישראל ויתכן עוד לומר שיהיה הבטחה לעתיד לבא כי בזכות התורה יאריכו הימים ויהיו חיים ארוכים ארבע מאות וחמש מאות שנה וזהו שאמר כימי השמים על הארץ שהרי תק שנה מן השמי׳לארץ וכן התנבא ישעיה עליו השלום לעתיד ואמ׳כימי העץ ימי עמי

ישעי׳ סה כב כאותו זמן של אדם הראשון שאכל מן העץ והיו ימי האדם וחייהם ארוכין כן יהיו ימי עמי לעתיד וזה יהיה כשתחזור השכינה שהיא הא אחרונה שבשם לפי שבעולם הזה אין בד׳ של מעלה מענישין עד עשרים שנה ולעתיד כשתחזור הה׳א לא יהיו מענישי׳עד מאה שהוא חמשה פעמי׳עשרים

ישעי׳ סה כה שכן כתוב כי הנער בן מאה שנה ימות והחוטא בן מאה שנה יקולל וכיון שיאריכו לרשע ולא יענש עד מאה שהו׳ ה׳פעמים עשרים אין ספק כי הצדיק המתברך והזוכה יהיה למעוט חמשה פעמים מאה שהוא תק וזהו שאמר ישעיה עליו השלום כימי העץ ימי עמי והוא עץ החיים שדרשו בו רבותינו זל עץ החיים מהלך תק שנה וזהו שאמר משה בכאן כימי השמים על הארץ כמדת השמים על הארץ וזה וזה אחד אלא שהרב רמז והתלמיד פירש · ויש לפרש עוד כי הכתוב ירמוז על שני חיי האבות כי הם חיו בין כלן תק שנה שהרי אברהם חיה קעה שנה ויצחק קפ שנה ויעקב קמז שנה הרי תקב שנה שחיו האבו׳השנים הנשארי׳בנגד שמים וארץ ותק הוא שיעור שבין שמים לארץ וכן תמצא

השם הנעלם של שם שדי שהוא תק׳ וכשנתרחב העולם
ונמתח כשיעור הזה תק׳ אז אמר לעולמו די וזהו שאמר
אשר נשבע ה׳ לאבותיכם שהיו תק׳ שנה כימי השכים על
הארץ שהם תק׳ שנה כי הכל בזכות האבות עוד אפשר לומר
כימי השמים על הארץ כי הם השמים והארץ שבבראשית
וזהו אמן יובל העולם והבן זה׳ כי אם שמור תשמרון אם
תשמרו מצות התורה הקדוש ב״ה יגרש האויבים מפניכם
שהרי על מנת כן אתם נכנסים לארץ׳ ובמדרש אם שמור
כה יג תשמרון אם שמור מצות התור׳ תשמרון כלומ׳ תהיו נשמרי׳
מכל אויב ומכל מזיק וכן התחיל בפרשה׳ של מעלה והיה
אם שמוע תשמעו כלומר אם שמוע לדברי התורה תשמעו
כלומר תהיו נשמעים ומכלל הן אתה שומע לאו ובענין
שכתוב אותם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה׳
והוריש ה׳ את כל הגוים האלה מלפניכם הקרובים ואחר כך
כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו והם הרחוקים ולכך
אמרו רז״ל על דוד ע״ה שעש׳ שלא כסדר ושלא כמצו׳ התורה
כי בתחלה כבש הרחוקים והם ארם צובה וארם נהרים שהם
רחוקים מן הארץ ואחר כך כבש הקרובים ומפני זה אמרו
כנוש יחיד לא שמיה כנוש קראוהו כנוש יחיד לפי שלא
היו שם ששי׳ רבוא לא אמרו לא שמיה כבוש לענין קדושת
הארץ במעשרו׳ ובשמטת קרקעו׳ מן התור׳ אלא מדרבנן וארם
צובה היינו סוריא כך דרשו רז״ל בספרי׳ לא יתיצב איש
כה יג בפניכם פחדכם ומוראכם יתן יי׳ אלהיכם על פני כל הארץ
תטו יו אשר תדרכו בה כאשר דבר לכם יש בפסוק הזה עב׳ אותיו׳
כנגד שם בן ע״ב יוצא מכאן שם ידוע נדרש למנוקשיו יודעי
י׳ נג יו כחו הגדול לפחד הדרך ומה שאמר כאשר דבר לכם כי כן
הבטיח ה׳ את אימתי אשלח לפניך וכן התפלל משׁ׳ רעה׳
תפול עליהם אימתה ופחד שתהיה סדת הדין מתוחה בנגד
זך׳ כו כה האויבים לשעה גם לעתיד וכן דרכו של הקדוש ברוך הוא
ספיס כו עם הצדיקי׳ כענין שכתוב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך והוא
רפסיק ג חרבו של הקבה שיש לו ו׳ פנים האומרת הך באויבים והבן
זה כי חרבו של הקבה שיש לו ו׳ פנים נלמד הוא בפסוק
והבאתי עליכ׳ חרב וכן עוד בחרבו הקשה הגדולה והחזקה
יס ו יג וכן ואת להט החרב המתהפכת וכבר כתבתי שם׳ וענין
הפרשה הזאת לבאר כי אם נשמור את כל המצוה הזאת׳
והוא קיום התורה שימסור הקבה ביד ישרא׳ העמי׳ החזקים
ההם וישיבשו את מורשיהם ולכך תצוה הפרשה שנירא
מהשם יתעלה הוא שאמר את ה׳ אלהיך תירא ושלא נירא
כן האומות הוא שאמר לא תירא מהם לא תערוץ מפניהם
לפי שיראת בשר ודם הוא פחיתות הנפש וחסרון גדול
בחק יראת השי׳ והירא וחרד מבשר ודם הוא מסבב מוקש
לי כח כד ומכשול לנפשו ומביא עליו צרה אף ע״פ שלא היתה ראויה
לבא עליו ומי האיש הירא ושם ה׳ מבטחו ינצל
מן הצרה אף על פי שהיתה ראויה לבא עליו
וכן אמר שלמה עליו השלום מזהיר
האדם על מדת הבטחון חרדת
אדם יתן מוקש ובוטח
בה׳ ישוגב׳

מחרף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין׳ משלי כ ד

שלמה המלך

עליו השלום דרש בספר משלי לבאר כלל כל
המדות הטובות כדי שיתרחק האדם כן המדות הסגונות
ויתקרב אל החמודות ובכללם מדת הזריזות והעצלה לפי
שמדת העצלה היא שרש לנזקים הרבה וסבה לכמה
מכשולות יש עצל בביתו ויש עצל בגופו ויש עצל בנפשו
ויש עצל בתורה ובמצות ובמעשים טובים יש עצל בביתו כי
מי שיצטרך לתקן תקרה בביתו אם יתקננו מיד יוכל לתקנו
בהוצאה מועטת ואם יתעצל בדבר ויתרשל בו סוף שיצטרך
להוציא כל מהונו עד שיורש וימך ועל זה אמר שלמה
קהלת י יח בעצלתים ימך המקרה׳ יש עצל בגופו אם ישתדל האדם
בעניני גופו וצרכי מזונותיו וישמח בחלקו ויספיק לו
הבינוני ולא יבקש המותרות אז יוכל להשיגם ואם יתעצל
בהן ולא יהשוב בהן כלל ויסכוך על הנס ימות ברעב ועל זה
משלי יג ד אמר שלמה ע״ה מתאוה ואין נפשו עצל׳ יש עצל בנפשו
כלומ׳ שיתעצל בתקון מדותיה לפי שהנפ׳ במדותיה כדמיון
האדם בשם שיש אדמה טובה נוחה להעבד ויש שעבודתה
קשה ואלפס אין העובד צריך להניח׳ להפסד ויש תרפה בה
פס יח ח אלא שיעמול בה כפי כחו ועל זה אמ׳ שלמה ע״ה גם מתרפה
במלאכתו אח הוא לבעל משחית׳ כן בנפשות יש נפש
טובה תקבל המוסר במעט תוכחת ומעט עמל ויש נפש
קשה להנהיג׳ להמשך אחר השכל ואם הוא משתדל ועמל
בתקון טדו׳ נפשו עמל העובד באדמתו אין פס׳ שיספיק׳
פס כה ג מעט מעט אל המדות הטובות ועל זה אמר שלמה ע״ה על
שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב׳ המשיל
התאוה לשדה לפי שהוא מתולדות החופר ואם לא ינהיגנו
משלי כד לג כראוי ויניח התאוה על דרכה הנה הוא משחית גופו ונפשו
זהו וגדר אבניו נהרסה׳ יש עצל בתורה ובמצות ובמעשים
טובים אם הוא מתעצל בחכמת התורה ואיננו טורח במצות
ובמעשים טובים בעולם הזה במה יזכה נפשו לעולם הבא
וזהו שאמר בכאן מחרף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין
יאמ׳ כי העצל איננו משתדל בכמה שיצטרך באותו זמן שהו׳
ראוי להשתדל בו והמשיל כל עצל באי זה דבר שיהיה לעוב׳
אדמה שהוא יושב בטל בחורף שהוא זמן החרישה ולא
יחרוש והמשיל עולם הזה לחורף שהו׳ זמן ממשלת הלבנה
ועולם הבא שהו׳ עקר המשילו לקיץ שהוא ממשלת השמש
ודבר ידוע לכל משכיל כי השמש והירח בעליונים דוגמא
והשמש עקר וכן מצינו בשיר השירים שהמשיל שלמה ע״ה
מיר ג ו הגלות לחורף הוא שאמר כי הנה הסתו עבר וגומר׳ וכבר
דרשו רז״ל העולם הזה דומה לערב שבת והעולם הבא דומה
לשבת מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת מי שלא טרח

מהיכן אוכל באתו לנו כי כשם שיום השבת הוא יום מנוחה
לא יום המעשה והטורח · כן העולם הבא עולם המנוחה
והגמול לא עולם המעשה ומזה אמרו אם לא טרח מהיכן
אוכל וזהו ושאל בקציר ואין ומה שאמר מחורף ולא בחורף
קשם שאמר בקציר ענינו מפני פחד החורף כי כן דרכו של
ב' כג יו עצל שיטעון שענה למניעתו על הדבר כענין שכתוב אמר
עצל שחל בדרך · ומה שנמנע מהחריש מפני עצלותו יתלה
אותו לפחד הקור והכונ' לשלמה בגנותו תמיד מדת העצלה
כדי להמאיסה בעיני הבריות ושיתרחקו ממנה ושיתקרבו
פס ו ו אל מדת הזריזות והוא שמוכיח ומזהיר בנמלה ל"ך ל נמלה
עצל ראה דרכיה וחכם · יאמר אף על פי שהנמלה היא
הפחותה שברמשים ממנה יש לו לאדם ללמוד דבר חכמה
בעם הזריזות שבה שהיא מאספת בזמן אחד מה שתאכל
בזמן אחר שלא תוכל לאסוף בו · ועוד כי התבואה שירד
עליה המטר היא מוציאה אותה אל הרוח כדי שתתנגב
ואחרי כן תאסוף אותה ותהיה ראויה להשתמר ואמר אשר
אין לה קצין שוטר ומושל הכונה בזה שאין לה שכל כלל
שכל מה שהיא עושה אינו מכח השכל אלא מכח הטבע
בלבד ומפני שהשכל יש לו ג' שמות והם חכמה תבונה
ודעת ואינן מיוחסין כי אם במין האדם לבדו ושלשתן מין
אחד לכך חזר ג' שמות של אדנות שכלן מין אחד · והנה
עם מדת הזריזות יוכל האדם לקנות חיי העולם הזה ועם
העצלה יכול להפסידם ועם הזריזות יוכל לקנות חיי העולם
הבא ועם העצלה יפסידם עם מדת הזריזות יקיים המצות
יגיע לו מהם החיים והטוב והברכה ועם העצלה יביא עליו
המות והרע והקללה שהרי הרשות נתונה לו והכל תלוי
בבחירתו ורצונו וכל הדברים הם מסורין בידו לעשות טוב
או רע ואז תבוא לו ברכה על הטוב והקללה על הרע וזהו
שכתוב ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה אמר
ראה בלשון יחיד ולפניכם בלשון רבי כי משה ידבר עם הכל
עם היחידים ועם ההמון ולפי שהברכה והקללה נאצלין
משתי מדות שבהן נברא העולם והן מדת הדין ומדת רחמי
שאין ענינם נגלה רק ליחידים המשכילים לכך אמר ראה
ז' ו יי בלשון יחיד והוא ראייה בעין השכל כענין ולבי ראה הרבה
חכמה ודעת · ולפי שהברכה והקללה הם זרוז להמון בקיום
המצות והפחדם בעברם עליהן לכך דבר עם ההמון ואמר
ס ל ה לפניכם וכן אמר במקום אחר ראה למדתי אתכם חקים
ומשפטים הזכיר ראה בלשון יחיד כנגד החקי' שאין טעמן
נודע רק ליחידים והזכיר אתכם בלשון רבים כי התורה
בחקותיה ומשפטיה לרבים נתנה הנה נתבאר בפסוק זה
שהרשות והבחירה בידו של אדם רצה להדריך עצמו בדרך
ישרה או להתיצב על דרך לא טוב הכל מסור ברצונו והכל
ז' ה כח תלוי בבחירתו ומזה אמר הכתוב מי יתן והיה לבבם זה
להם ליראה אותי · למד שאין הקדוש ברוך הוא גוזר על
האדם להיות צדיק או רשע עד שיעשה טובה או רעה אלא
הכל מסור בידו כי אלו היה הקדוש ברוך הוא גוזר על האד'
להיו' צדיק או רשע או יהיה שום דבר מושכו בעקר תולדתו
לאחד מהדרכים טוב או רע איך יצוה הקדוש ברוך הוא
אותנו על ידי נביאיו לעשות כך כיון שהוא מתחלת בריאתו
כבר נגזר עליו או תולדתו תמשכהו לדבר שאי אפשר לזוז
ממנו ומה מקום היה לכל התורה כלה להפרע מן הרשע או
לשלם לצדיק שכר טוב וזה עקר גדול ועצום והוא יסוד
האמונה ומפני זה נזכר העקר הגדול הזה בפתיחת התורה
ז' ג כג ובחתימתה הוא שתמצא באדם הראשון כתוב הן האדם
היה כאח' ממנו לדעת טוב ורע באורו הן מין האד' היה יחידי

בעולם ואין לו מין שני שידמה לו בעליונים ולא בתחתונים
שהרי העליונים שכליים עובדים ומקלסים השי' בשכל ולא
בטבע והארציי' גם כן מקלסין אותו יתברך בטבע לא בשכל
כלל וכל אחד ואחד הכרחי בקלוס זה הכרחי בשכל וזה
הכרחי בטבע אין לאחד מהם מונע אבל האדם הוא משותף
מהם ומורכב משניהם מן השכלי' מצד הנפש ומן הארציים
מצד הטבע ואיננו הכרחי כי אם רצוני שהרשות נתונ' בידו
להביא עליו עונש ושכר הברכה והקללה · בחתימתה הוא
שתמצא בסוף דברי משה ראה נתתי לפניך היום את החיים
ואת הטוב את המות ואת הרע כלומר שהרשות בידכם
לעשות טוב או רע וכן אמר בכאן ראה אנכי נותן לפניכם
היום וכתב הרמ"בם ז"ל אל תתפה היאך אומ' כל אשר חפץ תלים קלה ג
ה'עשה בשמים ובארץ · בודאי שהכל בחפצו יעשה אע"פ
שמעשינו מסורים לנו כיצד כשם שחפץ השי"ת להיו' האש
והרוח עולין למעלה והמים והעפר יורדין למט'והגלגל סובב
בעגול וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגם שחפץ בו כך
חפץ השם להיות האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו
בלא כופה ומושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו השי'
עושה כל יכלתו לפיכך דנין את האדם לפי מעשיו אם עשה
טובה כטיבו לו ואם עשה רעה מריעין לו הוא שאמ' הנביא
ישעיה כ יג מידי היתה זאת לכם · גם המה בחרו בדרכיהם וגו' ועל זה
אמר שלמה עליו השלום שמ"ח בחור בילדותך וגו' ודע כי
פס סו נ על כל אלה יביאך האלהים במשפט עכ"ל · את הברכה קהלת יא ט
אשר תשמעו לא הזכיר בברכה אם תשמעו כמו שהזכיר
בקללה ואמר והקללה אם לא תשמעו לפי שהוא לשון
מסופק ולא רצה להזכירו בענין הטובה אבל בפורענו' הזכיר
לשון מסופק ולכך כתב בברכה אשר תשמעו שהוא לשון
ודאי' אם לא תשמעו אל מצות ה'אלהיכם וסרתם מן הדרך
למדך שכל העובד ע"ז הרי הוא סר מכל מצות התורה ומכאן
אמרו הכותה בע"ז כאלו כופר בכל התורה כלה · ונתת את
ויקר' יו כט הברכה · נתינה זו בפה הוא כענין ונתן אותה על ראש
השעיר · על הר גרזים · כלפי הר גרזים היו הופכין פניהם
ופותחין בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה
וכן כל ארור שבפרשת כי תבא פותחין תחלה בלשון ברוך
ואחרי כן הופכים פניהם כלפי הר עיבל ופותחין בקללה
והרמ"בן ז"ל כתב יתכן שהיה הר גריזים לדרום שהוא הימין
והר עיבל לצפון כי מצפון תפתח הרעה ע"כ · הלא המה
בעבר הירדן אחרי דרך מבא השמש נתן להם סימן שאם
ילכו אחריו דרך המערב ימצאום בארץ האמורי · היושב
בערבה נכח הגלגל אצל אלוני מורה הוא שכם וכענין שכתו'
כרא"ת יב עד מקום שכם עד אלון מורה · אבד תאבדון כפל האבוד
ומכאן דרשו ר"ל שהעיקר ע"ז צריך לשרש אחריה · לא
תעשון כן להקטיר לש' על הגבעו' ועל ההרים כדרך עובדי
ע"ז אלא במקום מיוחד · כי אם אל המקום אשר יבחר ה'
אלהיכם מכל שבטיכם המקום הזה הר המוריה הוא והידה
נודע ומפורסם באומות כי ידעו מעלתו בקבלה אין צריך
לומר ישראל במדבר שהיו יודעין זה מן האבות בהיות שם
עקדת יצחק · ומה שכתם הכתוב המקום הזה ולא אמר
בפירוש שהוא הר המוריה הנודע והמפורסם לכל כתב
הרמ"בם ז"ל בספר המורה כי העלמת המקום לשלש' ענינים
האחד אלו ידעו האומות כי שם התפלה מקובלת והקרבנו'
שם לרצון ירצו כל אומה ואומה להחזיק בו ותרבה הכריבה
וההריגה בין האומות והשני כי הכנעניים יושבי הארץ אלו
היו יודעין כי ישראל עתידין לירש את ארצם ולעבוד הש'
ולהקריב קרבנותיהם באותו מקום היו משחיתים אותו בכל

מה שהם יכולין והשלישי כי היו השבטים מריבים זה עם
זה כל אחד וא' מבקש שיהיה המקום ההוא בנחלתו ותפול
המריבה והמחלוקת ביניהם כמו שנפלה בבקשת הכהנת
ולכך העלים וסתם הכתוב המקום הזה ולא פרסמו ואין
צריך לומר האומות כי אפילו ישראל לא ידעוהו כי אף ע"פ
שידעו הכל בעלתו של הר המוריה לא היו יודעין כי הוא
המקום אשר יבחר ה' לשכנו תדרשו לכבודו השוכן שם
יומ כ תדרשו ובכאן אמרו רז"ל שכינ' על שם הכבוד בענין וישכן
ס פס כבוד השם על הר סיני וכן לשכון כבוד בארצנו ואמר זה על
שילה לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום לענין
הבמות דבר הכתוב שמשעברו את הירדן ונת' עסקו בכבוש
הארץ בין כבוש וחלוק יד שנה והיו כותרין להקריב בבמו'
שלא יקריבו בהן כל אותו הזמן ככל אשר היו מקריבין
במדבר שהמשכן עמהם כי לא באתם עד עתה כי לא
באתם עדין בכל אותן יד שנה אל המנוחה זו שילה ואל
הנחלה זו ירושלם וזש לשאול למה הזכיר הכתוב בכאן
שילה ודי שיזכיר ירושלם שהיא העקר ויאמר כי לא באתם
עד עתה אל הנחלה אבל הענין כי ישר' במדבר היו מקריבין
בגמ' כל אחד ואחד היה מקריב קרבנו על ראש גגו משהוקם
קרפ יו ד המשכן נאסרו הבמות שנ' ואל פתח אהל מועד לא הביאו
כשנכנסו ישראל ובאו אל הגלגל הקימו בגלגל המשכן
שבמדבר ואז הותרו הבמות בגלגל לפי שהכתוב תלה אסור
קרפ יו ג הבמות במחנות המדבר והוא שכתוב איש איש אשר ישחט
מחוץ למחנה כשנכנסו לארץ ופסקו המחנות הותרו הבמות
כמו שהיה קודם שהוקם המשכן ויש לך לדעת כי לא היה
בגלגל בית בנוי אלא שהקימו שם המשכן שבמדבר אבל
כשבאו לשילה שהיה שם בית בנוי ונקרא בית ה' שנאמר
מו"ק פו ב ותב' אהו בית ה' שילה ונקרא משכן שנאמר וישכן משכן
לים פס שילה אז נאסרו הבמות לפי שהזכיר הכתוב בכאן כי לא
באתם עד עתה אל המנוחה הודיענו הכתוב בכאן שמשעה
שיגיעו לשילה שנקרא מנוח' יאסרו הבמות אבל לא בגלגל
ולכך הוצרך הכתוב להזכיר שילה ליתן התר לגלגל שהיו
מותרין שם בבמות כל ימי עכדם שם והוא שבע שכבשו
ושבע שחלקו כשחרב שילה באו לנוב והקימו שם המשכן
שבמדבר והותרו שם בבמות כשחרב נוב באו לגבעון ועמדו
בנוב וגבעון כ"ג שנה והיו מותרי' להקריב בבמה בנוב וגבעון
וזהו שהזכיר ואל הנחלה והיא ירושלם שנאסרו שם בבמות
ליתן התר לנוב וגבעון ולכך הזכיר הכתוב שילה וירושלם
לומר לך שמותר להקריב בבמה ביניה' בין המנוח' והנחלה
וזהו נוב וגבעון וכן דרשו רז"ל אל המנוחה ואל הנחלה למה
חלק דכתוב ליתן התר בין זה לזה וכה שקראה לשילה
כניחה מן והניח לכם מכל אויביכם ולירושלם נחלה מפה
סם נר יד שכתוב כי לא ישיש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב שכן הזכיר
ס קנב יג לכעלה כי בחר השם בציון אוה למושב לו כי יעקב בחר
לו יה ישרא"ל לסגולתו יאמר כי הקדוש ברוך הוא בחר ירושלם
לשכינתו ובחר בישראל לסגולתו זה פירש הרמב"ן ז"ל בפי'
התשניות ' בגל מקו אשר תראה הזהיר זה בלאו אבל אתה
מקריב על פי נביא בהוראת שעה כמו שעשה אליהו כדי
להכחיש נביאי הבעל ' כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד
שבטיך סתם הכתוב ולא פירש מי השבטים וזה היה
בחלקו של בנימין ולמעלה הזכיר מכל שבטיכם הא כיצד
כשכינה דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מכל
יומ ס כג השבטי שכן כתוב בד"ה ויתן דוד לארנן בפקו שקלי הזהב
ס נב כד במשקל שש מאות וכתיב בספר שמואל ויקן דוד את הגרן
ואת הבקר בכסף שקלים חמשים ונראין שני כתובים אלו

כסותרין זה את זה ואינו כן מפני ששש מאות היו לכ"א
שבטים חמשים לכל שבט ושבט וחמשים שבכאן היו בעד
שבטו שהיה שבט יהודה ומכל מקו' הגורן הזה בחלקו של
בניסן היה ' כל ימיך על אדמתך ' דוקא בארץ אבל בחוצה
לארץ אינך מוזהר עליו יותר מענייי ישראל ' ואמרת אוכלה
בשר ' למדה תור' דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר בלא מתוך
עושר והרחבה וזהו לשון כי ירחיב ' בכל אות נפשך תאכל
בשר ' התיר להם בשר חולין כש"כנסו לארץ לפי שבמדבר
כל הבשר שהיו אוכלין הכל היה שלמים ' ובחרת באשר
צויתיך על דרך הפשט באשר צויתיך בקרבנות שהרי לא
מצינו בכל התורה צוי שחיטה כי אם בקרבנות שכתו' שם
ויקרפ ו ושחט את בן הבקר ' ועל דרך מדרש רז"ל כאשר צויתיך
בסיני על פה מהלכה למשה בסיני הוא שאמרו משה
שנצטוה משה על השוט ועל הקנה ועל רוב אחד בעוף ועל
רוב שנים בבהמה ' רק חזק לבלתי אכול הדם לפי שהיו
ישראל שטופין באכילת הדם בעבודת השדים לכך הוצרכת
התורה להזהיר לא תאכלו על הדם וגם בכאן הוצרך לומר
חזק ותחזק ביצרך שתכנע ולא תאכלנו ומטעם זה הוצרכת
תורה להזכיר אסורו כמה פעמים לפי שהיו רגילין בו הרבת
והיו קשים לפרוש וכל שכן כשהיה סביא האוכל לידי ע"ז
ומצינו שאסור הדם נזכר בתורה שבעה פעמים וכן דרך
התורה בדברים החמורים להזכירן פעמים רבות כענין שבת
שהיא שקולה כנגד כל המצות כלן והוא נזכר בתורה לב
פעמים וכן ענין יציאת מצרים נזכר בתורה חמשים פעמים
או יאמר רק חזק לפי שהדם מחזק גוף האוכל הוצרך לומר
כנגד זה שהוא יתן לו חזוק אם לא יאכלנו וכא לשון רק
למעט הכנד שכלו דם ' וכן אך כאשר יאכל את הצבי בא
למעט את החלב שלא תאמר כוון שהקישו לצבי ואיל מה
חלב צבי ואיל מותר אף כאן מותר אלא שבאותו ענין שהוא
אוכל הצבי והאיל שאינו מוזהר לאוכלו בטהרה אלא כצבי
ואיל הפסולין למזבח ושמא וטהור אוכלין בקערה אחת כן
יאכלנו בכאן שאלו בא להתיר החלב היה אומר כל אשר
יאכל כצבי ואיל יאכל כו' כי הדם הוא הנפש בא לתת טעם
לאסור הדם וכבר הארכתי בזה בסדר אחרי מות ולא תאכל
הנפש עם הבשר ' שיעורו ולא תאכל הבשר שנחתך
מהכהמה בעוד שנפשו בו ואפי' לאחר שימות החי וזו אחרת
נדפ"י פ אבר מן החי שנאמר לבני נח בפסו' אך בשר בנפשו דמו לא
תאכלו והטעם לפי שהיא ענין אכזריות וסול' תכונה רעה
בנפש למי שרגיל בכך ואמרו לא תאכלנו והוא אזהרה לדם
האברים ' למען ייטב לך ולבניך אחריך דרשו רז"ל מכאן
למתן שכרן של מצות אם דם שנפשו של אדם קפדה בו
הפורש ממנו זוכה לו ולבניו גזל ועריות שנפשו של אדם
מתאוה להן ומחמדתן לא כל שכן ' לפי שאצורי תורה על
ג' חלקים האחד שהטבע יחמדנו כגון גזל ועריות ' והשני
שהטבע יאמצנו כגון אכילת הדם והשרצי' והשלישי שאין
הטבע לא חומד ולא מואס כגון זריעת כלאים ולבישת
שעטנז וכיוצא בהם על כן יצטרך האדם המחזר משלשתן
שירחיק ויתעב בטבעו החלק החמור כשם שמרחיק ויתעב
החלק המאוס וספני אזהר המצוה יתע' שאם בחלק המאוס
הוקבע שכר קו' בחלק החמוד ולכך אמרו רז"ל אל יאם אדם
אי אפשי לאכול בשר חזיר אלא אפשי ומה אעשה ואבי
שבשמים גזר עלי ' כי ברית ה' אלהיך את הגוי ההם פרשה
זו תזהיר האדם שלא לעבוד להבה פעבודת האומות ונתן
טעם בזה כי כל תועבת ה' אשר שנא עשו לאלהיהם ואמר
ופן תדרוש לאלהיהם לאמר איכה יעבדו הגוים האלה את
אלהיהם

אלהיהם ואעשה כן גם אני להקדה מה שהם עושין לעז
ותחשוב שהוא דרך טובה והקדוש ברוך הוא רוצה בכך ׳
לא תעשה כן למה כי כל תועבת ה׳ אשר שנא עשו לאלהיהם
יאמר הנה הם בחזרים אחר הדברים שהקדוש ברוך הוא דנים נג ג
שונאן ועושין אותן ׳ וכענין שכתוב ברשעים הכופרים כי
החליק אליו בעיניו למצוא עונו לשנוא כלו׳ רומזים בעיניה׳
ומסתכלין שיוכלו למצוא עון שהקדוש ברוך הוא שונאו
ועושין אותו וכן יאמר בכאן על הגוים האלה כי לא מצאו
מכל תועבה קשה לפני הקדוש ברוך הוא כמו שרפת הבני׳
והנה הם עושין כן וזהו שאמ׳ כי גם את בניהם ואת בנותיה׳
ישרפו באש לאלהיהם כלומר אפילו האדם שהוא מבחר
המין שלא ברא הקדוש ברוך הוא עולמו אלא בשבילו הנה
הם שורפים אותם באש לאלהיהם ׳ ואמר את כל הדבר
אשר אנכי מצוה אתכם׳ הוא ענין הקרבנות ועבוד׳ המקדש
ובא ולמר שהוא שונא את זה ובוחר בזה ׳ ובמדר׳ כי יכרית
ה׳ אלהיך את הגוים משל למה הדבר דומ׳ למלך שנטע כרם
בתוך שדה[illegible] בתוכו ארזים גדולים וקוצים ׳ הלך המלך
קצץ את הארזים והניח הקוצים אמרו לו עבדיו אדננו המלך
הקוצים שהיו נאחזין בנגדינו וקורעין אותם הנחת וקצצת
את הארזים אמר להן אלו קצצתי את הקוצים והנחתי את
הארזים במה הייתי גודר כרמי ולא יפה עשיתי אלא יעמד
הכרם על עמדו ואני מצית בהן את האור כך ישראל כרמו
של הקדוש ברוך הוא שנאמר כי כרם ה׳ צבאות בית ישרא׳ פיס ה ז
הכניס ישרא׳ לארץ וקצץ הארזים שבה שנ׳ ואנכי השמדתי עמס ב ט
את האמורי מפניכם אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא
באלונים והניח את בניהם ובני בניהם שם כדי שישמרו את
הכרם שנאמר ואלה הגוים אשר הניח ה׳ לנסות כם את שופ ג ד
ישראל וכתיב למען נסות בם את ישראל השומרים הם את ז ב כב
דרך ה׳ ללכת בה ובשיעבוד הכרם על עמדו במשכר התורה
והיו עמים משרפות סיד קוצים כסוחים באש יצתו ׳ כי עמס לג יב
יקום בקרבך נביא שיאמר שהוא נביא ושהקדוש ברוך הוא
דבר אליו בהקיץ או בחלום ונתן אליך אות בשמים כענין
שכתוב בגדעון ועשית לי אות שאתה מדבר עמי או מופת עמס ו יו
בארץ אף על פי כן לא תשמע לו כן פרש׳ ואם תאמר למה
נתן הקדוש ברוך הוא סמשלה לעשות אות׳ כי מנסה ה׳
אלהיכם ׳ והרמ׳בן ז׳ל פירש אות או מופת על עמס ו כ
דבר שיהיה אחרי בן בדמיונו כענין שכתוב איש על דגלו
באותות כי כשיאמר הנביא דבר פלוני עתיד להיות לדמיון
שיהיה אחריו כך יקרא אות כמו שנאמר לכן יתן ה׳ הוא עמס ז יד
לכם אות והמלה נגזרת מן אתה ׳ ומופת יאמר על דבר
מחודש שיעשה לפנינו בשנוי טבעו של עולם כענין שנא׳ יונ ג ג
לדרוש לפנינו המופת אשר בארץ ונתתי מופתים בשמים
ובארץ וגום׳ והיא מלה מקוצרת מופת מופלאת והיו במצרי׳
אותות ומופתים הוא שכתוב בסמ׳ת באותות ובמופתים עמס ד לה
אותות הם שיקדים משה להודיעם טרם היותם ׳ מופתים
הם הנעשים לשעתם בדרך הטלא ושנוי הטבע כענין המטה
שקראו אות שהודיעי בתחלה וקראו מופת כשנעשה נחש
לפני פרעה ולפני עבדיו ע״כ ׳ ודבר יהוע שאין מחזיקין את
האיש בנבי׳ עד שיתן או׳בא האו׳כדבריו וצריך שיתקיימו
כל דבריו לא יחסר כהם שאם יחסר מהם אפילו נקודה
אין זה נביא וכאשר הוחזק בנבי׳אשל בני האד׳מצד האותות
שנתן להם בעתיד ונתקיימו כלן אם הוא מתנבא על הרעה
ולא תבא אין מחזיקין אותו בשקרן שאין הנביא נבחן
בנבואתו אם אמת הוא אם לא ׳ אלא בעין השובה שהתנבא
עליו בין לחזיר בין לרבים ולא יפול מכל דברו הטוב אשר

ידבר וכן אם ירמיה להנניה בן עזור הנבי׳ אשר ינבא לשלום ירמיה כח ט
בנא דבר הנביא יודע הנבי׳ אשר שלחו ה׳ באמת אבל בענין
הרעה אם לא נתקיימו דבריו אין מהרהרין אחריו כי אולי
עשו תשובה והקדוש ב״ה חוזר ומתנחם על הרעה ואינו
חוזר ומתנחם על הטובה ואעידה לי עדים נאמנים יונה
וישעיה שהרי יונה בן אמתי כשהתנבא ואמר עוד ארבעים יונה ג ד
יום ונינוה נהפכת מתוך שעשו תשובה נחם הקדוש ברוך
הוא על הרעה ורחם עליהם וכן ישעיה בשאמר לחזקי׳ מלכים ג כ ו
תמות ואין ספק שנגזר עליו מיתה מאת הש״י מתוך שעשה
תשובה האריך לו ט׳ שנה והרי דברי הנביאים שהיו כאת
הקדו׳ברוך הוא בטלים בענין הרעה לפי שהוא יתעלה ברא
התשובה קודם שברא העולם והיא העולה על הכל ׳ אחרי
ה׳ אלהיכם תלכו אחר מדותיו כענין שכתוב והלכת בדרכיו דברי׳ יג ה
ואותו תיראו מלחקור ענינו כצד עצמותו אלא כצד פעלותיו
ואת מצותיו תשמרו ׳ זו תורה שבכתב שהיא תרי״ג מצות
ובקולו תשמעו הם הנביאים וגם זה כולל תורה שבעל פה
שהיא קבלה מן הנביאים וכענין ששנינו משה קבל תורה
מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקני׳ וזקנים לנביאי׳ ונביאי׳
מסרוה לאנשי כנסת הגדולה ׳ ואותו תעבודו זו תפלה ׳ ובו
תדבקון שאפילו בשעה שאתם עסוקין בדבר הרשו׳ תדביקו
בו מחשבתכם ולא תפרד ממנו אפילו שעה אחת או יאבר
ונו תדבקון שלא תרצו לצאת מעבדותו לעולם כי בנוהג
שבעולם כשהעבד תחת יד האדון אפילו הידה האדון טוב
ורחמן עליו הרי הוא מתאוה שיפרד ממנו שיצא כרשותו
בן חורין לעצמו ׳ ולכך אם בכאן ובו תדבקון שתהיו דבקים
בעבודתו לא תתאוו אל הפריד׳ואל החירות ממנו כי עבדותו
הוא החירות האמתי או אפשר לומר עוד ובו תדבקון שהוא
ההבטחה לשכר העולם הבא ובא ללמד שאם אנו מקיימין
האזהרות שהזכיר והוא שנלך אחר מדותיו שניראה אותו
ושנשכור תורה שבכתב ושבעל פה ושנעבוד אותו בתפלה
יבטיח אותנו שנהיה דבקי׳בו בסוף והדבקו׳בו הוא שנדבק
באל הקדוש שהוא שכר העולם הבא ׳ כי דבר סרה על ת
אלהיכם המוציא אתכם מארץ מצרים כלומר מורד במלכות
שמים הוא ואפילו עשה כמה אותו׳ומופתים והעמיד חמד
באמצע הרקיע ואמר שהקדו׳ברוך הוא צוהו שנעבוד היום
בוכב או מזל או אחד משא׳הכחות העליונים הרי זה חייב
מיתת חנק לפי שבא להכחיש נבואתו של משה רבנו ע״ה
המפורסמת והמבוררת לכל ישראל וכן בא להכחיש דבור
לא׳ יהיה לך שכל ישראל שמעו באזניהם והם יודעים ועדים ממוס ה ג
בדבר זה ולכך אמרה תורה יומת׳ וכל פה שעשה הכל בדרך
חכמה וכשוף והנה זה בענין עבודה זרה בלבד שאין אנו
מאמינין אותו כל עקר ואין אנו משגיחין בו בשום אות
ומופת שיעשה אבל בשאר מצות אם יאמר לנו שנעבור
היום על מצוה פלונית שהקדוש ברוך הוא צוהו בכך כאן
שהוא קודם לכן מוחזק אלינו בנביא והוא מהלך בדרכי
הנבואה והפרישות יש לנו להאמין אותו כיון שאינו מצוה
לעבור על אותה מצוה לדורות ולעקור אותה לגמרי אלא
הוראת שעה אומר כן מצוה עלינו לשמוע לו זהו שכתו׳לו
תשמעו׳ומה שאנו סומכין על אות שלו ובאפש׳הוא שיעש׳
אות בדרך חכמ׳וכשוף והוא אינו נביא מפני שאנו הולכין
אחר חזקתו הטובה וכיון שהוחזק אצלנו קודם לכן בנביא
יש לנו להעמידו על חזקתו כמו שאנו סומכין על שני עדים
שהם כשרים אצלנו ובאפשר הוא שיהיו עדי שקר אלא אנו
מעמידין העדים בחזקתן וכן בכאן בנביא זה יש להעמידו על
חזקתו ועל זה אמרה תורה הנסתרות לה׳ אלהינו והנגלות דברי׳ כט כח

לנו ולבנינו וכן דרשו רבותינו ז"ל בכל אם יאמ'לך נביא עבור
על דברי תורה כאליהו בהר הכרמל שמע לו חוץ מעז'
ועניין אליהו הוראת שעה היתה שהקריב עולה בחוץ כדי
להכחיש נביאי הבעל ולא נתכוון לעקור המצוה שאז נתכוון
אסור לשכוע אליו שכל הכיצות נצחיות הן ולדורי דורות
ג כה נתנו שנא לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה
הזאת' ומה שהזכירו החכמים ז"ל אליהו הוא הדין לכל שאר
הנביאים שצוו מפי הקדוש ברוך הוא שנעבור על המצו'לפי
שעה כגון שיש יהושע שנצטוה בכבוש ירחו בשבת ועשה
זה לפי שעה לא שנצטוה לעקור מצות שבת חס ושלום'
ד כו וכן מצינו באלישע שצוה כל כעין מים יסתמו וכל עץ טוב
ה כז יפילו והתורה אמרה לא תשחית את עצה אלא לפי שעה
צוה כן לא לעקור המצוה שאם נתכון לכך אין שומעין לו
ואין צריך לומר לעקור המצוה לגמרי אלא אפילו להוסיף
עליה אי לגרוע ממנו אין ראוי לנו להאמין כזה כנביא שום
נביא וזה באור מה שאמרו ז"ל אם יבא אליהו ויאמר חולצין
במנעל שומעין לו בסנדל אין שומעין לו ועוד במסכ'ברכות
אלו אמרה לי יהושע בן נון מפומיה לא צייתינא ליה ולא
שמעינא מיניה ואפי'שמענו בת קול מן השמים כנגד הצו'
אין אנו שומעין הבת קול לעקור המצו'לפי שהמצוה על ידי
נבואה באה לנו שהיא למעלה מבת קול ולכך לא היינו
משגיחין בבת קול ועל זה אמרו בבבא כציעא עמד ר'יהוש
ו כט ז על רגליו ואמר כתבת עלינו בתורתך אחו'רבים להטות'
כי יסיתך אחיך בן אמך' על דרך הפשט אפילו אחיך בן
אמך שהיית עמו בבטן אחד 'ועל דרך מדרש ז"ל אפילו בן
אמו שאינו נוטל חלק עמו בירושה ואינו שונאו לא ישמע
לו כוה אין צריך לומר בן אב שנוטל חלק עמו ואולי הוא
שונא אותו ונותן לו עצה רעה' אשר לא ידע אתה ואבותיך
פרש"י ז"ל ראה כמה מגונה עצתו שאומר לך להניח מה
שמסרו לך אבותי'ויתכן לפרש שירמוז בכאן על שני חלקי
האכונה שני חלקי האחד מצד הקבלה והשני מצד הידיעה
והחכמה' המאמין מצד הקבלה שקבל מאבותיו כן אמונה
כי בה היא מאחר שהקבלה אמתית אבל אין לה שמות לפי
כי אין בה חכמה והנה דמיונו כעיר ההולך בחברת עורים
וכל אחד ואחד סוכך ידו על חברו ויש פקח אחד בראשו
כלן שהו'מנהיג אותן בודאי כלן הולכין בדרך סלולה וישר'
מאחר שהם אוחזים דרך הפקח כן אמונתנו מצד הקבלה
בלא חכמה דרך סלולה היא הסומכין ונשענין זה על זה עד
משה רע"ה ואנחנו אוחזין דיבו כי באונינו שמענו ואבותינו
ספרו לנו אבל אין שלמות לאמונה הזאת כי המאמין מצד
הקבלה אם ישמע דברי התועים והכופרים עובדי ע"ז אינו
בטוח בעצמו שלא יטה לבו לאח'מהם כיון שאין לו חכמה
אבל בודאי אפשר שיטה לבו או יאמין או יסתפק כמו העור
שאינו בטוח בעצמו שלא יכשל אבל הפקח הוא בטוח שלא
יכשל כי כח הראות חזק עמו ואינו צריך לאחר כן המאמין
חזה שלם בעצמו בטוח שלא יטה לבו אחרי המבהילי'ומתו'
חכמתו וידיעתו יסתור דעתם וישאר לבו חזק באמונתו ולכ'
יצטרך האדם שלא יספיק לו עניין אמונתו מצד הקבלה
בלבד אלא שילמד ויחכם עד שתשלם אמונתו ותהיה לו
אמונ'מצד הקבלה ומצד הידיע'ועל זה אמרו ז"ל הוי שקוד
לרמוד תור'מה שתשיב לאפיקורוס וזהו שהזכיר בכאן שני
חלקי האמונה ואמר אשר לא ידעת אתה ואבותיך היא האמונ'מצד
קבלת האבות הקרובים אליך או הרחוקי'ממך השוה רחוקי'
לקרובים כשם שאי אתה רואה ממש בקרובי'כך אין כמש
ברחוקים' מקצה הארץ ועד קצה הארץ אלו חמה ולבנה
שהם מהלכי'מסוף העולם ועד סופו' כי הרג תהרגנו דברי
התורה כלה רחמי'מבעל הרחמי'תעלה וכאשר תצוה עלינו
להוזג המחייב לא כונה שנעשה כן דרך נקם'שננקו'ממנו
כיון שנתחייב בדה כי זה היה עבדה להרגיל טבעו בסדרת
האכזריות אך הכונה בנקמתו דרך רחמנו'לרחם על השאר
ומזה הזכיר לפניו לא תחוס עינך עליו ואחריו וכל ישראל
ישמעו ויראו ולא יוסיפו לעשו'כך עוד ובערת הרע מקרבך
וכל ישראל ישמעו ויראו' יצאו אנשים בני בליעל לשון
בליעל שלא יעלה במחיצתו של הקדוש ברוך הוא או כלי
עול כלומר שאינו מקבל עול תורה אלא שפורק ממנו עול
מלכות שמים' אנשים דרשו רבותינו זכרונם לברכה ולא
נשים' וידיחו את יושבי עירם ולא יושבי עיר אחרת מכאן
אמרו אינו נעשי'עיר הנדחת עד שידיחוה אנשי'ועד שיהיו
מדיחיה מתוכה' ודרשת וחקרת היו בודקין את העדים
בדיני נפשות בשבעה חקירות באי זו שמטרה באי זו שנדה
באי זה חדש בכמה בחדש באי זה יום בכמה שעות מן היום
באי זה מקום ועוד היו בודקין אותן בשבעה בדיקו'והבדיקו'
הן הדברים שאינן עקר בעדות ואין העדות תלויה בהן והוא
ששואלין להם כמה היה לבוש הנהרג או ההורג בגדים לבני'
או שחורים עפר האדמה שנהרג עליה היה לבן או אדום
מעשה היה שאמרו עדי'במקום פלוני תחת התאנה הרג
פלוני את הנפש ובדקו חכמים את העדי'ואמרו להם תאני'
שלה שהורות או לבנות עוקצין שלהן אחוכות או קצרות'
וסוד שבעה חקירו'כנגד שבע'קצוות והשביעי היכל הקדש
מכוין באמצע והוא האמת המכרי'ע כן יודע האמת מתוך
שבע חקירות' הכה תכה אם אינך יכול להסיתן בפיתה
האמורה כאן הכם בסיתה אחרת וזהו הכפל הכה תכה'
ואת כל שללה תקבוץ' דרשו רבותינו זכרונם לברכה ולא
של שמים ובא ללמדך ששלל שמים פליט כאן אמרו
הקדשות שבתוכה יפרו כלום' אינן נשרפין אבל הן בשאר
הקדש שצריך פדיון משום דשלל שמים הוא וכן בכלל זה
מעשר שני שבתוכה שאינו נשרף אף על פי שהוא נאכל
לישראל משום דהקדש אקרי ואינו בכלל הקדש והה כתבי
הקדש שבתורה דלא אמרינן ישרפו' אלא בין מעשר שני
בין כתבי הקד'וכל מדי דהוי קדש אינן בשריפה אבל טעונין
גניזה' כליל לה אליהיך כלה של הקדוש ברוך הוא אין לך
רשות ליהנות ממנה אלא שתשרפוה לכבודו יתעלה ודרשו
רבותינו זכרונם לברכה אמר רבי שמעון אמר הקדוש ברוך
הוא אם אתה עושה דין בעיר הנדחת כעלה אני עליך כאלו
ס"מ ל"ג כט הקרבת לפני עולה שהיא כליל לה'שנאמר ט'לאו ידכם הי'
לה'כי איש בגנבו ובאחיו למען ישוב ה'מחרון אפו הוא אחי
ישר'וסוד הענין בעיר הנדחת כי היו אנשיה מאותן שאמרה
ס"מ ל"ג כ"ה התקועית וחשב מחשבות לבלתי וגומר' והנה הם נדחים
ממחיצתו של הקדוש ברוך הוא ונעקרים ממקום שרשם
ומטעתם ולפיכך חייבין הכתוב שרפה בעיר קרח שנדון
בשרפה וגם כל שללה אסור בהנאה והעיר החיא תל עולם
לא יבנו הנפשות עוד לתחיית המתים אך תכלינה כליון
ל"ל מ"ג יז חרוץ' ונתן לך רחמים מדת רחמים וזה כענין שכתוב ואל
שדי יתן לכם רחמים והנן זה ואמר כי תשמע באזני כי
תשמע בקול שהו'א'להיך לשמור את כל מצותיו אז תעשה
הישר בעיני ה'שהוא השם המיוחד וזה מבואר' בנים אתם
לה'אלהיכם נסמכה פרשה זו לעיר הנדחת להודות שאסור
להתאבל על מתי עיר הנדחת איש על בנו ועל אחיו ואסר
על המתים גדידה בנשר זהו שאסר לא תתגודדו ומנהג
האמוריים

האמוריים היה לפי שהיו עושין מן העולם הזה עקר וכאשר
יבוא להם כת ויאבד מביניהם הנה הוא אבודו לעולם אבל
אתם אינכם כן כי בנים אתם לה׳ אלהיכם דרך האב להורישׁ
לבנו מנה יפה שׁישׁ לו ולפיכך העולם הבא שבראתי הוא
כעותד לכם ועל כן אי אתם רשאין להתגודד על הכת ולא
למרט שער הראשׁ כי בטוחים אתם שאם יאבד הגוף בעולם
הזה שתירשו חיי העולם הבא שהוא העקר וזהו שאמר כי
עם קדושׁ אתה לה׳ אלהיך וענין קדו׳ נבדל יאמר לפי שאתם
בדלים משאר האומות כענין ואבדיל אתכם מן העמים להיות
לי ׳ וכלול עוד באמרו כי עם קדושׁ אתה לה׳ אלהיך ענין
שכר העולם הבא יאמר לפי שאתם עם דבק באל הקדושׁ
ואתם מעותדי׳ למעלה ואת היא מעלת העולם הבא אין ראוי
לכם לעשות מה שהם עושים ׳ לא תאכל כל תועבה ׳
יזהיר על אסור המאכלות כי הוא מגדר הקדושה שהזכיר כי
עם קדושׁ כי הוא קדושׁ בפה ובמעשה ודרשו רבות ׳ זכרונם
לברכה לא תאכל כל תועבה כל שתעבת לך הרי הוא בבל
תאכל כגון בשׂר בחלב הרי זה דבר שתעבתי לך והרי
הוא בבל תאכל ׳ שור שה כשבים ושה עזים ׳ שלשה הן
כמין הצאן איל וצבי ויחמור ואקו ודישון ותאו וזמר הן
שבעה והרי לך עשרה בהמות שנתנה לנו תורה למאכלנו
ולמאכלו של מזבח לא הוכשרו אלא הג׳ שהם כמין הצאן
וכל היה פסולה לגבי מזבח ושבע׳ חיות טהורות או לשונם
יוכיח איל וצבי בצבאות או באילו׳ השדה ויחמור חמו׳ מים
רבים ואקו וקותי לו ׳ ודישון והשׂ׳ג לכם דיש ׳ ותאו
והתאויתם לכם ׳ וזכר זמ׳רו כבוד שמו ואקו הוא יעל למו
יעלי סלע וכן תרגומו יעלא ותאו שור היער ותרגו׳ תורבלא
ובלא הוא יער בלשון תלמוד ׳ השׁ׳ועדה דרשו רבותינו
זכרונם לברכה במסכת חולין בריה היא ויש לה׳ שני גבין
ושתי שדראות והיא מעלת גרה ולמה נשנו הבהכורת כאן
שהרי כבר אמורות בתו׳ בסדר ויהי ביום השמיני לא נשנו
אלא בשביל השׁ׳ועה וכן העופות לא נשנו אלא בשביל
הראה שבתו׳ ולא הזכיר לא השׁ׳ועה ולא הראה ושם הזכיר
דאה ׳ וראה ודאה הכל אחד ולמה נקרא׳ שמה ראה שהיא
רואה ביותר עומדת כאן ורואה נבלה בארץ ישׂראל וכן איה
דיה אחת היא ומפני שׁישׁ לה שני שמות כתב את הכל
שלא יהו מקצתן אוכלין זו ששמה איה ומקצתן אוכלין זו
ששמה דיה ומה שפרט בעופות הטמאים לפי שגלוי וידוע
לפניו שהעופות טהורים כרובים מן הטמאים לכך כתב את
הטמאים ופרט את המועט מכאן אמרו לעולם ילמד אדם
לתלמידו דרך קצרה ונקרא שלך על שם ששולה דגים מן
הים ודוכיפת הודו כפרט על שם שכרבלתו כפולה והוא
תרנגול הבר ׳ לא תבשל גדי בחלב אמו ׳ כבר בארתי בסוף
סדר כי תשא באור הפסוק הזה ואיני צריך להחזיר כאן
ונאמר בתורה ג׳פעמים אחד לאסור אכילה ואחד לאסור
הנאה ואחד לאסור בשול ובמסכת חולין גדי ולא חיה גדי
ולא עוף גדי ולא בהמה טמאה בא ללמדנו שאין בהן משום
אסור בשׂר בחלב מן התורה ׳ עשׂר תעשׂר ׳ על דרך הפשט
אחר שהוצא׳ מעשׂר ראשון ללוי העשׂר מעשׂר שני לעצמך
ותעלה ותאכלנו בירושלם ׳ למען תלמד ליראה כי תמצא
שם הכהנים והלוים מורי התור׳ ולמדו אותך העבוד׳ והירא׳
ואמרו במסכת תענית׳ עשׂר תעשׂר אמר ר׳ יוחנן עשׂר בשביל
שתתעש׳ והנה אין בלשון הכתו׳ לשון עושר כי שני השינין
סבולת הן אבל ר׳ יוחנן היה מפר׳כן עשׂר בשביל שתתעשר
ממנו שנים רבות וזהו העושר כן כתב והראב׳ זכרונו לברכ׳
שם בפירושו ׳ והנה זה בודאי נסיון והתור׳ אמרה לא תנסו

אלא כגון דרשו רבותינו זכרונם לברכה חוץ מזו שנאמר מ׳ מלאכי ג י
הב׳יאו את המעשׂר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני
נא בזאת ואומר על דרך המדרש עשׂר תעשׂר עשׂר שלא
תתחסר רמז לפרשׁיות שיהיו להוציא אחד מעשׂרה לעופלי
תורה ׳ עשׂר תעשׂר בנוהג שבעולם אדם יש לו שדה נותנה
למחצה לשלישׁ ולרביע אבל הקדושׁ ברוך הוא אינו כן
משיב רוחות מעלה עננים מוריד גשׁמים מפריח טללי׳ מדשׁן
פירות ואינו מבקשׁ אלא אחד מעשׂרה לפיכך הזהיר משה
לישׂראל עשׂר תעשׂר ׳ מעשׂה באחד שהיה מוצי׳ מעשׂרותיו
כראוי היתה לו שדה והיתה עושׂה אלף מדות ומוציא ממנ׳
מאה מדות למעשׂר ומן המות׳ היה מתפרנס הוא ובני ביתו
כל ימיו כשמת אמר לבנו תן דעתך על שדה זו כך וכך אני
מוציא למעשׂר וממנ׳ חייתי מתפרנס כל ימי ׳ שנה ראשונ׳
זרעה הכן עשׂתה אלף מדות הוציא ממנ׳ מאה מדות מעשׂר
שנה שניה זרעה עשׂתה אלף מדות נכנס בו עין רעה ופחת
עשׂר שלא נתן מאה מדות אלא תשעים ׳ שלישׁית זרעה
פחתה מאה פחת הוא עשׂרה רביעית פחתה השדה הרבה
פחת הוא עשׂרה וכן חמישׁית ושׁישׁית עד שעמדה על
מעשׂרותיה ׳ כשראו קרוביו כך לבשו לבני ונתעטפו לבנים
ונכנסו אצלו אמר להם למה באתם לשמוח על אותו האישׁ
שנדוהו אמרו חס ושלום לא באנו אלא לשמוח ׳ לשעבר
היית בעל הבית והקדושׁ ברוך הוא כהן ועכשיו נעשׂית כהן
והקדושׁ ברוך הוא בעל הבית ׳ ולפיכך משׁה מזהיר לישׂרא׳
עשׂר תעשׂר ׳ את כל תבואת זרעך היוצא השׂדה ׳ אמרו
במדר׳אם זכיתם סוף שיוצאין לזרוע השדה ואם לאו היוצא מ׳ מלאכי כה כא
השדה מתגרה בכם היוצא השדה זה עשו שנאמ׳ ויבא עשו
מן השדה ׳ תבואת זרעך ׳ אם זכית סופך נפיק לחקלך
וחמי על מה צריך מטר ותתפלל עליו והיא יוצא זהו היוצא
השדה ואם לאו סוף ששונאי ישׂראל יוצאים לקבור בניהם
בשדה׳ מעשׂר דגנך תרושׁך אם אתה מעשׂר ׳ דגנך׳ אם
לאו דגני אם אתה מעשׂר תירושׁך ׳ ואם לאו תירושׁי שנ׳לכן
אשוב ולקחתי דגני בעתו ותרושׁי במועדו ׳ שנה שנדה ׳ קוסמ׳ כ ט
למדך הכתוב שאינן מעשׂרין משנה לחברתה מן החדש על
הישׁן כך דרשו ר׳ל ובכורות בקרך ׳ לא שיאכלם ישׂר׳ שהרי
הבכור נאכל לכהנים ודע כי הבכור יש בו קדושה לעולם
ואפילו בזמן הזה בחוצה לארץ קדושה יש בו ואינו נגזז ולא
נעבד ואסור לאכלו אלא במומו וזה שלא כדעת הרמ׳בם ז׳ל
שכתב בבור בהמה טהורה אין מצותו נוהגת אלא בארץ
ישׂראל ובבר תפש עליו הראב׳ד ז׳ל בהשגותיו ואמר דאפי׳
רבי עקיבא שהיה סובר כן לא אמר אלא לענין שאינו קרב
אבל בודאי קדושת בכור יש לו אפי׳ בזמן הזה בחוצה לארץ
ואין להתיר לאוכלן אלא אם כן יש בהם מום והראיה ממה
שאמרו בסנהדרין אמר ליה רבי חייא לרב בר אחתיה נחית
לבבל יורה יורה יתיר בכורות ל יתיר והנה בבל חוצה לארץ
הוא ׳ ועוד בפרק פסולי המוקדשין ההוא שרוע דאתא
לקמיה דרב אשׁי אמר למאי ניחוש ליה אי כהן הוא ישׂרא׳
הוא הרי בכור ומומו עמו וידוע כי רב אשׁי בבבל הוה וזה
ראיה שהבכור הוא נוהג בחוצה לארץ ליאכל במומו ועוד
במסכ׳ ביצה פרק אין צדין בענין ההוא גברא דאייתי בוכרא
קמיה דרבא וחזה חייף רישׁיה דלי עיניה וחזייה לסומיה אל׳
זיל האידנא ותא למחר אמ׳ליה היכי הוה עובדא אמר ליה
הוה שדין שערי בהך גיסא בהדי דקא עייל רישׁה בזעירה
הוצא לשפותיה וזה ראיה שרבותינו שבבבל היו מדקדקין
הרבה בענין הבכור בקדושתו ובמום עובר ולא היו עושין כן
אלא מתוך שׁישׁ בו קדושה ואפילו בחוצה לארץ ׳ מקצת
שלש

שלש שנים · אם לא הפרישׁ מעשׂרותיו של שנה ראשונה
ושניה לשׁמטה יחייבנו הכתוב שיבערם מן הבית בשנה
השלישית וצריך הוא שיוליך לירושלם מעשׂר של שנה
ראשונה שבידו ומתודה בערתי הקדשׁ מן הבית ובא הלוי
ונוטל מעשׂר ראשון והגר והיתום והאלמנה ישׂלו מעשׂר עני
ולא תאכלנו אתה בירושלם כדרך שעשׂית במעשׂר שני של
שתי שנים · מקץ שבע שנים תעשׂה שׁמטה · אמרו המפרשׁים
כי לשון מקץ מתחלת שבע שנים לפי שכל דבר שיש לו
לג שתי קצוות כענין שכתוב מן הקצה אל הקצה והתחלה
והסוף כל א׳קרא קצה ואין זה דעת רבותינו זכרונם לברכה
אלא מקץ שבע שנים בסוף שבע שנים כי לא אמר הכתוב
מקץ השנה השביעית שׁלו אמר כן היה ענינו התחלה אבל
עתה שאמר מקץ שבע שנים עינינו הקצה האחרון והוא סוף
שבע שנים וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה שביעית אינה
משמטת כספים לא בסופה וכן תרגם אנקלוס בסוף וקבלו
רבותינו זכרונם לברכה שהבית חרב במוצאי שביעית שכן
דרשו בערבין מגלגלין זכו׳ליום זכאי וחוב׳ליו׳חייב כשחרב
הבית בראשונה מוצאי שבת היה ומוצאי שביע׳ היה וערב
פסוק כג ט׳באב היה וכן בשניה אמרו קע״ב שנה. אחר חרבן הבית
נשלמו ד׳אלפים תכ״א חרב הבית לדברי רת״ם ז׳ל שהם עקר
ואף על פי שרוב השנה יצא בבנין כיון שבאותה שנה חרב
הבית משנות חרבן אנו מונין אותה ויש לנו היום נ״א לפרט
היצירה צרף קע״ב עם נ״א והם רכ״ג שקול מכל מאה תרתי
וכדאמרינן בגמרא דע״ז לפי שכל השאר הם שמטות יבאו
מן האלף ומאתים כ״ד ושנת נ׳עולה היא לכאן ולכאן למנין
יובל ולמנין שמטה צרף כ״ד אלו עם כ״ג הנשארים ויהיו מ״ז
עשׂה מהם שמטות נשארו ה׳נמצאת אומ׳לשתי שני׳תהיה
שמטה וזה יהיה בשנת נ״ג וכן בשנת ס׳ ואחריו ס״ו ואחריו
ע״ד · ולדעת רש״י זכרונו לברכה שבשנת תל״ד הרב הבי׳תהיה
השמטה שנת נ״ב ואחריה נ״ט ואחריה ס״ו ואחריה ע״ג ·
ולשון העשׂה שמטה כלשון לעשׂות את יום השבת והכונ׳
שתשבות כאן וכאן ביום השבת במלאכה ובשנת השמטה
מעבודת קרקע והענין אחד בקדושת השביעיות זה בימים
וזה בשנים והיובל בשמט׳וכבר נתבאר זה בסדר בהר סיני ·
וזה דבר השמטה אמרו רבותינו זכרונם לברכה אומר לו
המלוה ללוה משמט אני לכשיביא מעותיו שעברה עליהם
שמטה אם אמר לו הלוה אני רוצה לפרעך יקבל המלוה
ממנו שלא הזכיר הכתוב ללוה שלא יפרע את חובו כמו
יז כג יט שעשׂה ברבית שמנע לשניהם כענין שכתוב לא תשׁיך
לאחיך שהיא אזהרה ללוה אבל בשמטה לא הזהיר אלא
למלוה שלא יגוש את הלוה לפרעו ולא ינהוג אדנות בעצמו
להכריחו על פרעונו לפי שהיובל הוא קובל לאדון הכל
יתעלה וזהו כי קרא שמט׳לה׳אבל אם הביא לו הלוה מדעתו
מותר לו למלוה לקבל מידו ואמרו רבותינו זכרונם לברכה
שהמחזיר למלוה חוב שעברה עליו שביע״ת רוח חכמים
נחה ה׳מנו ואם אינו מחזיר אפשר המלוה לביישו ולום׳לו
נראה שתאכל מעותי חנם וכן הלוה יכול לכחול הפקעת
מצות שביעית בשעת הלואה ולומר על מנת שלא ישמיטנו
בשביעית לויתי ממון זה שכל תנאי שבממון קיים אבל לא
יאמר שלא ישמטנו שביעית דמשמע שלא יהא דין שמטה
בהלואתו וזה לאו כל כמיניה ורשאי המלוה לתבוע חובו כל
שנת השמטה לפי שאינה משמטת אלא בסופה שׁ׳מקץ ·
והבוסר שטר חובו לבית דין קודם לכן שוב אינה נשמטת
שכבר הוא נגוש ועום׳אין בו משו׳לא יגוש אבל משׁשקעה
חמה של ערב ראש השנה של מוצאי שביעית אינו רשאי

לתבעו אלא אם כן התנה עליו מתחלה ויתומי׳ אינן צריכין
לתנאי זה שהבית דין שבכל דור ודור אביהן של יתומי׳ והרי
הם כאלו באו שטריהם לידם והעמידם על נכסי הלוה ואפי׳
מלוה שיש בה שבועה משמטת כדתנן בפרק כל הנשבעין
והשביעית משמטת את השבועה משום שנאמר וזה דבר
השמטה ואמרו רז״ל מלמד שאפילו דבור משמט ושמטת
כספי׳נוהגת היא בכל מקום ובכל זמן מדרבנן כדי שלא
תשתכח תורת שמטה מישראל אלא שהכתוב תלה שמטת
כספים בשמט׳קרקעות׳ אע״פ שזו חובת הגוף וראי׳ שתנהוג
פסוק כג בכל מקום שנא׳תשׁמטנ׳שמוט · ודרשו רז״ל בשתי שמטות
הכתוב מדבר אחת שמטת קרקע ואחת שמט׳ כספים בזמן
שאתה משמט קרקע בארץ אתה משמט כספים בחוצה
לארץ ומכל מקום תקנת חכמים היא וכן אנו רואין חכמי
התלמוד שהיו עושין פרוזבול בבבל כדי להנצל מהפקעת
שביעית והמלוה להחברו לעשר שנים אין שביעית ראשונה
משמטת הואיל ולא הגיע זמנו ליפרע אלא שביעית שניה ·
ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך דרשו רבותינו ז״ל ולא
של אחיך בידך שהמלוה על המשכון אין שביע׳ משמטתו
אפס כי לא יהיה בך אביון מה שצויתיך שלא תגוש את
אחיך לא תצטרך לזה אם ישראל זכאין כי כלם יהיו עשירי׳
לא יצטרך אחד מהם להלוות את חבירו והעבטת גוים רבים
כלומר תקחו ענוטו ממנו כלומר תמשכנו אותם · ואמר כי
לא יחדל אביון אם אינן זכאין · כי ברך יברכך ה׳בארץ אשר
ה׳אלהיך נותן לך · סוד הכתוב מבואר והוא כענין שהזכיר
למעלה כי עם קדוש אתה לה׳אלהיך ובך בחר ה׳להיות לו
לעם סגלה כי השם הגדול הוא המברך והבוחר והבן זה ·
לא תאמץ את לבבך מלדב׳על לבו דברי התחומין כדי לפייסו
ואמרו רבותינו זכרונם לברכה המפייסו בדברי׳ גדול מכלם׳
ולא תקפוץ את ידך · לא תסגור ידך כי הוא אחיך והוא
אביון התאב לכל דבר · כי פתוח תפתח את ידך · אפילו
מאה פעמי׳והענט תעבישנו אם לא רצה בפתנה תן לו לשם
הלואה די מחסורו ואי אתה מצוה לעשרו · אשר יחסר לו ·
אפי׳סום לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו אפילו להשיאו אשה
כלשון כ״ו ממה שכתו׳אעשׂה לו עזר · נתן תתן לו ענין הכפל לומר אם
תתן יוסיף הבה על ממונך ותחזו׳ותתן ודרשו רז״ל נתן תתן
ואפילו מאה פעמים והענין שלא יספיק לו אם נתן לו פעם
אחת בלבד אלא עד כמה פעמים הוא חייב ליתן לוי ועל זה
מלות כפ כ אמר שלמה ע״ה וצדיק יתן ולא יחשוך כלומר ולא יחשוך
מלתת ועוד יכלול נתן תתן לו בנחת ודרך תמימות לא דרך
נערה וגסו׳הרוח כי בזה יתקיים עשרו ועל זה אמר שלמ׳ע״ה
כפר׳נפש איש עשרו ורש לא שמע גערה אימתי יתקיים פס יג ח
עשרו של אדם ויהיה לו כפר וכפר׳כשהרש לא שמע גערה
מהעשיר אלא שנותן לו בלב טוב ובסבר פנים יפות וזהו
שאמרו רז״ל רבי ינאי חזיה לההוא גברא דקא יהיב לעניא
בפרהסיא א״ל מושב דלא יהבת ליה מדיהבת ליה וכספתי׳ כי
בגלל הדבר הזה דרשו ז״ל לא אמר בעבור ולא אמר למען
אלא בגלל לשון גלגל הוא כלומר גלגל הוא שחוזר בעולם
אם לא תתן לו אני מהפך את הגלגל ואעש׳ אותך עני והוא
תנ״ם פס ח עשיר שנ׳כי׳ארהים שופט זה ישפיל וזה ירים · ודרשו ז״ל
לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו שאם לא בא הוא בא
בנו ואם לא בא בנו בא כן בנו · יברכך ה׳אלהיך קבע ברכה
תנ״ם פס כד על מצות הצדקה והוא שאמר שלמה יש מבזר ונוסף עוד ·
והנה אעוררך בעקר גודל המצוה הזו הנכבדת אשר ירשונו
מאבינו אברהם ולהעמיד אותך על יסודה וסודה ודע כי
העני מחלק מדת הדין שהרי מדת הדין מתוחה כנגדו והו

תפלה לעני כי תפלה מלשון דין ופלול ולכך בא המאמר
לחכמי האמת עני חשוב כמת והעשיר אשר אתו ברכ' הוא
מחלק מדת רחמי והוא בדמיון השמש המאיר ללבנ' והלבנ'
מקבלת אורה מן השמש כן הנותן צדק' מאיר עיניו של עני
ומקבל ברכתו ממנו ולכך תזהיר התורה שכל דרכיה דרכי
נועם וכל נתיבותי שלו שירגיל האד' עצמו במדת הרחמנות
שיתן מברכתו צדקה לעני ובעשותו זה ישתף מדת רחמים
עם מדת הדין שהשתוף ההוא הוא קיום העולם ואי אפשר
להתקיים מבלעדי שניהם וכבר ידעת שהצדקה נמשכת
לצדק ושם מריקה השפע והנה ירושלם נקראת ע"ר הצדק
וכתיב צדק ילין בה ואמר לה הנביא בצדקה תכונני כי הצדק
היא כנסת ישראל בת זוגו של שבת ואם כן הזהיר במצות
הצדקה והנותן צדקה לעני למטה הנה הוא ממשיך למעלה
צדקה לצדק ועל זה אמרו חכמי האמת בפניני דבריה גדולה
צדקה לשמה כונו לומר כי משם הברכה שופעת בשפלים
וזהו שאמר דוד ע"ה ואשא כפי אל מצותיך אשר אהבתי ועוד
תמצא במדר' תלים והוא רמז לזה ראה מה כחה של צדקה
שבפרוטה שהאדם נותן לעני זוכה ומקבל פני שכינ' בנוהג
שבעולם מטרוניתא מבקשת להקביל פני המלך עוש' עטרה
לפי כבודה וע"י העטרה שנכנסת לעטר את המלך היא רואה
את פני המלך כך ע"י הצדקה אדם מקביל פני שכינה שנא'
אני בצדק אחז פניך אשבע בהקיץ תמונת' ומה שהתחילה
הפרשה באחד שעריך בארצך וסיימה גם כן בארצך יורד
שעקר הצדק' אינה אלא בארץ אעפ שהיא חובת הגוף בכל
מקום והוא הדין לכל שאר המצות שעקר חיובן בארץ כי כן
הזכיר בתחלת הפרשה אלה החקי והמשפטי אשר תשמרון
לעשות בארץ לפי שהמצו' כלן הן משפט אלהי הארץ שכבר
הזכירו רז"ל כי בעשותנו אותן בחוצה לארץ הוא כדי שלא
נשכחם כשנחזור לארץ והוא שאמרו רז"ל ושמתם את דברי
אלה על לבבכם אף לאחר שתגלו היו מצויינין במצות עשו
תפילין הניחו מזוזה כדי שלא יהיו עליכ' חדשים כשתחזרו
לארץ וכן הוא אומר הציבי לך ציונים' או יהיה באור מלת
בארצך אפי' בארצך וזה מחייב על מצות הצדק' בחוצ' לארץ
כי חובת הגוף היא בכל מקום ומצוה מושכלת היא וטעם
הפרשה השמר לך שלא תאמר קרבה שנת השבע שנת
השמטה ואם אני צריך להשמיט מעותי או קרקעותי בארץ
איך אתן שם צדקה נמצ' שאני מפסיד מכל צד ועל כן אמר
לא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה ע"כ אנכי מצוך
לאמר שתפתח ידך לעניך ולאביונך אפילו בארצך שאתה
משמט שם את שלך בין שמטת קרקעות בין שמטת כספי'
שם אני מזהירך על הצדקה כי הש' יתברך יברכך על זה
ויוסיף על שלך וכל שכן שאתה צריך לתת צדקה בחוצה
לארץ שאין שם שמטת קרקעות ולסדנו מזה כי כשהזכיר
בארצך לא בא למעט חוצה לארץ שאם היתה הכונה בארץ
דוקא היה מזכיר הכתוב כי תבאו אל הארץ או בבאכם אל
הארץ כענין שמצינו במצות התלויות בארץ' כי ימכר לך
אחיך העברי או העבריה' כבר נזכר דין עבד עברי אבל חזר
ושנאו כאן מפני דין אמה חעבריה לחדש ולומר שדינה
כדין עבד עברי לצאת בשש ועוד מפני מצות הענקה שחד'
בשניהם כאן וזענק תעניק לו לשון תפארת כלומר עשה לו
כבוד ותפארת מפמנך מלשון וענקים לגרגרותיך ואפשר
לפרשו מלשון ענקים שהם גדולים הקומה כלומר תן לו
מתנות גדולות' וזכרת כי עבד היית והענקתיך בזת מצרים
בזת הים' ואף לאכתך תעשה כן אינו חוזר לרציעה שאין
רציעה באשה אבל הוא חוזר להענק וכמוהו ואם שלש אלה

שאינו חוזר לשאר כסות ועונה הסמיך לו אלא אל אשר
יעדה והפדה וכן עוד אם זרחה השמש עליו וגומר' שהוא
חוזר אל חמשה בקר ישלם' כי משנה שכר שכיר עבדך
שש שנים' זמן השכירות שאין מנהג בבני אדם להשכיר
עצמן לזמן גדול ממנו הוא ג' שנים וכענין שכתוב שלש
שנים כשני שכיר ודרשו זל מכאן שעבד עברי עובד לרבו
ביום ובלילה שרבו מוסר לו שפחה כנענית לולדות והוא
משנה שכר שכיר שהרי אין עבודתו של שכיר אלא ביום
כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש להי"ת
אעפ שהבכור הוא קדוש מעצמו שהרי בפטר רחם תלה
רחמנא אמר תקדי בפה ומצו להקדישו בקריאת שם והכתו'
שאמר אך בכור אשר יבכר לי' וגם ולא יקדיש איש אותו
טעמו שלא יקדישנו לקרבן אחר' בשעריך תאכלנו' מי
שרואי לאוכלו שנה בשנה לא שיה אסור לאכול אחר שנתו
שהרי הוקש למעש שני שנ' ואכלת לפני ה"י מעש דגנך
וגו' ובכורו בקרך והוא אינו נפסל משנ' לחברת לא שמצו'
לאוכלו תוך שנתו' אתה וביתך בית הכהן בשערי תאכלנו
הכהן חוץ לכקדש' השם והטהור לשון קריאה הוא וחזור
אל תאכלנו כלום אתה הכהן בין טמא בין טהור ואינו כבשר
קדש שאם אכלו טמא הרי הוא בכרת' רק את דמו לא
תאכל שלא תאמר הואיל זכולו התר הבא מכלל אסור הוא
שהרי קדש ונשחט בחוץ בלא פדיון ונאכל יהא אף הדבו
מותר' שמור את חדש האביב הוא החדש ניסן שהיה בו
אביב כשיצאו ממצרים ודרשו רז"ל שמרוהו לפני באו שיהא
ראוי לאביב לקרב בו את העומר ואם לאו עבר את השנה'
במצרים לילה' ההוצאה ביום היתה שנא' מחרת הפסח
יצאו בני ישראל ממצרים וכתיב בעצם היום הזה יצאו אבל
משעה שהורשו לצאת בלילה תקרא הוצאה ולכך לא אמר
הכתוב בלילה אלא לילה לרמוז על שעה שהורשו שנאמר
ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו ולכך תרגם
אונקלוס ועבד לך נסין בליליא כדי שלא תבין כי ההוצאה
היתה בלילה' וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר צאן לחיוב
הפסח ובקר לשלמי חגיגה כדי שיהא הפסח נאכל על
השבע לא תאכל עליו חמץ על שחיטת הפסח שלא ימצא
ברשותו חמץ בשעת שחיטה' בערב ככא השמש מועד
שלשה זמני הם בערב תשחטנו משש שעות ולמעלה וכבא
השמש תאכלנו ומועד צאתך תשרפנו' ובשלת ואכלת
בשול זה צלי אש הוא מלשון הבשילו אשכלות ידה וכן
ניבשלו הפסח' ופנית בבקר לבקרו של יום שני שהוא חול
שאי אפשר לו לנסוע משם בי"ט שהוא קדש או יאמ' ופנית
בבקר והלכת לאהליך סביב ירושלים ומשם ילך לו לארצו
ודרשו זל ופנית בבקר מכאן שטעון לינה בליל מוצאי י"ט
בעיר לכבוד המצוה וכך דרשו ופנית בבקר כל פינו שאתה
פונה מן המקדש כשתבא אליו לא יהו אלא בבקר ובאור
לאהליך אפילו היה האחרון שבארץ ישר' כדי שיוכל להגיע
לביתו ולחזור פעם שניה לראית חג השבועות ומזה הוצרך
פסוק זה להכתב בחג הפסח יות' מבשאר החגי' לפי שאין
פנאי ללכת לבית המקדש שני פעמים מפסח ועד עצרת
אלא אם כן הוא נוסע משם לבקרו של חג המצות אחר
שאכל שם פסחו ועמד י"ט ראשון יש לו ללון שם ולבקר
שהוא חול ילך לאהליו ועם זה יספיק לו זמן להגיע לביתו
ולחזור לחג השבועות כיצד הרי שאמרו רז"ל ארץ ישראל
ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה כלומר אורך
הארץ ארבע מאות פרסה זרחבה כמו כן והיה בית המקדש
באמצע הארץ ואלכ מאתים פרסה היה המהלך ליותר רחוק
ואחרון

ספ כב ה
ישמיה יו יד
ספ ה
ספמיה ה
ספ ה
ספ
ניקרא נו כו
ויס קיט
ויק טו
נמדבר לג נ
שמות יב מא
ספ יב לא
ויק כג יא
ברכות י"ד ד
דק"ב לא יג

ואחרון שבארץ ישראל · ובעשרים יום יהיה אדם מהלך
מאתים פרסאות לחשבון עשרה פרסאות בכל יום וידוע כי
מפסח ועד עצרת כ"ט יום חסר מהם ח' ימי השבת ויום אח'
של יום טוב נשארו ארבעים יום ועל זה אמר ופנית בבקר
והלכת לאהליך כלומר בזמן עשרי יום ובעשרי הנשארי היה
צריך לחזור שנית למקדש לראי שבועו · ששת ימים תאכל
מצות והלא הזכיר למעלה שבעת ימים תאכל מצות דרשו
רזל למה יצא שביעי מן הכלל ללמד על הכלל כלו יצא שזו
אחת מ"ג מדות שהתורה נדרשת בהן לומר מה שביעי רשו'
אף ששת ימים רשות רצה אוכל מצה או פירות מה שאין
יג יום כן בליל ראשון שנאמר בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו
חובה · וביום השביעי עצרת נקרא בלשון עצרת על שם
שנעצרין ונאספים בימים טובי לבתי כנסיו ולבתי מדרשות
ותרגומו כנישין ויש לך להשכיל כי יו"ד של פסח הוא יסוד
וקראו הכתוב עצרת כשם שנקרא לשמיני של חג שהיא
השמינית הסמוכה לו וכבר נתבאר זה בסוף סדר פנחס
בפסוק ביום השמיני עצרת · לא תעשה מלאכ במצו' השבת
ס ג י נאמר לא תעשה כל מלאכה אבל בי"ט אמר מלאכה ואי
אפשר לומר בו כל מלאכה שהרי אוכל נפש מותר · שבעה
שבועות תספר לך · הזכירה הפרשה ג' רגלים כסדרן שהם
פסח שבועות סכות שכל ישראל מתקבצין בהם ולא הזכיר
ראש השנה ולא יום הכפורים שאין מתקבצין שם בניית
המקדש ומזה אין אנו אוכרים בתפלת מוסף ראש השנה
ויום הכפורי ואין אנו יכולין לעלות ולראו כמו שאנו אומרי
בתפלות שלשה רגלי · לא ואין אנו יכולין לעשות חובותינו
ס כג יו ומה שאמר תספר לך בלשון יחיד ובמקום אחר תספרו
חמשים יום בלשון רבים דרך הכתובים להזכיר המצו' פעם
בלשון יחיד ופעם בלשון רבים ואחר שהזכיר המצו' בלשון
רבים יחזור ויזכירם בלשון יחיד כדי שלא יחשוב היחיד
להפטר ממנה בכלל הרבים ולהנצל מענשה לכך יחזור ויד'
עם כל יחיד ויחיד כענין מצות ציצית שהיא אמורה בלשון
ס' טי לא רבים ועשו להם ציצית על כנפי בגדיה ונתנו על ציצית הכנף
ס' כב יג פתיל תכלת וחזר והזכירה בלשון יחיד גדילים תעשה לך
על ארבע כנפו כסותך ואין צריך לומר במצו אחת שפסוקי
רבים שאפילו בפסוק אחד מצאנו לשון רבים ויחיד הוא
לא כג יג שכתוב ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך ·
ורבים כן ועוד טעם אחר שאלו נכתבה המצוה בלשון רבים
ולא בלשון יחיד היתי אומר שהמצוה אינה אמור' לבית
דין ואין כל אחד ואחד מישר' חייבין בה לכך הוצרך הכתוב
לחזור ולהזכירה בלשון יחיד · וכן במצות הסכה הזכירה
ס כג לז בלשון רבים ולקחתם לכם ביום הראשון ולא נזכר בשום
מקום לשון יחידי הרי הזכיר שם ושמחתם לפני ה' אלהיכם
ואי אפשר להבין שתהא המצוה אמורה לבית דין ולא לכל
ישראל שהרי כל ישרא חייבין הם בשמחת המועדים וכבר
מצינו בלשון יחיד ושמחת בחגך · ולענין הספירה אמרו
חכמים ז"ל שבעה שבעו' תספר לך מצוה למימני יומי ומצוה
למימני שבועי יש שסוברים כן מצוה למימני יומי בכל יום
ויום ומצוה לימני שבועי בהשלם השבועות אבל לא בכל
יום שאין צורך להזכיר השבועות בכל פרט הימים וזה דעת
המאור ז"ל ויש שסוברים מצוה למימני יומי ומצוה למימני
שבועי · בכל יום ויום וכיון שעבר שבוע ראשון מצו למימני
השבועות שאחריו בכל יום ויום מן הימים שהוא סופר לפי
שהשבועות ירמוז לאלף השביעי ולכך צריך שיזכירם בכל
יום וזה דעת החכם רא בן עזרא · מהחל חרמש בקמה תחל
לספור · למדך שהקצירה והספירה באין כאחד ודרשו רזל
יכול יקצור ויספור ואימתי שירצה יביא תל מיום הביאכם
אי מיום הביאכם יכול יקצור ויספור ויביא ביום · תל שבע
שבתו תמימות תהיינה אימתי אתה מוצא אותן תמימות
בזמן שאתה מונה מבערב הא כיצד קצירה וספירה בליל
והבאה ביום · ועוד דרשו רזל אל תקרי בקמה אלא בקומה
מכאן לספירת העומר שהיא מעומד ומה קצירה מעומד אף
ספירה מעומד וארבעה דברים הן שמצותן מעומד והסימן
בהם עצמל ואו הן עומר ציצית מילה לולב · מסת נדבת ידך
אשר תתן כאשר יברכך ה' אלהיך מסת נדבת ידך הרגומו די
בחסורו כמסת חוסרניא · ויאמר הכתוב לפי ספוק נדיבות
הלב שבך ולפי הברכה והעושר שיש לך התן ולכך הושמה
מלת תתן באמצע בין מסת נדבת ידך ובין כאשר יברכך ה'
אלהיך כלו ולפי נדיבותיך ועשרך תביא קרבנות לשלמים
ותקדי על שלחנך קרואי ונר' שאינו דבק עם חג השבוע'
לה היך אבל הוא ענין בפני עצמו והוא הדין בשאר המועדי
שיתן האדם צדקה ויקדיש קרואים לפי נדיבותו ולפי עשרו
אבל גלה זה בכאן בחג השבועו מפני שהפסח זמנו שבעת
ימים והסכות כמו כן שבעת ימים אבל שבועות שאינו לא
יום א' היתי סבור שאין החוס בו כל כך כמו בשא המועדים
לכך הודיענו בו החיוב שאין להקל בו במצו' הצדקה שהרי
שוה הוא לשאר המועדים וחמור בכמותם ואעפ שאינו אלא
יום אחד והקרואים האלה הם הלוי והגר והיתום והאלמנה
וגר זה אינו אמור לא בגר צדק שהו' בן ברי' ומה לוי בן ברית
אף הגר בן ברית ודרשו רזל ארבע' שלי כנגד ארבעה שלך
ארבעה שלי הלוי והגר והיתום והאלמנה ארבעה שלך בנך
ובתך ועבדך ואמתך אמר הבה אם אתה משמח את שלי
אני משמח את שלך וזהו שאמ' ושמחת לפני ה' אלהיך אתה
ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנ' אשר
בקרבך · ושמחת בחגך דרשו רזל ולא בשמחת אשתך
מכאן שאין מערבין שמחה בשמחה והנה הזכיר בכאן בחג
הסכות לשון שמחה ולשון ברכה · לשון שמחה שאמר
ושמחת בחגך לשון ברכה דכתיב כי יברכך ה' אלהיך וכן
מצינו שהזכיר בחג שבועות לשון שמחה שנאמר ושמחת
לפני ה' אלהיך לשון ברכה כאשר יברכך ה' אלהיך אבל בחג
הפסח לא הזכיר בו לשון שמח ולא לשון ברכה וטעם הדב'
מפני שבשני המועדים שהם שבועות וסכות התבוא מצויה
בהם אצל בעלי בתים ואפשר להם לפרנס ארבעה קרואים
שהזכיר וכיון שהוא מפרנסן בהן הרי שמחה והרי ברכה
שהקרואים שמחים ובעלי בתים מתברכין אבל בפסח לא
נקצרה התבואה החדשה עדין והישנ כבר כלתה ואי אפשר
לשכח אותם בפסח שירדה תור לסוף דעתו של אדם שלא
יפרנסם לא נזכר בו לשון שמחה וברכ' ועוד טעם אח' אמרו
במדרש מפני מה לא הזכירה תורה שמחה בפסח והזכיר
שמחה בעצרת ובסכות שלשה שמחו ושמחת בחגך והיית
אך שמח ושמחת לפני ה' אלהיך · לפי ששנינו בארבעה
פרקים העולם נדון בפסח על התבוא בעצר' על פירות האילן
בראש השנ בל באי עול עוברין לפניו כבני מרון ובחג נדונין
על המים ומפני שפסח יום הדין וכל הדינין עתידין להעשו
לכך לא נזכר בו שמחה כלל אבל בעצרת שכבר עבר דין א
של פסח נכתב בו שמחה אחת ובחג שכבר עברו שלשה
דינין פסח ועצרת וראש השנ לכך נכתבו בו שלש שמחות
עד כאן · ודרך הקבלה בשלשה רגלים אלו הנזכרי בפרשיו
כסדרן פסח שבועו סכות כנגד ג' אבו החסד והדין וה' חסי
פסח כנגד מדר החסד כלשון ופסח ה' על הפתח ו ערגם אונקלוס ויחוס וזהו שכתוב למכה מצרים בבכוריהם כי לעולם

שמות יב כג
מלכים קנוי

לעולם חסדו שהרי מכת בכורות שבו יצאו ישראל דין
היה למצרים וחסד לישראל: שבועות כנגד מדת רחמים
שהוא המכריע ומזה דרשו והתפארת זה מתן תורה שהתור'
לפי שהתורה נשם המיוחד נתנה: סכות כנגד מדת הדין
לשון סוכה ברוח הקדש וכן אמרו למה נקרא שמה יסכה
שסוכה ברוח הקדש וזהו ה' נם סיני בקדש כלומר בחכמ'
שהרי מצות הסכה רמז לחכמה ולכך דרשו קדש בסיני
לא נאמר א"א סיני בקדש מלמד שהקדוש ברוך הוא בקומו
של עולם ואין עולמו בקומו ומענין שהוא בקום עולמו או
בית עולמו שנאמר ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית וכן הוא
אומר בחכמה יבנה בית וכתיב בית נתיבות נצבה והחכמה
מקפת וסובבת את הכל ודוגמתה אות הב"ת שהיא מוקפת
מג' צדדים כנגד הכשר הסכה שהיא שלש דפנות
כהלכתן ושלישית אפילו טפח והוצרכו לומר כן ושלישית
אפילו טפח על עוקצו של בית היוצא מאחוריו וזה כבואר
יהיית אך שמח והלא כבר נאמר ושמחת בחגך אלא למד
ש"שמח בכל שבעת הימים זהו אך כלומר עד ש"עברו כ"א
ימים כתשרי ואחר כך ימים כבר עברו שבעת ימי הסכות
ויתכן עוד שבא לרמוז שראוי לו למעט בשמחת העולם
הזה שלשון אך לשון מעוט הוא ומפני ששמח כבר בחג
הפסח שהוא תחלת קציר העומר וגדלה שמחתו בחג
הקציר וכענין שכתוב שמחו לפניו כשמחת בקציר ועתה
בחג האסיף כי יאסוף תבואתו ופירותיו צכרו ופשתו שמנו
ושקויו ותבא לו נגוחה והשקט אחר היגיע והטורח והעמל
הנה שמחתו כפולה ועל כן יזכיר הכתוב הזה בחג הסכות
והיית אך שמח כדי למעט השמחה שהרי כל אכין ורקין
מעוטין: ולמדך הכתוב שיתנהג האדם בשמחת העולם
הזה בדרך בינוני ואף בזמן עשית המצות ראוי לו שישמח
וירעו וכענין שדרשו רז"ל עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה
במקום גילה שם תהא רעדה לפי שבעולם הזה יש בו יצר
הרע שהוא נמשך אחר השמחה ואין הצדיקים בטוחים
בעצמם אבל עקר השמחה ושלמותה הוא לעולם הבא
בראית פני שכינה בשפע שאין לה הפסק ובתוספת השגה
ותענוג שאין לו תכלית וכן אמר ישעיה ע"ה ויכלפו עניים
בה שמחה ואביוני אדם בקדוש ישראל יגילו:

דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום.

שלמה

המלך ע"ה הודיענו בפסוק זה כי יסוד
התורה ועקרה שלום וכן מצינו עקר
בריאתו של עולם שהוא השלום ולכך
דרשו הל כל מעשה בראשית בקומתן נבראו בדעתן נבראו

בצביונם נבראו שנאמר וכל צבאם ויחע כי השמים נבראו
תחלה ונקראו שמים לפי שהם אש ומים והנה הם שני
הפכים לא יתכן זווגם והתחברותם כי אם על ידי השלו' הוא
שכתוב עושה שלום במרומיו הב"ה נקרא שלום שנ' ויקרא
לו ה' שלום וכתיב שיר השירים אשר לשלמ' מלך שהשלום
שלו בחר בישראל יותר משבעים אומות וקראן שולמית
וזהו שדרשו רז"ל שובי שובי השולמי' אומה ששלו' העולמי'
דר בתוכה ונתן להם התורה שכלה שלום שנא' דרכיה דרכי
נועם וכל נתיבותיה שלום כל מצותיה של תורה הן שלום
לגוף ולנפש שלום לגוף הוא שכתו' ואם אם שמוע תשמע
בקול ה' אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו וגו'
שלום לנפש כי מצד קיום המצות תשוב הנפש טהורה
לשרשה בענין שכתוב הורת ה' תמימה משיבת נפשי
ותהיה כדת השלום שואבת אותה ובזה דרשו רז"ל בכתובי'
כשהרשעי' נפטרין מן העולם מלאכי השר' יוצאין לקראתן
ואומרים להם אין שלום אמר ה' לרשעי' וגדולה מדת השלו'
שכל המדות נחתמות בשלום והשלום חתימת הכל ולכך
תקנו לנו הל' שתהא התפלה חותמת בשלום המברך את
עמו ישראל בשלום וכן דרשו בסכת סכה ברכה זהקב"ה
שלום היא שנאמר ה' יברך את עמו ישראל בשלום ונראה
לומר שיצא להם לרבותינו ז"ל לחתום התפלה בשלו' מפרש
הקרבנות שהרי תפלות כנגד תמידים תקנום והתור' בסדור
הפרשיות של הקרבנות חתמה לנו בקרבן שלמים הוא
שכתוב זאת התור' לעולה למנח' ולחטא' ולאשם ולמלואים
ולזבח השלמי' ודרשו רז"ל למה נקר' שמן שלמים שמטיל
שלום בעולם וכן בינינו שלמה ע"ה שחתם שיר השירים
בשלום הוא שאמר אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום וכן
בקהלת עתים שנו חתומים בשלום שנאמר עת מלחמ' ועת
שלום ודרשו רז"ל אף בשעת מלחמה צריכין שלום שנאמר
כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום ואין
צריך לומר העולם השפל שאפילו העליונים צריכין שלום
שנאמר המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו וכך דרשו
ז"ל המשל זה מיכאל ופחד זה גבריאל והקב"ה עושה שלום
ביניהם והלא דברים קל וחומר ומה במקום שאין איבה
והחרות צריכין שלום במקום שאין איבה ותחרות צריכין
שלום במקום שיש איבה ותחרות לא כל שכן והענין כי
לשון עושה שלום במרומיו הוא כולל שלום השמי' בעצמם
הנבראים והיסודים מאש ומים וכולל גם כן המלאכים
שבמרומיו שעליהם רמז המשל ופחד וקרא למיכל המשל
מפני שהוא השר הגדול המכונה והמושל לנקש רחמים
על ישראל ואין צריך לומר החיים שאפילו המתים צריכין
שלום שנ' ואתה הבא אל אבותיך בשלום: מדת השלום
נתנה לפניהם ועמה זכה לחיות לו החיים והשלו' וזכה זרעו
לכהונת עולם לברך את ישראל שנאמר וישם לך שלום הא
למדת שהשלום קיום העולם וכשם שהשלום קיום העולם
כן המשפט קיום השלום שאלמלא המשפט היו הבריות
גוזלין וחומסין והורגין זה את זה ולא היה העולם מתקיים
וע"י הכשפט הוא מתקי' שכן דרשו רז"ל על ג' דברים העולם
עומד על הדין ועל האמ'ת ועל השלו' שנ'אמ'ת ומשפ'ט ושלום
שפטו בשעריכם לפי שהשפטים מעמידים השלום שכל
העולם כלו תלוי עליו ועל כן נצטונו מן התורה למנו' בית
דין בכל שער ושער וזהו שכתוב שפטים ושטרים תתן לך
בכל שעריך אשר ה' אלהיך נותן לך לשבטיך ושפטו את
העם משפט צדק: נסמכה פרשת שפטים למרשת רגלים
להודיענו שאע"פ שישראל עולין לרגל שלש פעמים בשנת

ושם

ושם ימצאו הכהנים הלוים ומורי התורה והן יכילין לשאול
מהם התורה והמצות אך יתנהגו בהם והם יתירו להם כל
ספקותיהם אעפ כן מצוה מוטלת עליהם למנות שופטים
בכל עיר ועיר ושופטים הם החכמים יודעי דת ודין שנותנין
את הדין ושוטרים הם הכוכריחין את הדין אלו בעלי מקל
ורצועה הסובבים בעיר ומשוטטים בחוצותיה לתקן כל מעוות
ולצדק המדות והמשקלות וכל זה על פי השפטים ומצותם
ודע כי השפטים על שלשה חלקים יש שפטים של ע"א ויש
שפטי של כ"ג ובית דין של ג' בית דין של ג' מתקנת חכמי
הם שמעמידין אותן בעיר שאין בה כ"ג ישראלים ואמרו
רז"ל אין בית דין פחות משלשה כדי שיהא נו רוב ומעוט
אם יהלוק אחד מהם וסכנו זה מהכתוב שהזכיר שלשה
פעמים אלהים ונקרב בעל הבית אל האלהים עד האלהים
אשר ירשיעון אלהים ואף על פי שהיחיד יכול לדון מן התור'
שנא' בצדק תשפוט עמיתך תקנת חכמי היא עד שיהיו ג'
ובית דין לי בדיני ממונו' ושנים שדנו אין דיניהם דין ואמרו
רז"ל אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד אבל אם
קבלו בעלי הדין עליהם כשלשה הרי זה מותר ודרשו עוד
אר יהוד' בן בוי אפי' הבה אינו דן יחידי שנ' וכל צבא השמי'
עומד עליו וגומ' אלו מיכיין לזכות ואלו משמאילין לחובה
ואעפ שאינו דן יחידי חותם יחידי שנא' אבל אגיד לך את
הרשום בכתב אמת ' בית דין של כ"ג הם כן התורה והם
הנקראים סנהדרי קטנה ומעמידין אותן בכל עיר ועיר שיש
בה כ"ג אנשים מישראל או יותר ויושבת בשער העיר שנא'
והצ'גו בשער משפט והן דנין דיני נפשות והן דנין דיני
נפשות בפחו' מכ"ג כמה שכתוב ושפטו העד' והצילו העדה
ודרשו רז"ל עדה שפטה עדה כיצלת עשרה מחייבין ועשרה
מזכין וכוסיפין עוד שלשה כדי שיהא בית דין שקול ויהיה
בו אחרי רבים להטות בית דין של ע"א הם כן התורה והם
הנקראין סנהדרי גדולה והם שהיו קבועין בלשכת ש ונקראין
בית דין הגדול שבירושלם וזה כמה שכתו' אספה לי שבעי'
איש מזקני ישרא' ועם משה שוויה על גביהם שנ' והתיצבו
שם עמך הרי ע"א גדול שבהכמה שבכל ע"א מושיבין אותו
אליף לראש הוא ראש הישיבה ונקרא נשיא אל רז"ל והוא
היה במקומו של משה ואב בית דין היה שני לו והיה יושב
לימינו וכל שאר הסנהדרים יושבים לפניו שניהם כל אחד
כפי מעלתו וזה אצל זה והיו יושבים כנחצי גרן עגולה כדי
שיהיה הנשיא עם אב בית דין היושב לימינו רואין את כלן
ובסנהדרי שפטים ושטרים שניהם צריכין זה לזה אם אין
שופט אין שופר אם אין שופר אין שופט אילמלא
אימתו של יואב לא היה יכול דוד עליו השלום לנשורת
הדינין שנאמר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו
ויואב בן צרויה על הצבא כי דוד ויואב שפטים כאחד
כל מי שאינו שומע לדין מוסרין אותו ביד יואב ומוציא
כסנו בעל כרחו וכן אמר איוב אב אנכי לאביונים וריב לא
ידעתי אחקרהו ' ואשברה כתלעיה עול ואשניז
אשליך טרף כלומ' אפי' גול הנאכל היה מוציא מפיו שמחייבו
לשלם ינהל כח התשפט שבזמן שהמשפט נעשה בארץ אין
הבה יושב עמהם בדין ' וזן אותם במדות רחמים וכשאין
המשפט בארץ דן אותן במדת הדין ' וכן מצינו במדרש תלים
בזמן שאין הדין בארץ הדין בשפים והבה יושב עמהם בדי'
ופורע מהן אבל בזמן שהדין בארץ אין הבה יושב עמהם
בדין שהרי הדין אומנותו של הבה דכתיב כי אלהי משפט
ה' כ שנוטלין אומנותו ועושין את הדין בארץ הבה דן אותם
ברחמים ההד אם נחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם '

תתן לך ' משה מסר נפשו על הדין לכך נקראו הדיינין על
שמו הוא שכתוב וירא איש כוצרי מכה איש עברי ויך את
המצרי וכן מסר נפשו על התורה ועל ישראל ' על התורה
דכתיב ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה על ישראל
הוא שאמר במעשה העגל ועתה אם תשא חטאתם ואם אין
מחני נא ונקרא הכל על שמו התורה נקרא על שמו דכתיב
זכרו תורת משה עבדי וישראל על שמו כי שחת עמך וכן
הדינין נקראו על שמו דכתי' תתן לך ושבטו את העם משפ
צדק משפט של צדק שיהיה המשפט דין נחתך וכן כתוב
בצדק תשפוט עמיתך וכמו שאמרו יקוב הדין את ההר ואמר
רבי עקיבא אין מרהמים בדין ' ולכך אמר משפט צדק שהרי
לשון משפט הוא המצוע וענין כינוי וזהו שכתוב מכלכל
דבריו במשפט ' ויסרתיך למשפ' וה במדותיו של בשר ודם
אבל צדק האמור במדותיו של הבה כוללין דין ורחמים ולכך
אמר הכתוב משפט וצדקה ביעקב אתה עשית ' כי משפט
הו' קו אמצעי והוא מדתו של יעקב וכמה אמ' הכתו' ישרני
ה' אך במשפט אל באפך פן תמעיטני הזכר אך למעט חלק
הדין שנו' וכ' אמר יסרני ה' אך במשפט כלו' בחלק החסד
אל באפך שהוא חלק הדין פן תכעיסני והבן היטב כי צדק
היא מדת דינו של עולם דכתי' והוא ישפו' תבל בצדק מקבל
ממדת הדין של מעלה הנקראת אלהים וזהו שכתוב אך יש
אלהים שפטים בארץ וזה סוד הכתו' הזה שפטים כנגד אלהים
שהוא כוחות הדין של מעלה ושטרים הנצח וההוד שעל ידם
יוצאו' הפעולו' בעולם בדבר והפכו לטוב או לרע והכל נגמר
על ידי צדק שהוא כוף הבנין והוא ושפטו את העם משפט
צדק ודרשו רבותינו זל משפט צדק כלמד שעושין צדקה
עם שניה עם הזכאי שהו' נוטל את שלו ועם החיי' שמוציאין
גזלה כתחת ידו ' לא תטה משפט אזהרה לדין או אזהרה
לכל אחד ואחד מישראל שלא ימנו דין אלא אם כן הוא
בקי והגון לפי שהוא סבה להטות האמת ואם עשה כן כאלו
נטע אשרה לכך סמך לו לא תטע לך אשרה כל עץ וכפרש'
זו תניא ששה לאוין ואמרו במדרש ויקרא רבה ששה
מעלות היו לכבא של שלמה דכתי' ושש מעלות לכסא '
והכרוז היה עומד לפני כסאו של שלמה כיון שהיה עולה
בג מעלה ראשונה היה הכרוז אומר לא תטה כשפט ' ב היה
הכרוז אומר לא תכיר פנים ' שלישית היה הכרוז אומר לא
תקח שחד ' רביעית היה הכרוז אומר לא תטע ' חמשית
היה אומר ולא תקים ששית לא תזבח עד כאן ' לא תכיר
פנים שלא ידא עשיר יושב ושני עומד ולא יהא רך לזה
וקשה לזה לפי שמפתתמים טעונרי ' ולא תקח שחד '
אפילו לשפוט האמת לפי שאחר שקבל השחד נעשה עור
בדין ואמרו רז"ל כאי שחד שהוא זר כלו' שהמקבל והנותן
בעשו אחד ושוב אינו רואה לו חובה והמקבל שחד נקרא
רשע דכתי' שחד מחיק רשע יקח וכתי' ושחר בחיק חמה
עזה וכתי' אבן חן השח' בעיני בעליו ודרשו רז"ל למה נמשל
לאבן שנכנל מקום שנופלת שוברת ' צדק צדק תרדוף ' על
דרך הפשט יזהיר שיצדק האדם במעשיו ובדבריו כי אלה
הם הדברים שאפשר לו לאדם להרע לעצמו ולאחרים ועל
כן בא כפל הלשון וכל הצודק בדבריו את ומיפת על מדקת
מעשיו ועל כן ראוי לכל אחד ואחד מישראל שיצדק בדבור
ובמעשה כענין שכתוב שארית ישראל לא יעשו עולה ולא
ידברו כזב ' או ידבר הכתוב עם האנשים אשר להם הריב
ויזהיר אותן לדרוש אחרי הצדק הן לריוח הן להפסד וזהו
כפל הלשון ועל דרך הקבלה צדק צדק תרדוף צדק המקבל
מצדק תרדוף כשתשפוט צדק בבית דין שלך וכענין שכתו'

תפול

תלים קיב ד

ירמיה ו כג

תלים נט ל

ירמיה י כג

תלים נו יא

משלי יז כג

משלי כא יח

משלי כח ה

ויקר' יט טו

משלי כד כה

משלי כח כא

משלי יז כג

משלי כא יח

משלי כח כא

משלי יז כג

משלי כא יח

משלי כח כא

משלי יז כג

משלי כא יח

תפול עליה אימת ופחד אימת הא אחרונ שנשם המקבלת
מפחד וכן תמצא בספר הבחיר מאי צדק צדק תרי זימני
אמר ליה דכתי מנגה נגדו צדק ראשון צדק ממש זו שכינה
שנאמר צדק ילין בה מאי צדק שני זה צדק שהוא מפחיד
הצדיקים והאי צדק הוי כובע ישועה על ראשו ואין ראש
אלא אמת שנאמ ראש דברך אמת ואין אמת כי אם שלום
שנ כי שלום ואמת יהיה בימי עכ ומטעם זה מצינו חכמי
האמת שקורין לאדם המתגייר הבא לחסות תחת כנפי
השכינה גר צדק למען תחיה לעולם הבא בצדק עליון
שהוא האור הגדול הצפון לצדיקים וירשת את הארצ בצדק
תחתון שבארץ ישראל כנגדו ואל הכונה הזו אמר שלמה
רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדק וכבוד באורו שאם ירדוף
אדם אחר מדת הדין הכלולה מן הרחמים הנקראת חסד ה
ימצא צדק עליון שהוא חיי העולם הבא זהו ימצא חיים
צדקה וכבוד וזה מבואר לא תפיע לך אשרה לשם עז ובא
לחייבו מלקות משערת נטיעה וכן דרך עובדי עז כענין
שכתוב המתקדשים והמטהרי אל הגנות כי ימצא בקרבך
הזכיר לשון בקרבך וכן בסוף הפרשה ובערת הרע מקרבך
לפי שדרך עוברי עבירה לעשותה בסתר ולכך צריך דרישה
היטב שיחפש האדם אחר העבירות הנעשות במסתרים
ובמקומות המחבואים ושיבער אותן כמו שיבער החכם מן
הזוהרים והסדקים שבבית והוא לשון ובערת מקרבך
ועוד אפשר לומר שיכלול מקרובך כקרובין כלומר ובערת
הרע מקרובך שאם רואה אדם בקרובו שהוא עושה עבירה
ראוי לו להכלימו לבא כנגדו ושתהיה בו ידו בראשונ ושלא
יחוס על כבודו ושלא יחפה עליו כענין שכתוב וחרפה לא
נשא על קרובו ולשמש או לירח או לכל צבא השמי אשר
לא צויתי ודבר ידוע כי הקדוש ברוך הוא לא צוה לעבוד עז
אם כן מה טעם לומר אשר לא צויתי ועל דרך הפשט מפני
שעובדי השמש והירח ושאר הכוחות העליונים חושבים כי
בעבודתם ימצאו חן בעיני הש יתעלה בעבור שהם משרתי
המלך והמכבד משורתי המלך הרי זה מכבד את המלך על
כן הוצרכו לומר אשר לא צויתי כי לא צוה בכבוד זה או
יהיה אשר לא צויתי כאלו אמר אשר צויתי בלאו כלומר
לאו דלא תשתחוה להם וכמוהו לפי דעתי שחת לו לא
שחת לעצמו בלא ובאשר אזכיר בהגיעי שם בעהי
ועל דרך הקבלה מה שהוסיף ואמר אשר לא צויתי כלפי
שצוה אותנו בשמירת בריתו ויאמר הכתוב אשר עשה את
הרע לעבור הברית של סיני שכתוב והיה אם שמוע תשמעו
בקולי ושמרתם את בריתי והברית הואת הוא מדת יום
ומדת לילה ובאור זה אף על פי שצויתיו בקרבן התמיד
לעשות שני כבשים האחד בבקר והאחד בערב והם כנגד
מדת יום ומדת לילה המשפיעים אורה וכח בשני המאורות
שהם השמש והירח לא צויתי לעביד לשמש ולירח והבן
זה ודרשת היטב מצין היטב וכאלו אמר ודרשת את ה
מאותו שצריך הדיין לראות עצמו כאלו שכינה שרויה כנגדו
וישידרוש השם יתעלה בשעת הדין על פי שנים עדים או
שלשה עדים ידוע כי תרי כמאה ואם כן מה טעם שלשה
עדים אם נאמר השנים לעדות והשלישי לקבלת עדות
השנים אין בענין הכתוב לקבלת עדות אלא עדות ופירש
הרמבן ז אף על פי שכל ענין נגמר בשני עדים ואפילו דיני
נפשות אם היו שם שלשה עדים וארבעה וחמשה או יותר
נשלח בעבורם ויבאו לפנינו שמתוך רבוי העדים יתברר
הענין יותר ויודע לנו האמת אבל כשלא היו שם אלא שנים
עדים או היו וכבר הלכו להם די בשנים אלו שהם נמצאים
אצלנו וזהו על פי שנים עדים אם לא היו יותר או שלשה
עדים אם נמצאו שם והוא הדין לארבעה וחמשה וזרשו ז
ע"פ שנים עדים אנ שלשה עדים אם מתקיימת עדות בשנים
למה פרט הכתוב שלשה אלא להקיש שלשה לשנים מה
שנים עדות אחת אף שלשה עדות אחת והוא הדין למאה
להוציא קרוב או פסול שעדות כלן בטלה אם היה אחד מהם
קרוב או פסול שהרי עדות שנטלה מקצתה בטלה כלה
כשנזדמנו כלן להעיד ואמרו במדרש או שלשה עדי הוסיף
הכתוב השלישי ללמדך שאלו שלשתם העידו שקר גם
השלישי נענש בעונש השנים שלא תאמר אין השלישי
מעלה ומוריד שהרי העדות מתקיימת באותן השנים בין
לחיוב בין לפטור ולמדך הכתו שכל המטפל לעוברי עברה
נענש כעוברי עברה וכבאן היה טוכיח רבי עקיב מתן שכרן
של צדיקים ומה מטפל לעוברי עברה כעוברי עברה לא כל
שכן המטפל לעושי מצוה שנותנין לו שכר כעושי מצוה
שהרי מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת על חמש
מאות שנאמר נוצר חסד לאלפים וכתיב פוקד עון אבות על
בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים כי יפלא ממך
דבר לשון העלמה כמו היפלא מה דבר בין דם לדם בין דם
נקי לדם חייב או בין דם טמא לדם טהור בין דין לדין הוא
המכון בין נגע לנגע הכאות וחבלות כגון פצע וחבורה
דברי ריבות הוא הכללי ובאת אל הכהנים הלוים שהם מורי
התורה ואל השופט אשר יהיה בימים ההם אין לך אלא
שופט שבימיך יפתח בדורו כשמואל בדורו זהו לשון אשר
יהיה בימים ההם אף על פי שאינו בחכמה כשאר השפטים
שהיו לפניו צריך אתה לשמוע לו אפילו אומר לך על ימין
שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין וכל שכן שאומר לך
על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהוא שמאל וכתב הרמבן
ז הטורך בכתוב זו גדול כי התורה נתנה לנו בכתב והדעות
לא ישתוי בכל הדברים הנולדים ואז ירבו המחלוקו ותעשה
התורה כמה תורו ולכך חתך לנו הכתוב הדין הזה שנשמע
לבית דין הגדול העומד לפני השם יתברך בכל שיאמר לנו
בפירוש התורה כמו שקבלו עד משה מפי הגבורה כי על
הדעות שלהם הוא נותן לנו את התורה אפילו יהיה בעיניך
בהפך מדעתך כמי שמחליף הימין בשמאל וכל שכן שיש
לך לחשוב כי הם יודעי האמת ורוח הקדש שורה עליהם
לכוין אל האמת לעולם והאיש אשר יעשה בזדון והוא
חכם מהכמי ישרא שירצה לחלוק עם בית דין הגדול ועשה
הוראה לעצמו שלא כדעת הבית דין הגדול בדבר שזדונו
כרת ושגגתו חטאת הוא הנקר זקן מכרא והוא חייב מיתה
ומת האיש ההוא כיתוהו בית דין וכל העם ישמעו ויראו
בזמן שיהיו כל העם ודרשו רז שכתינין לו עד הרגל
שכל ישר נאספים ככל הגוי אשר סביבותי שעם סביבותי
מפני שארץ ישראל הוא הקו האמצעי של מטה וזהו לשון
סביבותי כי כל הארצות סובבות אותה כענין שכתוב ואת
ירושלם בתוך הגוים שמתיה וסביבותיה ארצות ואכ ישרא
דרין בתוך שבעים אומות המקיפין את הארץ ומזה אמ ככל
הגוים אשר סביבותי וכן הזכיר דור עה על כל גיים
סבבוני נשם יי כי אמילם וזו היא עלונין של ישראל והארץ
הקדושה גם כן שהם מכונים כנגד הקו האמצעי של מעלה
שהוא חלקם של ישרא ששבעים שרים מקיפין אותו ממה
שדרשו אמר הקדוש ברוך הוא לשבעים מלאכים הסובבים
כסא כבודו בואו ונבלבל לשונם וכן כתו ראיתי את יישוב
על כסאו וכל צבא השמים עומדי עליו מימינו ומשמאלו או
שבעים שרים אלו מימינים לזכות ואו משמאילי לחובה וכן
כתוב עוד ונורא על כל סביביו לכך באר דוד עה ואמר כי לא

יבטח באדם היודע ולא בנדיבים שהם ע"שרי האומות אלא
בשם ה' והוא קו האבצע' חלקן של ישראל וכו' יכרית את
קיים כלן זהו בשם ה' כי אמילם · שום תשים עליך מלך על דרך
הפשט זו מצות עשה שיהיה בישראל מלך וג' מצות נצטוו
ישראל כשנכנסו בארץ למנו להם מלך דכתיב שום תשים
כה יט עליך מלך להכרית זרעו של עמלק דכתיב והיה בהניח ה'
אלהיך לך מכל אויביך וגו' תמחה את זכר עמלק מתחת
סס יג ס השמים · לבנות בית הבחירה דכתיב לשכנו תדרשו ובאת
שם ו מו שמח' מנוי המלך קודם להכרתת עמלק דכתיב אותו שלח
ה' למשחך למלך ועתה לך והכית את עמלק · והכרתת
שם ב ו עמלק קודמת לבנין הבית דכתיב ויהי כי ישב המלך בביתו
וה' הניח לו מסביב ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה אנכי
יושב בבית ארזים וארון האלהים יושב בתוך היריעה והנה
מצוה זו לדעתם של ישראל שהם עתידין שישאלוהו לא
לדעתו של הקב"ה שהרי אין רצונו של הקדוש ברוך הוא
שיהיה מלך בישראל שהוא כי הוא יתעלה המלך ההולך
בתוך מחניהם משגיח על פרטיהם אין להם צורך במלך
אחר · כי העם הנבחר אשר אדון הכל מלכו מה יעשׂ במלך
בשר ודם ולכך הקשׂ בעינו יתעלה כששאלוהו לשמו הנביא
שם ס ו הוא שאמר לו כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך
עליה ונתן להם את שאול לכלך ולא מדעתו ורצונו וכענין
כופש ס ד שכתוב הם המליכו ולא ממני השיחו ולא ידעתי · וכתיב אתן
סס יג יט לך מלך באפי ואקח בעברתי · אתן לך מלך באפי זה שאול
המלך הראשון · ואקח בעברתי זה צדקיהו המלך האחרון
שלוקן ביד נבוכדנצר בעברתו של הקב"ה ואירע בו מה שאירע
וצא ולמד מה הניע אלינו מתחת יד המלכי' שכן דרשו רז"ל
מושל ג כה שאול נפל בהר הגלבוע דוד נתן מגפ"שנ' ויתן ה' דבר בישר'
מלכים ס יז אחאב העציר את הגשמים עליהם דכתיב אם יהיה השנים
הטל וגו' צדקיה החריב המקדש ומה שהסכימו כל ישרא'
עליו ושאלוהו כך אמרו בסנהדרין עמי הארץ קלקלו
מושל ס כ ששאלוהו לפלוטותיהם שנאמר ויצא לפנינו ונלחם את
כלוטותינו · אבל זקנים שבהם שאלוהו לשופטם ולרדות
סרנני שבהם . ועל דרך המדר' שום תשי עליך מלך שתהא
איטתו עליך אין רוכבי' על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין
משתמשין בשרביטו ולא בכתרו ולא בא"מכל כלי תשמישו
ואפילו מחל על כבודו אין כבודו מחול וכשהוא מת כליו
נשרפין עליו וכן לא ישתמשו בעבדיו ובשפחותיו אלא
מלך אחר לפיכך אבישג השונמית היתה מותרת לשלמה
ואסורה לאדוניה אבל אשתו של מלך אסורה לאחר לעולם
מלכים ס ו אפי' הנביא עומד לפני המלך משתחוה לו ארצה שנ' הנה
נתן הנביא ויבא לפני המלך וישתחו למלך על אפיו ארצה
והמלך עומד לפני כהן גדול בשע' שצריך לשאול במשפט
במד' כו כא האורים שנא' ולפני אלעזר הכהן יעמוד ושאל לו במשפט
האורים · ועל דרך הקבלה שום תשים עליך מלך ידוע כהו
של מלך מה הוא כי הוא רגל רביעי שבמרכבה הנקר' מלכו'
כי הכתרי' עם המכריע הם שלשת אבות המרכבה והמלכות
הוא הרביעי וכנגדו מלך ישרא' והמלכו' נקרא צדק ופסוק
משלי כט מלא הוא הן לצדק ימלוך מלך · והוא שנ' עליו אבן נאספו
משלי קיח הבונים היתה לראש פנה כי היא האבן המשלם הבנין ומאסו
בה הבונים הם האבות שכל העולם נבנה מהם שכל אחד
ואחד לקח מדתו לכעלה ממנה ולכך בא דוד ולקחה לחלקו
והיתה לראש פנה כי היא האבן הראשה והפנה הרביעית
ואע"פ שהמלך למעלה מן המלכו' מצינו במקומו שהמלכו'
נקרא מלך והוא שכתו' מלך ישראל וגואלו ה' צבאות · וכן
משלי קמו או ומ"ך אלהי המלך על הכלכו' נאמר וזהו לשון ארוממך

וזהו שנכתב אלוהי מלא בואו ותמצא בספר יצירה פנה
עשירית וחתמו בו העשרה ואם כן מוכרח הוא למנו כישר'
מלך ובלבד שתהיה כוונתם לשם שמים לכונת המצוה וזה
כבואר · ולשון שום תשים היה יכול לומר תמנה או תקים
אבל הוא מלשון סם ובא לרמוז כי המלך הוא סם חיים
או סם מות כי הוא כלול מן הכל וזהו לשון שום תשי' והכל
לפי הכונה ששואלין אותו · אשר יבחר ה' אלהיך בו · בא
ללמד שהמלכות וכן כל שאר המעלות כלן מן השמים הן
והבחירה ההיא מארץ עליון היתה וכן ארז"ל אפילו ריש
מלכים ס גרגיתא מן שמיא מוקמי ליה וכן אבר הכתוב די שליש
עלאה במלכות אינשא ולמאן די יצבא יתנינה' מקרב אחיך
תשים עליך מלך דרשו רבותינו ז"ל עד שיהא אביו ואמו
מישרא' וזהו לשון מקרב אחיך ושעם הדבר כדי שלא ימשך
אחר עקרו הרע ויהיה סבה להפסד האמונ' ומכאן יש ללמוד
שכל מי שאינו אחיך אינו ישראל וכל מי שאינו ישראל
נקרא נכרי · רק לא ירבה לו סוסים · יאמר אף על פי שיהיה
לכם מלך כשאר מלכי האומות יהיה ממעט ממדות שאר
המלכים כי שאר המלכי' משתדלים ברבוי סוסים ומרכבות
ומלך ישראל לא ירבה לו סוסים ולא נשים ולא כסף וזהב ·
שאר המלכים עושין מאלו הדברים עקר ומלך ישרא' יחסר
ברבוים ויעשה מן התורה והיראה עקר זהו שאמר והית עמו
וקרא בו כל ימי חייו למען ילמד ליראה שאר המלכי' יתגאו
לרוב עשרם וגודל ממשלת' וירום לבבם על כל העזלם ומלך
ישראל לבלתי רום לבבו מאחיו ויבטיחנו הכתוב כי בקיימו
זה יאריך ימים על ממלכתו · ופירשו רז"ל לא שירבה לו
סוסים אלא כדי מרכבתו כלום מרכבת פרשיו וחייליו אבל
לא שיהיו לו שנים או שלש למרכבתו פעמי' על זה ופעמים
על זה וטעם הדבר נכתב בצדו ולא ישיב את העם מצרימה
כדי שלא ישיב את העם מצרים שמשם היו מביאין הסוסים
מלכים ס באותו זמן וכן מצינו בענין שלמה ותצא מרכבה ממצרים
בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה וה"אמר לכם לא
תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד זו מצו' שעה כדי שלא ילמדו
ישראל במעשיהם ולפי שהיו המצריים נודעי' ומפורסמים
ויקרא יח ג בכל תועבה בענין שכתוב כמעש' ארץ מצרים וגו' לכך צוה
להם כן ואינה מצות דורות שיאמר הכתוב הדירה במצרים
לעולם והרי אנו רואין כמה קהלות דרות שם מאז ועד היום
ולו היתה מצוה לדורו לא היו ישר' קדושי' מקילין בזה לדור
שם ולו עשו כן היו החכמים שכבל דור ודור מוחים ביד'
ויש שסוברין שכצות דורות היה אבל לא אסר הכתוב הדירה
במצרים אלא לאותן שבאים שם מארץ ישרא' וכן יורה לשון
בדרך הזה שאתם הולכי' שמגמת פניכם לארץ לא תשובון
כמנו למצרים ולא ירבה לו נשים פירשו רז"ל אף"ח כמספר
הנשי' שהיו לו לדוד יש מהן ששה כפורשה בכתוב וכתיב
ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה ששה ושבעה הרי י"ח
ופירש הטעם ולא יסור לבבו לפי שהאש' תפתה את האיש
לסור מיראת ה"ש כי כן עשת' אם כל חי אף כי אם היו הנשי'
רבות יוכסף וזהב לא ירבה לו מאד פירשו רז"ל אף כדי ליתן
אכסניא כלומר כדי ליתן שכר חיילותיו כדי שנדה בשנדה
הנכנסין והיוצא' עמו כל שנה ושנה אבל אינו רשאי לעשו'
ממנו אוצר או סגלה והטע' כדי שלא ירום לבבו כי הו' נמש'
אל לבלתי רום לבבו מאחיו וזה נתן טעם בשלשתן ברבוי
הסוסי' כדי שלא ישיב את העם ברבוי הסוסי' ולא יסור לבבו
ברבוי הכסף לבלתי רום לבבו כי בעשותו אוצר לכסף ולזהב
יבט באוצרו ויסיר בטחונו מהשם יתעל' וראוי למלך ששים
מ"נ כנ ח' מנטחו ושיהיה יראת ה' אוצרו ומבצרו כענין שכתו' ושית'
על

על עפר בצר ובצור נחלים אופיר והיה שדי בצריך וכסף
תועפות לך · והחכם ר"א ז"ל נתן טעם בכסף וזהב לא יבדה
כדי שלא יעניש ישר' בכובד המס שכן מצינו שלמ' שהכבי'
על ישראל עול המס בסבת רבוי הכסף והזהב שהיה לו כי
כן העושר נמשל לאש כל מה שתרב' עצים תרבה השלהב'
וכן מצינו שהתלוננו כל ישראל משלמה לרחבעם בנו הוא
שאמרו לו אביך הכביד את עולינו ועלה הענין עד שהרגו
לאדוניר' שהיה ממונ' על המס ורגמוהו בביתו ומצינו שלמה
שהיה גדול העולם שנכשל בשלשה אל' הרבה סוסי' הרבה נשים שנאמר
ויהי לשלמה ארבעים אלף ארוות סוסי' הרבה נשים שנאמר
ויהי' לשלמה שבע מאות שרות ושלש מאות פלגשים וכן
הכסף שנאמר ויתן שלמ' את הכסף בירושלם כאבני וכתיב
אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה אמר בכולן אני ארבה
ולא אסור וסמך על חכמתו לבא כנגד התורה ונכשל בהם·
למען יאריך ימים על ממלכתו מכלל הן אתה שומע לאו
וכן מצינו בשאול על שעבר מצוה קלה שאמר לו הנביא
שבעת ימים תוחל עד באי אליך · אמר לו נסכלת כי לא
שמרת וגומר ועתה ממלכתך לא תקום · היא ובניו · למדך
הכתוב שהמלכו' יהושה ואין צריך לכשוח מלך בן מלך כי
אם הראשון בלבד אבל אם נפלה מהלוקת בישראל ואינן
מסכימים מי ימלוך אותו שהכל מסכימים להמליכו צריך
כשיחה זהו שאמר בקרב ישראל ודרשו ז"ל בזמן ששלום
על ישראל כלומר השלום בישראל הוא שהמלכות ירושה
ואינו צריך משיחה ומה שמשחו שלמה והוא היה בן מלך
כבר דרשו ז"ל מפני מחלוקתו של אדניה בן חגית · ונחלה
לא יהיה לו · זו נחלת שאר עמיו כלומר נחלת שאר עמים
והם קיני קניזי וקדמוני · בקרב אחיו זה נחלת חמשה כלו'
חמשה אחיו שהרי בני לאה ששה היו ולוי חמשה אחים
מאב ואם היה לו · ה' הוא נחלתו כי הוא היה עשירי בבנים
ממטה למעלה וכמו שהזכרתי בפרש' ויקח קרח ולכך אמ'
ה' הוא נחלתו ומזה נתן לו הכעש' וזה יהי' משפט הכהנים
נסמכה פרשה זו לשל מעלה לפי ששם הזכיר שאין לבני
לוי נחלה ועתה בא לומר כי חקי המתנות האלו הם נחלתם
מאת השם יתעלה ודרשו ז"ל במסכת חולין מאת העם
ולא מאת הכהנים · מאת זובחי הזבח הדיוט עם הטבח · אם
שור אם שה להוציא חיה · הזרוע בן הגוף והוא מן הפרק
של הארכובה עד כף היד· הלחיים עם הלשון הוא מן הראש
והקיבה מבני מעים מהאברים הפנימיים· ומתנות אלו חולין
בעזרה הן ולכך לא הזכירם בכל מתנות הכהונה שבפרשת
ויאמר ה' אל אהרן שאיתם שהזכיר שם קדש הם ולכך לא
רצה הכתוב להזכי' הזרוע והלחיי' והקבה שהן חולין להזכירן
בכלל מתנות הקדש ואף על פי שלא הזכירם בפירוש רמזם
שם הוא שאמר ראשיתם אשר יתנו לה' לך נתתים · ודרשו
ז"ל ראשיתם זה ראשית הגז · אשר יתנו אלו מתנות הזרוע
והלחיים והקיבה · לה' זו חלה · וטעם המתנות האלו הזרוע
כנגד היד שנאמר ויקח רומח בידו · הלחיים כנגד תפלה ·
שנאמר ויעמוד פנחס ויפלל· הקיב' תחת האשה אל קבתה
כן דרשו ז"ל · והרמב"ם ז"ל כתב בטעם המתנות האלו כי
האברים האלו הם ראשית ולכך נתנו לכבוד השי' למשרתיו
הלחיים הם ראשית הגוף הזרוע ראשי' האברים המשרתי'
מן הגוף · הקיבה ראשית המעים · לעמוד לשרת למדך
הכתוב שאין שרות אלא בעמידה והזכיר בשם ה' והיא מדת
הדין כלשון אזכיר את שמי · לשכן שמו שם וכן דעת
אנקלוס בכל מקו שנזכר בהבה שמי או שמו שתרגם אותו
לשון שכינ' ומכאן סמך שהיה כהן גדול מזכיר בין הכפורי'

שם מ"ב אותיות כי היום רחמים בדין וכן השם והנן זה כי
השביעי מן השם המורה על הדין כבר הזכרתיו בתהלת
פרשת אחרי מות ברמז ומשם תבינהו ותמצא בפרשה זו
תיבות כמנין תיבות ברכת מגן אברהם · חלק כחלק יאכלו
על דרך הפשט יאמר חלק כחלק יאכלו הכהנים כל מה
שנתן להם ויחלקו שוה בשוה בעזרות ובבשר ובשעירי
חטאת וכל המתנות · לבד ממכריו על האבות · חוץ ממה
שאם מכר אחד מהם ביתו שירש מאבותיו כענין שכתוב
ויצא ממכר בית ועיר אחזתו ביובל · לא יאמר לו הרי אתה
עשיר שמכרת ביתך לא תטול עמנו חלק בחלק זהו לבד ויקר' כה נג
ממכריו על האבות כן פירש החכם ר"א ז"ל · ומה שהתחילה
הפרשה וכי יבא הלוי באורו הכהן שהוא משבט לוי שאינו
מדבר בלוי ממש שהרי הוא אומ' ושרת בשם ה' והיו והכהן
הוא המשרת לא הלוי ומה שאמ' ובא בכל אות נפשו מלמד
שבהן רשאי להקריב קרבנותיו אפילו במשמר שאינו שלו
וכן ברגלים מקריבי' קרבנות הבאין מחכרת הרגל אפילו
במשמר שאינו שלהן · ועל דרך המדרש חלק כחלק יאכלו
מלמד שחולקין בעזרות ובבשר שעירי חטאות יכול אף
בדברים הבאים שלא בחמת הרגל כגון תמידין ומוספי
שבת ונדרים ונדבות תלמוד לומר לבד ממכריו על האבות
חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושלמה שהוקבעו
המשמרות ומכרו זה לזה טול אתה שבתך ואני אטול שבתי
עכ' · ואם תשכיל בחלוק המשמרות אז תשיג ענין נפלא כי
כיון שהיו הכהנים כלן כאחד זוכין בכל הנתן להם ואוכלין
חלק כחלק · האבות וגדולי עולם שהיו בימי דוד ושלמה
מה ראו על ככה ומה הגיע אליהם שהסכימו לחלק אותן
למשמרות ושיהיו מתחלפין בכל שנוע ושנוע ואומר טול
אתה שבתך ואני שבתי · ועוד מה טעם קראו לכל כת
וכת העובדים בכל שבוע ושבוע בשם משמר ועוד מה טעם
חלקו אותם לכך משמרות קבועות והיו המשמרו' אי אפש'
להזכיר לשום משמרה בשום צד וענין והוא שאמר בסוף
מסכ' סכה נמרים בת בלגא שסתמו חלונה אבל לא העבירו
איתה · אבל דע והבן כי הכהנים משרתי המקדש עבודתם
למטה דומה העבוד' של מעלה וכשם שיש למעלה משמרו'
של מלאכי השר' עובדין ומקלסין להב"ה כן חלקו האבו' את
הכהנים למשמרות לעבוד עבודתם· ותקנו כך משמרו' כנגד
ג' כתות של מעלה שכל אחת מהן כ"ד כנרמז בספר הבהיר
והיו המשמרו' קבועות כי כן של מעלה קבועים כל ימי היות
הרצון בהם והיו מתחלפין וחוזרין חליל כי כן למעלה הב"ה
בורא כל יום כת של מלאכי' ואומרי' שירה והולכי' להם והיו
כברכין כל משמרת ומשמרת היוצא מי ששכן שמו בבית
הזה הוא ישכין ביניכ' שלו' ורעו כי כן שלמעלה אין ביניהם
קנאה ושנאה אלא אהבה שלום ורעות והנה הענין בחלוק
המשמרות עצה יעוצה היתה מן האבות שבימי דוד ושלמ'
נעשת בכוונה ידועה וחכמה נפלאה · לא תלמד לעשות ·
דרשו ז"ל אבל אתה למד להבין ולהורות וכן מצינו בשבעי'
סנהדרים שהיו צריכין להיותם בקיאים בכל החכמות אפי'
בחכמת הנשפים כדי שיהיו דנין בכל הענינים דין אמת
במשפט התורה ואלו לא היו שלמים בחכמ' ידיעת כל מיני
הכשוף ויחסר להם אפילו מין א' שלא ידעוהו לא היו יכולי'
לדונו לחיוב או לפטור ולעשות בו כהלכה · לא ימצא בך
מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף
חובר חבר שואל אוב וידעוני ודורש אל המתים מנה הכתוב
תשע' תועבו' שהיו הכנעני' מחזקין בהם והתחי' מן המולך
שהו' חמו' מכלן להקרי' פרי בטנו לע"ז ומתו' חומר שנו חייב

נו כרת כה שאין כן בכל השאר שהן בלאו ואחד שהזהירן
על התשעה שלא להחזיק בהם צוה עליו להחזיק ביראת
השם הוא שאמר תכים תהיה עם ה' אלהיך ולשון מעביר
שהיה מעבירו ברגליו בין שתי מדורו' של אש וכבר הזכרתי
ענין המולך במקומו ' קוסם קסמים ' זה האוחז מקלו בידו
ואמר אלך למקום פלוני או לא אלך והוא שאמר הנביא
ז ו עכ"פ בעצו ישאל ומקלו יגיד לו מעונן יש בו ג' משכעיות
לשון עונה לשון עין לשון ענן עונ' הוא שדרשו ז"ל ר' עקיבא
אומר מעונן אלו נותני עונו' שאום עונה פלו' יפה להתחיל
וחכמים אומרים אלו אוחזי העינ' ויש שפירש כעונן שהוא
מביט בענני' מוחש ' פתו נפלה מפיו ' צבי הפסיקו בדרך
ויש שפירש ומנחש זה המביט בעופות בכנפיה' או בצפצוף
י כו וכענין שכתוב כי עוף השמים יוליך את הקול זה המכיר
בצפצוף ובעל הכנפי' זה המכיר בחבוט הכנפי' או בפרישת'
ומכשף כתב הרמ"ן ז"ל מכשף שם כלל לכל הכשפי' וחובר
חבר ושואל אוב וידעוני הם פרטים בכשפים ואסרם לשאול
גם כן ' ודע והבן בענין הכשפים כי הבורא יתעלה כשברא
הכל מאין עשה העליונים מנהיגי התחתונים אשר למטה
מהם נתן כח הארץ וכל אשר לפניה בככבים ובמזלות לפי
הנהגתם ועשה עוד על הכוכבים והמזלות מנהיגי מלאכים
ושרים שהם נפש להם והנה הנהגתם מעת היות' עד לעולם
ועד גזרת עליון אשר שם להם אבל היה מנפלאותיו העצומו'
ששם בכח המנהיגים העליונים דרכי תמורות וכחו להמיר
אשר יהיה למטה בהם שאם יהיה מבט הכוכבים בפניו
אשר כנגד הארץ טוב או רעה לאר' או לעם או לאיש ימירו
אותן הפנים ' העליונים להפך בנטיתם כענין שאמרו
תמורת עונג נגע ועשה כן להיו' הבורא יתעלה שמו מהשנ'
עדניה וזמניא קורא למי הים למשול בהם כרצונו והופך
לבקר צלמות מבלי שנוי מבעו של עולם ושיעשו הכוכבים
והמזלות מהלכם כסדרן ועל כן אמר בעל ספ' הלבנה חחכ'
בנגרמ"נציא ובאישטרולוגיא כשהלבנה היא גלגל העולם
תהיה נראת בראש טלה על דרך משל ויהיה פניו מזל פלוני
תעשה תמונ' לדבר פלוני ויוחק בו שם השע' ושם המלאך
הממונה עליה מהשמות ההם הנזכרים באותו ספר ותעש'
הקטרה פלונית בענין כך וכך ויהיה הכבט עליה לרעה
לנתוש ולנתוץ להאביד ולהרוס וכאשר תהיה הלבנ' בשעה
פלונית ובמזל פלוני תעשה תמונה והקטרה בענין פלו' לכל
טובה לבנות ולנטוע והנה גם זה הנהגת הלבנ' וכח מנהיגיה
אבל ההנהגה הפשוטה אשר במהלכה הוא חפץ הבורא
יתעלה אשר שם בהם מאז וזה סוד הכשפים וכחם שאמרו
בהם שמכחישין פמליא של מעלה כלומ' שהם הפך הכחו'
הפשוטים והם הכחשה לפמליא בצד מן הצדדין ועל כן
ראוי שתאסור אותן התורה שיונח העולם למנהגו על טבעו
הפשוט שהוא חפץ בוראו וגם זה מטעמי אסור הכלאים כי
יבאו מן ההרכבות צמחים יעשו פעולות נכריות יולידו
שנויים ממנהגו של עולם לרע או לטוב מלבד שהם עצמם
שנוי ביצירה עכ"ל הרב ז"ל ' וראיתי בספר ידיעת הכוכבים
ברוחניות שלהם הנקרא אגרת גאלינוס כי מי שעש' תמונה
פלונית מברזל לכוכב שבראי בשעה פלונית ובמזל פלוני
ויקבר אותו תחת חנותו של חנוני יפסיד הריוח שלו ואם
יקברנ' בביתו ינזקו כל ענייניו וידוע לכל בעל עיני' כי החכמ'
הזאת חורבן עולם ואין עמידת העולם וקיומו אלא אם כן
ילך על טבעו הפשוט אשר בו בראו וחדשו הבורא ית' עוד
הזכירו שם באותה אגרת כי מי שרוצה להמשיך אליו
רוחניותו של שבתאי שהו' כוכב המשמש ביום שבת שיש
לו לכיעט באכילת הבשר ובשאר כל המאכלים ושיכנע
מתשמיש המטה ושילבש בגדים שחורים ויעשה תמונת
אריה של נחשת והשעה לשבתאי והמזל לגדי וישחטו על
אותה תמונה החתול שחור ואז יתקרב אליו לעבוד עבודתו
ויגיד לו עתידות עכ"ל באותה אגרת העתקתיו כשפת הגרי ג
שפה ברורה היא שפת לשון הקדש' והנה זה מחכמת
התורה העולה על הכמת הכוכבים והמזלו' שצותה אותנו
במצות השבת אשר כוכב שלו שבתאי שנעש' בהפך מכל
זה כי החכמה הזאת סבה גדולה לתחלואי הנפש וחכמת
התורה להם תחבושת ורפ"ה החכמה הזאת אסרה אכילת
הבשר ביום שבת ולמעט במאכלים ואנו נצטוינו שנתענג
ביום שבת לאכול בשר ולשתו' יין וכל דבר שיערב לנו שנ'
וקראת לשבת עונג ' החכמה הזאת אסרה התשמיש ואנו
עקר עונה בשבת שנ' אשר פריו יתן בעתו ' החכמה הזאת תלים פ ג
הלביש שחורים ואנו נלבש ביום שבת בגדי מילת וצבעונין
שנאמר וכבדתו מעשות דרכיך והם המלבושים הנכבדים ישעיה כח יג
שכנ"ר יוחנן קרי ליה למאניה מכבדותי וברוך א' עליון אשר
חנן אותנו דעה והשכל בידיעת תורתו ומצותיו וכנע אותנו
מלטעות אחר הכוכבים והמזלות הוא שאמר ופן תשא דברים ד יט
עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח והנחילנו
המצות ליכותינו בהם ולהיות לנו בשמרם עקב רב ' וחובר
חבר ' זה המאסף השדים והמחבר אות' או שפחבר ומצרף
נחשים ועקרבים ושאר חיות במקום אחד' ושואל אוב ' מין
ממיני הכשוף הוא ושמו פיתום ומעלה את המת מבית
השחי שלו ומדבר משחיו ובענין בעלת אוב הנזכר בשאול
רבו הסבורות בין הראשונים ז"ל זה אומר שאי אפשר להחיו'
המת בחכמת האוב וחס ושלום שהאשה ההיא תחיה את
שמואל ותעלה אבל המלאכה ההיא הכל מלאכת תחבולה
וזיוף כי הכירה בו מיד שהוא שאול ולא רצתה לגלות לו
עד לאחר מיכן שאמרה לו ולמה רמיתני ואתה שאול ' יפמיה כח ז
הראתה לו בדבריה כי עתה מצאה הדבר מצד החכם' ודרך
כל בעלת אוב שתחביא בן אדם והוא מדבר בנחת מתוך
המחבוא וכענין שכתוב והיה כאוב מארץ קולך וכן בעלת ממו' ו כה יו
אוב זו החביאה בן אדם ואמרה לשאול כי הוא שמוא ומה
שכתוב ויאמר שאול אל שמואל כנגד מהשבתו אומר כן שמוא כח יו
שהוא היה חושב שהיה שמואל וכה שאמרה ולא עשית
חרון אפו בעמלק מפורסם היה בכל הארץ כי שמוא הנביא
הגיד כן בחייו ' ומה שאמרה מהר אתה ובניך עמי מדרך
הסבר אמרה זה ' כי צותה כן לאותו המגיד הנחבא שיהיה
שאול חושב עליו שהו' שמואל כי ידעה דבר הנבי' בענשו
של שאול בענין עמלק ועתה שהיו פלשתים נלחמים עמו
חשבה כי יפול בידם ' ויש אומרי' כי היה שמוא ממש והוא
הגיד לו כל הדברים הנזכרים בפרשה וכן דעת רז"ל ' ויש
להקשות בזה אחר שחיה שמואל ממש איך יתכן להיות
שיחי' אדם את המת בחכמ' האוב אבל דעת הגאוני' רב האי
ורבינו סעדי' כי האשה לא החית' אותו אבל השי' החיהו וזה
לשונם רחוק חוא שתדע האש' העתידו וכן שתחי' את המת
בחכמ' האוב אך השי' החי' שמוא כדי לספר לשאול את כל
הקורות העתידות לבא עליו והאשה לא ידעה בכל זה כלל
ועל כן נבהלה וצעקה הוא שכתוב ותזעק בקול גדול ותא"מ שם כח יב
אלהים ראיתי עולים כן הארץ ומה שאמרה את מי אעלך שם כח
לך כך מנהגם לומר ודברי התולים היו ע"כ ' והנה הכתובים שם י ב
מסכימים עם דעת רז"ל ודעת הגאונים האלה ועם השכל כי
היה שמוא ממש שחיה ודבר אבל האשה לא החית' אותו
כי אין ביד האדם להחיות את המת כי אם ביד הבור' ית' וע'

הנביאים וכן דעת החכם לא כן עזרא ז"ל ' ויש עוד דעת
אחרת למקצת רבותינו חכמי התלמוד ז"ל שיש כח למי
שיודע חכמת האוב להחיות את המת ולהשיב נפשו בגוית
וזהו תוך ל"ב חדש בלבד והוא שאמרו אמר ליה ההוא מינא
לרבי פלוני אמריתו נפשתיהן של צדיקים גנוזות תחת
כסא הכבוד היכי אסקיה אובא טמיא לשמואל בנגידא אל
תניא כל ל"ב חדש גופו קיים ונשמתו עולה ויורדת לאחר
ל"ב חדש גופו בטל ונשמתו עולה ושוב אינה יורדת ' למדנו
מזה שיש כח ביד יודע חכמה להשיב נפשו בגופו תוך ל"ב
חדש אבל לא לאחר ל"ב חדש שהגוף בטל והנשמה עולה
שהוא העליון על הכל והרמז בזה והנה ה' נצב עליו על ג'
חלקים אלו שכלל אותם בשם שלם ותבין מזה כי העוף
והשור כזב אצל החזוה וכן החזוה כזב אצל הנביא והנביא
אצל השם יתב' וזה בענין הרעה כמו שמצינו בחזקיה זיונה
אבל לא בענין הטובה'נבי'מקרבך מאחיך כמוני' על יהושע
אמר כן זהו שאמר אליו תשמעון ומצינו ביהושע שכתוב
וישמעו אליו בני ישר'או שיהיה נביא שם רבים ומה שהוצרך
לומר כמוני כדי שלא תבין ממלת אחיך בני עשו או בני
ישמעאל לפי שמצינו בבני עשו כה אמר אחיך ישר'ל לפי'
הוסיף ואמר כמוני כלומר מבני יעקב וזה סותר אמונ'
וישמעאל שאין הנבואה ביניהם ' וד' דברים הן שלא זכתה
להם שום אומה כי אם ישראל והן הנבואה והתורה וארץ
ישראל ותחית המתים ובסדר וזאת הברכה אזכיר זה בעה"
כי שם נזכרו הג'ועוד כמוני שיהיה אוהז דרכי שלא יוסיף
ושלא יגרע ושלא יעקור שום מצוה ממצות התורה לא אם
כן היה נביא מוחזק ולפי שעה אבל לעקור מצוה אחת
לגמרי אין שומעין לו לפי שאין אמונתנו בנביאתו של מש'
מצד אותותיו ומופתיו עד שתאמ'כלום אני מאמין למשה
אלא על פי אותותיו הרי גם בזה אותו' אבל האמונה שלנו
החזקה בנבואתו של משה האמתית אינה בסבת אותות
ומופתי שעשה לנו אלא מצד ששמענו אנחנו הדבור מפי
הגבורה כמוהו ובזה נתאמת אצלנו ונתברר לנו ענין אמתת
נבואתו לפי שאנחנו יודעים הדבר ועדים בזה והכתו' מבאר
ענין זה הוא שאמר הבה למשה הנה אנכי בא אליך בעב
הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם
כן פירש הרמ"בם ז"ל ' שלש ערים תבדיל לך בתוך ארצך '
ועם אותן שלש שהבדיל משה בעבר הירדן הרי הן שש ערי
מקלט וצריך שיהיו במקום מיושב ומוכן שנאמר תכין לך
הדרך ודרשו רז"ל מקלט מקלט היה כתוב בפרשת דרכים
כדי שיפנה לשם הרוצח בשוגג ויוצל ועל זה אמר הכתוב
טוב וישר ה' על כן יורה חטאי'בדרך הבה מורה לחטא'דרך
הצלה כיון שלא עשו אלא בשוגג וכן כתיב עוד הן ג' ישגיב
בכחו מי כמוהו מורה ' שהוא מורה דרך לחטאים וטעם
ושלשת את גבול ארצך שיהיו שלשה ארצו'מכוונו'בשיעור
שיהיה מכוון מראשונ'לשניה כמה שיש משניה לשלישי'
וצריך שתשכיל בכאן בענין שש ערי מקלט לרוצח בשוגג
כי הם כנגד ו'קצוות כי הג'שהבדיל משה אין להם שלמות
ולא תכלית במצוה אלא בשלש אלה שיצוה עת' לעשות
בארץ כנען ותשלום המצוה שיהיו הערים שש כנגד שש
קצוות לרמוז על חסדי השם בעולם הזה שקלטוהו הערים
וכן נפשו לעולם הבא שיהיה לה חלק בשש קצוו' העליוני'
ואעפ שאין תשלום המצוה אלא בשש הבדיל משה הג'
כנגד שלש אותיו'של שם שהן חוזרין לשש בענין שכתוב
בספר יצירה ג'אבנים בונות ששה בתים כי שש ערים אלו
מקלט לגוף ובהם רמז לששה בתים שהן מקלט לנפש

העליון הנביאים ' כי נבואת כל נביא זולתי משה אינה אלא
על ידי מלאך ' עתידות החזוה היא מסופקת וכמו שדרשו
רז"ל באשר יבאו עליך מאשר ולא כל אשר ואין צריך לומר
עתידות העתיד והשד אבל עתידות הנביא עתידה ודאית היא
המעלה הגדולה שבכל ההלקים וכיון שיהיו לכם נביאים
אין לכם לדרוש בעד החיים אל המתים ודע כי ג'חלקים או
כל א'מהם מקבל תמורה מהחלק שהוא למעלה ממנו כי
כח העליון יש בידו להסיר פעלת התחתון שהרי העולם
השפל מקבל תמורה מכח העולם האמצעי וכן האמצעי
מקבל תמורה מכח העולם העליון וכן העליון מכח הש"ת

רמב"ן כאן יג

ובדכתיב וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל
האלהים אשר נתנה ' כשישוב העפר על הארץ אז הרוח
תשוב אל האלהים אשר נתנה ודע כי מה שאומ'גופו קיים
ובטל אין הדבר תלוי בקיו'הגוף או בבטולו כי אף אם נר קב
תוך ג'ימים והוא בטל עדין נשמתו עולה ויורדת וכן אם
נחנט בדברים המקיימים אותו כמה שנים נשמתו לאחר ל"ב
חדש פיד עולה ושוב אינה יורדת ואם כן באור גופו קיים
ובטל אצל הנשמה שהורגלה בו ועשאתו כלי ' וידעוני זו
אומנות שאד'מכניס עצם חיה ששמה ידוע בתוך פיו ומדב'
על ידי כשוף ואותה חיה נקראת בני השדה וזהו שכתוב כי
עם אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך כי הא"לף
נוספ'ודורש ל המתי'זה המעלה בזכור והנשל בגלגולת או
בבל ענין אחר שידוש להם ' כי תועבת ה'כל עושה אלה '
אחת מכל אלה התשעה שהזכיר ' ובגלל התועבות האלה
שהתעיבו בהם ה'אלהיך שהוא למעלה מכל החכמות
והמזלות מהפך הגלגל ומשרד המזלות להורישם מפניך
וזהו לשון בגלל וכמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה בענין
הצדקה כי בגלל הדבר הזה גלגל הוא שחוזר בעולם ' וע"כ
צריך שתתעב כל מה שהבה מתע'ב וכיון שדברים אלו הם
תועבה לפניו יש לך להזהר שלא תתעסק בהם ושלא יהיה
לבך נפתה אחריהם אלא שיהיה תמים בעבודת הש"ת וזהו
שאמר תמים תהיה עם ה'אלהיך כלומר יהיה לבך שלם
ביראתו לעשות מה שצוה ולהזהר ממה שימנע ולשון תמי'
שיהיה תוכו כברו ושיצדק בדבורו ובמעשיו וכבר הזכרתי

שי' יז ו

זה בפסוק והיה תמים ' ויכלול עוד תמים תהיה עם ה'אלהיך
אם אתה תמים תהיה עם ה'אלהיך כענין במשה ויה'ש שם

ע לד כט

עם ה'וכן באור העליון ונהורא עמיה שרי ולמדך הכתו'הזה
על מעלת מדת התמימות ועל גודל שכרה וכן אמר דוד ע"ה

ס מב יג

ואני בתומי תמכת בי ותציבני לפניך לעולם ' ואתה לא כן
כלומר ואתה שאת'חלק ה'לא כן נתן לך ה'אלהיך שתשמע
אל המנחשים ואל הקוסמים ושתדרוש להם כי יקים לכם
נביאים ותדעו העתידות מצד הנבוא'והו שאמ'נביא מקרבך
מאחיך והנה זו מעלה גדולה שאין לך עתידה אמתית שלא
תכזב לעולם לא מצד הנבוא'כי שאר כל העתידו'מסופקו'
הן ולכך נמשלה הנבואה לבר הברור מן התבן הוא שכתוב
מה לתבן את הבר נאם ה'צבאו'ונבוא'נביאי השקר נמשלה

ירמ' כג כח

לתבן כי במעוט הפעמים צודקין כמו שיש בתבן לפעמים
מעט גרגירי חטה אבל הנבואה הודאית כלה אמת אין בה
שום תערובת כענין הבר שלא ימצא בו תבן כלל לא שהוא
ברור ממנו כי לכך הזכיר לשון בר ולא דגן או חטה ' ומפני
שהקבה הפליא לעשות בבריאת עולמו על ג'חלקי'תחתיים
שניים ושלישים וברא את האדם מורכב משותף מכלם רצה
למסור בידו חכמה שידע עתידות מכל החלקים מן העולם
השפל הוא עולם היסודות העופרת והשדים שמהם ידע
האדם עתידות ' מן העולם האמצעי הם החוזים ' מן העולם

ועוד דבדיל בשה שלש ערים כנגד המקומות שהנשמדה
נפרדת מהן ולכך עשה משה שלשה גבולי׳ אלו לכפר על
הנשמה הבאה מג׳ מקומו׳ העליוני׳ שחוצבה משם ונפרדה
מהם לפי שידעת כי עלוי הנשמה מן הגן לגן ומן הגן לעדן
ומעדן לבינ׳ הכל אורח סלולה ורצועה ישרה וזהו שכתוב
והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה הוא הבינה ששם
נ ס תכלית מנוחתה והוא שאמ׳ דוד ע״ה בעצתך תנחני בעולם
נ נ״ר הזה׳ ואחר כבוד תקחני כלומר ואחר שתקחני כבוד הוא
הגן העליון תקחני אתה ועם האלהים ידבר שהזכיר בראש
המזמור אך טוב לישראל אלהים ועל זה אמר בכאן תכין
לך הדרך תכין לך בעולם הזה הדרך לעולם הבא׳ ושלשת
את גבול ארצך כדי שיהיו שש עם השלש שבעבר הירדן
כנגד שש קצוות והנה הארץ העליונ׳ תחלת שלש הגבולי׳
משם יעלה וישוב הרמתה וזהו שאמר והיה לנוס שמה כל
רוצח כי אותיות ההויה פתוחות ומזומנות לנוס שמה כל
רוצח ושם ימצא בית מנוס אחר התשובה ובקשת רחמים
כי טוב ה׳ לכל ורחמיו על כל מעשיו׳ ואם ירחיב ה׳ אלהיך
את גבולך׳ פרשה זו הבטחה לעתיד והוא מה שנ׳ לאברהם
טו י״ס בין הבתרים לזרעך נתתי את הארץ הואת מנהר מצרים עד
הנהר הגדול נהר פרת׳ ושם מונה והולך עשר עממין כבשו
השבעה בימי יהושע ונשארו שלשה קיני קניזי וקדמוני
שלא כבשום מעולם אבל הם לעתיד ולשון ואם לשון ודאי
ויורה על זה מה שאמר כאשר נשבע לו׳ שבועה יש בדברי
מות כ זה׳ וכמוהו ואם מזבח אבנים תעשה לי שהוא לשון ודאי
כ כ ג וכן אם כסף תלוה וכן ואם תקריב מנחת בכורים שהרי
ו כ י״ד מצאנום בתורה במקום אחר מצוה בפני עצמה וזה יורה
שלשון אם לשון ודאי הוא׳ ויספת לך עוד שלש ערים
שלשיו׳ על השלש האלה השניו׳ והנה הם ט׳ בזמן השלמות
עם הג׳ שבעבר הירדן׳ וכי יהיה איש שונא לרעהו וארב לו
וקם עליו והכהו נפש כתוך השנאה בא לידי שפיכו׳ דמים
עבר על מצוה קלה סופו שיעבור על מצוה חמור׳ לא תחוס
עינך עליו שלא תתננו ביד גואל הדם שלא האמר הראשון
כבר נהרג׳ כה בצע כי נהרו׳ את השני לפי שהרחקנו במקו׳
הזה הוא אכזריות על הנבראים׳ לא תשיג גבול רעך פרשי
ז׳ל שמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור לתוך שדה חברו
כדי להרחיב את שלו ולאו זה בכלל לא תגזל הוא אבל בא
הכתוב לעבור עליו בשני לאוין בארץ שנא׳ בנחלתך אשר
תנחל׳ והרמב״ן ז׳ל פירו׳ אזהרה שלא ישנה תחום החלוקה
שחלקו הנשיאים את הארץ לשבטים או ליחיד מהם ולכן
אמר אשר גבלו ראשונים הם אלעזר הכהן ויהושע בן נון
ונשיאי הכטות וזהו שהזכיר בנחלתך אשר תנחל וטעם
המצו׳ שלא יהשוב אדם לומר אין חלקי שוה כמו חלק חברי
כי שעו החולקים או שיוציא לעז על הגורלות ועל כן צוה
שלא יחלוק אד׳ על החלוק׳ ההיא ולא ישנה הגבולים ע״כ׳
ואפשר לומ׳ שיכלול הכתו׳ אזהרה לקדמו׳ העולם כי הכופר
בחדוש יקרא מסיג גבול כי הוא משיב אחור אמונת חדוש
העולם שהוא גבולו של הקבה שחדשו והגבילו בזמן רצונו
אשר גבלו ראשוני׳ הם האבו׳ ומשה כי האבות בכל ענייניהם
מי׳ ג ס ומקריה העיזו על החדוש והודו עליו וזה כענין שאל אביך
ויגד זקניך ויאמרו לך אין צ״ל משה באמתו׳ הנבוא ובקבלת
התורה יאמר בנחלתך אשר תנחל כי עקר הנקודה והגבול
המגבל העולם הזה היא נחלתך אשר תנחל שהי׳ אמצעות
העילם׳ ונסמך לא תסיג לרציחה שהזכיר למעלה כי כש׳
שהסגת גבול מביא לידי מכות ורציחה הוא שאמר והכהו
נפש ואין לו מפלט ובית מנוס בו׳ הערים כי לא יקלטוהו כן

אכונת הקדמו׳ תביא האד׳ לידי פיתת הנפש פיתה עולמית
ולא יקלטו את נפשו שש קצוות שכנגדם שש ערי מקלט
וכמו שהזכרתי למעלה׳ לא יקום עד אחד באיש נסבך
להסגת גבול ללמדך שאם טען כנגד חברו שהסיג גבולו יש
לו להביא שני עדים וזהו שסמך לא יקום עד א׳ לא יתקיים
דברי עד אחד שאין בדבריו ככש לעני העונש לא עונש גוף
ולא עונש ממון לכל עון ולכל חטאת כגון שיעיד בו שעשה
עון פלוני בינו לבין המקום בבזיד או בשוגג בכל חטא זה
הוא חטא דברים בינו לבין חברו׳ אשר יחטא בממון׳ אין
בדבריו ממש להענישו על פיו אלא על פי שני עדים ודרשו
רבותינו ז״ל לכל עון ולכל חטאת הוא דאינו קם אבל קם
הוא לשבוע שאם טען ראובן שטמעון חייב לו מנה ושמעון
כפר ועד זה מעיד שחייב מחייבין שבועת התורה לשמעון
על פי עד זה׳ על פי שנים עדים דרשו רז״ל מפיהם ולא מפי
כתבם ומה שמוציאין ממון מתוך חתימת העדים שבשטר
והתורה אמרה מפיהם זה מדרבנן הוא שלא הנעול דלת
בפני לאוין׳ כי יקום עד חמס באיש׳ כל מקו׳ שנאמ׳ בתורה
עד הם שנים עד שיפרוט הכתוב עד אחד וענין הכתוב כי
יקומו שני עדי שקר באיש לענות בו כלומר להעיד בו מה
שאינו זהו לשון סרה שהוסר העד מאותו עדות כגון שבאו
שני׳ואמרו להם והלא באותו היום עמנו הייתם במקו׳ פלוני
והיאך ראיתם זה במקו׳ אחר׳ועמדו שני האנשים׳ או העדים
מכאן שהעדי׳ צריכי׳ להעיד מעומד׳שאין עדותן אלא בעמיד׳
ואין עדות כשרה בנשים׳ אשר להם הריב אלו בעלי דינין׳
לפני ה׳ יהא דומה עליכם כשאתם עומדים לפני הכהנים
מלכים פנ ו והשפטים כאלו אתם עומדים לפני השי׳ הוא שכתוב בס״ב
אלהים ישפוט והיה לו לומר לפני ה׳ אלהים כמשפט כל
הפרשה כולה וכן כל משנה תורה אבל טעם הדבר שאלו
אמר כן הייתי סבין שכל בעלי הריב מישראל הצריכין לדון
יצטרכו כלן ללכת משאר הערים לב׳ הגדול שבירושלים
דברים פנ ג ולדון שם כי כן באור לפני ה׳ אלהיך כלשון לפני ה׳ אלהיך
תאכלנו ואין הדבר כן שהרי הוא אומר אשר יהיה בימים
ההם ובבית דין שבכל שער ושער הכתוב מדבר ומפני זה
לא היה אפשר לכתוב לפני ה׳ אלהיך והוצרך לכתו׳ לפני ה׳
לבאר שהשופט נקרא בשם המיוחד וזהו שאמר לפני ה׳
לפני הכהנים ולא אמר ולפני הכהני׳ כי כן מצינו הצדיקים
והנביאים שהם נקראים בשם המיוחד וכענין שכתו׳ בפשה
ממות נג ז וה׳ היה כל מבק׳ה׳ וכן המלאכים נקראים בתור׳ בשם המיוח׳
וכבר הזכרתי זה פעמים׳ והנה עד שקר העד׳ והנה שניהם
עדי שקר׳ ודרשו השופטי׳ היטב על פי הסימנין אותן
בודקים וחוקרין איתן הבאים להזמן בדרישה וחקירה׳
ועשית לו כאשר זמם׳ ושני עדים אלו המזימין הם נאמנים
על העדים הראשונים ואפילו היו באה עדי׳ וזהו הכתה מה
נשתנו אלו מאלו ולמה נאמרין שני עדים האחרונים יותר מן
הראשונים כיון שנזרת הכתוב להאמין שני עדי׳ אבל טעם
הדבר מפני שהראשונים חזרו בעלי דבר על פי האחרונים
שאינן חולקין עליה כעקר העדות׳ אלא משימין אותן ושעים
בהזמתן בחלוק המקומות כאלי העידו עליהם שחללו את
השב׳ ושבאו על הערוה אבל אם היו מכחישין עדותן ממש
נסתלקה עדות כולן כשתי כיתות ניים המכחישו׳ זו את זו
ודרשו רבותינו ז״ל כאשר זמם ולא כאשר עשה לומר שאם
הרגו הסנהדרין המחוי׳ בעדותן של ראשונים ואחר כך
הוזמו אין נהרגין וכן אמרו בגמ׳ הרגו אין נהרגין לא הרגו
נהרגין והטעם בזה שסמך הכתוב על זכותן ששורה עליהם
רוח הקד׳ שלא ישפכו דם נקי ואלמלא שכב נתחייב הנהרג
ממקום

ממקום אחר לא נתגלגל עונש זה על ידיהם ולפיכך מניחין
העדים כאלו ידענו שהאמת העידו ואם אין הנהרג מחוייב
הרבה שלוחים יש למקום אבל כשהוזמו קודם שנעשה על
פיהם הרי הם נהרגין כפי מחשבתם הרעה · ויש לשאול בזה
כי בודאי כיון שהרגן בית דין על פיהם כל שכן שנתחייבו
ומה בכך אם הוא מחוייב מצד אחר כיון שהוזמו הם ולכך
אין נהרגין אבל דעת זל לום שאין בידינו להמיתן כיון שאין
הכתוב מבאר זה · ובשם הרי זל מפרש שטעם הרגו אין
נהרגין כלומר הרגו הסנהדרין אין נהרגין משום דאוקי תרי
לבהדי תרי שנים אחרונים המזימין לשנים ראשונים לא הרגו
נהרגין לפי שהרי יש כאן ג׳ שני עדים אחרוני המזימין ובעל
דבר גם כן שהוא מכחיש את הראשונים ולכך נהרגין שני׳
הראשונים ששלש׳ יש כנגדם · ואם תדע לכה הזכיר הכתו׳
שני העדים בלשון אחד ולא אמר ועשיתם להם כאשר זמנו
לעשות אז תבין מלת לאחיו כלום׳ כאשר זמם לעשו׳ לאחיו
הגדול והוא הצדיק המקנץ עבות רשעי׳ והמכרית הנפשות
החוטאות וזהו כאשר זמם ולא כאשר עשה כי לא הסכים
להעיד שקר למטה עד שחשב עדות שקר למעלה וזהו סוד
שאמרו זל הרגו אין נהרגין לפי שהאח׳ הגדול כבר לקח
חלקו וזה מבואר · כי תצא למלחמה על אויבי׳ · במלחמת
מצוה הכתוב מדבר וסמך יציאת מלחמה לפסוק של מעלה
נפש בנפש עין בעין ללמדך שאין מחוסר אבר יוצא
למלחמה ועוד לומר לך שאם עשית משפט וצדקה מובטח
אתה שאם תצא למלחמה אתה נוצח וכן דוד הוא אומר
עשית׳ משפט וצדק בל תניחני לעושקי · לא תירא מהם כי ויס קיס
ה׳ אלהיך עמך · וראוי שתגבר יראת ה׳ על יראת העם
והוסיף עוד אל תיראו ואל תחפזו כי כל הירא מבשר ודם
כאלו שוכח ה׳ שכן אמר הנביא כי׳ את ותראי מאנוש ' כא יב
ימות וגומר ותשכח ה׳ עושיך ואמר שלמה ע״ה חרדת אדם ' כט כז
יתן מוקש ובוטח בה׳ ישוגב · ונגש הכהן זה משוח מלחמה
ודבר אל העם בלשון הקדש׳ שמע ישראל אתם קרבים היו׳
למלחמה בזכות שמע ישראל שהוא פסוק היחוד אתם
נוצחין · אל תיראו בלב · ואל תהפזו לשון מהירו׳ עם הפחד
בעין שכתוב נחפז׳ ללכת · ואל תערצו במעשה · להושיע ' לא כג כו
אתכם כלום׳ שיציל אתכם לגמרי במלחמה ולא יפקד מכם
איש כמו שאירע במלחם׳ מדין שכתו׳ שם ולא נפקד ממנו ' ב לא כ
איש שהרי מנהג העולם בשאר האומו׳ אף על פי שמנצחין
שׂאבדו רבי׳ מהם אבל במלחמת מצוה הם ינצחו את הכל
ואח׳ מהם לא ימות שם ועל כן צעק יהושע בנפול מהם בעי
כשלשי׳ ושמה איש ודרשו רבותינו זל זה יאיר בן מנשה
ששקול כרוב׳ של סנהדרין · מי האיש אשר בנה בית חדש
ולא חנכו׳ לשון חנכת חכזבח וכת׳ החכם רא זל לפי שלבו
על האהל לחנך ביתו והנה לבו בביתו לא במלחמה על כן
ינוס וינים אחרים · ועוד כתיב ולא חללו מלשון הלילי׳ לפי
שמנהגם היה לחול בכרמי׳ ודרשו רבותינו זל ולא חללו
שלא עשאהו חולין לפי שהנטיעה צריכה פדיון וקדוש הוא
עד שיפדנו · פן ימות במלחמה כלומר בלא יומו ומכאן
שהמת במלחמה כת בלא יומו וכן אם׳ הכתוב או יומו יבא ' ג כו
או במלחמה ירד וגספה׳ מי האיש הירא להכות׳ ורך הלבב
לסבול מכת אחרים · ופקדו שרי צבאות · מלשון פקידות
ומנוי׳ כלו׳ ימנו שרי צבאות בראש העם להנהיגם כי התור׳
תצוה בדרך הנהג ותעשה נסיס בנסתר והנה הדברי׳ האלה
הבית והכרם והאשה הם חמדת בני אדם והם סבה למשוך
הלב ולהיות המחשבה טרודה בהם ונמצאו יוצאי המלחם׳
שאין לב א׳ מהן במלחמה אלא בביתו או בכרמו או באשתו

ועל כן תצוה התורה שישובו לביתם שאין ליוצאי המלחם׳
תועלת בהם אלא נזק גדול ואם תשכיל בפרשה עוד תמצא
בה ענין נסתר כי הבית והכרם והאשה הם רמזים לבנין
אותיות השם המיוחד ונטיעותיו ובאור הכתוב מי האיש
אשר בנה בית השם ולא חנכו ליחדו כראוי ושלא להפרידו
ילך וישוב לביתו פן תפגע בו מדת הדין במלחמה ואיש
אחר יבא ויתעסק בנטיעתו ויחנך את בית ה׳ וכן הכרם
בנטיעותיו שלא חללו אלא שהשוה קדושת כסדה לשל
מעלה וכן האשה המאורשה לישראל שלא לקחה כלובר
שלא הדביקה למעלה אלא שהפרידה · ויספו עוד לומר מי
האיש הירא ורך הלבב מענות שבידו והנה הכהן המשוח
בשמן המשחה היתה המשיחה כמין נזר או כמין כי אחר
שהזהיר את ישראל בכתר ועטרה שבראשו כענין כי נזר במדבר ו ח
אלהיו על ראשו ופרט להם ענין האצילות מראש ועד סוף
שמשם בא השפע אל שרי מעלה ואל צבאות השמים שהם
הכוכבים והמזלות היו כל השרים וכל צבאות המזלות
משגיחים בענינם ונותנין עזר להם כפי השפע הבא מאת
עליון וזהו שאמר ופקדו שרי צבאות בראש העם כלום שאז
היו הפקידי׳ שהם שרים על צבאות המזלות הולכים בראש
העם לפעול פעולתם ולעשות מנוים ולהשפיע השפע הבא
להם מלמעלה לתועלת ישראל ולכבודם · כי תקרב אל עיר
להלחם עליה וקראת אליה לשלום · במלחמ׳ הרשו׳ הכתוב
מדבר שפותחין לשלום אבל במלחמת מצוה של ז׳ עממין
אין פותחין להם לשלום כפרשי זל · והנה הכתוב דבר
בפתם כי תקרב אל עיר ובודאי כל עיר וכל מלחמה במשמע
ובין מלחמת הרשות ובין מלחמת מצוה פותחין שלום חוץ
מעממין ומואב שהכתו׳ פירש בהם לא תדרוש שלומם וטובתם דברים כג ז
ואפילו עממין ומואב שאין פותחין להם שלום אם השלימו
מעצמן מקבלין אותן ללמדך כמה גדול כח השלום · והנה
פרשה זאת אזהרה לישראל שלא יעשו מלחמה עם שום
אומה בעולם עד שקוראין לה לשלום אחד מלחמת הרשות
של שאר האומות ואחד מלחמת מצוה של שבעה עממין
אם השלימו וקבלו עליהם ז׳ מצות בני נח ומס המלך אין
הורגין מהן נשמה שנאמר יהיו לך למס ועבדוך וענין המס
שיהיו מוכנים לעבודת המלך בגופן ובממונן כגון בנין
החומות וחזוק המצודות ובנין ארמון המלך וכיוצא בו שכ׳
וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות את בית ה׳ מלכים ו ט
ואת ביתו ואת חומת ירושלם ואת כל ערי המסכנות אשר
היו לשלמה · ואם לא השלימו או אפילו השלימו ולא קבלו
עליהם שבעה מצות אם הם מלחמת הרשו׳ הורגין הזכרים
הגדולים שנאמר ואם לא תשלים עמך והכית את כל זכורה
לפי חרב אבל לא הקטנים והנשים שנאמר רק הנשי׳ והטף
זה טף של זכרים · אבל במלחמת מצוה כגון שבעה עממין
ועמלק הורגין את הכל והוא שאמר רק מערי העמים אשר
ה׳ אלהיך נותן לך נחלה אלו שבעה גויס לא תחיה כל
נשמה אתו׳ משוה להרוג את הכל אפילו הנשים והטף
וטעם הדבר כי במלחמת הרשות אנו באין נזכותנו לעקור
כח מזלם ולהשפילו לא לעקור השר הממונה שלהם אלא
שהזכות שלנו ישפיל ויפיל כח המזל שלא יריכו ראש
כנגדנו אלא שיהיו משועבדי׳ לנו ועל כן די שנהרוג הזכרים
לא הנשים והטף אבל במלחמת מצוה שהקב״ה צונו בכך
והכונה לעקור השרים הממונים שלהם שהרי הקב״ה יבטל
כחם למעלה לכך נצטוינו לעקור את הכל הנשי׳ והטף כדי
לעקור את כל כח שיש להם לממוני׳ למטה ועל כן הפריש
הכתוב בין מלחמת הרשות למלחמת מצוה לפי שמלחמת

הרשות כנגד המצות לא כנגד השרי העליונים ולהם מצות
כנגד השרים ולפיכך יש לנו לעקור את הכל ושלא ננית
להם רבר כי בזה יהיו נעקרים ובטלים מן העולם בין למעלה
בין למטה ואם לבך חוכך לומר שאנו עושין בזה חפץ עם
הטף שלא חטאו לנו הנה זה דין שמים וגזרת הכתוב הוא
ועוד שכיון שהקדוש ברוך הוא עוקר כחם למעלה מה שאנו עושין
להם למטה כאלו לא עשינו כלום וכמו שדרשו רבותינו ז"ל
קטנא טחינא טחנת אריא קטילא קטילת קרתא יקידתא
יקידת ואין בזה חפץ ואין זה נחשב להריגה שכבר הרוגי
הם ועוד שאף אם לא יחשבו הרוגי אין חפץ בהריגת הטף
שהם ענפי שרש המרי הגוי המר והנמהר שהרי בודאי יהיו
אוחזין דרכי האבות לעשות כל תועבת ה' אשר שנא ולמדו
ישראל מהם וכן הזכיר בפרשה זו למען אשר לא ילמדו אתכם
לעשות ככל תועבותם ושמא תאמר כשיגדלו יבאו בברית
ויעשו תשובה צא ולמד מי המתיר דמם יתעלה שהוא יודע
שלא יעשו תשובה וכן אמר ישעיה עליו השלום בפירוש
ד כג הכינו לבניו מטבח בעון אבותם בל יקומו וירשו ארץ ומלאו
פני תבל ערים ואם כן אלו הנחנום חיים הלא חייהם סבה
לנזק גדול מאד יותר מנזק ההריגה וקרוב הוא אצל השכל
שיעשה האדם נזק מועט כדי לדחות נזק גדול כי האיש
הנלבב והמשכיל יפיל עצמו מן הגג להנצל מן הסכנה או
יכרות ידו או רגלו או אבר מאבריו להציל כל גופו או ישתה
המשקה המר כלענה כדי שידחה ממנו החולי והנה הוא
בכל זה אינו עושה לנפשו חפץ אך עושה חפץ עם עצמו
להחיות את נפשו ומאחר שהאדם עושה לעצמו כן ואי אפשר
לדונו חפץ כל שכן שאיננו חפץ העושה כן מנפש אחרים
ומשום זה התירה תורה הריגת הטף ושיעשו נזק מועט כדי
שנדחה נזק גדול שהיה מגיע לעולם בחייה ואין בזה חפץ
אבל הוא ענין שכלי לכתבונן בו והנכשהתיר הכתוב להרוג
את כל הנשים והטף אין זה אלא כשלא השלימו אבל
השלימו כל האומות שוות לענין השלום ואפילו שבע גוים
יפ יט שכן כתוב ביהושע לא היתה עיר אשר השלימה את ישראל
בלתי החוי יושבי גבעון את הכל לקחו במלחמה כי מאת ה'
היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל למען
החרימם ככלל ששלח להם לשלום ולא קבלו וכן שנינו
בספרי ג' כתבים שלח יהושע עד שלא נכנס לארץ הראשון
שלח להם כל מי שרוצה להשלים יבא וישלים חזר ושלח
כל הרוצה לפנות יפנה חזר ושלח כל הרוצה לעשות מלחמה
יעשה מלחמ' ואמרו בירושלמי הגבעונים השלימו הגרגשי
פנה לא מלכי עשו מלחמ' החרם ותחרימם החתי והאמורי
הזכרבכאן ששה עכמין ולא הזכיר השביעי שהוא הגרגשי
לפי שהיה מעט וקטן שבכלן ודרשו ז"ל הגרגשי פנה
ואותו לא תכרות כי האדם עץ השדה מפרשים ז"ל
ה כ כי חיי האדם ומזונו הוא עץ השדה וכענין שכתוב כי נפש
הוא חובל ועל כן אנכי מצוה שלא תשחיתהו כי ברכה בו
ולפי דעתי כי האדם נמשך אל לא תכרות ונאור הכתוב כי
לא האדם עץ השדה שיבא מפניך במצור כמו האדם ואין
כפעולות עם חכם וננון להשחית הדבר הראוי ללא תועלת
ולכך אין לך להוציא כח בזה לכרות עץ השדה שלא שתשמור
בהשחית אותו ומהזיקו ותקח ממנו התועלת זהו כי ממנו
תאכל ואם אתה משחיתו נמצא מזיק ומפסיד התועלת
ודרשו ז"ל כי ממנו תאכל אם ראית תלמיד חכם הנון ממנו
תאכל ואותו לא תכרות ואם לאו אותו תשחית וכרת כי
ימצא חלל באדמה על דרך הפשט ערפת העגלה בנחל
איתן תחבולה גדולה כדי להיות סבה שימצא הרוצח והוא

דעת הרמב"ן ז"ל וזה לשונו בעבור שברוב הפעמים יהיה
הרוצח מן העיר אשר סביבו וחלל ובשיצאו הזקני ויעסקו
במדידה ההיא וזקני העיר יעידו לפני הבורא יתברך שלא
התרשלו בתקון הדרכים ושמירתם ושאינם יודעים מי הרג
את זה וכשיחקר הענין ויאספו הזקנים ויביאו העגלה ירבו
בני האדם לדבר בו ויגלה הדבר וכבר אמרו שאפילו תבא
שפחה ותאמר פלוני הוא הרוצח לא תעדף ואם יודע הרוצח
ויחרישו ממנו ויעידו לפני הבורא על נפשותם כי לא ידעיהו
יהיה בזה סבה וזעזוע גדול וכל השומע שמץ דבר בענין יבא
ויגיד ויתפרסם הדבר ויהרג או עד בית דין או המלך או גואל
הדם ויתחזק הענין בהיות המקום אשר תערף העגלה לא
יעבד בו ולא יזרע לעולם ויכרו בו רואיו וידברו בו עכל הרב
ז"ל ולשון וערפו יסירו עורף העגלה וטעם העיר הקרובה
החלל לפי שבאמצע הדעת משם היה הרוצח או עשו עברה
ביוצא נה שאלמלא כן לא נזדמן שיהרג אדם קרוב לה ויש
שפירש נחל איתן מקום דשן ושמן אשר לא יעבד בו ולא
יזרע מכאן ואילך וכן דרשו ז"ל אשר לא יעבד בו ולא יזרע
להבא ואמרו במשנ' ומקומו אסור לזרוע ומותר לסרוק שם
פשתן או לנקר בהם אבנים שאין עבודה זו בגופו של קרקע
ולפי פירוש זה כל אחד ואחד יבה בשמירת הדרכים שלא
יזדמן מכשול ויחה בשום אחזה שהרי יודעים שיפסידו
אחוזתם לגמרי ותהיה אסור בהנא לעולם בגופו של קרקע
ועל דרך המדרש בעגלה ערופה אמר הבה הבא עגלה בת
שנתה ותערף במקום שאינו עושה פירות לכפר על הריגתו
שלא הניחו לעשות פירות דורשי חכמה אמרו לכך הצריכו
תורה עגלה שלא נעשה בה מלאכה והנחל שלא נעבד ולא
נזרע כדי שלא הזכיר העגלה אותו ושלא יהי שם דרך סלולה
ולא הרצה לצאת מן הנחל והיו הכהני מכין אותה על ערפה
כדי שתצא כן הנחל זהו שכתוב וערפו שם העגלה בנחל
ומתהלה היו זקני העיר רוחצין ידיהן על העגלה ואומרי ידינו
לא שפכה והיו הכהנים אומרי כפר לעמך ישר וכפר לשון
גלוי הוא שיגלה להם הרוצח אם היו ישראל שבאותו הדור
זכאין היתה העגלה הולכת עד בית הרוצח והורגי אותו שם
זהו ונכפר להם הדם כלומ' מתגלה להם הרוצח ואם לא היו
זכאין והעגלה לא היתה הולכת מכין אותה בקופין ממול
ערפה ועורפין אותה שם והכהנים אומרים כפר לשון כפרה
ואז הבה מכפר זהו ונכפר להם הדם ועל דרך השכל ענין
עגלה ערופה בנחל איתן שהוא מקום חורבן כענין צפורי
מצורע על פני השדה או השעיר במדבר כי צפרי מצורע
הצפור הזיה טבולה בדם הצפור השחוטה היתה משתלחת
על פני השדה לפרחות השדה וצפור החיה תשא את עונו
והוא יטהר וכן השעיר המדברה נושא עונותיהן של ישראל
ויקרא טז כב עליו שנ' ונשא השעיר עליו את כל עונות' וכן בכאן בעגלה
ערופה בנחל איתן קשה שמעולם לא נעבד ולא נזרע הידה
הענין לשר הנחל והוא נושא עליו עון הרציח והיה מספיק
שיאמר אשר לא יעבד ולא יזרע ואמר בו לבאר שצריך שלא
יהא נעב בגופו כי בזה בהיותו בלתי נעבד בגופו הוא מקומו
וחלקו של שר הנחל ואז וערפו שם את העגלה בנחל באותו
נחל שהוא שלו והו לשון איתן כי נחל איתן כולל שיהיה
הנחל תקיף וכולל גם כן נחל שלא יתן והוא השר הממונ
עליו שהוא כח תקיף וחזק ואמר ידינו לא שפכה כהא אולי
באו לרמות כי שופך דם האדם בטל ממנו חמשת חושיו
והחרי העולם כולו שנברה שהרי אדם נברא יחיד ומכ
יצאו כל התולדות ואמר כפר לעמך ישראל אשר פדית
יי כי כיון שנהנה הכח המקטרג בעריפת עגלה זו צריך
לשאול

לשאול כפרה מארת השי ועם זה יתכפר להם והו שאמר
ונכפר להם הדם וכן בשעיר המשתלח אחר שנשתלח
לעזאזל המדברה וקבל המקטרג חלקו אז היה הקדוש ברוך
הוא מכפר הוא שכתוב וכפר את מקדש הקדש וגומ' ועוד
יש בעני עגלה ערופה התעוררו גדולה להודיע מהות ההלל
בראותנו כי צוה הכתוב לכפרת הרציחה שלשה ענינים
האחד עריפת העגלה והשני שיהידה המקום נחל איתן
אשר לא יעבד בו ולא יזרע והשלישי ודוי דברים והוא
שיאמרו הכהנים בני לוי ידינו לא שפכה את הדם הזה כפר
לעמך ישראל ומן הידוע לכל משכיל כי הרוצח לא שלט כי
אם על פי פרוד החבור שהפריד מן החלל הזה ג' נפשות
הנפש הבהמית והנפש הצומח והנפש השכלית ודבר ידוע
כי הנפש המסתלקת ממנו תחלה היא הנפש הבהמית
ולכך צוה עגלת בקר שהיא הנפש הבהמית כנגד מה
שהפריד ממנו תחלה הנפש הבהמית ומה שצוה שיהידה
המקום אשר לא יעבד בו ולא יזרע הנה זה כנגד מה שהפריד
ממנו הנפש הצומחת ומה שצוה בודוי דברים לומר ידינו
לא שפכה כפר לעמך ישר' כנגד מה שהפריד ממנו הנפש
השכלית שהיא המדברת וענין הפרשה מבאר ליחידים
מהות החלל ועם המעשה הזה ונכפר להם הדם ושמעתי
כי בנבלת גוף העגלה נעשה תולעת בדרך הטבע שהולך
והורג הרוצח באשר הוא שם והנה זה מאכילות שר הנחל
והיא מנפלאות סתרי הטבע ועל דרך הקבלה ענין עגלה
ערופה היו מקריבין אותה למדת הדין הקשה שלא תהא
בתוחה כנגדו ושלא תשלוט בנו ומה שהיה מן העורף
ירמוז לענין קושי כענין ואת ערפך הקשה ועל שם שהפך
השם יתעלה אלינו עורף ולא פנים כשאירע ענין כזה בארץ
הקדושה והוא שאם ענלת בקר והוסיף בקר על שם שפניה
פני שור מהשמאל ושם נעשה לפעמים השמאל ימין והימין
שמאל לא עבד בה ולא משכה בעול אבל היא מושכת עול
על אחרים ומלת והורידו שימשיכוה אל נחל איתן וערפו
שם שיעשוה רפה מלשון משם רועה אבן ישראל את
העגלה בנחל לשבול אותה במים הנקראין נחלי אל והן
המדוקרא הכתוב את ההרוג חלל מלשון חלול לפי שהוא
חלול מן הנפש שהיתה בו ועוד מלשון חולין שחללו רוח
הטומאה מחוץ לעיר בשדה והו שאמר נופל בשדה ועל שם
שהחלל הוה כבר היה והזר חלילה ונתגלגל בו לאור באור
החיים אשר על פני האדמה וזהו שאמר חלל באדמה ולא
אמר בארץ ועבודה זו על ידי בני לוי היתה כי כן ראוי לפי
שעל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע למטה ולמעלה וזקני העיר
ירחצו את ידהם במי ההסד שהם למעלה כעגלה זו כדי
שלא תשלוט בהם מדת הדין ועניו הכהנים בלשון הקדש
ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה והיתה תפלתן של
הכהנים לשם המיוחד שפדאנו ממצרים והו שאמר כפר
לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן רשות למדת הדין
הקשה שתשפוך דם נקי ואז ונכפר להם הדם במדת הדין
ומדת רחמים כפר לעמך ישראל דרשו בפסיקתא אלו
החיים שמתכפרין בממונם אשר פדית אלו המתים
שמתכפרין בממון החיים ולמדנו מזה שההקדשו שנוהגין
החיים להקדישם בעד המתים שיש בהם תועלת למתי וכל
שכן אם הבן מקדיש בעד אביו שהוא זכות לאביו בהיותו אוכל
הבן בירותיו והוא הדין לאומר בשבילו קדיש או שום ברכה
בבית הכנסת בצבור וכמו שאמרו בהגדה באותו מעשה של
רבי עקיבא וכדאיתא במסכת כלה ואתה תבער הדם הנקי
בתרגומו שופך הדם הנקי או עונשו כמו שאם ואל תתן דם

ספ יי נג

נקי כלומר עונש דם נקי כי תעשה הישר בעיני ה' כלומר
בעיני ה' שפדאך ממצרים על מנת כן על מנת שתעש הישר
בעיני ה' וכן הזכי אשר פדית ה' כי ההוצאה והפדיון ממצרי'
בשם הגדול היה ומטעם זה לא אמ' בעיני ה' להיך כמשפט
בכל הפרשה וכן בכל משנה תורה ברוב וטעם הכתוב כי
המכלה רוצחים מן העולם עושה הישר בעיני ה' ואפשר
לפרש גם כן כי הכתוב הזה הבטחה לעתיד יאם אם תעשה
הישר בעיני ה' אתה תבער השופך דם כי לא יכצא בארץ
שופך דם נקי כי בזכות זה תקרב הזמן העתיד שתפסק כל
רציחה וכל מלחמה מן העולם כמו שהבטיח הנביא עה"
שיפסקו המלחמות הוא שאמר וכתתו חרבותם לאתים ישעיס ב ד
וחניתותיהם למזמרות לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו
עוד מלחמה ואז תרבה המנוחה והשלום בעולם לישראל
שהם עם מיוחד ונקראי שולמית שנ' שובי שובי השולמית שיר ו ט
ויזכו לשם המיוחד יתעלה שנקרא שלום שנאמר ויקרא
לו ה' שלום ויקריבו העולות והשלמים בעיר שנקראת שלם
שנאמר ויבא יעקב שלם ויזכו לשלטות הגוף והנפש בקיום בראשית לג
התורה שכלה שלום שכן אמר שלמה עליו השלום דרכיה מש"ל ג יו
דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום'

תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצורנה' משלי כג כו

שלמה

המלך עליו השלום יזהיר האדם בכתוב
הזה שיכסוך לבו לעבודת השם יתעלה
ושיתרחק מתאוות העולם אשר הלב והעינים נמשכים
אחריהם ואמר תנה בני לבך לי כלומר לחלקי לא לחלק
התאוות אבל יצטרך שיביא התאוותיו כלן בשעבוד עבדת
השי יתעלה ותחת רצון יראתו ואהבתו ושלא ישתמש בכלן
ולא במקצתן כי אם במוכרח בענין שיהיו אליו הכנות לחבין
במושכלות ועל זה אמ' דוד עליו השלום ה' נגדך כל תאותי תהלים לח י
שבח את עצמו שכל מה שהשיג מתאוות העולם הזה לא
כיון בהם אלא לנגדו כדי שיפיק בהן רצונו ודבר ידוע שכל
האברים שבגוף הם נמשכים אחר הלב והעינים והלב עקר
הכל כי אם הלב שלם עם השי"ת הכל שלם ואם הלב חסר
עמו הכל חסר ודרשו רז"ל רחמנא לבא בעי ואמרו במדרש
הנה בני לבך לי אי את יהיב לי לבך ועינך ידע אנא דאת
דילי ואי לא לית את דילי באורח זה כי הלב והעינ' הם שרש
גדול לקרבה אל האלהים או להתרחק ממנו כי הן סרסורי
העברות וכן דרשו ליבא ועינא תרין סרסורי דחטאה נינהו
שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם במדבר טו
זונים אחריה למדך הכתוב הזה כי כל ההולך אחרי שרירות
לבו ועיניו יקרא זונה כי הוא חוטא ומתפתח בישרו נבא אל
אשה

אשה זונה ועל כן הזכיר לשון זונים וכן עשה שלמה עליו
השלום בכאן אחר שהזכיר הנה בני לבך לי ועיניך דרכי
תצורנה סמך לו מיד כי שוחה עמוקה זונה ובאר צרה נכריה
בא להורות כי המתקרב אל פתח ביתה לא ינקה מן המכשול
כשם שלא ינקה הנופל בשוחה עמוקה מן המכשול והנזק
וכן יקרה לאשר יתור אחר לבו ועיניו שלא ינקה מכמכשול
עון ובאר צרה נכריה אם אינה מיוחדת לזנות אלא שהיא
נכריה ותמיד לבו עליה הנה היא כמי הבאר שהם נובעים וכל
עת שתוסיף לשאוב מהם עוד יסיפו ויתחדשו אחרים
תחתיהן כן עניין האשה כן השיחה יבא האדם אל ההסתכלות
ומן ההסתכלות אל ההרהור ומן ההרהור אל המגע עד
שיפול בשוחת העון והסמיך טלמה טני פסוקים להזהיר את העם שיסתרו לבם ועיניהם לחלק השני לא לחלק
התאות לפי שהתאות יטרידו האדם מן העולם הזה ומן
העולם הבא ואין ראוי לימשך אחריהן זולתי במותרות
ובמוכרחות וכן כצינו שהרחיקה התורה מאד כדת הזנות
כי הוא היה עון הבנענים ושבי הארץ אשר בסבתו הורישם
השם כשם ואפילו באנשי הסלחם היוצאים לצבא אסרתו
תורה כדי שיהיה המזונה קדוש ולא יהיו ישראל משולחים
בזנות וביתר התועבות כשאר מחנות האומות ועל כן לא
התירה תורה אשת יפת תואר עד שיעשה לה כל משפטה
האמור בפרשה וזהו שכתוב כי תצא למלחמה על אויבך
ונתנו ה׳ אלהיך בידך ושבית שביו היה לו לומר ונתנם אבל
הכונה כאיש אחד שאו ירמוז ונתנו על הכח שלהם למעלה
ושבית שביו למטה אשת יפת תאר הזכיר אשת בסמיכות
ודרשו רז״ל אפי׳ אשת איש והגיד לנו הכתוב שמותר ללקוחה
על ידי גרות וקדושין שאין אסור אישות לגוי ואעפ שאינה
מתגיירת אלא מחכת היראה והבאתה אל תוך ביתך ודרשו
רז״ל מלמד שלא ילחצנה במלחמה והכונה שיכניסנה למקום
פנוי ויבא עליה ביאה ראשונה ולא ילחצנה לבא עליה
כט נ בכלחמה בכל זמן כעניין שכתוב ולא יראה בה ערות דבר
וכמה שהותרה לו ביאה ראשונה כדי לפייס את יצר ולא דברה
תורה אלא כנגד יצר הרע וכיון שחשק בה אם אי אפשר לו
בהתר יעשה זה באסור וכזה אמר והבאתה אל תוך ביתך זו
ביאה ראשונה ואם ירצה לבא עליה ביאה שניה וגלחה את
ראשה ועשתה והסירה וכתבה ואחר כן תבא עליה ובעלתה
ביאה שניה וזה היתה תמר מותרת לאמנון לפי שמיבמה
אמה נתעברה ממנה מביאה ראשונה והיתה בת גויה וזהו
שאמרו רז״ל תכר בת יפת תאר היתה דקא אמרה ליה לאמנון
לג נ יג דבר נא אל המלך כי לא יפנעני מכך שאלו לא בא דוד על
מעכה אלא לאחר גרות הרי שהיתה בודאי אחותו גמור של
אמנון והיאך היתה אומרת כי לא יפנעני ממך אלא בודאי
מביאה ראשונה נתעברה כלומר קודם גרות והנה היא בת
גויה שכך אמרו רז״ל בן בנך הבא מן הגויה אינו קרוי בנך
אלא בנה ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים על דרך
הפשט הזמן הזה שנתן לה הכתוב יש בו כמה תועלות הא׳
שהטילה עליה תורה משפט אבלות שהיא שלשים יום כדי
שתעשה חיובה באביה ואמה אם שביעה בהם שנהרגו
בעודנה שבויה כי האדם יתחייב לכבד אביו ואמו בחייהם גם
לאחר מיתתה והשני כי אולי תוך הזמן הזה יתנחם החושק
ויעבור מחשקו מעליה בראות אותה מתגוללת בגלוח הראש
ובגידול צפרניה ובלבישת בגדים של שבויה כי כבר הסירה
הבגדים הנאים שעליה אשר באה עמהם ובראותו אותה
בוכה ומצטערת ישלחנה לנפשה והשלישי שיעקר זכרון
עין מפיה שהיתה מזכרת אותו תמיד וישתכח מלבה בתוך

הזמן הזה וכן תתיאש מכשפחתה ומבית אביה ותדבק עם
האיש הזה שהיא עתידה להיות לו לעולם ואז תתגייר ותטבול
ותהיה לו לאשה ומה שלא הזכיר הכתוב ענין טבילתה סמך
נשמנר ל״ע על מה שכתוב במקום אחר אתם ושביכם כי ידוע הוא כי
צריכה למי נדה ועל דרך המדרש ובכתה את אביה ואת
ירמיס ב כג אמה ירח ימים זו עז שנאמר אומרים לעץ אבי אתה ולאבן
את ילדתני וביבמות פרק החולץ אביה ואמה רבי עקיבא
אומר זו עז וכן הוא אומר לעץ אבי אתה ולאבן וגומר עכ׳
ונראה לי לפי המדרש הזה כי היה הזמן ירח ימים מפני
שהוא כלל כל ההקפים הקף היום השמשי והקף כוכבי
לכת לשבעה כי השבוע והקף החדש הירחי והנה כל זה
דניאל ז יג כלל עז שישראל מוהרין בה מן הכתוב שאכר ואחן תשא
עיניך השמימה וראית את השבש ואת הירח ואת הכוכבי׳
ויהיה אביה רמז אל השמש ואמה אל הירח ואתין לרבות
הכוכבים ואף אם היו לה אב ואם תצוהו התורה לבכות
ולהשליך חקה עם עז שלה כשתפרד מהם מעבודתם כי לא
הזהירה תורה על עז כי אם לישראל לא לאומות העולם׳
ועל דרך השכל יש בפרשה זו התעוררות ורמז על יצר הרע
כי היצר הרע משטין האדם וכחטיאו תמיד ובא עליו בדמיון
אשת יפת תאר להטעותו ולהכשילו בכל תאוי העולם וזהו
לשון רז״ל שאמרו לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע בארו
לנו כי ענין פרשה זו של יפת תאר רמז הוא על יצר הרע ומה
תקנתו של אדם שינצל מנזקו שיסיר כחו הקשה מעליו
הסרה גמורה זהו וגלחה את ראשה ששערותיו של אדם
טוספים יז הם כחו וכעניין שכתוב אם גולחתי וסר כחי וכלך
הזכיר לשון גלוח כלומר שלא ימשך אחריו כלל אלא
שיסירנו לגמרי מעליו ומה יעשה עוד שיחשב במעלתו של
אדם הראשון קודם שחטא שהיה מלבושו צפורן זהו ועשתה
את צפרניה כלומר שתהיה אותה מעלה גדולה בעיניו ובזה
יסיר שמלת שביה שהם בגדים נאים כלומר יסיר התאוות
הגשמיות וימאס בהן ולא יקח מהן אלא מה שהוא מותר
זהו וישבה בביתיך כלומר תעכבם אצלך להשתמש בהם
וכיצד שתגדליש כחותיו תחלה זהו ובכתה את אביה ואת
אמה ירח ימים כל הזמן הזה שהוא כולל כל ההקפים וכל
כחות עז ויצר הרע ואחר כן תבא אליה ואחרי כן תוכל
לה שתמש בה בכל מה שתצטרך בדרכי התורה לא תעשר
לנויים כן יז בה פירוש כמו לא תאמר בה מלשון אדנות כענין את ה׳
האמרת היום שהרי אלפין ועינין מתחלפין וכן בלשון רז״ל
ערים כמו ארים וטעם הכתוב שלא ישתמש בה כשפחה
והנה זה מוסר ודרך ארץ כן התורה ונסמכה לפרשה זו של
יפת תואר פרשת כי תהיין לאיש שתי נשים האחה אהובה
וחאחת שנואה ללמדך שאשת יפת תואר זו לא התירה
התורה אלא בקושי גדול ולא דברה תורה אלא כנגד יצר
הרע שהרי לסוף הוא שונא אותה ואם יש לו בן ממנה יהיה
בן סורר ומורה ולכך סמך לה כי יהיה לאיש בן סורר ומורה
וכן מצינו בדוד שלקח את בעכה בתו של תלמי כלך גשור
בצאתו למלחמה יצא מכנו אבשלום שנקש להרגו ושכב
עם נשיו לעיני כל ישראל ועשה כמה מחלוקות בישראל
ונהרגו על ידו אלפים ורבבות מישראל ועוד היה בזה מדה
כנגד מדה הוא חטא בבת שבע ונענש באבשלום בנו שהו
ממונל ב יג בנו של בת אל נכר הוא שכתוב הנני מקים עליך רעה מביתך
וסמיך ליה עוד פרשת וכי יהיה באיש חטא כשפט מות
והומת ללמדך שאם ינצל מן הפחד ילכד בפח ולמדנו
מתוך סמיכות פרשיות אלו שעברה גוררת עברה שהרי
נשואין הללו אינן ואוין ואף על פי שנתגיירה אין זה גרות
שלימה

שלימה שלא עשתה כן אלא מיראה ומפחד החרב שאפילו
מי שבא להתגייר מעצמו אמרו רז"ל שמודקין אחריו שמא
בשביל ממון הוא מתגייר או בשביל שורה שיזכה בו בשביל
הפחד או בשביל חשק ואם הוא איש שמא נתן עיניו באשה
יהודית ואם היא אשה שמא עיניה נתנה בבחור מבחורי
ישראל זה דרך תורתנו לא כשאר התורות שמחזרין אחר
האומת ורוצי להרחיב אמונתם בהם זו באה לנצח ולהתגבר
בכח החרב לכל מי שימאן להאמין וזו באה לנצח בכח
הדברים ודברי חלקות ופתויין ויחפאו על ה' דברי אשר לא
כן והוא שהתנבא עליה דניאל ופ"ם ממלל רברבן וכתיב דניאל ז כ
ומלין לצד עליאה ימלל וגומר ויסבר להשניא זמנין ודת ס"ט
כלומר שיחשוב לשנות המועדים והתורה שלנו ולא יעלה
בידו זהו לשון ויסבר וכתיב עוד אל אלים ידבר נפלאו ואחר ס"ם יג לו
שבודקין אחריו ואין מוצאין לו עלת מודיעין אותו עול
המצות והטירח שיש בעשייתן כדי שיפרוש ולפיכך לא
קבלו גרים בימי דוד ושלמה בימי דוד שמא מן הפחד חזרו
בימי שלמה שמא מחמת המלכות והטובה שהיו בה ישראל
חזרו שכל החוזר מן האומות בשביל דבר מהבלי העולם אינו
מגרי הצדק ואף על פי כן היו הגרים בימי דוד ושלמה הרבה
והיו בד הגדול חוששי להם לא דוחין אותן אחת שתים ל"מ
לא מקבלין אותן עד שתראה אחריתן ולפי שנייר שלמדה
נשים ונשאן וכן שמשון נייר ונשא והדבר ידוע שלא חזרו
אלא בשביל תליית דבר ולא על פי בד גירום חשבון הכתוב
כאלו הן גויות ובאסורן עובדות ועוד שהוכיח סופן על
תחילתן שהן עובדות העז שלהן ובנו להן במות והעלה
עליהן הכתוב כאלו הוא בנאן שנאמר אז יבנה שלמה במה ד' יא ז ג
ולכך דרשו רז"ל קשים גרים לישראל כנגע צרעת שהונן
חוירין בשביל דבר ומטעין את ישראל וקשה הדבר לפרוש
מהן אחר שנתגיירו ובכל מקום מצינו שהיו הגרים לישראל
סנה לכפשולות ונזקים במדבר במעשה העגל ערב רב היו
סנה וכן נשאלת הבשר והספוק אשר בקרבו אלו הגרים ד"ב יא ד
הם היו התחלה לכל הרעות וראשית כדון וכשם שלמדנו
מתוך סמיכות פרשיות אלו שעברה גורות כן
למדנו מן הפרשה שמצוה גוררת מצוה שהרי כתוב למטה
כי יקרא קן צפור לפניך מה כתיב אחריו כי תבנה בית חדש
ועשית מעקה אם קיימת מצות שלוח הקן תזכה לבנו בית
חדש ולעשות מעקה ותזכה עוד לבגדי צמר ופשתן לכך
סמך לו לא תלבש שעטנז ותזכה למצות ציצית לכך סמך לו
כי יקח איש אשה והא למדת מתוך סמיכות הפרשיות גם
כן שמצוה גוררת מצוה כי יהיה לאיש בן סורר ומורה
מלשון כפרה סוררה שאינה מקבל תוכחת ומורה שהוא ס"ם נ טו
ממרה בדבריו ועושה הפך רצון אביו וכתב הרמב"ן ז"ל כי יש
עליו שני עונשין האחד שהוא מקלה אביו ואמו והשני זולל
וסובא עבר על מצות כבד ועבר על מה שנצטונו קדושים
תהיו שנהיה פרושים מן התאוות וכן נצטונו לדעת השית
בכל דרכיו וזולל וסובא לא ידע דרך ה ועל הכלל אין בו עתה
חטא מות כי לא הומת בגודל חטאו אלא ליסר בו את הרבים
וזה טעם וכל ישראל ישמעו ויראו וכן תמצא בזקן ממרא
שהרי אין בהוראתו חטא שבו יהיה ראוי למות רק הוא
להסיר המחלוקת מן התורה וכן הזכיר בעדי סומכין שנהרגין
ולא הרגו וכן הזכיר במסירת לפי שהוא נהרג בדבורו הרע
בלבד אף על פי שלא עבד הנסרת עיר ולא שמע אליו אבל
כיתתו ליסר הנשארים עכ"ל ויסרו אותו מלקין אותו אחר
שהתרו בו ותפשו בו אביו ואמו עד שיוציאו שניה אם מחלו
לו אביו ואמו קודם שנגמר דינו פשוט היה אחד בהם רוצה
המלין

והשני אינו רוצה אינו נעשה בן סורר ומורה ואמרו ז"ל זקני
עירו בננו זה סורר ומורה בתחלה מביאין אותו אביו ואמו
לבית דין של שלשה ומביאין שני עדים שגנב משל אביו
וקנוה בשר ויין ממה שגנב ואכל ובית דין מלקין אותו אחר
ההתראה חזר וגנב ועשה כן מביאין אותו לבית דין של כ"ג
והעדים עמהם וגומרין דינו ונסקלי ורגמוהו כל אנשי עירו
הרי עונש אזהרה מניין שהרי לא ענש הכתוב אלא אם כן
הזהיר אלא ספסוק לא תאכלו על הדם לא תאכלו אכילה ויקל' יט כו
המביאה לידי שפיכות דם זו אכילת בן סורר ומורה שאינו
נהרג אלא על ידי אכילה מכוערת שאכל שנאמ' זולל וסובא
שאכל בשר משקל חמשים דינר בערבתנות ושותה חצי
לוג יין בגרגרנות ומפי השמועה למדנו שאינו חייב סקילה
עד שיגנוב משל אביו ויקנה בשר ויין גזול ויאכלם חוץ
מרשות אביו בחבור שכלן רקנין ויאכל הבשר חי ואינו חי
מבושל ואינו מבושל כדרך שהגנבים אוכלין וישתה היין
מזוג ואינו מזוג כדרך שהגרגרני שותין אבל אם גנב משל
אחרים או שאכל אכילה זו ברשות אביו או שאכל הבשר
חי ושתה היין חי הרי זה פטור לפי שאי אפשר לו להמשך
בזה ולעמוד על הנהגה זו ולהתמיד בה ומקרה הוא היה לו
דין זה של סורר ומורה אינו נמשך אלא שלשה חדשים
בלבד שהרי אמרה תורה כי יהיה לאיש בן ולא ענשה את
הקטן שאינו חייב במצו' ולא את הגדול לפי שהוא ברשות
עצמו וכבר יצא מרשות אביו וכן קבלו חכמים ז"ל שאין זה
אלא בנן ג' שנה ויום אחד שהביא שתי שערות עד סוף
שלשה חדשים ולא יותר שהרי משהביא שתי שערות ראוי
להוליד ויהיה העובר נכר בשלשה חדשים וכתיב כי יהיה
לאיש בן בן ולא אב וכן קבלת חכמים ז"ל שאין הבת נדונת
בדין זה שנאמר בן ולא בת והטעם לפי שאין דרך הבת
להמשך באכילה ושתיה וכל ישראל ישמעו ויראו היו
מכריזין בכל ישראל בד פלוני סקלו את פלוני מפני שהיה
בן סורר ומורה אמרו רז"ל כי דין זה של סורר ומורה לא ארע
מעולם והוא שתמצא בפרק בן סורר ומורה תניא בן סורר
ומורה ועיר הנדחת לא היו ולא עתידין להיות ולמה נכתבו
דרוש וקבל שכר ואם כן יש לשאול מפני מה הוצרכה
תורה להודיע ולכתוב מה שלא היה ומה שאין ענינו נוהג
בדרך העולם אבל זה היה מחכמת התורה ללמד דעת את
העם בגודל חיוב אהבת השי שהרי אין לך אהבה חזקה
בעולם כאהבת האב והאם לבן וכיון שהבן עבר על מצות
השם יתעלה וזה דרכו כסל לו חייבין הם שתגבר עליהם
אהבת השם יתבר על אהבת הבן עד שיצטרכו להביא אותו
הם בעצמן לבד לסקילה וכבר בא הענין הזה בחיוב גודל
אהבת לשד מפורש בתורה בענין העקדה כי אברהם עם
היות אהבתו של יצחק עזה וחזקה כבן שבא אליו אחר
הזקנה והיאוש אף על פי כן כשצוהו להקריבו עולה טרח
בדבר מיד והגביר אהבת השם יתעלה על אהבתו של יצחק
ועל שלמו המעלה הזאת קרא ואברהם אוהבי ואז נתפרסם ישעיה מא ח
לכל העולם גודל חיוב האהבה לשם יתעלה שהיא ראויה
לעבור כל מיני אהבה ומזה אמרו דרוש וקבל שכר כך
שמעתי מפי הרב רש מורי שיחיה ומה שנמצא שם אמר
רבי יוחנן אני ישבתי על קברו של בן סורר ומורה ועל תלה
של עיר הנדחת אפשר לומר דפליג אבריתא או שמא הא
דרבי יוחנן לא היה בן סורר ומורה גמור לא מענין אבשלום
אבל לא היה בן סורר ומור גמור כדין תור שנגמר לסקילה
לא תלין נבלתו על העץ אזהרה שלא ישהה שם התלוי
בלילה ומכאן דרשו רז"ל אזהרה לתלין את המת וכן אמרו

דמלין את המת עונר בלא תלין לפי שנאמ׳ על העץ מה עץ
שהוא גוזל אף כל שהוא גוזל הלינו לכבודו מותר ׳ והנה
כלל המצוה הזו שהמלין התלוי או הבת בארץ ישראל
עובר בשנים בלאו ועשה משו׳ לא תלין ומשום עשה דקבור
תקברנו ׳ ונרא׳ לי כי כיון שחטאו של אדם גרם שלא היתה
טז יג לו לינה בגן עדן הוא שכתוב אדם ביקר בל ילין ׳ היה ראוי
שהתורה לא תחוש על לינתו אלא ילין ויתבזה אבל התורה
והמצות מיוסדים על אדני החכמה והטעם מפורש בכתוב ׳
קללת אלהים תלוי ׳ על דרך הפשט ולזולו של הקד׳ ברוך
ברוך הוא אם ישהה שם לפי שלא היה בתחלה אלא מגדף
ועובד ע״ז ואם ישהנו שם יאמרו הכל מפני מה זה תלוי מפני
שברך את השם או מפני שעבד ע״ז נכך וכך עבודה והספור
בעניני עבודה זרה הכל זלזול בכבודו של מקום ואם כן מלת
קללת כוללת שתי לשונות קללה וקלות וכן פירשו רז״ל
בפרק נגמר הדין נזמן שהאדם מצטער מה לשון אומרת
קלני בראשי קלני מזרועי כלומר שהעולם קל הוא לו מתוך
כאבו וכן השכינה מצטערת על האדם המצטער והגוים
יט פט מיתתו כענין שכתוב כי ידעתי את מכאוביו וכן בכל צרתם
מוס נ לו צר ׳ וכן ואקוץ בם מלשון קוצים וזהו קללת אלהי׳ והעלו
שם אב נכתוב רחמנא קלת כאי קללת שם הרחי ׳ והחכם
רא״ל כתב כי קללת אלהים תלוי קללת השם חלה ל מקו׳
קרוב מן התלוי ויש לו סוד מודבק בנפש על כן ולא תטמא׳
ועל דרך המדרש כי קללת אלהים תלוי משל לשני אחים
שהיו דומין זה לזה אחד נעשה מלך ואחד נתפש ללסטיבו
ונתלה הרואה אותו אומר המלך תלוי ע״כ ׳ ועל דרך הקבלה
באיור הכתוב והמשל כי המלך הוא הכבוד הנקרא צלם
אלהים כלומר נגדל כמנו כלומר עבד אלהים וכיון שהתלוי
בדמות צלם אלהים הנה היא קללת אלהי׳ אם לא יקבר ביומו
וישהה שם בלילה שהוא זמנה של מדת הדין והכובן מזה
כי אין קללת אלהים אם ישהנו שם מהבקר עד הערב ובלבד
שלא ילין וזה מבואר ׳ השב תשיבם לאחיך ׳ תצוה התורה
שנהיה זהירים בהשבת אבדה לבעלים ׳ ומכפל ההשבה
דרשו רזל אפי׳ מאה פעמים וכל זה מדרכי החסד והרחמים
ללמד שכלנו עם אחד ראוים שיהיה לנו אב אחד ושיראה
כל אחד בתועלת חברו וישיחסול על מכונו וכן שתהיה
האבדה ב״ח בין שלא תהיה ב״ח חייב הוא להחזירה לרשיהו
וזהו שאמר כן תעשה לחמורו שהוא ב״ח ובהמ׳ טמאה וכן
תעשה לשמלתו אף על פי שאינו חשוב כב״ח ׳ וכן תעשה
לכל אבדת אחיך אחד משאר כלי אף על פי שאינן חשובין
כשמלה ׳ לא תוכל להתעלם ׳ שלא תחזירו לידו וזה שאמר
לא תוכל להתעלם אין להבין אותו בהשבת אבידה בלבד אלא
הוא הדין בשאר כל הפרטים ושאר כל התועלות שביד
האדם להביאם לחברו או להסיר ולדחו׳ נזקו מבנו הרי הוא
יט יח חייב בכלן וכענין שאמר הכתוב ואהבת לרעך כמוך דרשו
רבותינו זל והתעלמת כתם וכתיב לא תוכל להתעלם ביצד
זקן ואינו לפי כבודו והתעלמת הוא שאר בני אדם לא תוכל
להתעלם ׳ ועל דרך המדרש והתעלמת מהם מבני אדם לא
הוכל להתעלם מהקדוש ברוך הוא שהוא היודע את הכל
כט לג וכענין שכתוב ואנכי היודע ועד נאם ה׳ ואם תשכיל עוד
במצות השבת אבדה המצא כי יש בה רמז והתעוררו לענין
תחיית המתים שהקדוש ברוך הוא מחזיר אבדה לבעליו
באחרית הימים שישוב כל אחד לגורלו הראשון ועם כי
שיזכה בו ראשון ואז יהיה האחרון מחזיר אבדה לבעליו אף
על פי שיש סוברים כי בעליו הוא האחרון ושם תשוב לזמן
קלט יז התחיה . וזהו שכתוב גלמי ראו עיניך כלום הכח המשכיל

שלי ראו עיניך ועל ספרך כל הגלמים יכתבו והימ׳ שנוצרו
בהם ולאותו כח אחד בהם והוא אחרון וכיון שהיה חוזרת
אל אישה הראשון או אל האחרון או שתתחלק להם
כהתחלק הנר או שיתגבל עפרם אליה לכל הדעות כלן אין
מצוה זו של השבת אבדה אלא בישראל אבל לא בגוי וזהו
שאמרו רז״ל לכל אבדת אחיך ולא כותי לפי שהכותי
איננו חלק ה׳ אבל הוא חלק אלהי נכר הארץ ואבדתו היא
אבדה שאינ׳ נמצאת באר׳ החיים ולא תחזור לבעליה לעולם
שאין המעלה הזאת בשאר העמים כי אם בישר׳ לבד שהם
יסעיף כו יפ בהבטחת יחי׳ מתיך נבלתי יקומון אבל שאר האמו׳ נאמר
סס כן יל בהם מתים בל יחיו רפאים בל יקומו ׳ ומפני שהזכיר כאן
בענין האבידה לשון נדחים לכך אמר וכן תעשה לכל אבדת
אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה לא תוכל להתעלם אינך
רשאי להתעלם מהקדוש ברוך הוא לבלתי ידח ממנו נדח ׳
לא תראה את המור אחיך בפרש׳ משפטי הזכיר כי תראה
חמור שונאך וכאן חמור אחיך ללמדך שאם היה שונאך
שיחזור אחיך לענין העזר שתקים עמו ושתשכח השנאה
ותזכור האהבה ׳ לא יהיה כלי גבר על אשה מנע הכתו׳ כלי
זין מן האשה כדי שלא תצא למלחמה ויהיה סבה לזנו׳ וכן
האיש אם ילבש שמלת אשה ושיתערב עם הנשים כל זה
תועבת ה׳ וכן דרשו רבותינו זל כי תועבת ה׳ אלהיך דבר
המביא לידי תועבה ומן הכתוב הזה למדו רבותינו זל מפי
השמועה שאסור לו לאדם להתקשט בקשוט המיוחד לחן
כגון לראות נמראה וכיוצא בו והוא אחד מן השלש דברים
פ שהוצרכו חכמים להתיר לבית רבי ושמע מינה שאסור הוא
לשאר בני אדם שיסתכלו במרא׳ לפי שהוא קשוטי הנשים
אלא אם כן היה כופר שהתירו לו להסתכל כדי לחזק כח
הראות או שהוא חולה וחלוש ורוצה להסתכל בתאר פניו
דרי זה מותר שאין זה בכלל קשוט ואינו דרך תאוה ופתוי
יצר הרע ׳ ועוד אמרו רז״ל לקט לבנות מתוך שחורות חייב
משום לא ילבש גבר שמלת אשה ׳ ועוד דרשו רז״ל כי מה
מופמיס נ פ שהרגה יעל לסיסרא ביתד ולא הרגתו בסכין משום לא
מיין סס יהיה כלי גבר על אשה ׳ שלח תשלח את האם ואת הבנים
תקח לך ׳ על דרך הפשט יצוה הכתוב בקיום המין ושלא
לעקרו שאף על פי שהתירה תורה שחיטת ב״ח לתועלת
האדם לא תתיר ההשחתה והעקירה כהם ואלו לקח האם
עם הבנים כאחד והוא כאלו הכרית המין ההוא ואמר למען
ייטב לך שהשם יחמול עליך והארכת ימי׳ כאשר לא הכרת
כל המין ועזבת האם ולא עקרת המין וכשאמ׳ והאם רובצת
על האפרוחי׳ או על הביצים גלה לנו הכתוב בזה כי הביצים
שהזכיר הם הבנים וקרא את הביצים בנים לפי שמהם
יוצאים הבנים ויעלה בידינו מזה שאינו חייב בשלוח עד
שיהיו הביצים שלמים ראוים לבנים ואם היו שבורים אינו
חייב בשלוח והזכיר אפרוחים וביצים בלשון רבים שכן
המנהג ואף אם האם רובצת על אפרוח אח׳ או ביצה שלם׳
אחת חייב בשלוחי והרמב״ם זל נתן טעם במצוה בפרק מ״ת
מספר המורה שהוא כדי שלא תצטער האם בראית לקיחת
הבנים שאלו לקח הבנים בפני האם היתה האם מצטערת
בענין מצות אותו ואת בנו שאין לשחוט הבן בפני האם כי
אהבת האם וחמלתה על פרי בטנה אינו נמשך אחר השכל
אלא אחר פועל הכח המדמה ואם בבהמות ועופות חסדה
התורה כל שכן בבני אדם ואם כן זה וזה כדי שנתרחק
ממדת האכזריו׳ ושנתנהג במלת הרחמנות׳ על דרך הסדר
שלח תשלח את האם אין לך קלה בכל המצו׳ משלוח הקן
ופה שכתוב למען ייטב לך והארכת ימים משל לכה הדבר

דומה

דומה למלך שהכניס פועלים לשדהו לנטוע ולא גלה להן
שכר נטיעתן לערב כל מי שנטע אילן אחד נתן לו זהוב אחד
התחילו הכל תמהין ומה זה שלא נטע אלא אילן אחד קל
ופחות נתן לו זהוב אחד אנו שנטענו הרבה על אחת כמה
וכמה כך שלוח הקן שאין בו חסרון כיס שכרו כך שאר
מצות ש"ש בהן חסרון כיס וטורח והצלת נפשות על אחת
כמה וכמה לכך לא פירש הקדוש ברוך הוא לישראל שאר
מצות כדי שיהיו עושין אותן כלן שכן מצינו המצות שהן
בדמיון אילנות שעושין פירות יש אילן עושה פרי חשוב
יותר מחברו וכן יש מצוה ששכרה גדול מחברתה וכבר
ידעת שמצו' הכנסת אורחין פרי שכרה בנים והראיה שרה
אמנו גם השונמית שקבלה לאלישע וכן יש מצוה ששכרה נכים ג ד
אריכות ימים כמצו' כבוד אב ואם ומצו' שלוח הקן והאמנם
עקר אריכות ימים זה לעולם הבא הוא שנאמר והי' כעוף מיה יו ג
נודד מקן משולח תהיינה בנות מואב מעברות לארנון זה
שאמר הכתוב קורא דגר ולא ילד עושה עושר ולא במשפט מיה יו יו
בחצי ימיו יעזבנו ואחריתו יהיה נבל מה כתיב בתריה כסא
כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו מה ענין זה לזה הקורא
הזה מביא ביצים משאר עופות ויושב עליהם עד שיוצאין
מקליפיהם והן נעשין אפרוחין והן עולין אחריו ומורטי את
כנפיו ואוכלין אותן כשהוא רוצה לפרוח אינו יכול שנמרטו
כנפיו מוצאו חיה או שרץ ואוכלו כי גרם לו על שגזל ביצים
שאינן שלו כך יהו אומות העולם שפשטו ידיהם בכסא
כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו החריבו ושרפו את היכלנו והגלו את
ישראל ומואבים ועמונים הקדוש ברוך הוא יאבד זכרם כענין
שכתוב לכן חי אני נאם ה' צבאות כי מואב כסדום תהיה יש ל ט
ובני עמון כעמורה מכשך חרול ומכרה מלח ושממה עד
עולם שארית עמי יבזום ויתר גוי ינחלום עכ במדרש ומצינו
שלמה המלך שהשוה שתי מצות אלו כאחת הוא שאמר
עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם ואמרו בירושלמי פ"ק דפאה משלי ל יו
עין תלעג לאב זה כבוד אב ואם ותבוז ליקהת אם זה שלוח
הקן שהתורה פירש שכרן ונא שלמה ופירש עונשן ועל
דרך השכל שלח תשלח את האם טעם המצוה ללמדנו על
מדת הרחמנות ושנתרחק מן האכזריות שהיא תכונה רעה
בנפש וכענין שאסרה תורה לשחוט אותו ואת בנו ביו' אחד דברים ל ו כא כא
וכענין שנצטוינו בתורה שבעל פה דרך רחמנות לא דרך
אכזריות בשחיטה בצואר ולא מן העורף והוא דעת הרב
בספר המור וכנר הזכרתיו למעלה ועל דרך הקבלה שלח
תשלח את האם היא הבינה שממנה ישאבו השבע שפע
בכל שמטה ושמט לחדש פני אדמ' והיא קן העולם ונקראת
אם העולם וכן תמצא בספר הבהיר מאי דכתי' שלח תשלח
את האם ולא אמר את האב אלא שלח תשלח את האם
בכבוד אותה שנקראת אם העולם דכתיב כי אם לבינ' תקרא משלי ב ג
ומאי ואת הבנים תקח לך רבי רחמאי אומר אותם בנים
שגדלה ומאי נינהו שבעת ימי החג ושבעת ימי השבוע עכ
והשלוח הזה אינו אלא בעוף טהור והיא עבודה וכבוד לאותה
שנקראת אם העולם שאי אפשר ללוקחה ואין שם היום
נתפש בה כי היא למעלה משבעת ימי בראשית שאינה
נגמרת בבנין וכענין שכתוב ולתבונתו אין מספר וכן ים קמו ה
העשירית נקראת אם כענין שכתוב כבד את אביך ואת אמך מתי כ
ואמרו רל"ג גזל אביו ואמו אין אביו אלא הקדוש ברוך הוא משלי כח כ
ואין אמו אלא כנסת ישראל והשכר בשתי מצות הללו הוא
אריכות ימים אלא שבמצות כבוד אב ואם הזכיר על האדמה
וכן במשקלו וכאן בשלוח הקן אם למען ייטב לך והארכת דברים כב ז
ימים ולא הזכיר על האדמה ובאור והארכת ימים תאריך אף

מן הימים שכתוב בו כי ששת ימים ויש עוד דעת אחרת שמות כג יו
שיש בקיום מצוה זו התעוררות רחמים על כל העולם והוא
כי מתוך שהו' משלח את האם הנה היא מצטערת והואגת
על חרבן קנה ורחוק בניה ומצטערת והולכת ורוצה לאבד
את עצמה ומתוך צערה הגדול השר הממונה על העופות
מבקש רחמים מהקדוש ברוך הוא ואז הקדוש ברוך הוא
שכתוב בו ורחמיו על כל מעשיו ממשיך שפע הרחמים על תלי קמיט
כל המצטערים והצריכים רחמים ומרחם עליהם נמצאת
אומר שהמקיים מצוה זו ומשלח הוא סבה לעורר רחמים
על כל העולם וטוב לו עמהם וזהו שאמר למען ייטב לך
והארכת ימים כלומר אותו השלוח יהיה לטוב לך והארכת
ימים עליו כי אריכו' ימים בסבת הרחמים ומצאתי במדרש
באלה הדברי' רבה מצות שלוח הקן שכרה בנים אמר הב"ה
אם אין לך בנים אני נותן לך בנים מניין שנא' שלח תשלח
את האם ואת הבנים תקח לך שלח תשלח את האם ומה
שכר אתה נוטל את הבנים תקח לך המדרש הזה ירמוז אל
הסוד הזה שהזכרתי ונאר אותו כי המדה ההיא מקום
הבנים שם עמדה חנה בכונת התפלה כששאלה בנים ממה
שאמרה ותתפלל על ה' שם הוא העולם שכלו טוב העולם סוטה ט ט ו
שכלו ארוך שנא' והתענג על ה' לכך חתם מצוה זו בשכרה תלי לו ד
למען ייטב לך והארכת ימים ואמרו במסכ' נדה פרק תנוקת
מה יעשה אדם ויחכם יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו
שנאמר כי ה' יתן חכמה מה יעשה אדם ויהיו לו בני יבקש משלי כ ו
רחמים ממי שהבנים שלו שנאמר הנה נחלת ה' בנים והבן תלי קכו ג
המאמר הזה איך סדרו החכמים צרכים הללו כסדר המדו'
ומצוה זו מן המצות המקובלות והחכמים ז"ל תקנו ברכה
בכלן ולא תקנו בזו לפי שאינה מצוה מחויבת כמו שאר
מצות ואינו חייב לחזר אחריה כמותם לא כשיזדמן לו וזהו
לשון כי יקרה ועוד שאינו חייב בשלוח אלא כשהוא רוצה
ליקח הבנים ועשירית מעקה לגגך על דרך הפשט יוהיר
שישתמר האד' מן הסכנה כענין שכתוב השמר לך ושמור דברים ד ח
נפשך מאד ולכך יצוה כי כשיבנה ביתו שיעש' מעקה לגגו
ולא יניח ברשותו נזק ומכשול להכשל בו בני אדם ולא
ישים דמים בביתו וכענין זה המגדל כלב רע או המעמיד
סולם רעוע בתוך ביתו כי הזכירו ז"ל כי יפול הנופל שמא
יפול ועל דרך המדרש ועשית מעקה לגגך כי יפול הנופל
ממנו ראוי היה ליפול ששת ימי בראשית אבל אתה לא
תגרום שתזא מיתתו על ידך וענין המדוש הזה כי כל
הנבראים כלן נבראו בחפצם ורצונם והקדוש ברוך הוא
הודיעם בראשית הבריאה כל ענינים כלם וכל הנקרים
העתידים לבא עליהם וכן הודיעם ימי חייהם ומיתתם היאך
תהיה וכן ענין מזונותם אם בריות אם בצער אם על ידי עצמן
אם משל אחרים וכן דרשו רבותינו ז"ל כל מעשה בראשית
לדעתם נבראו לצביונם נבראו שנאמר וכל צבאם והכל רצו בראשית נ ו
וקבלו ועל זה אמרו ראוי היה ליפול ששת ימי בראשית
ואף על פי כן יש עונש גדול למי שמסבב ולכך ועשית
מעקה לגגך ועל דרך הקבלה ועשית מעקה לגגך אחר
שהזכיר בשלוח הקן הבינ' שהיא האם לשבעה בני שגדלת
הוצרך להזכיר במצוה זו היראה והחכמה הדבקי' עמה כדי
להשלי' כל העשר כי המעקה הוא דבר הסובב והמקיף והוא
מקור עליון קדוש הוא בחכמ' ובתבונה ובדעת והגג הפרוש
על הבית הוא החכמ' ולכך צריך הגג מעקה כדי שלא יפריך
ויקצץ כי ראשית חכמה יראת ה' וזהו עשר ולא תשע שאם
לא כן ישים דמים בביתך ה' וישים אשם בנפשו להסתכן
בעצמו ובודאי יפול ממעלתו ויכשל בהשגתו זהו כי יפול
הנופל

הנופל ממנו ולא אמר פן יפול כי בודאי משם כיון שאין
מעקה או יאמר כי יפול הנופל ממנו כי יפול כמו הנופל
ממנו וירמוז לאלישע בן אבויה אחר שנפל וקצץ בנטיעות
ואף על פי שהוא לא נפל ממנו מאותו מקום ממש שהיה
קצוצו למטה מ"מ הכל נקרא קצוץ בין למטה בין למעלה׳
לא תזרע כרמך כלאי קבלו רז"ל שאינו חייב עד שיזרע חטה
ושעורה וחרצן במפולת יד וזהו לשון לא תזרע כרמך כלאי
כרמך הוא החרצן כלאים הם חטה ושעורה׳ ודקדקו זה רז"ל
ממה שכתוב כרמך כלאים ולא אמ׳ כרמך לא תזרע כלאים
יט כמו שאמר שדך לא תזרע כלאים שאלו אמ׳כן הייתי מבין
כרמך שהוא זרוע חרצן לא תזרענו כלאים שהן חטה
ושעורה אבל עכשו כשאמר כרמך כלאים יש להבין שהוא
זרוע זריעת החרצן והכלאים כאחד אם כן אינו חייב עד
שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד כקבלת רז"ל וכי
שזרע חטה ושעורה וחרצן בארץ לוקה ב׳אחת משום כלאי
זרעים ואחת משום כלאי כרם׳ כלאי זרעים אינו חייב בהן
אלא בארץ אבל כלאי הכרם אפילו בחוצה לארץ בזמן הזה
חייב מדרבנן מתוך שהתורה החמירה בהן אסור הנאה
בארץ שנאמר פן תקדש׳ ודרשו רז"ל פן תוקד אש ועשן
אסור הכלאים וסודו הוא ערבוב הכחות העליונים למעלה
וכנר האוכתי בפסוק את חקותי תשמרו בסדר קדושים
תהיו׳ לא תחרוש בשור ובחמור יחדו׳ דבר הכתוב בהווה
שור וחמור בחרישה והוא הדין לכל עבודה שאסור לזווג
שני מינין כאחד למשוך בהן את העגלה וכתב החכם ר"א
בטעם מצוה זו כי ה׳חמל על כל מעשיו כי אין כח החמור
ככח השור ולפי דבריו יהיה שור וחמור דוקא ולא בהמות
אחרות ואין זה דעת רבותינו ז"ל אבל עקר השעם במצוה זו
משום חשש כלאי כי שמא יבאו להרבעה ודרך עובד אדמה
להביא צמדו אל הרפת ואולי יבאו להרבעה ויעשו ולדות
סימן ו משונים ולהכחיש מעשה בראשית שנא׳בו למ׳ינה למינהו
ומה שיחזק הטעם הזה מה שהושם באמצע בתוך שני
פסוקי הכלאי׳ פסוק של לפניו לא תזרע כרמך ושל אחריו
לא תלבש שעטנז׳ לפי שבאסור הכלאי׳נצטוינו בו שלשה
דברים בקרקע ובבהמה ובבגדים ולכך סדר בכאן שלשת
חלקי הכלאים בג׳פסוקי׳ בזה אחר זה ובסדר קדושי׳נחברו
שלשתן בפסוק אחד הוא שאמ׳את חקותי תשמרו בהמתך
לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ובגד כלאי׳שעטנז
לא יעלה עליך׳ לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו׳
ארוגים או תפורים זה בזה וזהו יחדו אבל מותר הוא ללבוש
בגד של צמר על בגד פשתים שאין זה יחדו׳ ועורות של
צמר מותר לתופרן בחוטי פשתן לפי שאינן בגד׳ וסוד
המצוה הואת כבר כתבתיו בסדר קדושים׳ גדילים תעשה
לך נקראו הציצית גדילים׳ וקבלו רז"ל כי מה שנאמכה
פרשת׳ ציצית לכלאים להורות שמצות ציצית דוחה אסור
כלאים ודרשינן סמוכין שאם לא בא להתיר כלאים במצות
ציצית למה הוצרך להזכיר כאן אסור כלאים ולהסמיכו
למצות ציצית והלא כבר הוא מוזכר בסדר קדושים׳ וסוד
מצות ציצית כבר הזכרתיו במקומו בפרשת ויאמר׳ ולשון
גדילי׳שהזכיר כאן במלבוש הציצית הוא רמז למה שכתוב
יס קד ס ה׳אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת והכן זה׳ כי הלובש
ציצית בלב חוטין הוא דוגמא וזה מבואר׳ על ארבע כנפות
ממדבר ט ו כסותך ממה שכתוב בפרשת ציצית על כנפי בגדיהם היה
האדם מבין לחייב בציצית כל מה שנקרא בגד כענין שכתוב
ות כח ס ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד ומעיל ואפילו אין לו
אלא שתי כנפים או שלש בלבד שהרי הוא אומר כנפי

רבותינו

בגדיהם אבל הכתו׳ הזה יגלה עתה שיש חיוב הציצית בכל
בגד אלא אם כן יש לו ד׳ כנפים כענין הטליתות והסדינין
וכיוצא בהן וטלית בת שתי׳ושלש כנפים פטור׳מן הציצית
שהרי כתוב ארבעה אבל בעלת חמש חייבת בציצית שהרי
יש בכלל מאתים כנה ויש בכלל חמש ארבע׳וכן אמרו רז"ל
על ארבע כנפות כסותך ארבע ולא שלש אתה אומר ארבע
ולא שלש או אינו לא ארבע ולא חמש כשהוא אומר אשר
תכסה בה הרי בעלת חמש אמור הא מה אני מקיים ארבע
ארבע ולא שלש׳ ומה ראית לרבות בעלת חמש ולהוציא
בעלת שלש מרבה אני בעלת חמש שבכלל חמש ארבע
ומוציא אני בעלת שלש שאין בכלל שלש ארבע׳ ופרשו
את השמלה אין זו שמלה ממש אלא שנושאין ונותנין
בענין זה עד שיתחורו הדברים כשמלה כן פרש"י׳ אבל
הרמ"בן פירש שהוא שמלה ממש שאם לא כן למה טיבה
של אם לבא לבד׳ ודי באביה שיתבע תביעתו ויאמר את
בתי נתתי לאיש הזה והאם לאו בעלת דברי דידיה היא אבל
מפני שהו׳שמלה ממש ודרך הנשי׳להתעסק בזה ולהיותן
בקיאות בדמים לכך נזכרה האם בפרשה וזהו לשון הכתוב
שהזכיר תחלה ולקח אבי הנערה ואמה והוציאו ונומר
בשניהם ידבר ואחר כן יחזור לאב לבדו ואמר אבי הנערה
וחזר ואמר ופרשו השמלה בשניהם כי אחר שסדר האב
טענותיו בבית דין יתפוש בשמלה שהביאה אשתו תחת
כנפי כסותה ויפרשו אותה שניהם לפני הבד"ע׳ וטעם
וענשו אותו מאה כסף כת׳הרב ז"ל בספר המור׳ לפי שמהר
האשה הנזכר בתורה הוא חמשי׳ כסף והאיש הזה המוציא
שם רע רצה להפסיד ממנה כתובתה ולפוטרה בלא כלום
סמוך כג ס לכך חייבתו תורה לשלם הכפל כענין אשר ירשיעון אלהים
ישלם שנים לרעהו וכענין שמצינו בעדים זוממין שהם
נענשים כפי מחשבתם כן מוציא שם רע זה הוא רצה לבא
עליה דרך זנות לכך ויסרו אותו הוא רצה להפסיד ממנה
חמשי׳לכך וענשו אותו מאה׳ הוא רצה לבגוד בה ולשלחה
לכך לא יוכל לשלחה ואמ׳אבי הנערה ואמה אם הם בחייה
או ממונה בית דין׳ ומתו גם שניהם האיש השוכב עם אשה
בעולת בעל והאשה אף על פי ששניהם חייבין הנה פשע
האיש גדול מפשע האשה וזהו שהוצרך לחזור האיש
השוכב עם האשה והאשה תלה הפשע באיש השוכב ולא
אמר והאשה הנשכבת כן פי׳הרכ"ן ז"ל ודרשו ז"ל בפ"ק
דקדושין ומתו גם שניהם כששניהם שוין כלומר בחיוב
מיתה לאפוקי גזיל הבא על הקטנה דלאו בת עונשין היא
ועוד דרשו גם שניהם לרבות את הילד וכדאמרינן בערכין
האשה היוצאת ליהרג אין מכתינין לה עד שתלד ישבה לה
על משבר מכתינין לה עד שתלד דאמר רבי אבהו אמר רבי
יוחנן גם שניהם לרבות את הולד׳ על דבר אשר ענה׳ היה
לו לומר אשר טכב כי אם הוצרך לענותה הרי אנוסה היא
ופטורה ואם כן איך יחיבנה הכתוב סקילה׳ אלא בודאי
לרצונה היה ומה שהזכיר לשון ענה כלומר שנתשוב אותו
כמענה לדונו בסקילה ונחשוב את האשה כמתרצה לחייב
אותה מיתה מאחר שהיה בעיר והיא יכולה לצעוק ולא
צעקה ונחשוב את האיש כמענה ואונס אותה כשלא פתה
אותה קודם לכן ונחייבהו מיתה ומה שהזכירה תורה עיר
ושדה אינו דוקא שאם זנתה בעיר לרצונה שנסקלת ואם
נאנסה בשדה שהיא פטורה שהרי הכתוב לא דבר אלא
בהווה שהאונס מצוי בשדה ולא בעיר ובודאי אם נאנסה
אפילו בעיר פטורה ואם זנתה לרצונה בשדה חייבת והכל
תלוי בעדות העדים׳ כי כאשר יקום איש על רעהו בארו לנו

רבותינו ז"ל טעם האריכות הזה במשל הרוצח והיה מסתפק שיתן טעם על אונס שלה שאמר צעקה הנערה המאורסה ועל כן דרשו בו הרי זה בא ללמד ונמצא למד כלום שרוצח בא ללמד על נערה מאורסה ונמצא אף למד ממנה מקיש נערה מאורסה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יעבור כלום שאם יצוה עליו אדני הארץ להרוג את חברו או יהרגוהו יש עליו למסור עצמו להריגה ולא יהרוג משו' דסברא הוא וכדאמר רבא מאי חזית דדמא דידך סומק טפי דלמא דמא דההוא גברא סומק טפי ועל כן אין דוחין נפש מפני נפש אף נערה המאורסה אם אומר לו לאדם שיבא עליה או יהרגוהו יהרג ואל יעבור ואפילו על אשה פנויה אמרו רבותינו ז"ל בההוא גברא שהעלה בלבו טינא עליה ונטה למות לרוב חשקו בה ואמרו הרופאי שאין לו תקנ' עד שתבעל לו או תעמד לפניו ערומה שאלו לחכמים ז"ל ואמרו ימות ולא תבעל לו יפרת ואל תעמוד לפניו ערומה ימות ול' תספר עמו מאחורי הגדר משום גדרן של עריות ופגם משפחה ומה נערה המאורסה נתן להצילו בנפשו של אונס שנאמר ואין מושיע לה האי יש מושיע לה חייב להושיע בכל דבר שיכול להושיע ' אף רוצח נתן להצילו בנפשו כלומר כי מי שרואה אדם רודף אחרי חברו להורגו חייב להצילו לנרדף בנפשו של רודף '

ומטעם זה התירו רז"ל באשה המקשה ללדת ומסוכנת הרבה שמותר להמית את העובר כדי להציל את האם וזה מדין רודף שהרי עובר זה הוא מצר לאמו ורוצה הוא להמיתה וכיון שכן רודף הוא ומותר להורגו ומצילין את הנרדף שהיא אמו בנפשו של רודף שהוא העובר ולפיכך מותר להשקותה משקה או לעשן אותה כדי שימות הולד ויצא ואימתי כשלא הוציא העובר ראשו ורובו אבל הוציא ראשו ורובו הרי זה כאלו נולד כבר ואסור ליגע בו לפי שאין דוחין נפש מפני נפש וכן שנינו באהלות האשה המקשה ללדת מחתכין העובר שבמעיה ומוציאים אותו אברים אברים מפני שחיה קודמין לחיין ' יצא רובו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש ובסנהדרין פרק בן סורר מקשינן אמאי אין דוחין והא אמרת קטן רודף נתן להצילו בנפשו והאי רודף הוא ומשני האי קטן לאו רודף הוא דקטן בעי למיפק ומן שמיא הוא דרדפי עליה ' וטעם צעקה כלומר באפשר הוא שצעקה או יאמר אם צעקה אין מושיע לה כי אפילו שמעו שלא צעקה פטורה כיון שאין מושיע לה ' לא יקח איש את אשת אביו באנוסת אביו הכתוב מדבר ולכך סמך פסוק זה לאנוסה ולא יגלה כנף אביו בשומרת יבם של אביו הכתוב מדבר ' פצוע דכא זה שנתבקעו ביציו או אחת מהן וכרות שפכה מי שנכרת לו האבר שהו' כלי שממנו ישפוך המים והזרע בקהל ה' שלא יחשב כאחד מקהל ה' שיקח בת ישר' והטעם לפי שעקר הנשואין לפריה ורביה כי לא תהו בראה לשבת יצרה ויכין שאין אלו ראוין להולידהרי נשואין הללו לבטלה ' וכה שאמר בקהל ה' נראה שהוא מותר באשה שאינה מקהל ה' כגון ניורת ומשוהרת כי לא אמר הכתוב פצוע דכא וכרות שפכה לא ישא אשה שאם אמר כן היה מובן מזה שהשתמיש שלא לקיום המין היה אסור אבל עתה מהוך מה שאסר בקהל ה' והתיר לו שלא בקהל ה' יורה שהתשמיש מותר אפילו שלא לקיום המין ' לא יבא ממזר בקהל ה' אינו מותר ליקח בת ישראל אבל מותר הוא בניורת שהתורה אמרה בקהל ה' וקהל גרים אינן נקראים קהל ה' ולשון ממזר הוא מי שנולד מן העריות שיש בהן כרת או מיתת בית דין ' ובירושלמי דקדושין אמר רבי אבהו מאי ממזר מום זר ' על דבר אשר לא קדמואתכם בלחם

ובמי דרך ארץ הוא לקדם את הבאי בדרך במאכל ובמשתה לא שהיו ישראל חסרים במדבר שהרי המן יורד להם והבאר הולך עמהם ' וכתב הרמב"ן ז"ל הרחיק הכתוב שני האחים האלה שהיו גמולי חסד אברהם שהציל אביהם ואמם מן החרב והשבי ובזכותו שלחם השי"ת מתוך ההפכ והם חייבין לעשות טובה עם ישראל ועשו עמהם רעה האחד ששכר עליו בלעם בן בעור והם המואבים והאחד שלא קדם אותם בלחם ובמים והנה עמון הרשיע בזה יותר כי המואבים ובני עשו כאשר ידעו שהוזהרו ישראל שלא יתגרו בם הוצ'או להם לחם ומים ועמון לא אבה לעשות כן וזה טעם אשר לא קדמו שלא יצאו לקראתם בלחם ובמי כאשר עשו האחרים ולכך הקדים הכתוב עמון והקדים להזכיר פשעו על דבר אשר לא קדמו ואחר כן הזכיר מואב וחטאתו זהו ואשר שכר עליך עד כאן ' ודרשו ז"ל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מפני שהאיש דרכו לקדם ואין דרכ' של אשה לקדם כלומר שתוציא מזון חוץ לגבול הארץ וזהו התרורת המואביה שיצא מסנה דוד לא תתעב אדומי אף ע"פ שראוי לתעבו מפני שיצא בחרב לקראתם והמצרים גם כן אף ע"פ שהשליכו זכוריהם ליאור לא תתעב אותם מפני שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק ונמלטתם עמהם בימי הרעב בכבוד גדול ויאמר עוד לא תתעב אדומי שיש להם זכות אבות שהיו מזרע הקדש והרחיקן שלש' דורות לפי שיצאו בחרב לקראתינו ' ואמר בשניהם לא תתעב אדום שקדמם בחרב ומצרי שהטביעם במי אבל עמון ומואב שהחטיאום נתעבו והזכיר הכתוב בהן לא תדרש שלומם וטובתם ומכאן דרשו ז"ל שכל המחטיא חברו קשה לו מן ההורגו ההורגו טורדו מן העולם הזה והמחטיאו טורדו מן העולם הזה ומן העולם הבא ' ונשמרתם מכל דבר רע אזהר' זו מפני קדושת הארון וכן מצינו במלחמת מדין שהלך הארון עמהם ' ועל דרך הפשט מכל דבר רע שאסרה תורה ולפי שמחנות האומות בצאתם למלחמה הכו משולחים לעשות כל תועבה וכל נבלה ונוהגין בעצמן הפקר בכל הדברים כלן לכך יזהיר הכתוב מחנה ישר' שישתמרו מכל הדברים הרעים ששאר האומות נוהגין בהן ואינן חוששים עליהם בשעת כלחמה ודרשו ז"ל מכל דבר רע אלו עריות ולשון הרע ' עריו' ממה שכתוב ולא יראה בך ערות דבר וזהו שאמר מכל דבר רע ' לשון הרע הוא שאמ' מכל דבר רע כלום' דבור רע וזהו לשון הרע ורצה הכתוב להזהיר על שתים אלה לפי שהן עבירות חמורות והשכינה מסתלקת בשבילן ועוד דרשו ז"ל במסכת ע"ז ונשמרתם מכל דבר רע שלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה וזהו שסמך לו כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה מכאן אמ' רבי פנחס בן יאיר זהירות מביאה לידי זריזות זריזות מביאה לידי נקיות נקיות מביאה לידי פרישו' פרישות מביאה לידי טהרה טהרה מביאה לידי קדושה קדושה מביאה לידי יראת חטא יראת חטא מביאה לידי ענוה ענוה מביאה לידי חסידות חסידות מביאה לידי רוח הקדש הזכיר החכם ז"ל בכאן עשר מדות חמש גופניות וחמש שכליו' וכולן מביאות אל העשירית רוח הקדש ויתד תהיה לך על אזניך האלף נוספת ובאורו על כלי זין שלך ומצוה זו היתה מעלה גדולה וכבוד לישראל בהיות השכינה מתהלכת בקרב מחניהם והיה לאחר שסרחו כי עד שלא סרחו לא היו צריכין לה כי המן היה נבלע באברים ומפיג גם טעם שאר המזונות אבל לאח' שסרחו הוצרכו לה וכבר הזכרתי מזה בסדר בהעלותך ודרשו רבותינו ז"ל ביומא ריש פרק יום הכפורים תנא כשהן נפנין לא היו נפנין לצדיהם

ולא

ולא לפניהם אלא לאחוריהם והענין כי היו עניי כבוד
מתפשטין לכל צד לפניהם ולצדיהם אבל לא היו עוברין
מאחורי ישראל. לא תסגיר עבד אל אדניו האזון הזה איננו
ישראל ועבר זה ברח מחוצה לארץ לארץ ואסור להסגירו
ליד אדניו שבחוצה לארץ וזה משום חברת הארץ וכופין
רבו לכתוב לו גט שחרור ולהתירו בישראל ויכתוב לו
העבד שטר על דמיו. לא תהיה קדשה לאו זה אוהרה
באשה הנשכבת. וכן לא יהיה קדש אזהרה לבית דין. לא
תשיך לאחיך אזהרה ללוה. את כספך לא תתן לו אזהרה
ט למלוה ונקרא הרבית נשך כלשון אם ישוך הנחש להורות
כי כשם שארס הנחש נכנס מן הנושך אל הנשוך באבריו
וגידיו כן עונש האסור נכנס בממונו של מלוה ברבית נשך
כל דבר אפילו דבור אסור כך דרשו מנין לנושה בחברו מנה
ואין הלוה רגיל להקדים לו שלום שאסור להקדים לו שלום
שנאמר נשך כל דבר אפילו דבור אסור והדא כלל לכל שאר
התועלות וההנאות שאסור לו ללוה לעשותן אלא אם כן
היה רגיל להם קודם ההלואה. לנכרי תשיך אסר הרבית
מישראל ויתירנו עתה בגוי כדי להפריש בין אחינו בעלי
ברית ובין שאר העמים ושלא יהיה לנו עמהם
ולכך צוה שנשיך להם למען הודיעך
והזכיר בהם לשון תשיך לפי שהנכרי
וזהו לשון נשך שנושך כנחש ואינו מרגיש וכן הנבלה
שלקחתה מאותו צד היא לנכרי במכירה ולא בנתינה שנאמר
יד כו או מכור לנכרי שהרי הנבלה לנכרי במכירה
כג ג והטרפה לכלב בנתינה שנאמר לבלב תשליכון אותו וכן
דעת הרמב"ם ז"ל שוו מצות עשה והשבה מכלל רבית מצות
עשה ויש שפירש לנכרי תשיך שאינה מצוה אלא רשות
טו כג ט במו ששת ימים תעבוד וכונתם שהתורה לא קבעה מצוה
בזה על כל פנים להלוות לגוי ברבית לא שהרשות בידו אם
ירצה אם לא כי לא אסרה אותו ומה שאמרו בכסבת מכות
כספו לא נתן בנשך אפילו רבית דגוי אין להבין מזה אסור
אלא דרך גדר וחומרא היא במי שנוהג באותן המדות והוא
גודר עצמו בגדרים וסייגים שיזכה לאותן המעלות הנזכרות
באותו מזמור וכבר התירו ז"ל בפירוש רבית הגוי בכדי חייו
והוא שאמרו בבבא מציעא אסור להלוות ברבית לגוי ביותר
מכדי חייו אלא אם כן הוא תלמיד חכם גזרה שמא ילמד
ממעשיו ומה שאמרו בספרי לנכרי תשיך זו מצות עשה לא
לענין שהתורה קבעה בזה מצות עשה אלא כנגד המלוה
ברבית לישראל חברו אמרו כן שהמלוה לישראל ברבית
עובר על מצות עשה דלנכרי תשיך שכן משמע לנכרי תשיך
ולא לישראל ולאו הבא מכלל עשה עשה. וכיוצא בעשה
ו יט ט זה דרשו בספרי בענין דגים את זה תאכלו זו מצות עשה
וכל אשר אין לו מצות לא תעשה וכי חייב הוא לאכול דגים
טהורים אלא הכונה היא שאם אכל דגים טמאים עבר על
עשה דאת זה תאכלו ועל לא תעשה של וכל אשר אין לו.
וכן בכאן ברבית בא ללכד על המלוה לישראל ברבית שעובר
בעשה ולא תעשה דלנכרי תשיך כלומר ולא לאחיך ולאו
הבא מכלל עשה עשה. ולא תעשה דולאחיך לא תשיך
ודרשו רבותינו זכרונם לברכה ולאחיך לא תשיך שעושה
מעשה אחיך וזה לרבות את הגרים שאסור לך להלוותן
יב כג יד ברבית ולהוציא זרעו של עשו שאף על פי שכתוב בו כדה
כדיה ו אמר אחיך ישראל אחרי כן הותר שכן הזכיר הנביא ביום
עמדך מנגד ביום שבורת זרים חילו ונכרים באו שעריו ועל
ירושלם ידו גורל גם אתה כאחד מהם למדך שכבר נתבטלת
האחוה ויצאה מכללה ואחרי חנא כשאר האומות הזרים שהרי

הרבית לא נאסר לישראל אלא מטעם שנצטוינו להחיותו
ויקר' כה לו ולעשות עכו"ג כמילות חסדים ממה שכתוב וחי אחיך עמך
והאי לא לידחי ולא ליקים. וכן
כותר להלוותו
ברבית גופו כותר ממונו לא כל שכן.

אבל ללוות
ממנו יש לחוש לאסור מה שאין כן בגוי לפי שהמוכר
כבר נתחייב במצו' ואסור הוא להלוות ברבית וכן אמרו ז"ל
דכריס לב ס בנין מומם אף שמומם בם בניו הם וחייב הוא בכל מה
ויקר' יט יד שהוא אסור והלוה ממנו עובר משום ולפני עור לא תתן
מכשול וכי תחדל לנדור אין צריך לומ' כי תחדל מלנדור אין
בו חטא אבל הוא דבק למעלה אל כי תדור כלו' ואם חדלת
מתחלה לנדור לא יהיה בך חטא שהנדר גורם החטא והוא
חטא האחור ויהיה שיעור הכתוב בלא תאחר לשלמו והיה
בך חטא אם תאחר וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא
האחור. וכן הנדר גורם חטאים רבי' כלבד חטא האחור או
שלא יוכל לשלם או שלא תהי' כונתו בעת הנדר לשם שמי'
לגמרי וכן אמרו ז"ל ברי' פ"ק דחולין ושוב מישניהם מי שאינו
נודר כל עקר לא מביא כבשה לעזרה ושוחטה ועוד אמרו
כל הנודר אף שמקיים נקרא חוטא כאי קראה וכי תחדל
לנדור לא יהיה בך חטא הא לא חדל איכא חטא. מוצא
שפתיך תשמור ועשית. על דרך הפשט יחזור לנדר שהרי
הזהיר בלא תאחר ולא הזכיר בי עשה ומן הראוי שיאמ' כי
תדור נדר ועשי' כאשר נדרת ולא תאחר לשלמו ולכך יאמ'
מוצא שפתיך שהו' הנדר תשמור ועשית אותו כמו שנדרת
לה' אלהיך בנדבה לבך וכאשר דברת בפיך כלומר אל יפול
דבר ארצה מכל מה שהסכים בלבו והוציא בפיו. ואמר כל
זה לחזוק הנדר כי לכך ההמיר בעונשו ואם והיה בך חטא
כלו' שיהיה החט' קבוע בנפשך כענין שנ' הנפש ההיא עונה
כמדבר טו ל בה וכן בענין העני כתיב וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא כי
פס טו ס לעכוב שכירותו שהו' נפשו יהיה החטא קבוע בנפשו נפש
תחת נפש והו' הדין בעונש זה שהנפש הוא היי הגוף והוא
מדה כנגד מדה לפי שהוא מאחר הנדר שהוא חיי המלך
ולכך הזכיר בו כי דרוש ידרשנו ה' אלהיך היא המלך עצמו
שהוא משגיח בפרטים והוא דורש דמי' הוא ידרשנו מעמו
בעולם הזה ובעולם הבא וזהו כפל הדרישי' ועל דרך המד'
מוצא שפתיך תשמור ועשית מוצא שפתיך זו מצות עשה
תשמור זו מצות לא תעשה. ועשית אזהרה לבד שיעשוה
כלו' ועשית בעל כרחך אם הם נדרי מזבח כגון קרבנו' כופין
אותו עד שיאמר רוצה אני שנאמ' יקריב אותו לרצונו. ואם
בענין הצדקה כל שכן שכופין וממשכנין. וכן דרשו ז"ל
ממשכנין על הצדקה ואפילו בערב שבת. כאשר נדרת. זה
נדר לה' אלהיך אלו חטאות ואשמות עולות ושלמי שכתוב
בהן ה' אלהיך. נדבה כמשמעה. אשר דברת אלו קדשי
יפמי' פס כג בדק הבית. בפיך. זו צדקה על שם שנאמ' יצא מפיו צדקה
דבר ולא ישוב כך דרשו ז"ל בתחלת ראש השנ'. ועל דרך
הקבלה מוצ' שפתיך כנגד פי ה' וזה החיוב המוטל על האד'
לקיים ככל היוצא מפיו אפי' שלא בשבועה כלל ואמרו ז"ל
כרפסים ח לאו לאו תרי זמני שבועה היא שהרי הקבה אמרו בכבול
יפמי' כה כה בפסוק וירח ה' את ריח וכתיב אשר נשבעתי מעבור מי נח
עוד על הארץ אבל פעם אחת אינו שבועה אבל הוא חיוב
לקיים דברו. ומזה אמרו על כל מי שחוזר בדבורו שמקבל
עליו מי שפרע. ועוד שאנחנו בנים למקום ונתקדשנו בברית
הפה המכוון באמצע בין עשר אצבעות ידים ובברית מילה
בין עשר אצבעות רגלים והנה הפה שביעי בנקבי הראש
שהם שבעה. שנים אזנים שנים עינים שנים נחירים והפה
הוא

הוא השביעי והקדוש ברוך הוא בחר בשביעי בראש ורקיעים
ובחר בשביעי שהוא ערבות · ברא שבעה ימים ובחר בשבת
וכן בחר בפה להללו ולשבחו כי הוא הכלי לשבח בו שם
קדשו וזהו ולא תחללו את שם קדשי אזהרת שלא לחלל
ברית העשוי לחלל בו שם קדשו וכן אין ראוי לנו לחלל
שפתנו ולא לשקר באחד מן הבריתות כענין שאמר הכתוב
ולא שקרנו בבריתך · והנה ישראל כשהיו עוכרים על היוצא
מפיהם אמר להם משה למה זה אתם עוכרים את פי ה׳
ולכך אמר מוצא שפתיך תשמור כלומר חייב אתה לקיים
מוצא שפתיך שהוא כנגד שמור וזהו מוצא שפתיך תשמור
ואין צריך לומר המצות וזהו תשמור ועשית תשמור זו מצות
לא תעשה ועשית זו מצות עשה ואין צריך לומר הנדר
שהוא למעלה מן המצות וזהו כאשר נדרת לה׳ אלהיך ·
נדבה שהנדבה נאצלת משם והיא סוף הבנין והיא התרומה
כענין שכתוב כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה׳ של משכן
והוא ששמענו הדברות מפיו זהו אשר דברת בפיך והוא
קול ודבור וזהו רוח הקדש · ועל זה דרשו אשר דברת
אלו קדשי נדק הבית · כי תבא בכרם רעך בפועל הכתוב
מדבר שהשכירו בעל הבית לבצור כרמו וכן דרשו רבותינו
זכרונם לברכה נאמר כאן כי תבא ונאמר להלן ולא תבא
עליו השטש מה להלן בפועל הכתוב מדבר אף כאן בפועל
הכתוב מדבר וזהו שתרגם אנקלוס ארי תתגר שאם אתה
אומר בביאת כל אדם לא שבקת חיי לכל בריה · ואל כליך
לא תתן · זה יהיה גזל והתורה לא התירה אלא כנגד הנפש
הסתאוה כי כיון שהוא מתעסק וטורח בפירותיו אם לא היה
לו אפשר לאכול בהתר יאכל באסור ולכך התיר כנפשך
שבעך בענין שכתוב וצדיק אוכל לשובע נפשו והוא הדין
בקמה שיקטוף בידו מלילות אבל חרמש לא ינף · כי יקח
איש אשה ובעלה · או בעלה · ושני דברים הם כסף וביאה
קדושי כסף אין קידה אלא בכסף שנאמר נתתי כסף השדה
קח ממני · ועוד יש קניה אחרת בשטר מכה שכתוב בפרשה
זו ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר · ודרשו רבותינו
זכרונם לברכה מקיש הויה ליציאה מה יציאה בשטר אף
הויה בשטר · והרי שלשה דברים שהן ג׳ קניות שהאשה
נקנית בהן · וכן שנינו האשה נקנית בשלשה דרכים בכסף
בשטר ובביאה והנה גזרה שוה זו דקיחה קיחה אנו דנין עליה
דיני נפשות שהרי נערה אם זנתה פטור · ואם היא מאורסת
בכסף בלבד הרי היא בסקילה ולפי שהגזרה שוה היא מדה
מ״ג מדות שהתורה נדרשת בהן והיא סגופי תורה אנו סומכין
עליה לדון דיני נפשות והכל בעדים בין קדושי כסף בין
קדושי ביאה · ספר כריתות · על דרך הפשט הספר הזה
כורת בינו לבינה שלא תהא אגודה עמו בשום דבר כל ימי
חייה שאם אמר לה הרי זה גיטך על מנת שלא תשתי יין
לעולם או כל ימי חייכי אין זה כריתות · ואם אמר כל ימי
חיי הרי זה כריתות הואיל ואפשר שימות הוא תחלה ותהיה
פטורה מתנאו והוא הדין לכל התנאים ובלבד שלא יהא
שום תנאי כתוב בגט אלא שיאמר על פה או בשטר אחר ·
ועל דרך המדרש ספר כריתות צריך שיהא בו ב׳ שטין כנגד
ספר תורה שבו צריך אדם לשייר בסוף בראשית ד׳ שטין
ובסוף ואלה שמות ד׳ שטין ובסוף ויקרא ד׳ שטין ובסוף
במדבר סיני אינו מן המנין שהוא חשוב ספר אחרון לפי
שאלה הדברים ענין חוזר הוא ואם כן הרי ב׳ שטין בספר
תורה ותרגם אנקלוס ספר כריתות גט פטורין ומפני שהגט
דינו כספר לכך נקרא ספר וצריך ב׳ שטין כמנין גט ואם
תשכיל בענין הגט הנקרא ספר תמצא כי חייבה חכמת

התורה לגרש האיש את אשתו בספר לפי שהקדוש ברוך
הוא ברא עולמו בכתב אותיות מעלה ומטה וזווג האותיות
ושקלן והמירן וצרפן וצר בהן את כל העולם ואת כל היצור
ואת כל הדבור ואין שקול אלא על ידי זווג ועל ידי שקול
האותיות שקל הקדוש ברוך הוא את הנבראים כלם זה ראוי
להיותו בן זוגו של זה וכיצד יהיו הנמצאין כלן זה לעומת זה
בין בעליונים בין בתחתונים בין בנפשות בין בגופות וכמו
שדרשו רז״ל וכת פלוני לפלוני ואפי׳ מעבר לים וכיון שהיה
חבור הנבראים וזווגן על ידי אותיות לכך צותה תורה שיהיה
הפרידה באותיו׳ להודיע ולפרסם שעקר הזווג והחבור מימי
קדם בבריאת העולם באותיות היה · אחרי אשר הוטמאה
בעל שני ויקראנה טמאה לראשון לפי שידעה השני · ועל
דעת רז״ל אחרי אשר הוטמאה באורו ולא אשר הוטמאה
ושני דינין הן וכן אמרו רז״ל אחרי אשר הוטמאה לרבות
סוטה הנסתרה לומר שהאשה שונתה תחת בעלה או
שנסתרה עם אחר מעת שקנא לה בעלה הרי זו אסור לשוב
עם בעלה וזהו שאמר לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה
לשוב לקחתה ולא משהוטמאה תחתיו בין שיש רגלים
לדבר במה שנסתרה אחר הקנוי · נקי יהיה לביתו שנה
אחת · כאן נרמז השם המיוחד וכבר העירותיך על זה בסוף
סדר שפטים בענין הבית וכרם והאשה וכן מצינו בהקבדת
שהיה בסיני עם ישראל דוגמת חתן וכלה שעמדה שכינה
בחר שנה את שהרי לא נסעו עד שני באייר בשנה השנית ·
לא יחבול רחים ורכב טעמו לא יחבל החובל לפי שהם כלי
המזון וחיי הנפשות · והזכירה תורה אלו והוא הדין לשאר
הכלים שיש בהם אוכל נפש · ובאיר לא יחבול שלא יכנס
לביתו של לוה למשכנו שאפילו בכלי שאין עושי בהן אוכל
נפש אינו רשאי שהרי אמ׳ הכתוב לא תבא אל ביתו לעבוט
עבוטו שאי אפשר לו למלוה בשום פנים ליכנס לביתו של
לוה כלל למשכנו ואפילו שליח בית דין שנא בדוץ תעמוד
והאיש וגומר · ואם כן למה הוצרך לומר לא יחבול לעכור
עליו בשני לאוין · השמר בנגע הצרעת · יזכיר שלא יקצץ
אדם סימני בהרת אבל מילה בצרעת אם היתה צרעת בערלה
מלין אותו ואין חושש וכן אמרו ז״ל אתי עשה דמילה ודחי
לאו דצרעת · זכור את אשר עשה ה׳ אלהיך למרים · זו מצות
עשות על ענין לשון הרע · יאמר שנזכור לשון הרע של
מרים והעונש שאירע לה על שדברה במש׳ וחל עליה עונש
הצרעת ולכך נסמך פסוק זה לפסוק של מעלה שאמר
השמר בנגע הצרעת ואם כן הכתוב אזהרה על לשון הרע
והוא לאו הבא מכלל עשה · ויש לנו ללמד בזה קו לגודל
העונש שיש למספרי לשון הרע אם מרים הצדקת הנביאה
שלא דברה אלא באחיה והיתה גדולה ממנו וגדלה אותו
ומסרה נפשה עליו בענין היאור ודברה שלא בפניו נענשה
עונש גדול על דבור כזה ולא הועילו לה כל זכיותיה מן
העונש וגם הדבור שדברה לא היה לשון הרע ממש אלא
שעשאתו שוה לשאר הנביאים · קל והומר לשאר בני אדם
שמספרין לשון הרע ממש על הגדולים מהם ובפניהם
שיתביישו שעונשם כפול ומכופל ומפני זה אסרה תורה
חברת הכסילים ויושבי קרנות שהם מדברים דברים בטלים
כענין שכתוב וקול כסיל ברוב דברים ומתוך אותן דברים קהלת ה ב
בטלים יבאו לספר לשון הרע מהכון עם ומתוך שמספרים
מן ההסון יבאו לספר מן הצדיקים כענין שכתוב תאלמנה תהלים לא כ
שפתי שקר הדברות על צדיק עתק · ומתוך כך יבא לספר
מן הנביאים שנ׳ויה׳ו מלעיבי במלאכי האלהים ובוזי בדבריו דה״ב לו טז
ומתעתעי׳ בנביאיו ומתוך כך ידברו בחבה שנ׳שתו בשמים תהלים עג ט

פיהם ונומר׳ כי נרם להם ששתו בשמים פיהם לשונם
שתהלך בארץ׳ לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו׳ ליקח
משכונו לא המלוה ולא שליח בית דין והנה זו מדת רחמנו׳
שהתורה חסה על בשתו של לוה כשאחרים מחפשין כלי
ביתו ועוד מטעם שלא יבאו לידי מריבה ורציחה אבל ערב
מותר לבא לביתו למשכנו הוא שאמר שלמה עליו השלום
ולי כ יו לקח בגדו כי ערב זר׳ והיה ראוי יותר למשכן את הלוה
שאכל ושתה ובזבז המעו׳ יותר מן הערב שלא באו המעות
לידו׳ אבל הטעם בזה מפני שהלוה לא לוה אלא מתוך
הדוחק והערב נכנס ערב מתוך השפע לכך התירה התורה
למשכן את הערב ולא הלוה׳ יוציא שליח את העבוט החוצה׳
דרשו רזל אין דרכו של עני להוציא אלא הפחות שבכלים
ומכאן לבעל חוב בזבורית׳ אבל תקנו חכמים זל לגבות מן
הבינונית כדי שלא תנעול דלת בפני לווין ואם לא רצה
להוציא העבוט כופין אותו לקיים מצות עשה כמו שכופין
על שאר הסצו׳ וכן בית דין יורדין למכור קרקעותיו ולפרוע
למלוה׳ השב תשיב לו את העבוט׳ אפילו עמד אצלו כמה
שנים חייב הוא להחזיר לעולם מחזיר ונוטל ומחזיר עד
שיחליטוהו לו בית דין וזהו השב תשיב לו את העבוט כל
זמן שהוא עבוטו׳ וכן אמרו לא תשכב בעבוטו לא תשכב
ועבוטו אצלך והנה עבוטו זה הוא כסות יום או כסות לילה
או כלים של אוכל נפש הא שאר כלים אינו חייב להחזיר
אף על פי שצריך להם ואפילו בשעה שהוא צריך להם׳
ויש לך להשכיל בכאן בסוד המצות במה שאמר ככוא
השמש כלומר שאם לא תשיב ויעבור הלילה וזמן שמושרת
של מדת הדין הוא ותפגע בך׳ ושכב בשמלתו וברכך מדת
רחמים׳ ולך תהיה צדקה כלומר זכות לפני ה׳ אלהיך׳ ביומו
תתן שכרו לתועלתו ולא תבא עליו השמש לתועלתך׳
ביומו תתן שכרו דבק עם ולא יקרא ושיעור הכתו׳ כן ביומו
תתן שכרו כי עני הוא והמעכב שכירתו אצלו כמעכב נפשו
וכיון שמעכב נפשו מת הוא ומכאן אמרו שהעני חשוב
כמת זהו שאמר כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו׳ ולא
תבא עליו השמש כדי שלא יקרא עליך אל ה׳ שאם תבא
השמש והוא יקרא והיה בך חטא בלילה שמדת הדין
נוהגת ותמתח כנגדך׳ לא יומתו אבות על בנים׳ בעזרת
בנים וכן בנים בעדות אבות והזכיר האבות ובנים והוא הדין
לכל הקרובים שהם נפסלים לעדות וגזרת הכתוב הוא שהן
פסולין לכל דבר אפילו לתובתם אין צריך לומר לזכותם
ולהגאתם׳ ולא תחבול בגד אלמנה׳ כבר הזהיר הכתוב
למלוה שלא ליכנס לביתו של לוה למשכנו הוא שאמר לא
תבא אל ביתו וגומר ואין צריך לומר אם היא אלמנה אלא
לעבור עליה בשני לאוין לפי שדמעת מצויה ונפשה שפלת
והתורה הזהירה עליה בכמה מקומות׳ ודרשו רבותי זכרונם
לברכה אפילו אלמנותו של מלך׳ לא תשוב לקחתו למען
יברכך ה׳ אלהיך קבע ברכה במתנת המחשבה ודרשו רבותי׳
זכרונם לברכה למען יברכך אף על פי שנאה לידו שלא
במתכוין לו לעושה במתכוין אמור מעתה נפלה סלע מידו
ומצאה עני וגתפרנס בה הוא מתברך עליה׳ לא תפאר
אחריך על דרך הפשט לא תחפש הפארו׳ והם הענפים כמו
ופנקס לו ו ותשלח פארות׳ ועל דרך המדר׳ לא תפאר אחריך תתפאר
על העניים אם אתה כטיב להן וכניח זתים תחת האילן
והעניו לפי שראוי לאדם שיעשה חסד ושלא יפרסמנו ובעניו
מלי כ ו שכתוב רב אדם יקרא איש חסדו ואיש אמונים מי ימצא׳
באור הכתו׳ רוב בני אדם כל אחד מהם יכריז החסד והטובת
שעושה ולא יכסה אותה אבל איש אמונים שיעשה חסד
ולא יפרסמנו אלא שיכסנו מי ימצא וקראו איש אמוני׳ על
שם ונאמן רוח מכסה דבר׳ ועוד דרשו לא תפאר אחריך סס יפ
לא תטול תפארתו ממנו מכאן שמניחי׳ פאה באילן הוציאו
החכמים האלה תפאר מלשון תפארת ר׳ל כי הפרי תפארת
האילן אבל הכתוב ייחד לשון תפארת בפרי הזית מה שאין
כן בשאר הפירות׳ וכן במקום אחר ייחד בו הוד הוא דבר
הנביא ויהי׳ כזית הודו׳ הנה זה מסוד הלשון ולפי שהשמן קופא יד
אור נקרא יצהר על שם האור והתפארת וההוד שמורת
המאורות העליונים לכך נתייחד בשמותם לכבוד המנורה
הכלולה מכלן׳ כדי רשעתו במספר׳ אות הבי׳ נקוד בשבא
ומסך לו ארבעים כלומר במספר ארבעים ולא ארבעי׳ ממש
אלא מספר המסוך לארבעי׳ והן לט׳ ואם כן כשאם במספר
ארבעים כאלו אמר לט׳ וטעם המספר הזה של לט׳ למלקות
לפי שהמת צריך תחיה וזה שחטא ועבר על מצות אדניו
נתחייב מיתה וחל על נפשו עונש כרת כי בזה יחיה וישוב
לו טל של תחיה כאותן החיים שהנפש מעותדת להן וזהו
שאמרו במסכת מגלה כל חייבי כרתות שלקו נפטרין מידי
כרתן באו לנו בזה בי לט׳ של מלקו׳ הוא כפרת כרת וישוב
לו טל של תחיה כי תזכה נפשו ותשוב לשרשה׳ ועוד טעם
אחר כי חיוב המלקות בבית דין של מטה אינו אלא מבן ג׳
שנה ולמעלה והמכות הן משולשות ושלשה פעמים ג׳ הם
טל וכן המלקות בבית דין של מעלה אינו אלא מבן עשרים
ולמעלה על כן הוא ששים שלשה פעמי׳ עשרים הרי ששים
וזהו אתיוה לאליהו ומחיוה שתין פולסי דנורא ומה
שמזכירין רבותינו זכרונם לברכה בכל מקום מלקו׳ ארבעים
ואינן אלא לט׳ ולא אמרו לוקה ארבעים חסר אחת כמו
שאמרו בעניו שכת אבות מלאכו׳ ארבעים חסר אחת הלכו
אחר לשון הכתוב שאכר ארבעים יכנו אף על פי שמלת
בספר הסמוכה לארבעים תורה שאין כונת הכתו׳ ארבעים
ממש וטעם כדי רשעתו שנותנין לו המכות גדולות או
קטנות כפי רשעו וכלן כמספר ארבעים׳ ארבעים יכנו לא
יוסיף׳ המלקות הזה משפט בפני עצמו ודין שמים הוא יש
על השופט לחייבו ועל החוטא לסבלו ואין לו להוסיף על
המשפט פן יתבזה חברו ודרשו רבותינו זכרונם לברכה בפרק
ואלו הן הלוקין כיצד מלקין אותו כופת שתי ידיו על העמוד
אילך ואילך ואוחז בגגדיו עד שמגלה את לבו והאבן נתונ׳
לו מאחוריו וחזן הכנסת עומד עליה ורצועה של ענל בידו
ולכך מסך לפרשה זו לא תחסום שור ורצועה זו כפולה
לשתים ושתים לארבע ושתי רצועו׳ של חמור עולו׳ ויורדות
בה ידה טפח ורחב׳ טפח ומלקה אותו שליש מלפניו ושתי
ידות מאחוריו עד כאן׳ וטעם שהיה רחבה טפח והיתה
כפולה ומכופלת לפי שיש בטפח ארבע אצבעות וכשהיא
כפולה הרי טפחיים וח׳ אצבעות וכשהיא מכופלת הרי ז׳
אצבעות ועל כן היה משפט רצועה של מלקות להיות בה
ז׳ אצבעות לפי שאין לך מצוה ומצוה הכתובה בתור׳ שלא
נכרתו עליה ז׳ כריתות והחוטא הזה הנענש במלקות עבר
על מצוה שנכרתו בה ז׳ כריתות ולכך לוקה ברצועה שיש
בה ז׳ אצבעות׳ וטעם שתי רצועות עולות ויורדות בה כנגד
נעשה ונשמע וטעם שהן של חמור כדי להצטרף יחדו שור
וחמור על שם שכתוב יד׳ע שור קונהו וחמור אבוס בעליו יפמיה ו
ישראל לא ידע כי מי שעבר על המצוה והתנכר בחסדי ה׳
ולא הכירם ראוי הוא שיענש ושילקה ברצועה של שור
וחמור המכירי׳ את בעליהם׳ ומצינו בירושלמי מנין לרצועה
שהיא מכופלת שנאמר ופילו השופט אל תקרי ופפילו
אלא והכפילו ומה שמלקה אותו שליש מלפניו מן הכתוב
שאמר

שאמר והכהו לפניו כדי רשעתו ודרשו רבותינו ז"ל כדי רשעה אחת מלפניו ושתי ידות מאחריו כנגד יכנו להכותו שתי הכאות והיה ראוי לומר והכהו לפניו ארבעים לא יוסיף פן יוסיף על אלה אבל הזכיר הכתוב שלשה הכאות והכהו יכנו להכותו ללמדך הכאת אחת מלפניו כמו שאמר והכהו לפניו ושתים מאחוריו כמו שהן כתובות בפסוק של אחריו ובמדרש ארבעים יכנו למה ארבעים האדם הזה נוצר לארבעים יום ועבר על התורה שנתנה לארבעים יום ילקה כ' ויצא ידי ענשו וכן אתה מוצא באד' הראשון כשנצטוה ועבר עליו לקה העולם בארבעים ענשין האדם עשר חוה עשר הנחש עשר האדמה עשר לפיכך כשעבור האדם על מצוה ילקה ארבעים וכן אתה מוצא בעונש מרגלים שלקו ישראל ארבעים שנה במדבר כן דרשו רבותינו ז"ל במדרש תנחומא בסדר במדבר סיני בפסוק אל תכריתו ' פן יוסיף ' ממה שחזר ואמר פן יוסיף הוכיח מכאן הרב הקדוש ר' יונה ז"ל שהמכה חברו או אשתו עובר בשני לאוין האחד לא יוסיף והשני פן יוסיף שהוא גם כן לאו שכל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא לא תעשה ' מכה רבה אם יוסיף לו אפילו אחת יקראנו מכה רבה ' ויש בכאן רמז במלת רבה שהרי מצות לא תעשה הן שסה ויש בהן כמה לאוין שאין שם חיוב מלקות וכן אמרו לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו ואותן שבהן חיוב מלקות הן רז"ל לאוין כמנין רבה וזהו מכה רבה ' ואם תשכיל בסוד הענין תמצא בו עוד בלשון מכה רבה רמז למלקות הגדול שהוא אשה של גיהנם המושכת כח ממדת הדין הנקראת כה' כי לכך באו המכות לפרעה במלת כה והיא גם כן מקבלת מבחי' הדין הקשה הגדולה והחזקה והמלקות הקל והחלוש של העולם הזה הנה הוא כפרתו של חוטא להציל נפשו מיד להבה הוא המלקות הגדול הנקרא מכה רבה וזה מכלל חסדי ה' בצוותו אותנו לקח זה המורת זה ויזהיר הכתוב המלקה שלא יוסיף שאם יוסיף אפי' אחד הרי הוא נכנס תחתיו בעניש מכה רבה זהו פן יוסיף להכותו על אלה מכה רבה ארבעים אלה פדיון וכפרה למלקות הגדול הנקרא רבה ואם יוסיף ונשאר עונו בה ' ונקלה אחיך לעיניך ' עד עתה קראו רשע והרשיעו את הרשע והיה אם בן הכות הרשע כדי רשעתו אבל כאחר שקבל דינו קוראו אחיך וכן דרשו ז"ל ונקלה אחיך כיון שלקה הרי הוא אחיך וכן הכתוב הזה הוכיחו ז"ל במסכת מגלה כל חייבי כרתות שלקו נפטרו מידי כרתן שנאמר ונקלה אחיך כיון שלקה הרי הוא אחיך ואין הפשוט הזה על המלקו שלנו כי כלקות שלנו אינו אלא כדי שיתביש האדם והבושת הוא אחד ממיני כפרה הוא שאמר הנביא עה למען תזכרי ובשת בכפרי לך לכל אשר עשית אבל הוא יחזקאל טז סג אמור על המלקות שהיו נוהגין בזמן התלמוד שהיו מקרין אותו והיו כופתין את ידיו על העמוד וכמו שהזכרתי למעלה ותראה מלת אחיך בגימטריא ארבעים חסר אחת ורמז לך הכתוב כי כיון שקבל מלקות כמנין אחיך הרי הוא אחיך וכן מלת אלה ארבעים חסר אחת עם ג' האותיות לא תחסם שור בדישו כמו בבאכם ל אהל מועד שאין הכונה בכניסתו ממש אלא שלא ישתה קודם בואו כדי שלא תהא שכורת בשעת עבודתו וכן בכאן בדישו קודם דישו שלא תהא חסימה בשעת דישה ואפילו חסמה מבחוץ חייב וכן הזכירו ז"ל שם בבבא מציעא ' והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ' על דרך הפשט בכתוב הזה הוא דרך הקבלה כי הבכור אשר תלד אשת המת יקים על שם אחיו המת ואין זה שם ממש שיהיה שמו כשמו אלא יקום על שם אחיו המת בנפש ידבר הכתוב זהו שאמר ולא ימחה שמו מישראל שאם לא יקום ימחה שמו מישראל סבא וזה מבואר ' ומה שפירשו בו רבותינו ז"ל והיה הבכור אשר תלד אמו של מת הוא לקים בנכסיו על שם אחיו המת יזכר שם חכמת בנחלתו אין זה פשוטו של מקרא אבל הוא מדרש לרז"ל ומשם חוכיחו שמצוה בגדול ליבם וזהו שהזכיר לשון בכור וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו ' יצריכנה הכתוב חליצת הנעל והרקיקה בפניו כלומר שתרוק בפניו בקרקע ואמרו רבותינו ז"ל רוק הנראה לעיני הדיינין ' ועל דרך הפשט בטעם מצות היבום כדי שישא הממון בבית המת ולא ימשול זר על אשתו ועל נכסיו כענין שכתוב לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר כי בזה אומדין דעתו של מת כי הוא רוצה שימשול אחיו על נכסיו ועל אשתו יותר מאחר כיון שאין לו זרע שיירשנו זה טעם היבום וטעם החליצה כי כל זמן שחיבם רוצה ליבם הנה הוא מקיים זרע לאחיו ונראה כאלו אחיו חי וכשאינו מיבם ואינו מקיים זרע לאחיו נראה שאחיו מת וצריך הוא שיתאבל עליו ולכך היבמה תחלוץ המנעל שהוא סימן אבלות כאלו מתאבל על אחיו המת ' ועל דרך המדרש מצות היבום הוא מכלל החקי והוא שדרשו רז"ל רוק מיבמה מכלל חחקי שכן כתוב את חקותי תשמרו דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבי עליהן ואלו הן שעטנז ובשר חזיר ורוק היבמה והרבעת כלאי ושור הנסקל ועגלה ערופה וצפרי מצורע ופטר חמור ובשר בחלב ושעיר המשתלח ופרה כן דרשו במדרש תנחומא בסדר ואלה המשפטי ' ועל דרך הקבלה מצות היבום תועלת גדולה לנפש המת וידוע כי תגדל הנאת הנפש כשהיא בת גלגלת במי שהוא קרוב מן המשפחה יותר לפי שיש לו שיבות גדול עמו ומזה אמרו ז"ל כי ישבו אחים יחדו פרט לאח שלא היה בעולמו שלא היה להם ישיבה אחת בעולם ואין זה חייב ליבם והטעם לפי שלא הכירו מעולם ולא היה לו שום שיבות עמו וטעם החליצ' שאם חלצ' נעלו כי כשאין היבם רוצה ליבם הלא נחשב לו לאכזריות שהרי אינו רוצה בתועלת נפש אחיו והדין הראוי בזה שתחלו' לו היבם נעלו מעל רגלו לסימן ורמז שהו' מסתלק ונשמט מן האחוה וזהו לשון וחלצה מלשון חלץ מהם ולשון נעלו כי הו' נועל דלת בפני נפש אחיו המת אם' מעל רגלו לפי שהרגל הוא סבת ההליכה וכן זה סבה שתלך נפש אחיו למשפח' אחרת ועני' דירקה כי הרקיקה הנמאסת תרמוז לדבר הנמאס המתגלגל מן הגוף דרך חוט השדרה שהנפש מתלבשת ומתעשפת בו ולכך הצריכו חכמי האמ' ז"ל להיות חרוק תפל קוד' שתאכל היבמה כדי שלא יהיה מצד האפילה לא מן הלחות שבגופה כעין אותו דבר הנמאס הבא מלחות הגוף ויהיה היבם אכזרי ונמאס בעיני הבריות כאשר לא יחפוץ ליבם ועל כן ראוי הוא שיקרא בישראל בשם הזה בית חלוץ הנעל ' וצריך אתה לדעת כי הענין הזה חסד המקום על ישראל כדי שיזכו כל הנפשות לאור באור העליון וכמו שאמרו ז"ל כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא והענין הזה תמצאנו במליצת ליהוא מפורש שאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים יאמר הכתוב פעמים שלש היא מאירה באור החיים אשר על פני הארמה כדי להשיבה מני שחת ומפורש גם כן מפי הבה בעצמו שאמר לאיוב לקיים דברי ליהו לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש יאמר המימיך צוית כמוני לאחוז בכנפות הארץ וינער

הרשעים ממנה ולהעמיד אחרים תחתיהם ותתהפך הארץ
מהם כחומר חותם שהוא מתהפך ומשתנה לצורות
משתנות ויתיצבו כל אחד ואחד מהרשעים באדב שהוא
לבוש בגדים חדשים ואחרי כל הבאורים האלה יוכל האדם
להעיד שהמצוה הזאת שהיא מצות היבום מיוסדת על הענין
הזה ואי אפשר לשום חולק לחלוק בזה מדרך הסברא לפי
שהענין קבלה מפי החכמים והחכמי מפי הנביאים עד משה
מסיני. ובספר הבהיר תמצא מפורש מפני מה צדיק ורע לו
מפני שהצדיק כבר הידה רשע לשעבר ועתה נענש. וכי
כענישין על ימי הנערות והאמר ר שימון שאין מענישין לא
מבן עשרים שנה ולמעלה אנא לא בחיי אמרי אנא במותא
אמרי שכבר היה לשעבר. אמרו לו חכריו עד מתי תסתום
דבריך אמר להן צאו וראו משל לאדם שנטע כרם בגנו ויקו
לעשות ענבים ויעש באושים ראה שלא הצליח נטעו גדרו
ופרצו ונקה הגפנים מן הבאושים ונטעו עוד שנית ראה שלא
הצליח גדרו ונטעו אחר שנקתו ראה שלא הצליח גדרו
ונטעו עד כמה אמר לו לאלף דור והיינו דאמרין תשע מאות
ושבעי וארבעה דורות חסרו ועמד הקדוש ברוך הוא ושתלן
בכל דור ודור ע"כ. ואמר אשר לא יבנה מכאן רמז שמצות
ס נ היבום חסד הוא מאת השם ית וזהו לשון יבנה בלשון עולם
ס י חסד יבנה וזהו שאמר קהלת ובכן ראיתי רשעים קבורי ובאו
והנה זה חסד לבלתי ידח ממנו נדח וכן מלת בכן בגימטריא
חסד. והחזיקה בסבושיו. באבר הבושה והם הביצי ותרגם
אונקלוס בבית נהתתיה כענין את אודיתא ולא נהתתא
והכתוב מענישה וקצותה את כפה כלומר דמי כפה ולא
כפה ממש כי כן קבלת רזל שאין הענין אלא דמים והוא
כמו עין תחת עין שאינו עין ממש אלא דמי עין כי אינה
ראויה לקציצת ידה כיון שלא עשתה כן אלא להציל את
אישה מיד מכהו ומכל מקום ראוי היא לשלם דמי ידה כיון
שהעיזה פניה ושלחה ידה להחזיק במקום הערוה. גדולה
וקטנה. גדולה שמכחשת הקטנה שלא יהא נוטל בגדולה
ומחזיר בקטנה אם נשתמשת כן בגדולה וקטנה לא יהיה
לך כלומר לא יהיה לך כלום אבן שלמה וצדק יהיה לך אם
עשית אבן שלמה הצדקת את עסקיך יהיה לך הרבה. כל
עושה עה יחזור למעלה לאבן ואבן איפה ואיפה. כל עושה
עול בשאר דברים. זכור את אשר עשה לך עמלק נסמכת
פרשת עמלק ללמדך שאם שקרותם במדות הוי דואג מגחי
ס ם האויב שנאמר מאזני מרמה תועבת ה וכתיב בתריה בא זדון
ובא קלון. ונראה לי כי כפני זה נתאחר פסוק כי תועבת
ה שלא הזכירו מיד אחר אבן איפה ואיפה כמו שהיה ראוי
שאלו עשה כן היתה הפרשה מסיימת באריכות ימים ולכך
רצתה התורה לסיים כל עושה עול כדי להסמיכו אל עמלק
שנדוש ממנו סמוכין שהקבה משליט האויב על כל מי
שעושה עול במדות. ועוד ללמדך כי עמלק עשה עמנו עול
ובא כנגדנו מארץ מרחקים ולא זכר ברית אלהים ולשון
אשר קרך מלשון מקרה וזהו פשוטו ומדרשו הוא צנן את
היורה. ויזנב בך כלומר כרת זנבך והם הנחשלים אחריך
החלושים שלא היה בהן כח ללכת וכן מנהג המחנות
חנרדפות מן האויבים ואין כח באויבים לבקע המחנה הם
מזנבים ומכים באחרונים שכמחנה שהם חלושים מכלן זהו
פשוטו. ובדרשו ויזנב בך מכת זנב חותך מילה וזורק כלפי
מעלה ואומר טול מה שבחרת והיה עושה זה מאותן חסרי
כח הזנבות והחלושים שבהן מחמת עונות שהיה הענן
פולטן. ובמדרש זכור את אשר עשה לך עמלק זה שאמר

הכתוב זכרוניכם משלי אפר לגבי חמר גביכם. אמר פ"ו כ' י"ג
הקדוש ברוך הוא לישראל אותן שתי זכירות שכתבתי לכם
בתורה הוו זהירין בהן אחת כאן ואחת כי מחה אמחה את
זכר עמלק. אם עשיתם כך תהיו בניו של אברה שהמשיל רפ"י ים כ"ו
עצמו כאפר שנאמר ואנכי עפר ואפר ואם לאו לגבי חמר
גביכם התקינו עצמיכם לשעבודה של כצרי דכתיב בחמר ס"מ פ' י"ב
ובלבנים. והשב לשכננו שבעתים אל חיקם חרפתם אשר
חרפוך ה מה היו בית עמלק עושין היו מחתכין מילותיהן
וזורקין כלפי מעלה ואומרים הא לך מה שבחרת שכן כתוב
למעלה מן הענין והחזיקה במבושיו בא שמואל ע"ה ופרע
להם שנאמר וישסף שמואל את אגג לפני ה היה מחתך ס"מ פ' ט"ו
בשרו כזתים ומאכיל נעמיות מהו עמלק עם שבא ללקק
דמן של ישראל ככלב. רבי לוי בשם רבי שמעון בן חלפתא
אומר למה היה עמלק דומה לזבוב שהוא להוט אחר המכה
כך היה עמלק להוט אחר ישראל בדרך בצאתכם ממצרים.
משל למלך שהיה לו כרם והקיפו גדר והושיב בו כלב נשכן
אמר המלך כל כי שיבא ויפרוץ הגדר ישכנו הכלב. לימים
בא בנו של מלך ופרץ את הגדר ובא הכלב ונשכו כל זמן
שהיה המלך רוצה להזכיר חטא בנו שפרץ את הגדר אמר
לו זכור אתה שנשכך הכלב. כך כל זמן שהקבה מבקש
להזכיר חטאן של ישראל בדברים שאמרו היש ה בקרבנו
אם אין אמר להם זכור את אשר עשה לך עמלק. ולא ירא
אלהים יח זור לעמלק כי בעוד שהיה ישראל עוסק בתפידים
וצמא למים בא עמלק לכלותם. ובמדרש ולא ירא אלהים
מסורת אגדה היא שעתיד עשו ליפול ביד בניה של רחל ירמי' מ"ט כ"ב
שנאמר אם לא יסחבום צעירי הצאן אלו קטניהם של
שבטים זה כתוב בו נער וזה כתוב בו קטן זה כתוב בו נער נרמי' לו י"ב
שנאמר והוא נער וזה כתוב בו קטן שנאמר הנה קטן נתתיך
וגומר זה גדל בין שני צדיקים ולא למד ממעשיהם וזה גדל עובדיה פ' ב'
בין שני רשעים ולא למד ממעשיהם יבא זה ויפול ביד זה זה
כתוב בו את האלהים אני ירא וזה כתוב בו ולא ירא אלהים רמי' פ"ח י"ב
יבא זה ויפול ביד זה והיה בהניח ה אלהיך לך מאחר שתרשו
את הארץ תמח את זכר עמלק כענין שכתוב והמתה מאיש ס"מ פ' ט"ו
ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה כדי שלא יאמרו
מיור זה משל עמלק היה ועוממה שדרזל שהיו עושי עצמ
בהמו בחכמ הכשפי וחוזרי לאיז כין שירצו ולכך הוצר לומ
משור ועד שה מגמל ועד חמור ולכך גברה עליה חכמת
התור שלא תועיל להם חכמתו מתחת השמים. כיוכר
הקדוש ברוך הו זמחה כחו בשמ וכן התנבא עליו בבלעם
ואהרי תו עדי אובד עד שיבא האובד זה הקבה שכתוב כי כ"ד כ"ד ג'
מחה אמחה בתחלה אמחה למעלה ולבסוף תמחה לכ שה ס"מ פ' ו' ויל
לא תשכח כלומר שלא תמחה והפרשה הזו התחילה
בזכרון וסיימה בשכחה להורו שעתיד זכרם להישתכח כן
העולם וזמן המשיח ואעפ שבשוטו של מקרא לפי התיבות
שלא ישכח בא הרמז בו לפי הטעמים שיבא זמן שישכח

כן תמצא טרחא במלת לא ובלת תשכח היא כפני
עצמה ויש דגש באות התי כלו הנה ימים באי
שתשכח כשיאבד זכרם מן העולם הו שאם
דוד ע"ה האויב תמו הרבות לנצח וערים ק"ל ס' ו'
נתש אבד זכרם המה. ואז יהיה השם
שלם והכסא שלם וזהו שכתוב
אחריו ויי לעולם ישב
כונן למשפט.
כסאו.

משלי ג ט כבד את ה׳ מהונך ומראשית כל תבואתך
וימלאו אסמיך שבע ותירוש
יקביך יפרוצו׳

שלמה

המלך ע״ה מזהיר אותנו בכאן על מדת הבטחון ובא להודיע שיכבד האדם מהונו להקב״ה ולא תרע עינו בו כי יפזר ויתן לאביונים אבל יבטח בשם יתברך כי בגלל הדבר הזה יברכהו בכל מעשה ידיו ואין לו לחשוב שבסבת הפזור הזה יחסר הונו כי כן אמר שלמה נותן לרש אין מחסור׳ אך יש לו להאמין באמת כי השם יתעלה יוסיף עליו כי כן אמר יש מפזר ונוסף עוד׳ ועוד אמר לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות יאמר כי יתרון ההון המקובץ מן הגזל והחמס לא יועיל והחסרון שיחס׳ לצדקה יועיל לו כי תצילנו מן המות וזהו שאמרו ז״ל מלח ממון חסר ואמרי לה חסד נביון שכן ראוי לו׳ לאדם שיחס׳ מממונו לכל דבר מצו׳ וקניני המעלו׳ ובפרט במצו׳ הצדקה כי הנותן צדקה לעני להקב״ה נותנה וכן הנותן להקב״ה משלו הוא נותן לו וכן אמ׳ דוד ע״ה כי ממך הכל ומידך נתנו לך׳ ועל כן אמר שלמה בכאן כבד את ה׳ מהונך ולשון הון כולל כל מיני הספוק שאוצרים באוצרות והוא מלשון כעל כל הון׳ ואש לא אמר הון כי לא תשבע האש מלשרוף כל זמן שתמצ׳ גוף מקבל השרפה׳ או לפי המדרש על אשה של גיהנ׳ והכונ׳ שאין ליסורי הרשע׳ בגיהנם סוף ותכלית׳ ונראה ששני כתובים אלו ענינם נסיון יזהיר שנכבד את השם מהוננו כדי שימלאו אסמינו שבע ולכך סמך לו מיד וימלאו אסמיך שבע וגו׳ אם׳ וימלאו כנגד כבד ואם׳ ותירוש יקביך יפרוצו כנגד ומראשית כל תבואתך וכן כתו׳ ותבואת הכרם וכן כתוב בענין המעשר ובחנוני נא בזאת ואע״פ שהנסיון אסור מדין התורה שאין לומר אעשה מצוה פלונית כדי שאצליח בנכסים שכן אמר הכתוב לא תנסו כבר אמרו רז״ל חוץ מזו שנאמר הביאו את המעש׳ וגו׳ שהנסיון בו מותר וכן בשני כתובי׳ שהם נסיון ולא תנאי שלא אמר אם תכבד את ה׳ מהונך וימלאו וגומר הא לכדת שהנסיון אף על פי שהוא אסור מדין התורה בענין הצדקה והמעשר הו׳ מותר ובמדרש כבד את ה׳ מהונך ממה דהניך כלומר מכל מה שהוא מהנה אותך ונתן לך יתרון על שאר בני אדם יש לך להודות לפניו ולתת כבוד לשמו כגון מי שראה בעצמו שיש לו קול ערב ראוי לו לכבד בו את השם יתעלה שיגנן ויתפלל לפניו ונשמע קולו בבאו אל הקדש ובלבד שיכוי׳ בקולו לכבוד השי׳ לא לכבוד עצמו שישבחוהו

משלי ג יג בני אדם שאם עשה לכבו׳ השי׳ עליו הכתוב אומר השמיעני

ישעיה יב ו את קולך ואם לכבוד עצמו עליו הכתוב אומר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה וכן אם היה סופר ראוי לו שיכתוב ספרים לכבוד הש״י ואם זכה לכתוב ספר תורה בידו הנה שכרו עד שמי׳ יגיע שכב׳ אמרו ז״ל כתבו מעלה עליו הכתוב כאלו קבלו מהר סיני וכן אם היה יודע לאמן את ידו במצות כ״ש היה ראוי לו שיתמיד במצוה הנכבדת הזו שנברתו עליה יו״ט בריתות וכן בכיוצ׳ באלה שכלן הן פעולות נבחרות ולכבוד השם ית׳ הן ותפארת לעושיהן׳ ומראשית כל תבואתך נקראו ישראל ראשית שנ׳ קדש ישראל לה׳ ראשית תבואתה ס״ם כ ב וראוין הם להכ׳ ולדעת את השם יתברך שהו׳ ראשית כל ראשית ולכבדו מראשית כל תבואותיהם וזאת כונת התורה בבצות הבכורים שהם ראשית שהתורה חייבה לישראל שנקראו ראשית ללכת אל המקום שהוא ראשית שכלולו של עולם שנ׳ מציו׳ מכלל יופי מציו׳ נשתכלל יופיו של עולם תלים כ ג ולתת אל הכהן שהוא ראשית העבודה ראשון למשורתי הקדש ולהביא אליו בכורים מראשית כל פרי האדמה וזהו שכתו׳ והיה כי תבא אל הארץ׳ ה׳ אלהי׳ נות׳ לך נחלה וירשת׳ וישבת בה׳ ולקחת מראשי׳ כל פרי האדמה מצות הבכורים אין החיוב שלה בכל הפירות אלא בז׳ המינין בלבד כך קבלו ז״ל כתי׳ הכא אשר תביא מארצך וכתי׳ התם ארץ חטה דברים ח ח ושעור׳ וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש ולכך אין חיוב המצוה אלא בז׳ המינין מן החטי׳ והשעורים והתאני׳ והרמוני׳ והזתים והתמרי׳ שבהן נשתבחה ארץ ישראל והם עקרי הפרנסה והמזון ואינה נוהגת אלא בזמן שבית׳ המקדש קיים ומה שאמר וירשת וישבת בה זהו לאחר כבוש וחלוקי ולקחת מראשית כל פרי האדמה׳ דרשו ז״ל כיצד הפרשת בכורי׳ אדם יורד לתוך שדהו רואה תאנה שנכרה או אשכול ענבים שבכר כורך עליהם גמי ואומר הרי זה בכורים וכיון שקרא להם שם נתקדשו במחובר אף על פי שלא נתבשלו עדין כל צרכן וכשיגמרו ויתלוש אותן מן הקרקע אינו צריך לחזר ולקרות להן שם ואינו מביא אלא מן המובחר שבשדהו זהו לשון מראשית מן המובחר כמו וראשית שמני ישמשתו עמוס ו ו וכן בכל דבר מצוה או כל דבר שהאדם מקדיש ומקריב להקב״ה צריך שיהיה מן המובחר וכן מצינו בהבל המקריב מלאכי ד שהביא קרבן מן המובחר מבכורות צאנו ומחלביהן ועל זה אמ׳ מראשית כל פרי האדמה מן המובחר שבפרו׳ אדמתו׳ אשר תביא הפרישׁ בכוריו ואחר כך נגנבו או נאבדו חייב באחריותן דכתיב ראשית בכורי אדמתך תביא בית׳ ז׳ אלהיך למדך שחייב באחריותן׳ הביא הוא בעצמן ולא על ידי שליח אלא אם כן התנה בשעת לקיטה׳ הקרובי׳ ליישלם מביאין תאני׳ וענבים לחים והרחוקים מביאין אותן גרוגרות וצמוקים אין מביאין בכורים קודם עצרת דכתי׳ והג הקציר פשוט כג יו בכורי מעשיך ואם הביא אין מקבלין ממנו אלא ניחם שם עד עצרת ויקרא עליהן מה שכתוב בפרשה ועל זה אמר הכתוב ושמחת בכל הטוב וזמן שמחת הוא מעצרת עד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו אבל מן החג ואילך מביא ואינו קורא מארצך דרשו ז״ל בספרי אשר תבי׳ מארצך כל זמן שמצוין על פני ארצך שלא כלו לחירת השדה ומכאן שאין בכורים אחר חנוכה שהפירות שנכנסו אז׳ הנוכה הרי הן חשובין מהשנ׳ הבאה ויניח אותן עד עצרת ושמח בטנא׳ על דרך הפשט היו הבכורים מעלה לכהן וכבוד להקב״ה ותועלת גדולה לישר׳ מעלה לכהן להשריח עצמו בכל הדרך להאכילו מראשית פירותיו והמובחר שבהם וכבוד הקב״ה להתפלל לפניו בבית׳ הגדול והקדוש שישפיע ברכותיו אליו ולהודות לפניו כי הברכה אינה אלא מאתו ית׳

ותועלת גדולה לישראל כי בזכות המצוה הזאת היו
הפירות מתברכין ומזונות העולם מתברכין ולשון טנא הוא
סל והוא כלי לקבל הפירות ומכאן שהבכורים טעונין כלי ·
וזה אחד משבעה דברים שהבכורים טעונין · ואלו הן הבאת
מקום · כלי · קריאה · קרבן · שיר · תנופה · לינה · הבאת
מקום הוא שיצטרך שיביאנו למקום מיוחד הוא בית
המקדש וזהו שכתוב והלכת אל המקום אשר יבחר וגומר ·
כלי שנאמ׳ ושמת בטנא ומצוה מן המובחר היא להביא כל
מין ומין בפני עצמו בכלי ואם הביאן בכלי אחד יצא ולא
יביא מעורבין לא שעורים במטחוי׳ על גביהן ותמרי׳ על
גביהן ורמונים על גביהן ותאנים למעלה מן הכל ויהיה
שום דבר מפסיק בין כל מין ומין כגון הוצין ועלין ומקיף
לתאנים אשכולות של ענבים מבחוץ ומביאין בידם תורים
ובני יונה שנאמר ושמחת בכל הטוב ואין שמחה אלא
בבשר והיו הולין בצדי הסלים תורים ובני יונה כדי לעטר
את הבכורים · אותן שבסלים היו מקריבין עולות ואותן
שבידיהם היו נותנין לכהנים של אותו משמר עם הבכורים
והם מחלקין אותן ביניהם כשאר קדשים · קריאה שנאמ׳
וענית ואמרת והוא שיקרא הפרשה מארמי אובד אבי עד
האדמה אשר נתת לי ה׳ · וענין זו היא התחלה נהרמת
קול ובלשון הקדש ממה שכתו׳ וענתה השירה הזאת וכתי׳
וענית ואמרת וכן ועָנו ואמרו ידינו לא שפכה בלשון הקדש׳
קרבן שלמים · שיר שנאמר ושמחת בכל הטוב ואין
טוב אלא שיר שנאמר הטיבו נגן בתרועה שכן היו הלוים
קורים בשיר משהיו מביאים בכורים שמגיעי׳ לעזרה · תנופה
שנאמר והניח והנחתו הא כיצד כהן היה מניח ידו תחת יד
בעלים ומניף וזהו ולקח הכהן הטנא מידך כלומר להניף
אותו · לינה שאעפ שהביא בכוריו והקריב שלמיו והשלים
ידי חובתו בו ביום אינו רשאי לצאת בו ביום מירושלם אלא
שילין שם שנאמר ופנית בבקר והלכת לאהליך ודרשו רז׳ל
כל פינות שאתה פונה מן המקדש כשתבא לו לא יהו אלא
בבקר הבכורים אסורים לזרי׳ לפי שהוקשו לתרומה שנאמ׳
והרמת ידך · ודרשו רז׳ל אלו בכורים כתיב הכא הטנא מידך
וכתיב התם לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך וגומר
ותרומת ידך וכיון שהוקשו לתרומה כשם שהזר אסור
לאכול תרומה שנאמר וכ׳ל זר לא יאכל קדש כן הוא אסור
לאכול בכורים וכן כהן אונן אסור בבכורים שנאמ׳ ושמחת
בכל הטוב למדך הכתוב שאסור לאכלן באנינות אלא
בשמחה · המביא בכורי׳ רשאי הוא ליתנן בכל הדרך לעבדי
ולקרובו עד שמגיע להר הבית כשמגיע להר הבית נוטל את
הסל ומניחו על כתפו הוא בעצמו ואפילו היה מלך ישר׳ עד
שמגיע לעזרה וקורא בעוד שהסל על כתפו הגדתי היום
לה׳ אלהיך כי באתי אל הארץ וגומר · ארמי אובד אבי וכל
הפרשה עד האדמה אשר נתת לי ה׳ · וכוריד הסל מעל
כתפו ואוחז בשפתו והכהן מניח ידו תחתיו ומניף שנאמר
והניחו והנחתו · מי שאין לו קרקע אלא שקנה אילן
לפירותיו מבי׳ אינו מתוד׳ לפי שאינו יכול לומ׳ הנה הבאתי
את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה׳ · וגר שיש לו קרקע
מביא ואינו קורא שאינו יכול לומ׳ לאבותינו אבל יש בגמרא
מי שסובר שמביא וקורא לפי שאברהם אביהם של גרים
שנ׳ כי׳ אב המון גוים נתתיך והרי הוא אב לכל הנפנפי׳ תחת
כנפי השכינה ויכול הוא לומר לאבותינו ואפשר לומר שיש
בזה רמז בכתוב כמה שאמר אתה והלוי והגר אשר בקרבך
הקישו הכתוב ללוי ולישראל · כהנים ולוים שנטעו בתוך
ערי מקלט שלהם מביאין וקורין שנ׳ אתה והלוי · בראשונה

כל מי שהיה יודע לקרו׳ קורא וכל מי שלא היה יודע לקרות
מקרין אותו נמנעו אלו שאינן יודעין לקרות מלהביא כדי
שלא יתביישו התקינו שיהו מקרין את שיודע כמי שאינו
יודע וכענין שאנו נוהגין עכשו בספר תורה ששליח צבור
קורא על הכל בין ליודע בין לשאינו יודע · וכתב הרמב״ם
ז״ל כיצד מעלין את הבכורים לירושלם מתכנסין אנשי מפלגי יד כי
מעמד שבעירות עמהם כדי שלא יעלו יחידים שנאמר ברב
עם הדרת מלך ולנין ברחובה של עיר ולא יכנסו לבתים
מפני אהל השומאה ובשחר אמר הממונה קומו ונעלה ציון
אל ה׳ אלהינו והשור של שלמים הולך לפניהם וקרניו
מצופות זהב ועטרה של זית בראשו להודיע שהבכורים
משבעת המינין והחליל מכה לפניהם עד שמגיעין קרוב קלים קכב ה
לירושלם והם הולכים בכל הדרך וקורין שמחתי באומרים
לי בית ה׳ נלך ולא היו מהלכין כל היום אלא שתי זרות
ביום הגיעו קרוב לירושלם שלחו לפניהם שלוחים להודיע
לאנשי ירושלם ומעטרין את בכוריהם ומפרנסין אותן ואם
היה בהן לח ויבש מניחין את הלח מלמעלה · והפחות
והסגנים והגזברין יוצאין לקראתם מירושלם לפי הכבוד הן
יוצאין אם באו אנשים הרבה יוצאין לקראתם הבים ואם מעט
מעט · וכשיכנסו כולן בשערי ירושלם יתחילו לקרות
עמדות היו רגלינו בשעריך ירושלם וכל בעלי אומניות
שבירושלם עומדין מפניהם ושואלין בשלומן אחינו אנשי
מקום פלוני באנו לשלום והן מהלכין בתוך ירושלם
והחליל מכה לפניהם עד שהם מגיעין להר הבית הגיעו
להר הבית נטל כל אחד סלו על כתפו ואומר הללויה הללו
אל בקדשו עד כל הנשמה תהלל יה הללויה עד שמגיעין
לעזרה הגיעו לעזרה דברו הלוים בשיר ארוממך ה׳ כי
דליתני ע״כ · ועד המדרש ושמת בטנא עשרים היו מביאין
בכורים בקלתות של כסף ושל זהב וענים בסלי נסרים של
ערבה קלופה והסלים והבכורים נתנין לכהנים שנאמ׳ ולקח
הכהן הטנא מידך וצריך שתתעורר במלת הטנא שהוא
במספר הכנוי של אלף דלת לעניין שארמוז תצטרך אליו ·
ודרשו עוד בא וראה כמה פתחון פה יש לעושי מצות יותר
כמי שיש לו עסק מלכות מי שיש לו עסק מלכות פעמים
נותן כמה ממון שמגיעין אותו אצל המלך ספק עושה
שלו ספק אינו עושה אבל הקבה אינו כן אדם יורד לתוך
שדהו רואה תאנה שנכנרה אשכול שנכר מניחו בסל ובא
ועומד באמצע העזרה ואומר השקיפה ממעון קדשך וגומר
ולא עוד אלא שהיה אומר איני זז מכאן עד שתעשו צרכי
היום הזה הוא שכתוב אחריו היום הזה ה׳ אלהיך מצוך
לעשות · ועל דרך הקבלה ושמת בטנא הטנא הוא רמז להא
אחרונה שבשם כי הבכורים נקראו ראשית והן שלשה וראשית ירמיה כט ה
אותיות של שם שהן ראשית הכל וסימניך בראשית
ממלכת יהויקים כי בהם שהם ראשית הקים העולם כלו
מעלה ומטה והנה הם משפיעים כח בהא אחרונה שהיא
הרביעית ובית קבול להן והיא מכללם בענין הארץ היסודית
שהיא רביעית ובית קבול לשלש יסודות ראשונים והיא
מכללם ומתעלת מהם ומכחם · וכן הטנא כלי ובית קבול
להביא שם הבכורים ומכלל המצוה היה כי היה נתן לכהן
עם הבכורים וזהו לשון הטנא וזהו ולקח הכהן הטנא כי הוא
המנהיג את העולם והנותן כח ותנוע בגלגל והעולם מתקיי׳
בתנועתו כי לזה ירמוז ענין התנופה שהיה הכהן מניף
את הטנא · ועוד להורות כי הוא המשגיח בכללי העולם
ופרטיו כי כן מי שהוא עומד בתוך הטנא הוא מציין מן
החרכים כן משגיח בחלוני הקריע הנטוי על ראשי החיות
להאציל

להאציל שפע ברכה וקיום לכל צבאות׳ מעלה ומטה והנן
זה ׳ הגדתי היום לה׳ אלהיך היה ראוי שיאמר לה׳ אלהינו
ושלא יוציא עצמו מכלל אמונת האלהות אבל אלו אמר כן
לא היתה אמונתו מתבררת אצלנו ולא היינו יודעים כונתו
לכי הוא קורא ומי הוא שמקבל עליו אלהותו אבל עתה
בבאו לפני הכהן הגדול שהוא מיוחד לעבדת אלהי ישראל
וידע אותו כשהוא אומר לה׳ אלהיך נסתלק הספק מאצלנו
ונתברר אמונתו הטוב כי הוא מעיד על עצמו כי אלהי הכהן
הוא אלהיו שבשבילו בא אל הארץ ויתכן שיהיה לשון הגדתי
מעין המשל מלשון ופי יגיד תהלתך כי המתפלל ממשיך מלוי נפ ו
הכח וכתיב הוא תהלתך והו׳ אלהיך והבא אל הארץ הקדושה
הוא ממשיך הכח שכנגדה אין צריך לומר הכהן על ידי
הקרבנו שמקרי׳ שם ולכך הזכי׳ שם לה׳ אלהיך כנהג משנה
תורה ׳ ארמי אובד אבי קרא ליעקב ארמי ושיעור הכתוב
ארמי היה אבי ובאור אובד עני ויאמר כאשר היה אבי
בארם אובד היה כלומר עני היה בלא מכון וכן תבו שכר עמ׳ נפ נ
לאובד כי כן מצינו שהיה לו צער גדול בעבודתו של לבן עמ׳ נפ ס
כמו שאמר הייתי ביום אכלני חורב וגומר ׳ ודד כיררמז
כלומר אובד היה כשירד למצרים כי לא ירשתי ממנו כלום
גם היה שם גר ובמתי מעט ואחר כך חזר שם לגוי גדול וכן
היו הבנים כלל ישראל אתה ה׳ הוצאתנו מעבדות׳ קשה
וגאלתנו באותות ובמופתים ונתת לנו ארץ זבת חלב ודבש
והכונה בכליצת הפרשה הואת שיתחייב האדם לתת אל לבו
זמן מעלתו ושלותו זמן הירידה והשפלות שהי׳ לו וכן אמר
בקהלת ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה באורו ביום עמ׳ נפ י יד
טובה ראה ביום רעה וזה כדי שיתבונן ביתהן שיש לו ואז
יודה על זה לשם יתעלה הטוב והמטי׳ לו ודע׳ אונקלוס במלת
אובד שתחזור ללבן כי לבן בקש להאבידו יעק׳ אבינו לולי
שבא אליו דבר ח׳ ואמר לו השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עמ׳ נפ יח
עד רע ואעפ שלא האבידו כיון שבקש להאבידו העלה עליו
הכתוב כאלו האבידו והוא שדרז׳ל חשב גוי לעשות עברה
אעפ שלא עשאה הקבה חושבה כאלו עשאה שנ׳אומי
אובד אבי וכי היכן אבד לבן ליעקב אלא על ידי שחשב
לעשות העלה עליו הכתוב כאלו עשה ואם חשב גוי לעשות
מצוה ולא עשאה אינה נכתבת עד שיעשנה שנ׳ועד מעלי עמ׳ נפ ו ; 36,
שמשאה הוה משתדר להצלותיה ולא חשב לו הקבה עד
שעשאה אבל ישרז׳ל שחשב לעשות עברה ולא עשאה אין
הקבה כותב עד שיעשנ׳ דכתיב הוי חושבי און ופועלי רע על עמ׳ נפ ב
משכבותם׳ אמר דוד און אם ראיתי בלבי לא ישמע י׳ ואם יום מן יח
חשב לעשו׳ מאו׳ אף על פי שלא עשא׳ מעלה עליו הכתו׳ כאלו
עשאה שהרי דוד חשב לבנות בית המקדש ואף על פי שלא
בנאו נכתב על שמו דכתיב מזמור שיר חנכת הבית לדוד ׳ פס נ פ
לשלמה לא נאמר אל לדוד כן דרשו במדרש תלים במזמור
שיר חנכ׳הבית׳בערתי הקדש מן הבית׳זו תרום׳גדולה שהי׳
קדש והיא אחד מחמשים תרי ממאה׳ מן הבית ׳ זו חלה
הנתנת לכהנים׳ וגם נתתיו ללוי זה מעשר ראשון וגם
לדבו׳מעשר שני שהיה מפריש לעצמו לגר ליתום ולאלמנה
זה מעשר עני וזה סדר המתנות תחלה היה מפריש תרום׳ ויק׳ יח ד
גדולה לכהן ונקראת ראשית דכתיב ראשית דגנך ואחר כך דר׳ יח כא
היה מפרי׳ש מעשר ראשון ללוי דכתיב ולבני לוי הנה נתתי עמ׳ נפ כא
את כל מעשר בישרא׳ לולי היה מפריש ונותן לכהן מעשר
מן המעשר ואחר כך היה ישרא׳ מפריש לעצמו מעשר שני דר׳ יד כג
והיה עולה לירושלם ואוכלו שם הוא שכתוב עשר תעשר
את כל תבואת זרעך וגומ׳ ואכלת לפני ה׳אלהיך׳ מעשרי

עשר תעשר בשני מעשרות׳ הכתוב מדבר מעשר ראשון
ומעשר שני ואחר כך היה מפרי׳ש בשנת שלישית של
שמטה מעשר עני והיה נותן לעניים זהו שאמר לגר ליתום סס כו י
ולאלמנה׳ועל זה אמר בבאן כי תכלה לעשר את כל מעשר
תבואתך בשנה השלישית שנת׳ המעשר למדך הכתוב
שבשנ׳השלישית של שמטה יש לו לקבץ כל מעשהתיו מן
השני שעברו ושיתן אותן וישלים עתה מה שחסר וכן אמר
הכתוב מקצה שלש שני תוציא את כל מעשר תבואת בשנה סס יד כח
ההיא והיא שנה שלישית שבה מפרישין מעשר עני וכן
הזכי׳כאן השנ׳השלישי׳ שנת המעשר טנה שמפרישין בה
מעש׳ מחודש וזהו מעש׳עני שהרי אין בה מעש׳שניכשא׳
השני׳שהרי מעש׳עני זה בסקו׳מעש׳שני ולכך יאמ׳הכתו׳
כי אחר שהפרי׳ש מתנותיו התרום׳והמעשרו׳בראוי׳ובסדר
שיתודה ויאמ׳בערתי הקדש ושיתפלל לשם יתברך שיברך
את הארץ בפירות׳ובנשם כטרו׳עזו ולא היה מתוד׳עד שלא
ישאר אצלו שום דבר מחקי המתנות הראויות לו לתת׳
לכהנים וללוים ולעניים ואיכתי מתוד׳ב׳ש האהרון של פסח
של שנה רביעית ושל שביעית שנאמר כיתכלה לעשר
ברגל שכל המעשרו׳ כלין בו שהרבה אילנו׳ נלקטין אחר
הסכות נמצאו של שלישית כלין בפסח של שנה רביע׳וכל
מי ששהה מעשרותיו הצריכו הכתוב לבערו מן הבי׳ וזהו
שאמרו במסכת אבו׳ברביעית מפני מעשר עני שבשלישית
ובשביע׳מפני מעש׳עני שבששית ובערב יום טוב האחרון
היה הבעור ולמחר מתודה בנהה׳ככל מצותך אשר צויתני
שהפרשתי מתנות כסדר ודדשו רבותינו זכרונם לברכה לא
תשנה סדר הפרשתן שאין להקדים מעשר ראשון לתרומה
ולא מעשר שני לראשון שנאמר מלאתך ודמעך לא סמוך כנ כא
תאחר׳לא עברתי ממצותיך שלא הפרשתי מכין על שאינו
מינו ולא מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש
ולא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש ׳ ולא
שכחתי׳מלהזכיר שמ׳ך ומלכותך עליו בשעת הפרישה וכן
המשפט להזכיר בהם השם והמלכות וכבר אמרו כל ברכה
שאין בה מלכות אינה ברכה׳ לא אכלתי באוני ממנו שאונן
אסור בקדשים ׳ ולא בערתי ממנו בטמא ׳ שלא הפרשתיו
בטומאה׳ ולא נתתי ממנו למת שלא קניתי ממנו ארון
ותכריכין והענין כי אין צריך לומר לדבר הרשות אל אפילו
לדבר מצוה שיש בו כבוד החיים והמתים לא נתתי ממנו
כלומר שלא יהא כפורע את חובו בדבר מצוה וכל שכן שלא
הוצאתי ממנו לצרכי חיים אל לאכול ולשתו׳ בלבד שמעתי
בקול ה׳אלהי ׳ כשהבאתיו לבחירה עשיתי ככל אשר צויתני
ששמחתי ושמחתי אחרים שנאמר ושמחת בכל הטוב ׳
השקיפה ממעון קדשך ׳ עשינו מה שגזרת עלינו עשה
אתה מה שהבטחתנו וברך את עמך בנים ובנות ׳ וארת
האדמה אשר נתת לנו בנשמי רצון ברכה ונדבה
וכאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש שתתן טעם
בפירות ׳ ובמקו׳אחר דרשו השקיפה ממעון קדשך עשינו
מה שמוטל עלינו לעשות עשה אתה מה שמוטל עליך ׳
ומה שהזכיר מעון קדשך ולא אמר מכון כמו שאמ׳ שלפה
בתפלתו ואתה תשמע השמים מכון שבתך מפני שהתוד׳ מלכים ח ט
ששמח בהשלי׳ חקו בהפרשה תרומותיו ומעשרותיו
והשמח היא במעונו כלום באותו רקיע ששמו מעון על כן
הזכי׳מעון קדשך ומח שהזכי׳לשון השקיפ׳ואינו נזכ׳לעולם
בשו׳מקו׳א בפורענות להורו׳כמה גדול שכר המצו׳כשהיא
בשמחה שהיא מהפכת מדת הדין למדת רחמים׳ וכן

דרשו ז"ל אמר רבי חנינא כר פפא בא וראה כמה גדול כחן של התנות עניים שכל השקיפה שבתורה לרעה וכאן לברכה · ואם תשכיל בענין המתנו האלה בסודם תמצא כי התרומה הנקראת ראשי תרמוז לחכם הכוללת הבינה בחמשים שערים ועל כן התרום היא אחת מחמשים זהו שאמרו תרומה תרי מכאה ומעשר ראשון הנתן ללוי שהיה עשירי בבנים כנגד העשירית וכן מעשר שני כמו כן כנגד העשירית כי נקרא מע"ש ראשון לפי שהוא ראשון לנו ונקרא כמו כן מעשר שני כי הוא עשירי לראשון העליון ומע"ש עני שהיה מפריש בשנה השלישית וששית כנגד היסוד שהוא מכריע וכלול מן השבעה כן היה הפרש מעשר עני באמצע ששה שנים ג' כאן וג' מכאן ועם מעשר זה נשלמו כל המעשרות בין למעלה בין למטה וזהו שאמר כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית אמר כי תכלה כי מע"ש עני זה תכלית וסוף כל המעשרות ולכך אמר הכתוב בסדר ראה בפרשת עשר תעשר מקצה ג' שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא והנחת בשעריך כי כשם ששנוי המקבץ את כל המעשרות של השני שיעברו במקום אחד בשערינו כן הרמז בזה שנקבץ ושניחד הכל בלי פרוד במקו שהוא כולל את הכל וזהו שאמ והנחת בשעריך הוא שער התפלה הוא השער לה' הכולל את הכל ולכך היה מתפלל בלשון הקדש והיה מתודה בקול רם שהשלים חיובו במעשרותיו של הקדוש ברוך הוא והפריש אותן בסדר ובכונה הראויה ולא שנה הסדר חס ושלום זהו בכל מצותך אשר צויתני אלא שסדר הכל במחשבתו ויחד את הכל יחוד שלם · לא עברתי · שלא קצצתי בנטיעות · ולא שכחתי · מלברך השם והמלכו כי הוא היחוד השלם ומתודה עוד ואומר לא אכלתי באוני ממנו שלא הפרישו לשום כח מכחות המלאכים שהם · מדרגות שהם הקרובי אליו ולא לשום כח מכחות הגלגלים · ולא נערתי ממנו בטמא · אין צריך לומר שלא הפריש ממנו לשום כח מכחות הטומאה הרוחניים השוכנים למטה באויר שבין הגלגלים והיסודות · ולא נתתי ממנו למת · אין צריך לומר שלא הפריש לשום אחד מד' יסודות שהם גופים מתי ולא רוחניים · אך שמעתי בקול ה' · השם המיוחד לבדו שהוא עליון על כלן · עשיתי ככל אשר צויתני השקיפה ממעון קדשך התפלה הזאת לשם הנכבד שכן אמר ואמרת לפני ה' אלהיך ואליו אומר השקיפה · ואכר טמעון כי הוד והדר לפניו ונהרי ששון ונהרי שמחה והשמחה במעונו זהו השקיפה ממעון קדשך יאמר השקיפה עלינו כמעון
ס 6 ם קדשך ותריק עלינו מה שקבלת · כן השמים · כמו ואתה
ט תשמע השמים · או יאמר השמיע תפלתנו אל השמים וברך את עמך את ישראל השפיע להם הברכה שקבלת וזהו לשון החכמים ז"ל עשינו מה שמוטל עלינו עשה אתה מה שמוטל עליך · ואת האדמה · שכנגדה הארץ של מעלה שהיא ארץ זבת חלב ודבש שהיא הרצון המשפיע רחמים ודין זהו לשון ארץ זבת חלב ודבש וגבר הזכרתי זה והבל אמת בין למעלה בין למטה וזה מבואר · היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות · בשנת הארבעים היה עומד והוא אומר היום הזה והלא יש ארבעים שנה שקבלו את התורה אבל פירשו ז"ל יהיו הביטין עליך כאלו היום הזה קבלתם
ייב ז ל בסיני ובפרשת שס"ע בפסוק אשר אנכי מצוך היום דרשו יהיו בעיניך חדשי כאלו היו קבלתם מסיני בין בלשון חבין בין בלשון חדשי הוצרכו לדרוש כן לפי שהדורות חולפי ולב האדם זולך אחר עיניו בדבר הנראה כי בעמדו בין עיניו יזכרנו ובהסתרו מעיניו ישכחנו והאותות והמופתים אינן עומדין לעולם לכך יהיו שתהיה האמונה קבועה בלב עומדת לעד בזמן ההסתר כמו שהיתה בזמן הגלות ויהיו דברי התורה חביבין אצלנו שלא נעבור עליהם ויהיו גם כן חדשים בעיני זכרון האותו והמופתים שלא נשכחם מלבנו בהתעלם מעינינו אך יהיה אצלנו מעם הר סיני בנפלאותיו בחדושו תמיד · ויתכן לומר כי פסוק זה התחיל היום הזה וסיים ובכל נפשך להורות כי יתחייב האדם שיפסוד נפשו על המצות בכל הזמנים כלן כיום של מתן תורה כי בשם שהיה מוסר נפשו על השם באותו יום עצמו של מתן תורה בראותו האותות והמופתים והאש האוכלת בראש ההר כן ראוי לו למסור נפשו עליו בכל הזמנים כלן וזהו שאמר היום הזה וסיים בנפשך לבאר שהפסוד נפשך עליו בכל הזמנים כלן כהיום הזה · את ה' האמרת היום · לשון כעלה וגובה מלשון בראש אמיר שהוא הענף הגבוה וכן תרגם אונקלוס חטבת מלשון חטובות אטון מצרים כישובחות · ואמרו בשם רבי יהודה הלוי ז"ל שהיא מלשון ויאכר כלום עשית הישר בעיניו שקבלת תורתו עד שסבבת שאמר שהוא יהיה ה' אלהיך · וה' האמירך · כלומר גם הוא עשה לך כל כך נסים ונפלאות שראית בעיניך עד שסבב שאמרת שתהיה לו לעם סגלה כאשר דבר לך כלומר
פעוק יט ם בסיני הוא שאכר אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים · ולשמור את כל מצותיו · ובלבד שתשמור מצותיו כי אין מעלת ישראל להיותם נקראים בשם סגלה אלא בשמירת המצות · על כל הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת · שיעור הכתוב כן ולתתך עליון לתהלה ולשם ולתפארת על כל הגוי אשר עשה כי הגוי אשר עשה אינם נתוני לתהלה ולשם ולתפארת חס ושלום אבל הם נתונים לחלק הכוכבים והמזלות לא כאה חלק יעקב כי יוצר הכל הוא זהו שאמר להתהלה ולשם כי ישראל הם נתונים לתהלה ולשמו הגדול בענין שכתוב
דברים יג ג הוא תהלתך ולשמו הגדול אלהיך · שסור את כל המצות היא מצות הקמת האבני שמזכיר וזהולך והקמות לך אבני גדולות כלום סתוך הירדן ואבני אלו היו לאות ולזכרון לנס הירדן וצוה לכתוב עליהן כל התורה · והי"ב כי כן כתוב בספר יהושע איש אחד משבט וכתיב ויאמר להם יהושע
ס ז ל עברו לפני ארון י' אלהיכם אל תוך הירדן והרימו לכם איש אבן אחת על שכמו למספר שבטי בני ישראל · ועשרה זה לאות ולזכרון שנכרתו מימי הירדן ספני הארון בעברו בירדן וי"ב אבני אלו שלקחו מתוך הירדן העבירום עמהם במלון שהוא הגלגל אשר שם הקימם יהושע וכתיב ויאמר להם יהושע אשר ישאלון בניכם מחר מה האבנים האלה ותודעתם להם כי ביבשה עברו ישראל את הירדן הזה · והמצרך לומר גדולות כדי שיכילו כל התורה כולה ומלבד שני עשר אבנים אלו שהוציאו מתוך הירדן ושהעבירום הגלגל מצינו שנים
ס ז י עשר אבנים אחרות שהקימו בתוך הירדן שנאמר ושתים עשרה אבנים הקים יהושע בתוך הירדן תחת מצב רגלי הכהנים ויהיו שם עד היום הזה · ועוד מצינו אבנים אחרות שכנו שם כזכח בהר עיבל וזהו שכתב רש"י ז"ל בפירוש החומש שלו נמצאת אתה אומר ג' מיני אבני היו עכ"ל ואמר כן ממה שאמרו במסכת סוטה ג' מיני אבני היו אחד שהקי משה בעבר הירדן שנאמר בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה ונוס' את יא באר באר גש כתיב הכא באר חשב וכאן
דברים ו ם הואיל משה באר מה להלן בשבעים לשון ואף כאן בשבעי לשון · ואחר שהקים יהושע בתוך הירדן · ואחר שהוציא

כתוך

מתוך הירדן והעבירום בגלגל · ונראה לפי פשטי הכתובים
כי האבנים כלן היו כד׳ ב אבנים שהוציאו מתוך הירדן
ו׳ב שהקים יהושע בירדן אותן שהקים יהושע בירדן שם
עמדו עד היום הזה ומה שהקימן שם כדי שהיה מקום
לכהנים נושאי הארון ויעמדו עליהם ולא ישבעו רגליהם
בטיט ואותן שהוציא מתוך הירדן בנה בהם תחלה מזבח
בהר עיבל וכתבו כל התורה בהם ואחר כך העבירום הגלגל
ואם כן יהיה שיעור הכתוב בכאן והקמות לך אבני גדולות
הם ב׳ שהוציאו מתוך הירדן והנם זה כלל ואחר כך פרט
ואמר והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבני האלה ה׳ב
שהזכרתי תקימו אותם בהר עיבל · ושדת אותם · אחר
שתבנה שם מזבח ואז וכתבת על האבנים הנזכרים את כל
דברי התורה הזאת באר היטב · שאם לא נפרש כן שתהיה
הפרשה כלל ופרט ערבוב פרשיות אני רואה כאן כי מה
יאמר וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת
באר היטב והלא כבר אמר תחלה וכתבת עליהן את כל
דברי התורה הזאת בעברך ועוד איך יאמר תחלה וכתבת
עליהן ואחר כך ובנית שם מזבח והלא המזבח בנו תחלת
ואחר כך כתבו התור׳ כלה ועל כן ראיתי לומר כי הפרשה
כלל ופרט וכן מפורש שם במסכת סוטה שאחר שבנו מהם
קפלו את המזבח ונטלו את האבנים ובאו ולנו במקומן ·
ושדת אותם בשיד · לא אמר בגיר כענין אבני גיר מנופצות
אף על פי שהגיר חזק מן השיד אבל אמר שיד לפי שהוא
מגין יותר מפני הגשמים מה שאין כן בגיר הנמוח ולכן
אמר בשיד למען יעמדו ימים רבים · וכתבת עליהם
את כל דברי התורה הזאת זה יורה שכל התורה כולה
כתובה עליהן וכן כתב הרמ׳בן מצינו בספר חגי שכל
התורה היתה כתובה בהן מבראשית עד לעיני כל ישראל
בתגיה וזיוניה וכשם נעתקו ע׳כ · אבל רבינו סעדיה גאון
ז׳ל כתב שהיה כתוב בהן מספר המצות כמו שהן כתובות
בהלכות גדולות כעין אחרות · למען אשר תבא אל הארץ נתן טעם
למצות הקמת האבנים כי לא זכינו לירושת הארץ אלא
בזכות התורה כן פיר׳ש הרמ׳בן ז׳ל ומטעם זה תקנו רבותינו
ז׳ל להזכיר תורה בברכת הארץ ואפשר לפרש למען אשר
תבא ל׳ הארץ למען אשר תוכל לבא כלומר מה שאני מצוה
לך לכתוב עליהן כל התורה למען שיהיה לך כח לבא אל
הארץ כי כח התורה יכרית האויבים אשר בארץ וינחילנה
לנו · אלה יעמדו לברך · דרשו רבותינו ז׳ל הברכ היתה בתוך
האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה · הקללה כמו שכתוב ·
והיו על הברכה ששה מבני הגבירות ועל הקללה היו בני
השפחות · ולפי שלא היו אלא דן ונפתלי גד ואשר הוצרך
לישול מבני לאה׳ שתי׳ ראובן הבכור וזבולן הקטן כדי
שישלימו לששׁ ומה שמונ׳ שמעון על הברכ׳ מפני שנכתבו
בכאן י׳א ארורים ולא רצה לקללו ולומר לנגדו ארור · ומשה
שקבע ברכה בפרש׳ וארת הברכ׳ לכל השבטי׳ ולא קבע
לשמעון לפי שלא היה ראוי לברכה מפני חטא זמרי וכיון
שלא היה בלבו לברכו כי לא היה ראוי לברכה לא רצה
לקללו בכאן לומר ארור כנגדו שאם כן לא היתה לו תקנה
וכב׳ דרשו ז׳ל שאע׳פי שלא ברכו בפירוש רמזו בברכ׳ יהודה
שנ׳ שמע ה׳ קול יהודה שכן היתה נחלת בני שמעון בתוך
נחלת בני יהוד׳ ומה שנמנה ראובן על הקללה אין זה לחיובו
אלא נראה לי שהוא התנצלות גמור במעש׳ בלהה ולום שלא
חטא באשת אב שהרי הוא קורא ארור שוכב עם אשת
אביו · ומזה אמרו במדרש יצועי עלה אמר לו יעק׳ אביו בני

אין לך תקנה עד שיבא אותו שכתוב בו עלה כיון שבא פסוק כז יו
משה והעמיד לכהנים הלוים בהר גריזים ובהר עיבל והעמיד
ראובן על הקללה ידעו כל ישראל שהידה ראובן זכאי וכן
אמרו ר׳ז׳ל כל האום׳ ראובן חטא אינו אלא טועה · וכיצד היו
עומדין אלו על הברכ׳ ואלו על הקללה כך שנו ר׳ז׳ל במסכת
סוטה ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים
לראש הר עיבל והכהני׳ והלוים עומדים למטה באמצע
הכהנים מקיפין את הארון הלוי׳ הכהנים וישראלים מזה
ומזה שנאמ׳ וכל ישראל וזקניו ושפטיו ושוטריו עומדי׳ מזה
ומזה לארון נגד הכהנים הלוי׳ · הפכו פניהם כלפי הר גרזים
ופותחין בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה
ואלו עונין אמן · הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו
בקללה ארור האיש אשר יעשה וגומר ואלו ואלו עונין אמן
עד שגומרין ברכות וקללות ואחר כך הביאו את האבנים
ובנו את המזבח ושדוהו בשיד וכתבו עליהן את כל דברי
התורה הזאת בשבעים לשון שנאר באר היטב ונטלו
האבנים ובאו ולנו במקומן עד כאן במשנה · ארור האיש
אשר יעשה פסל ומסכה דרשו ר׳ז׳ל ארור משעת עשיה וכן
כתיב ואת׳ חשאתכם אשר עשיתם את העגל משעת עשיה דכתיב פ יו
קם ליה בחטאי ושם בסתר · עד שיעשה לה דברים שבסתר
מכאן אמרו רבותינו ז׳ל עבודה זרה של ישרא׳ אינה אסורה
אלא משתעבד ושל נכרי אסורה מיד שנאמר פסילי אלהיהם
משעה שפסלו נעשה אלוה ואף על פי שעדין לא עבדו ול׳א
עברות אלו הזכיר בתחלתן ענין עבודה זרה לפי ששקולה
כנגד כל התורה כלה ואחריו מקלה אביו ואמו לפי
ששלשתן שותפין ביצירה ולכך הזהיר בכבוד שלשתן ומה
שיחד הכתוב י׳א עברות הללו לפי שהן המחייבות עונש
גלות ולכך פרט אותן להן עכשו בכניסתן לארץ ועל דרך
הפשט הזכיר בכאן י׳א עברו׳ בעבור שיוכל האדם לעשותן
בסתר והחל מן העקר שהוא בינו ובין בוראו ואחר כך בינו
ובין אבותיו כי מי ידע אם יקלה אותם וכן כסיג גבול דבר
נסתר וכן מכגה עור כי לא יוכל לפרסם מי המעדהו וכן מטה
כשפט גר יתום ואלמנה שאין להם עזר והנה זה נסתר
כי אם ישה משפט אחרים יערערו עליו ויפרסמוהו ובשוכב
עם אשת אב ואחות והותנת אינו נחשד להיו׳ עמם ולכך
הוא דבר נסתר ואיננו כן שאר העברות ושוכב עם בהמה כי
אין לה פה שתצעק כמו הזכור על כן לא הזכירו כן לוקה
שחד בין הדיין ובין העד להעיד שקר כן פירש החכם רבי
אברהם ז׳ל · ועל דרך המדרש י׳א עברות הללו כנגד י׳א דברי׳
שאמר דוד עליו השלום במזמור ה׳ מי׳ ינור באהליך שכל תלים עה ו
הדר בחוצה לארץ יתחייב לעשותן והנה הם הפך י׳א עברות
הללו הולך תמים כענין שנאמר תמים׳ תהיה עם י׳ אלהיך דברי׳ יח יג
ונומר · ופועל צדק · שלא יגזול ושלא יקח כלום משל חברו
וכמו שאמרו רבותינו ז׳ל צדק משלך תן לו וזה הפך מסיג
גבול · ודובר אמת בלבבו · שיהא פיו ולבו שוין הפך משגה
עור · לא רגל על לשונו · הפך מכה רעהו בסתר שהוא
הולך רכיל · לא עשה לרעהו רעה · הפך מטה משפט ·
וחרפה לא נשא על קרובו · כלומר שלא יעשה עמו דבר
שישא עליו חטא הפך גלוי עריות · נבזה בעיניו נמאס ·
הפך מקלה · כי סבת המקלה היותו חכם ונכבד בעיניו
והנקל והנבזה בעיניו יכבד יראי ה׳ · כספו לא נתן בנשך ·
שאינו חומד ממון אחרים · ושחד על נקי · הפך שפיכות
דמים עושה אלה לא ימוט לעולם · וענו כל העם הזכיר כן
בעבודה זרה ובכל השאר הזכיר ואמר כל העם ממה שאמרו
אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום ולכך וענו כל

העם אשר לא יקים את דברי התורה הזאת זה כלל לכל המצות שבתורה ובאור הכתוב אשר לא יקים המצות בלבו כלומר שיודה בהן ויאמין בכולן שהן אמת אחת מהנה לא נעדרה שאין בה תועלת הגוף והנפש ושאין בכלן מצוה אחת לבטלה וזהו אשר לא יקים לעשות אותם שיקיים בלבו אמונה חזקה שואי לעשותם כי כלם נכוני לכבין וישרים למוצאי דעת ודרשו רז"ל אשר לא יקוים זה החזן שאינו מגביה ספר תורה להראות כתיבתי לעם ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך כלומר שלא תצטרך לרדוף אחר הברכה שהיא עצמה תבא אחריך ותשיג אותך ברוך פרי בטנך הקדים כאן בברכות ברכת הגוף לברכת המזון שאם אחריו ברוך טנאך אבל בקללות הקדים טנאך ואחר כך פרי בטנך ללמדך שיענש תחלה בכמונו ואם יחזור בו מוטב ואם לאו יענש בגופו וכן אמרו במדרש אין בעל הרחמים נפרע מן הנפשות וראו כל עכי מארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך מי שהוא עבד לשר אחד כשרי המלך אין מעלתו גדולה כל כך כאלו היה עבדו של כלך כי עבדו של מלך אפילו השרים והסגנים אשר למלך יראים מפניו לאימת המלך מאחר שהעבד ההוא נקרא בשם המלך אדניהם וזה ענין הכתוב הזה ובאורו יאמר וראו כל עמי הארץ שהם חלק הכוכבים והמזלות כי שם ה' שהוא האדון עליהם ועל השרים שלהם נקרא על ישראל וישיר הם מיוחדי לחלק האדון אז ויראו ממך בודאי יראו פוראן של ישראל ודרשו רבותינו זכרונם לברכה כי שם ה' נקרא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש ויש לך להתעורר בכאן כי נרשם בכאן אות ש"ן שהיא הלכה למשה מסיני והוא כאלו אמר וראו כל עמי הארץ כי ש"ן עליך ויראו ממך ועוד חלוף השם הגדול באת ב"ש עולה כמספר ש"ן והנה ש"ן רבתי של שיר השירים ועוד כי ש' ימים הם בשנה של הנחת תפילין יצאו שנתות וימים טובים שהן ס"ה ימים ואם תשכיל עוד בטעם ש"ן של תפילין תמצא הש"ן רמז לשכינה ולנשמת האדם וש"ן של ד' בתי' רמזו לשכינה הסקפ"ו והממלאת לכל העולם חוץ לעולם ומשפעת כה בד' חיות המרכבה והרצועה שיש בה כמין ד"לת רמז לארבעה רוחות העולם המתנהגים על ידי השכינה וכעלה ומטה גם כן ועל כן הרצועות מחוברות ומתפשטות והולכות למטה ונתבאר בזה כי כל השפע בא לעליונים ולתחתונים מאת השכינה ומאין בא השפע אל השכינה מן החכמ' והבינה צא ולמד שהוא כן מתוך יצירת האדם שנוצר בחכמה סופלאה כי אות ש"ן רשום באפיו אשר שני הנקבים מכוונים כנגד המוח שהוא מקום החכמה והבינה וענין האבר הזה החתו' באות ש"ן שהו' בית קבול ילמד דעת את העם כי כן השכינה מקבלת שפע וכן תמצא הנשמה שהיא מקפת את כל הגוף שהיא בתוכו ומחוצה לו וכחה ואורה מתפשטים בארבעה חללים שבמוח שני חללים ראשונים יש בהם כח הציור חלל אמצעי יש בו כח המחשבה חלל אחרון יש בו כח השמירה והזכרון והשגנו מכל זה כי ש"ן שבארבעה בתים הוא רמז לשכינה וד' חיות הקדש ורמז גם כן לנשמה וארבעה חללים שבמוח והבן זה והשיגוך מלא בוא"ו ולא נכתב בברכות מלא ומה שנכתב כאן מלא על שם שנאמר עמו אנכי בצרה וכן הוא רשום בפסוק זה באחרי התיבות ומפני שהתורה מפחידתם בקללות באה לרמוז שלא יאבדו בהם כי השם הנעלם שוכן בקרבם הזוה בצותם ושומר אותם ידבק ה' בך את הדבר עד כלותו ׃ פלא כלותו תחזור

לדבר והוא מדת הדין כלשון לפניך ילך דבר עד כלותו כלותו כתיב יכלה ה' בשחפת הזכיר השם המיוחד ולא אמר יכלה אלהים והנה הוא מדת הדין במקום זה וכמוהו ויאמר יי' אמחה ה' ילחם לכם שהוא מדת הדין כי כן מצינו שם אלהים מדת רחמים במקומות כמו ויזכור אלהים את נח וירפא אלהים את אבימלך כי כל אחת מן המדות זו כלולה בזו ומפני זה הזכיר יכלה בתוספת הא' להורות על מדת הדין המיסרת את האדם והו' שכתוב ויספתי ליסרה אתכם שבע בתוספת הא' הנקראת שבע ומיסרת בשבע פורעניות וכן הזכיר כאן שבע חליי בשחפת ובקדחת וכל השאר בגרב ובחרס לשון חרס מין גרב יבש שיצטר לחרס וכן כתוב בשחין איוב ויקח לו חרש להתגרר בו כן פירשו המפרשי אבל יתכן לפרש ובחרס מלשון שמש כי יפחידם במכת השמש וגמות יש לו שמש חמה חרס שמש על שם שהוא עבד כשמש אצל קונו ובתוך כלת העבר תתפרסם מעלת האדון חמה על שם חמימות חרס על שם שנברא להאיר על הארץ ועוד יש בשלשתן רמז על ההקף הרביעי הגדול שהוא ששה ימים ועל שמות שני מנהיגיו וכן בענין שלשה שמות אשר ללבנה והן סהר ירח לבנה ואין זה מקו להאריך בזה אבל יזהיר הכתוב שאם לא ישמע בקול השם יתברך שיכה אותו במכת השמש שהוא קלקול האויר והיסודו וזהו ובחרס מלשון האום לחרס ולא יזרח וכן בפרס יבא החרסה והנה זה חסך מספה שהזכי דוד עליו השלום בברכה יום השמש לא יכה ויחה בלילה כנגד זה אמר בכאן יככה כי החליים בסבת המאכלים ושנוי האויר בארצות והכל בתנועת השמש והיית אך עשוק וגזול כל הימים וכן אמר עוד והיית אך עשוק ורצוץ כל הימים ואכין ורקין מעוטין הן למעט שאר האומות שלא תהיה נתן אחד בשפלות כישראל וכנגד חזכיר בברכות והיית רק למעלה למעט שאר האומות שלא תהיה להן מעלה וגדולה כישראל ירש חצלצל לשון להוריש גוים וכן תרגומו יתרך ורשי' ז"ל פירש מלשון רש כלומר יעשנו רש מן הפרי והצלצל מין ארבה ונקרא צלצל על שם הרעש שעושים בבאם מקובצים מלשון בצלצלי תרועת ותרגום סקאה מלשון רבות יזנו זכרונ לברכה ונטלזה מסיקין כלומר גזלנין על שם שגוזלין הפירות ומכלין אותן יתחת אשר לא עבדת ה' אלהיך בשמחה יאשישנו הכתוב בעבדו השם יתברך ולא היתה העבודה בשמחה לפי שחייב האדם על השמחה בהתעסקו במצות והשמחה במעשה המצוה מצוה בפני עצמה מלבד השכר שיש לו על המצוה יש לו שכר על השמחה ועל כן יענישו בכאן לפי שעובד עבודת המצוה בשלא עשאה בשמחה ולכך צריך שיעשה אדם המצות בשמחה ובכונה שלמה וכן אמרו בכדרש רות אלו היה יודע ראובן שהקחש ב"ה מכתיב וישכב ראובן ויצילהו מידם בכתבו היה מוליכו לאביו ואלו היה יודע אהרן שהקדוש ברוך הוא מכתיב עליו וראך ושמח בלבו בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו אלו היה יודע בועז שהקדוש ב"ה מכתיב עליו ותאכל ותשבע ותותר עליהם פטומים היה מאכילה ׃ מרב כל ועבדת את אויבין בחוסר כל זה ממדותיו של הקדוש ברוך הוא שהן מדה כנגד מדה הם לא עבדו להקבה מרב כל לפיכך יעבדו את האויבים בחוסר כל וכזה דרשו רז"ל בפרק קמא דתגיגה הנה צרפתיך ולא בכסף בחנתיך בבור עוני מלמד שחזר הקדוש ברוך הוא על כל כדות טובות ולא מצא להן לישראל הקנדה אלא עניות אמר שמואל היינו דאמרי אינשי שני עניותא

מכקוקין ג ד
פסוק יז יד
פס יב יד
כרשפיק ה
פס כ
ויקל' כו טו
פיהוב ב ה
פיהוב ה ו
משלי יד יח
קלי' קכא ו
פלים קד ה
נחמי' ט ב
משלי ל ח

שניהם לישראל כורדא סומקא לסוסיא חיורא ' כאשר ידאה
הנשר את אספסיאנוס וטיטוס שהיו מלכים מבלכי אדום
ונחריבו בית שני וכך דרשו רבותי ז"ל על אספסיאנו דחשיב
לסיתי בעשרה ימי ואתא בחמשה ושבע לינוקי דקא
אמרי ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה
הנשר אשר שמע אנא הוא נשרא וכן כל התוכחות האלו
בבית שני היו ושם נתקיימו כלן ' והצר לך בכל שעריך '
כלומר בכל מקום ' ויתכן לפרש כי מה שהזכיר בפרשה ד'
פעמים שעריך האחד כולל והשני שערי המדינות והשלישי
שערי הבתים של היחידים והרביעי מלשון שיעור כלומר
שיציק לו האויב בכל מת שהוא מחשב וכן יזדמן לו צער
ונזק ותשיגהו בהלה בכל מה שהוא משער לעשות והנה
הוא בהפך מהמצליח שישכיל בכל אשר יפנה ויצליח בכל
מה שיחשוב וכל דרכיו ומחשבותיו יצאו לו על הנכונה
כענין הנזכר ברשע יחילו דרכיו בכל עת ' אם לא תשמור
לעשות כל דברי התורה הזאת הכתובים בספר הזה ליראה
את י"י חנכבד והנורא הזה באר בכתוב הזה כי הכונה בכל
המצות שבתורה תכלית אחת והיא היראה וכן באר משה
במעמד הקדוש כי אין תכלית הכונה בנתינת התורה אלא
היראה הוא שאמר לבעבור נסות אתכם בא האלהים ובעבור
תהיה יראתו על פניכם ממנו ראה המלך שלמה וכן עשה
שחתם בספרו בה וכן אמרו עוד יראת י"י היא איצרו ' אי
איכא יראת י"י אין ואי לא לא ' פשוטו של מקרא יראת י"י
היא מזנחת באוצרו העליון והחביב אצלו בתת עליה שכר
או יאמר יראת ח' שהיא אצל הירא היא אוצרו שגונז
אותה להם ושם שהזכיר ביראה לשון אוצר כי אין ביד
המלך לעשות אוצר אם לא יקבץ ממון מאחרים ומה שהוא
מקבץ וגונז ביחוד ההוא יקרא אוצר וכן היראה אינה בידי
שמים ולכך יקראנה אוצר והא למדת שהיראה עקר הכל
וגדולה היא משאר המדות והיא העולה על כל המצות
ששאר המצות כתפילין וציצית וכיוצא בהן יש להן זמן
בזמן עשיתן וכיון שגמר מלעשותן הרי הוא בטל ממנה ולא
כן מצות היראה כי אין לה זמן אבל היא קיימת לעולם בכל
עת ובכל שעה וזהו שכתוב יראת י"י טהורה עומדת לעד מה
שאין כן בשאר המצות שנזמן קצוב ונגמרות אחר עשיתן
והיראה אין לה שלמות כי אם המעשים וזהו שאמר אם לא
תשמור לעשות ליהר בלא תעשה ויקיים מצות עשה '
והתמכרתם שם תבקשו להיות נמכרים ' אין קונה זו מדה
טובה ' ואזנים לשמוע עד היום הזה ' מכאן דרשו רז"ל שאין
אדם עומד על דעת רבו עד ס' שנה וכן אמרו במסכת אבות
בן ארבע לבינה ' ותבאו אל המקום הזה הכונים משה שני
פסוקים אלו באמצע דבריו כי רצה לחזק את לבם בנחלת
הארץ וכשם שנחלו ארץ סיחון ועוג שהיו מכלל שבעה
עממין והכה אותם והחזיק בארצם כבר והיתה לנחלה לשני
שבטים וחצי כן עתידין שינחלו השאר מעבר לירדן לט'
המטות וחצי המטה ודע כי התוכחות שבפרשה זו נאמרו
בלשון משה לא שאמר משה מפי עצמו שהרי קבלה בידינו
שכל התורה כלה מבראשית עד לעיני כל ישראל הכל כתב
משה מפי הגבורה ' ומה שדרשו רז"ל קללות שבתוכחה
אמרן ושבמשנה תורה מפי עצמו אמרן הכונה לומר באלו
מפי עצמו שהסכימה דעתו לדעתו של הקדוש ברוך הוא
וטעם הדבר שהיו קללות שבתורת כהנים נאמרות בלשון
הקדוש בחוך הוא ואלו שבמשנה תורה בלשון משה לפי
שאותן קללות שבתורת כהנים נתקיימו בבית ראשון שהיה
שם עבוד זרה וכן חזיר בהן והשמדתי את במותיכם ' והכרתי
את חמניכם שהרי בבית ראשון שרתה שכינה אבל אלו
נתקיימו כלן בבית שני ובבית שני נסתלקה שכינה ולכך
בא הלשון בכאן בלשון משה ולא בלשון שכינה ' וכבר
הזכרתי זה בסדר אם בחקותי ' וצריך אתה לדעת כי מפני
ששרתה שכינה בבית ראשון לכך הזכיר דוד עליו השלום על
בית ראשון שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא
מלך הכבוד כלומר מלך של הכבוד אבל בבית שני לא שרתה
שכינה כל כך תדיר אלא חופף שכן התנבא חגי הנביא על
בית שני וארצה בו ואכבדה אמר י"י כלומר כבוד השכינה
שהיא ההיא היה שם חופף ואמר גם כן ומלאתי את הבית
הזה כבוד ולעתיד לבא יחזור הכל לקדכותו כמו שהיה בבית
ראשון וביתרון מעלה והשגדה זו"ת ממדה שהיה וישוב
התפארת והכבוד בירושלם והוא שאמר ישעיה עליו השלום
על הבית השלישי קומי אורי כי בא אורך וכבוד י"י עליך זרח
כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה'
וכבודו עליך יראה '

טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת '

שלמה

המלך עליו השלום הודיענו בספרו
עקרים גדולים במדת התוכחה ולמד
דעת את העם כי החיים דבקים עם
התוכחת והכיתה דבקה עם מי ששונא התוכחת ' החיים
דבקים עם התוכחת הוא שכתוב ודרך חיים תוכחות מוסר
וכתיב אורח לחיים שומר מוסר וכתיב מרפא לשון עץ
חיים יאמר כי רפואת הלשון והוא התוכחת הוא עץ החיים '
והמיתה דבקה במי ששונא התוכחת הוא שכתוב מוסר רע
לעוזב אורח שונא תוכחת ימות ' יאמר כי עוזב אורח והוא
שעובר על דברי תורה לשעה אבל אינו שונא התוכחת יהיה
נשפט במוסר רע יסרנו השם יתברך למען ישוב מדרכו
הרעה ' אבל מי שהוא שונא התוכחת לא יספיק לו שיהיה
נשפט ביסורין כי אין לו תקנה ועל כן יהיה נשפט במיתה '
אהבת התוכחת הוא אות ומופת על טוב המדות ושנאת
התוכחת עדות גדולה על רוע הטבע ועל פחיתות המדות ועל
זה אמר הכתוב אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך '
המוכיח לחברו ראוי לו שיגלה אליו מצפוני האמת ואינו
ראוי להחניף לו רק שיצדיק אותו במה שראוי וירשיענו
במה שראוי שהרי צדיק ורשע שני הפכים ומי שנמלט
מדרך מדת הרשע אינו נקרא צדיק עד שיתקרב למעלת הצדיק
לפי שמדת הרשע בקצה הראשון ומדת הצדקה בקצה
האחרון וזה הנמלט ממדת הרשע הוא באמצע ומפני זה
ראוי המוכיח לגלות אל הנוכח כל האמת בעניניו ובמעשיו
כי היא התוכחת העקרית ועל כן אמר שלמה עליו השלום
בפרק

משלי כו ס
משלי כד כה
תהלים ו ב
משלי לא ל
תהלים יט י
משלי ג יח
משלי יג יד
משלי טו ד
משלי טו י
משלי ט ח
משלי כח ז

בכאן טובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת. טוב מי שמוכיח לחברו ומדבר אתו קשות ומודיעו האמת בפניו ומראה לו שנאה בדבר פיו יותר מכי שיש לו אהבה מסותרת שאוהב חברו בחדרי לבו ואינו מוכיחו על מה שראה בו. ויש שפירשו טובה תוכחת מגולה שהכתוב דבק ראשו עם סופו כלומר טובה תוכחת מגולה כשהיא באה מאהבה כסותרת כלומר שהמוכיח מוכיחו מאהבה. אבל הקמחי ז"ל פירש בשם אביו ז"ל טובה תוכחת מגולה התוכחת כשהיא מגולה היא טובה אבל כשהיא מאהבה מסותרת כלומר ראוי שתהיה התוכחת נסתר לא בגלוי כדי שלא לביישו. ואמרו במדרש אלה הדברים רבה טובה תוכחת מגולה אלו תוכחותיו של משה מאהבה מסותרת זה בלעם הרשע שהיה מברך את ישראל והיה אחד בלבו ואחד בפיו. בא לומר מה טובו אהליך מואב משכנותיך בני עמון והקדוש ברוך הוא עקם את פיו ואמר מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל אבל משה תוכחותיו היו מגולות. ויתכן לפרש טובה תוכחת מגולה אלו תוכחותיו שבתורת כהנים ושבמשנה תורה שאין בהן אפילו אחת מפי משה עצמו אלא כלן מפי הגבורה זהו שאמר מאהבה מסותרת והיא השכינה הנסתרת

כ ו כענין הנקראת אהבה כענין שכתוב ארוחת ירק ואהבה שם ובאורו שכינה כענין אם תעירו ואם תעוררו את

ח ז האהבה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה וכן כתפלה להודות לך וליחדך באהבה ועל כן יאמר טובה תוכחת מגולה מאהבת הבאה מאהבה כלומר מן השכינה וכהו שבתה שאעפי שעברו כל התוכחות על ישראל ונתקיימו עליהם אלו בבית ראשון ואלו בבית שני הרי עברו כולן ובאו לשובתן

מ יו כענין שכתוב למען ענותך ולמען נסותך להטיבך באחריתך

נ ג וכל התוכחות כלות וישראל קיימין וזהו שאמר הגביא אני יי' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם. ודרשו רבותינו ז"ל אומות העולם בנפילה אחת ואין להם תקומה שנאמר

נ יג שם נפלו פועלי און דחו ולא יכלו קום. אבל ישראל נופלין

ל ז ם כמה נפילות ויש להם תקומה שנאמר אל תשמחי אויבתי

ל כג לו כי נפלתי קמתי וזהו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה חצי אכלה בם חצי כלין והם אינן כלין משל למה הדבר דומה לגבור שהעמיד את הקורה והיה זורק בה חצים החצים כלין והקורה עומדת כך ישראל נופלין כמה נפילות וסובלין כמה יסורין היסורין כלין והן במקומן עומדין והוא שאמר

ס נ ד ירמיה עליו השלום דרך קשתו ויציבני כמטרה לחץ. וזהו שאמר משה בתוכחתו אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם ראשיכם שבטיכם זקניכם ושוטריכם כל איש ישראל. נתקבצו עתה נכאן כל ישראל בברית השני כשם שנתקבצו בברית הראשון במעמד הר סיני ומפני

נ ה שבטלו הברית הראשון שבסיני באמרם אלה אלהיך ישרא לפיכך חזר כאן בארץ מואב לכרות עמהם ברית אחר וקבלוהו עליהם בלה ובשבועה ומזה יאמר להם משה אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם כלומר המעמד הזה שאתם בברית הואת נצבים כלכם לפני השם יתברך כמו שהיו אבותיכם בהר סיני בברית הראשון הוא שתכנסו בברית השם יתברך ושתקבלו אותו עליכם באלה ובשבועה מה שלא נעשה בראשון. ויתכן לומר כי נכללו בפסוק זה שתי הבטחות האחת שיהיו ישראל קיימין ולא יתבטלו לעולם אבל יהיו דור אחרון לכל האומות הכה יאבדו וישראל יעמדו. והשני שיהיו זוכין לחיי העולם הבא בקיום התורה והוצרך להבטיח כן מפני שישראל היו רואין לחאבד לכובד התוכחות שהזכיר למעלה שעברו עליהם

ועל כן אמר שיהיו נצבים היום בעולם הזה כלשון לעולם יי' קנ"ל קיט פט דרך נצב בשמים. ולא יאבדו מפני התוכחו הקשות אבל תהיינה להם מרוק עונות שבהן יזכו לחיי העלם הבא וזהו שאמר לפני ה' אלהיכם כלשון וצדקה תהיה לנו לפני ה' אלהינו שהיא הנפחה בשכר העולם הבא וזהו לשון כלכם כלשון רבותינו ז"ל שאמרו כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא. ובמדרש אתם נצבים היום מה היום הזה תחלתו מאפיל ואחר כך מאיר כך אפלה שלכם עתידה להאיר שנ' והיה לך לאור עולם ואלהיך לתפארתך. ראשיכם ישעיה ס יט שבטיכם. כלומר ראשיכם שהם ראשי שבטיכם והזכיר החשובים תחלה ואחר כך הגברים כל איש ישרא ואחר כך הטף בזכרים ואחר כך הנשים ואחר כך הגרים. כל איש ישראל דקדקו ז"ל מכאן שכל ישראל נתפסין בעון איש אחד וראיה לזה עכן שמעל בחרם ואמר הכתוב ליהושע חטא ישראל וכל ישראל נתפסו בעונו וזהו לשון כל איש ישרא כלומר כל ישרא נתפסים בעון איש אחד וזהו שכתוב ויקיל כו לג ובשלו איש באחיו ודרשו רבותינו זכרונם לברכה בעון אחיו ללמדך שכל ישראל ערבין זה לזה. ואם בפורענות מצינו שהרבים נתפסים בעון היחיד כל שכן שהרבים נושעים בזכות היחיד וכן אמר אליפז לאיוב ימלט אי נקי כלומר פיהכ כב נקי אחד ימלט כל האי ואם האמת אתך שאתה נקי וצדיק ונמלט כל העיר בגבור כפיך יכן דרשו ז"ל בשביל צדיק אחד העולם עומד שנאמר וצדיק יסוד עולם שהרי מדה פנלי כה טובה מרובה על מדת פורענות. לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו. העברה זו היא הכנסה בברית כי לא אכר לעברך על ברית אבל אכר בברית וזה יורה שהכוונה להכנס בברית השם יתברך כמו שעובר בין הבתרים לקיים הברית לא לעבור על הברית ומזה תרגם אנקלוס לאעלותך בקיימא ומה שאמר ובאלתו האלה הזאת תחזור לישראל כלומר כאלה שעשיתם לו שהשביע אתכם נח ואתם מקבלים אותה עליכם. ויתכן לפרש ובאלתו שהוא חוזר להקדוש ב"ה כלומר ובאלה שעטה לכם. יאמר אתם נצבים להכנס בברית השם יתברך ובאלה שנשבע לכם שתהיה לו לעם והוא יהיה לכם לאלהים ופסוק של אחריו יורה כן שאמר כאשר דבר לך וכאשר נשבע לאבותיך ומה שיחזק הענין הזה הוא שמצינו פסוק כלא כי הואיל יי' לעשות אתכם לו לעם ואף על פי שכל המפרשים ז"ל פרשוהו מלשון חפץ ורצון זה אפשר שיהיה בכללו והוא העקר שהוא מלשון אלה ומה שיחזק לך עוד מה שאמר במדרש מלך אסור ברהטים כבר נשבעתי לאבותיכם שלא אשנה בכם ובניכם עד עולם ולא אחליפם בא ומה אחרת ואין אסור אלא שבועה שנאמר ואסרה אסר על נפשה בשבועה. ברהטים אלו האבות אברהם שכתוב בו ואל הבקר רץ אברהם ותרגומו רהט. יעקב שכתוב בו ברהטים בשקתות המים. לפיכך אינו יכול לעבור על שבועתו וכן אתה מוצא כשנבקשו ישראל לפרוק עול מלכות שמים מעליהם בימי יחזקאל מה כתיב שם באו אנשים מזקני ישרא לדרוש את יי'. אמרו לו כהן שקנה לו עבד מהו שיאכל בתרומתו אמר להן הן. אמרו לו אף אנו כבר יצאנו מרשותו נהיה כאומות העולם אמר להן והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים אשר סביבותינו לשרת עץ ואבן חי אני נאם ה' אלהיכם אם לא ביד חזקה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם אמר להם כל זמן שלא יכבר ברשותו הוא ואתם לא נמכרתם בדמים שנאמר כה אמר יי' חנם יפעיה נב ג נמכרתם ולא בכסף תגאלו. ולא אתכם לבדכם. כלומר

שבדור

שבחור הזה אנכי כורת את הברית ואת האלה כי אתם
עמנו עומדים היום לפני ה' אלהינו ואלא אפילו את אשר
איננו פה עמנו היום כלומר בברית הזאת ' ואמר כן לפי
שהאב שרש והבנים הם ענפים העתידים לצאת מכח
השרש ועל כן היה יכול השרש להביא באלה את הדורות
הבאים ודרשו רבותינו זכרונם לברכה כל הנפשות שנבראו
מבראשית היו שם והגוף עדין לא נברא ולפי זה יהיה
פירוש הכתוב ואת אשר איננו פה בגוף עמנו היום בנפש
ומלת עמנו תחזור למעלה למלת עומד כאלו אמר ואת אשר
איננו פה עמנו עומד היום וחזכיר בהן עמידה כלשון האמור
זכריה ג ז במלאכי השרת בין העומדים האלה ' וכן אמרו רבותינו
זכרונם לברכה שכל הנביאים כלן קבלו נבואתם בסיני אבל
לא נתן להם רשות להתנבא עד זמן הוא שאמרו במדרש
מלכים ט ט תנחומא בפסוק משא דבר יי' על ישראל ביד מלאכי '
על מלאכי לא נאמר אלא ביד מלאכי שכבר היתה
מלאכי פסוק ט הנבואה בידו מהר סיני וכן אמר ישעיה עליו השלום לא
מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אני ועתה יי אלהים
שלחני ורוחו ' באורו כי מהר סיני קבל הנבואה אבל לא
נתנה לו רשות להשתלח עד עתה ' כי אתם ידעתם כלומר
יש מכם שראה תועבת מצרים וכלכם ראיתם תועבת
הגוים אשר עברתם בקרבם והם אדום עמון ומואב ומדין '
ותראו את שקוציהם וגומר עץ ואבן שהם בגלוי וכן אותן
של כסף וזהב אשר עמהם בחדריה שמסתירין אותן לפי
שמתיראין שמא ינגבו ' פן יש בכם שרש פורה ראש ועגה
הארס נקרא ראש לפי שהוא ראש מכל המרורים והוא מר
מכל השאר טוסיגו בלעז ויש שפירש שנקרא ראש לפי
שהארס בראשו של פתן הוא נמצא ולשון לענה הוא מן
נדבר ל יב עשב מלשון לענות נפש כי הוא ענוי נפש גמור ' והיה בשמעו
את דברי האלה הזאת ' שהוא אחר האיש אשר יעשה
פסל וגו' והתברך בלבבו לאמר יחשוב בלבו בשמעו הקללות
שישובו לו לברכות ואמר שלום יעשה לי לא יגיע בי רע
בשרירות לבי אלך ' יאמר שלום יהיה לי אף על פי שאלך
בשרירות לבי כי בצדקת הצדיקים אחיה שהם רבים ואני
יהיד חוטא על כן כתוב אחריו לא יאבה ה' סלוח לו כי אז
יעשן והטעם מיד יכרת כן פירש החכם רבי אברהם זל '
ויתכן לפרש בשרירו לבי בחזק והוא לשון רבותינו זל
אשרתא דדייני שהוא קיים בד' וזהו שאמר למען ספות
הרוה את הצמאה הרשע מתהלל במפעלים רעים ואומר
ללכת בחזוק לבו כדי שיוסיף צמאון בנפשו שהיתה רוה
כלומר שבעה מתאוות פעלות העברה ההיא ויחזור אותה
צמאה כי לבו חזק בתאוות ובמחשבות רעות תמיד כל היום
וכל שהוא רוצה לנהוג המנהג הזה ולרדוף אחר תאותיו
ומשביע נפשו מהן יותר יראע להם כי זה משפטן וזה דרכן
גם מן הידוע כי הלב באדם שרש הגוף ומהשבות ענפים
והמעשים פירות וכל יצר מחשבות לבו של רשע רק רע כל
חיום לא ימיש מעשו פרי רע ומר ואף אם אינו מוציא
מחשבתו לפועל הנה הוא נענש על המחשבה בלב ולזה
משלי טו יג כיון שלמה עליו השלום במה שאמר לב שמח ייטיב פנים
ובעצבת לב רוח נכאה באר שלא יקל בעיני האדם ענין
המחשבה שחרי שמחת הגוף ועצבונו תלוים במחשבה ואם
כן הרי המחשבה שהיא מן הלב יוצאה לפועל ומתגלית
בגוף האדם ומעתה יתבונן האדם בעצמו גודל שכרו אם
ישמח במצוה וגודל עונשו אם ישמח בעבר וכן במד העצבון
גדול שכרו ועונשו ' והזו שאמרו רבותי זל הרהורי עבירה
קשין מעבירה לפי שהרהור הזה יוצא לידי פעלה ומתגלה
בגוף ועל כן יהא קשה מעבירה בלא הרהור שהרי בזה
הרהור ופעולה ובזה פעולה בלא הרהור והמאמר הזה לרזל
גדול הערך מאד רבו בו הפירושי' זה שאמרתי אחד ' ועוד
פירשו בו הרהורי עבירה קשין מעבירה כי רגילות המחשבה
מביא האדם לידי עבירה ' ועוד פירשו כי הרהורי עבירה קשין
על הנפש מעבירה עצמה לפי שההרהור תלוי בלב והנפש
משכנה בלב ועל כן כשהוא מטמא אותה במחשבה רעה
קשה יותר מן העבירה עצמה כי העושה עבירה עצמה אין
מחשבתו כל כך טרוד ועוד פירשו בו הרהורי עבירה קשין
מעבר כי המחשב לעשות עבר אחת כגון לגזול או לגנוב או
לבא על אחת מן הערין וחשב כלבו אם יבא אדם בנגדי שם
לבטל מה שאני רוצה לעשו אכנו או אהרגנו כדי שאשלים
חפצי ונמצא כי כשגנב או גזל או בא על העריה שעשׂ עברה
אחת אצל ההרהור היה קשה יותר מגוף העברה שהרהר
כמה עברות וגמר בלבו שיכה ושיהרוג ולבסוף יעשה
העברה ' ואם ישאל שואל והיאך יעניש הכתוב על ההרהור
בלא מעשה כי בודאי אין האדם יכול לשלוט בעצמו שלא
יעלו בלבו מחשבות רעות ואם כן למה יעניש על מה שאינו
בידו אבל אודיעך עיקר הדבר ידוע כי בחירת המעשים מסור
בידו של אדם לטוב ולרע הוא שכתוב ראה נתתי לפניך
היום את החיים ואת הטוב את המות ואת הרע ובחר בחיים
גם בחירת המחשבה מסורה בידו אוזר ההכנות כי נצטוה
שישוב מחשבה טובה ונזהר שיפנה לבו מלחשוב מחשב
רעה והוא ננמל על המחשבה הטובה ונענש על המחשבת
חרעה ' ומה שלפעמים יולידו מעשיו ורעיוניו מחשבו בלתי
טובות ויעלו על לבבו בפתע פתאום הרהורי לא ראוין שלא
במתכוין הנה זה טרם ההכנות והוא סימן המכשול והחטא
כי הטה עצמו מני אורח ולא גדל נפשו במדרגת ההכנות
ותקנתו ורפואתו שישתדל בהכנות והוא שיכין לבו
ומחשבותיו אל השם יתעלה ולו ישעבד ויכוף מחשבתו
במחשבה טובה ובכשרון המפעלים ואם נארת המחשבת
הרעה שיגער בה שאם אינו נוער בה והיא עומדת בלבו הנה
הוא נענש ' וכאשר יתמיד מחשבתו ואת זמן רב ויכין לבו
לאהבה השם יתע' ולקרבה אליו וללכת בדרכיו גם ה' יתן
הטוב ויגמלהו כצדקו שיכוין לבו שלא יחשוב בדבר לעולא
יעלה במחשבתו רק טוב ועל זה אמרו בא לטהר מסייעין
דף ו כף ט אותו ורבו הכתובים על העקר הזה הוא שכתוב כי כל
לבבות חרש יי' וכל יצר מחשבות מבין אם תבקשנו ימצא
משלי כף כ לך וכתיב ותכון לבות יי' כי השם יתברך מכין לב האדם
ופישר תולדתו כשאדם מכין לבו כנגדו יתעלה וכן כתוב
תלים י יז תאות ענוים שמעת יי' תכין לבם תקשיב אזניך ' וכתיב ה'
דף ו כט יש אלהי אברהם יצחק וישרל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר
מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך ' והרמבם זל פירש
הרהורי עבירה קשין מעבירה לפי שהמחשבה מעלה גדולה
באדם מכח השכל וממדות הנפש השכלית וכשהוא חוטא
בו הנה הוא חוטא במבחר מדותיו ואין אשמת המשתמש
בעבד! סכל באשמת המשתמש בבן חורין חכם כן כתב
בתחלת פרק שני מספרו ' ועוד טעם אחר הרהורי עבירה
קשין מעבירה אחר מעשה העבירה כי כיון שעשה העבירה
כבר ועוד הוא מהרהר בזה הוא קשה לענין עונש הנפש
מעבר עצמה אבל קודם מעשה העבר אין עונשו קשה ואינו
נענש כלל שהרי אמרו זל מחשבה רעה אין הקדוש ברוך
תלים סו יח הוא מצרפה למעשה ואינו נענש עליה וכן הוא אומר אן
אם ראיתי בלבי לא ישמע יי' אלא אם כן היתה מחשבת
ירמיה יד ה עבודה זרת שכתוב בה למען תפוש את בית ישראל בלבם '

שרפה כל ארצה על דרך הפשט מלת ארצה׳ תחזור למה
שהזכיר ארצ׳ נכורת הארץ כי הזכיר הארץ ההיא דרך
כלל ועתה יאמר גפרית ומלח שרפה כל ארצה כלומר כל
ארצה של הארץ ההיא או יאמר כל ארצה כל מבחר של
הארץ ההיא יהיה כסדום ועמורה׳ ויתכן שירמוז
למלת כל ואומר כל ארצה של כל כי בזמן הרצון לא
תחסר כל בה ובזמן הכעס בהכתלק השכינה השוב
ארצה שרפה׳ וישתחוו להם אלהים אשר לא ידעום ולא
חלק להם כלומר לא ידעום כאלהים שלא ידעו להם כח
אלהות שיהיה להם כח מעצמם ולא חלק להם שלא נתנם
לחלקם רק לחלק האומות שנאמר אשר חלק ה׳ אלהיך
אותם לכל העמים׳ אבל חלק ישראל יוצר הכל הוא שנאמר
ה מנת׳ חלקי וכוסי׳ ואנחנו חלקו שנאמר כי׳ חלק יי׳
ט עמו׳ ויתשם ה׳ מעל אדמתם׳ הפרשה הזאת בבית ראשון
כי שם עבדו עבודה זרה ואמר ויהשם וישליכם על עשרת
השבטים שמיום שגלו לא חזרו והם נקראים נדחים ומזה
אמר כיום הזה כלומר כיום הזה שאתם במדבר מקובצים
במקום אחד אבל אתם נדחים׳ כי לא באתם עד עתה אל
המנוחה ואל הנחלה שאת׳ עתידין לבא שם כך יגלו בני כם
ג ארץ אחרת ויהיו מקובצים במקום אחד נדחים מארצם
וישליכם אל ארץ אחר למד של וישליכם רבתי וידוע כי הי׳
הגדולה שבכל האותיות ומה שהיתה רבתי יתכן שירמוז ג
המעלה הגדולה הנשאת המושלכת בזמן הגלות הוא שאמ׳
ג ג ירמיה השליך משמי׳ ארץ תפארת ישראל׳ וכן כתוב עוד
פפ ותפארתו ביד צר והוא שכתו ותשלך אכת ארצה והוא
יג איקונין של יעקב חחקוקה בכס הכבוד וזהו שאמרו במדוש
איכה כלום הם מכעיסין אותי אלא נשביל איקונין של
יעקב החקוקה בכסא הכבוד הדא היא מקלקלא לאפיהון
ההד השליך משמים ארץ תפארת ישרא׳ וזהו שאמר דוד
יד עליו השלום כי נשאתני ותשליכני כי המעלה הגבוהה
הנשאת השליכה וכיון שהשליך אותה מעלה לא זכר הדום
טי ד רגליו שהיא עטרת המקבלת מתפארת כסוד עשרת תפארת
ה ס המגנך וזהו שכתוב נפלה עטרת ראשנו וכיון שנפלה נפלו
ס ג ישרא׳ שנאמר נפלה ולא הוסיף קום בתולת ישראל ובלשון
טי יג הזה מצינו שאמר יחזקא׳ הנביא על מלכות בית דוד והתש
כחמה לארץ הושלכה׳ הנסתרות לה׳ אלהינו והנגלות לנו
ולבנינו כתב רש״י ז״ל נקוד על לנו ולבנינו ועל עין דעל לדרוש
שאף על הנגלות לא ענש הרבים עד שיעברו ארצ׳ הירדן
משקבלו עליהם את השבועה בהר גריזים ובהר עיבל ונעשו
ערבים זה לזה׳ ומביא הירושלמי שאמר כן אמר רשכל
כירדן קבלו עליהם הנסתרות אכר להם יהושע אם אין אתם
מקבלין עליכם הנסתרות באין מים ושופפין אתכם אמר
רבי שמעון בן זבידה תדע לך שהרי ענן חטא ורובן של
סנהדרין נפלו בעי אמר להם בכם הותרה הרצועה יצתה בת
קול ואמרה אין לכם עסק בנסתרות ופירוש בכם הותרה
הרצועה שאתם לוקים עכשיו על הנסתרות׳ ויש
שפירש בכם הותרה הרצועה כשאמר משה בנכם כלומר
מן יש בכם או הותרה הרצועה להענש על הנסתרות ורש״י
פירש שם בפסכת סנהדרין כי משקבלו עליהם השבועה
נתחייבו בנסתרות והיה ראוי לינקד לה׳ אלהינו כדי לדרוש
שאין הנסתרות לה׳ לבדו כי גם לנו הם אבל לפי שאין כבוד
השם לינקד ונקד לנו לבנינו במקומו ועל כן הוצרך לינקד
עין בנגד אותיות לה׳ אלהינו להשלים כ אותיות׳
והרכבן ז״ל כתב זעתי בדרך הפשט כי הנסתרות הם

ההפכים הנסתרים מן העושים אותן כמו שנאמר מי יצץ קהלים יש יג
מנסתרות נקני יאמר הנסתרות לה׳ לבדו הם אין בהם לנו
עון אשר חטא אבל הנגלות שהן הזדונו לנו ולבנינו עד עולם
לעשות את כל דברי התורה הזאת חקת עולם שכך קבלנו
על אשר איננו פה לדורות עולם ולפי שהביא באלה ישראל
לעשות כל המצות הוציא מן החוב העושה בשגגה שלא
יקולל באלה הזאת ע״כ׳ והחכם רבי אברהם ז״ל פירש
הנסתרות מי שיעבוד עבודה זרה בסתר כשפטו ביד השם
יתברך והו׳ יפרע כמנו אין לנו בו חיו׳ אבל בגלוי החיוב לנו
ולבנינו לעשות ככל דברי התורה הזאת היא שתצוה להרוג
עובדי ע״ז׳ ושמעתי בשם הרמ״בם ז״ל בפירוש פסוק זה
הנסתרות לה׳ אלהינו יאמר כוזה התורה הנכתבים ושמי
המצות לשם יתעלה הם ואם יזכה אדם שיקח אתנו שכר
מנהם בידיעת שורש הכצוה ועקרה נכתר שבה אל יפטר
בכך מן הגלגלה שלא יעשה הכצוה בעניו גופני אין לו
להמנע מזה שהרי הגלות לנו ולבנינו לעשות והפירוש
הזה בעצמו שהם יקר וספיר אבל אינו בענין הפרשה׳
ויתכן לפרש הנסתרות לה׳ אלהינו כי מפני שהזכיר בפסוק
של מעלה וישם וישליכם ג ארץ אחרת כיום הזה וגלות
חנדחים והנפוצי הוא ארוך ביות והקץ סתום ונעלם ונסתר
לכך סמך בידו ואמר אלהינו כלומר אין לנו בו שום ידיעה
כי הוא ענין נסתר לה׳ אלהינו לבדו ואין אתנו יודע עד מה׳
והנגלות לנו ולבנינו כלומר כשהיו אותן הנסתרות נגלות
לנו ולבנינו עלינו לעשות את כל דברי התור׳ הזאת ולמדנו
הכהו׳ הזה כי תורתנו קיימת לעולם לא תבטל בזמן מן
הזמנים ואפילו בזמן המשיח וקיום תורת משה טוה
בכל זכן בין בזמן הנסתרות שהוא הנגלות בין בזמן הנגלות
שהיא הגאולה ומזה דרשו רבותינו זכרונם לברכה ימי דברים יא כא
חייך העולם הזה׳ כל׳ להביא לימות המשיח ועם הפירוש
הזה יהיה הפסוק כיוון ונקשר עם מה שהזכיר בפרש׳
למעלה ולמטה׳ ויש לך להתעורר במלת הנסתרות שהוא
חסר ואו הנסתרת כתי׳ ויכיון הבתוב על הכינה ומה
שקראה הנסתרת לפי שהית׳ מסתתרת בענן והיא הנסתרות
מכנו בזכן הגלות שאנחנו בו ובהכתר פנים ממה שכתוב
אסתירה פני מהם׳ ויאמר הכתוב כי הנסתרת מבקשרת פס נ״ב
רחמים לה׳ אלהינו שיגלה הקץ לנו ולבנינו׳ וכן מצינו
כמה כתובי שמצריכין גאולה לעצמו וכן דרז״ל אגילה פלים פ טו
בישועתך׳ ישועתנו לא נאב׳ אלא בישועתך וכן הושיעה פס ס
ימינך וענני׳ וכן כתיב אשר פדית לך ממצרים גוים ואלהיו שמוא לו ב
והתבונן בדבר הנבי׳ עליו השלו׳ שאם לכן יחכה יי׳ לחננכם ישעיה ל יח
ולכן ירום לרחמכם׳ וכבר העירותיך על כמה פסוק זה
בחבור זה ויש לך להשכיל עוד כי מהפסוק הזה יוצא שם
מומחה לשאלת חלום בצרוף אותיות והם ג׳ שמורת כל
שם ושם של ג׳ אותיות וכולן הן השעה והוא סוד הסית
הכפולה בשם הידוע והשם הזה כעיד שאין בכלת
הנסתרות ואו אמנם מצאנו ואו׳ של אלהינו שנשאבדת
יחידית מן הצרוף וזה כבואר׳ ושבת עד ה׳ אלהיך בכל לבבך
ובכל נפשך׳ ושב ה׳ אלהיך את שבותך כבר ידעת מאם ר״ל
בפרק ראשון של עמודה זרה אין בן דוד בא עד שיכלו כל
הנשמות שבגוף שנאמר כי רוח כלפני יעטוף ונשמות אני פס כו ע
עשיתי׳ ובאו הכתוב כי לא לעולם ארי׳ עם ישרא׳ ולא לנצח
אקצוף שלא אגאל אתכם כי רוח כלפני יעטוף כלומר מרת
שאני גואל אותם זהו בסבת הרוחות אשר הן יוצאות מלפני
ונשמות שאני עשיתי שהן מתאחדות ליכנס בגוף ומלת

יעטוף

דברים ל' יא יעטוף לשון אחור מלשון העטופים ללבן ופירש הרמב"ן זל כי לזה נסמכו שני הפסוקים זה לזה מלת נפשך למלת ושב לבאר כי כשתשובו בכל נפשכם עד ה' אלהיך כלומר שכל הנפשות של ישראל בנוף ישובו עד ה' ויזכו החדשות לצאת ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וזהו שאם אתה וכניך שהוא רמז לכל ישראל וכן עוד ביבמות פרק הבא על יבמתו אמר אין בן חד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שנ' כי דוח מלפני יעטוף ונשמות וגו' וכתיב

ישעיה כ"ז ג בתריה ואמר סלו סלו פנו דרך ושב וקבצך מכל העמים כבר הזכרתי שהפרשה של מעלה תרמוז על בית ראשון שחרב בעון עבודה זרה ועל כן תזהיר על עוונותעניש עליה גלות אל ארץ אחרת והנדחים על עשרת השבטים שגלו ביד מלך אשור בלחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי זפרשה זו הסמוכה לה תוכיח כן כי בגלות עשרת השבטים יחבר ולכך יתחיל בנדחים ואמר אשר הדיחך ה' אלהיך שמה כי עמהם שהם רוב ישראל ידבר ואחרי הקבוץ ההוא הזכיר עוד קבוץ אחר של גלות אחר והם הנפוצים אנחנו אלה פה יהודה ובנימין שאנו משועבדים תחת והנה אנחנו נפוצים ומפוזרים בארצותיהם ומזה אמר אשר הפיצך ה' אלהיך שמה כי עמנו יחבר הזכיר שני פעמים ושב לרבות על קבוץ שני גליות שהן שני קבוצין גלות עשרת השבטים וגלות יהודה ובנימין ועל זה אמר הנביא עוד אקבץ

ישעיה נ"ו ח עליו לנקבציו כי מלבד קבוץ הנדחים עוד יש על הנקבצים החם קבוץ אחר והם יהודה ובנימין ועל כן נראה מלשון הכתוב כי עקר התשובה עתידה שתהיה בהם וזהו שאמר אשר הדיחך ושבת כי עמהם שהם נדחים יחבר בהבטחת התשובה ואחר שיהיו הם נגאלין הוסיף לומר ושב וקבצך קבוץ שני לרבות על גלותנו זה אנחנו יהודה ובניכן הנפוצים ומזה אמר אשר הפיצך ואחרי כן חזר ומדבר עם הנדחים כבתחלה זהו שאכר אם יהיה נדחך בקצה השמים הבטיח אותם שיוציאם אל הארץ וירשוה ורמז בזה ג' ירושו' ובשלישית תגדל מעלתם יותר ממעלת דורו של דוד ושל שלמה עליו השלום וחבטיחם עוד בבטול יצר הרע ובהסרת הקנאה וחשנאה יהוא שאכר והביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה והטיבך והרבך מאבותיך ואמר עוד ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך ועתם ואתה תשוב הבטחה שהם עתידין לעשות כן שישובו בתשוב' אל הארץ אשר ירשו אבותיך ודרשו רבותינו זכרון לברכה בסדר עולם אשר ירשו אבותיך וירשתה ירושה ראשונה ושניה יש להן שלישית אין להן כלומר ירושה ראשונה שקדשה יהושע לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא יש להן ושניה גם כן שקדשה עזרא ובית דינו לשעתה ולעתיד לבא יש להן ג' אין להן אינה צריכה קדושה שהרי מקודשת ועומדת היא על ידי עזרא ובית דינו שקדשה לשעתה ולדורות כן פירש הרב מורי רשי נע' ויתכן לומר ירושה ראשונה ושניה יש להן שירשו ארץ ישראל בראשונה ובשניה בראשונה על ידי יהושע ובשניה על ידי עזרא אבל לא ירשו שאר ארצות אבל בשלישית לא תהיה להם ירושת הארץ לבדה אלא כל העולם וזהו שאמ' והטיבך והרבך מאבותיך ולכך הזכי' בשני הבתים ירושה וב' הזכיר מעלה יתרה על שניהם וזה דומה למה שדרשו במקום אחר מפני מה כל השירות כלן בלשון נקבה ושיר של עתיד בלשון זכר דכתיב שירו לי' שיר

ישעיה כ"ו יט חדש וכתיב ביום ההוא ישיר השיר הזה בארץ יהודה מה נקבה זו מתעברת ויולדת ומתעברת כך ישראל נגאלין וחזרין וגולין אבל לעתיד משיהיו נגאלין שוב אינן גולין ועוד מה נקבה זו נוטלת עשור נפטיכך ישראל בגאולה ראשונה כנשו שבעה עממין שהן אחד מעשרה לע' אומות אבל לעתיד לבא עתידין שירשו כל העולם כלו כזכר היורש

יחזקאל מ"ח ב כל נכסי אביו דכתיב שער אחד שער זבולן אחד ובמדרש תנחומא בסוף סדר שפטים והג' יותר בה שאינן מתישבין בארצם אלא בגאולה ג' גאולה ראשונה זו גאולת מצרים גאולה שניה זו גאולת עזרא הג' אין לה הפסק עכ' ועוד בלה הדברים רבה לתת להם ולזרעם אחריהם לתת להם אלו עולי מצרים ולזרעם אלו עולי בבל אחריהם לימות המשיח ומל ה' אלהיך את לבבך כתב הרמב"ן זל שיסיר מהם ערלת הלב כי החמדה ושאר התאוות הן ערלה בלב והחומד והנוטה אל התאוות נקרא ערל בעינין שכתוב וכל

ירמיה ט' כה בית ישראל ערלי לב וכל מי שאינו חומד ולא מתאוה נקרא מול לב ולכך הבטיחם בזמן שיעשה הלב בטבעו מדה שהשכל מחייב כי ישוב הזמן למה שהיה קודם חטאו של אדם וזהו שאמר ירמיה הנה ימים באים נאם יי' וכרתי את

ירמיה ל"א ל בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי וגום' ואת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההם נתתי את תורתי בקרבו ועל לבם אכתבנו וכתיבת התור' על הלב הוא בטול יצר הרע והסרת התאוות כלן שהיא מילת הלב

על כן הביאו רזל משל מתרי אוזי והוא שאמרו אמר רבה בר בר חנה זמנא חדא הוה אזילנא במדברא וחזינן להנהו תרי אוזי דשמטי גפודהו משמניהו וקא נגיד חוטא דדובשא מיניהו אמינא להו אית לך בנוויה לעלמא דאתי חד דלא לי נפא וחד דלא לי אטמא כי אתא לקמיה דרבי אלעזר אמר ליה עתידין ישראל ליתן את הדין עכ' ובאור הענין כי ראה החכם הזה ברוח הקדש במדבר שהוא מקום התבודדו' מעלת שני מלכיות הללו השמנו' והכלאות כל טוב אשר מלאו כרסם מעדננו ושאל להם כלום יש לנו חלק בשפע טובכם לעתיד חד דלא לי נפא האחד הגבידה הכנפים זה ישמעאל והיה סימן שעתידין לעוף ולברוח אינו ולשבת בצלנו ושיתנו לנו

יחזקאל ל"ו כ בהמות שלהם להקריב מהן קרבן הוא שכתוב כל צאן קדר יקבצו לך וגומר סימן שיתגיירו ויחזיקו במצות תפילין שהם דומין לכנפים וזה היה הגבהת חכנפי' וחד דלא לי אטמא זה שהגביה לו הירך והוא סימן למצות מילה שיתגיירו ויבאו בברי' אתנו וחכונדה כי כיון שהן עתידין להתחבר עמנו ולהתגייר ולהיות לעם אחד אין צריך לומר שתחזור השורה והמלכות אלינו שהוא כנוי לשומן שלהם ולדבש הנוטף ממנו ומה שישראל עתידין ליתן את הדין לפי שאינן חוזרין בתשובה והן מתאחרין מלהתגייר ומה שהזכיר אויבין על ישמעאל ושונאיך על פני שהאויב גדול מן השונא כי השונא אף פי שיריע לו יעשה זאת על דרך הרחמנות אבל האויב הוא שבלבו איבה עולמית לא ישים לו רחמ' על זקן כביד עולו כאד וזה מסוד הלשון ודקדוקו כי אויב הוא מלשון אבוי ואותיותיהם שוו' ועל שם שהנופל בידו צועק אוי ואבוי ומה שהתחיל באויבך כדי שיסמוך

בכל מקום שהוא לבני הוא וקראן שונאיך כענין
ו שכתוב ואת עשו שנאתי וכן אמרו במדרש משלי תחת
ג שנואה כי תבעל זה עשו שנאמר ואת עשו שנאתי ושפחה
כי תירש גבירתה זה ישמעאל הבא מהגר ומפני שבני ישמעאל
קשין לישראל יותר מבני עשו לכך קראן הכתוב אויבין וכן
אמרו תחת אדום ולא תחת ישמעאל וכן מצינו בהקבדה
ז כ שאמר על רבעים לשונאי אבל באויביו נאמר ואויבי יכיקר
ברים כלו כעשן כלו למדך כי האויבים אין להם השארות
כלל ולכך ימשילם לחלב הבשים שהכל כלה כעשן ושתי
האלה קראן שלמה שתי בנות והזכיר שהן מזומנות
ט ו לגיהנם הוא שאמר לעלוקה שתי בנות הב הב כי המשיל
גיהנם שהוא מקדין והמשפט לנפשו הרשעים לעלוקה
שמוציא הדם שהנפש ועליהן אמר ישעיה עליו השלום
יא ו המתקדשים והמטהרים אל הגנות המתקדשים אלו בני
והמטהרי אלו
בני ישמעאל שדרכם לרחוץ ידיהם ורגליהם ולא לבם שהוא
העקר אחר אחד בתוך ירמוז שהם
מתקדשים בו או יאמר אחר אחד בתוך על יום הקבוע
להם אלו בימים ששי קודם השבת ואלו השבת
זמניחין אותנו בתוך אוכלי בשר החזיר אלו בני
השקץ והעכבר אלו בני ישמעאל יחדו יסופו נאם ה ועשית
את כל מצותי אשר אנכי מצוך היום אחר שאמר ושבת
ואמר ואתה תשוב הוסיף ואמר אשר אנכי מצוך היום וכן
אמר למעלה בכל אשר אנכי מצוך היום וזה לבאר כי עקר
התשובה אינו אלא לאחוז ולתמוך דרך תורת משה ולכך
יזכיר עם התשובה בכל פעם ופעם אשר אנכי מצוך היום
ג יו וזה דבר ירמיה הלא זאת תעשה לך עזבך את ה אלהיך
בעת מוליכך בדרך כלומר בדרך הידוע הוא דרך תורת משה
שהחזיק בו אבותיך הראשונים כי ישוב ה לשוש עליך
לטוב כאשר שש על אבותיך יתכן שירמוז הכתוב הזה
לחזרת המלך עם הכלה בזמן הגאולה ושיעור הכתוב כן
כי ישוב ה לטוב לשוש עליך כאשר שש על אבותיך ובאור
הענין כי השם הנכבד יותירך בכל מעש ידיך כלום יתן לך
יתרון טובה כשישוב המלך להמלכו ואז ישוש עליך כאשר
שש על אבותיך ואם תשאל מתי ישוב על כן הזכיר אחריו
כי תשמע כי תשוב על דרך הכתוב שובו אלי ואשובה אליכם
ולסדנו כי הדבר תלוי בתשובה ובאור ואשובה אליכם
ואשובה להא אחרונה לצרככם והבן זה כי המצוה הזאת
ד ם ו יאמר זה על התורה כלשון כל המצוה אשר אנכי מצוך
היום לא נפלאת היא אין ענינה נסתר ומכוסה שלא
תוכל לעשותה וזהו שאמר לא בשמים היא שהוא באור
ללא נפלאת היא וכן ולא בעבר לים באור ללא רחוקה היא
והים זה הוא הים הגדול שהוא חשוך והוא מן הנמנע שיהיו
בני אדם רשאין ליכנס שם מפני חשכת המים ואין הבונה
בשאר הימים שבני אדם יכולין להכנס בהם לפי שכשם
שאם לא בשמי היא והוא מניעה שהרי מן הנמנע שיעלה
אדם לשמים כך מעבר לים הוא מניעה לא בשמים הוא
יתכן לפרש כי מפני שהתורה הואת היתה בשמי אם מעתה
לא בשמי היא שכבר הורדתיה לכם משם ומלת היא תרמוז
כי החכמה העליונה בשמים ולא מעבר לים היא זה ים
אוקיאנוס הוא הסובב את כל הישוב ששם החכם העליונה
ולכך הוצרך להזכיר ים שאם לא כן היה לו להזכיר התהום
יב ם ו ושיאמר לא בתהום היא כדבר איוב שאם תהום אמר
לא בי היא והיה הספור יותר נאות להזכיר דרך עליה ודרך
ירידה והזכיר על כל דבר ודבר מלת היא שהוא לשון
מעוט ולרבות החכמה העליונה המקפת את הכל מקפרת
את הגלגלים והגלגלי את הים והים את הישוב וזהו שאמר
לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא להורות כי יש חכמה
רחוקה וכן לא בשמי היא ולא מעבר לים היא ועוד נוכל
לומר כי הזכיר ארבעה פעמים מלת היא כנגד ד יסודות
העליונים הנמשכים ונאצלים מן החכמה העליונה ואלו
שמותם ברמז אברהם יצחק ויעקב ודוד נאצלו מהם כנגדם
בעולם הנפרדי ארבע חיות הקדש וד אופני ובעולם השפל
הזה ארבעה יסודות שהם קיים כל מורכב ועמידתו ובמדרש
לא בשמים היא לא תמצא בנסי הרוח ולא מעבר לים
היא לא תמצא לא בסחרנין ולא בתגרין שמואל אמר אין
התורה מצויה לא באסטרולוגין ולא באצטגנונין שנאמר לא
בשמים היא אין התורה מצויה במי שמתעסק במלאכת
שמים אמת לו לשמואל והלא אסטרולוגוס אתה אמר להם
מימי לא הסתכלתי בחכמה זו אלא בשעה שהייתי נפנה
לבית הסים עכ ועל חכמות אלו היה מזהיר ישעיה לישראל
ישעיה נה ב ואמר להן למה תשקלו כסף בלא לחם ויגיעכם בלא
לשבעה יאמר לפה אתם שוקלים כסף ומפזרים כמון
לקנות זככות שאינן לחם ואין הנפש נזונת בהן או למה
אתם יגעים ומאבדים בחכם ומכלים ימיכם בדברים שלא
תשבע נפשכ מהם שמעו שמוע אלי ואכלו טוב היא התורה
הנקרא לקח טוב כי זהו הלחם האמתי ושיהי לכם לשבעה
וכן תתענג בדשן נפשכם כלום בלחם הזה תתענג נפשכם
בזיו העליון כמו שהנוף מתענג בדשן וכן אמם דוד על תענוג
קנים פנ ז הנפש כמו חלב ודשן תשבע נפשי ומכאן שאין להתעסק
בשאר החכמות אלא בעקר שהיא תורתנו צא ולמד משמוע
שלא היה מתעסק בזה אלא במקום האסור לדבר שם
דברי תורה והוא כקום בלתי טהור וכן אמרו רזל צא ובקש
שעדה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמד חכמה
יונית והטעם מפני שמתוך עסק שאר החכמות יבא האדם
בדת לידי נטיה מדרך האמת כי אין לך שום חכמה בעולם
שאין בה פסולת וסיג כי לכך נמשלו החכמות כלן לכסף
כי הכסף ברוב יש בו סיגים ואינו כסף צרוף אבל תורתנו
כסף שאין בו סיג כלל ולכך נמשלה לכסף צרוף הוא שכתוב
תלים יב ז כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים מי יעלה לנו
השמימה יש בכאן רמז כי השם המיוחד לא תתכן השגתו
כי אם לעם ישראל הנמולים חתומים באות ברית קדש
ומצינו גם כן שלא יתגבא מעומד אלא מי שהוא נמול שכן
בראשית יז ד מצינו באברהם קודם המילה שכתוב ויפול על פניו לא היה
מתנבא נופל אבל לאחר המילה מעומד שכן כתוב ואברהם
שמות יט כב עודנו עומד לפני יי ובלעם לא התנבא מעומד אלא נופל
במדבר כד ד שנאמר נופל וגלוי עינים וכן רמזו משה במה שאמר להקבה
בסנה ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם יאמר כי
הנמולים ישהוו על השם המיוחד ומפני שהמצוו חתומה
שמות יג ט באות ברית קדש על כן אמרו במדרש בצבאות או באילות
השד צבא שיש לי בה אות ולא אמרו שהי לי לאות והזכיר
הכתוב ברמז מילת הבשר בחתימת השם המיוחד אחר
שהזכיר נפירוש מילת הלב באמרו למעלה ומל ה אלהיך
את לבבך וגו כי מילת הלב הוא בטול יצר הרע וכשיתבטל
היצר הרע נמצאו אבריו של אדם כולם נמשכים ודבקים
בשם המיוחד ויעשו בטבע מה שהשכל מחייב ובא
הרמז בפרשה הזאת להורות כי בזמן הגאולה יהיו כל שכלי
שלמי ההשגה מולי הלב והבשר דבקי בשם המיוחד וזהו

דמו מי יעלה לנו השמימה וכן אמ' הנביא עה"כ כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם · בפיך ובלבבך לעשותו · הזכיר בכאן ג' דברים הפה והלב והמעשה · והנה כל המצות נכללות בג' חלקים אלו כי יש מצות תלויות בפה ויש תלויות בלב ויש במעשה ועל זה דרשו רבותינו ז"ל על ג' דברים העולם עומד על התורה העבוד' ועל גמילות חסדי' על התורה זהו בפיך · ועל העבודה זהו בלבבך זו עבודה שבלב ועל גמילו' חסדי' זהו לעשותו ומן הידוע כי המצות התלויות בלב עבודה גדולה להקב"ה מן המצות התלויות בדבור ולכך אמרו ז"ל פוסק מדברי תורה לפסוק קש"ת ואמרו על פסוק ראשון זוהי קש"ת של רבי יהודה הנשיא · והתלויות בדבור עבודה גדולה יותר מן התלויות במעשה ולכך אמרו גדולה תורה יותר מכל הקרבנות כלן שנאמר זאת התור' לעולה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים · ומפני זה הזכיר ובלבבך באמצע לחשיבותו מכלן והזכיר לעשותו אחריו · וכתב הרמב"ן ז"ל בפיך ובלבבך הוא ענין הודוי על התשובה שהזכיר למעלה ואמר כי המצוה הזאת על התשובה נאמר שהוא מצווח בה כמו שאמר ושבת עד ה' אלהיך ואמר לא נפלאת היא ולא רחוקה כי אף בהיותם בארץ אויביהם בגלות והם נדחים ונפוצים יכולין הם לשוב בתשוב' בכל מקום שהם אף אם היו בסוף העולם קרוב אליך הדבר מאד לעשותו בשני דברים אלו בפיך ובלבבך שתסכי' במחשבתך ותגמור בלבך ותתודה בפיך · ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב מכאן שהרשו' נתונה לו לאדם והבחירה בידו לעשות טוב או רע שאם לא כן לא היה מקום לתורה והיה העונש והשכר בטל וטעם את החיים ואת הטוב בקיום התורה ואת המות ואת הרע אם לא יקיימוה או יאמ' החיים והטוב והמות והרע על התורה עצמה וכענין שאמר וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם כי התורה לצדיק היא החיים והטוב ולרשע הוא המות והרע · ויתכן לפרש ראה נתתי לפניך היום את החיי' ואת הטוב כי סמך הכתוב פרשה זו לפרשה של מעלה שהי' מדבר בהבטחת הגאלה לפי שזמן תחית המתים עתיד להיותו סמו' לזמן הגאלה מנין ראה ולכך סמך לפרשת הגאולה ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ומזה אם שלבבך האלף לך שלמה ומאתים לנוטרים פריו ומאתי' שנים על באתים וגלה לך כי זמן החית המתי' מאתי' ושש אחר ביאת שלמה כלומ' ביאת המשיח שהוא מזרע שלמה והנה סמיכו' מלת ראה רומז ג"כ הזמן הסמוך ומה שנחתמה פרש' הגאלה של מעלה במלת לעשותו כדי להשוו' ענין הגאלה למעשה בראשית שנחתם אשר ברא אלהים לעשות והשוה אחרית הזמן עם ראשית הזמן לכען הודיעך כי שוין הן לענין פעלות הטבע ומנהגו של עולם כי כן ינהוג בזמן המשיח כל מנהג הטבע כמעשה בראשית · ובפירוש אמרו כן אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד ותוספרתא הואו לרמוז כי האלף הששי ינהוג מנהג ששת ימי המעשה וסמך לו מיד ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב להודיע כי בו יהיה תחית המתים ומזה אמר את החיים ואת הטוב כי באותן החיים יזכו אל הטוב הצפון ירצה לומר כי מעולם התחיה יעתק אל העולם הבא שהוא הטוב הצפון וזהו שאמר את החי' והוא תחית המתי' ואת הטוב הוא העולם הבא שאחר התחיה שעליו נאבר ס"ה רב טובך אשר צפנת ליראיך · ואת הרע זה נאמר על כת חרשע' שתהיה התחיה שלהם לרעתם והיו דראון לכל בשר כעין שכתוב ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם · ודעת הרמב"ם ז"ל בענין תחי' המתים כי בני תחית המתי' יאכלו וישתו וילידו כי הכלי' שבהם לא יהיו לבטלה ויחיו ימים ארוכים ואחרי התחיה יכותו ויבאו לחיי העולם הבא הוא שמזכירין ז"ל תמיד מזמן לחיי העולם הבא הוא עולם הבא שאחר התחי' שעליו אמרו ז"ל העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא נפשות ולא גופות בלא נפשות שאם היו גופות הנה הכלים לבטלה כיון שאין משתמשין בהן בפעולות גופניות שהן אכילה ושתיה ותשמיש · ואם תאמר אין תמה בזה שהרי מצינו פליאה במשה ואליהו שעמדו זמן בגופות בלא אכילה ושתיה כן תהיה הפליאה בבני העולם הבא שיתקיימו בגופות בקיום משה בגוף בהר סיני או בקיום אליהו אי אשר לומר כן לפי שאם נתבטלו הכחות הגופניות ממשה ואליהו היה זה לפי שעה ואין בזה כלים לבטלה שהרי קודם הפליאה הוצרכו לכלים גם אחר הפליאה הוצרכו להם לא שכן כליהם ריקם אבל בבני העולם הבא שאין שם לא אכילה ולא שתיה שיברא הקב"ה עולם חדש ויהיו שם בגופות והכלים פועל בטל זה מן הנמנע כי אין מפועל חכם שיפעל דבר לבטלה ולכך יש לכל משכיל להאמין שאין בבני העולם הבא גופות בלא נפשו' בלבד זה כלל דעת הרב ז"ל והעולה מתוך דבריו אסנ' לא כן דעת חכמי התלמוד ויודעי הקבלה כי הם סוברים שאין בתיתה אחר התחיה ממה שכתוב בלע המות לנצח וממה שדרשו ז"ל כתים שעתיד הקב"ה להחיות שוב אינן חוזרין לעפרן ועל העולם שאחר התחיה אמרו ז"ל בברכות פרק"א בפומיה דרב העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא קנאה לא תחרות אלא צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינ' והסמ"ה הזה יור' בודאי שיש שם גופות וזהו שאמרו אין בו לא אכילה ולא שתיה שאם לא היו שם גופות אין צרי' לומ' שאי' בו לא אכילה ולא שתי' לנפשות ועל כן נאמין שיהיו בני העולם הבא בגופות יתבטלו מהם והכחו' הגופניו' כהתבטל הכחו' הגופניות ממשה ואליהו ותתעלה נפשם על גופם כענין במשה ואליהו ואם תקשה עוד ותאמר שיהיו הכלים לבטלה אינן לבטלה מאח' שהם מקבלים השכר והתענוג בגוף ובנפש יחדו כשם שהשתדלו בקיום המצות וטרחו בהן כאחד בגוף ובנפש שהרי אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה ואינו רואה שיהיה הגוף עשוק במשפטו לא רוצה הוא שיגמלוהו שכר בתענוג שאין לו סוף ושיהיה נעתק מעולם התחיה אל העולם הבא בגוף ובנפש וכן דרשו ז"ל הקב"ה משביעם מזיו שכינתו לעולם הבא שנאמר אשבעה בהקיץ תמונתך · כלומר שיזכו להיותם שבעים מזיו השכינה בגופות' בקיום הנפש בעולם הזה באכילה ושתי' וכן דעת הרמב"ן ז"ל בשע' הגמול והבי' מדרש זה לראיה מה שאמרו בספרי על משה רבינו עליו השלום גנזו לחיי העולם הבא כלומר שגנז את גופו לחיי העולם הבא לא שהו' עכשו וכן אמרו על רבי עקיבא אשריך ר' עקיב שיצתה נשמתך באח' אתה מזומן לחיי העולם הבא · ובפרק הרואה ברוך שהמית אתכ' בדין ועתיד להקימכם לחיי העולם הבא' ובבראשית רבה ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו ברך הקב"ה העולם הבא שמתחיל בשף השביעי ויקדש אותו זמנו לישראל וזהו לשון מזומן לחיי העולם הבא · העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ · כבר הזכרתי בפרשת כי תוליד באור עתת השמים והארץ לפי שהם עדים נצחיים

דכ"ה ל ב, ג

תלים יו סו

דכ"ה ד נ

צחיים כי כל הדורו חולפים והם קיימים ועוד יכלול
המלאכים שבשמים ובני אדם שבארץ ועוד יכלול המטר
והפירות ואחר שטיים כשה תוכחותיו ודברי נבואתו הזמין
עדים אלו כסי שמחתים העדים בסוף דבריו ויתכן לפרש
עוד בעדות השמים והארץ שירמוז לקיומם אחר החורבן
כי היה השביעי חרב מאין אדם ובהמה והשמים והארץ
קיימים ולפיכך אחר שהזכיר משה ענין הגאולה וסמך לה
תחית המתים שנאמר ראה נתתי לפניך היום את החיים
וסמך לתחית המתי העולם הבא שהוא הטוב הצרך להזמין
ב ג יו העדי הקיימים הם הנשארים בעולם שנאמר ונשגב יי לבדו
ביום ההוא כי הם כנגד השמים והארץ שבפסוק ראשון
והנן זה ובמדרש העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ
אמר להם הקדוש ב"ה לישראל הסתכלו בשמים שבראתי
לשמש אתכם שמא שנו את מדתם שמא לא עלה גלגל
בלמ ה חמה מן המזרח והאי לכל העולם כענין שנאמר וזרח השמש
ובא השמש הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם שמא
שנתה את מדתה שמא זרעתם אותה חטים ולא צמחה או
שמא זרעתם אותה חטים והעלתה שעורים ומה אלו שלא
נעשו לא לשכר ולא לפורענות שאם זוכין אין מקבלין
שכר ואם חוטאין אין מקבלין פורענות לא שנו את
מדתן אתם שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו
פירענות על אחת כמה וכמה לכך ובחרת בחיים כאדם
האומר לחברו ברור לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על
היפה ואומר לו ארת זה ברור לך כפרש"י זל וזהו שכתוב ח'
ג יט ה מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי אמר דוד לפני הקבה
רבונו של עולם הנה ידי על גודל הטוב שהקבה נקרא טוב
ס קמה ט שנאמר טוב יי לכל טוב וישר יי ונתן לישראל התורה
זס כה ח שנקראת לקח טוב שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם ועמה
מכלי ד ג יהיה לכם בעולם הזה החיי והטוב שנאמר ראה נתתי לפניך
היום את החיים ואת הטוב ויזכו לעולם הבא שכלו טוב שכן
מוע כ יג דרשו רזל למען יאריכון ימיך לעולם שכלו ארוך
ני כד כס ולמען ייטב לך לעולם שכלו טוב וכן אמר שלמה עליו
השלום ולמוכיחים יגעם ועליהם תבא ברכת טוב:

וילך

ספ ט ח לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי

שלמה

המלך עה המשיל התורה בפסוק
זה ללחם ויין לפי שהלחם והיין עקר
המזון אשר לגוף כן התור והחכמה
עקר מזון הנפש והזכיר לשון לכו ולא אמר באו להורות
שיצטרך האדם שילך אחרי החכמה ואחרי לומדיה כענין
שכתוב הולך את חכמים יחכם והיה לו לומר יושב את
חכמים והזכיר הולך לבאר שילך תמיד אחריהם ושיעשה
עצמו טפל להם ועם זה יחכ או יהיה ענין לכו שיצטר ללכת
אפילו לארץ מרחקים ללמוד תורה וזהו שאמר לכו לחמו
בלחמי לכו לארץ מרחקים ללחום לחמי וכן אמר המלך
אזנכם ולכו אלי לא אמר ובאו אלי כי יצטרך האדם ללכת
למרחוק לשמוע דברי תורה יאמר לכו לחמו בלחמי לכו זה
אצל זה המבקשים ללחום לחמי יזהירם על מדת הקנאה
שיסירו אותה מלבם ושלא ינהוג אחד מן החכמים שררה
בעצמו לבלתי לכת אל חברו השוה לו אין צריך לומר אם
ירמיה כ ג הוא גדול ממנו בחכמה כי עם החברה תגדל החכמ ותרבה
ההשגה וענין שאמר רזל חרב על הבדי ונואלו חרב על
כמדב' יג ט תלמידי חכמים שיושבין בד בבד ועוסקין בתורה ולא עוד
אלא שמטפשין כתיב הכא ונואלו וכתי התם אשר נואלנו
בלפמ' מפ ב ושתו ביין מסכתי בית בלחמי נוספת וכן בית ביין וכמוהו
ותרענה באחז וידוע כי היין המזוג הוא מועיל וטוב לגוף
האדם והוא מעורר גם כן כחות הנפש כי כשהו בלתי מזוג
הלא הוא מזיק לגוף ולנפש ולכך הזכיר לשון מסכתי ובא
המשל על התורה והמצות שכלן תועלת הגוף והנפש ועוד
יש בכלל המשל הזה תועלת אחרת לבא ולומר כי אם יטרח
האדם וישתדל על מזון הגוף וילך אחריו לארץ מרחקים אף
כי יש לו לטרוח ולהשתדל יותר ויות על מזון הנפש כי אין
מפק ש"ג ב ספק שישיגהו אחר היגיעה בענין שאמר שלמה אם
תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה
וגומר כל מצוה ומצוה היא מזון הנפש שבה תהיה הנפש
נזונת מזיו השכינה לעולם הבא ואם יוכל האדם לקיים
ולעשות המצוה במקומו הלא השגר כפול ואם יעמד ממקומו
ללכת אחריה תהיה משכורתו שלמה לפי שביזה
הליכה ושכר עשיה וזהו שמציינו בזריזותן של ישר שכתוב
מתוע יג ב וילכו ויעשו וכן מצינו במשה שהלך לישראל ממחנה
לויה אל מחנה ישראל לנחם אותם במיתתו ובגדולתו של
יהושע שיהיה תחתיו ויסלא מקומו ולא רצה לדבר להם
כשהיו כולן מקובצים ונצבים לפניו אבל המתין עד שהלכו
איש לאהליו כדי שילך הוא אצלם וזהו שכתוב וילך משה
וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל בן מאה ועשרי שנה
אנכי היום ויתכן לומר כי היו ימיו קכ שנה כנגד קכ יום
שעמד בהר ארבעים יום ראשונים לקבל הלוחו ארבעי
יום שניים להתפלל על עון העגל ארבעים שלשיים לקבל
לוחות שניות וזה טעם אנכי ולא אמר אני ודרשו רבותינו
זל היום מלאו ימי ושנותי היום נולדתי והיום אמות וכן
אמר בתחלת דבריו אתם נצבים היום כל הענין דבק והכל
היה ביום מיתתו והיום הזה ז באדר היה והוא סוף שנת
הארבעים בו ביום מת משה בו ביום נולד בו ביום מת משה
דנרים לד הוא שכתוב בסוף התורה ויכו בני ישרא את משה בערבו
מואב שלשים יום ויתמו ימי בכי אבל משה וראוי להדבק
אל הכתוב הזה שבסוף התורה מה שכתוב בתחלת יהושע
יהוש ג ויהי יהוש את שוטרי העם הכינו לכם צדה כי בעוד שלשת
ימים אתם עוברים את הירדן ומי שמחבר הכתובים זה
עם זה ימצא הענין מבואר כי לא צוה יהושע להכין צדה
עד שיתמו ימי בכי אבל כשה ולכך הוצרך הכתוב לומר
ספ ד יט ויתמו ימי בבי אבל משה והזכיר שם הכתוב והעם עלו מן
הירדן בעשור לחדש הראשון ואם תמנה למפרע מעשרה
בניסן לג יום והם ג ימים לצדה ושלשי לאבלו של משה
תמצ יט תמצא שיתמו בז באד בו ביום נולד ממה שכתו ולא יכלה
עוד הצפינו והיה זה בשש בסיון יום שהי עתי לקבל התור
שנתוסף בו עיצם אורה באותו יום לרמוז גדולתו באותו יום
ועל כן לא יכלה עוד הצפינו ועשתה תחבולה לשימו בתינת
גומא כדי להסתיר את גופו מפני תוקף אות ואם תחשוב

משה נסיון למפרע ג' ירחים תמצא יום לידתו בז' באדר
ולכך אמר ירחים שהם חדשי הלבנה והן אדר ניסן אייר
שנים חסרים ואחד מלא ולא אמר חדשים לפי שהחדש
חלק אחד מ"ב שבשנה ואינן מוסיפין ולא גורעין מה שאין
כן חדשי הלבנה שהן מוסיפין וגורעין ומפני זה הזכיר לשון
ירחים כדי שיתבאר לנו מזה יום לידת הנביא והנה זה
מבואר מן הכתובים כי בז' באדר נולד משה ובו ביום מת
וזהו מה שדרשו רבותינו זכרונם לברכה שהקבה ממלא
שנותיהם של צדיקים מיום ליום שנאמר את מספר ימיך
אמלא. לא אוכל עוד לצאת ולבא במלחמה כמו שעשיתי
עד עתה במלחמת סיחון ועוג. והרמב"ן ז"ל פירש כי לנחם
אותם במיתתו אמר כן שהרי בודאי בכחו או בכחו עתה וכן
הכתוב מעיד שאפי' בשעת מיתו לא כהתה עינו ולא נס
לחה אבל רצה לחזק את לבם ולהודיעם כי יהושע משרתו
ימלא מקומו וינחילם הארץ. ודרשו רז"ל לצאת ולבא לדברי
תורה מלמד שנסתתמו ממנו מעיינות חכמה והנה זה היה
מעשה נס לבלתי ידאג ויגדל עצבונו על המיתה ועוד מסבה
אחרת כדי שישוע יהושע השורדה והמלכות בחיי משה
ה' אלהיך הוא עובר לפניך. עם כל ישראל ידבר וכן
יאמר להם בסוף הפרשה כי ה' אלהיך הוא ההולך עמך אבל
לפי דעתי הזכיר ביהושע ה' אלהיך שהוא מדרגת נבואתו
וכן תרגם אנקלוס שכנתיה עבר קדמך וזהו לשון ה' אלהיך
הוא עובר לפניך יהושע הוא עובר לפניך אבל במשה הזכיר
השם המיוחד שהוא מדרגת נבואתו הוא שאמר הכתוב
לפניו וה' אמר אלי וכן כתוב לאחריו כאשר דבר ה' כלומר
אלי כי כן מצינו בתחלת ואתחנן ויאמר ה' אלי רב לך אל
תוסף וגומר וצו את יהושע וגומר כי הוא יעבר לפני העם
הזה ולשון הכתובים מגלה סוד המדרגות של כל אחד ואחד
פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה. ויכתוב
משה את התורה הזאת על התורה כלה נאמר מבראשית
עד לעיני כל ישראל וכן כתוב בסוף ויהי ככלות משה את
דברי התורה הזאת על ספר עד תמם אבל מה שמזכיר בסמוך
תקרא את התורה הזאת על משנה תורה בלבד נאמר. מקץ
שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסכות זו היא מצות
הקהל ופי' מקץ מסוף וכן כל לשון קץ האמור בתורה ענינו
סוף כלשון קץ כל בשר בא לפני והכונה בסוף השבע שנים
כלומר אחר שיעברו השבע שנים לגמרי וזהו שמיניית
בחולו של מועד של חג הסכות אבל מה שכתוב במצות
השמטה מקץ שבע שנים תעשה שמטה פי' מסוף שבע
שנים ויהיה הסוף הזה מכלל השבע לא שיעברו השבע וכן
אמרו רז"ל שביעית אינה משמטת אלא בסוף והוא שקיעת
החמה של מוצאי שביעית ואם כן הקץ שנאמ' כאן והנאמר
בשמטה הכל אחד וזה וזה לשון סוף הוא אלא שהקץ
האמור כאן הוא חוץ למספר השבע והאמור בשמטה הוא
מכלל השבעי ואם תשכיל בסוד מצות ההקהל תמצ'כי כשם
שבאה מצות השמט' לרמוז על וחד חריב כן מצות ההקהל
שהוא אחר עבור השבע לגמרי בתחלת השמינית תרמוז על
מלת לעשות שנחתם בו מעשה בראשית אחר הזכירו ענין
השבת וכן מצינו במזמור שיר ליום השבת שהזכיר אחריו
צדיק כתמר יפרח וכבר הזכרתי זה בבראשית וסוד
החקהל כי כל הנמצאים כולן יהיו נקהלים ונקראים לפני
המלך ה' ולכך היתה מצותה במלך שהמלך היחיד קורא
בתורה וכן אמרו חכמי האמת היה הקבה מניח בתורה
ובונה עולמו ועוד קריאת התורה להורות כי היא קיום העולם
ואי אפשר לו להברא זולתה והיה ההקהל במקום אשר יבחר

כי תחלת הבריאה משם שנאמר מציון מכלל יופי מציון
נשתכלל העולם וזה מבואר. הן קרבו ימיך למות על דרך
הפשט לכדך הכתוב כי חיי האדם נגזרים ויש לכל א' מהם
ימים קצובים והקבה מגיע ימי האדם ל העת הקצוב והנגזר
כענין את מספר ימיך אמלא ולשון קריבה זה הוא נזכר
בצדיקי ויקרבו ימי ישראל למות ויקרבו ימי דוד למות וזה
יורה שחייו של אדם נגזרים והוא ית' ממלא אותן ומקרבן
אל הזמן הקצוב והנגזר. או מאריך אותן על כל הנגזר לפי
הזכות. או מקצר אותן מן הנגזר לפי העונש. ולפי הידוע
שקבע הקבה ברקיע מהלכו הכוכבים ונתן להם כח לפעול
פעולות בשפלים והם במהלכם מועילי ומזיקים בעולם הזה
והכל תלוי במזל שהרי חכמי התלמוד ז"ל לא היו מכפלים
ומכחישים פעולה זו אבל היחוד ביניהם הכוכב המאורר
ובפי' אמרו במועד קטן סוף פרק אלו מגלחין בני חיי ומזוני
לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא תליא מלתא והביאו
ראיה לזה ואמרו תדע דהא רבה ורב חסדא תרויהו צדיקי הוו
סר חיה ארבעין שנין ומר חיה שתין שנין בני רבה שתין
תכלי ובני רב חסדא שתין הלולי בני רבה נהמא דשערי
לאנשי ביתיה לא משתכח בני רב חסדא נהמא דסמידא
לכלבא לא נבעי. וזו ראיה נמורה שהם מודי בחכמה הזאת
וכן האמת כי השית נתן להם הכח בעת יצירתם להועיל
ולהזיק אבל הוא ית' עם היות שסיפר להם הכח לפעול
בשפלים הנה כחו ית' עליון על הכל לא הושלל ממנו ובידו
להשפיל הגבוה ולהגביה השפל לקיי' הנגזר ולהוסיף על
הנגזר ולגרוע ממנו. וכן בשנות האדם מקרינ ימי חיי אל
העת הנגזר וממלא אותן שנ' את מספר ימיך אמלא ומאריך
אותן על הנגז' כחזקיהו שנ' הנני יוסיף על ימיך חמש עשרה
שנה ואין התוספת אלא על דבר הקצוב והנגזר בתחלה
ויאמר כי השם יתברך הוסיף לו על הנגזר טו" שנה ומקצר
אותן מהנגזר מאחזיהו בנו של אחאב מלך ישראל שחלת
והלך לדרשו בעז' וקצר את ימיו שנאמר יען אשר שלחת
מלאכים לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון המבלי אין אלהים
בישראל לדרוש בדבורו לכן המטה אשר עלית שם לא תרד
ממנה כי מות תמות. ופסוק זה מעיד שהיתה סבת מיתתו
דרישתו בעז' שאם נגזרה עליו מיתה מתחלה מה בא הנביא
להוריעו נמצאת למד שהקבה ממלא ימיו של אדם ומקרבן
אל העת הנגזר וכן מאריך אותן על הנגזר ומקצר אותן מן
הנגזר הכל כרצונו כי לכך נקרא שדי על שם שמשדד
המערכה ומנצח אותה והכל לפי השכר והעונש ואם כן
באור המאמר בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא
במזלא תליא מלתא הוא שבא להודיענו כמה גדול כח
התפלה כי מאחר שכח השם יתברך עליון על הכל ולא
הושלל ממנו יכול הוא ונקל לבטל כחם הגדול אשר מסר
להם כי חכמי התכונה חוזים בכוכבים מודים בכך בטענות
שהקבה הוא הכלל ומערכת הכוכבים הוא הפרט והכלל
גדול מן הפרט ויכול לבטל כחו ובכל מה שנגזר במקרי
האדם מכח המערכה אפשר לו לאדם לבטלו בזכותו בלא
תפלה ובלא צעקה כלל אלא שיראנו ויצטער בלבו כענין
שכתוב רצון יראיו יעשה כלומר שהוא ממלא משאלות
לבם בלא שישאלו כלל. אבל בשלשה ענינים אלו
צריך תפלה וצעקה וזהו שאמרו את שועתם ישמע
ויושיעם ועם התפלה והצעקה יתנו לו שכן מצינו
שנתנו שלשתן בזכות התפלה הבנים נתנו לרחל שנאמר
וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה החיים לחזקיה
שנאמר שמעתי את תפלתך הנני יוסיף על ימיך חמש
עשרה

סס ב ב
סמות כג כו
בראשית מז כח
מלכי' ב כ ו
סס נג ב
יס נה ו
יס נה ו
מלכי' ג ה יג
סיית ו יג
יס טו ו
יס נה ו
בראשי' ל כב
מלכים ב כ ה

עשרה שנה המזונות. לאליהו ואלישע שכן מצינו בהן
שנתרבו המזונות ונצולו מן הרעב ומפני זה העידו אותנו
החכמים בשלשה אלו התלוין במזל והודיעונו כי יצטרך
בה' רבוי תפלה ועם התפלה יתבטל כח המזל כמו שנתבטל
בשלשתן על ידי תפלה. ועל דרך המדרש קרבו ימיך למות
אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם בהן
קלסתיך שנאמר הן לי' אלהיך השמים ושמי השמים בהן
אתה נוחר עלי מיתת משל למה הדבר דומה למלך שהיה
לו שר גדול שהו' אוהבו ביותר וראה אותו שר חרב נאה אין
כמותה אמר ראויה זו למלך מה עשה קנאה ונתנה למלך
אמר הכלך יתיזו בה את ראשו כך אמר משה רבונו של
עולם במנחה שהבאתי לך אתה מקטרגני בה ועוד יכלול הן
קרבו ימיך למות הגיע שמשך לערוב ובאה ממשלת הלבנה
וזה ירמז למדרגת משה ולמדרגת יהושע שזאת נמשלת
לחמה וזאת ללבנה וזהו שאמר לו הקדוש ברוך הוא הנך
שוכב וגומר וקם כלום אף על פי שאתה שוכב עם אבותיך
הכח שלך שמשם נעלת נבואתך הרי הוא קי' ועומד
שיאיר ללבנה כשם שהשמש המשקע אינו משקע אלא
להאיר ללבנה וזהו לשון ואינונו כי המצוה היא תורה שבעל
פה והוא כח הלבנה ועל כן אמר ואינונו אשפיע כחי בלבנה
וילך כשה ויהושע הלך מכחנה ישראל אל מחנה שכינה.
וירא ה' באהל בעמוד ענן. כי היה הכבוד בתוך הענן
וכח הרחמים בקרבו. הנך שוכב עם אבותיך אמרו
בכדרש כשאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה הן קרבו ימיך
למות אמר לו משה רבונו של עולם בהן קלסתיך שנא' הן
לה' אלהיך השמים ושמי השמים בו בלשון אתה קונם עלי
מיתה אמר לו אני אעשה לך לקורת רוח כיד בא ליו הדבור
מאת השם יתברך ואמר הנך שוכב עם אבותיך אין לשון
הנך אלא קורת רוח. ובמסכת סנהדרין דרשו הנך שוכב
וקם מכאן לתחית המתים מן התורה וכענין זה דרשו בו אז
ישיר משה שר לא נאמר אלא ישיר מכאן רמז לתחית
המתים מן התורה ובאור מה שאמרו אני אעשה לך קורת
רוח לפי דעתי הוא קורת רוח של העה שיבטיחנו בו וכענין
שאמרו יפה שעה אחת של קורת רוח של העולם הבא
מכל חיי העולם הזה שהרי משה קלסו בהן והקדוש ברוך
הוא אמר לו הן קרבו והקריבה זו אל החיים הנצחיים כי
המות סבת החיים ושערי העולם הבא אם כן אין זה קטרוג
ועונש אלא שכר שהרי המלך הישר לא יתתיך ראש השר
שלו בחתם שהביא לו מנחה אך יגמלהו ויתן לו מתנות וכן
הקדוש ברוך הוא גמלהו למשה בבאן כיחסיו וכרוב חסדיו
כך אמר לו אתה קלסתני בהן ואני אומר לך הן קרבו
ימיך והנך שהוא קורת רוח לעולם הבא שתהיה נפשך
גנוזה תחת כסא הכבוד וזהו תוספת כ"ף במלת הנך
שהוא כסא הכבוד וכמו שרמזתי בתוספת כ"ף של כעורך
נפשות להו' כי הנפשות אשר להו' הן בערך כסא הכבוד
נמצאת לכד שאף על פי שהזכיר לו מיתה בכלה הן כללם
החיים האמתיים שהיה מתקרב אליהם ובשרו בשני מיני
החיים הראשון חיי עולם הנשמות המקרבים לו לאדם תכף
מיתתו והשני חיי עולם התחיה שמשם יעתק אל העולם
הבא שהוא השכר האחרון ביום השבת הגדול ושם יזכו
ויתעדנו בגוף ובנפש וזהו שאמר הנך כלפי הנפש בעולם
הנשמות שתהיה גנוזה שם בכסא הכבוד ואמר שוכב
וקם כלפי חנוף לזמן תחית המתים וזה באור הקורת רוח
שאמר לו וזה מבואר. אלהי נכר הארץ יבאר הכתוב כי
האלהים נכרים בארץ ה' לפי שהיא נחלתו ולא השליט
עליה מלאך ושרף או כוכב ומזל ולא שום כח מן הכחות
העליונים וזהו שאמרו אין מזל לישראל ואין הכונה בזה
שלא יהיו המזלות גורמין לישראל שהרי אמרו בפירוש
מזל גורם אבל הענין שישראל אינן מסורין תחת משלת
המזלות לפי שהכוכבים והמזלות וכל העולם נבראו בשביל
ישראל ואם כן איך יתכנה השפל על העליון שכנו
והעלול על העלה. אמנם הם ממונים על שאר האומות כי
כי כל כוכב ומזל ממונה על אומה שלו וכן אמרו בספרי
החכמה המפוארה היא חכמת הכוכבים מזל עקרב לארצות
ישמעאל מזל קשת לפרס מזל גדי לפלשתי מזל בתולה או
מאזנים לאדום וזהו שאם הכתוב אשר חלק י' אלהיך אותם
לכל העמים תחת כל השמים ואתכם לקח י' באר כי הקדוש
ברוך הוא נתנם לחלקם לא לחלק ישראל ולכך לא מצינו
בכל התורה בשום מקום שיאשים הכתוב את האומות
בענין עבודה זרה כי אם ישראל המיוחדים לחלקו יתעלה
וכן לא מצינו עונש לאומות בעבדם עז אלא אם כן עבדוה
בארץ הקדושה והראיה מן הכתוב שלא נענשו בעבדם
אותה בארצם עד שבאו לארץ ועבדוה ואז נענשו שנאמר
וישלח בם את האריות והנם ממיתים אותם כי לא ידעו
משפט אלהי הארץ. ולכך אמר בכאן אלהי נכר הארץ כי
האלהים וכחות עבודה זרה כלם הם נכרים בארץ וכל העובד
עז הרי הוא כמי שמבקש לגרש המלך מן ההיכל שלו
וזאת היא מעלת ארץ ישראל והוא סוד הכתוב שנאמר
בענין הפטר הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני
חוצו למדך הכתוב כי עקר ההשגח בארץ הנותן כלומר הוא
לשאר מקומות העולם ולכך אמר בארץ הנותן בעצמו אבל בשאר מקומו שקראו חוצות אם ושולח על ידי
שליח ומה שקראן חוצות יורה על פנימיות מעלת הארץ
כלומר שהן חוץ מפלטרין של מלך ודוד עליו השלום קראן
אהלי רשע הוא שאם בחרתי הסתופף בבית אלהים כלומר
בחרתי ישיבת הסף מדור בחוצה לארץ שהם אהלי רשע
וכנגד ירושלם שהיא עיר הצדק קרא לשאר ארצות אהלי
רשע ופרשה זו בבית ראשון כי שם עבדו ישראל עז. אשר
הוא בא שמה בקרבו כלום בקרב הארץ כי כן מצינו בלשון
זכר ולא נשא את הארץ או רמזו בקרבו בקרב ההיכל כמו
שדרשו רזל עד אים עד שהכניסו עז בהיכל שנ' סמל הקנא
הזה בבואה. ועוד יכלול אלהי נכר הארץ ענין
והסתרתי פני מהם והיה
לאכול. דרשו רבותינו זכרונם לברכה בכסכת חגיגה כל
שאינו בהסת פנים אינו מהם וכל שאינו בוהיה לאכול אינו
מהם אמרי ליה רבנן לרבא בהסתר פני אימא ולא
בוהיה לאכול אימא אמר להו מיידעיתו כמה משדרנ
בצנעא לבי שבור מלכא אפילו הכי יהבי ביה רבנן עיניהו
שדור דבי שבור מלכא וגרגוה היינו דתניא רשב"ג אומר
כל מקו שנתנו חכמי עיניה או מיתה או עוני. על כי
אין אלהי בקרבי. הכתוב הזה יורה שלא הרס המקדש
ולא גלו בית יהודה עד שנסתלקה שכינה וכן אמר דוד
עה עלית למרום ואחר כך שבית שבויש לך להשכיל
מלת בקרבי בפירושה ובמספרה ונראה לי כי בכל מקום
שנמצא בתורה לשון בקרבך או בקרבי או בקרב יש
שם על כל פנים התעוררות על מדת הדין ואב לכלן
כי שמי בקרבו. וכן כתוב וידעו לרוב בקרב הארץ
ותחלת הפסוק המלאך הגואל אותי מכל רע וכן במכות
מצרים למען שיתי אותותי אלה בקרבו. וכתוב בהן כי
אני י' בקרב הארץ. וכן כי לא יחדל אביון מקרב הארץ
כי

דכרים ד יח

מלכ' ב יז כו

פיוב ח ו

מלכים מד ו

כרכסים יב ו
יחוקאל מ ו

מקום כג כא
לפפי' מ טו
מס י ו
דכרים טו
מס ח

חצוצרות להקהיל את הקהל שכן כתוב עשה לך שתי חצוצרו כסף ולא נשתמש בהן יהושע אבל נגנוז בחייו של משה לקיים מה שנא׳ ואין שלטון ביום המות שהרי תקיעת החצוצרות הוא סימן למלכות ושולטנות ׳ ואעידה בכם את השמ׳ ואת הארץ ׳ יאמר זה על פסו׳ האזינו השמים ותשמע הארץ שהוא עתיד להכיד מיד ועתה העיד עליהם בסוף דבריו את השמים ואת הארץ כמו שמתחים העדים בסוף השטר על הדברי והתנאין שהתנו בינו ובין חברו וכן אמר למעלה העידותי בכם היום השמים ואת הארץ כי הכל ענין אחד וכל הפרשיו כלן ביום אחד נאמרו והגדה משפט ספר תורה להיות ואעידה בראש הדף כי הוא תשלום הסיכן בידה שכו ׳ וכבר הזכרתי טעם הדבר בסדר בשלח בבלית הבאים והואו הזאת רמז לואו שבשם הגדול והוא השמים שהזכיר שהוא מכלל העדים והבן זהי אחרי מותי כי השחת תשחיתון לא מצינו ששחיתו ישראל כל ימי יהושע שכן כתוב ויעבדו העם את ׳י כל ימי יהושע וכל ימי הזקני אשר האריכו ימי אחרי יהושע אלא כאן דרשו רז״ל שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו וכל זמן שהיה יהושע חי נראה לו למשה כאלו הוא חי והשחתה זו היא עבודה זרה וכן להכעיסו במעש׳ ידיכ׳ ורמוז לעז שבבית ראשון כי כן הודיעו הקדוש ברוך הוא בפירוש והו׳ ידע זה ברוח הקדש׳ את דברי השירה הזא׳ עד תמם היא שירת האזינו הסמוכה מיד ומה שקראה שירה לפי שישראל אומרין אות תמיד בשירה וזכרה ועוד שהי׳ כתוב׳ בדרך שירה ודרשו רבותינו ז״ל בספרי גדולת שירה שיש בה עכשו ויש בה לשעבר ויש בעולם הזה ויש בה לעולם הבא ׳ ובפדרש תנחומא מפני מה כל שירה האמורה לשעבר היא בלשון נקבה ושירה האמורה לעתיד בלשון זכר לומר לך מה נקבה מתעברת וחוזרת ומתעברת כך בגאולה לשעבר נגאלין וחוזרין ונולין אבל לעתיד נשיהיו נגאלין שוב איגן גולין לעולם ולפיכך אמורה בלשון זכר שנאמר ביום ההוא ישור השיר הזה בארץ יהודה עיר עז לנו ישועה ישית חומות וחל׳ וכתיב שירו לי׳ שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו ׳

פי צדיק ינוב חכמה ולשון תהפוכות תכרת׳

שלמה

המלך עליו השלום הודיענו בכתוב הזה כי הצדיק והרשע שני הפכים ודבורו של צדיק פרי חכמה ודבורו של רשע בהפך ממנו הצדיק נמשל לעץ הוא שכתוב והיה כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא

ס״ם יג ו כי העוני מחלק מדת הדין וכן ובעלת חרע מקרבך והוי איב
ס״ם ו אפשר אלא על ידי הדין ׳ וכן כי׳ אל קנא י׳ אלהיך בקרבך׳
ס״ם ו כח וכן כי׳ י׳ אלהיך בקרבך וכן כי׳ י׳ אלהיך מתהלך בקרב
ס״ם כג סו מחנך ׳ וכן תמצאם כלם אם תשכיל בהם ׳ ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא ׳ כבר הזכיר למעלה והסתרתי פני מהם והוא הסתר פנים של גלות בבל ועתה יחזור הסתר פנים פעם אחרת ובלשון כפול למען הודיעך כי לא יהיה ההסתר הזה זמן מועט כראשון אך יהיו זמן רב בהסתר פנים וירמוז לגלותינו זה גלות אדום שאנחנו עומדים בו בהסתר פנים כפול אמנם יש לנו נחמה מקום
ויק׳ כו מה אחר שאנחנו עומדין בו בהבטחת ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם והכתוב הזה יגלה לנו זמן ההסתר והוא מנין הסתר אסתיר ובספרו אלף שלש מאות שלשים
דכ״ל יב יב וחמשה והוא דבר דניאל בחתימת חזינו אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה כי אז יכלה עונש הסתר פנים ורמז לך הכתוב כי זמן גדול כזה יעמד ההסתר ׳ ואכל ושבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים ׳ זה יורה כי הפרשה כלה בבית ראשון כי שם שמנו עשתו גם עבדו דברי רע ושם עבדו הבעלים וזהו שאמר ועכדום ונאצוני והפר את בריתי ׳ והיה כי תמצאן אותו רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד היא שירת האזינו הסמוכה כי שם מדבר מן הגלות החל הזה הנדחים ונפוצים ׳ כי לא תשכח מפי זרעו כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום יאמר ממה שהוא עושה היום ידעתי את יצרו שהוא עתיד לעבוד עז ולכך כשתמצאן אותו הצרות תעיד לפניו השירה הזאת הכתובה בתורה כי לא תשכח התורה מפי זרעו ויהיו העדים קיימין לעולם ואמר כי
ס קנ יד ידעתי את יצרו כלשון הכתוב כי הוא ידע יצרנו ׳ ואמרו במדרש כי הוא ידע יצרנו ׳ אוי לה לעיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה ׳ ונראה לי מתוך לשון הכתוב שהוא רומז שיבא זמן שתשכח התורה והוא בזמן בטל יצר הרע שהוא זמן התחיה שעתידה תורה שתתבטל באותו זמן חוץ מפורים וזהו שאמר כי לא תשכח מפי זרעו כי ידעתי את יצרו כלומר כל זמן שידעתי את יצרו והוא כשיתבטל יצרו תשכח וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה עתידה תורה שתשתכח מישראל וזהו יהיה בזמן התחיה לא ביסורי המשיח וחס ושלום שהרי אמרו רבותינו זכרונם לברכה אין בין העולם הזה ליסות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד אבל קיום התורה לנו ולבנינו עד עולם כל זמן שהעולם הזה הגופני נוהג בנהוג זה אבל לתחית המתים עתיד שישתנה לטוב וינהוג נהוג אח׳ ושם אמרו שתשתכח תורה מישראל וכן אמרו עוד בפירוש
ס״ל ט ב במדרש משלי טבחה שבחה מסכה יינה אף ערכה שלחנ׳ זו אסתר שזמנה להמן ועשתה לו משתה אף ערכה שלחנת ערכה לו שלחן בעולם הזה ובעולם הבא שכל המועדים בטלים וימי הפורים לא יבטלו שנאבר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם ׳ ויכתוב משה את השירה הזאת היא שירת האזינו ׳ ביום ההוא ׳ אפשר שיהיה יום פלוני כי לא אחר הדבר ומלת ויצו את יהושע בן נון תחזור להקדוש ברוך הוא וזהו שאמר נשבעתי וכן אמר ואנכי אהיה עמך והוא באור למה שהבטיח יתעלה ואצונו ׳ ושמתם אותו מצד ארון ברית ה׳ אלהיכם ׳ שיהיה מונח בארון מן הצד ובא לומר שגם השירה הזאת תהיה מונחת בארון עם התורה שהיא מכלל התורה כי היא שם לעד ׳ הקהילו אלי ׳ ולא תקע היום

יבול והעץ מוציא עלה ופרי והענין הזה בו טבעי שהוטבע
ב בו כן ביום ג׳ נפאמר תדשא הארץ העלה יש בו תועלת
כי הוא מגין על הפרי בצלו מפני חום השמש והפרי הוא
העקר כן הצדיק יש בו עלה ופרי העלה שלו הוא דבורו
בדברי חיל בעסקי העולם הזה בפוסריו וספו דבריו ויש
בהם תועלת גדול כשם ש״ש תועלת בעלה המגין בצלו
ז״ש ברשו הלדעלהו לא יבול אפילו שיהת תלמידי
חכמים צריכה תלמוד הפרי שלו הוא דבורו בתורה וכחכם
שהיא העקר כשם שהפרי עקר האילן ומפני זה הזכי׳
שלמה בכאן פי צדיק ינוב חכמה באר כי דבורו של צדיק
ו״ו פרי חכמה וזהו שאמרו ינוב פלשון ומלאו פני תבל תנובה׳
ט מתנובת שדי ומזה הענין בורא ניב שפתים כי הדבור
פרי השפתים ובא לומר כי הצדיק כל כך הוא מרגיל עצמו
לדבר חכמה עד שתחזור בו החכמה טבעי כפרי הזה שהוא
עקר האילן ולשון תהפוכות תכרת קרא את הרשע לשון
תהפוכו כי הוא נהפך מן הצדיק כי מדתו בכל דברי פיו בהפך
ממדת הצדיק אשר פיו ינוב חכמה ומרוב גנות המדה
הזאת אשר לרשע הזכיר בו קללה ואמר תכרת כי כן דרך
התורה להדבק ברכה בזכרון הצדיקים וקללה בזכרון
י״י הרשעים הוא שאמר זכר צדיק לברכה ושם רשעים
ירקב ויודע כי מדת השפלות היא בנדר החכמה׳
והרשע שקראו לשון תהפוכות יש בו מדת הגאוה כי הוא
התכו בכל דבר וכשם שתהפכם פריו של צדיק כן הגאו פריו
י״ו ג של רשע והוא שאמר שלמה בפי אויל חוטר גאוה ושפתי
חכמים תשטורם שרש הגאוה בלבו של כסיל והענף הוא
ט״ו בפיו כענין ויצא חטר מגזע ישי ולא יתכן לענף מבלי שישא
קכנ״ד פרי והפרי הוא דברי הגאו והבוז בענין הלעג השאנני הבוז
לגאונים ובא לומר כי כל כך הכסיל מרגיל עצמו במדת
הגאוה בפיו ובלבבו עד שתחזור בו הגאוה טבעית כי כיון
שענף הגאוה בפיו דבר ברור הוא שיעשה פרי כי לא
יוכל הכסיל להשמר מזה אבל החכמים שפתיהם תשמרם
מזה ולמדנו מכל זה כי מדתו של רשע לגמרי בהפך
ממדתו של צדיק בכל פרטי ענייניו והסברה בכל זה כי
הצדיק הוא נמשך אחר עסקי הנפש שהיא נצחית והרשע
נמשך אחר עסקי הגוף שהוא כלה ודבר ידוע כי הגוף מן
הארץ והנפש מן השמים הנה בעוד שהאדם בעולם הזה
בחיים יש לו קורב בשמים ובארץ בשמ׳ מצד הנפש ובארץ
מצד הגוף ולכך כשהזהיר משה לישראל בקיום התורה
והמצות יעיד עליהם עדים השמ׳ והארץ שהם קרובי האדם
כאדם שמתרה לחברו ומעיד עליו עדים בפני קרובין וזהו
שאמ׳ האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי דבר
משה עם השמים לנכח ועם הארץ בנסתר והטעם בזה
מפני שהיה מתקרב אל השמים ומתרחק מן הארץ כי
ביום מותו היה זה וכן כל הדברים כלן מתחלת אתם
נצבים שקבץ כל ישראל ואמר להם אתם נצבים היום
גם פרשת וילך שהזכיר בה בן מאה ועשרים שנה אנכי
היום גם פרשה זו שכתוב בה בעצם היום הזה עלה אל
הר העברים גם פרשת וזאת הברכה שכתוב בה לפני
מותו הכל היה ביום אחד והוא יום מותו והפרשיות כולן
דבקות בענינים רבים גדולים ונפלאים ראוין להעשות
בימים רבים ונעשו כלן בדרך הגס ביום אחד ודע כי
כלל הפרשה הואת שהיה משה מתוכח לישראל ומגיד
להם מראשית אחרית ואת כל הקורות אותם לעתיד
והתחיל מבריאת העולם וסיים בענין ימות המשיח זהו
שאמר זכור ימות עולם וגומר בהנחל עליון גוים כלומר

שהנחיל עליון את האומות והפרידם ללשונותם לא נחר
לחלקו מכלן כי אם ישראל זהו כי חלק ה׳ עמו כי מצאם
בדרך המדבר מקום תהו יללת תנין ובני יענה׳
יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו כל החסדים האלה
עשה עמהם והם שכחוהו והכעיסוהו זהו שאכר צור ילדך
תשי׳ יקניאוהו בזרים בתועבות יכעיסוהו והיו כפויי
טובה מתגברים אליו לרוב הטובה והשלוה וכענין שכתוב
וישמן ישרון ויבעט היו מניחין עבודת האדון המטיב
והיו עובדין למי שלא הטיב להם ולא ידעו בו כח אלהות
זהו שכתוב אלהים אשר לא ידעום ומפני זה נענשו בעונש
גלות יותר מכל אומה ונתחיינו לעבוד שונאיהם ומה
שלא השגית זכרם כן העולם כמו שהיו ראוין לזה
במדת הדין היה זה מן יתפארו האויבים כלומר שיראתם
מנצחת ומתגברת זהו שכתוב פן ינכרו צרימו כי אין
האומות בעלי תבונה שיחשבו איך ירדוף אחד מהם אלף
ושנים יניסו רבבה מישראל אם לא כי צורם מכרם מסר
אותם ביד האזכות על אשר עזבו את תורתו ואמנם עתיד
הוא להנקם מהם על מה ששעבדו בישראל ולשלם להם
כפעלם זהו לי נקם ושלם׳ ועתיד הקדוש ברוך הוא
שיקח מהם דין עמו זהו כי ידין ה׳ עמו ויזכור להם מדת
רחמים ומזה קראן עמו ועבדי עד עתה היו עבדי האומות
ואמר ראו עתה כי אני אני הוא כי עד כאן היו דברי משה
ועתה ידבר השם יתברך ויבטיח הוא בעצמו בהבטחת
הגאלה העתידה ונשבע עליה זהו כי אשא אל שמים ידי
אם שנותי ברק הרבי כלומר ששאנן ברק חרבי והוא עבר
במקום עתיד כמשפט הנבואות ואמר הרגינו גוים עמו כי
כל האימות יאשרונו וישבחו אותנו וירצו להדבק באמונתנו
אחר שיראו הנקם שישיב לצריו ואמר וכפר אדמתו עמו
כלומר שיכפר על הארץ ועל עמו חישב עליה ובמדרש
האזינו השמים אמר לו הקבה למשה אמור להן לישראל
הסתכלו בשמים שבראתי לשמשכם שמא שנו את מדתן
או שמא אמר גלגל חמה אינו עולה מן המזרח ובאיר לכל
קסנ״ג ו״ו העולם כלו בענין שכתוב וזרח השמש ובא השמש׳
הסתכלו בארץ שמא שנתה את מדתה זרעתם בה ולא
צמחה זרעתם חטים ועלתה שעורים או שמא אמרה פרה
איני חורשת ואיני דשה היום וחמור איני טוען ואינו הולך
והלא דברים ק״ו ומה אלו שאם זוכין אין מקבלין שכר ואם
חוטאין אין מקבלין פורענות לא שנו את מדתן אתם
שאם זכיתם תקבלו שכר ואם חטאתם תקבלו פורענות
על אחת כמה וכמה׳ באור המדרש הזה כי כל הדברים
הטבעיים אינם משתנים ממנהגם ולא יוצאים מן הקו
המיוחד והקצוב להם ומה שזכר השמים והארץ לפי שהם
שומרי קום ומדתם וטבעם וענין הים שהוא שומר הקו
שלו ואינו יוצא ממדתו שאלו יצא מקו החול שהוא נבולו
יחריב העולם׳ וכן הפרה והחמור שהם בעלי חיים פעלתם
כפי טבעם לא נשתנה כלל וכיון שהדברים הטבעיים לא
ישנו מדת׳ וטבעם קו לבני אדם בעלי השכל והשכר והעונש
שאין להם לשנות מדתם ולא לצאת מקו העבודה והתורה
והמצוה׳ ועד הקבלה האזינו השמים ותשמע הארץ
התפארת והכנף בסוד פסוק ראשון כי עם השמים
והארץ הללו אנו באין בברית׳ ועל כן יאמר משה שישמעו
התנאים אשר בינינו והזכיר לשון דבור אצל השמים ולשון
אמירה אצל ארץ לבאר כי כל דבור מן השמים וכל אמירה
מן הארץ ומי שדבר עם הארץ בנסתר מפני יראת הסלכות
וזהו מבואר׳ יערף כמטר לקחי׳ לשון הולדה וירידת

כמו יערפו טל · כלומר ירד כמטר למודי יתפלל משה בכאן שיהיו דבריו נשכעים ונקבעים בלב השומעים · וענין לקחי מה שלקחתי וקבלתי מלמעלה יתחנן בהן שיעשו דבריו פעלה בהם כפעלת המטר הפועל בארץ והמועיל בה והולידה והצמיחה · ולשון כשעירים רוחות מענין רוח סערה בחלוף סמך בשין כלשון וישתער עליו וזהו דעת אנקלוס שתרגם כרוחי מטרא דנשבין על דתאה כי הרוחות יחזקו הדשאים או יש לפרש כשעירים המטר הדק עלי דשא הוא המתחיל לצמוח · וכרביבי הוא המטר הגדול עלי עשב · הם העשבים שצמיחתן גדולה והיה כשעירים כאלו הוא בצדי מלשון צעיר וכמוהו ושבעוני טפוני חול שהוא כמו וצפוני בצרי · ובמדרש ישרוף כמשר תזל כטלי מה המטר חיים לעולם אף דברי תורה כן ומה טל הכל שמחי בו אף דברי תורה כן · הבו גדל לאלהינו ידבר עם השמים והארץ או עם ישראל שיודו להקבה על נפלאותיו וחסדיו שעשה עמהם · הצור תמים פעלו · על דרך הפשט נקרא הקבה צור מלשון תוקף וכן הביטו על צור חוצבתם כי כשם שהצור תקיף והוא יסוד הארץ כן הקבה יסוד העולם ומשה יתחיל עתה לדבר אל העדים ויאמר אדם זה שאני רוצה לדבר עליו הוא צור ותקיף שאין כמוהו אבל תמי הוא אינו נא בתוקף עם בריותיו אלא תמים פעלו בתמימות ועונה הוא בתנהג עם בריותיו ובלשון הזה שבח דוד עליו השלום האל תמים דרכו כלומר אף על פי שהוא אל תקיף מדתו עם בריותיו שיתנהג עמהם בתמימות וזהו כענין שכתוב שדי לא מצאנוהו שגיא כח כלומר אף על פי שהוא שדי והוא שגיא כח לא מצאנוהו אנחנו שגיא כח לא תמים ומרבה לסלוח · וכן דרשו רבותינו זכרונם לברכה כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקדוש ברוך הוא אתה כוצא ענותנותו ודבר נזכ בתורה ושנוי בנביאי ומשולש בכתובים אמר תמי פעלו שאינו כשאר הכחות שפעולתן חסרה לפי שיצטרכו לקבל כח ממי שלמעלה מהם ואותו כח צריך לכח אחר וכן מכח לכח עד הכח העליון שהוא אדון הכל יתב שאינו צריך לאחר אלא כל הכחו מקבלין ממנו ולפיכך תמים פעלו כל פעלתיו שלמות · ושמעתי מפי מורי דרש נרו שאין צורך לומר נברכת הלבנה פועל אמת שפעלתם אמת לפי שפעלת מי שצריך לשל כעלה ממנו אינה אמת כלומר אינה תכימה ואינה על השלמות ואין שום פעלה על השלמו כי אם פעלתו יתעלה ועל כן אומר כי ראו לגרן כן פועל אמת שפעלתו אמת וללבנה אם שתתחדש ויחזור על הנורא יתעלה שהוא פועל אמת ופעולתו אמת כדרך שאמר בכאן תמים פעלו · ונראה לי לפרש הצור תמים פעלו כי משה רמז בכאן על יצירתו של אדם הראשון ועל חטאו ועונשו והענין מפני שהיה הוא הסבה שנגזרה מיתה על כל תולדותיו ולכך הוצרך משה להזכיר כן ביום מותו ומה שקראו הצור על שם שהוא צר כל הצורו וכמו שדרשו רבותינו זל אין צור כאלהינו אין צייר כאלהינו וכן צור עולמים צר שני עולמים וכתי באד הראשון ויצר יי אלהים את האדם וענין הכתו כי הצור כשיצר אדם הראשון שהיה פעלו ומעשה ידיו הכונה בו להיותו תמים עוב השם בארץ כמלאך בשמי ולפי שחטא הענישו במיתה וזה במשפט וזהו כי כל דרכיו משפט כי הוא אמונה כלום הדורות חולפים והוא קיים ואין עול במשפטו כי צדיק וישר הוא · והכתוב שאחריו מפרש וסבאר חטאו הוא שאמר שחת לו ולא אמ להם והכוג שחת אד הראשו לו לאבין שבשמי והחטיחתה חזו חוא מה שידעת שקצץ בנטיעות וחוא חטא עושי העגל שהזכיר בהן הלשון הזה בעצמו שחת עסך אף על פי שהחטא חלוק ולא היה קצוץ האב והבני במקום אחדיובאר עוד הכתוב במה היתה החטא וההשחת הזו לאדם הראשון וזהו שאמר לא כלומר במלת לא והוא שעבר על לא תעשה באמרו ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו זהו שאמר שחת לו לא · ואמר בניו מומם כי בניו קין והבל השחיתו וכבר ידעת כי זה נהרג וזה נכר וההשחתה שעשו היה מומם מום גדול להם · דור עקש ופתלתול מדבר עכשו על ישראל והוא דבק עם הליי תגמלו זאת אף על פי שזכותו מפסיק ביניה בסוף פסוק יאמר אעפ שאתם דור עקש ופתלתול תרצו להשחיי כמות הליי תגמלו זאת ולפי שכבר הזכיר למעלה כי אחרי מותי השחת תשחיתון והודיעם בנבואתו שהם עתידי להשחית ולעבוד עז אחר מית יהושע על כן יתרה בהם ויזהיר אותם על זה הליי תגמלו זאת שתשחיתו לאביכם שבשמים והוא עשה לכם כמה חסדים כמו שמספר והולך · עוד נראה לי לפרש בפסוק הצור כי לפי שהיה יום מותו היה מצדיק עליו את הדין ויאמר כי כל דרכיו משפט כל דרכי השית ואפילו המיתה אין בהם נפתל ועקש · אל אמונה כלומר אחר שהמיתה בעולם הזה משפט · אמונה הוא כלומר נאמן הו לשלם לו שכר בעולם הנשמו על צדקותיו אשר עשה כעני שכתו וה ישלם לאיש את צדקתו ואת אמונתו וכתי ועד בשחק נאמן סלהיואי עול כלום נאמן גם כן ליפרע להענישו על חטאי זהו שאם ואין עול כלומר לו יענישנו בעולם הנשמות אין עול במשפטו · צדיק וישר הוא צדיק בעולם התחיה וישר לעה שלאחר התחי ורמז לנו בכאן ד עולמות העולם הזה ועולם הנשמו ועולם התחיה ועולם הבא שאחריו וכבר ידעת כי הם רמוזים בפסוק אחד הוא שכתוב בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחי · בהתהלכך תנחאות בעולם הזה בשכבך תשמו עליך לעולם הנשמו והקיצו לתחית המתים היא תשיחך לעולם הבא כן דרשוה ז"ל גם בכאן בפסוק הצור נרמז ד עולמות הללו אשר נפש הצדיק כעותדת להם ולפי פירוש זה מה נעים ונאות המנהג בכתוב הזה שהוא קבוע לצדוק הדין לאוכרו על המת כי כן אמרו אדון כל הנביאי על יום מותו והצדיק עליו את הדין ועוד אפשר לומר כי הצדיק עליו את הדין בלשון הצור לפי שחטא בו והמרהו כענין שכתוב הנני עומד לפניך שם על הצור · ואין דרכו של משה להזכיר בכל התורה כולה שמות התוקף והאדנות אלא שם הרחמי לבדו זולת בשני מקומות בתורה שהזכיר בהם יה עזי וזמרת יה כי יד על כס יה · אבל הזכיר עתה לשון הצור כי רצה לקלסו במה שחטא וכענין שדרשו וכרונם לברכה אמר משה באו חטאתי ומאז באתי אל פרעה באז אני מקלסו שנ אז ישיר משה · ואם תשכיל עוד בפסוק זה תמצא בו רכז לשבע ספירות · תמים פעלו זה מדת החסדי כי כל דרכיו משפט זה מדת הגבורתי אמונה הוא האמת שהוא הקו האמצעי · ואין עול הוא הנצח שנ וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם · צדיק הוא יסוד עולם · וישר הוא המלכות · ואמר הוא כדי לחבר וליחד הכל כאחד בלי פרוד שחת לו לא בניו מומם · כתב הרמבן זל שחת לו לעצמו כי המום יקרא השחתה כענין שכתו כי משחת בהם מום בם · וקראז לא בניו כשם שקראן בעת הרצון בניו ואח שהאב צדי וישר והבני בהם שהם דור עקש ופתלתול לכך לא בניו ובכן הוא אמנ מפני שמלת לא

נטעם טרחא ומלת בניו דבקה למוסם על כן יתכן לפרש
שחת לו לא כי מה שהשחית ישראל לעצמו הוא בהמרותם
כח דבר השם יתברך כענין ולא אבו בדרכיו הלוך · כי כל מה
שהיה כשה מנהיגם ומדריכם הדרך הישר היו אומרין לא
נעש׳ חהו שחת לו לא שחת ישראל במלת לא ולפי שקראן
כט בניו בנים אתם ליי׳ אלהיכם הנה הסרוף וההשחתה הזו
מום גדול להם שיהיו דור עקש ופתלתל · הלה׳ תגמלו זאת
ל עם שהלאו עצמן בקבלת התור׳ וכן תרגום נבו׳ תבול סלאה
תלאה׳ ודעת אנקלוס שאם׳ עמא דקבילו אורית׳ ולא חכימו
ואם כן אין הלשון גנאי אלא מעלה יתרה · והרמ׳בן זכרונו
לברכה כתב במלת נבל שהוא האיש המתנכר בחס׳ שעשה
לו חברו ואמ׳ כי העושה טובה חנם נקר׳ נדיב והמשלם רעה
לא לפי שהזיב עמו יקרא נבל והוא שכתוב לא יקרא עוד
לנבל נדיב · כי הוא הפכו ולכך אמר הכתוב בנבל הכרמלי
לב כשמו כן הוא נבל שמו ונבלה עמו כי דוד עשה עמו טובת
גדולה ושכר כל אשר לו והוא לא רצה לשלם לו גמול וזה
לג אותו ואת שלוחיו וזה טעם הכתוב בחבריו של איוב לבלתי
עשות עמכם נבלה כי הם היו מלמדים זכות על מעשה
השם יתבר׳ שהם במשפט ואם יריע להם תראה נבלה ע׳כ ·
ואמר הלא הוא אביך קנך כלומר ששמך קנין כי הוציאך
לג מאין ליש וכל יש קנין והו׳ה קנני ראשית דרכו וכן קונה
לד שמים וארץ כלומר שברא שמי׳ וארץ והוציאן יש מאין ·
אבל בבראשית רבה דרשו מלת קונה כמשעה שקנאן
מאחר והוא החומר הראשון וכבר הזכרתי זה בסדר לך
לך והבאתי שם המדרש הזה ונקרא הקב׳ה אבינו כלפי
הנפש כי הוא הולידה ונפחה באפינו כשם שנקרא המוליד
אב כלפי הגוף שהוליד אותו והוא יתעלה האב העקרי
לה כי הקיים והנצחי וכן אמר דוד ע׳ה כי אב׳ ואמי עזבוני ויי׳
מג טו יאספני׳ וכן אמר ישעיה כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו
וישר׳ל לא יכירנו אתה יי׳ אבינו גואלנו מעולם שמך · ודע
כי מלת הלה׳ ההא נכתבת לבדה וחיא בפתח ותחת
הלמד שוא נח והיה ראוי שיהיה נע כלמד ליעקב אבל
אי אפשר לאדם לקרוא שני שוא׳ין זה אחר זה ועל כן
הוצרכנו להניח שוא הלמד כדי שיהיה השוא של
היו׳ד נע ולא יסתתר נקוד שם האדון והנה המלה זרה אין
כמוה בכל המקרא וכן אי אפשר להיות הלמ׳ד בחיר׳ק
כלמ׳ד ליהודה כי יסתתר גם כן נקוד היו׳ד של השם כשם
שמסתתר בשמו של יהוד׳ ועל כן הוצרך שתנקד המלה כן׳
ויש לך להשכיל עוד כי ההא הזאת הנכתבת לבדה זיא
רבתי מכב׳ אותיות גדולות שיש במקרא ועל דרך
הקבלה יהכן לומר כי תרמוז להא ראשונה שבשם
ופקה עיני שכלך ותראה איך הזכיר משה רבינו ע׳ה ההא
זעירי בתחלת התורה והא רבתי בסוף התורה לרמוז בזה
כי ההא זעירי נרא נכח האל רבתי ששם תשובת הנשמות
ועל זה רמז משה כן ביום מותו · וידוע לכל משכיל כי בזמן
שישר׳ל זכאין הם מסיפין כח ושפע בשכינ׳ וכשהם חייבין
הכח ההוא נפסק ואז השכינה מאנה הנחם על בניה כי
אינגו השפע ההוא ולכך יאמר הליי׳ תגמלו זאת התרצו
להפרישׁ המד׳ הנקראת זאת מן ההא הראשונ׳ שבשם שלא
תקבל שפע ממנו ומזה אמר לו חכמו ישכילו זאת כלו׳
ימשיכו ממקור החכמה והשכל למדת זאת וזהו יבינו
לאחריתם ימשיכו הבינה אל האחרית׳ ולא יפרידה ·
הלא הוא אביך קנך · הלא ההא הראשונה שהוא
קן העולם אביך · קנך כסוד מצות שלוח הקן ולשון

קן שהוא היסוד הראשון בהוי׳ת העופות והה׳ אחרונה
תנים קנ ג עשך כלשון הוא עשאנו ולא אנחנו ומלת ויכוננך
הכין אותך לקבל התקון · ועל דרך המדרש נרכ׳ דכולא ביה
ממנו כהניו ממנו נביאיו ממנו חכמיו ממנו סופריו וכהא
• מנו פנה ממנו יתד שהרי פרעה לא מצא בכל חכמי
מלכותו מי שיפתור לו חלומו אלא יוסף וכן נבוכד נצר לא
כצא בכל חכמי נבל אלא דניאל · זכור ימות עולם ·
יאמר תנו לב לזכור מזמן הבריאה הטובה שעשה עמכם
בע׳ת היצירה זהו שאמר בהנחל עליון גוים · בינו שנות
דור ודור כלומר שיבינו מה שנעשה בדורות משעה ששת׳
שכינה בהם זהו שאמר ימצאהו בארץ מדבר · ומלת יצב
מקור כמו להציב וכן לא ידעתי דבר · ויהיה באור הכתוב
כשהקדוש ברוך הוא הנחיל את האומות וכשהפריד אותם
כרמפי׳ נ׳ ללשונות׳ בעניין שכתו׳ בתולדות שיצאו מנח ומאלה נפרדו
הגוים ותמצא באות׳ פרשה בתולדות ההם ע׳איש לרמו על
ע׳ אומות שעתידין לצאת מהם · ועל כן יבאר הכתוב כי
כשהפריד הקדוש ברוך הוא הלשונות להציב גבולות
העמים שהן שבעים למספר בני ישראל יורדי מצרים שהיו
שבעים נפש לא בחר מכולן אלא ישראל שהבדילו
לחלקו זהו כי חלק ה׳ עמו · ויש שפירשו גבולות עמים
הם אלכסוני העולם שהם ב׳ ממונים עליהם ב׳ מזלות
למספר בני ישראל כלומר ב׳ שבטי ישראל וסמך לו מיד
כי חלק ה׳ עמו לא חלק הכוכבים והמזלות ובפסו׳ זה מפורש
כי אין ישראל תחת ממשלת הכוכבים והמזלות אבל הם
למעלה מהם והמעלה הוא׳ לא זכת׳ שום אומ׳ זיה ולא עשה
כן לכל גוי · ימצאהו בארץ מדבר · נראה לי כי מה שאמר
בארץ מדבר ולא אמר במדבר על שם שהכבוד התחיל
ליכנס עמהם במדבר איתם שהו׳ בקצה המדבר וזהו
בארץ מדבר בארץ הסמוכ׳ למדבר וכן תמצא בסדר ויהי
בשלח ויסעו מסכות ויחנו באיתם בקצה המדבר וי׳
הולך לפניה׳ יומם ולשון ימצאהו כולל שתי לשונות לשון
מציאה ולשון ספוק כדעת התרגום ירצה לומר כי הכבוד
מצאם בארץ מדבר וספק צרכיהם · בתהו יליל ישימון ·
כלומר כאשר נתרחקו מן הישוב ובאו במקום תהו יליל
ישימון נשלמה להם החרות שהוציאו ממצרים · יסבבנהו׳
הקיפן בענני כבוד ולפי התרגום שאמר אשרינן סחור
סחור לשכנתיה באלבאר שהיו ישראל בסיני כמחול
סיי והכבוד ביניהם וזהו שכתוב כמחולת המחנים אותו
מחול של שתי מחנות מחנה ישראל ומחנה של מלאכי
השרת שירדו שם עמהם וזהו כענין שאמרו רבותינו ז׳ל
עת יד׳ הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים נגן עדן
וכבודו ביניה׳ ואמר יבוננהו בתורה יצרנהו ששמרו מעמלק
הבא להלחם עמה׳ ומשאר האומות׳ כאישון עינו בבת
העין נקרא׳ אישון על שם שיש בה צורת איש ולשון
אישון על שם קטנות הצורה וכן שנת שבתון כי שבת
נאמר על עקר היום ושבתון נאמר על התוספת והוא
לשון הקטנה וכן לשון אמנון ואכינון · כנשר יעיר קנו ·
המשיל הכבוד לנשר שהו׳ מלך על כל העופו׳ כן הכנו׳ מלך
על השכלים הנפרדים הנרמזים בפסו׳ ומשם יפרד · וכשם
שהנשר לוקח גוזליו ונושאן על אברתו ומנח׳ אותם במקום
למקום כן ה׳ בדד ינחנו כלומר לישר׳ל לבדו ואין עמו שותף
קנ׳ עג נכ ל נכר מכל הנפרדי׳ שרי מעלה וכענין שכתוב כי׳ לי בשמים
אלא אתה לא מלאך ושרף ולא כוכב ומזל ועמך לא חפצתי
אחר בארץ · ועוד כשם שהנשר מתחדש מזמן לזמן וכענין
שכתוב

ישעיה מ שכתוב יעלו אבר כנשרים תתחדש כנשר נעוריכי בן
תלים קג הכנו מתחדש בנא השפע לו מלמעלה אחר שנפסק ממנו
בחטאת ישראל רכיבהו על במתי ארץ השלישו על ארץ
מעולה שהיא אמצעו הישוב וגבוה מכל הארצות וענין פסוקי
אלו כי השפיע להם טובה ושלוה והם בעטו בו וענין חלב
כליות חטה הוא שוכן חטים ואמר כליות לפי שנרגרי
החטה דומין לכליות ודרשו רבותינו זכרונם לברכה
שהיו חטים ככליות של שור הנחל בדורו של רבי שמעון
בן שטח ודם ענב תשתה חמר קרא המשקה היוצא
מן הענבים דם להיותו אדום כמוהו ועוד בסוד הלשון נקרא
דם על שם שגרם מיתה והביאה דם לעולם וזהו לדעת
האומר סחטה ענבים והביאה לו ולשון ענב הוא הנרגיר
וזה להפלגת ושפע הברכ בארץ כי נרגיר אחד יצא משקה
דב וידוע כי הנרגרים נקראו ענבים ואשר נתלים בהם
עמהם כאחד יקרא אשכול בלשון התורה ובלשון רבותינו
זכרונם לברכה פרכיל וכן אמרו בפ"ק דסכה פרכיל
ענבים ובהם ענבים כי כן הענבים התלוים בגפן יקראו
אשכולות ואשר נתלים בהן האשכולות תקרא גפן אם היא
דברים לב ג במחובר ותקרא זמורה בתלוש וזהו ויכרתו משם זמורה
ואשכול ענבים אחד יעיד הכתוב על שפע ברכת הארץ
ועל גודל פריה כי באותה זמורה הנכרת לא היה אלא
אשכול ענבים אחד ולכך הוסיף אחד כי כל אחד מהם נשל
דבר יחידי נפרד זה אשכול וזה רמון וזה תאנה וישמן
ישרון ויבעט לא נקראו ישרון עד עתה שקראם משה רבינו
עליו השלום בש"ה וזה ויתכן לפרש כי קראם כן לחסרונם
כדי להוכיחם ולהכלימם לפי שהשם הזה הוא שם המעלה
והכבוד ונגזר מן אשורנו על שם הראיה שראו כבוד
משלי כב יז השכינה עין בעין במתן תורה כענין שכתוב ומראה כבוד
יי כאש אוכלת בראש ההר ולפיכך אחר שהזכיר מתן
דברים לג ד תורה שאמר יסובבנהו יבוננהו הזכירן פיד בשם ישרון וכן
תלים קמ כ לבטח אחר שהזכיר היראה צוה לנו הזכר פיד ויהי בישרון
מלך וגם בחתימת ברכתו אמ"ן כאל ישרון כלומר ממה
שראיתם בסיני יכולין אתם להעיד עליו שאין כמוהו וכל
זה מכלל דברי השירה הזאת שהם דברי ויכוח ומוסר
שהיה מתוכח עמהם והודיע להם העתידות במה שהם
עתידין לחטוא ושימרו את פי ה' ושישכחו חסדיו הרבים
שעשה עמהם ולכך קראן ביום ההוא שלשה פעמים
בשם הנכבד הזה כי הפרשיות דבקו והכל היה יום מותו
כאשר הזכרתי ויאמ' עתה וישמן ישרון ויבעט לרמוז להם
כי עם כמותו הנקרא ישרון שראו כבוד השכינה בעט בו
ישעיה לד ויטש ונבל ודומה לזה אמר ישעיה עליו השלום הוי גוי
דברים לב ז חוטא עם כבד עון ודרשו רבותינו זכרונם לברכה גוי
תלים יד כ שנקרא ומי גוי גדול שיהיה חוטא עם שנקרא
ישעיה סה ט כי עם קדוש אתה שיהיה כבד עון זרע שכתוב בהם זרע
דברים יד א נרך יי שיהיו מרעים בנים שנקראו בנים אתם ליי
אלהיכם שיהיו משחיתים ויטוש אלוה עשהו וינבל
צור ישועתו רמז הכתו' שתי המדות שבהן יצאנו ממצרי
ולא אמר ויטוש אל אלא אלוה כדי לכלול התפארת
תלים קמ י והכבוד ולכך הוסיף ואו"ו הא' וזה א"ל אלוה עושי
וצור ישועתו שעל ידו היתה ישועת הים יקניאוהו
בזרים יקניאו אותו אלוה שהוא א"ל קנא באלהים זרים
ויכעיסוהו לאותו צור במעשה האלילים יזבחו לשדים לא
אלוה אין בהם שום תועלת וכח ולא ידעום כאלהים
כמלאכי מעלה השכלי' הנפרדי' שנבראו מקדם מששת ימי

בראשית או ביום נ' או ביום ה' אינם אלא חדשים
מקרוב באו כלומר נבראים חדשים הם נולדו ואמר
זה לפי שמתים ככני אדם ופרין ורבין ככני אדם לא
שערו לא השתערו ולא פחדו מהם או יאמר חדשים מקרוב
באו שלמדו הכמה זה מחדש מן הכוצריים שהיו בקיאין
ורגילין בה ועוד יש לפרש יזבחו לשדים לפי שמיני עז
תלים כב ג הם ג' הא' עבודת השכלים שעליו הזהרנו לא יהיה לך
והב' עבודת הפסילים להוריד בהם רוחניו מהכוכבי וחמזלו'
תלים כב ד שעליו הזהרנו לא תעשה לך והג' עבודת השדי שעליה הזהרנו
ואשר במים מתחת לארץ שהם השדי שבתהו לכך יהיו עתה
בכאן במין השלישי הזה ואמר יזבחו לשדים ואמר לא אלוה
שאין בהם כח אלהות ושולטנות כעין הכוכבים והמזלות
שהם למעלה מהם ואמר אלהים לא ידעום כלומר אין
צריך לומ' שאין בהם כח אלהים שהוא הכח הראשון
שהרי לא ידעום ולא עלתה השגתם לכך אך הם
חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיהם והם תרח
ונחור שהיו עובדי הפסילים להמשיך ולהוריד בהם רוחניות
הכוכבים והמזלות לא השתדלו לעבוד עבודה זו כי לא
היתה חכמתם שפלה כל כך וכל זה להרחיק העבודה
הזאת מהם שהיו נמשכים אחריה מכעס בניו
ובנותיו רמזו על בית ראשון שעבדו שם ע"ז האנשים
ירמיה מד ט והנשים הוא שכתוב השכחתם את רעות אבותיכם ואת
יחזקאל ח יד רעות נשיכ וכתיב עוד ויבא אותי אל פתח בית ה' והנה שם
הנשים יושבות מבכות את התמוז וזה טעם בניו ובנותיו
ויאמר אסתירה פני מהם כבר הזכרתי בסדר בראשית כי
האכירה בשם ית' ענינו רצון או מחשבה ולשון אסתירה
פני אסתיר הא שהיא פני וזה סבואר בנים לא אמון בם
על דרך הפשט אמון שם התאר והענין לומר אין בהם איש
אמונים ועד המדרש בנים לא אמון בם כלומר שאינן
עונין אמן והוא חסר ואו ומכאן רמז לגודל כח העונה
אמן שהוא גדול יותר מן המברך ועל דרך הקבלה בנים
לא אמון בם אין להם אומן ומגדל כי הכח הנקרא פנים
הוא האומן והמגדל של בנים וכיון שהם בהסת הפני הנת'
האומן חלף הלך לו איננו בקרבם והאומן הזה הוא ההא'
האחרונה שבשם וזהו אסתירה פני מהם וכבר הזכרתיו
הם קנאוני בלא אל כמי שאין בו כח להציל וכן מפורש
ביחזקאל סמל הקנאה המקניא שמ' המקניא כי הסמל
הידה מקניא להקנות שהוא אל קנא ואני אקניאם
ישעיה כג יג בלא עם זה גלות בבל שנאמר הן ארץ כשדים זה העם
לא היה אשור וגומר בגוי נבל אבעיסם זה גלו'
וקרא הכתוב נבל כי התגבר את אחיו ועמד לו כנגד ביום
מועדי' ו יו החורבן והוא שהזכיר עוברה עליו השלו' ביום עמדך מנגד
ביום שבות זרים חילו וגומר ועוד יכלול בזה שם נבל בענין

וכן תמצא שקראו דוד עה"ש נשם הזה במזמור עד זכר זאת
תלים פד כב אויב חרף ה' ועם נבל נאצו שמך ואמר עוד קומה
אלהים ריבה ריבך זכור חרפתך מני נבל כל היום וסמך
לו אל תתן לחית נפש תורך לבאר כי מה שהזכיר עם
תלים סה נבל היא החיה הרביעית שהזכיר עליה בסקו' אח' נעֵר
דניאל ז חית קנה מזי רעב שרופי רעב מן למזא לאתונא כי
מצד הרעב החו' השבעי שנקרבם ישרפם כיון שהם בריאים

ואין להם מה לאכול והם אכולי חולי השחפ ה ׳ וקשב
ג מרירי יהוא כריתת מרירות האויר כלשון יבעתוהו כמרירי
ו יום ׳ וזהו ומקשב ישוד צהרים ׳ וזהו הדבר ׳ והזכיר
בכאן ד׳ שפטים רעב ודבר וחרב ׳ אמרתי אפאיהם ׳
אפזרם לכל פאה וכתב הרמב״ן ז״ל אמרתי היה הרצון
לפני שיהיו ככה לעולם מפוזרים בכל פאה שיהיה זכרם
נשכח מאנוש לולי כעס האויב וירמוז זה לגלות עשרת
השבטים שגלו לנהר גוזן הוא שהחכמים קורין אותו
יו נהר סבטיון ונקרא גוזן מלשון וגז שלוים אתה גוזי כי
עו העומדים אחריו מוסרין מבני אדם וקורין אותו סבטיון
מפני שביתתו בשבת ׳ כי יום השבת בלשון ההוא סבט
גם בערב ׳ ונהוג בלשונם להוסיף בתארים יון כמו
אזובי״ן מולי״ן חורי״ן וכן חרבה ע״כ לשון הרב ז״ל ׳ ואף על
פי שהתורה דברה בזה ברמיזה ודרך קצרה הנה יש לנו
באור מדברי רבותינו זכרונם לברכה במקומות מפוזרים
והוא שאמר בר׳ פרשת ויצא יעקב אמר רבי יהודה בר׳
סימון לא לבקום שגלו עשרת השבטים גלו יהודה
ובנימן שעשרת השבטים גלו לפנים מנהר סבטיון
ויהודה ובנימן מפוזרים בכל הארצות ׳ ובמדרש שיר
יו השירים אף ערשנו רעננה אלו עשרת השבטים שגלו
לפני׳ מנהר סבטיון ׳ וירושלמי דסנהדרין פרק חלק שלש
גליות גלו ישראל אחת לפנים בנהר סבטיון ואחת
לדפני של אנטוכיא ואחת שירד ענן וכסה אותם וכשם
שגלו לשלש גליות כן שבט ראובן וגד וחצי שבט מנשה
כ גלו לשלש גליות מה טעם בדרך אחזתך הלכה זנתתי
כוסה כידך ׳ וכשהם חוזרין משלש גליות הן חוזרין
טו שנאמר לאמר לאסורים צאו ׳ אלו שגלו לפנים מנהר
סבטיון ׳ ולאשר בחשך הגלו אלו שירד עליהם הענן וכסה
אותם ׳ על דרכים ירעו ׳ אלו שגלו לדפני של אנטוכיא ׳
ובתוספתא דסנהדרין רבי אומר עשרת השבטים יש להם
יג חלק לעולם הבא שנאמר והי׳ ביום ההוא יתקע בשופר גדול
והנדחים בארץ מצרים אלו עשרת השבטים ובתוכ אמר
לה ואבדתם בגוים רבי עקיבא אומר אלו עשרת השבטים
שגלו למדי ׳ לולי כעס אויב אגור ׳ כלומר לולי שאני
ו יז מפחד מכעס אויב מלשון לא תגורו מפני איש ׳ ובצור
פעל כל זאת על השבטי ׳ כי גוי אובד הן האומות ׳ לפ
חכמו ישר׳ שכילו כי השם יתעלה פעל להם כל זאת בעזנם
ולו חכמו גם כן שכילו איכה ירדוף אחד מן האויבים אלף
מישראל אם לא כי צורם מכרם והסגירם בידם ׳ כי
לא כצורנו צורם ׳ של גוי אובד עצות שהזכיר ולא אויבינו
ראוין להיות דיינין ׳ או יאמר ואויבנו פלילים כשאויבינו
פלילים ידמה כי לא כצורנו צורם ויש בדב׳ חלול השם ׳ כי
מגפן סדום גפנם ומשדמות ׳ כפל לשון כי שדמות גפנים
יז ם הם הוא שכתו׳ כי שדמות חשבון אומלל גפן שבמה וכן
ג יו ושדמות לא עשה אוכל ׳ ואמר זה על האומות כי
שרשם רע ומר ואיך ימתקו הענבים כי כיון שהגפן גפן
סדום הלא הענבים יהיו ענבי רוש וגם היין חמת תנינים ׳
הלא הוא כמוס עמדי היין שלהם שמור אצלי עד שישתוהו
וכיצד הוא כמוס וחתו׳ לי נקם ושלם כלומר הנקמה שאנקם
מהם היא שמורה אצלי זהו לי נקם ולי שלם כלומר לי
ו ם הנקמה ולי השלומים כענין ושלומת רשעים תראה ׳
יו לערת תמוט רגלם ׳ כמתמלא מאתם כענין כי לא
שלם עון האמורי ׳ ויתכן לפרש הלא הוא כמוס עמדי
שיחזור למלת לאחריתם שהזכיר יאמר כי אחרית
האימות המשעבדו׳ אותנו כמוס עם הש׳ וחתום באוצרותיו
וכן מצינו בדניאל ששאל מה אחרית ה׳ ואמר לו הש׳ כי׳
סתומים וחתומי הדברי׳ עד עת קץ והוא הערת שתמוט
רגלם ׳ כי קרוב יום אידם בזמן שיחשבו שהוא רחוק
יתקרב להם וחש כל אחת מהעתידות לבא להם ויש בפלת
למו סימן ורמז לגאולה כי אז ידין ה׳ עמו והקבדה בעבור
שמו הגדול יסהר יחישה ועל אותו זמן הזכיר למעלה
ומל ה׳ אלהיך את לבבך ׳ כי ידין ה׳ עמו ׳ יקח דין עמו
מיד האומות כשיראה שהלך כחם ואלה עזורים ואלה
עזובים בשבי׳ וכמעט שאבד הכל זהו ואפס עזר ועזוב׳ ואם
אי אלהימו ׳ ואמר האויב אי אלהימו וכן אמ׳ טיטוס הרשע
כשגרר הפרכת והוא שכתוב ותרא אויבתי ותכסה בושה
האומרה אלי איו ה׳ אלהיך ׳ אשר חלב זבחימו יאכלו ׳
דברי האויבים כלו׳ אותן האלהות שלכם שמקבלין
הקרבנות יקומו ויעזרכם כי כן אמונתם שאינם מאמינים
ביחוד׳ ואמר יהי עליכם סתרה ולא אמר יהיו כלומר אם
תאמרו שזהו אחד יסתיר אתכם מן הצרות העתידות לבא ׳
או יאמר שאם הבה אלהימו של האומו׳ אותן שהיו מקריבין
להם זבחים וכנסכין להם יין כפרשי ז״ל ׳ ומכאן למדו ר״ל
יין נסך אסור בהנאה מהקשא דויין לנסך ׳ ראו עתה כי
אני אני ׳ מלת אני מורה על נמצא ככו אתה וכן מלת הוא
מורה על נמצא גם כלום הוא קיים לעולם והנה שניהם
שמורת כלשון אני והוא הושיעה נא וכבר בארתי לך
בסדר ויהי בשלח בפסוק זה אלי ואנוהו כי פעולת
השמות האלה לאהנדה ולקבץ פזורים ורצה משה
לחתום השירה הזו בהבטחת הגאלה העתידה בקבוץ פזורי
ישראל ועל כן יאמר ראו עתה כי אני אני הוא כלומר אני
השם היודע בקבוץ הפזורים ויאחד כך אמ׳ אני אמית ואחיה
רמז לתחית המתי׳ הסמוך לגאלה ׳ ואחר כך אמר חי אנכי
לעולם לרמוז אל העולם הבא שלאחר התחיה שהרי
בני התחיה יחיו לעולם הבא ולא ימותו וכמו שאר״ל
מתים שעתיד הקבה להחיות שוב אינן חוזרין לעפרן
אלא יהיו נעתקים מן העולם הזה של תחיה אל העולם
הבא בגוף ובנפש ועל העולם הבא של אחר התחיה אומרים
ר״ל תמיד מזכן הוא לחיי העולם הבא והוא רב טוב הצפון
תכלית השכר והעונג לבית ישראל ועליו אמר הנביא עה
יעשיה סד ג עין לא ראתה אלהים זולתך ׳ ואמר כן לרוב העלמתו ומזה
סמוך נ פו נכתב לעלם חסר ואו בפסוק זה שמי לעולם שדרשו בו
זכרונם לברכה לעלם כתיב ׳ ולפי שעד כאן דברי משה
שמתוכח עם ישראל ומודיעם העתידות בא הכתוב עתה
לדבר בלשון הקבה ולבשר אותם הוא בעצמו בהבטחת
הגאולה בקבוץ פזורי ישראל ובענין תחית המתים
ובעולם הבא אחר שישנן נרק חרבו וינקם מאויביהם ואז
ירנינו אותן האומות וכפר אדמתו עמו׳ כלו׳ שתהיה הארץ
מטוהרת מחללי האויבים ולשון וכפר כמו וטהר וכן כתיב
ויחטא׳ אותו וכפרתהו ׳ וכתיב ביחזקאל וטהרו הארץ ׳
ויחזקאל לג טו ואמר זה על ישראל שהם יטהרו את הארץ בסוף המלחמו׳
סס ל ם ואמר ואין אלהים עמדי כלומר אני אחד ואין אחר עמי
ואמר זה כנגד מה שאמרו האויבים יקומו ויעזרכם בלשון
רבים ולכך הוצרך לומר כי הוא ית׳ אחד ואין אחר עמו
ממה שאמר אני אמית ואחיה אני הוא שהמתי את
ישראל ואני אחיה אות׳ וכאן דרשו ר״ל ענין תחית המתים
וכן אמרו מה מחיצה ורפואה באחד אף מיתה ותחיה
שמואל ג כ ו באחד והוא כענין שכתוב ה׳ ממית ומחיה והעד מוריד
שאול

שאול ויעל והכונה לרבותינו זכרונם לברכה שאמרו מה מחיצה ורפואה כאחד לפי שלא אמר הכתוב אמחץ ואני ארפא שהיה במשמע אמחץ לראובן ארפא לשמעון ובתוך ששנה ואמר מחצתי ירצו לומר אותו בעצמו שאמית אני אחייהו׳ ודע כי רבים יתמהו וישאלו למה לא נזכר ענין תחיית המתים בתורה בפירוש כיון שהוא עקר גדול ופגה גדולה בתורה וכמה פרשיות התורה יאריך בהן הכתוב ויכפול אותן ואין בהן צורך כל כך ואם כן למה יקצר הכתוב בענין הזה וימסור עקר גדול לרמז מועט׳ ותשובת הדבר הוא הענין שכתבתי לך פעמים כי דרך התורה לקצר בענינים הנעלמים וכלמה שהוא נעלם יותר יקצר בו הכתוב יותר ואין הדבור בו אלא ברמז ובקצרה כי כן תמצא במעשה בראשית שקצר בענין האור הראשון והאריך ביום שלישי בבריאת האילנות והצמחים וכן תמצא בדוד ע״ה שאחז הדרך הזה ודבר מן האור בקצרה הוא שאמר עוטה אור כשלמה וקצר גם כן במים העליונים והאריך במים התחתונים קצר במים העליונים הוא שאמר המקרה במים עליותיו׳ כי עליותיו שהם העולמות שברא קרה אותן בתוך המים׳ האריך במים התחתונים הוא שאמר תהום כלבוש כסיתו על הרי יעמדו מים מגערתך ינוסון וגומר׳ יעלו הרים וגומר גבול שמת בל יעברון וגומר המשלח מעינים בנחלים וגומר׳ זאת ועוד אחרת שכל היעודים שבתורה הנאמרים על ידי משה אינן אלא יעודים גופניים שאפשר לבני אדם להעיד עליהם בזמן קרוב כדי לקבוע בלב אמתת נבואתו של משה ומתוך היעודים ההם הגופניים יתאמתו אצלם הענינים השכליים הנעלמי׳ ולכך קצר בהם מתוך העלמתן זה טעם העלמת ענין תחית המתים׳ גם ענין העולם הבא שלא נזכר בתורה בפירוש גם כן מתוך העלמתו כי התורה נתנה להמון ודעת ההמון לא יכילו הענינים השכליים וכן תמסור התורה אותם אל רמז קטן ודק יעברו ההמון עליו והיחיד המשכיל יתעורר אליו׳ ואם תשכיל במלת סתרה ראו עתה כי תמצא בו השם המיוחד רשום למפרע ובא לרמוז על מדת הדין המתוחדה על האומות בזמן הגאולה והוא שהזכיר מיד ותאחז במשפט ידי אשיב נקם לצרי ואמר אשכיר חצי מדם וחרבי ואכלה בשר ותמצאם בתורה מבראשית עד לעיני כל ישראל שמונה עשר בסדר בין בראשי תיבות ובסופן בין למפרע בראשי תיבות ובסופן ומני שזה הו׳ אחרון לכלן ראיתי לסדר כלן בכאן ולהעיר אותן עליהם כי השמונה הם בסדר ד׳ בראשי תיבות וארבעה בסופי תיבות ואלו הן יום ששי ויכלו השמים׳ יהודה הוציאוה ותשרף היא׳ ידבר הוא וגם הנה׳ ידו החזקה וזרועו הנטויה׳ את פני ה׳ וישלחנו ה׳׳ לי מה שמו מה נקי יהיה לביתו שנה׳׳ מי יעלה לנו השמימה׳ והעשרה הם למפרע ובכל מקו שנזכר השם המיוחד למפרע הוא מדת הדין ואלו הן הארץ ומשם הפיצם יי׳ כי נמתחה עליהם מדת הדין לפי שחטאו בקצוץ נטיעות וכן המה וחמוריהם הם יצאו כי נמתחה עליהם בחטא המכירה וכן העם והיה הוא יהיה כי נמתחה על משה על הסרוב וכן כתוב ויחר אף ה׳ במשה וכן ארצה וישליכהו ארצה ויהי כי אות המטה שנהפך לנחש היה בהפוך אותיות השם הגדול וכן ה׳ ונחנו מה כי נמתחה כנגדם על שאלת הבשר׳ וכן התחיל הכתוב במדת הדין ובקר וראיתם את כבוד ה׳ וכן ה׳ אחד ולירכתי המשכן ימה׳ כי השכינה שהיא מדת הדין היא במערב וכן הלוים ובחנות המשכן יקימו׳ הלוים והזר הקרב יומת׳ נמתחה כנגד שהיה הארון מכלה בהם וכן היא וביד הכהן יהיו׳ נמתחה כנגד הסוטה אם נטמאה וכן שמה וזרעו יורישנה והעמלקים נמתחו כנגד ישראל בעון מרגלים והוצרכו לחזו לאחור דרך ים סוף והו שאמ כי על כן שבתם מאחרי ה׳ וכן בכאן סתרה ראו עתה כי על שם שעתיד שתכתת מדת הדין כנגד האומות והוא שהזכי מיד אשכיר חצי מדם׳ השמונה שהם כסדר ויש בהם רמז למדת הרחמים והעשר שהם למפרע כלן מורים על מדת הדין והנה הם בין כלן יה והסימן בהם חי יי וזה מבואר׳ כי אשא אל שמים ידי הבטחת גאולה זו העתידה היא בשבועה כי כל הנשבע נושא ידו ונוגע בחפץ אשר הוא נשבע בו והו כדרך מה שכתוב בדניאל בהבטחת גאולה זו וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם וגומ׳ וכן אמר דוד עליו השלום קומה ה׳ אל נשא ידך׳ וכן מצינו בהבטחת גאולת מצרים שהיתה בשבועה כי שם כתוב אשר נשאתי את ידי וכתיב לכן אמור לבני ישראל אני ה׳׳׳ ולכן הוא לשון שבועה כמו לכן נשבעתי לבית עלי׳ וכן כתוב בגאלה העתידה לכן יחכה ה׳ לחננכם ולכן ירום לרחמכם׳ וכתב הרמבן זכרונו לברכה כי אשא אל שמים ידי על דרך האמת בעבור כי בעת הגלות השליך משמים ארץ תפארת ישראל יאמר שישאנה עתה בעת רצון אל השמים העליונים והיא היד הגדולה הנלחמת לישראל וזה טעם ואמרתי חי אנכי לעולם כי אנין מחיה ידי החזקה בהיותי משנן ברק חרבי וסומך אותה לאחוז במשפטן של ישראל ולהשיב נקם לצרי כי אז יהיה השם שלם והכסא שלם והמשכיל יבין עכל זכיונם לברכה׳ אם שנותי׳ עבר במקום עתיד כדרך הנבואות ופירוש אם אשנן אשיב נקם ואינו לשון מסופק כי אם הבטחה ולשון ודאי׳ ושעור הכתוב שאשנן חרבי בשמים למעלה ותאחז במשפט ידי למטה והוא דבר הנגיא כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד׳ ובמדרש אם שנותי ברק חרבי אמר הקדוש ברוך הוא אם אשנן אני את חרבי בברק חרבי אני מחריב עולם ומה אעשה ותאחז במשפט ידי עכ׳ וכבר ידעת כי חרבו של הקדוש ברוך הוא הנזכרת בכל מקום היא מדת דינו ובחרבו את כל בשר׳ הצילה מחרב נפשי וכיוצא בהם וראוי לאדם להיות מתפחד ונרתע מפניה ופסוק מלא צווח גורו לכם מפני חרב׳ באורו אתם בני אדם יש לכם לפחד מפני חרב של מעלה כי העונות גורמין החמה והחרב למטה ולמען זה יש לכם לדעת שיש דין ואין העולם מקרה וכבר כתבתי בפסוק להט החרב ובפסוק לא יתיצב איש כי חרבו הקשה של הקדוש ברוך הוא יש לה פנים ומה שהזכיר כאן חרבי וסמך לו מיד ותאחז לרמוז חרב יי והרשעים נדונין בה והצדיקים מתפחדין ממנה אך היא מסורה בידם וזהו שתמצא בשיר חדש לעתיד רומ׳ מור׳ אל בגרונם וחרב פיפיות בידם קרי ביה יי פיות וזה מבואר והנה השירה הזאת נחמה גדולה והבטחה כבוארת בענין הגאולה ובאבדן אומות העולם ונקמת ישראל מאויביהם וכפרת ישראל מעונותיהם ואולי מפני זה בא סימן ההפסקות לרבותינו זכרונם לברכה הזי״ך מתקנת עזרא הסופר הכהן הנביא שראה ברוח הקדש שתהיה תקנתו בקריאת ספר תורה בעבור תקנה קיימת בכל דור

דור לא תבטל בזמן מן הזמנ׳ ומתקן הסימן הזה בהפסקת
הפרשה הזאת המקובלות אצלנו לבאר ש׳יחזור הזיו והזוהר
והכבוד והתפארת לישראל כמבראשונה ושבו בנים לגבולם
אשיב נקם לצרי׳ כלומר אשיב להם גמול כאשר עשו
לישראל והקדוש ברוך הוא קראם צרי ולמעלה הזכיר פן
ינכרו צרימו ולישראל יחזור הכנוי ולמדך הכתוב כי צרימו
של ישראל הם צריו של הקדוש ברוך הוא׳ וכן תמצא
ו בגלות מצרים בשירת הים תהום קמיך והיה ראוי לומר
קמינו אבל הכתוב יורה כי הקסים עלינו כאלו קמים עליו
ז יתעלה וזהו שאמר דוד עליו השלום כי הנה אויביך יהמיון
ומשנאיך נשאו ראש על עמך יערימו סוד ויתיעצו על
צפוניך׳ קרא האומות אויביו ומשנאיו ית׳ כשמעריצים
סוד ומתיעצים על ישראל שקראם צפוניך על שם שהם
ח צפונים אצלו ותחת ידו כענין והייתם לי סגולה כי הסגולה
לא ימנה עליה המלך פקיד ומושל רק היא צפונה אצלו
ותחת ידו או קראם צפונים על שם שהם לבדם נוחלי גן
עדן ורב טוב הצפון׳ הרגינו גוים עמו׳ כי האומות
ישבחו לישראל ויפצחו עליהם רנה כאשר החזיקו באמונת׳
הטובה ולא סרו מהדרך בזמן הגלות או יהיה הרגינו מלשון
הכרזה שיכריזו האומות עליהם בכל מקום שהם כלשון
כג ויעבור הרנה׳ כי דם עבדיו יקום׳ התנבא משה נבאן
על הצרות והמקרים העתידים לעבור עלינו בגלותינו זה׳
נשפיכות דמם של ישראל שיהרגום האומות ובאבוד ממונם
בגזל ובחמס שיעשו להם ובענין שכתוב בזרעו של עשו
כה מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם׳ ועל זה
אמר כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו׳
פירוש אדמתו ועמו׳ וכמדרש וכפר אדמתו על עמו׳
ובסוף כתובות דרשו רבותינו זכרונם לברכה וכפר אדמתו
עמו כל הקבור בארץ ישראל כאלו קבור תחת המזבח כתיב
כו הכא וכפר אדמתו עמו וכתיב התם מזבח אדמה תעשה לי׳
וזה היה מסוד יצירת האדם שבראו יתברך במקום כפרתו
כז שכן כתיב בו עפר מן האדמה ווהי מעלת הארץ שהיא
פלטין של מלך ונקראת ארץ ה׳ ונחלת ה׳ וכל שהוא רוצה
לה נקראת בלשון הכתוב תוצאות ואהלי רשע ובלשון
רבותינו זכרונם לברכה ארץ העמים והנה היא טמאה
ומטמאת מצד עפרה ואוירה וכן אמרו בזרק קמא דגטין
ארץ העמים גזרו בה טומאה על גושה ועל אוירה אבל
סוריא על גושה גזרו על אוירה לא גזרו וכבר הזכרתי מזה
כו יו בפסוק אלהי נכר הארץ׳ הוא והושע בן נון׳ הזכירו הכתוב
נ יו עתה בשם שהיה לו מתחלה שנאמר ויקרא משה להושע
בן נון ללמדך שאף על פי כן שנתמנה במקום משה לא
הגיס דעתו כלל אבל היה משפיל עצמו כבתחלה ולכן
יקראנו הכתוב עתה באותו שם עצמו שהיה נקרא בו
בתחלה כדי להורות על מעלתו׳ שימו לבבכם לכל הדברים
אשר אנכי מעיד בכם׳ אין זה לשון עדות אלא לשון
יט התראה כלשון הרי העד בעם וכן כי אתה העדותה בנו ויזהיר
משה בכאן ששית האדם כל מחשבתו בתורה וזהו שאמר
לבבכם ולא אמר שימו לבכם כדי שיעבדו להקדוש ברוך
הוא׳ בשני יצרים ביצר טוב וביצר רע וכן דרשו רבותינו זכרונם
לברכה בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין׳ כי לא דבר
רק הוא מכם׳ על דרך הפשט לא צוה הקדוש ברוך הוא
בתורה דבר לבטלה ויתכן לפרש כי הוא דבק עם כי הוא
חייכם יאמר מה שאני מצוה אתכם לא דבר רק הוא ואפילו
אותו דבר שתחשבו בו שהוא רק הוא חייכם או בעולם
הזה או בעולם הבא׳ ובמדרש כי לא דבר רק הוא מכם ואם
רק הוא מכם כלומר שאם לא נודע לכם טעם הדבר אין
החסרון אלא מצד השכל שבכם שלא הגעתם לאותה
מדרגה שתבינוהו׳ אל הר העבריים הזה הר נבו נקרא הר
העברים לפי שההר הזה היה פתוח לשני עברים לדרך קדש
ולהר ההר אשר שם קברות האחים וכבר הזכרתי זה בסדר
כמדב׳ יח ו זאת חקת התורה אשר על פני ירחו מצינו בתורה ירחו בצרי׳
בלא יוד וביהושע כתיב יריחו ביו״ד ויתכן לומר בטעם הדבר
כי מלת ירחו בצרי הוא מלשון ירח והיא מלה כוללת
התפארת והכבוד כי משה השיג הירח עם הוא׳ אבל
ביהושע שנבואתו מן היו״ד כשאר הנביאים כולן הזכיר
יריחו ביו״ד לבאר כי הגיע לו ריח ומשך מן היו״ד המושכת
מן הוי׳ וזה מבואר׳ ומות בהר׳ פירש החכם רא זכרונו
לברכה לשון ומות שיתקן עצמו בכך כי הוא קבר את עצמו
ויתכן לפרש ענין ומות שאני גוזר עליך שתמות מיד כי
המיתה איננה ביד האדם ולכך לא תמצא בסדר לשון הקד׳
מלה בלשון צווי בדבר שאין יכולת ביד האדם לעשותו מיד
כגון השינה וחמיתה כי המדבר עם חברו אין לומר לו ישן
ולא מות שהרי אי אפשׁ׳ לו לישן ולא למות מיד ובשהזכיר
בכאן ומות דבר ה׳ הוא והוא יתע׳ הגוזר ואליו השלטון
והיכולת׳ על אשר מעלתם בי על אשר לא קדשתם אותי
חטאו של משה בענין הצור מבואר הוא ממה שהזכיר
במדבר כ יב במקום אחר על אשׁר מריתם פי ויזכיר בכאן מעלתם כי לא
קדשתם אותי שהוא מלשון אות ולכך הוא מלא ב״ו לית
כותיה בחומשי התורה וכבר הזכרתי סוד הדבר במקומו׳
כי מנגד תראה את הארץ׳ לא אמר את ארץ כנען כמו
שהזכיר למעלה וראה את ארץ כנען כי מלת הארץ כוללת
ארץ ישראל וארץ החיים וירושלם שלמטה וירושלם של
מעלה וכן סלת תראה כוללת ראיה בחוש העין וראיה בעין
השכל כי הראה אותו בעין השכל הארץ שהיא מנגד כלום׳
שהיא כנגד ארץ כנען׳ ועל כן נראה לי לפרש כי על כן
הוצרך לחזור ולומר אל הארץ אשר אני נותן לבני ישראל
ולא הספיק לו במה שאמר ושמה לא תבוא להורות שלא
מנעו רק מארץ ישראל לא מארץ החיים וכן בסדר פינחס
הזכיר בו הכתוב שתי ראיות מאמר וראה את הארץ וחזר
ואמר וראית אותה כלומר מצויירת למעלה ושם הזכרתי
והארץ הזאת היא מעלת הצדיקי׳ שכן אמר דוד עליו השלום
תלים קיז יז אתהלך לפני ה׳ בארצות החיים וכן אמר חזקיה אמרתי לא
ישעיה לח יא אראה יה בארץ החיים ומה שאנו אומרים בראש השנה
וביום הכפורים זכרנו לחיים וכתבנו בספר החיים
הכונה על חיי הגוף בעולם הזה אשר בו האד׳
זוכה לחיי נפש שקראם חד ארצות
החיים המזומנים לכל ישראל
הוא שדרשו רבותינו
זכרונם לברכה
כל ישראל
יש להם
חלק
ישעיה ס כ לעולם הבא שנאמר ועמך כלם צדיקים
לעולם ירשו ארץ׳ וכן הוא אומר
תה כו יג והחוסה כיי׳ ינחל ארץ
ויירש הר
קדשי׳

תנו להמפרי ידיה ויהללו בשעריס מעשיה׳

שלמה

המלך עליו השלום בפרשה החתומה בפסוק זה התחיל אשת חיל מי ימצא ועל דרך הפשט דבר באשה משכלת זריזה בעניני ביתה מתעמלת וטורחת במלאכתה ביום ובלילה הוא שאמר טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה גרה והיא מפורסמת בטוב הנהגתה עם העניים מחזקת בידם ומפרנסת אותם מיגיע כפיה הוא שאמר כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון׳ ומתוך הפרשה הזאת למדנו מוסר ודרך ארץ שישתדל האדם אחר האשה הטובה לפי שהיא יסוד הבית ועקרו ועמה יבנה ויתכונן ורצה להזכיר בפרשה מדותיה החשובות עם זכרון כל אותיות האלפא ביתא הרשומות שם כדי לבאר כי האשה הטובה הכוללת מדות טובות בוללת כל התורה כי היא הכנת אל האדם להגיע אל הצלחת התורה והמצות כשם שהוא הכנה לנפש להצלחת הנפש וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה זכה עזר ועל זה אמר שלמה עליו השלו׳ מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה׳ ולפי שהזכיר הכתוב באדם הראשון בהיותו יחידי לא טוב׳ לכך הזכיר שלמה בעניין הזווג מצא טוב ולפי שהאשה אינה ראויה להתהלל בחן או ביופי רק כשהיי׳ יראת ה׳ית׳ והוא שאמר שקר החן והבל היופי אשה יראת יי׳ היא תתהלל על כן סתם סוף דבריו תנו לה מפרי ידיה ויהללו בשערים מעשיה כלומר ראוי שיתנו לה כבוד מפרי ידיה ממה שאצרה והרויחה וישהללו אותה בני אד בשערים על יופי מעשיה וכשרון פעולותיה כעניין שיזוע באביגיל אשר בזריזותה וטוב שכלה הצילה בעלה וכל בני ביתו מחרב דוד ואנשיו וכעניין שאמר לה דוד ברוך טעמך וברוכה את אשר כליתני היום הזה מבא בדמים׳ ועוד המדרש תנו לה מפרי ידיה יחזור לאשת חיל מי ימצא והיא משל על התורה והחכמה שאין הכל משיגין אותה ומספר והולך בשבח מעלותיה בטח בה לב בעלה הוא החכם הכתעסק בה ולכך אמר ושלל לא יחסר בידוע מן החכמה כי כל המתעסק בעניניה תמיד לא יחסר כל בה ועניין שהזכיר הם התלמידים שהם מעוטי החכמה עד שישתדלו בה וישיגוה ולכך אמר תנו לה מפרי ידיה כי ראויות הברית שיתנו לה כבוד עטרה מתוך הפרי המתוק והנעים היוצא ממנה והם המעשים הנבחרים אשר בהם יזכה האדם אל החיים הנצחיים וכעניין שכתוב על החכם פרי צדיק עץ חיי׳

כי פריו של צדיק היא התורה עץ חיים הוא כי הוא המביאו לידי חיים ואכל וחי לעולם׳ ועל דרך הקבלה תנו לה מפרי ידיה הזכיר כן על המדה שהתחיל עליה אשת חיל מי ימצא כי רצה שלמה ע״ה לחתום ספרו במדה שהיא חתימת הבנין ויען כי משם שמעו בני ישראל את התורה הוא שכתוב מתוך האש ואמר הנביא נתן תהום קולו לכך סדר שבחיה והזכיר מעלותיה בכ״ב אותיות התורה וכונ״ל הכתוב תנו לה מפרי ידיה תנו לה ברכה והזכיר מפרי ידיה כעניין שאמ׳ תן לו משלו שאתה ושלך שלו ויהללו בשערי׳ מעשיה הוא ההלול וכן הזכיר דוד עליו השלום בפסוק אחד ברכה והלול הוא שאמר ברכי נפשי את ה׳ הלליה ואעפ״י שכל המתברך מתברך מברכותיו של הקדוש ברוך הוא מצינו שהקדוש ב״ה חפץ בברכת בני אדם והוא צוה לנו בכך כמו שאמר ונלכת את ה׳ אלהיך והוא יתעלה המברך והמתברך בארץ יתברך באלהי אמן והתעורר במה שדרשו רבותינו זכרונם לברכ׳ כל המברך מתברך שהו׳ כלל הכולל את הכל וידוע בברכה שהיא קיום העולם ולכך התחילה תורה בב׳ בבריאת עולם לפי שהברכה קיום העולם וברך הקדוש ברוך הוא לאדם שנאמר ויברך אותם אלהים וברך לנח ולבניו שנאמר ויברך אלהים את נח ואת בניו עד שעמד אברהם שהיה ראש האמונה ומסר הברכות בידו ואמר לו היה ברכה ולא אמר והיה ברוך או מבורך אלא והיה ברכה אמר לו אתה מקור הברכה לברך לכל מי שתרצה וממנו ואילך היו הברכות מסורות ביד הצדיקים שכן כתוב ביצחק שאמר ליעקב ואנכי אברכך לפני ה׳ לפני מותי׳ וכן מצינו ביעקב שברך את בניו סמוך למיתתו הוא שכתוב ואת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם וכן מצינו משה רע״ה שברך את השבטים סמוך למיתתו והתחיל ברכתו במלת זאת ממקום שפסק יעקב שאמר זאת אשר דבר להם אביהם וזהו שכתוב וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלהים את בני ישראל לפני מותו׳ על דרך הפשט סדר משה הברכה הזאת וברך בה לכל שבטי ישראל ביום מותו כי כן דרך הצדיקים לסדר ברכתם ביום מיתתם׳ ועל דרך המדרש וזאת הברכה תוספת על הברכות שברך בלעם את ישראל שהיה ראוי לברכם ז׳ ברכות כנגד ז׳ מזבחות ולא ברכן אלא ג׳ שנאמר והנה ברכ״ם ברך זה שלש פעמים׳ אמר לו הקדוש ברוך הוא רשע עיניך צרה לברכן אף אני איני מסכים על ידך שתשלים ברכותיך עם ישראל יבא משה שעיניו יפות לברכן וזהו שכתוב טוב עין הוא יבורך ל תקרי יבורך אלא יברך זה משה רבינו שעיניו יפות לברך את ישראל וברך אותם ד׳ ברכות׳ א׳ וילא משה את המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה יי׳ את משה ויברך אותם משה׳ ב׳ ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם׳ ג׳ יי׳ אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם׳ ד׳ וזאת הברכה׳ ועל דרך הקבלה וזאת הברכה היא התרומה והיא התורה והיא הברית שכתוב בה ואת ברית׳ ולכך התחיל משה ממנה ממקום שפסק יעקב לפי ששם הפסק הנבואה ליעקב ומשם התחלת הנבואה למשה וכבר הזכרתי זה בפסוק וזאת אשר דבר להם אביהם׳ איש האלהי׳ על דרך הפשט גדולה הנבואה באלהים כי גם בתחלת נבואתו בסנה נגלה אליו האלהים׳ ועל דרך המדרש איש האלהים גברא דיינא שנאמר צדקת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל שהיה אומר יקוב הדין את ההר׳ אמר רבי יהודה בר סימון למה נקרא איש האלהים מה האיש הזה אם מבקש

ו להפר נדרי אשתו מפר ואם מבקש מקים שנאמר אישה
יקימנו ואישה יפרנו כך משה כביכול אמר לו להקדוש
ז ברוך הוא קושה ה' שובה ה' עכ' צריך שתתעזור מה היתה
כונת המדרש הוה כי מתוך שהיתה נבואתו של משה
נאצלת מכח הרחמים הנפשל לפועל דמשיל הכתוב
משה ומדת הדין לפועל ומקבל לפי שהדבק בדבר נקרא
על שמו. ועל דרך הקבלה איש האלהים דרך הכתוב
שיזכיר לשון איש אצל האלהים כי לא נמצא בכל התורה
איש ה' אבל יזכיר לשון עבד אצל ה' שהוא השם המיוחד
וזהו כשה עבד יי' וזה מבואר' לפני מותו' כלומר
סמוך למיתתו' ובמדרש לפני מותו בא מלאך המות
ליטול נשמתו עכב משה על ידו עמד וברכם וזהו לפני מותו
לפני המלאך הממיתו' ה'מסיני בא' היה לו לומר בסיני
וכן בשעיר בהר פארן ופירשו המפרשים כי הסמ"ן במקום
ב"ת"ן אבל נראה לי כי אלו אמר בסיני היה מחייב מקום
לשם יתברך וידוע כי הוא מקום עולמו ואין עולמו מקומו
יג וכענין שדרשו זכרונם לברכה אדני בם סיני בקדש' קדש
בסיני לא נאמר אלא סיני בקדש ועל כן הוצרך לומר מסיני
בא כלומר מסיני נגלה לישראל כי משם התחיל הכבוד
לבא בישראל ומפרש והולך' כיצד שמתחלה זרח משעיר
למו כי שעיר היה רחוק מסיני שלא באו ישראל למדבר
שעיר אלא בסוף והוא כשבאו בגבול בני עשו ואחרי כן
הלך הכבוד משעיר להר פארן שהיה קרוב לסיני כי מפארן
שלח משה מרגלים ומפארן בא אל סיני ומסיני לישראל
וזהו מסיני בא והזכיר הכתוב האחרון ראשון לפי שהוא
תכלית הכונה לבא אליו' והנה דבורה הנביאה פירשה לנו
טו ד הענין שאמרה ה' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום
וגומר זה סיני מפני יי' אלהי ישראל וצריך שתתעורר במה
שהזכיר בשעיר הרחוק לשון זרח שהוא תחלת הזריחה
ופארן הקרוב לשון הופיע כי אז נתפשט וגדל זוהר הכבוד
בהתקרבו לסיני ובסיני הזכיר לשון בא כי תכלית הכונה
עדיו והוא ההר חמד אלהים לשבתו ומשם נגלה לעיני כל
ישראל' ובמדרש ה'מסיני בא וזרח משעיר שפרחה לבני
שעיר שיקבלו התורה ולא רצו' הופיע מהר פארן שהלך
משם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו ואתה לישראל
הזכיר הכתוב כל זרע אברהם שלא רצו לקבל התורה כי
אם ישראל זרע יעקב בלבד ומה שהזכיר עשו וישמעאל
הוא הדין לכל שאר האומות וכן דרשו רז"ל חזר הקדוש
ב"ך הוא על כל אומה ולשון ולא קבלוה עד שבאו ישראל
ו קבלוה' מימינו אש דת למו' על דרך הששת מימינו היתה
שהראה אש עליונית והשמיעה דת לישראל לא מימין
המלאכים שהזכי' אלא הב"ה בעצמו ובכבודו והוא כאלו אמ'
אש ודת' ועד הקבלה יאמר מימינו השמיע הדת למו לישר'
מתוך האש כי זאת היתה השגתם של ישראל אבל משה
היה שומע מימינו ממש ואולי כדי לרמוז על זה באו שתי
תיבות אלו אש דת תיבה אחת בספר תורה כי משפט ספר
תורה כן להיותם תיבה אחת כדי להדביק דת לאש ולקבוע
בלב כי הדת שהשמיע למו מתוך האש שמעוה וכן
ט ז כתוב ב"יום דבר ה' אליכם בהר מתוך האש ובכר הזכרתי
י כט זה בפסוק וידבר ויזכיר בו מצינו בנביאים נחר מפוח
מאשתם עופרת מלה אחרת כן כתוב במסורת' אף
חבב עמים יאמר מלבד שנתן להם התורה מימינו מתוך
האש עוד חבב אותם מכל העמים שקראם סגלה שנאמר
יא ו והיתם לי סגלה ותרגו' סגלה חביבין ולכך הזכיר חובב

שהוא לשון תרגום כלום' שחבבן מכל העמים או שחבבן
שקראן עמים שנאמר עמים הר יקראו' ואפשר לפרש אף כמדבר כה
בשעה שקראם העם שהוא לשון גנאי כענין שכתוב ויחל סימן לב
העם וידבר העם ויקהל העם וירא משה את העם הרי הוא
מחבבן' או יאמר אף חובב אף בשעת האף הרי הו' מחבבן
ולא תזוז אהבתו מהם למה לפי שהם עמים שלו' כל
קדושיו בידך' כל המקודשים שבישראל והם בני לוי
שמסרו את עצמם למיתה בידך וזה היה בעון העגל
שבאו כל קרוביהם ועשו רצונך' והם תכו הם הולכים
ומשכים אל מקום הארון ששם הדום רגליך וסלת תכו סימן ו
כמו הכו כי התי"ו במקום ה"א כלשון תרגלתי לאפרים סימן קלב ס
שהוא כמו הרגלתי וכן אם אתן שנת לעיני וכן נקחלת
עושה רע מאת' שהתי"ו במקו' ההין וכן מצינו הא במקו'
ת"י ישימו קטורה שהוא כמו קטרת' וזה לפי דעתי מסוד
הלשון כי הה"א סימן לנקבה כגון אמרה שמרה קראה
וכן לכל הפעלים ולכך הסילוה באחרונה ויש בזה
רמז להא' אחרונה שבשם והת"ו גם כן סימן לנקבה
למדבר בנסתר ולכך שתי אותיות אלו משפט אחד לשתי
לפי ששתיהן מורות על נקבה' וכבר ידעת כי התי"ו אחרונה
לכל האותיות' ישא מדבותיך' שהיו נושאי הארון או
יאמר ישא כל אחד ואחד מדברותיך לישראל ועל שם
שהיו מורי התורה וכענין שכתוב בשבט לוי יורו משפטיך
ליעקב' ועל דרך הקבלה תכו לרגלך כלשון הכאה כי הם
מוכים בסברת קדושת השכינה שהיא הדום רגליך
שהיא דבק בארון וזה ירמוז למה שהיה הארון מכלה
בהם כמו שהזכירו רבותינו ז"ל כי לכך היו שבט לוי מעטים
לא עלו רבבותיהם אלא פחות שבכל השבטי' ואמר ישא
מדבותיך כי הוא הכלי הנושא הדברו' וממנו שמענו התורה
כענין שאמר הכתוב בתוך האש וזה מבואר' תורה צוה לנו משה' על דרך הפשט הדבור הזה ישא כל אחד לבני ס"ג
מבני לוי לישרו ויאמר להם כך העתקנו מפי משה ירושה
בידינו לנו שאנחנו קהלת יעקב והזכיר יעקב בענין התורה
למעט ולפסול זרע עשו וישמעאל שלא רצו לקבלה וזהו
מורשה קהלת יעקב כי איננה ירושה אלא לזרע יעקב
בלבד לפי שהיא מן הד' מתנות שלא ינתנו אלא לישראל
בלבד ואפשר לומר כי מלת מורשה תחזור לארץ ישראל
ויהיה באור הכתוב בזכות התורה שנזה לנו משה
הארץ שכתוב בה ונתתי אות' לכם מורשה אני ה' תהיה סימן ו ס
מורשה לקהלת יעקב' שהרי בקיימנו התורה אנו זוכין
בירושתה ובעברנו עליה אנו גולים ורשים מסנה וזהו
לשון מורשה מלשון מוריש ומעשיר כי הוא כולל שני סימן לו ס ב
הפכים כמו ודשנו את המזבח' כי כאשר קהלת יעקב כמדבר ד
יורשת או יורשה הכל תלוי בתורה' ועד המדרש
צוה לנו משה מצות כמנין תורה מה לנו משה שהרי
אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום' והנה הם תרי"ג
מורשה קהלת יעקב לכל הכתקהל עם יעקב והם גרי
הצדק' ודרשו רבותינו ז"ל שלשה בתרי' הם כתר תורה
וכתר כהונה וכתר מלכות' כתר כהונה נתנה לזרע
של אהרן' כתר מלכות לזרע דוד' כתר תורה כוננה
בקרן זוית כל הרוצה ליטול יבא ויטול' ועוד דרשו בו
מורשה' קהלת יעקב אל תקרי מורשה אל מאורש' על דרך
הקבלה הוצרכו לדרוש כן כי זאת התורה מאורשה ליעקב
היא והיא הנקראת רחל ובשעת הכעס בהסתלק השכינה
רחל מבכה על בניה מאנה הנחם על בניה כי איננו' ובשעת

הדצון רחל אשת יעקב וזח מבואר ויהי בישרון מלך כל
אחד מבני לוי יאמר עוד שחיה בישראל מלך והוא הקדוש
בה והענין ששרתה שכינה בישראל ולכך הזכיר ישורון
שהוא לשון ראיה על שם שראו בסיני כבוד חשכינה עין
בעין ושם התאספו ראשי עם יחד שבטי ישראל לקבל
אלהותו ומלכותו ועל דרך המדרש ויהי בישורון מלך זה
משה ששמעו כל ישראל התורה מפורשת מפיו והענין כי
הוא היה כמלך והתאספו אליו ראשי השבטים וכן כתוב דברים לג ה
למעלה ויתנה אל הכהנים בני לוי וכתיב הקהילו אלי את
כל ראשי שבטיכם ויהי בישרון מלך זה הקדוש ברוך קלים פ ו
הוא אימתי בהתאסף ראשי עם וכן הוא אומר נדיבי עמים שמות פ ו
נאספו עם אלהי אברהם בזמן שנאספו וכן הכתוב אומר הבונה
בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה וגומר אימתי בונה
בשמים מעלותיו בזמן שאגדתו על ארץ יסדה ועל דרך
הקבלה ויהי בישורון מלך זו מדת הסלכות הכלולה מכל
המעלות ומזה דרשו במדבר סיני רבות הבונה בשמים
מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה למה הדבר דומה לפלטין
בנויה על גבי ספינות כל זמן שהספינות מחוברות פלטין
שעל גביהם עומדות כך הבונה בשמים מעלותיו אימתי
כשישראל אגדה אחת אבל כשאינן אגדה אחת כב יכול
כסאו מרושם למעלה כתיב מעלותו וקרי מעלותיו הקרי
ירמוז לעשר המעלות והכתוב ירמוז למעלה אחרונה
הכוללת את כלן ואם כן תלה הכתוב הבניין העליון כלו על
ישראל כשהן אגדה אחת ודע כי מלת ויהי תורה כי
המלך הוא האל יתברך ועוד שיש במלת ויהי ג׳ צרופין
בשם המיוחד כשתצרף השם המיוחד לארבעה צרופים
כפרי החג ותהיה ה״וד לבדה בצרוף הרביעי וכיון שמלת
ויהי נאצלת מהשם המיוחד הנה זה יורה כי לה׳ המלוכה
ואם כן יהיה לשון מלך בכתוב הזה כלשון ארומם אלהי מג׳ קמט פ
המלך שהוא תרועת מלך ולשון מלך לשדה נעבד ולשון קבלת פ
מלך אסור ברהטים וכן ה׳ צבאות הוא מלך הכבוד סלה מיר ו ו
מלך שהוא הכבוד ואמר סלה כי הוא מתעלה למעלה עד גלים כד י
אין סוף ומלך הכבוד שהזכיר ראשון הוא המולך על הכבוד
וזה סבואר יחי ראובן על דרך הפשט יתפלל עליו
שיאריך ימים ולא ימות קודם השנים הקצובות שהרי אי
אפשר שיחיה לעולם ויהי מתיו ואל יהי מתיו וכמוהו
ולא למדתי הכמה ודעת קדושים אדע וכן כי לא לנצח מג׳ ג ג
ישכח אביון תקות ענוי תאבד לעד וכן ובחמתך תיסרני פלים ו
וכן ותהלתי לפסילים והנה משה רע״ה הזכירם בסדר יפמיס מב
על דרך נחלתם כי ראובן לקח נחלתו בראשונה ולפי
שהוא הבכור על כן נתן לו בברכתו משפט הבכורה והקדים
יהודה אחריו כי הוא הנוחל הראשון בארץ והוא יעלה
בתחלה למלחם אשר בה יברך אותו משה ואחר יהוד׳ ברך
בני לוי כי הם חונים בירושלם עם בני יהודה ואחר בני לוי
ברך בנימן שהיתה נחלתם עם בני יהודה והעיר ירושלם
ובית המקדש בין יהודה ובין בנימן והלוים יחנו עם
שניהם ואחר בנימן יוסף שלא יאחרנו שהרי כבר הקדים
לבנימן והוא קטן ממנו ואחר יוסף זבולן לפי שהוא נלחם
ומבי׳ לפיו של יששכ׳ ולפי שזבולו׳ סבה לתורתו של ישששכר
על כן הקדים זבולן ואחריו ישששכר ואחר בני הגבירו׳ הזכיר
גד והחל ממנו לפי שהוא עם דגל בני הגבירות ואחר
גד הזכיר דן שהוא בעל דגל ואחר כך הזכיר נפתלי
הגדול מאשר ולכך הוצרך לאחרו ויתכן לפרש יחי
ראובן ואל ימות שיצליח במלחמותיו ולא ימות אחד

מהם במלחמה ויהי מתיו מספר אנל יהיה בכלל
עשרה מתים אלו עשרה הרוגי מלכות שכן מצינו עשר יפמיס
שנקראים מספר כענין שכתוב מספר יהיו ונער יכתבם
וכמה הקם מספר ככתיבת הנער שהיא נקודה ולפי זה
נראה שנתכפר לו כעשה בלהה לענין שלא יכרת ימות
בו לעולם אבל לא נתכפר לו לגמרי שהרי עתיד הוא
להענש עליו בכלל עשרה הרוגי מלכות שחטאו במכירת
יוסף ועל דרך הקבלה יחי ראובן ואל ימות הזכיר
יחי על חיי העולם הבא ואל ימות שלא ישוב משם עוד
בגוף למות מיתה שניה וזהו שתרגם אונקלוס עה״ומותא
תניגא לא ימות וגלה לנו בזה כי הנשמות מתגלגלות לשוב
בגוף אחר שקבלו שכרם וענשם בגן עדן או בגיהנם וזה
ידוע ומקובל כי כשם ששמטות העולם חוזרות ומתגלגלות
כן הנשמה אחר שקבלה שכרה בגן עדן או עונשה בגיהנם
הנה היא חוזרת אחר זמן בגוף לקבל הראוי לה במדה כנגד
מדה והגלגול הזה נקרא אצל רז״ל תחית המתים הוא
שאמרו בתחלת מסכ׳ תענית בשלמא תחית המתים כל
יומא ויומא זמנה הוא אלא נשמים כל יומא ויומא זמניד
הוא ותמצא בירושלמי אם יכופר העון הזה לכם עד יפמי׳ כב
תמותון זו מיתה שניה וכן ת״ אם ישתנק חובא הדין לכון
עד דתמותון מותא תניגא ולזה כוון אונקלוס והרחיב באור
בלשון שאמר לחיי עלכא ומותא תניגא לא ימות כוון לומר
כי משה התפלל על השבט שיזכה לחיות חיי עד ולא ישוב
משם עוד בגוף למות מיתה שניה וכן תמצא בדוד מפורש
שהזכיר בענין הנשמה היברים הבאים לה לאחר מיתה
סליחת עונות רפואת תחלואים בגלגולה גאולת שחת וזה
יורה שתעכור בשחת אנל הוא יגלגלנה אחר התעפרותה
כמדות שובע שמחות בזיו השכינה זהו שאמר השולח לכל קלים קנ
עוניכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי המעטרכי
חסד ורחמים המשביע בטוב עדיך תתחדש כנשר נעוריכי
וחמשה תועלות הן שהזכיר בתוספת יוד״ן והן חמשת
כנגד חמשה דברים שנמשלה בהן הקדוש ברוך הוא
וכנגד חמשה שמות שיש לה וזה מבואר וזאת ליהודה
על דרך הפשט וזאת הברכה אשר ליהודה והוא מה שאמר
שמע ה׳ קול יהוד׳ ובאו למלחמה בתחלה ידיו רב לו
שיספיקו לו ידיו ולא יצטר׳ עזר מזרו׳ בשר או יאס׳ ידיו רב לו
ידיו ירבו כנגדו וכת רש״ז לסם יהוד׳ לראובן מפני ששניהם
הודו על קלקול שבידם ודרשו במסכת מכות פרק אלו הן
הגולין כל ארבעים שנה שהלכו ישרא׳ במדבר היו עצמותיו
של יהודה מגולגלין בארון מפני הנדוי שקבל עליו שנאמר פמי׳ מד ג
וחטאתי לאבי כל הימים אמר משה מי גרם לראובן שיודה
יהודה וזאת ליהודה מיד שמע ה׳ קול יהוד׳ מיד ואל אבריה
לשפא ועדין לא סליק למתיבתא דרקיעא ואל עמו
תביאנו ועדין לא הודה ידע למשקל ולמטרי בשמעתא
ידיו רב לו ועדין לא הוה ידע לפרוקי קושיא אליבא
דהלכתא ועזר מצריו תהיה ועדין עצמותיו מגולגלין
בארון שלא היה בו כח לעלות בישיבה של מעלה שכן
קבל עליו הנדוי בעולם הזה ובעולם הבא שנאמר כל פס
הימים ומה שאמר ואל אבריה לשפא שנדבקו עצמותיו
עצם אל עצמו ויקרום עליו בשר מלמעלה ועדין לא היה כו
כח לעלות ולהתפלל עליו ואל עמו תביאנו ומה שאמר מי
גרם לראובן שיודה יהודה אף על פי שמעשה יהודה אחרון
קבלה היתה ביד מרע״ה איש מפי איש שלא הודה ראובן
שהוא בלבל יצועי אביו עד לסוף שנים רנים שהודה

יהודה חטאו בתמר ובאותו שעה הודה ראובן שהוא
בלבל יצוע אביו אז יצאו כל אחיו כן החשד ועל דרך
הקבלה וזאת ליהודה היא מדת המלכות שממנה
המלכות לזרע יהודה והיא הנותנת לו כח הנצוח
ג במלחמותיו וכן דוד שהוא מזרעו אמר אם תקום עלי כלחם
ד בזאת אני בוטח כי היא מדתו של דוד וכן הוא אומר ועון
ו מלך משפט אהב וכתיב משפטיך למלך תן ולכן התגבר
חד בכל המלחמות הידה מנצח כל אויביו ועל כן הזכיר
תמיד בשירותיו למנצח מזמור לדוד יודה להקבדה כי הוא
המנצח האמתי כי מה שהוא מנצח אין נצוחו אלא מצד
המדה ההיא ולפי שהיה דוד מהזיק במד' ההיא ושפך דמים
רבי' על כן לא הוכשר לבנות בית הרחמים עד שבא שלמה
בנו שהיה איש השלום מחזיק במדת הצדקה כענין שאמר
ז וצדקתך לבן מלך ' וללוי אמר ובעבור לוי אמר ועם הקבה
ידבר ואמר לאיש חסידיך כנגד אהרן אחיו ' אשר נסיתו
במסה בנסיון או שם מקום ' תריבהו על מי מריבה ' הוא
חטא הצור שלא נמצא בו חטא אחר ולא הזכיר חטאו
במעשה העגל וזה יורה שלא היתה כוונתו אלא לשם
שכים שאלו חטא בו היה מזכירו כאן בכלל חטא מי מריב'
ומה שהקדים התומים לאורים ואין דרך התורה בכך אלא
להקדי' האזרים לעולם מפני שהם עקר השמות אבל הקדי'
אותן להורות שאין אלו בלתי אלו כי שניהם שלמות הענין
וכבר הזכרתי ענינם במקומו והוא דעת הרמבן ז"ל כי
היתה מדרגה מסדרות רוח הקדש והכהן המלובש בחשן
אשר אורים ותומים נתונין בין כפליו היה מתלבש ברוח
הקדש ומזה תרגם אונקלוס תומיא ואוריא אלבשתא
יט כענין ורוח לבשה את עמשאי ודע כי ד' מדרגות הן
בנבואה בת קול אורים ותומים רוח הקדש נבואה וכלן
מדרגות חלוקות זו למעלה מזו וכולן נמשכות מן המדה
יא הנקראת צדק וזהו צדק לבשתי וילבשני ' והנני מבאר
לך בכאן ד' מדרגות הללו הראשונה בת קול ויש סוד
במה שאמרו בת קול ולא אמרו בן קול וכן במה שאמרו
זה בנה אב וכן מבנין אב ושני כתובים ולא אמרו זה בנה
אם או בנין אם וכן במה שאמרו עוד יש אם למקרא
ולמסורת ולא אמרו יש אב כי הכל נאמר בהשגחת
מכ ו"ת וחכמה יתרה וחכמי האמת שכל דבריהם מיוסדים
על אדני החכמה וספיר גזרתם קבלו כן מן הנביאים עד
משה מסיני ' ובאור הענין כי בנין אב לא נזכר בשום
מקום מהתלמוד אלא על פסוק מפסוקי תורה שנכתב
ואם כן ראוי להם להזכיר בזה לשון אב ולומר זה
בנה אב או בנין אב כי כל פסוק ופסוק הוא בנין האב
יתעלה ששמענו התורה מפיו מתוך האש וכענין שכתוב
יד נג ב'יום דבר ה' אליכם בהר מתוך האש ולא היה ראוי שיזכירו
בו לשון אם אבל כשאמרו יש אם למקרא ולמסורת שהוא
דבר נמסר מעסק תורה שבעל פה הזכירו אם ולא אב
וכן בבאן בת קול שהזכירו בת ולא בן מוכרח היה
לפי שהקול הזה המגיע לאזני השומע הוא נמשך מאותו
טו הקול שכתוב בו והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך
דנר ו וכן עוד וישמע את הקול מדבר אליו והקול הזה הנשמע
יקרא בת לפי שהוא נמשך מאותו קול וזהו לשון בת
קול ' ועוד לטעם אחר נמוך הוצרכו לומר בת קול
כי היה הקול יורד לאזני השומע כמדת הנשא שהוא רחב
בלמעלה וקצר למטה כי כן דמות הכסא הכבוד וכן צורת האש
של מעלה ורחבה למעלה קצרה למטה וזהו לשון בת קול

שהיה הקול יוצא כמדת הנשא ובת קול זה נשמע
תמיד לחכמי התלמוד ולחסידי הדורות בזמן בית שני
שהיו משתמשין בבת קול אחר שפסקה הנבואה ופסקו
אורים ותומים ' המדרגה השנית אורים ותומים שהם
שמות הקודש שהיו מורים על עצם אספקלריא שאינה
מאירה אשר מתוכה התנבאו הנביאים כלן הם המעידים
על אבתת והרמז את בלשון האורי שהם עקר השמו שהוא
עולה למספר שם השכינה הוא שכתוב ויתן אל החשן את ויקרא ח ח
האורים ואת התומי וכשתתקרב אל שתי מלות את האורים
אז תראי אור ונוסף עליו אחד להעיד על יחודו כי הוא הנרכז
בד' של אחד ' המדרגה הג' רוח הקדש והיא המדה הי' דברים לג א
במדרת הנביא הזכרתים כבר בפכוק ונשמרת וענין רוח
הקדש הוא שימצא האדם בעצמו לב רחב ויזדמנו בפיו
דברים נפלאים ויגיד העתידות ולא יתבטלו הרגשותיו כלל
אבל יוצא הדברים מפיו כפי מה שישים בפיו רוח הקדש
והוא אינו יודע מאין באו לו הדברים ' המדרגה הד' נבואה
והוא שיגיד העתידו בבטול כל הרגשותיו וישאר מופשט
מן החומר וכל כליו ויתיחד עם השכל חזק לבדו ואז יראה
האור הבהיר במראות ודמיונות בחלום או בהקיץ ואין
להאריך בכאן כי כבר הזכרתי כל זה באורכה בספר חשן
משפט ' אמנם דעת הרמבן זכרונם לברכה באמרו כי
הוא מדרגה ממדרגות רוח הקדש כי רוח הקדש גדולה
מכלן וסדר המעלות לדעתו מלמעלה למטה כך והם רוח
הקדש נבואה אורים ותומי בת קול רוח הקדש היא החכמה
שהיא רוח נמשך מן הקדש שחוא המקור העליון וכן כתיב ממוס לא לג
וימלא אותו רוח אלהים בחכמה ' וכן תמצא בספר
יצירה אחרת רוח אלהים חיים ברוך וכבורך שמו של חי
העולמים קול ורוח ודבור וזהו רוח הקדש ' קרא החכמה
רוח אלהים חיים ומנאה ראשונה ואמר שהיא רוח
הקדש ' נבואה יסודה מן השם המיוחד אורי ' ותומים
בלמודי י' למטה מן הנבואה ולמעלה מבת קול '
קול בשכינה וכל המעלות כלן נמשכות הן מן השכינה '
נמצאת אומר רוח הקדש שהיא החכמה למעלה מן
הנבואה שיסודה בשם המיוחד והנבואה למעלה מאורים
ותומים שהם למודי י' ואורים ותומי' למעלה מבת קול
בת קול האחרונה ולמטה מכלן ולכך אין משגיחין בבת
קול לסתור דברי הנבוא' ומה שאנו קורין הנבואה רוח
הקדש לפי שהוא המקור שכל המעלות משתלשלות ממנה
והבן זה ' לאיש חסידך כל כהן גדול שבשבט לוי יקראנו
חסיד בעבור שהו' מושך כח בסדע החסד שהיא מדתו של במדבר ו מב
כהן והוא המברך לישרא' בשם המפורש שנאמר כה תברכו
כי הוא ממשיך הברכה ממדתו אל המדה העשירית
הנקראת כח שהיא מדת הדין שנאמר והנה לא שמעת עד
כה וסמיך ליה כזאת תדע ועם זה היה העולם מתברך
מברכתו של כהן וזהו שכתוב וחסידיך יברכוכה יברכו כדה קלים קמה ב
וזה מבואר ' האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ' על כלל
השבט ידבר כענין שכתוב פ' להאלי ויאספו אליו כל בני ממוס לג ט
לוי ' ואמר להם מלאו ידכם היום להו' כי איש בבנו ובאחיו
ולאו דוקא בנו ואחיו ממש וכן בבאן לאביו ולאמו ואת אחיו
ואת בניו אין לפרש אביו כמש ולא אחיו כמש מאביו וגם
לא בניו ממש שהרי לוים נמורים הם ובשבט לוי לא חטא
אחד מהם כלל שהרי כתיב ויאספו אליו כל בני לוי אבל ענין
הכתוב לאביו אבי אמו מישרו ואת אמו אחי מאמו מישר'
ואת בנין בן נתו מישראל ולא היו לוים ממש '

כי

כי שמרו אמרתך לא יהיה לך ובריתך ינצרו זו ברית מילה
כי ישראל לא מלו את בניהם במדבר אבל שבט לוי מלו את
בניהם ואע"פ שהוא כדבר על השבט בכלל נרמז בו גם כן
שמואל הנביא הלוי ועליו יאמר האומר לאביו ולאמו לא
ראיתיו כי כאשר נגמל הובא בית ה' להיות פרוש ונבדל לעבוד
השם יתברך ואת בניו לא ידע שהוליד בנים לעבודת
השם יתברך ברך ה' חילו הם התרומה ומעשר
והבכורות והנכורים ופועל ידיו הקרבנות מחץ
מתנים קמיו כמו מחץ קניו במתנים מן יקומון מן אשר
יקומון עליהם לבנימין אמר על דרך הפשט בעבור בנימין
אמר שהוא ידיד יי' ישכון בנימין לבטח על יתע' ה' ית'
שוכן בין כתפיו חופף עליו על הכבוד שהיה שוכן
בירושלם בחלק בנימין וטעם בין כתפיו ולא אמר על ראשו
לפי שבית המקדש אינו בגובה ההר ממש אלא למטה מעט
נמוך כג' אמה מעין עיטם ודעתו של דוד הידו לבנותו
שם כמו שדרש בשחיטת קדשים וכן פרשי' זכרונו לברכה
והנה משה קראו בכאן בלשון כתף וכן יהושע תלמידו
יסוסע טו ס קראו כן אל כתף היבוסי ומה שנקרא יבוסי על שם שקנאו
דוד מארונה היבוסי ויש שפירש מה שאמר בין כתפיו לפי
שהוא באמצע נחלתו ועל דרך המדרש יש בפסוק הזה
רמז לשלשה מקדשים ישכון לבטח זה מקדש ראשון
ולכך הזכיר בו לשון שכינה חופף עליו כל היום זה
מקדש שני ולא הזכיר ישכון אלא לשון חופף שלא
שרתה בו שכינה תדיר ובין כתפיו שכן זה מקדש שלישי
שתחזור השכינ' לבי' קדשי הקדשי' כן דרשו רבותינו זכרונם
לברכה בספרי ונרמז כל זה בברכתו של בנימין למעלתו
ולכבודו שהוא אושפיזכן לגבורה ואמרו זכרונם לברכה עליו
שלא שלטה בו רמה והוא שאמרו בסוף פ' השותפין אר'
אלעז' שבעה לא שלטה בהן רמה ותולעה ואלו הן אברהם
יצחק ויעקב משה אהרן ומרים ובנימין בן יעקב אברהם
יצחק ויעקב שכתוב בהן בכל מכל כל משה אהרן ומרים
שכתוב בהן על פי ה' אבל במרי לא נאמר על פי ה'
סס שנאי הדבר לומר דאתיא ממשה בנימין בן יעקב דכתיב
בו ידיד ה' ישכון לבטח עליו ויש אומרים אף דוד שנאמר
תלים יו ט אף בשרי ישכון לבטח עכ' ושמעתי סמך לזה ולא
הבאיש ורמה לא היתה בו הב' איש רמה לא היה בו והוא
אסמכתא לקבלת רבי אלעזר ומלת בו רמז ואסמכתא לקבלת
אי שהרי דוד היה השמיני ועל דרך הקבלה לבנימין
אמר משה ידיד יי' שהוא הכבוד ישכון על בנימין ואמר
לבטח כי מתוך כך יבטח בשם הגדול שנקרבו ונעניין
שמות יל לג שכתוב וירא ישראל את את היד הגדולה ויאמינו בה'
ובעבור זה נקרא שלמה ידידיה בשמו וכן דרשו בספ' הבהיר
אם לו הקדוש ברוך הו' לשלמה הואיל ושמך בשם כבודי
תלכ' פ ד כט אשיא לך את בתי דכתיב וה' נתן חכמה לשלמה כאשר
סס נ כט דבר לו ולא פירש והיכן פירש להלן כי ראו כי חכמת
אלהים בקרבו לעשות משפט עכ' ולמדנו מכל זה שאין
בכל השבטים כלן מבורך כבנימין בהשראת שכינה
בחלקו ובמעלה ובזכות ויש לו יתרון על כל יתר אחיו
ואולי מפני זה הזכירו הכתוב בפני עצמו ואמר לבנימין
בלא ואו כי לא רצה לערב אותו ולכלול ברכתו עם
שאר השבטים שכלן נקשרין יחד בקשור ואו ועוד לפי
זה תכן לום כי מה שהזכי' לבניכן מכל האחי והזכירו
נפרד בפני עצמו בלא ואו כדי לרמוז על דוגמתו שהו' מכלל
הבנין והו' בפני עצמו נפרד מהם כענין האתרוג וזה מבואר

מבורכת ה' ארצו ממגד שמים קרא הגשמים מגד שמים
והו' מאמ' החכמים ז' מי' העליוני' במאמ' הם תלוי' ופיתותיהן
תלים קד י מי' גשמי' וכן אמר הכתוב משקה הרים מעליותיו מפרי
סס ס ד מעשיך תשבע הארץ כי השמים מעשיו וכן כתוב כי
אראה שמיך מעשה אצבעותיך וקרא הגשמים פרי
מעשיו כלומר פרי השמים וזהו ממגד שמים ובאמרו
ממגד שמים מטל ברך אותה בטל ובמטר ומתהום
רובצת תחת הם המים התחתונים כי מים העליונים
ומים התחתוני' ברך אותם והם האור והחשך ולכך סמך
הטל אל התהום וידוע שאין הטל יורד ביום אלא בלילה וכן
בראשית מט הזכיר יעקב בברכתו ברכות שמים מעל ברכות תהום
רובצת תחת וממגד תבואת שמש ידוע כי השמש
מניע יסוד האש שכן אנו מרגישין חום גדול בהתקרבו
אלינו והקרירות בהרחקו ממנו והוא מכשל התבואה
והפירות והלבנה מניעה יסוד המים שכן הימים והנחלי'
מתוספ' בתוספת הלבנה וכאשר תחסר הן מתחסרים
וכח השמש והירח שבשלין הפירות קראו הכתוב מגד
ויאמר הכתוב שתהיה ארצו של יוסף מבורכת מכח השמש
הנמשל בתבואות ולפי שתבואות הזרע וכרם תלויות
בשמש אמר כן מכח הלבנה גם כן שהיא כנרשת
עמוס ו ו הפירות ומראש הרי קדם מלשון וראשית שמנים ישמחו
ואמר כן לפי שפירות ההרים טובים מפירות העמקים
וממגד ארץ אחר שהזכיר פירו' ההרים הזכיר פירו' ארץ
המישור ובמלת ומלואה נכלל הכסף והזהב וכל המחצבים
ושאר כל קניני הארץ שהכל בה ומתברך מרצון הקדוש
ברוך הוא ששכן בסנה ובמדרש מנורכת ה' ארצו למה
נתברך יוסף בברכת הארץ יותר מכל השבטים אלא אדם
הראשון ששמע לקול אשתו נתקללה האדמה בעבורו
כראשי' ג יז שנאמר כי שמעת לקול אשתך וגומר יוסף שלא שמע
לאשת אדניו נתברכה האדמה בעבורו והד' מברכת ה'
ארצו תבואת לראש יוסף הנרוכה הזאת והמלה זרה
והיא מורכבת מן באתה ומן תבא ורמז לו משה בכאן
כשם שבאת בגלות מצרים קודם אחיך כן תבא לגאולה
קודם להם והם מ"ה שנים שעתידים הנדחים שיהיו נגאלין
קודם הנפוצים ובין גאלה לגאלה מ"ה שנים בכור שורו
הדר לו בעבור שהזכיר תבואה המשיל השבט לשור
תלי יל ד וכענין שכתוב ורב תבואות בכח שור והזכיר בכור לפי
שהיה בכור של רחל וקרני ראם קרניו בכח רבנות אפרים
ועל דרך הקבלה בכור שורו הדר לו נתנו ליוסף הצדיק
תלי כג כב שתי מדות הנצח וההוד וזהו שאמר בכור שורו הדר לו כי
הדר הוא הנצח שהוא מימין והוד שהוא משמאל
נרמז בשור כי שם צורת שור כידוע בקבלה ומפני שנתנו
לו שתי מדות אלו המשילו לשני דברים לשור ולראם
המשילו לשור כנגד ההוד ולראם כנגד הנצח וידעת כי
משם נשמעה תפלתו של דוד שנאמ' ומקרני רמים עניתני
וכן יצאו ממנו שני שבטים שבט אפרים שנקרא שם
פריה וריבה שהיא עניין הרחמי והשני שבט מנשה שנקרא
על שם השכחה שהוא מעניין הדין שמח זבולן בצאתך
כלומר למלחמה ואף שישכר גדול הו' מזבולן כי נולד
תחלה הקדי' זבולן לישכר לפי שהוא הסבה לתורתו
של ישכר וכן הקדימו יעקב בברכת השבטי' לפי שהוא
המחזיק תורתו של ישכר ואם לא היה מחזיק אי אפשר
לו לעסוק בתור' על כן ראוי הוא שינחל שמח' וכבו בשמחת
של תור' לעולם הבא וזהו שאמ' שמח זבולן בצאתך ואע"פ

שבישׁוטו בצאתך למלחמה אפשר לומר בצאתך מן העולם
הזה וברך אותו בשמחת העולם הבא ויחס השמחה
לזבולן לפי שהוא סבה לתורה וזהו שאמרו רבותינו זכרונם
לברכה כל המטיל מלאי לכיסו של תלמיד חכם זוכה ויושב
לג ו בישיבה של מעלה שנאמר כי בצל החכמה בצל הכסף
ובאורו אצילות החכמה מתקיימת מאצילות הכסף ואצילות
הכסף נאצל מאצילות החכמה ותמצא בברכה זו שלשה
ענינים האחד שהקדים זבולן ליששכר והב' שכלל ברכת
ישששכר בכלל ברכת זבולן והשלישי שהאריך בברכת זבולן
ואמר עליו כי שפע ימים ינקו ושפוני טמוני חול וקצר
בברכת ישששכר ולא תמצא באחד מכל השבטים שיקצר
משה בברכתו כמו בישששכר והיה ראוי להאריך בו
יח לג יותר לפי שאין לך שבט גדול בתורה כמותו שנאמר ומבני
ישששכר יודעי בינה לעתים ומה שקצר בברכתו שאמר
ויששכר באהליך מפני שברכתו שנרך אותו במלה זו
היא כוללת כל הברכות והוא שאמר באהליך שני
אהלים אהל של מעלה ואהל של מטה ואם כן ברכו בשמח'
יט ם אהל של מטה והוא שכתוב פקודי ה' ישרים משמחי
לב' ובשמחת אהל של מעלה ששם השמחה שלמה
ובלשון הברכה שתקנו זל שהשמחה בפעולו ושם
השכר כפול ואולי לכך נכפלה השי"ן בשם יששכר להורות
על שני חלקים מן השכר אחד לעוסק בתורה ואחד למחזיק
התורה בידו' שם יזבחו זבחי צדק כלומר כי הכל יבאו
לזר המורידה בשביל עשרם להקריב קרבנות ולעבוד
את ה' ועל דרך הקבלה שם יזבחו זבחי צדק ייחס
הזבחים לצדק כי צדק הוא המקבל תחלה והוא הנרמז
יט ם ט בתוספת הא של המזבחה וכבר הזכרתי זה בפסוק והקטי'
הכהן את הכל המזבחה' ושפוני טמוני חול ברכן בעושר
בשפע גדול שיהיה להם הון עתק ועושר רב עד שיטמנוהו
בחול ומלת ושפוני כאלו אמר וצפוני בצדי ומה שאמר
ושפוני טמוני הוא כפל לשון כמו אדמת עפר ותרגם
אנקלוס וסימן דמטמרן בחלא מתגליין להון' וירא
ראשית לו' על דרך הפשט יאמר כי גד בקש לו ארץ סיחון
ועוג שהיא תחלת כנוש הארץ כי שם חלק המחוקק
כא ם הוא הגדול והשליש כמו לבי לחקקי ישראל ואמר ספון
יז כג כמו וספון באדן וכן לשבת בבתיכם ספונים' והזכיר
כא ד ספון ולא קבור לרמוז שהוא ספון לתחית המתים ולכך
נקבר בחלקו של גד בחוצה לארץ כדי שיחיו מתי חוצה
לאר' בזכותו' ויתא ראשי עם' שנאו ראשי שבט גד עם
ישראל חלוצי צבא כי כן התנו עם ישראל' צדקת ה'
לג יא עשה שקיים מוצא שפתיו שאמר לא נשוב אל בתינו עד
התנחל וגומר' ועל דרך המדרש וירא ראשית לו העולם
נברא בזכות משה שנקרא ראשית שנאמר וירא ראשית
לו כי שם חלקת מחוקק ספון' ועל דרך הקבלה וירא
ראשית לו וירא מרחיב גד ראשית לו והענין שנתסכל
הקדוש ברוך הוא בחכמה שהיא ראשית כדי לברוא העולם
כי שם מדת ראשית בהויות שהיו בחכמה ראה כי
חלקו של משה הנקרא מחוקק ספון ונסתר שם כי הוא
בכלל הראשית' ויתא ראשי עם' משם האציל המדות
כב ם שקראן ראשי עם כלשון שאו שערים ראשיכם' צדקת ה'
עשה ומשפטיו התפארת והכבוד שנאצלו משם וזה
מבואר' וענין המדרש וסוזו במשה שנקרא ראשית על
שם שהיתה נבואתו מתוך אספקלריא המאירה שהיא
ראשית כי עד שם השיג ומשם התנבא כי כל מתנבא

חברכה

מתנבא מתוך מה שהשיג ואעפ שהתנבא מתוכה לא השיג
מהותה ועל זה בקש באמרו הראני נא את כבודך ולא
נענה' ומה שנקרא מחוקק לפי שנבואתו של משה נשם
הגדול ברחמים שמשם מצות עשה שהן רמ"ח כי מצות
עשה ולא תעשה כנגד התפארת והכבוד ולפיכך נרשם
מספר מצות עשה במלת מחוקק שהם כנגד השם
המיוחד ומספר מצות לא תעש' שס"ה שהן כנגד אלף
לכ"ל ם יט דלת נרמז גם כן בפסוק אדני שמעה אדני סלחה
אדני הקשיבה' ונראה כי לזה רמז אנקלוס במה
שתרגם ספרא ורבא' שקרא המחוקק הגדול על שם
שנבואתו בשם הגדול והזכיר ישעיה הנביא עליו השלום
יתע' לג כב כי ה' שפטנו ה' מחוקקנו ה' מלכנו הוא יושיענו ובאו' הכתו'
תמצאנו מפורש ובסדר למטה למעלה ואף על פי שרשי
זל פירש מחוקקנו לשון מושל מלשון ומחוקק מבין רגליו
מה שרמזתי הוא העקר' ויונתן בן עזיאל עליו השלום
מעיד על שפירש מחוקקנו נותן לנו דת והוא שתרגם
ה' דיננא דאקנא בגבורתיה ממצרים מלפננא די יהב
אלפן אוריתא מסיני וכן האמת כי התורה נשם הגדול
נתנה ובכאן יש לך להתעורר בכתבי הקדש באותן דברי'
שנקראו בשם גדול כענין בית המקדש שנקרא גדול
מלכים ב כג שנאמר ואת כל בית גדול שרף באש וכן העונד המשרת
דברים ו ו שם נקרא הכהן הגדול וכן הנהר שבארץ ישראל נקרא
מם יט ו הנהר הגדול נהר פרת' וכן השם הגדול שהכהן הגדול
עובד לפניו שנאמ' את כל מעשה ה' הגדול' וכן במה
שקורין חכמי האמת לשון רבא שהוא תרגום של גדול
כענין בקדיש אמן יהא שמי' רבא מברך וכן יהא שלמא רבא
וכן קדוש היום שקורין קדושא רבא ולא כן של לילה וכן
ברכת היום של אהבת עולם אהבתנו שקורין אהבה רבה
ולא כן של ערבית וכן קורין ליום שביעי של ערבה
הושענא רבה לפי שהוא תשלום כו' ימים שמבריאת
העולם שנברא בכה באלול כל אלה אם תשכיל בהם תמצא
כי דרך אחד להם והבן זה' דן גור אריה' על דרך הפשט
המשילו בגבור לגור אריה כאשר הוא מדלג מהר בשן' ועל
דרך הקבלה נקרא דן כנגד מדת הדין כי כן אמרה רחל עליו
כרלמים נ ו דנני אלהים והמשילו משה בברכתו לגור אריה כנגד
מדת הדין של מעלה ששם צורת גור אריה וזה
מבואר' נפתלי שבע רצון' על דרך הפשט יהיה שבע
רצון של הקנה וכענין שהזכיר למעלה ורצון שוכני סנה
ויהיה כי"א ברכת ה' וירש ים ודרום וזה ירמוז אל נחלתו
שהיא מערבית דרומית' ועל דרך הקבלה נפתלי שבע
רצון המכלא ברכת ה' שהיא זאת שנאמר ואת הברכה ים
ודרום העולם הבא נמשל לים ורחבה ים והעולם הזה
יקום' מו יח לדרום שנאמר כי' ארץ הנגב נתתני וזהו שדרשו בספר
הבהיר ים והדום ירשה רש היה לומר אלא ים ודרום ויה רש
הכל נתון לך' ולואי שתשמור דרכיו ולפי דעתי הרמז בכל
זה השלום והברית ואפילו החכמה והבינה רש וזהו
שאמר ים ודרום וידה רש' ודע כי נפתלי ואשר חונים עם דן
בצפון ודגלו נשר וזה נרשם במלות נפתלי שבע רצון וזה
מבואר' וטובל בשמן רגלו הזכיר לשון טבילה על רבוי
רפאי' מם יח השמן שבארצו של אשר ולכך אם רגלו ולא ידו וכענין
שתוב כבם ביין לבושו הזכי' לשון כבוס ביין על שם רבוי
היין שבאר' יהודה כאדם שמניח המים ויכבס בגדיו ביין
מם מע כה להפלגת רבויו וכן הזכיר יעקב מאשר שמנה לחמו ואמר
ברזל ונחשת כלו' בחלקו יהיו הרי ברזל ונחשת או בא לרמוז

שתהיה

שתהיה ארצו מעיל ארץ ישראל ויהיו לו דלתות נחושה
ובריחי ברזל וכל הארץ נעולה בהן והבונה בזה שלא יבאו
בארצו אויבים לשלול ממנו השמן שלו אבל יוליכהו
מארצו לשאר ארצות׳ וכימיך דבאך׳ דעת אנקלוס
שהמלה הפוכה והיא כמו דאבך מלשון דאבון נפש וזהו
שתרגם וכיומי עולימותך תיקפך אמר וכימיך על ימי
הבחרות כי הם נקראים ימים וראוין ליחשב בכספר ימין
ודאבך על ימי הזקנה שהם ימי דאבון נפש וצער והם
השנים אשר יאמר האדם אין לי בהם חפץ אבל כפשוטו
של מקרא פירש וכימיך דבאך וכל ימיך תהיה ארצך
זבת השמן ויהיה מלשון תרגום של זב דאיב וכן בציונו
הרבה לשונות בתורה שהם תרגום כמו יגר שהדותא
שהוא תרגום גלעד וכן ואתא מרבבות קדש ובנביאים
אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו וכן בכתובים כי
עשית משפטי ודיני וכן עוד הנה בשמים עדי וסהדי
במרומים׳ עצמיו אפיקי נחושה גרמיו כנסיגל ברזל׳
אף ערשנו רעננה תרגום מטה ערסא והמלה כלולה משתי
לשונות אלו לשון הקדש ולשון תרגום וכן תמצא חבור
התלמוד המקודש שיש בו שתי לשונות אלו בי רבינא ורב
אשי אחזו דרך התורה שנתנה בסיני ולפי דעתי שיש
לדבר הזה שרש כי שם האדון המיוחד בשמו שהוא לשון
הקדש וכנגד שם השליח שהוא התרגום הוא מטטרון
ואיני רשאי להרחיב באור׳ אין כאל ישורון׳ אחר
שסיים לברך השבטים אחד אחד התחיל עתה לדבר עם
כלם בכלל ויודיע להם טוב חלקם כי יוצר הכל הוא ויבשר
אותם בירושת הארץ ושיזכו לבא בתוכה מה שלא זכתה
הוא ויבאך עוד להם ענין העולם הבא כאשר אבאר וחתם
דבריו בענינים כאלה ולכך יאמר אין כאל ישרון שאין אתם
כשאר העמים כי שאר העמים הם תחת ממשלת המלאכים
שרי מעלה ולא כן ישראל כענין שכתוב ונפלינו אני ועמך
ועל כן יקראם ישרון כי הוא שם ישר להורות שאין בכל
שרי מעלה כאלהי ישראל וכן אמר על ישראל אשריך
ישראל כי כמוך כי אינם כשבעים אומות על כן יודיעם
שלא שם חלקנו כהם ולא גורלינו ככל המונם והוא אין
כאל ישורון שהוא רוכב שמים והוא יהיה נמצא בעזרך
ובגאותו שחקים בגאותו רוכב שחקים וענין רוכב שמים
על דרך הפשט כנגד הממשלה בלשון רכיבה וכענין
שבתוב ירכיבהו על במתי ארץ שהוא לשון מכשלה עוד
לבאר כי כמו שהרוכב מתגבר על הסוס לפי שאין מרוצת
הסוס מכח עצמו אלא מכח הרוכב כענין שכתוב תשחק
לסוס ולרכבו כן מרוצת הגלגלים ותנועתם אינם מכח
עצמם אלא מכח השליח המניע אותם יתעלה ובאור מלת
השמים הכונה על ערבות וכן דרשו רבותינו זכרונם
לברכה ערבות מנלן דאקרי שמים כתיב הכא רוכב שמים
וכתיב התם סולו לרוכב בערבות׳ וכתוב הם זכרונם
לברכה בספר המורה הסתכל במה שאמרו זכרונם לברכה
ערבות רם ונשא שוכן עליו שנאמר סולו לרוכב בערבות
ולא אמר שוכן בו שאלו אמר כן היה מחייב להקדוש
ברוך הוא מקום או שיהיה השם יתעלה כח מהכחות
כמו שדמו כחות הצבא ובאמרם שוכן עליו הראוי שהוא
יתעלה גבדל מן הגלגל ואינו כח בו שרוכב שמים ענינו
מסבב הגלגל המקיף ומניעו ברצונו ושאר הגלגלים
המתנועעים בתנועתו והם מתנועעים תנועת החלק לכל
וזאת היא היכולת העצומה אשר הניעה הכל עד כאן׳ ועל

דרך הקבלה הוכב שמים קדא המדות שמים ושעור הכוכב
כשישראל עושים רצונו של מקום הנה הוא הרוכב שמים
ואינו מתרחק ממדותיו וכשאינן עושים רצונו ובגאותו
שחקים הנה הוא מתגאה ומשתלק למרום מרומים והוא
כתרחק ממדותיו ודוכה לזה דרשו רבותינו זכרונם לברכה
כשישראל עושים רצונו של מקום מוסיפים כח בגבורה
של מעלה שנאמר באלהים נעשה חיל ובזכן שאינן עושין
רצונו צור ילדך תשי׳ מעונה אלהי קדם׳ על דרך הפשט
יאמר מעונה שלך הוא אלהי קדם כמו עליון שמת מעונך׳
לשון מעון כמו סכדה וכן ויהי בשלם סכו ומעונתו בציון׳
ויש הגרש פין מעון למקום כי המעון לעולם לכעלה על
החוסה בו והמקום למטה׳ ומתחת זרועות עולם׳ יש
לך זרועות עולם שיסבכו או יאמר הקדוש ברוך הוא
שהוא אלהי קדם הוא כעין העולם כלומר סובל העליוני׳
ומתחת זרועות עולם שהוא סובל התחתונים גם כן
שהמציאות כלו הוא נשען עליו שכן כתיב ונוטה שמים
כיריעה כלומר כיריעה הזו הפרוסה למעלה שהוא תלויה
באויר ואינה נשענת על שום דבר נעולם וכתיב תולה
ארץ על בלימה כלומר על לא דבר אלא על כחו וצריך
שיבלום אדם את פיו שלא יוכל להשיג היאך זה
ולשון בלימה שהוא נדרש שתי תיבות תיבה אחת ואם
כן השמים והארץ נשענים על כחו יתעלה וכן אמר הנביא
אני עשיתי ואני אשא כלומר אני עשיתי שמים וארץ ואני
הנושא אותם ומי שכח גדול כזה בידו יש לו כח לגרש
מפניך האויב׳ ועל דרך הקבלה מעונה אלהי קדם תושבת
הא רומזת על מדת הדין כי מעון מדת רחמים ומעונה
מדת הדין׳ ומפני זה הזכיר משה כאן מעונה ואמר
במקום אחר ה׳ מעון אתה היית לנו כי שם ידבר משה
בתפלה ולכך הזכיר מעון שהוא רמז למדת רחמים אבל
כאן שהוצרך לרמוז על מדת הדין לגרש האויב׳ ולהשמידם
הזכיר מעונה בתוספת הא שהיא רמז להא ראשונה
שבשם שהוא אלהי קדם ומתחת זרועות שהם עולם ומלת
זרועות איננה סמוכה שעור הכתוב כן ומתחת עד סוף הבנין
שהוא מדת הדין וזהו ויגרש מפניך אויב והיא המדה
ועל זה הזכיר לשון
ויאמר שהוא מדת הדין וזהו ויגרש מפניך אויב
ולא אמר וחרב גאותך אלא ואשר חרב גאותך והוא כלשון
מישור כלומר וישור
החרב גאותך כי אין החרב גאותן של ישראל חס ושלום
כי ירושה לעשו היא אבל הכונה מדת הדין שהרי בשעה
שישראל זכאין השמאל נעשית ימין נמצאת למד כי משה
רמז כל העשר בכאן כשם שרמזם בשירת הים בפסוק
כי כמכה רצה לרמוז עליהן שם בתחלת נבואתו גם
עתה בסוף נבואתו חתם בהן את התורה׳ עין יעקב׳
על דרך הפשט כל מי שיצא ממעין יעקב וכן ומי יהודה
יצאו׳ ואמר אל ארץ כמו בארץ וכן והתפללו אל המקום
הזה׳ ומה שהזכיר יעקב בירושת הארץ לבאר כי
להם לבדם נתנה הארץ הקדושה כלומר לזרע יעקב
בלבד וזהו לשון עין יעקב ולא מצינו עין אברהם ויצחק
אלא עין יעקב להוציא אדום וישמעאל׳ וכן ידוע
כי ארבעה דברים הם שלא זכתה בהן שום אומה
ולשון אלא ישראל ואלו הן הנבואה והתורה וארץ
ישראל ותחית המתים ונראה לי להוכיחם ולבארם כלם
מדברי משה שגלה על ארבעתם ובכל פסוק ופסוק תמצא

מבואר

מבואר שיזכיר שם יעקב להודות כי כלן לא נתנו אלא לזרע
ח יד יעקב בלבד הנבואה הוא שכתוב נביא מקרבך מאחיך
כמוני · אמר כמוני שאני מזרע יעקב · ולמדנו מזה
שאין הנבואה מצויה אלא בזרעו של יעקב כי משני שהזכיר
כ יד מאחיך ובני עשו נקראים אחים שנאמר כה אמר אחיך
ישראל לכך הוצרך להוסיף כמוני כדי לפסול שאר האחים
שהם עשו וישמעאל והמוציאים מן הכלל והא לעדת שאין
נבואה אלא בישראל · ומה שמצינו בלעם שהיה נביא באומו
מקרה הוא היה לו ולא עלה לאותה השגה אלא לכבודן של
נג ח ישראל ולפי שעה ודרך מקרה וכן הזכיר בלשון מקרה ויקר
כנ ב אלהים אל בלעם ויקר ה׳ אל בלעם או משעם שפירשו זל
כדי שלא יהא פתחון פה לאומות העולם ליום הדין לומר
לישראל נביאים ולנו אין נביאים אלו היו לנו נביאים היינו
חוזרין לנוסבו · התורה הוא שכתוב תורה צוה לנו משה
והזכיר מיד קהלת יעקב כי לא נתנה התורה אלא לקהלת
יעקב ואין מי שיזכה בה כי אם יעקב לבדו וכל המתקהל
עמו · הארץ הוא שהזכיר כאן עין יעקב אל ארץ שלא
נתנה הארץ למורשה אלא לזרע יעקב ולא נתישבה מעולם
אחר שנחרבה ולא תתישב לעם אחר · תחית המתים הוא
שאמר אף שמיו יערפו פל מלת שמיו חוזרת לעין יעקב
ולמעלת זרעו של יעקב יחס לו השמים שהוא ערבות
שעליו הזכיר למעלה רוכב שמים · ואמר יערפו טל כי הטל
שעתיד להחיות בו את המתים הוא בערבות ושאר האומות
אינן זוכין לתחית המתים כי אם ישראל זרע יעקב והוא
יג ב שכתוב ורבים מישני אדמת עפר יקיצו · וידוע כי מלת
מ יז רבים ענינה על ישראל כענין שכתוב ורבים מעמי הארץ
כתיהדים כן דרשו רבותינו זכרונם לברכה בספרי · אמר
ג כד רבי סימאי וקרא אל השמים מעל זו נשמה · ואל הארץ ·
זה הגוף · לדין עמו · למי שהוא מדיין לעמו · ככאן
לתחיית המתים לישראל ע״כ וכן מצינו ישעיה עליו השלום
כו יד שהתנבא על אומות העולם ואמר מתים בל יחיו רפאים בל
כו יט יקומו וחזר והתנבא על ישראל ואמר יחיו מתיך נבלתי
יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טלך באר שאין
תחית המתים אלא לישראל ותדע לך כי כל ישראל יחיו
בין רשעים בין צדיקים לקבל שכר ורשעים לקבל
עונש כי כיון שקיימו המצות או עברו עליהן בגוף ובנפש
כן ראוין ליטול השכר או העונש בגוף ובנפש · וזהו
לג יג שכתוב אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם וזהו
שט כ שאכר אסף בעיר צלמם תבזה · ומלת בעיר מקור כמו
בהעיר וכיוצא לשמיד שהוא כמו להשמיד ותרגם יונתן היך
חילמה כן גבר רוי דמתער משנתיה ביום דינא רבא באתער
יתהון מבי קבריהון ברגז דמותהון ותבסר וכן שנינו בברייתא
שלש כתורת ליום הדין אחת של צדיקים גמורים ואחת
של רשעים גמורים ואחת של בינונים צדיקים גמורים
נכתבים ונחתמים לאלתר לחיי העולם חבא רשעים גמורים
לג יד נכתבים ונחתמים לאלתר לגיהנם שנאמר ורבים מישני
אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלו לחרפות וגומר
והא לעדת שיחיו אף הרשעים והתחיה ההיא לדעתם
כי יהיו נדונין בגוף ובנפש בגיהנם שהוא קבוע בארץ
בשבעה מדורים שבו ואומר שם בינוניים מצפצפים ועולין
אבל מי שעונותיו כרובין מזכיותיו ובכלל עון פושעי ישׂ׳
בגופן יורדין לגיהנם ונדונין שם י״ב חדש לאחר י״ב חדש
גופן כלה ונשמתן נשרפת ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי
הצדיקים ומה שאמר גופן כלה מוכיח שהם יורדין שם

לגיהנם בגוף ובנפש וכדי לרמוז שאין תחית המתים אלא
לישראל לפיכך הזכיר הכתוב טל וסמך לו מיד אשריך דברי׳ יפ כף
ישראל ודרשו זל עד היכן האחרון הראה לו הקדוש ברוך
הוא למשה עד זמן תחית המתים שנאמר עד היכן האחרון
אל תקרי היכן האחרון אלא היזם האחרון · ועל דרך המדרש
עין יעקב מעין הברכה שברכן יעקב אביהם והטיב אתכם רפס׳ פא כפ
אל ארץ אבותיכם · אף שמיו יערפו טל · כנוי שמיו יחזור
להקכה וכן ויגרש ויאמר · או יחזור הכנוי לישראל כמי
שתולה דבר קשן בגדול ואמר כן למעלת ישראל וכדעת
האומרים כי ישראל עקר המציאות · או יחזור אל הארץ
שהרי מצינו מלת ארץ לשון זכר ולא נשא אותם הארץ וכן פס יג ג
נעתם ארץ · ושיעור הכתוב כי שמיו של ארץ כלומר ופסיק פ יפ
השמים שהם כנגד הארץ הקדושה יערפו טל כליכר יורד
טל של ברכה · ומלת יערפו כמו ירעפו · אשריך ישראל
מי כמוך פסוק זה הבטחה מפורשת לישראל בענין העולם
הבא כי מפני שהזכיר בפסוק של מעלה יעודי הגוף והם
ברכת הארץ ושפע השלוה והטובה שהוא ארץ דגן ותירוש
ושמיו אשר כלמעלה יורידו הטל לברכה ושישכנו שם
ישראל לבטח לא יפחדו מצר ואויב ושלא תדור שם שום
אומה כי אם ישראל לבדם וזהו שאמר בדד בענין שכתוב כמדב׳ כג יב
הן עם לבדד ישכון · על כן הוצרך להוסיף ולבאר אשריך
ישראל מי כמוכה יאמר אל תחשוב שיהיה זה לכם תכלית
הגמול ושכר המצות ועל כן תמצא טרחא בפלת עם ·
ובאורו מי כמוך עם בעמים שיהיו לו יעודי הגוף ויעודי
הנפש ושיהיה לו הטובה והשלוה בארץ טובה ורחבה
בעולם הזה ושיהיה נושע בה׳ תעלה לחיי העולם הבא ·
וכבר ידעת כי אין התשועה האמתית כי אם לעולם
הבא ולכך אמר נושע בה׳ והוא כלשון ישראל נושע בה׳ יפ׳ פס יפ
תשועת עולמים ואחר שהזכיר שכר העולם הבא נתן
להם מופת על זה כי יהיה הוא יתברך מגנם ועזרם
וחרב גאותם כלומר שיכלו להתגאות בה זהו שאמר מגן
עזרך · ויכלול עוד שיקרא למדת הדין של מעלה מגן
לפי שדרך המגן להיות בצד שמאל ובטחנו בה שתהיה
בעזרנו ולא נפחד מן האויב אך נתגבר עליו וכן אמר דוד
ותתן לי מגן ישעך · ובאר עוד ואמר כי שמש ומגן ה׳ מלי׳ פס יפ
אלהים · קרא השם הגדול שמש ומדת הדין של מעלה פס פד יפ
מגן וחזו שאמר בכאן מגן עזרך ואשר חרב גאותך כי בהיות
להם לישראל ההצלחה התמידית והתגבורת העצום על
כל אויביהם הנה זה להם למופת כי הם דבקים ונושעים
בחקדש ברוך הוא לעולם הבא וזה כלל גדול לכל היעודים
שבתורה וכגון אותן שבסדר אם בחקותי שאין הכונה
שיהיו אותם היעודים שבעולם הזה תכלית השכר בקיום
המצוה אבל הם מופת לעם שיזכו לעולם הבא בהפקת
כל רצונם בעולם הזה וראויה היתה התורה שכל דבריה
שלום ואמת ולהיות לה גוונין העולם הבא חותמת
גם מלך ישראל העבד הנאמן אשר לחיי העולם הבא
ראוי היה יום שברך שבטי ישראל ומקהלם להפטר מהם
מתוך דברי העולם העליון הנעלם ועל כן רצה לחתום
דבריו בו · ויעל משה כתב החכם ר״א זכרונו לברכה לפי
דעתי כי מזה הפסוק ואילך כתב יהושע כי אחר שעלה
משה לא ירד ובדרך נבואה כת׳ אותו והעד ויראהו ה׳ גם
ויאם׳ ה׳ אליו גם ויקבר אותו ע״כ הוצרך לפרש כן לפי שקשה
בעינו שיכתוב משה מיתתו וקבורתו ואינו אמת ואין פירושו
נכון אבל הנכון להאמין הקבלה האמתי׳ שיש לנו בי משה
כתב

כתב התוספת כלה מבראשית עד לעיני כל ישראל הכל
מפי הגבורה והנה משה כמעתיק מספר קדמון מתחלה ועד
סוף אות באות וזו היא דעת רבי מאיר שאמר אפשר ספר
תורה חסר אות אחת ומשה אומר לקוח את ספר התורה
הזה אלא הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדמע ונראה
לי שאין להמוה אם יכתוב משה עד כאן משה עבד ה׳
ויקבר אותו בני והוא בחיים כי היה כותב מה שעתיד להיות
וכן למעלה בדברי השירה וירא ה׳ וימאס מכעס בניו ובנותיו ילקוט ל כ כפ
שהודיע בזה מה שעתיד להיות בבית ראשון וכן בשאר
העניינים בפסוקי העתידות שמדבר בהם בלשון עבר שכל
הנביאים נוהגים המנהג הזה בדבריהם לדבר עבר בכמה
עתיד. זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב
לאמר לזרעך אתננה. רמז לך משה בכאן שהשכינה תחזור
לזמן והוא קץ דניאל ודרשו רבותינו זכרונם לברכה בברכות
פרק מי שמתו מאי לאמר לך אמור אמר רבי יונתן מניין
למתים שמספרים זה עם זה שנאמר לאמר אמר הקדוש
ברוך הוא למשה לך אמור להם לאברהם יצחק ויעקב
שבועה שנשבעתי לכם קיימתיה לבניכם ושם העלו בגמרא
שהמתים יודעין. ואין צריך לומר צערא דגופיהו מדכתיב
אך בשרו עליו יכאב וגומר אלא אפילו צערא דאחריני ידעי ילקוט יח כפ
ואין צריך לומר שיודעים עניני אותו עולם שהם בו אלא
אפילו עניינים שבעולם הזה יודעין מכאן שאפילו עניינים
שבעולם הזה יודעים ופתעסקים בו והו שאמרו בגמרא
אי סד לא ידעי כי אבר להו מאי הוי אלא מאי ידעי למדה
ליה למיבר להו לאחזוקי טיבותא למשה לפדונו החכמים
זכרונם לברכה בכאן בפירוש שהמתים יודעים אפילו עניינים
שבעולם הזה ומה שהוצרך משה להודיעם כדי שיחזיקו
לו האבות טיבה כשהודיעם דבר זה אף על פי שכבר ידעוהו
הם. ויסת שם משה עבד ה׳. לא נקרא עבד עד שמת והנה
בחייו קראו הכתוב בתחלת הפרשה איש האלהים ועכשו
בסוף הפרשה אחר מותו קראו עבד ה׳ מה שלא תמצא
כן בכל חומשי התורה והענין למעלתו וגודל השגתו כי
העבד רגיל אצל אדניו ונכנס עמו בחדרי חדרים ומשמש
לפניו תדיר. ומפורש אמרו גדולים צדיקים במיתתן יותר
מבחייהם וכן מצינו שהאדם אינו נקרא קדוש עד שמת ילקוט יונ
וזהו שכתוב לקדושים אשר בארץ המה ורזל דרשוהו על
האבות שמתו שכן אמרו במדרש תלים אין הקדוש ברוך
הוא קורא לצדיקים קדושים עד שינתנו בארץ לפי שיצר
הרע מצר לאדם בעולם הזה ואין הקדוש ברוך הוא מאמין
בו עד שמת ואפילו אבות העולם לא נקראו קדושים
עד שניתנו בארץ עכ. ומזה תקנו בתפלה וקדושים
בכל יום יהללוך סלה ונשמת הצדיקים היא המהללת
כענין כל הנשמה תהלל יה. ורבים שואלים משה שנתנה פס קנו
תורה על ידו איך הזכיר בו הכתוב מיתה והלא מצינו מי
שלא השיג למעלתו והוא חי וקיים לעולם כענין חנוך
ואליהו אבל הענין לומר כי לפי שחטא במי מריבה נענש
במיתה והיה בכלל גזרת אדם שכן חנוך ואליהו שלא
חטאו לא היו בכלל גזרת אדם והם חיים קיימים נצחיים
על פי ה׳. על דרך הפשט הוא אמרו לו ומת בהר.
ועל דרך המדרש היא מיתת נשיקה השכליית מתעלה
להדבק בשם הנכבד. ויקבר אותו ויקבו עצמו וכן תמצא ילקוט יחזקאל כ כ
במרכבת יחזקאל מראיהם ואותם כלום ועצמם וענין שנכנס
במערה בני. רבי ישמעאל היה דורש שלשה אתין הללו
ויקבר אותו וכן יביא אותו אל פתח אהל מועד וכן והשיאו ילקוט ו מעדנר
אותם עון אשמה. ובמדרש ויקבר אותו בגי הקבה קבר ילקוט כפ
אותו בני בגימטריא יה ולא על משה בלבד נאמר אלא על
כל הצדיקים שנאמר והלך לפניך צדקך וכבוד ה׳ יאספך. ישעיה כח
ועוד תמצא מלת ויקבר שהיא סמוכה לשם המיוחד דרשינן
סמוכי וענין הקבורה שקבר אותו הקבה שנפתחה לו הארץ
בדרך נס ונכנס שם ומת ונסתמה אחרי כן ואפשר עוד
לומר כי מפני שהקבורה הוא ענין גניזה והצפנה שיתפרש
הכתוב כלפי הנפש ויאמר ויקבר אותו בני שגנזו והצפינו
בתוך שלשה עשר חופות שבהן מתענגים הצדיקים בגן
עדן וכמו שאמרו על רבי שמעון בן יוחאי דהוה יתיב על
תליסר תכסקי פיזא ומלת מואב עולה מ״ט ובאר באר מואב
באר החיי עם מ״ט ואם כן חסרון האלף בסלת בני ללמדנו
דברי תורה שהם עליון של משה כנופו וכנפשו וכן התורגלתה
לנו כמה ימי העולם מתוך חסרון בית שבמלת ששת והוא
הדין לכל אות חסר או יתר שבתורה שאעפי שאין הענין
אצלנו נגלה יש בכל אחד ואחד טעם נפלא והבן זה.
מול בית פעור. דרשו רבותינו זל שנזדמנו למשה בסיני
המקטרגים שהיה יגור מפניהם וכמו שכתבתי בפרשת
קרח בפסוק יצא הקצף. ובעבור שהוצרך כשה לעמד
כנגד החמישי הנקרא חמה הפוער פיו כנגד ישראל על כן
משה בחייו רצה להתגבר עליו והסר ממנו שם כדי להחליש
כחו שלא יפער פיו כנגד ישראל וכענין שעשו אנשי כנסת
הגדולה ביצר הרע שפיוה אבנא וכסיוה. גם בסותו רצה
לקבור עצמו שם כדי שיראה המקטרג קברו של משה
ולא יהא רשאי לעלות ולקטרג. ולא ידע איש את
קבורתו. שיעורו מקום קבורתו ויחסר הכתוב מקום לפי
שלא נודע לו מקום. לא כהתה עינו. זה קרון עור כמדבר יפ
פנים שקבל מסיני מלשון ועינו בעין הבדולח. כעין הקרח
הנורא. ולא נס לחה. לחותו ולפי שמסנהג הזקן ילקוט כל ס
שיתגבר עליו היובש ויפרד הלחות ממנו העיד הכתוב
בכאן כמשה שלא נפרד ממנו לחותו ומלת לחה
מצאנו בתוספ׳ הא והתבונן כי כשנולד הנבי הוסיף הכתוב
הא גם עתה במותו הוסיף וזה לבאר כי השכינה דבקה
עמו מדי חיותו גם אחרי מותו. לכל האותות והמופתים
על דרך הפשט עשה אותות ומופתים לעיני החולקים עד
שהודו על כרחם ועשה כן לעיני כל ישר המאכיני בו ומזה
נתפרסמה נבואת משה בכל העולם יותר משאר הנביאים
כלן שהרי שאר הנביאי לא היתה נבואתם נודעת לכל
אבל היתה צריכ לעדים כענין שכתוב ספרה נא לי מלכי ב ק ד
את כל הגדולות אשר עשה אלישע וכתיב ויאמר זאת
האשה וזה בנה אשר החיה אלישע אבל נבואת משה נודעת
ומפורסמת לכל העמים לפי שאותותיו ומופתיו היו גלוים
ומפורסמים לעיני החולקים זהו שאמר לפרעה ולכל עבדיו
ולכל ארצו ולעיני המאמינים זהו שאמר לעיניכל ישרא ועל
דרך המדרש לכל האותות והמופתי שעשה במצרי
ועל זה אמר לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו. ולכל היד
החזקה. זהו קריעת ים סוף שכתוב בו וירא ישראל את היד פסוק יד כפ
הגדולה. ולכל המורא הגדול. זה מעמד הר סיני שכתוב
בו ולמען תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. וכך היו פס כ כ
האותות והמופתים כסדר אלו לפרעה תחלה ואלו לישראל
אחר כך. ועל דרך הקבלה ולכל היד החזקה ולכל
המורא הגדול אשר עשה משה. התפארת והכבוד והוא
שאמר הנביא הוא מוראכם והוא מעריצכם. ולשון ישעיה ח יד
אשר עשה כאלו אמר אשר הראה ומה שלא אמר
ולכל

ולכל המורא הגדול ולכל היד החזקה כסדר הכתוב שאמר הוא מוראכם והוא מעריצכם הכל למעלת נבואתו של משה הדבק באספקלריא המאירה והגיד לך הכתוב כי משה רבינו עליו השלום הראה והבין המדות לעיני כל ישראל וכמוהו לא׳ דעתי צדקת ה׳ עשה ומשפטיו עם ישראל׳ יאמר כי משה עליו השלום עשה עם ישראל הצדקה והמשפט׳ וצריך אתה לדעת כי מפני שהתורה ומחשבתן של ישראל קדמו לעולם כאשר קבלנו מחכמי יודעי צפונות סביני כל נעלם לכך התחילה התור׳ במלת בראשית ונחתמה במלת ישראל וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל׳ תורת אמת תשועת עולמים לטוב לנו כל הימים התחילה באות בית ובאות למ״ד מסיימת כי היא לקוחה מן החכמה העליונה אשר במלת ב׳ בראשית המתאחזת בשתים ושלשים נתיבות החכמה׳ ובהתהפך כחומר חותם מסדרין יש בזה רמז כי ישובו הדברים אל חוייתן ועקרן ועל כן היה ענין סיום התור׳ באות זה העליון

שבכל האותיות כי ירמוז אל שרש האילן העליון על כל ההויות אשר על מציאותו הם הם עדיו סמנו הבל וסוף הכל עדיו ולזה רמז המשורר בהשגחה נפלאה כשהתחיל בלמ״ד לה׳ הארץ ומלואה׳ כי משם ליודעי בינה כל פעולה בתחלת גגלת ושם סופם ותשובתם הרמתה׳

וברוך שהי חי הנסתר מעיני הנגלה ברעיוני אשר לא שאב חסדו ואמתו מעם עבדו אשר עזרני והורני והעמידני בקרן אורה׳ וזכני לפתוח ולחתום בבאור התורה שבו נתכוונתי לשמו הגדול והנורא׳ הוא יזכני ליום הנשורה׳ יחדש ימינו כקדם וכימי עולם׳ ויבנה הבית והאולם׳ ושם בזמירות נריעה לו׳ כי נבקר בהיכלו׳ שם נשבע מזיו זוהר התפארת והכבוד׳ ובהיכלו כולו אומר כבוד׳ שם נבא אל מזבח אלהים אל אל נשנח ונאם ברוך אלהים אלהי ישראל וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן׳

ברוך השם אשר לא עזב חסדו ממנו וזכנו לסיים זה הביאור הקדוש והנורא רבינו בחיי׳ לסדר ולתקן המעוות דבר יום ביומו כפי המנהג מבעלי הכלאבה הזאת׳ וכפי יד ה׳ הטובה עלינו׳ ואנחנו נשא מרום עינינו ונרים אל שמים ידינו ונבקש מהצור יתע׳ לסיים את אשר בלבבנו בלי פגע רע׳

נשלם בעשרים לחדש תמוז שנת ויצרך מכמן עזרך׳
בוניציאה רבתי׳